

DEŞİŞİ MEHMED'İN ET-TUHFETÜ'S-SENİYYE İLE'L-HAZRETİ'L-
HASENİYYE İSİMLİ FARSÇA-TÜRKÇE SÖZLÜĞÜ
(İNCELEME, METİN, DİZİN, TİPKIBASIM)

Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Doktora Programı

Ramazan Tugay ÖZDEMİR

Danışman: Prof. Dr. Saadet KARAKÖSE

Haziran 2024
DENİZLİ

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Ramazan Tugay ÖZDEMİR

ÖN SÖZ

Dil insanlar arası iletişimde önemli bir rol oynarken hem ana dilini hem de farklı toplumların dilini öğrenmede ise sözlük en faydalı araçlardan biri olmuştur. İnsanoğlu hem kendi dilini hem de yabancı bir dili öğrenirken sözlüklere her zaman ihtiyaç duymuştur. Sözlükler, bir dilin kelime hazinesini birbirinden farklı bakış açılarıyla inceleyen, düzenleyen ve açıklayan eserler olmuşlardır. Böylece sözlükler bir dilin söz varlığına sahip olarak ortaya çıkarlar. Bununla beraber bu sözlükler hazırlayanlar da amaç edindikleri olgulara ve hitap edecekleri kitleye göre çeşitli türlerde sözlükler hazırlamışlardır. Sözlük kelimesinin anlamı Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlükte “*Bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, lügat.*” şeklinde geçer. Tarih içerisinde hem bir dili hem de meslek terimlerini anlamak için çeşitli sözlükler yazılmıştır. Sözlük Bilimi (*leksikografi*) de bunun doğal sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Yüzyıllar boyunca ülkeler arasında ilişkiler olmuş ve yabancı dil olayı ülkelere göre değişiklik göstermiştir. Siyasi ve kültürel etkilerle birlikte dönem dönem birbirinden farklı diller önem kazanmıştır.

Türkler, tarih boyunca birçok milletle siyasi, kültürel ve ekonomik olarak ilişki içerisinde bulunmuştur. Bu alışveriş ile kendi dil ve kültürlerin bulunmayan öğeleri de başkalarından almışlar ve bundan hiç çekinmemişlerdir. Hem kültür hem de dil alışverişiyle birlikte yeni sözcükler de Türk dilinin içerisinde kendisine yer bulmuştur.

Anadolu sahasında yazılmış ve önemli görülen sözlüklerden biri Deşîşî lakabıyla tanınan Mehmed b. Mustafa b. Lutfullah’ın hazırladığı Tuhfetü’s-Seniyye ilâ Hazreti’l-Haseniyye adlı sözlüktür. Mehmed b. Mustafa b. Lutfullah’ın Amasya’da doğduğu söylenir. Mısır’da uzun süre Deşîşe vakıflarının muhasebe işlerinde görev alması nedeniyle Deşîşî lakabını almıştır. Onun hazırladığı sözlük de bu yüzden Lugat-ı Deşîşî olarak da anılmaktadır. 16. Yüzyılın sonlarında yazılan sözlük içerisinde 14.000’den fazla kelimeyi barındırmaktadır. Eserden anladığımız kadarıyla Mehmed b. Mustafa b. Lutfullah hem Türk hem Fars hem de Arap şiirine aşinadır. Bu aşinalığı getirdiği şahit beyitlerde karşımıza çıkmaktadır. Kaynaklara göre 1580 yılında tamamlandığı düşünülen sözlük III. Murad döneminde, 1577-1590 yılları arasında Mısır Beylerbeyi olan Sokulluzade Hasan Paşa’ya sunulmuştur.

Yazar bu eserinde *Hâlimî Lügati*, *Nimetullah Lügati*, Hatîb Rüstem-i Mevlevî’nin *Vesiletü’l-Makâsîd* eseri, *Karahisârî Lügati* ve *Dakâyıku’l-Hakâyık* adlı sözlüklerden yararlanmıştır. Bunun dışında yazar Farsça – Farsça sözlüklerden, Muhammed b. Hinduşâh-ı Nahcivânî’nin *Sihâhu’l-Fürs* ve *Uknûm-i ‘Acem*; Farsça – Türkçe sözlüklerden *es-Sihâhu’l-‘Acemiyye*, *Sihâhu’l-‘Acem* ve İnegöllü Mustafa’nın *Câmi’u’l-Fürs*’ü; Arapça – Farsça sözlüklerden el-Meydânî’nin *es-Sâmî fi’l-Esâmî* adlı sözlüğü ve Lâmi’î’nin *Şerh-i Gülistan* adlı eserini de kaynak olarak kullanmıştır. Kaynak kullandığı sözlüklerden Nimetullah ve Halimî lügatlerinde olduğu gibi şahit beyitlere de yer vermiştir.

Deşîşî Mehmed Efendi eserinde sözcüklerin anlamlarını vermekle yetinmemiş aynı zamanda bunlarla ilgili açıklayıcı bilgiler de vermiştir. Bu bilgiler gerek metnin içinde gerek der-kenarlarda yer almıştır. Bütün bunları dikkate aldığımızda Tuhfetü’s-Seniyye’nin benzer sözlükler arasında ayrı bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. Tarama Sözlüğünde yer alan birçok sözcüğün Deşîşî Lügati ile tanıklığıyla gösterilmesi buna bir örnektir. Ayrıca sözlüğün pek çok yazmasının ve muhtasarının da bulunması bu görüşümüzü desteklemektedir. Tuhfetü’s-Seniyye sahibi tahminimizce sehven bazı Türkçe kelimeleri de madde başı olarak vermiş ve

bunların Türkçede de geçtiğini belirtmiştir. Aynı zamanda Harezmi dilinde, Deri lehçesinde gibi örneklerle sözcüklerin farklı okunuşlarının veya anlamlarının da olduğunu göstermiş ve bunlarla ilgili şahit beyitler de getirmiştir.

Bu çalışmada hem diğer yazmalara göre daha hacimli olduğu için hem de yazmanın okunma kolaylığı açısından Topkapı Sarayı Kütüphanesinde bulunan B.383 numaralı nüsha esas alınmıştır. Aynı zamanda diğer nüshalardaki farkları ve eksiklikleri göstermek açısından da Topkapı Sarayı Kütüphanesi A.2756 numaralı nüsha ve İstanbul Üniversitesi NEKTY05779 numaralı nüshası ile mukayese edilmiş, eksik kısımlar ve farklı okumalar dipnotta numaralarıyla gösterilmiştir. Bu çalışma yapılırken yarı tenkit tekniği kullanılmıştır. Eksik kelimelerin gösterimi veya kelimelerin farklı yazımları dipnotlarda gösterilmiştir. Bizim B383 nüshasını seçmemizin nedeni bu nüshanın daha hacimli ve okunabilir olmasındandır.

Metin üzerinde çalışma yapılırken çeviri yazı harflerine sadık kalınmıştır. Madde başı olan kelimeler, beyit, mısra başlıkları ve şair isimleri kalın harflerle gösterilmiştir. Kelimeler için verilen şahit beyitler yine çeviri yazı alfabesiyle gösterilmiştir. Der-kenarlarda yer alan kelimeyle veya beyitle ilgili açıklamalar ise dipnotta numaralandırılarak gösterildi. Metin içinde geçen ayetlerde güvenilir bir kaynak gördüğümüz Mehmet Okuyan'ın Kuran (Meal-Tefsir) adlı çalışmasından yararlanıldı.

Eser Osmanlı Türkçesi bir eser olduğu için kelimelerin yazımında çeviri yazı alfabesi kullanılmıştır. Arapça ve Farsça tamlamalar da o dile ait kurallara göre yapılmıştır. Eser 16. yüzyılda yazılmış olduğu için genellikle kelimelerin yazımında o dönemin dil yapısı ve kelimenin o günkü okunuşu esas alınmıştır. Sadece sonu -Ib⁴ gibi gerundium ekleri bugünkü yapısına göre -Ip⁴ ekleri kullanılmıştır.

Sözlük içinde kelimenin başında ve sonu arasında kalan harfler yeşil renkli mürekkep ile yazılmıştır. Bu harfler köşeli parantezler [] içerisinde gösterilmiştir. Sözlükte kırmızı şekilde yazan madde başlıklarında kalın harfler kullanılmıştır. Farsça ve Arapça şahit beyitler de nesir bölümünde olduğu gibi çeviri yazı kullanılarak Latin alfabesine aktarılmıştır ve bu beyitlerin Türkçeye çevirisi dipnotta gösterilmiştir.

Metin içinde yer alan ayet, hadis gibi ibarelerin mealleri ve der-kenarlarda bulunan açıklamalar da metnin akışını bozmamak için dipnotlarda gösterilmiştir. Kelimelerin Türkçe karşılığından sonra Arapça karşılığının verilmesi durumunda virgül (,) kullanılarak karşılıkların birbiriyle karışmamasına özen gösterilmiştir. Sözlüklerde karşılaşmadığımız Ārātra-pilāl, Dizhoḥat Kenk kelimelerde tahmini bir okuma tercih edilmiştir.

Metinden sonra Tablo hâlinde bir dizin-sözlük eklenmiştir. Dizin-Sözlük'te ilk sütuna madde başlıkları eklenmiştir. İkinci sütunda Türkçe anlamlar, üçüncü sütunda Arapça karşılıklar, dördüncü sütunda da Farsça eş anlamlılar gösterilmiştir. Beşinci ve son sütunda da metin içinde yer alan sözcüklerin kökeni hakkında bilgi verilmiş, boş bırakılan yerler Farsça olarak alınmıştır. Madde başlıklarının yanında da sayfa/satır numaralarını gösterilmiş, eğer kelimenin Türkçe karşılığı yoksa Arapça ve Farsça karşılıkları Türkçe sütununun altında

verilmiştir, metin içinde yer alan uzun açıklamalar kısaltılarak sadece kelime anlamının karşılığı verilmeye çalışılmıştır, metne uygun bir şekilde kelimeler açıklanmaya çalışılarak devrik yapı cümleler, düz cümlelere çevrilmiştir.

Tez konusunu seçtiğim andan itibaren her zaman beni destekleyen, tez çalışmamı sabırla inceleyerek bana dönütlerde bulunan, Farsçayla alakadar olmamı sağlayan tez danışmanım Prof. Dr. Saadet KARAKÖSE başta olmak üzere, her daim Tez İzleme Komitesinde değerli görüşleriyle katkı sağlayan Prof. Dr. Süleyman SOLMAZ ve Doç. Dr. Nagehan UÇAN EKE hocalarıma, savunma esnasında verdikleri destek ve tavsiyelerle beni destekleyen Prof. Dr. Hasan GÜLTEKİN ve Doç. Dr. Cemal BAYAK hocalarıma, yazma eserlerin temini sırasında ve okuma esnasında bana yol gösteren Dr. Erol ÇELİK hocama, Arapça metinlerin çevirisinde yardımcı olan Doç. Dr. Ali İhsan YAPICI ve Dr. Muhterem SAYGIN hocalarıma, tez süresince maddi ve manevi yardımlarıyla bana destek olan Dr. Öğr. Üyesi. Cihan DOĞAN hocama, “Tablo Dizin”in hazırlanmasında bana büyük yardımları dokunan Abdurrahman CESARET hocama, doktora sürecinde beni motive eden Doç. Dr. Mustafa KARACA hocama, her daim dualarıyla beni destekleyen annem Ayşe ÖZDEMİR, babam Abdülkadir ÖZDEMİR ve ağabeyim Turgay ÖZDEMİR’e, beni manevi destekleriyle cesaretlendiren ve zor zamanlarda yanımda olan aileme, tüm bu süreç boyunca çilemi görerek beni rahatlatan can yoldaşım Dosto’ya, küçüklüğümde beri bana okuma sevgisi aşıl原因an dedem merhum Yaşar AKKUŞ’a teşekkürü borç bilirim.

ÖZET

DEŞİŞİ MEHMED'İN ET-TUHFETÜ'S-SENİYYE İLE'L-HAZRETİ'L-HASENİYYE
İSİMLİ FARŞÇA-TÜRKÇE SÖZLÜĞÜ
(İNCELEME, METİN, DİZİN, TIPKIBASIM)

Ramazan Tugay ÖZDEMİR

Doktora Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Doktora Programı

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Saadet KARAKÖSE

Haziran 2024, XII+1727 sayfa

Sözlükler, dillerin varoluşundan bu yana ulusların birbiriyle iletişim kurmasında etkili olmuş ve ilk kaynak olarak kullanılmıştır. Bir dilin öğrenilmesinin yanında o dili kullanan ulusun kültürünü ve yaşayışını da yansıtmıştır. Zamanla sözlükçülük sadece diller arası iletişimin kullanılması için değil aynı zamanda edebî metinlerin, meslekî terimlerin kullanılması için de anlaşılması için tercih edilmiştir. Türklerin içinde buldukları göç serüveni içerisinde farklı kavimlerle ilişki içerisinde olması ve iletişim kurmak için o kavimlerin dilini öğrenmek veya kendi dillerini o kavimlere öğretmek amacı sözlüklerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu Kaşgarlı Mahmud'un hazırladığı Divanu Lügati't-Türk ile başlamış ve günümüze kadar devam etmiştir. Tuhfetü's-Seniyye ile'l Hazreti'l-Haseniyye sözlüğü de bu amaçla Deşîşî lakabıyla da anılan Mehmed b. Mustafa b. Lutfullah tarafından hazırlanan bir sözlüktür. Sözlük, içerisinde Farsçanın ve Türkçenin dil varlığını barındırmasının yanında edebiyat, tıp, botanik, astronomi, zooloji, mitoloji, etnografya vb. gibi birçok alanda da bilgi vermektedir. Açıklamalardan sonra verilen şahit beyitler de kelimenin daha iyi anlaşılması yönünde okuyucuya yardımcı olmakta ve kelimenin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Bütün bu açılardan baktığımızda sözlüğün sadece bir sözlük değil aynı zamanda bir ansiklopedi özelliği de taşıdığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Lügat-1 Deşîşî, Tuhfetü's-Seniyye, Türkçe-Farsça Sözlük.

ABSTRACT**THE PERSIAN-TURKISH DICTIONARY "ET-TUHFETÜ'S-SENİYYE İLE'L-HAZRETİ'L-HASENİYYE" BY DEŞİŞÎ MEHMED
(ANALYSIS, TEXT, INDEX, FACSIMILE)****Ramazan Tugay ÖZDEMİR****Doctoral Thesis****Department of Turkish Language and Literature
PhD Program****Thesis Advisor: Prof. Dr. Saadet KARAKÖSE****June 2024, XII+1727 pages**

Dictionaries have been influential in facilitating communication between nations since the existence of languages and have been used as the primary source. In addition to learning a language, dictionaries have also reflected the culture and way of life of the nation using that language. Over time, lexicography has been preferred not only for interlingual communication but also for understanding literary texts and using professional terminology. The Turks' involvement with various tribes during their migration journey and their need to communicate led to the emergence of dictionaries for learning the languages of those tribes or teaching their own language to them. This started with *Divanu Lügati't-Türk* prepared by Kaşgarlı Mahmud and has continued to the present day. *Tuhfetü's-Seniyye ile'l Hazreti'l-Haseniyye* dictionary, also known as *Deşîşî* by Mehmed b. Mustafa b. Lutfullah, is one such dictionary prepared for this purpose. In addition to encompassing the linguistic assets of Persian and Turkish, the dictionary also provides information in many fields such as literature, medicine, botany, astronomy, zoology, mythology, ethnography, etc. Witness couplets provided after explanations also help the reader to better understand the word and ensure its better comprehension. From all these perspectives, it can be seen that the dictionary not only serves as a dictionary but also possesses the characteristics of an encyclopedia.

Keywords: *Lugat-ı Deşîşî*, *Tuhfetü's-Seniyye*, Turkish-Persian Dictionary.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	iv
ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
1.1. ANADOLU SAHASINDA FARŞÇA – TÜRKÇE SÖZLÜK GELENEĞİ	4
1.1.1. Anadolu Sahasında Hazırlanan Önemli Farşça Sözlükler	7
1.1.1.1. Uknûmu'l-Acem.....	7
1.1.1.2. Bahrû'l-Garâib	8
1.1.1.3. Lûgat-ı Halîmî.....	9
1.1.1.4. es-Sihâhu'l-Acemiyye	9
1.1.1.5. Miftâhu'l-Lüga.....	10
1.1.1.6. Vesîletü'l-Makâsîd ilâ Ahseni'l-Merâsîd	11
1.1.1.7. Câmi'ü'l-Fâris.....	12
1.1.1.8. Şâmilü'l-Lüga	13
1.1.1.9. Sihâhu'l-'Acem	13
1.1.1.10. Dekâyıku'l-Hakâyık	13
1.1.1.11. Lûgat-ı Ni'metullâh.....	14
1.1.1.12. Câmi'ü'l-Fürs.....	15
1.1.1.13. Lisânü'l-'Acem (Ferheng-i Şu'ûrî).....	15
1.1.1.14. Aksâ'l-Ereb fi Tercemeti Mukaddimeti'l-Edeb	16
1.1.1.15. Lehçetü'l-Lügât	17
1.1.1.16. Zübdetü'l-Lügâti'l-Lehce.....	18
İKİNCİ BÖLÜM.....	19
2.1. DEŞİŞİ MEHMED B. MUSTAFA B. LUTFULLAH.....	19
2.1.1. Hayatı ve Eserleri	19
2.2. TUHFETÜ'S-SENİYYE İLE'L-HAZRETİ'L-HASENİYYE'YE DAİR	20
2.2.1. Eserin adı.....	20
2.2.2. Eserin Nüshaları ve Nüshaların Özellikleri	21
2.2.3. Eserin Muhtasarlari	57
2.2.3.1. Nuhbetü't-Tuhfe.....	57

2.2.3.2.	Muhtasar-ı Tuhfetü's-Seniyye	58
2.2.3.3.	Muhtasar-ı Tuhfetü's-Seniyye	58
2.2.4.	Eserin Yazılış Sebebi	59
2.2.5.	Eserin Kaynakları	59
2.2.6.	Eserin Üslubu.....	61
2.2.6.1.	Arapça ve Farsça Kelimeleri Açıklama Üslubu.....	62
2.2.6.2.	Sözcüklerin Eş Anlamlılarını Veriş Üslubu	63
2.2.6.3.	Sözcük Anlamını Beyitlerle Örneklendirme Üslubu	63
2.2.6.4.	Sözcük Anlamını Doğrudan Beyitle Verme Üslubu.....	63
2.2.6.5.	İktibas Yoluyla Başka Sözlüklerden Yararlanma Üslubu	64
2.2.6.6.	Cümle Üslubu	65
2.2.6.7.	Kelime Grupları.....	66
2.2.7.	Eserin Tertibi ve Kullanımı.....	68
2.2.8.	Eserin İçeriği	70
2.2.8.1.	Dilbilgisi ve Kuralları ile İlgili Bilgiler	70
2.2.8.2.	Astronomi ve Tarih ile İlgili Bilgiler	72
2.2.8.3.	Bitki, Yemek, Hayvan ve Maden İsimleri.....	77
2.2.8.4.	Efsaneler ve Hikâyeler	80
2.2.8.5.	Oyunlar ve Gelenekler	82
2.2.8.6.	Dinî ve Tarihi Şahsiyetler	83
2.2.8.7.	Coğrafya ile İlgili Bilgiler	84
2.2.9.	Eserin Etkileri	86
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....		87
TUHFETÜ'S-SENİYYE İLE'L-HAZRETİ'L-HASENİYYE (Lügat-ı Değişî).....		87
DİZİN-SÖZLÜK.....		1297
TIPKIBASIM		1720
SONUÇ		1730
KAYNAKLAR		1732
ÖZ GEÇMİŞ		1737

KISALTMALAR DİZİNİ

Ar. Arapça

C. Cilt

Far. Farsça

Haz. Hazırlayan

Hz. Hazret-i

s. Sayfa

S. Sayı

TDVİA Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

Tr. Türkçe

TSMK Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

a,e	ا	ʿ	ع
ā	آ	ğ	ق
b	ب	f	ف
p	پ	ķ	ق
t	ت	k,g,ñ	ك
ṣ	ص	l	ل
c	س	m	م
ç	ش	n	ن
ḥ	ح	o,ö,u,ū,ü,v	و
ḫ	خ	a,e,h	ه
d	د	ı,i,î,y	ی
z	ذ	ʾ	ء
r	ر		
z	ز		
s	س		
ş	ش		
ş	ص		
đ,ž	ط		
ṭ	ظ		
z	ظ		

GİRİŞ

Kültür; dil, din, tarih, edebiyat, sanat, müzik, coğrafya vb. açılardan bakılacak olursa yelpazesi oldukça geniş bir konu olarak karşımıza çıkar. Kültür, ait olduğu milletin yıllar boyunca oluşturduğu yaşam tarzlarını içinde barındırır. “*Kültür, bir milletin asırlar boyu yaşanmışlıklarının dağıtılmış bir özetidir*” (Göçer, 2012: 50). Dil ise kültür aktarımında en etkili araç olmuştur. Gerek sözlü gerek yazılı kültür dil aracılığı ile nesilden nesile aktarılmıştır. Gelecek nesiller dil öğrenirken sadece bununla kalmaz, aynı zamanda atalarından aldıkları kültür mirasını da öğrenirler. “*Bir dil, kendisi ile oluşturulmuş edebî ürünler aracılığıyla görücüye çıkar. Daha farklı bir ifade ile edebiyat ürünleri bir dilin imkânlarını, zenginliğini, güzelliğini gösteren en önemli araçlardır. Dilin tanınması, öğrenilmesi, o dille ilgili eserlerin okunarak içselleştirilmesi ve en önemlisi sosyal yaşamda bir iletişim aracı olarak kullanılması çok önemlidir*” (Göçer, 2021: 52). Yabancı dil öğreniminde de insanlar bir dili öğrenmekle kalmamış, öğrenilen dilin sahip olduğu kültüre de vâkıf olmuştur. Bir dil sahip olduğu kelime haznesini konuşma dilinden daha çok kültür dili içerisinde gösterir. “*Yazılı edebiyat kültür dilinin en büyük hazinesini teşkil eder. Yazılı edebiyat, günlük dilden ve sözlü edebiyattan yüzlerce defa daha zengindir. Bunun sebebi, yazının binlerce yıllık sözleri saklaması ve biriktirmesidir. Kültür denilince bilhassa yazılı eserler anlaşılır*” (Kaplan, 1983: 199).

Maveraünnehir bölgesinden Anadolu’ya kadar uzanan geniş bir coğrafyaya hükmeden Türklerin etkileşimde bulunduğu diller arasında Arapça ve Farsça geniş bir yer tutar. İlişki içerisinde olduğu milletlerin hem gramer yapısını hem de kullanılan sözcükleri öğrenmek ve öğretmek isteyen Türkler bunu çeşitli sözlükler yazarak başarmışlardır. Aynı zamanda kendi dillerini ve kültürlerini aktarmak için de birçok sözlük yazmışlardır.

Türkçenin ilk sözlüğü Kaşgarlı Mahmud tarafından Araplara Türkçeyi öğretmek ve Türkçenin Arapça kadar zengin bir dil olduğunu göstermek amacıyla yazılan *Dîvânu Lüğâti’t-Türk*’tür. “*Kaşgarlı Mahmud Dîvânu Lüğâti’t-Türk’ü 1 Cemaziyevvel 464 (25 Ocak 1072)’te yazmaya başlamış ve birkaç defa gözden geçirip yeni ilaveler yaptıktan sonra 12 Cemaziyelâhir 466 (12 Şubat 1074) tarihinde tamamlamıştır. Ardından*

eserini, muhtemelen 470 (1077) 'te Bağdat'ta Halife Muktedî Biemrillâh'ın oğlu Ebu'l-Kâsım Abdullah'a takdim etmiştir" (Kaçalın, 1994: 446). Türkçenin ilk sözlüğü sayılan bu eser sadece çift dilli bir sözlük değil aynı zamanda çeşitli Türk boylarından derlenmiş bir ağızlar sözlüğü özelliğini de gösterir. Kaşgarlı Mahmud; Türkçe kelimeleri Türk illerini dolaşarak asıl kaynağından ve tanıklarıyla birlikte derlemiştir. "Bununla birlikte eser yalnızca bir sözlük olmayıp Türkçenin XI. yüzyıldaki dil özelliklerini belirten ses ve yapı bilgisine ışık tutan bir gramer kitabı; kişi, boy ve yer adları kaynağı; Türk tarihine, coğrafyasına, mitolojisine, folklor ve halk edebiyatına dair bilgiler ihtiva eden, aynı zamanda dönemin tıbbı ve tedavi usulleri hakkında bilgi veren ansiklopedik bir eser niteliği de taşımaktadır" (Kaçalın, 1994: 447). Kaşgarlı Mahmud; Türk milletinin ve Türkçenin yüceliğini anlatmak, Türkçenin Arapçadan geri kalmadığını göstermek için yazdığı bu sözlüğü Türkçeden Arapçaya bir sözlük şeklinde tertip etmiştir. "Sözlük tertip edilirken tamamen Arap imlâ kurallarına uyulmuş, yani kelimeler ihtiva ettikleri ünsüz sayısına göre sıralanmış, kısa ya da normal uzunluktaki ünlüler harekeyle, uzun ünlüler ise med harfleri olan elif, vav, ye (ا, و, ي) ile gösterilmiştir" (Kaçalın, 1994: 447). Sözlük, Türk toplum hayatının her sahasını gözler önüne serer. Bu yönüyle eser içerisinde evlilik, akrabalık, binicilik gibi konulardan tıp, toplum hayatı, tarım gibi konulara kadar birçok bilgi yer alır. *Dîvânu Lügati't-Türk* aynı zamanda ilk Türk dünyası haritasına sahip olmasıyla da önemlidir. Haritada Türklerin oturduğu bölge ve Türklerin komşuları hakkında da bilgi verilmiştir. Kaşgarlı Mahmud'un *Dîvânu Lügati't-Türk* adlı eserinden eski tarih metinleri bahsetmektedir.¹ Bunun yanında eser ilk defa Ali Emirî tarafından İstanbul'da bir sahafta bulunmuş ve satın alınmıştır. Bu keşiften sonra eser üzerinde ilk çalışmayı yapan isim Kilisli Rifat Bilge olmuştur. "Bu ilk yayımdan sonra eser ve müellifi üzerinde yurt içinde ve Batı ilim dünyasında birçok araştırma ve inceleme yapılmıştır. "Yurt içinde başta M. Fuad Köprülü, Zeki Velidi Togan, Necib Asım, Besim Atalay, Ahmet Caferoğlu olmak üzere birçok ilim adamı Kaşgarlı Mahmud ve eseri üzerinde çalışmıştır. Batı'da ise Alman, Rus, Macar ve Fransız bilginler *Dîvânu Lügati't-Türk'e* dair çeviriler yapmışlardır. Bunların en tanınan C. Brockelmann'ın yaptığı çalışmalarıdır" (Kaçalın, 1994: 449).

İçerdiği ve işlediği malzeme bakımından Türk diline ait ikinci sözlük, ez-

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa S. Kaçalın, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, "*Dîvânu Lügati't-Türk*" maddesi, s.448-449.

Zemahşerî'nin *Mukaddimetü'l-Edeb* eseridir. Bu eser Arapça öğrenmek isteyen Hârizmşahlar Hükümdarı Atsız b. Muhammed için telif edilen bir sözlüktür (Öztürk, Mertoğlu, 2013: 238). Arapçayı çeşitli kavimlere tanıtmak amacıyla yazılan *Mukaddimetü'l-Edeb* eserinde Arapça çokluk şekilleri gösterilmiş isimler; yapılarına göre baplara ayrılmış ve baplarda da alfabetik olarak tertip edilmiş ve mastar şekilleri verilmiş fiiller, edatlar, isim ve fiil çekimleri olmak üzere beş bölümde hazırlanmıştır (Öz, 2016: 42).

XIII. yüzyıllarda Harezm bölgesi içinde, temelini Karahanlı Türkçesinin oluşturduğu, ancak kısmen Oğuz kısmen de Kıpçak şivelerinin etkisinde olan ve adına Harezm Türkçesi denilen bir yazı dili ortaya çıkmıştır. Harezmşahlar döneminde Türkçe üzerine kaleme alınmış *Tıbyânü'l-Lügâti't-Türkî 'alâ Lisâni'l-Kanklı* sözlüğü bulunmaktadır. Bunun yanında adı Halil bin Muhammed bin Yusuf el-Konevî tarafından kaleme alınan *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugâlî* ve Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Ahmed b. Muhammed b. Hasen el-Hillî tarafından yazılan *İbni Mühennâ Lügati* olarak da bilinen *Hilyeti'l-İnsân ve Hulbeti'l-Lisân* gibi sözlükler de Türkçe için büyük önem taşıyan eserler olmuşlardır (Nyamdavaa, 2019: 16-20).

Bunların yanında Türkçe için Anadolu'da yazılmış ilk sözlük, on üçüncü yüzyılda yaşamış olan Fahrüddin Muhammed b. Mustafa b. Zekeriya b. Hasan-ı Salguri'ye aittir. Fahrüddin Divriği olarak da bilinen yazar, kaynaklarda *Kavâ'idü Lisâni't-Türk* ve *Kasîde fi'n-Nahv* adlarıyla da anılan ve kaynak olarak da gösterilen *Ümmühâtü'l-kelimeteyn* adlı eserinde Anadolu Selçukluları zamanındaki Türkçenin temel kurallarını ve sıkça kullanılan kelimelerini kaside biçiminde nazmetmiştir. "Eser bugüne kadar ele geçmemiştir. Büyük bir ihtimalle Arapça yazılan bu eser Memlük Kıpçakçasının kaside şeklinde yazılmış bir grameri olmalıdır" (İzgi, 1995: 83).

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. ANADOLU SAHASINDA FARŞÇA – TÜRKÇE SÖZLÜK GELENEĞİ

Türklerin Anadolu topraklarına göç etmesiyle birlikte öncelikle Farşlarla hem siyasi hem de kültürel ilişkiler içerisinde bulunmuştur. Aynı zamanda Selçukluların fethettikleri bölgelerde kullanılan dilin Farşça olması da bu dili öğrenmeyi zorunlu kılmıştır.

Büyük Selçukluların ilk dönemlerinde Doğu Türkistan'dan Anadolu sınırlarına kadar yayılmış olan Farşça, Türkmen ya da Oğuz boyları aracılığıyla Anadolu içlerine kadar yayılmıştı. Anadolu Selçukluları ve beylikler döneminde konuşma ve halk dili olarak var olan Türkçenin yanında uzun süre de resmî dil olarak kullanılmıştı.

Birçok önemli eserin verildiği Selçuklular ve Anadolu beylikleri döneminde yazılan eserler arasında sözlükler de bulunuyordu. Bu sözlüklerin büyük bir kısmını manzum Farşça-Arapça sözlükler oluşturuyordu. XII ve XIV. yüzyıllarda yazılan bu sözlükler Farşçadan bir eğitim dili olarak yararlanıldığını göstermektedir.

XIII. yüzyılın ortalarından itibaren Anadolu Selçuklu Devletinin son döneminde Karamanoğlu Mehmed Bey'in vezirlik makamına getirilmesinin ardından, devlet hizmetlilerinin de merkeze gelmeleri için de ferman yazıldı. Bu fermanla “divanda, devlet dairelerinde, sarayda, eğlence toplantılarında, çevgân oynanan seyirlikte hiç kimsenin Türkçeden başka bir dil konuşmamasına karar verildi” (Sümer, 2003: 445). Türkçe, resmî dil ilân edilmesiyle birlikte hak ettiği değeri kazanmaya başlamıştı. Bu olaydan sonra Türkçe, Farşçaya göre daha da önemli bir duruma geldi. Yazı dili olarak da kullanılmaya başlanan Türkçe, Farşçayı yeterli derecede bilmeyen Türk saraylarında yıllardır kaybettiği değeri tekrar kazanmaya başlamıştır. XIV. yüzyılın sonlarında ve XV. yüzyılın başlarında yazılmaya başlanan Arapça veya Farşça manzum ve mensur sözlüklerin Türkçe açıklamalı olmaları da bunun en büyük göstergelerinden biri olmuştur.

Bu dönemlerde edebiyata ve şiire vakıf olmak için Fars dilini iyi derecede bilmek gerekiyordu. Bunu sözlük müellifleri de eserlerinin ön sözünde dile getiriyordu. Arapça için hazırlanmış Farsça açıklamalı sözlüklerin dil öğretiminde yetersiz kalması sonucunda Farsçanın öğretimine yönelik Türkçe açıklamalı sözlükler devreye girmeye başlamıştır. İlk Farsça-Türkçe sözlükler bu amaçla yazılırken daha sonraki yıllarda yazılan sözlüklerde farklı amaçlar da gözetilmiştir.

Farsça-Türkçe sözlük yazımında manzum sözlük ve mensur sözlük olmak üzere iki yola başvurulmuştur. Farsça öğretimiyle daha çok şair, müderris ve ilmiye sınıfına mensup kişiler ilgilenmiştir. “Mensur sözlükler ilmiye sınıfı, manzum sözlükler şairler tarafından kaleme alınmış; manzum sözlük şerhleri de çoğunlukla müderrisler tarafından yazılmıştır” (Öz, 2016: 51).

Manzum sözlüklerin hazırlanmasında genelde bir dili öğrenenler, özellikle çocuklar için, şiirin çekici hâle gelmesi ve akılda kalıcı olması dikkate alınmıştır. Yabancı dilde yazılan metinlerin öğrenilmesini kolaylaştırmak için yazılan bu sözlükler aynı zamanda ezber yoluyla ciddi sayıda kelime ve bazı gramer kurallarının öğretilmesine katkı sağlamanın yanı sıra kültür, edebiyat ve aruz bilgileri de sunmuştur. Bunun yanında bu sözlükler öğrencilere bazı edebî sanatlar, bahir ve vezinleri öğreterek aruz konusunda onları bilgilendirme amacına hizmet etmiş, bu sözlüklerin yazımında şiire ve şairliğe yatkın olanların yeteneklerinin geliştirilmesi arzu edilmiştir (Öz, 2016: 53). Aynı zamanda sözlük sahiplerinin söylediğine göre çocukların böylece Farsçayı kolay bir şekilde öğrenmesinin ardından Arapçanın öğrenmeleri de kolay oluyordu (Çetin, 1965: 221). Manzum sözlükler genellikle on ile yirmi yaş grubu arasında olanlara okutulmuştur. Bununla ilgili bazı yazarlar, kendilerinin de küçük yaşlarda manzum sözlük okuduklarını ve daha sonra okuttuklarını söylemişlerdir. Bu yazarlar, eserlerinin aruzu iyi bilenlerce vezin üzerine okutulup ezberletilmesi konusunda da ısrar ederek bu eserleri okutanların da aruzu iyi bilmelerinin gerekliliğine vurgu yapmışlardır (Öz, 2016: 53).

Manzum sözlükler genellikle medrese, dergâh ve mekteplerde; âlet dersleri arasında okutulmuştur. Bu tarz dil öğretiminde bir sözlük yeterli görülmemiş, birden fazla sözlüğün okutulmasına ihtiyaç duyulmuştur. Manzum sözlüklerde kelimelerinin okunuşları ve kelime karşılıklarının aynı yerde bulunması yetersiz kaldığı için bu

yönleri şerh yazılarak giderilmeye çalışılmıştır. “*Bu şerhlerde de sözlüklerde nazmedilen kelimelerin hareke kayıtlarını ve Türkçe karşılıklarını vermek; dil eğitimi alanların kelime ve gramer bilgilerini artırmak, bahir ve vezinler konusunda daha geniş bilgi sunmak gibi gayelerle, en çok tercih edilmiş ve okutulmuş sözlüklere şerhler yazılmıştır*” (Öz, 2016: 54).

Mensur sözlük yazımı ise on dördüncü yüzyılın sonları ile on beşinci yüzyılların başlarına doğru ortaya çıkmaya başlamıştır. “*Anadolu sahasında yazılan ilk mensur sözlük Miiftâhu’l-Edeb olarak gösterilmektedir*” (Öz, 2016: 55).

Bu sahada yazılan Farsça-Türkçe sözlük yazımı, on beşinci yüzyılın hemen başlarından itibaren hem nicelik hem de nitelik yönüyle artarak devam etmiştir. Farsça-Türkçe sözlük yazarları eserlerini hazırlarken Esedî-i Tûsî’nin *Lügat-ı Fûrs*, Şemseddin Muhammed bin Fahrüddin Hinduşah bin Sencer-i Nahcuvanî’nin *Sihâhu’l-Fûrs*, Şemseddin bin Fahrüddin Sa’id Fahrî-i Isfahanî’nin *Mi’yâr-ı Cemâlî* gibi kelime anlamlarına örnekler veren Farsçadan Farsçaya sözlüklerinden yararlanmışlardır. “*Bu sözlükler yanında yazarlar Arapça-Farsça sözlüklerden de yararlanmışlardır. Bu sözlüklerin kaynak olarak kullanılmasıyla birlikte Lügat-ı Halîmî, Miiftahu’l-Lüga, Dakâyıku’l-Hakâyık, Lügat-ı Ni’metullah, Cami’u’l-Fûrs ve Tuhfetü’s-Seniyye gibi on beşinci ve on altıncı yüzyıllarda yazılmış kapsamlı sözlüklerde, anlamlar Farsça beyitlerle örneklendirilmiştir. Bu iki yüzyıl ile on yedinci yüzyılda, sözlük biliminin temel kuralları gözetilerek genel sözlükler hazırlanma yoluna gidilmiştir. On altıncı yüzyılın ikinci yarısı ile ön yedinci ve sonraki yüzyıllarda yazılmış mensur sözlüklerde, bir iki istisna dışında, nitelik yönünden bir gerileme görülmektedir. Bu dönemlerde yazılan sözlükler genel olarak yukarıda bahsedilen sözlüklerden seçme ve bunları özetlemek yoluyla hazırlanmıştır*” (Öz, 2016: 57)

Farsça-Türkçe sözlüklerin hazırlanmasında farklı yollar izlenmiştir. Yazarlar mensur sözlüklerin madde düzenini, Arap ve Fars leksikografisinde olduğu gibi iki farklı anlayış üzerine kurmuşlardır. Bazı yazarlar anlamı esas almış ve konu gruplarına göre sözlüklerin düzenlemişlerdir. Bazı yazarlar ise kelimeyi esas almış ve maddelerin sıralanışında alfabetik sistemleri kullanmışlardır.

Yalnızca ilk harflerin esas alındığı sözlüklerde, aynı harfle başlayan kelimeler

bir bölümde toplanarak bu bölümler “harf”, “bab” ve “fasıl” gibi başlıklara ayrılıp harf sırasına göre düzenlenmiştir. Bazı yazarlar ise, ilk harfleri aynı olan ve bir bap ya da fasıl başlığı altında toplanan maddeleri ilk harflerin hareketlerine göre sınıflandırmışlardır. *“Kelimeleri ilk harfleri ve ünlülerine göre sınıflandırma usulünü ilk kez Arapça-Farsça sözlüklerde kullanılmıştır. Bu her ne kadar maddelerin yalnızca ilk harflerinin hareke kayıtlarında bir kolaylık ve kısalık sağlamış olsa da fazla tercih edilmemiştir. Yazma hâlde olan Farsça-Türkçe sözlüklerin önemli bir kısmında, maddeler bu usule göre düzenlenmiştir. Bu sözlüklerin bazılarında, yalnızca ilk harflerde, bazılarında ilk ve ikinci harflerden alfabetik sıra gözetilmiş, bazılarında da kelimeler alfabetik olarak sıralanmıştır”* (Öz, 2016: 59).

Alfabetik usulde oluşturulan bazı sözlüklerde kafiye sistemi de uygulanmıştır. Seçili nesir de ve şiirde seçme kelimeler kullanan yazar ve şairlerin işlerini kolaylaştırmak amacıyla tercih edilen bu sistem, ilk önce Arap sözlük biliminde kullanılmış daha sonra da Arapça, Arapça-Farsça, Arapça -Türkçe ve Farsça-Türkçe sözlüklerde de kullanılmıştır. *“Bu usule göre hazırlanmış Farsça-Türkçe sözlüklerde de son harfleri aynı olan maddeler bap ya da fasıl başlıklı bölümlerde toplanmış ve bu bölümlerde yer alan kelimelerin tertibinde ilk harfler; es-Sihâhu’l-‘Acemiyye, Şâmilü’l-Lüga ve Tuhfetü’s-Seniyye gibi sözlüklerde kelimenin ikinci ve diğer harflerinden de alfabetik sıra gözetilmiştir”* (Öz, 2016: 59-60).

Sözlük hazırlanmasında alfabetik sistemin yanında konuya göre tasnif etme sisteminden de yararlanılmıştır. Bu sözlükler, değişik konulara ilişkin sözcüklerin konu başlıkları altında toplanmasıyla hazırlanmıştır. *“Kelimelerin ezber yoluyla öğrenilmesi düşüncesinden hareketle hazırlandıkları için içerdikleri söz varlıklarının sayısı diğer sözlüklerde göre oldukça azdır. Maddeler, genellikle bap başlıkları altında toplanmış ve baplar da fasıl başlıklarıyla alt bölümlere ayrılmıştır”* (Öz, 2016: 60).

1.1.1. Anadolu Sahasında Hazırlanan Önemli Farsça Sözlükler

1.1.1.1. Uknûmu’l-Acem

Yazarı ve yazıldığı tarih bilinmeyen bu eser Farsçadan Farsçaya bir sözlüktür. *“Maddelerin önemli bir kısmı Farsça açıklamalıdır ancak yer yer Farsça kelimelere*

Türkçe karşılıklar verilmiştir. Belirlenebilen ve görülen nüshalar üzerinde yazarına dair bir kayıt yoktur. ... Yazarı belirlenemeyen bu sözlük, Lügat-ı Ni'metullâh, Tuhfetü's-Seniyye, Meyâdinü'l-Fürsân, Kân-ı Ma'ânî, Ferheng-i Şu'ûrî ve Mecma'u'l-Emsâl adlı sözlüklerde Ukûm-i 'Acem, yine Mecma'u'l-Emsâl'in bazı yerlerinde Uknûmu'l-'Acem ve Lügat-i Minyasoglu'nda Ekânîm ve Ekânîmu'l-'Acem adlarıyla anılmış ve kaynak gösterilmiştir” (Öz, 2016: 85).

1.1.1.2. Bahrü'l-Garâib

Bahrü'l-Garâib sözlüğü aynı zamanda Lügat-ı Halîmî diye de bilinmektedir. Lutfullâh b. Ebu Yusuf el-Halîmî tarafından hazırlanan bu sözlük Farsçadan Türkçeye bir sözlüktür. Lutfullâh Halîmî'nin Fatih Sultan Mehmed ve II. Bayezid devirlerinde çeşitli kadılıklar yaptığı bilinmektedir. *“Ailesi Sivaslı olmakla beraber kendisi muhtemelen Amasya'da doğup büyümüştür. Eserlerinde ismi Lutfullâh, bazan Halîmî, bazan da sözlüğünde olduğu gibi Lutfullah b. Ebû Yûsuf el-Halîmî olarak geçmektedir”* (Erkan, 1997: 341).

Bu eser, Hüsâm b. Hasan el-Konevî'nin hazırladığı Tuhfe-i Hüsâmî ez-Mültekât-ı Sâmî adlı manzum sözlükten sonra Anadolu'da hazırlanan ikinci manzum sözlük özelliğini taşımaktadır. Eser üç bölümden oluşmaktadır. *“Sözlük, adının, müellifinin ve takdim edildiği sultanın yer aldığı, yazılış sebebiyle tarihini açıklayan bir önsözle başlar. Birinci defterde “elif” ve “hemze”nin Farsçadaki kullanımını anlatan iki sayfalık bir açıklama vardır. Daha sonra alfabetik olarak sıralanan Farsça kelimeler, Türkçe anlamları ve bazı örnekler yer alır. Sözlük “âb” kelimesiyle başlayıp “yehîden” kelimesiyle son bulmaktadır. Bu kısımda 5540 civarında Farsça kelimeye mâna verilmiştir”* (Erkan, 1991: 513).

İkinci bölümde genel olarak birbirinden farklı konularda bilgiler verilmiştir. *“İkinci defter, birinci defterde yer alan sözlüğün önsözü ile edebî bilgilere dair kısımlarının mısra mısra açıklanmış ve örneklendirilmiş şekliyle ibarettir. “Hamdele” ve “salvele” ile başlayan bu defterde II. Bayezid'den Osman Gazi'ye kadar sekiz Osmanlı padişahının adı sıralanır; kitap yazılırken faydalanılan kaynaklar ve sözlüğün nasıl düzenlendiği anlatılır. Daha sonra ayların Arapça, Farsça, Rumca vb. çeşitli dillerdeki adları, gezegen isimleri ve burçlar yazılır; tecnîs, tenâsüp, muamma, lugaz gibi edebî sanatlara, tarih düşürme kaideleri, “hurûf-ı hecâ”nın kısımları, aruz vezin ve bahirleri, Farsça'da masdarlar, fül çekimleri, tamlama ve çoğul yapma kuralları ile*

zamirler konusuna yer verilir” (Erkan, 1991: 513).

1.1.1.3. Lügat-ı Halîmî

Bu eser bir önceki başlıkta zikrettiğimiz Bahrü’l-Garâyib’in ikinci ve üçüncü bölümlerinin şerhinden oluşur. Aynı zamanda Farsça – Türkçe bir sözlüktür. “*Bahrü’l-Garâyib’in Halîmî tarafından yapılan ve iki ciltten oluşan şerhi, Lügat-ı Halîmî adıyla bilinmiş ve daha sonra hazırlanmış Farsça – Türkçe sözlüklerde de aynı adla kaynaklar arasında gösterilmiştir*” (Öz, 2016: 104). Lutfullâh Halîmî’nin Bahrü’l-Garâyib’den sonra bu eseri hazırlamasında belli nedenler vardır. “*Lügat-ı Halîmî, Bahrü’l-Garâyib’deki zorlukları gidermek, kelimelerin diğer anlamlarını vermek ve Bahrü’l-Garâyib’in ikinci ve üçüncü defterinde manzum olarak değinilen konu ve kuralları daha geniş bir şekilde işlemek amacıyla yazılmıştır. Bu gerekçeler ön sözde ifade edilmiştir*” (Öz, 2016: 104).

Halîmî bu sözlüğü hazırlarken belli bir tertip oluşturmuştur. “*Birinci ciltte, Bahrü’l-Garâyib’de nazmedilen Farsça kelimeler alfabetik düzende sıralanmış ve ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Maddelerin tertibinde bap ve fasıl başlıkları kullanılmamıştır. Lügat-ı Halîmî bu özelliğiyle tam alfabetik olarak hazırlanmış ilk Farsça-Türkçe sözlüktür. Harflerde maddelere geçilmeden önce, her harf hakkında açıklamalar Farsça beyitlerle de örneklendirilmiştir. Bu açıklamalardan sonra ilgili harfle başlayan maddelere geçilmiştir*” (Öz, 2016: 104-105).

Bahrü’l-Garâyib’deki konu başlıkları, bu eserde de aynı sırayla ele alınarak verilmiştir. “*Cinas, teşbih, mecaz ve muamma sanatlarına dair kurallar örnekleriyle işlenmiştir. Fatih Sultan Mehmed, II. Bayezid ve dönemin önemli şahsiyetleri için lügazlar söylenmiştir. İkinci ciltteki cinas, teşbih, mecaz ve muamma konularını içeren kısımlar ile Farsça mastarlar ve gramere ayrılmış olan bölümler, zamanla ayrı birer risale hâline getirilmiştir*” (Öz, 2016: 106).

1.1.1.4. es-Sihâhu’l-Acemiyye

Bu eserin yazarı bilinmemektedir. Eser mensur bir giriş ile isimler, fiiller ve gramer olmak üzere üç bölümde hazırlanmış Farsça-Türkçe bir sözlüktür. “*Adı, girişte es-Sihâhu’l-‘Acem adıyla anılır. Kim tarafından hazırlandığı ve yazıldığı tarih kesin olarak bilinmemektedir. Girişte, bazı Arapça-Farsça sözlüklerden yararlanıldığı*

belirtilmekte, ancak kaynak adları söylenmediği gibi yazılış tarihi konusuna da değinilmemektedir. Nüshanın 904/1498 yılında kopya edilmiş olmasını dikkate alarak bu sözlüğün on beşinci yüzyıl ortalarında yazıldığını söylemek doğru olacaktır. *es-Sihâhu'l-'Acemiyye; Farsça isimler, fiiller ve gramer olmak üzere üç bölümden meydana gelir. Birinci bölümde yaklaşık 4.200, fiillere ayrılan ikinci bölümde 420 civarında madde yer alır. Türkçe karşılıklar, satır altlarına ve boşluklara yatay biçimde yazılmıştır. Farsça kelimelerin okunuşları çoğunlukla hareke işaretleriyle, bazen de Arapça yazılı olarak gösterilmiştir*” (Öz, 2016: 109-113).

1.1.1.5. Miftâhu'l-Lüga

Miftâhu'l-Lüga eseri Amasyalı Şeyh Mahmud b. Edhem tarafından hazırlanan bir giriş ve iki bölümden oluşan Farsçadan Türkçeye bir sözlüktür. “*Eser sözlük niteliğinde olmakla birlikte mukaddime bölümünde bazı dil kurallarına da yer vermektedir. Ancak sözü edilen bu kurallar daha çok Farsça ile ilgilidir*” (Kara, 1996: VI).

Kaynaklarda bu eserin II. Bayezid adına yazıldığı söylenmektedir. Sözlük, yaygın olarak kullanılan ve metinlerde sıklıkla geçen kelimeleri ele almaktadır. Eserin “*Giriş kısmı Arapça, Farsça ve Türkçe olarak üç dilde kaleme alınmış; giriş cümleleri Arapça, yazılış sebebi ve ithafa dair kısımlar Farsça, tertibi hakkında verilen bilgiler de Türkçedir*” (Öz, 2016: 117).

Eserin müellifi giriş bölümünde kendi adını anmaz, ayrıca eserin yazılış tarihiyle ilgili de bir bilgi de bulunmamaktadır. “*Miftahu'l-Lüga'nın Wien Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek'te bulunan yazar hattı nüshasını tanımış olan Gustav Flügel'in verdiği bilgilere göre, bu sözlük 896 yılı Cemaziyelahir ayının sonlarında (Mayıs 1491) tamamlanmıştır*” (Öz, 2016: 118).

Miftahü'l-Lüga'nın sözlük kısmı iki bölümden oluşmaktadır. “*Birinci bölümde önce Farsçanın isim, fiil ve edatlarla ilgili gramer kuralları Türkçe olarak anlatılmış, daha sonra fiillerin mastar şekilleri alfabetik olarak sıralanmıştır. Fiillerin Türkçe karşılıkları satır altlarına yazılmış, ayrıca her fiilin geniş zaman kökü verilmiştir. Sözlüğün ikinci bölümü çoğunlukla birleşik ve türemiş kelimelerden oluşur. Maddelerin*

sıralanışında ilk harfler bap kabul edilmiş ve baplar harf sırasına göre sıralanmıştır. Baplarda yer alan maddeler, ilk hecelerinin ünlülerine göre meftuha, meksure ve mazmume şeklinde tasni edilmiştir. İkinci, üçüncü ve diğer harflerde de alfabetik sıra gözetilmiştir” (Öz, 2016: 118-119).

Huriye Kara, 1996’da sözlük üzerine “Şeyh Mahmud bin İbrahim Edhem, ‘Miftâhü’l-Luga: İnceleme-Metin-Dizin”” adında bir tez çalışması yapmıştır.

1.1.1.6. Vesîletü’l-Makâsîd ilâ Ahseni’l-Merâsîd

Vesîletü’l-Makâsîd, manzum Farsça – Türkçe bir sözlüktür. Aynı zamanda bir dil bilgisi kitabıdır. “*Hatîb Rüstem el-Mevlevî tarafından hazırlanan kitabın yazarı hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır*” (Öz, 2016: 120). “*Kaynaklarda eserin yazarı hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Nisbesinden ve eserin sebep-i telifinden anlaşıldığı üzere yazar Mevlevî’dir*” (Kavasoğlu Parkak, 2017: 20). “*Eserin adı tercüme edildiğinde “Fars dilinde rasat ya da gözetleme yerlerinin en güzeline doğru olan maksatların aracı” gibi bir ifadeye ulaşılmaktadır. Keşfü’z-Zünûn’da eserin adı, Fars Dili Hakkındaki Amaçları Gözlemlerin En Güzeline Götüren Araç olarak çevrilmiştir*” (Kavasoğlu Parkak, 2017: 19).

Eser bir giriş, üç bölüm ve bir hatimedden oluşmaktadır. “*Birinci babında Farsça fiiller verilir. Fiiller, ilk harfler esas alınarak yirmi fasla ayrılmış; her fasıl ilk hecelerinin ünlüsüne göre meftuha, meksure ve mazmume sırasıyla üç ‘hâl’ ayrılmıştır. Sözlüğün ikinci babı fiillerle ilgili gramer konularına ayrılmıştır. Bu bölüm dokuz kısım ve elli iki ‘nev’e ayrılmıştır. Başta; yapmak, etmek anlamındaki ‘kerden’ fiili örnek verilerek geçmiş ve geniş zaman köklerinden yapılan türetmeler, Arapça fiil çekim sistemine göre sıralanmış ve daha sonra da fiil çekimlerine geçilmiştir. Vesîletü’l-Makâsîd’in üçüncü babı ise isimler ve ilgili konulara ayrılmıştır. Bu bapta yer alan maddeler de yine birinci bapta gibi düzenlenmiştir. Farsça kelimelerin hareke kayıtları verilmemiş, bazı kelimeler ise harekelenmiştir. Farsça kelimelerin Türkçe karşılıkları satır altlarında verilmiş, her kelime için birer Türkçe karşılık gösterilmiştir. İsimler kısmında yaklaşık 5.700 madde derlenmiştir*” (Öz, 2016: 121).

Tuhfetü's-Seniyye'de Deşîşî Mehmed Efendi “Her lüğatin altına ma'nâsı îcâz üzere yazmağın mübtedler fehm itmeyüp ve Karahisârî fesâhât üzre olmamağın ba'zı türlü lüğatler ki ol vilâyetde mütedâvildür fehm olunmaz hem muhtasardur” şeklinde bir değerlendirmeye gitmiştir.

Vesîletü'l-Makâsîd'dan seçmeler yapılmış ve Lügat-ı Müntehab adıyla da bir sözlük hazırlanmıştır.

1.1.1.7. Câmi'ü'l-Fâris

Câmi'ü'l-Fâris, Ahmed Bardahî Beg eş-Şûnisâvî tarafından hazırlanan Farsça – Türkçe bir sözlüktür. Sözlük içinde birçok bilgiyi barındırmaktadır. “*Farsçanın grameri; Rumi ve Celali takvimleri, gezegenler ve burçlar, nazım türleri, edebî sanatlar ve aruz olmak üzere beş bölümden oluşan hacimli bir eserdir*” (Öz, 2016: 124). Eserin giriş bölümü uzun bir girişten oluşmaktadır. “*Girişte, eserin niçin ve kim adına yazıldığı, bölümleri ve içerikleri hakkında bilgi verilmiştir*” (Öz, 2016: 126). Eserin Mehmed Paşa ve oğlu Mahmud Bey adına yazıldığı eserin ön sözünde belirtilir. “*Ahmed Bardahî, Mehmed Paşa ve oğlu Mahmud Bey'den uzun süre ve unutulmayacak derecede himaye görmüş ve Mehmed Paşa'nın isteğiyle kaleme aldığı sözlüğü bu ikisi adına sunmuştur*” (Öz, 2016: 128). Eser ön sözde verilen bilgilere göre beş bölümden oluşmaktadır. “*Birinci bölüm Farsça isimlere, ikinci bölüm fiillere, üçüncü bölüm de edatlara ayrılmıştır. Dördüncü bölümde Rumi ve Celali takvimlerinde yer alan ay adları, bunların başlangıç tarihleri ile süreleri, takvimlerin kullanılış usulleri, bayramlar ve önemli günler; gezgen adları, bunların burçları ile hareketleri, bunlara verilen adların sebepleri, Arapça ayların ilk günlerinin bulunma şekilleri anlatılmıştır. Beşinci bölüm ise, edebî bilgilere ayrılmıştır. Nazım kurallarının anlatıldığı bu bölümde; sırasıyla beyit, mesnevi, rubai, kıta, kaside, terci, gazel, medih, hiciv, mersiye, neşîd, tercüme, nazım, nesir, nazire, nakîze, müveşşeh, müstezat, kafiye, matla, mahlas, tac-beyt, tarsî, reddü'l-acz alâ sadr, iham, cinas ve çeşitleri, teşbih ve çeşitleri, aruzun ve vezinlerin temel kuralları, bahir ve adları, muamma ve türlerinin tanımları yapılmış ve örnekleri verilmiştir*” (Öz, 2016: 131-132).

1.1.1.8. Şâmilü'l-Lüga

Şâmilü'l-Lüga, Hasan b. Hüseyin b. 'İmad el-Karahisârî tarafından yazılan Farsça-Türkçe bir sözlüktür. Sözlük, Anadolu'da yazılan Farsça-Türkçe sözlükler açısından önemli bir yere sahiptir. *“Farsça-Türkçe satır altı bir sözlük olan Şâmilü'l-Lüga'nın dili, 16. yüzyıl Türkçesi açısından bakıldığında son derece sadedir. Eser, önemli ölçüde Eski Anadolu Türkçesi dönemini yansıtan bir söz varlığına sahiptir”* (Akçay, 2020: 3). Şâmilü'l-Lüga iki bölümden meydana gelmektedir. *“Birinci bölümde 9.100'ü aşkın kelime maddesi mevcuttur. Maddelerin sıralanışında ilk ve son harfler esas alınmıştır. Her bir harf bap kabul edilerek son harfleri aynı olan kelimeler bir bapta toplanmış ve baplar da alfabetik düzende sıralanmıştır. Baplarda yer alan maddelerin ilk harfleri 'nev' kabul edilmiş ve 'nev'ler harf sırasıyla dizilmiştir. Şâmilü'l-Lüga'nın Farsça fiilleri içeren ikinci bölümünde 1.000'e yakın fiil yer alır. Fiillerin geniş zaman kökleri ve Türkçe karşılıkları gramere ayrılan bölümde verildiği için bu kısımda Türkçe karşılıklar yazılmamıştır. Edatlarla kurulu birleşik fiiller ile geçişsiz fiillerin geçişli şekilleri de madde başı yapılmıştır”* (Öz, 2016: 136).

1.1.1.9. Sihâhu'l-'Acem

Bu sözlük Lutfullah Halimî'nin Lügat-ı Halimî ve Nisârü'l-Mülk adlı sözlüklerinden yararlanılarak hazırlanmış bir sözlüktür. *“Yazarı kesin olarak bilinmemektedir. Bazı nüshaların üzerine düşülmüş notlarda, kütüphane kayıt fişlerinde ve kataloglarda Sihâhu'l-'Acem, Sihâh-ı 'Acem ya da Sihâh-ı 'Acemî adları görülmektedir”* (Öz, 2016: 144). Fiiller, dil bilgisi ve isimler olmak üzere üç bölüm hâlinde düzenlenmiş olan bu sözlük kaynaklarda çeşitli isimlerle anılmıştır ve çeşitli kaynaklardan yararlanılarak oluşturulmuştur.

1.1.1.10. Dekâyıku'l-Hakâyık

Eser, Kemâlpâşazâde Şemsüddîn Ahmed b. Süleyman tarafından yazılan, bazı Farsça eş anlamı ve eş sesli kelimeler arasındaki anlam farklarını göstermek için yazılan Farsça-Türkçe bir sözlüktür. Dekâyıku'l-Hakâyık, Veziriazam Makbul İbrâhim Paşa'ya ithaf edilmiştir. Eserin yazılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir. İslam

Ansiklopedisi'nde Mustafa Özkan'ın hazırladığı maddede eserde Farsça 411 kelime olduğu söylenmiştir. (Özkan, 1994: 111). Yusuf Öz ise hazırladığı Tarih Boyunca Farsça Sözlükler arasında esas aldığı nüshada 423 Farsça kelime olduğunu belirtmiş ve verdiği dipnotta Atsız'ın Kemâlpaşazâde Eserleri adlı yazısında bu sayının 400 kadar olduğunu söylediğini göstermiştir. (Öz, 2016: 149). Bizim çalışma yaptığımız Deşîşî'nin Tuhfetü's-Seniyye adlı eserinde en çok adı geçen eserlerden birisi Dekâyıku'l-Hakâyık'tır. Deşîşî hem kelimelerin etimolojik bilgilerini vermek için bu eseri kullanır hem de yer yer eleştirilerde bulunarak bazı kelimelere yanlış anlamlar verildiğini belirtir. *“Ele alınan kelimelerin önce okunuşu yazılmış, okunuşlarında farklılık bulunanların hareke farklılıkları belirtilerek örnekleri beyitlerle gösterilmiştir. Yerine göre kelimelerin anlamlarını açıklamış ve Türkçe karşılıklarını vermiştir. Ayrıca her anlam için ayrı şahit beyit zikretmiştir. Zikredilen beyitlerin şairleri çoğunluklar belirtilmemiştir. Zikredilen şairler arasında en çok Firdevsî, Hâfız, Sa'dî ve Mevlânâ'nın adları geçmektedir. Ayrıca Nizâmî, Ömer Hayyam, Enverî, Husrev ve Rûdekî'nin de şiirlerinden alıntılar yapılmıştır”* (Karaca, 2002: XVIII). Eserde önce telaffuzu üzerinde durulmuş, daha sonra kelime yapısıyla ilgili açıklamalarda da bulunulmuştur. *“Mesela 'güftâr' kelimesinin okunuşu belirtilirken 'Kâf-ı Acem'in zammesiyedir, kâf-ı Arabînin fethasıyla 'sırtlan' manâsına olur' denilmektedir”* (Özkan, 1994: 112).

Halil Edib Muallim Nâci ve Atsız da eser hakkında yazılar yazmışlardır. Eser hakkında 2002 yılında Abdullah Karaca tarafından Kemal Paşazâde'nin Dekâyıku'l-Hakâyık'ı (Metin-İndeks) adında bir yüksek lisans çalışması yapılmıştır.

1.1.1.11. Lügat-ı Ni'metullâh

Eser, Ni'metullâh b. Ahmed b. Mübârek er-Rûmî tarafından hazırlanan Farsça-Türkçe sözlüktür. Eserin hazırlanan Farsça-Türkçe sözlükler arasında önemli bir yeri vardır. Deşîşî de dahil olmak üzere birçok eser hazırlanırken kaynak olarak gösterilmiş ve içerisinden tanıklamalar yapılmıştır. Eser, Farsça bir girişle başlar ve eserin yazılış sebebi, kaynakları ve düzeni hakkında bilgi verilir. Eser üç bölümden meydana gelmektedir. *“Müellif daha önce yazılmış sözlüklerin tertibini görmüş ve mukaddimesinde belirttiği üzere Uknûm-ı Acem'in tertibine uyarak birinci bölümü*

mastarlara ayırmış, ikinci bölümde Farsça dil bilgisi kurallarını anlatmış üçüncü bölümde ise diğer kelime gruplarına yer vermiştir” (İnce, 2011: 10).

Adnan İnce'nin eser üzerinde yaptığı çalışmadan da gördüğümüz üzere eserin her bölümünde farklı konular ele alınmıştır. *“Lügat-i Ni'metullâh'ta birinci bölüm fiillere ayrılmış ve 1.278 maddenin Türkçe karşılığı verilmiştir. Geçişsiz fiillerin geçişli biçimleri de madde başı yapılmış ve bunların karşılıklarına geçişli olduklarını belirtmek için 'müte'addî' ibaresi yazılmıştır. 'Kavâ'id-i Zebân-ı Fârisî' başlıklı ikinci bölüm gramere ayrılmıştır. Sözlüğün üçüncü bölümünde isimler yer alır. Bu bölüm, ilk harfler esas alınarak yirmi altı baba ayrılmış ve ilk harfler ünlülerine göre tasnif edilerek ikinci ve diğer harflerde alfabetik sıra gözetilmiştir. Bu bölüm yaklaşık 14.600 kelime içerir. Sözlükte nadir Farsça kelimelerin anlamları için Firdevsî, Esedî-Tûsî, Senâî, Şems-i Fahrî, Kâtibî, Hâfız ve Sa'dî gibi şâirlerden örnek beyitler yazılmıştır” (Öz, 2016: 158).*

1.1.1.12. Câmi'ü'l-Fürs

Câmi'ü'l-Fürs, Mustafâ İbn Mehmed b. Yûsuf tarafından yazılmış bir sözlüktür. Eser *“Ahmed Bardahî Beg es-Sûnîsâvî'nin hazırladığı Câmi'ul-Fâris'in ilk bölümünü içerir ve adı geçen sözlüğün Farsça isimler ve fiiller bölümünde yer alan maddelerin alfabetik olarak yeniden düzenlenmiş şeklidir” (Öz, 2016: 163).* *“Câmi'ü'l-Fâris'in bir diğer adı Tercümân-ı Fârisî'dir. Eser bir giriş ve iki bölümde hâlinde düzenlenmiştir. Birinci bölümü Farsça fiillere, ikinci bölümü isimlere ayrılmıştır. Her iki bölümde maddelerin ilk harfleri esas alınmış ve ilk harfler de ünlülerine göre düzenlenmiştir. Maddelerin sıralanışında, yazarı bilinmeyen Tercümânü'l-Lüga adlı Arapça – Farsça sözlük örnek alınmış ve bu kaynak ön sözde Tercümân-ı 'Arabî adıyla anılmıştır” (Öz, 2016: 161).*

1.1.1.13. Lisânü'l-'Acem (Ferheng-i Şu'ûrî)

Ferheng-i Şu'ûrî adıyla da bilinen Lisânü'l-'Acem sözlüğü Türk edebiyatının en önemli sözlüklerinden biri olarak karşımıza çıkar. *“Aynı zamanda eski harflerle basılmış ilk Farsça–Türkçe sözlüktür” (Öz, 2016: 204).* *“Şu'ûrî, Osmanlı sahasında iyi bir Farsça sözlüğün eksikliğini hissederek bu işe giriştiğini söyler. Farsçanın tarihî*

sözlüklerinden yararlanıp farklı görüşleri bir araya getiren derli toplu bir sözlük yazma iddiasındadır. Bu amaçla, daha önce ve kendi döneminde yazılmış birçok lügati inceler, hepsinde geçen kelime ve anlamları bir araya getirir” (Yılmaz, 2019: 30). Hasan Şu’ûrî sözlüğünü oluştururken Farsça sözlüklerdeki sistemi esas almıştır. “Buna göre harfleri ‘harekât-ı selâse’ denen üstün, kesre ve zamme sırasına göre sıralayıp aynı heceyle başlayan kelimeleri bir arada vermeyi seçer” (Yılmaz, 2019: 32). Sözlük bir ön söz ile başlar bunun yanında iki defter ve bir hatimededen oluşmaktadır. “Mukaddime kısmında Farsça harfler ve bunların Farsça dilbilgisindeki yeri değerlendirilir. Birinci defter (Defter-i Evvel) bazı Farsça atasözü, deyim vb. kalıp sözlerin kullanımıyla ilgili anlam bilgisine yer verir. İkinci defterde (Defter-i Sâni) ise kelimeler alfabetik sıraya göre dizilmiş ve her birinin anlamları üzerinde durulmuştur. Hâtîme kısmında yazarın temennileri ve dua beklentisi vardır” (Yılmaz, 2019: 35). Eser içerisinde birden fazla konu hakkında bilgiye yer verilmiştir. “Lügat bilgisinin yanı sıra tarih, coğrafya, mitoloji, halk hekimliği, astronomi, gastronomi, tıp, musiki ve tabiî ilimlere dair kıymetli bilgiler vardır” (Yılmaz, 2019: 36).

Eser ile ilgili Ozan Yılmaz’ın Lisani’l-Acem (Ferheng-i Şu’ûrî) adında bir çalışması bulunmaktadır.

1.1.1.14. Aksâ’l-Ereb fi Tercemeti Mukaddimeti’l-Edeb

Başlıktaki adıyla kaynaklarda yer alan eser, Zemahşerî’nin Mukaddimetü’l-Edeb adlı eserinin İshak Hocası Ahmed Efendi tarafından Osmanlı Türkçesine yapılan tercümesinden oluşmaktadır. Eserin Türkçe tercümesinden evvel iki uzun mukaddime bulunmaktadır. “Ahmed Efendi, tercümenin okuyucular tarafından anlaşılmasını kolaylaştırmak için ilk mukaddimedede Arapça ile ilgili, sonraki mukaddimedede de Farsça ile ilgili kaideleri anlatır; gerekli gördüğü yerlerde atasözü ve şiiirlerden açıklayıcı mahiyette örnekler verir. Bu girişten sonra Mukaddimetü’l-Edeb’in tercümesi başlar. Eserin iki ana bölümünden biri olan isimler (esmâ), iki cilt hâlinde basılmış olan eserin birinci cildinin ikinci yarısını, fiiller (ef’âl) bölümü ise ikinci cildin tamamını oluşturur” (Yüce, 1989: 289). “İshâk Hocası Ahmed Efendi kendisine ait ekler dışında, bölüm ve maddelerin tertibinde Mukaddimetü’l-Edeb’e sadık kalmıştır. Adları içeren birinci bölüm 25 bab ve 85 fasla ayrılmıştır. Bab ve fasıllarda sıralanan Arapça kelimelerin Farsça ve Türkçe karşılıkları verilmiştir. Birinci cildin sonunda ve ikinci cildin başında

isimler ve fiillere ayrılmış bölümlerin fihristi yer alır” (Öz, 2016: 219).

1.1.1.15. Lehçetü'l-Lügât

Lehçetü'l-Lügât Mehmed Es'ad tarafından hazırlanan Türkçeden Arap ve Farsçaya bir sözlüktür. Eser, Osmanlı içerisinde Türkçe kelimelerin madde başı olarak verildiği ilk sözlük olma özelliğini de taşır. *“I. Mahmud'a sunulan bu eser Türkçe kelimeleri esas alarak hazırlanması yönüyle kendinden önceki sözlüklerden farklılık arz etmektedir”* (Cıdık, 2021: 5). Mehmed Es'ad Efendi, sözlüğü hazırlarken birçok kaynaktan yararlanmış ve bu kaynakları “Mukaddime” bölümünde anmıştır. Eser, Türkçe kelimelerin Arapça ve Farsça karşılıkları ile galat-ı meşhur diye anılan kelimelerin ve sözlerin bu dillerdeki asıl anlamlarını göstermek amacıyla hazırlanmış bir sözlüktür ve ansiklopedik bir özelliğe sahiptir. (Öz, 2016: 229) Mehmed Es'ad Efendi'nin sözlüğü hazırlarken asıl amacı halkın kullandığı kelimelerin Türkçesini göstermektir. *“Sözlük halkın kullandığı Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerden oluşturulmuştur”* (Cıdık, 2021: 6) Eser bu yönüyle Millî Edebiyat şairlerinden Ziya Gökalp üzerinde de etkili olmuştur. Lehçetü'l-Lügât'in bu amaçla hazırlanması aslında Ziya Gökalp'in *“Uydurma söz yapmayız/Yapma yola sapmayız/Türkçeleşmiş Türkçedir/Eski köke tapmayız”* mısralarını hatırlatmaktadır.

Lehçetü'l-Lügât bir ön söz, sözlük kısmı ve hatimeden oluşan bölümlerden oluşmaktadır. *“Ön sözde verilen bilgilere göre Lehçetü'l-Lügât'te Türkçe ve Türkçeleşmiş ya da halk arasında yaygın olan Arapça ve Farsça kelimeler ile galat-ı meşhur olarak kullanılan kelime ve sözler, madde başı yapılmış ve maddelerin okunuşları yazıyla kaydedilerek Arapça ve Farsça karşılıkları verilmiştir. Türkçe kelimelerin Arapça ve Farsça karşılıkları yanında, eş anlamlıları ve özellikle kök durumunda olan Arapça kelimelerin belli başlı türemişleri de verilmiştir. Ayrıca Arapça ya da Farsça kelime bir deyim olarak ya da bir atasözü içerisinde kullanılıyor ise bunların örnekleri de yazılmıştır. Birkaç eş anlamlısı olan Türkçe kelimelerin hangisi daha meşhur ve yaygın ise, o madde başı yapılmış ve Arapça ve Farsça karşılıkları verilmiştir”* (Öz, 2016: 229-230).

Bu sözlüğün daha sonra açıklama kısımları çıkarılarak, Behçetü'l-Lügât adlı bir

nüshası yine Mehmed Es'ad tarafından hazırlanmıştır. *“Mehmed Es'ad Lehçetü'l-Lügât için yazdığı ön söz ve hatimeyi bu sözlüğünde de olduğu gibi aktarmış; Lehçetü'l-Lügât'in girişinde sözlük hakkında verdiği bilgileri de Behçetü'l-Lügât'te de tekrarlamıştır. Buradaki bilgilere göre, 1118/1726 yılında başlanıp 1145/1753 yılında tamamlanan Behçetü'l-Lügât yine Sultan I. Mahmud adına yazılmıştır”* (Öz, 2016: 231).

Eser üzerinde, 1988 yılında Latif Beyreli tarafından “Lehçetü'l-Lügât” adıyla yapılan yüksek lisans çalışması yapılmıştır.

1.1.1.16. Zübdetü'l-Lügâti'l-Lehce

İki cilt hâlinde hazırlanan bu eserin birinci cildi Türkçe-Arapça, ikinci cildi ise Türkçe – Farsçadır. İlk cildi Hasan Efendi 1287/1870'te, ikinci cildini ise Hüseyin Remzi 1288/1871'de hazırlanmıştır (Karahana, 2009: 262). Zübdetü'l-Lügâti'l-Lehce eseri seçilmiş kelimelerin alındığı bir sözlüktür. *“Lehçetü'l-Lügât'ten seçilmiş Türkçe kelimelerin Arapça ve Farsça karşılıklarını veren iki cilt hâlinde hazırlanmıştır. Birinci ciltte Türkçe kelimelerin Arapça, ikinci ciltte Farsça karşılıkları verilmiştir”* (Öz, 2016: 276).

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. DEŞİŞİ MEHMED B. MUSTAFA B. LUTFULLAH

2.1.1. Hayatı ve Eserleri

Deşîşî Mehmed b. Mustafa b. Lutfullah hakkında kaynaklarda yer alan bilgi çok azdır. Deşîşe kelimesinin aslı “iri parçalar halinde dövülerek öğütülen buğday ve arpa” anlamına gelen Arapça çeşîştir. Genellikle Arap yarımadasında meşhur olup öğütülmüş hububatın et veya hurma katılarak pişirilmesiyle yapılan yemeğin adı olan çeşîşe halk dilinde deşîşe şekline dönüşmüştür (Es-Seyyid, 1994: 214). Deşîşe Hz. Peygamber’in zamanında yaygınlık kazanmış ve sosyal bir anlam taşımaya başlamıştır. Bu dönemden itibaren deşîşe yemeğinin hazırlanması ve dağıtılması da İslâm halifeleri ve sultanları tarafından bir âdet hâlini aldı. “Deşîşe-i Resulullah” adıyla meşhur olan bu âdet Haremeyn fakirleri için vakfedilen en eski sadakalardan biri oldu (Es-Seyyid, 1994: 215). Yavuz Sultan Selim, Mısır’ı Osmanlı Devleti’ne kattıktan sonra burada yer alan uygulamaları sürdürdü ve Mısır, Şam ve Halep’teki Memlûklere ait Haremeyn zahireleriyle deşîşe buğdaylarının ödeneklerine dokunmadı. Kânûnî Sultan Süleyman da Haremeyn ahalisine Mısır’daki birkaç köyün mahsulünü vakfetti, bu köylerden bazıları “Sultan Süleyman deşîşesi” adıyla deşîşeye ayrıldı (Es-Seyyid, 1994: 215). Osmanlılar Döneminde bu vakıfların muhasebesi ve Deşîşe sadakasının dağıtımını amacıyla Deşîşe nâzırları tayin edildi. Mehmed Efendi Mısır’da uzun bir süre kalmış burada vakıfların muhasebe işlerinde görev yapmış ve bundan dolayı Deşîşî adıyla da anılmıştır. Müstakîm-zâde Süleyman Sadeddîn Efendi, *Mecelletü'n-Nisâb* adlı eserinde ondan “Deşîşe adıyla tanımış ‘El-Lügat’ sahibi Muhammed bin Mustafa bin Lutfullâh” diye bahsetmiştir (İssa, 1995: 248). Bursalı Mehmed Tahir ise *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde “*İlm-i lügat mütehasıslanndan lisan-ı Farisînin gavamızına vakıf bir zat olup Amasyalıdır. Mısır emîrû'l-ümerası Hasan Paşa namına 988'de [1580-81] telif ettiği Tuhfetü's-Seniyye ila Hazreti'l-Haseniyye ismindeki lügat-i Farisiyyesi beyne'l-ulema ve'l-üdeba Lügat-i Deşîşi namıyla maruftur ki lügat-i Farisiyyeyi Türkçe mukabilleriyle şerh etmiştir. Bu lüğatin 1080 [1669-70] tarihinde telhis edilmiş bir nüshası Kütübhaneye-i Umûmi'de mevcuddur*” diyerek yazardan bahsetmektedir (Bursalı Mehmed Tahir, 2016: 319). “Bağdatlı İsmail Paşa yazarın 988/1580 yılında öldüğünü söyler. Kâtip Çelebi bu tarihi Tuhfetü's-Seniyye'nin yazıldığı yıl olarak verir” (Öz, 2016: 167).

2.2. TUHFETÜ’S-SENİYYE İLE’L-HAZRETİ’L-HASENİYYE’YE DAİR

Tuhfetü’s-Seniyye ile’l-Hazreti’l-Haseniyye, Tuhfetü’s-Seniyye adıyla bilinen ve kaynaklarda bu adla anılan sözlük, diğer sözlük yazarları arasında, *Lügat-i Deşîşe* adıyla anılır. Bu isimlerle bilinen sözlük 988/1580 yılında tamamlanmış; III. Murad (1574-1595) döneminde, Deşîşî lakabıyla bilinen Mehmed b. Mustafa b. Lutfullah tarafından yazılmış ve 985-998/1577-1590 yılları arasında Mısır Beylerbeyi olan Hasan Paşa’ya sunulmuştur (Öz, 2016: 167).

Deşîşî Mehmed b. Mustafa *Tuhfetü’s-Seniyye*’nin girişinde iki adet mukaddime yazmıştır. İlk bölümde Farsçadan ve neden bu sözlüğü yazmak istediğinden bahsettikten sonra hangi kaynaklardan yararlandığını da eklemiştir. “İkinci mukaddimedede ise Sasanî padişahları, Derî Farsçası, Farsçaya “derî” denmesinin nedeni, bu dilde kullanılan Arapça kelimeler ve Arapçada bulunmayan “pe”, “çe”, “je” ve “gef” harfleri hakkında bilgi vermiştir. Bu bölümün devamı, Farsça gramerine ayrılmış; Farsça isimler ve türleri; mastarlar ve yapıları, fiillerin geçmiş zaman ve geniş zaman kökleri ve bu köklerden kelime türetme şekilleri ile ilgili kurallar açıklanmıştır. Gramer bölümünün sonunda maddelere geçilmiştir. *Tuhfetü’s-Seniyye*’de, Farsça adlar ve fiiller aynı baplarda sıralanmıştır (Öz, 2016: 169).”

Tuhfetü’s-Seniyye’de Farsça kelimelerin yararlanılan kaynaklarda bulunulan bütün anlamları ve Türkçe karşılıkları bir arada verilmeye çalışılmıştır. *Lügat-i garîbe* veya *mervî* olarak anılan kelimeler için ise yazar şahit beyit nakletmiştir (Öz, 2016: 169).

2.2.1. Eserin adı

Deşîşî Mehmed b. Mustafa eserini et-*Tuhfetü’s-Seniyye ile’l Hazreti’l-Haseniyye* adını koyduğunu mukaddime bölümünde “Nemlüñ 18 Hâzret-i Süleymân ‘*aleyhi’s-selâm* hediyesi **Mısra:**

İnne’l-hüdâyâ ‘alâ miqdârı mühdi-hâ

fehvası üzere nişf-ı recl-i 19 cevād olmağın bu bende-i pür-kuşūr dağı ‘izzü huzūr-ı lāmi‘ün-nūr ve fā’izü’s-sürūrlarına 20 ‘arz-ı hediye kaşd idüp ism-i Sāmileri münāsebetiyle bu kitābı **et-Tuḥfetü’s-seniyye 21 ile’l Ḥazreti’l-Ḥaseniyye** nāmıyla ma‘nūn kıldum.” diye belirtir. Bunun yanında eser kaynaklarda ve istinsah nüshalarında Tuḥfetü’s-Seniyye, Lugat-ı Deşîşî, Deşîşî-i Kebir gibi isimlerle de anılmıştır.

2.2.2. Eserin Nüshaları ve Nüshaların Özellikleri

1. et-Tuḥfetü's-Seniyye ile'l-Hazret'il-Hasaniyye el-Meşhūr bi-Lugati'l-Deşîşeti'l-Kübrâ, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, Bağdat Kitaplığı, Nr: B383 (B)

İstinsah Tarihi: Yok.

Boyut: 313-180 mm.

Yaprak: 339.

Satır: 31.

Yazı Türü: Talik.

Kâğıt Türü: Aharlı.

Temmet Kaydı: Yok.

İçindekiler: Sūret-i Tertīb-i Lügāt, Muḫaddimet-i Kitāb-ı Müstetāb, Kısm-ı Evvel Der-esmā-i Cāmide vü Müştāka

Mühürler ve Temellük Kayıtları: 1a’da iki mühür bulunmaktadır

Katalogdaki Açıklama: Bu lüğatin diğeri adı Lügat Deşîşiyedir. Kurtlar tarafından yenilmiştir. Serlevha müzehhep, cetveller kırmızı. Kahverengi deri cilt.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshada içi boş ve güzel bir şekilde çizilmiş ser-levha bulunmaktadır. 145a, 145b, 146a ve 211b varaklarında tarihî bilgiler ile ilgili cetvellere yer verilmiştir. Kitabın başına kurtlardan uzak tutması için “Ya Kebîkeç” duası yazılmıştır. Buna rağmen nüsha içinde yer yer kurtların yediğini düşündüğümüz sayfalar bulunmaktadır ama bunlar okumayı engelleyecek bölümlerde değildir.

Baş: Sipās-ı şinās-ı esās ve sitāyiş-i bî-kıyās ve ḥamd-i bî-gāyet ve şükr-i bî-nihāyet...

Son: Firdevsî:

Ez-İrānīyān men besī gūşteem
Zemīn-rā be-ḥūn-ı gül āğaşteem

Hezārān der ü dü hezārān selām
Ze-mā ber-Muḥammed ‘aleyhi’s-selām

Der-kenar: Yazmanın birçok varlığında kelimelerle ilgili bilgiler verilmiş ve ayrıntılı açıklamalara girilmiştir. Yer yer sözcüklerin farklı okunuşlarına da yer verilmiştir. Kelime hakkında bir mazmun veya hikâye varsa bu da der-kenarda yer almaktadır.

2. **et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazret'il-Hasaniyye el-Meşhûr bi-Lugati'l-Deşîseti'l-Kübrâ, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, Nr: A2755 (A1)**

İstinsah Tarihi: Yok.

Boyut: 230-175 mm.

Yaprak: 457.

Satır: 27.

Yazı Türü: Talik.

Kâğıt Türü: Aharlı kalın.

Temmet Kaydı: Temmetü'l-kitāb be-‘avni'l-mülki'l-vehhāb kātibü'l-abd der-ü Hüseyin-i Şirāzî.

İçindekiler: Sūret-i Tertīb-i Lügāt, Muḥaddimet-i Kitāb-ı Müstetāb, Kısm-ı Evvel Der-esmā-i Cāmide vü Müştakā

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Eserin başında iki, sonunda bir adet mühür bulunmaktadır.

Katalogdaki Açıklama: Miklepli ve şemseli vişne rengi deri cilt.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshada ser-levha bulunmamaktadır. Eserin iç sayfasında “Ḥired-mend dānā bu meḳarr-ı ‘anāya i‘tinā itmez ve hūş-mend bilen bu seyl mecrāsında binā itmez, ferāş ecl-i ferāş ehl-i ṭayyana ... dāmen der-miyān idügin ve bāzār-ı bī-i‘tibār-ı vücūduñ renci ḥüsrān u sūrī yürzeyān idügin ... ve bu misāfir ‘āne-i dil-firibdegün fi’d-dünyāgānuñ ğarīb ü levkeb-i sulṭanā silügin kısılır ve kāşāne-*i devlet-i dünyeviye her ne deñlü menāl-i suḥş ise ‘āḳıbet yıkılır, ... efrāḥınuñ mālī etrāḥdur ve bu dehr-i ḥarūn-ı laṭmesinden ve devr ü emrūn şadşarsından ne harūn emīn oldu ve me‘mūn ve dünyā-yı dün elinden ne cemşid-i ḍaḥḥāk oldu ne ferīdūn efser-i sūrūrī nice serder ü ‘arūs pür-züyūr mülk nice şevher

... kalmışdur ve nevbet-i zen çarh- saltanata rüy-ı zerrîn şaht nişîn dīvânında nöbetler çalmışdur.” Kısmı yer almaktadır ve çeşitli Arapça ve Farsça beyitler bulunmaktadır. Eserde çeşitli tarihî bilgileri göstermek için 161a, 161b, 162a, 239a, 239b, 240a sayfalarında cetveller bulunmaktadır.

Baş: Sipās-ı şinās-ı esās ve sitāyış-i bî-kıyās ve hamd-i bî-āyet ve şükr-i bî-nihāyet...

Son: Firdevsî:

Ez-İrānīyān men besī güşteem
Zemīn-rā be-ḥūn-ı gül āğaşteem
Hezārān der ü dü hezārān selām
Ze-mā ber-Muḥammed ‘aleyhi’s-selām

Der-kenar: Bu bölümlerde yazar kelimelerin farklı okunuşlarına ve kelimelerle ilgili çeşitli hikâyelere yer vermiştir. Kelimeyle ilgili bir mazmun olduğunda bunu da der-kenarda belirtmiştir.

3. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazret'il-Hasaniyye el-Meşhûr bi-Lugati'l-Deşîseti'l-Kübrâ, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, Nr: A2756 (A)

İstinsah Tarihi: h. 1118 (m. 1707)

Boyut: 225-150 mm.

Yaprak: 401.

Satır: 33.

Yazı Türü: Talik.

Kâğıt Türü: Aharlı ince.

Temmet Kaydı: Meşhûr u mute‘ ârif der-temme bi'l-ḥayr.

İçindekiler: Süret-i Tertîb-i Lügât, Muḥaddimet-i Kitâb-ı Müstetâb, Kısm-ı Evvel Der-esmâ-i Câmide vü Müştaka.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: 1a'da iki mühür bulunmaktadır. Ferheng nām yekî kitâb-est ki der-lügat-ı Fürs der-Hindüstân yekî ez-müte'ḥirîn cem‘ kerde vü kitâb-ı mu‘ teber ü müfid-est.

Katalogdaki Açıklama: Başlık ve cetveller. Miklep ve yazma şemseli siyah deri cilt.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüşhada altın yaldızlarla süslenmiş bir ser-levha bulunmaktadır. 221b, 122a ve 179b varaklarında tarihî bilgiler ile ilgili cetvellere

yer verilmiştir. Yazmanın ilk 30 varağı eksiktir. Temel nüshada yer alan eserin telif nedeni gibi başlıklara yer verilmemiştir.

Baş: Sipās-ı şinās-ı esās ve sitāyiş-i bî-kıyās ve ḥamd-i bî-ğāyet ve şükr-i bî-nihāyet āferīde-kārī-rā...

Son: [-l-] **Yelī:** Sāḥil yālī ma' nāsına, terkipte müsta' meldür deñiz yilisi dirler.

Der-kenar: Yazmanın der-kenarlarında kelimelerin açıklaması verilmiştir. Kelimelerin farklı yazımları da yine aynı bölümde gösterilmiştir. Eksik veya atlanan yerler, kelimeyle ilgili mazmun ve hikâyeler de der-kenarda bulunmaktadır.

4. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazret'il-Hasaniyye el-Meşhûr bi-Lugati'l-Deşîseti'l-Kübrâ, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, Nr: A2757 (A2)

İstinsah Tarihi: Yok.

Boyut: 250 – 150 mm.

Yaprak: 336.

Satır: 15.

Yazı Türü: Talik.

Kâğıt Türü: Aharlı ince.

Temmet Kaydı: Bir *mim* eklenmiştir.

İçindekiler: Süret-i Tertîb-i Lügât, Muḥaddimet-i Kitâb-ı Müstetâb, Kısm-ı Evvel Der-esmâ-i Câmide vü Müştaka

Mühürler ve Temellük Kayıtları: 1a'da iki mühür bulunmaktadır.

Katalogdaki Açıklama: Serlevha müzehhep, cetveller yaldızlı.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Eserin ser-levhasında çeşitli süslemeler yer alır, içi boştur. Eserin kapak sayfasında “Olam dirseñ eger maḳbûl-i dergâh/Dir tā' ât-ı Ḥaḳḳdan çıkma her gâh” beyti yer almaktadır. Nüshanın sayfaları ince olduğu sayfanın arkasındaki yazılar kimi zaman görünmektedir fakat bu durum metnin okunmasına herhangi bir engeli bulunmamaktadır. Satırların çevresi bir cetvelle çevrilmiştir. 130b ve 131a sayfalarında bazı tarihî bilgileri göstermek ve açıklamak için cetveller bulunmaktadır. Bir sonraki sayfayı göstermek için kullanılan reddâdeler bu nüshada mevcut değildir. Nüsha içerisinde herhangi bir yırtılma ve kurt yeniği bulunmadığından nüshanın iyi bir şekilde korunduğu düşünülmektedir.

Baş: Sipās-ı şinās-ı esās u sitāyiş-i bî-kıyās u ḥamd-i bî-ğāyet ve şükr-i bî-nihāyet āferīde-kār-rā...

Son:

Z'ān ki sālīk ez-īn bahāristān
Çend gülhā vü göncehā çide

Der-kenar: Nüshanın der-kenarlarında kimi zaman satıra sığmayan sözcüklerin devamı yazılmış kimi zamanda nüsha içinde not düşülmesi gereken sözcüklerin açıklaması yer almıştır. Sahh kaydı için de der-kenarlar kullanılmıştır. Kelimeler ile ilgili mazmunlar ve hikâyelere de der-kenarlarda yer verilmiştir.

5. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fî Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi, Nr. 03 Gedik 18345 (F)

İstinsah Tarihi: h. 1015 (1606)

Boyut: 245 – 145 mm. 190 x 90.

Yaprak: 342.

Satır: 31.

Yazı Türü: Tali.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı: Ve'l-ḥamdüli'llāh ḳaddi temme heze'l-nüşḥa el-ferīfe 'alā yedā za'f-ı 'İbādu'llāhü'l-ḡanīü's-Seyyid Muḥammed ibnü'l-Esed 'ale'l-Ḥüseynī nī evās,ṭ şehr-i Muḥarremü'l-ḥarām min şühür sene ḥams-ı 'aşere ve'l-elif mine'l-ḥayāti'n-nūriyye 'aleyhi fazlü'l-Ḥālīḳ inne külli et-taḥiyyat fi-Medīne Mıṣrū'l-Ḥamiyyed 'afā 'anhüma ... ḥayrū'l-beriyye āmīn.

İçindekiler: : Süret-i Tertīb-i Lüḡāt, Muḳaddimet-i Kitāb-ı Müstetāb, Kısm-ı Evvel Der-esmā-i Cāmide vü Müştāḳa

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Eserin başında bir mühür bulunmaktadır.

Katalogdaki Açıklama: Yazarın ölüm tarihi eserin sonundan alınmıştır. Lügat, Deşîşî adıyla da bilinir.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Eser içinde tarihî olayları göstermek için 129a ve 129b sayfalarında cetveller yer almaktadır.

Baş: Sipās-ı şinās-ı esās ve sitāyiş bī-ḳıyās ü ḥamd-i bī-ḡāyet ü şükr-i bī-nihāyet-i āferīde-kārī te'ālet...

Son: [-l-] **Yelî:** Sāḫil yalı ma' nāsına Türkīde de müsta' meldür, deñiz yilisi dirler

Der-kenar: Eserin der-kenarlarında kelimeler ile ilgili bilgi verilmiş. Eser içinde yazımı unutulmuş kelimeler der-kenarda gösterilmiştir. Bunun yanında sözcüklerle ilgili ek bilgiler, mazmunlar ve hikâyeler de der-kenarda yer almaktadır.

6. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fî Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Atıf Efendi Kütüphanesi, Nr: 2716 (G)

İstinsah Tarihi: Yok.

Boyut: Yok.

Yaprak: 398.

Satır: 29.

Yazı Türü: Talik.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı: Sonuna bir *mim* konulmuştur.

İçindekiler: Şüret-i tertîb-i lügât, Kısm-ı evvel der-esmâ³-i cāmide ve müştâka

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Nüshanın 1a, 2a, 31a, 56a, 85a, 104a, 132a, 157a, 184a, 248a, 275a, 311a, 331a, 353a, 383a ve 398a sayfalarında birer mühür bulunmaktadır.

Katalogdaki Açıklama: Yok.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüsha içinde kelimeyi oluşturan harfler kelimedenden önce kırmızı mürekkeple yazılmış, kelimelerin üzerine kırmızı mürekkeple çizgi çekilmiş ve açıklamalar da siyah kalemle yazılmıştır. 146a ve 146b sayfalarında cetveller bulunmaktadır ama bu cetvellerin içine herhangi bir şey yazılmamıştır. 210a, 210b ve 211a sayfalarında bulunan cetvellerde tarihi bilgiler yer almaktadır.

Baş: Sipās-ı şinās-ı esās u sitāyiş-i bî-kıyās ve ḥamd-i bî-gāyet ve şükr-i bî-nihāyet. Āferīd-kārī...

Son:

Z'ān ki sālīk ez-īn bahāristān

Çend gülhā vü göncehā çide

Der-kenar: Nüshada der-kenarlar genel olarak sah (صح) kaydı kullanılmıştır. Ayrıca kelime hakkındaki hikâyeler ve mazmunlar da der-kenarlarda anlatılmıştır.

7. Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fî Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye,
Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Kataloğu, Nr. 4745M (H)

İstinsah Tarihi: Yok.

Boyut: 230x140-180x85 mm.

Yaprak: 463.

Satır: 29.

Yazı Türü: Arap harfli, Talik.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı:

Ve ümmîd-i re'î halîm bâ-ihlâş
Kıl du'âlar ki müstecâb olsun

Kâtib-i nüshâ-i celîle hudâ
Nâ'îl-i ecr-i bî-hesâb olsun

Câmi' i rûh-ı sâlike luţfen
Nâsiha-ı h'ân olan müstetâb olsun

Gül gibi şâhibi elinde müdâm
Böyle yap bir kitâb olsun

Ya' nî gülşen-serây fazlında
Sâ'îl her lügat mücâb olsun

Olup 'âî merâtibe dâhil
Şâhn-ı devletde kâm-yâb olsun

Mazhar-ı devlet-i Süleymânı
Şâhib-i merci' vü me'âb olsun

Çâre-fermâ-ı cem' ü ...
Kâm-bahşây-ı Şeyh ü şâb olsun

‘ Ayn-ı tārīḥe ğayn-ı dāl olup

Nev-düne çü āfitāb olsun

İçindekiler: Şüret-i tertīb-i lügāt, Kısm-ı evvel der-esmā’-i cāmide ve müştāka

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Hümāyün-i ḥarem yazan bir kayıt bulunmaktadır, bunun yanında okuyamadığımız iki mühür daha bulunmaktadır.

Katalogdaki Açıklama: Yok.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Eserde ser-levha bulunmamaktadır. 182b ve 183a sayfalarında bulunan cetvellerde tarihî bilgiler yer almaktadır. 247a, 247b ve 248a sayfalarında da cetveller yer almaktadır. Eserin sayfaları çok ince olduğu için arka sayfada bulunan yazı da görünmektedir. Bu da yazıların okunmasını zorlaştırmaktadır. Eserde başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Açıklamalarda ise siyah mürekkep kullanılmıştır. Nüshada yer yer kurtların yediği bölümlere rastlanmaktadır. Kimi sayfalarda da renk değişikliği görünmektedir.

Baş: Sipās-ı şinās-ı esās u sitāyiş-i bī-ḫıyās u ḥamd-i bī-ġāyet ve şükr...

Son:

Z’ān ki sālīk ez-īn bahāristān

Çend gülhā vü ğoncehā çide

Der-kenar: Nüshanın der-kenarlarında sah kayıtlarının yanı sıra kelimelerin diğer yazımları gösterilmektedir. Bununla birlikte kelime ile ilgili bir mazmun veya hikâye varsa o da der-kenarda bulunmaktadır.

8. et-Tuhfetü’s-Seniyye ile’l-Hazreti’l-Haseniyye, Süleymaniye Kütüphanesi,
Damat İbrahim Paşa Koleksiyonu, Nr. 01118 (I)

İstinsah Tarihi: Yok.

Boyut: 248x143-166x80 mm.

Yaprak: 701.

Satır: 27.

Yazı Türü: Talik.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı: Eser bölümü: Temmet bi-minhu ve kerime ketebete sālīkü’l-ḥaḫīr.

Mesadir bölümü: Temmetü'l-meşâdir bi-^ç avni'llâhi'l-kâdir.

İçindekiler: Şuret-i tertib-i lügat, Kısm-ı evvel der-esmâ'-i cāmide ve müşteka, Kısm-ı düvüm.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: 49a, 80a, 175a, 198a, 220a, 299a, 330a, 366a, 382a, 430a, 465a, 527a, 602a, 666a, 698a sayfalarında birer ve 701a sayfasında iki mühür bulunmaktadır.

Katalogdaki Açıklama: Yok.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshada ser-levha yoktur fakat ser-levha için oluşturulmuş tezhipli bölümler bulunmaktadır. Buralarda altın sarısı ve mavi mürekkepler kullanılmış ve içlerine çeşitli çiçek motifleri çizilmiştir. Nüshanın kenarlarında kurtların yediği belli olan delikler yer almaktadır. Bunlar metni engellemediğinden okuma konusunda herhangi bir engel oluşturmamaktadır. Nüsha içinde varak numarası her sayfada değil her on sayfada bir yazılmıştır. 238b ve 239a sayfalarında iki cetvelde tarihî bilgiler verilmektedir. Eserin 672b'den itibaren başlayan bölümünde Farsça mastarların gösterildiği ek bir bölüm yer almakta burada başlık olarak Farsça kelime verilmekte ve karşılığında Türkçesi yazılmaktadır.

Baş: Sipās-ı şinās-ı esās ve sitāyiş-i bî-kıyās ve hamd-i bî-gāyet...

Son: Eser sonu:

Z'ān ki sālīk ez-în bahāristān

Çend gülhā vü göncehā çide

Mesadir bölümü sonu: **Yüşiden:** İştirmek ma^ç nāsına müsta^ç meldür.

Der-kenar: Nüshalarda yer alan der-kenarlarda kelimelerin farklı yazılışları ve okunuşları gösterilmektedir. Ayrıca kelimelerle ilgili mazmunlar ve hikâyeler de der-kenarlarda yer almaktadır.

9. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fî Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye,
Esad Efendi, Nr: 03210 (İ)

İstinsah Tarihi: yok.

Boyut: 210x147-162x84 mm.

Yaprak: 422.

Satır: 27.

Yazı Türü: Arap harfli, nestalik.

Kâğıt Türü: Âharlı, suyolu yatay çizgili, filigranlı, yaldız cetveli, krem renkli kâğıt.

Temmet Kaydı: Temmetü'l-kitâb be'avni'llâhi'l-mülki'l-vehhâb kaddi vuğu'ü'l-firâğ min taḥrîrû kitâbü'd-deşîşe.

İçindekiler: Şuret-i tertîb-i lügat, Kısm-ı evvel der-esmâ'-i câmide ve müşteka

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Vakıf mührü, Sahaflar Şeyhizâde Mehmed Es'ad Efendi, "Mine'l-Kütübilletî Vakafehe'l-Fakîr ilâ Keremi Rabbihi's-Samed Şeyhzâde Mehmed Es'ad hîne Kevnihî Nakîben ale'l-Eşrâf Encâhumâllâhu Sübhânehû mimmâ Yuhâf", 1262, 1a; Şahıs mührü, "Fe-tebâarakâllâhu Ahsene'l-Hâlikîn", 1200, 1a; Mühür, Okunamadı, 1a; Temellük kaydı, Hâfız Hüseyin et-Tabîb, 1a; Temellük kaydı, Ebû Bekir b. Mustafa, 1a.

Katalogdaki Açıklama: Farsça ve Türkçe sözlüktür. Cilt içinde çeşitli şiirler yer almaktadır. 1a sayfası tezhibî başlıklı baş sayfadır. 2b sayfasının baş tarafında fevâid vardır.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshanın cilt kapağında Şâir Sa'ib'den Farsça beyitler ve kime ait olduğu belli olmayan Türkçe beyitler vardır. Satırlar belli bir çerçeve içine alınmıştır. Nüshada görüldüğü kadarıyla büyük bir bozulma veya kurt yeniği yoktur. Bu da nüshanın gayet iyi bir şekilde korunduğunu göstermektedir. Ser-levhasında herhangi bir yazı bulunmamasının yanında süslemeler bulunmaktadır. Bu süslemeler görüldüğü kadarıyla sade bir çizim olarak görülmektedir. 157b, 158a, 223b, 224a, 224b, 225a ve 225b sayfalarında cetveller bulunmaktadır. Nüshanın arka cilt kapağının iç bölümünde de Arapça bir nesir bulunmaktadır.

Baş: Sipâs-ı şinâs-ı esâs ve sitâyiş-i bî-kıyâs ve ḥamd-i bî-gâyet ve şükr-i bî-nihâyet...

Son: [m-n] **Yemenî:** Ol meşhûr vilâyete mensûb dimekdür.

Der-kenar: Der-kenârlarda genellikle kelimelerin çeşitli yazılışları ve okunuşları gösterilmiştir. Bunun yanında kelimelerle ilgili hikâyelere, mazmunlara, tashihlere ve başlıklara da yer verilmiştir.

10. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fî Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Esad Efendi, Nr: 3211 (J)

İstinsah Tarihi: 1083.

Boyut: 203x144-152x85 mm.

Yaprak: 539.

Satır: 23.

Yazı Türü: Arap harfli, talik.

Kâğıt Türü: Âharlı, suyolu dikey çizgili, filigranlı, yıldız cetvelli, krem renkli kâğıt.

Temmet Kaydı: Temmeti bi-‘avni’llâhi’l-mülki’l-vehhâb.

İçindekiler: Şuret-i tertîb-i lügat, Kısm-ı evvel der-esmâ’-i cāmide ve müşteka.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Vakıf mührü, Sahaflar Şeyhizâde Mehmed Es‘ad Efendi, “Mine’l-Kütübilletî Vakafehe’l-Fakîr ilâ Keremi Rabbihi’s-Samed Şeyhzâde Mehmed Es‘ad hîne Kevnihî Nakîben ale’l-Eşrâf Encâhumâllâhu Sübhânehû mimmâ Yuhâf”, 1262, 1a.

Katalogdaki Açıklama: Farsça-Türkçe lugattır. Müellif adı önsözde (1b), müellif tarafından belirlenen eser adı ise 4a’da geçmektedir.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Cilt kapağının içinde bir kelime-i tevhid bulunmaktadır. Eserde ser-levha yoktur. Esere başlanmadan önce üst kısımda bulunan bir besmele-i şerif bulunmaktadır. Satırlar bir çerçeve içinde bulunmaktadır. Nüsha sayfalarında bazı yıpranmalar mevcuttur ama herhangi bir kurt yeniğine rastlanmaktadır. Bazı sayfalarda nemlenmeden dolayı izler görülür. Nüshada 197b, 198a, 281b, 282a ve 282b sayfalarında cetveller yer almaktadır.

Baş: Sipâs-ı şinâs-ı esâs u sitâyiş-i bî-kıyâs u hamd-i bî-gâyet ü şükr-i bî-nihâyet...

Son:

Z’ân ki sâlîk ez-în bahâristân

Çend gülhâ vü goncehâ çide

Der-kenar: Nüshanın der-kenarlarında bazı düzeltmeler, kelimelerin farklı yazılışları ve okunuşları gösterilmiştir. Kelimelerin açıklamalarına, onlarla ilgili mazmunlara ve hikâyelere de der-kenarlarda yer almaktadır. Satır içine sığmayan cümleler de çerçeve silinerek der-kenarda gösterilmiştir.

11. et-Tuhfetü’s-Seniyye ile’l-Hazreti’l-Haseniyye, Fatih Kütüphanesi, Nr: 5243 (K)

İstinsah Tarihi: Yok.

Boyut: 272x162-200x95 mm.

Yaprak: 521.

Satır: 29.

Yazı Türü: Arap harfli, nesih.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı: Temmet bi-‘avni’llâh u ḥasenü tevfiḳahu.

İçindekiler: Şuret-i tertîb-i lügat, Kısm-ı evvel der-esmâ’-i cāmide ve müşteḳa, Kısm-ı şānî der-meşâdir.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Eserin başında iki adet mühür bulunmaktadır.

Katalogdaki Açıklama: Yok.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Eserin cilt kapağı içinde çeşitli mısralar, beyitler ve yazılar yer almaktadır. Nüshanın ser-levhası sade bir şekilde süslenmiştir. Satırlar bir çerçeve içine alınmıştır. Nüşhada yıpranmalar görünmekle beraber herhangi bir kurt yeniği görülmemektedir. Nüshanın kimi sayfalarında yıpranmalar görülmektedir. Nemden kaynaklanan sararmalar ve lekeler de nüşhada dikkat çekmektedir. Mürekkep yoğunluğundan kaynaklı olarak bazı yazımlarda harfler daha kalın bir şekilde yazılmıştır. 183b ve 184a sayfalarında cetveller yer almaktadır.

Baş: Sipās-ı şinās-ı esās ve sitāyiş-i bî-ḳıyās ve ḥamd-i bî-gāyet ü şükr-i bî-nihāyet...

Son: Eser sonu: [k-m-ş-l] **Yek-muşallî:** Bir üstüretlik.

Mesadir sonu: **Ağāştāniden:** Mütte‘eddî.

Der-kenar: Der-kenarlarda genel olarak kelimelerin farklı okunuşları ve yazılışları gösterilmiştir. Kelimelerin kimi anlamlarına da bu bölümde yer verilmiştir. Kelime ile ilgili bir mazmun veya hikâye bulunuyorsa der-kenarda bahsedilmiştir.

12. et-Tuhfetü's-Seniyye İle'l-Hadreti'l-Hasaniyye, Fazıl Ahmed Paşa Kütüphanesi,
Nr. 1520 (L)

İstinsah Tarihi: Yok.

Boyut: 47x150-185x85 mm.

Yaprak: 385.

Satır: 30.

Yazı Türü: Arap harfli, talik.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı: Yok.

İçindekiler: Şuret-i tertîb-i lügat, Kısm-ı evvel der-esmâ³-i cāmide ve müşteka.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Vakıf mührü, Köprülü Fâzıl Ahmed Paşa, “Hâzâ mimmâ Vakafehu’l-Vezîr Ebu’l-Abbâs Ahmed b. el-Vezîr Ebî Abdullah Mehmed Urife bi-Köprülü Ekâlallâhu Isârahumâ”, 1b. Şahıs mührü, İnnemâ li külli'mriin mâ nevâ, 2a.

Katalogdaki Açıklama: Konu başlıkları ve bazı ibareler kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Sayfa kenarlarında düzeltme ve eklemelere yer verilmiştir. Sayfa kenarlarında rutubet izleri bulunmaktadır. Nüsha baştan sona reddâdelidir. Nüsha 6 Şaban 1067 tarihinde Köprülü Ahmet b. Muhammed Paşa koleksiyonuna eklenmiştir, 1a.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüşhada ser-levha yoktur. Eser bir besmele-i şerif ile başlamaktadır. Satırları çevreleyecek herhangi bir çerçeve de bulunmamaktadır. Bazı sayfalarda nemden kaynaklı izler görülebilmektedir. Nüşhada bir kurt yeniği görülmemektedir. Sayfaların bazılarında mürekkep lekeleri görülmektedir. 145a, 145b, 146a'da cetveller bulunmaktadır. 203b ve 204a sayfalarında da cetveller vardır ama bu cetvellerin içleri boştur. Yazılar gayet okunaklı bir şekilde yazılmıştır.

Baş: Sipâs-ı şinâs-ı esâs ve sitâyiş-i bî-ķıyâs ve ħamd-i bî-ğâyet ve şükr-i bî-nihâyet...

Son: V'llâh-u a'lem bi's-şavâb.

Der-kenar: Der-kenarlarda nüshadaki kelimelerin açıklamalarına, farklı yazılış ve okunuşlarına yer verilmiştir. Kelime ile ilgili bir hikâye veya mazmun varsa açıklama yapılmıştır. Satır sonuna sığmayan veya yazımı unutulmuş bazı kelimeler veya heceler de der-kenarda gösterilmiştir.

13. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hadreti'l-Hasaniyye, Hamidiye Kütüphanesi, Nr: 1392

(M)

İstinsah Tarihi: 1080.

Boyut: 270x155-185x90 mm.

Yaprak: 486.

Satır: 27.

Yazı Türü: Arap harfli, Talik.

Kâğıt Türü: Aharlı, sarı.

Temmet Kaydı: Temmetü'l-lügâti's-şerîfe. Ķad vuķu'ü'l-firâğ 'alâ İsmâ'îl bin

Ahmedü'l-Kâtib fi şehri Recebü'l-mürecceb mer şühür sene şemânî ve elif min hicreti mine'l-izz ü ve'l-şeref gafrihuhu. *Mîm*.

Buldı eczâ ile evrâkı nizâm

Hamdi'l-lâh bu kitâb oldu tamâm

Sene: 1080

İçindekiler: Şuret-i tertîb-i lügât, Kısm-ı evvel der-esmâ'-i cāmide ve müşteka.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: 1a sayfasında iki mühür ve 486a sayfasında bir mühür bulunmaktadır.

Katalogdaki Açıklama: Yok.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshanın iç kapağında “Fihrist-i lügât-ı Deşîşe” başlığı altında bir fihrist bulunmaktadır. Burada babların hangi sayfalarda oldukları gösterilmiştir. Ayrıca fihristin nasıl kullanılacağı ve kelimenin nasıl bulunacağını belirtmek için bazı yerleri silik bir not da bulunmaktadır. Bu bölümde nüshanın satır numarası ve varak sayısı da kurşun kalemle yazılmıştır. Nüshanın bazı yerlerinde neme bağlı lekeler bulunmakla birlikte sayfa kenarlarında mürekkep lekelerine de rastlanmaktadır. Eserin başında çiçek desenlerinin bulunduğu bir ser-levha bulunmaktadır. Ser-levha içinde ise besmele-i şerif yer almaktadır.

Baş: Sipās-ı sitāyiş-i esās ve sitāyiş-i bî-kıyās ve hamd-i bî-gāyet ve şükr-i bî-nihāyet...

Son: Yemenî: Ol meşhūr vilāyete mensüb dimekdür.

Der-kenar: Der-kenarlarda bazı kelimelerin farklı okunuşları ve yazılışları gösterilmiştir. Ayrıca kelimelerle ilgili mazmunlara, hikâyelere de yer verilmiştir. Kelimelerin tashih edilmiş biçimleri de der-kenarda gösterilmektedir.

14. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fi Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Hasan Hüsnu Paşa Koleksiyonu, Nr: 1098 (N)

İstinsah Tarihi: Yok.

Boyut: 285x195-177x77 mm.

Yaprak: 3+319.

Satır: 27.

Yazı Türü: Arap harfli, rika.

Kâğıt Türü: Aharlı, ince.

Temmet Kaydı: Temmetü'l-kitâb.

İçindekiler: Şuret-i tertîb-i lügat, Kısm-ı evvel der-esmâ²-i cāmide ve müşteka, Hatimet meşâdir-i mænendedür, Ka⁶ ide-i zebân-ı Fârsî.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: 1a'da üstü karalanmış bir mühür bulunmaktadır.

Katalogdaki Açıklama: Yok.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshanın başlarında fihrist yer almaktadır. Bu fihriste göre hangi babın hangi sayfada yer aldığı gösterilmektedir. Eserin son bölümünde ise mastarlar ve Fars dilinin kuralları hakkında bilgiler yer almaktadır. Eserin bazı sayfalarında yıpranmalar görülmektedir. Bazı sayfalarda ise mürekkebin silinip o bölümün tekrar yazıldığını gösteren silgi lekeleri bulunmaktadır. Nüshanın diğer nüshalardan farklı olarak muhtasar bir nüsha olduğu bellidir. Çünkü kelimelerin olduğu gibi karşılıkları verilip geçilmiştir. 153a ve 153b sayfalarında cetveller bulunmaktadır.

Baş: Hamd-i bî-kıyâs ve şükr-i tâ-sipâs ân mâlik-i bî-hemtâr ki mülkeş bî-enbâreht...

Son: Eser sonu:

Z'ân ki sâlik ez-în bahâristân

Çend gülhâ vü goncehâ çide

Mesadir sonu: **Yuzâniden:** Müte⁶addî. **Yüşiden:** İşitmek. **Yügiden:** Boyunduruş urmak.

Ka⁶ ide-i zebân-ı Fârsî sonu: Ve bilürdi ve yitişdürdi dimekdür ve gâh olur âhîrine elif ve nûn ilhâk olunmağıla müte⁶addî olur. Meşelâ irsân ve benûsân gibi. *Mîm mîm mîm mîm mîm mîm.*

Der-kenar: Der-kenarlarda genel olarak kelimelerin farklı yazılışları ve okunuşları bulunmaktadır. Aynı zamanda kelimelerle ilgili ek bilgi verilecekse bunun için der-kenarlar tercih edilmiştir.

15. Lugat-ı Deşişe: (et-Tuhfetü's-Seniyye ilâ Hadreti'l-Haseniyye), İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Nr: NEKTY01512 (O)

İstinsah Tarihi: Yok.

Boyut: 298x205 mm.

Yaprak: 436.

Satır: 32.

Yazı Türü: Arap harfli, talik.

Kâğıt Türü: Aharlı.

Temmet Kaydı: **Temmeti bi-minhu ve keremehu.** Temmeti hezeü'l-nüşhati's-şerîfeti'l-mübreketi'-meymüeti. Beynü's-şalâtin fi-yevmi'l-aḥadi'l-vâkı' fi-sitti rebü'l-evvel sene erba' vü 'aşrîn ve elif. Min hicreti'n-nebeviyye. Bi-'avni'llâhi'l-mülki's-şamed. Dervîş Çāvuş ibni Hâcî Muhammed ğafri zenûbe.

İçindekiler: Şuret-i tertîb-i lûgat, Kısm-ı evvel der-esmâ'-i cāmide ve müşteka, **Düvüm** der-beyân-ı meşâdir-ı taḥarrüfât-ı ve kavâ'id der-beyân-ı Derî.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: 1a sayfasında okunamayan bir mühür bulunmaktadır. Ayrıca İstanbul Üniversitesi Kütüphanesine ait bir mühür de bulunmaktadır. Bu mührün altında Rıza Paşa Kütüphanesine ait olduğunu belirten bir not da yer alır. Eserin arka kapağının iç bölümünde “Monlâ Hüsrev Cāmi' şerîfün kürsisine 'âyise ḥatimün evḳâf-ı şandûkından olan nüḳüdü altı bin beş yüz kırışun vaz' ma binâ'-i nümâsından kırık kuruş nüsha-i mesrûṭa mâh-be-mâh alan mütevlisi Başmaççı Hâcî Hâve Efendi maḥalle muḥtârı ve kâtibi ... Ḥasan Kâmil Efendidür ve ḥâlâ sâbıḳda Şeyḫi Şehrî Muhammed Efendi bendeye ḳaḫr yiditmiş onun icrâsına himmet buyurmak bâbında merḫûm niyâzımdur.

Katalogdaki Açıklama: Yok.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshanın baş kapağının iç bölümünde fihriste yer verilmiştir. 1a bölümünde “İstişâbetü'l-'abdi'l-faḳr Dervîş Aḫmedü'l-Mevlevî ni' met-ḥ'ân ḥânḳâhî-zâde 'afi 'anhü” yazısı bulunmaktadır. Onun altında ise “Et-Tuḫfetü's-seniyye ile'l-Ḥazreti'l-Ḥaseniyye Mecelleti Nefise” altında bir başlıkta Arapça olarak eser hakkında kısa bilgi vermektedir. Bu bilgiler Deşîşî'nin kitabı ne zaman yazdığı, nasıl bir yol izlediği, hangi kaynaklardan yararlandığı ve kime sunduğu ile ilgili bilgilerdir. Ayrıca eserin içeriği hakkında da bilgilerden bahseder. Yazının sonunda ise bu bilgilerin Katip Çelebi'nin Keşfü'z-zünun adlı eserinden alındığı gösterilir. 1a sayfasında çevresine kalemlle daireler çizilmiş bir Arapça ibare daha bulunmaktadır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesine ait olduğu belirtilen mührün sağ üst bölümünde de Arapça bir beyit yer almaktadır. Eserde satırlar belli bir çerçeve içine alınmış olup der-kenarları göstermek için de sayfa kenarına tek

çizgiyle ayrı bir çerçeve çizilmiştir. 427a sayfasında “Eş-Şeyhi’l-Ekber.” Başlığıyla birlikte bazı açıklamalarda bulunmuş ve çeşitli beyitler söylenmiştir. 428, 429, 430, 431. varaklar boştur. 432b sayfasında “Şah İsmâ’îl-est, Pâdişâh-ı hümâyûn ber-bâbü, Zerrân-ı Hüsrev” başlıkları altında beyitlere yer verilmiş, 433a sayfasında “Lügat-ı Deşîşe” başlığına tekrar yer verilmiştir. 433b sayfası boştur. 434a sayfasında en üst kısımda “aded-i varağ 434” yazmaktadır. Kırmızı kalemle ise “Lügatü’ d-Deşîşi te’lif-i Muhammed Muşafâ Şeyh Lütful-lâh kıddese sırrahu el-ğarîz” adlı kırmızı mürekkeple yazılmış bir başlık bulunmaktadır. Sayfanın sol kısmında “Hâzret-i Mevlânâ” başlığıyla bir beyit verilmiştir. Eserin 434b sayfasında küçük bir ser-levha bulunmakta ve bu ser-levhanın içinde besmele-i şerif yer almaktadır. Bu bölümde Farsça masterlar gösterilmekte ve onlarla ilgili şahit beyitler verilmektedir. 451b sayfasında biten bu bölümün son cümlesi “**Yuşîden:** İştirmek ma’ nâsına müsta’ mel ve meşhûrdur.” şeklindedir. Bu açıklamadan sonra “**Temmeti’l-kitâb bi-’ avni’ llâhi’l-mülki’l-Vehhâb mîm.**” İbaresini yer almaktadır.

Baş: Sipâs-ı şinâs-ı esâs ve sitâyiş-i bi-kıyâs ve hamd-i bî-gâyet ve şükr-i bî-nihâyet-i âferîde-kâr-râ ve te’ âlet...

Son: Eser sonu: **Yelî:** Sâhil, yâli ma’ nâsına Türkîde müsta’ meldür. Deñiz yâlisi dirler meşhûrdur.

Der-kenar: Der-kenarlarda metin içindeki sözcüklerin çeşitli okunuşları bulunmaktadır. Kelime ile ilgili hikâyelere ve uzun açıklamalara da der-kenarlarda yer verilmiştir. Kimi zaman satırlarda yazılmayan veya yazılması unutulmuş kelimeler burada gösterilmekle birlikte ayrıca kelime ile ilgili beyitler de der-kenarlarda bulunmaktadır.

16. Lügat-ı Deşîşe: (et-tuhfetü’s-seniyye ila hadreti’l-haseniyye), İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Nr: NEKTY05779 (Ö)

İstinsah Tarihi: 1726.

Boyut: 277x157 mm.

Yaprak: 383.

Satır: 31.

Yazı Türü: Talik.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı: Kıdde vüku’ü’l-ferâğ min taħrîr heze’l-lügati’l-laîfet fi-yevmi’l-

cum‘a min şehri‘ü’l-ahşer sene şülüş ve şülüşin ve mi‘e ve’l-elif ‘an bed
‘Abdü’l-ḥakîr Maḥmûdü’ş-şehîr be-mazî-râ dih ḡafru’l-lâh lehu ve levü’d-dîn.

İçindekiler: Şuret-i tertîb-i lügat, Kısm-ı evvel der-esmâ’-i cāmide ve müşteka.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Nüshanın 1a sayfasında bir Osmanlı mührü ve İstanbul Üniversitesine kayıt olduğunu gösteren bir mühür vardır.

Katalogdaki Açıklama: Eserin yazıldığı hattın cinsi: Talik. Sayfadaki satır sayısı: 31
Cildin cinsi: Vişne rengi meşin, şemse.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshanın cildi iyi ve sağlam görünmektedir. Sayfalarda herhangi bir yıpranmaya uğramaması ve kurt yeniğinin de bulunmaması nüshanın iyi korunduğunu göstermektedir. Nüshada gayet güzel süslenmiş bir ser-levha yer almaktadır. Ser-levhada besmele-i şerif bulunur. Satırlar düzgün bir hatla yazılmıştır. 141a, 141b ve 142a’da bir cetvel bulunmaktadır. 191b/03’te bir yanık izi bulunmaktadır. Satırların çevresinde güzel bir çerçeve bulunmaktadır.

Baş: Sipās-ı şinās-ı esās ve sitāyiş-i bî-ḳıyās ve ḡamd-i bî-ḡāyet ve şükr-i bî-nihāyet...

Son: Yelî: Sāḫil yālî ma‘nāsına Türkîde de müsta‘meldür, deñiz yelîsi dirler.

Der-kenar: Der-kenarlarda bazı kelimelerin farklı yazılışları ve okunuşları bulunmaktadır. Kelimelerle ilgili ek açıklamalara, hikâyelere ve mazmunlara da der-kenarlarda yer verilmiştir. Satıra sığmayan bazı kelime ve ekler de der-kenarda gösterilmiştir.

17. et-Tuhfetü’s-Seniyye ile’l-Hazreti’l-Haseniyye fî Lugati’l-Fars bi’t-Türkiyye,
Kayseri Kütüphanesi, Raşid Efendi Koleksiyonu, Nr: 1061 (P)

İstinsah Tarihi: Yok.

Boyut: 295x195-233x122 mm.

Yaprak: 367.

Satır: 31.

Yazı Türü: Arap harfli, talik.

Kâğıt Türü: Aharlı.

Temmet Kaydı: Temmeti bi-minnuhu ve keremehu.

İçindekiler: Şuret-i tertîb-i lügat, Kısm-ı evvel der-esmâ’-i cāmide ve müşteka.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Eserin iç kapağında çeşitli mühürler ve tuğralar yer almaktadır. Bu bölümde Farsça beyitlere ve onların çevirisine de yer verilmiştir

lakın bunlar silik bir şekildedir. 1a sayfasında Raşid Efendi Kütüphanesine ait olduğunu gösteren bir mühür de bulunmaktadır ve bunun üzerinde “Deşîşe-i Kebir” isimli bir başlık yer almaktadır.

Katalogdaki Açıklama: Yok.

Nüsha ile İlgili Tespitler: 1b sayfasında bir ser-levha bulunmaktadır. Ser-levha içinde eserin adı ve besmele-i şerif bulunmaktadır. Ser-levha çeşitli çiçek motifleriyle süslenmiştir. Nüshada yok denecek kadar az yıpranmalar görünmektedir. Eserin cildinin de iyi olduğu ve bu sayede eserin iyi bir şekilde korunduğu tahmin edilmektedir. Yer yer bazı sayfalarda mürekkep lekelerine rastlanmaktadır ama bu eserin okunmasında herhangi bir sorun teşkil etmemektedir. Nüshada varak numaralandırılması yapılmadığı gözlenmektedir.

Baş: Sipās-ı şinās-ı esās u sitāyîş-i bî-ķiyās ve ħamd-i bî-ġāyet ve şükr-i bî-nihāyet, āferîd-kārî-rā te‘ ālet...

Son: [-l-] **Yelî:** Şāhil yālî ma‘ nāsına. Türkîde de müsta‘ meldür. Deñiz yālîsi dirler meşhūr u müte‘ ārifdür.

Der-kenar: Der-kenarların bazılarında mühürler bulunmaktadır. Satırların yanında der-kenarlar için de ince bir çizgiyle çerçeve oluşturulmuştur. Genellikle kelimelerin farklı okunuşları ve yazılışları der-kenarlarda gösterilmiştir. Ek olarak der-kenarlarda kelime ile ilgili bir açıklama, mazmun yahut hikâye varsa bu bölüme eklenmiştir.

18. et-Tuhfetü’s-Seniyye ile’l-Hazreti’l-Haseniyye fî Lugati’l-Fars bi’t-Türkiyye, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, Nr: 7517 (R)

İstinsah Tarihi: 1733.

Boyut: 258x157-207x89 mm.

Yaprak: 354.

Satır: 29.

Yazı Türü: Arap harfli, nesih.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı: Ķade vuķu‘ ü’l-ferāġ min taħrîr hezetü’l-lügati’l-ħaseniyye hezetü’l-ħaķķî nî yevmi’l-ħamsîn fî vaķtı’l-‘aşr fi-tes‘ ite sebā‘ ini’l-mu‘ azzam sene sitte ve erba‘ in ve māne’ ve ulûf temmeti.

İçindekiler: Şüret-i tertîb-i lügāt, muķaddime-i kitāb-ı müste‘āb, Ķısm-ı evvel der-

esmā³-i cāmīde vü müşteka.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: 1a sayfasında iki mühür ve 353a sayfasında iki mühür bulunmaktadır. Kütahya sancağı mülhâkınlarında h̄ānedān-ı k̄ādīm muḥibb-i evliyā vü şadīk-i ʿulemā sālīk-i ʿarīk-i inzivā tārek-i ʿarīk-i gāvā merḥūm mefzūrla Maḥmūd Begūn ḥūkm-i kütübhāne ve ʿalābe vaḳfıdır.

Katalogdaki Açıklama: Yok.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Eserin baş cilt kapağının içinde fihrist yer almaktadır. Burada babların hangi sayfalarda verildiği gösterilmektedir. 1b sayfasında sadece bir süslemeyle ser-levha yer alır. Ser-levhanın içi boştur. Çeşitli çiçek süslemeleri görülmektedir. Bab başlıkları büyük harflerle ve kırmızı kalemle yazılmıştır. 160b, 161a, 226a, 226b, 227a ve 227b sayfalarında cetveller yer almaktadır. Eser cildi tam meşin kaplı, mıklepli, şemselidir.

Baş: Sipās-ı sitāyiş-i esās ve sitāyiş-i bī-kıyās ve ḥamd-i bī-gāyet ve şükr-i...

Son:

Zʿān ki sālīk ez-īn bahāristān
Çend gülhā vü goncehā çīde

Der-kenar: Der-kenarlarda kelimelerin farklı yazılışlarına ve okunuşlarına yer verilmiştir. Kelimelerle ilgili bir mazmun veya hikāye varsa bunlar da der-kenarda gösterilmiştir. Satırlara sığmayan kelimeler de zaman zaman burada gösterilmiştir.

19. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fī Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye,
Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Koleksiyonu, Nr: 645 (S)

İstinsah Tarihi: Yok.

Boyut: 180x130-135x070 mm.

Yaprak: 514.

Satır: 23.

Yazı Türü: Arap harfli, Talik.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı: Bir *mīm* harfıyle bitirilmiştir.

İçindekiler: Şüret-i tertīb-i lügāt, muḳaddime-i kitāb-ı müsteḫāb, Kısm-ı evvel der-esmā³-i cāmīde vü müşteka.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: 1a sayfasında eserin Lala İsmail Efendi'nin kütüphanesine ait olduğunu gösteren bir mühür vardır.

Katalogdaki Açıklama: Yok.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshada ser-levha bulunmamaktadır. Baş sayfalarda satırlar bir çerçeve içine alındığı görülmektedir. Daha sonraki sayfalarda çerçevelere rastlanmamaktadır. Nüshanın birçok yerinde nemden oluşan lekeler rastlanmaktadır. Kimi sayfalar koptuğu için daha sonradan yatay bir şekilde nüshaya eklenmiştir. Kâğıt ince olduğu için arka sayfadaki yazılar da görülebilmektedir fakat bu durum eserin okunmasına engel olmamaktadır. Yer yer kâğıt renginde farklılıklar da göze çarpmaktadır. Bazı sayfalarda yırtılmalar ve yıpranmalar da tespit edilmiştir. Eserin 177a ve 177b sayfalarında cetveller bulunmaktadır. Ayrıca 270a ve 270b sayfalarında da kimi tarihleri ve sayıları gösteren cetveller bulunmaktadır.

Baş: Sipās-ı şinās-ı esās ve sitāyiş-i bī-ķiyās ve ḥamd-i bī-ġāyet ve şŭkr-i bī-nihāyet...

Son: Eser sonu: Yelvī: Yelve kuşu. **Yelī:** Sāḥil yālī ma' nāsına Türkīde de müsta' meldür, deñiz yilisi dirler.

Mastar sonu: **Yüşiden:** İşitmek ma' nāsına müsta' meldür.

Der-kenar: Der-kenarlarda satırlara sığmayan kelimeler ve açıklamaları kimi zaman der-kenarda kimi zaman satırları çevreleyen çerçeve içinde verilmiştir. Bu bölümlerde kelimelerin açıklamalarının yanında kelimelerle ilgili hikâyelerin de yer aldığı görülür. Kimi zaman da kelimeyle ilgili şahit beyitler de der-kenarda gösterilmiştir.

20. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fī Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli Koleksiyonu, Nr: 3558 (Ş)

İstinsah Tarihi: 1625.

Boyut: 280x150-200x85 mm.

Yaprak: 477.

Satır: 27.

Yazı Türü: Arap harfli, nesih.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı: Temmet.

İçindekiler: Kısm-ı düvüm, bâbü'l-maşâdir, Şüret-i tertib-i lügât, muḳaddime-i

kitāb-ı müsteṭāb.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: 1a sayfasında bir mühür ve tuğra bulunmaktadır.

Katalogdaki Açıklama: Yok.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshanın başında ser-levha bulunmamaktadır. 1a sayfasında yazar, kitabın adına ve Farsça beyitlere de yer vermiştir. Eserin kimi yerlerinde lekeler rastlanmaktadır. Kâğıt inceliğinden dolayı bazen arkadaki yazılar görünmektedir fakat bu eserin okunmasına engel teşkil etmemektedir. Satırlar belli bir çerçeve içinde gösterilmiştir. Eserin aslında devam bölümü olan masterlar nüshanın başında gösterilmiş daha sonra sözlük kısmına geçilmiştir.

Baş: Elḥamdü'li'llāhi Rabbi'l-‘ālemīn ve’ş-şalavātu ‘alā nebīnā Muḥammedin seyyidü'l-mürselīn ve ‘alā ālihi ve şahbihi ecma‘in. **Ƙısm-i düvüm...**

Son:

Z’ān ki sālīk ez-īn bahāristān
Çend gülhā vü göncehā çīde

Der-kenar: Gözlemlediğimiz kadarıyla der-kenarlarda kelimelerle ilgili çeşitli açıklamalara ve hikâyelere yer verilmiştir. Kelimelerle ilgili bir mazmun varsa bunlar da der-kenarlarda gösterilmiştir. Satır için sığmayan kelimeler ve kelimelerin farklı okunuş ve yazılışları da der-kenarlarda gösterilmektedir. Ayrıca bazı şahit beyitler de der-kenarda verilmiştir.

21. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye, Köprülü Kütühanesi, Mehmed Asım Bey Koleksiyonu Nr: 656M, 657,658,659,660 (T)

İstinsah Tarihi: Yok.

Boyut: 245x145-195x90 mm.

Yaprak: 656M: 110, 657: 91, 658: 97, 659: 98, 660: 97.

Satır: 29.

Yazı Türü: Arap harfli, talik.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı: Temmetü'l-kitāb bi-‘avni’llāhi’l-vehhāb.

İçindekiler: Şüret-i tertīb-i lügāt, muḫaddime-i kitāb-ı müsteṭāb.

Mühürler ve Temellük Kayıtları:

Katalogdaki Açıklama: Yok.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüsha 5 ayrı cilt hâlinde bulunmaktadır. 656M numaralı ilk cildin 1a sayfasında “*Daḥale fī-silkü meliki’l-faḳīr kānet Muṣtafā Zehdī Es-Sāmīstūnī sene 1045*” yazmaktadır. Yine ilk ciltte ser-levha bulunmaktadır. Bu ser-levha sade ve güzel çiçek çizimleriyle süslenmiştir. Ser-levhanın içi boştur. İlk cilt 1a-110b arası sayfaları barındırmaktadır ve son yazan kelime “biyār”dır. İkinci cilt biyār kelimesinin açıklamasıyla başlar ve Esedī-i Tūsī’nin bir şiiriyle son bulur. İkinci cildin 65a sayfasında altın renkli çerçeve ile çevrelenmiş bir cetvel yer almaktadır. Yine 67 a sayfasında da çevresi altın renkli çerçeve ile çevrelenmiş bir cetvel daha bulunmaktadır. 658 numaralı üçüncü ciltte bir önceki ciltte bulunan Esedī-i Tūsī’nin şiiri devam etmektedir. Bu cilt de Enverī’nin bir beyti ve “ve gāh olur ki rāyı taḥfif...” cümlesi ile biter. Üçüncü cildin 59a, 59b, 60a, 61a sayfalarında da çeşitli cetveller bulunmaktadır. 659 numaralı dördüncü cilt bir önceki ciltteki cümlelerin devamı olan “... idüp hürem dirler.” cümlesi ile başlar ve ilk satırda Hüsrevī’nin bir beytine yer verilir. Bu cildin son satırı “... olunur ve dermānde, ‘āciz ma‘nāsına, Şihāḥ-ı ‘Acem şāhibi bu ma‘nāya zamm-ı bā ile ve bādan şoñra ...” cümlesi ile sonra erer. Bu sayfada satır kenarlarını kaplayan cetvel biraz kesilmiştir ve arka sayfadaki bazı kelimelerin harfleri görünmektedir. 660 numaralı beşinci ve sonuncu olan cilt bir önceki cildin son cümlesinin devamı “nūnıla benḥuste dimiş.” cümlesi ile başlar ve ilk satırda pīḡte kelimesinin açıklamasına yer verilmiştir. Bu cildin 97a numaralı son sayfasında **Yelī** kelimesinin açıklaması yer alır ve eser burada sona erer. Bu ciltte de cetvel çiziminden kaynaklandığını tahmin ettiğimiz kesikler yer almaktadır. Bu kesikler dışında genel olarak tüm ciltlere baktığımızda metnin okunmasını zorlaştıracak yıpranmalar mevcut değildir.

Baş: Sipās-ı şinās-ı esās ve sitāyiş-i bī-ḳıyās ve ḥamd-i bī-gāyet ve şükr-i bī-nihāyet...

Son: [-l-] **Yelī:** Sāḥil yālī ma‘nāsına, Türkīde daḡı müsta‘meldür, deñiz yelisi dirler, meşhürdur.

Der-kenar: Der-kenarlarda kelimelerin farklı okunuş ve yazılışları gösterilmekle birlikte kelimeyle ilgili ek bir açıklama, hikāye ve mazmun varsa bunlara da yer verilmiştir. Der-kenarlar aynı zamanda şahit beyitleri göstermek için de verilmiştir.

22. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fî Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye,
Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Kataloğu, Nr: 4842 (U)

İstinsah Tarihi: 1675.

Boyut: 213x145-160x83 mm.

Yaprak: 452.

Satır: 27.

Yazı Türü: Arap harfli, nesih.

Kâğıt Türü: Aharlı, farklı renklerde, filigranlı, cetvelli

Temmet Kaydı: Temmü'l-kitâb bi-^ç avni'llâhi'l-mülki'l-vehhāv ḳaddü vaḳ' u'l-ferâğ min taḫrîru kitâbü'd-deşîşe el-müsemmâ bi't-tuḫfetü's-seniyye ile'l-ḫazreti'l-ḫaseniyye fî ğurre şehri Ramazânü'l-mübârek. Sene sitte şemânînu elf mine'l-hicreti'l-nebeviyye.

İçindekiler: Şüret-i tertîb-i lügât, muḳaddime-i kitâb-ı müstetâb.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Mühür: III. Osman tuğralı vakıf mührü, 1a sayfasında Mühür: İbrahim Hanif, 1a sayfasında Vakıf Notları: 1a sayfasında

Katalogdaki Açıklama: Dil notu: Türkçe Arapça Farsça.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshanın kapak içi sayfasında Deşîşe-i Kebirî başlığı altında ““ Atbe ^ç aleyhi şehri ihtirama rû-mâl-i zirâ^ç at ü niyâz-mendî birle ma^ç rûf ^ç abd-ı müstehâm budur ki envâ^ç -i i^ç tâf-ı Ḥudâygâna ile meşhûn münşerir ğâyet maḳrûne ve teşrîfât-ı melikkâne merâḫim-nümünları maḫla^ç -ı iḳbâlden eşref-zîn sâ^ç atde tâlî^ç olmağın lev-i te^ç âzîm ile taḳbîl ü zeyûr-i şeref-ḫar u mebhâhât ḳılınur. du^ç â-yı ^ç ömr ü devletleri tekrâr ü mişâl-i bî-mişâlleri yine ber-dâşte-i piş-gâh-i me^ç âlî penâh- şâhâneleri ḳılınmışdur. Egerçi ḫuddam degil ve likin emr-i şerîflerine imtişâlen riḳ^ç a-i ^ç ubüdiyet taḫrîrine ihtirâ olunmadı. Ḥayrû'l-ḫâfîzîn gevher-i girân-mâye-i zât-ı ^ç âlî-şâneleri derc-i vekâye-i şamed âyende meşûn u maḫfûz eyleye emîn sâhlu...” yazısı bulunmaktadır. Nüshanın başında sade bir şekilde süslenmiş ser-levha bulunmaktadır. Bazı sayfalarda nemden kaynaklı lekelere rastlanmaktadır. Bazı sayfalarda ise kırmızı mürekkep lekelerine rastlanmaktadır. Satırların çevresi bir çerçeve ile çevrelenmiştir. Eserin içinde herhangi bir yıpranmaya veya yırtılmaya rastlanmamıştır. Nüshanın 186b ve 187a sayfalarında cetveller yer almaktadır. 253b ve 254a sayfalarında da satırların gösterildiği cetvellere rastlanmıştır. Eserin cildi mukavva üzeri yeşil renklerde, filigranlı ve cetvellidir.

Baş: Bi'smillâhi'r-raḫmâni'r-raḫîm. Sipâs-ı şinâs-ı esâs ve sitâyîş-i bî-ḳiyâs ve

ḥamd-i bī-ġāyet ve şükr-i bī-nihāyet.

Son: [m-n] **Yemeni:** Ol meşhūr vilāyete mensūb dimekdür.

Der-kenar: Der-kenarlarda genel olarak kelimelerin farklı okunuş ve yazılışlarına yer verilmektedir. Kelime ile ilgili bir mazmun, hikâye ve açıklama varsa bunlara da der-kenarlar üzerinde yer verildiği görülür. Satıra sığmayan bazı kelimeler, kelimeye bağlı olan şahit beyitler de burada gösterilir.

23. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fî Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Kataloġu, Nr: 4843 (Ü)

İstinsah Tarihi: 16 Şevval 1026 (18 Ekim 1617)

Boyut: 279x165-210x95 mm.

Yaprak: 602.

Satır: 23.

Yazı Türü: Arap harfli, nesih.

Kâġıt Türü: Aharlı, ince, yaldız cetvelli, filigranlı, su yolu yatay ve dikey.

Temmet Kaydı: Temmet bi-‘avni’llāhi’l-kerīm. Ḳadde vaḳ‘ ü’l-ferāġ fî-tahrīr heze’l-lügati’l-ḥaseniyye bīdeti’l-ḥaḳīri faḳīr Erdiř-i Behrām nāyü’l-mevlevī Fî 17 Şevvālü’l-mu‘azzim min sene sitte ve ‘iřrīn ba‘de elif fî-zāviyeti Mevleviyye Mıřrū’l-Ḳāhire.

İçindekiler: Şüret-i tertīb-i lügāt, muḳaddime-i kitāb-ı müstetāb.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Mühür: III. Osman tuġralı vakıf mührü, 1a sayfasında Mühür: İbrahim Hanif, 1a sayfasında Vakıf Notları: 1a sayfasında

Katalogdaki Açıklama: Farsça-Türkçe sözlüktür. Müellif ismi eserin içerisinde geçmektedir.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshanın başında bir cetvel içinde babların hangi sayfalarda yer aldığını gösteren fihriste yer verilmiştir. Nüşhada altın yaldızlı, çiçeklerle süslenmiş bir ser-levha bulunmaktadır. Ser-levhada besmele-i şerif yer almaktadır. Bazı yerlerde lekeler yer almakla birlikte herhangi bir yıpranmaya ve yırtığa rastlanmamıştır. 222a sayfasında iki cetvele yer verilmiştir. 327b, 328a, 328b sayfalarında da çeşitli sayıların gösterildiği cetveller bulunmaktadır.

Baş: Bi’smillāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm. Sipās-ı şinās-ı esās ve sitāyiş-i bī-ḳiyās ve ḥamd-i bī-ġāyet ve şükr-i bī-nihāyet āferīd-kār...

Son:

Z'ān ki sālīk ez-īn bahāristān
Çend gülhā vü ğoncehā çīde

Der-kenar: Der-kenarlarda sözlük içinde geçen kimi kelimelerin anlamları verilmektedir. Aynı zamanda kelimelerin farklı okunuş ve yazılışları da gösterilmektedir. Eğer kelime ile ilgili mazmun, hikâye ve açıklama yer alıyorsa der-kenarlar kullanılmıştır.

24. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fî Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Kataloğu, Nr: 4844 (V)

İstinsah Tarihi: 1039 (1630).

Boyut: 264x163-200x109 mm.

Yaprak: 462.

Satır: 29.

Yazı Türü: Arap harfli, nesih.

Kâğıt Türü: Aharlı, nohudi, su yolu yatay ve dikey, ince filigranlı.

Temmet Kaydı: Eser sonu: Temme, 1039. Mastar bölümü sonu: Temmetü'l-maşâdir bi-^çani'llâhi'l-kâdir, sene 1039.

İçindekiler: Şüret-i tertîb-i lügât, muğaddime-i kitâb-ı müstetâb, kısım-ı düvüm.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Mühür: III. Osman tuğralı vakıf mührü, 1a sayfasında Mühür: İbrahim Hanif, 1a sayfasında Vakıf Notları: 1a sayfasında

Katalogdaki Açıklama: Genel notlar: Farsça-Türkçe sözlüktür. Müellif ismi eserin içerisinde geçmektedir. Dil notu: Türkçe Arapça Farsça.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshanın cildi mukavva üzeri kahverengi meşin kaplıdır ve miklepledir. Ayrıca gömme şemseli, salbekli ve iç kapakları ebru kaplıdır. Baş kapak sayfasında Arapça bir beyit yer almaktadır. Nüshada ser-levha bulunmamaktadır. Kimi sayfalarda açıklamalara daha fazla yer vermek amacıyla kenar sayfaları eklenmiştir. Satırların çevresinde herhangi bir çerçeve bulunmamaktadır. 165a ve 165b sayfalarında cetveller bulunmaktadır. 241a, 241b, 242a sayfalarında da çeşitli sayıların verildiği ve hesaplamaların yapıldığı cetveller vardır. Bab başlıklarını göstermek için genellikle sayfa başına büyük fontlarla yazım görülür. Kelimeler diğer nüshalarda olduğu gibi kırmızı mürekkeple yazılmamış,

sadece üstlerine kırmızı mürekkeple çizgi çekilmiştir. Eserin başında fihriste yer verilmiştir lakin bu fihristte sayfa numaraları gösterilmemiştir.

Baş: Sipās-ı şinās-ı esās ve sitāyiş-i bī-kıyās ve ḥamd-i bī-gāyet ve şükr-i bī-nihāyet āferīd-kārī-rā te' ālet...

Son: Eser sonu:

Z'ān ki sālīk ez-īn bahāristān
Çend gülhā vü goncehā çide

Mastar bölümü sonu: **Yüşiden:** İştirmek ma' nāsına müsta' meldür.

Der-kenar: Der-kenarlarda kimi zaman düzeltmelere yer verilmiş kimi zaman da kelimenin farklı okunuş ve yazılışları gösterilmiştir. Kelimeyle ilgili olan mazmun, hikāye ve açıklamalara da der-kenarlarda yer verilmiştir. Satıra sığmayan sözcükler de der-kenarlarda yer almaktadır.

25. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fî Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Kataloğu, Nr: 4845 (Y)

İstinsah Tarihi:

Boyut: 279x170-194x98.

Yaprak: 437.

Satır: 27.

Yazı Türü: Arap harfli, nestalik.

Kâğıt Türü: Aharlı, nohudi, su yolu yatay, ince, yıldız cetvelli.

Temmet Kaydı: Temmetü'ş-şerīfe 'alā bud, derviş Maḥmūd bende-i ibn-i Sulṭān Gülşenī. Ḳaddesa'llāhu esrārihümā yevmü'ş-şelāse min şehri āḫir-i Ramazānū'ş-şerīfi'l-mübārek ve erba'a ve tisa'in ve ve tisa'mi'e. Raḥmu'llāhi li-men nazari heze'l-lügati'ş-şerīfe ve du'āü'l-mü'ellife ve ḳātibe.

İçindekiler: Şüret-i tertīb-i lügāt, muḳaddime-i kitāb-ı müsteṭāb.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Mühür: III. Osman tuğralı vakıf mührü, 1a sayfasında Mühür: İbrahim Hanif, 1a sayfasında Vakıf Notları: 1a sayfasında.

Katalogdaki Açıklama: Genel notlar: Farsça-Türkçe sözlüktür. Müellif ismi eserin içerisinde geçmektedir. Dil notu: Türkçe Arapça Farsça.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshanın cilt özellikleri katalogda şu şekilde verilmiştir:

Mukavva üzeri kahverengi meşin kaplı, miklebli, yıldız bezemeli, gömme şemseli, salbekli, köşebentli, zencerekli, cetvelli, iç kapakları vişne çürüğü meşin kaplı, yıldız dövme şemseli, zencerekli, cetvelli. Eserin başında Camî'ye ait üç beyit bulunmaktadır. Nüshada mavi ve altın yıldızlarla süslenmiş, gayet güzel çiçek çizimleri bulunan bir ser-levha yer almaktadır. Satırların çevresinde çerçeve bulunmaktadır. Bununla beraber der-kenarlarda gösterilen kelime ve cümleler de ayrı bir çerçeve içine alınmıştır. Sayfaların herhangi birinde yırtılma ve yıpranma görülmemektedir. Kimi sayfalarda mürekkep lekelerine rastlanmaktadır fakat bu lekeler okumayı güçleştirecek kadar koyu değildir. Bazı cümlelerin silindiği ve tekrardan yazıldığı silgi izlerinden anlaşılmaktadır. 162a, 162b, 163a ve 164a sayfalarında cetveller bulunmaktadır. 232a, 232b ve 233a sayfalarında da sayılar ve hesaplamaları gösteren cetvellere yer verilmiştir. 438a sayfasında çeşitli kurallardan kısaca bahseden bir bölüm bulunmaktadır.

Baş: Sipās-ı şinās-ı esās ve sitāyış-i bî-kıyās ve hāmd-i bî-gāyet ve şükr...

Son: Yelî: Sāhil, yālî ma' nāsına ve Türkîde de müsta' meldür, deñiz yelisi dirler.

Der-kenar: Der-kenarlarda eserde geçen kelimelerle ilgili açıklamalara, hikâyelere ve mazmunlara yer verilmiştir. Kelimelerin farklı okunuş ve yazılışları da burada gösterilmiştir. Der-kenarlar ayrıca satıra sığmayan ve düzeltilmeye ihtiyaç duyulan kelimeleri göstermek için de kullanılmıştır. Kelimeyle ilgili bir şahit beyit varsa ve satırlarda gösterilmesi unutulmuşsa bunlara da der-kenar içinde yer verilmiştir.

26. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fî Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Reisülküttap Koleksiyonu Nr: 01110-002 (Z)

İstinsah Tarihi:

Boyut: 293x208-25x136 mm.

Yaprak: 447.

Satır: 27.

Yazı Türü: Arap harfli, nesih.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı: Temmetü'l-kitāb bi-' avni'llāhi'l-mülki'l-vehhāb.

İçindekiler: Kısm-ı düvüm, bābü'l-maşādir, Şüret-i tertīb-i lügāt, muḳaddime-i kitāb-ı müsteṭāb.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: 1a sayfasında eserin Reisülküttap Kütüphanesine

ait olduğunu gösteren bir mühür vardır.

Katalogdaki Açıklama: Yok.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüshanın 1a sayfasında bir kelime-i şahadet bulunmaktadır. Ve onun altındaki şu cümle vardır. “Ve rā ile mervīdür. Atasına ve anasına ‘āq olan ferzend ve muṭlaḳā ‘āṣī ma‘nāsına bir maḥīde lügatdür. Ẓutlı ve yemişli berū-mend lafzından muḥaffedür. Bā’-i ‘Acemīyile kemend ü semend ü birnine pādīṣāh ‘alemi ve ümīd tutdı dimekdür.” Nüşhada ser-levha yoktur. Eser “kısm-ı düvüm” denilen ikinci bölümle başlar ve burada kelimelerin mastar hâlleri verilir. Daha sonra kelimelerin karşılıklarının verildiği sözlük bölümü başlamaktadır. Eserde yer yer mürekkep lekelerine rastlanmaktadır. Kelimenin veya cümlenin silinmesinden kaynaklı mürekkep lekeleri de görülmektedir. Eserde 128b sayfası boş bırakılmıştır. Diğer nüshalarda görülen cetveller bu nüshada görülmemektedir. Bazı sayfalarda yazı şekillerinin değiştiği görülmekte ve bu da nüshanın farklı müstensihler tarafından yazıldığını düşündürmektedir.

Baş: Bi’smi’llāhi’r-rahmanı’r-rahīm El-ḥamdüli’llāhi Rabbü’l-‘ālemīn ve’ş-şalavātu ‘alā nebīnā Muḥammed seyyidü’l-‘ālemīn ve ‘alā ālihi ve şaḥbihi’l-kerāmīn. **Ƙısm-ı düvüm...**

Son: [-l-] **Yeli:** Sāḥil yālī ma‘nāsına. Türkīde daḫı müsta‘meldür deñiz yelisi dirler, meşhurdur, müte‘arīfdür.

Der-kenar: Der-kenarlarda eser içinde yer alan kelimelerin farklı okunuş ve yazılışlarına yer verilmiştir. Bununla birlikte satırlara sığmayan kelimeler; kelimelerle ilgili açıklamalar, hikâyeler ve mazmunlar da der-kenarlarda gösterilmiştir.

27. Deşîşe-i Kebir, Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi, Nr: 22 Sel 4746 (S1)

İstinsah Tarihi: Yok.

Boyut: Yok.

Yaprak: 593.

Satır: 23.

Yazı Türü: Arap harfli, nesih.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı: Meşâdir bölümü: **Temmetü’l-kitāb bi-‘avni’llāhi’l-mülki’l-vehhāb.**

Eser bölümü: **Temmet.**

İçindekiler: Kısm-1 düvüm, Bâb-1 meşâdir, Şüret-i tertîb-i lügât, muḳaddime-i kitâb-ı müsteṭâb

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Eserin başında kitabın Edirne Selimiye kütüphanesine ait olduğunu gösteren bir mühür bulunmaktadır.

Katalogdaki Açıklama: Yok.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Kısm-1 düvüm bölümü eserin başında verilmiştir. Burada masterlar yer almaktadır. Daha sonra ise kelimelerin çeşitli açıklamalarının bulunduğu sözlük bölümü başlamıştır. Nüshada güzel bir ser-levha bulunmaktadır. Satırlar altın yaldızlı bir çerçeve ile çevrelenmiştir. Eserde varak numaraları gösterilmemiştir. Her sayfada reddade olduğu görülmektedir. Tahminimizce 219a ve 219b sayfalarında tarihi cetveller görülmektedir. 311b, 312a ve 312b sayfalarında da satrançla ilgili hesapların bulunduğu cetveller bulunmaktadır. Nüshada herhangi bir yıpranma, yırtılma veya kurt yeniği görülmemektedir.

Baş: Mesadir bölümü: Bi'smi'llâhî'r-rahmanî'r-rahîm El-ḫamdüli'llâhî Rabbü'l-âlemîn ve's-şalavātu 'alâ nebînâ Muḫammed seyyidü'l-âlemîn ve 'alâ âlihi ve şaḫbihi'l-kerâmîn.

Eser bölümü: Sipâs-ı şinâs-ı esâs ve sitâyiş-i bî-kıyâs ve ḫamd-i bî-gâyet ve şükr-i bî-nihâyet...

Son: Mesadir bölümü: **Yügiden:** Boyunduruḫ urmaḫ. **Yüşiden:** İştirmek ma' nâsına müsta' mel ü meşhûrdur.

Eser bölümü:

Z'ân ki sâlik ez-în bahâristân

Çend gülhâ vü goncehâ çide

Der-kenar: Der-kenarlarda genel olarak kelimelerin farklı yazımları gösterilmiştir. Eserde aynı zamanda kelimelerle ilgili açıklamalara, hikâyelere ve varsa mazmunlara da yer verilmiştir. Nüshada kelimelerin Arapçada ve Türkçede ne anlama geldiği de kimi zaman der-kenar içinde verilmiştir. Bazı şahit beyitler de bu bölümde gösterilmiştir.

28. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fî Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Yeni Cami Koleksiyonu, Nr: 01157 (Y1)

İstinsah Tarihi: 1030 (1621)

Boyut: 285x170-200x90 mm.

Yaprak: 458.

Satır: 27.

Yazı Türü: Arap harfli, talik.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı: Temmetü'l-lügâti's-şerife 'alâ yed Dervîş Maḥmūd bende ibn Sultān Gülşenî.

İçindekiler: Şüret-i Tertîb-i lügât, muḳaddime, kısım-ı evvel der-esmâ'î cāmide müştaka

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Nüşanın 1a sayfasında Sultan Ahmed Han'ın vakfına ait olduğunu gösteren bir mühür bulunmaktadır.

Katalogdaki Açıklama: Yok.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüşanın cildi bordo renklidir. Üzerinde çeşitli çiçek süslemeleri bulunmaktadır. Cilt kapaklarının iç kısımlarında çeşitli ebrulara da rastlanmaktadır. Mıklep yer almaktadır. 1a sayfasında "Kitâb-ı lügât-ı Deşîşe" ibaresi yer almaktadır. Eser sayfalarında herhangi bir yıpranma veya yırtılma görülmemektedir. 1b sayfasında kırmızı, kahverengi ve mavi renklerin ağır bastığı sade bir ser-levha yer almaktadır. Satırların çevresi güzel bir çerçeve ile çevrelenmiştir. Bazı sayfalarda renk değişimleri görülmektedir. 181a, 181b ve 182a sayfalarında çeşitli tarihlerin ve bu tarihlerle ilgili bilgilerin bulunduğu cetveller bulunmaktadır. 253a, 253b ve 254a sayfalarında da satranç ile ilgili hesaplamaların bulunduğu cetveller yer almaktadır. Nüşanın son sayfasına şöyle bir kayıt düşülmüştür: "Be meded toñdı şovuşdan biñ otuzda her deryâ (1030)"

Baş: Sipâs-ı şinâs-ı esâs ve sitâyiş-i bî-kıyâs ve ḥamd-i bî-gâyet ve şükr...

Son: Yelî: Sâhil yâli ma' nâsına Türkîde de müsta' meldür, deñiz yelîsi dirler.

Der-kenar: Der-kenarlarda kelimelerin anlamları ile ilgili bilgilere, hikâyelere ve mazmunlara yer verilmiştir. Kelimelerin farklı okunuş ve yazılışları ile satır içine sığmayan kelimeler de der-kenarlarda gösterilmiştir.

29. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fi Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Yusuf Ağa Koleksiyonu, Nr: 00368 (Y2)

İstinsah Tarihi: Yok.

Boyut: 300x187-197x98 mm.

Yaprak: 492.

Satır: 27.

Yazı Türü: Arap harfli, talik.

Kâğıt Türü: Aharlı.

Temmet Kaydı: Temmetü'l-kitâb bi-[‘]avni'llâhi'l-mülki'l-vehhâb.

İçindekiler: Kısm-ı düvüm, bâbü'l-meşâdir,

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Vakıf mührü, Mihrimâh Sultân Câmii'nde Kâtip Mahmûd, “Vakafe haze'l-Kitâb el-Hâcc Mahmûd el-Kâtib bi-Câmi'i Mihrimâh Sultân fi'l-Üsküdâr Mülhakan bi-Kütübî'l-Hâcc Yûsuf fi'l-Câmi'i'l-Mezkûr“, 1a, 1b, 2a, ..., 492b.

Katalogdaki Açıklama: Nüshanın mukaddime kısmı 23b sayfasındadır. Zahriye sayfasında müellif ve eser adı kaydedilmemiştir. 201b ve 202a sayfasında tablolar bulunmaktadır. Varaklar satır altı reddâdelidir. Nüshanın tamamına kırmızı mürekkeple cetvel çekilmiştir. Bâb ve fasıl başlıkları, “beyt”, “şi'r”, “nazm” gibi ibareler, özel isimler, Farsça kelimeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Söz başları ise kırmızı noktalardan duraklarla belirlenmiştir. Sayfa kenarlarında ta'likler, tashih kayıtları, kelimelerin farklı imlâları, beyitler, İran devlet büyükleri hakkında bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca “matlab” ibaresi altında o sayfada işlenen konuların başlıkları sayfa kenarlarına kaydedilmiştir. Varak numaraları sonradan kurşun kalemle gösterilmiştir. Onlu formalardan oluşan nüshada nadiren de olsa rutubet izleri ve mürekkep lekeleri görülmekte ancak okumaya engel olmamaktadır.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüsha kısm-ı düvüm, bâbü'l-mesadir bölümü ile başlamaktadır. Geri kalan bilgiler ve gözlemler katalogdaki açıklama ile aynıdır.

Baş: Elhamdüli'l-lâhi Rabbü'l-[‘]âlemîn ve'ş-şalavātu [‘]alâ nebînâ Muhammedi Seyyidü'l-mürselîn ve [‘]alâ âlihi ve şâhbihi ecma[‘]în.

Son: Mesadir bölümü: **Yügiden:** Boyunduruğ urmağ. **Yüşiden:** İşitmek ma[‘]nāsına müsta[‘]mel ü meşhürdur.

Eser bölümü:

Z'ân ki sâlik ez-în bahâristân
Çend gülhâ vü goncchâ çide

Der-kenar: Katalogdaki açıklama ile aynıdır.

30. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fi Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye,
Beyazıt Kütüphanesi, Nr: B17886 (Bey1)

İstinsah Tarihi: 1047 (1637).

Boyut: 265x160 – 210x95 mm.

Yaprak: 244.

Satır: 27.

Yazı Türü: Arap harfli, nesih.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı: Temmetü'l-kitāb bi-'avni'l-mülkü'l-vehhāb. Be-dest-i faķir-i ḥaķirü'l-muķirr

İçindekiler: Şüret-i tertib-i lügāt, Muķaddime, Kısm-ı evvel, Hāttime meşādir beyānındadır.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Eser başında iki mühür vardır ama bunlar silik olduğu için okunamamaktadır.

Katalogdaki Açıklama: Yok.

Nüsha ile İlgili Tespitler: 1a sayfasında **Et-Tuḥfetü's-Seniyye ile'l-Ḥazreti'l-Ḥaseniyye** adlı bir başlık vardır ve başlığın altında “Sene 990 tarihinde Muḥammed Çelebi ve ili Mısr olan Ḥādım Ḥasan Paşaya yazduğı lügatdür.” yazısı yer almaktadır. Yine 1b sayfasında **Cümle bu taḥrİR olman kitāblar bu lügatüñ içinde mündericdür** başlığı altında eserde kullanılan kaynak sözlüklerden bahsedilmiştir. 1b sayfasının sol alt kısmında ise şu ifadeler yer almaktadır: “Bu tāriḥüñ mü'ellifi ve bu lügatüñ muşannifi olan merḥüm Muḥammed Çelebi merḥümān efzālü'l-müte'ḥirİN ü dīdetü'l-müfessirİN Şeyḥü'l-ḥarem Münşī Efendi ve Dāvud Pāşā Ḥ'ācesi Fevzī Efendiñün muşāḥb ve yār-ı vefādārlarından idi, egerçi ḥalk içinde bu lügat Deşīşe diyü şöhret bulmuşdur, lākin münşā'-i ğalaṭ budur ki merḥüm bir tāriḥde Deşīşe kātibi olmuş aña binā'en lügat-ı kātib Deşīşe diyice yirde taḥfif idüp deşīşe dimişler, merḥüm mü'ellif ṭokuz yüz ṭoksan tāriḥinde ve ili Mısr olan Ḥadım Ḥasan Pāşāya hediye idüp dībācesinde Et-Tuḥfetü's-seniyye ile'l-ḥazreti'l-ḥaseniyye diyü nām virmişdür.” Nüşanın 1b sayfasında güzel bir ser-levha bulunmaktadır. Eserin başında sözlük kısmı bulunduğu gibi sonuna ek olarak masterlar bölümü eklenmiştir. Yer yer nenden kaynaklı lekelere rastlanmaktadır

fakat bunlar metnin içine sirayet etmediği için okumada herhangi bir zorluk çıkarmamaktadır. Nüshada herhangi bir sayfa veya varak numarasına yer verilmemiştir. Bu yüzden tahminimizce 121a ve 121b sayfasında cetveller bulunmaktadır. Diğer nüshalarda satrançla ilgili bölümde hesaplamaların bulunduğu cetveller bu nüshada görülmemektedir.

Baş: Sipās-ı şinās-ı esās ve sitāyiş-i bī-ķiyās ve ḥamd-i bī-gāyet ve şükr-i bī-nihāyet...

Son: Eser bölümü:

Z'ān ki sālīk ez-īn bahāristān
Çend gülhā vü ğoncehā çīde

Mesadir bölümü: **Yügiden:** Boyunduruğ urmağ. **Yüşiden:** İşitmek ma' nāsına müsta' mel ü meşhürdur.

Der-kenar: Der-kenarlarda kelimelerin farklı yazılışları ve okunuşları gösterilmiştir. Bunun yanında kelime ile ilgili bir hikāye, mazmun veya açıklama varsa ya da tarihî bir olaya yer veriliyorsa der-kenarda gösterilmiştir. Satıra sığmayan kelimeler de der-kenarlarda yer almıştır.

31. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fī Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Beyazıt Kütüphanesi, Nr: B6896 (Bey2)

İstinsah Tarihi: 1266 (1850)

Boyut: 320x190-220x95 mm.

Yaprak: 511.

Satır: 27.

Yazı Türü: Arap harfli, talik.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı: Temmetü'l-kitāb bi-avni'llāhü'l-mülki'l-azīzi'l-vehhāb.

İçindekiler: Şüret-i tertīb-i lügāt, Muḳaddime, Kısm-ı şānī der-meşādir.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: Ḳaddi vaḳf-ı heze'l-kitābi'l-celīl ve'l-eşeri'l-cemīl ve'l-hezetü's-sultānū'l-a'zamve'l-ḥāḳāni'l-mufahḥeru's-sultān 'Abdü'l-mecīd Hān izā emru'llāh eyyām u 'ömri devlete ilā āḫirü'd-devrān i'nā bihā Ḥazret-i Yezmir 'ālem-i sulān 'aleyhi's-şān ca'lu'llāh sa'yü'l-vāḳıfe meşküren ve cezāhā cezāen...

Katalogdaki Açıklama: Yok.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüsha açık kahverengi bir kapla kaplanmıştır. İç kısmında asıl cildin yeşil olduğu görülmektedir. Nüshanın başlarında “Heza fihrist-i Deşîşe fi’l-lügatü’l-Fürs” isimli başlık altında babların hangi sayfalarda yer aldığını gösteren fihriste yer verilmiştir. Fihrist bölümünde sade bir çiçek süslemeli serlevha yer almaktadır. Sözlüğün başladığı yerde de gayet güzel yazılmış bir serlevha bulunmaktadır. Satırlar güzel bir çerçeve ile çevrelenmiş, bab başlıkları da ayrı bir çerçeve içinde gösterilmiştir. Nüshanın bazı sayfalarında lekeler ve katlanmış sayfalara rastlanılmıştır fakat bunlar metnin okunmasına herhangi bir engel teşkil etmemektedir. Tüm sayfalarda reddadeler gözlemlenmektedir. 162a, 162b, 163a, 164a, 164b sayfalarında çeşitli tarihleri gösteren cetveller yer almaktadır. 247a, 247b ve 248a sayfalarında da çeşitli satranç hanelerinin hesaplarını gösteren cetveller bulunmaktadır. Nüshanın son sayfalarında silinmiş bir yazı dikkat çekmektedir. Nüsha kapalı hâldeyken de yan tarafında çeşitli motiflerin olduğu göze çarpmaktadır.

Baş: Sipās-ı şinās-ı esās ve sitāyiş-i bī-ķıyās ve ḥamd-i bī-gāyet ve şükr-i bī-nihāyet...

Son: Eser sonu: [k-m-ş-l] **Yek-muşallî:** Bir üstüretlik.

Mesadir sonu: **Firdevsî:**

Ez-Īrānīyān men besī gūşesteem

Zemīn-rā be-ḥūn-ı gül āğāşteem

Hezārān der ü dü hezārān selām

Ze-mā ber-Muḥammed ‘aleyhi’s-selām

Der-kenar: Der-kenarlarda kelimelerin farklı okunuşları ve yazılışları gösterilmiştir. Kelime ile ilgili ek bir açıklama, hikâye ve mazmun yer alıyorsa bunlar da der-kenarda gösterilmiştir. Bir tarihî bilgi yer alıyorsa bundan da der-kenarda bahsedilmiştir. Der-kenarlar aynı zamanda satıra sığmayan kelimeler veya kelimelerin hecelerini göstermek için de kullanılmıştır. Yanlış yazılmış kelimeler de tashih edilmiş ve der-kenarlarda gösterilerek doğrusu yazılmıştır.

32. et-Tuhfetü’s-Seniyye ile’l-Hazreti’l-Haseniyye fî Lugati’l-Fars bi’t-Türkiyye,
Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, Nr: 1834 (Ç1)

İstinsah Tarihi:

Boyut: 290x200-230x120 mm.

Yaprak: 296.

Satır: 27.

Yazı Türü: Arap harfli, talik.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı: Temmetü'l-kitâb bi-'avni'llâhi'l-mülki'l-vehhâb.

İçindekiler: Muqaddime-i kitâb-ı müstetâb.

Mühürler ve Temellük Kayıtları: 1a sayfasında okuyamadığımız bir mühür bulunmaktadır.

Katalogdaki Açıklama: Birleşik harf filigranlı. Yıldız köşebentli, miklepli, bordo renkli meşin cilttir, söz başları kırmızıdır.

Nüsha ile İlgili Tespitler: Nüsha katalog açıklamasında söylendiği gibi miklepli ve bordo renkli meşin bir ciltten oluşmaktadır. Baş sayfalarda güzel ebrulara rastlanmaktadır. 1a sayfasında çeşitli yazılar bulunmakta fakat bunlar silindiği için okunamamaktadır. 1a sayfasının üst kısmında eserin adı ve yazarı bulunmakta olup telif tarihi de 988 olarak verilmiştir. Eser besmele-i şerif ile başlamaktadır. Serlevhaya yer verilmemiştir. Sayfalar ince olduğu için kimi zaman bir önceki sayfada bulunan yazılar görülmektedir fakat bunlar eserin okunmasına engel olmamaktadır. Diğer nüshalarda görülen cetvellere bu nüshada rastlanılmamıştır. Nüshanın sonunda "Müsâ Efendiye teslim olunan kitâbları beyân ider." başlığıyla bir yazı bulunmaktadır ve buralarda teslim edilen kitapların isimleri de geçmektedir.

Baş: Sipâs-ı şinâs-ı esâs ve sitâyîş-i bî-kıyâs ve hamd-i bî-ğâyet ve şükr-i bî-nihâyet âferîde-kâr-râ te'âlet...

Son: Yelî: Sâhil yâli ma'nâsına Türkîde de müsta'meldür, deñiz yelisi dirler meşhûrdur ve müte'ârifdür.

Der-kenar: Der-kenarlarda genel olarak kelimelerin farklı yazılış ve okunuşları, kelimelerin açıklamaları, tashihleri bulunmakla birlikte hikâyelere, mazmunlara ve tarihî bilgilere de yer verilmiştir.

33. et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Süleymaniye Kataloğu, Nr: 00989 (Sül)

İstinsah Tarihi: 4 Zilhicce 1141 (1 Temmuz 1729)

Boyut: 281x160-190x95 mm.

Yaprak: 409.

Satır: 35.

Yazı Türü: Arap harfli, talik.

Kâğıt Türü: Yok.

Temmet Kaydı: Temmetü'l-kitâb bi-'avni'llâhi'l-mülki'l-halâk fi yevmü erba'â min şehri zi'l-hicce sene 1141.

İçindekiler:

Mühürler ve Temellük Kayıtları: **Temellük kaydı:** Abdülazîz eş-Şehîr bi-Mü'minzâde Müderris bi-Medreseti Sinan Paşa, 1a **Mühürler:** Vakıf mührü, I. Mahmud, 1a.

Katalogdaki Açıklama: Eser, III. Murad dönemi Mısır Beylerbeyi Sokulluzâde Hasan Paşa'ya ithaf edilmiştir. Hakkında çeşitli ihtisar çalışmaları mevcuttur. Nüshada bazı sayfa kenarlarında tashih ve açıklamalar yer almaktadır. 1b-4a sayfalarında eserin mukaddimesi bulunmaktadır. 150b ve 152a'da Hz. Âdem'den Hz. Peygamber'in Hicretine kadar önemli olayların tarihlerini gösteren takvim tabloları; 222a-223a'da ise satranç ile ilgili bir tablo vardır. Nüshada bab başlıkları ve söz başları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Cedveller yaldızlıdır.

Nüsha ile İlgili Tespitler: 1b sayfasında güzel çiçek motifleriyle süslenmiş ve tığlar çekilmiş bir ser-levha bulunmaktadır. Diğer gözlemler katalog açıklamasındaki gibidir.

Baş: Sipâs-ı şinâs-ı esâs ve sitâyiş-i bî-kıyâs ve hamd-i bî-gâyet ve şükr...

Son: [-l-] **Yelî:** Sâhil yâli ma' nâsına Türkîde dağı müsta' meldür, deñiz yelisi dirler, meşhürdür.

Der-kenar: Katalog açıklamasında verilen gözlemlerle aynıdır.

2.2.3. Eserin Muhtasarlari

2.2.3.1. Nuhbetü't-Tuhfe

Nuhbetü't-Tuhfe, Tuhfetü's-Seniyye'nin içinden bazı kelimelerin seçilerek alındığı bir sözlüktür. Bu sözlüğün yazarı hakkında bilgi bulunmamaktadır. "Nuhbetü't-Tuhfe, Tuhfetü's-Seniyye'deki Arapça kelimelerin, örnek beyitlerin; latife, nükte, hikâye, efsâne gibi metinlerin ve değişik konularda bazı yararlı bilgilerin çıkarılması

suretiyle hazırlanmıştır. Tuhfetü's-Seniyye'de gramer konularının işlendiği ikinci ön söz kısmı da özet hâlinde verilmiştir. Farsça kelimelerin Türkçe karşılıklarına fazla müdahale yapılmamış; hareke kaydı ve Türkçe karşılıkları dışında kalan açıklamalar Nuhbetü't-Tuhfe'ye alınmamıştır” (ÖZ, 2016: 193).

2.2.3.2. Muhtasar-ı Tuhfetü's-Seniyye

Tuhfetü's-Seniyye'nin bu muhtasarı Abdurrahman Hisâli b. Süleyman tarafından hazırlanmıştır. Sözlük “Tuhfetü's-Seniyye'deki Farsça kelime maddelerinin yalnızca hareket kayıtları, anlamları ve Türkçe karşılıkları alınmak suretiyle hazırlanmıştır. Maddeler Tuhfetü's-Seniyye ile aynı düzende sıralanmıştır. Mesnevi tarzında yazılmış otuz bir beyitlik bir giriş ile başlar. Yazar bu bölümde, Deşîşî'nin sözlüğündeki Farsça kelimeler üzerinde herhangi bir tasarrufta bulunmadığını, kelimelerin tamamını eserine altığını belirtir. Anlam ve Türkçe karşılıklar dışındaki ayrıntılar, Nuhbetü't-Tuhfe'de olduğu gibi, bu sözlüğe katılmamıştır” (ÖZ, 2016: 199).

2.2.3.3. Muhtasar-ı Tuhfetü's-Seniyye

İkinci Muhtasar-ı Tuhfetü's-Seniyye olan bu eserin yazarı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Yusuf Öz, Tarih Boyunca Farsça – Türkçe Sözlükler adlı eserinde değerlendirmeye aldığı nüshanın kütüphane fişinde Hüseyin Kefevî adı yazılı olduğunu, baş zahriyede sözlüğün adının Muhtasar-ı Lügat-ı Deşîşe adının bulunduğunu, bu kaydın sonradan düşüldüğünü ve ön sözde ne sözlüğün adının ne de yazarının adının geçtiğini ayrıca Hüseyin Kefevî'ye nispet edilecek bir işaretin de görülmediğini söyler. (ÖZ, 2016: 256). “Hüseyin Kefevî, muhtemelen müderris ve ömrünün sonlarına doğru Mekke kadılığı yapmış olan Hüseyin b. Rüstem-i Kefevî olmalıdır. Ancak bu kişi hakkında bilgi veren kaynaklar, onun böyle bir sözlük yazdığından söz etmezler” (ÖZ, 2016: 256). Ön sözden anlaşıldığı üzerine sözlük diğer muhtasar sözlükler gibi, Tuhfetü's-Seniyye'nin kullanımını ve yapılacak istinsahları kolaylaştırmak için yazılmıştır. “Sözlükte Tuhfetü's-Seniyye'nin düzenine bağlı kalınmış, sözlük dışı konular ile Tuhfetü's-Seniyye'de ‘mervî’ ve ‘lügat-ı garîbe’ kaydı düşülmüş kelimeler bu özet sözlüğe alınmamıştır” (ÖZ, 2016: 256).

2.2.4. Eserin Yazılış Sebebi

Deşîşî Mehmed b. Mustafa *Tuhfetü's-Seniyye*'nin ilk mukaddimesinde eseri neden yazmak istediğini dile getirmiştir. Yazar “zebân-ı Fârsî'den ma'lûmı olmayan kütüb-i lügatdan tefahhuş ve tesaffuh itdükde cehele-i nüssâh tahrîfâtından ekseri ğalat olup şübhesini izâle ve def' idemeyüp ve Fârsî'de çî-st nedür bilmeyen kimseye Fârsî lügat yazdırıcağ hâl ne minvâl üzre olur. Gâh lügatuñ nışfını lügat-ı vâhîde şanup 'alâ-hadde yazup ve nışf-ı âhîrini tefsîr ile yazup ve gâh ber-'aks bir nüshâ-i ğarîbe zühûra getirüp ve mezkûr nüshadan niçe nüshalar ve nesh olan nüshadan dahı niçe şüretler şafha-i beyâzda cilve-ger olup her yazılan bir birinden saķim ü ebter olmağın ıslâha aşlâ kâbiliyyet kalmayup meşakķat-i taşhîhîni re'sen intisâh ve te'lîfe 'adîl olup e'âlî-i şikât nazarından sâķıt u dür olmağla hicr-i mehcûra bedîl olmağın intifâ'ı hezîl ü nef'î kalîl olıcağ bu faķîr-i kalîlü'l-bidâ'a-i bî-ser ü pānuñ ve haķîr-i 'adîmü'l-istiṭā'anuñ hâtırına bu hâtırâ huṭūr u 'ubūr ider idi ki bir nüshâ cem' idüp bir vechle zabt u rabṭ eyleyem ki eger nâsih yañlış yazarsa dahı ehl olan belki zebân-ı Fârsî ile ednâ âşinâlığın olan ıslâhına kâdir ola”^{2,3} diyerek daha önce yazılan sözlüklerin eksik olduğunu söylemiş, bazı sözlükleri hazırlayanların Farsça bilmemesinden kaynaklanan yanlışlarını eleştirmiş ve bundan kaynaklanan sorunları da gidermek için bir sözlük yazma ihtiyacı duyduğunu dile getirmiştir.

2.2.5. Eserin Kaynakları

Deşîşî Mehmed Efendi eserin yukarıda da belirtildiği gibi ilk mukaddimesinde eseri neden yazmak istediğini dile getirdikten sonra bu eser yazarken yararlandığı Farsça-Türkçe sözlükleri sıralamıştır. Buna göre yazar *Hâlimî Lügati, Nimetullah*

² “Fars dilinde bilgisi olmayan sözlük kitaplarını inceden inceye araştırıp, nasihatçilerin cahil olup tahrif etmesinden çoğu (söz) galat olmuş, (bu sözlerin) şübhesini ortadan kaldırmayıp, ayrıca Farsçada “çî-st (nedir)”in ne olduğunu bilmeyen bir kimseye Farsça sözlük yazdıracak durum nasıl olur. Bazen sözlüğün yarısını tam bir sözlük sanarak, tek başınadır yazıp ve geri kalan yarısını açıklayarak yazıp ve bazen de bunun tersi olarak garip bir nüsha meydana getirip adı geçen nüshadan birçok nüshalar ve ondan da pek çok nüshalar beyaz bir sayfada çekici olup her yazılan nüsha birbirinden eksik ve değersiz olunca düzeltmeye asla imkân olmayıp düzeltmenin zorluğu bağımsız olarak bir benzerini yazma ve telife benzeyip güvenilir kimselerin en yücelerinin gözünde önemini yitirip onlardan uzak olmakla birlikte terk edilmenin yalnızlığında kalıp, ondan yararlanma imkânının zayıflaması ve faydalanma imkânının da az olunca bu elden ayaktan düşmüş, bilgisi az fakir ve gücü yerinde olmayan zavallının aklına bu düşünce düştü ki bir nüsha toplayarak bir usul üzerine tutup birleştireyim, eğer nâsih yañlış yazsa bile bu dilde ehl olan kimseler onu düzeltmeye kadir olsunlar.”

³ İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. Bağdat Köşkü 383 (001b/17)

Lügati, Hatîb Rüstem-i Mevlevî'nin *Vesîletü'l-Makâsîd* eseri, *Karahisârî Lügati* ve *Dakâyıku'l-Hakâyık* adlı sözlüklerden yararlanmıştı. Bunun dışında yazar Farsça – Farsça sözlüklerden, Muhammed b. Hinduşâh-ı Nahcivânî'nin *Şihâhu'l-Fürs* ve *Uknüm-i 'Acem*; Farsça – Türkçe sözlüklerden *es-Şihâhu'l-'Acemiyye*, *Şihâhu'l-'Acem* ve İnegöllü Mustafa'nın *Câmi'u'l-Fürs*'ü; Arapça – Farsça sözlüklerden el-Meydânî'nin *es-Sâmî fi'l-Esâmî* adlı sözlüğü, İmâm Fahreddîn Râzî'nin *Metâlibü'l-'Aliyye*, Ahmed b. İsmâil b. İbrâhim'in *Tercümânü'l-Lüga*, Zemahşerî'nin *Faik* isimli lügati, Ebul Kasım Carullah'ın *Mukaddimetü'l-Edeb* ve Lâmi'î'nin *Şerh-i Gülîstan* adlı eserini de kaynak olarak kullanmıştır.

Değişî Mehmed Efendi eseri hazırlarken büyük oranda Şems-i Fahrî ve Dakâyıku'l-Hakâyık adlı eserlerden faydalanmıştır. Sözlükte, sözcüğün karşılığını verdikten sonra genellikle Şems-i Fahrî'den bir şahit beyit göstermektedir. Sözcüğün etimolojik yapısını göstermek için de Fâzıl-ı Muhakkik'e başvurur: “*ammâ Fâzıl-ı Muhakkik Dağâyıku'l-Hakâyıkda böyle taḥkik iderler ki rūḥ-sār lafz-ı mürekkebdür ruḥ ile sār'dan. Sār kelle, depe ma'nāsına bu veche üzerine ruḥ-sārın yanağun yukaru ṭarafı olur.*”⁴

Yukarıda saydığımız eserlerin yanında *Tercüman-ı Sihah*, *Tacü'l-Mâsar*, Şîrâzî'nin *Hikmetü'l-İşrâk Şerhi*, *Kenzü'l-Lüga*, *Kamus-ı Muhit*, *Gülîstan*, *Müşkilât-ı Sâmi*, Seyyid Şerif'in *Hâsiye-i Mutâla'a* Bündâr-ı Fahrî'nin *Müntehab*, Mahmûd-ı Herevî'nin *Mugannâ* gibi eserlerden de yararlanmıştı. Bazı dinî ve tarihî tanıklamalar için ise İmâm Rabbânî'nin *Muhâdarât*, *Sihâh-ı Buhârî*, Nesaî'nin *Kitâb-ı Müctebâ*, İbn-i Kuteybe'nin *Ma'ârif*, İbn Meşâm'ın *Mevzi'-i Âhir*, İbn Zülâk'ın *Târîh-i Mısır*, Ali Şîr Nevâî'nin *Târîh-i Mülûk-ı 'Acem (Tevârihü'l-Mülûk)*, Şükrullâh'ın *Behcetü't-Tevârih*, Ebû Mansûr Sa'libî'nin *Letâ'ifü'l-Ma'ârif*, İbn-i 'Arabşâh'ın *Târîh-i Tîmûr-ı 'Acâyibü'l-Makdûr*, Benâkitî'nin *Dîvânü'n-Neseb* kitaplarından yararlanmıştı. Mâzenî, Ebû Âlî, Muhammed bin 'Abdülvehhâb, Şeyh ibn Ömer, İbn Salah, İbrâhîm-i Harbî, Kadı Beyzâvî, İbn-i 'Asâkir, Zübeyr bin Bekkâr, İbn-i Cevzî, Sa'libî, Mâverdî, İbn 'Amrû, Müfessir-i Haberî, Tirmizî, Taberî Tarihi, Zübeyr bin Bekkâr, Zehrî, Hasan-ı Basrî, Erzemî gibi isimlerden ve kaynakları da tanık olarak göstermiştir.

⁴ İstanbul, TSMK, Bağdat Köşkü 383 (105b/28)

Bunun yanında Deşîşî Mehmed Efendi bir sözcüğe yanlış anlam veren müellifleri de eleştirmekten geri durmaz. “Halîmî balı ve sâ’ir tatlıları nûşun ma’ânîsinden sanmışdur, galat itmişdür.”⁵

2.2.6. Eserin Üslubu

Üslup hem günlük yaşamımızda hem de yazılı edebiyat içerisinde büyük önem arz eder. Belki de insanlar arası iletişimde sahip olunması gereken temel unsur üsluptur. İnsanların birbiriyle olan ilişkisinde olduğu gibi edebî metinlerde olan üslup da oldukça önemlidir. Bir metinde kullanılan üslup, metnin okuyucu tarafından nasıl algılanacağını ve anlanacağını da gösterir. Anlatım, açıklama, davranış gibi kelimelerle açıklanan ifade bir sanat yapıtında edebî dil ile anlam bulur. Bu edebî dilin kullanılış biçimi de üslubu ortaya çıkarır.

Klasik Türk edebiyatı nesrinde üslupla ilgili birçok tartışma olmuş ve bu türün üslupları üzerinde görüşler bildirilmiştir.⁶ Türk Dil Kurumu Sözlüğünde üslup sözcüğünün karşılığı “*Anlatma, oluş, deyiş veya yapış biçimi, tarz*” olarak verilmiştir. Edebiyat alanındaki karşılığını ise sözlük “*Sanatçının görüş, duyuş, anlayış ve anlatıştaki özelliği veya bir türün, bir çağın kendine özgü anlatış biçimi, biçem, tarz, stil*” şeklinde vermiştir.

Deşîşî Mehmed Efendi, *Tuhfetü’s-Seniyye* adlı eserini yazarken anlaşılır ve açık olmasına dikkat etmiştir. Onun kullandığı kelimeler, örnekler ve sözcükleri açıklayış şekli de bunu göstermektedir. Daha önce açıkladığımız üzere Deşîşî Mehmed Efendi sözcüklerin son harflerini bâb olarak kabul etmiş ve Arap alfabesi sıralanışına göre ele almıştır.

Mehmed Efendi’nin *Lügat-ı Deşîşî* eserinde kelimenin tam karşılığı veriliyorsa kısa olup Türkçe karşılığını vermiştir ya da sonuna *ma’ânîsine* diyerek ekleyip bitirmiştir.

Örnek: 352a/25: Fürûce: Açuk ve yaruq.,

⁵ İstanbul, TSMK., Bağdat Köşkü 383 (179b/24)

⁶ Bu görüş ve tartışmaların ayrıntılı bilgisi için bkz. Kılıç, Atabey. "Klasik Türk Edebiyatında Tarz-ı Nesir Üç müdür?" Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi / 3 (Nisan 2016): 51-79.

352a/27: FÜRÜ-mānde: *‘Āciz kalmış ve yorılmış.*

2.2.6.1.Arapça ve Farsça Kelimeleri Açıklama Üslubu

Deşîşî Mehmed Efendi, bazı sözcüklerin Türkçe karşılığını verdikten sonra Arapça karşılığını da ekleyerek *‘Arabîde ... dirler* ifadesini kullanmıştır. **Örnek: 236b/20: Estîm:** *Āstîn ma‘nāsına ki yin demek olur, ‘Arabî’de kümm dirler.*

Bazı sözcüklerin ise Arapça olduğunu fakat Farsçada da kullanıldığını dile getirir. Bazen ise sözcüğün Türkçeye geçtiğini belirtmek için *Türkî dilde de müsta‘meldür* ifadesini kullanır. **Örnek: 236b/16: Edîm:** *Sahtiyân, ‘Arabî’dür, Fârsîde de çok isti‘mâl olunur.*

Örnek: 313b/08: Üsgüre: *Türkîde dahı müsta‘meldür.*

Yazar, harflerin karışıklığını önlemek için de *bâ-i Arabî* veya *bâ-i Fârsî* şeklinde bir ifade kullanmaktadır. **Örnek: 011a/09: Büyâ:** *Bâ’-i ‘Arabîyle büyüden lafzından şîğa-i mübâlagadır. Lafz-ı mürekkebdür. Ziyâde koçucu nesne bir cüz’î büyüdur. Koçu ma‘nāsına bir cüz’î de elif-i mübâlagadır. Püyâ: Bâ’-i ‘Acemîyle yilegen dimekdür. Püyân ma‘nāsına püyiden lafzından şîğa-i mübâlagadır.*

Örnek: 236b/20: Zâ’-i ‘Acemîyle ala ma‘nāsına ki tavşancıl kuşudur.

312a/02: Ahgûje: *Kâf u zâ’-i ‘Acemîyle bi’z-zâ’i’l-‘Arabî selmin ki cüllâh âletlerindendir, toğuduğı bizi ana sararlar ve ahgûje ve düğme iligi.*

Yazar *bâ* , *fâ* ve *vâv* gibi birbirinin yerine kullanılan harfleri “*vâv ile bâ arasında tebâdül ü tevâhî vardır*” diyerek kelime örnekleriyle vermiştir. **Örnek: 024b/24-25: Nârebâ:** *Enâr aşî ve nâr-denk didükleri. Nârevâ: Mişlihü. Lisân-ı Fârsîde vâvla bâ arasında tebâdül ü tevâhî vardır.*

Örnek: 042b/08: Dîv-süfust: *Mişlihu bâ ile fâ arasında tebâdül ü tevâhî vardır ve lisân-ı Fârsî’de ba‘zî kelimenüñ evvel ve ortasında elifüñ hızfî şâyi‘dür.*

Sözcüklerin bazılarının anlamını verdikten sonra başka okunuş şekillerini de belirtmiştir. **Örnek: 312a/04: Ergade:** *Hışmıla harekete gelen dilâver ve yırtıcı cânver ve işe hariş olan rânun tahfîfî ve taz‘îfî cā’izdür.*

2.2.6.2.Sözcüklerin Eş Anlamlılarını Veriş Üslubu

Sözlükte aynı anlama sahip başka bir sözcük varsa daha önce bahsedildiğinden veya daha sonra bahsinin geçeceğinden söz eder. **Örnek: 312b/26: Enze: Mercimek,** *‘ades ma‘nāsına ğayrı adları enz lüğatinde mezkûrdur.*

Örnek: 070a/19-21: Bussed: Feth-i sîn-i müşeddede ile ħurde incü ve ba‘zılar incünün irüsine ve uvağına dirlər didiler ve mercân didükleri meşhûr kızıl taş ki mağrîb deñizinden çıkar, tafşili mercân lafzında in-şâ’llāhu te‘ālā olunur.

Örnek: 192a/14: ‘Aķ‘ aķ: Şakşagan kuşu, ğayrı adları kajā lafzında yazılmışdur.

2.2.6.3.Sözcük Anlamını Beyitlerle Örneklendirme Üslubu

Mehmed Efendi, sözlükte bazı sözcüklerin karşılığını verdikten sonra bunların şiirde nasıl ve hangi anlamda kullanıldığını da göstermek için şahit mısra veya beyit getirmiştir. **Örnek: 266a/16: Haşır: Tonuk renglüye dirlər ve boz renglüye, gökile karaya mâ’il ola ve yeşillige mâ’il olan aklık ve’l-hâsıl bed-reng ola ve bir gök renglü togandur ki ğâyetde avcı ve rakîkdür ki fevkinde olmaz. Şems-i F.:**

*Be-‘ahd-i o ez-în ne-keşed reng-i bāz şîr-i jiyān
Ez-în sipes ne-bord kebk cevri bāz-ı haşîn⁷*

2.2.6.4.Sözcük Anlamını Doğrudan Beyitle Verme Üslubu

Mehmed Efendi bazı sözcüklerin Türkçe karşılığını vermemiş doğrudan beyitle açıklama yoluna gitmiştir. Burada kelimenin anlamının bilindiğini farz ederek kelimenin açıklamasını yapmadan doğrudan kelimeyle ilişkili olan beyti şahit gösterir.

Örnek: 313a/31: Utāga: Beyt:

*Belā-yı kākül-i o bes ne-buved ber-cānem
Utāga ze-ser mi-koned perişānem⁸*

⁷ Onun zamanında kükreyen aslan boz renkli doğanı aldatamaz, onun zamanında boz renkli doğan da güvercine kötülük yapamaz.

⁸ Doğrusu onun kākülünün belasından canım kalmadı, o tacın baştan düştüğü gibi perişanım.

2.2.6.5. İktibas Yoluyla Başka Sözlüklerden Yararlanma Üslubu

Yazar başka bir sözlükten, sözcük karşılığını desteklemek için alıntı yapıyorsa *dimiş* ifadesini kullanmıştır.

Örnek: 352a/10: Fih: *Gibi ki kâlıbdur ve büyük kürek Vesiletü'l-Mağâşid sâhibi ve mecr-i fih ki anuñla gemi yürüdürler dimiş.* Sözcüğün, başka sözlüklerde farklı anlamları verilmişse bunu da yine aynı şekilde belirterek, *dimiş* ifadesini kullanır.

Örnek: 236b/22: Encâm: *İşün âhiri, Ni' meti, ve güşa vü gam ma'nāsına da gelür dimiş.* Burada yer alan ve bağlacı genellikle doğrudan alıntılarda kullanılmıştır.

Deşîşî Mehmed Efendi, *Tuhfetü's-Seniyye* eserini yazarken birçok sözlükten yararlanmıştır. En çok iktibas yaptığı sözlüklerden biri Fazıl-ı Muhakkik olarak da anılan Kemalpaşazade'nin *Dekâyıku'l-Hakâyık* eseridir. Bu eserden diğer sözlüklerden farklı olarak sözcüğün etimolojik yapısını göstermek için yararlanmıştır.

Örnek: 090a/06-09: Engüşter: *Baş barmaq, Fâzıl-ı Muhakkik böyle tahkik itmişler ki engüş-terdür tânun biri hızf olunmuşdur. Lafz-ı mürekkebdür bir cüz'i engüşdür ki ma'nası barmaqdur. Bir cüz'i terdür ki ma'nası tafzıldür baş barmağa engüşter dirler sâ'ir barmaqlarun üzerine fazlı olduğundan ötürü, yüzüğe engüşterin didükleri ol barmağa nisbeti olduğundan ötürüdür.*

Deşîşî Mehmed Efendi kimi zaman da sözcüğe kendisi anlam vermeden doğrudan alıntı yaptığı yazarın sözüne yer verir.

Örnek: 099a/20: Çer: *Cim-i 'Acemiyile Şihâh-ı 'Acem şâhibi halka ma'nāsına naql eylemiş.*

Tuhfetü's-Seniyye'de bazen yazarın kelimeyi aktardığı yazarı, yazarın kelimeyi yanlış aktarmasından dolayı eleştirdiğini de görebiliriz:

Örnek: 166b/20: Hirās: *... Baħrũ'l-Garā'ib şâhibinũñ cümle-i ğarā'ibinden biri budur ki hirās korku, ters ü bīm ma'nāsına dimişdür. Ma'nā-yı hirāsuñ ta'yininde hatā eylemişdür ve istişhādında işābet itmemişdür.*

2.2.6.6.Cümle Üslubu

Düz Cümle

Mehmed Efendi bir sözlük hazırladığı için, yazdığı eserin anlaşılır bir yapıda olmasına dikkat etmiştir. Bunun için de özellikle açıklama cümlelerinde düz cümle kullanmaya özen göstermiştir.

Örnek: 092b/26 Bebr: *Sükün-ı bâ²-i şânî ile vilâyet-i Hindüstân'da ve Habeş'de olur bir gâyetde kuvvetlü yırtıcı meşhûr cânverdür. Pîl ve arslan andan kaçır dirler.*

Örnek: 192b/12-15 Vâkvâk: *Hindüstân cezîrelerinde Lânîs adlı bir tağda bir nev⁶ ağaç adıdır. Boyı yüz zirâ⁶ miqdârı olur. Yaşşı, kalğan gibi jengârî yaprakları olur, yapraklarıñ âdem başı gibi başı ve kulaqları ve gözi ve burnı olur. Kaçan bir katı yıl esse budaqları egilür, baldurına iner. Ol başdan vâkvâk âvâzı gelür.*

Eksiltili Cümle

Tuhfetü's-Seniyye eserinde eksiltili cümleler genellikle sözcüklerin karşılıklarının doğrudan söylendiği, açıklamaya gerek duyulmadığı veya Arapça ve Farsça eş anlamlarını söyledikten sonra kullanılmıştır.

Örnek: 218a/10: Kîk: *İmâle-i kâf-ı 'Arabîyile bebek, merdümek ve insânü'l-'ayn ma⁶nâsına...*

Örnek: 218b/14-15: Kūčekek: *Kūček lafzınıñ tasgîridür. Kūçücük, sağîr ma⁶nâsına...*

Örnek: 222a/08 Nüvîk: *Bağ budandısı bu ma⁶nâya bâ ile dahı rivâyet olinmişdur ve nevbet ü düdük ma⁶nâsına...*

Devrik Cümle ve “-ki’li” Birleşik Cümle

Deşîşî Mehmed Efendi, eserini hazırlarken daha çok düz cümle ve eksiltili

cümleye başvurmuştur. Bunun yanında ifadeye zenginlik katmak için devrik cümle de kullanmıştır. Bunu Farsçanın cümle yapısına sadık kalarak yapmıştır ve bunun için *ki* bağlacını kullanmayı tercih etmiştir.

Örnek: 218a/15 Gürg: *Sükūn-ı rā ve kāfeyn-i ‘Acemīyle kırd, ze‘eb ma‘nāsına, meşhūrdur ki gāyet vehminden bir göziyle uyur ve bir gözini açuk kıor.*

Örneğin burada yazar “ki” bağlacını partisip görevinde kullanmıştır. İlk cümle eksilteli cümle şeklindedir. İkinci cümlede *meşhūrdur* yüklem olarak yer alır. Türkçe cümle yapısına göre “*gāyet vehminden bir göziyle uyur ve bir gözünü açuk koduğu meşhurdur.*” şeklindedir.

326a/08: Tohmiyâne: *Tirkenüñ yirden evvel çıkup zâhir olan mertebenüñ adıdur ki Türkîde sokarık dirler ve tohmugân ya‘nî her tohm ki vardur arpadan ve buğdaydan ve semiz otu.*

Yine burada da “ki” bağlacı hem ilk cümlede hem de ikinci cümlede partisip göreviyle kullanılmıştır. İlk cümle Türkçe yapıya göre “*Türkîde sokarık didükleri tirkenün yirden evvel çıkup zâhir olan mertebenün adıdur.*” şeklindedir. Türkçe cümle yapısına göre ikinci cümle ise “*Tohmugân ya‘nî arpadan ve buğdaydan olan tohm ve semiz otu.*” şeklindedir.

Deşîşî’nin metni hazırlarken Farsçanın dil yapısından ne derece etkilendiği de görülebilmektedir. Aşağıya aldığımız örnekte olduğu gibi “ki” bağlacı Farsçanın sentaksına uygun olarak kullanılmıştır.

Örnek: 098a/07 Tır: *Oķ ki atarlar, nuşşāb ma‘nāsına ve kımar oyunuñ oķı ki zamān-ı cāhiliyyetde lu‘b-ı kımāruñ gāyetde i‘tibārı var imiş.*

2.2.6.7. Kelime Grupları

Tamlamalar

Farsça ve Arapça Tamlamalar

Yazar Farsça ve Arapça tamlamaları; özel isimlerde sıfatları göstermek, bir kelimenin karşılığını vermek ve maddelerin hangi harekeyle okunması gerektiğini belirtmek için kullanmıştır. Ayrıca harfin Arapçadaki mi yoksa Farsçadaki hâliyle mi okunması gerektiğini de gösterir.

Örnek: 074a/23: Demâvend: *Bir bülend tag adıdur ki Ferîdûn, Dahhâk-ı nâ-pâk tutdukda ol taga iledüp anda helâk itmişdür ve dirler ki bir şehîr adıdur.*

222a/21: Vejeng: *Zâ-i 'Acemîyile mislihu ve pâre, kıt'a ma'nâsına, zâ-i mu'ceme ile ve deve Îrânî râ-i mühmele ile ve zâ-i mu'ceme ile dahı lügatdür.*

222a/18: Vereng: *Ve bi'z-zamm-ı râ-i mühmele ile yama ve pîne ma'nâsına ve göze.*

208b/04: Şâhek: *Bir otdur ki tohmı boynuzcuk gibi olur, etubbâ iklîlü'l-melik dir.*

326a/19: Tûje: *A 'lâm-ı nisâdandur.*

Türkçe Tamlamalar

Eserin hem bir sözlük olması hem de sade bir dil ile yazılmış olmasından dolayı Türkçe isim ve sıfat tamlamaları eserde bolca yer almaktadır.

Örnek: 216b/19: Gerdîde-pelek: *Kâf-ı 'Acemîyile göz kapağının devri.*

325b/03: Tene: *Tonluk kumaş ve kaftanuñ bedeni ve enderûn ma'nâsına...*

Tüm bu ayrımlar ve tanımlar göz önünde bulundurulduğunda Deşîşî Mehmed Efendi'nin *Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye* adlı eserini sade nesir ile orta nesir arasında bir yere koymak mümkündür. Deşîşî Mehmed Efendi yer yer halk hikâyelerine yer vermiş ve bu hikâyeleri aktarırken halkın kullandığı kelimeleri de olduğu gibi aktarmıştır. Öğretici bir metin olması da bu tarzı benimsemesini gerektirmiştir. Bunun yanında Deşîşî Mehmed Efendi yer yer kendi sanatını da eserinde göstermek istemiş, sözcüklerin açıklamasını yaparken, harflerin arasındaki benzerlikten veya farklılıktan bahsederken de Farsça tamlamalara eserinde yer vermiştir. O dönemde

yazılan sözlüklerden de faydalandığı göz önünde bulundurularak onun sözlükçülük geleneğini sürdürmek için Arapça ve Farsça ifadelerle başvurması da eserin yazıldığı dönemin gerekliliği olarak da görülebilir.

2.2.7. Eserin Tertibi ve Kullanımı

Deşîşî Mehmed Efendi, sözlüğünü oluştururken kelimenin son harflerine göre bir sıralamayı esas almıştır. Sözlüğü kullanırken kelimenin baş harfine ve son harfine göre bir arama yapmak mümkündür. Bu iki harf arasında kalan kelimeleri ise yeşil mürekkeple göstermiş ve Arap alfabesi kelime sistemine göre bir sıralamayı takip etmiştir. Müellif eserini hazırlarken bir kelimenin Türkçesiyle beraber Arapçadaki anlamını da vermiştir. Yer yer metin içinde Deri Farsçası, Harezmi Lügati, Şiraz Lügati gibi açıklamalarda bulunup verilen kelimelerin bu dillerdeki anlamına göre de anlaşılması gerektiğini beyan etmiştir. Eserde bulunan Şüret-i tertîb-i lügat bölümünde bu durumu şöyle açıklamıştır:

“**Şüret-i Tertîb-i Lügât:** Evvelâ esmâ’-i cāmide ve müştakka ba’ dehu maşâdır ba’ dehu kavâ’ id-i Fürs beyân olunur ve tertîb olunan lügatüñ evvel ü âhîrine i’ tibâr idüp meşelâ evvelen evveli harfü’l-elif ve âhîri harfü’l-elif olanı getürdüm. Ba’ dehu evveli harf-i bâ ve âhîri harf-i elif olanı, ba’ dehu evveli harf-i tâ ve âhîri harf-i elif olanı ilâ âhîr hurûfi’t-teheccî ve her bâbuñ evvelinde olan elifüñ evvel memdüdesini **ba’ dehu** maşûre **ba’ dehu** meksûre **ba’ dehü** mazmümesini bu şüret üzere taḥrîr eyledüm. **Bâbü’l-elifi’l-Memdüde** Ābā, āsā, āhen-sā **El-elifi’l-Maşûre** ebā, ejdehā, ezirā **El-elifi’l-Meksûre** ibā, istā, iy besā **el-elifi’l-Mazmüme** ustā, ūrā, ūyā. **Ba’ dehu** Evveli harf-i bâ âhîri elif gelicek **nev’-i evvelehü’l-bā’i’l-Meftūḥa** diyü kayd olunup üslûb-ı mezkûr üzere evvel meftūḥa ba’ dehu meksûre ba’ dehu mazmüme ilâ âhîr hurûfi’t-teheccî her harf evvelinde ne harf ise **nev’-i evvelehu** diyü kayd olunup âhîri harf-i elif olan lügat tamâm olup âhîri harf-i bâ olan lügate ibtidâ olınuḡda. **Bâbü’l-Bā’-i Nev’-i Evvelehü’l-Elifi’l-Memdüde** diyü ketb olunup ba’ dehu maşûre ba’ dehu meksûre ba’ dehu mazmümesi yazılıp ilâ âhîr hurûfi’t-teheccî âhîri tâ olan lügate geldükde **bâbü’t-tā’ nev’-i evvelühü’l-elifi’l-memdüde** diyü üslûb-ı sâbık üzere ‘ale’t-tertîb yazılır. Egerçi evvel ü âhîr i’ tibârını Ḳaraḥişârî itmişdür. Lâkin her lügatüñ altına ma’ nāsını icâz üzere yazmağın mübtedîler fehm idemeyüp ve Ḳaraḥişârî lisânı feşâḥat üzere olmamağın ba’ zı Türkî lügatları ki ol vilâyetde mütedâvildür fehm olunmaz ve hem muḥtaşardur ve bu lügatüñ şelişi miḡdârı gelmez. Çünki lügatüñ evvel ü âhîri bu nesak üzere zabḡ olunup

ḥaṭā vü ḥalelden maḥfūz ve ḥabt ü zeleden maṣūn olduğdan soñra yazılan her lügatüñ levninden ğayrı her lügatüñ vasaṭında olan ḥurūfı bir levn-i āḥir ile lügatinden muḳaddem yazup ba‘ dehu lügātı bir ğayrı rengile yazdum. Meṣelā ābā ve āṣā ve āyā lügatları yazılduḳda evvelā mezkūr lafzlarıñ vasaṭında olan bā ve ṣīn ve yāyı bu üslūb üzre **b: ābā, ṣ: āṣā, y: āyā** sebz-reng ile yazup her lügatı surḥ ile yazdum. Evveli ve āhiri elif olduğı muḳarrer ü ṣābit olup vasaṭlarında olan ḥurūf daḥı bu vechile merbūṭ olıcak lügāt mazbūṭ olup ḥaṭā vāḳı‘ olsa fehm olunur. Müte’āḥḥirinden meṣḥūr olup kütübi mütedāvil olan aṣḥāb-ı lügāt ki Mevlānā Lūtfu’llāḥ Ḥalīmī ve Ni‘metu’llāḥ ve Vesīletü’l-Maḳāṣid ilā Aḥseni’l-Merāṣid ṣāḥibi Ḥaṭīb Rūstem-i Mevlevī ve Ḳaraḥiṣārīdūr ki müteḳaddimin kütübini tetebbu‘ idüp taḥrīr itmişlerdür. Şol lügātdeki müttefiklerdür yazılup ve iḥtilāfları vāḳı‘ olan lügātı daḥı mufaṣṣal yazup ve ba‘ zısını ziyāde birḳaç ma‘nāya daḥı ki naḳl itmişlerdür. Ol daḥı taḥrīr olunup ba‘ dehu ‘allāme-i zamān, nu‘mān-i devrān, ferīd-i dehr, vaḥīd-i ‘aṣr merḥūm Kemāl-Paṣa-zāde ‘Azimu’llāḥ ecrehu ve zādehu Dekāyīḳu’l-Ḥaḳāyīḳ nām lügāt-ı fāyīḳinde zıkr olınan aṣḥāb-ı lügātın ziyāde taḥḳīkātı varise Fazıl-ı Muḥaḳḳīḳ Dekāyīḳu’l-Ḥaḳāyīḳda böyle taḥḳīḳ u tedḳīḳ **003a/01** itmişlerdür diyü zıkr olınmışdur ve ba‘ zı erbāb-ı lügāt bir lügatüñ ma‘nāsını zıkr idüp ba‘ dehu birḳaç ismi daḥı gelse fülān ma‘nāsınadır diyü evvel gelen lügāte ḥavāle iderler. Bu faḳīr keṣīrū’t-taḳṣīr her ismi geldükd ecmāü’l-ekber ve ma‘nāsın beyān idüp eger ba‘ zı esāmisinde ba‘ zı tafṣīl vāḳı‘ oldıysa sā’ir tafṣīli fülān isminde mezkūrdur diyü işāret itmişdür. Cā’izdür ki kitābuñ ba‘ zı mefkūd olup ol ḥavāle olınan isim daḥı anda olup ol ṭālib murādından maḥrūm ḳalur ve ba‘ zı lügatüñ Fārsīde yigirmiden ziyāde adı vardur. Meṣelā ‘Arabīde ḳunfuḳ Türkīde kirpinüñ adıdır. Fārsīde envā‘ıyle yigirmi beş adı vardur ve inegim ṣaḡmal ki ‘Arabīde ḳavs-ı ḳuzah dırler Fārsīde yigirmi dōrt adı vardur ve niḳe lügātler daḥı vardur ki beşden ve ondan ziyāde adları vardur. Her lügatüñ ismi ḥurūf-ı teheccīden ḳanḳı ḥarfden evvel geldiyse ḥāṣīyesinde cemi‘ adları yazılup sā’ir adları daḥı maḥallerinde ketb olunup tekrār geldükd sā’ir esāmisi fülān isminde mezkūrdur diyü işāret olunur ve nef‘den ḥālī olmaduḳı zāhirdür ve nevādir-i tevāriḥden ve nevādir-i ḥisābdan ve sā’ir mezāyādan münāsebetile ḡāḥ metn ü ḡāḥ ḥavāṣīde ḥayli fevā’id derc olınmışdur. Meṣelā Ḥazret-i Süleymānuñ aleyhi ṣalavātü’r-raḥmān ḥaṣmet ü ‘azimet ü salṭanatı bābında ve İskenderüñ nesebi tafṣīlinde ve āyinesinüñ terkīb-i tertībinde ve sā’ir ba‘ zı selāṭīn-i Fūrsüñ nesebi ve isminüñ sebeb-i tesmiyyesinde ve taz‘īf-i ṣaṭranc-miṣāl-i u‘cūbe vü vaz‘ınuñ sebeb-i ve ḥisābı zıkrinde ve sā’ir nice leṭāyife ki her biri zamānla nice kütüb müṭāla‘asından cem‘ olınmışdur. Bu kitābda derc eyledüm.”

2.2.8. Eserin İçeriği

Tuhfetü's-Seniyye adlı eseri yazarın mukaddime bölümünde adları anılan sözlüklerin söz varlıklarını içermesi yanında bir yandan da maddelerle doğrudan veya dolaylı yoldan ilişkili olarak Deşîşî Mehmed Efendi'nin başka kaynaklardan alıntı yaparak ya da kendi bilgi dağarcığında bulunan latife, nükte, rivayet, hikâye, efsane ve manzum parçalarla dolu oldukça zengin ve geniş bir içeriğe sahiptir. Kelimelerin karşılığını vermesi yönüyle bir sözlük niteliğine sahip olan bu eser aynı zamanda tarih, coğrafya, mitoloji, efsane, halk hekimliği, astronomi, gastronomi, tıp, musiki ve tabîî ilimlere ait sözlük dışı konuları içermesi yönüyle de diğer sözlüklerden ayrılır. Eser içerisinde ayrıca sözlük dışında kalan konu başlıkları aşağıda verilmiştir.

2.2.8.1. Dilbilgisi ve Kuralları ile İlgili Bilgiler

Tuhfetü's-Seniyye yazarı eserini hazırlarken Farsça, Arapça ve Türkçe yazılmış birçok kaynaktan yararlanmıştı. Bu kaynaklardan aldığı bilgileri harmanlayarak bu sözlüğü meydana getirmiştir. Sözlük içinde yer alan bilgilerden biri de dilbilgisi kurallarıdır. Eserin mukaddime bölümünde Farsçanın Deriyye lehçesi ile ilgili bilgiler verir. Mukaddime-i Kitâb-ı Müstetâb adı taşıyan bu bölümde Derî lehçesine neden bu adın verildiğini söyler ve şu açıklamaları yapar: “Ma'lûm ehl-i fezâ'ıldür ki Fârsî dil le'âfet ü zârâfet üzere vaz' olunmuş lügatdür ve bir ismi dağı Derîdür. Erbâb-ı lügat sebebin böyle beyân itmişler ki mülük-ı 'Acemüñ dördinci tabâkası ki Sâsânîlerdür. Anlara Ekâsire dağı dirler. Ol fırkaya evvel pâdişâh olan Erdişîr bin Bâbekdür ve âğîr pâdişâhı Büzürcüd bin Şehriyâr bin Hüsrev-i Pervîzdür ki Fârûk-ı e' azım Hâzret-i 'Ömer rağıya'llâhu anhü zamânında tâc ü tahtını aldurup İslâm livâsı ser-efrâz olup küfr 'alemi ser-nigün oldı. Anlaruñ şâhib-i ta'zîm ü tekrîmlerinden Behrâm-ı Gür bin Yezdicerd bin Eşîm vaqtâ ki ecdâd-ı emcâdından ziyâde memâlike hâkim ü mâlik olup kûs-ı tañtana-i 'azîmeti heft iklimüñ çâr küşesinde urılıcağ yasâğ idüp tehdîd eylemişdi ki kendü dergâhunda Fârsiden ğayrı dil söylemeyeler ve ber'atları ve ahkâm u mukâtibi Farsîce yazalar. Ol zamânda anuñ çâpusına mensûb olduğıçün Derî didiler.”

Yazar, yine eser içinde Farsça ile ilgili kurallara başvururken bazı harflerin

Farsçada olmadığını ancak Arapçadan alınan kelimelerden dolayı bu harflerin de telaffuz edildiğini belirtir. Örneğin “Nev‘-i Evvelehu El-Kâfi’l-Meftûha başlığında kelimeleri vermeden önce bu harfin Farsçada bulunmadığını ve başka bir dilden girdiğini şöyle açıklar: “Egerçi erbâb-ı lügat *ķāf*’da hayli nakl itmişlerdür eger tefahhuş olinsa yâ ğayrı lisândan menķıldur yâ ğalaţ-ı meşhūr ķabîlindendür.”

Yine aynı şekilde bir kelimenin Farsçadan Arapçaya geçerken çeşitli deĝişimlere uğradığını ve Farsçadaki söyleyişe göre isimlendirildiğini belirtir. “Huşûsâ ekşeri a‘ lâm-ı ricâldendür ve *ķāf*-ı sâkin âvâhir kelimedede ‘alâmet-i ta‘ rîbdür. Her ism-i ‘Acemînüñ ki âhirinde *hâ*’-i ‘alâmet olinsa ekşer budur ki yirine *cîm*-i sâkin getürürler. Bâbunc, benefsec gibi. Gâh olur *ķāf*-ı sâkin getürürler. Bûraķ u mühraķ senbûsaķ fâlûzaķ levrînaķ cevzînaķ gibi.”

Tuhfetü’s-Seniyye sahibi eser içerisinde bazı etimolojik bilgilere de yer vermektedir. Bir kelimenin nasıl oluştuğunu, böylelikle ne anlama geldiğini de açıklar. Örneğin “Hargûş” kelimesinin açıklamasında bu açıkça görülür. “**Hargûş:** (171b/27) Tavşan didükleri, erneb ma‘ nâsına ‘avrat gibi hayz görür. Fâzıl-ı Muhaķķik Deķâyıķu’l-Haķâyıķda böyle taķķik itmişler ki hargûş elfâz-ı mürekkebedendür. Bir cüz’i ğardur ki ma‘ nâsı merkebdür. Bir cüz’i de ğuşdur ki ma‘ nâsı ķulaķdur. ‘İbâret-i ğuşe bundandur. Müsemması ki lisân-ı Türkîde de oña ğuşe dirler. Ķulaĝa teşbîh itmişlerdür. Âhirindaĝı hâ müşâbehet cihetinden olan münâsebeti ızhâr içündür. Tavşana ğargûş didükleri ķulaĝı ğar ķulaĝına beñzedüğinden ötüridür.”

Deşîşî, Arapçadan Farsçaya geçen kelimeleri kelime açıklamasından önce veya sonra “‘Arabî’dür” diyerek hangi dilden geldiğini belirtir. Örneğin “hedef” kelimesini açıklarken hem kelimenin anlamını hem Farsçadaki anlamını verir ve Arapçadan geçtiğini gösterir: “**Hedef:** (190a/14) Oķ nişanı ‘Arabîdür niçe ma‘ nâları daĝı vardur, Fârsîde zîkr olinsa hemân oķ nişanı murâd olunur, âmâc ma‘ nâsına.”

Deşîşî bazı kelimelerde Türkçe karşılığı verdikten sonra o kelimenin Arapçadaki anlamını da verir. Örneğin Âb-ı serdî ve Âbî sözcüklerinin karşılığında şöyle geçer: “**Âb-ı serdî:** Şovukluk ki bilde vâķi olur ve ihlîlden iner, ĝalîz şudur ve tebevvl şoñına gelen şu ki ‘Arab *vedî* dir.”, “**Âbî:** Ayva, ‘Arabca *sefercel* dirler ve ördek ve şuya

mensüb dimekdür.”

Yine aynı şekilde Harezmi ve Kıpçak Türkçesinden geçen kelimeleri de ayrıca belirtir. Örneğin Nûkir kelimesinde şu açıklamayı yapar: “Zebân-ı H̄ârezmde hem-meşveret ma‘nâsınadır.” Yine Kıpçak Türkçesinden geçen “Cûk” kelimesini şöyle açıklar: “**Çûk:** (228a/12) Cîm-i ‘Acemîyile Türkistân ve Deşt-i Kıpçak lügatidür. Pâdişâhlar öninde yüz koyup, yükünmek ma‘nâsına Fârsî mektûblarda çok isti‘mâl olunur.”

Deşîşî yer yer Farsçadaki eklerin Türkçede nasıl geçtiğini veya verilen eklerin Türkçedeki karşılığını gösterir. Bu örneklerde görülür.

“**Est:** Dir ma‘nâsına edât-ı râbıtadur kim hüküm, haber⁹ ma‘nâsın ifâde ider. Hâlet-i vaşda ve âhîrî sâkin olan kelimeye lahîk olsa *elif* düşer *sîn* sâkin ile telaffuz olunur. Cân-est ü ser-est dirler, cândur başdur dimekdür.” Aynı durum “be” harfiyle ilgili yapılan açıklamada da karşımıza çıkmaktadır: “Mezkûr *bânuñ* ifade itdüğü zarfiyyet şol ma‘nâdadur ki Türkî dilde andan -da ile ta‘bîr iderler. Meşelâ deñizde diyecek yirde be-deryâ dirler yir yüzünde diyecek yirde be-rüy-ı zemîn dirler.”

“**Bî:** (378a/01) Harf-i nefydür, -sız ‘Arabîde bilâ ma‘nâsına Fâzıl-ı Muhaqqıq böyle taḥkîk itmişler ki bâ’-i ‘Arabîyile bî lisân-ı Fârsîde şol ma‘nâyı ifâde ider ki Türkî dilde andan -sız ile ta‘bîr iderler, meşelâ Türk dilsiz didüğü yirde ‘Acem bî-zebân dir, nişânsız diyecek yirde bî-nişân dir.”

2.2.8.2.Astronomi ve Tarih ile İlgili Bilgiler

On iki burclarun esâmîsi ve a’dâdı ve sâ’ir umûrı beyânındadır:

Deşîşî, bu bölümü “nevrûz” maddesinin bir alt başlığı olarak verir. Daha sonra başlığın altında şu açıklamayı yapar: “Ma‘lûm ola ki zamân-ı evvelde ‘ulemâ vü fuzalâ ve hükemâ sekizinci felegi ki cümle-i seyyâre vü şâbit anuñla hareket iderler. On iki baḥş eylediler ve her baḥşa bir burc ad virdiler her burc otuza kısmet eylediler ve her

⁹ hüküm ü haber. 3. (39b/17)

birisine derece didiler ve her dereceyi altmışa kısmet idüp her birisine daķıķa didiler. ‘Aded-i derecāt yigirmi toķuzdan ziyāde olmaz. Zīrā otuz olıcaķ bir burc olur ve daķıķa daķı elli toķuzun artuķ olmaz altmış olıcaķ bir derece olur ve ol on iki burcuñ her birisine içindeki şevābit yıldızlardan baēlanmıř řūret-i ĥassiyesine nazār-ı ber-sebīl-i teşbīh ad virdiler. **Ĥamel** (137b/29) burcunda řūret-i ĥameliyye iĥsās idüp ĥamel didiler. **Şevr** (137b/29) burcında řūret-i şevriyye iĥsās idüp şevr didiler. Bāķisine daķı bu vechile i‘tibār idüp ad virdiler. **Ba‘dehu** (137b/30) sekizinci felegūñ ĥareket-i ĥāşşasına muţţali‘ oldılar. Burcları toķuzuncı felekde i‘tibār itdiler. Pes bu i‘tibār ile ĥamel řūret-i ĥameliyyeyi müşt Emil kısmuñ adı olmaz.” Bu açıklamadan sonra ise bir kıta vererek burçlar hakkında bilgilere başvurur.

Seb’a-i seyyārenūn esāmisi ve sâ’ir umûrı beyânındadır:

“Nevrūz” bařlıēı altında verilen alt başlıklardan birisi de budur. Deşîşî bu bölümde řu açıklamalarda bulunur: “**Seb’a-i Seyyārenūñ Esāmisi ve sâ’ir umûrı beyânındadır.** Ma‘lūm ola ki yedi yıldızlar ki her birisi felekde şebt ü merkūz olmuşdur. Ol felegūñ ĥareketiyile maēribden maşrıķa ĥareket ider. Her biri ĥareket-i ĥāş ile. Bu sebebden seb‘a-i seyyāre dirler. Felek-i a‘zam ki felek-i atlas u felekü’l-eflāk daķı dirler. Mecmū‘ını ĥaplamıřdur. Ķasr ile ĥayr feleklerūñ ‘aksi maşrıķdan maēribe ĥareket itdirür ve seb‘a-i seyyārenūñ ‘Arabī vü Fārsī esāmisi bu beytlerde ‘ale’t-tertib nazm olunmuşdur. Fārsīce nāmıları.” Açıklamada da yer aldıēı üzere bölümden sonra gezegenlerin Arapça ve Farsça isimlerini bir şiir ile vermektedir. Aynı zamanda nazımdan sonra gezegen isimleriyle ilgili açıklamalarda da bulunur. Bu açıklamalar şöyledir: “**Zuĥal:** (138a/22) Fārsīde Keyvān dirler bir devri otuz yılda tamām eyler. Bir gün bir gicede iki buçuķ daķıķa ve her burcı iki buçuķ yılda ĥat‘ eyler. Her on iki buçuķ ayda dört buçuķ ay rāci‘ olur. Altıncı felekde **Müşteri:** (138a/24) Lisān-ı ‘Acemīyile Bercīs ü Ūrmuz u Hürmüz ü Zevāş dirler. Ķayrı esāmisi Urmuzd lafzında mestūrdur. On iki yılda bir devri tamām eyler. Her burcı bir yılda ĥat‘ ider ve her on üç ayda dört ay rāci‘ olur. Beşinci felekde **Mirriĥ:** (138a/27) Fārsīce Behrām dirler bir yıl ve on bir buçuķ ayda bir devri tamām eyler ve her burcı çün müstaķim ü sebük-rev ola. Bir buçuķ ayda ĥat‘ eyler. Her iki yıl ve bir buçuķ ayda iki buçuķ ay rāci‘ olur. Dördüncü felekde **Şems:** (138a/29) Fārsīde adı Ĥūrşīd ve Şīd ü Ĥürdur. On iki burcı üç yüz altmış beş gün ve taķrīben reb‘ yevmde ĥat‘ eyler. Üçüncü felekde **Zühre:** (138a/31) Fārsīde adı Nāhīddür. Devri bir yılda tamām eyler. Her burcı çün müstaķim ü sebük-rev ola. Yigirmi yedi günde ĥat‘ eyler ve bir yıl ve yedi buçuķ ayda bir buçuķ ay rāci‘ olur.

İkinci felekde ‘**Uṭārid:** (138b/02) Lisān-ı Fārsīde Tīr dirler. On iki burcu bir yılda devr eyler. Her burcu çün müstaḳīm ü sebük-rev ola. On altı günde kaç‘ eyler ve her yüz on altı günde yigirmi iki gün rāci‘ olur. Evvelki felekde **Ḳamer:** (138b/04) Fārsīde adı Māhdur. Türkīde ay dirler. Devri yigirmi yedi gice ve gündüz ve şülüşde tamām eyler ve her burcu iki günden ziyāde ve üç günden eksikde kaç‘ eyler ve kevākib-i şābite bir devri yigirmi dört biñ yılda tamām eyler. Her burcu iki biñ yılda kaç‘ eyler ve mezkūr seb‘ a-i seyyāreden Şems ü Ḳamere neyyereyn dirler. Güneşe neyyer-i a‘ zām Ḳamere neyyer-i aşğar dirler. Bāḳī beşine ḥamse-i müteḥayyire dirler. Ol cihetden ki anlarda gāh istikāmet olur. Ba‘ dehu vūḳūf ba‘ dehu rücū‘ girü istikāmet olur. Ammā neyyereynde istikāmetden ğayrı olmaz ve Zuḥal ve Müşterīye ‘ulviyyin dirler ve ‘Uṭārid ü Zühreye sefeliyyin dirler. Ḳameri vü Mirriḥi daḥı dāḥil iderler ve Zuḥal ü Mirriḥe naḥsiyyin dirler. Zuḥale naḥs-ı ekber Mirriḥe naḥs-ı aşğar dirler ve Müşterī vü Zühreye sa‘ diyyin dirler. Müşterīye sa‘ d-ı ekber, Zühreye sa‘ d-ı aşğar dirler. ‘Uṭāride mümtezic dirler. Sa‘ d ile sa‘ d, naḥs ile naḥs olur.”

Hānehā-yı kevākib-i seyyāre:

Bu bölüm de yine “nevrûz” maddesinin alt başlığında yer almaktadır. Deşîşî bu kısımda şöyle bir açıklama yapar: “**Hānehā-yı Kevākib-i Seyyāre:** Zıkr olınan on iki burc-ı mezkūr yidi yıldızların ḥāneleridür ki birinden birine seyr iderler. Kimisi tiz kimisi giç güneşün seyri egerçi her gün miḳdārda berāberdür. Tefāvüti yoḳdur.” Yine açıklamadan sonra bir nazım vererek açıklamasını güçlendirir.

Sadakatü’l-kevākibi’s-seyyāre ve ‘adedühā ‘alâ mezhebi ehli’l-Hind

Müellif bu bölümde gezegenlerin birbirleriyle ilişkilerini inceler. Daha sonra ise birbirine sadık ya da adüvv olan gezegenleri belirtir. Bütün bunlardan sonra **Evc-i Kevākib-i Seyyāre** başlığı ile bir nazım söyler. Bu başlık altındaki açıklamalar şunlardır: “Zuḥale ‘Uṭārid ve Zühre şadiḳdur, Müşterī ve Mirriḥ mütevasıṭdur, Şems ü Ḳamer‘ adüvvdür, Müşterīye Şems ü Ḳamer ü Mirriḥ şadiḳdur, Zuḥal mütevassıṭdur, Zühre ve ‘Uṭārid ‘ adüvvdür, Mirriḥe Müşterī ve Şems şadiḳdur, ‘Uṭārid mütevassıṭdur, Zuḥal u Zühre ‘ adüvvdür, Şemse Ḳamer ü Müşterī ve Mirriḥ şadiḳdur, ‘Uṭārid mütevassıṭ, Zuḥal ve Zühre ‘ adüvvdür, Zühreye Zuḥal ve ‘Uṭārid ‘ adüvvdür, ‘ṭāride Şems ve Zühre şadiḳdur, Müşterī ve naḥsān mütevassıṭ, Ḳamer ‘ adüvvdür, Ḳamere Şems şadiḳdur, ‘ adüsü yoḳdur.”

Bütün bunlardan sonra ‘Adād-ı kevākib-i seyyāre vü şābite, Ḥazīz Kevākib-i seyyāre, Evc-i kevākib seyyāre, Hubūṭ kevākib-i seyyāre, Ve bāl-i kevākib-i seyyāre, Feraḥ u tarḥ-ı kevākib, İhtirāk-ı kevākib, Eyyām-ı naḥsāt, Ḥānehā’-i 16 kevākib-i seyyāre, Erḳām-ı kevākib-i seb’ a, Şeref-i kevākib-i seyyāre, Derecāt-ı şeref-i kevākib, Seb’ a-i seyyārenüñ ṭibā’ ı vü zükür u ināsı ve leyl ü nehārda mensüb olanı, Nazārāt-ı kevākib-i be-yek-diger, Ḥudāvendān-ı nehār, Ḥudāvendān-ı şeb, Erbāb-ı sâ’ at, Derecāt-ı eflāk başlıkları yer alır ve bu başlıklar altında şiirler verilerek manzum hâlde açıklamalara yer verilir.

Takvîmlerde yazılan tevârih beyânındadır. Ta’rîfü’t-târîh:

Deşîşi bu bölümde öncelikle tarih hakkında bilgi verir ve tarihin insanoğlunun ilk ortaya çıkışından itibaren bulunduğunu ve tarih olmadan insanların zamanlarını bilemeyeceklerini belirtir. Aynı zamanda toplulukların kendi tarihlerini nasıl oluşturdukları ile de bilgilere başvurmaktadır. Bu bölümün girişinde şöyle yazmaktadır: “Ma’ lümdür ki târîḥden ‘anā yokdur. Cemî’ aḥvāl-i dünyeviyye ve umūr-ı dîniyyede her ümmetüñ târîḥi vardır ki mu’āmelelerinde ve zamānları evḳātını bilmekte aña muḥtaclardur. Ḥazret-i Ādem ‘aleyhi’s-selām Cennetden Dünyāya hubūṭ ideliden berü târîḥ müsta’ meldür. Her zamānda bir vechile i’ tibār u isti’ māl olunurdu. Bir emr-i ‘ aẓīm vāḳi’ olsa andan târîḥ yazarlardı. Meşelâ evvelâ Ḥazret-i Ādem ‘aleyhi’s-selām Dünyāya hūbūṭ idüp evlādı ‘āleme münteşir olduğda oğulları hūbūṭ-ı Ādemde târîḥ kodılar. Ḥazret-i Nūḥ ‘aleyhi’s-selām meb’ aşına gelince ba’ dehu bi’ şet-i Nūḥdan ‘aleyhi’s-selām Ṭūfāna degin yazdılar. Ba’ dehu Ṭūfāndan nār-ı İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām gelince ba’ dehu Ḥazret-i İsmā’ ilüñ ‘aleyhi’s-selām evlādı çoğalup Ḥazret-i İşḫākdan ‘aleyhi’s-selām müfāraḳat itdükte.”

Daha sonra toplulukların tarihleri hakkında bilgilere geçer. Bu bilgiler altında şu toplulukların tarihleri ve ayları hakkında bilgiler verir. Arap tarihi için verdiği bilgiler şu şekildedir: “**Biri târîḥ-i ‘Arabdur (140a/26)** Devr-i Kamer ḥesābınca bir yılı on iki aya taḳsīm idüp her birine bir ad virmişlerdür. İbtidâ târîḥ-i Ḥazret-i Risāletüñ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Mekkedden Medīneye şerrefellāh hicret ü intikālî vaḳtindendür ki Muḥarrem ayı idi. Niteki zıkr olındı. Şühūr-ı ‘Arabīnüñ esāmisi bunlardur ki bu kıṭ’ada mezkûrdur. ‘Aded-i eyyāmı üç yüz elli dört ve südüs ü ḥums-ı yevm-i Kameriyyedür. Bir ayı otuz ve bir ayı yigirmi toḳuz, ehl-i İslām sinīn-i Kameriyyenüñ sinīn-i Şemsiyyeye tedāḫülün görüp Ḥaḳ subḥānehu ve te’alā Qur’an-ı

‘azîminde “İnnemen nesîu ziyâdetun fi’l-kufri yuḍallu bihi’l-lezîne keferû” buyurur kebîs-i sinîn-i nesîde vâkı‘ olmasından ḥavf idüp her otuz iki sene-i Kâmeriyye başında bir yıl sâkıṭ idüp **izdilâf (140b/04)** diyü ad birdiler ki birbirine yaḳîn olmaḳ ma‘nâsınadır. Otuz üç sene-i Kâmeriyye taḳrîben otuz iki sene-i Şemsiyye olur.”

Rûmî takvim için şu bilgileri verir: “**Biri daḫı târîḫ-i Rûmîdür** ki taḳvîmlerde yazılır, mu‘teber târîḫdür. İskender-i Rûmî ki feylesof-ı Yûnânîniñ kızından Dârâb bin Behmen bin İsfendiyârûñ İskender-i Rûmî ki feylesof-ı Yûnânîniñ kızından Dârâb bin Behmen bin İsfendiyârûñ oḫlıdur. Anuñ zamânında bağlamamışdur. Şol zamânda ki Belde-i Fervaniyyeden ḥurûc itdi, ol gün dü-şenbe günü idi ve naḳl itdiler ki on iki yıldan soñra vaż‘ itdiler sene-i Şemsiyyeyi zâbṭ itmekiçün ki üç yüz altmış beş gün ve rub‘ yevmdür. Ya‘nî dört baḫşdan bir baḫşîdür ve bu kesreden dört yılda bir gün ḥâşıl olur ol yıl atmış altı gün olur ve ol yıl sâl-i kebîse ve ol güne yevm-i kebîse dirler ve on iki ay ki vaż‘ itdiler.” Rûmî takvim için bu bilgileri verdikten sonra tek tek aylar hakkında bilgiler verilmektedir. Örneḡin nisan ayı için şu açıklamayı yapar: “**Nisân (140b/21)** Rûmîler Abrîlis dirler. Fûrs aylarından Şehrlûz mâh ve Kıbtîde Beremûde dirler. Otuz gündür. On ikinci günü Güneş, Şevr burcına taḫvîl eyler. Ṭabî‘at-ı rebî‘-i şâbit ve dem şaḫîḫ olup beden balḡam küdüretlerinden şâfi olur. Ḳar olan vilâyetlerde külliyyen eriyüp ve enhârlar artup yimişler bitmege başlar.”

Yazarın ele aldığı ve önemli gördüğü tarihlerden biri de Fars takvimidir. Bu takvimi şu şekilde açıklamaktadır: “**Bir târîḫ daḫı Fûrs-i ḳadîmdür.** Cemşid zamânında ḳalmışdur ki laḳabı târîḫ-i ḳadîm ve târîḫ-i ḳadîmîdür. Her zamânda bir dürlü i‘tibâr olunurdu. Ḥâlâ taḳvîmlerde i‘tibâr olınanlaruñ mebdetinde melik Yezdicerd bin Pervîz bin Hürmüz bin Enüşirvândur ki âḫir mülûk-ı ‘Acemdür. Taḫta oturduḡı gündendür ki târîḫ-i Hicretüñ on birinde Rebî‘ü’l-evvel ayınuñ yigirmi ikinci günü ki se-şenbe günü idi. Bunlar daḫı sene-i şemsiyyeyi zâbṭ itmekiçün on iki ay vaż‘ itdiler ve bu aylaruñ her birini otuz gün ṭutdılar. Mecmû‘ı üç yüz altmış gün oldu. Âbân ayınuñ âḫirinde beş gün daḫı ziyâd itdiler. Sene-i şemsiyyeye muvâfiḳ olmaḳ için üç yüz altmış beş gün oldu ve ân beş güne eyyâm-ı müsterâḳa didiler ve birer ad daḫı virdiler. Ahonvad, Aşnavad, İsfendemed, Vahuşt, Haştviş didiler. Rub‘ yevme i‘tibâr eylemediler. Yüz yigirmi yıla dek yüz yigirminci yılda bir ay arturdılar ki, rub‘ yevmden ḥâşıl oldu ve ol aya Bîhnerek didiler ve ol ayı evvelden âḫire dek bayram eylediler ve ol yıl on üç ay oldu ve aylarınuñ otuz gününe ferîşte adlarından birer ad virüp zâbṭ eylediler. Hafta günlerine i‘tibâr itmediler ve ayuñ esâmîsi bunlardur. Ürmüzd, Hürmüzd daḫı dirler,

Behmen, Ürdibehişt, Şehrîver, İsfendârmez, Hordâd, Murdâd, Dîbâder Âzer, Hür, Mâh, Tîr, Cûş, Deybehr, Mihr, Sürüş, Reşen, Ferverdîn, Behrâm, Râm, Bâd, Deybadîn, Deyn, Ared, Aştâd, Asmân, Zâmyâd, Maresfend, Enîrân ve gün adı ile ay adı muvâfiğ geldi ve bir günde bayram ve zemzemeler eylediler.”

Deşîşî yine önemli bir tarih olarak gördüğü Celâlî takvimini de şu sözleriyle açıklar: “**bir târih dağı Celâlîdür** ki târih-i Melikî vü Şâhî dağı dirler. Sultân Celâle’-d-dîn Melikşâh-ı Selçûkî zamânında târih-i Hicretüñ dört yüz seksen altısından hukemâ vü müneccimîn cem‘ oldılar. Mezkûr ayları kebise ile i‘tibâr eylediler. Ferverdîn ayınuñ evvelini Nevrüz gününden ta‘yîn eylediler müte‘ayyin üç ay rebî‘ faşlı oldu ki Türkîde yaz dirler ki Ferverdîn, Ürd-i Behişt, Hordâddur ve üç ay şayf faşlı oldu ki Türkîde yay dirler ki Tîr, Murdâd, Şehrîverdür ve üç ay harîf faşlı oldu ki Türkîde güz dirler ki Mihr, Abân, Âzerdür ve üç ay şitâ faşlı oldu ki Türkîde kış dirler ki Dey, Behmen, İsfendârmezdir. ‘Ale’t-tertib adlarını zabt itmişdür. Mısrda pâdişâh olan Dağlatyânüs-ı Anţâkî zamânında ki Hicretten üç yüz toköz yıl muqaddem vaz‘ olunup nehâr-ı cum‘ ada ibtidâ olunmuşdur.”

Bütün bu tarihlerden sonra burçları **Der-Hamel, Der-Şevr, Der-Cevzâ, Der-Sereţân, Der-Esed, Der-Sünbüle, Der-Mîzân, Der-‘Akrab, Der-Kavs, Der-Cedî, Der-Delv, Der-Hût** başlıklarıyla sıralayarak hepsi hakkında ilgili nazım veya kıtaları gösterir. Daha sonra ise bir cetvel hazırlayarak tarihler hakkında açıklamalar vermektedir.

Müellif Deşîşî, bir daire hazırlayarak da peygamberlerin yaşadığı tarihleri göstermektedir. Bu daireden sonra İran padişahlarını tabakalara ayırarak ne kadar yaşadıkları ve saltanatlarının ne kadar sürdüğü hakkında bilgilere de yer verir.

2.2.8.3.Bitki, Yemek, Hayvan ve Maden İsimleri

Tuhfetü’s-Seniyye sözcük karşılığını vermesi özelliğiyle bir sözlük niteliği gösterir. Bitki isimleri ve bunların halk hekimliğinde kullanılışları eserde sık sık karşılaşılan bir durumdur. Yeri geldiğinde sadece bitkinin adını vermekle yetinmez onun hangi hastalığa iyi geldiğini, nasıl bir süslenme aracı olarak kullanıldığını ve hangi yemeklerde olduğunu da göstermektedir. Deşîşî Mehmed Efendi, neredeyse birçok bitkinin Türkçe karşılığını eserde vermiştir. Deşîşî Mehmed Efendi bu bitkilerden bahsederken genel olarak “otdur”, “dârûdur”, “edviyyedendür”, “tabîbler katında

marûfdur” gibi ifadeler kullanmıştır. Bu konularla ilgili aşağıya aldığımız maddeler şunlardır:

Ālū bālū: (296b/11) Kirās ve vişne didükleri mīve sâ’ir adları qar-âsiyâ lafzında mezkûrdur.

Ĥarend: (072b/01) Râ’-i mühmele ile uşyân ya’ nî çoğana beñzer bir otdur ki andan gönlek hâşıl olur. Belĥ vilâyetinde aña ĥalĥân dirler, bu ma’ nâya zâ’-i mu’ ceme ile daĥı mervî lügatdür. Qaraĥişârî, ve sirken ve çaylaĥ, zaĥn ma’ nâsına da gelür dimiş.

Kūpel: (233a/26) Pâpâdyâ didükleri ot, eţıbbâ katında bâbüne ve bâbunc dimekile ma’ rûfdur. Ba’ zı yirde qoyungözi dirler Ni’ metî, ve şü qabarcıĥı ki yaĥmur yaĥarken şü üzerinde hâşıl olur, ĥabâb ma’ nâsına da gelür dimiş.

Sūs: (162b/29) Yünân didükleri ot ki eţıbbâ gövüs marâzlarında ve muĥallâlarda isti’ mâl iderler. Aşlü’s-sūs ve ‘ araĥü’s-sūs dirler ve ţabî’ at ma’ nâsına ve edviyye ve yemişi ve ĥılâli delük iden qurtcaĥız ve ‘ Arabîde ĥayyiz oĥlana dirler.

Deşîşî aynı zamanda eserinde birçok hayvan ismini de zikretmekte ve onların ne amaçla kullanıldığını da söylemektedir.

Dârbeje: (333b/30) Bir nev’ serçeden kiçirek kuşcaĥızdur dürlü dürlü renkleri vardur, isketi dirler Qaraĥişârî ve turgay kuşu ve çekek kuşına daĥı dirler dimiş, râ ile ve lâmile dâl vâze daĥı lügatdür, ‘ Arabîde vaşâ’ a ma’ nâsına.

Delle: (335b/28) Ağacuñ özdegi ve degek ve sañsar didükleri cânver ki derisini kürk iderler iki nev’ dür. A’ lāsına zerdâve dirler gögsi şaruca olur, ednâsına sañsar dirler gögsi aĥça olur, ĥaĥ budur ki semmür daĥı bunuñ envâ’ indandur, ĥâyet eyüsidür ki cânverî şüretde ve ĥaşşada hemân sañsar gibidür.

Elmâs: (158a/14) Bir nev’ kıymetî taşdur birçak nev’ dür. Bir nev’ i aĥ ve şeffâf olur. Āb-gîne-i Fir’ avnî gibi ve bir nev’ i gök reng ve bir nev’ i sürĥ reng ve ba’ zı siyâh reng daĥı olur. Cemî’ ma’ deniyyâtı ol keser. Qurşundan ĥayrı a’ lâ nesne te’ şîr eylemez. Sebeb-i te’ şîr mülâyimeti cihetiyledür ve elmâs-ı ĥâşuñ ‘ ayyârı andan ma’ lüm olur ki anı âteşde ĥâyetde kızdurup ve üzerine şovuk şü dökseler aĥ olur ve âteş aña te’ şîr eylemez. Belki âteşe girdikçe altün-ı nür-ı ĥâş gibi daĥı eyü olur. Cevher-i yâĥûta berâberdür. Zirâ yâĥûtuñ a’ lāsı daĥı âteşe girdükçe eyü olur ve ĥâyetde keskün demirlerden kinâyet olunur. Ĥâşşiyyeti götüren kimesne şâ’ içadan emîn olur ve yaramaz göz degmez ve ĥalk yanında ‘ aziz olur ve arĥa aĥrısından emîn olur.

Gergeden: (285b/03) Bir ma’ rûf u meşĥür cânver adıdur. Tafşîli gürg lafzında

mezkürdür ve hem yırtıcı kuşlardan bir nev^ç kuşdur depesinde bir boynuz olduğu eelden gergeden ü gürg dirler ve gergeden, Zengbār vilāyetinde bir dağ adıdır.

Ḥargez: (130b/23) Güvegen ki siñek envā^ç ındandır. Yay vaḳtinde issi yirlerde ki şinlik olmaya ādeme ve tavara üşer. Helāk eyler, ḥargeze daḫı dirler ve ḥile ile eşege bindirüp gezdirmekdür ve ḥarek zemīn ma^ç nāsına ki bir böcekdür, yire sürinür gezer.

Ḥar-gūr: (100b/11) Kāf-ı ^çAcemīyile ḳolan ki yaban eşegidür ve şoḳmaḳ ki bir nev^ç edükdür ayaḡa giyerler.

Ḥargūş: (171b/27) Tavşan didükleri, erneb ma^ç nāsına ^çavrat gibi ḥayz görür.

Hezār: (124b/31) Erbāb-ı lügat bīn ki ^çaded-i mu^ç ayyendür. Elif ma^ç nāsına ve bülbül didükleri ḥoş-āvāz kuş. Böyle naḳl eylemişler. Ammā Fāzıl-ı Muḥaḳḳıḳ Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda böyle taḥḳıḳ itmişler ki hezār bülbüle beñzer bir kuşdur. Bülbülüñ ḡayrı idüḡi bu beytden zāhirdür. ^çAndelīb bülbüldür.

Kāgne: (353b/30) Alagülük didükleri böcek ki zehrlüdür, ḳuduz ḳurdı daḫı dirler ve ḳuduz ḫalayana yidürürler, nāfi^ç dür, ^çArabca zurrūḫ dirler zamm u teşdid-i rā ile cem^ç idüp zurārīḫ dirler ve aḡ ḳurdına daḫı dirler ve ḡüve ki esbābı yir, ḥarāb eyler.

Mehmed Efendi'nin sözlük içerisinde ele aldığı konulardan biri taşlar veya madenlerdir. Madenlerin adlarını andıktan sonra onların faydalarından veya zararlarından da bahseder.

Billür: (095b/27) Meşhūr aḳ muşaffā taş gibidür. Ḡāyet eyüsinüñ ma^ç denī vilāyet-i Keşmīrde olur. Aḳ toz gibi münce mid olur. Eger anı döküp saḫḳ idüp yāḳūt ve zümürüdi anuñ ile muḫkem silseler ḡāyetde şeffāf ider. Ḡāyet de leḫāfetden ḥile ile cevāhir şüretine ḳoyarlar. Ḥaşşiyeti aḡızda tıtsalar şusuzlḡı giderür. Götürmesi perākende ve müşevveş düş görmegi def^ç ider.

Cez^ç: (182a/10) Sükün-ı zā ile bir taşdur, ma^ç deni vilāyet-i Yemendedür. Elmās ve yāḳütdan şoñra andan muḫkem taş olmaz. Aḳ ve siyāh olur. Götürmesi eyü degildir. Ni^ç metī, ve tīre olur ki ḳızılıḡa mā^ç ıldür, çok dürlü menfa^ç ati vardur dimiş. Ba^ç zı ḫükemā dimişler ki götüren kimesne dā^ç imā ḡam u ḡuşşa üzre ve muttaşıl ḫuşümet üzre olur ve ḳan aña müstevlī olup perīşān düşeler, görmekten ḫālī olmaz vallāhu ^ç alem.

Mıḳnāḫis: (165b/19) Lafz-ı ^çArabīdür, demür çeken taş, Baḫr-ı Ḳulzumda çıkar, a^ç lāsı sürḫ u siyāh reng olur, olduğu yir gemileri mismārlanmayup ip ile bağlarlar, zirā üzerine mismār lu gemi uğrasa demüri çeküp taḫtaları ayrılıp ḡark olur. (165b/23) Mişlihu, üç veche üzre isti^ç māl olunur ve ḫaşşiyeti oldur ki eger bir kimsenüñ bedenine ḫarb ile

demür tokınuþ ağrıtsa ¼zerine mıknātıs d¼k¼p ekseler veca' nı def' ider ve hāmile ' avrat ayağına bağlasa oğlanını d¼ş¼r¼r sā'ir tafşili āhen-r¼bā lafzında meş¼rdur.

Deşîşî Mehmed Efendi'nin ¼zerinde durduğu konulardan biri de yemeklerdir. Bazı kelime a¼ıklamalarında yemeğin sadece adını vermekle yetinmez, yemeğin nasıl yapıldığı ile ilgili bilgilere de yer verir.

Ācār: (087b/02) Ve bi'l-kaşr. Ni' meti her nesnen¼n ŧarāveti ve soğan turşisi dimiş ve ba' zılar sirkeli soğan ve sirkeli aş ve riċāl ma' nāsına nağl eylemiş ammā aşda muţlakā turşie ıtlağ olunur her neden olursa olsun.

Mestine: (363b/11) Bozca aş.

Mevizvā: (023b/09) ¼z¼mlü aş.

Meviz-āb: (035a/27) Őur¼ ¼z¼mden itd¼kleri şarāb ki mest eyler.

Pejg¼l: (225b/13) Bā v¼ zā'-i ' Acemiyile yār ve d¼g¼lm¼ş buğdaydan bişen aş.

Tevgā: (012a/20) Bir aşdur ekşer Őaraman vilāyetinde ŧuz¼ etiyile ve yoğurd ile biş¼r¼rler gāyetde rağbetli aşdur. T¼rkide dağı m¼sta' meldir.

2.2.8.4.Efsaneler ve Hikāyeler

Tuhfet¼'s-Seniyye'de kelimelerle ilgili verilen a¼ıklamaların yanında onlarla ilgili metnin iċinde ya da der-kenarlarda hikāyelere ve rivayetlere yer verilmiştir. Aynı zamanda bu kelimeler hikāye iċindeki anlamıyla birlikte şahit beyitlerle pekiştirilmiştir.

Dih¼: (301b/15) Serendib yanında bir y¼ce ŧađun adıdır. Őazret-i Ādem ' aleyhi's-selāmuñ anda izi vardur, ziyāret-gāhdur, her izi yetmiş adımdur. Ol ŧađda hoş ŧođulu otlar ve d¼rl¼ d¼rl¼ ŧiċekler biter. Ol iz¼n berekātından dā'imā her sebz ü ħurrem u ārāsted¼r. Deñiz aña iki mīl miđdārı yir vardur. Rivāyet olunur ki yağmur zamānı degil iken aña deryādan bir pāre bulut feryād u ħur¼ş ile gel¼r, ol araya yaşlar d¼ker, ol sebebden dā'imā ter ü tāzed¼r. Őazret-i Ādem¼n ' aleyhi's-selām izi berekātında olmağ ba' id degild¼r.

D¼vāl-pā: (014b/29) Dirler ki Ādem eşnāfından bir d¼rl¼ mağluğdur. Őayış baldırlu dirler Hind¼stānda olur. Gāyet de y¼gr¼k ş¼yle ki y¼gr¼k at ile berāber segird¼rmiş. Anlara teşbih id¼p ' ayyārelere d¼vāl-pā dirler ve ba' zılar kend¼yi k¼t¼r¼mlige urup ayakların devşir¼p altına alurmuş yanına gelen ādeme zārılık id¼p beni bir miđdār

götüresüñ hayra giresüñ tazarru'lar idermiş. Bilmeyenler esirgeyüp omuzına alup götürmek kaçd idicek ayakların âdemüñ biline muhkem tolayup ve ellerin dağı muhkem zabt idüp istediği gibi yürüdüp ve segirdürüp ölmeyince hülâşa mecâl-i maḥall imiş dirler.

Ḥamāhen: (266a/22) Kızılığa mā'il bir siyāh mühredür, cez' dağı dirler. Herrā' kimesne üstine nişār olınan saçuya dirler. Hüyün maḥmil devesine dirler ve rivāyet olunur ki ol taşuñ cemī' emrāz-ı muhtelifeye nef' ī vardur, eyüsi oldur ki şuya yaturup bilegüye sürseler, kızıl şuyı çıkar şarı şuyı çıkan alçağıdur, ba'zı marazuñ üstüne sürmek ile ve ba'zısına içürmek ile şifā bulur ve bir adı dağı sulṭān-mühredür.

Ḥatū: (300b/19) Bir mergüb u mu'teber süñükdür ki ağıyı def' eyler, her ta'ām u şarāb ki anda zehr ola, anuñ üzerine ḳosalar, derler. Dirler ki gergedenuñ alnı süñügidür. Hindüstān cezirelerinde şudan çıkar, ölür eti mürür-ı rüzgār ile güneşe ḳarşu yatmaḳdan gidüp kemügi ağarur. Alurlar andan āletler düzerler. Ba'zılar şöyle rivāyet ü hikāyet eylediler ki Çin vilāyetinde Zencī ikliminde ḫarāblıḳ ve çöllük yirler vardur anda hiç şinlik olmaz ve ādemī-zād yokdur, ol arada bir büyük ḳuş vardur, ḫatū dirler, bu vaş olınan süñük anuñ süñügidür. **İbrāhīm-i Sindānī** ki şuffe vü mu'temed 'aleyh ādemlerdendir. Andan rivāyet olunur ki bir büyük cemā'atlile Çin şahrālarında giderdik. Nā-gāh gün tütildi, refiḳler ḳamu bindükleri merkeblerinden aşıḳı indiler ve yüzleri üstine düşüp ašlā başların ḳaldırmadılar, gün açılmayınca bunlara şordum ki bu ne ḫāldür, didiler ki ḫatū dirler bir büyük ḳuş vardur ki ḳanatları bir niçe fersaḳ yiri örter ve başı kāsesi elli biñ miḳdārī rāviye şu alur ki zıkr olınan evşāfila vaşf itdiler ve bir mu'teber kitābda dağı işbu 'ibāretille naḳl olunmuşdur. Ḳarnu'l-ḫatū yeḳālu ānehu ḳarni ef' ī. Andan bıçaḳ şapı iderler. Pādişāhlar ve bigler götürürler. Şübhelü ta'ām u şarāb üzre ḳorlar. Eger zehri varise derler.

Hikāyet: (042a/21) olunur ki Şāh Maşūruñ üstadı, şāh oḳlan iken eyva çubuğıyla te'dīb itmişdi. Pādişāhlık seririne cülūs itdügi gibi üstādını oḳudu ki 'itāb ide, üstād firāsetile bilüp yeñi içine bir eyva gizleyüp ḳatına varduḳda 'itāb ile ḫiṭāb itdükde eyvayı çıkarup öñinde ḳodı ve eyitdi ki "in mīve-i ān dıraḫt-est" ihāmdur. Ya'nī bu edeb ve bu ma'ārif ol ağacuñ yimişidür.

Mekārim: (248a/10) Ni'metī bir taḳ adıdur, Ḳurāb taḳ gibi her Ramażān ayınuñ ol gicesinde ḡā'ibden anda od yandığı görünür. Evvel şöyle eṭrāfında olan cemī' ḫalḳ müşāhide iderler diyü naḳl eylemiş.

2.2.8.5.Oyunlar ve Gelenekler

Deşîşî, Tuhfetü's-Seniyye'de yer yer oyun isimlerine, oyunculara ve geleneklere de yer vermektedir. Bunları şu örneklerle göstermek mümkündür.

Ahkelendü: (296b/23) Ahgelendü, ahkendü. Oğlancuqlar eline avunmaq için virdükleri çıkşığı ma' nāsına. Ve qaşığı ma' nāsına.

Bād-bür: (091a/22) Pırlağıç ki oğlancuqlar lu' bındandur fir fir döner avāzı çıkar. Ni' meti bād-ı şabā ve yongā, terāşe ma' nāsına ve hafif olan nesneye dağı dirler dimiş.

Bād-pīc: (051a/17) Bā'-i şānī 'Acemī ve cīm-i 'Acemiyile şalıncağ ve oğlancuqlar oynamağıçün beşik ügürmeginde aşduqlarına dirler. Bu lügat-i sâbıkā şāh-benc veznine isti' māl olunurdu. Hālā fetḥ-i bā ile taşhīh eylediler. Kirmāniler kevācū dirler. İşfahāniler ḡancil dirler.

Çelū-çüp: (030a/23) Çelük oyunu.

Dūdile: (338a/06) Çelük oyunu, 'Arabca tele dirler ve toğurcun oyunu.

Harseng: (203b/06) Oğlancuqlaruñ felke oyunu ve büyük degirmen ve uvağ çakıl taş, eşek yürüyemez. Karaḥişārī, ḡareseng taş yığına dirler dimiş, Ni' meti, ve uzun eşek oyunına dağı dimiş.

Hiz-gir: (101b/05) Tır tut oyunu didükleri ma' ruf lu' b.

İskend: (066a/20) Baş üzre tağla oyunu, 'Arabide ceyyi cu' le dirler.

Kağ: (063a/23) Oğlancuqlar ḡorkutmağıçün itdükleri ḡorkunç şuret ki 'Arabca aña fāzūğ dirler.

Keçin: (285a/05) Enek oyunu oğlancuqlar oynarlar ḡozıla ve aşuğ ile.

Kenc: (058a/15) Kāf-ı 'Arabiyile ḡortüm ve kiçi barmağı kesilmiş ayak ve depmek, Şihāh-ı 'Acem şāhibi oğlancuqlar ḡorkutmağıçün düzilen şuret, 'Arabice fārūğ dimiş.

Mejide: (363b/08) Şıramana didükleri oyun zā'-i 'Arabiyile dağı mervīdür.

Penceh: (319b/13) Hā'-i melfuza ile pencāh lafzından muḡaffedür ve kāfirleruñ ḡorüs depesi ve oyunu ki Rüm 'avratları bayramlarında ve mu' teber günlerinde rağş ururlar, 'Arabca ḡanzağ dirler.

Penceh: (319b/13) Hā'-i melfuza ile pencāh lafzından muḡaffedür ve kāfirleruñ ḡorüs depesi ve oyunu ki Rüm 'avratları bayramlarında ve mu' teber günlerinde rağş ururlar, 'Arabca ḡanzağ dirler.

Püjül-bāz: (128b/26) Tebşelem oyunun oynayıcı ki küçük kızcağızlar oyunudur.

Sernā: (016b/16) Buz urmağ oyunu ki ba' zı yirlerde sersele oyunu dirler.

Sikender: (111a/17) Elisu oyunu, ‘Arabca cey ca’l dirler. Bir degirmi dā’ire çizerler. Ortasında birisi tırur ve dā’irenüñ taşrasından çepçevre tırurlar. Ortada tıranı ururlar ve ortada tıranı dā’ireden çıkmaz. Her kankısın deperse anuñ yirine dā’ire içine girer.

Zebgur: (106b/06) Oğlancuqlar oyunudur ki avurdlarını yil ile şişirüp fiske veya yumruq ile ururlar.

2.2.8.6.Dinî ve Tarihî Şahsiyetler

Deşîşî sözlük içerisinde yer yer belirli şahsiyetlerin adını da geçirmiş ve bunlarla ilgili gerek kısa gerek uzun açıklamalarda bulunmuştur. Tuhfetü’s-Seniyye’nin hem Farsça – Türkçe bir sözlük olmasından hem de Deşîşî’nin Şehnâme’yi bir kaynak olarak kullanmasından olsa gerek tarihî şahsiyetlerin birçoğunun İran hükümdarlarından olduğu görülmektedir. Bunun yanında İslam dininde önem arz eden Zülkarneyn ve Hızır gibi isimlere de yer verilmektedir. İran hükümdarlarından aldığımız bazı karakterleri ve Hızır ile ilgili açıklamalar aşağıdaki gibi verilmiştir.

Erdeşîr: (089a/07) Mülük-ı ‘Acemden dördüncü tabaqa ki Sāsānilerdür. Ekāsire dağı dirler ol tabaqaaya evvel pādīşāh olanuñ ismidür ve andan evvel bu isimle kimesne tesmiye olunmamışdur ve ol Erdeşîr bin Bābekdür ki Sāsān bin Behmen İsfendiyār bin Güştāsb bin Lohrasb bin Erüvenddür ki Keykāvus bin Keykubāduñ küçük karındaşı idi.

Erdüvān: (252b/06) Eşkāniler ki selāṭīn-i Fürsüñ üçüncü tabaqaasıdur, mülük-ı ṭavā’if dağı dirler, eñ şoñra pādīşāh olanuñ adıdur ki Erdeşîr-i Bābek elinde helāk olmuşdur.

Eşk: (194b/07) A‘lām-ı ricāldendür, cümleden biri selāṭīn-i Fürsüñ üçüncü tabaqaası ki Eşkāniyāndur kim mülük-ı ṭavā’if dağı dirler, ol tabaqaaya evvel pādīşāh olanlar adıdur. Andan evvel bu isimle semmī kimesne olmamışdur ve ol Eşk bin Dārā bin Dārāb bin Behmen bin İsfendiyār bin Güştāsb bin Lohrāsbdur. Mülük-ı Fürsüñ ikinci tabaqaası ki Keyānilerdür. Anlardan mülk-i mezkūr Lohrāsba intikāl itmişdür. Dārā ki İskender elinde helāk olduqda zıkr olan Eşk, İskenderden kibirlenüp İskender vefāt itdükden şoñra ḥurūc u zuhūr idüp babasınıñ tahtını İskender naşb eylediği Ebṭaḥaş-ı Rümīden alup yüz yıldan ziyāde salṭanat anuñ evlādında kaldı. ‘Āḫıbet Erdeşîr bin Bābek bin Sāsān bin Behmen bin İsfendiyār ki selāṭīn-i Fürsüñ dördüncü tabaqaası ki Sāsānilerdür. Evvel pādīşāh olandur ve ol Sāsān bin Behmen nebiresidür. Ḥurūc idüp Eşkāniyānuñ āḫır pādīşāhı olan Erdevān bin Bābeki aradan götürüp Eşkānilerden salṭanat Sāsānilere intikāl itmişdür.

Ferīdūn: (282b/29) Selāṭīn-i Fūrsūñ evvel ṭabaḳası ki Pīşdādīlerdür, anlardan beşinci pādīşāhdur ki ḥoş-aḥlāk ‘ādil ü ‘ālim pādīşāh idi, ‘adāleti ile ḥalk-ı ‘ālemī ḥoş-ḥāl idüp Ḍaḥḥāk-ı nā-pāk zulm ü cevrinden mecrūḥ olan zaḥmlara ‘adl ile merhem urdı ve Ḍaḥḥāk-ı bī-bāk neslinden olup ‘Amālīḳatdan kalān ‘ādīlerüñ ‘urūḳun ḳat‘ idüp ‘adlde ḍarbü’l-meşel oldı.

2.2.8.7.Coğrafya ile İlgili Bilgiler

Tuhfetü’s-Seniyye’de dikkat çeken konulardan biri de yazarın coğrafya hakkında verdiği bilgilerdir. Deşîşî Mehmed Efendi sık sık dağlardan, ırmaklardan ve şehirlerden bahsetmekte ve gerektiğinde bulunan mekânın konumunu belirtmektedir.

Ābāyān: (249b/15) Bir ṭağ adıdır.

Ābzere: (309a/03) Sīstān vilāyetinde bir ırmağ adıdır.

Allāhu Ekber: (089b/09) Şīrāz ḳurbında bir ser-bülend yir var imiş ki medd-i başarī olup andan nice şahrālar ve mā-beyninde olan çemen ve bāğ ve bāğçeler temāşā olınuḳda nazar iden kimesneler bī-iḥtiyār olup Allāhu Ekber dirler imiş ol sebebden ol yire Allāhu Ekber diyü ad ḳomışlar.

Āmul: (224a/24) Bestāme ḳarīb Cürċān ile Ṭaberistān mā-beyninde bir şehir adıdır, bilād-ı ḳadīmendür. Ba‘ zılar bināsını Cemşīde ba‘ zılar Ferīdūna nisbet idüp ḥālā dört fersaḥ miḳdārı sevādı maḥsūsdur ve mezkūr şehirde dört ḥarāb künbed vardur, Ferīdūn ve evlādınuñ maḳberesidür dirler ve her yiri ki ḳazsalar büyük ḥışt-ı puḥte zāhir olur, fī-küllü ḥāl zamān-ı Ferīdūndan Behrām-ı Gūr zamānına gelince rub‘ meskūne pādīşāhlarınuñ taḥt-gāhı idi, Devletşāh ṭabaḳāt-ı şu‘arāsında ‘Alī bin ‘İsā Kūḥḥālūñ Kitāb-ı Memālik ü Mesālikinde böyle naḳl ider.

Aras: (157b/18) Feth-i rā’-i mühmeleyile Fırāta ḳarīb bir ‘azīm meşhūr ırmağ adıdır.

Bābil: (225a/07) Arz-ı Bağdādda bir ‘azīm şehir adıdır, Behrām-ı Gūrdan soñra ‘Acem pādīşāhlarınuñ taḥt-gāhıdır.

Bī-sütūn: (260a/20) Ol ṭağ adıdır ki Ferḥād-ı nā-murād Şīrīn ‘aşḳında ser-gerdān u ḥayrān u zār u nizār olup ol seng-i ḥarābı kesüp ve Şīrīn-i nāzenīnūñ ḡadāda ḡıdāsı dā’imā şīr u şekker olmaḡın ḳaşr-ı Şīrīne gelince bir fersaḥ yirden ziyāde ol ṭağdan bir yol kesüp ve ḳaşr-ı Şīrīnde ol seng-i ḥarādan bir ḥavz idüp çübānları ol kāzīr başında südi şaḡduḳda fī’l-ḥāl ol ḥavza gelüp ve Ferḥād-ı ḡam-nijād kesdüḡi yir maḳdūr

olmanın ol tağ berk ü sahtlikde çarbü'l-meşel olmuşdur.

Cevlân: (264a/15) sükün-ı vāv ile Şāmda bir tağ adıdır.

Cunāver: (100a/01) İklīm-i H̄otenda bir şehir adıdır.

Deskerme: (335b/18) Tağ başında olan köy ve çal' a şin olsun çarāb olsun ıtlāk olunur ve Fārsīde ve 'Arabīde isti' māl olunur.

Dūd-ālūd: (074b/30) Dütünli ve isli, paslı demek olur ve tütegi reng ve Hindüstānda bir ırmağ adıdır.

Ebrīz: (126b/05) Ni' meti; Hemedānda bir tağ adıdır dimiş.

Ehvāz: (127a/01) Başrāya çarīb bir şehir adıdır. H̄azret-i Fārūç-ı A' çam Ömer bin El-Hattāb rağıya'llāhu 'anh zamānunda fetħ oldu dirler ki āb u havāsınuñ iktizāsı budur eger H̄ātem-i Tā'ı anda bir yol sākın olsa elbette dünyāya hırşı artup baħil olurdu dirler ve gāyetde çok ve çattāl 'ağrebi olur.

Elvend: (065b/11) Diyār-ı 'Acemde bir tağ adıdır ki şehir-i Hemedān anuñ dāmeninde vāki' olupdur ve gāyetde bülendliğinden irtifā' da 'alem olmuşdur. ve a' lām-ı ricāldendür.

Hemedān: (295a/24) Fetħ-i mīmīle bir şehir adıdır.

Hirmend: (086b/12) Vilāyet-i Sistān'da bir meşhūr ırmağ adıdır. Ni' meti rūstiyān dimiş.

Çakre: (352b/27) Cānib-i 'Arabda Tanca vilāyetinde bir meşhūr tağ adıdır ki anda altun ve gümüş ma' deni ve müşğ ü kāfūr çok olur.

Kenābed: (081a/19) Türkistān çurbında bir 'azīm tağ adıdır ki Pādişāh-ı Tūrān Efrāsiyāb-ı Türk ol tağnuñ dāmeninde 'askerin şaf idüp İrānīlerle muħkem ceng itmişdür.

Keyüzāt: (047a/06) Ni' meti bir ulu mu' teber tağ adıdır ki taş cümle tütüyādur, oda yaqsalar çalay olur dimiş.

Çunūd: (080a/31) Hindüstānuñ nihāyetinde bir tağ adıdır, çulemāta yağındur, andan bir pınar çıkar her kim içerse çok yaşar dirler, āb-ı hayāta çarībdür.

Naħşeb: (030a/09) Māverā'ün-Nehrde Tirmiz yanında bir şehir adıdır ve rivāyet iderler ki mezkūr şehirde bir meşhūr çuyı vardır. İçinde ay ve gün gibi şu' lelü nesne görünür ve meşhürdür ki mezbūr çuyıdan Muçanna' -i H̄orāsānī ki ulūhiyyet da' vāsın iderdi. Siħr ile çikr olınan çuyıdan bir ay şüretin gösterdi. Şā' irler çakn maħbūbı ol cāme nisbet idüp Çāh-ı Naħşeb dirler ve rivāyet iderler ki mezkūr çuyıdan gice ve gündüz de dā'imā bir tāb-nāk ay şekli görünür. Ol şekle mäh-ı Naħşeb dirler. Gāyet de münevver olduğundan ötüri maħbūblaruñ 'arızına teşbih iderler. Ve naħşeb yaldırayıcı ay

ma' nāsına gelür.

Zinde-rüd: (076a/19) Büyük dere ve 'Irāq-ı 'Acem, İřfahānda bir meşhür ırmağ adıdır.

2.2.9. Eserin Etkileri

Lügat-i Deşişi eseri yaklaşık 14.000 sözcüğe sahiptir. Doğal olarak bu eserin özetleri de yapılmıştır. Abdurrahman Hisāli bu eserden özet yoluyla sözlük hazırlamıştır. Muhtasar sözlüğün nüshaları Süleymaniye Kütüphanesi Yeni Cami koleksiyonu 1165 numarada ve TSMK Yeniler Kitaplığı 3997 numarada yer almaktadır. Ahmed b. Ali b. Ahmed de 1059/1649 yılında *Nuhbetü't-Tuhfe* adıyla bir muhtasar hazırlamıştır. Bu eserin nüshaları da Bursa İnebey Kitaplığı 1297 numara, Manisa İl Halk Kütüphanesi 5991 numara, Süleymaniye Esad Efendi Kütüphanesi 3283 numara, TSMK Revan Kitaplığı 1887 numarada bulunmaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yazma Eserler Kütüphanesinde de 0654 numarada müellifi bilinmeyen bir Deşişi muhtasarı vardır. Bunların yanında İstanbul Üniversitesi Yazma Eserler Kütüphanesi 01615 numarada ve Millî Kütüphanede *06 Mil Yz A 9454* numarada yine müellifi bilinmeyen özetler yer almaktadır.

Lügat-i Deşişi adıyla da bilinen Tuhfetü's-Seniyye ilâ Hazreti'l-Haseniyye sözlüğünün Süleymaniye kitaplığının Damat İbrahim Paşa bölümünde 118 numarada bulunan nüshası, Tahir Nejat Gencan tarafından taranmış ve taranan sözlükler Tarama Sözlüğünde yer almıştır. Böylelikle Eski Anadolu Türkçesine ait birçok sözcük de tespit edilerek gösterilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

**TUHFETÜ'S-SENİYYE İLE'L-HAZRETİ'L-HASENİYYE (Lügat-ı
Deşîşî)**

001b/01 Sipās-ı şinās-ı esās u sitāyiş-i bî-kıyās ve hamd-i bî-gāyet ü şükr-i bî-nihāyet
02 āferīd-kārī-rā te‘ālet-i ālā’ühü ve taḳaddeseti esmā’ühü ki be-nūk-i ḳalem-i ibdā‘ vü
ḥāme-i fītrat **03** u iḥtirā‘ bedāyi‘ -i nuḳūş-ı şuver-i nüfūs ber-şahīfe-i vücūd nigāşte
‘ilm-i ḳadr-i insān-rā be-ta‘līm-i **04** esmā’-i heme eşyā efrāşte mükerrerem ü mu‘azzez¹⁰
sāht ve ‘alleme ādeme’l-esmā’ e kullehā¹¹.¹² **Nazm:**

05 Muḥteri‘ ī ke’z-tutuḳ-ı ḥndefikmeteş
Cilve-ger āmed çü ‘arūs-ı cihān¹³
Şevher ve’y bü’l-beşer āmed be-bīn

06 Hest ez-ū īn heme a‘yān-ı ‘ayān¹⁴
Geşt derīn-bāğ¹⁵-ı emānī bahār
Ṭūṭī-i gūyā-yı bedī‘ ü’l-beyān¹⁶

07 Te‘ālā şānehu ve ‘azm-i sultānehu ve nefehāt-i ‘anber-şemīm-i şalavāt ve nesimāt-ı
‘abher-nesīm-i taḥiyyāt-nişār-ı **08** merḳad-ı aḳdes ve īşār-meşhed-i muḳaddes seyyidī ki
künüz-ı rumüz-ı ḳadem ve ma‘ārif-i **09** mezāyā-yı ḥikem ve ‘ilmike mālem tekün
ta‘lem der-debīristān *īkrā ve rabbūke’l-ekrem ellezī ‘alleme bi’l-ḳalem*¹⁷. **10** ez-ber dāşt
tāc-ı mi‘rāc. *Subḥānellezī esrā*¹⁸ ber-ser u devāc-ı dībāc. *Fe-evḥā ilā ‘abdihi* **11** *mā-*
*evḥā*¹⁹ der-ber‘aleyhi mine’ş-şalavāt ezkāhā ve mine’t-taḥiyyāt-ı ezkāhā.²⁰ **Şi‘r:**

Emīn-i vaḥy-i risālet-i Muḥammed ‘Arabī-st
12 Delīl-i rāh-ı sa‘ādet-i Muḥammed ‘Arabī-st²¹
Ḥazīne-dārī-i ab-rīz-i күntü kenzen yāft
Ṭılısm-ı genc-i emānet-i Muḥammed ‘Arabī-st²²

¹⁰ mu‘azzez ü mükerrerem. 3. (1b/04)

¹¹ Kur’ân, Bakara (2/31): Allah, Âdem’e bütün varlıkların isimlerini öğretti.

¹² (Onu şükürle bilerek ölçüsüzce överiz. Sonsuz bir hamd ve binlerce şükürler işini ululukla yapmış olan Allah’a aittir. Yücelik ve kutsallık da isimlerin en yücesi olan Allah’ındır. O; kalemin ucuyla, doğanın eseriyle insanın yaratılışının farklı desenlerini ruhların şekillerinin belgesine yazmıştır. İnsanın değerini öğretmek için, tüm varlıkların isimlerini öğretmiştir ve onu saygıdeğer ve yüce kılarak Âdem’e tüm isimleri öğretmiştir.)

¹³ (O yaratıcı ki hikmetinin örtüsünden yaratılan dünyanın gelini naz ile göründü.)

¹⁴ (Onun eşi insanlığın babası olarak ortaya çıktı, bu görünen bütün varlıklar onun içindir.)

¹⁵ ez-în bāğ. 3. (1b/06)

¹⁶ (Bu bahçenin içinde bahar güvenle geldi, papağanlar benzersiz bir söyleyişler konuşturdular.)

¹⁷ Kur’ân, Alak (96/3-4): Oku! Senin Rabbin en cömert olandır. O, kalemle yazmayı öğretendir

¹⁸ Kur’ân, İsrâ (17/1): O, yürüten Allâh ki eksikliklerden uzaktır.

¹⁹ Kur’ân, Necm (53/10): Böylece Allah kuluna vahyedeceğini vahyetti.

²⁰ (Yüce sultanın yürekliliği, gül kokusunu andıran esintiler, taptaze dualar ve sevgiyle esen rüzgârlar, yüce mezarına edilen dualar ve bir adanmışlık ifadesi olan Mescid-i Nebevi’nin huzurunda, bilgelik ve erdem in anahtarını taşıyan, bilgi ve marifetlerin öğretildiği okulda, senin için bilgeliği açığa çıkarmak Allah’ın iradesindedir. O, kalemle yazmayı öğretendir ve Mirac’ın taçlandırdığı ve yücelttiği sırrı taşıyan, duaların ve selamların sevincini sana vahyetmiştir.)

²¹ (Muhammed’in güvenilir vahyi Arapçadır, Muhammed’in mutluluk yolunun kanıtı Arapçadır.)

- 13 Muraşşa‘ āmede tāceş be-lü‘ lü‘ -i levlāk
Ferīd-i kân-ı mekânet-i Muḥammed ‘ Arabî-st²³
Muḥammed er şerefi bâyedet tıfîleş bāş
- 14 Meded-resân-ı kıyâmet-i Muḥammed ‘ Arabî-st²⁴
Ve dūrūd-ı nâ-ma‘ dūd ve Rıdvân-ı nâ-maḥdūd, ber-âl ü aşḥâb u mutâba‘ ân u aḥbâb-ı evbād.²⁵

15 Şi‘r:

‘ Alâ ervāḥahüm tuḥafü’t-taḥâyâ
Mina’llāhu’llezî ḥalaḳa’l-berâyâ²⁶
16 Mâ-ṭâli‘ ün-necm mine’s-semâ’
Ve necmü’ṭ-ṭâli‘ mine’l-gabrâ²⁷

Ammâ ba‘ d Bu efkar-ı ‘ibādu’llāh Muḥammed bin Muştafâ bin 17 Şeyḫ Lüṭfu’llāh ‘afâ ‘anhüm zebân-ı Fârsîde²⁸ ma‘lûmı olmayanı kütüb-i lügâtdan tefahḥuş ve teşaffuḥ²⁹ 18 itdükde cehele³⁰-i nüссāḥ taḥrîfâtından ekşeri ğalaṭ idüp şübhesini izāle ve ref idemeyüp 19 ve Fârsîde³¹ *çî-st* nedür bilmeyen kimseye³² Fârsî lügat yazdırıcak ḥâl ne minvâl üzre olur. 20 Gâh lügatün nışfını lügat-ı vâḥide şanup ‘alâ-ḥadde yazup ve nışf-ı âḫirini tefsîrile 21 yazup ve gâh ber-‘aks bir nüşḥa-i ğarîbe zuḥûra getirüp ve mezkûr nüşḥadan niçe nüşḥalar ve nesh **002a/01** olan nüşḥadan daḫı niçe şüretler şafḥa-i beyâzda cilve-ger olup her yazılan birbirinden saḳîm 02 ü ebter olmağın işlâḥa aşlâ kâbiliyyet ḳalmayup meşakḳat-i taşḫîḫi re’sen intisāḥ u te’lîfe ‘adîl 03 olup e‘âlî-i şikât nazarından saḳîṭ u dūr olmağıla hicr³³ mehcûra bedîl olmağın intifâ‘ı 04 hezil ü nef‘i ḳalîl olıcak bu fakîr-i kalîlü’l-bidâ‘a ve ḥakîr-i ‘adîmü’l-istiṭâ‘ anuñ ḥâṭırına 05 bu ḥâṭıra ḥuṭûr u ‘ubûr ider idi ki bir nüşḥa cem‘ idüp bir vechile zabṭ u rabṭ eyleyem ki 06 eger nâsiḫ yañlış yazarısa daḫı ehl olan belki zebân-ı Fârsî ile ednâ âşinālığı olan 07

²² (Hazinenin bağışlayıcısı olan hazine sahibini buldun, Muhammed’in sahip olduğu hazinenin sırrı Arapçadır.)

²³ (Onun tacı incilerle süslendi; Muhammed’in ağırbaşlılık kaynağının benzersiz olanı Arapçadır.)

²⁴ (Muhammed eğer onun yüceliği olmasaydı, çocukken şereflenmezdi; Muhammed’in kıyamet günü yardımcısı Arapçadır.)

²⁵ (Ve onun ailesine, aşabına, ehline ve sevenlerine sayısız ve sınırsız salat ve selam olsun.)

²⁶ (Yaratmayı yaratan Allah’ın yüce selamları ruhların üzerine olsun.)

²⁷ (Yıldız gökte doğduğunda ve doğan bu yıldız tozdan oluştuğunda.)

²⁸ Fârsîden. 3. (1b/19), 16. (1b/16)

²⁹ Tefahḥuş u tefattuḥ

³⁰ Cümle-i nüссāḥ. 16. (1b/17)

³¹ Fârsîden. 3. (1b/20), 16. (1b/18)

³² kimesne. 3. (2a/01)

³³ **Hicr:** Bî-hüde güftendür. Bî-mâri ḥ‘âC.

ıslāhına kâdir ola. Lâkin ârzü-yı bülend-pervâzı ve ma' rifet-perdâzı üzre olan tab' um
08 şâh-bâzı bevâyık³⁴-ı rûzgâr-ı nâ-sâz u ' avâyık³⁵-ı çarh-ı şu' bede-bâzdan şikeste-bâl u
aşıfte-hâl **09** olmağıla hamâme-i hâme-i müşkîn-nâme şayd u kaydına zâfir u fâ' iz
olmadı. ('):

Ke'y şî' r-i ter engized hâtır ki hâzîn bâşed³⁶

10 Beyt:

Zîr-i eyvân çarh-ı bukalemûn

Küllî emrin bivaqtıhi merhûm³⁷

Neşr:³⁸ Nâ-gâh tebâşîr-i **11** şubh-ı ikbâl u gâbâşîr³⁹-i tâlî' -i neyl-âmâl. Tutuk-ı ufq-ı
ğaybdan manzara-i şehâdet üzre cilve-ger **12** olup ma' tla' -ı inne' l-fazlı biyedu'llâhdan
lem' a-i kâmyâbî lâyh ve ravza-i vemen-naşrü illâ min ' inde'llâhdan **13** gonce-i zafer-
nişâbı fâyh olup (':

Sa' dü' z-zamân ve sâ' idü' l-ikbâl⁴⁰

Ya' nî eyâlet ü hükümet-i diyâr-ı **14** celîlü' l-i' tibâr-ı cemîlü' l-âşâr-ı Mısr hamıyyet
'anin-nevâyib ve' l-aşr be-ğudûm-ı sa' âdet-rüsûm. **15** Hâzret-i risâlet-penâh⁴¹ ' adâlet-i
dest-gâh mekârim-pîrây-ı mehâsin-nümây pâşâ-yı mu' azzam kâfil-i mesâlih⁴²ü' l-' âlem.
Nâzım-ı cumhûr-ı umûr-ı mesâlihü' l-ümem. Mâlik ezimme⁴³-i me' âlî vü kerem aḡz-ı
i' anne ' avâlî-i himem.⁴⁴ **16 Nazm:**

Ân ki büsed âsitâneş neyyir-i çarh-ı eşîr

V'ân ki na' l bād pāyeş reşk-i mäh-ı âsmân⁴⁵

17

Hem berrâk-ı devleteş-râ fark-ı Ferqad-ı pāygâh

³⁴ **Bevâyık:** Nüşâ-yı zamâne

³⁵ **Ve ' Avâyık:** Bâz dâştâ-yı ' avâyıkü' d-dehr kârhâ-yı bedîd, ordan zamâne.

³⁶ (Ey içimi sızlatan hüznü ve yeni şîr.)

³⁷ (Yüce kubbenin altında bukalemun gibi sürekli renk değiştiren felek, her iş zamanında rahmete erişir.)

³⁸ -, 3. (2a/15), 16. (2a/11)

³⁹ **Ġabâşîr:** Lem' ât.

⁴⁰ (Zamanın mutluluğu ve geleceğin mutlusı.)

⁴¹ eyâlet-penâh. 3. (2a/20), 16. (2a/15)

⁴² **Mesâlih:** Sipâh-ârâste silâh.

⁴³ ezimme-i ma' âlî. 3. (2a/21), 16. (2a/17)

⁴⁴ (Bu, büyük toprakların şehirleri ve hükümetleri arasında saygınlığını koruyan, Mısır'ın eserlerine ve geleneklerine sahip çıkan, felaketlerin ve zor işlerin gelmesiyle mutluluğun geleneği paşanın gelişiyle korunmuştur. Peygamberliğin nimetlerinin bir mührü olan adalete sığınan, iyiliklerin ve bağışların görüldüğü yüce efendinin ayaklarının altında saygıyla bulunan, halkın ve milletlerin dünya işlerinde hüküm sahibi, yüce hükümdarın elindeki azim ve cömertlikte olan emanetlerin sahibi ve yüksek nitelikli isteklerle çalışma arzusunda bulunanların destekçisi...)

⁴⁵ (Öyle ki aydınlık feleğin izleri onun eşliğini öper ve ay gökyüzündeyken onun ayağının altındaki rüzgârın nalını kıskanır.)

Hem hümāy-ı himmeteş-rā burc-ı Bercīs āşiyān⁴⁶

18 Mümeħhed-i kavā'id-i 'azimet ü kām-kārī müşeyyed-i maķā'id übüħhet ü nāmdārī. El-maħfūf be-şunūf-i 19 elṭāf-ı fa' 'āl mā-yeşā Ḥasan Paşa Nevvera'llāhu hāzī'd-diyār be-nūr-ı re'ye'ş-şā'ib ü ref' i 20 be-senā⁴⁷ kırdāb^{48,49} lāyye⁵⁰-i zulumātü'z-zulm ven-nevāyib⁵¹. Ḥazretlerüñe ṭab' -ı pākī derrāk-ı ḥaķāyık u ma'ānī 21 ve zıhn-i derrākī cāmī' -i daķāyık u nükte-dānīdür.⁵² **Kit' a:**

Ger çi ħurşid-i felek çeşm ü çerāğ-ı 'ālem-est

22

Rüşenāy-baħş-ı çeşm-i o-st ḥāk-pāy-ı o⁵³

Cilve-gāh-ı ṭā'ir-i iķbāl kerd dehr kücā

23

Sāye-endāzed hümā-yı çetr-i gerdün sāy-ı o⁵⁴

Miyā-men ma'adelet-i kāmile ve mevāhib-i merḥamet-i şāmileler ile bu diyār-ı 24 'azizü'l-'ayyār numüne-i firdevs-i berīn ve nişāne-i 'aliyyīn olup āşār-ı ħüsn-i terbiyyet ü envār u 25 yümn-i taķvītleriyle zümre-i fużalā vü firķa-i 'ulemā ve sā'ir re'āyā vü berāyā āsüde-ḥāl ü müreffehü'l-bāl olup 26 melāz-ı hüner-mendān ve melce'-i müstemendān olmağın zıkr olınan lügatuñ tertibi ve mulāḥaza olınan 27 uşulünüñ terkibi ḥāk-pāy-ı şerif ü şeref-efzālarına 'arz olındukda bu bende-i bī-irtiyāblarına 28 ḥitāb-ı müstetāb buyurup itmāmına ihtimām eyle (ḥuṭbesini benüm namıma eyle) diyü fermān-ı celilü'ş-şānları zuhūr u zühūr bulmağın 29 ber-müciḃ-i emr-i 'aliyyü'l-izāl-i muṭā'an ilā 'ālā bā-vücüd-ı bezā'at-ı ḳalīle ve nüşḥa-i 'alāyile el-me'mūr-ı 30 ma'zür feḥvāsına istinād ve'l-'izar 'indehu kirāmün-nās maķbül ma'nāsına i'timād idüp 31 elṭāf-ı vāhibü'l-'aṭāyā ve i'ṭāf-ı ḥālīķu'l-bereyādan⁵⁵ 'izze şānehu ve be-her bürhāne itmām u iḥtitāmı emrinde 002b/01 tevfiķ ü i'ānet ricā idüp ibtidā olındı. *Rabbenā ātina*

⁴⁶ (Onun devletinin aydınlık rütbesi Ferkadan yıldız takımının tepesinde bulunur, hem de onun himmetinin Hüma kuşu Müşteri burcunu kendine yuva yapmıştır.)

⁴⁷ **Senā:** Rüşenī.

⁴⁸ **Ķirdāb:** Tiğ-i berān.

⁴⁹ Ķırzāc. 3. (2a/26)

⁵⁰ **Lāyye:** Şiddet ve nigeste dānī.

⁵¹ **Nevāyib:** Suḥenhā-yı zamāne.

⁵² (Mükemmel güçlerin ve başarıların temellerini atan, görkemli tahtları, parlak ve yüksek mevkileri, çeşitli lütuflarla süsleyen, istediği gibi etkili olan cömertlik padişahı Hasan Paşa! Allah bu diyarları aydınlatsın, doğruyu sağlam yapan, bizi bolluk içinde yaşatan ve haksızlıkların ve sorunların karanlıklarını dağıtan! Sen, doğrulukla damgalanmış gerçeklerin ve anlamların kudretli bilginisin; incelikleri bütünüyle kavrayan sensin!)

⁵³ (Güneş gökyüzünün gözü ve dünyanın aydınlığı olsa da onun gözlerinin armağanlar dağıtan aydınlığından o (güneş) onun ayaklarının altındadır.)

⁵⁴ (İkbal kuşu her nerede bulunursa şanını ve şerefini cilve yerinde gösterir, gökyüzüne çadır kuran Hüma kuşu onun işlerinin üzerine gölgesini serer.)

⁵⁵ berāyādan. 3. (2b/11)

*min ledunke rahmeten ve heyyi lenā min emrinā reşedā*⁵⁶ **02** ve *mā tevfiķi illā bi'llāh* 'aleyhi tevekkeltu ve ileyhi unib.⁵⁷ **Süret-i Tertib-i Lügāt: 03** Evvelā esmā'-i cāmide ve müştakka ba' dehu maşadır ba' dehu kavā'id-i Fürs beyān olunur ve tertib **04** olunan lügatūñ evvel ü āhirine i'tibār idüp meşelā evvelen evveli ḥarfü'l-elif ve āhiri **05** ḥarfü'l-elif olanı getürdüm.⁵⁸ Ba' dehu evveli ḥarf-i bā ve āhiri ḥarf-i elif olanı, ba' dehu evveli ḥarf-i tā ve āhiri **06** ḥarf-i elif olanı ilā āhir ḥurūfi't-teheccī ve her bābuñ evvelinde olan elifūñ evvel memdüdesini **07** ba' dehu maşşüre ba' dehu meksüre⁵⁹ ba' dehū mazmümesini bu şüret üzre taḥrīr eyledüm. **08** Bābü'l-elifi'l-Memdüde Ābā, āsā, āhen-sā **El-elifi'l-Maşşüre** ebā, ejdehā, ezirā **09** **El-elifi'l-Meksüre** ibā⁶⁰, istā, iy besā **el-elifi'l-Mazmüme** ustā, urā, üyā. **Ba' dehu** Evvelī ḥarf-i bā **10** āhiri elif gelicek nev'-i evvelehü'l-bā'i'l-Meftūḥa diyü kayd olup üslüb-ı mezkūr üzre evvel **11** meftūḥa ba' dehu meksüre ba' dehu mazmüme ilā āhir ḥurūfi't-teheccī her ḥarf evvelinde ne ḥarf **12** ise nev'-i evvelehu diyü kayd olup āhiri ḥarf-i elif olan lügāt tamām olup āhiri ḥarf-i bā **13** olan lügāte ibtidā olıduḡda. **Bābü'l-Bā'-i Nev'-i Evvelehü'l-Elifi'l-Memdüde** diyü ketb olup **14** ba' dehu maşşüre ba' dehu meksüre ba' dehu mazmümesi yazılup ilā āhir ḥurūfi't-teheccī āhiri tā olan **15** lügāte geldükde **bābü't-tā' nev'-i evvelühü'l-elifi'l-memdüde** diyü üslüb-ı sâbık üzre 'ale't-tertib **16** yazılır. Egerçi evvel ü āhir i'tibārını Qaraḥişārī itmişdür. Lākin her lügātūñ altına⁶¹ ma'nāsını **17** icāz üzre yazmağın mübtediler fehm idemeyüp ve Qaraḥişārī lisānı feşāḥat üzre olmamağın **18** ba' zı Türkī lügātleri ki ol vilāyetde mütedāvildür fehm olunmaz ve hem muhtaşardur ve bu lügātūñ şelişi miḡdārı **19** gelmez. Çünki lügātūñ evvel ü āhiri bu nesak üzre zabt olup ḥatā vü ḥalelden maḡfüz ve ḥabṭ **20** ü zeleden maşūn oluḡdan soñra yazılan her lügātūñ levninden ḡayrı her lügātūñ vasaṭında olan ḥurūfi bir levn-i āhir ile **21** lügātinden muḡaddem yazup ba' dehu lügāti bir ḡayrı rengile yazdum. Meşelā ābā ve āsā ve āyā lügātleri yazılduḡda **22** evvelā mezkūr lafzlarıñ vasaṭında olan bā ve şin ve yāyi bu üslüb üzre **b: ābā, ş: āşā, y: āyā** sebz-reng ile yazup her⁶² lügāti surḡ ile **23** yazdum. Evveli ve āhiri elif oluḡı muḡarrer ü şābit olup

⁵⁶ "Ey Rabb'im! Sen bizi katından rahmet ev ve işimizde bizler için başarılar hazırla." anlamına gelen dua.

⁵⁷ Kuran, Hud (11/88): Başarmam ancak Allahın yardımı ile dir. Yalnız Ona güvendim ve yalnız Ona yöneleceğim.

⁵⁸ İrād eyledüm. 16. (2b/07)

⁵⁹ burada meksüre yok. 3. (2b/19)

⁶⁰ burada ibā yok. 3. (2b/21)

⁶¹ taḡtına. 16. (2b/19)

⁶² ve lügāti. 3. (3a/11)

vasatlarında olan hürûf dağı 24 bu vechile merbû olıcak lügât mazbû olup haṭā vāḳi' olsa fehm olunur. Müte'ahḥirinden 25 meşhûr olup kütübi mütedâvil olan aşḥâb-ı lügât ki Mevlânâ Lütü'llâh Ḥalîmî ve Ni' metu'llâh ve 26 *Vesiletü'l-Maḳâşid ilâ Aḥseni'l-Merâşid* şâhibi Ḥaṭîb Rüstem-i Mevlevî ve Ḳaraḥişâridür ki müteḳaddimin 27 kütübini tetebbu' idüp taḥrîr itmişlerdür. Şol lügâtdaki müttefiklerdür yazılıp ve ihtilâfları vāḳi' 28 olan lügâtı dağı mufaşşal yazup ve ba' zısını ziyâde birkaç ma' nâya dağı ki naḳl itmişlerdür. 29 Ol dağı taḥrîr olunup ba' dehu 'allâme-i zamân, nu' mân-i devrân, ferîd-i dehr, vaḥîd-i 'aşr merḥûm 30 Kemâlpaşazâde 'Azimu'llâh ecrehu ve zâdehu *Deḳâyıḳu'l-Ḥaḳâyıḳ* nâm lügât-ı fâyıḳinde zıkr olınan aşḥâb-ı 31 lügâtdan ziyâde taḳḳîkâtı varise Fazıl-ı Muḥaḳḳıḳ *Deḳâyıḳu'l-Ḥaḳâyıḳda* böyle taḳḳîḳ u tedḳîḳ 003a/01 itmişlerdür diyü zıkr olınmışdur ve ba' zı erbâb-ı lügât bir lügâtüñ ma' nâsını zıkr idüp 02 ba' dehu birkaç ismi dağı gelse fülân ma' nâsınadur diyü evvel gelen lügâte ḥavâle iderler. Bu faḳîr 03 keşîrü't-taḳşîr her ismi geldükde icmalen girü ve ma' nâsın beyân idüp eger ba' zı esâmisinde⁶³ ba' zı 04 tafşîl vāḳi' oldıysa⁶⁴ sâ'ir tafşîli fülân isminde mezkûrdur diyü işâret itmişdür. 05 Câ'izdür ki kitâbuñ ba' zı mefkûd olup ol ḥavâle olınan isim dağı anda olup 06 ol ṭalîb murâdıdan maḥrûm ḳalır ve ba' zı lügâtüñ Fârsîde yigirmiden ziyâde adı vardur. 07 Meşelâ 'Arabîde ḳunfuz Türkîde kirpinüñ adıdır. Fârsîde envâ' ile yigirmi beş adı vardur ve inegim 08 şaḡmal ki 'Arabîde ḳavs-ı ḳuzah dîrler Fârsîde yigirmi dört adı vardur ve niçe lügâtlar dağı vardur 09 ki beşden ve ondan ziyâde adları vardur. Her lügâtüñ ismi hürûf-ı teheccîden ḳanḳı ḥarfden 10 evvel geldiyse ḥâşîyesinde cemi' adları yazılıp sâ'ir adları dağı maḥallerinde ketb olunup 11 tekrâr geldükde sâ'ir esâmisi fülân isminde mezkûrdur diyü işâret olunur ve nef' den ḥâlî 12 olmaduğı zâhirdür ve nevâdir-i tevâriḥden ve nevâdir-i ḥisâbdan ve sâ'ir mezâyâdan münâsebetile 13 gâh metn ü gâh ḥavâşîde ḥayli fevâ'id derc olınmışdur. Meşelâ Ḥazret-i Süleymānuñ *aleyhi* 14 *şalavâtü'r-raḥmān* ḥaşmet ü 'azîmet ü salṭanatı bâbında ve İskenderüñ nesebi tafşîlinde ve âyinesinüñ 15 terkîb-i tertîbinde ve sâ'ir ba' zı selâṭîn-i Fürsüñ nesebi ve isminüñ sebeb-i tesmiyyesinde 16 ve taz' if-i şaṭranc-mişâl-i u'cûbe vü vaz' inüñ sebeb-i ve ḥisâbı zıkrinde ve sâ'ir nice leṭâyife ki 17 her biri zamânla nice kütüb müṭâla' asından cem' olınmışdur. Bu kitâbda derc eyledüm. Nemlün 18 Ḥazret-i Süleymān 'aleyhi's-selām hediyesi ('):

İnne'l-hüdâyâ 'alâ miḳdârı mehdihâ⁶⁵

⁶³ esâmîde. 3. (3a/23)

⁶⁴ olmuş ise. 3. (3a/23), 16. (3a/06)

⁶⁵ (Hediye miktarı hıdayete erdirenlerin ölçüsündedir.)

fehvası üzere nişf-ı recl-i 19 cevād olmağın bu bende-i pür-kuşūr dağı ‘izz ü huzūr-ı lāmi‘ün-nūr ve fā’izü’s-sürūrlarına 20 ‘arz-ı hediye keşd idüp ism-i Sāmileri münāsebetiyle bu kitābı **et-Tuḥfetü’s-seniyye 21 ile’l Ḥazreti’l-Ḥaseniyye** nāmıyla ma‘nūn kıldum. **Beit:**

Ey to-rā nām-ı ḥüsn rüy-ı ḥüsn ḥüy-ı ḥüsn

22

Mā gedāyīm be-her ḥāl-i to ehl-i ḥasenāt⁶⁶

ve minallāhi’t-tevfik lā-tamāme ve ilā ‘ānite ‘ale’t-tamāme inne ‘alā 23 zaliki kadīr ve bālā cābe cedīr.⁶⁷ Naẓar-ı kīmyā eṣer-i fuẓalādan mutevaḳḳı‘ ve me’mūl u aṣḥāb-ı kerem 24 ve erbāb-ı şiyemden mütezarri‘ ve mes’ūldur ki dīde-i i‘tirāzla nāzır olmayup ‘ayb u kuşūr 25 u noḳşān u fütūr vākı‘ olan⁶⁸ maḥallī zeyb-i kalem-i iṣlāhile müteḥallī kılmakdan i‘rād ü iğmād 26 buyurmağa iḥsān buyurup femen ‘afi ve iṣlahı fācire ‘aliyyullāhi muḳtezāsınca bu faḳīr 27 keşirü’t-taḳşirüñ sehv ü nisyanına nisbet⁶⁹ idüp cehl ü ḡabāvetüne ḥaml itmeyeler vallāhu’l-muvaffaḳ 28 bisebilü’r-reşād ve hüve re’ūf bi’l-‘ibād ve hüve ḥasebī ve ni‘me’l-vekīl **Naẓm:**

Ġarāz bu naḳışdan kim oldı ābād

29

Kim anı görse ide āferīn bād

Du‘ā-yı ḥayrdur ehl-i naẓardan

Dirīğ olmaya luḫf-ı mā-ḥazardan

30 **Kıṭ‘a:**⁷⁰

Be-mānd sālḥā īn naẓm ü tertīb

Ze-mā her zerre ḥāk üftāde cāyī⁷¹

Ġarāz-ı naḳşı-st k’ez-mā bāz māned

31

Ki hestī rānemī be-cīnem-beḳāyī⁷²

Meger şāhib-dilī rūzī be-raḥmet

Koned der-ḥaḳḳ īn miskīn du‘āyī⁷³

003b/01 Fātiḥa mea‘ şalavātün-nebī *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* **Muḳaddime-i Kitāb-ı**

⁶⁶ (Sen ki adı güzel, yüzü güzel, huyu güzel olansın! Biz her halükarda iyilik talebinde bulunan kişileriz.)

⁶⁷ (Onu tamamlamak ve ona yardım etmek için Allah’tan başarı ve yardım istiyorum. Çünkü Allah, buna kadir olan ve yüce olanı yerine getirecek olandır. O, iyiliği görme hususunda cömert ve gerekli hususta layık bir bakıcıdır.)

⁶⁸ noḳşān- fütūr olan. 3. (3b/16)

⁶⁹ nisyanına nese. 3. (3b/18)

⁷⁰ -. 16. (3a/30)

⁷¹ (Yıllar boyunca bu düzen ve tertip devam etti. Her zerremiz toprakta bir yere düştü.)

⁷² (Amacımız, bizden geriye kalacak bir izdir. Varoluşun sonsuzluğunu elde etmiyorum.)

⁷³ (Gönül sahibi bir kişi bir gün bu zavallı için dua ve rahmet etsin.)

Müstedâb⁷⁴ **02** Ma' lüm ehl-i fezâ'ıldür ki Fârsî dil le'âfet ü zarâfet üzere vaz' olunmuş lügatdür. **03** Ve bir ismi dağı Derîdür. Erbâb-ı lügat sebebin böyle beyân itmişler ki mülük-ı 'Acemüñ dördinci **04** tabaçası ki Sāsânilerdür. Anlara Ekāsire dağı dirler. Ol fırkaya evvel pâdişâh olan **05** Erdişir bin Bâbekdür ve âhir pâdişâhı Büzürcüd bin Şehriyâr bin Hüsrev-i Pervîzdür ki Fârûk-ı **06** e' azım Hâzret-i 'Ömer rağıya'llâhu anhü zamânında tâc ü tahtını aldurup ⁷⁵ İslâm livâsı ser-efrâz⁷⁶ **07** olup küfr 'alemi ser-nigün oldu. Anlaruñ şâhib-i ta' zîm ü tekrîmlerinden Behrâm-ı Gür bin Yezdicerd **08** bin Eşim vaqtâ ki ecdâd-ı emcâdından ziyâde memâlike hâkim ü mâlik olup kûs-ı tañtana-i **09** 'azîmeti heft iklimüñ çâr küşesinde urılıcağ yasağ idüp tehdîd eylemişdi ki kendü **10** dergâhunda Fârsiden ğayrı dil söylemeyeler ve ber'atları ve ahkâm u mukâtibi Farsice yazalar. **11** Ol zamânda anuñ çapısına mensüb olduğıçün Derî didiler. Müddet-i saltanatı ba' zıları **12** altmış üç yıl ve ba' zıları yetmiş yıl dimişlerdür ve bu kadar müddetde bu yasağ muqarrer olup **13** çapusunda bu dilden ğayrı dil söylenmeyüp tâ şol mertebeye vardı ki bu lisân anuñ **14** dergâhına nisbet olunup şâyi' oldu. Bu dili ğayrı elsineden zebân-ı Derî dimekile **15** temeyyüz ider oldılar. Ol eyyâmdan berü bunuñ üzerine meşhûr u zâyî' oldu. Ammâ Fâzıl-ı **16** Muhaqqık *Değâyıkü'l-Hağâyık* nâm kitâb-ı fâyiğinde böyle tağkîk itmişler ki lisân-ı Fârsinüñ faşîhine **17** Derî dirler. Niteki ğayrü'l-beşerden şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem ilâ yevmi'l-mağşere menkûl olan ğaber-i **18** mağbûlden añlanur. Hâfizü'd-dîn *Nesefî Kâfi* adlu kitâbında Ebü Sa' id ber Da' iden naql **19** itdüğü üzerine ol hadîşüñ 'ibâreti budur.⁷⁷ **Lisânu ehli'l-cenneti'l-'Arabiye ve'l-Fârsiyeti'd-Derriyye**⁷⁸: **20** Fârsinüñ Derîsi Tâzî ki 'Arabînüñ faşîhîdür. Muğâbelesinde zîkr olunur. Niteki **21** Şerefü'd-dîn Yezdînüñ bu beytinde ki buse mu'ammâsında dimişdür⁷⁹. **Beyt:**

Ze-la' l-i yâr ğâhem zıdd-ı şarkî

22

Be-Tâzî vü Derrî vü çalb ü taşhîf⁸⁰

Buse çıkmanuñ tarîki budur ki zıdd-ı şarkî ğarbîdür ve ğarbî **23** taşhîfle 'Arabî Tâzî dimekdür. Tâzî taşhîfle bâzî olur. Bâzî 'Arabca lu'bdur. Lu' b çalb-i **24** küllî olıcağ ba' l olur. Ba' l taşhîfle bağl olur. Bağl Fârsice astardur. Taşhîfle üstür **25** olur. Üştür lafzınuñ

⁷⁴ Muğaddime. 3. (3b/24), 16. (3b/01)

⁷⁵ Kendüsi kaçup. 16. (3b/06)

⁷⁶ ser-firâz. 3. (4a/02)

⁷⁷ İtdüğü üzerine budur. 16. (3b/17)

⁷⁸ "Cennet ehlinin dili Arapça ve Derrî olan Farsça'dır." şeklinde geçtiği belirtilen hadis. bk. Dürrü'l-Muhtar, 1/483

⁷⁹ Dimişdür vâki' dür. 3. (4a/17), 16. (3b/20)

⁸⁰ (Sevgilinin lal dudaklarından bir buse isterim, Tazi ve Deri dilince ve değışme ve yanlış yazmayla.)

‘Arabîsi cemeldür. Taşhîf olıcağ ħaml olur. ħaml Fârsîde beredür. **26** Bere şüret-i teredür. Tere ‘Arabîce baqladur. Baqla qalb-i ba‘z ile qable olur. Qable Fârsîde büsedür. **27** Ma‘lûm oldu ki yâriñ la‘linden büse istenmiş. Besırru’l-lâh lenâ ve leküm Tâzî ‘Arabînüñ bedevîsidür. **28** Bedevî ata esb-i Tâzî dirler. **Beyt:**

Esb-i Tâzî eger za‘îf bûd

Hem-çonân ez-tavîle-i ħorbe⁸¹

29 Der: İklîm-i Fârsda⁸² ki Şîrâz memleketidür ve ehl-i Fûrsüñ efşâhidur. Ol diyârda bir nâhiye-i maĥşûşanuñ **30** adıdur. Kebk-i Derî ve lisân-ı Derî aña mensûb u maĥşûşdur.⁸³

Derînüñ bâbında bir aşl-ı **31** ħaber dağı vardur. Şol risâlede ki lisân-ı Derînüñ meziyyeti bâbında ve lisân-ı ‘Arabînüñ ve sâ‘ir **004a/01** elsine üzerine tafzîli tafşîlinde tertîb olunmuşdur intihâ⁸⁴ ve Lüğat-ı Aĥnûm şâhibî Derî diyâr-ı **02** ‘Acemde bir cemâ‘atüñ adıdur ki ol qavm lüğat-i ‘Arabîyye söylerler diyü naql eylemiş ve Derî âb u hevâsı laţîf **03** olan tağ-ı etegine de dirler ve qarârgâh ve yatacağ yir ve taraf ma‘nâsına da gelür. Pes bu dil-i zarâfet **04** üzere vaz‘ olunduğı ĥaşıyyetdendür ki ġilzet üzerine olan ħurûfdan sekiz ħarf bunda gelmemişdür.⁸⁵ **05** Niteki fuzalâdan biri nazm itmışdür.

Qıţ‘ a:

Heşt ħarfe-st ân ki ender-Fârsî n’âyed hemî

06 Tâ ne-yâmûzî ne-bâşî enderîn-i ma‘nâ mu‘âf⁸⁶

Bişnev eknûn ân ħurûf u yâd-gîr ey ehl-i dil

07 şe vü ĥa vü şad ü zad ü tı vü zı vü ‘ayn ü kaf⁸⁷

Zîrâ ki zîkr olunan ħarflerüñ telaffuzunda tekellûf ve ġilzet **08** vardur ve ol lüğatler ki zîkr olunan ħurûfıla bu lisânda şâyi‘ vü zâyi‘ olmışdur. Tetebbu‘ vü tefahĥus olınsa **09** ya ‘Arabîden yâ ġayrı elsineden menĥûldür veyâ taĥrîfât-ı ‘avâm qabilindendür. Meşelâ **ĥîz** lüğati ki Fârsîde **10** hâlâ müsta‘meldür. Aşılta hâ ile **ĥîz**dür. ‘Avâm tağlîţ ü taĥrîf idüp hâ ile telaffuz⁸⁸ itdiler ve dağı **11** yazdılar.⁸⁹ Niteki fuzalâ-yı erbâb-ı lüğatden Müsteşhedât şâhibî Esedî-i Tûsî ve Şîĥâĥü’l-Fûrs şâhibî **12** Hindüşâh-ı Naĥcûvânî ve

⁸¹ (Eğer bedevi atı kulübenin uzun direği gibi zayıf olursa...)

⁸² iklîm-i Parsda. 3. (4a/20)

⁸³ maĥşûş olunur. 3. (4a/21)

⁸⁴ burada intihâ yok. 3. (4a/23)

⁸⁵ ħarf gelmemişdür. 3. (4a/27)

⁸⁶ (Farsçada bulunmayan ve kullanılmayan sekiz harf vardır, eğer öğrenmezsen bununla sorumlu olmazsın.)

⁸⁷ (Ey gönül sahipleri, şimdi dinleyin ve o harfleri öğrenin. Bunlar sırasıyla şöyledir. Şe, Ĥa, Şad, Dâd, Tı, Zı, ‘Ayn ve Qâf)

⁸⁸ Metinde *tefalluz* şeklinde hatalı yazılmış.

⁸⁹ yazdılar. 3. (4b/06)

Müntehab-ı Muza'ffî Hâkîm Ka'atrân-ı Urmevî ve Mi' yâr-ı Cemâlî mü'ellifi Şems-i Fahrî rahmetu'l-lâh 13 a'şl-ı lügat-i hâ ile hîzdür diyü ta'şrih itmişler.⁹⁰ Lisân-ı Pehlevîde hammâm tāsına hîz dirler 14 kim isterse tütduğundan ötüri muhanneslik iden fâhişe ' avratdan habîş merd şüretinde olan 15 kimseye ber-sebîl-i isti' are ıtlâk olındı. Şād ve Dād ve Tā ve Zā harflerine mu'tabbîka ve müste' aliye 16 dirler. Ya' nî bunları telaffuzdan dil alt⁹¹ çeñeden ıalkup tamağaya yapışur. Nev' ā gîlzetden hālî degildir. 17 Ve şād hem harf-i şağîrdür. Ya' nî dişler arasından dilüñ tarafından zâhir olur. Zîrâ üzerine va'kf 18 olınsa şıklık gibi şavt hâşıl olur ve şad ki yüz dimekdür mi' et ma' nāsına a'şlda sînle idi. Şoñra 19 ' avāmuñ galebe-i isti' mālîyle ta'hrîf olunup şādla telaffuz ve kitābet olunur oldı ve ehl-i Fûrs 20 gayrı dilden na'kl olınan lügatden harf-i tā vâki' olanı tā' ile telaffuz iderler. Ammā kitābetde yine tā' şüretinde 21 yazarlar. Lâkin bu ' acebdür ki taber-zed lafzı ki şol bi't-te ile uşadılan gāyetde muhkem şekere dirler. Aşlı 22 tā ile teber-zed iken tā' ile yazarlar. Hîz ü şad lafzı gibi düşmüşdür ve ' ayn u kâf yokdur. Egerçi kim 23 ' ayn ile ba' zı elfāz şāyi' dür.⁹² Ve kâf ile hayli lügāt na'kl itmişlerdür. Meşelâ kazā ve kadd ve kâmet 24 gibi ki a'şlda ' Arabîden menkûldür. Fârsî lügatlerde de yazarlar veyā gayrı elsineden na'kl olunup 25 veyā gala'tı meşhûr kabîlindendür. Huşuşā ekşeri A' lām-ı ricāldendür ve evvel ki aşhâb-ı lügāt kitāblarında 26 bāb-ı zāl yazmadukları Fârsîde zāl-ı mu' ceme olmaduğı sebebden degildir. Belki ehl-i Fûrs kâfiye ve isti' mällerinde 27 dāl-ı mühmele ile zāl-ı mu' ceme-i fark itmedükleri sebebdendür ve illā her lafz-ı müfredde harf-i şahîh-i sâkinden şoñra 28 gelen dāl-ı mühmeledür ve bākî zāl-i mu' cemedür diyü ta'şrih itmişlerdür. Mevlānā Şerüfü'd-dîn Ahfîzû'l-far'k 29 beyni dāl ü zāl fe-hüve hu rükn fi'l-Fârsiyyeti'l-Mu' azzam külli mā-ķable sükün bilā vāv, ye fezāk-ı dālu māsivāh-ı mu' accem.⁹³ 30 Sā'ir tafşîli ve istişhādı bāb-ı dālda irād olınmışdur. Ammā lügāt-ı ' Arabiyyeye i' cāz-ı şān-ı Muhammedî 31 ' aleyhe fa'zlu's-şalavāt ve ekmelü't-tahîyyāt ve belāğat-ı Kur' āniyye ve feşāhat-ı terkibiyye ve muhassenāt-ı marāziyye bir vech ile 004b/01 letāfet u melāhat virmişdür ki hiçbir lisân anuñ dā'iresine müteķārib olmaz ve dağı 02 bi'l-küllî ki beş harf vardur Fârsîde ki lisân-ı ' Arabîde yokdur. Anlara hurûf-ı ' Acemî dirler. Üçer nokta 03 ile ' alāmetlenür. Evvelā bādur. Pā vü paren gibi bu harf-i bā-i ' Arabîyle fā ortasında telaffuz olunur ve altında 04 üç nokta qorlar. İkinci cîmdür. Çāh ü

⁹⁰ Ta'şrih ü ta'şhîh itmişlerdür. 16. (4a/06)

⁹¹ -. 16. (4a/09)

⁹² ' ayn ile elfāz şāyi' dür. 3. (4b/19)

⁹³ (Onun "ي" öncesindeki her şey "ج" olmaksızın bir sessiz harf olur. İşte bu, onun işaretçisi ve o, onunla birlikte sözlükte anlamlandırılmıştır.)

çār gibi ve bu harf *cīm*-i ‘Acemī ile *şın* ortasında telaffuz olunur. **05** Altında üç nokta korlar. Üçüncüsü *zād*dur. **Jeft** ü **jüft** gibi bu harf *zā*’i ‘Arabiyyeyle **06** *cīm*-i ‘Arabī ortasında telaffuz olunur ve üstünde üç nokta korlar ve dördüncü *fād*dur. **Fevr** ve **fikende** **07** gibi, bu harf *fā*’i ‘Arabiyle *vāv* ortasında telaffuz olunur ve ortasında üç nokta ‘alâmet korlar. **Ammā** *fā*’i **08** ‘Acemī *hālā* aşlen müsta‘mel degildir. Beşinci *kāf*dur. **Gūr** u **güy** gibi bu harf *kāf*-ı ‘Arabiyle *kāf* ortasında **09** telaffuz olunur ve üstünde üç nokta ‘alâmet korlar. **Bābü’l-Elif** Elif-i memdüde ki ba‘zı **10** maşadır ü ef‘āl evāyilinde şu‘arā-yı Fürsüñ eş‘ārında vāki‘ olmuştur. Şöyle ki eger *irād* **11** olunmasa ma‘nā-yı aşliye aşlā hâlel ü zeled gelmez. Bu ma‘nā iki vechden hālī degildir. Bā *zā*’id olup **12** maḥzā tenbih için ola. Meşelā **Rüdekīnūñ** bu beytinde vāki‘ olupdur.⁹⁴ **Beyt:**

13 Çün be-girded āv pāy ez-pāyidān
 Āşkūhīde be-māned hem-çonān⁹⁵

Ve yāhūd *elif*le ve *elif*siz daḥı mervī lügat ola. **14** **Vārīden** ü **āvārīden** gibi ki yutmaq, *belāğ*⁹⁶ ma‘nāsinadur. İki vechile mervīdür ve āmeden lafzından şīğa-i emrdür. **15** Gel dimekdür. Şāyi‘ān evvelinde *bā* ile. **Beiyā** gelür. **Ammā** gāh olur ki eş‘ār-ı şu‘arāda *bā*suz vāki‘ **16** olur. Niteki Lisānū’l-ğayb ü Tercümāni’l-Esrār-ı H‘āce Hāfızūñ bu şī‘r-i āb-dārında vāki‘ olmuştur. **Beyt:**

17 Hāfız çü pādīşāhet ki gāh mī-nüvāzed
 Renceş ze-baḥt me-nümā bāzā be-‘özr-ḥ‘āhī.⁹⁷

18 Diğer:

Bāzā ki der-firāk-ı to çeşm-i ümīd-vār
 Çün gūş-ı rūze-dār ber-Allāhu Ekber-est

Hemze-i meftūḥa Ki lisān-ı Tāzīde **19** edāt-ı istifhām ü edāt-ı nedādir zebān-ı Fārsīde Fürs şā‘irleri ba‘zı edāt-ı evvellerine **20** idḥāl iderler. Gūyā ki anlarūñ ḫatında harf-i tenbihdür. **Esedī:**

21 Be-hem çün būd mihr ü kemīn-gāh-ı ceng
 Ābā āb-gīne kücā sāḥt-ı seng⁹⁸

Laḫfi:

Abī cürm-rā ger konī ḫulm u cevır
 Koned bī-güneh mer to-rā cevır-i dūr⁹⁹

⁹⁴ Olmuştur. 16. (4b/05)

⁹⁵ (Çünkü dönüp de ayağı yere değince, bükülmeyip öylece kalır.)

⁹⁶ -. 16. (4b/07)

⁹⁷ (Hafız, senin padişahın gibi bazen seni okşar; kaderden olan eziyetini gösterme, tekrar özür dile!)

⁹⁸ (Aşk ve pusu yeri bir olduğunda aynı suyun aynası, nerede taş kadar sert olabilir?)

22 Ve ba^ç zı terkîbler m̄a-beyninde gāh olur *elif* s̄akin ile fāşıla tevessül olunur. **Ser-ā-bālā** ve **Kerd-ā-kerd** ve 23 **Piṣ-ā-dest** ve **Dest-ā-dest** gibi. Ammā Fāzıl-ı Muḥakkik *Deḳāyīku'l-Ḥaḳāyīk* nām kitābında¹⁰⁰ böyle 24 taḳḳiḳ ü tedḳiḳ itmişler ki lisān-ı Fārsīde ba^ç zı terkîbler ortasındaki elif muḳābele ve muvāsāt 25 ma^ç nāsını ifāde ider. İki nesne birbirine tamām muḳābil olup mütesāvī olsalar, ol ma^ç nādan 26 ta^ç bīr itmelü olıcaḳ isimleri ortasına bir elif getirirler. **Ber-ā-ber** ve **leb-ā-leb** de bunuñ gibidür. Ma^ç nā-yı 27 aṣliyesi ṭudaḳ ṭudaḳa gelmekdür. Şu zarfinuñ¹⁰¹ kenārına ber-ā-ber olsa mecāzen leb-ā-leb oldı 28 dirler. Niteki bu beyitte zāhirdür. **Beyt:**

Leb-ā-leb-est ze-ḥūn-ı ciḡer piyāle-i m̄a

Dem-i nuḥust çonin şod meḡer havāle-i m̄a¹⁰²

Deng-ā-deng: 29 de böyledür¹⁰³ ma^ç nā-yı aṣliyesi iki denk birbirine muḳābil ü müsāvī¹⁰⁴ olmaḳdur. Ğalebe-i isti^ç māl 30 ile muṭlaḳ vezinde ve müvāsātde isti^ç māl olunur. Bir yirde iki reng olsa birbirine muḳābil 31 biri ḡālib biri muẓmaḡil olmasa **Reng-ā-reng** dirler. Bir maḡalde iki dürlü nesne olsa vech-i meẓkūr üzerine **005a/01 Gūn-ā-gūn** dirler. **Piç-ā-piç** de iki taraḑdan birbirine muḳābil ü müsāvī olmaḳdur. İki 02 kiṣi pençe ṭutsalar biribirin yeñmeseler ma^ç nā-yı piç-ā-piç bulunur. İki cānibden çekişme olsa bir cānibden 03 ḡalebe bulunmasa ma^ç nā-yı **Keş-ā-keş** bulunur. **Çek-ā-çek** de bunuñ gibidür. **Firdevsī:**

Çek-ā-çāk-ı ḡançer be-gerdūn resīd

04

Ze-Hindūstān ḡūn be-Ceyḡūn resīd¹⁰⁵

Bu kıyās üzerine iki başın birbirine muḳābil 05 ü müsāvī olsalar **Ser-ā-ser** dirler. Ma^ç nā-yı aṣliyesi üzere düpedüzlik ol ḡālete lāzım olduḡiçün¹⁰⁶ 06 ḡalebe-i isti^ç mālle ma^ç nā-yı lāzımıyede menzele-i ḡaḳiḳate varmışdur. Şimdi ser-ā-ser diseler ma^ç nāsı 07 düpedüzdür. Ḥāṭıra gelen ol laḑızdan mütebādir olan şol ḳumāşa ki ḡül ḡül benek benek olmaya 08 altunī düpedüz ola. Ser-ā-ser didükleri ol i^ç tibāriyledür. Muvāfaḳat ü intizām ma^ç nāsına da 09 ol *elif* isti^ç māl iderler. Ma^ç nā-yı aṣliyesinüñ lāzımı olduḡı i^ç tibāriyle meşelā **zen-ā-şoy** 10 dirler. Fetḡ-i zā ile şol er ile ^ç avrata ki aralarında izdivāç ü imtizāç ola. Niteki bu beyitte 11 zāhirdür. **Beyt:**

⁹⁹ (Eḡer suçsuzu zalimlik ve haksızlık yaparak cezalandırırsan kendini uzak bir eziyetin içinde bulursun.)

¹⁰⁰ kitāb-ı fāyīkindē. 3. (5a/25)

¹⁰¹ şu zarfuñ. 3. (5b/02)

¹⁰² (Bizim kadehimiz aḡzına kadar ciḡerimizin kanıyla doludur. İlk nefesimizi böyle aldıysak belki de bu kaderimizin bize gönderdiḡi şeydir.)

¹⁰³ öyledür. 3. (5a/03), 16. (4b/21)

¹⁰⁴ -. 16. (4b/22)

¹⁰⁵ (Haḡerin şakırtısı feleḡe ulaştı, kan Hindistan'dan Ceyḡun'a aktı.)

¹⁰⁶ olduḡından ötüri. 16. (4b/29)

Çü şod şart-ı zen-â-şoyî heme râst

Murâd âmâde geşt ü dâderî hâst¹⁰⁷

12 Yürürken gâh yorgalayup gâh yilmege **tek-â-pû** dirler. **Şeb-â-rûzuñ** aşlı¹⁰⁸ oldur ki gice ile gündüzüñ 13 birbirine¹⁰⁹ irtibâtı olduğundan ötüri ikisine bir çift hükümün virmişlerdür. **Qā' ide-i** muqarreredür ki 14 her şığa-i emr-i mücerred ki ba' zı terkiblerde vaşf-ı isti' māl olunur. Vaşf-ı terkibî dirler. Qā' ide-i 15 Fursüñ *Deqāyık-ı Haqāyık*ndan habîr ü başîr olan erbâbü'l-bâba hafî degildür ki cüst-âyende 16 pinhân-âyende hoş-âyende mağallerinde cüstâ vü pinhânâ vü hoşâ dimek câ'iz olur. Bundandur ki 17 Bârî te'âlâya cell-i celâlehu ve 'amm-ı nevâle **Hudâ** dirler. Bi-hasebü't-terkîb kendü gelici dimekdür. Zîrâ ki vücûdı 18 zâtındandur kendü gelicilik kemâliyle anuñ şânında¹¹⁰ müyesserdür. Lâ-cerem zât-ı Bârîye ıtlâk olunup 19 keşret-i isti' māl ile 'ilm-i hâş oldu. Andan ğayrı ıtlâkı küfr ü zalâl oldu. Meger ma' nâ-yı terkîbi 20 murâd olına. **Beit:**

Âmed ber-men ki men resülem

Güfem to be-rev ki men Hudâyem¹¹¹

Fuşûl-ı 'imâdide taşrih 21 olınmışdur ki ve lev kâle 'alâ vechi'l-mizâhu küfr.¹¹² Hudânuñ sâ'ir tafşîli in-şâ'allâh mağallinde zîkr olunur. 22 **Ve elif-i sâkin** ki ismüñ âhîrine ulaşur. 'Alâmet-i nidâdur. **Melikâ ma'būdâ Hudâyâ** gibi. Haqîkatde Allahımuñ mîmi harf-i nidâdan ' arzür.¹¹³ **Câmî:**

23

Simîn-zeķanâ seng-dilâ lâle-' izârâ

Hoş kon be-nigâhî dil-i ğam-dîde-i mâ-râ¹¹⁴

Ve gâh istegâşe vü nüdbe¹¹⁵ 24 maķâmında irâd olunur. **Beit:**

Derdâ vü hasretâ ki ğanâ'im ze-dest reft

Destem ne-mî-resed ki be-ğirem ' inân-ı dost¹¹⁶

25 Ve gâh olur fehâmet maķâmında işbâ' için kelimenüñ âhîrine ziyâde 26 iderler.

Şâkir-i Buķârî:

Be-âteş-i derün ber-mişâl-i semender

¹⁰⁷ (Evlence şartı kabul edildiğinde her şey düzeldi, amaç gerçekleşti ve düzen geri döndü.)

¹⁰⁸ dağı aşlı. 3. (5b/18)

¹⁰⁹ birbirinden. 16. (5a/05)

¹¹⁰ Zâtındandur ve şânında. 16. (5a/11)

¹¹¹ (Bana geldi ki ben bir elçiyim, sana dedim ki ben Tanrı'yım.)

¹¹² (Şaka amaçlı bile söylendiyse küfürdür.)

¹¹³ -. 16. (5a/15)

¹¹⁴ (Ey gümüş ağızlı, taş gönüllü, le yanaklı! Şu hüznü görmüş kalbimizi bir bakışınla güzelleştir.)

¹¹⁵ **Nüdbe:** Şemün

¹¹⁶ (Ah, ne acı ve ne üzüntü! Ganimetler elimden kayıp gitti ve sevgilinin dizginini tutabilmek için elim yetişmiyor.)

Hemî dün b'âb-ı enderün çün nehengâ¹¹⁷

Dîger:

27

Fil-keş-i bişe ber-gürân kafes kerd

Kemendeş-i deşt ber-gevzen habâ kerd¹¹⁸

Eyâ şahî ki mülk-i to kadîmî

28

Ze-neyâket-i pâk ber-dâz ejdehâkâ¹¹⁹

Ḥabâk ağıl ma' nâsınadır. Ejdehâk, Daḥḥâk-ı nâ-pâkuñ 29 laqabıdır. **Ni' metî:** Âḥîr kelimedede *elif* ziyâde ittişâf için gelür dimiş meşelâ¹²⁰ **büyâ bînâ tüvânâ 30** gibi ve ba' zıları emr şîğasınınñ âḥirine ulaşur, şîfat-ı müşebbihe olur. Dâñâ bilici, bînâ 31 görici, tüvânâ güçlü, zîbâ yaraşuqlu dimekdür diyü naql eylemişler. **Fâzıl-ı Muḥakkîk Deḳâyıku'l-Ḥaḳâyıḳında 005b/01** böyle taḥkîk ü tedkîk eylemişler¹²¹ ki **büyâ** mürekkebdür. Bir cüz'î büydür. Ḳoḥu ma' nâsına bir cüz'î daḥı *elif*'i mübâlağadır. **02** Bu sîğa lisân-ı Fârsîde mübâlağa şîğasıdır. Niteki bînânunñ ma' nâsı göregen ve şenavânunñ **03** ma' nâsı işitgendür. Büyâda ve cüyâda ve bunların emşâlinde¹²² mübâlağa ma' nâsı vardır. Âḥîr **04** kelimedede *elif* ol şîğanunñ 'alâmetidür. Zîbâda ve şekîbâda olan *elif* de ol *elif*dür. **05** Mefhûmlarında ma' nâ-yı mübâlağa mu' teberdür. **Bînâ** mürekkebdür. Bir cüz'î bîndür ki ism-i fâ' ildir. Görici **06** ma' nâsına dîdenden me' ḥûzdür. Ḥilâf-ı kıyâs üzerine cihân göriciye cihân-bîn dirler. **07** Bir cüz'î de *elif*dür ki lisân-ı Fârsîde vaşf-ı cibillî ile tavşîfüñ edâtıdır. Bu maḥalde ba' zı **08** tafşîl daḥı vardır. İn-şa 'allâh gelür.¹²³ Bînâ lafzında olsa gerek. Zür ol güçdür ki kesbîdür. **Tüvân** Ḥulḳî olan **09** güçdür. Tüvânâ güçlüdür. Dâñâ billüdür. Şekîb ile şekîbâ gibi şekîb şabırdur. Şekîbâ şabırludur. Zîb ile zîbâ da **10** öyledür. Ol ḥâlet ki 'ârîzîdür, anda edât-ı tavşîf menddür. Niyâzmend, derdmend gibi niyâz da **11** derd de umûr-ı ârizadandır. **Ammâ** ol ḥâlet ki ḥulḳı ola anuñ edâtı âḥîr kelimedeki *elif*dür. Bînâda, bâlâda **12** ve tüvânâda olan *elif* gibi zürâmend dinmedügi gibi tüvânmend de dinmez. Zürmend ve tüvânâ dinür. **13** Ḳâ'ide-i mezkûrenunñ muḳtezâsı oldur. **Su'âlî Cevâbdan** farḳ için âḥîr kelimeye *elif* ziyâde iderler. **14** **Ammâ** ğâlib budur ki su'âle girmez. Cevâba girer. Niteki Ḥ'âce Ḥâfîzuñ bu beytinde vâḳı' olmışdur. **Beyt:**

15

Güftem ki ḥaṭâ kerdî vü tedbîr ne-în bûd

¹¹⁷ (Ateşin içindeki semender ve suyun içindeki timsah gibi.)

¹¹⁸ (Orman fillerini onları çeken eşekler kafesledi, onun koşumunu ovadaki geyiklere taktı.)

¹¹⁹ (Ey padişah! Senin mülkünün kökleri derindir. Cömertliğimle ejderhayı alt et!)

¹²⁰ gelür, meşelâ. 3. (6a/08)

¹²¹ taḥkîk ü tedkîk itmişler. 3. (6a/10)

¹²² bunların mübâlağa. 3. (6a/12)

¹²³ -. 16. (5a/31)

Güftâ çi tüvân kerd ki taqdîr çonîn bûd¹²⁴

Bu beyit de öyledür. **16 Beyt:**

Güftem ğam-ı to dârem güftâ ğamet ser-âyed

Güftem ki mâh-ı men şev güftâ eger ber-âyed¹²⁵

Eger kolay gelürse **17** diyecek yirde ‘Acem eger ber-âyed dir¹²⁶. Gâh olur ki ol elif su’âle de dâhil olur. Niteki Mîr Hüsrevi Dehlevîniñ bu **18** beytinde vâkı‘dür¹²⁷ ki Hüsrev-i Pervîz Ferhâda Şîrîn ile mâbeynlerinde vâkı‘ olan aḥvâl u eṭvâr¹²⁸ su’âl itdükde Ferhâd cevâbında böyle dimişdür. **Beyt:**

Be-güftâ ber-to endâzed gehî nûr

Be-güft ârî vü lîkin çün meh ez-dür¹²⁹

Hüsrev-i Pervîz **19** Ferhâd Şîrînle mâ-beynlerinde vâkı‘ olan eṭvâr u aḥvâlden su’âl itdükde Ferhâd cevâbında beyt-i **20** mezkûr ile böyle dimişdür. **Qısm-ı Evvel Der-Esmâ-i Câmide vü Müştakka. Bâbü’l-Elifi’l-Memdüde mine’l-esmâ’.** **21 İsm-i Câmid** Şol lafza dirler ki münâsib-i ma‘neviyye ḥasebiyle lafz-ı âḫirden me’ḥûz¹³⁰ olmaya **22** Fâzıl-ı Muḥakkiḳ *Deḳâyıḳu’l-Ḥaḳâyıḳ*ında böyle taḫkiḳ ü tedkiḳ itmişler ki ism-i câmid üç kısmdur. Bir kısmı **23** zât-ı maḥz için vaż‘ olunmuşdur. Medlûlünde ondan zâ’id nesne yoḳdur. Zer gibi. **Qısm-ı 24** âḫiri vaşf-ı şarf için vaż‘ olunmuşdur. Medlûlünde ondan zâ’id¹³¹ nesne yoḳdur. **Şekîb 25** gibi. **Qısm-ı şâliş:** Zât-ı mevşûf için vaż‘ olunmuşdur. Medlûlünde zâtından zâ’id bir vaşfa ki **26** ol zâtıla ḳâ’im olur. Delâleti vardur merdî gibi. **Recüliyyet** ki lisân-ı Türkîde ondan erlik **27** ile ta’bir iderler.¹³² Bir vaşf-ı zâ’iddür merdde ve reclde tazamminan ol vaşfa delâlet vardur. **28 Ma’nâ-yı vaşfiyyete** delâlet iden ḥarf-i yâ ism-i câmidüñ bu kısmına dâhil olur. Meşelâ **merdî 29** ve **serdî**¹³³ gibi dirler. Ol iki kısmına dâhil olmaz. Meşelâ zerrî dimezler. Şekîbî

¹²⁴ (Bir hata olduğunu ve bunun elde olmadığını söyledim, o da “Ne yapayım, kader böyleymiş.” dedi.)

¹²⁵ (“Senin üzüntünü taşıyorum.” dedim, “Üzüntün seni sarar.” dedi. “Benim ayım ol.” dedim, “Eğer o gelirse.” dedi.)

¹²⁶ eger âyed dir. 3. (6a/26)

¹²⁷ vâkı‘ olmuşdur ki. 16. (5b/12)

¹²⁸ eṭvâr u aḥvâl. 3. (6b/01)

¹²⁹ (Onun sözleri senin üzerine nur gibi parlar, bazen “evet” der ama aynı uzaktaki ay gibidir.)

¹³⁰ me’ḥûl. 16. (5b/16)

¹³¹ ziyâde. 16. (5b/18)

¹³² olunur. 16.

¹³³ Merdi dirler ve serdi dirler. 3. (6b/12), 16. (5b/23)

dimezler.¹³⁴ **Ā:** *Şihāh-ı* 30 ‘Acem şāhibi dir ki: Āyā bi’l-medd ey Bār-ı Hudā ma’ nāsınadır. Haze’l-üslüb kıyāsī fi-küllü’l-Münādī 31 bekelimete ey ü bi-dünhā terektü fi-haze’l-kelimetü’t-tertibî’l-ma’ hüd lî-güni’l-ibtidā’. Bi’smi’llāhu te’ālā **006a/01** ve şavāb¹³⁵ ma’ nāsına ve *āmeden* lafzından şīğa-i emrdür. *Gel* dimekdür. **Beyt:**

Bāzā ki der-firāk-ı to çeşm-i ümîd-vār

02

Çün güş-ı rûze-rā be-Allāhu Ekber-est¹³⁶

Ve āhirine bir *yā* getirüp āy dāhî dirler. **03 Ābā:** ‘Acebā ma’ nāsına ve āş ve āşāmīdī ya’ nî içmek ma’ nāsına ve hūriş ya’ nî yiyiş¹³⁷ **04** ve āşāmīden ma’ nāsına da gelür. Āvā daḥı lügatdür. Āş ma’ nāsına zīrā lisān-ı Fārsīde *vāv*la **05 bā** arasında tebdül ü tevāhî vardır. *Halīmī* ve *Karahişārī* ve *Vesīleti’l-Maḳāşid* şāhibi zıkr **06** olunan¹³⁸ ma’ nālarda müttefiklerdür. Ammā *Ni’metī* medd-i *elif*le ‘acebā ma’ nāsına ve ḳaşr ile sā’ir ma’ nālara naḳl **07** eyledi. [b-ā-h] **Ābāhā** Aşlar dimekdür. Ābānuñ cem’ idür. [b-e-d-e-s-t] **Ābdestā:** Bi’l-med ve’l-ḳaşr ibriḳ-i ābdestān **08** ma’ nāsına. [z-r-f-z] **Āzer-fezā:** Od yaḳıcı. [-r-] **Ārā:**¹³⁹ Ārāstenden emr-i muḥaffedür. Vaşf-ı terkībî de **09** olur. Meclis-ārā ve dil-ārā gibi. **Beyt:**

Serem zed-est şod çeşm ez-intizār be-sūḥt

10

Der-ārzūy-ı ser ü çeşm meclis-ārāyī¹⁴⁰

[-s-] **Āsā** Esneme, *sūbā*’ ma’ nāsına maşdarında āsā keşiden **11** dirler. **Behrāmī:**

Çonān nümūd be-mā dūş māh-ı nev dīdār

Çü māh-ı men ki koned gāh ḥ’āb-ı ḥoş-āsā¹⁴¹

12 Ve beñdeş, mānend ve *şebēh* ma’ nāsına müşk-āsā ve ‘anber-āsā gibi. **Şems-i Faḥrī:**

Şefiḳ geşt zamāne-i me-rā ḡulām-şıfat

13

Refiḳ geşt sa’ ādet-i me-rā mürīd-āsā¹⁴²

¹³⁴ Remneşī şāhibi *elif* kelime āhirine gelse nisbet için olu kī lafzında olduğı gibi ki bu beyt ile istişhād olmuştur. **Beyt:**

Zāhidī bīned be-gūyed ey giyā
Himmetī bī-dār ez-behr-i Hudā

¹³⁵ (Bu üslup benzetmedir. Çünkü her çağrıcı, herhangi bir kelimeyle çağrısını bırakmış ve bu kelimenin bağlarını başlangıçta “Allah’ın adıyla” koymuştur.)

¹³⁶ (Tekrar senin ayrılığınla gözüm ümidinle dolu oldu, tıpkı Ramazan ayında kulaklarımın duyduğu “Allahu Ekber” gibi oldu.)

¹³⁷ ve ḳatıḳ idim ma’ nāsına nān ḥoriş dirler ve. 16. (5b/29)

¹³⁸ olan. 3. (6b/20)

¹³⁹ -. 16. (6a/03)

¹⁴⁰ (Beklemekten başım döndü ve gözlerim kızardı. Baş ve gözlerin dileğinde meclisin düzenlenmesi vardır.)

¹⁴¹ (Dün gece bize yeni ayı gibi göründü, benim ayım gibi zaman zaman güzel bir rüya sundu.)

¹⁴² (Zaman bize köleymişiz gibi şefkatli olur, mutluluk bize bir mürit gibi dost olur.)

Ve *šin*-i mu' ceme ile *āsā* ve *āsyā* mānend **14** ma' nāsına mervī lügatdür ve uyğuda ağız açuq kalmağ ve *āsūden* lafzından *şığa*-i emrdür. **15** *Beyāsā* gibi ve ba' zı terkiblerde şıfat dağı isti' māl olunur. *Mihmān-āsā* ve *rūh-āsā* **16** gibi ya' nī konuq diñlendirici ve cān diñlendirici dimek olur ve *āsāyiş* ve *rāhat* ma' nāsına **17** ve *kağum* didükleri cānvārcige dirler. [-s-t-] **Āstā**: Bi'l-medd ve'l-kaşr ve bi'z-żim¹⁴³-ı tefsir¹⁴⁴-i zenddür ve zend **18** ü pā-zend iki kitābdur. Halil-i Celil Melik-i 'Allām İbrāhīm 'aleyhi's-selām hazretlerine nāzil olan **19** şuhufdan Şems-i Fağrī zend-i tefsir-i Pāzenddür ve Pāzend İbrāhīm 'aleyhi's-selām şuhufunuñ esrārına **20** 'ālim bir şāhib kitābdur diyü naql eylemiş ve sitāyiş ma' nāsına bu lügat on sekiz vech üzerine mervīdür. **21** *Zend-büstā* ve *Zendestā* ve *Zendāstā* evvelki lafz-ı aşda *Zend-bāstā* idi. *Bā* 'i muşāhabetle **22** ikinci lafz-ı aşda *Zend-āstā* idi. *Ber-sebil*-i ta' dād. Üçüncü lafz-ı aşda *Zend-āvestā* idi. **23** 'Ağ ile ve *yāhūd* *Zend-ābistā* *bā* ile *şābit*¹⁴⁵ olduğdan şoñra lisān-ı Fārsīde *bā* ile *vāv*ñ **24** *tevāhisi*¹⁴⁶ muğarrerdür ve feth ü zımm-ı hemze ile *estā*, *ustā* ve feth ü zamm-ı sīnle *setā*, *sütā* ve feth-i **25** *vāv* ve *šin*-i mūhmele ile *vestā* ve *šin*-ı mu' ceme ile *vūştā* ve *medd*-i hemze ve *kesr*-i *bā* ve *sūkūn*-ı *šin*-i mūhmele ile **26** *ābisetā* ve *kaşr*ıla *ebestā* *Karāhişārī* ve *Zend-āstā* ve *Zend-üstā* ve *Zend-istā*. *Ni' meti* **27** *Zend-estā* ve *Zend-istān* ve *Zend-üstā* ve *Vesiletü'l-Mağāşid*¹⁴⁷ şāhibi *Zend-bestān* ve *Zend-üstān* *Zend-istān* **28** ve *Zend-üst* diyü naql eylediler. [-s-m-] **Āsmā**¹⁴⁸: *Āsmān* lafzından muğaffedür ve yüce, 'ālī ma' nāsına. **29** [-s-y-] **Āsyā**: *Āsyāb* lafzından degirmen. 'Arabca *tāhūn* ma' nāsına. **Senāyi**:

30 Bā-girān-cān me-gūy hergiz rāz
Āsyā çün devr şod şevēd ġammāz¹⁴⁹

Bu beyitden añlanur ki **31** *āsyā* degirmen taşı ola. Aşılısuz ma' nā-yı mevzū' lardur. *Mecāz*-ı mürsel *tarīkasınca* **006b/01** *hod* *kañkısı* gerekse murād olur. [-ş-y-] **Āsyā**: Şibh ü mānend-*āsā*¹⁵⁰ ma' nāsına bu lügat *šin*-i **02** mu' ceme ve *sīn*-i mūhmele ile mervī lügatdür. Bu ma' nāya ve *esnemek* ma' nāsına ġayrı adları anda *mestūr*dur. [ş-y-k-ā-r] **03** **Āşikārā**: Bellü dimekdür. *Zāhir* ma' nāsına *Fāzıl*-ı *Muğakkiğ* *Değāyığı*'l-*Hağāyığı*da böyle *tağkiğ* ü *tedkiğ* **04** *itmişler* ki *āşikār* *zāhir* dimekdür. **Hāfiz**:

¹⁴³ ve'żimn. 3. (7a/06), 16. (6a/10)

¹⁴⁴ -. 16. (6a/10)

¹⁴⁵ *zendābista* ile *şāliš*. 3. (07a/07)

¹⁴⁶ *bā* ile *vāv* arasında *tevāhī* vü *tebādül*. 3. (7a/12), 16. (6a/17)

¹⁴⁷ *Vesiletü'l-Mağāşid* yok. 3. (7a/16)

¹⁴⁸ *Āsmā* karşılığı *āsyā*'da verilmiş. 3. (7a/16)

¹⁴⁹ (Alçak kimseye asla sır söyleme! Eğer değirmen iki olursa, o sır herkese taşınır.)

¹⁵⁰ mānend. 16. (6a/25)

Dil mī-reved ze-destem šāhib-dilān-ı Hūdā-rā

05

Derdā ki rāz-ı pinhān h̄'āhed şod āşikārā¹⁵¹

Āşikār anuñ tamām muķābili nihāndur ki ma' nāsı 06 hafīdür. Niteki bu beyitte ri' āyet olunmuşdur. **Beyt:**

Hemī gūyedem ez-Hūdā-yı cihān

Be-tersem hemī āşikār u nihān¹⁵²

07 zıkr olınan H̄'āce H̄'āfızuñ beytinde nihān geldüğü vezn 08 maşlahatı içündür. Hüveydā da zāhir ma' nāsınadır. Niteki bu beyitte vāķi' dür. **Beyt:**

Güft ān yār ki ez-o geşt serdār-ı bülend

09

Cürmeş ān būd ki esrār hüveydā mī-kerd¹⁵³

Ammā āşikār ile hüveydānuñ 10 farkı vardır. Āşikārāda mu' teber olan zühūra mazhar-ı hissde zühūrdur. Hüveydāda muṭlaķ zühūrdur. 11 'Aķlī zühūra da şāmildür. Peydā lafzında bu maḥalle muṭa'allıķ ba'zı tafşil olunmuşdur. Āşikārānuñ *elif*-i 12 hızfı cā'izdür.¹⁵⁴ Gāh olur *elifni hāya* tebdil iderler āşikāre 13 dirler. Āşikār muķābele-i rāzda da isti' māl olunur. Tafşili rāz lafzında mezkūrdur. [-ş-n-] **Āşinā:** Biliş 14 yār u muşāhib ma' nāsına¹⁵⁵ ve yüzgüç ve şuda yüzmek, *sabbāh* ma' nāsına.¹⁵⁶ **Selmān:**

Dilem-rā bā-gam-ı 'aşket be-ma' nā āşināyī dih

15

Ki ten-rā āşinā kerdem ne-mī-şāyed der-īn deryā¹⁵⁷

[-ş-y-] **Āşiyā:** Beñdeş, āsā gibi sā'ir 16 esāmisi¹⁵⁸ anda meştürdür ve kuş yuvası bu ma' nāya āşiyān ve āşiyāne lafzından muḥaffef 17 olur.¹⁵⁹ Lisān-ı 'Arabīde *vikr* dirler. [-ķ-ā-ķ-y-] **Āķāķiyā:**¹⁶⁰ Kuzı kulağınun şıķındusı ve koz dekeginun 'uşāresine koz 18 daḥı dirler. [-ķ-] **Āķā** Lisān-ı H̄'ārezmde¹⁶¹ maḥdūm-ı büzürg ma' nāsınadır. Niteki Türkīde āga dirler. 19 [-l-] **Ālā:** Ālūden lafzından ism-i maşdardur. Bulaşık ma' nāsına ve şīga-i emrdür ve vaşf-ı terkībīdür. 20 [-l-t-m-g-] **Āl tamgā:** Zebān-ı H̄'ārezmde nişān-ı pādīşāhiye dirler. **Kātībī:**

Be-her gāzel-i Nā'ib ü Manşūr ü Naşb-nāmiye

¹⁵¹ (Ey Allah'a gönül bağlayanlar, gönül elimden gidiyor. Bu ne dert ki gizli sır açığa çıkmak istiyor.)

¹⁵² (Ben cihanın Tanrısından korkarak hem açık hem de gizli bir şekilde söylerim.)

¹⁵³ (O dostu söyle, yüce komutan ondan geçti; onun tek suçu sırları açık bir şekilde ortaya sermesiydi.)

¹⁵⁴ niteki beyt-i sâbıkda vāķi' olupdur. 16. (6b/04)

¹⁵⁵ -. 16. (6b/06)

¹⁵⁶ yüzgüç, sabbāh ma' nāsına. 3. (7b/05)

¹⁵⁷ (Gönümü senin aşkının sıkıntısıyla tanıştı; bedenim bu denize tanıdık değil (orada yüzemem))

¹⁵⁸ adları. 16. (6b/08)

¹⁵⁹ muḥaffefdür ki. 16. (6b/09)

¹⁶⁰ **Āķāķiyā:** H̄'arnūb-ı Mısrī, h̄'arnūb-ı K̄ıbtī. 16. (6b)

¹⁶¹ H̄'ārezm lisānında. 3. (7b/09), 16. (6b/11)

21

Āl tamğāyī-st ez-sultān-ı deryā-bār gül¹⁶²

Ve bāc u ħarāc ma' nāsına. [-l-v-] **Ālvā:** Bi'l-medd ve'l-qaşr **22** şabr didükleri dārūdur ki bir acı ağacūñ şıķındusıdır. Eyüsi Soķotradan gelür. 'Aden **23** muķābelesinde bir ceziredür. [-n-c-] **Ān-cā** Anda ve ol yirde dimekdür. [-n-r-] **Ān-rā** Anuñ ve aña¹⁶³ ve anı ma' nāsınadır. **24** [-n-h-] **Ānhā** Anlar dimekdür. [-v-] **Āvā** Bi'l-medd ve'l-qaşr āvāz ma' nāsına. **Esedī:**¹⁶⁴

Ze-menzil be-menzil hemī şod cihān

25

Sebük hem-çü āvā be-güş ez-dehān¹⁶⁵

Ve yanķu şadā ma' nāsına ve hezār-destān¹⁶⁶ didükleri kuşcağızdur. **26 Şems-i Fahri:**

Sezed ki ehl-i hüner çün hezār-avā nīz

Ber-āverend be-taħsīn-i ān hezār-āvā^{167 168}

Ve aş ve **27** ābā ma' nāsına birinc-āvā ve bulķur-āvā gibi. [v-ā-h] **Āvāhā:** Aşlar cem' -i āvādur. [h-n-r-b] **Āhen-rübā:** Mıķnaţıs didükleri taşla demiri cezb idüp çeker. **28** Deryā-yı ķulzumda olur.¹⁶⁹ Olduğı yirüñ gemileri mismārlanmayup ip ile ta' mīr iderler. Zīrā **29** üzerine mismārlı gemi uğrasa mıķnaţıs demiri çeküp cezb idüp geminüñ tahtaları **30** ayrılıp ġarķ olur. A' lāsı sürġ u siyāh levn olur. Ŧabī' atı ħār yābisdür. Ĥāşşiyeti oldur ki **31** eger bir kimsenüñ bedenine đarbla demir toķınup ġāyetde ağrıtsa üzerine mıķnaţıs döġüp ekse **007a/01** vece' anı sākin ider ve ħāmīle ' avrata ayağına bağlasalar oğlanını dūşirür ve bedende demren ķalsa üzerine **02** tıtsalar çeker çıkarur. Eger saġak idüp mesmūmlı cerāġata tılā eyleseler zehrini cezb eyler. Üzerine **03** şarımşak sürseler ġassiyeti gidüp cezb idemez. Sirke yāhūd ķan ile yusalar **04** girü ġassiyeti ' avdet ider. ' Arabīsi üç vech üzerine isti' māl olunur. Feth-i *mīmile* mıķnāţıs **05** ve mıķnaţıs ve mıķnāţıs. Fārsīsi āhen-rübā, āhen-keş, āhen-rübā vü seng lafzı ilġāķ idüp **06** seng-i āhen-rübā vü seng-i āhen-keş dağı dirler ve āhen-rübā lafz-ı mürekkebdür **07** ve bir cüz' i āhendür ki demirdür ve bir cüz' i dağı rübādur ki rübūdenden lafzından ki çekmek

¹⁶² (Her gazel Naib, Mansur ve Nasb'in ismine aittir; derya damlasındaki gül padişaktan bir nişandır.)

¹⁶³ aña ve anuñ. 3. (7b/15), 16. (6b/16)

¹⁶⁴ Esedī -. 3. (7b/16)

¹⁶⁵ (Ses bütün menzilden menzile dolaşarak ağızdan kulağa yavaşça geliyor.)

¹⁶⁶ Hezār-destān ism-i mürekkebdür. Bülbüle beñzer bir kuşdur aña yalnız hezār da dirler. Bülbül degıldür ammā erbāb-ı lüġat bülbüldür diyü rivāyet itmişler ammā Fāzıl-ı Muġaķķıķ *Deķāyıķu'l-Ĥaķāyıķ*da bülbülüñ ġayrı olduğını taşriġ idüp Ĥ' ace Ĥāfızuñ bu beytini irād eylemişdür. **Beyt:**

Şad-hezār ān gül-şüküft ü bānķ-ı murđi ber-nüġāst

'Andelibān-rā çi pīş āmed hezārān-rā çi şod

¹⁶⁷ -. 16. (6b)

¹⁶⁸ (Hünerli olanlar ona övgü getirmek için binlerce seslense uygundur.)

¹⁶⁹ Ve āġirine bir yā getirüp āhen-rübāy dağı dirler. 3. (7b)

ma' nāsına cihāndan me' hūzdur. [-h-n-s-] **Āhen-sā: 08** Demir egesi ve āhirine bir *yā* ziyāde idüp āhen-sāy daḡı dirler. [-y-] **Āyā:** ' Acebā ve ey falān dimekdür. **Ḥāfız:**

09

Ānān ki ḡāk-rā be-naẓar-ı kimiyā konend

Āyā buved ki kūşe-i çeşmī be-mā konend¹⁷⁰

[-y-r-s-] **Āyresā:** Kök, süsen dibi ki 10 'ämme ẓatında benefşe köki demekile meşhürdür. Bu lügat üç vechile mervīdür. [-y-y-n-h-g-y-t-y-n-m-] **Āyine-i gītī-nümā:** Āyine-i 11 gītī-nümā İskendere nisbet olunur. Āyine-i İskenderī daḡı dirler. Kütüb-i Tevārīḡde meşhürdür 12 ki vaḡtā ki İskender tamāmet-i mülk-i 'āleme ḡākim ü mālik olup kūş-ı ẓaṡṡana-i 'āzāmeti heft iḡlīmūñ 13 çār gūşesinde urılıcaḡ İskenderiyye nām şehriñ bināsına ibtidā idüp uşul-i erkānī 14 ḡavā' id-i ḡākimiyeye üzere mü'esses ü fūrū' -ı muḡassenāt-ı bünyānī mevāzīn-i hendesiyyeden muḡtebes keh-keşān 15 üzere māḡ gibi şāh-rāḡlar ve vaẓ' idüp ve sūr-i sūrūr-ı encām ve hāle-endāmıñ beden-i sīmīni 16 zūlf-i zūhreye şāne ve burc-ı sengīnī nesr-i ẓā'ire āşiyāne olup hezār şun' -ı bedī' -i dil-ārāmıla ārāste 17 vü envā' -ı zīb ü ziver mālā-keḡām birle pīrāste bir şehri ferruḡ-fāl-i cennet mişāl-i ḡaşr-ı bī-ḡuşūr-ı cenān 18 gibi dil-gūşā ve bedī' ü't-timşāl olup maḡbūl-ı enām ü maḡbū' -ı ḡaşş ü 'ām olıcaḡ ol zamānda 19 olan ḡukemā ve fuẓelāyı ki server ü serdārları Eflātūn ālihī ve Aristōḡalis nāmdār idi. 20 Cem' idüp ve ḡitāb-ı müsteḡāb eyleyüp didüḡi şāḡife-i rüzḡārda *nāmem yevmü'l-ḡarār-ı müşebbit 21 ve meşṡūr* ve bu āşār ile dā'imā meẓkūr olmaḡıçün bu şehri dil-ārām u ferḡunde-maḡāmı envā' -ı defāyin 22 ü ḡazāyin şarf idüp ma' mūr eyledim dilerim ki sizlerūñ daḡı bir şūret-i pūr-ḡikmet-i 'acībe ve bir timşāl-i 23 bedī' a hey'et-i ḡarībeñüz eşeriyle bu şehri nāzenīn-i behişt-āyīn. **Zāt-ı Ḳarār u Mu' ayyen** olup dā'imā ābādān 24 ve ḡal' a-i Kevkebān, Ferḡadān gibi evc-i rif' atde tābān u dirāḡşān ola. Zīkr olınan ḡukemā bir yire 25 mānend-i Süreyyā cem' olup kemāl-i ḡikmetde ḡudretlerin zūhūra ḡetürüp heft āḡter ü düvāzdeh 26 burcuñ ḡāḡ subḡānehu ve te'ālā cell ü 'alā şānlarında icād ü ibdā' itdüḡi te'şīrāt ü ḡarekāt-ı münāsibelerini 27 gözleyüp ve ḡuvvā-yı 'āliye-i felekiyyeyi ḡuvvā-yı sāfile-i arzıyye ile teẓvīc ü temzīc idüp 28 eşnāf u envā' me'āden ü cevāhirden bir 'aẓīm āyīne tertīb ü terkīb idüp ol şehri 29 'acībūñ ve burc u bārūsında bir maḡall-i münāsibde irtifā' yı biñ zīrā' bir mīl 'aẓīm üzere tılısmla 30 ol āyīne-i vaẓ' idüp āyīne-i İskenderī āyīne-i gītī-nümā diyü nām virdiler. ḡaşşası bu idi ki **Ḥavāş-ı Āyīne-i İskender** 31 aḡşā-yı vilāyet-i a' dāda deryā üzerine bir sefine ḡıkşsa bu āyīnede ol ān şekli zāhir **007b/01** ü peydā olup def' ī vü ref' ī tedārikin idüp ol sefine' i fī'l-ḡāl iḡrāk iderler

¹⁷⁰ (Topraḡa bakıp da onu altına çevirenler acaba bize de göz ucuyla bakarlar mı?)

idi. **Ṭarīḳ-i 02** ḫariḳi bu idi ki ol āyinenüñ vasaṭında siper-mişāl bir sūrāḫ var idi verāsından evvel **03** sūrāḫdan mutaraşşad olup güneş istivādan nüzül idüp gemi rāst-ı āyineye muḳābelesine geldükde bi-ḳudreti **04** Allāhu te‘ālā ol āyineden āteş peydā olup fi‘l-ḫāl ol gemi deryāda yanardı ve yandığı āyineden **05** zāhir olup mütesellī olurlar idi. Müddet-i medīde ol āyīn ü minvāl üzere müstemer olup **06** a‘dā ašlā İskenderiyye cānibine bed-naẓar itmege ḳādir degiller idi. Egerçi dā‘imā izālesine envā‘ sa‘y **07** u iḳdāmlar ve ḫīlede gūşiş ü ihtimāmlar iderler idi. Lākin ānda zuhūrda gelen pādişāhlaruñ kemāl-i **08** taḫaffuz u teyaḳḳuzlarından neslen ba‘de nesl ḫıfz ü ḫırāseti bābında vaşiyet ü sipārişlerinden emrinde ḡāyetde **09** nigerān üzere olmaḡın fırsat bulımlardı. Tā ki ba‘de zamān pādişāh-ı güm-rāhlardan birisininüñ **10** ṭam‘ u ḫırşı ḡālib olmaḡın ‘add ü fırsat bulup mezkūr mīlūñ taḫtında İskender Şeddād-ı ‘Āddan **11** ve sā‘ir taḫt-nişīn-i salāṭīn-i ‘ālī-nejāddan cem‘ ü taḫşil itdüğü ḫızā‘in-i bī-ḫadd ü defāyīn-i bī-‘add **12** defn itmişdür diyü ṭam‘a virmeḡin ol cāhil, ḡāfil ve cām-ı māl-ā-māl muḫabbet gerdūn-ı dūn-ı pūr-miḫnetden **13** lā-bi‘ aḳluñ gūş-ı ḡaflet nuyūşına bu ḫaber-i maẓarrat eşeri ḳopıcaḳ ol ārzū vü āz ile mīlūñ altını **14** ḳazduḳda tılısm bozulup ḫarāb ü yabāb olup az nesne de bulmayup āyīne-i ḫaşıyyeti mu‘aṭṭal oldu. **15** Mezkūr āyīne ve şun‘ında ve şeklinde çok iḫtilāf vardır. Ammā bu rivāyet şihḫate aḳreb olmaḡın **16** tesvīd olındı. Vallāhu ā‘lem. **El-Elifi’l-Maḳşüre** [-b-] **Ebā**: Āş ḫūriş ya‘nī yiyiş ve içmek meddile daḡı **17** rivāyet olunmuşdur. **Kemāl-i İşfahānī**:

Der-maṭbaḡ-ı to çüb ḫored tā abā puzd

Āteş ki ez-tekebbür sermāye-i ebā-st¹⁷¹

18 Ebā ‘Arabīdür.¹⁷² İmtinā‘ manāsına ya‘nī İblis ‘aleyhi’l-la‘ne oddan ḫalk olınuḡından¹⁷³ ötüri **19** ādeme secde itmedi. **Muḫammed ‘Aşşār**:

Ebā kon ez-ebā-yı maṭbaḡ-ı dehr

Ki hest ālūde bā-pālūdeeş zehr¹⁷⁴

20 [b-d-s-t] **Eb-destā**: İbrīḳ meddile daḡı rivāyet olmuşdur ve sā‘ir esāmesi anda mezkūrdur. **21** [b-r-k-a-k-y] **Ebrikākiyā**: Örümcek evi, beytü’l-‘ankebūt¹⁷⁵ ma‘nāsına.

Laṭīfi:

Delīlet çü ebr-ist pūşāy-ı ḫaḳ

¹⁷¹ (Senin mutfaḡında yer edinebilmek ve tencereyi kaynatmak için ateş kibirli bir şekilde sermayesi olan odunu yiyor.)

¹⁷² Şonrağı ebā ‘Arabīdür. 3. (7b/27), 16. (6b/27)

¹⁷³ oddan yaradıldıḡından. 3. (8a/01)

¹⁷⁴ (Zamanın mutfaḡınının yiyişinden şeytanı uzaklaştır, çünkü o temizlikle değil pislikle ve zehirli bulanmıştır.)

¹⁷⁵ örümcek, beytü’l-‘ankebūt. 3. (8a/04)

22

Büstî-st hem çün ebrikâkiyâ¹⁷⁶

[b-s-t] **Abestâ:** Hâlıl-i Melik-i Celîl İbrâhim peygambere ‘*aleyhi’s-selâm* 23 inen şuhuf ve ba‘ zılar şuhufuñ tefsîridür didiler. Hâk budur ki tefsîridür. **Hüsrevânî:**

24

Çü gülbün ez-în âteş nihâd ü ‘ aks efkend

Be-şâh-ı o¹⁷⁷ ber-durâc şod abestâ-ğ̃ân¹⁷⁸

[b-v-ğ-â-s] **Ebü hâsâ** 25 Nebâtâtdan hâss-ı humâr dimekile ma‘ ruf bir otdur. [t-â-l] **Etâlâ:**

Bulamaç aşı. [r-j] **Arjâ:** Kıymet ü miqdâr 26 ârzü, erc ma‘ nâsına. [r-s-ğ-v-ğ-v-l-y]

Erestühüliyâ: Karga düvelegi. [r-ğ-â-m-â-s-y] **Artamâsiyâ:** Kovan 27 çiçeginüñ ağacı. [-

z-] **Ezâ:** Mezdekî şakız. [-j-d-r-h-] **Ejderhâ:** Ol büyük ‘azîmü’l-cüşşe yılandur ki âdemi

28 ve şığırı yutar. **Selmân:**

Murâd u kâm-ı dünyevî muzırr çün zehr-i mâr âmed

Zi-behr-i zehr her sâ‘ at me-rev der-gâm-ı ejderhâ¹⁷⁹

29 Ejderhâ ve ejder faşîh lügatlerdür. [-z-d-s-t-f-z-] **Ejdest-fezâ:** Ol nişân ü ‘alâmet-i 30

pâdişâhîdür ki kimseye¹⁸⁰ nazar-ı ‘inâyet buyurılıp¹⁸¹ bahşış ü ‘ağaya mükârin olup

bâcdan 31 ve sâ‘ir bed‘-i tekellüfâtdan mu‘âf ü müselleme eyledüklerinde virürler. Ol

hıdmet üzere ta‘yîn olunan 008a/01 ‘ammâ ol nişânı gördüklerinde ol kimseden¹⁸² bâc

almazlar ve ol hamîrsiz etmek ki sâc üstinde 02 bişürürler. Ba‘ zı yirlerde aşküh dirler ve

ba‘ zı yirlerde kalnağ dirler. [-j-d-h-] **Ejdehâ:** Ejderhâ 03 ma‘ nâsınadır. **Şems-i Fahrî:**

Şîr der-bîşe ejdehâ der-küh

Be-fikend ez-nehîb-i tîğ-i to püşk¹⁸³

04 [-z-y-r-] **Ezîrâ:** Zirâ ma‘ nâsınadır. *Elif* ziyâde olmuşdur. Niteki aşlı evvel kitâbda¹⁸⁴

tafşîl 05 olınmışdur. **Esedî:**

Ezîrâ ki pîlân-ı dîger be-kîn

Ber-ân büy-ı küşte devend ez-kemîn¹⁸⁵

[-s-t-] 06 **Estâ:** Bi’l-medd ve’z-zımm sitâyiş, medh ma‘ nâsına ve tefsîr-i Zenddür ki

İbrâhim ‘*aleyhi’s-selâma* nâzil 07 oldu ve evvelinde *elif* hızf idüp setâ dağı dirler. Sâ‘ir

¹⁷⁶ (Senin delilin gerçeği örten bulut gibidir, hem de o örümcek ağı gibi gevşektir.)

¹⁷⁷ şâh-ı o. 3. (8a/07)

¹⁷⁸ (Ateş yaratılışı olan, gül fidanından yansıyor, o dalda turaç kuşu da Abeste okuyor.)

¹⁷⁹ (Dünyadan iyilik ve güzellik istemek yıla zehri gibi zararlıdır. Sen kendini bilip o zehir için her saat o ejderhanın ağzına gidip felakete uğrama.)

¹⁸⁰ ki bir kimesneye. 3. (8a/13)

¹⁸¹ nazar-ı ‘inâyet olunup. 3. (8a/13)

¹⁸² ol kimesneden. 3. (8a/15)

¹⁸³ (Ormandaki aslan, dağdaki ejderha, senin kılıcının korkusundan kendilerine pay düşecek diye kaçarlar.)

¹⁸⁴ Niteki aşlı evvel kitâbda burada yok. 3. (8a/18)

¹⁸⁵ (Bu yüzden diğer filler kinle çıkıp o anda ölünün kokusunda olan pusuya koştular.)

esāmīsi meddile āstā lafzında **08** meşürdür. [-s-t-r-b-] **Esterbā:** Katarıcı, bağgāl ma' nāsına. [f-d-s-t] **Efid-sitā:** Ve bi'l-kesr ögmek bu taqdirce **09** ' Arabī tefsiri ıtrā' olur medḥ ü sitāyiş ma' nāsına ba' zılar efid ile sitāden¹⁸⁶ mürekkebdür dimişler. **10** Efid ' aceb şüküft ma' nāsına ve sitā medḥ ma' nāsına ya' nī ' aceb medḥ dimekdür. **Şems-i Faḥrī:**

11 Be-dīn-i kitāb-ı i' ānet nümūd ṭab' -ı me-rā
Ki cümle ben-degi-i şāh rāst efid-sitā¹⁸⁷

[-f-r-a-ḡ-t-h-p-] **Efrāhte-pā:** Ayaḡ **12** altı ya' nī ṭabān ve ayaḡ altına düşmüş nesne ve āḡirine bir yā getürüp efrāhte-pāy daḡı dirler. **13** [-f-s-v-b-y-] **Efsū beyā:** Lisān-ı Pehlevīde gel dimekdür. [-g-r-] **Egerā:** Ve bi'z-zamm-ı *kāf*-ı ' Acemile erişte aşı, *aṭrıyye* **14** ma' nāsına. [-l-v-] **Elvā:** Şabr didükleri dāru ve meddile daḡı mervīdür. **Beyt:**

Çün ze-dest-i dost bāşed der-mezāk-ı cām-ı cān
15 Loḡma-i elvā vü ḡalvā her dü yeksān¹⁸⁸

[-n-d-ā-n-d-ā-n-] **Endām-ı dānā:** **16** Şehādet barmaḡı ve ḡavās-ı ḡamse-i zāhire. [-n-d-ā-m-h-] **Endāmhā:** Cem' -i endām. [-n-d-r-v-] **Endervā:** **17** Bilesince dimekdür *ma'* ma' nāsına. ' **Unşūrī:**

Nāz-ı emniyyet be-ḡuvvetet şābit
Tā-sipih-est be-devr-i endervā¹⁸⁹

18 [-n-j-d-y-] **Anjediya(Anjuryā):** Belādur didükleri dārū. [-n-ḡ-r-d-y-] **Enḡardiyā:** Mişlihu sūsen-i Hindīdür. Eṭıbbā ki belādur **19** dirler ve inḡırık ' illeti. [-n-k-r-ṭ-y-] **Enḡartiyā:** Mişlihu. [-n-g-r-d-] **Engervā:** Deve ve ḡoyun aḡılı ḡorāsān lūḡatidür. **20** [-v-] **Evā:** Ve bi'l-medd. Aş, ebā ma' nāsına lisān-ı Fārsīde *vāv*la *yā* arasında tevāḡi¹⁹⁰ vardur ve āvāz¹⁹¹. **21 Rūdekī:**

Ey bülbül-i ḡoş-avā vü edā
Ey sākī ḡadeh be-keff-i mā dih¹⁹²

Ve yanḡu, şadā ma' nāsına. [-y-] **Eyā:** **22** Berār v'āy ' aceb ma' nāsına. [-y-ā-r-c-f-y-ḡ-r-] **Eyāric Fıḡrā:** Eyāric envā' ından bir meşūr mu' teber ma' cūndur **23** tanḡaye-i dimāḡ

¹⁸⁶ Ba' zılar dimişler ki efid ile sitā lafzından. 3. (8a/23), 16. (7a/19)

¹⁸⁷ (Bu doğruyu gösteren kitabın benim tabiatıma çok yararı oldu. Çünkü doğruca padişahın hizmetinde bütünle bulunmayı övüyor.)

¹⁸⁸ (Can kadehinin zevki dostun elinden olur; çünkü onda sabır ve helva lokması ya da her ikisi bulunur.)

¹⁸⁹ (Güvenliğin nazında senin kuvvetin devreden gökle birlikte sabit olur.)

¹⁹⁰ tebdül ü tevāḡi. 3. (8b/07), 16. (7a/29)

¹⁹¹ -. 16. (7a/29)

¹⁹² (Ey hoş sesli ve nazlı sākī, kadehi bizim elimize ver.)

ider.¹⁹³ [-y-h-] **Eyhā:** Vazgele dimekdür. Ferāgat eyle ma^ç nāsına. **Elifi'l-Meksüre:** [s-p-y-d] **İspīdā:** 24 Türkīde üstübec didükleri öñinden¹⁹⁴ *elif* hızf idüp sepīdā dağı dirler. Lisān-ı Fārsīde 25 evāyil ü evāsıṭ kelimenüñ ba^ç zısında *elifūñ* hızfı ve işbātı cā'izdür dimişler. [-s-p-y-d-b-] 26 **İspīd-pā:** Bozca aşı didükleri meşhūr ṭa^ç ām ta^ç rīb idüp isfid-bāc dirler. [-t-] 27 **İstā:** Çalḳoyun ya^ç nī arḳası üzerine dimekdür. [-s-t-r-] **İsterā:** Vaḳiyye. [-s-f-y-d-] **İsfidā:** 28 Espīdbā ma^ç nāsına *bā* ile *fā* arasında lisān-ı Fārsīde tebādül ü tevāḫī vardır. 29 [-k-l-y-m-y-] **İklīmyā:** Altun ve gümüş tevālī ki tütüyālarda isti^ç māl olunur. Eṭṭibbā ḳatında ma^ç rüfdür. 30 *Elif*¹⁹⁵ hızf idüp ḳalīmyā dağı dirler. [-v-r-s-y-] **İvrasyā:** Ak süsen dibi lisān-ı Yünānīdür. 31 [-y-b-ā-r-ḡ-d-] **İy bār-ı Ḥudā:** Ey ḫakīmā¹⁹⁶ ma^ç nāsına. [-b-y-s-] **İy besā:** Ey niçe dimekdür. [-y-d-r-] **İdrā:** 008b/01 Bu arada dimekdür. Īncā ma^ç nāsına. **Firdevsī:**

Künün güftenihā be-güyem to-rā

Ki men çend ki budeem ĩdrā¹⁹⁷

02 Diğer:

Perestiş ki çün āmedī ĩdrā be-yābī

Be-dīn-i çaşnigāh-ı enderī¹⁹⁸

[-y-r-] İrā: Zirā dimekdür. 03 Kemāl-i Isfahānī:

ç Aḳl-rā bende-i şehvet me-kon ĩrā ne revā-st

Ki melek ḫayme-keş maṭbaḡ-ı řeytān kereded¹⁹⁹

04 Diğer:

Bā-her ḡamī ki āyed rāzī şev ey dil ĩrā

Mā-rā ne-yāferīdend ez-mihr-i bī-ḡamī-rā²⁰⁰

Ḡayrı 05 adları ezīrā lafzından mezbürdür.²⁰¹ [-b-r-s-] **İrsā:** Gök süsen dibi. [-y-r-s-y-]

İrsiyā: 06 Mişlihu medd-i *elif*le āyırāsā dağı mervīdür.²⁰² [-y-s-] **İsā:** şimdi, hālā

ma^ç nāsına. **Beyt:**

07

Çi dānī ki ferdā çı pīř āyedet

¹⁹³ dimāḡiçün müfiddür. 3. (8b/13), 16. (7b/01)

¹⁹⁴ evvelinden. 3. (8b/15), 16. (7b/02)

¹⁹⁵ evvelinden elifin. 16. (7b/08)

¹⁹⁶ -. 16. (7b/09)

¹⁹⁷ (şimdi sözleri sana söyleyeyim çünkü burada onların birkaçını ben yaptım.)

¹⁹⁸ (Onun korumasını bulmak istiyorsan buraya gelmelisin, çünkü onun içinde tadışın töresi vardır.)

¹⁹⁹ (Aklı şehvetin kölesi yapma! Çünkü şeytanın mutfaḡı için meleḡe çadır kurmak yakışmaz.)

²⁰⁰ (Ey gönül, kederinden razı ol yoksa bize deḡer bilmeyen gamsızın acıması ulaşır.)

²⁰¹ -. 16. (7b/13)

²⁰² dağı rivayet olınmışdur. 3. (8b/26)

Be-destür-ı pîr-i muğân bâş isâ²⁰³

[-y-ş-â-n-r-] **İşân-râ:** Anlara ve anların **08** ve anları ve anların için dimekdir.²⁰⁴ [-y-l-y-] **İlyâ:** Kudus-i şerîfe diyeler ma' nâsı beytü'r-rab dimekdir ve aña **09** Beytü'l-Muğaddes dağı dirler. Fihi lüğatân meşhuratân fethü'l-mîm ü sükünü'l-kâf ve sükünü'd-dâli'l-muğaffefe **10** ve zimmü'l-mîm ü fethü'l-kâf ve'd-dâli'l-müşeddede ma' nâhü'l-muğahhar ve'l-muğaffef lâ-yağlû ammâ ân **11** yekûn maşdaran ev mekânen min şerhü'l-Buğârîde²⁰⁵ meşhûrdur ki vefât-ı Mûsâ 'aleyhi's-selâmdan beş yüz **12** kırk altı yıl geçmişti ki Süleymân 'aleyhi's-selâm tamâm itdi. İbtidâ' -ı mülk Buhtunnaşrdan on **13** tokuz yıl geçdükde iğrâb idüp vefât-ı Mûsâ 'aleyhi's-selâm tokuz yüz tokusan yedi yıl **14** harâb yatub tekrâr 'imâretinüñ ibtidâsı selâtin-i 'Acemden Behmen bin İsfendiyâr zamânında olup **15** vefât-ı Mûsâ 'aleyhi's-selâmdan biñ altmış yedi yıl ve Buhtunnaşr vilâyetinden tokusan yıl geçmişti **16** diyü mervîdür.²⁰⁶ İntihâ Ni' metî ve Hızır 'aleyhi's-selâm ve Hazret-i İmâm 'Alî *kerremullâh* vecheye itlâk olunur **17** dimiş. [-y-n-c-] **İncâ:** Bu yaña ve bunda dimekdir.²⁰⁷ [-y-n-h-] **İnhâ:** Bunlar dimekdir. Şîğa-i cem' dür. **El-elifi'l-Mazmûme: 18** [-s-t-] **Ustâ:** Tefsîr-i suhuf-ı İbrâhim 'aleyhi's-selâm.²⁰⁸ **Şems-i Fahrî:**

Koned beyân-ı ma' nâ şeh-i muğavî o

19

Be-ân mişâl ki elfâz-ı Zend-râ Ustâ²⁰⁹

Sâ'ir esâmîsi *estâ* lafzında mezkûrdur. [-k-r-] **Ukrâ:** Erişte **20** aşî. 'Arabca *atrıyye* dirler. Feth ile de²¹⁰ mervîdür gayrı adları anda meşhûrdur. [-v-r-] **O-râ:** Aña ve anı **21** anuñ dimekdir. [-v-s-t-] **Ûstâ:** Ma' rûf, üstâd ma' nâsına. **Beyt:**

Qavl-i peygamber şinevî ustâ

22

Gür-ı 'aql âmed vağan der-dostâ²¹¹

[-v-n-y-] **Ûnyâ:** Şıkındı, efşerde ve 'uşâre ma' nâsına. [-v-y-] **Oyâ:** **23** Kâhil işinde geç hareket iden Türkîde dağı müsta' meldür. Falân kişi işinde oyâdur dirler. [-y-] **Uyâ:** **24** Be-gayr-ı *vāv*. Mişlihü. **Nev' -i evvelehü'l-bâ'î'l-Meftûha:** *Bâ' -i* müfrede-i meftûhanuñ

²⁰³ (Sen yarının ne olacağını/getireceğini ne bilirsin? Sen meyhane başının izniyle şimdide ol/anı yaşa!)

²⁰⁴ demek olur. 16. (7b/15)

²⁰⁵ Bilinen iki dili içerir: Mim harfinin fethi ve kaf harfinin sükunı ve dal harfinin sükunı, mim harfinin ötreyle okunması ve uzun ünlüsünün kısa okunması, kaf harfinin fethile ve dal harfinin vurgulu hâli, arıtılmış ve hafifletilmiş anlamına gelir ve Buharinin açıklamasında ne kaynak ne de yer adı vardır.

²⁰⁶ -. 16. (7b/15)

²⁰⁷ demek olur. (7b/16)

²⁰⁸ Hazret-i İbrâhim *aleyhi's-selâm*. 3. (9a/04), 16. (7b/17)

²⁰⁹ (Padişahın yüzünde bulunan kırışıklıklar, Ustâ'nın Zend'i tefsiri gibi padişahın büyüklüğünü anlatır.)

²¹⁰ feth ile dağı mervîdür. 3. (9a/06), 16. (7b/19)

²¹¹ -. (7b)

birkaç ma' nāsı vardır **25** Bir ma' nāsı kısm içündür.²¹² **H'āce:**²¹³

Be-cān-ı dost be-ḥaḫḫ-ı ḳadīm ü ' ahd-i devlet

Ki mūnis-i dil ü cānem du' ā-i devlet-i to-st²¹⁴

26 Bir ma' nāsı da neydür ki medḥülünūñ ḫarafıyyetin ifāde ider niteki H'āce Ḥāfız dir.

27 Beyt:²¹⁵

Kes be-devr-i nergiset ḫarfı ne-best ez-' āfiyet

Bih ki ne-fürüşend mestūrī be-mestān-ı şomā

28 Ya' nī kimse nergisūñ devrinde ḫaṣṣai'l-mādī ' āfiyetden ya' nī bir laḫza rāḫat olmadı dimekdür **29** zīrā ḫaraf feth-i *tā* vü sūkūn-ı *rā* ile göz ḫapağını döndürmege ve ḫareket itdürmege dirler göze daḫı **30** dirler ve menāzil-i ḫamerden birinūñ adıdır. Feth-i *rā* 'yla kenār ma' nāsınadır ki cem' i eḫrāf gelür **31** ve mezkūr *bānuñ* -dir lafzıyla iltibāsı vardır ma' naları birbirlerine ḫarībdir. Farḫları budur ki **009a/01** mezkūr *bānuñ* ifade itdüğü ḫarfıyyet şol ma' nādadır ki Türkī dilde andan -da ile ta' bir **02** iderler. Meşelā deñizde diyecek yirde be-deryā dirler yir yüzünde diyecek yirde be-rüy-ı zemīn **03** dirler. Lafzdur ki medlūli içdür. Derūn içerüdür. Ol *vā* ile nūn nisbet-i mü'ekkede **04** içündür. Maḫallinde beyān olunupdur. İçinde dimelü olıcak ' Acem *der* ile *bā* 'i mezkūreyi cem' ider. **05** Be-deryāder dir.²¹⁶ **Beyt:**

Be-deryā der-menāfi' bī-şümār-est

Eger ḫ'āhī selāmet ber-kenār-est²¹⁷

06 üstünde dimelü olıcak mezkūr *bāy* ber ile cem' iderler. Meşelā be-rüy-ı zemīn-ber dirler. **Beyt:**

07

Bes nām-ver ki zīr-i zemīn defn kerdeend

K'ez hestīeş be-rüy-ı zemīn-ber nişān ne-mānd^{218, 219}

08 Berg de der gibi. Ma' nileri müte' adiddür. Burada murād olan ma' nā berden üstdür. Ba' zılar **09** bu beytde olandur. Lafzı zamm-ı *dāl* iledür. Oḫurlar lafz-ı deri menāfi' e izāfet ile ḫarūret-i **10** vezn içündür. Lafzınuñ āḫirini sūkūna meylile telaffuz iderler. Ya' nī deryāda menāfi' incüsü **11** nihāyetsüzdür dimek olur. ḫaḫ budur ki bunuñ

²¹² Biri kısmdur. 3. (9a/11), 16. (7b/23)

²¹³ Ḥāfız. 3. (9a/11), 16. (7b/23)

²¹⁴ (Sevgilinin canına, eski haklar ve anlaşma hakkına canımla ve kalbimle cana yakın olarak, senin mutluluğunun duasını ediyorum.)

²¹⁵ **Ḥāfız.** 16. (7b/25)

²¹⁶ Niteki H'āce Ḥāfız dir kısmı yok, sadece Ḥāfız denilmiş. 3. (9a/13)

²¹⁷ (Denizin içinde sayısız faydaların vardır ama eğer sen kurtulmak istiyorsan bu deniz kenarındadır.)

²¹⁸ (Onlar yer altına gömdüler ve yeryüzünde onlardan bir iz kalmadı ama doğrusu ün bıraktılar ve öylece var oldular.)

²¹⁹ Sadi Şirazi

emşālî²²⁰ tekliḫāta irtikāb lisān-ı Fārsīnūñ 12 istiḫ mālātını bilmemekdendir ve lisān-ı ḫ Arabīde sebebiyyet için gelen *bā* ʿ-i meksüre maḫ nāsında 13 ifāde ider. **Beit:**

Bāz āmedān mehī ki ne-dīdeş felek be-ḫāb

Āverd āteşī ki ne-mīred be-hiç āb²²¹

14 Lisān-ı ḫ Arabīdeki *ilā* maḫ nāsına da gelür. **Beit:**

ḫ Āşık ki şod geh yārī be-ḫāleş nazār ne-kerd

15

Ey ḫāce derd nīst ü ger ne ḫābīb hest²²²

ḫ Arab nazāre ileyhi dir ḫ Acem be-dü nazār kerd dir. Nazāruñ 16 *ilā* ile olan taḫ diyesini *bā* ile edā ider. Lisān-ı ḫ Arabīdeki *bā* ile ifāde olınan ilşāk 17 maḫ nāsına da gelür. **Beit:**

Sünbūlistān-ı ḫāḫem ḫuşk ne-geşte-est henüz

Be-men āyīd ki āhū-yı ḫiḫā mest henüz²²³

18 ve mücerred ḫāşīn-i lafz için de gelür. *Bādan* maḫ nā-yı zā ʿid ḫaşd olunmaz. **Beit:**

19

Ger ze-tiğēş me-rā rahmet bīned

Çün dü-peyker şevēd esed be-dü nīm²²⁴

Aşl-ı kelām esed dü-nīm şevēddür vezn zarūreti 20 için nazm-ı kelām tağayyür bulıcaḫ ḫarf-i mezkuruñ ziyādesi müştāşen oldı. Şod esed dü-nīm 21 dise nev ʿ ā şıḫlet olurdu.

Diger:

Be-dü güft ey dād-güster ḫ azīz

Ne-dīde cihān çün to dāver ze-nīz²²⁵

22 Aşlı nīzdür ve muḫābele için de gelür. (ḫ):

Cevherī mihre-rā be-ḫūn-ḫord²²⁶

Ve ef ʿ āle dāḫil olduḫda 23 mābaḫ dı meftūḫ ve meksür ise ḫālibā meksür-ı maẓmūm ise maẓmūm olur ve lisān-ı Fārsīde 24 *bā* ile *fā* arasında tebādül ü tevāḫī vardır. Sepīd ü sefīd ve pīrüz u fīrüz gibi ve *vāv* ile daḫı tebādül 25 vardır. Tāb ü tāv, kebr ü kevr ve *kāf*-ı ḫ Acemīyle daḫı tevāḫī vardır. Pünceşk ü gonceşk gibi ve *bā* ʿ-i 26 ḫ Acemī taḫ rīb olınsa *fā* ʿya ebdāl olunur. Fārsī vü Pārsī, pīl ü fīl gibi. **Bā** ʿ-i **Müfredde-i Meksüre:** 27 Edāt-ı tevessüldeḫür ki ef ʿ āl ü müştāḫḫāt evveline dāḫil olur. Be-dānist, be-dānid, be-dānisten 28 be-dānende gibi. **Bā:** *Bā* ʿ-i ḫ Arabiyle āşvā maḫ nāsına ve muşāḫabet içündür.

²²⁰ -. 16. (8a)

²²¹ Mevlāna Celaleddin Rūmī

²²² (O, aşık olduğunda sevgilil bazen onun hāline bakmadı; ey efendi! Eğer bir dert yoksa neden bir doktor var?)

²²³ Hākānī

²²⁴ (Eğer kılıcından bana rahmet gösterirse, bu hāl aslanın ikiye bölünmesi gibi olur.)

²²⁵ (Ey adaleti yayan aziz! İki söz söyle. Dünya senin gibi adaletli bir hükümdarı da hiç görmedi.)

²²⁶ (Onun cevherli kılıcının işareti kan içmesidir.)

Bile dimekdür *ma*‘ *ma*‘ *nāsına* 29 (‘):

Bā-ḥudā bāş her kocā hestī²²⁷

Bā-o refitem dirler. Ya‘nī anuñla gitdim dimekdür. **Pā:** *Bā*-i ‘Acemīyle ayak, *ricl* 30 *ma*‘ *nāsına* ve iz, eşer *ma*‘ *nāsına* ve ṭabān ü mebāne *ma*‘ *nāsına*. [-a-b-] **Bābā:** Ata ki Türkīde daḥı isti‘ *māl* 31 olunur. Peder *ma*‘ *nāsına*. [-a-t-v-] **Pā-tüvā:** Ṭolaḥ ki ba‘zı yirlerde ayaḡa ṭolarlar çaḡsır gibi. [-a-d-] **Bādā:** 009b/01 Olsun dimekdür. Ekşer du‘ā maḡallinde isti‘ *māl* olunur. [e-d-e-f-z] **Bād-efzā:** Cezā-yı şerr ü ‘uḡubet 02 nitekim pādāş cezā-yı ḡayrdur. Āḡirine bir yā getürüp bād-efzāy daḥı dirler ve sā‘ir 03 bu *ma*‘ *nāya* olan lüḡatler istiḡhādlarıyla maḡallerinde irād olınmışdır. [e-d-b] **Bād-pā:** 04 Yörük²²⁸ ata dirler āḡirine bir yā getürüp pād-pāy daḥı dirler. [e-d-p-y-m] **Bād-peymā:** Hevā vü heves 05 yolında yilenlere dirler ve zülḡ evşāfındandır. [e-d-ş] **Pād-şā:** Pādişāḡ *ma*‘ *nāsına*.²²⁹ **06 Firdevsī:**

Hemīdün niḡeştenen ez-astān cüdā

Ne-būdend yek ber-dīḡer pādşā²³⁰

ve ba‘zı 07 tafşili in-şā‘allāḡ pādişāḡ ve pād-şāy lafzında olsa gerekdür. [e-r] **Bārā:** Ḥaşīr.²³¹ [e-r-ḡ-d] 08 **Bār-Ḥudā:** Mevlā dimekdür. Bār-Ḥudāy *ma*‘ *nāsına* maḡallinde beyān olınupdur. [e-r-s] 09 **Pārsā:** *Bā*‘-i ‘Acemīyle zāhid²³² ü pāk-dāmen ve tezkiyelenmiş şāhid ve iş eri maşlaḡat-ḡüzār 10 *ma*‘ *nālarına* isti‘ *māl* olunur ve ivecek işe dirler. **Bārsā:** *Bā*‘-i ‘Arabīyle ivek işe.²³³ [e-ş] 11 **Pāşā:** Vezir-i destūr u şāḡib *ma*‘ *nāsına* ve atmaca ḡuşı ki şikārilerdendir. Bāşe *ma*‘ *nāsına* 12 ki ta‘rib idüp bāşāḡ dirler. [a-ş-m] **Bā-şomā:** Sizüñle dimekdür. [a-ḡ-l] **Bāḡlā:** Baḡla *ḡūl* *ma*‘ *nāsına* ‘Arabīdür 13 Farsīde daḥı isti‘ *māl* iderler. [e-l] **Bālā:** Boy, ḡamet *ma*‘ *nāsına* ve yüce ve yuḡarı 14 ‘ālī vü fevḡ *ma*‘ *nāsına* ve depe ve feryād *ma*‘ *nāsına* isti‘ *māl* olunur ve āḡirine bir yā getürüp 15 bālāy daḥı dirler. Fāzıl-ı Muḡaḡḡik böyle taḡḡik ü tedḡik itmişler ki bālā eb‘ād-ı şelişenüñ 16 şālişidür ki lisān-ı ‘Arabīde aña ‘umḡ dirler. Niteki bu beytden zāhirdür. **Beyt:**

17

Çü āmed be-dān küh ḡizem firāz

Be-rān-est bālā vü pest ü dırāz²³⁴

²²⁷ (Her nerede olursan ol, Allah seni korusun.)

²²⁸ yükrek. 16. (8a/31)

²²⁹ ve muṭlaḡ ḡākim *ma*‘ *nāsına*. 16. (8b/02)

²³⁰ (Onlar diḡer pādişāḡın eşiḡinde oturmaktan başka bir şey bulamadılar.)

²³¹ Būryā ḡaşiri. 16. (8b/04)

²³² -, 16. (8b/05)

²³³ ivek işe dirler. 16. (8b/07)

²³⁴ (Aḡacın yükseldiḡi o daḡ göründüḡünde (o) yükseklik, genişlik ve uzunluḡun ne olduḡunu anladı.)

Pestden murād ‘ arzudur. **18** Dırāzdan murād tūldur. Bālānuñ onlaruñ ile ictimā‘ ı delālet ider ki ondan murād ‘ umķ ola **19** ba‘ dehu ki insanuñ ğayrı ğayvānātta ve külliyyen cemādātta cānib-i merkezden cihet-i evce i‘ tibār **20** olunur. Ekşeriyā rif‘at lāzım olduğundan ötüri bālāyı muķābil pesende ki ğaķıķatde anuñ **21** muķābili bülenddür isti‘ māl iderler niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Cihān-rā bülendī vü pestī ze-to

22

Çi güyem çi her çi hestī ze-to²³⁵

isti‘ māl iderler. Lāzımı i‘ tibārıyla alçaķ ve yüksek diyecek **23** yirde bālā vü pest dirler niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Ĥudāyī ki bālā vü pest āferīd

24

Zīr-i dest her dest-i dest-āferīd²³⁶

Bālānuñ ķadde vaşf olduğı bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

25

Serve şalınmağı ķadd-i bālāsı öğredür

Nāzıklığı güle ruĥ-ı zībāsı öğredür

Yüce ma‘ nāsında **26** isti‘ māl olduğı i‘ tibārıyladur. Mezķūr *bu‘duñ* taraf-i a‘ lāsına bālā dirler. Evvel i‘ tibārıyla **27** muķābele-i zīrde isti‘ māl olunur. Aşāğı yuķaru diyecek yirde zīr ü bālā dirler. İki ev **28** birbirinüñ üzerinde olsa üstündeki eve bālā-ĥāne dirler. Ĥaķıķiyette zīrüñ **29** muķābili zeberdür. Zīr ü zeber dirler. [e-l] **Pālā:** *Bā*’i ‘ Acemīyile süzgi. **Ĥāfız:**

30

Sipihir ber şode pervīz nī-st ĥün bālā

Ki rīzeeş ser-i Kisrā vü tāc-ı Pervīz-est²³⁷

[e-l-v] **Pālāvā:** ²³⁸Demregi ‘ illeti **31** eṭibbā *ķūyā*’ dirler. [e-n-v] **Bā-nevā:** Bay, ğanī ma‘ nāsına ve naşıblü ve āvāzlu ve cenglü ma‘ nālarına **010a/01** isti‘ māl olunur. Ĥaraĥisārī ve Gedā-bānū ma‘ nāsına da gelür dimiş. [e-h] **Bāhā:** Cem‘ -i bāhdur **02** aşlar ma‘ nāsına. [e-y] **Bāyā:** Niçeye ve niçe dimekdür. [y-ğ] **Bebğā:** Tūṭī aşılta ‘ Arabīdür. Fārsīde daĥı **03** şāyi‘ dür. [-t-] **Betā:** Ķo dimek olur. İsm-i emrdür. Be-ğüzār ma‘ nāsına kendü sīğāsından maşdar **04** ve māzī vü müstaķbel ve sā’ir taşarrufātı işidilmemişdür.

Şems-i Faĥrī:

Riyāz-ı pür-ğül ma‘ niş çü be-medĥet-i şāh

²³⁵ (Dünyanın yüceliği ve alçaklığı senden; ne desem, her şey senden!)

²³⁶ (Allah yukarıyı ve aşağıyı yarattı, her elin altında bir el yarattı.)

²³⁷ (Gök yırtılmış, bu güzellik değildir. Yüce kan Kisra’nın başına ve Perviz’in tacına dökülüyor.)

²³⁸ *bā*’i ‘ Acemīyile. 16. (8b/26)

05

Reh-i Hādā'ıķ-ı Siħr dehed bedāi' Ő-i to betā²³⁹

Ve niĉe niĉeye ma' nāsına ve bütā evveli feth-i 06 *tā* ile ki ŐālīŐ ħurūf-ı teheccidür²⁴⁰ mervidür. Ni' meti ħarekāt-ı ŐeliŐe ile naķl eylemiŐ. [t-h] **Bethā**: Ni' meti 07 serĝin-i murĝ²⁴¹ ya' nī ķuŐ tersi bethāl ma' nāsına naķl eylemiŐ. Ni' meti bethā ve bethāl *bādan* sońra geh 08 *tā* ile geh ŐālīŐ ħurūf-ı teheccidür ve āħiri bir *lām* ile da mezkūr ma' nāya da naķl eyledirler²⁴². Sā'ir aŐħāb-ı 09 lügāt *bā*'-i ' Arabi ve *bā*'-i ' Acemi ba' dehū *nūmla* ve *bā* ile ve āħirini *lām* ile irād eyledi²⁴³ *Vesileti'l-MaķāŐıd* 10 Őāħibi ve Ni' meti kesr-i *bā* ve *bādan* sońra *nūmla* pencāl ve kesr-i *bādan* sońra *yā* ile ki āħir ħurūf-ı 11 teheccidür mervidür didiler. [d] **Bedā**: FuħŐ ya' nī Őer'e muħālif söz. [d-e-s-y] **Bed-i āsyā**: Degirmen ķanadı 12 ve perresi ya' nī barmaķları. [d-y-h] **Bedihā**: Cem' -i bed. Yaramazlıķlar. [r-e-s-y] **Per-i āsyā**: Degirmen ĉarķı. [r-ħ-v] 13 **Perħuvā**: Kilar ki anda maķbaħ ālātı turur ve Őarbūn iĉinde arpa ve buĝday ve Őaru²⁴⁴ gibi 14 ķorlar ve uĝ ve Őabān ve Őa'ām ü Őādilik ma' nāsına. [r-d] **Perdā**: Yarın ferdā ma' nāsına 15 ve yarın degil berisi ĝun pes ferdā ma' nāsına. [r-s-t-ā] **Perestā**: Ķul, ķaravaŐ perestār lafzından muħaffedür. 16 Sā'ir tafŐili anda mezkūrdur. [r-m] **Permā**: *Bā*'-i ' Acemi ve sūkūn-ı *rā* ile ķayĝulu²⁴⁵ ĝamnāk ma' nāsına. 17 [r-n] **Pernā**: Yigit Őāb ma' nāsına. [r-v] **Pervā**: Őāķat ü ferāĝat ve meyl ü heves ve āĝāħ 18 ü naŐib ve ķolay ve āsān²⁴⁶ ve mübālāt ya' nī pāk dāŐten ma' nāsına Őāyi' dür. **Őems-i F.**:

19

Ķonān Şod-est be-iħsān ü ma' delet-meŐĝul

Ki nī-steŐ nefsi der-cihān be-ķeŐ pervā²⁴⁷

20 [r-h-e-s-y] **Perre-āsyā**: Degirmen perri ve ĉarķına dirler. [r-h-l-y] **Berhilyā**: Rāziyāne toħımı [r-h-y-l-y] **Berhilyā**: MiŐlūhu. 21 [z-ķ] **Pezķā**: Baĝ deĝeki ki henüz bitmiŐ ola ve Őu bendi ki pūzg-āb ma' nāsına. [s] **Besā**: Ānĉa 22 ve niĉe niĉe dimek olur. **Beyt**:

Ze-her birūn ki pesendī derviŐ hem-ĉonān bāŐed

23

Besā ħalvā-yı Őābūnī ki zehreŐ der-miyān bāŐed²⁴⁸

Fāzil-ı Muħaķķiķ *Deķāyıķu'l-Ĥakāyıķ*da böyle taħķiķ²⁴⁹ itmişler ki besānuñ 24

²³⁹ (Padişahın övgüsü, anlam ĝülünün bulunduĝu bir bahĉedir. Sen de Hadayık-ı Siħr'in belagatinden geĉ.)

²⁴⁰ Teheccidendür. 16. (9a/02)

²⁴¹ -. 16. (9a/03)

²⁴² eyledi. 16. (9a/04)

²⁴³ iderler. 16. (9a/05)

²⁴⁴ daru. 16. (9a/10)

²⁴⁵ ķayĝu. 16. (9a/13)

²⁴⁶ ma' nāsına. 16. (9a/14)

²⁴⁷ (Adalet ve iyilikle o kadar meŐgul oldu ki dūnyada bir nefes dahi aldırılmaz oldu.)

²⁴⁸ (DıŐından ĝörüp beĝendiĝin herkesin iĉi aynı mıdır? Nice sabun helvasının zehri ortadadır.)

²⁴⁹ Taħķiķ ü tedķiķ. 16. (9a/20)

āhirindeki *elif* tenāvürdeki *tenā elif* ve pehnāverdeki *pehnā elif* gibidir. Ma[‘]nā-yı nisbete delāleti vardır. **25** besinün āhirindeki *yā* dağı *yā*’i nisbetdür. Yekīnün āhirindeki *yā* gibi. Lisān-ı Fārsīde *yā*’i nisbet **26** gāh olur *elif*le ifāde olur gāh *yā* ile besā da dirler besī de dirler. Niteki bu beytlerde zāhirdür. **27 Nazm:**

Çi nā-ḥoş būd dostī bā-kesī
Ki māye ne-dāred ze-dāniş besī
Besā zūr-mendī ki üftād saht

28

Bes üftāde-rā yāverī kerd baht²⁵⁰

Bu maḥalle muta[‘]allık pes ü bes lafzında ba[‘]zı tafşil vardır. [s-f-r-d] **29 Bes-ferdā:** Yarın degil beri gün ma[‘]nāsına. [ğ] **Beğā:** Rūspī [‘]avrat ve muḥanneş oğlan. [k-y-t] **Be-kītā:** **30** Ekābir ve ru[‘]ūsā-yı kavme dirler. [l-ā] **Belā’:** Mekrūh yetiştürmek. [‘]Arabīdür. Fārsīde dağı çok²⁵¹ isti[‘]māl **31** iderler. [l-k-y] **Belkıyā:** Vilāyet-i küffārda bir şehr adıdır. [l-m] **Belmā:** Qaba olan nesneye dirler. [n-d-v] **Pendevā:** **010b/01** Bi’l-bā’i’l-[‘]Arabī ve’l-[‘]Acemī; kıcı didükleri yaprakdır ki acılığı tere gibidir. Ammā yaprağı tereden iridür. **02** [h] **Behā:** Kıymet ü miqdār. **Beyt:**

Ne-bud bā-kem ez-bebr ü ner ejdehā
Be-dīn sān didī-rā çi bāşed bahā²⁵²

03 [‘]Arabīde güzellik ve güzel olmağ ve yaraşık²⁵³ ile ḥū eylemek ve bir nesne ile üns tutmağ ma[‘]nāsına **04** gelür. [h-m-n] **Behmenā:** Behmen-i ebyağ ü behmen-i aḥmer didükleri iki edviyyeye dirler. [h-n] **Pehnā:** İnlü ve yaşşı **05** [‘]arīz ma[‘]nāsına. **Beyt:**

Ze-her üstādī yekī ḥāne ḥ[‘]āst
Dırāzī vü pehnāş şad-kām rāst,²⁵⁴

06 Lisān-ı Fārsīde tūla çekilen nesneye dırāz dirler. [‘]Arza çekilen nesneye pehnā dirler. [h-v-ā-k] **Behvākā:** **07** A[‘]lām-ı ricāldendür. [y] **Beyā:** Niçeye ve niçe ma[‘]nāsına bāyā lafzından muḥaffefdür. [y-d] **Peydā:** Bā’-i [‘]Acemīyile āşikāre **08** ma[‘]nāsına Fāzıl-ı Muḥakkık *Deḳāyıku’l-Ḥakāyık*da böyle taḥkık ü tedkık eylemişler²⁵⁵ ki *bā*’-i [‘]Acemīyile peydā mazhar ma[‘]nāsınadır. **09 Beyt:**

²⁵⁰ (Bilgiden pek az payı olan biriyle dostluk ne kadar kötü olurdu, ama o kişi bahtıyla sıkıntıda olanlara yardım etse ne kadar da güçlü biri olurdu.)

²⁵¹ -. 16. (9a/28)

²⁵² (Kaplandan ve erkek ejderhadan kötülükle bir şey olmadı, din gibi değerli olan bir şeyin değeri nedir ki?)

²⁵³ berāyiş. 16. (9b/01)

²⁵⁴ (Her bir ustadan uzunluğu ve genişliği yüz adım olan bir ev istedi.)

²⁵⁵ itmişler. 16. (9b/07)

Der-tengnāy-ı ma' reke hengām-ı dār u gīr

Peydā şevēd ki merd kudām-est ü zen kudām²⁵⁶

Muķābili *bā*'-i 'Acemīyle 10 pinhāndur ki maḥfi ma'nāsınadır. Gāh olur peydā muķābelesinde nihān isti'māl olunur ki ma'nāsı 11 ḥafidür niteki bu beyitte vāki'dür.

Beyt:

Be-kefet aḥvāl-i mā berķ-i cihān-est

12

Demī peydā vü dīger dem nihān-est²⁵⁷

Zarūret-i ş'ir iķtizāsındandır. Maḥfi ile ḥafinūñ farkı vardır. Maḥfide iḥtifā'-i 13 ğayruñ fi'liyle olur ḥafide ol mu'teber degildür. Āşikārā ki zāhir ma'nāsınadır. Peydā ki maḥzar ma'nāsınadır. 14 Farkı buradan zāhir olur maḥzaruñ zuhūrı ğayruñ fi'liyle olur zāhirde ol mu'teber degildür. 15 *Bā*'-i 'Arabīyle beydā' beyābān ma'nāsınadır. 'Arabīdür. **El-bā**'i'l-Meksüre: [r-n-c-v] **Birincevā:** 16 Birinc aş. [y] **Biyā:** Emirdir. Gel demek olur ve yarısı yanmış egsi. [y-s] **Bisā:** Asāyiden lafzından 17 emrdür. Dīnlen ma'nāsına. **Beyt:**

Ḥadīş çün ü çerā derd-i ser dehed ey dil

Piyāle-gīr ü biyāsāy zu' m-ı ḥ'iş demī²⁵⁸

18 [y-ş-v] **Pişvā:** Her cemā'atunñ önce olanı ki aña uyarlar. Muķtedā vü 'aziz ü muḥterem ma'nāsına 19 bu sebepten imāma pişvā dirler. [ş-y] **Pişyā:** Şadr-ḥāneye döşiyecek kilim ü ḳalīçe *Cāmi*'ü'l-Fürs 20 şāhibi ḳābile ma'nāsına²⁵⁹ bu ma'nāya ğayrı adları bārāc lafzında meşūrdur. [y-n] **Binā:** Ziyāde görür 21 ma'nāsınadır. Zīrā mubālağa şīġāsıdır. Fāzıl-ı Muḥaḳḳiķ *Deḳāyīķu'l-Ḥaḳāyīķ*da böyle taḳḳiķ ü tedḳiķ eylemişler ki²⁶⁰ 22 lisān-ı Farsīde göze görsün görmesün çeşm dirler. Temeyyüz ḳasd idicek binā nā-binā ile taḳyid 23 iderler. Görür göze çeşm-i binā dirler. Görmez göze çeşm²⁶¹-i nā-binā dirler. Lisān-ı Farsīdeki nā lisān-ı 24 Türkīdeki degil ma'nāsınadır. Nā-binānuñ ma'nā-yı terkībisi binā degildür dimekdür. Binā mürekkebdür. Bir cüz'-i 25 bīndür ki ism-i fā'ildür göricek²⁶² ma'nāsına didenden me'ḥūzdur. Ḥilāf-ı ḳiyās üzerine cihān 26 göriciye cihān-bīn dirler. **Beyt:**

²⁵⁶ (Savaşın zor ve sıkışık olduğu zamanlarda gerçek erkeğin kim olduğu ve gerçek kadının kim olduğunu bilirsın.)

²⁵⁷ (Dedi ki "Bizim durumlarımız çakıp sönen bir şimşek gibidir. Bazen açık açık bazen de gizli olur.)

²⁵⁸ (Ey gönül haber neden başa dert verir? Kadehi al ve kendi gururunun iddiasından bir an vazgeç!)

²⁵⁹ naḳl eyledi. 16. (9b/19)

²⁶⁰ itmişler ki. 3. (11a/23)

²⁶¹ -. 16. (9b/23)

²⁶² görici. 16. (9b/25)

Sikender düzdi āyinesin āyin

Pes olduñ sen cihāngīr ol cihān-bīn

27 Bir cüz'î de *elif*dür ki lisān-ı Fārsīde vaşf-ı cebelli ile tavşīfūñ edātudur. Ma' nā-yı bīn haķīkatde 28 çeşmūñ içinde olan bir ' uzvuñ hālidür. Çeşm ile ol ' uzvuñ arasında olan ' alāķa-i halkıyyeye 29 delālet içündür. Çeşmūñ vaşfı olan binādaki *elif*. **El-bā'î'l-Mazmūme**. [-b-] **Bubā**: 30 Bir nevi' aşdur ki çübān ve beyābānīler tağ başında bişürürler. Būbā lafzından muħaffedür. 31 [-t-] **Bütā**: Ey büt demek olur. Şanemā ma' nāsına ve қо, be-güzār ma' nāsına bu ma' nāya evvelā fetḥ-i *tā* ile dāḥı lügatdür. **011a/01** [t-y] **Bütyā**: Tevbe ma' nāsına. [ḥ-ā-r] **Buḥārā**: Buḥārdan müştakdur. Āteşperestler dilinde mecma'-ı ' ilm dimekdür 02 ve bir meşhūr vilāyet adıdır. [r] **Bürrā**: Keskin ve kesici bürrān ma' nāsına. [r-n] **Bürnā**: Fetḥ-i 03 *bā* ile bernā ma' nāsına ğayrı esāmīsi anda yazılmışdur. [s-t-ā-n-s-r] **Büstān-serā**: Evde olan 04 bostāna dirler. **Beyt**:

Hāfız to cām-ı Cem maṭlab-ı cām-ı mey be-ḥ'āh

K'in būd ḳavl-i bülbül bustān-serāy-ı Cem²⁶³

05 [s-t-ā-s-y] **Pušt-ı āsyā**: Degirmen söbegi. [k] **Bükā**: Bir ağac adıdır. [n-g] **Püngā**: Būngāh lafzından 06 taḥfif olunmuşdur. Yük yap ve oba, *ḳabile* ma' nāsına. [v-b] **Būbā**: Bir nevi' ta' āmdur. Bubā ma' nāsına. 07 [v-r-y] **Būriyā**: Ḥaşīr Türkīde sāzdan dirler ve sāz ḳamış ma' nāsına. [v-ş] **Būşā**: *Bā*'-i 08 ' Arabīyile fikr, endīşe ma' nāsına. **Pūşā**: *Bā*'-i ' Acemīyile cāme vü libās ma' nāsına. [v-ğ-r] **Būgrā**: Ma' ruf 09 ḥamīr aşı ki aşlında Ā' cām ta' āmlarındandır. Būgrāk daḥı dirler. [v-y] **Büyā**: *Bā*'-i ' Arabīyile²⁶⁴ büyüden 10 lafzından şīḡa-i mübālaḡadır. Lafz-ı mürekkebdür. Ziyāde ḳoḥucı nesne bir cüz'î büyüdur. Ḳoḥu ma' nāsına 11 bir cüz'î de *elif*-i mübālaḡadır. [v-y] **Püyā**: *Bā*'-i ' Acemīyile yilegen dimekdür. Püyān ma' nāsına püyiden 12 lafzından şīḡa-i mübālaḡadır. **Laṭīfi**:

' Aşḳ kerd ehl-i ' aşḳ-rā püyā

Bülbül ez-' aşḳ-ı gül şode güyā²⁶⁵

13 Büyā gibi lafz-ı mürekkebdür. Büy ile *elif*-i mübālaḡadan. [h] **Pühā**: *Bā*'-i ' Acemīyile şīḡır göni, cild-i sevr ma' nāsına 14 Nev'-i Evvelehu Et-Tā'ü'l-Fütūḥat. **Tā**: İntihā'-i ḡāyet için gelür. 15 **Beyt**:

Ānem ki yek-dem ez-tek ü tāzem şekīb nīst

²⁶³ (Ey Hafız, sen Cem'in meclisinde şarap kadehini talep edersin çünkü bu Cem'in bahçesindeki bülbülün sesi gibi olur.)

²⁶⁴ -. 16. (10a/09)

²⁶⁵ (Aşḳ ehlini peşinden ḳoşturan yine aşḳtır. Bülbül de gülün aşḳından dile gelir.)

Tā Mekke vü Medīne ne-gīrem ḥasīb nīst²⁶⁶

16 Türkī dilde de *tā* bu ma' nāya isti' māl olunur. **Bejt:**

Çīn seḥerden her gün olurdu şavaş aḥşāma dek

17

Pür-şadā olmuşdı 'ālem Rūmdan tā Şāma dek

İbtidā'-i ġāyet için de 18 gelür *munz* ma' nāsına. **Bejt:**

Tā şodem ḥalka be-güş der-i meyhāne-i 'aşk

Her dem āyed ġamī ez-nev be-mübārek bādem²⁶⁷

19 Türkī dilde de *tā* bu ma' nāya isti' māl olunur. **Bejt:**

Tā boyuñla būyun serv ü semen olmuşdur

20

Uş eşk-i revānumdan çevrem çemen olmuşdur

Ġāyet-i ġarāz ma' nāsına da isti' māl olunur. 21 **Bejt:**

Be-fermūd tā raḥş-rā zīn konend

Dem-ender-dem nāy-ı rüyīn konend²⁶⁸

Türkī dilde de *tā* 22 bu ma' nāya isti' māl olunur. Meşelā döger *tā* uşlana dirler. Maḥam-ı tehdīd ü taḥzīrde de ki saḥın 23 diyecek yirde isti' māl olunur.²⁶⁹ **Bejt:**

Tā ne-konī ḥıdmet-i sulṭān-ı dilīr

Tiğ u sinān revīd ez-endām-ı şīr²⁷⁰

24 Mādām ma' nāsına da gelür. **Bejt:**

Tā cihān-est şadr-ı 'ādil bād

Feyz-i cūdeş çü 'adl-i şāmil bād²⁷¹

25 istimrār murād olunur. Teḥdīd-i vaḳt maḥşūd olunur.²⁷² *Ḥalīmī* tevḳīt için gelür didüginde işābet 26 itmemüştür. Tā ki ma' nāsında da isti' māl olunur. **Bejt:**

Laḳab ez-'örf-i 'āimme tāc-ı dīn dāşt

27

Ġalaṭ ġüftem ne-dānem tā çedin dāşt²⁷³

Ve ġāh olur şarṭ için gelür.

Laḳab ez-'örf-i 'āimme tāc u dīn dāşt

Ġalaṭ ġüftem ne tācī vü ne dīn dāşt²⁷⁴

²⁶⁶ (Ben sabırlı biri değilim, bir an bile dayanamam; Mekke ve Medine'ye ulaşmadıkça hesabım tam olmaz.)

²⁶⁷ (Aşk meyhanesinin kapısına kulak kesildiğimden beri bana her an bir keder daha gelse, kutlu olsun.)

²⁶⁸ (Buyurdu ki, yüzünü böyle süslesinler tunçtan yapan ney durmaksızın bir nağme çalsın.)

²⁶⁹ - 16. (10a/22)

²⁷⁰ (Cesur sultanın hizmetini yapmazsan aslanın bedeninden kılıç ve mızrak çıkar/seni yaralar.)

²⁷¹ (Adil kişinin göğsü dünya gibi olsun, Onun cömertliğinin feyzi adaleti gibi geniş olsun!)

²⁷² olınmaz. 16. (10a/24)

²⁷³ (Halk arasında lakabı "Dinin tacı"ydı, yanlış mı söyledim bilmiyorum, ne zamandır bu lakabı taşıdı?)

²⁷⁴ (Genel olarak lakabı "din" ve "tac" idi, yanlış söyledim, ne bir tacı vardı ne de bir dini.)

Meşelâ *be-Hudâ tâ tüvânây-ı men 28 ne-yâyem* dirler. Ammâ kat ma' nāsına *tānuñ* aşlı *tāy*dur. Āhirinden *yā* hızf olunmuşdur. **Beyt:**

29 Peşt-i du-tāy-ı felek rāst şod ez-ğurremī
Tā çü to ferzend zād-ı māder-i eyyām-rā²⁷⁵

Ve kat ma' nāsına 30 olan *tānuñ* āhirine bir *hā* getirüp *tāh* dağı dirler. **Tā'-i Sākin** Ki āhir kelimeye lāhiq olur. 31 To lafzıdan muhaffefdür ki zamīr-i hiṭābdur. İsmūñ āhirine ulaşur muzāfun ileyh olur. **011b/01** Cānet senūñ cānuñ, yāret senūñ yārūñ dimek olur. Aşlı cān-ı to, yār-i todur. Fi' lūñ **02** āhirine ulaşur. Mef' ul olur. Dīdet, gördi seni dimekdür. Aşlı dīd to-rā. Efşah budur ki ki *tānuñ* **03** mā-ğablī meftūḥ telaffuz olına. **İbn-i Yemīn:**

04 Behre ez-mülket hest ü naşībī ez-dīv
Terk-i dīvī kon ü be-güzer be-faẓilet ze-mülk²⁷⁶

Gāh olur ki zarūret-i vezn için sākin olur. **Beyt:**

05 İlet-i rüz u şeb hūr-est yaķın
Çün güzeştī ne ānet mānend ne in²⁷⁷

Āhirinde ḥarf-i **06** *elif* olan kelimeye ulaşa iki vech cā'izdür. **Sākin** okumaq. **Nizāmī:**

07 Be-dāniş gūş tā dūnyāt baḥşend
To esmā ḥ'ān ki tā ma' nāt baḥşend²⁷⁸

Unşurī:

08 Tā-be-seḥer her şebī ez-pey-i vird-i du' āt
Kerd ze-ıkd-ı peren subḥa-i benāt mehīn²⁷⁹

Ve mā-ğablinde bir *yā* 'i meftūḥa ziyāde **09** itmek. **Beyt:**

Çün bāde şode 'aşā-yı pīrān
'Āşī me-şev ü me-nih 'aşāyet²⁸⁰

Ve *vāv yā* **10** şüretinde birkaç vech cā'iz ve *vāv* meftūḥ telaffuz itmek. **Beyt:**

11 Kemān ebrūt peyveste mā-rā
Be-tīr-i ğamze ḥoş ḥoş mī-nüvāzed²⁸¹

Ve sākin telaffuz itmek. **Beyt:**

²⁷⁵ (Günlerin annesinin doğurduğu senin gibi bir çocuk olduğu için mutluluktan feleğin iki büklüm sırtı dümdüz oldu.)

²⁷⁶ (Padişahlığın da devin de bir payı var, sen devin payımı terk et ve kendi lütfunla sultanlığa geç.)

²⁷⁷ (Gündüzün de gecenin de aksaklığı kesindir, çünkü güneş ne oradan geçer ne de burada kalır.)

²⁷⁸ (Bilgelige kulak ver ki sana hayat ve anlam versinler; sen isimleri oku ki mana bahşetsinler.)

²⁷⁹ (Her gece sabaha kadar duanın ardından ezanın sesinden inciler dizilirdi.)

²⁸⁰ (Şarap yaşlıların asası gibi olmuşken sen de günahkar olma ve asanı bırakma.)

²⁸¹ (Yay gibi kaşın bizi sürekli bağlıyor ve göz kamaştırıcı oklarını hoş bir şekilde atıyor.)

Gīsūyet ʿ anberīne kerden tamām buved

12 Maʿ şūḡ-ı ḡūb-rūy çı muḡtāc-ı zīver-est²⁸²

Ve mābaʿ dına bir *yā* ziyāde itmek. **Beyt:**

13 Ger dilem-rā ser-i sevdā-yı selāmet būdī

Ne-şodī silsile-perverd ḡam-ı gīsūyet²⁸³

Ve *yā*yı 14 meftūḡ telaffuz itmek. **Kemāl-i Işfahānī:**

Niger ki dostīset-rā bahā çı bāşed ḡod

15 Çü düşmenī ʾ to-rā düşmenet be-cān be-ḡord²⁸⁴

Ve sākin telaffuz itmek ve *yā*-yı maşdariyyeden şoñra 16 bir *yā* daḡı ziyāde itmek. **Beyt:**

Rāstī-st-rā ne-şāyed taʿ ne kerden şāḡ-ı serv

17 Gāḡ gāḡī ez-demem hergiz nefes cūnbāne²⁸⁵

Åḡirinde ḡarf-i ʿ alāmet olan kelimeye lāḡiḡ olsa efşāḡ 18 budur ki mā-beynlerinde bir hemze-i meftūḡa ziyāde olına. **Ḥʿāce:**

Nī-st bī-rūy-ı to meyl-i ḡül ü serv-i semenem

19 Tā şode bendeet āzād ze-serv-i çemenem²⁸⁶

Ve gāḡ olur vezn için *hā* ʾ-i ʿ alāmeti ḡızf iderler. **20 Şems-i Fahri:**

Zer ü yāḡūt ü laʿ l ender-ḡazīnet

Ne-bīned rūy-ı kīse ne be-tebengū²⁸⁷

Cemʿ ini elif 21 ü nūnla iderler. **Kemāl-ı Işfahānī:**

Ṭīnāb-ı ʿ ömritān ender-selāmet

Be-hem peyveste bādā tā ḡıyāmet²⁸⁸

Gāḡ 22 olur rābıtaya lāḡiḡ olur. **Kemāl:**

Ez-ʿ ömr egeret naşīb bāşed

Bā-yār resī kemāl-i rūzī²⁸⁹

23 [e-b] **Tābā:** Ṭabaḡ ve tava didükleri nesne ki içinde balıḡ ve şoḡan ḡavururlar ve sāʾir taʿ ām bişürürler. 24 [e-f-s-y] **Tāfsiyā:** Bir otdur ki derbaş²⁹⁰ dimekle meşḡurdur. Lisān-ı

²⁸² (Saçlarının anber kokulu olması tamamlandı; güzel yüzlü sevgili güzellik ve süs için daha neye ihtiyaç duyar.)

²⁸³ (Eğer kalbim kurtuluşunun hasretinden ötürü özgür olsaydı, saçlarının yayını kırmış olmazdı.)

²⁸⁴ (Dostluğunun değerini gör, düşmanlık seni düşmanın kadar canlandırır.)

²⁸⁵ (Servi dalı gibi doğru olanı eleştirmek hiç uygun değildir, ara sıra nefesimden hiçbir titreme gelmez.)

²⁸⁶ (Yasemin kokulu serviye ve güle meyletmem senin yüzüzün olmamdan değildir, bahçenin servisinden senin kölen özgür kalmıştır.)

²⁸⁷ (Senin hazinen altın, yakut ve inciyle dolu olsa da ne kesenin yüzünde ne de eyerin yastığında görülür.)

²⁸⁸ (Ömrünüzün ipi sağlıkla kıyamete kadar bağlı olsun.)

²⁸⁹ (Eğer ömründen pay alırsan bir gün sevgiliye kavuşma olgunluğuna erişirsin.)

²⁹⁰ pāyeş. 16. (10b/24)

Yünānīdür, mağrib-i ‘Arabī **25** derbās dir. Lisān-ı Berberīde azarbīs dirler. *Zāl-i mu‘ceme* ve āhīri *sīn-i mühmele* iledür. *Şāmil 26* şāhibi böyle taşhīh eylemişdür. Rāzīyāne yaprağı gibi yaprağı ve şaru çiçeği vardır. Uzun **27** ve yoğun köki vardır.²⁹¹ Eli şişürür ve kuşdurur ve gāyetde müşhildür. Tıllalarda ve zimādlarda **28** olur müste‘meldür. Taşradan isti‘māl olunmak yigdür.²⁹² Şovuğdan hāşıl olan marazları **29** ve veca‘-ı mafāşılı def‘ ider. Huşūşā ki yağla perverde olmuş ola. [-b-] **Tebā:** Kō, vaz gel dimekdür. **30** Be-güzār ma‘nāsına bu lügat evvelā fetḥ ü kesr ü zamm-ı *bā* ile ki şānī hurūf-ı teheccīdür. Mervīdür. Dört **31** vechile isti‘māl olunur. [b-r-k-ā-s-y] **Teberg-i āsyā:** Degirmen dişegisini ve toğmak ve dişegi, dişimek **012a/01** ve kiçirek ey ki dülger āletlerindendür ve taş delicek külünge²⁹³ dağı dirler. [r] **Terā:** Büyük, yüksek **02** dīvār ki bir nesnenün öñine çekilür. **Şems-i Fahrī:**

Muḥīt-i merkez-i devlet cemāl ü dīnī vü dīn

03

Ki sedd-i ‘adl-i to Ye‘cüc-i fitne rāst terā²⁹⁴

[r-s] **Tersā:** Kāfirün muvaḥḥadine tersā müşrikine gebr dirler **04** ta‘mīm maḳāmında gebr ü tersā dirler. **Nazm:**

Ey kerīmī ki ez-ḥızāne-i gayb

Gebr ü tersā vazīfe ḥor-dārī²⁹⁵

05

Dostān-rā kocā konī maḥrūm

To ki bā-düşmenān nazar-dārī²⁹⁶

[r-f-v] **Tarafvā:** *Fā* ile ḳoruklı ta‘ām. **06** [r-k-v] **Tarḳvā:** *Ḳāfla* ḳurdaşenī didükleri ‘illet ‘Arabīde *şerī* ma‘nāsına. [r-y-n] **Terīnvā:** **07** Ğarişe aşı ki keş ile pişirürler ve tarḥāna aşı terīnevā dağı dirler. [z-d-h-ā-s-y] **Tezde-āsyā:** **08** Degirmen çaḳıldağı. [z-j-v] **Tezjevā:** Evveli *zā*‘i ‘Arabī ba‘dehu *zā*‘i ‘Acemī ile süglün didükleri kuş. **09** Tezerv ma‘nāsına ‘Arabīde tezruc ve tezrece dirler ve *Müşkilāt-ı Sāmīde* tezruc. Ḥarūs-ı deştī **10** ma‘nāsına naḳl olunmuş.²⁹⁷ [z-h-ā-s-y] **Teze-i āsyā:** Degirmen ölçegi, *ḳafize* ma‘nāsına ve çaḳıldağ ve unluḳ **11** [-l-] **Telā:** Dirviş didükleri derzī āletlerindendür. [m-ā-ş] **Temāşā:** Ma‘rūf nesne ki Türkīde dağı **12** müsta‘meldür. [n-g-ş] **Tengnā:** Tarlıḳ ma‘nāsına ve kilīd ḳovanı ve ibrişimden taracık giyesi. [n-h] **Tenhā:** **13** Yaluñuz ve ten

²⁹¹ olur. 16. (10b/26)

²⁹² gerekdür. 16. (10b/27)

²⁹³ kiçirek külünge. 16. (10b/31)

²⁹⁴ (Sen, devletin merkezini kuşatan ve dünya ve dinin güzel yüzüsün. Senin adalet seddin, fitne Yecüc’üne karşı bir duvardır.)

²⁹⁵ (Ey Kerim sahibi olan sen gayb hazinenden ateşperesti de müşriği de rızıklandırırısın.)

²⁹⁶ (Onlar dostlarını nerede olursa olsun mahrum ederler, sen düşmanlarına bile sahip çıkıyorsun.)

²⁹⁷ -. 16. (11a/08)

lafzından cem^çdür. Fāzıl-ı Muḥaḳḳıḳ böyle taḥḳıḳ eylemişler ki tenhā yaluñuz ma^çnāsına olıcaḳ 14 lafz-ı müfreddür. Tenler ma^çnāsına olıcaḳ mürekkebdür. Bir cüz^ıi tendür. Bir cüz^ıide *hād*dur. Cem^ç ma^çnāsın 15 ifāde ider. Niteki bu beytde zāhirdür.²⁹⁸

Beyt:

Dey mī-şodī ḥırāmān çün serv^ç aḳl mī-güft

16

Ḥoş mī-revī be-tenhā tenhā fedā-yı cānet²⁹⁹

Tenhā-yı evvel yaluñuz ma^çnāsınadır. Ḥarf-i *bā* evvelinde zā^ıiddür. 17 Ammā bu mışrā^ç da (ç):

Be-tenhā āmed ü tenhā berūn reft³⁰⁰

Tenhā-yı evvel tenler ma^çnāsınadır. Tenhā tenden 18 mürekkebdür. Bā *zā^ıid* degildir. Lisān-ı Arabīde key ma^ç ma^çnāsınadır. Yaluñuz ma^çnāsına olan tenhā mürekkebdür değil 19 idüğü bu beytten zāhirdür. **Beyt:**

Ger ez-yek sūy cem^ç āyed sipāh-ı maşrıḳ u mağrib

20

Ze-diger sūy bes bāşed ten-i tenhā-yı dervīşān³⁰¹

[-v-] **Tevā:** Tāve, tābe ma^çnāsına. [v-ğ] **Tevgā:** Bir aşdur ekşer 21 Ḳaraman vilāyetinde ḳuzı etiyile ve yoğurd ile bişürürler gāyetde rağbetlü aşdur. Türkīde daḫı müsta^çmeldir. 22 [-y-v-] **Teyvā:** Şīve vü^ç işve-i maḥbūba dirler. Eşahḥ ḳavl-i *tā^ı* meksūre ileddür. **Et-tā^ıi'l-Meksūre** [-l-] **Tilā:** 23 Şapan ki taş atarlar *felāḥun* ma^çnāsına. [-y-b-] **Tibā:** İşve vü şīve-i maḥbūb, teyvā ma^çnāsına.³⁰² 24 **Et-tā^ıi'l-Mazmūme.** [-ḥ-m-y-] **Toḥmīyā:** Soḳarıḳ ya^ç nī terke ve her yirden biten nesnenūñ evvel çıkup 25 zāhir olduğı mertebeye dirler. [-r-] **To-rā:** Saña ve senūñ ve seni ma^çnāsına zamīr-i ḥiṭāb ile alāmet-i 26 mef^çıldür. Mürekkebdür. *Vāv*-ı resmī aralıḳdan düşüp muttaşıl yazılmışdur. Fāzıl-ı Muḥaḳḳıḳ³⁰³ böyle taḥḳıḳ 27 ü tedḳıḳ eylemişler ki to-rānuñ aşlı tū-rādur. *Vāv* hızf olunmuşdur. Taḥfīfan ḥurūf-ı illetūñ āhir kelimedden 28 hızfı lisān-ı Farsīde şāyī^çdür. Me-rānuñ aşlı men-rādur. *Rāya* muttaşıl olduḳda menūñ *nūm* 29 hızf olunmuşdur. Taḥfīfan ol *vāv*ıla bu *nūmuñ* hızfı *rāya* ittişālle³⁰⁴ meşrūtdür. To olsun 30 men olsun munfaşıl olsalar *vāv*ıla nūn hızf olunmazlar. Meşelā to kerdī, men kerdem dirler 31 To kerdī, men me-kerdem dimezler. *Rānuñ* ḡayrıya da muttaşıl olsalar ḥāl böyledür. Meşelā

²⁹⁸ iki ma^çnāyile zāhirdür. 16. (11a/14)

²⁹⁹ (Sen dün salınan selvi gibi giderken akıl da “yalnız başına ne güzel gidiyorsun, tenler senin canına feda olsun!” diyordu.)

³⁰⁰ (Yalnız gelip yalnız gitti.)

³⁰¹ (Bir yanda doğunun ve batının orduları toplansa diğer yanda dervişlerin yalnız bedeni yeterlidir.)

³⁰² ma^çnāsına müsta^çmeldür. 16. (11a/23)

³⁰³ Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyık'da. 16. (11a/26)

³⁰⁴ Muttaşıl olmağıla. 16. (11a/29)

meş dimezler **012b/01** meneş dirler. Niteki bu beytde vāki' dūr. **Beyt:**

Meneş t̄ac-dārem ze-men ser-keşid

02

Meneş t̄ig-dādem be-men ber-keşid³⁰⁵

Toda da hāl böyledür. Tafşili maħallinde olunmuşdur. [ş-k-y] **Turş-giyā:** **03** Kuzı kulağı didükleri. [ğ-y-r] **Tuğyirā:** Seyyid Ġāzī peniri dimekle ma' ruf bir aq yumuşaq taşdur. **04** [v-e-n] **Tüvānā:** Güçlü, kuvvetlü ma' nāsına ve isti' āre tarikiyle ġanī olan kimesnelere ıtlāk **05** olunur. [v-t-y] **Tütiyā:** Ma' ruf nesne ki göze çekerler, *kuhl* ma' nāsına. [v-l] **Tülā:** Ol nesnedür ki **06** aq bizi anuñla ışladurlar. Türkide de müsta' meldür. **Nev'-i Evvelehü El-cimi'l-Meftühe.** **07** Āhir kelimedede *cim*-i sakin ' alāmet-i ta' ribdür. Her ismi ' Acemīnün ki āhirinde *hā*'-i ' alāmet olsa **08** ta' rib olunduğda ekşer budur ki andan bedel bir *cim*-i sakin getirürler. Meşelā eblec ve bābunc ve rāziyānc **09** ve benefsec gibi getirürler gibi. Aşlda ya' nī ' Acemde eble ve bābüne, rāziyāne, benefşe idi gāh olur ki ol *hādan* **10** bedel bir *kāf* getirürler. Bādiq ü bāşaq ü fālūdağ gibi aşlda bāde ve bāşe ki atmaca kuşına **11** dirler ve pālūde idi ve *kāf*-i ' Acemī muṭlaqā ta' rib olınsa *cime* ibdāl olunur cülnār ü cüzer **12** ü cül-encebīn ü nercis ü licām gibi aşlda gül-nār ü güzer ü gül-engebīn ü nergis ü likām idi. *Cim*-i **13** ' Acemī ta' rib olınsa *şāda* ibdāl olunur. Çin ü şin gibi ve *zā*'-i ' Acemī dağı *cime* ibdāl olunur. **14** lājüverd, lācüverd gibi ve gāh olur ki *kāf*-i ' Acemiyi *cime* ibdāl iderler cevher ü gevher gibi ' Acemī **15** müfred ki meksūr ola ġayr-ı zaviyyü'l-' uqūlden su' āldür. Meşelā *çi* gibi, *ki* ne dimekdür. Āhirinde *hā*'-i ġayr-ı **16** melfūza ile ' Arabide *mā* ma' nāsınadur ki istifhām için evvelā hurūf-ı revābiṭa ulaşmalu olduğda **17** ol *hā*'-i ġayr-ı melfūza *yāya* ibdāl olunur. Meşelā *çist* dirler ve gāh olur māba' dında gelen **18** lafzuñ evvelin iskān idüp bunu aña ulaşdururlar. **Beyt**³⁰⁶-i **Senāyi:**

To ki der-ğayd-ı kilik ü enfāsi

19

Çehre-rā ez-nikāb-ı çī şināsi³⁰⁷

Cā: Bir maħall ü mekān ma' nāsına ve āhirine bir *yā* getirüp **20** cāy dağı dirler. [e-b-l-s] **Cāblisā:** Mūntehā-yı mağribde bir şehr-i ' aẓim. [e-b-l-k] **Cabliqā:** Mūntehā-yı **21** maşriqda bir sevād-ı e' aẓim. [e-r-p] **Çār-pā:** Dört ayağı üzere yürüyen hayvān. [e-r-v] **Çār-vā:** **22** Mişlihu lisān-ı Farside *vāv* ile *bā* arasında tebādül ü tevāhi vardır ve yağmā, tārāc ma' nāsına dağı **23** naql olunmuşdur. [e-m-y] **Cāmiyā:** Bir şehr adıdır. [e-n-f-z]

³⁰⁵ (Tacımı çıkardığımda o bana baş kaldırdı, kılıcımı verdiğimde bana çekti.)

³⁰⁶ -, 16. (11b/20)

³⁰⁷ (Sen nefeslerin ve kalemin kaydında olan yüzünü maskenden nasıl tanırın?)

Cān-fezā: Cān arturucu dimekdir.³⁰⁸ [-r-] **Cerā:** 24 *Cīm*-i ‘Arabîyle vazîfe vü nafağa vü gedā ma‘ nāsına ‘Arabîdür. **Çerā:** *Cīm*-i ‘Acemîyle otlağ ma‘ nāsına. **Beyt:**

25 Gāv çerā hürde-i in mürgzār
Şir-i cihān-hür fenā-rā sipār³⁰⁹

Çerîdenden me‘hūzdur. Çerîden 26 otlamağdur ve otlamağ ma‘ nāsına ve otlayan tavar ve çerîdenden şîğa‘-i mübālağa-i fā‘ ildir. (‘):

27 Çerā çerāy-ı cihān-est merdüm ü hayvān³¹⁰

Ve sāzağ ma‘ nāsına. [ğ-r] **Çağrā:** *Cīm*-i ‘Acemîyle baykuşa 28 beñzer bir kuşdur. [-k-]

Çekā: Toyğar kuşu ‘Arabîce *ķuberre* dirler. Künyeti Ebū‘l-meliħdür. Ğavğa 29 ve yaramazluğ ma‘ nāsına. [l-d-r-y] **Çal-ı deryā:** Deñiz ortası.[l-s] **Celsā:** Koğaya taķılan ağaç³¹¹. 30 [l-y-b] **Çelipā:** *Cīm* ü *bā*‘-i ‘Acemîyle hāc ki Naşārî tıparlar şalīb

ma‘ nāsına. [-m-] **Cemā:** Şürāħî 31 lügat-i Pehlevîdür. [n-d] **Çendā:** Çend ma‘ nāsına ki ‘adedden su‘ālîdür. Nice demek olur ve miğdār 013a/01 ma‘ nāsına daħı isti‘ māl olunur.

Kaç demek olur. Çend alüz, çend mākıyān dirler. [n-d-‘-ş] 02 **Çend-‘ aşā:** Degnek uzunı dimekdir. **El-Cîmi‘l-Meksûre:** [-r-] **Çirā:** Niçün³¹² ve nişe dimekdir. 03 Lime

ma‘ nāsına maķām-ı ta‘lilde isti‘ māl olunur ve niye dimekdir. Mef‘ûlden su‘âldur. Fāzıl-ı 04 Muħaķķiķ şöyle taħķiķ itmişler ki çirā cîm-i ‘Acemînüñ kesresiyle lafz-ı

mürekkebdür. Bir cüz‘i çidür 05 ne ma‘ nāsına. ‘Acem ne nesnedür diyecek yirde çi çiz-est dir. Bir cüz‘i de rādur. Lisān-ı 06 Farsîde şol ma‘ nāyı ifāde ider ki Türkî dilde andan

içün dimekle ta‘bîr iderler. Meşelā 07 Allāh için diyecek yirde Ĥudā-rā dirler. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

08

Ĥudā-rā dād-ı men be-sitān ez-ū ey şaħne-i meclis
Ki mî-bād be-girān ĥurd-est bā-mā ser-girān dāred³¹³

Müfredātınuñ 09 me‘ānî-i mezkûresi muķtezāsınca çirānuñ ma‘ nāsı niçündür. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

10

Çi-rā rüz-ı cengeş ne-kerdîd bend
Ki tāceş siper bûd taħteş semend³¹⁴

(‘):

³⁰⁸ ma‘ nāsına. 16. (11b/25)

³⁰⁹ (Bu çayırdı otlayan öküzü fani dñyanın (sürekli) yiyen aslanına ısmarla.)

³¹⁰ (İnsan ve hayvan dñya otlağında otlayanlardır.)

³¹¹ -. 16. (11b/31)

³¹² ‘Arabîde lem ma‘ nāsına. 16. (12a/04)

³¹³ (Ey bu meclisin misafiri, Allah için bana övgüyle bağışlanma dile. Çünkü bu sarhoş hâlimiz bize yük oluyor.)

³¹⁴ (Tacı kalkan, tahtı at olanı neden savaş gününde bağlamadımız?)

Çi-rā kāri koned dānā ki bār āred peşimānī³¹⁵

çi-rāyı 11 *Cimūn* fethasıyla da telaffuz iderler. Ammā aşlı çi olup ‘inde’t-terkib 12 *hā* sākıç olmuş olıcak *cimūn* kesresiyle telaffuz-ı efsaḥdur. *Zirā* ne ma‘nāsına olan 13 *çi* meksürdür. Kelime-i *rānuñ* ma‘nā-yı mezkūrı ‘Arabideki *lām*-ı ta‘lil ma‘nāsınadır. Lisān-ı 14 Farside mezkūr kelime ğālibā edāt-ı mef’ül olur. Meşelā *zeyd-rā be-gū* dirler ma‘nāsı zeyde söyledür. 15 *Zeyd-rā* me-zen dirler ma‘nāsı zeydi ur dimekdür. *Rānuñ* sā’ir ma‘nāsı maḥallinde mezkürdür. 16 [r-a-ğ-y] **Çirāgyā**: Oldur ki çerāğ anuñ üzerinde yanar. [-l-] **Cilā**: Şaykal ‘Arabidür. [n-ṭ-y-ā-n] 17 **Cıñiyān**: Ayva denesi bir nice saf ma‘nāsına lügat-ı Yunānidür. [-h-] **Çihā**: Neler dimekdür. [h-l-p] 18 **Çihil-pā**: Kırk ayaklu çıyan didükleri bir böcek ki ḥaşerāt-ı ‘arzdandır. Ayaqları çoklığından çihil-pā, 19 şad-pā, hezār-pā dirler. [y-j-v] **Cijvā**: *Cim*-i ‘Arabī ve *zā*’-i ‘Acemī ile kirpi, ‘Arabice künfuz ma‘nāsına ve şevheb 20 ü enḳaz erkeğine dirler. Envā’ı vardır. Künyeti ebu’l-medīcdür. **El-cimi’l-Mazmūme**.³¹⁶³¹⁷ [-d-] **Cüdā**: 21 Ayru. [r-ğ] **Çürgā**: Emzükli taş. [v-p-s] **Çüpsā**: Dörpi ‘Arabca *sefen* dirler. [v-y] **Cüyā**: İsteyici 22 ma‘nāsına kâ’ide budur ki emr şığasunuñ āḫirine *elif* lāḫik olsa şıfat-ı müşebbehe olur. 23 Meşelā *dānā*, *bīnā*, bilici ve görici dimekdür. Şıfat-ı emr ki āḫirine *elif* ü *nūn* lāḫik olsa mübālağa 24 ḳaşd olunur. Fāzıl-ı Muḫaḳḳik böyle taḫḳik eylemişler³¹⁸ ki bu şığa lisān-ı Farside mübālağa şığasıdır. 25 Püyāde ve rüyāde vü güyāde ve bunlaruñ emşālinde mübālağa ma‘nāsı vardır. Āḫir kelime 26 *elif* evvel şığanuñ ‘alāmetidür. *Zibāda* ve şekībāda ve revāda olan *elif* de ol *elif* dür. 27 Mefhūmlarında ma‘nā-yı mübālağa mu‘teberdür. Gāḥ olur *elif* den soñra *nūn* da ziyāde iderler. Devāndaki 28 ve ḫandāndaki ve rīzāndaki ve ḫīzānda ve üftāndaki gibi bunların da ma‘nālarında mübālağa vardır. 29 Nev’-i Evvelihü El-ḫā’i’l-Meftūḫa 30 Ḥaḳ budur ki lisān-ı Farside ḫā’-i mühmele gelmez ve ol ki mütedāvildür ve isti‘māl olunur. 31 *Bā*’-i ‘Arabiden *yā* ğayrı dilden menḳıldur veyā taḫrīfāt-ı ‘avām ḳabilindendür. Lık ba’zı elfāz 013b/01 *ḫā*’-i mühmele ile lisān-ı Farsideki şāyi’ dür. Lāzım oldu ki naḳl olunup şerḫ olına. Lisān-ı Farside sekiz ḫarf yoḳdur, niteki şadr-ı kitābda beyān olunur. 02 [e-ş] **Ḥāşā**: Kelime-i tenzihdür. İraḳluḳ ya‘nī ba‘d ve ayruluḳ istemekdür. **Beyt**:

03

Ḥāşā ki men be-mevsim-i gül terk-i mey konem

³¹⁵ (Akıllı birisi neden yükü pişmanlık olan bir işe kalkışsın?)

³¹⁶ **El-Cimi’l-Meksüre**. 16. (12a/23)

³¹⁷ [-b-] **Cübā**: Farsī lügatlerde cem’isine ertesı ya‘nī sebt gününe dirler dimişler, Ḳāmūsda el-cibāü yevü’s-selsā dimiş.

³¹⁸ itmişler ki. 16. (12a/28)

Men lāf-ı ‘aql mī-zenem in kār key konem³¹⁹

Ve hem bir ot **04** adıdır. Tıbbīler³²⁰ katında ma‘ rūfdur. [e-l] **Hālā**: Şimdiki hālde demek olur. [e-l-y] **Hāliyā**: Mişlihu **05** bunda te‘kīd-i ziyādedür. **Beit**:

‘Ākıbet-i menzil-i mā vādī-i hāmūş-est

Hāliyā gūlgule der-künbed-i eflāk-endāz³²¹

06 [e-m] **Hāmā**: Evzāndandır. İki dürlü i‘tibār olınupdur. Hāmā‘-i şağīr var ki iki **07** mişkāldür ve hāmā‘-i kebīr üç mişkāldür. [b-d] **Habbezā**: Kelime‘-i medhdür. Ni‘ am ma‘ nāsına gökçek dimekdür **08** ve maḳām-ı ta‘accübdür daḥı isti‘māl olunur ne ‘aceb ma‘ nāsına. [r-b-ā] **Harbā**: Kaya keleri, kertenkele **09** gibidür. Āfitāb-perest dirler. Mütelevvin ṭab‘ olan kimesneleri buña teşbīh iderler. **10** [l-v] **Halvā**: Meşhūr ṭa‘ām ki envā‘ ı vardır. Künyetī Ebū Nāci‘ dūr. **Nev‘i Evvelehu El-Hā‘i‘l-Mu‘cemeti‘l-Meftūha**: **11** *Hānuñ* maḥreci der-i dehānuñ munzam³²² olduğı yirdendür. Bu eclden ekşer budur ki **12** lisān-ı Fārsīde hā‘-i meftūha ve meksüreden şoñra *revm-i* zammeye işāret idüp **13** vav-ı resmī yazarlar. Şöyle ki hergiz telaffuzda daḥı yoḳdur. Ḥ‘āb ü üstüḥ‘ān ve ḥ‘iş gibi. **14** **Hā**: Çiyenmiş ḥāyīden ma‘ nāsına ve vaşf-ı terkībdür. Şeke³²³r-hā dirler. [e-r] **Hārā**: Taş **15** cinsinden bir nev‘ dūr ki şiddet-i şalābetile meşhūrdur. **Beit**:

Ser-keş me-şev ki çün şem‘ ez-‘ibretet³²⁴ be-süzed

16

Dilber ki der-kef-i o mūm-est seng-i hārā³²⁵

Āḥiri *hā*‘-i ‘alāmetile ḥāre **17** daḥı lügatdür. **Beit**:

Ne-girift der-i to nāle-i Hāfız be-hiç rüy

Ḥayrān-ı ān dilem ki kem ez-seng-i ḥāre nī-st³²⁶

18 *Elif* ki ‘alāmet-i şīga-i mübālağa olmaya güyā vü cüyā vü zībādaki *elif* gibi belki nefsi kelimedden **19** *hā*‘-i sākine ile aralarında mübādele olur. Āşikārā da dirler. Āşikāre de dirler hārā da ḥāre de **20** dirler ve ḥarīr-i şāfīden bir nev‘i ḳumāşdur. **Şems-i Fahrī**:

Kūdām bende ze-īn‘ām-ı ‘ām-ı o ne-girift

³¹⁹ (Tövbeler olsun ben gül mevsiminde şarabı terk edecekmişim, ben akıl sözünü söylüyorum, bu işi nasıl yapayım?)

³²⁰ ṭabībler. 3. (14a/24)

³²¹ (Gün gelecek yolumuz sessiz vadilere ulaşacak, şimdi ise gökyüzünün altında yüksek bir gürültü vardır.)

³²² munzam. 3. (14b/05), 16. (12b/14)

³²³ (Hiçbir şekilde Hafız’ın inlemeleri senin kapına gelmedi, gönümün o anda taş gibi kesilmemesine şaşırdım.)

³²⁴ ḡayretet. 3. (14b/09)

³²⁵ (Avucunda sert taşı muma çeviren o gönül alıcı sevgiliye karşı gelme, yoksa o seni kıskançlık ateşiyle mum gibi yakar.)

³²⁶ (Hafız inlemeleriyle senin kapında hiç yüz bulmadı, kalbimin çakıl taşından aşağı kalmadığına şaşırdım.)

21

Hezār bedre-i dīnār u zer meh-i hārā³²⁷

[r-ḡ-d] **Ḥar-Ḥudā:** Tengri deveçügi didükleri. [r-g-d] **Ḥar-gedā:** Mişlihu. [r-m] **Ḥarmā:** Eşekciye 22 dirler. [s-t-v] **Ḥastevā:** İkrār u i‘ tirāf u ḡaynata ḡastū ma‘ nāsına. [-l-] **Ḥalā:** Taze ot, 23 giyāh-ı ter ma‘ nāsına. **El-Ḥā’i’l-Meksüre.** [y-v] **Ḥivā:** Tükrük. ‘Arabca *bezāk* ma‘ nāsına.³²⁸ **El-Ḥā’i’l-Mazmūme:** 24 [-d-] **Ḥudā:** Tengri te‘alā cell ü ‘alā ‘alem-i ḡaşdur. Ğayrihu itlāḡı cā’iz degildür. Egerçi aşda şāhib 25 ü mālīk ü ‘azīz ma‘ nāsınadır. Lakin ḡaḡīkatde şāhib ü mālīk ü ‘azīz-i muḡlaḡ Ḥaḡ te‘alādur. 26 Ancaḡ ḡayrihu şāhib-i emvāl ve mālīk-i emlāk ve ‘azīz-i mülk dimek mecāzendür. Ol ecluden 27 vācib ölçüde maḡşuş oldı. Keşret-i isti‘ mälle ‘alem-i ḡaş olmışdur. Şöyle ki Ḥaḡ 28 te‘alādan ḡayrıya Ḥudā dinilse e’imme-i dīn küfr lāzım olur didiler. İllā meger ma‘ nā-yı terkibi 29 murād olma kendü gelici dimekdür. **Beyt:**

Āmed ber-men ki men resülem

Ğüftem to be-rev ki men Ḥudāyem³²⁹

30 Ya‘nī ḡod-āyende dimek ola. Niteki ḡoş-āyende ve pinhān-āyende diyecek yirde ḡoşā 31 ve pinhānā dirler veyā bir şey’ ḡaş ile terkib olma dih-Ḥudāy ve ḡāne-Ḥudāy gibi. **014a/01 Şeyḡ Sa‘ dī:**

Ḥāne-ḡudāy kū der-i burc-ı kebüterān

Be-ḡüşāy yā be-keş ki be-mürdīm ez-ḡafes³³⁰

02 Ve bu maḡalle münāsıb ḡudāy lafzında ba‘zı tafşil mezkürdur. [r-d-h] **Ḥurdehā:** Küsür-ı ‘aded. [r-m] 03 **Ḥurmā:** Ma‘ ruf mīve ki ‘alāsı ve ḡāyetü’ḡ-taḡi ḡibe-i ḡıbbda olur Künyeti Ebū ‘Ūrdur. 04 [ş-k] **Ḥuşkā:** ḡutraḡ ki anuñla ot yaḡarlar. ‘Arabca *ḡarāḡa* dirler. Ḳale el-Cevheri fi 05 Es-Şiḡāhi’l-ḡarāk bi’z-zamm ü taḡḡifi’r-rā’ mātaki‘ fin-nār ‘inde’l-ḡadeḡ ve’l-‘āme tākülü bi’t-teşdid.³³¹ 06 [ş-k-m] **Ḥuşkmā:** Mişlihu. [ş-k-m-ā-n] **Ḥuşk-mānā:** Ba‘dü’ḡ-ta‘ām tebrīd-i isnān için yidükleri etmek 07 pāresi. [n-g-h-v] **Ḥünük-hevā:** Ḥoş ve mu‘tedil hevā. [n-y] **Ḥunyā:** Şaḡu şaḡumaḡ ve ır sürüd 08 ma‘ nāsına ḡunyā-ger lafzından muḡaffefdür ve Türkide ozan dirler ki uzun uzun türkiler 09 ırlar. **Esedī:**

Ze-rāmeş cihān bāng-ı ḡunyā girift

³²⁷ (Her köle onun halkı nimetlendirdiği şeylerden bin dinar ve altın kesesi ve bin ipek kumaş alır.)

³²⁸ -. 16. (12b/25)

³²⁹ (Bana geldi ki ben bir elçiyim, sana dedim ki ben Tanrı’yım.)

³³⁰ (Ey ev sahibi! Güvercin yuvasının kapısını aç ya da onu öldür, çünkü biz kafesin içinde zaten öldük.)

³³¹ El-Cevheri, Sıhahü’l-Harrak’ta *ra* harfinin artırılması ve hafifletilmesiyle şöyle buyurmuştur: Lanet ettiğinizde cehenneme düşmezsiniz, halk da bunu vurguyla söyler.

Ze-pes der-kişver-i şüreyyā girift³³²

[d-e-c-h-s-r] **10 H̄āce-serā:** Serāy ağası ki sarāyuñ hıfz u himāyeti aña muta‘allağdur ammā ıstılāh ehl-i **11** Hindde tavāşīye ıtlāk olunur.³³³ [v-r] **H̄ūrā:** Yiyegen, *ekül* ma‘nāsına şīğa-i mübālağadır. **12** Horden lafzından *vāv*-ı resmīdür. [v-r-ş-l] **H̄ūr-şalā:** Büyük keler. [v-r-ş-v-l-ā] **13 H̄ūr-şulā:** Büyük kertenkele. [v-ş] **H̄ūşā:** Hūşe ma‘nāsınadır üzümüñ **14** ve hürmānuñ vesā’ir anuñ gibileruñ salkımı ve buğday ve arpa ve anlaruñ gibuñ başı ve ‘unküdü **15** u sünbüle ma‘nāsına. [v-f] **H̄ūfā:** Kuvvet ma‘nāsına. [v-n-b-h] **H̄ūn-bahā:** Kān baha, diyet ma‘nāsına. [v-ā-h] **16 H̄’āhā:** Dileyici, *ṭālib* ma‘nāsına *vāv*-ı resmīdür. **Nev’-i evvelehu Ed-Dāli’l-Meftūha.** **17 Dā:** Lügat-i H̄’orāsānda dīvār dibine dirler. Binālarda bennālar kuz didükleri şıraya da ıtlāk **18** olunur. Merhūm Mīr H̄üseyn-i Nişābūrī bu mu‘ammāda irād itmişdür. **Be-nām-i Emīr Rubā’i:**

19 Şeydāyān bīn be-kūy-ı o rāh-nişīn
Şeydā-yı nuḥust-ı o men-i bī-dil ü dīn
Yār er güzerd ze-künc-i dīvār-ı ğameş
20 Gū cānib-i şeydā-yı nuḥustīneş bīn³³⁴

‘Amel-i intikāddadır. Bār-ı künc-i dīvārdan ki āhiridür **21** gice yağılır andan murād fi-emdür. Şeydā taḥlīl olmuşdur. Cānib-i şey ki *yād*ur dā-yı nuḥustīni **22** ya‘nī evvel kūrbinı ki binā i‘tibārınca dipde olandır. Ya‘nī rāmi göre ki cem‘den kināyetdür. **23 Emīr:** Hāşıl olur ‘Arabīde derd ü renc ma‘nāsınadır. [ā-d] **Dādā:** Türkīde dadı didükleri **24** cāriye ‘Arabca *ḥadīne* dirler. [ā-r] **Dārā:** Keyānilerden eñ soñra pādīşāh olanuñ ādidür **25** ki İskender elinde helāk olmuşdur. **Beyt:**

Sikender ki h̄ūn-ı Dārā ber-baḥt
Çonān k’āteş k’in ber-mā ber-baḥt

26 Sā’ir tafşili İskender lafzında meşūrdur. Ve dārende vü anbār-dār **27** ma‘nāsına ve dāšten lafzından şīğa-i mübālağa ism-i fā’ildür. Tutağan ma‘nāsına ve āhirine **28** bir *yā* getirüp dārāy daḥı dirler. [ā-n] **Dānā:** Bilici dāništen lafzından şīğa-i mübālağa-i fā’ildür. **29** Fāzıl-ı Muḥaḥḳiḳ böyle taḥḳiḳ itmişler ki dānā bilülüdür. Bu *elif* ki āhir kelimeye lāḥiḳ olur ma‘nā-yı **30** ittişāfi ızhār ider. Dānānuñ muḳābili nā-dāndur. [-r] **Derrā:** Teşdīd-i *rā* ile çāk-ı derrāy **31** ma‘nāsına ‘Arabca ceres ü nāḳūs dirler ve

³³²³³² (Süreyyā’nın memleketine girip itaat etmesinden dolayı bütün cihan ağıtlarla haykırdı.)

³³³ -. 16. (13a/11)

³³⁴ (Onun köyünün yolunda oturan tutkunları gör, onun ilk tutkunu gönülsün ve dinsiz olan benim, Sevgili eğer gam duvarlarının hazinesinden vazgeçerse onun ilk aşkının tarafına bakmasını söyle.)

bögürtlen didükleri diken ekşer budur ki yimişine **014b/01** ıtlāk olunur. Tabībler ‘ulleyk dirler. Āhiri *elîf*siz derre dāhı lügatdür. [-r-] **Derā:** Bi’t-tahfif-i mişlihu **02** ve içerü gel dimekdür ve süpründi. [r-v-b] **Der u pā:** Niqrīs zahmeti. [r-d-b-n-d-p-ā] **Derd bend-i pā:** **03** Mişlihu. [r-v] **Dervā:** *Mi’yār-i Cemālī* şāhibi aşılımış ma‘nāsına naql idüp bu beyti inşā eylemiş. **Beýt:**

04 Hudāygānī vü şāhen-şehī ki düşmen-i o
Ze-ğam hemīşe be-yek tār-ı mü būd dervā³³⁵

Sā’ir erbāb-ı **05** lügāt mütehayyir ve bir işde habs olmuş ma‘nāsına rivāyet itmişlerdür. [r-v-ā-z-b] **Dervāz-bā:** **06** Derbend bekçisi dervāz-bān lafzından muhaffefdür. [r-v-d-z] **Derrūd-zā:** Çāk-ı derrā³³⁶ ma‘nāsına **07** teşdīd-i rā ile. [r-v-z] **Derū-zā:** Mişlihu. [r-y-ā] **Deryā:** Deñiz, *baħr* ma‘nāsına. [s-t-ā-s-y] **Dest-āsiyā:** **08** El degirmeni. [-g-] **Dağā:** Uzun ki aldamağda isti‘ māl olunur dağal kılmaş ma‘nāsına *Şihāh-ı* **09** ‘*Acem* şāhibi kara tuz ma‘nāsına naql eyledi. [l-v-ā-s-y] **Delv-āsiyā:** Degirmen sepedi. [-m-] **Demā:** Nefes **10** şayruluğı ki turmayup küfküf şolur ‘Arabīde haşā vü behre ü kaṭ‘ u rebūh u nūsme dirler **11** ve tüyi ürpermek *ıķşa‘ar* ma‘nāsına. [n-d] **Dendā:** Yavıķulanmış źalle ma‘nāsına. [n-d-ā-n-ā-s-y] **12 Dendān-āsiyā:** Azu dişi, nāb ma‘nāsına.³³⁷ [-h-] **Dehā:** Zeyrek ‘Arabīdür. [y-r-m-n] **Deyremnā:** Rivāyet **13** iderler ki bir ‘aźim kilisādur içinde sāl-ħorde mu‘ teber riwāzet-keş keşişler olup ol deyrūñ **14** der u dīvārında üç yüz altmış peygāamberūñ ‘aleyhi’s-selām şüretleri resm olınmışdur. **15 Ed-dāli’l-Meksüre:** [r-ā-z-n] **Dırāzānā:** Uzunluķ ve uzunca dimekdür. [l-b-r] **Dil-berā:** Gönül alan **16** ve ey dilber dimekdür. [l-r-b] **Dil-rübā:** Gönül kapıcı güzel. [l-k-ş] **Dil-keş:** Gönül açıcı. [h-ħ-d] **17 Dih-Ĥudā:** Köy şāhibi ve köy ketħudāsı. [y-b] **Dībā:** Aṭlas ve bir cins altunlı ķumāşdur. [y-r] **18 Dīrā:** Mürekkebdür dīr ile āven dīr kec āmedenden emr iken vaşf-ı terkībī olmışdur. (‘):

19 Besā dīrā ki ĥuş-ter bāşed ez-zūr³³⁸

[y-k-b] **Dīk-pā:** Sac ayak. [y-v-p] **Dīvpā:** Uzun ayaklı büyük **20** örümcek, ‘ankebūt ma‘nāsına. **Şems-i Fahri:**

Ĥaşm-ı mülk-i to dīvpā-āsāy
Der-hevā bād dā’imā der-vāy³³⁹

³³⁵ (O ulu ve padişahların padişahıdır. Onun düşmanı, onun bir saçının teline asılmasından dolayı sürekli üzüntü duyar.)

³³⁶ -. 16. (13b/05)

³³⁷ -. 16. (13b)

³³⁸ (Geç gelen zor gelenden daha iyidir.)

21 Ve çiyân-ı şad-pây ma' nāsına ve muhkem mizāclu yaşlu koca. [y-v-d-ā-r-v] **Dīvdār-vā**: Bir nev' arduç 22 ağacıdır ki südi çıkar şir-i dīvdār-vā dirler. İflāc u luḳūh 'ilāclarında ve istirhā'-i 23 'aşab marazlarında bundan aḥsen ü efdāl dārū yokdur. Hār u yābisdür ve ba' zılar çenār 24 ağacı ve ba' zılar şanavber-i Hindīdür dimişler. [y-v-f-r-s] **Dīv-fersā**: Uçuḳ tutmuş kimesne. 25 Maşrū' ma' nāsına. **Dīv-versā**: Mişlihü. **Ed-Dāli'l-Mazmūme**: [r-n] **Dürnā**: Mevzi' ma' nāsına. 26 [z-d-ā-f-ş] **Düzd-efşā**: Her gördüğün uğrıl原因 uğrı. [n-y] **Dünyā**: Bu cihān ve evvelki 27 kök aşıl'da 'Arabīdür. Fārsīde daḥı şāyi' dūr ve sādāt-ı A' cām imāle ile dīni 28 daḥı isti' māl iderler. Mūsā, 'İsā gibi ve lisān-ı 'Arabīde dünyā, nezdīk-ter ma' nāsına daḥı 29 gelür. [v-ā-l-b] **Düvāl-pā**: Dirler ki Ādem eṣnāfindan bir dürlü maḥluḳdur. Ḳayış baldırlu 30 dirler Hindüstānda olur. Ġāyet de yügrük şöyle ki yügrük at ile berāber segirdürmiş. 31 Anlara teşbīh idüp 'ayyārelere düvāl-pā dirler ve ba' zılar kendüyi kötürümlige urup 015a/01 ayakların devşirüp altına alurmuş yanına gelen ādeme zārīlık idüp beni bir miḳdār 02 götüresüñ ḥayra giresüñ tazarru' lar idermiş. Bilmeyenler esirgeyüp omuzına alup götürmek 03 ḳaşd idicek ayakların ādemüñ biline muhkem ṭolayup ve ellerin daḥı muhkem zabt idüp 04 istediği gibi yürüdüp ve segirdürüp ölmeyince ḥülāşa mecāl-i maḥall imiş dirler. 05 [v-t] **Dū-tā**: İki ḳat dimek olur dū-tāy lafzından muḥaffedür. [v-ş] **Dūşā**: Şaḡılan 06 ḥayvān. [v-ğ-b] **Dūḡbā**: Tovḡa didükleri aş ki et ile ve yoḡurd ile pişürürler. Māstvā 07 aşı nev' idür. [v-ğ-ā] **Dūḡ-vā**: Mişlihü lisān-ı Fārsīde vāv ile bā arasında tevāḥī vü tebādül vardır. 08 **Nev'-i Evvelehü Er-rā'i'l-Meftūḥa** 09 **Rā**: Taḥşiş için gelür *lām*-ı cārre ma' nāsına niteki *in şī'r falān-rā-st* dirler ya' nī 10 bu şī'r falāna maḥşüşdur dimek olur. **Sa' dī**: ('):

Ḥudāy-rā-st müselleme be-zer güvārī vü ḥilm³⁴⁰

11 Ve ekşeriyā 'alāmet-i mef' ul olur āna ve anı ve anuñçün dimek olur. **Beit**:

Ey ān ki ber-endāḥte resm-i vefā-rā

12 Yek-bāre ferāmüş me-kon cānib-i mā-rā³⁴¹

Vefā-rā ve mā-rā, ber-endāḥte ve ferāmüş me-kon 13 lafzlarınıñ mef' ulleridür ve ḡāh olur 'ilm ḥāşıl olduğundan ötüri ḥızf olunur. **Beit**:

14 Ey dil der-īn diyār nişān-ı vefā me-cūy

Coz derd-i yār-ı mā ṭaleb der-diyār-ı mā³⁴²

³³⁹ (Havadaki rüzgārın senin hizmetinde olmasından dolayı senin mülküne düşman olan örümcek gibi korkar.)

³⁴⁰ (Yüce ve affedici olan Allah'a iman ederim.)

³⁴¹ (Ey bir köşede bırakılmışlara bağışlayıcı âdetler sergileyen, bizi bir kez daha unutma, lütfen bize bak.)

³⁴² (Ey gönül bu diyarın içinde vefa arama, bizim diyarımızda sevgilimizin kapısını talep etmek dışında bir şey yoktur.)

Aşl nişân-ı vefâ-râ **15** me-cüydür ve gâh ta' diyye için olur. **Beyt:**

Püşt-i dü-tây-ı felek râst şod ez-ğurremî
Tâ çü to ferzend-i zâd-ı mâder-i eyyâm-râ³⁴³

Zîrâ zâd lâzımdur. **16** Mâder-i eyyâma ta' addî eylemişdür. *Râ* vâsıtası ile zemâyend ma' nâsına ve gâh olur ta' lîl için **17** olur. Ez ma' nâsın ifâde ider. **Beyt:**

Hikmet-i mağz-est eger luğf-ı cihân-âferîn
Hâş koned bende-i maşlahat-ı 'âm-râ³⁴⁴

18 Ez-berây maşlahat-ı 'âm dimekdür ve gâh olur şasem için gelür. **Beyt:**

19

Dil mâ-reved ze-destem şâhib-dilân Hüdâ-râ
Derdâ ki râz-ı pinhân h'âhed şod âşikârâ³⁴⁵

Ve gâh olur **20** ber-vech-i ziyâde isti' mâl olunur. Zîkr olunmasa aşl ma' nâyâ hâlel gelmez mücerred tağsîn-i lafz için **21** olur. **Beyt:**

Ân ki halk âfitâb güyendeş
Râstî-râ be-çeşm-i men ne nigû-st³⁴⁶

[e-s-t] **Râstâ:** **22** Ögiş, sitâyiş ü medh ma' nâsına sâ'ir esâmîsi efed-sitâ lafzında meşûrdur. [â-h-n-m] **Râh-nümâ:** **23** Yol gösterici, *hâdî* ma' nâsına. [h-n-m] **Reh-nümâ:** Mişlihü. [h-ş] **Rağşâ:** Ve bi'z-zamm sîga-i mübâlagadur. **24** Ziyâde yaldırayıcı dimekdür. Rağşân ma' nâsına. **Şems-i Fahrî:**

Çü geşt kâr-ı men ez-ihimâm-ı baht revâ
Çü geşt ihtiram ez-evc-i ħurremî rağşâ³⁴⁷

25 [h-ş-k-b] **Rağş-kabâ:** Çuğal. **Ĥusrev:**

Rağş-kabâhâ ze-ğaz-ı âb-gün
Mevc birün-dâde vü deryâ-derün³⁴⁸

26 [-s-] **Resâ:** *Sîn*-i mühmele ile çok, *keşîr* ma' nâsına. **27** [-' -n] **Ra' nâ:** Ol ki güzellikden ta' accüb olunur. Ĥalka kendüyi güzel gösterür. Farsîde şayi' **28** isti' mâl olunanı bu vechile tefsîr eylediler zâhir budur ki şıfat-ı müşebbehe şîğasıdır. Ru' ünet **29** mağbûblara nisbet olunmağdan medh ma' nâsına kaçd olunur ve kayğusuz ma' nâsına ve kağbe 'avrata **30** dirler. **Firdevsî:**

³⁴³ (Sen günlerin annesinin doğurduğu çocuk gibi olduğun için, senin mutluluğundan sırtı iki büklüm olan felek düzeldi.)

³⁴⁴ (Eğer cihan iyilikle yaratıldıysa bunda saf bir hikmet vardır. İnsanların işlerini görenin kölesi de eşsizdir.)

³⁴⁵ (Gönül ellerimden Allah dostlarına gidiyor, ah ne yazık ki gizli sırlarım açığa çıkacak.)

³⁴⁶ (O insanlar tarafından güneş olarak adlandırılır, doğrusu benim gözlerime de hoş görünür.)

³⁴⁷ (Benim işlerim kaderin uygun görmesiyle düzeldiğinde mutluluğun parlak zirvesine saygı duydum.)

³⁴⁸ (Atlara giydirilen zırhlı örtüler, suyun yükselmesiyle oluşan dalga gibidir, orada dalgalar dışarıda deniz içeride kalır.)

Me-rā ħire ħ'āhī ki rüsvā konī

Be-pīş-i ħiredmend ra' nā konī³⁴⁹

[n-g-b-ā-l] **31 Reng-i bālā:** Al reng. [-v-] **Revā:** Dürüst ü yarar, lāyık ma' nāsına.³⁵⁰ [-h-] **Rehā:** Kırtılmak ma' nāsına. **015b/01 Er-rā'i'l-Mazmūme:** [r-ħ-r-b-ā] **Ruĥ-ribā:** Ma' nā-yı terkībisi üzre bir 'azīm kuşdur ki gergedanı **02** kıpar alur gider āşiyānına iletür dirler. [s-t] **Rüstā:** Rüstā lafzından muħaffefdür. Ba' zılar **03** içinde bāzārı olan köye dirler dimişler. Ba' zılar muṭlaqā köy ve ba' zılar köylük ve Türk **04** ve Türklük ve il ki şin köylerden 'ibāretdür dimişler. Fāzıl-ı Muħaqqıķ *Deķāyıkū'l-Ĥaķāyıkū*da böyle **05** taĥķık ü tedķık eylemişler ki rüstā mezra' adur rüstendenden me' ħüzdur. Ekinligi 'itibārıyla köye de **06** itlāķ olunur. **Meşnevī:**

Her ki der-rüstā buved rüzī vü şām

Tā-be-māhī ' aķl-ı o ne-būd tamām³⁵¹

07 ve *vāv* ile rüstā daĥı lügatdür. Mezāra' a intisābları i' tibārıyla köy ehline rüstāyī dirler. **08 Beyt:**

Z'ān nümūd er-' adl der-heme çiz

Şehrī āsūde rüstāyī nīz³⁵²

[s-v] **Rüsvā:** Melāmet **09** ü fezāħat olmuş. [v-d-h] **Rüdehā:** Baĥarsaķlar ve sāz kirişleri. [v-s-t] **Rüstā:** Rüstā **10** ma' nāsına. **Meşnevī:**

Ķavl-i peyĥamber şinev ey ustā

Kür-ı ' aķl āmed vaṭan der-rüstā³⁵³

[v-ş] **Rüşenā:** **11** Aydınlık³⁵⁴ ve rüşen olan nesne ve nūrlu kimesneye daĥı itlāķ olunur ve margāşışā ṭaşına **12** daĥı dirler. [v-h-n] **Rūhinā:** Rūhen daĥı dirler bir ĥāş pūlāddur. Andan kılıçlar düzerler. **13** Şimşir-i rūhenī dirler ve ba' zılar pūlād-ı Hindīdür didiler. Ol kılıçlara da bu isimler itlāķ olunur. **14** Nitekim ĥadeng ağacından düzilen oķlara ve eyerlere ĥadeng itlāķ olunur. [v-h-y-n] **15 Rūhinā:** Mişlihü ve gevher-dār kılıç ma' nāsına da gelür. **Beyt:**

Ze-' aks-i reng-i ruĥ-ı düşmenān-ı o der-ceng

16

Çü keh-rübā be-dıraĥşed güher ze-rūhinā³⁵⁵

Nev'-i evvelehu Ez-zā'i'l-Meftūħa **17** Eger mā-ba' dında ĥarf-i ' illet vāķi' olursa *zānuñ*

³⁴⁹ (Beni hayrete düşüreceksin, utandıracaksın, Akıllı birinin önünde inciteceksin.)

³⁵⁰ Dürüst ve yararlık. 16. (14a/31)

³⁵¹ (Her kim gece de gündüz de köylde olursa onun aklı bir aya dek kendine gelmez.)

³⁵² (Onun sayesinde her şey adil bir şekilde açığa çıkar, onun sayesinde hem şehirli hem köylü rahattadır.)

³⁵³ (Ey efendi kişi! Peygamber'in "Köyde vatan tutmak, aklın mezarıdır." sözüne kulak ver.)

³⁵⁴ Aydınlu. 3. (16b/15), 16. (14b/10)

³⁵⁵ (Savaşta onun düşmanlarının yanak renginin yansımından süslü kılıçtaki inci, kehribar gibi parıldar.)

hareketi harf-i ‘ illete tābi‘ olur. Meşelâ 18 eger mā-ba‘ dında *elifvāki‘* olursa *zā* meftūh olur. **Sa‘ dī:**

Z’ān ki geh to-rā ber-men-i miskīn nazar-est

19

Āşārem ez-āfitāb meşhūr-ter-est³⁵⁶

Eger mā-ba‘ dında *yā vāki‘* olursa *zā* meksūr 20 olur. **Bejt:**

Nāzenīnā z’in heves-i merdüm ki halk

Bā-to rūzī bā-sūhen bīned me-rā³⁵⁷

Bejt:

21

Nānī eger ḥor eger demī be-ḥān

Bih ki ḥalvā-ḥorī ze-dest-i kesān³⁵⁸

Eger mā-ba‘ dı harf-i 22 şaḥīḥ olursa daḥı meksūr olur. Niteki maḥallinde mezkūrdur.

Eger *vāv vāki‘* olursa 23 *zā* maẓmūm olur. **Bejt:**

Ḥusrevā her çı ez-o ber-seret āyed ne-ez-dest

24

‘ Aql dāned ki ser-ā-ser ze-kaẓā mī-āyed³⁵⁹

[ā-j-ḥ] **Jāj-ḥā:** İki *zā* ‘i ‘Acemīyile yaramaz söz, suḥan-i bed ü fuḥş u mühmelāt. 25

Bejt:

Jāj mī-ḥāyed mūneccim

Herze mī-gūyed ḥakīm³⁶⁰

[r-s] **Zeryā:** Ḥalīmī sikkesüz altun zer-i 26 sāde lafzından muḥaffefdür dimiş. Ni‘ metī

sā’ir erbāb-ı lügat sikkesiz altun ve altun ovağı 27 ve işlenmedik altun dimişler

Vesīleti’l-Maḳāşid şāḥibi ve ḳaynamış gümiş ve altun 28 ḥallidici ma‘ nāsına da naql

eylemiştir. [r-k-y] **Zergiyā:** Bir nev‘ altun renginde otdur. 29 Hindüstānda biter. [n-d-ā-s-t]

Zendāstā: Ḥazret-i İbrāhīm Ḥalīle ‘aleyhi’s-selām nāzil olan 30 şuḥuf ve ba‘zılar

tefsīridür didiler. [n-d-v-s-t] **Zendüstā:** Mişlihu. [n-d-y-s-t] **Zendistā:** Mişlihu. 31 Bu

lügat on sekiz vech üzere mervīdür. Tafşil-i esāmisi āsitā lafzında mezkūrdur. **016a/01**

[h-r-k-y] **Zehr-giyā:** Hindüstānda baytarbīş gibi bir zehr-nāk meşhūr otdur. ‘ **Unşūrī:**

Yümn-i enfās-ı to be-ḥāşiyet

Nūş-dārū koned ze-zehr-giyā³⁶¹

02 Zehmā: ‘ Āşīḳ ma‘ nāsına. **03 Ez-zā’i’l-Meksūre:** *Zā* ‘i meksūre lisān-ı Fārsīde

³⁵⁶ (Galiba sende bana acıyan bir bakış var ama benim eserlerim güneşin ışıklarından daha ünlüdür.)

³⁵⁷ (Ey nazlı sevgili! İnsanların isteği bir gün seninle benim konuştuğumu görmektir.)

³⁵⁸ (Eğer bir ekmeğe veya bir nefes verebilirsen kimin elinden helva yemişsin, ona bak.)

³⁵⁹ (Eyhükümdar! Başına ondan ne gelirse senin elinin dışında değildir, akıl her şeyin tesadüf olmadığını baştan başa bilir.)

³⁶⁰ (Saçma sapan söz konuşana mūneccim, bilgece söyleyene de saçmalıyor diyorsunuz.)

³⁶¹ (Senin nefesinin nimeti özeldir, zehirden bile şifa alır.)

harfdür. Den dimek olur. **04** Zarfıdır. Min ü ‘an ma‘nāsına ez lafzından tahfif olunmuşdur. Nazımlarda çok isti‘māl **05** olunur. Eger mā-ba‘dī harf-i şahih olursa zā meksür olur. **Beyt:**

06 Eger ruzi be-isti‘dād būdī
Zi-nādān teng-rūzī-ter ne-būdī³⁶²

Eger yā vāқи‘ olursa dağı **07** meksür olur. [h-l-h] **Zihleḥā:** Ol süzü ki başmaqçılarda³⁶³ ve örikci ve sirāclar yivlerde dikerler **08** ‘Arabice zebaḥ dirler. [y-b] **Zibā:** Güzel ve yaraşıklı ve bezekli zinetlü ma‘nāsına. **Esedi:**

09 Be-pādāş-ı in būd zibā-yı men
Ki imrüz cūyi hemī cāy-ı men³⁶⁴³⁶⁵

[y-r] **Zirā:** Anuñçün dimekdür. Bu ma‘nāya **10** ğayrı esāmisi ezirā lafzında meşürdür ve her nesne ki bir nesnenüñ altında ola. [y-r-b] **Zirbā:** Zirva aşı. [y-r-v] **Zirvā:** Mişlihü lisān-ı Farside vāv ile bā arasında tevāhi vü tebdül **12** vardır. **Ez-Zā’i’l-Mazmūme:** [r-y-k] **Züreykā:** Āb-ı revġan ‘Arabidür. [-v-] **Züvā:** Ḥamir zevālesi **13** ve her nesne ki yumrı ve desdegirmi ola keman-gürüha yuvalağı ve dağı aña beñzer ne varise **14** mecmū‘ına itlāk olunur. Egerçi Türkide hemān ḥamirde şāyi‘dür. [-v-f-r] **Züferā:** Çörtük didükleri **15** ot ki yaban turağ otı dağı dirler. **Nev‘-i Evvelehu Es-Sini’l-Meftūḥa:** **16 Sā:** Sāv lafzından muḥaffedür. Ḥarāc ü bāc ki mālīk-i memālīk olan pādīşāh-ı ‘ālī cāha **17** zir-i destinde olan ḥākim ü merzebānlar gönderürler ve kelimenüñ āḫirine lāhiḳ olur edāt-ı **18** teşbih olur müşk-āsā vü ‘anber-āsā vü ğaliye-āsā gibi ve sāyiden lafzından şīġā-i emr ü vaşf **19** terkibidür. **Şems-i Fahrī:**

Melāz u dāver-i İslām Şeyḫ Ebū İşāḳ
Ki şāh Hind firested süy-ı cenābeş-sā³⁶⁶

20 Bu ma‘nāya āḫiri sāvıdır vāvı hızf olunmuşdur. Fāzıl-ı Muḥāḳḳıḳ böyle taḫḳıḳ **21** itmişler ki sā edāt-ı teşbihdür. Meşelā semene teşbih itseler semen-sā dirler. Aşlı āsāyıdır. **22** Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Şubḫ-dem çün gile-bended āh-ı dūd-āsāy-ı men
Çün şafaḳ der-ḥün nişined çeşm-i şeb-peymāy-ı men³⁶⁷

³⁶² (Eğer senin bir gün yeteneğin olsa bile dar görüşlü cahillerden daha iyi olmazdın.)

³⁶³ ol süzü ki başmaqçılar ve örikci. 3. (17a/14)

³⁶⁴ -. 16. (15a/05)

³⁶⁵ (Bunun arkadaşlığı benim güzelliğim oldu, sen de bugün benim yerimde olmayı istiyorsun.)

³⁶⁶ (İslam padişahlarının sığındığı yer Şeyh Ebu İshak olduğundan Hint padişahı da ona vergi gönderir.)

23 Gāh āhirinden *yāy*ı hıẓf idüp āsā dirler 24 Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Şefiķ geşt zamāne me-rā ğulām-şifat

Refiķ geşt sa^c ādet me-rā mürīd-āsā³⁶⁸

25 Gāh olur evvelinden *elif* de hıẓf iderler³⁶⁹ sā dirler. [e-r] **Sārā:** ‘Anber-i hāliş 26 ğālibā budur ki sāhil-i ‘Ummānda bir mevzi^c ün ismidür ki ‘anberün ğāyet a^c lāsı anda bulunur 27 ve her hāliş nesne ki ğayr ile mağşūş olmamışdur. **Cāmī:**

Çi hāşıl z’ān ki dānī ķimyā-rā

28

Mis-i ğod-rā ne-kerde zerre-sārā³⁷⁰

Ve Hāzret-i İbrāhīm ‘*aleyhi’s-selām*un hātunı adıdur ki 29 Hāzret-i İşhāķun ‘*aleyhi’s-selām* vālide-i mükerrereleridür. [ā-l-ĥ-d] **Sāl-ĥudā:** Sāhib-i tāli^c den ‘ibāretdür. 30 Sāl-Ĥudāh daĥı lügatdür. [ā-m-v-n] **Sāmūnā:** Evzāndan üç kīrātdur ve dirler ki bir buçuk ğazāmādur 31 ve ğazamā bir buçuk dānek yāĥūd iki dānekdür. [ā-v] **Sāvā:** Bürede ki ege aĝzından dökilen ĥurdedür. **016b/01** [-b-] **Sepā:** *Bā*²-i ‘Acemīyle süprindi tozı. **Sebā:** *Bā*²-i ‘Arabīyle bir şehr³⁷¹ ü vilāyet adıdur ki Yemende Hāzret-i 02 Bilkīsuñ taĥt-ĝāhı idi. Ķur’ān-ı ‘azīimde kışşası mezkūrdur. [p-v-s] **Sepūsā:** *Bā*²-i ‘Acemīyle ‘ibāret-i 03 Ĥorāsanīdür. Herre aşı ve heriyye ve mekr ü tırāş Ķaraĥişārī kedi ma^c nāsına da gelür dimiş. 04 *Şiĥāĥ-ı* ‘Acem şāhibi muṭahhere vü mekrūh ma^c nāsına da naĥl eylemiş. [p-v-s-v] **Sepūsā:** Mişlihu *Cāmī’ü’l-Fürs* 05 şāhibi ba^c zı lügatde kepekden olan aşā dirler dimişler. ‘Arabīde ĥarīre ma^c nāsına. [ĥ-t-v] 06 **Saĥtevā:** Kīpā ki şırdānuñ içini kıyma ile ṭoldururlar. [-r-] **Serā:** Serāy lafzından muĥaffedür. 07 Ev, ĥāne ma^c nāsına ekşer pādişāhlar ve vüzerā olduĝı yirlere isti^c māl olunur. Fāzıl-ı Muĥaĥķiķ 08 böyle taĥķiķ itmişler ki ‘Arab dār didüĝine ‘Acem serā dir. **Beyt:**

Biz ol ĝül yüzlinün küymü bir bostān-serā gördük

09

Kim eṭrāfında bizim gibi biñ destān-serā gördük

Bostān-serā 10 dārda olan bostāna dirler. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Hāfız to cām-ı Cem maṭlab-ı cām-ı mey be-ĥ’āh

11

K’in būd ĥavl-i bülbul bostān-serā-yı Cem³⁷²

Ve āĥirine bir *yā* getürüp serāy daĥı dirler. 12 **Beyt:**

³⁶⁷ (Benim dumana benzeyen āhım sabah vaktinde çadırını bağlar, benim geceleri dolaşan gözüm şafak gibi kanlar içinde oturur.)

³⁶⁸ (Zaman bana köleymişim gibi şefkatli davrandı, mutluluk bana bir mürit gibi dost oldu.)

³⁶⁹ idüp. 16. (15a/21)

³⁷⁰ (Kendi bakırını saf bir altın yapamıyorsan kimyayı bilsen ne olur!)

³⁷¹ -. 16. (15a/28)

³⁷² (Ey Hafız, sen Cem’in meclisinde şarap kadehini talep edersin çünkü bu Cem’in bahçesindeki bülbulün sesi gibi olur.)

Sep̄ide-dem ki şodem maḥrem-serāy-ı sürür

Şenidem āyet-i to tūbū illāllāhi³⁷³ ez-leb-i ḥūr³⁷⁴

[r-c] **13 Sercā:** Şadr ma^c nāsına. [r-r-f-t-] **Ser-reftā:** *Şihāh-ı* ‘Acem şāhibi yürigen eşkün tavar ser-reftār **14** ma^c nāsına diyü naql eyledi. [r-h-r-f-t] **Sere-reftā:** Mişlihü. [r-g-r-d] **Ser-gerdā:** Bir vaż^c dur ādemūñ **15** başı cigzinür ‘Arabca seder ü devvār u devām³⁷⁵ dirler. [r-m] **Sermā:** Şovuk vaḫti ‘Arabīde *ḳurre* **16** vü *ḳurre* dirler. [r-n] **Sernā:** Buz urmaḳ oyunu ki ba^c zı yirlerde sersele oyunu dirler. [r-v] **17 Servā:** Servāz lafzından muḥaffefdür. Başı açuḳ ve yalancı ve kezzūb ma^c nāsına ve efsāne vü yalan **18** söz bu ma^c nāya *şin*-i mu^c ceme ile daḫı lügatdür ve āşikāre söz ve ey serv ma^c nāsına. **Şems-i Faḫrī:**

19

‘Ulüvv-pāye-i ḳadreş ez-ān bülend-i to-rā-st

Ki fikr-i hem-çü menī enderān koned servā³⁷⁶

[-z-] **Sezā:** Lāyık u ‘ivaż **20** u cezā ma^c nāsına *Şihāh-ı* ‘Acem şāhibi çardaḳ ma^c nāsına daḫı naql eylediler. Fāzıl-ı Muḥaḳḳıḳ böyle taḫḳıḳ **21** itmişler ki sezā lāyık ma^c nāsınadır. Nā-sezānun ma^c nāsı lāyık degildür. **Beyt:**

Nā-sezāyī-rā çü binī baḫtiyār

22

‘Āḳilān teslīm kerdend iḫtiyār³⁷⁷

Mısrā^c -ı şānī cezā-yı maḫzūfuñ ta^c līlidür cezānuñ menziline tenzīl **23** olınmışdır. Cezā kendüsi teslīm kondur. Hızf olınmışdır. Ta^c līl-i mezkūr aña delālet itdüğinden ötüri **24** tamām ma^c nāsı budur teslīm eyle ki ‘āḳiller teslīm-i iḫtiyār itmişlerdür. [ḳ-m-v-n-y] **Şaḳmūniyā:** *Nūnuñ* kesresi ve **25** sükūnı cā’izdür. Bir müshil dārūdur ki ḫabībler maḫmūde daḫı dirler. [-g-] **Segā:** *Kāf-ı* ‘Acemīyle ḳubur ki içine **26** oḳ ḳorlar tīr-dān ma^c nāsına. [m-n-s] **Semen-sā:** Aḳ sefid levn maḫbūba dirler. Sā edāt-ı teşbīhdür. **27** Semen meşḫūr aḳ çiçekdür. Ya^c nī semen gibi dimekdür. [m-n-v] **Semenvā:** Erişte aşı ıtrıyye ma^c nāsına ve herre aşı **28** sepūsā ma^c nāsına sā’ir esāmisi egrā lafzında meşḫūrdür. [-n-] **Senā:** Aydınlık rüşenī vü nūr **29** ma^c nāsına ‘Arabīdür ve meşḫūr müshil otdur ki eyüsi Mekke-i maşrıḳadan gelür. Sināmeki dirler. [n-g-ā-ş-y] **30 Seng-i Āsyā:** Degirmen taşı. [n-g-t-v-t-y] **Seng-i Tütüiyā:** Sürme taşı ‘Arabca ḫacerü’l-kuhl dirler **31 işmid** dirler. [n-v] **Senevā:** Maḳberelik gūristān ü maḳābir. [v-d] **Sevdā:** Işşı rīḫ

³⁷³ Allaha tövbe ile. (Tahrim: 66/8)

³⁷⁴ (Tan vaktinde mutluluğun gizli mekânındaydım, bir güzel kızın dudağından “Allah’a tövbe et.”ayetini duydum.)

³⁷⁵ devām u devār dirler. 3. (17b/24), 16. (15b/10)

³⁷⁶ (Onun kadrinin mertebesi, düşüncesi benim gibi yalan olanların sözlerinden daha yücedir.)

³⁷⁷ (Uygunsuz birini mutlu gibi akıllıları ise ihtiyarı elden bırakmış olarak görürsün.)

ü 'aşk u heves **017a/01** ve bedende olan hılt-ı meşhür. **Beyt:**

Ger dilem-rā ser sevdā-yı selāmet būdī
Ne-şodī silsile-peyvend-i ḥam-ı gīsūyeş³⁷⁸

02 'Unşūrī:

Būd sevdā-rā nihed ser ber-ḥaṭṭ-ı o āsmān
Yāft āḥir ān çı der-ser dāşt sevdā kilik-i o^{379 380}

03 Es-Sini'l-Meksüre: [-p-] **Si-pā:** Sac ayak ve ol ma' ruf ālet ki **04** seferlerde üzerine kılıç u tır-keş ve sā'ir ḥavāyic aşarlar. [p-y-d-b] **Sipīdā:** Türkīde üstübeç **05** didükleri gayrı adları espīdā lafzında yazılmışdır. [p-y-d-b] **Sipīd-bā:** Bozca aş **06** didükleri ta'ām ta'rib idüp sefid-bāc dirler. Gayrı esāmisi esfid-bā lafzında mezkūrdur. **07** [-t-] **Sitā:** Ve bi'z-zamm āstā ma'nāsına bu ma'nāya sā'ir adları anda meşhūrdur ve üç kat dimekdür **08** ve sitāyiş ma'nāsına ve sūtüden lafzından şīga-i emr ü vaşf-ı terkībīdür. Ḥod-sitā vü şāh-sitā dirler. **09 Beyt:**

Būd mü'eyyed ṭab' em hemīşe Rūḥ-ı Kuds
Ez-ān ki bāşed ṭab' em hemīşe şāh-sitā^{381 382}

[r-k] **Sirkā:** **10** Sirke ḥall ma'nāsına künyeti *Ebū Nāfi'* vü *Ebū Şaḳīf*dür. [r-n] **Simā:** Toḳurcun oyunu. [f-y-d-b] **Sifīdbā:** Yoğurdlu ısfanaḥ aş sefidbā ma'nāsına. [g-ş] **Sigbā:** Ekşi aş 'Arabīde meraḥ ḥāmiz **12** dirler. Sigī-ābā³⁸³ lafzından muḥaffedür. Ta'rib idüp sigbāc dirler. Künyeti *Ebū 'Aşım*dur ve 'Acemde **13** bir meşhūr ta'ām adıdır. [k-y-ā-b] **Sigī-ābā:** Mişlihü. [m-n-v] **Siminvā:** Erişte ve herre aş seminvā ma'nāsına. **14** [h-b] **Se-pā:** Sepā ma'nāsına. [y-b] **Sībā:** Mürekkeb balığı didükleri ki içinde mürekkeb gibi nesne çıkarur **15** ve deñiz köpüğü bunuñ kemüklerindendir dirler. Göz dārūlarındandır. Zamāne mütatabbebleri yanında **16** zebedü'l-baḥr dimekle ma'rūfdur. Ḥaḳīkatde bu zebedü'l-baḥr degildür. Bunun ismi aşılta lisānu'l-baḥrdur. **17** Zebedü'l-baḥr bunuñ gayrıdır. [y-b] **Sībyā:** Mişlihü. [y-k-b] **Sigbā:** Ekşi aş segbā ma'nāsına. [y-m] **18 Simā:** Beñiz ü şıfat u çehre niteki melek-simā dirler. [y-m-b-ā-l] **Sim-bālā:** Sebīke. [y-m-y] **Simyā:** A'māl-i **19** ḥiyelden şol 'ameldür ki Türkī dilde anuñ şāḥibine göz bağcı dirler. **Beyt:**

Her çı piş-i to bāğ u eyvān būd

³⁷⁸ (Eğer kalbim sağlık arzusunun başında olsaydı, onun saçlarının eğri yayını bir zincire dönüştüremezdim.)

³⁷⁹ -. 16. (15b/28)

³⁸⁰ (Gökyüzü onun sevdasıyla onun hattına baş koyup sonunda onun kaleminden bulduğu sevdayı aldı.)

³⁸¹ -. 16. (16a/02)

³⁸² (Ben yeteneğimle hep padişahı övdüğüm için Hz. Cebrail de benim yeteneğimi sağlamaştırır.)

³⁸³ sigin. 16. (16a/05)

20

Ān heme sīmyā-yı dīvān būd³⁸⁴

Es-Sīni'l-Mazmūme. [-t-] **Sütā:** Astā lafzından muḥaffedür. **21** [r-n] **Sūrnā:** Ol ālet-i ma' rūfa ki çalarlar 'ämme taḥrīf idüp şurnā dirler. [r-d] **Sürdā:** Söz **22** süḥan u kelām ma' nāsına. [v-r-n] **Sūrnā:** Ziyāde 'azīm konuḳluk ki anda 'işret ü şādīlıklar **23** ola ve surnā didükleri ālet ki çalarlar. [v-z] **Sūzā:** Şīga-i mübālağa-i fā' ildür. Ziyāde yaḳıcı ve acıtğan **24** ma' nāsına ve ma' nā-yı lāzıme naẓar-ı rīş-sūzā dirler. Ya' nī gāyetde sancusı çok acıtğan yara **25** ve göyündürme didükleri meşhūr çıban ki ādemüñ bedeninde çıkar, lisān-ı 'Arabīde ḥurka dirler **26** Farsīde sūzā dirler. [y-v-r-ğ] **Soyürgā:** Zaḥmet. [-h-] **Sūhā:** Bir gāyetde ḥafī yıldızdur ki diḳkat-i **27** naẓar anuñla imtiḥān olunur. **Beyt:**

Nizām-ı feth-i Ebu'l-Feth Ṭāhir ān şāhib

Ki ber-revāk-i kemāleş sipihr hem-çü sūhā-st³⁸⁵

28 Nev'-i Evvelehu Eş-Şini'l-Meftūḥa **29** Ḥarf-i şīn-i sākin ki āhir kelimeye lāḥik olur birkaç ma' nāya gelür. Evvelā zamīr-i gā' ibdür. **30** Āḥir isme lāḥik³⁸⁶ olur muzāfun ileyh ma' nāsın ifāde ider. Sereş anuñ başı cāneş anuñ **31** cānı dileş anuñ göñli dimek olur. Meḥ ūliyyet ma' nāsın ifāde ider dādeş gördi anı³⁸⁷ **017b/01** şenīdeş işitdi anı dimekdür ve edāt u revābiṭ āḥirine ulaşan ekşer bu ḳabīlendür. **02** Egereş gibi k'eş gibi. **Beyt:**

Be-resed dilem be-kūyet egereş naşib bāşed

Çü delīl-i baḥt hesteş kerem-i Ḥudā 'amīm-est³⁸⁸

03 Bu şīniñ mā-ḳablını ba' zılar fethā ile telaffuz iderler ve ba' zıları kesre ile telaffuz itdiler. **04** **Beyt:**

Yekī çehre-dāri çü tābende mihr

Ḥūşā mihr k'iş serv bāşed sipihr³⁸⁹

K'eşüñ bir cüz'i **05** ki dir şımla ittişālī olıcaḳ āḥirindeki *hā'*, ḡayr-ı melfūza ki ḥarf-i aşlı degildür, sāḳıṭ **06** olmuşdur ve gāh olur zārūret-i vezn için sākin telaffuz olunur.³⁹⁰

Beyt:**07**

Ten-i ḡonde-rā pāy bāyed nūḥust

³⁸⁴ (Senin önünde eyvan bahçesinin hepsi divanın simyasından başka bir şey değildir.)

³⁸⁵ (O, Ebu'l-Feth Tahir'in fethinin düzenine sahiptir, çünkü onun mükemmelliğinin tacı gökyüzünde Venüs yıldızı gibi parıldar.)

³⁸⁶ mülḥaḳ. 16. (16a/22)

³⁸⁷ -. 16. (16a/24)

³⁸⁸ (Eğer kaderimde varsa, kalbim senin köyüne ulaşır çünkü kaderin delili, Tanrı'nın cömertliği her yere ulaşır.)

³⁸⁹ (Sen ay gibi parıldayan bir yüz taşıyorsun, gökyüzünde sevgiyle büyüyen selvi ne güzeldir.)

³⁹⁰ sākin olur. 16. (16a/30)

Pes ān-gāh ḥalḥāl bāyedeş cüst³⁹¹

Ve ḥurūf-ı medd ü *hā* 'i **08** 'alāmetden şoñra bunuñ aḥkāmı *tā* 'i ḥiṭāb aḥkāmı gibidür. Eger ḥarf³⁹²-i med *elif* **09** şüretinde ola anda iki vech cā 'izdür. Sākin telaffuz itmek ve *elif*den şoñra *bā* 'i meftūḥa **10** ziyāde itmek dilhāş u dilhāyeş gibi ve eger *vāv* şüretinde ola üç vech cā 'izdür. Sākin **11** telaffuz itmek ve meftūḥ telaffuz itmek ve mā-ba' dında *yā* 'i meftūḥa ziyāde itmek gīsūş, gīsūyeş **12** gīsūyeş gibi ve eger *yā* şüretinde ola yine vech-i mezkūr üzre üç vech cā 'izdür. Dostış **13** ü dostīyeş ü dostīyiş gibi. Āḥirinde *hā* 'i 'alāmet olan kelimeye ulaşa aralarında bir hemze-i **14** müctelibe ziyāde iderler. Bendeş gibi gāh olur *hā* 'i 'alāmeti telaffuzdan düşürüp *şim* **15** hemzesiz telaffuz iderler. Żarüret-i vezn için ḥazīneş dirler ve 'alāmet-i ism-i maşdar **16** olur. Kaçan bir emr-i mücerredüñ āḥirine mülḥak olur *yā*-yı maşdar ma' nāsına dāniş ü biniş **17** ü baḥşāyiş ü güşāyiş gibi ve bu *şim*la zamīr-i gā 'ib olan *şim*ün farkı budur ki mef' üliyyet **18** ma' nāsına olan *şim*ün mā-ḳabli meftūḥ olur ve ism-i maşdar olan *şim*ün mā-ḳabli dā'imā **19** meksūr olur. **Şā**: Mīve-dār ağaçlardan bir ağaçdur. 'İbrānīdür ve cā, yir, mekān ma' nāsına. **20** [ā-h-v] **Şāhvā**: Şāhvār lafzından muḥaffefdür. Begeşte vü tāze vü nāzūk ma' nāsına ve incü **21** şıfatıdır. Erbāb-ı lügat böyle naql eylediler. Fāzıl-ı Muḥaḳḳıḳ böyle taḥḳıḳ itmişler ki³⁹³ şāh ulu **22** ma' nāsınadır. Büyük dāneye şāh-dāne dirler ve büyük yola şāh-rāh ve büyük gergedana **23** şāh-ruḥ dirler ve'l-ḥāşıl her nesnenüñ irüsü ve eyüsünde isti' māl olunur. [b-'-y] **24 Şeb**-**'ayā**: Karañu gice 'Arabca *decā* ma' nāsına. [b-y-l-d] **Şeb-i Yeldā**: Ġāyetde uzun gice. [r-b] **25 Şervā**: Yalan söz fetḥ-i *şin*-i mühmele ile servā ma' nāsına. [ş-b] **Şeşpā**: Altı ayaklı dimekdür **26** ve ḥaşerāt-ı arzdan çihl-pā vü şad-pā didükleri sā 'ir esāmisi çihl-pā lafzında mestürdür. **27** [ş-t] **Şeştā**: Altı kıllı³⁹⁴ ḳopuza dirler şeştār lafzından muḥaffefdür. [-ğ-] **Şagā**: Tır-dān **28** oḳ şaḳlayacaḳ zarf. **Şems-i Fahrī**:

Ayā şehī ki be-hengām-ı kīne-i peleng-i to

Koned ze-sīne vü pehlū-yı ḥaşm kīş ü şagā³⁹⁵

29 [f-t] **Şeftā**: Mişlihü. [-k-] **Şakā**: Mişlihü. [-k-] **Şekā**: Mişlihü sā 'ir adları şegā lafzında **30** mezkürdür. **Şelkā**: Özlü ḳara balçıḳ ve çökek yir ki ayak başıcaḳ ayrıḳ çıkmaz, azmaḳ dirler, aşlı şilk olup āḥirinde olan *elif*, *elif*-i işbā' dur. Başka lügat degildür ve erbāb-ı lügat müstakil lügat añlayup ve *şin*-i meftūḥa getürdükleri ḥodḡalaṭ-ı maḥzdur.

³⁹¹ (Önce güçlü bedeninin ayaklara ihtiyacı var, sonra da onun bileklerini aramalısın.)

³⁹² Ḥurūf. 16. (16b/01)

³⁹³ eylemişler ki. 3. (19a/09), 16. (16b/14)

³⁹⁴ altı kıllı. 3. (19a/14), 16. (16b/20)

³⁹⁵ (Ey şah! Senin kaplanının kinli olduğu zamanda düşmanının diniyle ve sadakıyla yan yana olan kim?)

Zirā aşlı kilik ü silk veznine gelmişdür. Maḥallinde istiḫād getirilmişdür. [-m-] **Şemā:** Yıylanķıç ‘Arabca şamāme ma‘nāsına. [-n-] **Şenā:** Şuda yüzmek ma‘nāsına ism-i maşdardur. **31** Vaşf-ı terkibīdür. **Beýt:**

Be-deryā şenā çün neheng āverd

Be-şimşir bā-şir-i ceng āverend³⁹⁶

[v-b] **018a/01 Şevbā:** Çiriş ü ḥaşil. [v-g] **Şevgā:** Deve ve koyun ağılı. **Beýt:**

Çü dozd ü gürg gired kaşd-ı şevgā

02

Şebān-ender-şebān üfted be-ğavgā³⁹⁷

[v-k] **Şevkā:** Mişlihü sâ’ir esāmisi engervā lafzında meşūrdur. **03** [-h-] **Şehā:** Şāyeste ma‘nāsına ve ey şāh dimekdür. [h-b] **Şehbā:** Bozķır ķatırı ‘Arabīdür. [h-r-v] **04 Şehrevā:** Şol naķde dirler ki geçmesi ya‘nī revācı şāhlar ḥükmi ile ola aşlı alķaķ ve kemdür **05** emr-i pādişāhī olmayınca nāfiż olmaz. [h-l] **Şehlā:** Alaca ve ala gözlü ve ba‘zılar ķara gözlü dimişler **06** ve şaşı gözlü aḥvel ma‘nāsına. [y-b] **Şeybā:** Ve bi’l-kesr āşikāre vü rüşen ma‘nāsına sâ’ir **07** adları āşikārā lafzında meşūrdur. [y-d] **Şeydā:** Ve bi’l-kesr dīvāne vü ḥayrān ü āşüfte ma‘nāsına. **08 Şems-i Fahrī:**

Eger ma‘ānī-i ğarrāeş çehre be-güşāyed

Şod çü Vāmıķ u Zāvüş āsmān-ı şeydā³⁹⁸

09 Eş-Şini’l-Meksüre: [k-n-b-h-v] **Şikenbevā:** İşkenbe aşı. [k-y-b] **Şikibā:** Şikibāde lafzından **10** şığa-i mübālağa-i fā’ildür ve āremīde ma‘nāsına. **Şems-i Fahrī:**

Bī-to çi güne bāşed ārām-ı mülk ü millet

11

Hergiz tenī būved kū ez-cān būved şikibā³⁹⁹

[l-v] **Şilvā:** Endām ‘uzv ma‘nāsına vücuddan bir ‘uzve **12** daḥı dirler. Aşlda ‘Arabīdür. Devāvīn-i ‘Acemde çoķ gelüp kesret isti‘māli ecličün **13** irād olunup beyān olındı. Şiliv daḥı lügatdür. [-n-] **Şinā:** Şuda yüzmek ğayrı **14** adları şenā lafzında ḥālā zıkr olındı. [n-ā-s] **Şināsā:** Añlağan ve añlayıcı zeki vü fehīm **15** ma‘nāsına. [n-v] **Şinvā:** İşidici. [h-n-v] **Şihenvā:** Erişte aşı sâ’ir esāmisi egrā lafzında **16** mezkūrdur. [y-b] **Şibā:** Āşikārā vü rüşen ü altun. [y-d] **Şidā:** Serāsīme vü ḥayrān fetḥa **17** ile eşherdür. [y-r-b] **Şirbā:** Südlü aş. [y-r-b-h] **Şir-behā:** Kızlara virilen ağırlıķ ve çihāz **18** [y-r-v] **Şirvā:** Şirbā ma‘nāsına. [y-n] **Şinā:** Şuda yüzmek ğayr esāmisi āšnā lafzında **19** meşūrdur. **Eş-Şini’l-Mazmūme:** [t-d-p] **Şütür-pā:** Kekik didükleri ot ki **20** ḥoşca rāyihası vardur. ‘Arabca sa‘ter dirler. [-

³⁹⁶ (Denizde yüzen timsah gibi geldi, savaşın aslanıyla elinde kılıçla geldi.)

³⁹⁷ (Hırsız ve kurt ağıla girmeye niyet edince çoban da geceler geceler boyunca huzursuz olur.)

³⁹⁸ (Eğer o sarsıcı anlamlar yüzünde açarsa tutkun gökyüzü Vamık ve Zāvüş gibi hikāye olur.)

³⁹⁹ (Ülke ve millet sensiz nasıl huzur bulsun? O candan ve gönülden isteyerek herkese sabır gösterir.)

h-] **Şuhā:** Şuhūden lafzından⁴⁰⁰ tırmık hāşıl 21 bi'l-maşdar ma' nāsına ve ism-i maşdar tırmalayış ma' nāsına ve şīga-i emr ü vaşf-ı terkībī. [-ğ-] **Şugā:** 22 Tır-dān. [-k-] **Şukā:** Mişlihü. [-k] **Şükā:** Mişlihü. Ğayrı adları sigā lafzında meşūrdur. [-m-] **Şumā:** 23 Siz dimekdür. Cem' -i zamīr-i muhātabdur. 'Arabīde entem ma' nāsına. [m-ā-r] **Şumā-rā:** Size dimekdür. [v-r-b] **Şurbā:** 24 Ma' ruf aş. [v-r-v] **Şurvā:** Mişlihü Türkīde dağı müsta' meldür.⁴⁰¹ [v-ğ] **Şügā:** Alacak. [v-b-l] **Şūblā:** Aķ ayva dene birincāsf ma' nāsına ve kovan çiçeginüñ ağı sā'ir adları hāb-ı yānā 26 lafzında zikr olunmuşdur. [-h-] **Şühā:** Yaramaz, bed ve reddī ma' nāsına. Nev' -i Evvelehu Eş-Şādī'l-Meftūha 27 Harf-i şādda şıfat-ı itbāk ü isti' lā vü şağīr-i cem' olduğu ecluden ğalaţdan hālī degildür. 28 Kıyās budur ki bu leţāfet ü melāhat üzerine vaz' olunmuş lisānda hīç vechile kelimeye (nushaya tābi' olduķ) 29 Pes ol ki şād ile gelmişdür. Ekşer budur ki ğayrı dilden menķūldür ve ol ki Fārsī-i şahīhdür. 30 Aşda sīn olup soñra 'Arabī elfāza lüğat tutanlar taĝlīz idüp şād ile telaffuz 31 eylediler ve şād ile yazdılar tetebbu' -ı elsine-i muhtelife idenlerüñ şebvā zebān olanları yine sīnile 018b/01 yazdılar. Belki sā'ir dilden menķül olanları dağı tāyī tā oķurlar ve zā vü zād zā 02 oķurlar. [-b-] **Şabā:** Bād-ı maşrık, gün toĝısından esen yil. [h-r] **Şahrā:** Ova ve yazı. 03 [-d-] **Şadā:** Yanķu āvāze vü şusuzluķ vü āvāz-ı kūf-ı ner. Ba' zı erbāb-ı lüğat kūf 04 u cu' z u büm her se yekī-st dir ve ba' zı aşhāb-ı lüğat kūf üvegi didükleri büyük 05 yırtıcı kuş ki gice ile uçar. Lisān-ı 'Arabda hāme dirler diyü rivāyet eyler. Ammā Fāzıl-ı Muhaķķik 06 kūf bir kuşdur ki taĝlarda ıssuz yirlerde olur. Türk aña er⁴⁰² kuşı dir ve Şems-i 07 Faħrīnūñ⁴⁰³ bu beytini istişhād getirür. **Bejt:**

Cemāl ü mülk ü dīn k'ānder diyāreş

08

Ne-dāred hīç me'vā vü maķarr-ı kūf⁴⁰⁴

Diyārında ıssuz yir olmamaķdan kināyedür. [d-p] **Şadpā:** Çıyan 09 didükleri böcek ayakları çoklğından kināyedür. 'Arabīde şebeş dirler sā'ir adları 10 ve tafşīli çihil⁴⁰⁵-pā lafzında meşūrdur. [h-b] **Şahbā:** Kırmızı şarāb 'Arabīdür. Eş-şādī'l-Meksūre: 11 [-d-] **Şidā:** Pas zeng ma' nāsına. [-l-] **Şılā:** Üzerinde misk ü za' ferān 12 ezecek taş. Nev' -i evvelehu Eţ-Tā: Harf-i tā dağı şıfat-ı itbāk u isti' lāyı 13 müstevlīdür. Ol sebebden ğılzatdan hālī degildür. Bu sebebden Fūrs ehli tāyī tā oķurlar. 14 Ammā kitābetde tā

⁴⁰⁰ -. 16. (17a/13)

⁴⁰¹ isti' māl olunur. 16. (17a/17)

⁴⁰² aru. 16. (17b/01)

⁴⁰³ -. 16. (17b/01)

⁴⁰⁴ (Onun diyarında güzellik, mülk ve din o denli muazzamdır ki baykuş orada kendine tutacak mesken bulamaz.)

⁴⁰⁵ -. 16. (17b/04)

yazarlar hattâ gayrı dilde ve Qur'ân-ı 'azîmü's-şânda vâkı' olan lügatleri dağı 15 böyle iderler. **Et-Ṭā'i'l-Meksûre:** [-l-] **Ṭılâ:** Altun ekşer budur ki imâle idüp ṭılı dirler 16 ve eṭıbbâ katında yağı ki yanuğa dürterler ve qaravul, *tullâba* ma'nâsına. **Et-Ṭā'i'l-Mazmûme:** 17 [-ğ-r-] **Ṭuğrâ:** Pâdişâhlaruñ nişanı ki berâtler ü aḥkâmlar üzerine iderler meşhûrdur. 18 **Nev'-i Evvelehu El-'Ayni'l-Meftûhâ:** 19 Hağ budur ki lisân-ı Farsîde 'ayn-ı mühmele gelmez ve evvel ki isti'mâl olunur. Ğayrı dilden 20 menkûldur veyâ taḥrîfât-ı 'avâm kabîlindendir. Çünkü ba'zı elfâz 'ayn-ı mühmele ile şâyi' olmuştur. 21 Lâzım oldu ki nağl olunup beyân olına. [â-ş-ğ-v] ' **Āşıkvâ:** Kalye-i suğdî ki kara üzümü 22 dögüp çözer ve mey ü bādâmla pişürirler. [â-l-m-â-r] ' **Ālem-ārâ:** Bir nev' güldür. Başra cānibinden 23 gelür. Çok yaprakları olur ve ḥayli zamān ṭurur şolmaz ve dökilmez kuruduğdan soñra 24 esbâb içine qorlar ğâyetde laṭif rāyihası vardur. Ḥicâz vilâyetinde olan kâvî 25 gibi qoḥusu çok zamān ṭurur gitmez. Giti-ārâ dağı dirler. [z-r] ' **Azrâ:** Qız oğlan dūşîze 26 ma'nâsına 'Arabîdür. Cem' i 'azâr añılır. **Ḥâfiz:**

Ān telḥ-veş ki şūfi ümmü'l-ḥabâ'iseş ḥ'ând

27

Eşhâ lenâ vü aḥlâ min qubleti'l-'azârâ⁴⁰⁶

[l-k] ' **Alkâ:** Tağ erügi ve tağ arası. [-n-] ' **Anâ:** Zahmet 28 ü meşakḫat. [n-ğ] ' **Ankâ:** İsm-i melek ü ism-i ṭayr-ı sîmurğ ma'nâsına ism bi-lâ müsemmâ olanlardandır. 29 Ve mecâzen 'uḳâbe dağı ıṭlağ olunur ki Seyyidü't-Ṭuyûrdur. 30 **Nev'-i Evvelehu El-Ġayni'l-Meftûhâ** 31 [-b-] **Ġabâ:** Bî-ḥayr ma'nâsına. [r-â-m] **Ġarâmâ:** Bir bucuğ dâneğ ve dirler ki iki dâneğdur. [r-ş] **019a/01 Ġarşâ:** Hışm u tündî vü melûl u za'if ü salğım ma'nâsına ve kürk pâreleri ki yabana atarlar 02 ve lisân-ı Pehlevîde ḥūşe-i ğalle dimeğdür. [r-m] **Ġarmâ:** Ġarâmâ lafzından muḥaffedür. [z-v] **Ġazvâ:** Qalem-i nâ-trâşîde 03 'Arabca yerâ'a dirler. [-z-] **Ġazâ:** Qaşd ma'nâsına. [-z-] **Ġazâ:** Cihâd ma'nâsına 'Arabîdür. [v-r] **Ġavrâ:** Şarp 04 ağı ve çuğur ve dip, *ğavr* ma'nâsına. [v-ğ] **Ġavğâ:** Ma'rûf Türkîde dağı müsta'meldür. Ġalebe-i 05 aşvât ma'nâsına. **Beyt:**

Ḥâst ğavğayî ze-ğaddet der-miyân-ı 'âşıkân

06

Der-miyân-ı mâ ne-ḥ'âhed herğiz in ğavğâ nişest⁴⁰⁷

El-Ġayni'l-Meksûre: [-z-] **Ġızâ:** Yiyecek, *ṭa'âm* ma'nâsına. 07 **El-Ġayni'l-Mazmûme:** [-z-] **Ġuzâ:** Etrâk-ı bî-bâkdan bir qavmdur, kimesneden qorqmazlar bî-mezheb 08 qan dökücilerdür. [v-r-b] **Ġürbâ:** Qoruğ aşı. [v-r-v] **Ġürvâ:** Mişlihü. [v-ş] **Ġüşâ:** Şahrâ 09 vü

⁴⁰⁶ (Sofî acımtırak köütüklerin anasını istedi [ve dedi ki] o bize bir güzeli öpmekten daha iştah açıcıdır.)

⁴⁰⁷ (Senin aşkından âşıklar arasında bir kavga başladı ama bizim aramızda böyle bir kavga isteğinin yeri yoktur.)

beyābānlarda dökülüp kurumuş arpa ve buğday⁴⁰⁸ ki fuqarā vü mesākīn devşirürler Türkide **10** başağ dirler. **Nev'-i Evvelehu El-Fā'i'l-Meftūha:** 11 Lisān-ı Farside *fā* ile *bā* vü *vāv* aralarında tevāhī vü tebādül vardır. Sefid ü sepīd ve zeber **12** ü zefer ü zever gibi ve kāf-ı 'Acemiyile *bā* arasında dağı vardır. Püncişk ü güncişk gibi ve *bā*'-i 'Acemiyile **13** *fā* arasında dağı vardır. Pārsī vü Fārsī gibi ve pīl ü fil gibi ve *kāf*-ı 'Acemī ta'rib olına **14** *cīme* ibdā olunur. Pergār u fercār u cūlnār u gülnār gibi. Niteki *cīm*-i 'Acemiyi ta'rib etseler **15** *şāda* tebdil iderler. Çin ü şin gibi ve 'Acemī *zāy* dağı *cīme* ibdāl iderler. Lājuverd lācüverd **16** dirler ve her ism-i 'Acemīnūñ ki āhīrinde *hā*'-i 'alāmet olsa ki fethāya 'alāmet için yazarlar ta'rib **17** olınuğda ekşer budur ki *cīm*-i sākine tebdil olunur. Emlec ü bābünc gibi ki emle vü bābüne ider ve gāh **18** olur ki ol *hādan* bedel *kāf* getürürler. Bādağ u bāşağ gibi ki aşlda bāde vü bāşedür. *Cīm*-i **19** meftūha evvelinde mufaşşal *zīkr* olunupdur. **Fā:** Girü demek olunur *fā*'-i ta'ribiyye ma'nāsına ekşer *vāva* **20** ibdāl olunur ve bār ma'nāsına ve yukaru ve karşı ferā ma'nāsına. Meşelā *fā dāšten* dirler. Karşulamak **21** ve karşı tutmak ma'nāsına. [ā-ş-r-ā] **Fāşrā:** Uzun gül didükleri bir ot ki şarmaşık envā'ındandır. **22** Tabībler keremetü'l-beyzā dirler. [ā-v-ā-n-y] **Fāvāniyā:** Ayı güli ve ayı kulağı didükleri bir çiçek ki tağlarda biter. **23** Kızıl gülleri olur tıbb kitāblarında köki murāddur. 'Arabca 'ūdū'ş-şalīb dirler. [-c-] **Fecā:** Başağ **24** yimişi. Ya'nī soñına kalan ħubūbātda isti'māl olunur ve kıovan içindeki irilik. [-r-] **Ferā:** Yukaru **25** ve girü ve karşı ve mecāzen üst, *fevk* ma'nāsına da gelür. *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi ve yaña taraf ma'nāsına da **26** müsta'meldür dimiş ve taħsīn-i lafz için fi'ller ve maşdarlar evveline dāhil olur. Fāzıl-ı Muħaqqıķ **27** *Dakā'ikü'l-Ĥaķā'ik*de böyle taħķıķ eylemişler ki ferā ferāz lafzından terĥīm olınmışdur. Cem' ma'nāsına gelen **28** ferāhumdaki ferānuñ aşlı firāz dur. [r-ā-h] **Ferāhā:** Ve bi'l-kesr geñlik vüs'at ma'nāsına. **Dakīķi:**

29

Şādiyēt bād çendān k'ender cihān-ı ferāhā

O der-neşāt u şādī pā derd ü renc-i a' dā⁴⁰⁹

[r-ā-h-y-z] **30 Ferā-ĥizā:** İmekler oğlan 'Arabca ĥābī dirler *ĥā*'-i mühmele ve kesr-i *bā*'-i muvaħħide ile. [r-ā-ş] **Ferāşā:** Tüy **31** ürpermesi ki 'Arabca kışa're dirler 'illetlerdendür ve ısıtma ya'nī ĥummā ditreme ki lerze 'arız olur **019b/01** bedene ve muṭlaķā kııl ürpermek şovuğdan ve ġayrıdan olsun ve ferāşiden lafzından **02** şīğā-i mübālağā-i fā'ıldür. [r-ĥ] **Ferĥā:** Ferāhā lafzından muħaffedür. **Beyt:**

⁴⁰⁸ buğday başıdır ki. 16. (18a/02)

⁴⁰⁹ (Mutluluk rüzgārı dünyada ne kadar geñiş bir şekilde eserse, o mutluluk düşmanın acı ve çilesinde sevinçle yürür.)

03

Būd çü çeşme-i süzen be-çeşm-i a^c dāyetZe-bes belā vü miḥen ^c ālemī be-dīn-i ferḥā⁴¹⁰

[r-d] **Ferdā**: Yārın dimekdür. Ğad ma^c nāsına. **04** [r-s] **Fersā**: Quvvetlü vü rüyetli dīv ve fersūden lafzından vaşf-ı terkībīdür. [r-m-v-d-h-ḥ-d] **05 Fermūde-Ḥudā**: Tengri buyruğı ya^c nī farz olan a^c māl. [-ş-] **Faşā**: Şad-ı mühmele ile üzüm **06** çekirdegi. [-z-] **Fezā**: *Dād*-ı mu^c ceme⁴¹¹ ile ova, yazı şahrā, ma^c nāsına ^c Arabīdür Farsīde daḥı şāyi^c dūr. **07 El-Fā'ī'l-Meksūre**: [-d-] **Fidā**: Bir olacaḡ ve gelecek nesne için bir nesneden geçmek **08** anuñ yirine anı bedel virmek. **Cāmī**:

Yā min badā cemālek fi külli mābudā

Bādā hezār cān-ı muḡaddes to-rā fidā⁴¹²

09 [-r-] **Firā**: Firāz lafzından terḥīm olunmuşdur. [r-ā-ḥ] **Firāḥā**: Feth-i *fā* ile ferāḥā ma^c nāsına. [r-ā-ḥ-n] **10 Firāḥnā**: Mişlihu ve aralıḡ sā'ir esāmisi firāḥā lafzında meşṭürdür. [-n-] **Finā**: Ev öñi ve ev eṭrāfi **11** pīrāmen-i beyt ma^c nāsına ^c Arabīdür. [-n-c-] **Fincā**: Gerinmek ki ^c illetlerden ^c add olunur ki ādem bī-iḡtiyār **12** ayağı üzre ḡalkar ve esneyüp gerinür. Eṭıbbā yanında muṭṭavā dimekile ma^c rūfdur ve fincā kerdem **13** lafzından ism-i maşdardur ve şīḡa-i mübālaḡadur. **Nev'-i Evvelehu El-Ḳāfi'1-Meftūḡa**: **14** Egerçi erbāb-ı lüḡat *ḡāf*da ḡayli naḡl itmişlerdür eger tefahḡuş olınsa yā ḡayrı lisāndan **15** menḡıldur yā ḡalaṭ-ı meşḡūr ḡabīlindendür. Ḥuşūşā ekşeri a^c lām-ı ricāldendür ve *ḡāf*-ı sākin āvāḡir **16** kelimede ^c alāmet-i ta^c rībdür. Her ism-i ^c Acemīnüñ ki āḡirinde *ḡā*-ı ^c alāmet olınsa ekşer budur ki yirine **17** *cīm*-i sākin getürürler. Bābunc, benefsec gibi. ḡāḡ olur *ḡāf*-ı sākin getürürler. Būraḡ u mühraḡ **18** senbūsaḡ fālūzaḡ levrīnaḡ cevzīnaḡ gibi. Bāb-ı *cīm*-i meftūḡada mufaşşalan zıkr olunmuşdur. [ā-b-v-l] **19** **Ḳābūlā**: Şundurma vü muşandara vü ṭurre vü dīvār üzerinde yaḡmurdan şaḡlanmaḡ için yapduḡları. **20** [ā-m-t-ḡ-b] **Ḳāmet-ḡabā**: Öñi açuḡ ḡaftān. [-b-] **Ḳabā**: Mişlihu. Kepenek ü ḡaftān yırtmaḡ ma^c nāsına **21** Niteki A^c cām cāme-i ḡabā-gird dirler. Ḳaḡan öñi ṭutuḡ ḡaftānuñ⁴¹³ yırtsalar öñini açsalar. **Beyt**:

22

Çün gül ez-nūkhet o cāme-ḡabā kon Ḥāfız

V'ān ḡabā der-reh-i ān ḡāmet-i ḡālāk-endāz⁴¹⁴

Cāme **23** öñi ṭutuḡ ḡaftāna dirler. [b-y-ṭ] **Ḳabīṭā**: Bād-ı hevā ma^c nāsına. [r-ā-s-y] **Ḳar-**

⁴¹⁰ (Düşmanın gözünde sen tıpkı bir yakıcı kaynak gibi oldun, doğrusu bütün felaketler ve sıkıntılar seni geniş bir din için bilgeleştirdi.)

⁴¹¹ -. 16. (18a/31)

⁴¹² (Ey bütün tapılanlar arasında güzelliğin başlangıcı, sana kutlsa canların bini de feda olsun.)

⁴¹³ -. 16. (18b/16)

⁴¹⁴ (Ey Hâfız! Sen de gül gibi onun kokusuyla kaftanın yakasını parçala! Sonra da o kaftanı o uzun boylu güzelin yoluna at!)

āsyā: Kirās ālū-bālū **24** ma' nāsına. [r-ā-ş-y] **Ḳarāşiyā:** Mişlihu. [r-ā-n-y] **Ḳaranyā:** Ḳızılçık didükleri tağ yimişi ve zağl ü üvez **25** didükleri mīve. [r-d-m-ā-n] **Ḳardamānā:** Geyik żarrāsı dirler bir otdur. Ba' zılar geyik aşığıdır dirler. **26** [r-f-s-y] **Ḳarfesiyā:** Kebābe didükleri meşhūr dārū. [r-y] **Ḳaryā:** Muql içinde bulunan ağaç pāreleri.⁴¹⁵ **27** [-z-] **Ḳajā:** Sağsağan. 'Arab ğurāb-ı ablağ dir. Tuyūr-i ḥassāsedendür, vebā vü 'ufūnet olan yirlerde **28** lağlağ kuşu ile tırmazlar kaçarlar 'ufūnet ref' olduğdan sonra girü āşiyānelerine gelürler. **29** [s-t] **Ḳastā:** Peserluğa ba' zılar Ḳastā vü Lūḳā iki ḥakīmdür. Yunāndan didiler ba' zılar Ḳastā bir ḥakīmūñ **30** adıdır ki Ba' lebekden ḳopdı. Me'mūn Ḥalīfe zamānında lisān-ı Yunanī vü lūğat-ı 'Arabīyi bilürdi. Niçe **31** ḥikmete muta' allık kütübi Yunāniden 'Arabīye naql eyledi. Birisi *Macestī* ile *İklīdis* arasında mütevassaşāndur. **020a/01** Bu ḳavl Eşāḥḥdur ve ba' zılar Ḥazret-i Lūṭ peyğamberūñ 'aleyhi's-selām oğlıdur didiler. Cā'iz ki Ḥazret-i **02** Lūṭuñ oğlu adı ola ve mezkūr ḥakīmūñ daḡı adı ola ba' zılar *ḳāf*-ı mazmūme irād eylemişler. **03** [-f-] **Ḳafa:** Eñse 'Arabīde ve Fārsīde müşterek lūğatdır ve sille. [l-m-v-n-y] **Ḳalmūniyā:** Çam sağızı.⁴¹⁶ [h-r-b] **04 Ḳahrubā:** Kehrübā lafzınuñ mu' arrebīdür.⁴¹⁷ [y-m-v-l-y] **Ḳaymūliya:** Bir nev' ā ağ toprağdur ṭabāşire beñzer ammā ṭabāşire **05** degildür. Ba' zılar iki dürlü toprağūñ adıdır didiler bir dürlüsi ağ bir dürlüsi kızılığa **06** mā'il olur. Endelüs ü Ermen vilāyetinden gelür. [y-m-v-n-y] **Ḳaymūniyā:** Mişlihü. **El-Ḳāfi'l-Meksüre:** **07** [-p-] **Ḳıpā:** Şirdān ü süprindi vü 'öd ağacı. [l-y-m-y] **Ḳılımyā:** İklīmyā lafzından muḥaffedür. Altun **08** ve gümüş ṭavālī ki tütüyālarda isti'māl olunur. Eṭıbbā ḳatında ma' rüfdür. **El-Ḳāfi'l-Mazmūme:** **09** [-b-] **Ḳubā:** *Vesīleti'l-Maḳāşid* şāḥibi ve yecüz bi'l-yā dimiş çiçegūñ ḳılcuğı ki çiçek anuñ içinde **10** olur. 'Arabca ve 'ā'-i ṭal' dirler. Sā'ir tafşīli küffarā lafzında mezkürdür. [s-t] **Ḳoşā:** Ḳastā ma' nāsına. **11 Beyt:**

Be-dīn-i kitāb-ı to-rā minnetī-st ber-fużalā

Ki nī-st ber-ḥukemā'-i zamāne Ḳoşā-rā

12 [-n-] **Ḳunā:** Hıyarūk didükleri meşhūr ot. **Nev'-i Evvelehu El-Ḳāfi'l-Meftūḥa:** **13** *Ḳāf*-ı 'Arabī ki ismūñ āḥirine lāḥik olur edāt-ı taşğirdür. Peserek ḥūbek ü pīrek **14** dirler. Oğlancuğ güzelcek pīrcügüz dimekdür ve *ḳāf*-ı müfred-i meksūr zeviyü'l-'uḳūlden su'āldür **15** kim demek olur. Āḥirinde *ḥā'*-i 'alāmet yazarlar telaffuz olunmaz gāḥ olur zarūret-i vezn **16** için kesreyi işbā' idüp *yā* telaffuz iderler gāḥ olur mā-ba' ddaki kelimenūñ evvelin **17** iskān idüp bunı oña ulaşdurup telaffuz iderler. **Laṭīfi:**

⁴¹⁵ pārecikleri. 16. (18b/21)

⁴¹⁶ -. 16. (18b/29)

⁴¹⁷ -. 16. (18b/30)

K'şinūd in suhan nağz-ı pür-esrār-ı me-rā

18

Nağme-i t̄ā'ire-rā sem' -i Süleymān bāyed

Ve *kāf*-ı 'Acemīyi ta'rib itseler 19 *cīme* ibdāl iderler. Pergār u fercār u gevher ü cevher gibi. **Kā:** Gemi ve gemiciler ağacı. [ā-r-f-r-m] **Kār-fermā:** 20 İş buyurıcı. [ā-ş] **Kāşā:** Keş ma'nāsına. [e-k] **Kākā:** Kişi merdüm-zāde ma'nāsına ve bende-i 21 Hindī ezdāddandır. [ā-k-y] **Kākyā:** Örümcek evi sâ'ir esāmisi ebr-i kākīyā lafzında 22 meşūrdur. [e-l] **Kālā:** Kūmāş ve evde tutulan kap kaçak ve örti döşek ve balta vü gālbīr 23 ve bunlara beñzer ne varise metā' u'l-beyt ma'nāsına. **Beyt:**

Eger ḥ'āhī ki yābī kadr-i vālā

24

Me-kon hem-sāyegān-rā men' -i kālā⁴¹⁸

[ā-l-y] **Kāliyā:** Düvelek. [ā-n] **Gānā:** *Kāf*-ı 'Acemīyle ebleh ü bī-' aql. **Firdevsī:**

25

Egerçi kūy-ı serv-i bālā büved

Civānī koned pīr-i gānā büved⁴¹⁹

[ā-h-r-b] **Kāh-rübā:** Ma'rūf u meşhūr 26 saman kapıcı püsdür. Eyüsi şarı vü şeffāf olur. Ba'zıları dirler ki deryā kenārında 27 bir cins kavağ ağacınıñ püsidür. 'Arabca ol ağaca havr dirler. *Hā*'-i mühmele ile deryāya 28 yakın yirlerde bitmegın püsi deñize düşer. Rūzgārla deryā şuyı döge⁴²⁰ katılanur taş 29 gibi olur bir miqdār sahağ idüp şırça zarfdan ishāl olana içürseler nāfi' dūr. 30 [-b-] **Kabā:** Süprindi ki evden süpürürler. Yabana atarlar ve 'ūd ağacı ve sürçmek lafz-ı 'Arabīdür. 31 *Kānūn-ı Edebd*e kabā kesr-i *kāf*la vü kasr-ı *elif*le süprindi ḥāk-rūfte ma'nāsına ve medd-i *elif*le *güne* 020b/01 *ez-ūd ü her çi ber-ān būy konend* dimiş *kāf*la daḥı rivāyet olınmışdur. [b-t] **Kabtā:** 02 Ağ ḥalvā ki nāṭif dirler ve peşmīne ḥalvā. [b-v-t-r-y-n] **Kebüterinā:** Gö(k)çe gügercin. [b-v-t-r-d-n] 03 **Kebüter-denā:** Mişlihü. 'Arabca *vereşān* dirler. [b-y-t] **Kebīnā:** Ve bi'z-zamm kebtā ma'nāsına. [m-t-m-t-v] **Ketemtevā:** 04 Kıcığ dağdağa ma'nāsına. [-d-] **Gedā:** *Kāf*-ı 'Acemīyle yoḥsul faķir ü 'ā'il ma'nāsına Fāzıl-ı Muḥaḥķiķ 05 *Dakāyıķu'l-Hakāyıķ*da böyle taḥķiķ itmişler ki gedānuñ *kāf* aşlda 'Arabīdür. Türkīde *kāf*-ı 06 'Acemile isti' māl olunur. [d-b] **Kedbā:** Ni'metī geda-bānū ma'nāsına naql eylemiş. [d-b-ā-n-v] **Kedbānvā:** 07 *Şiḥaḥ-ı Acem* şāḥibi ağır kābinlü ulu ḥātūn ked-bānū ma'nāsına naql eylemiş. [d-ḥ-d] **Ked-Ḥudā:** 08 Ḥudāvend-ḥāne ya'nī şāḥib-hāne ma'nāsına Kāle 'Allāme fi'ş-şerḥi'l-Kānūn ked bi'l-lisāni'l-Fehlevī el-beyt 09 ve Ḥudā ma'nātü'r-Rabb ve Ked-ḥudā ma'nātü Rabbü'l-beyt ve ḳadīsti' malūnehu bi'l-ma'niyyi'l-müdebbir 10

⁴¹⁸ (Eğer yüce bir kudret bulmak istersen, komşularından eşyalarını saklamayı bırak.)

⁴¹⁹ (O yüce servinin köyünde bulunursan, bir gençken aptal bir yaşlıya dönüşürsün.)

⁴²⁰ döge döge. 16. (19a/23)

fi'l-umür⁴²¹ [-r-] **Kerā:** Bi't-taḥfif uyku, *nevīm* ma' nāsına. **Kerrā:** Bi't-taẓ'if ü taḥfife kaşşād 11 u hüccām ma' nāsına. [r-ā-v-b] **Kerāvba:** Tıkrık dirler rāziyāne cinsinden bir meşhūr dārūdur. 12 [r-b] **Kerbā:** Ni' meti bilā kimūnī dimiş. Ba' zılar ribās cinsinden bir otdur dimişler kernā kejbā 13 ma' nāsına. [d-v] **Gerdbā:** *Kāf*-ı 'Acemiyile gerden ya' nī boyun 'Arabca raqabe vü cīd dirler ve dönici ma' nāsına 14 şığa-i mübālagadır. 'Ascedi:

Kesī der-ḥıdmetet devrī güzined

Be-rev düşmen büved gerdūn gerden⁴²²

15 [r-d-n] **Gerdnā:** *Şihāh*-ı 'Acem şāhibi bi-fethū'l-kāfi'l-'Acemī ve'd-dāl ü kesr-i hemā dimiş kebāb demūri 16 şeyḥ ma' nāsına ba' zı yirlerde suḡli dirler ve kopuz burgusu melve ma' nāsına. Ni' meti ve sāz 17 āletinūñ birine dirler dimiş ve bir nev' oyundur ve pırlaḡuç ve oḡlancuḡlara yürimek öğretmek 18 için düzdükleri çıkırığa dirler ki 'Arabca ḥāl ü derrāḡa dirler. [r-n] **Kernā:** Eşek mantarından 19 bir nev' dür ve ba' zılar ribās cinsinden bir nebātdur dimişler ve keryā daḡı lüḡatdür. Āḡir ḡurūf-ı 20 teheccī ile ve ba' zılar *bā* ile ki sānī ḡurūf-ı teheccīdür. Mervī lüḡatdür dimişler. [r-m] **Germā:** *Kāf*-ı 'Acemiyile 21 ıssı vaḡti Fāzıl-ı Muḡaḡḡik böyle taḡḡıḡ eylemişler ki germā yazdur. Muḡābili sermādur ḡışdur niteki 22 bu beytlerden zāhirdür. **Nazm:**

Zemīn pūr-niḡār u hevā müşḡ-bār⁴²³

Ne-germā ne-sermā hemişe bahār

Diger:

23

Dem-ā-dem gözlerüm yaşından irişmese germāya

Ḳurur döymezi deryālar bu sūz u tāb-ı deryāya

24 Germā da sermā da elfāz-ı müştākadandır. Germānuñ ma' nāsı bi't-ḡab' ıssıya mülābesdür. Sermānuñ ma' nāsı 25 bi't-ḡab' sovuḡa mülābesdür. Ma' nā-yı evvel yaz da vardır. Muḡteẓā'-yı ḡab'ı hevāsı ıssı olmaḡdur 26 Şovuḡluḡ olursa 'ārızdan gelür ma' nā-yı sānī ḡışda da vardır. Muḡteẓā'-yı ḡab'ı hevāsı 27 şovuḡ olmaḡdur. Issılık olursa 'ārızdan gelür. Āḡir kelimedede *elifūñ* ziyādesi medḡulūñ 28 medlūline mülābese-i ḡab' iyyesine delālet itdüḡi tüvānā ile zūr-mendūñ farkında beyān olınmışdur.

29 [r-y] **Keryā:** Kernā ma' nāsına. **Beyt:**

⁴²¹ Âlim, Kânûn adlı kitabının açıklamasında Pehlevi dilinde “kede”nin “ev”, “Hüda”nın da “Rab” anlamına geldiğini ve “Ked-hüdâ”nın “Evin efendisi” anlamında kullanılacağını söyler, aynı zamanda işleri düzenleyen anlamına da gelir.

⁴²² (Herkes senin hizmetinde devretmeyi tercih eder; git ve düşman olan feleḡe boyun eğdir.)

⁴²³ (Yer yüzü çiçekle nakışlanmış, hava güzel bir koku yağdırıyor. Ne yaz ne kış daima baharı tercih ederim.)

Eger ze-ebr-i kefet reşha berī der-ebr

Berī zeberced ü pīrūze peyker-i keryā⁴²⁴

30 [j-y] **Kejyā:** *Zā* 'i 'Acemīyle mişlihü. Mevlānā Ḥalīmī *Baḥrū'l-Ġarāyib*de dir ki bu lügat hem *kāfu rā* 'i mühmele ve hem **31** *kāfu zā* 'i mu' ceme bābında rivāyet olındı ve āḫirindeki *elifūñ mā-ḳabli* hem *bā* ile ki *şānī* ḥurūf-ı **021a/01** teheccīdür ve hem *yā* ile ki āḫir ḥurūf-ı teheccīdür mervīdür kejbī daḫı lügatdır ve kejbīnūñ daḫı **02** ma' naları vardır. Maḥallerinde mezkūrdur. [s-y-l] **Kesilā:** Ve bi'z-zamm aḳ selīḫa dimekile ma' rūf **03** bir ağaç adıdır. Ba' zılar gücile bükē didükleridür. *Ḳurşu'l-Ġurābdur* didiler *Şiḫāḫ-ı 'Acem* **04** şāḫibi bir ağaç adıdır. *Ḳurt yağırına beñzer* ba' zılar *ḳurt yağırındur* dirler ve ba' zılar **05** güciledür didiler ki raḳş ururken ucasını oynadır. Bu yirlerde şimdiki zamānda **06** cürcünī dimekle meşhur olmışdır dimiş. [ş-y-d-h-b-ā-l] **Keşide-bālā:** Boyı çekilmiş ma' nāsına. [-f-] **07 Kefā:** Mihnet ü şiddet ki ādeme yetişür. **Ebū Manşūr:**

Cihān be-' adl-i to geşt an-ḳonān ki mümkin nī-st

08

Ki ber-dilī būd ez-cevr-i rüzgār-ı kefā⁴²⁵

[f-t] **Keftā:** *Kāf-ı* ' Arabīyle koften lafzından şīḡa-i **09** mübālaḡa-i fā' ildür. Aşlı käftēn lafzından muḫaffēfdür. Yarmaḳ ma' nāsına. [l-y-s] **Kelīsā:** **10** Naşārī ma' bedi bīa' ma' nāsına *Şiḫāḫ-ı 'Acem* şāḫibi renc ma' nāsına daḫı naḳl eylemiş. **Laḫifī:**

11

Dīdem ender-mescidī ḫübān çend

Çün kelīsā-yı ḳonān pindāştē⁴²⁶

[l-y-s] **Kelisiyā:** Mişlihü. **12 Beyt:**

Ka' be ḫarāb kerden v'ān ki be-cāy-ı ān

Kerden kelīsiyā vü nihāden binā künişt⁴²⁷

[-m-] **Kemā:** **13** Ve bi'z-zamm mantar semārūḡ⁴²⁸ ma' nāsına vü mārul ki ' Arabca *ḫass* ma' nāsına. [m-r] **Kemrā:** *Ṭāḳ-ḫāne* vü *çār-ṭāḳ*. **14 Şems-i Fahrī:**

To ḳahrāmān-ı cihānī vü debīr-i dūnyā pest

Ze-cāh-ı pāye-i to ber-ser-i felek kemrā⁴²⁹

15 Ve ṭavar aḡılı ki iḳinde ḳoyun ve sā'ir ḫayvān yatur bu ma' nāya sā'ir esāmīsi

⁴²⁴ (Eğer elinin bulutundan, buluta bir damla sızarsa, mantarın üzerine bile zümrütler ve mücevherler ulaşır.)

⁴²⁵ (Dünya senin adil düzeninle öyle bir hâle geldi ki bir kalp bile şiddetli zamanın zalimliğinden tatmin oldu.)

⁴²⁶ (Mescidin birinde birkaç güzel gördüm, orayı birkaç kiliseden biri zannettim.)

⁴²⁷ (Kabeyi yıkıp sonra o yere vardı ve orada bir kilise yapıp, bir tarikat kurdu.)

⁴²⁸ Semāḡ. 16. (20a/08)

⁴²⁹ (Sen dinin, dünyanın ve insanlığın kahramanısın! Göğün zirvesinde senin itibar ve şeref eyvanın yer alır.)

engervā 16 lafzında mestürdür. [m-n] **Kemnā:** atılı ve zamet kefā ma' nāsına. [n-d] **Gendā:** *Kāf*-ı 'Acemīyle murdār 17 ou, *neten* ma' nāsına ve murdār oulu, *mūnetten* ma' nāsına ve falcı ve feylesof ve dānā ma' nāsına eker 18 bu ma' nāya zamm-ı *kāfile* mervīdūr. Hālimī zamm-ı *kāf*-ı 'Arabī vū 'Acemīyle feylesof dānā ma' nāsınadır diyū taīh ü 19 tarīh eylemidūr. *Elifūñ* mā-ablī *zā* ile dāı kenzā mervīdūr. 'Unūrī:

Pīlān-ı to-rā reften bā-dest ü dil-i kūh

20

Dendān-ı neheng ü dil endīe-i gendā⁴³⁰

[n-d-n] **Gendenā:** *Kāf*-ı 'Acemīyle kende didükleri ot 21 ki 'Arab *kūrrās* dir. 'Unūrī:

Hām-ı to ūn gendenā geri be-revīd ze-āk

at' koned nesl-i o tīg-i ecel ūn sezāb⁴³¹

22 [n-z] **Kenzā:** İnen bilici, feylesof ve dānā ma' nāsına ve *elifūñ* mā-ablī *dāl*-i mūhmele ile daı rivāyet 23 olındı. Ea *zā* iledūr ve od-rū ma' nāsına ki yabanlarda biten ota dirlir. [h-r-b] **Keh-rübā:** Kāh-rübā 24 lafzından muaffefdūr. Ta' rīb idüp ah-rübā dirlir. [h-y-ā-n] **Kehyānā:** Ve bi'l-kesr ayu gūli ve ayu ulaı 25 didükleri ot *fā* vū *enyā* ma' nāsına sā'ir tafīli ve adları anda mezkūrdur. [-y-] **Keyā:** *Kāf*-ı 'Arabīyle 26 ol pādīāh-ı 'ālī-cāha dirlir ki memleketi dūmenden ıfz idir. **ems-i Fahrī:**

ūkūh-ı tat-ı Keyān vāri-i memālik-i Cem

27

Ki tāc u merz-i Keyān-rā ehen-eh-est ü keyā⁴³²

Merzibān ma' nāsına ve abāyi' ya' nī 'anasır-ı erba' a 28 ma' nāsına Fāzıl-ı Muaı *Deāyıu'l-Haāyıda* bōyle taı itmiler ki abāyi' ma' nāsına olan keyānuñ alı 29 keyāndur. *Nūm* ızf olunmıdur. **Beyt:**

Cihān-penāhī vū āhī ki mil-i o n'āyed

Ze-itirān-ı nūcūm ve'z-ımtizāc-ı keyā⁴³³

30 Elfāz-ı Fārsiyyede terīm āyi' dūr. abāyi' a nisbet idicek keyānā dirlir. **Beyt:**

31

To vāri-i keyānī ber-āst ez-nehībet

ıdd-ı benī ki būdī der-ilat-ı keyānā⁴³⁴

Key ulu sulāndur. **021b/01** Niteki bu beytde zāhirdūr. **Beyt:**

Bāde hemī ord b'āyīn-i key

⁴³⁰ (Senin fillerin elleri balı bir ekilde gōnöl daına girdi, gōnöl pis kokulu timsahın dileri arasına girdi.)

⁴³¹ (Senin dūmanın kende otu gibi topraktan ıktıında ecel kılıcı sedef otu gibi onun neslini keser.)

⁴³² (Key hanedanı pādīahlarının gōrkemi, Cem saltanatının varisi olduundan Keyler tacını giyecek pādīahlar pādīahı da odur.)

⁴³³ (Onun gelii yıldızların birbirine yaklaması ve anasır-ı erbaa'nın bir araya gelmesi gibidir, dūnya sınaına ve ahlıına onun gibisi gelmez.)

⁴³⁴ (Sen ūphelerin iinden soyunun varisi olarak ıktı, sen varlık iinde bir karıtlı olan soyunun mirasısıydın.)

Genc-i hemī dād behr-i cām-ı mey⁴³⁵

Keye nisbet **02** idicek keyā dirler. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Zāhidī bined be-güyed ey keyā

Himmetī mī-dāred ez-behr-i Hūdā⁴³⁶

03 Lisān-ı Fārsīde ma' nā-yı nisbet gāh *e(li)fla* ifāde olunur gāh *yā* ile meşelā besā da **04** dirler besī de dirler niteki bu beytlerde zāhirdür. **Nazm:**

Çi nā-hoş būd dostī bā-kesī

Ki māye ne-dāred ze-dāniş besī⁴³⁷

05

Be-sāz u ze-mendī ki üftād saht

Bes üftāde-rā yāverī kerd baht⁴³⁸

Şihāh-ı 06 'Acem şāhibi keyā bi'l-feth ve'l-kesr ulu ve qurı ot ve iş güç ma' nāsına gelür keyānā mişlihü dimiş. **07** [y-ā-n] **Keyānā:** ' Anāşır-ı erba' a. **Husrev:**

Heme āzād-ı kī-st himmet-i o

Qahr kerd-est mer-keyānā-rā⁴³⁹

[y-f] **08 Keyfā:** Sahtī vü renc kefā vü keffā ma' nāsına. [y-h] **Keyhā:** Cem' -i key keyān dağı dirler ulu pādişāhlar ma' nāsına **09** ve yüce ve cihān-ı keyān ma' nāsına. **El-kāfi'l-Meksüre:** [-b-] **Kibā:** Süprindi ve ' Ūd ağacı kebā **10** ma' nāsına. [-r-] **K'irā:** Kime dimekdür. Lisān-ı ' Arabīde kirā ücret ma' nāsına gelür. [r-d-n] **Kirdenā:** Diz ağrışığı **11** ve her nesne ki aña beñzer yumrı ola ve feth-i *kāfla* kerdenā ma' nāsına. [r-p-v-t] **Kirpütā:** Demregi **12** ' illeti sā'ir adları bālū lafzında yazılmışdur. [-m-] **Kimmā:** Qına hınnā ma' nāsına. [h-y-ā-n] **Kihyānā:** Feth-i *kāfla* kehyānā **13** ma' nāsına. [-y-] **Kiyā:** *Kāf-ı* ' Arabīyle merzübān u çār-ıtbāyī' vü qurı ot ve süprindi ve iş güç ma' nāsına. **14** **Giyā:** *Kāf-ı* ' Acemīyle ot, nebāt ma' nāsına giyāh lafzından muhaffefdür. Pādşā vü güvā gibi ki aşda pādişāh **15** ü güvāh idi. ' **İşmet:**

Ber-mihr-i to tā sebze-i haṭṭ ser ne-ber-āverd

Ne-şināh-est dilem hāşşiyet-i mihr-giyā-rā⁴⁴⁰

16 [y-ā-r] **Kiyā-rā:** Ğam u ğuşşā. [y-ā-n] **Kiyānā:** Feth-i *kāfla* keyānā ma' nāsına. [y-b] **Kipā:** Şirdān ṭolması. **Ebū İşhaq:**

⁴³⁵ (Ulu sultanın ayininde şarabı bütün bütün içiyordu, şarap kadehinin hissesini bütün hazine için kaldırıyordu.)

⁴³⁶ (Bir zahit görür ve der ki ey büyükler, benim sadece Allah'ın rızasını yerine getirmek içindir.)

⁴³⁷ (Doğrusu hamurunda bilgiden hiçbir şey bulunmayan bir kimseyle dostluk kurmak iyi olmaz.)

⁴³⁸ (Önlemini al ve sıkı tutun, zor durumlara düşeceksin; doğrusu baht düşmüş olanların yardımındadır.)

⁴³⁹ (Onun daima soylu olan himmetinden dört unsur arasında olan zıtlık kahrolmuştur.)

⁴⁴⁰ (Senin sevginden dolayı (gönlümde) bir bitkinin hattı baş veremiyor, gönlüm sevgi otunun özelliklerini bilmiyor.)

17

Kīpā hoş-est ü pāçe ‘azīz-est ü ser şerīf

Ammā herīse ber-heme çizi muḩaddem-est⁴⁴¹

Sā’ir **18** esāmisi saḩtevā lafzında meşṫurdur. [y-t-y-ā-r] **Gīti-ārā**: *Kāf*-ı ‘Acemīyile ma‘nā-yı terkībisi cihān bezeyici **19** dimekdür ve bir nev‘ güldür çok yaprakları olur. Başra vilāyetinden gelür. Ğāyet de laṫif rāyiḩası **20** vardur. ‘Ālem-ārā daḩı dirler. Sā’ir tafşili anda mezkūrdur. [b-n-y-n-m] **Gīti-nümā**: Āyīne-i İskenderī **21** tafşili āyīne-i gīti-nümā lafzında mezkūrdur. [y-r] **Girā**: *Kāf*-ı ‘Acemīyile ṫutağan ma‘nāsına şīga-i mübālağadur. **22** [y-m-y] **Kīmyā**⁴⁴²: Hīle ki ‘akla ḩarışmış ola ve ol fenndür ki ehli-dünyādan ğāyet hırşlarından ba‘zılar **23** anı vāḩi‘ sanup gözyaşı ve ciger ḩanıyla cem‘ itdükleri mevcūdlarını ol ḩayāle odlara urup **24** yaḩarlar. Ol ḩod ḩāşıl olur nesne degil. Müflis ü mendebūr ḩalurlar. ‘Āḩıbetü’l-emr ekşeri bu hevāda **25** ḩullāb olup boğazından aşırlurlar ve ba‘zıları ḩasretlerinden helāk olurlar. Fāzıl-ı Muḩaḩḩıḩ **26** iksirilerüñ düzdügi ‘amel-i altundur dir ve be-ṫarıḩü’l-isti‘āre muzahref nesneye kīmyā dirler. **27 Beyt**:

Tebire çü cengāver ü bānyā

Hem ez-eblehī bāşed ü kīmyā⁴⁴³

Kīmyā bu arada bed-aşl için **28** isti‘āre olunmuşdur vech-i teşbīh-i zāhirdür, ‘amelī altunuñ da aşlı beddür. Zīrā maddesi cevāhir-i ḩasīsedendür. **29** Ve ol zan‘atunñ kendüsine de kīmyā dirler. **Hāfız**:

Hengām-ı teng-destī der-‘ayş-ı gūş u mestī

K’in kimyā-yı hestī ḩārūn koned gedā-rā⁴⁴⁴

30 El-Kāfi’l-Maẓmūme: [b-y-t] **Kubītā**: Aḩ ḩalvā feth-i **31** *kāf*le kebītā ma‘nāsına. [-c-] **Kocā**: İstifhāmdur. ḩande dimekdür lisān-ı Farsīde ḩarf-i istifhām yedidür. **022a/01** Kocā, ki, çı, çün, küdām, key, çend, der. [s-y-l] **Kusilā**: Gücile didükleri feth-i *kāf*le daḩı **02** mervīdür ve sā’ir tafşili anda mezkūrdur. [ş-n-ḩ-r-m] **Küşen ḩurmā**: Erkek ḩurmā. [f-t] **03 Güftā**: Aşlı güftdür. *Kāf*-ı ‘Acemīyile ki dile gelen söze dirler. Āḩirine *elif* ziyāde olunmuşdur. **04** Maḩām-ı cevābda isti‘māl olunur güft maḩām-ı su’alde isti‘māl olunur *elif*ñ ziyādesi **05** cevābı su’alden fark içündür. Ammā ğālib budur ki

⁴⁴¹ (Şırdan dolması hoştur, paça azızdür ve baş şerefli dir ama keşkek bütün bunlardan önce gelir.)

⁴⁴² El-kīmyā ‘İbrānī mu‘arreb aşlı kīm ye ve ma‘nā inne mina’llāhi nuḩlet min irşādi’l-ḩāşid ilā esniyü’l-maḩāşid min muşannafāt mülkü’l-fuzelā ve’l-ḩikemā Muḩammedü’l-ekfānī.

⁴⁴³ (Torunun torunla savaşması hem ahmaklık hem de hile olur.)

⁴⁴⁴ (Darlık zamanında keyfi sürmeye ḩalış ve sarhoş ol, çünkü bu varlık kimyanın işidir ve Karun bile kölesi olur.)

su 'āle girmez cevāba girer. **Beyt:**

06 Güfitem ğam-ı to dārem güftā ğamet ser-āyed
Güfitem ki māh-ı men şev güftā eger ber-āyed⁴⁴⁵

Bu *elifūñ* sā'ir **07** tafşili şadr-ı kitābda āhir kelimeye lāhiķ olan *elif* tafşilinde mezkūrdur. [f-r] **Küfferā:** **08** *Kāf-ı* 'Acemīyle ve *fānuñ* zammesi ve fethası cā'izdür ve *rā* müşdeddedür. Çiçegün kılçuĝı ki çiçek **09** anuñ içinde olur talvase ma'nāsına 'Arab ve 'ā'-i tla' dir ta' rīb idüp caĝrā dirler **10** *kāf-ı* meftūha ile de naķl olunur. Eşahķ *kāf-ı* mu'ceme-i maźmūme iledür. Sā'ir esāmisi kabā **11** lafzında mestūrdur. [l-r-'-n] **Gül-i ra'nā:** Figer didükleri nesne ki 'avratlar yüzlerine sürerler. Kızardur **12** gül-güne ma'nāsına gül kaķpe de dirler ve bir gülzāra dirler ki dükeli gülleri açılmış ola. [-m-] **Kümā:** Mantar **13** u mārūl feth-i *kāf*le *kemā* ma'nāsına. [m-ā-r] **Kümārā:** Ağıl. [m-r] **Kümra:** Mişlihü ĝayrı adları engervā lafzında **14** mezkūrdur. [-n-] **Günā:** *Kāf-ı* 'Acemīyle günāh lafzından muħaffedür. **Firdevsī:**

Melek-rā be-yek-bār güftend mā

15 Ze-Yūsuf ne-dīdem hergiz günā⁴⁴⁶

[n-c] **Küncā:** *Kāf-ı* 'Arabīyle şıĝınacaķ yir. Melce' ma'nāsına ve olacaķ mekān **16** ve genciden lafzından şıĝa-i mübālaĝa-i fā' ildür evsa' ma'nāsına.⁴⁴⁷ **Beyt:**

Ne-dāred in dil-i ğam-nāk-ı pür-şür

17 Şehā küncāyi' derd-i firāķat^{448 449}

[n-d] **Kündā:** *Kāf-ı* 'Arabīyle ve 'Acemīyle dānā vü feylesof ma'nāsına. **18** [n-z] **Künzā:** Mişlihu meftūhā⁴⁵⁰ bābında tafşilleri olınmışdur. [n-g-ā-v-ā] **Küng-āvā:** Nā-sāz āvāz **19** 'Arabca kerīr dirler. [n-h] **Künhā:** Bir küçük ağaçdur yapraĝı şaķızlık ağacı yapraĝına beñzer. [-v-] **Güvā:** **20** *Kāf-ı* 'Acemīyle ŧanıķ, şāhid ve beyyine⁴⁵¹ ma'nāsına güvāh lafzından muħaffedür. [v-r] **K'ürā:** Ki o-rā lafzından **21** muħaffedür.⁴⁵² [v-r-k-y] **Gür-Giyā:** İki *kāf-ı* 'Acemīyle ayruķ didükleri ot gür-giyāh lafzından muħaffedür. **22** [v-ş-t-r-b] **Küşt-rübā:** Çaylaķ didükleri kuş. 'Arabīde havāc ü hadāh dirler. [v-y] **Güyā:** Şıĝa-i **23** mübālaĝadur güfitem lafzından söylegen demek olur ve hem maķām-ı temşilde de isti'māl olunur, diyessin **24** ve şanasın ma'nāsına Fāzıl-ı Muħaķķiķ

⁴⁴⁵ (Bende senin kederin var dedim, dedi ki bu da geķer; ona benim ayım ol dedim, dedi ki eĝer ay doĝarsa.)

⁴⁴⁶ (Melek bize Yusuf'un günahından başka bir şey görmedim dedi.)

⁴⁴⁷ -. 16. (21a/13)

⁴⁴⁸ (Ey sevgili, senin gamınla dolu kalbimizi ne yapalım? Senin ayrılıĝının derdinden nereye sıĝalım?)

⁴⁴⁹ --. 16. (21a/13)

⁴⁵⁰ *kāf-ı* meftūha bābında. 3. (23b/27), 16. (21a/14)

⁴⁵¹ -. 16. (21a/15)

⁴⁵² --. 16. (21a/16)

*Deḳāyīku'l-Ḥaḳāyīk*da böyle taḳḳīk⁴⁵³ ü tedḳīk eylemişler ki bir gūyā **25** vardır ki mürekkebdür. Būyā gibi bir cüz^c gūyudur. *Kāf*-ı 'Acemīyle gūyīdenden me'ḥūz isimdür. Gūyīden **26** maşdardur. Ma^c nāsı eyitmekdür. Mercī^c ī taḳḳī^c -i şavtdur. Ağız ile telaffuz-ı ḥurūf gerekse bulunmasun ırlayıcıya **27** ki ırladığı vaktin telaffuz-ı ḥurūf itmek lāzım degıldür. Gūyende dirler bülbülü anuñla **28** tavşif iderler. Niteki bu beytde vāḳī^c olupdur.⁴⁵⁴ **Beyt:**

Evvel āred behişt māh-ı celālī

29

Bülbül gūyende ber-menābir-i ḳāzen-bān⁴⁵⁵

Gūyuñ sā'ir tafşili güft ü gūy lafzında mezḳürdür ve gūyānuñ **30** bir cūzi *elif*-i mübālağadır. Būyānuñ da bir cūzi būyudur. Ḳoḥu ma^c nāsına ve bir cūzi *elif*-i mübālağadır. **31** Gūyānuñ ma^c nāsı söylegendür. Niteki bīnānuñ ma^c nāsı göregen şenuvānuñ ma^c nāsı işitgendür.⁴⁵⁶ **022b/01** Bu şīga lisān-ı Fārsīde mübālağa şīgasıdır. Şadr-ı kitābda āḥir kelimeye lāḥīḳ olan **02** *elif*-tafşilinde bu maḥalle münāsib ba^c zı tafşil zıkr olunmuşdur. Bir gūyā daḥı vardır ki **03** medlūlı şol ma^c nādur ki lisān-ı Türkīde andan diyeydūñ 'ibāretiyle ta^c bīr iderler gūyānuñ **04** iki ma^c nāsı bile bu beytde vāḳī^c dūr. **Beyt:**

Ḡonçe gül ki açılır ḥadd ü dehānuñdur senüñ

05

Bülbül-i gūyā ki var gūyā ziyānuñdur senüñ

Ma^c nā-yı şānī için olan gūyā da gāh olur ki bir *yā* **06** ziyāde iderler. Gūyiyā dirler. Ḥüsrevüñ bu beytinde vāḳī^c dūr. **Beyt:**

Besā ten pīş-i şeh ender gül-i āmīḥt

07

Ḥarīfeş gūyiyā mühre fūrū-rīḥt⁴⁵⁷

Gāh olur ki gūyānuñ *elif*ni *yāya* tebdil iderler. Gūyī **08** dirler niteki Ḥüsrevüñ bu beytinde vāḳī^c dūr. **Beyt:**

Ḥumārīn nergiseş der-fitne cūyī

09

Meyān-ı ḥ'āb u bī-dārest gūyī⁴⁵⁸

Bu tebdil-i lisān Fārsīde şāyī^c dūr. Meşelā besā da dirler besī de dirler. **10** Niteki bu beytlerde vāḳī^c olupdur. **Beyt:**

Ey besā esb-i tīz-rev ki be-mānd

⁴⁵³ -. 16. (21a/17)

⁴⁵⁴ olmuşdur. 16. (21a/24)

⁴⁵⁵ (Aralık ayı öncelikle cenneti getirir; bülbül, başkalarına Kudüs'te kibleye çağırda bulunur.)

⁴⁵⁶ işitgen olduğu gibi. 16. (21a/29)

⁴⁵⁷ (Ne kadar çok beden, şâhın huzurunda güllere bulaşmış şekilde bir araya geldi, sözde güz ayı gibi dallar dökülüyor.)

⁴⁵⁸ (Nergisin fitne arayışı sarhoşluğundan kaynaklanıyor, o uykunun ortasında sözü elinde tutamıyor.)

Bes ħor-ı leng-cān be-menzil bord⁴⁵⁹

11 Beyt:

Her ān çī mī-güzerd dil me-nih ki Dicle besī

Pes ez-ħalīfe be-ħ'āhid güzešt der-Bağdād⁴⁶⁰

12 Nev'-i Evvelehu El-Lāmi'l-Meftūħa 13 Lā: Qāt tü vü tüy ma' nāsına sā'ir esāmisi *tā* lafzında mestürdür ve yalvarmak, lābe ma' nāsına. **14** [ā-b-r-l-ā] **Lā-ber-lā:** Güllac didükleri ħalvā ve ba' zılar ħānkey-i ħalvādur didiler ve qāt-ber-qāt dimekdür. **15** To-ber-to ma' nāsına. [ā-l] **Lālā:** Gelincik çiçegi ki lāle-i deštī, lāle-i kühī daħı dirler ve bī-miśl **16** ü bī-hemtā ma' nāsına meşelā lü'lü'-i lālā dirler. Nazīri yok incü demek olur ve bir kimesnenüñ **17** atası ħulına dirler ki kendüyi küçükden terbiye itmiş ola. Bu ma' nā Türkide de şāyi' dür. **18** [ā-l-k] **Lālkā:** Başmak, keş ma' nāsına. **Beyt:**

Çü bīrūn ħar ki nehy-i lālkā

Eşemm bāşed ān lālkā lālkā⁴⁶¹

19 [b-y-n] **Lebinā:** Ni' metī 'ilm-i müsīķiden muṭrib eyledügi nevā ma' nāsına naql eylemiş. **20** [-k] **Lekā:** Siyāh güderi, dāreş ma' nāsına ve tekne ki ağaçdan iderler ve lük didükleri **21** kırmızı boya ve leke ki esbāba bulaşur 'ayblı eyler. [k-t] **Lektā:** Bulamaç aşına dimişler ba' zılar lek **22** ü pek ma' nāsına diñilür⁴⁶² ki aħmak kimesneye dirler ve metā' u'l-beyte dirler. Lek ü pek elfāz-ı **23** müterādifedendür ve tek-ā-püy ma' nāsına. [n-c] **Lencā:** Bir nesneyi yirinden taşra çekmek ve uyan, licām **24** ve yañaq, *ħadd* ma' nāsına. [n-g] **Lengā:** Lengiden lafzından şīga-i mübālağadır. [-h] **Leħā:** Dilcik **25** 'illeti ki boğazda emcek gibi olur melāje ma' nāsına Ĥalīmī *dāħle* mülāde yazmış. **El-Lāmi'l-Meksüre:** **26** [-k-] **Liķā:** Şüret. 'Arabīdür Fārsīde daħı şāyi' dür ve divīt liķāsı. [-k-] **Likā:** **27** Ayağa giyilen çaruķ ki siyāha boyanmış gönden ola. [y-p] **Lipā:** Şirdān. Ğayrı adları **28** saħtevā lafzında yazılmışdur. [y-m-v-n] **Līmūnā:** Limon şuyı ve limon. **El-Lāmi'l-Mazmūme:** [v-b-y] **29 Lübyā:** Bögrölce didükleri dāne ki ħubūb cinsindendür ve ba' zılar fiskildür dimişler. [v-f] **30 Lūfā:** Qayaqoruğı ħayy-ı 'ālem ma' nāsına. [v-f-y] **Lūfyā:** Mişlihü vü Yunanilerden Qoşās ħakīmūñ oğlu **31** adıdır. Meşāħir-i ħükemādandır. [v-n] **Lūnā:** Mişlihü. Qayaqoruğı didükleri nesne.⁴⁶³ **Nev'-i Evvelehu El-Mimi'l-Meftūħa: 023a/01** *Mim*-i meftūħ ki fi' ller evāyiline idħāl olunur. 'Alāmet-i

⁴⁵⁹ (Doğrusu ne kadar çok hızlı at var ama hepsi burada kalıyor, ne kadar çok topal yük hayvanı var ama onlar yola çıkıyor.)

⁴⁶⁰ (Dicle'den geçenleri bırak, doğrusu benim kalbimden neler geçiyor; doğrusu (o) halifenin isteğiyle Bağdat'tan geçiyor.)

⁴⁶¹ (Onu eşek gibi başmaktan men edersen, o uğursuzluk başmak başmak olur.)

⁴⁶² lek ü pek ma' nāsına da gelür ki. 3. (24b/06), 16. (21b/19)

⁴⁶³ -. 16. (21b/27)

nehydür. Me-dân, me-rân gibi *mîm*-i sâkin ki **02** kelimenün âhîrine ilhâk olunur. Zâmîr-i mütekellimdür. Gerek kelime ism olsun gerek fi' l olsun **03** isimler âhîrinde zâmîr-i mecrûrdur. Mużâfun ileyh ma' nâsına cānem benüm cānım, dilem benüm göñlüm dimek olur **04** ve gāh olur ki zâmîr-i menşüb dağı olur bûy-ı gülem mest kerd gibi bûy-ı gül me-rā taqdirindedür. Fi' ller **05** âhîrinde zâmîr-i merfû' dur. Fâ' iliyyet ma' nâsına dānistem bildim dimek olur ve gāh olur ki **06** mef' ũliyyet ma' nâsına lâhîk olur. **Selmân:**

Zîr-i leb mî-dehîm va' de ki kâmet be-dehem

07

Ġālib ān-est ki mār-rā be-zebān mî-dāred⁴⁶⁴

Her kaçan bu *mîm*-i müfred olsa zâmîr-i mütekellim-i vaḥdet olur **08** Kaçan kim *mîm*üñ mār-ḳablinde *yā* olsa mütekellim ma' ũ'l-ğayr ma' nâsına olur dānistîm gibi ki bildik dimekdür. **09 Mā⁴⁶⁵** biz dimekdür naḥun ma' nâsına zâmîr-i mütekellim ma' ũ'l-ğayrdur. [ā-r] **Mār-rā:** Bize dimekdür. Nefs-i mütekellim ma' u'l-ğayrdur. ' Alāmet-i **10** mef' ũl ile mürekkeb olmışdur ve bizi ma' nâsına. [ā-r-ḳ-ş-y-ş] **Mār-ḳaşışā:** Üzer otı didükleri **11** meşhūr ot *rānuñ* fetḥası ve kesresi cā' izdür. [ā-s] **Māsā:** Mî-āsā lafzından **12** muḥaffedür. **Firdevsî:**

Ber-fiten-i şeb ü rûz māsā hiç

Be-her menzilî esb-i dîger hiç⁴⁶⁶

[ā-s-t-v] **13 Māstevā:** Mesteve didükleri ta' ām ki yoğurdla pişürürler. [ā-ḫ-v-l-y] **Māḫulyā.** [ā-l-ḫ-v-y] **Mālîḫūliyā.** **14** [ā-l-y-ḫ-v-l-y] **Mālîḫūliyā:** Bu lügat üç vechile mervîdür. Bir ' illetüñ ismidür ki sevdādan ḥāşıl olur **15** uyḫu getürmez lügat-i Yunanîdür. Ebū Zāhîr Ḥammār eydür ki mālî ile ḫūlyā lafzından mürekkebdür. Mālî **16** sevdā dimekdür. Ḥūlyā ḫılt dimekdür. Çün murād itdiler ki ḫılt-ı sevdā diyeler mālîḫūlyā didiler **17** mecmu' ı bir isim oldu. [ā-m-y-ş] **Māmîşā:** Bir otudur. [a-n] **Mānā:** Beñzer ki dimekdür ve hemān ü hemānā vü şāyed **18** ü pindārem ma' nâsına. **Beyt:**

Dîvān k' in mülük-ı cihān emel şodend

Mānā ki ber-sipîhr-i memālik şihāb nî-st⁴⁶⁷

19 Ve Ni' metî Gebrler mezhebinden bir mezhebdür dimiş. [-r-] **Me-rā:** Baña dimek olur. Fāzıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḫḳiḳ **20** ü tedḳiḳ eylemişler⁴⁶⁸ ki me-rānuñ aşlı men-rādur *rāya* muttaşıl olduḳda menüñ *nūm* ḫızf olunmuşdur. **21** Taḫîfen *nūnuñ* ḫızfı *rāya*

⁴⁶⁴ (Dudağın altıyla senin boyun üzerine söz veriyoruz ama galiba asıl olan dilimizle ifade etmektir.)

⁴⁶⁵ -. 16. (22a/07)

⁴⁶⁶ (Gece ve gündüzün fitnelerinden hiç kolay geçmez, burada hiçbir menzili herhangi bir at da geçemez.)

⁴⁶⁷ (Cihan hükümdarları senin bu divanında emellerine eriştiler, çünkü memleketlerin gökyüzünde buna benzer bir dilek yıldızı yoktur.)

⁴⁶⁸ itmişler. 3. (25a/08)

ittisāl ile meşrūtdur. Münfaşıl olsa *nūn* hızf olunmaz Meşelā *men kerdem 22* dirler *me-kerdem* dimezler. *Rānuñ* ğayrıya muttaşıl olsa da hāl böyledür. Meşelā meş dimezler meneş dirler **Beyt:**

23 Meneş tād dādem ze-men ser-keşid
Meneş tīg dādem be-men ber-keşid⁴⁶⁹

Me-rādaki *mīm*ile āhir kelimeye lāhiķ 24 olan *mīmūñ* medlūlleri müşebbehedür. İki de nefsi mütekellem zamīrlidir. Farkları budur ki ol *mīm* ki 25 meftūhadur. Evveli *rāda* olur. Zamīr-i münfaşıldur. Lisān-ı ‘Arabīdeki ene ma‘nāsınadır. Evvel *mīm*-i sākındür 26 ve āhir kelimeye lāhiķ olur dānemdeki ve dānistemdeki *mīm* gibi muttaşıldur. Lisān-ı ‘Arabīdeki nā’-i ma‘nāsınadır.⁴⁷⁰ Āhir kelimeye muttaşıl olur. Nā’-i ‘alimet gibi gāh olur ki zamīri cem‘ iderler. Menem dirler niteki 28 bu beytde vāķi‘dür. **Beyt:**

Menem ki kūşe-i meyhāne hānķāh-ı men-est
Du‘ā-yı pīr-i muġān vird-i şubh-gāh-ı men-est⁴⁷¹

29 Ol menem diyecek yirde ān menem dirler. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Ān ne men bāšem ki rüz-ı ceng-bīnī pūşt-i men

30 Ān menem k’ender miyān-ı hāk ü hūn bīnī serem⁴⁷²

Men olam diyecek yirde men ānem dirler. 31 Niteki bu beytde vāķi‘dür. **Beyt:**

Men ānem ki bā-şir-bāzī konem
Miyān-ı serān ser-firāzī konem⁴⁷³

[r-ġ-ş-y-ş] **023b/01 Margeşişā:** Lisān-ı Yunanīdür bir taşdur saħķ idüp göze çeksel nūrın ziyāde ider. **02 Maşrū‘** boynunda götürse nef‘i vardır. [r-ġ-v] **Mergvā:** Yaramaz fāl. *Şihāh-ı ‘Acem* şāhibi *ġaymla* ve ‘*ayn-ı* mūhmele **03** ile daħı naķl eylemiş. [r-v] **Mervā:** Fāl-ı nīk. **Beyt:**

O be-men nefrīn koned men āferīn
Men ber-o mervā konem ze-o merġvā⁴⁷⁴

04 Bu beyt ikisine de şāhiddür. [r-v-r] **Merū-rā:** Aña dimekdür mer ū-rā lafzından muħaffefdür. **05** [s-t-g] **Mest-gā:** Serhoş idici nesne zammile daħı naķl olınmışdur. Eşahh fethiledür. [ġ-z] **Maġzā:** Ni‘metī **06** mecūsiler mezhebinden bir ma‘rūf

⁴⁶⁹ (Tacımı çıkardığımda o bana baş kaldırdı, kılıcımı verdiğimde bana çekti.)

⁴⁷⁰ ma‘nāsınadır ki. 3. (25a/08)

⁴⁷¹ (Meyhanenin köşesi benim dergahımdır, meyhanecinin duası benim tan vaktimde zikrimdir.)

⁴⁷² (O ben değilim ki savaş gününde senin arkanda durayım, ben oradayım ki toprak ve kan arasında başımı görebilirsin.)

⁴⁷³ (Ben aslanla oynayan o kişiyim, ben başların arasında yüce olanım.)

⁴⁷⁴ (O bana ilenir, ben ona övünürüm; ben ona iyi fal bakarım, ondan bana kötü fal gelir.)

mezhebdür dimiş. [f-z] **Mefzâ:** Uzatma tatvîl itme ma' nâsına. [n-ğ-l] **07 Menkalâ:** Şol şaff-ı kıtâle dirler ki anda merdân cengi çok ola. **Hâtifi:**

‘ Alemhâ kıadd-efrâht ez-Menkalâ

08

Çü bälây-ı hübân ser-â-ser belâ⁴⁷⁵

[n-g-v] **Mengevâ:** A' lâm-ı ricâldendür. Ma' nâ-yı aşliyesi kıimâr-bâz dimekdür. [v-y-z-v]

09 Mevîzvâ: Üzümlü aş. [h-r-m] **Mehremâ:** El, yüz silicek nesne 'avâm tahtîf idüp

mehreme dirler. **10 [-y-] Me-yâ:** Gelme dimekdür. **El-Mîmi'l-Meksûre:** [l-s] **Milsâ:**

Sergi ki üzerinde kıurumağ için **11** nesne sererler. [h-r] **Mihrâ:** Görür ve görücü

ma' nâsına. [h-r-k-y-â] **Mihr-giyâ:** Muhabbet otı didükleri meşhür **12** ot. Fâzıl-ı

Muhaqqıq⁴⁷⁶ böyle tahtîk eylemişler ki mihr-giyâ muhabbet otıdır. Lafz-ı

mürekkebdür. Bir cüzi mihrdür **13** muhabbet ma' nâsına bir cüzi giyâdur ot ma' nâsına

aşlı giyâh-ı mihrdür. Ma' nâ-yı terkîbden 'ilmiyyeye **14** naql olıcağ muzâfun ileyh

tahtîm olınmışdır. Bu huşuş lisân-ı Fârsînüñ havâsındandır. **15** Medlül-ı terkîbîsi de

mihr-giyânüñ ma' nâ-yı 'ilmîsine muṭâbıkdur. Ma' nâ-yı mezkûr murâd olıduğı **16** bu

beytden zâhirdür. **Beyt:**

Ber-mihr-i to tâ sebze-i haṭṭ-ı ser ne berâverd

Ne-şinâht dilem hâşiyet-i mihr-giyâ-râ⁴⁷⁷

17 Ni' metî maḥbûb u maḥbûbuñ yüzi ve tâze vü ter yimiş ki ağaçda kemâli üzere lezzet

bulmuş ola **18** dimiş. [b-â-n-b-â-l] **Miyân-bâlâ:** Orta boylı⁴⁷⁸ dimek olur. *Şihâh-ı 'Acem*

şâhibi ve depe ortası **19** ma' nâsına da naql eylemiş. [y-r-z] **Mîr-zâ:** Big-zâde dimekdür

ve a' lâm-ı ricâl olmışdır. [y-n] **Mînâ:** **20** Şırça-i âsmâne, künbed-i mînâ didükleri şırça

renginde olduğından ötürüdür. **Beyt:**

Ol ki 'aşkuñda şararmışdır yüzi ayva gibi

21

Oynadur bu künbed-i mînâyı bir elma gibi

Mevlânâ Ḥalîmî vü Ni' metî ve sâ'ir erbâb-ı **22** lügat âsmân ve gök şırça ve boncuğ ve

ol lâcüverdî nesne ki kıuyumcılar gümüş üzerine urırlar **23** diyü rivâyet eylemişler. **El-**

Mîmi'l-Mazmûme: [ğ-l] **Muḥallâ:** Ol ta'âma dirler ki bâdincânı biryân **24** idüp ve

biryân olmuş eti üzerinde pâre pâre idüp ve üstine limon şıkarlar. **25** [d-â-r] **Müdârâ:**

Tevâzu' vü ittifağdan bir nev' dür. 'Arabîdür. Lisân-ı Fârsîde de şâyî' dür. **Ḥâfiz:**

26

Âsâyiş-i dü-gîti tefsîr in dü-ḥarf-est

⁴⁷⁵ (Menkala'dan sancaklar, güzellerin boynundaki bela gibi her yerde boy gösterdi.)

⁴⁷⁶ Değâyıku'l-Ḥağâyıq da. 16. (23b/14)

⁴⁷⁷ (Yüzünün üzerinde ayva tüyleri bitmediği için gönlüm sevgi

⁴⁷⁸ orta boylu. 3. (25b/10), 16. (23b/21)

Bā-dūstān telatṭuf bā-düşmenān müdārā⁴⁷⁹

27 Mevlānā Sürürī müdārā Fārsī müdārāt ‘Arabīdür mülāyemet ma‘ nāsına niteki muḥābā Fārsī muḥābāt 28 ‘Arabīdür dimiş ucuz pazar ma‘ nāsına. **Ḥāfız:**

Ey ki der-gešten-i mā hīc müdārā ne-konī

29

Sūd-ı sermāye be-süzī vü müḥābā ne-konī⁴⁸⁰

[v-ā-v] **Müdāvā:**⁴⁸¹ Devā itmek. **Ḥāfız:**

Renc-i mā-rā ki tüvān bord be-yek gūşe-i çeşm

30

Şarṭ-ı inşāf ne-bāşed ki müdāvā ne-konī⁴⁸²

‘Arabīsi müdāvātdur. Muḥābā, muḥābāt, müdārā, müdārāt gibi. [ş-t] 31 **Müştā:** Başmakçılar ve babuncular muştası ve hallāc toḡmağı. [t-ṭ-r] **Muṭṭarā:** Tāze vü perdāht olmuş ve 024a/01 cenderelenmiş nesne ‘Arabīdür. [k-y-l] **Muḳilyā:** Bir ṭa‘āmdur ki etile ve kūfte ve mūmbār ve ḳuyruk 02 ve buğday ve birinç ve nohud ve baḳlā ve çükündür ve şoğan ve gezer ve kelem ve şalgām ve gendā ile pişirürler. 03 Muḳbel daḡı dirler. [k-ā-f] **Mukāfā:** Mükāfāt lafzından terḡim olunmuşdur. **Beyt:**

Nehengī to k’ender nigū dāšten

04

Mükāfā ne-dānd coz o bāšten⁴⁸³

[v-m-y] **Mūmiyā:** Ol meşhūr dārūdur ki bir kimesne 05 yüksek yirden düşicek yā muḡkem ḡarb yiyicek yā bir yiri şınıcaḳ içürirler bā-zen Allāhu 06 te‘ālā şifā bulur. **Ḥāfız:**

Dil-ḡaste-i men gereş himmetī hest

Ne-ḡāhid ze-sengīn-dilān-ı mūmiyā⁴⁸⁴

07 [h-r] **Müherrā:** Eriyü pişmiş nesneye dirler. Nev‘-i Evvelehu En-Nūnu‘l-Meftūḡā: 08 Fāzıl-ı Muḡaḳḳiḳ *Dekāyıḳu‘l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḡḳiḳ ü tedḳiḳ eylemişler ki lisān-ı Fārsīde degül 09 ma‘ nāsınadır. ‘Arab dilinde ol ma‘ nādan leys ile ta‘bīr ider. Meşelā er degil⁴⁸⁵ diyecek yirde 10 ‘Acem nā-merd-est dir. ‘Arab leysü bi-recül dir. Ḥired-mend degildür diyecek yirde nā-ḡired-mend-est dir. 11 **Beyt:**

Ḥudāyā ḡired baḡşen be-ḡired-nüvāz

⁴⁷⁹ (Şu iki sözün tefsiri iki cihanda da mutlu olmanın habercisidir: Dostlarla iyi olmak, düşmanla da iyiymiş gibi görünmek.)

⁴⁸⁰ (Ey sen! Bizim dönüşümüzden dolayı hiç merhamet etmezsin, sermayedeki kazancın yanıp kül olmasına hiç acımazsın.)

⁴⁸¹ - 16. (23b)

⁴⁸² (Acılarımızı gözünün bir köşesine sıkıştırabilirsin, insafının şartı devanın olmayacağıdır.)

⁴⁸³ (Timsahı iyilik içinde tutman, mükafat dışında başka bir şey değildir.)

⁴⁸⁴ (Eğer ben gönül hastasına ondan bir yardım varsa ben neden mumiya darısının ağır gönüllülere olan devasını isteyeyim.)

⁴⁸⁵ degildir. 3. (26a/05)

Hemān nā-ḥired-mend-rā çāre-sāz⁴⁸⁶

Gāh olur ki *nādan* 12 *elif* hızf iderler. Yirine *hā* 'i gayr-ı melfūza getirürler. **Beyt:**

Ān ne-men bāšem ki rüz-ı ceng bīnī pūšt-i men

13

Ān menen k'ender miyān ḥāk u ḥūn bīnī serī⁴⁸⁷

Sā'ir tafşili ne zıkrinde meşūrdur. *Nī* ki lisān-ı 14 Farsīde yok ma' nāsınadır. ' Arab dilinde ol ma' nādan lafz-ı *lā* ile ta' bīr iderler. Meşelā *bir nesneden* 15 *var mı* diye sorılduğda *yok* diyecek yirde ' Acem *nī* dir. ' Arab *lā* dir. *Yokdur* diyecek yirde 16 *nī-st* dirler. *Yaşdan ve kurudan nesne yokdur* diyecek yirde. ' Arab *lā ruṭubīn u lā yābisīn* 17 *illā fī-kitāb* dir. ' Acem *nī ter-est ü nī-ḥaşek* dir. **Beyt:**

Çonān kāmīl ki nī-germ-est ü serd

18

Çonān ' ādil ki nī-ḥaşek⁴⁸⁸ ü nī-ter⁴⁸⁹

Nā ile *nñūñ* farkı vardır. Birinüñ isti' māli şaḥīḥ olduğı yirde 19 āḥirüñ şaḥīḥ olmaz. Meşelā *nā-merdī* dirler *nī-merdī* dimezler. *Merd nī-st* dirler. *Merd nā-st* dimezler. 20 *Nñūñ sā* 'ir tafşili maḥallinde mezkūrdur. Lisān-ı Farsīde *bā* 'i ' Arabīyle bī şol ma' nāyı ifāde 21 ider ki Türkī dilde andan –*sız* ile ta' bir iderler. Meşelā Türk dilsiz didüğü yirde ' Acem *bī-zebān* dir. 22 *Nişānsız* diyecek yirde ' Acem *bī-nişān* dir. **Beyt:**

Ger kesī vaşf-ı o ze-men porsed

23

Bī-dil ez-nī-nişān⁴⁹⁰ çi güyed bāz⁴⁹¹

Nā ile *bñūñ* farkı buradan zāhir olur birinüñ isti' māli 24 şaḥīḥ olduğı yirde birinüñ isti' māli şaḥīḥ olmaz. Meşelā *nā-dān* dirler *bī-dān* dimezler. 25 Ba' zı yirde ikisinüñde isti' māli şaḥīḥ olur *nā-kes* de dirler *bī-kes* de dirler. 26 *Nā-zen* de dirler *bī-zen* de dirler. *Ammā* ma' nāları muhtelifdür. *Nā-kesüñ* ma' nāsı kimse degildür. 27 *Bī-kesüñ* ma' nāsı kimsesizdür. *Nā-zenüñ* ma' nāsı ' avratsızdur. **Ammā:** *Nā-merd* müsta' meldür. 28 Öyle diyecek yirde *ne-zen* dirler. Er degildür ' avrat degildür diyecek yirde *ne-zen-est* 29 ü *ne-merd* dirler. *Bñūñ sā* 'ir tafşili maḥallinde mezkūrdur ve lügat-ı Farsīde ma' nā-yı nefy 30 için ki lisān-ı ' Arabīdeki *lem* ma' nāsıdır. *Nūn*-ı meftūḥa vaż' olınmışdur. Mezkūr ḥarf 31 kaçan ki fi' le dāḥil olur. Fi' lüñ ma' nāsını fā' ilinden nefy ider. Muttaşıl isti' māl olıncağ 024b/01 *ne-dād* ü *ne-dihed* dirler. *Ammā* kaçan ki fi' lden muttaşıl ü müstaḥil isti' māl olınsa āḥirine ḥarf-i *yā* 02 ilḥāk olunur. *Nī* dinür. Ḥareket-i aşıyyesi ki

⁴⁸⁶ (Ey Allah'ım; akıl veren akıl sahibine sahip çık, akılsız olana da yardım et.)

⁴⁸⁷ (O ben değilim ki savaş gününde senin arkanda durayım, ben oradayım ki toprak ve kan arasında başımı görebilirsin.)

⁴⁸⁸ ḥaşek-est. 3. (26a/13)

⁴⁸⁹ (O kadar dengeli ki ne sıcaktır, o kadar âdil ki ne kuru ne de ıslaktır.)

⁴⁹⁰ ez-bī-nişān. 3. (26a/18)

⁴⁹¹ (Eğer bir kişi onun vasfını benden sorarsa, nişansız ve kalpsiz olduğunu niye söyleyeyim?)

fetha ider. Kesreye tebdil olunur. Ammā isme **03** dāhıl olıcağ ol ism eger müştak ise dān gibi. Bīnā gibi. Harf-i nefyūñ āhirine *elif***04** ziyāde iderler. Nā-dān u nā-bīnā dirler. Ne-dān, ne-bīnā dimezler. Āhirinde harf-i *hā* ziyādesiyle de **05** isti‘ māl olunmaz ne-dān, ne-bīnā dimezler ve eger müştak degil ise cāmıd ise üç vechden hālī **06** degıldür. Biri budur ki ol ismūñ medlūli zāt-ı muhaż ola ser gibi, der gibi, biri de buña medlūli **07** vaşf-ı şarf ola. Reyb gibi şekīb gibi. Biri dağı bu ki medlūli zāt-ı mevsufa ola bir vaşf-ı **08** zā’ide ism-i mezkūrda zımmen delālet ola. Merdī gibi. Recūliyyet gibi ki lisān-ı Türkīde andan erlik **09** ile ta‘bır iderler. Bir vaşf-ı zā’id ki merdde ve recülde tazminen ol vaşfa delālet vardur. Kısm-ı **10** evvelden ve şānīden olan isme harf-i nefyine yalnūz dāhıl olur. Ne *elif*le dāhıl olur. Belki *hā* ile **11** dāhıl olur. Meşelā ne-ser, ne-pāy, ne-zībāy, ne-şekībāy dimezler. Nā-ser, nā-pāy, nā-zībāy, nā-şekībāy **12** dimezler. Belki ne ser, ne pāy, ne zībāy, ne şekībāy dirler. Kısm-ı şālīşden olan isme **13** yalnūz dāhıl olmaz. Belki *hā* ile dāhıl olur. Meşelā ne-merd dimezler, yā nā-merd dirler yā ne merd dirler. **14** Mezkūr *nūn elif*le *hā* ile münferid olduğı hālde lisān-ı ‘Arabīdeki lem ma‘nāsına ifāde ider. **15** Niteki işāret olındı. Meşelā ‘Arab *lem yadribu* dir. ‘Acem *ne-zed* dir. Urmadı diyecek yirde **16** münferid olmayup *hā* ile bile olıcağ lisān-ı ‘Arabīdeki *lā* ma‘nāsına ifāde ider. Meşelā **17** ne erdür ne ‘avratdur diyecek yirde ‘Arab *lā recülün ü lā imāretün* dir ‘Acem *ne merd-est ü ne zen* **18** dir *elif*le bile olıcağ lisān-ı ‘Arabīdeki *leys* ma‘nāsın ifāde ider. Meşelā ‘ālim degıldür **19** başır degıldür diyecek yirde ‘Arap *leysü bi-‘ālim, leysü bi-başır* dir. ‘Acem *nā-dān ü nā-bīnā* dirler. **20** Niteki işāret olındı *nūn*-ı sākin ki kelimenūñ āhirine lāhiğ olur. ‘Alāmet-i maşdardur. **21** Dāden ü dīden gibi. [ā-e-s-t-v] **Nā-Astevā:** Hā’in olan kimesne. [ā-p-r-v] **Nā-pervā:** Serāsime ve korğmaz **22** ve kayırmaz ve eksigi degil dimekdür. **Şems-i Fahri:**

Penāh-ı mülk-i Süleymān şehen-şeh-i Īrān

Ki āsmān ze-me‘ ālī-i o-st nā-pervā⁴⁹²

23 [ā-b-y-n] **Nā-bīnā:** Görmez göz. [ā-p-y-d] **Nā-peydā:** Belürsüz, nā-bedīd ma‘nāsına. [ā-ğ-d] **Nā-Ĥudā:** Gemicilerūñ **24** başı mihter-i mellāh ma‘nāsına. [ā-r-b] **Nārebā:** Enār aşı ve nār-denk didükleri. [ā-r-v] **Nārevā:** Mişlihü. **25** Lisān-ı Fārsīde *vāv*la *bā* arasında tebdül ü tevāhī vardur. [ā-ş-t] **Nāşitā:** Viresi *nisye* **26** ma‘nāsına ve henüz çarnı aç olan kimesne. **Kemāl:**

Maħrūm ān gürisne ki ber-ğ’ān-ı pādīşāh

⁴⁹² (Hz. Süleyman’ın mülkünün sığınağı, Īrān’ın padişahlar padişahı olduğundan felek onun yüceliğinden serseme dönmüştür.)

27

‘Ömrî nişeste bâşed ü güyend nâşitâ-st⁴⁹³

Ni‘ metî aç karnına ve yād, bigāne ve kuşluk vaḳti ve çüft **28** ma‘ nāsına naḳl eylemiş. [ā-ş-k-î-b] **Nā-şekībā**: Şabırsız dimek olur. [ā-ş-n] **Nā-şinā**: Yād, bigāne **29** ma‘ nāsına *Vesīleti’l-Maḳāşid* şāhibi cüft, viresi, nisyе ma‘ nāsına naḳl eyledi.⁴⁹⁴ [ā-m] **Nāmā**: Artıcı **30** ziyāde olıcı ma‘ nāsına. [ā-n-y] **Nāniyā**: Ekmekçi, ḥabbāz ma‘ nāsına. [ā-n-v] **Nānvā**: Mişlihü. [ā-h-m-t-ā] **Nā-hemtā**: Mişālsüz **31** mānendsiz ve zıddsız ma‘ nāsına da gelür. [ā-h-v] **Nā-hevā**: Mişlihü Ni‘ metî vü *Şihāh-ı ‘Acem* şāhibi böyle rivāyet **025a/01** eylemişler. [b-r-d-h-k-b] **Nebürde-ḳabā**: Şavaş libāsı. **Esedī**:

Be-yārīd güftā sipāh-ı gāzā

02

Nebürde-ḳabā vü külāh-ı me-rā⁴⁹⁵

[r-k-d] **Nerekdā**: Ğāyetde mīrem ü ḥarīş ü yalancı [-z-] **Nezā**: Süd, leben, ḥalīb ma‘ nāsına. [ş-v] **Neşvā**: **03** Aluç yimişi. [-m-] **Nemā**: Artmaḳ ziyāde olmaḳ ma‘ nāsına. [-v-] **Nevā**: *Şihāh-ı ‘Acem* şāhibi bi’l-fetḥ ve’z-zımm fī **04** ba‘ zu’l-ḳütüb kelāhemā bi’z-zımm ü yü-fehm min ba‘ zhā kelāhemā bi’l-fetḥ dimiş. Ğinā vü revnāḳ ḥāl ü yarıḳluluk **05** ve behre ve çekirdek ve tūṭi kuşu ve sipāh u leşker ma‘ nāsına ve bir nev‘ sāz adıdur ki çalarlar ve ‘ilm-i **06** mūsīḳiden bir meşhūr perde⁴⁹⁶ adıdur. Hindūşāh-ı Nahcivānī on iki perdenüñ esāmisini **07** bu nazmda cem‘ itmişdür.⁴⁹⁷ **Nazm**:

Nevā vü Rāst Hüseynī vü Ruhāvī vü ‘Irāḳ

Hicāz u Zengule vü Büselik bā-‘Uşşāḳ⁴⁹⁸

08

Diğer sipāhān u bāḳi büzürg ü zir-efgend

Esāmī-i heme perde-est bā-ıtlāḳ^{499 500}

09 Dostān u öc ki iki kişi da‘ vā idüp öceşirler ve tutu, girev ü rehin ma‘ nāsına. **Firdevsī**:

10

Ber-men firistī be-resm-i nevā

Be-dīn-i ḥüb-güftār bāşed nevā⁵⁰¹**Mağribī**:

Ān reften ü āmeden kocā şod

11

Kārī be-nevā çi bī-nevā şod⁵⁰²

⁴⁹³ (Padişah’ın sofrasından mahrum olan o aç kişi, bir ömrü oturarak ve açlığını söyleyerek geçirir.)

⁴⁹⁴ İrād eylemiş. 16. (23b/28)

⁴⁹⁵ (“Ordumu, savaşı zırhımı ve tolgamı getirin!” dedi.)

⁴⁹⁶ maḳām. 16. (24a/05)

⁴⁹⁷ --. 16. (24a/06)

⁴⁹⁸ (Uşşak ile Neva ve Rast, Hüseyinî ve Ruhāvî ve Irak, Hicaz ve Zengule makamları.)

⁴⁹⁹ (Diğer askerler ve büyük-küçük geri kalan hepsinin isimleri bir perdeyle bağlantılıdır.)

⁵⁰⁰ --. 16. (24a/06)

⁵⁰¹ (Benden bütün bu yeni halleri gönderdin, beni güzelliğın göreneğine rehin verdin.)

Firdevsî:

Firistād b'āyed ber-o Nevā
Eger bî-kerd k'ān ne-dāred revā⁵⁰³

12 'Unşurî:

Reh-i rāhū⁵⁰⁴ gerçi bî-ḥadd zedem
Nevādir-i Ḥicāz u Nevā yāftem⁵⁰⁵

Pindār, ḥaṭarî, zindān ma' nāsına da **13** gelür dimiş. **Beyt:**

Nevā nî-st hiç kârem-rā
Tā dilem nezd-i zülf-i o be-nevā-st⁵⁰⁶

Beyt:

14 Dilem nevā-st behr-i to-ey nev-āyîn-büt
Me-kon baḥîre-i to cānem çü dil esîr-i nevā-st⁵⁰⁷

Bu beytlerde **15** nevā, zindān ma' nāsınadır diyü naḳl eylemiş. [v-c-s-t] **Nev-cestā:** Yeñi dikilmiş bâğ. [y-ā-n-b] **Ney-enbā:** **16** Kâmiş ev ve kâmişdan ḥiṣār. [-y-] **Neyā:** Dede, *cedd* ma' nāsına ana cānibinden olsun ve baba **17** cānibinden olsun fetḥa ile ve kesre ile mervîdür. **Nizāmî:**

Reh ü resm-i neyā k'ān çün güzārem

18 Ze-şāhān küdeşte şerm dārem⁵⁰⁸

[y-ā-s-ā-y] **Nî-āsāyā:** Diñlenemezsin dimekdür. **Firdevsî:**

19 To ez-Mesîḥ-güne nî-āsāyiyā
Behr-i rezem ü her kār-ı pîşāyiyā

En-Nūni'l-Mazmūme: [ğ-v-ş] **Nuğoşā:** **20** Mecūsî mezheb ü āyinlerinden birinüñ adıdır. **Fahrî:**

Ez-bes ki kibr ü kâfir der-rāh-ı Ḥaḳ be-geştî

21 Der-Rūm u Hind ü Ermen mensūḥ şod Nuğoşā⁵⁰⁹

Ve bir şanem adıdır. [-v-] **Nüvā:** *Nūnuñ* fetḥasıyla **22** nevā ma' nāsına ki müsiķî

⁵⁰² (O gidiş geliş nereye kayboldu? Bereketli olan iş neden bereketsizleşti.)

⁵⁰³ (O davadan bize ne gönderilip geldi, eğer bir şey olmadıysa bu reva mıdır?)

⁵⁰⁴ reh-i rāhūy. 3. (27a/16), 16. (24a/09)

⁵⁰⁵ (Rehavî usulünü defalarca çalsam da makamı Hicaz ve Nevâ'da buldum.)

⁵⁰⁶ (Benim tehlikeyle hiç işim yoktur, çünkü benim gönlüm onun saçının huzurunda güvendedir.)

⁵⁰⁷ (Ey görülmemiş güzellikteki sevgili! Gönlüm senin aşkına tutsal olmuştur. Maddiyata esir olan gönlümü hayran bırakma.)

⁵⁰⁸ (Atalarımın gelenek göreneğinden ve yolundan öyle geçerim, şahların (yolunun) son bulmasından çekinirim.)

⁵⁰⁹ (Doğrusu kibirli ve kafirken, Allah'ın yoluna ulaştın; Rum'da, Hind'de, Ermenistan'da Mecusi mezhebinin ayinleri son buldu.)

perdelerinden bir maḳām adıdır. **Nev^ʿ-i Evvelehu El-Vāvi'l-Meftūḥa: 23** *Vāv*-ı meftūḥa lisān-ı ʿArabda ḥarf-i ʿaṭıfdir. Zebān-ı Fārsīde daḫı ḥarf-i ʿaṭıfdir. Lākin **24** Fārsīde maẓmūm oḳınur. Efṣaḫ budur ki maḳṭūf ile maḳṭūf-ı ʿaliyye mā-beyninde yazıla **25** oḳınmaya. Āḫir maḳṭūf ʿaliyyeyle iktifā olına illā meger *elif* ü *yādan* soñra vāḳı^ʿ olmaş ola. Maḳṭūfuñ āḫiri maẓmūm olınmaḫ vācibdür ve kitābet-i *vāv* daḫı vācibdür, sūrūrī. Ol **26** vaḳtin *vāv* maẓmūm telaffuz olunur. **Beyt:**

Pārsā vü Şūfī vü Rind ü Zārīf
Vaşfhāy-ı men şode der-vaḳthā⁵¹⁰

27 Beyt:

Çü ʿAnḳādān-ı verā düşmen çü şa^ʿ ve
Çü şeh-bāz-est o vü ḥaşm sārenc⁵¹¹

28 Ve gāh olur ki zarūret-i veznden ötüri māḳablinüñ āḫirini işbā^ʿ-ı zammıla telaffuz iderler. **29 Hamām-ı Tebrīzī:**

Ber-ser ü çeşm-i men güzer kon tā
Cūybārī be-küll-i be-yārāyī⁵¹²

Ve gāh olur zarūretten ötüri **30** *vāv* meftūḥ telaffuz iderler. **Beyt:**

Pür-ez-renc kereded ser-ā-ser zemān
Vü gītī şeved pür ez-şimşir ü tīr⁵¹³

31 Kesāyī:

Be-giryē dih be-ğalebe⁵¹⁴ seporzev⁵¹⁵ ü ḥīm⁵¹⁶ heme
Ve girīstim be-dozded be-zeneş denāvān kon⁵¹⁷

Eger āḫir **025b/01** kelimeye mulḫaḳ olan *vāv*-ı sākine māḳablinüñ ḥareketi *vāv* cinsinden ola. Ḥorāsāniler ḳatında edāt-ı **02** taşğirdür. Meşelā piserev, duḫtere v, şarābev, kebābev dirler ve lisān-ı Fārsīde *vāv* ile *bā* vü *fā* arasında **03** tebādül ü tevāḫī vardur. Nāv ü nāv, ve āf ü āv ü āb gibi ve her *vāv*-ı sākin ki kelimenüñ āḫirine **04** gelür māḳabli maẓmūm olsa andan soñra bir *yā* ilḫāḳ itmek cāyızdır. Āḫū vü āḫūy ve rū vü rūy gibi **05** ism-i cinsdür. Cemī^ʿ işlerde isti^ʿ māl olunur. Ğūr-vā, bulğūr-vā, sumāḳ-vā gibi ve kelime taḫassürde vā ḥaşretā **06** gibi ve açuḳ ve açmaḳ ma^ʿ nāsına. **Beyt:**

⁵¹⁰ (Zaman zaman Fars, Sofi, Rind ve Zarif olarak anlatıldım.)

⁵¹¹ (Arkası Ankalar gibiye düşman karşında bir kuyruksallayan kuşu gibidir, sen Kartal gibi olduğunda düşmanı ötleğen kuşu gibidir.)

⁵¹² (Başımın üstünden ve gözlerimin önünden geç öyle ki bana bir nehir getirip bütünyle doldurasın.)

⁵¹³ (Yeryüzü baştan başa acıyla doldu ve dünya kılıç ve oklarla dolu oldu.)

⁵¹⁴ **Ğalebe:** Şaḳsağan.

⁵¹⁵ **Seporz:** Talaḳ, *ḥāl* ma^ʿ nāsına.

⁵¹⁶ **Ḥīm:** Şikenbe ḳazındısı.

⁵¹⁷ (Saksağan bütün açlığıyla ağladı bend de hırsızın çalmış olduğu o kadına ağladım.)

Der-ḥızāne-i raḥmet be-ḳufl-i ḥikmet būd
Zamān-ı devlet-i māder resīd ü der-vā şod⁵¹⁸

07 Beyt:

Dil-ber-i ‘ ayyār-ı men ḥande-zed ü dil-rübūd
Rūy-ı vefā-rā nühüft rüy-ı cefāvā nümūd⁵¹⁹

08 Ve şādī vü rāḥat ma‘ nāsına ve gīr ü bāz ma‘ nāsına vā kerden girü eylemek ve dāşten girü tutmaḳ ya‘ nī men‘ **09** eylemek. **Laṭīfi:**

Nī-st ‘ aceb ger ḥaşmāvā zenem
Çünkü be-merdān-ı nīm vāz-zenem⁵²⁰

Ve taḥsīn-i lafz için **10** gelür ve edāt-ı muşāḥabet ve muḳārenet daḫı olur. *Bā* ma‘ nāsına zīrā *bā* ile *vāv* arasında tevāhī **11** vardur, der ü pīşvā ma‘ nāsına daḫı gelür. ‘ Arabīde merreten ba‘ d āḫirī ma‘ nāsına. [e-l] **Vālā:** Miḳdārda ve himmetde **12** yüce olan, büzürg-vār ü bülend-şān ve dost u bendegī ma‘ nāsına ve vāle didükleri ince tokınmış **13** ḥarīr [e-v] **Vāvā:** Oyuḳlar ma‘ nāsına. [e-h] **Vāhā:** Aşlar cem‘ şīḡasidür. [-b-] **Vebā:** Ṭā‘ ün. [-r-] **Verā:** O-rā **14** lafzından muḥaffefdür. Anuñçün dimek olur ve aña ve anı ma‘ nāsına.⁵²¹ [r-s-] **Versā:** Şıḡırcıḳ didükleri **15** ḳuşçaḡız ‘ Arabca zürzür dirler. [r-k] **Verkā:** Çaylak sā’ir adları gūşt-rübā lafzında meştürdür **16** ve gügercin, ḥamāme ma‘ nāsına ve ḳaramıḳ yimişi didükleri siyāh dānecikleri ekin içinde biter. [r-n] **Vernā:** **17** Gökçe gügerçin ‘ Arabca verḳā’ ma‘ nāsına bu ma’ nāya ḡayrı adları kebüter-binā lafzında mezḳürdür ve ḳumrī ve arpa **18** ve buḡday ḳarışmış un ve yigit bernā ve şāb ma‘ nāsına. [r-y] **Veryā:** Büyük demür tokmaḳ **19** [s-t] **Vestā:** Tefsīr-i şuḫuf-ı Ḥāzret-i İbrāḫīm ‘ aleyhi’s-selām sā’ir esāmīsi *Āstā* lafzında meştürdür. **20** [ş-t] **Veştā:** Mişlihü ve diri, zinde vü ḥayy ma‘ nāsına. [-ḡ-] **Veḡā:** Kārzār u ceng, ‘ Arabīdür. ‘ **Unşūrī:**

21

Rüz-ı veḡā ze-kerden düşmeneş ez-ser ‘ alem

Hemçü şu‘ bedān be-dem-i mūhre rübāyed ejdehā⁵²²

[-f-] **Vefā:** ‘ Ahdine **22** durmaḳ ‘ Arabīdür. Fārsīde daḫı şāyi‘ dür. [-n-] **Venā:** Yaban gügerçini ve irkek ḳumrī. [-v-] **Vevā:** **23** İyü fāl mervā ma‘ nāsına. [y-d] **Veydā:** Yitük ve eksik zalle ve nāḳış ma‘ nāsına. **Şems-i Faḫrī:**

⁵¹⁸ (Raḥmet hazinelerinde hikmetin kilidi bulunurdu, annenin mutluluḡu zamanı ulaşınca kapı da açıldı.)

⁵¹⁹ (Benim hileci sevgilim gülümsedi ve gönlümü kaptı sonra vefa yüzünü gizleyip cefa yüzünü gösterdi.)

⁵²⁰ (Eğer ben düşmanlarıma vursam buna şaşırılmamalı, çünkü ben erkek gibi görünönlere vururum.)

⁵²¹ --. 16. (24b/13)

⁵²² (Savaş gününde onun düşmanı sancaḡın başında bulunur, tıpkı bir sihirbaz gibi ejderhanın aḡzındaki mūhrü çözer.)

Çü nesl-i âdemiyan bād devletet bākī

24

Çü şahş-ı Ehremenān bād düşmenet veydā⁵²³

[y-r] **Veyrā:** Aña ve anı dimekdür. **El-Vāvi'l-Meksüre: 25** [y-d] **Vidā:** Yitük ve eksik *vāvuñ* fethāsiyla daħı rivāyet olındı. [y-r] **Virā:** Bir nesneyi añmak yād itmek ma^c nāsına. **26 Nev'-i Evvelehu El-Hāi'l-Meftūha 27** Ĥarf-i *hā* kelimenüñ āhirinde iki dürlü olur. Birisi *hā* ²-i ašlī ki cemī^c ĥālātda *hā* telaffuz olunur. Kemret **28** ü hemret gibi. İkincisi *hā* ²-i ^cālāmetdür ki telaffuzda daħli yoğdur. Hemān mā-ķablinüñ fethāsın ĥıfz **29** itmek içün ilħāk olınmışdır. Bende ve efkende ve dermānde gibi. Ĥālet-i tavşifde ve ĥālet-i izāfetde **30** yine *hā* şüretinde yazılır ve *yā* okınur üzerine bir hemze yazılır. Şehzāde-i civān-baħt u nev-bāde-i **31** bāğ-i mükerremet gibi *elif* ü *nūn* ile cem^c olınsa ve *yā* ²-i maşdariyye ilħāk olınsa *kāfi* ^c Acemīyile tevessül olunur. **026a/01** Şehzādegān ü hem-key gibi ve ^c Arab lügatinde āhirinde *hā* ²-i te'nīs olan isimler Fārsiye naql olınuğdan **02** şoñra bu ķabileden olur. Ġamze vü ĥamze gibi veyā ĥod *tā* ²-i ašlī gibi telaffuz olunur. Uzun yazılır. **03** Sa^c ādet, hidāyet gibi gāh olur ki *hā* ²-i ^cālāmet muħāzātında vezn zarūretinden ötüri **04** bir ĥarf-i sākine ihtiyāc olunur. Ol vağt daħı şarīħ *hā* telaffuz itmek ķabiħdür. Efşāħ **05** budur ki fethayı segrek telaffuz eyleyeler. Şöyle ki ne şarīħ *hā* telaffuz olınsa ve ne *tā*. **Lañifi:**

06

Ey šāh-ı sitemkäre ve'y dilber-i ^c ayyāre

Tā key dil-i bī-çāre bāşed be-firāķat ĥūn⁵²⁴

Āħir kitābda bābü'l-*hā* ²-i **07** Nev'-i Evvelehu El-*Hāi*'l-Meftūha evvelinde bu maħalle muta^c allıķ ĥayli tafşil olınmışdır. **Hā:** Edāt-ı tenbīħdür. Ĥāzır **08** ol dimekdür ve edāt-ı cem^c dür. Āħir isme lāħiķ olur. Ol ismüñ medlülünde ma^c nā-yı cem^c ini **09** ziyāde ider. Meşelā gülüñ, lālenüñ āħirine lāħiķ olsa güller, lāleler ma^c nāsın ifāde ider. **Beyt:**

10

Men hemçü āb u ĥākem ü to āfītāb-ı dāyır

Gülhā vü lālehā dihem ez-terbiyyet konī⁵²⁵

^c Umūmı vardır. Cemādda **11** isti^c māl olınuğılayın nebātda vü ĥayvānda daħı isti^c māl olunur. Eshā, leşkerhā dirler. A^c zā-yı **12** insāni de bu edātla cem^c iderler. Tenhā dirler Cānhā dirler. (^c):

Ĥoş mī-revī be-tenhā tenhā fedā-yı cānet⁵²⁶

⁵²³ (Devletin tıpkı insanoğlunun nesli gibi sonsuza kadar kalsın! Düşmanın tıpkı kötülerin şahsı gibi yok olsun!)

⁵²⁴ (Ey sitemli padişah ve ey hileci sevgili! Bu çaresiz gönül ne zamana kadar senin ayrılığından kan dökcek?)

⁵²⁵ (Ben tıpkı su ve toprak gibiyim, sen ise dönen güneş gibisin, ağızımda güller laleler terbiye oldular.)

⁵²⁶ ("Ey sevgili!" hoşça git, senin canına yalnız tenler feda olsun!)

13 Beyt:

Zebān-ı tīghā-yı nīze vü tīr
Şode der-ḥūn-ı cānhā çāşini-gīr⁵²⁷

Ammā ol ‘ibārete ki anuñla 14 cümleden ta‘bīr olunur. Mezkūr edāt lāhik olmaz. Meşelā şāhhā, merdhā, zenhā, keshā, merdümhā 15 dimezler. Belki şāhān, merdān, zenān, kesān, merdümān dirler. [-b-] **Hebā:** Tozuñ gāyet incesi 16 ğubār-ı raķik ma‘nāsına. ‘Arabīdür. [-r-] **Herrā:** Sırr-efşān ma‘nāsına ve busaķ ve ũuman ‘Arabca żabāb 17 ma‘nāsına. **Edāyī:**

Ze-berķ-i sinān ü ze-herrā-yı tīĝ
Zemīn ü zamān ḥord dirīĝ⁵²⁸

Firdevsī:

18

Ze-herrā-yı espān u āvāz-ı kūs
Hemī āsmān ber-zemīn dād būs⁵²⁹

Ni‘metī vü *Şihāh-ı ‘Acem*⁵³⁰ sırr-efşān, bāṭıl u beyhūde 19 söyleyen dimişler. Bu ma‘nāya ‘Arabīdür. [r-ā-v] **Herāvā:** Bülbül ü herāvāz dimekdür. [z-e-r-ā-v] **Hezār-āvā:** 20 Üç vechile isti‘māl olunur. Biri oldur ki āvā lafzı tavzīh-i murād için ilḥāķ olunur. Hemān 21 nefes-i bülbül kaşd olunur. İkinci teşbīh için ilḥāķ olunur. Ya‘nī bülbül şadālı. Üçüncü āvā hezār 22 lafzınuñ mümeyyizi ola ya‘nī biñ şadālu. **Şems-i Fahri:**

Sezed ki ehl-i hüner çün hezār-āvā nīz

23

Borend cümle be-taḥsīn-i o hezār-āvā⁵³¹

[z-e-r-p] **Hezār-pā:** Çıyan didükleri ki ḥaşerāt-ı arz dandır. 24 Sā’ir esāmisi çihl-pā lafzında mezkūrdur. [s-t-e-s-t] **Hest-estā:** Cādülüķlar demek olur. 25 [-l-] **Helā:** Ḥarf-i tenbīhdür. ‘Arabīde elā gibi agāh ol dimekdür ve belī dimekdür ve ķorķu ve hele dimekdür. **Beyt:**

Vaķt-i ‘ayş u mevsim-i şādī vü hengām-ı şebāb

26

Penc-rüz-ı eyyām fırsat-rā ğanīmet-dān helā⁵³²

Ve ‘Arabīde bir lafzdur ki 27 deveyi ve atı zecr ile sürmek için dirler. [-m-] **Hemā:** Kātı yaĝmur, bārān-ı saḥt. [m-e-r] **Hemārā:** Dā’imā 28 ma‘nāsına. [m-ā-n] **Hemānā:** Mānā ma‘nāsına beñzer ki dimekdür ve hemān ü hemānā ma‘nāsına gelür ve lākin hemānā 29

⁵²⁷ (Senin ok ve mızrak gibi sivri uçlu dilinin yüzünden canlar hep kan tadıcı oldular.)

⁵²⁸ (Mızrakların yıldırımından ve kılıçların baĝlılıĝından eyvah, ne yazık ki zemin ve zaman yenilmiş.)

⁵²⁹ (Atların sır sačan adımlarından ve davul sesinden gökyüzü yeryüzüne eğilerek öpücükler yaĝdırdı.)

⁵³⁰ şāḥibi. 16. (25a/16)

⁵³¹ (Hüner sahipleri bin tane de olsalar, onlara bülbül sesleriyle anılmak yaraşır.)

⁵³² ([Bu zaman] eğlence vaktidir, mutluluk mevsimidir ve tazelik zamanıdır. Şu kısa sürenin fırsatını bil ve haydi onun ganimetlerini elinde tut!)

karībde müsta‘ meldür. Mānā ‘āmdur. Qarībe vü ba‘īde şāmıldür. **Şems-i Fahrī:**

Ez-ķāf tā-be-ķāf me ’mür hūkm kereded

30

Mānā ki kereded ĩmdün nezdīk şod hemānā⁵³³

Ni‘ metī ve gīrev ve şöyle ve çonān būd ve hemçīn ü şanasın 31 ve şöyle şanursın ve hayāl ve hemāndem ma‘nālarına rivāyet eylemiş. [h-p] **Hem-pā:** Fāzıl-ı Muḥaḳḳıķ **026b/01** *Deķāyıķu’l-Ḥaķāyıķda* böyle taḥķıķ ü tedķıķ eylemişler ki lisān-ı Farsīde hem muvāfıķ **02** ma‘nāsınadır. İki kişinün yürimekte ayakları birbirine muvāfıķ olsa. Anlara hem-pā **03** dirler. Başları uyuşsa hem-ser dirler. Yolları uyuşsa hem-rāh dirler. Yılları uyuşsa **04** hem-sāl, tođdıķları vaķt birikse hem-zād dirler ve nefesleri uyuşsa hem-nefes ü hem-dem dirler. **05** Birbirinün sırrın ğayrıñun gizledüğine vāķıf olsalar. Ol cihetden muvāfaķatları **06** olsa onlara hem-rāz dirler. Pādāşuñ ki ma‘nā-yı terkībisi ayakdaşdur. Aşlı **07** pāy-taşdur. Yā hızf olınmışdur. *Tā dāla* tebdil olınmışdur. *Taşuñ* ma‘nāsı ortaķdur. **08** Şerik ma‘nāsına niteki maḥallinde beyān olunur. Ma‘nā-yı aşliyesi i‘tibārıyla pādāş **09** hem-pādān eblağdur. Hem-pālık ma‘nāsında kemāliyle münāsebet olıcaķ pādāş dirler. **10** Kanne ayakları perkmişdür ve hem-serde vü hem-sirde ve sā’irlerinde dağı ḥāl üzeredür. [m-t] **11 Hemtā:** Beñdeş, nażir ma‘nāsına. [m-v] **Hemvā:** Ārzū, hevā ma‘nāsına. [n-c] **Hencā:** Bennā ipi ki anuñıla dīvārı **12** rāst ururlar *Vesīleti’l-Maķāşid* şāḥibi *kesī bāşed ki rāh-ı rāst be-ğüzārd ve bī-rāh* **13** reved dimiş ve ğuşsa vü ğam ve deprenmek, cünbāniden ma‘nāsına. [-v-] **Hevā:** ‘Arabīdür. Miyān-ı zemīn **14** ü āsmān ve ‘anāşır-ı erba‘adan biridür ki kūrre-i mānuñ üstündedür. Kūrre-i nāre varınca **15** ve ārzū-yı nefis ü ‘aşķ ma‘nāsına. Farsīde dağı şāyi‘dür. **Esedī:**⁵³⁴

Girift āteş ez-zaḥm-ı tığeş hevā

16

Ve līkin ne-dīd ānçe būdeş hevā⁵³⁵

Velehu:

Be-şehrī ki bed bāşed āb u hevā

17

Me-cūy ü me-ḥor her çīst āyed hevā⁵³⁶

Şıḥāḥ-ı ‘Acem şāḥibi ve deprenmek ma‘nāsına dađı naķl eylemiş ve ‘Arabīde bād-ı nerm **18** ve ḥālī ma‘nāsına da gelür. Qāle te‘ālā “ve efea’ dethum hevā ḥālīyetün ve cev ve velvāḥ”⁵³⁷ ve sūkāl dađı **19** lūğatdır. [v-y-d] **Hevīdā:** Zāhir ma‘nāsınadır. Āşikārā ile farķı vardır. Āşikārāda mu‘teber olan **20** zuhūr, mużahher ḥisde zuhūrdur. ‘Aķlī

⁵³³ (Kaf’tan Kaf’a kadar onun emrinde memur olur, öyle bir olur ki şimdi ile yakın tıpkı bir ayna gibidir.)

⁵³⁴ beyt. 16. (25b/12)

⁵³⁵ (Kılıcının yarısından hava ateş aldı, ama hava onun nasıl bir şey olduğunu göremedi.)

⁵³⁶ (Havası ve suyu kötü olan bir şehre geldiğinde onun havasını içine çekme suyunu da içme.)

⁵³⁷ (Allah’ın buyruğıyla: “Onların kalplerini, (Allah’ın) havası (iman ve hikmet) doldurmuştur.”)

muṭlaḳ zuhūrdur. ‘Aḳlī zuhūra da şāmildür. Keşiren **21** veznine isti‘māl olunur. *Şihāh-ı* ‘Acem şāhibi *bi’l-feth ve’l-meşhūr bi’z-zamm ü be-fethi’l-vāv ve yemşere* **22** **Beyt:**

Güft-i ān yār k’ez-o geşt serdār-ı bülend

Cirmeş ān būd ki esrār-ı hevīdā mī-kerd⁵³⁸

23 [y-c] **Heycā:** Ceng ü ceng vaḳtı ‘Arabīdür. [y-n] **Heynā:** Ni‘metī şimşir-i cevherdāra dirler dimiş **24** gūyā rūhinā lafzından muḥaffefdür. [y-v-l] **Heyülā:** Naḳḳaşlar bir şüreti çekmek isteseler evvel **25** bī-reng çekerler. Andan soñra naḳş iderler. Ol evvel çekilene heyülā dirler ve her nesnenüñ **26** aşlı. ‘Unşurī:

Tā ḳable kilk-i süḥan-ārā-yı to bāşed

Āb-ten-i āb-kār ma‘nī-st heyülā⁵³⁹

27 *Şihāh-ı* ‘Acem şāhibi *bi’l-fi’l* hūnerden ḥālī olan ma‘nāsına naḳl eylemiş. **El-Hā’i’l-Meksüre:** **28** [r-e-s] **Hirāsā:** Ḳorḥu, ḥavf ma‘nāsına ve buñ ve oyuk ki ekine ve yimiş ağaçlarına iderler. **29** **El-Hā’i’l-Mazmūme:** [-m-] **Hümā:** Bir meşhūr mübārek ḳuşdur sāyesi kimüñ üzerine **30** düşerse pādīşāh olur dirler. Ḥalk içine iştihārī anuñladur. **Beyt:**

31

‘Acemī oldıysa ‘Avnī cihān sulṭānları ḥānı

Ki düşdi üstine sāye senüñ zülfüñ hümāsından

027a/01 Gölgesi mergüb idügi bu beytten zāhirdür. **Beyt:**

Kes ne-yāyed be-zir-i sāye-i büm

02

Der-hümā ez-cihān şevved ma‘düm⁵⁴⁰

‘Arabīde yulaḳ dirler *bānuñ* zammesiyle ve *ḥā*’-i mühmele iledür. **03** Cevbīne daḥı dirler ve ḥuceste ma‘nāsına da isti‘māl olunur. Sā’ir tafşili *hümāy* **04** lafzında mezkūrdur. Fī’l-mişli hüve ānes mine’l-mülec ve eymenü mine’l-bülec. [v-ş] **Hüşā:** Ḳoyun **05** yağı ve uşañ, kāhil ma‘nāsına ve tałğurmuş ma‘nāsına. [v-y-d] **Hüveydā:** Süveydā veznine isti‘māl olunur feth-i *hā* **06** ile heveydā ma‘nāsına. **Nev’-i Evvelehu El-Yā’i’l-Meftūḥā:** **07** **Yā:** Ḥurūf-ı teheccinüñ āhir ḥarfidir ve lisān-ı ‘Arabīde *yā* ḥarf-i nidā olduğı gibi zebān-ı **08** Farsīde daḥı isti‘māl olunur ve Farsīde ḥarf-i ‘atıfdur. O ma‘nāsına *Ni‘meti* **09** yāften lafzından şığa-i emr ve vaşf-ı terkībdür dimiş. **Naẓm:**

Yā me-şev bā-yār ezraḳ-ı pīrehen

10

Yā be-keş der-ḥānümān engüşt-i nīl⁵⁴¹

Yā me-kon bā-pīl bā-nān-ı dostī

⁵³⁸ (O sevdiğim dost dedi ki “Ondan daha yüksek bir komutan çıktı, onun suçu sırları açığa çıkarmasından kaynaklanıyordu.”)

⁵³⁹ (Senin sözleri süsleyen kaleminin öncesine kadar, o su gibi saki tıpkı bir nakış gibi cansızdı.)

⁵⁴⁰ (Hüma yeryüzünden silinip gitse bile baykuşun gölgesi altına hiç kimse gelmez.)

⁵⁴¹ (Ya mavi gömlekli dostla bulunma ya da evine mavi çividi(fakirlik alametini) çek.)

Yā binā kon ḥāne-i der-ḥor-ı pīl⁵⁴²

11 [e-r] **Yārā:** Ey yār ma' nāsına ve ṭāqat ü mecāl ve zehre Fāzıl-ı Muḥaqqıḳ böyle taḥḳıḳ ü tedḳıḳ 12 eylemişler ki yārā ḳudretdür. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Heme geşt bā-naḳş-ı dīvār-ı cüft

13

Ne yārā-yı cünbiş ne āvāy-ı güft⁵⁴³

Yārānuñ āhirindeki *elif* yārīnūñ yāsından 14 bedeldür. Besā ile besīdeki gibi yārānuñ ma' nā-yı ḥaḳıḳīsı yardımdur. Ḥāşıl olan ḳudretde 15 mecāz dur. Tevsi' an muṭlaḳ ḳudretde de isti' māl olunur. Niteki beyt-i sābıḳda vāḳi' olupdur. 16 Yoldaşına ḥiṭāb maḥallinde de 'Acem yārā dir. Niteki bu beytde vāḳi' dūr. **Beyt:**

17

Dīhrūze mihr-i gerdūn efsāne-est ü efsūn

Nīgī be-cāy-ı yārān fırşat-şumār yārā⁵⁴⁴

18 Lisān-ı Farsīde āḫir esmāda olan *elif* ḥiṭāb için gelür. Türkī dilde de bu *elif* ol ma' nāda 19 isti' māl olunur. Niteki bu beytlerde vāḳi' dūr. **Beyt:**

Yārā rızāñ o ise ki ben bī-nevā geçem

20

'Āşık hemīşe terk-i rızā ile ḥoş geçer

Beyt:

Utduñ cemī' varumı yārā ḥarīfseñ

21

Bu def' a ka' beteyn-i ḡamī naḳd-i cāna at

[e-s] **Yāsā:** Ḥ'ārezm lisānında ḥükm-i pādīşāha dīrler ve tedbīr 22 ü aḥvāl memleketde Cengīz Ḥānuñ Ḳānūn-nāmesi adıdır. [-r-] **Yerā:** Zīrā ma' nāsına irā lafzından 23 muḥaffefdür. [ḡ-m] **Yaḡmā:** Kāfirde ve düşmenden alınan mal ve ḥarāmiler alduḡı esbāb 'Arabca nehb ü ḡāret 24 ma' nāsına. **Beyt:**

Fiḡān k'in lūliyān şūh-ı şīrīn-kār şehr-āşūb

Çonān bordend şabr ez-dil ki Türkān ḥ'ān-ı yaḡmā-rā⁵⁴⁵

25 [k-t] **Yektā:** Terlik ḳaftān ve bir ḳat dimekdür. [l-d] **Yeldā:** Faşl-i ḥarīfūñ āḫirindeki üç muttaşıl 26 uzun gice ki irtesi gün döner. **Beyt:**

Eger çı kim şeb-i yeldā gelür bir gice bir yılda

27

Senūñ zülfinūñ ey dilber bir ayda iki yeldādur

Ve Ḥāzret-i 'İsā 'aleyhi's-selāmuñ toḡduḡı gicenūñ 28 adıdır dimiş *Şiḫāḥ-ı 'Acem* şāḫibi ammā takvīmlerde Ḥāzret-i 'İsā 'aleyhi's-selāmuñ velādetlerini güneş cedy 29

⁵⁴² (Ya filcilerle dostluk yapma ya da file uygun ev yap.)

⁵⁴³ (Hepsi duvar resmiyle bir oldu. Ne hareket etmeye yeltenme ne de konuşma gücü vardı.)

⁵⁴⁴ (Ey dost! İki günlük aslında bir büyüğü masaldır. Sen bu dünyada dostlara iyilik yapmayı fırsat bil.)

⁵⁴⁵ (Ah şirin işler işleyen, şehri karıştıran güzel Türk kadınları, gönül mülkünü yaḡmalamak istiyorlar, (Allah) bize sabır versin.)

burcuna taḥvīl itdükdeñ şoñra on dördünci gicesinde yazarlar ki evvel-i faşl-ı şitâdur. **30 Bâbü'l-Bâ' Nev'-i Evvelehu El-Elifi'l-Memdüde: 31 Āb:** Şu, *mā'* ma' nāsına. ('):

Āb-ı şāfī bih ze-cām bāde müsekker-est⁵⁴⁶

Künyetleri *Ebū'l-Ġiyāt, Ebū'l-Ḥayāt, Ebū'l-'Ubāb, Ebū Ḥayyāt*dur ve faşl-ı **027b/01** şayfuñ şülüş-i āḫīridür. Süryāniyye aylarındandır. Rüm tārīhinde ol ayuñ adıdır ki **02** Ağustos dimekle meşhürdür. Anuñ on beşinci günü güneş sünbüle burcuna intikāl ider. **03** Yigirmi ikinci günü issiler şınup süst olmağa başlar. Yigirmi beşinci günü cemī' mīveler **04** kemālin bulur ve āb ayı otuz bir gündür. Kıbtī tārīhinde mezkūr aya Misrī dirler ve revnaḫ **05** ma' nāsına da isti' māl olunur. ' **Abdü'l-Vāsi' Celebī:**

Çü büssez surḥ-rüy-ı ābī ger āb-ı ḥod nigeḥ-dārī

06

Ki mer yāḫūt-rā ' arız ze-siper ābī-st rummānī^{547 548}

Firdevsī:

Verā her zamān pīş-i Efrāsīyāb

07

Füzün-ter būdī ḥaşmet ü cāh u āb⁵⁴⁹

Edāyī:

Emīrān-ı dīger bād hem-rikāb

Heme şāḫib-i tiğ ü bā-cāh ü āb⁵⁵⁰

08 ve bābā ma' nāsına da gelür. **Firdevsī:**

Çonīn pā-senc āverdeş Efrāsīyāb

Ki çün to fezāyed kes ez-mā vü āb⁵⁵¹

09 Bu ma' nāya sā'ir esāmisi bābā lafzında mezkürdür. [t-ş-t-e] **Āteş-tāb:** Külḥan **10** külḥancı ki 'Arabīde vaḫḫād dirler. [ḥ-r-y-n-ḥ-v-e] **Āḫirīn-ḥ'āb:** Ölüm, mevtden kināyedür. **Beyt:**

11

Belī bez-rā çü gired āḫirīn-ḥ'āb

Be-pāy-ı ḥod reved der-küy-ı ḫaşşāb⁵⁵²

[z-r-k-ş-s] **Āzer-güşesb:** **12** Bi-fethi'l-*kāf*'l-'Acemī ve'ş-*şim*'l-mu'ceme ve sükün-ı *şim*'l-Mühmele ve'l-*bā*'-i eşaḫḫ *bā*'-i 'Acemīyle der-erbāb-ı **13** lügat oda ṭapan kāfir ve zebāne-i āteş dimişler ammā Fāzıl-ı Muḫaḫḫiḫ *Deḫāyīku'l-Ḥaḫāyīku*da **14** böyle taḫḫiḫ ü

⁵⁴⁶ (Kadehte duran şarap bizim aklımızı karıştırıyor, sen bize saf bir su ver.)

⁵⁴⁷ --. 16. (27b/03)

⁵⁴⁸ (Eğer kendi suyuna bakarsan parlak ve kızarmış bir yüz görürsün sanki yakut gibi narçiçeği rengindeki yanakları Ab ayında açılmıştır.)

⁵⁴⁹ (Sen her zaman Efrasiyab'ın önünde büyüklük, makam ve iyilik yönünden daha yüksek olursun.)

⁵⁵⁰ --. 16. (27b/04)

⁵⁵¹ (Efrasiyab'ın şarabını getiren bir kimseysen anne ve babandan daha üstünsün.)

⁵⁵² (Doğrusu ölüm geldiği gibi kefene gireceksin, kendi ayağınla kasabın köyüne ulaşacaksın.)

tedkik eylemişler ki āzer-güşesb ism-i mürekkebdür. Bir cüzi āzerdür yanar od 15 ma' nāsına bir cüzi de güşesbdür bu cüzde mürekkebdür. Güş ile esbden esb atdur. Güş 16 *kāfūñ* fetħasıyladır. Niteki *Firdevsñūñ* bu beytinde zāhirdür. **Beyt:**

Ne-bāyed hemī kerdenet ser-keşī

17

Ki ez-serkeşī kes ne-bīned güşī⁵⁵³

Lisān-ı Fārsīde müstaħsin nesneye güş dirler. 18 güşesb ki terkib olınuğda *elif* hızf olunur. Laķab olmuşdur. Āteşkedeler aşhābında 19 birine ol ma' nāyı laķabı i' tibāryla cüz olmuşdur. Āzer-güşespden, āzer-güşesp Mecūsiler tapduğı 20 odlardan bir oduñ adıdur ki mezkūr laķab mūlaķķab olan kimesneye nisbet olunur. 21 Āteş-kedesini ol binā itmişdür. Ma' nā-yı mezkūr *Firdevsñūñ* bu beytlerinde zāhirdür. **Nazm:**

22

Çonān dīd der-ħ'āb āteş-perest

Se āteş be-bordī fūrūzān be-dest⁵⁵⁴

23 Āteş-kedesini kim yapıysa odını aña nisbet iderler. Meşelā ber-zīn binā itdüğü āteş-kedenüñ 24 odına āzer-i ber-zīn dirler. Ber-zīn de laķabdur. Güşesp laķab olduğı gibi āzer-i ber-zīnüñ 25 tafşili maħallinde beyān olunupdur. Āzer-güşesp ismin āteş-kedenüñ içinde yanan odda 26 ıtlāķ itdüklerinin niteki sābıķan zıkr olınan beytlerin ve bu beytten **Firdevsī:**

27

Ze-pākīze cān-fürüded ze-reseb

Hemī ber-firūzem çü āzer-güşesb⁵⁵⁵

Zāhirdür. Āteş-kedenüñ 28 kendüsine de ıtlāķ iderler. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Zede mü'bedeş na' l-i zerrīn ber-esb

29

Şode nām-ı ān ħāne āzer-güşesb⁵⁵⁶

Güşesp laķabıyla mūlaķķab mü'bedüñ atına güşesb didüklerinüñ 30 vechi bu beytten zāhir oldı ki ayağında na' lleri altundan imiş. Mü'bed lisān-ı Fārsīde 31 dānişmende dinür. Niteki bu beytde vāķi' dūr. **Beyt:**

Ze-ilm ü ħired bendegān-i der-i to

Būd der-suħan-ı her yekī şad çü mü'bīd⁵⁵⁷

028a/01 Mü'bedüñ sā'ir tafşili maħallinde beyān olunupdur. Āzer-güşesp cümlesi 02 ismde olupdur. Bir pehlevāna niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

⁵⁵³ (Sana bütünüyle baş kaldırmak neye yarar, zaten başkaldıran bir kimsenin övüldüğü görülmemiştir.)

⁵⁵⁴ (Ateşperestler rüyalarında ellerinde üç ateşi bir tabakta tuttıklarını görürler.)

⁵⁵⁵ (Temizliğin ruhuma inmesi gibi ben de āzer-güşesb gibi bütünüyle kendi içimde yanıyorum.)

⁵⁵⁶ (O, Mecusi rahip atlarının ayağına süslü nallar vurdu, on evin adı āzer-güşesb oldu.)

⁵⁵⁷ (Senin kapındaki kölelerin aldıkları ilimden ve bilgiden dolayı onları her bir sözü yüz bilge insanın sözü gibi oldu.)

Sipeh-bed çonân güft ki āzer-güşesb

03

Ne-büd nā-mūr-ter ze-ceng ze-reseb⁵⁵⁸

[-s-] **Āsīb:** Bi-kesri's-*sīn* tırnaç⁵⁵⁹ ve tırmalamak **04** ve tanımak zillet ma' nāsına. Ni' meti yan başı gelmek ma' nāsına nakl eylemiş gūyā *āsīb* **05** lafzından muhaffef olur. [s-y-e] **Āsiyāb:** Degirmen, t̄āhūne ma' nāsına bu maḥalle münāsīb **06** āsiyā lafzından ba' zı tafşil mezkūrdur. Fāzıl-ı Muḥaqqıḳ böyle taḥkīḳ ü tedkīḳ eylemişler ki ol **07** degirmene ki şu ile döne. Zebān-ı Fārsīde oña āsiyāb dirler. Aşlı ās-ābdur *yā* ziyāde **08** olunmuşdur. Harf-i meksūr ile *elif*-i memdūduñ cem' inde nev' -i şıḳlet olduğundan ötüri **09** aralarında bir *yā* getirürler. Telaffuzda suhūlet maşlahatı için. Meşelā Efrāsiyāb, Fāriyāb **10** dirler. [s-y] **Āsīb:** Mevlānā Ḥalīmī birbirine yan başı gelmek ma' nāsına ism-i maşdardur. **Beyt:**

11

Zedend pehlū be-hem çün sipihr ü ḳudret-i şāh

Kebūd geşt ten-i āsmān ez-ān āsīb⁵⁶⁰

12 Şoñra zaḥmet ü şeklūñ ma' nāsına şāyi' oldı.⁵⁶¹ Ni' meti, *Şihāh-ı 'Acemde* şunuñ tokışması **13** ma' nāsına taşhīḳ olunmuş ve fitne vü miḥnet ve dırmıḳ ma' nāsına ve iki kişi mülākāt itdükleri **14** vaḳtin gögüs gögüse olup ḳucaşduḳlarına āsīb dirler dimiş ve bu beyti istişhād **15** eylemiş. **Beyt:**

Āşaf egerçi şāhib-i tedbīr ü rāy būd

Bā-rāy-ı fiṭnat-ı to der-āsīb-dān u tīb⁵⁶²

16 Fāzıl-ı Muḥaqqıḳ ḳatı tutup tokınup zaḥmet virmekdür dimişler. [-ş-] **Āşib:** **17** *Şin*-i mu' ceme ile mişlihu *āşīb* lafzından muhaffefdür. [ş-v] **Āşüb:** Miḥnet ü ũrkü ki il birbirine ḳarışur ve her nesnenūñ birbirine**18** ḳarışması ve ḫarekete gelmesi ve deryā-cūş u ḫurūşı ve kösegü ki od ḳarışdururlar. 'Arab **19** mis' ar dir ve āşüften lafzından şīḡa-i emrdür ve ba' zı terkīblerde şıfat daḡı isti' māl **20** olunur. **Beyt:**

Fiḡān k'in lūliyān şūḡ-ı şīrīn-kār-i şeh-r-āşüb

21

Çonān bordend şabr ez-dil ki Türkān ḡān-ı yaḡmā-rā⁵⁶³

[ş-y] **Āşīb:** *Şin*-i mühmele ile āsīb ma' nāsına ve ḳaya keleri **22** āfitāb-perest ma' nāsına bu ma' nāya sā'ir esāmisi ḫurbā lafzında meşūrdur. [f-t-e] **Āfitāb:** Güneş, şems

⁵⁵⁸ (Başkomutan bir kaç söz söylediğinden dolayı Azergüşesb savaşta hiç yenik düşmedi.)

⁵⁵⁹ tırmık. 16. (26b/30)

⁵⁶⁰ (Felekle padişahın gücü omuz omuza verince o çarpmanın etkisiyle gökyüzü mosmor oldu.)

⁵⁶¹ şāyi' oldı dimiş. 3. (30b/12), 16. (27a/07)

⁵⁶² (Asaf da senin anlayış bilgini alıp tedbir ve anlayış sahibi olsaydı çarpışmadan kurtulacaktı.)

⁵⁶³ (Ah şirin işler işleyen, şehri karıştıran güzel Türk kadınları, gönül mülkünü yağmalamak istiyorlar, (Allah) bize sabır versin.)

ma' nāsına. **Sa' dī:**

‘Ömr berf-est ü āfitāb-ı temmūz

Endekī māned ḥāce ğurre henüz⁵⁶⁴

24 Burcu eseddür. Āteşe mensūbdur. Her burcda otuz rükün eglenür. Fāzıl-ı Muḥaḳḳıḳ

25 *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳıḳ ü tedḳıḳ eylemişler ki āfitāb lafz-ı mürekkebdür.

Bir cüzi tābdur. **26** Tāftenden ism-i fā'ıldür. Ḳızdırıcı ma' nāsına *fā bāya* tebdil

olınmışdur ve bir cüzi de āfdur. **27** Aşlı ābdur bunda da *bā fāya* tebdil olınmışdur. Ol

tebdil lisān-ı Fārsīde şāyi' dūr. **28** Meşelā Pehlevī de Fehlevī de dirler. İspahānī de dirler

İşfahānī de dirler. Āfitābuñ ma' nā-yı **29** terkībisi şu kızdırıcıdır. Şu bārid. Bi'ṭ-ṭabī'

ḳızması 'ārzīdür. Hevā öyle degildür. **30** Ṭabī'atı anuñ ḥārdur. Şu ḳalağı 'ārızdur. Ol

sebebden şunuñ ḳızması güneşe nisbet **31** olındı. Hevāya olınmadı. Āfitābuñ güneşe

ıtlāḳı bu beytden zāhirdür. **Beyt:**

‘Ömr berf-est ü āfitāb temmūz

Endekī māned ḥāce ğurre henüz⁵⁶⁵

028b/01 Mezkūr ma' nā-yı terkībisi ile olduğu **02** zāhirdür. Ol kimesnenüñ yanındaki

esāmī-i Fārsiyyenüñ ekşeri mürekkeb idügin **03** ve elfāz-ı müterādife mezkūr lügatde

nevādirde idügi ma' lūmdur. İhtimāl vardır ki **04** āfitābuñ terkibi āfet-ābdan olup *fā*

aşlı olan *bādan* mübeddel olmaya **05** āfitābuñ āfet-i āb olduğu zāhirdür. Zīrā tābile ābı

taḥlil ü ifnā ider. Ammā **06** āfet 'ibāreti 'Arabīdür. İsm-i Fārsīden cüz olmaḳda ba' d

vardur. Hevlnāk gibi **07** degildür. Ol ma' nā-yı terkībiden naḳl olunmamışdur. Zīrā āfitāb

A' lām-ı menḳūleden **08** olur. İki taḳdīrce bile. **Ālep:** *Lāmuñ* sükünü ve *bā*'i

mu' cemīyile⁵⁶⁶ lügat-ı Türkmende pehlivān **09** u şeci' ma' nāsınadır. **El-Elifi'l-**

Maḳşüre: [-s-] **Esp:** At, feres ma' nāsına. **10 Firdevsī:**

Piyāde ez-ānem firistād Ṭūs

Ki tā-esb-i bostānem ez-eşk-būs⁵⁶⁷

Fāzıl-ı **11** Muḥaḳḳıḳ böyle buyurmuşlar ki esb egerçi *bā*'i 'Arabīyile de telaffuz olunur.

Ammā aşlında **12** *bā*'i 'Acemīyiledür. Niteki sipehüñ aşlı beyānından zāhir olur ve

esbüñ elḳāb **13** u esāmisi çoḳdur. Maḫallerinde beyān olınupdur. [-n-] **Enb:** *Nūmuñ*

⁵⁶⁴ (Ömür temmuzun güneşinde bir kar gibidir, orada bir hoca sanki yeni ayın beyazlığında kalmış gibidir.)

⁵⁶⁵ (Ömür temmuzun güneşinde bir kar gibidir, orada bir hoca sanki yeni ayın beyazlığında kalmış gibidir.)

⁵⁶⁶ 'Acemīyile. 3. (31a/17)

⁵⁶⁷ (Bahçemdeki atın gözyaşlarını öperken o beni Tus'a yaya gönderdi.)

sükûniyla⁵⁶⁸ Hind vilâyetine 14 maḥşûş bir laṭîf ü mu‘teber mîvedür. Qârpüz miqdârı olur. Pâre pâre idüp 15 kâbili vü emlec gibi bişürüp eṭrâf-ı vilâyete gider. Enbe daḥı dirler. Ta‘rîb idüp 16 enbec dirler. [n-b-v] **Enbüb:** ‘Arabîdür. *Tercümânü’l-Lügada elifûn* fethası ve zammesiyle biḥ-i terre 17 ya‘nî ot kökine dirler demiş. *Qânûnü’l-Edeb* şâhibi *elifûn* zammesiyle zabṭ 18 idüp bend-nîze ve qaleme dirler demiş ki Türkîde boğun didükleridür. **El-Elifi’l-Meksüre:** 19 [-s-] **İsp:** *Sîmûn* sükûniyla oñurğadan aşığa biten kıl. Ni‘metî dübür ma‘nâsına gelür 20 demiş. [s-p-y-d-e] **İspidâb:** Türkîde üstübeç didükleri. [s-f-y-d-e] **İsfidâb:** Mişlihü vü isfidâc 21 aşına daḥı dirler. Sâ‘ir esâmîsi *espîdâ* ve *espîdbâ* lafzında meşûrdur. [m-ş] **İm-şeb:** 22 Bu gice dimekdür. [n-d-r-e] **İndirâb:** Cezîre ma‘nâsına. [-s-] **İsb:** Uca başı. [s-r] **İsreb:** Qurşun 23 ‘Arabîdür, meşûrdur. Nev‘-i Evvelehu **El-Bâ‘ül-Meftûha.** [-e-] **Bâb:** Peder, vâlid 24 vâlid ma‘nâsına. **Firdevsî:**

Şebî huftede bed-bâz nezdik-i bâb

Çonîn did ân Yûsuf tîz-bâb⁵⁶⁹

25 Lisân-ı Pehlevîde od, âteş ma‘nâsına ‘Arabîde qapuya dirler. [e-t] **Bâteb:** Lâyık ma‘nâsına. 26 [â-r-e-b-ş-t-e] **Bârân-şitâb:** Yağma, naqlî yağmur. [e-r-v] **Pârüb:** Evveli *bâ‘-i* ‘Acemîyle kürek ki anuñla qar 27 ve toprak ve sâ‘ir nesne kürerler. [e-l-e-y-e-s] **Pâlây-esb:** *Bâ‘-i* ‘Acemîyle yidek atı, canîb 28 ma‘nâsına ba‘zılar yük atına daḥı dirler demişler. [e-l-e-d-e-s] **Pâlâd-esb:** *Bâ‘-i* ‘Acemîyle mişlihü. [e-y-e] 29 **Pây-âb:** *Bâ‘-i* ‘Acemîyle derîñ havz dibi lafzınıñ terkîbine muṭâbîk ma‘nâdur. **Şems-i Fahrî:**

30

Hudây-gân-ı cihân âfitâb-ı çarḥ-ı cenâb

Ki bahr-ı bahşes o-râ ne-dîd kes pây-âb⁵⁷⁰

Ve tâkat 31 ve havz ve şoñra, ba‘d ma‘nâsına. **Hâfîz:**

Müşṭâkî vü mehcürî dür ez-to çonânem kerd

Ke‘z dest be-ḥ‘âhed şod pây-âb ü şekîbâyî⁵⁷¹

029a/01 Ni‘metî şol havza dirler ki derîñ olmaya, yufka ola **02** şunuñ dibi görine ve bîñara ayağı ve her nesnenüñ âḥiri pâyân ma‘nâsına ve güç **03** ve kuvvet ma‘nâsına naql eylemiş. [e-k-v] **Pâ-küp:** Raqqaş. [e-y-k-v] **Pây-küb:** Mişlihü. [t-k-v] **Petküb:** **04** Bir nev‘ riçâldür⁵⁷² cevz-i Rûmî içiyle ve şarımsağ ve yoğurt ile iderler. *Şihâh-ı Fürsde*

⁵⁶⁸ aşlı sükûniyla. 16. (27b/06)

⁵⁶⁹ (Düşman bir gece kapının yanında uyurken Yusuf’un kapıdan nasıl hızlıca baktı.)

⁵⁷⁰ (Ey cihan padişahı ey gökyüzünün güneşi senin bağıslama denizinin dibi asla görünmez.)

⁵⁷¹ (Ey canına can attığım, ey senden uzak olduğum ben şimdi ne yapayım? Senin elinden sabır ve güç dilerim.)

⁵⁷² bir nev‘ ekşi riçâldür. 3. (31b/10), 16. (27b/27)

ahiri **05** *tā* ile nakl olındı. Fertüt kâfiyesinde *Pendār Hâtırî* lüğatinde ve *Mi‘yâr-i Cemâlîde* *bā* ile **06** nakl olındı. Ya‘ kûb u üslûb kâfiyesinde. **Şems-i Fahrî:**

Ber-düşmen-i bed-i o şod rûz-ı tîre ez-gâm

07

Levzîne der-mezâkeş petkûb mi-nümâyed⁵⁷³

[r-e] **Ber-âb:** Şuvarılan ekin. [r-t-e] **Per-tâb:** Uzağa atmağ **08** ve uzağa atılan oğ ve yıldırmağ şa‘ şa‘ a ma‘ nâsına. [j-ğ-e] **Pejgâb:** Evveli *bā*’i ‘Acemîyile şu **09** bendi arıq ki bir ırmağdan yararlar, şu çıkarırlar. [s-e-r-v] **Besârûb:** Başağ yimişi ya‘ nî **10** bostânuñ ve bâğuñ ve terkenüñ soñına qalanı devşürmekde isti‘ mâl olunur. [n-e-s] **11 Benâsib:** Şağzlık ağacınıñ yimişi ‘Arabca hayyetü’l-ħazerâ’ dirler. Türkîde cedene vü meneviş dirler **12** [n-e-s-y] **Benâsib:** Mişlihü. [n-d-e] **Bend-âb:** Cezîre ki Türkîde ova dirler ve eñ yiri mufaşşal ma‘ nâsına. **13** [y-e] **Payâb:** Pâyâb lafzından muħaffefdür. **El-Bā’i’l-Mazmûme:** [-v-] **Pûb:** Çadır içi ve ev içinde **14** olan içün her döşenicek nesneye dirler. **Rüdekî:**

Şâh-ı diğer yâr bâğ-ârâ-st hûb

15

Taħthâ benhâ dü-ber-güster ü pûb⁵⁷⁴

Evvei *bā*’i ‘Acemîyiledür. *Bā*’i şânî ‘Arabî vü ‘Acemîyile ma‘ an müsta‘ meldür. **16** [v-t-e] **Pütâb:** Püte ki Türkîde oğ nişânına dirler. [v-e-l-‘-c] **Bü’l-‘Aceb:** Turfe dimekdür. ‘Arabîdür. **17 Nev‘-i Evvelehu Et-Tā’i’l-Meftûha** **18** [-e-] **Tâb:** Vaħîd-i Tebrîzî *Miftāhü’l-Bedāyi*’de dört ma‘ nāya nakl idüp bu rubā‘iyi **19** irād eylemiş. **Rübā‘î:**

Ey mihr-i felek-râz meh-rüy-ı to tâb

Der-zülf me-dih be-ğasd-ı in dil-şode tâb

20

Laţîfî kon u rüy-ı mihr ez-in me-tâb-ı zerre

Yek zerre ber-mihr-i to key âr u tâb⁵⁷⁵

Tâb-ı evvel **21** rüşenâyî ma‘ nâsına. Tâb-ı şânî tâften, bükmeğ⁵⁷⁶ ma‘ nâsına. Tâb-ı şâliş döndürmek gerdâniden **22** ma‘ nâsına, tâb-ı râbi‘ tākāt ma‘ nâsına. Tākatsız qaldı diyecek yirde ‘Acem *bî-tâb mând* dir. **23** Tākāt bir hâldür ki remmdür ki bulduğı hâlde kişide ol hâlet qalmaz ve renc ü biç ü harâret **24** ü tüvânâyî ve ısıtma, teb ma‘ nâsına ve çarcımağ ve burgusuşmağ ve tâbiden lafzından şîğa-i emr ü **25** vaşf-ı terkîbidür. *Şihâh-*

⁵⁷³ (Utarit gezegeninin zamanından o kötü düşmandan gam ulaştı, ekşi reçelin tadından helvanın tadı anlaşılmadı.)

⁵⁷⁴ (Padişah bir başka dostla bahçeyi iyice süsledi, tahtlar koydurdu ve sergiler düzdürdü.)

⁵⁷⁵ (Ey feleğin sırlarını taşıyan güneş, senin ay yüzünle her yer aydınlanır; buraya kastederek zülfünü bırakma gönül aydınlık olsun; bir güzellik yap ve merhametli yüzünle bu zerrelere aydınlık; senin merhamet güzelliğinle tek bir zerre nasıl süslü ve parlak olmasın?)

⁵⁷⁶ -. 16. (28a/13)

1 'Acem şāhibi ve kızdırmak ve üşmek ve egirmek ve örmek 26 ve şarmağ ve tolaşmak ve döküm ve külhan ma' nālarına da gelür dimiş. Fāzıl-ı Muḥakkik *Deḳāyīku'l-Ḥaḳāyīk*da 27 böyle taḳkik ü tedkik eylemişler ki kıvrımdur, kıvrım kıvrım olan nesneye pür-tāb 28 dirler. Tamām kıvrılmış olmasa nīm-tāb dirler. Ḥam ü piç ü tāb zülf evşāfindandır. Egerçi 29 her birinüñ müstaḳil ma' nāları vardır. Kıvrımı bozulmayup turan zülfe tāb-dār dirler. **30 Beyt:**

Güftem nihī ber-īn dilem ān tāb-dār-ı zülf

Güftā ki müşk-bār ne-dāred qarār tāb⁵⁷⁷

31 Tāb-ı şāniden murād ḥarāretdür. Tāb-dāruñ ma' nā-yı terkībisi tāb şaklayıcıdır. Dār⁵⁷⁸ 01 ism-i fā' ildir. *Dāştenden* ḥıfz itmek ma' nāsınadır ve tāb isimdür. Tābīdenden ki 029b/01 ma' nāsı kıvrırmağdur. Bükmekden ḥaş ma' nāsınadır. Meşelā bir nesneyi iki kat itseler 02 bükildi dirler. Kıvrıldı dimezler. Türk bilim bükildi dirler. Kıvrıldı dimezler. Vaz' -ı maḥşuş 03 üzerine ipi kıvrırup bükene *resen tāb* dirler. Bu mürekkeb isimlerden cüz olan tāb 04 tābīdenden ism-i fā' ildir. Tābīden şīga-i müştarekdür. Lāzımda gelür müte' addide gelür. İsm 05 olan tāb ki muḳaddemā zıkr olındı. Lāzımdan me' ḥūzdur. Mūy-tāb dirler, mū-tāf da 06 dirler. Kııldan çul işledüğinden ötüri tāf aşlında tābdur. *Bānuñ fāya* tebdili 07 lisān-ı Fārsīde şāyi' dür. Niteki mirāren zıkr olınmışdur. Tāfte bundandır. İsm-i mef' üldür. 08 Toḳınmış ma' nāsınadır. Ma' nā-yı aşliyesi bāftedür. *Bā* ile ism-i mef' üldür. Bāften ki toḳumak 09 ma' nāsınadır. Bāfte ki Türk aña tāfte dir. Ondandır ma' nā-yı aşliyesi toḳınmışdur. İsm-i mef' üldür. 10 Fi' l-i mezkürdan çülheye ayağıla toḳuduğundan ötüri pāy-bāf dirler. **Beyt:**

11 Keşāverz ü ahen-ger ü pāy-tāf

Çü peygār-mānend ser-i işān be-kāf⁵⁷⁹

Çülheye pāy-tāf 12 dimezler. Zīrā iplikde 'amel anuñ degildür. Mü'eyyede 'amel mū-tāfuñ olduğı gibi. **Teb:** Isıtma 13 ḥummā ma' nāsına. *Şīḥāḥ-ı 'Acem* şāhibi ve çirkin, *ḳabiḥ* ma' nāsına da naql eylemiş. [t-k-v] **Tebküb:** Evveli fetḥ-i 14 *bā* ile betküb ma' nāsına ki bir ekşi riçāldür. [r-e] **Terāb:** Ve bi'l-kesr şu şızındısı tereşşüh⁵⁸⁰ 15 ma' nāsına. [-r-] **Tereb:** Şikence ve tiz gitmek. [r-n-y] **Ternīb:** Ve bi'l-kesr şavırılmış kül, ḥākister 16 berbād şode. [n-v-r-ā-s-v] **Tennūr-āsüb:** Kösegü, od qarışdırurlar. Sā'ir

⁵⁷⁷ (Ben "O örülmüş saçımı gönlüme koyar mısın?" diye sorunca o da "Saf koku yerinde durmaz." dedi.)

⁵⁷⁸ -. 16. (28a/23)

⁵⁷⁹ (Ekinci, demirci ve kumaş dokuyan tıpkı bizim aramızda olan savaşta olduğu gibi birbirleriyle mücadele ederler.)

⁵⁸⁰ Muḥlaḳā tereşşüh. 16. (28b/06)

esāmīsi āşüb 17 lafzında mektübdür. [n-v-r-t-ā] **Tennür-tāb**: Tennūra⁵⁸¹ yil idecek nesne minfeha ma' nāsına. 18 **Et-Tā'i'l-Meksüre**: [r-a] **Tirāb**: Tānuñ fetħasıyla terāb ma' nāsına. [-r-] **Tireb**: *Şihāh-ı 'Acem* 19 şāhibi hem-zād u beñdeş, nazir ma' nāsına naql eylemiş. Bu ma' nāya sā'ir adları hem-tā lafzında meşürdür. 20 [r-n-y] **Tirnīb**: Şavırılmış kül. Ternīb ma' nāsına. [l-ā] **Til-āb**: Şu gibi dökilür ve saçılır 21 nesnedür. [-y-y-] **Tīb**: Başı çevrilmiş medhüş ü mütehayyir 'aqlı gitmiş kimesne ve önegi, lecüc 22 ma' nāsına da gelür. Mevlānā Ḥalīmī mütehayyir ma' nāsınadır. **El-itbā'**: *Der-resīden ve der-resānīden ve dāyes kerden* **El-müzāvice** *karīn kerden çizi bā-çizi*.⁵⁸² Ammā lafz-ı şibden soñra itbā' vü mezā 23 veche şarīķiyle zıkr olunur dimiş. **Rüdekī**:

Şib-i to bā-firāz ü firāz-ı to bā-neşib

24

Ferzend-i ādemī be-tüvānder be-şib ü tīb⁵⁸³

[y-r-b-r-t-e] **Tir-i pür-tāb**: Perankı oķ. [y-r-p-v-t-e] **Tir-i pū-tāb**: 25 Pertāv oķı. [y-z-ā] **Tiz-āb**: Sülümen didükleri ki ekşer kıyuncılar isti' māl iderler.⁵⁸⁴ [y-z-t-y] **Tiz-tīb**: Oşuruķ, zart ma' nāsına tiz lafzı imā iledür. **Et-Tā'i'l-Mazmūme**: 26 [-r-] **Turb**: Ma' rūf şalgām gibi nesnedür ki hażm-ı ta'ām için yirler. 'Arap fücl dir. Tabī' de hāzım 27 ğayr-ı münhezimdür ve ħable ma' nāsına da gelür. [-v-] **Tüb**: Kat, tāy ma' nāsına ğayrı adlar tā lafzında mezķürdür. 28 **Nev'-i Evvelehu El-Cīmi'l-Meftūha** 29 [e-d-r-ş] **Çadır-ı Şeb**: 'Avām taħrīf idüp çārşaf didükleri ki 'Arabca milāya dirler. [e-r-ş] 30 **Çār-şeb**: Mişlihu. [e-r-ş-v] **Çār-şüb**: Çārsü 'Arabca sūķ ma' nāsına. [e-r-v] **Cārüb**: *Cīm-i 'Arabīyile* 31 süpürge 'Arabca miknese, Fāzıl-ı Muħaķķik böyle taħķik itmişler ki cārüb lafz-ı mürekkebdür. Bir cüz'ı **030a/01** cāydur, yir ma' nāsına. Lisān-ı Fārsīde evāsiṭ-ı *vāv* āħir kelimedden ħarf-i 'illetüñ 02 ħızfı cāyiz olmağın ħızf olunmuşdur. Bir cüzı de rübdür. Süpürici ma' nāsına. 03 Rüb ism-i fā'ıldür. Reftenden cā-rübüñ ma' nā-yı terkībisi yir süpüricidir. 04 Aşlı rüb-ı cāy idi. İzāfet ile 'ilmiyyete naql olıncaķ ķā' ide-i terkīb tağyir 05 olunup mużafun ileyh taķdīm olunmuşdur. Süpürgeye cā-rüb didükleri yiri 06 süpürenüñ āleti olınuğundan ötüridür. Mecāzen ālet-i fi'le fā'ilüñ ismin 07 ıtlāķ iderler. Cemī' elsinede şāyi' vü zāyi' olan mecāzlardandır. Kemā lā taħfı.[e-m-h-ħ-v-e] 08 **Cāme-ħ'āb**: Döşek ki gice döşenürler ve muṭlaķā gice ile

⁵⁸¹ -. 16. (28b/09)

⁵⁸² --. 16. (28b/14)

⁵⁸³ (İnişin yokuşlu, yokuşun inişlidir. İnsanoğlu sana karşı hayret içindedir.)

⁵⁸⁴ zehr-i helāhildendür.

döşenicek ve örtünicek **09** nesneye dirler. [e-h-n-ğ-ş] **Çäh-ı Nahşeb**⁵⁸⁵: Māverā'ün-Nehrde Tirmiz yanında bir şeh̄r adıdır **10** ve rivāyet iderler ki mezkūr şeh̄rde bir meşhūr kuyı vardır. İçinde ay ve gün gibi **11** şu'lelü nesne görünür ve meşhūrdur ki mezbūr kuyıdan Muḳanna'-ı Ḥorāsānī ki ulūhiyyet **12** da'vāsın iderdi. Sihr ile zıkr olınan kuyıdan bir ay şüretin gösterdi. Şā'irler **13** zaḳn maḥbūbı ol cāme nisbet idüp Çäh-ı Nahşeb dirler ve rivāyet iderler ki mezkūr **14** kuyıdan gıce ve gündüz de dā'imā bir tāb-nāk ay şekli görünür. Ol şekle māh-ı Nahşeb dirler. **15** Ğāyet de münevver olduğundan ötüri maḥbūblaruñ 'arızına teşbīh iderler. **Beyt**:

16

Se-rūz ān māh der-çeh būd tā-şeb

Çü māh-ı Nahşeb ender-çäh-ı Nahşeb⁵⁸⁶

Ve nahşeb yaldırayıcı ay ma'nāsına **17** gelür. [e-y-n-y-b] **Cāy-ı nīb**: Kaçacak yir. Cāy-giriz ma'nāsına. **Çep**: *Cīm* ü *bā*'-i 'Acemīyile şol dimekdür. **18** Yesār ma'nāsına ve solak. [-r-] **Çerp**: *Cīm* ü *bā*'-i 'Acemīyile yağlu ve özlü ve semiz, semīn ma'nāsına ve ğalızde **19** daḥı isti'māl olınur ve bir nev' şudur dirler. **Cerb**: *Cīm* ü *bā*'-i 'Arabīyile

⁵⁸⁵ Muḳanna'-ı Ḥorāsānī'nin adı 'Aṭādur. Merv nāhiyesinde bir köydenür. Şan'atı kaşşarlık olu bir gözi olmayup a'ver idi ve giryeü'l-liḳa olup dā'imā niḳāb ile yürimegin muḳanna' dirler idi. Āl-i 'Assāsuñ ḥalīfesi Medī bin Manşūr zamānında zuhūr idüp valī'-i Ḥorāsān ol zamanda Ḥamīd bin Maḥṭabe idi. Māverā'ün-Nehr vilāyetinde şıḡar u emlak nevāḥisinde ol taraflarda bilād-ı etrāk-ı bī-idrāke firīb olan yirlerde on dört yıl miḳdārı şevketi ve fitnesi istidād ü imtidād bulup mel'ün-ı mezkūr sihr ü neyrencāt u hendeseden ba'zı nesne bilüp **şalāt** u **zekāt** u hacc u şavmı isḳāt idüp cemī' muḥarremātı ḥelāl itmegin 'avām nās u cehhālden ḥayli kimesne itā'at idiler ve i'tiḳādī tenāsüh i'tiḳād-ı bātılı üzere olup za'm-i fāsidi bunuñ üzerine idi ki Ḥaḳḳ tebareke ve te'ālā celle ve 'alā 'amā yukalū'z-zālimün ḥazret-i ādeme 'aleyhi's-selām ḥulül idüp andan ḥazret-i Nūḥa 'aleyhi's-selām ba'dehu şuvar-ı enbiyādan 'aleyhi's-selām şüretinden şürete ḥulül idüp tā ḥazret-i risālet-penāḥ Muḥammed Muştafāya 'aleyhi efdālī's-şalavat ve't-taḥāyādan ḥaret-i 'Alī'ye rāzıya'llāhu 'anh andan ḥulül iderek Ebū Müslime gelip ba'dehu kendüsine geldi diyü ḥalḳa i'tiḳād-ı fāsīd virüp ol bed-baḥt rübūbet ü 'avāsın eyledi. Bu ğarībdür ki hem Tañrılık da'vāsın ide ve hem Ḥaḳ te'ālāya imān getürenlere imān getüre. Her kimse ki kendüe itā'at ü tab'iyyet itmedi anlar gele ḥarb ü kıtāl emr eyledi ve ḥikāyet olınur ki kendüye tabi' olan işḳāya dā'imā ḥiṭāb-ı nā-şavāb idüp dirdi ki 'ibādini şüret-i aşıyyem eyle görmege tāḳat getürmedikleri eelden sizlere şüret-i beşerde anuñcün zāhir olmadım. Zirā her kim görirse yanar kendüye ğāyet de muḥabbet ü tabi'at iden ehl-i şekāvetinden ba'zı didikleri elbette biz seni aşı-ı şüretüñ üzere görmek isteriz Ṭa'ün didi ki bu murādunız bir nesnedür ki ḳavm-i Mūsā taleb eylediler ve yandılar didiler ki biz seni görelim yanarsak yanalım mel'ün ibrāmlarından 'āciz ḳalup ḥulūşa meclāl bulamayup nā-çār olup bir günü va'de eyledi sihr-i neyrencātla bir 'azīm āyine-i muḥarraḳa tertib ü terkīb idüp maşrıḳ-ı şems muḳābilesinde bir 'ālā şaffe binā idüp va'de eyledüğü gün gelicek şaffe üzerine oturup mezkūr āyineyi yüzüne tutup başını örtüdi. Ba'dehu zevāl-i vaktide ḥalḳa duḡüle icāzet dirdi. Muḳābelesine geldiklerinde perdeyi ḳaldurup şu'ā'-ı şems āyineye ṭoḳındıḳda āteş gibi şu'lelenüp ḳarīb olanuñ ba'zısını yaḳup ve ba'zısını kör idüp bāḳi ḳalanları ḳaçdılar. Ol ḳalilü'l-'aḳl nādānlar zann eylediler ki ol şu'ā' anuñ yüzünden ola. İ'tiḳād u irtidālari istidād bulup küfrlere daḥı ziyāde oldı. Mel'ünüñ müddedi mümennid olup şerr u şürī 'āleme ṭolup niḳām-ı 'āleme tamām ḥalel gelmegin Mehdi ḥalīfe üzerine 'asker cerrār gönderüp ḡāḥ şıyup ḡāḥ şınup āhirü'l-emr kendüyi maḡlūb göricek āteşden bir aḥdūd, aḥdūd-ı şikāfa ki der-zemīn būd. Men ḳavle te'ālā ḳatlı aḥşābü'l-aḥdūdīn-nār zātü'l-vuḳūd. Vaż' idüp kendüsini āteşe biraḡup cezā vü sezāsın buldı. Bu vāki'asına sittin ü mānede eydür. Va'llāhu a'lem.

Māh-ı Nahşebden murād Ḥazret-i Yūsufdur 'aleyhi's-selām ki ḳardaşları Cāh-ı Ken'āna biraḡup üç gün ol cāḥda ṭurmuşdur.

⁵⁸⁶ (O ay, üç gün Nahşep'in kuyusundaki ay gibi kuyuda kaldı.)

ğālib ma' nāsına **20** [l-e] **Celāb**: Salgım⁵⁸⁷ küpe ve elü arđıya bırakmak ve te'hîr ma' nāsına dağı gelir. [-l-] **Celp**: *Bā*'-i Acemîyle **21** rüspî ' avrat, kaħpe ma' nāsına. **Şems-i Fahrî**:

Kesî ki yekser-i mü ez-hevāş ber-girded

Yağın ki māder-i o zîne-est ü zeneş celb⁵⁸⁸

22 ve zenc didükleri ālet ki tabl ü sürnā ile çalarlar ve nev-āverde **23** ma' nāsına da gelir. [b-v-c-v] **Çelū-çüp**: Çelük oyunu. [n-ā] **Cenāb**: Etrāf-ı beyt, pīrāmen-i sarāy **24** ma' nāsına ve yaña taraf ve kadr ma' nāsına da isti' māl olunur. Cem' i ecnibe gelir ' Arabîdür. Fārsîde **25** de şāyi' dür. [n-k-c-l-e] **Ceng-i Celāb**: Celāb ma' nāsına ki salgım küpe ve elü arđıya bırakmak **26** ve te'hîr ma' nāsınadır. [n-v] **Cenüb**: Muğābil bād-i şimāl, ' Arabîdür. [n-y] **Cenīb**: Yidek at ve kıtır, **27** ' Arabîdür. [v-e] **Cev-āb**: Arpa şuyı, etībā kıtında meşhürdür. [-y-] **Cenīb**: Yağa girībān ma' nāsına **28** ve ceb ve kırka ma' nāsına da isti' māl olunur ve kıt' -ı mesāfe itmek ve emīn, nāşuh ma' nāsına, **29** ' Arabîdür. Fārsîde hemān yağa ma' nāsına isti' māl iderler. **El-Cîmi'l-Māzmūme**. [l-e] **Cüll-āb**: **30** Ol meşhūr şerbet ki laţif ü bārid ola. [-v-] **Çüp**: Kesilmiş ağaç ve kıru ağaç. Fāzıl-ı **31** Muħākkıķ *Değāyıķu'l-Ĥağāyıķ*da böyle taħkık eylemişler ki yonilup düzeldükden şonra kesilmiş ağaca **030b/01** çüp dirler. Niteki bu beytlerde zāhirdür. **Beyt**:

Çüp-ı ĥāsīs-rā egerēş terbiyyet konī

02

Cāyī resed ki büse ki Ĥusrevān şevēd⁵⁸⁹

Degene ki ' Acem çüp dir *degenūñ urdı* diyecek **03** yirde *çüp zed* dir. **Beyt**:

Siyeh-mār kūrā ser āyed be-küb

Ze-sūrāğ bī-cān şevēd süy-ı çüp⁵⁹⁰

04 Elde getürdüklerine *deste çüp* dirler. Destede olan hā iħtişāş içündür.⁵⁹¹ Niteki sābıķan **05** beyān olınmışdır. Aşlı *çüp-ı dest*dür. İzāfetle ' ilm olıcaķ şüret-i terkīb tağyir olunup **06** müzāfun ileyh taķdīm olınmışdır. Çār-çüpe ki Türkî dilde oña çer-çüh dirler. Çār-çüpdan mürekkebdür. **07** Āħirindeği *hā* ma' nā-yı ' ām-ı terkībiden ma' nā-yı ĥāşş-i ' ilmîye naķl içündür. **Nev'-i Evvelehu'l-Ĥā'i'l-Mühmele**: **08** Ĥağ budur ki lisān-ı Fārsîde *ĥā*'-i mühmele olmaz. Ammā ' Arabîden olup isti' māl **09** iderler. ' Arabî dil

⁵⁸⁷ salgım. 3. (33a/03)

⁵⁸⁸ (O kimse, kasırğanın etkisiyle karınca gibi yerle bir oldu; şüphe yok ki onun annesi zina yapan bir orospudur.)

⁵⁸⁹ (Eğer sen bir çalı parçasını bile terbiye edersen, o padişahların olduğu yerde öpülmeye layık bir mevkiye ulaşır.)

⁵⁹⁰ (Siyah kör bir yılanı görünce başına değnekle vur, delikten degenin yönüne cansızlık ulaşır.)

⁵⁹¹ destede olan iħtişāş içündür. 3. (33a/18)

elsinenüñ eşref ü efşahîdür. Ğayrı diller andan teberrüken alup isti' māl 10 iderler. Hattâ ba' zısında kendü dilleri gibi taşarruf itmişlerdür. Zebân-ı Fârsîde sekiz harf yokdur. 11 Niteki fużalâdan biri nazm itmişdür. **Ƙıı' a:**

Heşt harf-est ānki ender-Fârsî

Tā ne-yā müzî ne-bāşî enderîn ma' nā mu' āf⁵⁹²

12

Bişnev eknün ān ħurūf u yādigār ey ehl-i dil

13

Şe vü ħa vü şad vü tı vü zı vü ' ayn u ƙāf⁵⁹³

Ğayrı dillerden alup isti' māl iderler ve ba' zı ' āmma 14 taħrîf itmişdür. Pes çünki isti' māl olunur. Lāzım oldı ki bābında irād olına. [e-c] **Ĥācib:** 15 Nā'ib ü perde-dār u bāz-dārında ve ƙaş, ebrū ma' nāsına. [-r-] **Ĥarb:** Şavaş, ceng ma' nāsına. 16 [-s-] **Ĥaseb:** *Sîmüñ fethasıyla ħaş gevher ma' nāsına ve ƙadr ü endāze ' Arab mā-edrî mā-ħasebü 17 ħadîşüke* dir. *Ey mā-ƙadruhu ma' nāsına ' amelüke bi-ħasbü zalike ey be-ƙadruhu ve'l-ħaseb izān 18 mā-yu'adü'l-inān men müfāħarehü eyyāme ƙānün edebedehu ħaseb-i gevher-i nîk ü māl ü dūd-mān 19 u gevherî şoden ve Ĥudāvend-nijād ve büzürg şoden* dimiş. **Ĥasb:** *Bānuñ sükünüyla Ƙānün-ı 20 Edebde bes ü şumār kerdn ma' nāsına naql eylemiş.* Türkîde yiter ancak dimekdür ve şaymak ' add ma' nāsına. 21 **Beıt:**

Ĥasb-i ħālî ne-nüviştîm ve şod eyyāmî çend

Maħremî gū ki firistem be-to peygāmî çend⁵⁹⁴

22 Nev' -i Evvelehu El-Ĥā'î'l-Meftūħa 23 **Ĥab:** Epsem olmaƙ, süküt itmek ma' nāsına ve mekr ü şovuƙ. [r-e] **Ĥarāb:** Vîrān ' Arabîdür. 24 Fârsîde şāyi' dür. [r-n-v] **Ĥarnüb:** Ve bi'z-zamm keçiboynuzı didükleri ki çekirdegine ƙirāt 25 ü ħabbet dirler. Beriyyesi ve bostānîsi olur. Bostānîsine ħarnüb-ı şāmî dirler. Beriyyesine 26 ƙayd-ı irād eylemezler ve bir nev' diken olur ki ħarnüb-ı nebatî vü ħarnüb-ı mağribî vü ħarnübü's-şevke 27 dirler ve ħıyār-ı şenbeye ħarnüb-ı Hindî dirler ve ƙoz dikenini ki āfāƙiyā anün 28 ' uşāresidür. Ĥarnüb-ı Mışrî vü Ĥarnüb-ı Ƙıbtî dirler ve enā ' avsin didükleri ota 29 Mışır vilāyetinde ħarnüb-ı ħınzîr dirler ve yimişine ħabbü'l-kelebî dirler. [e-l-e] **Ĥalāb:** 30 Kūhulgen, balçık ü çirk-āb. [r-h-ç-v] **Ĥarre-çüp:** Ƙara çāv ki bennālar binā yapduƙları zamānda 31 ağaçdan çatarlar. [l-e] **Ĥalāb:** Ĥalāb ma' nāsına. **Aħmed-i Kirmānî:**

Çün ħarîse der-ħalāb mānde

⁵⁹² (Farsçada sekiz harfli olan o kelimeyi, bir anlama gelmedikçe o anlamda kullanmamak daha iyidir.)

⁵⁹³ (Ey gönül sahipleri şimdi o harfleri duy ve yad et: Se, ha, sad, tı, zı, ayn ve kaf.)

⁵⁹⁴ (Sana birkaç gündür bir hasbihal yazmadım. Hani bir haberci ki sana biraz haber göndereyim.)

Bā-şek heme der-ħicāb mānde⁵⁹⁵

031a/01 Nefs-i emmāreye uymış kimesneler beyānındadır. **02** [-l-] **Ĥalb**: Kalem. [v-e] **Ĥāb**: Uyku, nevm ma' nāsına ve düş, rü 'yā ma' nāsına *vāv*-ı resmīdür. **03** 'İnde't-taħkīk cāmi' ü'l-*elif* faşlındandır. Künyeti Ebū rāhadur. **El-Ĥā'i'l-Meksüre**. **04** [r-m-n-k-v] **Ĥirmen-kūb**: Ĥirmen dögici ve dögün didükleri nesne ki Ĥirmeni anuñla dögerler. **05** [-ş-] **Ĥışb**: Bī-hüner kimesne. [-l-] **Ĥılb**: Sümük ki burundan gelür. 'Arabca muħaṭ ma' nāsına. **06** [y-z-e] **Ĥız-āb**: Mevc-i deryā. **El-Ĥā'i'l-Mazmūme**. **Ĥub**: Kūb 'Arapça zīr ma' nāsına. **07** [-l-] **Ĥulb**: Sürme, tütüyā ve kuħl ma' nāsına. [-m-] **Ĥumb**: Kūp. [-n-] **Ĥunb**: Mişlihü *nūn*-ı sākin **08** *bādan* evvel gelse cemī' ü's-senede *mīme* kalb olunur. Bu daħı anlardandır. Şoñra **09** taħfif idüp ĥum didiler. [-v-] **Ĥüb**: Güzel, ĥasen ma' nāsına. [v-r-e] **Ĥūr-āb**: Pāk **10** olmayan şu ve şu bendi ki şuyun yabana şalıvırmışler ola aħa gide. [v-e-r-ĥ-v-e] **11** **Ĥār-ĥāb**: Ĥürmetsiz ve ebleh ü nā-dān ü ziyān-kār ve bir nesneyi ortaya getürmek ki **12** yimege yaramaya ve ol yiyecek nesnedür ki bir yirden bir yere iletürler. [v-ş-e] **13** **Ĥüş-āb**: Āb-ı şāfi ve bī-gıışş u ter ü tāze sebze ve ābdār ma' nāsına ve mīveden **14** bişürdükleri ma' rūf nesne. [v-n-e] **Ĥün-āb**: Ĥanlı şu dimekdür. **15** **Nev'-i Evvelehu Ed-Dali'l-Meftūħa** **16** [e-r-e] **Dārāb**: Selāṭin-i 'Acemüñ ikinci taħaķası Keyānī'lerden İskender elinde helāk **17** olan Dārānuñ babası adıdır ve ol İbn Behmen bin İsfendiyār bin Güştasb bin **18** Lohrasbdur. [e-r-s-n] **Dār-ı sineb**: Ağaç ķurdı. 'Arabīde şurfe ma' nāsına ki ağacı yir, ķurudur **19** ve ağacda kendüye ev düzer ki cedvel ü pergār ile insan düzemez gāyet ta' accübden **20** ħarbü'l-meşel olup *aşne'u men surfe* dirler ve ağaç ķaķan didükleri ķuş. [e-r-v-g-v] **21** **Dār u kūb: Firdevsī**:

Be-zīr enderūn āteş neft ü çüp

Dīger sū be-gürz-i girān dār u kūb⁵⁹⁶

22 [-r-] **Dereb**: Deve taħlı. [r-y-e] **Deryāb**: Añla ve bil dimekdür ve fehm it ma' nāsına. [s-t-e-ç-v] **Deste-çüp**: **23** Elde götürdükleri degnek ve Çuvāluñ ķulbı ve küstāħlık ma' nāsına. [s-t-y-e] **Dest-yāb**: El **24** irişdürüp gālib olmaķ ma' nāsına. **Firdevsī**:

Ger o-rā bedī ber-to ber-dest-yāb

25

Be-İrān keşīdī zed Efrāsiyāb⁵⁹⁷

Ed-Dāli'l-Meksüre: [r-ĥ-t-s-n] **Dıraħt-sineb**: **26** Dār-ı sineb ma' nāsına. [-l-] **Dilb**: Sükūn-ı *lām*la çenār ağacı 'Arabīdür. Eşāħħ *dāluñ* zammesiyledür. **27** [l-f-r-y] **Dil-**

⁵⁹⁵ (O çok kuruyan balçığın altında kalmış gibi, hepsi şüpheyle utanmada kalmış gibi.)

⁵⁹⁶ --. 16. (30a/15)

⁵⁹⁷ (Eğer senden Efrasiyap'a bir yardım gelirse o İnan'ı ele geçirir.)

fırīb: Göñül aldayıcı dimekdür. [l-m-e] **Dil-māb:** Çok kaynayup ğalīz olan süde 28 dirler. [-k-ş-] **Dik-şeb:** Dün gice dimekdür. Dīk-şeb lafzından muḥaffefdür. **Dīk-şeb:** Mişlihü. 29 **Ed-Dāli'l-Mazmüme:** [r-r-ḡ-v-ş-e-] **Dürr-i Ḥüş-āb:** İncünün ğāyetde laṭif ü abdār ü irisi. 30 [-n-] **Dünb:** Sükün-ı *nūm*ile kıyırık ki 'Arap zeneb dir. *Mīm*ile düm didükleri ki aşlında dümb 31 idi. *Ḳā'*ide-i muḳarrer üzerine *nūn*-ı sākın *yādan* muḳaddem *vāḳi'* olmağın *mīme* ḳalb 031b/01 olunup keşret-i isti' māl ile *yā* düşdi. Kitābetde daḡı öyle yazılıp başka bir 02 lügat oldı. *Ḥum* ü süm gibi ki aşda *ḥumb* ü sümb idi. Atda ve itde ve *sā'*ir ḡayvānātda⁵⁹⁸ 03 isti' māl olunur ve her nesnenün ucunda ve āḡirinde ber-sebīl-i isti' āre müsta' meldür. 04 [v-ş-e] **Düş-āb:** Bekmez, 'Arap dıbs dir. **Beyt:**

Āzerī-rā me-nümā la' l çü ḡalvā ey dost

05

Ki der-īn şehr be-düş-āb velī meşhūr-est^{599 600}

Ṭabībler ḳatında dıbs ü düşāb zıkr 06 olınsa ḡurmā bekmezi murād olunur ve üzüm bekmezine rubbū'l-ineb dirler.⁶⁰¹ [v-l-e] **Dül-āb:** 07 Şu dolabı ki çarḡıla döner⁶⁰² ve pencere dolabı. **Nev'-i Evvelehu Er-Rā'ül-Meftūḡa** 08 [e-t] **Rātub:** Rızḳ-ı maḳsüm, 'Arabīdür. [b-e] **Rebāb:** İklık ve ḳopuz ve dört kıllu 09 sāza itḡaḳ olunur ve 'Arabīde bulut pāresi ki bir bulut pāresine āviḡte 10 olmış ola. [s-n-t-e] **Resen-tāb:** İp bükücü. **Er-Rā'i'l-Meksüre:** [k-e] **Rikāb:** 11 'Arabīdür, 'Acemde daḡı şāyi' dür. İmāle ile rikīb daḡı dirler. Niteki ḡesābı ḡasīb 12 isti' māl iderler. **Edāyī:**

Şaf-ender-şaf ārā-st bā-şad nehīb

Heme la' l-ḡaftān ü zerrīn-rikīb⁶⁰³

13 **Er-Rā'i'l-Mazmüme:** [-h-] **Rubb:** Her nesnenün 'aḳīde olmuş şuyına dirler, 14 'Arabīdür. [f-t-r-v] **Rüft-rüb:** Süpürge ki anuñla ḡırmen süpürürler. İki bir yirde isti' māl 15 olunur. **Nev'-i Evvelehu Ez-Zā'i'l-Meftūḡa** 16 [-e-] **Zāb:** Çeşm. (':)

Zāb zāb ḡod be-şüstem çehre-rā⁶⁰⁴

[e-k-e] **Zāg-āb:** *Kāf*-ı 'Acemīyle mürekkeb ki 17 yazı yazarlar. Cıbr ma' nāsına. **Zeb:**

⁵⁹⁸ atda ve itde ve *sā'*ir cemī' ḡayvānātda isti' māl olunur. 3. (34a/19), 16. (30a/25)

⁵⁹⁹ (Ey dost, yakut gibi güzel, helva gibi tatlı güzel göster; o bu şehirde tıpkı pekmez gibi ünlüdür.)

⁶⁰⁰ --. 16. (30a/28)

⁶⁰¹

Çi bāşed revnaḳ-ı 'ayş le'mī

Ki şehdeş rāvaḳ-ı dü-şāb ḡüşte 16. (30a/28)

⁶⁰² **Beyt:**

Hest ān-sān zīr-i īn dülāb

Hemçü 'anḳā vü kimyā nā-yāb 16. (30a/30)

⁶⁰³ (Bütün kaftanlar yakutla, bütün kadehler altınla saftan saf karkuyla süslenmiştir.)

⁶⁰⁴ (Akan sızıntıyla yüzümü yıkadım.)

Ve bi'l-kesr āsān, sehl ü rāygān, raḥiṣ ma' nāsına. **18** [b-r-h-e] **Zebre-i āb**: Şuda olan yoşun.[r-d-e] **Zerd-āb**: Şaru şu ki çıban ve yaralarda **19** olur şadīd ma' nāsına. [r-d-h-ç-v] **Zerde-çüp**: Şarı⁶⁰⁵ ağaç didükleri dārü. [r-s] **Zer-esb**: **20** Tūs-ı zerrīne, Kefeşk oğlu⁶⁰⁶ adıdur ve Tūs-ı 'Acem pādīşāhlarınuñ mīr-i 'alemi idi. Meşhūr olan **21** direfş-i Kevyānīyi ol getürürdi. Novzer-i Şehriyār nejādındandır. İrān pehlivānlarınuñ **22** server ü serdārlarındandır. **Firdevsī**:

Zer-esb āmed ü Türk ber-ser-nihād
Dilī pür-ze-kīne serī pür-ze-bād⁶⁰⁷

23 Keyhüsrevüñ qarındaşı Qurūd-ı Dülā elinde helāk olmuşdur. [r-k-e] **Zerk-āb**: Mürekkeb, zāk-āb **24** ma' nāsına. [r-n] **Zerneb**: Tabīb-i meşhūrdur. [f-k-e] **Jefk-āb**: Zā'i 'Acemīyle gözden ağan yaş ki **25** çapaç şuyı dirler. 'Arapça *remaş* ma' nāsına ve çirk ü sümük ma' nāsına. [k-e] **Zeg-āb**: Kāf-ı **26** 'Acemīyle zāg-āb lafzından muḥaffedür. Mürekkeb ma' nāsına. **Beyt**:

Ḥayāt der-zulumāt-ı in-zamān muḥaqqāq şod

27 Ki nük-i ḥāme-i o cān hemī dihed ze-zeg-āb⁶⁰⁸

Ve tükürük, büzāk ma' nāsına. Bu ma' nāya ğayrı adları **28** ḥayvā lafzında yazılmışdur.⁶⁰⁹ [v-k-a] **Zevk-āb**: Zefk-āb ma' nāsına. [h-e] **Zeh-āb**: Ve bi'l-kesr şızındı, **29** tereşşüh ma' nāsına sā'ir esāmīsi ter-āb lafzında meşhūrdur. **Şems-i Fahrī**: *Mi'yār-ı Cemālīde ān mevzi' bāşed*

30 *ez-çeşme ki āb ez-āncā ber mī-çehed* dimiş ve bu beyti irād eylemiş. **Beyt**:

31 Benān-ı o Hızır u ḥāmeeş ḥayāt-ı revān
Midād-ı o zulumāt u devāt-ı o-st zeh-āb⁶¹⁰

032a/01 [h-r-e] **Zehr-āb**: Ve bi'z-zamm seher kuşu dirler bir kuşdur ve şu yoşunu ve çirki ve ğāyetde keskün **02** ve cevher-dār kılıç.⁶¹¹ 'Unşūrī:

Ef ī koned giyāh-ı zümürüd-nümāy-rā
Zehr-āb tīg ez-nefs-i kīne-ḥāh-ı to⁶¹² ⁶¹³

03 Ez-Zā'i'l-Meksüre: **Zib**: Āsān u ucuz zānuñ fetḥasıyla zeb ma' nāsına. [k-e] **Zig-āb**:

⁶⁰⁵ şaru. 3. (34b/07), 16. (30b/10)

⁶⁰⁶ oğlu. 3. (34b/08)

⁶⁰⁷ (Zer-esb geldi ve Türk yaratılışını ortaya koydu, bir gönül kinle bir baş da kibirle doldu.)

⁶⁰⁸ (Bu karanlık zamanda hayat suyu gerçek olduğundan o kalemin ucu mürekkepten can buldu.)

⁶⁰⁹ --. 16. (30b/15)

⁶¹⁰ (Onun parmakları Hızır gibidir, onun kalemi ölümsüzlük verir; onun yazı takımından ve mürekkebinden sızan karanlıktır.)

⁶¹¹ --. 16. (30b/22)

⁶¹² (Yılan zümrüt gösteren otu getirdi, senin süslü ve keskin kılıcın kin isteyen nefsinden yapıldı.)

⁶¹³ --. 16. (30b/23)

04 Mürekkebe, zeg-âb ma' nāsına. [h-e] **Zih-âb**: Kuşak yiri ve zeh-âb ma' nāsına. **Esedi**:

05 Heme küh-i dilhâre sengeş zih-âb
Besân giyâ reste zed zerre-i nâb⁶¹⁴

[-y-] **Zîb**: Bezek, zînet ma' nāsına. 06 **Ez-Zâ'i'l-Mazmûme**: [b-e-n-f-r-y] **Zübân-firîb**: Yalancı, kezzûb ma' nāsına zebân-firîfte 07 dağı dirlir. [k-e] **Zük-âb**: Şabr didükleri acı dârû ki a'lâsı *Soğotrada*n gelür. 'Aden 08 muqâbelesinde bir cezîredür. **Nev'-i Evvelehu Es-Sîni'l-Meftûha**: 09 [b-z-e] **Sebz-âb**: Yosun zebere-i âb ma' nāsına.⁶¹⁵ [z-e] **Sez-âb**: *Zâl*-i mu' ceme ile şu kerdemesi 10 ve yaban kemmûnî ve ma' danûs ve sedef didükleri bed rāyihālu ot ki olduğı mekāna 11 cādū girmez dirlir. Niteki Şeyh Nizāmî *Husrev ü Şirîm*inde Ferhād, Şirînüñ 'aşkı ğalebesinden 12 zār u nizār olup nüvāziş ü şemâtet-i yār u aġyārdan firār idüp 13 şaħra vü bāzārda ser-gerdān u bî-ķarār olduğı maħalde buyurur. **Beit**:

14 Çonān der mî-remîd ez-dost u düşmen
Ki cādū ez-sez-âb u dîv ez-âhen⁶¹⁶

Ve Aħterî lüğatinde⁶¹⁷ esmā'-i nebātātdan 15 bir otuñ adıdır ki Türkîde aña sedef dirlir. Kerîh rāyihāsı vardır diyü taşriħ ider 16 ve māni'-i ħabel ü ķatı'-ı nesl ü cimā' olduğı bu ebyātdan fehm olunur. 'Unşurî:

17 Ger ez-bahār-ı luş-ı to büyî resed be-bāġ
Peyvend-i şāħ-ı nesl meded yābed ez-sez-âb⁶¹⁸

Dîger:

18 İnşāf-ı to der-ķuvvā-yı ħayvānî
Te'lîf dihed sez-âb-rā bā-bāh⁶¹⁹

Dîger:

19 Ze-tünd-bād-ı ħilāf-ı to der-mizāc-ı ' adū
Ķuvā-yı bāh koned çün sez-âb ķatı'-ı nijād⁶²⁰

⁶¹⁴ (Gönlü taşlaşmış bütün daġlar, taşları bir kuşak yapmışlardır; onlar saf zerreler gibi orada parıldar.)

⁶¹⁵ ' Arab uħleb dir.

Sebze ü âb pāk ez-sebz-âb
Ĥoş buved bā-nigār bāde-i nâb 16. (30b/28)

⁶¹⁶ (Dost ve düşman kapıdan tıpkı cadının su kerdemesinden devin de demirden kaçtığı gibi gittiler.)

⁶¹⁷ - 16. (31a/03)

⁶¹⁸ (Eğer senin iyilik baharından baġa bir koku ulaşırsa sedef otundan bile şaħın neslinin ilerlemesine yardım eder.)

⁶¹⁹ (Senin adaletinle hayvanlar bir araya gelir, sedef otunun şehvete faydası olur.)

⁶²⁰ (Senin karşıtlık kasırgandan düşmanın tabiatında tıpkı sedef otunun şehvetin kuvvetini azaltıp nesli kestiğı gibi görülür.)

Diger:

Peyvend-i şāh-ı nesl koned bī-ḥavāş-ı ṭab^ç

20

Der-düde-i celāl-i to keyfiyyet-i sez-āb⁶²¹

[r-e] **Serāb:** Ol ki bādiye ve şahrālarda⁶²² ve şayf eyyāmlarında öyle 21 zamānında ve şabāh ve aḥşām vaḳtinde pertev-i āfitābdan ṭaraf-ı nehārda şüret bāğlar şū gibi 22 görünür. Ḥuşūşan teşnelere ^ç Arabca āl dirler. Türkīde ılgım şalgım dirler. **Kātibi:**

23

Her teşne kû ze-meşreb-i tevḥid āb yāft

Sir-āb geşt ü her dü-cihān-rā serāb yāft⁶²³

[r-e-ç-h-ā-f-t-e] **24 Serāçe-i Āfitāb:** Güneş ḳurşı ve başı dönmiş kimesne. [r-ḥ-v-e] **Ser-ḥ-āb:** İlk uyḥu, evvel 25 nevm ma^ç nāsına. [r-v-e] **Serd-āb:** Zir-i zemīn didükleri ki yir altında şū şuvaracaḳ yirdür. [z-e] **26 Sez-āb:** *Zal*-i mu^ç ceme ile sez-āb ma^ç nāsına sâ^çir esāmīleri anda mezkûrdur. [ç-l-e] **Sa^çlāb:** 27 Ādem azdurıcı dīv.⁶²⁴ [k-e] **Seg-āb:** *Kāf*-ı ^ç Acemīyle ḳunduz didükleri cānver ki şū itidür.⁶²⁵ [n-e] **28 Sen-āb:** Ve bi^çl-kesr şuda yüzmek. [-n-] **Senb:** Ve bi^çz-zımm. Yirden kesilmiş ev ki yollarda 29 ve köylerde misāfir ḳonmağičün iderler. **Laṭifi:**

Yā Rab ez-men çī cürm ḥāst çī zenb

30

Ki me-rā nī-st ḥāne coz senb⁶²⁶

[n-g-ā-s-y-e] **Seng-i āsiyāb:** Degirmen ṭaşı. [n-y] **Senīb:** ^ç Aşā 31 vü gönder ucuna berkitdükleri demüre dirler. Feth-i *nūmla* seney de dirler. Mevlānā Ḥalīmī sentī, *sini nūmla* 032b/01 ve *tāy*ıla mervī lügatdür. Şems-i Faḥrī naḳlince dimiş, Ni^ç metī setī feth-i *tāy*yla site ma^ç nāsına gelür ki rencür 02 u za^ç if dirler dimiş. [y-l-e] **Seyl-āb:** Sil şuyı, seyl de dirler. Türkīde daḥı müsta^ç meldür. 03 **Es-Sini^çl-Meksüre:** [p-y-d-e] **Sipidāb:** Türkīde üstübec didükleri ve isfidāc 04 aşına daḥı dirler ki eṭıbbā ḳatında ma^ç rüfdür. Sā^çir esāmīsi espidā lafzında mezkûrdur. 05 [r-d-e] **Sird-āb:** Zir-i zemīn ve ma^ç danūs ve rāz-

⁶²¹ (Yaratılışında saygın olmayanlar şahın nesliyle ilişki kuramazlar, tıpkı sedef otunun senin güzellik neslinle ilişkisi olmayacağı gibi.)

⁶²² şahrālarda ve badiye. 3. (35a/09)

⁶²³ (Her susuz birliğin sulaklığında su buldular; suya kanmış her kişi ise iki cihanda da serap gördüler.)

⁶²⁴ dīv dimişler. 16. (31a/14)

⁶²⁵ Deñiz ḥayvānlarındandır. Ḥusyeteynine cünd-i bādister dirler gāyetde nāfi^ç dārūlardandır. ^ç Aşab-ı veca^çlarına ve fālce vü sekte-i bāridiye ve em^çāda mütevellid olan riyāh-ı gālīzeyi def^çde ve arḳa sūñükleri süst olsa muttaşıl tılā eyleseler küllī fā^çidesi vardır ve sâ^çir bürüdatdan ḥāşıl olan emrāzda şerbde ve tılālarda bedelidür. İllā ṭayyib rāyihada ve meşhürdür ki şayyādları dāmına düşse ḥusyeteynini murād itdiklerini bi^çzni'llāhu te^çālā idrāk idüp ve dişiyle kesüp şuya birağurmuş. Şayyād şuda ḳan göricek bilüp anı alup kendüye muḳayyed olmaz imiş ve ba^çzı rivāyet iderler ki ḥusyeteynini bir def^ça keseler bir daḥı zuhūr ider ol eelden nefi^çleri için şayyādları evvel kesdiklerini şalivürürler maḳtū^çlardan birisinūñ daḥı husyeteyni zuhūr itmedin ittifaḳen şayyād dāmına düşse arḳası üzere dönüp kendüsini şayyāda ^çarz idermiş. Şayyād olmaduğını bilüp aña muḳayyed olmayup bu ṭarikle maḥlāş bulurmuş dirler. Kütüb-i ṭıbbuñ ba^çzısında bu vecle meşhürdür.

⁶²⁶ (Ya Rabbi! Ben ne günaha girdim ki ağıl dışında bir evim yok?)

dāş ma' nāsına. [f-y-d-e] **Sifidāb**: Sepīdāb 06 ma' nāsına. [n-e] **Sin-āb**: Şuda yüzmek sen-āb ma' nāsına. [n-c-e] **Sincāb**: Şıçan gibi bir 07 cānverdur. Kuyruğı olmaz, derisinden kürk iderler, kürkine dağı sincāb dirler. 08 [n-c-d-e] **Sincid-āb**: Oğlan yatağı, zehdān u raḥim ma' nāsına. [-y-] **Sīb**: Elmā, tüffāḥ ma' nāsına 09 [y-r-e] **Sīr-āb**: Şuya kanmış, reyyān ü nāhil ma' nāsına. *Şiḥāh-ı* 'Acem şāḥibi tolı ki gökden yağar, 10 *bered* ma' nāsına da naql eyledi. [y-r-k-v] **Sīr-kūb**: Sarımsak dögeci. [y-m-e] **Sīm-āb**: Sindik, 11 jīve ma' nāsına ki ta' rīb idüp zībaḳ dirler. **Ebū Manşūr**:

Eger mehābet-i to bāng ber-zamāne nihed

12

Ze-bīm der-dil k'ān mün' aḳid şevved sīm-āb⁶²⁷

Es-Sīni'l-Mazmūme: [t-v-r-e] **Sütüz-āb**: 13 Tıyuk ' illeti dirler ki tavaruñ ayağında zāhir olur. [-r-] **Sürüb**: Kurşun, rānuñ zammesi 14 ve sükūniyla da müsta' meldür. [r-ḥ-e] **Sürḥ-āb**: Egir at ki yağız dağı dirler ve **añıt** didükleri kuş ki 15 surḥābī de dirler. 'Arabca nuḥām dirler ve Tebrīzde Kızılıрмаḳ dirler meşhūr seyrān-gāhdur 16 ve 'avratlar yüzlerine sürdükleri kızılca gül-güne ma' nāsına ve bir şehr adıdur ve a' lām-ı ricāldendür. 17 [r-m-e-ç-v] **Sürme-çüp**: Göze sürme çekdükleri mīl. [r-v] **Sürüb**: Ni' metī ır, sürür ma' nāsına naql 18 eylemiş. [-n-] **Sünb**: Ḥāne-i zīr-i zemīn senb ma' nāsına ve tavaruñ toynağı bu lügāt fethiyle ve zammiyle 19 iki ma' nāsında bile ḳā' ide-i muḳarrere üzre *nūn*-ı sākin *bādan* evvel vāḳi' olsa *mīme* ḳalb 20 iderler. Taḥfif idüp āḥirinde *bāy*ı ḥıẓf idüp başḳa bir lügāt eyledi iki ma' nāda 21 isti' māl olındı ve ay demiri ve mişḳab ma' nāsına ki neccār āletlerindendür. [v-r-e-ḥ-s-n] **Sürāḥ-sünb**: 22 Ol neşter ki anuñla at toynağı delerler, şaru şu çıḳsun diyü. [h-r] **Sührāb**: A' lām-ı ricāldendür. 23 *Nev'*-i *Evvelehu Eş-Şīni'l-Meftūḥa* 24 [-e-] **Şāb**: Meşhūr şeb didükleri ma' denī taş ki ḳaynadurlar, düzerler, renglere girür 25 ve sā'ir yirlerde isti' māl olunur birḳaç dürlü olur, 'Arabīde yigit, civān ma' nāsınadır. 26 [e-d-e] **Şād-āb**: Sebze-i ter ü tāze, Mevlānā Ḥalīmī şulu, tāze vü ter olan dimiş. **Faḥirī**:

27

Eyā şehī ki būd sāl ü māh-ı gülbün-taḥt

Z'āb gevher-i tiğ-i to tāze vü şād-āb⁶²⁸

⁶²⁹[e-d-ḥ-v-e] 28 **Şād-ḥ'āb**: Ve şād-mān u ḥoş uyḥu ma' nāsına. **Şebb**: Teşdid-i *bā* ile şāb didükleri ma' denī 29 taş. Taḥfif-i *bā* ile gice, leyl ma' nāsına ba' zı erbāb-ı lügāt fark

⁶²⁷ (Senin görkemlin zamaneye seslenecek olsa madenin içindeki civa korkudan donup kalır.)

⁶²⁸ (Ey padişah! Gül köşkündeki tahtın ay ve yıl oldu, senin kılıcının süslerinden su taptaze oldu.)

⁶²⁹ Ve saḥī, kerīm ma' nāsına. ('):

Cūdī be-nümāyī pādāş dil-i şād-āb

Ma' nāda pādāş ol şādāb çı yāfti dimiş. 16. (31b/13)

itmemişler taḥfif-i *bā* ile **30** iki ma' nāda isti' māl itmişler. *Ḳavl-i evvel esahḥdur*. [t-b-e]

Şeb-tāb: Yılduz ḳurdı didükleri **31** böcek ki gicelerde ışılar. **Fahiri**:

Bīnī çī gūne būd tīre çeşm-i düşmen-i to

Ki rūşenāyī-i o bāşed ez-ruḥ-ı şeb-tāb⁶³⁰

033a/01 'Arabīde yera' dirler ve şarı kedi [b-s] **Şeb-seb**: Eşkün **02** ve yorğa at. [r-e]

Şarāb: Her içecek nesne ve şüciye daḥı dirler. *Ġalebe-i isti' māl ile 03* 'alem mertebesine varupdur. *Künyeti Ebū'l-mühennādur*. [-r-] **Şerb**: İnce kettān bizi. [-ğ-]

Şegab: **04** *Āvāz ile feryād itmek ve ḥayā vü edeb ü teşnī'* ma' nāsına naḳl olunmuş. [h-d-

e] **Şehd-āb**: **05** *Ġāyetde tatlu şerbet*. **Eş-Şini'l-Meksüre**: [*] **Şib**: Bir dürlü meşhūr

cāmedür **06** ki ekābire maḥşüşdur. [t-e] **Şitāb**: İvmek ma' nāsına⁶³¹ ism-i maşdardur.

Şitābīden 07 lafzından ve *şīga-i emr ü vaşf-ı terkībī ve yıldız ḳurdı*.⁶³² [k-n] **Şikenb**:

Ḳarın, batn ma' nāsına. **08** [k-y] **Şikīb**: Şabr, ism-i maşdardur. *Şikībīden lafzından ve*

şīga-i emr ü vaşf-ı terkībī. **09** [l-m-e] **Şilmāb**: *Ābkāme ki buğday ve arpa unından*

iderler. *Şıfat-ı ābkāme maḥallinde tafşil 10* olunmuşdur. [n-d-e] **Şindāb**: *Boğa diken*. [-

y-] **Şib**: *Kesr-i şariḥle ve imāle ile daḥı cā'izdür*. **11** *Aşağa ve alt, taḥt* ma' nāsına ve *iniş*

ki yokuş muḳābelesinde isti' māl olunur. **12** *Neşib lafzından muḥaffefdür*. *Nūn* ḥarfi ḥafī

olduğı çün hızf olunmuşdur. *Nişin 13* ü *şin* gibi ve *örilmiş tāzyāne riştesine dirler ve başı*

*çigzinmiş sergeşte*⁶³³ ma' nāsına **14** bu ma' nāya *āhiri tā* ile *şit* daḥı lügatdür ve *tib* lafzını

itbā' vü mezā vech-i tariḳesince 15 aña 'atf iderler. **Rüdekī**:

Şib-i to bā-firāz u firāz-ı to bā-nişib

Ferzend-i ādemī be-tüvān der-nişib⁶³⁴

16 Firdevsī:

Çonin-est keyhān-āsib-i şib

Pes her firāzī nihāde nişib⁶³⁵

17 *Şive daḥı lügatdür*. *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi ve *yürügen ve önegü, lecūc ve başı 18*

*ḳatı*⁶³⁶ ma' nāsına da naḳl eylemiş. [y-d-e-s] **Şidāsb**: A' lām-ı ricāldendür birisi *Şidāsb*

bin 19 *Nevjin bin Cemşiddür ki Zāvistān pādīşāhı idi*. **Esedī**:

Ber-evreng be-nişest Şidāsb şād

⁶³⁰ (Senin düşmanının gözünde ne biçim bir karanlık olduğunu görürsün, zira onun aydınlığı ateş böceğinin yanığındadır.)

⁶³¹ -. 16. (31b/22)

⁶³² -. 16. (31b/24)

⁶³³ sergerdān. 16. (31b/28)

⁶³⁴ (Senin yokuşun inişli, inişin yokuşludur; insanoğlu senin inişinden kuvvet bulur.)

⁶³⁵ (Dünya böyle bir yapıya sahiptir ki, yükselirken her zirvede iniş vardır.)

⁶³⁶ ḳatı başlu. 16. (32a/01)

- 20 Be-şādī der-i dād bahşēş güşād⁶³⁷
Eş-Şini’l-Mazmūme: [b-e-n-f-r-y] 21 **Şübān-firīb:** Çübān aldankücü didükleri meşhūr kuş, ‘Arapça mekā’ dirler. [t-r-s-n] 22 **Şütür-sünb:** Ağaç kurdı dirler. [t-r-s-y] **Şütür-sīb:** Mişlihu. [v-b-e-n-f-r-y] **Şübān-firīb:** 23 Şübān-firīb ma‘nāsına. [v-r-e] **Şūrāb.** ‘Unşurī:
 Bed-ḥāh-ı to-rā çü mürğ der-dām
 24 Şūrāb-ı hilāfet-i to dem-ā-dem⁶³⁸
 [-y-] **Şüeyb:** Ni‘ metī ağ kurdına dirler dimiş. 25 **Nev‘-i Evvelehu El-Ġayni’l-Meftūha**
 26 [-e-] **Ġāb:** Bī-hūde ve fāsīd ve ekşi söz. **Esedī:**
 Ki z’in-sān suḡanhāyī ḡāb āverī
 27 Hemī çeşm-i dāniş be-ḥāb āverī⁶³⁹
 Ve kāse dibinde bākī kalan ṭa‘ām ve ba‘zılar artuḡ 28 ḡalup ekşiyen ṭa‘ām dimişler ve arslan yataḡı, bīşe-i şīr ma‘nāsına. [b-ḡ] **Ġabḡab:** ‘Arabda ve ‘Acemde 29 isti‘māl olunur lügātdür. ‘Arabīde ekşer şıḡıruñ boḡazı altında şarkān deriye dirler. 30 ‘Acemde maḡbūblaruñ eñegi altında olan yumrı ki ḡılķı ola. Emrāzdan olmaya anda isti‘māl 31 olunur.⁶⁴⁰ Maḡbūblaruñ muḡassenātındandır. Türkīde şakaḡ dirler. [-r-] **Ġareb:** Feth-i *rā* ile ḡavaḡ ağacı **033b/01** ve göz köşesinde olan nāşūr ‘illeti ve gümüş şaḡrak ki anuñla şarāb iḡerler ve şarāb **02** ma‘nāsına da gelür ve üzüm dānesi ve ḡoyunda bir ‘illetdür ki burnınuñ ve gözinüñ kılları **03** dökülür ve şol şu ki ḡoḡa küleginden ḡavzla ḡoḡa arasında dökülür ve ol **04** atılan oḡ ki bulunmaya bu ma‘nāda *rānuñ* fethası ve sükūni cā’izdür. Bu ma‘nālaruñ **05** ḡiḡbiri Fārsīde şāyi‘ degildür. Ammā ḡavaḡ ağacı ma‘nāsına ba‘zı tıbb kitāblarında **06** gelür ve ba‘zılar üzüm dānesi ve nāşūr ‘illeti sükūn-ı *rā* ile dimişler. **Ġarb:** **07** *Rānuñ* sükūniyla lügāt-ı ‘Arabda maḡrib ma‘nāsındadır ve şol oḡ ki atıla bulunmaya **08** ve gözün burından yaña köşesinde olan nāşūr⁶⁴¹ ‘illeti ve ḡılıcuñ ağzı ve her **09** nesnenüñ kenārı ve ḡoḡa küleginüñ ḡāyet büyüḡi, Fārsīde hemān maḡrib ma‘nāsına **10** şāyi‘dür. [r-ḡ-e] **Ġarḡ-āb:** Na‘re vü gird-āb. [r-ḡ-e-b] **Ġarḡ-āb:** Gird-āb ve şuya ḡarḡ **11** olmuş ma‘nāsına. [r-y] **Ġarīb:** Dārū diyārından ayrılmış ve ‘aceb nesne, ‘Arabīdür. **12** Fārsīde de şāyi‘dür. [-z-] **Ġazb:** Ve bi’z-zamm üzüm dānesi ve ḡabuḡı *zā*’i ‘Acemīyle Şems-i Faḡrī **13** ‘acub ḡāfiyesinde getürmişdür. **Nazm:**

Ez-dest-i Mīr Şeyḡ seḡāb er ne-mī-bord

⁶³⁷ (Şidasp mutlulukla tahtında oturdu ve mutlulukla adaletin kapısını açtı.)

⁶³⁸ (Senin hilafet zamanında hakkında kötü düşünenler kuş gibi tuzaḡa düşerler, (onların) gözyaşı sürekli akar.)

⁶³⁹ (Böyle saçma ve boş sözler söylersen, bilginin gözünü sürekli uyutmuş olursun.)

⁶⁴⁰ --. 16. (32a/13)

⁶⁴¹ nāsur. 3. (36b/02)

14 La' l ü ' aķık revīd der-rez be-cāy-ı ğazb

Ve'z er şomā bāş be-bord ü her şemme

15 Hülķ-ı germ nişāned ber-cāy be-ħall ü ' aceb⁶⁴²

⁶⁴³Mislihu ve şalkımı⁶⁴⁴, unķūd-ı ' ineb ma' nāsına. 16 [v-ş] **Ĝaveşb**: Yalıncaķ ve yaban otı ğaveşt ma' nāsına. **Nev'-i Evvelehu El-Fā'i'l-Meftuħā**: 17 [-r-] **Fereb**: *Rānuñ* fethasıyla bir ulu ırmağdur ve bir şahrā adıdır ki Keyħüsrev bin Siyāvuş bin 18 Keykāvus babası intikām için Efrāsiyāb-ı Türk ile anda ' aźim ceng idüp Efrāsiyāba 19 ğālib olmuşdur. **Firdevsī**:

Resīdem bā-İrān ber-yek Fereb

Se ceng-i girān kerde şod der-se şeb⁶⁴⁵

20 [r-v-e-ş] **Ferdā-şeb**: Yarın gice dimekdür. [r-s] **Feresb**: *Sīnün* fethası 21 ve *rānuñ* sükūniyla ve bi'l-' aks-i *fānuñ* kesresi ve *sīnün* fethasıyla da mervī lügatdür. 22 Ķapunuñ yukaru ķaşı ve bezir-ħāne diregi ve hezin üzerine ķoduķları ağaç ki fervāzı 23 anuñ üzerine ķorlar ba' dehu saķfı anuñ üzerine yaparlar. **Esedī**:

Mütevviz ez-kemīn-geh ber-endāht esb

24 ' Amūdī be-desteş çü z'āhen feresb⁶⁴⁶

[r-s-y] **Fersīb**: Mertek ve ğatıl 25 ağacı. **El-Fā'i'l-Meksüre**: [r-s-y] **Firīsb**: Feth-i *fāyla* feresb ma' nāsına ve dām turreşi 26 ve mertek. [r-y] **Firīb**: Aldayış, firībīden lafzından ism-i maşdardur ve aldamaķ maşdar 27 ma' nāsına da gelür ve şığa-i emr ü vaşf-ı terkībīdür. Dil-firīb gibi ve büyük ağaç ve eglence 28 ve ' işve ve ser-geşte ve medhüş ma' nāsına. **Nev'-i Evvelehu El-Ķāfi'l-Meftuħa**. [-e-] **Ķāb**: 29 Aşık ki ādem ü ğayvānāt ayağında olur. Lisān-ı ' Arabīde miķdār, endāze ma' nāsına 30 gelür. [e-l] **Ķāleb**: *Lāmuñ* fethasıyla beden kālībed ma' nāsına ' Arabīdür. Fārsīde dağı şāyi' dür 31 ve keb ma' nāsına ki lāf urmaķdur ve avurduñ iç yüzine dirler. **Ķab**: Aşık, ķāb lafzından **034a/01** muħaffedür *Vesīletü'l-Maķāşid* şāhibi ķab, hezār tev ya' nī kırķbāyır ma' nāsına naķl eylemiş. 02 [-s-] **Ķaseb**: *Sīnün* fethasıyla hünersiz kimesne. [ş-e] **Ķaşşāb**: Et şatıcı Türkīde dağı 03 müsta' meldür ve nāy-zen ma' nāsına. [-ş-] **Ķaşāb**: Bu iki lügat ' Arabīdür. Lisān-ı Fārsīde 04 şād yoķdur. Niteki sābıķan zıkr olındı. Ķaşāb

⁶⁴² (Emir Şeyh'in elinin bereketiyle ne mi oluyor? (Onun elinin bereketiyle) Üzüm tanesi asma dalında lal ve akik gibi yetişir ve (onun elinde) her şey sayılamayacak kadar bollaşır, onun yumuşak huyu işleri yoluna sokmayla işaretlenmiştir.)

⁶⁴³ [j-y] **Ĝajīb**: 16. (32a/27)

⁶⁴⁴ salgımı. 3. (36b/08)

⁶⁴⁵ (İran ile bir Fereb nehri kenarına ulaştım, orada üç gün süren üç büyük savaş olmuştı.)

⁶⁴⁶ (Pusu yerinde yayın kabzası at gibi çekilmişti, onun elinde demir bir kapı direği gibi dimdik durmuştu.)

‘Arabîdür, kâmiş ma‘nâsınadır. Fârsîde **05** kâşaba didükleri ki nisâ ta‘ifesi başlarına örterler. ‘Aşabe lafzından muhaffefdür olınmışdur **06** ve ba‘zî erbâb-ı lügât Yahūdî⁶⁴⁷ vü kâşabî kumâş ve ibrişimli biz ve ince kettân bezine **07** dirler dimişler. [z-y] **Ḳazîb**: Şâh-ı dirâht ve nîze vü âlet-i tenâsülden kinâyeye olunur, **08** ‘Arabîdür. [-l-] **Ḳalb**: Giçmez nesneye dir nağden olsun ve ğayrıdan olsun ve göñül, dil⁶⁴⁸ **09** ma‘nâsına ve menâzil-i kâmerden bir menzil adıdır ve saçî aqçası, ‘Arabîdür. **El-Ḳâfi’l-Mazmûme**: **10** [-t-] **Ḳuṭb**: Ricâl-i ğaybîden ol seyyid-i evliyâyâ dirler ki emr-i Ḥaḳ ile *cellü celâlehu* ‘âlemüñ taşarrufı **11** anuñ elindedür ve ‘Arab dir ki falân *ḳuṭb benî falânın ey seyyidihüm* dimekdür ve degirmen igi **12** ve ol yıldızdur ki Ferḳadân ile Cedî burcî arasındadır. Felegüñ devri anuñ üzerinedür. **13 Nev’-i Evvelehu El-Kâfi’l-Meftûḥa** **14** [-e-] **Kâb**: Gâv-ı ‘Irâķî ve avurduñ iç yûzi ve lâf urmaḳ ve öğünmek ma‘nâsına ism-i maşdardur. **15** [e-s-e-k-y-e] **Kâse-kebâb**: Bir nev’ meşhûr kebâbdur. [e-l] **Kâleb**: *Lâmuñ* fetḥası ve kesresi ile **16** kâlib ma‘nâsına. [e-m-y-e] **Kâm-yâb**: Murâdın bulıcı ve murâdın bulmuş ma‘nâsına. (‘):

Ḥazret-i ‘izzet-me’âb kâm-bîn ü kâm-yâb⁶⁴⁹

17 Keb: Kâb lafzından muhaffefdür. Ḥarekât-ı şelişe ile mervî lügâtdür, avurduñ **18** iç yüzine dirler ve lâf urmaḳ ma‘nâsına sâ’ir esâmîsi bu ma‘nâyâ kâlib lafzında mezkûrdur. **19 Şems-i Fahri**:

Koned du‘â-yı şeh-i kâm-rân Ebü İshâḳ

Dil-i ḥalâyıḳ der-sîne vü dehân der-keb

[b-e] **Kebâb**: **20** Ma‘rûf ta‘âmdur ki eti ve tıyûrı sîḳde ve ğayrıda pişürürler. [-t-] **Ketb**: Ni‘metî arı, münc **21** ve zembûr ma‘nâsına naḳl eylemiş. [r-s] **Keresb**: Kereviz otı ‘Arabîde kerefüs ma‘nâsına ma‘danûs **22** daḳı anuñ envâ‘ındandır. [r-n] **Kerenb**: Kelem, lahne daḳı dirler. [r-y] **Kerîb**: Evlek ki ekinciler **23** tarlayı bölük bölük iderler ve dönüm didükleri ta‘rîb idüp cerîb dirler ve âḫirinden **24 bāy**ı hızf idüp kerî daḳı dirler. [-ş-k-e] **Keşk-âb**: Arpa şuyı, cev-âb ma‘nâsına sâ’ir **25** esâmîsi anda mestûrdur ve bir aşl şerbetdür. [l-e] **Kelâb**: Geleve didükleri ki üzerine iplik **26** şararlar ve üzerine şarılan iplige daḳı dirler. [l-t-e-ç-v] **Kelte-i çüb**: Bir ağaçdur ki bir ḳarış **27** miḳdârı yâ daḳı ziyâdece uzunı olur. [-n-] **Keneb**: Kendir otı kenev(ir) ma‘nâsına. **Kemâl-i Ḥucendî**:

28

Ger çi eş-şeyḫ kin-nebî güyend

Kin-nebî nîst şeyḫ mâ-kenebî-st⁶⁵⁰

⁶⁴⁷ Yahūdî dülbendi. 16. (32b/18)

⁶⁴⁸ -. 16. (32b/20)

⁶⁴⁹ (İzzetin koruyucusu muradını görmüş ve bulmuştur.)

‘Unşurî:

Vaqt-ı tezellüm ez-to gerden-i hıdmet-efkend

29

Kerte-i kâğıdın ki der-faşl-ı hazân koned keneb⁶⁵¹

[n-d-e] **Gend-âb:** *Kāf*-ı ‘Acemîyile yosun bağlamış 30 şu ki akmayup tırmadan hâşıl olur içilmez. **Esedî:**

Yekî bîşe dîdend kend-âb ü ney

31

Ki ân âb hestî nümüdî çü mey⁶⁵²

Ġayrı adları zîre-âb lafzında yazılmışdır. [n-k-e] **Keng-âb:** 034b/01 Bir nev‘ şerbetdür ve arpa şuyı, cev-âb ma‘ nāsına Ġayrı esāmîsi anda mezkûrdur. 02 [v-h-r-t-e] **Gevher-tâb:** Dûlbend ve şol dirlik, ‘avratlar⁶⁵³ üzerine geyerler, altındaĠı kaftânlarınuñ 03 inceliginden rengi ma‘ lüm olur ve bir nev‘ mıkna‘a dirler ki üzerinde altunla yazılmış 04 ‘alem şekli olur. **El-Kāfi’l-Meksûre:** **Kib:** Lāf⁶⁵⁴ ve avurduñ iç yûzi bu lûgat 05 harekât-ı şelîse ile mervîdür. **Kirâb:** Defter ma‘ nāsına. **Kesâ’î:**

Ey ‘an filân u kâl-i fülân dān pîş-i men

06

Ārāyîş-i kirâb ü timşâl-i refte⁶⁵⁵

[r-v-e] **Gird-âb:** *Kāf*-ı ‘Acemîyile çevlik ki deryâda 07 olur. Şu burılır çarĠ gibi döner gemi aña uğrayıcak hâlâş bulmaz, helâk olur 08 ve egrik ma‘ nāsına. **Beyt:**

Şeb-i târik ü bîm-i mevc-i gird-âbî çonîn hâ’il

Kocâ dānend hâl-i mâ sebük-bārân-ı sâhhâ⁶⁵⁶

09 Fâzıl-ı Muhaqqık böyle taĠkık eylemişler ki girdüñ ma‘ nā-yı haqqîsi degirmidür. Ma‘ nā-yı 10 gird-âb daĠı andandur. Lafz-ı mürekkebdür. Vaşfıla mevşüfdan çirk-âb gibi aşlı âb-ı girdür. 11 ‘Alem olıcak kâ‘ide-i terkîb taĠyîr olunup vaşf-ı taĠdîm olunmuşdur. Lisân-ı Türkîde 12 çevlik didüklerine gird-âb dirler. Şu orada çevrilüp, çigzinüp degirmilendüğünden 13 ötüri gird-bād daĠı ondandur. Türk kaşırĠa didüĠi yile ki çevrili çigzini gider. 14 ‘Acem gird-bād dir. **Firdevsî:**

Der-üftād nā-geh be-rev gird-bād

Be-zed gürz ber-püşt-i o Keykubād⁶⁵⁷

⁶⁵⁰ (Şeyh için peygamber gibidir diyorlar ama o peygamber gibi değil afyon çeken birisi gibidir.)

⁶⁵¹ (Zulm vaktinde senin hizmetine düşüp boyun eğmek istiyorlar, tıpkı iki kâğıdın güz vaktinde kendir otu gibi çentik olması gibi olurlar.)

⁶⁵² (Yosunla ve kamışla kaplanmış bir orman gördüler, o suda tıpkı şarap gibi bir varlık görülür.)

⁶⁵³ ‘avratlar anı. 16. (33a/13)

⁶⁵⁴ lāf bu lûgat harekât-ı şülüşe ile mervîdür. 16. (33a/15)

⁶⁵⁵ (Ey falandan ve filanın sözünden bahseden, geçmişin örneklerini ve defterin süslediklerini benim önümden öğren.)

⁶⁵⁶ (Karanlık geceden ve girdabın dalgasının korkusuna benzer bir engel var mı? Meydanlarda bulunan yükü hafif olanlar bizim hâlimizi nereden bilsinler?)

15 Sā'ir esāmîsi ğarḳ-āb lafzında mestürdür. [r-n-ş-b-t-e] **Kirm-i Şeb-tāb**: Yıldız böceği didükleri 16 ğayrı adları şeb-tāb lafzında mestürdür. [r-y] **Girīb**: *Kāf*-ı 'Acemîyile yağa, 'Arabîde *ceyb* ma'nāsına 17 ve uyuzluk, gerî ma'nāsına. [-s-] **Kisb**: Lāf, kālîb ma'nāsına, ğayrı adları anda mestürdür. 18 [ş-t-e] **Kişt-āb**: Yağmurda zirā'at olunan ekin. [ş-t-b-r-e] **Kişt-ber-āb**: Mişlihü. [-y-] 19 **Kīb**: Başı çevrilmiş, sergeşte ve mütehayyir olan tîb ma'nāsına *Vesīleti'l-Maḳāşid* şāhibi 20 şirdān tolması, kîpā ma'nāsına naql eylemiş. **El-Kāfi'l-Mazmūme**: [*] **Küb**: 21 Bu lügat harekāt-ı şelişe ile mervîdür. Lāf ve avurduñ iç yüzi ma'nāsına. [r-d-e] **Gürdāb**: 22 *Kāf*-ı 'Acemîyile a' lām-ı ricāldendür. **Esedî**:

Kücā gird-i Sührāb ü Gürdāb şod

Ze-ḥün gird ān deşt-i gird-āb şod⁶⁵⁸

23 [r-ş-e-s] **Gürşāsb**: *Kāf*-ı 'Acemîyile ve sükün-ı *rā* vü *şin*iledür. A' lām-ı 24 ricāldendür. Cümleden biri Cemşid neslinden Zāvolestān pādîşāhi **Utariṭ** oğlıdur. 25 Andan evvel bu ism kimseye ḳonmamışdur. **Esedî**:

Ze-girdār-ı Gürşāsb ender-cihān

26

Yekî nāme bud yādîğār ez-mihān⁶⁵⁹

[ş-t-e-b] **Güştāsb**: *Kāf*-ı 'Acemîyile ve sükün-ı *şin* ü *şin*-i 27 mühmele ile selāṭîn-i Fürsün ikinci ṭabaḳasından Lohrasb bin Urvend oğlıdur ki dördüncü 28 pādîşāhdur. [l-e] **Gül-āb**: Gül şuyı, mā-verd ma'nāsına. [l-ḫ-n-t-e] **Külḫan-tāb**: Külḫancı, āteş-tāb 29 ma'nāsına. [-n-] **Küneb**: Ni' metî fetḫ-i *kāf*le keneb ve andan ğayrı bir otdur dimiş. [v-e] **Güvāb**: 30 *Kāf*-ı 'Acemîyile gölcük, āb-ğir ma'nāsına. [-v-] **Küb**: Zamm-ı şariḫle ibriḳ ma'nāsına, 'Arabîdür; cem' i ebārîḳ 31 gelür ve ḳulpsız bardaḳ imāle-i zamm ile güften lafzından şîğa-i emr ü vaşf-ı terkîbidür. **035a/01** Zer-küb gibi. [v-z-e] **Küz-āb**: Şems-i Faḫrî; bekmez, düşāb ma'nāsına ki 'Arabîde deys dirler 02 diyü naql eyledi. **Fāhirî**:

Niger ki çün būd aḫvāl-i 'ayş ān bed-baḫt

Ki şehd-i fā'ik-i o şod zāvîḳ-i kuzāb⁶⁶⁰

03 Künyetî Ebū'l-ferecdür ve büryān aşı ki altında dāne-i pirinc bişürürler 04 ki ba'zı diyārlarda zîr dirler ve ta'rib idüp cüzāb. [v-r-e] **Kür-āb**: Türkîde 05 ilğım salgım didükleri serāb ma'nāsına esāmîsi anda mezkürdür gölcük, āb-ğir ma'nāsına. 06 [v-ş-e]

⁶⁵⁷ (Keykubad, onun sırtına güzü vurunca o zavallı kişi ansızın kasırganın içine girdi.)

⁶⁵⁸ (Sührav ve Gürdab'ın tozu belirdeğinde o bozkırın etrafı da kandan bir girdaba döndü.)

⁶⁵⁹ (Cihan içinde Gürşasb'ın davranışından ululara bir isim yadigar kaldı.)

⁶⁶⁰ (O bahtsız kişinin hâli eğlencenin hâlleri içinde tıpkı üstün balın yanında duran pekmezin zevki gibi oldu, gör!)

Küş-âb: Şems-i Fahrî naklınce bekmez, düşâb ma' nāsına sâ'ir erbâb-ı lügat ihtilâm 07 olmak ve arpa şuyı cev-âb ma' nāsına ve et şuyı ma' nāsına küşt-âb lafzından muhaffefdür 08 diyü naql eylediler. [v-ş-e-s] **Küşâsb:** Fikret-i leyl ü nehâr ve ihtilâm olmak. [v-ş-t-k-v] 09 **Küş-t-küb:** Et dögecek sâtür. **Nev'-i Evvelehu El-Lâmi'l-Meftûha:** [-e-] **Lâb:** 10 Yalvarmak, lâbe ma' nāsına. Ni' metî maşhara ki ve füsüs u laîfe ma' nāsına da naql eylemiş. **Leb:** 11 *Bâ*'-i 'Arabîyile tutağ, 'Arabca şefe ma' nāsına ve kenâr, taraf ma' nāsına isti' māl olunur leb-i deryâ 12 leb-i sebze dirler. **Lep:** *Bâ*'-i 'Acemîyile hıyâr ağacı ve kâş, yâ-leyte ma' nāsına ve silli ki bir kimesneye 13 ururlar tabanca ma' nāsına ki *cîm*-i 'Acemîyile kaç dağı lügatdür. [b-e-l] **Leb-â-leb:** Silme tolu.

Ḥāfız:

14 Leb-â-leb-est ze-hün-ı ciger piyâle-i mâ

Şeb-i nuhust çonîn şod meger havâle-i mâ⁶⁶¹

[b-l-e] **Leb-lâb:** Şarmaşık 15 sâ'ir esâmisi fâşrâ lafzında mestürdür. [-c-] **Lecb:** Recb veznine âvâz, şavt ma' nāsına. 16 **El-Lâmi'l-Mazmûme:** [v-k-e] **Lükâb:** Büyük kazğana dirler. [h-r-e-s] **Lohrâsb:** ⁶⁶²Selâfîn-i 'Acemüñ 17 ikinci tabaçası ki Keyânilerdür. Anlardan bir pâdişâh adıdır ve ol Lohrâsb bin Ervend bin 18 Keykubâduñ⁶⁶³ küçük qarındaşı idi. Keyhüsrev bin Siyâvuş bin Keykâvusüñ oğlu ve qarındaşı 19 olmağın terk-i tâc ü taht itdükde salţanatı mezkûr Lohrâsba virdügi babasınıñ 'ammesi oğlu idi 20 **Nev'-i Evvelehu El-Mîmi'l-Meftûha** 21 [e-ş-v] **Mâşüb:** Elek, minğal ma' nāsına ve ğalbîr, ğırbâl ma' nāsına. [e-k-v] **Makûb:** Mekik ki cüllâh âletlerindendir 22 ve kamış lüle. [e-m-v-b-e] **Mâm u bâb:** Ana ve ata, vâlidîn ma' nāsına. **Firdevsî:**

Pelengeş büdî kâş mâm u bâb

23 Meger sâye kerdî sereş ze-âfitâb⁶⁶⁴

[e-h-t-e] **Mâh-tâb:** Ay aydını. [t-r] **Metreb:** İsitme, 24 hummâ ma' nāsına. [r-v-t-e] **Merütâb:** Ve bi'z-zamm sırtmaç. [r-v-r-t-e] **Merür-tâb:** Mişlihü. [k-y] **Mekîb:** 25 Şîğa-i nehydür, yüz çevirme ve egri gitme dimek olur ve mute'addî dağı isti' māl olunur 26 yabana meyl itdürme ve yoldan çıkarma ma' nāsına, *Şihâh-ı 'Acem* şâhibi ba'zılar şarma ve şarılma 27 ve devirme ve devrilme ma' nāsına naql eylemişler dimiş. [v-y-z-e] **Mevîz-âb:** Qurı üzümünden itdükleri 28 şarâb ki mest eyler. [h-t-e] **Meh-tâb:** Mâh-tâb lafzından muhaffefdür. [h-y] **Mehîb:** Şâhib-i 29 heybet dimekdür, 'Arabîdür. **El-Mîmi'l-**

⁶⁶¹ (Bizim kadehimiz ağzına kadar çiğirimizin kaniyla doludur. İlk nefesimizi böyle aldıysak belki de bu kaderimizin bize gönderdiği şeydir.)

⁶⁶² Sükün-ı hâ ve feth-i râ ve sükün-ı elif ve sînile. 16. (33b/27)

⁶⁶³ Keykubâddur ki Keykâvus bin Keykubâduñ. 3. (38a/16), 16. (33b/29)

⁶⁶⁴ (Keşke anne ve baba o kaplan gibi olsaydı. Oysa onların başına güneşten bir gölge çekilmiştir.)

Meksüre: [h-r] **Mihrāb:** A^llām-ı ricāldendir. [m-y-r-e] **Mir-āb:** 30 Şu üzre turup taḳsīmine ḥākim olan kimesneye dirler. [ny-ḥ-l-e] **Mih-lāb:** Sükün-ı *yā* ile ki 31 āḥir ḥurūf-ı teheccidür ve *ḥā*²-i mu^cceme ile eṭfālūñ beşikde iken zekerinden akan sidüğe dirler. **035b/01 El-Mīmi'l-Mazmūme:** [r-ġ-b] **Murġ-āb:** Ördek, ^cArabca *baṭṭ* dirler. [r-v-t-e] **Mürv-tāb:** 02 Sırtımaç, feth-i *mīm*le daḥı rivāyet olındı. [r-v-r-t-e] **Mürver-tāb:** Mişlihu. [ş-k-n-e] **Müşk-nāb:** 03 Ḥāliš misk ki maġşuş olmaya. [ş-l] **Muşallab:** Taz^c if-i *lām*la istavret ^cArablar **04 *sevbün muşallebün*** dirler ol ḳaftāndur ki üzerinde şalīb gibi naḳş olur, taḥfif-i *lām*la **05** aşurma ma^cnāsına. [t-r] **Muṭrib:** Sāzende, ^cArabidür, Fārsīde daḥı şāyi^cdür. (°):

06 Muṭrib be-zen ki kār-ı cihān şod be-kām-ı mā⁶⁶⁵

[n-c-l-e] **Müncel-āb:** Murdār şu. [v-t-e] **Mü-tāb:** Kıldan **07** çul ve cül işleyene dirler. Tāb lafzından bu maḥalle muta^callıḳ ba^czı söz beyān olınmışdur. **Müy-tāb:** 08 Mişlihu. **Nev^c-i Evvelehu En-Nūni'l-Meftūḥa;** [-e-] **Nāb:** 09 Ḥāliš ve şırf ya^cnī nesne ḳarışmamış ola. Meşelā müşk-i nāb ve şarāb-ı nāb **10** dirler ve mecāzen şāfi ma^cnāsına da isti^cmāl olunur la^cl-nāb dirler ve sivri azu dişine **11** dirler ve büyük diş ma^cnāsına da isti^cmāl olunur pīl dişi gibi. **Şems-i Fahrī:**

12 Hemīşe tā ki ne-güyend tāb-rā maġşuş
Müdām tā ki būd pīl-rā tüvān ez-nāb⁶⁶⁶

Ferruḥi:

13 Nā-best her-ān çiz ki ālūde ne-bāşed
Z'in rüy-ı to-rā güyem k'āzāde vü nābi⁶⁶⁷

Şihāḥ-ı ^cAcem şāḥibi ve her nesnenūñ **14** rüşenī ma^cnāsına da naḳl eylemiş. [e-y-e] **Nā-yāb:** Bulınmaz nesne. [ḥ-ş] **Naḥşeb:** Vilāyet-i **15** Māverā'un-Nehrde Tirmed ḳurbında bir şehr adıdır ve yıldırıcı ay ma^cnāsına da gelür ve bu maḥalle **16** münāsıb Çāh-ı Naḥşebde ba^czı tafşil mezkürdür. [ş-y] **Neşib:** Ve bi'l-kesr iniş ki **17** yoḳuş muḳābilidür. Gāḥ olur *nūmmı* hızf idüp şīb dirler. Rūdekīnūñ bu beytinde **18** ikisi de cem^c olmışdur.

Beyt:

Şīb-i to bā-firāz u firāz-ı to bā-neşib
Ferzend-i ādemī be-tüvān der-be-şīb ü tīb⁶⁶⁸

19 [-ḳ-] **Naḳab:** Oldur ki yirūñ altını ḳazarlar ḳal^calara ve ulu **20** sarāylara yol idüp

⁶⁶⁵ (Ey mutrip bizim için cihanın yaptıklarına bir daha vur/çal!)

⁶⁶⁶ (Saf olana asla ışık geçmez demedikleri sürece, filin gücü daima diştten olduğu sürece...)

⁶⁶⁷ (Bulanık ve kirli olmayan her şey saftır. İşte senin yüzüne bundan dolayı saf ve soylu diyorum.)

⁶⁶⁸ (İnişin yokuşlu, yokuşun inişlidir. İnsanoglu sana karşı hayret içindedir.)

girürler, ‘Arabîdür ve Fârsîde dağı şāyi’dür. ‘Āmme tahrîf idüp 21 lağım dirler ve muṭlaqa dīvār delmek ma’ nāsına gelür. ‘Unşurî:

Fāriğ būd ze-naḡab ḡavādiş-i ḡişār-ı mülk

22

Çün ḡurrem-i dūr-bīn-i to be-nişest dīde-bān⁶⁶⁹

[h-m-y] **Nehîb**: Ve bi’l-kesr 23 ḡorḡu, ḡavf ma’ nāsına ‘Arabîdür, Fârsîde ürkmek ve ḡuşşa ma’ nāsına da naḡl olunmuş. 24 **En-Nūni’l-Meksûre**: [ş-y] **Nişîb**: İniş, fetḡ-i *nūmla* neşîb ma’ nāsına sâ’ir esāmîsi 25 şîb lafzında meşṡürdur. [k-e] **Niḡāb**: Yüz perdesi, rüy-pūş ma’ nāsına, ‘Arabîdür, 26 Fârsîde dağı şāyi’dür. [k-e] **Nikāb**: Yırtıcı kuşlar yırtmasun diyü ele geḡürdükleri 27 ellik *Vesîletü’l-Maḡāşid* şāḡibi bu ma’ nāya *kāf*-ı ‘Acemîyile naḡl eylemiş ve şabr u tükruk 28 ma’ nāsına *Vesîle* şāḡibi bu ma’ nāya *kāf*-ı ‘Arabîyile rivāyet eylemiş bezāfuñ ḡayrı adları 29 ḡivā lafzında mezkürdur. [h-y] **Nihîb**: *Nūnuñ* fetḡasıyla nehîb ma’ nāsına. [y-e] **Niyāb**: 30 Ḳap, vi’ ā ma’ nāsına ve ḡın, niyām ma’ nāsına. [-y-] **Nîb**: Elfāz-ı itbā’ vü müzāvicedendür, sîb 31 lafzından şoñra geṡürürler sîb ü nîb dirler. **Laṡîfi**:

‘Alilî ki be-buḡrān-ı girān-est

Anār u sîb ü nîb o-rā ziyān-est⁶⁷⁰

036a/01 ve elma ve şarma ma’ nāsına. [ḡ-v-d-e] **Niḡūdāb**: Noḡuddan pişür 02 dükleri meşḡūr ṡā’ām. **Nev’-i Evvelehu El-Vāvi’l-Meftūḡa**: [-c-] **Veceb**: 03 Receb veznine ḡarışır ma’ nāsına. [r-y] **Verîb**: Egri, Türkîde verev didükleri ki 04 bir yanına egri olup yaḡışmaz ve her nesne ki kūşesi ve egrisi ola. **Esedî**:

05

İber-i dāmen-i ān ki ender-verîb

Yekî deşṡ did ne-dāned neşîb⁶⁷¹

Vesîle şāḡibi künc, 06 peyḡüle ma’ nāsına dağı naḡl eylemiş *vāvuñ* kesresiyle de lüğatdür. **El-Hā’i’l-Meftūḡa** 07 [-s-] **Hesb**: Bū, riḡ ma’ nāsına. **Nev’-i Evvelehu El-Yā’i’l-Meftūḡa**: [-e-] **Yāb**: 08 Şuret, peyker ma’ nāsına. [e-z-e] **Yāzāb**: Māverā’ün-nehrde bir nev’ turşî adıdır. [b-e] **Yebāb**: 09 Ġāyetde ḡarāb olmuş yire dirler ḡāḡ olur ḡarāb u yebāb dirler ikisin cem’ iderler. 10 **Yeb**: Ni’ metî Semerḡandiler lisānınca yāvi ḡılınmış nesne ve herzeve dirler dimiş yāve ma’ nāsına. 11 [-ş-] **Yeşb**: Yeşim ṡaşı didükleri meşḡūr ṡaş aḡı ve siyāḡı ve yeşili olur mezkür 12 ṡaşuñ ḡoḡ ḡāşşiyeti vardır. ḡötüren kimesne şa’ iḡadan emīn olup ḡalāyîḡ 13 ḡözine ‘azîz ü muḡterem ḡorinür ve

⁶⁶⁹ (Memleketin kalesinin olayları yer altından çıkıp sıkıntıdan uzaklaştı. Senin uzaḡı ḡören mutluluḡun ḡözcüler arasına oturdu.)

⁶⁷⁰ (Eḡer bir hasta aḡır buhranlara sahipse ona nar veya elma melma vermek zararlıdır.)

⁶⁷¹ --. 16. (34b/12)

boyun ve ayak ve mi' de ağırlarına ve mi' de za' fina gāyetde nāfi' idür ve olduğu **14** yirde yıldırım inmez ve od yakmaz dirler ve sā'ir menāfi' i dağı vardır. **15 Bābü't-Ta' Nev'-i Evvelehu El-Elifi'l-Memdüde: 16** [b-p-ş] **Āb-ı püşt:** Meni vü nuḫfe ki döl ve döş andan ḥāşıl olur ādemüñ olsun **17** ḥayvānuñ olsun. [b-ḥ-v-s] **Āb-ḥ'ast:** Deryā ortasında olan ada, cezāre ma' nāsına **18** *vāv*-ı resmīdür. Dest ü mest kāfiyesinde isti' māl olunur. **'Unşurī:**

19

Resed bād-ı tünd ü mevc-i bülend

Tā be-yek āb-ḥ'astişān efkend⁶⁷²

[b-d-s] **Āb-dest:** Türkīde dağı müsta' meldür **20** 'Arabīde vuzū' ma' nāsına ve ba' zı erbāb-ı lügat ibriḳ ma' nāsına da naql eylemişler.⁶⁷³ [b-s-r] **Āb-sert:** **21** Yaḥnī didükleri ṭā'ām ki 'Arabca ḳarīş dirler. [-ḥ-] **Āḥt:** Uzatdı dimekdür. [r-s] **Ārest:** **22** Semüz ve ḳalıñ uca 'Arabca 'aczü *semīn* ma' nāsına.⁶⁷⁴ [z-e-d-r-ḥ] **Āzād-dıraḥt:** Ḳayın ağacı **23** ḥadeng ma' nāsına ve bir ağaçdur ki igde yimişi gibi mīvesi olur aḳ gülleri olur **24** ve ḳızıla mā' il siyāhca noḳtaları dağı vardır. **Sercek** dağı dirler Ṭaberistānda **25** ṭāḥak dirler. [f-t-e-b-p-r-s] **Āfitāb-perest:** Güneyik çiçeği ve ḳaya keleri ki 'Arabca ḥurbā⁶⁷⁵ dirler **26** bu ma' nāya ḡayrı adları anda meşūrdur *Vesīle* şāḥibi gelincik çiçegine dağı dirler dimiş. **27** [-l-] **Ālet:** Meşhūr nesne ki ehl-i zana' at anuñıla işlerin işlerler, her zana' atüñ bir dürlü **28** āleti olur. [l-s] **Ālest:** Ārest ma' nāsına. [l-f] **Āleft:** Belā vü meşāḳḳat ma' nāsına. [e-l-f-ḥ] **Ālḥaft:** **29** Ni' meti 'ūd ağacı ma' nāsına naql eylemiş. [h-ḥ] **Āhiḥt:** Şīḡa-i māzīdür. Tiḡ ü ḥançer ve bıçaḳ çekdi **30** ve ḳasd eyledi ma' nāsına ve bi'l-cümle cismānī ve rūḥānī bir ḥareketdür. **Firdevsī:**

31

Be-zīnend āhiḥt ü besteş çü seng⁶⁷⁶

Ber-āviḥte pāyhā zīr-i neng

Āhiḥt lafzından muḥaffedür. [h-y-ḥ] **Āhiḥt: 036b/01** Mişlihu. [y-f] **Āyef:** Dilek, ḥacet ki bir ḳişiden dilerler. **El-Elifi'l-Maḳşüre: 02 Et:** 'Alāmet-i ḥiṭābdur. *Elif*i sākineden şoñra ve *hā*'-i te' nīş ve *hā*'-i 'alāmetden şoñra **03** *elif*e gelür. Kibriyāet ve ḡamzeet ve müjeet gibi bunlardan ḡayrı yirlerde *elif***04** ḥızf olunur. Cānet, seret, ebrüt gibi. [r-d-b-h-ş] **Erdibeḥişt: Tārīḥ-i Celālīde 05** muta' ayyin orta bahar ayıdır. Tārīḥ-i Fūrde kebise i' tibār olunmaduḡiçün ilerü **06** girü devr ider ve Fūrde aylarınun üçinci günü adıdır ki A' cām ol günde bayram **07** ve zemzemeler ider. 'Ādetleri üzre ay ile gün adı muvāfiḳ

⁶⁷² (Fırtınanın yarattığı büyük dalgalar onları bir adaya doğru fırlattı.)

⁶⁷³ naql itmişler. 3. (39a/24), 16. (34b/25)

⁶⁷⁴ --. 16. (34b/25)

⁶⁷⁵ curbā. 3. (39b/02)

⁶⁷⁶ (Bıçağını çekti ve onu taş gibi bağlayıp eyerledi, onu ayaklarından şöretin altına astı.)

geldüğüün. [z-e-n-e-v-s] **08 Ez-ân o-st:** Anuñdur. [z-e-n-t-s] **Ez-ân to-st:** Senuñdür. [z-e-n-ğ-d-e-s] **Ez-ân Ĥudā-st:** **09** Tengrinuñdür. [z-e-n-s] **Ez-ân-est:** Andandur. [z-v-s] **Ez o-st:** Mişlihü. [-s-] **Est:** Dir ma^ç nāsına **10** edāt-ı rābı̄tadur kim ĥükm, ĥaber⁶⁷⁷ ma^ç nāsın ifāde ider. Ĥālet-i vaşda ve āhirī sākin **11** olan kelimeye laħık olsa *elif* düşer *sīn* sākin ile telaffuz olunur. Cān-est **12** ü ser-est dirler, cāndur başdur dimekdür. İbtidāda vāķi^ç olsa *elif* sāķı̄t olur. **13** Kitābetde ve telaffuzda illā meger ki kelimenüñ āhirinde *hā*^ç i^ç alāmet ola, ol vaķt *elif* sābit **14** olur. Gāh olur zārüret-i şı^ç r için ĥarf-i *sīmi* taħrīk iderler. Şu^ç arā^ç i Fürsde **15** çok vāķi^ç olmuşdur. Sābıķan ĥālā zārāfet ü leṭāfet ziyāde olmuşdur. Metrūkdur. **16** ^ç **Ammār:**

Ma^ç zūr-est er bā-to ne-sāzed zenet ey ĥır

Z^ç ān kende dehān-ı to vü z^ç ān bīnī fergand⁶⁷⁸

17 Faşıĥ budur ki bunuñ emşāli sakin şüretinde ĥareket-i iĥtilāsiyye ile telaffuz olına. Āhirinde **18** *hā*^ç i^ç alāmet olan isme ulaşsa efşāĥ budur ki *elif* düşmeye. **Kemāl-i Ĥucendī:**

19 Ze-ser-tā-pā güli ey serv-i nāzük

Ki berget şıve-est ü mīve-est nāz⁶⁷⁹

Şeyĥ Sa^ç dī:

20 Ey lu^ç bet-i ĥandān leb-i la^ç let ki güzīde-est

V^ç ey bāğ-ı leṭāfet gül-rūyet ki piçide-est⁶⁸⁰

21 Mevlānā Sürürī āhiri meftūĥ olan kelimedede lafz-ı *estde elif* kitābet olunmaķ vācibdür **22** ammā telaffuzda işbātı ve ĥızfı müsāvīdür. Āhiri sākin olan kelimedede gerekse sükūnı vaż^ç i **23** gerekse isti^ç mālī olsun nīk ü mevcūd gibi *estüñ elifnün* ĥızfı vācibdür. Lafzen ve ĥaṭāen **24** dimiş. Gāh olur *est*, *hest* ma^ç nāsına da mecāzen isti^ç māl olunur. Niteki bu beytde vāķi^ç olupdur.⁶⁸¹ **25** **Beyt:**

Çemen gerçi ser-ā-ser lāle-zār-est

Bürehne-pā me-rev āncā ki ĥār-est⁶⁸²

Murādı şā^ç irüñ **26** yalın ayak gitme şol yirde ki dikendür dimek degildür. Hest lafzında bu maĥalle münāsıb ba^ç zı **27** tafşil beyān olunmuşdur. [l-c-ğ] **Elcaĥt:** Ṭama^ç ma^ç nāsına.

⁶⁷⁷ ĥükm ü ĥaber. 3. (39b/17)

⁶⁷⁸ (Ey saygı değer kişi eğer senin eşin seninle bir şey yapmazsa onu mazur gör, sonra o da senin ağzından çıkan pis kokuları görür.)

⁶⁷⁹ (Ey nazik dal! Sen baştan ayağa bir çiçeksin! Yaprāğın işve, meyven de nazdır.)

⁶⁸⁰ (Ey gülererek oynayan sevgili! Senin lal dudağımı kim seçip beğendi? Yine ey sevgili! Senin güzellik bağından kim gül yüzünü topladı.)

⁶⁸¹ olmuşdur. 16. (35a/25)

⁶⁸² (Çimenlik baştan başa lale bahçesi olsa da oraya yalın gitme çünkü orada diken vardır.)

Fahri:

Yegāne Şeyh Ebū İshāk şāhī

28

Ki ins ü cān be-dü dārend elcaht⁶⁸³

[f-ḥ] **Elfaht:** Kazanmak, kesb ma' nāsına. **Şems-i Fahri:**

29

Be-coz v'ey kīst ender-pādişāhī

Be-^ç adl ü dād nām-ı nīk elfaht⁶⁸⁴

[l-ḥ-c] **Elḥacet:** Tama' ü'l-ḥacet 30 ma' nāsına. [f-s] **Enfest:** Örümcek ağı, beyt-i ^çankebüt ma' nāsına. **Ḥusrevi:**

^çAnkebüt belāş ber-ser-i men

31

Gird-ber-gird bertenīd enfest⁶⁸⁵

Sā'ir esāmīsi ebr-i kākiyā lafzında mezkūrdur. [n-g-ş] **Enkişt:** 037a/01 Kesr-i *kāf*-i ^çAcemiyile kara kömür, faḥm ma' nāsına. **Senāyi:**

Bīnī paḥc dīde vü dü-leb zişt

02

Çeşm ez-āteş ü ruḥī ze-enkişt⁶⁸⁶

Fāzıl-ı Muḥakkiḳ, Mevlānā Ḥalīmī *kāf*-i ^çAcemiyile taşḥih itmişler. 03 *Şihāḥ-ı* ^çAcem şāhibi ve Ni' metī be-kesrū'l-*kāf*'l-^çArabī dimişler. **Engüşt:** *Kāf*-i ^çAcemiyile zammesiyile 04 barmaq, uşbu' ma' nāsına. **Şems-i Fahri:**

Ebū İshāk ān şāhī ki Rüstem

Berāred pīş-i o ez-ters engüşt⁶⁸⁷

05 **El-Elifi'l-Meksüre:** [s-p-s] **İspist:** Ve bi'z-zamm yaş yonca bersim 06 aḥzar ma' nāsına. [-s-] **İst:** Dübür ve ba'zılar ḥalka-i dübürdür didiler ve uyluḳ ve uca ma' nāsına. 07 **Beyt:**

Ez-pey-i iftiḥār ḥaşmet-i ḥişt

Şir-rā dāğ-ı o nihed ber-ist⁶⁸⁸

Aşlında ^çArabīdür. 08 Fārsīde daḥı şāyi' dür. ^çArabī mişlihu *ist ü māfiyyü'l-arz ü anef fi's-semā'* dirler. 09 Şems-i Fahri zammile cüst kāfiyesinde irād eyledi. [s-f-n] **İsfist:** Ve bi'z-zamm yaş 10 yonca ispist ma' nāsına ve şuda biten ot. Lisān-ı Fārsīde *bā* ile *fā* arasında tebādül 11 ü tevāḥi vardur ve evvellerinden *elif* hızf idüp sipist ü sifist daḥı dirler. [y-f] 12 **İfut:** Ḥacet, āyefi ma' nāsına. [y-n-e-n-ş] **İnānuşt:** Tarḥūn didükleri sebze

⁶⁸³ (Şeyh Ebu İshak eşsiz bir padişah olduğundan insanlar ve cinler ona imrenirler.)

⁶⁸⁴ (Onun dışında adaletiyle iyi bir isimle anılan padişah var mıdır?)

⁶⁸⁵ (Örümcek başıma bela getiriyor, döne döne ağımı örüyor.)

⁶⁸⁶ (Kocaman bir burun, iki çirkin dudak, ateşten bir göz ve kömürden bir yüz gördü.)

⁶⁸⁷ (Ebu İshak öyle yüce bir padişaktır ki, Rüstem onun önünde korkudan parmak uçlarıyla geçer.)

⁶⁸⁸ (Görkemiyle iftihar edince, aslan onun yarısından kış üstü yere oturur.)

ki yirler. [y-n-e-n-v-ş] **13 İnanüş:** Mişlihu. **El-Elifi'l-Mazmüme:** [s-p-s] **Uspust:** Tāze yonca, espest **14** ma' nāsına. [-s-] **U-st:** Uca, sürün ma' nāsına. ⁶⁸⁹ [s-k-v] **Usküt:** Egilmeç, Ni' meti bu vechile naql eyleyüp ve ba' zı nüshada *şin*-i mu' ceme ile **15** vāqi' olmuş dimiş ammā *Qaraḥiṣārī* ve *Vesiletü'l-Maḳāşid* şāhibi *elif*den soñra *kāfile* **16** ba' dehu *şin*-i mu' ceme ile yazmışlar. [-ş-] **Uşt:** *Şin*-i mu' ceme ile uca, sürin ma' nāsına *Qaraḥiṣārī* **17** böyle naql eylemiş. *Ḥalimī* ve *sā'ir* erbāb-ı lügat *şin* ile taşhīh idüp süst ü cüst **18** kāfiyesinde isti' māl olunur dimiş. **Şems-i Faḫrī:**

Çarḫ der-mihr-i Şeyḫ Ebū İshāk

Çün miyān-rā be-best çābük ü cüst

19

Ez-pey-i iftiḫār ḥaşmet-i ḥ'iş

Şir-rā dāğ-ı şeh nihed ber-uşt⁶⁹⁰

20 Şihāḫ-ı 'Acem şāhibi *ist* bi'l-kesr dübür ma' nāsına *ust* bi'z-żammü'l-*elif* uca başı diyü naql **21** eyledi. Eşahḫ budur ki *ist* kesr-i hemze ile 'Arabīdür. Uca ve dübür ma' nāsına. ('):

22

İst fi'l-mā' anef fi's-semā'⁶⁹¹

[k-ş-v] **Uksüt:** Üsküt ma' nāsına. [-v-] **Üt:** O to-rā ma' nāsına **23** ya' nī ol senüñ yāḫūd ol saña dimekdür. *Tā, tā'*-i ḥiṭābdur. **Nev'-i Evvelehu El-Bā'i'l-Meftūḫa:** **24** [e-b-e] **Bābāt:** *Qutlu* dimekdür ve babañdur ma' nāsına. [e-b] **Bābet:** Lāyık u münāsib ma' nāsına. **25** **Beyt:**

Derdī ḥorden be-meykede 'ādet-i mā-st

Rıṭlī ki girān-est ān bābet-i mā-st⁶⁹²

26 [e-t-e] **Bātāt:** Berāber, müsāvī vü muḳābil ma' nāsına ve be-güş mişl ü muḳāvemēt ü müşāhebet **27** ma' nāsına isti' māl olunur. [e-t] **Bātet:** Lāyık, bābet ma' nāsına. [e-ḫ-v-s] **Bā-ḫüst:** **28** Ayağıla döğilmiş ve ayağ⁶⁹³ altında ḳalmış nesne ve 'āciz ü dermānde ma' nāsına *Şihāḫ-ı 'Acem* şāhibi **29** ayağı bağılu ma' nāsına naql eylemiş *vāv*-ı resmīdür. Hest ü mest ḳāfiyesinde isti' māl olunur. **30** [e-d-b-r-d] **Bād-bürüt:** Aşılısız ve mütekebbir ü mühmelāt söyleyen kimesne. [e-d-f] **Bādfet:** **31** Ol ağaçlar ki yil esdikçe ḫoş rāyihalar zāhir olur. Ni' meti *dāhile* ve *zā* ile naql eyledi. **037b/01** *Sā'ir* erbāb-ı lügat *zā* ile naql eyledi. [e-z-ḫ-e-s] **Bāz-ḫāst:** *Ḳıyāmet* günü. **Ḥāfiz:**

⁶⁸⁹ **üsfüst:** mişlihu. 16. (35b/14)

⁶⁹⁰ (Felek, Şeyh Ebu İshak'ın sevgisiyle çabucak hizmete girer, görkemiyle iftihar edince şahın yarası aslanı kış üstü yere bırakır.)

⁶⁹¹ --. 16. (35b/21)

⁶⁹² (Meyhanede dert çekmek bizim âdetimizdir, ağzına kadar dolu şarabın ağırlığı bize layıktır.)

⁶⁹³ ayak. 3. (40b/10), 16. (35b/25)

02 Tersem ki şarfa ' ne-bord rüz bāz-hāst
Nān-ı helāl-i şeyḫ ze-āb-ı ḥarām-ı mā⁶⁹⁴

[e-z-d-e-ş] **Bāz-dāşt:** 03 Men' idici. [e-z-f] **Bāzfet:** Bādfet ma' nāsına. **Beyt:**

Pür ez-kūh u bīşe cezīrī ferāḥ

04 Dıraḥteş heme 'ūd-i bādfet-i şāh⁶⁹⁵

[e-s-e-ḥ] **Bāsāht:** Düzilmiş, müheyyā ve ḥāzır olmuş ma' nāsına.⁶⁹⁶ 05 **Bāsaht:** Bāsāht lafzından muḥaffedür. [e-l-ş] **Bālişt:** Yaşdıḳ 'Arabca muḥadde dirler. [e-y-p-e-s] 06 **Pāy-pāst:** Kara çav. **Pāy-best:** Mişlihu ve binā temeli, esās ma' nāsına ve ayaḡı baḡlu dimekdür. 07 Taḥfif idüp pā-best daḡı dirler. [e-y-ḥ-v-s] **Pāy-ḥ'ast:** Ayaḡıla depilmiş, pā-ḥ'ast ma' nāsına 08 ve ayaḡıla taḥmīn olınmış. **Esedī:**

Küşāde reh-i pīl tā-der-seg-est

Ez-işān ne-kerded sipeh-i pāy-ḥ'ast⁶⁹⁷

09 ve kara çāv bu ma' nāya sā'ir adları ḥurre-çüp lafzında mestürdür. [e-y-s] **Pāyist:** 10 Gerek ve geregince dimekdür. **Bet:** Cüllāh çirişi, ḥaşıl dirler ki ipliḡe sürerler. **Şems-i Fahrī:**

11 Cemāl-i dūnyā vü dīn ān ki der-zamān muşāf

Dihed be-ḥūn-ı 'adū tār u pūd-ı o-rā bet⁶⁹⁸

Ni' metī cüllāh 12 ḥāne ve bez erişi, tār ma' nāsına dimiş ve ördek, baḡt ma' nāsına daḡı gelür dimiş. [t-e] **Betāt:** 13 Azıḳ, 'Arabīde zād ma' nāsına. [t-k-v] **Betkūt:** Fertūt kāfiyesinde bir nev' ekşi riçāldur 14 yoḡurt ve sarmısaḳ ve ḳuzı ile iderler petkūb ma' nāsına sā'ir tafşīli anda mezkürdür. 15 [-ḥ-] **Baht:** Devlet ü tāli' ve cedd ya' nī ata ve ana babası ki Türkīde dede dirler. [d-b-ḥ] **Bed-baht:** 16 Devletsiz ve tali' süz. [d-p-ş] **Bed-puş:** Tevsen at ve ḳatır şıfatlarındandır. [d-r-v-ş] **Bedrūşt:** 17 Kāfir ile müslümānlar arasında olan der-bend, 'Arabca şefer dirler ve ümīd ma' nāsına. [d-s] **Bedest:** 18 *Sīn*-i mūhmele ile ve bi'l-kesr ḳarış, *şibr* ma' nāsına deşt ü taşt ḳāfiyesinde müsta' meldür. [r-e] 19 **Berāt:** Pādişāhī ki münāşīb virildükde ol kimesnenüñ adına yazılır ve Şa' bān 20 ayınuñ on beşinci gicesine leyle-i berāt dirler. [r-e-n-k-ḥ] **Perān-gīht:** Ḥavāle eyledi ma' nāsına. 21 [r-d-ḥ] **Perdaht:** Tamām olmuş perdaht lafzından muḥaffedür. **Firdevsī:**

⁶⁹⁴ (Korkarım ki kıyamet günü şeyhin helal ekmeḡi bizim haram olan şarabımızdan üstün olmayacak.)

⁶⁹⁵ (Daḡ ve orman geniş ovalarla feraha ulaştı, Her adada öd ağacı ve güzel kokulu ağaç dalları vardır.)

⁶⁹⁶ --. 16. (36a/01)

⁶⁹⁷ (Filin yolu üzerinde ölü yatan köpekler vardır, Onlar arasında ayakla ezilmiş askerden başka ne vardır?)

⁶⁹⁸ (O, dünyanın ve dinin yüzünün süsüdür; onun düşmanının kanı, onun atkı ve çözgüsüne aharlı bir süs olur.)

22

Be-dü güft perdaht kon dil ziyād

Ki bī-cürm hergiz ze-māder ne-zād⁶⁹⁹

[r-ğ-s] **Perğast:** Hıyaruk didükleri otuñ 23 yabānīsīdūr Ṭıbbīler⁷⁰⁰ kınnā³-i berrī dirler ve çehār-pā yidüğü ot. **Şems-i Faḥrī:**

Berāy-ı düşmenān-ı gāv-ṭab⁶ eş

24

Ze-şahm-i ḥanzal āreded her perğast⁷⁰¹

[r-k-s] **Pergest:** Ma⁶ āza'llāh dimekdür. Görmedim ve işitmedim 25 ma⁶ nāsına ve sā'ir mevzu⁶ inkārda isti⁶ māl olunur. **Şems-i Faḥrī:**

Kesī çün o būd der-mülk heyhāt

26

Şehī çün o būd der-dehr pergest⁷⁰²

[r-k-ş] **Pergeşt:** *Şīn*-i mu⁶ ceme ile mişlihü ve iplik gibi bir otdur 27 yir yüzinde birbirine tolaşık biter. Ṭabībler serencān dirler. [r-m-ḥ] **Perhaht:** Te³ dīb 28 itdi, öğretti dimekdür.

Ebū Manşūr:

Besān Hindüvān terk-i felek-rā

Be-çüp k'in be-mālīd ü be-perhaht⁷⁰³

29 Perhiht lafzından muḥaffedür. [r-h-v] **Berhūt:** Ni⁶ metī bir kuvvādur ki küffāruñ 30 canları anda maḥpūsdur. Mescūndur dirler diyü rivāyet eyledi. [r-h-y-ḥ] **Perhiht:** Perhiht 31 ma⁶ nāsına. [r-y-j-f] **Perī-jüft:** *Bā*²-i⁶ Acemī vü *zā*²-i⁶ Acemīyle uçuk tutmuş kimesne, maşrū⁶ ma⁶ nāsına. **038a/01** [r-y-v] **Per-yūt:** Kurlağan⁶ illeti ki dırnağda zāḥir olur gāh olur dırnağı düşürür. **02**⁶ Arap *dūḥase* dir ve demregi⁶ illeti ki⁶ Arabca *ḳübā*³ dirler ḡayrı adları pālū lafzında meşūrdur **03** ve perḡār dā³iresi eşaḥḥ *bā*²-i⁶ Arabīnūñ kesresiyledür. [s-e-d-s] **Pesādest:** Viresi, *nesīh* ma⁶ nāsına. **04** [-s-] **Best:** *Bā*²-i⁶ Arabīyle besten lafzından şīḡa-i māzīdūr ve dūlbend ve şu kesüğü didükleri kısmetdūr ki **05** ekinciler ortasında isti⁶ māl olunur ki nevbet ile şuyı zirā⁶ at olan yirlere şalarlar **06** eşaḥḥ zamm-ı *bā* iledür maḥallinde tafşil olunmuşdur. Bu ma⁶ nāya Ni⁶ metī *şīn*-i⁶ Acemīyle daḡı naḡl **07** eyledi. [-s-] **Peset:** *Bā*²-i⁶ Acemī ve fetḥ-i *sīn* ile⁶ ayb ma⁶ nāsına. [-s-] **Pest:** *Bā*²-i⁶ Acemī ve *sīn*ūñ **08** sūkūnyıla alçaḡ ma⁶ nāsınadır ki⁶ Arabca *vaṭā* dirler muḡābili bālāda isti⁶ māl iderler. Lāzīmī i⁶ tibārıyla **09** alçaḡ ve yüksek diyecek yirde bālā vü pest dirler. **Beyt:**

⁶⁹⁹ (İki çift söz gönlü artırıp tamam etti, annesinden çocuğuna asla bir günah yoktur.)

⁷⁰⁰ ṭabībler. 3. (41a/07), 16. (36a/18)

⁷⁰¹ (Öküz yaratılışlı düşmanların için her yabani ot acı hıyar ile süslenmiştir.)

⁷⁰² (Ülkede onun gibisi var mı, varsa hani nerede? Onun gibi bir padişah tahta oturunca Allah göstermesin neler olacağını.)

⁷⁰³ (Hintliler gibi feleğin miğferini öfke topuzuyla ezip dağıtır.)

Hudāyī ki bālā vü pest āferīde

10 Zīr-dest (ü) ber-dest āferīde⁷⁰⁴

Bu maḥalle münāsīb bālā lafzında ba‘zı tafşil mezkûrdur ve *kûtâh*, 11 *kaşîr* ma‘nāsına da gelür. **Müncik:**

Çi-rā rîş-i dırāz āmede-st bālā pest

Maḥāl āmede bālā çonin ü rîş çonin⁷⁰⁵

12 ve baḥil ma‘nāsına da gelür ki baḥil olan kimesne zāhirdür ki qadr ü mertebede alçaq 13 ve dün olur ve yire ber-ā-ber olmuş nesnelerde de isti‘ māl olunur. [-ş-] **Beşt:** Ni‘ meti şü kısmeti 14 *best* ma‘nāsına naql eyledi. [ş-m-d-v-e] **Peşm-i devāt:** Mürekkeb liqāsı. [l-ş] **Peleş:** Çepel, murdār u naḥs 15 ma‘nāsına deşt ü taşt kâfiyesinde müsta‘meldür. **Kesāyi:**

Bā-dil-i pāk me-rā ḥāme-i nā-pāk revā-st

16 Müdebbirān-rā ki dil ü cāme pelid-est ü peleş⁷⁰⁶

Künyeti Bü’l-Ferḥacdur. [n-c-e-n-k-ş] **Penc-engüşt:** Bir otdur ki 17 şuya koyıcaq pençe gibi parmakları açılır ve şudan çıkıcaq girü yumılır ve ba‘zılar 18 ayıd ağacıdur didiler. [n-c-d-k-ş] **Penced-güşt:** Ayıd ağacı ki toḥmina *ḥubbü’l-ukur* dirler zīrā ki içen 19 kişinüñ nesli kesilür, şehvet-i cimā‘ za‘if olsun diyü ruhbānlar āletlerine döşenürler. 20 Mevlānā⁷⁰⁷ böyle naql ider *Şihāh-ı Rūm* şāhibi bu ma‘nāyı bīh-engüşt lafzında yazmış ve yaba didükleri 21 kürek ki ekinciler anuñla şaman atarlar. [n-c-ş] **Penceşt:** *Bā’i* ‘Acemiyile dibinden qopmuş ağaç⁷⁰⁸ ve muṭlaqā 22 yirinden qopmuş ma‘nāsına. **Şems-i Faḥrī:**

Çonān bünyād-ı zulm ez-kişver-i ḥiş

Be-fermān-ı İlāhī kerde penceşt⁷⁰⁹

23 [n-c-n-d-k-ş] **Pencend-güşt:** Penced-güşt ma‘nāsına. [n-c-n-g-ş] **Penc-engüşt:** Mişlihu ve yaba [n-c-v-k-ş] **Pencü-güşt:** Mişlihu 24 [n-c-y-d-g-ş] **Pencid-güşt:** Mişlihu. [n-d-d-s] **Bend-dest:** Bilek, *zend* ma‘nāsına. [n-d-g-ş-e] **Bend-küşāt:** Boğun 25 unbübed ma‘nāsına ve eñ yiri, *maḥazz* ma‘nāsına. [h-n-d-s] **Pehn-deşt:** Giñ, vāsi‘, şāḥrā. [h-ş-t] 26 **Behişt:** Cennet. [y-e] **Bayāt:** Qayḡu, ḡam u ḡuşsa ma‘nāsına ‘Arabīde gicelemiş

⁷⁰⁴ (Yeri ve öğü yaratan Allah, bütün yaratışmışlardan daha üstündür.)

⁷⁰⁵ (Onun tüylerinin bazıları aşağı bazıları yukarı uzamış. Nasıl olur da yukarıda olanlar aşağıya iner ve nasıl olur da aşağıda olanlar yukarıya yükselir?)

⁷⁰⁶ (Saf gönüllü olan bizler için temiz olmayan kalem uygundur, tedbir alanların gönülleri ve kalpleri bile pis ve kötü kokuludur.)

⁷⁰⁷ Mevlānā Ḥalimī. 3. (41b/07), 16. (36b/15)

⁷⁰⁸ dibinden kök ile bir kezden qopmuş ağaç. 3. (41b/08), 16. (36b/16)

⁷⁰⁹ (Kendi ülkesinde, Allah’ın emri gereğince zulm yapısının kökünden çekip kopardı.)

nesneye dirler bu lafz 27 Türkide dağı müsta' meldür. Üzerinden gice geçmiş dimekdür ve Bayat lisân-ı Türkide Allahu *te'ālānuñ* 28 *celli celālehu* ismidür. [y-ğ-v-s] **Pey-ğ'ast:** Ayağıla depilmiş pāy-ğ'ast lafzından muħaffefdür, çerb-dest 29 ü teng-dest kâfiyesinde müsta' meldür *vāv*-ı resmîdür. Sā'ir ma' nāsı ve esāmisi pā-ğ'ast 30 lafzında mezkürdur. **El-Bā'i'l-Meksüre:** [d-s] **Bidest:** Tařt kâfiyesinde qarış, *şibir* 31 ma' nāsına ğayrı adları fetħ-i *bā* ile bedest lafzında mezkürdur. [-s-] **Bist:** *Bā*'i 'Arabiyile bîst 038b/01 lafzından muħaffefdür. Yigirmi ma' nāsına 'Arabca 'ışrîn ma' nāsına. **Piřt:** *Bā*'i 'Acemiyile kavut ya'nî 02 kavrulmiş una dirler. 'Arabca *sūbağ* ma' nāsına. Mevlānā Ĥalīmî zamm-ı *bā* ile taşhîh eylemiş. 03 *řihāh*-ı 'Acem řāhibi *bānuñ* kesresiyile taşrîh eylemiş. [l-s] **Pilest:** Qarış, be-dest ma' nāsına. 04 [n-c-v-s] **Pin-ğ'ast:** Ni' metî pen-ğ'ast ma' nāsına nağl eyledi. [y-ğ-s] **Pey-ğast:** Ayağı bağlu ve 'āciz 05 ü giriftār olan kimesne, teng-dest kâfiyesinde müsta' meldür. ' **Ascedî:**

06 Şādî vü bekā b'ādet vezîn-piş ne-güyem
K'in kâfiye-i teng me-rā nik be-pey-ğ'ast⁷¹⁰

[ğ-ř] **Bihîşt:** Engüşt 07 ü çer-ğuş u zerdüşt kâfiyesinde pencüşt ma' nāsına ğayrı adları anda mezkürdur. 08 **şems-i Fahrî:**

Ebū İřhāğ ān řāhî ki Rüstem
Berāred piş-i o ez-ters engüřt⁷¹¹
09 Ki be-her 'aşr kes ber-fevğ-ı engür
Ne-yāred zed leked ber-hiç çarğuş⁷¹²
10 Be-bîn tā çün tüvān der-mülk-i o kerd
Ĥadîř-i mezheb-i Berzîn ü Zerdüřt⁷¹³

Pîd-geřt: *Bā*'i 'Acemiyile qarğa 11 dülegi. [y-s] **Bist:** Yigirmi 'aded ma' rüfdür. 'Arabide 'ışrîn ma' nāsına ve ziyān olmiş 12 nesne ve istāden lafzından řiğā-i emrdür tur dimekdür. Ĥağikatde bu ma' nāya aşlı 13 pāy-istdür. [y-ř-e-d-s] **Piřā-dest:** Nağd ma' nāsına. [y-ř-d-s-t] **Piř-dest:** İlerü yollu 14 ve önlemek, *piř-destî kon ki ne-būd dest-i pişeş-rā bedel*. [y-h-k-y-s] **Pih-kîst:** *Bā*'i 'Acemiyile 15 qarğa dülegi, pîd-geřt⁷¹⁴ ma' nāsına. **El-Bā'i'l-Mazmūme:** (0) **Büt:** *Bā*'i 'Arabiyile ol 16 şuret ki kâfirler altun ve gümüş ve tař ve ağaçdan düzerler ve zîb ü zîver 17 ile bezerler. Tengri diyü şaparlar

⁷¹⁰ (Mutlu ve kalıcı ol, bundan fazla laf söylemek bana düşmez. Çünkü bu kafiyenin darlığı beni sıkıntıya düşürüyor.)

⁷¹¹ (Ebu İşhak öyle yüce bir padişahtır ki, Rüstem onun önünde korkudan parmak uçlarıyla geçer.)

⁷¹² (Çünkü hiçbir çağda, hiç kimse üzüm salkımına vurup, onun devrilmesini önleyemez.)

⁷¹³ (Onun mülkünde sadece gücünüzün yettiğini yerine getirin, çünkü Zerdüşt ve Berzîn'in dinindeki hikmet budur.)

⁷¹⁴ med-gîst. 3. (42a/05)

te'ālā Allāhu 'an zalik 'ulven kebīren ve ber-sebīl-i isti'āre **18** maḥbūblara ıtlāk olunur.

Mani:

Ze-büt-i kem-ter ne-yāmūz ez-ān temkīn-i maḥbūbī

19 Ki pīşeş secde ārend ü ne-gūyed yek suḥan bā-kes⁷¹⁵

[t-p-r-s] **Büt-perest:** Büte tapıcı, *kāfir*. [-ḥ-] **20 Puḥt:** *Bā*²-i 'Acemīyile puḥten lafzından şīḡa-i māzīdūr. Lāzım u müte'addī isti'māl olunur. **21** Pişdi ve pişürdi ma'nāsına. [r-h]

Burūt: Bıyık, 'Arabīde *şārib* ü *seblet* dirler. [-s] **Bust:** **22** Şu kısmeti feth-i *bā* ile best ma'nāsına egerçi erbāb-ı lügat *bā*²-i meftūhada irād itmişlerdür. **23** Eşahḥ *bānuḥ* zammesiyledür. Niteki Esedī Tūsīnūñ bu beytinde zāhirdür. **Beyt:**

24 Zemīn heme ze-evvel büm u pust

Be-dü dād ü niyūşet 'ahdī dürüst⁷¹⁶

Dülbend ma'nāsına. **25** [-s-] **Pust:** Kavut ya'nī kavrulmuş un feth-i *bā* ile pest. **Beyt:**

26 Küşāde sofrā ez-māh-tā-māhī pey-i mihmān

Be-rev ḡurşī ze-pust çü be-pehlü kāse-i sa' ter⁷¹⁷

Bu beyit menḡabet-i **27** Ḥazret-i 'Alīde dinmişdür *kerrema'llāh vechehu* ve arḡa, ḡammālī semeri ve degirmen sebiki ki degirmen demiridür **28** ki degirmen anuñ üzerinde döner. Semer ü sebik ma'nāsına *şīn*-i mu'ceme ile daḡı lügatdür. **29** [-ş-] **Puşt:** Arḡa, zāhr ma'nāsına ve oñurḡa ve arḡa ḡammālī semeri ve degirmen sebiki. [ş-t-b-s] **Puşt-best:** **30** Arḡalık ki ağır yük götüricek arḡaya baḡlarlar. [l-v-k-e] **Bulūkāt:** Tavā'if ma'nāsına. [l-y-s] **31 Pulist:** Murdār, *neçis* ma'nāsına sā'ir esāmisi peleş lafzında meştürdür. [n-c-ş] **Pünçeşt:** **039a/01** *Bā*²-i 'Acemīyile feth-i *bā* ile penceşt ma'nāsına ḡayrı adları anda meştürdür. [v-e-t] **Buvātet:** **02** Ehl-i Şīrāz lügatīdür. Be-bāyed to-rā ma'nāsına.(^c):

Ġam-ı in dil buvātet ḡored nā-çār

ma'nā-yı **03** mışrā' ḡönül ḡamın saña yimek gerekdür dimekdür. [v-j-h-d-r-ḡ] **Pūje-dıraḡt:** *Bā* vü *zā*²-i 'Acemīyile **04** ağacuñ özdegi. [v-s] **Pūst:** Deri, cild ma'nāsına ve her nesnenūñ ḡabında isti'māl **05** olunur. Pūst-ı lüz, pūst-ı cevz dirler. **Neç-i Evvelehu Et-Tā'i'l-Meftūḡa:** **06** [e-b-v] **Tābūt:** Meyyit ḡodıkları şandūḡ mişāl nesne, 'Arabīdür, Fārsīde ve Türkīde daḡı **07** şāyi' dür, cem' i tevābīt gelür. [-e-] **Tāt:** *Tā*²-i şānī ḡitābdur.

⁷¹⁵ (Sevgiliye secde etmek, bir putun önünde secde etmekten daha az öğretici değildir; çünkü insanlar ona secde ederler ve kimseye tek bir kelime bile söylemez.)

⁷¹⁶ (Yeryüzü geçmişten beri toprak araziden ve onu sulayan yerden oluşur, bu ikisi arasında sağlam bir adalet ve anlaşma bulunur.)

⁷¹⁷ (Aydan aya misafirin payına düşen sofrā kuruldu, kekik kasesi baḡrında, kavrulmuş un sinide oraya git.)

Nāgeh to-rā ma' nāsına ve ta' lim-hānede **08** atdukları oğa dirler ve evlād-ı ' Arabuñ şehirlüsine itlāk olunur. [-l] **Tālet:** Ālet-i **09** harb işleyenler ve ağır ceng āleti, şilāh, naķil ma' nāsına ve pāre, kıt' a ve zaħm ma' nāsına. [-b-] **10 Tebet:** Ni' meti deñiz ortasında bir tağdur içinde bir çāh vardur ki ol kıyudan kırk **11** dürlü āvāz gelür, yağmür yağduķda āvāz kesilür, yağmur diñdükde girü āvāz zāhir **12** olur ve ol kıyuda her zamānda od yanar ammā deryādan Őu gelür söyündürür. [b-s] **Tebest:** **13** Žāyi', hiç ve fāsıd, tebāh ma' nāsına bedest ü cemest ü kebest kāfiyesine ve örümcek evi **14** bu ma' nāya ğayrı adları ebr-i kākiyā lafzında mezkürdur. Mevlānā Hālimi dir ki ekser budur ki tebāh **15** lafzından Őoñra itbā' vü mezā vech-i tarīkasınca zıkr olunur tebāh ü tebest dirler. **Şems-i Fahrī:**

16 Yaķın sāye-i Kird-kār-est o

Būd cāy-ı haşmeş tebāh u tebest⁷¹⁸

[-h-] **Taht:** Pādişāhlar oturduğı **17** serire dirler. Fāzıl-ı Muħakķik böyle taħķik eylemişler ki mutlakā serirdür ki ağaçdan ola, **18** yaşşı ola, yonılmış ağaca tahte didükleri andan düzülen tahta intisābı ' itibāriyledür taht **19** serire itlāk olunduğı bu beytden zāhirdür. **Beit:**

Revān çün revān Şod fürü-riħt raħt

20 Çi ber-saħt tahte çi ber-nerm taht⁷¹⁹

Ma' nā-yı aşlisinden tahtuñ serir-i sultāna iħtişāşı **21** bu kadar ammā ğalebe-i isti' māl ile A' lām-i ğālibden olmuşdur. İtlāk üzerine zıkr olınsa **22** murād serir-i sultāndur. **Beit:**

Çü āheng-i reften koned cān-ı pāk

Çi ber-taht morden çi ber-rüy-ı ğāk⁷²⁰

23 [r-t-m-r] **Tert [u] mert:** Ve bi'z-zamm tartāğan dimekdür. Perākende ma' nāsına bu lüğat zamme ile dağı **24** naķl olındı, eşāħħ kavlı fetħa iledür. Zirā Şems-i Fahrī fert kāfiyesinde getürüp bu beyitleri **25** irād eylemişdür. **Beit:**

Kisvet-i ' ömr-i Ebū İshāķ-rā

Hest ez-nesc-i ebed hem pūd u fert⁷²¹

26 Bed-sigāl nık-h' āhiş tār u mār

Nık-h' āh bed-sigāleş tert u mert⁷²²

[-s-] **Test:** Ni' meti legen ve tās **27** ma' nāsına naķl eylemiş, *şin*-i mu' ceme ile teş gibi.

⁷¹⁸ (Kuşkusuz o Allah'ın gölgesi, onun düşmanlarının yerini harap edip yıkar.)

⁷¹⁹ (Can gidince ister sert ister yumuşak tahtadan olsun, tabuta koyulur.)

⁷²⁰ (Ne zaman ki tertemiz can göçüp gider, ölüm ya bir taht üzerinde ya da toprak üzerinde gelir.)

⁷²¹ (Ebu İshak'ın ömür elbisesi sonsuzluk atkısıyla dokundu.)

⁷²² (Kötü düşünceliler iyi düşünenleri tarumar etti, iyi düşünenler kötü düşünenleri darmadağın etti.)

[-ş-] **Teşt:** *Sîn-i* mu' ceme ile legen. **Beyt:**

28 Geret tâc h'âhî vü zerrîne teşt
Be-mülk-i ' İraķet be-yâyed güzeşt⁷²³

Ta'rib idüp taşd dirler, Künyetî Ebû Mâlikdür. **29 Şi'r:**

Vuķu'ü't-taşd ğayre münkesiren
Leyyete lem yaķa' vü yenkesiren⁷²⁴

[-f-] **Teft:** Harâret ma' nâsına ism-i **30** maşdardur ve şîĝa-i mâzîdür, tâften lafzından taħfif olunup taşarruf olunmuşdur. **Esedî:**

31 Ze-tîĝeş hemî deşt ü gerdün be-teft
Ze-bânĝeş hemî kūh u hāmūn be-güft⁷²⁵

Ve erimek ma' nâsına da **039b/01** müsta' meldür, ke-ennehu kızmaĝa erimek lâzım gelür diyü ve tîz ve iti ve yelmek ve şalınmaķ ma' nâsına da **02** gelür. **Esedî:**

Çü leşkereş be-girîht o nîz teft
Ber-esb ne-bord âmed ez-pîl ü ref⁷²⁶

Velehu:

03 Hâzân bed şode ze-ebrū ez-bâd-ı teft
Ser-i kūh-ı şâh u zemîn zerre beft⁷²⁷

Mecmū'ı harâretüñ **04** lâzımıdır. Ni' metî, ve örümcek evin örmek ve sirişte ma' nâsına da naķl eylemiş. [n-d-r-s] **05 Ten-dürüst:** Bedeni şaĝ ve selâmet üzre olan kimesne. Fâzıl-ı Muħaķķik *Deķâyıķu'l-Haķâyıķ*da **06** böyle taħķik eylemişler ki ten-dürüst lafz-ı mürekkebdür. Bir cüzi tendür bir cüzi dürüstdür bütün **07** ma' nâsına ma' nâ-yı terkîbîsi gövdesi bütündür. Ammâ kinâye tarîķiyle şaĝ ve sâlim ma' nâsınadır. **08** Ğalebe-i isti'mâlle haķîķat menzilesine varmışdur. [n-k-d-s-t] **Teng-dest:** Yoĝsul, faķîr ma' nâsına. **09** [n-h-'-n-k-b-v] **Tene-i ' ankebüt:** Örümcek evi, sâ'ir adları ebr-i kâkiyâ lafzında meşûrdur. [v-ş] **10 Tevişt:** Yir kızacaķ kızma, mîtin ma' nâsına. **Et-Tâ'i'l-Meksüre:** [r-s] **Tirist:** Tirist **11** lafzından muħaffefdür. Üç yüz ' adede dirler. Şelisâme ma' nâsına ve mekûke ki ehl-i ' İraķuñ mikyâлиндendür. **12** Cem' i mikâķik gelür. [r-ş] **Tirişt:** Kızma ve çapa, tüşit ma' nâsına. [-g-] **Tigit:** Kıra saķız. **13** [h-y-d-s] **Tehî-dest:** Eli boş dimekdür, ekşer faķîre ıtlâķ olunur. [y-r-s] **Tirist:** Üç yüz ' aded **14** şelişmâne

⁷²³ (Taç ve altın leĝen istiyorsan, İrak ülkesine geçmen gerekiyor.)

⁷²⁴ (Kırılmayan desti düştü ve kırıldı, keşke düşmese ve kırılmasaydı.)

⁷²⁵ (Onun kılıcı yeri ve göĝü salladı. Onun korkusundan daĝ ve çöller paramparça oldu.)

⁷²⁶ (Onun ordusu apar topar kaçtıĝında o ata binemeyip fileden kaçamadı.)

⁷²⁷ (Sonbaharın hararetlî rüzĝârının etkisiyle kaşları köpkötü oldu, şahın daĝının başından yere düşüp zerre zerre oldu.)

ma' nāsına. **Esedî:**

Ze-pîş-i siyeh-pîl-i tirist ü şest
Şode zîr-i peyişân ser-i küh best⁷²⁸

Dîger:

15 Dü-şad-ğ̃ân ze-rûz-ı cer' u ze-Cem-est
Ve'z-âleteş har-vâr-ı tirist ü şaş⁷²⁹

[y-r-y-g-d-s] **16 Tîr-i yek-dest:** Bir elden ya' nî bir uğurdan atılan ok. [y-z-e] **Tîz-âb:** Sülügen didükleri ki **17 ekşer** kıyūmcılar isti' māl iderler, mühlik ü kıattâldur. [y-z-d-s] **Tîz-dest:** İşinde eli tîz olan **18** kimesne. **Et-Tâ'î'l-Mazmūme:** [-b-] **Tübüt:** *Bā* huñ zammesi ve fethası cā' izdür. Ekşer büt **19** kâfiyesinde isti' māl olunur. Bir vilâyet adıdır ki müşküñ a' lāsı aña nisbet olunur. **20 Şāhib-i Tārîḡ Ebî'l-Ḥasan 'Alî bin Ḥüseyn bin 'Alıyyi'l-Mes'ūd Merūcu'z-Zeheb ve Ma'ādanü'l-Cevher** **21** nām kitābında dir ki misk-i Çîn üzere iki vechile fazlı vardır. Biri budur ki Tünbet **22** vilâyetinüñ āhūları sünbül ve sâ'ir gökcek қоһulu otlar otlarlar ki mezkūr vilâyetüñ **23** cemî' otları hoş-būdur. Çîn vilâyetinüñ mer'āları Tübüt gibi degildür. Biri daḡı budur ki **24** Tübüt ehli miski tamām bālîğ olup buḡti olmayınca nāfesinden çıkarmazlar. Ehl-i Çîn bālîğ **25** olmadın çıkarup envā' hîle idüp ba' zı nesneler ilḡāk iderler. Puḡte ile ḡām ü **26** ḡış ile ḡālîşüñ külli farkı olduḡı zāhirdür ve bir daḡı Çîn vilâyet-i ba' idedür. Diyār-ı **27** İslāma gelince niçe deryā geçüp ve yağmurlara uğrayup ve muḡtelif havālaruñ daḡı külli daḡlı **28** vardır. Bu cihetlerden daḡı misk-i Tübütü Çîniden a' lādur ve müşküñ sâ'ir tafşili maḡallinde **29** beyān olupdur ve Tübütde bî-naḡîr ālāt-ı kār-zār işlerler ḡod Tübütü ve cevşen ve siper-i Tübütü **30** dirler. **Selmān:**

Ḥadîşî ez-eşer-i müşk-i āhūyet çü şenîd
Be-rîḡt müşk ze-reşk-i āḡuy-ı Tübüt nā-çār⁷³⁰

31 ve ḡāh olur bir *nūn* ziyāde idüp Tünbüt dirler. [-ḡ-] **Tuḡt:** Ünüḡeye dirler ki altı **040a/01** yüz dirhemdür. Ba' zı yirlerde daḡı ziyāde olur ve vaḡıyye ma' nāsına **Ḳaraḡişāri ḡabbe** **02** ma' nāsına rivāyet eylemiş. **Beyt:**

Zemîn bā-in heme şıklî ki dāred
Be-mizān-ı vaḡāret nîst yek-tuḡt⁷³¹

03 Ḳatı perākende. [r-t-m-r] **Turt murt:** Tār u mār ve ziyāna gelmek ve çökelek. **04** [r-ş]

⁷²⁸ (Üç yüz altmış siyah filin önünde daḡın başı aḡaḡıya doḡru baḡlanmıştır.)

⁷²⁹ (Yudumlama ve Cemin ḡünüden dolayı üç yüz altmış eşek yüklü aletlerin hazırlanmıştır.)

⁷³⁰ (Bu olay, ceylanın misk kokusunun etkileri gibi duyuldu, Tibet ceylanının göz yaşından akan koku gibi çaresizce aktı.)

⁷³¹ (Yer yüzünde bütün bu aḡırlık bulunur, aḡırbaşlılık ölçüsünde bir dirhem bile bir şey yoktur.)

Turuşt: Kazma ve çapa tereşt ma' nāsına. [n-b] **Tünbüt:** Tübet ma' nāsına. **Esedî:**

05

Yekî Tünbüti cevşen ender-beres

Külāh-ı siyeh çāder ki ber-sereş⁷³²

[-v-] **Tüt:** Ma' ruf yimişdür ki **06** envā' ı olur aq ve siyāh ve mor olur, siyāhına ' Arabca Firşād dirler. **07 Nev'-i Evvelehu El-Cîmi'l-Meftūha:** [e-p-v] **Çāpüt:** *Cîm* ü *bā*'-i ' Acemiyile eski panbuq [e-ş] **Çāşt:** **08 Cîm-i** ' Acemiyile kuşluk, duhā ma' nāsına. [p-r-e-s] **Çep-rāst:** Şol ve sağ dimekdür. [b-ğ-v] **09 Çapğüt:** *Cîm-i* ' Acemî ve *bā*'-i ' Arabiyile döşek ve yaşdıq içi ve her nesnenüñ içine tıqup **10** taldurdukları nesneye dirler, ' Arabide haşā ma' nāsına. **Şems-i Fahrî:**

Der-harābāt rîş-i haşmāneş

11

Geşt der-zîr-i kaḥbegān çapğüt⁷³³

Ve *ğayn* ile *bā* arasında tesābuq vardır. Çapğüt **12** daḥı dirler ve *cîm*den sonra *yā* ile ki āḥir ḥuruf-ı teheccidür, mervidür. [b-ğ] **Çapğüt:** Çapğüt **13** lafzından muḥaffefdür. [-ḥ-] **Çaḥt:** Ṭama' vü ümîd, sâ'ir adları elcaḥt lafzında mezkûrdur. [r-b-d-s] **14 Çerb-dest:** *Cîm* ü *bā*'-i ' Acemiyile uz ellü kimesne ki işi eyü işler, ' Arabca refîk dirler ve refîk **15** hem-rāh ma' nāsına da gelür, ' Arabidür. [r-ḥ-ş] **Çarḥuş:** Ötlegen kuşu, künyetî Ebün-Naşşardur. **16** Bu ma' nāya *cîm-i* meftūha iledür ve mengene ki ' Arabca *mi'*şare dirler, püş ü müşt kāfiyesinde **17** isti' māl olunur. **Şems-i Fahrî:**

Eger ' aşrî konî ber-fevq-ı engür

Ne-yāred zed leked ber-hiç çarḥuş⁷³⁴

18 Bu ma' nāya ḥarekāt-ı şelişe ile mervidür ve fetḥ-i *ḥā*'-i mu' ceme ile dest ü mest vezninde daḥı müsta' meldür. **19** [r-s] **Çerist:** *Cîm-i* ' Acemiyile cızılmaq ve çarlamaq ve diş kıcırdatmaq ve za' f ma' nāsına. [-s-] **Cest:** **20 Cîm-i** ' Arabiyile cesten lafzından şığa- i māzîdür, segritmek ve şıçramaq ihtilāc u şib ma' nāsına **21** ve yil esmek ve kalkmaq müstaḥbelātında *sîmi hā*'ya kalb idüp. [ğ-b] **Çağbut:** Ekin **22** çapğüt ma' nāsına, *ğayn* ile *bā* arasında tesābuq vardır. [ğ-b-v] **Çağbüt:** Mişlihü. [-f-] **Çeft:** *Cîm-i* **23** ' Acemiyile ekilmiş munḥanî ve kıvrılmış cüfte ma' nāsına. [m-s] **Cemest:** Kemest lafzından mu' arrebîdür. ('):

24

Bāz cest ez-mesnedes çālāk ü çest⁷³⁵

Cevāhir kısmındandır ammā bahāda eksik ve dündür. **25** Rengi gökrek kızılığa

⁷³² (Onun göğsünde bir Tibet zırhı, başında da çadır gibi siyah bir tolgası vardır.)

⁷³³ (Onun düşmanının sakalı meyhane kaḥpelerinin altındaki yastığa iç olmuştur.)

⁷³⁴ (Üzümün üstüne basıp suyunu çıkaracak olsan, mengeneye gelip de sana yardım etmez.)

⁷³⁵ (O, kurnaz ve çevik bir şekilde tahtını aradı.)

mâyıldür. Ma‘denî Medîne-i Resûlden ‘*aleyhi’s-selâm* üç günlük menzilde Şafrâ 26 köyi dirler andadur. Ammâ aşlı kemest olup andan ta‘rib idüp cemest didükleri 27 delâlet ider ki ‘Acemde dağı çok ola ve mezkûr taşuñ haşşaşındandur ki götüren kimesneden 28 bi-iznillâhu *te‘âlâ* nıkris ‘illeti def‘ ola ve yaşduğı altına⁷³⁶ koyup yatan kimesne ahlâm ru‘yâ 29 ya‘nî yaramaz düşler görmekten emîn ola. Eger bir kıç‘asını kadehe koyup andan şarâb 30 içseler mest olmaya. Şest ü pest kâfiyesinde müsta‘meldür. **Esedî:**

Ze-zerr ü ze-yâķüt u dürr u cemest

31

Be-rev çâr-büt dest-dâde be-dest⁷³⁷

[m-y] **Cemî:** Mişlihu. [n-g-e-l-ğ-v-e-s] **Çengâl-ğ‘âst:** 040b/01 Erişte aşı, ıtrıyye ma‘nâsına sâ‘ir esâmîsi egrâ lafzında meşûrdur ve külîce ve kete ve kenâr 02 ve yağ camzağı ve omaç aşı ki ‘Arabca delîk dirler. *Tercümânü’l-Lügada* delîk çengâl-ğ‘âst 03 ve fi‘ş-şihâhi’d-delîk ta‘âm. Yethuzu men zebdin ve temrin kâlîşid dimiş çengâlî dağı dirler. *Şihâh-ı* 04 ‘Acem şâhibi şol yumurda yağda pişürürler anı pişürdükleri hücre hücre yire ki her hücrede bir yumurda 05 olur, ol ta‘âma ‘Arabca delîk dirler dimiş. [n-y-b] **Cenîbet:** Yidek ki at ve katır ve deve 06 olur. ‘Arabîdür, Fârsîde dağı şâyî‘dür. Ğayrı adları cenîb lafzında mezkûrdur. [y-ğ] 07 **Çayğut:** Ekin, çabğut ma‘nâsına. [y-ğ-v] **Çayğüt:** Mişlihü sâ‘ir adları çapğüt lafzında zıkr olunmuşdur. 08 **El-Cîmi’l-Meksûre:** [r-ğ-ş] **Çir-ğast:** Mengene, çarğıst ma‘nâsına sâ‘ir tafşîli anda mezkûrdur. 09 [-f-] **Cift:** ‘Arabîyile dü-tâ vü cüft ma‘nâsına. [y-r-h-d-s] **Çire-dest:** *Cîm-i* ‘Acemîyile uz ellü kimesne 10 ve elle her işe şokıla ve başara, küstâğ ve müteğâvil ma‘nâsına. **Esedî:**

11

Be-kâr-ı şehî her ki süstî koned

Be-rev her kesî çire-destî koned

[y-s] **Çîst:** İstifhâmdur, nedür dimekdür, lafz-ı 12 mürekkebdür. Aşlı *çi estdür*, Nitekim *nîstüñ* aşlı *ne estdür* terkîb olıcağ *hâ* hızf 13 olunur. *Elif yāya* munğalib olur *ne diyecem*, diyecek yirde ‘Acem *çi güyem* dir. **Beyt:**

14

Ne-dānem çi güyem çi reng āverem

Ki tā-dest-i o zîr-i seng āverem⁷³⁸

Çîst Ğayrı zeviyü’l-‘uķıldan 15 su‘âl olınuğda *kîst* dirler ve Ğurûf-ı istifhâm Fârsîde yedidür. **Ki** vü **çi** vü **çün** 16 vü **Küdām** vü **kocā** vü **çend** ü **keydür**. **El-Cîmi’l-Mazmûme:** [b-ğ-v] **Çubğüb:** Ni‘metî haşşeten şığır 17 tüyinden ÷olmuş döşege dirler dimiş *cîm-i*

⁷³⁶ altında. 3. (43b/25), 16. (38b/19)

⁷³⁷ (Altın, yakut, inci ve pırlanta dile dolu giderek dört putun önünde el bağıladı.)

⁷³⁸ (Bilmem ki ne söyleyeyim ne renkli bir şey getireyim, onun eline hangi taşın altından ne getireyim?)

‘Acemî vü *bā*’-i ‘Arabîyle. **Çur-ḥaşt**: Mengene, çarḥışt **18** lafzında tafşili mezkûrdur. [-s-] **Cüst**: *Cīm*-i ‘Arabîyle cüsten lafzından şîğa-i mâzîdür. Maşdar **19** daḥı isti‘ māl olunur. Cüst ü cüy dirler. İsteyüp aramak ma‘ nāsına. **Kemāl**:

20 Gerçi gom şod ber-ser-i küyet Kemāl
Yäftem bāzeş be-cüst ü cüy-ı to⁷³⁹

Bu tarîkle ekşer maşdar-ı **21** ‘āmdur ki mâzîsi ile emri terkîb iderler. **Aḥmed-i Kirmānî**:
Müstagriḳ cüst ü cüy kerde

22 Müstehlik şüst ü şoy kerde⁷⁴⁰

[-s-] **Çust**: *Cīm*-i ‘Acemîyle Türkîde çevik dirler çâpük ma‘ nāsına. **23 Şems-i Fahrî**:

Çarḥ der-mihr-i Şeyḥ Ebū İshāk
Çün miyān-rā be-best çâpük ü çust⁷⁴¹

Ve birbiri üzerine **24** muṭabbıḳ yığmaḳdur. ‘Ajîden ma‘ nāsına *zā*’-i ‘Acemîyle. [ğ-r-e] **Çuğrāt**: *Cīm*-i ‘Acemîyle süzme yoğurt yāḥūd **25** süzilmemiş yoğurt ta‘ rib idüp şakrāt dirler ve bir meşhūr ta‘ āmuñ adıdır. *Şihāḥ*-ı **26** *Acem* şāḥibi ekşi yoğurt ve çökelek ve deleme peynîre dirler dimiş. [-f-] **Cüft**: Kesresiz taşşif **27** olınan ‘ adede dirler, tāk u ferd muḳābili zevc ma‘ nāsına ve her nesne ki bir nesnenüñ muḳarini **28** ola her birisine āḥirüñ cüfti dirler bu ḳabîlendür ki ere ve ‘avrata cüft dirler, ‘Arabca zevc dirler. **29** [n-v-n] **Çünūnet**: Saña, anuñ gibi dimekdür. **Firdevsî**:

Z’Efrāsiyāb er ne-ḥ’āḥi revā-st

30 Çünūnet be-Keşmîr ü Kābil kocā-st⁷⁴²

[v-e-n-b-ḥ] **Cüvān-baḥt**: Genc, yaşlu ve çağlu ve baḥt ve tāli‘ lü ma‘ nāsına. [v-b-d-s] **31** **Çüb-dest**: Elde götürdükleri ‘aşā, deste-çüp ma‘ nāsına. **041a/01 Nev’-i Evvelehu El-Ḥā’i’l-Meftūḥa**: **02** [e-r-p-ş] **Ḥār-püşt**: Kirpi, ‘Arap ḳunfuz dir, künyeti Ebū’l-Müdyecdür. Envā’ı olur. Ba‘zısınuñ **03** uzun tüyleri olur yanına varana oḳ gibi atar uranı ber-libāsı geçüp mecrūḥ **04** ider ve ba‘zısı ḳırmız-raḳ olur. Ğayrı adları çiz-vā lafzında mezkûrdur. [e-m-d-s] **Ḥām-dest**: **05** Eli daḥı işe güce ögrenmemiş, ‘Acemî ma‘ nāsına. [r-e-b-e] **Ḥarābāt**: Meyḥāneye dirler. [r-t-v] **Ḥar-tüt**: **06** Siyāḥ tüt, ‘Arab firşād dir ve böğürtlen ki ṭabîbler ‘*illik* dirler. [c-s] **Ḥarcest**: *Şin*-i mühmele **07** ile mengene çarḥışt ma‘ nāsına. [r-ḥ-ş] **Ḥar-ḥışt**: *Şin*-i mu‘ ceme ile mişlihu. Sā’ir esāmîsi çarḥışt **08** lafzında mestûrdur. [r-h-ḥ-ş] **Ḥare-ḥışt**: Kerpiç yığını. [-ş-] **Ḥaşṭ**: Göz, çeşm ü

⁷³⁹ (Kemal senin köyünün başında kaybolmuştu, seni ararken onu yeniden buldum.)

⁷⁴⁰ (Aramayla boğuldum, yıkanmakla temizlendim.)

⁷⁴¹ (Şeyh Ebu İshak’ın sevgisiyle felek, hizmet için çabucak kemer bağladı.)

⁷⁴² (Efrasiyap’tan eğer bir şey istemezsen revadır, çünkü sana Keşmiş ve Kabil yeterlidir.)

‘ayn ma‘nāsına **09** ve görmez göz a‘mā ma‘nāsına ve göz yaşı, *vema‘* ma‘nāsına ve hünersiz kimesne bu ma‘nāya ğayrı **10** adları rahşab lafzında zıkr olunmuşdur. **Qaraḥiṣārī**, ve işinde zahmetlü oldı ma‘nāsına da **11** naql eylemiş. [ş-t-ḥ-ş] **Ḥaşt Ḥaşt**: Taķırdı. **Ḥazret-i Mevlānā**:

Ḥaşt ḥaşt-ı mūş der-gūşeş resīd
12 Huft zevķ-i lezzeteş küllī remīd⁷⁴³

Ḥaş ḥuşt: Mişlihü velehu **Ḳuddise Sırruhu**:

Bāz in süstī in nāmūs gūş
13 Ki fūrūd merd ez-yekī ḥaş ḥuşt-ı mūş⁷⁴⁴

[-n-] **Ḥanet**: Yıldırmaq ve qalıñ bōrk ma‘nāsına. **14** *Şıḥāḥ-ı ‘Acem* şāḥibi zamm-ı *ḥā* ile yildirmek ve ket ü kūp, ḥum ma‘nāsına naql eylemiş. **El-Ḥā’i’l-Meksüre**: **15** (0) **Ḥit**: Yıldırmaq ma‘nāsına. [-ş-] **Ḥişt**: Bī-hüner olan ve ḥarbe. **Esedī**:

Ze-ḥişt ü şel ü nāvek-i ser-keşān
16 Zīr-i çarḥ güftī şod aḥter-keşān⁷⁴⁵

Fāzıl-ı Muḥaḳḳıķ *Deķāyıķu’l-Ḥaķāyıķda* böyle taḥḳıķ **17** ü tedķıķ eylemişler ki ḥişt, ḥarbenüñ yalmanıdır. Ḥarbeye zūpīn dirler. Muğāyiretleri bu beytden zāhirdür. **18** **Beyt**:

Siper ber-giriftend zūpīn-verān
 Be-geştend bā-ḥiştā-yı girān⁷⁴⁶

Gāh olur ḥarbenüñ **19** kendüsine de itlāķ olur mecāzen niteki bu beytden vāķi‘ dūr. **Beyt**:

20 Be-bālā-yı serv ü be-nīrū-yı pīl
 B’āverd ḥişt efkend ber dü-mīl⁷⁴⁷

Ḥaķīķaten ḥişt demürüdür, niteki beyt-i sābıķdan **21** añlanmış idi bu beytden daḥı añlanur. **Beyt**:

Ber-āmed dıraḥşīden tiğ ü ḥişt
22 To güftī hevā ber-zemīn lāle kişt⁷⁴⁸

Ve kerpiç ki bişicek kiremūd olur, ḥişt-puḥte dirler ve gāh olur ki puḥte ile **23** şıfatlanmaz, sözin ḥişt lafzından kiremūd murād olunur, ‘Arabca lebin dirler kiremüde.

⁷⁴³ (Fare tıķırtısını duyduğunda ürktü ve şehvet arzsu tamamen kaçıp gitti.)

⁷⁴⁴ (Padişahın şehvet arzusunun bir fare tıķırtısıyla gevşeyip kaybolmasını...)

⁷⁴⁵ (Başkaldıranların oku onların çolaklığından ve yeteneksizliklerinden gökyüzünün altında yıldız falcılarının sözü gibi (saçma sapan) oldu.)

⁷⁴⁶ (Kalkanlarını ve mızraklarını ele alarak, büyük yeteneksizlikleriyle geçip gittiler.)

⁷⁴⁷ (Selvi boyundadır ve fil gücündedir, parmağıyla kısa kargıyı iki mil uzağa atar.)

⁷⁴⁸ (Mızrak ve kılıç demiri parlamaya başladı, görsen gökyüzü yeryüzüne lale ekmiş sanırdım.)

Şirāzī:

24 Şahn-ı hammām reşk-i Rıdvān-est
Gerçi bünyād-ı o-st ez-gec ü hişt⁷⁴⁹

Hāfız:

25 Be-mey ‘ imāret-i dil kon ki in cihān harāb
Be-dān ser-est ki ez-hāk-ı mā be-sāzed hişt⁷⁵⁰

[l-‘] **Hil’at:** İhsān 26 u teşrîf, kaftānī, ‘Arabîdür. Fārsîde de şāyi‘dür. [y-r-e-d-s] **Hire-dest:** Eli uz olmayup 27 işe güce yakışmayan kimesne çire-dest muķābilidür. **El-Hā’i’l-Mazmūme:** [c-s] **Hucest:** 28 Kutlu, mübārek ve huçeste ma‘nāsına ve ‘ilm-i müsikiden bir terkībün adıdır. **Necāfī:**

Şehnāz ider huçeste cemāline yasdānur
29 Şehnāz iken figānum anuñçün huçest olur

[-r-] **Hurt:** Balta ve nacaķ 30 kulağı ve igne yordusı. [r-d-d-s] **Hurd-dest:** El oyunu ve hîle ve yan kesici bu ma‘nāya hurde-desti 31 dağı dirler. [r-d-h-d-s] **Hurde-dest:** Ādemūñ bilegi ‘Arabca *rusnu*‘ ma‘nāsına ğayrı adları bendāb 041b/01 lafzında meşūrdur ve ek yiri ki hurde dağı dirler. [-m-] **Humt:** Küp, zir ma‘nāsına. 02 Sā’ir esāmisi humb lafzında zikr olınmışdır. [-n-] **Hunt:** Mişlihu. [v-r-p-rs] **Hür-perest:** 03 Güneyik çiçegi ve ‘aceb keler didükleri hırbā ma‘nāsına, ma‘nā-yı terkībisi güneş tapıcı dimekdür. 04 Mezkūrlar kurş-ı güneş ne cānibe seyr iderse anlar dağı ol cānibe teveccüh itdükleri için 05 hür-perest dirler. Ğayrı esāmisi āfitāb-perest lafzında mezkūrdur. [v-s] **Hüst:** 06 Sūht u dūht veznine *vāv*-ı resmîdür ve *elif*-i şābit ile h’āst ma‘nāsına. **Enverī:**

07 Şahbā mācerā-yı düşmen-i to
Ki keseş der-cihān ne-dāred dūst⁷⁵¹

Güfteem der-se çār beytek ü ān
08 Z’ān cihānhā ki hāṭırem-rā hūst⁷⁵²

Ğadr mī-kerd ber-cihān-ı kühen
09 Der-cihān güfte ki bāde-i nev-est⁷⁵³

[v-e-r-h-k-v-ş] **Hāre-gūşt:** Kaşşāblar yağrığı ve bağırsak ‘Arabca mi‘ā 10 vü mışrān

⁷⁴⁹ (Hamamın meydanı Rıdavan’ın gözyaşlarıyla harç olunarak kiremitlerle kuruldu.)

⁷⁵⁰ (Ey gönül imareti bu harap cihan içinde şaraba yönel, bil ki (o meyhanenin) yapısı bizim toprağımızdan yapılmıştır ve temeli bizim başımızdır.)

⁷⁵¹ (Senin düşmanınımın macerası kırmızı şaraptır, o kimse cihan içinde başka bir dost bulamaz.)

⁷⁵² (Ona üç dört beytini söylerim, ondan cihanlar benim hatırlarımı isterler.)

⁷⁵³ (Eski cihana böylece yazık oluyor, cihan içineki söz yeni yapılmış şaraptan gelir.)

ma' nāsına. [v-e-n-d-s] **H'ān-dest:** Süfre, künyeti Ebū Cāmi' ve Ebū Cā' ve Besātü'-r-Rahmedür. 11 **Hūn-gešt:** Kaşşāb yağrığı. **Hūn-gūšt:** Mişlihu. **Nev'-i Evvelehu Ed-Dāli'l-Meftūhā:** 12 [e-d-b-s] **Dād-best:** Alma virme. [e-r-d-v-s] **Dār-dūst:** İt üzümü didükleri. [e-ş] **Dāšt:**⁷⁵⁴ 13 Dāšten lafzından şīga-i māzīdür. Ni' meti dāş ma' nāsına da gelür diyü naql eylemiş. [r-e-n-ķ-t] 14 **Der-ān vaqt:** Ol vaqtde ve ol vaqt içinde dimekdür. [r-b-e-y-s] **Der-bāyist:** Gerekdür dimekdür. 15 [r-d-v-ħ] **Der-dūht:** Kov, çāv ve ğammazlık. [r-d-ğ-ş] **Dergāšt:** Sebze, hađrā ma' nāsına. 16 [r-v-e-y-s] **Der-vāyist:** 17 Gerek olmađ der-bāyist ma' nāsına *vāv* ile *bā* arasında tebdül ü tevāhi vardur. [-s-] **Dest:** 18 El, yed ma' nāsına ve şadr-ı meclis ve revnađ ü kudret ü ğalebe vü cānib, kenār ve taraf ve minder 19 ma' nālarına isti' māl olunur. **Selmān:**

- ' Ahd-i ķadīm-rā ki ber-ān pāy ber-zedi
 20 Ki bāz tāze mīskinī eknūn be-yār dest⁷⁵⁵
 Ey kerde zāğ ħāl-i to ber-lālezār cāy
 21 Ve'y berde bāğ-ı ħūsn-i to ez-nev-bahār dest⁷⁵⁶
 Der-cāy-ı āteşin-i men āvihte-st dil
 22 Çün nīsteş ber-ān dü-leb-i āb-dār dest⁷⁵⁷
 Dād tamām ħ'āst meh-ender-çehār dih
 Hūsnet ziyāde kerd ü be-berdeş şe çār dest⁷⁵⁸
 Ber-piçem ez-to çün kemeret nī ki hem kemer
 23 Āhir ne-der-miyān-ı to kerd-est üstüvār dest⁷⁵⁹

Beyt:

- Her ki engüşt-i to der-nabzeş resed n'āyed necāt
 24 Rāstī dest ez-heme berdī be-Ķānūn-ı Şifā⁷⁶⁰

[s-t-e-d-s] **Dest-ā-dest:** Nađd ma' nāsına ki nesih muķābilidür. 25 **Ebū Şekūr:**

Sited ü dād me-kon hergiz ü coz dest-ā-dest
 Ki besā dest-i ħilāf āred ü şöhet be-bord⁷⁶¹

[s-t-e-r-b-s] 26 **Destār-best:** Dūlbend şarıcı, *lifāf* ma' nāsına. [s-t-b-d-s] **Dest-be-dest:**

⁷⁵⁴ dāšten müstakbelde *şīn raya* kalb olunur dāred ü dārende dirler. 3. (45a/19)

⁷⁵⁵ (Eski anlaşmayı bozarak şimdi tekrar eli boş olanı getiriyorsun.)

⁷⁵⁶ (Senin çatık kaşlı gözlerin lalenin bahçesinde bir damla gibi. Ve senin güzellik bahçen, yeniden bahar eliyle yeniden can bulmuş.)

⁷⁵⁷ (Benim ateşli yerimde gönül asılıdır, onu sulayan iki dudak şimdi nerededir?)

⁷⁵⁸ (Adalet dört ay içinde olgunlaştı, senin güzelliğin üç dört elle arttı.)

⁷⁵⁹ (Senin belin gibi, eğrilmemiş bir çubuğum. Sonunda, senin ortasında, sabit bir destek sağladı.)

⁷⁶⁰ (Herkes ulaşan senin dokunuşundan kurtuluş gelmez, çünkü gerçek şifa kuralına göre, senin elin her şeyi yenmiş.)

⁷⁶¹ (Peşin para olmaksızın asla alışveriş yapma, çünkü veresiye arayı bozar, dostluğu bitirir.)

Naqd ma' nāsına ve el 27 ele ve elden ele dimekdür. [s-t-r-s] **Dest-rest:** *Şihāh-ı* 'Acem şāhibi minder ve 'anāşır-ı erba' a ma' nāsına 28 naql eylemiş. [s-t-b-e-f] **Dest-bāf:** Fırşat ma' nāsına. [-ş-] **Deşt:** *Şin-i* mu' ceme ile şusuz yir, şahrā-yı 29 bī-āb ma' nāsına, Fārsīde ve 'Arabīde müsta' mel lügatdür. *Şihāh-ı Cevherīde* bu vechile meştürdur 30 ed-deşti'ş-şahrā ve enşede ebū ' abīde li'l-' aşi **Şi'r:**

Ḳaddü ' alimete fārsü vü ḥamīrū

31

Vālā ' irāb bi'd-deşt eyküm nezlā

Ve ḳālū āhir:

Aḫzū tü men na' cāt sitt

Sūdū ni' āci keni' ācü'd-deşt

042a/01 Evhū Fārisi ev-ittifāḳ fi beyni'l-leḡayn intihā ve ḳabrler ve bāzīler ve maḳber, gūr ma' nāsına ve 02 süfr ü müşk ma' nāsına. [k-e] **Dekāt:** Bellüt ağacı ezdüğinde biten ḳav. [v-e] **Devāt:** 03 Divīt, *mihbere* ma' nāsına. [v-ḥ] **Devḥat:** Ḳuvvet. [v-y-s] **Devīst:** Ḳaraḫişārī it üzümüne 04 dirler dimiş. [y-v-s-s-p-s] **Dīv-süpüst:** *Şihāh-ı* 'Acem şāhibi buğday içinde olan ḳaramıḡa 05 dirler dimiş. [h-ş] **Deḫset:** Ḥayā vü ḳorḳudan utanmaḳ ve yādlik bī-gāne ma' nāsına 06 Ḳaraḫişārī, ve defne ağacı ki yimişine ḥubbü'l-gār dirler aña daḡı dirler dimiş. [h-m-ş] 07 **Dehemşet:** Defne ağacı ki zıkr olındı. **Ed-Dāli'l-Meksüre:** [r-ḥ] **Dıraḫt:** 08 Mevlānā Lāmi' ī *Şerḫ-i Dibāce-i Gülistānda* ve “*dıraḫtān-rā be-ḫil'at-ı nev-rūzī ḳabā-yı sebz-i 09 varaḳdur. Ber-kerde*” beyānında böyle dir ki dirāḫtān dirāḫtuñ cem'idür. Ḳā'ide budur ki 10 *hā* ile ve *eliffe* cem' olaydı, dirāḫthā dinilipdi. Ammā isti'āre ṭarīḳiyle şol ki levāzım-ı insānīdür. 11 *Ḥil'at* ü cāhe gibi dirāḫta işbātla insān mertebesine ilḫāḳ idüp *eliffe* ve *nūn* ile 12 cem' eyledi ve dirāḫt şol tāze vü yaş ve ağaca⁷⁶² dirler ki henüz kesilmemiş ola, kesildükden şoñra 13 çüp dirler.

Cāmī:

Dil nihādem ber-cefā çün dīdem ān ḳadd-i bülend

Ber-dıraḫt-ı ān bih ki bīned merd-i ' āḳil çüp-rā⁷⁶³

14 Ya' nī ' āḳil kişiyeye ol yigdir, kesilüp kendüye ṭoḳunacaḳ henüz 15 bitdügi yirde kesilmeden göre ve ' āḳıbetin mulāḫaza ide, niteki ben anuñ dirāḫt-ı ḳaddin 16 görüp cefā ağacınıñ ' āḳıbet ṭoḳınmasın muḳarrer ṭıtdum. Ammā ol ki Maḫmūd Pāşā rūḫu'llāhı 17 rūḫa bu beytinde **Beyt:**

⁷⁶² tāze yaş. 3. (45b/23), 16. (40a/29)

⁷⁶³ (Onun uzun boyunu gördüğümde cefasından dolayı ona gönül koydum, o ağaçta akıllı bir dalı gördüm.)

Lāle ḥaddüñden meger gül reng ü bü uğurladı

Kim dıraḥta şaruban gezdirdiler bāzārda

18 Dıraḥtı çüp yirinde isti' māl itmişdür. Hemān isti' āre tarīkiyle zıkr 19 olınan қазиyye üzerinedür. Ya' nī reng ü büy-ı maḥbūbıla muṭarrā vü hoş-büy tāze vü ter olmuş 20 lāleye muḳārin olmağıla çüp-ı ḥaḳīr kuvvet-i nāmıyye isti' dādun giyüp dıraḥt mertebesin 21 bulmuşdur. **Beyt:**

Ḥü berīy hem-çonān her-dem ze-leb

Ger be-morde cān dihed ne-būd 'aceb⁷⁶⁴

Hikāyet: 22 olunur ki Şāh Maṣūruñ üstadı, şāh oğlan iken eyva çubuğıyla te'dīb 23 itmişdi. Pādişāhlık seririne cülüs itdügi gibi üstādını oқudu ki 'itāb 24 ide, üstād firāsetile bilüp yeñi içine bir eyva gizleyüp ḳatına varduḳda 'itāb 25 ile ḥiṭāb itdükde eyvayı çıkarup öñinde ḳodı ve eyitdi ki “*in mīve-i 26 ān dıraḥt-est*” ihāmdur. Ya' nī bu edeb ve bu ma' ārif ol ağacuñ yimişidür. 27 Ve hem 'Acem dülgerleri örtü ağacınuñ arasına geçürdüklerine dıraḥt-bend dirler ve mecāz-ı 28 mürsel tarīkesi meşhūr u müte' ārif puldur. Fāzıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳiḳ eylemişler ki 29 ağaç ki henüz kesilmemiş ola, yaş olsun, ḳurumuş olsun, yimiş virür olsun, 30 virmez olsun, dıraḥt dirler. Dıraḥt; ağaç idügi bu beytden zāhirdür.

Beyt:

31

Üftād çü sāye-i dıraḥtī

Zulmet laḥtī vü nūr laḥtī⁷⁶⁵

Peleng vaşfında dinmişdür ve Mevlānā 042b/01 Sürürī yirinde olmaḳ gerek ki dıraḥt dinile eger yirinden munḳaṭı' ola çüp 02 dirler dimiş. [r-ḥ-t-s-ḥ] **Dıraḥt-ı saḥt:** Kird ağacı. [z-h-ḥ] **Dijhuḥt:** Ḳaraḥiṣārī 03 Ḳudūs-i şerīfe dirler dimiş ve Ḳudūs-i şerīfūñ esāmisi beş vechile daḥı rivāyet 04 olunur. Maḥallerinde istiṣhādı ile getirilmişdür. [-s-] **Dist:** Ḳarış, *şibr* ma' nāsına 05 ve serre. [v-y] **Divīt:** 'Arabca, mecerre dirler Türkide daḥı müsta' meldür. [y-g-b-ḥ] **Dik-puḥt:** 06 Çölmek aşı. [y-v-e-s-p-s] **Div-uspust:** Ḳara yonca, 'Arabca ḥandeḳük ve geyik yoncası ve buturaḳ 07 didükleri. [y-v-e-s-f-s] **Div-usfust:** Mişlihu. [y-v-s-p-s] **Div-süpüst:** Mişlihu. [y-v-s-f-s] **Div-süfüst:** 08 Mişlihu *bā* ile *fā* arasında tebādül ü tevāḥī vardur ve lisān-ı Fārsīde ba' zı kelimenüñ 09 evvel ve ortasında *elifūñ* hızfı şāyi' dūr. [y-v-d-s] **Div-dest:** İşi tiz işleyen kimesneye 10 dirler, tiz-kār ma' nāsına. **Ed-Dāli'l-Mazmūme:** [-ḥ-] **Duḥt:** Ḳız oğlan dūḥt lafzından 11 taḥfif

⁷⁶⁴ (Her soluk verişinde, ruhun dudaklarından uçuşur gibi olur. Eğer ona bir ölü can verirse, şaşılacak bir şey olmaz.)

⁷⁶⁵ (Onun karanlığı da aydınlığı bir bütünün parçası ağacın gölgesinin yere düşmesi gibi.)

olunmuşdur. ‘ Arabca ‘azrā ma‘nāsına ki cem‘i ‘azārā gelür ve fevt. **Hāfız:**

12 Ān telh-veş ki şūfi ümmü’l-ḥabā’işeş ḥāned
Eşhā lenā vü ahlī men ḳabletü’l-‘azārā⁷⁶⁶

[r-s-] **Dürüst:** Bütün sağ 13 ve sālīm olan nesne ve toğrı söz ve sikkelenmiş altun ve gümüş. **Bejt:**

14 Şehen-şāhī ki ger evvel be-nāmeş yāftī sikke
Nigeştī kim ‘ayyār-ı āḫir dūrüst mühr der-mīzān⁷⁶⁷

Diger:

15 Her ki dūrüstī ki dest mühr zened
Beste ber-kūşe-i sitām-ı to bād⁷⁶⁸

Ve tamām bir hemyān altun ve gümüře dađı meşelā 16 A‘cām kendü ile bir kīse altun vireydi diyecek yirde dūrüstī-zer yāḥūd hem-rāh 17 dāşt dirler. **Nizāmī:**

Mülk çün ber-nişān-ı kār be-nişest
Dūrüst çend-rā ber-kār be-şikest⁷⁶⁹

18 [r-ş] **Duruşt:** *Şīn*-i mu‘ceme uz degil nā-hem-vār ma‘nāsına ve ayrı ki ‘ Arabca ḥaşın ve ḥaşīb 19 dirler ve diḳız ma‘nāsına da isti‘māl olunur. Fāzıl-ı Muḥaḳḳıḳ böyle taḥḳıḳ eylemişler⁷⁷⁰ ki duruşt 20 ḳatı ma‘nāsınadır, niteki bu beytden zāhirdür. **Bejt:**

21 Çonīn-est resm-i cihān-ı duruşt
Gehī peşt ber-zīn gehī zīn be-peşt⁷⁷¹

Muḳābili nermdür. **Bejt:**

22 Duruştī vü nermī be-hem der-behişt
Çü reg-i zen ki cerrāḫ ü merhem-nih-est⁷⁷²

Baḫrū’l-Ġarā’ib şāḫibi dūrüştī iri ile tefsīr itmişdür. 23 İşābet itmemişdür. İri setürgüñ ma‘nāsıdır ki muḳābili ḥurddur. **Bejt:**

24 Nişest ez-berzīn çü kūh-ı büzürg
Ki bended ber-peşt-i pīl-i sütürg⁷⁷³

[v-h] **Düht:** Kız oğlan, bīkr ma‘nāsına 25 ve ḳuvvet. [v-s] **Düst:** İmāle ile lafz-ı Fārsīdür. Türkī dilde de isti‘mālī şāyi‘dür. Ol ma‘nādaki 26 Fārsīde müsta‘meldür. Muḳābili

⁷⁶⁶ (Sofī acımtırak köütüklerin anasını istedi [ve dedi ki] o bize bir güzeli öpmekten daha iştah açıcıdır.)

⁷⁶⁷ (İmparator önce onun adını sikkeye bastırırsa uygundur, çünkü sonunda değerini bulman uygun olur.)

⁷⁶⁸ (Her bir doğru senin elinle mühürlenmiştir, senin değerli köşende güzelliği eyeri bağlanmıştır.)

⁷⁶⁹ (İşlerin işaretleri mülk gibi yerine oturdu, doğruluğun birkaçını işlerken kırılabilir.)

⁷⁷⁰ itmişler ki. 3. (46b/05)

⁷⁷¹ (Sert dünyanın usulü böyledir; bazen arka eyerde, bazer eyer arkada.)

⁷⁷² (Cennette sertlik ve yumuşaklık birbiriyle iç içe, bir kadının damarı gibi hem cerrah hem de merhemdir.)

⁷⁷³ (Göğsü yamalı fillerin arkasına büyük bir dağın altındaki kemere oturdu.)

düşmendür. **Beyt:**

Me-ters ez-düşmenî ki o düst-ḥüy-est

27

Ḥazer ez-düşmenî ki o düst-rüy-est⁷⁷⁴

Beyt:

Düşürmek isterimiş bini düşmen

‘ İnāyet eyler ise düst düşmen

28 **Duvist:** *Vāvūñ* kesresiyle imālesiz ikidür dimekdür. İşneyn ma‘nāsına. **Kemāl-i Hucendī:**

29

Dil ze-zülf ü ḥāl-i ḥübān tîre vü āşüfte-est

Ḥāne-rā çün duvist bānū lā-cerem nā-refte-est⁷⁷⁵

30 [v-y-s] **Düyest:** İki yüz, mi‘etîn ma‘nāsına gelür dimişler. **Nev‘-i Evvelehu Er-Rā‘i‘l-Meftūha:** 31 [e-ḥ] **Rāḥat:** Diñlenmek, āsāyış ma‘nāsına, ‘Arabīdür, Fārsīde de şāyi‘dür. [e-s] **Rāst:** 043a/01 Ṭoğrı, emîn ma‘nāsına ve sağ yan el ve ayak ve sâ‘ir cevānibden müsta‘meldür ve ‘ilm-i müsikīde 02 bir maḳām adıdur. [e-s-ḥ] **Rāşūt:** Rāstıḳ taşı. [e-s-v-ḥ] **Rāsūht:** Mişlihu. [b-v] **Rebūt:** 03 Hüdhüd kuşı. **Ret:** Boş, tehī vü pāk ü yalıncaḳ, ‘üryān ma‘nāsına. Ḥalīmī ve Şems-i Faḥrī ğat 04 kâfiyesinde zamm-ı *rā* ile taşḥīḥ eylediler. [-ḥ-] **Raḥt:** Kumaş ve esbāb ve yük yap, bā-revīne 05 ma‘nāsına. **Şems-i Faḥrī:**

Be-zîr-i sāyebān-ı devlet-i o

Sa‘ ādet ser nihād u kibriyā raḥt⁷⁷⁶

[-s-] 06 **Rest:** Şaf ma‘nāsına. **Beyt:**

Hemîşe tā ki bāşed serv ü süsen

Be-bostān ber-keşide her yekī rest⁷⁷⁷

07 Ve şıra şıra olan bāzār dükkānlarına da dirler ve bāzāra daḥı dirler reste 08 daḥı lüğatdür ve resten lafzından şîġa-i māzīdür. Ba‘zı terkīblerde maşdar daḥı isti‘māl olunur. 09 [-f-] **Reft:** Reften lafzından şîġa-i māzīdür, ğitdi ma‘nāsına. **Beyt:**

Cihān çün reft dîġer yāft ne-tüvān

10

‘ İnān-ı zindegānī tāft ne-tüvān⁷⁷⁸

[-y-] **Reyb:** Dirlik, ḥayāt ma‘nāsına. 11 **Er-Rā‘i‘l-Meksüre:** [-s-] **Rist:** Risten lafzından

⁷⁷⁴ (Dost huylu düşmandan korkma! Dost görünen düşmandan sakın!)

⁷⁷⁵ (Güzellerin benlerinden ve saçlarından gönül kapkara ve darmadağımık olmuştur, şüphesiz iki evin sahibi ulaşmış değildir.)

⁷⁷⁶ (Senin devletinin gölgesinin altında, mutluluk baş koymuş ve büyüklük kumaşını dikilmiştir.)

⁷⁷⁷ (Selvi ağacı ve susam var olduğu sürece, her biri bahçede saf tutacak.)

⁷⁷⁸ (Dünya gidince artık ele girmesi mümkün değildir. Yaşam dizgininin geri döndürülmesi mümkün değildir.)

şîğa-i mâzîdür. Egirdi ma' nāsına. 12 [-ş-] **Rişt**: Kağşak yir ki eskiyüp yıkılmağa başlar.

Beyt:

Çün ne-bāşed binā'-i hāne dūrüst

13

Bī-gümānem ki zīr-i rişt āyed⁷⁷⁹

Ve her nesne ki eskiyüp hārāb olmağa başlıcağ rişt dirler. 14 Bizde dağı isti' māl olunur ve acı terre ki yirler. [y-ş] **Rişt**: Mişlihu. Kağşak yir, Qarahişārī 15 tağäyüz itdi ma' nāsına naql eylemiş. **Er-Rā'i'l-Mazmūme**: [r-t] **Rut**: Tehī, pāk ü ' üryān 16 fetḥ-i rā ile ret ma' nāsına. **Beyt:**

Tiğ ser-tā-be-ser z'ān şod

Ki niğīn ḥasūd-ı o şod ret

17 [-s-] **Rust**: *Şīn*-i mühmele ile risten lafzından şîğa-i mâzîdür, bitdi dimekdür, maşdar ma' nāsına 18 dağı gelür ve muḥkem, berk ma' nāsına ve qarār-gāh, Serendīb qurbında Dehv nām tağdur. Ḥazret-i 19 Ādemūñ 'aleyhi's-selām mübārek ayağı izleri var imiş ki her izi yetmiş ḥaṭve imiş. 20 **Esedī**:

Be Ḥūrşid ü dīn-i bütān nuḥust

Be-gūr u pey-i Ādemī büm u rust⁷⁸⁰

21

Be-ḥūn be-rānem k'to efseret

Borem z'ey Serāndīb bī-ten seret⁷⁸¹

Serendīb pādīşāhı Behūnuñ ḳasemidür. 22 Mizāc-ı şāh ḥaḳḳında ve hevnuñ tafşīli maḥallinde beyān olunupdur. [-ş-] **Rüşt**: *Şīn*-i mu' ceme ile 23 kağşak, reşt ma' nāsına. [-f-] **Rüft**: Reften lafzından şîğa-i mâzîdür, süpürdi. 24 [v-f] **Rüft**: Mişlihu. **Ḥusrev**:

Be-cānhā mī-üftād ez-çeşmeş āşüb

Müje mī-rüft dilhā be-cārüb⁷⁸²

25 Ḥurūf-ı ' illetden her ḳanḳısı evāsıṭ u evāḥir kelimedede vāḳi' olsalar, lisān-ı Fārsīde ḥızfı cā'izdür. 26 **Rüz-ı Bāz-ḥāst**: Ḳıyāmet günü. **Ḥāfız**:

Tersem ki şurfa ne-berd rüz-ı bāz-ḥāst

Nān-ı ḥelāl-i şeyḥ z'āb-ı ḥarām-ı mā⁷⁸³

27 Nev'-i Evvelehu Ez-Zā'i'l-Meftūḥa 28 [e-d-ḥ-v-s-t] **Zād-ḥüst**: Ol ki yaşlu ola, ammā boyı uzamaya ' Arabca ḳaşī' dirler vāv-ı resmīdür. 29 Şüst ü müst ḳāfiyesinde

⁷⁷⁹ (Eğer evin temeli doğru olmazsa kuşkusuz inşaatı yerle bir olur.)

⁷⁸⁰ (Güneşe, ilk putların dinine, insanın izi ve mezarına ve dünyaya andolsun ki...)

⁷⁸¹ (Benim bacağımkı kanla senin kılıcının sapındaki kan benim, seninle kılıçsız bir bedenim olmadan başsız kalırım.)

⁷⁸² (Gözü canlarda fitne kopardı. Kirpik, gönülleri süpürgeyle süpürdü.)

⁷⁸³ (Korkarım ki kıyamet günü geldiğinde şeyhin helal ekmeği bizim şarapımızdan farklı değildir.)

müsta^c meldür. Müze-gerz dağı dirler. [e-s] **Zāst:** Bir vilāyet 30 adıdır. [e-n-s-v] **Z'ān-sūt:** Ol tarafda saña demek olur *z'ān-sū to-rā* lafzından muhaffefdür. 31 [b-r-d-s] **Zeberdest:** Gürbüz, zür-mend ma^c nāsına. **Jet:** *Zā*²-i ^cAcemiyile tehī ve ^cüryān, ret ma^c nāsına. **043b/01** [r-e-d-e-ş] **Zerādāşt:** Hazret-i İbrāhīm ^c*aleyhi's-selām* milletinden bir ulu imāmuñ adıdır. **02** Bu lügat birkaç vech üzere mervidür. Gāh olur ki şif'lerde bir maqāmda gelür ki **03** seng-püşt veznin iktizā ider. Ba^c zılar taz^c if-i *rā*²-i meksüre ile zerr-düş **04** okurlar ve yazarlar ve ba^c zılar *dā*dan sonra bir *hā*²-i mazmūme ziyād iderler zerd-hüş **05** dirler ve yazarlar. *Mi'yār-ı Cemālīde* bu vechile de lügatdür diyü naql olındı. Sā'irleri dağı **06** mahallerinde istişhādları ile irād olınmışdur. **Zerādüş:** Mişlihü ve muğlaruñ imāmlarına dirler **07** ve muṭlaqā āteş-perest ma^c nāsına da gelür. **Laṭifi:**

Behl-i āyīn-i Berzīn ü Zerādüş

08

Be-şeri^c -i Ahmed-i Muhtar dih püş⁷⁸⁴

[r-b-f] **Zer-beft:** Altun ile doğunmuş kumaş zer-bäfte lafzından **09** muhaffefdür. Gāh olur zarūret-i vezn için taz^c if-i *rā* ile isti^c māl olunur. **Esedī:**

10

Hazān bed şode z'ebur ez-bād-ı tefet

Ser-i kūh-şāre zemīn zer-beft⁷⁸⁵

[r-d-e-ş] **Zerdāst:** 11 Zerādüş ma^c nāsına. [r-d-ş] **Zerdüş:** Mişlihu. *Rā* huñ teşdidī ve taḥfifi cā'izdür ve bir **12** meşhūr ḥakīmūñ dağı adıdır ki Gebr dīnindeki āteş-perestlerdür. Peygāmlük da^c vā idüp **13** Zende vāstā nām bir kitāb te'lif itmişdür ve kuşlara kılavuz olup önince uçan **14** kuşa dirler. [r-d-k-v-ş] **Zerd-güş:** Münāfik ma^c nāsına. [r-d-h-ş] **Zerd-huş:** Mişlihu. **Daḳīki:**

15

Te'vīl kerd mübed ez-mezheb-i nefuşā

K'ez zerd-huş güft-est üstād-ı pīş-i dānā⁷⁸⁶

[-f-] **Jeft:** 16 *Zā*²-i ^cAcemiyile yoğun ve yumrı ve aşulsız ve günbed ma^c nāsına ki ḥaddinden büyük ola. Taşlak **17** dağı dirler. Fāzıl-ı Muḥaḳḳīk böyle taḥḳīk eylemişler ki *zā*²-i mu^c cemenūñ fetḥasıyla jeft, cüşşe **18** büyüklükdür ki lisān-ı ^cArabīde oña zaḥāmet dirler. Niteki bu beytde vāki^c dür. **Beyt:**

19

Be-rev be-zīr-i kābeş çü esb-i tāzī cüst

Me-bāş der-reh-i ḥükmeş çü gāv-ı kāhil jeft⁷⁸⁷

⁷⁸⁴ (Berzīn ve Zerdüş ayinini bırak! Ahmed-i Muhtar'ın şeriatına sırtını daya!)

⁷⁸⁵ (Sonbaharın hararetili rüzgârının etkisiyle kaşları köpkötü oldu, şahın dağının başından yere düşüp zerre zerre oldu.)

⁷⁸⁶ (Zerdüşlerin dīn adamı, Nefuşa mezhebinden bir yorum çıkardı, münāfik bilge insanların üstadının önünde söz söyledi.)

Ve bu vaşfla **20** ve ahdî tavşif itdüklerinleyin müte^çaddidi de tavşif iderler. Meşelâ leşker-i jüft dirler. **Beyt:**

21 Murğ-i Bâbil dü se seng efkend
Leşker-i jeft-i Habeş-râ be-şikend⁷⁸⁸

Jüft ile büzürgüñ farkı budur ki **22** jüft maḥsûsa maḥşûşdur. Büzürgde ol iḥtişâş yokdur, şānî ölüye büzürg dirler **23** jüft dimezler, Ni^çmetî ṭuluñ ma^çnāsına naql eylemiş, ^çArabîde şud^ç ü ğaddâr ma^çnāsına. [n-d-c-f] **24 Zend-cüft:** Bülbül envā^çindandur.

Esedî:

Gül zer demâl ü cihân zünd-cüft
Girifte ber-bîd-i büyâ nühüft⁷⁸⁹

25 [n-d-v-s] **Zendüst:** Ḥazret-i İbrâhîm ^çaleyhi^çs-selâma inen şuhuf ve ba^çzılar **26** tefsîridür dirler ve ^çavrat sevice demek olur ve bülbül ki hezâr-destân ve ^çArabîde ^çandelîb **27** dirler. Şuhuf u tefsîr ma^çnāsına olanuñ sâ^çir esâmîsi âstâ lafzında meşûrdur. **28 Ez-Zâ^çi'l-Meksûre:** [-ş-] **Zişt:** Çirkin, qabîḥ ma^çnāsına. [-f-] **Zift:** Qara saķız Türkîde daḥı müsta^çmeldür. **29** [y-n] **Zînet:** Bezek, ^çArabîdür, Fârsîde daḥı şāyi^çdür. [y-r-d-s] **Zîr-dest:** Ra^çıyyet alçaķ **30** ḥâllü kimesne. **Ez-Zâ^çi'l-Mazmûme:** [-s-] **Züst:** Ni^çmetî tünd ü rüşen ma^çnāsına naql eylemiş. **31** [-f-] **Jüft:** Zâ^çi ^çAcemîde bed-ḥû vü baḥîl, mümsik ma^çnāsına muqâbili civân-merddür. **Esedî:**

044a/01 Bâ-o çî-güne geşt zemân jüft bâ-cevâd
Bâ-o çî-güne reft felek nerm bâ-dürüş⁷⁹⁰

02 Nev^ç-i Evvelehu Es-Sîni^çi'l-Meftûḥa **03** [-p-] **Sepet:** Seped didükleri ki Türkîde daḥı müsta^çmeldür. [b-l] **Seblet:** Bıyık, şārib ma^çnāsına. **04**

Beyt:

Şem^ç-i fazlî ki İzed efrüzed
Her ki püf kerd sebleteş süzed⁷⁹¹

[-ḥ-] **Saḥt:** Qatı, Fâzıl-ı **05** Muḥaḥķik böyle taḥķîķ eylemişler ki saḥt muḥkemdür, muqâbili süstdür ki ma^çnāsı geñşekdür. **06** Saḥtuñ ma^çnāsı Türkîde berkdür, berk yüzlü diyecek yirde ^çAcem saḥt-rû dir, berklige **07** qatılıķ lâzım olduğından ötüri mecâzen qatı da saḥt dirler, qatı geñşek diyecek yirde **08** saḥt süst dirler. **Beyt:**

Men ^çahd-i to saḥt süst mî-dānistem

⁷⁸⁷ (Git Arap atı gibi onun üzengisi altında sıçra! Onun hükmü yolunda tembel sığır gibi ağır davranma.)

⁷⁸⁸ (Ebabil kuşu ağzından iki üç taş attı ve Habeş'in büyük ordusunu kırıp geçirdi.)

⁷⁸⁹ (Altın gül dünya bülbülünün elinde can bulmuş, kavak ağacının üzerindeki kokuyu almış.)

⁷⁹⁰ (Onunla cimrinin dili nasıl da cömertleşti! Onunla acımasız felek nasıl da yumuşadı.)

⁷⁹¹ (Tanrı'nın aydınlığına erişen bir şamdan, kim ona kötülük yaparsa, ipliğini yakar.)

Be-şikesten ān dürüst mī-dānistem⁷⁹²

09 **Qatılığa saht dirler. Beyt:**

Ze-dest-i çarḥ bes sahtī keşide

Ze-‘ālem germī vü serdī çeşide⁷⁹³

10 **Zıkr** olan saht aşlīnūñ ma‘nālarıdır. Saht, sāht lafzından muhaffef 11 olıcaḥ sāhten lafzından māzīdūr. Niteki bu beytde vāki‘dür. **Beyt:**

Ān ki haṭṭ āferīd ü ruzī saht

12

Yā fazīlet-i hemī dihed yā baht⁷⁹⁴

Ma‘nāsı düzdür, *elif* hızf olunmuşdur. Lisān-ı 13 Fārsīde ḥurūf-ı ‘illetūñ hızfı cā’izdür. *Ḥuşuşā* vasaṭ-ı kelimedede olan *elifūñ* hızfı şāyi‘dür. 14 *Bahrū’l-Ġarā’ib* şāhibi dürüşti iri ile sahtı katı ile tefsīr itmişdür iri sütürgūñ 15 ma‘nāsıdır ki muḳābili ḥurddur. **Qatı** dürüştüñ ma‘nāsıdır, sahtūñ anda isti‘mālī mecāzendūr. [r-d-s] 16 **Ser-i dest:** Bilek, ‘Arabīde rūsnu‘ ma‘nāsına ḡayrı adları bend-küşāt lafzında mestūrdur. [r-r-e-s] **Ser-rāst:** Toḡrı, ḳaṭ‘ olunmuş ḳalem. [r-g-d-ş] **Ser-güdeşt:** Baştan geḳen aḥvāl. [r-n-b-ş] 17 **Ser-nübişt:** Başa yazılan ya‘nī taḳdīru’llāh ki lā-maḥāle zuḥūr bulur. [r-n-v-ş] **Ser-nüvişt:** 18 Mişlihu. [r-v-ḳ] **Ser-vaḳt:** Ḥalvet-ḥāne ve ḳişinūñ kendü yatacaḳ ḥücesi. [-f-] **Seft:** Muḥkem 19 ve sık nesne ki muḳābili seyrekdür ve omuz, kāhil ma‘nāsına ve dām üsti, omuz ma‘nāsına. Ḥālīmī 20 zamm-ı *şinle* naḳl idüp bu beyti irād eylemiş. **Beyt:**

Yekī-rā bürehne ser ü pāy süft

21

Ne-ārām-ı cüft u ne cāy-ı nühüft⁷⁹⁵

[ḳ-r-l-e] **Seḳarlāt:** İskerlet dimekdür. [ḳ-l-l-e] **Seḳallāt:** Mişlihü. [-l-] **Selt:** 22 Ayak avāzı, *Cāmi‘ü’l-Fürs* şāhibi ve ayak taşı ve yulāf ma‘nāsına da naḳl eyledi. [n-g-p-ş] 23 **Seng-püşt:** Ḳaplubāḡa, ‘Arabīde sulḥfāt ma‘nāsına. [v-ḡ-e] **Sevgāt:** Ḥ‘ārezm lisānında 24 armaḡan, hediyye ma‘nāsına. **Sevḳāt:** Mişlihü. **Es-Sīni’l-Meksüre:** [r-ḡ-ş] **Sir-ḥaşt:** 25 Sīr-ḥaşt didükleri dārū ḡalaṭ-ı ‘āmmē ḳabīlindendür. Herāt vilāyetinde sūḳūt ağacı üzerine 26 yaḡar, ṭıbbīler⁷⁹⁶ ısıtılmalu kimesnelere arpa unıyla yoḡurup virürler, hem ḡıdā ve hem dārū⁷⁹⁷ 27 olur, ḡāyet de menfa‘atlü dārūdur. [r-ş] **Sirişt:** Ṭabī‘at ü ḥū ve mizāc u yoḡuruş ve ‘anāşır-ı 28 erba‘a ve siriştēn lafzından şīḡa-i māzīdūr. [h-e-n-g-ş] **Se-**

⁷⁹² (Ben senin sözünün pek gevşek olduğunu bilirim. Onun bozulacağını iyi bilirim.)

⁷⁹³ (Doğrusu dünyadan sıcaklık ve soğukluk tadarak feleḡin elinden çok zorluk geçmiş.)

⁷⁹⁴ (O yazıyı yaratıp sıkıntılı bir kader verdi, o yazıda ya fazilet vardır ya da bir şans.)

⁷⁹⁵ (Birinin ayakları ve başı sert ve çıplak, ne rahat ne de gizli bir yer vardır.)

⁷⁹⁶ ṭabībler. 3. (48a/21)

⁷⁹⁷ hem ḡıdā ve hem deva. 3. (48a/22)

engüşt: Yaba ki ekinciler 29 âletlerindendir. Sâ'ir esâmîsi penced-güşt lafzında meşûrdur. **Es-Sîni'l-Mazmûme: 30** [p-s] **Süpüst:** Yonca sâ'ir esâmîsi üspüst lafzında meşûrdur. [-r-] **Sürt:** Egîr didükleri 31 ot ki yürek ağrısına nâfi' dūr ve ekin biçildükden soñra arpa ve buğdaydan tarlada **044b/01** bâkî kalan ekin bāldurına dirler. [-s-] **Süst:** Geñsek, 'Arabîde fâtır u vāhin **02** dirler ve za'if u *mirhā* ma'nāsına. [-f-] **Süft:** Āmüz, kāhil ma'nāsına. **Esedi:**

03

Key t̄ac-dār āferīn kerd ü güft

Ki rūz īn-çonīn bāyed ü yāl ü süft⁷⁹⁸

Ve şabağ **04** ammā Mevlānā Ḥalīmī bu ma'nāya nüft ü tüft k̄āfiyesinde feth-i *sīnle* taşhīh eylemiş **05** **öbüri**, sūfār ma'nāsına ve süften lafzından şīga-i māzīdür. Müstaḳbelātında *fā* **06** yerine *nūn* ve *bā* getirürler. Sünbed ü sünbende dirler. [-l-] **Sült:** Yulaf didükleri ki çüb **07** cinsindendir ve k̄absız arpa ve buğday. [v-m-n-e] **Somnāt:** Bir meşhūr büt adıdır ki **08** Hind u Sind t̄ā'ifesi mezkūr şaneme taparlardı. Sultān Maḥmūd-ı Gaznevī varup feth **09** idüp lā-yu' de ve lā-yuḥşā, māl u cevāhir ü nefāyis buldı. Ḥudādan ğayrı bilmez.⁷⁹⁹ **10 Nev'-i Evvelehu Eş-Şini'l-Meftūha: 11** [e-ḥ-ş]

⁷⁹⁸ (Görkenli padişah övgüde bulunup "Güç, boy pos ve omuz böyle olsa gerektir!" dedi.)

⁷⁹⁹ **Somnāt:** Bir ma'rūf u meşhūr büt adıdır ki cemī' Hind u Sind ol şaneme ḥşā, fā' il-i muḥtār i' t̄ikād idüp taparlardı ve ol zāl ü muzillerūn i' t̄ikādları ol şanem isterse öldürür isterse **dirgürür** isterse cemī' 'alile şīḥat virür dirlerdi. Ğāyet güm-rāhlıklarına sebebüñ biri bu idi ki ol deyr ğāyetde ḳadīm olmağın ibtidā' t̄arīḥ-i bināsını şīḥatle kimesne bilmezdi. Abā vü ecdādları böyle naḳl iderlerdi. Dalāletlerine bir sebep daḫı bu idi ki envā' emrāz-ı müzmineye mübtelālar eṭrāf ü eknāf-ı bilāddan rāḫleler ve nezrlere ile varurlardı yā ṭayyib-i hevā-yı muvāfaḳatdan yā keşret-i ḫareket-i bereketinden ve ḫakīm-i muṭlaḳ *cellū celālehu* ve 'amm-ı nevāle şifā-ḫāne-i lutfundan ekşeriyā şīḥat 'ināyet itdikden ol güm-rāhlar o şanemden i' t̄ikād idüp fitne vü fesādları izdiyād bulurdi. İttifāken yolda olsalar ve yāḫūd şifāya müşādife olmasalar ol güm-rāhlar günāhına ḫaml idüp olanlar için i' t̄ikād-ı tamile gelmedi, helāk oldu ve şīḥat bulmayanlara ictihādda noḳşānuñ vardur. Seni ḳabūl itmedi dirlerdi ve bir iki yıllık mesāfe-i bā' ideden her cevānibden küllī māl ü menāl ü ṭaraf-ı tebrikātla ḫüccete gelürlerdi. Bilād-ı Hind ü Sindde mütefarıḳ aşḫāb-ı edyānuñ pādīşāhlarından ve ekābir ü a' yānından ḫattā ğāyet tuḡyānından ehl-i sevḳi ve 'acā'izi iplik egirüp ve ol miḳdārī bey' idüp ve kendüler gelemediklerine ḳillet-i kifāyetden izḫār-ı 'özü ü 'aciz idüp āyende ve revendeler ile ḳādir oldıkları şey'-i ḳalīli teḳarrüb ḳasd idüp gönderirler idi. Dirler ki evḳātī eṭrāfında on biñ köyden ziyāde idi ve ḫazā'ini eṣnāf-ı emvāl ile māl-ā-māl idi ve mezkūr deyrde ol şaneme biñ brahma ḫizmet iderdi ve beş yüz cemīle 'avrat deyrūñ ḳapusunda leyl ü nehār durup ḡmā ile raḳs idüp gelen giden zevvāre şaneme taḳarrüb ḳasd idüp kendülerin bezl iderlerdi eger ba'zılarına za'f gelüp yārenūñ rüyı müteḡayyir olsa taḡyir idüp yirine ğayrısın getürürlerdi ve ḫüccete gelenlerūñ başlarını tırāş için üç yüz ser-tırāş ta'yin olınmışdı ve mezkūrularūñ şanem evḳafından ve zayfe-i mu' ayyeneleri var idi. Ziyārete gelenleri külliyen ziyāfet iderlerdi. Müslümānlar ile mezkūr şanem olan ḳal'a iki aylık yol idi varılması ğāyet şa'b idi. Evvelā şusuz beyābān idi ve ba'zı yiri kum idi ki ādem ü ḫayvān yürise dizine deḡin batardı ve bunuñ birle iniş ve yokuşları daḫı olmağın İslām pādīşāhlarından birisi varmağa ḳādir olmayup Ḥasretü'l-Mülūk olmuşdı ve mezkūr deyrin erkāmı müşeyyid ğāyetde ḫışn-ı ḫasīni var idi ve içince vāfir ḫarbī 'askeri daḫı olup āhir ğāyet çok Sultān Maḥmūd Ğāziye rehber olup cemī' 'asākirinden otuz yüz biñ miḳdārī gūzide vü cerīde 'asker intihāb idüp ve bunlara ḫadden ziyāde emvāl şarf idüp mezkūr ḳal' aya varup 'azīm ceng ü cidāl ve ḫarb ü ḳitāl vāḳi' olup sene-i ḫicretūñ dört yüz on dördünde feth itdi ve mezkūr şanemi bir deyr-i 'azīimde ki şaḳf u cidārī altun ve lācūverd ile müzeyyen idi ve ferī tamām altundan idi ve envā' cevāhir ile murāşşā' vü muşanna' bir altun taḫt üzerine oturup ve taḫtuñ cevānibinde altundan eṣnāf-ı cevāhir ile müzeyyen bī-nihāye şanemler var idi ki taḫtı tamām iḫāta itmişler idi ve zu' m-ı fāsıdlarınca anları melā'ikedür dirler idi. Sultān Maḥmūd cemī' bütleri yıḳup yaḳup

Şāhişt: Azık, zād ma' nāsına. [e-s] **Şāst:** Toy kuşu, 'Arabīde ḥubārī 12 ve şevāz ma' nāsına. [e-n-e-d-s] **Şāne-dest:** Demür tarağ ki anuñla yūñ ve kettān tārarlar. 13 [b-b-r-e] **Şeb-i Berāt:** Şa' bān ayınuñ on beşinci gicesi. [b-s] **Şebest:** *Şihāh-ı 'Acem* 14 şāhibi atmak için ok gözin tutmak şebist ma' nāsına nakl eylemiş. [b-ş] **Şebişt:** 15 İki *şin-i mu' ceme* vü *bā* ile ki *şānī* ḥurūf-ı teheccīdür. Girān-cān ve kīnlü olan ve gice görmez 16 kimesne, 'Arabīde a' şī ma' nāsına ki rūḥ bāşırası ḡalīz olmağdandır yāḥūd gözinüñ 17 cemī' a' zāsı raṭb olup beyzası ḡalīz olmağdandır ve *yā* ile de mervīdür 18 ki āḥir ḥurūf-ı teheccīdür. [-ḥ-] **Şaht:** Altun tevali. [-s-] **Şest:** Balık ağı ve olta, 'Arab 19 şinnāret dir, bundandır ki dām kırup avlamağın maḥbūblar zūlfün aña teşbīh iderler 20 ve niştere dirler ve yay kirişin tutduğda baş barmağa da şest dirler ve 'adedden 21 altmış sittün ma' nāsına. **Ebū Manşūr:**

- Be-^c ahd-i devlet-i o düzd ü zālim
 Besān mahīend üftāde der-şest⁸⁰⁰
 22 Çü faşşādān reg-i cān-ı ḥuşūdeş
 Felek be-güşād ez-ān zehr ez-ḥūn-ı o şest⁸⁰¹
 23 Be-dūzed der-zamān ber-āsmān tīr
 Be-kemter tīr kū be-güşāyed ez-şest⁸⁰²
 Hisāb-ı 'ömr-i Ḥusrev bād çendān
 24 Ki āyed ez-küsūreş şest-der-şest⁸⁰³

[-ş-] **Şaş:** Mişlihu. [-f-] **Şeft:** Çirkīn koḥu. [m-ğ] 25 **Şemğat:** Mişlihu ve yaramaz ḥūy. [h-t-v] **Şehtūt:** Kāra tūt ve iri tūt ma' nāsına. [h-l-e] **Şehlāt:** 26 Mumlu bal. [y-ş] **Şeyişt:** Ağır cānlu ve kīnever olan bu ma' nāya *bā* ile de mervīdür. 27 *Sānī* ḥurūf-ı teheccīdür. **Eş-Şini'l-Meksüre:** [-b-] **Şipit:** *Bā*² i 'Acemīyle turağ 28 otı, 'Arabīde rāziyānc ma' nāsına ve *yā* ile ki āḥir-i ḥurūf-ı teheccīdür, mervīdür. [p-s] **Şipist:** 29 *Bā*² i 'Acemī ve *şin-i* mūhmele ile kerīh ve murdār ḳorḳunç nesne ki göricek ṭabī' at andan 30 nefret ide, murdār ma' nāsına ḡayrı adları zīşt lafzında mezkūrdur. [p-ş] 31 **Şipişt:** *Şin-i* mu' ceme ile mişlihu. [f-t] **Şifüt:** Gül ve Ehremen. [k-s] **Şikest:** Şınıklı ma' nāsına **045a/01** ve şikesten lafzından şīḡa-i māzīdür ve ba' zı terākībde maşdar maḳāmında

ol ḳadar māl ü menāl buldı ki miḳdārı ḥisābını Allāhdan ḡayrı kimesne bilmezdi ve dirler ki Somnātuñ bir ḳulağında otuzdan ziyāde altundan ḥalka var idi. Sulṭān Maḥmūd sebebinden su'āl itdikde cevānibde abā vü ecdādımızdan şöyle istimā' olunur ki biñ yıl 'ibādet olındıḳda ḳulağına bir ḥalka tārarlar her biñ yıla bir ḥalka işāredür didiler. Allāhu a' lem.

⁸⁰⁰ (Onun devleti zamanında hırsız ve zalim, oltaya akılmış balık gibidirler.)

⁸⁰¹ (Felek onun düşmanının can damarını zehirli neşterlerle hacamatçılar gibi yarar.)

⁸⁰² (Zihiriyle fırlattığı en basit ok bile gökyüzünü anında deler geçer.)

⁸⁰³ (Padişahın ömründeki günlerin sayısı, küsüründe altmışların iç içe girdiği kadar uzun olsun!)

isti' māl **02** olunur. Tevāned şikest ve bāyed şikest gibi ve ism-i mef' ul ma' nāsına dağı gelür. Şikeste **03** ma' nāsına. **Hāfız:**

Yārem çü kadeğ be-dest gired

Bāzār-ı bütān şikest gired⁸⁰⁴

Ve gāh olur **04** mikest lafzını aña tābi' kılup itbā' ü mezā vechi tarīķesince şikest ü mikest dirler. **Rūdekī:**

05 Ey ez-ān çün çerāđ pişānī

Ve'y ez-ān zülfek şikest ü mikest⁸⁰⁵

[k-f] **Şikeft: 06** *Kāf*-ı 'Acemiyile ism-i maşdardur ve şüküften lafzından şīga-i māzīdür ve ba' zı terkīblerde **07** maşdar maķāmında dağı isti' māl olunur. Bāyed şikift gibi girift kāfiyesinde müsta' meldür. **08 Şems-i Fahrī:**

Ey tā b' Ādem ez-peder ān şāh ü mülk-dār

Şāhī vü mülk-dārī ne-būd ze-to şikeft⁸⁰⁶

09 Esedī:

Dojem pehlivān bād nī pür-şikift

Tehī reft ez-āncā vü rehber girift⁸⁰⁷

[l-m-d-r-đ] **Şilm-i dıraht: 10** Ağaç püsi, zamđ ma' nāsına. [-y-] **Şit:** Mişlihu ve rāziyāne. **Laţifi:**

Be-nāz u ni' met ez-dāl ü 'afārīt

11 Ne-mī bīned efāzıl-ı mā-st bā-şit⁸⁰⁸

Ve 'ağlı gitmiş ve ser-geşte. Mevlānā Ħalīmī bu ma' nāya āđirini **12** *bā* ile nađl eyledi ki şānī Ħurūf-ı teheccīdür. [y-r-b-đ] **Şir-buht:** Şirlugān yağı didükleri ki simsimden **13** çıkar, 'Arabīde sirec ma' nāsına 'amme-i ehl-i Fürs şir-baht dirler. [y-r-đ-ş] **Şir-ıht:** **14** Ođlan aşı didükleri dārū ve kınduz-ĥāye didükleri cend-i bādester ma' nāsına, *Şihāđ-ı 'Acem* **15** şāhibi kıadın duzluğına dirler dīmiş. *Cāmi' ü'l-Fürs* şāhibi, ve acı bal ve südlü piriñç ve südlügen **16** ma' nāsına da nađl eylemiş. [y-r-m-s] **Şir-mest:** Toğlı ki ĥāyet de semiz ola ve kükremiş arslan. **17 Eş-Şinü'l-Mazmūme:** [p-s] **Şüpest:** Kıorkunç ve kerihü'l-kākser *sīn* ile püst ma' nāsına **18** ve taĥayyül büti *bā* 'i 'Acemiyile ve *bādan* soñra *sīn*-i mūhmele ile. [p-ş] **Şüpist:** *Bā* 'i 'Acemiyile ba' dehu *şīn*-i mu' cemeyle **19**

⁸⁰⁴ (Dostum kadehi eline aldđđında, putlar pazarı kırılır.)

⁸⁰⁵ (Ey alnı mum gibi parlayan, ve ah senin o dağımkı ve kıvrımlı saçların...)

⁸⁰⁶ (Ey padişah! Ādem gibi baba olan, hükümdarlık ve saltanat senin açılışında değildir.)

⁸⁰⁷ (Bolca yol kesmesinden dolayı hırsız bir kahraman olup kııkıverdi, yol kesici olarak bu yerden eli boş gitti.)

⁸⁰⁸ (Olgun kimseler, rezil ve şeytanların nimetini durak otlu yoğurt dahi saymaz.)

mişlihu. *Şihāh* şāhibi bi'z-zamm u bi'l-mu'cemeteyn ve *bā'ü'l-Fārsī* gice ve katı ma'nāsına naql eylemiş. [-s-] **20 Şüst:** *Sīn*-i mühmele ile çirkīn, kabīh ma'nāsına ve şüsten lafzından şīga-i māzīdūr yudı ma'nāsına. **21 [-ş-] Şüşt:** *Şīn*-i mu'ceme ile mişlihu, çirkīn, kabīh ma'nāsına. Sā'ir esāmisi zişt lafzında meşūrdur. **22 [-f-] Şüft:** Murdār koğu, şeft ma'nāsına. [k-f] **Şüküft:** İsm-i maşdar ve şīga-i māzīdūr, şüküften **23** lafzından *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi ve heybet ma'nāsına da naql eyledi. Hālīmī kesr-i *şīnle* taşhīh idüp **24** ve *kāfūñ* zammesiyile açılmağ, tefattuğ ma'nāsına naql eylemiş. Müstağbelâtında *vāv* ziyāde idüp şüküfed **25** ü şüküfende dirler. [v-e] **Şüvāt:** Toy kuşu, habārī ma'nāsına. Sā'ir esāmisi şāst lafzında **26** meşūrdur. **Şühenfernīt:** Tüf ü üf dimek ve yüze tükürmek ve qarış virmek ve bīzār **27** olmağ. **Nev'-i Evvelehu Eş-şādi'l-Meftūha:** [n-'] **Şan'at:** Pişe vü iyü iş. **Eş-şādi'l-Meksüre:** **28 [-y-] Şit:** Āvāz ü çāv. **Eş-Şādi'l-Mazmūme:** [h-b] **Şohbet:** Yārī vü cemā'at. [v-r] **29 Şüret:** Fārsīde peyker ma'nāsınadır, Türkīde dağı şāyi' dūr. **Nev'-i Evvelehu Et-Ṭā'i'l-Meftūha:** [*] **30 Ṭāk bā-cüft:** Tek mi cüft mi oyunu. [e-m-e] **Tāmāt:** Kavā'id ü rūsüm. [-ş-] **Ṭaşt:** Legen Fārsīsi **31** teştdür. **Nev'-i Evvelehu El-'Ayni'l-Meftūha:** [v-r] **'Avret:** Lisān-ı 'Arabīde a'zadan **045b/01** setri vācib olan yirlere dirler. Meşelā ricālūñ göbегinden dizi altına varınca **02** nisānuñ yüzünden ve ayağı altından gayrısı ve qarını er gibidür. İllā arkası ve qarını 'avretdür. **03** Fārsīde ve Türkīde 'avrat diseler hātūn kişi murād olunur. **El-'Ayni'l-Meksüre:** **04 [ş-r] 'İşret:** Hoş dirlik. **Nev'-i Evvelehu El-Ġayni'l-Meftūha:** [e-r] **Ġāret:** **05** Yağma. **Ġat:** Ebleh ve yeynicek kimesne ki Türkīde şalağa dirler veqarsız ma'nāsına. [-r-] **Ġaret:** Feth-i **06 rā** ile ehl-i Şīrāz lüğatidür. Harf-i şartdur, eger gibi. **Hāfiz:** (':

Ġaret yek dey rüşenī tez-emādī⁸⁰⁹

07 ve to ez-emādī Şīrāz lüğatidür. Ma'nā-yı mışra' eger bir rüşenliksiz bizden gördüñ **08** ise dimekdür. Bu beytūñ evvel mışrā'ı (':

Be-pey-i mā cān ġarāmet be-süprīmen⁸¹⁰

Olmağın be-pey **09** lafzında tamām beyt ma'nāsı beyān olup ve sā'ir lüğatlerinūñ ma'naları dağı mağallerinde **10** meşūrdur. [r-ğ-e] **Ġargāt:** *Cāmi'ü'l-Fürs* şāhibi na're vü girdāb, ġargāb ma'nāsına naql **11** eylemiş. Ġayrı adları anda mezkūrdur. [-l-] **Ġalt:** Yuvalanmağ, ġaltiden ma'nāsına. [m-r-e] **Ġamrāt:** **12** Ayva, sefercel ma'nāsına. [n-y-m] **Ġanīmet:** Düyünlük māl, tārācdur ki küffārdan ve a'dādan alurlar **13** 'Arabīdür,

⁸⁰⁹ (Eğer tek bir nursuzluk bizden gördüysen.)

⁸¹⁰ (Gururumuz için canımızı kalkan gibi kullanırız.)

Fārsīde daḥı şāyī' dūr. [v-ş] **Ğaveşt:** Ve bi'z-zamm çıplak, 'üryan ma' nāsına. Bu ma' nāya **14** sā'ir esāmisi ret lafzında mezbürdür ve kaba şaba, yaban otı ki ne ḥayvān yir ve ne menfa'ate **15** yarar. Deşt ü taşt kâfiyesinde isti' māl olunur. **El-Ğayni'l-Mazmūme:** (0) **Ğut:** **16** Ğaynuñ fethasıyla ğat ma' nāsına, eşaḥḥ zammladur zīrā *Mi'yār-i Cemālī* şāḥibi rüt kâfiyesinde **17** irād idüp bu ebyātı inşā eylemişdür. **Nazm:**

Hest bā-rāy-ı Şeyḥ Ebū İshāk
Tīr-i gerdūn ze-rāy ü dāniş-i ğut
18 Tīg tā ser-be-ser güher z'ān şod
Ki be-kīn-i ḥasūd-ı o şod rüt⁸¹¹

19 Mevlānā Ḥalīmī daḥı taşḥih ü taşriḥ eylemişdür. [-v-] **Ğüt:** Mişlihu ve yeyni ḥafif ot. [v-ş] **Ğüşet:** **20** Çıplak, 'üryan ma' nāsına fethle dāḥı mervīdūr. **Nev'-i Evvelehu El-Fā'i'l-Meftūḥa.** [-ḥ-] **21 Faḥt:** Kāzanmak, kesb ma' nāsına. [-r-] **Fert:** Dest ü mest kâfiyesinde bezūñ **arış**ına dirler **22** tār ma' nāsına. **Şems-i Faḥrī:**

Kisvet-i 'ömr-i Ebū İshāk-rā
Hest ez-nesc-i ebed hem pūd u fert⁸¹²

Bu lügat egerçi **23** zammla daḥı naḥl olındı, eşaḥḥ fethiledür. Zīrā Şems-i Faḥrī *Mi'yār-ı Cemālī*de tert mert kâfiyesinde **24** getirmişdür. Maḥallinde zıkr olınmışdur ve örümcek ağı bu ma' nāya ğayrı esāmisi ebr-i kākīyā **25** lafzında meştürdür. [r-t-v] **Fertüt:** Bunamış ḥarif ma' nāsına. **Şems-i Faḥrī:**

Şāḥ-ı āfāk Şeyḥ Ebū İshāk
26 'Aḳl bā-rāy-ı o būd fertüt⁸¹³

[r-ğ-s] **Fergast:** Siḥr ü cāzūluk. [r-h-s] **Ferhist:** Ferhihten **27** lafzından şīḡa-i māzīdūr. Edebledi ve vaḥşī olanı öğretti ma' nāsına. [r-h-s] **Ferhest:** Siḥr **28** ü cāzūluk. ('):

Peyem-ber-rā çi er nīreng ü ferhest⁸¹⁴

Fergast ma' nāsına. [v-r] **Fevret:** Şüret. **29 El-Fā'i'l-Meksüre:** [r-e-ḥ-d-s] **Firāḥ-dest:** Eli ğiñ, ğanī vü māl-dār ma' nāsına. [r-s] **Firist:** **30** Tuḥfe vü hediyye, ve firisten lafzından şīḡa-i emrdür, gönder dimek olur. [l-e] **Filāt:** Besdil ki elmadan **31** ve sā'ir mīveden olur. [h-r-s] **Fihrist:** Kānūn u zābiḥa-i icmālīdūr ki kitāblar ve defātir **046a/01** evvellerine kaç bāb u faşl idüğü ma'lūm olmağıçün yazarlar ve kitāb evveline daḥı **02** dirler. Ḥaḳīkatde āḥiri *tāsız* fihrisdür. *Tā* ile yazıldığı ğalaḥ-ı 'āmmе kabīlindendür. **El-Fā'i'l-**

⁸¹¹ (Şeyh Ebu İshak'ın faziletine oranla feleğin Utarit'i bilgi bakımından ahmaktır. Düşmanına öfkeyle soyunan kılıcı, baştan başa inci doldu.)

⁸¹² (Ebu İshak'ın ömür elbisesi sonsuzluk atkısıyla dokundu.)

⁸¹³ (Dünya padişahı Şeyh Ebu İshak... Akıl onun görüşü karşısında bunak sayılır.)

⁸¹⁴ (Eğer peygamberde büyüçülük ve nakkaşlık olsaydı...)

Mazmūme: 03 [-r-] **Fürt:** Feth-i *fā* ile fert ma^c nāsına ki arayış ve örümcek evine dirlir. [r-v-ḥ] **Fürūḥat: 04** Fürūḥten lafzından şīḡa-i māzīdūr, şatdı dimekdür. [r-v-d-e-ş] **Fürū-dāşt:** İntihā²-i āvāze **05** ve her nesnenüñ zīrine dirlir. **Nev^c-i Evvelehu El-Ḳāfi'l-Meftūḥa:** [e-m] **Ḳāmet: 06** Boy, ḡadd ma^c nāsına, ^c Arabīdūr. Fārsīde daḡı çok isti^c māl olunur. **Ḳat:** Ḳurı yonca, **07** ^c Arabīdūr. [l-ḡ-n] **Ḳalkānat:** Ḳara boyanuñ köki dimişler. **Nev^c-i Evvelehu El-Kāfi'l-Meftūḥa: 08** [-e-] **Kāt:** Bir dārū adıdır. Tebrīd için isti^c māl olunur, Kāt-ı Hindī dirlir ve Māverā²-ün-Nehrde **09** bir şehr adıdır. **Şems-i Fahrī:**

Şeyḡ Ebū İshāḡ-ı ān ke'z melik-i o kemter kelāt
Ber-memālik-i faḡr dāred ḡaşa ber-Gürgenc ü Kāt⁸¹⁵

10 [e-s] **Kāst:** Kāsten lafzından şīḡa-i māzīdūr, eksildi **11** ma^c nāsına ve ismdür, eksik ma^c nāsına. **Beyt:**

Şomā-rā suḡan kāst bāyed hemī
Reh-i ḡiḡin ḡāst bāyed hemī⁸¹⁶

12 Fāzıl-ı Muḡaḡḡik böyle taḡḡik eylemişler ki kem ile kāstıñ farkı vardır. **13** Niteki Firdevsīnūñ bu beytindeki Bünyāmīn ḡaḡḡında ḡardaşları dilinden dimişdür.

Beyt:

14 Günāh-ı İbn Yāmīn-i bed-baḡt rāst
Ke'z evlād-ı Ya^c ḡūb kem bād u kāst⁸¹⁷

Eksilmek ile **15** nāḡıs olana kāst dirlir. İbtidāen eksik ḡaḡ olana kāst dimezler kem dirlir. **16** **Beyt:**

Gül ender-nāz key ez-serv kem nī-st
Ve līkin der-vefā şābit-ḡadem nī-st⁸¹⁸

Kāstıñ **17** muḡābili efzūndur. Maḡallinde beyān olınupdur. [e-s-h-p-ş] **Kāse-püşt:** Ḳaplubāḡa, ^c Arabīde **18** sūlaḡfāt ma^c nāsına ḡayrı adları seng-püşt lafzında mestūrdur. [e-ş] **Gāşt:** *Kāf*-ı **19** ^c Acemīyile ḡāšten lafzından şīḡa-i māzīdūr. Döndürdi ma^c nāsına.

Esedī:

20 Çü ḡüyend ke'z-ceng ber-ḡāşt püşt
Ez-ān be-geh ḡüyend düşmeneş küşt⁸¹⁹

[e-l-e-k-v] **Kālākūt: 21** Hindde bir şehr adıdır çok laḡif metā^c ları olur. Ḳumāşdan ve

⁸¹⁵ (Şeyḡ Ebu İshāḡ öyle bir padişahdır ki onun ülkesindeki en küçük daḡ köyü diḡer ülkere, bilhassa Gürgenc ve Kat'a böbürlenir.)

⁸¹⁶ (Sözü kısa kesmeniz, kendi yolunuzu tutmanız gerekir.)

⁸¹⁷ (Yusufun kardeşi Benyamīn'in ḡünahı kötü şansa atfedilir, Çünkü Yakub'un oḡulları arasında kötülük az ve eksiktir.)

⁸¹⁸ (Çiçek naz içinde selvi ağacından eksik deḡildir, amma sadakatte saḡlam bir adım atmaz.)

⁸¹⁹ (Diḡerleri sırtını dönüp savaştan kaçtığında onların yanına gelip düşmanı öldürdüklerini söylerler.)

bahardan lafz-ı mürekkebdür. **22** Kālā metā‘a dirler ve küt yığın dimekdür, ol şehriñ metā‘ ları yığın yığın olduğün **23** Kālāküt dirler. [-b-] **Keht:** Bal arusu, naḥl ma‘ nāsına.

Şems-i Fahrî:

- 24 A‘zam cemāl-i dünyā vü dīn şāh-ı kām-kār
K’ ā‘dā-yı o kemend be-rütbet-i z’ehl-i **Sebt**
Be-her velī vü düşmen dergāh-ı devleteş
25 Dāred müdām der-dem ü dem-i nüş ü kebt⁸²⁰

Ve kendir didükleri. [b-s] **Gebest:** *Kāf-ı* **26** ‘Acemiyile dest ü mest kāfiyesinde zehr, semm ma‘ nāsına. **Şems-i Fahrî:**

- 27 Eger şehd-i fā‘ik ḥord düşmeneş
Būd ber-mezākeş besān gebest⁸²¹

Ve qarğa düvelegi ve ḥanzal ki Ebū Cehl karpuzı dirler ve it **28** ḥıyārına daḥı zīrā ki bu daḥı anuñ bedelidür. Belki andan ziyādedür. Güst daḥı dirler. **Firdevsî:**

- 29 Çerā geşt bāyed dıraḥtī be-dest
Ki yāreş būd zehr ü bī-ḥaş gebest⁸²²

Lügat-i Sāmīde **30** el-‘alḳum güst ve güste dıraḥtī-st, be-ğāyet telḥū‘l-ḥanzal ve ‘ş-şerī bār-ı o, dimiş *Şiḥāḥ-ı* **31** ‘Acem şāḥibi zehr ma‘ nāsına *bā‘-ı* ‘Arabiyile ve qarğa düvelegi ve ḥanzal ma‘ nāsına, *bā‘-ı* ‘Acemiyile taşḥih idüp **046b/01** ve *Cāmi‘ü’l-Fürs* şāḥibi *bānuñ* fethası ve zammesiyle cā‘izdür dimiş. **Ket:** Hind pādīşāhları **02** oturduğı taḥta dirler. **Şems-i Fahrî:**

- 03 Ḥadīş-i salṭanat-ı o eger be-Hind borend
Şehān-ı Hind yek-ā-yek derüftend ez-ket⁸²³

Ve muṭlaқа pādīşāhlar taḥtına dirler. **Hātifi:**

- 04 Firāz-ı ket-i zer nigāreş nişāned
Çü baḥt-ı ḥod ender-kenāreş nişāned⁸²⁴

Şiḥāḥ-ı ‘Acem şāḥibi; ve bal arusu **05** ve bunamış, fertüt ma‘ nāsına da naḳl eylemiş ve *Cāmi‘ü’l-Fürs* şāḥibi ve ‘āḳıbetüñ ḥayr olsun **06** dimekdür. *Kāfūñ* fethası ve zammesi cā‘izdür. [z-p-ş] **Kez-püş:** Arḳası bügri. [z-y] **Gezyet:** **07** Baş ḥaracı ya‘nī çıban, *kāf-ı* ‘Acemīnūñ fethası ve zammesi ile naḳl olındı. Eşāḥḥ zamme iledür. **08** [-s-] **Kest:** *Kāf-ı*

⁸²⁰ (Dünya ve dinin en büyüğü Şeyh Ebu İshak, muradını sürücü bir padişaktır. Onun düşmanları merteye bakımından Yahudilerden daha aşağıdır. Onun devlet kapısı daima dostları için bal, düşmanları için de iğne barındırır.)

⁸²¹ (Onun düşmanı gömeç balı yese, damağında ebucehil karpuzuna dönüşür.)

⁸²² (Neden bir ağaç ele almak gerekiyor, o (ağacın) dostu zehirli ve has olmayan ebucehil karpuzudur.)

⁸²³ (Onun saltanatından Hindistan’da bahsedecek olsalar, Hint racaları bire birer tahttan düşerler.)

⁸²⁴ (Altın taht süslerle işaretlenip yükseldi, kendi mutluluğu gibi onun kenarları içinde bir işaret oldu.)

‘Arabîyile süst ve lâhene kelem ma‘ nāsına. [-s-] **Gest:** Ve bi’z-‘zamm-ı *kāf*-ı ‘Acemîyile çirkîn, 09 kabîh ma‘ nāsına.⁸²⁵ **Şems-i Fahrî:**

Eger timsāl-i Mānī māh kereded

Be-nezd-i şüret-i Yūsuf būd gest

Bu ma‘ nāya 10 *şin*-i mu‘ ceme ile de lügatdür, ve sâ’ir esāmisi zişt lafzında mezkûrdur ve gök ile 11 kızıla mā’il bir gevherdür *Vesīletü’l-Maḳāşid* şāhibi zî-ḳıymet cevāhirlerdendir dimiş mest 12 ü şest ḳāfiyesinde müsta‘meldür. [-ş-] **Keş:** *Kāf*-ı ‘Arabî ve *şin*-i mu‘ ceme ile şür ma‘ nāsınadır 13 ve çirkîn, kabîh ma‘ nāsına ve bir nev‘ otdur. İplik gibi birbirine tolaşup uzanur gider. 14 [-ş-] **Gest:** *Kāf*-ı ‘Acemîyile geştten lafzından şığa-i māzîdür. Bir hâlden bir hâle dönmege dirler. 15 Bir mekândan bir mekâna, âhire taḥvilde de isti‘ māl olunur. Seyr ma‘ nāsına geşt bundandır. 16 Çiçek seyrine gül-geşt dirler. **Bejt:**

Kemînend ez-în şahn-ı kühen-deşt

Der-în vādî koned z’în-güne gül-geşt⁸²⁶

17 [-f-] **Keft:** *Kāf*-ı ‘Arabîyile kefte gibi çatlamış ma‘ nāsına gelür ve şığa-i 18 māzîdür. Keften lafzından ve maşdar maḳāmında daḳı isti‘ māl olunur. **Firdevsî:**

19

Sipeh-rā be-piş ender-efkend ü reft

Ze-Rüstem hemî bend cāneş be-keft⁸²⁷

[l-e] **Kelāt:** Ve bi’z-‘zamm 20 şol şol binālara dirler ki sarāy gibi dā’iresi ola ve ba‘ zılar bāzārlu köye dirler 21 didiler. **Şems-i Fahrî:**

Şeyḫ Ebū İshāḳ-ı ān ki melik-i o kemter-i kelāt

Ber-memālik-i faḫr dāred ḥaşşa ber-Gürgenc ü Kāt⁸²⁸

22 Bilüñ üzerinde olan ḳal‘ aya dirler şin olsun ḫarāb olsun. **Bejt:**

23

Ze-yek pehleviş pişe vü āb koned

Kelātî der-virān u kūhî bülend⁸²⁹

Ve ba‘ zılar şehrden taşra 24 olan evlere dirler didiler. Sevād ma‘ nāsına ve taḡ başı ve taḡ başında olan yol 25 ve kızıl taşa daḳı dirler. [l-f] **Keleft:** Yırtıcı kuşların burnı, minḳār ma‘ nāsına ve pençe. 26 [m-s] **Kemest:** Bir taḡ adıdır ve cemest ma‘ nāsına ki bahāsı eksik bir cins gevherdür. 27 Tafşili cemest lafzında mezkûrdur. *Cāmi’ü’l-Fürs*

⁸²⁵ --. 16. (47b/30)

⁸²⁶ (Bu eski ovadaki ava kement atan, bu vadide de böyle gül gezintisi yapar.)

⁸²⁷ (O ordusuyla öne atılıp gitti, Rüstem onun bütün canının ellerinde tuttu.)

⁸²⁸ (Şeyḫ Ebu İshak öyle bir padişaktır ki onun ülkesindeki en küçük daḡ köyü diğerkülere, bilhassa Gürgenc ve Kāt’a böbürlenir.)

⁸²⁹ (Bir tarafında orman ve göl, iki harap daḡ köyü ve yüksek bir daḡ vardı.)

şāhibi ve çest ma' nāsına da naql eylemiş. **28** [-n-] **Kenet:** Bal arusu ve kendir, kebt ma' nāsına ve bal kıovanı. [n-g-d-z-h-v-ğ] **Keng-i dezhuḥ:** **29** Daḥḥāk bin Merdās-ı nā-pākuñ taḥt-gāhı adıdır ki ḥālā Kudūs-i şerīfdür ki ilyā daḥı dirler **30** sābıkā mezkūr Daḥḥāk-ı Marīnūñ taḥt-gāhı anda idi. Daḥḥākuñ adı Büyürastdur. **31** Daḥḥāk laḳabıdır. Ḥazret-i Nūḥ 'aleyhi's-selām zamānında gelmişdür. Ba' de zamān Ḥazret-i Dāvuda **047a/01** 'aleyhi's-selām vahy olındı ki Beytül-Muḳaddisi binā eyleye ibtidā idüp nā-tamām iken **02** vefāt itdi. Ba' de Süleymān 'aleyhi's-selām itmāma yitişdürdi ve Daḥḥākuñ sā'ir tafşili **03** Ezdehāk lafzında beyān olınupdur. [v-s-] **Kevest:** *Kāf*-ı 'Arabīyile zehr ü ḥanzal ve it **04** ḥıyārı, kebest ma' nāsına altı vech üzere mervī lügatdür. Kebest lafzında mestürdür. **05** [v-s] **Gevist:** Ve bi'z-Zamm *kāf*-ı 'Acemīyile yan başı gelmek, āsīb ma' nāsına. [y-m-ğ] **Keymuḥt:** **06** Ve bi'l-kesr, *mīm*ün zammesiyile şağrı deri. [y-v-z-e] **Keyüzāt:** Ni' meti bir ulu mu' teber tağ adıdır ki **07** taşı cümle tütüyādur, oda yaqsalar ḳalay olur dimiş. **El-Kāfi'l-Meksüre:** **08 Kit:** Ki to-rā ma' nāsına. [r-f] **Girift:** *Kāf*-ı 'Acemīyile giriften lafzından şığa-i māzidür **09** tutdı dimekdür ve maşdar ma' nāsına daḥı isti' māl olunur ve cürm ü günāh ki ḥalḳı **10** anuñla suçlarlar. **Şems-i Fahrī:**

To hem çü āfitābī vü bed-ḥ'āh-ı şeb-pere

Be-nür ber-āfitāb ze-ḥaşmī-i o girift⁸³⁰

11 [z-y] **Gizyet**⁸³¹: *Kāf*-ı 'Acemīyile cizye lafzından ta' cīm olınmışdır. Ḥarāc ma' nāsına **12** mezkıt gibi veyā cizye lafzı bundan ta' rīb olınmışdır, ḳavl-i evvel-i şaḥīhdür. [-ş-] **13 Kışt:** *Kāf*-ı 'Arabīyile ekin, ḥarş ma' nāsına. Fāzıl-ı Muḥaḳḳıḳ böyle taḥḳıḳ eylemişler ki **14** bir zebānuñ fetḥası ve *rā*'-i mühmelenūñ sükūnı ile ekindür. Zira' ma' nāsına kışt, tarladur **15** niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Serān hem-vār kışt ez-nī-rūy-ı baḥt

Çü kışt-i pür-kulūḥ ez-māleş saḥt⁸³²

16 ve kışten lafzından şığa-i māzidür, ekdi ma' nāsına. **Esedī:**

17

Her ān tır-i bārān ki āmed fūrūd

Belārek hemī geşt ü cān mī-dürūd⁸³³

Baḥrū'l-Garā'ib şāhibi bezr **18** ile kıştı fark itmeyüp bezr ekindür, kışt ma' nāsına dimiş ve maşdar maḳāmında daḥı **19** isti' māl olunur, *ḥ'āhed kışt* ekse gerek idi ma' nāsına ve

⁸³⁰ (Sen güneş gibisin, düşman da yarasadır. Yarasanın düşmanlığı, güneşin suç işlediği manasına gelmez.)

⁸³¹ gizyec. 3. (51a/18)

⁸³² (Bahtın yardımıyla başları eken kimse, kesikle dolu tarla gibi çok mala sahip olur.)

⁸³³ (Yağmur her an ok gibi düştüğünde, senin temrenlerin bütünüyle döne dolaşır cana sapanıyor.)

yan, cenb ve böğür, hāşıra **20** ma' nāsına. [ş-t-b-r-k-ş] **Keş-ber-keş**: Bir nev' kızılrağ otdur, iplik gibi birbirine qarış **21** muruş tolaşur yire döşenüp uzanur gider. [-f-] **Kift**: *Kāf*-ı 'Arabîyile yağran, **22** ketf ma' nāsına. *Tā*' ile *fāda* taqdim ü te' hîr cā' izdür ve kiçirek çömlek. [-y-] **Gît**: Hāyrān ma' nāsına **23** ve bal arusu. [y-s] **Kî-st**: Kimdür dimekdür, lafz-ı mürekkebdür key ile est lafzından zü'l- 'uqūldan **24** su'āl olınsa kî-st dirler. Ğayrı zü'l- 'uqūldan su'āl olınduğda çî-st dirler. [y-ş] **25 Kışt**: Yoğurda qarışmış ve yan ve böğür, kişt ma' nāsına. [y-m-ğ] **Kımuht**: Şağrı ki qatır ve eşek **26** ve qolan şağrısından olur ve hām deri. **Beyt**:

Felek çendān ki rîg-i hāk-rā puht

27

Ne-reft ez-hūy-ı o hāmî-i kîmuht⁸³⁴

El-Kāfi'l-Mazmūme: [b-s] **Kübest**: Qaraşışārî feth-i **28** *kāfla* kebest ma' nāsına naql eylemiş. [r-e] **Kürāt**: Küleh. **Küt**: Kelice vü feth-i *kāfla* ket ma' nāsına. [-c-] **Kücet**: Gürenc **29** toğan tamı diñmiş. [z-b] **Küzbet**: Baş haracı feth-i *kāfla* gizyet ma' nāsına güzîd dağı **30** lügatdür. [-s-] **Güst**: *Kāf*-ı 'Acemîyile ve *sîn*-i mühmele ile çirkîn, qabîh ma' nāsına ve kelem ve feth-i *kāf*'ü *sîn*-i **31** mu' ceme ile dağı rivāyet olunmuşdur. [-ş-] **Küş**: *Kāf*-ı 'Arabîyile müşt ü püşt qāfiyesinde **047b/01** şîğa-i mazīdür. Küştēn lafzından maqām-ı maşdarda dağı müsta' meldür. *Bāyed küşt* öldürmek **02** gerek dirler ve boş böğür, *hāşıra* ma' nāsına ve yan, cenb ve arqa, zahr ma' nāsına bu üç ma' nāda **03** kesr-i *fā* ile dağı naql olındı. [ş-f] **Küşüft**: Kuşuftēn lafzından māzî şîğasıdur, perişān **04** itdi ma' nāsına müft ü süft qāfiyesinde. **Şems-i Fahrî**:

'Adl-i o tā gāyetî bâşed ki bād

Ṭurre-i şimşād ne-tüvāned küşüft⁸³⁵

05 [-f-] Güft: *Kāf*-ı 'Acemîyile dile gelen sözdür. Henüz söylenmedin suhan dirler **06** güft dimezler ve isimdür güften lafzından me' hūzdur. Güften maşdardur. Ma' nāsı telaffuzdur. **07** Güft ma' nā-yı mezkūrede itlāk olınduğı bu beytde zāhirdür. **Beyt**:

Meger ān güft-i dānā yā ne ber-cāst

08

Ki dil-rā dil būd āyîne-i rast⁸³⁶

Lisān-ı Türkîdeki dime ma' nāsına da **09** isti' māl olunur. Meşelā dime ve işitme diyecek yirde 'Acem güft ü şenūd dir. **Beyt**:

⁸³⁴ (Felek toprak kazanını öyle bir pişirdi ki onun kızgınlığından, tıpkı ham deri gibi, hiçbir hamlık kalmadı.)

⁸³⁵ (Onun adaleti öyle yüksek bir dereceye ulaştı ki onun ağacının perçemini sabah yeli bile perişan edemez.)

⁸³⁶ (O bilge kişinin sözü şöyle oldu: "Doğru aynaya bakarsan kalbin kalp olduğunu gösterir.")

10 Be-zāhir bā-heme güft ü şinev dāşt

Velī dil cāy-ı dīger der-gū vü dāşt⁸³⁷

Fi'l-i māzī ma' nāsına dağı 11 gelür. Şīga-i müştarekedür. 'Acem söyledi diyecek yirde güft dir. **Beyt:**

Çi hūş güft ān ki āvāz-ı himmeteş būd

12 Ki himmet-est mıgnāti-st maqşūd⁸³⁸

[l-e] **Külāt:** Biliñ üzerinde olan 13 çal'a, ma' mūr olsun ħarāb olsun, fetĥ ile kelāt ma' nāsına sā'ir tafşīli anda mezkūrdur. 14 [l-d-r-ĥ] **Gül-dıraĥt:** Gül-sirişk ma' nāsına.

[k-ş] **Gül-geşt:** Çiçek, teferrüc ve gāyet a' lā 15 teferrücler ve aĥşām teferrücünde dağı isti' māl olunur. **Beyt:**

Derūn pür-ĥārĥār-ı mihnet ez-hicr⁸³⁹

16 Ki-rā pervā-yı gül-geşt-i bahār-est

[m-y] **Kümeyt:** Yilisi ve kıyruğı siyāh torı at, 'Arabīdür 18 Fārsīde dağı şāyi'dür. *Lügat-i Kānūn-ı Edebde* esb-i peş ü dünbāl, siyāh, sebkī reng 18 dimişdür. Kemişre dağı dirler. [n-ş] **Künişt:** Yahūdiler kinīsesi. **Ĥāce Sināni:**

Z'o felek-vār mescid-i mü'min

19 Z'o künişt ü kilisā eyemen⁸⁴⁰

Ba' zılar Naşarī ma' bedine de dirler dimiş ammā beyt-i 20 mezkūr Yahūdī ma' bedine delālet ider. [n-y] **Künit:** Bend, ğull. [v-e-r-ş] **Güvāreşt:** *Kāf*-ı 'Acemīyile 21 Fārsī-i şahīhdür. Güvāreş didükleri ma' cūn ki mi' deye kıvvet mi' adıye kıvvet virür. Ta' rīb idüp 22 cüvāriş dirler. Mezkūr ma' cūn *Ĥakīm Cālīnūsa* nisbet idüp Cevāriş-i Cālīnūs dirler. 23 [-v-] **Küt:** Dip ve kötürüm, zemīn ü maq' ad gibi ve depecik, tūde vü çeç ma' nāsına. [v-r-e-m-e-s] 24 **Küre-māst:** Küreimiz didükleri yođurt ile sūd kıarışmışdur. [v-j-p-ş] **Küz-püşt:** 25 *Kāf* u *zā*'-i 'Acemīyile arķası küz, aĥdeb ma' nāsına. [v-s] **Küst:** Fetĥ-i *kāf*-ı 'Acemīyile gevest 26 ma' nāsına ki yan başı gelmekdür, asīb gibi. **Ebū Şu' ayb:**

Şākir-i ni' met ne-büdem bā-ĥayy

Tā zamāne zed me-rā nā-gāh küst⁸⁴¹

⁸³⁷ (Dışarıya her şeyi duyma ve söyleme izlenimi verirken, kalbi başka bir yerdeydi, farklı bir şeye inanıyordu.)

⁸³⁸ (Onun himmetli sesinden ne güzel sözler meydana geldi, onun himmeti amaca ulaştıran mıknatıs gibidir.)

⁸³⁹ (Onun ayrılığının zahmeti derinin dikenlerle dolu olması gibidir, baharın mesiresinin korkusu kimin umurunda ki?)

⁸⁴⁰ (Ondan dolayı müminlerin mescidi göğe kadar ulaştı. Ondan dolayı kilise ve havra güvendedir.)

⁸⁴¹ (Ey temiz kişi! Zaman bana yandan vurana kadar ben nimete şükreden biri değildim.)

27 ve kūs ma' nāsına ki pādīşāhlar geçdüğü zamānda ve ceng günlerinde 28 çalarlar. *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi dırmık, hırāş ve örgülük ma' nāsına naql eylemiş. [v-ş] **Kūşt:** Et, lahm 29 ma' nāsına, Künyeti Ebū'l-Ḥaşībdür. [v-n-h-d-r-ḥ] **Güne-dıraht:** Ağacūñ dibi. [v-y-e-f] **Küyāft:** 30 Ḥarām-zāde, pīç ma' nāsına. [v-y] **Küyet:** Qanı senūñ dimekdür. **Firdevsī:**

Keşānī be-rev güft küyet silāh

31

Ne-bīnem hemī coz fesūk u ferāh⁸⁴²

Küy-yāfet: Ḥarām-zāde, küyāft ma' nāsına. **048a/01 Nev'-i Evvelehu El-Lāmi'l-Meftūha 02** [-e-] **Lāt:** Zamān-ı cāhiliyyetde Mekke-i Müşerreffe şerrefu'llāhi te'ālā ḥaremde olan bütlerden **03** birinūñ adıdur ki Ḥaqq *celle vü 'alā* Qur'an-ı 'azimde zıkr idüp buyurur: *Eferaeytumu'l-Lāte ve'l-Uzzā. 04 Ve Menāte's-şālīsete'l-uḥrā. Elekumu'z-zekeru ve lehu'l-unşā.*⁸⁴³ Qureyş gāyet cehāletlerinden **05** mezkūr bütlere benātu'llāh diyü taparlardı *te'ālā Allāhu 'an zalik 'uluvven kebīren* **06** Mekke feth olınduğda Ḥazret-i Resūl *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* sā'ir bütleri kırdı. [e-k-p-ş] **07 Lāk-puş:** Qaplubāğa. **Melik Āhī:**

Siper der-reh üftāde ḥuşk u dürüş

Be-ḥūn kebeşte çün kāse-i lāk-püş⁸⁴⁴

08 'Arab *silāhfāt* dir. Ğayrı adları seng-puş lafzında meşūrdur. **09** [b-v] **Lubūt:** Ni' metī egri, *kej* ma' nāsına naql eylemiş, *lebūs* daḥı lügatdür. **Let:** Qapu qanadı **10** let-i der dirler mışrā' ma' nāsına ve bāre dimekdür. Meşelā let-künān dirler ve dögmek ma' nāsına **11** ism-i maşdardur. Taşarruf olınan maşdarı let zedendür ve çomaq ve 'amūd ma' nāsına ki ālet-i **12** ḥarb u ḍarbdur. Bu ma' nāya ve pāre ma' nāsına laht lafzından muḥaffedür. **Şems-i Faḥrī:**

Ze-tāzyāne-i ḥişmeş işāretī kāfi-st

13

Be-rezm-i ḥaşm çi ḥācet verā be-nīze vü let⁸⁴⁵

Ve bir ucı demirlü **14** ağaca da dirler. [t-e-l] **Let-ā-let:** Pāre pāre dimekdür. [t-l] **Let let:** Mişlihu. **Şems-i Faḥrī:**

Be-ḥaram ḥaram dihed cāme genc genc tılā

15

Be-bed-reh bed-reh dihed vaqt-i cūd bā-let let⁸⁴⁶

⁸⁴² (Hani senin bir sözünle isyancılar silah çekerken ben orada fasıklık dışında ferah bir şey göremiyorum.)

⁸⁴³ Kuran (Necm Suresi 19 – 21. Ayetler): *Lāt ve Uzza'ya ve diğēr üçüncüsü Menata ne dersiniz? Erkek size de, dişi Ona mı?*

⁸⁴⁴ (Kalkan kuru ve kalın bir şekilde yola düştü ve kaplumbağa kabuğu gibi kanla boyandı.)

⁸⁴⁵ (Savaşta düşmana karşı mızrak ve gürze ihtiyaç nedendir? Öfkesinin kamçısından bir işaret yeterlidir.)

[-h-] **Laht:** Pāre vü ' amūd ma' nāsına. **16 Firdevsî:**

Ser ez-tîr-i bārān çü berg-i dıraht
Yekî yāfet laht ü yekî yāfet taht⁸⁴⁷

Ve gāh **17** olur āhirine *hā'*-i ' alāmet ilhāk idüp lahte dirler ve laht birer ba' zı ve bir dem ve bir niçe **18** ma' nāsına. **Şems-i Fahrî:**

Be-lahtî fikret-i ān āyed ze-rāyeş
Ki n'āyed ez-dü şad kûpāl u ez-laht⁸⁴⁸

19 ve topuzluk ve örtülü yire dağı dirler. [h-t-h-l-h] **Lahte Lāht:** Pāre pāre dimekdür *let let* **20** ma' nāsına. **Esedî:**

Zedî ber-zemîn ser be-pîş-i dıraht
Hemî tâb-kerdî sereş laht laht

21 [-s-] **Lest:** Berk, kavî vü muhkem olan nesne. **El-Lāmi'l-Mazmûme:** [b-v] **Lubût:** Avurd. ['-b] **Lu'bet:** **22** Aşılta şığa-i mübālağa-i mef' üldür. Oyuncağ ma' nāsına ' Arabîdür. Fûrs şā' irlerinüñ **23** keşret-i isti' mālinden lügat-i Fārsî gibi olmışdur ve ol bî-mişl ve bî-hemtā maḥbûba dirler ki **24** diller aña meftûn olup aldanur. **Beht:**

Ey fitne-i dilberān-ı yağmā
Ve'y turre-i lu' betān-ı Çini⁸⁴⁹

25 [-v-] **Lût:** Yiyecek nesne, Türkîde de şāyi' dür. **Nev' -i Evvelehu El-Mîmi'l-Meftûha.** [-e-] **Māt:** **26** Oyunda yiñilmek, şatranca ber-maḥşuş yiñilmegün adıdır. [e-s] **Māst:** Yoğurt, leben **27** ma' nāsına. [z-k] **Mezgit:** Kesr-i *Kāfı* ' Acemîyle mescid lafzından ta' cîm olunmuşdur. [-s-] **Mest:** Esrik, **28** sekerān ma' nāsına ve kükremiş deveye dağı dirler, mest ile ser-ḥoşuñ farkı vardır **29** maḥallinde beyān olupdur. [ğ-z-p-ş] **Mağz-puş:** Oñurğa iligi ki murdār ilik dirler. **048b/01** [k-s] **Mekest:** Şınıklı demek olur şikest tâb' idür. İtbā' vü müzāvece tarîkasıyla **02** isti' māl olunur. Eşāḥḥ kesr-i *mîm*ledür. [v-e] **Mevāt:** Şol yir ki kimesnenüñ mülki olmaya **03** **El-Mîmi'l-Meksûre:** [k-s] **Mikest:** Feth-i *mîm*le mekest ma' nāsına. [y-f-h] **Mifaht:** Şol tāze **04** üzüme dirler ki suyu bir miqdār çekilmiş ola mifahte dağı lügatdür. Ta' rib idüp **05** mifahtec dirler. **El-Mîmi'l-Mazmûme:** (0) **Müt:** Ehl-i Şirāz lügatidür. Bencileyin dimekdür. **Hāfiz:**

06 Ki hem çü müt beyütin ü ireh
Ġarîkü'l-' aşku fi-baḥri'l-vedādî⁸⁵⁰

⁸⁴⁶ (Altın hazinesini elbise olarak kullanmak haramdır haramdır, ayrılık vaktinde parça parça yola yöneldi yola yöneldi.)

⁸⁴⁷ (Ok yağmuru tıpkı ağaç yaprağı gibi başa düşüyor ve birisi parçalanıyor birisi tahta kuruluyor.)

⁸⁴⁸ (Senin görüşünden parçalanıp gelen düşünceler, iki yüz topuz ve çomaktan kopup gelmez.)

⁸⁴⁹ (Ey yağma güzellerinin fitnessi ve ey Çinli afetleri utandıran güzel!)

Beyütün ü ĩreh dağı Őirāz **07** lüğatidür.⁸⁵¹ Ma' nā-yı mıŐrā' bencileyin senüñ olurdu göñül bir uğurdan dimekdür. [-r-] **Murt: 08** Perākende ve ziyān olmuş, katı perākende olmuş, turt (u) murt dirler, itbā' vü müzāvece **09** tarīķesince tār (u) mār ma' nāsına. [r-d-e-d] **Murdādat:** Orta yay ayı tāsız murdār ma' nāsına. **10** [-s-] **Must:** Őikāyet. **Şems-i Fahrī:**

‘Ahd ü peymān-ı ħ’iş süst me-kon

Ve’z ğam-ı rüzgār mest me-kon⁸⁵²

11 [-Ő-] **Muşt:** *Şin*-i mu' ceme ile yumruķ ve avuķ ma' nāsına dağı gelür. **Beyt:**

Cihān ribā’-ı ħarāb-est der-güzer-geh-i seyl

12

Gümān me-ber ki be-yek muşt gil Şeved ma' mür⁸⁵³

Be-kār-ı Őehī her ki süstī koned

13

Ber-dehr-i keşi ķire-destī koned⁸⁵⁴

Ve tokmaķ ve muŐta aŐlı *ķi estdür. Nitekim nīstüñ 14* aŐlı *ne estdür.* Terķib olıcaķ *hā* ħızf olunur. *Elif yāya* munķalib olur, *ne diyem 15* sarrāclar ve baŐmaķķılar āletidür.⁸⁵⁵ [-f-] **Müft:** Ucuz, raĥiŐ ma' nāsına. [h-r-h-p-Ő] **Mühre-puŐt:** **16** Oñurğa sünüği. **Nev’-i Evvelehu En-Nūni’l-Meftūħa:** [e-ĥ-v-s] **Nāhūst:** Ol **17** nesne ki ayağla depilmiŐ ve ŐabanlanmıŐ ola *vāv*-ı resmīdür. [e-z-p-v-s] **Nāz-pūst:** Anāruñ ħabı **18** ba' zılar yufķa ħabına dirler dimiŐler. Ni' metī dārķiniye dirler dimiŐ, ħurfa ma' nāsına. [e-ğ-s] **19** **Nāğıst:** *Őin*-i mühmele ile ĶaraĥiŐārī nār-müŐk ma' nāsına naķl eylemiŐ ki eṭıbbā ħatında **20** ma' rūf dārūdur. Ba' zılar ıķmā'-ı rümmān-ı berrīdür didiler. Ba' zılar ıķmā'-ı rümmān-ı Hindīdür **21** dimiŐler. [e-ğ-Ő] **NāğıŐt:** *Őin*-i mu' ceme ile Fülful-i Sūdān adlarındanur ki bir yirde ħurfi **22** dirler. Fülful yirine isti' māl iderler. [e-y-e-f] **Nā-yāft:** Bulınmaz nesne. [e-y-b-e-f] **23** **Nāy-bāft:** *Őiħāħ*-ı ‘Acem Őāħibi cülehe pāy-bāf ma' nāsına dimiŐ. [-f-] **Neft:** MeŐhūr **24** yağdur ki Őirvān vilāyetinden gelür. [m-k] **Nemekt:** YaŐ.⁸⁵⁶ [v-b] **Nebet:** Vaķt ma' nāsına **25** ve gezek. [y-e-r-s] **Ne-yār-est:** Őiğa-i māzīdür. Nefy-i ħudret iķün isti' māl olunur, zamān-ı **26** māzīde *ne-yār-est kerden* gibi idemedi dimek olur. Ya' nī ħudreti olmadı itmeğe. **27** [y-b-s] **Ney-best:** Ķarğuluķ. **En-Nūni’l-Meksüre:** [Ő-s] **NiŐest:** Oturmaķ fi’li. **28** Be-ma' niyü’l-maŐdar ve kezā külli māycī-i min miŐlihu. [Ő-t-ĥ-e-s] **NiŐt-ħāst:** Ṭurmaķ, oturmaķ. [ķ-m] **29** **Niķmet:** Kīne vü

⁸⁵⁰ (Sen de tıpkı benim gibi sevgi denizinde aşkın girdabında boğul.)

⁸⁵¹ Lüğat-ı Őirāzdur. 16. (49b/27)

⁸⁵² (Verdiğin sözde sakın gevsək olma! Zamanın kederinden de Őikāyet etme.)

⁸⁵³ (Dünya bir selin yolundaki yıkık bir han gibidir. Bir avuķ çamurla da bayındır olacağımı sanma.)

⁸⁵⁴ --. 16. (50a/01)

⁸⁵⁵ --. 16. (50a/02)

⁸⁵⁶ --. 16. (50a/09)

zahmet, ‘Arabîdür. [v-ş] **Nivîşt:** Tarhûn didükleri ot sâ’ir esâmîsi **30** inbâ-nîşt lafzında mestûrdur. [y-s] **Nî-st:** *Ne est* taqdîrinedür, yok ve yokdur ma‘ nâsına. **31 Beyt:**

Her ki-râ şüret ne-bended sırr-ı ‘aşk

Şüretî dâred velî cânîş nî-st⁸⁵⁷

Ve degül **049a/01** ma‘ nâsına da gelür. **Beyt:**

Ey ki güftî hiç müşkil çün firâk-ı yâr nî-st

Ger ümîd-i vaşl bâ-şod hem-çonân düşvâr nî-st⁸⁵⁸

02 Muqâbili hestdür, nî-ste de dirler. Fâzıl-ı Muhaqqîk böyle taḥkîk **03** itmişler ki ‘Acem *yokdur* diyecek yirde *nî-st* didüginleyin *degildür* diyecek yirde *nî-st* dir. **04** Meşelâ *Zeyd fakîr degildür ganîdür* dimelü olsa *Zeyd fakîr nî-st ganî-st* dir. Ma‘ nâ-yı şanîden **05** ‘Arab *leys* ile ta‘ bîr ider. *Zeydü leysi bi-fakîr* dir. Ma‘ nâ-yı evvelden *lâ* ile ta‘ bîr ider. *Anda* **06** *şekk yokdur* diyecek yirde *lâ-reybü fîhi* dir, *nîst* mürekkebdür. Bir cüzî’ *nîdür*. Niteki **07** *nâ* ile *nñüñ* farkı beyânında olınmışdur. Bir cüz’i de *estdür* ki lisân-ı Fârsîde râbîṭadur. **08** Terkîb olcaḡ evvelindeki hemze hıẗf olınmışdur. [y-k-b-ḡ] **Nîk-baḡt:** Eyü baḡtlu dimek **09** olur. [y-m-b-d-s] **Nîm be-dest:** Bir ser ve bucuḡ ḡarış ve süzgü, muşaffâ ma‘ nâsına. [y-m-b-r-ş] **10 Nîm-birişt:** Rufedan yumurda. [y-m-p-v-ş] **Nîm-püşt:** ḡaraḡşârî mişlihu dimiş. [y-m-ç-e-ş] **Nîm-çâşt:** **11** Şafra-şiken didükleri cüzvî ekldür ki şabâḡ vaḡtinde yirler. [y-m-s-v-ḡ] **Nîm-süḡt:** Köskü ki **12** bir yanı yanmış odına dirler ḡayrı adları âşüb lafzında mestûrdur. **En-Nûni’l-Mazmûme:** **13** [b-ş] **Nûbişt:** Nubiştan lafzından şîḡa-i mâzîdür. [ḡ-s] **Nuḡust:** Evvel dimekdür, muqâbil-i âhirdür. **14** (‘):

Âḡir kerdî nuḡustem dânistem⁸⁵⁹

Evvelden diyecek yirde ‘Acem *ez-nuḡust* dir. [k-h] **Nûkhet:** Muṭlaḡâ **15** ḡoḡu⁸⁶⁰, râyiḡa dirler, eyüsine ve yaramazına ıtlâḡ olunur. [v-e-ḡ] **Nuvâḡt:** Oḡşadı dimekdür **16** ve âvâze ve sâ’irlerden eyü naḡmeler ile bir miḡdâr nümüne göstermek müstaḡbelâtında *ḡâ zâ* ya **17** ḡalb olunur, nüvâzed ve nüvâzende dirler. [h-f] **Nûḡüft:** Örtülü ve gizlü ma‘ nâsına ve nûḡüften **18** lafzından şîḡa-i mâzîdür ve maşdar maḡâmında daḡı müsta‘meldür ve müsiḡîde bir perde adıdır. **19** Ehline nûḡüfte degildür, müstaḡbelâtında nûḡîd u nûḡîde dirler. Nitekim süften lafzından senîd ü senîde **20** dirler. **Nev’-i Evvelehu El-Vâvi’l-Meftûḡa:** [e-ḡ-v-e-s] **Vâ-ḡ’âst:** Kimseyi yirmek **21** ḡadḡ ma‘ nâsına ve redd itmek *vâv-ı*

⁸⁵⁷ (Aşkın sırrını somutlaştırmayan kişinin görünüşü vardır amma bir canı yoktur.)

⁸⁵⁸ (Ey hiçbir sıkıntı ayrılık gibi değildir diyen, eḡer ayrılıktan sonra tekrar kavuşma ümidi varsa o kadar da zor deḡil.)

⁸⁵⁹ (Önce yaptım sonra bildim.)

⁸⁶⁰ ḡoḡı. 3. (53b/02), 16. (50b/01)

resmî *elif* şâbitdür. [h-ş] **Vahışt:** Hamse-i müsterağanuñ 22 dördüncü günü vehışt dağı lügatdür. [r-ğ-s] **Vergast:** *Rā* vü *sīn-i* mühmele ile hıyāruk 23 didükleri otuñ yabānīsīdür. Tıbbiler kınā³-i berrī dirler ve çehār-pā yidügi ot, pergast 24 dağı lügatdür. Ğayrı adları anda mezkūrdur. [r-ğ-ş] **Vergaş:** *Rā* vü *şīn-i* mu^c ceme ile bir otur. 25 Ğālibā *rā* vü *sīn-i* mühmele ile vergast ma^c nāsınadır. [-ş-] **Veşt:** Hüb, güzel ve şağr-ı kâfirāna 26 ser-ḥadd ma^c nāsına ve iyilik ve sıklık virmek ma^c nāsına gelür. [k-y-^c] **Vakī^c at:** Kın, yonacağ alet. 27 [h-s] **Vehist:** Hamse-i müsterağanuñ dördüncü günü. **Nev^c - i Evvelehu El-Hā³'i'l-Meftūha:** 28 [r-e-p-h] **Her-ānçet:** Her ol nesne ki senüñ dimekdür. **Firdevsī:**

Çü Yezdān her-ānçet hū büved dād

29

Serāncām-ı in kār ferḥunde bād⁸⁶¹

[r-c-e-y-y-s] **Her-cāyī-st:** Mekān-ı ma^c lūmı yoğ demek olur. 30 Ve her kandedür. [r-h-f] **Herheft:** Nergis ve nöker ve herīdī ma^c nāsına. [-s-] **Hest:** Var, mevcūd 31 dimekdür ve var mıdur ve buz, *yağ* ma^c nāsına ve yād demek olur, ya^c nī kimseye nisbeti yoğ. Fāzıl-ı 049b/01 Muḥaqqik böyle taḥkik eylemişler ki gāh olur hest mücerred rābıta ma^c nāsına ki *est*dür 02 isti^c māl olunur. Niteki bu beytde vāqī^c dür. **Beyt:**

Be-bīn dil-i men ü peykān-ı bī-ḥisāb direv

03

Ki hest kūh-ı ğam ü çeşmhāy āb direv⁸⁶²

Kinūñ medlūlı olıcağ *estūñ* evveline bir *hā* ziyāde 04 iderler, hemān ma^c nāsına *est* ma^c nāsı olur. *Est* evvel kelāmda vāqī^c olıcağ da 05 öyle ider, niteki bu beytde vāqī^c dür.

Beyt:

Hest der-īn dā³ire-i lācüverd

Mertebe-i merd be-miḳdār-ı mord⁸⁶³

06 *Nīst* ki *hestūñ* muḳābilidür, mürekkebdür, bir cüz³ i *nī* dür ki ma^c nāsı 07 yoğdur bir cüz³ i de *est* dür ki lisān-ı Fārsīde rābıta³dur, *nīsūñ* ma^c nāsı 08 yoğdur. İbn-i Sīnā *İşāret* adlu kitābında *est* rābıta idügin taşriḥ itmişdür. 09 Ol yirde ki böyle dimişdür ve ḳaddi yaḥzūfi *zalıke* ey el-lafzi'l-şālimeti'd-dāl^c alā 10 ma^c nā³ü'l-ictimā^c beyne'l-mevzū^c ve'l-maḥmūl fi lügātin kemā yaḥzūfi tāreten fi lügati'l-^c Arab 11 el-aşliyyeti ke-ḳavlinā zeydi kātib ü ḥoḳka in yeḳāle zeyd hüve kātib ve ḳad lā-yemkūn hızfıhi fi 12 ba^c zu'l-lügāti kemā fi'l-Fārsiyyeti'l-aşliyye ve hüve *est* ki-ḳavlinā zeyd debīr-*est* ve heze 13 el

⁸⁶¹ (Tanrı her istediğini sana verdiğinde bu işin sonu da mutlulukla bitsin!)

⁸⁶² (Gönlüme ve onun üzerindeki sayısız temrene bak! Gönlüm bir keder dağır, orada su çeşmeleri vardır.)

⁸⁶³ (Bu mavi kubbenin altında insan sayısı kadar merteye de vardır.)

lafzati tesemmî rābīṭaten.⁸⁶⁴ Efāzıl-ı ‘Acemden Celāleddīn Divānī ve Mīr Şadreddīn ki zīd 14 *hest*de rābīṭa-i mezkūr degildür şanmışlardır. Niteki şerḥ-i tecrīd üzere yazdukları 15 ḥavāşīde taşrīḥ itmişlerdür. Ḥabṭ-ı fāḥiş eydüpdururlar. İbn-i Sīnānuñ *est* rābīṭadur 16 Lügat-ı Fārsīde rābīṭanuñ ḥıẓfı cā’iz degildür didüğü sözüñ muḳteżāsı oldur ki 17 *zīd hest*de de rābīṭa-i mezkūr ola. Ol taḳdīrce *hest* de mürekkeb olur *hā*’ı 18 meftūḥa ile *est*den mezkūr *hā*nuñ aşlı *hā*’ı olur *var* ma’ nāsına terkīb olıcaḳ 19 anuñ āḫirindeki hemze *est*ñ evvelindeki hemze gibi ḥıẓf olınmış olur. Niteki *hest* 20 *est* yirinde isti’ māl olunur. Sābıḳā beyān olıñduğı üzere *est* de *hest* yirinde 21 isti’ māl olunur. Niteki bu beytde vāḳi’ dūr. **Beyt:**

Çemen gerçi ser-ā-ser lāle-zār-est

22

Bürehne-pā me-rev ancā ki ḥār-est⁸⁶⁵

Muḳteżā-yı maḳām *ḥār hest*dür. Vallāhu a’ lem. [s-b] **Hesbet:** 23 Ḳaraḫişārī yād kimesne ya’ nī kimesneye mensüb olmaya⁸⁶⁶ demiş. [-ş-] **Heşt:** Sekiz, şemān 24 ma’ nāsına. [-f-] **Heft:** Yedi, seb’ ma’ nāsına. [f-v] **Hefüt:** Ḥaṭā ve ḥaṭā eylemek ve ṭayanmaḳ, zillet 25 ma’ nāsına da isti’ māl olunur. [m-e-n-s] **Hemānest:** Ancılayındur ve ancaḳ, faḳad ma’ nāsına. [-m-] **Hemet:** 26 Hem saña dimek olur. **Firdevsī:**

Dilet şād-mān baḫt bī-dār bād

Ber-īn hemet Yezdān nıgeh-dār bād⁸⁶⁷

27 [m-ḫ-l] **Hemḫalt:** Yama, pīne ki eskiciler dıkerler. *Mi’ yār-ı Cemālī* şāḫibi muṭlaḳā edüğe, 28 pamuğa dikilen göne dırler demiş. **Şems-i Fahrī:**

Şabā peyk-est ez-dergāḥ-ı şayteş

Edīm ḫāk dārendeş be-hemḫalt⁸⁶⁸

29 [m-ḫ-l-n] **Hem-ḫalnat:** *Vesīle* şāḫibi mişlihu demiş. [h-y-n] **Hemīnet:** 30 Ancaḳdur ve buncalayın dimekdür. [m-y-s] **Hemīst:** Mişlihu. [l-k-f] **Henguft:** Żamm-ı *kāf*-ı ‘Acemīyle 31 nüḫüft ü ḫuft ḳāfiyesinde şıḳ ve ḳalıñ biz ve yorğan ve ḳalıñ fıstana daḫı **050a/01** dırler. **El-Hā’i’l-Meksüre:** [-ş-] **Hişt:** Sıḳlık, şaḡir ma’ nāsına. [y-m-h-z-f] **Hīme-i zuft:** 02 Ṭomruk. **El-Hā’i’l-Mazmūme:** [-f-] **Huft:** ‘Aḳılsız, ebleh ve düz yir, yazı, şaḫrā ma’ nāsına. **03 Nev’-i Evvelehu El-Yā’i’l-Meftūḥa:** 04 [e-z-r-ş-t] **Yāz-rişt:**

⁸⁶⁴ (Ve bu, kelimenin anlamının orijinal dildeki konu ve nesne arasındaki birliğı ifade ettiğı gibi, Arapça asıl dilinde bazen silinir, mesela bizim “Zeyd yazıcıdır” dememiz ve onun haklı olduğı; “Zeyd bir yazıcıdır” dememiz gerekir ve bunun Arapça aslını bazen silmek mümkün olmaz. Bu durumda, Farsça orijinal dilindeki bazı kelimelerde olduğı gibi, bir ilişkiyi ifade eder.)

⁸⁶⁵ (Çimenlik baştan başa lale bahçesi olsa da oraya yalın gitme çünkü orada diken vardır.)

⁸⁶⁶ değil. (51a/09)

⁸⁶⁷ (Gönlün şen, bahtın açık olsun, Tanrı bu azimde sana yardım etsin.)

⁸⁶⁸ (Sabah yeli onun şöhret sarayında bir habercidir. Ona gön olarak topraktan bir deri verdiler.)

Ğıybet ü mesāvī. [e-k-v] **Yākūt:** Şarusı ve gögi ve ağı ve kızılı **05** olur ki rümmānī dirler cevāhir envā'ından elmāsdan ğayrısından muhkemdür ve anda olan **06** şu' a' sā'irinde olmaz ve cemī' cevāhirden āb-dār u girān u pāy-dārdur. Tabī' atı hār u yābisdür. **07** Ma'deni cibāl-i maşrıkdadır. Haşşiyeti götüren kimesne tağı vü bāğıdan emīn olup **08** halk gözine 'aziz görünür ve vebā olduğu yire varsa be-iznillāh zarar itmez ve ağızda **09** tutsalar şusuzluğu def' idüp ve kalbe kuvvet virür. **Mışrā' :**

Leb-i la' l-i to yākūt-est yākūt-est mercān-rā⁸⁶⁹

10 ve ğamı def' idüp şādılık getirür ve mu' ācine halı idüp isti' māl itseler **11** hūnı şāfī idüp harāret-i 'azizeyi ziyāde ider. Sā'ir menāfī' i çokdur. **El-Yā'i'l-Mazmūme:** **12** [v-z-h-ğ-v-e-s] **Yūze-ğ'āst:** Yūsuf-ı Haşret-zede ibn Ya' kūb 'aleyhi's-selām ve mutlakā haşret **13** çekmiş ma' nāsına da gelür. **El-Yā'i'l-Meksüre:**⁸⁷⁰ [r-e-ş-y] **Yirāşit:**⁸⁷¹ Geyik mantarı didükleri. **14 Bābü'l-Cim Nev'-i Evvelehu El-Elifi'l-Memdūde:** **15** Āhır kelimedede *cīm* 'alāmet-i ta'ribdür. Her ism-i 'Acemīnūñ ki āhırinde *hā'* 'alāmet olsa, ekşer budur ki **16** andan bedel *cīm* getirürler. Meşelā *benefsec* ve *āmlac* gibi aşda *benefşe* vü *āmlac* idi. Gāh olur ki *cīm* **17** yirine *kağ* getirürler. *Bādağ* u *bāşak* gibi ki aşda *bāde* vü *bāşe* idi ve sā'ir tafşili āhiri *elif* **18** ve evveli *cīm* bābında beyān olunupdur. [b-l-v] **Āblūc:** Ve bi'l-kaşr şeker-nebāt. **Āc:** Ve bi'l-kaşr ilgun ağacı, **19** āj dağı dirler. 'Arab *eşil* ü *turfā'* dir. [ğ-ş-y] **Āhşic:** Ve bi'l-kaşr zidd-ı düşmen ma' nāsına bu i' tibār **20** ile 'anāşır-ı erba' a birbirinūñ zıddı olmağın aħşicān dirler. **Şems-i Fahrī:**

'Alem ez-'adl-i Ebū İşhāk geşt-est ān-çonān

21

K'ez-cihān berğāst resm-i güft ü gūy-ı āhşicān⁸⁷²

[r-n] **Ārenc:** *Elifūñ* medd ü kaşrı **22** ve *rānuñ* feth ü kesri cā'izdür. Dirsek, mirfağ ma' nāsına *ārenc* lafzınuñ mu' arrabidür. **23 Ferruğī:**

Āstīn ez-berāy-ı renc-i dilem

Tā be-ārenc berzenī her dem⁸⁷³

Ammā ba' zı şu' arānuñ şı' rinden **24** añlanur ki bilek, rusnu' ma' nāsına isti' māl olunur. Niteki Ebū Şekūruñ bu beytinde vāki' dūr. **25 Beyt:**

Gehī be-bāzī bāz-veş-rā firāşte dāşt

Gehī be-renc-i cihān enderūn be-berd ārenc⁸⁷⁴

⁸⁶⁹ (Senin lal dudağın bir yakuttur, yakut ise bir mercandır.)

⁸⁷⁰ **eş-şā'i'l-meftūha. 3.** (54b/06)

⁸⁷¹ **tarāşit. 3.** (54b/06)

⁸⁷² (Dünya Ebu İshak'ın adil yönetiminden öyle bir hâle geldi ki cihan içinde bulunan adaletsizlik dedi kodusu ortadan kalktı.)

⁸⁷³ (Gönlümü incitmek için her an eşikte beklemedesin ve yenden dirseğe kadar vuruyorsun.)

26 Şems-i Fahrî *Mi'yâr-ı Cemâlîde* kaşr-ı *elifle* naql eyledi ve bu beyti inşâ eyledi.

Beyt:

27 Çi ğam memleket-râ ki der-def -i zulm

Şikest-est şâh âsitin tâ-ârenc⁸⁷⁵

Ve âren dirler bilek 28 eñi ya' nî mafşal ve qolda olan mafşallar ve güzellik ma' nāsına da naql olunmuşdur. [-k-] **Ākec:** 29 Buzcılaruñ buz çekecek kullābı ki anuñla buz-hāneye buz çekerler ve muṭlaqā kullāb 30 ma' nāsına. **Şems-i Fahrî:**

Keştî³-i meh ez-sāhil-i mağrib be-keşed bāz

Hikmet ze-sırr-ı kudret-i bî-zahmet ākec⁸⁷⁶

050b/01 ve demirli 'asā. [k-n] **Ākinc:** Mūmbar ve şucuq. **Şems-i Fahrî:**

Horî ber-ḥ'ân-ı gîti her çi ḥ'āhî

02

Ābā vü kalye vü ḥalvā vü ākinc⁸⁷⁷

[g-v] **Ākūc:** Ākec ma' nāsına. [k-y] **Ākic:** Bağırsağ, rüde gibi ve siñir, 'aşib 03 ma' nāsına Qaraḥişārî mūmbar ṭolması, ākinc ma' nāsına naql eylemiş. [-l-] **Ālic:** *Lāmla Şihāḥ-ı 'Acem* 04 şāhibi *kāfla* ākinc ma' nāsına naql idüp *Bahrü'l-Ġarā'ib* şāhibi böyle tefsir eylemişdür 05 dimiş. [l-f-n] **Ālfenc:** Ni' meti 'Ūd ağacıdur dimiş. [l-n-c-v] **Ālencūc:** Mişlihu Ni' meti kaşr-ı *elifle* naql 06 eylemiş. [l-v] **Ālūc:** Tağ erügi. [m-e] **Āmāc:** Oq nişānesi, hedef ma' nāsına. **Ḥayrî:**

07

Kemend-i hükm-i to-rā gerden-i mu' ānid bend

Ḥadeng-i kavş-i to-rā sine-i 'adū āmāc⁸⁷⁸

08 ve bāğ herigi ki bāğ çubuğın aña 09 bağlarlar. [m-l] **Āmlac:** Āmla lafzından mu' arrebīdür, Hindden gelür bir nāfi' dārūdudur. [h-n] **Āhenc:** 10 Fitil ki çerāğda yanar vechile cenberi ve kaşd u diş qurcalayacaq ḥilāl ma' nāsına 11 ve kısac, kelbeteyn ma' nāsına ve kılıç ve bıcağ çekmek ve muṭlaqā çekmek, keşid ma' nāsına. **Şems-i Fahrî:**

12

Şehā ger bes kavî bāşed ḥasūdet

Be-şeftā hiç tedbireş der-āhenc⁸⁷⁹

El-Elifi'l-Makşüre: 13 [b-l] **Āblec:** Açuq kaşlu, 'Arabīdür. [b-l-v] **Eblūc:** Ve bi'l-medd şeker-nebāt. **Āc:** Ve bi'l-medd ılgun ağacı 14 āc, āj ma' nāsına. [ḥ-ş-y] **Eḥşic:** Zıdd, meddile āḥşic ma' nāsına. [-r-] **Erc:** Sükün-ı *rā* ile devlet 15 ve qadr u kıymet ve miqdār

⁸⁷⁴ (Bazen eğlence için kollarını kaldırır, bazen dünyanın sıkıntısı içine dirsekleriyle girerdi.)

⁸⁷⁵ (Ne üzüntü verici ki memleketi zulmden barındırmak için padişah bile kollarını bileğine kadar sıvadı.)

⁸⁷⁶ (Onun zahmetsiz güce sahip hüküm demiri sayesinde ay gemisi batı sahilinden yine çekiliyor.)

⁸⁷⁷ (Bu dünyanın sofrasında ne istiyorsan onu yersin: çorba, kızartma, tatlı ve mubar...)

⁸⁷⁸ (Senin hükmünün kemendi inatçıların boynunu bağlar, senin eğri yayının hedefi düşmanın göğsüdür.)

⁸⁷⁹ (Ey padişah! Senin düşmanın bakırdan daha sağlam ise, onu tedbirinin hadde demirine çek!)

u zībāyī, ferc ü serc veznine isti' māl olunur. **Esedi:**

16 Güher dāştī erc ne-şināhtī
Ze-nādānī ez-kef bīned āhtī⁸⁸⁰

Beyt:

Ki çün ez-güzāfeş büzürgī dehī
17 Ne erc-i to dāned ü ne erc-i kühī⁸⁸¹

Beyt:

Ez-o yāft baht-ı şehī ferr ü zīb
18 Ez-o yāft tēc-ı cāh u erc⁸⁸²

[-r-] **Āric:** Kesr-i *rā* ile ardıç ağacı bu ma' nāya ğayrı esāmisi dīv-dār 19 lafzında zikr olunmuşdur ve çenār ağacı. [r-ğ-m] **Ergamc:** Uzun iplik ergamcī dağı dirler. 20 [e-n] **Erenc:** Meddile ārenc ma' nāsına. [j-n] **Ejenc:** Göz çapağı bu ma' nāya sā'ir esāmisi jefk-āb 21 lafzında meştürdur. [l-f-n] **Elfenc:** Nesne kazanmak. **Şems-i Fahrī:**

Hevā-yı Şeyh Ebū İshāk-ı mī-vezd

Be-coz mehr-i üy ez-gītī b'elfenc⁸⁸³

22 Elfaht ma' nāsına. [l-n-c-v] **Elencūc:** 'Ūd ağacı, yelencūc dağı lüğatdür. Ğayrı isimleri 23 elfaht lafzında meştürdur. [n-f-v] **Enfüc:** Ve bi'z-zamm Ni' metī dir ki buruşuk ki yüzde ve bedende 24 zāhir olur yā pīrlıkdēn yā mücessem arkaladığından encūh u encūha ma' nāsına. **Evc:** Sükūn-ı *vāv* 25 ile yüksek, bülend ve zirve ma' nāsına tağıuñ ve her nesnenüñ ğāyet de göksek yirine 26 dirler. Bundandır ki her yıldızıuñ ğāyet de mürtefi' maħalline evc dirler. [v-k-n] **Evgenc:** Ve bi'z-zamm 27 havik ki yabanda biten uvacığ ekşi üzümdür ve üzüm çöpü⁸⁸⁴. Ba' zılar *kāf* yirine *lām* ile 28 maẓmūme bābında getürmişler. Ni' metī meftūha ve maẓmūme bābında da getürmüşdür. *Kāf* ile ve *lām* ile. 29 [v-l-n] **Evenc:** Mişlihu. [y-e-r] **Eyāric:** Bir müşhil ma' cūnuñ adıdır. Bir niçe nev' olur ayāre lafzınuñ 30 mu' arrebīdür. Mezkūr ma' cūn mü'ellifi olan ğakīmüñ ismiyle ma' rūfdur. Eyāric-i Fayğarā dirler. Sā'ir 31 ma' ācīn ve tiryākāt dağı böyledür. **El-Elifi'l-Meksüre:** [s-p-y-d-e] **İspīdāc:** 051a/01 Üstüpec didükleri. [s-p-y-d-b-e] **İspīdbāc:** Bir nev' ta' āmdur. [s-r-b] **İsrenc:** Sülgen 02 didükleri tīz-āb ma' nāsına, sirenc dağı dirler. [s-f-y-d-e] **İsfīdāc:** İspīdāc ma' nāsına. 03 Lisān-ı Fārsīde *fā* ile *bā* arasında tevāhī vü tebādil var idügi şāyi' dür evvellerinden 04 *elif* hıẓf idüp *sipīdāc* u *sifīdāc*

⁸⁸⁰ (Eline kıymetli bir mücevher geçseydi onun değerini bilmeyim, bilgisizlikle elinden kaçırdım.)

⁸⁸¹ (Büyüklük gösteriş olarak kullanıldığında ne senin itibarın bilinir ne de başkasının itibarı bilinir.)

⁸⁸² (Ondan padişahın aydınlığını ve güzelliğini aldı, ondan saygının ve mevkinin tacını aldı.)

⁸⁸³ (Şeyh Ebu İshak'ın havası esiyor, dünyadan onun sevgisi dışında bir şey kazanma.)

⁸⁸⁴ -. 16. (52a/12)

dağı dirler. [ş-k-n] **İşkenc:** Sā' id, dest **05** bilek ma' nāsına, pişkenc dağı dirler. Ğayı adları bend-keşāt lafzında mezkûrdur. [-y-] **İc:** **06** Hiç ma' nāsına. **Esedî:**

Nîst inc der-ized bî-niyâz

K'ez ân be-derî pîş ne-küşâd bâz⁸⁸⁵

07 Elifi'l-Mazmûme: [s-f-n] **Üsfenc:** Ğaraĥiřârî bir otdur ki deñiz kenarında **08** bulunur dimiş. [n-f-v] **Ünfüc:** Buruşuĥ fetĥ-i *elif*le enfüc ma' nāsına. [v-r-k-e-n] **Ürgânc:** **09** Ğ'ârezm şehriniñ adıdır. [v-k-n] **Üganc:** Üzüm çöpi ve çivek fetĥ-i *elif*le evlenc ma' nāsına. **10 Vesîletü'l-Maĥâşid** şâĥibi 'unĥûd-ı hurde ma' nāsına dağı gelür dimiş. [v-l] **Ülac:** Miřlihu. **11 [v-l-n] Ülinc:** Miřlihu. [v-m-e] **Ümâc:** Oĥ nişânı emâc gibi ve **omaç** aşı ki Türkîde de şâyi' dür. **12 Nev'-i Evvelehu El-Bâ'î'l-Meftûĥa** **13 [e-b] Bâbac:** Ğaraĥiřârî kösteklü buzaĝuya dirler dimiş. [e-b-v-n] **Bâbûnec:** Pâpâdyâ **14** çiçeĝi didükleri pâbüne lafzınıñ mu' arbedidür. Türkîde ĝoyun ĝözi dirler, 'Arabîde ûĥĥ'ân **15** dirler. Bâbûnek ve bâbük dağı dirler. [-e-] **Bâc:** Oldur ki pâdiřâĥlar tüccâruñ metâ'ından **16** bendirlerde 'öřr diyü alurlar deh-yek ma' nāsına ve müteĝallib važ' itdüĝine dirler. Türkîde de **17** şâyi' dür. Âĥiri *jâ'*-i 'Acemîyile *bâj* dağı dirler. [e-d-p-y] **Bâd-pîc:** *Bâ'*-i şânî 'Acemî ve *cîm*-i 'Acemîyile şalıncaĥ ve oĝlancuĝlar **18** oynamaĝiçün beşik **ügürmeginde** aşduĝlarına dirler. Bu lüĝat-i sâbîĥâ şâĥ-benc **19** veznine isti' mâl olınurdu. Hâlâ fetĥ-i *bâ* ile tařĥîĥ eylediler. **Şems-i Fahri:**

Emn ü 'adl ü istiĥâmet der-hevâ-yı mülk-i to

20

Bâd çün bâzî-künân bâzî-künân der-bâd-pîc⁸⁸⁶

Kirmânîler **21** kevâcû dirler. İşfahânîler ĥancîl dirler. [e-d-e-h-n] **Bâd-âhenc:** Yil giricek pencere ve bâh-henc ve bâd-ĥavn **22** *vâv*-ı resmîle ve bâd-ĝared ve bâd-ĝar dağı dirler. [e-d-r-v] **Bâd-rüc:** Bâdrük lafzınıñ **23** mu' arbedidür. Bir nev' otdur buyan balı dirler ve ba' zı yirlerde terre-i Ğorâsânî dirler. Bâd-rû **24** dağı lüĝatdür ve oĝul otı ve yarpuz. [e-d-k-n] **Bâd-genc:** Ğülunç marâzı bâd-gend ve bâd-genî de **25** lüĝatdür ve depe 'illeti. [e-v-h-n] **Bâd-hinc:** Yillik, bâd-âhenc ma' nāsına. [e-r-e] **Bârâc:** Ebe didükleri **26** ĥâtün ki âverde dağı dirler. 'Arab ĥâbile dir. [e-r-s-n] **Bâr-senc:** Perseng ve yük țartıcı **27** bâr-sencen dağı dirler. [e-r-n] **Pârenc:** Turunc, nârenc ma' nāsına pâreng dağı dirler. [e-z-p-y] **Pâz-pîc:** **28** *Bâ'*-i şânî'-i 'Acemîyile ve *cîm*-i 'Acemîyile şalıncaĥ bâzâm ve bâd-pîç ma' nāsına. [e-z-k-n] **Bâz-genc:** Ğülunç 'illeti. [e-z-l-n] **Bâz-lenc:** Beşik çenberi. [e-z-y] **Bâzîc:** *Bâ'*-i 'Acemîyile Nî' metî be-ma' nî bâz yire ya' nî sâ' at ve ĝicede **30** berez

⁸⁸⁵ (Muhtaç olmayan Allah, ĥiçbir kapıyı kapamaz. Onun kapısından daha iyi bir kapı açılmaz.)

⁸⁸⁶ (Senin ülkenin gökyüzünde ĝüven, adalet ve doĝruluk vardır. Rüzĝâr, çocuklar salıncaĥta sallanır gibi salına salına esiyor.)

ve sekel ve oğlancuklar beşiginde aşılın boncuğ dimiş ve oyun, bāzīçe, lu^ç b ma^ç nāsına. **31** [e-j-y-n] **Bāzīnc:** Mişlihu. [e-z-y] **Bāzīc:** *Bā*^ç-i ^ç Arabīyile mişlihu. [e-k-n] **Bāgenc:** Depe, kuluc ma^ç nāsına. **Beç:** *Bā*^ç-i ^ç Arabī ve *cīm*-i ^ç Acemīyile oğlancuk ve her hayvānuñ yakında toğmış yavrısı, beçe dağı dirler. **051b/01 Bec:** *Bā* vü *cīm*-i ^ç Arabīyile avurduñ iç yūzi ve ağız içi. Meşelā avurdı büyük olana büzürg-*bec* dirler. **02 Şihāh-ı** ^ç Acem şāhibi mükerrer *bec* *bec* naql eylemiş. [-c-] **Peçiç:** Ni^ç metī fisıldı ya^ç nī örtülü söz ki mahfi **03** söylerler ve mu^ç ammā vü lügaz gibi mestūr olan ve ol şavtdur ki çobanlar keçi oğşarlar çeki çeki **04** dirler. *Bā*^ç-i ^ç Acemī vü iki *cīm*-i ^ç Acemī ile naql eylemiş. [ç-y] **Peçiç:** Ve bi'l-kesr ve'z-zamm mişlihu. İki *bā*^ç-i ^ç Acemīyle. **05 Şems-i F.**

Der-deste-i inşāf cemālū'l-ħağ ve'd-dīn

Hergiz suħan-ı zulm ne-güyend be-peçiç

06

Ez-ma^ç deleteş gürg şobān hemçü şobānān

Ĥānd büzegān-ı gile-rā cümle be-peç peç⁸⁸⁷

[-ħ-] **Baħc:** Yir yüzine düşmüş **07** ve yayılmış nesne ve inlü, ^ç arīz, yaşşı ma^ç nāsına.

Esedī:

Ze-tiğeş heme la^ç l şod bād ü gird

08

Ze-gürzeş heme baħc geşt-est ü mürd⁸⁸⁸

Fereħc, keleħc kâfiyesinde ve yügrük dimek olur. **09** Ve şıklmış ve yoğrılmış ve tekerlenmek ma^ç nāsına ve zāc-i siyāh, Ķaraħişārī reng-hāy-ı sefid **10** ma^ç nāsına da gelür dimiş. [ħ-c] **Baħçec:** Ayağla başılıp yaşşılanmış ve şıklmış nesneye dirler. **11** [r-b-e] **Ber-bāc:** Şiş, sīħ ma^ç nāsına. [-r-] **Berc:** Oğlağı. [r-ħ-f] **Berħafc:** Uyğuda ādemi **12** ağır başmağ, ^ç Arabca kābūs dirler. **Şems-i Fahrī:**

Çonān der-ħāb-ı her şod zulm ez-nehībeş

13

Ki pindārī derāy girift berħafc⁸⁸⁹

Terħafenc dağı dirler. [r-ħ-f-n] **Berħafenc:** Mişlihu. [r-ħ-v-e] **14 Ber-ħāc:** Ağırşak ber-ħāş dağı dirler. [r-f-ħ] **Ber-faħc:** Ağır başmağ ber-ħafec ü ber-ħafenc **15** ma^ç nāsına *ħā* ile *fā* arasında tesābuğ vardır. [r-f-n] **Berfenc:** Rāh-ı düşvār ya^ç nī **16** şarp yol ve teründ nesne ki evvel zāhir olur. [r-k-n] **Ber-genc:** Ağ ħalvā ve bi'z-zammū'l-bā^ç **17** ve'l-kāf. [r-k-y-n] **Ber-kīnc:** Mişlihu. [s-e] **Besāc:** Fesād ma^ç nāsına, āħirī *ħā*^ç-i **18** mu^ç ceme ile dağı mervīdür. [s-t-y-n-e] **Bestīnāc:** Ĥalāl eyitdükleri ot ki Türkīde filar **19** dirler ve

⁸⁸⁷ (Cemaleddin'in adaletinin olduğu toplulukta zulüm sözünü fısıltıyla dahi söyleyemezler. Onun adaleti sayesinde kurt çobanlık yapıp sürüdeki kuzuları çobanlar gibi seslenerek çağırır.)

⁸⁸⁸ (Senin kılıcından hepsi rüzgârın getirdiği lale döndü, senin güzünden hepsi yamyassı olup öldü.)

⁸⁸⁹ (Zulüm onun korkusuyla öyle bir rüya gördü ki görsen kâbus görmüş sanırdın.)

artuğ söz ma' nāsına. [s-y] **Besīc:** *Bā*²-i 'Acemīyile yarağ, tehiyye ma' nāsına. **Enverī:**

20 Namāz-ı şām çü kerdem besīc-i rāh-ı sefer
Der-āmed ez-derem ān serv-ğadd ü sīmīn-ber⁸⁹⁰

Şems-i Fahrī:

21 Be-ğayl ü 'adde-i leşker çī ħācet-est o-rā
Ki mülk-gīrī o-rā Ĥudāy kerd besīc⁸⁹¹

Ve tertīb-i 22 sefer ma' nāsına da isti' māl olunur.⁸⁹² **Sa' dī:**

Besīc-i suħan güften an gāh kon
Ki dānī ki der-kār gīred suħan⁸⁹³

23 [ş-k-n] **Peşkenc:** *Sā*^c id, dest, bilek ma' nāsına, iskenc daħı dirler. 24 *Vesīle* şāħibi nağlınce. [ş-n] **Beşenc:** Kesr-i *şīn* ile yüzde çıkan çığıd ki *sis* dirler. 25 Ekşer yüklü 'avratuñ yüzlerinde *zāhir* olur, 'Arab *kelef* dir ve şudan şıçrayan 26 kaçreler ki reşşās dirler *beşence* daħı lügatdür. **Peşenc:** *Bā*²-i 'Acemīyile feth-i *şīn*le herk, ya' nī 27 nats ü şiyār ma' nāsına ve āvgīr dirler cüllāhlaruñ şu sepecek āletleridür, 'Arabice *heriše* dirler 28 ve *bāy*ı taħfīf idüp senc daħı dirler. Peşence daħı lügatdür. [ş-y] **Beşīc:** *Bā*²-i 'Arabīyile 29 *Şihāh-ı* 'Acem şāħibi *bā*²-i 'Acemīyile taşhīh eylemiş çığıt ve herek ma' nāsına. [s-y] **Pesīc:** *Bā*²-i 'Acemīyile 30 bol, çok, keşir ma' nāsına. [f-t-n] **Beftenc:** Bir cins yilandur, kızıl veya siyāh bāğ ve bostānlarda olur. 31 Kimesneye ziyānı yoğdur.

Beyt:

Du' ā vü medħ-i o-rā ħırz-ı ħod sāz
Ki ef' i ber-to bāşed kem ze-beftenc⁸⁹⁴

052a/01 [-f-] **Befc:** Sükūn-ı *fā* ile lu' āb ü şalyar ve söylerken ağızdan salyarı ağan kimesne. **Şems-i F:**

02 Sitem-i rāh-ı 'adem be-resān hemī güft
Fürūhişte ze-bīmeş çün şütr-befc⁸⁹⁵

[l-v] **Belūc:** Ve bi'z-zamm 03 Türkmenden bir kavımdür. Ġāyetde bī-'ağl u bī-dīnlerdür dā'imā ħarāmīlik iderler. **Şems-i Fahrī:**

04 Her geh der-mülk-i beşāhīş ne yektā bīned

⁸⁹⁰ (Akşam namazına yol hazırlığı yapar gibi hazırlandım, o servi boylu ve gümüş göğüslü paradan ayağıma geldi.)

⁸⁹¹ (Onun asker sürüsüne ne ihtiyacı var ki? Allah, onun fetihleri için gereken her şeyi hazırlamıştır.)

⁸⁹² --. 16. (52b/31)

⁸⁹³ (O yerde sözün hazırlığını yapıp söyle, sözü çevirme işini iyi bil.)

⁸⁹⁴ (Ağzında daima onun duası ve övgüsü olsun! Böylece engerek yılanı, senin için kızıl yilandan daha etkisiz olur.)

⁸⁹⁵ (Yokluk yolunun siteminden bütün sözünü götürmeye çalıştı, korkusundan salyası akan deve gibi şaşkına döndü.)

Beved ez-kūrī ān bud nöker lüc u Belüc⁸⁹⁶

[n-e-r-n] **Benārenc: 05** Çübān. [n-e-n] **Benānc:** Şol iki ‘avrat ki bir kişinüñ nikāhında ola. Türkide evvelkine elenci **06** şoñrağına kuma dirler. Fārside her birine benānec dirler. ‘Arabide *zırre* dirler. **Şems-i Fahrī:**

07

Bekā ne-sāzed bā-ħaşm-i Şeyh Ebū İshāk

Be-dān şıfat ki ne-sāzed benānc pīş-i benānc

Kevlānc kāfiyesinde **08** getirmüşdür. Lā-ber-lā didükleri ħalvāya dirler. Betānec *tā* ile dağı lügatdür. [-n-] **Penc:** *Bā*’-i **09** ‘Acemiyile beş, ħams ma’ nāsına. **Benc:** *Bā*’-i ‘Arabiyile bākūrī didükleri ot beng lafzınıñ mu‘ arbedür. **10** Ammā ‘avām işılāhında esrār didükleridir ki ‘Arab ħaşış dir. **El-Bā’i’l-Meksüre:** [ç-y] **11 Biçic:** Ve bi’z-żamm fisıldı ve mu‘ ammā vü lügaz gibi maħfi olan ve çübānlaruñ keçi çağırdukları vaqtin **12** itdükleri şavt. Feth-i *bā* ile peçic ma’ nāsına. [r-n] **Birinc:** Ma’ ruf ħubübātdur. Türkide dağı müsta‘ meldür. **13** [r-n] **Birenc:** Yürek oynaması, ħafaķān ma’ nāsına. [ş-y] **Bişic:** Yol yarağı ve ħarm feth-i *bā* ile **14** besic ma’ nāsına. [-n-] **Pinc:** *Bā*’-i ‘Acemiyile burğu ve yılık, buruk nesne.⁸⁹⁷ [-y-] **Pic:** Dügüm ve tolaşık **15** ve yılık ve buruk nesne ve burğu ki dülger āletlerindendir ve ħarām-zāde dimekdir. [y-c-e-p-y] **Piç-ā-piç:** **16** Ġāyetde tolaşıklıkdan ‘ibāretdür. **Beyt:**

Ey besā k’ez-āteş-i sevdā-yı ān müşğīn-remen

17

Dūd-ı piç-ā-piç z’īn āb-gün güzeşt⁸⁹⁸

Vaşf-ı terkibi ve ism-i maşdar isti‘ māl olunur. [ç-p] **18 Piç piç:** İki *bā*’-i ‘Acemī ve iki *cīm*-i ‘Acemiyile belā vü miñnet ve meşakķat ve işkence. [ç-y] **Piçic:** Mişlihu. **El-Bā’i’l-Mazmūme: 19** [n-e-n] **Bünānc:** Bir er ‘avratları, ‘Arabca *zırre* dirler. Feth-i *bā* vü *nūn*la benānc ma’ nāsına. **20 Puc:** Biryedim yimişi ve yumrı ve yaşşı nesne ve uyuşmaz ve yakışmaz bī-endāze ve bī-żabıt olana dirler. **21** Taşlak ma’ nāsına bu ma’ nāya būç lafzından muħaffedür. Juft dağı dirler, *zā*’-i ‘Acemiyile ve ağızuñ **22** içine dirler. Feth-i *bā* ile *bec* ma’ nāsına. **Beyt:**

Der-midħat-i o her ki dehen bāz ne-güşāyed

Dendāneş koned çarħ birün yek-be-yek ez-puc⁸⁹⁹

23 [ç-y] **Puçic:** Suħan-ı pinhān. Feth-i *bā* ile piçic ma’ nāsına. Bi’l-feth **24** ve’l-kesr. [-r-]

⁸⁹⁶ (Her seferinde onun mülkünde bir şey görünmezdi, onun kör hizmetçisi hem şaşıydı hem de Beluç kavmindeydi.)

⁸⁹⁷ --. 16. (33a/22)

⁸⁹⁸ (Nicesinin gönlündeki kıvrım kıvrım olan ah dumanı, o misk saçının sevdasının ateşi yüzünden bu mavi çemberi aşip geçti.)

⁸⁹⁹ (Bir kimse ağızını onu överek açmazsa, felek onun dişlerini tek tek ağızının içinden dışarı çıkarır.)

Burc: Ağır başmak, kâbüs ma' nāsına. Ğayrı adları berħafc lafzında yazılmıştır. **25** [r-ğ-n] **Burğunc:** Debbāğlar āleti.⁹⁰⁰ [r-k] **Pürgec:** *Şihāh-ı* 'Acem şāhibi her ol nesne ki ayağı anuñ üzerine **26** qorlar ve her ol nesne ki egerden inlü olur dimiş. [r-k-n] **Pürgec:** Kozlu ħalvā. Feth-i *bā* ile **27** *bergenc* ve *berginc* ma' nāsına. [s-t-y] **Pestīc:** Bir ağacdur ki bādiyelerde biter. Ba' zı nüshada *yāsız* **28** Pestec vāki' olmuş. [ğ-n] **Boğunc:** Çörek otı, şūniz ma' nāsına būğunc lafzından muħaffefdür. [l-g-r-ğ] **29** **Bulğurħac:** Künyetdür. Şöyle⁹⁰¹ kimesneye dirler ki andan ne şādır olsa, çepel ve murdar ve nā-ma' kıl **30** olur. [l-v] **Bulūc:** *Bā*'-i 'Arabīyle Türklerden bir ħarāmī kavmdür. Feth-i *bā* ile belūc ma' nāsına. [l-v] **Pülūc:** **31** *Bā*'-i 'Acemīyle süst, endām, 'innin ma' nāsına. Türkide dağı müsta' meldür. Bulūc dirler. [-v-] **Pūc:** *Bā*'-i **052b/01** 'Acemīyle uyuşmaz ve yağışmaz nesne ve yaşşı burunluya ve boş ve qovuğ ve yumrı nesneye dirler, **02** *būc* ma' nāsına.⁹⁰² **Şems-i Fahrī.**⁹⁰³

Şod ez-na' re-i sehm-i kīn nāy-ı kūc

Ser-i çarğ gerdende-rā mağz-ı pūc⁹⁰⁴

03 Pūc pūc: Ğāyetde endāzeden ve luğfdan ħāric olan nesneye dirler. [v-z-n] **Pūzenc:** **04** Dilek, şefā' at ve 'özr, pūziş ma' nāsına. [v-ğ] **Būğc:** Çörek otı. [v-ğ-n] **Būğunc:** Mişlihu, **05** burunc kāfiyesinde. [v-l-k-n] **Būğunc:** Turfa vū maşhara bülkencek ve bü'l-'aceb ma' nāsına. **06 Nev'-i Evvelehu Et-Tā'i'l-Meftūħa** **07** [-e-] **Tāc:** Zamān-ı evā'ilde 'Acem pādīşahları ve ħātūnları altundan envā' cevāhir ile müzeyyen idüp **08** başlarına giydükleri nesneye dirler, 'Arabīdür. Fārsīde dağı şāyi' dūr. Cem' i ticān gelür. **09** 'Acemde ħaşşa ismi efserdür ve ħorūs ibiginde dağı isti' māl olunur. [e-r-e] **Tārāc:** Yağma **10** ma' nāsına. **Şems-i Fahrī:**

Tā ħāris-i ħükmeş melik-i mülk-i Keyān şod

Ber-ħāst be-yek reh suħan-ı ġāret ü tārāc

11 [e-l-e] **Tālāc:** Mişlihu ve bāng u meşğale ve ġavğā ve ġalebe, ħalalūş ma' nāsına, telāc dağı dirler. [r-t-n] **12 Tartenc:** İnce ve düşvār yol. [r-ğ-f-n] **Terħafenc:** Uykuda ağır başmak, kâbüs ma' nāsına. Feth-i *bā* ile ki **13** şānī'-i ħurūf-ı teheccīdür. Berħafc, berħafic, berħağc dağı lüğatdür. [r-f-n] **Terfenc:** Şarp ve ince iniş **14** ve yoğuş yol ki envā' meşakğat ve zaħmetle geçilür. **Şi' r:**

Eger ħ'āhī ki ne-būd der-cihānet

⁹⁰⁰ --. 16. (33b/02)

⁹⁰¹ --. 16. (33b/07)

⁹⁰² --. 16. (33b/11)

⁹⁰³ **Hātifi.** 16. (33b/11)

⁹⁰⁴ (Kininin korkusundan içi boş bir ney gibi nara attı, feleğin dönmesinden boş kafası döndü.)

15 Be-dil der-ğam be-ten der-zahmet ü renc⁹⁰⁵
 Reh-i maqşūd būd nezdik ü āsān
 Ne-bāşed devr-i bī-sāmān u terfenc⁹⁰⁶

16 Beyt:

Eger ħ̣āhī ne-mānī beste der-renc
 Me-rev der-rāh-ı bī-sāmān u terfenc⁹⁰⁷

[r-f] **Terfec:** Mişlihu. [r-n] **17 Terenc:** Mişlihu, gūyā terfenc lafzından taħfif olunmuşlardır. [ş-n] **Teşennuc:** El ve ayak büzilmek, ‘Arabīdür. **18 [ş-h-y-z] Teşhīzec:** Gözlük, çeşmek ve ‘aynek ma‘ nāsına, ba‘ zı nüşhada teşhīzec yazılmış, mişlihu. **19 [l-e] Telāc:** Tālāc lafzından muħaffedür, tārāc ve bāng ve meşğale ma‘ nāsına. **Şems-i Fahrī:**

Nī-st mümkin der-hümāyūn-ı ‘ahd-ı o

20 Ger kesī der-mülk ber-ħ̣īzed telāc⁹⁰⁸

[-l-] **Telec:** Ni‘ metī bir otdur ve ‘akreb yuvasına **21 dirler** dimiş. [-n-] **Tenc:** Piçiden ve füşurden ve ferāhem āmeden ma‘ nāsına *nūmuñ* sükūnıyla renc ü genc **22** kāfiyesinde.

Şems-i F.:

Gehī mī-zen be-pāy-ı kīn ü mī-keş
 Gehī mī-keş be-dest-i kahr u mī-tenc⁹⁰⁹

23 Et-Tā’i’l-Meksūre: [m-s-e] **Timsāc:** Sahtiyān. [y-r-n] **Tibrenc:** Çāpūk ki kaftānda isti‘ māl olunur. **24 Tiriz** ü tīriz daħı dirler.⁹¹⁰ [y-m-e] **Timāc:** Nişāne-i tīr, oq nişānı, āmāc ve umaç ve bercās daħı **25** dirler ve sahtiyān. **Et-Tā’i’l-Mazmūme:** [t-m-e] **Tutmaç:** Meşhūr yufka ile etden olan ta‘ām. **26** Türkīde daħı müsta‘meldür. Hoş, pere ma‘ nāsına lisān-ı ‘Arabda lākeşe dirler. [r-n] **Turunc:** Ma‘ rūf⁹¹¹ **27** mīve, ‘Arab nārenc dir. [-v-] **Tūc:** Kalay ile baqırdan olur, Türkīde de müsta‘meldür. [v-ħ̣] **Tūħac:** **28** Haykıрмаq. [v-l-e] **Tūlāc:** Zebān-ı Ḥ̂ārezmde yek-pāre olan nesneye dirler. **Nev‘-i Evvelehu El-Cīmi’l-Meftūħa:** **29** [-e-] **Çāc:** Vilāyet-i Ḥ̂otende bir şehriñ adıdır. Ġāyetde a‘ lā yaylar işlerler. **30** Eyü yayları aña nisbet idüp kemān-ı Çācī dirler. **Beyt:**

Be-Çācī kemān u be-Soğd zirih

31 Kemendī belī kerde berz-i ĩn ze-reh⁹¹²

⁹⁰⁵ (Eğer sen bu dünyayı istiyorsan, gönle gam, bedenine de eziyet ve zahmet ulaştırma.)

⁹⁰⁶ (Senin hedeflediğin yol yakın ve kolaydır; uzak, düzensiz ve çetin değildir.)

⁹⁰⁷ (Eğer eziyete bağlı kalmak istemiyorsan uzak, düzensiz ve çetin yola gitme.)

⁹⁰⁸ (Onun kutlu döneminde ülkedeki bir kimsenin feryat etmesi mümkün değildir.)

⁹⁰⁹ (Bazen kinin ayağına vurup çekil! Bazen kahrın elini çekip sık.)

⁹¹⁰ daħı isti‘ māl olunur. 16. (33b/21)

⁹¹¹ meşhūr. 16. (34a/04)

⁹¹² (Çaç yayıyla ve Soğd zirihıyla, doğrusu yoldaki alanı kendine bağladı.)

Ve arpa ve buğdāy ve aña beñzer nesne yığını ki Türkide çeç dirler **053a/01** ve Ni‘ meti bir üstād yaycınıñ adıdır dir. [-h-] **Cahec:** Ur didükleri ‘ illet ki boğazda çıkar **02 sil‘a** dirler. [-m-] **Çemec:** Qarañışārī *mevyiz* ma‘ nāsına dimiş. **El-Cimi‘l-Meksüre:** [c-e] **Cicāc:** **03** Ni‘ meti iki üç tabakalu kisedür ki şagrīden yā bulğārīden iderler ve her tabakasına bir nesne **04** koyarlar dimiş. [v-e] **Civāc:** Bi-fetħi‘l-*hā‘i‘l-mühmele* murğ-ı murdār-h‘ār. [l-v-e] **Cilvāc:** Mişlihu. Murğ-ı murdār-h‘ār.⁹¹³ **05 Nev‘-i Evvelehu El-Ĥā‘i‘l-Meftūha:** **06 Ĥac:** Dürişmek ma‘ nāsına. [c-h] **Ĥac Ĥac:** Ġāyetle dürişmek. [ş-k-e-n] **Ĥāşekānc:** Qarañışārī büyük **07** kijdeye dirler dimiş. *Şĥāh-ı ‘Acem* şāhibi ĥāşek-endām ma‘ nāsına naql eylemiş. [f-n] **Ĥafenc:** Qara culbān, **08** kuş itmegi didükleri ot ki tabībler katında tūdrī dimekle ma‘ rūfdur. [l-n] **Ĥalenc:** Bir büyük **09** kühī ağacdur ki andan çanaqlar iderler. Ġāyetde berkdür. [l-v-e] **Ĥalvāc:** Murğ-ı murdār-ħor ve qarğa. [l-y] **10 Ĥalīc:** Deñiz kulağı. [l-y-v-e] **Ĥalivāc:** Zağn u murğ-ı murdār-h‘ār. [-n-] **Ĥanc:** Esedī-i Tūsī ve Hindüşāh-ı **11** Naħcūvānī rivāyetinde sūd u menfa‘ at ma‘ nāsına. **Esedī:**

Besī rāndī ez-kefet bī-sūd u ĥanc

12

Künün pāsuh ez-saht yābī me-renc⁹¹⁴

Beyt:

Renc berd er tā be-yābī ĥanc

Renc-i mār-est ĥufte ber-ser-i genc⁹¹⁵

13 Şems-i Faħrī kavlince nāz u ‘ ayş ve ni‘ met ü tarab ma‘ nāsınadır. Cimā‘ ĥazından zāhir olan **14** āvāze ĥance gibi ve depmek ve vilāyet-i Fārsda bir qasabanuñ adıdır. **Ĥac Ĥac:** Ġāyetde cimā‘ **15** şafāsından ĥāşıl olan āvāz. [n-f] **Ĥanfec:** Ve bi‘l-kesr Qara culbān kuş itmegi didükleri **16** ot, ĥafenc ma‘ nāsına *nūnla fā* arasında teĥādüm ü tesābuq vardır. **El-Ĥā‘i‘l-Meksüre:** **17** [t-f] **Ĥıtfec:** Cūlbāndan bir nev‘ dūr. Fetħ-i *hā* ile ĥanfec ma‘ nāsına ve segerk toħmı. [y-f-n] **Ĥınfenc:** Segerk **18** toħmı. [y-f-y] **Ĥıfīc:** Mişlihu. **El-Ĥā‘i‘l-Mazmūme:** [r-e] **Ĥurāc:** Her yumrı ki ‘ ilelden bedende çıkar **19** ism-i ‘ āmdur. Ba‘ zılar taħşiş iderler. [-r-] **Ĥurc:** Hegbe, ‘ Arabīdür. Fārsīde de şāyi‘ dūr ve ĥorūs **20** ibigi, ĥurçin ü ĥurçine daħı dirler. [-f-] **Ĥufc:** Baykuş, güc daħı lūğatdūr ve gūrĥāne. [f-n] **21 Ĥufenc:** Mişlihu, gūrĥāne müşāhid ma‘ nāsına. [-n-] **Ĥunc:** Baykuş, ĥufc. [v-e] **Ĥuvāc:** *Elif*i resmīdür. İbik ki **22** ĥorūsıñ depesinde kızıl et pāresidūr. Tāc-ı ĥorūs dirler ve her nesnenüñ başında isti‘ āre **23** tarīķiyle isti‘ māl olunur. **Esedī:**

⁹¹³ --. 16. (34a/13)

⁹¹⁴ (Doğrusu yararsız ve faydasız bir söz söyledin, şimdi sert bir cevapla karşılaşırsan incinme.)

⁹¹⁵ (Eğer bir fayda kazanmak istiyorsan acı çekeceksin, (bilirsin ki) hazinenin başında da yılanın acısı uyur.)

Be-zed h̄ançerī ber-Nerīmān kerd
Siper-i nīmī vü h̄üc-ı terkeş be-bord

24 ‘Unşurī:

Be-dehliz ki tāk-ārāste
Ki h̄üceş hemī māh-rā kāste⁹¹⁶

[-v-] **H̄üc:** Mişlihu. *Elif*siz 25 dağı mervīdür. H̄āce ve h̄üce ve h̄üje dağı dirler.⁹¹⁷ Bu *vāv*da iki vech cā’izdür. Ya‘nī 26 *vāv* resmī ola. *Elif* şābit ola, yā *vāv* şābit ola. *Elif* resmī ola. Şems-i Fahrī güc u bülüc kâfiyesinde 27 getirmiştir. **Şems-i F.:**

Her harūsī ki seher medh-i şehen-şeh-h̄ānd
Bāmdādān ze-şeref ber-felekeş sāyed h̄üc⁹¹⁸

28

Der-hümāy ez-nażar himmet-i o dūr üfted
Būm-ı vīrāne-nişin kereded ü mānende-i kūc^{919 920}

29 Nev‘-i Evvelehu Ed-Dāli‘l-Meftūha 30 [-e-] **Dāc:** Karañu, zulmet ma‘nāsına, ‘Arabīdür. Aşlda dācī idi, decādan müştakdur. *Bāc* u *tāc* kâfiyesinde 31 müsta‘meldür. [-r-] **Derc:** Kātibler derci ve hücre ma‘nāsına, ‘Arabīdür, Fārsīde çok isti‘māl olunur. [s-t-e-b-r-n] **053b/01 Dest-ebrenc:** Karañışārī el bilezigi, dest-ebrencen ma‘nāsına dimiş. [s-t-r-n] **02 Dest-renc:** Bıçkı ki büyük desteredür. [m-ā-h-n] **Dem-āhenc:** Nefes çekici demek olur, nefes-keş **03** ma‘nāsına. [m-ā-h-y] **Dem-āhic:** Mişlihu. [v-e] **Devāc:** Ve bi’z-zamm taht.

Beyt:

Şāh-rā zībā-st tarşī‘ devāc

04

Ger ne-gīred ez-reh-i vīrān h̄arāc⁹²¹

Ve çadır-ı şeb ü ferrāce. **Hayrī:**

Fikend H̄üsrev-i Rūmī libās-ı kâfūrī

05

Ki şāh jeng be-pūşid ‘anberīne devāc⁹²²

Ve ba‘zılar yorğan dimişler, liḥāf **06** ma‘nāsına. [h-e-n] **Dehānec:** Ni‘metī iki örgüçlü deveye dirler. [h-n] **Dehenc:** Dehne lafzınıñ mu‘arrebīdür. **07** Bir nev‘ taşdur. İki dürlü

⁹¹⁶ --. 16. (51b/01)

⁹¹⁷ lügātdür. 16. (51b/01)

⁹¹⁸ (Seher vakti padişahı öven her horoz, sabahleyin şereflenerek ibiğini göğe kaldırır.)

⁹¹⁹ (Hüma onun himmet nazarından uzak düşerse, puhu kuşu gibi yıkıntılar içinde oturan bir uğursuza dönüşür.)

⁹²⁰ --. 16. (51b/03)

⁹²¹ (Eğer yıkık bir yoldan haraç almazsa, şaha en uygun şey süslü bir tahttır.)

⁹²² (Hüsrev-i Rumi yere düşmüş kafirin elbisesini, tıpkı şahın paslı ama kokulu yorganını örttüğü gibi üstüne örttü.)

olur. Tatlı ve ekşi, ekşisi bakır ma^ç deninde olur ve demir **08** ma^ç denine dağı yakın olur ve Türkistānda dağı olur. Huşūşā Efrāsiyāb binā **09** eylediği şehirde tatlusunuñ ma^ç deni mağrib cānibinde olan Fireng tağlarında olur. **10** Eyüsü Kıbrısdan gelür ve levni niçe dürlü olur. Eyüsi gökrek olur ve bir nev^ç i dağı **11** şarurağ olur ve bir nev^ç ine müşī dirler. Dürlü dürlü rengleri olur ve bir nev^ç ine **12** tāvusī dirler, kızılrağ olup yeşilligi gālib olur, gözde olan sebl ü naħne ^ç illeti **13** ve ğubār gibi ^ç illet ki nūr-ı başara hicāb olup dārūlar ile def^ç olmasa dehene-i şīrinden **14** bilegü üzerine saħk idüp göze çekselor bi-iznillāh def^ç idüp nūr-ı bāşarı ziyāde **15** ider ve yılan ve ^ç aħreb şoħduğı yire sirke ile bilegü üzerinde saħk idüp tılā **16** eyleseler veca^ç in sākın idüp zarar-ı zehrin def^ç ider. **Ed-Dāli'l-Meksüre:** [y-v-l-e] **17 Dīvlāc:** Otlı⁹²³ ve taşlı ve dikenli yir. **Ed-Dāli'l-Mazmūme:** [r-e] **Dürrāc:** Bir meşhūr **18** hoş manzar kuşcağız adıdır. [-r-] **Dürüc:** Hoħka ve şandūkçe ve hoş koħulı nesne, bŷ-dān ma^ç nāsına ve **19** kabarcık. [v-e] **Dŷvāc:** Çadır-ı şeb ve yorgan ve tegele kaftān ve üst kaftānı. [-v-] **Dŷc:** **20** *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi küçücük şandūk, dŷrc ma^ç nāsına naħl eylemiş. [v-l] **Dŷlec:** Zir-i zemīn ma^ç nāsına. **21 Nev^ç -i Evvelehu Er-Rā'i'l-Meftūha** **22** [e-t-y-e-n] **Rātiyānec:** Çam saħızı, rātiyāne lafzınıñ mu^ç arrebidür.⁹²⁴ Rātiyān-dāde ve rātine de **23** dirler. [e-z-y-e-n] **Rāzyānc:** Rezene didükleri ot, rāzyāne lafzınıñ mu^ç arrebidür. ^ç Arab şemer dir. **23** [e-n] **Rānic:** Hindŷstān kozi, nārcil ma^ç nāsına. [-ħ-] **Raħc:** Çirkīn ü titiz olan kimesne. [-n-] **25 Renc:** Emek, zaħmet ma^ç nāsına ve sürmek ve hastelik ve renciden lafzından şığa-i emr ve vaşf **26** terkibidür, nice de dirler. **Er-Rā'i'l-Meksüre:** [y-b-e] **Rībāc:** Kuzıkulağı didükleri ot **27** ve aşhun ki kelem-i kebīdür. Ekşeri yinür ve şu teresi ve kovan çiçeği ve fidān didükleri ve ayruğ **28** didükleri ot. Mezķŷrlaruñ çok esāmisi vardur. Şu kerdemesi didükleri dağı bu cinsendür ki **29** pende, pendŷ, pendŷri dirler. (ç):

Havāş-ı ney-şeker āri kocā-st der-rībāc⁹²⁵

[-n-] **Rinc:** Karın burmak. **30** [y-v-e-n] **Rivānc:** Rībāc ma^ç nāsına. [y-v-e-n] **Rivānc:** Mişlihu. [y-v-n] **Ripūnc:** Mişlihu. **Er-Rā'i'l-Mazmūme:** [v-s-ħ-t] **31 Rūsaħtec:** Rāstık taş, rāsaħt gibi ve ker taş ba^ç zı nüshada *nŷnla* rŷşhanc vāķi^ç olmuş. **054a/01 Nev^ç -i Evvelehu Ez-Zā'i'l-Meftūha** **02** [-e-] **Zāc:** Şeb-i Yemenī ve zāc-ı Kıbrısı ki kābız dārŷlardandur ve loħusa ^ç avrat ve ħarac-ı **03** zāg ma^ç nāsına ve kara boya, sepere ma^ç nāsına. [*] **Zec:** Şaru aşma didükleri meşhūr kuşcağız. **04** [d-n] **Zedenc:** Koynunuñ

⁹²³ otlı. 3. (58a/25)

⁹²⁴ ta^ç rīb olunmuşdur. 16. (51b/28)

⁹²⁵ (Şeker kamışının özellikleri nerede diye sorarsan, doğrusu o kuzukulağının içindedir.)

bağırsağını ve cigerini ve iç yağını kıyma idüp pişirürler, Türkide **05** yağ bağı dirler. İsfahāniler bermiyān dirler. [r-n] **Zerenc**: Bir şehir adıdır ki Gürşāsb **06** ibn Utrūṭ binā eylemişdür.⁹²⁶ **Esedī**:

Ez-aḫter-şinās u mühendis-şomār
Ber-dem dihend ān ki bed-nām-dār⁹²⁷
07 Be-yāvered ü be-nihād şehir-i Zerenc
Ki der-kār nā-sūd ruzī ze-renc^{928 929}

Ve kıymaya **08** daḫı dirler ve mūmbar ṭolmasına daḫı dirler ve zevenḫ ü zevenc daḫı lüğatdür.⁹³⁰ [f-l] **Zeflec**: **09** İbtidā'-i kār. [-l-] **Zelec**: Yelve kuşu, zeylūc lafzından muḫaffedür. [l-n] **Zelenc**: Mişlihu. [m-n] **Zemnec**: **10** Süksük didükleri kuşdur ki 'ācizī de dirler bu ma' nāya āḫiri *ḫā* ile daḫı **11** lüğatdür dimişler ve zamm-ı *zā* ile de mervīdür. Eşāḫḫ āḫiri *cīmī*ledür ve āverde 'avrat, ḫābile **12** ma' nāsına bu ma' nāya ḡayrı adları bārāc lafzında meşṭürdur ve yuvalık taşı ki düz **13** ṭamlar üzerine yuvalarlar ṭopraḡın düz idüp muḫkem itmegiçün ve Ḳaraḫişāri kelebek **14** ma' nāsına da gelür dimiş, zemlec de dirler bu ma' nāya. [-n-] **Zenc**: Siyāḫlar memleketi zeng lafzınıñ **15** mu' arrebidür. *Şiḫāḫ-ı 'Acem* şāḫibi, ve eñek, zeḡan ma' nāsına da naḫl eylemiş. [v-n] **Zevenc**: Ve bi'z-zamm **16** berenc ü denc ḫāfiyesinde zevinc ma' nāsına *Şiḫāḫ-ı 'Acem* ve *Cāmi' ü'l-Fürs* şāḫibi ḫarekāt-ı şülüşe **17** ile mervīdür dimişler. [v-y] **Zevic**: Mişlihu ve bi'z-zamm. **Ez-Zā'i'l-Meksüre**: [k-n] **Zikenc**: Büyük çanaḫ. **18** [-n-] **Zinc**: Meşḫūr çalgı ki eyyām-ı ḫarbdā ve şādīlık günlerinde çalarlar ve demür pul ve jīve **19** ve yürek oynaması ḫafaḡān ma' nāsına. [-y-] **Zic**: Ni' metī zenc ma' nāsına ve bennālar ipi ve zırḫ **20** ma' nāsına naḫl eylemiş ve 'ilm-i nücūmda bir kitāb adıdır. [y-r-b-e] **Zir-bāc**: Zirvā ve zirbā didükleri **21** meşḫūr ṭa'ām. [y-l-v] **Zilūc**: Kelebek⁹³¹, zemnec ma' nāsına.⁹³² [m-n] **Zimnec**: Süksük didükleri kuş. **22** Feth-i *zā* ile zemnec gibi dü-birāderān daḫı dirler ve āvurda, *ḫābile*⁹³³ ma' nāsına. [n-e] **Zinnāc**: Za' ferānā-yı **23** senbūse. [-n-] **Zinc**: Aḡaç köpüḡi, zamḡu'ş-şecer ma' nāsına. [v-n] **Zivenc**: Yaḡ, yağır ve mūmbār ṭolması. **24** Feth-i *zā* ile zevenc ve zevinc ma' nāsına sā'ir esāmisi anda meşṭürdur. [v-y] **Zivic**: Mişlihu. **25 Nev'-i Evvelehu Es-Sini'l-Meftūḫa** **26** [-e-] **Sāc**: Abanos ve ardıç aḡacı.

⁹²⁶ --. 16. (52a/11)

⁹²⁷ (Astronom ve mühendis olarak tanınanlar, o kötü şöhretli kişiden dem vururlar.)

⁹²⁸ (Zerenc şehrinin tabiatına geldi ve işin verdiği zahmetten dolayı bir gün bile dinlenemedi.)

⁹²⁹ --. 16. (52a/12)

⁹³⁰ --. 16. (52a/13)

⁹³¹ Yelve kuşu, zeyluc ma' nāsına. 3. (59a/03), 16. (55a/24)

⁹³² **Ez-zā'i'l-Mazmūme. Züc**: Teşdid-i *cīmī*le sūñü demiri. [m-l] **Zümlec**: Kelebek, zemnec ma' nāsına. 3. (59a/04)

⁹³³ Ḳābile 'avrat. 16. (52a/27)

Esedî:

Der ü bām-ı ān hāne ez-‘ūd u sāc

Nigārīde peyveste bā-sāc u ‘āc⁹³⁴

27 Ki serv-i kūhī de dirler. *Şihāh-ı ‘Acem* şāhibi, ve taylasān-ı sebz 28 dimiş. [e-d]

Sādec: Sāde lafzınıñ mu‘arrebidür. Arı olan nesne ve ğayrı cinsle be-hem 29 olmamış ve qarışmamış, kaftānda ve sâ’ir nesnelerde isti‘māl olunur ve naqışlanmamış 30 ma‘nāsına da gelür ve sāye-i hem-vār u fersūde ya‘nī aşınmış ma‘nāsına da isti‘māl olunur. **054b/01** ve taşavvur-ı sādec dirler. Ya‘nī hükm ile be-hem olmamış dimekdür, sād dağı lügatdür. [e-r] **Sārec**⁹³⁵: 02 Ötlegen didükleri küçücük kuşcağıza dirler ve ba‘zıları bir hoş avāzlu kuşcağızdur 03 ve ba‘zıları hezār destāndur didiler. Haq budur ki bülbül envā‘ındandır. Faşl-ı bahārda 04 bülbül dirler, böğürtlen vaqtinde ötlegendirler. **Laṭīfi:**

Şafā-yı ney-şeker mey n’āyed ez-vec

05

Ne-bāşed sār der-nağme çü sārec⁹³⁶

[e-r-n] **Sārenc:** Mişlihu feth-i *rā* ile. **Beyt:**

Çü ‘Anka dān o düşmen çü şa‘ve

06

Çü şebbāz-est o vü haşm-ı sārenc⁹³⁷

Beyt:

Zemīn be-nümūd der-her künc-i şad-genc

07

Hevā ber-nağmehā-yı sār u sārenc⁹³⁸

Ve yir altında şu durmağıçün yapdukları mevzi‘e dirler. 08 ‘Arab şahranc dir, Türkīde de şāyi‘dür. Sārinc dirler kesr-i *rā* ile. [e-r-v] **Sārūc:** Yanmış 09 alçı ve kumlu kireç, ta‘rīb idüp şārūc dirler.⁹³⁹ [e-r-y] **Sārīc:** Ötlegen kuşu, 10 sārec ü sārenc ma‘nāsına. [e-y-b-r] **Sāyeburc:** Mu‘arreb ü mutaşarrıf mine’l-Fārsī ve ma‘nātü’t-teffāhi’ş-şafīr 11 ü hevāsīmü’t-teffāh ve hüve’l-yebrūc. [-h-] **Sahc:** Tuşme. [r-e-ğ-v] **Ser-āğūc:** Ni‘metī kilīm-pāre-īst 12 ki zenān ber-ser pīçend dimiş, baş bezi ve nezkeb ki ‘avratlar başlarına 13 giyerler serāķūc u serāğūş da dirler ve pülār-efsār ma‘nāsına. [r-e-ķ-v] **Serāķūc:**

⁹³⁴ (O evin kapısı ve çatısı, öd ve abanozdandı. Tamamen abanoz ve fildişiyle süslenmişti.)

⁹³⁵ Bu lügat on vech üzere mervīdür, sārec, sārinc bin-*nūn* sārīc *yā* ile ki āhir hurūf-ı teheccīdür ve *şān*-i mu‘ceme ile şārinc, şārīc, sārīk, sārīng *şān*-i *mühmele* ile ve *şān*-i mu‘ceme ile *şārik*, *şāring* Ni‘metī *şān*-i *mühmele* ve *dāl* ile sādek dağı lügatdür dimiş, sāreğ

⁹³⁶ (Eğir kökünden şeker kamışının keyfi alınmaz, bildircin ise sığircık kuşunun verdiği nağmeyi veremez.)

⁹³⁷ (Onu Anka, düşmanımı ise bildircin bil. O doğan gibi bir kuştur, düşmanı da tıpkı ötlegen kuşuna benzer.)

⁹³⁸ (Yeryüzü her bir köşede yüz hazine gösterir, havada bildircin ve sığircık nağmeleri vardır.)

⁹³⁹ --. 16. (52b/11)

Mişlihu. 14 [r-e-y-ğ-r-e] **Serây-ı harâc:** Dîvân-ğâne. [r-e-y-p-n] **Serây-penç:** Ğâne-i deştîbân.⁹⁴⁰ [r-k-v] **Ser-küc:** 15 Ve bi'z-zamm başa şoğdukları şorguc ki Türkide müsta' meldür. [r-m] **Sermec:** Koyun sarmaşığı 16 didükleri ta'rib idüp sarmağ dirler serme de dirler. [-f-] **Sefc:** Ğâm kavun, kârpüz ki 17 kelek dirler, sefca de dirler. **Şems-i Fahrî:**

Sitem-râ serzeniş mî-kerd ' adleş
Ki Ğurd-est ez-filân pâlîz yek sefc⁹⁴¹

18 [m-e-h-y] **Semâhic:** Ada, cezîre ma' nâsına. [-m-] **Semc:** Ve bi'z-zamm-ı sükün-ı *mîmle* 19 nağab ki yir altında kal' alara ururlar. **Şems-i F.:**

Be-dân resîd eyādî Şeyğ Ebü İshāk
Ki çeşm ebr bûd dâ'îm ez-ğabâyeş nemc⁹⁴²

20

Ze-bîm-i tîğ-i cihân-ğîr ü fitne-i sūziş-i zulum
Berûn ne-yâred ser yek-zamân ze-kūşe-i semc⁹⁴³

21 [-m-] **Semec:** Feth-i *mîmle* bahîl ü boğurum ki yir altında iderler zîr-i zemîn 22 ma' nâsına ve nağab ki kal' alara iderler semcede dirler, feth-i *şîn-i* mu' ceme ile dağı lüğatdür, boğurum 23 ma' nâsına. [m-r-r] **Semerrec:** Ğarâc alacak ev ve üç kerre Ğarâc almak. [m-n] **Semnec:** Mişlihu ve avcılar 24 gömültüsü ki şayyâdlar dâm önünde ağaçdan çalı çırpıdan idüp içine girüp gizlenürler 25 kâje ma' nâsına. [m-y] **Semîc:** Ve bi'l-kesr mişlihu. [m-y-n] **Semînec:** Yaramaz Ğü, *Şihâh-ı 'Acem* şâhibi *nûm yâ* üzerine 26 tağdîm eylemiş. [n-e-r] **Senâruc:** Bir mu' teber taşdur ki andan yüzük kaşın iderler, götüren kimesne 27 bi-iznillâh emrâzdan berî olur dirler ve şırçaya anuñla nağş iderler ve nağş 28 idecek âlet ve muğabbet için gügerçin kanıyla yidürseler ašlâ müfâraqata kâdir olmaz 29 dirler, vâқи' ise bundan a' lâ ve enfa' cevâhir olmaz. [-n-] **Senc:** Kârâhişârî nâ-resîde, 30 düvelek ve def pûlma nağl eylemiş ve çeng. **Es-Sîni'l-Meksûre:** [p-n] **Sipenc:** Az diñlencek 31 yir ve fenâ kabûl idici, Ğarâbe-i müşerref, eski mevzi' vü menzil-ğâh-ı ' âriyeti ve kârbân-serây **055a/01** ve râh-ğüzerî. **Firdevsî:**

Be-âyîn be-bestem temâmî-i serây

⁹⁴⁰ **Beyt:**

Çi hoş Ğüft Cemşîd bā-tâc u genc
Ki be-ğuhünîr zed serây-penc 16. (52b/15)

⁹⁴¹ (Onun adaleti, falanca bahçeden bir kabak şarap içti diye zulme veryansın ediyordu.)

⁹⁴² (Ey yardımcı! Şeyh Ebu İshak'a bilgi ulaştı ki onun hep süren sevdasından dolayı gözleri bulutluydu.)

⁹⁴³ (Zulmün ateşli fitnessi, cihangirin kılıcının korkusundan bir an için kendini koruyacağı bir dehliz köşesi bulamazdı.)

Sipenc-i şomā kerdem ān kāḥ ü cāy⁹⁴⁴

02 ve қорıcı evi, ḥāne-i deştībān ma' nāsına ve ba' zılar ise ve pençden terkīb olunup **03** ism-i vāḥid kılinmışdur dimişler. Şu' arā dünyā müddetini beş gün ve üç gün diyü ta' bīr **04** iderler. Bir gün geldüğüñ ve bir gün gitdüğüñ ve bir gün daḥı tırduğıñ mecmū'ı **05** üç gün olur, ve çün tırduğıñda iḳāmetüñ günü üç gün i' tibār olına. **06** Beş gün olur muḥaşşal-ı kelām budur ki beş gündür diyen kimesnenüñ delili zāhir **07** degil münāsib oldur ki müddet-i dünyā beş gündür diyen kimesne müddet-i dünyāyı a' vām **08** u meşhūr u üsbū' tarīkiyle eylemişlerdür. Ya' nī mezkūrlaruñ aḳall-i a' dādı heftedür ki **09** yedi gündür. Zirā maḳām-ı taḳliddür. Bu taḳdırce bunuñ ikisi gitdükden sonra bāḳı **10** beş gün ḳalur. **Beyt:**

Dilem sīr şod z' in serāy-ı sipenc

Ki āḡāz genc-est ü fercām renc⁹⁴⁵

11 Beyt:

Çü gīti sipenc-rāy u rev

Geh in şod yekī diğer ārend nev⁹⁴⁶

Beyt:

Çü gīti sipenc-est ü cāvīd nī-st

12

Ferī ber-tırāz ferr-i Cemşīd nī-st⁹⁴⁷

[p-y-d-e] **Sipīdāc:** Türkīde üstübeç didükleri sepīdāb da **13** dirler ve sepīdāb maḥallinde on bir vech üzere geldüğü zıkr olunmuşdur. [n-y] **Senīc:** Toğrı **14** ve yumrı olan nesne, bu lügat āhirī *hā* ile dāḥı mervīdür. [r-n] **Sirenc:** Sülegen. **Sefīdāc:** **15** Sepīdāc. [k-b-e] **Sigbāc:** Meşhūr ta' ām adıdur sigbā daḥı dirler. [k-e-r-e-hn] **Sigār-āhenc:** **16** *Kāf*-ı 'Acemīyile ḳasāc u tennūrdan ekmek çıkaracak çengāl, sigār-āheng lafzından mu' arrebdür. **17** [k-n] **Sigenc:** Yalama tutaḳlı ve ağızı ḳoḳar kimesne, zamm-ı *sīn* ü *lām* ile daḥı lügatdür. [k-n] **Sigenc:** **18** *Kāf*-ı 'Acemīyile *Şihāḥ*-ı 'Acem şāḥibi *kāf*-ı 'Arabīyile taşḥīḥ eylemiş bir başı kızıl yılandur ki ḡāyetile **19** zehri şiddet üzerinedür. Türkīde engerek didükleri. **Kemāl:**

Ez-pey-i def' -i gezend-i zehr-i ḥilāf to-rā

20

Māye-i tiryāk sāḥt mār-ı sigenc ez-lu' āb⁹⁴⁸

⁹⁴⁴ (Bir törenle bütün sarayları bağlayıp sizin o eski kervansarayınızı o yüce yere çevirdim.)

⁹⁴⁵ (Bunlar servetin başlangıcı ve ıstırabın sonu olduğu için kalbim bu sarayların içinden bıktı.)

⁹⁴⁶ (Dünyaya bir konaklama yeri gibi gelinir ve gidilir, bazen bu yeni ve değişik bir hāl olur.)

⁹⁴⁷ (Dünya bir konaklama yeridir, orası sürekli kalınacak bir yer değildir. Aydınlık, Cemşid'in nuru gibi süsleyici değildir.)

[m-y] **Simic**: Avcılar gömültüsü feth-i *kāfile* semic 21 ü seminc ma' nāsına. [-n-] **Sinc**: Üründi ve uca, sürün ma' nāsına insanuñ ve hayvānuñ olsun 22 ve çeng ve tartıcı ma' nāsına, vaşf-ı terkībdür ve emrdür ve demür pül ve meşhūr 23 çalgı, zenc ma' nāsına ve kabalağ yaprağı ve kesr-i *şīn*-i mu' ceme ile de mervīdür. [y-n] **Sīnc**: Naṭas yir, ba' zı 24 yirlerde herək dirler, şinc ü şiyār dağı dirler ve şaban. **Es-Sīni'l-Maẓmūme**: [r-ķ-v] 25 **Sürķūc**: Sorgūc ki başa şoqarlar, feth-i *sīn ile* serķūc ma' nāsına, Ni' metī ve lūk ki kırmızı 26 rengdür, aña dağı dirler dimiş. [l-n] **Sūlenc**: Yalama da dirler bir marāzdur ki muttaşıl yalanur durur. 27 Feth-i *şīn*-i mu' ceme ve *kāf* ile dağı lügātdür. [-m-] **Sūmc**: Bodurum ki yir altında iderler ve naqab ki yir altından 28 qal' alara ve serāylara iderler. Feth-i *sīn* ile semc ma' nāsına, semce dağı lügātdür, tafşīli 29 semc maḥallinde olmışdur. [n-b-e-r] **Sūnbāric**: Sūnbāre lafzınuñ mu' arrebīdür. Bir nev' muḥkem taşdur, sīmpāre dirler. 30 Nev'-i Evvelehu Eş-Şīni'l-Meftūha 31 [e-r] **Şārec**: Ötlegen kuşu ve ba' zılar bülbul ve ba' zılar bülbüle beñzer bir hoş āvāzlu kuşcağızdur 055b/01 dirler. *Sīn*-i mühmele ile de lügātdür, ve sā'ir tafşīli anda olmışdur.⁹⁴⁹ [e-r-n] **Şārenc**: 02 Mişlihu, tafşīli sārec ü sārenc maḥallinde geçmişdür. [e-z-y] **Şāzic**: Mişlihu, kezālik zıkr olmışdur. 03 [e-h-y-e-n] **Şāh-bānec**: Şāh-bānek lafzınuñ mu' arrebīdür. Bir nev' berk ağaçdur. Mışır diyārında 04 çok olur. Bürnūf dirler, bu diyārlarda dağı vardır. Büyük enār ağacı miqdārında 05 olur. Budakları çok olur. Aluç yaprağı gibi yaprağı olur. İllā bir miqdār andan bozraq 06 ve tülerek olur ve tiz koqısı olur, salgım salgım çiçekleri olur, çiçeginuñ ortasında 07 kovan çiçegi gibi şarurak zağını, zağı olur, ba' zıları ḥumūmdur dirler. İşfahān tağlarında çok 08 biter otunuñ şekli dürlü dürlü olur, ol ki yüksek tağlar başında biter, turaq 09 otı şeklinde olur ve ol ki derelerde ve gölgelü yirde biter, yaprağı şarmaşık yaprağı gibi 10 olur ve kiçirek ḥaṭmī gibi olur, ağcaraq, kızılcarak, hoşca, güzelce çiçegi olur. [e-h-t-r] **Şāh-terec**: Şāh-tere didükleri meşhur otuñ mu' arrebīdür. [e-h-d-e-n] 11 **Şāh-dānec**:⁹⁵⁰ Şāh-dāne lafzınuñ mu' arrebīdür. Şāh ulu ma' nāsınadır, büyük dāneye şāh-dāne 12 dirler, irü incüye dirler ve kendir toḥımı ve şakız ve aqgünlük ve sā'ir bunuñ gibilerde 13 isti' māl olunur, ve ḥabbü'l-mülük didükleri meşhūr dārūya dirler. [r-f-n] **Şerfenc**: 14 Şarp yol. [ş-ḥ-n] **Şeş-ḥanc**: Köse ki şakalsızdur ve gözi boz ve kıyuncıların tīl 15 çekecek delügi çok demiri, 'Arabīde hadde dirler ve şalvār, iç tonı ve civī civī ki 16 kuqla dirler ve oqlancuqlar ki çuqurda koz oynarlar, tengel oyunu dirler, lisān-ı 'Arabda 17 *kucce* dirler. [t-r-n] **Şaṭranc**:

⁹⁴⁸ (Zehirli yılan, senin düşmanın zehrindeki zararı gidermek için salyasından panzehir yapar.)

⁹⁴⁹ olınmışdur. 3. (60a/16), 16. (53b/04)

⁹⁵⁰ şāh-terec sözcüğü ve şāh-dānec sözcüğünün açıklamaları karıştırılmış. 3. (60a/25-27)

Şetrenç lafzınıñ mu'arrebidür. Sâ'ir tafşili anda mezkûrdur. **18** Hâlâ şatranca olan tefsir yazılıp taz'îfi ve sâ'ir tafşili şetrenç lafzında mezkûrdur.⁹⁵¹ **19** [f-t-e-h-n] **Şeft-âhenc:** Şırma-keşlerüñ altundan ve gümüşden tel çekdikleri uvacuğ delükli demirden **20** âletleri ki 'Arabca hadde dirler. **Beyt:**

Şehâ ger bes kavî bâşed husûdet

Be-şeft-âhenc-i tedbîreş der-âhenc⁹⁵²

21 [f-ş-e-h-n] **Şefşâhenc:** *Câmi'ü'l-Fürs* şâhibi nâ-be-kâr ve terk ü müfsid ü ta'n **22** idici ma'nâsına naql eylemiş. [f-n-e-h-n] **Şefnâhenc:** Mişlihu, *fâdan* soñra *tâ* ile *nûmle* mervî lügatdür.⁹⁵³ **23** [k-n] **Şekenc:** Yalama didükleri 'illet. [l-v-h] **Şelühec:** Ve bi'z-zamm şeluhuk lafzınıñ mu'arrebidür, demir diken **24** didükleri, tabîbler katında *hâ*-i mühmele ile hasek dimekile meşhûrdur. [-m-] **Şemc:** Hâne-i zîr-i zemîn. **25** Feth-i *sîn* ü *mîmle semc* ma'nâsına, *Vesîle* şâhibi müsîkâr didükleri sâza dirler dimiş. **26** [-n-] **Şenc:** Ve bi'z-zamm mühre ki anuñla kâğıd mührelerler vera' envâ'ındandır. 'Ummân kenârında bulunur. **27** Dürlü dürlü olur, sevbi burma burma olur ve degirmi ve şadef kabı vaz'ında yaşşı **28** olur. Mecmû'ı şencdür, göz edviyyesindendir ve naşas ma'nâsına ki ba'zı yirlerde herik dirler. **29** Bu ma'nâya şenc lafzından muhaffedür *Vesîle* şâhibi ve hâne-i zîr-i zemîn ve turş ve uca, sürün **30** ma'nâsına da gelür.⁹⁵⁴ [h-e-r-y] **Şehâric:** Lökün ki anla şu yolların düzerler. [l-y] **Şeylec:** Delüce ki **31** buğdaydan azar. [y-t-r-n] **Şeytranc:** Serküle didükleri ot, şeyrenc ma'nâsına.⁹⁵⁵ **Eş-Şini'l-Meksüre: 056a/01** [t-r-n] **Şitrenc:** Şatranç ki feth-i *şîn* ile ki meşhûr lu'bdur. [t-r-n] **Şitranc:** Mişlihu. [k-e-r-â-h-n] **02 Şikâr-âhenc:** Ni'metî *çüpî bâşed ki şayâkıle be-kâr dârend* dimiş, Hâlimî *enber u enbere*, kısaç **03** kellüb ma'nâsına diyü naql eylemiş. *Ķânün-ı Edebdâ* kellüb, şikâr-âhenc diyü tefsir olınmış. **04** Bu tağdırce şikâr-âhenc, kısaç ma'nâsına olur. *Şihâh-ı 'Acem* şâhibi körük ucundağı **05** olan yıl çıkacak kovuğ demür dimiş. [k-n] **Şikenc:** Büklüm ve kıvrım, şiken ma'nâsına ve ferâhem **06** ma'nâsına ve kızıl renglü yılan ki engerek dirler. Şiddet-i zehr ile meşhûrdur. Bu ma'nâya **07** *sîn*-i mühmele ile dağı mervîdür ve merhûm *Mevlânâ Sürürî Divân-ı Hâfiz* şerhinde sıkılmış **08** ma'nâsına naql eylemiş. [n-c-ğ-n] **Şinc-ğanc:** İtbâ' vü mezâ vech-i tarîkesindedür. Muṭlaḳâ uca, sürün **09** ma'nâsınadır. İnsanıñ olsun hayvânuñ olsun. **Şems-i F.:**

Be-fermâneş hayvân u ins ü perî

⁹⁵¹ --. 16. (53b/18)

⁹⁵² (Ey padişah! Senin düşmanın bakırdan daha sağlam ise, onu tedbirinin hadde demirine çek!)

⁹⁵³ mervîdür. 16. (53b/22)

⁹⁵⁴ --. 16. (53b/25)

⁹⁵⁵ **Şeytranc:** Şeytranc feth-i şîn ile ot, şebrenc ma'nâsına. 16. (53b/26)

10

Heme dāğ dārend ü ber-şinc ü ğanc⁹⁵⁶

Kesr-i *şīn*-i mühmele ile dağı lügatdır. Ni' meti meftūha bābında getürmiş. 11 Karahişārī meksūrede getürmiş. Eşahh *şīn*-i meksūrede olmağın ketb olındı. Zīrā 12 ğanc uca ma' nāsınadır. Kesr-i *ğayn* ile. [-n-] **Şinc**: Uca, serin ma' nāsına ve çiçek ve ğaruk ve sīret-i 13 merdüm ü ğayvānāt. [y-r-y-r-n] **Şīr-i birinc**: Südlü birinc aşu. [y-r-y-n-b-r-n] **Şīrīn-birinc**: Mişlihu. 14 Eş-Şīni'l-Mazmūme: [f-e-r] **Şüfārec**: Peşmīne ğalvā. [l-v-h] **Şülūhec**: Demür diken, şelūhek lafzınıñ 15 mu' arrebidür. Feth-i *şīn* ile şelūhec ma' nāsına. [-n-] **Şünc**: Mühre ki anuñla kāğıd mührelerler. Feth-i *şīn* ile 16 şenc ma' nāsına ve uca sürün ma' nāsına. Eş-Şādi'l-Meftūha: [e-r-v] **Şārūc**: Kumlı kireç 17 ve lōkūn ve göyinmiş alçı, sārūc ma' nāsına. [-n-] **Şanc**: Ve bi'l-kesr zinc didükleri ālet ki ceng güninde 18 ve eyyām-ı şādīde tabl ü sūrnā ile çalarlar. **Āhī**:

Be-sa' āt-i mūneccim bes berd renc

Kürre beved kūs u suṭurlāb-ı şanc⁹⁵⁷

19 [h-r-n] **Şahrīnc**: Kavuk, meşāne ma' nāsına ve şuluğ ve ğavz u maşraba. 20 Eş-Ṭā'i'l-Meftūha: [r-n] **Ṭaranc**: Bir nev' ğurde balığdur. Ğurudurlar, vilāyete iletüp şatarlar 21 ğāyet de lezīz balığdur. [s-v] **Ṭassūc**: Tesū lafzından ta' rīb olınmışdur. Tafşīli anda mezkūrdur. 22 **Nazm**:

Çü dīnārī-st şeş-dānek ey birāder

Ve dānekī çār ṭassūc-est eşher⁹⁵⁸

Ve ṭassūcī dü-ğabbe üftād-est

23

Velī ğabbe dü cev geşte berāber⁹⁵⁹

El-'Ayni'l-Meftūha: [-e-] 'Āc: Fīl dişi 24 ve sūñügi. [-l-] 'Alic: Ve bi'l-kesr Pehlevī lügatıdır. Ṭay, kirre-i esb ma' nāsına. [v-s] 'Avsec: Sincan diken. 25 El-'Ayni'l-Meksūre: [-l-] 'İlic: Pehlevīdür. Ṭay dimekdür, feth-i 'aymile 'alic ma' nāsına. [-v-] 'İvec: Puşu 26 yiri kemīn-ğāh ma' nāsına. Nev'-i Evvelehu El-Ĝayni'l-Meftūha: [ğ-r] **Ĝāric**: Şabāh vağtinde 27 içilen, şarāb ve şabūhī, ğāyetde müferreğdür, lakin müdāveti cūnūna mü'eddīdür. Nice yüz meşhūr şāh-zādeler 28 bu sebebden tāc u tāhtı berbād itmışlerdür. **Şems-i F.**:

Şehen-şāhī ki o-rā dā'imā hest

Be-sūy-ı meşhūr 'ālem-i 'ulvī ma' āric

⁹⁵⁶ (Bütün insan, hayvan ve periler onun fermanıyla arkalarında bir nişan taşıyıp canla başla çalışırlar.)

⁹⁵⁷ (Doğrusu sıkıntıyla bazen mūneccimin saati gibi olurum, kürem davul usturlabım ise sanc aletidir.)

⁹⁵⁸ (Ey kardeş! Bir dinarın altı buğday tanesi ve bir buğday tanesinin dört arpa ağırlığında olduğu açıktır.)

⁹⁵⁹ (Bir tesuc iki buğday miktarına denk gelir, ayrıca habbe de iki arpa miktarına denktir.)

29

Müdāmī ġāricī ez-cām-ı devlet

Der-endāzed dileş hengām-ı ġāric⁹⁶⁰

30 [e-l] **Ġālic:** Mişlihu. [-b-] **Ġabc:** Çukur yir ki anda şu irkilür, āb-gīr ma' nāsına, ġabcī vü ġājī daħı **31** dirler. Qaraħişārī ġanc yazmış *nūmla*. [r-m] **Ġarmic:** Ve bi'z-zamm yarma aşı ki tarudan **056b/01** bişirürler ġāh etile ġāh yağıla ve çükündür. [r-n] **Ġarenc:** Mişlihu, ve bi'l-kesr eşahh kesr-i *ġaymladur*. **02** Qaraħişārī meksüre bābında getürmiş, birinc veznine ve tennūr çengāline dirler. [-f-] **Ġafc:** **03** Şimşir-i āb-dār, ya' nī eyü keskün kılıç. **Şems-i F.:**

Ebū İşhāk behr def' -i düşmen

Hemī tā-ber-keşid-est āb-gün ġanc

04 ve çukur yir ki anda şu irkilür. Āb-gīr ma' nāsına ve şuşağ. [f-n] **Ġafenc:** İsm-i 'āmdur. Şuşağa **05** dirler ve bulġārīden dikilmiş suñağa dirler. Qalāçū ma' nāsına ve ħammāmlarda yunmağičün ağaçdan **06** ve baqırdan olan tāsā dirler ve cem' iyyet ü düğünlerde pişürdükleri yufqa ki büküp **07** anuñla şürbā vü yoğurt yirler, mecmū'ına ıtlāk olunur. [-l-] **Ġalc:** Ve bi'l-kesr ol kerhdür ki aşlā **08** açılmağa qābiliyyet olmaya. **Şems-i F.:**

Şāhā ki tūyī dāmen-i 'ömr-i to-rā nücüm

Bā-dāmen-i ebed be-beqā ġalc kerdeend⁹⁶¹

09 Ĥalīmī kesr-i *ġaynla* taşhīh eylemiş. Bu lügat bu ma' nāya *kāf*-ı 'Acemī bābında daħı rivāyet olındı. **10** Zirā ki ikisinüñ arasında tebādül ü tevāhī vardur ve qapu rezesi ve kilid ki qapuyı **11** bağlar, *kufl* ma' nāsına, bu ma' nāya feth-i *fā* ile felc daħı lügatdür. **Şems-i F.:**

Eyā şāhī ki ger ħikmet be-ħ'āhed

12

Qaranfil-rā dihed ħāşiyet-i selc

Çonān eyem şod ez-'adl-i to āfāk

Ki berkendend ez-derhā heme ġalc⁹⁶²

13 ve deñiz sülügi ve bir böcekdür ki kıvrılır, açılmaz, açdıķca girü kıvrılır ve kirpi ħār-püşt ma' nāsına. **14** [l-f] **Ġalefc:** Şaruca arı ki eşek arısıdur.⁹⁶³ **Beyt:**

⁹⁶⁰ (O öyle bir padişahlar padişahıdır ki yüce aleme çıkacak merdivenlere her zaman sahiptir. Saki onun gönlüne devlet kadehinden bir sabah şarabını devamlı olarak sunar.)

⁹⁶¹ (Ey yüce padişah! Senin ömür eteğinde yıldızlar bulunur, sonsuzluk eteğinle kalıcılığı açtınız.)

⁹⁶² (Ey padişah! Senin hükmünle istersen karanfil bir kar özelliği kazanır. Senin adaletinin zamanında dünya öyle güvenli bir yer oldu ki kapılardan bütün rezeleri söküldü.)

⁹⁶³ arısı dirler. 16. (54b/10)

Ze-bīm-i şeh ne-yāred zed ğalefcī

Be-pālizi zebān ber-hiç sefenci⁹⁶⁴

15 ve kucaqlamak. [l-ğ-l-y] **Ġalğalic**: Dağdağa ism-i maşdardur. Kıcıç ma' nāsına ve kıcıqlanmak 16 ma' nāsına da gelür. Ġalğalice de dirler. **Şems-i F.**:

Dīde-i bed-ḡāh-ı mülket dā'imā der-giryē bād

Tā ki bī-şek ḡande āred tıflgān-rā ğalğalic⁹⁶⁵

17 ve kıcıqlanan kimesnenüñ hareketi ve kelimesi sā'ir adları ketem-nevā 18 lafzında mezkūrdur. [l-m-y] **Ġalmic**: Mişlihu. [l-y] **Ġalic**: *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi kılıç ma' nāsına naql eylemiş. [l-m-l-y] 19 **Ġalmalic**: Mişlihu ve kılıç, şevk ma' nāsına. [l-y-v-e] **Ġalivāc**: Bi'l-kesr zağan ya' nī çaylak kuşu, devlengec gibi. 20 **Şems-i Fahrī**:

Peyveste hümā-yı zafer ü feth nişest-est

Ber küngüre-i kaşr-ı celāleş çü ğalivāc⁹⁶⁶

Ġalivāj, 21 ğalivāje daḡı dirler. Lisān-ı Fārsīde adı çokdur, küşt-rübā maḡallinde yazılmışdur. [-n-] **Ġanc**: 22 Çuvāl-ı rengin ve 'aşab u rüde-i gūsfend bāşed ki dirhem neverdend, İşfahāniler aña miyār dirler 23 ve nāz u kirişme ma' nāsına, Şems-i Fahrī bu ma' nāya renc ü āgenc ve āhenc kāfiyesinde getürüp bu 24 beyti irād itmişdür. **Naẓm**:

Hemişe tā ki ḡüb āyed ze-ḡübān

Delāl ü nāz hem-çün şive vü ğanc⁹⁶⁷

25 Ba'zı erbāb-ı lügat ḡarekāt-ı şelişe ile mervīdür didiler ve Karaḡişārī āb-gir ma' nāsına da gelür 26 dimiş *bā* ile ğabc ma' nāsına. **El-Ġayni'l-Meksüre**: [r-n] **Ġınc**: Yarma ki ḡubūbatdur ve yarma aşına 27 daḡı dirler. [-l-] **Ġılc**: Girih ve düğüm ki açılmağa mümkün olmaya, ğalc ma' nāsına. [l-y-v-c] **Ġilivāc**: Çaylak kuşu 28 feth ile ğilivāc ma' nāsına. [-n-] **Ġınc**: Nāz u kirişme ve uca, sürin⁹⁶⁸ ma' nāsına. **El-Ġayni'l-Mazmūme**: [r-m] 29 **Ġürmec**: Feth-i *ğaynla* ğarmec ma' nāsına.⁹⁶⁹ [-n-] **Ġunc**: Nāz u girişme ve cüvān. [-v-] **Ġüc**: Koç ki koyunuñ erkegi, kebş ma' nāsına. 30 **Nev'-i Evvelehu El-Fā'i'l-Meftūḡa** 30 [e-l-v-z] **Fālüzec**: Ni' meti pālūde lafzınıñ mu' arbedidür dimiş, zīrā her kelimenüñ āḡirinde *hā'* ğayrı melfuza **057a/01** olsa, kāk'ide budur ki ta'rib olınduḡda *cīme* kalb olunur. Benefşe, benefsec, bābūne, bābūnec 02 gibi, lākin ba'zı muḡaḡkikīn pālūdenüñ mu' arabi bālūdaḡdur dimişler, zīrā ḡāh olur *hā'* yirine 03

⁹⁶⁴ (Bir eşek arısı padişahın korkusundan hiçbir kavuna dil deḡdiremez.)

⁹⁶⁵ (Çocukcağızlar gıdıklamayla hep gülümsediği sürece, ülke düşmanının gözü de daima gözyaşı akıtsın!)

⁹⁶⁶ (Zafer ve fethin Hüma kuşu daima onun yücelik sarayının kubbesine çaylak gibi konar.)

⁹⁶⁷ (Güzellerden daima güzellik işve, naz, çekicilik gelir.)

⁹⁶⁸ sürün. 16. (54b/25)

⁹⁶⁹ --. 16. (54b/26)

kāf getirürler. Bādağ ve bāşāk dirler, pālūdağ dağı ol kabīlendür. [t-r] **Fetrec**: El ele alup **04** rağs urmağ. [-t-] **Fetc**: Debe olan kimesne, sā'ir esāmisi bād-genc lafzında meşürdür. [t-y-l-ā-h-n] **05 Fetil-āhenc**: Minkāş ki anuñla kıl yolarlar, Türkide çenbstere dirler ve çırāk maşasına **06** dirler. [t-y-l-e-ā-h-n] **Fetile-āhenc**: Mişlihu. **Fec**: Ergenlik didükleri ki yüzde zāhir olur. [r-t] **07 Fertec**: Ağız çevresi, Ni' meti kavlince *Vesile* ve Qaraşışārī mazmūme bābında *nūm*la ferenc naql eylemiş. **08** [r-c-n] **Fercenc**: Naşib ma' nāsına. [r-ğ] **Ferağc**: Ve bi'l-kesr muṭlaqā çepel, murdāra dirler. Peleş **09** ü pelist, fej ü feje ma' nāsına bu ma' nāya feth-i *hā* ve sükün-ı *rā* ve *cīm*-i 'Acemiyiledür ve gayet de çirkīn **10** zışt şuret Şems-i Fahrīnūñ *rānuñ* fethası ve *hānuñ* sükūniyla yağc u nağc kāfiyesinde getirüp **11** bu beytleri inşā eylemiş. **Nazm**:

Rūz-ı peygār-ı Şeyh Ebū İshāk
Mağz-ı düşmen be-gürz-i puğc koned⁹⁷⁰
Tā koned bārgāh-ı o cārüb
12 Müje-i ħ'ış mühr-i nağc koned⁹⁷¹
Düşmen er ' ayb büved çi ' aceb
' Aceb ħübān-ı heme fereğc koned⁹⁷²

13 [r-ğ-n] **Ferğenc**: Şuret-i zışt ü çirkīn, kabīh-avāz [r-ğ] **Ferğac**: Şarmaşık. [r-ğ-n] **Ferğenc**: Mişlihu. **14** [r-ğ-e-n] **Ferğānc**: Üzüm bağı. [r-m-e-n] **Fermānc**: Ağaç yaprağı. [r-n] **Ferenc**: El ve ayak çirki ve ağız **15** çevresi, bu ma' nāya fertec dağı lügatdür. [r-h-e-n] **Ferhānc**: Ol dikik ki yatururlar göklenür bir iken **16** iki olur, keserler bir āhir yire dikerler, ' Arabice ' akīs dirler. [r-y-e-n] **Feryānc**: Mişlihu. [r-h-b] **Ferhenc**: **17** Edeb ü ' aql u hüner. **Şems-i Fahrī**:

Cemāl-i dünyā vü dīn-i ān ki dāred
' Aṭā vü fazl-dār u rāy u ferhenc⁹⁷³

18 [r-h-e-n] **Ferhānc**: Mişlihu. [-l-] **Felc**: Kilid ve çapu ħalkası bu lügat hem *ğayn*-ı mu' ceme ve hem *fā* bābında ve hem **19** *kāf* bābında rivāyet olındı. **Beyt**:⁹⁷⁴

Çonān eymen şod ez-' adl-i to āfāk
Ki berkendend ez-derhā heme felc⁹⁷⁵

20 [-n-] **Fenc**: Ni' meti ve nāz ve kirişme ve tarab. **Edāyi**:

⁹⁷⁰ (Şeyh Ebu İshak'ın savaş gününde onun beynini gürzüyle yamyassı eder.

⁹⁷¹ (Onun divanının tozunu alırken, kendi kirpiklerine mühür koyar.)

⁹⁷² (Düşman onu ayıplıyorsa buna şaşılmamalı, çirkīn olanlar güzelleri hep ayıplar.)

⁹⁷³ (Dinin ve dünyanın yüzü Şeyh Ebu İshak ihsan, erdem, düşünce ve ilim sahibidir.)

⁹⁷⁴ **Edāyi**. 16. (55a/18)

⁹⁷⁵ (Senin adaletinin zamanında dünya öyle güvenli bir yer hāline geldi ki kapılardan bütün kilitleri söktüler.)

Kemān hemçü ebrū-yı hūbān be-fenc

Kemend-i ejdehāyī ser-ā-ser şikenc⁹⁷⁶

21 ve hātūn ma' nāsına. **Beyt:**⁹⁷⁷

Şāh çü bā-fenc be-hulvet nişest

Fenc gehī ceng zed ü gāh seng⁹⁷⁸

22 ve uçkur yeri, cāy-ı şalvār-bend ma' nāsına ve debelik marazı ve beş, hams ma' nāsına. 23 Zebān-ı Fārsīde *bā* ile *fā* arasında tevāhi vü tebādül vardır. Meşelā zebān dirler zefān dirler. 24 'Unşurī:

Şaḥne-i ihtisābeş er derre-i ḥad ne-yāftī

Zühre-i fenc şūye der-ı ıkd dü-peyker āmedi⁹⁷⁹

Cāmi'ü'l-Fürs 25 şāhibi ve enār dimiş. [-y-] **Feyc:** Peyk ma' nāsına. [y-h] **Feyhec:** Kadeh ve şarāb. **El-Fā'i'l-Meksüre:** 26 [r-h] **Firaḥc:** Zışt, çirkīn şüret, fetḥ-i *fā*⁹⁸⁰ ile feraḥc ma' nāsına. [r-e] **Ferāc:** Giñ, 'Arabice raḥb ü vāsi' 27 ma' nāsına. [-n-] **Finc:** Hātūn ma' nāsına. **El-Fā'i'l-Mazmūme:** [r-n] **Fürenc:** Ağız çevresi fetḥ-i 28 *fā* ile ve *nūn* yirine *tā* ile ki şāliş-i ḥurūf-ı teheccidür, mervīdür. [-n-] **Fünc:** Debe dimekdür, ḥāyenüñ 29 şifati ve ahleng de şifati olur ve kıyruğı kesik eşek ve bir vilāyet adıdır. [v-z] 30 **Füzec:** Ābgāmenüñ māyesi fūze lafzınıñ mu' arbedidür. **Nev'-i Evvelehu El-Ḳāfi'l-Meftūha** [-e-] 31 **Ḳāc:** Dilim ma' nāsına ya' nī kesik, pāre. [e-l] **Ḳālic:** Mişlihu. [-b-] **Ḳabc:** Keklik kuşu, kebk lafzınıñ mu' arbedidür.⁹⁸¹ **057b/01** [l-ğ-n] **Ḳalganc:** Kilid ve kapu ḥalkası ğalc, felc ma' nāsına. [-n-] **Ḳanc:** Nāz u ğanc ma' nāsına ve debe ki ḥāyesi 02 şişer. [n-v] **Ḳannūc:** Hind pādişāhınıñ kürsī-i saltanatı olan şehrinüñ adıdır. **Esedī:**

03

Toyī şāh-ı Ḳannūc u rāy-ı berīn

Ze-Hindūstān tā-be-deryā-yı Çin⁹⁸²

Ve cāhil ma' nāsına. 04 **El-Ḳāfi'l-Mazmūme:** [-v-] **Ḳūc:** Erkek koyun, Türkide de şāyi' dür. Ğüc da dirler, *kebs* ma' nāsına 05 ve cāhil ve nā-dān olan kimesne. [v-l-n] **Ḳülunc:** Meşhūr marazdır, şovuğdan ḥāsıl olur. 06 [v-n] **Ḳūnc:** Belemuḥ ve aluḥ didükleri yimiş. **Nev'-i Evvelehu El-Ḳāfi'l-Meftūha:** [e-b-l-y] 07 **Kābilic:** Şırça barmak, ḥinşir ma' nāsına. Şems-i Faḥrī naḳlınce **Beyt:**

⁹⁷⁶ (Güzellerin kaşları yay gibi naz eder, ejderhaya baştan başa eziyet eden bir kırbaç gibidir.)

⁹⁷⁷ **Unşurī.** 16. (55a/20)

⁹⁷⁸ (Padişah eşyle birlikte baş başa kaldığında, hatunu bazen savaş yaptı bazen de kayaya vurdu.)

⁹⁷⁹ (Yargılamanın zor olduğu, sınırların ötesinde olan bir hesap var; Zühre'nin nazı görüldüğünde, iki yüz birbirine bağlanır.)

⁹⁸⁰ Fetḥ-i *kāfile*. 3. (62a/25)

⁹⁸¹ --. 16. (55a/31)

⁹⁸² (Sen Hindistan'dan Çin denizine kadar Kannuc padişahı olan yüce racasın.)

Çün b'istiḥkāk-ı şāhī in memālik z'ān o-st

08 Hātem-i mülk-i Süleymān dāred ender-kābilic⁹⁸³

Kālūc daḡı dirler. 09 Esedī ayaḡuñ sırça barmaḡına taḡşış eyledi. **Ascedī:**

Pül be-kefş ender be-keffet ü ābile şod kābilic

10 Ez-besī ḡamhā nüvişte ḡamilek serhā-yı mā⁹⁸⁴

Ve bir zenbıldür ki evüñ ortasına 11 aşāqorlar. Tā fāḡte vü gügerçin gibi anda gelüp yavru çıkara ve isti'āre ṡariķiyle 12 her ķuşuñ yuvasına daḡı dirler. [-e-] **Kāc:** *Cīm-i* 'Arabīyile çam āḡacı ve kāşķi dimek olur, *leyti*. 13 **Hāfız:**

Fütāde der-ser-i Hāfız hevāy çün to şehī

Kemīne bende-i ḡāk-i reh-i to buved kāc⁹⁸⁵

14 **Ḥayrī,** der-menķabet-i Ḥāzret-i 'Alī Keremu'llāhu vechehu. **Bejt:**

Revāne kerd ez-derim ü ḡün-ı hezārān-sāl

15 Çü zed be-gerden-i 'ifrīt dest-i to yek kāc⁹⁸⁶

Kāc: *Cīm-i* 'Acemīyile sille ki bir kimesnenüñ 16 eñsesine ururlar. 'Unşurī:

Merd-rā kerd gerden ü ser ü püşt

Küfte ser-be-ser be-kāç ü be-muş⁹⁸⁷

17 Şems-i Faḡrī bu iki lüḡati bu bābdan naḡl eyledi. *Cīm-i* 'Arabīyile ve *cīm-i* 'Acemīyile ve hem bir āḡaç adıdur 18 meşḡür didi ve bu ebyātı inşā eyledi. **Nażm:**

Z'intikām-ı Şeyḡ Ebū İşḡāķ reft

19 Ez-cihān zūlm ü ta'addī ḡorde kāc

Ez-tef-i miḡnet dil-i bed-ḡāḡ-ı o

Şāḡ şāḡ āmed besān şāḡ-ı kāç⁹⁸⁸

20 Şehriyārī mülk-baḡşī hemçü o

Kāç būdī der-heme āfāk kāç⁹⁸⁹

Bu ma' nāya⁹⁹⁰ 21 āḡiri *şimile* daḡı mervīdür, lüḡatdür. [e-ḡ] **Kāḡic:** Kir ve pas ve leke

⁹⁸³ (Padişahın adalet dağıtması sayesinde her ülkenin serçe parmağında Hz. Süleyman mülkünün yüzüğü takılıdır.)

⁹⁸⁴ (Ayak ayakkabı içinde yarıldı, serçe parmağı nasır tuttu. Bunca gam yüzünden bizim alın yazımız da böyle yazılmış.)

⁹⁸⁵ (Hafız'ın başına senin gibi bir padişahın aşkı düştü. Keşke senin toprağının değersiz bir kölesi olsaydı.)

⁹⁸⁶ (Binlerce yılın kanından geçerek kapımdan içeri girdi, senin elindeki tek bir ağaçla İfrit'in boynuna vurdu.)

⁹⁸⁷ (Adamın başına, boynuna, sırtına tekme ve tokatla vurup baştan başa onu ezdi.)

⁹⁸⁸ (Zulüm ve eziyet Şeyh Ebu İshak'ın intikam alması sayesinde tokat yiyip dünyadan gitti. Onun düşmanının gönlü, sıkıntının yanışıyla abanoz dalı gibi paramparça oldu.)

⁹⁸⁹ (Bir hükümdar bir mülk bahşeder gibi, bütün ufuklara ağaçlar koyup onlarla donattı.)

⁹⁹⁰ --. 16. (55b/21)

ma' nāsına. [e-ḥ-n] **Kāhinc**: Sülük 22 'alaḫ ma' nāsına. [e-k-n] **Kākunec**⁹⁹¹: Kınbil otı didükleri ki it üzümünñ envā' indandır. Ṭabbāḫlar anuñla 23 āş boyarlar, cereb görinsün için. Nārenci çiçeği olur, bir daḫı vardır bu cinsden 24 ṭabībler Kınbil-i Ṭā'ifi dirler. Bu anuñ ğayrıdır, kākune daḫı dirler. [e-l-v] **Kālūc**: Şırça barmaḫ, 25 kābilic ma' nāsına. [e-v-n] **Kāvenc**: şeyn-i ḫıyār, bā-direng ma' nāsına ve tāze ḫıyār ve sā'ir sebze 26 ve et kāviḫek ve kāviček daḫı dirler, lügatdür. [-b-] **Kebec**: Eñegi altı şişmiş ṭavar ve küçük eşek, 27 ḫimār-ı şaġir ma' nāsına ve kıyruġı kesilmiş eşek, Ḥalimī bu ma' nālara sükūn-ı yā ile taşḫih eylemiş 28 ve bāġçe ve behre ve aḫmaḫ ve mu' cib ma' nāsına. [b-y-k] **Kebīkec**: Dügün çiçeği didükleri ki şarı olur, 29 kebīke de dirler. **Kec**: Buzcılar buz-ḫāneye buz çekdükleri ḫullāb ve behre, naşib ma' nāsına ve aḫmaḫ ve mu' cib 30 olan kimesne ve kireç, nevre ma' nāsına ve egri, *kej* ma' nāsına. [c-k] **Keckec**: Ḥurd murd ma' nāsına. [c-m] **Kec mec**: 31 Egri bügri dimek olur. **Beyt**:

Çonin ki sālīk-i o mī-nihed ḫadem kec mec
Hezār merḫale efzūn buved ez-o tā-ḫac⁹⁹²

058a/01 [-ḫ-] **Keḫac**: Süpürge otı ve ḫara boya, zāc ma' nāsına. **Şems-i F.**:

Ber-ruḫ-ı düşmeneş ki çün māzū-st
02 Heybet-i şāh-kār keḫac koned⁹⁹³

Laḫc daḫı dirler, bu lügat hem *kāfile* hem *lāmle* ve hem *nūmle* 03 mervīdür. [r-n] **Kernec**: Ni' meti südlü birinc dirler dimiş. [z-m-e-z] **Kezmāzec**: Yılġun ḫozaġı, kernāzek 04 lafzınuñ mu' arrebīdür. [-ş-] **Keşec**: Bir nev' otdur, ba' zı yirde⁹⁹⁴ merid dirler ve bir cins ḫurde mantardur. 05 [ş-n] **Keşnic**: Türkide kesr-i *kāfile* keşnic didükleri keşniz daḫı dirler. ' Arab *kūsberhe yānise* dir 06 ve ḫatı uvaḫ ma' nāsına. [-f-] **Kefc**: Kebce. [-l-] **Kelc**: *Kāf*-ı 'Arabīyile kemtere sepedi ki ḫammāmcılar anuñla kemşere 07 taşırılar. **Ṭayān**:

Şad-kelc pür ez-kūh-ı ' aṭā kerd ber-ān riş
Güftem ki ber-ān riş ki der-ḫ'āce hemişāned⁹⁹⁵

08 ve pilān ma' nāsına bu ma' nāya kesr-i *kāfile* de mervīdür. [-l-] **Gelc**: Ve bi'z-zamm *kāf*-ı 'Acemīyile büküm, şiken 09 ü şikenc ma' nāsına. **Şākir-i Buḫārī**:

Ferī z'ān zūlf-i müşġineş çü zencir

⁹⁹¹ - 16. (55b/22)

⁹⁹² (O yolda adımlarını eğri büğrü atmazdı, hacca kadar o yolda yüzlerce aşamaya yükseldi.)

⁹⁹³ (Padişahın görkemi, düşmanın mazı otu gibi olan yüzüne kara boya etkisi yapar.)

⁹⁹⁴ yirlerde. 3. (63a/12)

⁹⁹⁵ (O sakal sahibinin bağışla dolu dağından yüzlerce sepet çıktı, ben de dedim ki "O sakal ancak, hocaya ait olabilir.")

Fütâde şad-hezârân gelc-ber-gelc⁹⁹⁶

10 [l-ḥ] **Kelaḥc**: Elde ve ayakda ve bedende ve kaftânda olan kir ve pas, fetḥ-i *lām*, sükûn-ı *hā* ile ferḥac ü puḥac ḳāfiyesinde. 11 ‘ **Ammāre**:

Kende vü bî-ḳıymet ü dūn u ḥaḳîr

Rîş pür ez-kūh u heme ten-i kelaḥc⁹⁹⁷

[l-k-l-e-n] **Kelkelānic**: 12 Bir Hindî ma‘cūndur ki sidügi tutilana ve mi‘de ağrısına nāfi‘i vü müfiddür. [l-v] **Kelūc**: Tennūrdan 13 küle düşen etmek, bu ma‘nāya zammıla da mervîdür ve küf, pās. **Laṭîfi**:

Her ki-rā ḥışm kerd şod meflūc

14

Mānde muḥtāc kühenhā vü kelūc⁹⁹⁸

Ve türe ki ‘avratlar boyunlarına ve başlarına şararlar ve abādana da nezkeb 15 ma‘nāsına naḳl olındı. [n-e] **Kenāc**: Tanışık, meşveret ma‘nāsına kenkāc da dirler. [-n-] **Kenc**: *Kāf*-ı 16 ‘Arabîyile ḥortūm ve kiçi barmağı kesilmiş ayak ve depmek, *Şihāh*-ı ‘Acem şāhibi oğlancuḳlar ḳorḳutmaḳiçün 17 düzilen şuret, ‘Arabice *fārūḡ* dimiş. [-n-] **Genc**: *Kāf*-ı ‘Acemîyile ḥazāine ve defīne ma‘nāsına, 18 gencūr u gencīne daḫı dirler, lūḡatdır. [n-c-k-e] **Kenceḡac**:⁹⁹⁹ Tanışık, meşveret ma‘nāsına. [n-k-e] **Kenkāc**: 19 Mişlihu. [-v-] **Kevec**: Yaya ḥarāmī, dozđ-ı piyāde ma‘nāsına. [v-y] **Kevic**: Ölçek, *faḳîz* ma‘nāsına. [-h-] **Kehec**: Aluç 20 yimişi ve biredim yimişi ve çilek didükleri yimiş. [h-n] **Kehenc**: Mişlihu. [-y-] **Keyec**: Aḫmaḳ ki kendüyi ögüp medḥ 21 ider, ḥod-fürüş ma‘nāsına. [y-k] **Keykec**: Şu kerdemesi. [y-k-y] **Keykic**: Mişlihu. [y-h] **Keyhec**: Aluç ve biredim 22 ve çilek didükleri yeşmiş ki taḡ mīvelerindendür. [y-hh-y] **Keyhic**: Mişlihu. *Hā* ile *yā* mā-beyninde tesābuḳ vardır. 23 **El-Kāfi’l-Meksüre**: [-b-] **Kibc**: Sükûn-ı *bā* ile ayru ayru demek olur, tefāriḳ ma‘nāsına. 24 Sükûn-ı *bā* Hindüşāh-ı Naḥcūvānī bu vechile taşḫîḥ eylemişdür. **Rūdekī**:

Be-cümle ḥāhem yek māhe ez-to buse şehā

25

Be-kibc kibc ne-ḥāhem ki kām-ı men be-dehī¹⁰⁰⁰

Ve ba‘zı aşḫāb-ı lūḡat *yā* ile ki āḫir ḥurūf-ı 26 teheccidür. Hiç ü piç veznine taşḫîḥ eylediler. [b-y-k] **Kibikeyc**: Su kerdemesi. **Kic**: Depmek *kāf*-ı ‘Arabîyile 27 *kenc* ma‘nāsına. [-r-] **Girc**: *Kāf*-ı ‘Acemî ve kesr-i *rā* ile bir pāre ki bir nesneden keserler,

⁹⁹⁶ (Onun güzel kokulu saçı bir zincir gibi parladı ve yüz binlerce kıvrımına (âşıkları) düşürdü.)

⁹⁹⁷ (Kokmuş, değersiz, alçak ve hakir. Sakalı pislikle dolu, bütün bedeni kirli.)

⁹⁹⁸ (Her kim onun gazabına maruz kaldıysa sakatlandı, küle düşen ekmek ve yaşlılar gibi muhtaç kaldı.)

⁹⁹⁹ *Kāf*-ı şānī ‘Acemîdür. 3. (63a/27)

¹⁰⁰⁰ (Ey güzeller şahı! Senden bir aylık öpücüğün hepsini istiyorum. İstedığımı azar azar vermeni istemiyorum!)

‘Arabice kuvāre 28 dirler. Meşelā kavun dilimine girc-i ħarbūze dirler ve yağa oyundısına girc-i giribān dirler. 29 [r-d-e-p-y] **Girde-piç**: Çevre almak ma‘nāsına ve tolanmak ma‘nāsına da isti‘māl olunur ve aşçılar 30 otunuñ tohumı. [r-n] **Girenc**: *Kāf-ı* ‘Acemiyile yağa oyundısı, girc ma‘nāsına ve buruşuk ve gazabnāk 31 ma‘nāsına ve çörek otı, şūniz ma‘nāsına ve birinc ma‘nāsına da gelür, zirā ki *kāfla bā* arasında 058b/01 tevāhi ve tebādül vardır. Penceşk ü genceşk gibi dimiş, Ni‘meti bu ma‘nāya zamm-ı *kāf*le taşhîh eylemiş. 02 [r-y] **Giric**: *Kāf-ı* ‘Acemiyile girc ü kербic ma‘nāsına ki bir pāreyi bir nesneden keserler, Qaraĥişārī, ve evden 03 bölme, kiçirek örtmeye dağı dirler dimiş. **Senāyi**:

04 Heme ‘ālem serāy-ı büstān-est
İn giriht be-terz-i zindān-est¹⁰⁰¹

[-l-] **Gilc**: *Kāf-ı* ‘Acemiyile pālān, fetḥ-i *kāf*le gelc ve aḥmak ve mu‘cib ma‘nāsına.

Laṭifi:

05 Bed-ḥāh-ı to bīnemeş hemişe
Muhtāc u qarīn gilc ü ‘anīşe¹⁰⁰²

Bu lügat *gayn-ı* mu‘ceme bāında dağı naql 06 olındı. Zirā *kāf-ı* ‘Acemiyile *gayn-ı* mu‘ceme arasında tebadül ü tevāhi vardır. [n-k-e] **Kinkāc**: Aḥmak 07 ve sergeşte ve mu‘cib ve ḥod-fürüş ma‘nāsına. Qaraĥişārī kavlınce. [-y-] **Gic**: Mişlihu. Ḥod-bīn ü aḥmak 08 ve ser-gerdān. **Şems-i F.**:

Ey felek bā-rif at ü ta‘zīm-i to çün ḥāk-best
V’ey ḥired bā-dāniş ü tedbīr-i to ma‘tūh u gīc¹⁰⁰³

09 ve küçük eşek ve boğazı şiş tavar ma‘nāsına dimiş. Ni‘meti bu lügat 10 hem *bā* ile ki şānī ḥurūf-ı teheccidür. Hem *yā* ile ki āḥir ḥurūf-ı teheccidür, mervīdür. [y-r-n] **Girenc**: Ğazabnāk 11 ma‘nāsına. **Zevki**:

Ey be-kūpāl-i girān kūfte pīlān-rā pūşt
Çün gīrenci ki fūrū kūfte bāşed be-cevāz¹⁰⁰⁴

12 Ağaçdan sarımsak dögecine dirler. [y-k-y] **Kikic**: Şu kerdemesi ve ıştırğan dikenini tohumı. 13 **El-Kāfi’l-Mazmūme**: [-p-] **Güpec**: *Bā*’i ‘Acemiyile naşib ve bay, gānī ma‘nāsına. **Küc**: Ḥord ve geyik 14 derisine de dirler, pūst-ı āhū ma‘nāsına. [c-k] **Küc**

¹⁰⁰¹ (Bütün dünya ev ve bahçeyle doluyken senin bana ayırdığın bu oda zindandan da beter.)

¹⁰⁰² (Seni daima kötü niyetli görüyorum, ihtiyacın olan soylu ve kaba olanı ince bir çizgiyle ayırmaktır.)

¹⁰⁰³ (Ey saygınlığı ve itibarı karşısında feleğin toprak gibi alçakta kaldığı padişah! Ey bilgisi ve tedbiri karşısında aklın ayıplı ve ahmak kaldığı padişah!)

¹⁰⁰⁴ (Ey fillerin sırtlarını ağır güzlerle ezen, gazabın için bir cevaz istiyorsun.)

küc: Hord hord¹⁰⁰⁵ dimekdür. [-n-] **Gürenc:** *Kāf-ı 15* ‘Acemîyile birinc ma‘nâsına ve südli birinc ve çörek otı ve yaşamış toğan ve atmaca birinc ve çörek **16** otı ma‘nâsına, ba‘zılar meksüre bâbında getürmüşlerdür. *Bâ* ile *kāf-ı* ‘Acemî arasında tebādül **17** ü tevâhi vardur dimişler, penceşk ü genceşk gibi. [s-t] **Küstec:** Aç, güsne ve gürisne **18** ma‘nâsına güyâ güsne lafzınıñ mu‘arredidür. [-s-] **Küssec:** Zünnâr ki kâfirlere maḥşûş bir kuşaqdur. **19** On iki yirde ‘uqdesi olur, eger anı Müslümânlar kuşansa küfrine hükm olunur. *Qaraḥiṣârî 20* küstec yazmış, *Vesîle* şâhibi küstic yazmış. [s-t-y] **Küstic:** Zünnâr küstî lafzınıñ mu‘arredidür. **21** Şems-i Fahrî *Mi‘yâr-i Cemâlîde* kestî lafzını *şîn-i* mu‘ceme ile rivâyet eyledi. [ş-t-y] **Küştic:** Mişlihu, Zünnâr.¹⁰⁰⁶ **22** [-l-] **Gülc:** Şiken ve çîn ma‘nâsına, *kāf-ı* ‘Acemî ve sükün-ı *lâm*la feth-i *kāf*le de naql olındı. [l-v] **Küluc:** **23** Tennürdan küle düşmüş etmek, feth-i *kāf*le keluc ve şırça barmaq ma‘nâsına ve bir nev‘ etmekdür ki **24** kelice ve kete daḥı dirler ve bir kimesneye göz itmek. [m-e] **Gümâc:** Boğaça didükleri ekmek ve gömec **25** ma‘nâsına, ‘Arab ḥabzü’l-melle dir. **Beyt:**

Germ-ḥuşk-est mizâc-ı nân-ı gümâc

Nâfi‘-i merdümân renc-keş-est¹⁰⁰⁷

26 [-n-] **Künc:** *Kāf-ı* ‘Arabîyile bucaq, küşe ma‘nâsına ve tar şoqaq. [-n-] **Günc:** *Kāf-ı* ‘Acemîyile güz ki **27** gögsi içeri¹⁰⁰⁸ gider ve arqası tomalur çıkar, ol arqanıñ adıdur ve ehlinüñ şıfatı olur. **28** Güz, püşt ma‘nâsına, ‘Arab *aḥdab* dir. **Beyt:**

Rîş-i gâvî ki günc peymâyed

Günc-veş geşte ‘ömr fersâyed¹⁰⁰⁹

29 [n-c-ş-n] **Künc-şünc:** Naqab u ḥufre ve zîr-i zemîn ve dîvâr delügi. [n-c-l-n] **Künc-lünc:** Hurd murd **30** ma‘nâsına. [t-d-r-v] **Künderuc:** Qovan ki arı içinde bal cem‘ eyler, kündrüz daḥı dirler. [n-d-ş-p-y] **31** **Kündiş-pîç:** Ol ağaçdur ki ḥallâclar anuñla güle dirler, ‘Arabca müliffe dirler, kündiş daḥı dirler.¹⁰¹⁰ **059a/01** [n-d-e-p-y] **Künde-pîç:** *Bâ vü cîm-i* ‘Acemîyile *Câmi‘ü’l-Fürs* şâhibi deveci tılubı ve tıluş şaracaq **02** ve Kedder ağacı neverde ma‘nâsına naql eylemiş, *Şihâḥ-ı* ‘Acem şâhibi ol ağaçdur ki ḥallâclar **03** anuñla küledirler dimiş dülâb şaracaq ve deveci dülâbı. [n-k-e] **Künkâc:** Tanışık, meşveret **04** ma‘nâsına, feth-i *kāf*le kenkâc, kenckâc, kenâc daḥı rivâyet olınmışdur. [-

¹⁰⁰⁵ hord mord. 3. (63b/27), 16. (56b/20)

¹⁰⁰⁶ -. 16. (56b/27)

¹⁰⁰⁷ (Gömeç ekmeğinin yumuşak ve kuru bir doğası vardır, çile çeken insanlara faydalıdır.)

¹⁰⁰⁸ içerü. 3. (64a/12)

¹⁰⁰⁹ --. 16. (57a/04)

¹⁰¹⁰ --. 16. (57a/05)

v-] **Küc:** Bayküş 05 didükleri kuş, ‘Arab *būm* dir, *şe’met* ile meşhürdür. **Şems-i F.:**

Er Hümā ez-naẓar-ı himmet-i o dūr üfted

06 Şūm-ı vīrāne-niṣīn kerd ü mānende-i küc¹⁰¹¹

Ve ḥarāmī, rāh-zen ma‘ nāsına. ‘**Unşurī:**

07 Ender ān nāhiyet be-ma‘ den-i küç

Dozd ki sāhtend küc u Belüc¹⁰¹²

Ve çırlağ ve çuluğ kuşu 08 ve rihlet ma‘ nāsına. **Beyt:**

Derāy sırr ḥāst ez-küc-gāh

Ser-āheng-i leşker ber-āmed be-rāh¹⁰¹³

09 Firdevsī:

Sipāhī ze-gerdān-ı küc Belüc

Sekālīde ceng ü ber-āverde güc¹⁰¹⁴

Ve Ḥārezm lügatinde 10 meded-i pādīşāha dirler. [v-c-b-l-v] **Küc Belüc:** Yaban ādemlerinden bir sınıfıdır ve muṭlağa ḥarāmī ma‘ nāsına. 11 [ş-t-ā-h-n] **Küş āhenc:** Yaḥnī-keş didükleri demirden çengāl ki ‘Arabca menāl dirler. 12 [v-k-e-n] **Kükānc:** Māverā’ün-nehr vilāyetinde bir şehir adıdır, Kāt şehrine qarīb. [v-l-e] **Gülāc:** 13 Bir nev‘ ḥalvādur, nişāstadan yufkacık varağlar iderler, anı gülāb ü misk ile kat 14 kat döşerler ve şeker ile bādāmı döğüp qarışdurup arasına bile qorlar gülānc, lā-ber-lā 15 daḥı dirler, bu diyārda güllāc dirler. [v-l-e-n] **Gülānic:** Mişlihu. **Şems-i F.:**

Ze-ḥān-ı ni‘ met avāz-ı çār pehlū şod

16 Ze-bes ki ḥord mürebbā vü qaliyye ü gülāc¹⁰¹⁵

[v-l-h-e] **Gül-ḥāc:** Yayan ḥācī. [v-l-c] **Gül-ḥacc:** Mişlihu, ve ḥacc 17 erkānın bilmeyen ḥācīya dirler. [v-l-n] **Külinc:** Qulunç zaḥmeti, el-‘iyāzu bi’llāh. [v-h] **Güvhenc:** *Kāf*-ı ‘Acemīyile 18 aluç didükleri tağ yimişi, ‘Arab *zu’rūr* dir ve biryedim ve çilek didükleri fetḥ-i *kāf*le kehc ü kehnc 19 dirler. [v-h-n] **Güvhenc:** *Kāf*-ı ‘Acemīyile mişlihu ve it burnı erügi ve igde yimişi. [h-n] **Gühenc:** Mişlihu, 20 gühenc lafzından muḥaffedür. [-h-] **Gehc:** Mişlihu. Güveenc lafzından taḥfif olunmuş. **Nev‘-i Evvelehu 21 El-Lāmi’l-Meftūḥa:** [b-n] **Lebenc:** Bir nev‘ ağaçdur çenār ağacına beñzer, lebec daḥı naql olunmuş 22 *Cāmi’ü’l-Fürs* şāhibi *lāmdan* şoñra *bā* ile ki şānī ḥurūf-ı teheccidür ve *ḥā*’i

¹⁰¹¹ (Eğer Hūma kuşu onun himmet bakışından uzak düşerse, baykuş orada kalır ve viraneye oturup uğursuz yapar.)

¹⁰¹² (Kuç ve Beluç taifesi, maden olan o nahiyeyi hırsız yatağı yaptılar.)

¹⁰¹³ (Sırrın çanı çulluk kuşunun yuvasındadır, askerın sesi ise yoldan geliyor.)

¹⁰¹⁴ (Ordu, Kuç ve Beluç taifesi gibi, koçlar gibi savaş getirmek istiyordu.)

¹⁰¹⁵ (İştah onun nimet sofrasından o kadar çok reçel, kavurma ve güllaç yedi ki şişmanladı.)

mu' ceme ile rivāyet eylemiş. **23** [e-v-y] **Lāvīc:** Lisān-ı Pehlevīde sīl şuyına dirler. **Lec:** Ayağla depmek, leked ma' nāsına. **Şems-i Fahrī:**

24 Ger kīne keşed rāy vāy ez-encüm-i eflāk
Derhem şikend t̄ārem eflāk be-yek lec¹⁰¹⁶

Ve ağız içi **25** ve şūm ma' nāsına da gelür, ba' zılar şūm ma' nāsını zammıla getürmüşler. [-c-] **Lecec:** Kara karga, zāğ-ı siyāh ma' nāsına. **26** [-h-] **Laḥc:** Kara boya ve süpürge otı, feth-i *kāf*le kaḥc ma' nāsına bu lügat *kāf*le ve *lām*le mervīdür, ve zāc u kovan **27** otına daḥı dirler. [-j-] **Lejc:** Şaşı, aḥvel ma' nāsına, *zā*'i 'Arabīyile ve *zā*'i 'Acemīyile mervīdür, zamm-ı *lām*le lüjc **28** daḥı dirler. [-f-] **Lüfc:** Göz çapağı ve burun sümügi ve çirkīn ve galīz tuḥaḥ ve deve tuḥaḥı **29** ve bir kişi ğazabını aşığa komağa dir. [-n-] **Lenc:** Uyan, licām ma' nāsına ve yañaḥ, 'izār gibi **30** bir nesneyi yirden taşra çekmek lencān ma' nāsına ve ğazaba gelmek. **Firdevsī:**

Hurūşān ze-zā' il hemī ref t̄āl
31 Firūhişte lenc ü berāverde yāl¹⁰¹⁷

El-Lāmi'l-Meksüre: [*] **Lic:** Depmek **059b/01** leked ma' nāsına ve ağız içi, feth-i *kāf*le lec ma' nāsına Hindūşāh-ı Naḥcūvānī kesr-i *lām*le taşḥīḥ eyledi, ma' āric **02** k̄āfiyesinde irād eyledi, ammā *Mi'yār-ı Cemālīde* üslūbından añlanur ki kesrile olmaya, zīrā ki ğāric **03** lafzını bunuñ emşālinde efrāz eyledi. **El-Lāmi'l-Mazmūme:** [-h-] **Lüc:** Şūm ma' nāsına. [-n-] **Lünc:** Avurduñ **04** taş yanı ve muḥlaḥ avurd ve bir nesneyi bir yirden taşra çıkarmak bu ma' nāya feth-i *lām*le de **05** mervīdür. *Şiḥāḥ-ı 'Acem* şāḥibi çamur ma' nāsına da naḥl eylemiş. [-v-] **Lüc:** Şaşı, lezc ma' nāsına. **Şems-i F:**

06 Her ki der-mülk be-şāḥiḥ ne-yektā bined
Buvēd ez-kūrī ān bed-niger lüc-be-lüc

Şiḥāḥ-ı 'Acem şāḥibi **07** baykuş ma' nāsına da naḥl eylemiş. **Nev'-i Evvelehu El-Mīmi'l-Meftūḥa:** **08** [-e-] **Māc:** *Cīm*-i 'Arabīyile pūte ve nişān ve omaç aşı. **Māç:** *Cīm*-i 'Acemīyile kancık, it, seg-i mādē ma' nāsına **09** māçān daḥı dirler. [-l-] **Mālic:** Sürgi ki cüllāhlaruñ ot kökünden iplik şırcaḥlarına dirler **10** ve başmaḥcılaruñ ve ğayrılaruñ lifi ve muḥlaḥā lif ma' nāsına ve yapucılaruñ maşīrīsi ve mālası ki **11** anuñla dīvār şıvarlar māla lafzınuñ mu' arrebīdür. [-h-y-z-h-r] **Māḥi-zehrec:** Şıgır kıyruğı māḥi-zehr **12** ma' nāsına. **Mec:** Ūstādū'ş-şi'r Rūdekīnūñ rāvīsi adıdır. **Şems-i Fahrī:**

Tā midḥat-i o ḥ'āndī vü ğüftī ze-şeref

¹⁰¹⁶ (Düşüncesi gökteki yıldızlardan intikam almak istese göğün çatısını bir tekmeyle kırması işten bile değildir.)

¹⁰¹⁷ (Zal'in ortadan kalkıp gitmesiyle coşkuya gelerek boyna dizgini geçirdi.)

13 Üstād-ı suhan Rūdekî ve rāvî-i o Mec¹⁰¹⁸

[d-n] **Medenc:** Kilid dendānesi medeng ma' nāsına. [-z-] **Mezc:** Şınur, 14 mezz ma' nāsına, iklimde isti' māl olunur. **Şems-i Fahrî:**

Ze-mihreş mebdā tehi hiç dil

Ze-fermāneş hālî mebdā iç mezc¹⁰¹⁹

15 ve bāğ u bostān evleklerinde dağı isti' māl olunur ve her gāzār-ı çemen ve otracak maḥal. 16 [-v-] **Mevc:** Deñiz çalkantısı. [y-p-ḥ-t] **Mey-pūḥtec:** Kaynamış şarāb, mey-puḥte demek olur. [y-f-ḥ-t] 17 **Mey-fuḥte:** Mişlihu, mey-fuḥte lafzınıñ mu' arbedür. **El-Mîmi'l-Meksûre:** [z-e] **Mizāc:** Terkîb-i insān, ḥayvānî. 18 [h-r-e] **Mihrāc:** Bi'l-feth ve'l-kesr a' lām-ı ricāldendür. Huşuşā bir saḥāvet ü şecā' at u ' azimet ü 19 kudret ile meşhūr Şām pādîşāhınıñ adıdır. **Ḥayrî:**

Direş-i ḥayl-i Ferîdün ber-ḳat ez-süy-ı zeng

20 Keşid rā 'yet-i Cemşid şām çün Mihrāc¹⁰²⁰

El-Mîmi'l-Mazmûme: [-n-] **Münc:** 21 Arı, zembür ma' nāsına¹⁰²¹, ' Arabîde debr ü naḥl, bal arusına dirler.¹⁰²² **Beyt:**

Pāy-dārî kon be-cāyet pîl-vār

22 Ver ne be-girîzî ze-münc icfil-vār¹⁰²³

[v-r] **Mürec:** Karınca, neml ma' nāsına ḡayrî 23 adları kebt lafzında meşhûrdur. **Nev'-i Evvelehu En-Nûni'l-Meftūha.** 24 [-e-] **Nāc:** Çam ağacı nāj dağı dirler, lügatdür ve serv ağacına da dirler. **Ḥayrî:**

Ze-kūh tāk dihed her şabāḥ lāle vü gül

25 Be-bāğ tā ki buved sāye-i şanavber ü nāc¹⁰²⁴

[e-r-n] **Nārenc:** Turunc, nāreng lafzınıñ 26 mu' arbedür. [e-s-n] **Nāsenc:** Altun ve gümüş ve ḥarîrden toḳınmış ağır bahālu ḳumāş ve cennet ḥarîrlerinden 26 bir ḳumāşdur. [b-h-r] **Nebehrec:** Nebehre lafzınıñ mu' arbedür. Geçmez aḳçe ve sā'ir metā', nāsere ma' nāsına. 28 **Beyt:**

Ḳalb-i nebehrec ü zer-i ḥāliş be-yek behā-st

Naḳḳād-ı fazl-rā ze-meḥekk-i ḥired çi sūd¹⁰²⁵

¹⁰¹⁸ (Onun övgüsünü söyledin ve onu şerefle andın: O şiir ustası Rudekî'dir ve rivayetçisi de Mec'dir.)

¹⁰¹⁹ (Gönül hiçbir zaman sevgisinden eksik olmasın! Hiçbir sınır onun buyruğundan uzak kalmasın.)

¹⁰²⁰ (Feridun'un ordusunun sancağı Zeng tarafına doğru ilerledi, Cemşid de doğruya doğru sancağını çekti.)

¹⁰²¹ Naḥl ma' nāsına. 16. (57b/31)

¹⁰²² --. 16. (57b/31)

¹⁰²³ (Yerinde bir fil gibi sağlam dur, ve arıdan kaçan korkak gibi davranma.)

¹⁰²⁴ (Rüzgâr her sabah dağdan lale ve gül kokusunu getirir; o, bağdaki sanavber ve çam ağacının gölgesinde bulunur.)

[-h-] **Naħc: 29** Vilāyet-i Fārıda bir nev^ç iri otdur andan süpürge iderler ve yaqarlar.

Şems-i Fahrî:

Tā koned bār-gāh-ı o cārüb

30

Müje-i h^çış be-her naħc koned¹⁰²⁶

Ve yılğun ağacı ve zāc-ı siyāh ki andan mürekkeb **31** düzerler ve qara boyarlar. **Şems-i F.:**

Ber-ruħ-ı düşmeneş ki çün māzū-st

Heybet-i şāh-kār-ı naħc koned¹⁰²⁷

060a/01 Qaraħişārî ve reñghā-yı sepîd dimiş. [z-h-f] **Nezhufc:** Uyquda ağır başmaq, kābūs ma^ç nāsına **02** ve şıgır dili ve tudağı. [z-h-f-n] **Nezhufenc:** Mişlihu, ağır başmaq.

[z-y] **Nezic:** Yidek ki pādışāhlar ve begler **03** ve ulular önince yiderler, cenîb ma^ç nāsına. [s-k-n] **Neskenc:** Bi's-*şimî*'l-mühmele, çimdik. [s-y] **Nesic:** **04** Ĥod-bîn ü ser-geşte ve aħmaq. [ş-k-n] **Neşkenc:** Bi'ş-*şimî*'l-mu^ç ceme çimdik, neskenç ma^ç nāsına.

[-f-] **Nefc: 05** Şol kimesneye dirler ki söylerken ağzından tükürüğü saçılır. **Şems-i F.:**

Sebük mî-reft ü hūn ez-dîde mî-rîht

06

Çonān k'āb ez-dehen vaqt-i suħan-nefc¹⁰²⁸

[-m-] **Nemc:** Çi didükleri ki şabāh vaqtinde **07** gökden yağar, nem ve şebnem de dirler, ^ç Arab *nedey* dir. **Şems-i F.:**

Be-dān resîd eyādî-i Şeyħ Ebū İshāq

08

Ki çeşm ebr buved dā'im ez-ħayā ber-nemç

Ve süpürge otı ve qoğa otı didükleri. [m-y] **Nemîc:** Enmüzec **09** ve nümüne ma^ç nāsına. **En-Nūni'l-Meksüre:** [y-r] **Nirec:** Şolmuş nesne, pejmürde ma^ç nāsına ve ĥîle. **10** [y-r-n] **Nirenc:** Meker ü ĥîle vü dāstān u ġarāyim-ħ^çān, ġālibā nireng lafzınıñ mu^ç arrebîdür.

Rüdekî:

11

Mihr me-fiken ber-în serāy-ı sipenc

K'in cihān pāk-bāzî vü nirenc¹⁰²⁹

En-Nūni'l-Mazmüme: [-v-] **Nüc: 12** Çam ağacı, nūj ma^ç nāsına. [m-v-z] **Nümüzec:** Enmüzec lafzından muħaffefdür, nümüne ma^ç nāsına. **13 Nev'-i Evvelehu El-Vāvi'l-Meftūħa 14** [e-r-n] **Vārenc:** Dirsek, mirfağ ma^ç nāsına, birinc qāfiyesinde müsta^ç meldür.

¹⁰²⁵ (Geçerliğı olmayan bir kalp ve halis bir altın aynı fiyattadır, bilgelik terazisinde fazlı eleştiren için ne fark vardır?)

¹⁰²⁶ (Güneş onun sarayını süpürmek için kirpiğini süpürge otu yapar.)

¹⁰²⁷ (Padişahın görkemi, düşmanın mazı otu gibi olan yüzüne kara boya etkisi yapar.)

¹⁰²⁸ Pek hızlı gidiyor, konuşurken ağızdan saçılan tükürük gibi gözünden kanlı yaş dökülüyordu.)

¹⁰²⁹ --. 16. (58a/22)

Ni' meti āverde ' avrat, 15 k̄ābile ma' nāsına da naql eylemiş, bu ma' nāya sā'ir esāmisi bārāc lafzında mezkūrdur. [e-r-y] **Vārīc:** 16 Rā'-i mühmele ile üzüm şapı ve üzüm çubuğu, kerm ma' nāsına ve üzümü yanmış bāğ ve k̄ābile üzüm 17 ve ba' zılar degekde üzüm biten yir dimişler. **Şems-i Fahrī:**

Be-nām-ı husrev eger tāk-ı rez nişāned merd

18

Be-cāy-ı hūşe heme la' l āred ez-vārīc¹⁰³⁰

Bu lügat *dāl* ile dağı mervīdür. [e-j-y] **Vājīc:** Zā'-i 19 mu' ceme ile mişlihu. [e-z-y-n] **Vāzīnc:** Türki çağırmaq, *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi üzümüne beñzer bir nesne dimiş. 20 **Vec:** Egir otı, ğayrı adları sürt lafzında mezkūrdur ve kökine dağı dirler ve şaban 21 ağacınıñ püsi ve diyār-ı Tā'ifde bir şehr adıdır. [r-e-n] **Verānc:** Hurma ipi. [r-t-e] **Vertāc:** Ebem 22 gömeci didükleri ot, ḥabbāzī ma' nāsına ve güneyik otı, hūr-perest ma' nāsına, vilāyet-i ' İrağda 23 tūla dirler. **Şems-i F.:**

Cem-ğadr cemālū'l-Hāğ ve'd-dīn ki sa' ādet

Ez-mihr bā-o hest mişāl-i hūr vertāc¹⁰³¹

24 *Cāmi'ü'l-Fürs* şāhibi ve ulu otı ve yaprakları uvağ¹⁰³² bir otdur dimiş, ve ulu dimekdür, büzürg 25 ma' nāsına. [r-t-y] **Vertīc:** Bildırcın didükleri kuş, şemāne ma' nāsına ve başra balı ve āsmāne-ḥāne. [-r-] **Verc:** Fetheteynile egir didükleri ot ve *cīm* yirine *jā*'-i ' Acemiyile dağı lügatdür, egir ma' nāsına 26 ve sükūn-ı *rā* ile revnağ ve ferr. **Firdevsī:**¹⁰³³

Zebīhu'llāh o būd ze-peygamberān

Cihān verec-i o dāşt ezher-i girān¹⁰³⁴

27 ve ulağı ma' nāsına gelür lügat-ı Pehlevīdür.¹⁰³⁵ [r-s-y] **Versīc:** Evūñ sağfı asmane-i

¹⁰³⁰ (Bir adam padişahın adına üzüm çubuğu dikecek olursa o çubuğun dalından üzüm salkımı yerine hep lal biter.)

¹⁰³¹ (Din ve Hakk'ın Cem itibarlı Cemali'dir. Mutluluk, muhabbet bakımından onunla günebakan çiçeği gibidir.)

¹⁰³² ufağ. 3. (65b/18), 16. (58b/05)

¹⁰³³ **Ez-Yūsuf u Züleyhā-yı Firdevsī.**

¹⁰³⁴ (O Allah'ın kurbanı, peygamberlerin en güzeli, cihan onun revnakından yüce bir şekilde aydınlanır.)

¹⁰³⁵ **Ez-Yūsuf u Züleyhā-yı Firdevsī, Ez-zebān-ı Sāre Ḥātūn be-Ḥazret-i İbrāhīm 'aleyhi's-selām:**

Ze-ferzend buveden me-rā nī-st behr
Ke'z-āyende-ter zīn-i me-rā nī-st zemr

Meger pāk-ı Yezdān-ı Ḥudāvend dād
To-rā māye-i verc Hācer nihād

Velehu, der-ḥağ Yūsuf 'aleyhi's-selām:

Verā mu' cizā nī-st te 'yīd ü verc
Ne-dāned verā kes hemī hīc erc 16. (58b/08-12)

hâne ma' nāsına ve tīc de dirler. **28 Şems-i F.:**

Be-bīn ki kubb-i ta' zīm-i o kocā bāşed

Ki hest keyvān-ı şad pāye zīreş ez-versīc¹⁰³⁶

[r-k-e-k-v] **29 Verkākūc:** Şınık barmağ. [ğ-y] **Vegīc:** Gölcük, āb-gīr ma' nāsına. **El-Vāvi'l-Meksūre:** [y-r-n] **Vīrenc:** 30 Bıldırcın kuşu ve Başra balı. [y-r-n-f] **Vīrenfec:** Mişlihu. **El-Vāvi'l-Mazmūme:** [l-v] **Velūc:** Şaşı, aḥvel ma' nāsına. **31 Nev'-i Evvelehu El-Hā'i'l-Meftūha 060b/01 Hec:** Süñü gibi bir nesneyi ṭos ṭogrı dikmege dirler, *Mi'yār-ı Cemālī* şāhibi *mec* kāfiyesinde **02** getürdi. Feth-i *hā* ile ammā Hindüşāh-ı Naḥcūvānī *Şiḥāh-ı Fūrsde* bi-kesri'l-*hā* diyü taşhīḥ eylemiş. **03 Bahrū'l-Ġarā'ib** şāhibi Ḥalīmī ba' zı yirlerde zamm-ı *hā* ile taşhīḥ eylemiş, Şems-i Faḥrī *Mi'yār-ı Cemālīde* **04** ākec lec kāfiyesinde getürüp bu beyti inşā eylemiş. **Beyt:**

Cem-ḳadr cemālū'l-Ḥaḳ ve'd-dīn ki sa' ādet

05

Ez-nīze-i o kerde ' alemhā zafer-i hec¹⁰³⁷

[-r-] **Herc:** İl ve vilāyet ḥaddı ve şınurı. [r-c-m] **Herc (ü) Merc:** **06** Ḳarış ḳatış dimekdür. [-n-] **Henc:** Yaylak. [v-d] **Hevdec:** Maḥaffe vü tutuḳ ve perde ki maḥmilde ola. **07** [-y-] **Heyc:** Toz ḳoparmağ. [y-l-e] **Heylāc:** Oğlan ṭoğmağ vaḳti ve anuñ müzā' aḳası. [y-l] **Heylec:** **08** Rabbū'l-beyt ya' nī şāhib-i hâne, heyle lafzınuñ mu'arrebidür. **El-Hā'i'l-Meksūre:** [*] **Hic:** Ve bi'z-zamm **09** silāḥ düzmek. [-y-] **Hic:** Nesne degil dimekdür ve bīl ve yaba ve dūrī. **El-Hā'i'l-Mazmūme:** [*] **Hüc:** **10** Silāḥ düzmek ve 'alem gibi bir nesneyi ṭogrı dikmek. **Nev'-i Evvelehu El-Yā'i'l-Maftūha:** [e-n-y] **11 Yānic:** Zār ma' nāsına ve āḫiri *hā* ile daḫı lügatdür. [b-v] **Yebūc:** Ādem bileğine beñzer bir nev' ağaçdur. [b-r-v] **Yebrūc:** Ḳurudan otı didükleri. **Yec:** Avurduñ iç yūzi bu lügat *bā* ile daḫı rivāyet olındı ki **13** şānī-i ḥurūf-ı teheccīdür. **Şems-i F.:**

Bī-midḫat-i o her ki dehān-rā be-güşāyed

Dendāneş koned çarḫ birün yek-be-yek ez-hiç¹⁰³⁸

14 [f-t-n] **Yeftenc:** Bir nev' büyük siyāh yavaş yılandur. Maḥbūblaruñ zūlfün **15** aña teşbih iderler. **Beyt:**

Mār-ı yeftenc egeret dey be-gezīd

Nevbet-i mār-ı ef' ī-st imrūz¹⁰³⁹

¹⁰³⁶ (Zuhal'in mertebesi onun tavanından alak olduğuna göre, bak bakalım onun saygınlık kubbesi nerededir?)

¹⁰³⁷ (Dinin ve dünyanın güzelliği, Cem mertebeli Ebu İshak'tır. Mutluluk onun gücü sayesinde zafer sancaklarını dikmiştir.)

¹⁰³⁸ (Bir kimse ağzını onu överek açmazsa, felek onun dişlerini tek tek ağzının içinden dışarı çıkarır.)

16 *Cāmi'ü'l-Fürs* şāhibi *yādan* soñra *gayn* ile ve *fā* ile dañı ĩrād eylemiş. [f-t] **Yeftec:** 17 Yeftenc lafzından muħaffefdür. [l-n-c-v] **Yelencüc:** 'Üd ağacı, sâ'ir esāmisi elfaht lafzında meşūrdur. **Yenc:** Pencelemek ma' nāsına. 18 **Bābü'l-Ĥā' Nev'-i Evvelehü'l-El-Elifi'l-Memdūde** 19 [-z-] **Āzuħ:** Żamm-ı *zā'*-i 'Arabīyile yidek ki pādīşāhlar ve begler öñinde yidilür. Cenīb ma' nāsına ve koħ 20 koħ ve bāğ budandı. [-j-] **Ājuħ:** Feth-i *zā'*-i mu' ceme ile düzaħ ü menfuħ kâfiyesinde sigil ki gövdede 21 çıkar, 'Arabca *sü'lül* dirler. Bi'z-zammi's-sā'i'l-müşellese cem' idüp *sā'il* dirler. **Bejt:**

22 Her ān başar ki ze-ħāk-ı dereş ne-şod rüşen
Be-cāy-ı muħle nihed ender-ü felek ājuħ¹⁰⁴⁰

[j-y] **Ājīħ:** Çapaħ ki 23 gözde çıkar kirpiklerde cem' olur. **Laṭifi:**

Güyā ki āşiyāne-i pūpū-st çeşm-i to
Hem-vāre bā-pelidī vü ājīħ kende-est¹⁰⁴¹

24 *Zā'*-i 'Acemī vü *zā'*-i 'Arabīyile menķıldür. [-v-] **Āveħ:** Ey vāy dimek olur, āveh ve āvveħ 25 ma' nāsına muşibet ü muzā' aħa vaħtinde dirler. **Laṭifi:**

'Ömr-i dünyā be-dīn bedī āveħ
Kārem āħir keşed süy-ı düzāħ¹⁰⁴²

26 **El-Elifi'l-Meftūħati'l-Maħsūre** 27 [f-r-e-z-r] **Efrāz-ı ruħ:** Söbek yüzlü ve yañak yumrısı. [n-c-v] **Encūħ:** Buruşıkdur, yüzde rengi 28 dönüp tarāveti gitmiş ola, pīrlikten ve bedende dañı kezlik ve sâ'ir buruşıħ ĥurmada 29 ve iç edükde ve sâ'ir bunlaruñ emşāli ve ġayrıda. **Bejt:**

Çü baħt-ı şāh-ı civān-est ü çehre istişād

30 Ki āb girifte rüy-ı to der-ġāyet encūħ

Müctebā da pūst-ı lāgar ma' nāsına dimiş. Zāħir budur ki 31 derinüñ buruşmışıdır, pīrlikten olsun ĥastelikden, ırkılmadan ve ġayrıdan olsun. **061a/01** encūħa ve enfūc da dirler. [-v-] **Evvaħ:** Ey vāy dimekdür, āveħ ma' nāsına. **El-Elifi'l-Meksūre:** 02 [s-t-e] **İstāħ:** Koġa, *delv* ma' nāsına.¹⁰⁴³ **İsfānāħ:** 'Arabīdür, ispanak didükleri. [n-e] **Enāħ:** Deve çökermek. 03 **El-Elifi'l-Mazmūme:** [s-t-e] **Üstāħ:** Küstāħ ma' nāsına. **Laṭifi:**

Reftem üstāħ ber-dereş nā-ġāh

04 Kerd ber-men çü seg hücum raķīb

Üstāħ: Mişlihu. [ş-k-v] **Üşküħ:** Sürçek ve ķademsiz 05 kişi ve ayağ üzerine tırmaħ ve

¹⁰³⁹ (Dün kör yılan ısırdıysa bugün sıra engerek yılanında.)

¹⁰⁴⁰ (Felek senin kapının toprağıyla aydınlanmayan her gözün içine gözyaşı yerine çapak doldurur.)

¹⁰⁴¹ (Sanırım senin gözlerin kargalar için bir yuva gidir, o her zaman kirlı ve pislik içindedir.)

¹⁰⁴² (Dünyadaki ömür böyle giderse vay vay! Sonunda yaptıklarım beni cehenneme çekecek.)

¹⁰⁴³ Ve küstāħ ma' nāsına. 16. (59a/25)

elifin hızf idüp şüküh dağı dirler. **06 Nev'-i Evvelehu El-Bā'i'l-Meftūha 07 [-e-] Bāḥ:** Yaraşıklık, zibāyi ma' nāsına ve geçmez altun ve gümüş, nāsere ma' nāsına ve ilçi, kâşid ü dün-himmet **08** ma' nāsına. [e-z] **Bāzuḥ:** Zā'i 'Arabiyile āvāz. [e-j] **Bājuḥ:** Zā-i 'Acemiyile mişlihu ve pāsuh cevāb ma' nāsına **09** [e-s] **Pāsuh:** Cevāb ma' nāsına, 'Acem cevāb *işit* diyecek yirde *pāsuh şinev* dir. **Beyt:**

10 Peyāmet şenidem to pāsuh şinev
Yek-ā-yek be-gū vü be-zūdī be-rev¹⁰⁴⁴

Cevāb vir diyecek yirde pāsuh dehī dir. **11 Beyt:**

Suḥan porsemet gū to pāsuh dehī
Şevem şād eger rāy-ı ferruḥ nehy¹⁰⁴⁵

Suḥanden bu beytde murād **12** porsemet qarīnesiyle ḥaberdür. Ḥuşuş-ı ḥaberūñ suḥan lafzından irādesi be-ṭarīkū'l-mecāz olur. **13** [e-s-y] **Bāsīḥ:** Kırlağuç kuşu, ḥuttāf ma' nāsına Qaraḥişārī naḳlınce. [e-s-y] **Pāsīḥ:** Mişlihu, **14** pālväye, pālüye dağı lügatdür. **Paḥ:** Bā-i 'Acemiyile göz çapağı.

Beyt:

Ze-bes ki ḥün reved ez-çeşm-i ḥaşm şāh-ı cihān

15 Hemīşe pür-mejeeş ḥuşk çün be-şüret-i paḥ¹⁰⁴⁶

Bu ma' nāya sā'ir esāmisi jefk-āb lafzında yazılmışdur **16** ve şaṭranc ma' nāsına. **Baḥ:** Bi'l-bā'i'l-'Arabiyeye zihī vü ḥoş dimekdür. [ḥ-b] **Baḥ baḥ:** Zihī zihī, nīkā nīkā, **17** ḥoşā ḥoşā dimekdür. [-r-] **Barḥ:** Bā-i 'Arabiyile ve sükün-ı rā ile biraz demek olur, ba'zı ma' nāsına **18** ve köşk-i kāḥ, ma' nāsına ve yir evi ve behre, naşib ma' nāsına. **Esedī:**

Bud ez-dāniş aḥşicāniş barḥ

19 Hem ez-kişt heft-aḥter ü rāz-ı çarḥ¹⁰⁴⁷

Parḥ: Bā-i 'Acemī ve sükün-ı rā ile mişlihu ve ḥānümān ve geçmez nesne **20** nāsere ve artuḳ ma' nāsına da gelür. Qaraḥişārī ve zā'il ma' nāsına dağı gelür dimiş. [s-e] **Besāḥ:** **21** Fesād ü yaramazlık. **Ferī'ü'd-Dehr:**

Heme-rā himmet-i māḥ u heme büd āḥ-ı besāḥ

Heme-rā kevn-ı ferāḥ u heme-rā rüzī teng¹⁰⁴⁸

22 [ş-y] **Paşīḥ:** Bā-i 'Acemiyile herek, şiyār ma' nāsına ve cüllāhlaruñ şu sepecek

¹⁰⁴⁴ (Senin haberini aldım, sen cevap ver! Bir bir söyleyip çabucak git!)

¹⁰⁴⁵ (Cevap vereceksen sana soru sorarım. Bu konda değerli görüşünü bildirirsen mutlu olurum.)

¹⁰⁴⁶ (Dünya padişahına düşman olanların gözünden dökülen kanlar, ezilmiş çapak gibi kırıpikte kuruyor.)

¹⁰⁴⁷ (Onun bilgisiyle zıtlıklar bir araya geldi, hem de feleğin sırlarından yedi yıldız aynı meydanda toplandı.)

¹⁰⁴⁸ (Hepsinin şevli az ve hepsi de fesat yolunda! Hepsini kıçını yaymış ve hepsinin de geçimliği az.)

āletleri, ‘Arabice 23 herişe dirler. [ŝ-y] **Baŝih**: *Bā*’-i ‘Arabîyle çıgıt ki yüzde çıkar, şiş dirler, ‘Arab kelef dir, ekşer 24 yüklü ‘avratlaruñ yüzlerinde zāhir olur. Bu lügat āhiri *cîm*ile dağı mervîdür. **El-Bā**’i’l-Meksûre:¹⁰⁴⁹ 25 **Biğ**: Göz çapağı, zûk-âb ma’ nāsına. [-y-] **Pih**: Mişlihu, *bā*’-i ‘Acemîyle. **Şems-i F.**:

Ze-bes ki ħûn reved ez-çeşm-i ħaŝm-ı ŝāh-ı cihān

26

Hemîşe pür-mejeeş ħuŝk çün be-şûret-i biğ¹⁰⁵⁰

[-y-] **Biğ**: *Bā*’-i ‘Arabîyle kök, ‘ırk ma’ nāsına 27 ve isti’āre tarîkiyle her nesnenüñ aşlında isti’ māl olunur. **El-Bā**’i’l-Mazmûme: [-v-] **Püh**: 28 Göz çapağı, zûkâb ma’ nāsına ve çipil, murdâr ma’ nāsına ğayrı adları jefk-âb lafzında meştûrdur. **Puh**: Mişlihu.¹⁰⁵¹ 29 **Nev**’-i Evvelehu **Et-Tā**’i’l-Meftûha 30 [-e-] **Tāh**: Tıtuğ ve bir aĝaçdur ki mîvesi yoğdur, yağarlar. **Beyt**:

Şehen-şeh-est ki der-mağbağ-ı mekârim-i o

31

Berend ‘ûd-ı kumârî be-cây-ı ħîme vü tāh¹⁰⁵²

[e-r] **Tāreh**: Ĥazret-i İbrāĥîm Ĥalîl ‘*aleyhi*’ŝ-ŝalavāt ve’*s-selāmuñ* 061b/01 babası adıdır. Lisān-ı ‘Arabîde Āzer dirler. [ŝ-l-y] **Teŝlih**: Seccāde. **Şems-i F.**:

Ze-bîm-i muğtesib ü ħahr-ı o zened zehre

02

Be-cây-ı çeng ü def ü cām muşhaf u teŝlih¹⁰⁵³

[-l-] **Telğ**: Acı, mürr ma’ nāsına *tā* ile 03 dağı lügatdür. [v-b-y] **Tevbiğ**: Serzeniş ve ilenc, ‘Arabîdür. **Nev**’-i Evvelehu **El-Cîmi**’l-Meftûha: 04 [e-r-ŝ-e] **Çârŝāğ**: Yaba, se engüşt, se ŝāĥa ma’ nāsına. [e-r-m-y] **Çärmic**: Gergi ve semer aĝacı. 05 **Çağ**: *Cîm*-i ‘Acemîyle çihîden lafzından emrdür, *Cāmi*’ü’l-*Fürs* ŝāĥibi bi’l-*cîmi*’l-‘Arabî dimiş, elbette, çok 06 dimekdür ve piçiden ve güşiden ma’ nāsına. [ğ-m-e] **Çahmāğ**: Bu lügatde *cîm* ile *ĥā* ve *mîm* mā-beyninde tesābuğ 07 u teğādüm vardır. Aĝzı bozma, büyük yancak ki içine kāv ve çakmağ ve ağca ve tarak koyarlar. 08 [-r-] **Çarğ**: İsm-i maşdardur. Ĥareket, devriye ma’ nāsına. **Lağifi**:

Mî-zenem çarğ ĝāh geh be-ŝafā

09

Der-ğamet çün demî ĥuzûr berem¹⁰⁵⁴

Ve her nesne ki ĥareket-i devriyye ile devr ider, çarğ 10 dirler. Meŝelā feleke ve dülāba

¹⁰⁴⁹ [s-r-k] **Piserkuğ**: *Bā*’-i ‘Acemî ile erkek oğlan. 16. (60b/19)

¹⁰⁵⁰ (Dünya padişahına düşman olanların gözünden dökülen kanlar, ezilmiş çapak gibi kirpikte kuruyor.)

¹⁰⁵¹ --. 16. (60b/23)

¹⁰⁵² (O padişahların padişahının mutfağıdır ki, oraya güzel kokulu öd aĝacını ve yakacak odunlar getirirler.)

¹⁰⁵³ (Zühre yıldızı, senin öfke zabıtasının korkusuyla çeng, def ve kadeh yerine mushaf ve seccade bulunduruyor.)

¹⁰⁵⁴ (Senin gamını çekerken bir an huzur sürsem, mutluluk içinde döner dururum.)

ve kañğlıya ve çıkırığa ve degirmen çarhına ve koğalar ağzında tulum 11 çekmek için itdüklerine ve bekeret içinde dönene ve üsküflü toğan ki hevāda çarh urur, 12 fi'li kendüye 'alem kılınmışdur. **Beyt:**

Bāz-ı sefid āfet-i tāvus u k̄āz

Çarh k'ez-u beste şevēd çeşm-bāz¹⁰⁵⁵ ¹⁰⁵⁶

13 Ve yağa giribān ma' nāsına ve kıs 'alā hezā, ve bir nev' gāyet de berk yaydur ki 14 kurulmadan halka gibi olduğün çarh dirler teşbihen bu beyt katı berkligi vaşında dinmişdür. **15 Beyt:**

Eger saht-ter bāşed ez-çarh-ı tīr

Pes in tīr-i men āmed ez-çarh-ı zīr¹⁰⁵⁷

Şems-i Fahrī:

16

Tā gül ü lāle be-revid ez-ḥāk

Nāme vü mühr be-tābed ez-çarh¹⁰⁵⁸

17

Dīde-i dost be-to rūşen bād

Sīne-i ḥaşm pür ez-nāvek-i çarh¹⁰⁵⁹

Sidre-i devlet ü iḳbāl-i to-rā

Bād ez-feth ü zafer dāmen ü çarh¹⁰⁶⁰

18 Behiştī:

Bā-ḥulḳ berār-ı üy buved k̄āzī-i çarh

Ve'z-'ilm 'amel berī buved k̄āzī-i çarh

19

Berdāşte eger muḥābirend nī-st 'aceb

Z'ān rüy ki müşteri buved k̄āzī-i çarh¹⁰⁶¹

[m-e] **Çamāḥ:** 20 Tamaḳ. [n-e] **Cenāḥ:** Eyer depingüsi, çenāḡ ma' nāsına. **El-Cīmi'l-Meksüre:** [n-e] **Cināḥ:** İki tabaḳalu, 21 kemḥā, kīse. [y-ḥ-e] **Cihāḥ:** Mişlihu, cināḥ iki tabaḳalu, kemḥā.¹⁰⁶² **Nev' -i Evvelehu El-Ḥā'i'l-Meftūḥa:** 22 [c-m-e] **Ḥuḳmāḥ:** Yanacak ki içine kav ve çaḳmaḳ ve aḳca ve taraḳ koyarlar, çamḥāḥ ma' nāsına bu lügatde 23 *cīm*

¹⁰⁵⁵ (Toygun, tavus ve kazın afetidir. Doğan yüzünden şahinin gözü kapanır.)

¹⁰⁵⁶ --. 16. (61a/08)

¹⁰⁵⁷ (Senin baltan yaydan daha güçlüyse, benim bu okum da gökyüzünü aşar.)

¹⁰⁵⁸ (Topraktan gül ve lale bittiği sürece, gökyüzünün yakasında güneş ve ay parladığı sürece...)

¹⁰⁵⁹ (Dostun gözü seninle aydınlansın! Düşmanın göğsü senin yayından çıkan oklarla dolsun!)

¹⁰⁶⁰ (Senin mutluluk ve ihtişam ağacın rüzgâr, zafer ve başarıyla eteğini doldurur.)

¹⁰⁶¹ (Çarh kadısı halka kötü muamele yapar, ilim ve amelden de nasibi yoktur. Hileyle çıkıyorsa buna şaşırılmamak gerekir, çünkü feleğin kadısı Müşteri'dir.)

¹⁰⁶² --. 16. (61a/16)

ile *hā* ve *mīm* mā-beyninde tesābuḳ vardır. [ḥ-ḥ] **Ḥaḥ Ḥaḥ**: Zihī zihī, hoşā hoşā demek olur. **24** Baḥ baḥ, ḥa ḥa ma' nāsına ve çāleṣ, be-güş ma' nāsına. [-l-] **Ḥalluḥ**: Ve bi'z-zamm Ḥiṭā vilāyetinde bir şeh̄r adıdır **25** bī-naẓīr ve dil-rübā maḥbūbları çok olur.

Beyt:

Her laḥza nümāyi be-libās-ı dīgerem ruḥ
Geh ez-büt-i ferḥāre geh ez-lu' bet-i Ḥalluḥ¹⁰⁶³

26 Hātifi:

Ḳad-efzāy sehī servān-ı Ḥalluḥ
Cemāl-ārāy ra' nāyān-ı gül-ruḥ¹⁰⁶⁴

27 [m-ç-e] **Hemçāḥ**: Ḥacmāḥ ma' nāsına bu lügatde *cīm* ü *mīm* ü *hā* arasında tesābuḳ u tekādüm vardır. [n-v] **Ḥanūḥ**:¹⁰⁶⁵ **28** Ḥazret-i İdrīsüñ 'aleyhi's-selām ism-i şerīfleridir. Lisān-ı Süryānīdür. Aḥnūḥ daḥı rivāyet olunmuşdur. **29** Nev'-i Evvelehu Ed-Dāli'l-Meftūḥa **30** [r-v-e] **Dervāḥ**: Ve bi'l-kesr ḥastelikden şihḥate henüz müteveccih olmuş kimesne ve derişt ma' nāsına. **31** Ḥaḳīḳatde bu lafz mürekkebdür, der ile vāḥdan ve āḥ rastlık ma' nāsına, ekşer eşyāya şıfat vāḳi' olur. **062a/01** [r-y] **Derīc**: Ve bi'l-kesr ṭartınmaḳ ve taḳşīr ma' nāsına, dirīḡ gibi. [v-r-e] **Devrāḥ**: Ḥastelikden **02** henüz ḳalḳmış kimesnedür, dervāḥ ma' nāsına, bu lügatde *rā* ile *vāv* arasında tesābuḳ vardır. **03** Ed-Dāli'l-Meksūre: [r-v-e] **Dirvāḥ**: Ve bi'l-feth, iri nesne ve ḥastelikden henüz 'āḳıbet **04** bulmuş ādem. [r-y] **Dirīḥ**: Ve bi'l-feth, ṭartınmaḳ, dirīḡ ma' nāsına. [y-v-l-e] **Dīv-lāḥ**: *Şīnlikden* **05** ve ādemden ḥālī olan yirde isti' māl olunur. *Zirā lāḥ* lafzı her ismüñ āḥirine **06** ulaşur ol nesne anda çok olduğına delālet ider. Meşelā taşı çok olan **07** yire seng-lāḥ ve dīvi çok olan yire dīv-lāḥ dirler, Muḥaḳḳaḳdur ki dīvi çok **08** olan arzda şīnlik ve ādem olmaz. **Esedī:**

¹⁰⁶³ (Yanakta her an başka bir elbiseyle görünürüm, bazen bir Frengin putu, bazen de Halluḥ'un oyuncağı.)

¹⁰⁶⁴ (Halluḥ'un servilerine boy gösterir, gül yanaklı güzellerin yüzünü süsler.)

¹⁰⁶⁵ **Ḥanūḥ**: Ḥazret-i İdrīsüñ 'aleyhi's-şalavāt ve 's-selām ism-i şerīfidür. Mevlid-i münīfleri vilāyet-i Mışır'da Menf didikleri meşhūr ḳaryede vāḳi' olmuşdur. Peyḡamber-i Süryānīdür. 'Arab Hermes ve İdrīs ve'l-müşellet bin-ni' me dir, ve Hermes, murād Hürmüzdür ki 'Uṭārid yıldızıdır. Çün seyr-i kevāḳib ü ḥavāş aḥkām u mezāyā-yı nücümde ma' rifet-nām u mahāret-mālā kelāmı var idi ve ḳalem ile ibdā' -ı ḥaṭṭ u istiḥā' -ı rüküm-ı evvel ol ḥazretüñ ḥaşāyişinden olmaḡın bu ism ile mevsüf oldu ve dā'imā tedrīs-i şerāyi' ü dirāset-i şuḥuf-ı ābā vü ecdādında ḳā'im ü beyān-ı ma' ārif-i ilāhiyye ve zıkr-i sünen, sünen-i enbiyā'-ı müteḳaddemede mücidd ü muḳaddem idi. İdrīs-i laḳabıyla mülāḳḳab oldu ve çün üçüncü peyḡamber idi ve ḥükümünde daḥı mertebe-i şālisede idi. Ḥükemā mā-beyninde Uriyā-yı şülüş dirler idi ve ḥükümet ü salṭanatda daḥı derece-i şālisede mümeḳkin idi, müşelleşü bin-ni' met meşhūr oldu, ve ba' zılar çüñkü bu üç ni' met kendüye müyesser oldu, 'Arab ortasında bu ism ile mevsüm oldu dirler. Ḥanūḥ bi-fethi'l-ḥā'i'l-mu'ceme ve zammün-nün ve bi-ḥā'-ı mu'ceme āḥiri ve filü'l-evlā ḥā'-ı mühmele ve's-şāniye mu'ceme ve fil aḥnūḥ bi-ziyādet-i hemzet ḳablü'l-ḥā, lāben ḥace şerḥ-i buḡārī. Rivāyet iderler ki İdrīs 'aleyhi's-selām vaḳt-i vefāt-ı Ādemde 'aleyhi's-selām yüz yaşında idi. Ba' zı rivāyetde üç yüz altmış yaşında idi ve Yu'şā Ḥazret-i Ādemden soñra 'aleyhi's-selām iki yüz beş yıl olup kendülere otuz şuḥuf nāzil oldu. Şerī' atleri şerī' at-i Ḥazret-i Ādeme 'aleyhi's-selām muvāfiḳ idi.

Be-cāy-ı dīger dīd der-seng-lāḥ

09

Dıraḥt-keş berg ü bisyār şāḥ¹⁰⁶⁶

Ed-Dāli'l-Mazmūme: [*] **Duḥ:** Ḥaşır, sāzī ve kāmış 10 ruḥ kâfiyesinde müsta' meldür. [-v-] **Dūḥ:** Mişlihu. **Esedī:**

Cezīrī ki merzeş ne-bud nīm-pey

11

Coz ez-ḥār-ı dūḥ u goristān u ney¹⁰⁶⁷

[v-z] **Dūzah:** Cehennem. [v-ş-e] **Dūşāḥ:** Altun kemer. **Nev'-i Evvelehu 12 Er-Rā'i'l-Meftūha:** [-e-] **Rāḥ:** Tizcek tebdil olan zann u gümāna dirler. [e-s] **13 Rāsīḥ:** 'Azīm tağ. **Raḥ:** Nāle-sāz u zaḥmet. **Er-Rā'i'l-Meksūre: Riḥ:** Karaḥişārī 14 'inān bāşed dimiş ve 'Unşurīnūñ bu beytini irād eylemiş. **Beyt:**

Şaṭranc-ı kemāl-rā to şāḥī bā-riḥ

15

Merāsib-i cemāl-rā rikābī bā-riḥ¹⁰⁶⁸

[-y-] **Rīḥ:** Karın burusu ve sirken. **16 Er-Rā'i'l-Mazmūme:** [t-ş-l] **Rutuşlaḥ:** Ḥacāmat dimekdür. **Ruḥ:** Yañaq, ḥadd ma' nāsına 17 ve gergeden didükleri cānver ve vilāyet-i Cezā'ir-i Şinde bir 'azīm kuşuñ adıdır.¹⁰⁶⁹ [-v-] **18 Rūḥ:** Pehlevī lügatinde bağırsak ma' nāsınadır ve tar kişiye dirler, başı önünde 19 ve depesinde kıl bitmeye *aşla'* vü *çekād* ma' nāsına. **Nev'-i Evvelehu Ez-Zā'i'l-Meftūha: 20 Zaḥ:** Zā'-i 'Acemīyile dirrende cānverlerūñ tiz āvāzı zağand ma' nāsına ve guşşalu inildi 21 ve zārī vü nāle ma' nāsına. [r-n-y] **Zernīḥ:** Zerne ve zernī didükleri. [f-l] **Zefleḥ:** İşūñ evveli 22 ibtidā'-i kār ma' nāsına. [-l-] **Jūlḥ:** Ni' metī yılık ve yılıḥ ya' nī boz urmaq bu ma' nāya kesr-i rā ile daḥı 23 lügatdür ve ba' zılar yelve didiler. [m-b] **Zembeḥ:** *Şiḥāḥ-ı 'Acem* şāḥibi ḥarf-

¹⁰⁶⁶ (Taşlık içinde diğeri bir yer gördü, ağaç yapraklarını ve birçok dalını yukarı çekmişti.)

¹⁰⁶⁷ (Bir adadaki alanda kāmışın dikeninden, mezarlıktan ve çalılardan başka bir iz bulunmazdı.)

¹⁰⁶⁸ (Senin olgunluk satrancında bir şaha inanılır, güzelliğinin gücünde bir üzengiye inanılır.)

¹⁰⁶⁹ **Ruḥ:** Demiri *Ḥayvātü'l-Ḥayvān* nām kitabında rivāyet ider ki ruḥ Çin vilāyeti cezirelerinde bir kuşdur ki cenāḥınūñ on biñ zirā' miqdārı uzunı vardır. Cāḥiz 'Amru bin Baḥru Ebū Ḥāmid Endülisī şöyle rivāyet ider ki vilāyet-i Çin seferin iden tācirlerden bir tācir mağribe gelüp bir müddet iḳāmet itdi. Mezkūr tācirde zıkr olan kuşuñ cenāḥından bir rişi var idi ki tokuz kırba şu alurdu, mezbūr tācir ḥikāyet itdi ki eyyām-ı ticāretde Çin deryāsında sefer iderken havā sefinemizi bir cezire-i 'azīme ilettdi, ehl-i sefine şu ve odun getürmükiçün taşra çıkup gezerken irāqdan bir 'azīm berrāk kubbe gördiler ki irtifā'yı yüz zirā' miqdārı ola, yıldırur, berķ urur, ta' accüb idüp yakınına vardıkda gördiler, meger mezkūr ruḥ didikleri kuşuñ yumurdası imiş, bir ḥişār-ı beyza gibi envā' cehd ü himmet ile ol kadar külüng ve balta urdılar, kesr itdiler içinde bir tağ gibi ferḥan buldılar daḥı a' zāsı nā-tamām kılıçlar ve nacaqlar ve saṭırlar ile pāreleyüp etinden kādir oldıklarınca almışlar ve kanadını ayırdıkda bir rişesi mezkūr tācirūñ yanında kalmış. Ba' zılar ol cezirede etden bişürüp ve ol ḥarīre ağacından kefce tarikiyle qarışdurup yidikden soñra ol gice anda yatup ol eti yiyen pırler şabāḥ kalkdıkdā kendülerūñ kara şaḥallu bulurlar ve dirler ki ba' dehu ba' zılar çok zamān 'omr sürmişler, şaḥalları aşlā ağarmamış ve naql iderler ki ol ağaç kudretlerini qarışdırmışlardı, şeceretü'ş-şebbāb dirler bir ağacuñ şāḥından imiş, ba' de tācirler gemilerine girüp gidüp Güneş toğduğı zamānda havā yüzünde bir 'azīm bulut gibi ol kuş zāhir olup pençesinde gemiden büyük bir taşı götürüp getürüp havā yüzünde geminūñ rāst üstine geldikde pertāb idüp 'ināyet-i Bārī yāri kılup taş gemi üzerine nüzül idince kuvvet-i havā sefineyi muḳābelesinden sürüp muşādif düşmeyüp taş deñize düşüp ḥalāş olmuşlar.

i *hāda* daḥi irād eylemiş¹⁰⁷⁰ **24** süksük ma^c nāsına, süksük didükleri şikārī kuş ki ‘ācizī daḥi dirler, bu lügat **25** āhir *cīmīle* daḥi rivāyet olındı. [-n-] **Zenaḥ**: Eñek, zekān ma^c nāsına. Ni^c metī ve kıyū, çāh ma^c nāsına da **26** gelür dimiş. **Ez-Zā’i’l-Meksüre**: [-l-] **Zilḥ**: Buz urmaḥ ki eyyām-ı şitāda şu toñıcaḥ tāze **27** civānlar üzerinde ururlar. Feth-i *kāfile* daḥi rivāyet olınmışdur. Zelāḥ ma^c nāsına. **28** [-y-] **Ziḥ**: Yürek oynamāḥ, ḥafaḥān ma^c nāsına meşhūr marāzdur.¹⁰⁷¹ **29** Nev^c -i Evvelehu Es-Sīni’l-Meftūḥa **30** [-e-] **Sāḥ**: Düzilmiş ve dirilmiş nesne, ke-ennehu sāḥte lafzından muḥaffefdür. **Saḥ**: Vaḥşī at **31** ta^c līm idecek ağır kim *Şiḥāḥ-ı* ‘Acem şāḥibi boncuḥ ve taş oturdılmış yular ma^c nāsına **062b/01** naḥl eylemiş. [r-ş-e] **Ser-şāḥ**: Tam diregi ki ḥurūc ağacı dirler. [n-k-l-e] **Seng-lāḥ**: Taşlı **02** yir dimekdür. **Es-Sīni’l-Meksüre**: [p-e-n-e] **Sipānāḥ**: Ispanaḥ didükleri meşhūr sebze. [p-y-d-e-n-t-l] **Sepīdān-ı telḥ**: **03** Ni^c metī ispiyūş didükleri acı oturdur dimiş ki boğa yapraḥına dirler, Ḥalīmī istiyyān didükleri **04** acı oturdur, *mūrr* envā^c indandur dimiş. [t-y] **Sitiḥ**: Nīze gibi rāst olan nesne ve yumrı ve yoğun **05** olan nesneye de dirler ve taḡ başına daḥi dirler ve *yāsız* sith daḥi lügatdür. *Şiḥāḥ-ı* **06** ‘Acem şāḥibi bi-fethi’t-tā ve bi-kesr-i *hā* diyü taşḥiḥ eylemiş. **Firdevsī**:

Ḥam āverd pūşt ü ze-dest-i ān sitiḥ

07

Be-zed tünd ü ber-koned heştād mīḥ¹⁰⁷²

Şems-i F.:

Be-sa^c y-ı Şeyḥ büved ḥaşr-ı dīn-i meşīd ez-ān

Ki hest ma^c deleteş çün sūtün ḥavī vü sitiḥ¹⁰⁷³

08 Bu lügat āḥirī *ḡaymla* daḥi rivāyet olınmışdur. [f-e-n-e] **09 Sifānāḥ**: Ispanaḥ lisān-ı Farsīde *bā* ile *fā* arasında tebadül vardır. [l-y] **Silīḥ**: Yalama **10** didükleri ‘illet, şikenc ma^c nāsına. [h-ş-e] **Se-şāḥ**: Yaba ki ekinciler āletlerindendür se-engüşt ve se-şāḥa **11** da dirler. [-y-] **Sīḥ**: Emzik ü kebāb demiri ve naḥas yir, pālān-düz demiri ve çuvāl **12** ve ḡarār ağzına sancduḥları ucı sivri ağaç. **Es-Sīni’l-Mazmūme**: [p-v] **Süpūḥ**: Toḥaç **13** ve derlemek. [-r-] **Surḥ**: Muḥḥlāḥā kıızıl ma^c nāsına ve muḥḥlāḥ zıkr olınsa kıızıl mürekkeb ve yelesi ve kıuyruḡı **14** kıızıl at murād olınur. [r-ḥ-y-s-r] **Surḥī surḥ**: İñen ḥatı kıızıl dimeḥ olur. **Surḥa surḥ**: **15** Mişlihu. [v-r-e] **Sūrāḥ**: Delik. **Sūlāḥ**: Mişlihu. **Nev^c -i Evvelehu Eş-Şīni’l-Meftūḥa**. **16** [-e-] **Şāḥ**: Dal, budāḥ, boynuz, sürü ma^c nāsına. [e-ḥ-ş-e] **Şāḥ şāḥ**: Budāḥ **17** budāḥ ve dilim dilim ve yarıḥ yarıḥ ve yırtıḥ yırtıḥ ma^c nāsına ve bülbül

¹⁰⁷⁰ --. 16. (60b/20)

¹⁰⁷¹ Ḥafaḥān ma^c nāsına dimişler. 16. (60b/24)

¹⁰⁷² (Gerilip uzun mızraḡın sırtıyla öyle bir vurdu ki otaḡım yetmiş mīḥı birden söküldü.)

¹⁰⁷³ (Din köşkü, Şeyh Ebu İshak’ın çalışkanlığı sayesinde saḡlamca yükselir. Çünkü onun adaleti, düz ve saḡlam bir sūtün gibidir.)

āvāzına dağı dirler. 18 [e-m-e] **Şāmāh**: Gāvres-i Haṭāyīdür ve Şirvān diyārında bir köy adıdır ve ba'zılar 19 miyāne bir şeh̄r adıdır didiler. [e-h-r] **Şāh-ruḥ**: Büyük gergedana dirler. **Şah**: *Hanuñ* teşdidi 20 ve taḥfifi cā'izdür. Bayır olan yir, şūristān ve özlü balçık ve tağ dibinde katı 21 yir ve tağ depesi. **Esedī**:

Dıraḥtī geşen şāh-ber-şah-ı kūh

Ze-enbūh-ı şāheş sitāre şükūh¹⁰⁷⁴

22 Ve muṭlaḳā katı, saḥt nesne ve budak, şāh ma' nāsına ve yağa ḳuvarsı melḥ ü vesh̄ 23 ü zenc ḳāfiyesinde isti' māl olunur. **Firdevsī**:

Sipāheş be-girdār-ı mūr u melaḥ

Ne-bud deşt-i bī-dāne kūh-ı ne-şah¹⁰⁷⁵

24

Be-cūşid güfti hemī riḡ ü şah

Beyābān ser-ā-ser keşidend naḥ¹⁰⁷⁶

Beyt:

25

Siyeh ger būved hemçü mūr u melaḥ

Ne-yāyed berūn yek ten ez-riḡ ü şah¹⁰⁷⁷

Beyt:

26

Gürāziden-i gūr u āhū be-şah

Keşidend ber-sebze her-cāy-ı naḥ¹⁰⁷⁸

[ḥ-ş] **Şah şah**: Ġāyet de saḥt yir ve tağ 27 depesi. [l-y] **Şeliḥ**: Ve bi'l-kesr seccāde. **Eş-Şini'l-Meksūre**: [l-y] **Şiliḥ**: Ve bi'l-feth̄ seccāde. 28 [-y-] **Şih̄**: Deryā kenārı. [y-d] **Şidaḥ**: Yavuz at, esb, tünd ü serkeş ma' nāsına, ba'zı 29 nüşhada, ve boz ata da dirler dimişler. [y-r-b] **Şirbah**: Hind cānibinden gelür bir kökdür, 30 taşu ve içi ḳararak olur, şarılığa mā'il, balḡamī vü sevdāyī sürer, ba'zı eṭṭibā 31 ḥarīḳ-i Hindī dirler ve ba'zılar şīṭrac-ı Hindī dirler, şir-baḥşir dağı dirler. **063a/01 Eş-Şini'l-Mazmūme**: [*] **Şuḥ**: Özlü balçık ve katı yir ki anda ot bitmez ve bir ağaçdur ki 02 mīvesi olmaz, egerçi aşḥāb-ı lūḡat bu lūḡatı mazmūme bābında irād itmişler, lākin eşah̄ḥ 03 budur ki feth̄-i şin ile ola. Zirā vash̄ u melḥ ü zenc ḳāfiyesinde isti' māl olunur, meftūḥa 04 bābında istişhādı irād olunmuşdur. [k-v] **Şükūh**: Ol kimsedür ki ayağı bir nesneye 05 ilişe ve düşmeli ola ve

¹⁰⁷⁴ (Dağın budaklarla dolu bir ağacı vardır, budakların yoğunluğundan yıldızlar kocaman görünür.)

¹⁰⁷⁵ (Askerleri tohumuz çölde ve ağaçsız dağda karınca ve çekirgeden başka bir şey bulamadılar.)

¹⁰⁷⁶ (Bütün kumlar ve ağaçlar çoşarak dile geldi, çöl baştan başa kilimle döşenmiş gibi oldu.)

¹⁰⁷⁷ (Çekirge ve karınca gibi simsiyah oldu, toz ve budak dışında tek bir vücut görünmedi.)

¹⁰⁷⁸ (Mezarlıkla ve geyiğin boynuzuyla donatılan bu yerde her yer sebzeyle bir kilimle döşenmiş alana döndü.)

barmağıyla ayağını şaklaya, düşmeye ve sürcek ve çademsiz kişiye dağı **06** dirler ve ayağ üzerine durmağa da ıtlak olunur. [-v-] **Şüh**: Şirin hareket ve gâyet de **07** muharrik ü hürrem olan kimesneye dirler, ekşer maḥbūblara ıtlak olunur ki Türkide aña ısıcağ **08** kanlu dirler ve cevr ü cefâ ‘âdet ü âyinleri olmağın şatrabı şerm ü zâlim, bî-raḥm ma‘nāsına **09** da gelür ve kulağ çirki ve muṭlakā çirk ü sağ ma‘nāsına isti‘mâl olunur. [v-m] **Şūmiḥ**: Bi-fethi’l-*Mīm* **10** şūm ma‘nāsına. [v-m] **Şūmiḥ**: Bi-kesri’l-*Mīm* kıovan çiçeği. **Eṭ-Ṭā’i’l-Meftūḥa**: [-r-] **Ṭarḥ**: Şu irkileyen **11** çukur, tağ dibinde, alçağ yirlerde ve derelerde olur, ‘Arabca mācil dirler. [-l-] **Ṭalḥ**: Acı, telḥ **12** ve mürr ma‘nāsına. **Nev‘-i Evvelehu El-Fā’i’l-Meftūḥa**: [-e-] **Fāḥ**: Budak, şāḥ ma‘nāsına. **13 Faḥ**: Duzağ ki anuñla şayd iderler ve türveh. [-r-] **Ferruḥ**: Kıutlu ve bahtlu, ḥuceste ma‘nāsına. [r-s] **Fersaḥ**: **14** Ferseng ma‘nāsına, sā’ir tafşili anda mezkürdür. [-l-] **Felḥ**: İbtidā’-i kārḥā feth-i *lāmile Mi‘yār-i Cemālī* **15** şāḥibi kıavlince ve sükün-ı *lāmile* de mervīdür. **Beyt**:

Me-rā zindegānī be-dīn cāy-ı telḥ
Hemī zindegānī güzārem ze-felḥ¹⁰⁷⁹

16 [n-c-y-d] **Fencīdaḥ**: Bir nev‘ marazdur gerinür. **El-Fā’i’l-Meksüre**: [r-e] **Firāḥ**: Bol **17** vāsī‘ ma‘nāsına. **El-Fā’i’l-Mazmūme**: [*] **Fuḥ**: Ağır gem ki anuñla serkeş at ve kıatırları rām iderler. **18 Nev‘-i Evvelehu El-Kāfi’l-Meftūḥa**: **19** [-e-] **Kāḥ**: Köşk ü çartak ki etraf u cevānibi temāşā itmek için yaparlar. **Firdevsī**:

20 Be-fermūd pes nā-reved sūy-ı kāḥ
Ḥırāmed be-kāḥ u nişined ferāḥ¹⁰⁸⁰

[e-s-n-y-t-l] **Kāsni-i telḥ**: Kıara kıavağ **21** didükleri ot. [e-ş] **Kāşuḥ**: Gizli düşman ve bedgūy ve şohbet yiri. [-b-] **Kebḥ**: Ol kıorқыunç şüretdür ki **22** oğlancuğlar kıorkutmağıçün düzerler. [-t-] **Ketaḥ**: Keşık, penür ma‘nāsına. **23 Beyt**:

Ger men şekerem to hem çün ketaḥī
Zerrīn-kālem ne-o ser k’in zenaḥī¹⁰⁸¹

Kaḥ: Oğlancuğlar kıorkutmağıçün itdükleri **24** kıorқыunç şüret ki ‘Arabca aña *fāzūğ* dirler. [ḥ-k] **Kaḥ kaḥ**: Ve bi’l-kesri-i mübālağa ile ağlamak. [d-v] **Kedūḥ**: **25** Ḥammām. [-r-] **Kerḥ**: Mar‘ūf u meşhūr memleket adıdır ki Kıutbü’l-Evliyā *Ma‘rūf-ı Kerḥī kıuddise sırrahu* **26** ḥazretleri aña mensūbdur. Zann iderim ki aşl-ı lügatde şol yire dirler ki cemī‘ zīnet ü ārāyiş ile **27** āraste ola. Bu rivāyet *Baḥrū’l-Ġarā’ib* şāḥibi Ḥalīmīnūndür. Ammā Kıadı Ebū Bekr Muḥammedi’l-Baqlānī El-Ma‘rūf **28** bābın El-Ḥallakānī *Vākıyyetü’l-*

¹⁰⁷⁹ (Bana burada yaşamak acı veriyor. Başka bir yer için harekete geçeyim.)

¹⁰⁸⁰ (Doğrusu köşke ulaşmamak emrolundu, çünkü (o güzel) köşke nazlı nazlı giderek ferahlıkla oturdu.)

¹⁰⁸¹ (Eğer ben şekersem sen de keşkek gibisin, süslü kalem o gübreyle dolu çeneyi nasıl anlatsın.)

A‘yān nām tārīhinde Hāzret-i Ma‘rūf-ı Kerhî *ḳaddese‘llāhu te‘ālā esrārahu* 29 menāḳıbında bu vechile yazar ki bi-‘ayne naḳl olındı. El-Kerhî bi-fethî‘l-*kāf* ve sükünü‘r-*rā* ve ba‘d-ı *hā*, *hā*‘-i mu‘ceme 30 hezetün-nisbete ile‘l-kerhî vehüve ismi letsa‘a mevāzi zikrhā yāḳütü‘l-maḥmūyy nī kitābhā ve eşherhā kerhî 31 baġdād ve‘ş-şahîḥ inne ma‘rūf ḳaddese sırrahu minhu veḳil inne min kerḥ cüddānin vehī belīd bi‘l-‘Irāḳ tafşil **063b/01** beyne vilāyete ḥānıkīn ve şehri zūr vallāhu a‘lem.¹⁰⁸² **Firdevsî:**

Be-coz nīk-sīret-i Yehūdā ki çarḥ

02

Verā dāde yed ez-heme çiz Keraḥ¹⁰⁸³

Feruhî:

Her rüz-ı şādī-i to vü bünyād-ı rastī

Z‘in bāġ-ı cennet-āyīn ü zeyn kāḥ-ı Kerḥ-vār¹⁰⁸⁴

03 *Cāmi‘ü‘l-Fürs* şāhibi ve köşk ve bir zīnetlü yirdür dimiş. **Firdevsî:**

04

Ze-Baġdād gerdān-ı ceng-āverān

Ki buvedend bāz niġeh-i şādurvān¹⁰⁸⁵

Güzīde sipāhī ze-gerdān-ı Kerḥ

05

Be-fermūd tā-bā-kemānhā-yı çarḥ¹⁰⁸⁶

Velehu:

Ze-Baġdād gerdān firāzān-ı Kerḥ

Heme pīş-i der bā-kemānhā-yı çarḥ¹⁰⁸⁷

06 [s-n-y-t-l] **Kesnī-i telḥ:** Ḳaraḳavuş otı ve güneyik, kāsenī-i telḥ lafzından muḥaffedür. [-ş-] 07 **Keşuḥ:** Bir nev‘ uvaḳ mantardur, ba‘zı yirlerde merīd dirler, *Cāmi‘ü‘l-Fürs* şāhibi *hā* maḥallinde 08 getürmiş. [l-e] **Kelāḥ:** Dülbend börki. [-l-] **Kelaḥ:** Vaşak didükleri püs ki ḫabībler ve ‘aḫḫār ḳatında 09 meşhürdür. **El-Kāfi‘l-Meksüre:** [l-s-r] **Gil-i surḥ:** Aşı ḫopraġı.¹⁰⁸⁸ [l-ş] **Gil-i şih:** Özli 10 balçık. [ḥ-k] **Kih Kih:** Ğāyetde ağlayıcı. [-y-] **Kih:** Ḳabīḥ, çirkīn şüret ki oġlancuḳlar ḳorḳudurlar anuñla. 11 **El-Kāfi‘l-Mazmūme:** [*] **Kuḥ:** Hüvüc ki oġlancuḳlar ḳorḳutmaġiçün ve aña boġca daḫı

¹⁰⁸² (Bu nesil, el-Kürhî’ye aittir ve adı Yâkût el-Mehmûdî’nin kitaplarında geçen dokuz yerin biri olarak geçer. En ünlüleri Baġdat’ın Kürh bölgesidir. Maruf Kudüs’ün kutsal sırrından olduġu söylenir, ancak bazıları onun Baġdat kökenli biri olduġunu iddia eder. Bu, Irak’ın bir bölgesidir ve Hanakin valiliġi ile Zur şehri arasında yer alır. Allah en iyisini bilir.)

¹⁰⁸³ (Yehuda dışında herkes feleġin altında Kerh’ten birkaç el aldı.)

¹⁰⁸⁴ (Bu cennet benzeri bahçede, bu Kerh’i andıran köşkte her gün yeni bir mutluluk ve eğlence vardır.)

¹⁰⁸⁵ (Baġdat’tan dönen savaşılar kendilerini gözetenlerle buluştular.)

¹⁰⁸⁶ (Seçkin asker, Kerh’in içinden çıkıp feleġin yaylarına kadar ferman verdi.)

¹⁰⁸⁷ (Baġdat’ın ordusu Kerh’in yükselişidir, hepsi kapının önünden feleġin yayına kadar gider.)

¹⁰⁸⁸ [s-r] **Gül-i surḥ:** Kāf-ı ‘Acemī ile aşu didükleri kızıl balçık. 16. (62a/10)

12 dirler. Kūh dağı lügatdür. ‘Arabca aña fāzū’ dirler ve yigrenci, murdār nesneye dirler ve Qaraḥiṣārī 13 kuḥ, ‘ūd ma’ nāsına da gelür dimiş. [s-t-e] **Güstāḥ**: *Kāf*-ı ‘Acemiyile bī-tekellūf ya’ nī utanmaya her işde 14 cür’et ide, edebsiz ma’ nāsına. [l-m-y] **Külīḥ**: Pencereelerde ve kapularda başı müdevvir qalaylı miḥlara dirler. 15 [l-v] **Külūḥ**: Kesek, *Qānūn-ı Edebde* meder, kelūḥ ma’ nāsına dimiş ki kesek murād olunur ammā ba’ zı 16 aṣḥāb-ı lügat ḥıṣt, kiremid ma’ nāsına nakl eylemişler. [-n-] **Künḥ**: Keş ü keşk ma’ nāsına. [-v-] **Kūḥ**: 17 Qāmişdan yapılmış ev ki qapusu olmaya ve yigrenci, murdār kimesne kuḥ ma’ nāsına ve oğlan qorqudacaq. 18 [v-l-e] **Külāḥ**: Bir aşl ḥalvādur. **Nev’-i Evvelehu El-Lāmi’l-Meftūḥa**. [-e-] **Lāḥ**: Bu lafz her ismūñ āḫirine ulaşur. 19 Ol nesne anda çok olduğına delālet ider. Meşelā seng-lāḥ u dīv-lāḥ dirler seng-lāḥ 20 taşlık dimek olur dīv-lāḥ dīvi çok olan yire dirler. **Esedī**:

Be-cāy-ı diğēr dīd der-seng-lāḥ

21

Dıraḥt geşen-i berg-i bisyār şāḥ¹⁰⁸⁹

El-Lāmi’l-Mazmūme: [*] **Luḥ**: Bir nev’ otdur ki andan ḥaşir iderler. [-v-] **Lūḥ**: Mişlihu.

22 **Nev’-i Evvelehu El-Mīmi’l-Meftūḥa**. 23 [e-ḥ] **Māḥic**: Ḥacīden ma’ nāsına ki dūrişmek, gūşiden ma’ nāsına ve ṭana bögelemek ve ṭuñmaq 24 efserden ma’ nāsına ve büklim büklim olmaq ma’ nāsına dağı gelür. [-e-] **Māḥ**: ‘İletlü altun ve gūmiş ki geçmez 25 ola, nāsere ma’ nāsına ve bāḥ ma’ nāsına bu sebebden dūn-himmet ve iki yüzli ve mūnāfik kimesnelere 26 itlāḥ olunur ve muṭlaqā yaramaz olanlara dirler.

Qarī’ ü’ d-Dehr:

Heme-rā himmet-i māḥ u heme-rā būd āḥ-ı besāḥ

27

Heme-rā kevn-i ferāḥ u heme-rā rüzī teng¹⁰⁹⁰

Maḥ: Ve bi’z-żamm ağır gemlü uyan ki başı berk at ve qatırlara 28 urırlar, *Cāmi’ü’l-Fürs* şāḥibi ve çekirge dimiş. [-r-] **Marḥ**: Vilāyet-i ‘Arabda bir cins ağaçdur 29 birbirine muḥkem sürseler qaḫmaq gibi od peydā olur. *Şiḥāḥ-ı ‘Acem* şāḥibi ve çam ağacı ve bīd-i deştī 30 ma’ nāsına. [-l-] **Melaḥ**: Çekirge, ‘Arabīde *cerād* u *debā* ve *ebū hicādīb* ma’ nāsına.¹⁰⁹¹ **El-Mīmi’l-Meksūre**: [-y-] **Mīḥ**: 31 Egseri ve qazık ve ‘araḫıyye qalibi. [y-d] **Mīdaḥ**: Yavuz at. **El-Mīmi’l-Mazmūme**: [*] **Muḥ**: Ağır gemlü uyan 064a/01 ki başı berk atlara urırlar. **Beyt**:

Maḥi ber-ser-i esb-i serkeş nihād

¹⁰⁸⁹ (Taşlık içinde diğēr bir yer gördü, ağaç yapraklarını ve birçok dalını yukarı çekmişti.)

¹⁰⁹⁰ (Hepsinin himmeti mūnāfikça, hepsinin yolu fesatlık. Hepsinin kıçı rahatta, hepsinin eli dar.)

¹⁰⁹¹ çekirge ki cūrād ma’ nāsına. 16. (62b/03)

Cihān-āferīn-rā besī kerd yād¹⁰⁹²

02 ve ilik ki kemükde olur beynī, dimāğ ma^c nāsına da gelür. [-r-] **Murḥ**: Bir muṭalsam **03** iki büt var idi, dirler ki gün toğıcağ gülerlerdi ve gün batıcağ ağlarlardı, **04** birinüñ adı Murḥ ve birinüñ adı Ḥanl idi. [-v-] **Mūḥ**: Sancağ, ‘alem ma^c nāsına. **Nev^c-i 05 Evvelehu En-Nūni’l-Meftūḥa**: [e-c] **Nācaḥ**: Nacağ, teber ma^c nāsına ve iki çatal süñi ve ḥarbe. **06 Esedī**:

Berend āver Hindū-yı şeş-hezār

Teberzīn ü nācaḥ birūn ez-şumār^{1093, 1094}

Naḥ: İplik **07** teli, tār, rīsmān ve urğanuñ bir ḫatına dirler, ve kettān ve ibrişim ḥarīr ma^c nāsına **08** ve ince ibrişime daḥı dirler ve ḫālī ki iki yüzi bile döşene, zīlū-yı Rūmī daḥı **09** dirler, bu ma^c nāya evveli *yā* ile ki āḫir ḥurūf-ı teheccīdür, mervīdür. **Esedī-i Tūsī**:

Çonān geşt k’ez-bādī-fesr-i yaḥ

10

Heme deşt ki berf-güster ü naḥ¹⁰⁹⁵

Selīmī:

Bī-ser-i zūlf-i to şod rişte-i cānem naḥ naḥ

11

Coz reg ü pey ze-tenem hīç gāndevān hem¹⁰⁹⁶

12

Rīsmān be-her palās-ı seget er mī-bendī

Ez-reg-i dīde pey-ā-pey be-resānem naḥ naḥ¹⁰⁹⁷

Nev^c-i Evvelehu 13 El-Vāvi’l-Meftūḥa: [-e-] **Vāḥ**: Şol şek ü gümāne dirler ki yaḫīne yaḫın ola ve ba^c zı **14** nüşhada dir ki bir şekdür ki hīç yaḫına gelmez.¹⁰⁹⁸ **Şems-i F.**:

Gümān borem ki bud o mülk tā-ebed bāḫī-st

15

Be-şad delil me-bürhen gümān-ı men şod vāḥ¹⁰⁹⁹

Ve rāstlık ve dürüstlük her nesneye şıfat olur. **16 Rūdekī**:

Çün ki mālīde bud u küstāḥ şod

Kār-ı mālīde bud o der-vāḥ şod¹¹⁰⁰

¹⁰⁹² (Asi atın başına gem vurup Tanrı’yı çokça andı.)

¹⁰⁹³ (Beş yüz Hintli geldi, ellerinde sayısız nacak ve süngü vardı.)

¹⁰⁹⁴ --. 16. (62b/10)

¹⁰⁹⁵ (Öyle bir şey oldu ki, vadiyi buzlar kapladı, bütün ova ince ince yağın karla örtülüdür.)

¹⁰⁹⁶ (Senin saçının başsızlığından benim canım tel tel oldu, bedenimde damardan ve sinirden başka bir şey kalmadı.)

¹⁰⁹⁷ (Senin köpeğinin çulundan bir ipli bağlanıyorsa, gözümün damarından ince ince iplikler boşaltıyorum.)

¹⁰⁹⁸ --. 16. (62b/18)

¹⁰⁹⁹ (Sanırım ki onun memleketi sonsuza kadar kalacaktır. Benim sanımın gerçeğe yakınlığı yüz delille bellidir.)

¹¹⁰⁰ (Malide ondan korkmadığı için ona karşı dürüst oldu.)

Ve mertek ü şabāḥ yiri 17 belürdigi yirdür, vāren-gāḥ ma' nāsına ve mertek ü mişkab yayı.¹¹⁰¹ [e-r-e] **Vārāḥ**: Mertek ü kertekele. 18 [-r-] **Varāḥ**: Bi'r-rā'i'l-mühmele göz otına dirler. [-j-] **Vajaḥ**: Zā'-i mu' ceme ile mişlihu göz otı ve qarış 19 bedest ma' nāsına ve egir otı ve zaḳ daḫı lügatdür. [-s-] **Vaşḥ**: Çirk ki bedende ve esbābda 20 ḥāşıl olur, 'Arabīdür. **Nev'-i Evvelehu El-Hā'i'l-Meftūḥa**: [y-d] **Heydaḥ**: Esedī-i Ṭūsī 21 ḡāyet de a'lā ata dirler didi. Şems-i Fahrī ve Ḥalīmī tūsen, yavız ata dirler diyü naql eyledi.

Şems-i F.:

22

Küdām bāre tāzed ki-rā be-māned tāb

Be-vaḳt-i ān ki şevēd şeh-süvār ber-heydeḥ¹¹⁰²

Müctebā şāḥibi *ligām-ı* 23 *esb-i tūsen* dimiş. **Nev'-i Evvelehu El-Yā'i'l-Meftūḥa**: [e-t-y] **Yātīḥ**: Gizlü, mestūr 24 ma' nāsına bu lügat āḫirī *cīmīle* ve *ḥā* ile de rivāyet olındı. **Yaḥ**: Buz, 'Arabīdür, cümde ma' nāsına 25 fetḥ-i *mīmīle* ve zebülü ki ev yüzine döşerler naḥ ma' nāsına. **Bābü'd-Dāl** 26 **Nev'-i Evvelehu El-Elifi'l-Memdūde**: Zamāne fuşēḥāsı ḥālā *dāl-ı* mühmele ile *zāl-ı* mu' cemeyi 27 farḳ itmezler, belki cemī'isini *dāl-ı* mühmele ile telaffuz iderler, zīrā zebān-ı Farsī leṭāfet ü melāḥat 28 üzere mevzū' bir lisāndur. *Zāl-ı* mu' cemde nev' ā şıḳlet var diyü, külliye terk idüp *dāl-ı* mühmele 29 ile isti' māl iderler ve yazarlar, meger ki nādir şu' arā'-i melīḥ-beyān u bülāḡā-yı faşīḥ-lisān lezīz 30 ü iltizāz ḳāfiyesinde ba' zı ḡazel diyeler. Ol vaḳtin *dāl-ı* mühmeleden farḳ idüp *zāl-ı* mu' cemeyi 31 başḳa yazalar, girü *dāl-ı* mühmele ile telaffuz iderler, belki ba' zı ekābir-i Farsīden lafza Ḥudādan 064b/01 ḡayrı Farsī zebānında *zāl-ı* mu' ceme vāḳi' olmamışdur diyü taşriḥ itmişlerdür. Lākin fuzelā-yı 02 müteḳaddiminden ḳıdvetü'l-mütekellimīn, üsvetü'l-muḥaḳḳiḳīn, Mevlānā Mesīr Maḥmūd bin Yemīn bu bābda 03 bir ḳıṭ'a ki mānend-i dürr-i şemīndür; silk-i beyāna getürmişlerdür ve ol ḳıṭ'a-i pür-dürr budur.

Ḳıṭ'a:

04

Der-zebān-ı Farsī farḳ-ı miyān-ı dāl ü zāl

Yād-gīr ez-men ki īn ne-zed efāzıl mübhem-est

05

Piş ez-o der-lafz-ı müfred ger şaḫīḥ ü sākin-est

Dāl-ḥ'ān an-rā vü bāḳī cümle zāl-ı mu' cem-est¹¹⁰³

06 Ve bu minvāl üzere sābıḳ mızmārü'l-belāḡa, mübāriz-i meydānū'l-füşāḥa, ḥassānū'l-

¹¹⁰¹ --. 16. (62b/22)

¹¹⁰² (Usta binici olan padişah huysuz ve çevik ata binince hangi atın ayağı kaymaz, buna kim dayanabilir ki?)

¹¹⁰³ (Fars dilinde dal ve zal arasındaki farkı benden öğren! Çünkü bu, ilim sahipleri katında belirsiz bir konudur. Ondan önceki müfret kelime sahih ve sakin ise onu dal oku, geriye kalanın tamamı zal olur.)

beyān, 07 şahbānū'z-zamān, Cāmi' kemālāt-ı Fārsī vü 'Arabī, ya' nī Zāhīrū'd-dīn H'āce Zāhīr-i Faryābī. Bir kıt'a-i 08 'Arabī buyurmuşdur. **Şi'r:**

Aḥfezvā'l-farḳu beyni dāl ve zāl
Fehev rüknü fi'l-Fārsīyyeti mu' zamm

09

Küllü mā-ḳable sükün bilā v'ey
Fezāke dāl ve māsivātı mu' cem¹¹⁰⁴

Ve fāzīlīn-i mezkūrīnūñ şehādetlerine 10 tezkiye için şahībün-naẓmī'l-beliğ, ven-neşri'l-bedī' den biri bu kıt'a'-i āb-dār, vü naẓm çün dürr-i 11 şehvārī, silk-i beyāna getürmüşdür. **Naẓm:**

Der-miyān-ı Fārsī farḳ-ı miyān-ı dāl ü zāl
Bişnev ü keyfiyyet-i o-rā ber-īn minvāl dān

12

Her kocā mā-ḳabil-i ūy coz ḫarf-i ' illet sākin-est
Hemçü merd ü gerd ü mürd ān-rā dāl-ḫ'ān¹¹⁰⁵

13

Dāl-i sākin fi' lūñ āḫirinde zamīr-i ġā'ibdür. Şiğā-i ḫāl 14 ü şīğā-i istikbāle maḫşüşdur. Eger şīğānūñ evvelinde *mī yā hemī* lafzı gelse, şīğā-i ḫāl olur. 15 *Mī-dāned* ü *hemī-şināsed* gibi ve eger evveline ḫarf-i *be* gelse şīğā-i müstaḳbel olur. *Be-dāned be-şināsed* 16 gibi cem' inde mā-ḳabline bir *nūn*-ı sākin getürirler, *dānend ü şināsend* dirler. Şiğā-i cem' ūñ āḫirine 17 *hā'*-i ' alāmet ilḫāḳ olınsa edāt-ı fā' il olur, dānende vü şināsende gibi. [b-e] **Ābād:** 18 *Şiḫāḫ-ı 'Acem* şahibi, ve bi'l-mu' ceme dimiş şin ma' mūr ma' nāsına ve evde ve şahrā ve yazı, meşelā filān 19 ābād dirler filānistān dimek olur ve kelime-i taḫşīndür, āferīn ma' nāsına. **Şems-i F.:**

20

Ze-Kirdikār be-dīn-i pādīşāḫ bād ābād
Ki kerd mülk-i cihān-rā be-' adl ü dād-ābād¹¹⁰⁶

Ve hemīşe dā'imā 21 ma' nāsına da gelür. [b-ḫ-v-r] **Āb-ḫord:** Şu içecek yir, şuar ma' nāsına dāver-i semīdür. **Esedī:**

22

Be-dān çeşme ger men berefşāned gerd
Ne-yāred jiyān-ı şīr ez-ū āb-ḫord¹¹⁰⁷

¹¹⁰⁴ (Farsçada önemli bir kural olan dal ve zal farkını öğrenin! Öncesi illet harfleri olmaksızın sakın olan her kelime daldır, onlardan geri kalanı da zaldır.)

¹¹⁰⁵ (Farsçada dal ve zal arasında farkı buradan duy ve onun hâlini öğren. Her nerede kelimenin öncesi merd, kerd, serd, berd gibi sakın ve sahih ise onu dal oku!)

¹¹⁰⁶ (Allah dünya mülkünü adalet ve iyilikle mamur kılan bu padişahı daim kılsın!)

¹¹⁰⁷ (Eğer benim gözümünden üzüntü saçılırsa, orada aslanın sulak bir yerden su içtiğini anlarsın.)

Diger:

Der-eyyām büvedeş henüz āb-ḥord

23

Ne-şod geşte der-ceng ruzi ne-berd¹¹⁰⁸

[b-z-r] **Āb-ı zerd:** Şarı¹¹⁰⁹ şu. [b-s-r] **Āb-ı serd:** Nahtî ki **24** ‘Arabca *ferîs* dirler, āb-ı sert ma‘nāsına ve şovuk suya dirler. [b-ş-ḥ-vr] **Ābiş-ḥord:** Şu içecek yir **25** āb-ḥord ma‘nāsına. [b-k-n] **Āb-kend:** Seyl uğrağı ki seyl uğrayup bozmış ola. **Şems-i F.:**

26

Ez-seyl-i ḥiz ḥādişe a‘ dā-yı şāh-rā

Şod ḥanümān ḥarāb be-kirdār-ı āb-kend¹¹¹⁰

Behrāmī:

Her geh bāşed teşne vü çeşme ne-yāyed ḥiç cāy

27

Bī-gümān rāzi nümāyed ger be-yāyed āb-kend¹¹¹¹

Ve gölcük, āb-gir ma‘nāsına. [-r-] **Ārd:** **28** Sükün-ı *rā* ile iven, daḳıḳ ma‘nāsına. [-r-] **Āred:** Feth-i *rā* ile şığa-i müstaḳbeldür. Āverden lafzından **29** keşret-i isti‘ māl ile *vāv* ḥızf idüp āred dirler. Vāşıl üzerine āverd demek **30** daḳı cā’izdür. [r-z-v-m-n] **Ārzūmend:** Ārzülü ya‘nī dilekli mühtāc ü müştāḳ ma‘nāsına. [z-e] **Āzād:** **31** Lisān-ı ‘Arabīde mu‘taḳ, ḥür ma‘nāsınadır. Ni‘meti kaşrla daḳı mervīdür dimiş ve ḳurtılmış **065a/01** ma‘nāsına daḳı isti‘ māl olunur, serv ağacına ve ḳayın¹¹¹² daḳı dirler ve rivāyet olunur ki **02** Mecnūn Ḳays-ı ‘Āmirī bir gün görür ki bāğda bir bāğbān bir serv ağacın keser. Bāğbānuñ **03** ayağına düşüp bunuñ ḳadd-i yāre nev‘ā münāsebeti vardır, yazıḳdur kesme diyü tażarru‘ vü niyāz **04** eyler, bāğbāndan şatun alır, ol serv āzad nāmiyle ma‘rūf u meşhūr olmışdur, ba‘dehu **05** bir serv-i mevzūn olsa, ol serve teşbīh idüp serv-i āzād dirler idi, giderek **06** teşbīh ide ide keşret-i isti‘ mālden bir dereceye vardı ki her serve serv-i āzād dirler **07** oldu, eş‘ārda şu‘arā çoḳ isti‘ māl iderler. [z-m-n] **Āz mend:** Ṭama‘-kār u ḥariş ma‘nāsına. **08** [z-n] **Āzend:** *Zā’i* ‘Arabīyile sevāk. [j-n] **Ājend:** *Zā’i* ‘Acemīyile bināyı yaparken iki kerpic arasına **09** ḳoduḳları balçık, ve muṭlaḳā yapu balçığı ve dīvār heligi, Ḥalīmī dir ki ekşer lügat, helik ile naḳl eylediler. **10** Ḥaḳ budur ki kireç ile balçığı birbirine ḳarışdırup örü arasına dökerler. Aña ājend dirler. **11** Melāṭ ma‘nāsına belki muṭlaḳā örü balçığına dirler ve Ni‘meti ḥalel gelmiş nesneyi şarmak ve büklim **12** ma‘nāsına da gelür dimiş. *Cāmi’ü’l-Fürs* şāḫibi ve ziyān

¹¹⁰⁸ (Günler içinde bir sulak yer olursa, savaş gününde ondan bir şey bulunmaz.)

¹¹⁰⁹ şaru. 3. (70b/18)

¹¹¹⁰ (Olay sellerinin akması, padişahın düşmanlarını sel vurmuş yer gibi evi yıkık bıraktı.)

¹¹¹¹ (Ne zaman susasan hiçbir yerde bir çeşme bulamazsın, şüphesiz böyle zamanlarda bir sele uğramış yere bile razı olursun.)

¹¹¹² ḳayın ağacına. 3. (70b/27)

ve bükilü ve peşimān ma' nāsına da **13** naql eylemiş, ājende daḡı lügatdür. [s-y-e-b-e] **Āsiyā-bād**: Yil degirmeni. [-f-] **Āfd**: Ve bi'l-kaşr ve'z-zamm **14** 'aceb, şüküft ma' nāsına ve birāder-zāde ve ḡāher-zādeye daḡı dirler, efder āḡirī *rā*'-i mühmele **15** ile de dirler, lügatdür. [v-r] **Āverd**: Ve bi'l-kaşr, ceng ve cengde çalışmak ve ceng yiri nāverd ma' nāsına. **16 Beyt**:

Her ān merdī ki ḡāzır şod ber-āverd
Koned zāḡir ki ez-māder çī āvārd¹¹¹³

Ve āverden lafzından **17** māzīdür. [v-r-d-n-e-v-r] **Averd-Nāverd**: Ve bi'l-kaşr, Ni' metī ikisi bir ma' nāyadur, ceng ve mübārezat **18** ma' nāsına dimiş, ve bu beyti istişhād getürmiş. **Beyt**:

Delīrāneş ki nāverdend ber-ḡāk

19

Koned ez-kīne bā-Behrām nāverd¹¹¹⁴

Lākin mezkūr beytde āverd-nāverd ikisi bir ma' nāya olduğına **20** delālet yokdur. [v-g-r] **Āvkerd**: Mala. [v-n] **Āvend**: Ceng yiri, āverd ma' nāsına ve şavlecān ya' nī **21** çevḡān ve kaşp kaçaş. [h-m-n] **Āhumend**: **Esedī**:

Kefeş sūḡtī ger budī āhumend

Ve ger rāst būvedī ne-kerdī gezend¹¹¹⁵

22 [h-n-v] **Āhnūd**: ḡamse-i müsterāḡanuñ evvel ḡüni āhnūz āḡirī *zā*'-i mu' ceme ile daḡı lügatdür, eşaḡḡ feth-i *elif*ledür. **23 Nev'-i Evvelehu Elifi'l-Maşşüre** **24** [r-c-m-n] **Ercümend**: ḡürmetlü, 'azīz, büzürg-kaşr ma' nāsına *zīrā* lafz-ı *mend* edāt-ı nisbetdür, meşelā **25** derdmend; derdlü, ārzümend; ārzülü, ḡiredmend; 'aḡıllu dimek olur, ve bulunmaz nesne **26** ve bulunmuş nesne ve kiçi boynuzı ve erḡuvan çičegine daḡı dirler. [r-c-n] **Ercend**: Bir şehr adıdur. **27** [-r-] **Erd**: Fürs aylarınuñ yigirmi beşinci ḡüni. [r-z-r-v] **Erz-rūd**: Ni' metī ism-i Māverā'ün-nehr dimiş. **28** [r-ḡ-n] **Ergand**: İşe ḡarīş olan kimesne ve kaşımış āşüfte ve yavuzlanmış yırtıcı cānvere **29** dirler. [r-f-n] **Erfend**: Ni' metī Dicle ırmaḡına dirler dimiş, evrend ma' nāsına. [r-v-n] **Ervend**: **30** Dicle ırmaḡına dirler ki nehr-i Bağdāddur. **Firdevsī**:

Eger pehlivānī ne-dānī zebān

Be-tāzī-i to Ervend-rā Dicle-ḡān¹¹¹⁶

31 ve bahā ve yaraşıkluḡ, evrend ma' nāsına *rā* ile *vāvuñ* taḡaddümü te'ḡiri **065b/01**

¹¹¹³ (Savaşa hazır olan herkes, getirdiḡi ne varsa ortaya koyar.)

¹¹¹⁴ (Onun yiḡitleri savaşmaya başlayınca öfkeyle Mars'a yiḡitlik gösterirler.)

¹¹¹⁵ --. 16. (64a/02)

¹¹¹⁶ (Eḡer Pehlevi dilini bilmiyorsan, Ervend yerine Arapça Dicle de!)

cā ʾīzdür ve yücelik ve āgāhlık ve ihtiyāṭ ü tecrübe maʿ nāsına gelür. **Firdevsî:**

Şevend mäh-ı pervend peyvend-i to

02

Direfşān şevend ferr ü ervend-i to¹¹¹⁷

ʿ Arabīde zammile ürvend gelmiş, ekşer budur ki lafz-ı Ermān 03 birle itbāʿ ü müzavece tarīkiyle istiʿ māl olunur. **Esedî:**

Be-Ermān ü Ervend merd-i hüner

Firāz āverd genc-i zer ü güher¹¹¹⁸

04 ve şehr-i Hemedānda bir tağ adıdır, Ālvend dirler, eşʿār-ı ʿ Arabda küh-ı Arvend gelmişdür. **Şiʿr:**

05

Fārkatu ervend lā-tābet mer ituʿ hā

Baʿ dī kemā lem yaṭb ley baʿ dhā cebel¹¹¹⁹

Enī terket behāüʾl-āmāli meşmeret

06

Lā-erteci baʿ dhā an yemşerüʾl-emel¹¹²⁰

Hebnī iṭlaʿ at ʿ alī ervendi şāniyet

Hil lel-şebābeʾl-lezī zayʿ ata bedel¹¹²¹

07 ve dere maʿ nāsına gelür. [z-e] **Ezād:** Niʿ metī meddile āzād maʿ nāsınadır dimiş. [j-n]

Ejend: Niʿ metī medd-i *elif* ile 08 ājend maʿ nāsınadır dimiş. [ş-n-v] **Āşnūd:** Ḥalīmī *tā* ile

yazmış esahḥ *nūml* adur, ḥamse-i müsteraḥanuñ 09 ikinci günü. [ş-n-e] **Āşnād:** Ve biʾl-

kesr, Ḥalīmī *tā* ile yazmış, Fürs aylarınıñ yigirmi altıncı günü. [-f-] 10 **Efd:** ʿ Aceb,

ṭanışik maʿ nāsına meddile daḡı mervīdür. [l-b-e-n-k-b-v] **Elbān-ı kebūd:** Sorğun söğüt

11 ağacı. [l-v-n] **Elvend:** Diyār-ı ʿ Acemde bir tağ adıdır ki şehr-i Hemedān anuñ

dāmeninde vākiʿ olupdur 12 ve gāyetde bülendliğinden irtifāʿ da ʿ alem olmuşdur. **Bejt:**

Firāḡ der-dil-i nā-dān çü berg gāhī nī-st

13

Velī ber-Hemedān hemçü küh-ı Elvend-est^{1122 1123}

Esedî:

Bülendiş bā-çarḡ enbāz buved

Sitebriş biş ez-çihl-bāz buved^{1124 1125}

¹¹¹⁷ (Senin ilgin ve alakan ay gibi parlak oldu, senin yüceliğin ve aydınlığı pasparlak oldu.)

¹¹¹⁸ (Erman ve Ervend hünerli insanlardır, onlar hazineyi altın ve mücevher ile yükselttiler.)

¹¹¹⁹ (Ervend'in ordusunun lezzeti geçip gitmişken, onun ardından gelecek olan bir dağ olsa da aynı zevki vermez.)

¹¹²⁰ (Onun ardından bereketli umutları bir kenara bıraktım, onun umutları ikinci kez canlandırmasını beklemiyorum.)

¹¹²¹ (Kaybettiğim gençlik yerine bir daha Ervend'e bakmama izin verir mi?)

¹¹²² (Ara sıra bir şey olmadan dökülen yapraklar gibi sen de bilgisiz kalplilerden ayrıl, doğrusu (gelirsen) Hemedan şehri, Elvend dağının eteğinde durur.)

¹¹²³ --. 16. (64a/26)

14 ve a^çlām-ı ricāldendür. [r-v] **Emrūd:** Meşhūr mīvedür, Türkīde dağı müsta^çmeldür, kemşerī ma^çnāsına. 15 [n-b-r-v] **Enberūd:** Mişlihu, enberū dağı lügatdür. [-n-] **End:** Ümmīd ma^çnāsına. **Şems-i F.:**

Feyz-i hodeş ze-seng-i hāne-i ye's

16

Gül-i ümmīd be-şüküfdeend¹¹²⁶

Ve niçe ma^çnāsına ism gelür ki ^çaded-i mechūlden ^çibāretdür. 17 ^çArabīde yenf ü fī-şerhü's-seneti'l-baz^çu mabeyni'l-şülüş ile'l-^çaşere vāşilatü'l-ka^ç min'ş-şey'i'l-ka^çamen 18 ve yenfü'l māzād ^çale'l-^çaqd mine'l-vāhid ile'l-sülüş yeniffe¹¹²⁷ ma^çnāsına. **Şems-i F.:**

Feyz-i hodeş ze-seng-i hāne-i ye's

19

Gül-i ümmīd be-şüküfdeend

Pedīd-āmedān çehre-i nürmend

Nigümend-i hürşīd şad-bārüend¹¹²⁸

Esedī-i Tūsī:

20

Ze-zer kāse harvār heftā dāned

Ze-sīmīne ālet ki dāned ki çend¹¹²⁹

Ve zamīr-i cem^ç gā'ībdür ya^çnī 21 Rābīta-est cem^çīdür bī-gāneend, refteend, yād dururlar, ve gitmişlerdür dimekdür, ve āhırinde *elif* 22 veyā *vāv* olan isme ulaşsa cā'īzdür ki *elif* yirine *yā* getüreler, āşīnāyend ve mihrend gibi 23 bunlardan gayrı isme ulaşsa *elif* hızf olunur. Meşelā cānend ü hānümānend ü hūbend gibi 24 ve gāh olur ki *est* rābītası tūrurken getürürler. **H̄āce Sinānī:**

Īn gürūhī ki ne-resīd sitend

25

^çİşve-i cān ü zer harīd sitend

[n-d-r-ğ-v-r] **Ender-ğord:** Lāyık dimek olur, ender-ğor ma^çnāsına. **Laṭīfi:**

26

Zīnet ez-behr-i zen buved ne be-merd

Coz kazā koned ne-buved ender-ğord

[n-k-v-r] **Engüred:** Mişlihu.¹¹³⁰ [n-d-e] **Endād:** 27 Dīvār¹¹³¹ şıvası. [n-d-v] **Endūd:** Şıva.

¹¹²⁴ (Felek ile eş olacak kadar yüksektedir, yoğunluğu fazla olacak kadar artktır.)

¹¹²⁵ --. 16. (64a/26)

¹¹²⁶ (Senin cömertliğinin bereketi, umutsuzluğun kara taşından umut çiçeği açtırır.)

¹¹²⁷ (İbnü'l-Sünnî'nin Hadislerin Şerhi adlı eserinde bir şeyin üçte bir ile onuncusu arasındaki kısmına "Yenf" denir. Kökeni, bir şeyin kesik parçası veya ondan kesilen psrçs olsn "El-Lubeyd"den gelir. "Yenf" bir şeyin bile üç arasında artması durumunda kullanılır.)

¹¹²⁸ (Senin cömertliğinin bereketi, umutsuzluğun kara taşından umut çiçeği açtırır. Parlak yüz ortaya çıkar, güneşin iyiliği yüzlerce defa ışıldar.)

¹¹²⁹ (Altın bir kaseden yediğinin yedisini bildi, gümüş bir aletten yediğinin ise birkaçını bildi.)

¹¹³⁰ --. 16. (64b/07)

[n-g-j] **Engujd:** *Kāf* u *zā*'-i 'Acemīyile kāsēni ki encedānek pūsidür, ağır 28 rāyihası vardur, eṭbbā ḥaltit dirler, misk bāzırgānları kıttā'-i tarīkden ḥavf itseler, miske 29 kāsēni ḥaltı iderler, misk rāyihasına galebe ider, mekânlarına geldükde naṭ üzerine döşeyüp 30 bir zamān ṭurıcaḳ kāsēni rāyihası gidüp misk rāyihası bākī ḳalur. [v-r] **Everd:** Ni' meti 31 meddile āverd ma'nāsınadır dimiş. [v-r-d-n-e-v-r] **Everd nāverd:** Ni' meti, Ceng ü mübārezat ikisi bir ma'nāyadır. **066a/01** ve medd ü ḳaşrıla mervī lügatdür dimiş. [v-r-n] **Evrend:** Bahā vü zībāyī ārvend ma'nāsına ve taḥt u tād 02 ve 'aḳl u 'izzet ü şevket ve heybetlü ma'nāsına. **Şems-i F.:**

Hüsrev-i baḥr u berr Ebū İshāḳ
Zīb-i şāhī vü zīnet-i evrend¹¹³²

03 Firdevsī:

Ger ey dūn ki āyed ze-mīnū Sürüş
Ne-bāşed be-dān ferr-i evrend ü hüş¹¹³³

Ve dirlik 04 ma'ışet ma'nāsına da isti'māl olunur, ve düstür-ı Mānī ve muṭlaḳā naḳḳāşlaruñ naḳşlar cem' 05 itdükleri kitābları. [v-j-n] **Evjend:** Yaraḳ, evjeng ma'nāsına. [h-n-v] **Ehnūd:** Ḥamse-i müsterāḳanuñ evvel 06 günü, medd ü ḳaşrıla ve āḫirī *zā*'-i mu'ceme ile āhnūz daḫı lügatdür. [y-m] **Eymed:** Çift ü şaban demiri, *Şihāḥ-ı* 07 'Acem şāḫibi bi'l-kesr ve'l-feth diyu taşḫiḥ eyledi. **El-Elifi'l-Meksüre:** [t-m-y] **İtmid:** Bi'l-kesr *Şihāḥ-ı* 'Acem şāḫibi 08 şaban eyמיד ma'nāsına naḳl eyledi. [d-n] **İdind:** Şaḡış ki mechül ola, mu'ayyen olmaya ve denk, 'adl ma'nāsına 09 ki yüküñ bir cānibidür ve dirhemüñ bir cānibine daḫı dirler. [-r] **İrd:** Furs aylarınuñ yigirmi beşinci günü. 10 [s-p-r] **İspirid:** *Bā*'-i 'Acemīyile baḡırtlaḳ didükleri ḳuş ki 'Arabca *ḳatāḥ* dirler ve puḥtī. [s-p-r-v] **İspurūd:** Mişlihu, 11 ispurbūndan muḥaffedür. [s-p-n-d] **İspend:** Yüzerlik, ḥarmel ma'nāsına, ekşer *elifsiz* sipend isti'māl 12 olunur. [s-p-h-b] **İspehbed:** Ser-leşker. [s-p-h-b] **İspahbed:** Mişlihu. [s-p-y] **İspid:** Aḳ sepīd ma'nāsına ki 13 lisān-ı Fārsīde kelimenüñ evvelinde vāsıtında vāḳi' olan *elifūñ* hızfı şāyi' dür. [s-f-r] **İsferd:** 14 Baḡırtlaḳ ḳuşı isperd ma'nāsına, lisān-ı Fārsīde *fā* ile *bā* arasında tevāḫī vü tebādül vardur. 15 [s-f-r-v] **İsferūd:** Mişlihu, 'Arabīde hevde ve kıttāt dirler, ḳarañu gicede andan rāḫber-ter cānver olmaz. 16 Ğāyetde üstād u zeyrek olan *rāḫberet eḫdī mine'l-ḳıttāt* diyu mişl iderler. [s-f-n] **İsfend:** 17 Ḥamse-i müsterāḳa anuñ üçüncü günü ve yüzerlik ispend ma'nāsına. [s-f-n-d-m] **İsfendmed:** 18 Mişlihu. [s-f-n-d-e-r-m] **İsfendärmed:** *Tārīḥ-i*

¹¹³¹ -. 16. (64b/08)

¹¹³² (Karanın ve denizin padişahı Ebu İshak, padişahlığın süsü ve tahtın bezeğidir.)

¹¹³³ (Şimdi gökyüzünden bir melek çıkıp gelse de onlar yine de akıllanmazlar.)

Celālīde şoñ kış ayı, *Tārīḡ-i Fürsde* kebise 19 i^ç tibār olmaduğından ötüri ayları girü devr ider ve hem Fürs aylarınıñ beşinci 20 günü ki İsfendärmez ayında bayram iderler, ayla gün adı müttefiḡ geldügiçün. [s-k-n] **İskend:** 21 Baş üzre taḡla oyunu, ^ç Arabīde ceyyi cu^ç le dirler. [ş-n-v-n] **İşnūd:** Ni^ç metī ḡamse-i müsterakanuñ 22 İkinci günü feth-i *eliffe* eşnūd ma^ç nāsınadır dimiş. [ş-n-v] **İşnūd:** Mişlihu. [k-l-d] **İklīd:** 23 ^ç Arabīdür, muṡlakā kilīd ma^ç nāsınadır, demirden olsun, ağaçdan olsun ve miftāḡ 24 ma^ç nāsına da gelür. [y-z] **İzed:** Aşḡāb-ı lügat *zā*²-i ^ç Arabīyile yazup ve feth ü kesr ile 25 olduğına muḡayyed olmamışlar. Fāzıl-ı Muḡaḡḡik *Deḡāyıḡu'l-Ḥaḡāyıḡda* böyle taḡḡik eylemişler ki İjed lisān-ı 26 Fārsīde Bārī te^ç ālānuñ ^ç ilm-i ḡaşşıdır, ^ç izz ü şānehu lisān-ı ^ç Arabīdeki lafza Allāḡ gibi lisān-ı 27 Türkīdeki Tengri lafzı gibi *zā*²-i mu^ç cemenüñ fethasıyladır. Niteki bu beytde zāhirdür.

Beyt:

28 Be-cāy āmed ān va^ç de-i İjedī
Be-zād ān püser pāk u dūr ez-bedi¹¹³⁴

Yezdān lisān-ı Fārsīde 29 Yaradıcı ma^ç nāsınadır ki lisān-ı ^ç Arabīde aña Ḥālīḡ dirler, niteki bu beytde vāḡi^ç dūr. **Beyt:**

30 Sebük-dād sövgendān-ı pāk-dīn
Be-Yezdān-ı heft āsmān ü zemīn¹¹³⁵

Mecūs ışılāḡında 31 Yezdān, Ḥālīḡ-i ḡayra maḡşuşdur. Ḥālīḡ-i şerre onlar Ehrimen dirler, *Baḡrū'l-Ġarā'ib* şāḡibi İzed 066b/01 ile Yezdānī farḡ itmeyüp, ikisini de lafz-ı Tengri ile tefsīr idüpdür. *Şiḡāḡ-ı Acem* şāḡibi 02 İzed kesr-i *elif* ve *zā*²-i ^ç Arabīyile ḡūḡ ma^ç nāsına naḡl eyledi. [y-m] **İmed:** Ögündire ve şaban 03 demiri ve çift ḡaḡ budur ki çift ma^ç nāsınadır, ikinci dilinde şaban demirinde isti^ç māl 04 olunur ve öküzünde daḡı isti^ç māl olunur. Bu ḡuşuşdandır ki erbāb-ı lügat bunuñ 05 tefsīrinde muḡtariblerdür, Ni^ç metī meftūḡa bābında daḡı getürüpdür. [y-m-y] **İmīd:** Mişlihu. 06 **E1-Elifi'l-Mazmūme:** [c-n] **Ucend:** Ni^ç metī muṡi^ç ma^ç nāsınadır diyü naḡl eylemiş. [r-m-z] 07 **Urmuzd:** Müşteri yıldızınıñ adıdır ki altıncı felekdedür ve burclardan Ḳavs ile Ḥüt 08 burcına iḡtişāşı vardır ve Ḳavs burcı āteşe ve Ḥüt burcı āba mensūbdur ve Fürs aylarınıñ 09 evvel günü. **Esedī:**

Dīḡer ḡüft īn nāme-i dil-firüz
Firistāde āmed be-Urmuzd-ı ivz¹¹³⁶

¹¹³⁴ (Allah'm o vaadi yerine geldi ve o kötülükten uzak ve saf oğlan doğdu.)

¹¹³⁵ (Temiz dinin yeminlerini adaleti hemen sağlayan ve yedi göğü ve yeri yaratan Yaradıcı'ya ilette.)

¹¹³⁶ (Bu gönül artırıcı mektuptaki diğer söz, elçi olarak gönderilmiş kısa boylu Müşteri yıldızından geldi.)

Laṭîfî:

10 Her ân ki zād der-rey-i doz d bāşed
Egerçi dāyeeş Urmuzd bāşed¹¹³⁷

Sā'ir tafşîli Bercîs 11 lafzında mezkûrdur.¹¹³⁸ [s-t-e] **Ustād:** Mu' allim ü mâhir ve hāzık ma' nāsına. [s-t-ḡ-v-e-n-r-n] **Üstüh'ân-rend:** 12 K̄artal didükleri derrende kuşdur, ' uq̄qāb ma' nāsına ki seydü't-tuyûrdur, lori kuşı. [-f-] **Üfd:** Ni' metî ' aceb şükûft ma' nāsına ki medd ü k̄asr-ı *elif*le rivāyet olındı. [m-y] **Ümîd:** Umu taḡfif 14 ü teşdid ile mervî lügatdür. ('):

Dām-ı ümmîd ân ki be-ümmîdhā resm¹¹³⁹

Tevakku' -ı ḡayra lisân-ı ' Arabda ricā 15 dirler, zebân-ı ' Acemde ümmîd, Türk dilinde umu dirler, ümîd-vār kimesneye umusu var dirler. 16 Nevmîd olana umusu yok dirler. [v-r-m-z] **Ürmuzd:** Müşteri yıldızınıñ adıdır. **Esedî:**

17 Dü şad gūne gül bud miyân-ı fūrüzd
Dür-feşân çü der-şeb ze-çarḡ-ı Ürmuzd¹¹⁴⁰

Firdevsî:

18 V'ey Ürmuzdet ḡuceste buvād
Der-i her bedî ber-to beste buvād¹¹⁴¹

Ve Fûrs aylarınıñ evvel günü 19 ermez d ma' nāsına ve bir şehr adıdır. [v-m-y] **Ümîd:** Ümîd ma' nāsına. **Firdevsî:**

Ki ender-şeb-i tîre çün şîd buved
20 Cihân-rā ez-o dilber ümmîd buved¹¹⁴²

Enverî:

Der-dām-i ḡarîf-i to fütād-est
Ümmîd heme be-dāne-i to¹¹⁴³

21 Nev' -i Evvelehu El-Bā'î'l-Meftūḡa 22 [e-b-n] **Pā-bend:** Tuşak ki at, k̄atır ayaḡına urırlar, bağlamak için ve ayaḡda olan barmaq siñiri. 23 [e-t-y] **Pātîd:** Bā' -i ' Acemîyile ḡalvācı k̄azanı. [-e-] **Bād:** Bā' -i ' Arabîyile bûden lafzından şîḡa-i emr-i ḡā'ibdür, olsun 24 dimekdür. ('):

¹¹³⁷ (Dadı sî Müşteri bile ollsa, hırsız doğan hırsız olur.)

¹¹³⁸ --. 16. (65a/26)

¹¹³⁹ (Ümitlerle işlenmiş o ümidin tuzaḡı...)

¹¹⁴⁰ (Çimenlikte iki yüz türlü gül ortaya çıktı, bu tıpkı gece vaktinde Müşteri'nin çarhından inci saçılması gibi oldu.)

¹¹⁴¹ (Ey senin Urmuzd'un kutlu olsun, her kapının kötülüğü seninle bağlanmış olsun.)

¹¹⁴² (Karanlık gecenin içinde güneş gibi oldu, o dilberden dolayı cihan ümitle doldu.)

¹¹⁴³ (Senin güz mevsiminin tuzaḡına düşülmüştür, senin bu tuzaktaki yemin ümittir.)

Zedim ber-şaff-ı rindān her çi bād-ā-bād^{1144 1145}

(‘):

Güftā қаbül kon be-suhanem her çi bād-ā-bād^{1146 1147}

Ve Furs 25 aylarınuñ yigirmi ikinci günü ve muṭlaқа yil ki eser riḥ ma‘ nāsına. (‘):

Büy-ı zülf-i yār bād āverde-st^{1148 1149}

26 (‘):

Büy-ı zülf-i yār dest-āvīz bād^{1150 1151}

Ta‘ yini izāfetile olur. Bād-ı şabā vü bād-ı şimāl gibi.¹¹⁵² [-e-] **27 Pād:** Bā‘-i ‘Acemīyile def‘-i zarar ve ıslāḥ-ı fesād iden nesneye dirler. Bu ma‘ nāda ḥüsn-i tedbiri **28** ve kemāl-i te‘şiri olan selāṭin-i ekālīme pād lafzını şāh ile terkīb idüp pādişāh dirler ve zehrūñ **29** mazarratunı def‘ iden taşā pād-zehr dirler. [e-d-e-b-e] **Bād-ā-bād:** Ne olursa olsun dimekdür.¹¹⁵³ **30** [e-d-e-v-r] **Bād-āverd:** Bir dikenlü otdur ki ḥarīf faşlına yil öñince bu alınduğıçün bād-āverd **31** dirler, bitdüğü maḥalde iki arşun miqdārı bāldurī olur, içi boş ve rengi ağraқ, tülürek **067a/01** yaprağı olur. Başı dikenlü ve ucında kızılca küçük çiçeği olur, toḥmı isper toḥmı gibi olur, **02** ammā bunuñ toḥmı degirmice olur, қābız u müceffedür. Şukā‘ ā didüklerine beñzer kemāl-i müşāhebetden **03** ba‘ zı ṭabībler, şukā‘ ā ve bād-āverd ikisi birdür dirler ve hem fi‘ lde ikisi bile **04** қābız u müceffedür. Ammā bād-āverd iқvādur. Ba‘ zıları boğa dikeni ve çağır dikenidür didiler. **05** Ve ol genc adıdur ki memālik-i Rūmda қayāşıra anı niçe biñ yılda cem‘ itmişler idi. **06** Bir yirden bir yere deryā ile alup giderken yil anı alup Medāyine götürdi ve anı **07** Ḥusrev-i Pervīz bin Hürmüz bin Enūşirvān taşarruf eyledi. Dirler ki on biñ deve yüki **08** altun ve gümüş ve cevāhir ü nefā‘is idi ve aña genc-i bād-āverd dirler. [e-d-ğ-v] **Bād-ğard:** Penceresi **09** çoқ yay evi ki içinde küf küf yil eser. **Ebū Şekür:**

Besā k‘ān ü kāsāne vü bād-ğard

10

Be-dü enderūn şādī vü nūş ḥord¹¹⁵⁴

Bād-ğar daḥı lügātdür. [e-d-f-r] **Bād-ferd:** Parlağıç, ‘Arab **11** ḥuzrūf dirler āverdī yillü

¹¹⁴⁴ (Rintlerin safına her ne olursa olsun vuruyoruz.)

¹¹⁴⁵ --. 16. (65b/09)

¹¹⁴⁶ (Benim sözümünden her ne duyarsan duy onu kabul et.)

¹¹⁴⁷ --. 16. (65b/11)

¹¹⁴⁸ (Sevgilinin saçının kokusu rüzgārla esip geldi.)

¹¹⁴⁹ --. 16. (65b/12)

¹¹⁵⁰ (Sevgilinin saçının kokusu rüzgārın elinde asılıdır.)

¹¹⁵¹ --. 16. (65b/12)

¹¹⁵² --. 16. (65b/12)

¹¹⁵³ --. 16. (65b/15)

¹¹⁵⁴ (Nicesi köşк ve yazlık ev içinde mutluluk ve rahatlık buldu.)

kişi ki muttaşıl eser, şavurur, söyler, elinden nesne gelmez. **12** [e-d-k-r] **Bād-gird:** Kesr-i *kāf* 'Acemiyile kaçırğa ki çarh uran yildür, zevba'at ma'nāsına. [e-d-k-n] **13 Bād-kend:** Kılunç marazı ve debe 'illeti, *Şihāh-ı Rūmda* bi-fethi'l-*kāf*'l-'Acemī ve *kāfū*'l-'Arabī **14** ve fethün-*nūn* debe, hāye diyü taşhīh eylemiş. [e-d-y] **Bādīd:** Āşikāre dimekdür pedīd ma'nāsına. **15** [e-r-b] **Bārbed:** Hüsrev-i Pervīzūñ üstād-ı cihān muṭribıdır. **Şems-i F.:**

Ey shehen-şāh-ı cihān hüsrev ü şīrīn-harekāt

16

Meclis-i bezm-i to-rā Zühre koned bārbedi¹¹⁵⁵

Ve muṭlaqā çalıcı **17** ma'nāsına. [e-r-n] **Pārend:** *Bā*'-i 'Acemiyile mişlihu çalıcı ma'nāsına. [e-r] **Pārd:** Şaķırğa ve kene. **18** [e-r] **Bāred:** *Bā*'-i 'Arabiyile *Şihāh-ı Acem* şāhibi burc u bārū ma'nāsına naql eyledi. [e-r-z] **Pārzed:** **19** Kaşenī ki 'Arabca kınna dirler ve ba'zılar dāne çādır ü çārḥūtdur dirler. [e-r-v] **Pārūd:** **20** Bāğ heriki. [e-z-ḥ-v-r] **Bāz ḥord:** Nā-gāh şataşmaq, düçār ma'nāsına. **Esedī:**

Demān-ı nev-şiyār ez-miyān ne-berd

21

Be-nā-geh be-enbāre sī bāz ḥord¹¹⁵⁶

Diger:

Dü-şayd efgen be-yek-cā bāz ḥordend

Be-şayd-ı yek-diger pervāz kerdend¹¹⁵⁷

22 [e-j-d] **Bājerd:** Kaşenī bārzed ma'nāsına *rā*'-i mühmelenūñ taqaddümi ve te'ḥiri **23** cā'izdür. [e-z-s-f-y] **Bāz-ı sefid:** Aķ çaķır ki lisān-ı Türkīde aña toyğun, 'Arabīde *zurraķ* dirler. **24 Beyt:**

Bāz-ı sefid āfet-i ṭāvus u kāz

Çarḥ ke'z-o beste şevēd çeşm-i bāz¹¹⁵⁸

Bāz-ı şānīden murād **25** açuķ ma'nāsıdır. Bu maḥalle münāsıb bāz lafzında ba'zı tafşıl vardır. [e-z-n] **Pāzend:** Hāzret-i **26** İbrāhīm '*aleyhi's-selāma* nāzil olan on şuhufuñ āhirincisidür ki neşāyih ü ḥikmet ü esrār **27** sözlerin mutaẓammındır. **Lebībī:**

Gū çend nuḥustīn-i suḥen ez-nāme-i pāzend

Ān-est ki tā merdüm bī-aşl me-peyvend¹¹⁵⁹

28 Ammā Şems-i Faḥrī pāzend İbrāhīm peygāmbere '*aleyhi's-selām* nāzil olan şuhufuñ tefsiri şāhibinūñ **29** ismidür dirler. [e-z-v-b-n] **Bāzū-bend:** Heykel ki qola bağlarlar,

¹¹⁵⁵ (Ey padişahlar padişahı olan güzel davranışlı sultan!. Senin meclisinin çalgıcısı Zühre'dir.)

¹¹⁵⁶ (Yeni bir olayın nefesiyle ortaya gelemedi, ansızın anbara otuz doğan birden geldi.)

¹¹⁵⁷ (İki av diğer avı takip ederek tek bir yere düştüler ve doğan tarafından avlandılar.)

¹¹⁵⁸ (Toyğun, tavus ve kazın afetidir. Doğan yüzünden feleğin gözü kapanır.)

¹¹⁵⁹ (Pazend kitabının ilk sözlerinden birkaçını söyle, asılsızlıkla ilgili olan odur.)

‘Arabide dutluc, dumluc ve mi‘ fed dirler.¹¹⁶⁰ [e-ş] **30 Bāşed:** Ola dimekdür. [e-ğ-r] **Bāgard:** Yay evi ki içinde küf küf yiller eser, bād-ğard ma‘ nāsına. [e-ğ-n] **31 Pāgand:** *Bā*’-i ‘Acemiyile oldur ki ḥallāclar penbeyi atduqdan soñra degirmice degirmice eylerler, kelle dirler ve muṭlaḳā **067b/01** atılmış penbeye daḫı dirler. **Şems-i F.:**

Çi lād ber-tiğ-i siyāhiş çi pūlād

Çi kūh ber-gürz-i ḡulāmāneş çi pāgand

02 Pāganda daḫı lügatdür. [e-f-n] **Bāfend:** Culha, bāfende ma‘ nāsına. [e-k-n] **Pāgend:**

03 Feth ü zamm-ı *kāf*-ı ‘Acemiyile yāḳūt didükleri mu‘ teber taşdur. **Beyt:**

Tā buved nev-bahār bostān

04

Lāle vü ḡül be-gūne-i pāgend¹¹⁶¹

(‘):

Cemest-rā çi ḫaṭar her kücā buved pāgend¹¹⁶²

Şarusı ve göki ve kırmızısı **05** olur. Sā’ir tafşili yāḳūt lafzından olmuşdur ve pāgend, Ḥoten şehrine ḳarīb bir şehr adıdır. **06** [e-l-e] **Pālād:** Binit, maṭiyye ma‘ nāsına. **Beyt:**

Men rehī pīr-i süst-pāy şodem

Ne-tüvān rāh berd bī-pālād¹¹⁶³

07 Ve yük çeken atlar ve yidek ki pādīşāh ve ekābir öñinde yidilür, cenīb ü cenībe **08** ma‘ nāsına ve pīş-keş ma‘ nāsına da gelür pālāde daḫı lügatdür. [e-l-v] **Pālūd:** Ve bi’l-*bā*’i’l-‘Arabī ḳuzı **09** derisinden kürk. [e-l-v-e] **Pālvād:** Ebābil ḳuşı. [e-m-d-e] **Bāmdād:** İrteye ḳarīb dimekdür ve şabāḫ **10** fecr ma‘ nāsına, Fāzıl-ı Muḫaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu’l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḫḳiḳ itmişler ki bām, şabāḫ vaḳtidür. **11** Selāṭin ü ḫükkāmuñ ol vaḳt ki dīvānī zamānı olduḡı i‘tibār ile aña bām-dād dirler. **12** Aşlı *mīm*üñ kesresiyledür. ‘İlmiyyeye naḳl olıcaḳ ḳā‘ide-i terkīb bozulup *mīm* sākin **13** olmuşdur.¹¹⁶⁴ [e-m-r] **Pāmerd:** Naşīb ve şol kimseye dirler ki istemege ḳādir olmayan için **14** isteyivire ve dilemege ḳādir olmayan için dileyivire. [e-m-z] **Pā-muzd:** Ayaḳ kirāsı, *cu’l* **15** ma‘ nāsına. [e-n-ş] **Pānşad:** Beş yüz, ḫamse-māye ma‘ nāsına. [e-n-y] **Pānīd:** Şeker, penīr, ba‘zıları oldur ki **16** şekerı ḳıvāma getürürler, çekerler, miḫlara urırlar, tā ki yil yudup ḫafif ola, ta‘rib **17** idüp fānīd dirler. [e-y-b-n] **Pāy-bend:** Muṭlaḳā ayaḳ baḡı ve at

¹¹⁶⁰ --. 16. (66a/10)

¹¹⁶¹ (İlkbahar mevsiminde, bahçede yakut türünde güller ve laleler oldukça...)

¹¹⁶² (Yakut olan yerde ayarı düşük mücevhere kim bakar)

¹¹⁶³ (Ben yedek at olmadan yol gidemeyen, ayağı zayıf, yaşlı bir yolcuym.)

¹¹⁶⁴ **Beyt:**

Aḫter-i ser-sebz meger bāmdād

ḡüft zemīn-rā ki seret sebz-i bād 16. (66a/25)

ayağına bağlamak için 18 urdukları. [e-y] **Bāyed:** *Bā*³-i ‘Arabî ile bāyesten lafzından fi‘l-i muzāri‘dür, gerek ma‘nāsına. **Pāyed:** 19 *Bā*³-i ‘Acemîyile pāyenden lafzından güyer ma‘nāsına ve kâ‘im olmak. **Laṭîfi:**

20 Cevherem ki be-ḥ³īştēn pāyem
‘ Arıṣīyem be-dīgerī pāyī¹¹⁶⁵

Ve bir yirden güymek ma‘nāsına da isti‘māl olunur. **Esedī:**

21 Me-rā īzed ez-behr-i ceng āferīd
Çi pāyem ki ceng āmed eknūn pedīd¹¹⁶⁶

Ve muḥkem tūtmaḳ ma‘nāsına **velehu:**

22 Zebān-rā be-pāyed bed-endīş-i dūst
Ki nezdīk-ter düşmen sīret-i o-st¹¹⁶⁷

Ve başmaḳ ma‘nāsına. **Laṭîfi:**

23 Be-pāyīd pāy-ı me-rā nā-gehān
Birūnī ki der-pey be-pāy-ı nihān¹¹⁶⁸

Ve ayaḡla depmek ma‘nāsına **velehu:**

24 Her ki der-pīş āyedeş be-remī cehd dendān zend
Her ki der-pey mī-reved mī-pāyed ü dendān kend¹¹⁶⁹

25 [e-y-m-r] **Pāy-merd:** Naşīb ü bir kimse için nesne dilemek ve aḳce cerr idivirmek pāmerd ma‘nāsına. 26 **Esedī:**

Be-nezdīk-i o pāy-merem to bāş
Be-dīn-i kār dermān-ı derdem to bāş¹¹⁷⁰

[e-y-m-z] **Pāy-muzd:** 27 Kirā ve ayaḡ deri, pā-muzd ma‘nāsına. [e-y-v-n] **Pāy-vend:** Pāy-bend ma‘nāsına. [ḥ-e-r-n] **Behārend:** Zindelik. 28 [ḥ-c] **Baḥced:** Demür boḳı, rīm-i āhen ma‘nāsına ki demür kızken çıkan mühmelāt. [ḥ-r] **Be-ḥired:** Uşlu ve tedbīrlü 29 dimekdür, ‘āḳil ma‘nāsına kesr-i *bā* ile daḡı mervīdür. **Be-ḥodī Ḥod:** Kendülügi ile ve başka kendü dimekdür. 30 **Bed:** *Bā*³-i ‘Arabîyile yavuz, şerrīr ma‘nāsına ve yaramaz, dey ma‘nāsına. **Ped:** *Bā*³-i ‘Acemîyile aḳça ḳavaḳ. [d-r-v] 31 **Bedrūd:** Selām ve esenlik, *vedā*^c ma‘nāsına Fāzıl-ı Muḥaḳḳīḳ *Deḳāyīḳu’l-Ḥaḳāyīḳ*da böyle taḥḳīḳ **068a/01** itmişler

¹¹⁶⁵ (Kendi sayemde mücevher gibi değerliyim, başkasının yüzünden öyle gelip geçiciyim.)

¹¹⁶⁶ (Allah beni savaşmak için yarattı. Bugün savaş görüldü, nasıl durayım!)

¹¹⁶⁷ (Kötü düşünceli arkadaşına karşı ayağını sağlam bas, çünkü onun yüzü düşmandan daha iyi görünür.)

¹¹⁶⁸ (O ansızın benim ayağıma basıp ardından gizlice selamlığa doğru gitti.)

¹¹⁶⁹ (Önüne kim çıkarsa, kaçacak delik arar. Arkadan kim yanaşırsa onu ayağıyla teper.)

¹¹⁷⁰ (Senin nasibinin iyiliği benimkinden daha iyi olsun, senin dininin sağlamlığı benim derdimin dermanından olsun.)

ki bedrūd esendür, aşlı bā-dürüddür. Niteki bā-ḥiredüñ aşlı bā-ḥireddür, ‘Acem esenledi diyecek 02 yirde be-dürüd kerd dir. (‘):

Be-güft in ü z’āb-ı müje rüd kerd¹¹⁷¹

Bedrūd bāş esen ol dimekdür. 03 **Firdevsî:**

Siyāvuş be-dü güft bedrūd bāş

Ze-men tā rev to cāvidān-pūd bāş¹¹⁷²

[d-k-n] **Bed-kend:** 04 Rişvet ma‘ nāsına. [d-n-j-r-e] **Bed-nijād:** *Zā’-i* ‘Acemîyile bî-māye vü bî-aşl, atası ‘Arabî ve anası Türkî at. 05 [d-y] **Bedîd:** Bellü, āşikārā,¹¹⁷³ Ni‘ metî *bā’-i* ‘Acemîyile taşhîh eylemiş. [r-e-l-k-n] **Ber-elkend:** Ba‘ zılar zamm-ı *bā* ile yazdılar 06 rişvet ma‘ nāsına. [r-e-f-r-v] **Ber-efrūd:** Aşağa yukaru dimekdür, zîr ü bālā ma‘ nāsına ber-ferūd 07 daḥı lügatdür. [r-b-l-n] **Ber-bülend:** Ğāyetde yüksek nesne ve çārtāk. [r-b-n] **Ber-bend:** Gömüldür ki 08 at gögsine bağlarlar. [r-t-e] **Bertād:** Ferfiyon didükleri dārü. [-r-] **Berd:** Ceng vaḥtinde isti‘ māl 09 olunur bir lafzdur, ayıḡ ol ve şavul dimek olur. **Beyt:**

Ebū İshāq k’eflāk-ı aḥterān-rā

10

Hemî güyendehān ke’z-rāh-ı o berd¹¹⁷⁴

Esedî:¹¹⁷⁵

Sipeh-bed berāşüft ü güft ez-neberd

Me-rā çarḥ-ı gerdān ne-güyed ki berd¹¹⁷⁶

11 ve ḡāretle alınmış ḡul ve ḡaravaşa daḥı dirler. Berde ma‘ nāsına *bā’-i* ‘Arabîyile ve heybet ü 12 yañılmaç ve mişlihu daḥı dirler, zamm-ı *bā’-i* ‘Acemîyile berd ma‘ nāsına. [r-f-r-v] **Ber-ferūd:** Aşağa yukaru dimekdür. 13 Ber-efrūd ma‘ nāsına. **Per-fend:** Bî-ḥüde söz, bu ma‘ nāya *zā’-i* ‘Acemîyile pejfend daḥı lügatdür ve mekr 14 ü ḥîle ve deriñ çuḡur. [r-k-n] **Ber-kend:** Rişvet *bādan* şoñra *dāl* ile ve *rā* ile mervî lügatdür.¹¹⁷⁷ 15 [r-m-ḡ-y] **Ber-maḡîd:** Ata ve anasına ‘āşî¹¹⁷⁸ olan ferzend, ve muḡlaḡā ‘āşî ma‘ nāsına ber-maḡîde daḥı 16 lügatdür. [r-m-n] **Bermend:** Ḳuvvetlü ve yimişlü berümend lafzından muḡaffefdür. [r-n] **Perend:** *Bā’-i* ‘Acemîyile kemend 17 ü semend veznine pādîşāh ‘alemi ve ümmîd tutdı dimekdür ve peyk ki ‘Arabca berîd ü sâ‘î dirler. 18 Ve bir cins

¹¹⁷¹ (Bunu söyleyip kirpiklerinden gözyaşı ırmaḡını akıttı.)

¹¹⁷² (Siyavuş giderken “Esen ol.” diye iki çift söz söyledi, sen benden giderken

¹¹⁷³ Bellü, āşikārā ma‘ nāsına. 3. (74a/17)

¹¹⁷⁴ (Ebu İshak, gökteki yıldızları (çevresine) topladı. Açılın! Bütün söz söyleyenler(şairler) onun yoluna girdi.)

¹¹⁷⁵ --. 16. (66b/26)

¹¹⁷⁶ (Ordu komutanı savaş sırasında sinirlenip “Dönek felek bana ‘yoldan çekil!’ diyemez.” dedi.)

¹¹⁷⁷ Mervîdür. 16. (66b/31)

¹¹⁷⁸ ‘āk. 3. (74a/26)

ibrişim kumâşdur. İçinde taşvîrler olur, Hıfâ vilâyetinde tokurlar ve kılıç cevheri ki ta'rib 19 idüp ferend dirler, bu ma'nâya Halimî kesreteynile taşhîh eylemiş, lâkin *Ķānūn-ı Edebde* ferend veznine gelmişdür. 20 Fetheteynile vesâ'ir erbâb-ı lûgat kesreteyn ü fetheteyn ile cā'izdür dimişler ve harîr-i sâde bu ma'nâya 21 dağı kesreteyn ü fetheteynile mervîdür, ve hıyaruk didükleri otuñ adıdur, yabanîsi ki kınnâ'-i berrî 22 dirler, pergust ma'nâsına ve kanbil otı didükleri¹¹⁷⁹ ki it üzümünüñ envâ'ındandır, şabbâhlar 23 anuñla aş boyarlar, yağlu görinsün için nârencî çiçeği olur, kâkenc ü kâkene dağı dirler. 24 **Esedî:**

Dürr-feşân direfşî benefş ez-perend
Ze-gevher çü ahter-i sipihr-i bülend¹¹⁸⁰

Beyt:

Perendî nîl-günî der-miyân zed
25 Be-şod der-âb u âteş der-cihân zed¹¹⁸¹

Beyt:

Ey ber-tîğ ü tîr-i to yeksan
26 Seng ü sendân ü perniyân ü perend¹¹⁸²

Firdevsî:

Berendâht tîğ-i perend âvereş
Hemî h'âst ez-ten güsisten sereş¹¹⁸³

27 Esedî:

Bud o-râ yekî pür nâmeş serend
Ki zağmeş ze-pülâd kerdî perend¹¹⁸⁴

[r-n-d-â-v-r] **Perend-âverd:** 28 Kılıççı ve gevherî. [z-n-y-e-m] **Ber ne-yâmed:** Çok zamân geçdi dimekdür. [r-n-y-e-y] **Ber ne-yâyed:** Hağkıñdan 29 gelmez dimekdür. [r-v] **Berüd:** Ahmed bin İsmâ'îl şânehu der-haş konend mî-güyend. [r-v-m-n-] **Berümend:** 30 *Şihâh-ı 'Acem* şâhibi *bâ'*-i 'Acemîyile taşhîh eylemiş, naşîblü kişi ve yimişlü ve hâşıllı¹¹⁸⁵ bâğ ve bostân ve otlu 31 şulu ve ekinlü yir ve kutlu ve aşıllu, aşıllu bâzırgân.

Beyt:

Ki cāvîd bādâ çonîn şehriyâr

¹¹⁷⁹ kanbil otı ki yidükleri ki. 3. (74b/06)

¹¹⁸⁰ (Yüce gökyüzünün yıldızlarından mücevher fişkırır gibi menekşe ottan parıldayan inciler saçıyor.)

¹¹⁸¹ (Nîl renginde bir ot su ve ateşin cihanda var olduğı gibi aramıza oturdu.)

¹¹⁸² (Ey kılıcmla taşı, örsü, kumaşı ve otu yerle bir eden!)

¹¹⁸³ (Cevherli kılıcımı yukarı doğru kaldırdığında bütün başları bedenlerden koparmak ister.)

¹¹⁸⁴ (Onun adlarıyla başlar bir oldu, onun uğraşıyla çelikten bir cevherli kılıç ortaya çıktı.)

¹¹⁸⁵ hâşıllu. 3. (74b/13)

Berümend bādā çonin rüzgâr¹¹⁸⁶

068b/01 [r-v-n] **Pervend:** Püzevenk didükleri ki şāverd dimekle kināyet olunur, **02** pejvende dağı lügatdır. [r-h-v] **Berhūd:** Bī-hūde ma‘nāsına. [r-y] **Berīd:** On iki mīl yire dirler **03** üç mīl bir fersağdur. Bir berīd dört fersağdur. [z-e] **Bezād:** *Şiḫāḫ*-ı ‘Acem şāhibi *bā*²-i ‘Acemīyile taḫḫīḫ **04** eylemiş, yaşlu, ulu, qoca berāve, berāmede dağı dirler. [j-e-m-n] **Pejāmend:** Kāzirler toğmağı **05** ve qapu tırkūzı ki mandal dağı dirler. [j-e-v-n] **Pejāvend:** Mişlihu, pejāven dağı lügatdır. **Beyt:**

06 Derhem şikend er çı buved hışn-ı ‘adū-rā
Ez sedd-i Sikender ü ez-Ḳāf-ı pejāvend¹¹⁸⁷

[j-f-n] **Pejfend:** **07** Önegi, lecūc ma‘nāsına ve muḫāl söz, *rā*²-i mūhmele ile ber-fend ma‘nāsına. **Beyt:**

Ne-buved der-kelām-ı nev coz ‘adl
08 Ne-reved der-zebān-ı to pejfend¹¹⁸⁸

[z-m-e-v-r] **Pezmāverd:** *Bā*²-i ‘Acemīyile ve bi’z-zamm qağı loğması dağı dirler, bir **09** ta‘āmdur ki ehl-i Ḥorāsān nevāle dir, ‘Arab zemāverd ü müyesser ü nercisü’l-me’medet dir. [j-n] **Pejend:** Ğamgīn ü pejmürde, solmuş ma‘nāsına ve sürgi ki ekinciler toğmı yire şaçduğdan şoñra **11** anuñla yiri düzedirler. Bezend dağı dirler ve qanbil çiçeginüñ yimişi ki eṭṭbbā qınnā³-i berrī dirler. **12** Bu ma‘nāya Ḥalīmī *rā*²-i mūhmele ile taḫḫīḫ eylemiş ve hem kesreteyn ü fetḫateyn ile mervīdür dimiş, ve it hıyārı ve eşek hıyārı **13** ki ṭabībler qınnā³-i’l-ḫımār dirler, beğāyet acıdur ve mūshıldür, ve ba‘zıları it üzümüne dağı dirler dimiş. **14**

Beyt:

Būy-ı hilqat be-her zemīn ki güzeşt
Ney-şeker āverd be-cāy-ı pejend¹¹⁸⁹

Cāmi’ü’l-Fürs şāhibi, ve qızıl **15** boya ağacına da dirler dimiş, ve Ni‘metī kiçirek ma‘nāsına da gelür dimiş, Fāzıl-ı Muḫaqqıḳ *Deḳāyıḳu’l-Ḥaḳāyıḳ*da **16** böyle taḫḫīḳ eylemişler¹¹⁹⁰ ki nejend ü dejem tefsirinde nejendüñ ma‘nāsını ve isti‘mālātını taḫḫīḳden **17** şoñra *nūmle* olıcağ ma‘nāsına zıkr olunandır. Ammā pejend ki *yā* ile *bāsi*

¹¹⁸⁶ (O sultan ebedi yaşasın, onun bağında rüzgâr daima essin.)

¹¹⁸⁷ (Düşmanın kalesi İskender’in seddi kadar sağlam olup kapısına Kafdağı bağlansa bile yine de parçalanacaktır.)

¹¹⁸⁸ (Adalet dışında yeni bir söz bulunamaz, senin dilinden olmayacak sözler çıkmaz.)

¹¹⁸⁹ (Senin güzel yaratılışının kokusu nereye etki etse, orada yaban hıyārı yerine şeker kamışı biter.)

¹¹⁹⁰ itmişler ki. 3. (75a/01)

da *zāsı* da ‘Acemîdür, kızıl **18** boya ağacıdur dimiş ve bu beyti irād eylemiş. **Beyt:**

Ne kirpās bāşed besān pejend

Ne hem-reng-i gülnār bāşed pejend¹¹⁹¹

19 [j-v-n] **Pejvend:** Darıkuşı ki darcān ve serçe dağı dirler. *Şihāh-ı ‘Acem* şāhibi **20** taraķır, pejāvend ma‘nāsına naķl eyledi. [j-v-n] **Pejünd:** Günāhlu demek olur. [s-e-v-n]

Besāvend: **21** *Ḳāfiye-i şı‘r* ma‘nāsına. [s-ḥ-v-r] **Bes ḥord:** Artuķ söz ma‘nāsına, pes-ḥor dağı dirler. [s-n] **Besend:** **22** *Bā‘i ‘Arabīyile* yiter, kāfi ma‘nāsına. **Beyt:**

Çi pirāy-ı cāh u hevā-yı nevā

Her ez-īn cihān-ı köhne delķi besend¹¹⁹²

23 **Pesend:** Ve bi‘l-kesr-i *bā‘i ‘Acemīyile* ḳāni‘ vü ḥoşnūd ve ber-güzide pesendide ma‘nāsına. **Beyt:**

Kiç bu bāğ u güllerdin ey Nevāyī kim imes

24 Ehl-i taḥķiķ eyleyende dünyā vü mā-fihā-pesend¹¹⁹³

Ve pesendiden lafzından **25** şīğa-i emr ü vaşf-ı terkībîdür, ḥod-pesend gibi. **Nazm:**

Himmet-i Cāmī ki bülendī girift

Ez-şeref-i ‘ilm-pesendī girift

26 ‘İlm pesendîd ze-ṭab‘-ı bülend

Er çi pesendîd hemāneş pesend^{1194 1195}

Pesende dağı **27** lügatdür. [ş-m-e-k-n] **Peşmāgend:** *Bā‘i ‘Acemīyile* tegelti ve eyrim ki eyerüñ kendüye muttaşıl tegeltisidür. **28** Barda‘a ma‘nāsına ve kürtün. [ğ-d-e] **Bağdād:** ‘İraķ-ı ‘Arabuñ taḥt-gāhı adıdır, ‘Arabıla ‘Acem ser-ḥaddinüñ **29** mā-beyninde vāķi‘ olmuşdur, ḥalkı gāyetde zekī olur, Āl-i ‘Abbāsuñ ikinci ḥalīfesi Ebū Ca‘fer **30** Manşūr-ı Devāniķi¹¹⁹⁶ binā itmişdür. Gāyetde ‘azīm şehr imiş, ḥattā mübālağa idüp dirler ki **31** altmış biñ ḥammāmı var imiş, ve sār firün¹¹⁹⁷ u dekākīn aña göre. [ğ-n] **Bağand:** Cüst ü cü. [l-e] **Palād:** **069a/01** *Bā‘i ‘Acemīyile* yidek atı, cenīb ma‘nāsına. [l-y] **Pelid:** *Bā‘i ‘Acemīyile* murdār, necs ü ḥabīs ma‘nāsına, *bā‘i ‘Arabīyile* **02** göñli gözi kör dimekdür, kūr-dil ma‘nāsına. [n-e-m-y-z] **Benāmized:** Zihī ṭübā lehu ma‘nāsına ve fedā vü ḳurbān **03** olayın dimekdür. **Beyt:**

¹¹⁹¹ (Ondan ne bir keten bezi ne de sürgü olur ayrıca o ne bir gülnar çiçeğinin rengi ne de kızıl boya rengi olur.)

¹¹⁹² --. 16. (67b/08)

¹¹⁹³ --. 16. (67b/10)

¹¹⁹⁴ (Cami’nin yardımıyla bir yücelik girdi, onun beğenilmiş ilminin şerefinden geldi. Onun yüceliğinden bir ilim beğendi, her ne beğendiyse o anda beğendi.)

¹¹⁹⁵ --. 16. (67b/12)

¹¹⁹⁶ Dānikī. 3. (75a/15)

¹¹⁹⁷ fırın. 3. (75a/16)

Benāmīzed sehī servī-st āzād

Hevā-yı dil sereş-rā dāde ber-bād¹¹⁹⁸

04 Hāfiz:

Benāmīzed bütī sīmīn-tenem hest

Ki der-büt-ḡāne-i Āzer ne-bāşed¹¹⁹⁹

Ba^çzılar benāmīzed iki lafzdan **05** mürekkebdür, biri benām lafzı biri İzed lafzıdır, terkīb olıcağ *elif* hızf olunmuşdur ve benām lafzında **06** olan ḡarf-i *bā* kasem içündür, Allāh ḡaḡkıçün dimek olur dimişler.¹²⁰⁰ [-n-] **Bend:** *Bā*^ç-i ‘Arabīyile bağ, kayd **07** ma^ç nāsına ve a^ç zānuñ eñ yirleri, mufaşşal ma^ç nāsına ve düğüm ve buğağ ve boğun ve bend **08** bāzī ki oyunda ve güreşmekde iderler ve şu bendi ve ḡile ve rīv ma^ç nāsına isti^ç māl olunur, **09** ve bendiden lafzından şīğā-i emrdür ve vaşf terkībīdür, dül-bend ü gīsū-bend u naşş-bend gibi. **Pend:** **10** *Bā*^ç-i ‘Acemīyile öğüt ve naşīḡat ü mev^ç iza ma^ç nāsına ve çaylak didükleri meşhūr kuş **11** bu ma^ç nāya kesr ile dağı lügatdür. [n-d-k-ş-e] **Bend-güşād:** Boğun ve eñ yiri, sā^çir adları bağdāb **12** lafzında zıkr olunmuşdur.¹²⁰¹ [n-n] **Penend:** *Bā*^ç-i ‘Acemīyile belürsüz, şağış, ‘aded-i mechül ma^ç nāsına, *Şihāḡ-ı ‘Acem* **13** şāḡibi, ve gür dimekdür, ve ümmīd ḡutmağ ma^ç nāsına da nağl eyledi. [n-h-ş-v] **Be-ne-şevēd:** Gitmez dimekdür. **14** [v-e-r] **Bevāred:** Bir nev^ç ḡā^çāmdur, sirke ve yufka ekmegi ve bekmezi birbirine ḡalt idüp yirler. [h-r-h-m-n] **Behre-mend:** Naşīblü dimek olur. [y-k-n-d] **Peykend:** Semerḡand şehrine dirler. [y-v-n] **Peyvend:** Ulaşık **16** ma^ç nāsına ve aḡrabā ve ta^ç alluḡāt ma^ç nāsına isti^ç māl olunur ve ḡol ve ayağ bağı, ve bendkeşe. [b-h-v] **17 Peyhūd:** Ve bi^çl-kesr od ıssısından yanmağa ḡarīb olup ve od ıssısından şararmış nesneye **18** dirler. **Şems-i F.:**

Güftend belā-rā ki ten ü cān-ı ‘adū-süz

Güftend çī vaḡit-est henüz ānçī ne peyhūd¹²⁰²

19 El-Bā^çi^çl-Meksüre: [t-r-k-y] **Biterkīd:** Çatladı dimekdür. **Firdevsī:**

To güftī dil-i āsmān biterkīd

¹¹⁹⁸ (Fidan gibi doğru ve başı yukarıda olan sevgili, gönlümün havası onun başında olsun, ben sana kurban olayım!)

¹¹⁹⁹ (Gümüş tenli bir put(sevgili) için kurban olayım, Azer’in puthanesinde başka ne olur?)

¹²⁰⁰ --. 16. (67b/22)

¹²⁰¹ **Şems-i Fahrī:**

Nūr-ı re^çy-i to key dihed ḡurşīd

Kār-ı ‘anḡā kocā tūvāned pend

¹²⁰² (Belaya “Düşmanın bedenini ve canını yakıyorsun!” dediklerinde o da “Ne zaman? Daha yeni sararıyor.” dedi.)

20 Ze-hürşid-i hün ber-zemîn ber-çekîd¹²⁰³

[h-r] **Biḥred:** ‘Ākîl ü zeyrek aşlda *bā* ü’ş-şākiyye ḥired **21** lafzına dāḥîl olup be-ḥired idi, kesr-i *hā* ile ba‘dehu kesret-i isti‘māl ile *hā* sākin kılınup **22** başka bir lügat oldu, hattā *bā* ü’ş-şākiyye maḳāmında evveline bir *bā* daḥî idḥāl iderler. **Laṭîfi:**

23 Çü şod çār-sāle verā rūz u şeb
Be-biḥred sipordeş berāy-ı edeb¹²⁰⁴

Feth-i *bā* ile daḥî rivāyet **24** olınmışdur. [r-e-z] **Birāzed:** Yaraşur dimekdür ve nîgū ma‘nāsına. [r-n] **Pirind:** Naḳşsız, sāde ḥarîr, **25** Hind ü Sind veznine. **Esedî-i Tūsî:**

Be-dü dād peyveste tā merz-i Sîn
Nüvişt in heme ‘ahdhā ber-pirind¹²⁰⁵

26 Firdevsî:

Sūy-ı nîm-rūz enderūn tā-be-Sind
Cihān şod be-girdār-ı Rūmî pirind¹²⁰⁶

Velehu:

Peder buved der-nāz ḥazz u pirind

27 Me-rā berde Sîmurğ ber-kūh-ı Hind¹²⁰⁷

Ve kıılıç cevheri. **Firdevsî:**

Ebez meysere leşker-ārāy-ı Hind

28 Zirih dāred der-ceng-i Rūmî pirind¹²⁰⁸

[s-r-e-y] **Piserāyed:** Arta, ziyāde ḳala dimekdür. [s-r-ḥ-v-e-n] **29 Pis-ḥāned:** Oḳumuş oğul. [s-n] **Pisend:** Bergüzide ve pesendide feth ile daḥî lügatdür **30** ve pesendiden lafzından ism-i maşdardur. Begenme dimekdür ve şîga-i emr ü vaşf-ı terkîbidür. Ḥod-pisend **31** gibi. [ş-k-l-n] **Bi-şiklend:** Raḥne eyledi ve dırnağla nişān eyledi dimekdür.

Beyt:

Ḥusrev-i Rüstem-celāl zübde-i Maḥmūd şāh
Ān ki be-peykān-ı tîr rūy-ı ḳamer bişiklend¹²⁰⁹

069b/01 [-n-] **Pind:** Çaylaḳ ḳuşı ve şu **02** kerdemesi. [n-d-e-z] **Bindāzed:** Bîndāzed

¹²⁰³ (Senin bir sözünle göğün göğsü çat diye çatladı, kanlı güneşten yeryüzüne “kan” damladı.)

¹²⁰⁴ (Dört yaşına geldiği gibi geceyi ve gündüzü ediplemek için akıl sahiplerine teslim etti.)

¹²⁰⁵ (İki doğru Çin tarlasında birbirine kavuştu, bütün sözler bu nakışsız yerde yazıldı.)

¹²⁰⁶ (Yarım bir günde Sind’e kadar gitti, Rumî’nin davranışıyla âlem sadelikle donatıldı.)

¹²⁰⁷ (Baba nazdan sakin ve sade bir hâlde geldi, bana Hind dağından Simurg’u getirdi.)

¹²⁰⁸ --. 16. (68a/11)

¹²⁰⁹ (Rüstem gibi savaşı, Gazneli Mahmut’un özü olan padişah! O, okunun demir ucuyla ayın yüzünü parçaladı.)

lafzından taḥfif olunmuştur. **Firdevsî:**

Çü o-rā ki bindāzed pīr peder

03

To ḥāhī ki gīrī Merv-rā be-berd¹²¹⁰

[y-c-e] **Bīcād:** *Bā*³-i ‘Arabī vü *cīm*-i ‘Arabī ile cevāhir envā‘ından 04 bir ma‘rūf u meşhūr taşdur, ḡāyetde a‘lāsı kırmızı yāḡūt renginde olur, ekşer budur ki 05 yāḡūta müşābih olur, yāḡūtdan āteş ile fark olunur, yāḡūt yanmaz ol yanar, ḡāh olur ki 06 ḡāyetde a‘lāsını āteş daḡı fark itmeyüp taḡayyūr virmez, bunıñla fark olunur ki yāḡūt ‘atşı 07 def‘ ider, ol itmez, ve ba‘zı erbāb-ı lügat iplige dizilmiş ḡurde, siyāhca boncuḡdur diyü naḡl 08 eyledi. Bu sebebden şu‘arā tāze maḡbūblaruñ lebleri üzerinde zāhir olan ḡaṡta teşbīh iderler, ve siyāh 09 olduḡı cihet ile Şems-i Faḡrī düşmen yüzine teşbīh ider, ve ba‘zılar kıymetī la‘l ü yāḡūt dir, 10 ve ba‘zılar güherhāya daḡı dirler diyü naḡl eyledi, bīcāde ve bīcā daḡı lügatdür. **Beyt:**

11

Şümül-ı ma‘delet-i o beḡāyetī be-resīd

Ki ez-ta‘arruż-ı o muḡteriz buved bīcād¹²¹¹

Şiḡāḡ-ı ‘Acem şāḡibi yolsuz ma‘nāsına naḡl 12 eyledi. [y-ç-n] **Bīçend:** Baş baḡı. [y-ḡ-ş]

Bīḡşed: *Vesīle* şāḡibi yirden kök ile bir kezden 13 ḡopmuş ağaca dirler, pinceşt ü binceşt ma‘nāsına dimiş. [-y-] **Bīd:** *Bā*²-i ‘Arabīyile söḡüt 14 ağacı. **Şems-i F.:**

Serv-veş rāstem ābāzī-ter dāristem

Ān ki der-lerze-i hemvāre çü bīd-est^{1212 1213}

15 Ḳaraḡişārī incir ağacına da dirler dimiş, ve ola ma‘nāsına, ve dīv-pesend pehlivānlarından bir 16 dīvüñ adıdur ki Rüstem elinde helāk olmuşdur. **Firdevsî:**

Sipeh-bed çü kū lād-vār jeng ü bīd

17

Heme pehlivānān Dīv-pesīd¹²¹⁴

[-y-] **Pīd:** *Bā*²-i ‘Acemīyile iç yaḡı, pīh ü pişe ma‘nāsına. [y-d-e] **Bī-dād:** Zālim 18 ü zulm-i zālim ma‘nāsına. [y-r-e] **Bīrād:** Yaşlı, ḡoca. [y-r-z-e] **Pīr-zād:** Mişlihu, ve Rüstemüñ babasına dirler ki 19 anadan toḡduḡda saçı ve ḡaşı ve kirpigi aḡ toḡmuşdur. [y-r-j] **Pīrjed:** *Bā* vü *zā*²-i ‘Acemīyile ḡasnī ki 20 çārḡūt u dāne, çādır daḡı dirler. Bā-rezd lafzından imāle olmuşdur. [y-r-z-r] **Pīrzerd:** 21 Mişlihu. [y-r-v-z] **Pīrūzed:** Mişlihu, bu ma‘nāya sā‘ir esāmisi pārzed lafzında meşūrdur ve kızılca ki 22 ‘avratlar yüzine sürerler, ḡül-güne ma‘nāsına. [y-ş-e-n-y-b-n] **Pīşānī-bend:** Güceymen didükleri ki

¹²¹⁰ (Yaşlı peder eline geçirdiğini oraya kadar fırlatmak istedi ama sen

¹²¹¹ (Onun adaleti öyle bir yeryüzüne yayıldı ki kehribar saman çöpüne saldırmıyor.)

¹²¹² (Benim ağacum serv gibi veya ondan daha doğrudur, o her zaman söḡüt ağacı gibi titrer.)

¹²¹³ --. 16. (68a/28)

¹²¹⁴ (Bütün pehlivanlar arasında Divpesid’den başka daha girli bir ordu komutanı yoktur.)

zamān-ı **23** sâbıkda ‘avratlar başlarına giyerler. [y-ş-ğ-v-r] **Piş-ğored:** Ütme, buğday ve arpa ki tamām olmadın **24** alurlar dağı kılıcığın od yalınına tutup üterler, ‘acāle ma‘ nāsına. **Esedī:**

Çü ümmīd-i dādī ne-bāšem be-derd

25

Ki ümmīd-i nīgū bih ez-piş-ğord^{1215 1216}

Piş-ğor dağı lügatdür.¹²¹⁷ [y-ş-m-z] **Piş-muzd:** **26** Sifteh didükleri ki bāzār itmekden evvel virilen bahādan ve ücretden ‘ibāretdür. [y-n] **Pined:** **27** Çakıldak, bī-mende ma‘ nāsına. [y-m-n] **Bī-mend:** Çakıldak, bī-nedv ma‘ nāsına. [y-n-n] **Binend:** Diden lafzından **28** ğayrı kıyāsça şīğa-i cem‘-i muzārī‘dür, gördiler demek olur ve ümmīd tutmak ma‘ nāsına ism-i **29** maşdardur ve niçe ma‘ nāsına ‘aded-i mechūlden ‘ibāretdür, end ma‘ nāsına ki ‘Arabīde neyf, nīf ma‘ nāsına. **30 Şems-i F.:**

Çün to şāhib-kırān ne-bīned çarğ

Ve in suhen fāş güfteem bīnend¹²¹⁸

[y-h-v] **Pihūd:** **31** *Bā*‘-i ‘Acemīyle āteş ıssısından yanmağa qarīb olup şararmış nesneye dirler, feth ile dağı **070a/01** rivāyet olunmuşdur. **El-Bā’i’l-Mazmūme:** [t-l-e] **Pütlād:** *Bā*‘-i ‘Acemīyle kapu dayağı ve turşī. **02 Būd:** Buved lafzından muħaffefdür. **Esedī:**

Dıraht-ı gülhā bud ki çün āfitāb

Bud be-dey şüküftī hem ender-şitāb¹²¹⁹

03 Ve büt, şanem ma‘ nāsına, ve ‘Arabīde lā-būd ya‘ nī gereklü ma‘ nāsına. [d-n] **Būdend:** Ni‘ metī yarpuzaya dirler dimiş, **04** ve ol bir otdur, na‘ neye beñzer, ekşer şulu yirlerde biter, ve yılan andan ğāyet müteneffirdür. [r-e-z] **05 Bürāzed:** Yaraşuk ve yaraşur ve yarar ma‘ nāsına. **Şems-i Fahrī:**

Yağın tāt-ı şāhī ez-o zīb gired

06

Hağikat verā tāt-ı şāhī bürāzed¹²²⁰

[-r-] **Bord:** *Bā*‘-i ‘Arabīyle alaca kaftān ve iki renglü kaftāndan bir **07** nev‘dür, ve borden lafzından şīğa-i māzīdür, ilette ma‘ nāsına ve ism-i emrdür, ceng ü ğarb **08** vağtinde söylerler, ırağ ol ve şavul demek olur. [-r-] **Pürd:** *Bā*‘-i ‘Acemīyle meşeldür ki ‘avratlar ve oğlanuqlar **09** bir biriyle şorışurlar, ‘Arabīde müğālağa ma‘ nāsına bunuñ

¹²¹⁵ Umut verdiğin için dertlenmem. Çünkü iyilik umudu, peşinattan daha iyidir.)

¹²¹⁶ --. 16. (68b/08)

¹²¹⁷ Piş-ğor dağı dirler. 16. (68b/08)

¹²¹⁸ (Sen zamanında üstün olan padişah gibi felekten ne gördün, söylediğim bu söz açıklanınca onu gördüler.)

¹²¹⁹ (Gül ağaçları güneş gibi göründüler, aynı zamanda hızlıca kışa doğru açıldılar.)

¹²²⁰ (Şüphesiz şahın tazı ondan iyi oldu, gerçekliğin ardı şahın tacına yakıştı.)

hulāşāsındandır ki şu‘arā ve zürefā lisānındaki **10** lügaz ki nazm ile su‘āl iderler, Türkide bilmece, meşel dirler. Pürde dağı lügatdür. [r-d-e-b-r] **Bord ebred:** 11 Çāvuşlaruñ hāy u hüyü. [r-n] **Pürend:** Yülümek. [-j-] **Büjd:** Mişlihu, *rā*‘i mühmel ile mervīdür. [z-ḥ-m-y] **Bozḥamīd:** 12 Dişi keçi. [z-ḥ-v] **Boz-ḥod:** Mişlihu dimiş. [z-ğ-n] **Puzḡand:** Sumağ yaprağı ve bu lügat *bā*‘i meftūḥa **13** bābındaki āhir ḥurūf-ı teheccīdür, mervīdür, ve bir yaprağdur ki anuñla saḥtiyān boyarlar ve belemut, **14** Qaraḥiṣārī leblāb gibi bir otdur, ağaca muḥkem ṭolaşur, kurudur dimiş, Ni‘metī, ve qatır **15** āvāzıdur didiler dimiş. [j-m-e-v-r] **Püjmāverd:** Ḥalīfe loğması ve qağı loğması didükleri **16** meşhūr ṭa‘ām, fetḥ-i *bā* ile de rivāyet olınmışdur, ve bir süfrelīḡ ṭa‘ām. [z-r-k-e-m-y] **17** **Büzürg-ümmīd:** Bir ḥaḡīm-i fāzılıñ adıdur, ba‘zılar Büzürmihrüñ babasıdur didiler.

Beyt:

18

Büzürmihre öñ telmīd olmuş

Şoñ üstād Büzürg-ümmīd olmuş

[-s-] **Büssed:** 19 Fetḥ-i *sīn*-i müşeddede ile ḥurde incü ve ba‘zılar incünüñ irüsine ve uvāğına dirler **20** didiler ve mercān didükleri meşhūr kıızıl ṭaş ki maḡrib deñizinden çıkar, tafşīli mercān **21** lafzında in-şāallāhu te‘ālā olunur ve ba‘zılar mercān dibidür didiler, delük delük olur **22** zämme vü kesre ile dağı lügatdür, kesre ile efşahdur didiler.

‘**Unşurī:**

Çü büssed-i sürḥ revāyī ger āb-ḥor nigeḥ-dārī

23

Ki mer yāḡūt-rā ‘arīz ze-sīrābī-st rummānī¹²²¹

[s-f-n] **Busfend:** Müheyā ma‘nāsına. [l-e] **24 Bulād:** Yaramaz işlü, müfsid ma‘nāsına. [l-n] **Bülend:** Yüce, ‘ālā ma‘nāsına ve inli. [l-v] **Bülūd:** Köhne ya‘nī **25** eski olmağ ve muḡīm olmağ ma‘nāsına da gelür. [n-c-e-b-n] **Punce-bend:** Qaşabe ki ‘avratlar Ammāsiyye tarafında **26** āletine bağlanurlar. [-n-] **Pünd:** *Şihāḥ-ı ‘Acem* şāḥibi ve bi‘l-Fārsī dimiş, çaylağ, ḥāz ma‘nāsına **27** ve kene ki ṭavāra yapışur, bu ma‘nāya ḡayrı adları, ‘Arabīde ḥalem ü ḥamnāne ve ḡarrād dağı dirler. **28** [n-l-e] **Bünlād:** Binā temeli, esās ma‘nāsına. **Şems-i F.:**

Penāḥ-ı mülk-i Süleymān cemāl-i dīnī vü deyn

Ki hest lād şehī-rā vücūd-ı o bünlād¹²²²

29 [n-y-e] **Bünyād:** Mişlihu, ve ḡā‘ide ma‘nāsına isti‘māl olunur. Bünlād **30** dağı

¹²²¹ (Eğer sulak yere bakarsan orada kıızıl taşın bulunması uygundur, eğer yanağa bakarsan onu narçiçeği renginde bir yakuş gibi taptaze görürsün.)

¹²²² (Süleyman ülkesinin sığınağı, dīnin ve dūnyanın güzelliğidir! Onun varlığı padişahlık binasının dayanağıdır.)

lügatdür, *nūmla bā* arasında taḳaddüm ü te'ehhür vardır. [v-e] **Buvād:** Būden lafzından şīḡa-i **070b/01** emr-i ḡā'ibdür, olsun demek olur, bād ma' nāsına, bād, buvād lafzından taḥfif olunmuşdur. **02 Firdevsī:**

Dey ü Ürmuzdet ḥuceste buvādā

Der-i her bedī ber-to beste buvādā¹²²³

03 [-v-] Buved: *Bā*²-i 'Arabīyile **04** ve sükün-ı *vāv* ile vücūd ma' nāsına.

Beyt:

Heme buved-rā hest ez-o nā-kezīr

Be-buved kes-i o nī-st ḥācet-pezīr

05 ve buveden lafzından şīḡa-i māzīdür, keynūnet ma' nāsına muzāri'ında *vāv* **06** meftūḥ okur buved dirler. **Nizāmī:**

Ey cihān-dīde buved-i ḥīṣ ez-to

Hīç buvedī ne-buved-i pīṣ ez-to¹²²⁴

07 Emr-i ḡā'ibinde bād dirler, aşıda buvād idi, keşret-i isti' mālile *vāv* ḥızf olındı, ekşer budur ki **08** idi ma' nāsına, māzīden edāt-ı ḥikāyet olur, rābiṭa isti' māl olunur, nitekim cān buved **09** cān idi, pādīşāh buved, pādīşāh idi, ve qarar-gāh ma' nāsına, Fāzıl-ı Muḥaḳḳıḳ böyle taḥḳıḳ ü tedḳıḳ **10** eylemişler ki lisān-ı 'Arabīde vücūduñ kevnūñ tāmmesi ve nāḳışası olduḡı gibi lisān-ı **11** Fārsīde daḡı buvedüñ tāmmesi, nāḳışası vardır. Meşelā zeyd buved de dir, 'Acem zeyd kātib **12** buved de dir, 'ibāret buvedī, kāne tāmme maḡallinde isti' māl ider. Kāne nāḳışa maḡallinde de **13** isti' māl iderler, şār ma' nāsın itse, şod īrād iderler, meşelā 'Arab zeyd kāne faḳīren **14** şār ḡaniyyen dir, 'Acem zeyd faḳīr buved; ḡanī şod dir, ammā lisān-ı Türkīde bu fark yokdur, kāne **15** ma' nāsından oldı ile ta' bīr itdüklerinleyn şār ma' nāsından da oldı ile ta' bīr iderler. **16** Meşelā zeyd faḳīr oldı ḡanī oldı dirler. **Pūd:** *Bā*²-i 'Acemīyile vü zammenüñ imālesiyle ırḡaç **17** ma' nāsına ki her doḡıman biz ve ḡumāşuñ arḳırı mekik ile atılan iplik ve ibrişīme **18** dirler ve imālesiz zämme-i şarīḥile ḳav ki çaḳmaḳ çaḳup anuñıla od yaḳarlar. **Beyt:**

Şek nī-st ki āteş-zene-i seng-i belā-rā

19

Coz cān u dil-i düşmen mülkeş ne-buved pūd¹²²⁵

Ve cüllāhlar biz doḡıduḡları **20** ağaca dirler. [v-z-b-n] **Püz-bend:** *Bā*²-i 'Acemīyile ağız

¹²²³ (Dey ve Urmuzd ayın kutlu olsun her kapıdaki kötülük seninle bağlanmış olsun!)

¹²²⁴ (Ey cihanı gören! Senden dolayı, o kendinden meydana gelen; senden dolayı önünde hiçbir şey var almaz.)

¹²²⁵ (Kuşkusuz bela taşı çakmağı için onun saltanatı düşmanın can ve teninden başka kav olmaz.)

bağı ve bükülmüş nesneye dirler. [v-d-b-e-b-v] **21 Buved-nā-buved:** Oldı, olmadı ve idi, degil idi ma^ʿnāsına. [v-r-z-e] **Pürzād:** Oğul oğlu **22 [v-z-b-n] Püz-bend:** *Bā*^ʿ-i ^ʿAcemiyile buzağı burnına, anasın emmesün diyü bağladuıkları nesne, **23** ve bükülmüş ve püskül ma^ʿnāsına. [v-ğ-n] **Pügand:** Bir nev^ʿ şarmaşıkdur ki şarmaşduğı ağacı kurudur. **24 [v-l-e] Pülād:** Cevherdār demür ve çelik ki eyü muhkem demüre dirler ki andan kılıç ve hançer ve bıçak ve sâ^ʿir **25** şilâh iderler. (ʿ):

Arqa vir pülād-dil serverlere cevşen gibi

[v-l-k-n] **Bülkend:** Rişvet bü^ʿl-kender **26** ma^ʿnāsına, ba^ʿzı nüshada bü^ʿl-kağend vâki^ʿ olmışdur, ğayrı adları bed-kend lafzında mezkürdur. [h-v] **27 Puhūd:** *Bā*^ʿ-i ^ʿAcemiyile od ıssısından şararup yanmağa qarīb olan nesne, pehūd ma^ʿnāsına. [v-y] **28 Püyid:** Ülük ma^ʿnāsına. **Esedī:**

Şodem men be-ender ze-men be-girüyed

Ze-men pāk bud reved u hoşend püyid¹²²⁶

29 Nev^ʿ-i Evvelehu Et-Tā^ʿi'l-Meftūha **30 [e-r] Tāred:** Kene ki hayvāna yapışur, pend ü qarād ma^ʿnāsına. [e-z-y-k-e-r] **Tāzi-kārd:** Bir nev^ʿ **31** bıçaqdur, ^ʿArabca *nedriye* dirler. [b-r-z-d] **Teberzed:** Ol muhkem şeker ki balta ile uvadurlar, şaberzed ma^ʿnāsına. **071a/01 [r-t-n] Tertend:** Bâtil u bî-hüde. [r-z] **Terzed:** Kağı bitisi, kabāle vü secl ma^ʿnāsına terzede dağı **02** lügatdür, Ni^ʿmeti, ve bî-hüde-güy, ya^ʿnî ^ʿabeş ü bâtil söyleyen kimesneye dağı dirler dimiş. [r-ğ-n] **03 Tergand:** Şol mufaşşal ya^ʿnî eñ yiri ki hareketden qalmış ola. [r-f-n] **Terfend:** Şahrā hıyārı **04** ve şınur, serhad ma^ʿnāsına ve ebleh ü bî-pāk ve cemī^ʿ huşuş ile muhāl nesne ve yalan söz **05** ve va^ʿde. **Firdevsī:**

Künün nām-ı künizir bih bî-kend geşt

Zamāne pür ez-bend ü terfend geşt¹²²⁷

Esedī:

06

Besî çāre-i nağz-ı terfend kerd

Serāncām-ı pinhān yekī bend kerd¹²²⁸

Korqusı yok söz.¹²²⁹ [r-n] **07 Terend:** Ve bi^ʿl-kesr qaracān dirler serçeden küçicek bir şaruca kuşçağızdur, bāğlarda **08** ve çemenlerde olur, İşfahān lügatidür. [r-v-n] **Tervend:** Muhāl ve yalan olan söz ve va^ʿde **09** terfend ma^ʿnāsına. [-z-] **Tezd:** Bir nev^ʿ siyāh çekirgedür, ekinlikde olur ve tarhāna aşı. [ʿ-v-d] **Ta^ʿvīd:** **10** Heykel, ^ʿArabīdür, ve

¹²²⁶ (Ben benim içimde kendime dönüştüm, kendimden yola çıktım, mutluluktan pay aldım, temizlendim.)

¹²²⁷ (Şimdi Künizir'in adından iyi bir şey olmaz oldu, bu zaman bağı ve ahmaklarla doldu.)

¹²²⁸ (Doğrusu ahmaklığın kolay çaresi, baştan geçen olayları tek bir sözle bağlayıp gizli tutmaktır.)

¹²²⁹ -. 16. (69b/18)

ma^ç āza, ve ^ç ūza, ve temīme daḥı dirler.¹²³⁰ [l-e] **Telād:** Çin şehrine qarīb bir şeh-i 11 mu^ç azzamdur. [-n-] **Tend:** Çatuk kaşlı ve katı perākende. [n-d-ḥ-v-n] **Tend-ḥünd:** Tār u mār ve çartağan 12 dimekdür, turt u murt ma^ç nāsına bi'z-żamm. **Beyt:**

Ez-şarşar-ı fenā heme geştend tār u mār

Ve ze-tündbād-ı ḳahr-ı ecel cümle tend-ḥünd¹²³¹

13 [n-v-m-n] **Tenūmend:** Erbāb-ı lügat tender-est ü şād u ḥurrem-dil olan 14 kimesne dimişler, ammā Fāzıl-ı Muḥakkik *Deḳāyiku'l-Ḥaḳāyik*da böyle taḳkik eylemişler tenūmend lafz-ı 15 mürekkebdür, tenāvür gibi bir cüz'i tenūdür ve bir cüz'i menddür ki ālet-i tavşifdür, şol vaşf 16 ile ki ^ç āriżi evlādur, ve mende gibi ve niyāz-menddeki gibi mendüñ tafşili maḥallinde beyān olınupdur. 17 Tenūnuñ aşlı tendür, āhirindeki vāv bānūdaki vāv gibidür. Ol vāv lisān-ı Fārsīde 18 bir nev^ç nisbet-i maḥşūşaya delālet içündür, niteki yirinde taḳkik olınmışdur, Ziyāde 19 gövdelü olan kimesneye tenūmend dirler, tenāvürden bu eblağdur, ol vāvun ziyādesiyle 20 nev^ç ü mine'l-mübālağa ḥāşıl olmışdur, *Baḥrū'l-Ġarā'ib* şāhibinüñ cümle ğarā'ibindendür. 21 Bu maḳāmdaki kelāmı ^ç ibāreti budur ki be-^ç aynihā zikr olunur, tenūrmend tender-est ü ḥoş gönilli. 22 **Senāyi:**

Ey revān heme tenūrmendān

Ārzū-baḥş-ı ārzūmendān¹²³²

Tefsirinde ğalaṭ itmişdür, 23 ve istişhādında işābet itmemişdür, beyt-i mezkūrda ol didügi ma^ç nāya delālet yoḳdur, 24 murād-ı şā'ir biz didügümüz ma^ç nā ile tamām olur. [n-v-n] **Tenūned:** Çatı perākende dimekdür. [n-h-d-r-v] 25 **Tenedürūd:** Tere yağı.¹²³³ **Tenderūd:** Mişlihu.¹²³⁴ **Et-Tā'i'l-Meksüre:** [r-n] **Tirend:** Ḳaracān didükleri 26 ḳuşçağız, fethile daḥı rivāyet olınmışdur. **Et-Tā'i'l-Mazmūme:** [-l-] **Tülūd:** Yumrı dimekdür. 27 [-n-] **Tünd:** Şarp ve revnaḳ ma^ç nāsına. [n-d-b-e] **Tünd-bād:** Ḳaşırğa, gird-bād ma^ç nāsına. [n-d-ḥ-v-n] **Tünd-ḥünd:** 28 Tār u mār ma^ç nāsına. [-v-] **Tūd:** Depecik ve ḥubūbāt-ı yığınına dirler, tūde ma^ç nāsına. [v-l] **Tūlad:** 29 Öngü lecūc ma^ç nāsına ve azğun ma^ç nāsına daḥı gelür. **Nev^ç -i Evvelehu El-Cīmi'l-Meftūḥa:** 30 [-e-] **Cād:** Şol kāğıd pāresinden ^ç ibāretdür ki iki taraḫı üzerine Ḥıṫāyi vü ^ç Acemī ḥaṫlar raḳam 31 olınmış ola.¹²³⁵ **Beyt:**

Cād eger der-cihān revān kereded

¹²³⁰ --. 16. (69b/21)

¹²³¹ (Hepsi yok oluş fırtınasıyla darmadağın oldular. Hepsi ecelin öfke kasırgasında paramparça oldular.)

¹²³² (Ey bütün canlıların canı! Arzu duyanların arzularını bağışlayıcı olan!)

¹²³³ --. (70a/06)

¹²³⁴ --. (70a/06)

¹²³⁵ --. (70a/10)

071b/01 Cāneş verāyed: Cānı çıka dimekdür, cāneş ber-āyed ma' nāsına. [e-v-r] **Cārūd:** Yandağ otı **02** didükleri ki bir dikenlüce otdur, tāze iken turşusun iderler, hār-ı sepīd ü hārçe **03** dağı dirler. [e-v-y] **Cāvīd:** Ebed ma' nāsına, ism-i maşdar u vaşf dağı isti' māl olunur, **04** cāvīdān dağı dirler. [r-e-ğ-g-r] **Çerāğ-gird:** *Kāfı* 'Acemīyile pervāne didükleri kelebek. [-r-] **Çerd:** **05** *Cīm-i* 'Acemī vü *rā*²-i mūhmele ile Ötlegen kuşu Ebūn-Naşr ma' nāsına ve zamm ile dağı mervīdür. Bu ma' nāya **06** *Şihāh-ı* 'Acem şāhibi ve şıklık, şağır ma' nāsına da naql eyledi ve çarkıbağa ve çurtlık ve çekik **07** ve qara çekirge yaz günlerinde şabāha dek öter, 'Arabīde şarrārū'l-leyl ü cüdcüd ma' nāsına ve toy **08** didükleri kuş, hābārī ma' nāsına. [r-ğ] **Çargad:** Qara çekirgedür ki yaz gicelerinde şabāha dek **09** öter, çerd. [r-ğ-n] **Çargand:** Mişlihu. [-n-] **Çerend:** Kizek ve otlar, hayvānlar ve otlak, çerende dağı lügatdür. **10** [-z-] **Çezd:** *Cīm* ü *zā*³-i mu' ceme ile qara çekirgedür ki tağıla düşer ve çerd lāyık ve çağırğan toy ve göden **11** çekirge ve Ötlegen kuşu ve sıklık, şağır ma' nāsına ve ince āvāz ve kirpi künfuz ma' nāsına kirpinūñ **12** sā'ir esāmisi çizvā lafzında meşūrdur. [s-v] **Cesūd:** Ni' metī toğru ağaca dirler dimiş, **13** cīsūd dağı lügatdür. [-' -] **Ca' d:** Kırırcık saç, 'Arabīdür. [-ş-] **Çaşd:** Ni' metī bayram u 'arūsī **14** vü bezm, çeşn ma' nāsınadur dimiş, şī' r-i Fārsīde dağı çok isti' māl olunur. [ş-m-b-n] **Çeşm-bend:** Göz bağı ve peçe ki 'avratlar yüzlerine bağlarlar ve 'avratlar yaşmağı ve bir dürlü ve aladur. **16** [k-e] **Çekād:** *Cīm-i* 'Acemīyile eñse ve alın üsti ve depe, ādemde ve tağda isti' māl olunur ve ol **17** kimesne ki alnında başı ortasına degin saçı olmaya, dūh çekād dirler, aşla' ma' nāsına, **18** çekār dağı. **Tāhir-i Hādarī:**

Ger cū-rā ber-āsmān fikenem

Bī-gümānem ki ber-çekād āyed¹²³⁸

Ve çil kuşu **19** *tihū* ma' nāsına. [-l-] **Celd:** Cüst ü çālāk¹²³⁹ ü çābük olan. [l-v] **Celūd:** Köy ve şehri. [l-v-y] **Celūyed:** **20** Ni' metī müfsid ü gāmmāz, āhiri *rā*³-i mu' ceme ile celvīz ma' nāsınadur, dimiş. [m-ş-y] **Cemşid:** Nām-ı pādīşāh. **21** Fāzıl-ı Muḥakkık *Deḳāyıku'l-Ḥaḳāyık*da dir ki; Nevrūzūñ evvel vāz' ī olanuñ adıdur, Cemşidūñ **22** aşlı Cāmşiddür.

Beyt:

Cihān-rā ez-o dil be-ters ü ümmīd

¹²³⁶ (Eğer kâğıtta cihanda yaşam olduğu yazılıysa onun mülkünün kubbesi de daima var olacak.)

¹²³⁷ --, (70a/11)

¹²³⁸ (Eğer gökyüzüne tükürsem, başımın üzerine geleceğine eminim.)

¹²³⁹ Çäk. (70a/29)

To güfti meger zinde şod Câmşîd¹²⁴⁰

23 Şîd güneşdür, ke-ennahu mezkûr pâdişâhuñ cām-ı cihân-nümâsın güneşe teşbîh itdiler, ol i'tibâr ile 24 kendüsine Câmşîd didiler, sonra *elifni* taḥfif idüp Cemşîd didiler, ba'zılar Cemşîdi 25 Süleymân '*aleyhi's-selâm* şanmışlar, niteki bu beytten zâhir ü bâhirdür.

Beyt:

Çü Cemşîd ber-bād be-nişest ü rānd

26

Be-dān sān ki ze-o bād-ı ḥod ḥîre mānd¹²⁴¹

[m-n-b-n] **Çemen-bend:** Yigit ve biñar. 27 [-n-] **Çend:** Niçe ma' nāsına 'adedden sū 'āldür kem ma' nāsına. **Ḳıṭ'a:**

Ey zede lāf-ı ḥired çend be-şehvet gîred

28

Gîsûy-ı şāhid ü zencîr-i cünün cünbānî¹²⁴²

Çi cünün bâşed ez-în piş ki piş-i zengî

29

Be-nişinî be-ser zānū vü kün cünbānî¹²⁴³

Ve kaç miqdār ma' nāsına daḥi isti' māl olunur, çendā daḥi 30 lügatdür. [h-y] **Çehîd:** Çeyîz. [s-y-v] **Çesived:** Toğrı ağaç, cesüd ma' nāsına. **El-Cîmi'l-Meksüre:** 31 [d-n] **Çidend:** Dirdiler dimekdür, çiniden lafzından muḥaffedür. **Firdevsî:**

Hemî gül çidend ez-leb reved bār

Ruḥām der-gülistān u gül der-kenār¹²⁴⁴

072a/01 [k-r-ā-n-k-n] **Ciger-ākend:** Yağ, bağır, ciger¹²⁴⁵, āgende daḥi dirler. **02** [k-r-b-n] **Ciger-bend:** Sevādü'l-baṭn. [h-y] **Cehîd:** Ḥazîne-dār ve simsār, ve bāhā ḥāzır idüp naḥd **03** idici, nāḳidü's-şemen ma' nāsına kehîd lafzınuñ mu'arrebidür. **El-Cîmi'l-Mazmûme:** [-r-] **Cürd:** *Rā' -i* **04** mühmele ile Ötlegen kuşu, Ebun-Naşr ma' nāsına, fetḥ-i *cîmle* cerd daḥi rivāyet olunmuşdur, **05** çırtaboğa. [-z-] **Çüzd:** *Rā' -i* mu' ceme ile çırlayık böcegi ve arı kuşu ki orağ kuşu daḥi dirler, **06** yay ıssılarında orağ vaktinde öter ve dirler ki öte öte iki yarılır, 'Arabca aña şarrār **07** dirler ve ba'zı yirlerde zîr dirler ve sıklık, şağır ma' nāsına, fetḥ-i *cîmile* daḥi rivāyet olunmuşdur. **08** [-ğ-] **Çuğd:** *Cîm-i* 'Acemiyile erbāb-ı lügat baykuş ve ügi ve kûf didükleri kuşa dirler, dimişler, **09** ammā Fāzıl-ı Muḥaḳḳıḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da bu vech üzere taḥḳıḳ itmişler ki cuğd ol kuşdur ki **10**

¹²⁴⁰ (Görsen "Cemşid canlanmış." derdin. O, dünyanın gönlünü korku ya da umut içinde bırakıyordu.)

¹²⁴¹ (Hz. Süleyman rüzgâra oturup hükmettiği gibi aynı şekilde rüzgârı gidip hayrette kaldı.)

¹²⁴² (Ey nice akıllı laf söyleyenler şehvete düştü. Şahitlerin saç örgüsü cinlilerin zinciriyle kımlandı.)

¹²⁴³ (Deliler bundan dolayı önce zenci oldular, onun başına oturduktan sonra kımlandılar.)

¹²⁴⁴ (Oraya ulaşır bütün gülleri topladılar; mermer, gülün kenarı ve gül bahçesinden ibaret oldu.)

¹²⁴⁵ -. 16. (75b/12)

Türkî dilde aña ügi dirler, gündüz gizlenüp gice zâhir olup, hâlî yirler ihtiyâr itmegin 11 şümlüğüla meşhûr olmadan baykuşa müşâbihdür, Ammâ cüssede tefâvütleri fâhişdür, ikisi 12 bir degil idügi Hüsrevüñ bu beytindeki kırânü's-sa' deynde mezkûrdur, zâhirdür.

Beyt:

13 Bâg harâb ez-ka-dem büm-i şüm
Çuğd ka-dem-i şüm şode yâr-ı büm¹²⁴⁶

Lisân-ı Fârsîde baykuşa 14 güc ve ' Arabîde büm dirler ve çuğd yapalağ ma' nâsına da gelür. **Beyt:**

15 Be-mübed çonîn güfte dihkân-ı Suğd
Ki ber n'âyed ez-hâne bâz çuğd¹²⁴⁷

Ve kûf dağı bir kuşdur ki tağlarda ıssuz yirlerde olur, 16 Türk aña er kuşu dir. **Beyt:**

Cemâl-i mülk ü dîn k'ender-diyâreş
Ne-dâred hiç me'vâ vü mağarr-ı kûf¹²⁴⁸

17 Diyârında ıssız yir olmağın kinâyetdür. [n-b] **Cünbed:** Künbed lafzınıñ mu' arrebidür. [n-d-k-n] **Cünd kund:** 18 Ni' metî, bîm ü ters ma' nâsınadır dimiş. [v-b-n-v-r] **Çüb-nevred:** Keddeder ki cüllâhlar âletidür. 19 [v-e-n-m-r] **Cüvânmerd:** Yigit kişi ve insâniyetlü, kerîm ü halûk ma' nâsına isti' mâl olınur. [v-e-h-r] 20 **Cüvâmerd:** Mişlihu. [v-m-r] **Cümerd:** Sehi ma' nâsına. [-v-] **Cüd:** *Cim-i* 'Acemîyile *Şihâh-ı* 'Acem şâhibi baykuş, çuğd ma' nâsına. 21 **Nev'-i Evvelehu El-Hâ'i'l-Meftûha** 22 [-e-] **Hâd:** Çaylak didükleri kuş, zağn ma' nâsına ve cevher-dâr-h'âr didükleri lori kuşına dağı dirler 23 ve hâam u çâker dikenî, sâ'ir esâmîsi halivâc lafzında yazılmışdur. **Beyt:**

24 Çün der-o hazelân u ' isyân ey seh-i men râv yâft
Kâhâ şod cây-ı kûf u hânâ şod cây-ı hâd¹²⁴⁹

Şems-i Fahrî:

25 Hümâ-veşi ki eger der-hevâ-yı o ne-pered
Hümây-râ ne-dihed rûzgâr rütbet-i hâd¹²⁵⁰

[e-r-z-r] **Hâr-zerd:** 26 Çakır dikenî didükleri. [e-r-s-b] **Hâr-ı sepîd:** Yandağ didükleri dikenlüce ot ki tâze iken 27 turşısın iderler, câverd ü hârçe dağı dirler. [e-k-b-y] **Hâk-bîd:** Karaşişârî toprak eleyecek 28 hâk-bîz ma' nâsına dimiş. **Hâne-zâd:** Evde toğmış kul

¹²⁴⁶ (Uğursuz baykuşun adımından bağ harap oldu, kötülüğün adımından ügi kuşuyla baykuş dost oldu.)

¹²⁴⁷ (Suğd'un köy ağası Mecusi rahibe birkaç söz söyledi "Baykuş yuvasından şahin çıkmaz.")

¹²⁴⁸ (Şeyh Ebu İshak dinin ve dünyanın güzelliğidir. Onun ülkesinde baykuş yuva yapamaz.)

¹²⁴⁹ (Ey padişah! Sana isyan ve başkaldırı olan yerin köşkleri baykuş yuvasına, evleri de çaylak yuvasına döner.)

¹²⁵⁰ (Eğer onun havasından Hüma gibi olanlar kanat çırpamazsa bu zamanda çaylak kuşunun rütbesinin Hüma'nın rütbesinden farkı kalmaz.)

ve qaravaş evlâdı. [-r-] **Ĥard:** 29 Özlü balçık ki ayaga yapışur, serd ü ferd kâfiyesinde isti' māl olunur. **Şems-i F.:**

Be-Şirāzā teferrūc kon behiştī

30 Der ü resteş heme pür-nergis ü verd¹²⁵¹

Heme-rā dūr büved kūh u zemīneş

31 Ne-bāşed dīv-lāh u şüre vü ĥard¹²⁵²

Ve lehīm ki anuñla demiri ve bakırı birbirine yapışdururlar, ve bostān-efrūz **072b/01** ma' nāsına. [-r-n] **Ĥarend:** Rā²-i mühmele ile uşyān ya' nī çoğana beñzer bir otdur ki andan gönlek ĥāşıl **02** olur. Belĥ vilāyetinde aña ĥalĥān dirler, bu ma' nāya zā³-i mu' ceme ile daĥı mervī lügatdür. Qaraĥişārī, **03** ve sirken ve çaylaq, zaĥn ma' nāsına da gelür dimiş. [-j-n] **Ĥajend:** Mişlihu, zā²-i 'Acemīyile. **Şems-i Fahrī:** **04**

Her kocā tığ-i to buved qaşşār

Ne-buved ĥācet-i şaĥār u ĥajend¹²⁵³

[-z-n] **Ĥazend:** Zā²-i 'Arabīyile ĥaşerāt-ı arz ma' nāsına. **05** [ş-m-ā-l-v] **Ĥaşm-ālūd:** Ėazaba memlū olmış kimesne, kesr-i ĥā ile meşhūrdur ammā eşaĥĥ u efşaĥ **06** fetĥiledür. [ş-v] **Ĥaşūd:** Bāĥ-bān tavarı ya' nī tırmuq didükleri ki bostāncılar āletidür ve uzamış **07** budaq, şāĥ-bālīde ma' nāsına ve tırnaq beresi. **Şems-i F.:**

Der-mezra' a-ı mülk-i heme toĥm-ı du' ā kāşt

08 Şāh-ı sitem ü zūlm ü ta' addī heme be-ĥaşūd¹²⁵⁴

Der-devlet-i o fitne be-ser-i nāĥun-ı devlet

Yek zerre ruĥ-ı emn niyāz-est ki be-ĥaşūd¹²⁵⁵

09 ve ucı kesilmiş ağaç dalına dirler, tırmuq beresi ma' nāsına şuĥūd daĥı **10** lügatdür. [-f-z] **Ĥafezd:** Toñuzlan qurdı. [-l-y] **Ĥalīd:** Şancdı ve dūrtdı ve şoqđı ve içeri girdi **11** dimek olur. [-n-c-r-v] **Ĥancerūd:** Bir kimesneye istihzā, maşaraya almaq. [-n-] **Ĥand:** *Sıĥāĥ-ı* 'Acem şāĥibi **12** ĥāşıl ve külçe ma' nāsına.¹²⁵⁶ [-n-v] **Ĥanūd:** Mezkūr tenbelid ma' nāsına dimiş. [-v-e-b-ā-l-v] **Ĥāb-ālūd:** Uyĥulu **13** göz dimek olur ve ımızğanmaq. [-v-y] **Ĥavīd:** Qaşal ki biçerler ata yidürürler, erbāb-ı lügat bu lügatde **14** iĥtilāf itmişler. Ba' zılar vāv-ı resmīdür, bīd ü çīd vezninedür dimişler. Niteki ekābirūñ bu **15** ebyātında

¹²⁵¹ (Ey Şirazlı o cenneti gezeren, onun kapısında ve yolunda her yerin nergis ve gül olduğunu görürsün.)

¹²⁵² (Onun zemininde ve daĥınca her yer inci olmuştur; orada ne cinlerin olduğu bir arazi, ne balçık ne de çorak bir arazi bulunur.)

¹²⁵³ (Senin kılıcının çırpıcı olduğu yerde kalye taşına ve kalye otuna ihtiyaç kalmaz.)

¹²⁵⁴ (Bütün memleketin arazisinde dua tohumları ekilmiştir. Zülmün ve sitemin şaĥı bütün dallara haksızlık ulaştırır.)

¹²⁵⁵ (Onun devletinde, fitne, mutluluğun tırnaklarına baş koymuştur. Güvenin yanığında tek zerre bir budak bulunamaz.)

¹²⁵⁶ ma' nāsına naql eyledi. 16. (71a/25)

vāki⁶ dūr. **Firdevsī:**

Cihān ser-be-ser sebze kereded ze-ḥavīd
Behāmūn ser-ā-perde bāyed keşīd¹²⁵⁷

16 **Velehu:**

Hevā pūr z'abr ü zemin pūr ze-ḥavīd
Cihānī pūr ez-lāle vü sünbülīd¹²⁵⁸

Esedī-i Ṭūsī lügatinde 17⁶ Ammārenūñ bu beytini irād eylemişdür.¹²⁵⁹ **Ammār:**

Rūyīyeş miyān-ı ḥulle-i sebz enderūn be-dīd

18

Çün lāle berg-i tāze şüküfte miyān-ı ḥavīd¹²⁶⁰

Şems-i F.:

Be-her każīm feres-i sāyis ta⁶ zīm-i o
Āverd ez-bāğ-ı çarḥ her seher ü şām ḥavīd¹²⁶¹

19 **Esedī:**

Çi nergis çi nev-erguvān ger ḥavīd
Çi şeb-büy u nilüfer u sünbülīd¹²⁶²

Firdevsī:

Hevārī çü ender miyān ḥavīd
Bā-endāze nesrīn ü süsen demīd¹²⁶³, ¹²⁶⁴

Ve ⁶avām 20 *vāv*-ı aşl ile telaffuz idüp anlarıñ katında ğalaṭ-ı meşhūr kabīlinden oldı.

Ammā Mevlānā Lāmi⁶ 21 *Dibāce-i Gülistān* Ḥazret-i Şeyḥ Sa⁶ diye yazduğı şerhinde Şeyḥ ḥazretlerinūñ bu beyti. **Beyt:**¹²⁶⁵

¹²⁵⁷ (Bahar, otağımı kurdu ve dünya baştan başa biçilmiş otlardan yeşile kesti.)

¹²⁵⁸ (Havada bulutla yeryüzü de biçilmiş otlarla doldu, bir cihan da lale ve sünbülle donatıldı.)

¹²⁵⁹ --. 16. (71a/29)

¹²⁶⁰ (Onun yüzü cennet elbisesinin tam ortasında göründü, biçilmiş otların arasından lale yeni bir yaprak vermiş gibi oldu.)

¹²⁶¹ (Her eski askerin atı onun büyüklüğündendir, o her sabah ve akşam feleğin bağından biçilmiş otlar getirir.)

¹²⁶² (Eğer biçilmiş otlar yeni renklenmiş erguvan, nergis, şebboy, nilüfer ve sünbül gibi olursa...)

¹²⁶³ (Bir avare biçilmiş otların arasından yaban gülü gibi açılmış ve sünbül gibi sürgün vermiş.)

¹²⁶⁴ 16. (71b/01)

¹²⁶⁵ Mevlānā Sürürī Ḥāce Ḥāfızūñ bu beyti şerhinde **Beyt:**

Ḥired der-güş hüşem dey hemī güft
Be-rev şabrī be-kon der bī-nevāyī

Böyle nakl ider ki, ḥired ü hüş, emr-i ḥulkī olan ⁶aql ma⁶nāsına isti⁶māl olunur. Gāh olur tecrübe-i umūriyle ḥāşıl olan başiret ma⁶nāsına isti⁶māl olunur. Bu taqdīrce *mend* ki edāt-ı taḥşil ü tavşīfdür. Oña muḳārīn olur, ḥired-mend ve hüş-mend dirler. Gāh ḥired, ⁶aql ma⁶nāsına ve hüş uş ma⁶nāsına isti⁶māl olunur ki, muḳābili ağmādur. Anuñçün bayılan kimseye uşşı gitdi dirler. Gāh olur ḥired, başiret ma⁶nāsına ve hüş emr-i ḥulkī olan ⁶aql ma⁶nāsına isti⁶māl olunur. Mezkūr beytten murād bu olmaḳ ḫāhidür, ma⁶nā-yı mışrā⁶ başiret ⁶aql kulağına dün dir idi dimekdür.

22 Her geh meZRū^ç -1 ħod be-ħord ħavīd

Vaqt-i ħarmaneş ħūşe bāyed çīd¹²⁶⁶

Şerħinde dir ki Maķāmāt-ı 23 Ħamīdī beytinde fehm olınan budur ki fetħ-i ħā²-i mu^ç ceme ile ve kesr-i vāv ile ola. Ķadīd ü sefīd vezni 24 üzerine. **Bezt:**

To ki der-bend-i sebze vü ħavīd

Çend porsī ze-^ç aķd-i her vārīd¹²⁶⁷

Bu taķdīrce vāv-ı resmī 25 olmaz ve mışrā^ç -ı Şeyħ daħı böyle olur. (ç):

Her geh meZRū^ç -1 ħod be-ħord ħavīd¹²⁶⁸

Niteki ba^ç zı Gülistānda daħı 26 ç ibāret böyle düşmişdür ve ba^ç zı erbāb-ı lügat daħı böyle taşħiĥ itmişdür. Dürüstdür ki ol 27 beyt ġalať-ı meşħūr üzerine dinilmiş ola ve ba^ç zı erbāb-ı lügatūñ yazduķları daħı aşla vāķıf 28 olmadın isti^ç māle tābī^ç olmuş olalar. Ekābirūñ bu ebyātında fehm olunur ki iki vech ile cā'iz 29 olā. Ħavīd ü kiştzār ve evlek ma^ç nāsına daħı isti^ç māl olunur. **El-Ħā'i'l-Meksüre:** [-r-] **Ħired:** 30 Fetħ-i rā ile cumħūr, erbāb-ı lügat, ç aķl ma^ç nāsına dimişler. Ammā Fāzıl-ı Muħaķķiķ *Deķāyīķu'l-Ħaķāyīķda* 31 Ħired, ç Arabīde başiret didükleridür dir ve beyānında bu vechile taħķiķ ider. **Bezt:**

Sipīr-i evvel koned çeşm-i felek kūr

Pes ān geh ber-ħiredmend efkend zūr¹²⁶⁹

073a/01 Ol vaşfla mevşūf olan 02 kimesneye ħiredmend dirler. Muķābili bī-ħireddür ki Türkīde ebleh dirler. **Rubā^ç i:**

03 Ey çarħ ze-gerdiş-i to ħürsend nīyem

Āzādem kon ki lāyık bend nīyem¹²⁷⁰

Ger meyl-i to bā-bī-ħired ü nādān-est

04 Men nīz çonān ehl-i ħiredmend-i nīyem¹²⁷¹

Sa^ç y ile çeşm-i başiret açılmaķ vardur. Ol i^ç tibār ile 05 ħiredūñ edāt-ı tavşīfi menddür. [r-d-m-n] **Ħired-mend:** Şāhib-i başiret olan kimesne. 06 [r-v-n] **Ħırvend:** Bir nev^ç dikişdür derzīler ķatında ma^ç rūf u meşħūrdur. [ş-e-v-n] **Ħişāvend:** 07 Bir memleketūñ adıdur ve ķavm u ħişm, Ħişāvend lafzından muħaffefdür. [n-c] **Ħınced:** Enzerūt.¹²⁷² 08

¹²⁶⁶ (Her zaman kendi tarlasında biçilmiş ot yedi, harman vakti tarladan başak topladı.)

¹²⁶⁷ (Sen yeşilliğın ve biçilmiş otların kapısının bağısın, her gelen o bağıdan birkaç soru sordu.)

¹²⁶⁸ (Her zaman kendi tarlasından biçilmiş ot yedi.)

¹²⁶⁹ (Gökyüzü önce feleğın gözünü kör etti, doğrusu o anda akıllılardan zorluk peyda oldu.)

¹²⁷⁰ (Ey felek! Senin dönüşünden razı değilim, beni serbest bırak, zinvire layık değilim.)

¹²⁷¹ (Senin meylin akılsız ve cahillere ise, ben de o kadar akıllı değilim.)

¹²⁷² bot. Sıcak ülkelerde yetişen kitre elde edilen sarıçiçekli, dikenli çok yıllık bir bitki; geven, (Astragalus sarcocolla).

[n-c-y] **Hincîd:** Mişlihu. [v-y] **Hîd:** Kaşîl ki biçerler ata yidürürler, bîd veznine. **Şems-i F.:**

Be-hem każîm-i feres seyis ta' zîm-i o

09

Åverd ez-bāğ-i çarḥ her seher ü şām ḥîd¹²⁷³

Tafşîli ḥavîd lafzında 10 olmuştur. [v-y-ş-v-n] **Hîşâvend:** Kavm ü ḥısm-ı Hîşâvend ma' nâsına *vāv*-ı resmîdür, mî-dânend 11 ü mî-sâzend veznine. **El-Hâ'i'l-Mazmûme:** [c-n] **Ḥucend:** Vilâyet-i 'Acemde bir meşhûr şehri adıdır 12 ve Ni' meti ḥuceste ma' nâsına da gelür dimiş. *Şihâh-ı 'Acem* şâhibi ve ebegümeçi, *ḥubbeyz* ma' nâsına nakl 13 eylemiş. [d-e-v-n] **Ḥudâvend:** Is, şâhib ma' nâsına, Ḥudâvend-i 'ilm, Ḥudâvend-i mâl, Ḥudâvend-i mülk gibi 'ilm 14 ve mâl ve mülk ıssı dimek olur. Gâh olur muzâfun ileyhsiz ulu, 'azîz kişîşye ta' zîm 15 murâd idüp Ḥudâvend dirler, leyza habbe's-sâmi' külli mezhebi mümkün cemî' muta'allıḳâtına şümûlın 16 eş'âr u ihâm kaşd itdiler. Bu i'tibâr ile şâhib-i devlet ü 'azîzlere ve 'ilm ü kemâl-i ehlerine 17 ıtlâḳ, şol kadar şâyi' vü zâyi' olmuştur ki 'avâmün-nâs taḥrîf idüp taḥfîf ḥând 18 ü ḥând-kâr dirler. [-r-] **Ḥurd:** Sükûn-ı *dâl* ile uvaḳ dimekdür. **Esedî:**

Revân-ı to zinde-est eger ten be-mord

19

Ne-dâred ḥired-mend merg-i to ḥired¹²⁷⁴

[r-d-e] **Ḥurdâd:** *Târîḥ-i Celâlîde* şoñ bahâr ayı adıdır ki 20 evveli Ferûdîn, ikincisi Ürdibihişt, üçüncüsü Ḥurdâddur, ve Fûrs aylarınuñ altıncı günüdür, 21 târiḥ-i Fûrde kebise i'tibâr olunmaduğundan öturi ayları girü devr ider. **'Unşurî:**

22

Hemişe tâ ki dūd ez-mesîr-i ḥunûk felek
Ze-pîş-i şâḳḳe-i Behmen ṭalî' a-i Ḥurdâd¹²⁷⁵

Velehu:

23

Burûc-ı nâmiye naḳş-ı bahâr mî-bended
Nesîm-i ḥulḳ-ı to der-kâr-ḥâne-i Ḥurdâd¹²⁷⁶

[r-s] **Ḥursend:** Kâni' 24 ve ḳanâ' at ma' nâsına. [r-ş-y] **Ḥurşîd:** Güneş, şems ma' nâsına, künyeti Ebû Ḳâbüsdur. Fâzîl-ı Muḥaḳḳik 25 *Deḳâyıḳu'l-Haḳâyıḳ*da böyle taḥḳîḳ itmişler ki Ḥurşîd lafz-ı mürekkebdür. Bir cüz'i şîddür Güneş ma' nâsına 26 tafşîli Cemşîd lafzında mezkûrdur. Bir cüz'i de *ḥuredür*, 'inde't-terkîb *hâ* sâḳıṭ olmuştur. 27

¹²⁷³ (Her eski askerın atı onun büyüklüğündendir, o her sabah ve akşam feleğın bağından biçilmiş otlar getirir.)

¹²⁷⁴ --. 16. (72a/04)

¹²⁷⁵ (Ne hoş seyir, feleğın dumanı sürekli olarak feleğe kadar uzanıyor, Behmen'in herbir parçasının önünde Hurdâd'ın öncüsü oluyor.)

¹²⁷⁶ (Senin yaradılışının rüzgârı Hurdâd dükkânında çalışınca bitki burçları bahar naḳşı bağlar.)

Ḥure lügat-i Pehlevîde nürdür. *Hikmetü'l-Eşrâk* şerhinde 'allāme-i Şîrāzî giyān-ı ḥure beyânında 28 böyle demişdür. Mezkûr ḥureye ḥure de dirler, şerḥ-i mezkûrda ol vechile meşûrdur. 29 Ḥürşîd *vāv* ile daḥı isti' māl olunur. Lisān-ı Fārsîde Güneşüñ kendüsine Ḥür dirler 30 Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Çün ze-cihān tābeş Ḥürşîd nihān

Geşt pür ez-ķîr ruḥ-ı āsmān¹²⁷⁷

31 Ammā Ḥürşîdden cüz olan ḥür ol ma' nāya olıcaḥ Ḥürşîd, Güneşüñ iki isminden mürekkeb **073b/01** olmaḥ lāzım gelür. Bir nesnenüñ iki ismini terkîb idüp yine ol nesneye ism itmek 02 bu' ddan ḥālî degildür. [ş-k-ā-r] **Ḥuşk-ārd:** Ol ekmege dirler ki iri ögünmiş, elenmedik 03 undan ola. [ş-n] **Ḥoşnud:** Lügat-ı Pehlevîdür, rāzî ve ḥoşnüd lafzından muḥaffedür. **Esedî:**

04

Şodem men b'ender ze-men be-girüyed

Ze-men pāk u bed reved ü ḥoşned büyed¹²⁷⁸

[ş-n-v] **Ḥoşnüd:** Mişlihu. 05 [ş-v] **Ḥoşūd:** Uzanmış budak, ve ırnaḥ beresi ve büstāncı āleti¹²⁷⁹ feth-i *ḥā* ile daḥı rivāyet 06 olunmuşdur. [n-v] **Ḥunūd:** Ni' metî tenbelîd. **Ḥod:** Kendü dimekdür, *ved* ü *bed* ḳāfiyesinde isti' māl olunur, 07 *vāv*-ı resmîdür ve edātdur, bir ismüñ āḥirine ulaşur ḥükm-i mertebede ḥuşuş ḥālîne delālet ider. 08 **Laṭîfî:**

Men ḥod ne-mî-resem ki pāy-ı seget be-büsem

Yā Rāb raḳîb-i nā-pāk ez-çi verā be-büsîd¹²⁸⁰

09 **Ḥüd:** *Cūd* u *būd* u 'ūd ḳāfiyesine ceng güninden mübārizler başa giydükleri ışık ki tolga daḥı 10 dirler, miğfer ma' nāsına *vāv*-ı şābitdür. **Monlā-yı Rümî:**

Çend der-āteş nişestî hemçü 'ūd

Çend piş-i tiğ refî hemçü ḥüd¹²⁸¹

11 [v-r] **Ḥ'ord:** Ṭa' ām *vāv*-ı resmîdür, *ferd* ü *serd* ḳāfiyesinde müsta' meldür ve *ḥ'orden* lafzından 12 şîga-i māzîdür ve ism-i maşdar daḥı isti' māl olunur. **Esedî:**

Devîdend dü-dîv ü ez-mā dü-merd

13

Rübūdend ü bürūdend ü geştend ü ḥ'ord¹²⁸²

Ve şataşdı ve bulaşdı ma' nāsına daḥı gelür, Ḥ'āce 'Atṭār 14 *Mantıku't-Ṭayr* evā' ilinde buyurur. **Beyt:**

¹²⁷⁷ (Güneş ışığını dünyadan gizlediğinde gökyüzünün yanağı katran gibi oldu.)

¹²⁷⁸ (Ben kendi içimde kendimi buldum, kendimden temiz ve hoşnud oldum.)

¹²⁷⁹ ağacı. 6. (72a/22)

¹²⁸⁰ (Allah korusun! Temiz olmayan rakip birkaç öpücük kondurduysa diye ben kendim köpeğinin ayağına öpücük ulaştıramıyorum.)

¹²⁸¹ (Birkaçı Öd odunu gibi ateşte oturdu, birkaçı tolga gibi kılıcın önüne atıldı.)

¹²⁸² (İki dev, bizim aramızdan iki insana koştu; onları aradılar, buldular, kaçırdılar ve yediler.)

H'ord ' ayyārī be-dān dil-ḥaste bāz

Bā-viṣākeş bürd u desteş beste bāz¹²⁸³

15 [v-r-ş-y] **Hürşid:** Güneş, Şems ve Āfitāb ma' nāsına vāv-ı resmīdür, sâ'ir tafşili 16

Hürşid lafzında mezkûrdur. [v-ş-ā-m] **Hüş-āmed:** Tab' a muvāfiḳ ve mülāyim söylemek

vāv-ı resmīdür. 17 [v-h] **H'ahed:** Vāvdan soñra *elîsîz* ḥ'āhed lafzından muḥaffedür.

'Unşurī:

Kilk-i to ṭā'irī-st ki bāz āred er ḥ'ahed

18

Sîmurg āşiyān-ı ' adem-rā be-dām-ı ḥ'îş¹²⁸⁴

Velehu:

Çün der-i to gūderī ger be-şadā-yı şarīr

19

Sā'il eger se-ḥ'ahed bāz dihed sî-cevāb¹²⁸⁵

[v-y-ḥ-v-r] **Hüy-ḥ'ored:** Balamūt ma' nāsına. 20 **Nev'-i Evvelehu Ed-Dāli'l-Meftūḥa** 21

[-e-] **Dād:** ' Adl. **Esedī:**

Şeh ez-dād bahşiş buved nī-gencet

Ki bahşiş ü dād nīgū-st taḥt¹²⁸⁶

22 vekile şikāyet. **Necātī:**

Her kişinūñ zulmine sulṭān olanlar ' adl ider

Baña kim dād ide k'iden dādı¹²⁸⁷ sulṭāndur baña

23 ve dāden lafzından māzī şīgāsıdır ve maşdar. **Firdevsī:**

Ki ez-şāh dād-ist ü bī-dād nī-st

24

Be-bī-dād-ı şāh-ı cihān dād nī-st¹²⁸⁸

('):

Dād ez-cefā-yı çarḥ-ı sitem-ger hezār dād¹²⁸⁹

25 ve maşdar ma' nāsına daḥı gelür. Mī-bāyed dād gibi.¹²⁹⁰ [e-d-s-t] **Dād-sited:** İntikām

almaḳ. **Esedī:**

26

Be-bī-dād ber-çiz mestān ze-kes

¹²⁸³ (Br düzenbaz yine o gönlü yaralıya rastladı. Yine Evine götürüp elini bağladı.)

¹²⁸⁴ (Senin kalemin uçucu bir kuştur, eğer istersen doğan olup gelir; Simurg yokluk yuvasına, yani kendi tuzağına düştü.)

¹²⁸⁵ (Eğer senin eşğinde bir kapıda cızırtılı bir ses duyarsa, eğer dilendi üç isterse doğan otuz cevap verir.)

¹²⁸⁶ (Padişah senin adalet hazinenden bahşiş verdi ki bahışlama ve adalet tahttan daha iyidir.)

¹²⁸⁷ Necātī Dīvānında *zulm* şeklinde, burada sehven *dād* şeklinde yazılmış olmalı.

¹²⁸⁸ (Padişahın adalet vardır, adaletsizlik yoktur; cihan padişahının adaletsizliği adalet değildir.)

¹²⁸⁹ (Adalet! Sitem verici feleğin cefasından yüzlerce adalet!)

¹²⁹⁰ --. 16. (72b/12)

Be-dād-sited rāstī cūy bes¹²⁹¹

[e-d-r-e] **Dād-rād:** Yapıcı, bennā 27 ve üstād ma' nāsına. [e-r-e] **Dārād:** Nām-ı İzed te'ālā 'izze ve 'alā. Dādār daḡı lügatdür, *dāl* ile *rā* 28 arasında taḡaddüm ü te'eḡḡür cā'izdür.¹²⁹² [e-r] **Dāred:** *Elif*süz *elif*le dārād ma' nāsına ve vardur dimekdür. 29 [e-r-v-b-r] **Dār u berd:** Ceng güninde isti' māl olunur bir lafzdur. **Esedī:**

Ber-ā-ber keşidend şaf-ı neberd

30

Berāmed ze-ceng-āverān dār u berd¹²⁹³

Firdevsī:

Be-pūşid Rüstem silāḡ ne-berd

31

Be-āverd geh reft bā-dār u berd¹²⁹⁴

Velehu:

Ber-engiḡt kāmūs kerd neberd

Hem-āverdrā did bā-dār u berd

074a/01 Esedī:

Dih ü gebr ber-ḡāst bā-dār u berd

Hevā çün beyābān şod ez-tīr ü neberd¹²⁹⁵

[e-ş-e] **02 Dāşād:** Baḡşiş ü 'aḡā vü dāniş ma' nāsına. [e-m-e] **Dāmād:** Güyegü, ḡaten ma' nāsına. [e-n-ş-m-n] **03 Dānişmend:** Bilgilü demek olur, *zīrā mend* lafzı edāt-ı nisbetdür, şāhib-i 'ilm ma' nāsına. **04** [e-n-ş-v-m-n] **Dānişümend:** Mişlihu. **Firdevsī:**

Be-kāḡ-ı enderün encümen gird kerd

Kocā bud yekī dānişümend-i merd¹²⁹⁶

05 [b-y] **Debīd:** Ve bi'z-żamm ḡabībler iştīlāḡında devā demek olur ve ba'zılar ma' cūn demek olur **06** didiler. **Ded:** Çār-pā cinsinden yırtıcı olan cānvere dirler, seb' ma' nāsına kuş cinsinden olan **07** yırtıcıya dimezler. **Beyt:**

Şeb-i kıre-gün māḡ pinhān şode

Be-ḡ'āb enderün-ı murḡ u dām u dede¹²⁹⁷

08 [r-b-n] **Der-bend:** ḡutsaḡ ma' nāsına ve ol yir ki andan zaḡmet ü ḡavfla geçerler, şaḡr ma' nāsına Türkīde **09** dervend dirler ve her nesne ki anuñıla ḡapu baḡlanur açılmaḡa

¹²⁹¹ (Mestlerden bir kimsede adaletsiz bir şey bulunur, doğrusu adalet doğru bir ırmaktan alınır.)

¹²⁹² --. 16. (72b/14)

¹²⁹³ (Savaş meydanında safları beraber çektiler, yiḡitler arasında tantana başladı.)

¹²⁹⁴ (Rüstem savaş silahını giyindi. Bütün görkemiyle savaş meydanına gitti.)

¹²⁹⁵ (On Mecusi tantana ister, hava ok ve mızraktan çöl gibi olur.)

¹²⁹⁶ (Sarayın içine kurul girer, onları arasında bir tek bilgili insan nasıl bulunsun?)

¹²⁹⁷ (Zift gibi kara gece ay görünmez olur, kuşun uykusunda sadece tuzak ve kırkayak olur.)

māni^c olur, açmağda miftāhsuz **10** açılır, mu^c allāk ma^c nāsına, ^cayn-ı mühmele ile. [r-ḥ-v-r] **Der-ḥord**: Lāyık ma^c nāsına *vāv*-ı resmīdür, **11** der-ḥor daḥı lügatdür. **Laṭīfi**:

Her ki şāḥib-naẓar buved merd-est

Mer me-rā ān koned ki der-ḥord-est¹²⁹⁸

[r-] **12 Derd**: Şızı ve burı ve ağrı ve *veca^c* ma^c nāsına. [r-d-k-n] **Derd-kend**: Çimdik, sâ^ʿir esāmisi sikenc **13** lafzında yazılmışdur. [r-d-m-n] **Dermend**: Derdlü ve buñlu dimekdür. [r-m-d-r] **Deremderd**: Toñuzlan **14** kurdından bir cinsdür, ^cArabīde *ḳurenbā* dirler. [r-y-e-b-n] **Der-yābend**: Añlarlar ve bilürler dimekdür ve gemi **15** limanı, merese ma^c nāsına. [j-n] **Dejend**: Bed-ḥū ve ḳaḳığan olan kimesne ki lisān-ı Türkīde aña **16** ḥūryād dirler. **Laṭīfi**:

Me-kon hīç şoḥbet be-merd ü dejend

Ki ber-ṭab^c -ı pāket ne-yāred nejend¹²⁹⁹

Ba^czı erbāb-ı **17** lügat meksüre bābında getürmişler. [s-t-e] **Destād**: Ni^c meti bisyār ma^c nāsına gelür dimiş.¹³⁰⁰ [s-t-e-d-g-r] **18 Destād-kird**: Bıçağ şapı. [s-t-b-r] **Dest-berd**: Ḥuşūmetde ḥaşmına yiñen gelmek, zafer ma^c nāsına **19** ve hünerde galebe eylemek. **Nizāmī**:

Be-kūh endāḥten bāzūt be-güşād

Berūn şev dest-berd-i ḥ^ʿiş be-nümāy¹³⁰¹

20 [s-t-b-n] **Dest-bend**: Ol oyundur ki kāfir ^cavratları birbirinüñ ellerin tutup **21** oynarlar, raḳs ṭarīḳiyle Türkīde ḥorūs depmek dirler. [s-t-b-n] **Dest-bend**: Mecūs ṭā^ʿifesine **22** maḥşuş bir nev^c oyundur. [ş-b] **Deşebd**: Süñük şınuḳdan soñra çevük biten yire dirler. **23** [m-e-v-n] **Demāvend**: Bir bülend tağ adıdur ki Ferīdūn, Ḍaḥḥāk-ı nā-pākı tutuḳda ol tağa iledüp **24** anda helāk itmişdür, ve dirler ki bir şehr adıdur. [-n-] **Dend**: Ve bi^ʿz-zamm ebleh ü aḥmağ ve bī-bāk ve kendü **25** murādınca yüriyici, ḥod-kāma ma^c nāsına *pend* ü *perend* ḳāfiyesine. **Esedī**:

Sipeh-bed ze-şīr-i üy şod dil-i nejend

26

Ber-āşüft ü güft ey bed-endiş dend¹³⁰²

Ve defne ağacı ve ḥabbū^s-selāṭin didükleri dārūlardandur ki **27** aḡulardandur ve her nesne ki ḡāyetde ḳābzdan boğazı tutar māzū gibi ve enār ḳabı gibi ve **28** boğazı tutan ṭa^cām u *kekre* ma^c nāsına. [h-n-b-n] **Dehen-bend**: Başmağ ki aḡız bağı daḥı dirler **29**

¹²⁹⁸ (Basiret sahibi olan kimse merttir. Mert olan, kendine layık olanı yapar.)

¹²⁹⁹ (Kötü huyulu olan insanla sohbet etme bırak, senin temiz yaratılışından o alçak bir şey almaz.)

¹³⁰⁰ Ni^c meti bisyār. 16. (73a/04)

¹³⁰¹ (Senin pazularınla dağ açılıp bir kenara atılmış, kendi zaferini göstermiş.)

¹³⁰² (Ordu komutani, onun aslanından aşağılık bir gönül gibi oldu; ey kötü düşünceli aşağılık,

‘ Arabca liṣām u fedām u feddām dirler.¹³⁰³ **Ed-Dāli’l-Meksüre:** [r-ḥ-t-b-n] **Dıraḥt-bend:** **Örtü** ağacınıñ 30 arasına geçürdüklerine dirler. [-r-] **Dird:** Yara ve yırtık. [j-n] **Dijend:** Bed-ḥū olan kimesne, fetḥ-i *dāl* 31 ile daḥı rivāyet olındı. [l-e] **Dilād:** Güyegü, dāmād ma‘ nāsına. [l-ş-e] **Dil-şād:** Ğuşşasuz, gönli şin ma‘ nāsına. **074b/01** [h-y] **Dihid:** Virüñ, dimekdür, emr-i ḥāzıruñ cem‘ idür. [y-r-n] **Dirend:** Dehr ü rüzgār ma‘ nāsına. **Rüdekî:**

02 Yāftī şev be-māl ğırre me-şev
Çün to bes dīd ü bīned in dīrend¹³⁰⁴

Laṭīfî:

Kocā yek-dāne perverd dīrend
03 Ki zīr-i pā ne-gerdāned sipārī^{1305, 1306}

[y-k-b-n] **Dik-bend:** Çölmekci. [y-v-ā-b-e] **Div-ābād:** Dīvlik demek olur **04** ya‘ nī dīvler mekānı. [y-v-b-e] **Div-bād:** Ğāyetde yörük ata dirler ve yıl devesi ve kaşırğa, gird-bād **05** ma‘ nāsına. [y-v-s-p-y] **Div-i sepīd:** Zāhid ü ‘ābidleri idlāl idüp āzducı dīv-i la‘īne dirler. **06 Ed-Dāli’l-Mazmūme:** [b-y] **Dübīd:** Ṭabibler iştīlāhında devā vü ba‘zılar ma‘ cūn demek olur **07** didiler, fetḥ-i *dāl* ile daḥı rivāyet olunmuşdur. [-r-] **Dürd:** Çirk ü çökek ve her nesne şıklı. **08 Rubā‘î:**

Ger şerbet-i ‘ayş şāf bāşed yā dürd
Der-cāme-i mā palās bāşed yā derd
09 İnhā heme sehl-est be-nezd-i ‘ārif
İn vāḳı‘ a şa‘b-est ki mī-bāyed merd^{1307, 1308}

Lisān-ı ‘Arabīde dürdī **10** dirler ve cür‘a ve ḳara köpük gibi ḳoyu nesne. [r-v] **Dürūd:** Esenlik, selām ma‘ nāsına. **Beyt:**

11 Dileş pür-selām u zebān pür-dürūd
Ve lākin ze-dāğ-ı to çeşmeş dü-rūd¹³⁰⁹

Ve bi-çin ma‘ nāsına da **12** gelür. **Beyt:**

Be-yār-est āyīn geşt ü dürūd
Ez-ān geh geh Yūsuf be-rū-dāde būd¹³¹⁰

¹³⁰³ Başmaḳ ki ağız bağı dirler. (73a/16)

¹³⁰⁴ (Mala mülke sahip olduysan gururlanma! Bu dünya senin gibi nicesini gördü ve görecektir.)

¹³⁰⁵ (Zaman nasıl bir inci yetiştiriyor ve onu ayaklar altına sermez.)

¹³⁰⁶ Laṭīfî’nin bu beytinin ikinci mısrası ile Rüdekî’nin beytinin birinci mısrası Rüdekî’ye atfedilip verilmiş. 16. (73a/20)

¹³⁰⁷ (Eğer ziyafetin şerbeti ya saf olsun ya da tortulu, bizim elbisemiz ya çul olsun ya da derd, bütün bunlar ariflerin katında kolaydır ama bu olay insanlara zor geliyor.)

¹³⁰⁸ --. 16. (73a/25)

¹³⁰⁹ (Onun gönlüne bolca selam ve diline bolca esenlik olsun ama senin yarandan gözler iki ırmak gibi akıyor.)

13 ve fi' l-i māzī ma' nāsına da isti' māl olunur. **Beyt:**

Her ān tīr-bārān ki āmed fūrūd
Belārek hemī gešt ü cān mī-dūrūd¹³¹¹

14 [-z-] **Düzd:** Uğrı, ḥarāmī ma' nāsına, 'Arabīde *lışsu* ma' nāsına, sārık u rāyız 15 dirler, seriķanuñ kaç' ide miķdārı düzdī lafzında beyān olınmışdır.¹³¹² **Nazm:**

16 Her ān düzdī ki dānek ü nīm-zer bord
Ze-her cinsī ki bāşed şūf yā bürd
Der-īn miķdār-ı ḥaddeş lāzım āyed
17 Ve z'īn kemter be-dān çizī ne-yāyed¹³¹³
Ki düzd er merd bāşed yā buved zen
18 Be-bāyed dest her dü kaç' kerden^{1314, 1315}

[ş-t-e] **Deştād:** Çok, keşir ü bisyār ma' nāsına, ve feth-i sīn ü dāl-i mühmele 19 ve tā ile ki şāliş ḥurūf-ı teheccīdür, rivāyet olunmuş lügatdür. [-ğ-] **Duğd:** 'Arūs, gelin ma' nāsına. **Beyt:**

20 Seher şemāme-i kāfūr zed çonān ān dem
Ki Zühre gešt çü duğd ez-ğam rebāb-ı ḥazīn¹³¹⁶

[l-b-n] **Dülbend:** 21 Destār ki başa şarınurlar, Türkīde daḥı müsta' meldür. [n-b-e-v-r] **Dünbāverd:** Kuyrıklı dimek 22 olur. [-n-] **Dünd:** Ebleh ü aḥmaķ. **Lebībī:**

Enderīn şehir besī nā-kesī ber-ḥāsteend
Heme ḥar-ṭab' u heme aḥmaķ u bī-dāniş ü dünd¹³¹⁷

23 ve eṭibbā ḥabbū's-selāṭīn didükleri zehrlü dānedür ki Türkīde defne 24 yimişi dirler. Ammā Esedī her nesne ki gāyetde ḳabzdan boğaz tutar, enār ḳabı gibi ve māzū gibi 25 aña dirler didi ve Müncikūñ bu beytin istişhād getürdi. **Beyt:**

Ḳand cüdā kon ez-o dūr şev ez-zehr-i dünd
26 Her çi be-āḥir nühuşt to-rā ān pesend¹³¹⁸

Bu ma' nā ḥabbu's-selāṭīn de olmaķ daḥı cā'ızdür. 27 Bu lügat zammıla daḥı mervīdür ammā eşaḥḥ fethiledür, zīrā pesend ü nejend ḳāfiyesinde isti' māl olınmışdır. 28 [v-b-v] **Dübūd:** Ni' metī iki ' alemlü ḳaftāna dirler dimiş. [v-n] **Dünd:** Mişlihu, dübūd lafzından

¹³¹⁰ (Meclisi gezip dolaşan dosttur, bazı bazı ona Yusuf'un yüz verdiği görülür.)

¹³¹¹ (Yağmur her an ok gibi düştüğünde, senin temrenlerin bütünüyle döne dolaşıp cana saplanıyor.)

¹³¹² uğrı, ḥarāmī ma' nāsına. 16. (73a/29)

¹³¹³ --. 16. (73a/29)

¹³¹⁴ (Hırsız ister kadın ister erkek olsun, onun her iki elini de kesmek gerekir.)

¹³¹⁵ --. 16. (73a/30)

¹³¹⁶ (Seher vaktinde kāfurun kokusu vurdu, Zühre kederli sazını gelin gibi eline aldı.)

¹³¹⁷ (Doğrusu şehrin içinde akıllı kimse yoktur, hepsi eşek kafalı, hepsi ahmak, cahil ve aptal.)

¹³¹⁸ (Şekeri bırak, defnenin zehrinden uzak dur; her ne olursa olsun, sonuçta o seni memnun edecek.)

muħaffefdür. **29** [v-ħ-ç-k-e] **Dūħ-çekād:** Tazlak baş. **Şems-i F.:**

‘ Aceb medār ki fark-ı sipihr bī-mūy-est

Ki şod ze-silī-i te’ dīb şāh-ı dūħ-çekād¹³¹⁹

30 [-v-] **Dūd:** Dütün, duħān ma’ nāsına. [v-d-ā-l-v-d] **Dūd-ālūd:** **31** Dütünli ve isli, paslı

dimek olur ve tüteġi reng ve Hindüstānda bir ırmaħ adıdur. [d-v-g-n] **075a/01 Dūd-**

gend: Dütünlük dimek olur ve dütünsi ma’ nāsına. [v-j] **Dūjed:** *Zā*’i ‘Acemīyile¹³²⁰

Ķaraħişārī **02** butraġa dirler dimiş ki Ķaftāna yapışur dūje ma’ nāsına. [v-k-e-r] **Dū kārđ:**

Şındı ki derzīler **03** ve külāh-düz ve aña beñzer ehl-i zana’ atūñ āletleridür ve Ķifte bıçaħ

dimek olur. [v-l-h-b-e] **04 Dūlā-bād:** Ķaşırġa, gird-bād ma’ nāsına. **Nev’-i Evvelehu Er-**

Rā’i’l-Meftūħa: 05 [-e-] **Rād:** Cömerđ ü kerīm ü seħī ma’ nāsına. ‘**Unşurī:**

Dārā-yı baħr u ber ser-eşrāf ān ki hest

Baħr-ı dil-āver ez-kef-i rādeş der-ıztırāb¹³²¹

06 ve Dānā vü Ķiredmend ü Ķakīm ve feylesof ma’ nāsına ve Ķavlı dīvārı **07** ve anbār ki ġalle Ķoyarlar. **Esedī:**

Ruyī dāniş-ārāy-ı rādī-perest

Zemīn-i Ķilm ü deryā-dil ü ebr-dest¹³²²

08 [e-f] **Rāfūd:** Fırāt ırmaġına dirler, rāfdān, Dicle vü Fırāt ırmaġınıñ ikisine **09** dirler.

[e-m-n-e] **Rāmnād:** Ni’ metī rām ma’ nāsınadur dimiş. [e-m-y-e] **Rāmyād:** *Vesīletü’l-*

MaĶāşid şāħibi **10** ve Ni’ metī Fürs aylarınıñ yigirmi sekizinci ġünine dirler dimişler,

hem *rā*’-i mühmele ve hem *rā*’-i mu’ ceme bābında getürmişler. **11** Sā’ir erbāb-ı lūġat

rā’-i mu’ ceme bābında naħl eylemişler. [e-n-y-e] **Rānyād:** Yidici. [e-v] **Rāved:** Ol yire

dirler ki **12** pūşte pūşte olup ve dürlü dürlü Ķiçekler ve sebzeler bitmiş ola ve Ķır yir ve

yir nerbübānı. [e-v-n] **Rāvend:** **13** Bir ma’ ruf kök adıdur¹³²³, şafrāvī emrāza nāfi’ dür ve

yereĶān ‘illeti ki Ķarāret-i ciġerden Ķaşıl olur **14** mühlik marāzdur, ġāyetde nāfi’ dür,

zirā mezkūr dāru ciġeri tāzeler, iki dürlü olur Hindī, Rūmī **15** eyüsünüñ içi Ķızılraħ olur.

[ā-h-ā-h-v-r] **Rāh-āverd:** Yol armaġanı. [e-h-k-r] **Rāh-gird:** Yol armaġanı.¹³²⁴ **16** [e-h-n-

v-r] Rāh-neverd: Ķāyetde yörigen ata ve sā’ir eşkūn Ķavara ve peyk ü cāsūsa da **17**

dirler.¹³²⁵ **Beyt:**

¹³¹⁹ (Feleġin başının dazlak olmasını ġaripseme! Ķünkü o, padişahın eġitim sırasındaki şaplaġıyla kel oldu.)

¹³²⁰ mu’ ceme ile. 16. (73b/14)

¹³²¹ (Denizin iĶinde ve başında şereflili olan, yiġitliġin denizinde cömertlik eliyle ıstırap verir.)

¹³²² (Bir yüzü bilgeliġe boyun eġer; yer sabır, deniz kalp ve bulutlar ise eldir.)

¹³²³ köklükdür. 16. (73b/27)

¹³²⁴ uğraġı. 16. (73b/30)

¹³²⁵ --. 16. (73b/31)

Espegî dâşt şâh-ı râh-neverd

Ki be-‘ ayyûk mî-resândî gerd¹³²⁶, ¹³²⁷

Red: Râd lafzından 18 muhaffefdür. Kerîm ü civânmerd ü hâkîm feylesof ve hîredmend ma‘ nâsına, *dâluñ* teşdidi vü taḥfîfi câ’izdür. **19 Firdevsî:**

Yekî encümen sâht bâ-buḥurdân

Huşyâr-i kâr-âzmûde redân¹³²⁸

Esedî:

Ruyî dâniş-ârây-ı rādî-perest

20

Zemîn-i ḥilm ü deryâ-dil ü ebr-dest¹³²⁹

Şihâḥ-ı ‘Acem şâḥibi ve yeşil yir dimiş. **21** [-j-] **Rejd:** Ve bi’l-kesr yiyegen kişi, ekül ma‘ nâsına, *zâ’i ‘Acemîyile*. **Ebû Şekûr:**

Ze-dîdâr ḥîzed hezâr ârzû

22

Ze-çeşm-est güyend rejdi¹³³⁰

ḥalk ârejde daḥı dirler. [-z-] **Rezd:** *Zâ’i ‘Arabîyile* kaçımak, ğaḏab ma‘ nâsına. **23** [z-v-r-v] **Rezverûd:** Mâverâü’ün-nehr adı. **Şems-i Fahrî:**

Yek mûy me-bâd ez-ser-i o kim ki cihân-râ

24

Ân mûy bih ez-cümle Semerḳand u Rezverûd¹³³¹

[ş-e] **Reşâd:** Acı tere ki yirler, ‘Arabîdür. **Ra‘d:** Gök gürlemek. [ġ-n] **Rağand:** Yırtıcılar âvâzı, **25** ekşer pars âvâzında isti‘ mâl olunur. Bu lûgat *râ’i* mu‘ ceme bâbında daḥı rivâyet olındı. **26** [g-b-n] **Reg-bend:** Faşşâdlaruñ ḳol baġlıyacak ḳayışı. [-n-] **Rend:** Defne ağacı ki tıb kitâblarında **27** ḥubbü’l-ġâr dirler ve lûgat kitâblarında ‘ûd ağacına dirler, diyü rivâyet olındı ve lisân-ı **28** Pehlevîde ulu, büzürg ma‘ nâsına. [v-e] **Revâd:** Yüksek yir, bileñ ma‘ nâsına râved daḥı **29** naḳl olınmışdur. **Er-Râ’i’l-Meksûre:** [-n-] **Rind:** Taġ keçisi ki ring daḥı dirler ve ‘ ayyâr **30** u ḥarâbâtî ma‘ nâsına. **Beyt:**

Çün pîr şodî Ḥâfîz ez-meykede birün ây

Rindî vü heves-nâkî der-‘ ahd-i şebâb evlâ¹³³²

31 Pehlivân Muḥammed Ebû Reyâ, Rubâ’î:

Ger rindenî rind-nümâyî mî-kon

V’ez-duzdenî mühre-bâzî mî-kon

¹³²⁶ (Şahın gayette iyi yürüyüşlü bir atı vardı, doğrusu o, onunla hızla uçup ve döner gibi giderdi.)

¹³²⁷ --. 16. (73b/31)

¹³²⁸ (İçinde rahat edeceğin bir kurul oluştur; deneyimli, cömert ve akıllı işçileri seç.)

¹³²⁹ (Bir yüzü bilgeliğe boyun eğer; yer sabır, deniz kalp ve bulutlar ise eldir.)

¹³³⁰ (Görmek bin arzuya sebep olur. Boğazın çok yemesi göz yüzündendir derler.)

¹³³¹ (Onun saçından çıkan bir kıl dünyaya değer, buna Semerkand ve Rezverud da dahildir.)

¹³³² (Ey Hafız! Yaşlandığında meyhaneden dışarı gel. Rindlik ve heveslilik gençlik çağında kaldı.)

075b/01

H̄'āhī ki kemāl-i ma' rifet mī-yābī

Rindī be-nümā vü pārsāyī mī-kon¹³³³

Er-Rā'i'l-Mazmūme: 02 [b-y] **Rubīd:** Ma' cūn ma' nāsına. [-n-] **Ründ:** Mezgeldek didükleri kuş ki ekşer **03** çeltik yirlerinde olur ve bir ot adıdır zinde dağı lügatdür. [v-b-n] **Rū-bend:** Yaşmak **04** u niqāb. [v-ḥ] **Rūḥ-çekād:** Alınıñ üzerinde ve depesinde kıll bitmeyen kişiye **05** dirler, aşla' ma' nāsına Türkide taz dirler. [-v-] **Rūd:** Irmağ, cūy ile rūd arasında **06** fark budur ki ḥaḳīqate cūy ırmağıñ yirine dirler, rūd revān olan şuya¹³³⁴ **07** dirler. **Esedī:**

Çü yek-hefte kerd gülistān u rūd

Be-buvedend bā-bezm ü rūd u sürūd¹³³⁵**08** Irmağ ve 'işret ma' nāsına mişāldür. **Esedī:**

Ze-dünbāl-i o deşt her cāy u cūy

Be-her cūy der-rūdī ez-zehr-i üy¹³³⁶

09 Bir ejderi vaşf ider mecāz-ı mürsel tarīḳesince birbirinüñ **10** yirinde isti' māl olunur ve sāzlaruñ kirişi ki çalarlar. **Beyt:**

Terennüm-serāyān-ı Barbeṭ-sürūd

11Reg-i Zühre bestened der-tār-ı 'ūd¹³³⁷

Ve bağırsağ ma' nāsına da gelür ve sebep-i 'işret olduğundan **12** ötüri 'işret ma' nāsına da gelür.¹³³⁸ **Esedī:**

Sipeh-bed çü āmed der-ān-cā fūrūd

Şod ez-rezm zī-bezm-i şādī vü rūd¹³³⁹**13** ve sürūd ma' nāsına. **Hāfız:**

Ma' aşir-i hoş ü rūdī be-sāz mī-ḥ'āhem

14Ki şerḥ-i 'ışk be-güyem be-nağme-i zīr u bem¹³⁴⁰

Ve emred¹³⁴¹, güzel oğlan ma' nāsına **velehu:**

H̄'āhī ki ber ne-ḥīzed ez-īn dīde rūd-ı ḥūn

15Dil der-vefā-yı şoḥbet-i rūd kesān me-bend¹³⁴²¹³³³ --. 16. (74a/13)¹³³⁴ şuyına. 16. (74a/18)¹³³⁵ (Sadece bir haftada bir gül bahçesi ve ırmak yaptı; meclisle beraber bir eğlence ve işret düzenledi.)¹³³⁶ (Onun kuyruğıyla her akarsu yatağı çöle dönüyor. Her akarsu yatağını onun zehri suluyor.)¹³³⁷ (Barbetin nağmesiyle bir şarkı söyledi, Zühre'nin köpeğini udun teliyle bağladı.)¹³³⁸ ve bağırsağ ma' nāsına da gelür. 16. (74a/22)¹³³⁹ (Ordu komutanı oraya inip savaştan saz ve işret meclisine geçti.)¹³⁴⁰ (Aşk alt perdeden ve üst perdeden şerh etmek için iyi sohbet arkadaşları ve saz kirişi isterim.)¹³⁴¹ -. 16. (74a/25)

[v-d-ā-v-r] **Rūd-āverd:** 16 Silindi. [v-ġ-n-g-n-c] **Rūġan-ı küncid:** Şiravġan yaġı, sīrec ma‘ nāsına. [v-n] **Rūd:** Ni‘ metī 17 sıvıġ ma‘ nāsına dimiş. [v-y-b-n] **Rūy-bend:** Yaşmak ve burġa‘, rū-bend ma‘ nāsına. 18 **Nev‘-i Evvelehu Ez-Zā’i’l-Meftūha** 19 [-e-] **Zād:** Yaş, *sinn* ma‘ nāsına yaşlu olana *be-zād ber-āmede* dirler ve döl ve dös ma‘ nāsına da 20 gelür, *ādemī-zād* ve *perī-zād* dirler ve *zāden* lafzından şīġa-i māzīdür, ġāh olur ki maşdar 21 maġāmında isti‘ māl olunur. *Tevān-est zād*, *mī-tevān zād* gibi ve lūġat-i ‘Arabīde ziyāde 22 lafzından şīġa-i du‘ ā ma‘ nāsına da isti‘ māl olunur. *Zāde’llāhu te‘ālā na‘mākūm* dirler ve azıġ, tūşe 23 ma‘ nāsına. [e-d-m-r] **Zād-merd:** Er oġlı, aşl-zāde dimekdür. **Beyt**¹³⁴³:

Füzün z’ān sitem nī-st ber-zād-merd
24 Ki bāyedeş berd ez-fürü-māye derd¹³⁴⁴
Beyt:¹³⁴⁵

Eger zād-merdī koned pehlevān
Be-mānd be-mā bī-ġünāhān revān¹³⁴⁶

25 [e-m-y-e] **Zāmyād:** Fūrs aylarınıñ yigirmi sekizinci ġünü. [b-e] **Zebād:** Meşhūr hoş rāyihādur ki 26 bir yırtıcı cānverüñ ferc gibi ferec maġallinde ‘araġından ġāsıl olur, mādām ki ġareketi ziyāde ola 27 zebādī ziyāde olur. [-b-] **Zebd:** ‘Aġā vü baġş. **Şems-i Fahrī:**

Eyā şehriyārī ki ber-nām-ı to
28 Tevān ber-ġirift ez-serāb-ı zebd¹³⁴⁷
Çü tūmār şīt-i to laşġ konend
Dihed ez-lizāk-ı ġamer çarġ-ı kebd¹³⁴⁸

[b-r-c] 29 **Zeberced:** Zümürürd cinsinden bir yeşil taşdur, tafşīli anda olınmışdur. [b-n] **Zebend:** Digren ki 30 öküç ‘Arabacılarınıñ āletleridür, zenbed daġı lūġatdür, *bā* ile *nūn* arasında taġaddüm ü te’ehġūr 31 vardur. [r-e-n-d-v] **Zer-endūd:** Altun yaldızlanmış nesne. [r-b-y-e] **Zer-beyād:** Ni‘ metī ġaynamış ġümişe 076a/01 dirler dimiş. [-r-] **Zerd:** Şarı, ‘ārīza vü ma‘ rūza ıtlāk olunur ve ‘uşfūr, aşfer 02 ma‘ nāsına. [r-d-ā-l-v] **Zerd-ālūd:** Meşhūr mīve ki zerd-ālū dirler. [r-s-e] **Zersād:** İşlenmedik altun 03 zer-sāde lafzından muġaffedür. [r-n] **Zerend:** Ġāyetde berk bir kühī aġaçdur yimişi olmaz 04 odun iderler,

¹³⁴² (Gözünden kan ırmaġı kopmasın istiyorsan, insanoġlunun sohbeti vefasına ġönül baġlama.)

¹³⁴³ **Esedi.** 16. (74b/02)

¹³⁴⁴ (Onun siteminden yükselen bir insanoġlu yoktur, ondan sadece mayası bozuk bir dert gelir.)

¹³⁴⁵ **Diġer.** 16. (74b/03)

¹³⁴⁶ (Eġer insanoġlu kahrāmanlıġı bırakırsa, bize ġünahsızlar akıcı bir şekilde gelir.)

¹³⁴⁷ (Ey padişah! Senin adından, baġışların serabı bile dinçlik verir.)

¹³⁴⁸ (Eġer şöhret çemberini senin etrafına sararlarsa, feleġin ciġerinden ayın yapıştıracısı düşer.)

Lüccetü'l-‘Acemde; tamu, cehennem ma‘nāsına da gelür dimiş, *zereng* dağı dirler. **05** [ğ-n] **Zegand**: Yırtıcı cânverlerün tiz āvāzı, ba‘zılar hāşşa pars āvāzıdır dimişler, **06** eşaḥḥ budur ki cemī‘ yırtıcılar āvāzında isti‘ māl olunur. *Rā*‘-i mūhmele ile dağı rivāyet olunmuşdur. **07** [k-y] **Jekid**: *Zā*‘-i ‘Acemīyile jekiden lafzından şığa-i māzıdır, puşdı demek olur ve melāl ma‘nāsına. **08 Beyt**¹³⁴⁹:

Heme reh ze-dānā hemī leb-i mekīd

Fürūd āmed ez-esb ü çendī jekīd¹³⁵⁰

Ḥalīmī zammile taşḥīḥ **09** eylemiş. [b-n] **Zenbed**: Digren, zebend ma‘nāsına *nūmla bā* arasında taḳaddüm ü te‘eḥḥür vardır. [-n-] **Zend**: **10** Ḥazret-i İbrāhīm ‘*aleyhi’s-salavāt ü ve’s-selām* gökden nāzil olan on şuhufuñ adıdır ve ba‘zılar **11** tefsīridür, aşl kitābuñ adı *Yāzenddür* dimişler ve çakmak ve bilek ve kilisā vü büt **12** ü kitāb-ı muğān. ‘**Unşūrī**:

Her şaḳaṭī be-‘ahd-i to lāf-ı serī zened velī

Zend-i muğān kocā resed der-varaḳ-ı sipāre¹³⁵¹

13 Der-vaşf-ı Āteş:

Bīnī hezār Hindū-yı muğ Kird-ger dād

Āvāz ber-keşīde heme şaḳaṭ ü zend-ḥ‘ān¹³⁵²

14 Ve irkek fil. **Esedī**:

Heme püşk ü ḥortüm-ı pīlān-ı zend

Der-ḥışt-ı dil-berān ḥam-ı kemend¹³⁵³

15 [v-e] **Zevād**: Azıḳ, zevāde ma‘nāsına. [h-z-e] **Zeh-zād**: Döl ve döş, *nesl* ma‘nāsına.

16 **Ez-Zā’i’l-Meksüre**: [r-e-v-n] **Zirāvend**: Ḳarğa dögelegi didükleri. [ş-t-e] **Ziştād**:

Ġıybet ya‘nī **17** bir kişinüñ ardınca yaramaz söz söylemek, mesāvī ma‘nāsına. [ş-t-y-e]

Zişt-yād: Mişlihu, **18** ba‘zı nüşhada ziştār-yād düşmiş. **Rüdekī**:

Be-to bāz gerded ḡam-i ‘āşıḳī

Niğārā me-kon īn heme zişt-yād¹³⁵⁴

19 [n-d-h-r-v] **Zinde-rūd**: Büyük dere ve ‘İrāḳ-ı ‘Acem, İşfahānda bir meşhūr ırmaḳ **20** adıdır. **Esedī**:

¹³⁴⁹ **Firdevsī**. 16. (74b/18)

¹³⁵⁰ (Bütün yolda bilge kişinin ağzından dökülen sözleri aldı; sonra atından inip bir süre hüznünlendi.)

¹³⁵¹ (Her düşkün senin sözünle anlaşma yaptığını iddia edebilir; Mecusi rahibin kitabı sayfalar arasında nasıl ulaşıyor.)

¹³⁵² (Görüyorsun Mecusi’nin Hintlisi adalet uygularsa, bitin düşkünler ve Zend okuyucuları sesini yükseltir.)

¹³⁵³ (Sevgililerin mızrağında eğri bir

¹³⁵⁴ (Ey sevgili! Bu gıybetleri bırak! Âşığın gamı sana geri döner.)

Firistād ez-dīn be-kişver-i dūrūd
Güzārīde bī-kişver-i o zinde-rūd¹³⁵⁵

Hāfız:

21 Hord Zinde-rūd endāz u mey nūş
Be-gūlbāng-i civānān-ı ‘Irāqī¹³⁵⁶

Şāhb-i ‘İbād:

22 Yā İsfahān saķitü’l-ğayş min beled
Yā Zinde-rūd saķitü’l-‘ayt min vād¹³⁵⁷

[h-b-n] **Zih-bend:** ‘Avratlar 23 kılādesinden bir nev‘dür. [h-l-ğ-e] **Zihleḫād:** Sızı ki başmaķçılar ve edikçiler ve sarrāclar yivlerde 24 dikerler. ‘Arabca zih dirler, zihleḫā daḫı rivāyet olunmuşdur.¹³⁵⁸ [y-b] **Zibed:** Yaraşur ve lāyık 25 ma‘ nāsına. **Hāfız:**

Be-dem güfti vü ḫorsendem ‘afāka’llāh nigū güfti
Cevāb-ı telḫ mī-zibed leb-i la‘l-i şeker-ḫārā¹³⁵⁹

26 ve bir yir adıdır. **Firdevsī:**

Çü Gūderz nezdik-i Zibed resid
Ser-i ān-rā ze-leşker-i heme ber-güzid¹³⁶⁰

27 *Gūderz* zamm-ı *kāf*-ı ‘Acemī ve feth-i *dāl* ü sūkūn-ı *rā* vü *zā* iledür. **Ez-Zā’i’l-Mazmūme:** 28 [b-e-n-b-n] **Zübān-bend:** Dil bağı ve dil bağlayıcı. [-r-] **Zürd:** Kuş ve bögrülce didükleri ḫabdan bir nev‘dür. 29 [m-r-r] **Zümürüd:** Meşhūr yeşil taşdur, zeberced ile ikisi bir cinsdür, ‘alāmeti oldur ki zeberced 30 tiz siyāh olur ve eñe yapışur ve āteşe müteḫammil olmaz, ṭabī‘ atı bārid raṭbdur, ‘aynında iḫtilāf 31 eylemişlerdür, ba‘ zılar altun-ı biḫārīdür ki ma‘deninden şu‘ūd ider ziyādeliginden ḫacer olur **076b/01** dimişler, ba‘ zılar sā’ir ma‘ādin gibi ol daḫı başka bir ma‘dendür didiler, götürmesi **02** şar‘a nāfi‘dür ve şar‘a olmamış kişi götürse hergiz aña şar‘ maraẓı ‘arız olmaya **03** ve ma‘ācine ḫatarlar müferreḫdür, eger bir kimesneyi aḫulu cānver urisa veyā zehr virilmiş **04** olsa, iki arpa vezni saḫk idüp içürseler şifā bula ve çıyan u ‘aḫārib andan **05** ḫaçarlar ve mezkūrlar şoḫduḫı yirūñ üzerine zeyt yağıyla saḫk idüp ṭilā eyleseler **06** zehrini cezb idüp çıkarur ve ḫāmile ‘avratuñ uyluḫına bağlasalar āsān **07** toḫura ve ef‘i aña nazar itse

¹³⁵⁵ (Peygamber dini yaymak için dua memleketine gönderildi, onun memleketi büyük bir ırmak oldu.)

¹³⁵⁶ (Uzun Zinderud nehrinde ye ve şarap iç, Irak gençlerinin gülbanklarına kulak ver.)

¹³⁵⁷ (Ya beldelerden İsfahan’a yağmur yağar ya da vadilerden koruyucu bir yağmur Zinderud nehrine yağar.)

¹³⁵⁸ daḫı lügatdür. 16. (75a/03)

¹³⁵⁹ (Sana söylediḫin sözlerle memnun oldum, Allah affetsin dedin, tatlı bir dudakta acı bir cevap, dikenli bir gülde şeker gibidir.)

¹³⁶⁰ (Guderz gibi Zibed’in katına ulaştı, onun başına bütün askerlerden seçkinlik geldi.)

a^ç mā olur, nitekim beşinci nazmda getürmüşdür. (ç):

08

Zümürüddür gözine ʔāk-ı Kisrā

[-v-] **Zūd:** Tiz, serī^ç ma^ç nāsına taḥfif için 09 gāh olur āhirinden *dāh* hızf iderler, Ni^ç metī, ve dere ma^ç nāsına da gelür 10 dimiş. [v-r-m-n] **Zürmend:** ʔutlu kimesne ma^ç nāsınadır. 11 **Nev^ç-i Evvelehu Es-Sini'l-Meftūḥa** 12 [-e-] **Sād:** Arı, pāk olan nesne ve ğayrı ḥīle¹³⁶¹ ʔarışmamış sāde ma^ç nāsına ʔaftānda ve sā'ir 13 nesnelerde isti^ç māl olunur, ve naʔışlanmamış ma^ç nāsına daḡı gelür ki Türkide sāde dirler. 14 **Şems-i F.:**

Berāy-ı kisvet-i hüddām-ı dergeheş hürşid

Ze-çarḡ gāh mūnaʔḡaş ʔırāzed u geh sād¹³⁶²

15 ve ta^ç rīb idüp sādec dirler, niteki maḡallinde zıkr olunmuşdur ve sāye-i hemvār ve aşınmış, 16 fersüde ma^ç nāsına, hem-ser ya^ç nī başdaş ve hem-vār ya^ç nī ber-ā-ber ve düz. [e-l-ḡ-v-r] **Sāl-ḡord:** 17 ʔoḡ yaşanmış sāl-ḡorde ma^ç nāsına *vāv*-ı resmīdür. [e-v-n] **Sāvend:** ʔāfiye-i şī^ç r. [-p-] **Seped:** 18 Ol ma^ç rūf nesne ki içine mā-yeḡtāc olanı ʔorlar, Türkide daḡı müsta^ç meldür, ʔavşara 19 ma^ç nāsına. [t-e-v-n] **Setāvend:** Ve bi'l-kesr direk üzerine yapılmış şuffe vü çārḡāḡ. 20 [t-e-b-n] **Setābend:** Ve bi'l-kesr setāvend ma^ç nāsına, erbāb-ı lügat egerçi bu lügati meftūḥa ve meksüre 21 ve mazmūme bābında getürmüşlerdür, eḡaḡḡ kesriledür, ma^ç nā-yı terkībisi üç direk üzerine 22 yapılmış mekān dimekdür. [t-e-f-n] **Setāfend:** Mişlihu. **Sed:** Yüz, mi^ç et ma^ç nāsına egerçi *şād*la yazarlar 23 taḡlīḡāt-ı ^ç avām ʔabīlindendür, lisān-ı Fārsīde ḡarf-i *şād* yoḡdur ve bükāt ki şuda 24 isti^ç māl olunur. [r-e-m] **Ser-āmed:** Her zan^ç atūñ a^ç lā mertebesinde olan kimesneye dirler. 25 [r-b-n] **Ser-bend:** Dül-bend ve baş baḡı ve güceymen ki ^ç avratlar başlarına baḡlarlarmış, sābıḡā. [r-b-l-s] 26 **Ser-bülend:** Mişlihu, güceymen. [r-ḡ] **Ser-ḡad:** Şınur, merz ma^ç nāsına. [-r-] **Serd:** Şovuḡ, berd ma^ç nāsına 27 serd ile ʔoymışdan ta^ç bīr iderler germ ile raḡbetden ta^ç bīr itdükleri gibi pür-raḡbet olana 28 germ, uşanmışa serd dirler. Niteki bu beytde zāhirdür.¹³⁶³ **Beyt:**

İñensin daḡı bī-derd olmayasın

29

ʔamular germ ü sen serd olmayasın¹³⁶⁴

Gerem lafzında daḡı bu ma^ç nā zıkr olunmuşdur.¹³⁶⁵ 30 [r-d-e-v] **Ser-dāved:** ʔaraḡışārī çārdāḡ dimiş ser-dāve ma^ç nāsına. [r-d-y-s-r] 31 **Serdī serd:** ʔatı şovuḡ ma^ç nāsına. [r-m-

¹³⁶¹ cinsile. 16. (75a/22)

¹³⁶² (Güneş onun saray hizmetçilerinin giymesi için gökyüzünü bazen işlemeli bazen de sade kumaşla süsler.)

¹³⁶³ Şovuḡ, berd ma^ç nāsına. 16. (75b/06)

¹³⁶⁴ --. 16. (75b/07)

¹³⁶⁵ --. 16. (75b/07)

e-s-r] **Serm-ā-serd:** Yaylağ. [r-n] **Serend:**¹³⁶⁶ Ve bi'l-kesr güreşçilerin **077a/01** melā' ibında bağda didükleri ki 'Arabca sağrına dirler *rānuñ* fetḥası ve kesresi cā'izdür **02** ve a' lām-ı ricāldendür. [r-v-e] **Servād:** Ve bi'z-zamm şî'r. **Şems-i Fahrî:**

Zihî be-^ç adl-i to merhûn ^ç imâret-i dînî

03

Zihî be-medḥ-i to meşhûn risā'îl-i servād¹³⁶⁷

Ve boş, ḥālî ma' nāsına. [-z-] **Sezed:** Yarar, lâyıḳ¹³⁶⁸ **04** ve sezā-vār ma' nāsına. [-f-] **Sefed:** Sürmedān ve seped ma' nāsına. [m-ğ-n] **Semğand:** Bi'l-fi' l hayz olmuş **05** ' avrat. [m-n] **Semend:** Ḥalîmî şaru renglü at ve dirler ki kül-gûn renglü at dimiş, sâ'ir **06** erbâb-ı lügat; esb-i zerd ve yağız ve kula ve *ân rengî ki ḥākister bâşed* diyü nakl eylemişler **07** ve semender lafzından mu'arrebîdür.¹³⁶⁹ Fâzıl-ı Muḥaḳḳıḳ *Deḳâyıḳu'l-Ḥaḳâyıḳ*da kül renginde olan ata semender **08** dirler ve *Muḳaddimetü'l-Edeb* şâhibi öyle tefsîr itmişdür, 'ibâreti budur; *semend ân ki reng-i remād* **09** *dâred*. Lisân-ı 'Arabîde *remād* küle dirler. 'Acem ḥākister dir diyü taḥḳıḳ eylemişler. **Beyt:**

Nişest ez-ber-i esb-i tâzî semend

10

Hemî tâht-ı tersân ze-bîm-i gezend¹³⁷⁰

[m-y] **Semîd:** Meşhûr aḳ çörek, Türkî dilde kesr-i *sînle* **11** müsta' meldür. [-n-] **Send:** Kuş burnı, Ni' metî şoğulcan ve ḥarām-zāde, pîç ma' nāsına da gelür dimiş, âḥirki **12** ma' nāya kesr-i *sînle* mervîdür. [v-k-n] **Sevgend:** *Kāf*-ı 'Acemîyile and, yemîn ma' nāsına bilgil ki yemîn üç **13** dürlüdür. Birine yemîn-i ğavs dirler şâhibini dünyāda günāha ve 'uḳbāda āteşe idḥāl **14** itdüğüçün mişālî *vallāhi* fülân nesneyi işlemedim dise ma' hazā ol nesneyi işlemişdür, yā *vallāhi* **15** işledim dise ma' hazā işlememişdür. **İkinci** yemîn-i lağvdur girçek şanup yalan yire and içmek **16** gibi bunun gibi yemîn-i ümmîddür ki 'inde'llāh ma' fuv ola. **Üçüncü** yemîn-i mün' aḳidedür *vallāhi* falan nesneyi **17** işleyeyim ya işlemeyeyim didi pes ḥilāfın işledi kefareti yemîn bu yemînde lâzımdur gerekse **18** yemîni cebrile bozsun gerekse kendü ihtiyârı ile; bunlar tafşîlin isteyen kütüb-i fıḫha mürāca'at **19** itmek gerek. [v-y] **Sevîd:** Deveḫabanı ki 'Arabca firsın dirler, sâ'ir cānverlerde daḫı isti' māl olunur. **20** [y-l-e-b-k-n] **Seyl-âb-kend:** Seyl biçüğü. **Es-Sîni'l-Meksûre:** [p-n] **Sipend:** *Bā*'-i 'Acemîyile yüzerlik ḥarmel ma' nāsına ki **21** yaramaz göz için buḫûr iderler. **Beyt:**

Def'-i 'aynû'l-kemâl-i mülk-i to-rā

¹³⁶⁶ Bu kelimenin açıklamasında hata yapılmış ve **Serd** kelimesinin açıklaması verilmiş. 16. (75b/07)

¹³⁶⁷ (Dünya imareti senin adaletine borçludur. Kitaplar ve şiirler senin övgünle doludur.)

¹³⁶⁸ yararlık. 16. (75b/13)

¹³⁶⁹ --. 16. (75b/15)

¹³⁷⁰ (Arap soylu kula atına bindi, zarar görme korkusuyla atını sürerek gitti.)

Sūhte çarḥ ez-mecerre sipend¹³⁷¹

22 Sā'ir esāmīsi ispend lafzında meşṭürdür. [p-n-d-e-n-ḥ-r] **Sipendān-ı ḥord:** Ḥardal. [p-n-d-e-n-g-r] 23 **Sipendān-ı gird:** Mişlihu. [p-r-e-n] **Sipirānd:** *Şiḥāḥ-ı* 'Acem şāḥibi pādīşeh ma' nāsına naḳl eyledi. [p-h-b] **Sipeh-bed:** 24 Çeri başı ve çeri begi ispehbed lafzından muḥaffedür, sā'ir esāmīsi ispehbed lafzında zıkr olunmuşdur. 25 [p-y] **Sipīd:** Aḳ 'arıza vü ma' rūza ıtlāḳ olunur, merd-i sipīd-rūy ve esb-i sipīdī gibi *Şiḥāḥ-ı* 'Acem 26 şāḥibi ve ḳavaḳ ağacına naḳl eyledi. [p-y-d-y-s-b] **Sipīdī sipīd:** Ğāyetde aḳlık ma' nāsına. [t-ee-b-n] **Sitābend:** 27 Ve bi'l-feth, yüksek direk üzerinde yapılmış 'ālī şuffe ve çārdāḳ. [t-e-f-n] **Sitāfend:** Mişlihu. 28 [t-e-v-n] **Sitāvend:** Mişlihu, lişan-ı Fārsīde *bā* ile "ki şānī ḥurūf-ı teheccīdür" ve *fā* ile ve *vāv* ile tebedül 29 ü tevāḥī vardır, meşelā *zebān, zefān, zevān* dirler, mirāran beyān olunmuşdur. Sā'ir esāmīsi 30 feth-i *sīn* ile sitāvende lafzında meşṭürdür. [r-n] **Sirind:** Şarmaşık cinsinden eklemic 31 didükleri ot ki yaprağı ve köki olmaz, toḥmı olur, ağaçlara tolaşa ḳurıdır, ṭabībler 077b/01 ḳatında üksüt dimekle 'Arabīde keşüt ve 'alīḳī dirler, feth-i *sīn* ile daḫı rivāyet 02 olındı ve güreşçiler oyununda baḡda didükleri bu ma' nāya feth-i *sīm* ile daḫı rivāyet 03 olunmuşdur. Ni' metī ṭabībler küst ve dīnār dirler bir yapraḳdur eftīmūndan fark olunmaz 04 ve baḡda urmaḳ ma' nāsına dimiş, mezkūr *Vesīletü'l-Maḳāşid* şāḥibi bu ma' nālarda Ni' metī ile 05 müttefikdür. [f-e-l-v] **Sifalūd:** Topraḳdan olan ḳap ḳacaḳ. [f-n] **Sifend:** Yüzerlik sipend ma' nāsına. 06 [f-n-d-e-r-m] **Sifendārmed:** İsfendārend lafzından muḥaffedür ki *Tārīḥ-i Celālīde* şoñ ḳış ayıdır. 07 **Firdevsī:**

Sifendārmed pās-bān-ı to bād

Ḥired cāy-ı rüşen-revān-ı to bād¹³⁷²

[f-y] **Sifīd:** Aḳ sepīd 08 ma' nāsına. *Şiḥāḥ-ı* 'Acem şāḥibi, ve bir meclise gelüp düşen kimesneye de dirler dimiş.¹³⁷³ [k-n] **Sikend:** 09 İskender ma' nāsına. [n-c] **Sincid:** İgde didükleri mīve. **Beyt:**

Küncidī der-' aşḳ eger der-küncidī

10

' Āşık ān-cā sincidī kim sincidī¹³⁷⁴

Ve ağacına daḫı dirler, *ḡubeyrā* ma' nāsına ekşer yimişine ıtlāḳ olunur. 11 [-n-] **Sind:** Şoḡulcan ve ḥarām-zāde, pīç ma' nāsına ve ḳuşburnı ve bir meşḥūr vilāyet ismidür.¹³⁷⁵

12 [n-d-e] **Sindād:** Bir ırmaḳ adıdır. [y-l-e-b-k-n] **Silāb-kend:** Seyl biçüḡi, Ni' metī,

¹³⁷¹ (Gökyüzü senin ülkenderi nazarı gidermek için budurdanlığında üzerlik yaktı.)

¹³⁷² (Siferdamend seni korusun! Akıl, kutlu canın ve ruhunla bir olsun!)

¹³⁷³ ve bir meclise. 16. (76a/18)

¹³⁷⁴ (Aşk susam üzerindeki susam gibiyse, âşık da o yerde bir içdedir.)

¹³⁷⁵ adıdır. 16. (76a/21)

Vesīletü'l-Maḳāşid 13 şāhibi bu lügati meksūr getürmişler, eşahḥ ü efşah fethiledür. [y-n-h-b-n] **Sīne-bend**: Gömüldürük 14 didükleri ve gögüs bağı dimekdür. **Es-Sīni'l-Maẓmūme**: [t-e-v-n] **Sütāvend**: Direk 15 üzerine yapılmış büyük şuffe ve çardāk, erbāb-ı lügat bu lügati ḥarekāt-ı şülüşe ile 16 rivāyet eylemişlerdür.¹³⁷⁶ Ammā eşahḥ ü efşah kesriledür. [ḥ-v-l-n] **Sühülend**: Ni' meti sofra devşiriciye 17 dirler dimiş. [r-ḥ-b-e] **Surḥ-bād**: Yılançık 'illeti ki *ısrıḡı* daḡı dirler, ṭabībler ḳatında ḡamre 18 ü zībe dimekile ma' rüfdür. [r-ḥ-b-y] **Surḥ-bīd**: Şorgun çiçeḡi ki 'arāḳın ḳıḳarurlar, müşk-bīde 19 ma' nāsına. **Edāyi**:

Ze-ebr-i bahārī semen rev sepīd

Be-ḡün şüste ruḡsāre-rā surḥ-bīd¹³⁷⁷

20 Diğer:

Ḥadeng-i fedāyi' -i i' timād

Ze-ḡun-ı dilirān şode surḥ-bīd¹³⁷⁸

[r-v-e] **Sürvād**: Şi' r ü boş, 21 ḡālī ma' nāsına, fetḥ-i *şimle* daḡı rivāyet olunmuşdur. [r-v] **Sürūd**: İyrek şavtıla ırlamaḡdur 22 ḡunyā vü ḡunā ma' nāsına, künyeti Ebū Şāyıkdur. [-' -] **Su' d**: 'Ayn-ı mühmele ile ṭopalaḡ didükleri ki edviyelerden 23 [-ḡ-] **Soḡd**: *Ġayn*-ı mu' ceme ile Buḡārā tevābī' nda Semerḳanda ḳarīb āb u hevāsı laṭif ü murḡzārī 24 vü sebzezārī bisyār bir yirüñ adıdır ve re'y ü tedbīr ehli pīrler aña nisbet olunur, pīr-i Soḡdī 25 dirler, nitekim diyār-ı ' Arab'da Necd ehline nisbet olunup pīr-i Necdī dirler ve Necd, Ṭā' ifdendür, Yemen 26 vilāyetine ḳarīb Soḡd gibi leṭāfet-i āb u hevā ile bir yirdür ve Soḡda ḡāzır u müheyyā vü münḡanī 27 pīrlere de dirler ve ol vilāyetde ḡāyetde eyü¹³⁷⁹, zırh işlerler.

Beyt:

Be-ḳāḳī kemān ü be-Soḡdī zirih

28

Kemend belī kerde ber-zīn girih

Cāmi' ü'l-Fürs şāhibi, ve bir dürlü dikendir yabanī dimiş. 29 [k-e-l-v] **Süfālūd**: Fındık ve ḳoz ḳabı. [f-r-v] **Süfrūd**: Baḡırtlaḡ didükleri. [n-b-e] **Sünbād**: A' lām-ı 30 ricāldendür, fetḥile daḡı mervīdür. [-n-] **Sünd**: Ḥaram-zāde, Ni' meti ḥarekāt-ı şülüşe ile naḳl eyledi. 31 [-v-] **Sūd**: Aşşı, ribḡ ve ezilmiş ma' nāsına ve süden lafzından şīḡa-i māzīdür ve ḡāḡ **078a/01** olur ki maşdar maḳāmında isti' māl olunur, *mī tevāned sūd*, *mī bāyed sūd* gibi.

¹³⁷⁶ itmişlerdür. 3. (84b/23), 16. (76a/26)

¹³⁷⁷ (Baharın bulutuyla yasemin göḡerdi; kan, kızıl söḡüt ağacı gibi yanaḡı boyadı.)

¹³⁷⁸ (Amansız fedainin oku, yiḡitlerin kanyla kızıl söḡüde döndü.)

¹³⁷⁹ 'alā. 3. (85a/07), 16. (76b/07)

Südmend: Aşşılı demek olur. **02 Nev'-i Evvelehu Eş-Şini'l-Mu'cemeti'l-Meftūha 03** [-e-] **Şād:** Sevinüp, feraḥ olan kimesne. [e-d-v-r] **Şādverd:** Ay ve gün ağılı. **Laṭifi:**

04 Dil geşt ez-^ç alāmet-i ḥaṭṭet ümmīd-vār
Çün ber-zikr ki mī-şevved ez-şādverd ü şād¹³⁸⁰

Esedī-i Tūsī:

05 Çü tergī meh ü gird-i üy şādverd
Çü n'āverd gāh veylī der-neberd¹³⁸¹

[e-d-y] **Şādīd:** Sevinmek, şādīden **06** ma^ç nāsına. [e-g-r] **Şāgird:** *Kāf-ı* ^ç Acemīyle şan^ç at öğrenici ve ḡulām u ḥizmetkār ve at oḡlanı ma^ç nāsına **07** isti^ç māl olunur. [e-n-e-h-y] **Şāne-hīd:** Yaba ki ekinciler āletlerindendir, sā^çir adları se-engüşt **08** lügatinde taḥrīr olunmuşdur. [e-h-y] **Şāhid:** Meclis ü şoḥbete varan maḥbūb u maḥbūbeye dirler. **09** **Ḥāce Ḥāfız:**

Mestī be-çeşm-i şāhid dil-bend-i mā ḥūş-est
Z'ān rū süpürdeend be-bestī zimām-ı mā¹³⁸²

10 [e-h-r-v] **Şāh-rūd:** Bir ^çazīm ırmaḡ adıdır ve bir nev^ç mu^çteber çalgudur. [e-y] **Şāyed:** Yarar, lāyık ma^ç nāsına **11** şāyesten lafzından fi^ç l-i muzāri^çdür. Müstaḡbelātında *sīn* ḥızf olunur, Türkī dilde yaraşık **12** dirler ve ihtimāl var diyecek yirde ^çAcem *şāyed* dir, ola dimekdür. **Şeyḥ Sa^ç dī:**

13 Her bīşe ḡümān me-ber ki ḥālī-st
Şāyed ki peleng ḥufte bāşed¹³⁸³

[e-y-r-e] **Şāy-rād:** Ay dā^çiresi. [e-y-v-r] **Şāyverd:** Ay ve gün ağılı **14** sā^çir adı şāverd lafzında olmuşdur. **Pīrüz-ı Maşriḳī:**

15 Be-ḥaṭṭ-ı ān leb ü dendāneş be-niger
Ki hem-vāre merd ārend der-tāb
Yekī hemçün Peren der-evc-i ḥürşīd
Yekī çün şāyverd ü gird-i mehtāb¹³⁸⁴

[b-k-r] **16 Şeb-gird:** Gice ile seyrān idici. [-c-] **Şeced:** Kātı şovuk ki ağaçlar ḡurıdır ve şovuk zaḡmeti. [-ḡ-] **17 Şaḡed:** Mişlihu. [ḡ-v] **Şaḡūd:** Tırmık ki dırnaḡıla olur. [f-e] **Şefād:** Ululuk ve ḡelāl-zāde ve ḡelāl **18** ü mübāḡ ma^ç nāsına. [f-t-e-l-v] **Şeftālūd:** Şeftālū

¹³⁸⁰ (Gönül senin işaretlerinden ümitli oldu, o mutluluktan ve aydınlıktan zikr okuyor.)

¹³⁸¹ (Ay bir miḡfer-i andırıyor ve etrafındaki hale de bir yiḡidin savaştığı meydan olmuş.)

¹³⁸² (Bizim kalbimizin bağı olan mahbubun gözüne mestlik hoş görünür; o yüze, bizim dizginlerimiz bağlanmıştır.)

¹³⁸³ (Kalıcı olmayacak arkadaşı, dost edinme! Bu gaddar, arkadaşlığa yakışmaz.)

¹³⁸⁴ (Beni sürekli aydınlatan o ayva tüyü, dudak ve dişlere bak! Biri Ülker yıldızı gibi, güneşin üstündedir. Biri de ayın etrafındaki aylayı andırır.)

didükleri meşhūr mīve ki ‘Arabī *hūh* dirler. **Şeyh Sa‘ dī:**

19 Ger hūb-ter ez-rūy-ı to bāğī būdī
Pāyem heme rüz rāh-ı ān benmūdī
Çendān keremet nī-st ki hoşnūd koni

20 Dervīş-rā ez-ān bāğ be-şeft-ālūdī¹³⁸⁵

[f-v] **Şefūd:** Harām dimekdür. [k-r-h-n-d] **Şeker-ḡande:** Tatlı ve laṭif 21 sözlü, şīrīn-kār.

[l-v-e-r-b-n] **Şalvār-bend:** Uçkur didükleri tikke ma‘ nāsına.¹³⁸⁶ [m-ş-y] **Şemsīr:** 22 Kılıç, seyf ma‘ nāsına feth-i *şīn* ile fuşahā lisānında, kesr-i *şīn* ile ‘amme zebānında.¹³⁸⁷ [m-ğ-n]

Şemgand: 23 Çirkīn hūylu kimesne, bed-ḡulḡ ma‘ nāsına ve nürsuz yüzlü, murdār u çirk ü senaḡ gibi çepel 24 ādem ki murdār rāyīhası olur ve şol ‘avrat ki āteş pişirmekden ve oḡlan emzirmekden 25 kendüsini pāk tutmayup murdārılığında ud yiri қоқар ola.[m-y] **Şemīd:** Şemīden lafzından 26 şīḡa-i māzīdūr ve vaşf terkībī ‘aşqdan ve ḡavfdan ve şusızlıqdan bī-hūş olmuş kimse 27 ve muṭlaḡā bī-hūş ma‘ nāsına. **Firdevsī:**

Çü Keyḡüsrevān ḡüft işān senīd

Zamānī berāşüft ender-şemīd¹³⁸⁸

28 *Şīḡāh-ı* ‘Acem şāḡibi, pūs ya‘ nī kiçirek çerāḡ ve *būrādife şemīde* dimiş. [n-b-l-y]

Şenbelīd: 29 Şaru lāle ve igde çiçeḡi ve sūrincān çiçeḡi didükleri ki bir niçe dürlüdür ve dirler ki cigdem 30 daḡı anuñ envā‘ indandur ve būy-ı ḡulbe ma‘ nāsına ki ḡubūbātandur. **Ez-Heft-peyker-i Nizāmī:**

31 Şenbelīd-i sirişk der-dīde

Za‘ ferān ḡürde-bāz ḡandīde¹³⁸⁹

Ve *būrādife*, şenbelīde ve bu lūḡatūñ āḡiri **078b/01** ekşer *lāmīle* isti‘ māl olunur. Şenbelī ü şenbelīle dirler. [n-ḡv] **Şenḡūd:** Başlu yara ve yaralu ma‘ nāsınadır **02** dimiş ve ba‘ zı nüşhada āḡirī *rā*³-i mūhmele ile sencūr vāḡi‘ olmuş diyü naḡl eylemişler ve *nūndan* **03** şoñra *ḡā* ile daḡı lūḡatdūr. [-n-] **Şend:** Erbāb-ı lūḡat ḡuş burnı, *minḡār* ma‘ nāsına dimişler. **04** Ni‘ metī ḡuş çengāline daḡı dirler dimiş, *şīnūñ* fethasıyla şend ‘Arabīde ‘ūd aḡacınūñ yaḡına dirler. **05** [v-e] **Şevād:** Ve bi’z-zamm toy didükleri ḡuş, ḡabārī ma‘ nāsına sā’ir adları şüvād lūḡatında meşrūḡdur. **06** [h-b] **Şehped:** *Bā*²-i ‘Acemīyile çeribaşı sipeh-bed ma‘ nāsına, *Vesīletü’l-Maḡāşid* şāḡibi ve Ni‘ metī **07** böyle rivāyet

¹³⁸⁵ (Eḡer senin yüzünden daha ḡüzel bir bahçe olsaydı, ayaḡım her ḡün onun yolunda olurdu. O bahçeden bir şeftaliye bir fakiri hoşnut etme iyiliḡini asla göstermezsin.)

¹³⁸⁶ uçḡur didükleri. 16. (77a/02)

¹³⁸⁷ --. 16. (77a/03)

¹³⁸⁸ (Keyḡüsrev söyleyip onlar da iştince korkuya düştüler.)

¹³⁸⁹ (Gözlerinde ince çiçekler belirdi, Safran yemiş gibi ḡülümsedi.)

itmişlerdür. [-h-] **Şehd:** Sükün-ı *hā* ile gömeç balı ve şeker, ‘Arabda ve ‘Acemde müsta‘ mel **08** lügatdür, ‘Arabīde *şimūn* zammı dağı *cā*’izdür, ‘Acemde feth-i *şim*le meşhürdür, Künyetī Ebū Manşürdür. **09** [h-e] **Şehād:** Hārām ma‘nāsına. [h-r-b-n] **Şehrbend:** Hışār ü yüksek havlı ve sūr. [h-r-m-n] **10 Şehre-bend:** Ni‘ metī hārīş ü tama‘ - kār ma‘nāsına naql eylemiş. [-y-] **Şeyd:** Bügi ve sefāhet ü mekr **11** ü hīle ve ‘ār u nāmūs ma‘nāsına. **Beyt:**

Hāfız be-haqq-ı Kur’ān ger ze-zağ ü şeyd-bāzāy

12

Bāşed kūy-ı devlet der-īn miyān tevān-zed¹³⁹⁰

Eş-Şini’l-Meksüre: Şifād: *Cāmi’ü’l-Fürs* şāhibi helāl, mübāh ma‘nāsına naql eylemiş.

Şikem-bend: Karın bağı. **Şikem-derd:** Karın ağrısı. [m-ş-e] **Şimşād:** Harekāt-ı **13** şülüşe ile müsta‘ meldür. Ol ağaçdur ki ‘āmme taḥrīf idüp çimşir dirler. **Kemāl-i İşfahānī:**

14

Zülf-rā tāb mī-dihed sünbül

Ca‘ d-rā şāne mī-dihed şimşād¹³⁹¹

Ber-gül ü lāle dādeend meger

15

La‘ l-i Şirīn ü sīne-i Ferhād¹³⁹²

Esedī-i Tūsī bir çatı ağaçdur andan ālet düzerler, kazīrler **16** tokmağı gibi, diyü naql eyledi ve ol ma‘nāda beytler irād eyledi. Āhirī *rā* ile şimşār dağı lügatdür **17** ve sağızlık ağacına dağı dirler. [-n-] **Şind:** Kuş burnı, feth-i *şim*le dağı rivāyet olunmuşdur. **18** [v-y] **Şivīd:** Turağ otı, sā’ir adı şit lafzında muḥarrerdür. [-y-] **Şid:** Güneş, Şems ve Āfitāb ma‘nāsına. **19 Firdevsī:**

Çonīn tā be-dīd āmed ez-tiğ-i şid

Der ü deşt şod çün bilür sipīd¹³⁹³

Ve Güneşün bir ismi **20** dağı hürdür. **Beyt:**

Çün cihān tābiş-i Hürşid nihān

Geşt pür ez-kīr ruḡ-ı āsmān¹³⁹⁴

Hālīmī ikisini **21** bir ism kırup Güneşe itlāk iderler, Hürşid dirler yaluñuz *hūr* ve yaluñuz *şid* itlākından lafz-ı mürekkeb **22** itlākı ekşerdür dimiş, bu taqdīrce Hürşid güneşün iki isminden mürekkeb olmağ lāzım gelür. **23** Bir nesneye iki ism terkīb idüp yine ol nesneye ism itmek bu‘ ddan hālī degildür **24** ve Ni‘ metī bügi ma‘nāsına gelür ki

¹³⁹⁰ (Hafız, Kuran’ın hakkını verip hırslardan ve heveslerden uzak olursan mutluluk köyüne burada adım atabilirsin.)

¹³⁹¹ (Sümbül saçına parlaklık veriyor, şimşad saç kıvrımlarına tarak vurur.)

¹³⁹² (Meğer Şirin’in takısı gül, Ferhad’ın göğsü lale olmuş.)

¹³⁹³ (Güneşin kılıçları geldiğinde çöl tıpkı ak bir billur gibi oldu.)

¹³⁹⁴ (Güneş ışığını dünyadan gizlediğinde gökyüzünün yanağı katran gibi oldu.)

fethile rivāyet olındı ve Berber lügatinde ya' nī ol kavmüñ ıstılâhında **25 Āfitāb** ma' nāsınadır dimiş. [y-r-e] **Şirād:** Çuvāl kulpı ve köşesi. [y-m-r-v] **Şimrūd:** Vilāyet-i **26** Geylānda bir ırmağ adıdır. **Eş-Şini'l-Mazmūme:** [t-r-b-e] **Şütür-bād:** Yıl devesi. [h-v] **27 Şühūd:** Cerāhat olmuş ve dırnağıla kazıyup çizmek. [hv-r] **Şühüred:** Mişlihu. [h-n-v] **Şühüned:** Mişlihu sā'ir esāmisi şühūd lafzında mestürdür.¹³⁹⁵ **Şod:** Oldı dimekdür. **Beyt:**

28 Yūsufem ez-birāderān güm şod
Āfitāb ez-miyān-ı encüm şod¹³⁹⁶

Evvelki şod, 'Arabideki şār ma' nāsınadır. **29** İkinci şod, zā'il ma' nāsına, şod öldi ya' nī fevt oldı ma' nāsına da gelür. **Beyt:**

30 Meger ki lāle ber-ān-est bī-vefāyī-i dehr
Ki tā-be-zād-ı o şod cām-ı mey ze-kef nihād^{1397, 1398}

Şodenüñ **31** ölmek ma' nāsına isti' mālī kināyet tarīkiyledür, ölmek zā'il olmağ levāzımındandır. **079a/01** [m-ş-e] **Şümşād:** Harekāt-ı şülüşe ile mervīdür. [v-e] **Şüvād:** Toy didükleri meşhūr kuş **02** sā'ir esāmisi şevāt lafzında mestürdür. *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi kesr ile taşhīh eylemiş. [-v-] **Şūd:** **03** Şod ma' nāsına. **Şems-i Fahrī:**

Bā-himmet-i bahşāyış-i o der-kerem ü dād
Çün ez-dil k'ān āb ze-ruhsāre yem şūd¹³⁹⁹

04 [h-r-e-b-n] **Şöhre-bend:** Zāhire muqayyed olup bā'tından bī-ḥaber olan kimesneye dirler **05** ıstılāhāt-ı şūfiyyede. **Nev'-i Evvelehu Eş-Şadi'l-Meftūha.** [-e-] **Şād:** Bakraç. **06** **Şad:** Yüz ki a' dāddandır, mi'et ma' nāsına, aşlıde *sīn* iledür, şād ile telaffuz olunmağ **07** tağlītāt-ı 'avām kabılindendür. Niteki sed lafzında beyān olınupdur. **Nev'-i Evvelehu Eṭ-Ṭā'i'l-Meftūha:** **08** [b-r-z] **Ṭaber-zed:** Ol katı şekere dirler ki balta ile uvadılır, aşlı teber-zeddür, *tā* ile andan tefhīm **09** olınmışdur. Hız lafzı gibi ki aşlı hīzdür. 'Unsurī:

Her kocā ki kār-sāzī luṭf-ı to mī-dozd
Der-zehr-i mār kerde ḥavāş ṭaber-zed-est

10 **Velevu:**

Ez-telḥī-i kāmī ki bed-endiş-i to-rā buved
Der-şerbet-i o zehr-giyā geşt ṭaber-zed¹⁴⁰⁰

11 **Nev'-i Evvelehu El-'Ayni'l-Meftūha:** [-m-] 'Amed: Şuya birağılan şal, *mīmüñ* **12**

¹³⁹⁵ **Şühüred, Şühüned.** 3. (86a/13)

¹³⁹⁶ (Güneşin yıldızların arasında olması gibi Yusuf da kardeşleri arasında kayboldu.)

¹³⁹⁷ (Zamanın vefasızlığı lalenin tomurcuğu elinden şarap kadehini aldı.)

¹³⁹⁸ --. 16. (77b/14)

¹³⁹⁹ (Onun adaletli himmeti ve bağışıyla birlikte madenin kalbinden kan, denizin yanağından su akıp gitti.)

¹⁴⁰⁰ --. 16. (77b/26)

fethi ve sükûnı cā'izdür. [m-v] 'Amūd: Çomağ ve direk ve dayak. [n-k-b-v] 'Ankebūd: Örümcek, 'ankebūt 13 ma' nāsına nakl idüp bu ma'la' ı şahid irād itmişler. **Beit:**

Geştem çonān za' if ki der-çeşm-i 'ankebūd

14

Şad-bār hāne kerdem ü o-rā haber ne-būd

Ba' zı fužalā-yı 'Acemden istifşar olunup, zıkr olan 15 beyt *dāl* ile vilāyet-i 'Acemde meşhūr ve elsine-i efāzılda mezkūr ve mecmū'alarında *dāhla* meşhūrdur 16 diyü rivāyet eylediler.¹⁴⁰¹ **El-'Ayni'l-Mazmūme:** [-v-] 'Üd: Ma' ruf büydār ağaçdur ki yakıcağ 17 rāyihāsı zāhir olur ve meşhūr sāzdur ki Barbeğ dağı dirler, Rāğıb-ı İşfahānī *Muḥāzarāhında* 18 getürür ki *ḳāletü'l-Fürs nağmātü'l-'ūd mā'-ḥūzetün min şarīr bābü'l-cennet ve'l-hezā semmātün Barbeğ* 19 *mezāti bābü'l-cenne*. **Nev'-i Evvelehu El-Ġayni'l-Meftūha:** [-r-] Ġard: Yay evleri ki 'ālā yirlerde 20 yaparlar, içinde küf küf yiller eser, bād-ğard dirler yaluñuz ğard dirler. **Laṭifi, Beit:**

21

İn tāk (u) revāk u soffe vü ğard

Sūdī ne-koned be-zārī vü derd¹⁴⁰²

[r-z-e] Ġarzād: Rūspī oğlu 22 dimek olur. [r-ḳ] Ġarḳad: Ve bi'l-kesr, şıçan dikenini ve orman ma' nāsına. [r-y] Ġarīd: Yanuğ 23 [j-y] Ġajīd: Zā'-i mu' ceme ile ol 'avrat ki kızdur diyü ere vireler, 'avrat çıkar, Ni' meti(de) bu lügat 24 *rā'*-i mühmele ve *zā'*-i mu' ceme ile rivāyet olındı. **Şems-i F.:**

Duḡter-i ebkār-ı men der-medḡ-i şāh

25

Hest 'özü in-est bī-şübhet ğajīd¹⁴⁰³

[m-n] Ġamend: Ġuşşalu ve ḡışmnāk. [-n-] Ġand: Keşret ile cem' olmuş nesne 26 ve bāğ budayıcağ tahra. **Şems-i F.:**

Feth ü zafer ü nuşret firūzī vü devlet

Bāşend hemişe bedr-i şāh-ı cihān ğand¹⁴⁰⁴

27 El-Ġayni'l-Meksüre: [r-ḳ] Ġırḳad: Sincān, şıçan dikenini ki fethile rivāyet olınmışdır. 28 [y-r-z-e] Ġirzād: Rūspīden toğmış ğarzād ma' nāsına. **El-Ġayni'l-Mazmūme:** [-d-] Ġudud: Zamm-ı *dāhla* 29 cudud veznine Pārsī lügatdür, biz ma' nāsına ki ğalīz ḡılt, etile deri arasında yumuşağ olan 30 maḡallerde mün'aḳid olur, 'Arabca *ğudde* dirler. Feth-i *dāhla* olicağ 'Arabī lügatdür, *ğudenüñ* cem' idür 31 Hemān gene biz ğudde ma' nāsına, nitekim südde cem' inde süded dirler, bu ecludendür ki ğāh zammile şod u müd **079b/01**

¹⁴⁰¹ olındı. (78a/01)

¹⁴⁰² (Bu kemer, revak, sofa ve yazlık; üzüntü ve derde fayda etmiyor.)

¹⁴⁰³ (Benim bakire kızım padişahın övgüsüdür, şüphesiz onun kadın olmasında kusur vardır.)

¹⁴⁰⁴ (Fetih, zafer, sevinç, mutluluk ve Allah'ın yardımı; bunların hepsi padişahın dolunayının orağından oldu.)

ķāfiyesinde müsta' meldür. Gāh feth-i *dāhla ded* ü *zed* ķāfiyesinde isti' māl olunur. Ba' zılar ur **02** didükleri ' illetdür ki bedende yumrılanup kaçkaşı olur, ādemde ve atda olur, ķarişe **03** ma' nāsına.¹⁴⁰⁵ [-r-] **Ġurd:** Mişlihü, biz, *ġuduh* ma' nāsına. [-n-] **Ġund:** Ġalebe vü keşret ile olan cem' iyyet, feth-i *ġaymla* **04** daġı rivāyet olunmuşdur. [v-ş-e] **Ġüşād:** Behāyim ü ġayvān yatacaķ yir, aġıl olsun **05** āġūr olsun sā'ir adları şevġā lafzında mezkūrdur. **Nev'-i Evvelehu El-Fā'i'l-Meftūha:** **06** [e-l-e] **Fālād:** Bī-' aķl kimesne ve suġen-i bī-hūde. [e-n-y] **Fānīd:** Pānīd lafzınıñ mu' arrebīdür, kıvāma gelmiş **07** bal ve şeker, *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi aġaç çivi ve şol aġaç ki ķapu önine ķorlar dimiş. [ġ-m-y] **Fahmīd:** **08** Panbuķ çigidi. [r-d] **Ferded:** Ķaraġişārī tūrfa ma' nāsınadır dimiş. [z-r] **Ferzud:** Ni' metī tūrfa ma' nāsına **09** naķl eylemiş, şulu yirde şol yeşil çemen ki dā'imā ter ü tāze tūrur, şolmaz bu ma' nāya feth-i *rā* **10** vü sūkūn-ı *zā*'i ' Arabīyledür. **Esedī:**

Nişestend ez-ān pes miyān-ı ferzud

Be-mey-i nev giriftend kār ez-mī-zed¹⁴⁰⁶

11 Bu ma' nāya zammıla daġı mervīdür. Ferzed lügati üç vech üzre mervīdür, feth-i *fā* ve *rā*'i mühmele ve sūkūn-ı **12** *zā*'i ' Arabīyle, zamm-ı *fā* ve feth-i *rā*'i mühmele ve sūkūn-ı *zā*'i ' Arabī ile ve zamm-ı *fā* ve *rā*'i mühmele ve sūkūn-ı *zā*'i ' Arabīyle **13** Urmüzd ķāfiyesinde mervīdür. [r-z-n] **Ferzend:** Oġul ve kıız ma' nāsınadır, aşlda ammā ekşer isti' mālde **14** oġul murād olur. [r-s] **Fersed:** Fersāyed ma' nāsına sipehbed ve mübed ve keġid ķāfiyesinde müsta' meldür. **15 Şems-i Fahrī:**

Çonān bād tā-ġaşr lübs-i bekāyet

Ki dest-i fenā dāmeneş-rā ne-fersed¹⁴⁰⁷

[r-ş-n] **Ferşend:** **16** *Vesīletü'l-Maķāşid* şāhibi ġiç biten üzüm, ferşeng ma' nāsına dimiş.¹⁴⁰⁸ [r-ş-y-d-v-r] **Farşīdvard:** **17** Keyānīlerden ' Acem pādīşāhlarından Ġüştasb bin Lohrāsbuñ bir oġlu adıdır.[r-ġ-e-n] **Ferġānd:** **18** Āġişte ma' nāsına. [r-ġ-n] **Ferġend:** Murdār koġulu yir ve muţlakā koķmış nesne ve şarmaşık envā'ından **19** leb-ā-leb gibidür ki aġaca tolaşur ķurıdır, egerçi erbāb-ı lügat şarmaşık ma' nāsına *rā*'i **20** mühmele ve *zā*'i mu' ceme ile naķl eylediler ammā eşaġġ budur ki şarmaşık ma' nāsına *zā*'i mu' ceme iledür. [r-ķ] **Ferķad:** **21** Ķuţb-ı Şimālī yanında bir seyyāre yıldızdur, ' Arabīdür, Fārsīde daġı müsta' meldür ve ferķadān iki **22** yıldızdur ki birbirinüñ yanında

¹⁴⁰⁵ ve büyük ma' nāsına. 3. (86b/24)

¹⁴⁰⁶ (Doġrusu taze çimenler arasında oturdular; bu arada ellerine yeni bir şarap aldılar.)

¹⁴⁰⁷ (Senin öyle bir sonsuzluk elbisen olsun ki fanilik eli onun eteġini yıpratamasın.)

¹⁴⁰⁸ **Fersed** kelimesi atlanarak onun açıklaması **ferşend** kelimesinde verilmiş. 16. (88a/31)

Ḳutb-ı Şimālî havālisinde *Benātün-Na‘ş-ı Suğrā* yakınında **23** olur, dü-birāderān daḡı dirlir. [r-k-n] **Ferkend:** Ḥalimī Őu yolu, gerek ādem ḡazsun ve gerek **24** seyl ḡazsun ve ferkenden lafzından Őġa-i māzī ve ferkendīden lafzından Őġa-i emr ve vaŐ **25** terkībidür dimiŐ bu ma‘ nāda *Vesīletü’l-Maḡāşid* Őāhibi müttefiḡ, varmaḡ eylemek ve bir kimesneyi yol **26** bir yire ve bir zaḡmete ulaŐdurmaḡ ki hergiz görilmemiŐdür, dimiŐ. Ni‘ metī Őu argı ve yeñi ırmaḡ **27** ferken ma‘ nāsına. [r-h-m-n] **Ferehmend:** ‘ Āḡil ve fazil ü kemāl ehli, bu lügat dört vechile naḡl olunmiŐdur. **28** Ḥalimī dimiŐ ki, aŐl budur ki *rā* meksūr, *hā* sākin telaffuz olına. **Laṡifi:**

Her ān-ki hest dānā vü ferehmend
29 Ne-gerded fitne-i ĩn deyr dīrend¹⁴⁰⁹

Gāh olur ki *rā*’yi taz‘ ĩf iderler **velehu:**

Ferr-i dāniŐ bāŐ ü ferrehmend bāŐ
30 Dāde-i dādār-rā ḡorsend bāŐ¹⁴¹⁰

Gāh olur ki *rā*’yi sākin *hā*’yi meftūḡ telaffuz **31** iderler **velehu:**

Ferehmendān-ı ‘ ālem-i ma‘ nā
 Ne-konend iltifāt ber-deynī¹⁴¹¹

Ammā Esedī-i Ṭūsī ferrehmend *rā*’yi *hā*’-i **080a/01** ‘ alāmet ile yazup bu beyti inŐād eylemiŐ. **Beyt:**

Ḥıdīv-v-i zamāne key-i ferehmend
 GüŐāyende ġitī vü Ḍaḡḡāk bend¹⁴¹²

02 [r-h-n] **Ferhend:** MiŐlihu. [r-y-e] **Feryād:** Meded dimek olur ve *Őiven* ma‘ nāsına. [r-y] **Ferīd:** Bir nev‘ lu‘bdür **03** ve yaluñuz ma‘ nāsınadır, ‘ Arabīdür. MeŐelā bir kimesnenüñ ‘ ilm ü fazlada naḡirī olmasa ferīd-i ‘ ālem dirlir **04** ve Őadefde yaluñuz vāḡi‘ olan incü ki ġāyetde a‘ lā olur. Dürr-i yegāne ma‘ nāsına ferīd-i vaḡid dirlir. **05** [j-ġ-n] **Fejġand:** Serend didükleri ot ki ṡabībler ḡatında üksüt dimekle ma‘ rüfdür, ŐarmaŐıḡ gibi **06** bir otdur, her ne ağaca ṡolaŐsa ḡurudur, *rā*’-i mühmele ile daḡı naḡl olunmiŐdur, eŐaḡḡ *zā*’-i mu‘ ceme iledür. **07** [s-v] **Fesūd:** Ol kimsedür ki dā’imā ‘ ālilik ister. [ġ-n] **Fegand:** Őıḡramaḡ ma‘ nāsına ism-i maŐdar. **08** [l-e] **Felād:** Suḡen-i bī-hüde, fālād ma‘ nāsına. [l-ḡ] **Felḡad:** Ṡamm-ı *hā* ile felḡūd lafzından muḡaffefdür, panbuḡ ḡigidine **09** dirlir. [l-ḡ-v] **Felḡūd:** MiŐlihu, Őġa-i māzīdür, maŐdar maḡāmında ma‘ nāsında daḡı isti‘ māl

¹⁴⁰⁹ (Bilgili ve akıllı olanlar, bu dünya kilisesinin fitnesine aldanmazlar.)

¹⁴¹⁰ (Bilgi ışığı bul ve akıllı ol! Allah’ın verdiğine rıza göster.)

¹⁴¹¹ (Mana aleminin akıllıları, dünyaya güvenmezler.)

¹⁴¹² (Zamanın hükümdarı, bilgeliğinin büyüklüğü ile Dahhak’ın bağıladığı felek kapısını açtı.)

olunur.¹⁴¹³ **Şems-i Fahrî:**

10 Haşmeş be-fenūd-est be-dīn-i zuhruf-ı dīnī
Hursend şevēd gav be-kencāre vü felhūd¹⁴¹⁴

¹⁴¹⁵[l-ğ-n] **Felğand:** Dīvār 11 perçini ya' nī çalısı. **Bejt:**

Çün ne-kerdī hāk-rā bā-āb-ı ter
Çün nehy felğand ber-dīvār-ı ber¹⁴¹⁶

Ve bükülmiş 12 nesne ve muṭlaqā perçin ma' nāsına ki ekşerī, ve mīh ucunu
kāmamağdur.¹⁴¹⁷ **Şems-i F.:**

Cünbiş-i şeyb tāziyāne çün dīd
13 Be-cehd er sürūd u şad felğand¹⁴¹⁸

[l-ğ-v] **Felğūd:** Felhūd ma' nāsına.¹⁴¹⁹ [-n-] **Fend:** Yalan, kızb ma' nāsına. 14 **Şems-i F.:**

Çi koned bā-to hīle-i bed-h'āh
Piş-i mu' ciz çī qādr dāred fend¹⁴²⁰

Ve suhen-i bī-hūde ve deriñ 15 çukur. [n-v] **Fenūd:** Ve bi'z-zamm ārām ü mevākıt
eylemiş ve aldanmış ve mağrūr ma' nāsına gelür. **Şems-i F.:**

16 Haşmeş be-fenūd-est be-dīn-i zuhruf-ı dīnī
Hursend şevēd gāv be-kencāre vü felhūd¹⁴²¹, ¹⁴²²

El-Fā'i'l-Meksüre: 17 [r-ş-e] **Fırşād:** Tut, lafz-ı ' Arabīdür, Fārsīde daḥı şāyi' dūr. [r-n]

Firind: Nağşsız, sāde 18 harīr ve kılıç cevheri, pīrend lafzınuñ mu' arbedidür. Ni' metī,

ve kılıç balçağı ve uyan dimiş. [s-r] **Fisird:** Balık 19 pıhtısı ve yāhūd başı ve ayağı

kaınadup şovudurlar, puḥtı olur. [n-e] **Finād:** Cāmi' ü'l-Fürs şāhibi 20 ziyān ve avalağ

ma' nāsına naql eylemiş. **El-Fā'i'l-Mazmūme:** [r-z] **Fürüzd:** Şulu yirde yeşil çemen ki

21 dā'imā ter ü tāze tırur, şolmaz ve Müşterī yıldızı ki seyyārelerdendir. Altıncı

felekeddür. Sa' dü'l-ekberdür. 22 **Esedī:**

Dü şad gūne gül ber-miyān-ı fūrüzd
Dür-feşān çün der-şeb ze-çarḥ-ı Ürmüzd¹⁴²³

¹⁴¹³ mişlihu. 16. (78b/30)

¹⁴¹⁴ (Onun düşmanı, dünyanın psiliğiyle uyku hâlidir. Öküz, üzüm çekirdeği posasıyla yetinir.)

¹⁴¹⁵ [l-ğ-y] **Felhūd:** Mişlihu. 16. (89a/01)

¹⁴¹⁶ (Eğer toprağı suyla ıslatmazsan, duvarın üzerini perçinleyemezsin.)

¹⁴¹⁷ ve muṭlaqā perçin ma' nāsına. 16. (89a/02)

¹⁴¹⁸ (Kamçının ucunun kımıldadığını görünce iki yüz duvar çalısının üstünden sıçrar.)

¹⁴¹⁹ --. 16. (89a/04)

¹⁴²⁰ (Kötülük isteyen hilesi seninle ne yapar? Hilenin, iyiyiz efe mucizenin önünde ne kıymeti olur?)

¹⁴²¹ (Onun düşmanı, dünyanın psiliğiyle uyku hâlidir. Öküz, üzüm çekirdeği posasıyla yetinir.)

¹⁴²² --. 16. (79a/06)

¹⁴²³ (Çimenlikte iki yüz türlü gül ortaya çıktı, bu tıpkı gece vaktinde Müşteri'nin çarhından inci saçılması gibi oldu.)

[r-v] **Fürüd: 23** Aşağıya dirler. **Beyt:**

Fürüd āmed ze-püşt bāre çün bād
Çü sebze büse zed ber-pāy-ı şimşād

24 Nev'-i Evvelehu El-Ḳāfi'l-Meftūḥa 25 [e-ş] **Ḳāsid:** Peyk ü mektüb ilelici. [t-e] **Ḳatād:** Keven didükleri dikenlü ot, lügat-i 'Arabīdür. Ammā Fārsīde **26** daḥı isti' māl olunur. **Ḳad:** Boy, kāmēt ma' nāsına. Ni' metī, ve ḳāftān biçmek ve uzun yırtmaç ve deri **27** yüzmek ma' nāsına daḥı gelür dimiş. [j-e-k-n] **Ḳaj-āgend:** Bi'z-zā'i'l-'Arabī ve ḳālū bi'z-zamm bi'z-zā'i'l-'Acemī **28** çuḳal didükleri ḳaftān ki penbe ve ibrişimile ṭolmuşdur, mübārizler eyyām-ı ḥarbde giyerler ve yorğan ve **29** fistān ma' nāsına da gelür. **Esedī:**

Bes ān sinān-ı nişter dāştend
Hemī ez-ḳaj-āgend be-güzāştend¹⁴²⁴

Ve at çuḳalı **30** ve cevşen. [z-k-n] **Ḳaz-gend:** Mişlihu. [l-ğ-n] **Ḳalgand:** Perçin. [l-ḳ-n] **Ḳalkand:** Ḳara boyanuñ köki. [-n-] **Ḳand:** Şeker, **31** lügat-i müştarekedür, 'Arab u 'Acemde isti' māl olunur. **El-Ḳāfi'l-Mazmūme:** [n-v] **Ḳunūd:** Hindüstānuñ **080b/01** nihāyetinde bir tağ adıdır, zulemāta yaḳındur, andan bir pınar çıkar her kim içerse çok yaşar **02** dirler, āb-ı ḥayāta ḳarībdür. **Nev'-i Evvelehu El-Ḳāfi'l-Meftūḥa:** [e-r-p-r-v-r] **03 Kār-perverd:** Eyü işlü, eyü fikirlü. [e-r] **Kārd:** Bıçaḳ, *sikkīn* ma' nāsına. [e-r-k-r] **Kār-kerd:** İş, güç. **04** [e-s-h-b-n] **Kāse-bend:** Çanaḳ şınuḡı meremmet idüci¹⁴²⁵, 'Arabca *şec'āb* dirler ve çanaḳcıya daḥı **05** dirler, kāse-kerd ma' nāsına. [e-s-r-v] **Kās-rūd:** Bir meşhūr ırmaḳ adıdır. [e-ğ] **Kāğıd:** Ma' ruf üstine **06** yazu yazduḳları. [e-l-b] **Kālbūd:** Ḳālīb, Ni' metī, ve keb ma' nāsına dimiş. Fāzıl-ı Muḥaḳḳiḳ böyle taḥḳiḳ **07** eylemişler ki kālbūd ceseddür ki tamām a'zā-yı müsta'meldür. Rūḥ-ı ḥayvānīnūñ ki aña lisān-ı Fārsīde **08** cān dirler, ḳālībıdır. Ḳālīb-ı kālbūd ki mu'arrebdir. Kālbūd cesedden 'ibāret olduḡı bu beytlerden **09** zāhirdür. **Naẓm:**

O çü cān-est ü cihān çün kālbūd
Kālbūd ez-cān peẓired nīk ü bed¹⁴²⁶

Diger:

10 Tā-cān-ı men ez-kālbüdem kereded ferd
Her kār ki ḥüşter-est ān ḥāhem kerd¹⁴²⁷

¹⁴²⁴ (O sivri uçlu neşteri ellerine aldılar hepsi zırhlarını döşendiler.)

¹⁴²⁵ idici. 3. (88a/07)

¹⁴²⁶ (Cihan beden, o ise onun içindeki can gibidir; beden candan iyiyi veya kötüyü kabul eder.)

¹⁴²⁷ (Benim canımla bedenim bir oldu; her iş o isteğimden daha iyidir.)

Şihāh-ı ‘Acem şāhibi 11 kālbid bi’d-*dāl* şırça barmaq dimiş, peyker-i kālbid ile medlülde müşterekdür. Niteki bu beytde zāhirdür 12 aralarında fark bu cihetdendir ki kālbidde şekl ü hey’et mu’teber degildir. Peykerde mu’teberdür.¹⁴²⁸ [e-l-y] 13 **Kālid:** Kene. [-b-] **Kebd:** Lehīm ü tutkal ki anuñıla nesne yapışdururlar, *sürīşim* ma’ nāsına. [b-v] **Kebūd:** 14 Gök reng ve sorğun ağacı. [b-v-d-y-k-b-v] **Kebūdī-kebūd:** Key katı gök.¹⁴²⁹ **Ked:** *Kāf-ı* ‘Arabīyile 15 muṭlaqā maḥall-i qarārdur gerekse üzerinde binā olsun mey-kede büt-kede gibi gerekse olmasun 16 dādī-kede gibi. **Beyt:**

Ān diz be-şad mehhā-yı eyyām

Dādī-kede şode serencam¹⁴³⁰

Fāzıl-ı 17 Muḥakkik *Deḳāyıkda*¹⁴³¹ böyle taḥkik eylemişler ki *ked* her kipüñ cüz ü evvelî olsa āhirinde *hā* olmaz *Ked-Ḥudā* 18 dirler, *Ked-bānū* dirler *Kedāy* dirler *Kede-Ḥudā*, *Kede-bānū*, *Kede-āy* dimezler kedāye dinilürken evler çapısına 19 geldüğinden ötüri *kudāy* dimişlerdür. Bundaki *āy*, *Ḥudāy*’daki *āy* gibidür *kedānuñ* 20 *kāf*¹⁴³² *kāf-ı* ‘Arabīdür, Türkīde *kāf-ı* ‘Acemile isti’ māl olunur. Ni’ meti Pehlevī lisānında ḥāne 21 ma’ nāsınadır dimiş, ‘*Allāme-i Kānūn* şerhinde *Ked-Ḥudā* ma’ nāsında böyle dirler ki be-‘ ayine 22 naql olunur. *Ked bi’l-lisānū’l-fehleviyye ma’ nātū’l-beyt ü Ḥudā ma’ nātū’r-rabb ü Ked-Ḥudā ma’ nātū* 23 *Rabbū’l-beyt* ve yesta’ mlūneh be-ma’ nā el-müdebbir fi’l-umūr ve’l-ked-ḥāyyite mu’ arreb menh [d-e-b-e] 24 **Ked-ābād:** Çardāk altındağı ev. [d-e-z-e] **Ked-āzād:** Cāriye veledi. [-r-] **Gerd:** *Kāf-ı* ‘Acemīyile 25 toz, ḡubār ma’ nāsına. Fāzıl-ı Muḥakkik böyle taḥkik eylemişler ki *kāf-ı* ‘Acemīyile gerd ism-i cāmid olıcağ 26 tozdur. **Beyt:**

Neberdüñ gök yüzine çıkdı gerdi

Bu ṭāğ-ı lācüverde perde gerdi

Müştağ 27 olıcağ ism-i fā’ ildür gerdidenden aşlı gerdendedür, terḥim olunmuşdur. Tiz dönici ata, esb-i 28 tiz-gerd dirler. **Beyt:**

Rüy-ı Hāmūn tīre geşt ez-gird esb-i tiz-gerd

Mağz-ı gerdün ‘aşe dād u ḥulğ-ı deryā sürfe kerd¹⁴³³

29 [-r-] **Kerd:** Ve bi’l-kesr *kāf-ı* ‘Arabīyile iş, güç ma’ nāsınadır, şi’ rlerde isti’ māl 30 olunur. **Şi’ r:**

¹⁴²⁸ --. 16. (79b/02)

¹⁴²⁹ gökrek. 16. (79b/04)

¹⁴³⁰ (O kuyruklu yıldız, yüz milyon gün boyunca parladı; sonunda sönüp gitti.)

¹⁴³¹ *Deḳāyıkda* -. 3. (88a/20)

¹⁴³² *kāf-ı* -. 3. (88a/22)

¹⁴³³ (Atların döne döne koşmasıyla toz bulutu oluştu, Haman’ın yüzü karardı; feleğin derinlerinden aksırık, denizin içinden de öksürük geldi.)

Bülbül ender-kafe-i hicr ez-ân mî-nâled
 Ki yekî kerd ne-dâred hem-key güftâr-est¹⁴³⁴
 31 Bâz ber-dest-i şehân pây ez-ân mî-güyed
 Ki yekî güft ne-dâred hem-key kerdâr-est¹⁴³⁵

Ve fi'l-i mâzîdür kerdenden eylemek ma' nâsına da eyledi diyecek yirde 'Acemî kerd dir. **Bejt:**

Dânî ki kerd eşref-ı har
 O mazleme bord u cānivek zer¹⁴³⁶

Kirdâr lafzından muhaffefdür. **081a/01** Hâlimî böyle naql eylemişdür. Kirdâr lafzından muhaffef olucağ *kâf* meksür olmağ gerekdür. Nitekim **02** Mevlânâ Lâmi'î *Şerh-i Dîbâce-i Gülistân*-ı Hâzret-i Şeyh Sa' dide *rahmetu'llâh* kird kesr-i *kâf*-ı **03** 'Arabîyile iş, güç dimekdür. Kirdâr lafzından tahfif olunmışdur diyü taşhîh idüp mezkûr **04** beyti irâd eylemişdür. Fâzıl-ı Muhaqqiküñ *kirde* lafzında ba' zî tahkîki beyân olunupdur. [r-d-n-b-n] **05 Gerden-bend:** Boğmağ, *kilâde* ma' nâsına ve boyun bağı. [r-d-â-l-v] **Gerd-âlüd:** Tozlu ve toz renglü dimekdür. **06** [r-m-n] **Kermend:** İvici, 'acül ma' nâsına. **Latîfi:**

Me-kon ber-va' de ez-vaşl-ı to mağbün
 Ne-mî-bînî çi kermend-est gerdün¹⁴³⁷

07 [j-e-z-e] **Kejâzâd:** Evde toğmış kul ve qaravaş. [j-e-ğ-n] **Kejâgand:** *Zâ*'-i 'Arabî vü 'Acemîyile **08** mervî lügatdür, çuçal ki ceng güninde giyerler. **Bejt:**

Kejâgand er dîne-i lâcüverd
 Be-ber ber-nişânhâ-yı dîbâ-yı zerd^{1438, 1439}

09 ve yorgan ve fistân ve şavaş ma' nâsına da gelür. Qaraşişârî boz doğan **10** ma' nâsına da naql eylemiş. [j-e-k-n] **Kejâgend:** Mişlihu. [f-y] **Kefid:** Çatlamış ma' nâsına. **Şems-i Fahrî:**

11 Vaqt-i hazân tâ-be-bâğ sîb ü enâr-est ü bih
 Bâd dil-i düşmeneş hemçü enâr-i kefid¹⁴⁴⁰

[l-e-c-v] **Kelâcüd:** Şağraq koyucağ **12** tabağ ve tapu şağraqı ki meclis-i şarâbda germ olup içilen toluya dirler. [l-n] **Kelend:** **13** Bağbân çapası ki büstâncılar anuñıla penbenüñ

¹⁴³⁴ (Bülbül, ayrılık kafesinde ondan dolayı ağlıyor; çünkü yapacak bir şey yok ve onunla ilgili söz çok.)

¹⁴³⁵ (Doğan, padişahların eline oturup bunu söylüyor; çünkü bundan başka bir söz yok ve o söz çok fazladır.)

¹⁴³⁶ --. 16. (79b/21)

¹⁴³⁷ (Sana ulaşma vaadinden gelen şaşkınlığı bırak, görmüyor musun felek hızlı bir şekilde dönüyor.)

¹⁴³⁸ (Zırhı eğer lacivert taşı gibi olursa, göğüste altın işlemeli kumarşın işaretleri bulunur.)

¹⁴³⁹ --. 16. (79b/30)

¹⁴⁴⁰ (Güz vakti bağda elma, nar ve ayva olur; düşmanın kalbi de tıpkı o çatlamış nar gibi olsun.)

ve şoğanuñ otun ayırtlarlar ve küleng ma' nāsına migil 14 ya' nī sülük, kağunc ma' nāsına bu ma' nāya ğayrı adları anda meş'ürdür. **Mevlānā Rūmī Kıddise Sırrıhu:**

15

Ān kühī güdāşt ez-kān-ı nağd çend

Geşt pāre pāre ez-zağm-ı kelend¹⁴⁴¹

[l-v-b-n] **Gelū-bend:** *Kāf*-ı 'Acemile 16 efşah zamm-ı *kāf*ledür. Boğaz bağı. [l-v-n]

Gelvend: Bir yirden bir yire armağan gönderdikleri çerez gibi 17 ve ğayrı nesne ba' zıları ipe dizilmiş incir ve 'unnāb gibi *mürseleye* dirler diyü tağşış eyledi. 18 [l-v-v-

n] **Gelūvend:** Mişlihu. [m-n] **Kemend:** Meşhūr ucı ilmekli ipdür ki atarlar varur olilmek

19 ādemūñ yā tavaruñ boynına ve biline geçer, kendüye çekerler getirürler. [n-e-b]

Kenābed: Türkistān qurbında 20 bir 'azīm tağ adıdur ki Pādişāh-ı Tūrān Efrāsiyāb-ı Türk ol tağūñ dāmeninde 'askerin 21 şaf idüp Īrānīlerle muğkem ceng itmişdür.

Firdevsī:

Be-yāmed çü piş-i Kenābed resīd

Be-dān dāmen-i küh leşker keşīd¹⁴⁴²

22 [n-ğ-b-e-d-ā-v-r] **Genc-i bād-āverd:** Şol define ve hazīneye dirler ki bī-zağmet ü

meşakğat 23 ele gele ve ol hazīnedür ki Ĥusrev-i Pervīz bin Hürmüz bin Enūşirevānuñ eline girdi. Tafşīli bād-āverd 24 lafzında geçmişdür ve 'ilm-i mūsīkī perdelerinden bir

perdenūñ adıdur. [-n-] **Gend:** *Kāf*-ı 'Acemīyle murdār 25 koğı ve murdār koğulu nesneye dağı dirler. Ya' nī 'arıza vü ma' rüza ıtlak olunur. 26 **Beit:**

Heme deşt bud riğte ħ'āste

Ze-küşte cihān gend berdāşte^{1443, 1444}

[-n-] **Kend:** 27 *Kāf*-ı 'Arabīyle kender ü koğan sepedi ve ālet-i tenāsül ya' nī zeker ma' nāsına. [n-k-r-z] **Kengerzed:** 28 *Kāf*-ı şānī 'Acemīdür kenger şakızı.¹⁴⁴⁵ [n-n]

Kenend: Çapa ve bir nev' bildür ucı iki çatal 29 olur, çiftçiler anuñıla yiri pāre pāre koğarırlar. [v-j] **Gevjid:** Ve bi'z-zamm *kāf* ü *zā*'-i 'Acemīyle 30 toñuzlan qurdu

toğınıcağ murdār rāyiğası zāhir olur, *ğunfā* ma' nāsına sā'ir 31 esāmisi *ğafezd* lafzında

olmuşdur. [v-z-y] **Gevzīd:** Mişlihu. [h-b] **Kehbed:** Sipehbed ü mübed **081b/01**

ğāfiyesinde sālār-ı diğkān ve ulu kişi ve simsār ve ta' rīb idüp cühbed dirler **02** ve māl sultānı cem' iden kimesne. Qarağışārī ve Şems-i Fağrī "ğazīne-dār-rā ğüyend ki **03** ve

¹⁴⁴¹ (O dağ, maden ocaklarından birkaç kese altın koydu; ancak o, kazmanın işkencesiyle paramparça oldu.)

¹⁴⁴² (Kenabed dağının önüne geldi, dağın eteğine asker çekti.)

¹⁴⁴³ (Bütün çöl parçalanıp dökülmüş, cihan ölmüş, her yer pis kokuyor.)

¹⁴⁴⁴ --. 16. (80a/17)

¹⁴⁴⁵ **Kegend** kelimesinin açıklamasına **Kengerzed** kelimesinin açıklaması verilmiş. 16. (80a/20)

cevāhir ü zer ü sîm be-dü sipārend' demişler. **Şems-i F.:**

Tüvân-ı padişāhî ki der-mülk-i to

04

‘Uṭārid debîr-est ü Bercîs-i kehbed¹⁴⁴⁶

Kesrile daḡı mervîdür. Eşahḡ kesriledür zirā ta‘ ribi 05 cühbed, cürbend gelür, kesr-i cîmile. *Tercümānū’l-Lügat* ve *Ḳānūnū’l-Edeb* şāhibleri meksüre bābında 06 getürüp ve tefsîrinde; “*ān ki māl-i sulṭān sitānd ü be-ḡazîne sipāred*” demişler. **Esedî:**

07

Hudāvend-i rez teng ü nā-pāk buved

Be-dih kehbed ü ḡîş Daḡḡāk buved¹⁴⁴⁷

El-meksüre: [r-e-y] 08 **Girāyed:** Piçiden ma‘ nāsına. **Beyt:**

Şehen-şāhā tevān-ı şāhî ki gerdün

Ne-yāred ger cenābet ser girāyed¹⁴⁴⁸

09 [-r-] **Kird:** *Kāf*-ı ‘Arabîyle iş, güç. Feth-i *kāf*-ı ‘Arabîyle kerd ma‘ nāsına. [-r-] **Gird:** *Kāf*-ı ‘Acemîyle 10 degirmi dimek olur, *müdevver* ma‘ nāsına ve dā’ire, çevre ve cem‘ olmak ve düğüm ma‘ nāsına 11 daḡı isti‘ māl olunur. *Kāf*-ı ‘Acemî ve feth-i *rā* ile gired lafzından muḡaffedür. **Esedî:**

12

Reh-i dîn gird her ki dānā buved

Bed her ān girāyed ki ānā buved¹⁴⁴⁹, ¹⁴⁵⁰

Fāzıl-ı Muḡaḡḡik *Deḡāyiku’l-Ḥakāyik*da böyle taḡḡik 13 ü tedḡik eylemişler ki *kāf*-ı ‘Acemînün kesresiyle *girdün* ma‘ nā-yı ḡaḡikîsi degirmidür, *gird* ki lisān-ı 14 Türkîde de oña girde dirler, ondandır. *Kāf*-ı ‘Acemînün kesresiyledür, āḡirindeki *hā* ma‘ nā-yı 15 ‘ām-ı aşıyyeden ma‘ nā-yı ḡāş-ı ‘ulemāya naḡl içündür. Ma‘ nā-yı cem‘ iyyet gird olmaḡıñ lāzımıdır. 16 Ol i‘ tibār ile mecāzen cem‘ itmege *gird*, *gerden* dirler. Ma‘ nā-yı gird-āb daḡı andandır. 17 Lafz-ı mürekkebdür, vaşfila mevşüfdan çirk-āb gibi aşı āb-ı girddür. ‘Alem olıcaḡ ḡā‘ ide-i 18 terkîb taḡyîr olup vaşf-ı taḡdîm olınmışdır. Lisān-ı Türkîde çevlik didüklerine 19 girdāb dirler. Şu orada çevrilüp çegzinüp degirmilendüğinden ötüri. **Gird-bād:** 20 daḡı andandır, Türk ḡaşırga didüğü yile ki çevrili çegzini gider, ‘Acem gird-bād dirler niteki bu 21 beytten zāhirdür. **Firdevsî:**

Der-üftād nā-geh ber-ü gird-bād

Be-zed gird ber-püşt-i o Keyḡubād¹⁴⁵¹

¹⁴⁴⁶ (Senin mülkünde padişahlığın gücüyle Utarit kâtip, Müşteri de bilge kişi olur.)

¹⁴⁴⁷ (Asmanın sahibi dar görüşlü ve pis olur; köy onun malı, kendi de Dahhak olur.)

¹⁴⁴⁸ (Şahlar şahı, padişahlık gücüne sahip olabilir ama felek onun başını uzaklaştırıp orayı yıkabilir.)

¹⁴⁴⁹ (Kim dîn yoluna girerse bilge olur, o olmadığında ise her şey kötü olur.)

¹⁴⁵⁰ --. 16. (80b/02)

¹⁴⁵¹ (Ansızın orada fırtına koptu, Keykubad onun sırtında toza bulandı.)

22 Degirmi olduğundan ötüri dā'îreye *gird* dirler. *Dā'îresinde gezinür* diyecek yirde 23 'Acem *be-girdeş mî-gird* dir. İki kat dā'îreye *gird-â-gird* dirler. Ortasındaki *elîfûñ* ma' nâsı 24 ser-â-ser lafzında beyân olınmışdır. **Beýt:**

Heme der-cilve *gird-â-gird-i* Hüsrev
Kevâkib dâr ber-*gird* meh-i nev¹⁴⁵²

25 *Kāf*-ı 'Arabînüñ kesresiyle. **Kird:** İş, fi' l ma' nâsına. **Beýt:**

Bülbül ender-kafe-i hicr ez-ân mî-nâled
26 Ki yekî *kird* ne-dâred hem-key güftâr-est
Bâz ber-dest-i şehân-pây ez-ân mî-güyed
27 Ki yekî güft ne-dâred hem-key *Kirdâr-est*^{1453, 1454}

Kirdâr: Ondan mürekkebdür bir cüzî *ârdur*. İsm-i fâ'ıldür. 28 Âverdinden bu cins terkîbüñ aşlı dîdâruñ ma' nâsı beyân olduğu yirde beyân olınupdur. 29 *Bahrü'l-Garâ'ib* şâhibi ol terkîbüñ aşlına vâkıf olmaduğičün *kird* için *kirdâr* lafzından 30 taħfif olınmışdır, dimişdür. [-r-] **Gired:** *Kāf*-ı 'Acemî vü fetḥ-i *râ* ile *gired* lafzından muħaffefdür. **Esedî:**

31 Reh-i dîn *gird* her ki dānâ buved
Bed her ân girâyed ki ânâ buved¹⁴⁵⁵

[r-d-e-g-r] **Gird-â-gird:** İki *kāf*-ı 'Acemîdür. **082a/01** Çepçevre ve iki kat demek olur. [r-d-b-e] **Gird-bād:** Kaşırğa, 'Arabîde zevba' a vü ce'ül **02** ma' nâsına sâ'îr esâmîsi bād-*gird* lafzında meşûrdur. [r-v-n] **Girvend:** *Kāf*-ı 'Acemîyile ağızda **03** çıkan uçuk ve demregü 'illeti bu ma' nâya gayrı adları pālvâ lafzında meşûrdur. [r-y] **Girîd:** **04** *Kāf*-ı 'Acemîyile *girîd* lafzından taħfif olınmışdır. **Esedî:**

Sipehdân be-o bejegân güft hîn
05 Girîd ez-pesem ke'z-o şemşîr-i kîn¹⁴⁵⁶

Ṭutuñ demek olur. [r-y-v-n] **Girîvend:** Demregü 'illeti. [z-e-y] **Gizâyed:** **06** Ya' nî kâsten bāşed. **Şems-i Faħrî:**

Be-dest-i ma' delet inşâf u 'adlet
Ten-i zulm ü sitem-râ mî-gizâyed¹⁴⁵⁷

07 [ş-v-e] **Gişvād:** *Kāf*-ı 'Acemîyile a' lām-ı ricâldendür, meşhûrlardan Gûderzüñ

¹⁴⁵² (Hepsi, yeni ayın etrafındaki yıldızlar gibi Hüsrev'i çepeçevre sarmış cilve yapıyordu.)

¹⁴⁵³ (Bülbül, ayrılık kafesinde ondan dolayı ağlıyor; çünkü yapacak bir şey yok ve onunla ilgili söz çok.)

¹⁴⁵⁴ --. 16. (80b/17)

¹⁴⁵⁵ (Kim dîn yoluna girerse bilge olur, o olmadığında ise her şey kötü olur.)

¹⁴⁵⁶ (Komutan zaman zaman çocuklara söz söyledi, savaş zamanında kin kılıcını tutun!)

¹⁴⁵⁷ (Adaletli elinle doğruluk ve bağışlama yapılırken eziyet yapısı eksiliyor.)

babasıdır ki Minūçebrūn **08** nāmdār pehlivānlarından idi ki Sām bin Nerīmān yārānlarındandır. Eşahh kesr-i *kāf*ledür. [l-y] **Kilid: 09** Ve fetḥü'l-*kāf* ağaç halka ve miftāh egerçi Türkide *fī'l* ma' nāsınadır. *Cāmi'ü'l-Fürs* şāhibi, ve çift **10** halkası ve devletsüz ve bed-baht ma' nāsına da naql eylemiş. [h-b] **Kihbed:** Fetḥ-i *kāf*le *kehbed* ma' nāsına. [y-s-v-b-n] **11 Gīsū-bend:** *Kāf*-ı 'Acemīyle saç bağı, 'Arabīde *qarāmul* ma' nāsına. *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi; ve güzel ton ma' nāsına da **12** naql eyledi. **El-Kāfi'l-Mazmūme:** [b-e] **Kübād:** Ciger ağrısı. [d-e] **Kūdām:** Her nesne ki ipile veyā iplik **13** ile birbirine bağlarlar ve eski qaftānlar ki yamalamış ola. Ta' rīb idüp *cūdād* dirler ve bol, vāsi' **14** qaftāna daḡı dirler. [r-b-e-b-y] **Kürbe-bīd:** Sorgun çiçeği, müşk-bīd ma' nāsına. **Beyt:**

Pür ez-kürbe-bīd şāhn-ı çemen¹⁴⁵⁸

15

Heme kürbe-bīd müşk-i Ḥoten

[r-] **Gürd:** *Kāf*-ı 'Acemīyle bahādur, dilāver ma' nāsına. **Kürd**¹⁴⁵⁹: *Kāf*-ı **16** 'Arabīyle bir meşhūr ṭā'ifedür ve bahādur ve qavī ma' nāsına da gelür. Sürürī *Şerḥ-i Dīvān-ı Ḥāfiz* da kürd **17** *kāf*-ı 'Arabīyle bir qavmūn ismidür ve pehlivān ma' nāsına da isti' māl olunur diyü bu ma' nāya Ḥāce Ḥāfizūn **18** bu beytini şāhid irād eylemiş. **Beyt:**

Zinhār ez-āb-ı şimşiret ki şirān-rā ez-ān

19

Teşne-leb-i Kürdī vü Kürdān-rā der-āb endahṭi¹⁴⁶⁰

[r-e-z-y] **Gürāzīd:** *Kāf*-ı 'Acemīyle şalındı ve cevelān itdi dimek **20** olur. **Firdevsī:**

Pes ez-piş-i taḡteş gürāzīd Sām

Peseş pehlivānān nihādend kām¹⁴⁶¹

[r-v-n] **21 Küründ:** Demregi 'illeti ve kırılğan 'illeti sā'ir adları *bireyūt* lafzında yazılmışdır. [z-n] **Güzend: 22** Zārar, ziyān. [z-d] **Güzūd:** Toñuzlan qurdı, gūzed ma' nāsına. [z-y] **Güzyed:** Sükūn-ı *zā* vü fetḥ-i *yā* ile **23** cizye, ḡarāc ma' nāsına ve ol nesnedür ki müteğallib olanlar maḡlūb olanlar üzerine qor **24** ve şīḡa-i māzīdür. [z-y] **Güzīd:** *Kāf*-ı 'Acemī ve kesr-i *zā* ve sükūn-ı *yā* ile üründi, her nesnenūn ḡıyārına **25** dirler, naqqāde ma' nāsına ve güzīden lafzından şīḡa-i māzīdür ve baş ḡarācı ya' nī ḡabbān ma' nāsına da **26** gelür. [l-e-h-g-r] **Külāh-gird:** İkinci *kāf*-ı 'Acemīnūn kesresiyle bir nev' degirmi tākiyyedür ve bōrk. [n-b] **27 Günbed:** *Kāf*-ı 'Acemīyle qubbe ve taqla

¹⁴⁵⁸ (Çimenlik meydanında bolca sorkun çiçeği oldu ve bütün bu çiçekler etrafa Hoten kokusunu yaydı.)

¹⁴⁵⁹ Kürd: Ya' ref ehl-i Ḥārezm şikāften-est. Şāhib-i fütūḡāt-ı mīrān şāhī gūyeded ze-cengī ki miyāne-i sultān Muḡammed Ḥārezmşāh ve ḡākim-i Semerqand vāqī' şod çün 'abd-ı mülūk-ı Kürd qalb-i ḡaşm-rā şikāfet ü kemāl-i merdānī be-zuhūr risānīd. Sultān Muḡammed be-zebān āverd ki gūrī Kürd lā-cerem īn ism ber-ān ṭabaqa iṭlāq reft. Ez-nīḡarīstān Mevlānā Mu' īn Cuveynī.

¹⁴⁶⁰ (Asla senin kılıcının suyundan aslanlara verme, susuz kalan bir Kürt ve Kürtler o suyu atılır.)

¹⁴⁶¹ (Doḡrusu Sam senin tahtının önünden salınıp geṭti, onun ardından diḡer kahramanlar da bunu istedi.)

urmak ve şıçramak ve *edim hatve* ma' nāsına. **Esedî:**

Se-menzil pezîre şodeş bā-sipāh

28

Zed āzīn-i dībā vü günbed ze-rāh¹⁴⁶²

Ḥusrev-i Dehlevî: Burāk vaşında dir. **Beyt:**

29

Günbed-künān Burākeş çün kerd 'azm-i bālā

Mencūk geşte na'leş nüh-günbed-i 'alā-rā¹⁴⁶³

Hātifi: Der-vaşf-ı 30 Burāk. **Beyt:**

Be-yek günbedā hevā sîret-i melek

Birün cüst ez-günbed-i nüh-felek¹⁴⁶⁴

Nevāyî:

31

Zihî cevlān-gehīng eflāk āvāz-ı ümīdān-ı o ednā

Burākuḡa tuţuz günbed bu toġuz günbed-i ḡaḡrā¹⁴⁶⁵

082b/01 ve diyār-ı 'Acemde be-sābıķā tezyīn günlerinde günbed şeklinde şüretler idüp donadurlar imiş.¹⁴⁶⁶ **02 Esedî:**

Nerīmān çü z'in müjde āgāh geşt

Der-āzīn ü günbed heme şehri ü deşt¹⁴⁶⁷

03

Yekī günbedī sāht 'ālī ze-ķand

Ki sūdī ser-ān be-çarġ-ı bülend¹⁴⁶⁸

Çonān günbedī ber-ser-i şeş sütün

04

Z'endişe-i 'aġl buvedī birün¹⁴⁶⁹, ¹⁴⁷⁰

[n-c-e] **Küncād:** Ķaraḡiṣārī kūsbe ki **05** şūsāmuñ ve sā'ir yağlı ḡubūbātuñ şıķup yağın alduķdan şoñra bāķī ķalan **06** şıķline ve kepegine dirler. [n-c-b-e] **Küncbād:** Ni' metī 'ilm-i müsıķīde perdelerinden bir perdenüñ adıdır dimiş. **07** [n-c] **Günced:** *Kāf*-ı 'Acemīyle sūsam, simsim ma' nāsına. [n-c-y] **Güncid:** Mişlihu ki şırūġan yağı andan **08** ḡāşıl olur. Ni' metī; ve şıķındı ma' nāsına da gelür dimiş. [-n-] **Künd:** Omca

¹⁴⁶² (Üç menzil boyunca asker eşliğinde gitti. Yola nakıl ve süsler konuldu.)

¹⁴⁶³ (Kubbe yapan, onun Burak'ıyla yüceliğe azmetti; en yukarıdaki dokuz kubbenin tepesini nalıyla işaretledi.)

¹⁴⁶⁴ (Havada melek yüzlü bir Burak atı görüldü, dokuz göğün kubbesinin dışını aradı.)

¹⁴⁶⁵ (Ne güzel! Senin bir gezintin o ümitlilerin kısık sesini göğe ulaştırdı, Buraġımla dokuz cennet kasrını gezdirdi.)

¹⁴⁶⁶ --. 16. (81a/18)

¹⁴⁶⁷ (Neriman gibi bu müjdeyi getirdi, bütün şehri ve çölü kubbelendirip süsledi.)

¹⁴⁶⁸ (Bir kubbeyi yücelikle şekerden yaptı, onun başından yüce feleğe bir fayda sağlandı.)

¹⁴⁶⁹ (Bir kubbeye altı başlı sütünü yerleştirdi, aklın düşüncesinden dışarıda kaldı.)

¹⁴⁷⁰ --. 16. (81a/19)

ma^ç nāsınadur **09** muṭlaḳā ve ol ağaç ki ṭutsaḳlaruñ ellerine ve ayaklarına urırlar.

Ferruḫī:

10 Rūz-ı rezm ez-bīm-i o der-dest ü der-pāy-ı ^ç adū
Kündhā kereded rikāb ü ejdehā kereded ^ç inād¹⁴⁷¹

(^ç):

Pāy der-künd ü pāy der-zencir¹⁴⁷²

11 ve çöngge ma^ç nāsına ki ḳılıç ve bıçaḳ ve balta ve nacaḡuñ kesmezine de dirler **12** ve ber-sebīl-i isti^ç āre kevden tabi^ç at olanlara ıṭlāḳ olunur ve rāyic olmayan nesneye **13** mecāzen geçmez didükleri gibi lisān-ı Fārsīde *künd* dirler. **Beyt:**

Fürū mānde vü ḫıyere der-kār-ı ḫ^ç iş

14 Ki bīnem hemī künd bāzār-ı ḫ^ç iş

Ḳaraḫışārī pehlivān, dilāver ma^ç nāsına da gelür **15** dimiş ve bu ma^ç nāya *kāfūñ* fetḫi daḡı cā^ç izdür dimiş. [n-d-r-v] **Künderūd:** Ḳovan ki arı **16** içinde bal ider, künderüc daḡı dirler. [v-z] **Küzed:** Ṭoñuzlan ḳurdı, *ḫanfesa* ma^ç nāsına. **17** [v-s-p-n] **Güspend:** *Kāf*-ı ^ç Acemīyile ḳoyun ve keçi cinsi her ḳanḳısı gerekse olsun güsfend dinür. **18** *Ġanem* ma^ç nāsına ve ekşer budur ki ḫuşuşıla ḳoyun murād olunur. **Ḳıṭ^ç a:**

Şenīdeem ki be-ḳaşşāb-ı güspendī güft

19 Der-ān zamān ki be-ḫançer sereş ze-ten bürīd
Cezā-yı her bün-i ḫārī ki ḫ^ç ordeem dīdem

20 Kesī ki pehlū-yı cerbem ḫ^ç ord çı ḫ^ç āhed dīd¹⁴⁷³

[v-s-f-n] **Güsfend:** Mişlihu *bā^ç*-i ^ç Acemīyile *fā* arasında **21** tebādül ü tevāḫī vardur. [v-ş-e] **Güşād:** Ḥabṭiyāna didükleri ot ki mu^ç teber edviyedendür. **22** [v-k-r] **Kükürd:** Kāt şehrine ḳarīb bir şehir adıdur. [-v-] **Guved:** *Kāf*-ı ^ç Acemī vü fetḫ-i *vāv* ile güyed ma^ç nāsına. **23** Güften lafzından şīḡa-i muzārī^ç vezni üzere gelür. **Nev^ç-i Evvelehu El-Lāmi'l-Meftūḫa:** **24** [e-c-v-r] **Lācüverd:** Lāzüverd ve lājüverd lafzınuñ mu^ç arrebidür. Ol meşhūr taşdur andan reng-i **25** ma^ç rūf ḫāşıl olur ma^ç deni kūh-ı Bedaḫşāndadur. Ġāyet a^ç lāsınuñ şaru noḡtaları olur **26** ve ḫoş reng olur, marāz-ı ishāle ve mālihulyāya ki sevdādan ḫāşıl olur, şāḫibini uyutmaz **27** ve ciger ^ç illetine daḡı nāfi^ç dūr bir miḡdār yiseler ve at boynına bağlasalar küllī nef^ç i vardur. [-e-] **Lād:** **28** Dīvār mühresi ve dīvār ḳorusı. ^ç **Unşurī:**

¹⁴⁷¹ (Savaş günü onun korkusundan düşmanların ellerinde ve ayaklarında üzengiler pranga olup onları bağladı, inatları ise ejderha olup onları yaktı.)

¹⁴⁷² --, 16. (81a/24)

¹⁴⁷³ (Bir koyunun başı bıçakla gövdeden ayrılacakken (koyunun) kasaba şöyle dediğini işittim: “Yediğim her bir diken dibinin cezasını gördüm. Bakalım yağlı butumu yiyen nasıl bir ceza görecektir?!”)

29 Be-pāy-ı pest koned ber-keşide gerden-i şîr
Be-dest-i raḡne koned lād-ı āhenin bünyād¹⁴⁷⁴

Esedî:

Be-her bâḡa ber-çihil lād nîz
Ze-cez^ç ü ruḡām ü ze-her gūne çîz^{1475, 1476}

30 ve vāle didükleri yufka meşhūr ḡumāş ki ḡāyet de ince ola. **Şems-i Fahrî:**

Rumūz-ı ^ç ayb berārî to çonān bâşed

31 Ki naḡşhā-yı şuver ez-derūn perde-i lād¹⁴⁷⁷

Ve ḡoḡulu ota daḡı dirler ve cūmerd **083a/01** seḡî ma^ç nāsına. Ni^ç metî ba^ç zî nüshada dîvār ma^ç nāsına da gelür diyü naḡl itmişler dimiş ve bir nev^ç rebābdur **02** ki nerm çalınur ve bir nev^ç ağaçdur. *Şihāḡ-ı* ^ç Acem şāḡibi; ve cevher ve kızıl, yumuşak kemḡā ve ās ki gelincik **03** didükleri cānvercige dirler dimiş. [e-j-v-r] **Lājüverd:** *Zā^ç*-i ^ç Acemîyile lācüverd ma^ç nāsına. [-g-] **Leged:** **04** Feth-i *kāf*-ı ^ç Acemîyile depmek ve şablah, ḡabanca ma^ç nāsına. [-n-] **Kend**¹⁴⁷⁸: Ālet-i tenāsül, zeker ma^ç nāsına. **Şems-i Fahrî:**

05 Ez-pey-i ḡaḡ^ç -ı nesl-i o eyyām

Düşmenet-rā ne ḡuşye hest ne kend¹⁴⁷⁹

[v-n] **Levend:** Feth-i *vāv*la ol ki **06** nefis, ārzūsına tābî^ç olup geze yūriye. **Levind:** Kesri *vāv*la büyük ḡazḡan. **Nizāmî:**

07 Bîni çün tenūr-ı ḡışt-pezān

Dehenî çün levind-reng-i rezān¹⁴⁸⁰

Ba^ç zî nüshada levîd yazılmış **08** *yā* ile ki āḡîr ḡurūf-ı teheccîdür. [h-y] **Leḡîd:** Mişlihu, levind ma^ç nāsına. **Led:** Zamm-ı *lām* ile *Şihāḡ-ı* ^ç Acem şāḡibi **09** önegü ve azḡun ma^ç nāsına naḡl eyledi.¹⁴⁸¹ **Nev^ç -i Evvelehu El-Mimi'l-Meftūḡa:** [e-d-r-z-e] **10 Māder-zād:** Bir anadan ḡoḡmış oḡlana dirler ana bir ḡarındaş ki babadan olmaya. [ā-r-e-s-f-n] **11 Mār-isfend:** Fūrs aylarınuñ yigirmi ḡoḡuzuncı ḡünü. [e-l-v-n] **Mālvend:** Kūh-ı Elvend muḡābelesinde bir **12** ḡaḡdur. **Ḳıvāmü'** d-dîn-i ḡülnārî böyle naḡl itmiş. **Beyt:**

Şaḡrā ḡoş-est ü dāmen-i Elvend ü Mālvend

¹⁴⁷⁴ (Baş kaldırmış aslanı ayaḡıyla süründürür. Demir temelli duvarda eliyle gedik açar.)

¹⁴⁷⁵ (Her avluda kırk duvar olabilir, onda hem mermer hem de ağaç kökünden birkaç şey olabilir.)

¹⁴⁷⁶ --. 16. (81b/13)

¹⁴⁷⁷ (Gaibin sırları senin görüşüne ince bezde resimler nasıl beliriorsa öylece görünsün.)sen

¹⁴⁷⁸ Bu kelime daha önce *kāf* harfinde geçmişti. Yazar zannımızca burada sehven tekrar yazmış.

¹⁴⁷⁹ (Senin düşmanında ne erbezi ne de penis vardır; zaman onun neslini ḡünden ḡüne kesecekti.)

¹⁴⁸⁰ (Görüyorsun onun aḡzı kerpiçle yapılmış fırın gibi ve ağır başlı bir kazan rengi gibi.)

¹⁴⁸¹ --. 16. (81b/23)

13 Sākī be-yār bāde ki ber-rīş-i zühd ḥand¹⁴⁸²

[e-n-n] **Mānend**: Beñdeş, nazīr ma' nāsına sâ'ir esāmisi āsā 14 lafzında yazılmıştır.¹⁴⁸³

[e-n-y] **Mānīd**: Nerd ü şatranc ü sâ'ir bunlara beñzer oyunlarda yeñilüp 15 mağlūb olsalar mānīd dirler, māt oldı ma' nāsına. **Şems-i Faḥrī**:

Ḥarṭ-ı şatranc-ı dāniş bā-ḥat bā-şāh

16 Velī ḥāl-i nuḥustīn dest-i mānīd

Ve mānīden lafzından şīğa-i māzīdūr. 17 **Laṭīfī**:

Çendān ki be-yār-est meh-i tām-m-ı cemāleş

Der-cilve be-ḥūrşīd-i cemāl-i to ne-mānīd¹⁴⁸⁴

[e-h-y-ḡ-r] 18 **Māhī-ḡord**: Uvaḡ, çura balıḡ. [e-h-y-g-r] **Māhī-gird**: Çapaḡ balıḡ. [b-y-n-

e] **Me-binād**: Göstermesün 19 dimekdür. [ḡ-y] **Maḡīd**: *Ḥā*'i mu' ceme ile depreniş ve ḡareket ve sür'atle gitmek ma' nāsına *Şiḡāḡ-ı 'Acem* şāḡibi 20 cānverden uşanup at ḡatı

yürimek ma' nāsına taḡşiş eylemiş. **Med**: Muṭlaḡā til, demirden 21 ve baḡırdan ve ḡayrıdan olsun. [-r-] **Merd**: Er, ādem lisān-ı 'Arabīde *recūl* ma' nāsınadır. Ḥadd-i

bülūḡa 22 varmayınca merd dimezler ve mecāzen şecī' ve bahādur ma' nāsına gelür. [j-

y] **Mejīd**: Şıramana oyunu. [s-r] 23 **Mesred**: Ḥelāl nesne. [s-n] **Mesned**: Ni' metī ḡarām-

zāde ma' nāsına naḡl eylemiş, 'Arabīde zāmm-ı 24 *mīm* ile ḡarām-zāde ma' nāsınadır ve fetḡ-i *mīm* ile büyük yaşdıḡ ma' nāsına. [f-r] **Mefred**: Ni' metī ḡalīfe 25 ve şeyḡ ve

büyük kimesne ve ışıklar ışılāḡında pīrlerinüñ altı yanında olan 26 pūstda ışıḡa dirler dimiş. [ḡ-l-m-v] **Maḡlamūd**: Ḥazret-i 'Azrā'ıl 'aleyhi's-selām ve ba' zılar Ḥazret-i 27

Cebrā'ıl 'aleyhi's-selāmdur dimişler. [-n-] **Mend**: Edāt-ı nisbetdür. Āḡir kelime lāḡiḡ

olur *lu* 28 demek olur, 'Arabīde *zū* ma' nāsına meşelā dānişmend, billū ve müstemend şikāyetlü 29 ve endūhmend ḡuşşalu gibi lafz-ı mend rabṭ ma' nāsına ifāde ider. Erbāb-ı

lüḡat böyle 30 naḡl itmişler amā Fāzıl-ı Muḡaḡḡiḡ *Deḡāyıḡu'l-Ḥaḡāyıḡ*da bu vechile ta' bir ü taḡḡiḡ itmişler ki ol ḡālet ki 31 'ārizīdūr anda edāt-ı tavşif *mend*dür.

Niyāzmend, derdmend gibi niyāz da derd de umūr-ı 083b/01 'ārizādandır ammā ol ḡālet ki ḡulḡı ola anuñ edāti āḡir kelimedeki *elif*dür. 02 Bīnāda, bālāda, tüvānāda olan

elif gibi. [-h-] **Mehed - Mehd**: Fetḡ-i *hā* ile *ḡased*, *cesed* veznine maḡḡab 03 didükleri ālet. Sükūn-ı *hā* ile 'Arabīde beşik ma' nāsınadır ki oḡlancuḡları yatururlar. 04 **El-**

Mīmi'l-Meksüre: [d-e] **Midād**: Mürekkeb, *ḡibr* ma' nāsına, 'Arabīdūr. Fārsīde daḡı

¹⁴⁸² (Elvend ve Malvend'in eteḡi ayrıca çöl ḡayet hoştur, saki bize şarap sun zahit bıyık altından ḡülümsüyor.)

¹⁴⁸³ beñdeş, nazīr ma' nāsına. 16. (81b/29)

¹⁴⁸⁴ Şems-i Faḡrī ve Laṭīfī'nin beyitleri **manīd** kelimesi atlanarak mānend kelimesi için istişhad edilmiş. 16. (81b/29-30)

şāyi' dūr. **05** [d-y] **Medīd:** Mişlihu, midād lafzınıñ imālesidūr, hisāb, hasīb gibi. [ş-v] **Mişved:** 'İmāme, destār **06** ma' nāsına. [y-e-n-b-n] **Miyān-bend:** Kuşak, 'Arabīde *meşidde* ve *mi'ceze* ve *miçhaze* dirler ve uçkur, tikke **07** ma' nāsına.¹⁴⁸⁵ [y-e-n-h-ķ] **Miyāne-ķad:** Orta boylu dimek olur. [y-r-d-e] **Mirdād:** Dīvān-ḥāne gibi selāmlığa **08** dirler. *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi dīvān ve begi selāmlıķ ve dönmeķ ma' nāsına naķl eylemiş. [y-r-z-e] **Mirzād:** **09** Beg-zāde dimekdūr mīr-zā ma' nāsına. [y-r-b] **Mirbed:** *Rā'*-i mūhmele ile ķadı-i cūhūdān. [y-z] **Mized:** *Zā'*-i **10** 'Arabīyile şol meclis ki anda şevķ ü 'işret ü neşāt ü selvet ola, Esedī-i Tūsī ve Hindüşāh-ı **11** Naḥcūvānī naķlinde fetḥ-i *bā* ve sūkūn-ı *zā'*-i mu' ceme ile. **Esedī:**

Nişestend ez-ān pes miyān-ı ferzud

12

Be-mey-i nev giriftend kār ez-mīzed¹⁴⁸⁶

Ve *Mi'yār-ı Cemālīde* yānuñ sūkūnıyla zeden lafzından şīğa-i ḥāle muvāfiķ **13** naķl olunmuşdur. **Firdevsī:**

Zemīn mī-zedī şod hevā nīl-gūn

Berāmed hemī mevc-i deryā-yı ḥūn¹⁴⁸⁷

14 *Vesīletü'l-Maķāşid* şāhibi ve Ḥalīmī böyle rivāyet eylemişler. Ni' met-i meclis-i mihmānī ve 'işret ü mihmān-ḥāne **15** dimiş. [y-j] **Mijed:** *Zā'*-i 'Acemīyile Ni' metī ma' şūķa ya' nī oynaş ma' nāsına gelūr dimiş. [y-k-n-d] **Migended:** *Kāf-* **16** 'Acemīyile koķar yir ma' nāsına. **El-Mīmi'l-Mazmūme:** [-0-] **Mūd:** Evzānda beş yüz dirheme dirler. [r-e] **Murād:** **17** Göñül dilegi, 'Arabīde *resīde* daḥı şāyi' dūr. [-r-] **Mürd:** Sūkūn-ı *rā* ile mürden lafzından şīğa-i **18** māzīdūr. Öldi dimekdūr ve kelime-i itbā' dandur. Ḥurd ü mürd gibi ḥurd ma' nāsına Ni' metī incü lü'lü' ma' nāsına **19** da gelūr dimiş. **Müred:** Fetḥ-i *rā* ile mersīn ağacı, ās ma' nāsına mūred lafzından taḥfif olunmuşdur. **20** [r-d-e] **Mürdād:** Fūrs-i ķadīm aylarınıñ yedinci günü ki ol ayda bayram iderler ve hem tārīḥ-i mezkūrdan **21** ve *Tārīḥ-i Celālīden* bir ayuñ adıdır. *Tārīḥ-i Celālīde* orta yay ayıdır. Mūte'ayyin tārīḥ-i Fūrside **22** kebīse i'tibār olmaduđı eelden ilerü girü devr ider. **Firdevsī:**

Ze-Ḥurdād bāş ez-ber ü büm şād

23

Ten-i çār-pāyānet Mürdād bād¹⁴⁸⁸

Mezkūr faşl-ı şayfuñ evveli tīz-i evsaṭı ki mürdāddur zıkr olındı **24** āḥirinüñ adı

¹⁴⁸⁵ kuşak ve uçkur. 16. (82a/19)

¹⁴⁸⁶ (Doğrusu taze çimenler arasında oturdular; bu arada ellerine yeni bir şarap aldılar.)

¹⁴⁸⁷ (Yeryüzü sallanıyor, hava nil rengine dönüyor; kanlı denizin dalgaları karaya vuruyor.)

¹⁴⁸⁸ (Hordad sayesinde yerin yurdun mutlu olsun. Mürdad senin hayvanlarının bedenini korusun.)

şehrivârdur.. [r-v-e-r-y] **Mürvârid:** İncü lü'lü' ma'nāsına haşiyeti müferrihât ve ma'âcinde **25** kalbe kuvvet virür vehm ü gamı gönülden giderür ve boğazdan gelen kanı men' idüp mâlihülyâyı **26** def' ider ve göz nûrun arturur ve tekhîlî gözi veca' dan şaklar. [r-v] **Mürüd:** Emrüd ma'nāsına. **27 Müzd:** Giri, ücret ve şevvâb ve Müşteri yıldızı. [s-t-m-n] **Müstemend:** Gamlu ve şikâyetlü Ni' meti *Şihâh-ı 28 Rûm*'da ve hâcetlü ve bağılu ve cefâlu ve iglü, mübtelâlu ma'nāsına da gelür diyü naql eylemiş. Lisân-ı Fârsîde **29** müst, şikâyet ma'nāsınadır. Zıkr olan cemî' umürda şâmildür.¹⁴⁸⁹ [ş-k-b-y] **Müşk-bîd:** **30** Şorğun çiçeği ki 'arağın çıkarurlar gâyetde nâfi' dür kürbe-bîd dağı dirler.¹⁴⁹⁰ Sükûn-ı *vāv* ve feth-i *bā* ile.¹⁴⁹¹ **31** [l-n] **Mülend:** Söz ve kelecî ve efsâne dimekdür. [v-b] **Mübed:** Sükûn-ı *vāv* ve feth-i *bā* ile ba'zı erbâb-ı **084a/01** lügat hâkim ve dānā ve hâkim-i âfitâb-perest ve vezîr ma'nāsına dimişler. Şems-i Faḥrî; 'Ālim bāşed **02 ü ān-kes ki rivāyet-i hikāyethā ez-o konend, dimiş ve Remidānî rivāyetinde; *āteş-perestlerüñ 03 ulu dānişmendleri ki cemî' müşkillerini andan şorarlar*, dimiş. Ṭaberî dağı târihinde böyle naql **04** eylemiş. Ammā ki Ḥalîmî; *Fürs şā'irlerinüñ şî'lerinde isti'māl olınandan añlanur ki her milletüñ 05 ulu dānişmendlerine itlāk olma*, dimiş. Bu kavli mü'eyyid Fâzıl-ı Muḥakkik *Deḳâyıku'l-Ḥaḳâyıḳda 06* böyle taḳkîk ider ki lisân-ı Fârsîde mübed dānişmende dinür. Niteki bu beytten zâhirdür. **07 Şems-i F.:****

Ze-'ilm ü ḥired bendegân-ı der-i to

Buvud der-suḡen her yekî şad çü mübed¹⁴⁹²

Dānişmendlerüñ ulusına **08** mübed, mübedân dirler. Mecûs dānişmenlerine ihtîşâş yokdur. [v-b-d-e-n-m-v-b] **Mündân-mübed:** **09** Mezḳûr tã'ifenüñ ulusına dirler, mübed, mübedân ma'nāsına. [v-r] **Müred:** Feth-i *rā* ile mersîn **10** ağacı ki ṭabîbler ḳatında âs dimekle meşhûrdur. **Esedî:**

Der-ân merz bud bîşe-i ḡarred

11

Miyānişân binî müred ze-serv¹⁴⁹³

Vesîletü'l-Maḳâşid şâhibi; ve be-coz be-sükûnu'r-*rā* dimiş ve ba'zı **12** erbâb-ı lügat gül-

¹⁴⁸⁹ --. 16. (82b/14)

¹⁴⁹⁰ **Firdevsî:**

Heme der-ḳaşabhâ-yı surḡ u sefid

Heme çün gül ü lâle vü müşk bîd 16. (82b/15)

¹⁴⁹¹ --. 16. (82b/16)

¹⁴⁹² (Senin kapındaki kölelerin aldıkları ilimden ve bilgiden dolayı onların her bir sözü yüz bilge insanın sözü gibi oldu.)

¹⁴⁹³ (O sınırdaki bir orman vardır, onların arasında serviden bir mersin ağacı görüldü.)

verd ü gül-reng ve şu ortasında sebzedir dimiş.¹⁴⁹⁴ **Nev^ç-i Evvelehu 13 En-Nüni'l-Meftûha:** [e-b-d-y] **Nā-bedīd:** Belürsüz ma^ç nāsına. [e-b-r] **Nāberd:** Ceng ü harb 14 nāverd ma^ç nāsına.¹⁴⁹⁵ [e-c-v] **Nācved:** Kadeh ü sāgar ki anuñıla şarāb içerler. [e-r] **Nāred:** *Elif* ve *rā* ve *dāl* 15 üç harfün sükūnıyla kene, *kurād* ma^ç nāsına, *ales* ve *katīn* ve *talīh* dağı dirler. Ni^ç metī; ve nā-kes ma^ç nāsına da 16 gelür dimiş. [e-g-v-e-r] **Nāguvārd:** *Kāf*-ı *Acemī*yle yemek siñmek, imtilā ve tohma *ç* illeti nā-güvār ma^ç nāsına. **Şems-i F:**

17 Her geh ender-mi^ç de dād ze-nā-güvārd
Gül-şeker dāred ziyāneş hāşşa āred¹⁴⁹⁶

[e-g-h-y] **Nā-gehīd:** Ne āgehīd 18 ma^ç nāsına. **Firdevsī:**

Güvāhī be-çīzī çonīn mī-dehīd
Ger āgāz u encām-ı ān nā-gehīd¹⁴⁹⁷

[e-m-d-e] **Nām-dād:** 19 Kārahīşārī adı çıkmış kimesne nām-dār ma^ç nāsınadır dimiş. [e-m-r] **Nā-merd:** İliksiz ve kişiliksiz 20 bī-mürüvvet olan. [e-m-z-e] **Nām-zād:** Nişānlu kız ve ol kişiye dirler ki anuñ adına söz 21 söylenmiş ola. [e-m-z] **Nām-zed:** Mişlihu. Nāmzād lafzından muhaffefdür ve ad urdı ya^ç nī nişān kodı 22 demek olur. **Unşurī:**

Ez-pey-i ān tā çü dāg nām-zed-i dil şevend
Dest-i hoş dāg-ı *ç* aşk sāhte levh-i serīn^{1498, 1499}

23 [e-v-r] **Nāverd:** Dāverdī ve mübārizet ve ceng. (ç):

Ze-hūn reft der-cāy-ı nāverd cūy^{1500, 1501}

24 **Maḥbūbü'l-Ārifinde** cevelān-ı esb ma^ç nāsına da gelür dimiş. **Beyt:**

Dilīrāneş ki nāverdend ber-hāk

25 Koned ez-kīne bā-Behrām nāverd¹⁵⁰²

Esedī:

Cihān geşt pür-gerd āverd cūy
Ze-hūn geşt der-cāy-ı nāverd cūy¹⁵⁰³

26 **Şihāh-ı Ācem** şāhibi şinlik eylemek ma^ç nāsına da gelür dimiş. Aşlı *nāberddür*. 27

¹⁴⁹⁴ ve şu ortasında biten sebze dirler dimiş. 16. (82b/27)

¹⁴⁹⁵ ceng ü harb ma^ç nāsına. 16. (82b/29)

¹⁴⁹⁶ (Midenin içi sindirimi kolay olmayan şeylerden sürekli sızlanır, ondan kurtulmak isteyen gülşeker tatsın.)

¹⁴⁹⁷ (Bir şeye tanıklık ediyorsan, onun başlangıcı ve sonu gelip geçici olabilir.)

¹⁴⁹⁸ (Onun nasibiyle gönül yarayla ünlendi, onun iyilik eliyle aşkın yarası alna yazıldı.)

¹⁴⁹⁹ --. 16. (83a/06)

¹⁵⁰⁰ (Savaş meydanında kan ırmağı aktı.)

¹⁵⁰¹ --. 16. (83a/08)

¹⁵⁰² (Onun yiğitleri toprak üzerinde savaşmaya başlayınca, öfkeyle Behram'a yiğitlik gösteririler.)

¹⁵⁰³ (Dünya savaşçıların çıkardığı tozla doldu. Savaş meydanında kan ırmağı aktı.)

Lisān-ı Fārsīde *vāv* ile *bā* arasında tebādül ü tevāhī vardır. [e-h] **Nāhid:** Ni‘metī ve *Cāmi‘ü’l-Fürs 28* şāhibi; *būstān ez-ḥāste*, ya‘nī devşürilmiş būstān dimişler. Ni‘metī; *zen-i nār-perestān 29* ma‘nāsına da gelür dimiş. *Zen-i nār-perestān* ma‘nāsına olan nāhid ‘Arabīdür. Niteki *Ḳānūnū’l-Edebe 30* vesā’ir lügātde muşarraḥ ü mezkūrdur. [e-h-y] **Nāhid:** Zühre yıldızı ki üçüncü felekdedür. **31** Nāhīde daḡı lügātdür bürcleri *sevr* ü *mizān*dur. *Sevr* ḡāke *mizān* havāya mensūbdur ve nāhid **084b/01** her burcda yigirmi dört gün eglenür ve daḡı (‘):

Sa‘ d u māde-est ü sürūd-ter-i Zühre¹⁵⁰⁴

02 [b-r] **Neberd:** Ceng ü ḡarb nāberd lafzından taḡfif olınmışdur. [b-y] **Nebīd:** ‘Arabīde ḡurmādan **03** olan şarāba dirler. Fārsīde muṭlaḡā şarāb ma‘nāsınadır. ‘Arabī lügātdür. Fārsīde daḡı **04** şāyi‘ vü zāyi‘dür. [b-l-e] **Nebilād:** Bünyād, esās ma‘nāsına. Benilād daḡı lügātdür *nūn* ile **05** *bā* arasında taḡaddüm ve te’ehḡür cā’izdür. [ḡ-c] **Naḡced:** Demür boḡı, rīm-i āhen, ḡabişü’l-ḡadīd ma‘nāsına. **06** **Şems-i Faḡrī:**

Ger āhen-gerān şükr-i cūd-ı to gūyend

Be-küre derūn-ı zer şeved cümle naḡced¹⁵⁰⁵

[e-v-r-d-e-v-r] **07 Nāverd-āverd:** *Şiḡāḡ-ı ‘Acem* şāhibi ceng ü bahādur ma‘nāsına naḡl eylemiş ve küfeke ve ayak taşu gibi **08** iri taşlar ki bir nesneye sürseler dörpiler ve isti‘āre tarīḡiyle niḡe günden ḡalmış **09** bayat ḡaşḡatı ḡarı etmegine dirler. [ḡ-r-e] **Naḡrād:** İrkeḡ, *nehāz* ma‘nāsına. **Ned:** Būy, ḡoş ‘anberīne. **10** [-r-] **Nerd:** Bir ma‘rūf u meşḡūr oyundur mülūk-ı ‘Acemden Sāsānīlerden evvel pādīşāḡ olan **11** Erdişir bin Bābek zamānında bir ḡaḡīm vaż‘ eylemişdür ve aḡacuñ özdeḡine daḡı dirler **12** ve budaḡ ve bir nev‘ aḡaca daḡı dirler. [-z-] **Nezd:** Ḳat, ‘Arabīde ‘*ind* ma‘nāsına meşelā *filānuñ ḡatında 13* *dünyānuñ ḡadri yoḡdur* dirler ve *nezd-i men* benim yanım ve *nezd-i o* anuñ yanı dirler. [j-n] **Nejend:** **14** Ve bi’l-kesr muṭlaḡā ḡālī müteḡayyir olmışa dirler gerekse ḡuşşadan. **Laṡifi:**

Künūnem ze-ḡahr-ı zamāne nejend

15

Me-rā ḡurremī n’āyed er lehv-i ḡand¹⁵⁰⁶

Gerekse şolmaḡla. **Esedī:**

Künūn sūsenet derdmendī girift

16

Gület rīḡt lāle nejendī girift¹⁵⁰⁷

¹⁵⁰⁴ (Zühre’nin şarkısı çok güzeldir, ayrıca o mutlu ve kadındır.)

¹⁵⁰⁵ (Demirciler senin cömertliğini dile getirseler, tandırda ne kadar demir parçaları varsa altına dönüşür.)

¹⁵⁰⁶ (Eğer gülüşün güzelliğinden bana bir mutluluk gelmiyor, ben de zamanın kahrından olan mutsuzum.)

¹⁵⁰⁷ (Şimdi senin sümbülün hasta olmuş, gülün dökülmüş, lale solmuş.)

Gerekse ol hālet-i ğazabıla ki şāhib-i heybet olur. **17 Velehu:**

Hemī mūbed-i mihter ez-ġūsfend
Ki ber-merd cüstī çü şīr-i nejend¹⁵⁰⁸

Gerekse umūrında **18** ‘adem-i ħudretinden ‘āciz ħalmaġıla **velehu:**

Ĥired nīz dārem ki çün dil-i nejend
Be-mānd koned der-dem-i āsān be-bend¹⁵⁰⁹

19 [ş-ĥ-v-r] **Neş-ĥord:** Geviş ki tavar yem yidüġinden şoñra aġzı çeyner **20** niş-ĥor ma‘ nāsına. [ş-v-e] **Neşvād:** A‘ lām-ı ricāldendür. [ş-y] **Neşīd:** Yitük aramaġ ve şī‘r **21** oġımaġ ma‘ nāsına, ‘Arabīdür. ‘**Unşurī:**

Ze-‘ aşġ levĥ-i şenā-yı to tıfl der-mektab

22

Neşīd-i medĥ berün āred ez-ĥurūf-ı hecā¹⁵¹⁰

[-l-b-n] **Na‘l-bend:** Ma‘ rūf na‘ lci dimek olur. *Baytār* ma‘ nāsına. **23** [ġ-n-b-v] **Naġbūd:** Ni‘ metī, ulu aġaç ma‘ nāsınadır dimiş. [ġ-v] **Naġūr:** Mişlihu dimiş. [f-r-y] **Neferīd:** **Beyt:**

24

Her ān-kes ki ber-pīş-i der-ġāh-ı to
Be-neferīd ber-cān-ı bed-ĥāh-ı to¹⁵¹¹

[-m-] **Nemed:** Kepenek ve kiçe. [m-e-z-b-e-m-d-e] **25 Namāz-ı bāmdād:** Şabāĥ namāzı. [m-k-s-v] **Nemek-sūd:** Başıdırma didükleri tuz ile başdırup **26** ħurıdılan et. **Beyt:**

Āteş-i to maĥrem-i in dūd nī-st
In semek-i tāze nemek-sūd nī-st¹⁵¹²

27 [m-y] **Nemīd:** Nevmid lafzından taĥfif olunmuşdur. **Beyt:**

Ne-bāşed nemīd ez-Ĥudā-yı büzürg

28

Be-coz kāfir-i tīre rāy-ı sūtürg¹⁵¹³

[-v-] **Neved:** Toġsan, *tes‘in* ma‘ nāsına. [v-r] **Neverd:** Fetĥ-i *vāv* ü sükün-ı *rā* ile **29** faĥr u lāyık ve pesendīde ma‘ nāsına bu ma‘ nālara zammıla daĥı mervīdür ve bir nev‘ çizmedür ki Türkler giyerler **30** ve cüllāhlarıñ *selmin* didükleri önlerinde olan āletleri ki bizi toġdıġça aña şararlar ve neverdīden **31** lafzından şīġa-i emr ve vaşf-ı terkībīdür.

¹⁵⁰⁸ (Bütün büyük mecusiler aslanın bir koyunu aradığı gibi insan arıyor.)

¹⁵⁰⁹ (Kalbim āciz kalınca derdimi öġütle kolaylaştıracak aklımda var.)

¹⁵¹⁰ (Senin övülmüş tahtanda okuldaki çocuklar aşkı okuyor, alfabedeki harflerle övgülü bir şiir oluşturuyor.)

¹⁵¹¹ (Senin dergahının önündeki her kişi senin kötü düşünceli canınla eşsizleşiyor.)

¹⁵¹² (Senin ateşinle bu mahrem yerde duman yoktur, burada tuzlanmış taze pastırma yoktur.)

¹⁵¹³ (Sapkın ve zalim kâfirden başkası Yüce Allah’tan umudu kesmez.) Kur’an, Hicr (15/99): “(İbrahim ise:) “Rabbinin merhametinden sapkınlardan başka kim ümit keser ki!” demişti.)

Ata ve sâ'ir binilen tavara ve seyyāha da itlāk olunur. **085a/01** (°):

Ṭālib-i reh-neverd k̄āni° baş¹⁵¹⁴, ¹⁵¹⁵

Rāh-neverd bu beytde at vaşfinda¹⁵¹⁶ dinilmiştir. ¹⁵¹⁷ **Beyt:**

02 Esbegī dāşt şāh-ı rāh-neverd

Ki be-° ayyūḳ mī-resāned gerd¹⁵¹⁸

Ve neverd ceng ma° nāsına ki *bānuñ* **03** *vāva* tebdili lisān-ı Fārsīde şāyi° dūr. **Beyt:**

Her yekī der-neverd çün şīrī

04 Ḳā'im-i kişverī be-şimşīrī¹⁵¹⁹

Ve derzilerūñ bir ma° rūf dikişinūñ adıdır ki Türkīde de şāyi° dūr **05** ve dūrüm büküm ve yumrı nesneye daḥı dīrlər. [v-m-y] **Nevmīd:** Ümīdsiz dimek olur. [v-n] **06 Nevend:**

Peyk, tīz-rev ve ḥaber iletici. **Esedī:**

Be-her çī āgehī z'o be-sūd ü gezend

Be-dān hem-resān ze-rūd nezdem nevend¹⁵²⁰

07 Ve muṭlaḳā iledici ve isteyici, ṭālib ma° nāsına. Ḥālīmī nüvend; zamm-ı *nūn* ve fetḥ-ı *vāv* ile **08** yorḡa at ve yüḡrük at ve peyk dimiş. Sā'ir erbāb-ı lügāt meftūḥa bābında getürmüşler **09** ve firībende ma° nāsına. **Beyt:**

Ber-efgend her-yek nevendī be-rāh

Yekī nāme bā-küştegān nezd-i şāh¹⁵²¹

10 Ba° zı erbāb-ı lügāt nevend atuñ esāmīsindendür dimişler. Fāzıl-ı Muḥaḳḳıḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da **11** ata nevend itlākı ḥareketde sür° ati i° tibāriyledür. Ḥaḳīḳatde evşāfindandur diyü taḥḳıḳ eylemişler niteki **12** Firdevsīnūñ bu beytinde vāḳi° dūr dimiş.

Beyt:

Semend-i nevendeş hemī rāned nerm

Ber-o berhemī āferīn ḥ'ānd germ¹⁵²²

13 Beyt:¹⁵²³

Ze-na° l-i nevendān pūlād-ı mīḥ

Zemīn-rā ze-cünbüş ber-üftād bīḥ¹⁵²⁴

¹⁵¹⁴ (Yolcunun isteḡi yerine gelmiş olsun.)

¹⁵¹⁵ --. 16. (84a/16)

¹⁵¹⁶ lafzında. 3. (93a/01)

¹⁵¹⁷ rāh-neverd yürigen atlarıñ vaşfinda dinilmiştir. 16. (84a/17)

¹⁵¹⁸ (Şahın gayette iyi yürüyüşlü bir atı vardı, doğrusu o, onunla hızla uçup ve döner gibi giderdi.)

¹⁵¹⁹ (Savaşta her biri memleketin devamı için ellerine bir kılıç alan aslan gibiydi.)

¹⁵²⁰ (Her ne kadar ondan gelen fayda ve zararı bildiḡimi benim önümdeki nehirden haberciyile ona ulaştır.)

¹⁵²¹ (Her bir haberci yolda yıkılarak padişahın önüne ölümlerden bir mektup ulaştırdı.)

¹⁵²² (Huysuz atı uysalca sürüyordu, ona şevkle çokça övgüde bulundu.)

¹⁵²³ **Dīger.** 16. (84b/29)

Ve nevend **14** bir mekân adıdır ki Rüstem-i Zāl anda pehlivānlar ile ʿişret iderdi ve ol yere *Āzer-berzīn* **15** dağı dirler. Berzīn nām kimesne anda āteş-gede binā itdügiçün. [v-y] **Nevid:** Nevāle maʿ nāsına. **16 Emīr Muʿ arrebī:**

Z'o zaʿ ifān-rā ümīd ü z'o fakīrān-rā nevīd

Z'o esīrān-rā ʿaṭā vü z'o yetīmān-rā menāl¹⁵²⁵

17 ve müjde, beşāret maʿ nāsına. **Hāfız:**

Beyā ki rāyet-i sulṭān pādīşāh resīd

Nevīd-i fetḥ ü beşāret be-mihr ü māh resīd¹⁵²⁶

18 ve beşāret idici maʿ nāsına da dağı mervīdür ve ditreyici ve ırğancı **19** lertzān u nevān maʿ nāsına. (ʿ):

Ten-i ʿ adū-yı to bād ez-ʿ anā çü nāl-i nevīd¹⁵²⁷

Ve nevīden lafzından şīğa-i **20** māzīdür. Maşdar maḳāmında dağı istiʿ māl olunur ve *Vesīletü'l-Maḳāşid* şāhibi ve Niʿ metī nevīd ziyāfete **21** vaʿ de eylemek maʿ nāsına da gelür dimiş ve kuvvet ve tevān ve ʿ adl ve ʿ avz ve ümmīd ve ümmīd virmek **22** *Şihāh-ı ʿAcem* şāhibi; ve toymuş ve uyanık maʿ nālarına dağı istiʿ māl olunur dimiş. [h-e-r-y] **Nehārīd:** **23** Korkdı, ḥavf eyledi demek olur. **Şems-i F.:**

Ruḥ-ı Mirriḥ-zerd ez-çīst güyī

Meger keʿz-intikām-ı şeh nehārīd¹⁵²⁸

24 [h-e-v-y] **Nehāvīd:** Mişlihu *vāv* ile ve *rāʿ*-i mühmele ile mürür lügatdür. [y-e-r] **Neyāred:** Şīğa-i fiʿ l-i **25** muzāriʿ dūr, nefy-i ḳudret için istiʿ māl olunur. Zamān-ı ḥālde ve zamān-ı istiḳbālde her fiʿ l ki **26** andan nefy olunur. Anuñ üzerine veyā ḳāʿim-maḳām maşdarınıñ üzerine idḥāl olunur. **27** Neyāredestden ve neyāred-berd almıya ve iletmeye yaʿ nī almağa ve iletmeye ḳudreti yokdur demek olur. **28** [j-e] **Nijād:** Aşlī ve neseb, *jāʿ*-i muʿ ceme ile *Maḥbūb u Muḥabbetī* nām kütübde neseb ḳaydın itmeyüp aşl ile **29** kifāyet itmişler. Aḥmed bin İsmāʿil bu lügati meksüre bābında getürmiş ve baʿ zı aşḥāb-ı lügat **30** meftūḥada getürmüşler. [j-n] **Nijend:** Muṭlaḳā ḥālī müteḡayyir olmuş gerek şolmadan gerek ḡuşşadan **31** gerek emrinde ʿ āciz ḳalmaḳdan gerek ol ḥālet-i ḡāzabıla heybetlü olmaḳdan tafşīl ile **085b/01** istişḥādı meftūḥa bābında getürilmişdür ve ulu ḥāce ve inanıcaḳ kimesne. **Hāfız:**

02

Cemāl-i şüret ü maʿ nā ze-emn-i şihḥat-i to-st

¹⁵²⁴ (Çelik mihli atların nalından yeryüzü çiviyle kaplandı.)

¹⁵²⁵ (Ondan hastalara ümit, ondan fakirlere yiyecek, ondan esirlere bağış, ondan yetimlere mal...)

¹⁵²⁶ (Gel padişahın sultanlık sancağı ulaştı, fetih ve iyi haber ve müjde ay ve güneşe ulaştı.)

¹⁵²⁷ (Senin düşmanın bedenini yorgunluktan titreyip sızlanıyor.)

¹⁵²⁸ (Kızıl Mars'ın yanağı neden kızarmıştır, söyle; o padişahın intikam almasından korkmaktadır.)

Ki zāhired dojem ü bāṭinet nijend me-bād¹⁵²⁹

[j-] **03 Nijed:** Ni‘meti mişlihü dimiş, nejend ma‘nāsınadır diyü naql eylemiş. [j-m-n] **Nijmend:** Ğuşşalu. [j-h-m-n] **Nijemend:** **04** Ni‘meti bu iki vech üzere rivāyet itmiş. [h-e] **Nihād:** Aşl ü bünyād-ı beden ki terkib; ve bünye dirler **05** ve resm ü āyīn ve aşl ü neseb, nejād gibi ve nihāden lafzından şīga-i māzī ve maşdar maḳāmında **06** daḫı isti‘māl olunur. Ni‘meti; ve ters ve neces ma‘nāsına da gelür dimiş. [h-e-r-y] **Nihārīd:** Korkdı **07** dimekdür. Feth-i *nūmla* daḫı rivāyet olunmuşdur. [h-e-v-n] **Nihāvend:** ‘İlm-i müsīkīden bir perde adıdır. **08** [h-e-v-y] **Nihāvīd:** Mişlihu, kezalik fethile daḫı mervīdür. [y-e-z-m-n] **Niyāzmen:** Hācetlü demek olur. **09** [y-r-v-m-n] **Nirumend:** Kuvvetlü dimekdür. [y-j-n] **Nijend:** *Şihāh-ı ‘Acem* şāhibi bulanık, çirkīn yüzlü dimiş. **10** [y-ş-h-v-r] **Niş-h‘ord:** Geviş ki ba‘zı ḫayvānāt yem yidükden soñra tekrār gevişir çeyner ve yem soñı. Feth-i **11** *nūmla* neş-h‘ord ma‘nāsına ve sā‘ir esāmisi anda taḫrīr olunmuşdur. [y-m-h-v] **Nīm-h‘ord:** Mişlihu. **Kātibi:**

12

Ḳazā ki ḫalk-ı cihān şayd-ı nīm-h‘ord ü nīd

Çü bāzet ez-pey-i naḫcīr dest-perver bād¹⁵³⁰

Ve ütme buğday **13** ki ‘Arabca *ferīk* dirler. [y-m-r-v] **Nimrūd:** Vilāyet-i Bābilde ḫākim olanlaruñ oturduğı şehrūñ **14** adıdır ve zamān-ı evā‘ilde Rüstemūñ ve babası Zalūñ *abā ‘an-ced* ḫukm itdükleri vilāyet idi. **15** Zāvilistān daḫı dirler. Āḫiri *dāl* ü *zā‘*-i ‘Arabī ile mervī lügatdür. [y-v-m-r] **Niv-merd:** Bahādur ve gürbüz **16** ve merdāne ve ‘āqil ve tāḳat ü ālet ma‘nāsına yalūñuz nīv daḫı lügatdür. **En-Nūni‘l-Mazmūme:** **17** [h-v] **Noḫūd:** Ma‘rūf ḫubūbātdandır ki Türkīde daḫı noḫūd dirler. [v-e] **Nüvād:** Torun, nebīre ma‘nāsına.¹⁵³¹ **18** [-v-] **Nūd:** Nevāled ve ferzend, *Kirāmī nūde* ve *nūd-ı reh* ma‘nāsına dimiş. [v-r] **Nūred:** Lāyık ve pesendide **19** ve cüllāhlaruñ *selmen* didükleri önlerinde tūran ağaç ki bizi toḳıdıḳça aña şararlar ve yumrıca **20** yir ve büküm bu ma‘nālar feth-i *nūmla* daḫı rivāyet olunmuşdur. *Şihāh-ı ‘Acem* şāhibi; ve a‘lām-ı ricāldendür **21** dimiş ve ism-i maşdardur. Devirme ma‘nāsına. [v-f-y] **Nūfid:** Bangulandı ve gümledi dimekdür. *Nūfiden* **22** lafzından şīga-i māzīdür. **Firdevsī:**

Ez-āvāz-ı gerdān be-nūfid kūh

Zemīn āmed ez-na‘l-i esbān sūtūh¹⁵³²

¹⁵²⁹ (Senin sıhhatinin güvenli anlamın ve yüzün güzelliğindedir, görünen yüzün bir kale ve gizli yüzün ise ulu bir hoca olsun.)

¹⁵³⁰ (Senin doğanın elinde tuttuğu yaban koyunu gibi, kader de insanları geviş getirerek sindirmeye çalışır.)

¹⁵³¹ --, 16. (84b/03)

¹⁵³² (Feleğin avazından dağda ses yankılandı, yeryüzü atların nalından yorgun düştü.)

23 [v-n] **Nūned:** Muştıcı ve iledici ve tīz yürüyici ve haber iledici ve yorğa at ve peyk ma^ç nāsına ve muķīm 24 ü muħkem ve divīt ve kılıç kenārı ve bir kılıç adıdır diyü naķl eylemiş. [h-ş] **Nūh-şad:** ̇okuz yüz *tes^ç mā^ç 'ie* ma^ç nāsına. 25 **Nev^ç -i Evvelehu El-Vāvi'l-Meftūħa** 26 [e-ş-e] **Vāşād:** ̇araħişārī ^ç aṭā ma^ç nāsına naķl eylemiş. [e-l-e] **Vālād:** Bünyād ve esās ma^ç nāsına bu ma^ç nāya 27 sā^ç 'ir esāmisi bünlād lafzında yazılmışdur ve ̇or ki binānuñ bir şırasına dirler bennālar dilinde 28 müsta^ç meldür bir ̇or iki ̇or dirler pūh daħı dirler, ^ç Arab ^ç araķ ma^ç nāsına dir. [r-e-r-v] **Verārūd:** Māverā^ç ün-nehr 29 vilāyetinüñ adıdır. [r-e-s-t-e] **Verāstād:** Rızķ, maķsūm ve vażife ma^ç nāsına isti^ç māl olunur. 30 [r-b-n] **Ver-bend:** Gömüldürük bir bend ve sīne-bend ma^ç nāsına lisān-ı Fārsīde *bā* ile *vāv* arasında tebādül 31 vardır.¹⁵³³ [r-z-r-v] **Verzrūd:** Māverā^ç ün-nehr iķlimi Verārūd ma^ç nāsına. **Beyt:**

Yek mūy ne-buved ez-ser-i o kim ki cihān-rā

Ān mūy bih ez-cümle Semerķand Verzrūd¹⁵³⁴

086a/01 [r-s-t-e] **Verestād:** Verāstād lafzından 02 taħfif olınmışdur¹⁵³⁵ ve *ṭayfa* ma^ç nāsına. [r-n] **Verend:** Örumcek evi, beyt-i ^ç ankebūt ve 03 örümceğüñ kendüsine daħı dirler. [s-t-e] **Vestād:** *Sīn*-i mühmele ve *tā* ile ki şāliş-i ħurūf-ı 04 teheccīdür. Bisyār ve keşir ve tolu, pür ma^ç nāsına. [s-n-e] **Vesnād:** *Nūm*la mişlihu ve arķası üstine yatup 05 uyumuş kimesne vestād ma^ç nāsına. [s-f-e] **Vesfād:** *Fā* ile mişlihu. [ş-n-e] **Veşnād:** *Şīn*-i mu^ç ceme ve *nūm*la ̇ok 06 ve tolu *vesnād* ma^ç nāsına bu lügat hem *sīn*-i mühmele ve *tā* ile hem *fā* ile ve *sīn*-i mühmele ve *nūm*la ve hem *şīn*-i 07 mu^ç ceme ve *nūm*la mervīdür. [-n-] **Vend:** Şınamaķ, tecrübe ma^ç nāsına ve işde zaħmet ̇ekmek. **El-Vāvi'l-Meksüre:** 08 **Vistād:** ̇ok ve tolu *sīn*-i mühmele ve *tā* ile meftūħa bābında daħı üç vechile rivāyet olınmışdur¹⁵³⁶. 09 [-y-] **Vīd:** Yitük, *gūm* ma^ç nāsına vīdā daħı lügatdür feth-i *vāv*la. **Şems-i Fahrī:**

Murād-ı ĩn şode ez-yūmn-i devletet ħāşıl

10

Ümīd-i o şode ̇ün nām-ı o z^ç ālem vīd¹⁵³⁷

Nev^ç -i Evvelehu 11 **El-Hā^ç 'i'l-Meftūħa:** [e-r] **Hārd:** *Vesīle* şāħibi ve Ni^ç meti Fürs aylarınūñ yigirmi beşinci 12 günine dirler dimiş. [r-b] **Herbid:** Āteş-perestler dīninde bāb-ı ^ç ilm ve yanlarında bir mertebedir. 13 Ol mertebede olanlarūñ ulusına herbid,

¹⁵³³ tebādül vardır -. 3. (94a/04)

¹⁵³⁴ (Onun saçından bir saç teli dahi eksilmesin! Zira o saç teli, dünya için Semerkant ve Maveraünnehir'in tamamından daha iyidir.)

¹⁵³⁵ muħaffēdür. 3. (94a/06)

¹⁵³⁶ rivāyet -. 3. (94a/13)

¹⁵³⁷ (Devletin uğuru sayesinde dostun muradına erişsin, düşmanın umudu dünyadan adı gibi silinip gitsin.)

herbidān dirler. Mūbid, mūbidān gibi hīrbid dağı 14 lügatdür. [r-d-v] **Herdūd:** Bir meşhūr cezārenūñ adıdır. [r-b-d-v-b-r-y] **Herbid u berīd:** Keykāvusūñ 15 havātīn ü sirārisi sākin olduğı nūzhet-gāhuñ adıdır. [z-e-r-s-f-n] **Hezār-sifend:** Bir meşhūr 16 dārudur. Hurdād dirler. [št-e] **Heştād:** ‘Adedde seksen, *semāneyn* ma‘nāsına. [f-t-e] **Heftād:** Yetmiş, 17 *seb‘ayn* ma‘nāsına.¹⁵³⁸ [f-t-ş] **Heft-şad:** Yedi yüz, *seb‘-ma* ‘e ma‘nāsına.¹⁵³⁹ [-l-] **Held:** Ni‘ metī komağ ma‘nāsınadır 18 dimiş. [m-e-n-n] **Hemānend:** Beñdeş, *mānend*, mişl ü nazīr ma‘nāsına. **Esedī:**

Hemī güft k’īn māh ferzend-i o-st

19

Ez-o zād zīrā hemānend-i o-st¹⁵⁴⁰

Diger:

Ez-çehr ü bālā vü ferr ü şükūh

20

Hemānend-i o kes ne-būd z’ān gūruh¹⁵⁴¹

Sā’ir esāmīsi āsā lafzında yazılmışdır. [m-e-v-r] 21 **Hem-āverd:** Mişlihu. **Esedī:**

Hem āverd sūy-ı hem-āverd şod

Der-o deşt ber-çarh-ı nāverd şod¹⁵⁴²

22 Velehu:

Ber-o güft ber-geştenet rüy nī-st

Hem-āverdet āverd cümle bālī-st¹⁵⁴³, ¹⁵⁴⁴

[m-ç-n] **Hem-çend:** 23 Ol kadar dimek olur. [m-d-e-m-e] **Hem-dāmād:** Bacanağ, ‘avratīñ hem-şiresin alan dirler 24 **Qaraşişārī** bacanağ ma‘nāsına dimiş. [m-z-e] **Hem-zād:** İkiz, tev’em, hem-şikem ma‘nāsına ve bile toğan 25 **qarın**, yaşdaş ma‘nāsına. [m-s-v] **Hem-sūd:** İtburnı didükleri yemiş ve kızılca igde. 26 [m-s-v-k-n] **Hem-sevgend:** Bir andlu. [m-‘-h] **Hem-‘ahd:** Yaşdaş ve qardaş oğşamış. [m-v-d] **Hem-veded:** 27 **Şağız** ağacı ba‘zı nüşhada *hem-verd* düşmiş. [m-y] **Hemīd:** Ni‘ metī ebleh ve töhmet ma‘nāsına naql 28 itmiş. [v-y] **Hevīd:** Deve hevīdī ki içini otluğ ile taldurup deve arkasına 29 qorlar. Lisān-ı ‘Arab’da, *haviyye* dirler. [-y-] **Heyd:** Ve bi’l-kesr, bil ve yaba ve dorı gayrı adları 30 penced-geşt lafzında meşhūrdur. *Şihāh-ı* ‘Acem şāhibi kesrile taşhīh eyledi. **El-Hā’i’l-Meksūre:** [r-b] 31 **Hirbed:** Ol ki āteş-perestlerūñ āteş-ğānelerinde leyl ü nehār hıdmet ider, kamu mecūsiler **086b/01** anuñ emrine ve sözine ve

¹⁵³⁸ --. 16. (85a/06)

¹⁵³⁹ --. 16. (85a/06)

¹⁵⁴⁰ (“O ay onun oğludur, ondan doğduğı için tıpkı onun gibidir.” diyordu.)

¹⁵⁴¹ (İnsanlar arasında onun yüz güzelliğe, yüceliğine, aydınlığına, büyüklüğüne eş değer kimse yoktur.)

¹⁵⁴² (O çölde savaşta döne döne benzerlerinin tarafına geldi.)

¹⁵⁴³ (“Yüzünü döndürmen doğru değil, senin dengine getirdiği onun kanatlarıdır.)

¹⁵⁴⁴ --. 16. (85a/10)

nehine itâ'at iderler mā-beynlerinde *kaṭ'-ı nızā'* vü *faşl-ı 02 huşümet* ve kâdîlik ol ider. Ta'rib idüp *hirbiz* dirler. Cem' itdüklerinde *hirābiz 03* dirler ve mezbūr cemā'atūñ ulularına *hīrbiz, hīrbizān* dirler. [y-r-b] **Hirbid:** **04** Mişlihu, hirbid lafzı bundan taḥfif olınmışdır. Ni' meti cühūdlar kâdisına daḥı **05** dirler dimiş ve *der-aşl muḥteşem ü āteş-efrüz bāşed der-günbed-i āteş-perestān* diyü **06** naql eylemiş ve *Vesiletü'l-Maḳāşid* şāhibi *Maḥbūbü'l-Ārifinde* mutlakā kefere-i fecerenüñ **07** kâdîlarına dirler diyü naql eylemiş. Şems-i Faḥrī kâdî-i cühūdān dimiş ve bu beyti **08** inşā eylemiş. **Beyt:**

Ḳādî-i maḥkeme-i çarḥ ze-to manşüb-est

V'er ne der-ḥüküm ne-buvediş reh-i hīrbidī¹⁵⁴⁵

09 *Cāmi'ü'l-Fürs pürte püre* ya' nī kâfirler ket-ḥudāsı dimiş. *Şiḥāḥ-ı 'Acem* şāhibi **10** bi'l-feth dimiş.¹⁵⁴⁶ [-n-] **Hind:** Meşhūr u ma' ruf iḳlīmdür ki andan gelen tuḥaf ve eşnāf-ı bahār **11** hiçbir vilāyetden gelmez. [-y-] **Hid:** Ve bi'l-feth yaba ki ekinciler āletlerindendür ki anuñıla dāneyi ayırtlamaḡiçün **12** şamanı şavururlar. Sā'ir adları penced-geşt lafzında tafşil olınmışdır. [y-r-m-n] **Hirmend:** **13** Vilāyet-i Sistān'da bir meşhūr ırmaḡ adıdır. **Esedī:**

Be-zed ḡayme gird-i leb-i Hirmend

Ber-āsūd bā-ḡurremī rüz-ı çend¹⁵⁴⁷

14 Ni' meti rūstiyān dimiş. **El-Hā'i'l-Mazmūme:** [d-h] **Hüdhüd:** İbibik kuşu **15** 'Arabīdür. Fārsīde daḥı şāyi' dür ve meşhūrdür ki āşiyānesi ḡazūrāt ve sā'ir bed-rāyiḡa **16** necāsetile ṭoṭludur ve bir adı pūpūdur. Laṭifinüñ istişhādı için getürdüḡi bu beytde **17** muşarraḡdur. **Beyt:**

Güyā ki āşiyāne-i pūpū-st çeşm-i to

Hem-vāre bā-pelidī vü āḡiḡ kende-est¹⁵⁴⁸

18 Sā'ir adları *rebūt* lafzında yazılmışdır. [r-m-z] **Hürmüzd:** *Vesiletü'l-Maḳāşid* şāhibi ve Ni' meti **19** Fürs aylarınūñ evvel günine dirler diyü rivāyet itmişler ammā meşhūr olan *Ūrmersūd* **20** *elif* ile. [n-r-b-n] **Hüner-bend:** Hünerlü demek olur. [n-r-m-n] **Hünermend:** Mişlihu, hünerlü demek ma' nāsına.¹⁵⁴⁹ **21** [v-ş-m-n] **Hüşmend:** Uşlu¹⁵⁵⁰ dimekdür. **Nev'-i Evvelehu El-Yā'i'l-Meftūḡa:** [-e-] **Yād:** **22** Ezber, ḡıfz ma' nāsına ve

¹⁵⁴⁵ (Felek mahkemesinin kadısı senin tarafından atanmıştır, eğer o ne hüküm verirse Mecusilik yolundan olmaz.)

¹⁵⁴⁶ --. 16. (85a/26)

¹⁵⁴⁷ (Hirmend'in sınırını dönerken bir çadır kur, orada birkaç gün mutlulukla dinlen.)

¹⁵⁴⁸ (Senin gözünde pupu kuşunun yuvası olduğunu söylerler, orası her zaman pislikle ve çapakla doludur.)

¹⁵⁴⁹ mişlihu. 16. (85b/06)

¹⁵⁵⁰ uşlu. 3. (94b/26), 16. (85b/06)

añmak ma' nāsına ism-i maşdardur. Arabca *tezekkür* dirler. *Şihāh-ı* 'Acem şāhibi; ve hāzır¹⁵⁵¹ **23** ve kimseyi ğıybet itmek ma' nāsına da gelür dimiş. [e-r] **Yāred:** Elden gele ma' nāsına şığa-i fi'l-i **24** muzāri' dūr. *İşbāten* ve *nefyen* müsta' meldür. İşbāt-ı kudret için gelür, zamān-ı hālde yā zamān-ı **25** istikbāle. **Firdevsī:**

Ḥired-rā vü cān-rā ki yāred sūtūd
Ve ger men sitāyem ki yāred şünūd¹⁵⁵²

Dakīkī:

26 Ki yāred dāşt bā-o ḥ'ışten rāst
Ne-yāred büm merdüm-rā hezākā¹⁵⁵³

Yārmend: Yardımcı, nāşır u mu' ayyen ma' nāsına.¹⁵⁵⁴ **Esedī:**

27 Be-Yezdān ger āyīd tā ez-gezend
Buved nān beher dü-cihān yārmend¹⁵⁵⁵

[e-k-n] **Yākend:** Yāķūt didükleri **28** mu' teber taş bu lügat *bā'*-i 'Acemīyile daḥı lügatdūr.¹⁵⁵⁶ [e-r-n] **Yārend:** Nefrīn ma' nāsına. [-z-] **Yezd:** Meşhūr **29** şehir adıdır ki andan laṭif ḫumāşlar gelür. **Yezdicerd**¹⁵⁵⁷: Selāṭīn-i 'Acem adlarındanur. Ḥuşūşıla mülük-ı **30** 'Acemden dördüncü ṭabaşası ki Sāsānilerdür ki ekāsire daḥı dirler anlardan Behrām-ı Gürūñ babası **31** adıdır ki ğāyetde zālīm, bī-bāk ü seffāk-ı nā-pāk olmağın Yezdicerd-i eşim dirler idi ve andan evvel **087a/01** bu ismile semmī kimse yoğıdı ve ol ṭabaşanuñ müddet-i salṭanatlarını ba' zı ehl-i tāriḥ beş yüz **02** yigirmi yedi yıl ve ba' zıları beş yüz otuz bir yıl ve Qāḍī Beyzāvī dört yüz otuz **03** yıl dir ve eñ soñra pādīşāh olan Yezdicerd bin Şehriyār bin Ḥusrev-i Pervīz bin Hürmüz bin **04** Enūşirvāndur ki Ḥazret-i Fārūḫ e' aẓım 'Ömer bin Ḥattābuñ *raḍıya'llāhu* 'anh zamānında mülki elden **05** aldurup İslām livāsı ser-efrāz ü küfr 'alemi ser-nigün olup āḥir 'Oşmān bin 'Affān *raḍıya'llāhu* **06** 'anh ḥazretlerinüñ zamānında Mervde yaluñuz ḳalup ḳaçup bir degirmende gizlendi ve degirmenci **07** esbābına ṭama' idüp kendüni¹⁵⁵⁸ bilmedin helāk eyledi. Tāriḥ-i hicretüñ otuz birinde hālā **08** taḳvīmlerde yazılan tāriḥ-i Fürsüñ evveli mezkūr Yezdicerdüñ 'Acem taḥtına oturduğı gündendür ki **09** rebī' ü'l-evvel ayınuñ ikinci ğünü ki tāriḥ-i hicretüñ on birinde idi ve mezkūr pādīşāhlığı **10**

¹⁵⁵¹ hāzır olan. 3. (95a/02)

¹⁵⁵² (Akıl ve can, övgüyle vardır; eğer övülürsem bunu duyulur.)

¹⁵⁵³ (Ona karşı kendini doğru tutabilen kim? İnsanlara kibirli davranmamak gerekir.)

¹⁵⁵⁴ 16. (85b/13)

¹⁵⁵⁵ (Eğer benim zıyanımdan dolayı Allah benim yüzüme bakarsa, ekmek bana iki cihanda da yardımcı olur.)

¹⁵⁵⁶ mervīdür. 16. (85b/15)

¹⁵⁵⁷ Sükün-ı *rā'*-i mu' ceme ve feth-i *dāl*-i mūhmele ve kesr-i *cīm* ve sükün-ı *rā'*-i mūhmele iledür.

¹⁵⁵⁸ kendüni. 3. (95a/16)

zamānı yigirmi yıl oldı. [z-ğ-n] **Yezgand:** Teteri didükleri ot ki tohmi sümmāk olur. Ni^c meti 11 pars ve tāzī āvāzına dağı dirler dimiş ve bu lügat *bā*²-i^c Acemī bābında dağı rivāyet olındı. 12 [k-ç-n] **Yek-çend:** Birez vaqt ve birkaç dimekdür. [l-h-e-m] **Yele-āmed:** Aşağa geldi ma^c nāsına. **El-Yā**³-i¹-**Mazmūme:** 13 [v-z-ğ-n] **Yüz-ğand:** Pars avāzı ve ādem avāzına dağı dirler. 14 **Bābū**⁴-**r-Rā**⁵ **Nev**^c -i **Evvelehu El-Elifi**⁶-**l-Memdūde** 15 [b-e] **Ābār:** Kırşun, *raşāş* ma^c nāsına. Ni^c meti erimiş kırşun ma^c nāsına nakl eylemiş *Şihāh-ı* 16 ^c *Acem* şāhibi ve bi¹-l-kaşr dimiş *ķā*^c ide-i muķarrere üzre şıfatdur.¹⁵⁵⁹ **Āb-ħ**⁷-**or:** Şulanıcı ve şu içici demek 17 olur şoñra şu içecek yire şuvad ma^c nāsına şāyi^c dūr ve *zāyi*^c oldı. **Laṭifi:**

18

Der-īn āb-ħ⁷-or kes ne-geşt āb-ħ⁷-orKi āhir be-ħākeş ne-şod tır ter¹⁵⁶⁰

Evvelki āb-ħ⁷-or ism-i meşrūbdur, şuvad ma^c nāsına 19 ve şoñrağı āb-ħ⁷-or vaşf-ı terkībīdür şulanıcı ve şu içici ma^c nāsına *vāv*-ı resmīdür. Sez ü ter kâfiyesinde 20 isti^c māl olunur. Mevlānā Sürürī ki *Şārih-i Şeb-istān-ı Hayāl* ve *Dīvān-ı Ĥāce Ĥāfiz* 21 ve *Mesnevī-i Mevlevī*dür āb-ħ⁷-or vaşf-ı terkībī olıcaķ ħ⁷orende-i āb demek olur müfred olıcaķ 22 şuvad dimiş ābiş-ħ⁷-or buncılayındur¹⁵⁶¹ ve āhirine bir *dāl* getürüp āb-ħ⁷-ord dağı dirler maħallinde 23 tafşil olınup sâ³ir esāmisi dağı āb-ħ⁷-ord lafzında taħrīr olınmışdur *Vesīletü'l-Maķāşid* 24 şāhibi ve Ni^c meti āb-ħ⁷-or kavun ve ķarpuz ma^c nāsına dağı gelür dimişler. [b-d-e] **Āb-dār:** Şulu nesne ki 25 taze vü ter ola, fevākilde olsun ğayrıda olsun. [b-z-e] **Āb-zār:** Ve bi¹-l-kaşr hevīc ya^c nī ta^c āma 26 koyduķları ot yem. [b-s] **Āb-ı ser:**¹⁵⁶² Puḥtī ki^c Arabca *ķarīs* dirler āb-ı serd ma^c nāsına. [b-ş-ħ-v] **Ābiş-ħ**⁷-**or:** 27 **Āb-ħ**⁷-or ma^c nāsına *mez* u *ber* kâfiyesinde isti^c māl olunur. **Kemāl-i İşfahānī:**

Her kocā bāz ser-rāyet-i nev-sāye fikend

28

Kebg ü şāhīn be-hem āyend sūy-ı ābiş-ħ⁷-or¹⁵⁶³

[b-k-z-e] **Āb-güzār:** Çapar ulaķ ma^c nāsına. [b-g-y] **Āb-gīr:** Ol çuķur 29 yir ki anda şu cem^c olur, gölcük ve egrek dirler. **Esedī:**

Be-her kūşe-i zerrīn-pe(y)ker āb-gīr

30

Gül-āb ābeş ü rīk müşk-i^c abīr¹⁵⁶⁴

Vesīletü'l-Maķāşid şāhibi; ve līf, cüllāh dimiş ve ķaķlık. [b-y-e] **Āb-yār:** 31 Şu şuvarıcı

¹⁵⁵⁹ **ābār** kelimesinin açıklamasında değil de **āb-ħor** kelimesinin açıklamasında verilmiş. 16. (86a/03)

¹⁵⁶⁰ (Hiç kimse bu sudan nasıplenmedi. Onun toğrağından daha karası olmadı.)

¹⁵⁶¹ ābiş-ħ⁷-or dağı buncılayındur. 3. (95b/03)

¹⁵⁶² **āb-ı ser** yazılacak yerde **ābiş-ħor** yazıldı. 16. (86a/14)

¹⁵⁶³ (Senin sancağın her nereye gölge salsa, orada keklik ve şahin birlikte su içler.)

¹⁵⁶⁴ (Altınla süslenmiş her gölcüğün köşesinde onun suyundan ve salyasından misk ve gül kokusu gelir.)

bâğ ve ekin gibi. **Kemāl-i İsfahānī:**

Tā kişt-i tohm-ı mihr-i to yek dem cüdā ne-şod

Ez-çeşmesār hūn-ı ciğer āb-yār-ı çeşm¹⁵⁶⁵

087b/01 [t-ş] **Āteş-bār:** Çakmak ki anuñıla taşdan od çıkarurlar, *zend* ü *āteş-zene* **02** ma' nāsına. [ç-e] **Āçār:** Ve bi'l-kaşr. Ni' meti her nesnenüñ tarāveti ve şoğan turşisi dimiş ve ba' zılar **03** sirkelü soğan ve sirkelü aş ve riçāl ma' nāsına naql eylemiş ammā aşda muṭlaqā turşīye **04** itlāk olunur her neden olursa olsun. [h-e] **Āhār:** Sağaṭ olup yabana atılan **05** nesne āhāl daḥı dirler. [-h-] **Āhur:** Zamm-ı *hā* ile kurna ve ḥavz ve ıştābl ma' nāsına āhūr lafzından **06** taḥfif olunmuşdur ki tavar yatup tıracak ve yem yiyecek yire dirler. **Āhir:** Kesr-i *hā* ile **07** şahīḥ-i Fārsīdür, ta' rīz ü ta' accüb ü tenbīh maḳāmında isti' māl olunur. Nitekim Şeyḥ Sa' dī **08** buyurur. ('):

‘ Aşk-bāzī ne men āhir be-cihān āverdem

Ya' nī ‘ aşk-bāzılığı men cihāna getürmedüm **09** āhir dimekdür. Ya' nī sen daḥı bilürsin ki ḥāl bu minvāl üzeredür ve Türkīde daḥı **10** müsta' meldür ve *var āhī gel āhī* dirler.

Laṭīfi:

Rāhem zedī vü luṭf nümūdī be-dil-berī

11

Āhir çi şod ki ez-ser-i men bāz geşte¹⁵⁶⁶

‘ Arabī olıcaḳ zıdd-ı evvel ma' nāsına olur **12** ve varlığına yokluk gelmez dimekdür ki Ḥaḳ *te'ālānuñ* şıfatıdır. [h-r-k-e] **Āhir-kār:** İşüñ **13** āhiri dimekdür. [h-v] **Āhūr:** Tavar tırup yatacaḳ yir ve yem yiyecek maḥalle dirler ve kurna **14** ve ḥavz ma' nāsına da gelür ve *vān* ḥızf idüp āhur daḥı dirler. [h-y-z-g] **Āhiz-ger:** **15** Kerpiçci demek olur *kāf*-ı ‘ Acemīyile zīrā āhiz aña dirler ki balçığı ḳālīb ḳālīb keserler **16** ve yāḥūd ḳālīb içine ḳorlar döküp ḳurudukdan şoñra çıkarup anuñıla binālar iderler **17** aña Türkīde kerpiç dirler Ni' meti āhizi *zā* 'i mu' cemile taşḥīḥ eylemiş. [z-e] **Āzār:** *Vesīletü'l-Maḳāşid* **18** şāḥibi ve Ḥalīmī ve Ni' meti bir ayuñ adıdır ki Rūm aylarından aña *mart* dirler dimişler bu taḳdīrce **19** evvel bahār olur. **Ḥ'āce Ḥāfız:**

Ebr-i Āzārī berāmed bād-ı nev-rūzī vezīd

20

Vech mī-h'āhem ü muṭrib ki mī-güyed resīd¹⁵⁶⁷

Ammā Hindüşāh-ı Naḥcūvānī esāmī-i şühūr u fuşül-i erba' a-ı Fursī **21** tertīb ile didüğü bu ḳıṭ' a maẓmūnından ḥarīfüñ şoñ faşlı olur ve ol ḳıṭ' a **22** budur. **Ḳıṭ' a:**

¹⁵⁶⁵ (Senin aşkının tohumunun ekildiği tarla, ciğer kanıyla sulanan göz çeşmesinden bir an olsun ayrı kalmadı.)

¹⁵⁶⁶ (Yolumu kesip işveli işveli lütuflar gösteriyorken sonra ne oldu da benden vazgeçtin?)

¹⁵⁶⁷ (Mart ayının bulutu geldi, bahar rüzgârı esti; ben şimdi ilgi ve şarkıcının şarkı söylemesini istiyorum.)

- Ba' d Ferverdīn buved Ürdibihişt
 Ve'z pes ān bī-gümān Ḥordād u Tīr¹⁵⁶⁸
- 23 Bāz Mordād-est ü Şhrivār dīger
 Mehr ü Ābān-est ü Āzār ey faķīr¹⁵⁶⁹
 Ve dey Behmen çü be-güdeştī buved
- 24 Māh-ı İsfend-i Ürmüz in-yād-gīr¹⁵⁷⁰
 Ve bir fāzıl daḥı bu kıt' ayı dimiş. **Ƙıt' a:**
- 25 Ze-Ferverdīn çü be-güdeştī meh-i Ürdibihişt āyed
 Be-mān Ḥordād u Tīr-i ān ki çü Mordādet hemī bāyed
- 26 Ez-Şhrivār ü ez-Mehr ü Ābān Āzer ü Dey dān
 Ki ber-Behmen coz İsfend-i Ürmüz hāhī ne-
 yefzāyed^{1571, 1572}
- Ve Fūrs aylarınıñ 27 toқuzıncı günine daḥı dirler dimiş. **Ƙıt' a:**
- 28 Sinīn-i 'ömret-rā bād rüz-ı nev-rüzī
 Leyāl-i ān heme қadr-i şühūr-ı Āzārī
 Me-nāz eger çı lebet hemçü gonçe-ḥand-est
 Ger hest dīde-i mazlūm ebr-i āzārī
- 29 [-z-] Āzer: Od, āteş ma' nāsına cemī' aşḥāb-ı lügat böyle naql eylemiş ammā Fāzıl-ı Muḥaқķıķ *Deķāyıķu'l-Ḥaķāyıķda* 30 āḥker ü āteş ve āzer tafşilinde böyle taḥķıķ itmişler ki āteş, oddur ki 31 'anāşır-ı erba' anuñ birisidür. Maḥsūs olsun ğayr-ı maḥsūs olsun her kebbāndan cüz' olan 088a/01 nesneye de āteş dirler ammā āzer dimezler. Āzer ol kızarar maḥsūs oduñ ismidür. 02 Semendere āzer-teş didükleri od içinde ma' išet itdüğinden ötüridür ve ḥaṭmī çiçegine 03 āzer-gün didükleri od renginde olduğıçündür ve Tārīḥ-i Fūrs-i Qadīmden bir ayuñ adıdur 04 ve Tārīḥ-i Celālīde āhir güz ayıdur. Tārīḥ-i Fūrsde kebise i' tibār olınduğundan ötüri 05 ilerü ve girü devr ider ve hem Fūrs aylarınıñ toқuzıncı günü ki āzer ayında bayram iderler 06 ve Enverī ki bu beytde āzer maķāmında isti' māl itmişdür. Tesāmuḥ қаbilindendür. **Enverī:**
- 07 Eger ne kilk-i o şod nāf-i āḥū

¹⁵⁶⁸ (Nisan ayından sonra Mayıs gelir ve onun arkasından da Haziran ve Temmuz gelir.)

¹⁵⁶⁹ (Ey zavallı! Ondan sonra da Ağustos gelir ve sonra Eylül, Ekim, Kasım ve sonunda Mart gelir.)

¹⁵⁷⁰ (Ve Aralık, Ocak gibi çekip gittiğinde ey dost, Şubat gelir bunu anla.)

¹⁵⁷¹ (Ferverdīn'in Aralık ayı ve Ocak ayı geldiğinde, Şubat ve Mart ayında kalan; ve sonra Şhriyar, Eylül, Kasım ve Aralık ayı, Dey ayı, o zaman sadece Şubat ayı artar.)

¹⁵⁷² --. 16. (86b/14)

Ve ger ne ʃab⁶ -ı o ʃod ebr-i Āzer¹⁵⁷³

Çerā bārid be-nuʃk-ı ĩn dŭrr-i deryā

08

Çerā bīzed be-nevk-i ān mŭʃg-i ezfer¹⁵⁷⁴

Ve dağı bir ʃaʃīdede didi. **Beyt:**

HemiŃe tā-buved dey pīŃ ez-imrŭz

09

HemiŃe tā-buved dey pīŃ ez-āzer¹⁵⁷⁵

Ni⁶ metī; ve ba⁶ zı lŭgatda zemistānuñ āhir ayı dimiŃler 10 diyŭ nađl eylemiŃ ve Yezdān ma⁶ nāsına ki Hāđ te⁶ālānuñ esmāsındandır ve Ńā⁶ iċa ve direfŃ-i āteŃ-i 11 āsmānī ma⁶ nāsına dađı gelŭr diyŭ rivāyet eylemiŃ. **Ār:** Getŭr dimekdŭr, be-yār ma⁶ nāsına. [r-m-k-e] **Ārem-kār:** 12 Dŭlek iŃlŭ kimesne te⁶ennīle iŃleyici ma⁶ nāsına. [z-e] **Āzār:** Āzŭrden lafzından mŭŃtađdur. İsm-i 13 maŃdar isti⁶ māl olunur. Āzārlamađ ma⁶ nāsına. **Hāce Hāfız:**

Me-bāŃ der-pey-i āzār her ĉi ĥāhī kon

14

Ki der-Ńerī⁶ at-ı mā ġayr ez⁶ ĩn gŭnāhī nī-st¹⁵⁷⁶

Ve hem Ńīġa-i emrdŭr ba⁶ zı terkīblerde Ńıfat dađı 15 isti⁶ māl olunur. Dil-āzār, ustād-āzār gibi mŭstađbelātında zā ile rā arasında elif ziyāde 16 iderler. Āzāred, āzārende dirler ve ĥŭrmetsiz ma⁶ nāsına da gelŭr. [-z-] **Āzer:** İbrāhīm ⁶aleyhi⁶s-selāmuñ 17 babası laġabıdır. Adı Tāriĥdŭr. Zebān-ı ⁶Arabīde ĥazīne-dāra āzer dirler Nemrŭduñ bŭtlerinŭñ 18 ĥazīne-dārı olmaġın mezkŭra Āzer dirler idi. Ba⁶ zılar lŭgat-i Ķıbtīde Ńeyĥ-i fānīye āzer 19 dirler. Tāriĥ ġayetde pīr idi ol sebebden Āzer dirlerdi ve od, āteŃ ma⁶ nāsına ve arġa 20 ve sŭgmek ve ġuvvet ve bahādur ma⁶ nāsına. [j-v] **Ājŭr:** Zeyrek ve cŭst ŭ dānā ve perĥiz ve bīkr 21 ma⁶ nāsına. **Esedī:**

Be-ĉizī firībed dil ājŭr

Ki bāŃed niyāzeŃ be-dān biŃ-ter¹⁵⁷⁷

Āzŭr: Zā⁶ -i ⁶Arabīyle ĥariŃ 22 ma⁶ nāsına. [j-y] **Ājīr:** Zā⁶ -i mu⁶ ceme ile miŃlihu ve bi⁶l-ġaŃr. **Esedī:**

Be-ġŭft-i ĩn ŭ terkeŃ pŭr ez-tīr kerd

23

Be-pŭŃid ĥaftān dil ājīr kerd¹⁵⁷⁸

Firdevsī:

¹⁵⁷³ (Onun kaleminden ceylanın kokusu gelirse, onun yaratılıŃında Kasım'ın bulutu gelirse...)

¹⁵⁷⁴ (Bu sŭzden denizin kapıları nasıl donar, neden o kalemin ucunda ġŭzel kokulu bir misk var.)

¹⁵⁷⁵ (Bugŭnden Ńnce dŭn olduġu sŭrece, Azer ayından Ńnce de Dey olduġu sŭrece...)

¹⁵⁷⁶ (Kimseyi incitme de ne istersen yap! ĉŭnkŭ bizim Ńeriatımızda bundan baŃka ġŭnah yoktur.)

¹⁵⁷⁷ (Hırsız kimsenin ġŭnlŭ bir Ńeye aldıandı mı buna daha fazla dayanamaz.)

¹⁵⁷⁸ (Bu sŭzŭyle ve terk ediŃiyle yŭreġini oklarla doldurdu, gizlice uyuyan kalbi uyandırdı.)

Sipeh-rā beyā rāy u ājir bāş
Şeb ü rüz bā-terkeş tîr bāş¹⁵⁷⁹

24 [s-t] **Āstar:** Kaftān āstarı. Lisān-ı ‘Arabīde *biṭāne* ma‘nāsına Türkīde kaşr-ı *elifle* isti‘ māl olunur. **25** **Hātifi:**

Fikende gird bāş zîr bā-şeh
Ki bûdeş ibre-i hūrşid āstar-ı meh¹⁵⁸⁰

[ş-k-e] **Āşikār:** Bellü, zāhir ma‘nāsına **26** āşikārā ve āşikāre daḥı dirler. Sā’ir tafşili āşikārā lafzında mezkûrdur. [ğ-e] **Āğār:** İşlamak ve işlatmak **27** hem müte‘eddî hem lâzım isti‘ māl olunur ve hem ism-i maşdardur ve hem emr şığasıdır ve ba‘zı terkibde **28** şıfat daḥı isti‘ māl olunur ve yoğurmak, taḥmîr ma‘nāsına da naql olındı. **Şems-i F.:**

Der-ān zamān ki ze-tîzî tîğ ü tünd-i gürz

29

Ḥamîr-i ḥāk be-ḥûn-ı yelān şevēd āğār¹⁵⁸¹

Şihāh-ı ‘Acem şāhibi; ve ökçe ağacı ve na‘lın şırımı ma‘nāsına da **30** naql eylemiş. [ğ-e-z-k-e] **Āğāz-kār:** İşün evveli. [f-d] **Āfder:** Birāder-zāde ve ḥāher-zāde *aḳud* ma‘nāsına. **31** Sā’ir esāmisi *efed* lafzında tafşil olınmışdır, ekşer kaşr-ı *elifle* isti‘ māl olunur. **Āferîd-kār:** *Kāf-ı 088b/01* ‘Acemīyle Yaradıcı, Ḥālîk ma‘nāsına. [-l-] **Āler:** Uca, *sürün* ma‘nāsına. **Ebu’l-Meşel:**

02

Be-yekî germ-i ṭabanca ki ber-ān āler-i to
Ber-zedem ceng çî sâzî çî konî bāng-ı jeğār¹⁵⁸²

Ṭayān:

03

Bînî ān ḥorbin endām-ı to vü āler-i to
Cān-ı men bād fedā-yı peder ü māder-i to¹⁵⁸³

Şihāh-ı ‘Acem şāhibi; ve göl, *nāşır* dimiş. **04** [m-e] **Āmār:** Yağmür taleb itmek, *istışkā* ma‘nāsına ism-i maşdardur ve şorup, tetebbu‘ itmek **05** istışkā itmek. **Şems-i Fahrî:**

Ḥusūd-ı cāh-ı to bî-āb der-temmüz-ı fiten
Me-bād coz be-beyābān fütāde-i āmār¹⁵⁸⁴

06 [v-z-k-e] **Āvizkār:** Yarlıgayıcı, gāfūr ma‘nāsına ve esirgeyici, raḥîm ma‘nāsına. [m-v-z-g-e] **Āmūzkār:** **07** Öğrenici dimekdür. [m-y] **Āmîr:** Çok yiyici, *bisyār ḥār* ve *kāhil* ma‘nāsına. [n-b-e] **Ān bār:** Ol küre **08** dimekdür. [v-e] **Āvār:** Zulm ü sitem. **Şems-i F.:**

¹⁵⁷⁹ (Askere göz kulak ol, uyanık davran! Gece dünzü okunu ve yayını yanından ayırma.)

¹⁵⁸⁰ (Yerde küçük bir toz ol ama şahın yanında ol; çünkü bu güneşin iğnesiyle ayı dikmesi gibidir.)

¹⁵⁸¹ (Kılıcın keskin, topuzun çevik olduğu zamanda toprağın hamuru savaşçıların kanıyla yoğrulur.)

¹⁵⁸² (O ucaya birkaç hızlı tokar vurunca, çeng “Ne yapıyorsun?” diye öfkeyle bağırıyor.)

¹⁵⁸³ (O endamını, o ucanı görüyor musun? Canım, annene ve babana feda olsun!)

¹⁵⁸⁴ (Senin hükümdarlığının düşmanı, fitne temmuzunda susu kalıp yağmur diasına çıkmak için çöllere düşsün.)

Şüküh-ı şāh-ı Keyān Şāh Ebū İshāk
Ki er memālikeş āvāre geşte-est āvār¹⁵⁸⁵

09 Ve āvāre ma' nāsına. **Esedī:**

Süvārāneş-rā yek-ser āvār kerd

10

Direfşeş be-nīze nigün-sār kerd¹⁵⁸⁶

Velehu:

Girifte şod ü leşker-i āvār geşt

Heme şehr bā-hāk-ı hem-vār geşt¹⁵⁸⁷

11

Çü ger sālīb-i ān rezm ü peygār dīd

Cihān pür-süvār vaşf-ı āvār dīd¹⁵⁸⁸

[-v-] **Āver:** Yaqīn ma' nāsına ki 12 bī-şübhe bilmekdür.¹⁵⁸⁹ **Kesāyī:**

Her çi kerdī nīk ü bed ferdā be-pīşet āverend

13

Bī-şek ey miskīn eger der-dil ne-dārī āverī¹⁵⁹⁰

Şems-i F.:

Bende-i o buved felek lā-şek

Çāker-i o buved cihān-āver¹⁵⁹¹

14 ve saht, zişt, qatı çirkīn ma' nāsına ve āverden lafzından şīga-i emr ve vaşf 15 terkībidür ve bahādur ve dilir ma' nāsına. [v-z-e] **Āvzār:** Ebzār ma' nāsına ki aşā koyduqları 16 ot ve yeme dirler lisān-ı Fārsīde bā ile vāv arasında tevāhī var idügi mirāren zīkr olınmışdur. 17 [h-e] **Āhār:** Saçaq ve *haşıl* ki cüllāhlar anuñıla haşıllarlar ve *cerş*. **Firdevsī:**

Der-haşīden tīğ-i elmās-gün

18

Sinānhā-yı āhār-dāde be-ḥūn¹⁵⁹²

Velehu:

Zemīn ser-be-ser zīr-i pāy-ı enderūn

Çü ger pās-ı āhār-dāde be-ḥūn¹⁵⁹³

19 Ğayrı adları büt lafzında mestürdur. **Āhen-şiyār:** Şabān demürī. [h-n-g] **Āhenger:** 20

¹⁵⁸⁵ (Padişah tacına görken veren dünya padişahı Ebu İshak! Onun sayesinde dünya zulümden kurtuldu.)

¹⁵⁸⁶ (Onun askerlerine tek başına zulm etti, onun sancağını süngüyle alt etti.)

¹⁵⁸⁷ (Zulmün askeri tutsak oldu, bütün şehir yerle bir oldu.)

¹⁵⁸⁸ (Onun götürülmesinin savaş gibi olduğunu gördü, dünyanın zulm vasıflı askerlerle dolduğunu gördü.)

¹⁵⁸⁹ --. 16. (87a/29)

¹⁵⁹⁰ (Ey miskin! Samimi bir inanişā sahip değilsen, iyi kötü ne yaptınsa yarın karşına getirirler.)

¹⁵⁹¹ (Kuşkusuz onun hizmetçisi felek, kölesi de fatihlerdir.)

¹⁵⁹² (Elmas gibi keskin bir kılıçla kesildi, demirden yapılmış mızraklar kana bulandı.)

¹⁵⁹³ (Yeryüzü baştan başa ayaklar altındaydı, sanki kefen kanla aharlanmış gibiydi.)

Demirci, ḥaddād ma' nāsına. [h-n-n] **Āhen-i ner**: Pülād demür ki çelik dirler Türkide. [h-v-b] **Āhüber**: Mağāra. 21 [-y-] **Āyer**: Qurdeşeni didükleri 'illet. [y-y] **Āyir**: Mişlihu. **Nev' -i Evvelehu El-Elifi'l-Makşüre**: 22 [-b-] **Ebr**: Bulut, *sehāb* ma' nāsına ve sünger, ibrik ma' nāsına. **Laṭifi**:

Delilet çü ebrī-st Şāpūr-ı ḥaḳ

23

Bestī-st hemçü ebr-i kākīyā¹⁵⁹⁴

[b-z-e] **Ebzār**: Ol otlar ki dögerler ta'āmuñ üzerine ekerler aşlda 24 'Arabī lügatdür ammā Fārsīde daḥı şāyi' ve zāyi' olmışdur. Fārsī gibi taşarruf olunur cem'ī ābāzır 25 gelür, 'Arab lügati üzre ve *bā* yirine *fā* ve *vāv* getirürler. Bu üslüb Fārsīye maḥşüşdur. 26 Ezfār ve evzār dirler. [b-r-s-p] **Ebrisiper**: Bir memleket adıdır. [ç-e] **Eçār**: Muṭlakā türşīye 27 dirler her neden olursa olsun medd-i *elifle* daḥı rivāyet olınmışdur. [c-d] **Ecder**: 28 Büyük yılan, ādem ü ḥayvān yudar. 'Arabīdür *ejder* ma' nāsına. [ḥ-t] **Aḥter**: Yıldız, sitāre ve *necm* 29 ma' nāsına ve ṭālī' ve fāl ma' nāsına da gelür. **Şems-i F.:**

Mülk-i dīn-rā be-ḳudret-i kerr ger

30

Geşt mes'ūd 'ākıbet-i aḥter¹⁵⁹⁵

[ḥ-g] **Aḥger**: *Kāf*-ı 'Acemīyile kızıl ḳora dirler. **Bejt**:

Yek yek bord be-ḥalk fūrū aḥger-i nücüm

31

Ez-manḳal-ı sipihr şütür-murğ-vār ebr¹⁵⁹⁶

Aḥgerī *tefte* ile taḳayyüd iderler. **Bejt**:

Hevāş āteş ü aḥger-i tefte büm

Giyāheş heme zehr bādeş hemün¹⁵⁹⁷

089a/01 Mecāz iḥtimālını def' için söyündükden şoñra 02 ḳora aḥger diseler mecāzen cā'izdür. [n-g-v] **Aḥgūr**: *Kāf*-i 'Acemīyile *Şiḥāḥ-ı* 'Acem şāḥibi ḳoruḳ 03 ma' nāsına dimiş. [d-y-e] **Edyār**: Ḳaraḥişārī *çiz be-gelū fūrū borden bāşed* dimiş. [z-f] **Ezfer**: 04 Birāder-zāde ḳardāş oḒlı ma' nāsına. **Er**: Ḥarf-i şartdur. Eger lafzından muḥaffefdür ve *erre* 05 lafzından daḥı taḥfif olınmışdur. **Fettāḥi**:

Er mel er mül āşikārā mī-koned

06

Er hemī bāyed keşiden ber-sereş¹⁵⁹⁸

Lākin bu ma' nāya olan *er* lafzınıñ *rāsı* muḥaffef ü müşedded olur. [r-p-n-y] 07 **Erpenir**: Tarḥün didükleri ot. [r-d-p-v] **Erdpür**: Ni' meti fistiḳi reñge dirler. [r-d-ş-y] **Erdeşir**: 08

¹⁵⁹⁴ (Senin kanıtın Şapur'un örümcek ağına benzeyen adalet bulutu gibidir.)

¹⁵⁹⁵ (Padişahın kudreti sayesinde dın mülkünün yıldızı parladı.)

¹⁵⁹⁶ (Bir deve kuşuna benzeyen bulut, gökyüzü mangalındaki yıldız korlarını tek tek boğazına indiriyor.)

¹⁵⁹⁷ (Havası ateş, zemini kor parçası, otlarının tamamı zehir ve rüzgârı kavurucu bir yel gibidir.)

¹⁵⁹⁸ (Eğer o bir şarapsa gösterip hepsini başından aşağıya çeker.)

Mülük-ı ‘Acemden dördüncü tabaka ki Sāsānilerdür. Ekāsire dağı dirler ol tabakaya evvel pādişāh **09** olanuñ ismidür ve andan evvel bu ismile kimesne tesmiye olunmamışdur ve ol Erdeşir bin **10** Bābekdür ki Sāsān bin Behmen İsfendiyār bin Güştāsb bin Lohrasb bin Erüvenddür ki **11** Keykāvus bin Keykubāduñ küçük qarındaşı idi ve erdeşir südlü bulamaç aşına dirler. [z-e] **12 Ezār:** Dirhem. [r-z-y-z-g] **Erzizger:** Kalaycı. [z-b] **Ezber:** Hıfz, Türkide dağı müsta‘emeldür. [z-p] **Ezper:** **13 Zā’-i ‘Arabī vü bā’-i ‘Acemīyle ve bi’l-‘ aks. Ejber:** *Şihāh-ı ‘Acem* şāhibi zeyrek ve ‘ālim ve pür-kār ma‘nāsına **14** naql eyledi. Sā’ir esāmisi ejder lafzında mezkūrdur ve zā’-i ‘Arabī vü ‘Acemī ba‘dehu yā ile ki āhir-i **15** ħurūf-ı teheccidür, mervīdür. [j-d] **Ejder:** Büyük yılan ki ādemi ve ħayvānı yudar, eeder ma‘nāsına. **16 Laṭifi:**

Çün ejder-i çār-pā-st dünyā
Kū heft ser demende dāred¹⁵⁹⁹

Sā’ir adları *ejdehā* lafzında **17** zıkr olmışdur. [z-y-d] **Ezīder:** Buradan dimekdür. **Firdevsī:**

Yekī ceşn-gāhist ezīder ne dūr
18 Be-devr-i rüze rāh-ender āyed be-nūr¹⁶⁰⁰

Esedī:

Ezīder be-deryā dūmī-st rāst
Şode-est o be-kām-ı her geh ki ħ’āst^{1601, 1602}

19 [z-y] Ezīr: Zā’-i ‘Arabīyle zeyrek ü dānā. **Beyt:**

Kocā-st der-heme eyvān künün to şāhī
20 Kerīm ü fāzıl ü dānā vü ‘ālim ü ezīr¹⁶⁰³

Ve çist ve bī-niyāz. Ni‘metī ve ba‘zı lügatde kıazan **21** ve çölmek kıaynamağ ve tebevül şurıldısına¹⁶⁰⁴ dağı naql olunmuş diyü naql eylemiş. **Ejir:** Zā’-i ‘Acemīyle perhiz-kār **22** ve bıkır kıız ma‘nāsına. [s-d-ş-y] **Esed-şir:** Felekde Esed burcı ki Güneşe mensūbdur, tab‘ı āteşidür. [s-r-e] **23 Esrār:** Zevzek, ‘Arab *ħaşīş* dirler. [-s-] **Esr:** Südügi tutılan kimesne. [s-t] **Ester:** Kıatır, *bağl* **24** ma‘nāsına künyetī *Ebū’l-Muhtār*dur. [ş-b] **Eşper:** Ĥāvyār¹⁶⁰⁵ didükleri *eşbul* ma‘nāsına. [f-d] **Efder:** Birāder-zāde **25** ve ħ’āher-zāde medd-i *elifle* dağı rivāyet olunmuşdur. **Şems-i F.:**

¹⁵⁹⁹ (Dünya, nefes alan yedi başa sahip dört ayaklı yılan gibidir.)

¹⁶⁰⁰ (Bir eğlence yeri buradan uzak değildir, günlerin devrinde yola aydınlık ulaşır.)

¹⁶⁰¹ (Buradan denize doğru gitmek devamlı bir hāldir, orada her zaman istediği mutluluk gerçekleşmiştir.)

¹⁶⁰² --. 16. (88a/09)

¹⁶⁰³ (Dünyada bugün senin gibi cömert, erdemli, bilgili, düşünceli ve akıllı bir padişah nerede?)

¹⁶⁰⁴ şurıldısı. 3. (97b/12), tebevül ma‘nāsına. 16. (88a/11)

¹⁶⁰⁵ hādir. 16. (88a/15)

Der-mezālīm be-nezd-i ma^c deleteş

26 Çi ğarīb ü çi hūreş ü çi efder¹⁶⁰⁶

[f-] **Efir:** Be-kesri'l-fā. Ni^c meti diyār-ı ^c Acemde diyār-ı Hindde¹⁶⁰⁷ bir köy adıdır

dimiş. 27 **Efer:** Bi-fethi'l-fā. Ni^c meti *neşāti şoden ve ferih şoden ez-lağzi* diyü naql

eylemiş. [f-z-e] **Efzār:** Ehl-i şan^c atūñ 28 āletleri, *ālet pīşe kerden* ma^c nāsına ve ebrāz

lafzından ta^c cīm olınmışdır ki ta^c ām üzerine ekdükleri 29 otlara dirler, evzār dañı dirler

bā yirine ki şāni-i ħurūf-ı teheccīdür. *Fā* vü *vāv* getürmek lisān-ı 30 ^c Aceme mañşūşdur.

[ş-ğ-v] **Eşhūr:** Kuzıķulağı. [ş-e-b-^c-ş-f] **Eşābi^c-i şufr:** Keff-i ^c Āyşe ve keff-i 31 Meryem

didükleri nebāt. [f-s-e] **Efsār:** Yular ki ħayvān başına urırlar. [f-s] **Efser:** Selāñin¹⁶⁰⁸

089b/01 başlarına giydükleri tāc ve esāmī-i zenāndandır. **Kemāl-i İşfahānī:**

Efser ü taht ser-ā-pāy-ı memālik geştend

02 Ĥod to pūdī ze-cihān lāyık-ı taht efser¹⁶⁰⁹

Ve yular. ^c **Ascedī:**

Efseri k^c ān ne-dīn nihed ber-ser

03 Ĥ^c āhiş-i efser şumār ħ^c āh-ı efsār¹⁶¹⁰¹⁶¹¹

Tāca *iklil* dañı dirler. [f-s-v-s-g] **Efsūs-ger:** Maşaraya alıcı. 04 [f-s-v-n-g] **Efsūn-ger:**

Efsūncı, *sehħār* ma^c nāsına. [f-ş-e] **Efşār:** Cüllāh çukuru. [f-ş-r-g] **Efşur-ger:** 05 ^c Aşşār

ya^c nī otlardan ve toħmlardan yağ çıkarıcı. [f-g-e] **Efgār:** *Kāf*-ı ^c Acemiyile kötürüm,

zemen ma^c nāsına 06 ve buñlu ve yorılmış ve yaralu. **Kātibi:**

Ān ki bā-tiret ne-bāşed rāst dil der-devr-i çarħ

07 Sīne-i kec-fikreş ez-peykān-ı kīn efgār bād¹⁶¹²

Ve buruşmış. *Kāf*-ı ^c Arabiyile olıcaķ lafz-ı ^c Arabīdür fikrūñ 08 cem^c idür. [-g-] **Eger:**

Kāf-ı ^c Acemiyile ħarf-i şartdur. Türkīde dañı müsta^c meldür eger şöyle ki eger böyle

dirler. 09 **Eker:** *Kāf*-ı ^c Arabiyile cülha çukuru. [l-l-h-e-k-b] **Allāhu Ekber:** Şīrāz kırbında

bir ser-bülend yir var imiş ki 10 medd-i başarī olup andan nice şahrālar ve mā-beyninde

olan çemen ve bāğ ve bāğçeler temāşā olınuķda 11 nażar iden kimesneler bī-iħtiyār

olup Allāhu Ekber dirler imiş ol sebebden ol yire 12 Allāhu Ekber diyü ad kıomişlar.¹⁶¹³

[m-e] **Emār:** Ĥaşil ve çirişdür ki cüllāhlar bizi ve ipliği anuñıla çirişlerler 13 āmār

¹⁶⁰⁶ (Onun adaletinin önünde ne kardeşe, ne huriye ne de garibe zulm yapılır.)

¹⁶⁰⁷ diyār-ı ^c Acemde veya Hindde. 3. (97b/17), 16. (88a/17)

¹⁶⁰⁸ selāñin ü ħavātīn ü benāt-ı selāñin. 3. (97b/23), 16. (88a/21)

¹⁶⁰⁹ (Tac ve taht memleketin başından ayağına geçti, kendisi dünyada taca ve tahta layık oldu.)

¹⁶¹⁰ (O dinsizin başına yular bağlasan da o bağlanan yuları tac sayar.)

¹⁶¹¹ --. 16. (88a/23)

¹⁶¹² (O feleği döndüren okunla gönül doğru yoldan ayrılmaz, eğri fikirlinin göğsüne varan kin temrenleri onu kötürüm yapsın.)

¹⁶¹³ --. 16. (88/29)

ma' nāsına. [m-y] **Emîr:** Big, 'Arabî lügatdür, Fârsîde dağı şāyi' dür, hattā tahfif idüp mîr dağı 14 dirler. [n-e] **Enār:**¹⁶¹⁴ Ma' rûf mîve, 'Arabîde *rümmān* dirler. [n-b-e] **Enbār:** Meşhūr ğilāl toldurup 15 şaklayacağ yirüñ adıdur ve kilār. Halîmî enbāştēn ve enbārîden lafzından şîğa-i emrdür ve ba' zı 16 terkîblerde şîfat dağı isti' māl olunur evvelki ma' nāya dağı bunlardan naql olunmuşdur 17 dir. Lākin aşlı şîğa-i ism-i mekāndur. Naqlüñ aşlı yoğdur. **Esedî:**

Çonān geşte ber-her sū enbār geşt

18

Ki her cā ki bud deşt dīvār geşt¹⁶¹⁵¹⁶¹⁶

[n-b] **Enber:** Kelbeteyn ve kısaç. **Kemāl-i İşfāhānî:**

Āteş ez-sîne feşānend çü küre ger hemî

19

Tiğ gîrend be-dendān ger hemî çün enber¹⁶¹⁷

Kellüb ma' nāsına. [n-b-v] **Enbūr:** Mişlihu. [n-c-y] **Encîr:** 20 Ma' rûf mîve ki Türkîde kesr-i *elif*le müsta' meldür. 'Arabca *tîn* dirler. [n-c-e-m-k-e] **Encām-ı kār:** İşüñ āhîri. 21 [n-d] **Ender:** Harfdür *fî* ma' nāsına. *Der* gibi *ender* falān fülān da dimek olur içerü ve öñ ma' nāsına 22 isti' māl olunur ammā *ender* lafzında ta' ammuğ u tevağğul ma' nāsı mevārid isti' mālātında ziyāde fehm olunur 23 Ba' id degildür ki ziyāde harf, ziyāde ma' nāya delālet ider ola. Ba' zılar eyit(di)ler –*der*; *derün ender* 24 ve *enderün* lafzından terhîm ü tahfif olunmuşdur ve *Şihāh-ı Fürsde* *ender*, er qardaş ve kız qardaş 25 oğlına dağı dirler didi ve sâ'ir erbāb-ı lügat ügey ata ve ügey ana qardaşında isti' māl 26 olunur dimişler ammā Türkîde ziyāde isti' mālını ta' yib iderler gāh olur ki bir kelimeyi āhîr ile 27 terkîb olunur *ender-h̄'or* ve *ender-h̄'ord* ki lāyık dimek olur ve gāh olur ki taḥşîn-i lafz 28 içün ba' zı ef' āl ve maşādır evā'iline idhāl olunur. Meşelā *ender-niger*, *der-niger* dirler. Hemān 29 nazār it dimek olur ve eger *ender* ve *der* lafzıyla taḥşîn-i lafz içün gelen *bāy*ı bir kelimedede cem' 30 ider olsalar *bāy*ı *derden* taqđim iderler *be-renc der-est* dirler *der-renc-est* ma' nāsına ve *be-şükr* 31 *endereş*. *Be-deryā dürr-i menāfi'* gibi

¹⁶¹⁴ **Nükte-i Laḫıfe:** Bir enārūñ kesilmedin dānesi tek midür ya çift midür bilmek murād olınsa, ezlā' ını ya' nî enekîlerini görüp eger ferd ise dānesi ferddür eger çift ise dānesi çiftdür. Sırrı budur ki her dil'ında bir kurd ḥabbesi vardur. Çok tecrübe eyledik vāқи' i bulduğ diyü naql iderler ve 'alāmetü'l-ḥāfizi'ş-şeyḫ Celāleddin El-Süyüḫi rūḫu'llāhu rūḫa *Muḥāzarāt ü Muḥāverāt* nām kitābında *Ebā' Umeys* Kāsımından naql ider ki bir senede nehr-i Firāt gayetde ziyāde olup ba'ir deve gibi bir enār getürdi cem' ezkiyā vü 'uqalā'-i nās cennetden çıkmışdur diyü ittifağ itdiler. **Laḫıfe-i Diğer:** *Ḥātımetü'l-Müctehidîn* Cāmi'-i 'ulümü'l-evvelin ve'l-āhîrin Er-Rāci 'affür bihi'l-mu'ḫi El-Şeyḫ Celāleddin El-Suyüḫi nef' u'llāh bihi ve ya' lemehu'l-müslimîn *Muḥāzarāt ü Muḥāverāt* kitābında böyle naql eyler ki **Aḫrec:** Men tarîğ Ebā' Umeys 'ani'l-kāsım. **Kāl:** Meddü'l-Firāt fecā'en berr mānihin mişlü'l-ba'ir fikānün-nās enihhā mine'l-cennet.

¹⁶¹⁵ (O, anbarın her tarafında dolaşiyor. Nereyi dolaşsa verimsiz bir duvarla karşılaşiyor.)

¹⁶¹⁶ --. 16. (88b/04)

¹⁶¹⁷ (Eğer göğüsten bir ateş körüğünden fıskırır gibi çıkarsa kılıç tutuşu dişler arasındaki kısaç gibi olur.)

şu‘arā-yı müte‘kaddimîn çok isti‘ māl itmişler ammā müte‘ahhîrîn ikisinüñ **090a/01** cem‘î tekellüfden hâlî olmaduğıçün terk itmişlerdür, şî‘rlerinde irād itmezler. [n-d-r-h-v] **Ender-hor: 02** Lâyık demek olur *vāv*-ı resmîdür. **H‘ace Sinānî:**

Mer zenān-est cāme ender-hor

03

Haydar u merd cevşen ender-ber¹⁶¹⁸

[n-d-v-d-g] **Endūd-ger:** Şıvayıcı.¹⁶¹⁹ [n-g-j] **Engujer:** Kaşnı, *engūjer* lafzından muhaffefdür **04** sā’ir adları *engujd* lafzında zıkr olınmışdur.¹⁶²⁰ [n-g-e] **Engār:** *Kāf*-ı ‘Acemîyile hisāb defter ve şanu, efsāne **05** ve ser-güzeşt ve haşıl ki cüllāhlar isti‘ māl iderler ve *engārîden* lafzından şîğa-i emrdür, *eyle şan* **06** dimekdür ve *naķışla* ma‘nāsına. [n-g-ş-t] **Engüşter:** Baş barmaq, Fāzıl-ı Muhaqqıķ böyle taķķıķ itmişler ki aşlı **07** engüşter-dür *tānuñ* biri hızf olınmışdur. Lafz-ı mürekkebdür bir cüz’i engüştdür ki ma‘nāsı barmaqdur. **08** Bir cüz’i *terd*ür ki ma‘nāsı tafzıldür başbarmağa engüşter dirler sā’ir barmaqlaruñ üzerine fazlı **09** olduğundan ötüri, yüzüğe engüşterin didükleri ol barmağa nisbeti olduğundan ötürüdür. **10** [n-g-ş-t-s] **Engüşter-i ser:** Mişlihu. [n-g-v] **Engūr:** *Kāf*-ı ‘Acemîyile üzüm, ‘*ineb* ma‘nāsına. [n-g-v-j] **Engūjer:** Kaşnı ki **11** ‘Arabca *hiltit* dirler engujer ma‘nāsına. [v-b-e] **Evbār:** Buñlu, *evgār* ma‘nāsına ve bir nesne zāyi‘ eylemek **12** ve *evbārîden* ve *evbāşten* lafzından ki yutmaq ma‘nāsınadır. Şîğa-i emrdür ve ba‘zı terkiblerde şıfat dağı **13** isti‘ māl olunur. *Ejder-i merdüm-evbār* ve *māhî-i keştî-evbār* gibi. [v-d] **Evder:** Birāder-zāde ve h‘āher-zāde **14** efder ma‘nāsına. [v-z-e] **Evzār:** Ta‘āma koydukları ot yem ebrār ma‘nāsına. Lisān-ı Fārsîde *vāv* ile *bā* **15** arasında tevāhî var idüğü mirāren beyān olınupdur. [v-g] **Evger:** Feth-i *kāf*-ı ‘Acemîyile cüllāh çukurına dirler. **16** **Evgir:** Kesr-i *kāf*-ı ‘Acemîyile hürmā lifinden düzilmiş Çuvāl. *Cāmi‘ü’l-Fürs* şāhibi cülhalar lifi ve hürma çöpinden düzilen **17** lif ma‘nāsına naql eylemiş. *Şihāh-ı ‘Acem* şāhibi cülha çukuru dimiş. [v-g-e] **Evgār:** *Kāf*-ı ‘Acemîyile buñlu dimekdür. **18** **Evbār** ma‘nāsına, *Şihāh-ı ‘Acem* şāhibi ve burışmış ve kötürüm ma‘nāsına da naql eylemiş. [v-n-e] **Evnār:** Ni‘meti yanmaq **19** ma‘nāsına naql eylemiş, *Şihāh-ı ‘Acem* şāhibi yutmaq dimiş. **Eveng-giriftār:** Aşılmış uğrı.¹⁶²¹ [y-e] **Eyār:** *Tārîh-i Rūmdan* āhîr bahār ayınuñ adıdır ki **20** Güneş anuñ ortasında *Cevzā* burcına intikāl ider. Ni‘meti; ve ‘aceb ma‘nāsına da gelür dimiş. **21** **El-Elifi’l-Meksüre:** [z-e] **İzār:** İç tonı, ‘Arabîdür ve *izāre* ve *mîreze* ve *haķūd* dağı dirler. **22** [z-ğ-e] **İzgār:** Bağil, siyeh

¹⁶¹⁸ (Elbise, kadına yakışır. Yiğide yakışan zirhtir.)

¹⁶¹⁹ --. 16. (88b/20)

¹⁶²⁰ --. 16. (88b/21)

¹⁶²¹ 16. (89a/06)

kāse ya' nī nākıs ma' nāsına. [s-b] **İsper**: Kalkın, *siper* ma' nāsına. [s-p-h-b-r-d-e] **23 İspeh-berdār**: Sipehbed ve serdār ma' nāsına. [s-t-b] **İstebr**: Yoğun ve kalın, galiz ma' nāsına. [s-t-b] **24 İştabr**: Mişlihu zīrā ki ehl-i Fūrsūn 'ādetindendür. *Tāyı tā* oğımak pes aşl-ı lügat bu olmuş oldu. **25** [s-t-e] **İstār**: Altı buçuk dirhem bu dağı bir müte' ayyin lügat ' add olındı.¹⁶²² [s-t-b] **İştabr**: Yoğun **26 istebr** ma' nāsına. [s-f-n-d-y-e] **İsfendiyār**: A' lām-ı ricāldendür. [s-f-t-d-e] **İsfendār**: Şoñ kış ayı isfendiyārmed **27** ma' nāsına. [s-f-y-d-e] **İsfidār**: Aqça kavaq ağacı. [s-k-n-d] **İskender**: *Ceyy-i ca'l* oyunu sikender ma' nāsına **28** tafşili anda olınmışdur ve a' lām-ı ricāldendür ve lisān-ı Yūnānide *şedīdü'l-bā'is* ma' nāsınadır **29** ve İskenderūñ sā'ir tafşili Zū'l-ķarneyn-i Şānī lafzında mezkūrdur. [ş-k] **İşkerr**: Teşdīdü'r-rā'. *Şihāh-ı 30* 'Acem şāhibi avcı dimiş. [l-f-e] **İlfār**: Tārāc ma' nāsına. [y-d] **İder**: *Dāl-ı* mühmele ile piyāde ve rüzgār **31** ve şimdi ve bu yaña ve burada dimekdür, *in-cā* ma' nāsına ve *dā'im*, *hemīşe* ma' nāsına. **Esedī**:

Direng āver eyder bezī bī-niyāz
Buved kāydān baht-ı bergeşte-bāz¹⁶²³

090b/01 Firdevsī:

Bā-perān güzārīm ez-ider sipāh
02 Ne-mānīm taht u ne tāc u ne şāh¹⁶²⁴

Esedī:

Çi kerdīd ü ider çi cāy-ı şomā-st
Ki z'in sū-neşimen ki ejdehā-st¹⁶²⁵

03 [y-d-v] **İydür**: Dürūd-ger, dülger ma' nāsına Kārahişārī ve dā'im rüzgār ma' nāsına da gelür dimiş. **04** [y-n-b-e] **İn bār**: Bu¹⁶²⁶ kerre demek olur. **El-Elifi'l-Mazmūme**: [s-t-e] **Üstār**: Altı buçuk dirhem **05** kesr-i *elifle istār* ma' nāsına. [s-t-ķ-v-e-n-ķ-v-r] **Üstüh'ān-ķ'ār**: Lori kuşı, cāru'llāhi 'allāme *Muķaddimetü'l-Edeb 06* nām lügatde *Hümā kuşma* naql eylemiş.¹⁶²⁷ **Beyt**:

Hümāy ber-ser-i murgān ez-ān şeref dāred
07 Ki üstüh'ān-ķord ü cānver ne-yazāred¹⁶²⁸

Sā'ir erbāb-ı lügat lori kuşıdır dimişler.¹⁶²⁹ [s-t-v-e] **Üstüvār**: **08** Berk, muķkem

¹⁶²² **İstār**: Altı buçuk dirhem. **İstār**: İstār lafzınıñ imālesidür, dilgır ü şebgır ķāfiyesinde istimal olınup bu dağı bir müte' ayyin lügat addolındı. 3. (98b/23), 16. (89a/15)

¹⁶²³ (Daima kimseye el açmadan yaşamaya çalış! Eninde sonunda makus talihin açılacaktır.)

¹⁶²⁴ (Kanat çıparak orduyu buradan terk ediyoruz, geride ne taht ne taç ne de kral kalıyor.)

¹⁶²⁵ (Siz ne yaptınız ve sizin buradaki yeriniz nedir? Çünkü bu yerde bir ejderha yuvası var.)

¹⁶²⁶ bir. 16. (89a/21)

¹⁶²⁷ lori kuşı. 16. (89a/23)

¹⁶²⁸ (Hümanın bütün kuşların başı olarak üstünlüğünün sebebi şudur: Canlıları incitmeyip sadece kemiklerini yer.)

ma' nāsına ve inak kişi, emān ü emān ma' nāsına ki muḳābili ḥā'ındır. **Senāyī:**

09

Ḥaḳ hemī gūyed ki dih tā dih mūkāfātet dihem

Ān be-ḥaḳ ne-dihī vü pes āsān pāṣi der-ṣiyār

Īn ne ṣarṭ-ı mü'minī bāṣed ki der-īmān-ı to

10

Ḥaḳ hemī ḥā'in nümāyed ḥāk-ı sergīn üstüvār¹⁶³⁰

[s-t-v] **Üstür:** Sınur ma' nāsına. [s-ğ-v] **11 Üsgür:** Porsuḳ didükleri küçük cānver, *sīn-i* mühmele ve *ṣīn-i* mu' ceme ile daḥı mervī lügatdür. **12 Şihāḥ-ı** 'Acem; ve yüz şuyı dimiş. [s-k-d-e] **Üsküdār:** Çapar, ulaḳ ve peyk. Zamān-ı evvelde **13** selāṭin her menzilde atlar ve peyklar saḳlarlardı, tābir-i ḥaberi ve mührlü¹⁶³¹ mektübı 'ale't-ta' cīl ber-murād olan **14** yire ulaṣdurmalu olıcaḳ birbirine ulaṣdururlardı. Her biri güci yitdükce segirdirlerdi **15** yorulduḡı yirde anda ḥāzır olana virirlerdi. İṣbu vechile nāme 'ale't-ta' cīl maḳşūd olan yire **16** vāşıl eylerdi. **'Unşurī:**

To gūyī k'ez-aḥbār-ı iṣān hemī

Firisted be-du āfītāb üsküdār¹⁶³²

17 Diğer:

Ez-berāy-ı iṣtihar-ı şayt-ı to

Ḥüsrev-i ecrām bāṣed üsküdār¹⁶³³

Ve eyleyici ma' nāsına daḥı **18** isti' māl olunur ve ḳoḡalık dirler bir otdur ḍarāḳ yirlerde biterler ve diyār-ı Rūmda Ḳoṣṭantīniyye **19** muḳābelesinde bir ṣehrūn adıdır. [s-k-v-e] **Üsküvār:** *Şihāḥ-ı* 'Acem ṣāḥibi mişlihu ulaḳ dimiş. [ş-t] **20 Üştür:** Deve, cemel ma' nāsına. Künyetī Ebū Eyyüb ve Ebū Şafvāndur. [ş-t-r-v-e] **Üştür-vār:** Deve yüki dimekdür. **21** [ş-t-r-ğ-e] **Üştür-ğār:** Deve dikenı ve deve yiyecek ot. [ş-ğ-e] **Uşğār:** Porsuḳ didükleri **22** cānvercik, üsgür ma' nāsına. [ş-ğ] **Uşğar:** Mişlihu. [ş-ğ-v] **Üşğür:** Mişlihu bu lügat *sīn-i* mühmele ve *ṣīn-i* **23** mu' ceme ile mervī lügatdür. [ş-k-e] **Üşkār:** Kösegü sā'ir adları *āşūb* lafzında meşūrdur. [ş-t] **24 Uştur:** Terāzū ve mīzān ma' nāsına. [ş-t-v] **Uştür:** Mişlihu. [m-y-d-v-e] **Ümīd-vār:** Umucı. [v-b-e] **Übār:** **25** Ni' metī buñlu ve yuducı fetḥ-i *elīfle evbār* ma' nāsına naḳl eylemiş. [v-d] **Üder:** Ṭaraf, sū ma' nāsına ve dere **26** ma' nāsına. [-v-] **Ūr:** Keff, ajūḡ. [v-z] **Ūzer:** Şu, āb ma' nāsına. [h-n-v-b] **Ūhnüber:** Üzüm çöpi. **27 Nev'-i Evvelehu El-Bā'i'l-Meftūḥa** **28** [e-c-d-e] **Bāc-dār:** Bāc

¹⁶²⁹ --. 16. (89a/24)

¹⁶³⁰ (Allah hep "sen bir ver ben sana on vereyim1 diyor, sen ise vermediḡin gibi kolayca yere saçıyorsun. Senin imanında Allah'ın sözüne güvenmeyip de çerçöpe güvenmek varsa böyle iman olmaz!)

¹⁶³¹ mührlü. 3. (99a/17), 16. (89a/29)

¹⁶³² (Görsen, güneş ulaklık yapıp ona onlardan haber ulaştırmış derdin.)

¹⁶³³ (Güneş onun şöhretini yaymak için ulak oldu.)

alıcı. [e-ğ-t] **Bāhter**: Bu lügatde ihtilâf vardır. Ba' zılar maşrıkdur didiler 29 ve kudemâ ve fuşahâ beytler istişhâd getürdiler ve ba' zılar mağribdür didiler ve niçe ekâbir ebyâtın ol bâbda 30 irâd eylediler. Erbâb-ı lügatüñ ekmel ü efharından Ebû Mansûr *Mi'yâr-ı Cemâlî* şâhibi Şems-i Fahrî şöyle 31 nakl ider ki; *bāhter müşterek bâşed ve pîş-i ağleb şu'arâ ve gayr hem çün hâver güyend garazişân maşrıq bâşed 091a/01 ve çün bāhter güyend murâdişân mağrib bâşed ve in bende ez-kelem-ı kudemâ vü nesh-i 02 mütefavit tefahhuş-ı belîğ kerd. Kazîh ber-'aks-est ve Müşkilât-ı Fûrs nâm lügatden bu beyti 03 irâd ider. Beyt:*

Hürşid-vâr râyet-i şıyt ü şadâ-yı to

Be-girift tâ-be-hâver ez-hadd-i bāhter¹⁶³⁴

04 Bu beytde dağı kelimât-ı ekâbir-i fuzelâ vü şu'arâyı tetebbu' idüp maşrıq olmasında ve mağrib 05 olmasında niçe ebyât bulup cem' ü tahrîr itdüm. Bu şevâhiden şöyle fehm olunur ki 06 maşrıqa da mağribe de itlâkı câ'iz ola ve ol ebyât bunlardur ki her kimüñ ise isimleriyle 07 zıkr olunur. Esedî-i Tûsî *Eşrâf-ı Sâ'ât* beyânında demiş. **Beyt:**

Süy-ı hâver âyed be-dîd âfitâb

08

Hem âteş koned cüş-ı tûfân çü âb¹⁶³⁵

Firdevsî:

Sepîde çü ez-bāhter ber-demîd

09

Ṭalâye sipeh-râ be-Hâmûn ne-dîd¹⁶³⁶

Ve *Yūsuf u Züleyhâ*sında Ḥazret-i Yūsūf '*aleyhi's-selâm* delv ile çâhdan çıkdığı 10 zamânda böyle zıkr ider. **Naẓm:**

Çü âmed be-nezd ü leb-i çâhsâr

Fürüzende şod 'âlem ez-her kenâr¹⁶³⁷

11

To pindâştî k'ez ki bāhter

Hemî ber-zedeş kurş-ı hürşidser¹⁶³⁸

Firdevsî:

Çü ez-bāhter ser berâverd mihr

12

Züleyhâ dil-rübâ reh-ârâ-st çihr¹⁶³⁹

Be-hâver fûrû şod cihân-tâb-ı hür

¹⁶³⁴ (Senin sancağının şöhreti, tıpkı güneş gibi doğudan batıya her yeri tuttu.)

¹⁶³⁵ (Doğudan güneşin doğuşunu gördü, hem de ateş suyu tufan gibi kaynattı.)

¹⁶³⁶ (Sabah aydınlandığında Venüs doğdu, Hamun askerlerin altından zırhlarını göremedi.)

¹⁶³⁷ (Kuyunun yanına ve ağzına geldiğinde, her köşeden dünya aydınlandı.)

¹⁶³⁸ (Sen güneşin başını kimin alıp yere vurduğunu ve güneşin batıda kimin eliyle kaybolduğunu düşündün.)

¹⁶³⁹ (Güneş gibi batıdan başını yükseltti; Züleyha, kalbe hükmeden yüzünü süsledi.)

Ber-āmed şeb ez-cānib-i bāhter¹⁶⁴⁰

13 **Esedi:**

Çü şāh-ı Habeş sūy-ı hāver ger baht
Heme raht ü dīnār ü gevher ber-baht¹⁶⁴¹

Şems-i Fahrī:

14 Kevkeb-i zulm ü fitne vü bī-dād
Geşt pūşide tā-ḥadd-i hāver¹⁶⁴²

Süleymān-ı Sāvecī:

15 Zerd ü lertzān āfitāb-ı hāverī z'ān rezm-geh
Ruḥ be-tābīd ü 'inān-rā gird sūy-ı bāhter¹⁶⁴³

'Unşurī:

16 Ey be-nefāz ān ki ger ḥūkm-i to meyl dāştī
Şubḥ be-bāhter şodī şām be-hāver āmedi¹⁶⁴⁴

Vaşf-ı ecelde Esed-i Ṭūsiniñdür. **Beyt:**

17 Çü der-bāhter rāned tīr ez-kemīn
Zened ber-nişāne be-hāver-i zemīn¹⁶⁴⁵

Ḥayrī:¹⁶⁴⁶

18 Tīğ-i to ez-niyām berūn geşt gūyiyā
Be-nümūd çehre der-tutuḥ hāver āfitāb¹⁶⁴⁷

Beyt:

19 Merd-i reh-rev ger tek-i çāhet ṭavafeş ber-simāt
Seyr-i ḥūr der-bāhter bīnī vü sūy-ı hāver-est¹⁶⁴⁸

Şeyḥ Azerī:

20 Namāz-ı şām ki ez-gerdiş-i қаза vü қader
Ze-bām-ı çārḥ ber-üftād ḥüsrev-i hāver¹⁶⁴⁹

¹⁶⁴⁰ (Cihanı aydınlatan güneş doğuda kayboldu, batı taraftan gece yükseldi.)

¹⁶⁴¹ (Habeş kralı doğuya doğru hareket ettiğinde altınlar, mücevherler kadere, geri kalan her şey şansa bağlıydı.)

¹⁶⁴² (Adaletsizliğin, fitnenin ve zulmün yıldızları güneşin sınırlarını örttüler.)

¹⁶⁴³ (O savaş meydanının doğusundan doğan sararmış ve titreyen güneşin ışığından yüzü aydınlandı ve batıya doğru kontrolü eline aldı.)

¹⁶⁴⁴ (Ey hatrı sayılır olan, senin hükmünle sabah batıya gitti, akşam da doğuya doğru döndü.)

¹⁶⁴⁵ (Gizlendiği yerden batıya doğru bir ok fırlattığında onun işareti doğuya doğru gider.)

¹⁶⁴⁶ --. 16. (90a/02)

¹⁶⁴⁷ (Kılıcın kınından dışarı çıktığı gibi, yüzün de güneşin doğuşu gibi peçenin ardından kendini gösterir.)

¹⁶⁴⁸ (Eğer bir yolcu adam senin kuyuna doğru koşarsa senin yüzünü tavaş etmiş olur, güneşin seyri de doğu yönünden batıya doğru hareket etmektedir.)

[e-d-ā-v] **Bād-āver:** Yelegim yir ve yilpeze ve yaylak ve bir dikenlü otdur **21** bād-āverde ve bād-āverd ma' nāsına sā'ir tafşili anda beyān olunmuşdur. [e-d-b-e] **Bād-bār:** Yilpeze **22** mervaḥa ma' nāsına. [e-d-b] **Bād-bür:** Avurdı yillü kimesne ki elinden iş gelmez itmedügi nesneyi söyler **23** ister şavurur lāf urur bād-bürüt ma' nāsına ve pırlağuç ki oğlancuqlar lu' bindandur fir fir döner **24** avāzı çıkar. Ni' meti bād-ı şabā ve yonga, terāşe ma' nāsına ve ḥafif olan nesneye daḥı dirler **25** dimiş. **Bād-pür:** Pırlağuç. [e-d-ḥ-v-e] **Bād-ḥ'ār:** Debe, ḥāye ki ḳavluç daḥı dirler bād-ḥāye ma' nāsına **26** ve pencere ve muṭlakā baḳacak yir ve Hümā ḳuşı *Vesiletü'l-Maḳāşid* şāhibi bād-ḥ'arı *elifsüz* yazup **27** *vāv*-ı resmîdür. Ser, ber, ter ḳāfiyesinde isti' māl olunur ve yil geçecek pencere ve güzergāh-ı āb, bād-ḥ'ān **28** ma' nāsına da gelür dimiş. [e-d] **Bāder:** Furs aylarınıñ yigirmi ṭoḳızınıcı günü. [e-d-z-h] **Pād-zehr:** **29** İki ma' nāya gelür biri oldur ki her dārū ki rūḥuñ kuvvetini ḥıfz eyler zehrlerden **30** şaḳlar aña pād-zehr dirler ikinci bir mu' ayyen ṭaşdur ki bu ḥāşşiyeti ider içmek ile götürmek **31** ile levni şarı ve bozraḳ olur ammā şarusı yegrekdür. Aristoḳālīs ayıtdı: Ma' deni vilāyet-i **091b/01** Çinde ve maşriḳ cānibinde olur. Niçe aña müşābih ṭaşlar var ammā ol degildür. Farḳı oldur ki **02** bād-zehr yumşaq olur. Rengi gökçe olur güneşe ḳarşu derler. Belki ḥarāret-i şems ziyāde **03** olıcaḳ erir. Zehrlü ṭa' āmlaruñ ve şarāblaruñ üzerine ṭutsalar derler. Eger derlemezse zāhirdür ki **04** bād-zehr degildür. Bunuñ ḥaḳiḳatde çok iḥtilāfi vardur. Ba' zılar didiler ki zehrlü cānver ışırdügi **05** yire ḳosalar yapışur zehri şorar ṭoyıcaḳ düşer, sülük gibi altında şu ḳomaḳ gerekdür tā ki **06** şuya düşe zehri dökile yine üzere ḳoyalar tā şuña degin ki yapışmaz ola. Ba' zılar zıkr olındügi **07** üzerine ma' denidür didiler. Ba' zılar ṭaş gibi yılan boynuzıdur ammā ḥaḳiḳatde ṭaş degildür. **08** Ba' zılar büyük ef' ilerde olur didiler böyle naḳl idenler daḥı kimisi başında kimisi ödinde ya' nī **09** merāresinde bulunur kimisi ef' i olsa bir niçe müddetden şoñra andan mütevellid olup başı ḳatında **10** bulunur didi. Kimisi ba' zılar geyik börkinde bulunur, ba' zılar gözindedür didiler işbu sebebden ki **11** geyik, yılanı yudar zehrinüñ ḥarāreti bedenine yayılır. Bu sebebden varur şuya girer yatur **12** başın yukaru ṭutar gövdesinde ḥāşıl olan zehrüñ buḥarı gözinden yaña müteveccih olur **13** gözünüñ ṭarfında ruṭūbet cem' olub günden güne ḳat ḳat yığılır muncemid olur. **14** Gözedürler düşicek alurlar. Pād-zehr oldur dirler vallāhi a' lem. 'Arabide *mesūs* ma' nāsına Ḳaraḥişāri **15** *mencenik* ma' nāsına gelür dimiş. [e-d-s-e] **Pād-sār:** Başı yillü ya' nī vaḳārsuz, ḥafif olan **16** kimesne. **Esedî:**

Kes ez-pād-sāri dilāver me-bād

¹⁶⁴⁹ (Doğunun efendisi feleğin ezanıyla düştü, akşam namazı kaderin ve yazgının dönüşü olarak geldi.)

Ki be-dihed ser ez-bād-sārī be-bād¹⁶⁵⁰

Velehu:

Fikendī be-mordī ten ender-helāk

17

Ne mordī-st k'ān bād-sārī-st pāk¹⁶⁵¹

Mu' izzā:

Ez-şarāb-ı tīg buvedī bād-sārān-rā şarāb

18

Ve'z-ṭa' ān-ı rümḥ buvedī ḥāksārān-rā ṭa' ām¹⁶⁵²

[e-d-s] **Bād-ser:** Mişlihu. [e-d-ğ] **Bād-ğar:** Yay evi 19 içinde küf küf yıllar eser ola.

Laṭīfī:

Her meclis-i kūnet ey zişt-ğard

Çü debbāğ-ḥāne şode bād-ğard¹⁶⁵³

20 Bād-ğard ma' nāsına. [e-v-f-r] **Bād-fer:** Pırlağuç, bād-ber ma' nāsına ve avurdu yıllü kimesne bād-sār ma' nāsına. 21 [e-d-f-v] **Bād-für:** Didügin tutmaz kişi. [e-d-g] **Bādger:** Kaşırğa ki çarḥ uran yile dirler gird-bād 22 ma' nāsına. Sā'ir esāmisi bād-gird maḥallinde tafşil olunmuşdur. **Esedi:**

Perre bādger geşt ü aşüb ḥāst

23

Heme bord deh-rüz geştī çü ḥ'āst¹⁶⁵⁴

[e-d-g-y] **Bād-gir:** Yıl girmek için yüce yapılan yire dirler. 24 Bād-henc ma' nāsına ve yilli yaz evi bād-ğar ma' nāsına. [e-d-y-e] **Bādyār:** Ni' meti öğrenmiş toğan ve rāziyāne 25 ma' nāsına nakl eylemiş. [e-d-y] **Bādīr:** Hatıl ağacı ve öñegü direk ki yıkılmağa tūran dīvāra ve şınmış 26 ağaca düşmesün için tayarlar. **Şems-i F.:**

Nī-st dīvār-ı ḥışn-ı devlet-rā

Bih ze-te'mīr-i o dīger bādīr¹⁶⁵⁵

27 [-e-] **Bār:** Bā'z-i ' Arabīyile ince ma' nāsına *bārīk* incelmış nesnedür ve yük, ḥaml ma' nāsına. **Mışra':**

28

Ḥar-ı bār-keş būved nezd-i merdüm 'azīz^{1656, 1657}

Ve ulu, büzürg ve 'azīm ma' nāsına nitekim *ey bār Ḥudāy* dirler. 29 *Hudāy-ı Büzürg* ma' nāsına ve kez dimekdür *merre* ve *şavṭ* ma' nāsına ki *yek-bār, dü-bār* dirler. Bir kez,

¹⁶⁵⁰ (Vakarsız yiğitlerden biri gibi olma çünkü vakarsız olan başını rüzgāra koyar.)

¹⁶⁵¹ (Yiğitlik yapıp kendini ölüme atmak iş değildir, tam bir hafifliktir.)

¹⁶⁵² (Kılıcın içkisi vakarsız olanlara şarap oldu mızrağın sövgüsü toprağa düşenlere yemek oldu.)

¹⁶⁵³ (Ey çirkin eşek! Senin kıçın her mecliste tabakhanedeki havalandırma deliği gibidir.)

¹⁶⁵⁴ (Fırtına çıktı ortalık karıştı, bütün hepsi 10 gün içinde oldu.)

¹⁶⁵⁵ (Devletin kalesinin duvarı yoktur, diğer ön direk onun valisinden iyidir.)

¹⁶⁵⁶ (Yük çeken eşek insanın yanında üstündür.)

¹⁶⁵⁷ --. 16. (90b/14)

iki kez 30 demek olur. (‘):

Hezār-bār men in nükte kerdeem taḥḫīk^{1658, 1659}

Ve ağaçda biten yemiş dirler ve ol 31 yemiş gerekse ādem yimege ḳābil olsun gerekse olmasun üzerinde yemiş olan ağaca *dıraḥt-ı* 092a/01 *bār-dār* dirler ve budağına *ṣāḥ-ı pūr-bār* dirler ādem yidüğü *ṣāḥ-ı bellūt* gibi ki aña Türkide kestāne 02 dirler. Yimedüğü bellūt gibi ki aña Türkide pelid dirler. **Beit:**

Çü bāşed ebr-i devlet ber-to pūr-bār

03

Fürü-ter bāş hem-çün ṣāḥ-ı pūr-bār¹⁶⁶⁰

Bār-ı evvel bārīdenden ism-i fā’ ildür. Şaçıcı ma’ nāsına bār-ı ṣānī 04 ağaç yemişdür ve bārīdenden ism-i fā’ ildür. Nitekim zıkr olan beytden zāhirdür ve çiçek ma’ nāsına 05 nakl eylemişler ve icāzet ma’ nāsına daḫı gelür ve *reftem āncā bār ne-dādend* dirler.

Beit:

06

Ne-dādendī bereş coz bād-rā bār

Ne-buedī āfitāb sāye-rā kār¹⁶⁶¹

Ve dīvān günü. **Ḥāce ‘Attār:**

07

Ez-ḳazā ān rüz rüz-ı bār buved

Pādişeh der-ḥükm-gir ü dār buved¹⁶⁶²

Ḥāce Āhī:

Felek ki düḥte der-ḥurfe tenghā-yı nücüm

08

Ber-āsītān-ı to der-rüz-ı bār köhne gedā-st¹⁶⁶³

Şuffe-i bār dirler dīvān-ḥāne ve selāmlıḳ ma’ nāsına. 09 **Ḥāce Tahīr-i Fāryābī:**

Sepīde-dem ki zened ebr-i ḥayme der-gülzār

Gül ez-serāçe-i ḥalvet reved be-şuffe-i bār¹⁶⁶⁴

10 ve bārīden lafzından şīḡa-i emrdür. Yağ dimek olur. Vaşf-ı terkībī de olur. **Beit:**

11

Der-her dü-serā dād ḥayāt-ı ins ü perī-rā

Lebhā-yı şeker-bār revān-baḥş Muḥammed^{1665, 1666}

¹⁶⁵⁸ (Ben bu nükteyi yüz kez açıkladım.)

¹⁶⁵⁹ --. 16. (90b/16)

¹⁶⁶⁰ (Talih bulutu sana çok meyve verdirirse meyveyle dolu dal gibi öne eğil.)

¹⁶⁶¹ (Ne onun göğsünden yükten başka bir şey gelir, ne güneş gölgeye iş yaptırır.)

¹⁶⁶² (O kıyamet gününün hesap işlerinde padişah hükmetme işlerinde olur.)

¹⁶⁶³ (Gökyüzü yıldızların nakışlarını sık sık dikmiş bir kız gibiyken o, kıyamet gününde senin eşğinde duran bir yaşlı dilenciye dönüşür.)

¹⁶⁶⁴ (Sabah vakti gül, gülbahçesinden çıkıp çadırın kapısına vurdu, halvet köşkünden selamlığa ulaştı.)

¹⁶⁶⁵ (Hz. Muhammed’in tatlı sözlerle can bağıslayan dudakları, her iki âlemde de insanlara ve cinlere hayat verdi.)

¹⁶⁶⁶ --. 16. (90b/27)

Ve ba'zı terkiblerde 12 şıfat dağı isti'māl olunur. *Müşk-bār* ve *eşk-bār* gibi *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi; ve yol, tārık ve mecāl 13 ma'nāsına da gelür dimiş. [-e-] **Pār**: *Bā*'-i 'Acemiyile bildir ya'nī giçen yıl dimekdür. 'Āmm-ı *evvel* ma'nāsına. ('):

14

Mey-i pārine sīne-süz buved¹⁶⁶⁷, ¹⁶⁶⁸

Şihāh-ı 'Acem şāhibi; ve kapu öni dimiş. [e-r-e-n-b] **Bārān-ber**: 15 Fā'ideli yağmur. [e-r-e-n-g-y] **Bārān-gīr**: Alacık ki yağmurdan kaçup aña şıgınurlar. [e-r-p-e] 16 **Bār-pār**: Kerre ve yimiş ve yük ve hişār ve çiçek ve bār-gīr ve çıkmaz şokāk. [e-r-b-r-d-e] **Bārber-dār**: 17 Yük götürici. [e-r-b] **Bārber**: Gök çiçegi, *hamūl* ma'nāsına. [e-r-d-e] **Bār-dār**: Yüklü 'avrat, *hāmīle* 18 ma'nāsına. [e-r-s-e-l-e] **Bār-sālār**: Kāfile başı.¹⁶⁶⁹ 'Aşşār:

Ger be-devr-i Müşteri bā-şöhre me-yār

19

Ki buved ān kār-vān-rā bār-sālār¹⁶⁷⁰¹⁶⁷¹

[e-r-g-y] **Bār-gīr**: Ni'metī yük tavarı ve yük tütücü Ni'metī yüklü demek olur 20 bāregī ma'nāsına dimiş *Vesīletü'l-Maķāşid* şāhibi ve Hālīmī bir nev' atdur, bedevī ve 'Arabīye muķābil 21 eyülü ve yavuzlu olur dimişler. [e-r-h-p-e] **Pāre-pār**: Pāre pāre lafzından taħfif olunmuşdur. 22 **Firdevsī**:

Be-şemşīr-i gerdiş heme pāre-pār

Tehī māned ān şeşder ez-şehr-yār¹⁶⁷²

[e-z-e] **Bāzār**: 23 Alışviriş olan yire dirler Türkīde dağı şāyi'dür ve şatuya ya'nī *bī'at* dağı bāzār 24 dirler. [e-z-e] **Pā-zār**: *Bā*'-i 'Acemiyile çarık ki ayağa giyerler ve tolaķ ki baldıra tolarlar *pānāve* 25 ma'nāsına dirler. *Pāv-zār* lafzından muħaffefdür ve mertek ki anuñıla ururlar. [e-j-p] **Pāj-ber**: 26 *Zā*'-i 'Acemiyile ağı taşı. [e-z-d-e] **Bāz-dār**: *Zā*'-i 'Arabīyle toğancı ma'nāsına. [e-z-y-d-e] **Bāzī-dār**: 27 Mişlihu. [e-j-d-e] **Pāj-dār**: *Bā*'-i 'Acemiyile ve *zā*'-i 'Acemiyile hārāc alıcı dimekdür. [e-z-g-d-e] **Bāz-güdār**: Muvāfık 28 ve kīne gelici, Ni'metī *zā*'-i 'Acemiyile dağı mervī lügat dimiş. [e-z-g-y] **Bāz-gīr**: *Bā*'-i 'Arabī ve *zā*'-i 'Arabīyle 29 ezdehā kuyruğı. [e-j-g-y] **Bāj-gīr**: *Bā* vü *zā*'-i 'Acemiyile 'öşr ve hārāc alıcı *pāz-dār* ma'nāsına. [e-z-h] **Pā-zehr**: 30 Ağı def' idici *pād-zehr* ma'nāsına. Aşlı tafşil ile *pād-zehr* lafzında olmuşdur. [e-z-y-g] **Bāzī-ger**: 31 Oyuncu. [e-z-b-v] **Bāz-būr**: Zīnetlü, Ni'metī tekrār ma'nāsına da gelür. [e-z-b-e] **Bāz-**

¹⁶⁶⁷ (Geçen senenin şarabı ciğeri yaktı.)

¹⁶⁶⁸ --. 16. (90b/28)

¹⁶⁶⁹ --. 16. (90b/29)

¹⁶⁷⁰ (Müşteri dönerken şöret ile gelirse o kafilenin başına kervancı olur.)

¹⁶⁷¹ --. 16. (90b/29)

¹⁶⁷² (Padişahın döner kılıcından hepsi paramparça olup dünya boş kaldı.)

bār: Toğancı, *bāz-dār* ma' nāsına. **092b/01** Erbāb-ı lügat böyle naql eylemişlerdür ammā Fāzıl-ı Muḥaqqıḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* *bāz-yār* bağ **02** oñarıcı dimekdür bāğ-bān ma' nāsına. Aşlı bāğ-yārdur. Lügat-ı Fārsīde *ḡaymla zāy* **03** birbirine tebdil ider. Meşelā *giriz* dirler *girig* de dirler diyü taḥḳıḳ eylemişlerdür. [e-s-t-e] **Pāstār:** **04** Ḥaşv, zā'id, vāḳi' olan 'ibāretdür ki söz arasında bir kimesneye şan olur ḡayrı **05** maḥalde telaffuz ider. Ekşer budur ki her kişi bir lafzıla mu' tād olur söz söylerken bī-iḥtiyār **06** ol mu' tād olduḡı bī-ma' nā lafzı telaffuz eyler ve ol lafza pāstār dirler *behmān* ma' nāsına. **Şems-i Fahrī:**

07

Bā-vücūdet ez-şehān-ı nām-dād

Çarḡ n'āred ber-zebān coz pāstār¹⁶⁷³

Cāmi'ü'l-Fürs şāḫibi **08** ve ıştılāḥ ve 'ibāret ki söylenür dimiş. [e-s-d-e] **Pās-dār:** Bekçi, pās-bān ma' nāsına. [e-ş-n-h-d] **09 Pāşne-der:** *Bā* 'i 'Acemīyile ḳapu ökçesi. [e-ḡ] **Pāḡur:** Her yumru ki Benī Ādemün bedeninde zāhir olur ki **10** Türkīde aña ur dirler, *baḡra* ma' nāsına. [e-g-r-y-e] **Pā-giryār:** Pāk-dāmen ma' nāsınadır. [e-l-e-t] **11 Bālā-ter:** Yücerak dimekdür *berter* ma' nāsına. [e-l-e] **Pālār:** Ol aḡaçdur ki ḡānenün çāḳ ortasına **12** ḳurılır. Ba' dehu eviñ saḳfını anuñ üstine iderler. **Beyt:**

Zemīn-ḡāne-i bāḡ er zeberced-est ü 'aḳıḳ

13

' Aceb medār ki hest ez-zümürredeş pālār¹⁶⁷⁴

[e-n-f-z-e] **Pān-fezār:** Ni' meti ayaḳ tolaḡına dirler dimiş. **14** [e-v] **Bāver:** Rāst-ḡü ma' nāsına ve bāveriden lafzından ism-i maşdar ve şīḡa-i emrdür. **Beyt:**

15

Merdüm ze-ḡamet cānā ger nī-st to-rā bāver

Āyīne-i ruḡsāret pīş-i dehenem āver

Şiḡāḡ-ı 'Acem şāḫibi **16** ve utanmaḳ ve esirgemek ma' nāsına da naql eylemiş. Fāzıl-ı Muḥaqqıḳ bāver taşdıḳ ma' nāsına gelür dimiş. **17 Beyt:**

Nī-st der-fenn-i ḡodem çün to ze-şāḡān hemtā

Bāz pors ez-suḡānem geret ne-bāşed bāver

18 [e-v-z-e] **Pāv-zār:** Çaruḳ ve tolaḳ ki baldıra tolarlar, *pā-zār* ma' nāsına ve cüllāḡlaruñ ayaḡıla **19** başduḡları ki 'Arabca *mu'alli* dirler. [e-y-e-f-z-e] **Pāf-efzār:** Mişlihu, çarıḳ ve tolaḳ *Vesīletü'l-Maḳāşid* **20** şāḫibi ve Ḥālimi *pābūc* ki 'ämme taḡrīf idüp *pāv-zār* dirler dimişler. Sā'ir erbāb-ı lügat **21** çaruḳ ve tolaḳ ma' nāsına dimişler ki taḡrīr olındı. [e-y-e-f-s-e] **Pāy-efsār:** Mişlihu. [e-y-e-f-ş-e] **22 Pāy-efşār:** Mişlihu, *sīn*-i mūḡmele ve *şīn*-i

¹⁶⁷³ (Felek, senin varlığıyla o ünlü padişahların dilinde alışıl gelmiş bir sözden başka bir şey söyletmez.)

¹⁶⁷⁴ (Eğer bağ evini zebercet ve akik taşlarıyla kurarsan o evin ortasına zümrüt direk dikmek şaşkırtıcı mı olur?)

mu' ceme ile mervîdür. [e-y-d-e] **Pây-dâr**: Şâbit ve muhkem ma' nâsına aşda **23** ayak tutucu dimekdür. Zîrâ lafz-ı dâr, *dâšten* lafzından şîğa-i emrdür. [e-y-z-e] **Pây-zâr**: Çaruk **24** ve tolağ pây-efşâr ma' nâsına. Sâ'ir esâmîsi *pâ-zâr* ve *pâ-nevâ* lafzında tafşil olunmuşdur. [e-y-z-h] **25 Pây-zehr**: Ağu def' idecek *pâd-zehr* ma' nâsına. [-b-] **Bebr**: Sükün-ı *bâ*'-i şânî ile vilâyet-i Hindüstânda **26** ve Hâbeşde olur bir gâyetde kuvvetlü yırtıcı meşhûr cânverdür. Pîl ve arslan andan kaçır dirler. **27** Niteki vaşında bu beyt dinilmişdür. **Beyt**:

Dojâ ki düvî sehm-gîn-i peyker-est

Vü zûr-ı ten ez-her dü-efzûn-ter-est¹⁶⁷⁵

28 Ve Rüstem-i Zâlûñ ceng güninde giydüğü geyimüñ adıdur, mezkûr geyime âlât-ı harb **29** te'şîr itmezidi dirler. Bebr-i beyâbân da dirler yalnız bebr de dirler. **Firdevsî**:

Ez-îrân be-Türân ber-âmed be-ebr

30

Ki âmed Hudâvend-i kûpâl ü bebr¹⁶⁷⁶

Sâ'ir tafşîli bebr-i beyâbân lafzında in-şâallâhu te'âlâ beyân olunur. **Bebür**: **31** *Bâ*'-i şânîniñ zammesiyile tedbîr ma' nâsına. **Bepr**: *Şihâh-ı* 'Acem şâhibi arslan. El-*bâ*'i'ş-şânî Fârsî dimiş. **093a/01** [-t-] **Beter**: Şîğa-i tafşıldür. Yaramazrak ma' nâsına bed-ter lafzından tahfîf olunmuşdur *tânuñ* **02** teşdîdi vü tahfîfi câ'izdür. [t-g-v] **Betgür**: 'Âmdur. Yırtıcılara, kuşlarda burun, *minķâr* ma' nâsına. **03** Sâ'ir hayvânâtda kaynak, çengâl ma' nâsına dimiş ve *Qarahîşârî*; *murġân-râ minķâr u dîger* **04** *hayvânât-râ birûn-ı dehân bâşed*, diyü naql eylemiş ve lügat *ġayn-ı* mu' ceme ile ve *ġayn* yirine *ķāf* ile **05** ve âhirî *râ*'-i mühmele ve *zâ*'-i mu' ceme ile ve *bâdan* soñra *nûmla* dañı mervî lügatdür. Şems-i Fahrî *ķāf* ile **06** ve âhirî *râ*'-i 'Arabî bâbında getürmişdür. *Zâ*' bâbında istişhâdi yazılmışdur ve evvelî *bâ* ile ki şânî-i **07** hürûf-ı teheccîdür ve *tâ* ile ki şâliş-i hürûf-ı teheccîdür. Rivâyet olunmuşdur. **Sûzenî**:

Nihâdeend zen ü beçe-i men ez-sermâ

08

Besân seg-beçe petġûr ber-der-i sūrâh¹⁶⁷⁷

[t-k-v] **Petkür**: Koz içiyle ayrandan olur **09** bir nev' riçâldür. [t-y] **Betîr**: Boğça ma' nâsına. [t-y-e] **Betyâr**: *Bâ*'-i 'Acemîyile belâ ve renc ü *debo* ma' nâsınadur dimiş. **10** [h-t-â-v] **Baht-âver**: Bahtlu ve devletlü ma' nâsına. [h-t-v] **Bahtür**: Gök gürilmek ve yıldırım, *ra'd* u *berķ* **11** u *şâ'ika* ma' nâsına. [h-t-y-e-r] **Bahtiyâr**: Mişlihu. [h-c-v] **Baħcür**: Mişlihu. [h-ş-e-y-ş-g] **Baħşâyîş-ger**: Raħîm ma' nâsına. [h-y] **12 Baħîr**: Busu

¹⁶⁷⁵ (Doğrusu yüzün korkusu ikidir ve bedenî zahmeti de bu ikisinden fazladır.)

¹⁶⁷⁶ (Topuz ve kaplan derili zırhın efendisi geldiği için İran'dan Turan'a bir bulut geldi.)

¹⁶⁷⁷ (Eşim ve çocuğum, soğuktan bir köpek yavrusu gibi bir deliğe sığınmışlar.)

yiri, *kemîn* ma' nāsına. [d-p-d] **Bed-peder**: Ügey ata. **Laṭîfi**:

Hâl-i dilem bed-est ' itâb-ı raķib-i to

13

Çün hâl-i tıfl geşte der-âzâr-ı bed-peder¹⁶⁷⁸

[-d-] **Peder**: *Bā* 'i 'Acemîyile ata, *vâlid* ma' nāsına. **Be-der**: *Bā* 'i 'Arabîyile lafz-ı mürekkebdür 14 *hâric* ma' nāsına *be-der reft*, taşra çıktı. [d-r-y-e-d] **Be-deryâ-der**: Deñiz içinde dimekdür. *Bā* 'i müfrede 'i 15 meftûha beyânında bu maḥalle münāsib ba' zı tafşil var, zıkr olunmuşdur. [d-e-ḥ-t] **Bed-âḥter**: Yavuz 16 ṭâli' lü, meşüm ma' nāsına. [d-t] **Bed-ter**: Yaramazrak. [d-s-v-e] **Bed-süvâr**: Esb-i tevsen ve at üzerinde 17 oturu bilmez kimesne. [d-k-e] **Bed-kâr**: Yavuz işlü, *müfsid* ma' nāsına.¹⁶⁷⁹ [z-r-f-t-e] **Pezireftâr**: *Bā* 'i 'Acemîyile pezireftâr 18 lafzından muḥaffefdür, ḳabül itme ma' nāsına ism-i maşdardur ve menâṭ-ı fi' l isti' māl olunur 19 ya' nî ḳabul itmek ve ḳabül idici ve pâyendân ma' nāsına. [z-y] **Pezîr**: Pezireften lafzından şîḡa-i 20 emr ve vaşf-ı terkîbidür. Fermân-pezîr gibi buyruk ḳabül idici ma' nāsına ve ism-i maşdar daḡı isti' māl 21 olunur. ḳabül itmek ma' nāsına. [z-y-r-f-t-e] **Pezireftâr**: Pezireftâr ma' nāsına. [z-y-r-f-t-k-e] **Pezireftkâr**: Mişlihu. 22 **Ber**: *Bā* 'i 'Arabîyile göḡüs ma' nāsına gelür, sîneye mürâdif olur. Nitekim *Mihr ü Müşteri* şâḡibi Muḡammed 23 'Aşşaruñ bu beytinden zâhirdür. **Beyt**:

Ber-i sîmîn-i o mî-gird sîne

Be-şafvet ber-ṭılâ-yı ' anberîne

24 Bundandur ki maḡbûblara sîm-ber ve sîmîn-ber dirler dimiş. Ammâ Fâzıl-ı Muḡaḳḳıḳ *Deḳâyıḳu 'l-Ḥaḳâyıḳda* 25 böyle taḡḳıḳ iderler ki bir göḡüsün iki yanlarıdur. Bir bend ki aña lisân-ı Türkîde gömüldürük dirler. 26 Andandur bir sînenün ḡayrı idüḡi bu beytlerden zâhirdür. **Şi' r**:¹⁶⁸⁰

Be-rev sîne-i ân şanem-i sîm-reng

27

Hemî dâşt ez-taḡte-i sîm neng¹⁶⁸¹

Firdevsî:

Be-zed ber ber ü sîne-i Eşk-büs

Felek ân zamân dest-i o dâd būs¹⁶⁸²

28 Ḳucaḡına aldı diyecek yirde 'Acem *der-ber girift* dir ve bir 'izâruñ muḡâzîsindedür

¹⁶⁷⁸ (Gönlümün hâli senin rakibinin ayıplamasından tıpkı üvey babası tarafından azarlanmış çocuğun durumu gibi kötüdür.)

¹⁶⁷⁹ [d-r-e-n-d] **Be-der-ender**: Mişlihu bed-peder. **Pederend**: Elifsiz mişl-i bed-peder. 16. (92a/01)

¹⁶⁸⁰ **Beyt**. 16. (92a/11)

¹⁶⁸¹ (O gümüş renkli putun göḡüsleri, gümüş tahtası altında ezilirdi.)

¹⁶⁸² (Eşkbüs'un göḡsünün iki yanına vurdu, felek o zaman onun elini öptü.)

niteki 29 bu beytden zāhirdür. **Beyt:**

Heme nārenc ğabğab nār pistān
 ‘İzār u ber ğülsitān-ber ğülsitān¹⁶⁸³

30 Ve yan, *ğane* ma‘ nāsına dağı gelür. Ammā *rāya* kesre ğareket virüp izāfet ile isti‘ māl olunur. 31 ‘Acem ber-i falān dir, Türkīde falān yanı dimekdür. **Beyt:**

Reftem ber-i ṭabīb ki porsem ‘ ilāc-ı derd
 Çün nāleem ŧenīd revān der-firāz kerd¹⁶⁸⁴

093b/01 Ber-i ṭabībūñ ma‘ nāsı, ṭabīb yanı dimekdür. Ğāh olur izāfeti 02 be-ma‘ nā *fī* olur yanında ma‘ nāsın ifāde ider. **Beyt:**

Geh ğored ğulāmī geh ājeng ü neng

03

Ber-i o buved çün ber-i nām ü neng

Zāhir budur ki *berūñ* ma‘ nā-yı mezkūrda isti‘ mālī isti‘ āre ṭarīķiyledür. 04 Ma‘ nā-yı aŧliyyesi *sīnenūñ* yanlarıdur. Nitekim zıkr olındı ve bāğ u bāğçe vü büstān ve bunlarūñ gibi 05 ne var ise ğāşılına *ber* dirler. Nitekim *Ğülāŧatü’l-Fetāvā* ŧāhibinūñ bu sözinden añlanur. 06 *Nüzlü’l-Kerem* ya‘ nī ber-bāğ ve ber-zemīn. **Beyt:**

Der-īn bāğ ez-ğül-i surğ u ğül-i zerd
 Peŧīmānī ne-ğord ān-kes ki ber-ğord¹⁶⁸⁵

07 Ğuŧūŧıla toğma *ber* dinür. **Beyt:**

Ki Yūsuf ne ez-ğevher-i dīğer-est
 Ki bā-mā ze-yek ŧāğ u ez-yek ber-est¹⁶⁸⁶

08 Mīve ile *bāruñ* ve *berūñ* farkları vardur. Mīve ğāŧdur. Ādemī yidüği yimiŧe dirler ki 09 aña ‘Arab *fāķiĥe* dir. Bār muṭlaķā ağaçda biten yimiŧe dirler gerekse ādemī yimeğe ķābil olsun 10 gerekse olmasun bir e‘ amdur. *Berīñ* ağaç yimiŧine ŧümülü olduğına Firdevsīnūñ bu kelāmı ŧāhiddür. 11 **Beyt:**

Dırağṭī ki ŧīrīn buved bār-ı o
 Ne-kerded kesī gird āzār-ı o
 Vü ger z’ān ki ŧīrīn ne-bāŧed bereŧ
 Ze-pā ender-ārend nā-ğeh sereŧ¹⁶⁸⁷

12

Ve *ber* ile *bāruñ* farkı ŧā‘ ir-i māhir-i mezkūruñ bu ŧi‘ r-i meŧhūrından ma‘ lüm olur. 13

¹⁶⁸³ (Hepsi portakal çeneli ve turunç memeli. Yanak ve üst yanak, gül bahçesi üstüne gül bahçesi.)

¹⁶⁸⁴ (Doktorun yanına ilacımı sormak için gittim. İniltimi duyar duymaz hemen “ümitsiz vakasın!” dedi.)

¹⁶⁸⁵ (Bu bahçedeki sarı ve kırmızı güllerden nasıplenen kimse piŧman olmaz.)

¹⁶⁸⁶ (Çünkü Yusuf başka bir cevherden değildir. Bizimle birlikte aynı dalda yetiŧmiŧ aynı meyvedendir.)

¹⁶⁸⁷ (Bir ağaç senin meyvenle tatlı olsa kimsenin ona zararı olmaz. Eğer meyvesi acı olursa, kökünden sökülüp başının kesilmesi an meselesidir.)

Bejt:

14 Dırahtī ki telḡ-est o-rā sirişt
 Gereş der-nişānī be-bāğ-ı behişt
 Vereş cūy-ı ḡuldeş be-hengām-ı āb
 Be-biḡ-i engubīn-rīzī vü şīr-i nāb
 Ser-encām-ı gevher be-bār āverd
 Hemān mīve-i telḡ-bār āverd¹⁶⁸⁸

Ve *ber* 15 harfdür ‘*alā* ma‘ nāsı üzre dimekdür. *Ber-cān* dirler cān üzre dimek olur ve bu ma‘ nāda 16 ism daḡı isti‘ māl olunur. Nitelim Ḥāfız-ı Şīrāzī dimiş. **Bejt:**

17 Sāğar-ı mey ber-kefem nih tāzber
 Ber konem īn delḡ-i ezraḡ-fām-rā¹⁶⁸⁹

Tāz berem taḡdirindedür ve naşīb ma‘ nāsına da gelür. **Şems-i Fahri:**

18 Z’īn ḡazān ān-kes ḡord ber-gūmdām
 Der-dem-i işān buved çün pārdüm¹⁶⁹⁰

Ve *berden* lafzından şīğā-i 19 emrdür. Ba‘ zı terkīblerde şıfat daḡı isti‘ māl olunur. Dil-ber gibi ve ḡāh olur ki fi‘ller ve maşdarlar 20 evā’linde hemān taḡsīn-i lafz için gelür ve ḡarār-ḡāh ma‘ nāsınadır ki lisān-ı ‘Arab’da aña *vaḡan* dirler. 21 Türkīde *yir* dirler. Mütevaḡtına *yirlü* dirler. **Firdevsī:**

Firistem be-nezdīk-i Efrāsiyāb
 Ne ārām-cūyem ber-īn ber ne ḡāb¹⁶⁹¹

22 Ve *zeber* ki yuḡaru ma‘ nāsınadır. ḡāh olur ki *zāsımı* ḡızf idüp *ber* dirler. Yine murād ma‘ nā-yı mezkūr 23 olup bu taḡdirce *ber*, *zeber* ma‘ nāsına da isti‘ māl olunur. **Cāmī:**

24 Çep ü rāst pīş ü pes ü zeber ü ber
 Züleyḡā-yı büt-rūy dīd ser-be-ser¹⁶⁹²

Şiḡāḡ şāḡibi ve kıḡā ma‘ nāsına da gelür niteki Şeyḡ Sa‘ dīnūn bu beytinde zāhirdür.

Bejt:

25 ‘Āşıkān-ı küştegān ma‘ şūḡend
 Ber ne-yāyed ze-küştegān āvāz¹⁶⁹³

¹⁶⁸⁸ (Özü acı olan bir ağacı cennet bahçesine diksen, hatta bahar mevsiminde köküne cennet ırmağından saf gömeç balı ve misk döksen, sonunda aslı neyse onu gösterir, sadece acı meyve verir.)

¹⁶⁸⁹ (Şarap kadehini elimden çıplak göğüse koydum, göğsü bu mavi dilenci hırkası yaptım.)

¹⁶⁹⁰ (Bu güz mevsiminde, eyer kuskunu gibi sürekli onların peşinden giden kimse meyve yer/nasiplenir.)

¹⁶⁹¹ (Efrasiyab’ın yanına gönderdim. Bu yerde ne huzur arıyorum ne de uyku.)

¹⁶⁹² (Sağ sola, öne arkaya, aşağı yukarı gitti ve put güzelliğinde olan Züleyha’nın yüzünü baştan başa gördü.)

¹⁶⁹³ (Âşıklar, sevgilinin ölüleridir, mezarlıklardan hiçbir ses yükselmez.)

Ber ne-yāyedde olan berāy kat'ā ne-yāyed **26** dimekdür. **Beyt:**

Lerze ber-üftād be-men ber çü bīd
Rūy siyeh gešte vü dil nā-ümīd¹⁶⁹⁴

Edāyī:

‘ Alem ber-keş leşker-i Hüsrevī

27

Çonīn dād tarz-ı suhan-rā nüvīd¹⁶⁹⁵

Per:¹⁶⁹⁶ *Bā*³-i ‘ Acemīyile muṭlaḳā *zirve* ma‘ nāsına isti‘ māl olunur. Meşelā tağ başına **28** *ber-i kūh* dirler ve ūsküfün ve tācuñ yuḳaru kıvrılan yiri ve ḳanat ve yük ve yelek ve perīden **29** lafzından şīḡa-i emr ve vaşf-ı terkībīdür. Ni‘ metī barmaḡ ile olinan ḥesāba da dirler dimiş. [r-e-b] **Ber-ā-ber:** **30** Mūsāvī ma‘ nāsına. [r-e] **Berār:** Sulḥ, āştī ma‘ nāsına ve yuḳaru getir ve ḳaldur dimekdür. [r-b] **Berber:** Baş tırāş **31** idici. Türkīde daḡı müsta‘ meldür ve bir memleket adıdır ki güzelleri çok olur ve yuḳarudan yuḳaru **094a/01** ve ṭaşra ma‘ nāsına ve anuñ üstine ve aña ve añunıla dimek olur. [r-t] **Berter:** Yücerak dimekdür. **02** İsm-i tafzīl şīḡasıdır, a‘ lā ma‘ nāsına. [r-t-y] **Pertir:** Pertāv oḳı ve oḳ beligi. [r-ḡ-v] **Per-ḡor:** *Vāv*-ı **03** resmī ile *ser* ü *der* ḳāfiyesinde naşīb ma‘ nāsına ki *ber-ḡurdār* naşīblü dimek olur. **Ber-ḡur:** **04** *Vāv*-ı aşliyye. Manşūr ve mefhūr ḳāfiyesinde ortak, *şerīk* ü *enbāz* ma‘ nāsına. **Şems-i F.:**

05

Hemīşe tā buved āyīn-i sūr u mātem bād
Muḡālifān-ı to-rā mātem ü şomā-rā sūr¹⁶⁹⁷

Ze-mülk ü ḡusn civānī vü saltanat berḡur

06

Ki ez-şāhā cihān nī-st şāh-rā berḡur¹⁶⁹⁸

[r-ḡ-v-r-d-e] **Ber-ḡurdār:** Naşīblü ve gönenci ma‘ nāsına *vāv*-ı resmī **07** ve *vāv*-ı aşlı ile daḡı isti‘ māl olunur. [r-d-e] **Ber-dār:** Aşılmış ve yuḳaru ṭuṭ ve ḡötür dimek **08** olur ve *berden* lafzından ism-i fā‘ ildir. İletici dimekdür. Ḳıyās-ı Evvel eydür ki *berdār* daḡı manşūr¹⁶⁹⁹ **09** olaydı lākin müstaḳbelātında *bā* meftūḡ ḳılındı. [r-d-b-e] **Berd-bār:** Yük ḡötürücü, isti‘ āre ṭarīḳiyle **10** ḡalīm olan kimesneye dirler. [r-d-h-d-e] **Perde-dār:** Ṭutuk ṭutucu. [r-d-h-d] **Perde-dir:** *Dāl*-ı şānīnün **11** kesriyle perde yırtıcı ma‘ nāsına. [r-z-g] **Perzger:** *Bādan* şoñra *rā*²-i mühmelenün sükūnıyla ve *kāf*-ı ‘ Acemīyile ikinci, **12** *ḡarīs* ma‘ nāsına. **Beyt:**

¹⁶⁹⁴ (Titreme söḡüt ağacının sallanışı gibi bana düştü, yüz karalaştı, dil ümitsizliğe düştü.)

¹⁶⁹⁵ (Hüsrev’in askeri göḡsünde sancak kaldırdı, bu yüzden dillerin üslubunda zafer nidaları atıldı.)

¹⁶⁹⁶ --. 16. (92b/13)

¹⁶⁹⁷ (Dünyada yas ve eğlence törenleri her zaman var olacak ama senin düşmanlarının yası senin bayramın olacak.)

¹⁶⁹⁸ (Dünyada güzel, gençlik, mülkünden daha değerli bir saltanat yoktur.)

¹⁶⁹⁹ mażmūm. 3. (103a/09), 16. (92b/27)

Kār-ı Hālid coz be-Ca' fer key şevad hergiz tamām
K'an yekī cüllāhigī dāned dīger berzīgerī

13 ('):

Ān be-kişt verz koned merd-i berzger¹⁷⁰⁰

[r-z-ī-g] **Berzīger:** Mişlihu. [r-z-h-b-z] **Berze-bezr:** Ni' metī ekin ve bir qaftāndur ki 14 ibrişimile ve yūñile toķınmış ola dimiş. [r-s-t-e] **Perestār:** Erbāb-ı lūgat ķul ve ķaravaş ma' nāsınadur didiler 15 ammā Fāzıl-ı Muħaķķiķ *Deķāyıķu'l-Haķāyıķda* böyle taħķiķ iderler ki perestār tapucıdur perestende gibidür. 16 Ķul olmaķ lāzım degildür andan 'āmdur. **Beyt:**

Ze-her der perestendegānet buved

Hem āzād hem bendegānet buved¹⁷⁰¹

17 Hıdmet-kār ile perestāruñ farkı vardur. **Beyt:**

Eger nīz bud hām-ı o hezār

18

Hemī dūn perestār bud bī-şumār¹⁷⁰²

Ta' zīmen gelüp ekābiri selāmlayan kimesneye perestār dirler 19 ammā hıdmet-kāra perestār dimezler ķulluķ itmeyince. [r-s-y-e-n-d-e] **Bersyāndār:** Māṭıtaķ didükleri 20 ot ki ṭabībler ķatında 'aşşārū'r-rā'ī dirler bersyāndārū ma' nāsına. [r-f-n-d-e] **Berfendār:** 21 Ni' metī müfessir ve müftī ve şāriḥ ve üstād, māhir ma' nāsınadur dimiş. [r-g-e] **Pergār:** *Kāf*-ı 'Acemīyile meşhūr 22 ālet. Anuñıla dā'ire çizerler ve eṭrāf u cevānib kıyās iderler. **Kātibi:**

Ān ki der-devr-i to pā birūn nihed ez-dā'ire

23

Der-reh-i sergeştegī ber-kār çün pergār bād¹⁷⁰³

Ta' rīb idüp *mezicār* ma' nāsına 24 dirler ve *insāz* daḥı dirler. [r-g] **Perger:** Ṭavķ-ı muraşşā' dur ki 'Acem pādişāhları boyunlarına ṭaķarlar. 25 **Beyt:**

'Adüvv-rā ez-to behre ğıll ü pā-bend

Velī-rā ez-to behre tāc ü perger¹⁷⁰⁴

Yāḥūd muṭlaķ ṭavķ u türe 26 ma' nāsına. [r-g-z-e] **Ber-güzār:** *Kāf*-ı 'Acemīnūñ zammesiyle armağan ma' nāsına. [r-n-b-v] **Perenbūr:** Pırlağuç, bād-ber 27 ma' nāsına sā'ir esāmisi bād-ber lafzında zıkr olınmışdur. [r-n-d-e-v] **Berend-āver:** Ğāyetde a'lā cevherlü 28 kılıç ki perend gibi görünür. **Beyt:**

¹⁷⁰⁰ --. 16. (92b/31)

¹⁷⁰¹ (Senin her kapıda bir kulun, hem de özgür ve kölen olan kimseler vardır.)

¹⁷⁰² (Onun binlerce hizmetçisi olduğu gibi sayısız da görevlisi vardır.)

¹⁷⁰³ (Kim senin etrafındaki dairesinden çıkarsa, koşuşturma yolunca başıboş şekilde dolaşır.)

¹⁷⁰⁴ (Senden düşmanın nasibine düşen bağ ve zincir, dostunun nasibine düşen ise taç ve kolyedir.)

Küh çün pereniyân buved çün yâfet

Ûuvvet-i dest-i o perend-âver¹⁷⁰⁵

29 Esedî:

Hemî zehr-i zaħm-ı berendâverân

Ber-âmîht bâ-ħûn koned âverân¹⁷⁰⁶

[r-v-e] **Pervâr:** *Perverden* 30 lafzından ism-i maşdardur. Besleme, bisü ma' nāsına meşelâ *gāv-ı pervâr* dirler bisü şığır dimek olur. 31 *Cāmi'ü'l-Fürs* şāhibi beslemek ma' nāsına da naql eylemiş ve kolay ve meyl ve kâzür ve toqmağına daħı 094b/01 dirler dimişler ve *sehâ*. [r-v-r-d-g-e] **Perverdigâr:** Besleyici ma' nāsına ĥaķikatde Ĥaķ *subħānehu* ve *te'ālānuñ* 02 isimlerindendir. [r-h-s] **Pere-i Ser:** Ucu sivri kemük, *ferāşe* ma' nāsına. [r-h-y-z-k-e] **Perhiz-kâr:** 03 Zāhid ü muttaķi ve *vera'* ma' nāsına. [r-y-e-f-s-r] **Peri-efsâr:** Uçuķ tutmuş kimesne 'Arabide 04 *maşrū'* dirler. Sā'ir esāmisi *peri-jeft* lafzında meşürdür. [r-y-d-e] **Peri-dâr:** Cinnî ile 05 muşāħabet iden kimesne. [r-y] **Perir:** Dün degil öteki gün. [r-b-r-p-r-y] **Per-ber-perir:** 06 Öteki gün degil daħı öteki gün. [r-b-r-t-r-p-r-y] **Berber-ter-perir:** Ķaraħişārî ve *Şihāħ-ı 'Acem* şāhibi 07 *per-ber-perir* ma' nāsına naql eylemiş. [r-p-r-m-p-r-y] **Perberem-perir:** Mişlihu. [-z-] **Bezr:** Şu'le ma' nāsına ve tamām-ı şu'le 08 ve toħm ma' nāsına. [z-r-k] **Bezrger:** *Kāf-ı 'Acemiyile* ikinci, *ħāriş* ma' nāsına. [r-z-v] **Berz-ver:** Meşğül ve toħmlu 09 ma' nāsına. [r-s] **Perser:** Ťaz başlu. [j-n-g-e] **Pejengâr:** Debbāğ. Ni' meti; ve demürce *ħaddād* ma' nāsına da 10 gelür dimiş. *Şihāħ-ı 'Acem* şāhibi *bā* vü *zā* vü *kāf-ı 'Arabî* ve *bā* vü *jā* vü *kāf-ı 'Acemiyile* naql eyledi. [j-n-g] 11 **Pejenger:** Mişlihu, debbāğ ma' nāsına *pejengâr* lafzından muħaffefdür. [j-v-y] **Pejvîr:** Necs, murdâr ve çirk 12 ve çirkîn ma' nāsına. Ba'zî nüşhada āħiri *nūmla* yazılmış. *Şihāħ-ı 'Acem* şāhibi āħiri *nūn* bābında getürmiş. 13 [z-h-k-e] **Beze-kâr:** Günah-kâr, 'Arabide *eşim* ü *āsim* ma' nāsına. [z-h-v] **Beze-ver:** Mişlihu. [j-y] **Pejir:** *Bā* vü *zā* 'i 14 'Acemiyile yūñ, riş ve ķanat, cenāħ ma' nāsına. [s-t-e] **Pestâr:** Perestâr lafzından olınmışdır. 15 [s-t] **Pes-ter:** Girürek dimek olur. [s-ħ-v] **Pes-ħ'or:** Yem şoñı, pes-ħ'ord ma' nāsına *vāv-ı* 16 resmidür. Sürver, 'anber, 'abher ķāfiyesinde isti'māl olunur ve *şin-i* mu'ceme ile peş-ħ'or daħı dirler. 17 [s-d-y-v] **Pesdiver:** Ni' meti 'avām ġalať idüp *pestiveri* dirler ya'nî şan'at bilmez, 'acemî dimekdür. 18 Lākin bu lügatde şüphe vardur. *Zirā* ķā'ide üzre *ver* lafzı edāt-ı nisbet ve muşāħabet 19 içündür. Nitekim şan'atda māhir olan kimesneye *pışever* dirler diyü naql

¹⁷⁰⁵ (Onun gücü kılıç cevheriyle birleşince dağ kumaşa döner.)

¹⁷⁰⁶ (Cevherli kılıçların açtığı yaraların bütün zehrini dostlar yine kanla karıştırırlar.)

eylemiş. Ba'zı nüshada 20 peştiver düşmüş. [s-n-d] **Pesender**: Ata bir kardeş ve atalık ve oğulluk ma' nāsına da gelür dimişler. 21 **Şems-i F.**:

K'in avāz-ı kabā'il-i düşmen

Ne pesender hiled ne duhtender¹⁷⁰⁷

[ş-e] **Beşār**: Ve bi'l-kesr. *Mi'yār-ı Cemālīde* 22 nişār ma' nāsına.¹⁷⁰⁸ **Şems-i F.**:

Beşir-i bād-ı şabā müjde-i gül āverde-est

Hemī feşāned be-pāş ebr ü şāh-ı ser ü beşār^{1709, 1710}

23 Esedī rivāyetinde *sīm-kūft* ma' nāsına naql olındı. [ş-t] **Peşter**: Ve bi'z-żamm-ı 24 *bā*'i 'Arabī vü 'Acemīyle mervīdür. Hāzret-i Mikā'il 'aleyhi's-selām. **Şems-i F.**:

Mi-resāned be-ḥalk dest-i to rızk

25

Bī-taḫāzā vü minnet-i beşter¹⁷¹¹

Maḥbūbū'l-'Ārifinde peşimānī ma' nāsına naql olunmuş. [ş-c-y] **Peşcīr**: 26 *Bā*'i 'Acemī vü ḥarekāt-ı şülüşe ile mervīdür. Bir katı ağaçdur andan nefis yaylar düzerler ve kesr-i *bā* 27 vü *şinden* soñra *nūmla bişencīr* daḫı lügatdür. [ş-ḫ-v] **Beş-ḫ'or**: Ve bi'l-kesr. Yem soñı, 'anber ü 'ahber kāfiyesinde 28 müsta' meldür. Peş-ḫ'or ma' nāsına *vāv-ı* resmīdür. *Sin*-i mühmele ve mu'ceme ile daḫı lügatdür. *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi 29 artık, *süvur* ma' nāsına naql eylemiş. [k-y-e] **Bakyār**: Ni' metī siyāh kilīme dirler dimiş. [k-t] **Bekter**: Tulğa ki ceng 30 güninde başa giyerler, *miğfer* ma' nāsına. **Muḥammed 'Aşşār**:

Zemīn ez-na' l ki kūpān zirih-ver

31

Hevā ez-tiḡhā pūşide bekter¹⁷¹²

[g-y] **Begīr**: Hıyārşenbe. [l-e-c-v] **Belācūr**: Ni' metī, kara şıgır ma' nāsına dimiş. [l-e-j-v] **Belājūr**: Mişlihu. 095a/01 [n-e-v] **Penāver**: Bi'z-żamm, çıban, *dümel* ma' nāsına. [b-n-b-h-z-e] **Penbe-zār**: Panbuḫluḫ demek olur. [n-c-h-y] 02 **Pencehīr**: Pencere. **Ebū Şekūr**:

Be-güft-i elken refte er pencehīr

Remīde ez-o murğek-i germ-sīr¹⁷¹³

[n-d-e] **Pendār**: 03 Ögüt tutucu. [n-d] **Pender**: Uğraḫ yir. [n-d-g-y] **Bend-gīr**: Rükün ü lökün ü ḫatıl ağacı. [n-ğ-v] **Pengūr**: 04 'Āmdur yırtıcılara kuşlarda burun, *minḫār* ma' nāsına sā'ir ḫayvānātda çengāl ma' nāsına bu lügat 05 *tā* ile ki şāliş-i ḫurūf-ı teheccīdür, mervīdür. Sā'ir tafşili anda olmışdur. [n-k-v] **Penḫūr**: Ni' metī bir aşdur 06

¹⁷⁰⁷ (Bu düşman boylarının seslerinden ne kardeş tutulur ne de kız kardeş.)

¹⁷⁰⁸ --. 16. (93b/08)

¹⁷⁰⁹ (Tan yeli müjdecisi gülün haberini getirdi. Bulu ve dal onun ayağına saçılar saçıyordu.)

¹⁷¹⁰ --. 16. (93b/09)

¹⁷¹¹ (Senin elin halka ve Mikail'e mihnet olmadan rızık veriyordu.)

¹⁷¹² (Yeryüzü süvarilerin atlarının nal seslerinden sarsılırken kılıçlardan gelen hava tolgaları örtmüştür.)

¹⁷¹³ (Kekemenin sözü pencereden gelirse papağancık ondan korkar.)

kuşlar başıyla ve kand u süd ile bişürürler demiş. [n-y] **Penîr**: Ma' ruf südden olan *cüben* ma' nāsına ki **07** Türkîde *yāy* muḳaddem ve *nūm* mu 'aḥḥar kılup peynîr dirler, künyeti *Ebū Misāfîr*dür. [v-e] **Bevâr**: Helāk ma' nāsına, **08** ' Arabîdür. [h-e] **Behâr**: Erbâb-ı lügat yaz, *rebî'* ma' nāsına ve tab-ḥâne adıdur demişler. ' Arabîde *şâr u gül* **09** ma' nāsınadır. Ammâ Fâzıl-ı Muḥaḳḳıḳ *Deḳâyıḳu'l-Ḥaḳâyıḳda* böyle taḥḳıḳ eylemişlerdür ki lisân-ı Fârsîde behâr¹⁷¹⁴ **10** yaprağa da ıtlâḳ olunur. Çiçekden¹⁷¹⁵ e' am ma' nānuñ ismîdür. Yaprağa behâr didükleri nitekim bu beytde **11** zâhirdür. **Beyt**:

Gül-i bî-âfet bād-ı ḥazānî

Behâr-ı tâze ber-şâh-ı cevānî¹⁷¹⁶

Eski yaprağa köhne behâr ve tâze **12** yaprağa nev-behâr dirler. **Beyt**:

Be-ber cevşenî sebze çün nev-behâr

Be-zîr-i eblaḳî tünd çün rûzgâr¹⁷¹⁷

13 Turunc ağacınıñ sâ'ir ağaçlara muḥâlif yaprağı yimişinden soñra olduḡun Ḥüsrev bu beytinde **14** beyân itmişdür. **Beyt**:

Resm-i turunc-est der-în rûzgâr

Mîve dihed piş ü pes âred behâr¹⁷¹⁸

Lisân-ı **15** Fârsîde *faşl-ı rebî'e hengâm-ı nev-behâr* ve *faşl-ı ḥarîfe hengâm-ı köhne-behâr* dirler. Lafz-ı hengâmı **16** ḥıẓf idüp ol faşllara nev-behâr, köhne-behâr daḡı dirler. Mecâzen yalnūz behâr da dirler. **17** Faşl-ı rebî' murâd idinürler. Nitekim bu beytde zâhirdür. **Beyt**:

¹⁷¹⁴ Ber-sîne ma' nāsınadır, bundandır ki maḥbûblar sîmber ü sîmîn-ber dirler mîve ma' nāsına ve bālâ ma' nāsına Şeyḥ Sa' dî *rahmetullâh*:

Dıraḥt-ı kerem kocâ her kocâ baḡ gerü
Güzeşt ez-felek şâh-ı bālâ-yı o

Ger ümmîd dârî k'ez-o ber-ḥorî
Be-minnet minh erre ber-pây-ı o

Ve naşib ma' nāsına da gelür. Şemsi Faḥrî:

Z'in ḥazân ân kes ḥord ber-gümedem
Der-dem ân şân buved çün bâr dem

Ve ḥarfdür 'alî ma' nāsına gelür. Ber-men benim üzerime ber-to senüñ üzerine ber-cân cân üzerine dimek olur ve ber-den lafzından sîḡa-i emrdür ve ba' zı terkîblerde şıfat daḡı istiml olunur, dilber gibi ve gâh olur ki fi' ller ve maşdarlar evvellerinde isti' māl iderler hemân taḥsîn-i lafz için olur ve ba' zı terkîblerde te' kîd için olur. Ber-neyâyed aşlâ gelmedi dimek olur ve ber anuñ kesresiyile ' ind ma' nāsına. Ḥalîmî.

¹⁷¹⁵ Çiçege de ikisinden. 3. (104a/18)

¹⁷¹⁶ (Güze mevsiminin felaketine uğrayan bir güldür. Gençlin dalında açan tâze bir yapraktır.)

¹⁷¹⁷ (Üstünde yeni açmış yaprak gibi güzel bir zırh, altında rûzgâr gibi hızlı koşan ablak bir at var.)

¹⁷¹⁸ (Bu zamanda turunçgiller önce meyve verip sonra yapraklanır.)

18 H̄alvet ez-aǧmār bāyed nī ze-yār
Pūşin behr-i dey āmed bī-behār¹⁷¹⁹

Beyt:

Dıraht ender-behārān der-feşāned
Zemistān lā-cerem bī-berg māned¹⁷²⁰

19 Ve tab-hāne ma' nāsına da gelür. **Beyt:**

Hemānā ki kem-ter bud ez-şeş-hezār
Büt-i lāle ruḡ çü nigār-ı behār¹⁷²¹

20 **Ferrūhī:**

Vişāk ez-ū çü behār-est dād der-o çü şanem
Serāy-ı o çü behişt evder-i o ḡūr-est¹⁷²²

21 Bu ma' nāya kesr-i *bā* ile daḡı mervīdür. [-h-] **Behr:** Sükūn-ı *hā* ile ḡarf-i taḡşīşdür lām-ı cārre ma' nāsına. 22 Türkīde *ötür* dimekdür. *Behr-i to*, senden ötüri; *behr-i mend*, benden ötüri dimekdür. Ni' metī; ve ay 23 ve yıldız şu' lesi ve ḡişşe. **Beyt:**

Mezār-ı heme renc behr āmed-est
Ke'z-o bār-ı tiryāk zehr āmed-est¹⁷²³

24 ve bay kişi ma' nāsına da gelür dimiş. [h-l-v-d-e] **Pehlūdār:** Eyegülü ma' nāsına. **Pehlūver:** Mişlihu. [h-n-e-v] 25 **Pehnāver:** İnlü ve yaşşı, 'ariz ma' nāsına. Fāzıl-ı Muḡaḡkiḡ böyle taḡḡiḡ eylemişler ki mübālaḡa ile inlü diyecek 26 yirde 'Acem *behnāver* dirler. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Āb-ı Ceyḡūn bā-çonin pehnāverī

27 Esb-i mā-rā tā-miyān āyed hemī¹⁷²⁴

Ma' nā-yı mübālaḡa-i pehnādaki *elif* ifāde ider. *Tenū mend*deki mübālaḡayı 28 tenüdeki *vāv* ifāde itdügi gibi. Niteki maḡallinde beyān olınmışdur. [h-b-v] **Behbūr:** A' lām-ı ricālden 29 eyü adlu dimek olur. Eşāḡ kesriledür. [y-e-m-b] **Peyām-ber:** ḡaberci, peyḡām-ber ma' nāsına. Fāzıl-ı Muḡaḡkiḡ 30 böyle taḡḡiḡ itmişler ki peyḡām-ber iki kişinüñ arasında vāsīta olup ḡaber ileten kimesneye 31 dirler. Enbiyāya 'aleyhi's-selām peyām-ber didüklerine bāḡiş ümmetlerine ḡaber iletdükleri i' tibāriyledür. 095b/01 ḡaḡ te' alā ḡazretinden *yā bi'z-zāt yā* Cebrā'il 'aleyhi's-selām vāsītasıyla nitekim bu beytde

¹⁷¹⁹ (Başkalarından sakınmak gerek, bahardan değil. Kürk kış için geldi, ilkbahar için değil.)

¹⁷²⁰ (Aḡaç baharlar içinde yaprak fişkirir ama şüpheşiz kış vaktinde yapraksız kalır.)

¹⁷²¹ (Kilise putlarına benzeyen altı yüz lale yanaklı güzelden daha değersizdi.)

¹⁷²² (Onun otaḡı kilise gibidir, o da orada bir puttur. Onun sarayı cennet gibidir, o da orada bir huridir.)

¹⁷²³ (Bütün mezarlara acıdan gelirler, çünkü ondan zehirli tiryakin yükü gelir.)

¹⁷²⁴ (Ceyhun ırmaḡı nasıl genişliḡiyle anılıyorsa bizim atımız da ortaya gelince öyle anılır.)

zāhirdür. **Bejt:**

02

Peyām-ber ze-Cibrīl çün bişnevīd

Be-bārīd bīcāde ber-sünbülīd¹⁷²⁵

Peyām-ber elfāz-ı mürekkebdendür. Bir cüz'î 03 *peyāmdur* ki ma' nāsı beyān olındı ve bir cüz'î *berdür* iletici ma' nāsına ism-i fā' ildür. *Bordenden* 04 aşlı *berendedür*. Terhīm olunmuşdur. *Bordende bā* mazmūm idi. Kıyās muqtezāsınca ol idi ki 05 *berdede bā* mazmūm olaydı fethaya tebdilūñ vechi def' -i iştibāhdur. *Borīdenden* müştak olan 06 *bür* ki kesici ma' nāsınadır *bānuñ* zammesiyledür. *Peyāmuñ* aşlı *peygāmdur*. Ğaynı hızf olunmuşdur. 07 Hāberciye *peygām-ber* dirler. Gāh olur *elifni* dağı hızf iderler. *Peygām-ber* dirler. *Peygām-ber* de *peyem-ber* de bir 08 ma' nāyadır. **Bejt:**

Be-dān-est k'ān derc-i peygām-ber-est

Ki be-her peyem-ber be-dān ender-est¹⁷²⁶

[y-d] **Beyder:** 09 *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi hürmen ma' nāsına naql eyledi. [-y-] **Bejr:** Gice giyecek libās.¹⁷²⁷ [y-ğ-e-m-b] **Peygām-ber:** 10 Hāberci, *nebī* ma' nāsına. [y-ğ-b] **Peygāber:** Mişlihu. [y-g-e] **Pey-gār:** *Kāf-ı 'Acemīyile* ceng, şavaş ma' nāsına ve çeri. 11 **Firdevsī:**

Ze-pey-gār v'ez-gürz ü ver pīn ü tīr

Zemīn şod be-girdār deryā-yı kır¹⁷²⁸

Esedī:

Çü zinhār h'āhend zinhār dih

12

Ki zinhār dāden ze-peygār bih¹⁷²⁹

[y-k-b-e] **Be-yek-bār:** Bir uğurdan dimekdür. [y-k] **Peyker:** *Kāf-ı 13 'Arabīyile şūret* Sems-i Fāhrī *qālīb* ma' nāsınadır diyü naql eyledi. İşbu beyti inşā eyledi. **Bejt:**

14

O çü nūr-est ü mülk-dārī çeşm

O çü rūḥ-est memleket-peyker¹⁷³⁰

Fāzıl-ı Muḥakkīk böyle taḥkīk 15 eylemişler ki peyker *kālbūd* ile medlülde müşterekdür. Niteki beyt-i mezkūrdan zāhirdür. Aralarında 16 fark bu cihetdendür ki

¹⁷²⁵ (Cebrail'den geleni peygamberin işittiği gibi, sünbül de şimşekle çiçek açar.)

¹⁷²⁶ (Onun peygamberin derecelerinden biri olduğunu bil ki her peygamber bilgi içindedir.)

¹⁷²⁷ **Bey-siper: Unşurī:**

‘Arşa-i meydān yakīn-rā koned

Kevkebe-i ḥaşmet-i o bey-siper.

¹⁷²⁸ (Savaştan, topuzdan, yaydan ve oktan yeryüzü katrana bulanana deniz gibi oldu.)

¹⁷²⁹ (Asla savaşa isteme, yapma, ona katılma.)

¹⁷³⁰ (O, padişahın gözünde bir nur, memleketin güzel yüzünde bir can gibidir.)

kālbüdde hey'et ü şekl-i mu'teber degildir. Peykerde mu'teberdür. [y-m-b] **Peyember:** Haberçi, 17 *peyām-ber* ma'nāsına. **El-Bā'i'l-Meksüre:** [-d-] **Bidr:** *Bā*'i 'Arabîyle *Şihāh-ı* 'Acem şāhibi her gün giyilen kaftāna 18 dirler demiş. [r-y-e-n-g] **Biryān-ger:** Biryāncı.¹⁷³¹ [s-t] **Pister:** Döşek. [-s-] **Piser:** Oğul, *ibn* ma'nāsınadır. 19 Muṭlakā sāde-rū olsun ve şakallu olsun egerçi erbāb-ı hevā vü şu'arā ve zürefā şakalsız 20 oğlan ma'nāsına isti'māl iderler. [s-r-e-n-d] **Pisrāned:** Ügey oğul. [s-n-d] **Pisender:** Baba bir kardaş. 21 **Beyt:**

Kīn-i o ez-ķabā'il-i düşmen

Ne pisender hiled ne duhtender¹⁷³²

Duhtender baba bir kız karındaşdur. 22 [s-y-e] **Pisyār:** Çok, *keşir* ma'nāsına. [ş-e] **Bişār:** Nişār u sīm-kūft meftūha bābında tafşil olunmuşdur 23 ve *ķārüre* ma'nāsına da gelür ki ḥastenūñ sidüğini göstermek için şişeye alurlar. [ş-ḥ-v] **Biş-ḥ'or:** 24 *Vāv*-ı resmidür. Server, 'abher kâfiyesinde isti'māl olunur. Şu içdükden şoñra bāķi kalan cür'a, 25 *süvur* ma'nāsına. [ş-n-c-y] **Pişencir:** *Bā*'-i 'Acemîyle bir nev' katı ağaçdur ki andan yay düzerler. [ğ-e] **Bigār:** 26 Irmağ ya'nī kaynar aķarşu bīnar ma'nāsına. [g-e] **Bigār:** *Kāf*-ı 'Acemîyle mişlihu. *Ġayn*-ı mu'cemile *kāf* 27 arasında tebdül ü tevāḥi vardur. [l-v] **Billür:** Meşhür aķ muşaffā taş gibidür. Ġāyet eyüsinūñ 28 ma'denī vilāyet-i Keşmırde olur. Aķ toz gibi münce mid olur. Eger anı döküp saḥķ idüp 29 yāķūt ve zümürüdi anuñ ile muḥkem silseler ġāyetde şeffāf ider. Ġāyet de leṭāfetden ḥile ile 30 cevāhir şüretine koyarlar. Ḥaşşiyeti ağızda tutsalar şusuzlığı giderür. Götürmesi perākende 31 ve müşevveş düş görmegi def' ider. Ba'zılar zamm-ı *bā* vü *lām*la naḳl eylediler. Eşāḥḥ kesr-i *bā* vü feth-i *lām*-ı müşeddede 096a/01 iledür. [n-e-k] **Binā-ger:** *Kāf*-ı 'Acemîyle yapucı ma'nāsına. [n-d-e] **Pindār:** *Bā*'-i 'Acemîyle şanu, zan ma'nāsına ism-i 02 maşdardur ve hem şīġa-i emrdür ve ba'zı terkīblerde şıfat daḥı isti'māl olunur. *Dür-pindār*, 03 *nīk-pindār* gibi. [n-g-e] **Pingār:** *Bā* vü *kāf*-ı 'Acemîyle tekebbür ma'nāsına, Pehlevīdür. [h-e] **Bihār:** Tab-ḥāne, Ni'metī 04 ve kış evine daḥı dirler demiş. **Beyt:**

Resid mevsim-i nev-rüz ke'z-vişāl-i bihār

05

Şeved bisātīn ārāste besān bihār¹⁷³³

[h-b-v] **Bihbür:** A'lām-ı ricāldendür. Eyü adlu dimek olur. 06 *Bā* iledür ki şānī ḥurūf-ı teheccīdür. [h-t] **Bihter:** Şīġa-i tafzīldür, eyürek dimekdür. *Ecved* 07 ma'nāsına. [-h-] **Bihr:** Mişlihu. [y-e] **Biyār:** Getür dimekdür. [y-ḥ-e-v] **Bih-āver:** Kōklenmiş ma'nāsına.

¹⁷³¹ --, 16. (94b/07)

¹⁷³² (Bu düşman boylarının seslerinden ne kardeş tutulur ne de kız kardeş.)

¹⁷³³ (Bahar rüzġarının esmesiyle ilkbahar mevsimi geldi. Bahçeler kilise gibi süslendi.)

[y-d-e] **Bī-dār: 08** Uyanık, ‘Arabīde *sehrān* u *yaqzān* u *yaquz* ma‘ nāsına.¹⁷³⁴ [y-d-e-n-c-y] **Bīdāncīr:** Kene otu, eṭibbā katında **09** *harva*‘ dimekle meşhurdur. **Beyt:**

Ze-bīdeş girye bīdāncīr kerde

Sirişkeş tohm-ı bīdāncīr kerde¹⁷³⁵

10 [-y-] **Bīr:** *Bā*‘-i ‘Arabīyile döşek, cāme-ḥ‘āb, ‘Arabīde *ferāş* ma‘ nāsına. **Beyt:**

Eyā şehī ki ser-ā-ser du‘ āver mī-gūyend

11

Misāfirān heme der-rāh u ḥuftegān der-bīr¹⁷³⁶

Ve şā‘ iḳā, yıldırım ma‘ nāsına. **Pīr: 12** *Bā*‘-i ‘Acemīyile ḳoca ve ḳarı ma‘ nāsına. **Ḳıṭ‘ a:**

Ze-pīr-i cihān-dīde kerdem su‘āl

Ki ez-behr-i māl ü menāl biḳā‘ at¹⁷³⁷

13

Çi sermāye sāzem ki sūzem dihed

Be-güft ez-tevānī ḳanā‘ at ḳanā‘ a^{1738t}

Zıkrde-merdüm 14 ve *pīr-merdüm*, ünşada *pīr-zen* ve *zen-i pīr* dinilür. **Beyt:**

Çün zen-i pīr-est dünyā köhne çarḫ ber-kenār

15

Ger civān-merdī çı kerdī gird-i çarḫ-ı pīr-zen¹⁷³⁹

[y-r-e] **Pīrār:** *Bā*‘-i ‘Acemīyile giçen yıl, bıldır ve bıldırki **16** ma‘ nāsına. **Rubā‘ ī:**

Çün dey ü perīr ü pār u pīrār güzeşt

Şādī vü ḡam ü miḥnet-i tīmār güzeşt

17

İmrüz be-rān çı mī-resed ḥoş-dil bāş

İn nīz cihān ki āmed inkār güzeşt¹⁷⁴⁰

Pīr-i sāl ma‘ nāsına **18** *Şihāḫ-ı* ‘Acem şāḫibi öteki yıl degil daḫı öteki yıl dimiş.

Ḳaraḫişārī ve *Vesīle* şāḫibi gelesi yıl **19** dimişler. Sāl ayında ma‘ nāsına. [y-r-e-y-h-g]

Pīrāye-ger: Meşşāṭa ma‘ nāsına. [y-r-v-b-e] **Bīr u bār:** Bārī te‘ālā **20** *celle celālühü*. [y-z-

e] **Bīzār:** *Rā*‘-i ‘Arabīyile ürkmek, *nefret* ma‘ nāsına. [y-j-e] **Bījār:** *Zā*‘-i mu‘ ceme ile

ḳış, **21** *şitā* ma‘ nāsına. [y-z] **Bīzer:** Cimri. **Pīzer:** *Bā*‘-i ‘Acemīyile Ni‘ metī şatıcı, *bāyi*‘

ma‘ nāsına. [y-z-v] **Bī-zūr:** Ḳuvvetsiz. **22** *Esedī:*

Çonān deş gürzī ki bī-zūr şod

¹⁷³⁴ Uyanık. (94b/29)

¹⁷³⁵ (Söğüt ağacından gözyaşları kene otu gibi döküldü, onun gözyaşlarından kene otu tohumu döküldü.)

¹⁷³⁶ (Ey padişah! Sen sürekli baştan başa dua edilen bir padişahsın. Senin için yolcular yolda, uyuyanlar da yataklarında dua ederler.)

¹⁷³⁷ (Cihani gören yaşlıya soru sordum ve bana “mal ve mülk biriktirmekten uzak dur!” dedi.)

¹⁷³⁸ (Nasıl bir sermayeye sahibim ki yanarım, dedi yeteneğinin gücüyle yeteneğinin gücüyle.)

¹⁷³⁹ (Dünya feleğin yanında dönen yaşlı bir kadın gibidir, genç bir erkek olduğunda yaşlı bir kadının etrafında dönmeye ne gerek var?)

¹⁷⁴⁰ (Dün geçti, yıllar geçti, kış geçti; sevinç, keder ve zorluklar da geçti; bugün gönlünü hoş tutmaya bak; bu da geçen dünyadan bir an daha geçti.)

Zemīneş hemāncā ki bud kūr şod¹⁷⁴¹

[y-s-t-e] **Pīstār:** 23 Zā'id, *haşv* olan 'ibāret, pāstār lafzınıñ imālesidür. [y-ş-e] **Bīşār:** *Vesīle* şāhibi 24 pişyār ma' nāsınadır dimiş. [y-ş-t] **Bişter:** *Bā*'-i 'Arabīyile çokrak ma' nāsına. **Pişter:** *Bā*'-i 'Acemīyile 25 ilerürek ve öñdünürek ma' nāsına iki ma' nāda dağı şīga-i tafzīldür. [y-ş-h-v] **Piş-h'or:** 26 Buğday ve arpa ütmesi ki tamām olmadın alurlar dağı kılıçığın od yalıñına tutup 27 üterler, 'ucāle ma' nāsına piş-h'ord dağı dirler ve azıklık. [y-ş-k-e] **Piş-kār:** Emīn-i şehir ve şadr ve 28 hıdmet-kār ve *mamı*, *kābile* ma' nāsına ve şandük. [y-ş-h-g] **Pişe-ger:** Şan'at ehli ve üstād ma' nāsına. 29 [y-ş-h-v] **Pişe-ver:** Mişlihu ve şan'atlu ma' nāsına. [y-ş-y-e] **Pişyār:** Erbāb-ı lügat bevl, sidük ma' nāsına 30 naql eylemiş, *Mi'yār-ı Cemālī* şāhibi qarüre ki eṭbbā anda hastelerün sidüğine baqarlar dimiş 31 ve bu beyti inşā eylemiş. **Beyt:**

Düşmenet der-ceng merg-est vech-i sūd

Bordeneş piş-i hekimān pişyār¹⁷⁴²

096b/01 ve āvurda, *kābile* ma' nāsına bu ma' nāya ğayrı adları *bārāc* lafzında mestürdür. **Qarahişārī** 02 *pīstār* ki zā'id ü haşv 'ibārete dirler ol ma' nāya gelür dimişler. [y-k-e] **Bī-kār:** *Bā* vü *kāf*-ı 03 'Arabīyile işsüz, *levend* ma' nāsına. **Pīgār:** *Bā* vü *kāf*-ı 'Acemīyile ceng, şavaş ve naqş. [y-g-e-r-g] 04 **Pīgār-ger:** Şavaşçı, naqqāş. [y-l-h-v] **Pīle-ver:** Çerci, *şaydelānī*. *Şihāh-ı* 'Acem şāhibi boncuq 05 ma' nāsına da naql eyledi. Pīle-verün ma' nāsı pīlelüdür. Pīle, çert āletidür. Ol sebebden 06 çerçīye pīle-ver dirler. [y-m-e] **Bīmār:** Şayru ve ğuşşalu ma' nāsına. [y-n-y-d] **Bīnī-der:** Kapu yaşmağı. 07 [b-y-n-v] **Bīnī-ver:** Burun yaşmağı. [y-v-e] **Pīvār:** Ğarīb, pīvāre ma' nāsına. [y-v] **Bīver:** Zebān-ı Pehlevīde 08 on biñ 'adeddür. **Firdevsī:**

Kocā pīver ez-pehlevānī şümār

Buved der-zebān-ı Derī deh-hezār¹⁷⁴³

09 Ni' metī altmış biñ ma' nāsına da gelür dimiş. **El-Bā'i'l-Mazmūme:** [t-b-e] **Pütbār:** Her zişt 10 çirkin şuret ki göz görmedin anı gönül münfa' il ü müteneffir ola. **Pür:** *Bā*'-i 'Acemīyile ṭolı ki tehīnün 11 muqābilidür. [r-e-b] **Pür-bār:** Ṭolı ṭolı dimekdür. [r-e-d] **Bürāder:** *Bā*'-i 'Arabīyile er qardaş, *aḥ* ma' nāsına. 12 [r-e-d-r-e-t-d] **Bürāder-ender:** Ügey qardaş. [r-e] **Bürār:** Qardaş, birāder lafzından muḥaffefdür. Ḥorāsānīler 13 lügatidür. **Ez-Yūsūf u Züleyhā; Firdevsī:**

Neyend in bürārānet āgeh ze-kār

¹⁷⁴¹ (Gürzü o kadar ağırdı ki güçsüz kaldı, toprağı da orada kördüğüm oldu.)

¹⁷⁴² (Düşmanın ölümün pençesinde, seni kıskananlar ise doktorların önünde idrar örneğı veriyor.)

¹⁷⁴³ (Biver, Pehlevice bir sayıdır. Deri dilinde on bin anlamına gelir.)

Ki ḥāhī perīṣān ṣoden ṣehr-yār¹⁷⁴⁴

14 [z-d-b-e] **Bord-bār**. Yük götürici dimekdür. Ya' nī her söze her işe incinmez yavaṣ,
15 *ḥalīm* ma' nāsına. **Esedī**:

To ez-bord-bārān be-dil ters dāred

Ki ez-tünd der-kīn beter bord-bār¹⁷⁴⁵

[r-d-e] 16 **Bordār**: Ni' metī *bord-bār* ma' nāsına naql eylemiş. [r-ğ-v] **Burgūr**: Bulğūr aşı.
[z-r-c-m-h] **Büzürmihr**: Bir meṣhūr 17 ḥakīm-i fāzıluñ adıdır ki Nūṣirevānuñ vezīr-i
ā' zāmı idi aṣlı Büzürmihrdür. Mu' arreb 18 olınmışdır. *Kāfi cīme* tebdil kā' ide-i
ta' rībdür. [z-r-g-v-e] **Büzürg-vār**: *Kāfi*-ı 'Acemīyile ba' zı erbāb-ı lügāt 19 ululuḡ ve
kendüden ululuḡ idici dimekdür didiler ve ba' zılar ululardan ṣān u 'ilm işlerine 20
maḥṣūṣdur. *Seng-i büzürg* dirler, *seng-i büzürg-vār* dimezler. *Merd-i büzürg* dirler,
merd-i büzürg-vār 21 daḡı dirler dimişler. Ammā Fāzıl-ı Muḥaḡḡıḡ *Deḡāyıḡu'l-*
Ḥaḡāyıḡda böyle taḡḡıḡ itmişler ki büzürg-vār lafz-ı 22 mürekkebdür. Bir cüz' i
büzürg du ulu dimekdür. Bir cüz' i daḡı *vār* dur ki lisān-ı Fārsīde liyāḡat 23 ma' nāsın
ifāde ider. Meṣelā *dür-i ṣāh-vār* dirler ma' nāsı ṣāha layıḡ incüdür. *Esb-i rāh-vār* 24
dirler. Ma' nāsı yola yarar atdur. Bu taḡdīrce büzürg-vāruñ ma' nā-yı terkībisi uluya
lāyıḡ 25 demek olur. Ammā ululuḡa lāyıḡ ma' nāsına da isti' māl olınur. Ol taḡdīrce
büzürg-vāruñ 26 aṣlı büzürg-i-vār olur. Andan iḡtiṣāṣ olınmış olur. [ṣ-t] **Püṣter**: Ḥazret-i
Mīkā' il 'aleyhi's-selām 27 *bā'*-i 'Arabī ve *bā'*-i 'Acemī ve fetḡ ü zamm-ı *bā'* ile mervī
lügātdür. [ṣ-c-y] **Püṣcīr**: Bir nev' ağaçdur ki andan yay döṣerler 28 ḡareḡāt-ı ṣülüṣe ile
mervī lügātdür. [g-z-e] **Bügzār**: Vāz gel dimekdür. *Ferāḡat* ma' nāsına. [g-z] **Bügzer**:
Miṣlihu. 29 [k-m-e] **Pükmar**: *Bā'*-i 'Acemīyile ḡālib ma' nāsına.¹⁷⁴⁶ [l-ğ-e] **Bulğār**:
Meṣhūr vilāyet-i Rūmda bir vilāyet adıdır 30 ve Bulğārī didükleri laḡīf rāyīḡalu derīnuñ
adıdır. **Beyt**:

Be-keṣ be-ḡancer-i ṣīr-i jiyān be-ḡancer-i püst

31

Ki bāz-dār-ı to-rā behle' i-st ez-Bulğār¹⁷⁴⁷

Bulğūr: Ma' rūf buḡdaydan olan ṡa' ām ki Tūrkiḡe 097a/01 müṣta' meldür. [n-e-v]

Bünāver: *Bā'*-i 'Arabīyile diplü dimekdür ve ḡıban, *dümmel* ma' nāsına fetḡ ile daḡı

rivāyet 02 olındı. [n-d-e] **Bündār**: *Bā'*-i 'Arabīyile miṣlihu diplü, muḡkem nesne ve

¹⁷⁴⁴ (Eḡer padiṣāḡ perīṣān olmak isterse, bu uyuyan kardeṣleri uyandırısın.)

¹⁷⁴⁵ (Sen yumuṣak huylu insanların gönlüne korku verirsın, senin kininin korkusundan yumuṣak huylular
beter olur.)

¹⁷⁴⁶ --, 16. (95b/17)

¹⁷⁴⁷ (Postun ḡancerine karṣı kükremiş aslanın ḡancerini çek senin doḡan tutan ellerinde Bulğārī bir eldiven
vardır.)

haber-dār ma' nāsına. **Pündār:** *Bā*³-i 'Acemīyile anbār-dār **03** ve şāhib-i māl ma' nāsına. [n-d-v] **Pündūr:** *Bā*³-i 'Acemīyile çuvāl-düz. [v-t-m-e] **Bütimār:** *Şihāh-ı* 'Acem şāhibi *bā*³-i **04** 'Acemīyile taşhīh eylemiş. Balıkçır kuşu, *Ebū'l-Hazīn* ma' nāsına. [v-t-y-m-e] **Bütimār:** Mişlihu. **Kātibī:**

Ān ki o bŷy-ı to-rā be-şenīd ü timārī ne-yāfet

05 Ser-fürü berde ze-mihnet hemçü bütimār bād¹⁷⁴⁸

Ġāyetde havfı ġālib **06** kuşdur. Şuyı havfıla içer. Ġāh olur kōrkusından içmez. Mālikü'l-Hazīn dahı dirler. [-v-] **Pūr:** **07** *Bā*³-i 'Acemīyile oġul, puser ma' nāsına. **Beyt:**

Be-fiṭnat bī-naẓirī hemçü Bukrāt

Be-ḥikmet ber-terī ez-pūr-ı Sinā¹⁷⁴⁹

08 ve at, *feres* ma' nāsına. **Esedī:**

Birün-ı tāht Gürşāsb çün nerre-şir

Yekī pūr çevġānī āverde zīr¹⁷⁵⁰

09 ¹⁷⁵¹ *Ķaraḥiṣārī* torun ma' nāsına da gelür dimiş. Ni' metī; ve pŷlād ve pūr ya' nī ṭolu ma' nāsına da **10** naḳl eylemiş. **Būr:** *Bā*²-i 'Arabīyile fistiķi-reng ḥaṣir, yaşıl, sāzdan olmaġın bŷriyā dimişler gibi **11** ve be-ma' nī bŷr. [v-l-c-e] **Bulcār:** İ' timād yiri ve ceng yiri. [v-e-l-k-n-d] **Bŷlkinedir:** Rüşvet, bŷlkined ma' nāsına. **12** [v-m-v-b] **Bŷm u ber:** *Ķarār-ġāh*, yurt ma' nāsına. **Esedī:**

Şenīdem ki şeb hem-divān-ı bŷm u ber

Ze-deryā berāyed yekī cānver¹⁷⁵²

13 [v-n-c-e] **Bŷncār:** Ni' metī ceng olıcaḳ ḳavl maḥalline dirler dimiş. [h-e] **Bŷhār:** Şıġırgözi **14** çiçegine dirler ve evzāndan üç yüz batmāna dirler. [-h-] **Bŷhr:** Dem-ā-dem ma' nāsına. *Nev'-ı Evvelehu* **15** *Et-Tā*³'i'l-Meftūḥa. [e-b-d-e] **Tāb-dār:** Ma' nā-yı terkībisi tāb şaklayıcıdır. *Dār* ism-i fā' ildir. **16** *Dāştenden* ḥıfz itmek ma' nāsınadır. **Beyt:**

Şod ez-āteş-i tīġ-i tāb-dār

17 Nihān geşt der-dŷd hemçü şerār¹⁷⁵³

¹⁷⁴⁸ (O kimse ki senin kokunu alıp tedavi edecek kimseyi bulamadı; o sanki sorunlardan başını eğip durarak Butimar kuşuna dönmüş.)

¹⁷⁴⁹ (Zeka üzerine Hipokrat'ın benzeri yoktur, hikmette ibn Sinā'nın oġlundan daha üstünü yoktur.)

¹⁷⁵⁰ (Yaġmanın dışında Gürşasb erkek aslan gibidir, bir atın çevgeni altına alması gibi oldu.)

¹⁷⁵¹ **Firdevsī:**

Ger ez-ān ger ez-ān ne ageh ez-īn

Ki bijen nihād-est ber-pūr-jīn 16. (95b/28)

¹⁷⁵² (Geceleyn karargāhın divanına denizden bir canavarın geldiġini duydum.)

[-e-] **Tār:** Muṭlaḳa depe, fark ma' nāsınadır. Ādemīnūñ olsun ve ğayrīnūñ 18 olsun.

Beyt:

Zeden merd-rā tiġ ber-tār-ı h'ış

Bih ez-bāz-gešten ze-güftār-ı h'ış¹⁷⁵⁴

Ādemīnūñ 19 depesine iḥtişāşı yoḳdur niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Du' ā-yı bendegī-i şāh mī-koned süsen

20

Şüküfe nuḳre hemī rīzedeş ber-tār¹⁷⁵⁵

Ve ḳararmış ma' nāsına da gelür. **Beyt:**

Ey be-cenb-i himmet-i to pāye-i ecrām pest

21

Ve'y be-piş-i ṭal' at-ı to çeşme-i hürşid tār¹⁷⁵⁶

Ve ḳarañu, *tārīk* ma' nāsına. **Şems-i F.:**

22

Şabā hemī koned āzīn ez-ān ki rüy-ı çemen

Çerāġ-ı lāle girift-est ü nāmiye şeb-i tār¹⁷⁵⁷

Ve āhirine *hā* 23 getirüp *tāreh* daḳı dirler ve bezük ve sā'ir ṭoḳınur nesnelereñ arışı, sedi ma' nāsına ki 24 argacına pūd dirler, 'Arabīde *loḫme* ma' nāsına. **Beyt:**

Çend ze-nār-ı ṭama' pūlād-ı laf

Ber-ḳadd-i her sifle şüy ḥulle-bāf¹⁷⁵⁸

25 Ve kiriş ve ṭuman ve bulanık ma' nāsına daḳı isti' māl olunur. **Tārmār:** Ṭarṭaġan 26 ma' nāsına. [b-e] **Tebār:** Ḳavm u ḳabīle. *Şihāh-ı 'Acem* şāḫibi; ve aşl ve kök. ('):

Bī-hüner-rā çi şeref ez-ḫaseb-i h'ış ü tebār¹⁷⁵⁹

27 Ve 'ādetler ma' nāsına da naḳl eyledi ve lisān-ı 'Arabīde helāk ma' nāsınadır.

Kıḳavlehu te'ālā 28 Velā yazīdü'z-ḳālimīne illā tebārā.¹⁷⁶⁰[-b-] **Teber:** Balta. [b-y]

Tebīr: Ṭabl, dühül ve kūs ve zurnā ve pāre pāre ma' nāsına 29 tebīre daḳı lügatdür. [b-e-

n-c-y] **Tebāncīr:** Kül fūrūnı. [b-ġ-v] **Tebġūr:** 'Āmdur, yırtıcılara ḳuşlarda burun sā'ir 30

ḫayvānātda ḳaynaḳ betġūr ma' nāsına sā'ir tafşīli anda zıkr olunmuşdur. [t-e] **Tatār:**

Ma' rūf ṭā'ifedür. 31 Tātār daḳı dirler. Ni' metī; ve pey-ā-pey ve pes-ez-pes ma' nāsına

da gelür dimiş. [h-e] **Tahār:** Bir vilāyet adıdır ki 097b/01 anda a' lā alet-i silāḫ işlenür.

¹⁷⁵³ (Senin aydınlık kılıcının ateşinden duman kıvılcımlar gibi saklandı.)

¹⁷⁵⁴ (Kişinin kılıçla başını kesmesi, sözünü tutmasından daha iyidir.)

¹⁷⁵⁵ (Susam çiçeği padişahın kölesi olmak için dua ediyor. Çiçeklerin onun başına saçı saçmasının sebebi budur.)

¹⁷⁵⁶ (Ey himmetinin yanında cisimlerin derecesinin düşük olduğu! Ey yüzünün yanında güneşin karanlık kaldığı.)

¹⁷⁵⁷ (Sabah rüzgârı çimenliğin yüzünü süslüyor, lalenin çırası yanıyor, karanlık geceye mektup yazıyor.)

¹⁷⁵⁸ (Boyu hıleye dokunmuş her aşağılığın kaçığı aç gözlülük ateşinden kılıç lafi eder?)

¹⁷⁵⁹ (Soyunda ve kendinde asillik olan nasıl hünersizlere şeref atfeder?)

¹⁷⁶⁰ (Allah şöyle buyuruyor: "Zalimlerin taraftarları asla artmaz.)

Esedî:

Tehārî siper-i şeş behem ber-bedâşt

02

Be-zed hışt ü birün ze-her şeş güdâşt¹⁷⁶¹

[h-t-h-k-f-ş-g] **Tahte-i keşşer:** Başmaççı külesi. [d-v] **Tedver:** *Şihâh-ı 'Acem* şâhibi **03** süglün ve mezeldek kuşına dirler didi. **Ter:** Yaş, raṭb ma' nâsına ve edât-ı tafzıldür. **04** Meziyyet ma' nâsın ifâde ider. Lüğat-i Fârsîde ef' al-ı tafşil şîğası yokdur ol **05** ma' nâyı terkîbile ifâde iderler.¹⁷⁶² Kanğı ma' nâya *dâl* olan ismüñ âhirine mezkûr edâyı **06** ilhâk iderler. Meşelâ *kem-ter* ü *füzün-ter* dirler. Eksiklikde ve artıklıkda bir nesnenün fazlın beyân **07** kaçd itseler. Fâzıl-ı Muḥakkik *Deḳâyıku'l-Hakâyıḳda* böyle taḳkik eylemişler ki *ter* yaşdur. Huşk muḳâbelesinde **08** ma' nâsı kurudur. Niteki bu beytden zâhirdür.

Beyt:

Küs-ı şeh hâlî ü bāng-i ḡulguleş derd-i ser-est

09

Her ki kâni' şod be-huşk u ter-i şeh baḫr u ber-est¹⁷⁶³

Lisân-ı Fârsîde kaçıyan kimesneye de *ter* dirler **10** *kaçıdı* diyecek yirde *ter şod* dirler. Niteki bu beytden zâhirdür. **Beyt:**

Kâtibî dâded şemâhî âb ber-ser riḫtend

11

Câ-mehâbeş ser-be-ser ter şod dilî ḡod ter ne-şod¹⁷⁶⁴

İsti' âre tarîkiyle *ter* laṭif ma' nâsına da **12** isti' mâl olunur. Kelâmı anuñıla tavşif iderler. Meşelâ şî' r-ter dirler. Hâfızuñ niteki bu beytinde **13** zâhirdür. **Beyt:**

Key şî' r-i ter engîzed ḡaṭır ki ḡazîn bâşed

Yek nükte ez-în defter ḡüftem hemîn bâşed¹⁷⁶⁵

14 Ol isti' âreye binâ'-i leṭâfete *terî* dirler. Niteki Husrev-i Dehlevîñ bu beytinde zâhirdür. **Beyt:**

15

Terî vü nem geşt müretteb-i zürüd

Nâm-ı terennüm şodeş ender-sürüd¹⁷⁶⁶

[r-k-h-e] **Terkihâr:** Keş ezecek **16** tekne ki Türkîde *keşk-zen* dirler. [r-h-z-e] **Terre-zâr:** Terelik ve kerdemelik. [ğ-e] **Tagâr:** Büyük **17** terkî, Türkîde daḡar didükleri. [f-e] **Tefâr:**

¹⁷⁶¹ (Tehari silahı altı siperle yerleştirdi, hançerle vurup her altıdan dışarı çıkardı.)

¹⁷⁶² edâ iderler. 3. (107a/07)

¹⁷⁶³ (Padişahın davulu boştur ve gürültü sesi ona baş ağrısı verir. Kuruya yaşa kanaat eden kimse, karanın ve denizin padişahıdır.)

¹⁷⁶⁴ (Yazıcı, kıyıda başın üzerine damlayan suyu verdi, yer toprak altında kalsa da kalbi hâlâ nemlenmedi.)

¹⁷⁶⁵ (Gönül hüzünlenince nasıl güzel şiir söylesin? Yine de bu şiir defterinden bir nükte söyledik, ancak bu kadar olur.)

¹⁷⁶⁶ (Halka halka örülmüş zırh güzellik ve nem ile düzenlendi, onun terennümünün ünü şarkıda yer buldu.)

Yeşil küpecik. [f-v] **Tefür:** Toprakdan olan kap kaçak **18** *feh̄hār* ma' nāsına. **Laṭīfī:**

Me-niṣ̄in ey düst be-her garçe-i garçe ki seng

Be-cefā mī-keşend kāse-i çinī çü tefür¹⁷⁶⁷

19 *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi taş bardak dimiş. [k-e-v] **Tek-āver:** *Kāf-ı 'Arabīyle* yelegen, yorga at. **20** **Hātīfī:**

Be-zīr-i süm-i her tek-āver zemīn

Be-dān sān ki Cem-rā cihān der-nigīn¹⁷⁶⁸

Ve deriñ kıyu. **21** [k-b] **Tekebbür:** Örumcek evine dirlir. [l-ḥ-b-e] **Telḥ-bār:** Lafz-ı mürekkebdür. *Telḥ* ile *bārden şeker-bār* gibi. **22** Müştarekeldür kelime-i *bārda* ammā ma' nāda iştirākları yoḡdur. *Telḥ-bār*daki *bār* yemiş ma' nāsınadır. **23** Niteki Firdevsīnūñ bu kelāmında vardır. **Beyt:**

Dıraḥtī ki telḥ-est o-rā sirişt

24

Gereş der-niṣ̄ānī be-bāḡ-ı Behişt

Vü rāz-ı cūy ḥildeş be-hengām-ı āb

25

Bih bīḥ-i engebīn rīzī vü şīr-nāb

Serāncām gevher be-kār āverd

Hemān mīve-i telḥ-bār āverd¹⁷⁶⁹

*Şeker-bār*daki *bār* **26** müştakdur. *Bārānīdenden* ism-i fā' ildir. Aşlı *bārānenedür*. Terḥīm olunmuşdur. Ma' nāsı yaḡdurıcıdır. **27** *Bār* lügat-i müştarekedür. Daḡı ma' nāları vardır. Yirinde beyān olunupdur. [n-e-v] **Ten-āver:** Gövdelü büyük **28** kişi. Fāzıl-ı Muḥakkiḡ böyle taḡkiḡ iderler ki ten-āver lafz-ı mürekkebdür. Bir cüzī *tendür* ve bir cüzī de *āverdür* **29** ki ma' nāsı getüricidir. *Āverdenden* me' ḥūz̄dur tenāverūñ ma' nā-yı terkībisi murād degildir. Anuñla **30** kināyet iderler iletmekden. [n-g-e] **Tengār:** *Kāf-ı 'Acemīyle* bir nev' tuzdur ki oḡlan südüğini bakır zarfıla **31** güneşe karşı qorlar bir bakırdan nesne niçe qarışdururlar. Gölgede daḡı itseler cā' izdür ammā güneşde **098a/01** olıcaḡ evlādur. Andan şoñra kurudurlar. Hıfz iderler. *Būraḡ-ı Hindī* dirlir. *Ḳuyumcılara* **02** altun eritmekiçün ve telyīn itmek için gerek olur ve hem diş yenüğini giderür ve *ḡurdını* **03** kırar ve aḡrısını keser mūm ile ma' cūn içine taldururlar. [n-k-t-e] **Teng-tār:** Bir nev' küçük çadırdur **04** ki ' avām ḡalaṡ idüp teng-ter dirlir.¹⁷⁷⁰ [n-v] **Tennür:** Ma' rūf

¹⁷⁶⁷ (Ey dost! Her deyyus ve muhannesle oturma! Çini kase, cefalar yüzünden taş çömlek gibi kırılır.)

¹⁷⁶⁸ (Yeryüzü her yorga atın toynağının altında kalır, bunu Cem'in yüzükle dünyayı yönetmesi gibi bil.)

¹⁷⁶⁹ (Özü acı olan bir ağacı cennet bahçesine diktin, hatta bahar mevsiminde köküne cennet ırmağından saf gömeç balı ve misk döksen, sonunda aslı neyse onu gösterir, sadece acı meyve verir.)

¹⁷⁷⁰ **Teng-tār** kelimesinin açıklaması atlanarak **tennür** kelimesinin açıklaması ona atfedilmiş. 16. (96b/27)

ocağdur. Fārsīde dağı **05** şāyi' dūr. [-v-] **Tever:** Balta, teber ma' nāsına. Lisān-ı Fārsīde *vāv* ile *bā* arasında tevāhī **06** vü tebdül var idügi mirāren zıkr olunmuşdur. [h-n-b] **Teheber:** Kāhil ve bisyār ħ'or ma' nāsına. **07 Et-Tā'i'l-Meksüre:** [-y-] **Tir:** Oğ ki atarlar, *nuşşāb* ma' nāsına ve kımar oyunun oğı ki **08** zamān-ı cāhiliyyetde lu' b-ı kımāruñ ġāyetde i' tibāri var imiş ve ol on tir olup kıddāh **09** dirler imiş. Anlardan yedisinün naşib-i mu' ayyeni olup üçinün olmaz imiş. Naşibi **10** olanların evvelkisine *fezz*, ikincisine *tev'em*, üçüncisine raķib, dördüncisine *hıls*, beşincisine **11** *nāfis*, altıncısına *müsbil*, yedincisine *mu'allā* dirler imiş. Naşibi olmayanların evvelkisine *sefiħ*, **12** ikincisine *meniħ*, üçüncisine *vağd* dirler imiş. Ba' dehu *nesih* ile bir *ba'in* şatun alup **13** ve boğazlayup on pāre idüp ve ol tirün üzerlerine esāmisin yazup **14** bir izār altında qorlar imiş. Ba' dehu her kişi irādetine göre bir *yā* iki sehm iħrāc idüp **15** tirde yazılan naşibine göre hişse alurlar imiş. Meşelā eger *fezz* ve *raķib* tiri naşib **16** olsa dört kısım olur imiş. Eger *tev'em* ile *raķib* çıkısa beş hişse alurmuş. Eger *raķib* **17** ile *mu'allā* çıkısa on sehī temām alurmuş. Eger *sefiħ* ya *meniħ* yāħūd *vağd* çıkısa nesne almayup **18** *ba'in* bahāsun bi't-tamām andan alurlar imiş. İmr'ü'l-Ķays bu beyinde izhār kılmış. **Beyt:**

19

Ve mā zerifet ' aynāke ilā li'tazrubī

Bi-sehmeyüke fi-i' şāri ħalbin müteķall¹⁷⁷¹

Ķalbini cüzür meşābesinde kılup **20** sehminden raķib ile mu'allā murād idüp cemī' ħalbi ma' şūķinün olmasın ħasd itmişdür **21** ve tir-i mengene dūrügi ve gemi diregi ve oğlağı ve saķf-ı ħāneye qonılan uzun ve yoğun **22** ağaca ve sā'ir bunuñ gibidür. İtlāķ olunup mengene dönerine *tir-i 'aşşārān*, gemi diregin, **23** *tir-i keştī* ve oğlağuya *tir-i nān* ve saķf-ı ħāne direğine *tir-i ħāne* dirler ve tire didükleri kuşuñ adıdır **24** ' Arabca *şefnīn* dirler. Ügeyik miķdārı olur. ' İraķ memleketinde çok olur ve naşib ma' nāsına da **25** gelür. **Şems-i Fahrī:**

Şādā-yı zih şinevī ez-ħihār-güşe-i çarħ

Be-vaķt-i ān ki ze-şüstet güşād bāyed tir¹⁷⁷²

26

Der-ān zamān ki ' inān-ı ġāzab be-cünbānī

Şeved ze-heybet-i to rüz ber-' adū şeb-i tir¹⁷⁷³

27

Be-zaħm-ı tir ze-ħürşid-i nūr bostānī

¹⁷⁷¹ (Ve gözlerin sen vurablesin diye bana bakmıştı, ve senin payına kalbinin onda biri kadarı düşer.)

¹⁷⁷² (Okun atmak için yayını açtığın zaman, feleğin dört köşesinden telin sesini duyarsın.)

¹⁷⁷³ (O an, öfkenin dizginlerini salladığın zaman gecenin oku senin büyüklüğünden düşmanın üzerine atılır.)

- 28 Be-nük-ı peykân ber-âsmân be-devrî tîr¹⁷⁷⁴
Ze-mevc-i ma' reke keştî-i ' İmrân be-cehd
Ki bâşedeş ze-du' â vü şenât lenger-i tîr¹⁷⁷⁵
- 29 Eger ze-ma' deletet der-Temmûz bād konend
Z'i' tidāl çü Ürdibeğişt kereded Tîr¹⁷⁷⁶
- 30 Be-rûz-ı Tîr ü meh-i Tîr ' azm şādî kon
Ki ez-sipîhr-i to-râ fetḥ ü nuşret âmed tîr¹⁷⁷⁷
- 31 Ḥazân muvâfiḳ-ı rây-ı to-râ buved çü behâr
Bahâr düşmen-i cāh-ı to-râ buved çün tîr¹⁷⁷⁸

098b/01 ve 'Uṭārid yıldızı. **Beyt:**

Nîze ki ber-çarḥ ser-efrāḥte
Tîr-i felek ḥāne zenî sāḥte¹⁷⁷⁹

Burcları **02 Cevzā** vü *Sünbüledür*. Ṭab' -ı Cevzā hevā' idür. Ṭab' -ı sünbüle ḥākîdür ve 'Uṭārid de her burcda on yedi eglenür **03** ve sâ'ir yıldızlar gibi mu'ayyen ṭabî'ati yokdur. Mümtezcîdür, müzekker ile müzekker, mü'enneş ile mü'enneş, sa' d ile sa' d **04** naḥs ile naḥsdur. Niteki *Medḥal-i Manzûm* şāḥibi böyle naql ider. **Beyt:**

Sa' d u mādē-est ü serd ü ter Zühre

05 Tîr sâzende bâşed ü şöhre

Ya' nî o-râ ṭabîat nî-st mümtezcî-est ve yıldırım, şā' iḳa ma' nāsına ve zülmet **06** ya' nî karañu ve bulanık ve re'is-i ḳavm ü pālān ya' nî semer ve ḳulavuz, *bedraḳa* ma' nāsına ve peykân demiri **07** ve ḳaftān eteginüñ çevresi ve at gözi ve āhen-i penbe-ken ve *Tārîḥ-i Celālîde* ki *Tārîḥ-i Melikî* daḥı **08** dirler. Evvel yay ki şayfdur. Anuñ adıdur ve tārîḥ-i Fûrs-i ḳadîm aylarınuñ on üçüncü günü ki Tîr-i māh **09** dirler. Ol günde bayram iderler. Zîrā zîkr olan tārîḥ-i Fûrs-i ḳadîmde ayla gün adı muvâfiḳ geldiği **10** gün bayram ve zemzeme itmek āyînleridür. *Mi' yâr-ı Cemālî* şāḥibi; faşl-ı ḥazân-est dimiş ve 'Unşurînüñ **11** bu beytini irād eylemiş. **Beyt:**

Eger be-Tîr-i meh ez-cāme piş bāyed tîr
Çerā bürehne şevēd büstān çü āyed tîr¹⁷⁸⁰

¹⁷⁷⁴ (Mızrak darbesiyle güneşten ışık alır, mızrak ucuyla Utarit'i feleğin çatısına giriş yaparsın.)

¹⁷⁷⁵ (Sana dua etmek demiriyle seni övmek serenine sahip olan kimsenin ömür gemisi kargaşa dalgasından kurtuldu demektir.)

¹⁷⁷⁶ (Eğer senin adaletinden Temmuz'da rüzgâr olursa ve senin adaletinden Haziran, Temmuz gibi olursa...)

¹⁷⁷⁷ (Haziran gününde ve ayında mutlu olmaya çalış çünkü gökten sana fetih ve Allah'ın yardımı ok gibi gelir.)

¹⁷⁷⁸ (Güz ilkbahar gibi senin düşüncene uygun olsun! İlkbahar senin ülkenin düşmanına güz gibi olsun!)

¹⁷⁷⁹ (Mızrak göğün tepesine baş çekmede ve Utarit, evinin kapısını çalmaktadır.)

12 [y-ğ-s] **Tiğ-i ser:** Yalım kıya. [y-r-t-y-z-p] **Tir-i tiz-per:** Yügrük ok. **Beyt:**

Perī-i to pīr-i to-st to bī-tīr tiz-per

13

Ey tīr-i tiz-per çü perī be-per be-pīr¹⁷⁸¹

[y-m-e] **Timār:** Ezdāddandır, ‘ilac eylemek ma‘nāsına ve derd ü renc ma‘nāsına. 14 [y-

m-v] **Timūr:** Ni‘meti; *harazedir* ki tavar içinde çıkar ekşer şıgırda çıkar atdan dağı çıkarmış çok 15 dürlü emrāza nāfi‘dür. Tiryāklardandır diyü naql eylemiş. [y-z-k-e]

Tiz-kār: İşde güçde eli tiz olan kimesne. 16 **Et-Tā’i’l-Mazmūme.** [ğ-e] **Tuğār:** Zebān-ı

Ḥārezmde vech-i ma‘āşa dirler ve tereke, gīlāl ma‘nāsına. [n-d] 17 **Tünder:** Gök

gürlemek, *ra‘d* ma‘nāsına. **Esedī:**

Dil-i kūs k’in tünder āverd şod

Ser-i tiğ bā-berķ enbāz şod¹⁷⁸²

18 [n-d-v] **Tündür:** Mişlihu. **Şems-i F.:**

Çü bā-bād-ı to bāşed ğam ne-bāşed

Şeb-i tārīk ü ebr u berķ u tündür¹⁷⁸³

19 Ve bulut, şehāb ma‘nāsına. [v-e-n-g] **Tüvān-ger:** *Kāf-ı* ‘Acemiyile bay, ğanī

ma‘nāsına tüvānā ma‘nāsına. [v-b] 20 **Tüber:** Tul ‘avrat ve mağşüş.¹⁷⁸⁴ **Der-Hakķ-ı**

Ṭavāşī, Beyt:

Hem eknūn ze-mağz-ı to ey nīm-nūr

21

Konem kerkesān-rā be-dīn-i deşt-i sūr

Kībī to ki bā-men şev hem-zebān

Ki büz ḥayl-i merdānī vü nez-i zenān^{1785, 1786}

22 ve kıaymak ve kıap kıacak ve pālūde ve hoşmerim didükleri ta‘ām ma‘nāsına da gelür

ki 23 kıaymağıla bişürürler ve Ferīdūnuñ oğlunuñ adıdır.¹⁷⁸⁷ **Nev‘-i Evvelehu El-Cīmi’l-**

Meftūḥa 24 [e-d] **Çāder:** Ḥayme ma‘nāsına ki Türkīde dağı müsta‘meldür ve

‘avratlarıñ üzerine büründükleri biz. 25 ‘Arabīde *milḥafe* ve *şevder* ve *zabta* ve *mülāne*

dirler. **Ulug Mīrzā:**

¹⁷⁸⁰ (Eğer Tir-i meh gününde ok ile göğsünden vurması gerekiyorsa, bahçe hazan vakti gelmiş gibi neden çıplak kalır?)

¹⁷⁸¹ (Senin perin senin yaşlıdır, senin oksuz oluşun bile hızlı bir oktur, ey hızlı oklu, sen de peri gibi yaşlıya uç.)

¹⁷⁸² (Davulun gönlü gökgürültüsünden gümler, kılıcın ucu yıldırımla iner.)

¹⁷⁸³ (Karanlık gece, bulut, şimşek ve gökgürültüsü senin rüzgârıyla olursa sıkıntı yoktur.)

¹⁷⁸⁴ [v-b] **Tüber:** Kıuş ve türve. [-v-] **Tür:** Tul ‘avrat ve ağ ve mağşüş. 3. (108b/01), 16. (97b/15)

¹⁷⁸⁵ (Ey yarım ışıklı! Şimdi akbabaları senin beyninden yiyecek artıklarının bulunduğu çöl tarafına göndereceğim. Niçin benimle aynı dili konuşmuyorsun ki keçi erkeklerin ve kadınların sahtekarları arasında kalmıştır.)

¹⁷⁸⁶ --. 16. (97b/16)

¹⁷⁸⁷ Ferīdūnuñ oğlı adıdır diyü naql eylemişler. 16. (97b/17)

- Gulām-bāre neyem men ne-dārem in-mezheb
 26 Helāk-ı çāderem ü teşne-i leçek-püşem¹⁷⁸⁸
 [-e-] **Çār:** Esmā²-i ‘ adeddendür, dört, *erba* ‘a ma‘ nāsına. **Beyt:**
 27 Ber-dīde ‘ aynek mī-nihem çün mevsim-i dīdār şod
 Der-ārzū-yı rüy-ı to be-niger ki çeşm-i çār şod¹⁷⁸⁹
 28 [e-ş-n-y-g-y] **Çāşnī-gīr:** *Kāf*-ı ‘ Acemīyile tādıcı ma‘ nāsına. [e-k] **Çāker:** Kulluķcı, hıdmet-kār ma‘ nāsına ba‘ zılar 29 haşşa kul ma‘ nāsına. [e-m-h-d-e] **Cāme-dār:** Döşek ve giyesi tıtuıcı. [e-m-h-v-e] **Cāme-vār:** Ton olacaķ 30 kaftānlık dimekdür ve kâ‘ ide-i terkīb şöyle iktizā ider ki cāme-vār ton gibi demek olur. Lügat-ı 31 Fārsīde gāh olur ki ma‘ nā-yı terkībisi murād olunmaz. Anuñıla kitābet olunur. Tenā-ver gibi ve ğayra.
 099a/01 [e-n-d-e] **Cān-dār:** Cellād ve bekçi, *hāris* ma‘ nāsına. **Esedī:**
 Be-nevbet ze-cān-dār ve‘z-pāsbān
 02 Kesān-vār hem gürd ü hem mihrībān¹⁷⁹⁰
 [e-n-d] **Cānder:** Mişlihu. [e-n-v] **Cānver:** Cānlu hayvāna cānver didükleri bu i‘ tibār 03 iledür ki cānı vardır niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**
 Hümāy ber-ser-i murgān ez-ān şeref dāred
 04 Ki üstüh‘ān h‘ord u cānver niyāz āred¹⁷⁹¹
Edāyī:
 Çonān dāşt luţf-ı bahārī eşer
 05 Ki şod hāk u seng-i cihān cānver¹⁷⁹²
Beyt:
 Ne şüret kim yazardı cānverden
 Dağı çabük düzerdi cānverden¹⁷⁹³
 ‘Abdu’l-Vāsi‘ Çelebī:
 Ger z‘ebr-i dest-i to yek-kaţre bāred ber-zemīn
 06 Cānver kereded nebāt ez-kuvvat-i ān bī-gümān^{1794, 1795}
 Lisān-ı Fārsīde -ver lisān-ı ‘ Arabīde *zū-* ma‘ nāsınadır Türkī 07 dilde ol ma‘ nādan -lu ile ta‘ bir iderler. Meşelā Türk *cānlu* dir, ‘ Arab *zū-rūh* dir, ‘ Acem *cānver* dir. 08 [e-v-ş-

¹⁷⁸⁸ (Oğlancı değilim, bu yolu bilmem. Çarşaf ve örtü takmış kadınların öldürdüğüyüm.)

¹⁷⁸⁹ (Sevgilinin yüzünü görme mevsimi geldiği için gözüme gözlük takıyorum; bak, senin yüzünü görme arzusuyla dört gözlü oldu.)

¹⁷⁹⁰ (Cellatdan ve bekçiden nöbeti alarak hem cömert hem de şefkatli kişiler geldi.)

¹⁷⁹¹ (Hümanın bütün kuşlardan üstün olma neden, canlıları incitmeyip kemik yemesidir.)

¹⁷⁹² (İlkbaharın lutfunun etkisiyle dünyanın taşı toprağı cana geldi.)

¹⁷⁹³ 16. (97b/29)

¹⁷⁹⁴ (Senin elinin bulutundan yeryüzüne bir damla düşse bitkiler onun kuvvetinden şüphesiz can bulur.)

¹⁷⁹⁵ --. 16. (97b/29)

y] **Çāvşīr**: Beş yaşın süren deveye dirler ve oğlanaşı didükleri dārū ki püs kısmındandır.

09 Vilāyet-i ‘Acemde olur. *Şihāh-ı ‘Acem* şāhibi; ve kadınuzluğu, enber-bāris ma‘ nāsına da naql eylemiş. [e-h-s-e] **10 Çāhsār**: Kuyı başı. **Beyt**:

Devīdend bisyār tā-çāhsār

Gül-i kāmīşān kişte bud cümle hār¹⁷⁹⁶

11 [e-y-g-y] **Cāy-gīr**: Yurt tutucu ve yirlenmiş ma‘ nāsına. [-p-] **Çeper**: *Cīm* ü *bā’-i* ‘Acemīyle hābiş didükleri. **12 Kātibī**:

Bed-h’āh-ı o-rā üstüh’ān ez-lāgerī dīdem ze-pūst

Mānende-i çüp çeper nīmī derūn nīmī berūn¹⁷⁹⁷

13 [p-v] **Çepūr**: *Şihāh-ı Rūmda* yol, sebīl ma‘ nāsına dimiş. [-t-] **Çetr**: *Tānuñ*¹⁷⁹⁸ sükūniyla sāyebān ve **14** serā-perde ve çadır ve baş ortası *Qaraḥiṣārī*; ve *āmās-ı gelū* dimiş. [h-c-y] **Çaḥcīr**: Çağşır ki **15** ayağa giyerler. [-z-] **Cezr**: Dört yaşar deve. Şems-i Faḥrī böyle eylemiş ve bu beytleri inşā eylemiş. **Şems-i F.**:

16 Vücūd-ı eṣrāf Dārā-yı dehr Ebū İshāk

Şükūh-ı mesned-i dīvān u taht u şadr buved¹⁷⁹⁹

17 Kocā-st der-heme ‘ālem şehī ki hemçün o

Kemīne bahşış-i o şad-hezār cezr buved¹⁸⁰⁰

Ḥalīmī dört yaşını tıdudurup **18** beşini sürer deveye dirler dimiş ve kāsıd ve ilçi ma‘ nāsına. **Cerr**: *Cīm-i* ‘Arabīyle oḳ atılduḳda yay kirişinden **19** şadır olan āvāz.¹⁸⁰¹

Esedī:

Ze-cerr-i kemān güfte şod kūh-ı bürz

Derīd āsmān ez-çek-ā-çāk-i gürz¹⁸⁰²

20 Çer: *Cīm-i* ‘Acemīyle *Şihāh-ı ‘Acem* şāhibi ḥālka ma‘ nāsına naql eylemiş. [r-e-z-e]

Çerā-zār: Otu çok yir. [r-h-e-t-y] **21 Çarḥa-tīr**: Meşhūr çarḥ oḳı ve çigre. [-z-] **Cezr**:

Oraḳkuşı didükleri böcek ki arıkuşu **22** daḫı yay ıssılarında oraḳ vaktinde öter dirler ki öte öte iki yarılır. ‘Arabca āna **23 şarrār** dirler ve ba‘zı yirlerde zīr dirler ve ba‘zılar *cerz*, *çerḡad* didükleri böcekdür didiler. *Şarrārü’l-leyl* **24** ma‘ nāsına bu lügatūñ āḫiri *rā’-i* mūhmele ve *rā’-i* mu‘ceme ile daḫı mervīdür. [z-d] **Çezder**: *Qaḳırdaḳ*, **25 çezdere**

¹⁷⁹⁶ (Kuyu başına kadar epeyce koşular. İsteklerinin gülü baştan aşağı diken olarak ekildi.)

¹⁷⁹⁷ (Onun düşmanlarını derisinden kemikleri görünecek kadar zayıf gördüm, yarısı içinde yarısı dışında bıçakla kesilmiş ot gibi kalmıştı.)

¹⁷⁹⁸ *Bānuñ*. 3. (109a/01)

¹⁷⁹⁹ (Ebu İshak divanının, tahtının, sadaretinin mevkisinin büyüklüğüyle

¹⁸⁰⁰ (Bütün âlemde onun gibi bir padişah nerededir? Onun bağışlarının en azı yüz bin genç deve oldu.)

¹⁸⁰¹ --. 16. (98a/12)

¹⁸⁰² --. 16. (98a/12)

ma^ç nāsına. [-s-] **Cesr:** Halka. [s-g] **Cesger:** Buğdaydan bulgur idici. [ş-m-s-y] **Çeşm-sîr:** 26 Sükûn-ı *mîm* ile gözi tok dimekdür. **Hâfîz:**

Ey ki der-delk-i muraqqa^ç talebî zevk-i hużür

27

Çeşm-sîrî^ç aceb ez-bî-haberân mî-dârî¹⁸⁰³

[ş-y] **Çeşîr:** Çuvâl-ı büzürg. [ğ-e] **Çegâr:** Sâz âvâzı. 28 [k-e] **Çekâr:** Ni^ç metî âhîri *dâl* ile çekâd ma^ç nāsınadur dimiş ki eñse ve alın üsti ve depe 29 âdemde ve tağda isti^ç mâl olunur ve başı taz kişi, *aşla^ç* ma^ç nāsına. **Şems-i F.:**

Şeyh Ebû İshâk k'ez-tiğeş fütêd

30

Rûz-ı heycâ der-çekâr-ı Kâf kâf¹⁸⁰⁴

[l-e-k] **Celâger:** *Kâf-ı* ^ç Acemîyile Ni^ç metî ve *Vesîle* şâhibi 31 cendreci ma^ç nāsına dimiş. [n-b] **Çenber:** Halka ve kaşnaç ve boğmaç, *kılâde* ma^ç nāsına. [n-g-e] **Çengâr:** 099b/01 Zengâr lafzınıñ mu^ç arrebîdür, kalem-i zengâr didükleri ve pas ma^ç nāsına.¹⁸⁰⁵

[n-g-â-v] **Ceng-âver:** Dil-âver, 02 *şeci^ç* ma^ç nāsına. **Esedî:**

Ber-â-ber keşîdend şaff-ı nebr

Berâmed ze-ceng-âverân dâr berd¹⁸⁰⁶

[v-d-e] 03 **Çevdâr:** *Cîm-i* ^ç Acemîyile Türkide çevder didükleri dâne. [-v-] **Cevr:** Zulm u sitem. [v-z-h] **Cevzehr:** Felek-i 04 kamerüñ mümeşşili ile mâ'il teğâtu^ç itdüğü iki yirde birbirine muqâbil iki noçta ki ^ç aqd-ı tîn dirler 05 ve *re's* ü *zeneb* dirler. [h-e] **Çehâr:** Dört, çâr ma^ç nāsına. [-h-] **Çehr:** Şüret, Ni^ç metî; ve beñiz 06 ve yüzde nişân ve çırık dimiş çehre dağı lügatdür. [h-y] **Çehîr:** Ni^ç metî çihre ma^ç nāsına naçl eylemiş. 07 [y-ş-g] **Ceyşger:** *Kâf-ı* ^ç Acemîyile habbeci ve zerreci. [y-p-v] **Ceypür:** Ni^ç metî giñ. [y-p] **Çeyper:** *Bâ* 08 vü *cîm-i* ^ç Acemîyile mişluhu dimiş ve esmâ'-i ricâldendür ve bir çal^ç a ismidür. **El-Cîmi'l-Meksûre:** 09 [p-v] **Çipür:** *Bâ* vü *cîm-i* ^ç Acemîyile sünü demreni. [-g-] **Ciger:** Bağır, *kebed*. *Kâf-ı* ^ç Acemîyile. [l-e-g] **Cilâger:** 10 *Kâf-ı* ^ç Acemîyile cendreci. [l-e-g-n] **Çilânger:** *Cîm-i* ^ç Acemîyile demirci, *haddâd* ma^ç nāsına. *Şihâh-ı* ^ç *Acem* şâhibi 11 *cîm* ü *kâf-ı* ^ç Acemîyile çilingîr ma^ç nāsına dimiş. [n-e] **Çinâr:** Şaru kavaç ağacı. **Firdevsî, Beyt:**

12

Mî-yendiş ez-ân hîc dil ber-gümân

Be-şâh-ı kedü keşüd ber-çinâr¹⁸⁰⁷

¹⁸⁰³ (Ey sen varlığın tadını almak için yamalı cübbesini arayan, ne tuhaf habersiz olanlara tok gözlü bir şekilde bakıyorsun.)

¹⁸⁰⁴ (Şeyh Ebu İshak kılıcını indirdi ve hiçlik gününde Kâfdağı'nın tepesini yardı.)

¹⁸⁰⁵ --, 16. (98a/22)

¹⁸⁰⁶ (Birlikte düzgün bir sıra çektiler ve savaşçılardan bazıları saraya saldırdı.)

¹⁸⁰⁷ (Şüphede olup gönlünde hiç endişe bulundurma, kabak dalını çınar ağacının üzerine sürükleme.)

Beyt:

Zedî dest ender tek o pād pāy

13

Çenārî be-yek reh be-konedî¹⁸⁰⁸

ze-cāy ‘Arabîde *dūlb* ma‘nāsına. [n-y-v] **Çinîver:** Toğrı, 14 *rāst* ve *mustakîm* ma‘nāsına. **Esedî:**

Rehānende rûz-ı şumār ez-güzār

Dehende be-pül-ı çinîver cevaz¹⁸⁰⁹

15 Firdevsî:

Ne-dānî ki engîzeş-est ü şumār

Hemîdün be-pülî çinîver güzār¹⁸¹⁰

[h-d-v] **Çih-dür:** 16 İrağ dimekdür, gâ’ib-i lu‘bdan kināyedür. [h-e-n-e-v] **Cihān-āver:** Be-gāyet ‘ālim ü fāzıl 17 ve bahādūr. [h-e-n-d-e] **Cihān-dār:** Ulu pādīşāhlar evşāfindandur. Ma‘nāsı cihān şaklayıcıdır. Ehl-i 18 cihānı ri‘āyet ü himāyet itdükləri i‘tibārı ile ulu pādīşāhlara itlāk olunur. **Beyt:**

19

Ne Bārî olursa cihān-dārînüñ

Olur arqasında cihān dārînüñ

Cihān-dārdaki 20 –dār *dāştend*den ism-i fā’ ildür. Mezḳūr beytde dār-ı evvelüñ ‘Arabîde ma‘nāsı evdir. [h-e-n-d-e-v] **21 Cihān-dāver:** Hudāy *te‘ālā*. **Firdevsî:**

Nüvişte meger ber-serem dīger-est

Zamāne be-dest-i Cihān-dāver-est¹⁸¹¹

22 [h-e-n-g-y] **Cihān-gîr:** Mişlihu. ‘Ālem tıtuıcı ma‘nāsına. [-h-] **Çihr:** *Cîm-i* ‘Acemîyile şüret. Fetḥ ile daḥı rivāyet olunmuşdur **23** ve beñiz ve yüz sâ’ir tafşîli *çehre* lafzında beyān olunupdur. Eşāḥḥ kesr iledür. *Mihr*, *fîhr* kâfiyesinde **24** isti‘ māl olunur. Nitekim Esedî-i Tūsînüñ bu beytinde zāhirdür. **Beyt:**

Be-porsîd bisyār u būsîd çihr

25

Nüvāzîd ü her gūne efzūd fîhr¹⁸¹²

[-y-] **Çîr:** *Cîm-i* ‘Acemîyile yürekli, *şecîr* ve yegin, *gālib* ma‘nāsına. **Esedî:**

26

Nişeste ber-āhū ‘uḳāb-ı dilîr

Çü ber-esb kerdî bināvered çîr¹⁸¹³

¹⁸⁰⁸ (Bir çınara yoldayken ayağınla darbe indirdin.)

¹⁸⁰⁹ (Kıyamet gününde kurtuluşa ermek için doğru bir pul vermek gerekir.)

¹⁸¹⁰ (Onun ne kopardığını ve saydığını bilmiyorsun, dünyada her şey para karşılığında değişir.)

¹⁸¹¹ (Başıma bana yazılanlardan başka bir şey gelmeyecekmiş; kader, ancak Allah’ın elindedir.)

¹⁸¹² (Halini hatırını çokça sorup yüzünü öptü. Her yönden gönlünü hoş edip sevgi gösterdi.)

¹⁸¹³ (Cesur kartal senin yürekli bir şekilde atın üzerinde oturduğun gibi ceylanın üzerine oturdu.)

Çire dağı lügatdür. **27** *Şihāh-ı* ‘Acem şāhibi; ve lāyık ma‘nāsına da naql eylemiş. [y-n] **Çiner:** *Şihāh-ı* ‘Acem şāhibi kaç **28** kaçak ma‘nāsına dimiş. ¹⁸¹⁴ [y-p-v] **Çipür:** Mişlihu ve yol ma‘nāsına. [y-n-v] **Çinever:** Toğrı, müstaķim **29** ve rāst ma‘nāsına bu lügat *cīmden* şoñra *bā* ile dağı mervī lügatdür. **Esedī:**

Süy-ı çinever pül ki çün tığ-i tiz

30

Güzār-est ü hem nāme hem rüstaķiz¹⁸¹⁵

Firdevsī:

Siyeh-rüz ħiz der-şerm-i günah

31

Süy-ı çinever pül ne-bāşed rāh¹⁸¹⁶

El-Cīmi’l-Mazmūme: [b-e] **Cübār:** Aşlı ‘Arabīde **100a/01** *Qāmūsda el-Cubār, yevmü’s-şülüşā* dimiş. [n-e-v] **Cunāver:** İklīm-i Ĥotenda bir şehr adıdır. [ğ-n-d] **Çogondar:** **02** *Cīm-i* ‘Acemīyle çükündür¹⁸¹⁷ didükleri. [l-n-e] **Cul-nār:** Gül-nār lafzından mu‘arrebidir. [n-d-b-e-d-s-t] **Cümbādeste:** **03** *Qunduz* taşığı didükleri meşhūr nāfi‘ dārū. [v-p-p-e] **Çüp-pār:** Bir nev‘ lifdür, çüp-pāre **04** dağı dirler. *Şihāh-ı* ‘Acem şāhibi kızaķ ma‘nāsına naql eylemiş. [v-b-ğ-v-e] **Çüp-ğār:** Ağaç kırđı *vāv-ı* **05** resmīdür. Gül-zār, gül-nār kāfiyesinde isti‘māl olunur. [v-y-b-e] **Cüy-bār:** Irmaķ kenārı. **Cüy u Cer: 06** **Şeyh** ‘**Attar:**

Seyr-i sālīk-rā çī māni‘ der-tefekkür baħr u ber

Ṭā’ir-i pervāz-rā pervā key cüy u cer-est¹⁸¹⁸

[v-b-ş-y-e] **Çüb-şiyār:** **07** Şaban oķı. **Nev’-i Evvelehu El-Ĥā’i’l-Meftūħa:** Ĥaķ budur ki lisān-ı Fārsīde **08** *ħā’-i* mühmele gelmez ol ki isti‘māl olunur. *Zebān-ı* ‘Arabīde veyā ğayrı dilden menķıldür veyā taħrīfāt-ı **09** ‘avām kabilindendir. Līk ba‘zı elfāz *ħā’-i* mühmele ile şāyi‘ olmağın lāzım oldur ki şerħ ü naql olına. **10** [-b-] **Ĥabr:** Yazacaķ mürekkeb, ‘Arabīdür Fārsīde de şāyi‘dür ve fāzıl ve dānişmend ma‘nāsına. **11** [-z-] **Ĥazr:** Oran, *endāze kerdēn* ma‘nāsına. [ş-y] **Ĥaşir:** Fārsīde ve ‘Arabīde ve Türkīde müsta‘meldür. **12** [y-d] **Ĥaydar:** ‘Arabīde arslan adlarındandır. *Qaraħisārī* şütür-murğ ma‘nāsına. **13** **Nev’-i Evvelehu El-Ĥā’i’l-Meftūħa:** **14** [-e-] **Ĥār:** Diken, *şevk* ma‘nāsına. (‘):

¹⁸¹⁴ [y-v] **Çiver:** Süñü demreni çipür ma‘nāsına bu lügat *bā’-i* ‘Acemīyle ve *yā* ile ki āħir ĥurūf-ı teheccīdür, mervīdür. [y-p-v] **Çipür:** 3. (109b/20), 16. (98b/18)

¹⁸¹⁵ (Doğru yol tarafında keskin kılıç gibi bir köprü var, buradan kıyamet gününde adınla geçersin.)

¹⁸¹⁶ (Doğru yol tarafında bir köprü bulamayanın kıyamet gününde günahın kıvılcımından yüzü siyah olur.)

¹⁸¹⁷ Eger çükündür şuyından bir miķdār şarāba ĥılt eyleseler iki sa‘atden şoñra sirke olur. Sirkeye kosalır şarāb olur.

¹⁸¹⁸ (Deniz ve kara üzerine düşünmek, yolcunun ilerlemesini nasıl engelleyebilir? Uçan kuş için bir dar geçit veya akarsu ne anlam ifade eder?)

Gül-i bî-hār ez-în bāğ ki çīd¹⁸¹⁹

[e-r-ā-v] **Hār-āver:** Dikenlü yir. [e-r-ḥ-e] **15 Hārḥār:** Çıkışmış ve dağdağa ve tasalanmak ve bî-ārām ma' nāsına. **Cāmī:**

Ez-ḥārḥār ' aşk-ı to der-sīne dārem ḥārḥā

16

Her dü-şüküfte ber-zaḥm z'ān ḥārḥā gülzārḥā¹⁸²⁰

Bejt:

Yār reft ez-çeşm ü der-dil ḥārḥār-ı o be-māned

17

Ber-ciger şad-dāğ-ı ḥasret yādigār-ı o be-māned¹⁸²¹

[e-r-v-b-e] **Hār u Bār: Firdevsī:**

Eger Mışriyān-rā konem berg rast

18

Şeved ḥār u bārem hemī rūd kast¹⁸²²

[e-ş-n-ş-e] **Hāşinşār:** Bir nev' büyük **19** ördekdür Türkide kılkıyruḡ ve sūfe dirler. Ḥalīmī Ḥaḡ budur ki martı didükleri ḡuşdur **20** dimiş. [e-k-s-e] **Hāksār:** Toprağa düşmüş nesne. [e-k-s-t] **Hākister:** Kül, *remed* ma' nāsına. [e-k-ş-v] **21 Hāk-şūr:** Toprak ḡarışdurıcı. [e-n-s-e] **Hānsār: Firdevsī:**

Be-şod ber-pey-i esb tā ḥānsār

22

Mürür ebed ender ān murğzār¹⁸²³

[e-v] **Hāver:** Mağrib nitekim Esedī-i Ṭūsī *Eşrāt-i Sā'āt* beyānında **23** buyurupdur. **Bejt:**

Sūy-ı ḥāver āyed be-dīd āfitāb

Hem āteş koned cūş-ı ṭūfān çü āb¹⁸²⁴

Şems-i F.:

24

Kevkeb-i zulm u fitne vü bî-dād

Geşt pūşīde der-ḡadd-i ḥāver¹⁸²⁵

Ḥaḡ lūğat budur ki zıkr olındı ki erbāb-ı **25** lūğat cümle bunuñ üzerine ittifāḡ itmişlerdür ammā ekābir-i şu'arā-yı 'Acem maşrıḡ ma' nāsına isti' māl **26** iderler.

Enverī:

Be-dest-i ' aşḡ girifte ümīd dāmen-i dil

¹⁸¹⁹ (Bu bağdan dikensiz gülü kim topladı ki?)

¹⁸²⁰ (Senin aşkının dikenlerini göğsümde taşıyarak dertleniyorum, o dikenlerden hem yaralar hem de çiçek bahçeleri açtı.)

¹⁸²¹ (Sevgili gözden gitti ve gönülde onun acısı kaldı, yürekte yüzlerce hasret yarası onun hatırası olarak kaldı.)

¹⁸²² (Eğer Mısırlılar benim yapraklarımı düzeltirse, dikenlerim ve meyvelerim azalır.)

¹⁸²³ --, 16. (99a/13)

¹⁸²⁴ (Güneş doğudan yükselir ve fırtına ateşten su gibi kaynar.)

¹⁸²⁵ (Zulüm, fitne ve haksızlık yıldızı, doğunun sınırlarında gizlendi.)

Ki āfītāb hem eknūn ber-āyed ez-ḥāver¹⁸²⁶

27 **Ḥāce:**

Ez-leb-i şīrīn çün şekker berāt āverde

V'ez-ḥubeş hem ber-şeh-i ḥāver berāt āverde¹⁸²⁷

28 **Esedī:**

Çü ḥūr ser keşīdī ze-ḥāver fūrūd

Sūy-ı bāḥter refī ān āb-ı rūd¹⁸²⁸

Fuzelānuñ vāқи²⁹ ve vārid olan ebyātından ikisine de itlāқи cā'iz olmak añlanur. [r-b]

Ḥaber-ber: Cāsūs. 30 [b-r-g-y] **Ḥaber-gīr:** *Kāf*¹ 'Acemiyile mişlihu, cāsūs ma' nāsına.

[t-n-b] **Ḥatenber:** Cimrī ve müflis olup gānī geçinen 31 kimesneye dirler. **Şems-i F.:**

Ber-dest-i to baḥr her çend ki lāfed

Velī 'aql dāned ki hest-i o ḥatenber¹⁸²⁹

Ve ba'zılar **100b/01** cimrī ki hīc nesnesi olmaya ammā ḥalk māl-dārdur diyeler.

Ni' metī; ve baḥīl ve çok ḥaberler bilmiş kimesne ki **02** neticesi olmaya dimiş. [t-v]

Ḥatūr: Ev içinde kullanılan nacaḳ ve bıçaḳ ve sā'ir ḳap ḳacaḳ, metā'ü'l-beyt **03**

ma' nāsına. Bu lügat *ḥādān* şoñra hem *tā* ile ki şāliš-i ḥurūf-ı teheccīdür ve hem *nūmla*

mervī lügatdır. **04 Ḥar:** Eşek, ḥımār ma' nāsına. Künyeti Ebū Ziyāddur ve özlü¹⁸³⁰

balçık ki ayaḡa yapışur ve ṭavar batar ḳalur. **05 Şems-i F.:**

Bād der-seyr-i o be-vaḳt-i şitāb

Çün ḥar-ı leng mānde ender-ḥar¹⁸³¹

Ve *ḥarīden* lafzından **06** şīḡa-i emr ü vaşf-ı terkībī. **Ḥazret-i Monlā Ḥudāvendigār:**

Gūş-ı ḥar be-fūrūş u diḡer gūş-ı ḥar

07

V'in v'in suḥan-rā dūr ne-yāyed gūş-ı ḥar¹⁸³²

Laṭīfi:

Dīd nā-geh o-rā muḥayyer şod

'Āşıḳ-ı dil-fūrūş u ḡam-ḥar şod¹⁸³³

Beyt:

¹⁸²⁶ (Umut, aşkın elinde gönlün eteğini tutmuş, şimdi güneşin doğudan doğmasını bekliyor.)

¹⁸²⁷ (Tatlı dudaklarından şeker gibi bir haber getirdi ve sevgisinden doğunun hükümdarına bir mektup getirdi.)

¹⁸²⁸ (O güneş, doğudan baş çektiğinde; ırmak da batıya doğru gitti.)

¹⁸²⁹ (Senin elinde deniz ne kadar böbürlense de akıl bilir ki onun varlığı bir cimri gibidir.)

¹⁸³⁰ özlü. 3. (110b/06)

¹⁸³¹ (Rüzgâr onun yolunda acele ederken, eğri bir kuyruḡa takılmış bir eşek gibi kaldık geride.)

¹⁸³² (Bir eşek kulaḡını diḡer bir eşeḡin kulaḡına sat çünkü bu sözler ne olursa olsun bu eşeḡin kulaḡına ulaşmaz.)

¹⁸³³ (Gönlünü satan âşık, onu ansızın görünce hayrete düşüp kederlendi.)

08

Be-kon mu'āmele vü dil-i şikeste be-ḥar

Ki bā-şikestegī er zed be-şad-hezār dūr-est¹⁸³⁴

[ḥ-y-e] **Ḥar-ḥıyār**: Eşek 09 ḥıyārı ve ba'zıları eşek turpı dimişler. [r-z-h] **Ḥar-zehr**: Ağu ağacı, ḥar-zehre ve *diflī* ma'nāsına 10 ve çarga dügelegi ve eşek turpı. [r-k-v-t] **Ḥar-kebüter**: Verşān ma'nāsına ki bir nev' gügercindür 11 yabānda olur. [r-k] **Ḥarker**: Oyun ve egeri, feth-i *kāfile*. **Härkür**: Kovuq, zamm-ı *kāfile*. [r-k-v] **Ḥar-gür**: 12 *Kāf*-ı 'Acemiyile қolan ki yaban eşegidür ve şoқmaq ki bir nev' edükdür ayağa giyerler. [r-n-b-e] **Ḥar-enbār**: 13 Teşhīr için eşege bindirüp gezdürdükleri er ve 'avrata dimişler. Şems-i Faḥrī *Mi'yār-ı Cemālīde* 14 bir nesnenüñ üzerine cem' olmak ma'nāsına gelür dimiş ve bu beyti inşā eylemiş. **Beyt**:

15

Be-medḥ-i o ze-қаşd-ı düşmāneş

Hemī sāzend ins ü cān-ı ḥar-enbār¹⁸³⁵

[r-v-e] **Ḥarvār**: Yük, evvel 16 eşek yükine dirleridi. Şoñra muṭlaқа her yükde isti' māl olındı. Ni'metī; eşek tersi 17 ve bevlıne dirler dimiş. [-z-] **Ḥazer**: Boncuq. **Ḥasār**: Ni'metī; buz, yaḥ ma'nāsınadır dimiş. [s-t] **Ḥaster**: 18 *Vesīle* şāhibi ve Ni'metī, *ḥas* ma'nāsınadır dimişler. Ḥalīmī ḥaşerāt-ı arz ki böcekden 'ibāretdür 19 dimiş ammā *ter* lafzı Fārsīde edāt-ı şığa-i tafzıldür. Meşelā *bed, yaramaz, bedter yaramazraq* 20 dimekdür. Bu taqdirce ḥas ki kötü gevherlü ve nā-kes kişiye dirler. Ḥaster ya'nī nā-kester ma'nāsına 21 olmak enseb gibi ḥasek sā'ir ma'nası maḥallinde zıkr olunupdur. [-s-] **Ḥaser**: Ve bi'z-zamm kayınata 22 ve ba'zılar қayınana dimişler evveli eşaḥḥdur. **Esedī**:

Çü berdāşt ān genc-i ḥarz-i büm

Bezr-i ḥaser şod ki bed-şāh-ı Rüm¹⁸³⁶23 Bu beytden қayınata olduğı zāhirdür. **Şems-i F.**:

Bed-ḥ'āh-ı to-rā ḥāl çi bāşed k'eknün

24

İfrīt zeneş bāşed ü iblīs ḥasur

Zamm-ı *sīm*iledür. *Şetür, bekür* kıāfiyesinde irād olunmuşdur. 25 [ş-n-e] **Ḥaşnār**: Ḥaşensār ma'nāsına. [ş-n-s-e] **Ḥaşinsār**: Ve bi'z-zam қılқuyruq didükleri қuş. 26 Evvel *şin*-i mu'ceme ikinci *sīn*-i mühmele ile. **Esedī**:

Piyāde hemī şod rehber şikār

¹⁸³⁴ (Kalbi kırık olan akılsıza iyi davran, çünkü kalbin kırıldığı zaman yüz bin pişmanlık bile az kalır.)

¹⁸³⁵ (Bütün insanlar ve cinler padişahı övmek ve düşmanlara ilenmek için bir araya toplanırlar.)

¹⁸³⁶ (O memleketin gösterişli hazinesini çıkardığında, Rum vilayetinin kötü padişahının kayınbabası oldu.)

Haşinsār ender-ān cūybār¹⁸³⁷

27 [ş-n-ş-e] **Haşinşār**: *Şin*-i mu^c cemeteyn ile mişlihu. **Esedî**:

Leb-i haşinşā pūr haşinşār u bāğ

Zede şaf-ı şufāne heme deşt ü rāğ¹⁸³⁸

28 Ve qarabatağ didükleri kuşa da dirler. [ş-v] **Haşūr**: Peygām-ber. [ş-y-n-e] **Haşinār**: 29 Kılkuyruk, haşinsār ma^c nāsına.¹⁸³⁹ **Şems-i F.**:

Eger ez-^c adl-i o bāşed ruşat

^c Uqkāb-ı çarḥ-rā gired haşinār¹⁸⁴⁰

30 *Cāmi'ü'l-Fürs* şāhibi bir başı büyük şu kuşudur ve martı kuşına dağı dirler 31 demiş. [m-ḥ] **Hamḥar**: *Şihāḥ-ı 'Acem* şāhibi pūşte ve eyvān ma^c nāsına naql eyledi. [t-ā-v] **Haṭṭ-āver**: Leb ü ^c izārında 101a/01 haṭṭ zāhir olmuşa dirler. [l-n-d] **Halender**: Güyegü otı eṭbbā katında sa^c ter dimekle meşhūrdur. *Şihāḥ-ı 'Acem* 02 şāhibi āḥiri zā²-i ^c Arabī bābında irād eyledi. [n-c] **Hancer**: Erbāb-ı lügat meşhūr olan ālet-i ma^c rüfeye ki 03 lisān-ı Türkide de aña hancer dirler. İhtişāşı yoğdur. Büyük bıçağa da hancer dirler didiler. **Beyt**:

04

Şenideem ki be-kaşşāb gūsfendī güft

Der-ān zamān ki be-hancer sereş ze-ten be-borīd¹⁸⁴¹

Esedî:

05

Gürühī şode ez-āb-ı cūyān şadef

Gürühī şadef-kāf hancer be-kef¹⁸⁴² 1843

[n-c-y] **Hancir**: Çerviş duḥānınıñ 06 koḥusı ki bişürürken eṭrāfa yayılır. **Şems-i F.**:

Çonān be-sūht ze-tāb-ı ^c anā ten-i haşmet

07

Ki ber ne-yāyed o ger be-sūzedeş hancir¹⁸⁴⁴

Ve muṭlağa koḥu ma^c nāsına da ve duḥān ve çıra isi ma^c nāsına da naql eylemiş. 08 [n-ğ] **Haṅgar**: *Şihāḥ-ı 'Acem* şāhibi kap kaçağ ma^c nāsına naql eyledi. [n-f-ş-e] **Hanfeşār**: Kılkuyruk, *haşinsār* 09 ve *haşinār* ma^c nāsına. [n-v] **Hanūr**: Ālāt-ı ḥāne, metā^c -ı beyt ma^c nāsına bu lügat *hādan* şoñra *tā* ile ki 10 şālis-i ḥurūf-ı teheccidür ve *nūmla* mervī lügatdür. *Şihāḥ-ı 'Acem* şāhibi ve şırça çanağ ve çömlekçiler āleti demiş. [v-e-b-g-z-e]

¹⁸³⁷ (O akarsu içindeki kuşu kendine rehber ediniş, av için piyade olarak gidiyordu.)

¹⁸³⁸ (Safran tarlaları bütün ova ve çayırarda sıralanmış, o madenin dudakları kuşlar ve bağlarla dolu.)

¹⁸³⁹ **haşinār** kelimesinin açıklaması atlanıp **haşūr** kelimesinin açıklamasının içine eklenmiş. 16. (99b/23)

¹⁸⁴⁰ (Eğer onun adaletinden izin olursa, göklerin kartalı kılkuyruk kuşuna yakalanır.)

¹⁸⁴¹ (Bir koyunun başı bıçakla gövdeden ayrılacakken (koyunun) kasaba şöyle dediğini işittim.)

¹⁸⁴² (Bir grup suyun içinden inci arayanlar oldu, bir grup da ellerinde hançer ile inciyi avladılar.)

¹⁸⁴³ --. 16. (99b/29)

¹⁸⁴⁴ (Düşmanınımın bedeni öyle bir eziyetle yanıyor ki hançerini ısıtsa bile bu acıdan kurtulamaz.)

11 **Ḥ'āb-güzār:** Uykuacı kimse, *zāl*-i mu'ceme ile. [v-e-b-g-z-e] **Ḥ'āb-güzār:** *Zā*'-i 'Arabîyle düş yorucu, *mu'abbir* ma' nāsına. 12 [v-e] **Ḥ'ār:** Ḥaķir ma' nāsına ki zıdd-ı 'azîzdür. 'Arabîde *zelil* ü *şāgîr* ü *vāhîr* ma' nāsına. Ḥalîmî dir ki; bu *vāv*da 13 iki vech cā'izdür. Evvelā *vāv*-ı resmî olup *elif* şābit ola; *tār* u *zār* veznine, şaniyen *vāv*-ı 14 melfüz ola *mūr* u *şūr* kâfiyesinde isti' māl olına. İmāle ile i' tibār olinmaya bu isti' māl şāzdur. 15 Fuşehā i' tibārından ḥāricdür ve āsān ma' nāsına da de isti' māl olunur. **Beyt:**

Be-cāyî güzîn rezm-gāh-ı üstüvār

16

Be-āb u 'alef rāh-ı nezdîk ü ḥ'ār¹⁸⁴⁵

[v-e-r-b-e] **Ḥ'ār-bār:** Ḥevāyic ki bir şehrden bir şehre iletürler. 17 **Firdevsî:**

Ḥaber yāfet ez-Mışr fercām-ı kār

K'ez ān-cā tüvān yāfet ḥ'ār-bār¹⁸⁴⁶

Beyt:

Ze-Ken' ān keşidîm lahtî cihaz

18

Ki zey ḥ'ār-bār-est mā-rā niyāz¹⁸⁴⁷

Ekşer metā'-ı bî-kıymetde isti' māl olunur *bizā'ati* 19 *mezecāt* ma' nāsına. [v-e-l-y-k]

Ḥ'ālî-ger: Esedî-i Tūsî naklinde aşçı, ṭabbāh ma' nāsına. **Firdevsî:**

20

Be-dü güft eger şāh-rā der-ḥürem

Yekî nām-ver-i pāk ḥ'ālî-ger¹⁸⁴⁸

Şems-i Fahrî kavlince ḥ'ān-sālār ma' nāsına. 21 **Şems-i Fahrî:**

Çün sipihr-est bezm-i o vü der-i o-st

Ḳahramān-tîr ü meh-i ḥ'ālîgerem¹⁸⁴⁹

[y-v] **Ḥayūr:** *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi 22 yarasa ma' nāsına didi. **El-Ḥā'i'l-Meksüre:** [d-m-

t-k-e] **Ḥıdmet-kār:** Ḳulluḳ idici ve ḥavāşî. [d-m-t-k] 23 **Ḥıdmet-ger:** Mişlihu. **Firdevsî:**

Şevend āl-i Ya' ḳüb ḥıdmet-gereş

Be-būsened bisyār ḥāk-i dereş¹⁸⁵⁰

Ḥırr: Bi'ş-şedîd 24 ve tuman, *zayāb* ma' nāsına. [r-y-d-e] **Ḥıridār:** Müşterî ma' nāsına.

[y-e] **Ḥıyār:** Ma' rûf yemişdür, 'Arabîde 25 ve Türkîde de müsta' meldür. [y-e-v]

Ḥıyāver: İş, güç ma' nāsına. [y-e-v-e] **Ḥıyāvār:** Mişlihu. [y-e-r-ş-n-b] **Ḥıyār-şenber:** 26

Meşhūr müşhil, gāyetde nāfi' dārūdur vilāyet-i Mışrda bitüp etrāf-ı 'āleme müteneşşir

¹⁸⁴⁵ (Savaş yerini sağlam bir yerden seç, yolu suya ve samana yakın ve kolay bir yer olsun.)

¹⁸⁴⁶ (Mısır'dan işin yararını öğrendi oradan kolayca erzak temin edebileceğini anladı.)

¹⁸⁴⁷ --. 16. (100a/12)

¹⁸⁴⁸ (Eğer padişaha layık olduğumu kanıtlarsam, ünlü ve temiz bir aşçı olacağım.)

¹⁸⁴⁹ (Onun meclisi gökyüzü gibidir. Orada Müşteri yıldızı harcama vekili, ay da çeşnicibaşdır.)

¹⁸⁵⁰ (Yakup'un ailesi ona hizmetkâr olur ve kapısının toprağını çokça öperler.)

olur. 27 [y-e-y] **Hıyāyer:** Çiyemek ma' nāsına. [-y-] **Hır:** Nā-çār ve mütehayyir ma' nāsına. [y-r-h-y] **Hır-hır:** Ğāyetde mütehayyir ma' nāsına ve ğāyetde 28 bed-endiş olan kimesne. **Firdevsī:**

Nuḥusten er Ağrīreş endāz gır

Ki ber-dest-i o küşte şod hır-hır¹⁸⁵¹

29 Türk t̄ā'ifesinden ašlā 'adl ü dād zuhūr itmemişdür. Mez̄kūr Ağrīreş, Efrāsiyābuñ 30 qarındaşıdır. Ol kadar āsār-ı hayrı var idi ki ba' zılar anı peygamberdür didiler. **Diğer Kemāl-i İşfahānī:**

31 Ze-tiğēt girizān-ı 'adū der-'adem

Ecel der-pey-i o devān hır-hır¹⁸⁵²

[y-r-h-h-y] **Hıre-hır:** Mişlihu. **Esedī:**

101b/01

Kes ez-ḥayl-i išan ne-berdīde tır

Be-māndend der-zahm-ı o hıre-hır¹⁸⁵³

Beyt:

Hūr u şid ü güftem-rā hıre-hır

02

Be peygāre düşmen-i kühen güft ü pır¹⁸⁵⁴

'Unşūrī:

Hār hār pür-dilī bāşed ki der-faşl-ı bahār

03

Tā dü-rūze zindegānī gül be-ḥanded hıre-hır¹⁸⁵⁵

[y-r-h-s] **Hıre-ser:** Serāsīme. 'Unşūrī:

Der-şebistān kemāl-i to buved

04

Şem' -rā tāt-ı ser ez-hıre-ser^{1856, 1857}

Esedī:

Behv māned bī-çāre vü hıre-ser

Dileş tıre gītī ze-dil tıre-ter¹⁸⁵⁸

[y-z-g-y] 05 **Hız-gır:** Tır tır oyunu didükleri ma' ruf lu' b. **El-Hā'i'l-Mazmūme:** [d-e-v]

¹⁸⁵¹ (Eğer düşmana ok atmak istiyorsan önce Agrires'in okunu al, çünkü onun elinde birçok kişi hayret içinde ölmüştür.)

¹⁸⁵² (Senin kılıcından sakınan düşman yokluğa (ölüme) gider, ölüm onun peşinde kötülük düşünerek koşar.)

¹⁸⁵³ (Onların ordusundan kimse okçu değildi. Onun yarasında, hayrette kaldılar.)

¹⁸⁵⁴ (Yaşlı ve eski düşmanı küçümserken güneş hakkında söylediklerim şaşkınlık vericidir.)

¹⁸⁵⁵ (Cesaretle dolu bir yürek diken diken olur ki bahar mevsiminde, çiçek iki günlük hayat için şaşkınlıkla güler(açar.))

¹⁸⁵⁶ (Yatak odasında senin mükemmeliyetin vardır, sersem kişi orada mumun başına taç olur.)

¹⁸⁵⁷ --. 16. (100a/30)

¹⁸⁵⁸ (Harem dairesinde çaresiz ve şaşkın kaldı, kalbi dünyadan daha karanlık ve bulanık oldu.)

Ḥudāver: 06 Pādişāh ma' nāsına. **Ḥudāvendgār:** İş şāhibi. **Ḥur:** Lāyık ve Güneş, Āfitāb ma' nāsına. [r-d-z-r-s] **07 Ḥurd-zerser:** *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi yunt kuşu, *şa' ve* ma' nāsına naql eyledi. [s-r] **Ḥusr:** Zamm-ı *simile* kayınata **08** sā'ir esāmisi *hasr* lafzında zikr olunmuşdur. [s-r-e-n-g] **Ḥüserānger:** Güyegi, 'arūs ma' nāsına. [s-v] **09 Ḥusūr:** Kayınata. [ş-e] **Ḥuşār:** Kerpiç.¹⁸⁵⁹ [ş-k-e-b-z-e] **Ḥuşk-ebzār:** Ta' āma konılan otlar ve sā'ir ḥavāyic. **10** [ş-k-e-f-z-e] **Ḥuşk-efzār:** Mişlihu. [ş-k-e-v-z-e] **Ḥuşk-evzār:** Mişlihu. Lisān-ı Fārsīde *bā* ile *vāv* arasında **11** tebādül ü tevāhī vardır. [ş-k-e] **Ḥuşkār:** Ol itmekdür ki elenmedik iri ögünmiş undan ola. **Ḥuşkār** **12** lafzından taḥfif olunmuşdur. [ş-k-e-m-e] **Ḥuşk-āmār:** Bir nesneyi nihāyetine varınca teftiş ü tefahḥuş itmek **13** istikşā ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Ḥudāygān-ı selātın ki rüzgār ne-dīd

Nazīreş er çi besī cüst ü kerd ḥuşk-āmār¹⁸⁶⁰

14 [ş-k-m-e] **Ḥuşk-mār:** Duturuş ki anuñıla od yaşarlar. [ş-n-s-e] **Ḥuşinsār:** Kılkuşruk dirler bir nev' ördekdür. **15** Feth-i *kāfile* ḥuşinsār lafzında sā'ir adları zikr olunmuşdur. [ş-y-n-e] **Ḥuşinār:** Ni' metī şuda olur **16** bir kuşdur dimiş. [f-e] **Ḥufār:** Müzd-i bedreka ma' nāsına. *Şihāh-ı 'Acem* şāhici *bāc-dār* ma' nāsına naql eylemiş. [-l-] **17 Ḥuler:** Burçaş, cilbān didükleri ve yitük ve herze ma' nāsına. [-y-] **Ḥuyer:** Hoş qorı. [n-b] **Ḥunber:** **18** Küp ma' nāsına. [h-v] **Ḥunūr:** Kaş kaçakaş. *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi misāfirler tünbeldi dimiş. [n-y-e-k] **Ḥunyāger:** **19** *Kāf-ı 'Acemīyile* şağū şağucı ve muṭrib āvāzı ve Türkīde ozan dirler ve Türkler türkiler **20** ırlar uzun uzun ve saz çalarlar. 'Unşurī:

Tā çeng-i şir perde der-sāz-veş nevā

21

Der-meclis-i to zühre ḥunbāger āmede^{1861, 1862}

[v-d-d-e] **Ḥod-dār:** Kanā'at idüp şabr idici *vāv-ı* resmīdür. **22** [v-e] **Ḥ'ār:** Ḥürmetsiz, ḥaķir. **Esedī:**

Heme şāh-rā ḥ'ār be-güdāştend

Girizān ze-pes rāh berdāştend¹⁸⁶³

23 *Ve bürehne* ma' nāsına ve kolay, āsān ve *sehl* ma' nāsına. **Esedī:**

Be-cāyī güzīn rezm-gāh-ı üstüvār

24

Be-āb u 'alef rāh-ı nezdik ü ḥ'ār

Bu *vāv* da iki vech cā'izdür. *Vāv-ı* resmī ola *elif* şābit **25** ola nitekim meftūḥa bābında

¹⁸⁵⁹ --. 16. (100b/05)

¹⁸⁶⁰ (O padişah sultanların efendisidir. Felek defalarca sorup araştırırsa da onun benzerini görememiştir.)

¹⁸⁶¹ (Senin meclisinde Zühre şarkı söylemek için geldiğinde, aslanın çengi de güçlü bir ezgi oluşturmuştur.)

¹⁸⁶² --. 16. (100b/17)

¹⁸⁶³ (Herkes, şāhı aşığılayarak bıraktı, kaçanlar yolu arkasında bıraktı.)

zıkr olındı ve *vāv*-ı melfûz ola *şūr* u *hūr* kâfiyesinde isti' māl **26** olına ve bir memleket adıdır İbn İdrīs anda yatur. [-v-] **Hūr**: Mişlihu. *Vāv*-ı aşliye *şūr* u *mūr* **27** veznine. [-v-] **H'ar**: *Vāv*-ı resmîle ser ü ter kâfiyesinde lâyiğ ma' nāsına ve güneş ve ta' am yimek ma' nāsına **28** ve h'orden lafzından şığa-i emr ü vaşf-ı terkibîdür yimek ma' nāsına meşelâ *ribā-h'or* dirler. **29 Beyt**:

Der-în devr hıred-fersâ-yı hün-h'or
Ki cehl ez-dey ' azîz-est ü hüner h'or^{1864, 1865}

Kemâl-i Ğıyâş:

30

Ma' şük-ı men ki reşk-i meh ü ğayret-h'or-est
Cânem fedâ konem ki be-dîn mâye der-h'or-est¹⁸⁶⁶

31 Esedî:

Çi tâzî be-dîbâ vü harr u semür
Çü h'âhed tenet bud h'or kirm ü mür¹⁸⁶⁷

Ve Fûrs aylarınıñ **102a/01** on birinci günü Ni' metî; ve maşrığ vü şerik ma' nāsına da gelür dimiş. [v-r-b-e] **H'âr-bâr**: **02** Yiyecek yüki. [v-z] **Hüzer**: Ni' metî bir dürlü ağaçdur dimiş.¹⁸⁶⁸ [v-j-h-g] **Hüje-ger**: İsteyüci **03** taleb-kâr ma' nāsına *vāv*-ı resmîdür. *Elif* şâbitdür. *H'âsten* lafzından taşarruf olunmuşdur. **04 Esedî**:

Kesî k'ân cihân-râ ber-o h'âstâr
Verâ dâniş âyed ne gevher be-kâr¹⁸⁶⁹

Ve ism-i maşdardur **05** ve menâta fi'l dağı isti' māl olunur. [v-n] **Hünger**: Debbâğ ma' nāsına. [v-e-n-s-e-l-e] **H'ân-sâlâr**: **06** *Vāv*-ı resmîdür. Ol kimesnedür ki pâdişâhlaruñ ta' amı anuñ hükminde olur ve anlaruñ **07** öñine yimek düşer. [v-e-h] **H'âher**: Kız qarındaş, *uht* ma' nāsına bu *vāv*da dağı **08** iki vech cā' izdür. [v-h] **Hüher**: Mişlihu, *h'âher* ma' nāsına.¹⁸⁷⁰ **Nev'-i Evvelehu Ed-Dâli'l-Meftûha**: **09** [e-ğ-e] **Dâhâr**: Karaşişârî dikecek ağaç fidanı, *nihâl* ma' nāsına naql eylemiş ve âhiri *lām*ile **10** *dâhâl* dağı mervî lügatdür dimiş ve küçük budağları olmaya ve ba' zılar eyü ağaçdan **11** şâh alup ağaca aşladuğları kaleme dirler dimiş. [e-d-e] **Dādâr**: Nâm-ı Hudây *te'alâ* ' izz ü *celle* **12 Beyt**:

¹⁸⁶⁴ (Bu akıl yıpratın ve kan kusturan dönemde yaşarken, cehalet aziz ve sanatı yok edici olmuştur.)

¹⁸⁶⁵ --. 16. (100b/23)

¹⁸⁶⁶ (Benim sevgilim ki ayın kıskandığı ve güneşin onurudur, canımı feda ederim ki o buna layıktır.)

¹⁸⁶⁷ (Madenin bedeninin sonunda solucanlar ve karıncalar tarafından yenilecek o hâlde neden ipek kumaşlara ve samur kürküne ihtiyaç duyuyorsun?)

¹⁸⁶⁸ [v-j-h-g] **Hüje-ger**: Kayâsa idici. [v-e-s-t-e-r] **H'âstâr**: İsteyici, talebkâr ma' nāsına. *Vāv*-ı resmîdür *elif* şâbitdür, *h'âsten* lafzından taşarruf olunmuşdur. 3. (112a/17), 16. (100b/29)

¹⁸⁶⁹ (Öteki dünyayı isteyen bir kişi için mücevher değil bilgi işine yarar.)

¹⁸⁷⁰ Mişlihu. 16. (101a/01)

Yār bih ez-ḥazret-i Cabbār nī-st
Kār bih er ṭa' at Dādār nī-st¹⁸⁷¹

Esedî:

Nuḥust ez-suḥen yād Dādār kerd

13

Ki ez-nī-st hest o be-dīdār kerd¹⁸⁷²

Dārād daḡı dirler. *Dāl* ile *rā* arasında 14 taḡaddüm ü te'ehḡür vardır. Ğayrı adları anda meşṭürdür. *Şihāḡ-ı* 'Acem şāḡibi; ve ḡardaş ve şefḡatlü 15 ve yan ma' nāsına da naḡl eyledi. [e-v] **Dāver:** Er ḡardaş, *birāder* ma' nāsına ve şefḡatlü, yoldaş. 16 [e-d-g] **Dādger:** *Kāf-ı* 'Acemīyle 'ādil ma' nāsınadır. Ḥaḡīḡatde tamām-ı 'adl itmek Ḥaḡ *te'ālāya* maḡşüş 17 olmaḡın aña itlāḡ olunur. [e-d-r-n-d] **Dāder-ender:** Ügey ḡardaş. [e-d-n-d] **Dādender:** Mişlihu. 18 Taḡfif için *rā* ḡızf olunmuşdur. [-e-] **Dār:**¹⁸⁷³ Dikili ṭuran aḡaçdur. Aşılımış ādeme ber-dār oldu 19 dirler. **Bejt:**

Ḥā'ini şanma ki ber-ḡurdār olur
Ya kesilür başı ya ber-dār olur

Yirde bitmiş 20 ṭuran aḡaca da *dār* itlāḡ olunur. Türkīde aḡaç delen ḡuşa lisān-ı Fārsīde 21 *dār-ı sunub* didükleri ol i' tibār iledür ki aḡaca ḡonar daḡı burnıyla ḡaḡar delmek ister 22 *dār-ı Çinī*deki *dār* daḡı bu ma' nāyadır. Bir aḡaçdur ki aşlı Çin vilāyetindendir. Şoñra Hindüstāna 23 da naḡl olunup bu diyāra getürüp dār-ı Çinī didükleri anuñ ḡabuḡıdır. Biber ya' nī fülful 24 ol aḡacuñ yemişidür ve *dār* ev ya' nī sarāy ma' nāsına 'Arabīde Fārsīde de şāyi'dür ve cān-bāzuñ 25 urḡandan yuḡaru tertīb itdügine daḡı dirler. Belki üzerinde yürüdüḡi urḡana 26 dirler. Fāzıl-ı Muḡaḡḡıḡ *Deḡāyıḡu'l-Ḥaḡāyıḡda* böyle taḡḡıḡ iderler ki dikilüp ṭuran aḡaca 27 dirler. **Bejt:**

Keşīde ze-her sū resenhāy-ı dār
Ze-bālā be-zīr ez-yemīn ü yesār
Me-gū dār k'ān buved ḡārüm sipihr

28

Ne ez-meh resen-bāz k'ān buved mihr¹⁸⁷⁴

Dār burada cān-bāz ipine itlāḡ olunmuş degildir. 29 *Baḡrū'l-Ğarā'ib* şāḡibi Ḥalīmī öyle şanmış ḡalaṭ itmişdür. Ni' meti; *sikke-i zer ü sīm ve be-ma'nā şāḡib ü ḡirende* 30 *vü dārende. Zīrā evāḡir-i kelimedede dār lafzı ifāde-i ḡıfz u zābṭ ve Ḥudāvendī mī-koned*

¹⁸⁷¹ (Sevgili, Hz. Cabbar'dan (işleri kolaylaştıran Allah) daha iyi değildir, işimiz Yaratıcıya itaatten başka bir şey değildir.)

¹⁸⁷² (Önce söze Yaratıcı'yı anarak başladı ki o, yokluktan varlığı görünür kıldı.)

¹⁸⁷³ Yanlışlıkla olacak **dār** yerine **bejt** yazılmış. 16. (101a/13)

¹⁸⁷⁴ (Her tarafa sağlı sollu, altlı üstlü ipler çekti. İp deyip geçme, göğün dördüncü katı oydu. O cambaz, ay deḡil güneşti.)

çonân ki 31 cihân-dâr u bâc-dâr demiş ve dâšten lafzından şîğa-i emr ü vaşf-ı terkîbîdür. Âyine-dâr gibi **102b/01** [e-r-ğ-l] **Dâr-hâr**: Dikilecek fidan ve ba'zılar bir eyü ağaçdan bir ağaca aşıladıkları kaleme dirler **02** demiş *dâhâr* ma' nāsına tafşîli anda olınmışdur. [e-r-v-g-y] **Dâr ü gîr**: Gî¹⁸⁷⁵r ü dâr ma' nāsına. 'Unşurî:

03 İftihâr-ı tâc-dârân bâz âmed ber-serîr
Fitne vü gavgâ-yı devrân bâz mâned ez-dâr u gîr

Beyt:

04 Çok zamân gördi geçirdi çarğ-ı pîr
Görmedi buncılayın bir dâr u gîr¹⁸⁷⁶

Dâr u gîr ve *gîr ü dâr* lafzları **05** ikisi de müştakdur. *Gîr* emrdür *giriştenden* müştakdur ma' nāsı *tutdı*. *Dâr* da emrdür *dâştenden* **06** müştakdur ma' nāsı *şağladur* emr *gîr ü dâra* mağall olduğu i' tibâr ile cenge *dâr u gîr* dirler **07** gîr ü dâr da. **Beyt:**

Tâ-cihân resm-i dâr u gîr nihâd
Dâr u gîrî çonân ne-dâr u yâd¹⁸⁷⁷

[e-r-v-y-h-v-ş-b] **08 Dârü-yı hüş-ber**: 'Aql zâyi' idici ot, dâveri bî-hüş dahı dirler. [e-z-e] **Dâzâr**: Yapucı, **09 bennâ** ma' nāsına lisân-ı Pehlevîde *esmâ 'u 'llâhd*andur. [e-l-b] **Dâl-per**: Dâl-perde ma' nāsına. *Dâl* kırtal **10** kuşına dirler ma' nâ-yı terkîbîsi kırtal yileklü oğ dimek olur. **Esedî:**

11 Ze-şest-i hadeng efkenân hâst cüş
Kemân-güşhâ geşt hem-râz-ı güş¹⁸⁷⁸

Beyt:¹⁸⁷⁹

Hevâ pür ze-zenbür şod dâl-per
Hadengîn ten ü âhen-i nişter¹⁸⁸⁰

12 [e-m-v] **Dâm-ver**: Büyük baru. [e-n-ş-ğ-v] **Dâniş-ğ'or**: Şâhib-i 'ilm, dâniş-ger ma' nāsına *vâv*-ı resmîdür. **13** [e-n-ş-g] **Dâniş-ger**: *Kâf*-ı 'Acemîyle bilgülü, dânişmend ma' nāsına. [e-n-ş-v] **Dâniş-ver**: Mişlihu, şâhib-i 'ilm ma' nāsına. **14** [e-v-d-e] **Dāv-dâr**: Binâ yapucı ma' nāsına ve ilenüp söğücü ma' nāsına nefrîn idici ma' nāsına. [e-v-z-e] **15 Dāv-zâr**: Mişlihu. [e-v] **Dâver**: Muṭlaḳa ḥâkim ma' nâsınadır. Ḳaḍı olsun muḥtesib ve big olsun **16** ve merd-i niḡü ve Ḥaḳ üzre ḥükm idici ma' nâsına da isti' mâl olunur. **Beyt:**

¹⁸⁷⁵ (Tac takanların övgüsü yeniden tahta döndü. Fitne ve kargaşa döneminde olan savaşlar geride kaldı.)

¹⁸⁷⁶ -- 16. (101a/28)

¹⁸⁷⁷ (Dünya savaş ve mücadele âdetini koyduğundan beri, böyle bir savaş ve mücadelede hatırlamada kalmadı.)

¹⁸⁷⁸ (Ok atanların yaylarından coşku yükseldi ve yayın kulakları ok atanın kulağıyla sırdaş oldu.)

¹⁸⁷⁹ 16. (101b/06)

¹⁸⁸⁰ (Okla dolu bedenler ve demir iğnelerden dolayı hava arılarla ve kartallarla dolu gibi oldu.)

Ez-to be-geh nālem ki dīger dāver nī-st

17 Ve'z dest-i to hīç dest bālā-ter nī-st¹⁸⁸¹

Zāhir budur ki bu ıtlāk mecāzendür. 18 Fāzıl-ı Muhaqqıq böyle taḥkık itmişler ki *dāver* ḥaşmdur niteki bu beytde vāki' dūr. **Beyt:**

19 Serencām tersem ki pīrūz-ger

Ne-bāşed coz ez-dāver-i kīne-ver¹⁸⁸²

Dāverī ḥuşūmetdür. Faşl-ı 20 ḥuşūmet itdügi i' tibāriile ḥākime *dāver* dirler. **Beyt:**

Ez-to be-geh nālem ki dīger dāver nī-st

21 Ve'z dest-i to hīç dest bālā-ter nī-st¹⁸⁸³

Bahrü'l-Garā'ib şāḥibi dāver lafzını ḥākim ile tefsir 22 itmişdür. Dāverī ḥükümetdür ceng ma' nāsına da gelür dimişdür iki sözinde bile işābet 23 itmemişdür ve ba'zılar ḥaşm ma' nāsına da gelür ve faşl-ı ḥuşūmet itdügi i' tibāriyle ḥākime de 24 *dāver* dirler dimiş. **Beyt:**

Serencām tersem ki pīrūz-ger

Ne-bāşed coz ez-dāvei kīne-ver¹⁸⁸⁴

dirler 25 dimiş. [-c-] **Decr:** Bögrülce ki ḥubūb kısmındandır. Taḥibler *lūbiyā* dirler. Sā'ir esāmisi anda meşūrdur. 26 [d-n-b-v] **Dedenebūr:** Kovan otı. **Der:** Taḥfif-i *rā* ile edāt-ı zarfiyyetdür. *Fī* ma' nāsına *ender* gibidür. 27 Falān fülānda dimek olur. **Laṭifi:**

Men zebān-ı medḥ-gir dārem velī kū merd-i cūd

Tiğ-i Hindī der-niyām u sīm der-kīse çi sūd¹⁸⁸⁵

28 Ve taḥşin-i lafz için ba'zı ef āl ü maşādır evvellerine 29 idḥāl olunur. **Laṭifi:**¹⁸⁸⁶

Şodem ḥ'ār u bī-çāre ey çāre-gir

Rehī-rā be-çeşm-i kerem der-niger¹⁸⁸⁷

Ekşer 30 evveline dāḥil olur. Gāh olur ki āḥir lāḥik olur. Be-deryā-der gibi, der-deryā ma' nāsına ve deriden 31 lafzından şığa-i emr gelür. Yırt dimek olur. Vaşf-ı terkibi olur *perde-der* gibi ve kapu 103a/01 *bāb* ma' nāsına. **Ḥazret-i Monlā:**

Ez-der-i ehl-i şāfā dūr me-şev ey dil-i men

Her ki dūr-est ez-İN der be-Ḥudā nezdik-est¹⁸⁸⁸

¹⁸⁸¹ (Senden kime şikāyet edeyim, başka ḥākim yok! Hiçbir el senin elinden üstün değil.)

¹⁸⁸² (Hasılı, zafer bahşeden Tanrı'nın öfkeli bir düşman olmasından korkarım.)

¹⁸⁸³ (Senden kime şikāyet edeyim, başka ḥākim yok! Hiçbir el senin elinden üstün değil.)

¹⁸⁸⁴ --. 16. (101b/16)

¹⁸⁸⁵ (Övücü bir dilim var ama övecek adam nerede? Kında Hint işi kılıç ve kesede gümüş var ama ne fayda?!)

¹⁸⁸⁶ **Velehu** 16. (101b/23)

¹⁸⁸⁷ (Ey çare bulucu! Çaresiz ve değersiz kaldım. Bana iyilik gözüyle bir kerecik bak!)

02 Ve içerü ve taşra ve dağ depesine dağı dirlir. **Firdevsî:**

Yekî ber-güzîn cāy-gāh neberd

03

Be-deşt ü der ü küh bā-men be-kerd¹⁸⁸⁹

Fāzıl-ı Muḥakḳik *Deḳāyıku'l-Hakāyıkda* böyle taḥkik 04 eylemişler ki *der* kapudur ki lisān-ı ‘Arabīde aña *bāb* dirlir, der-gāh kapu yiridür, der-bān 05 kapu bekçisidür. *Gāhuñ, bābuñ* ma‘naları maḥallerinde beyān olınmışdur. *Der-benddeki* 06 *der, der-tengdeki* der bu ma‘nāya degildür. *Der* lügat-ı müsterekedür dağı ma‘naları vardur ve 07 *bā’*-i meftūha ile iltibāsı vardur. Tafşili anda beyān olınupdur. *Deruñ* medlüli olan 08 kapuda yapu olmaḳ ḳanad olmaḳ lāzım degildür. *Zirā dervāzeden* coz olan *der* 09 bu ma‘nāyadur. *Dervāzede* onlar lāzım degildür. Niteki *dervāze* lafzında beyān olınmışdur. 10 Niteki *bāb* lisān-ı ‘Arabīde nev‘ ma‘nāsına da isti‘māl olunur. Mecāzen Fārsīde dağı ol 11 ma‘nāya isti‘māl olunur. Mecāzen meşelā “*her nev‘den*” diyecek yirde ‘Acem “*ze-her der*” dir. Niteki 12 bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Ze-her der perestend k’ānet buved

Hem āzād ü hem bendegānet buved¹⁸⁹⁰

Be-der-āmeduñ 13 ma‘nā-yı ḥaḳikisi ḳapuya geldidür. Ammā anuñıla taşra çıkmaḳdan kināyet iderler. *Be-der-āyed* 14 dirlir. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Ez-dest ü zebān ki ber-āyed

K’ez-‘uhde-i şükreş be-derāyed¹⁸⁹¹

15 Ḥurūcdan kināyetdür. Murād kimuñ ḳudreti var ki anuñ şükriñüñ ‘uhdesinden çıkabile dimekdür. 16 Lisān Fārsīde *derāmed* ki içerüye geldi dimekdür. *Bād-ı hevāya derāmed* didükleri niteki bu beytten 17 zāhirdür. **Beyt:**

Derāmed kişiyi baḥşende eyler

Aya nūr iricek raḥşende eyler

Ondandur 18 *derāmeduñ* cüz’i olan *der* içerü ma‘nāsınadur. *Der* ol ma‘nāya da gelür. Niteki bu beytten 19 zāhirdür. **Beyt:**

Be-deryā der-menāfi‘ bī-şümār-est

Eger ḥ’āhī selāmet der-kenār-est¹⁸⁹²

İçerü gelmege 20 berü gelmek lāzım olduğundan ötüri “*andan berü geldi*” diyecek yirde

¹⁸⁸⁸ (Ey gönüm! Temiz kalplilerin kapısından uzak kalma. Bu kapıdan uzaklaşan Allah’a yakın olur mu hiç?)

¹⁸⁸⁹ (Haydi! Bir savaş yeri seç, benimle ovada, ormanda ve dağda savaş!)

¹⁸⁹⁰ (Herkes her yerden sana taparlar, çünkü hem özgürleri hem de köleler sana itaat ederler.)

¹⁸⁹¹ (Elden ve dilden ne gelir ki, onun şükriñün üstesinden nasıl gelinir?)

¹⁸⁹² (Denizin içinde sayısız faydalar vardır ama eğer sen kurtulmak istiyorsan bu deniz kenarındadır.)

‘Acemler “*ez-ān derāmed*” dirlir **21** Mecāzen niteki bu beytde vāki‘ dūr. **Beyt:**

Çonin güft duhter be-ferruḥ peder
Ki āmed be-Çinī ez-ān rāh-ı der¹⁸⁹³

22 *Dereye dere* didükleri yir içi olduğundan ötüridür. *Dere* lafz-ı Fārsīdür. Niteki bu beytten **23** zāhirdür. **Beyt:**

Ze-şirīn giyāhān-ı kūh u dere
Şeker yāfte şir-i āhū-bere¹⁸⁹⁴

Derēnūn āhirinde **24** olan *hā* ihtisāş için olmaḫda cā’izdūr. *Destede pāyede* olan *hā* gibi. Ma‘nā-yı **25** ‘āmdan ma‘nāsı ḫaṣṣa naḫl için olmaḫda cā’izdūr. –*kedede ḫānede* olan *hā* gibi. *Hānūn* **26** bu ma‘naları maḫallinde beyān olınmışdır. Lisān-ı Fārsinūn faṣīḫine Derī dirlir. Niteki bu ḫadīsten **27** zāhirdür. *Lisānu ehli’l-cenneti’l-‘Arabiye ve’l-Fārsiyyeti’d-Derriyye*.¹⁸⁹⁵ Bu ḫadīş-i şerīfi Ḥafizü’d-dīn **28** Ḥaṣfī *Kāfīde* Ebū Sa‘īd-i Berdā’iden naḫl ider. Bu ma‘nāya Derī, Tāzīnūn ki ‘Arabīnūn faṣīḫidür. **29** Muḫābelesinde zıkr olunur. Fārs ki bir ‘azīm vilāyet ve bir ḫadīm memleketdūr ki Şirāz anūn dārū’l-mülkidür. **30** Lisān-ı Fārsī aña nisbet olunupdur. *Der* ol vilāyetde bir nāḫiye-i maḫṣūşanūn adıdır. **31** Kebg-i Derī ve lisān-ı Derī aña nisbet olunur. Derīnūn sā’ir tafşīli maḫallinde beyān olunupdur. **103b/01 Derr:** Teşdīd-i *rā* ile böğürtlen yimişine ve dikenine daḫı dirlir. Eṭıbbā yanında ‘*alīk* dimekle meşḫūrdur. *Derrā* **02** daḫı dirlir. Sā’ir esāmīsi anda mezbūrdur. [r-b-d] **Der-be-der:** Ḳapu ḫapu dimekdür. **Firdevsī:**

Perīşān dihed mihr-i dil ser-be-ser

03

Bedīşān dihed ḫāste der-be-der¹⁸⁹⁶

[r-b] **Der-ber:** Üzerine dimekdür. [r-ḫ-v-r-d-e] **Der-ḫ’or-dār:** **04** Ber-ḫ’or-dār ma‘nāsına *vāv*-ı resmīdür. [r-ḫ-v] **Der-ḫ’or:** Lāyık ma‘nāsına ve görgülü dimekdür. *Vāv*-ı resmīdür. **05 Ḥāfız:**

Yā mebsimā bi-ḫālī dürecan mine’l-lālī

Yā Rab çi der-ḫ’or āmed gerdiş-i ḫaṭṭ-ı hilālī¹⁸⁹⁷

Der-ḫ’ord daḫı **06** dirlir. [r-d-e] **Der-dār:** Lisān-ı ‘Arabda *şeceretü’l-baḫ* dirlir. Türkīde ḫaraaḫaç dirlir ve dirlir ki **07** zāyid ḫabarcıḫları olup içinde pūs gibi nesnecikleri olur. ‘Acāyız taḫlīl-i evrām için **08** sūd ile düretirler nāfi‘ dūr ve hem ol ḫabarcıḫlar içinde

¹⁸⁹³ (Kız, mutlu babasına böyle dedi: “Çin’den o yoldan içeri geldi.”)

¹⁸⁹⁴ (Daḫ ve derenin tatlı bitkilerinden, ceylan yavrusuna annesinin sūtü şeker gibi gelmiş.)

¹⁸⁹⁵ *Cennet ehlinin lisanı Arapça ve Dürriye olan Farsçadır.*

¹⁸⁹⁶ (Baştan başa sevgiyle dolu kalbi onları perişan eder ve kapı kapı dolaşıp istediklerini verir.)

¹⁸⁹⁷ (Ya inci gibi dişlerinle hālīme tebessüm et! Ya da hilal şeklindeki kaşlarının hareketiyle Rabb’e uygun olan nedir?)

üveyzler ve sivri siinekler durur. Bu sebebdendir **09 şeceretü'l-bakk** didükleri ba'zılar üvez ağacı dimişler. [r-y-e-b-e] **Deryā-bār**: Sāhil ma' nāsına. **Sa' dī**:

10

Çeşme ez-seng birün āred ü bārān ez-miğ

Engebīn ez-meges naḥl u derāz deryā-bār¹⁸⁹⁸

[z-e] **Dezār**: 11 Yapucı, *bennā* ma' nāsına. [z-g-v-e] **Dez-güvār**: *Kāf*-ı 'Acemiyile giç siñici ta'ām. [j-h-g-ī-r] **Deje-gīr**: Şol ālet ki teknedēn 12 ḥamīrūñ ḳurumuşını ve bulaşuğını ḳazırlar. Ba'zı yirlerde *egsi ḫaran* ve *egiş* dirler ve ba'zı 13 yirlerde *ersūn* ve *ekister* dirler. [s-t-e-y-z-e] **Dest-ebzār**: Ehl-i şan' atūñ āletleri ki anuñıla 14 iş işlerler. [s-t-e] **Destār**: Dūlbend ve mendil ve pişkir ve yağlık ma' nāsına da isti' māl olunur. [s-t-e-f-z-e] 15 **Dest-efzār**: Dest-ebzār ma' nāsına. [s-t-e-v-z-e] **Dest-evzār**: Mişlihu. [s-t-k-e] **Dest-kār**: El şan' atı, 16 şāni' ma' nāsına. **Esedī**:

Geh ey dest-kār-ı şūḫ-ı ra' nā

Geh sāyi' ān şānem-rā rüy der-pā^{1899, 1900}

[s-t-g-y] **Dest-gīr**: 17 *Kāf*-ı 'Acemiyile mecāzen el ḫutıcı mu'āvin ma' nāsına isti' māl olunur ve giriftār. [s-t-v-e] **Dest-vār**: El 18 ağacı. [s-t-v] **Destūr**: İzn 'Arabīdür. Fārsīde daḫı şāyi' dūr. [d-s-b-e] **Dest-bār**: Yardımcı, mu'āvin 19 ma' nāsına ve güreşçilerūñ baş pehlivānından aşığaraḳ olan pehlivāna itlāk olunur, 'örfen. [g-r] 20 **Dađer**: Taz baş ve baş dağı. [f-t] **Defter**: Nāme dimekdür. 'Arabīdür. Fārsīde daḫı şāyi' dūr ve ḫesāb 21 bitisini cem'ī defātir gelür. [f-t-r-d-e] **Defter-dār**: Defter ḫutıcı dimekdür. İsti' mālde ḫazīne kātiblerinūñ ulusına 22 dirler. [m-e-b] **Demāber**: Şoluğan ya'nī ol kimesne ki küf küf şoluya. [m-e] **Demār**: Kök, ağacuñ 23 olsun ve ğayrınıñ olsun ve intiḳām ve dūkenmek. Ni' meti; ve bīnī ve yir yutmaḳ dimiş. 'Arabīde helāk 24 ma' nāsınadır. [m-e-v] **Dem-āver**: Şoluğan kimesne demāber ma' nāsına. [m-ç-e] **Demçār**: Dütün, duḫān ma' nāsına 25 ve dütün ḳoḫusına daḫı dirler. [n-d-e-n-g-y] **Dendān-gīr**: *Kāf*-ı 'Acemile ıdırıcı ve ıdırğan ve diş 26 ḳamaşdurıcı nesne. [n-d-e-n-n-y-ş-t] **Dendān-nişter**: Uzun, sivri dişler ki azu dişi 27 dirler. Tāb ma' nāsına sā'ir esāmisi nāb lafzında olmuşdur. [h-e] **Dehār**: Mağāra, kehf ma' nāsına. 28 *Şiḫāh*-ı 'Acem şāḫibi nuşret ma' nāsına naḳl eyledi. **Dehr**: 'Arabīdür uzaḳ, rüzgār ma' nāsına ve daḫı ğalebe 29 ve ḳatılık ma' nāsına gelür ve bir ḳişinūñ dişi ḳararmaḳ ma' nāsına. *Ḳāle İbn-i 'Abbās raḫya'llāhu anhümā*. 30 *Lā-tesebbu'd-dehr fe-inneme'd-dehri huva'llāh*¹⁹⁰¹ ve Ḥadış-i Nebevīde gelmişdür

¹⁸⁹⁸ (Pınar taştan çıkar, yağmur buluttan gelir; bal, arıdan oluşur ve sahil genişler.)

¹⁸⁹⁹ (Bir ara o nazik ve şakacı elini işin başına koy, bir ara da o sevgilinin önünde saygıyla eğil.)

¹⁹⁰⁰ --. 16. (102b/14)

¹⁹⁰¹ (Zamana küfretme çünkü zaman Allah'tır.)

ki: *Lā-yekūlinne ehadekūm bi'l-ahiyyeti'd-dehri* 31 *fe-inna'llāhe.*¹⁹⁰² [m-r-e] **Demrār:** *Şihāh-ı* 'Acem şāhibi kıyruqlu ma' nāsına naql eyledi. [y-e] **Deyyār:** Aşlā 104a/01 hiç ma' nāsına. ('):

Deyyār der-diyār vefā vü kerem me-cüy¹⁹⁰³

('): ¹⁹⁰⁴

Deyyār ādemī ber-yār- kerem me-cüy¹⁹⁰⁵

[y-b-e-d] **Deybā-der:** 02 Fūrs aylarınıñ sekizinci günü. [y-b-e] **Dey-behr:** Fūrs aylarınıñ on beşinci günü. [y-c-v] **Deycūr:** 03 Qarañu, 'Arabīdür. [-y-] **Deyr:** Kilisā. [y-m-h] **Dey-mihr:** Fūrs aylarınıñ on beşinci günü Vesile şāhibi 04 ve Ni' meti bu lügati *yādan* soñra *bā* ile ki şānī ħurūf-ı teheccīdür ve *mīm* ile naql eylemişler. Eşāh ħurūf-ı *mīm* ledür. 05 **Ed-Dāli'l-Meksūre:** [b-y] **Dibīr:** Yazıcı, *kātib* ma' nāsına. [r-ħ-t-z-h-r-b-e] **Dıraht-ı zehr-bār:** Ağu 06 ağacı didükleri meşhūr ağaç ki kıızıl çiçegi olur. Cāy kenārlarında ve şulu yirlerde olur. 07 **Lisān-ı** 'Arab'da *diflā* dirler. [z-d-e] **Diz-dār:** Qal'a ħāfızı ki qal'a ħükmi anuñ elindedür. Türkīde de 08 şāyi' dür. Fāzıl-ı Muħaqqıķ böyle taħķıķ itmişlerdür ki *diz-dār* lafz-ı mürekkebdür. Bir cüzī *diz* dür. 09 Bir cüzī de *dār* dur *daştenden* ism-i fā' ildür. Ĥāfız ma' nāsına qal'a bekçilerinüñ ulusına 10 *diz-dār* dirler. Qal' anuñ ħıfzı anuñ elinde olduğundan ötüri nitteki bu beytden zāhirdür. 11 **Ebū Sa' id, Muqatta' ü'l-Ĥurūf:**

Ze-diz-dārī dizī dozdīd dozdī

Zihī dozdī ki diz diz-düz diz-dār¹⁹⁰⁶

12 **Diz-mān** daħı andan mürekkebdür. Bir cüzī *diz* dür. Bir cüzī *mān* dur ki mānistenden ism-i 13 fā' ildür. Bügrici ma' nāsına gövdelü ve boylu kimesneye teşbīhen *diz-mān* dirler. [-g-] **Diger:** Diger lafzından 14 muħaffedür. *Kāf-ı* 'Acemīyle lisān-ı Fārsīde şol ma' nā için vaz' olunmuşdur ki Türkīde bir daħı 15 demekle ta' bīr iderler. **Beyt:**

Zamān çün reft dīger yāfet ne-tüvān

'İnān-ı zindegānī tāft ne-tüvān¹⁹⁰⁷

16 **Tekrār** olan nesnelerüñ ikincisinden dīger ile ta' bīr iderler. Meşelā ikindi namazına namaz-ı dīger 17 dirler. Ma' nā-yı terkībisi bir daħı namazdur. Digerde olan ol ma' nā bu

¹⁹⁰² (Hiçbir zaman kardeşinize sonsuz demesin, çünkü zaman sadece Allah'ındır.)

¹⁹⁰³ (Asla bu diyarda vefa ve cömertlik arama.)

¹⁹⁰⁴ **Diger.** 16. (102b/30)

¹⁹⁰⁵ (İnsanın dostunda asla cömertlik arama!)

¹⁹⁰⁶ (Bir hırsız bir kale muhafızından kale çaldı. Ne hırsız! Kale muhafızından kale çalıyor!)

¹⁹⁰⁷ (Zaman bir kez geçince onun yerine başkasını bulmak mümkün değil, hayatın dizginlerini bir kez bırakınca, kontrol etmek mümkün değil.)

beytten zāhirdür. **Hāfız:**¹⁹⁰⁸

18 Revnağ-ı ‘ ahd-i şebāb-est dīger bustān-rā
Mī-resed müjde-i gül bülbül-i hūş-ı elhān-rā¹⁹⁰⁹

Ve ayruğ, *ğayr* ma‘ nāsına. 19 [g-r-b-e] **Dīger-bār:** Bir kez dağı demek olur. [l-e-v] **Dil-āver:** Bahādur ve *şecī*‘ ma‘ nāsına. [l-b] **Dil-ber:** Gönül alıcı 20 güzel. [l-d-e] **Dil-dār:** Mişlihu. [l-p-z-y] **Dil-pezār:** *Bā* ‘i ‘ Acemīyile gönül qabūl idici nesne. [l-g-y] **Dil-gār:** *Kāf*-ı ‘ Acemīyile 21 gönül nefret itdūgi ve qorqunç nesne. [l-y] **Dilr:** Bahādur, dil-āver ‘ Arabīde *cesūr* ve *cerī* ve *aḥūs* ve *aḥmes* 22 ma‘ nāsına. **Dih ü dār:** Mişlihu. **Firdevsī:**

Ḥurūş āmed ez-leşker ez-her dü-rūy
Dih ü dār gerdān-ı pür-hāş cūy¹⁹¹⁰

23 **Esedī:**

Berāmed dih ü dār u gār ü giriz
Ze-her sū ser-efşān be-dü Türk-riz^{1911, 1912}

Esedī:

24 Dih ü gār ber-ḥāst bā-dār u berd
Hevā çün beyābān şod ez-tire-ger^{1913, 1914}

¹⁹¹⁵

Zıkr olan elfāzı ḥarb güninde 25 dilāverlere isti‘ māl iderler.¹⁹¹⁶ [h-v-g-y] **Dih ü gār:** Ceng güninde isti‘ māl olunur. **Nizāmī:**

26 Ḥudāvendiş-rā ‘ illet be-dil nī-st
Dih ü gār ez-Ḥudāvendān ‘ aceb nī-st¹⁹¹⁷

Esedī:

Berāmed dih ü gār her dü-sipāh
27 Berāhiht ber-hem sefid ü siyah¹⁹¹⁸

¹⁹⁰⁸ **Beyt.** 16. (103a/15)

¹⁹⁰⁹ (Yine bağ bahçenin tazelenip yeşillendiği zamandayız, güş muştusu güzel ötüşlü bülbüle erişiyor.)

¹⁹¹⁰ (Her iki taraftan da ordudan gürültü yükseldi, cesur savaşçılar ve kahramanlar öfkeyle doldu.)

¹⁹¹¹ (Cesur savaşçılar ortaya çıktı ve çatışma ile kaçış başladı. Her yönden başlarını savurarak iki Türk’ün üzerine saldırdılar.)

¹⁹¹² --. 16. (103a/20)

¹⁹¹³ (Cesurlar arasında çatışma başladı, biri kazandı ve diğeri kaybetti; hava, savaşın sıcaklığından çöl gibi karanlık oldu.)

¹⁹¹⁴ --. 16. (103a/21)

¹⁹¹⁵ [y-e] **Diyār:** İl, vilāyet. (‘):

Deyyār-ı der-diyār-ı vefā vü germ me-cüy 16. (130a/21)

¹⁹¹⁶ --. 16. (130a/22)

¹⁹¹⁷ (Efendisinin gönlünde bir hastalık yoktur, efendilerden gelen cesurluk ve çatışma isteği şaşirtıcı değildir.)

[y-d-e] **Dīdār**: Lafz-ı mürekkebdür bir cüzī *dīd*dür ve bir cüzī *ār*dur. **28** Nümūdār gibi ki bir cüzī *nümūd* ve bir cüzī *ār*dur ism-i fā' ildür. Āverdenden ma' nāsı getüricidir. **29** *Dīd* de *dīdenden* iḥtişār olunmuşdur. **Beýt**:

Tā mey-i puḥte bīnī ender-cām
Dīd bāyed hezār ğüre-i ḥām¹⁹¹⁹

30 *Zāḥir oldı* diyecek yirde 'Acem *be-dīd āmed* dir. **Beýt**:

Be-dīd āmed ān çehre-i nürmend
Nīgū-ter ze-ḥurşīd-i şad-bār vānd¹⁹²⁰

31 Aşlı *be-dīden āmed*dür. *Be-dīdār*ın da aşlı *be-dīden ārended*ür. *Ḥaḳ te'ālā cell ü 'alā* **104b/01** vaşfinda. ('):

Be-dīdārende nāhīde ḥurşīd¹⁹²¹

dirler dīdār mecāzen zuḥūr ma' nāsına da isti' māl **02** olunur. *Zuhūr itdi* diyecek yirde *didār kerde* dirler. **Beýt**:

Dü-çeşm ez-zemīn sūy-ı dīvār kerd

03

Zeliḥā ze-dīvār dīdār kerd¹⁹²²

Yüze de dīdār dirler. Ādemīden zāḥir olan yir ol **04** olduğundan ötürü. **Beýt**:

Dīdār mī-nümāyī vü perhīz mī-konī

Bāzār-ı ḥ'ış ü āteş-i mā tīz mī-konī¹⁹²³

05 İnsanūn ālet-i zuḥūrī yüzi olduğūn ālete fā' il ismin iṭlāk idüp **06** isti' āre tarīkiyle yüze dīdār dirler. [y-d-h-v] **Dīde-ver**: Görür göz ve gözci ve ḥaberci **07** qaravul ma' nāsına da gelür. [-y-] **Dīr**: Giç ve dīreng ve çoḳdan ve eski, *köhne* ma' nāsına. **Beýt**:

08

Hemī çeşm ü rīş be-būsīd dīr

Ne-bāyed ze-dīdār-ı ān māh sīr¹⁹²⁴

'Unşurī:

Şād bāş ey be-sa' ādāt-ı to fā'iz-i devlet

Dīr zey ey be-kemālāt-ı to kā'im-i dünyā^{1925, 1926}

[y-r-b-e] **Dīr-bār**: *Cāmi'ü'l-Fürs* **09** şāḥibi nā-ma' lūm ma' nāsına da naḳl eylemiş. [y-r-

¹⁹¹⁸ (Her iki ordudan cesurlar ortaya çıktı ve beyaz ile siyah birbirine karşı kılıçlarını çekti.)

¹⁹¹⁹ (Kadehte olgunlaşmış şarabı görene kadar, binlerce ham üzümü görmek gerekir.)

¹⁹²⁰ (Güneşten yüz kat daha parlak ve güzel olan ışıklı yüz görüldü.)

¹⁹²¹ (Gizlenmiş olan Güneş görüldü.)

¹⁹²² (İki gözünü yerden duvara çevirdi, Züleyha duvarda bir yansıma gördü.)

¹⁹²³ (Yüzünü bir gösteriyor, bir kaçırıyorsun; kendi pazarını canlandırıyor, bizim ateşimizi şiddetlendiriyorsun.)

¹⁹²⁴ (Bütün gözlerini ve sakalını uzun süre öptü, o güzelin (sevgilinin) yüzüne doymak mümkün değil..)

¹⁹²⁵ (Ey saadetleriyle devlete erişen, ey olgunluğuyla dünyayı ayakta tutan! Mutlu ol ve uzun yaşa!)

¹⁹²⁶ --. 16. (103b/05)

g-v-e] **DİR-gÜVĀR:** *Kāf*-ı ‘Acemîyile giç hażm olan ta‘ām 10 [y-z-g-v-e] **DİZ-gÜVĀR:** *Zā*’-i ‘Arabî vü *kāf*-ı ‘Acemîyile *Şihāh*-ı ‘Acem mişlihu dimiş. [y-k-e-f-z-e] **DİK-efzār:** 11 Çölmek қаpağı ve havīc, hevcer ma‘nāsına. [y-k] **DİGER:** Ayruқ dimekdür ve gelesi diger lafzından ki diğerden 12 muħaffefdür. Tafşīli anda olmuşdur. [y-g-g-y] **DİG-gİR:** Çölmek tutacak dimekdür. [y-n-d-e] **DİN-dĀR:** 13 Dīn şaқlayıcı dimekdür. [y-n-e] **DİNĀR:** Vezinde bir mişқaldur. **NAZM:**

14 Çü dīnār-est şeş dānek ey birāder
Vü dānekī çār ṭassūc-est eşher
Vü ṭassūcī dü-ḥabbe o fütād-est
Velī ḥabbe dü-cū geşte ber-ā-ber¹⁹²⁷

15 Ve muṭlaқ altun ve aқçe ma‘nāsına daḥı isti‘ māl olunur. Aқçenüñ künyeti *Ebū Kibr*dür ve altunuñ 16 künyeti *Ebū’l-fāzl* ve *Ebu’l-ferec*dür. ‘Arabīde Fārsīde daḥı şāyi‘dür. Ya *nūndan* bedeldür. *Zirā* 17 cem‘inde *denānīr ter-est* lafzında bu maḥalle müte‘allıқ tafşīl vardur. [y-n-v] **DİN-ver:** Şirāṭ köprisi. [y-v-e] 18 **DİVĀR:** Ma‘rūf, Türkīde daḥı müsta‘meldür. Ni‘metī; ve bir dürlü südlü arduç ağacıdur diyü dārū 19 daḥı dirler dimiş. [y-v-ḥ-e] **DİV-ḥĀR:** Übhül cinsinden bir nev‘ ağaçdur diyü rivāyet olındı 20 ve *ḥubbü’s-şanavber*dür didiler. [y-v-d-e] **DİV-dĀR:** Südi çıkar bir nev‘ arduç ağacıdur, *şīr-i dīv-dār* 21 dirler. Ḥar u yābisdür. Laқvet ü eflāc marāzlarına bundan efḍal dārū yoқdur. Ba‘zılar 22 çenār ağacıdur dimişler. Sā‘ir adları *erec* lafzında olmuşdur. [y-h-e] **DİHĀR:** Ni‘metī yir, zemīn ma‘nāsınadır 23 dimiş. [y-h-v] **DİHÜR:** Gök, āsmān ma‘nāsına. **Ed-Dāli’l-Mazmūme:** [ḥ-t] **Duḥter:** Kız, *bint* 24 ma‘nāsına. [ḥ-t-r-ā-n-d] **Duḥter-ender:** Ügey kız ba‘zılar ügey kız қardaş. [ḥ-t-n-d] **Duḥtender:** Mişlihu. **Şems-i F.:**

25 K’in āvāz-ı қabā’il-i düşmen
Ne pesender hilid ne duḥtender¹⁹²⁸

[ḥ-d-e] **Duḥdār:** Aқ қаftān ki kirlü ola. 26 [ḥ-s-n] **Duḥ-ser:** Ṭazlaқ baş. [ḥ-c-k-e] **Duḥ-cekār:** Mişlihu ve ḡayetde şāliḥ kimesne. **DÜR:** İncü, *lü’lü’* ma‘nāsına. 27 [r-c-k-e] **DÜRc-kār:** Büyük şandūқ. [r-ş-e-h-v-e] **DÜR-i şāh-vār:** İncü evşāfindandır. Ma‘nāsı şāha 28 yarar incüdür. [r-g-v] **DÜRgūr:** Muḥālif ma‘nāsına. [r-v-d-g] **DÜRūdger:** *Kāf*-ı ‘Acemîyile dülger, neccār ma‘nāsına. 29 [r-v-g] **DÜRüger:** Mişlihu. **BEYT:**

Kocā koned dūrüst ehl-i zühd taḥte-i ‘aşқ

¹⁹²⁷ (Ey kardeşim bir dinar altı danektir, bir danet dört tasuc eder, bu herkesçe bilinir. Bir tasuc iki habbeye denktir, fakat bir habbe iki arpa tanesi ile eşittir.)

¹⁹²⁸ (Bu düşman boylarının seslerini ne erkek kardeş ne de üvey kız kardeş kabul eder.)

Ki müşkil-est be-meymün dūrūger āmūht¹⁹²⁹

30 [r-s-t-k-e] **Dürüst-kār**: Sağ işlü. [z-d-e-f-ş-e] **Dozd-efşār**: Her gördüğün uğrıl原因 31 uğrı ve ortak, enbāz ma' nāsına. [z-d-e-f-ş] **Dozd-efşer**: Mişlihu. Sā'ir adları *dozd-efşā* lafzında mezkūrdur. **105a/01** [j-g-v-e] **Doj-güvār**: *Zā* vü *kāf*-ı 'Acemiyile şarb, müşkil ma' nāsına ve nā-muvāfiq olan nesne ve giç siñici ta' am. **02** [j-g-y] **Doj-gīr**: *Zā* vü *kāf*-ı 'Acemiyile şol ālet ki anuñıla tekned¹⁹³⁰ hamīrūñ kurumuşını ve bulaşığını qazırlar, *doje-gīr* **03** dirler. [s-t-v] **Düstūr**: Vezīr ü aşl u qānūn u qa' ide vü evreng. **Laṭīfi**:

Ey şeh-i aşl-ı ma' ānī meh-i düstūr-ı kerem

04

Hest ez-ṭal' at-ı to şu' le-fezā nūr-ı kerem¹⁹³¹

[ş-ḥ-v-e] **Düş-ḥār**: Güç ve zaḥmetlü, 'asīr ü 'azīz **05** ma' nāsına veyā *vez* ma' nāsına da naql eylemişler ve *düş-vār* ma' nāsına *vāv* resmīdür. Aşl lügat *ḥā* iledür. **06** Müte'ahḥirīn *hā*'yı ḥızf idüp *vāv* ile telaffuz itmek iḥtiyār itmişler. [ş-v-e] **Düş-vār**: *Düş-ḥār* ma' nāsına **07** ki aşlı tafşil olındı. 'Arabīde 'asīr ü 'azīz ma' nāsına. [m-d-e] **Düm-dār**: Düm kıyırıkdur, dümdār **08** kıyruqlı dimekdür ve düm her nesnenüñ āhirinde ve ucında ber-sebīl-i isti' āre isti' māl olunur. **Esedī**:

09

Sipeh-rā buved piş-rev ü der-sitiz

Buved bāzū medār-gāh ger borz¹⁹³²

Bir pehlivān-ı serdāruñ vaşfında **10** dinilmişdür. [n-b-e-v] **Dünbāver**: Mişlihu, kıyruqlı ma' nāsına. [n-y-e-d-e] **Dünyā-dār**: Māllu, *ganī* ma' nāsına. [v-p-y-k] **11 Dü-pekter**: Cevzā yıldızı ve bürc-i cevzāya daḥı dirler. **Beyt**:

Tā nihed pā ber-ser-i eyvān kıruş-ı āfitāb

12

Dest-i muḥkem der-kemer-bend-i dü-pekter mī-koned¹⁹³³

Şems-i F.:

Eyā şehriyārī ki ez-behr-i ḥıdmet

Kemer best der-āsītānet dü-pekter¹⁹³⁴

13 Cevzānuñ ṭab' i hevā'idür. 'Utārid yıldızına mensūbdur ve iki yüzlü baltaya daḥı dirler. **14** [v-ç-e] **Düçār**: Nā-gāh şataşmak ve bulaşmak. **Cāmī**:

Bā-her ki düçār āfetī kām-ı dü-cihān yābed

¹⁹²⁹ (Zühd ehli aşk tahtasını nasıl doğru yapsın, maymuna orakçılığı öğretmek zordur.)

¹⁹³⁰ tekned anuñıla. 3. (115b/12)

¹⁹³¹ (Ey gerçek anlamların padişahı, cömertliğin ayı; senin yüzünün ışıltısından cömertliğin nuru alevlenir.)

¹⁹³² (Ordunun öncüsüydü ve savaşta cesurdu, bileği kuvvetliydi ve cengaverdi.)

¹⁹³³ (Güneşin dairesinin kubbesinin tepesine kadar ayak basar, ikizler burcunun bel kemerine elini sağlam bir şekilde koyar.)

¹⁹³⁴ (Ey şehrin yöneticisi! İkizler burcu eşiğinde bel bağlayarak senin hizmetine girer.)

15 Şebhâ ki be-geşt âyî ez-ḥâne be-der pinhan¹⁹³⁵
 [v-d] **Düder:** Çepr ü rāst ki ‘ämme taḥrîf idüp çaprâz dirler. 16 Ekser ibrişim kelâbelerinde isti‘mâl olunur ve bunlara beñzer ne var ise. [-v-] **Dür:** İrağ, *ba‘îd* ma‘nāsına.¹⁹³⁶ 17 [v-r-e-d-v] **Dür-â-dür:** Qatı iraq dimekdür. [v-r-e-n-d] **Dür-ender:** Deriñ, ‘amîk ma‘nāsına. [v-j-n-h-d-e] 18 **Düjne-dâr:** İğnesi olan böcük ve şoqar siñek, *zâ‘i* ‘Arabî vü *zâ‘i* ‘Acemîyile mervî lügatdür. [v-s-t-e] 19 **Düstâr:** Dost dutucu, sevice ma‘nāsına, dost-dâr lafzından muḥaffedür. [v-s-t-d-e] **Düst-dâr:** Mişlihu. 20 [v-s] **Düser:** Yulaf ki ḥubûb cinsindendür. [v-s-g] **Düsger:** Şıvayıcı ma‘nāsına. 21 **Nev‘-i Evvelehu Er-Râ‘i’l-Meftûha** 22 [e-z-d] **Râz-dâr:** Sır gizleyici. **Bejt:**

Ger zebân-ı to râz-dârestî

Tiğ z‘âb-ı seret çi kârestî¹⁹³⁷

23 [e-s-t-t] **Râst-ter:** Toğrurağ demek olur. [e-s-t-k-e] **Râst-kâr:** Şâlih ü dindâr u üstâd 24 kimse. [e-m-ş-g] **Râmiş-ger:** Muḥrib ma‘nāsına. **Ḥâfiz:**

Ġazel-serâ‘î Ḥâfiz be-dân resîd ki çarḥ

25 Nevâ-yı Zühre vü râmişgerî behişt ez-yâd¹⁹³⁸

[e-h-â-v] **Râh-âver:** Bulıcı. [e-h-b] **Râh-ber:** Qlavuz, 26 yol gösterici, *delîl* ma‘nāsına sâ‘ir esâmisi *râh-nümâ* lafzında olmuştur. **Kemâl-i İşfahânî:**

27 Berîn şıfat ki to güm-kerde-i ṭarîk-i necât

Ze-perverî-i büzürgân meger ki râh-ber yâbî¹⁹³⁹

[e-h-d-e] **Râh-dâr:** 28 *Vesîle* şâhibi kâtil ma‘nāsına naql eylemiş. Ni‘metî gâfil iken bir kimesnenüñ yolın urup bağlayup 29 öldüren kişiye dirler dimiş. *Fâtik* ma‘nāsına ve yol bekçisi ma‘nāsına da gelür. *Zirâ* lafz-ı dâr 30 evâḥir-i kelimedede ifâde-i ḥıfz u zabt ider. Cihân-dâr u tâb-dâr gibi. Erbâb-ı lügat bu ma‘nâya 31 zıkr itmemişler. [e-h-g-z-e] **Râh-güzâr:** Yol uğrağı, *Qaraḥişârî* ve Ni‘metî; ve yolcu ma‘nāsına da gelür dimişler. **105b/01 Şiḥâḥ-ı ‘Acem** şâhibi kılavuz *bedraqa* ma‘nāsına naql eyledi. [e-h-g-z] **Râh-güzer:** Mişlihu. [e-h-v-e] **Reh-vâr:** Yorga 02 ve yürigen at. Erbâb-ı lügat böyle yazmışlar ammâ ḥaḳîkatde *râh-vâr* at evşâfındandır 03 ma‘nâsı yola yarar dimekdür. Lisân-ı Fârsîde *vâr* münâsib ü liyâkat ma‘nâsın ifâde ider. 04 Türkîde ol ma‘nâdan yarar ile

¹⁹³⁵ (Ansızın bir belaya düşüp iki dünyanın mutluluğuna ulaşan her kimse, geceleri gizlice evden çıkarak dolaşır.)

¹⁹³⁶ --. 16. (104a/18)

¹⁹³⁷ (Eğer dilin bir sırrı gizliyorsa, kılıç başına gelen sudan ne işleyebilir?)

¹⁹³⁸ (Ḥâfiz’in gazel söylemesi öyle bir noktaya ulaştı ki gökte Zühre yıldızının melodisi ve cennetin sazları bile onu andılar.)

¹⁹³⁹ (Öyle görünüyor ki sen kurtuluş yolunu kaybettin, belki de büyüklerin eğitiminden kendine bir kılavuz edinebilirsin.)

ta⁶ bîr iderler *vâr* lügatinde tafşili olunupdur. [ş-k] **Raḥş-ger: 05** Hunyāger ma⁶ nāsına. [z-e-n-g-v] **Rez-engūr:** *Şihāh-ı* ‘Acem şāhibi *rez* ma⁶ nāsına naql eyledi. [z-b] **Rezîr: 06** Bağ budayacaḡ ki Türkîde *taḥra* dirler. [s-t-k-e] **Rest-kār:** Ḳurtılmış, *necāt* ma⁶ nāsına. [ş-k-v] **07 Reşkūr:** *Husūd* ma⁶ nāsına. [ş-g-y] **Reşgîr:** *Kāf-ı* ‘Acemîyle günilü, reşk-gîr lafzından muḥaffedür. **08** [f-t-e] **Reftār:** Yürüyiş ma⁶ nāsına ism-i maşdardur ve gidiş ve ba⁶ zı erbāb-ı lügat eşkün **09** seyyār ma⁶ nāsına da naql eylemişler. [f-v-k] **Refüger:** Yamayıcı ve gözeyici ki delinmiş delügi gözer **10** ‘Arabîde *reffā* ma⁶ nāsına. [n-c-b] **Renc-ber:** Kesb ü kārda renc, emek çeken kimesne Türkîde de **11** müsta⁶ meldür. [n-c-v] **Rencūr:** Renclü vü ḥaste vü zaḥmetli ma⁶ nāsına ve kināye ile muḥanneş olana dirler ki **12** Türkîde ḡalaṡ idüp rencli dirler. [v-z-n-k-s] **Revzenek-ser:** Başda bir yumuşaḡ yirdür, **13** *imik* dirler. [h-b] **Reh-ber:** Ḳulavuz, rāh-ber lafzından taḥfif olunmuşdur. [h-g-z-e] **Reh-güzār: 14** Yol uğraḡı, *rāh-güzer* ma⁶ nāsına ve yolcu. Ni⁶ metî; ve ḡuru ünük dimiş zāhir budur ki reh-güzer **15** ta⁶ am olduḡıçündür. ‘Arab balḡum u bulḡum u merî dir. Fa⁶ il veznine. [h-g-z] **Reh-güzer:** Mişlihu. [h-v-e] **16 Reh-vār:** Yorḡa ve eşkün at, rāh-vār lafzından taḥfif olunmuşdur. Sā⁶ ir tafşili anda **17** mezkürdur. [h-v] **Rehver:** Ni⁶ metî söyle naql iderler ki bir taḡdur anda dā⁶ im ḡar yaḡar. Ādem **18** ‘*aleyhi’s-selām* cennetden anda indi. Ādem nebîden ḡayrı ‘*aleyhi’s-selām* aña hiç kimse çıḡmış degüldür **19** ve yolcu ve ḡulavuz ma⁶ nāsına daḡı gelür dimiş. **Er-Rā’i’l-Meksüre:** [k-e-b-d-e] **Rikāb-dār:** Üzengi **20** tıttıcı dimekdür. [y-ç-e] **Riçār:** *Cîm-i* ‘Acemîyle reçel ki ḡabaḡdan ve bādincāndan ve şeftālü vü elma ve bunuñ **21** gibilerden ‘asel ü sükker ile iderler. Ta⁶ rîb idüp *rîşār* dirler ve turşide daḡı **22** isti⁶ māl olunur. [y-ḡ-t-g] **Riḡte-ger:** Ḳalaydan ve ḡurşun ve tuç ve sā⁶ ir bunuñ gibilerden **23** dökme iş işleyen kimse. **Er-Rā’i’l-Mazmūme:** [ḡ-s-e] **Ruḡsār:** Ḥalimî büyük ve degirmi yañaḡdur. **24** Zîrā ki lafz-ı *zār* her ismüñ ki āḡirine ulaşıḡ anuñ keşretine delālet ider. *Gül-zār* ü *lāle-zār* **25** gibi ve āḡirine *ḡā* gelen isimlere ulaşıḡa *zāsına* ḡalb olunur ve şāḡ-sār gibi bir kişide yañaḡ **26** çoḡluḡından murād büyüklügi ve degirmiligidür diyü naql eyleyüp ba⁶ dehu erbāb-ı lügat aña tābi⁶ **27** olup bu vech üzre yazmışlardur. *Şihāh-ı* ‘Acem şāhibi yüz ve beñiz ma⁶ nāsına naql eyledi ammā Fāzıl-ı **28** Muḡaḡḡiḡ *Deḡāyıḡu’l-Ḥaḡāyıḡda* böyle taḡḡiḡ iderler ki ruḡ-sār lafz-ı mürekkebdür *ruḡ* ile *-sārdan*. –*Sār* **29** kelle, depe ma⁶ nāsına bu veche üzerine ruḡ-sāruñ yañaḡuñ yuḡaru ṡarafı olur. *Sāruñ* **30** tafşili in-şāallāhu te⁶ ālā maḡallinde zıkr olunur. [v-d-ā-v] **Rūd-āver:** Silindi, *rūd-āverd* ma⁶ nāsına. **31 Rūd-bār:** **Beyt:**¹⁹⁴⁰

¹⁹⁴⁰ -. 16. (109b/30)

Serā-perde zed ber-leb-i cūy-bār

Direv kerde deryā-yı raḥmet qarār¹⁹⁴¹

[s-t-e] **Rüstār: 106a/01** Türklük ve köylü ma' nāsına da naql olındı. [v-z-g-e] **Rūzgār:** Cihān u zamān. *Kāf*-ı 'Acemīyile isti' māl **02** olınur. Terkīb tavşifi qabilindendür. [v-z-g] **Rūzger:** Rūzgār lafzından muḥaffedür. **Beýt:**

Ne-būd meyl civānān-ı sīm-ber mā-rā

03

Be-zūr 'āşık-ı ḥod sāht rūzger mā-rā¹⁹⁴²

[v-z-g-v] **Rūz-kūr:** Gündüz görmez kimesne. **04** *E'şā* ma' nāsına.¹⁹⁴³ **Esedî:**

Yekī güft k'ey ebleh-i rūz-kūr

Hemî dest bā-çarḥ-sāyî be-zūr¹⁹⁴⁴

[v-z-h-d-e] **05 Rūze-dār:** Oruç tıtcı, *şā'im* ma' nāsına. [v-s-t-e] **Rüstār:** Köylü.¹⁹⁴⁵ [v-ğ-n-k] **Rūgan-ger:** Yağcı. **06** [v-y-g] **Rūy-ger:** Qalaycı, *mübeyyiz* ma' nāsına eşaḥḥ bu ma' nāyadur. Qağrancı ve çerāqçı ve aña beñzer ehl-i zanā' ata **07** dirler. [v-y-g] **Rūy-ger:** Mişlihu.¹⁹⁴⁶ **Kātibi:**

Muḥkemter ze-secencel ebyāt-ı rūşenem

Her ger ne-sāht z'āhen-ver ü rūger-i āyine¹⁹⁴⁷

08 Nev'-i Evvelehu Ez-Zā'i'l-Meftūha **09** [e-c-s-v] **Zāc-sūr:** Oğlan toğuran 'avrat dirnegi anda cem' olanlar yimek bişürürler **10** *ta'āmü'l-vilādet* ma' nāsına. [e-c-v] **Zācūr:** Mişlihu. [e-d-ğ] **Zād-ğar:** Haramzāde, veled-i zinā ma' nāsına. [-e-] **Zār:** **11** Erbāb-ı lügat inleyici, nālān ma' nāsına ve inledi ve nāle ma' nāsına ve lābe vü bāṭıl ve üzünmek ve her **12** nesnenüñ menşe'ine ve aşlına dirler ve edāt-ı ism-i mekāndur. Bir ismüñ āḥirine ulaşur **13** ol yirde çok olduğına delālet ider diyü naql itmişler ammā Fāzıl-ı Muḥaqqıq *Deḳāyıku'l-Ḥaḳāyıkda* **14** böyle taḥḳıq itmişler ki *zār* lisān-ı Fārsīde şol ma' nādan 'ibāretdür ki Türkī dilde andan **15** gāh āḥir-i kelimeye *-lik* ilḥāq itmekile ta'bir iderler. Meşelā Türk *ekinlik* dir 'Acem *kiştzār* dir, *sebzezār*, **16** *benefşezār*, *semenzāruñ* ma' nāları *sebzelik*, *benefşelik*, *semenlik* dimekdür. Gāh olur **17** ma' nā-yı mezkürdan ta'birde āḥir-i kelimeye *-lık* ilḥāq iderler. Meşelā Türk *tuзluk* dir 'Acem *nemekzār* dir **18** ve *şurezāra çoraqlık* ve daḥı bunuñ emşāli *penbezār panbuqluk*,

¹⁹⁴¹ (Akarsu kıyısında bir çadır kurdu ve rahmet denizinde karar kılarak ekin biçti.)

¹⁹⁴² (Gümüş göğüslü gençlerin yönelmesi bize olmadı, kendi aşığının zoruyla bize bir zaman yarattı.)

¹⁹⁴³ --. 16. (105a/03)

¹⁹⁴⁴ (Birisini "Ey gündüzleri göremeyen aptal, iki elinle zorla gökyüzüne dokunmaya çalışırsın.)

¹⁹⁴⁵ köyli. 3. (111b/25), 16. (105a/05)

¹⁹⁴⁶ Burada **Rūgan-ger** kelimesinin tahfifi olarak düşünölmüş ve mişlihu denilmiştir. 16. (105a/05)

¹⁹⁴⁷ (Eğer her biri demirden ve bakırdan yapılmış bir ayna değilse parlak beyitlerim kristalden daha sağlamdır.)

sübüstzār yoncalık 19 *kilzār*, balçıklık gibi ve dağı *zārīdenden* müştak ism-i fā' ildir. *Zārīlık* idici ma' nāsına. 20 [e-r-ğ-v-e] **Zār-ğ'ār**: Uz yiyici. [e-s-t] **Zāster**: Ol yañarağdan demek olur. Meşelā bir kişi bir yirde 21 oturmuş olsa ol aradan kalğ ol yañarağ otur demek olur. Murād itseler Pārsice 22 *Ez-ancā ber-ğiz ü z'ān-süter be-nişin* dirler. *Zāster*, z'ān-süter lafzından muğaffedür. **Şems-i F.:**

23 Be-nişest āfitāb-ı pehlevī qadr-i şāh
Çarheş be-dīd ü güft ki ey ħize zāster¹⁹⁴⁸

Cāmi' ü'l-Fürs şāhibi; ve bir 24 dürlü oturmağdur dimiş. **Ebū Şekür**:

Sitāre be-dīdem be-dīdem ze-mey
Be-dil zāster māndem ez-ğurremī¹⁹⁴⁹

[e-ğ] 25 **Jāğar**: *Zā'-j'* Acemīyle qursağ, *ğavşala* ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Dā'im ez-çīshā-yı in' āmeş
Pür buved murğ āzār-ı jāğar¹⁹⁵⁰

26 Ba' zılar kuş qursağı diyü tağşış itmişler. [e-v] **Jāver**: Öd, zehr ü mecāl ma' nāsına. **Şems-i F.:**

27 Ān ki ne-buved ħilāf-ı fermāneş
Encüm āfitāb-rā jāver sipāh-rā mī-ğuyend¹⁹⁵¹

[e-l-p-y] **Zāl-i pīr**: Bunamış, qoca. [v-e-l-p-y] 28 **Zevāl-i Pīr**: Ni' metī be-mā' nī zāl-i pīr ü nāhīd gibidür dimiş. [e-y-g] **Zāyger**: *Kāf*-ı Acemīyle toğrucı ma' nāsına. 29 [-b-] **Zeber**: Üst ma' nāsına güçli kişiyeye zeber-dest didükleri ellerinden eli 30 üstün olduğundan ötüridür. **Beyt**:

Ey zeber-dest zīr-i dest-i āzār
31 Kerem tā key be-mānd in bāzār¹⁹⁵²

Yuğaru tuğağa ağzuñ üstünde olduğundan ötüri 106b/01 Leb-i zeberin dirler ve zeber yuğaru ma' nāsına da isti' māl olunur. **Beyt**:

Men ez-cāy-ı küleh-dārī çī ħ'āhem
02 Ki üfted ez-zeber dīden külāhem¹⁹⁵³

Gāh olur zeberün zāsımı ħızf idüp 03 ber dirler. Murād yine ma' nā-yı mezkūr olur. **Beyt**:

Çep ü rāst pīş ü pes ü zīr ü ber

¹⁹⁴⁸ (Güneş kendini kıymete bindirip senin yanına oturdu. Felek onu gördü ve "Ey sersem! Biraz öte git!" dedi.)

¹⁹⁴⁹ (Talih görmedim, soğukluk gördüm. Mutluluk açısından kalbim başka tarafa meyilli olarak kaldım.)

¹⁹⁵⁰ (Hırs kuşunun kursağı hep onun bağış yemleriyle dolmuştur.)

¹⁹⁵¹ (O öyle bir padişahdır ki güneş ve yıldızların onun buyruğuna karşı koyma gücü yoktur.)

¹⁹⁵² (Ey güçsüzleri inciten güçlü kimse! Bu Pazar ne zamana dek revaçta kalacak?)

¹⁹⁵³ (Ben padişahlık makamından ne isterim? Çünkü yukarı bakmaktan tacım düşer.)

04 Zeliḥā-yı büt-rūy bud ser-be-ser¹⁹⁵⁴

Zeber tekne ma' nāsına da isti' māl olunur ve ḥıfz ma' nāsına da 05 gelür. Zeber lafzından muḥaffefdür. **Esedî:**

Yekî merd-i mellāḥ bud pür-hüner

Ki buvedeş heme rāh-ı deryā zeber¹⁹⁵⁵

06 [b-g] **Zebgur:** Oğlancuqlar oyunudur ki avurdlarını yil ile şişirüp fiske veya yumruḡ ile 07 ururlar. Bu lügat *zād*dan soñra *yā* ile āḥir-i ḥurūf-ı teheccidür, mervidür ve *kāfūñ* zammesiyle pür ü mür 08 ve şütür kāfiyesinde daḥı isti' māl olunur ve *kāfūñ* taḥfifiyile isti' māl olunur. **Laṭifi:**

09 Ger lāf zened ḥaşm dehān kerde pür ez-bād

Ez-dest-i ḥavādiş-i zebgur kısmet-i o bād¹⁹⁵⁶

Ve teşdidi daḥı cā'izdür. 10 **Müncik:**

Gūyî ki menem mihter-i bāzār-ı nemedhā

Pes ḥürdeey mihter-i bāzār-ı zebgur¹⁹⁵⁷

[b-v] **Zebūr:** Kütüb-i 11 menzileden biridür ki Ḥazret-i Dāvuda '*aleyhi's-selām* nāzil olmuşdur. Anda başka şerī' at ü ḥükm 12 yoḡdur. Hemān taḥmīd ü temcīd Ḥaḡ celle ve 'alādur ve ḥükm ü naşāyihdür. Tevrāt ḥükmi üzerinedür. **Zer:** 13 Altun, *zeḥb* ma' nāsına ve pīr ma' nāsına. **Beyt:**

Hemî nev-bahār āyed ü Tīr māḥ

Cihān gāḥ bernā buved gāḥ zer¹⁹⁵⁸

14 **Şeyḡ Sirāceddīn:** *Ebū 'Abdullāḥ el-Ḥüseyn bin Yūsuf bin Ebī's-serī raḥmetu'llāḥ 'aleyhe Mu'ādenūñ* 15 mā-beynlerinde olan tefāvütini 'ale't-tertib remz ile bir beytde beyān eyledi. Evvelā altun aḡırlıḡını 16 zıkr idüp ba' dehu gümüşi ba' dehu zıbaḡı ba' dehu ḡurşunı ba' dehu baḡırını ba' dehu demürü ba' dehu ḡalayı 17 ol beyt budur. **Beyt:**

Zer faḡaş zebḡam aḡac maşş cuff ḡuva'

Ma' üstüru'l-ḡucem veznü'l-küllü muḡtelif¹⁹⁵⁹

18 Kelimededen evvel ḡarfı ma' denden evvel ḡarfı olanı murād idüp ve bāḡı ḡarflerini meşāḡil-i 'adedine 19 cümel-i kebīr hesābı üzre işāret eyledi. Meşelā *zer* lafzında *zād*dan *zeḥb* murād 20 idüp (r) ḡesāb-ı cümelde ki iki yüzdür. Mişḡāle işāret itdi ve faḡaş

¹⁹⁵⁴ (Saḡ-sol, ön-arka, alt-üst ve baştan başa her şeyin yüzü put suretli Züleyha idi.)

¹⁹⁵⁵ (Bir, çok yetenekli denizci bir adam vardı; denizin bütün yollarında teknesiyle bulunurdu.)

¹⁹⁵⁶ (Aḡzını havayla doldurmuş düşman laf atarsa, ona feleḡin eliyle korku kısmet olsun.)

¹⁹⁵⁷ (Ey korku pazarının ulusu! Keçeler pazarının en iyisi benim demiş, artık yemiş, boş konuşmuşsun.)

¹⁹⁵⁸ (İlkbahar gelir, ondan sonra da Temmuz ayı; dünya bazen gençleşir bazen de altın gibi sapsarı olur.)

¹⁹⁵⁹ (Altın eridi, soḡutulup çekildi; katılaşıp çöktü. Hacim ve aḡırlıḡı toplamda farklı oldu.)

lafzında *fādan* 21 *fid̄da* kaşd idüp (**k**) ve (**ş**) ki yüz toksandur. Mişkale işāret idüp gümüş mezkūr 22 ‘adedde altunda on mişkāl nākış olduğunu beyān eyledi ve *zeb̄kam* lafzında (**z**) zībağa 23 işāret olup (**b**) ve (**k**) ve (**m**) ki yüz kırk ikidür. Altundan zībağ elli sekiz mişkāl 24 nākış olup gümüşden kırk sekiz mişkāl nākış olur ve sâ’iri daḥı buña kıyās olına. 25 (‘):

Ma‘ üstüru’l-ḥucem veznü’l-küllü muḥtelif

Didüğinden tefāvütleri ‘ayān oldı ve Ebū Naşr-ı Farābī 26 bu bābda bu kıt‘ ayı inşā itmişdür. **Ḳıṭ‘a**:

Ze-rüy-ı cüşse-i heftād ü yek derem sīm-āb

27

Cell ü şeş-est zār zeber sī vü heşt şumār

Tucdan yetmiş bir derem jiveden kırk altı derem 28 ḳalaydan otuz sekiz deremdür.

Zehb şad-est ü sürb çil nüh āhen çil

Birinc ü mes çihl ü penc ü nukre pence vü çār

29 Altundan yüz derem, ḳurşundan kırk toḳuz, demürden kırk deremdür. 30 Birinc ve baḳırdan kırk beş deremdür. Gümüşden elli dört deremdür. **Ḳıṭ‘a**:

Nüh filizz mestürü’l-ḥacm-rā çün ber-keşī

31

İḥtilāf-ı vezn dāred her yekī bī-iştibāh

Zer legen zībağ ülüm üsrüb dehen ez-zīr-i ḥall

Fıd̄da nüh āhen yekī mess ü şibh-i meh şufr-i māh

107a/01 Ve Rüstem-i Cihāngirūn babası Zāle dirler ki anasından 02 başı ve ḳaşı ve kirpigi aḳ doğduğundan ötürü. **Şems-i Fahrī**:

Tā ki gītī ze-gerdiş-i ḥürşid

Gāh bāşed civān gāhī Zer

03

Rüstem-i ‘ahd-i Zāl-sān bād

Bende-i dergeh-i to ez-pey-i Zer¹⁹⁶⁰

Ḳaraḥişārī āfitāba da 04 zer ıtlāḳ olunur dimiş. [r-d-p-v] **Zerd-pūr**: Ḳula at. [r-d-p-y] **Zerd-pir**: Yunt ḳuşı. 05 [r-d-s-] **Zerd-ser**: Mişlihu yund ḳuşı, *şa‘ve* ma‘ nāsına. Sā’ir esāmisi *ḥurd-zerd-ser* lafzında mestürdür. 06 Ni‘meti; ve āteş-perestlere daḥı ıtlāḳ olunur dimiş. [r-r-ş-t-h-g] **Zer-rişte-ger**:¹⁹⁶¹ Ḳuyumcı, şānī‘ ma‘ nāsına. 07 [r-y] **Zerir**: Sarı ağaç dirler bir ağaçdur. Ba‘ zılar *zerde* çüpür didiler. Şems-i Fahrī 08 ve Tūsī; bir

¹⁹⁶⁰ (Dünya, güneşin dönmesiyle bazen gençleşip bazen yaşlandıkça zamanın Rüstemi ve Zal gibi senin sarayının kölesi de Zer soyundan olsun.)

¹⁹⁶¹ **Zer-rişte-ger**: Şırmakeş ma‘ nāsına. [r-k] **Zerger**: Ḳuyumcı, şānī‘ ma‘ nāsına. 3. (118a/03), 16. (106a/06)

şaru otdur didiler. Hağ budur ki cemî' sinde ıtlāk olunur. 'Unşurî:

09 Dil dāmen-i tenūr kerd ğadîr
Serv ü lāle kenār kerd zerîr¹⁹⁶²

Esedî:

Heme sîne-i kūh bîd ü ħadeng
10 Yekî bîşe gerdiş-i zerîr ü ze-reng¹⁹⁶³

Ve şarılık ya' nî yereğān ' illeti ve ma' lûlına dağı ıtlāk olunur. 11 [ğ-e] **Zegār:** *Zā*'-i 'Arabîyile ve ğayn-ı mu' ceme ile şefā' at u şüret darısı ekmegi ve muṭlağā darı ekmegi 12 bu ma' nāya zamm ile dağı mervîdür ve kömür, *feh̄m* ma' nāsına ve it avāzı ve bāng ü na' re ma' nāsına. 13 **Jegār:** *Zā*'-i 'Acemîyile jeng, pas ma' nāsına ve küf ki meşelā bir nemğîn yirüñ üzerinde zāhir olur 14 yemyeşil şüret bağlar ve bir yaş köpük üzerinde küf tutar ve bāng u na' re. **Şems-i F.:**

15 Cihān ze-' adl-i to ma' mūr u emîn-est çonān
Ki berniyāyed hergiz ze-hiç ħāne jegār¹⁹⁶⁴

Rüdekî:

16 Nişān-ı zîr-i zemîn fersüde kerdî
Zemîn-dārî ber-i işān ber-jegārā¹⁹⁶⁵

Halîmî bu vechile 17 naql ider ammā Ni' metî ve *Şihāh-ı* 'Acem şāhibi şefā' at ve daru etmegi ve gevher ve it avāzı ve bāng 18 u na' re ma' nāsına olanları *zā*'-i 'Arabîyile yazup zeng ü birinc ü darı ekmegi ve gevher ü bāng 19 u na' re ma' nālarını *zā*'-i 'Acemîyile dağı mervî lügatdür dimişler. [-y] **Za'ir:** 'Ayn-ı mühmele ile *ğayn*-ı mu' ceme ile 20 kettān ki iplik egirirler. [ğ-b] **Zağber:** Şeble didükleri ot ki tabîbler katında *merv*dimekle ma' rüfdur. 21 [ğ-y] **Zağîr:** Kettān, *ğayn*-ı mu' ceme ile ve 'ayn-ı mühmele ile mervî lügatdür. [-f-] **Zefr:** *Zā*'-i 'Arabîyile çeñe ve ṭuluñ, 22 *şudğ* ma' nāsına ve yukaru dimekdür. *Zeber* ve *zefer* ve *zever* dirler. Lisān-ı Fārside *vāv* ile *bā* vü *fā* 23 arasında tevāḫi vü tebādül vardır. *Şihāh-ı* 'Acem şāhibi ve çirk dimiş ve *zā*'-i 'Acemîyile de çeñe ve ṭuluñ 24 ma' nāsına naql eylemiş. [k-v] **Jekür:** *Zā*' vü *kāf*-ı mu' ceme ile baḫîl ü jeft ü dūn-himmet ma' nāsına ve bi'z-zamm. **Şems-i F.:**

25 Tüvān kerîmî vü şāh-ı dilāverî ki buved
Be-bendegî-i to Rüstem cebān ü ma' an jekür¹⁹⁶⁶

¹⁹⁶² (Gönül, fırının kenarına havuz yaptı; onun kenarında selvi ve lale parıldadır.)

¹⁹⁶³ (Dağların göğüslerinde söğütler ve odunluk ağaçlar bitti, onun çevresinde ise parlaklık ve renkle dolu bir orman bitti.)

¹⁹⁶⁴ (Dünya senin adaletin sayesinde öyle mamur ve güvende ki hiçbir evden inilti yükselmiyor.)

¹⁹⁶⁵ (Sonra onlar için küflü bir zemin hazırlayıp onları yer altında çürütür.)

[n-b] **Zenber:** Ve bi'z-zamm 26 tezkere ki anuñla balçık ve kireç ve ğayrı nesne taşırılar ve digren, zenbed ma' nāsına āver ü peyker kâfiyesinde. 27 **Esedî:**

Çonān zer-feşān buved ü 'anber-feşān
Ki dervîş zer bud be-zenber-keşān¹⁹⁶⁷

Şems-i F.:

28

Mî-keşed hāk hāne-i haşmeş
Fa' ale k'in be-to bere vü zenber¹⁹⁶⁸

Digren ma' nāsına sā'ir adları *zenbed* 29 lafzında mestürdür. *Şihāh-ı 'Acem şāhibi zā'-i 'Acemī vü nūndan* sonra *yā* ile ki āhir hūrūf-ı teheccidür naql 30 eyledi. [n-b-v] **Zenbūr:** İsm-i 'āmdur. Cemī' arılara itlāk olunur, 'Arabīdür. [n-t-v] **Zentūr:** Şantūr didükleri 31 meşhūr sāz. [n-c-v] **Zencūr:** Zencīr ma' nāsına. [n-c-y] **Zencīr:** Ma' ruf demürden kayddur ki Türkīde dağı isti' māl olunur. 107b/01 [n-g-e] **Zengār:** Kalemī, zengār didükleri ve pas, şadā ma' nāsına. *Şihāh-ı 'Acem şāhibi zā'* vü *kāf-ı 'Acemīyile* taşhīh ider. Hālimī 02 *zā'-i 'Arabīyile*. [n-g-b-e] **Zeng-bār:** *Kāf-ı 'Acemīyile* bir iklīmdür. Esedī-i Tūsī Cezā'ir-i Hindūñ 'acā'ib ü ğarā'ibin 03 zıkr ü beyān itdügi yirde şöyle rivāyet iderler ki zeng-bār didükleri bir yirde ki cümle taş 04 ve kayadur. Aşlā ekin ve ğalle olmaz. Deñiz içinde aña qarīb bir ğünlük yolda bir taş vardır. 05 Ol taşda dürlü dürlü ekinler ve ni' metler ve yemişler olur. Zeng-bār halkı yılda bir kerre varırlar 06 bir yıllık azuqlarını ol taşdan alurlar. [n-y] **Zenīr:** *Zā'-i 'Acemīyile* zenber ma' nāsına. [v-e] **Jevār:** 07 Ve bi'z-zamm *zā'-i mu' ceme* ile zindān ehlinūñ hıdmetkārı. **Şems-i F.:**

Muķīm-i sicc şecen-rā nüvīd nī-st hālāş

08

Esīr-i çāh-ı 'anā-rā ümīd-i to-st jevār¹⁹⁶⁹

Şihāh-ı 'Acem şāhibi zā'-i 'Arabīnūñ fetħasıyla zevār 09 zindāncı ve *zā'-i mu' cemenūñ* zammesiyile Mecūsīler hıdmetkārına dirler dimiş. [v-e-ğ-e] **Jevāğār:** *Jā'-i mu' ceme* ile 10 Mecūsīlerūñ bir ulu ğünlerinūñ adıdır ve mu'azzam ve mübeccel imāmlarınūñ ismidür ki andan mu' teber 11 muğları yokdur. **Şems-i F.:**

Ze-yümn-i ihtimām-ı o der-islām

'Aceb ne-buved ze-īmān jevāğār¹⁹⁷⁰

[v-e-ğ] **Jevāğār:** 12 Mişlihu. [v-e-g] **Jevāger:** *Kāf-ı 'Acemīyile* mişlihu. [-v-] **Zever:**

¹⁹⁶⁶ (Sende ğüçlü ve cömert bir kralın cesareti vardı ki senin hizmetinde Rüstem korkak ve Ma'an isteksizdir.)

¹⁹⁶⁷ (Öyle altın ve amber saçıyordu ki derviş çok altına sahip olsa bile yoksulluğa sürükleniyordu.)

¹⁹⁶⁸ (Kin ve öfke işçisi onun düşmanının evi toprağını torba ve sedyeyle çeker.)

¹⁹⁶⁹ (Hapishaneye kederle yerleşmiş olan kurtulmaz, ey hapishane hizmetkārı çukurda esir olanın umudu sensin.)

¹⁹⁷⁰ (Onun İslam dinindeki gayreti sayesinde Mecusilerin ulu imamlarının imana gelmesine şaşılmaz.)

Zeber ü zefer ma' nāsına. [h-e] **Zehār:** Kāsık, 'āne ma' nāsına. 13 [-h-] **Zehr:** Ağu, sem ma' nāsına.¹⁹⁷¹ 'Arabīde çiçek ma' nāsına. [y-t-e] **Zeytār:** Zeytūñ şüflidür azacığ harāreti 14 vardır eger çok kaynadup bişüreler ikinci derecede hārr olur eger bakır kap içinde 15 koyulanınca kaynatsalar hādīd fi' lini işler belki andan dağı yig olur eger şarābila 16 bişürüp ya iki şarāb bir bal ile bişüreler ve ağıryan dişūñ üzerine kosalar 17 ağırsın sākin ider bi-iznillāhu te'ālā. Ni' meti āhirini rā' -i mühmele ile ve nūmla naql eylemiş. [y-g] **Zeyger:** 18 Oğlancuqlar yil ile avurdaların şişirüp fiske veya yumruğ urup oynadukları oyına dirler. 19 Bu lügat hem bā ile sānī-i hurūf-ı teheccīdūr mervīdūr ve hem yā ile ki āhir-i hurūf-ı teheccīdūr rivāyet olunmuşdur. 20 **Ez-Zā'i'l-Meksüre:** [r-h-g] **Zirh-ger:** Zirh düzici. [ş-e] **Zişār:** Ma' şara. [n-b-e] **Zinbār:** Ni' meti 21 zenbūr ma' nāsına naql eylemiş. [n-c-f] **Zincefr:** Türkīde sincefre didükleri şengerf mu' arrebīdūr.¹⁹⁷² 22 [n-h-e] **Zinhār:** Zinhār lafzından muhaffefdür. Kavl ü qarār, 'ahd ü emān ve inancağ. **Bezt:**

Be-ħakğ-ı ān ki der-zinhār oyem

23

Ki çün zinhār dārī rāst güyem¹⁹⁷³

Hāfiz:

Ey bādā ger be-gülşen-i aħbāb be-güzerī

24

Zinhār 'arza dih ber-cānān peyām-ı mā¹⁹⁷⁴

Zinhār burada te'kīd için gelmişdür. Aşl ma' nāsı şağındur. 25 Niteki bu beytde zāhirdür. **Bezt:**

Zinhār ez-ğarīn bud zinhār

“Ve ħinnā Rabbennā 'azaben-nār”¹⁹⁷⁵

Ammā vaşiyet 26 ve sipāriş vaqtinde isti' māl olunur ve ħavza, 'ismet ma' nāsına ve kelime-i tenzīhdür. **Kemāl-i İşfahānī:**

27

Zebān berāred tīg-i to ber-'adū engüşt

Vü līk īn heme cān ħ'āhed ān heme zinhār¹⁹⁷⁶

Enverī:

28

Dāmen-i 'ōmr-i to ez-gird-i ecel der-'ismet

Pāye-i cāh-ı to āsīb-i felek der-zinhār¹⁹⁷⁷

¹⁹⁷¹ --. 16. (106b/14)

¹⁹⁷² sincefr didükleri. 16. (106b/22)

¹⁹⁷³ (Onun güvencesinde olduğumun o doğruya yönelirim. Çünkü koruma altında olduğumda doğruyu söyler.)

¹⁹⁷⁴ (Ey rüzgār, eğer dostların gül bahçesinden geçersen, lütfen sevgiliye mesajımızı ilet.)

¹⁹⁷⁵ (Kötü dosttan sakın ve kaç! “Ya Rabbi! Bizi Cehennem azabından kurtar.”(Âl-i İmrân, 3/16)

¹⁹⁷⁶ (Dil senin kılıcından düşmanın parmağına uzanır gel gelelim ama bu kadar can da o kadar masumiyet ister.)

Ve kelime-i red^cdür. **29** Kellā ma^cnāsına. [v-e] **Zivār:** Ni^cmetī sipāh ma^cnāsına naql eylemiş. [h-ḡ-y-e] **Zih-ḡiyār:** İlk düşen ḡiyār. **30** [y-e-n-k-e] **Ziyān-kār:** Ziyān itmiş kimesne. [y-d] **Zider:** Z'in-der lafzından muḡaffefdür. Bu ḡapudan dimekdür. **31** **Esedī:**

Be-bīn ü be-dān k'ez kocā āmedī
Kocā reft ḡāhī çü zīder ṣodī¹⁹⁷⁸

[-y-] **Zir:** Alt, *taḡt* ma^cnāsınadır. **108a/01** **Beyt:**

Kes ne-yāyed be-zīr-i sāye-i büm
Ger hümāy ez-cihān ṣeved ma^cdüm¹⁹⁷⁹

Muḡābili *zīrdür*. ^c Arabīde *fevḡ* ma^cnāsına **02** ve kesre ki ḡarekāt-ı ṣülüṣenūñ biridür ve biryān altında biṣmiş nesnelere ve ārzū ve murād ve tīz-āvāz **03** ma^cnāsına. **Beyt:**

Tā meclis ü dīvān-ı felek-rā heme vaḡtī
Nāhīd zen muḡribe vü Tīr-i zebīr-est
04 Der-meclis ü dīvān-ı to ṣad bād çü iṣān
Tā nām-ı ṣarīr-i ḡalem ü nāle-i zīr-est¹⁹⁸⁰

^c **Unṣurī:**

05 Kerd pīrī çün zenān-ı perde-niṣīn ü ṣāydār
Der-nevā-yı bī-nevāyī zār-ı nālem hemçü zīr¹⁹⁸¹

^c **İmād-ı Faḡih:**

06 Īn muḡriḡ ez-ḡicāz resīd-est yā ^c Irāḡ
K'āheng-i zīr ü naḡme bāmeṣ mübārek-est¹⁹⁸²

Bu beytde bām, *bem* ma^cnāsınadır. **07** [y-r-v-z-b] **Zir u zeber:** Başı aṣaḡı döñmek. **Kemāl-i İṣfāhānī:**

Nī-st hemtā-yı to der-ḡiz-i imkān-ı mevcūd
08 Bārḡā gird ḡord raḡt-ı cihān zīr ü zeber¹⁹⁸³

[y-n-g] **Zin-ger:** Eyer düzici ve serrāc ma^cnāsına. [y-n-h-e] **09** **Zinhār:** Kelime-i tenzīhdür ve sā'ir zinhār ma^cnāsına. **Sa^c dī:**

¹⁹⁷⁷ (Senin ömrünün eteḡi ecel tozundan arınmıştır. Senin makamının payesi feleḡin zararından güvendedir.)

¹⁹⁷⁸ (Nereden geldiḡini bak ve bil, buradan gidince nereye gitmek isteyeceksin?)

¹⁹⁷⁹ (Hüma yeryüzünden silinse bile, baykuṣun gölgesinin altına kimse gelmez.)

¹⁹⁸⁰ (Senin meclis ve dīvanında, yüzlerce rüzḡâr gibi, kalemin gıcırta sesi ve ince inilti duyulana kadar her zman gökyüzünün meclis ve dīvanında, Venüs kadın müzisyen ve Merkür de yazıcı olmuştur.)

¹⁹⁸¹ (Yaşlılık beni, perde arkasında oturan ve ṣefkatli kadınlar gibi yaptı; yoksulluḡun naḡmesinde, zayıf bir sesle aḡlayarak inlerim.)

¹⁹⁸² (Bu müzisyen Hicaz'dan ya da Irak'tan gelmiştir, Onun ince melodisi ve naḡmesi kutsal kubbeden geliyor.)

¹⁹⁸³ (Varlık âleminde senin eṣin benzerin yoktur, (sen yokken) dünya düzeni defalarca alt üst olup toza bulandı.)

Zinhār ez-ḳarīn bud zinhār

“Ve ḳinnā Rabbenā ‘azaben-nār”¹⁹⁸⁴

10 ‘Ahd ü ḥavza, ‘işmet ma‘ nāsına. **Enverī:**

Tā ḥaşr münkeşif ne-şevved āfitāb eger

11

Āyed be-zīr-i sāye-i ‘adlet be-zīnhār¹⁹⁸⁵

[y-v-e] **Zivār:** Köy yolu. [y-v] **Ziver:** Bezek ki altun ile 12 ve incü ve sâ’ir zī-ḳıymet cevāhir ile müzeyyen ola. **Ez-Zā’i’l-Maẓmūme:** [y-e-n-e-v] **Zubān-āver:** 13 Dili serī‘, faşih ü ḥūş kelām ma‘ nāsına zānuñ feth ü zammı cā’izdür. [b-e-n-g] **Zübān-ger:** *Kāf*-i ‘Acemīyle 14 Süd señügi ve dil burar nesne. [b-e-n-g-y] **Zubān-gir:** Mişlihu. [p-g] **Zupger:** *Bā* vü *kāf*-i ‘Acemīyle fişek ma‘ nāsına. 15 [ğ-e] **Zuğār:** *Zā*’-i ‘Arabīyle şuret darısı ekmegi feth-i *zā* ile daḥı rivāyet olındı. [l-y-f] **Zulifer:** 16 *Şihāh*-i ‘Acem şāhibi ḳorḳmaḳ ma‘ nāsına dimiş. [-m-] **Zumer:** Ni‘ metī; ḥāk bām u ḡayra ma‘ nāsına zāyid dimiş. [n-e] **Zünnār:** 17 Küffāra maḥşuş bir ḳuşaḳdur ki on iki yerde düğümi olup her düğüümünde bir ḳaşd u işāret 18 var imiş. Ḥattā bir Müselmān aşlın bildükden soñra ḳuşansa küfrine ḥükm olunur ve Mecūsī 19 vü Naşrānilerün mezhebine daḥı dirler. [n-b] **Zunber:** Tezkere ki anuñıla balçık ve kireç taşırılar feth-i 20 *zā* ile de naḳl olınmışdur ve tekne ma‘ nāsına. [n-b-y] **Zunbir:** *Vesiletü’l-Maḳāşid* şāhibi şalıncaḳ ma‘ nāsınadur dimiş. 21 [v-e] **Zuvār:** Ni‘ metī, *Şihāh*-i Rūmda feth-i *zā* ile Mecūsilere ḥıdmet idene dirler diyü naḳl eylemiş. Meftūḥa bābında naḳl 22 olınmışdur. [v-d-c-v] **Zūd-cür:** Çelik ki oḡlancuḳlar oynar. [v-d-t] **Zūd-ter:** Tizrek dimek olur. 23 [-v-] **Zür:** Erbāb-ı lügat muṭlaḳā ḳuvvet ü güç ma‘ nāsına naḳl eylemiş ammā Fāzıl-ı Muḥaḳḳıḳ *Deḳāyıḳu’l-Ḥaḳāyıḳda* 24 böyle taḥḳıḳ itmişler ki zūr ol güçdür ki kesbīdür. İdmān ile ḥāşıl olur. ‘Arabīde 25 *bühtān* ve *yalan* ma‘ nāsınadur. [v-ğ-e] **Zuğār:** Ni‘ metī nām-ı muḡi-st dimiş ve zūr ma‘ nāsına. 26 Nev‘-i Evvelehu Es-Sīni’l-Meftūḥa: 27 [e-t-v] **Sātūr:** Ḳaşşāblaruñ et kesecek āleti. [e-c-v] **Sācūr:** Köpek boynına baḡladuḳları aḡaç 28 pāresi ki kesmik dirler. [-e-] **Sār:** Şıḡırcıḳ didükleri siyāḥça ḳuş ki *zurzūr* dirler. **Beyt:**

29

Fiḡān ze-derd-i dil-i sār u nāle-i seḫereş

Şinev kelām-ı ḳımārī vü nāle-i sārī¹⁹⁸⁶

Ve ferseng nişānı. 30 Ni‘ metī dir ki; rivāyet olunur ki ‘Ummān sāḫillerinde bir yirün adıdur ki ‘anberün ḡāyet eyüsi anda 31 olur aña nisbet idüp ‘anber-sārā dirler ve

¹⁹⁸⁴ (Kötü dosttan sakın ve kaç! “Ya Rabbi! Bizi Cehennem azabından kurtar.”(Âl-i İmrân, 3/16)

¹⁹⁸⁵ (Eğer kıyamet gününe kadar güneş açığa çıkmazsa adaletinin gölgesine sığınılıp güven içinde olunur.)

¹⁹⁸⁶ (Şıḡırcık kuşunun kalp acısından feryadını ve sabah iniltisini, kumarbazın da sözünü ve dolaşan iniltisini dinle.)

eyüdürleri ki kışla ve nisbet ü izāfet ma' nāsına olur. **108b/01** Niteki *kūh-sār* ve *seng-sār* ve *ruh-sār* dirler ve gāh olur ki keşretten ve büyüklüğünden **02** kināyet olunur. *Ruh-sār* ancılâyındır ki yüzi büyük olan maḥbūblara ıtlāk iderler ve *ser* ma' nāsına da **03** gelür *elif zā'īd* olur nitekim *sebūk-sār* ve *sebūk-ser* dirler ammā Fāzıl-ı Muḥakkik *Deḳāyīḳu'l-Ḥakāyīḳ*'da **04** böyle taḥkīḳ iderler ki *sār* kelimedür *sār*, *serden* ba' zı olduḡı bu beytden zāhirdür. **Beyt:**

05 Serī keş bud ez-müşg-sār ezfer
Fürüzende cebhe çü şems ü kamer¹⁹⁸⁷

Rüy, *serde* daḡıldür. *Sār*dan **06** ḡaricdür. **Beyt:**

Guyī zer-gerī-st siyeh-sār u surḡ-ser
Der-āhenin dozī ki heme revzen-est ü der¹⁹⁸⁸

07 Āteş vaşfında dinmişdür ki minḳal içinde ola külāha *sāre* dirler. **Beyt:**

Ze-ser-sāre-i Hindūyī ber girift

08 Bürehne ser u dest-i berber girift¹⁹⁸⁹

Āḡirindeki *hā* ihtişāş içündür. **09** *Destedeki pāyedeki hā* gibi. Çāh-sār ḳuyı başıdır.

Beyt:

Devīdend bisyār tā çāh-sār

10 Gül-i kāmīşān küşte bud¹⁹⁹⁰

cümle ḡār Aşlı *sār-ı çāhdur*. Terkīb olunup 'alem olıcaḳ müzāfün ileyh **11** taḳdīm olunmuşdur. *Müşg-sār*daki gibi ki bu beytden vāḳı' olupdur. **Beyt:**

Şükūfe demīdī ez-ān şad-hezār

12 Heme lāle-reng ü heme müşg-sār¹⁹⁹¹

Terkībī şıfat ile mevşūfdandır. *Müşg-sāre* **13** şıfat düşmişdür. *Şerm-sār* daḡı böyledür.

Beyt:

Ez-o her yekī ruh hemī tāftend

K'ez-o şerm-sārī hemī yāftend¹⁹⁹²

14 Aşlı *şerm-sār*dur terkīb olıcaḳ *hā* ḡızf olunmuşdur. *Şerm*deki *hā*, *sāre*deki **15** *hā* gibidür. *Kūh-sār* taḡ depesidür. *Şāḡ-sār* budak depesidür. Bunların da terkībī **16** *çāh-sār* terkībī gibidür. *Bahrü'l-Ġarā'ib* şāḡibi Ḥalimīnün cümle-i ḡarā'ibindendür bu

¹⁹⁸⁷ (Ey safran gibi misk kokulu yerlerde baş çeken, ey alnı güneş ve ay gibi parlak olan!)

¹⁹⁸⁸ (Sanki altın, her yeri pencere ve kapı olan demirden bir kafesin içinde siyah tüylü ve kızıl başlı bir kuş gibi ağlamış.)

¹⁹⁸⁹ (Hintli külāhını başından çıkardı, çıplak başı berberin elleriyle tuttu.)

¹⁹⁹⁰ (Arzularının gülü solmuş olarak kuyuların başına kadar çok koştu.)

¹⁹⁹¹ (Hepsi lale renginde ve misk kokulu olan yüz bin çiçek ondan açtı.)

¹⁹⁹² (Her bir yanak onun utancından kızarıp parlıyordu.)

maḳāmdaki kelāmı ki 17 ol kelām budur ki bi-^ç ayine naḳl olunur: Şāh boynuz ve budaḳdur şāh-sār boynuz 18 ve budaḳdur. Şāh-sār boynuzuñ ve budaḳuñ çoḳluḳından ^ç ibāretdür. Zīrā ki *zār* 19 lafzı edāt-ı ism-i mekāndur. Bir ismüñ āhırine ki ulaşa *zāsına* ebdāl olunur.¹⁹⁹³ 20 Ruḥ-sār ve şāh-sār ve kuh-sār gibi. *Sāruñ* aşlın bilmedüğinden ötüri ḥaṭā-yı fāḥiş 21 olunmuşdur. Ma^ç nā-yı *zāruñ ruḥ-sārda* vechi yoḳıduğında añlamamışdur. Bir ğalaṭı da bu ki şāhı 22 lüğat-ı müştereke şanmışdur. Boynuz şāh didükleri ki bu beytden zāhirdür. **Bejt:**

Şod servit çü şāhhā-yı gevzen

23

Her yekī şāh-ı çār rıtl be-vezn¹⁹⁹⁴

Teşbīhen be-ṭarīkü'l-isti^ç āredür. 24 Lisān-ı Fārsīde boynuz *serū* dirler. Niteki beyt-i mezkūrda vāḳi^ç olupdur. Budaḳlarına 25 şāh dirler. Teşbīh vechiyle ol vechile şāh şaçda da isti^ç māl olunur niteki bu beytden 26 zāhirdür. **Bejt:**

Kocā ḥordī o-rā be-men bāz-ı gūy

Meger bāz yābem yekī şāh-ı müy¹⁹⁹⁵

İntihā. [e-z-k-e] **Sāz-kār:** 27 Bi'l-*kāfi*'l-^ç Arabī ālet ma^ç nāsına. [e-z-g-e] **Sāz-gār:** Bi'l-*kāfi*'l-^ç Acemī muvāfiḳ ve yaraḳlu eyü düzen 28 ma^ç nāsına. [e-z-v-e] **Sāz-vār:** Ni^ç meti; sezā-vār lafzından taşarruf olunmuşdur diyü naḳl eylemiş. Lāyıḳlu ma^ç nāsına. 29 [e-ṭ-v] **Sātūr:** Ḳaşşāblaruñ et kesecek āleti. **Unsurī:**

Be-gīsūy-ı to merkez ü būy mī-bord nāfe

30

Be-ḥāme-i to k'ez-o kond mī-şevēd sātūr¹⁹⁹⁶

[e-ğ] **Sāgar:** Saḡrāḳ ki anuñıla şarāb içerler. [e-l-e] **Sālār:** Ser-leşker 31 ü naḳīb ü nā'ib ü ulu ma^ç nālarına isti^ç māl olunur ve pādişāhlara daḳı dirler. Meşelā *Sālār-ı Rūm*, 109a/01 *Sālār-ı Hind* dirler. Rūm pādişāhı ve Hind pādişāhı dimek murād olunur. [e-n-g-y] **Sāngir:** 02 *Kāfi*-ı ^ç Acemiyile düzgün ü yön ve ḥūy u ^ç ādet ṭutıcı dimekdür. [p-e] **Sepār:** Ev āleti, metā^ç ü'l-beyt 03 ma^ç nāsına ve Māverā'ünnehr iḳlīminde ol mengeneye dirler ki içinde üzüm şıḳarlar ki 04 çarḫışt ma^ç nāsına. **Şems-i F.:**

Pür-est sāgar-ı lāle ziyāde-i şahbā

Ne-dīde renc-i ḳarabe ne-ḥ^çorde renc-i sepār¹⁹⁹⁷

¹⁹⁹³ Bir ismüñ āhırine ki ulaşa ol nesne orada çok olduğına delalet ider. Āhiri harf-i ḥalk olan isme ulaşa *zāsına* ebdāl olunur. 3. (120a/05)

¹⁹⁹⁴ (Senin boyun her biri dört rıtl ağırlığında olan geyik boynuzları gibi oldu.)

¹⁹⁹⁵ (Onu nerede, nasıl kaybettiğini bana söyle; belki birkaç saç telini geri bulurum.)

¹⁹⁹⁶ (Senin saçının kokusu, misk kokusuna taş çıkartır; senin kalemin öyle keskindir ki satırı bile kör eder.)

¹⁹⁹⁷ (Lale kadeh şarapla dopdoludur, ne yakınlığın sıkıntısını çekmiş ne de ayrılığın (sıkışmanın) acısını tatmıştır.)

05 Laṭîfi:

Kocā yek-dāne-i perverd dīzend

Ki zīr-i pā ne gerdānd sepārī¹⁹⁹⁸

İşbu beytden **06** fehm olınan budur şol büyük tekneye dirler ki içine üzüm taldurup ayağıla başarlar **07** aña Türkīde *şīnābād* dir ve şaban ki ekinciler anuñıla yir sürerler.

Şems-i F.:

Berend ehl-i dil ez-kiştzār ni^ç met-i to

08

Hezār hırmen-i bī-gāv toḥm-ı yūğ u sepār¹⁹⁹⁹

Ve ekin yiri, zāhir **09** budur ki naṭās ola. *Şihāḥ-ı* ‘Acem şāḥibi *bā*’-i ‘Arabīyile metā’ü’l-beyt ve *bā*’-i ‘Acemīyile mengene ve şaban **10** demiri ma^ç nāsına naql eyledi. [b-z-h-z-e] **Sebze-zār:** Yeşillik ve çemenlik ma^ç nāsına. [b-z-v-e] **Sebz-vār:** **11** Bir meşhūr şehr adıdur vilāyet-i ‘Acemde mezkūr şehrūñ ḥalkına mezheb-i rafz bir vechile **12** gālībdür dirler ki ašlā ol şehrden bir sünnī ḳopmaḳ vāḳi^ç olmamışdur ve ‘l-‘*uhdetü* ‘*ale’r-rāvī*. **13** [b-k-b-e] **Sebük-bār:** Yüki ḥafīf dimekdür. [b-k-s-e] **Sebük-sār:** Yeyni başlu. [b-k-s] **Sebük-ser:** **14** Mişlihu. **Edāyī:**

Revānī-i ān nāme-i cān-fezā

Çü ḥāşāk bord ān sebük-ser ze-cā²⁰⁰⁰

[b-k-g-z-e] **15 Sebük-güzār:** Üsküdār ma^ç nāsına. **Laṭîfi:**

Nā-gehān sebük-güzār resīd

K’ez-İrān sipāh geşt be-dīd²⁰⁰¹

16 [b-n-k-v] **Sebengür:** İt üzimi ki eṭṭibā ‘*inebü’l-şā’lleb* dirler. *Seg-i engūr* ma^ç nāsına.²⁰⁰² **17** [ḥ-n-ā-v] **Saḥun-āver:** Söz ehli olan kimesne ki sözi ḥoş vech ile beyān eyler. Faşīḥ **18** ü belīğ ma^ç nāsına. [ḥ-n-v] **Seḥnūr:** Seḥun-āver lafzından taḥfīf olunmuşdur. [ḥ-n-ḥ-v-r] **Saḥun-ḥār:** **19** ‘Ārsız ma^ç nāsına. [ḥ-n-g-z-r] **Saḥun-güzār:** Ḥācib ü *kelmenci* ve ḥāzır-cevāb ve rāst-güy ve söz **20** sürici ma^ç nāsına da gelür. **Ser:** Be-taḥfīfi’r-rā, re’s ma^ç nāsına ve pādīşāh ve ulu seyyid ma^ç nāsına **21** isti^ç māl olunur.

Firdevsī:

Ez-ān ser buved bīm ü ḥışm-i ālih

¹⁹⁹⁸ (Ekilip de ayak altında kalmayan bir tohum varsa o nerededir?)

¹⁹⁹⁹ (Gönül sahipleri; senin bereketli tarlandan öküzsüz, tohumuz ve boyunduruk olmadan binlerce harman alırlar.)

²⁰⁰⁰ (Tıpkı rüzgârın çerçöpü yerinden alıp götürmesi gibi o can veren mektup da gönderildi.)

²⁰⁰¹ (İran’dan görünen bir ordu ansızın Üsküdar’a ulaştı.)

²⁰⁰² --. 16. (108a/21)

Ve z'ın ser buved bīm-i şemşir-i şāh²⁰⁰³

Beyt:

22

İN serit hest be-nīk aḡterī

Bihter bād in serit z'ın serī²⁰⁰⁴

Ve evc ma' nāsına ki 23 ser-mū dirler ve tamām. **Ḥāfız:**

Tārīḡ-i in ḡikāyet ger ez-to bāz porsend

Ser cümleeş fūrū ḡān ez-mīve-i behiştī²⁰⁰⁵

24 Ve 'āḡıbet ü hevā vü sevdā ma' nālarında gelür mecāzen. **Ḥāfız:**

Ber-ān serem ki ne-nüşem mey ü güneh fikenem

25

Eger muvāfiḡ-ı tedbīr-i men şevved taḡdır²⁰⁰⁶

Serr: Bi't-teşdid; bir nev' ayakḡabıdur ki ḡıldan 26 yā ipden örerler ba' zı vilāyetlerde gıyerler bu lügat meftūḡa ve maẓmūme bābında daḡı naḡl 27 olınmışdur ammā Ḥalīmī ve Şems-i Faḡrī zammıyla taşḡih eylemişler. [r-e-s] **Ser-ā-ser:** Erbāb-ı lügat başdan 28 başa ve ucdan uca dimek diyü naḡl eylediler ammā Fāzıl-ı Muḡaḡḡıḡ *Deḡāyıḡu'l-Ḥaḡāyıḡda* bu 29 vechile taḡḡıḡ itmişler ki *ser-ā-serüñ* ma' nāsı düpedüzdür. Nitekim bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

30

Cihān gerḡi ser-ā-ser lāle-zār-est

Bürehne-pā merd āncā ki ḡār-est²⁰⁰⁷

Ortasındaki *elif* 31 lisān-ı Fārsīde muḡābele ve muvāsāt ma' nāsın ifāde ide iki nesne birbirine tamām muḡābil 109b/01 olup mütesāvī olsalar ol ma' nādan ta' bīr itmelü olıcaḡ isimleri ortasına bir *elif* 02 getürürler. Meşelā iki nesne birbirine muḡābil ü müsāvī olsa ber-ā-ber dirler. Ġalebe isti' māl ile bu ' ibāret 03 muḡlaḡā müsāvātde ' alem olmışdur. Ma' nā-yı ber bulunmayan yirde de isti' māl olunur. Meşelā iki ucı 04 ber-ā-ber geldi dirler. Leb-ā-leb de bunuñ gibidür. Ma' nā-yı aşliyesi ḡudaḡ ḡudaḡadur. Şu zarfuñ 05 kenārına ber-ā-ber olsa mecāzen leb-ā-leb oldı dirler. **Ḥāce Ḥāfız:**

Leb-ā-leb-est ze-ḡün-ı ciḡer piyāle-i mā

06

Dem-i nuḡust ḡonin şod meḡer havāle-i mā²⁰⁰⁸

Deng-ā-deng de öyledür. Ma' nā-yı aşliyesi iki deng birbirine muḡābil 07 ü müsāvī olsa ḡalebe-i isti' māl ile muḡlaḡ veznde müsāvātde isti' māl olunur. Bir yirde iki reng olsa 08

²⁰⁰³ (Bir yanda Allah'tan ḡışmının korkusu, öte yanda ise padişahın kılıcının korkusu vardı.)

²⁰⁰⁴ (Bu başın o başından daha iyi ve güzel bir talihe sahip olsun.)

²⁰⁰⁵ (Bu hikāyenin tarihini senden sorarlarsa başlangıcımı cennetin meyvesinden oku.)

²⁰⁰⁶ (Eğer kaderin planlarına uygun olursa neden içki içip günah işlemeyeceğim konusunda kararlıyım.)

²⁰⁰⁷ (Dünya baştan başa lale olsa bile diken olan yere çıplak ayakla girme!)

²⁰⁰⁸ (Bizim kadehimiz aḡzına kadar ciḡerimizin kanıyla doludur. İlk nefesimizi böyle aldıysak belki de bu kaderimizin bize gönderdiği şeydir.)

birbirine muḳābil biri ḡālib biri muḡmaḡil olsa reng-ā-reng dirler bir maḡalde iki dürlü nesne **09** olsa vech-i mezkūr üzre ḡün-ā-ḡün dirler, pīç-ā-pīç de iki ṡarafda pīç birbirine muḳābil ü müsāvi **10** olmaḡdur. İki kiři pençe ṡutsalar birbirin yiñmeseler ma‘ nāyı pīç-ā-pīç anda bulunur. İki cānibde çekişme **11** olsa bir cānibde ḡalebe bulunmasa ma‘ nā-yı keş-ā-keş bulunur. Çek-ā-çāk da bunuñ gibidür. **Firdevsī:**

12 Çek-ā-çāk-ı ḡançer be-gerdün resid
Ze-Hindūstān ḡün be-Ceyḡün resid²⁰⁰⁹

Bu kıyās üzre iki baři birbirine muḳābil **13** ü müsāvi olsa ser-ā-ser dirler ma‘ nā-yı aşliyesi üzerine düpedüzlük ol ḡālete lāzım olduğundan **14** ötüri ḡalebe-i isti‘ māl ile ma‘ nā-yı lāzımide menzele-i ḡaḡīḡate varmışdur. Şimdi ser-a-ser diseler ma‘ nāsı **15** düpdüzdür. ḡāṡıra gelen ol lafzdan mütebādir olan şol ḡumaşa ki benek benek ḡül ḡül olmaya **16** altunī düpdüz ola. Ser-ā-ser didükleri ol i‘ tibār iledür. İntihā. [r-e-s-y] **Ser-ā-sir:** *Şiḡāḡ-ı* ‘Acem şāḡibi **17** mişlihu dimiş.²⁰¹⁰ [r-b-e] **Ser-bār:** Yük getüren ḡayvānuñ ki her birisinüñ mu‘ ayyen vezni vardur. Ol miḡdār **18** mu‘ ayyenden ziyāde yük üzerine ḡoduḡları nesneye ser-bār dirler. ‘Arabide ‘ ilāve ma‘ nāsına ve meşhürdur **19** ki ol ziyāde eger yüz dirhem miḡdarı cüz’ide olursa ol ḡayvāna bir ḡaml tamām miḡdarı **20** sengin gelür ve ol ḡadar cüz’i nesne bir ziyāde yük miḡdarı zarar ider. [r-b] **Ser-ber:** Mişlihu, serbārdan **21** muḡaffedür. Ni‘ meti ve baş ki boyına muttaşıl ola aña daḡı dirler dimiş. [r-b-s] **Ser-be-ser:** *Vesīle* şāḡibi ve ḡalimī **22** ber-ā-ber ma‘ nāsına naḡl itmişler. Ni‘ meti; ve *Şiḡāḡ-ı* ‘Acem başdan başa dimekdür dimiş. Fāzıl-ı Muḡaḡḡiḡ *Deḡāyīḡu’l-ḡaḡāyīḡda* **23** böyle taḡḡiḡ itmişler ki ser-be-ser başa başa dimekdür. **Beyt:**

Ferdā ki ez-īn rūy-ı zemīn der-ḡüzerim
24 Bā-heft hezār-sāle k’ān ser-be-serim²⁰¹¹

Baş başa diyecek yirde ‘Acem *ser-be-ser* dir. *ḡapu ḡapuya* diyecek **25** yirde *der-be-der* dir. **Beyt:**

Şenidem men ān dāstān ser-be-ser
Ze-nik ü bedeş āḡahem der-be-der²⁰¹²

26 Murād-ı ser suḡanlardur ve bāblardur. Ten-be-ten de dirler. **Beyt:**

Heme ten-be-ten māverāḡa vaḡim
Be-mihr-i dileş ser-be-ser nāşihim²⁰¹³

²⁰⁰⁹ (Hañçerin şakırtısı feleḡe ulaştı, kan Hindistan’dan Ceyhun’a aktı.)

²⁰¹⁰ **Ser-efsār:** Yular başı. 16. (108b/28)

²⁰¹¹ (Yetmiş bin sālikle kafa kafaya vermişiz. Yarın bu yeryüzünden göçüp gideceḡiz.)

²⁰¹² (Ben o hikāyeyi baş başa işittim. İyisiyle kötüsüyle bölüm bölüm biliyorum.)

27 *Bir bir* diyecek yirde *yek-be-yek* dirler. **Beýt:**

Be-dān yek-be-yek hāl ü āyīn-i men

28

Ki bā-men çi kerdend ān encümen²⁰¹⁴

Kişver-be-kişver de dirler. **Beýt:**

Ze-kişver-be-kişver cihān ferāh

29

Zede nūr-ı ruḥ-sār-ı o biḥ ü şāh²⁰¹⁵

İntihā. [r-t-e-s] **Ser-tā-ser:** Başdan başa ve ucdan uca dimekdür. 30 [r-t-s] **Ser-te-ser:**

Mişlihu. [r-d-e] **Serdār:** Ser-leşker ü mihter ü pādīşāha daḥı dirler, sālār ma' nāsına.

Beýt:

31

Heme kes-rā sezed der-kār bāşed

Nuḥust ān kes ki serdār bāşed²⁰¹⁶

[r-d-s-t-e] **Ser-destār:** Dül-bend ki başa şararlar. 110a/01 [r-d-s-y] **Serd-sir:** Hevāsı şovuk yir ü şehr ki 'Arabca şurūd dirler. **Esedī:**

Sipeh bord ez-ān merz ü şod şād ü çir

02

Yekī kūh piş āmedeş serd-sir²⁰¹⁷

[r-d-h-s-y] **Serde-sir:** Mişlihu. [r-d-h-g-y] **Serde-gir:** 03 Mişlihu. [r-s] **Serser:** Aḥmaḥ ve

ḳabaḳ çeri ma' nāsına. [r-ş-y] **Ser-şir:** Ḳaymaḳ. [r-s-r-ş-y] **Serser-şir:** Mişlihu. [r-l-ş-k]

04 **Ser-leşker:** Ser-dār ma' nāsına. [r-v-e] **Ser-vār:** Ser-bār ma' nāsına. Lisān-ı Fārsīde *bā*

ile *vāv* arasında 05 *tevāḥī* vardur. [r-v] **Ser-ver:** Başbuḡ olan kimesne ḥaḳīḳatde şānı

'ālī²⁰¹⁸, 'azīm olan kimesnede 06 isti' māl olunur. [r-r-f-t-e] **Ser-refṭār:** Eşkün ve ziyāde

yürici, *serī'*-*refṭār* ma' nāsına. [r-h-r-f-t-e] 07 **Sere-refṭār:** Mişlihu. Ḳaraḥişārī; ve yoḳuşa

gidici ma' nāsına da gelür dimiş. [r-y] **Serfir:** Birḳaç 08 ma' nāya gelür. Evvelā taḥt

dimekdür ve meyyit getürdükleri şal ki üzerinde meyyit olmaya ammā meyyit 09 olıcaḳ

ürān dirler. *Zikr* olan ma' nālar da 'Arabīdür. Fārsīde elegimsaḡmal, ḳavs-i ḳuzaḥ

ma' nāsınadır. 10 Bu ma' nāya Ḥalīmī kesr-i *şimle* taşḫiḥ, Lāmi'ī *Şerḫ-i Dībāce-i*

Gülistān Ḥazret-i Şeyḫ Sa'dīde ḳuddise sırrahu 11 ve ḥüşluḳ ve rāḥatlık ve diñlencek

yir, ārām-gāh ma' nāsına ve püşte üzerinde olan ḳum ve 12 murḡzār ki içinde ırmaḳlar

ola. Bu *zikr* olan ma' nālarda naḳl eylemiş. [z-v-e] **Sezāvār:** Erbāb-ı lügat 13 lāyıklı ve

lāyık ma' nāsına naḳl eylemiş. Fāzıl-ı Muḥaḳḳıḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳīḳ

²⁰¹³ (Hepimiz tek tek insanları övücüyüz, gönülden sevgiyle hep öğüt vericiyiz.)

²⁰¹⁴ (Onunla hâlim ve düzenim bir. Buna raḡmen mecliste ne yaptı?)

²⁰¹⁵ (Onun yanaḡının ışığı geniş dünyanın her şehrinde dallanıp budaklanmış.)

²⁰¹⁶ (Herkesin kendi işinde çalışması gerekir, en başında da padişah olanın.)

²⁰¹⁷ (Ordusunu o sınırdan çekince mutlu ve galip oldu, karşısına soḡuk ve zorlu bir daḡ çıktı.)

²⁰¹⁸ şanı 'azīm olan kimesnede isti' māl olunur. 3. (121b/04)

itmişler ki sezā-vār **14** lafz-ı mürekkebdür. Bir cüz'î sezādur. Lāyık ma' nāsına bir cüz'î de vārdur ki lisān-ı Fārsīde münāsebet **15** ve liyākat ma' nāsın ifāde ider. İn-şāallāh vāruñ tamām-ı tafşılı maħallinde vār lafzında olunur. **16** Hülāşā-i kelām budur ki bir şey'üñ şey'-i āhire nisbet tāmmesi olsa ol mensübı bu mensüb **17** ile nisbet idüp aralarındağđ münāsebeti izhār itmek dileseler mensübun ileyhüñ isminüñ **18** āhirine lafz-ı vān ziyāde ideler dağđ mecmü' mürekkebi ol mensüba ıtlāk iderler. Meşelā *dürr-i şāhvār* **19** dirler. **Beyt:**

Güftā çü to hazāne-i dürr-i güher

Men nīz baħr-ı lü'lü'-yi şēhvār nīstem²⁰¹⁹

Bir kimesne bir nesneye **20** lāyık olsa ve ol nesne aña münāsib olsa ol kimesneye sezā dirler. **Firdevsī:**

Be-nezd-i Ferīburz bederdend ü güft

21

Ki āmed sezā-rā sezāvār-ı cüft²⁰²⁰

İki nesne birbirine muvāfık düşüp alışsalar **22** *hemvār şodend* dirler. Lisān-ı Fārsīde hem iki nesnenün arasında olan cihet-i ittiħāddan **23** 'ibāretdür. Meşelā yoldaşa yolda müştereklerdür *hem-rāh* dirler. Bile toğmışa ki ħin-i velādetde müşārik **24** olupdur *hem-zād* dirler. Başdaşa *hem-ser* didükleri de bu i'tibār iledür. Ol ħālet ki **25** 'Arab andan istivā' ile ta' bīr ider bulunduğđ yerde Türk aña *dümdüz* dir, 'Acem *hemvār* dir.

Beyt:

26

Serān hemvāre geşt ez-nīrūy-ı baħt

Çü geşt pür külūħ ez-nāliş-i saħt²⁰²¹

[z-v-e] **Sezāver:** **27** Mişlihu. [-t] **Sa'ter:** Zıbuğ, fāħişe 'avratlara isti' māl iderler ve ol mel'ūnelere sa'terī dirler **28** ve güyegü otu ki kekük dirler. Bir nice dürlü olur bu ma' nāya 'Arabīdür. [-ğ-] **Sağur:** Bir nev' **29** uzun tüyli kirpidür. *Tesī* ma' nāsına. [-f-] **Sefer:** Mişlihu. Bu lüğat 'ayn-ı mu' ceme ve *fā* vü *kāf*-ı 'Acemīyile **30** mervīdür ve yola gitmek ma' nāsına 'Arabīdür. Sā'ir adları çiz-vā lafzında meşūrdur. [k-n-ğ-v] **31** **Sakanķur:** Ķum balığđ ki cimā'a kuvvet virür. Andan ötüri isti' māl iderler ve ba'zılar **110b/01** timsāħ toğurıcağ sāħilde ħalsa saķanķūr olur dirler. [k-e-n-g-v] **Seg-engür:** İki *kāf*-ı **02** 'Acemīyile it üzümü ki eṭıbbā 'inebü'l-şā'leb dirler. [-g-] **Segür:** *Kāf*-ı 'Acemīyile bir nev' uzun tüylü **03** kirpidür, sefir, sefur ma' nāsına. [k-s-e] **Segsār:** Esedī-i Ṭūsī Gürşasb-nāmede dir ki Ķālün **04** yanında bir cezīrede sākin bir dürlü maħlūğdur.

²⁰¹⁹ (Dedi ki "Sen nasıl ki bir mücevher hazinesi değilsen ben de alınıp satılan bir inci değilim!")

²⁰²⁰ (Feriburz'a gittiler ve dediiler ki "Layık olan, layığıyla eşleşti.")

²⁰²¹ (Sert feryatlar kayaları doldurduğunda başta olanlar her zaman talihin gücüyle döndü.)

Ġül yüzlü, keçi kıllu, toñuz azılı, fil kulaġlı **05** it başlı ve it ağızlı ve yüzleri şaru ve gözleri çivit renginde ve bedenleri Nîl **06** renginde ikisi bir pîl şikâr idüp tamâmen yirler ve *l-‘uhdetü ‘ale’r-rāvî*. [r-l-ķ-v] **Selķūr**: **07** Çüplik. [l-h-k] **Selle-ger**: Seped işleyici. [m-e] **Semār**: Koġalık otı ki şular olduġı yirlerde ve **08** şurâġlarda biter. [-m-] **Semer**: Efsâne vü kışşa vü hikâyet ü meşel. **Hâfız**:

Tersem ki eşk ber-ruh-ı mâ perde-der şevad

09

V’în rāz-ı ser be-mihr be-‘ âlem semer şevad²⁰²²

[m-n-d] **Semender**: Dirler ki vilâyet-i Hindde keler gibi bir **10** cânverdür. Dürlü dürlü renkleri olur. Ekşer budur ki gül-gün u şarı vü yeşil olur. Od içine **11** girse şafâlar hâşıl eyler ve naġlı iderler ki anuñ tüyleri olur iplik gibi egirüp toġuyup **12** andan dest-mâller iderler, kirlenicek âteşe bıraġur pâk olur ve seġî gider hergiz **13** yanmaz ve ba‘zılar kuşdur dirler. **Esedî**:

Ze-müy-ı semender şad ü şest âzâr

14

Ki ne-koned be-dü âteş-i tîz-kâr²⁰²³

Fâzıl-ı Muġakkik *Deķâyıķu’l-Haķâyıķda* semender didükleri kuşa od **15** içinde ma‘îşet itdüğinden ötüri *âzerteş* dirler diyü taşrîh ü taşhîh itmişlerdür **16** ve ta‘rib idüp semendirler. **Şi‘r**:

Aġsin tenel fi-heze vü fi-ġadin

Fâzîletü’l-yâķüt ve’s-semendîn²⁰²⁴

17 [m-n-d-v] **Semendür**: Mişlihu. **Şems-i F.**:

Kebüter der-penâh-ı devlet-i to

Der-âteşhâne sâzed çün semendür²⁰²⁵

18 [m-v] **Semmür**: Meşhür cânverdür ki kürki ġâyetde mu‘teber olur. [n-e-b] **Senâber**:

19 Ve bā-kesr yüzġüç, *şinâber* ma‘nāsına ki sâ’ir esāmisi *âşnā* lafzında mezkûrdur. [n-

e] **Senār**: **20** Şıġacaġ gölcük ki bataġlı ola ve şunuñ şıġa yiri ki anda gemiler yaturlar.

Esedî:

21

Kuhî bud hemân-cā be-deryā kenār

Girifte ze-deryā kenāreş senār²⁰²⁶

Ba‘zı erbāb-ı lüğat meksüre **22** bābında getürmiş. [n-g-b-e] **Seng-bār**: Taşlı yir. [n-g-ġ-

v] **Seng-ġor**: Baġırtlaġ didükleri meşhür **23** kuş ve ba‘zılar ġartal didükleri kuşa daġı

²⁰²² (Gözyaşının aşk gamı sebebiyle perdemizi yırtıp gizli sırrımızı herkese duyurmasından korkuyorum.)

²⁰²³ (Semenderin tüylerinden yüz altmış işkence çıkar ki iki keskin ateş bile ona zarar veremez.)

²⁰²⁴ (Dünde de bugünde de en iyisi ol, yakut ve Semender gibi üstünlük sağla!)

²⁰²⁵ (Ateş yakınca semender gibi ol! Onun ateşinde sevinçli ve mutlu ol!)

²⁰²⁶ (Denizin kıyısındaki daġ, denizden onun kıyısına kadar set çekmiş.)

dirler dimiş. [n-g] **Senger**: *Kāf*-ı ‘Acemîyile sünger ma‘nāsına 24 Ni‘metî; ve kızıl derilü Sind vilâyetinde bir hayvâna dirler. [n-g-s-e] **Seng-sâr**: Taşla recm itmek.

Ferruhî:

25 Tâ‘at-ı haq çün namâz-est ü her ân kes k’ez-namâz
Ser-i bî-gisû tâft o-râ kerd bāyed seng-sâr²⁰²⁷

26 [n-g-v] **Sengür**: *Kāf*-ı ‘Acemîyile fuḳḳā‘iler selesi ki aña fuḳḳā‘ koyarlar ve şerbetçi kabu ve kirpi, hârpuş 27 ma‘nāsına. **Şems-i Fahrî**:

Faḳā‘ân-ı nevâlet der-beyābân
Berây-ı teşnegân beste-est sengür²⁰²⁸

28 [y-m-v] **Seymür**: Ni‘metî harîr ton ya‘nî ibrişîm giyecek dimiş. **Es-Sîni’l-Meksüre**: [p-e] **Sipâr**: 29 Ev âleti, metâ‘ü’l-beyt ma‘nāsına ve şaban u mengene vü meftûḥa bābında daḥî gelmişdür. Eşahḥ kesr iledür. 30 *Siporden* lafzından şîḡa-i emrdür ve ba‘zî terkîblerde şîfat daḥî isti‘mâl olunur. [p-e-s-d-e] 31 **Sipās-dâr**: Minnetlü dimekdür, şāḥîb-i minnet ma‘nāsına. [-b-] **Siper**: Kalkān.²⁰²⁹ 2030 [p-h-b] **Sipeh-ber**: Sipeh-dâr ma‘nāsına. **111a/01** [p-e-h-s-e-l-e] **Sipāh-sālār**: Ser-dâr ma‘nāsına. [p-h] **Sipîhr**: Lafz-ı müfreddür, gögüñ ismidür. **Beit**:

02 Seyr-i sipîhr ü devr-i kamer-râ çî ihtiyâr
V’er gerdişend ber-ḥasb-ı ihtiyâr-ı düst²⁰³¹

Ve ba‘zılar zamâne 03 vü āfitāb ma‘nāsına da isti‘mâl olunur dimişler. [p-h-s-e-l-e] **Sipeh-sālār**: Çeri başı, ser-dâr ma‘nāsına. 04 [p-y-d-e] **Sipîdâr**: Aqça kavak ve muṭlakā kavak ağacına ıtlāk olunur. **Beit**:

Yümn-i kadem çonân ki be-bāḡ er dâr âmed

05 Dādî ze-renc-i ra‘şe sipîdâr-râ necât²⁰³²

[p-y-d-ḡ-e] **Sipîd-ḡār**: Çakır dikenî. [p-y-d-d-e] **Sipîd-dâr**: 06 Mişlihu. [p-y-d-k-e] **Sipîd-kār**: Tarrâr ma‘nāsına ba‘zî nüshada seped-kâr vāḳi‘ olmuş. [t-e] **Sitâr**: Kinâyetdür fülân 07 ma‘nāsına. Ni‘metî; deryâ ortasında bir şuyı hafîf yirdür ki anda sebze olur ki yiri zāhir olmaz 08 ammâ eṭrāfî ḡâyetde derîñ olur, yüzgeç olmayan kimesne anda ḡalup helāk olur diyü naql 09 eylemiş. **Beit**:

²⁰²⁷ (Senin itaatin namazladır. Her kim başını namazdan başka bir tarafa doğru döndürürse, ona taş atmak gerekir.)

²⁰²⁸ (Çöl ortasında bulunan iki çeşmenin kurnaları susamışlar için kapalıdır.)

²⁰²⁹ --. 16. (110a/20)

²⁰³⁰ **Sipeh-berdâr**: Sipehdâr. 16. (110a/20)

²⁰³¹ (Göklerin hareketi ve ayın döngüsü onun elindedir ve eğer dönüyorlarsa, dostunun isteğine göre dönüyorlar.)

²⁰³² (Böylesi bir kutlu adımla bahçeye geldiğinde, titreyen kavak ağacını sıkıntısından kurtardı.)

Çonānem z'endīşe-i bī-kenār

Ki merdī buved mānde ender-sitār²⁰³³

[t-y] **Sitir**: Kālîñ ve yoğun. **10 Esedi**:

Bülendîş bā-çarh enbāz buved

Sitebrîş pîş ez-bîş ez-çihl bāz buved²⁰³⁴

Ve koyı vü sık, *sitir* **11** ma' nāsına isti' māl olunur. [t-m-k-e] **Sitem-kār**: Güç idici, zālīm ma' nāsına. [t-m-g] **Sitem-ger**: Mişlihu. [t-y] **Sitir**: Altı buçuk **12** dirheme dirler.

Firdevsî:

Zihî ber-kemān besteş ez-çerm-i şîr

Yekî tîr-i peykān-ı o dih sitir²⁰³⁵

Şems-i Faḫrî:

13

Pādişāhî ki pîş-i temkîneş

Heykel-i kâf nî-st nîm sitir²⁰³⁶

Sir: Ni' metî; ḥaṭṭ-ı kef ve sarmaşık ma' nāsına **14** naql eylemiş, 'Arabîde gizlü vü rāz ma' nāsına. [r-y] **Sirir**: Elegimşāğmal, kavş-i kuzuḥ ma' nāsına. [t-b] **Sıtabr**: **15** Kālîñ ve yoğun, sitebr ma' nāsına. [-f-] **Sifr**: Kāğıd u defter ü kitāb. Aşl kitāb ma' nāsınadır. 'Arabîdür. **16** Cem'î *esfār* gelür. [f-y] **Sifir**: Ni' metî; simsār dimiş *Vesîle* şāḫibi ğayrı kişinüñ bizin şaticı ma' nāsına **17** naql eylemiş. [g-e] **Sigār**: *Kāf*-ı 'Acemîyile *Şihāḫ*-ı 'Acem şāḫibi bi'l-kesr ve'l-feth dimiş, şüm ma' nāsına. [k-n-d] **Sikender**: Elisu **18** oyunu, 'Arabca cey ca'l dirler. Bir degirmi dā'ire çizerler. Ortasında birisi ṭurur ve dā'irenüñ **19** taşrasından çepçevre ṭururlar. Ortada ṭuranı ururlar ve ortada ṭuran dā'ireden **20** çıkmaz. Her kankısın deperse anuñ yirine dā'ire içine girer ve bir şāḫib-ķırān pādişāh-ı 'ālî-cāh-ı **21** sitāre-sipāh adıdır ki meşhürdür. Sā'ir tafşîli Zü'l-ķarneyn-i şānî lafzında beyān olupdur. [n-e-b] **Sināber**: Yüzgüç, şināber, sināver ma' nāsına ğayrı adları āşnā lafzında mezkürdür. [n-e] **Sinār**: Şunuñ **23** şığa yiri ki anda gemiler yatur. Meftūḫa bābında daḫı naql olunmuşdur. [n-d-e] **Sindār**: Ni' metî; örs ki **24** kazancı ve demürçi ve kıyuncı ve bunlara beñzer ne var ise anlaruñ āletlerindendir. Sendān ma' nāsına 'Arabca **25** 'alāt dirler diyü naql eylemiş. [n-m-m-e] **Sinimmār**: Kesr-i *nūn* u teşdîd-i *mîm* ile bir meşhür mi' mār-ı māhirüñ adıdır. **26** Melik-i 'Arab Nu' mār-ı Ekber ibn İmri'ü'l-ķays bin 'Ömer ve bin İmri'ü'l-ķaysün-nedi Bağdāda ķarîb Ḥîre **27** nām

²⁰³³ (Uçsuz bucaksız düşünce yüzünden suyun orta yerinde kalmış bir adama döndüm.)

²⁰³⁴ (Yüksekliği göklerle eşitti, genişliği ise kırk kol genişliğindeydi.)

²⁰³⁵ (O, yayına aslan derisinden bir giriş bağladı ve okunun ucu altı dirhem uzunluğundaydı.)

²⁰³⁶ (Öyle bir padişahtr ki onun temkini yanında Kafdağının görünümü zerre miskal sayılmaz.)

maħalde selāṭīn-i Fūrs-i Sāsānīlerden Yezdicerd-i Eṣīm ođlı Behrām-ı Gūr için mezkūr mi‘ mār beş yılda **28** bir Havernaħ yaptı ki rüy-ı zeminde ħūblıķda naẓīri yođıdı. Binā tamām olduđdan ōñra mi‘ mār melik-i **29** ‘ Arabdan envā‘ merātib-i ‘ aliyye vü iħsān-ı seniyye ricā iderken mezkūr melik mezbūr mi‘ mārı ħaşruñ **30** damından aşıđı bırađup helāk eyledi. ‘ İnāyet muķābelesinde esāret-i devrānuñ ‘ ādet-i **31** ħadimesi olduđına meşel olup ol zamānuñ ōu‘ arası bī-nihāye ōi‘ rler dimişlerdür. Cümleden **111b/01** birisi bu beytdür. **Şi‘r:**

Cezānī cerāhu’llāh errehu cezāyih

Cezā sinimmār u mā kān zā zūnb²⁰³⁷

Sā’ir **02** tafşīli in-şā’allāhu te‘ālā münāsebetiyle Haverna lafzında beyān olunur. [v-e]

Sivār: Bilezik, *ebrencen* **03** ma‘ nāsına ‘ Arabīde Fārsīde dağı ōāyi‘dür ve ħıntıra didükleri ot. [h-ħ-v-e-h] **Se-ħ’āher:** **04** Se-ħ’āherān ma‘ nāsına. ‘ **Unşurī:**

Dü-peyker-rā ‘ Uṭārid ez-gezend-i siħr-i se-ħ’āher

Be-cāy-ı heft-peyker dād ħırz-ı heft-endāmeş²⁰³⁸

05 [y-e] **Siyār:** Fūrs-i ħadīmde ferīd ü mengene, *ma‘şara* ma‘ nāsınadır. [y-e-h-p-y]

Siyāh-pīr: **06** Şol yaşlu kimesne ki saħalı ağarmayup siyāh ola Türkīde ħara ħoca dirler.

[y-y] **Sīr:** İmāle ile toħ, **07** ōeb‘ ān ma‘ nāsına. **Sīr:** İmālesiz kesr-i ōarīħ ile ōarımşaħ, *sūm* ma‘ nāsına. [y-s-n-b] **Sīsenber:** Ve raşma didükleri **08** ħūş ħoħulu yapraħ ve güneñik ħiħegi ve sīsenber yaprađınuñ rāyiħasından ‘ aħreb helāk olur **09** niteli bu beytlerden zāhirdür. **Beyt:**

Reyħān-veş ez-dem-i sīsenberī

Ber-dem īn ‘ aħreb-i nīlūferī²⁰³⁹

Nizāmī:

10

Büy-ı sīsenber ez-ħarāret-i ħ’iş

‘ Aħreb-i ħarħ-rā güdāħte nīş²⁰⁴⁰

Ve nemmām didükleri ħūş ħoħulu **11** otdur müte’ahħirīn taħṭiye itdiler ħaħ budur ki sīsenber ü raşmanuñ ħayrıdır. *Sāmī* **12** ōāħibi *sīsenber giyāhī-st ħoş-büy* ya‘ nī *dij* dimiş.

[y-f-v] **Sīfūr:** Atlās cinsinden bir nev‘ **13** ħumāşdur. **Kātibi:**

Ber-īn ħayāt ki guyā-st baħıyyetü’s-seyf-est

Tehiyye-i kefen evlā ze-atlas u sebīfūr²⁰⁴¹

²⁰³⁷ (Allah Sinimmar gibi masumları değil, sadece zalimleri cezalandırır.)

²⁰³⁸ (Merkür, Benātü’n-nas yerine, sihirde zarar gören iki bedene yedi muska verdi.)

²⁰³⁹ (Fesleğen gibi kokusu olan bir nane, mavi akrebin zehirli nefesine karşı.)

²⁰⁴⁰ (Sisenberin kokusu, kendi sıcaklığından, gökteki akrebin iğnesini eritmiştir.)

14 [y-h-c-v] **Sihcür:** A^ç lām-ı ricāldendür. [y-v] **Siver:** Lügat-i Pehlevide on biñ ^ç adede dirler. **Şems-i F.:**

15 Bād birün ^ç aṭā-yı to ze-şumār
Bād efzün nidā-yı to ze-sīver²⁰⁴²

[y-h-p-y] **Siyeh-pîr:** Kara çoca, siyāh-pîr lafzından 16 muhaffedür. ^ç **Unşurî:**
Der be-güzered ez-meclis-i to ebr-i siyeh-pîr
Çün mül şevved ez-cām-ı gam encām-ı to bernā²⁰⁴³

Bejt:

17 Çü rüz-ı devlet-i bed-ḥ^ç āh-ı to siyeh-pîr-est
Çi-rā be-dūd-ı fenā mī-koned ḥazzāb-ı āteş

[h-y-k-e] **Siyeh-kār:** 18 Nā-kes ü baḥīl ü ezgār olan kimesne. **Es-Sini'l-Mazmūme:** [p-ş-t-z-e] **Süpüş-zār:** 19 Bā^ç-i ^ç Acemiyile yoncalık ^ç Arabide *mikzāb* u *makzabe* dirler. [t-v] **Sütür:** İlkı ya^ç nī tavar ve öñrek 20 Ḥalimī sūtür tavar ism-i ^ç illetdür. Cemī^ç dört ayakluya ıtlāk olunur dimiş. Künyeti *Ebū'l-Aḥṭak*dur 21 ammā Fāzıl-ı Muḥakkik *Deḳāyiku'l-Ḥaḳāyıkda* şöyle taḥkik eylemiş ki sūtür muṭlakā binitdür. At olsun 22 katır olsun, eşek olsun, deve olsun Şeyḥ Sa^ç dīnūñ bu nazmında: **Nazm:**

23 Ān şenid seti ki vaḳtī tācirī
Der-beyābānī be-yüftād ez-sütür
Güft çeşm-i teng dünyā-dār-rā

24 Yā ḳanā^ç at-ı pür koned yā ḥāk-ı gür²⁰⁴⁴

Vāḳi^ç olan ıtlāk üzerinedür. Ḥuşūsıla at yā katır 25 olduğı zār degildir. Tamām-ı kelāmuñ ol ta^ç yinine tevaḳḳufi yoḳdur. Sütür lafzınuñ deveye 26 ıtlākında bir ḳayd-ı mu^ç teber vardur. Ḥāfızü'd-dīn-i Kürdī *Fetāvāsında* beyān itmişdür bu ^ç ibāretle ki 27 “Setür lā yetnādilu el-ibl illā izā kāne fī-mevzi^ç in yerkabü'l-ibl eyzān.”²⁰⁴⁵ ^ç Acem sūtür lafzın aña 28 yemīninde anuñ ḥükmin beyān-ı şadedinde irād itmişdür. Kelām-ı mezbūr mezkūr lafzuñ ^ç Arabī 29 olmasın iḳtizā itmez. Binilmeyen çār-pāya sūtür ıtlāk olunmaz. *Baḥrū'l-Ġarā'ib* şāhibi ki sūtür 30 tavadur. İsm-i ^ç āmdur. Cemī^ç dört ayakluya ıtlāk olunur dimişdür. İşābet itmemişdür. 31 İntihā. [t-v-r-d-e] **Sütür-dār:** Mīr āḥūr. **Sürr:** Teşdid-i rā ile bir nev^ç ayakḳabıdur ki ḳıldan ya iplikden 112a/01 örerler.

²⁰⁴¹ (Bu hayatta kalanlar kılıç artıklarıdır, kefen hazırlamak atlas ve saf ipekten daha iyidir.)

²⁰⁴² (Onun bağışının haddi hesabı yoktu. On iki binden daha fazla olsun!)

²⁰⁴³ (Senin meclisinin kapısından kara yüzlü ihtiyar geçer, keder kadehinden içince gençleşir.)

²⁰⁴⁴ (Bir zamanlar bir tüccarın çölde hayvanında düştüğünü duydun mu? O şöyle söyledi: “Dünyanın aç gözlü insanını ya kanaat doyurur ya da kara toprak.”)

²⁰⁴⁵ (Deveyi yüklemek için uygun bir yer bulamadığında, kervan develerini durdurup yüklerini yüklemeyiz.)

Ba'zı iklimlerde giyerler bu ma'nāya meftūha bābında daḥı naql olunmuşdur. Eşahh zammıladur. **02** *Mi'yār-ı Cemālī* şāhibi *şütür* ü *zūbkür* kāfiyesinde getürmüşdür. **Şems-i F.:**

Der-bādiye mānde pür ez-ḥār ü ḥuşk şod

03

Ne āb ü ne nān el-ḥaḳ u ne keş ü ne sürr²⁰⁴⁶

Ve selbür daḥı dimişler ki Türkmenler **04** ayaklarına giyerler ve ser-mūze ve ökçelik ve piriñ bozası ki sekir virür. [r-ḥ-e] **Sürḥār:** Toyğar didükleri **05** kuşcağız. [r-ḥ-s-e] **Sürḥ-sār:** Kızıl başlı serçe ki 'Arabca ḥamre dirler. [r-ḥ-s] **Sürḥ-ser:** Mişlihu. [r-g] **06 Sürger:** Bir nev' kirpiye dirler. [r-v-d-g-e] **Sürüd-kār:** Irlayıcı. [r-y] **Sürir:** Kuşlardan bir nev' dür. **07** 'Arabca *nugāşet* dirler. [-ğ-] **Suğar:** Bir nev' uzun tülü kirpidür, *tesī* ma'nāsına. [f-e] **Süfār:** Ni'metī; **08** süfār lafzından muḥaffefdür, igne vü Çuvālduz yordısı ve oğ gezi. [k-e] **Sükār:** Gömeç (cā) **09** ve börek ve çörek ve poğaçā. [k-e-v] **Sükāver:** Çörek. [-g-] **Süger:** *Kāf-ı* 'Acemiyile suğar ma'nāsına ki **10** bir nev' kirpidür. Bu lügat 'ayn ile ve *kāf-ı* 'Acemiyile mervīdür. [g-d-e] **Süg-dār:** Guşşalu ve yaslu. [g-v-e] **11 Sügvār:** Süg-vār lafzından muḥaffefdür yaslu ve guşşalu. [g-r-'-ş-r] **Sügür-'aşr:** Çüplik. [l-k-v] **Sulkür:** **12** Karaḥişārī *teğālet* ma'nāsına dimiş. [m-b-e] **Sümbār:** Ni'metī; sünbāre ma'nāsına naql eylemiş ol **13** muḥkem taşdur ki kılıcuñ ve bıçağıñ pāsını anuñıla açarlar. [n-b-e] **Sünbār:** Mişlihu. [n-k-v] **Sünkür:** **14** Şikārī kuşlardan bir nev' gāyetde mu'teber kuşuñ adıdır. Ta'rib idüp şünkār dirler. **15** [v-e] **Süvār:** Atlu ma'nāsına. [-v-] **Sür:** Cem'iyet ü galebe konuqluḳ ki anda 'işret ü şādī ola ve düğün. **16 Hāfiz:**

Hāfiz ze-ğam-i girye ne-perdāht be-ḥande

Mātem-zede-rā dā' iye-i sūr ne-mānd-est²⁰⁴⁷

Ve 'Arabīde **17** bārū ma'nāsınadır ki bir şehri çepçevre ihāta²⁰⁴⁸ ve artuḳ ma'nāsına olanuñ *vān* hemzedden **18** dönmişdür. Sūr dirler *Vesīle* şāhibi ve Ni'metī 'özü ma'nāsına da gelür dimişler. [v-z-n-g] **19 Süzen-ger:** *Kāf-ı* 'Acemiyile igneci ma'nāsına. [v-s-g-v-e] **Süs-güvār:** İki *sīmīle* *Şihāḥ-ı* 'Acem şāhibi yaslu ve guşşalu **20** süg-vār ma'nāsına naql eyledi. [v-s-m-e] **Süsmār:** Keler, *zabb* ma'nāsına. **Şems-i F.:**

Zulm der-eyyām-ı 'adl ü re'fetet

21

Mānd der-sürāḥ-ı ğam çün süsmār²⁰⁴⁹

²⁰⁴⁶ (Çerçöp ve dikenle dolu bir bozkırda kalmış. Ne kemek ve su kalmış ne de ayakkabı ve çarık.)

²⁰⁴⁷ (Hafız, kederden ağlayarak gülmeye vakit bulamadı, matem tutan kişide şenlik hevesi kalmadı.)

²⁰⁴⁸ ihāta eyler. 3. (124a/08)

²⁰⁴⁹ (Senin adalet ve merhametinin zamanında zulüm gam deliğinde kertenkele gibi kaldı.)

Künyeti *Ebu'l-ḥas*dur. [v-f-e] **Sūfār**: İgne ve çuvâlduz yordısı **22** ve oğ gezi. **Beyt**:

Ān ki kereded dil girān der-rezm çün tirkeş be-to

Der-derüneş tır be-nişeste tā sūrfār bād

23 [v-g-d-e] **Sūg-dār**: Mātemlü ve guşşalu, süg-dār daḥı dirler. [v-g-v-e] **Sūg-vār**: Mişlihu. **24** *Kāf*-ı 'Acemīnūñ zammesı ile ğayrı adları süg-dār lafzında meşṭurdur. **Sūg-vār**: *Kāf*-ı 'Acemīnūñ sūkūnıyla **25** *Ḳaraḥiṣārī* ḥuş ḳoḥulu nesneye dirler dimiş. [v-m-s-e] **Sūmsār**: *Şihāh*-ı 'Acem şāḥibi sarımsaklık ma' nāsına naḳl **26** eyledi. [h-r-v-e] **Sūhrevār**: Bir nev' göñlekdür ba' zı nüshada *sūhrevāne* vāḳi' olmış ekşer erbāb-ı lügat böyle rivāyet itmişler. **27** Nev'-i **Evvelehu Eş-Şini'l-Meftūha** **28** [e-p-v] **Şāpūr**: A' lām-ı ricāldendür. Evvel bu ismiyle müsem mā olan Şāpūr ibn Erdeşirdür ki selāṭin-i **29** Fürsūñ dördüncü ṭabaḳası ki Sāsānilerdür. Ekāsire daḥı dirler. Ol ṭabaḳadan ikinci pādīşāh **30** olanuñ adıdır. Andan evvel bu ismile müsem mā kimesne yoğıdı.²⁰⁵⁰ Aşlı budur ki vaḳtā ki Erdeşir bin **31** Bābek ki Sāsān bin Behmen nebiresidür. Ol daḥı ibni İsfendiyār ibn Güştāsb bin Gührāsb bin **112b/01** Ürdend ki Keykāvus bin Keyḳubāduñ küçük ḳardaşıdır. Saltanat taḥtına oturup **02** İskenderūñ gümāşteleri olan mülük-ı Ṭā'ifi ḳahr idüp anlardan Erduvān nām bir **03** şehriyār-ı gerdün iḳtidār ḳalmışıdı. 'Āḳıbet anuñ daḥı üzerine yürüyüp aradan **04** götürüp Erduvānuñ ḳızını nikāḥına ḳoymışıdı ve Erduvānuñ dört oğlu²⁰⁵¹ var idi. **05** İki cengde helāk olup ve ikisi ḳaçup Hindüstāna varup anda bir zamān **06** giçinüp āḥir ḳız ḳardaşlar ile ḥaberleşüp aña zehr gönderdiler kim Erdeşire virüp **07** helāk eyleye. Ola ki bu ṭarīkile girü mülke mālīk olalar. Erdeşir bir gün şayd-ı naḥcirden gelüp **08** ḥarāret ile şerbet isteyüp ol ḳız şerbet-i zehr-ālūdı ḥāzır itmişdür. Fi'l-ḥāl ḥıdmet-kārlardan **09** birisi şunuvirince Erdeşir devlet ü sa' ādet-i reh-nümünī ile alurken te'emmül **10** zāhir idüp şerbet viren ḥıdmet-kār Erdeşirūñ bu kārından vehmnāk olup **11** *El-ḥā'īnu ḥā'ifūn*²⁰⁵² feḥvāsı üzre eli ditreyüp ve levni muteğayyir olup şerbetūñ nişfi **12** döküldi. Erdeşir begāyet ḥuşyār u dūrbīn ü 'āḳil idi. Şerbetūñ ḳalanını şerbet **13** şunana içmege teklīf idüp ol daḥı nā-çār olup içdüği dem helāk oldu. **14** Erdeşir tecessüs ü tefahḥuş idüp ḥaḳıḳat-i ḥālī ve keyfiyyet-i āli bilüp ḳızı vezīrine virdi ki **15** helāk eyleye vezīr ḳızı öldürmek istiyecek ḳız pādīşāhdan ḥāmileyin didi vezīr ḡāyet **16** endiş ḳişi idi. Ḥaml aḥvālin bilür ḳābilelere gösterüp ḥamli olduğını taḥḳīḳ idicek **17** vezīr ḳızı şaḳlayup, kendü ālet-i recūliyyetin kesüp bir niçe gün 'ilācdan soñra ol kesilen **18** 'uzvunu bir ḥoḳḳaya ḳoyup mührleyüp Erdeşir ḥuzūrunda

²⁰⁵⁰ Buradan sonrası yok. 16. (111b/22)

²⁰⁵¹ oğlı. 3. (124a/27)

²⁰⁵² Hainler korkak olur

hazîne-dâra teslim idüp bu emâneti 19 istedüğüm vaqt viresin didi. Az zamândan sonra kız bir oğlan toğurup vezîr bir ad 20 ta'yîn idemeyüp pür-ı şâh kaçdın idüp Şâpür tesmiyye idüp ihtimâm nâm ile terbiyyet 21 idüp çünkü on yaşında girdi hüsn ü cemâl ve rüşd ü kemâlde nâdire-i zamân olmuşdı. 22 Bir gün ol vezîr-i şâhib-tedbîr ü müşîr-i bî-nazîr Erdeşîr-i cihângîrûñ halvetine girüp anı 23 gâyetde melûl görüp sebebin istifsâr itdi. Çün Erdeşîrûñ oğlı yoğdı. Didi kim nice 24 melûl olmayın ki 'âlem mülkini aldım ve 'ömrüm âhire irişdi. Şimdi zarûrî mülki yâd kişilere koyup 25 gitmek gerek vezîr-i pür-tedbîr eytdi. Pâdişâh-ı 'âlem-penâh gam yimesün kim pâdişâhuñ bir püser-i bî-nazîri 26 vardur ki ma'lûm degildür kim bir pâdişâha anuñ gibi bir cihân-dâr oğul müyesser olmuş ola. Evvelâ 27 Erdeşîre bu sözden gâyet dehşet gelüp keyfiyyet-i hâli şordukda vezîr ol emânet-i 28 hıkkayı dileyüp ol râzı âşikâre kı lup didi kim bu günün fikrin kı lup ol hâmileyi 29 öldürmeyüp töhmet def'i için kendüme bu hâleti revâ gördüm ve pâdişâh-zâde toğup 30 on yaşına girmiştir didi. Erdeşîr şâd-mân olup buyurdı kim anı yüz miqdârı yaşdaşı 31 oğlanlar ile şâhâne tezyîn idüp Erdeşîrûñ karşusından bir bir geçürdiler. Oğlı gelicek 113a/01 atalık mihrî harekete gelüp anı dizine alup öpüp Haq subhâne ve te'âlâyâ şükrler kı lup 02 oğlından adını şoricak Şâpür didükde ârî pür-ı şâhî diyüp anuñ üzerine 03 muqarrer kı lup Şâpür didi ve Şâpürüñ müddet-i saltanatı otuz bir yıl idi. [e-ğ-e-n-g-v] **Şâh-engür:** 04 Meşhür nâfi' edviyelerdendir. Eṭṭibbâ 'âlic ü kefü'l-kerem dirler. [e-ğ-s-e] **Şâh-sâr:** Halîmî boynuzuñ 05 ve budaguñ çoklığından 'ibâretdür, zîrâ ki zâr lafzı edât-ı ism-i mekândur. Bir nesnenüñ 06 ki âhîrine ulaşur ol nesne ol yirde çok olduğına delâlet ider. Âhîri harf-i 07 halk olan isme ulaşsa zâ sine ebdâl olunur. Ruḡ-sâr u şâh-sâr u küh-sâr gibi. 08 Halîmî bu vechile naql idüp ba' dehu erbâb-ı lügatüñ cemî' isî aña tâbî' olup bu üslûb 09 üzre yazmışlardır. Ammâ Fâzıl-ı Muḡakkik edille-i ma' küle ile redd idüp sâr lafzından 10 tafşîl olunmuşdur. Fâzıl-ı mezkûruñ taḡkîkinde şâh-sâr budağ deposesidür. Nitekim küh-sâr 11 tağ deposesine dirler. [e-ğ-m-e] **Şâh-mâr:** Yılan boynuzu. [e-d-ğ-v-e] **Şâd-ğ'âr:** Şâd-mân ma' nâsına 12 vâv-ı resmîdür. *Elif* şâbitdür. Şâh-sâr, çâh-sâr veznine. **Esedî:**

Hemî dâşt yek meh-i dileş şâd-ğ'âr

13

Gehî bezm-bâzî vü gâhî şikâr²⁰⁵³

[e-d-ğ-v] **Şâd-ğ'or:** Mişlihu vâv-ı resmîdür. Gayrı adları şâd-ğ'âr 14 lafzında mestürdür.

[e-d-v] **Şâdver:** Ay u gün ağılı, şâdverd ma' nâsına sâ'ir esâmîsi anda 15 mezkûrdur. [-e-

] **Şâr:** Gird-âb. [e-d-k-e] **Şâd-kâr:** *Dâl*-ı mu' ceme ile işsüz, bî-kâr ma' nâsına. [e-k-e]

²⁰⁵³ (Bir ay boyunca gönlü mutlulukla doluydu; bazen eğlence meclisi, bazen de av zamanları vardı.)

Şākār: 16 Gulām u hıdmet-kār ve at oğlanı ve şan⁶ at-āmüz ü suhre iş ki ücretsiz işlerler bu ma⁶ nāya 17 şāh-kār lafzından tahfif olunmuşdur. **Şems-i F.:**

Çonān ne melik berendāht resm-i bid⁶ at-ı zulm

18

Ki hıc-kes ne-bord nām rişvet ü şākār²⁰⁵⁴

[e-n-h-s] **Şāne-ser:** Hüdhüd didükleri kuş sâ⁶ir esāmisi 19 *rebūt* lafzında mezkürdür. [e-v-g] **Şāvğar:** Mā-verā⁶ün-Nehr vilāyetinde bir kenāruñ adıdır ki ol 20 taraf rīgistāndur andan ötesi bir nev⁶ küffār iklīmidür ki ašlā bir tarīkile bir nesneye i⁶tiķād 21 idüp ta⁶abbüdleri yokdur ve mezkür şāvğar halkınuñ cemī⁶isi biz toqurlar. **Şems-i Fahrī:**

22

Haşmeş bürehne teşne vü bī-çiz mānde bād

Dürüst-i rīg-i kāfir ez-ān süy-ı şāvğar²⁰⁵⁵

[e-h-e-n-c-y] 23 **Şāh-encir:** Bir nev⁶ laṭif uvacık incirdür içinde hergiz tohmı olmaz ğāyetde leziz olur. [e-h-p] 24 **Şāh-per:** Qanaduñ uzun yilegi ki kuş anuñıla eyü uçar *şāh-bāl* ma⁶nāsına. [e-h-d-y-v-e] **Şāh-divār:** 25 Sarāylar önine çekilen yüksek divārlar ve ḥatıl ağacı ḥaḳīkatde ol yüce ḥavlı divāridür ki 26 pādişāhlaruñ ve begleruñ sarāyları çevresine yüksek yaparlar daḥı örerler. Hıtta olur 27 andan içerüsi hemān ol sarāy ehline maḥşuş olur. Ğayrı kimesneler 28 destürsuz girmezler. [e-h-k-e] **Şāh-kār:** Ücretsiz iş suhre ma⁶nāsına *şākā* lafzı bundan muḥaffedür 29 ve ekilmiş yir, *arż-ı mezurū⁶* ma⁶nāsına. [e-h-v-e] **Şāh-vār:** Biñ sene dimekdür ve incü evşāfindandır. Şāha 30 lāyık incü dimek. [e-y-e] **Şāyār:** Ücretsiz iş, şāh-kār ma⁶nāsına. [e-y-k-e] **Şāy-kār:** Qaraḥişārī 31 genç ma⁶nāsına naḳl eylemiş. [e-y-v] **Şāyver:** Ay ve gün ağılı *şāyverd* ma⁶nāsına.

Maşriķi:

113b/01

Be-ḥaṭṭ u ān leb ü dendāneş be-niger

Ki hemvāre me-rā ārend der-tāb

Yekī hemçün perī der-evc-i ḥürşid

02

Yekī çün şāyver der-gird-i mehtāb²⁰⁵⁶

[b-e] **Şebār:** Gird-āb ma⁶nāsına sâ⁶ir esāmisi anda zıkr olunmuşdur. 03 [b-k-e] **Şeb-kār:** Gice ile işlenen iş. [b-k-v] **Şeb-kür:** Ol ki gündüz görür gice görmez, a⁶şā ma⁶nāsına 04 yā gözinuñ cemī⁶ a⁶zāsı raṭb olup beyzası ğalīz olmaḳdandır yāḥūd bāşarası 05 ğılzet üzre olmaḳdandır. [b-g-y] **Şeb-gir:** Her kimse irteye degin uyumaya gice diri ṭuta. 06

²⁰⁵⁴ (O öyle bir hükümdar ki zulüm ve bidatın âdetini kaldırdı ve hiç kimse rüşvet ve haksız kazancın adını bile anmadı.)

²⁰⁵⁵ (Onun düşmanı Şavgar tarafından kâfirin olduğu kum çölünde çıplak, susuz ve yoksul kalmıştı.)

²⁰⁵⁶ (Onun hatlarına, dudaklarına ve dişlerine bak ki onlar sürekli istekleri yerine getirir ve parlaklık sağlarlar. Biri güneşin zirvesinde bir peri gibi, diğeri ay ışığının etrafında bir yıldız gibi.)

Esedî:

Be-dü pāk sipord ez-evvel sipāh

Nerīmān be-şeb-gîr berdāşt rāh²⁰⁵⁷

Ve çırgıd didükleri siyāhca **07** çekirgecik ki eski hāmmāmlarda ve ocaqlarda çok olur. Şabāhlara dek öter ve seher-gāh. Ni‘ metî; **08** ve seher kuşına da dirler dimiş. [b-y-e] **Şebyār:** Baş ağrısına nāfi‘ bir ma‘ cündür. [h-e] **Şehār:** Ve bi‘l-kesr **09** kara boya öyken ve sergin ve kâzurlar ve boyacılar kılyesi anuñıla biz yurlar ve tula ki toqumağdur **10** ve kül-ger ki ba‘ zı otları yaqarlar andan hāşıl olur ve çevgān. **Şems-i F.:**

Konend kûze pür ez-zene ābgîne kervān

Berend hāk der-i şāh-rā be-cāy-ı şehār²⁰⁵⁸

[h-r-v] **Şahrūr:** Kara tut ve kâzurlar **11** kılyesi. [d-k-e] **Şedkār:** Tohm ekilmiş yir ve naşas yir ki ba‘ zı yirlerde *herk* dirler ve ba‘ zı yirlerde **12** *velhen* dirler. **Şems-i F.:**

Tāzendeem me-rā nî-st coz medh-i to dîger-kār

Kişt ü dūrudem in-est hırmen-i hemîn ü şed-kār²⁰⁵⁹

13 [d-y-e] **Şed-yār:** Mişlihu. **Şer:** Lügat-ı Pehlevîde şehr ma‘ nāsına. [r-e-b-h-v] **Şarāb-ğ̃or:** *Vāv*-ı resmîdür. **14** içküci dimek olur, *müdmîn-i hamr* ma‘ nāsına. [r-e-b-d-e] **Şarāb-dār:** Pādişāhlaruñ ve ekābir-i ‘ālî-miğdāruñ **15** meşrūbatını hıfz idenlere dirler. [r-m-e-s-e] **Şermā-sār:** Hāyāsı çok kimesne. [r-m-s-e] **Şerm-sār:** **16** Mişlihu. **Sa‘ dî:**

Kerem-bîn luğf-ı Hudāvendigār

Ki ne bendeger dest-dār şerm-sār²⁰⁶⁰

[r-y] **Şerîr:** Ni‘ metî, eyü **17** ve güzel ma‘ nāsına dimiş. [ş-p] **Şeş-per:** Altı yapraklı bozdoğan. [ş-d] **Şeş-der:** Nerd taşu şeş-der **18** ma‘ nāsına ve mezkūr lu‘bda bir oyundur ki aşlā hālāşa mecāl olmayup şatrançda māt gibidür.²⁰⁶¹ **19** [ğ-e] **Şağār:** Porsuğ didükleri

²⁰⁵⁷ (İlk olarak orduyu iki dürüst kişiye emanet etti, Neriman gece uyumayıp önderlik etti.)

²⁰⁵⁸ (Kadınlar kristal sularla testiyi doldururlar ve toprağı kara boya ile boyayıp padişahın kapısına götürürler.)

²⁰⁵⁹ (Yaşadığım sürece benim için seni övmekten başka bir iş yoktur. Ekip biçmem budur, sürülmüş harmanım budur.)

²⁰⁶⁰ (Tanrının cömertliğine ve nezaketine bak ki hayası çok olan bir kula yardım etmediği görülmemiştir.)

²⁰⁶¹ ‘**Alā’ d-dîn Şāşî B’ismi ‘ātā**

Der-şeşder-est mühre-i fikrem ki ism kî-st

Nağş girifte her tarafî nağş penc-rā

Mezkūr ma‘ nā a‘ māl hesabındandır. Keşādî bu cümle der-madde-i ism-i penc ve **Penc-rādur**, nağş lafzından murād iki kerre tasarrufa işaretdür. Evvelā penc lafzı hurūf-ı teheccî hesabı üzre elli beş olur. **Be:** İki. **Nun:** Elli. **Cim:** Üç ve andan. **Ne** murāddur ki ol dağı elli beşdür. **Nüh** ki toquzdur, müsemması **Ŧı** murād olunur. **Şāniyyen** penc-rādan müsemması **vav** murāddur ve **ra** ‘adedde iki yüzdür, beş kerre iki yüzden biñ murāddur, biñden müsemması **ğayn** murāddur ve nağş-ı **ğayn**dan ‘**ayn** murāddur bir kerre

cânvercik ki dövdukçe büyür, ‘Arab *tarbān* dir. [-ğ-] **Şağar**: Mişlihu. **20** Qaraḥiṣārī ve kirpinūñ bir nev’ idür ki uzun tüyleri olur dimiş. [ğ-v] **Şağūr**: Mişlihu porsuḡ ba’ zılar **21** bu iki lügati maẓmūme bābında getürmişler. [-k-] **Şakır**: Lāle ve gelincik çiçeği Ḥalīmī lāle didükleri çiçek şaḡāyık **22** ma’ nāsına ki bu yirlerde gelincik çiçeği dirler dimiş. [-k-] **Şeker**: Ol ma’ ruf u meşhūr tatlu ki ḡamışdan **23** ḡaşıl olur. Vilāyet-i Mıṣra iḥtiṣāṣı yoḡdur. Hindūstānda ve ba’ zı vilāyetde daḡı olur **24** ‘Arabīsi zamm-ı *sīn* ü teṣdīd-i *kāfile sūkkerdūr*. Künyeti *Ebu’ş-Şifādur*. **Şekr**: Sūkūn-ı *kāfile* ‘avratuñ ferici, **25** *kūs-zen* ma’ nāsına. [l-v-e] **Şalvār**: İç tonı ‘Arab *serāvīl* dir ve şimdiki zamānda çūka vü şūf **26** ü aṭlas u kemḡadan iç tonı üzre giyerler aña daḡı itlāḡ olunur. [-m-] **Şemer**: Göl ki şu ile **27** toḡtolı ola ve kiçirek ırmaḡ, *nehr-i ebr*, *nehr-i ṣaḡīr* ma’ nāsına. **Beyt**:

Havāş-ı ḡāş ze-‘āmī me-cū ki mümkün nā-st

28

Ki ānçi der-dil baḡr-est der-şemer yābī²⁰⁶²

Beyt:

Ber-şemā’ il-i ḡılmeş nūmūd kūh-ı sebg

Ber-leṭā’ if-i ṭab’ eş nūmūde baḡr-ı şemer

29

Şemer be-terbiyyet-i cūd o şevved deryā

‘Arz be-taḡvāt cāh-ı o şevved cevher²⁰⁶³

Ve çemen ve ḡoḡulı **30** ve çaruḡ ki ayaḡa giyerler. *Şiḡāḡ-ı* ‘Acem şāḡibi ve yemişci ve yemişlü ve şucu ve şu buḡār ma’ nāsına da gelür. **31** [m-ş-y] **Şemşīr**: Kılıc, seyf ma’ nāsına fuşēḡā lisānında fetḡ iledür. ‘Āmme zebānında kesr iledür. Ni’ meti; **114a/01** ve bir ḡāyetde berk ü muḡkem aḡacuñ ismidür ki andan ba’ zı āletler düzerler dimiş. [n-e] **02** **Şenār**: Ve bi’l-kesr ru’ yet ma’ nāsına ‘Arabīdür. Fetḡ-ı *sīn*-i mühmele ile sifār ma’ nāsına ve şuda yüzmek **03** bu ma’ nāya ḡayrı esāmīsi āšnā lafzında meşṭürdur ve ferāsiyūn didükleri ot ki eṭṭbā **04** ḡātında ma’ rūfdur. [n-g-l-h-e-n-g-v] **Şengele-i Engūr**: Üzüm budāḡı. [n-g-v] **Şengūr**: Fuḡḡā’ iler selesi ki **05** fuḡḡā’ ı anuñ içine dizerler. [v-g-e] **Şevḡār**: Deve ve ḡoyun aḡılı sā’ir esāmīsi şevḡā **06** lügatinde zıkr olunmuşdur ve şebḡār ma’ nāsına. [v-m-y] **Şevmīr**: Naṭas ki ba’ zı yirlerde herk dirler **07** ve ba’ zı yirlerde *velhen* dirler. **Lāṭifi**:

Ender-işlāḡ-ı dilet tedbīr kon

daḡı biñden ‘Arabīsi **elif** murāddur, naḡş-ı elifden müsemması **elif** murāddur çün ‘ayn ve **elif** ve **ṭ** ḡarfinūñ iki cānibinde ola ‘aṭā olur.

²⁰⁶² (Özel ve seçkin kişileri sıradan insanlarda arama çünkü bu mümkün deḡildir, denizin kalbinde olanı gölde bulamazsın.)

²⁰⁶³ (Onun sabrının nitelikleri hafif bir daḡ gibi göründü, onun yaradılışının incelikleri deniz ve göl gibi sergilendi. Göl, onun cömertlik terbiyesiyle deniz olur; onun takva mevkisiyle onur, mücevher olur.)

Toḥm pāşiden pes ez-şevmîr kon²⁰⁶⁴

08 [v-h] **Şevher**: Ve bi'z-zam 'avrat eri. [h-p] **Şeh-per**: Kanaduñ uzun yilegi ki kuş anuñıla uçar 09 şāh-per lafzından muḥaffefdür. **Hāfiz**:

Şükr-i Hudā ki bāz der-în evc-gāh

Ṭāvus-ı 'arş mî-şinūd şit-i şeh-per²⁰⁶⁵

10 [h-d-y-v-e] **Şeh-dīvār**: Yüce ḥavlı dīvārı ki pādīşāhlaruñ ve begleruñ sarāyları çevresinde 11 yüksek yaparlar şāh-dīvār lafzından taḥfif olinmışdur. [-h-] **Şehr**: Türkide şār didükleri medīne 12 ma' nāsına. [h-r-y-e] **Şehriyār**: Pādīşāh, sultān ma' nāsına. [h-r-y] **Şehrîr**: Şehrî-vār ve şehrî-ver ma' nāsına. 13 [h-r-y-v-e-r] **Şehrivār**: Āḥir yay ayı ve Furs aylarınuñ dördüncü günü. [h-r-y-v] **Şehrî-ver**: Mişlihu. **Firdevsî**:

14 Ze-şehrîveret bād pîrüz-ger

Be-nām-ı büzürgî vü ferr ü hüner²⁰⁶⁶

Esedî:

Be-ferr-i Hudāy sürüşî sirişt

15 Be-şehrîver ü mihr ü ez-o behişt²⁰⁶⁷

[h-s-v-e] **Şeh-süvār**: Gāyetde fāris-i meydān olan kimesne. **Esedî**:

16 Ki sālār-ı çendîn keşen leşker-i o-st

Ber-în şeh-süvārān-i ḥāver ser-i o-st²⁰⁶⁸

[h-k-e] **Şeh-kār**: Ekilmiş 17 yir, arz-ı meZRü' ma' nāsına ve ücretsiz, suḥre iş şāh-kār lafzından muḥaffefdür. [h-v] **Şeh-vār**: 18 İncü evşāfındandır. Pādīşāha layık incü dimekdür. Şāh-vār lafzından taḥfif olinmışdur. [y-e] **Şeyār**:²⁰⁶⁹ 19 Ve bi'l-kesr naḥas ki ba' zı yirde herk dirler ve ḥaste qarüresi, *Şihāḥ-ı 'Acem* şāhibi feth-i şīmīle 20 ḥaste qarüresi kesr ile naḥas ve ekilmiş yir ve şaban ma' nāsına naḥl eyledi. **Eş-Şini'l-Meksüre**: 21 [p-v] **Şipür**: Borı ki çalarlar *nefir* ma' nāsına ba' zılar *nefir* ma' nāsına ba' zılar meftūḥa bābında getürmişler ammā şipür lafzından 22 muḥaffefdür. [ḥ-e] **Şihār**: Kāzurlar ve boyacılar ḳalyesi ve çevgān feth ile *şehār* ma' nāsına. [ğ-e] **Şigār**: 23 Melāmet. [f-e] **Şifār**: *Vesiletü'l-Maḳāşid* şāhibi melāl ü tîr-dān ve melāmet ma' nāsına gelür. Ni' metî; 24 hemān melāmet ma' nāsına naḥl eyler. [k-e-r-g] **Şikār-ger**: *Kāf-ı şānī* 'Acemīdür. Avcı, şayyād ve uğrı ma' nāsına. 25 [k-e] **Şikār**: Av, şayd ve olta ma' nāsına.

²⁰⁶⁴ (Kalbini düzeltmek için önlem al, tohumu ekmeyi nadas döneminden sonraya bırak.)

²⁰⁶⁵ (Allah'a şükürler olsun ki yine bu yüksek makamda, arşın tavus kuşunun kanadının uzun tüyünün ünü işitiliyor.)

²⁰⁶⁶ (Şehrîver'in yardımıyla fetih, zafer, büyüklük, taht, taç ve kemer senin olsun.)

²⁰⁶⁷ (Tanrı'nın ışığıyla bir melek yaratıldı, Şehrîver ve Güneş ile orada cennet oldu.)

²⁰⁶⁸ (O birçok ordunun komutanı ve bu padişahın doğulu süvarilerinin lideridir.)

²⁰⁶⁹ -. 16. (113a/12)

[-k-] **Şiker:** Şikār lafzından muhaffefdür. **Bejt:**

Çü bāz-ı o şikerd çi kebg ü çi gürg

26 Çü esb-i o güzerd rāh-ı o çi baħr çi ber²⁰⁷⁰

(‘):

K’ez āşiyān-ı sa’ ve ‘ anķā şiker ne-dāred²⁰⁷¹

27 [m-ş-e] **Şimşār:** Ol ağaçdur ki ‘ āmme taħrīf idüp cimşir dirler. **Şems-i F.:**

Zemān be-bāğ be-yekbār key ‘ abir girift

28 Ze-zülf-i yār meger buved bā-şabā yek-tār

Çü zülf-i dilber-i men müşg-biz reyhān

29 Çü kıadd-i meh-veş-i o ser-firāz şod şimşād²⁰⁷²

Ziyetī:

Ferīş ān kıadd-i zülfeyneş ki gūyī

Fürūhişte-est ez-şimşād şimşār²⁰⁷³

30 Ziyetī beytinden aīlanur ki şimşād ağacı degildür belki bir renglü 31 ağaçdur zīrā ki şimşārı maħbūbuñ şimşād kıaddinden aşığa şarkmış zülflerine müşebbehün bih 114b/01 getürdi ve hem Esedī-i Tūsī kıatı ağaçdur andan āletler düzerler. Kāzürler tokmağı 02 gibi diyü naql eyledi ve bu beytler inşā eyledi ve ba’ zılar şakızlık ağacıdur ve andan düzilen 03 ālete dirler didi. [m-ş-y] **Şimşir:** Bir nev’ gāyetde berk ü muħkem ağaçdur. [n-e-b] **Şināber:** Yüzgüç. 04 [n-e] **Şinār:** Yüzmek ma’ nāsına. **Şems-i F.:**

Muħālifān-ı to dā ’im ze-farṭ-ı bed-baħtī

Konend yek-sere der-lücce şinār²⁰⁷⁴

05 İsm-i maşdar ve āşnā ve gemiler yatan şığa yir sīn-i mühmele ile senār ma’ nāsına. Ni’ metī dimiş ki 06 *Şinār cāyī buved der-miyān-ı deryā vü der-miyān-ı rūdhā ki ābeş teng bāşed ü der-o sebzi rūyed çizhā dıger berāyed 07 ü gird-i o āb bisyār bāşed ü pāyāneş ne-bāşed ānkes ki şenā ne-dāned der-hemān-cā 08 be-māned²⁰⁷⁵* ve ferāsiyün didükleri ot ki etıbbā kıatında ma’ rüfdur. [n-e-v] **Şināver:** Yüzgüç, *şināber* ma’ nāsına. 09 [n-ħ-y-e] **Şin-ħıyār:** Bir nev’ uzun ve egri ħıyārdur ki vilāyet-i Mışırda olur yā ile şin-

²⁰⁷⁰ (Onun şahini avlandığında keklik de kurt da fark etmez; atı yolundan geçtiğinden ne deniz ne de kara ona dayanabilir.)

²⁰⁷¹ (Çünkü serçenin yuvasında Anka kuşunun avı olmaz.)

²⁰⁷² (Yeryüzü ansızın yeşeren bahçeyle güzel kokular yaydı. Galiba tan yeliyle sevgilinin saçı tek tel oldu. Fesleğen, sevgilimin saçı gibi misk kokusu saçtı. Şimat dalları, ay yüzlü sevdiğimin boyu gibi baş çekip yükseldi.)

²⁰⁷³ (Onun saçlarının boyu öyle uzun ki sanki şimşir ağacından kılıç sarkmış.)

²⁰⁷⁴ (Senin muhaliflerin, aşırı şanssızlıklarından dolayı tamamen (kendi) derinliklerinde yüzerler.)

²⁰⁷⁵ (Denizler arasında ve nehirler arasında bir yer vardı; suyu dar ve içinde yeşillikler yetişir, başka şeyler de büyüdü. Suyun etrafı çok olurdu ve sonu yok gibiydi. Yüzmeyi bilmeyen kişi, orada sıkışıp kalırdı.)

hıyār da 10 lügatdür. Eşahh *yāsuzdur*. [n-g-v] **Şingūr:** *Kāf*-ı ‘Acemīyile zencebīl şarābına dirler. [y-e] **Şiyār:** Naṭas ki ba‘zı 11 yirlerde *herk* dirler. **Ḥ‘ace Sinānī:**

Ḥaḡ hemī gūyed ki dih nā-dih mükāfātet konem
Ān be-ḡaḡḡ ne-dehī vü pes āsān be-pāşī der-şiyār

12

Īn ne şart-ı mü’minī bāşed ki der-īmān-ı to
Ḥaḡ hemī ḡā’ın nümāyed ḡāk-ı serḡin üstüvār²⁰⁷⁶

13 Ve şaban ve ālet-i ḡāne. [y-p-v] **Şipūr:** Borı ki çalarlar, *nefir* ma‘nāsına. 14 **Beyt:**

Ze-pes bāng-ı şipūr-ı zehre-şikāf
Be-derīd ḡalb ü be-pençīd nāf²⁰⁷⁷

[y-d] **Şider:** Nām-ı Ḥudāy 15 te‘ālā. **Beyt:**

Be-taḡdīrāt-ı Şider bāş rāzī
Eger çün med ki mübriz mī-koned tīz²⁰⁷⁸

[-y-] **Şir:** Kesr-i şarīḡile 16 sūd, *leben* ma‘nāsına. Künyetī *Ebū’l-Ebyaz*dur. **Şir:** İmāle ile arslan ma‘nāsına. Künyetī *Ebū Ferās* ve *Ebū’l-Hāris* 17 ve *Ebū’l-Āşbāldur*. **Beyt:**

Kār-ı pākān ez-ḡiyās ez-ḡod me-ḡir
Gerçi mānd der-nişesten şer ü şir²⁰⁷⁹

18 [y-r-e] **Şirār:** *Şihāḡ*-ı ‘Acem şāḡibi çevāle ma‘nāsına naḡl eyledi. [y-r-b-ḡ-ş-y] **Şir-baḡşir:** Hind tarafından gelür 19 bir kökdür içi ve taşı siyāhrek olur. Şarılıḡa mā’il, balḡamı ve sevdāyı def‘ ider ba‘zı eṭibbā 20 şayṭaraḡ-ı Hindī dirler. ba‘zılar ḡarīḡ-i Hindī dirler. *Şayṭarabḡ* daḡı lügatdür. [y-r-g-y] **Şir-ḡir:** Nīm 21 mest ve arslan dutıcı dimekdür. Mecāzen ḡavāle ve ḡındırmaḡ maḡallinde isti‘ māl olunur. [y-r-y-n-k-e] 22 **Şir-in-kār:** Ḥalvācı ve nedīmlik idüp şir-in sözler söyleyen ve şir-in ḡareketler iden 23 kimesne. [y-r-d-e] **Şir-dār:** Südlü dimekdür. [y-z] **Şizer:** Esmā’ullāhdandur. Ḥaḡ celle ve ‘ālā. **‘Unsurī:**

24

Çü o fitne ber-engīzed müjḡān-ı çeşm ḡün rīzded
Cihān ez-fitne be-ḡirized şevēd Kirmān süy-ı dāver

25

Süy-ı dāver-i muḡkem ki ez-dāreş benī Ādem
Be-yār āmend der-‘ālem çü mü’min ber-ḡaḡ-ı Şizer²⁰⁸⁰

²⁰⁷⁶ (Allah hep “Sen bir ver ben sana on vereyim.” diyor, sense vermediḡin gibi kolayca nadasa bırakıyorsun. Senin imanında Allah’ın sözüne ḡüvenmeyip de çerçöpe ḡüvenmek varsa böyle iman olmaz.)

²⁰⁷⁷ (Yürek parçalayan boru sesinin ardından kalbi yırttı ve karnı yaraladı.)

²⁰⁷⁸ (Eḡer seni uzatıp, keskinleştirep ortaya çıkarıyorsa Tanrı’nın sana yazdıḡı kadere razı ol!)

²⁰⁷⁹ (Temiz ve dürüst insanların işlerini kendi kıyaslamalarıyla deḡerlendirme. Her ne kadar kötülük ve aslan birlikte otursalar da (bu onların aynı şey olduḡu anlamına gelmez.))

Ve şehir-i 26 Hamāya qarīb bir qaşaba adıdır. [y-n-ḥ-y-e] **Şin-ḥıyār**: Bir cins ḥıyārdur ki diyār-ı Mıſırda uzun 27 ve egri olur. [y-n-g-y-e] **Şin-gıyār**: Miſlihu. **Eş-Şini'l-Mazmūme**: [-t-] **Şütür**: Deve, cemel 28 ma' nāsına, *üſtūr* lafzından muḥaffedür. [t-r-b-e] **Şütür-bār**: Deve yüki. [t-r-v-e] **Şütür-vār**: Miſlihu. [ḥ-v] **Şuḥūr**: 29 Cerāhat ve tırnaqla çizilmiş yir. Āḥiri *dāl*-ı mühmele ile dāḥı lügatdür. **Şür**: Ni' meti bir dürlü ayaqqabıdır 30 ipden yā kıldan örerler. Ba' zı vilāyetde giyerler. *Sin*-i mühmele ile *sütür* ma' nāsına naql eylemiş. [ş-t] 31 **Şüşter**: Öykenlü dimekdür ve bir vilāyet adıdır. [ş-m-y] **Şüşmır**: Kaḳüle-i ſaġire Hindden gelür 115a/01 mu' teber dārüdur. Hil daḥı dirler. *Şüşmır* lafzından muḥaffedür. [-ğ-] **Şuğur**: Ni' meti; kirpi, *ḥār-puſt* ma' nāsına 02 naql eylemiş. Sā'ir erbāb-ı lügat porsuḳ didükleri cānver ki urduḳça büyür dimişler. [-f-] **Şüfür**: Miſlihu. 03 Porsuḳ didükleri cānver. Ni' meti; ve ḥarām ma' nāsına da gelür dimiş. [k-v] **Şuḳūr**: Ḥarām ma' nāsına. [-g-] 04 **Şügür**: *Kāf*-ı 'Acemiyile bir nev' uzun tüylü kirpidür. *Sin*-i mühmele ve *sın*-i mu' ceme ile rivāyet olındı 05 ve *fā* ile daḥı mervīdür. Sā'ir esāmisi *çized* lafzında mezkürdür. [k-v] **Şükvār**: Ğam-gīn, sük-vār 06 ma' nāsına. [k-v-f-h-z-e] **Şüküfe-zār**: Çiçeklü yir, ġayrı adları *şek-dār* lafzında yazılmışdır. [m-e] **Şümār**: Şaġış 07 'aded ma' nāsına ve *şümürden* lafzından ſiġa-i emr ü vaşf-ı terkībīdür²⁰⁸¹ ve rüz-ı kıyāmete *rüz-ı şümār* dirler, 08 *yevm-i ḥisāb* ma' nāsına.

Laṭifi:

Ey be-dünyā sīmsār u zer-şümār

Hiç dānī kıſşa-i rüz-ı şümār²⁰⁸²

[m-e-ş-y] 09 **Şümāşir**: *Şihāḥ*-ı 'Acem ſāḥibi qarcaşıḳ ma' nāsına naql eyledi. [m-e-r-k-e] **Şümār-kār**: Ḥisāb yiri dimekdür. 10 'araşāt yirine itlāk olınur ki ḥisāb gūnidür. [m-e-r-g-y] **Şümār-gir**: Şayıcı dimekdür. [-m-] **Şümür**: 11 Çarıḳ ki ekinciler ve çübānlar ḥām kevenden keserler ayaklarına giyerler *Vesiletü'l-Maḳāşid* ſāḥibi ve yolcılar 12 yapıcı, vehm, nefret ve ba' de ma' nāsına gelür dimiş. [m-ş-y] **Şümşir**: Kaḳüle-i ſaġir. [n-c-e] **Şüncār**: Eñlik 13 didükleri ot ki ḳan gibi köki kızıl olur. Mümıcilar ve ḥalvācılar anı isti' māl iderler, *hevācır* 14 ma' nāsına. [n-ḳ-e] **Şünḳār**: *Sunḳūr* lafzınıñ mu' arbedür ki ſikārī ḳuşlardan bir nev', ġāyetde mu' teber 15 ḳuşdur. [n-g-e] **Şüngār**: Miſlihu. [v-ḥ-g-y] **Şüh-gir**: *Kāf*-ı 'Acemiyile kösegü, tennūr-āşüb ma' nāsına ve kirlü ma' nāsına. [-v-] **Şür**: 16 Gürg ve tuzlu ſu ve çoraḳ yir ki ekin ve eyü ot olmaz ve at bāzārı ve ürkü, āşüb

²⁰⁸⁰ (O fitne koparınca kirpiġiyle hişım ve kan saçar. Dünya ġfitneden kaçar, ağlayarak Allah'a yönelir. Sen, adaletiyle insanların dünyada Allah'a inanan mümin gibi huzur bulduġu o kuvvetli efendiyi takip et.)

²⁰⁸¹ 16. Nüşhada, bu bölümden sonra doğrudan kaf harfi ile olan kelimelere geçilmiştir, bu bölümün devamı ise daha sonra kef harfinden sonra verilmiş, sayfalar arasında karışıklık olmuştur.

²⁰⁸² (Ey dünya sımarsı ve kuyumcusu! Kıyamet günü kıssasını hiç bilmez misin?)

17 il yād yağı sebebinden birbirine qarışup talğalık olur. *Mi' yār-ı Cemālī* şāhibi; ve *çizi bāşed ki* **18** *be-hem āmihte şode bāşed çonān ki gūyend āb-ı şūrīde-est.* **Şems-i F.:**

Eger ' adlet koned tedbīr-i ' ālem

19

Ne-bāşed der-cihān-ı dīger şer ü şūr

Esedī:

Nerīmān be-ḥandīd ü güft ez-güzāf

Çi şūrī sez bāyed āyed ne lāf²⁰⁸³

20 Ve *şūrīden* lafzından ism-i maşdar ve şīğa-i emr ve vaşf-ı terkībī daḥı gelür. [v-ş-m-

y] **21 Şūmşīr:** Kākūle-i şağīr. [v-n-d] **Şūnder:** Çükündür didükleri kıızıl nesne ki ekşer

türşī iderler. [v-h] **22 Şūher:** ' Avratuñ eri, zevc ü şūy ma' nāsına. ('):

Zen-i zişt-rā şūher gūrbe²⁰⁸⁴

23 Nev'-i Evvelehu Eş-Şādi'l-Meftūḥa **24** [e-ğ] **Şāgar:** Büyük kadeḥ ve şağrak ve

üsküre ve ölçek ma' nāsına isti' māl olunur. Aşlı **25 sīnīledür** *şād* ile daḥı yazılmış. [e-b-

v-n] **Şābūn-ger:** Şābūncı. [b-e] **Şabār:** Temürhindī. [-b-] **Şabr:** **26** Bir meşhūr ot adıdur

anuñ ' uşāresin tutarlar, ' inde'l-ıtlāk ' uşāresi murād olunur. **27** Eyüsi vilāyet-i Yemende

' Adene qarīb Soḳoṭīrā cezīresinden gelür. Şabr-ı Soḳoṭīrī dirler. Tahfīf **28** idüp Soḳoṭīrī

daḥı dirler. Ğāyetde acılığı sebebinden şā' irler ve münşiler nazm u neşrde çok **29**

isti' māl iderler. Fārsīde ve ' Arabīde ve Türkīde müsta' mel lügatdür. ' Arabīde *bānuñ*

kesresi ve sükūnı **30** *cā'* izdür. Fārsīde *bānuñ* sükūnıyla isti' māl olunur. **Şi'r:**

Lā taḥsibü'l-mecd temere ente āklehu

31

Len tebluğü'l-mecd ḥattā tebluğu'ş-şabr²⁰⁸⁵

' Arabīde qatlanmaḳ, küymek ma' nāsınadır. [-d-] **Şadr:** Qadı-' asker dimekdür. **115b/01**

ve ulular oturıcaḳ mekāna dirler, ' Arabīde ve Fārsīde müsta' meldür. *Şiḥāḥ-ı 'Acem*

şāhibi yük **02** dibine bırağılan ḥalı dimiş. [f-d] **Saf-der:** Be-fetḥi'd-*dāl* ü kesr-i *hā*. Ol

bahādur u mübārız ki ğāyet **03** şecā' atinden şaflar yırtar, tağıdur. Aşlda lafz-ı

mürekkebdür. İsm-i vāḥid kıılınmışdur. [n-v-b] **04 Şanavber:** Çam ağacı ve çozağuna

daḥı dirler ve köknar ağacına daḥı ıtlāk olunur. **05 Eş-Şādi'l-Meksüre:** [-f-] **Sıfr:** Boş,

ḥālī ma' nāsına. **Beyt:**

Sofra-i incīr şodī sıfr-vār

06

Ger heme murğī şodī incīr-vār²⁰⁸⁶

Eş-Şādi'l-Mazmūme: [-f-] **Şufr:** Tuc, rüy ma' nāsına. **07 Nev'-i Evvelehu Eṭ-Ṭā'i'l-**

²⁰⁸³ (Eğer adaletin dünyayı düzenlerse, dünyada başka kötülük ve karışıklık kalmaz. Nariman gülerek abartılı bir şekilde dedi: "Nasıl bir coşku layık olur, boş laf değil.")

²⁰⁸⁴ (Çirkin kadının kocası kedidir.)

²⁰⁸⁵ (Şanı, yediğin bir hurma gibi zannetme. Şana ancak sabırla ulaşabilirsin.)

²⁰⁸⁶ (Sofra, incirler gibi oldu, yani boş kaldı. Eğer hepsi kuş gibi olsaydı, incir gibi olurdu.)

Meftūha 08 [e-y-s-f] **Ṭāyesfer**: Kalın kabuklu bir otdur vilāyet-i Hindden gelür. Tāze ekin **09** rengi kıızıl ve şarı olur. Cimā^ç iderken ağızda tutsalar, inzālî men^ç ider bunuñ **10** haķikatinde çok iħtilāf vardur. Eşahh budur ki zıkr olındı. [b-e-ş-y] **Ṭabāşir**: Bir meşhür **11** Hindî dārūdudur. Siyāh fūlful olduğı yirde olur. Ammā haķikatde çok iħtilā(f) vardur. **12** Ba^ç zılar eyderler ki eski kāmışlaruñ içinde bulunur. Eyüsi boğunları yanında olandur **13** ve ba^ç zılar dir ki kāmışuñ yanmışı ve remādīdür yil esdükçe birbirine tōkınmağıla **14** tūtuşur. Yanar ṭabāşir olur. [b-l-h-ğ-v] **Ṭabla-ğ^çor**: Müft yiyici demek olur *müft-ğ^çor* **15** ma^ç nāsına. [b-n-v] **Ṭanbūr**: Ma^ç ruf ve meşhür bir nev^ç sāzdur ki çalarlar. **Kātibi**:

Berāy-ı bezm-i to Kerrūbiyān tişe-i Nūh

16

Ze-şāh-ı Sidre to-rā şod Zühre-rā ṭanbūr²⁰⁸⁷

Künyeti Ebū'l-lehdür. **Eṭ-Ṭā'i'l-Meksüre**: **17** [r-e-z-g] **Ṭırāz-ger**: ^ç Alem dikici ve cendereci. [y-f] **Ṭifür**: Ṭā'ir. **Ṭifür**: Mişlihu. **Eṭ-Ṭā'i'l-Mazmūme**: **18** [v-m-e] **Ṭümār**: Uzunına dūrülmiş kāğıd olsun ve ğayrı olsun. **19 Nev^ç-i Evvelehu El-^ç Ayni'l-Meftūha** **20** [-e-] **Ār**: Ğayret ü dūşnām u ^ç ayb. [b-h] **Abher**: Nergis çiçeği ve bostān-efrüz didükleri yaprakdur. **21 Kemāl-i Işfahānī**:

Nūk-i peykānhā der-çeşm-i dilberān ğarğa

Hem-çonān ğonçe ki peyveste konī bā-^ç abher²⁰⁸⁸

22 [b-y] **Abir**: Ma^ç ruf u meşhür hūş koğulu nesne. [r-^ç] **Ar^ç ar**: Serv-i cebelî ki Türkçe ba^ç zı yirlerde andız **23** ağacına dirler. Ni^ç meti; *dıraht-ı nāz ya^ç nī serv* dimiş. [t-e] **Atṭār**: Ma^ç ruf hūş koğulu otlar **24** şatan kimesne, ^ç Arabīdür, Fārsīde de şāyi^ç dūr. [t-e-v] **Atāver**: Cömerd, *seḫī* ma^ç nāsına. [k-e] **25** **Akār**: Dırahtī-st ki be-dü āteş-efrüzend. [n-b] **Anber**: Şāh-büy, ^ç inde'l-ba^ç z, deñiz şıgırınıñ **26** *revş*idür ve ba^ç zılar deñiz içinde biter bir ağacunuñ zamğıdur ve ^ç inde'l-ba^ç z **27** deryā dibinde bir otdur biter deryā cānvārları²⁰⁸⁹ anı yirler andan hāşıl olan revş **28** ^ç anber olur. Ba^ç zılar deñiz köpeginden hāşıl olur ve Allahu ā^ç lem. [y-e] **Ayyār**: Aşda şol **29** kimesneye ki keşirü'l-hareke ve keşirü't-tavāf ola. Şoñra uğrıya itlāk itdiler. **El-^ç Ayni'l-Meksüre**: **30** [y-e] **Iyār**: Aña dirler ki her nesnenüñ kile ile veyā vezn ile miqdārın alurlar ki bir ğayrı **31** nesne anuñıla ne miqdār idügin bileler. **Unşurī**:

Hā'ik pāyeş bā-şeref terkib yāft

²⁰⁸⁷ (Melekler senin şölenin için, Nuh'un baltasıyla Sidre ağacının dalından yapılan Zühre'nin tamburunu çalarlar.)

²⁰⁸⁸ (Tıpkı tomurcuğun nergis çiçeğine bağılı olması gibi okların uçları sevgililerin gözlerine batmış,)

²⁰⁸⁹ cānverleri. 3. (128a/23)

Zū ‘ıyār-ı kīmyā āmed be-rīsed²⁰⁹⁰

116a/01 [y-e-r-g-y] ‘**Iyār-gīr**: Şāhib-i ‘ıyār ma‘nāsına. **Nev‘-i Evvelehu 02 El-Ġayni’l-Meftūha**: [-e-] **Ġār**: Mağara. **Esedī**:

Heme kūh u ġār verd ü deşt ü tiğ

03

Efkende dest ü ser Türk ü tiğ²⁰⁹¹

Ve defne ağacı ki yimişine ħabbü’l-ġār dirler. **04 Ġar**: Rūspī ‘avrat ve hīz oğlan ve ba‘zılar debe ma‘nāsına gelür dimişler lakin Ĥalīmī **05** ve *Şihāh-ı ‘Acem* şāhibi debe ma‘nāsına zammıla taşhīh eylemiş ve büyük ev, ħāne-i büzürg ma‘nāsına **06** *Şihāh-ı ‘Acem* şāhibi ‘*anīn* ma‘nāsına da naql eylemiş. [r-e] **Ġarār**: Kıldan doqınmış çuvāl, ‘āmme taħrīf idüp ħarār dirler. [m-ĥ-v-e] **Ġam-ĥār**: Kayurıcı ma‘nāsına cā’izdür ki **07** *elīfle āzār, bāzār* kāfiyesinde isti‘māl olına ve cā’izdür ki ebter, aħkar vezninde isti‘māl **08** olına. [m-g-s-e] **Ġam-gūsār**: Kaygudaş ve iş ve yoldaş ve yār ve öğür, *enīs* ma‘nāsına. [m-y-e] **09 Ġamyār**: Esnemek ma‘nāsına. [n-c-e] **Ġancār**: Ve bi’z-zamm eñlik didükleri ot ki kökini ‘avratlar yüzlerine **10** sürerler kızartmak için ve figer didükleri kızıl ki baqqam ağacıyla ince dülbend pārelerin boyarlar **11** ve ħātūnlar yüzlerine sürerler. [n-d-y] **Ġandīr**: Ol ālet ki anuñıla bāğ budarlar, *tahra* ma‘nāsına. **12** [n-v] **Ġanūr**: Ni‘metī *hoften* ma‘nāsına dimiş. [-v-] **Ġavr**: Şarp ağrı ve cemi‘-i şedīd ma‘nāsına. ‘Arabīde **13** çukur yir ve her nesnenüñ nihāyeti. **El-Ġayni’l-Mazmūme**: [b-e] **Ġubār**: Toz. **Ġur**: Taħfifü’r-rā’. **14** Ni‘metī ve Ķaraĥişārī, yaban koyunu, miş-i kūhī ma‘nāsına dimişler. Ni‘metī; ve āhū vü heybet **15** ma‘nāsına da gelür dimiş ve debe ya‘nī ħāyesi şişmiş ma‘nāsına müttefikler *Cāmi‘ü’l-Fürs* **16** şāhibi; ve Türklerden bir t̄ā’ifedür dimiş. **Ġurr**: Bi’t-teşdid. Ķaraĥişārī mişlihu ħāne-i büzürg ma‘nāsına naql **17** eylemiş. [n-c-e] **Ġuncār**: Figer ki ‘avratlar yüzlerine sürerler. Gül-güne ma‘nāsına ve eñlik didükleri fetħile daħı **18** mervīdür. **Ġundeber**: Bāğ budayıcak dehre ma‘nāsına. **Ġūr**: Leşker ma‘nāsına ve Semerķanda qarīb bir mekānuñ adıdır. **19 Nev‘-i Evvelehu El-Fā’i’l-Meftūha 20** [e-f-y] **Fāfir**: Ĥaşir otı. [e-l-e] **Fālār**: Bi-hūde söz egerçi bu lügati āħiri *rā* bābında daħı getürmişler. **21** Eşāħħ budur ki āħiri *dāl* iledür. **Ferr**: Bi’t-teşdid. Devlet ü siyāset ve kuvvet ü kudret **22** ve revnaķ u fūrüg ve tarāvet ü yaraşıklık. [r-e-t] **Ferāter**: Girürek dimekdür. [r-ĥ-e] **Ferĥār**: Sarkuķ **23** saça dirler ki kıvrıkcık²⁰⁹² olmaya *ferĥāl* daħı dirler ve büt, şanem ma‘nāsına ve Türkistānda **24** bir büt-ħāne adıdır. Anda

²⁰⁹⁰ (Onun ayağı toprağı şerefle birleştirdi, bu birleşimden simyanın saflığı elde edildi.)

²⁰⁹¹ (Bütün dağlar, mağaralar, ovalar ve kılıçlar; Türk ve kılıç, elleri ve başları devirmiş.)

²⁰⁹² kıvrıkcık. 3. (128b/24)

güzel cāriyeler tırup gice ve gündüz ol bütlere hizmet iderleridi. **25** Yetmişden ziyāde olur eksik olmaz. Her biri hüsñ ü cemālde bī-naẓīr idi. Şöyle ki **26** birisine bir miqdār tağayyūr vāqı^ç olsa anı giderüp yirine bir a^ç lāsın getirürleridi. **27** Bir kimesne büt-ḥāneye gelüp şanemlere secde eylese ve zıkr olan cāriyelerden her kınkısına iltifāt **28** eylese fi'l-ḥāl ol cāriye anuñ ḥalvetine varup murād ḥāşıl idüp ecr ü şevābuñ **29** ol bütlere nişār u işār ideridi ve vilāyet-i Çinde bir şehr adıdur ve Bedaḥşānda Ṭalkāndan **30** yukarı bir mevzi^ç adıdur ve vilāyet-i Ḥotalānda daḥı bir mevzi^ç adıdur ve Ḥıṭā ile Kāşğar **31** ortasında daḥı Ferḥār nām bir yir vardur Ferḥār ki şu^ç arā evşāfını zıkr iderler. Ğālibā **116b/01** Ferḥār, Türkistāndur. Niteki Ḥāce Selmānuñ bu beytinden añlanur.

Beyt:

Büt Ferḥār ne-dīdīm be-dīn-i hüsñ ü cemāl
02 Türk Māçin ne-şīnidīm be-dīn-i şīve vü nīk²⁰⁹³

Beyt:

Kāfirīn tā be-çonin hüsñ-i bütī-rā bīned
03 Beçe-rū rüy be-süy-ı büt-i Ferḥār koned²⁰⁹⁴

Beyt:

Her laḥza nümāyī be-libās-ı dīgerem ruḥ
04 Gāh rāyet-i Ferḥār u geh lu^ç bet-i Ḥalluḥ

Ba^ç zılar eyidür bir şehrūñ adıdur ki anda ḡāyetde bī-naẓīr güzeller **05** çok olur. Ol şehrūñ cemī^ç ḥalkı büt-perest olmağın şanemleri çok imiş ve eyidürler ki **06** bütler ol ḥüblardan kināyetdür. **Beyt:**

Be-Ferḥār der-māh-rüyān besī
 Çonān şehr her dem ne-bīned kesī²⁰⁹⁵

07 [r-d-e] **Ferdār:** Ḥāne-i zemistān. [r-d] **Ferder:** Ṭurfa ma^ç nāsına. [r-s-n-g-s-e] **Fersengsār:** Ol mīldür ki **08** bir ferseng yola nişāndur ve yollarda ^ç alāmet olmağıçün itdükləri nişāna da dirler. **Şems-i Fahrī:**

09 Be-ümmīd-i ^ç aṭā-yı şāh-ı ^ç ādil
 Nihed ruḥ süy-ı o her kām-kārī
 Nüvīdī yāfte ez-cūd-ı ^ç āmeş
10 Be-her kāmī vü her fersengsārī²⁰⁹⁶

²⁰⁹³ (Ferhar'da bu kadar güzellik ve zarafete sahip bir put görmedik, Maçin'de bu kadar tarz ve iyi olan bir Türk duymadık.)

²⁰⁹⁴ (Kafirler, böyle bir güzellikte putu gördüklerinde, çocuklar yüzlerini Ferhar'ın putuna çevirir.)

²⁰⁹⁵ (Ferhar'da birçok ay yüzlü güzel vardır. Öylesini gören yoktur.)

[r-ğ-e] **Fergār:** Şulanmış ve toğranmış ve ıslanmış²⁰⁹⁷ ma^c nāsına. [r-ğ] **Fergār:** 11 Şu arığı ki ırmağdan ayırıp şu alurlar. **Esedî:**

Fikendend çendān ser-i ān ser-nigūn

Ki her şeb çün fergārī şod ze-hūn²⁰⁹⁸

12 **Husrev:**

Dest-i dūn teng-est egerçi sāl ü meh bā-āb-rū-st

13

Pür-baṭ-ı huşk-est egerçi rūz u şeb der-ferğar-est²⁰⁹⁹

[r-f] **Ferfer:** *Şihāh-ı* ‘Acem şāhibi çil kuşu, *tihū* 14 ma^c nāsına naql itdi. [r-f-v] **Ferfūr:**

Çil didükleri kuş, *tihū* ma^c nāsına ve keklik, *kebk* ma^c nāsına. 15 **Ebū Şekūr:**

Men beçe-i ferfürem ü o bāz-ı sefid-est

Bā-bāz kocā tāb berd beçe-i ferfūr²¹⁰⁰

[r-f-y] **Ferfūr:** 16 Pirpirim didükleri ot, *baḳlatü’l-ḥamḳā* ma^c nāsına, ‘Arabidür.²¹⁰¹ [r-ḳ-

v] **Ferḳūr:** Kāḳule. *Şihāh-ı* ‘Acem şāhibi 17 çil ü çevük dimiş. Dimiş. [r-m-e-n-b-r-d-e]

Fermān-berdār: Buyruk tutıcı, ṭāyī^c vü ḳānit ma^c nāsına. 18 [r-v-e] **Fervār:** Mertek ve

yaz evi ki üzerinde büyük bacası ola. Şems-i Fahrī ḳış 19 evine dirler dimiş ve bu beyti

inşā eylemiş. **Beyt:**

Eger ze-^c adl-i to buvedī be-her diyār-ı kesī

20

Ze-dest-i fitne ne reftī ze-şuffe tā-fervār²¹⁰²

[-j-] **Fejer:** *Zā* ²-i ‘Acemiyile, *giyāhī bāşed saht-ı telḫ ki derd-i* 21 *şikem-rā sūd koned.*

O-rā giyāh-ı Türki ḫ ānend ve egir köki dimişler. Sā ³ir erbāb-ı lügat bu 22 ma^c nāyī āhiri

zā ²-i mu^c ceme bābında getürmişler. İki vechile mervīdür. [-s-] **Feser:** Gökçek ve revnaḳ

23 ma^c nāsına. Ba^c zılar zamm-ı *fā* ile zabṭ itmişler. [ğ-f-v] **Fağfūr:** Çin pādişāhına dirler.

Cem^c i *fegāfire* 24 gelür. **Esedî:**

Be-leşker be-peymāy-ı Tūrān zemān

Sinān-ı bāc-ı ḫāḳān fağfūr-ı Çin²¹⁰³

[ğ-v-e] **Fağvār:** 25 Ol ki ḫayret ü şabrından veyā utanmağdan müteḫayyir ü şāmit olup

²⁰⁹⁶ (Muradına erici kimseler, adaletli padişah ihsan edecek umuduyla onu övmeye gelirler. Ona gelmek için adım atanlar onun herkese yayılmış cömertliğinden adım başı bir müjdecı bulurlar.)

²⁰⁹⁷ ıslanmış ve toğranmış. 3. (129a/16)

²⁰⁹⁸ (O kadar çok başı baş aşağı attılar ki her gece kandan su arığı gibi oldu. (Kan ırmak gibi aktı.))

²⁰⁹⁹ (Her ne kadar yıl boyunca su ile temas etse de değersiz kişinin eli sıkıdır, her ne kadar gece ve gündüz su arığında olsa da ördeğin tüyü kurudur.)

²¹⁰⁰ (Ben yavru çil kuşuyum, o ise beyaz bir doğan. Çil kuşu yavrusu, doğana nasıl dayansın?)

²¹⁰¹ ve benefşe ma^c nāsına, ‘Arabidür. 3. (129a/22)

²¹⁰² (Her diyarda senin adaletin olsaydı, bir kimse fitne yapmak amacıyla sofadan yaz evine bile gidemezdi.)

²¹⁰³ (Orduyla Turan topraklarını fethet, mızrakların Çin imparatoru Fağfūr’dan haraç alsın.)

aşlā avāz u hareket **26** gelmeye ma' nā-yı terkībisi büt gibi demek olur. Nitekim bütten hareket ü avāz şadır olmaz **27** ve bu dağı anuñ gibidür. Fağvār dağı lügatdür. [l-e] **Felār:** Bir aq kökdür, ' Arabca ' *arṭanīṣā* dirler. [n-e-v] **28 Fenāver:** Şalvār bendiri ve vilāyet-i Çine qarīb bir şehr adıdır. [y-e] **Feyār:** Ve bi'l-kesr, iş güç **29 şuğl** u *kār* ma' nāsına, Belğ lügatidür. **Laṭifi:**

Nī-st coz ' aşket ihtiyārem-rā

Nī-st coz zıkr-i to feyār-ı mā²¹⁰⁴

30 Qaraḥiṣārī evvel ya' nī ibtidā ma' nāsına da gelür dimiş. [y-e-v-e] **Feyāvār:** Mişlihu.

Şems-i F.:

31

Be-coz medḥ-i Ebū İshāk-ı Maḥmūd

Ne-dāred ' aql der-' ālem-i feyāvār²¹⁰⁵

El-Fā'i'l-Meksüre: [c-e] **Ficār:** **117a/01** Başaqlama üzüm. [r-f] **Firfir:** Pırlağuç. **Ümīdī:**

Be-künc-i şavma' a be-nişin zebān-ı ḥod der-keş

02

To ma' rifet be-şināyī çı mī-konī firfir²¹⁰⁶

[z-e] **Fizār:** Zeker, kīr ma' nāsına. [s-e] **Fisār:** Efsār ma' nāsına. **03** [ş-e] **Fişār:** *Şin*-i mu' ceme ile *fīşārden* lafzından ism-i maşdar u şığa-i emrdür. Şıķış **04** ve şıķ dimekdür.

[g-e] **Figār:** *Kāf*-ı ' Acemīyile kötürüm ve yaralu efgār ma' nāsına ve teşvīşlü. **05 Beyt:**

Ze-ḥün geşt rüy-ı zemīn pür-nigār

Ze-peykān dil ü çeşm-i keyvān figār²¹⁰⁷

[-f-] **06 Figer:** Qızılca ki ' avratlar yüzlerine sürerler. [-v-] **Füvr:** *Zamm*-ı vāv ile mor reng. [-h-] **Fihir:** Müşg **07** ezecek taş ve ṭabāşir. [y-e] **Fiyār:** Şuğl, kār ma' nāsına. [y-e-v-e] **Fiyāvār:** Mişlihu. [y-e-v] **Fiyāver:** Mişlihu. **08 Nev'-i Evvelehu El-Qāfi'l-Meftūḥa** **09** [e-b-v] **Qābūr:** Şundurma vü muşandara ve ṭurra ve dīvār üzerinde yağmurdan şaqlamaq için yapduqları. **10** [-e-] **Qār:** İzdāddandur iki muḥtelif ma' nāsı vardır. Birisi gāyetde aqda isti' māl olunur. Türkide **11** qar didükleri gibi birisi gāyetde qarada isti' māl olunur nitekim qīr dirler ' Arabīde. **Şems-i F.:**

12

Çür geşt be-Türkī dü-çeşmeş ü rüyeş

Şod ez-ḥavādiş ü iflās u nā-murādī qar²¹⁰⁸

13 Ve ba' zılar didiler qar ol nesnedür ki qarışaqlız gibi ıssı pınarlardan çıkar. Ba' zısı **14**

²¹⁰⁴ (Senin aşkından başka seçimim yok. Seni anmaktan başka işim gücüm yok.)

²¹⁰⁵ (Aklın dünyada Ebu İshak Mahmud'un övgüsü dışında bir işi yoktur.)

²¹⁰⁶ (Manastırın köşesine çekilip sus ve dilini tut. Fırıldak gibi dönüp durarak bilgi ve irfanı ne yapacaksın?)

²¹⁰⁷ (Yerin yüzeyi kanla süslendi, Satürn'ün kalbi ve gözü ok ucuyla yaralandı.)

²¹⁰⁸ (İki gözü Türkler tarafından kör edildi ve yüzü felaketler, yoksulluk ve şanssızlıktan dolayı karanlık hāle geldi.)

şıvık olur kâr-ı seyyâl dirler, ba' zısı katı olur kâr-ı huşk, kâr-ı yâbis dirler. 15 Gâh olur ki seyyâlini toprağıla kaynadurlar, koyulur katı olur. Şaklamağa ve isti' mâl itmege 16 âsân olur ki karasağız gibidür. Taberiyye deryâsından çıkar ve yâhûd sâhilinden 17 qazarlar. Andan çıkar. Qafrü'l-yehûd dirler. [d-y] **Qadîr**: Çölmekde pişen nesne. [r-e-n-y-e] **Qarâniyâr**: 18 Zağal ve ba' zılar üvez didükleri ve kızılıç didükleri yemişdür didiler ve bu lügat ba' zı nüshada 19 âhiri *elif* bābında qarâniyâ vâki' olmışdur ve ba' zı nüshada âhiri *râ* ile yazılmışdır. [l-k-t-e] 20 **Qaltâr**: Qara boyanuñ şarısı ki kızılşağı olur. [l-m-d] **Qalem-der**: Ni' metî, ağacuñ tâze budacağına 21 dirler dimiş. [l-t-d] **Qalender**: Mücerred ma' nāsına isti' mâl olunur. [n-b-e] **Qanbâr**: Züncüfre didükleri. 22 [n-d-h-e] **Qandahâr**: Vilâyet-i Hindde bir meşhûr şehri adıdır. [y-e-v-e] **Qayâvâr**: Porsuq didükleri 23 ve çaqal hayvânlar. [y-s-v] **Qaysûr**: Gümüş taşı. [y-ş] **Qayşar**: Rûm pâdişâhı. **El-Qâfi'l-Meksûre**: 24 [m-e] **Qimâr**: Vilâyet-i Hindde bir yir adıdır, 'üduñ a' lāsı anda hâşıl olur. Aña 'üd-ı 25 **Qimârî** dirler. 'Unşurî:

'Üd ki der-Qimâr gâliye-râ ferh dihed

Dest-i hüş-ı şabâ şevved ber-ser-i âteş ez-hevâ²¹⁰⁹

26 **Qimâr**: Öç ile oynanan oyun ki hâramdur. [n-t-e] **Qantâr**: Kırk biñ dînâr ve yüz yigirmi irtâl 27 ve 'inde'l-ba' z biñ iki yüz vaqiyye ve bir şığır derisi tolusı altuna dirler. Meftûha bābında 28 yazdukları gâlağdur. [-y-] **Qir**: Qazürler doqmağına dürtükleri ot ve 'avâm dilinde kâr lafzınuñ 29 imâlesidür. Etıbbâ muhaqqıqları böyle taqqıq ü taşhîh itmişlerdür. Ammâ erbāb-ı lügat karasağızdur 30 didiler ve şî' rlerde isti' mâl iderler. [y-n-e] **Qinâr**: Züncüfre ma' nāsına. 31 **Nev'-i Evvelehu El-Qâfi'l-Meftûha 117b/01** [e-t-v-e] **Kât-vâr**: Şudâ' ü ser-gerdân ma' nāsına. **Kâr**: *Kāf*-ı 'Arabîyile ismdür. İş demek olur 02 fi'l ma' nāsına ve *kāšten* lafzından şığa-i emrdür. Ek demek olur vaşf-ı terkibî isti' mâl olunmaz. 03 **Gâr**: *Kāf*-ı 'Acemîyile edât-ı mübālağadır. Şığa-i mazînuñ âhirine lâhiq olur mübālağa-i fâ' il 04 ma' nāsına. Perverdi-gâr gibi Rabb ma' nāsına. *Āferîd-gâr* gibi Hallāk ma' nāsına ve gâh olur ki emr şığası 05 âhirine lâhiq olur. Āmurz-gâr gibi Ğafûr u Ğaffâr ma' nāsına ve āmurz-gâr gibi kesîrû't-ta' allüm ü keşîrû't-ta' lîm gibi. 06 'Azîz **Qaşâşî**:

Çi-râ mî-neyāmüzed âmüz-gâr

Heme dâniş ez-gerdiş-i rüzgâr

Ki tâ ânçi mând-est ez-o yâdigâr

²¹⁰⁹ (Kımar'da bulunan ud ağacı güzel kokusuyla ihtişam verir; sabah vakti, hava ile âteşin üstünde ödül hâline gelir.)

07

Buved diğerân-râ çi âmüz-gâr²¹¹⁰

Ves esmâ âhîrine lâhîk olan dağı bu kabildendir. [e-r-b-e] **08 Kâr-bâr:** İş güç dimekdir. [e-r-d-e] **Kâr-dâr:** ‘Alem-dâr ma‘nâsına. [e-r-z-e] **Kârzâr:** Şavaş, ceng **09** ma‘nâsına. Ni‘ metî; şavaş yirine dirler dimiş. **Esedî:**

Be-key merd-i nîk ez-der-kârzâr

Be-ceng-i enderûn be-bed-dil-i hezâr²¹¹¹

10 [e-r-g] **Kâr-ger:** İş düzici. [e-r-g-z-e] **Kâr-güzâr:** İş sürici ve iş başarıcı **11** ve *vekîl* ma‘nâsına. [e-r-g-y] **Kâr-gîr:** İkinci *kâf*-ı ‘Acemîdür. Bodurum ve tolos ve kireçli yapu ve iş **12** tütücü ma‘nâsına. [e-r-v-e] **Kâr-vâr:** ‘Alem-dâr, *kâr-dâr* ma‘nâsına. [e-z] **Gâzer:** *Kâf*-ı ‘Acemîyle bez ağardıcı, **13** *Kaşşâr* ma‘nâsına. [e-z-y] **Kâzîr:** Helçek didükleri bakırdan kazgancık ki bakraç dağı dirler. **14** [e-s-h-b-n-d] **Kâse-bend:** Çanaççı. **Kâse-ger:** Mişlihu. [e-ş-ğ] **Kâşgar:** Bir vilâyet adıdır. **Şems-i Fahrî:**

15

A‘ zam-ı cemâl-i dînî vü dîn-i ân ki şıyt-ı o

Be-girift Rûm u Hind ü Hôrâsân u Kâşgar²¹¹²

[e-f-v] **16 Kâfûr:** Bir nev‘ mu‘teber dârü-yı meşhûrdur. Cânib-i Hindden gelür. Ağaçdan mütereşşih olur. **17** Çıkduğı vaktde şıvık ve gökrek olur mâ‘-i kâfûr dirler. Toñcağ bir niçe dürlü olur. **18** A‘lâsı *Qayşürî*dür ki Serendîb kurbında bir yire mensûbdur. Kızılığıla mülemma‘ olur ve bir dürlüsü **19** dağı kâfûr-ı Ribâhîdür. Ribâh nâm bir şehre mensûbdur. Ğâyetde beyâz olur. Ba‘zılar **20** rivâyet itdiler ki evvel bulan Ribâh bir pâdişâh idi anuñçün Ribâhî dirler **21** ve bir dürlüsü dağı ğalîz ü qararağ olur ve bir dürlüsü dağı ağacıla qarışuğ olur. **22** Bunlar müşâ‘id olub Ribâhî olur. Müşâ‘id olanuñ evlâsı oldur ki anda çok **23** şafâyiğ olur. Ba‘zılar didiler ki Ribâhî *Qayşürî*nüñ müşâ‘ididir ve bir ağ kumdur. **24** [e-l-y-e] **Kâlyâr:** Dövk ve salyar ki ağızdan ağar ve tükruk, *hayû* ma‘nâsına. [e-m-k-e] **Kâm-kâr:** **25** Murâdın işleyici, ğalîb-i muṭlağ ma‘nâsına. [e-m-g-z-e] **Kâm-güzâr:** Dilek bitürici. [e-n-v] **Kânûr:** **26** Ğalle sepedi. [e-v-p-e] **Gâvpâr:** *Kâf* u *bâ*‘-i ‘Acemîyle; hergele süri ma‘nâsına ve reme-i gâv u ğar. **27** [e-h-g-b] **Gâh-gîr:** İki *kâf*-ı ‘Acemîyle çamış, tavar-ı *ĥarûn* ma‘nâsına. [-b-] **Gebr:** *Kâf*-ı ‘Acemîyle vü sükûn-ı **28** *bâ* ile oda tapan kâfir. **Şeyh Sa‘dî:**

Eger şad-şâl gebr-i âteş-fürüzed

Eger yek-dem derd üfted be-süzed²¹¹³

²¹¹⁰ (Neden öğretmen; zamanın dolaşımından tüm bilgileri öğretmez ki kendinden geriye kalan hatıra, başkalarına da öğretmen olsun?)

²¹¹¹ (İyi adam, savaşta ne zaman bin kötü yürekli kişiye karşı durur?)

²¹¹² (Dininin güzelliğinin yüceliği ve onun dininin şöhreti Rum, Hindistan, Horasan ve Kaşgar ulaştı.)

29 ve muṭlaḳ kāfire daḫı dirler ve çuḳal ki şavaş güninde giyerler. **Firdevsî:**

30 Yekî gebr pūşid zāl-ı dilir

Be-ceng ender āmed be-kirdār-ı şîr²¹¹⁴

Keber: *Kāf*-ı ‘Arabî vü feth-i *bā* ile bir ot 31 adıdur ki Türkide gebre dirler turşısın iderler, ‘Arabide kebbār dirler. [b-k-d] **Kebk-i Der:** Yaḳalu keklik. 118a/01 [b-v-t]

Kebüter: Gügerçin, *ḥamām* ma‘ nāsına künyetleri Ebū ‘Ikrima ve Ebū Ca‘ ferdür. [b-v-d]

Kebüder: 02 Şuda ḥaşıl olur bir nev‘ küçücek böcükdür ki balıklar yir. **Rüdekî:**

Māhî didî kocā kebüter gired

03 Tîğet māhî-st düşmenānet kebüder²¹¹⁵

Şems-i Faḫrî *Mi‘yār-ı Cemālîde* bir nev‘ ördekdür 04 dimiş ve bu beyti inşā eyledi.

Beyt:

To hemçün hümāyî der-evc-i sa‘ ādet

Ḥasūd-ı to der-āb-ı gam çü kebüder²¹¹⁶

05 [b-v-n] **Kebüner:** *Nūmla* gügercin, kebüter ma‘ nāsına. [t-v] **Ketür:** Ol ki tavar tersinden ve balçıktan büyük küp gibi iderler 06 içine buğday ve kepek tıdurlar. Bu lügat *kāf*dan soñra *tā* ile ve *nūmla* mervîdür. **Şems-i F.:**

07 Zıştınā‘ -ı to pür kerd sâ’il ü derviş

Be-sîm ü zer sebed ü ḥamre vü tegār u ketür²¹¹⁷

08 [c-y] **Gecir:** Kireçci. [c-g] **Gec-ger:** Mişlihu. [d-y-v-e] **Kedivār:** *Şihāḫ-ı ‘Acem* şāhibi rüzgār ve adlu nesne ma‘ nāsına 09 dimiş. [d-y-v] **Kediver:** Ket-ḥudā ma‘ nāsına ki evi ve barḳı vardur. Ekinci, *bezger* ma‘ nāsına. **Şems-i F.:**

10 Eger gūş dārî ‘adālet ne-buvedî

Diger der-kediver ne-büvedî kediver²¹¹⁸

Esedî:

Kediver kocā be-fikend demm-i tār

11 Koned mār u merd-est o-rā fikār²¹¹⁹

Kerr: *Kāf*-ı ‘Arabî ve teşdid-i *rā* ile murād u tüvān u t̄aḳat 12 u ferr ma‘ nāsına. **Ker:**

Kāf-ı ‘Arabî vü taḫfif-i *rā* ile *aşamm* ma‘ nāsına. **Laṫifi:**

²¹¹³ (Mecusi yüz yıl ateş yaksa, bir an onun içine düşecek olursa yanacaktır.)

²¹¹⁴ (Cesur Zāl bir zırh kuşanıp savaia aslan gibi girdi.)

²¹¹⁵ (Su böceğini yakalayan balığı gördün mü? Senin kılıcın bir balık, düşmanların da su böceğidir.)

²¹¹⁶ (Sen mutluluk göğünde uçan bir umay gibisin. Düşmanın ise gam suyundaki bir su kuşuna benzer.)

²¹¹⁷ (Senin cömertliğın, dilenciye ve dervişi gümüş ve altın ile doldurdu; sepetler, küpler, leğenler ve kaselerle.)

²¹¹⁸ (Senin adaletine kulak tutucu olmasaydı, zamanede artık kahya kalmazdı.)

²¹¹⁹ (Ekinci karanlık zamanlarda nerede vakit geçirir? Yılan ve insan onu kaygıya düşürür.)

Kür u ker bâş ez-ma'âyib-i nâs

13

Dür şev ez-müsāvī vü vesvās²¹²⁰

Ger: *Kāf*-ı 'Acemîyle uyuz 'illeti, *cereb* ma' nâsına ve edât-ı 14 fâ'ildür ki ismüñ âhirine ulaşur anuñ fâ'iline delâlet ider. Türkide *-ci* dimekdür. Meşelâ 15 Kefş-ger ve küze-ger gibi ki başmağçı ve bardağçı dimekdür ve edât-ı şartdur eger lafzından taḥfif 16 olunmuşdur. Şi'rlerde çok isti'mâl olunur. [r-e-g] **Kerâ-ger:** Ḥacâmat idici ve kan alıcı. 17 [r-d] **Kerder:** Şahrâ ve şusuz yir. Esedî naklinde *püşte* olan yir. Şems-i Faḥrî naklinde şahrâ 18 ve tağ etegi. **Beyt:**

Piş-i çeşmeş çi şeb çi rüz-ı sepîd

Vaḳt-i seyreş çi küh çi kerder²¹²¹

19 [r-d-k-e] **Gerdkâr:** Yaldaḳlanup aldayıcı kimesne *cāblūs* ma' nâsına. **Daḳîkî:**

Cādū ne-bāşed ez-to be-tenbel süvâr-ter

20

'İfrî-i gerdkâr u to zîkr-i kâr-ter²¹²²

[r-g] **Kerger:** Kârger lafzından taḥfif 21 olunmuşdur ve Ḥaḳ *te'ālā cellecelâlehu*ñ esmâsındandır. **Daḳîkî:**

Çü bî-çâre geştend feryâd cüstend

22

Perişân be-baḫşîd Yezdân-ı Kerger²¹²³

Pehlevîdür ve *yân* ma' nâsına. **Gerüger:** Mişlihu. **Esedî:**

Ger in kâm be-dihed gerüger to-râ

23

Me-râ nâm-ı şâhî vü dîger to-râ²¹²⁴

Beyt:

Gerüger be-dîn ber-güvâ-yı men-est

24

Ḥired nîz ze-kür Hümâ-yı men-est²¹²⁵

[r-m-s-y] **Germ-sîr:** *Kāf*-ı 'Acemîyle Ḥalîmî hevâsı gâyetde ıssı olan yire dirler 25 dimiş. Ba' zılar hevâsı mu' tedil olan yire dirler dimiş. **Nizâmî:**

Hevâ-yı germ-sîr-est in taraf-râ

26

Ferâḫihâ buved âb u 'alef-râ^{2126, 2127}

'Unşurî:

²¹²⁰ (İnsanların ayıplarına karşı kör ve sağır ol! Gıybet ve dedikodudan uzak dur!)

²¹²¹ (Gözü önünde gece de gündüz de beyazdır; yolculuk zamanı, dağ da ova da aynıdır.)

²¹²² (Cadı tembellikte senden daha usta olamaz. İfrîit yaltaklanıcı ve sen ondan da yaltaklanıcısın!)

²¹²³ (Çaresiz kalıp yardım istediklerinde yüce yaratıcı Allah onlara bağışta bulundu.)

²¹²⁴ (Tanrı sana bu isteğini verirse padişahlık nâmı benim, gerisi senindir.)

²¹²⁵ (Allah, dinde benim şahidimdir; akıl da körlük zamanında benim Hümâ kuşumdur.)

²¹²⁶ (Bu tarafın havası sıcak bir bölge havasıdır; su ve ot açısından genişlikler ve bolluklar vardır.)

²¹²⁷ --. 16. (115a/15)

Kerd hevā-yı germ-sîr ez-pey nuql-i bezm-i to
 27 Dâne-i huşk mağz-râ mâye ze-terrî raṭb²¹²⁸,²¹²⁹
 Fâzıl-ı Muḥakkiḳ *Deḳâyıku'l-Ḥaḳâyıḳda* böyle 28 taḥkiḳ ü tedkiḳ itmişler ki; germ-sîr
 geregi gibi ıssıdır. Sîrũñ ma' nā-yı aşıyyesi ṭoḳdur. 29 Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**
 Şikemhāyî ki mî-geşt ez-sinān-sîr
 Çü berg koned nāmî-ḥ'ord şemşîr²¹³⁰
 30 Ammā anuñıla istifā-yı ḥazdan ki ṭoymağın lâzımıdır. Kināyet 31 iderler. Niteki bu
 beytde zāhirdür. **Beyt:**

Tā kār-ı cihān rāst konî deyr şevd
 Çün deyr şevd dilet ze-men sîr şevd²¹³¹

118b/01 Bir nesneden istifā-yı ḥaz ola, ol nesne ḳadar ḥacetce olmış 02 olur. Bu i' tibār
 ile germ-sîrũñ ma' nāsı geregi gibi ıssı olur. [r-y-k] **Keriker:** Ḳatı şağır 03 dimekdür. [-z-
] **Gezer:** *Kāf*-ı 'Acemiyile hev'ic, keşîr ma' nāsına ta' rîb idüp *cezer* dirler. Künyeti Ebū
 Muḳātildür. 04 [z-y-v] **Keziver:** *Zā*'-i 'Arabiyile *Şihāḥ-ı* 'Acem şāḥibi ikinci, ḥāriş
 ma' nāsına naḳl eyledi. Ğayrı adları 05 bezerger lafzında yazılmışdur. [ş-t-y-g] **Keştî-
 ger:** Gemi düzici. [ş-k-n-c-y] **Keşkencir:** Bir āletdür ki berk 06 yay çekmege heves
 idenler ağır taşları zencire berkidürler. Bir yire muḥkem berkinmiş ağacuñ 07 çatalından
 veya dikinden²¹³² geçürüp dā'îmā çeküp idmān iderler. **Beyt:**

Ne mancınîḳ resed ber-sereş ne keşkencir

08 Ne tîr-i çarḥ-ı sāmān ber-şoden be-vehaḳ kemend²¹³³
 Ba' zı nüshada keşencir vāḳi' 09 olmuşdur. [ş-n-g] **Keşenger:** Ḳaraḥişārî gemi düzici
 keştî-ger ma' nāsına naḳl eylemiş. [f-t-e] 10 **Keftār:** *Kāf*-ı 'Arabiyile sırtlan didükleri
 yırtıcı, zışt cānver ki Türkler *andıḳ* dirler deñizden 11 berüde olmaz, 'Arab *şani*' dir. [f-
 t] **Kefter:** Ḥorāsān lügatinde *kebüter* ma' nāsına. [f-ş-k] 12 **Kefş-ger:** Başmaḳçı eskāfı
 ma' nāsına. [f-ş-y] **Kefşir:** Leḥîm ki anuñıla nesne yapışdururlar. 'Arab *licām* ma' nāsına
 13 dir. Türkide kevşür dirler ve ḳalay ile ḳurşunu ḳarışdururlar. Andan şarāb zarfı 14
 kilindir düzerler. Ni' metî ve edik ve başmaḳ ve süd köpügi ma' nāsına da gelür dimiş ve
 arslan 15 pençesi. **Esedî:**

²¹²⁸ (Sıcak bölgenin havası, şölenin için çerez yaptı; kuru çekirdeğin özü, hurmanın tazeliğinden beslendi.)

²¹²⁹ --. 16. (115a/15)

²¹³⁰ (Mızraklardan karınlar (delinirdi); kılıç, yaprağı keser gibi ün aldı.)

²¹³¹ (Sen dünyanın işini düzeltinceye kadar geç olur. Geç olunca da gönlün benden uzaklaşır.)

²¹³² delüğinden. 3. (131b/04)

²¹³³ (Ne mancınık başına ulaşır, ne de balista; ne de gökyüzünün oku düzenli olarak kemende ulaşır.)

Ze-ḥün-ı keff-i şirān be-kefşir to-st

Dil rezm ü kın-i ḥişt ü şimşir to-st²¹³⁴

16 [f-g-y] **Kef-gir**: Meşhür nesne anuñıla ta‘āmuñ kefüñ alurlar. [l-e-g] **Kelāger**: Rengler ve **17** ta‘āmlar uğşarı. [l-e-n-b] **Kelān-ber**: *Kāf*-ı ‘Arabîyile büyük görk. [l-e-n-t] **Kelānter**: Büyük **18** demek olur. [k-v-k-b] **Gelü-gir**: *Kāf*-ı ‘Acemîyile boğaz tutucu ve gekre olan nesne. [m-e-ş-y] **Kemā-şir**: **19** Bir nev‘ zamğdur. Hindüstāndan gelür, cāvşire beñzer. Ba‘id degildür ki cāvşir-i Hindî ola. [m-e-n-d-e] **20 Kemān-dār**: Kırbān ki belikte yay koyıcağ zarfdur. [m-e-n-g] **Kemān-ger**: Yay düzici.. [m-p-y] **Kem-pir**: **21** Kıarı, ‘avrat-ı ‘acüz ma‘nāsına. [m-t] **Kem-ter**: Eksikrek. Şığa-i tafşıldür, *enkaş* ma‘nāsıma. [-m-] **Kemer**: **22** Kuşak ve kargir, köprü kemeri ve tāk-ı ḥāne ve tağdan yuvalanmış büyük yumrı kıaya. [n-e] **23 Kenār**: Kırañ ve etek ma‘nāsına da isti‘ māl olunur ve ḥālet-i vuşlatda ve kuçmak ma‘nāsından **24** kināyet olunur. **Sultān Veled**:

Ḥod ḥadīş-i ‘aşq-rā ne-buved kenār

Gir dā‘im-ı ‘aşq-rā ender kenār²¹³⁵

25 [n-e-r-g-y] **Kenār-gir**: Cenber ma‘nāsına ki cüllāhlar āletlerindendür. Biz inin dirilmege kıomazlar, kıoçurken inine **26** urırlar *Vesiletü’l-Maḳāşid* şāḥibi metüt didükleri ve *ḥüve’r-resene’llezi ye-carrivetü’l-fezle ḥāletün-nuşh* **27** fi’s-saḥrā²¹³⁶ dimiş. [n-c-v] **Gencür**: *Kāf*-ı ‘Acemîyile ḥazīne ve ḥazīne-dār ma‘nāsına. **Beyt**:

28

Tehi şod ez-kef-i to ceyb-i kān u kıse-i kūh

Me-kon ki zışt buved ze-żabt-ı mülk-i bī-gencür²¹³⁷

‘Unşurî:

29

Rüy-ı o der-serāy-perde-i faqr

Genc-i esrār ğayb-rā gencür²¹³⁸

[n-d-e-v] **Kendāver**: Merd, dilir ü mübāriz **30** bu ma‘nāya eşaḥḥ zamm-ı *kāf*ledür. [n-d-v] **Kendür**: Ol ki balçıkdan ve tavar tersinden büyük küp gibi **31** iderler. İçine buğday u kepek kıoyarlar, *ketür* ma‘nāsına. Kıaraḥişārî; ve petek ma‘nāsına dimiş. [n-d-h-k-e] **119a/01 Kende-kār**: Kemükden ve ağaçdan oyma ve kıazma iş işleyenler, ḥançer şapları gibi ve sâ‘ir füsüs-kārî **02** işler gibi. **Kende-pir**: Kıatı kıoca. [n-d-h-ḥ-m-y] **Kende-ḥamir**: Ḥamirden olan yumak. [n-d-h-g] **03 Kende-ger**: Ağaç alacalayıcı dimekdür. [n-g]

²¹³⁴ (Aslanların pençesindeki kan, senin süt köpüğün gibidir; savaşı ve kin, senin kalbinin ve kıılıcının tuğlasıdır.)

²¹³⁵ (Aşkın hikāyesi, kenarda kalmaz; aşkı sürekli yanımda taşıyım.)

²¹³⁶ (O taklit işini sihirbazlarda deneyen başarısız kımsenin ipidir.)

²¹³⁷ (Senin elinden madenlerin cebi ve dağın kesesi boş kaldı; yapma, çünkü hazinedarsız bir ülkenin yönetimi kötü olur.)

²¹³⁸ (Onun yüzü yoksulluk perdesi içindedir; o, gizli sırların hazinesinin hazinedarıdır.)

Kenger: Evvel *kāf-ı* ‘Arabî sonrağı *kāf-ı* ‘Acemîyile bir ot **04** adıdır, dikenlüdür, taze iken kabını soyup yirler. İki dürlü olur birisine eşek **05** kengeri dirler. Âdem yimez ma‘rûfdur. ‘Arabca *harşef* dir. [n-v] **Kenevir:** Kenevür u kendür ma‘nāsına bu lügat **06** *tā* ile ve *nūmla* rivāyet olındı. [v-n-b-e] **Keven-bār:** *Şihāh-ı* ‘Acem şāhibi be-ma‘nī’-t-*tarīk* ve eski **07** ‘ādetce dimekdür didi.²¹³⁹ [v-b] **Keven-ber:** Fülful didükleri meşhūr ıssı ot. [v-b-e] **Kevenbār:** *Kāv-bār* **08** lafzından muhaffefdür. Süri, hergele ma‘nāsına ve bi’z-zamm. [v-t] **Keven:** Çorağ yir. [v-d] **Gevder:** *Kāf-ı* **09** ‘Acemîyile çavdar didükleri ki hayvān yir. [v-g] **Gevger:** İki *kāf-ı* ‘Acemîyile *Şihāh-ı* ‘Acem şāhibi uyuz, **10** cereb ma‘nāsına naql eyledi. [-v-] **Gevr:** *Kāf-ı* ‘Acemîyile gebr ma‘nāsına *vāv* ile *bā* arasında tevāhī **11** vü tebādül vardır. Mecūsī ve muṭlaḳā *kāfir* ma‘nāsına. [v-z-ç-h] **Gevz-çih:** Kuyruklu yılduz. [v-z-h] **Gevz-herr:** **12** Felek, kamer mümeşşilinden ‘ibāretdür ki ta‘rīb idüp cevz-herr dirler. [v-h] **Gevher:** Oldur ki ta‘rīb **13** idüp cevher dirler. Ya‘nī her nesne ki kendü zātıyla *kā’im* ola. Ğayrısı ile *kā’im* olmaya taş **14** ve ağaç gibi ve ol ki ğayrısız *kā’im* olmaya, ‘araz dirler. Aklık, qaralık gibi. [v-p] **Kevenper:** Ve bi’z-zamm **15** çorağ yir ki anda ot bitmez. **Esedī:**

Beyābānī ez-ūy remān dīv ü şir
Hemān ḥāk-ı o şahḥ u rīgeş kevenper²¹⁴⁰

16 Şems-i F.:

Bāğ-ı cennet şevved ger ez-ḥulkeş
Be-vezed bād ber-zemīn-i kevenper²¹⁴¹

Şihāh-ı **17** ‘Acem şāhibi bu ma‘nāya *tā* ile şālīş-i ḥurūf-ı teheccīdür naql eyledi ve rüzgār ve ḥıdmet-kār ve būber, **18** fülful ma‘nāsına da gelür. [h-r-b-e] **Keh-rübār:** Keh-rübā ma‘nāsına. [y-b] **Keyber:** Kesme didükleri oğa dirler. **19 Hātifi:**

Z’āmed-şod keyber kīne-i gūş
Yekī saḳf-ı girān hevā çüp-pūş²¹⁴²

[y-c-v] **Geycūr:** Ḥazīne-dār **20** gencūr ma‘nāsına. [y-f] **Keyfer:** *Kāf-ı* ‘Arabîyile bir nev‘ tağardur, kenarı yüksek içinde yoğurd **21** ügüdürler. **Şems-i F.:**

Ber-cihān bād-ı ḥışmeş er b-vezed
Ḥūn şevved bāz-ı şir der-keyfer²¹⁴³

Ba‘zılar **22** bu lügati fetḥ ü kesr-i *kāf-ı* ‘Acemîyile keyfer ki cezā ma‘nāsına gelür,

²¹³⁹ --. 16. (115b/24)

²¹⁴⁰ (Onun vahası, cınleri ve aslanları kaçırır; onun toprağı sert ve kumu çoraktır.)

²¹⁴¹ (Eğer onun tabiatından esen rüzgār çorak yere vurursa, o çorak yer cennet bahçesi olur.)

²¹⁴² (Nifak için uğraşan kindarların gelip gitmesinden hava odunla örtülü bir tavana döndü.)

²¹⁴³ (Öfkesinin rüzgārı dünyada esecek olursa bakraçtaki süt tekrar kana dönüşür.)

müterâdîf ‘add itdiler. [y-v-d] **Keyüder: 23** Ni‘metî bir nev‘ ördek ki kebüder ma‘nâsına naql eyledi. **El-Ḳāfi’l-Meksüre:** [d-e] **Kidâr:** Ni‘metî **24** imtilâ ma‘nâsına naql eylemiş. [r-d-e] **Kirdâr:** *Kāf*-ı ‘Arabîyile iş ki ‘âdet idinüp işlerler ve ol **25** ki ‘âmmе tahrîf idüp kirder dirler. Fülânun kirderi böyledür dirler. *Şihâh-ı ‘Acem* şâhibi **26** eşer ma‘nâsına da naql eyledi. [r-d-g-e] **Kirdgâr:** *Kāf*-ı evvel ‘Arabî vü *kāf*-ı şânî ‘Acemîdür. Hâk celle **27** ve ‘alâ. **Senâyî:**

Çün to der-ḫâl-i ḫod zebün bâşî

‘Ārif-i Kirdgâr çün bâşî²¹⁴⁴

[r-d-h-b] **Girde-ber: 28** *Kāf*-ı ‘Acemîyile dülger âletlerindendir. Bıçaķî ki girdeburun daḫı dirler. **Kirm-ger:** Gügül ḫurdı. [r-f-t-e] **29** **Giriftâr:** Ṭutsaḫ. [z-y] **Gizîr:** *Kāf*-ı ‘Acemî vü *zā*’-i ‘Arabîyile sâlâr u vezîr. [z-y] **Gijîr:** *Zā* vü *kāf*-ı **30** ‘Acemîyile mişlihu dimiş. [ş-t-e-v] **Kiştâver:** Ekinci, *zârî*‘, *ḫârîs* ma‘nâsına. [ş-t-z-e] **Kişt-zâr:** Ekinlik, **31** mezra‘ a ma‘nâsına. **Bejt:**

Cihân kiştzârî-st pür-reng ü bûy

Der-o merg ü ‘ömr âb u mâ kişt-i üy²¹⁴⁵

119b/01 [ş-z-e] **Kiştzâr:** Mişlihu, *kişt-zârdan* muḫaffedür. [ş-k-n-c-y] **Kiştencîr:** Kireved, taḫt-ı serîr **02** ma‘nâsına. **Kiştmir: Muhammed ‘Aşşâr:**

Muḫavvaḫ-i gerdeniş ez-müşk-i ezfer

Mu‘allaḫ-ı ḡabḡabeş ez-ser u keşmer²¹⁴⁶

03 [ş-m-y] **Kiştmir:** Bir vilâyet adıdır ki siyeh, çerde bî-naẓîr maḫbûbları olur. [ş-v] **Kiştver:** Re‘âyânun **04** eküp biçüp oturduḡı yire dirler. Aşlı kiştverdür, *tâ* ḫıẓf olunupdur. **05** [h-b] **Kihîr:** Şırça barmaḫ, *ḫınşır* ma‘nâsına. [h-t] **Kihter:** Şîḡa-i tafzîldür, kiçirek dimekdür. Aşḡar **06** ma‘nâsına. [l-z-e] **Kil-zâr:** Balçıklıḫ. **Gilger:** İki *kāf*-ı ‘Acemîyile balçıkçı. [y-e] **Giyâr:** Kâhillik. **Şems-i F.:**

07

Hemîşe tâ-be-nür pür-dilî be-nisbet-i cübn

Müdüâm tâ ne-buved pür-dilî besân giyâr²¹⁴⁷

Bî-giyâr ya‘nî **08** neşâtila sevinü sevinü erinmez sözin ve kâhillik itmek sözin dimekdür. [y-e-h-z-e] **Giyâh-zâr: 09** *Kāf*-ı ‘Acemîyile otlak ya‘nî ol yir ki anda ot çok ola. [y-e-h-ş-t-y] **Giyâh-şetîr:** Bir nev‘ otdur **10** ki deve yir, sâ’ir ḫayvân yimez. [-y-]

²¹⁴⁴ (Sen kendini bilmekte âcizsin, Allah’ı nasıl bileceksin?)

²¹⁴⁵ (Dünya, renk ve koku dolu bir tarladır; içinde ölüm ve ömür, su ve biz onun mahsulüyüz.)

²¹⁴⁶ (Boynuna güzel kokulu miskten bir kolye takılmış, gıdısı ise başından ve kiştirden sarkmış.)

²¹⁴⁷ (Her zaman, cesaret işḡa kadar korkaklıktan üstündür; sürekli cesaret, olgunluk gibi olamaz.)

KİR: *Kāf*-ı ‘Arabîyle zeker ki âlet-i tevâlid ü tenâsüldür. **GİR:** 11 *Kāf*-ı ‘Acemîyle *giriſten* lafzından ſîġa-i emrdür ve vaſf-ı terkîbî. *Şihâh*-ı ‘Acem ſâhibi; ve her köklük 12 dimiſ. **GİR:** Kesre-i mechûle ile görkdür dimiſ. [y-r-v-d-e] **GİR u DÂR:** *Kāf*-ı ‘Acemîyle erbâb-ı lügat bir 13 lafzdur ki ceng güninde söylenür. Tut tut demek olur dimiſ. Ammâ Fâzıl-ı Muhaqqık 14 *Deġâyıku’l-Ĥakâyıķda* böyle taĥķık iderler ki ġir u dâr lafz-ı müſtaĥdur. *Ġir* emrdür. *Giriſtenden* müſtaĥdur. 15 Ma‘nâsı tutdur. *Dâr* da emrdür *dâſtenden* müſtaĥdur. Ma‘nâsı ſaĥladur. Emr-i ġir u dâra 16 maĥall olduġı i‘tibâr ile cenge ġir u dâr dirler. Dâr u ġir de dirler. **Beſt:**

Tâ cihân reſm-i dâr u ġir nihâd

17

Ġir u dâri çonân ne-dâred yâd²¹⁴⁸

[y-s-p] **KİSE-per:** Yankesici. [y-f] **GİFER:** *Kāf*-ı 18 ‘Acemîyle cezâ vü ‘ivaż u mükâfât ki yaramaz iſ muġâbelesinde ola. (‘):

Geh herkesi ki koned ber-bedî keſed ġifer²¹⁴⁹

19 **Ebû Œekür:**

Mâr-râ her çend bihter perveri

Çün yekî ĥıſm-âveri ġifer beri

Sifle fi‘l-i mâr dâred ey falân

20

Sa‘î kon tâ süy-ı sifle ne-nigeri²¹⁵⁰

Ve tam yuvalaġı ki topraġı tam üzerinde düzeltmek için 21 yuvalarlar ve kîn tutmaĥ ve piſmân ma‘nâsına ve öçeſmek ma‘nâsına daġı rivâyet itdiler. 22 [y-m-v-e] **KİMVÂR:** Hindüſtânda bir nev‘ aĥçedür. **Eſedî:**

Direm bud diġer nâm-ı o kîmvâr

Ez-o yâr fermüd ſeſ pîl-vâr²¹⁵¹

23 [y-n-h-d-e] **KİNE-dâr:** Kîn tutıcı dimekdür. [y-n-h-v] **KİNE-ver:** Kînelü kimesne 24 ĥasûd ve ĥaĥûd ma‘nâsına. **El-Kâfi’l-Mazmûme:** [z-e] **GÜZÂR:** *Kāf*-ı ‘Acemîyle ġüzâſten 25 lafzından ſîġa-i emr ü vaſf-ı terkîbidür. **Laġifi:**

Hemçü zülf-i to be-yâd er hevâ

Nî-st hergiz dilistân u ġam-ġüzâr²¹⁵²

26 Ve geçmek ma‘nâsına. **Selmân:**

²¹⁴⁸ (Dünya düzen ve yasa koyduġundan beri; böyle bir düzen ve yasa hatırlanmamıſ.)

²¹⁴⁹ (Her kim kötülük yaparsa bir gün cezasını çekecektir.)

²¹⁵⁰ (Yılanı ne kadar iyi beslersen besle bir kez öfkelenirse bedelini ödersin. Ey falan kiſi, alçaġım davranıſı yılan gibidir. Alçaklara yönelmemek için çaba göster.)

²¹⁵¹ (Adım baſka bir ſey oldu, Hint aĥçesi gibi deġerli. O dost, altı fil gibi ġüçlü bir ſekilde buyurdu.)

²¹⁵² (Aſĥ pazarında ſenin ſaçın gibi gönül alıcı ve ġam geçirici asla yoktur.)

Eger rŭzī nigārem-rā sŭy-ı bostān gŭzār ũfted

27

Hemānā ber-gŭl-rŭyeş çü men ‘ aşık hezār ũfted²¹⁵³

Ve ũtilmek ma‘ nāsına ism-i maşdardur. Ni‘ metī ve mertek **28** ve simsār ma‘ nāsına da gelŭr dimiş. [-z-] **Gŭzer:** Geçmek ma‘ nāsına ism-i maşdardur. ‘ **İşmet:**

Ger bā-ḡaberī ez-īn ez-ān yād me-kon

29

V’er ‘ aşık-ı şādıkī ze-cihān yād me-kon²¹⁵⁴

[-d-] **Gŭder:** Kādī ağacı ki ṡabībler **30** ḡatında ma‘ rŭfdur. [d-v] **Kŭdver:** Ḳaraḡışārī muṡrib ma‘ nāsına naḡl eylemiş. [r-d-h-g-e] **Gŭrdegār:** **31** Boş böğŭr. [r-v] **Kŭrŭr:** Hind ışılāḡında yŭz *leke* dirler, her *lek* yŭz biñ ‘ adeddŭr. [j-e] **120a/01 Kŭjār:** *Kāf*-ı ‘ Arabī vŭ *zā*’-i ‘ Acemīyile. *Şiḡāḡ-ı* ‘ *Acem* şāḡibi *kāf*-ı ‘ Acemīyile ṡaşḡih eylemiş. Ḳuş ḡurşāḡı ḡavşala-i murḡ **02** ma‘ nāsına. **Şems-i F.:**

Çi ṡā’ir-est hŭmāyŭn hŭmāy-ı himmet-i to

Ki heft çarḡ-ı verā dāne buved be-kŭjār²¹⁵⁵

03 Gŭzār: *Kāf*-ı ‘ Acemī vŭ *zā*’-i ‘ Arabīyile. *Gŭzārden* lafzından ki ũdemek, edā ma‘ nāsınadur. İsm-i maşdar **04** u şīḡa-i emr ũ vaşf-ı terkībīdŭr. Ni‘ metī; ve imtilā ma‘ nāsına da gelŭr dimiş. [z-k-b-e] **Kuzkibār:** *Şiḡāḡ-ı* **05** ‘ *Acem* şāḡibi; am sikici dimiş. [z-y] **Gŭzār:** *Kāf*-ı ‘ Acemī vŭ *zā*’-i ‘ Arabīyile çāre ma‘ nāsınadur, nā-gŭrīz **06** nā-çār dimek olur. ‘ Arabīde *lā-bŭd* ma‘ nāsına ve bellŭ ya‘ nī ma‘ rŭf kişi. [s-r-v] **Kŭsrŭr:** Ni‘ metī; **07** zenbāre vŭ şādī vŭ şıçramaḡ ma‘ nāsına naḡl eylemiş. [ş-t-y-g-y] **Kŭştī-gŭr:** Gŭreşçi, *muşārī* ‘ ma‘ nāsına. **08 Nazm:**

Bir yaña kŭştī-gŭr-i ‘ aşḡ-i nigār

Bir yaña āteş-i ḡam-ı dil-dār

Ben gedā ḡanḡısıyla ṡutışayın

09

“Ve ḡinnā Rabbenā ‘ azaben-nār”

[ş-n-b] **Kŭşenber:** *Kāf*-ı ‘ Arabīyile Ni‘ metī; teke ma‘ nāsına keçinŭñ erkegidŭr **10** naḡl eylemiş ve āḡiri *zā*’-i ‘ Arabīyile daḡı mervīdŭr dimiş. Āḡiri *zā* ile olmaḡ eşbehdŭr. Zīrā keş **11** zamm-ı *kāf*-ı ‘ Arabīyile ve *şin*ñ zammı vŭ sŭkŭnıyla teke ve her cānverŭñ erkeginde isti‘ māl olunur. **12** [f-t-e] **Gŭftār:** *Kāf*-ı ‘ Acemīyile kelecı ki sŭylersin ve sŭylemek ma‘ nāsına da gelŭr. Erbāb-ı lŭḡat **13** böyle yazup naḡl eylemiş ammā Fāzıl-ı

²¹⁵³ (Gŭnŭn birinde sevdiḡim bahçe tarafından geçecek olursa gŭl yŭzŭne benim gibi binlerce aşık dŭşer.)

²¹⁵⁴

Ger bā-ḡaberī ez-īn ez-ān bā-o me-kon

V’er-‘ aşık-ı şādıkī ze-cān yād me-kon

Şādī vŭ ḡam-ı zamāne çü ber-gŭzer-est

Mī-nŭş ve’z-mestī cihān yād me-kon 3. (133a/03)

²¹⁵⁵ (Eḡer bundan ve ondan haberin varsa, anma. Ve eḡer sadık bir aşıkсан, dŭnyadan bahsetme.)

Muḥaḳḳıḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* bu vechile taḳḳıḳ itmişler ki **14** güftaruñ ma' nāsı sözi dizmekdür. İncü gibi dizer ki ' Arab aña nazm-ı kelām dir. **Beyt:**

15 Ba' iri zebān-ı tiz be-küşāde
Be-güftār dād suḥan-dāde²¹⁵⁶

Terkibi ḥafı olan elfāz-ı mürekkebedendür. **16** Reftār u didār gibi. Mezkūr lafzlaruñ birer cüzleri –ārdur. Ma' nāsı getüricidür. **17** İsm-i fā' ildür. Āverdenden aşı ārendedür terḥim olunmuşdur. Terḥim ki āhir kelimededen ba' zı **18** ḥarfūñ hızfidur. Lisān-ı Fārsīde şāyi' dür. Güftaruñ ma' nā-yı terkibisi söz **19** getüricidür. Nazm-ı kelāma sözi getürmege bā' iş olduğundan ötüri güftār dirler. Bā' iş-i **20** fi' le fā' il ismin isti' āre iderler. Her dilde vāḳi' olmuşdur. Tertib-i terkib muḳtezāsınca **21** ' ibāret-i ār ki muzāfdur. Güft üzerine ki muzāfun ileyhdür. Taḳdīm olunmuşdur. Mezkūr **22** lafza ma' nā-yı 'ām-ı terkibiden ma' nā-yı ḥāş-ı 'ilmīye naḳl olıcaḳ kā' ide-i terkib ta' bir olup **23** muzāf te'ḥir olındı. Bu taḡyir-i naḳluñ cümle-i 'alāmetindendür ki 'alāmet-i mezbüre lisān-ı Fārsīde **24** olan esāmī-i mürekkebede şāyi' dür. Meşelā *şāhānşāh, Mervānşāh, Şirvānşāh İrānşāh* **25** dirler. Aşlları şāh-ı şāhān, şāh-ı Mervān, şāh-ı Şirvān, şāh-ı İrāndur. 'İlm olmalarıyla **26** taḳdīm ü te'ḥir olup muḳtezā-yı ma' nā-yı terkibi taḡyir olunmuşdur. Kelām-ı ḡayr-ı manzūmeye ki lisān-ı **27** Türkīde aña kelecı dirler. Mecāzen güftār ıtlāḳ olunur. Niteki Firdevsīnūñ bu beytinde zāhirdür. **28** **Beyt:**

Be-güftār-ı peygamberet rāh cüy
Dil ez-tiregihā be-din-i āb şüy²¹⁵⁷

Beyt:

'İşmet me-kon endişe ze-güftār-ı raḳībān
29 Ki o ez-segān kim ne-koned rızḳ-güzār²¹⁵⁸

[l-e] **Güllār:** *Kāf*-ı 'Acemī ve teşdid-i *lām elif*le **30** Ebābil kuşı. [l-e-h-ç-e-r-p] **Külāh-ı çār-per:** Bir nev' taḳyādur ki şeh-sālār u bahādurlar ceng **31** güninde giyerler diyü naḳl olındı. **Esedī:**

Yekī Tıbetī cevşen ender-beres
Külāh-ı siyeh-i çār-per ber-sereş²¹⁵⁹

120b/01 [l-e-h-z] **Külāh-ı zer:** Üsküf. [l-e-h-v] **Külāhver:** Mazenderān pādışāhınuñ bir mu' teber pehlivānı adıdır. **02** **Firdevsī:**

²¹⁵⁶ (Keskin dilli bir deve, dilini açtı; söze girdi ve söz verdi.)

²¹⁵⁷ (Peygamberinin sözleriyle yolunu bul, Kalbini karanlıklardan dinin suyu ile arındır.)

²¹⁵⁸ (Rakiplerin sözlerinden endişe duyma çünkü o, köpeklere bile rızkı eksik etmez.)

²¹⁵⁹ (Bir Tibetli; üstünde zırh, başında siyah, dört tüylü bir miğfer var.)

Süvārī ki nāmeş Külâhver buved

Ki Mâzenderân ze-o pür şûr buved²¹⁶⁰

[l-b-e-ş-k] **Gül-bâ-şeker:** 03 Ol nesnedür ki güli şeker ile ta^c biye idüp güneşde kırk gün buhte iderler. Ğāyetde nāfi^c 04 nesnedür, huşuşâ damağa. Bâ-şekerde olan *elif* hızı idüp gül-be-şeker de dirler. 05 [l-b-s] **Gül-be-ser:** Hıyâr. [l-z-e] **Gülzâr:** Güllük demek olur. [l-n-e] **Gül-nâr:** Enâr çiçeği ve bir enâr ağacıdur ki 06 mîvesi olmaz, hemân çiçeği olur. **Nazm:**

Demî dür kerd leb-i cüy hattı ze-nigârī

Beyâ vü der-kağeğ efken şarâb-ı gül-nârī²¹⁶¹

07

Şabâ şarâb-ı şafâ riht der-piyâle-i gül

Be-yek piyâle-i mül geşt rüy-ı gül-nârī

08

Zamân zamân-ı gül-ist ü âvân sâğar-ı mey

Key âverī mey eger der-zamân-ı gül-nârī²¹⁶²

09 Ve kirâs didükleri mîve âlû bâlû ma^c nâsına. [l-n-g-e] **Gül-nigâr:** Gül naķışlu. **Unşurī:**

10

Nev-^c arûs-ı çemen ze-perde-i gayb

Çehre-i gül-nigâr be-güşâyed²¹⁶³

[l-v-g-y] **Gülû-gir:** İki *kâf*-ı ^c Acemîyile boğaz tutan nesne 11 ve kekre. [m-e] **Gümâr:** *Kâf*-ı ^c Acemîyile *gümârīden* lafzından ve *gümâştēn* lafzından şîğa-i emrdür. Koyıvir 12 ve tapşur demek olur ve ism-i maşdar ve vaşf-ı terkîbîdür. [m-e-n-b] **Gümân-ber:** Şeklü ya^c nî 13 bir nesneden zann gelmek. [n-d-e-g] **Kündâ-ger:** Feylesof ve müneccim. **Esedī:**

Sipehdâr-râ buved kündâ-gerī

14

Besî yâfte dâniş ez-her-derī²¹⁶⁴

[n-d-e-v] **Künd-âver:** Mübâriz u savaş görmüş kişi. **Esedī:**

15

Be-zed hayme vü şad-süvâr ez-serân

Güzîn kerd kîn cüy u künd-âverân²¹⁶⁵

Firdevsī:

²¹⁶⁰ (Adı Külâhvar olan bir süvari vardı, Mazenderan ondan dolayı heyecan ve hareket içindeydi.)

²¹⁶¹ (Sevgilinin yüz çizgisini bir an için dere kenarında oluşturdu, Gel ve kadehe nar çiçeği rengindeki şarabı doldur.)

²¹⁶² (Zaman zaman çiçek zamanıdır ve küçük kadehlerde şarap içme vaktidir, Eğer çiçek zamanıysa, nar çiçeği zamanında şarap getirir misin?)

²¹⁶³ (Bahçenin yeni gelini gayb perdesinden çıkıp güzel çiçek yüzünü açar.)

²¹⁶⁴ (Komutanın müneccimlik (filozofluk) yeteneği vardı, Her kaynaktan çok bilgi edinmişti.)

²¹⁶⁵ (Çadır kurdu ve yüz önderden süvariler seçti, keşif ve savaş için onları görevlendirdi.)

16

Hemān yāver-i tāc u engüşteri

Hemān taht u hem tavk-ı künd-āveri²¹⁶⁶

Ve fakīr, mütekebbir u lāf urıcı ma' nāsına da 17 gelür dimişler. [n-d] **Kündür:** Günlük didükleri meşhūr nesne ki dütsü iderler. [n-d-v-e] **Kündvār:** 18 *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi savaş görmiş bahādūr, künd-āver ma' nāsına naql eyledi. [n-g] **Günkür:** Evvel *kāf-ı* 19 'Acemī şoñra *kāf-ı* 'Arabīyile dilekçi ve baykuş didükleri kuş ve uşulsüz ve ügi kuşu ve dutuķ ve şerefe 20 ma' nāsına da gelür dimiş. [n-g-v] **Küngür:** *Kāf-ı* şānī 'Acemīdür dili tutuķ kişi ve kırtal kuşu. [n-v] **Künür:** 21 Küp gibi bir nesnedür ki tabaķa tabaķa olur. Her tabaķasına ħubūbātdan içine kıoyarlar. **Şems-i F.:**

22

Zıştınā' -ı to pür kerd sā' il ü derviş

Be-sīm ü zer sebed ü ħamre vü tegār u ketür²¹⁶⁷

Ba' zılar aña 23 *kündüle* dirler ve ba' zılar bardaķçılar evidür didiler ve çölmekçi furunu. [n-y] **Künür:** Bisyār ħ'ār u kāhil 24 ma' nāsına. [v-e] **Güvār:** *Kāf-ı* 'Acemīyile seped ki anuñıla mīve ve sā' ir nesne taşurlar. **Esedī:**

Güvāret ne-yārem ki zer kon sipār

25

Nigüyem ki ħāk-āver ender-güvār²¹⁶⁸**Şems-i F.:**

An-çonān bādī ki kemter bendeet

26

Dür be-dāmen başsed ü la' l ez-güvār²¹⁶⁹

Ve kuş kıurşağı ve siñürici. [v-b] **Küber:** Fülful 27 didükleri meşhūr dārū. [v-d] **Küder:** Bařmaķ astarı. [v-p-e] **Güpār:** Süri, hergele ma' nāsına 28 ve reme-i ħar u gāv ve fetħ ile daħı mervīdür. Güpāle daħı lügātdür. **Kübār:** *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi 29 papadya, bābūnec ma' nāsına naql eyledi. [-v-] **Kür:** *Kāf-ı* 'Arabīyile erbāb-ı lügāt meşhūr gözsüz 30 Fārsīde vü Türkīde müsta' meldür dimiş. Fāzıl-ı Muħaķķiķ *Deķāyıķu'l-Ĥaķāyıķda* böyle taħķiķ itmişler ki 31 kör, gözi çıķmış kimesne ol kör, çeşme şıfat olmaz, nā-bīnā olur. Meger köri mecāzen nā-bīnā 121a/01 ma' nāsına da isti' māl ideler. Nitekim bu beytden zāhirdür. **Beyt:**

Sipih-r-i evvel koned çeşm-i ħired kür

02

Pes ān ki ber-ħiredmend efkend zür²¹⁷⁰

²¹⁶⁶ (Taç ve yüzüğün destekçisi olan savaşçı, Aynı zamanda tahtı ve boyunduruğu da getirir.)

²¹⁶⁷ (Senin cömertliğin, dilenciyi ve dervişi gümüş ve altın ile doldurdu; sepetler, küpler, leğenler ve kaselerle.)

²¹⁶⁸ (Dostum, "Altını sepet gibi teslim etme, toprak getir, sepete koy." demem.)

²¹⁶⁹ (Öyle bir dosttur ki en basit kölesine inciyi kucakla, lali sepetle bağışlar.)

²¹⁷⁰ (Felek önce akıl göztünü kör eder. Akıllı kimseyi ondan sonra zora sürükler.)

Çeşm-i hıreden murād başiret gözidir. **Gür:** *Kāf*-ı ‘Acemiyile *sinle* 03 kubr ma‘ nāsına ve kolan didükleri cānver ki yaban eşegidir. **Esedî:**

Gür u āhū me-cūy ez-în gül şevd

04

K’āhūyeş āhū-st u güreş gür²¹⁷¹

Ve ‘işret ü neşāt ma‘ nāsına müsta‘ meldür. Ekşer bu ma‘ nāya 05 āhirine bir *yā* getirüp *gūrī hemī koned* dirler ve ocağ ve baḥīl ma‘ nāsına daḥı naql olunmuş 06 ve selāṭīn-i Fürsden dördinci ṭabağa ki Sāsānīlerdür. Ekāsire daḥı dirler. Ol fırkadan 07 bir pādīşāhuñ laḳabıdır. Yazdicerd Eşīm oğlu Behrāmdur ki aña Behrām-ı Gür dirler. Bu cihetden 08 kim gür avına begāyet mā’il idi ve ba‘zılar dirler kim gür şikār iderken anuñ oḳı 09 ikisinden geçüp yire sançdı ol sebebden aña laḳīb. [v-r-h-ḥ] **Güre-ḥar:** Mezkūr yaban 10 eşegi. [v-z-ç-h] **Güz-çih:** Kuyruḳlı yılduz, güz-çihre ma‘ nāsına. [v-z] **Güzer:** *Kāf*-ı ‘Acemiyile güz didükleri 11 ğalbīr, *Şihāḥ-ı* ‘Acem şāhibi başmaḳ astarı dimiş. [v-z-h-g] **Küze-ger:** Bardaḳçı. [v-z-h] **Güzehr:** 12 *Kāf*-ı ‘Acemī vü *zā*’-i ‘Arabiyile kuyruḳlu yılduz. [v-ş-v-e] **Güş-vār:** Küpe, güş-vāre ma‘ nāsına ‘Arab *ḳurṭa* 13 vü *laḳaḳa* vü *ra*’se dirler. [v-k-n-e] **Küknār:** Haşḥāş. **Şems-i F.:**

Tā koned der-ḥāb çeşm-i fitne-rā

14

Tāc-dār āmed be-bostān-i küknār²¹⁷²

‘Unşurî:

Ger ne-buvedī bīm-i ‘adl-i devlet bī-dār-ı o

Ḥāb-rā ez-dīdehā buvedī küknār²¹⁷³

15 Ve bir dürlü çam ağacıdır ki yimiş olur fıstıḳ gibi Türkīde daḥı müsta‘ meldür. 16 Köknar dirler ve fıstıḳ ma‘ nāsına. [v-k-v-e] **Kükvār:** Arka yükine dirler dimiş. [v-h-ḥ] **Küh-ḥar:** Tağ 17 eşegi. [v-h] **Güveer:** Fetḥ-i *kāf*le gevher ma‘ nāsına. [v-h-s-e] **Kühsār:** Erbāb-ı lügāt taḳlu yir ü mişe 18 bostānlıḳ ki taḳuñ büyüklüğinden ve çoḳlğından ve ağaçlaruñ gürlüğünden, keşretinden 19 ‘ibāretdür. Kūhistān ma‘ nāsına diyü naql eylemişler. Ammā *Deḳāyıḳu’l-Haḳāyıḳ* şāhibi kühsār tağ 20 depesine dirler diyü taḳḳıḳ eylemişlerdür. –*Sār* lafzında maḫşalan zıkr olunmuşdur. [v-h-s] **Kühser:** Kühsār 21 lafzındann taḫfif olunmuşdur. **Firdevsî:**

Bedān gevher-i ḥ’iş Keyḥüsrev-est

Ki yek müy-ı o bihter ez-Pehlū-st²¹⁷⁴

²¹⁷¹ (Bu çiçekten yaban eşegi ve ceylan arama çünkü onun ceylanı ceylan, yaban eşegi yaban eşegidir.)

²¹⁷² (Tacı olan hükümdar, fitne gözünü uykuya daldırmak için haşhaş bahçesine geldi.)

²¹⁷³ (Eğer devletin adalet korkusu ve uyanıklığı olmasaydı, Gözlere uyku sadece haşhaşla gelirdi.)

²¹⁷⁴ (Bil ki Keyhüsrev’in değeri kendindedir çünkü onun bir saç teli bile Pehlevi’den daha değerlidir.)

22 [v-y] **Güyer:** Ni^ç metî; zemîn-i şüre ma^ç nāsına naql eylemiş. Bu ma^ç nāya fetḥ-i *kāfile* 23 daḥı mervîdür ve ölçek, faḳîr ma^ç nāsına da gelür dimiş. [-h-] **Güher:** Gevher lafzından muḥaffedür. 24 [h-s-e] **Kühsâr:** Kühsâr lafzından taḥfif olınmışdır. [h-n-h-b-h-e] **Köhne-bahâr:** Eski 25 yaprağa dirler, tâze yaprağa nev-bahâr dirler. Sâ'ir tafşîli bahâr lafzında olmışdır. 26 **Nev^ç-i Evvelehu El-Lâmi'l-Meftûḥa** 27 [-e-] **Lâr:** Diyâr-ı ^çAcemde bir yirüñ adıdır. Halkı gâyetde tîr-endâz olur ve siñir ^çilleti ki *rişte* dirler 28 insanuñ bedeninde çıkar. Ol diyârda gâyetde çok olurmış. Hiç olmaz imiş ki ol 29 diyâr halkınuñ her yılda bir kişi andan ḥalâş bula. Ḥattâ mezkûr kavmüñ şîkâtından şöyle rivâyet 30 olunur ki bir kimesnede bir def^ç ada yüzden ziyâde bedeninde siñir çıkarmış. Vilâyet-i Yemende 31 daḥı olur. Lâkin bu mertebede olmaz imiş. [e-ğ] **Lâgar:** Arık, *muğayyer* ma^ç nāsına. [e-l-h-s] **Lâle-ser:** Hüdhüd 121b/01 kuşu ğayr adları *rebût* lafzında meşûrdur. [e-v-e] **Lāvâr:** Zahmet ü renc ma^ç nāsına. 02 [b-d] **Leb-i der:** Kapu yaşmağı. [t-n-b] **Letenber:** Tenbel ki iş sürmez hemân vâfir yir ve yatur. 03 Nirede ta^çâm sizse anda ḥâzır bulunur. Beğâyet mezmûm şıfatlardandır. Türkide ikdi 04 ve sümdük dirler. **Şâkir-i Buḥârî:**

Ber-dil me-kon musallaḥ güftâr-ı her letenber
Hergiz kocâ pesendend eflâk coz to-râ ser²¹⁷⁵

05 **Şems-i F.:**

Ḥusûdet be-ḥ^çord ü nüḥüft-est râzî
Çü bî-nefs merdüm-i ḥasîs ü letenber²¹⁷⁶

06 [t-n-g] **Letenger:** Karaḥişârî ipliğın düziciye dirler dimiş. [r-l] **Lerler:** 07 *Esmâ'u'llâhd*andır. Celle vü ^çalâ sâ'ir esâmîsi *Āferîd-kâr* lafzında meşûrdur. [ş-k] **Leşker:** 08 Çeri, ^çasker ma^ç nāsına. [ğ-s] **Lağser:** Tazlak baş, dağ-ser ma^ç nāsına. [f-k] **Lefker:** Kurum ki 09 âteşden ocağdan ḥâşıl olur. [k-t-e] **Lektâr:** Bulamaç aş, *lektâ* ma^ç nāsına. [-g-] **Leger:** *Kâf*-ı 10 ^çAcemiyile depme ve tabanca, *leked* ma^ç nāsına. [m-t] **Lemtür:** Ve bi'z-zam semüz ü kutlu vü derdsüz ve hiç kimesneden 11 qorqup qayurmayup lâ'übâlî olan. **Sinânî:**

^çAql coz râst-güy lemtür nî-st

12

Hile sâzende vü gelü-ber nî-st²¹⁷⁷

Diger:

²¹⁷⁵ (Her önüne gelen sersemin sözünü gönlüne musallat etme! Gökler sen başbuğ dışındakini beğenir mi hiç?)

²¹⁷⁶ (Seni kıskanan düşmanın kötü nefisli, cimri ve tembel adam gibi yiyip uyumuş; kaderine razı olmuş.)

²¹⁷⁷ (Akıl; doğruyu söylemekten başka bir şey bilmez, hile yapanın ve boğazına düşenin değeri yoktur.)

Kīn k̄āzī-i mā ze-gāyet cehl

Mānde baħr be-şigerf ü lemtür²¹⁷⁸

[n-b] **Lenber:** Şūr 13 u ğavġa vü gil-keş. [n-t] **Lenter:** Gövdelü kişi. [n-g] **Lenger:** Gemi lengeri. **Kemāl-i İşfahānī:**

Kūh-rā leşker-i to pest koned çün hāmūn

14

Baħr-rā himmet-i to ğavṭa dihed çün lenger²¹⁷⁹

‘Arab *mirsāt* dir ve kalendar-ĥāne 15 ma‘nāsına. [y-c-v] **Leycūr:** Irmağ kenarı ve kuyruğ şalan didükleri kuş, *şa‘ve* ma‘nāsına. **Lesānū’l-‘Aşāfir:** 16 ‘Arabīdür, ĥıyar toħmı. **El-Lāmi’l-Mazmūme:** [-0-] **Lūr:** Eskimiş nesne, *köhne* ma‘nāsına. [m-t] **Lümter:** Semiz 17 ve kuvvetlü ve ol kimesne ki ĥiç kimseden kayırmaz, feth-i *lām*ile mervīdür. [m-t] **Lümter:** Mişlihu.. [-v-] **Lūr:** 18 Süzilmiş penīr şuyına yoğurt yā süd katup kaynadurlar, kuşılı. ‘Arabca *keriş* dirler 19 ve lori kuşu ve seyl yolu ve bir meşhūr vilāyet adıdır. [v-r-l] **Lūrler:** Dere, depe ya‘nī iniş 20 ve yoğuş. [v-l] **Lüler:** Nām-ı Ĥudāy te‘ālā ‘izz ü celle ğayrı adları Āferīd-kār lafzında meşhūrdur. 21 **Nev‘-i Evvelehu El-Mīmi’l-Meftūħa** 22 [e-d] **Māder:** Ana, vālide ma‘nāsına. [e-d-r-e-n-d] **Māder-ender:** Ügey ata. [e-d-r-n-d] **Māderender:** Mişlihu. [m-e] 23 **Mār:** Yılan. [e-r-e-f-s-e] **Mār-efsār:** Yılandı, mār-efsāy ma‘nāsına. [e-s-v] **Māsūr:** Cüllāhlar maşrası, 24 māsüre ma‘nāsına. [e-l-d-e] **Māl-dār:** Mallu dimekdür. [e-l-ş-g] **Māliš-ger:** Kesr-i *lām*ile *dellāk* ma‘nāsına. [e-h-e] **Mahār:** 25 Yular ve boyunduruğ. [e-h] **Māhir:** Rāsiħ ma‘nāsına. [e-h-y-ĥ-v] **Māhī-ĥ‘or:** Balıĥçıl kuşu, Ebū’l-ĥazīn ma‘nāsına. 26 [e-h-y-z-h] **Māhī-zehr:** Şıgır kuyruğı māhī-zehrec ma‘nāsına. [e-y-h-d-e] **Māye-dār:** Māl-dār ma‘nāsına. [b-e] **Mebār:** 27 Menbār dirler, İşfahānīler lügatidür. **Mer:** Şağış, şumār ma‘nāsına. **Beyt:**

Mer buved pencāh çün āmed dü mer ebyāt-ı ān

28

Der-şafā vü muħkemī şāyed ki güyem mermer-est²¹⁸⁰

Esedī:

Ez-İrān sipāh-est bisyār-ı mer

29

Heme cān-fürüşān peygār-ı ĥar²¹⁸¹

Ve çün dimek olur *lām* cārre ma‘nāsına *mer-i zeyd*, *zeyd için* 30 *mer-i to*, *senūñiçün* dimek olur ve mer ġāh olur ki lafz-ı *rā* vü fi‘ller ve maşdarlar evā’ilinde 31 *ber* ü *ver*

²¹⁷⁸ (Bizim kadımızın kini cahilliğinin çokluğundandır, bundan dolayı şaşkın ve yalancı olarak kalmış.)

²¹⁷⁹ (Senin ordun dağı ova gibi yerle bir eder, senin gayretin denizi çapa gibi derinlere çeker.)

²¹⁸⁰ (Mer ellidir. Onun beyitleri iki mer yani yüz olduğuna göre, saflık ve sağlamlıkta “mermer” desem yeridir.)

²¹⁸¹ (İran'dan çok sayıda ordu gelir, hepsi de canlarını satan ve kınamayı hak eden ahmaklardır.)

gibi. Niteki mahallerinde beyân olınupdur. *Zā* 'id vāki' olur ve ip, cebel ma' nāsına da naql **122a/01** olındı. **Mermer:** Meşhūr taş ki Türkide de mermer dirler. [-g-] **Meger:** Feth-i *kāf*-ı 'Acemiyile edāt-ı istisnādur. **02** *İllā* ma' nāsına Türkide dağı müsta' meldür ve hem *kerdiden* lafzından şığa-i nehy me-kerd gelür. Dutma demek **03** olur. Fürs şā'irlerinüñ şı'irlerinde dillerine tābi' olup *dāh* taḥfif eylediler. Nitekim 'umümen Tebriz **04** halkınuñ 'ādetlerindendür. **Ebü Şekür:**

Tek-ā-püy-ı merdüm be-süd u ziyān

Be-tāv me-kerd her sūyi tā-ziyān²¹⁸²

05 [k-s-g-y] **Mekes-gir:** Yelpeze vü buzağı dişi dirler, ḥaşerāt-ı arzdan bir mevzīdür ve 'ankebütan **06** bir nev' dür, 'Arabide *leys* dirler. [n-e-v] **Menāver:** Ḥoten vilāyetinde bir şehir adıdır. [n-c-y] **Mencir:** Ve bi'z-zam **07** müşebbek ma' nāsına ki trābzān ve sā'ir envā' ı da iderler. [n-d-v] **Mendür:** Baḥil ü müflis ü ğam-kīn **08** ve yorgun. **Şems-i F.:**

To ān şehi ki buved ber-'atā-yı to mevķūf

Ġınā-yı merdüm derviş ü şādī-i mendür²¹⁸³

Mendebür:²¹⁸⁴ Müflis. **09** Ni' meti; ve boynı şınuķ, siñek ve bardaķ u ķabaķ ve sā'ir meksür olan nesnelere dağı isti' māl **10** olunur dimiş. [n-ş-g] **Menişger:** Göñül dönmeķ, *meniş geşten* ma' nāsına. [h-e] **Mehār:** Yular ve burunlık **11** ipi. [y-g-s-e] **Mey-güsār:** *Kāf*-ı 'Acemiyile şarāb ile başı hoş olup ğāyetde mā'il olan kimesneye **12** dirler. **El-Mimi'l-Meksüre:** [-h-] **Mihr:** *Şihāh-ı* 'Acem şāhibi dostluķ ve güneş ve berāberlik, çekişmek ma' nāsına **13** naql eylemiş. [ġ-f] **Miġfer:** Tolġa ki eyyām-ı ḥarbde başa giyerler, 'Arabīdür. [ġ-y-e] **Miġyār:** Şākirdāne. *Şihāh-ı* 'Acem **14** şāhibi *zā*'-i mu' ceme bābında irād eylemiş Vesile şāhibi; ve *yacūzu* bi'z-zā'i'l-mu' ceme dimiş. [k-l] **Mikiler:** Ni' meti; sülük, **15** 'alaķ ma' nāsına naql eylemiş. Mikil dağı dirler kesreteynile *ibil* veznine. [-k-] **Miker:** Siñek, *zebāb* ma' nāsına. **16** [h-t] **Mihter:** Şığa-i tafzīldür. Uluraķ ma' nāsına, Ni' meti; ve āfitāb ma' nāsına da gelür dimiş. [-h-] **Mihr:** **17** Muḥabbet ü şefķat ma' nāsına ve güneş u āfitāb u āsmān ma' nāsına. **Şems-i F.:**²¹⁸⁵

Bende-i āsitān-ı şāh-ı cihān

18

Hiç dānī ki kī-st ez-ser-i mihr

Rūşeni-st in ḥadīş hemçün rüz

İns ü cān vuḥş u ṭayr u mihr ü sipihr

²¹⁸² (İnsanın koşturması yarar ve zarar içindir. Vazgeç ve her saldırganın etrafında dönme!)

²¹⁸³ (Sen öyle bir padişahsın ki dervişin zenginliği ve dertlinin mutluluğu senin bağışına bağlıdır.)

²¹⁸⁴ -. 16. (118b/27)

²¹⁸⁵ Bu beyitler **mihr** kelimesinin açıklamasından sonra olması gerekirken **mihter** kelimesinin açıklamasından sonra verilmiş. 16. (119a)

19 Tābi⁶ -i mihr-i o-st devr-i felek

Bende-i re⁷-y-i o-st peyker ü mihr²¹⁸⁶

Ve tārīḥ-i Fürs-i qadīmden bir gün **20** ve tārīḥ-i Celālīden bir ayuñ adıdır. Tārīḥ-i Celālīden evvel güz, ya⁶ nī evvel ḥarīf adıdır. Tārīḥ-i **21** Fürsde *kebīse* olmadığı eelden ayları girü devr ider ve Fürs aylarınıñ on altıncı günü adıdır. **22** Ayıla gün adı müttefik geldügi cihetden ol günde bayram u zemzeme iderler. **Esedī:**

Çü der-burc-ı şāhīn şod ez-ḥüt mihr

23

Nişest-i o be-şāhī ser-i mäh-ı mihr²¹⁸⁷

[h-y-e] **Mihyār:** A⁶ lām-ı ricāldendür. [y-e-n-s-r-e] **Miyān-serār:** **24** İklīle beñzer bir nesnedür cevāhir ile muraşsa⁶. [y-t] **Mīter:** A⁶ lām-ı ricāldendür. **Esedī:**

Püser dāşt Mīter yekī şir merd

25

Keş ez-cengiyān kes bende hem ne-bord^{2188, 2189}

[-y-] **Mīr:** Big, emīr lafzından muḥaffedür ve morden lafzından şığa-i emrdür **26** ve vaşf-ı terkībīdür. [y-z] **Mīzer:** İç tonı ve fūṭa, ⁶ Arabīdür, Fārsīde de şāyi⁶ dür. **Mīşner:** **Çoç.** **27 El-Mīmi'l-Mazmūme:** [b-e] **Mübār:** Munbār didükleri ki için kıyma ile toldurur. [r-e] **Mürār:** Kendirden olan **28** ip. [r-d-e] **Murdār:** Nā-pāk u ḥarām ma⁶ nāsına isti⁶ māl olunur. [r-d-e-r-ḥ-v-e] **Murdār-ḥār:** Çaylak didükleri **29** yırtıcı kuş, Nimetī; ve lori kuşına daḥı dirler dimiş. [r-ğ-z-e] **Murğzār:** Ba⁶ zı erbāb-ı lügat çayır u çemen **30** dimişler. Ḥalīmī; çemen ki anda çok kuşlar ola. Aşl-ı terkībīnūñ muḳteżāsınca kuş olan yir dimek olur **31** ammā ıtlākatında muṭlak çemen ma⁶ nāsına isti⁶ māl olunur dimiş. Ammā Fāzıl-ı Muḥaḳḳıḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* **122b/01** murğ-ı zār u murğzār lafzlarını böyle taḥḳıḳ itmişler ki **Beyt:**

Vardurur her küşede biñ murğ-ı zār

02

Küy-ı yāre beñzemez bir murğzār

Bu iki lafz-ı mürekkeb müştereklerdür. Kelime-i *zārda* ammā ma⁶ nāda iştirākleri **03** yoḳdur. Murğzārda cüz olan *zār* ism-i cāmīddür. Ya⁶ nī lafz-ı āḫirden iştikāḳı yoḳdur. Lisān-ı Fārsīde **04** şol ma⁶ nādan ⁶ ibāretdür ki andan Türkī dilde gāḥ āḫir kelimeye *-lik* ilḥāḳ itmegile ta⁶ bīr iderler. Meşelā **05** Türk *ekinlik* dir, ⁶ Acem *kiştzār* dir. Gāḥ olur āḫir kelimeye *-lik* ilḥāḳ iderler. Meşelā Türk *tuzluk* **06** ⁶ Acem *nemekzār* dir. **Qā⁶** ide-i

²¹⁸⁶ (Dünya şahının eşiğinde bir köleyim. Hiç biliyor musun, bu sevginin sırrı kimindir? Bu söz gün gibi aydınlıktır; insanlar, cinler, vahşi hayvanlar, kuşlar ve gök... onun güneşi göğün dönüşüne bağlıdır, güzelliği ve sevgi onun iradesine köledir.)

²¹⁸⁷ (Güneş; Balık burcundan Terazi burcuna geçtiğinde o, Mihr ayının başında krallık tahtına oturdu.)

²¹⁸⁸ (Mīter'in bir oğlu vardı, aslan gibi yiğit bir adamdı ki onun savaşçılar arasında bile rakibi yoktu.)

²¹⁸⁹ Bu beyit **mīter** kelimesinin açıklamasından sonra olması gerekirken **miyān-serār** kelimesinin açıklamasından sonra verilmiş. 16. (119a)

mezkür muktezāsınca murğzār şol yire dirler ki ol arada kuş çok ola. **07** Murğzārdaki terkib terkib-i tavşifi ile mürekkebdür. Mu' teber olan *zār* müştakdur. *Zārīdenden* ism-i **08** fā' ildir. Ma' nāsı *zāriliḳ idicī*dür. Mezkür mürekkebe murğ mevşūfdur. *Zār* anuñ şıfatıdır. Cümle **09** bir ism-i hāş olmuş degildir. Ammā murğzār ism-i hāş olmuştur. Važ' -ı āhirile važ' -ı terkibi **10** üzerine kılmış degildir. Ol sebebden bunda *zār* murğa muttaşıl yazılır. Qā' ide-i imlā ri' āyet **11** olıcaḳ *sāz* tafşili *zār* lafzında olmuştur. [z-d-v] **Müzdür**: Kiracı ve ücret alup işleyici, **12** ecir ma' nāsına. [s-ṭ-e] **Mustār**: Sücinuñ yeñisi ve ekşisi. [ş-k-s-e] **Müşksār**: Müşklü yir. [ş-k-m-e] **13 Müşkmār**: Mişlihu. *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi yılan müşki ma' nāsına naḳl eyledi. [ṭ-r-e-k] **Muṭarrāger**: *Kāf-ı 'Acemīyile* **14** cendreci ma' nāsına. [n-c-s-t-v] **Münc-sütür**: Gülegen. [n-c-y] **Müncir**: Müşebbek 'ämme taḫrīf idüp, müşebbak dir. **15** Ni' meti; müşebbek ṭrabuzan ma' nāsına gelür dimiş. Feth ile daḫı rivāyet olunmuştur. [-v-] **Mür**: Qarınca **16 neml** ma' nāsına. [v-s-y-ḳ-e] **Müsikār**: Alet-i ğinādan 'ibāretdür. Qopuz ve ṭanbūr ve 'ūd gibi ve **17** hāşşeten ol sāzuñ ismidür ki 'ämme taḫrīf idüp mişḳāl dirler. ('):

Hāmūşī-i to be-cāy-ı müsikār²¹⁹⁰

18 Müş-ḥ'or: Çaylak kuşıdır. [-h-] **Mühr**: Meşhūr nesne ki, her kişi adın ma' dinden **19** birisinuñ üzerine qazdurup kiselere ve qapularda urırlar ve 'Arabīde ṭay ki atun gencine **20** dirler ve döğün ki a' zāda yaqarlar, key ma' nāsına ve tamğaya daḫı dirler. **21 Nev'-i Evvelehu En-Nūni'l-Meftūha** **22** [e-e-s-t-v-e] **Nā-üstüvār**: 'Arabīde *ḥā'in* ü *ḥuvvān* ma' nāsına zıdd-ı emīn. [e-b-k-e] **Nā-be-kār**: **23** Bāṭıl u müfsid. **Firdevsī**:

Ferāvān ğarivīd nālidzār

Ez-ān ḥ'ābvār u ne nā-be-kār²¹⁹¹

24 [e-c-e] **Nā-çār**: Zārūri dimek olur, 'Arabīde *lā-būd* ma' nāsına. [e-ḥ-n-b] **Nāḥun-bur**: Tırnaḳ kesecek. **25** [e-ḥ-n-g-y] **Nāḥun-ğir**: Mişlihu. [-e-] **Nār**: Meşhūr mīve, *rümmān* ma' nāsına. [e-g-z-y] **Nā-güzir**: Zārūri dimekdür, **26** nā-çār ma' nāsına. [e-k-v-e] **Nā-güvār**: Zamm-ı *kāf-ı 'Acemīyile* toḫma 'illeti, keşret-i eklden imtilā olup yimek **27** siñmemek. Āhiri *dāl-ı* mühmele ile *nā-güvāred* daḫı lügatdür. **Şems-i F.:**

Āzār-ı in' ām 'āmet mānde-est

Rüz u şeb der-derd ü renc-i nā-güvār²¹⁹²

28 Laṭifi:

²¹⁹⁰ (Senin sessizliğin müzik gibidir.)

²¹⁹¹ (Çokça haykırıp acıklı bir şekilde inledi. O, uykulu ama kötü niyetli değildi.)

²¹⁹² (Bağışının eziyeti halkının üzerinde kalmıştır, gece ve gündüz sindiremediği bir sıkıntı ve acıya sahiptir.)

Her geh ender-mi' de dāred nā-güvāred

Güleş dāred ziyāneş hāşşe āred²¹⁹³

[e-m-ā-v] **Nām-āver: 29** Adlu, şanlı kimesne, şecā' at u seḥāvet ü kerem ve sâ'ir bunlara beñzer hūner ü evşāf-ı ḥamīde **30** ile meşhūr ola. **Sa' dī:**

Be-dādeş şad u sī hezārān serān

Nigīnā leşker ü nām-āverān²¹⁹⁴

31 [e-m-d-e] **Nām-dār:** Mişlihu. [e-m-v] **Nām-ver:** Mişlihu. *Nām-āver* lafzından muḥaffefdür. [e-v-s-e] **Nāvsār:** Şavaḫ. **123a/01** [e-h-v-e] **Nāhvār:** Düz olmayan nesne. [e-h-e] **Nāhār:** Henüz ḫarnı aç olan kimesne *nāşnā* **02** ma' nāsına ve bir gün hiç nesne yimeyüp ḡāyetde ḫarnı aç olan. **Esedī:**

Çonān kerd her çend sālār buved

03

Ki ber-güresne saḫt u nāhār buved²¹⁹⁵

Ve bilişsiz, bī-gāne ve yitmez nesne ve viresi ma' nāsına da gelür. [e-y] **04 Nāyir:** Şi' rde ḫurūf-ı ḫāfiyeden birisinüñ adıdır ki mezīde muḫtaşıl olana dirler. Gerekse **05** bir ḫurūf olsun niteki ḫurūf-ı *şīn* gibi bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Dil ki be-dest-i to sīred sitemeş

06

Bāz dih ey cān ki ne-berd sitemeş²¹⁹⁶

Bu beytde *dāl* rüy-ı sīn vaşl-ı *tā* ḫurūc-ı *mīm* **07** mezīd-i *şīn* nāyirdür. Gerekse artuḫ olsun niteki *mīm* ü *şīn* bu beytde. **Beyt:**

Ey dil ki be-dest-i to sīred sitemeş

08

Ey cān be-dih eknūn ki ne-berd sitimeş²¹⁹⁷

Ve ri' āyet tekrār nāyir **09** ḫavāfide vācibdür ve nāyire daḫı dirler. Ekşer nāyire isti' māl olunur ve mecmū' ḫurūf-ı ḫāfiye **10** ḫavl-i meşhūr üzre ḫoḫuzdur. Esāmiler bu beytde mezkūrdur. **Beyt:**

Revī u redf ü diḡer ḫayd u ba' d ez-īn te'sīs

11

Vü ḫayl ü vaşl u ḫurūc u mezīd ü nāyire-dān²¹⁹⁸

Ve nāyir ü nāyire lügatdür. **12 remende** ma' nāsınadır çün bu ḫarf, ḫurūf-ı ḫāfiyenüñ kenāresi üzredür. Gūya miyāne-i **13** ḫurūfdan ḫaçup kenāra gitmişdür. [ḫ-c-y] **Naḫcīr:** Av, şayd u şikār ma' nāsına. [ḫ-c-y-r-g-y] **Naḫcīr-gīr:** Avcı, şayyād **14** ma' nāsına. **Ner:**

²¹⁹³ (Eğer midede sindirilmemiş bir şey bulunursa, bu onun gülü de olsa zarar vericidir.)

²¹⁹⁴ (Ona yüz otuz bin lider, değerli taşlarla süslenmiş ordu ve kahramanlar verdi.)

²¹⁹⁵ (Her ne kadar bir önder olsa da aç birine karşı hem sert hem de kendisi de açmış gibi davrandı.)

²¹⁹⁶ (Kalbi senin elinde zulüm görüp soğuyan kişiye, ey can, bu zulmü taşıyamaması için onu geri ver.)

²¹⁹⁷ (Kalbi senin elinde zulümden bıktıysa, ey can, bu zulmü daha fazla taşıyamaması için onu geri ver.)

²¹⁹⁸ (Kafiyeyi, ardından gelen redifi, diğer kayd türlerini, bundan sonra gelen tesis kafiyelerini, kalabalık, ulama, çıkış, artış ve kafiye türlerini öğren.)

Erkek, müzekker ma' nāsına. [s-t] **Nester:** Gül-i nesterin didükleri meşhür gül. [-s-]
Neser: 15 Ve bi'l-kesr. Feth-i *sīm*ile *Keşver ü ahter* veznine sāyebān u alacık ki tağ
başında çöp ü hāşākdan 16 iderler. **Rüdekî:**

Neserī sāht ber-ser-i kuhsār

Dür mänd ez-serāy u h̄ĩş ü tebār²¹⁹⁹

[f-e] 17 **Nefār:** Degirmen çağıldığı. [m-e-z-d-y-g] **Namāz-ı dīger:** İkindü namazı. [m-d-
e] **Nem-dār:** Nemlü ve yaş 18 *ratb* ma' nāsına. [m-k-z-e] **Nemekzār:** Tuzlu. [m-k-s-e]
Nemeksār: Tuzlu ve nemekzār ma' nāsına da 19 naql olunmuşdur. [m-y] **Nemir:** Bisyār-
h̄ār u kāhil ma' nāsına. [v-e] **Nevār:** Ni' metī; biri biri üzerine yığılmış 20 kiremid ve
kerpice dirler dimiş ve töhmetden ırak demek ma' nāsına da gelür dimiş. [v-b] **Nevber:**
21 Tervend.²²⁰⁰ [v-b-h-e] **Nev-bahār:** Faşl-ı rabī'e dirler ve tāze yaprağa dirler. **Esedî:**

Be-ber cevşen-i sebz çün nev-bahār

22

Be-zir-i ablaķi tünd çün rüzigār²²⁰¹

Ve Kābil vilāyetinde bir meşhür büt-hāne adıdır ki 23 *Sümenātdan* şoñra anuñ gibi bir
büt-hāne daħı važ' olunmamışdur dirler. **Esedî:**

24

Be-din müjde h̄āhem ki z'in kārzār

Çü refli be-büt-hāne-i nev-bahār

Be-dān hāne vü ān büt-perestān gezend

25

Ne-sāzi ki Yezdān ne-dāred pesend²²⁰²

[v-h-h-k] **Nevha-ger:** Şagucı. [h-e] **Nehār:** Nesneden eksilmek 26 noķşān ma' nāsına ve
eksimek ve kiçilmek, ' Arabīde gündüz ve çok bisyār ma' nāsına da gelür. 27 **Şi'r:**

Hudāygānā her çend mäh-ı dāniş ü fażl

Çü şahş-i 'ālem ü fāzıl girifte-est nehār

28

Be-nām-ı devlet-i to in kitāb kerdem nazm

Ki her kaşide vü kıt' aeş bih ez-hezārān hār²²⁰³

[h-m-e] 29 **Nehmār:** Hadsiz büyük olan nesne. **Rüdekî:**

Künbed-i nehmār ber-berde bülend

²¹⁹⁹ (Dağ başında bir kulübe yaptı. Evi ve yakınlarından uzak kaldı.)

²²⁰⁰ ('):

Nevber şah kalem nüshāi ādem āmed 16. (120a/10)

²²⁰¹ (Üzerinde ilkbaharın yeşilliği gibi bir zirh, altında zamanın hızında alaca bir at var.)

²²⁰² (Bu savaştan sonra, put evine ilkbahar gibi gidip, dine müjde vermeni istiyorum. O eve ve o
putperestlere zarar vermemelisin çünkü Tanrı bunu hoş görmez.)

²²⁰³ (Ey Tanrı, her ne kadar bilgi ve faziletle dolu olsa da, bilgin ve erdemli kişi aç kalmıştır. Bu kitabı
senin saltanatının şerefine düzenledim, çünkü her kasidesi ve kesiti binlerce yıkılmış şeyden daha
değerlidir.)

Ne sütüneş ez-ber ü ne-zîr-bend²²⁰⁴

30 ve çok, bisyār ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Ne-dîd çün to civân-baht şâh taht-ı şehî

Eger dîd şehen-şâh der-cihân nehmâr²²⁰⁵

31 Beyt:

Beste ne-tüvâned bilâ-şek kâr kerd

Kâr-ı incâ bâyedet nehmâr kerd²²⁰⁶

Ve ba' zı **123b/01** erbâb-ı lügat düşvâr u müşkil ve ulu ceng ü bî-hadd ü bî-endâze ma' nāsına naql eylemiş **02** ve ba' zı muhteşem ü h'ân-ı 'azîm ma' nāsına da gelür dimişler. [h-m-b] **Nehember:** Mişlihu, hâdsiz büyük **03** ma' nāsına. **En-Nüni'l-Meksûre:** [ş-e] **Nişâr:** Şaçmak, 'Arabîdür. Fârsîde de şâyi' dür. [z-e] **Nizâr:** **04** Maqad ya' nî başmak yüzün çizecek kemük.²²⁰⁷ [ş-h-v-e] **Niş-h'âr:** Geviş ki tavar ağzı yim yidükden **05** soñra çeyner *vāv*-ı resmîdür. Üstüh'ân *vāv* gibi. *Yâr* u *zâr* kâfiyesinde isti' mâl olunur. **06 Esedî:**

Çonân dân ki baht-ı bedet h'âr kerd

Cihân-h'ordet ü bâz niş-h'âr kerd²²⁰⁸

Şihâh-ı 'Acem **07** şâhibi ve yapağulanmış deve yünü ma' nāsına da naql eyledi. [ş-h-v] **Niş-h'or:** Mişlihu, *vāv*-ı resmîdür **08** *ser* ü *ter* kâfiyesinde isti' mâl olunur. **Lañfi:**

Men ez-ta' na hâşâ ki enduh-h'orem

09

Vü ger çend hânîd çün niş-h'orem²²⁰⁹

Bu lügat iki vech üzre cā'izdür ki zîkr olınu. [ş-v-e] **Nişvâr:** Mişlihu **10** ve a' lām-ı ricâldendür. [g-e] **Nigâr:** *Kāf*-ı 'Acemîyle naqş ma' nāsına ism-i maşdardur ve hâşıl-ı fi' l **11** ü şîğa-i emr ü vaşf-ı terkîbîdür. **Beyt:**

Ger ber-hilâf-ı emr ü murâdet koned medâr

12

Çün dest-i Zühre pây-ı kamer der-nigâr bād²²¹⁰

Ve ma' şûk u ma' şûka ma' nāsına da isti' mâl olunur. **Beyt:**

13

Nigâr-ı men ki be-mekteb ne-reft ü haţ ne-nüvişt

²²⁰⁴ (Yüksek bir yere büyük bir kubbe inşa ettim, ne üzerinde bir sütun var ne de altında bir destek.)

²²⁰⁵ (Dünyanın padişahlar padişahı arasında çok padişah olsa da bunların arasında senin gibi genç ve talihli bir padişah görülmemiştir.)

²²⁰⁶ (Kesinlikle kısıtlı olan iş yapamaz, burada çok çalışman gerekir.)

²²⁰⁷ **Nizâr** kelimesinin karşılığında "aruğ ve ince ve fâkiş ma' nāsına" yazılmış. Burada yazılan açıklama **nişân-ger** kelimesinin karşılığı olarak verilmiş. 16. (120a/26)

²²⁰⁸ (Bilesin ki seni kötü talihin rezil etti. Dünya seni yiyip sonra da geviş getirdi.)

²²⁰⁹ (Dünyada iki yıl önce yediği nimetten mahrum olarak yokluk içinde sürekli geviş getiriyor.)

²²¹⁰ (Eğer biri senin emirlerine ve isteklerine karşı gelirse, tıpkı Venüs'ün eli ve Ay'ın ayağı gibi hareketsiz kalsın.)

Be-gamze mes'ele-âmüz şad müderris şod²²¹¹

[g-e-r-g] **14 Nigâr-ger:** Naqqâş ma' nāsına. [g-e-h-d-e] **Nigāh-dār:** *Kāf*-ı 'Acemîyle şaklayıcı ma' nāsına ve şîğa-i emr **15** ü şîğa-i fā'ıldür. [g-h-d-e] **Nigeh-dār:** Mişlihu, noqşān nehār ve büt ma' nāsına. ²²¹² [h-e-n-d-e] **Nihān-dār:** Kılār, mucne' **16** ma' nāsına. [-y-] **Nîr:** Boyunduruq. [y-r-v-f] **Nîrûfer:** Nîlûfer çiçegi ki göllerde biter. [y-ş-t] **Nîşter:** Meşhür **17** faşşādlar āleti ki anuñıla qan alurlar ve cerāhat açarlar ve it ve hînzîr azusu ve muṭlakā **18** azu dişi ve her şoqıcı cānverüñ dikenî, 'aqrēb ü aru dikenî niş ma' nāsına Fāzıl-ı Muḥakkik nîşter **19** lafzımuñ aşlımı niş lafzında taḥkîk itmişlerdür. Mufaşşal anda yazılmışdur. [y-k-t] **Nîk-ter:** **20** Şîga-i tafzıldür, eyürek dimekdür. [y-g-v-k-e] **Nîgû-kār:** Eyü işlü ve luṭf ıssı. [y-l-v-f] **Nîlûfer:** Meşhür **21** çiçek ki göllerde biter. **Kemāl-i İşfahānî:**

Feyz-i ṭab'-ı to eger bād dihed ber-āteş

Yā semender ze-yekî ḥāne şevēd nîlûfer²²¹³

22 Nîm-i tür: Esedî:

Hem eknün ze-mağz-ı to ey nîm-i tür

Konem ger kesān-rā ber-în dest-i şûr²²¹⁴

[y-m-ç-h] **23 Nîm-çîhr:** Dirler ki aqzā-yı Hindde bir nev' maḥlûḡdur ki insan şüretinde yarım yüz **24** ve bir gözlü ve bir elli ve bir ayaklı irkegi sağ ve dişisi şol ikisi bir yire gelse bir ādem **25** şüretinde olur ve yine ayrılı bir ayak üstinde kalkıyu gibidür. Dirler ki segirtse at **26** yitişmez. Ğāyetde yavuz kuvvetlü ve boylu olur. Ādemi bulsa yir ve ikisi bir zinde pîli şayd **27** idüp bi't-tāmme iderler daḡı toymazlar. *Ve'l-'uhdetü 'ale'r-rāvî.* Nîm-çîhre daḡı dirler. [y-m-s-y] **28 Nîm-sîr:** Henüz toymamış, qarnı aç olan. **En-Nūni'l-Mazmūme:** [g-v-b-s-e] **Nügün-sār:** **29** Başı aşağa dimekdür. [g-v-s-e] **Nügü-sār:** Mişlihu. 'Unşurî:

Ḥuşk u nügün-sār kerde ebr-i kefi to

30

Hemçü muḥîṭ-i sipihr baḡristān-rā²²¹⁵

[g-v-s] **Nügü-ser:** Mişlihu. [g-v-n-s] **Nügün-ser:** Mişlihu. [m-v-d-e] **Nümüdār:** Çāşnî vü evreng **31 mişāl** ma' nāsına. *Cāmi'ü'l-Fürs* şāhibi çāşnî-gîr ü çāşnîlü ma' nāsına naql eylemiş. [v-e] **Nüvār:** Örgen **124a/01** ve urğan u ügendire ve çadırıñ yuları üzerine dikedükleri yaşşı qolañ ve bürüme. **02** [v-z] **Nuvzer:** Selāṭîn-i Fürsden evvelki ṭabaqaya

²²¹¹ (Sevgilim okula gitmedi ve yazı yazmadı ama bakışıyla yüzlerce öğretilene ders verdi.)

²²¹² [h-e] **Nihār:** Noqşān ve büt ma' nāsına. 16. (120b/06)

²²¹³ (Senin yaradılışının bereketi ateşe üfleyecek olsa semenderin nilüferden bir evi olur.)

²²¹⁴ (Ey yarım akıllı, şimdi senin zekandan (kafandan) eğer insanları bu işe coşkuyla yönetirsem.)

²²¹⁵ (Senin elin, tıpkı gökyüzünün çevresi gibi kuru ve ters çevrilmiş bulutları denizlere dönüştürdü.)

ki Pīşvādīler dimişler cümlesi on bir kişidir **03** ki ‘ālemde salṭanat kılmışlardır. Anlardan Nuvzer ki Minūçeher oğludur. **Beyt:**

Süpürd ān memleket yek-ser be-Nuvzer

04 Ki Nuvzer-i ḥı̃ş efser buved u ḳayşer²²¹⁶

Nuvzerüñ vālidesi ḳayāşire kızlarındanur. [v-ş-e-d] **05 Nūşādur:** Ol meşhūr nesne ki ḳalaycılar ḳullanurlar. ‘**Unşurī:**

Geh sürme keşed rüzī der-dīde ḥusūd-ı o

06 Her zerre-i ān kereded nūşādur peykānī²²¹⁷

[v-f] **Nūfer:** Nīlūfer lafzından taşarruf **07** olınmışdır. [v-k-y] **Nūkir:** Zebān-ı Ḥārezmde hem-meşveret ma‘ nāsınadır. [h-b] **08 Nūhber:** Oldur ki her burcı toḳuz tarḥ iderler ve her kısmını bir yılduza ta‘ yīn iderler. **09 Nev‘-i Evvelehu El-Vāvi‘l-Meftūḥa** **10** [e-t-g] **Vātger:** Kürkçi, *pūstīn-dūz* ma‘ nāsına bu lūgāt *elīfden* soñra *tā* ile ve *nūmla* mervīdür.

Şems-i F.:

11 Minnet Ḥudāy-rā ki be-bāzār-ı ‘adl-i o

Bāz-est cūft şa‘ ve vū gürg-est vātger²²¹⁸

[-e-] **Vār:** Ḥalīmī; edāt-ı **12** teşbīhdür, müşebbihin bih olanuñ āḫirine lāḫik olur. *Şāh-vār* u *ḳaşşāb-vār* gibi dimiş. **13** Ni‘ metī; *bār* ma‘ nāsına nitekim şir-vār u ḥar-vār dirler ve mānend ü şibh ma‘ nāsına ve muşāḥabet için **14** gelür, ümīdvār gibi dimiş. Ammā Fāzıl-ı Muḥaḳḳik *Deḳāyīḳu‘l-Ḥaḳāyīḳda* böyle taḫḳik itmişler ki *-vār* lisān-ı **15** Fārsīde münāsebet ü liyāḳat ma‘ nāsın ifāde ider. Ol ma‘ nādan Türkī dilde yarar ile ta‘bīr iderler. **16** Meşelā, *reh-vāruñki* at evşāfındandır, ma‘ nāsı yola yararadır. *Şāh-vāruñki* incü evşāfındandır. **17** Ma‘ nāsı şāha lāyīḳdur ve küpeye *gūşvār* didükleri ḳulaḡa münāsebeti itibāriyledür. *Sūkvārdaki* **18** *-vār* daḡı bu ma‘ nāyadır, *sūk* muşibetdür.

Beyt:

Giristen be-hengām bā-sūk u derd

19 Bih ez-ḡande be-hengām u serd²²¹⁹

Yaşluya *sūkdār* didükleri ḡalī muşibete münāsib olduğundan ötürüdür. **20** Müşābehet münāsebetden bir nev‘ olduğün maḳām-ı teşbīhde de *-vār* isti‘ māl olunur. **21** Niteki bu beytlerde zāhirdür. **Şi‘r:**

Ḳaşşāb-vār merdüm-i çeşmet be-nāzükī

²²¹⁶ (O ülkeyi tamamen Nuvzer'e teslim etti çünkü Nuvzer hem kendi hükümdarı hem de imparatoruydu.)

²²¹⁷ (Bir gün düşmanı gözüne sürme çekecek olursa o sürmenin her zerresi temrenli nişadır olur.)

²²¹⁸ (Minnet Allah'ındır. Onun adalet pazarında bildircinin çifti şahin, kürkü de kurtur.)

²²¹⁹ (Yas ve acı ile zamanında ağlamak, vaktinde ve soğuk bir şekilde gülmekten daha iyidir.)

22 Müjgān kınnāre kerde vü dilhā direv-zede
 Hurrem ān-kes ki vār-ı hōd be-şināht
 Kār-ı hōd-rā be-vār-ı hōd perdāht²²²⁰

(‘):

Ān kār ne vār-ı to-st ferūk-dār²²²¹

23 Beyt:

Tecelli eyledi şuda kamer-vār
 Şanasın bürc-i ābīde kamer var

[e-r-g-e] **Vār-gār:** 24 Bostān u hıyār eveligi ve meşgale yiri. [e-m-d-e] **Vām-dār:** Borçlı.
 [e-n-g] **Vān-ger:** Kürkçi, *pūstīn-dūz* ma‘ nāsına. 25 **Şems-i F.:**

Nihād rüy be-hıdmet çonān ki rübeh-i pīr
 Be-bīm-i vān-gerān āmed ez-tīmās

Halīmī dir ki ba‘ zılar 26 bu lügat *nūn* yirine *tā* ile yazdılar ki şālīs-i hurūf-ı teheccīdür.
 Eşahh *nūmla*. [ç-r-g] **Veçur-ger:** *Kāf*-ı ‘Acemīyile müftī, 27 şeyhū’l-islām
 ma‘ nāsına. **Zīnetī:**

Büse vü nazāret helāl bāşed Bārī
 Huccet dārem ber-īn suhen ze-veçur-ger²²²²

28 [h-ş-v] **Vaḥşūr:** PeygāMBER ve ilçī ma‘ nāsına. **Şems-i F.:**

Cemāl-i dīnī vü dīn-i nisbet-i to der-rütbet

29

Buved be-şahān-mānend ümmet u vaḥşūr²²²³

Ni‘ metī; dost ve haşem ma‘ nāsına da gelür dimiş. **Ver:** Halīmī; edāt-ı nisbetdür, *-lū*
 ma‘ nāsına 30 *pīşever*, *māyever* dirler ve hem *vāv*-ı ‘āṭife *er* lafzına dāhil olsa ki edāt-ı
 şartdır. Ara yirden 31 *elif* düşer *-ver* dirler ve daḥı eger ma‘ nāsına gelür ve cezm
 ma‘ nāsına gelür. Ni‘ metī, ve *-ber* ma‘ nāsına ve cezm ma‘ nāsına 124b/01 ki hareketsiz
 harfde olur ve her ismūn ki āḥirine lāḥik olur. İsm-i fā‘ il ma‘ nāsın ifāde ider. 02 Suhen-
 ver gibi ki söz söyleyici dimekdür dimiş ammā Fāzıl-ı Muḥakkiḳ *Deḳāyīku’l-*
Ḥaḳāyīḳda böyle taḥḳik itmişler ki 03 *-ver* lisān-ı Fārsīde, lisān-ı ‘Arabīde *zū* ma‘ nāsın
 ifāde ider. Ol ma‘ nādan lisān-ı Türkīde *-lū* 04 ile ta‘ bir iderler. Meşelā Fārsīde hūner-
 ver dirler, Türkīde hūnerlü diyecek yirde. Gāh olur āverūn ki 05 āverdenden ism-i

²²²⁰ (Kasap gibi olan gözbebeğin, kirpiklerini kesimevi yapıp gönülleri orada nazikçe boğazladı. Mutlu olan kişi, kendi değerini bilen ve işini bu değere göre yapan kişidir.)

²²²¹ (O iş senin değerine uygun değil, uzak dur.)

²²²² (Sana bir kez bakıp seni bir kere öpmek helaldir. Bu söze müftüden fetvam var.)

²²²³ (Dinin ve dünyanın güzelliği (Ebu İshak)! Diğer padişahlarla karşılaştırıldığında mertebe bakımından senin nispetin peygamber ile ümmet gibidir.)

fā' ildir. *Elifin* hızf iderler, -ver kalur. *Suhen*verdeki -ver gibi ki aşlı suhen-āverdür **06** söz getirici ma' nāsına, dilāver gibi burada dilden murād kuvvet-i kalbdür. Getürmeden murād eşerin ızhāridur. **07** Bu i' tibār ile *dilāverüñ*²²²⁴ ma' nāsı bahādurdur ammā *server*deki -ver mecāzendür. *Serden* murād riyāset ü metbū' iyyetdür **08** galebe-i isti' māl ile *ser* muḳaddem ü matbū' ma' nāsında haḳīḳat-i menzilesine varmışdır. Serleşkerdeki **09** ser ol ma' nāyadır. Orada tecevvüzen sābıḳan mezkūr olan ma' nāda isti' māl olunur. *Serverüñ* ma' nāsı **10** şāhib-i riyāset olur. Bir -ver daḳı vardır ki mürekkebdür. *Vāv-ı* 'atıfile *rādan* ki egerden ḳalmışdır. **11** Ol -verüñ aşlı *vāger*dür. Nitekim bu beytlerde zāhirdür. **Beyt:**²²²⁵

Be-hevā-yı kesī dirīḡ me-gū

V'er to-rā düster ze-cān bāşed

12

Ki v'ey ez-çend be-her maşlahatī

Ān zamān ber-to mihribān bāşed

Līk der-ḳaḳḳ-ı to hem-o bāşed

13

Evvelīn kes ki bed-gümān bāşed²²²⁶

[r-z-g-e] **Verz-gār:** İkinci, *ḥāris* ü *zāri'* ma' nāsına. [r-z-g] **Verz-ger:** Mişlihu. **14** [r-z-y-g] **Verzīger:** Mişlihu. Sā'ir esāmisi bezirger lafzında mezkūrdur. [r-k-e] **Verkār:** *Kāf-ı* 'Arabīyile iş **15** üzerine ṭuran kimesne. **Vergār:** *Kāf-ı* 'Acemīyile ḳaramıḳ ki buḡday içinde bulunur. Siyāḥça dānelerden **16** ve turfanda ilkin yetişen yimiş ki ḳılavuz dirler. Ḥalīmī; ikinci def'a yitişen yimiş ve sebze ve ot ki 'Arabca **17** ḥalkā dirler diyü naḳl eylemiş ve büstān evlegi ve farḳ ya'nī ḥıyārılık ve her nebāt ki anuñ sākı olmaya **18** uzamaya ve büstān ma' nāsına da naḳl olunmuş. [r-v-e] **Vervār:** Çārdāḳ u taḫt ma' nāsına. [-y] **Veẓir:** **19** Meşhūr pādīşāḥ vekīli ve ketḫudāsı demek olur. **Vaşāḳ-dār:** Bigler yedegin yiden kimesne. [g-y] **Vegir:** **20** Mihmānī. **El-Vāvi'l-Meksüre:** [-y-] **Vir:** Pād ki ism-i maşdardur bir nesneyi añmak ma' nāsına ve şormāḳ. **21 Firdevsī:**

Her ān kes ki bīned to-rā rūy u vīr

Buved tā-dīger rüz ḥoşnūd u sīr²²²⁷

Zamān-ı ḳaḫtāda **22** Ḥāzret-i Yūsuf 'aleyhi's-selām ḥaḳḳında dinmişdür ve yār u zihn ü 'aḳl u kiyāset ma' nāsına. **23 Firdevsī:**

Güzīdend pes mü'ebbed tünd vīr

²²²⁴ Dil-āver, āverden fiilinden partisiptir. Yazar burada -ver ekiyle karıştırmıştır.

²²²⁵ Şi'r. 16. (121b/06)

²²²⁶ (Birisinin aşkı için o sana candan daha sevgili olsa bile üzülme. Çünkü o, her ne kadar herhangi bir çıkar için o anda sana şefkatli görünse de yine de senin hakkında kötü zan besleyen ilk kişi olacaktır.)

²²²⁷ (Seni ve yüzünü gören ve anan herkes, ertesi güne kadar memnun ve doyumlu olur.)

Suhen-gūy u binā-dil ü bād-gīr²²²⁸

24 Nev'-i Evvelehu El-Hā'i'l-Meftūha 25 [-e-] **Hār:** İncü dizilmiş iplik, sımt ü nizām ma' nāsına, dizilmiş incüye de ıtlāk olunur. **26** mülābese 'alākasiyle. **Şems-i F.:**

Be-nām-ı devlet-i o in kitāb kerdem nazm
Ki her kaşide vü kıt' aeş bih ez-hezār hār²²²⁹

27 [d-k-y] **Hedkīr:** Hind cezirelerinden bir cezirenün adıdır. **Esedī:**

28 Be-diger ceziri güzeştend zūd
Kocā nām-ı āncā Hindgīr būd²²³⁰

Her: Taḥfif-i rā ile küllihu ma' nāsına, Türkide **29** daḥı isti' māl olunur. **Beyt:**

Her merdī ki der-i devlet güzerd
Der-zamān-ı ān murād ḥāşıl bād

30 dirler ki her birisi ya' nī firāvan demek olur. Niteki hār iştihādına getirilen beytde zāhirdür. **31 Herr:** Teşdid-i rā ile nāle ma' nāsınadır. [z-e] **Hezār:** Erbāb-ı lügat bin ki 'aded-i mu' ayyendür. *Elif* **125a/01** ma' nāsına ve bülbül didükleri hoş-āvāz kuş. **Beyt:**

02 Men-i bī-nevā ber-gül reh-i dem-zeden ne-dārem
Ḥased-est ber-hezārem ki hezār-rāh dāred²²³¹

Böyle naql eylemişler. Ammā Fāzıl-ı Muḥakkik *Deḳāyīku'l-Ḥaḳāyīkda* **03** böyle taḥkīk itmişler ki hezār bülbüle beñzer bir kuşdur. Bülbülün ğayrı idüğü bu beytten zāhirdür.

04 Beyt:

Şad hezārān gül şüküft ü bāng-ı murġi ber-nehāset
'Andelībān-rā çı piş āmed hezārān-rā çı şod²²³²

05 'Andelīb bülbüldür. Mezkūr kuş bülbülün ğayrı idüğü mezbūr beytten **06** zāhirdür. *Bahrü'l-Ġarā'ib* şāhibi ikisini farḳ itmemişdür. Ġalaṭ itmişdür. Zıkr olan **07** kuşa hezār da dirler. *Hezār-destān* da dirler. [z-y] **Hezīr:** Heybetlü zā'-i 'Acemī vü zā'-i 'Arabīyile

08 mervīdür. **Firdevsī:**

Berūn tāft heftem ze-gerdān-ı Hecīr
Yekī nām-dār u süvār-ı hejīr²²³³

'Abdü'l-Vāsi' Çelebi:

²²²⁸ (Sonra, kalıcı ve sert anıcıyı seçtiler; söz söyleyen, anlayışlı ve fırsat kollayan birini.)

²²²⁹ (Bu kitabı senin devletinin namına nazma çektim. İçindeki her kaside ve kıta binlerce inci ipliğinden daha iyidir.)

²²³⁰ (Hızla başka bir adaya geçtiler, oranın adı Hindgir idi.)

²²³¹ (Ben, zavallı, gül yolunda nefes alma imkânına sahip değilim; kıskançlık, binlerce kişi üzerindedir ki onların bin yolu vardır.)

²²³² (Yüz binlerce gül açıldı ve bir kuş sesi yükselmedi. Bülbüllerin nesi var, Hin bülbüllerine ne oldu?)

²²³³ (Heybetli kahramanlardan yedincisi Hejir öne çıktı; ünlü ve süvari olan heybetli biri.)

09

Hest çün bürhân-ı ‘İsâ bâ-nigû-ḥ’âhân-ı şâh

Hest çün sa‘bân-ı Mûsâ bed-endîşân-ı hejîr²²³⁴

10 Ve eyü, ḥüb u nîk ma‘nâsına ve kimseye mensûb degildür dimekdür. [-s-] **Heser:** Ve bi’z-zamm yaḥ ma‘nâsına. 11 **Lebîbî:**

Pîş-i men ḥ’ând yekî şî‘r ez-eş‘âreş

Z’ân zamân bâz henüz in dil-i men pür-heser-est²²³⁵

12 Ve ters ma‘nâsına da gelür. [l-n-d-v] **Helendür:** Rîbâs cinsinden bir otdur. [m-e]

Hemâr: Hemîşe 13 ma‘nâsına. [m-e-v] **Hem-âver:** Hemtâ ma‘nâsına.²²³⁶ [m-b] **Hem-**

ber: Mişlihu. Sâ’ir esâmîsi âsâr lafzında meşûrdur. 14 [m-b-e] **Hem-bâr:** Yüki ve işi bir. [m-s] **Hem-ser:** Başdaş u *menkûḥa* ma‘nâsına. **Beyt:**

Bâ-bedân yâr geşt hem-ser-i Lût

15

Ḥânedân-ı nübüvvetiş güm şod²²³⁷

Hem-ser-i Lûtđan murâd Ḥâzret-i Lûtũñ ‘*aleyhi’s-selâm* 16 ḥâtũnıdur. Ḥânedân lafzından bu maḥalle münâsib ba‘zı tafşiller vardur. [m-v-e] **Hem-vâr:** Dümdüz 17 dimekdür. Yirũñ ve ekşer eşyânuñ şıfatı vâkı‘ olur. İki nesne birbirine muvâfiḳ düşüp alışsalar 18 *hem-vâr şod* dirler. Fâzıl-ı Muḥakkıḳ *Deḳâyıḳu’l-Ḥaḳâyıḳda* böyle taḥkîḳ ider ki; lisân-ı Fârsîde 19 hem iki nesnenũñ arasında olan cihet-i ittiḥâddan ‘ibâretdür. Meşelâ yoldaşa yolda müştereklerdür 20 *hem-râh* dirler. Bile doğmışa ki vaḳt-i vilâdetde meşârik olupdur, *hem-zâd* dirler. Başdaşa *hem-ser* 21 didükleri de bu i‘tibâr iledür. Ol ḥâlet ki andan istivâ ile ta‘bîr iderler. Bulunduğı yirde 22 Türk aña dümdüz dir, ‘Acem *hem-vâr* dir. **Beyt:**

Serân hemvâre geşt ez-nîrũy-ı baḥt

23

Çü geşt pür-külũḥ ez-nâliş-i saḥt²²³⁸

İntihâ. [h-b] **Hem-ber:** Hem-tâ bu ma‘nâya ğayrı adları *âsâ* lafzında meşûrdur 24 ve ḥüb u gökçek ma‘nâsına. [n-c-e] **Hencâr:** Bennâ ipi ki anuñıla dîvârı râst binâ iderler ve 25 dülgerler ölçüsü ve isti‘âre tarîḳiyile çok yirde isti‘mâl olunur. **Ḥüsrev-i Dehlevî:**

26

Dil-berî be-hencâr kerdên nigũ-st

Çü kâr-ı o fütêd kâr kerdên-i nigũ-st

27

Be-hencâr kon sâz her pîşe

²²³⁴ (İsâ’nın kanıtı gibi iyi niyetli hükümdar ile vardır, Musa’nın zorluğu gibi kötü niyetli olanlara karşı heybetlidir.)

²²³⁵ (Şiirlerinden bir şiiri benim yanımda okudu. O zamandan beri bu gönül hâlâ buz tutmakta.)

²²³⁶ Sâ’ir esâmîsi âsâr lafzında mezkûrdur. 16. (122a/08)

²²³⁷ (Hz. Lut’un eşi, kötülerle dost oldu. Peygamber ocağına mensup olması da boşa gitti.)

²²³⁸ (Önderler daima talihin gücüyle döndü, tıpkı şiddetli iniltilerden taşların dolduğu gibi.)

28 Ki n'āyed fenn-i sūzen ez-tiše
Be-cāyī hencār bāyed ne zūr
Şevēd şīr-i bī-çāre der-dest-i mūr²²³⁹

Esedī:

29 Kim āsāy u dem-sāz u hencār-cūy
Sebük-pāy u āsān reved ü pūy^{2240, 2241}

At vaşfında dinilmişdür ve depretmek **30** ve guşşalu ve yola giderken rāh-rāstī koyup yolsuz yola gitmek ve ince yol ma' nāsına ve Şems-i Fahrī **31** muṭlaḳā yol ma' nāsına naḳl idüp işbu beyti inşā eyledi. **Beyt:**

Eger ne şem' -i zamīret buved be-her kāmī
Hezār pey be-füted āfitāb ez-hencār²²⁴²

125b/01 ve yol ḳomaḳ ve vāsī' yol ḡayrı adları *hencā* lafzında **02** meşṭürdür. [n-g-e-m-k-h-n-h-b-h-e] **Hengām-ı Köhne-bahār:** Faşl-i ḡarīfe dirler. Gāh olur hengāmı **03** ḡızf idüp köhne-bahār dirler girü faşl-ı ḡarīf murād olunur. **Hengām-ı Nev-bahār:** **04** Faşl-ı rabī' a dirler. Gāh olur bunda da lafz-ı hengāmī ḡızf idüp nev-bahār dirler, girü **05** faşl-ı rabī' murād olunur. [v-d] **Hevder:** Baş, bart ki a' zāda uyuz u çibān gibi zāhir olur. **06** [y-c-e] **Heycār:** Ni' metī; *hencār* ma' nāsına naḳl eylemiş. **El-Hā'i'l-Meksüre: Hırr:** Tuman, tār, miḡ ma' nāsına **07** teşḡid-i *rā* ile. [z-b] **Hizebr:** Arslan ki şāh-ı sebā' dur. ' Arabīde ve Fārsīde müsta' mel **08** lügatdur. [k-y-s] **Hikiser:** İşfahāniler işṭilāḡında ṭut dimek olur. **El-Hā'i'l-Mazmūme: 09 Hür:** Ve bi'l-kesr. Busarıḳ ki ıssı ḡünlerde olur. Ni' metī; ve ḡüneş ma' nāsına *hūr* lafzından muḡaffefdür **10** dimiş. [z-y] **Hüzir:** Eyü, nīk u ceyyid ma' nāsına. Ba' zılar *zā'*-i ' Acemīyile naḳl itmişler. **Beyt:**

11 Ey faḡr-ı āl-i Erdeşīr ey memleket-rā nā-güzīr
Ey hem-çonān der-cān u ten āşār u ef' ālet hujīr²²⁴³

Hüser: 12 Buz, yaḡ ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Kereded ez-serdī dem-i a' dāt
Āb der-tīr-i meh be-Mekke hüser²²⁴⁴

[ş-y-e] **Huşyār: 13** Uşlu ve ayıḳ ma' nāsına daḡı isti' māl olunur. Huşyār lafzından

²²³⁹ (Gönül alma işini usulüne uygun yapmak mümkündür, çünkü onun işi gerçekleşirse iş yapmak da mümkündür. Her mesleḡi usulüne uygun yap, çünkü iḡnenin becerisi baltadan gelmez. Bazı durumlarda düzen gerekir, güc deḡil; çünkü aslan bile karıncanın elinde çaresiz olur.)

²²⁴⁰ (Az dur, nefes al ve düzen ara; hızlı, kolayca ilerle ve yürü.)

²²⁴¹ --. 16. (122a/22)

²²⁴² (Her adımda senin gönül mumunun aydınlıḡı olmasaydı, güneş yoldan bin kez sapardı.)

²²⁴³ (Ey Erdeşir ailesinin gururu, ey ülke için kaçınılmaz olan, canında ve bedeninde eserlerin ve eylemlerin hep iyi olan.)

²²⁴⁴ (Soḡuk nefesin alışkanlıḡıyla, Temmuz ayında Mekke'de su buz olur.)

muḥaffefdür. [ş-y-v-e] **Huşı-vār: 14** Mişlihu. **Firdevsî, Nazm:**

Kesî kû ḥord-râ ne-dâred be-pîş
Dileş kereded ez-girde-i ḥîş rîş

15

Huşı-vār dīvâne ḥîş-and-verâ
Hemân ḥîş-i bî-gâne ḥîş-and-verâ²²⁴⁵

[ş-v-e] **Huşvār: Huşyār 16** ma' nāsına. [ş-y-y-e] **Huşiyār: İki yā** ile mişlihu. **Firdevsî:**

Yekî encümen sâht be-âb-ḥîş ordân

17

Huşiyār kâr âzmürde devân²²⁴⁶

[m-e] **Hümār: Koğalık otı ki ekşeriyâ sâhil ü kenâr-ı deryâda 18** olur. [-n-] **Hüner: Şan'at u şan'atda mahâret.** [n-v-b] **Hünüber: Harem-âbü'n** tenhâ. [n-r-v] **Hüner-ver: 19** Hünerlü ma' nāsına. [v-b] **Hüber: Bâ'-i 'Acemiyile Şihâh-ı 'Acem** şâhibi emici ma' nāsına naql eyledi. [-v-] **Hür: Tuman 20** ve kıuyı buḥârından tuncuḳmaḳ ve surḥ ma' nāsına lügat-i Pehlevîdür ve Ay ve Güneş ma' nāsına. **Esedî:**

21

Se-ceng-i girân kerde şod der-dü-rüz
Çi der-şeb çi bā-hür-ı kibtî-fürüz²²⁴⁷

[v-ş-y-e] **Hüşyār: Uşlı 22** ve ayıḳ ma' nāsına da isti' māl olınur, vāvı ḥızf idüp huşyār daḥı dirler. [v-y] **Hüvîr: Umucı. 23 Nev'-i Evvelehu El-Yā'i'l-Meftūha 24** [e-d-g-e] **Yādgār: Teberrük** ma' nāsına ve aındırıcı. [e-d-g-y] **Yādgîr: Ezberleyici.** [-e-] **Yār: Dost** ve yoldaş **25** ve muşâhib. [e-d-d-e] **Yād dâr: Yād dâşten** lafzından emr ü vaşf-ı terkîbîdür ve ezber tıutıcı ma' nāsına. **26 (':**

Yārân ne-büved k'ez-sitem-i yār be-nâlid²²⁴⁸

Ve tākāt ma' nāsına. Fâzıl-ı Muḥaḳḳıḳ böyle taḥḳıḳ itmişler ki yāruñ **27** ma' nā-yı aşliyyesi mu' ayyendür. Yārî mu' âvenetdür. Maḥbûba Türkî dilde yār ıtlâḳ olunduğı gibi **28** lisân-ı Fârsîde de ıtlâḳ olınur. Niteki bu beytde vâkı' dür. **Beyt:**

Maşlaḥat dîd men ân-est ki yārân-ı heme kâr

29

Be-güzârende vü ḥam-ı turre-i yārî gîred²²⁴⁹

Ammâ bu ıtlâḳ ḥaḳıḳaten degildür. Be-tarîḳ-i **30** isti' âredür. Ol ma' nâda ḥaḳıḳat olan lafz şâhiddür. Niteki bu beytde vâkı' dür. **Beyt:**

²²⁴⁵ (Akli kendine kılavuz etmeyen kişi, yaptığı işle gönlünü yaralar. Akıllı kimse onu deli sayar, yakınları da yabancı yerine koyar.)

²²⁴⁶ (Su içenlerle bir meclis kurdu, tecrübeli ve işlerinde dikkatli olanlar koşuyordu.)

²²⁴⁷ (Hem gece hem de parlayan güneş ile birlikte iki gün içinde üç büyük savaş yapıldı.)

²²⁴⁸ (Dostlar, sevgilinin zulmünden inleyip şikayet etmezdi.)

²²⁴⁹ (Benim görüşüme göre, dostlar her işi bilen ve zülûf buklesini bükenden yardım almalıdır.)

126a/01

Şāhidān-ı zamāne ħıred ü büzürg

Dīde-rā Yūsufend ü dil-rā gürg

Baħrū'l-Ġarā'ib şāhibinüñ 02 cümle-i ġarā'ibindendür ki bu maķāmda söyledüġi kelām bu 'ibāret ile ki bi-'aynihā naķl olunur. 03 **Yārī**: İlti ya' nī iki ķarındaşuñ 'avratları ki birbirine ilti dirler. **Beyt**:

Çi nīgū suġen ġüft yārī be-yārī

04

Ki tā key keşem ez-zebān züll ü ħ'ārī²²⁵⁰

Beyt-i mezkūrī didüġi ma' nāya istişhād 05 getürmişdür. [e-r-h-g-y] **Yāre-ġir**: Bāc-dār ma' nāsına. [e-r-y-g] **Yārī-ger**: Yardım idici. [e-v] **Yāver**: 06 Yardımcı ma' nāsına. **Kemāl-i İşfahānī**:

Tā cihān-dārī bī-yāverī devlet nī-st

07

Yādet ender-dü-cihān ħıfz-i ilāhī yāver²²⁵¹**Beyt**:

Çāre-i mā sāz ki bī-yāverīm

Ger to be-rānī be-geh rū yāverīm²²⁵²

08 [b-e-b-g] **Yebāb-ger**: Ĥarāb idici. [t-e-ķ-d-e] **Yetāk-dār**: Bekçi, pāsbān ma' nāsına. [ħ-e-v] **Yahāver**: 09 Buzlu şu. [-ş-] **Yeşr, Esedī**:

Dü-şad künbed ez-şandal u yeşr u 'ūd

Sitāde be-zerrīn ü sīmīn 'amūd²²⁵³10 [-ġ-] **Yaġar**: Ĥāķān-ı Türk, pādişāhdur. **Esedī**:

Ber-ān merz ħāķān Yaġar şāh buved

11

Ki tāc-ı büzürgeş ber-māh buved²²⁵⁴[k-b-e] **Yek-bār**: Bir kerre. ('): Yek-bār mīred her kesī bī-çāre cāmī yārġā²²⁵⁵

12 [k-c-n-d-b-e] **Yek-çend-bār**: Bir kaç kerre²²⁵⁶ dimekdür. [k-y] **Yekir**: Ni' metī bir kez demek olur dimiş.²²⁵⁷ 13 [k-s] **Yek-ser**: Bir uğurdan bir kezden demek olur. [m-ħ-v] **Yemħūr**: İt siñegi. 14 **El-Mazmūme**: **Yüz-dār**: Parsçı. **Yüze-dār**: Dilenci, *ġedā*

²²⁵⁰ (Bir elti, diġer bir eltiye şöyle dedi: "Ne zamana kadar dilin aşıġılanması ve zayıflıġına katlanacaġım?)

²²⁵¹ (Dünyaya sahip olduġun sürece, yardım olmadan servet olmaz. İki dünyada da hatırlanman, Allah'ın korumasının yardımıyla mümkündür.)

²²⁵² (Bize çare bul, çünkü yardımsızız. Eġer sen bizi uzaklaştırırsan, ne yaparız, bize yardım eder misin?)

²²⁵³ (İki yüz kubbe sandal ağacı ve kehribardan yapılmış, altın ve gümüş direklerle dikilmiş.)

²²⁵⁴ (O sınırdā, Türk padişahı Hakan vardı. Onun büyük tacı ayın üzerindeydi.)

²²⁵⁵ (Her insan çaresiz bir defa ölür ve kadehler dolsuz kalır.)

²²⁵⁶ Bir kaç kez. 3. (140a/10)

²²⁵⁷ Bir kerre olur demek dimiş. 16. (123a/03)

ma' nāsına. [v-h] **Yüher:** Delüce, toğan. **15 Bābü'z-Zā'i'l- Arabī Nev'-i Evvelehu El-Elifi'l-Memdüde:** **16** [b-r-y] **Āb-rīz:** Şu dökecek yir, *müsterah u āb-ḥāne* ma' nāsına, 'ämme taḥrīf idüp **17 hevrīz** dirler. [t-ş-e-f-r-v-z] **Āteş-efrüz:** Duturuḳ ki anuñıla od yaḳarlar. [t-ş-e-n-g-y] **Āteş-engīz:** Mişlihu **18** [t-ş-b-e] **Āteş-bāz:** Fişekçi vü yıldırım. [ğ-r-r-v] **Āgar-rüz:** İkinci, 'aşr ma' nāsına. [ḥ-y-z] **Āḥīz:** Dīvār mühresi **19** ve balçıḡı ḳālıp ḳālıp keserler kerpiç gibi ve anuñıla dīvār yaparlar ve yāḥūd balçıḡı ḳālıp içine dökerler **20** anda ḳurur. Ba' dehu ḳālıpdan çıkarurlar ve bünyād ve lökün ma' nāsına da gelür. Ḳaraḥişārī; ve dīvār **21** ma' nāsına da gelür dimiş ve Ni' metī; āḥirini *rā'*-i mu' cemile taşḥīḥ eylemiş. [z-v-f-r-e] **Azer-ferāz:** Od yaḳıcı, āzer-fezā **22** ma' nāsına. [r-d-b-y] **Ārd-bīz:** Elek, *munḥul* ma' nāsına. **Āz:** Hırş u ṭama'. ('):

Hest dünyā āşiyān-ı hırş u āz²²⁵⁸

23 Kemāl-i İşfahānī:

Ez-to-st in ki heme çiz çonin nā-yāb-est

Ez-kem kon to ki narḥ-ı heme erzān kereded²²⁵⁹

24 [ş-y-b-e-z] **Āşbāz:** *Bā'*-i ' Arabīyile Ni' metī *Şiḥāḥ-ı Rūmda* aşçı, ṭabbāḥ ma' nāsına naḳl **25** olunmuş diyü rivāyet ider. [ş-b] **Āşpez:** Aşçı, ṭabbāḥ ma' nāsına. [ş-v-b-e-n-g-y] **Āşüb-engīz:** **26** Fitne ḳoparıcı. [ğ-e] **Āḡāz:** Evvel ibtidā vü başlamak ma' nāsına. Ni' metī; ve şīḡa-i emr ü vaşf-ı terkībīdür **27** dimiş. [m-v] **Āmüz:** Emrdür, *amiḥtenden*. **Bezt:**

Ez-büt-i şīve-i ḥübī

Ki ne-güyed suḥen baḡā kon ḥ'iş²²⁶⁰

28 vaşf-ı terkībde olur. **Bezt:**

Nigār-ı men ki be-mekteb ne-reft ü ḥaṭṭ ne-nüvişt

29

Be-ḡamze-i mes'ele-āmüz şad müderris şod²²⁶¹

[m-y] **Āmīz:** *Amiḥten* lafzından müştāḳdur. İsm-i maşdardur, ḳarışık ma' nāsına **30** ve şīḡa-i emrdür ve ba'zı terkīblerde şıfat daḡı isti' māl olunur. Şekker-āmīz gibi. [v-e] **Āvāz:** **31** Ün, şadā ma' nāsına Türkīde daḡı müsta' meldür. ('):

Ne-yāyed hergiz ez-yek-dest āvāz²²⁶²

[v-r-y] **126b/01 Āvīrīz:** Āb-rīz ma' nāsına. [v-y] **Āvīz:** Āviḥtenden emrdür, it ma' nāsına ve vaşf-ı **02** terkīb de olur, dil-āvīz gibi. **Bezt:**

²²⁵⁸ (Dünya, hırş ve açgözlülüḡün yuvasıdır.)

²²⁵⁹ (Her şeyin bu kadar nadir olmasının sebebi sensin. Sen azalt ki fiyatlar ucuzlasın.)

²²⁶⁰ (Sevgilinin güzel tavrı, kötü söz söylemez. Kendi iç huzurunu bozan isyandan vazgeç.)

²²⁶¹ (Benim sevgilim okula gitmedi ve yazı yazmadı, ama bir bakışıyla yüz öğretmene ders verdi.)

²²⁶² (Asla bir elden ses çıkmaz.)

Ey şabā ger güzeret ber-ser-i kūyeş üfted

Büyī ez-dest-i dil-āvīz buved dest-āvīz²²⁶³

03 ve dest-āvīz armağan, hediye ma' nāsınadır. [h-y] **Āhīz**: Yap yap ma' nāsına. **04** Nev'-i Evvelehu El-Elifi'l-Mağşüre **05** [b-r] **Ebrīz**: Ni' meti; Hemedānda bir tağ adıdır dimiş. [b-r-e] **Ebrāz**: Karaşişāri; efrāz ma' nāsına nakl **06** eylemiş. [b-y] **Ebīz**: Ni' meti; koğa, *de/v* ma' nāsına dimiş. [h-y] **Ehīz**: Şınur taşı ve yapunuñ bir qorı ki **07** bir sıra dağı dirler. [-r-] **Erz**: Kıymet ü miqdār, *erc* ma' nāsına. **Esedī**:

Ne-yāyed rehī k'o dūşā vü verz

08

Ki begşend coz mānde bī-kār u erz²²⁶⁴

Firdevsī:

Pesinde koned z'in cihān merz-i h'ış

09

Be-dāned meger māye-i erz-i h'ış²²⁶⁵

[r-z-y] **Erzīz**: Qalay, *raşāş* ma' nāsına. **Esedī**:

10

Kūheş kār u erzīz ü elmās buved

Hemān pīşeeş cāy-ı Nesnās buved²²⁶⁶

Şems-i F.:

Sultān-ı qazā qadr-i cemāli'l-ħağ ve'd-dīn

11

Ey ħāk-i süm-i esb-i to-rā tāt-ı Keyān-ı erz²²⁶⁷

[r-b-n-y] **Ernepīz**: *Vesīletü'l-Mağāşid* **12** şahibi *rā*-i mūhmele vü *zā*-i mu' ceme ile cā'izdür dimiş. Tarħūn didükleri ot ki yūzerlik toħmını **13** turp içinde toprağa qarışdururlar tarħūn biter. **Ez**: Ħarfdür, min, ' an ma' nāsına ki Türkīde andan **14** –den ile ta' bīr iderler. Gāh olur *elifn* ħızf idüp *zāy*i meksūr isti' māl iderler. Hemān **15** ol ma' nā üzerine. **Şeyħ Sā' dī**:

Eger rūzī be-dāniş ber-füzūdī

Ze-nā-dān teng-rūzī-ter ne-būdī²²⁶⁸

16 [f-r-e] **Efrāz**: Yoğuş u yüce ma' nāsına ve söbek yüzölü ademe efrāz-ruħ dirler. **17** Karaşişāri ve yuva, āşiyān ma' nāsına da gelür dimiş. **Beyt**:

Z'efrāzeş āverd sūy-ı peder

²²⁶³ (Ey sabah rüzgarı, eğer onun köyünün kenarından geçersen gönül alıcı bir kokuyu al ve onu bana bir dayanak yap.)

²²⁶⁴ (Destek ve çaba olmadan yola ulaşılmaz; ancak çabasız kalanlar işsiz ve değersiz olurlar.)

²²⁶⁵ (Bu dünyada kendi sınırını çizsin. Böylece kendi makam ve mertebesini bilsin.)

²²⁶⁶ (Onun madeni, kalayı ve elması vardı fakat mesleği, Nesnas için bir yerdi.)

²²⁶⁷ (Kaderin ve kudretin hükümdarı, dinin ve hakikatin güzelliği! Öyle ki senin atının toynağının bastığı toprak, kralların tacı kadar değerlidir.)

²²⁶⁸ (Eğer bir gün bilgiyi artırmış olsaydın cahil olandan daha sıkıntılı olmazdın.)

18 Reside be-zir-i teneş müy-ı ser²²⁶⁹
 Ve *efrāhten* lafzından şığa-i emrdür ve ba'zı terkiblerde şıfat 19 dağı isti' māl olunur.
 Ser-efrāz dirler. [n-b-e] **Enbāz**: Ortağ, *şerik* ma' nāsına. **Esedî**:

20 Dil-i şāh eyemen ber-ān kes negū-st
 Ki der-her bed ü nīk enbāz-ı o-st²²⁷⁰

Ve nazir ü mişāl 21 ma' nāsına. **Esedî**:

Bülendiş bā-çarḥ enbāz buved
 Sitebrīş pīş ez-çihl bāz buved²²⁷¹

[h-r-v] **Emrüz**: 22 Ermüd. [n-d-e] **Endāz**: Ölçek ü taşım. **Esedî**:

Ze-her bed be-dād er cūyed penāh
 Be-endāz-ı herkes dihed pāygāh²²⁷²

23 Ve arşun, *zirā'*, endāze ma' nāsına ekşer endāze isti' māl olunur ve emrdür 24
 endāhtenden ve vaşf terkibi de olur. **Beit**:

Ḥized der-kāse-i zer āb-ı țarabnāk-endāz

25 Pīş ez-ān dem ki şevēd kāse-i ser ḥāk-endāz²²⁷³

[n-d-r] **Enderz**: Feth-i *dāl* ü sükün-ı *nūn* u *rā* ile 26 vaşıyyet ma' nāsına. **Esedî**:

Be-zinhār dehr ü bā-fiğān-ı sipihr
 B'enderz-i māh u be-feryād-ı mihr²²⁷⁴

Firdevsî:

27 B'enderz kerden heme hem-gürūh
 Perākende geştend ber-gerd-i kūh²²⁷⁵

Ve taşım ve kıyās ma' nāsına da gelür 28 ve feth-i *dāl* ü feth-i *rā'*-i mühmele ile dağı
 mervīdür. [n-d] **Endez**: Taşım, endāze ma' nāsına. [n-d-r-v] **Enderüz**: 29 Çārsū vü şava
 ma' nāsına. [n-d-v] **Endüz**: Mişlihu, *Şihāh-ı* 'Acem şāhibi āhirini *zā'*-i 'Acemīyile
 taşhīh eyledi 30 ve emrdür *endūhtenden* qazanmağ, *kesb* ma' nāsına vaşf terkibi de olur.
 ('):

Mūr u merdüm ma' āş endūzed

31 [-n-] **Enz**: Mercümek, 'ades ma' nāsına. [n-g-r-y] **Engriz**: Tarḥūn, *erenbīz* ma' nāsına.

²²⁶⁹ (Yükselmesi onu babasının yanına getirdi ve vücudunun altına kadar saçları uzandı.)

²²⁷⁰ (Padişah, güvenmediği kimseye bir şey söylemez; iyi ve kötü durumda her zaman yanında olana kalbini açar.)

²²⁷¹ (Yüksekliği gökyüzü ile yarışır, genişliği ise kırk kanattan fazlaydı.)

²²⁷² (Eğer her kötü onun sığınıp adalet ararsa o da herkese layık olduğu makamı verir.)

²²⁷³ (Başın toprakla dolmadan önce, neşe artıran suyu (şarabı) altın kaseye dök.)

²²⁷⁴ (Dünyanın uyarısıyla ve gökyüzünün haykırışıyla, ayın nasihatıyla ve güneşin yardım çağrısıyla...)

²²⁷⁵ (Hepsi aynı gruptan olanlar, nasihat ederek dağın çevresine dağıldılar.)

[v-r] **Evrez: 127a/01** K̄araḥiṣārī şıva ma‘ nāsına naql eylemiş. [h-v-e] **Ehvāz:** Başrāya karīb bir şehr adıdır. H̄azret-i **02** Fārūḫ-ı A‘ zam Ömer bin El-H̄atṭāb *radıya ’llāhu ‘anh* zamānunda fetḥ oldı dirler ki āb u havāsınuñ **03** iktizāsı budur eger H̄ātem-i Ṭā’i anda bir yol sākin olsa elbette dünyāya hırşı artup **04** baḥil olurdu dirler ve gāyetde çok ve kattāl ‘aḳrebi olur. ‘**Unşurī:**

05 Tā kuvvā-yı ṭabī‘ at er kerded
Eşer-i ihtiyār-ı o enbāz
Zehr-i keyfiyyet-i ḥayāt-ı dehr
Der-ser-i niş-i kej-düm-i Ehvāz²²⁷⁶

Velehu:

06 Ger ez-bahār-ı ḥulḳ-ı to büyī bord şabā
Rū ber-şükr ze-niş-i ‘aḳārib der-Ehvāz²²⁷⁷

[y-e] **Eyāz:** A‘ lām-ı ricāldendür **07** āhiri *sīm*ile daḥı lügatdür. H̄aḳīkatde ‘Acem *zā* ile yazar, ‘Arab *sīm*ile yazar. **El-Elifi’l-Meksüre²²⁷⁸: 08** [m-r-v] **İmrüz:** Bugün dimekdür. (‘):

Ġam-ı ferdā neşāyed ḥ’orden imrüz²²⁷⁹

El-Elifi’l-Mazmūme: ²²⁸⁰ [ş-t-r-ğ-e] **09 Üştür-gāz:** Deveṭabanı çiçeği ve encidān-ı Ḥorāsānī ve deve dikenini didükleri meşhūr diken ki deve anı **10** gāyetde sevdüğinden çok yir. **Beyt:**

Ze-ḥasidān-ı şütür-dil medār-ı merdī çeşm
Ki ney-şeker nīrüyed ze-biḥ-i üştür-gāz²²⁸¹

11 Şiḥāḥ-ı ‘Acem şāhibi; ve yandıḳ ve egir ma‘ nāsına da naql eyledi. [ş-ğ-v] **Üşgür:** Porsuḳ didükleri cānvercik. [-v-] **Ūz:** Zebān-ı **12** Ḥārezmde *kār kon* ma‘ nāsına ya‘ nī āsānılgıla işlenen Türkīde daḥı isti‘ māl olunur. Fülānuñ eli üzdur dirler. **13 Nev’-i Evvelehu El-Bā’i’l-Meftūḥa 14** [e-d-b-e] **Bād-bāz:** Yelpeze, *mervaḥa* ma‘ nāsına. Sā’ir esāmisi *bād-āver* lafzında taḥrīr olınmışdır. **15** Ni‘ meti; ve müyesser ma‘ nāsına da gelür dimiş.²²⁸² [e-d-v-e] **Bādvāz²²⁸³:** Ni‘ meti; pābüç ma‘ nāsına naql eylemiş. [e-r-e-n-

²²⁷⁶ (Eğer doğanın kuvvetleri onun iradesiyle etkili olursa dünyanın hayatının her niteliği Ahvaz akrebinin zehirli dışındadır.)

²²⁷⁷ (Eğer sabah rüzgârı senin bahar gibi olan yaratılışından bir esinti alırsa, Ahvaz'daki akreplerin zehirli iğnelerinden şekerin tatlılığına yönelsin.)

²²⁷⁸ Yazmalarda yanlışlık yapılmış ve meksure yerine mazmume, sonrasında gelen yere mazmume yerine meksure yazılmıştır.

²²⁷⁹ (Yarının üzüntüsünü bugün çekmek uygun değildir.)

²²⁸⁰ [ḥ-k-v] **Uḥküz:** İlik ve düğme. 16. (123b/25)

²²⁸¹ (Kindar düşmanlardan adamlık bekleme çünkü devedikeninden şeker kamışı bitmez.)

²²⁸² [e-d-r-v] **Bādrüz:** Baḥş, ‘aṭā ma‘ nāsına. 3. (141a/20)

g-r-y] **16 Bārān-güriz:** *Kāf*-ı ‘Acemiyile olacaq yağmurdan şaklanacaq yir. [e-r-y] **Pārız:** *Bā*-i ‘Acemiyile güz günü **17 rüz-ı** harif ma‘nāsına. [-e-] **Bāz:** Erbāb-ı lügat toğan ma‘nāsına dimişler ki şikārilerden bir cinsün **18** adıdır. Ammā Fāzıl-ı Muḥaḥḳıḳ *Deḳāyıku’l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳıḳ itmişler ki toğan cinsine muḥlaḳā **19** ‘Acem bāz dir. Toğan şaklayıcıya bāz-dār dirler. Büyük toğana şāh-bāz dirler ammā çaḳıra **20** huşūsīyile a‘lām-ı gālībeden olmuştur. Muḥlaḳ zıkr olunmasa murād çaḳır olur. **Mīr Ḥüsrev:**

21 Bāz ser-bāz-ı to bā-sīmurğ ser-bāzī koned
Ger to ey şir-i jiyān ser-bāz-dārī der-şikār²²⁸⁴

Beyt:

22 Reh-i baḫ bāz-ı tiz-āheng mī-zed
Be-ḳaşd-ı kebg şāhīn-i ceng mī-zed²²⁸⁵

(‘):

Be-güncişkān ne-şāyed tu‘ me-i bāz²²⁸⁶

23 (‘):

Kebüter bā-kebüter bāz bā-bāz²²⁸⁷

Bāz-ı sefid diseler murād aḳ çaḳırdur ki lisān-ı Türkīde **24** aña toyğun dirler. Bāzuñ *bāsını* gāh olur *vāva* tebdil iderler *vāz* dirler. *Pervāz* andandur **25** Aşlı *perbāz*dur ve aḳuḳ, *küşāde* ma‘nāsına gelür. Açdı diyecek yirde ‘Acem *bāz kerd* kelām ile **26** keşf olıcaḳ *bāz güft* dir. Niteki bu beytde vāḳi‘dür. **Beyt:**

Ger kesī vaşf-ı o ze-men porsed

27 Bī-dil ez-bī-nišan çi güyedbāz²²⁸⁸

Çi güyedbāzuñ ma‘nāsı *ne keşf idedür*. İstifhām-ı inkārīdür. **28 İntihā;** ve fark eylemek ma‘nāsına. **Kemāle’-d-dīn İsmā’ il:**

Kesī ki dest-i çep ez-dest-i rāst dāned bāz

29 Bāḫtiyār ze-maḳşūd-ı ḥod ne-māned bāz²²⁸⁹

Ve girü ve yine ma‘nāsına. **Cāmī:**

Konem ḳānūn-i iḥsānet künūnbāz

30 Ki tā bāşed cihān güyend ez-o bāz²²⁹⁰

²²⁸³ pārvāz. 3. (141a/20)

²²⁸⁴ (Ey yırtıcı aslan, sen avda mücadele edersen, senin şahinin Zümrüdü Anka ile mücadele eder.)

²²⁸⁵ (Ördekle birlikte çakır da makam tutuyordu. Şahin, keklığın dansına eşlik ediyordu.)

²²⁸⁶ (Serçelere şahin avı uygun değildir.)

²²⁸⁷ (Güvercin güvercinle, şahin şahinle.)

²²⁸⁸ (Eğer bir kimse onun özelliğini benden sorarsa âşık, sevgiliden nasıl haber versin?)

²²⁸⁹ (Sol eli sağ elden bilen kimse, yine kendi amacında bahtiyar olur.)

(‘):

Tir k’ez-şast reft nāyed bāz²²⁹¹Ve kulaç, bāğ ma‘ nāsına. **31 Şems-i F.:**

Ze-cāh-ı fikr dihem teşnegān-ı ma‘ nā-rā

Zülāl-i cān ze-zebānī be-ğadr-i sī-şad bāz²²⁹²Bu ma‘ nāya **127b/01** *yā* ile *yāz* dağı gelür ki āhir ħurūf-ı teheccīdür ve oyun, bāzī ma‘ nāsına. **Beyt:****02**

Z’ān rüyī nigū çeşm-i bedān dūr ki imrüz

Ber-meh-zede-i ta‘ ne vü der-ğor-zede-i bāz²²⁹³**03** ve kol, bāzū ma‘ nāsına ve arış. Z’ān rüyī nigū çeşm-i bedān dūr ki imrüz *Zirā* ma‘ nāsına **04** ve *bāzīden* lafzından şīğa-i emrdür. ‘**Unşurī:**

Ber-bisāt-ı kabūl-i fağrū’l-mülk

Nağş-ı iğbāl-bīn ü cān der-bāz²²⁹⁴**05** ve vaşf-ı terkībī dağı isti‘ māl olunur. Hoğğa-bāz u şu‘ bede-bāz gibi. [e-z-ğ-y] **Bāz-ğiz:** **06** Kıyāmet günü, bāz-ğāst ma‘ nāsına. (‘):Bī-şaf buved cāy-ı şağranc bāz²²⁹⁵

(‘):

Ma‘ lūm-ı to kereded ki menem bende-i ser-bāz²²⁹⁶[e-k-b-e] **Bāk-bāz:** Eyü nağarlu. **07** (‘):Rüy-ı ħod pinhān me-kon ez-merdümān-ı pāk-bāz²²⁹⁷[e-l-n-d-v] **Pālen-düz:** *Bā’*-i ‘Acemīyle *Şihāğ-ı* ‘Acem şāğibi **08** çuvāl-düz ma‘ nāsına nağl eyledi. [e-l-y] **Pāliz:** Būstān, ħadīka ma‘ nāsına. **Esedī:**

Yekī pey-i zen dīd pāliz-bān

09Ez-o ħāst tā bāşedeş mümeyyiz-bān²²⁹⁸Ve būstān kıırığı. [e-n-k-n-m-e] **Bāng-ı namāz:** Ezān. [e-y-e-n-d-e] **10 Pāy-endāz:** Pādīşāğlar bir memlekete varduğda ayağına teşrīf için döşedükleri ħumāşa **11** ve sā’ir ehl-i zānā’ atūñ fereşe ħābil olan metā’ına dirler. Ni‘ metī; pādīşāğ ayağına çekilen **12** pīşkeşdür. Gerek filorī gerek ħumāş gerek ağçe olsun dimiş. [e-y-b-e] **Pāy-bāz:** Ayağ **13**²²⁹⁰ (Şimdi iyiliğinin kuralını yeniden belirlerim ki dünya onun hakkında yeniden konuşsun.)²²⁹¹ (Yaydan çıkan ok geri dönmez.)²²⁹² (Mana susamışlarına düşünce kuyumdan üç yüz ziralık bir dille can suyu veririm.)²²⁹³ (Bugünkü gözle o yüze bakma, çünkü ayı küçümsemiş ve güneşle oyun oynamıştır.)²²⁹⁴ (Krallığın övüncünün kabul halısında, talih desenini gör ve ruhunu aç.)²²⁹⁵ (Satraç oyununun yeri düzensizdi.)²²⁹⁶ (Sen beni baş eğmeyen bir kul olarak bil.)²²⁹⁷ (Kendi yüzünü, dürüst ve temiz insanlardan gizleme.)²²⁹⁸ (Bir kadın peşinde olan biri, bahçe bekçisini gördü ve ondan denetleyicisi olmasını istedi.)

oynayıcı dimekdür. **Esedî:**

Cihân-râ çonin pây-bâzî best

Ze-her reng bî-reng sârî bes-est

14

Yekî-râ ze-mâhî resâned be-mâh

Yekî-râ ze-mâh ender âred be-çâh²²⁹⁹,²³⁰⁰

[e-y] **Pâyiz:** *Bâ*'-i 'Acemîyile güz günü, rûz-ı 15 harîf ma' nâsına. *Şihâh-ı* 'Acem şâhibi vaqt-i harîf dimiş. **Pâyîz:** Mişlihu. [d-e] **Bedâz:** Ögündire ki 16 çiftçi vü 'arabacılar âletidür. Âhîri *zâ*'-i mu' ceme ile dağı mervîdür. [h-y] **Bahîz:** Puşu yiri. [t-k-v] **Petküz:** Şems-i Fahri 17 *Murgân-râ minkâr u diğer hayvân-ı to-râ birün dehân bâşed* dimiş. **Şems-i F.:**

Z' adl-i Husrev-i a' zam mecâl ü yârâ nî-st

18

Ki vuş u tayr der-o menhilî nihed petküz²³⁰¹

Bu lügat âhîri *râ*'-i mühmele ile dağı 19 naql olunmuşdur. Ba' zı tafşil dağı mezkûrdur. [d-f-v] **Bedfûz:** Naşiblü kişi ve ağız çevresi. [d-b-e] **20 Bedbâz:** Yavuz işlü, gayrı adları bed-kâr lafzında yazılmışdur. [z-l-h-b-e] **Bezle-bâz:** Laîfeci, mashara ma' nâsına. 21 [d-v-e] **Bedvâz:** Karârgâh ma' nâsına. **Bezt:**

Melâz-ı seyf ü kalem hüsrev-i sitâre-şaşem

Ki hest halk-i cihân-râ cenâb-ı o bedvâz²³⁰²

22 [r-h-v] **Berhûz:** Ni' metî; tağarcık ma' nâsına naql eylemiş. [-r-] **Berz:** Ekin, kişt ü zira' ma' nâsına. 23 Fâzıl-ı Muhaqqık böyle taḥkîk itmişler ki berz *bâ*'-i 'Arabînüñ fetḥası ve *râ*'-i mühmelenüñ sükûniyile ekindür. 24 Gâh olur *bâyı vâva* tebdil iderler *verz* dirler. **Bezt:**

Dırahtân bisyâr bâ-kişt ü verz

25

Kesî hod ne-dîd-est ez-kûh-ı merz²³⁰³

Ekinciye berz-ger dirler. **Bezt:**

Kâr-ı Hâlid coz be-Ca' fer key şevd hergiz tamâm

26

K'an yekî cüllâh key dâred diğer berzî-gerî²³⁰⁴

Kişt *kâf*-ı 'Arabîyile tarladur. **Bezt:**

²²⁹⁹ (Dünya, böyle bir oyun sahnesi kurdu; her türlü renkten renksiz olan, yeterince yayılır. Birini balıktan aya ulaştırır, birini aydan kuyuya indirir.)

²³⁰⁰ --. 16. (124a)

²³⁰¹ (Büyük hükümdarın adaletinden dolayı vahşi hayvanın dişiyile ve kuşun orada gagasıyla pınarını yerleştirme fırsatı ve cesareti yoktur.)

²³⁰² (Kalem ve kılıcın sığınağı olan yıldız maiyetli padişah! Onun avlusu, dünya halkının dinlenme yeridir.)

²³⁰³ (Ekinde ve tarlada olan ağaçların çokluğundan kimse dağın sınırını göremedi.)

²³⁰⁴ (Hâlid'in işi, Cafer olmadan asla tamamlanmaz ki, biri dokumacıyken diğeri nasıl çiftçilik yapar?)

27

Serān hemvār-ı kişt ez-nirūy-baht

Çü kişt pür-külūh ez-māliš saht²³⁰⁵

[r-k] **Berkez:** *Bā*²-i ‘Arabīyile Ni‘ meti; sitāre **28** tāli‘ ma‘nāsına dimiş *Vesiletü’l-Maķāşid* şāhibi *berim* dimiş. *Cāmi‘ü’l-Fürs* şāhibi **29** boyun boğmağı ve muraşşa tavk ve tīre ma‘nāsına naql eylemiş. *Şihāh-ı ‘Acem* şāhibi *bā*³-i ‘Acemī vü *kāf*¹ ‘Acemīyile tavk ma‘nāsına rivāyet eylemiş. [r-g-r-y] **Berg-riz:** Güz faşlı, harif **30** ma‘nāsına ki yapraklar dökilür. [r-v-e] **Pervāz:** *Bā*³-i ‘Acemīyile aşlı perbāzdur. Açuk ma‘nāsına, kanat **31** açılmaķ uçmaķdan olmağın ism-i maşdar i‘tibār olınuu uçmaķ ma‘nāsına isti‘māl olınuu. **128a/01** (‘):

Her murğ be-ķadr-i h̄iş dāred pervaz²³⁰⁶Ve kuş havāda uçarken çeğzinüp çarh urmaķ **02 Şems-i F.:**

Zamāne çü niğeh be-men kerd müşfik āgāz

Girift murğ-ı dilem der-havā h̄od pervaz²³⁰⁷

Ve ķarārgāh **03** ve mertek ma‘nāsına ve kaftān ve örtü ve dōşek etrāfına dikilen nesnelere de dirler. [v-r] **04 Pervez:** Mişlihu, ya‘nī örtünün ve dōşegün ve pencere ve kapunuñ çeççevresine dikedükleri **05** ve itdükleri nesne, lisān-ı Fārsīde *elif*siz Türkīde *elif*le isti‘māl olınuşdur. **Şems-i F.:**

Ey każā kisvet-i kabā-yı to-rā

06

Dāde ez-atlas-ı felek pervez²³⁰⁸**Beyt:**

Kisveti-rā k’ez-kerem pūşide cūdeş der-vücūd

07

Tāk-ı atlas bā-celālet pervez-i dilhāy-ı o-st²³⁰⁹

Ni‘ meti; ve örtünecek nesne ve pīrāhen ya‘nī **08** gönlek ma‘nāsına da gelür dimiş. Ķaraşışārī, pīrāhen ma‘nāsına naql eylemiş ve silsile-i neĵād **09** ma‘nāsına da gelür dimiş ve Firdevsünün bu beytini şāhid getürmiş. **Beyt:**

Be-dü güft men-i h̄iş Kersebüzem²³¹⁰

10

Be-şāhā Feridün keşed Pervezem²³¹¹

²³⁰⁵ (Önderlerin işleri, talihin gücüyle düzgün hale gelir; tıpkı sert toprakla dolu bir tarlanın sürülmesi gibi.)

²³⁰⁶ (Her kuş, kendi yeteneğine göre uçar.)

²³⁰⁷ (Zaman bana şefkatle bakmaya başladığında, kalbimin kuşu havada takla atmaya başladı.)

²³⁰⁸ (Ey kader! Senin kaftanının elbisesi, gökyüzünün atlas kumaşından yapılmıştır.)

²³⁰⁹ (Atlas feleği, onun cömertliğinin giydiği iyilik elbisesine pervaz olur.)

²³¹⁰ Kersebüz, Efrāsiyābuñ ķarındaşıdır ki anuñ sa‘y-ı ves‘āyetiyile Siyāvūş bin Keykāvus ki Ħāzret-i Yūsuf ‘*aleyhi’s-selām*dan şoñra anuñ gibi bir ħamīl yigit dünyaya gelmedi dirler. Helāk oldu ve anuñiçün bir matem tutilupdur ki ‘ālemde hergiz anuñ gibi matem tutilmamışdur, tevārih ehli müttefiklerdür kim saç kesmek ve ķara ve gök giymek ol matemden ķalmışdur, evvel yoğmuş.

[r-v] **Berüz:** Zamm-ı *rā* ile ceng. [r-v-y] **Perviz:** 11 Muzafer ma' nāsınadır. Mağribî o Pervizdür. Husrev bin Hürmüz bin Enüşirevānuñ adıdır. Ni' meti; 12 ve tevin düziçi ve kulavız ma' nāsına da gelür dimiş ve elek, *munhul* ma' nāsına. **Hāfiz:**

13 Sipihir pür şode Pervizî-st hün-pālā
Ki rizeeş ser-i Kısra vü tāt-ı o Perviz-est²³¹²

[r-h-y] **Perhiz:** 14 Saşınmaş ism-i maşdardur, himye ma' nāsına. **Bez:** *Bā*'-i 'Acemiyile cāme. [z-b-e] **Bezbāz:** Kışr-ı cevz-i bevvā ki 15 besbāse didükleridür. [ş-k] **Peşkez:** Ni' meti azu dişi ma' nāsına naşl eylemiş. [ş-y] **Peşiz:** 16 Ve bi'z-zamm pül. **Şems-i F.:**

Şehen-şehî ki nîr zed nîzed himmet-i o
Cihān u her çı buved der-cihān be-nîm-peşiz²³¹³

17 [ğ-e] **Begāz:** Ve bi'z-zam çivi ki ağaç yarduşları zamānda yarış arasına şorlar. **Şems-i F.:**

18 'Adū şikārî ki ez-dest sâ' id-i haşmeş
Koned müdāmî neccār hādışāt-ı begāz²³¹⁴

Ve keşşerler kālîb 19 arasına şoduşları çivi ve kışdırğı. [y-ğ-v] **Begyāz:** Şākirdāne ma' nāsına. [k-y] **Bekāz:** İçinde şoyunlar 20 kışlar ve kārbanlar şıgınur inler ki taşlarda ve yabānlarda olur. Hindüşāh-ı Naşcuvānî vü Esedî-i 21 Tūsî böyle naşl eylediler ve bu beyti istişhād getürdiler. **Beyt:**²³¹⁵

Şehriyārî ki hilāfeş talebed zūd üfted

22 Ez-semenzār be-hāristān ez-kāh-ı bekāz²³¹⁶

Zāhir budur ki aşl lüğāt *kāz*dur evveline 23 *bā* ilşāk için dāhil olmuşdur. [k-m-e] **Begmāz:** Ve bi'z-zam süci, şarāb ma' nāsına. **Esedî:**

24 Be-begmāz kütāh kerdend şeb
Be-yād-ı sipehbed güşādend leb²³¹⁷

Şems-i F.:

Tāt u şavş-ı muraşşā' çı ğam-h'ord cüdeş

25 Her ān gehî ki nişined be-meclis-i begmāz²³¹⁸

Ve meclis ü 'işret-i 'azîm. *Cāmi'ü'l-Fürs* şāhibi 26 ve yüce ve şurmā şarābı ve ğālib

²³¹¹ (Ona "Ben Kersebuz'um, Şah Feridun'a Perviz'i götürürüm." dedi.)

²³¹² (Gökyüzü, Perviz'in arıtılmış kanıyla dolmuş; bu kanın parçaları, Kısra'nın başı ve Perviz'in tacıdır.)

²³¹³ (O öyle bir padişahlar padişahıdır ki dünya ve dünyadaki her şey onun himmeti yanında yarım akçeye değmez.)

²³¹⁴ (Düşman avlayıcıdır, felek marangozu bıçkı yaparken hep onun düşmanının kolunu ve elini kullanır.)

²³¹⁵ **Ferruñi.** 3. (142b/06), 16. (125a/01)

²³¹⁶ (Ona aykırı hareket eden bir padişah, yaseminlikten dikenliğe ve köşkten mağaraya düşer.)

²³¹⁷ (Geceyi şarapla kısalttılar ve ordu komutanını anarak konuşmaya başladılar.)

²³¹⁸ (Ne zaman şarap meclisine otursa cömertliği süslü kemer ve taştan gam yemez.)

ma^ç nāsına da naql eylemişler. [l-v] **Belūz**: Pişkīr ki ta^ç ām yirken ādemūñ 27 öñine dutarlar ve zülle bađladuđları fūta vü dest-māl. [b-d-v] **Bendūz**: Çuvāl-düz. [n-ğ-v] **Pengūz**: 28 Ni^ç metī; yırtıcılar kaynađı ve kuşlar burnı dimiş, *betgūz* u *betfūz* lügatlerinde tafşıl olmuşdur. 29 [n-v] **Penūz**: Hergiz ma^ç nāsına. **Esedī**:

Ne-bīnem der-īn rāy-ı gerdūn çī çīz

Dīger be-nīmet-i yāne bīnem penīz²³¹⁹

30 **El-Bā'i'l-Meksüre**: [r-e] **Birāz**: Firāz ma^ç nāsına. [ş-c-y] **Pişçiz**: Bir nev^ç gāyetde berk ağaçdur ki 31 andan yay düzerler. [n-d-e] **Bindāz**: Bīndāz lafzından muħaffedür.

Beyt:

Īn nāme ze-men nīzed o ber

Bindāz u suhen me-gūy u be-gūzer²³²⁰

128b/01 [y-e] **Piyāz**: Şoğan. [y-p-r-h-y] **Bī-perhīz**: Fāsīk ma^ç nāsına. 02 [y-r-v] **Bī-rūz**: *Bā^ç*-i ^ç Arabīyile tālī^ç siz ma^ç nāsına. **Pīrūz**: *Bā^ç*-i ^ç Acemīyile yiñen, muẓaffer ü manşūr ma^ç nāsına 03 ta^ç rīb idüp firūz dirler. [-y-] **Bīz**: Emrdür, *bīhtenden* vaşf terkībī de isti^ç māl 04 olunur. **Beyt**:

Egerçi bāde feraħ-baħş u bād gül-bīz-est

Be-bāng-ı çeng me-cū zemī muħtesib tīz-est²³²¹

05 [y-ş-n-m-e] **Piş-namāz**: Īmām u qardaş ma^ç nāsına dağı gelür. [y-m-e-r-ğ-y] **Bīmār-ħīz**: 06 Hastalığdan qalkmış ma^ç nāsına. [y-n-h-d-v] **Pīne-dūz**: Yamacı, eskici dağı dirler. [y-v-e] 07 **Bīvāz**: Īcābet ma^ç nāsına. **Beyt**:²³²²

Be-ümmīd reftem be-dergāh-ı o

Ümmīd-i me-rā cümle bīvāz kerd²³²³

08 [y-h-s-v] **Pīhsūz**: Çırağ ki anda yađ yaqarlar. [y-h-v] **Pīhūz**: Mişlihu. **El-Bā'i'l-Mazmūme**:²³²⁴ 09 [d-f-v] **Büdfūz**: *Bā^ç*-i ^ç Arabīyile naşıblü ma^ç nāsına. **Püdfūz**: *Bā^ç*-i ^ç Acemīyile ağzuñ taşrası. [r-e] **Bürāz**: 10 *Bā^ç*-i ^ç Arabīyile yaraşık, zībāyī ma^ç nāsına.

Şems-i F.:

Īudāygān-ı civān-baħt Şeyħ Ebū Īşhāk

²³¹⁹ (Bu gökyüzü düşüncesinde ne olduğunu görmüyorum, başka bir nimet veya dibekte asla görmüyorum.)

²³²⁰ (Bu mektubu benden ona ilet, bırak ve konuşma, geç.)

²³²¹ (Her ne kadar şarap mutluluk verici ve rüzgar çiçekler saçıcı olsa da, çalgının sesiyle şarap isteme, zabıt uyanıktır.)

²³²² Behrāmī. 3. (142b/23)

²³²³ (Umutla onun kapisına gittim, o benim bütün umuduma icabet etti.)

²³²⁴ 3. – (3. yazmasında mazmume ve tā-i meftuha kısımlarının bir bölümü daha sonra gelen 148. varağa yazılmış.)

11 Ki nām-ı husrevî ez-zāt-ı o girift bürāz²³²⁵

Ve ism-i maşdar u şîğa-i emrdür ve vaşf-ı terkibî 12 ve ism-i maşdar ve şîğa-i emrdür ve vaşf-ı terkibî dağı isti' māl olunur. **Muhammed** 'Aşşār:

13 Ze-güşeş hüsn-rā luḫ u bürāzī

Ze-düşeş luḫ-rā hüsn ü ṭrāzī²³²⁶

Bürç-i gūz: *Kāf*-ı 'Acemîyile *Şihāh*-ı 14 'Acem şāhibi cevzā burcı dimiş. **Pürāz:** *Bā*'-i 'Acemîyile Ögündire ve kayış ki çift āletindendür ve taşma 15 ve tağıtmaḫ ma' nāsına da gelür Aḫmed bin İsmā' il bu lügati hem *bā*'-i mazmūmede hem meksūrede 16 getürdi. [-r-] **Bürz:** Yüce şöyle ki şıfat, zāt ola ve yücelik şöyle ism-i maşdar ola. 17 İki ma' nāda bile müsta' meldür. Mişāl-i şıfat. **Esedī:**

Çü āmed ber-ān tiğ kühsār-ı bürz

18 Be-zed na' re-i tünd be-ferāḫet gürz²³²⁷

Dīger: Der-vaşf-ı küh-ı muḫaddem Ādem 'aleyhi's-selām **Beyt:**

19 Ne kühī-st ez-īn bürz-ter der-cihān

Ne yāḫūt dāred coz īn cā yegān²³²⁸

Beyt:

Ze-cerr-i kemān güfte şod küh-ı bürz

20 Derīd āsmān ez-çak-ā-çāk-i gürz²³²⁹

Mişāl-i ism-i maşdar. 'Unşurī:

Fürü küftend ān bütān-rā be-gürz

21 Ne şān-ı reng mānd u ne ferr ü ne bürz²³³⁰

Ni' metī; ve ḫadd, boy ma' nāsına ve yazı, kitābet ma' nāsına da 22 gelür dimiş. [r-g]

Pürkez: *Bā*'-i 'Acemī vü *kāf*-ı 'Arabîyile yapraḫ. [r-v] **Bürüz:** Ni' metī dōşiyecek nesne

23 dimiş, *bā*'-i 'Arabîyile. **Büz:** Keçi, *meḡār* ma' nāsına. Fāzıl-ı Muḫaḫḫik *Deḫāyīḫu'l-*

Ḥaḫāyīḫda böyle taḫḫik iderler ki 24 büz ü reng ikisi bir cinsdür. Büz ehlidür, reng

deştidür. Büz ehlīye itlāḫ olunduğı 25 bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Büzī-rā çün ki gired āḫirīn ḫ'āb

Be-pāy-ı ḫod reved der-küy-ı ḫaşşāb²³³¹

²³²⁵ (Şeyh Ebu İshak, memleketin sahibi, geleceğı parlak olan bir padişahıt. Padişahlık adı onun zatiyla süslenir.)

²³²⁶ (Onun kulağından güzellik, incelik ve uygunluk yayılır; onun omzundan ise incelik, güzellik ve süsleme görünür.)

²³²⁷ (O yüksek dağın zirvesine gelince güçlü bir nara atıp topuzunu havaya kaldırdı.)

²³²⁸ (Dünyada bundan daha yüksek bir dağ yoktur. Buradan başka yakut olan yer yoktur.)

²³²⁹ (Yayın çekişiyile yüksek dağlar konuşulur oldu, topuzun çarpışma sesinden gökyüzü yırtıldı.)

²³³⁰ (O putları topuzla ezdiler. Ne heybetleri kaldı ne de baş çekip yükselmeleri.)

26 [-r-] **Pürz:** *Bā*³-i ‘Acemiyile vü *zā*³-i ‘Arabiyile ağız çevresi. [j-v-l] **Püjül-bāz:** Tebşelem oyunun oynayıcı ki **27** küçük kızcağızlar oyunudur. [s-t-e-n-e-f-r-v] **Büstān-efrüz:** Ol otdur ki kızıl kaḫife gibi çiçegi **28** olur, mehmüz çiçegi ve sultān borki dirler ve beg borki ve gül-i yūsuf da dirler. Ba‘zı ‘aşşāblar mīr-i **29** ‘āşıkāndur dirler. Eşahh kavlı-i evveldür ve ba‘zılar çigdem ve *uruz* otına daḫı dirler didi **30** ki semiz yaprakları olur. [s-t-e-n-e-b-r-v] **Bostān-ebrüz:** Mişlihu. [ş-t-m-e] **Püştmāz:** Sekirden, şulb **31** ma‘nāsına. [k-m-e] **Bükmāz:** Nebiz ü bülend, ‘işret ma‘nāsına. **Bezt:**

Ez-ān pes mehān-rā heme ḫānd şāh

Be-bükmāz be-nişest bā-pehlivān-ı sipāh²³³²

129a/01 [n-d-r] **Bünderz:** Enbār-dār u şāḫib-i māl u şüfre ki **02** mücellidler bıçkısıdır ve büyük bıçağa daḫı dirler. [n-d-v] **Pündüz:** Çuvāldüz. [-v-] **Büz:** *Bā*³-i ‘Arabiyile **03** büz ma‘nāsına. **Püz:** *Bā*³-i ‘Acemiyile ağız çevresi. **Şeyḫ Sa‘dī:**

Mī-reft hezār dīde bā-o

Hemçü şekerēş lebī vü pūzi²³³³

04 ve çeñe ve dudak ve at burnı ve sā‘ir ḫayvānātuñ daḫı burınlarında **05** isti‘ māl olunur. *Şiḫāḫ-ı* ‘Acem şāḫibi baldır u incik ve yırtıcı kuşlar minḫārı ma‘nāsına āḫiri **06** *zā*³-i ‘Acemiyiledür diyü taşḫiḫ eyledi ve yırtıcı kuşlarıñ minḫārı ve baldır ve incik ve söz söylemek **07** ma‘nāsına da gelür dimiş. Nitekim Mevlānā Celāleddīn-i Rūmī *ḫuddise sırrahu* Meşnevīde buyurmuşdur. **Bezt:**

08

Güft me-rānem merd-rā der-ḫīn-i püz

V’er ne güyed dānemeş ender-se-rüz²³³⁴

Şiḫāḫ-ı ‘Acem şāḫibi ağzuñ **09** içine vü taşına dirler didi. [v-s-t-y-n-d-v] **Püstīn-düz:** Kürkçi meşhūr u ma‘rūfdur. **10 Nev‘-i Evvelehu Et-Tā‘i’l-Meftūḫa** **11** [-e-] **Tāz:** Segirdüm, Türk-tāz daḫı dirler ve ulu süñügi. [e-s-b-e] **Tās-bāz:** Tās oynadıcı. **12** [e-g-r] **Tāk-rez:** Tefek ve bāğ çubuğı. [v-b-r] **Teb-rüz:** Gündüz ısıtması. [b-r-y] **Tebriz:** Āzerbāycānda **13** bir şehr adıdır. Ḥalkı ekşer bed-güher ü zışt-ḫū ‘aḫreb-ḫab‘ olur ve Rāfızilerdür. **Bezt:**

14

Mār u Tebrizi eger binī be-hem

Mār-rā be-güzār u Tebrizi be-keş²³³⁵

Şāh Tahmasb:

²³³¹ (Keçi, son uykusunu aldığımda, kendi ayağıyla kasabın köyüne gider.)

²³³² (Bundan sonra padişah, bütün soyluları çağırır ve toplantıda ordu kahramanlarıyla birlikte oturdu.)

²³³³ (Bin göz onunla birlikte gidiyordu, dudakları ve ağız çevresi şeker gibi tatlıydı.)

²³³⁴ (Dedi: O adamı hemen kovmam, ve eğer söz söylemezse, onu üç gün içinde anlarım.)

²³³⁵ (Eğer yılan ve Tebrizliyi birlikte görürsen yılanı bırak Tebrizliyi öldür.)

Ze-Tebrîzî be-coz hîzî ze-bînî

15

Hemân bihter ki Tebrîzî ne-bînî²³³⁶

Hârûnu'r-Reşîd zamânında binâ olunmuşdur. Meşhûrdur ki 16 zelzeleden dâ'imâ harâb, hükemâdan biri güneş 'akreb burcına tahtvîl itdükde binâsına mübâşeret 17 idûn dimiş. Hâkîmüñ kavli ile 'amel itmişler. Artuğ vâkı' olmamış. Ba'zî tevârîhde yazılmışdur. 18 [b-l-r] **Teb u lerz:** Ditredden ısıtma. [r-r-h-t-y] **Terre-tîz:** Kerdeme. [r-k] **Terkez:** Hâlîmî, ekin için düzilen yir 19 ya'nî tarla dimiş. Ni'metî; ekilmiş tereke ma'nâsına da gelür dimiş Vesîletü'l-Makâşîd şâhibi 20 ve tereke ki ekinciler eker ve götürür dimiş. **Tez:** Zâ'î 'Arabîyle bir küçücük kızılığa mâ'il boz-rağ kuşdur. 21 Bâğlarda, gülistânlarda olur. İñende uçamaz Amâsiyye diyârında qarçan dirler. 22 İşfahânîler terende dirler. **Şems-i F.:**

Çi 'aceb girid der-i ma' deletet

Bâz rişvet bord be-hâne-i tez²³³⁷

23 [ş-y] **Teşîz:** Sâvegâh. **Esedî:**

Çü püşîd şeb-i 'âc gîti-teşîz

Perâkende ber-sebz-i minâ peşîz²³³⁸

24 [-k-] **Tekez:** Üstüh'ân-ı engür ve ol ki üzüm şıkılduğdan soñra kalur, cibre dirler. 25 'Arapça *şecîr* dirler ve bu lügat âhiri zâ'-i mu' ceme vü sîn-i mühmele vü şîn-i mu' ceme ile dahî mervîdür. Şâyi' 26 vü efşah sîn-i mühmele iledür. [k-v] **Teküz:** Mişlihu. *Şihâh-ı 'Acem* şâhibi; ve bi'l-kâfî'l-Fârsî izân dimiş. 27 [k-y] **Tekîz:** Mişlihu. [m-v] **Temüz:** Târîh-i Rümîden bir ayuñ adıdur. Faşl-ı şayfuñ ortasıdur. 28 Gâyet ıssılar vahtidür ki güneş anuñ on beşinci günü esed burcına intikâl ider. **Şeyh Sa' dî:**

29

'Ömr berf-est ü âfitâb temüz

Endekî mâned u h'âce gırra henüz²³³⁹

Et-Tâ'i'l-Meksüre: [b-r-e] 30 **Tibrâz:** Tâdan soñra bâ ile ki şânî-i hurûf-ı teheccîdür. Elegimsağmal, kavş-i kuzah ma'nâsına. 31 [b-r-y] **Tibrîz:** Süfre. ('):

Nân-ı râtıb rîz der-tibrîz-i h'îş²³⁴⁰

Şihâh-ı 'Acem şâhibi şafra ki olur 129b/01 dimiş ki ahlâtdan biridür. [r-y-e] **Tiryâz:** Bir ot kökidür, eţîbbâ katında ma' rûfdur. [y-b-t-y] 02 **Tibeb-tîz:** Oşuruğ. [r-e] **Tirâz:** Tâdan

²³³⁶ (Tebrizliden başka bir şey görmezsen çok iyidir, en iyisi Tebrizliyi hiç görmemendir.)

²³³⁷ (Senin adaletinin kapısında bu çok şaşılacak bir şeydir; o, rüşveti yine karaçan kuşunun evine götürdü.)

²³³⁸ (Dünya, gece vaktinde fildişi gibi beyaz ışıltılarla kaplandığında yeşil gökyüzünde küçük parıltılar yayılır.)

²³³⁹ (Ömür kar gibidir, Temmuz güneşi onun çoğunu eritti. Gel gör ki efendi henüz farkında değil.)

²³⁴⁰ (Ekmek kırıntıları düzenli olarak kendi sofrasına dökülür.)

şoñra *yā* ile ki āhir-i ħurūf-ı teheccīdür. Elegimsağmal ġayrı **03** adları *serīr* lafzında yazılmışdur. [y-r-e-n-d-e] **Tīr-endāz**: Oğ atıcı. [y-r-h-k-v] **Tīrekūz**: Ğalbīr gibi **04** bir nesnedür gözer dirler buğday u toprak ħālbirlarlar. [y-r-y] **Tīrīz**: Çāpūğ ki ħaftānda isti‘ māl **05** olunur. ‘ Arab; *dħrīş* ü *tħrīş* dir ve yırtmaç ma‘ nāsına da gelür. Ta‘ rīb idüp tīrīc **06** dirler. [r-y] **Tīrīz**: Mişlihu. Türkīde dağı müsta‘meldür. [-y-] **Tīz**: İmāle ile erbāb-ı lügat iti, keskün **07** ü ta‘ cīl ü yürügen ü kekre ki acı ve ekşilerde isti‘ māl olunur dimiş ammā Fāzıl-ı Muħağğıħ *Değāyıħu’l-Ĥağāyıħda* **08** böyle tağğıħ itmişler ki tīzūñ ma‘ nāsı nāfızdur ki Türkīde aña geğer dirler tīre vaşf **09** olıcağ murād delmek olur. Tīga vaşf olıcağ murād kesmek olur. Niteki bu beytde vāğı‘dür. **10 Beyt**:

Tīz me-kon tīğ-ı suhen der-dehān

Tā ne-bord ħağğ-ı to-rā nā-gehān²³⁴¹

Muğābili *kūnd*dür. Nüfūzı yoğ **11** *kehām* ma‘ nāsına ki aña çunka dirler. Türkī dilde andan geçmez ile ta‘ bīr iderler. Rāyic olmyan **12** nesneye zebānīde tīz ile tavşīf iderler. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt**:

Üstüre her çend zebān-ı tīz yāft

13

Mū sitürd mū ne-tüvānd şıħāft²³⁴²

Bu tavşīf dili bir nāfız nesneye **14** i‘tibārıyladur. Niteki beyt-i mezkūrda zāhirdür. Ĥiddetlü kişıye de mecāzen *tīz* dirler. Niteki **15** bu beytde zāhirdür. **Beyt**:

Egerçi bāde ferağ-bağş u bād gül-bīz-est

Be-bāng-ı çeng me-ğ̃ or mey ki muğtesib tīz-est²³⁴³

16 Rāyic olmyan nesneye lisān-ı Türkīde mecāzen geçmez didükleri gibi lisān-ı **17** Fārsīde *kūnd* dirler. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt**:

Fürümānde vü ħīre der-kār-ı ħ̃ış

18

Ki bīnem hemī kūnd bāzār-ı ħ̃ış²³⁴⁴

Lisān-ı Türkīde mecāzen serī‘a geçer didükleri gibi lisān-ı Fārsīde de **19** *tīz* dirler. **İntihā**. Āvāzı da *tīz* ile tavşīf iderler. **Esedī**:

Ze-nūfiden-i büm u ez-bāng-ı tīz

20

Heme bīşe bud çün ħazān-ı berg-rīz²³⁴⁵

²³⁴¹ (Ağzındaki söz kılıcımı keskinleştirme! Böylece ansızın boğazımı kesmez.)

²³⁴² (Ustura ne kadar keskin dilli olursa olsun ancak kıl keser, kılı yaramaz.)

²³⁴³ (Her ne kadar şarap mutluluk verici ve rüzgar çiçekler saçıcı olsa da, çalgının sesiyle şarap isteme, zabıt uyanıktır.)

²³⁴⁴ (Kendi işinde duraksamış ve hayret içinde olan kişiyi, sürekli karşılığı olmayan pazarında görüyorum.)

²³⁴⁵ (Baykuşun uluması ve keskin çığığından dolayı, bütün orman sonbaharda dökülen yapraklar gibi oldu.)

Tiyz: İmâlesiz kesr-i şarîhile yillenmek, kıvâre, *zurâf* ma' nâsına **21** gelür. ('):

Tiyz ber-rîş-i mülhîd-i kec-rây²³⁴⁶

[y-ğ-e-f-r-v] **Tiğ-efrüz:** Kılıç açıcı. **Et-Tâ'î'l-Maẓmûme: 22** [r-e] **Turâz:** Gökçeklik, bir az ma' nâsına *bâ* ile ki şânî-i ħurûf-ı teheccîdür. [r-k-t-e] **Türk-tâz:** Sükün-ı **23** *kâf* u *râ* ile ġâret ü yağma için il üzerine çapmağ. **Edâyî:**

Der-evvel be-rûz Türk-tâzî konem

24

Zemîn-râ ze-ġüneş namâzî konem²³⁴⁷

Ve hem ol segirden kimesneye dağı dirler. İsm-i maşdar u vaşf **25** terkîbi dağı isti' mâl olunur. **Tüz:** Tüvâz dimekdür, ehl-i Şîrâz lügatidür. **Ĥâfız:**

Emen enkertenî 'an 'aşķî selmî

26

Tüz-i evvel-rû yekî lü'lü' buvâdî

Buvâdî dağı ehl-i Şîrâz lügatidür. *Mî-bâyed dîd* dimekdür. **27** Lü'lü' 'Arabîdür, ma' şûğdan kinâyetdür. Ma' nâ-yı mışrâ' *saña evvelden bir ma' şûğ yüzün görmek* **28** *gerek idi* dimekdür. [b-d-b-e] **Tünd-bâz:** Şoyğa didükleri yırtıcı kuş. **Firdevsî:**

Kemân berde buvedem ki in tünd-bâz

29

Be-naġcîr-i zâğ âmed-est ez-fîrâz²³⁴⁸

[-v-] **Tüz:** *Tuġten* lafzından müştâğdur. **30** İsm-i maşdardur, isti' mâl olunur ve şîğa-i emr ü vaşf-ı terkîbidür. Birikmek, az az cem' olmağ **31** ve ödemek ve yay tozu. **Esedî:**

Şode tîr-i bâlâ kemân-vâr kūj

Kemân-ı dü-ebrü şode sîm tüz²³⁴⁹

130a/01 ve *endüġten* kazanmağ ma' nâsına. Ni' metî; ve güdâziş ya' nî ħarâret ü taleb ma' nâsına da gelür dimiş. **Beyt:**

02

Ze-ķavleş saġt şod Behrâm nâ-sâz

Dîger reh-i kîne-tüzî kerd âğâz²³⁵⁰

Kırân-ı Sa' deyn:

Cây-ı medh-i düşmen kîne-tüz-râ

03

Güft me-kon güft bed-âmüz-râ²³⁵¹

Esedî:

Ĥadeng ez-dil-i cengiyân-ı kîne-tüz

²³⁴⁶ (Eğri fikirli dinsizin yarası üzerine yellendi.)

²³⁴⁷ (İlk olarak gündüz orayı yağmalarım ve onların kanıyla toprağı kutsal bir mabet yaparım.)

²³⁴⁸ (Yayımı almıştım çünkü bu çevik soyga, yükseklerden avlanmak için kargaya doğru inmişti.)

²³⁴⁹ (Ok yukarıda yay gibi eğri hale gelmiş, iki kaş ise gümüş yay tozu gibi parlıyor.)

²³⁵⁰ (Sözünden dolayı Bahram rahatsız oldu ve yeniden kin gütmeye başladı.)

²³⁵¹ (Kin güden düşmanı övmek yerine, kötü öğretere söz söyleme dedi.)

Tiz-i mağz-ı kâf u sinân-ı sine-düz²³⁵²

04 Nev'-i Evvelehu El-Cîmi'l-Meftûha 05 [e-r-m-g] Çâr-mağz: Koz, cevz ma' nāsına. [-e-] Çāz: Cîm-i 'Acemîyle kurbaga vü zağ ma' nāsına. [e-l-y] Çālîz: Bûstân qarığı 06 Şems-i Fahrî; *harbûzezâr* ve *terezâr* dimiş. Şems-i F.:

Ze-ħaşmeş er ne-şevved pāk mülk nî-st 'aceb

07

Ki nî-st ez-ser-i ħar çäre be-her çālîz²³⁵³

[e-n-b-e] Cān-bāz: Urğan üzerine çıkup oynayan 08 kimesne Türkide de şāyi' dür ve vaşf-ı terkîbidür. Cān oynayıcı dimekdür. [e-h-v-y] Çāh-vîz: 09 Kuyı arıdacağ nesne. [e-h-y-v] Çāh-yüz: Çepe ve kuyudan koğa çıkaracağ çengel ve ol nesnedür 10 ki bekere anuñ içinde döner. Demür olsa 'Arabca *ħattāf* dirler. Ağaçdan olsa 11 'Arabca *ka* ve dirler. [-r-] Çerez: Fetħ-i *rā* ile Türkide daħı müsta' meldür. Aşlda Fārside Çerz 12 *cîm-i* 'Acemî vü sükün-ı *rā* ile çekük, şaħra vü hāyçe ya' nî müymül didükleri kuş ve toy didükleri 13 kuş *ħabārā* ma' nāsına ve çakır toğan. [r-h-v-e] Çerhvāz: Şeb-pere, yarasa, *ħuffāş* ma' nāsına. 14 Çez: Cîm-i 'Arabîyle kirpi sâ'ir adları *cîrvā* lafzında mestürdür. Cez: Cîm-i 'Arabîyle Yezd şehrine dirler 15 ve göden çekirge ve artuğ. [-g-] Çağaz: Kurbaga, *vezağ* ma' nāsına ve ol yire dirler ki çirk ola. 16 [k-l-y] Çeklîz: Cîm-i 'Acemîyle tılāk ma' nāsına. [l-r-y] Celrîz: Ve bi'l-kesr Ni' metî *Şihāħ-ı Rûm*' da müfsid ü ğammāz 17 ma' nāsına gelür diyü naql eylemiş. [l-v-y] Celvîz: Mişlihu. Şems-i F.:

Be-' ahd-i o ne-buved ħadr-i zālîm ü müfsid

18

Be-devr-i o ne-buved kām-ı cā'iz ü celvîz²³⁵⁴

Ve *ħiyārü'l-cünd* ya' nî güzide 'asker bu ma' nāya *Şihāħ-ı Acem* şāħibi 19 *cîm-i* 'Acemîyle taşhîh eyledi. Ni' metî; ve ħiyār ocağına dirler dimiş. [v-e] Cevāz: Ni' metî ħarekāt-ı şülüşe ile mervîdür 20 dir. Ağaçdan düzilmiş şoķı ki içinde şarımsağ u tuz u sâ'ir nesne dögerler. Şems-i F.:

21

Şehî ki bāşed der-maţbağ-i me' ālî-i o

' Amūd mücevver u deste vü cūd u mihr-i cevāz²³⁵⁵

Zevķi:

22

Ey be-küpāl-i girān kûfte pîlān-rā püşt

Çün kîrencî ki ferü kûfte bāşed be-cevāz²³⁵⁶

²³⁵² (Kin güden savaşçıların yüreğinden çıkan ok, keskin ucu ile göğüs delen mızrak.)

²³⁵³ (Ülke onun düşmanından temizlenmiyorsa buna şaşılmaz. Çünkü her bostanda bir eşekbaşı olması kaçınılmazdır.)

²³⁵⁴ (Onun zamanında zalim ve bozguncunun itibarı olmaz. Onun döneminde, kötülük ve dedikodu yapanlar isteğine ulaşamaz.)

²³⁵⁵ (Yüce makamlarda olan bir hükümdar ki, mutfağında cömertlik ve sevginin havanda dövülmüş bir şekilde elde tutulmuş ve sabitlenmiş olsun.)

Kîrenc, ğazabnāk ma' nāsınadır. **23** Bu ma' nāya *zammla* dağı lügatdür. Ni' meti; ve bili ađ Őu Őıđırı ve MüŐteri yıldızı, Bercis ma' nāsına **24** ve ĥāvan deste ve yola gitmek ve yol baŐmađ ma' nāsına da gelür dimiŐ. [h-e-r-m-ĝ] **Çehār-maĝz: 25** Cevz-i Rūmī çār-maĝz ma' nāsına. [h-y-v] **Çeh-yüz:** Çāh-yüz lafzından muĥaffedür çeppe vü ĳoĝa çıkaracağ **26** çengel. [h-y] **Çehiz:** *Cīm-i* 'Acemiyile çehāz ma' nāsına. **El-Cīmī'l-Meksüre:** [l-g-y] **Çilĝiz:** *Cīm-i* 'Acemiyile **27** dilağ ki 'avratlaruñ fercinde olur, 'Arabide *bađr* ma' nāsına sükūn-ı *zā* ile. [g-y] **Çiĝiz:** MiŐlihu. **28** [l-r-y] **Cilrız:** Müfsid ü ĝammāz, fethile dağı rivāyet olunmiŐdur. [h-e] **Çihāz:** Çihiz ma' nāsına. [-y-] **29 Çiz:** Nesne, Őey' ma' nāsına nesnesi yoğdur diyecek yirde 'Acem *çizi nī-st* dir. Niteki **30** bu beytde vāki' dūr. **Beyt:**

Be-güftā men gil-i nā-çiz buvedem

Ve likin müddetī bā-gül niŐstem²³⁵⁷

El-Cīmī'l-Mazmūme: 31 [r-b] **Cürbüz:** Gürbüz lafzından mu' arrebidür ki Rūdekī *tarrār* ma' nāsına nađl **130b/01** eylemiŐ. Őems-i Faĥrī zeyrek ü dānā ma' nāsına nađl ider. İn-Őā'allāh *kāf*-ı mazmūme bābında **02** zikr olunur. **Coz:** *Cīm-i* 'Arabiyile lisān-ı Fārsīde medlūlī Őol ma' nādur ki Türk andan ĝayrı ile **03** ta'bir iderler. MeŐelā Türk *benim ĝayrum* dir, 'Acem *coz men* dir. **Beyt:**

Dehānī coz men ez-cām-ı lebet dūr

04

Serī coz men ze-ťavĳ-ı ĝabĝabet dūr²³⁵⁸

Ĝāh olur ki evveline *bā* ziyāde idüp be-coz dirler. **05 Beyt:**

Cihān çün ejdehāyī piç piç

Be-coz dūdī siyeh gerdiŐ-i diĝer hiç²³⁵⁹

Çuz: *Cīm-i* 'Acemiyile orađ **06** kuŐı ki arı kuŐı dađı dirler. Bir böcekdür ki yay ıssılarında Őabāĥa dek öter ve 'inde'l-ba'z **07** çekirgeye beñzer bir böcekdür, gice ile öter ol sebebden 'Arab Őarrārū'l-leyl dir. Feth-i *Őad* u teŐdid-i **08** *rā* ile dirler ki öte öte iki yarılır. [v-y-t-e] **Cüy-tāz:** Irmađ. [f-t-h-r] **Çüfte-rez:** *Cīm-i* 'Acemiyile **09** bāĝ çubuĝı ve bāĝ çārdāĝı ve aŐması. [v-e-l-d-v] **Çuvāl-düz:** *Cīm-i* 'Acemiyile çuvāl-düz çuvāl dikecek büyük **10** igne ki Türkide dađı müsta'meldür. **Nev'-i Evvelehu El-Ĥā'i'l-Meftūĥa:** **11** [r-m-m-ĝ] **Ĥarām-maĝz:** Oñurĝa iligi. **El-Ĥā'i'l-Meksüre:** [-y-] **Ĥiz:** MuĥanneŐ oĝlan, **12** HindūŐāĥ-ı Naĥcūvānī vü Ĥekīm-i Ķaťrānī ve Esedī-i TūŐi Őöyle

²³⁵⁶ (Ey fillerin sırtını ağır topuzuyla havanda dövölmüş pirinç gibi un ufak eden!)

²³⁵⁷ (Dedi ki: Ben önemsiz bir gül idim, ancak bir süre güllerle birlikte bulundum.)

²³⁵⁸ (Benden başka herkesin aĝzı lal dudaĝından uzak olsun, benden başka herkesin başı çene elmanım boyunduruĝundan uzak olsun.)

²³⁵⁹ (Dünya kıvrımlı bir yılanı benzer, etrafı/tozu kara duman dışında bir Şey deĝildir.)

taşhîh eylediler ki aşl lügat 13 *hā*³-i hevvez ile hîzdür. Lisân-ı Pehlevîde hammâm taşına dirler kim gerekse tutduğundan 14 ötüri muhannes iden er kişiye isti'âre tarîkiyle hîz dirler, keşret-i isti' mälle 15 haqîkat-i menzilesine vardı ammâ 'avâm *hā* ile telaffuz itmegin bāb-ı *hāda* naql olındı. 16 El-*Hā*'i'l-Mazmūme: [k-m-e-n-d-e] **Hük-m-endāz**: Ol ki atduğı oğ ve harbe aşlā taḥallūf itmeyüp istedüğü nişāna vara. 17 Nev'-i Evvelehu El-*Hā*'i'l-Meftūha 18 [e-z-b-e-z] **Hāz-bāz**: Oğlancuqlar sîne-bendi. [e-m-b-e] **Hām-bāz**: Ni' metî; büyük kazan ağızına dirler 19 dimiş. [e-m-s-v] **Hāmsūz**: Hām göñ cild-i hām ve eyer hāmı, *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi bazlamaç ma'nāsına 20 naql eyledi. [e-m-y-e] **Hāmyāz**: Esnemek, haşā' ma'nāsına. [e-y-h-r-y] **Hāye-rîz**: Kayğana ma'nāsına 21 yalñuz rîz daḥı lügatdür. [r-b-t-v-e] **Harbtüvāz**: Yarasa, *huffāş* ma'nāsına. **Şems-i F**:

22

Ze-nür-ı tal' at-ı o düşmen er buved maḥrūm

Sezed ki mihr-i nūr zed be-mihr-i harbtüvāz²³⁶⁰

Bā muḥaddemdür *nūn* üzerine. 23 Ba' zılar şeb-tābdur dirler. [r-b-v] **Harbüz**: Karpuz. [r-k] **Hargez**: Güvegen ki siñek envā' indandur. 24 Yay vaqtinde issi yirlerde ki şinlik olmaya ādeme ve tavara üşer. Helāk eyler, hargeze daḥı 25 dirler ve hîle ile eşege bindirüp gezdirmekdür ve *harek* zemîn ma'nāsına ki bir böcekdür, yire sürinür 26 gezer. [r-y-v] **Haryüz**: Yarasa, şeb-pere ma'nāsına. **Haz**: Bir cānverdür ki anuñ yūninden egirüp 27 fāḥir libās toḥurlar. Ol libāslara daḥı hāz dirler. Ba' zılar ol cānvere deñiz koyunı 28 dirler ve ḳunduz didükleri cānver ve ibrişim ve bir cāmedür ki tārı ibrişim ola. [s-b-y-v-e] **Hasbivāz**: 29 Yarasa, şeb-pere ma'nāsına. [s-b-y-v] **Hasbivez**: Mişlihu, sâ'ir esāmisi *çerhvāz* lafzında olmışdur. [v-y-v] 30 **Havivez**: Ve bi'z-zam mişlihu. [y-v] **Hayüz**: Mişlihu. [y-m-h-d-v] **Hayme-düz**: Çādırcı. El-*Hā*'i'l-Meksüre: [-y-] **Hiz**: 31 Hamle ma'nāsına ve *hiziden* lafzından şığa-i emrdür ve vaşf-ı terkibidür. *Seher-hiz* ü *şeb-hiz* gibi. 131a/01 El-*Hā*'i'l-Mazmūme: [ş-k-m-e] **Huşk-māz**: Ni' metî; *huşk-māze* ma'nāsına naql eylemiş ki ağaçdan budanan ḳurı 02 odundur ki 'Arabça *şedb* dirler. [v-r] **H'or-bāz**: Azrak²³⁶¹ yimek ma'nāsına. [v-r-d-b-e] **H'ord-bāz**: 03 Bāz-ı h'ord ma'nāsına ki nā-gāh şataşmağa dirler. **Esedî**:

Ze-Hindü tılaye dü-şad ser-firāz

04

Be-dîn-i her dü der-rāh h'ordend-bāz²³⁶²

[v-l-y] **Hüliz**: Çulluḳ ḳuşı ve ur ḳuşı ve çirke. [v-y-v] 05 **Hüyüz**: Yarasa, şeb-pere ve haryüz ma'nāsına ve tegelti hüy-hüre ma'nāsına meşhürdur. 06 Nev'-i Evvelehu Ed-

²³⁶⁰ (Düşman onun yüzünün ışığından mahrum kalmaya layıktır. Çünkü yarasa, güneş ışığını sevmez.)

²³⁶¹ az. 16. (127b/01)

²³⁶² (Hintli keşif kolundan iki yüz önder, bu yolda her ikisiyle sataştılar.)

Dāli'l-Meftūha 07 [-e-] **Dāz:** Balçıkçı ve balçık ile dīvār düzici bu ma' nāya hem *dāl* ile ve hem *rā'*-i mühmele ile *rāz* mervī **08** lügatdür *Vesīletü'l-Maḳāşid* şāhibi ve Ni' meti, kılıç balçağı ve balçıkıla binā olınan dīvāra daḫı **09** dirler dimişler. *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi; dāzlık, *aşla'* ma' nāsına ve ḳalçın ma' nāsına naḳl eyledi. [e-r-b] **10 Dārpez:** Dālpez ma' nāsına, Ḥalīmī *lāmla* vü *rā'*-i mühmele ile mervī lügatdür dimiş. [e-l-b] **Dālbüz:** *Bā* vü *zā'*-i **11** 'Arabīyile isketi didükleri alaca ḳuşcağız ve kızḳuşı. [e-l-v] **Dālüz:** Mişlihu, lisān-ı Fārsīde **12** *vāv* ile *bā* arasında tamām tevāḫī vü tebādül vardır. Ḥalīmī eşaḫḫ budur ki āḫiri *zā'*-i mu' ceme ile **13** ola dimiş ve āḫirlerine *hā* getirüp *dālbeze*, *dārbeze* daḫı dirler. [e-l-y] **Dāliz:** **14** Bardaḳçı ḳuşu ki çölmekçi ḳuşı daḫı dirler ve çekük ḳuşına daḫı dirler. *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi **15** bu ma' nāya āḫirini *zā'*-i mu' ceme ile taşḫih eyledi. [e-m-v] **Dāmvez:** Ḳar küreyicek büyük kürek **16** ve ol büyük seped ki iki yanına ağaç bağlarlar, zibil, kemre taşurlar, 'Arabca *vezvez* dirler ve şulaḳ **17** ma' nāsına *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi bu ma' nāya āḫirini *zā'*-i 'Acemīyile taşḫih eyledi. [e-n-h-s-b] **Dāne-i sebz:** **18** Ni' meti; Meneviş dirler bir otdur ve yāḫūd bir dānedür ki müshil dārūlara girür dimiş. [r-e] **19 Derāz:** *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi pāpūççı ve Allāh adıdur dimiş. [-r-] **Derz:** Yiv ü ek ki boynuz u ağaçda **20** ve baş siñüginde ve bunlaruñ gibi nesnelerde olur. [s-t] **Dest-āmüz:** Ele öğrenmiş cānver **21** ḳuş ve ḳoyun ve sā'ir ḫayvānuñ mecmū'ına ıtlāḳ olunur ve öğrence ma' nāsına 'Arabca *dācin* dirler. **22** [s-t-ā-v-y] **Dest-āviz:** Tehī dest olmamağıcün cüz'i virilen hediye. [s-t-n-m-e] **Dest-namāz:** **23** Āb-dest, *vuzū'* ma' nāsına. [m-s-e] **Dem-sāz:** Muvāfiḳ u rāz-daş dimek olur. [h-e] **Dehāz:** **24** Bāng u na' re ma' nāsına. **Bezt:**

Ferruḫī bende-i to der-der-i to

Ez-neşāt-ı to ber-keşide dehāz²³⁶³

25 Şems-i Faḫrī bu lügatüñ āḫiri *zā'*-i 'Acemīyile rivāyet olındı. **Ed-Dāli'l-Meksüre.** [r-e] **Dirāz:** **26** Uzun, Fāzıl-ı Muḫaḳḳiḳ böyle taḫḳiḳ itmişler ki dirāzuñ ma' nāsı cismisi mümteddür. 'Unşurī:

27

'Ömr-i bāḳī ḫaleb ez-' adl ü yaḳīn dān ki buved

Berḳ-rā kütēhī 'ömr ze-şemşir-i dirāz²³⁶⁴

Lisān-ı 'Arabīde **28** oña *tavil* dirler. Türkīde uzun dirler, muḳābili kütāhdur ki ma' nāsı ḳışadur. İmtidād **29** ḳuyuda da bulunduğundan ötürü lisān-ı Fārsīde çāhı dirāz ile tavşif iderler. Niteki **30** beytde zāhirdür. **Bezt:**

²³⁶³ (Ferruhi senin kapındaki kölendir. Senin sevincinden nara atıyor.)

²³⁶⁴ (Adalet ve kesinlikten ömür iste, çünkü bil ki şimşegin kısa ömrü, kılıcın uzunluğundandır.)

Nigünsār geštī be-çāh-ı dırāz

Ki hergiz ez-o ber-neyāyī firāz²³⁶⁵

Dırāzuñ 31 burada isti' māli ma' nā-yı 'āmmenūñ deriñde bulunduđı i' tibāriyiledür. Huşūsiyile deriñ 131b/01 için vaz' olınan lafz, Fārsīde *jerf*dür. Niteki bu beytden zāhirdür. **Bejt:**

02

Şad-hezārān hāhī ez-deryā-yı jerf

Der-dehān-ı her yekī dürr-i şügürf²³⁶⁶

Deriñ bilici yirde ' Acem jerf yābī dir. **03 Bejt:**

Cüdā kerd Yūsuf-ı jerf yāb

Ze-pīş-i Zeliḫā be-şeb cāme-ḫ'āb²³⁶⁷

[r-m-d-v] **04 Direm-düz:** Ni' metī sergīn-gerdān didükleri böcekdür dimiş. **Diz:** Qal' a ma' nāsına. **Ebū Sa' id:**

05

Ze-diz-dārī dizī dozdīd dozdī

Zihī dozdī ki diz dozded ze-diz-dār²³⁶⁸

Ve depe ve kule, Ni' metī **06** ve şehr-i Bağdād ve köy ma' nāsına da gelür dimiş. [l-s-v] **Dil-süz:** Göñül yaqıcı demek olur. [l-n-v-e] **07 Dil-nüvāz:** Göñül oḫşayıcı ya' nī göñül ele getürici dimekdür ki oḫşamaqdan kināyetdür. [l-n-y] **Dilniz:** **08** Toñuz balığı. [b-l-y] **Dihliz:** Qapu ile ev aralığında olan mümted yire dirler ki üsti örtülü olur. **09** Qapuya ittīşāli ve münāsebeti var idüği bu beytden añlanur. **Bejt:**

Dü-şāḫ āmed dü-pāyeş derd ü ğam-rā

10

Derī be-nümūd dihliz-i ' adem-rā²³⁶⁹

Teşbihen ğārda da dihliz isti' māl olunur. **Bejt:**

11

Be-tedrīc ez-ān reh-güzerhā saḫt

Be-dihliz-i ğār ender āver dıraḫt²³⁷⁰

[y-r-b-e] **Dir-bāz:** Uzun **12** ve giç oynayıcı ma' nāsına. **Bejt:**

Be-tersīdem ez-devlet-i dīr-bāz

Güzīn rezm-ğāh ender āyed be-kāz²³⁷¹

13 El-Meksüre: [y-r-v] **Dirüz:** Dünki gün. **Dig-rüz:** Mişlihu. [g-r-v] **Dig-rüz:** Ni' metī diğerüz lafzından muḫaffefdür **14** dimiş. **El-Mazmüme:** [v-e-l-b-e] **Düvāl-bāz:** Qayış

²³⁶⁵ (Uzun kuyuya baş aşığı düştün, asla ondan yukarı çıkamazsın!)

²³⁶⁶ (Yüz bin balık derin denizden, her birinin ağızında büyük bir inci ile.)

²³⁶⁷ (Derinlikleri bilen Yusuf, gece Züleyha'nın yanından uyku elbisesiyle ayrıldı.)

²³⁶⁸ (Bir hırsız bir kale muhafızından kale çaldı. Ne hırsız! Kale muhafızından kale çalıyor!)

²³⁶⁹ (Dert ve gama iki boynuz olan iki ayağı, yokluk dehlizine çıkan bir kapı görünümündeydi.)

²³⁷⁰ (Yavaş yavaş o zorlu yollardan geçerek, ağacı mağaranın koridoruna sok.)

²³⁷¹ (Eskiden beri süregelen talihimden korktum ve savaş alanını seçerek işin içine girdim.)

işleyici. [h-l-b-e] **Dühl-bâz:** Tabl-bâz u davulcu, *ṭabbāl* ma' nāsına. **15 Nev'-i Evvelehu Er-Rā'i'l-Meftūha** 16 [-e-] **Râz:** Balçıkçı ve balçık ile dīvār yapucu dâz ma' nāsına ve Herât yanında bir köy adıdır ve sırrı **17** ma' nāsına. **Esedî:**

Çü hestîş didî yekî dāniş bes

Düyî dūr-dān rāz muştū ze-kes²³⁷²

Fāzıl-ı **18** Muḥaḫḫiḫ *Deḫāyīku'l-Ḥaḫāyīḫda* böyle taḫḫiḫ itmişler ki; rāz gizlü nesnedür, kavli olsun niteki bu beytde **19** vāki' dūr. **Beyt:**

Küngür u ṭākeş ber-zebān-ı dırāz

Piş-i felek güfte suḫenhāy-ı rāz²³⁷³

Fi' li olsun **20** niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Çü āmed ber-ın rūzgār-ı dırāz

Sipeh rān ze-her kes hemî dāşt rāz²³⁷⁴

21 Rāzda da ma' nā-yı ihtifā olduğundan ötüri muḫābele-i āşikārāda da isti' māl olunur.

Beyt:

22

Güzeşt enderān rūzgār-ı dırāz

Ki mî-güyemeş āşikārā vü rāz²³⁷⁵

Mübālağa ḫaşd itseler rāzı **23** nihān ile tavşif iderler. **Beyt:**

Gül yüzini açmasun ḡonçe-dehānum gül gibi

Düşmesün ağızlara rāz-ı nihānum mül gibi

24 Pūşide ism-i mef' üldür. Pūşidenden ma' nāsı sütürdür ki örtülmüşdür. Lisān-ı **25**

'Arabide ihtifā anuñ lāzımıdır. Şol kimse ki esrāra ıttılā' a ḫādir olmaya pūşide-rāz dirler. **26** **Beyt:**

Ḥaṭṭi keş berz k'ān ne-dānend rāz

Çi dānend ṭıflān pūşide-rāz²³⁷⁶

Rez: Bāḡ degegi, *kerm* **27** ma' nāsına. [s-n-h-e] **Resen-bâz:** İpde oynayıcı, cān-bâz

ma' nāsına. [ş-k] **Reşkez:** Zāc ma' nāsına. **28** ['-d-e-n-d-e] **Ra'd-endâz:** Topçı

ma' nāsına. [n-g-r] **Reng-rez:** Boyacı, şabbāḡ ma' nāsına. **Beyt:**

29

Ber-berg-i rez inek ber z'āb be-nişeste

K'ān kes ki çonin reng-rez direng-i rezānest²³⁷⁷

²³⁷² (Varlığını anladığında, bir bilgi yeterlidir; ikiliği uzak tut ve sırları avuç içinde ve kişiden gizli tut.)

²³⁷³ (Kemer ve kubbesinin dili uzar, feleğin huzurunda gizli gizli konuşurlar.)

²³⁷⁴ (Uzun zaman böylece geçti, komutan herkesten sır saklıyordu.)

²³⁷⁵ (O uzun zamanda açık ve gizli yaptığı ne varsa geçti gitti.)

²³⁷⁶ (Büyükler ayva tüyündeki sırrı bilemediler. Çocuklar gizli sırları ne bilsin?)

²³⁷⁷ (Şimdi sonbahar sarı yaprağın üstüne altın suyuyla yazı yazıyor. Böylesine resmi boyacılar yapar.)

[n-g-ā-m-y] **30 Reng-āmiz:** Dürlü dürlü renglü ve reng qarışdırıcı. **Er-Rā'i'l-Meksüre:** [y-ḥ-y] **Rihiz:** 31 Şaban eñegi ve şaban kılcı ve kulağı ve öküz ögündüresi, 'Arapça 'arzaḥ dirler. [-y-] **Riz:** 132a/01 *Rihten* lafzından şığa-i emr ü vaşf-ı terkibidür. Hün-riz gibi ve diñü diñlemek, istirāk-ı 02 sem' ma' nāsına ve kaygana, ḥāye-riz ma' nāsına ki ve uşaq, uvaq nesne rize ma' nāsına. [y-ş-b] **03 Riş-bez:** Keçi saçalı. [y-ş-s-e] **Riş-sāz:** Cerrāḥ ma' nāsına ki 'Arabca *müzeyyin* dirler. **Er-Rā'i'l-Mazmüme 04** [s-t-e-ḥ-y] **Rüstāḥiz:** Kıyāmet günü, *amennā bihi ve şaddaknā*. **Ḥāfiz:**

05

Piyāle ber-güfem bend tā seher-geh-i ḥaşr

Be-mey ze-dil be-berem hevl-i rüz-ı rüstā-ḥiz²³⁷⁸

[s-t-ḥ-y] **Rüstehiz:** Mişlihu. [v-b-h-d-v] **06 Rūbeh-düz:** Dilkü kürkin dikici. [-v-] **Rüz:** Gündüz, nehār ma' nāsına ve ḫālī' ve nev-rüz ve kuvvet 07 ve naşib ü rızq ma' nāsına da gelür. [v-s-t-e-ḥ-y] **Rüstā-ḥiz:** Kıyāmet günü. [v-s-t-ḥ-y] **08 Rūsta-ḥiz:** Mişlihu. **Nev'-i Evvelehu Ez-Zā'i'l-Meftūḥa:** [-y-] **Zeyz:** Tekne. **09** [r-d-v] **Zer-düz:** Altun dikici ma' nāsına. [n-d-b-e] **Zend-bāz:** Karaḥişārī bülbül, zend-bāf 10 ma' nāsına naql eylemiş. [n-y] **Zeniz:** Kilim ma' nāsına. **Ez-Zā'i'l-Meksüre: Zi:** -den ma' nāsına ḥarfdür 11 min, 'an ma' nāsına ez lafzından muḥaffedür. Eş'ārda çok isti'māl olunur. **Beyt:**

12

Eger rüzī be-isti' dād buvedī

Zi-nākes teng-rüzī-ter ne-buvedī²³⁷⁹

[b-e-n-g] **Zibān-gez:** 13 *Kāf*-ı 'Acemiyile dil buran nesnelere. [-y-] **Ziz:** Yaban şarmaşığı ve yaban şoğanı, sirke içinde 14 ısladırlar, ol sirkeye ḥall-i zizī dirler. **Nev'-i Evvelehu Es-Sini'l-Meftūḥa:** 15 [e-r-s-y] **Sārsiz:** Yeşil şığırcık ki 'Arabca aña *ḳārye* dirler. [-e-] **Sāz:** Yaraq ve düzen, Fāzıl-ı 16 Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıku'l-Ḥaḳāyıḳda* dir ki sāz ismi-fā' ilde gelür, *sāhtenden* kār-sāzdaki *sāz* 17 bu ma' nāyadur. Aşlı *sāzendedür*. Terḫim olunmuşdur. Çalıcıya *sāzende* didikler çaldığı 18 nesnenüñ düzenin düzdüğinden ötürüdür. **Beyt:**

Çü Yezdān me-rā Yūsufem bāz dād

19

Heme kārḥāy-ı me-rā sāz dād²³⁸⁰

Sāhtenden iḫzā olunmuşdur ve çalgı ve sāzlık, neyistān ma' nāsına 20 ve ḳā'ide vü *sāhten* lafzından şığa-i emr ü vaşf-ı terkibidür. Nağme-sāz u kār-sāz ma' nāsına. **21 Şeyḥ Nizāmī:**

²³⁷⁸ (Kefenime kadeh bağla! Böylece şarap sayesinde kıyamet günü korkusunu kıyamet sabahına dek kalbimden süreyim.)

²³⁷⁹ (Eğer rızık yetenekle verilseydi, değersiz insan kıt kanaat geçinen olmazdı.)

²³⁸⁰ (Tanrı bana Yusuf'umu verip bütün işlerimi düzene koydu.)

Çü ez-kâr-ı taleb bî-sâz geştenden
Yek-â-yek süy-ı Hüsrev bâz geştenden²³⁸¹

22 Hâtifi:

Ne-yâver düsteş be-ğam-ı kemend
Ne-dîdeş sezâ-vâr sâz gezend²³⁸²

[-b-] **Sebz:** Yeşil, *ağdar* ma' nāsına. **23** [b-v-s-b] **Sebū-sebz:** Yeşil küpçük. [t-e-v-y]
Setāvīz: Revāk ma' nāsına. [r-e-ğ-e] **Ser-āgāz:** Söz **24** evveli ibtidā-i suhen ma' nāsına.
Şihāh-ı 'Acem şāhibi āvāze itmek ve çağırmağ ma' nāsına. [r-e-f-r-e] **25 Ser-efrāz:**
Erbāb-ı luğat yular ve ulu ve fāhir ma' nāsına naql eylemişlerdür. Fāzıl-ı Muhaqqıq **26**
Değāyıku'l-Hakāyıkda böyle taḥkīk itmişler ki ser-efrāz ser ile efrāzdan mürekkebdür.
Ser-firāz da dirler. **27** Başı yukarı olduğundan ötüri servi anuñıla tavşif idüp serv-i ser-
efrāz dirler. **28** [r-b-e] **Ser-bāz:** Başı açuğ ve baş oynadıcı ma' nāsına ki bahādur u
dilāverler şıfatıdur *Vesiletü'l-Makāşid* **29** şāhibi ve kız kuşına dağı dirler dimiş. [r-y]
Serīz: Baş bişürici. [r-t-y] **Ser-tīz:** Ucu ince **30** sivri ve keskin nesne. [r-f-r-e] **Ser-firāz:**
Ser-efrāz lafzından muḥaffedür. [r-v-e] **Servāz:** Şi' r, servād **31** ma' nāsına ve başı açuğ.
[r-v-e-n-d-e] **Serv-endāz:** Ni' meti; yoğuş başına dirler dimiş. [r-v] **Servez: 132b/01**
Ni' meti baş örtüsine dirler dimiş. [r-v-n-e] **Serv-i nāz:** A' lāmdandur. **Sevkārīz:** Sūrāhī
ki ez-çāhī **02** be-çāh-ı diğeri konend. **Es-Sini'l-Meksüre:** [-0-] **Sitāre-i dīv-endāz:**
Şeytāna atdukları yıldız, şihāb **03** ma' nāsına. **Hāfız:**

Ze-raḳīb-i dīv-siret be-cüdāy ḥod be-nālem
Meger ān şihāb-ı şāḳıb mededī konend be-nālem²³⁸³

04 [t-e-v-y] **Sitāvīz:** Revāk, Ni' meti; kınnāre, qaşşāba dağı dirler dimiş. [t-y] **Sitīz:**
Sitīziden lafzından **05** muḥaffedür. Şiğā-i emr ü vaşf-ı terkībīdür ve maşdar da isti' māl
olınur. 'İnād u cedel ma' nāsına. **06 Laḳifi:**

Ey be-kibr-i peleng ü ḥūy-ı sitīz
'In sitīz ü tekebbürī be-çi çiz²³⁸⁴

Lisān-ı Pehlevīde altı buçuğ **07** dirheme dirler. [r-y] **Sirīz:** Ni' meti; elegimsağmal, ḳavs-
i ḳuzah ma' nāsınadur dimiş, ğayrı adları sirir lafzında **08** yazılmışdur.²³⁸⁵ [y-e-h-r-v]

²³⁸¹ (İşlerinde çaba gösterip düzen kuramadıklarında, birer birer şahın yanına geri döndüler.)

²³⁸² (Ne dostunun yardımcısı kıvrım kementle onu yakaladı, ne de ona zarar vermeyi uygun gördü.)

²³⁸³ (Şeytan kılıklı rakibin ayrılığına kendim ağlıyorum, belki o parlak yıldız bana yardım eder de ağlarım.)

²³⁸⁴ (Ey kibirli kaplan ve kavgacı huylu kişi, bu kavga ve kibir neye yarar, hangi şey için?)

²³⁸⁵ **Sigiz:** Ay demüri. 3. (146a/25)

Siyāh-rüz: K̄ara günlü, bed-baht u şaķāiden kināyet olunur. [-y-h-r-v] **Siyeh-rüz:** 09 Mişlihu. [y-r-p-y] **SİR-pİZ:** Bir nev^c ta^c āmdur, ķurı keş ile iderler. **Es-Sinü'l-Mazmüme:** [p-r] 10 **Süpürz:** Bā²-i ^cAcemīle ıalāk, *tıhāl* ma^cnāsına. [-v-] **Süz:** Yanma, *suhten* lafzından ism-i maşdardur. 11 Şīga-i emr ü vaşf-ı terkībīdür, cihān-süz dirler. Ni^c meti; ve şeydā vü ģayrān ma^cnāsına da gelür dimiş. **Laṭfi:**

12 Tā nümūdī raht be-şīve vü nāz

Kār-ı emn şod be-derd ü süz u güdāz²³⁸⁶

[v-z-v-s-e] **Süz u sāz:** Yanma, göyinme ve göynüklü. 13 Nev^c-i Evvelehu Eş-Şini'l-Meftūha 14 [b-e-n-r-v] **Şebān-rüz:** Gice vü gündüz dimekdür, devām ma^cnāsına, mulāhaza olunur. [b-e-f-r-v] **Şeb-efrüz:** 15 Şem^c ve ay aydını ve gice aydın idici dimekdür. [b-b-e] **Şeb-bāz:** Ĥayāl-bāz ve şu^cbede-bāz. [b-d-y] **Şebdiz:** 16 Nām-ı esb-i Şirīn ve muṭlakā ķararak, gök at. Erbāb-ı lügat böyle naķl eylemişler. Fāzıl-ı Muḥaķķik 17 *Deķāyıķu'l-Ĥaķāyıķda* bu vechile taḥķik itmişlerdür ki, şeb-diz ķara yağız ata dirler. K̄ara ķoyı²³⁸⁷ olıcaķ 18 şeb-reng dirler. Şeb-diz ata be-i^ctibārü'l-vaşf ıtlāk olınan esāmīdendir. Niteki 19 bu beytde vāķi^c dür. **Firdevsi:**

Men ü Rüstem ü esb-i şebdiz ü tiğ

Ne-yār did ü sāye-güster ü meni^c 2388

20 [b-g] **Şeb-gez:** Kāf-ı ^cAcemīyle ģaşerāt-ı arzdan bir şınıf böcekdür. Ķarınca gibi ādemi gice ile şoķar, 21 ^cArabīde *duff* ma^cnāsına. [r-m-t-r-n-g-ā-m-y] **Şermet-reng-āmiz:** Utanmadan dürlü dürlü reнге giren 22 kimesne. [h-b-e] **Şeh-bāz:** Ĝāyetde eyü toğana dirler. [h-r-h-e] **Şehr-hāz:** Ni^c meti; Ceyhūn ırmağına dirler 23 dimiş. **Eş-Şini'l-Meksüre:** [k-e-r-b-e-z] **Şikār-bāz:** Avcı, şayyād ma^cnāsına ve uğrı ma^cnāsına 24 da isti^cmāl olunur. [n-g-r-y] **Şing-riz:** Zencebīl şarābı. [n-g-v-y] **Şing-viz:** Mişlihu, ba^czılar bu iki lügati 25 meftūha bābında getürmişler. [y-r-e] **Şirāz:** Pārs vilāyetinüñ dārü'l-mülk-i taht-gāhı olan 26 şehrüñ adıdır ve lisān-ı Fārsinüñ efşahı ol şehr ģalkınüñ lisānıdır ve süzilmiş 27 yoğurt u turaķ otına daķı dirler. **Esedī:**

Ze-Şirāz u terf si-şad-hezār

Şütür-bāz buvedend rān-ı kühsār²³⁸⁹

28 [-y-] **Şiz:** Hindüstāndan gelür bir ağaçdur ki andan eyü yaylar 29 düzerler ve andan düzilen yaylara daķı şiz dirler ve ābanūs ma^cnāsına. **Esedī:**

²³⁸⁶ (Güzelliğini naz ve cilveyle sergilediğın zaman, huzurlu olan durum acı ve ıstırapla doldu.)

²³⁸⁷ ķoyı ķara. 3. (146b/10)

²³⁸⁸ (Ben, Rüstem, Şebdiz atı ve kılıç, ne dost gördük ne de koruyan yüce biri.)

²³⁸⁹ (Şiraz'dan ve refahtan gelen üç yüz bin deve, tekrar dağlık bölgeye doğru gidiyordu.)

30

Çü pūşid ŧeb-i ‘āc-i ğitī be-ŧiz

Perākende ber-sebz-i mīnā be-ŧiz²³⁹⁰

[y-r] **Şirez:** Esmā’ullāhdandır *celle vū ‘alā*. **31** Bu lügat āhiri *rā’*-i mühmele ile Şizer ve *yādan* ŧoñra *dāl*-ı mühmele ve āhiri *rā’*-i mühmele ile Şider **133a/01** dañı mervīdür. Maħallerinde taħrīr olunmuşdur. Sā’ir esāmīleri *Āferīd-kār* lafzında meşūrdur. **02 Eş-Şini’l-Mazmūme:** [t-r-ĝ-e] **Şütür-gāz:** Bundıķ dikenı ve deve ŧabanı çiçeĝi, Ĥorāsān **03** ve Naħcūvān ve Āzerbeycān ve Müşlī ŧaĝlarında çok biter ve encidān-ı Ĥorāsānī ve deve dikenı **04** didükleri meşhūr dikenlü ot ki anı ĝāyetde sevdüğinden çok yir ve egir ma‘ nāsına **05** eşir-gāz dañı dirler. [v-e] **Şüvāz:** Ťoy kuşı, *ħubārī* ma‘ nāsına ĝayrı adları *ŧāst* lafzında **06** meşūrdur. [v-r-g] **Şürgez:** Aķ ılgun aĝacı ki ‘Arabca *enil* dirler. *Şıħāħ*-ı ‘Acem ŧāħibi āħirini **07** *zā’*-i ‘Acemīyle taşħiħ eyledi *Vesīletü’l-Maħāşid* ŧāħibi acı olgun aĝacı ki Türkīde aķ yilgun **08** dirler dimiş. Ĥaraħiŧārī çörek otı, *ŧūniz* ma‘ nāsına naķl eylemiş. [v-r-h-g] **Şüregez:** **09** Mişlihu. [v-r-m-y] **Şürmiz:** Tırāş u naş ma‘ nāsına. [v-n-y] **Şūniz:** Çörek otı. **10 Nev’-i Evvelehu Eş-Ťā’i’l-Meftūħa.** **11** Ĥaķ budur ki lisān-ı Fārsīde ħarf-i *ŧā* yoķdur. Mirāren zıkr olunmuşdur. [-e-] **Ťāz:** Kel, *aķra*‘ ma‘ nāsına. **12** [b-l-b-e] **Ťabl-bāz:** Eyer ŧavul-bāzı. [-r-] **Ťarz:** ‘Alāmet ü kaĝtān omuzlarına eyledükleri ‘alem-ŧırāz **13** ma‘ nāsına dimişler. [-n-] **Ťanz:** Ťa‘ ne vū istihzā, ‘Arabīdür. Fārsīde dañı ŧāyi‘dür. [n-e] **Ťannāz:** Efsūn **14** konend. **Ĥāfiz:**

Ger ŧanz mī-nümāyī vū ger ŧa‘ ne mī-konī

Tā nistīm mu‘ teķid merd-i ĥod-pesend²³⁹¹

El-Meksūre: [r-e] **Ťırāz:** Ĥaĝtān omuzlarına ‘alem eyledükleri. **Enverī:**

Tā ebed nāme-i ‘ömr-i to muķayyed be-devāz

Ez-ezel cāme-i cāħ-ı to muṭarraz be-ŧırāz²³⁹²

16 ve *ŧırāziden* lafzından ŧiĝa-i emr ü vaşf-ı terkībīdür ve ism-i maşdardur ve ĝāħ olur **17** yaraşıklu ve zībā ma‘ nāsına da gelür. **Beyt:**

Ťırāz-ı ŧarz-ı ŧāħī mī-ŧırāzed

Ser diħim ü efser mī-firāzed²³⁹³

[-n-] **Ťinz:** Tīz ma‘ nāsına. **18 Nev’-i Evvelehu El-Ĥayni’l-Meftūħa** **19** [-e-] **Ĥāz:** Ťaĝılmış ve figer ki ‘avratlar yüzlerine sürdükleri kızılıcadur, ĝāze ma‘ nāsına. [e-j-ĝ-e] **Ĥāzĝāz:** **20** Ťartaĝan, tār (u) mār ma‘ nāsına. [-m-] **Ĥamz:** Ĥammāzlık ve ĝöz ile işāret

²³⁹⁰ (Dünya, gece vaktinde fildişi gibi beyaz ışılıtlarla kaplandığında yeşil gökyüzünde küçük parıltılar yayılır.)

²³⁹¹ (Eĝer alay ediyor ve küçümsüyorsan, biz kendini beĝenmiş birine inanmış deĝiliz.)

²³⁹² (Senin ömrün sonsuza dek yazılmış, ezelden beri makamın süslenmiş.)

²³⁹³ (Onun üslubunun bezeĝi ile padişahlık süslenir, tac ve başlık parıldar.)

itmek. [m-e] **Ġammāz**: Ġammāzlık 21 ve göz kaçmak bu iki lügat ‘Arabîdür. **El-Mazmūme**: [b-e] **Ġubār**: Boyunduruk ki öküz boynına geçirürler 22 ve ba‘zılar şabandur didiler ve Ögündireye dağı dirler bu ma‘nāya ğayrı adları *būdāz* lafzında 23 mestürdür. [n-v] **Ġunūz**: Uymak ma‘nāsına. **Ġuzz**: Etrākdan bir kavmdür. Ġāyet de ħūn-rīz ü bī-bāklardur. 24 Nev‘-i Evvelehu El-Fā‘i‘l-Meftūha 25 [r-e-ĥ-y] **Ferāĥiz**: İmeklemek. [r-e-m-r-z] **Ferāmerz**: Serĥadlerde olan şubaşı. [r-e-v-y] **Ferāvīz**: Züncüfre 26 vü pervāz ki Fārsīde pervez dirler, *vāvsız* Maĥbūbü‘l-‘Arifinde *be-güsterdenī mī-gūyend* dimiş. 27 [-r-] **Ferz**: Şatranç lu‘bīnuñ ferzi. [r-n-e] **Fernāz**: Aşsız ve nādān. [r-ğ] **Ferġaz**: Ni‘metī, küçük arklar ki 28 büyük ırmaqlardan ayırurlar. Āĥiri *rā‘i* mühmele ile *ferġar* ma‘nāsına naql eylemiş. *Şiĥāĥ-ı ‘Acem* şāhibi 29 deriñ kazılıp azacığ şu çıkan yir ve şol ma‘nāsına naql eyledi. [r-v-e] **Fervāz**: 30 Saĥf ağaçları ki ‘Arabca *revāfīd* dirler. [r-y-v] **Feryūz**: Ni‘metī, poryaz didükleri yıl bād-ı şimāl 31 ma‘nāsına naql eylemiş. [ğ-y-e] **Feġyāz**: Şākirdāne, *beġyāz* ma‘nāsına. **Beyt**:

Ķabā kerd-est o āyed bā-ġarāz

Dil ü cān bā-dü per āmuzd feġyāz²³⁹⁴

133b/01 Şems-i F.:

Be-her tarīĥ ki ĥāĥi hemīşe māl-i dehr

02

Be-cünbişeş ü başala ĥayr u şadaĥa vü feġyāz²³⁹⁵

[ĥ-y-e] **Faĥyāz**: Mişlihu. **El-Fā‘i‘l-Meksūre**: [r-e] **Firāz**: Fāzıl-ı 03 Muĥaĥĥik *Deĥāyīĥu‘l-Ĥakāyīĥ*da böyle taĥĥik itmişlerdür ki firāz lisān-ı Fārsīde yukaru 04 ma‘nāsınadır. Aşlı efrāzdur, efrāhtenden me‘ĥūzdur. Aşlı üzerine bu beytde mezkūrdur. 05 **Beyt**:

Telī buved ber-kūşe-i reh bülend

Ber-efrāz tel şod me-rān hūşmend²³⁹⁶

Mecāzen üst 06 ma‘nāsına da isti‘ māl olunur. **Kemāl**:

Ber-rāh-ı to nihāde felek şad-hezār çeşm

Tā coz firāz dīde-i o kām ne-sipürī²³⁹⁷

07 Müctemi‘ ma‘nāsına da gelür. Niteki Firdevsīnūñ bu beytinde zāhirdür. 08 **Beyt**:

To ġüyī kesī ābī āred firāz

²³⁹⁴ (O, cübbeyi giydi ve süslenmiş olarak geldi, kalp ve ruh rüzgar gibi olup sakinleşti, ücret verildi.)

²³⁹⁵ (İsteddiği şekilde ihsanda bulunur: Bahşişle, ücretle, hayır, sadaka ve gündelikle...)

²³⁹⁶ (Yolun kıyısında yüksek bir tepe vardı. O akıllı adam, tepenin üstünke gitti.)

²³⁹⁷ (Gökyüzü, senin yoluna yüz bin göz yerleştirmiş ki, onun yüksek gözünden başka bir arzu geçmesin.)

Nişāned ber-īn āteşem ez-firāz²³⁹⁸

Firāz-ı şānī yukarı **09** ma' nāsınadır. Firāz-ı evvel müctemi' ma' nāsınadır. Müctemi' lerdür diyecek yirde 'Acem *firāzende* dir. **10** Niteki bu beytten zāhirdir. **Beyt:**

Be-sa' y u cehd ü kūşışhā firāzend hikmet ü dāniş

11 To ender-h'ord u h'āb-ı hoş çi dānī nükte-i ma' nā²³⁹⁹

Bahrü'l-Garā'ib şāhibinüñ cümle-i garā'bindendür. **12** Bu maḳāmdaki kelāmı ki zıkr olunur ve be-'ibārete naḳl olunur. Firāz dört vech üzerine **13** isti' māl olunur. Evvelā fi' ller ü maşdarlar evvellerinde hemān taḫşin-i lafz için gelür. **14** şöyle ki zıkr olunmasa aşl-ı ma' nāya ḫalel gelmez. **Laṭifi:**

Be-sa' y u cehd ü kūşışhā firāzend hikmet ü dāniş

15 To ender-h'ord u h'āb-ı hoş çi dānī nükte-i ma' nā²⁴⁰⁰

Evvel ḡalaṭı bu ki didüḡi **16** yirde firāz müctemi' ma' nāsınadır. Firāzuñ ol ma' nāya geldüḡin bilmedüḡinden ötüri bī-vech-i **17** ma' nā kelāma irtikāb itmişdür. İkinci ḡalaṭı budur ki beyt-i mezkūrda firāzend 'ibāreti **18** gelmese de ma' nā edā olur şanmışdur, ḫabṭ-ı fāḫiş itmişdür. Ol 'ibāret gidicek **19** bākī kalan kelām nā-tamān ḳalur. Ma' nā-yı murādı ifāde itmez. Lisān-ı Fārsīde *firāz kerd* cem' itmekdür. **20** *Cem' itdi* diyecek yirde 'Acem *firāz kerd* dir. Niteki bu beytde zāhirdir. **Beyt:**

21 Reftem ber-i ṭabīb ki porsem ' ilāc-ı derd

Çün nāleem şenīd revān der-firāz kerd²⁴⁰¹

Yukarı ma' nāsına firāz ki **22** muḳābili *fürüdd*ür. Lisān-ı Fārsīde aşaḡaya fürüd dirler. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

23 Fürüd āmed ze-peşt pāre çün bād

Çü sebze büse zed ber-pāy-ı şimşād²⁴⁰²

Gāh olur firāzuñ **24** yoḳuş ma' nāsına da isti' māl olunur. Ol vaḳtin muḳābili *nişīb* olur. Lisān-ı Fārsīde **25** inişe *nişīb* dirler. Gāh olur *nūnuñ* ḫızf idüp *şīb* de dirler. Niteki Rūdekīnūñ **26** bu beytinde ikisi de vāḳi' olupdur. Firāz muḳābelesinde. **Beyt:**

Şīb-i to bā-firāz u firāz-ı to bā-nişīb

27 Ferzend-i ādemī be-to ender-nişīb ü şīb²⁴⁰³

²³⁹⁸ (Diyorsun ki, biri yukarıdan su getirir ve bu ateşimi toplanmış su ile söndürür.)

²³⁹⁹ (Hikmet ve bilgi çalışma, çaba ve gayretle bir araya gelir. Sen yiyip uyuma içindeyken anlam inceliğini nereden bileceksin?)

²⁴⁰⁰ (Hikmet ve bilgi çalışma, çaba ve gayretle bir araya gelir. Sen yiyip uyuma içindeyken anlam inceliğini nereden bileceksin?)

²⁴⁰¹ (Doktorun yanına ilacımı sormak için gittim. İntimi duyar duymaz hemen "ümitsiz vakasın!" dedi.)

²⁴⁰² (Rüzgâr gibi sırttan aşağı indi, yeşillik gibi şimşirin ayağını öptü.)

²⁴⁰³ (İnişin yokuşlu, yokuşun inişlidir. İnsanoğlu sana karşı hayret içindedir.)

Firāzuñ gāh olur āhirini hızf iderler **28** *firā* dirler. Cem[‘] ma[‘]nāsına gelen *firāhem*deki firānuñ da aşlı firāzdur. *Baħrū’l-Ġarā’ib* şāhibi bunuñ **29** daħı aşlın bilmemiş, Ni[‘] meti, firāz söbek ma[‘]nāsına gelür dimiş, cem[‘]-i erbāb-ı lügat egerçi **30** firāzı meksüre bābında getürmişlerdür. Eşāħh meftūħa bābında olmaħdur. [r-v-e-y] **Firāviz**: **31** Ķaftān sincafına dirler. [r-y] **Firiz**: Ayrık didükleri ot. [l-r] **Filirz**: Dügüm, çıkın ki bir pāre **134a/01** bize bir nesneyi bağlarlar ve daħı ol bize dirler ki aña bir nesne bağlarlar ve ba[‘] zılar yimek kısmından **02** nesne bağlayacaħ bizdür dimişler. **Rüdekî**:

An kirenc ü sükkereş berdāşt pāk
03 V’ān der-ān destār-ı zen best ħāk
 Īn zen ez-dükān birün āmed çü bād
04 Pes filirz ne-keşen best ender nihād
 Şüy be-güşāde filirzeş ħāk dihed
 Kerd zen-rā bāng güftāey pelid²⁴⁰⁴

05 ve keçkül, filirzeng daħı dirler. [-l-] **Filez**: Ķaraħişāri,²⁴⁰⁵ bir rengdür ma[‘]deni ki anuñıla **06** şaru reng boyarlar dimiş ve ba[‘] zılar bir ma[‘]deni nesnedür ki anuñıla bir nesneye reng birürler **07** rengi şarudur ve şeker ü nebātdan bir nev[‘] dür dimişler. *Ķānūn-ı Edebd*e *filizz rīm āhen ü mānendeş* **08** ü *rīm her gevherhā ki be-güzārend ve her gevher ki ez-kān ħized*. [y-r-v] **Firüz**: Mużaffer, pīrüz ma[‘]nāsına. **09** **El-Fā’i’l-Meksüre**.²⁴⁰⁶ [r-v] **Fürüz**: Nūr u ziyā ve efrūhten lafzından şığa-i emr ü vaşf-ı terkibidür. **10** Dil-fürüz gibi ve açıcı ma[‘]nāsına isti[‘]māl olunur. **Bezt**:

Be-rezm-i enderün zehr tiryāk-süz
11 Be-bezm-i enderün mahi ġiti-fürüz²⁴⁰⁷

[-v-] **Füz**: *Şihāh-ı Acem* şāhibi *zā*²-i ‘Acemiyile taşhīħ eyledi. Ġalebe ve yürek ağrısı otı dimişler. **12** Nev[‘]-i Evvelehu **El-Ķāfi’l-Meftūħa** **13** [-e-] **Ķāz**: Meşhūr kuş, *baħ* ma[‘]nāsına Fārsīde ve Türkīde isti[‘]māl olunur ve bir ħaliye adıdur ve pervāz **14** ve uçmaħ ve ba[‘] zılar pervāne dimişler. [z-z-e] **Ķazzāz**: İbrīşim işleyen. **Ķaz**: Gügül ve ħām-ı ibrişim. [f-y] **Ķakiz**: Sekiz mekükdür. **Bezt**:

Ber-İN kār be-güzeşt yek-hefte nīz
 Ze-cādū cihān-rā berāmed ħakiz²⁴⁰⁸

²⁴⁰⁴ (O kişi, tüm tatlılarını ve şekerlerini tamamen aldı. Başörtüsüne toz bağladı ve rüzgâr gibi hızla dükkândan çıktı. Ardından bir sarsıntı meydana geldi ve bu sarsıntı içine hapsedildi. Kocası, bu sarsıntıyı açıp toprağa karıştırırken kadına bağırarak “Ey pislik!” dedi.)

²⁴⁰⁵ -. 16. (130a/26)

²⁴⁰⁶ El-Fā’i’l-Maźmūme. 3. (148a/12)

²⁴⁰⁷ (Savaşın içinde zehir ve afyon gibi yakıcıdır, ziyafetin içinde ise dünyayı aydınlatan bir ay gibi parlaktır.)

El-Ḳāfi'l-Meksüre. 16 [m-e-r-b-e] **Ḳımār-bāz:** Ḳımār oynayıcı, eşnāfi olur cemī' isi ḫarāmdur, naşş vāқи' vü vāriddür. **El-Ḳāfi'l-Mazmüme: 17** [l-e-v-v] **Ḳulāvüz:** Bedraḳa, Türkide de şāyi' dūr. **Beyt:**

Şehī ki feth ü zafer mī-koned ḳulāvüzī

18

Be-her taraf ki reved leşker-i muẓaffer-i o²⁴⁰⁹

[n-d] **Ḳunduz:** Bir ma' rūf cānverdür ki şularda olur, külāhlar 19 kenārına ve nihāliler kenārında dikerler.²⁴¹⁰ Ekşer budur ki boyarlar. **Aḫmed-i Kirmānī:**

Uryān şevēd īn sipihr-i pedrām

20

Ez-ḳāḳum-ı şubḫ u ḳunduz-ı şām²⁴¹¹

Rūz-ı ḳıyāmeti vaşf ider. *Āmennā bihi ve şaddaḳnā bihi* 21 ya' nī ne güneş ne ay ne yıldızlar ḳalur, gice vü gündüz muẓmaḫill olup cümlesi fānī olur. **22 Nev'-i Evvelehu El-Ḳāfi'l-Meftūḫa 23** [e-r-s-e] **Ḳār-sāz:** İş düzici ve muvāfiḳ ma' nāsına. ('):

Ḳār-sāz-ı fuḳarā ḫāmī-i iḫsān-ı to bād²⁴¹²

24 [e-r-y] **Ḳārīz:** Avḡun yir altında şu gidecek yir ḳanat ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Ze-luṭf-ı ṭab' eş eger bād āb-ı ruḫ bāyed

25

Ze-seng-i ḫāy be-her sū revān konēd kārīz²⁴¹³

[-e-] **Gāz:** *Kāf-* 'Acemīyle şındı ki anuñıla biz 26 keserler. Altun ve gümüş ve timur²⁴¹⁴ u baḳır keserler ve çatal ma' nāsına ki Türkide *gez* dirler. Fārside gāzū 27 ve *gez* dirler. **Beyt:**

Ki ger zerre-i zer ze-dendān-ı gāz

Beyefted be-şem' eş be-cüyendbāz²⁴¹⁵

Esedī:

28

Be-hem her dü-minḳār bürī firāz

Çü bārī leb-i yār gired be-gāz²⁴¹⁶

Ki kebüter vaşfında dinmişdür ve yabanları ve daḡları 29 olan in ki içinde ḳoyun ḳışlar ve yolcu ve kārban ḳonar ve şayd için dām muḳābelesinde 30 ḳoduḳları aḡaçlar ki şayd u şikār andan ḳorḳup dāma düşmek için iderler. **Firdevsī:**

²⁴⁰⁸ (Bu iş üzerinde bir hafta daha geçti, büyüünün etkisiyle dünya üzerine sekiz mekik boyunca yükseldi.)

²⁴⁰⁹ (O hükümdar ki fetih ve zaferi rehberlik eder, her tarafa ordusu zaferle gider.)

²⁴¹⁰ ḳara olur. 3. (148a/24), 16. (130b/08)

²⁴¹¹ (Bu huzurlu gökyüzü, gelincik sabahı ve kunduz akşamı ile çıplak olur.)

²⁴¹² (İşleri düzenleyen, fakirlerin koruyucusu, İyiliğin seninle olsun.)

²⁴¹³ (Eğer yeryüzüne su gerekirse o, lütfü ile taştan her yöne akan bir su yolu yapar.)

²⁴¹⁴ demür. 3. (148b/04)

²⁴¹⁵ (Eğer bir dişten küçük bir altın parçası düşerse onun mumu, onu tekrar arar.)

²⁴¹⁶ (Sevgilinin dudağı bir kez ısırıldığı zaman, iki gaga birlikte yukarıya doğru çıkar.)

31 Meger kîn-i hümân-ı to bāz āverī
Ser-i düşmenân-râ be-gâz āverī²⁴¹⁷

[-e-] **Kâz:** Bekmâz ki şîreden olur. **Mîr Hüsrev-i Dihlevî:**

134b/01 Men āsitân-ı to büsem hadîş-i leb ne-konem
Çü men be-kâz-ı hoşem bâ-şeker çi kâr me-râ²⁴¹⁸

[e-n-e] **Kânâz:** 02 Salkımuñ dibi, ba'zıları hürmâ salkımıñuñ dibine taħşîş itmişler.
Fâhir Şükrî:

Men bedân âmedem be-hıdmet-i to
03 Tâ berâyed raḡb ze-kânâzem²⁴¹⁹

Ve salkım çöpi ve dâmen, etek ma' nâsına ve kenâr 04 ma' nâsına daḡı isti' mâl olunur ve taḡfif idüp kenâz ü kenez dirler. [e-v-t-e] **Gāv-tâz:** 05 Şıgır segirdişlü dimek olur. Ekşer üslûb u mekâ'îd-i ḡarbi bilmeyenler ḡaḡkında isti' mâl olunur. **06 Esedî:**

Be-gerdâniş güftâ ki şod rezm-i teng
Bud in gāv-tâz nümâyîd ceng²⁴²⁰

[-b-] **Kebr:** Büyük, 07 'azîm ve yoğun ve semiz ma' nâsına. [b-v-t-r-b-e-z] **Kebüter-bâz:** Bir yirden bir yire mektûb ile den 08 gügercin ve gügercin oynadıcı ya' nî uçurıcı dimek olur. [c-p] **Gec-pez:** Kireççi. [r-c-'] **09 Ker-cağz:** Yelve didükleri kuş ve ba'zılar baykuş cinsinden bir kuşdur didiler. [r-m-ḡ-y] **Germ-ḡîz:** 10 Çâpük ü cüst ü pür-fen. **Bezt:**

Süvârî ki buved esb-i o germ-ḡîz
Birün cüst çün şu' le z'ân rüstâḡîz²⁴²¹

11 Sâ'îr esâmîsi cüst lafzında meştûrdur. [r-e] **Gerâz:** Müsâfirler maşrabası ki 12 aḡzı ḡar olur. Ekşer erbâb-ı luḡat maẓmûme bâbında getürmişlerdür. [r-v] **Kerüz:** 'İşret 13 ü şâdî ma' nâsına âḡirini zâ'î mu' ceme ile daḡı mervîdür. [r-y] **Kerîz:** Kârîz lafzından muḡaffedür. 14 **Gez:** *Kâf*-ı 'Acemîyile arşun, zirâ' ma' nâsına ve çatal u oḡ, yay gözi ve yılḡun aḡacı 15 ḡurfâ' ma' nâsına ve gezîden lafzından şıḡa-i emr ü vaşf-ı terkîbîdür. **K'ez:** *Kâf*-ı 'Arabîyile ki ki ez lafzından 16 taḡfif olunmuşdur. [f-c-e-l-y] **Kefcâlîz:** Kefgîr ma' nâsına. [f-c-l-y] **Kefcelîz:** Mişlihu ve it balıḡı 'Arabca *du'müş* 17 dirler ve çömçe ki aş ḡarışdırurlar ve ḡutarurlar miḡrefe ma' nâsına ve *kervüd* ve yir baḡırsaḡı 18 dimişler. [f-l-y] **Keflîz:** Kepçe. [l-e] **Kelâz:** Küf ü pās, kelâş ma' nâsına. *Şiḡâḡ-ı 'Acem*

²⁴¹⁷ (Yalnızca sen, kin dolu olanı geri getirebilir ve düşmanların başını tuzaḡa düşürerek alabilirsin.)

²⁴¹⁸ (Ben senin eşḡini öperim ve dudak hakkında konuşmam. Çünkü ben pekmezden hoşnutum, şekerle ne işim olabilir ki?)

²⁴¹⁹ (Ben senin huzuruna, bana hurma salkımından taze hurma erişsin diye geldim.)

²⁴²⁰ (Etrafındaki dövüşçülere dedi ki savaş darlaştı. Bu sığır yürüyüşlü ile savaşın.)

²⁴²¹ (Binici ki atı hızlı ve çabuk sıçrayışlıydı. O, dirilişten bir alev gibi dışarı sıçradı.)

şāhibi āhirini *zā*³-i **19** ‘Acemīyle taşhīh eyledi. [m-r-s-e] **Kemer-sāz**: Toğa ki kemere ve pāpūca ve liḥāma ve sā’ir bunlar gibi nesnelere **20** taqarlar ve kuşak ve kemer düzici ma’ nāsına ve ba’ zılar qor kuşak ma’ nāsına da gelür dimişler. **21** [n-e] **Kenāz**: Ve bi’l-kesr kānāz lafzından muḥaffefdür bün u ḥūşā ve salḫım çöpi ve etek, dāmen ve kenār **22** ma’ nāsına isti’ māl olunur. [-n-] **Kenez/Kenz**: Mişlihu *nūmuñ* fethāsıyıla ve sūkūniyıla cā’izdür, mişāl-i fethā. **Laṭīfi**:

23 Çü duḫter-i to-rā şod me-kon cām bād
Raṭb der-resīd ü kenez kū me-bād²⁴²²

Mişāl-i sūkūn. **Firdevsī**:

24 Dilāşiden bāyed ‘itāb u nāz-ı bütān
Raṭb ne-bāşed ü bī-ḥār kenz-i pür-bārān²⁴²³

[n-y] **Kenīz**: **25** Bendenūñ dişisidür ki Türkīde kırnaq dirler. **Beyt**:

Şarāb-ı ‘işret ü nuql müheyyā
26 Kenīz penc ü şeş hemcün şüreyyā²⁴²⁴

[-v-] **Gevz**: *Kāf*-ı ‘Acemīyle qoz, cevz ma’ nāsına. [v-n-y] **Kevnīz**: Ölçek ü şinik, kaḫīz **27** ma’ nāsına. [v-y] **Kevīz**: Mişlihu, ḡayrı adları keviç lafzında meşṭürdür. Ni’ metī; ve rüzḡār ma’ nāsına da **28** gelür dimiş. [h-r-y] **Kehrīz**: Ni’ metī; kārīz ma’ nāsınadır dimiş. *Şiḫāḫ*-ı ‘Acem şāhibi ırmaq ma’ nāsına **29** naql eylemiş. **El-Kāfi’l-Meksüre**: [r-e] **Kirāz**: Reftār ma’ nāsına Şems-i Fahrī vü Ḥalīmī zammıla taşhīh **30** eylemiş. [r-y] **Girīz**: *Kāf*-ı ‘Acemīyle *giriḫten* lafzından ism-i maşdardur. Qaçma, *kerīg* ma’ nāsına ve şīḡa-i emr **31** ve vaşf-ı terkībīdür ve sālār-ı leşker ü tīr ma’ nāsına daḡı naql eylemiş. [ş-e-v-r] **Kişāverz**: Çiftçi. **135a/01** ve ikinci, *ḥārīs* ma’ nāsına. **Şems-i F.**:

Bā-şīt-i me’ ālīt qamer çīst resūl
Der-bāḡ-i eyādīt zuḫal kīst kişāverz²⁴²⁵

02 [ş-n-y] **Kişnīz**: Keşnec didükleri ot. [n-e] **Kināz**: Bun ḥūşe-i raṭb **03** feth ile daḡı rivāyet olunmuşdur. [-y-] **Kīz**: Çam ağacı, şanavber ma’ nāsına ba’ zılar āhirini *zā*³-i **04** mu’ceme ile naql eylemiş. [y-k-y] **Kikīz**: Işırğan dikenini toḡmı ve kerdeme ve şu kerdemesi ta’ rīb idüp **05** *kīkīc* dirler. Ni’ metī; ve semiz otı ki ‘Arabca *ricle* vü *circīz* dirler aña daḡı dirler dimiş. [y-n-t-v] **Kīn-tūz**: **06** Kīn irkici ve ceng idici. **El-Kāfi’l-**

²⁴²² (Kızın sana verildiğinde, onu değersiz şeylerle heba etme. Olgun hurma mevsimi geldiğinde, eteği eksik olmasın.)

²⁴²³ (Güzel kadınların nazıyla ve işvesiyle incinilebilir, dallarının hepsi dolu, dikensiz bir hurma ağacı olmaz.)

²⁴²⁴ (Eğlence için şarap ve atıştırılmalıklar hazır. Beş ve altı cariyeye, Ülker yıldız kümesi gibi (parlıyor).)

²⁴²⁵ (Şöhretin ve üstünlüğüne Ay’ın ne önemi var, ey Rasul? Bahçende yardım eden ellerle Satürn kimdir, ey çiftçi?)

Mazmûme: [d-e] **Güdâz:** Erimek ma' nâsına **07** ism-i maşdardur ve şîğa-i emr ü vaşf-ı terkîbîdür, erit ve eridici ma' nâsına cân-güdâz **08** ma' nâsına. **Şems-i F.:**

Şems-i dîn ân ki bā-kifāyet-i o-st

Kaşb bûde mäh-tâb-güdâz²⁴²⁶

[r-e] **Gürâz:** **09** *Kāf*-ı 'Acemîyile hınzır-ı deştîsinüñ adıdur azılı olur, ehlişine hûk dirler azılı olduğı **10** bu beytde zâhirdür. **Beyt:**

Hûk dendân-ı güzârî nümûd

Ṭu' me-i seg şod ze-gürâzî çî sûd²⁴²⁷

11 Ḥamlede tîz ü seyf ü sinândan perhîzi olmaduğundan ötüri bahâdurları gürâza teşbîh iderler. **12** **Firdevsî:**

Gürâze berâmed besân gürâz

Direfşî berefrûhte heft yâz²⁴²⁸

Gürâze Keykâvus pehlivânlarından **13** birinüñ adıdur. **Şems-i F.:**

Tüyî-ḥu Bîjen şâhâ çî gam-ḥ'orî ki buved

Muḥalif-i to be-dendân u zür hemçü Gürâz^{2429, 2430}

14 ve ekincilere maḥşûş bir nev' bildür ki anuñıla yir yarup ve ip bağlayup **15** öküz ile çeküp yiri râst iderler. **Beyt-i Firdevsî:**

Çü be-şinâht âhengerî bîşe kerd

16

Gürâz u teber erre vü nişe kerd²⁴³¹

Şems-i F.:

Çonân ze-ma' deletet râstî girift zemîn

²⁴²⁶ (Din güneşi, becerisiyle Ay'ın parlaklığını eriten ipek gibidir.)

²⁴²⁷ (Domuz yaban domuzu diş gösterdi ama köpeğe lokma oldu. Domuzluktan ne fayda!)

²⁴²⁸ (Garâze yaban domuzu gibi ortaya çıktı. Yedi ve on bir bayrağı parladı.)

²⁴²⁹ (Ey padişah! Sen Bîjen gibisin, niçin gam çeksin! Senin düşmanın diş ve güç bakımından domuz gibidir.)

²⁴³⁰ Bu beytde Bîjen ve Gürâz zikrinüñ aşlı budur ki Bîjen İrân pâdişâhı Keyhüsrev bin Siyâvuş bin Keykâvus pehlivânlarından ve ol Bîjen bin Gibbin Gûderz bin Kişvâddur, gâyetde ve ol tenâvür delir ve dilâver olduğundan ötüri Rüstem aña kızın virmişdür. Tûrân vilayetinde bir cemâ'at Keyhüsreve gelüp on yıldur vilayetimiz Gürâzlar yirleşüp cemî' bâğ u beşânlarımızı ḥarâb u yebâb itdiler. Pâdişâhımız Efrâsiyâba varup şikâyet itdük def'ine kâdir olmaduğundan varuñ ḡayrı yirde mekân tutuñ didi. Vilâyetimizüñ âb u hevâsı gâyetde dil-pezir zira' vü zirâ'at ü kesv ü kâr vesâ'ir umûr-ı ma'îşette bî-nazîr olduğundan mâ'idâ ebâen 'an ced-i vaṭannımız olmağın terḡ idemeyüp ḡâlâ der-gâh-ı ma' delet-penâhuñdan derdimize dermân itmek ümidine geldük, deyü gâyetde ağlamışdılar. Keyhüsrev ve bunlaruñ ḡâline acıyup ve pâdişâhımız def'ine kâdir olmayup senden dâd ümidine geldik didüklerinden ḡayrete gelüp der-gâhında olan biglerini ḡazîr idüp 'asker ü ḡazîne ve pây-e vü mertebe benden sipeh-sâlarımın kimdür ki varup bu muzibleri ḡal' ve m'a ide didükde mezkûr Bîjen gâyetde şecâ'at u dil-âverliginden yalnız varup def' eylemesini taḡabbük itti. Yalnız Türkistâna varup Efrâsiyâbuñ Menbere adlu kızını anda 'âşık olup kız anı alup pây-i taḡta kendü sarayında gizleyüp 'âkıbet Efrâsiyâb duyup bir 'aẓîm câhda ḡabs idüp deriñ ḡuyu olmağın eş'ârda çâh-ı Bîjen mezkûrdur. Şoñra Rüstem-i zâk bâzirgân şüretinde varup ḡalâş itdüğü şâh-nâmede meştûr olduğı meşhûrdur.

²⁴³¹ (Demirciliği öğrendiği zaman, ormanı kazma gibi işledi. Kazma, balta, testere ve mızrak yaptı.)

Ki berz-ger ne-koned ba^ç d-ez-în zemîn be-gürâz²⁴³²

17 Ve bir nev^ç harâretdür, ekşer^ç avratlara oğlan çoğururken^ç arız olur. **Şems-i F.:**

18 Ze-tâb-ı âteş-i hışmet çonân şod-est hüşüd

Ki ez-harâret bî-çâre şod esîr-i gürâz²⁴³³

Ve bir 19 müsâfirler götürürler ağızı taracık bardağdur. Ekşer gîlâf içinde tutarlar. **Şems-i F.:**

20 Her ân gürâz ki leb-i şâh ber-lebeş be-nihed

Şeved zülâl-i hıızr âb der-dehân-ı gürâz²⁴³⁴

ç Amme tahtîrîf idüp gürez dirler 21 ve nâzıla şalınmağ ma^ç nâsına ism-i maşdardur.

Şems-i F.:

Be-şâd-mânî der-rûzehây-ı ç ayş u tarab

22 Hezâr sâl-ı dîger hem be-dîn nemağ be-güzâr²⁴³⁵

Ve dîvâr yaruğı ve rânûñ teşdîdi dağı câ^ç izdür. 23 **Beyt:**

Be-şüy rüy-ı ç arûs fiten ze-gird-i fiten

Be-küb-ı tâzek a^ç dâ-yı memleket be-gürâz²⁴³⁶

Ve *gürâziden* 24 lafzından şîga-i emr ü vaşf-ı terkîbîdür. **Laţîfi:**

Ey ser-firâz u hîle-bâz âhen-dil ü ahû-gürâz

25 Tâ çend kibr ü ç izz u nâz âhîr binediş ez-ecel²⁴³⁷

Ve büyümek, bâliden ma^ç nâsına ve çübânlaruñ 26 koyun ve şığır sürdükleri ç aşaları ve

külüng ki yir qazarlar. Qaraşîşârî; ve kızmış 27 ç avrat ma^ç nâsına da gelürmiş dimiş. [r-

b] **Gürbüz:** *Kâf*-ı ç Acemîyile *bânûñ* zammı vü kesri 28 câ^ç izdür. Şems-i Fahtîrî zeyrek ü

dânâ ma^ç nâsına nağl eyledi ve işbu beyti inşâ eyledi. **Şems-i F.:**

29 Kocâ ez-der-i devletet ser be-tâbed

Kesî k'o buved merd-i dâñâ vü gürbüz²⁴³⁸

Ve kuvvetlü ma^ç nâsına ve ol kimse ki 30 gâyetde *fatrâr* ola ve aldağıç, haddâç

ma^ç nâsına ta^ç rîb idüp *cürbüz* ve *kâfile kurbuz* 31 dağı dirler. *Kânûn-ı Edebe* böyle

nağl eylemiş dirler. [-r-] **Gürz:** *Kâf*-ı ç Acemîyile büyük çomağ 135b/01 ve ba^ç zılar

demür çomağ dimişler ta^ç rîb idüp cürz dirler. [r-v] **Kürüz:** Şems-i Fahtîrî 02 ve sâ^ç ir

²⁴³² (Senin adaletinden yer öyle bir düzeldi ki çiftçi bundan böyle bel kullanmayacak.)

²⁴³³ (Düşman senin öfkenin ateşiyile öyle bir hâle geldi ki zavallı, sıtmaya tutulmuşa döndü.)

²⁴³⁴ (Padişah hangi bardağın kenarına ağız değdirse bardağın ağzındaki su ölümsüzlük suyuna döner.)

²⁴³⁵ (Eğlence ve sevin bahçelerinde bin yıl daha mutluluk içinde böyle gururla salın!)

²⁴³⁶ (Zafer gelinin yüzündeki fitne tozunu sil! Ülke düşmanlarının başını üvendireyle ez!)

²⁴³⁷ (Ey hile yapan, demir yürekli, demir görünümlü baş kaldırıcı! Ne zamana dek kibir, gurur ve naz!

Biraz da sonunu, ecelini düşün.)

²⁴³⁸ (Bilgili ve zeki olan kimse senin devletinin kapısından yüz çevirebilir mi hiç?)

erbāb-ı lügat şādī vü tarab ve şıçramak ma' nāsına nakl eylemişler. **Şems-i F.:**

03 Ze-ferr-i devlet-i o bendegān-ı der-gāheş
Egerçi dāred iqbāl ü kām u cāh u kürüz²⁴³⁹

04 Hālīmī, 'işret āhirine dir dimiş ve āhiri zā'-i mu' ceme ile dağı mervīdür dimiş. [r-y]

05 **Güriz:** *Gürışten* lafzından ism-i maşdar ve şığa-i emr ü vaşf-ı terkībīdür. [ş-b]

Güşbüz: 06 *Şihāh-ı* 'Acem şāhibi mişlihu dimiş. [ş-n-b] **Güşnbüz:** Teke ki keçinüñ erkeğine dirler, zamm. *Zirā keşen* 07 her cānverüñ erkeğine dirler, zamm-ı *kāf-ı* 'Arabīyile ve *şimüñ* zammesi ve sükünı cā'izdür. [m-y] 08 **Kümiz:** Sidük, *bevī* ma' nāsına. [n-d] **Kündiz:** Kesr-i *dāh*le eski kal'a, *kühendiz* lafzından taḥfif 09 olunmuşdur ammā Şems-i Faḥrī güriz kāfiyesinde getürmişdür ve inşā itdügi beyt maḥallinde 10 meşūrdur. **Şems-i F.:**

Eyā şehriyārī ki kīnet der-āverd
Zuhal-rā ze-bālā-yı in heft kündiz²⁴⁴⁰

11 **Kündüz:** Zamm-ı *dāh*le kұnduz ma' nāsına. **Kündüz:** Çuvāl-düz. [n-y] **Küniz:** Bisyār ḥ'or u kāhil ma' nāsına. 12 [n-e] **Künāz:** Köknār ağacı.²⁴⁴¹ [v-e] **Küvāz:** Ögündire didükleri ağaç ki anuñıla şıgır sürerler. **Ferruḥi:**

13 Dūstān-rā be-yāfti be-murād
Ser-i düşmen be-kūfti be-küvāz²⁴⁴²

[v-e-l-d-v] **Güvāl-düz:** *Kāf-ı* 'Acemīyile çuvāl-düz. 14 [v-d-r] **Güderz:** *Kāf-ı* 'Acemīyile İrān pādīşāhlarından Keykubād serdārlarından Kişvād oğlıdur 15 ki ol dağı meşhūr dilāverlerdendir. **Firdevsi:**

Bā-İrān pes Rüstem nā-medār
Ne-buedi çü Güderz-i diğeri süvār²⁴⁴³

16 [-v-] **Güz:** *Kāf-ı* 'Acemīyile kız, cevz ma' nāsına ve oşuruğ, tiz ma' nāsına. **Rübā' i:**²⁴⁴⁴

17 Ey ḥ'āce fülānü' d-dīn ki rişet kün bād
Rişet nefsi nīst ze-zenden āzād
Be-riş-i to yek güz girih ḥ'āhem zed

²⁴³⁹ (Sarayının köleleri onun devletinin görkemiyle iyi talih, makam, istek ve mutluluk bulmuş...)

²⁴⁴⁰ (Ey padişah! Zuhâl'i bu yedi kalenin tepesine senin öfken çıkarmıştır.)

²⁴⁴¹ --. 16. (131b/29)

²⁴⁴² (Dostları muradına erdirdin, düşmanın başını üvendireyle ezdin.)

²⁴⁴³ (İran, Rüstem'in ardından zayıf olmadı. Başka bir süvari, Gudarz gibi olmadı.)

²⁴⁴⁴ **naẓm.** 16. (132a/04)

18

Z'insân ki be-dendân ne-tüvâneş güşâd²⁴⁴⁵

Küz-âvîz: Bardağ aşacak doğ 19 diş. [-v-] **Güz:** Egri. **Kühü'l-bürz:** Bir meşhür 'azîm tağ adıdır. **Nev-i Evvelehu El-Lâmi'l-Meksûre.**²⁴⁴⁶ 20 [-y-] **Lîz:**²⁴⁴⁷ Karahişârî hor u haķır ma'nâsınadır demiş. **El-Lâmi'l-Mazmûme:** Lu'bet-bâz: 21 Oyuncu. [-ğ-] **Luğaz:** Türkîde bilmece, meşel didükleri. Şems-i Fahrî Fenn-i Süvüm Der-İlm-i Bedâyi'î'l-Şanâyi' nâm risâlesinde 22 luğazı bu vechile ta'rîf eylemiş, *be-dân ki luğaz be-Pârsî çîst ân-râ gûyend meşelâ şâ'ir* 23 *su 'âl koned ez-keyfiyyet-i çîzî be-tarîķ-i miğlaṭa vü in şîfat be-haķîķat hemân mu'ammâ-st illâ* 24 *ân ki der-evvel in şîfat be-tarîķ-i su 'âl âverde şeved, mişâleş ez-şî'r-i 'Arabî.*²⁴⁴⁸ **Şî'r:**

25

Ve mâ nâkiḥ aḥtîn cehren ve ḥafîfeten

Ve leys 'ileyh fîn-nikâḥu sebîlü²⁴⁴⁹

Menâ yefşü hezâ yefşü fi'l-ḥâl Hindehu

26

Ve ân mâl ba' lü lem yecdehu yemîlü²⁴⁵⁰

Yezîdühemâ 'inde'l-meşîbü ta' hheden

Ve berren ve hezâ fi'l-bu'ül-ı ḳalîlü²⁴⁵¹

27 Velehu Der-Mî' yâr-ı Cemâlî:

Be-nümâ dest der-cerîde-i ğayb

Ez-zamîr-i to hiç gûne luğaz²⁴⁵²

28 'Arabîde *uḥciyye* ma'nâsınadır ki cem'î *aḥâcâ* gelir. Meşhûrdur. 29 **Nev'-i Evvelehu El-Mîmi'l-Maftûḥa** 30 [e-r-â-m-v] **Mâr-âmûz:** Yılcı. [-e-] **Mâz:** Ba'zı erbâb-ı luğat şiken ma'nâsına naḳl eylemiş. 'Unşurî:

31

Şeved ḥazîne vü gevher çü genc-i bād-âverd

Ze-dest bord kefeş mevc gûş-ı mâhî mâz²⁴⁵³

Şems-i Fahrî **136a/01** *şikâfî bâşed ki der-çûp u dîvâr ve ğayre üfted*²⁴⁵⁴ demiş ve bu

²⁴⁴⁵ (Ey Falanüddin Efendi, sakalın rüzgârda savrulsun. Sakalın bir nefes bile hapishaneden özgür değildir. Sakalına bir osuruk düğümü atmak istiyorum, öyle bir düğüm ki dişle açılmaz.)

²⁴⁴⁶ **Nev-i Evvelehu El-Lâmi'l-Meftûḥa.** 16. (132a/07)

²⁴⁴⁷ **Lebr.** 16. (132a/08)

²⁴⁴⁸ ("Lugaz" Farsçada bir şifre ya da gizem anlamına gelir. Örneğin, bir şairin, bir şeyin niteliği hakkında yanıltıcı bir şekilde soru sorması ve gerçekte o niteliği ifade etmesi, işte o bir lugazdır. Başlangıçta bu fark soru şeklinde dile getirildiğinde, o zaman gerçekten de o, bir şifre veya gizemdir. Bir Arap şiirinden bir örnek ile açıklanabilir.)

²⁴⁴⁹ (Ve evlenen kişi, iki aileyi açıkça ve ince bir şekilde hedefine alır, onun (evlenenin) için ayrı bir yol yoktur.)

²⁴⁵⁰ (Bunu kimse şimdi açığa vurmasın, onu bulmadığında eş maldan vazgeçer.)

²⁴⁵¹ (Onların vaadi, yaşlandıklarında artar, onlar sabırlı olurlar, bu da eşler için nadirdir.)

²⁴⁵² (Elini gaybın kaydında göster. Senin kalbinden hiçbir şekilde hata çıkmaz.)

²⁴⁵³ (Hazine ve mücevher, rüzgârın getirdiği defîne gibi olur. Dalga, elinden ayakkabısını alır; deniz kabuğu ve balık kulağı gibi.)

beyti şahid getürmiş. **Beýt:**

02 Mizâc-ı mülk ze-‘ adlet şahîh geşt çonânek
Ki çeşm ü zülfi-i bütân bî-fütür bâşed ü mâz²⁴⁵⁵

03 **Esedî:**

Her ân murğ k’ez-üy be-pervâz şod
Ze-zağmeş dil küh-ı pür-mâz şod²⁴⁵⁶

Ve semiz, ferbih ma‘ nâsına 04 ve bir nev‘ müşhil dârûdur. [e-l-y] **Mâlîz:** Sülük, ‘alağ ma‘ nâsına bâkî esâmîsi kâhinc lafzında taħrîr 05 olınmışdır. [e-h-y] **Mâhîz:** Şıgır kıuyruğı. [r-e] **Merâz:** Kendir urğanı. [-z-] **Merz:** Hâlimî şınurdur ki iklimde 06 ve bostân evleklerinde ve degek çarıklarında isti‘ mâl olunur.²⁴⁵⁷ **Şems-i F.:**

Her merz ki ân der-kenef ma‘ delet-i to-st

07 Peyveste zafer-i ruhet nihâd-est der-ân merz²⁴⁵⁸

Ammâ Meydâni nağlınden ve İbâne 08 şerhinde şöyle añlanur ki iki çarığın arasında olan yumrı yire diyeler dimiş ve çemen 09 ve nişest-gâh u zemîn ü sâman u güzden biten aşma ve şürâh ve otlak ma‘ nâsına. Fâzıl-ı 10 Muhaqqıkh *Değâyıku’l-Hağâyıkhda* böyle taħkîk itmişler ki merz şınurdur lisân-ı Fârsîde ki lisân-ı 11 ‘Arabîde aña *tuğûm* dirler. Bu ‘ibâret Türkî dilde de şâyi’dür. Şınur şınura diyecek yirde 12 tuğûm tuğûma dirler. Merz-bândan cüz’ olan merz bu ma‘ nâyadur. Serhad beglerine ki Türkî dilde 13 uç begi dirler. ‘Acem vez-bân dir. **Beýt:**

Habbezâ mülkî ki bâşed rüz u şeb
‘Adl ü inşafeş der-incâ merz-bân²⁴⁵⁹

14 [-ğ-] **Mağz:** Başdağı beyni dimâğ ma‘ nâsına ve kemük içindeki ilik, muğ ma‘ nâsına 15 ve her nesnenün hulâşasında isti‘ mâl olunur ve bağ ma‘ nâsına da nağl olınmış. [k-r-g-e] **Mekr-kâz:** 16 Mepervâz ma‘ nâsına. **Beýt:**

Be-gû kim vât der-pîşe mekr-kâz
Tâ-be-seret ne ve’z-o cerh-bâz²⁴⁶⁰

[v-y] 17 **Mevîz:** Kuru üzüm. **El-Mîmi’l-Meksûre.** [ş-l-v] **Mişlüz:** Kaysı ve zerdâlû ma‘ nâsına. [ğ-y-e] **Miğyâz:** 18 Şâkirdâne. [y-ğ-d-v] **Mîh-düz:** **Keyk-ber** [-y-] **Mîz:**

²⁴⁵⁴ (Ahşapta, duvarda ve diğerk şeylerde bir çatlak oluşur.)

²⁴⁵⁵ (Ülkenin mizacı senin adaletinle öyle bir iyileşti ki delikanlının saçı ve gözü bükümsüz ve noksansız oldu.)

²⁴⁵⁶ (Ondan her uçan kuş, dağın kalbindeki yarayı daha da derinleştirdi.)

²⁴⁵⁷ --. 16. (132a/22)

²⁴⁵⁸ **Merz** kelimesine ve açıklamasına yer verilmemiş, bu beyit ise **merâz** kelimesinin açıklamasına şahit beyit olarak getirilmiş. 16. (132a/23)

²⁴⁵⁹ (Ne güzel bir ülkedir ki gün ve gece onun adaleti ve insafı orada sınır bekçisi olur.)

²⁴⁶⁰ (Başına bir bela gelmeden ve ondan kurtulmadan önce, az konuş ve işinde hile yapma.)

Erbāb-ı lügat konuğ, mihmān ma' nāsına ve şīğa-i 19 emrdür, *mīziden* lafzından işe demek olur ya' nī bevl eyle ve ba' zı terkiblerde şıfat 20 dağı isti' māl olunur dimişler. Fāzıl-ı Muhaqqıq *Değāyıku'l-Hağāyıkda* böyle taḥkik itmişler ki mīz 21 konuğun ism-i ḥaşıdır. Niteki bu beytde vāki' dūr. **Beyt:**

Mekārim ü ni' met bād mīz-bān-ı kerem

22

Be-ḥ'ān-ı cūd-ı to şāhib-dilān u şāhān mīz²⁴⁶¹

Mihmān ile bunuñ farkı vardur ki bu važ' -ı 23 ḥāş ile mevzū' dur. Anuñ ıtlākı važ' -ı 'ām terkibi ḥasebiyledür. Mīz ism-i cāmiddür olıcağ ma' nāsı zıkr 24 olandır. Müştakātdan olıcağ emrdür, *mīziden*den niteki bu beytlerde vāki' dūr. **Naẓm:**

Her ki-rā baht yārmend buved

25

Gū be-şev mürde-rā ze-gūr-engiz

Tā be-girdār-ı bebr ber-ser-i şir

Cire kerd ü be-gūşiş ender-mīz²⁴⁶²

[y-v-y] **Miviz:** Quru 26 üzüm, meviz ma' nāsına. **El-Mimi'l-Mazmüme:** [r-ğ] **Murgaz:** Yapağı ve keçi yünü. [r-v] **Mürüz:** Heri qurbında bir kabiledür. [ş-k] 27 **Müşkez:** Bulğari didükleri ḥoş ḳoḳulu deri ve saḥtiyān döşek ve saḥtiyāndan ḥālī ma' nāsına. 28 **Müzedüz:** Edikçi. **Nev'-i Evvelehu En-Nüni'l-Meftūha:** [-e-] **Nāz:** Qanış, ğanc u delāl ma' nāsına 29 ism-i maşdardur. **Beyt:**

Ger ber-ser ü çeşm-i men nişinī

Nāzet be-keşem ki nāzeninī²⁴⁶³

Ve *nāziden* lafzından 30 şīğa-i emr ü vaşf-ı terkibidür ve ni' met ve ḥoşluğ. ('):

Be-nāz ey serv-i nāz-ı dil-nüvāzem²⁴⁶⁴

[e-s-e] **Nā-sāz:** 31 muḥālif ma' nāsına. [b-t-y] **Nebitiz:** Ğāyetde ucı sivri ve keskün nesne kılıç ve nize vü bıcağ ve ğayrı olsun 136b/01 [c-y] **Neciz:** Cümle kīn ma' nāsına. [ḥ-c-y] **Naḥcır:** Qaraḥişārī *piçiden* ma' nāsına naql eylemiş. [ḥ-n] **Naḥiz:** 02 Puşu yiri, *kūmun-ğāh* ma' nāsına ve buşu, *kemīn* ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Sipih der-ruḥ-i a' dā-yı o keşid gümān

03

Zamāne der-reh-i bed-ḥ'āh-ı o güşāde²⁴⁶⁵

N'ez: *Ne ez* lafzından taḥfif olunmuşdur. **Beyt:**

²⁴⁶¹ (Gönül adamları ve padişahlar, senin cömertlik sofrandaki iyilik ve nimetlerin ev sahipliğinde konuk olsun.)

²⁴⁶² (Her kimin talihi yaver giderse ona söyle ölüyü kabirden çıkarsın ya da bir kaplan edasıyla savaşarak aslanı yenip başına işesin!)

²⁴⁶³ --. 16. (132b/15)

²⁴⁶⁴ --. 16. (132b/16)

²⁴⁶⁵ (Felek onun düşmanlarının yüzüne yay çekmiş, zamane onun hasımlarının yolunda pusı kurmuş.)

04

Ez-pey-i resm buved der-bāneş

N'ez-pey-i men' buved der-bānī²⁴⁶⁶

[-ğ-] **Nağz:** Her nesnenüñ eyüsine ve hıyārına dirler. Ni' metī **05** ve çābük ma' nāsına da gelür dimiş. **Beyt:**

Bereş nağz-rā şükrī çeng zen

Yekī nīme merd ü diğeri nīme zen²⁴⁶⁷

06 [f-t-e-n-d-e] **Nef-endāz:** Top atıcı ve tef atıcı. [m-e] **Namāz:** Ma' ruf ' ibādetdür ki ehl-i islāma beş **07** vaqıtde farz olmışdur. [v-r-v] **Nevrüz:**²⁴⁶⁸ *Tārīh-i Mısr* şāhibi eş-Şeyh Taqiyü'd-din el-Makrīzī rühullāh **08** revhahu; ve nevrüzün sebep-i tesmiye ve vaz'ında böyle beyān eyler ki şāhibü'l-Kaşaş ve'l-aḥbār **09** Veheb ibn Münebbeh rivāyet ider ki; vaqtā ki Nemrūd-ı merdūd Ḥalil-i Celil Ḥazret-i İbrāhimi 'aleyhi's-şalavāt **10** ve's-selām āteşe atdı. Ol zamānda 'ālemd'e 'azīm āvāzeler zāhir olup ol gün ol gice **11** cemī' āteşlerün ḥarāreti münṭafı olup ehl-i dünyādan bir aḥz nārdan intifā' itmedi. Bu sebebden **12** ḥalk-ı 'ālem ol gün ve giceye 'azīm i' tibār idüp her ol gün u gice geldükde āteşler yaqup **13** şabāḥa dek yatmayup ol güne nīrüzün-nīrüz didiler. Lisān-ı Süryānide bayram dimek olur. **14** **İbn-i 'Abbāsdan:** Raḍıyallāhu 'anhü. Nevrüzda 'ıyd itdüklerinün sebebden su'āl olındukda buyurmışlar ki **15** yılıñ āhiri tamām olup evvel sene duḥül idicek pādīşāḥlar, vüzerā vü nüdemā vü beglerine ḥil'atler **16** virüp ve iḥsān u 'atālar idüp ve sā'ir ḥalk-i 'ālem aşḥāb u aḥbābına envā' tuḥuf u hedāyā **17** gönderüp A'cām tā'ifesi sünnet ittiḥāz itdiler ve Ḥafız Ebü'l-Kāsım 'Alī bin 'Asākir *Tārīh-i* **18** *Dımışkda* İbn-i 'Abbāsdan raḍıyallāhu 'anhümā rivāyet ider ki vaqtā ki Fir'avn-ı bī-'avn kavmine **19** **İnne hezā le-sāḥirun** 'alim²⁴⁶⁹ didi. Anlar daḥı didiler: *Sen de saḥareyi cem' eyle* Fir'avn, Ḥazret-i Mūsā **20** 'aleyhi's-şalavātu ve's-selāma: *Yā Mūsā fec'al beynenā mev'idēn lā-nuḥlifuhu naḥnü velā-ente.*²⁴⁷⁰ Ol gün sen **21** ve Hārūn ve saḥare cem' olup didi. Ḥazret-i Mūsā 'aleyhi's-selām: *Mev'idüküm yevme'z-*

²⁴⁶⁶ (Onun bekçiliği bir gelenek gereği idi, yasaklamak için değil korumak içindi.)

²⁴⁶⁷ (Onun için hoş bir melodi çal, biri yarısı erkek, diğeri yarısı kadın.)

²⁴⁶⁸ Mīr 'Ali Şirvānī *Tevārīh-i Mülük* nām risālesinde naql eyler ki evvela nevrüza şöhret viren 'Acem selāṭininden Cemşid idi. Müddet-i saltanatı yedi yüz yıla yitişecek İştiharda bir 'azīm binā peyda eyledi ki şimdi ki ḥālde ya'nī tāriḥ-i hicretün toquz yüzünde henüz eseri dirhem ü nişāmı vardır kim ādemī zād anuñ gibi binā yapmak muḥāl görünür. Kişi görmeyince inanamaz ve ba'zı tevārīhde anı çihil menār diyü zikr iderler. Çün bu 'imāreti tamām itdi. 'Ālem-i selāṭinini ve cihān-ı ekābir ü eşrafını anda cem' idüp ziyāfet itdi ve ol zamānda güneşi nokta-i i'tidāl rebī' iye taḥvīl itmişdi. Ol bināda kırk qarış irtifā'ı altundan bir taḥt üzerine oturup 'adālet şayt u şadāsın 'āleme münteşir eyledi ve ol günün adını nevrüz kodı.

²⁴⁶⁹ Kur'an, Araf: 7/109: "Doğrusu bu bilgin bir sihirbazdır."

²⁴⁷⁰ Kur'an, Tā-Hā: 20/58: "Bunun için seninle bizim aramızda; uygun bir yerde, senin de, bizim de caymayacağımız bir buluşma vakti belirle."

zīneti.²⁴⁷¹ didi. **22** İttifāken ol yevm-i evvel sene ve sebt günü idi ki yevm-i nevrüz idi. Bir rivāyetde sahare Fir'ava **23** didiler ki Mūsā ile bir güne va' de eyle Fir'avn didi ol yevm-i zīneye va' de eyledi ki 'ıyd-ı ekber **24** ve güzdür. Ol gün sebt idi. Halk-ı 'ālem cem' oldu. Ba'zılar didiler ki nevrüz Fürs aylarından **25** Āzerūñ on dördü ve Kıbtide bir Mehāt ayı idi. Ba'zılar mülük-ı Fürsden Cemşid ihdāş **26** eyledi didiler vaqtā kim ekālīm-i seb'aya mālİK oldu ve kendüye ašlā haşm qalması. Ol günü bayram **27** idüp nevrüz diyü ad qodı. Ya'nī yeñi gün demek murād idindi. Ba'zılar Hāzret-i Süleymān **28** 'aleyhi's-selām hātem rücū' itdüğü güne nevrüz didi, didiler. Ba'zılar Hāzret-i Eyyüb 'aleyhi's-selām **29** şifā bulduğı gün ki Hāq cell ü 'alā Qur'an-ı 'azimde buyurur: *Arkuđ biriclike hazā 30 muğteselun bāridun ve şarābun*.²⁴⁷² Ol günü 'ıyd idüp evleri şulamaq sūnet itdiler. Ba'zılar **31** didiler ki Şāmda Benī İsrā'ilden bir sıbta tāt'ün gelüp ol qavm 'Irāqa gitdiler, mülk-i 'Acem **137a/01** haberlerün işidicek anlaruñ cümlesin bir hişār içine qoydı. Ol qavm dōrt biñ nefer kimesne **02** idi. Cümlesi helāk olup ol zamānda olan enbiyādan birine vaḥy nāzil olup falān **03** sıbta eyle ki ol hişārda helāk olmışlar idi. Anlaruñ ile falān şehruñ qavmi üzerine **04** var, ḥarb eyle diyü emr olıcaq; Yā Rāb nice ḥarb ideyin ol qavm helāk olmışlardur deyicek **05** ben anları iḥyā iderin diyü vaḥy gelüp bir gice ol ḥazīre üzerine yağmur yağup **06** ol helāk olan qavm be-qudretu'llāh girü ḥayāt buldular. Mez-kūr qavmuñ ḥaqqındadır ki Hāq celle **07** vü 'alā Qur'an-ı 'azimde buyurur: *Elem terā ile'l-lezīne ḥaracū min diyārihim ve hum ulūfun ḥazāra'l-mevti 08 fe-qāle lehum 'ullāhu mevtū şumme aḥyāhum*.²⁴⁷³ Bu haber mülk-i Fārsa varıcaq bu günü mübārek tutuñ **09** diyü emr idüp halk birbirinüñ üzerine şular şaçup şādlıklar idüp ol gün **10** yevm-i nevrüz olup ile'l-yevm 'ādet oldu. Rüz-ı nevrüzda şu şaçmağıñ sebebinin Me'mūn **11** ḥalīfeden su'āl idicek bu vechile cevāb virdi ki Allāhu te'ālā Qur'an-ı 'aziminde buyurur. **12** *Elem terā ile'l-lezīne ḥaracū min diyārihim ve hum ulūfun ḥazāra'l-mevti fe-qāle lehum 'ullāhu mevtū şumme aḥyāhum*. **13** Benī İsrā'ilden bir qavm Tāt'ūndan şaçup ba'zılar cihād-ı ekber olınuqda qatlden ḥavf idüp **14** diyārlarından çıkup qaçdılar. Hāq te'ālā ol qavmuñ cümlesine helāk idüp bunı bildürdi **15** ki mevtden bir zinde necāt bulmaz. Ba'dehu enbiyādan Hārkīl 'aleyhi's-selām vāsıtasıyla iḥyā **16** eyledi. Ol günü 'ıyd idüp birbirinüñ üzerlerine şular şaçup şādlıklar itdiler **17** ve ol gün gelicek şular şaçmağı 'ādet itdiler, ilā yevminā hazā

²⁴⁷¹ Kur'an, Tā-Hā: 20/59: "Buluşma vaktimiz, bayram günü, insanların toplandığı kuşluk vaktidir."

²⁴⁷² Kur'an, Şad: 38/42: "Ayağımı yere vur (dedik), işte yikanılacak ve içilecek serin bir su!"

²⁴⁷³ Kur'an, Bakara: 2/243: "Binlerce kişi oldukları hâlde, ölüm korkusuyla yurtlarını terk edenleri görmedin mi? Allah, onlara 'ölün' dedi, sonra da onları diriltti."

‘ādet ƣaldı. ‘Ali bin Ƣamza-i 18 İřfahānī Kitāb-ı İ‘bādü’l-Fürsde böyle naƣl ider ki; nevrüzı ol vaż‘ iden Cemşiddür 19 ki mülük-ı Fürs-i evvelüñ ki Pişdādilerdür, āhirincisidür.²⁴⁷⁴ ‘Adlleri ziyādeliginden Pişdād 20 laƣab ƣomıřlardur. Ma‘nā-yı nevrüz yevm-i cediddür ve nevrüz ehl-i Fürs yanında yevm-i 21 i‘tidāl-i rebī‘dür. Ehl-i Hindüñ nevrüzı ‘aƣrebüñ on üçündedür. Ke-ennehu i‘tidāl-ı hevā 22 ol vilāyetde ol zamānda olur. Niteki eyyām-ı Ferīdūnda Mihr-cān idi. Vaƣtā ki Daħħāk-ı ‘Ulvānīyi 23 ki ba‘zılar adı Bayüresbdür didiler ƣatl itdügi günü ki ol gün kendüsi firāg-i ģātır ile 24 taht-ı saltanata cülüs itdi, ‘ıyd idüp ol güne Mihr-cān diyü ad ƣodı ve ol gün nevrüzdan 25 iki biñ yigirmi altı yıl řoñra idi. **İbn Vařif řāh:** Mülük-ı Ƣıbtan Menƣāveř zıkrinde dir ki 26 Mışda nevrüzı evvel vaż‘ eyledi, kevākibe ikrāmen yidi gün muttaşıl yiyüp içip ‘ıyd 27 iderlerdi. ‘Ālimü’l-‘allāme: Ve’l-ģaberü’l-fehhāme. Evģadü’l-‘ulemā’i’l-müfessirīn. Efđalü’l-fuzelā’- mütevaģiddīn. 28 İmām Rabbānī Ebu’l-Ƣāsım el-Ĥüseyn bin Muģammed revveģa’llāhu rüģa ki Rāgıb-ı İřfahānī dimekle meşhürdür. 29 *Muģāzırātü’l-Üdebā řayƣalü’l-Fehm* nām kitābında nevrüzıla Mihr-cān beyānında böyle dir ki Cemşid ki 30 ba‘zılar Taħmurřuñ ƣarındařıdır, ba‘zılar ƣarındařı oğlıdır didiler. Ćün saltanat tahtına oturdı 31 cihān mülkine ‘adl ü dād ile zīb ü zīnet virdi İrān řehr-i iģlīminüñ tahtı ki arz-ı Bābildür. **137b/01** Ta‘mīr idüp ve tamāmet-i rub‘- mesküne ģākim ü mālīk olduģda ‘ālemüñ selāřın ü eřrāfı 02 cem‘ idüp ziyāfet itdi. Ol gün güneş Ĥamel burcına taģvīl itmişidi. Ol günüñ adını 03 nevrüz ƣodı ve her yıl o gün geldükde bayram eylemegi ‘ādet itdi ve müddet-i saltanatı biñ 04 elli yıla yitişdi. Taģerīde anuñ ƣatli Bīvūrasbe mensūbdur. Yeri tevārīģde yoģdur. Ba‘dehu 05 yirine Bīvrasb pādīřāh oldu. **Firdevsī:**

Yekī merd buved enderān rüzgār

Ze-deşt-i süvārān nīze güzār²⁴⁷⁵

Ger nümāye hem řāh u hem nīk merd

Ze-ters-i cihāndār b’ābād vü serd²⁴⁷⁶

²⁴⁷⁴ Ve ba‘zı mu‘teber tevārīģde bu vechile meřtūr u mezkürdür ki vaƣtā ki Cemşidüñ saltanatı yedi yüz yıla yetiřdi. Cemī‘ ‘ömründe bařı ve diři ve sā’ir a‘zāsından biri hiç aģrımamaģın müfrař cāh u ģurūrı devlet ü tekebbürü dimaģına fāsīd ģayāl řanup kendü řüretine bütler düzdürüp eģālīme perakende idüp aña secde itmege emr eyledi. Secde itmeyene āteře bıraģdı ve üç yüz yıl miģdār bu emr müstavlı ve müstemir olup ģaģ-ı ‘ālemi büt-perest eyledi. Lā-cerem muģtezā-yı hikmet-i ilāhī ol idi ki aña cezā eyleye, ředdād-ı ‘āde taģdīr oldu, ƣardařı oģlı Daħħāk-ı ‘ulvānīyi ‘ařer-i ‘ařim ile üzerine gönderüp muģābele ve muģātele itdükde řınup tāc u tahtından ayrılıp iki yüz yıldan ziyāde tenha vü piyade üç gün bir yire řarār idemeyüp dirler ki rub‘-ı meskūnı iki kere devr eyledi, ‘āģıbet delalet-i Ćinde tūtılıp bıģı ile cismi pare pare eylediler. **Mīnĥu.** Ebū Ca‘fer Muģammed-i Taģerī dir ki Daħħākuñ adı Buyüresbdür, Daħħāk laƣabıdır, ehl-i Yemende Benī Ĥimīr ƣabilelerindenür, nesli Sām bin Ĥaret-i Nūģ ‘aleyhi’s-selāma ƣıkar ve ba‘zılar dimiřler ki Nemrūd bin Ken‘ān bin Hüřenkdür.

²⁴⁷⁵ (O zamanlarda, süvarilerin ovasından mızrak taşıyan bir adam vardı.)

Ki Merdās nām ger nümāye buved
 Be-Dāvūdeş ber-terīn pāye buved²⁴⁷⁷
 Merd-i rāzed ü şeydūn çār-pāy
 Dehr-i yek hezār āmedendī be-cāy²⁴⁷⁸
 Püser be-dehrīn pāk-ı dīn-rā yekī
 Ki ez-mihrī behreş ne-buveden kī²⁴⁷⁹
 Cihān-ı cūy-rā nām-ı Dahhāk buved
 Dilir ü sebüksār u nā-pāk buved²⁴⁸⁰
 Heme be-Yūrāseş hemī h̄āndend
 Çonīn nām ber-Pehlevī rānedend²⁴⁸¹
 Kocā be-Yū-rā ze-pehlevānī şümār
 Buved der-zebān-ı Derī dih hezār²⁴⁸²
 Z'esbān nāzī be-zerrīn sitām
 Verā buved be-yū ger bordend nām²⁴⁸³

Ferīdūn ki ba'zılar Cemşid nebiresidür ba'zılar Abtın **06** oğludur ki Tahmürs neslindendür dirler. Dahhāk üzerine hüruc u hücüm idüp **07** mağrib vilāyetinde tutup Demāvend tağında bir quyu içinde habs itdi. Ol gün Mihrmāh **08** ayınuñ nişfi idi adını Mihr-cān koyup ol güne ta'zīm sünnet oldı. Nevrüz Mihr-cān **09** iki biñ elli yıl muqaddem idi ve ba'zılar nevrüz Keyūmers bin Hebbetullāh bin Hāzret-i Ādemūñ **10** 'aleyhi's-selām toğduğı gündür didiler. Zirā Keyūmers toğduğı gün dīvarlardan **iy şin** **11** yeşil çemen zāhir olup cemī' ağaçlar vaqitsiz yemiş virdiler. Keyūmers kerāmetine ve Keyūmers **12** hayy-i nāṭık dimekdür. Ba'zılar Nevrüz Haḡ celle vü 'ālā zulmeti nūr ile hark virdi ve gögi yaradup **13** dünyāyı tekvīn idüp feleke devrān emr eyledüğü gündür didiler. **Ammā** şu saçmaḡ zamān-ı evā'ilde **14** bir kavme ḡāyetde ḡaḡtlık müstevli olup müddet-i medīde yağmur yağmamaḡın ot bitmeyüp **15** cemī' devāb u mevāşiler ve halkūñ ekşeri cu'dan helāk olup ba'dehu Haḡ te'ālā vāfir **16** yağmur yağdurup ol kavm ḡāyetde feraḡlarından birbirinūñ üzerlerine şular saçdılar. **17** Ba'dehu ol gün geldükde bayram idüp şu saçmaḡı 'ādet idüp, ilā āḡirü'd-dehr

²⁴⁷⁶ (Eğer hem padişah hem de erdemli bir adam ortaya çıkarsa, korkudan hükümdar soğur ve dünya yıkılır.)

²⁴⁷⁷ (Eğer Merdas adıyla bilinseydi Davud'un en yüksek makamında olurdu.)

²⁴⁷⁸ (Adam sırlıdır ve şeytan dört ayaklıdır, zaman birinin yerine bin getirir.)

²⁴⁷⁹ (İki dünyada da temiz inançlı bir oğul, ona sevgi duymayan kim olabilir ki?)

²⁴⁸⁰ (Dünya fatihinin adı Dahhak idi; cesur, kaygısız ve ahlaksızdı.)

²⁴⁸¹ (Herkes ona Yurās derdi, bu ismi Pehlevi dilinde böyle söylediler.)

²⁴⁸² (Kahramanlıkta Yura'nın sayısı nerededir, Deri dilinde on bin olarak bulunur)

²⁴⁸³ (Güzel atlardan, altın koşumlu olana "Yo" adını vermişlerdi.)

Mecūsilere sünnet 18 oldu. Ba‘zılar nevrüz ol gündür ki Zev bin Tahmāsb ki Minūçebrūñ nebiresidür. Mehdde iken 19 söyledi. Hazret-i ‘aleyhi’s-selāmdan çok zamān muḳaddem idi ki ol iḳlīme ḡāyetde ḳaḫtlıḳ müstevlī olup şöyle ki Zevūñ 20 babası Tahmāsb ol ḳaḫtlıḳdan helāk olup Zāb Mehdde idi, söze gelüp ol Kerīm-i Raḫīmden yağmur 21 taleb eyledi. ‘İnda’llāh du‘āsi ḳabūl olup yağmur yağınca A‘cām ol güne ta‘zīm idüp bayram itmegi ‘ādet itdiler. **22 On iki burclaruñ esāmisi ve ā‘dādı ve sā’ir umūrı beyānındadır.** 23 Ma‘lūm ola ki zamān-ı evvelde ‘ulemā vü fużalā ve ḫükemā sekizinci felegi ki cümle-i seyyāre vü şābit anuñıla ḫareket 24 iderler. On iki baḫş eylediler ve her baḫşa bir burc ad virdiler her burcu otuza ḳısmet eylediler 25 ve her birisine derece didiler ve her dereceyi altmışa ḳısmet idüp her birisine daḳıḳa didiler. ‘Aded-i 26 derecāt yigirmi ḫoḫuzdan ziyāde olmaz. Zīrā otuz olıcaḳ bir burc olur ve daḳıḳa daḫı 27 elli ḫoḫuzun artuḫ olmaz altmış olıcaḳ bir derece olur ve ol on iki burcuñ her birisine 28 içindeki şevābit yıldızlardan bağlanmış şuret-i ḫassiyesine nazār-ı ber-sebīl-i teşbīh ad virdiler. 29 **Ḥamel** burcunda şuret-i ḫameliyye iḫsās idüp ḫamel didiler. **Sevr** burcında şuret-i şevriyye iḫsās idüp 30 sevr didiler. Bāḳisine daḫı bu vechile i‘tibār idüp ad virdiler. **Ba‘dehu** sekizinci felegüñ ḫareket-i 31 ḫāşşasına muḫḫalī‘ oldılar. Burcları ḫoḫuzuncı felekde i‘tibār itdiler. Pes bu i‘tibār ile ḫamel şuret-i **138a/01** ḫameliyyeyi müştemil ḳısmuñ adı olmaz. Bil anuñ üzerinde ve semtinde ve tuşında vāḳi‘ 02 olanuñ adı olur ve ol on iki burcuñ esāmisi bu ḳıḫ‘ada ‘ale’t-tertib mezkūrdur. 03 **Ḳıḫ‘ a:**

Burchā dīdem ki ez-maşriḳ berāverdend ser
 Cümle der-tesbīḫ ü der-taḳdīs-i ḫayy-ı lā-yemūt
 04 Çün ḫamel çün sevr çün cevzā vü sereḫān u esed
 Sünbüle mizān u ‘aḳreb ḳavs u cedī vü delv ü ḫūt²⁴⁸⁴

05 **Ḥaneḫā-yı Kevākib-i Seyyāre, Nazm:**

Pes mer in cümle-rā ki berdem nām
 Zaḫterān-ı şabān-şinās müdām
 06 Evvelin ez-burc tā-Ḳavs-i heştüm
 Nām-ı ān berre vü ān diḫer Kej-düm (‘aḳreb)²⁴⁸⁵

²⁴⁸⁴ (Doğudan başlarını kaldıran burcları gördüm, Hepsi, ölümsüz olan Allah’ı tesbih edip kutsuyordu: Koç, Boğa, İkizler, Yengeç, Aslan, Başak, Terazi, Akrep, Yay, Oğlak, Kova ve Balık)

²⁴⁸⁵ (Sonra bu isimleri söyledim, Yıldızların koruyucularını her zaman bil. İlk burçtan sekizinciye kadar, Birinin adı Koç, diğerrinin adı kıvrık kuyruklu (Akrep).)

- Her dü Meriḥ-rā şodend buyüt
 07 Hemçü Bercis-rā kemān bā-Ḥüt²⁴⁸⁶
 Tır-rā ḥāne-i ḥūşe Ḥamel ü Cevzā
 Mer Zuḥal rāst Cedī vü delv-i ‘aṭā²⁴⁸⁷
 08 Zühre-rā ḥāne-i Şevr bā-mīzān
 Şems-rā şır ü māde-rā Seretān²⁴⁸⁸

²⁴⁸⁹Zıkr olunan on iki burc-ı 09 mezkūr yidi yıldızlaruñ ḥāneleridür ki birinden birine

²⁴⁸⁶ (Her iki ev de Mars'a ait oldu, Tıpkı Jüpiter'in Yay ve Balık burçlarına ait olduğu gibi.)

²⁴⁸⁷ (Merkür'ün evi Başak, Koç ve İkizler burçlarıdır, Satürn'ün ise Oğlak ve Kova burçlarına armağanıdır.)

²⁴⁸⁸ (Venüs'ün evi Boğa ve Terazi burçları, Güneş'in evi Aslan, Ay'ın evi Yengeç.)

²⁴⁸⁹ Macesî şāhibi Baṭlamyūs eflaki toḡuz z'um idüp evveli arza qarībdür ve sâ'irinden aşğardur ki felek-i kamedür. Ba' dehu felek-i 'Uṭarid, ba' dehu Zühre, ba' dehu Şems, ba' dehu Merriḥ, ba' dehu Müşterî, ba' dehu Zuḥaldür. Sekizinci felek-i burücdür ki kevākib-i şābite andadır. Biri birinden ekberdür. Toḡuzuncu felek-i a' zamdur ki cemî'-i eflāk üzerine ḥākimdür, aña felek-i eşir dirler. Ol gayrisine te'sîr idüp gayrisi aña te'sîr eylemezler. Bir gün ve bir gice qarş (qarş galebe kerdin) ile eflākı devr eyler. **Ebū Ḥayyān tevḥidî** ḥikāyet eyler ki **İbn-i Bekir** Baṭlamyūsa muḥālifdür ḳāle İbn-Bekir ḳāle İbn Bekr: “Dün felekü'l-ḳamer felekān ḥümā sebebü'l-medd ve'l-cezr ve yeḳṭā'āni'l-felek külli yevm ve leyletin müzeyyen ve hezā min āraihî'n-ney infirū bihā ve lem ecd aḥdan bevāfiḳa 'aleyhā ve's-şanā'ati bürhāni ve lā a'rif ey bürhān ḳāme lehü 'alā heze'l-da'vā. (İbn Bekir şöyle dedi: Ay'ın dışında, Ay ve Güneş'in çevreleri, gelgitin ve med cevabının sebebi olan iki çevredir ve her ikisi de gökyüzünü her gün ve her gece keserler. Bunlar, gökyüzü fenomenlerinin en süslü olanlarından biridir ve onları araştırdım, ancak bu iddiayı destekleyen bir gün bulamadım. Ve bu iddiayı destekleyen herhangi bir kanıtım yok ve bu iddiayı destekleyen herhangi bir kanıt hakkında bilgim yok.) **El-Arzu Seb'atü Eḳālīm** Mensübetün 'alā 'adedü'l-kevākibi'l-seb'a fî'l-evvel minhā nesebü ilā Zuḥal ve hüve bilādü'l-Hind ve-te'alluḳ bi-levni's-sevād ve's-sāni ile'l-Müşterî ve hüve bilādü's-Şin müte'alluḳ bi-levni'l-erzaḳ ve's-şāliş ile'l-Mirriḥ ve hüve bilādü't-Türk müte'allıḳ bi-levni'l-aşfer ve'l-ḥāmis ilā Zühre ve hüve bilādi Māverā'ü'n-nehr müte'allıḳ bi-levni'l-ebyaḳ ve's-sādi ilā 'Uṭarid ve hüve bilādi'r-Rüm mümtezic bālā levān ve's-sābi' ile'l-ḳamer ve güve bilādi'l-Belh müte'allıḳ bi-levni'l-aḫḫar. (Yedi gezegen sayısına dayalı olarak ilişkilendirilir. İlk gezegen olan Zühre, Hindistan'ın Kara ülkesiyle ilişkilendirilir ve siyah rengin sembolüdür. İkincisi Jüpiter'e, Çin ülkesine ilişkilendirilir ve yeşilin rengiyle bağlantılıdır. Üçüncüsü Mars'a, Türk ülkesine ilişkilendirilir ve kırmızının rengiyle ilişkilendirilir. Beşincisi Venüs'e, Māverā'ünnehr ülkesine bağlanır ve beyaz rengin sembolüdür. Altıncısı Anadolu'ya, çeşitli renklerle karışmış bir şekilde bağlanır. Yedincisi ise Ay'a, Belh ülkesine bağlanır ve yeşilin rengiyle ilişkilidir. Mars, iki yılda bir göğü keser ve kırılır ve her bir burçta kırk beş gün boyunca kalır ve bazılarında yedi ay boyunca ikamet eder.) **Erḳām-ı Burüc:**

Merd dānā dil sitāre şinās
 Çün merin 'alem-rā nihād esās

Raḳm-ı burchā ki a' dād
 Ez-ḥesāb-ı cemel girif ü nihād

Ez-ḥamel-i şaḡar elif ze-sevr nişan
 Bāz coz o cīm ez- seretān

Çün esed dāl kerd ü sünbüle hā
 Dād mīzān nihād u 'aḳreb zā

Ḳavs-i ḥā ṭā nişan cedī nihād
 Delv-rā elif be-māhī dād

Ṭabāyî'-i burüc seb'a-i seyyāre nazm:

seyr iderler. Kimisi tîz kimisi giç 10 güneşüñ seyri egerçi her gün miqdârda berâberdür. Tefâvüti yokdur. Ammâ güneş evc-i hażîze 11 nazar-ı mütefâvit kaç^ç ider. Kiminde artuğ turur kiminde eksik niteki fuzelâdan biri bu bâbda 12 bu kıt^ç ayı nazm eylemişdür.

Ƙıt^ç a:

13 Hür be-cevzâ sî vü dü-sî yekî-st
 Hâmel ü şevr ü şîr bâ-pes ü pîş
 Delv ü mîzân u hüt u ‘ağreb sî
 Bîst ü ne kavş ü cedî bî-kem ü bîş²⁴⁹⁰

Biri dağı bu vechile 14 nazm itmişdür ki meşhürdür. **Beýt:**

Lâ vü lâ-leb lâ vü lâ-lâşeş meh-est
 Lil-kağ u kağ-ı lel şuhûr kûteh-est²⁴⁹¹

15 Seb^ç a-i seyyârenüñ esâmîsi ve sâ’ir umûrı beyânındadır. 16 Ma^ç lûm ola ki yedi yıldızlar ki her birisi felekde şebt ü merkûz olmışdur. Ol felegüñ 17 hareketiyile mağribden maşrığa hareket ider. Her biri hareket-i hâş ile. Bu sebebden seb^ç a-i seyyâre dirler. 18 Felek-i a^ç zam ki felek-i atlas u felekü’l-eflâk dağı dirler. Mecmû^ç ını kaplamışdur. Ƙasr ile ğayr feleklerüñ 19 ‘aksi maşrığdan mağribe hareket itdirür ve

Âteşî âmed hâmel ânki esed pes burç-ı kavş
 Bâz şevr ü sünbüle bâ-cedî hâkî tab^ç u kuvvet
 Burç-ı mensûb hava voz o mîzân-est ü delv
 Âb-râ seretân u ağreb kısmet üftâd-est hüt

Tezkîr ü te’nîş burûc. nazm:

Be-şinâs ez-burûc mâde vü ner
 Tâ der-ağkâm bâ-şiddet rehber
 Ner hâmel dân ü şevr mâde şinâs
 Hemçonîn tâ hüt ğîr kıyâs

Burûc münğalib ü şâbit ü zü cesedin nazm:

Ber-felek-i burç münğalib çâr-est
 Enderîn bâb-i hükûm bisyâr-est
 Hâmel-est evvel diğêr seretân
 ‘Ağreb ü delv vü şevr ü şîr-i şem
 Bâz mîzân u cedî nik be-dân
 Şâbit âmed be-vaşf hâr diğêr
 Ƙavş u cevz-i o hûşe vü mâhî
 Vaşf-ı işân eger ze-men h’âhî
 Güyem îñ ‘alem hest ber-men ‘ayn
 Ki buved îñ çehâr u vecdîn

²⁴⁹⁰ (Güneş İkiçler’de otuz iki gündür, Koç, Boğa ve Aslan öncesi ve sonrası. Kova, Terazi, Balık ve Akrep otuz gündür, Yay ve Oğlak yirmi dokuz gün, eksiksiz ve fazlasız.)

²⁴⁹¹ (Hayır ve hayır, dudak hayır ve hayır, altı aydır, Hayır, kısa olan aylardır.)

seb' a-i seyyārenūñ 'Arabī vü Fārsī esāmīsi **20** bu beytlerde 'ale't-tertib nazm olunmuşdur. **Ƙıf'a**:

Nām-ı seyyāre k'o şinev 'Arabī
 Ki be-tertib güfem ez-esfel
 21 Ƙamer-est ü 'Uṭārid ü Zühre
 Şems ü Mirrīḥ ü Müşterī vü Zuḥal²⁴⁹²

Fārsīce nāmları. **Beyt**:

22 Meh ü tīr ü nāhid ü hem āfitāb
 Çü Behrām Bercīs ü Keyvān buved²⁴⁹³

Zuḥaldür. Fārsīde Keyvān dirler **23** bir devri otuz yılda tamām eyler. Bir gün bir gicede iki buçuḡ daḡıḡa ve her burcı iki buçuḡ yılda **24** ḡaṭ' eyler. Her on iki buçuḡ ayda dört buçuḡ ay rāci' olur. Altıncı felekde **Müşterī**dür. **25** Lisān-ı 'Acemīyle Bercīs ü Ürmuz u Hürmüz ü Zevāş dirler. Ğayrı esāmīsi Urmuzd lafzında **26** meşṭürdur. On iki yılda bir devri tamām eyler. Her burcı bir yılda ḡaṭ' ider ve her on **27** üç ayda dört ay rāci' olur. Beşinci felekde **Mirrīḥ**dür. Fārsīce Behrām dirler bir yıl ve on **28** bir buçuḡ ayda bir devri tamām eyler ve her burcı çün müstaḡīm ü sebük-rev ola. Bir buçuḡ ayda **29** ḡaṭ' eyler. Her iki yıl ve bir buçuḡ ayda iki buçuḡ ay rāci' olur. Dördüncü felekde **Şems**dür. **30** Fārsīde adı Hürşid ü Şid ü Hürdur. On iki burcı üç yüz altmış beş gün ve taḡrīben **31** reb' yevmde ḡaṭ' eyler. Üçüncü felekde **Zühredür**. Fārsīde adı Nāhīddür. Devri bir yılda **138b/01** tamām eyler. Her burcı çün müstaḡīm ü sebük-rev ola. Yigirmi yedi günde ḡaṭ' eyler ve bir yıl ve yedi **02** buçuḡ ayda bir buçuḡ ay rāci' olur. İkinci felekde 'Uṭārid, lisān-ı Fārsīde Tīr dirler. On **03** iki burcı bir yılda devr eyler. Her burcı çün müstaḡīm ü sebük-rev ola. On altı günde ḡaṭ' **04** eyler ve her yüz on altı günde yigirmi iki gün rāci' olur. Evvelki felekde **Ƙamer**dür. Fārsīde **05** adı Māhdur. Türkīde ay dirler. Devri yigirmi yedi gice ve gündüz ve şülüşde tamām eyler ve her burcı **06** iki günden ziyāde ve üç günden eksikde ḡaṭ' eyler ve kevākib-i şābite bir devri yigirmi dört **07** biñ yılda tamām eyler. Her burcı iki biñ yılda ḡaṭ' eyler ve mezkūr seb' a-i seyyāreden Şems **08** ü Ƙamere neyyereyn dirler. Güneşe neyyer-i a'zām Ƙamere neyyer-i aşḡar dirler. Bāḡī beşine ḡamse-i müteḡayyire dirler. **09** Ol cihetden ki anlarda ḡāḡ istikāmet olur. Ba' dehu vüḡūf ba' dehu rücu' girü istikāmet olur. **10** Ammā neyyereynde istikāmetden ḡayrı olmaz ve Zuḡal ve Müşterīye 'ulviyyin dirler ve 'Uṭārid ü Zühreye **11** sefeliyyin

²⁴⁹² (Arapça gezegen isimlerini dinle: Ki onları aşağıdan yukarıya sırayla söyledim. Ay, Merkür, Venüs, Güneş, Mars, Jüpiter ve Satürn.)

²⁴⁹³ (Ay, Merkür, Venüs ve ayrıca Güneş, Mars, Jüpiter ve Satürn gibiydi.)

dirler. Kameri vü Mirrîhi dağı dâhil iderler ve Zuhal ü Mirrîhe naḥsiyyin dirler. Zuḥale naḥs-ı ekber 12 Mirrîhe naḥs-ı aşğar dirler ve Müşterî vü Zühreye sa‘ diyyin dirler. Müşterîye sa‘ d-ı ekber, Zühreye 13 sa‘ d-ı aşğar dirler. ‘Uṭāride mümteziç dirler. Sa‘ d ile sa‘ d, naḥs ile naḥs olur.²⁴⁹⁴ ‘Adād-ı kevākib-i seyyāre 14 vü şābite. Nazm:

2494

Ḥaziz Kevākib-i seyyāre, nazm:

Evc çü geşt mer to-rā ma‘ lūm
Der-berāber buved ḥaziz nüçüm
(Zirve senin için belli olduğunda, yıldızların en düşük noktası onun karşısında olurdu.)
Çün ḥaziz ze-ḥall be-cevzā der
V’ān Bercis-rā be-ḥüt niger
(İkizler burcunda en düşük noktaya vardığında, Ve Jüpiter'e Balık burcunda bak.)
Cāy-ı Mirrîḥ çün ki delv-āmed
Der-ḥaziz-est ü bes niyār āmed
(Mars Kova burcuna geldiğinde, en düşük noktadadır ve çok işe yaramaz.)
Şems-rā çün ḥaziz burc-ı gümān
Zühre der-üy be-kemīn be-best-i miyān
(Güneş burçta en düşük noktasında olduğunda, Venüs onun ortasında pusu kurdu.)
Çün ḥaziz-i ‘Uṭārid-est be-Şevr
Z’in sebeb mī-buved be-sereṭān Hūr
(Merkür Boğa burcunda en düşük noktasındadır, bu sebeple Yengeç burcunda güzellik olur.)

Evc ü ḥaziz Şems ü Kamer ve beş sitāreyi mütehayyire her yeki biñ yılda bir burcdan bir burca varurlar, her altmış altı sāl bir derece kaṭ‘ ider ve ḥazizleri evçleri muḳābilidür, illā ‘Uṭārid ki anuñ iki ḥazizi vardır. İki teşlişde ammā kamerüñ evci vaḳt-i icimā‘ ve istiḳbâlde olur ve ḥazizi terbi‘ āfitāb vaktinde olur.

Āfitābuñ bir medarı vardır ki burclar ortasından geçer, aña münkaṭ‘ ü’l-burūç dirler, ayuñ dağı bir medarı vardır ikisini bir mevzi‘ de bir birine muḳābil olup teḳāṭa‘ eylerler ve ol iki teḳāṭ‘ a-i teḳāṭa‘ a vecz-i herīn ve ‘aḳdteyn dirler, medar-ı māhdan bir nimesi cānib-i şimalde olur ve bir nimesi cānib-i cünübde olur, ol ‘uḳde ki māh andan geçdükde imali ola, Ekārās dirler ve ol ‘aḳde ki cenübī ola aña zeneb dirler ve rās u nik seyri ma‘ kūsdu, kevākib-i rāci‘ gibi devri on toḳuz yılda tamam olur, bir burcı on toḳuzayda bir dereceyi on toḳuz kaṭ‘ eyler.

Zuhal pīrān-ı dihḳānlaruñ ve ulu ḥāndān kadīm şāhiblerinüñ ve sipāhilerüñ yıldızdır, Müşterî kaşşat u eşraf dār-ı bāb münāşib kerām yıldızdır, Mirrîḥ sipāhiyān u Türkān u Dizdān u cellādān yıldızdır. Şems ulular ve pādīşāhlar ve ehl-i emr ü ney yıldızdır, zühre ‘avratlar ve ḥādimler ve ehl-i ‘işret ve ehl-i ṭarab yıldızdır, ‘Uṭārid yazıcılar ve erbāb-ı divā-n ve ehl-i feṭānet ve ‘ālimler yıldızdır. Kamer resüller misafirler ve peykler ve piyade-revler yıldızdır.

Ber-şadākatü’l-kevākibi’s-seyyāre vü ‘adāvethā ‘alā mezhebi ehli’l-Hind

Zuḥale ‘Uṭārid ve Zühre şadiḳdur, Müşterî ve Mirrîḥ mütevassıṭdur, Şems ü Kamer‘ adüvvdür, Müşterîye Şems ü Kamer ü Mirrîḥ şadiḳdur, Zuhal mütevassıṭdur, Zühre ve ‘Uṭārid ‘adüvvdür, Mirrîhe Müşterî ve Şems şadiḳdur, ‘Uṭārid mütevassıṭdur, Zuhal u Zühre ‘adüvvdür, Şemse Kamer ü Müşterî ve Mirrîḥ şadiḳdur, ‘Uṭārid mütevassıṭ, Zuhal ve Zühre ‘adüvvdür, Zühreye Zuhal ve ‘Uṭārid ‘adüvvdür, ‘ṭāride Şems ve Zühre şadiḳdur, Müşterî ve naḥsān mütevassıṭ, Kamer ‘adüvvdür, Kamere Şems şadiḳdur, ‘adūsı yoḳdur.

Evc-i kevākib seyyāre, nazm:

Evc-i Zuhal burc-ı kemān
Evc-i Bercis-rā sünbüle dān
(Satürn’ün en yüksek noktası Yay burcunda, Jüpiter’in en yüksek noktasını Başak burcunda bil.)
Bāz Mirrîḥ-rā be-burc-ı Esed

Evc bāşed eger şūy ber-şad
(Mars tekrar Aslan burcuna geldiğinde eğer yüz kat yükselirsen, zirvede olur)
Evc-i nāhīde burc-ı Tır üftād
Māh-ı zīn ü debi naşīb üftād
(Venüs'ün zirvesi Yengeç burcunda yer aldı, Ay'ın payı ise Zeyne ve Büyük Ayı'da yer aldı.)
Evc-i Hürşīd Zühre -i pedrām
Hest burc-ı ki geşt cevzā nām
(Güneş'in ve Venüs'ün en yüksek noktası, İkizler burcu olarak bilinen burçtur.)
Evc-rā hefteş hażīz şumār
Heftmīn şeref hubūţ inkār
(Zirveyi yedi olarak, en düşük noktayı say, yedinci yücelik, düşüşü reddeder.)

Hubūţ kevākib-i seyyāre, nazm:

Çün şeref geşt mer to-rā ma' lūm
Der-berāber buved hubūţ nūcūm
Çün hubūţ Zuhal burç-ı Hāmel
V'ān burc-ın burç Cedy muhal
Burc-i Merrīc çün buved seretān
Enderān mūrūrā to hābītdān
Bā-ze-mīzān hūţ-ı Hürşīd-est
Hābīţ burc-ı hūşe nāhīd-est
Burc-ı māhī hubūţ tır āmed
'Akreb ān meh menīr āmed
Re's hābīţ buved çüş od be-kemān
Mer-zeneb-rā hubūţ cevzā-dān

Dimişlerdür ki hubūţ-ı āfītāb ile hubūţ-ı māh mabeyninde tarīka-i muhterīka mīzānuñ on toközuncı derecesinüñ evvelinden tā 'akrebüñ hubūţı şerefinüñ muķābilinde olur, hemān derecede hāl-i hubūţı sāl şerefi gibi olur.

Ve bāl-i kevākib-i seyyāre, nazm:

Hāne-i kevkeb ez-burūc be-gīr
Ber-şumār u bi bīn nebūr zamīr
Hāne-i heftmīn ü bāl şinās
Cümle ma' lūm kereded be-kıyās

Feraḥ u tarḥ-ı kevākib, nazm:

Feraḥ tır-i burç tāli' dān
V'in zeü te'sşīr şan'-ı şāni' dān
Feraḥ-ı māh şāliş ez-tāli'
Dān Hürşīd nī-st cer tāsi'
Zühre der-pencemīn buved pedrām
Hemçü der-hāne-i şeşem behrām
Şād der-yāz dih sa' d-ı ecel
Der-dih ü dih feraḥ resed be-zuhal
Çün ferakeşt mert o-rā ma' lūm
Der-berāber tarḥ şevēd maķmūm

İhtirāk-ı kevākib, nazm:

Her sitāre ki o fited bā-hūr
Der-yekī burc dīk derç hem-ber
Halk-rā cümle ittifaķ buved
K'ān sitāre der-ihtirāf buved
Coz ķamer-rā ki in çonīn dānend

15 Hükemā pīş ez-în muhkem raşad
 Aḡterān-rā girifteend ‘aded²⁴⁹⁵
 Bā-nüh bīst āmedend ü hezār
 Heft ez-īşān kevākib-i seyyār²⁴⁹⁶
 Şābitāt-est nām-ı dīgerhā
 Ki ez-īşān konend peykerhā²⁴⁹⁷

Hānehā’-i 16 kevākib-i seyyāre. Nazm:

17 Hāmel ü ‘aḡreb-est bā-Behrām
 Kav̄s u Hūt-est Müşterī-ārām
 Şevr ü Mīzān çü hāne vü Zühre-est
 Mer Zuḡal rāst Cedī vü Delv-maḡām
 Tīr Cevzā Hūşe Sünbüle Meh Sereṡān
 Hāne-i Āfītāb Şīr resed müdām²⁴⁹⁸

Müctemi‘ ney ki müctemi‘ h‘ānend

Eyyām-ı naḡsāt:

Heft rüzī naḡsdān ender mehī
 Kevn ki dārī şüy fāriḡ ze-renc
 Se to henc sīz dih pāşā nez dih
 Bī-st ü yek bā-bī-st çār u bī-st ü penc

Dīger ‘Arabī:

Muḡibbük ber‘ay hüve eke fehel
 Nūḡūd leyyān bizīllü’l-emel

Femā kānne menḡūṡān feşşer cezīl
 Ve mā kānne mesḡūṡen faḡayü kemel

(Sevgilin, (gerçek) dostun kimdir, biliyor musun? Umut gölgesinde sığınan cimri. Eğer bir noktacı (noktalanmış) ise, yüce sevap verilir ve eğer bir satırla (düzgünce) yazılmışsa, o zaman mükemmel iyiliktir.)

Dīger beyt:

İḡzar nacūsen dūr şehr terd
 ‘Add tehā fimā ‘adāü’l-müḡmelā

(Uzakta her yabancı pislikten sakın, Çünkü ihmal edilen her şeyi hesaba katar.)

Ve her ayuñ āḡir çehārşenbesi naḡs-ı ekberdür.

²⁴⁹⁵ (Bilge kişiler, bundan önce sağlam gözlem yaparak, Yıldızların sayılarını belirlemişlerdir.)

²⁴⁹⁶ (Dokuz, yirmi ve bin ile geldiler, onlardan yedisi gezegen yıldızlardır.)

²⁴⁹⁷ (Diğerlerinin adı sabit yıldızlardır, onlardan şekiller oluştururlar.)

²⁴⁹⁸ (Mars, Koç ve Akrep burçlarında güçlüdür. Jüpiter, Yay ve Balık burçlarında huzur bulur. Venüs’ün evi, Boğa ve Terazi burçlarıdır. Satürn’ün gerçek yeri, Oğlak ve Kova burçlarındadır. Merkür, İkizler ve

18 Erkām-ı kevākib-i seb' a. Nazm:

Āhirīn nām-ı harf-est her aḥter
 Bedeleş mī-nigār der-defter
 Hemçü ez-sīn-i Şems dırāz-ı Kamer
 Ber-hemīn kon kıyās penç-i diġer²⁴⁹⁹

19

Şeref-i kevākib-i seyyāre. Nazm:

Şeref-i Āfitāb dān be-Ḥamel (19)

20

Şevr-rā (3) meh-i şeref-şinās maḥal

Mer Zuḥal-rā şeref buved Mīzān

Şeref-i Müşterī-st der-Sereṭān (15)

21

Bābed ez-Cedī (25) hem-şeref Behrām

Hemçü ez-Ḥūt Zühre-i hoş-nām

Tīr-rā Sünbüle-est (15) beyt-i şeref

22

Hem çonīn āmed īn be-mā ze-selef

Şeref-i re's ḥāne-i Tīr-est (3) (ya' nī der-cevzā)

Zeneb ender-Kemān-ı (3) şeref²⁵⁰⁰

23 Ma'lūm ola ki her kevkebūñ şerefi mezkūr burçlardadır. Altında yazılan erkām dereceye işāretdür 24 ki ol dereceye varduġda kuvveti ziyāde olur. Andan geçdüġde noġşān bulur. **Derecāt-ı şeref-i kevākib. 25 Nazm:**

Şeref-i Şems-i nev ze-deh derec-est

Yād-gīr īn ki māye-i ferec-est

Şeref-i Zühre heft-gīr düvī-st

26

Ez-derec ān ki der-ḥisāb kavī-st

Şeref-nīz penç ü deh-est

Se-derec ez-şeref naşīb-i meh-est

27

Derecāt-ı sitāre-i Keyvān

Der-şeref-i kemter ez-se heft me-dān

V'ān Bercīs bāz deh-est ü çehār

Başak burçlarında güçlü etkiler gösterir. Ay, Yengeç burcunda en güçlü etkisini gösterir. Güneş'in evi ise sürekli olarak Aslan burcundadır.)

²⁴⁹⁹ (Her gezegenin son harfini al ve onu defterde yerine yaz. Güneş'in son harfi olan 'س' gibi, uzun olan Ay'ın son harfi de benzer şekilde kıyaslanmalıdır. Aynı yöntemi diġer beş gezegen için de uygula.)

²⁵⁰⁰ (Güneş'in yüceliġi Koç burcunda 19. derecededir. Boġa burcunda yücelik 3. derecededir. Satürn'ün yüceliġi Terazi burcundadır. Jüpiter'in yüceliġi Yengeç burcunda 15. derecededir. Oġlak burcunda 25. derecede Mars yüceliġe ulaşır, tıpkı Venüs'ün Balık burcunda olduġu gibi. Merkür'ün yüceliġi Başak burcunda 15. derecededir, bu bilgi bize geçmişten gelmiştir. Merkür'ün yücelik evi İkizler burcunda 3. derecededir. Zodyak'ta Baş (Rā's) Yay burcunda 3. derecede yüceliġe sahiptir.)

- 28 V'ân Behrām heşt ü bîst şumār
Se-derec-i re 's-rā buved ze-şeref
Mer zeneb-rā hemîn resed bih naḥif²⁵⁰¹
- 29 Seb' a-i seyyārenüñ ṭibā' ı vü zükūr u ināsı ve leyl ü nehārda mensüb olanı. Nazm:
- 30 Zuḥal ān-gū be-düşmenī semer-est
Rūz-ı ūy ü naḥs u ḥuşk u ner-est
Müşterī-rā ke'z-o-st firūzī
- 31 Sa' d u nerdān u germ ü ter-i rūzī
Bāz Mirrīḥ-i naḥs u nerr ü şebī
Germ ü ḥuşk ez-ṭabī' ateş talebī
- 139a/01 Şems hem germ ü ḥuşk u rūzī vü ner
Naḥs der-ictimā' sa' d-ı nazar
Sa' d u mādē-est ü serd ü ter Zühre
- 02 Tır sāzende bāşed ü şöhre
V'ân ki nāmeş zaḥterān Ḳamer-est
Sa' d u mādē sebī vü serd ü ter-est²⁵⁰²
- 03 Nazarāt-ı kevākib-i be-yek-dīger. Nazm:
Nazar-ı aḥterān be-kevn ma' lūm
Tā-be-dānī tamām-ı ' ilm-i nücūm
- 04 Çü dü-kevkeb buved be-burcī der
Yek derec bîş nī ze-yek-dīger
V'ân ki mer her devr aḳrān bāşed
V'ın çonīn ḥāl be-yekrān bāşed
- 05 V'er yekī ez-dīger be-burc-ı sīm
Bāşed ez-nī be-burc bāzed hem
Dān ki tesdīs bāşed in ne-yaḳīn
- 06 Şerḥ-i terbī' be-şinev ez-pes in

²⁵⁰¹ (Güneş'in yüceliği 9 derecedir. Bunu öğren, çünkü bu rahatlık kaynağıdır. Venüs'ün yüceliği 7 derecedir, bunu 200'den çıkar, bu hesapta güçlüdür. Ay'ın yüceliği 15 derecedir, üç derece yücelikten ona aittir. Satürn'ün yüceliği 27 derecedir, bu yücelik 27 dereceden az değildir. Jüpiter'in yüceliği 14 derecedir, Mars'ın yüceliği ise 28 derecedir. Baş (Rā's) 3 derece yüceliğe sahiptir, Zodyak'ta (Zanb) ise aynı şekilde 3 derece yüceliğe sahiptir.)

²⁵⁰² (Satürn, düşmanlıkla tanınır; onun günü ve doğası uğursuz ve kurudur. Jüpiter, zaferin kaynağıdır; onun doğası uğurlu, sıcak ve nemlidir. Mars, uğursuz, erkeksi ve geceye ait olup doğası sıcak ve kurudur. Güneş de sıcak, kuru, gündüz ve erkeksidir; doğası uğurlu olsa da toplandığında uğursuz görünür. Venüs, uğurlu, dişi, soğuk ve nemlidir; Merkür ise yaratıcı ve ünlüdür. Ay, uğurlu, dişi, genç ve soğuk ve nemlidir.)

- 07 Çārum-est ü düvem nazar-gāheş
Heme renc ü gam-est hem-rāheş
V'er ze-pencüm ü bā-nühüm ne-güserend
V'an ki teşlīş ü düstī eşerend
Heft-hemīn hāne-rā muqābele dān
- 08 Eşereş kīne vü mücādele dān²⁵⁰³

Her kevkebūñ muqābele-i hānesi vebālīdür. Neyyirīnūñ hāneleri vebāl-i Zuḥaldür 09 ve Zuḥalūñ hāneleri vebāl-i neyyireyndür ve Müşterīnūñ hāneleri vebāl-i 'Utāriddür ve 'Uṭārīdūñ 10 hāneleri vebāl-i Müşterīdür ve Mirrīḥūñ hāneleri vebāl-i Zühredür ve Zührenūñ hāneleri vebāl-i Mirrīhdür 11 ve re's ü zenbūñ hāneleri vardur ne vebālleri *vallāhu 'alem. Ḥudāvendān-ı nehār. Nazm:*

- 12 Rūz-ı yek-şenbe-est nisbet-i Ḥūr
Dān ki dü-şenbe-est rūz-ı Kamer
Rūz-ı nüh-şenbe ān Behrām-est
- 13 Ān ki Mirrīḥ mürūr enām-est
Çār-şenbe girift kevkeb-i Tīr
Sa' d-rā penç-şenbe āmed Tīr
- 14 Zühre-rā dād Cum' a vü be-Zuḥal
Dād-şenbe Ḥudā-yı 'izz ü cell²⁵⁰⁴

Ḥudāvendān-ı şeb. Nazm:

- 15 Şeb-i yek-şenbe ān Tīr āmed
Z'īn sebeb-i ferruḥīş Tīr āmed
Şeb-i dü-şenbe ān Bercīs-est
Ender-īn kavlhā çī telbīs-est
- 16 Şeb-i se-şenbe ān Zühre-şinās
Çār-şenbe şeb-i Zuḥal be-қыyās
Şeb-i penç-şenbe ān naşīb-i Ḥūr-est

²⁵⁰³ (Gökyüzündeki yıldızların konumunu bil, böylece tüm astroloji ilmini öğrenebilirsin. İki gezegen aynı burçta olduğunda, biri diğerinden bir derece bile farklı olmayabilir. Bu durumda gezegenler aynı burçta aynı derecede olur, bu durum "birleşim" olarak adlandırılır. Eğer bir gezegen diğerinden üç burç uzakta olursa, bu "üçgen açısı" olarak bilinir. Bu durumu "seksitil" olarak bil, ama kesin değil; "kare açısı"yı sonra açıklayacağım. Kare açısı dördüncü ve ikinci derecede olur, ve bu açılar genelde sıkıntı ve üzüntü getirir. Eğer beşinci ve dokuzuncu derecedeysen, bu "üçgen açısı" ve "biseptil" açılarıdır ve olumlu etkiler taşır. Karşıt açısı yedinci evde olur ve etkisi düşmanlık ve çatışma getirir.)

²⁵⁰⁴ (Pazar günü Güneş'e aittir, Pazartesi Ay'ın günüdür. Salı Mars'ın günüdür, Mars insanların hayatında etkili olandır. Çarşamba Merkür'ün günüdür, Perşembe ise Jüpiter'in uğurlu günü olarak gelir. Cuma Venüs'ün günüdür, Cumartesi ise Satürn'ün günüdür.)

17 Şeb-i āzīne şāhibeş Kāmer-est²⁵⁰⁵

Erbāb-ı sâ' at. Nazm:

Sâ' at-i evvelin ze-rüz ze-şeb

18 Dān ki bāşed ez-ān-ı ān kevkeb

K'ān şeb ü rüz-rā be-dān nisbet

Kerde bāşed ḥakīm ez-ḥikmet

19 Dān zıkr-i kevkebī k'ez-o-st fürū

Düvvümīn sâ' at-est sâ' at-i o²⁵⁰⁶

Mersüm-rā hemīn kon be-cümle heft kıyās²⁵⁰⁷ **20 Derecāt-ı eflāk. Nazm:**

Derecāt-ı felek ber-i üstād

Sī-şad u şaşt āmed ez-bünyād

21 Her yekī burc ez-ān derec se-deh-est

Her derec ez-daķıķa şaşt reh-est

Şāniye şaşt yek-daķıķa-şinās

22 Hem çonīn tāb-^c āşar-est kıyās²⁵⁰⁸

Taķvīmlerde yazılan tevārīḥ beyānındadır. Tā' rīfū't-tārīḥ: 23 Et-tārīḥu 'ibāret 'an-yevm yünseb ileyhi māyā'tī ba' dehu ve yuķālu izāen et-tārīḥ-i 'ibāret 'an-müddetin ma' lūmetin **24** yu' tedd min-evvel zemenin mefrūzin lī-'örf bahā'ü'l-evķāti'l-maḥdüde.²⁵⁰⁹ Ma' lūmdur ki tārīḥden 'anā yokdur. **25** Cemī' aḥvāl-i dünyeviyye ve umūr-ı dīniyyede her ümmetüñ tārīḥi vardur ki mu' āmelelerinde ve zamānları evķātını **26** bilmekte aña muḥtāclardur. Ḥāzret-i Ādem 'aleyhi's-selām Cennetden Dünyāya hübüṭ ideliden berü tārīḥ müsta' meldür. **27** Her zamānda bir vechile i' tibār u isti' māl olunurdu. Bir emr-i 'aẓīm vāķi' olsa andan tārīḥ yazarlardı. **28** Meşelā evvelā Ḥāzret-i Ādem 'aleyhi's-selām Dünyāya hübüṭ idüp evlādı 'āleme münteşir olduķda oğulları hübüṭ-ı **29** Ādemde tārīḥ ķodılar. Ḥāzret-i Nūḥ 'aleyhi's-selām meb' aşına gelince ba' dehu bi' şet-i Nūḥdan 'aleyhi's-selām Tūfāna **30** degin yazdılar. Ba' dehu Tūfāndan

²⁵⁰⁵ (Pazar gecesi Merkür'e aittir, bu nedenle onun etkisiyle mutlu ve şanslıdır. Pazartesi gecesi Jüpiter'e aittir, bu konuda herhangi bir yanıltma yoktur. Salı gecesi Venüs'e aittir, Çarşamba gecesi ise Satürn'e. Perşembe gecesi Güneş'e aittir, Cuma gecesi ise Ay'a.)

²⁵⁰⁶ (Gecenin ve gündüzün ilk saati, bil ki o gezegenin etkisindedir. Bilge kişiler, bilgileriyle o gece ve gündüzü o gezegenle ilişkilendirmişlerdir. O gezegenin etkisinin azaldığı saati bil, bu ikinci saattir.)

²⁵⁰⁷ (Bu uygulamayı tüm yedi gezegen için aynı şekilde yap.)

²⁵⁰⁸ (Gök küresinin dereceleri temelde 360 derecedir. Her burç 30 derecedir ve her derece 60 dakikadır. Bir dakika 60 saniyedir ve aynı şekilde bu ölçümler hesaplanır.)

²⁵⁰⁹ (Tarih, gün gün birbirine bağılı olaylarla doludur ve ona bağılı olarak gelen yüzlerce şeyin adlandırılmasını sağlar. Ayrıca tarih, varsayılan bir zamanın başlangıcından itibaren bilinen bir süreçtir ki bu süreçle belirlenen zamanlar anlaşılabilir.)

nār-ı İbrāhīm ‘*aleyhi’s-selām* gelince ba‘dehu Hāzret-i İsmā‘ilūn ‘*aleyhi’s-selām* **31** evlādı çoğalup Hāzret-i İshāqdan ‘*aleyhi’s-selām* müfāraḳat itdükde. **Evlād-ı İshāq** nār-ı İbrāhīmden **139b/01** ‘*aleyhi’s-selām* meb‘aş Hāzret-i Yūsufa ‘*aleyhi’s-selām* gelince yazdılar ve meb‘aş-ı Yūsufdan ‘*aleyhi’s-selām* meb‘aş-ı **02** Hāzret-i Mūsāya ‘*aleyhi’s-selām* gelince ve meb‘aş-ı Mūsādan ‘*aleyhi’s-selām* meb‘aş-ı Hāzret-i Muḥammed *resūla’llāh şalla’llāhu* **03** ‘*aleyhi ve sellem* gelince yazdılar **Ammā** Naşārā ḳavminūn tārīḫ-i mu‘teber ü a‘zamlarınun evveli ḫālā meb‘aş-ı **04** Hāzret-i ‘İsādandur ‘*aleyhi’s-salavātü ve’s-selām*.²⁵¹⁰ **Ṭā’ife-i Mecūsī**: İbtidā tārīḫlerini hübūṭ-ı Hāzret-i **05** Ādemden ‘*aleyhi’s-selām* yazup ba‘dehu ḳatlı Dārā ba‘dehu zuhūr-ı İskender ba‘dehu melik-i Erdeşir ba‘dehu **06** vilādet-i Hāzret-i risālet-penāhdan *şalla’llāhu* ‘*aleyhi ve sellem* ba‘dehu melik-i Yezdicerdden²⁵¹¹ Şehriyār bin **07** Pervīzden yazup **Ammā ehl-i şirk** Resūla’llāhu *şalla’llāhu* ‘*aleyhi ve sellem* velādetlerinden yazduklarınun **08** sebebini erbāb-ı tevārīḫ yazmamışlardır. Pūşide olmaya ki ümem-i sālīfe tārīḫi bir ḫādişe-i **09** ‘azīmi vukū‘ında yazarlar. Niteki sābıḳan zıkr olınmıştır. **Hīn-i velādet-i** Hāzret-i rişālet-penāhda vāḳi‘ **10** olan ḫavādiş bir tārīḫde vāḳi‘ olmamışdır. Tafşilinun ba‘zi budur ki zıkr olunur. Ol **11** vaḳtde deryāçe-i Sāve ki şehir-i Sāve anun miyānında vāḳi‘ olmuşdı ki henüz eşeri bāḳidür. Yire **12** geḳüp²⁵¹² vilāyet-i Şāmda olan vādī-i Semāvede rūd ḫāne cereyān idüp biñ yıl miḳdārı **13** ol vādīde şu aḳduḡını kimse görmemişdi ve biñ yıldan ziyāde gice ve gündüz muttaşıl yanan **14** āteş-i Fārsiyān ol demde söyünüp ve Ṭāḳ-ı Kisrā ki metānet ü ḫaşānetde binā-yı iḫrāma cüft **15** idi. On dört ṭāḳı yıḳılıp ve dünyāda ne ḳadar bütler var ise yüzleri üzerine düşüp **16** ve mübed-i mübidān ya‘nī ḳāziyyü’l-ḳuzāt-ı Mecūs ol gice vāḳi‘inde gördüğü tünd ü serkeş develer **17** ‘Arabī atları çeküp Dicle den geḳürüp iḳlīm-i Fārsīde perākende eyledi ve sālīr mu‘azzam umūr ki **18** ol ḫāzretün mu‘cizelerinden idi, zuhūr buldı. Enūşirvāna ba‘de’z-zamān bu ḫaberler gelüp gördiler ki **19** bu ḳadar ḫavādiş-i ‘azīmi bir gicede belki bir anda vāḳi‘ olmuş. Enūşirvānuñ ḳalbi bu umūrdan ḡāyetde **20** hirāsān olup niçe zamān ekl ü şürb ü nevme ḳādir olmayup tevārīḫde meşhūrdur ve **21** ve elsine-i nāsda meşhūrdur ki ol zamānda olan aḫter-şinās kāhinlerün māhirlerinden Saṫīḫ Ğassānī **22** ki ol āvānda vaḫīd ü ferīd idi. Anun ḳız ḳarındaşı oḡlı ‘Abdü’l-mesīḫ bin Ḥayyān bin Buḳīle Ğassāniyi **23**

²⁵¹⁰ Kimi vefat Hāzret-i Ya‘ḳūba gelince ‘*aleyhi’s-selām* ve kimi Hāzret-i Mūsā ‘*aleyhi’s-selām* İsrā’il ile Mışrdan ḳıḳduḡı zamānda ve kimi mülk-i Süleymāndan ve kimi Buḫtun-naşr Ḳuds-i Şerīfi ḫarāb itdüğü zamānda yazmışlar.

²⁵¹¹ Yezdicerd fetḫ-i yā ve sūkūn-ı rā’-i mu‘ceme ve fetḫ-i dāk mūhmele ve kesr-i cīm ve sūkūn-ı rā ve dāl-i mūhmeleleyn ile.

²⁵¹² Ümem-i sālīfe tevārīḫ yazmışlardır, bir ḫādişe-i ‘azmī vukū‘ında yāḫūd bir şāḫib-ḳırān pādşāh-ı ‘ālī-şān taḫta cūlus itdüğü zamandan itmişlerdür.

Enüşirvân bu umûrları andan istifsâr için gönderüp ‘Abdü’l-mesîh-i Saṭîhi ḥâlet-i nez’ de 24 bulup her çend kendüsini zıkr idüp ve Enüşirvânun selâmını degürüp cevâb işitmeyüp me’yûs 25 olıcağ ḥâline münâsib bedihe birkaç beyt diyüp Saṭîhe oğdu.

Nazm:

26 Eşamm ümm tesîma‘ ‘ıṭrîfü’l-Yemen
Em fâz fâz kem bih şâ’vü’l-‘anen
Enâk Şeyhü’l-ḥayy min âl Sinen
Ve ümmühü men âl-i Zî’b bin Ḥacan

27 Resûlü ḳaylü’l-‘Acem seyrî bi’l-vesen
Lâ yezhebü’r-ra‘ dü ve’l-ereybi’z-zemen²⁵¹³

İlâ âḫire Saṭîḫ ebyâtı 28 işidicek ‘âdeti üzere seci‘ yile böyle cevâb virdi: ‘Abdü’l-mesîh. Cā’ ilâ Saṭîḫ. ‘Alâ cemelin ṭalîḫ 29 Ve ḳadâvefi ‘ale’z-zîriḫ. Ba‘şeke mülk ü benî Sāsân. Lâre tecâsü’l-eyvân ve ḥumûdün-nîrân 30 Derü’ yâ el-mübedân. Re’y eblen şa‘âbân. Nuḳûdı ḫaylan ‘ırâbân. Ḳadde ḳaṭa‘at ve ḫiblete ve ḫablete ve entişeret fi-bilâdu Fârsü 31 Yâ ‘Abdü’l-mesîh izâ zaḫaratü’t-tilâvetü ve bu‘işe şâḫibü’l-ḫırvâtü ve fâzü vâdî’ü’s-semâvatü 140a/01 ve gâzet buḫîretü Sâve ve ḥumdet nîrân Fârs. Lem yekun Bâbilü’l-Fürs maḳâmen ve lâ eş-Şâm 02 Saṭîḫü Şâmân yemlikü münheme mülük u milkâtün. ‘Alâ ‘adedü’şürefât. Sümme yekün Henâtün ve henât 03 ve külli mâḫâtin âtü.²⁵¹⁴ Bunı didükleri gibi Saṭîḫ vefât itdi. Enüşirvân bu ḫaberi işidicek 04 kendüden soñra on dört evlâdı pâdişâḫ olduğundan ḫazz idüp her birisi 05 kırk elli yıl pâdişâḫ olmağ mülâḫaza eyledi. Kendüden soñra hemân iki oğlı Hürmüz ü Pervîz 06 miknet üzere salṭanat sürüp ba‘dehu mülk-i ‘Acem muḫtel olup âḫirincisi Yezdicerddür ki 07 Ḥazret-i ‘Ömer Fârûḳ *râziya’llâhu ‘anh* zamânında Sa‘d Vaḳḳâs memleket ü ḫazâ’in alup şehr-be-şehr 08 ḳaçup zamân-ı ḫilâfet-i ‘Oşmânda *râziya’llâhu ‘anh* helâk oldı.²⁵¹⁵

²⁵¹³ (Hissetmez misin Yemen’in serin esintisini o nasıl eserse, o esintiyle şöreti taşır. Ben Seyyidü’l-Hayy’ım Benî Sunen’den geliyorum ve annesi Zübey bin Hucen’den. Arap olmayanlardan önceki peygamber zamanında, gök gürültüsü gitmezdi ve zaman içinde şüphe yoktu.)

²⁵¹⁴ (Abdülmessih, yüksek cama binekli bir devesiyle geldi ve üzerindeki tacı, tahtının üzerinde yerleştirdi. Mal ve Sasani krallığını sana sattım, sarayların kirlili olmayacak, ateşler sönecek ve mübareklerin rüyası gerçek olacak. Sıkıntılı yılların ardından, atlar, deve sürüleri ve kervanlar kesildi ve Fars diyarlarında yayıldı. Ey Abdülmessih, aydınlık doğduğunda ve kılıcım sahibi yükseldiğinde, göğün yıldızları parladı, Saava dağları yeşerdi, Fars’ın ateşleri övüldü. Hiçbir karanlık bulut yoktu, sonra karanlık bulutlar geldi ve geldi ve her şey yıkıldı.)

²⁵¹⁵ Ve kimi ḫarb-ı füccârdan ki Ḳureyş ile Benî Ḳays-i Ğıylân mabeyninde ‘azîm ḫarb olup eşher-i Ḥurmda vâkı‘ olmağın yevm-i füccâr deyü ad ḳodılar ve mezkûr ḫarb zamanında Ḥazret-i Resûl *şallallâhu ‘aleyhi ve sellem* yigirmi muḫtermeden ḳıḫardıkları zamanda yazup ba‘dehu kimi ḫarb vâ’il ü ḫarb besüs u ḫarb-i dâḫsdan ki her biri ‘azîm vaḳâyî’inden idi. **Benî Ḥamîr ü benî Kehlân** Müluk

Ammā ehl-i Yūnān u Rūm 09 Zuhūr-ı İskenderden. **Qıbtî:** Mülk-i Buhtunaşşardan ba‘dehu melik Daqlatyānūs-ı Anṭākî-i Qıbtîden **10** yazdılar. **Evlād-ı Hāzret-i İsmā‘îl** ‘aleyhi’s-selām nār-ı İbrāhîmiden ‘aleyhi’s-selām binā’-i Ka‘beye dek **11** yazdılar. Binā’-i Ka‘beden Ka‘b bin Lu‘ey bin Ğālib bin gelince ki Resūla’llāhuñ *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* **12** ecdād-ı ‘izāmlarındandır, yazdılar ki mezkūr Ka‘b zamānında ğāyetde şāhib-i ‘izzet ü miknet ü şevket **13** ü kudret olup qabā’il-i ‘Arabda andan ulu kimesne olmamağın fevtini tārîh itdiler ve mevt-i **14** Ka‘bdan ‘Ām-i Fīle gelince. Ba‘dehu ‘Ām-ı Fīlden tārîh-i Hicrete gelince ki Hāzret-i Resūl *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* **15** Mekke-i müşerrefeden Medīne-i münevvereye hicret itdükleri zamānda vaqtā ki Hāzret-i ‘Ömer Fārūq-ı a‘zam Ömer bin **16** El-Ḥattāb *rāzīya’llāhu ‘anh* ‘ālemi Ebū Mūsā-yı Eş‘arī *rāzīya’llāhu ‘anh* Hāzret-i ‘Ömere a‘lām eyledi ki mektūblarıñuz **17** gelür. Tārîhi nā-ma‘lūm Hāzret-i Fārūq-ı a‘zam *rāzīya’llāhu ‘anh* şāhābe-i kirāmı *rāzīya’llāhu ‘anhüm* cem‘ idüp **18** meşveret itdükde ba‘zılar velādet-i Hāzret-i Risālet-penāhı *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* ba‘zılar bi‘atleri **19** zamānını diyüp Sa‘īd bin Müseyyib *rāzīya’llāhu ‘anh* naqlince Hāzret-i ‘Ali *kerema’llāhu veche* hicretinden **20** olmasını vech görüp zīrā Medīne-i Münevvereye geldükden sonra ‘alem-i İslām mürtefi‘ oldı diyecek sā’ir **21** şāhābe-i ‘azāmuñ dağı ittifāqları bunuñ üzerine cem‘ olup ve hicret Muḥarremde vāki‘ olmağın **22** evvel Muḥarremden tārîh ibtidā’ olındı ve bu ittifāq hicretüñ on yedinci sālinde idi ki tārîh-i **23** Rūmīnūñ ki İskender-i maḫdūmīye mensūbdur. Toḫuz yüz üçünde ve tārîh-i Qıbtīnūñ ki Daqlatyānūs-ı **24** Anṭākīye mensūbdur. Tārîh-i Hicretten üç yüz toḫuz yıl muḫaddem vaż‘ olunup ve tārîh-i Fūrsūñ **25** ki Yezdicerd bin Şehriyār bin Pervīze mensūbdur ki āḫir mülūk-ı ‘Acemdür, on birinde idi. **Tevārîh** **26** Bir kaç vardır ki ḫālā taqvīmlerde isti‘māl olunur. Mu‘teber tārîhlerdür. **Biri tārîh-i ‘Arabdur.** **27** Devr-i Qamer ḥesābınca bir yılı on iki aya taḫsīm idüp her birine bir ad virmişlerdür. İbtidā **28** tārîh-i Hāzret-i Risāletüñ *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* Mekkedden Medīneye şerrefellāh hicret ü intikālī **29** vaḫtindendür ki Muḥarrem ayı idi. Niteki zıkr olındı. Şühūr-ı ‘Arabīnūñ esāmisi bunlardır ki bu kıt‘ada **30** mezkūrdur. **Nazm:**

Ez-Muḥarrem çü güdeştī çi buved mäh-ı Şafer

Dü-rebī‘ vü dü-Cemād ze-pey-i yek-diger

31

Receb-est ez-pey-i Şa‘bān u Ramazān u Şevvāl

tebāba‘alarındandır ve nār-ı zārār ki belād-ı yevminde zāhir olmışın bir uğrı idi, ba‘dehu seyl-i ‘arimden ki Qur‘ān-ı ‘azīimde mezkūrdur, ba‘dehu zuhūr-ı Hābeşeden yazdılar.

Pes be-Zi'l-ka' de vü Zi'l-ħicce be-kon lîk nazâr²⁵¹⁶

‘Aded-i eyyâmı üç yüz **140b/01** elli dört ve südü ü ħums-ı yevm-i Qameriyyedür. Bir ayı otuz ve bir ayı yigirmi toköz, ehl-i **02** İslâm sinîn-i Qameriyyenüñ sinîn-i Şemsiyyeye tedâhülün görüp Hâk *subĥānehu ve te‘alā* Qur’ân-ı ‘azîminde **03** “*İnnemen nesû ziyâdetun fi’l-kufri yuğallu bihi’l-lezîne keferû*”²⁵¹⁷ buyurur kebîs-i sinîn-i nesîde vâkı‘ olmasından **04** ĥavf idüp her otuz iki sene-i Qameriyye başında bir yıl sâkıṭ idüp **izdilâf** diyü **05** ad birdiler ki bir birine yakîn olmağ ma‘nâsınadur. Otuz üç sene-i Qameriyye takrîben otuz iki **06** sene-i Şemsiyye olur.²⁵¹⁸ **Biri dahı târîĥ-i Rûmîdür** ki takvîmlerde yazılır, mu‘teber târîĥdür. **07** İskender-i Rûmî ki feylesof-ı Yünânîniñ kızından Dârâb bin Behmen bin İsfendiyârûñ **08** oğlıdur. Anuñ zamânında bağlamamışdur. Şol zamânda ki Belde-i Fervaniyyeden ĥurûc **09** itdi, ol gün dü-şenbe günü idi ve naql itdiler ki on iki yıldan soñra vaz‘ itdiler **10** sene-i Şemsiyyeyi zabṭ itmekičün ki üç yüz altmış beş gün ve rub‘ yevmdür. Ya‘nî dört baĥşdan **11** bir baĥşîdür ve bu kesreden dört yılda bir gün ĥâşıl olur ol yıl atmış altı gün olur **12** ve ol yıl sâl-i kebîse ve ol güne yevm-i kebîse dirler ve on iki ay ki vaz‘ itdiler **13** ‘ale’t-tertib mezkûr aylarûñ adları bu kıṭ‘ada derc olunmuşdur. **Nazm:**

Dü-teşrin ü dü-kânün ü pes ân ki
14 Şubâṭ u Āzer ü Nîsân Eyâr-est
 Ĥazîrân u Temüz u Āb u Eylül
 Nigeĥ dâş ki ez-men yâdigâr-est²⁵¹⁹

15 Āzer: Rûm aylarından Mârt didükleridür ve Fûrs aylarından Murdâd mâh **16** ve Kıbtîde Bermahât ayıdur. Otuz bir gündür. On ikinci güninde Güneş Ĥamel burcına taĥvîl eyler **17** Leyl ü nehâr berâber olup faşl-ı bahâr dâĥil olur. Ol güne Nevrüz dirler. Bahârûñ **18** taḃî‘ati ĥâr u raṭbdur. Eşcâr u şemâr nümüvv bulup bedende balğam münkesir olup qan müstevlî **19** olup netâc-ı ĥayl zühür ider. İstifrag u şûrb-i edviyye müshile ve ĥacâmat u faşd **20** ve sâ‘ir emrâz-ı ĥıṭara ‘ilâcı vaḳti olup ve qar olan

²⁵¹⁶ (Muharrem ayından sonra Safer gelir, ardından iki Rebiülevvel ve iki Cemaziyelevvel birbirini takip eder. Recep’ten sonra Şaban, Ramazan ve Şevval gelir, ardından Zilkade ve Zilhicce’yi takip et.)

²⁵¹⁷ Kur’ân, Tevbe; 9/37: “*Haram ayları ertelemek, ancak inkarda daha da ileri gitmektir ki bununla inkar edenler saptırılır.*”

²⁵¹⁸ **Esâmî-i şühürdur eyyam-ı câhiliyyet, Muĥarrem** ayına Mû’temir dirleridi. **Safer** ayına Cîrddür. **Rebî‘ü’l-evvel** ayına Ĥurrâni. **Rebî‘ü’l-âĥir** ayına Vebaşşân. **Cemâziyye’l-evvelî** ayına Ĥuneyn. **Cemâziyye’l-âĥir** ayına Rübâ. **Receb** ayına Mufaşilü’l-evvel. **Şa‘bân** ayına ‘Âdil **Ramazân** ayına Nâşîk. **Şevvâl** ayına ve‘asl. **Zü’l-ka‘de** ayına Vizne **Zü’l-ħicce** ayına Berküzer dirlerdi.

²⁵¹⁹ (İki Teşrin(Ekim, Kasım) ve iki Kanun’dan (Aralık, Ocak) sonra, Şubat, Azer (Mart), Nisan ve Ayar(Mayıs) gelir. Haziran, Temmuz, Ab(Ağustos) ve Eylül gelir, bunu hatırla, bu benden sana bir hatıradır.)

vilâyetlerde irimege başlar. Berd-i ‘acüz **21** dördünde tamâm olur. **Nisân:** Rümîler Abrîlis dirler. Fûrs aylarından Şehryür mâh ve Kıbtîde **22** Beremüde dirler. Otuz gündür. On ikinci günü Güneş, Şevr burcına taḥvîl eyler. Tabî‘at-ı rebî‘-i **23** şâbit ve dem şahîḥ olup beden balgām küdüretlerinden şâfi olur. Kar olan vilâyetlerde **24** külliyyen eriyüp ve enhârlar artup yimişler bitmege başlar. **Ayyâr:** Rümîler Mâyıs dirler. Şühür-ı **25** Fûrsden Mihrümâh, Kıbtîde Şens dirler. Otuz bir gündür. Güneş on dördünde Cevzâ burcına intikâl **26** eyler. On altıncı günü ıssılar olmağa başlar ve Nîl artmağa başlayup vilâyet-i Mısrda maṭarriyyede **27** ‘ıyd-ı Belsem olur ve yigirmi ikisinde Şüreyyâ zuhûr eyler. **Ḥazîrân:** Rümîler Būynūs, Fûrs aylarından **28** Ebân mâh, Kıbtîde Ye’üne dirler. Otuz gündür. On dördünde Şems Sereṭân burcına taḥvîl eyler. **29** Ğâyetde ṭul-i nehâr u қаşîr-i leyldür ve evvel-i şayfdur. Şafrâ ğâlib olup қan ашаға **30** қor. Mısrda beşâret-i Nîl olur. **Temmüz:** Rümîler Ūyūs dirler. Mâh-ı Fûrsden Āzer mâh **31** Kıbtîde Ebîb dirler. Otuz bir gündür. On beşinde Güneş, Esed burcına varur. Yigirmi üçüncü **141a/01** üçüncü günü eyyâm-ı Bâḥürdur. Yedi gündür. Toқuz gün ğâyetde ıssı günlerdür. Ağustosа ulaşur. **02** Böyle i‘tibâr evlâdur ki tâ ki Ağustos bu toқuz gün ile kırk gün olup erba‘îne **03** mu‘âdil ola. Bu ayda kuvvet za‘f bulur. Eşnâf-ı Ḥavâmiḍ ü müberredât isti‘mâl **04** itmek gerekdür. **Āb:** Rümîler Ağustos dirler. Fûrs aylarından Dey mâh, Kıbtîde Misrî **05** dirler. Faşl-ı şayfuñ âḥîridür. Otuz bir gündür. On beşinci günü Güneş Sünbüle burcına **06** dâḥil olur. Yigirmi ikinci günü ıssılar şınup yigirmi beşinci günü cemî‘ mîve kemâl bulur. **07 Eylül:** Rümîler Estüris, şühür-ı Fûrsde Behmen mâh, Kıbtîde Tevt dirler. Otuz gündür. **08** On beşinde Güneş Mîzân burcına taḥvîl eyler. Gice ve gündüz berâber olur. Evvel-i ḥarîfdür. **09** Şafrâ mağlûb olup sevda ğalebe eyler. Ekşer vilâyetde havâ mu‘tedil olup Mısrda Nîl kâmil **10** olur. **Teşrîn-i Evvel:** Rümîler *Aḥtavras* dirler. Fûrs aylarından *İsfendârmez*, Kıbtîde *Bâbe* dirler **11** Otuz bir gündür. On beşinde Güneş ‘Akreb burcına varur. Tabî‘at-ı ḥarîf şâbit olup **12** muḥtelif yiller eser. Yigirmi birinci gün şovuklar düşmege başlar vefât-ı қâsım olup Etrāk қoyuna **13** қоç şalup ve қарınca yir altına girüp ḥaşerât yir altında қарar itmege başlar. **Teşrîn-i Şânî:** **14** Rümîler Nūverus dirler. Mâh-ı Fûrsden *Ferverdîn*, Kıbtîde Hâtür dirler. Otuz gündür. **15** On dördünde Şems Қavs burcına naql eyler. Yedinci günü ağaçlardan şu nüzül eyler ve maṭar u semî **16** kavî olur ve zeyt yağı şıқılıp deryâ seferi қapanup ve Ūlker ğurûb eyler. **Kânûn-ı Evvel** **17** Rümîler Zekürs dirler. Şühür-ı Fûrsden Ūrd-i Behişt, Kıbtîde Keyhek dirler. Otuz bir gündür. **18** On dördüncü günü Güneş, Cedî burcına varur ve on dördüncü gicesi gice ğâyetde uzun olur. **19** Şeb-i Yeldâ dirler. Üç gice artmaz ṭurur. Evvel-i faşl-ı şitâdur ve ğâyet қаşr-ı nehârdur ve ṭul-i leyldür. **20**

Sevdā maḫhūr olur, balğam kuvvet bulur ve on altısında gün bir derece olur ve gice bir derece 21 eksilmeğe başlar. Erba'ın girür. Qış faşlınuñ evveli ol gündən şayılır. **Kānūn-ı Sānī** Rūmiler 22 Yenārs dirler. Māh-ı Fürsden Hurdād māh, Qıbtīde Tūbe dirler. Otuz bir gündür. Altıncı gicesi sāye 23 gicesidür ki kāfirler ta'zīm idüp odlar yaqarlar ve hācların şuya bırağurlar. On ikinci günü 24 Şems burcına varur. On beşinci günü şitānuñ şiddeti vü kuvveti zamānında yigirmisinde erba'ın 25 tamām olur. Yigirmi birinde hamsin girür. Yigirmi dördünde vuḥuş u tıyūr cimā' isteyüp çiftile 26 yürimeğe başlar. **Şubāt**: Rūmiler Felvārs u **Küçük** dirler. Şühūr-ı Fürsde Tır māh, Qıbtīde Emşir 27 dirler. İkisinde evvel şavm-ı Qıbtīdür. Üç yıl muttaşıl yigirmi sekiz gün ve rub' yevm olur. 28 Dördüncü yıl ki kebise yılıdır. Yigirmi toquz olur. On ikinci günü Güneş, Hüt burcına varur.

29

Qaylü's-şems fi'l-Hüt

Ve'l-berdi yemüt²⁵²⁰

Ve mezkūr gündən ağaçlara şü yürimeğe başlar. Yedisinde 30 Cemre-i evvelī havāya düşer ve on dördünde Cemre-i sānī şuya düşer ve yigirmi birinde āḫir Cemre 31 türāba düşer ve yigirmi birinde on yedinci günü şovuqlar şikest olmağa başlayup bahār nişānı **141b/01** zuhūr eyler. On sekizinci günü laqlaql Rūma gelüp qıble yili eser. Yigirmi altıncı berd-i 'acüz²⁵²¹ girür 02 dört gün daḫı Āzārdan alur. **Bir tāriḫ daḫı Fürs-i**

²⁵²⁰ (Güneş balık burcuna girdiğinde kışın soğuk olur.)

²⁵²¹ Berdü'l-'acüz laqabına sebep budur ki Ḥaḫ cell ü te'alā 'Ad qavmini helak eyledi, anlardan bir 'acüz 'avrat ḫalās oldı ve helak-i qavm Şubātūñ yigirmi altıncı günü idi dāyimā her yılda ol gün gelse ol qarı evlād u insābım ve ol qavmūñ ululğım ve ḥ'-ār u bī-miḫdār olup helak olduklarını eküp yedi gün ve yedi gece aqlā yimek yimeyüp ve şü içmeyüp ve uyumayup ve yād u figān iderdi andan ötüri ol günlere berd-i 'acüzlük oldı. Vallāhu a'lem. Gāyetde serd olup mü'eşşir olduḡnuñ sebebi budur ki eyyam-ı şitānuñ āḫiridür, her nesnenüñ āḫirine i'tibār olunur, meşelā çerāḡuñ yaḡı dūkenüp za'if olsa yā fitil az qalup āḫir olsa evvel yandıḡındı, nūrı bir iki def'a ziyāde şü'le virür ve söyünür kezālik eyyam-ı şayfuñ āḫiri ki māh-ı Ağustosdur, ıssı qatı toqınur, ba' dehu ıssılar şınup süst olmağa başlar. **Esāfi-i berd-i 'acüz, Qıf'a, Nazm:**

Fāzu emzāt eyyām Şehleşā
Bi's-şan ve'l-şanbar ve'l-vebr
Ve bi-āmir ve eḫiye mü'temir
Mu'allel ve Muştafii'l-ḫamr
Zahabü's-şinā mevliyen herbān
Ve etnek ve aqdetün mine'l-ḫırr

(Zaman, Şahlaha'nın günlerini işaret etti, Kumdan, çalıdan ve kurtlardan oluşun günlerle. Ve Amr ve kardeşi konferansa katıldı, Kırmızıya serilmiş halılar üzerinde. Gümüş bir araba kaçtı, köpekler uludu, ve eşekler geldi.)

Tefsir-i şa'libde esāmī-i mezkūre tertibinden soñra ve ismü'l-yevmi's-şāmin müküfi 'ü'z-zü' in dimiş ve a'lem "İne's-şan fi'l-lügati'l-bevl ve'l-şanir şahjdün berdü'l-şitā ve'l-āmir kānnahu biAmrū'n-nā bi'l-Ḥıdır ve'l-mu'temirān yeşā vü rahm fi'l-zu'n ve'l-maḫām ve'l-ikfā imāleti'l-ātā ve ḫalbühü ve kütübü ikfā ve istikfā karkarden kemā yaḡālī ikfāti'l-ḫavs izā emilet rāsuhā ve muḫālif efkenden miyān.

ḳadīmdür. Cemşīd zamānında **03** ḳalmışdur ki laḳabı tārīḥ-i ḳadīm ve tārīḥ-i ḳadīmīdür. Her zamānda bir dürlü i‘tibār olunurdu. **04** Hālā taḳvīmlerde i‘tibār olunanların mebde’i melik Yezdicerd bin Pervīz bin Hürmüz bin Enūşīrvāndur **05** ki āḥīr mülük-ı ‘Acemdür. Taḥta oturduḡı gündendür ki tārīḥ-i Hicretūñ on birinde Rebī‘ü’l-evvel **06** ayınuñ yigirmi ikinci günü ki se-şenbe günü idi. Bunlar daḡı sene-i şemsiyyeyi zabṭ **07** itmekiçün on iki ay vaż‘ itdiler. Hindüşāh-ı Nahcūvānī esāmīsi bu ḳıṭ‘asında beyān eylemişdür. **Nazm:**

08 Ba‘ de Ferverdīn buved Ürd-i Behişt
V‘ez pes ān Kemān Ḥordād u Tīr
Bāz Murdād-est ü Şehrīver-i dīger

09 Mīhr ü Ābān-est ü Āzār ey faḳīr
Vü Zedī vü Behmen çü be-güdeştī buved
Māh-ı İsfendārmez in yādgīr²⁵²²

10 Ve bu aylarūñ her birini otuz gün ṭıtdılar. Mecmū‘ı üç yüz altmış gün oldı. Ābān ayınuñ āḥīrinde **11** beş gün daḡı ziyād itdiler. Sene-i şemsiyyeye muvāfīḳ olmak için üçyüz altmış beş gün oldı **12** ve ān beş güne eyyām-ı müsterāḳa didiler ve birer ad daḡı virdiler. *Ahonvad, Aşnavad, İsfendemed, Vahuşṭ*²⁵²³, **13** *Haştviş* didiler. Rub‘ yevme i‘tibār eylemediler. Yüz yigirmi yıla dek yüz yigirminci yılda bir ay arturdılar **14** ki, rub‘ yevmden ḥāşıl oldı ve ol aya *Bīhnerak* didiler ve ol ayı evvelden āḥire dek bayram **15** eylediler ve ol yıl on üç ay oldı ve aylarınūñ otuz gününe *ferište* adlarından birer **16** ad virüp zabṭ eylediler. Hafta günlerine i‘tibār itmediler ve ayuñ esāmīsi bunlardur. **17** Ürmüzd, Hürmüzd daḡı dirler, Behmen, Ürdibehişt, Şehrīver, İsfendārmez, Ḥordād, Murdād, Dībāder **18** Āzer, Ḥūr, Māh, Tīr, Cūş, Deybehr, Mīhr, Sürüş, Reşen, Ferverdīn, Behrām, Rām, Bād, **19** Deybadīn, Deyn, Ared, Aştād, Asmān, Zāmyād, Maresfend, Enīrān ve gün adı ile ay adı **20** muvāfīḳ geldi ve bir günde bayram ve zemzemeler eylediler. Meşelā Behmenūñ ikisi ve Ürd-i Behiştūñ üçü **21** ve Şehrīverūñ dördü ve İsfendārmezūñ beşinde ve Ḥordāduñ altısı ve Murdāduñ yedincisi ve Dībāderūñ **22** sekizi ve Āzerūñ ṭoḳuzu ve Abānuñ onı ve Tīrūñ on üçüncüsü ve Deybehrūñ on beşi ve

(Gerçekten de “şan”, dilde idrarı ve “şanīr”, kış soḡuḡunu ifade eder ve yönetici, sanki insanları yeşil renge dönüştürmek için onların emrindedir. İki meclis sahibi isteyip düşünür, zorbalık ve yer arasında acıyı hisseder ve baḡırsaklar, onun işleri ve yazıları yeterli ve açıklamalıdır. Kırk kırbaçlama yapmak, yayın “ikfā” edilmesi gibi, başını eğdiğinde ve karşı gelindiğinde, ortada bırakmak.)

²⁵²² (Ondan sonra Ferverdīn (Mart-Nisan) gelir, ardından Ürdibehişt (Nisan-Mayıs), Hordad (Mayıs-Haziran) ve Tīr (Haziran-Temmuz) gelir. Sonra Murdad (Temmuz-Aḡustos) ve ardından Şehrīver (Aḡustos-Eylül) onra Mīhr (Eylül-Ekim) ve Ābān (Ekim-Kasım) gelir. Āzār (Kasım-Aralık) ve Behmen (Ocak-Şubat)’den sonra İsfend (Şubat-Mart) gelir, bunu öğren.)

²⁵²³ Vahşat izān bi’l-ḥā’i’l-mu‘ceme

Mihrüñ 23 on altısı ve Ferverdîn ayınuñ on toközüncü günü ve Deybadînuñ yigirmi üçü ve **bir târih 24 dahı Celâlidür** ki târih-i Melikî vü Şâhî dahı dirler. Sultân Celâle'd-dîn Melikşâh-ı Selçûkî 25 zamânında târih-i Hicretüñ dört yüz seksen altısından hukemâ vü müneccimîn cem' oldılar. 26 Mezkûr ayları kebise ile i' tibâr eylediler. Ferverdîn ayınuñ evvelini Nevruz gününden ta'yîn eylediler 27 müte' ayyin üç ay rebî' faşlı oldu ki Türkide yaz dirler ki Ferverdîn, Ürd-i Behişt, Hordâddur 28 ve üç ay şayf faşlı oldu ki Türkide yay dirler ki Tîr, Murdâd, Şehrîverdür ve üç ay harîf 29 faşlı oldu ki Türkide güz dirler ki Mihr, Abân, Âzerdür ve üç ay şitâ faşlı oldu ki Türkide 30 kış dirler ki Dey, Behmen, İsfendârmezdir. Bu kıt'a ki Mevlânâ Hindüşâh-ı Nahcuvânînuñdur. 'Ale't-tertîb 31 adlarını zabt itmişdir. **Qıt'a:**

Ze-Ferverdîn çü be-güdeştî meh-i Ürd-i Behişt âyed

Be-mâned Hordâd u Tîr ân ki çü Murdâdet hemî bâyed

142a/01

Pes ez-Şehrîver ü er Mihr ü Âbân Âzer ü Dey dân

Ki ber-Behmen coz İsfendârmez mâhî be-kırâned²⁵²⁴

02 Bir târih dahı Kıbtîdür ki mu'teber târihdür. Zamân-ı kadîmde 03 Mısrda pâdişâh olan Daqlatyânüs-ı Anâkî zamânında ki Hicretten üç yüz toköz 04 yıl muqaddem vaz' olunup nehâr-ı cum'ada ibtidâ olınmışdur. **İbn-i Rıdvân rahmetu'llâh** böyle 05 naql eyler ki mezkûr Daqlatyânüs hem pâdişâh ve hem hâkîm idi. Zamânında şâhib-i ferâset 06 ü şehâmet nazîri yok, melik-i 'âdil idi. Vaqtâ ki destûr u rüsüm u kâ'idelerinüñ 07 ibtidâsı iki biñ yıldan mütecâviz olup tahşîl ü tekâmîl-i umûrlarınun tertîbine küllî 08 hâlel ü zelal 'arîz olup cemî' huşûşda 'acz u zücret müşâhide eylemegin zamânında 09 olan 'ulemâ vü hukemâsını cem' idüp bu bâbda meşveret eyledi. Cemî' sinüñ bunuñ 10 üzerine oldu ki iktizâ-yı zamâne muqtezâsınca 'adl üzre bir tarz u resm-i hâş vâcib 11 olmuşdur didiler. Tedbîr idüp gördiler ki arz-ı Mışruñ 'imâretine sebep Nîldür ve Nîl harîfüñ 12 evvelinde kemâlin bulup ehl-i Mısr ekşer umûrda ol vaqtde olmağın on iki ay vaz' 13 idüp ve her aya bir ad koyup ibtidâ senelerini Tût andan sonra Bâbe ba' dehu Henûr 14 kılp bu üslûb üzre tertîb virdiler. **Qıt'a:**

Tût ü Bâbe vü Hâtür gîr

Keyhek ü Tûbeh dîger İmşîr

15

Bermehât u Bermüde vü Beşens

²⁵²⁴ (Ferverdîn (Mart-Nisan) ayını geçtikten sonra, Ürdîbehişt (Nisan-Mayıs) ayı gelir. Hordad (Mayıs-Haziran) ve Tîr (Haziran-Temmuz) ayları da onun ardından gelir ve Mordad'ı (Temmuz-Ağustos) takip eder. Sonra Şehrîver (Ağustos-Eylül) gelir, ardından Mehr (Eylül-Ekim) ve Âbân (Ekim-Kasım) ayları gelir. Daha sonra Âzâr (Kasım-Aralık) ve Dey (Aralık-Ocak) ayları gelir. Behmen'den (Ocak-Şubat) sonra ise İsfend (Şubat-Mart) ayı gelir.)

Pes Bū 'ne Ebīb ü Mesîr-i zîr²⁵²⁵

Tevt, dördünde 16 Rûm aylarından Eylûl dâhil olur ve Tevtûn on yedisinde 'ıyd-ı şalīb olur ki Mıŝrda 17 Belsân yağın çıkarurlar. On sekizinde Güneş burc-ı Mîzâna taĥvîl eyler, ĥarîf dâhil olur. 18 **Bâbenüñ** dördince Teŝrîn-i Evvel girür ki âĥirinde nihâyet ziyâde-i Nîl ü ibtidâ'-i naŝdur 19 ve on sekizinde Şems burc-ı 'Aĥrebe varur. **Hetür** ki beşinde Teŝrîn-i Şânî duĥûl ider. On sekizinde Şems 20 burc-ı Ķavsâ dâhil olur. **Keyhek** beşinde Kânûn-ı Evvel dâhil olup on yedisinde Güneş 21 Cedî burcına taĥvîl eyler. **Ṭübeh** altısında Kânûn-ı Şânî girür, on yedisinde Şems burc-ı Delve 22 varur. İbtidâ'-i ĝars-ı eŝcârdur. **Emŝîr** altısında Şubât dâhil olur. Ṭoĥuzında ağaçlara 23 ŝu yürür. On altısında Güneş Ḥût burcına ĥulûl eyler. **Bermehât** Âzerdür. On yedisinde 24 Güneş burc-ı Ḥamele taĥvîl eyler ki evvel-i faŝl-ı rebî' dür. **Bermüde** altısında Nîsân girür. On yedisinde 25 Güneş, Şevre varur. **Beŝens** altısında evvel-i Eyâr dâhil olur. On yedisinde Şems, Cevzâya girür. 26 **Bū 'ne** altısında Ḥazîrân duĥûl eyler. On üçünde ıssılar ziyâde olur. Yigirmisinde Şems 27 burc-ı Sereĥâna taĥvîl eyler ki evvel-i ŝayfdur. **Ebīb** yedisinde Temmûz dâhil olur, yigirmi birinde Güneş 28 Esed burcına duĥûl eyler. Yigirmi altısında ŝu'arâ-yı Yemâniyye ŧulû' eyler. **Mısîrî** sekizinde Âb girür. 29 Yigirmi birinde Şems Sünbüle burcına taĥvîl eyler. Yigirmi toĥuzunda Süheyl, Mıŝrda ŧulû' eyler. Eyyâm-ı 30 Mısîrî münĥazî olıcaĥ eyyâm-ı nesî girür. *Vallâhu a'lem ü aĥkem.*²⁵²⁶ **Aĥkâm-ı 31 Burüc ez-ĝüftâr-ı mülkü'l-ĥukemâ' ĥ'âce Naŝîrî'd-dîn Eĥ-Ṭüŝî**

²⁵²⁵ (Tût (11 Eylûl-10 Ekim), Bâbe (11 Ekim-9 Kasım) ve Hatûr (10 Kasım-9 Aralık) aylarını bil; sonra Keyhek (10 Aralık-8 Ocak), Tubeh (9 Ocak - 7 Şubat) ve İmşîr (8 Şubat - 9 Mart) gelir. Barmehat (9 Nisan - 8 Mayıs), Barmude (9 Nisan-8 Mayıs) ve Beşens (9 Mayıs-7 Haziran) gelir; ardından Bu'ne (8 Haziran - 7 Temmuz), Ebīb (8 Temmuz - 6 Ağustos) ve Mesîr (7 Ağustos-5 Eylûl) gelir.)

²⁵²⁶ **Ķıĥ' a-i der-esâmî-i sâl-i Türkân:**

Bîŝnev ez-men zâbiĥî tâ ĥıfz kereded mer to-râ
Nâmĥâ-yı sâl-i Türkân-râ eger dârî heves
Mâr u mûş u ĝâv u ĥar ĝüŝ ejdeĥâ vü yûz u esb
Kûsfend ü bûzne murĝ u seg ĥûk-est bes

Der-mevzi'-i mâĥ:

Her ĥi ez-mâĥ şod heŝĥâ kon
Penc-i diĝer fezâ-yı ber-ser ân
Pes ze-Mirrîĥ ez-ân ze-mevzi' şems
Kibr ber-cey ü cây heme pinŝân
Herĥi üfted z'âĥîrîn menzil
Der-ŝeŝeŝ zârb kon derĥ ber-ĥ'ân

Diĝer:

Her ĥiŝ od ez-mâĥ der-eŝnî 'aşr
Zârb kon pes ŧarĥ kon sîsî ez-ân

Ṭāb-ı Şerāh 142b/01 Der-Ḥamel²⁵²⁷

- Her gehī kā 'id be-tābid Ḥudāy-ı lem-yezel
 Coz meh der-ḥāne-i Mirriḥ ya' nī der-Ḥamel
 02 Nīk bāşed hem sefer hem dīden-i rüy-ı emīr
 Cāme-pūşiden ḥarīr ü şayd efkenden be-Tīr
 03 Gerçi şāyed ibtidā kār çün berdāştēn
 Bed buved bünyād kerden ḥāşşa çizī kāştēn²⁵²⁸

04 Der-Şevr:

- Māh çün der-Şevr āyed ' aqđ besten-rā nigū-st
 Toḥm-efkenden be-bāğ u nāme be-nüviştēn be-düst
 05 Ḥüb-ter dīdār-ı ḥātūn u ' ıtr-āmīḥten
 V'ez-cedel be-girīḥten der-ḥurremī āvīḥten
 06 Gerçi şāyed şirket ü bey' -i semen pūyān çonīn

Pes behrī ḥāne-i ez-pīş şems
 Ḥāne-i mī-kehīd ü cāy-ı meh be-dān

²⁵²⁷ **Fī ma' reifeti mevzi' ü'l-kamer mine'l-buruc:** İzā aradte zālike fenzur bi-māzī mine'l-hilāl ve zid ' aleyhi ve aḥiden ve azribu fī işnī ' aşar ve zid ' aleyhe şalāşin ve icmā' zālik ve'l-kī min burcu'ş-şems la' l burcu şalaşin faḥayşu intihā el' adhunākai'l-kamer bi-derece ve deqā ' ika. **Ṭarīk-i āḥir** zid ' aleyhi māzī mine'ş-şehr eşneyn ve nişfen ve aḥb külli ḥamse burcīn ve ibtidā min burcu'ş-şems. **Mişāl-i evvel** Ared nā-mevzi'ü'l-kamer fi'l-yevmi' aşar min şehri'l-şevvāl İsnete şemān ve şalaşin ve seb' mi' e hicriyye ve ke-inneti'l-eyyāmi'l-māziye min gurreti'l-şems ' aşere eyyām ve zidnā ' aleyhi ve aḥden şar āḥad ' aşere ve zarbnāhi fī eşnī ' aşere şār mi' e ve eşneyn ve şalaşeyn ve şalaşeyn ve zidnā ' aleyhi şeleşen şār mi' e ve eşneyn ve settin ve ke-innetü'ş-şems fi'ş-şevr fi'l-kīni'l-küllī burc şalaşayn mübbed yā mine'şevr ve'n-nehiyü'il ' adede fi'l-mizān fe'tin inne'l-kamer fi'l-mizān **Ve mişāl** el-ṭarīkatü'ş-şāniyye fī heze'l-şüreti zidnā ' alā mā māzī mine'ş-şehr ve hüve ' aşar yevmi iş-neyn ve nişfen şarü'l-ḥāşıl eşnā ' aşere ve nişf ve'l-ḳayni'l-küllī yevmīn ḥamseti mübtēde mā min burcu'ş-şems ve hüve'ş-şevr fi-' adü'l-' aded fi evvelü'l-mizān v'allāhu a' lem. (Eğer bunu istiyorsan, şunu yap: Hilalin geçmişine bak ve ona bir miktar ekle, sonra ona bir miktar daha ekle ve onu on ikiye böl, sonra ona otuz ekleyin ve bunu toplayın ve Güneş Burcundan aşağıya doğru bakın, belki de Otuzuncu Burçtur, işte düşmanın nihayeti burada, ay bir derece ve bir dakika. Sonra son yolu izle, kalan ayın iki buçuk günü vardır, sonuç on iki buçuk olur ve her iki gün için beş başlangıç noktası vardır, Güneş Burcundan başlar ve sayımı Terazi Burcunda yaparız. İkinci yöntemde ise, kalan ayın on günü ve yarımı vardır, sonuç on iki buçuk olur ve her iki gün için beş başlangıç noktası vardır, Güneş Burcundan başlar ve sayımı Terazi Burcunda yaparız. Allah en iyi bilendir.)

Ta' rifü mā mażā mine'l-şehri'l-' Arabī kem hüve ve yacu' lu külli yevmin şuluşan ve tanzuru mā ictimā' a ve tazīd ' aleyhi ḥamisāh ve tuṭraḥu li külli burc ḥamse mübtadī ' an min mevzi' ü'ş-şems masāl zālik madā mine'l-şehr ḥamsa ' aşar yāman fa-ce' alnā hā şalaş merāt şāret ḥamseti ve erba' in ve zednā ' aleyhi ḥamsetş'l-lāsse şare ḥamsin feṭaraḥnāhā min mevzi' ü'l-ş-şems vehī fī burcu'l-mizān inne'l-küllī burc ḥamseti fe-intihnā ilā burcu's-seretān fehüve mevzi' ü'l-kamer. (Arap ayının ne kadar olduğunu biliyor musun? Her günü üçte birine bölüyor ve bir araya gelen her şeyi inceliyor, üzerine beş ekliyor ve her burcun beş katını çıkarıyor, Güneş'in konumundan başlayarak, örneğin, on beş gün geçmiş olursa, on beşe böleriz, bu üç kez tekrarlandığında 45 ve beş eklediğimizde 50 olur, bu, Güneş'in konumundan başlayarak Terazi Burcu'nda bulunur. Her burcun beşe bölündüğünü biliyor musun? Yengeç burcuna gelirse, bu, Ay'ın konumu olur.)

²⁵²⁸ (Ebedi Tanrı her gezegeni yönetir ve yönlendirir; ancak Ay, Mars'ın evi olan Koç burcunda değildir. Yolculuk etmek, bir emirle (liderle) yüz yüze gelmek, ipek giysiler giymek ve Haziran ayında avlanmak iyidir. Her ne kadar bir işe başlamak mümkünse de, özellikle bir şeyi dikmek için temel atmak kötü olur.)

Çaşd kerden bed buved germ-ābe reften hem-çoni²⁵²⁹

07 Der-Cevzā:

- Çün fütēd der-burc-1 Cevzā nūr-1 cirm-i māhtāb
 Bey^ç-i Türkān-1 Hıṭā veh veh ki çü bāşed şavāb
 08 Hem tüvān ḥ^çāhend kitāb u hem tüvān dīden debīr
 Hem tüvān nāme-nüvişt ü hem tüvān endāht tīr
 09 Cāme-pūşiden şavāb-est ü sefer kerden revā-st
 Līk nāḥun çīden ü faşd u ḥacāmat-rā ḥaṭā-st²⁵³⁰

10 Der-Seretān:

- Māh çün der-burc-1 ḥ^çış āyed nigū bāşed nigū
 Cāme-pūşiden sefer kerden direv şāyed der-ū
 11 Dārū-y1 müşhil derū ḥ^çorden ^çaceb der-ḥ^çor buved
 Nāme be-nüviştēn çī güyem ez-heme bihter buved
 12 Mī-sezed germ-ābe reften müy be-sitorden ü līk
 Faşd u tezvīc ü binā^ç-i nev-nihāden nī-st nīk²⁵³¹

13 Der-Esed:

- Māh-1 āhū-seyr çün cürm efkēd der-burc-1 Şīr
 Nīk bāşed ^çaqd besten şuḡl be-giriften dilīr
 14 Çaşd-1 kār āteşī ḥācet ze-şāhān-ḥ^çāsten
 Ez-berāy-1 tāc-dārān rüy-1 taḥt-ārāsten
 15 Bey^ç-i Türkān-1 Ḥaṭāyī ender ü ^çayn-1 rızā-st
 Līk nev-pūşiden ü cāy-1 sefer kerden ḥaṭā-st²⁵³²

16 Der-Sünbüle:

²⁵²⁹ (Ay Boğa burcuna girdiğinde, evlenmek için uygun değildir; bahçede tohum ekmek ve bir dosta mektup yazmak daha iyidir. Bir hanımla buluşmak ve parfüm karıştırmak güzeldir; tartışmalardan kaçınmak ve mutluluğa sarılmak iyidir. Her ne kadar ortaklık ve ticaret mümkünse de, sıcak suya gitmek ve bu tür işler için kötü bir zamandır.)

²⁵³⁰ (Ay ışığı İkizler burcuna düştüğünde, Türklerle ticaret yapmak hatadır; eğer doğrusu varsa, vay haline. Kitap almak ve bir katiple görüşmek mümkündür; mektup yazmak ve ok atmak da uygundur. Giysi giymek doğru ve yolculuk yapmak uygundur; ancak tırnak kesmek, damardan kan almak ve hacamat yapmak hatalıdır.)

²⁵³¹ (Ay kendi burcuna girdiğinde, giysi giymek ve yolculuk yapmak uygundur. Müshil ilacı almak çok uygun olur; mektup yazmak ise en iyisidir. Sıcak banyoya gitmek ve tıraş olmak uygundur; ancak kan aldırarak, evlenmek ve yeni bir iş başlatmak iyi değildir.)

²⁵³² (Ay, Aslan burcuna girdiğinde, cesaretle evlilik yapmak ve iş almak iyidir. Ateşli işler yapmak ve şahırlardan yardım istemek, taht sahipleri için tahtı süslemek uygundur. Türklerle ticaret yapmak bu zamanda uygundur ve memnuniyetle karşılanır; ancak yeni giysiler giymek ve yolculuk yapmak hatalıdır.)

- 17 Māh çün ez-burc-ı Şîr āyed be-sūy-ı Sünbüle
Ez-reh-i mähün hemî şāyed şoden bā-ķāfile
Nev-berīden şāyed ü bāşed ez-în hūşteri dü-kār
Hāţîr-ı ta^ç lîm-i ^ç ilm ü ^ç āmîyān-rā geşt ü kār
- 18 Hüb-bāşed bey^ç -i Türkān-ı semen-sîmā be-naķd
Ber-buved bed-zergerî haşşa ^ç ilāc u kaşd u faşd²⁵³³

19 Der-Mîzān:

- Māh çün āyed be-Mîzān hūş buved yek-rūz-ı nîm
Hem sefer hem ^ç aķd u hem cevher-i ħarî bî-ters ü bîm
- 20 Cāmeĥā-pūşīden ü nūşīden ān ki cām-ı mey
Haşşa ber-devr ü semā^ç -ı cān-fezā-yı çeng ü ney
- 21 Lîk çün meh be-güzerd ez-hefdah ü hejdeh derec
Her ki kārî kerd bî-şek dîd renc-i bî-ferec²⁵³⁴

22 Der-^ç Aķreb:

- Māh çün der-^ç Aķreb āyed nîk bāşed yek-sere
H^ç orden dārū vird kerd ta^ç ām-ı ġarġara
- 23 Hem cerāĥat best şāyed hem ma^ç ācîn sāĥten
Hem şoden germ-ābe vü ber-ĥaşm-ı bîrūn tāĥten
- 24 Esb-rā şāyed riyāzet dād nāĥun-rā fikend
Lîk dîġer kārĥā herġiz ne-bāşed sūdmend²⁵³⁵

25 Der-Ķavs:

- Māh çün der-Ķavs āyed pes nigū bāşed dü-kār
Evvelîn tezvîc ü ta^ç lîm āĥireş kaşd u şikār
- 26 Her geh bey^ç -i cevher ü ĥayvān koned ne-buved ĥacl
Haşşa nev-pūşīd ber-ķāđî reved sāzed secl
- 27 Ķarż kerden mū sütürden toĥm kişten bed buved
V^çer kesî müşhil-ĥ^ç ord bî-şek ^ç adî vü ĥod buved²⁵³⁶

²⁵³³ (Ay, Aslan burcundan Başak burcuna geçtiğinde, kervanla birlikte yola çıkmak uygundur. Yeni giysiler giymek ve iki iş daha iyidir: Bilim öğretmek ve sıradan insanlara rehberlik etmek. Türklerle peşin olarak ticaret yapmak iyidir; ancak kuyumculuk, tedavi amaçlı niyetler ve kan aldırma kötüdür.)

²⁵³⁴ (Ay, Terazî burcuna girdiğinde, bir buçuk gün boyunca seyahat etmek, evlenmek ve mücevher satın almak korkusuz ve kaygısız olarak iyidir. Giysi giymek, şarap içmek, dostlarla birlikte olmak ve ruhu canlandıran çalgılar dinlemek uygundur. Ancak Ay, 17 ve 18. derecelerini geçtikten sonra, herhangi bir iş yapan kişi şüphesiz zorluk ve sonuçsuzlukla karşılaşır.)

²⁵³⁵ (Ay, Akrep burcuna girdiğinde, ilaç almak ve yemekle gargara yapmak tamamen iyidir. Yara sarmak ve ilaç hazırlamak uygundur; sıcak banyoya gitmek ve düşmana karşı harekete geçmek de iyidir. Atı eğitmek ve tırnakları kesmek uygundur; ancak diğer işler asla faydalı değildir.)

28 Der-Cedî:

Mâh çün der-Cedî şod kârîz kenden der-Ĥür-est
Câme-püşîden ĥüş-est ü şayd kerden ĥüş-ter-est

29

Nîk bâşed nîk mekr ü ġadr ü zûz kaçd-râ
Bed buved bed dîden şâhân u ‘ aqd u faşd-râ

30

Cādüyî vü sâhirî vü bâ-Ĥudây kerden penâh
Mî-sezed ĥaşşa ‘ Uġarîd-râ nazâr bâşed be-Mâh²⁵³⁷

31 Der-Delv:

Mâh çün der-Delv âyed bâyed cidd ü cehd
Ez-berây geşt ü kâr u besten mişâķ u ‘ ahd

143a/01

Nîk bâşed nîk eger Bârî dihed iķbâl ü baĥt
Bende-i Hind ü ĥarîden şâh be-nişânden be-taĥt

02

Ĥışnhâ vü ħal‘ ahâ vü şâyed hemî kerden büni
Lîk naĥl ü faşd u tezvîc-i zen düşîze nî²⁵³⁸

03 Der-Ĥût

Mâh çün der-Ĥût âyed nîk ne-bûd bî-şüküft
Faşd kerden dest-râ bâ-pây nâĥun girift

04

Lîk da‘ vet nîk bâşed dîden-i eşrâf nîz
Kûrî ‘-i çarĥ-ı kühen püşîden ez-nev-çâr çîz

05

Hem külâh u hem ħabâ vü hem kemer hem pîrehen
V‘ân çi bâşed der-ten ân-râ cümle baĥşîden be-men²⁵³⁹

06 Ĥ‘âce-i Naşrû‘d-dîn rahmetu’llâh der-medĥal-i manzûm âĥirinde böyle yazmışdur.

07

Her ki ĩn-râ tamâm ber-ĥ‘âned

Çün be-taĥvîm be-nigered dâned

08

Ânçi mektûb bâşed ender-üy

²⁵³⁶ (Ay Yay burcuna girdiğinde, iki iş yapılmamalıdır: evlilik ve öğretim, niyetlenmek ve avlanmak. Her zaman mücevher ve hayvan ticareti yapmak utanılacak bir şey değildir; özellikle yeni giysiler giyip kadıya gidip kayıt yaptırmak. Borç almak, tıraş olmak, tohum ekmek kötü olur; ve eğer biri müşhil alırsa, şüphesiz zararlı ve yanlış olur.)

²⁵³⁷ (Ay Oğlak burcuna girdiğinde kuyu kazmak uygundur; giysi giymek güzel, avlanmak ise daha güzeldir. Hile yapmak ve kötü niyetlerle davranmak iyidir; ancak efendilerle kötü ilişkiler, evlilik ve kan aldırma kötüdür. özellikle Merkür’ün Ay’a baktığı zaman büyü yapmak ve Tanrı’ya sığınmak iyidir.)

²⁵³⁸ (Ay Kova burcuna girdiğinde, dolaşmak, iş yapmak ve sözleşme ve anlaşma imzalamak için gayretli olmak gerekir. Eğer şans ve talih getirirse, Hindistan’a gitmek ve bir kral satın alıp onu tahta oturtmak iyidir. Kaleler ve surlar inşa etmek uygundur; ancak taşınmak, kan aldırma ve evlenmek uygun değildir.)

²⁵³⁹ (Ay Balık burcuna girdiğinde, elden kan almak ve ayak tırnaklarını kesmek uygun değildir. Ancak davet vermek ve soyluları ziyaret etmek iyidir; eski eşyaları atıp dört yeni şey giymek gerekir. Yeni bir şapka, cübbe, kemer ve gömlek giymek; vücutta olan her şeyi yenilemek uygundur.)

- 09 Müškileş cümle ħal şevved be-rūy
Līk bāyed i' tiķādeş ez-īn
Mī-nigerded ze-rāh-ı dāniş ü dīn
- 10 Zann şināsed tamām-ı ' ilm-i nücūm
Ne-yaķīn verne dāniş-i mevhum
- 11 Ki ne-dāned şināht der-dü-serāy
Hiç kes ' ilm-i ğayb coz ki Ĥudāy²⁵⁴⁰
- 12 **Ve min Kelāme :**
- 13 Sūy-ı maşrıķ dü-şenbe vü şenbih
Nirūy ey birāder-i men bih
- 14 Ānçi ez-mağrib āverd kīne
Rūz-ı yek-şenbe-est ü Āzīne
- 15 Rūz-ı se-şenbe vü çehār be-fāl
Nirūy zīnhār sūy-ı şimāl
- 16 Penç-şenbe çü ser berāred ħaver
Raht-ı ħod cānib-i cenūb me-ber²⁵⁴¹

2542

²⁵⁴⁰ (Kim bu bilgiyi tamamen okursa, takvime baktığında anlayacaktır. İçinde yazılı olan her şey, onun problemlerini çözecektir. Ancak, inancı bu bilgiden sapmamalı, din ve ilim yolundan ayrılmamalıdır. Astrolojinin tüm bilgisi tahminlerden ibarettir, kesin bilgi değil, yoksa yanıltıcı olur. Hiç kimse iki dünyada da gayb bilgisini bilemez, bu bilgi sadece Tanrı'ya aittir.)

²⁵⁴¹ (Ey kardeşim, Pazartesi ve Cumartesi günleri doğuya gitme. Batıdan kin getiren gün Pazar günüdür ve bu, kötülük getirir. Salı ve Çarşamba günleri uğurludur ama (bu günlerde) kuzeye gitmekten kaçın. Perşembe günü güneş doğduğunda eşyalarını güneye götürme.)

²⁵⁴² **Zikr-i kemiyyet 'aded ü beyān merātib-i enbiya:** 'Aleyhümü's-şalvet ve't-taħḥiyār, ekşer müverriḥīn Ebū Ğaffārīden *rađiya'llāhu* 'anh rivāyet iderler ki ḥātem-i enbiyādan şallallāhu 'aleyhi ve sellem, sū'al eyledi ki yā efzālū'l-enbiyā 'aded peygāmerān ne ķadardur, buyurdılar ki yüz yigirmi dōrt biñdür, girū sū'al eyledi ki mürseli kaç adeddür buyurdılar ki üç yüz on üçi şāḥib-i sa'ādetdür, intiha, ma'lūm ola ki peygāmerlerūñ şalāvatu'llāh 'aleyhim merātib-i dōrt kısım üzerinedür, evveli nübuvveddür, bu kısımūñ umumī vardur, zīrā ki cemī'-i enbiya ve mürselin bu şıfatda şeriklerdür ve kısım şıfat ḥamīde ve semāt-ı pesendīde ile muutaşıf olup mücerred ḥāb u yā elhām rabbū'l-erbāb ile da'vet ḳavme me'mūrlardur, ikinci mertebesi risāletdür, bu kısımūñ ḥuşūsi vardur, zīrā ki Mürsel olmayan nebiye şāmil degildür, bu kısma ferişte ve vaḥy nazil olup da'vet-i ḳavm iderler, andan a'mdur, şāḥīfeye kitāb nazil ola, üçüncü mertebesi ulū'l-ğaremüdür. 'ulemānuñ ba'zı ulu'l-ğaram anlardur ki vāzī' şerīf evla ḥāzret-i Ādem ve Nūḥ ve İbrāḥīm ve 'īsā ve Muḥammed '*aleyhüm es-salavāt ve's-selām* gibi ve ba'zılar ve nāsiḥ millet-i mā-ķab ola didiler. Bu taķdīrce Ḥāzret-i 'Ādem 'aleyhi's-selām ulū'l-ğarem olmaz ve zāḥir kelime-i vlem tevdile 'azmen bu ḳavli mü'eyyiddür, dōrdüncü mertebesi ḥātemiyyetdür, bu kısım-ı aḥş aķşāmdur ve ḥātem b'ittifāk-ı ümmeme şol peygāmerdür ki hergiz şīrla'eti mensūḥ olmaz, ḥāzret-i Muḥammed Muştāfādan ğayrı şallallāhu 'aleyhi ve sellem hiç kes bu mertebe-i 'aliyyeye vāşıl olmadı, pes efzāl ü ekmel cemī' embiyā ve resul zāt-ı fā'izetü'l-berekāt ol Ḥāzret olur, şallallāhu 'aleyhi ve 'aleyhim teslīmān keşīrā. **Nazm:**

Ulve'l-ğaram ḥams kemluvā bi-Muḥammed
'Alā küllihim şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem
Fi-Nūḥ bin Melik ve'l-Ḥalīl ibn Āzarun

17 **Tevārīh-i Kadīme**: Mute'ammel ü muṭāla'asına ṭālib ü mā'il olan sādāt-ı efāzıl u a'yān-ı 18 emāşil ḥāzretlerinüñ 'ulüm-ı 'ālem-āra vü zamā'ir-i münir-i Ḥurşid-nażirlerine ki mir'āt-ı cihān-nümādur. 19 Ma'lüm hüveydā ola ki bu nüşha-i 'alilenüñ müsevvidi olan Mevāzī En-naķır bu fende māhir 20 ü fażā'il ve āşarı şābit ü zāhir olan ehl-i tevārīhüñ müctehid-i fāzıl Cerir-i Ṭaberī ve 21 Kāmil şāhibi İbn-i Eşir-i Cezerī ve *Vaķyātü'l-a'yān* mü'ellifi İbn-i Ḥallikān altmış miķdārı 22 mu'teber ehl-i tevārīhüñ kütübini tettebbu' idüp **Hubūṭ-ı Ādemden şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem** Ḥāzret-i Seyyidü'l-enām 23 *'aleyhi's-şalavāt ve's-selām* velādet-i pür-behcet ve Hicret-i sa'ādet-encāmlarına gelince vāķi' 24 olan ulu'l-'azm ve sā'ir rüsül bā-iḥtirām ve enbiyā'-i 'azām *'aleyhim et-taḥiyyat ve'l-ekrām* ḥāzretlerinüñ 25 ve mülük-ı 'ālī-maķām ve ḥukemā vü fuzelā'-i kirām ḥidmetlerinüñ sır ü seyr ü vaķāyi'-i pür-bedāyi' vü 'iberleri 26 zamānınuñ mā-beynleri taḥķiķ ü taṭbīķ itdüklerinüñ kütüplerinde birini görmek 27 müyesser olmayup tā ki **Şāhib-i Ḥamāh** Melikü'l-mü'eyyed 'İmādü'd-dīn İsmā'il bin 'Alī bin Maḥmūd bin 28 Muḥammed bin 'Ömer bin Şāhenşāh bin Şāhib-i Mışr, Eyyüb *raḥmetu'llāh*. **El-Muḥtaşar fi-aḥbārü'l-beşer nām** 29 tārīhinde muṭāla'a müyesser olup el-ḥaķ mezkūr Fāzıl-ı Muḥaķķiķ bu bābda cehd-i cehid idüp 30 Yed-i Beyzā vü Dem-i 'İsā-āsā zuhūra getürüp bundan ziyāde taḥķiķ ü tedķiķ müteşavvir

Ve Mūsā bin 'Umrān ve 'İsā bin Meryemā

(İnsanlığın gururunun ilk beşi tamam oldu: Muhammed, Malik'in oğlu Nuh, Azar'ın oğlu Halil, İmran'ın oğlu Musa ve Meryem'in oğlu Musa, Allah'ın selamı hepsinin üzerine olsun.)

Diğer:

Ulve'l-ğaram Nüh ve'l-Ḥalil ibn Āzer
 Ve Mūsā vü 'İsā ve'l-Ḥabīb Muḥammed
 Şalāt şalātın min yelheke mehīmen
 'Alā ervāḥum fi yevm teceddüd

(Gururun güzelleri Nuh, Azar'ın oğlu Halil, Musa, İsa ve Muhammed. Senin anan bir kimse için yeniden doğuş gününde binlerce dua onların üzerine olsun.)

Ḳitāde böyle naķl eyledi, ba'zılar Nüh ve İbrāhīm ve İşhāķ ve Ya'ķüb ve Eyyüb ve Ḥāzret-i Muḥammed dirler, 'aleyhüme's-şalavat ve's-selām. (Ma'āricün-nübüvvede melik-i balāmuñ ki ma'nāsı büzürg dimekdür dimiş.)

Ma'āricün-nübüvve şāhibi Mu'ayyeni vā'iz raḥmetu'llāh böyle naķl eyler ki veladet-i Ḥāzret-i Resül-i Ekrem *şalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem* Enüşirvān-ı ḥükümetinüñ kırık ikinci yılında vāķi' olup 'ām-ı filde eşher rivāyetde rebī'ü'l-evvelüñ on ikisinde rivāyet-i cumhūr üzere dü-şenbe günü yā givesi sāl-ķırān-ı 'uliyyenüñ on yedisinde Nisānuñ yigirmisi Dey-māhuñ on yedisinde ol Ḥurşid-i felek-i sa'ādet maṭla'-i 'izzetden ṭulū' eyledi. **Büzürgan-ı ehl-i nücum**: Ol Ḥāzretüñ ṭāli'in bu vechile istiḥrāc itmişlerdür ki Cedy yigirmi derecede idi. Zuḥal ve Müşterī 'Aķrebüñ üçüncü derecesinde ve Ḳamer-i mezkūr burcuñ on sekizinci derecesinde, Şems ü 'Uṭārid Ḥamelde Zühre, Şevrde olup ve re's-i cevzā ve zeneb-i Ḳavsde kendü şerefinde idi. Gayrı vechile daḡı yazmışlardır, vallāhu a'lem. **Fe-immā** ittifaķ kümmele fen-i nücum bunuñ üzerine dir ki ekşer kevākib-i derecāt şeriflerinde olup ma'āyib ü vebāk ü nüḥüstdan maḥfūz idiler ki ol māh-i sipihr-i serverī şāh-ı eyvan mihterī maṭla'-ı vüçüddan nür-ı şühüdda görindiler.

olmamağın 31 zıkr olunan tevārīh-i müddetleri ve zamānları mā-beynini taḥrīrde külli ictihāden taḥkīk ü tedkīkden şoñra **143b/01** bir cedvel ü bir dā'irede ihtilāflarını ḥanbat u rabṭ idüp şaḥḥatını beyān eylemişdür. Ḥibretu'llāh **02** *ḥayren*. Ol tafşil ü cedvel ü dā'ire budur ki taḥrīr ü taşvīr olındı. **Ma'lūm ola ki** tevārīh-i **03** ḳadīmede aña bir müverriḥinüñ ihtilāfı ḥadden keşirdür. Efāzıldan *Tārīḥ-i Kāmil* şāḥibi Şeyḥ 'İzze'd-dīn **04** 'ale'l-ma' rūf be-İbnü'l-Eşīr naql ider ki **Velādet-i** Ḥazret- 'İsā '*aleyhi's-selām* ğalebe-i İskenderden mecūs **05** tārīḥinde altmış yıldan şoñradur ve Naşārī tārīḥinde ba' dehu ğalebe 'ü'l-İskender üç yüz on üç (**313**) **06** yıldur. Bu ḳavl ğāyetde ve küberā'ı müneccimānden Ebī Mu' aşşer ü ğuşyār u ğayrehümā hicret ile **07** Ṭūfān-ı Nūḥ '*aleyhi's-selām* üç biñ yedi yüz yigirmi beş yıl yazup zeyc-i me'mūnı ve sā'ir **08** zīc-i mu' teberlerinde şābitdür. Ammā müverriḥin-i muḥaḳḳikīn Ṭūfān ile Hicret mā-beynini üç biñ toḳuz yüz **09** yetmiş dōrt yıl yazmışlardır. Mā-beynlerinde tefāvūt iki yüz kırık toḳuz yıl olur. Bu **10** ihtilāfuñ sebebi budur ki hūbūt-ı Ādemden *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* vefāt-ı Mūsā '*aleyhi's-selām* gelince **11** şīḥḥati Tevratdan ma'lūmdur. Tevrat üç nüsaḥ-ı muḥtelife üzerinedür ki zıkr olınur **12** ammā vefāt-ı Mūsādan '*aleyhi's-selām* ibtidā devlet-i Buḥtunaşara gelince müneccimānün zābṭında mu' ayyendür. **13** Ebū 'İsā dir ki müşelleşāt-ı kırānāt-ı Zuḥal ü Müşterīden ma'lūmdur. Bunda da ihtilāf itmişlerdür **14** ve Sifr-i ḳuzāt-ı Benī İsrā'ilden daḥı mu' ayyendür dirler. Ol daḥı ğaber-i muḥaşşaldur ve daḥı ḳable'l-İslām **15** müverriḥinden aḥz olunan daḥı ızṭırāb üzredür. Zīrā anlar daḥı her melikūñ ibtidāsından **16** ve her emr-i mu' azzamuñ evvelinden tārīḥ itmegin ibtidā tevārīḥ çok olmışdur. Niteki Ḥamza-i İşfahānī **17** tārīḥinde böyle dir ki Fesadat tevārīḥi bisebebi zālik fesādan lā muṭmaḥ fī-ışlāḥa ma' a mā **18** inzama ilā zālik min ba'dü'l-'ahd ve taḡayyirü'l-lūġāt va'demü'l-kütübi'l-mü'ellifite fī hezā'l-fenn feşār **19** taḥkīkü'l-tevārīḥi'l-ḳadīme bisebebi zālik müte'zziran üfī ğayeti'l-'usr.²⁵⁴³ **Ammā** nüsaḥ-ı **Tevrāt** **20** üçdür. **Sāmeriyye**, **'İbrāniyye**, **Yūnāniyye**, **Ammā** Sāmiriyyede olan Tevrātta hūbūt-ı **21** Ādemden '*aleyhi's-selām* Ṭūfāna gelince iki biñ üç yüz yedi yıl yazar ve Ṭūfān 'ömr-i Nūḥdan **22** '*aleyhi's-selām* altı yüz yıl geçmişdi ki vāḳi' oldı ve Ādem '*aleyhi's-selām* bi'l-ittifāḳ toḳuz yüz **23** otuz yıl yaşamışdur. Bu nüşā-i Tevriyye ḥükmince Nūḥ '*aleyhi's-selām* 'ömr-i Ādemden '*aleyhi's-selām* iki yüz **24** yıl idrāk itmiş olur. Cemī' babaları ile bu ḳavl daḥı ğāyetde münkirdür ve bu nüşā şöyle **25** ḥaber virür ki inḳizā'-ı Ṭūfāndan velādet-i İbrāhim Ḥalīl '*aleyhi's-selām*

²⁵⁴³ (Tarihlerimiz bozuldu ve bu nedenle onları düzeltmek için bir araya gelme ve bunu başarmada zorluk yaşandı, çünkü sonradan yapılan eklentiler, dillerin değişimi ve bu alanda yazılmış kitapların yokluğu nedeniyle eski tarihlerin araştırılması son derece zor hāle geldi.)

zamânında gelince **26** yüz otuz yedi yıl ola ve velâdet-i Hâzret-i İbrâhimden ‘*aleyhi’s-selâm* vefât-ı Hâzret-i Mûsâya **27** ‘*aleyhi’s-selâm* gelince beş yüz kırk beş yıl ola, pes Hâzret-i Âdemden ‘*aleyhi’s-selâm* vefât-ı Mûsâ ‘*aleyhi’s-selâm* **28** mâ-beyni bu taqdîrce iki biñ yedi yüz seksen **26** yıl olur. **Ammâ** mâ-beyn-i vefât-ı Mûsâ **29** ‘*aleyhi’s-selâm* ve Hicretde iki kavlı vardır. **Biri** ihtiyâr-ı müverrihîn ve **biri**²⁵⁴⁴ mâ-beyn-i vefât-ı Mûsâ ‘*a.r.m* **30** ve hicret zamm oluncağ olursa hübüt-ı Âdemden ‘*aleyhi’s-selâm* Hicret’e gelince, ihtiyâr-ı müverrihîn **31** hükmi ve Tivrâta Sâmirî hükmi mücibince mâ-beyn beş biñ yüz otuz yedi yıl olur, münecimîn **144a/01** ihtiyârî üzere bu cümleden iki yüz kırk **26** yıl nâkış olup ve bu Tivrât hükmince Hâzret-i **02** Nûh, Hâzret-i Âdemi ‘*aleyhi’s-selâm* idrâk idüp müddet-i medîde ma‘îşet itmiş olur. Bu kavlı **03** bâtıllı u fâsid idüğü *ezheru mine’s-şems*dür. Niteki şîhhati ‘an-ğarîb beyân olunur. **Tivrât-ı ‘İbrâniyyede 04** mefsûdedür. Zirâ hübüt-ı Âdemden ‘*aleyhi’s-selâm* ile Tûfân mâ-beynini biñ beş yüz elli altı yıl ve Tûfân ile **05** velâdet-i Hâzret-i İbrâhîm ‘*aleyhi’s-selâm* mâ-beynini iki yüz **90** yıl yazar ve Hâzret-i Nûh ‘*aleyhi’s-selâm* **06** ba‘de’-Tûfân üç yüz elli yıl hayâtda oldukları müttefîk-i ‘aleyhdür. Tivrât-ı ‘İbrâniyye Hâzret-i Nûh ‘*aleyhi’s-selâm* **07** Hâzret-i İbrâhîm ‘*aleyhi’s-selâm* ‘*ömrinden elli sekiz yıl idrâk itdüğinden haber virür. Bu kavlı-i hod gâyetde müneckerdür. 08 Hâzret-i Nûh ‘*aleyhi’s-selâm* Hâzret-i İbrâhîmi ‘*aleyhi’s-selâm* aslâ idrâk itmemişlerdür. Zirâ Hâzret-i Nûh ‘*aleyhi’s-selâm* **09** kavminden sonra kavm-i Hüd ‘*aleyhi’s-selâm* ba‘dehu kavm-i Şâlih ‘*aleyhi’s-selâm* dağı her biri başka bir ümmet idiler. Niteki **10** Kur’ân-ı ‘Azîmde mezkûrdur. Hâzret-i Hüd ‘*aleyhi’s-selâm* ki kavm-i ‘Âda meb‘ûş idiler. Naşîhatlerinde **11** “*Veżkurû iz ce‘alekum ħulefâ’e min ba‘di kavmi Nûhın ve zâdeküm fı’l-ğalkı baştaten.*”²⁵⁴⁵ diyü buyurur ve Hâzret-i Şâlih ‘*aleyhi’s-selâm* ki **12** Şemûd kavmine ba‘ş olunmuşlar idi vâ‘zlerinde “*Veżkurû iz ce‘alekum ħulefâ’e min ba‘di ‘Âdin ve bevveekum fı’l-arđı 13 tettehızune min suhûlihâ kuşüren ve tenhitüne’l-cibâle buyüten*”²⁵⁴⁶ diyü buyururlar. Tivrât-ı ‘İbrâniyyenüñ dağı **14** naşş ile fesâdı zâhir ü mübeyyen oldı. Bu ol Tivrâtdur ki hâlâ ehl-i Yehüdüñ ellerinde olup i‘timâdları **15** añadur ve sinî ‘âlemden sâbıkâ zıkr olındığı üzere böyle haber virmişidi ki hübüt-ı Âdemden ‘*aleyhi’s-selâm* **16** Tûfân mâ-beynini biñ beş yüz elli altı yıl ve Tûfân ile Hâzret-i velâdet-i İbrâhîm ‘*aleyhi’s-selâm* mâ-beynini **17** iki yüz **90** yıl ve*

²⁵⁴⁴ **Biri** ihtiyâr-ı münecimîndür, **eger** mabeyni vefat-ı Mûsâ.

²⁵⁴⁵ Kur’ân, Arâf: 7/69: *Hatırlayın ki, Allah sizi Nuh kavminden sonra onların yerine getirdi ve sizi yaratılış itibariyle daha güçlü kıldı.*

²⁵⁴⁶ Kur’ân, Arâf: 7/74: *Hatırlayın ki Allah Ad kavminden sonra, sizi onların yerine getirdi ve sizi yeryüzünde yerleştirdi. Yerin ovalarında köşkler kuruyor, dağları oyup evler yapıyorsunuz.*

velâdet-i Hâzret-i İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm ile vefât-ı Hâzret-i Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm 18 mâ-beynini bi’l-ittifâk beş yüz kırk beş yıl ve vefât-ı Hâzret-i Mûsâ ile ‘aleyhi’s-selâm Hicret mâ-beyninde iki 19 kavlı vardır. **İhtiyâr-ı müverrihîn** ve Tevrât-ı ‘İbrâniyye muktezâsınca Hâzret-i Âdem ile ‘aleyhi’s-selâm Hicret mâ-beynini 20 dört biñ yedi yüz kırk bir yıl olur. **Ammâ ihtiyâr-ı müneccimîn** üzere iki yüz kırk toktuz yıl 21 nâkış olup bu hesâb üzere hübüt-ı Hâzret-i Âdemden ‘aleyhi’s-selâm Hicrete gelince dört biñ dört 22 yüz toktusan iki yıl olup bu Tevrât ile Tevrât-ı Yünâniyyenünki Hâlâ ehli mâ-beyninde müsta‘meldür. 23 İki biñ dört yüz yetmiş beş yıl nâkışdur. Bu cümlemin miqdâr-ı noqtânını Yehüdâ sinnî ‘âlemden kıble’-t-Ṭufân 24 altı yüz seksen altı yıl ve ba‘de’-t-Ṭufân yedi yüz seksen toktuz yıl nakş idüp ki cümlesi 25 zikr olunan hesâb üzere biñ dört yüz yetmiş beş yıl olur ve **tâ’ife-i Yehüd hazlema’llâh 26 ilâ yevmü’l-mev‘ud**. Hâzret-i Âdem *şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem* ile ve evlâdınıñ her birinün ‘ömrlerinün evvellerinden 27 ilâ ba‘de’l-milâd yüz yıl nakl idüp ve her şahşun cümle ‘ömrinden tağayyür itmeyüp muqâbelesinde müddet-i 28 zamândan nakş idüp **meşelâ** Âdem ‘aleyhi’s-selâm iki yüz otuz yaşında yetişdükte Hâzret-i Şit 29 ‘aleyhi’s-selâm toktup ve Hâzret-i Âdem ‘aleyhi’s-selâm²⁵⁴⁷ toktuz yüz otuz yıl ‘ömr sürüp Yehüd, Şit ‘aleyhi’s-selâm 30 toktmazdan evvel ‘ömr-i Âdemden ‘aleyhi’s-selâm yüz yıl alup ve Şit ‘aleyhi’s-selâm vücûda geldükden sonra kıalup 31 cümle-i ‘ömr-i Âdeme ‘aleyhi’s-selâm tağayyür gelmeyüp ve Şit ‘ömr-i Âdem ‘aleyhimâ’s-selâm yüz otuz yıl geçdükdüden sonra toktı **144b/01** diyüp ba‘dehü dağı vücûda gelenlerden kıadr-i mezkûr miqdârı sinî-i ‘âlemden nakş itdiler **02** dirler ki Yehüdîler ‘aynek bulmazdan murâdı bu idi ki Tevrâta ve sâ’ir kütüb-i Benî İsrâ’ilde **03** evâhir zamânda elif-i sâdisde Hâzret-i Mesîhün ‘aleyhi’s-selâm gelmesini beşâreti A‘lâm olınmışıdı. **04** ‘Urûk-ı bağı ü hasederi kıa‘ahüma’llâh hareket idüp vaqt-i hesâbda bu tertîbi vaz‘ idicek **05** Hâzret-i ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm elif-i hâmisün evvelindeki evâhir ‘ömr-i zamân olmayup evâsıt-ı ‘ömr-i zamânuñ **06** olmağı lâzım olur. Zîrâ cemî‘ zamân ‘ömr-i dünyâyıdı, biñ yıldır **ammâ Tevrât-ı Yünâniyye** ki müverrihînün **07** muhakkıqleri ‘itibâr u ihtiyâr itmışlerdür. İnkârı iktizâ ider emr yoğıdur. Târîh-i ‘ömr-i zamânuñ **08** tahtkîkide ve ol Tevrâtı yetmiş iki haberi Züfnün Hâzret-i Mesîhün velâdetinde üç yüz yıldan **09** muqaddem İskenderden sonra ikinci Baṭlamyüs ki adı Fîlûziyüs idi. Otuz sekiz yıl saltanat **10** sürüp ve Benî İsrâ’ili kıabsden ıtlâğ idüp Tevrâtı ‘İbrâniden Yünânîye ol nakl itdürdü. **11** Ol cihetden sâ’ire i‘timâd olınmayup buña i‘tikâd olındı. Tevrât-ı Yünâniyyede hübüt-ı

²⁵⁴⁷ Şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem

Âdemden **12** *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* Tūfān-ı Nūḥ *'aleyhi's-selām* mā-beynini iki biñ iki yüz kırk iki yıl ve Tūfān **13** ile ki Ḥazret-i Nūḥ *'aleyhi's-selām* altı yüz yıla vāşıl olduğda vāqī' olup mevlid-i İbrāhīm *'aleyhi's-selām* **14** mā-beynini biñ seksen bir yıl yazar ve mevlid-i İbrāhīm ile vefāt-ı Mūsā *'aleyhi's-selām* mā-beynini **15** cemī' nūsşah-ı Tevrāta ittifākı üzre beş yüz kırk beş yıl olup ve vefāt-ı Ḥazret-i Mūsā ile **16** *'aleyhi's-selām* ibtidā'-i melik-i Buḥtunaşar mā-beyninde müneccimīn ile müverriḥīnūñ iḥtilāfi olup müverriḥler **17** mā-beynlerini toḫuz yüz yetmiş sekiz yıl ve iki yüz kırk sekiz gün dimişler **ammā** ibtidā'-i melik-i **18** Buḥtunnaşar ile Hicret mā-beyni ki biñ üç yüz altmış toḫuz yıl ve yüz on yedi gündür. **19** Bunda iḥtilāf yokdur. Zīrā Baḥlamyūs *Macestīde* işābet idüp raşadının anuñıla tārīḥ **20** itmışdür. Muşannif bi-lafza böyle yazar: *Erraḥ bihi raşduhu fī kūni beyne'l-hicrete ve beyni hübüṭ-ı* **21** *Âdem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem sittehu elif sinne ve mā'yitān ve sitte 'aşereti senne ve hezā'l-ḳadr hüve'l-muḥtār* **22** ve *'aleyhe nebenī kitābnā.*²⁵⁴⁸ Bu iḳtirāḥ eyledüğimiz cedveldeki zıkr olunan tevārīḥ-i meşhūrenūñ **23** mā-beyni müddetlerini mütezammındur iki tārīḥūñ mā-beynini bilmek istesek cedvelde ḳanğı **24** ḥānede idüğini bulup anda yazılan, 'adedine ise mā-beyni oldur. Tahrīrinde küllī ictihād ile **25** taḥḳıḳ ü tedḳıḳden şoñra bu cedvelde iḥtilāflarınūñ şıḥḥati beyān olınmışdur. Ma'lūm ola ki müneccimīn **26** ü müverriḥīn muḥaḳḳıḳleri vefāt-ı Mūsā *'aleyhi's-selām* ile ibtidā'-i Melik Buḥtunnaşar müddetinūñ mā-beyninde küllī iḥtilāfları **27** vardur. Ebū 'İsā ki bu fennūñ emāşil ü efāzılındandır ve sā'ir muḥaḳḳıḳ-i müverriḥler ittifāḳları üzre mā-beynlerini **28** toḫuz yüz yetmiş sekiz yıl ve iki yüz kırk sekiz gün yazmışlardır. Bu faḳīr cedd-i belīḡ ü ictihād-ı keşīrden şoñra **29** ve sā'ir müverriḥler üzerine şıḥḥāte şübūṭı cihetinden tercīm idüp bu cedvelde iḥtiyār u işbāt idüp **30** ve eyyām-ı mezḳüreyi 'alā sebīlü'l-ecīr yazup cedvelde meşbūt olan toḫuz yüz yetmiş toḫuz yıl olup **31** **Ammā üstādān-ı müneccimīn** Ebū Mu'aşşer-i Belḥī ve Güşyār ve sā'ir kibār-ı müneccimīn zīclerinde mā-beyn-i vefāt-ı Mūsā **145a/01** *'aleyhi's-selām* ve ibtidā'-i Melik Buḥtunnaşarı yedi yüz yigirmi yazup zıkr olan Ebū 'İsā ve sā'ir **02** müverriḥīn u muḥaḳḳıḳīn ḳavlinde iki yüz kırk toḫuz yıl nāḳış olup eger mā-beyni vefāt-ı Ḥazret-i **03** Mūsā *'aleyhi's-selām* ve ibtidā'-i Melik Buḥtunnaşar nāḳış olurısa ḳaṭ'ā Hicret ile Tūfān-ı Nūḥ *'aleyhi's-selām* **04** mā-beyninde nāḳış olmaḳ lāzım olup zīc-i Me'mūnī ve sā'ir zīclerde Tūfān ile Hicret mā-beyni ki **05** üç biñ yedi yüz yigirmi beş yıl yazmışlardır. Bizim cedvelimizde üç biñ toḫuz yüz yetmiş **06** dört yıl

²⁵⁴⁸ (Hz. Âdem'in (aleyhisselam) yeryüzüne inişi ile Hz. Muhammed'in (sallallahu aleyhi ve sellem) hicreti arasındaki zaman dilimi altı bin yüz yirmi altı yıl olarak belirlenmiştir. Bu belirli süre, seçilmiş olandır ve üzerine kitabımızı inşa ederiz.)

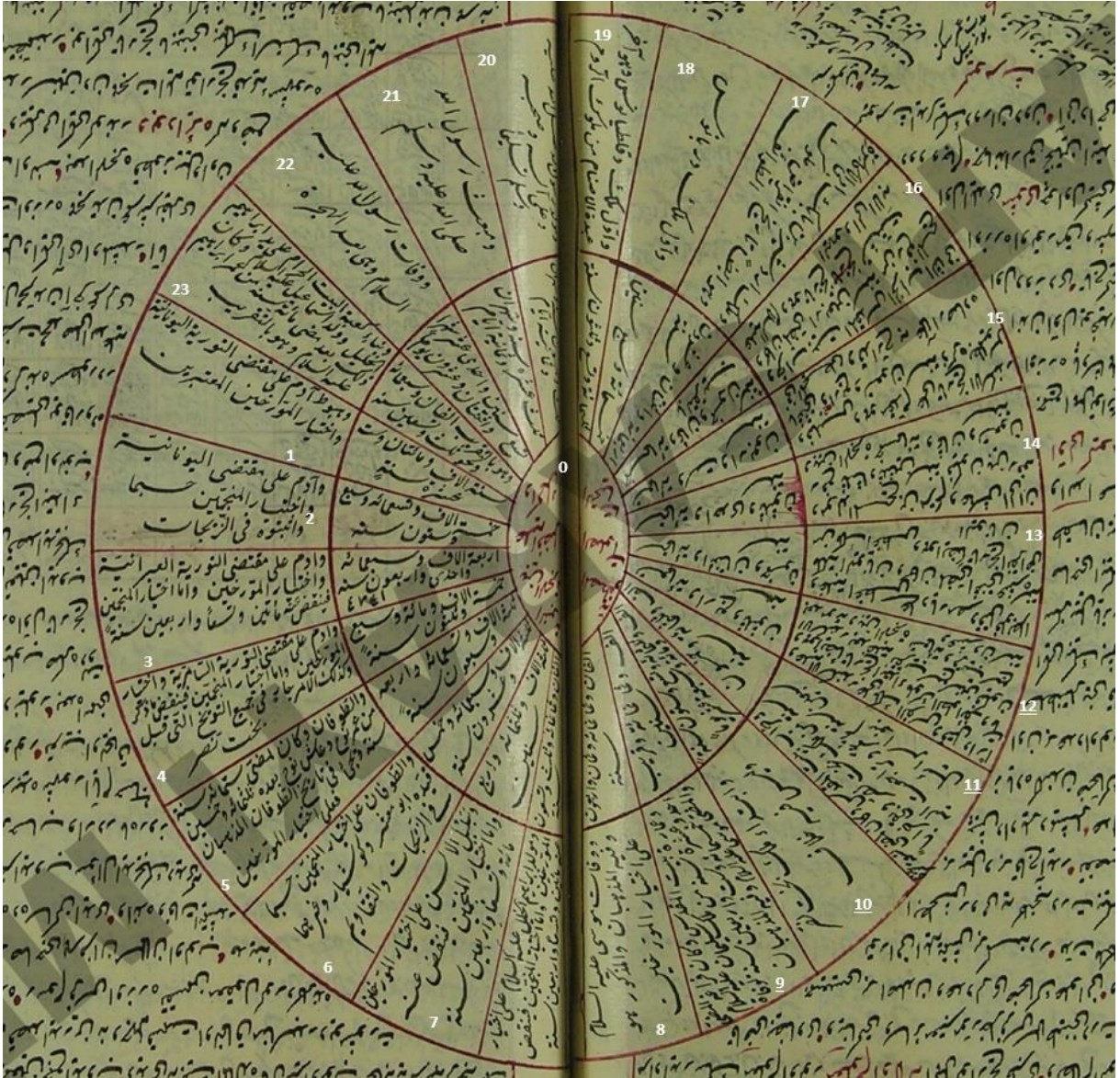
yazılmışdır ki iki yüz kırk toğuz yıl ziyâdedür. **Püşide** olmaya ki ziclerde yazılan **07** şahih olup bu cedvelde yazılan şahih olmamak tevehhüm olına eyle degildür emr didüğimiz üzredür. **08 Ammâ Sifr-i Kuzât-ı Benî İsrâ'îl ü Sifr-i mülûkları muķtezâsınca müddet-i vilâyetleri cem' olınsa vefât-ı 09 Hâzret-i Mûsâ 'aleyhi's-selâm** ve müddet-i Melik Buğtunnaşar toğuz yüz elli iki yıl olur. **Ammâ Buğtunnaşardan Hicrete 10** gelince ihtilâf yokdur. Zîrâ Macestide Bağlamyus işbât itmişdür. **Ammâ târih-i Filis** meşhür olup **11** Bağlamyüs Macestide târihini andan itmişdür. Zîrâ mâ-beyni târih-i İskenderden on iki yol muķaddem olup **12** miķdâr-ı mezkûrı ziyâde eylesek târih-i Filis zâhir olur. **Ammâ Erdişir** bin Bâbek ile İskender **13** meliki mâ-beyni beş yüz on iki yıl olup ve Hicret ile mâ-beyni dört yüz yigirmi **14** iki yıldur. İhtişâran terk olındı. Ol cedvel budur.²⁵⁴⁹

²⁵⁴⁹ Ehl-i târih müttefiklerdür ki vefât-ı Âdemden şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem kıyâmet mabeyni yedi biñ yıldur ve mâbeynüñ sıhhati târihi ma'lûm olmayup ve olmak dağı muhâldür, eger sıhhat ü haķıķati ma'lûm olsa kaçı gidüp ve ne miķdâr kalduğı ma'lûm olurıdı. Haķ subhânehu ve te'âlâ rest-ĥizi kimseye bildürmedi nitaki Qur'an-ı 'azimde buyurur: lâ te'tikum illa bağten. **Ammâ 'Âlemü'l-ulemâ:** Necme'd-din Tûsî el-Ĥanefî eşahh aķvâl altı biñ yedi yüz yıldur, diyüp böyle nazm itmişlerdür. **Nazm:**

Mâ beyne Âdem ve'n-nebî Muĥammed
Sittü mine'l-âläf bi-şadri'l-fid
Ve ağammu ilâ tilkü'l-âläf muĥarrerân
Seb'an mine'l-avâm min ba'de'l-mi'e

Beyn	Hübüt- 1 Adem	Eğ- Tufan	Vefat-1 Musa 'aleyhi 's- selam	Mevlid-i İbrahim ü'l-İhalil 'aleyhi's -selam	İbtidâ'-i Melik Buhtun naşar	Galebet ü'l- İskende r 'alâ Dârâ	Galeb e-i Ağuş os 'alâ Kleob âtrâ	Mevlid-i Mesih 'İsâ 'aleyhi's -selam	Daqlatyâ nûs	El- Hicret
Hübüt- 1 Adem	Sâkıt	Elfân ve mi'etâ n ve işnân ve erba'û n sene (2242)	Şalâşu alâf u şalaşmi 'e ve şalâsun ve 'aşrûn sene (3320)	Şalâsu alâfin ve şamân mi'etin ve ve şamâniy atun ve sittûn (3878)	Erba' u alâfin ve şamân mi'etin ve sab'atan ve erba'ûn sene (4874)	Hamset ün alâfun ve mi'etân ve ihdâ ve şamânin sene (5281)	Hamsetü n alâfin ve hamso mi'etin ve erba'a ve şamânun sene (5544)	Hamsetü n alâfin ve hamso mi'etin ve erba'a ve şamânun sene (5876)	Sittatu n alâfin ve şamân mi'etin ve erba' n ve sittu 'aşare tû (6216)	
Eğ- Tufan ve kânet bi- semâ'- tes' mi e' min 'ömr-i Nûh	Elfân ve mi'ete n ve işnân ve erba'û n sene (2242)	Sâkıt	Elfân ve ihdâ ve şamânû n (1081)	Elfân ve sitâmâ ve sitt ve 'aşrûn (1066)	Alfân ve sitâmâ ve hamso sanin (2065)	Şalâşu 'alâfin ve tis'atun ve şalâşun sene (3093)	Şalâşu 'alâfi n ve şalâs mi'ati n ve ihdâ ve 'aşrûn (3320)	Şalâşu alâfin ve şalâsu mi'atin ve işnetân ve erba'ûn ve şalâşun (3634)	Şalâsu 'alâfin ve sitmi' atin ve erba'û n ve seb'û n (3674)	
Mevlid -i İbrâhî mü'l- İhalil 'aleyhi 's- selam	Şalâse alâf u şuluş mi'etü n ve şuluş ve 'aşrûn (1323)	El ve ihdâ ve şamân ün (1081)	Sâkıt	Hamso mi'etin ve hamso ve erba'ûn (545)	Elf ve hamso mi'atin ve erba'ûn ve 'işrûn (524)	Elf ve tis'atü mi'atin ve şamân ve hamso (1958)	Elfân ve mi'ete n ve erba'û n (2240)	Elfân ve mi'eten ve ihdâ ve sittûn (2261)	Elfân ve hamso mi'etin ve şalâs ve hamso (2535)	Elfân ve şamân mi'eti n ve şalâş ve seb'û n (2873)
Vefat-1 Musa 'aleyhi 's- selam	Sittatu n alâfin ve şamân mi'etin ve şamân un (6886)	Elf ve sit mi'e ve sittu 'aşrûn (626)	Hamso mi'atin ve hamso ve erba'û n (545)	Sâkıt	Tis'atu mi'etin ve tis'a ve seb'ûn (997)	Elf sittü mi'atin ve hamso ve tis'ûn (695)	Elf ve erba' mi'ati n ve şalâs 'aşere (413)	Elif ve sitmi'a'ti n ve hamso ve seb'ûn (675)	Elfân ve şamân ve senin (2008)	Elfân ve şalâsu n ve şamân ve erba'û n (2348)
İbtidâ' -i Melik Buhtun naşar	Arba't u elâfin ve şani ve seb'û ve erba'û n (4042)	Elfân sittü mi'ati n ve hamso ve sanin (2695)	Elf ü hamso mi'e erba'tü ve 'aşrûn (1524)	Tes'mie ve tes'a ve seb'ûn (979)	Sâkıt	Erba' mi'e ve hamso ve şulûşun (435)	Tes'u mi'e ve seb'û 'aşre (917)	Seb' u mi'e ve şamân ve şulâşun (738)	Elf ü ahdî ve şulâşun (1031)	Elf ü selâş mi'e ve seb' u ve seb' u n (1377)

Ğalebe tü'l-İskender 'alā Dārā	Ĥamse elāf ve mi'ete ve aĥdī semānūn (5181)	Şelāsu elāf ve tis'e ve şalāsūn (3039)	Elf u tes' mi'e ve şemān u ĥamsīn (1958)	Elf ve erba' mi'etü ve şülüş 'aşere (1413)	Erba' mi'e ve ĥamsetu ve şalāsūn (435)	Sākıt	Mi'et ān ve işnān ve şemānūn (282)	Şülüş mi'eti ve şuluş sinin (303)	Ĥamse mi'e ve ĥamsu ve seb'ūn (575)	Tes' mi'e ve erba' ve şülüşün (934)
Ğalebe -i Ağustos 'alā K̄leobā trā	Ĥamse elāf ve ĥamse mi'e ve şülüş sitūn (5163)	Şülüş elāf ve şülüş mi'e ve aĥdī ve 'aşrūn (3121)	Elfān ve mi'etān ve erba'ūn (2240)	Elfü ve sit mi'e ve ĥamsetü ve tes'ūn (1695)	Seb' mi'ete ve seb' 'aşrete (717)	Me'itān ve işnetān (202)	Sākıt	Aĥdī ve 'aşrūn (21)	Şülüş mi'e ve şülüş ve 'aşere (330)	Sit mi'e ve işnān ve şemānūn (682)
Mevlid -i Mesīĥ 'İsā 'aleyhi 's-selām	Ĥamse alāf u ĥamse mi'e ve erba' ve şemānūn (5584)	Şülüş elāf ve şülüş mi'ete ve işnān ve erba'ūn (3142)	Elfān ve mi'etān ve aĥdī ve sittūn (2261)	Elf ü seb' mi'ete ve sitt ü 'aşere (1716)	Seb' a mi'e ve şemān ve şülüşün (738)	Şülüş mi'e ve şülüş sittin (363)	Aĥdī ve 'aşrūn (21)	Sākıt	Mi'etān ve işnān ve şemānūn (282)	Sittü mi'e ve aĥdī ve şülüşün (631)
Daklaĥ yānūs	Ĥamse elāf u şemānīn mi'ete ve sitte ve seb'ūn (5876)	Şülüş elāf ve sittü mi'ete ve erba' ve şülüşün (3934)	Elfān ĥamse mi'etü ve şülüş ve ĥamsūn (2553)	Elfān u şemān u sittin (2068)	Elf u aĥdī ve şülüşün (1031)	Ĥamse mi'e ve ĥamsi ve tes'ūn (595)	Şuluş mi'e ve şülüş 'aşere (313)	Mi'etān ve esnān ve şemānūn (282)	Sākıt	Şülüş mi'e ve tes' u şülüşün (339)
El-Hicret	Sitte elāf ve mi'etān ve sittü 'aşere (6216)	Şülüş elāf ve sit mi'ete erba't ü ve seb'ūn (3674)	Elfān ve şemān mi'ete ve şülüş ve tes'ūn (2893)	Elfān ve şülüş mi'etü ve tes'u ve sittūn (2369)	Elf şülüş mi'ete ve tes' u sittūn (1369)	Tes' mi'e ve erba' ve şülüşün (934)	Sit mi'ete ve işnān ve sittūn (662)	Sit mi'ete ve aĥdī ve şülüşün (631)	Şülüş mi'ete ve tes' ve şülüşün (339)	Sākıt

0. Beyne'l-Hicreti'n-Nebeviyye El-Muştafaviyye 'aleyhi efzâlü's-şalavât ve'l-ekmeli't-taḥiyyât

1. Sitte elâf ve mi'etân ve sittü 'aşere (6216)/ ve hubû-ı Ādem muḳteżâ't-tevriyye el-Yünâniyye ve iḥtiyârü'l-müverriḥini'l-mu' teber²⁵⁵⁰
2. Ḥamse elâf ve tes'e mi'ete vesbû' ve sittün sene(5967)/ve Ādem 'alâ muḳteżâü'l-Yünâniyye ve iḥtiyârü'l-müneccimîn ḥaşimâ eşbetüh fi'z-zicât²⁵⁵¹
3. Erba' elâf ve mi'ete ve seb'a ve şülüşün sene(4137)/ ve Ādem 'alâ muḳteżâ't-Türriyye el-'İbrâniyye ve iḥtiyârü'l-müverriḥin ve ammâ iḥtiyârü'l-müneccimîn Fınkaş

²⁵⁵⁰ (Adem'in düşüşü, Yunan tefsirinin gereğidir ve saygın tarihçiler bunu tercih etmişlerdir.)

²⁵⁵¹ (Adem, Yunan tefsirine göre yükselmiş ve müneccimler tarafından yıldızlarda sabitlenmiş olarak görülmüştür.)

‘anhu mi’eten ve tes‘ā ve erba‘in sene²⁵⁵²

4. H̄amse elāfu ve mi’ete ve seb‘ ve ş̄ülüşün senetin(5037)/ ve Ādem ‘alā muḳteżā’t-Tūriyye el-Sāmeriyye ve ihtiyārū’l-müverriḥin ve ammā ihtiyārū’l-müneccimīn Fīnkaş ve kezālikū’l-mercār fī cemi‘ü’t-tevārīḥ ilā ḳable Buḥtu’n-naşr²⁵⁵³

5. Ş̄ülüşe elāf ve tes‘a mi’e ve erba‘a ve seb‘ün senetin(3974)/ ve’t-Ṭūfān ve ke-inne mażī sittü mi’e sene fī ‘ömri Nuḥ (a.s) ve ‘āşi Nūḥ (a.s) ba‘de ş̄ülüş mi’e ve ḥamsīn sene ve yecmā fī tāriḥü’t-Ṭūfāni’l-mezhebān fi’lī ihtiyāri’l-müverriḥin²⁵⁵⁴

6. Ş̄ülüşe elāf ve seb‘a mi’e ve ḥamsi ve ‘aşrūn sene(3725)/ ve’t-Ṭūfān ‘alā ihtiyārū’l-müneccimīn ḥasebā ḳaydehu Ebū Mu‘aşşer ve Gūşyār ve ğayriḥümā fi’z-zicāt ve’t-teḳāvim²⁵⁵⁵

7. Ş̄ülüşe elāf ve ş̄ülüş mi’e ve erba‘ senin. (3304)/ ve silsilü’l-in ‘alā ihtiyārū’l-müverriḥin ve ammā ihtiyārū’l-müneccimīn Fīnkaż ‘anhü mi’ete ve tes‘an ve erba‘in sene²⁵⁵⁶

8. Elfān ve şemān mi’e ve ş̄ülüş ve tes‘ün sene (2893) / ve Mevlid-i İbrāḥimü’l-Ḥalil ‘aleyhi’s-selām ‘alā ihtiyārū’l-müverriḥin ve ammā ihtiyārū’l-müneccimīn Fīnkaż ‘anhü mi’etīn ve tes‘ ve erba‘in senetin²⁵⁵⁷

9. Elfā ve şemān mi’et ve şemān ve erba‘ün. (2848) / Ve vefāt-ı Mūsā ‘aleyhi’s-selām ve fihi’l-Mezhebān ve’l-mezkūr hüve ‘alā ihtiyārū’l-müverriḥin.²⁵⁵⁸

10. Elif ve şemān mi’et ve ḳarīb senin.(Yaklaşık 1800 yıl) / Ve ‘imāret-i Beytū’l-Muḳaddis ve ke-inne ferāğaü’l-mażī aḫad ve ‘aşere sene min mülk-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām ve’l-mażī ḥams mi’et ve sitt ü erbā‘in senetü’l-vefāt-ı Mūsā ‘aleyhi’s-selām ve fihi’l-mezhebān²⁵⁵⁹

11. Elif ve ş̄ülüş mi’ete ve tes‘u ve sittün senetin ve mi’eti ve seb‘a ‘aşeru

²⁵⁵² (Adem, İbrani Tevratına ve tarihçilerin seçimine göre yücelmiş; ancak, müneccimlerin seçimine göre onun ömrü iki yüz kırk dokuz yıl kısalmaktadır.)

²⁵⁵³ (Adem, Samiriyeli Tevratına ve tarihçilerin yorumlarına göre yüce bir konumdadır; fakat müneccimlerin hesaplarına göre onun ömrü iki yüz kırk dokuz yıl daha kısadır ve Buhtunnaşır dönemi hariç tüm tarih kaynakları bu durumu doğrular.)

²⁵⁵⁴ (Tufan, Nuh'un ömründe sanki altı yüz yıl geçmiş gibi olmuş ve Nuh, üç yüz elli yıl sonra yaşamıştır. Tufan tarihindeki iki görüş, tarihçilerin seçimine göre birleştirilmiştir.)

²⁵⁵⁵ (Tufan, müneccimlerin tercihi ve Ebu Maşer, Guşyar ve diğerlerinin ziyacatlar ve takvimlerde kayıt ettiği hesaplamalara göre gerçekleşmiştir.)

²⁵⁵⁶ (Şimdi, tarihçilerin tercihlerine göre sıralandı, fakat müneccimlerin hesaplarına göre bu süreden yüz kırk dokuz yıl eksilmektedir.)

²⁵⁵⁷ (İbrahim Halil'in (aleyhisselam) doğumu tarihçilerin tercihinin göre belirlenmiştir, ancak müneccimlerin hesaplarına göre bu süreden iki yüz kırk dokuz yıl eksilmektedir.)

²⁵⁵⁸ (Musa'nın (aleyhisselam) ölümü hakkında iki görüş vardır ve bahsedilen tarihçilerin tercihinin göre göre.)

²⁵⁵⁹ (Beytülmağdis'in inşası, sanki Süleyman'ın (aleyhisselam) saltanatının on birinci yılında tamamlanmış gibidir ve Musa'nın (aleyhisselam) vefatından beş yüz kırk altı yıl sonradır. Bu konuda iki görüş bulunmaktadır.)

yevmen.(1369 yıl ve 17 gün) / ve ibtidā'-i mülk-i Buhtu'n-naşr ve leys fihi hilāf²⁵⁶⁰

12. Elf ve şülüş mi'ete hamsün sene. (1350 yıl) / Ve harābu Beytü'l-Muqaddis ve ke-inne'l-māzī tes' u 'aşere sene min mülki Buhtu'n-naşr ve baķi haraben seb' in sene şümm-i 'ömr ü terāca' at ileyh Benū İsrā' il.²⁵⁶¹

13. Tes' a mi'ete ve erba' ve şülüşün sene. (934) / Ve 'aleyhi'l-İskender 'alā mülkü'l-Fürs ve katl Dārāan ve hüve İzan tārīh ibtidā mülükü'l-ṭavā' if vefātü'l-İskender ba' de 'aleyhi tarīb seb' senān Fikūn ba' de mevtehu ve beyne'l-hicre tes' a mi'e ve qarīb seb' ve 'aşerūn senetin.²⁵⁶²

14. Sitti mi'eti ve işneyn ve hams̄ senetin. (607 yıl) / ve ğalebe Ağuşos 'alā diyār-ı Mısr ve katli Kleopatra mülketi'l-Yūnān ve ke-inne'l-māzī eşnenī 'aşere seneti min mülk-i Ağuşos ve hüve yezen tārīh İnķirāzü'l-Yūnān²⁵⁶³

15. Sitti mi'eti ve ahdī ve şülüşün senetin. (631) / Ve mevlidü'l-Mesih bin Meryem ve 'Āş ilā in ref' şülüşen ve şülüşin sene Fikūn bey ref' ve beyne'l-hicreti hams mi'ete ve şemān ve tes' ün.²⁵⁶⁴

16. Tes' u mi'ete ve sitt ü erba' ün senetin. (946 yıl) / Ve felus ve hüve muqaddem 'alā tārīhü'l-İskender bi-işneyni ve erba' ve tes' ün sene zikrehu Batlamyūs fi'l-Macesti ve kıadd Errah bihi ' ulemā erşāde²⁵⁶⁵

17. Hams̄e mi'te ve şemān ve hamsūns enetin bi't-taķrīb. (yaklaşık 558 yıl) / ve harāb Beytü'l-muqaddisi'l-harābi's-şānī ve ke-inne'l-māzī erba' in senetin min ref' ü'l-Mesih 'aleyhi's-selām ve hüve tārīh teşenneti'l-yehūd ilā elābe.²⁵⁶⁶

18. Erbā' mi'eti ve işnetān ve 'aşrūn senetin. (422 yıl) / Ve melik Erdeşir bin bābe ile'l-ekāsire ve hüve İzan tārīh inķirāz mülükü'l-ṭavā' if²⁵⁶⁷

²⁵⁶⁰ (Buhtunnaşır'ın hükümdarlığının başlangıcında bir ihtilaf yoktur.)

²⁵⁶¹ (Beytülmağdis'in yıkımı, Buhtunnaşır'ın saltanatının on dokuzuncu yılında gerçekleşti ve yetmiş yıl boyunca harabe olarak kaldı. Sonra yeniden inşa edildi ve İsrailoğulları geri döndü.)

²⁵⁶² (İskender'in Pers krallığına hükmetmesi ve Darius'u öldürmesi, aynı zamanda ilk kralların tarihinin başlangıcıdır. İskender'in ölümü bu olaydan yaklaşık yedi yıl sonra gerçekleşmiştir. Ölümünden sonra hicretle arasında yaklaşık dokuz yüz yirmi yedi yıl vardır.)

²⁵⁶³ (Augustus, Mısır topraklarını fethetti ve Yunan Kraliçesi Kleopatra'yı öldürdü. Bu olay, Augustus'un saltanatının on ikinci yılında gerçekleşmiş gibi görünür ve bu tarih, Yunanların çöküşü olarak kabul edilir.)

²⁵⁶⁴ (Meryem oğlu Mesih'in (Hz. İsa) doğumu, otuz üç yıl yaşadıktan sonra göğe yükseltildi. Bu durumda, doğumu ile hicret arasında beş yüz doksan sekiz yıl bulunmaktadır.)

²⁵⁶⁵ (Filozof, İskender'in tarihinden doksan dört yıl önce yaşamıştır. Batlamyus, onu Mecisti diye zikretmiştir ve gözlemciler onunla ilgili tarih vermişlerdir.)

²⁵⁶⁶ (Beytülmağdis'in ikinci yıkımı, sanki Mesih'in (Hz. İsa) göğe alınmasından kırk yıl sonra gerçekleşmiş gibidir ve bu, Yahudilerin dağılmasının tarihidir.)

²⁵⁶⁷ (Erdeşir Babek'in oğlu (I. Ardeşir) Kısraların (Sasanilerin) hükümdarı oldu ve bu aynı zamanda bağımsız küçük krallıkların sona ermesinin tarihidir.)

19. Һамсе ми'ете ve seb' senin. (507 yıl) / Ve evvel melik Derbānūs²⁵⁶⁸
20. Şülüş mi'ete tes' ve şülüşün senetin. (339 yıl) / Ve evvel mülki Daqlatıyānūs ve hüve āhir ' abdetü'l-İşnām min müluku'r-Rūm²⁵⁶⁹
21. Şülüş ve Һamsün senetin ve şehran ve semāniyyeti eyyām. (53 yıl, 2 ay ve 8 gün.) / Ve mevlid-i Resūl'llāh şall'allāhu 'aleyhe ve sellem ve 'alā ālihu ve aşhabihu ecma'in.²⁵⁷⁰
22. Şülüşe 'aşere ve şehran ve semāniyyeti eyyām. (13 yıl 2 ay ve 8 gün.) /ve meb' aş Resūl'llāh şall'allāhu 'aleyhi ve sellem.²⁵⁷¹
23. Seb'a ve sittin ve aħad 'aşere şehren ve eşnetān ve 'aşerūn yevmen. (67 yıl, 11 ay ve 22 gün) / Vefāt-ı Resūl'llāh şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem.²⁵⁷²
24. Senetin elāf ve mi'etān ve sitti 'aşere sene. (2216 yıl) / Ve binā'i-i ka'betü'l-beytü'l-ħarām '2573alā yed İbrāhīmü'l-Ĥalil ve veled İsmā'il 'aleyhi's-selām ve ke-inne zalike ba'de ma'zi mi'ete sene min 'ömr-i İbrāhīm 'aleyhi's-selām ve hüve bi't-taħrīb.
- 145b/01 Melikü'l-Mü'eyyid 'İmādi'd-dīn İsmā'il** bin 'aliyyü'l-Eyyübī dir ki İbn Süleymān Meymūn bin Mihrāndan **02** rahmetu'llāh naql eyler ki Fāruķ-ı a'zam 'Ömer bin El-Ĥattāb *rağıya'llāhu 'anh* şahābet-i kirāmı rıđvān-ı Allāh **03** 'aleyhim ecma'in cem' idüp didi ki Beytü'l-mālde māl keşir olup şahābeye mertebelerince kısımet **04** eylemek kaşd iderin ne vechile kısımet olunmaķ münāsibdür diyü meşveret **05** itdükte, rüsüm-ı Fürs üzre taķsimin ma'kül gördüklerinde **06** Ahvāz şahibi Hürmüzān müslümān olup Medīne-i **07** Münevverede sākin idi ve anda vefāt itmişdür. **08** Anı ĥāzır idüp su'āl idicek didi ki **09** 'Acemde bir ĥesāb vardır māh-rüz **10** dirler, 'Arabīde şühür-eyyām ĥesābı **11** dimek olur. Ta'rib olıcaķ **12** müverriħ dinilir. Ba'dehu ismini **13** tārīħ kı lup soñra devlet-i **14** İslāmda evvel tārīħ **15** vaķtini ta'yin idüp **16** isti' māl kaşd idicek **17** mebde'-i tārīħ ibtidā'-i **18** Muħarremden vaz' olunup **19** sā'ir tafşili yukaruda **20** tevārīħ zikrinde meşūrdur. **21** Ba'dehu Ĥazret-i Muħammed *şalla'llāhu 'aleyhi* **22** ve *sellem* ol Muħarremden āhir-i 'ömrleri **23** on yıl ve iki ay olmuşdur. Ammā **24** ĥaķıķat üzre Hicretten 'ömr-i şerifleri **25** ĥesāb olinsa ba'de'l-Hicret toķuz yıl ve on **26** bir ay ve yigirmi iki gündür ve **bu dā'ire** ki vaz' **27** olunmuşdur. Sininden

²⁵⁶⁸ (Darbanos'un krallığının başlangıcı.)

²⁵⁶⁹ (Diocletianus'un hükümdarlığının başlangıcı ve o, Roma kralları arasında putlara tapan son kişidir.)

²⁵⁷⁰ (Allah'ın Elçisi'nin (Hz. Muhammed) doğumu, ona, ailesine ve sahabelerine selam olsun.)

²⁵⁷¹ (Allah'ın Elçisi'nin (Hz. Muhammed) peygamber olarak gönderilmesi, Allah'ın selamı ve bereketi üzerine olsun.)

²⁵⁷² (Allah'ın Elçisi'nin (Hz. Muhammed) ölümü, Allah'ın selamı ve bereketi üzerine olsun.)

²⁵⁷³ (Kâbe'nin inşası Halil İbrahim ve oğlu İsmail'in (ikisine selam olsun) eliyle gerçekleşti. Bu olay, İbrahim'in ömründen yüz yıl geçtikten sonra oldu ve bu yaklaşık olarak böyledir.)

Hicret ile tevārīḥ-i kadīme-i meşhūre 28 mā-beynini mutezammındur. Bu iki tārīḥ mā-beynini bilmek istesek ikisi mā-beyni ile 29 Hicret mā-beynini görüp ikisinün ekşerinde eḳallini naḳs idüp mā-beynlerinden her ne 30 ḳalurısa oldur. **Meşelā** mevlid-i Ḥazret-i Mesīḥ ile ‘*aleyhi’s-selām* ḥazret-i Seyyidü’l-ümmī *şalla’llāhu ‘aleyhi* 31 ve *sellem* bilmek ḳaşd eylesek mā-beyn-i mevlid-i Resül ‘*aleyhi’s-selām* ve beyne’l-Hicret ki elli üç yıl 146a/01 ve iki ay sekiz gündür, altı yüz otuz bir yıldan naḳs eylesek mā-beyn-i mevlid-i Ḥazret-i Risālet-penāḥ 02 *şalla’llāhu ‘aleyhi* ve *sellem* ve mevlid-i Mesīḥ ‘*aleyhi’s-selām* oldur, kezālik iki tārīḥden bu dā’irede her kimi 03 murād idersek ma’lūm olur. **Ma’lūm ola ki** ehl-i tevārīḥ-i Ṭaberī ve *Nizāmü’t-tevārīḥ* şāḥibi 04 Ḳādī Beyzāvī ve Yenāktī ve sā’ir mu’teber müverriḥler Fürs selāṭinini dört ṭabaḳa eylemişlerdür. 05 Cemī’isi bir aşldan ve ‘adedleri Ḍaḥḥāk-ı ‘Alvānī ve Efrāsiyāb-ı 06 Tūrānī ile yetmiş bir kimesnedür. Müddet-i melikleri İskender-i 07 Abṭaḥş-i Rūmīye gelince dört biñ yüz yetmiş 08 bir yıl ve birkaç aydur. Tafşīli evvelki ṭabaḳaya 09 Pīşdādīler dimişler. ‘Adl ü dādları 10 ziyādeliginden Ḍaḥḥāk u Efrāsiyāb ile 11 on bir ‘aded olup müddet-i 12 salṭanatlarını Ḳādī Beyzāvī 13 iki biñ beş yüz altmış 14 sekiz yıl yazar. Behcetü’t-tevārīḥ 15 şāḥibi biñ beş yüz 16 ṭoḳsan yıl yazar. 17 Vallāhu a’lem. 18 Evvelī **Keyūmersdür** 19 Cemī’ ehl-i tevārīḥ ittifāḳı 20 üzre pādīşāḥlık ḳā’idesi 21 andan evvel yoḡıdı. Bu ḳā’ideyi 22 ol düzdü. Tāc giymek ve taḥt 23 üzre oturmak ve şehḥr binā itmegi 24 ol eyledi. **Meşnevī:**

Çü ol kişi kim düzüp dūd u cām
 25 Cihān-dārlik taḥtın itdi maḳām
 26 Keyūmers idi lik devrān-ı dūn
 Anı daḥı n’eyledi şoña ser-nigūn²⁵⁷⁴

27 **Keyūmers:** Veḳīl otuz yıl Ḥazret-i İdrīs ‘*aleyhi’s-selām* zamānında idi. 28 **Tahmürş:** Müddet-i salṭanat kırk yıl, müddet-i ‘ömr sekiz yüz yıl. 29 **Minūcehr:** Salṭanat yüz yigirmi yıl. Mūsā ve Harūn ve Şu’ayb ‘*aleyhi’s-selām* zamānında idi. 30 **Hūşenk:** Müddet-i ‘ömr der-şāḥnāme pānşad sāl, müddet-i salṭanat kırk yıl. 31 **Daḥḥāk:** Müddet-i salṭanat biñ yıla ḳarīb didiler. **Cemşid:** İbtidā’-i salṭanatı Ḥazret-i Nūḥ ‘*aleyhi’s-selām* zamānında idi. Müddet-i ‘ömr biñ yıla ḳarīb, müddet-i salṭanat yedi yüz on altı. 146b/01 **Nuvzer:** Salṭanatı yedi yıl. **Efrāsiyāb:** Salṭanat der-İrān on iki yıl. Tūrānda yüz yigirmi yıl, müddet-i ‘ömrü dört yüz yıl. 02 **Zāb bin Ṭahmāsb:** Veḳīl üç yıl. Müddet-i salṭanat

²⁵⁷⁴ (Çünkü o kişi, tütün ve kadehi düzenleyerek cihandarların tahtını makam yaptı; ancak Keyumars bile dünya işlerinin etkisinden kurtulamadı ve sonunda dünya onu da baş aşağı etti.)

otuz yıl veķil beş yıl. **Zev** bin Tahmāsb. (veķil) **Gürşāsb**: Veķil altı yıl, veķil beş yıl, veķil yigirmi üç yıl. Müddet-i salţanat yigirmi yıl veķil yigirmi üç yıl **03 Behcetü't-tevārih** şāhibi Gürşāsbdan sonra **Keyf bin Dān** bin Yukā bin Māsūy bin **04** Nuvzer bin Minūçehr nām kimesne peygamberlerden Yesa' nebī zamānında Belhden zühür idüp 'ulemā'-i **05** ehl-i Fürsī cem' eyleyüp anlaruñ aqvāl-i hamīdelerini pīsvā idinüp ehl-i Türkistān ile **06** harb yerleri ol ma' mūr idüp yüz yigirmi yıl pādīşāhlık eyledi diyü naql eyledi. **07** Vallāhu a' lem.²⁵⁷⁵ **Ṭabaķa-i düvüm-i Keyāniyān** ve anlar toķuz kimesnedür salţanatları zamānında ihtilāf **08** çoķdur. Ba' zılar toķuz yüz otuz sekiz yıl yazmışlardır. Kađi Beyzāvī yedi yüz **09** otuz sekiz yıl yazar. Mīr ' Alī Şīrvānī-i Bārī behr-i taķdir ile yedi yüz yıldan mütāvizdür **10** dir. Ba' zılar İskender'i anlardan tutup on dimişler. Evveli Keyķubāddur ki Zev bin Tahmāsb **11** oğlıdur. Minūçehr neslindendür dirler. **Keyķubād**: Müddet-i salţanat yüz yigirmi yıl. **Keykāvus bin Keyķubād**: Müddet-i salţanat yüz elli yıl. **12 Keyķusrev bin Siyāvuş**: Siyāvuş Keykāvus oğlıdur. Müddet-i salţanat altmış yıl. **Lohrāsb** bin Ervend bin Keykāvus. Müddet-i salţanat yüz yigirmi yıl. **Güştāsb** bin Lohrāsb. Müddet-i salţanat yüz yigirmi yıl. **Behmen bin İsfendiyār ibn Güştāsb**: Müddet-i salţanat yüz on iki yıl. Lisān-ı ' İbrānīde adı Gürmişdür. **13 Hümāy binti Behmen**: Müddet-i salţanat otuz yıl. **Darāb bin Behmen**: *Behcetü't-tevārih* şāhibi yüz otuz sekiz yıl veķil altmış yıl. Beyzāvī on iki yıl. Nevāyī elli yıl. **14 Darāb bin Darāb**: Müddet-i salţanat on dört yıl. **İskender**: Müddet-i salţanat on üç yıl. Nesebi ve salţanatı yılında ihtilāf çoķdur. Maħallinde tafşil olınmışdur. **15 Firdevsī**:

Sikender ki ber-taht be-şāhī nişest

Se sāl o mī-şode ber-dü-heft²⁵⁷⁶

²⁵⁷⁵ **Şāhib-i Hamā 'Umādü'd-dīn bin İsmā' il rahmetu'llāh**: Bu ṭabaķayı böyle naql eyler, ṭabaķa-i sālişe ki Eşķānilerdür, Ebū ' İsā dirler ki bu ṭabaķada evvel şöret bulan Eşģān bin Eşģān ba' zılar Eşķ bin Şiģān dirler, evvel salţanatuñ tārihi ğalebe-i İskenderden iki yüz kırķ altı yıl geķmişdi ve müddet-i salţanatı on yıl idi mezkūr 'Umādü'd-dīn dir ki ğalebe-i İskenderden iki yüz elli altı yıl geķmişdi, ba' dehu **Şāpūr ibn iskān** altmış yıl hūkm eyledi ve mevlid-i ' İsā a.r.m mezkūruñ salţanatından kırķ yıldan ziyāde idi. Şāpūr ki inķiza-i mülki ğalebe-i İskenderden üç yüz on altı yıl idi. Ba' dehu **Cevr** bin Eşģān ba' zılar Cūder ibn Eşģān didiler, on yıl ' ömr sürüp ğalebe-i İskenderden üç yüz yigirmi altı yıl geķmişdi, ba' dehu **Bizen** yigirmi bir yıl pādīşāh oldu. Mezkūr tārihden üç yüz kırķ yedi yıl geķmişdi, ba' dehu **Cūzer** Eşģānī on toķuz yıl hākim olup zıkr olan tārihden üç yüz altmış altı yıl geķmişti ba' dehu **Nersī** pādīşāh olup kırķ yıl ' ömr sürüp mezkūr tārihden dört yüz altmış yıl geķmişdi ba' dehu **Hürmüz** on toķuz yıl hūkūmetde olup tārih-i mesfūr ki dört yüz yigirmi beşinde fevt oldu, ba' dehu **Erdüvān** on iki yıl hākim olup müddet-i mezbūreden dört yüz otuz yedide fevt oldu, ba' dehu **Hūsrev** kırķ yıl pādīşāh olup tārih-i mezkūrdan dört yüz yetmiş yedi yıl geķmişdi ba' dehu **Belāş** yigirmi dört yıl pādīşāh olup zıkr olan tārihden beş yüz bir yıl geķmişdi ba' dehu **Erdüvān**-ı aşģar pādīşāh olup tecemmül ü ' azimeti ol ṭabaķada olan selātininden ziyāde idi ve mülük-ı ṭavā' ifüñ ekserini ol ķahr idüp mülkini alıp zabt itmişdi. Āħirü' lemr Erdeşir bin Bābek anı aradan götürüp mülk-i Eşģānilerden Sāsānilere naql eyledi, inķizā'-ı mülk Erdüvān ğalebe-i İskenderden beş yüz on iki geķmişdi, müddet-i salţanat-ı Erdüvān on bir yıl idi. Nizāmü't-Tevārih şāhibi Beyzāvī otuz bir yıl, ba' zı tārihde yigirmi üç yıl yazmışlardır.

²⁵⁷⁶ (İskender, tahta pādīşāhlık için oturdu; üç yıl boyunca her iki haftada bir olaylar gerķekleşti.)

16 Tabaka-i süvüm Eşkâniyândur ki 17 Mülük-ı tavâ'if dirler. *Nizâmü't-tevârih* şâhibi müddet-i salţanatlarını **18** dört yüz yigirmi üç yıl yazar ve 'adedlerini yigirmi nefer, ba'zıları on beş, ba'zıları on **19** yedi, ba'zıları toţsan ve ba'zıları dağı artuţ ve eksik dimişler. **Behcetü't-tevârih** müddet-i salţanatlarını **20** beş yüz seksen yedi yıl yazar. Ba'zıları beş yüz on dört yıl v'el-hâşıl bu tabaka da **21** ehl-i târih sözinde ihtilâfdur. Adlarında ve 'adedlerinde ve salţanatlarınıñ zamânında ve taqđim **22** ü te'hirinde ve bu hilâflara taţbîk ü tevfiķ virmek sözi taţvîl idüp te'emmül idenüñ **23** havâssın perişân itdügi ecluden zikr idüp geçmek münâsib görüldi. **Mülük-ı tavâ'if: 24** dimenüñ aşlı budur ki İskender çün İrân ile Fürs iķlimini fetħ eyledi. Bu memâlikde olan **25** selâtin ü evlâdını cem' eyledi ve anlaruñ cihetinde ne re'y ü tedbir idecegin bilmeyüp **26** 'âciz ıkaldı. Zîrâ bu cemâ'ati şer'en ve 'aķlen münâsib degül ve şöyle komaķ dağı memlekete **27** mûcib fesâd u hâţıra bâ' iş tereddüd-i izţrabdur. Aristo ile meşveret itdükde böyle **28** didi ki çün birer kimesneye behr-i taqđir virseñ gerekdür. Bunları sen kendü cânibinden melik **29** naşb idüp ihsânüñ ile memnün kı lup eyü ad taşşil eylesesin. Dünyâdan naķl **30** itdükde bunlaruñ arasına menâzi'at düşüp senüñ Dârü'l-mülküñ ki Rûmdan **147a/01** giç ta'arruz kılarlar. Aristonuñ re'yi üzre her birine bir vilâyet virdi. **02 Eşkân bin Dârâb ibn Dârâb:** Müddet-i salţanat on yol. **Eşk bin Eşkân:** Müddet-i salţanat yigirmi yol. **Şâpür bin Eşkân:** Altmış üç yıl. **Behrâm bin Şâpür:** On bir yıl. **03 Belâş bin Şâpür:** On beş yıl. **Hürmüz bin Belâş:** On toţuz yıl. **Enüş bin Belâş:** On yıl. **Nersî bin Belâş:** Kırık yıl. **04 Fîrüz bin Hürmüz:** On yedi yıl. **Belâş bin Fîrüz:** On iki yıl. **Ĥusrev bin Belâş:** 'Amm-ı Fîrüz. Kırık yıl. **Belâş bin Belâş ibn Fîrüz:** Yigirmi dört yıl. **05 Erdevân bin Belâş:** On üç yıl. **Erdevân bin Şefân:** Yigirmi üç yıl. **Ĥusrev bin Eşġân:** On bir yıl. **Belâş bin Eşġân:** On iki yıl. **06 Cuvderz bin Eşġân:** Otuz yıl. **Kesrî bin Cuvderz:** Yigirmi yıl. **Cuvderz bin Kesrî:** On bir yıl. **Erdevân bin Belâş:** Otuz yıl. **07 Dördinci tabaka Sâsânilerdür. Ekâsire dağı dirler.** Bunlaruñ dağı 'adedden ma'lûm idüp **08** yazmışlardır. Ba'zılar otuz iki nefer ve ba'zılar otuz sekiz dimişler ve salţanatlarınıñ zamânını **09** muvâfiķ yazmamışlardır. Sâhib-i Güzide beş yüz yegirmi yedi yıl dir ve Benâkti beş yüz otuz **10** bir yıl dir ve *Nizâmü't-tevârih* şâhibi Kađi Beyzâvî dört yüz otuz yıl ve 'adedlerini **11** otuz nefer yazar, dir ki Melik İskenderden ba'zılar beş yüz on dört yıldan **12** soñra tersâlar kavlinde beş yüz elli yıldan soñra, muġân kavlinde altı yüz altmış altı yıldan **13** soñra Erdeşir zuhür itdi. Otuz yıl pâdişahlık idüp on dört yıl tamâmı rub' meskûna **14** hük m eyledi. 'İsâ 'aleyhi's-selâm Erdeşir zamânında toġdı, İskenderden üç yüz yıl soñra ve Ĥazret-i **15** Yaġyâ 'aleyhi's-selâm ki 'İsânüñ 'aleyhi's-selâm ġalası oġlıdur. Altı ay evvel toġmışdur. **16 Erdeşir bin**

Bābek: On dört yıl ve iki ay hükm eyledi. **Şāpūr bin Erdeşir:** Otuz bir yıl ve altı ay. **Hürmüz bin Şāpūr:** İki yıl, Veķil sī sāl. **Behrām bin Hürmüz:** Üç yıl üç ay, Veķil sī sāl ü se māh. **Behrām bin Behrām:** On yedi yıl ba'zılar yigirmi yıl dimişler. **17 Behrām bin Behrām bin Behrām**²⁵⁷⁷: On üç buçuk yıl, ba'zılar dört ay dimişler. **Nersī bin Behrām:** Yedi buçuk yıl, ba'zılar tokuz yıl didiler. **Hürmüz bin Nersī:** Yedi yıl beş ay, ba'zılar tokuz yıl didiler. **Şāpūr bin Hürmüz zi'l-eknāf:** Yetmiş iki yıl veķil, heftā vü sāl. **18 Erdeşir bin Hürmüz:** Dört yıl, Veķil, dih sāl. **Şāpūr bin Sāpūr:** Beş yıl dört ay. **Hürmüz bin Sāpūr:** On bir yıl, Veķil, on iki yıl. **Yezdicerd bin Eşim ibn Behrām:** Yigirmi bir yıl ve beş ay. **19 Behrām-ı Gür bin Yezdicerd:** Altmış üç yıl, Veķil, heftād dü vü sāl. **Yezdicerd bin Behrām:** On sekiz yıl beş ay. **Firüz bin Yezdicerd:** Yigirmi altı yıl. **Belāş bin Firüz:** Dört yıl. **20 Kubād bin Firüz:** Kırk üç yıl. **Cāmāsb bin Firüz**²⁵⁷⁸: Üç yıl, ba'zılar beş yıl dimişler. **Enūşirvān bin Kubād:** Kırk yedi yıl, ma'nāsī cedidü'l-mülk dimekdür. **Hürmüz bin Enūşirvān:** On bir yıl dört ay. **147b/01 Perviz bin Hürmüz:** Otuz sekiz yıl. **Şirüye bin Perviz:** Yedi ay. **Erdeşir bin Şirüye:** Bir buçuk yıl. **Kisrā bin Arslān:** Bir yıl beş ay. **02 Kisrā bin Kubād ibn Hürmüz:** Üç ay. **Türān duht bint Perviz:** Bir yıl dört ay. **Firüz bin Mihricins:** Altı ay. **Ārezmī duht bint Perviz:** Dört ay. Ba'zılar altı ay dimişler. **03 Ferruhzād bin Perviz:** Altı ay. **Yezdicerd bin Şehriyār:** Yigirmi yıl. **Āhir-i melik-i Fürsdür ki Hāzret-i Osmān rağiya'llāhu 'anh hilāfetinde helāk oldu.**²⁵⁷⁹ **04**

²⁵⁷⁷ Aña ūŷen-ŷāh dirler ve ol bu laķab ile ŷöhret bulup andan evvel laķab olmadı.

²⁵⁷⁸ Ba'zılar ehl-i tārīh anı mülükdan 'additmemişler, Bārī behr-i taķdir "pādiŷāh u pādiŷāh-zāde idi."

²⁵⁷⁹ **Mülkü'l-mü'eyyid** 'Umādü'd-din ŷāhibi ḡamā'ü'l-mezkür **El-Muḡtaŷar fi aḡbārü'l-beŷr** nām tārīhinde böyle naķl eyler ki mülük-ı Fürsden ṡabaķa-i erāba'aya ki ekāsire ve Sāsānilere dirler, evvel pādiŷāh olan Erdeşir bin Bābekdür ve ol Sāsān bin Behmen ibn İsfendiyārdur, Erduvānilere ġalebe eylediği zamanda ibtidā'-i mülk Buḡt-ı Naŷardan tokuz yüz kırk yedi yıl ve Dārāya ġalebe-i İskenderden beş yüz on iki yıl geġmiŷidi, kıyām-ı Erdeşirden Hicret mā-beyni dört yüz yigirmi iki yıl idi, raŷd-ı Baṡlamyūs Erdeşirden yetmiş tedi yıl mukaddem idi, bu müddetde cā'iz ki Baṡlamyūs tamam-ı ḡayātda ola, yā ġālībi ḡayātda ola ve ekāsirenüñ āhiri Erdeşir evladından Yezdicerd bin Şehriyārdur ve Erdeşir rub'-ı meŷküne bī-tamāma on dört yıl ve on ay hükm eyleyüp ġalebe-i İskenderüñ beş yüz yigirmi sekizi evāhirinde fevt oldu. **Şāpūr bin Erdeşir** otuz bir buçuk yıl pādiŷāh olup zamanında Mānī Zenbiķ zuhūr idüp ve lisan-ı Yünāniden kütüb-i felsefeyi zeban-ı Fārŷiye naķl itdürdi ve ġalebe-i İskenderüñ beş yüz elli tokuz yıldan dört ay geġmiŷidi ki fevt oldu. **Hürmüz bin Şāpūr** bir buçuk yıl pādiŷāh olup ba' dehu oğlı Behrām bin Hürmüz üç yıl üç ay pādiŷāh olup tārīh-i mezkürüñ beş yüz altmışdur, evvelinde vefat itdi, ba' dehu **Behrām bin Behrām** on yedi yıl pādiŷāh olup tārīh-i mezkürüñ oğlı **Behrām bin Behrām** on yedi yıl pādiŷāh olup tārīh-i mezkürüñ beş yüz seksen biri evvelinde fevt oldu, ba' dehu **Behrām bin Behrām bin Behrām** atası ve dedesi adını koğılar dört yıl dört ay 'ömr sürüp mezkür tārīhüñ beş yüz seksen beşinde yedi ay geġdükte fevt oldu, ba' dehu kardaŷı **Nersī bin Behrām** tokuz yıl ŷāh olup meŷgür tārīhüñ beş yüz toksan dördünden yedi ay geġdükte ŷoñra göġdi Ba' dehu **Hürmüz bin Nersī** tokuz yıl ḡākim olup tārīh-i mezkürüñ altı yüz üçünden yedi ay geġmiŷidi ki helak oldu, ba' dehu oğlı **Şāpūr bin Hürmüzü'l-iktāf** atası öldükde anası karnında idi vüzerası tedbir-i memleket iderleridi, tā kendüsi büyüyüp memleket tedbirine kādīr olıncaya dek memleketde 'Arab istilasından cün ŷürüŷ ü ġavġā zāhir olmuŷdı cün taḡt-ı salṡanata ku'üd itdi, intikāmān A'rāb kaŷdına yürüyüp ele gelenini 'azāb-ı 'azīm ü elim kaŷd idüp omuzlarını yarup ketflerini yadurup yabana atup anlar buğdayile olurlaridi, ol sebebden aña Zü'l-iktāf dirler, aña ŷehenŷāh didiler ve ol bu laķab ile ŷöhret bulup andan evvel kimesneye laķab olmamıŷdur, Hāzret-i Resül **ŷallallahu 'aleyhi ve sellem** ecdadından mālik bin Naŷraküm A'rābuñ Seyyidi idi, 'Araba

bu kadar ta'zib ü katlün bā' işün şordukda baña müneccimler didi ki bu kavmden bir peygamber gelüp tahtımı benim evladımdan alup anları helakitse gerek, bu cihetden bunlara intikām iderin mālİK didiğim evvel müneccimlerün söznden ma'lümdür ki şahih ola, ikinci şahih olduğu taqdırce ol şahib-i sa'adet zuhura gelüp senün bu ef'ālün işidüp dahi evlād ki intikām eyleye Şāpūr bu sözden ol fi'l-i kabihı terk eyledi rahmetü'l-āmālın ol sultān-ı 'azimü's-şānehu dimel lāyıkdur ki kendü vücuda gelmezden biñ yıl evvel mazlūmları zālİmler elinden kırtarup mübārek adı zik olmağıla halkı katlden ve hākimi dālālet ü şekāvetden men' eyley şallallāhu 'aleyhi ve 'alā ālihu ve şāhabe-i ecma'in mezkūr Şāpūr yetmiş beş yıldan yedi ay geçmiş olur, ba'dehu kardaşı **Erdeşir bin Hürmüz** dört yıl pādīşāh oldu, ba'dehu **Şāpūr ibn Şāpūr Zü'l-iktāf** beş yıl ve dört ay pādīşāh oldu ba'dehu **Behrām bin Şāpūr** on bir yıl saltanat sürüp ba'dehu oğlu **Yezdicerd Eşim** tahta geçüp hākim oldu ve ol gāyetde zālİmler olmağın aña Yezdicerd-i Eşim haşin dirler id, yigirmi bir yıl ve beş ay saltanat eyledi bir at depüp helak eyledi ba'zılar dirler ki bir gāyetde güzel at ki dünyada naziri görülmemişdür, gāhī önünde hāzır olup tündliğinden kimesne yanına varamayup ve ol gāyet nādānlığından bir gün kendüsü at yanına varup at aña melamet göstermegin anı tutup ırlayup koşkun ururken anı depüp helak eyledi, halkuñ bed-du'ası yitişdi, ba'zılar anı deñiz atı idi ba'zılar ferişte idi ba'zılar dīv idi didiler, gālebe-i İskenderün yedi yüz on yedi sālinden dört ay geçmişti ki helak oldu ba'dehu oğlu ve **Behrām-ı Gür ibn Yezdicerd** pādīşāh oldu Hāvernağ ve mi'mār Sīnimmār kazası Hāvernağ la'netinde tafşil olunmuşdı ve aña Gür lağabınuñ sebebi ba'zılar Gür şikārına gāyetde māyil olduğu cihetden ve ba'zılar şikār iderken anuñ evini ikisinden geçüp tā sūfārına varınca yire geçmegin ve ba'zılar bir arslan bir gūrı başmış iken bir ok anuñ, ikisinden geçmegin ve ba'zılar dām ile tutulanlara kendü ismiyle dāğ idüp her kimuñ şaydına düşse anuñ katline kādīr olmağın bu lağab ile şöhret buldı didiler, müddet-i mülki yigirmi üç yıl ve on bir ay idi ki gālebe-i İskenderden yedi yüz kırk bir yıldan üç ay geçmişti. Ba'dehu oğlu Yezdicerd bin Behrām-ı Gür pādīşāh oldu anuñ saltanatı zamanında çok ihtilāf itmişlerdür, eşahh on sekiz yıl ve dört aydur ki gālebe-i İskenderden yedi yüz elli tokuzdan yedi ay geçmişti ba'dehu küçük oğlu **Hürmüz bin Yezdicerd** babası yanında bulunmağın pādīşāh oldu, büyük kardaşı Feyrüz havfıbdab kaçup Hōrāsānile Türk mā-beyninde olan bilād-ı Tarhāristān dimekile ma'ruf heyātıla şahına varup anuñ müsā' desiyile mülki karındaşından aldı ve Hürmüz gālebe-i İskenderün altmış altısında fevt oldu ba'dehu **Feyrüz bin Yezdicerd** Behrām-ı Gür yigirmi yedi yıl saltanat sürüp gālebe-i İskenderün yedi yüz toksan üçünde helak oldu, ba'dehu oğlu **Belāş bin Feyrüz** dört yıl hākim olup ba'dehu kardaşı Kubād bin Feyrüz pādīşāh olup altı yıl kardaşı Cāmāsb ile kıtāl eylediği ile kırk üç yıl saltanat eyledi ve Mezdek-i Zındīk mezkūr Kubād zamanında zuhūr idüp da'vā-yı nübūvvet idüp halkı biri birinüñ malına ve 'ıyāline şerik olmasına ruşşat virdi, zīrā ki cemī' atadan ve anadan karındaşlardur ki Ādem ve Havvādur didi, ba'dehu oğlu **Nüşirevān bin Kubād** gālebe-i İskenderün sekiz yüz kırkında yedi ay geçdükte babası fecinden sonra yirine kırk sekiz yıl pādīşāh olup 'adl ü dārile 'ālemi ābādān idüp Hāzret-i risālet penāhuñ *şallallāhu 'aleyhi ve sellem* vālid-i mācedī 'Abdullāh saltanatınuñ yigirmi üçünde vücuda gelüp ve kırk ikinci yılında ol Hāzret toğup *ana veledet fī zemnü'l-mülki'l-'ādil* hadīs-i şerifi kemāl-i 'adline şahid besdür, gālebe-i İskenderün sekiz yüz seksen sekizinde vefat eyledi. **Nasıl** olunur ki umūr-ı saltanat kendüde istiqrār buldukdā havāşşına didi ki Hāq te'ālā ile cell ü 'alā 'ahd itdim idi ki eger saltanat baña müyesser ü mukarrer olurısa iki emri icrā eyledim **biri** Āl-i Menzerī girüp hayraya hākim idüp hārişi giydirem zira ecdād Mezden Behrām-ı Gür üzerinde Menzerün çok haqqı vardır, binā'-i havernağda ve anda anı terbiyyede ve babası Yezdicerd öldükde anda hāzır bulunmamağın erkān-ı devleti Erdeşir neslinden Kisrā nām bir kimesneyi pādīşāh idüp Menzer bu bābda cān ve bāş feda idüp çok musālīhde idüp eger ol olmasa tāc u taht hānedānımızdan gitmişdi, tafşili havernağ lafzında olmuşdur, babam Kubād za'f-ı hālinden hāreti hākim itmişdi **İkinci** Mezed ü Mezdekilerün cihandan kökini kesüp giderem mel'un-ı mezkūr 'abid ü memlūñ ekābir ü ekārumuñ benāt u 'anāline bi-tereddüd duhūl u vūşūl müyesser olmağın evlād kimuñ idüğü ma'lūm olmayup elvān u işbāhlarından hükm olunurdu. **Dirler ki** Enüşirvān bu sözi söylerken Mezdek-i Mel'un-ı seririnüñ ki Kubād aña ta'yin itmişdi didi ki halk-ı memalik ekseri bu mezāhib ü millet üzredür. Kudretün var mıdır ki cemī' nāsı helak idesin bu fesād küllidür, cā'izdür ki bu emrden taht u tādān ve dūr olasın, Nüşirevān didi ki yā ibni'l-hābişe bilür misin ki babam bī-hāmiyyet ü gayret Kubāddan anamı taşarruf itmege icazet alup ol dahi bed-nāmliğā rāzī olup ittifākā ben vāldem hücreci kaşısında bulunup bu 'ārī def' için ağlayup zārī ile ayağın öpdükde cūbekūñ rāyiha-i kerihesi dahi burnumdadur diyüp fi'l-hāl mel'un-ı mezkūr katl idüp cife-i cüşse-i hābişesin lafz u büryā ile yaqup ce cemī' Mezeki ve mānevilerün katline hükm idüp ol gün dārū'l-mülkde olan melā'inden kırk biñe karīb melhūnlar katl olunup ve taht-ı emrinde ve hükümetinde olan ekālīme emrler gönderüp cihānı -abāşetlerinden pāk eyledi ba'dehu oğlu 'adāletine Hāzret-i Resūl-i Ekrem şallallāhu 'aleyhi ve sellem şehadet itmegin 'ulemā-i müşrike inen ve mümkündür ki sā'ir müşrikler gibi muhalldür fin-nār olmayup Hāq subhāne vü te'ālā kemāl-i kereminden aña a'rāfda bir mekān ihsān eyleye bedī' vü ba'id olmaya dimişler, Allāhu a'lem. **Hürmüz bin Enüşirvān** pādīşāh olup gāyet 'adlinden ezhānuñ haqqını a'ldan fark timeyüp alıvirmegin bu emrde mübālağā itmegin cemī'

Devlet-i Mülük-ı Yünāniyān: İbn Şihne *Ravzatü'l-Menāzır fi 'Uluviyyi'l-Evā'il ve Āhır* nām tārīhinde **05** böyle naql eyler ki bunlar dağı mülük-ı tavā'ifdendir. İskender bin Filfūs fevt olduḡda **06** Yünān mülki Beṭālisede bāḡi oldu. Baṭlamyūs pādişāh dimeḡdür ve mülük-ı Beṭālise on üç **07** neferdür ve müddet-i salṭanatları iki yüz yetmiş beş yıldır. Anlardan evvel iştiḡar bulan Fīlisdür. **08** Maḡarr-ı mülki Maḡedūnyadur ki medīne-i ḡükemā-i Yünāndur ki ḡalīc-i Ḳoşṭāntīniyyenüñ cānib-i şarḡışindedür **09** ve

ḡavāşisi kendüye buḡz idüp āhır kār gözine mīl çeküp ba' dehu ḡatl itdiler müddet-i salṭanatı on üç buçuk yol müḡdārı olup zirā oḡlı Perviz Āzerbāycāndan gelüp taḡta oturup bu mābeynde Behrām çüpin fitnessinden Hürmüz Mecūs idi, ba' dehu oḡlı **Perviz** istiḡrār üzre taḡta cülüsü ḡalebe-i İskender ki toḡuz yüz ikisinde idi otuz sekiz yıl pādişāh olup oḡlı Şirüye helak idüp tārīḡ-i mezbūruñ kırkında **Şirüye** taḡta cülus idüp on yedi ḡardaşını ḡatl itdi ve kendüsü keşirü'l-emrāz olmaḡın sekiz aydan soñra vefat itdi, ba' dehu oḡlı **Erdeşir bin Şirüye** yedi yaşında idi ki taḡta geçüp bir buçuk yıldan soñra ḡatl olunup ba' dehu **Şehrīrān** nām kimesne taḡta geçüp ve ol neşā vü mülükdan olmamaḡın ve kendüye ekāsire ḡürmet ü 'izzet murād idüp erkān-ı memlekete ḡüç gelüp kırḡ ḡüne varınca öldürüp ve ayaḡına ip baḡlayup şehr içinde süriyüp ehl-i beyt memlekettenden olmayup salṭanata tevāzz idenüñ ḡālī budur diyü nidā itidiler ba' dehu Pervizün **Türān Duḡte** nām kızını taḡta geçürüp bir yıl dört aydan soñra mülke vedā' idüp anuñ zamanında faḡr-ı cihān sallallāhu 'aleyhi ve sellem āḡirete intiḡl itdiler ba' dehu Perviz neslinden **ḡaşenşede** ve ba' zı nüşḡada ḡaşeyşede ve zabṭ olmmış taḡta cülus idüp bir ay geçmedin ḡatl itdiler, ba' dehu Türān dühtüñ ḡz ḡarındaşı **Āzermi Duḡt** binti Pervizi sedir-i mülkde melike eylediler, ekāsire düdmānında anuñ gibi bir şālīḡatü'l-cemāl vücuda gelmemegin ḡorāsān sipeḡidi feraḡ Hürmüznām ki oḡlı Rüstemi ḡorāsānda nā'ib idüp kendüsü Perviz zamanından Berü dārü'l-mülkde idi melikeye 'aşıḡ olup ḡaşd-ı izḡār tezvīc idicek Melike olan zāḡirde ara varmak olmaz ḡice ile gel murāduñ bulasın diyü ḡaber gönderüp serdār-ı ḡarese ismarladı ki eger Feraḡ Hürmüz bī-vaḡṭ ḡapuya gelüp baña duḡüle izin isterise başın kesüp ḡaşr ḡapusunda aşmak emr eyledi ol geldükde başın kesüp bāb-ı ḡaşrda aşā ḡodular, oḡl Rüstem ki Rüstem-i Zālden soñra anuñ gibi bir dilāver daḡı zuḡūra gelmemişdür bu ol Rüstemdür ki ḡazret-i Fārūḡ-ı a'zam raḡiya'llāhu anh zamānında leşker-i 'Aceme serdār olup ehl-i İslām ile niçe şühūr u eyyam cidal ü ḡitāl idüp 'āḡibetü'l-emr ḡazret-i Sa'd bin Ebā Vaḡḡās raḡiyallahu anh ehl-i İslāma serdār iken ḡatl olunup anuñ helākından soñra mülk-i 'Acem elden ḡidüp herc ü merc oldu, mezkūr Rüstem babası işitdükde āzer mīdḡat üzerine 'asker çeküp ve anı ṭutup hem babası müdde'āsın ḡāşıl idüp ba' deḡü ḡatl eyledi, müddet-i salṭanatı altı ay idi andan soñra 'uzemā'-i Fürs muḡtelif oldu, Erdeşir Bābek neslindedür diyü **Kisrā bin ḡaşeneş** nām kimesneyi taḡta geçürüp liyāḡatı olmaḡı cihetden ḡatl idüp yirine nesl-i selāḡinden kā'im olacak kimesne olmamaḡın evlād-ı Enūşirvāndur diyü **Feyrüz bin ḡastān** adlu bir kimesneyi taḡta cülus itdürüp başına tāc ḡomaḡ istedikde başı ḡāyetde büyük olmaḡın ḡıḡmayup bu tāc ḡatı dardur başını şıḡdı diyecek 'uzemā-yı Fürs evvel kelamı şıḡ tāc oldu diyü teḡayyür idüp anı daḡı ḡatl idüp ba' dehu Enūşirvān evladından z'um idüp **Ferāḡ-zād ḡüsrev** nām bir kimesneyi bulup altı aydan soñra anı daḡı öldürüp ba' dehu mülk-i pādişāhsızolmaz diyü evlād-ı selāḡinden cüst ü cü idüp vaḡtā ki Şirüye ḡadaşlarını ve evlādlarını öldürürken Şirīn anı ḡaçurup İştīḡar vilayetinde beslerler idi ehl-i Fürs ḡaberin alup getirüp pādişāh idüp lakin ḡükümeti babalarına nisbet bir ḡiyāl idi vüzerāt tedbir memleket idüp salṭanattan üç dört yıl geçdükde zıkr olunduḡı üzere Fārūḡ a'zam zamānında ehl-i selām ḡalebe idüp hedāyinden ḡazā'i ü defāyin olup ba' dehu kendüsü şehr-be-şehr ḡaçup āḡir ḡilāfet ḡazret-i 'Oşmān zamānında raḡiyallahu 'anh Hicretüñ otuz birinde Mervde ḡatl olındı ki āḡir mülük-ı Fürsdür, tevārīḡde meşṭürdur. Sāl-i Hicretüñ altısında ba' zılar yedisinde dimişler ki ḡazret-i risālet-penāḡ şallallahu 'aleyhi ve sellem eṭrāf-ı mülüke meḡtūblar yazup İslāma da' vet eyledükde pervize 'Abdu'llāḡ bin ḡuzāfe-i Seḡmī raḡiya'llāhu anh resül idi. Behcetü'l-tevārīḡ şaḡı şüret-i meḡtūb ḡazreti böyledür diyü naql eylemiş. **Bi-smi'llāḡi'r-rahmānı'r-raḡīm. Min Resūlu'llāḡ ilā Perviz bin Hürmüz ammā ba'd fe-innā aḡbar ileyḡ Allāḡ Lā-ilāḡe ill'āḡḡüve'l-ḡayyü'l-ḡayyüm arslamı bi'l-ḡaḡ bi-şiran ü nediren ilā ḡavmin 'aleyhim el-şıḡāve ve selebi 'aḡvāḡüm ve min Yehdī Allāḡ filā mezzāl lehu ve min bīzallehu filā ḡādī lehu innallāḡi başir bi'l-'ad leysi kemşelehu şey'in fi'l-arz velā fi's-semāen ve hevā's-semī' ü'l-başir fi's-sellem teslim evāyḡin ḡḡarbin mina'llāḡi resule ve lem ta' cizḡā perviz pet temiz meḡtūb-ı şerīfe baḡup ol ḡazretüñ ism-i hemānlarını kendü nām bed-nāmından mukaddem yazılmış ḡöricek ḡazāba gelüp ol kimdür ki benüm adımdan adımları mukaddem yaza diyüp meḡtūb-ı meḡḡūblarını yırtub ol ḡazret-i istimā' itdükde Mezzāḡ kitābı Mezzāḡu'llāḡ mülke diyü buyurmuşlardur, ol ḡazretüñ bed-du'āsında yigirmi beş yıla varmayup beş bīn yüz elli yıla ḡarīb yetmiş bir anadan ataya irsale kendüye vāşıl olan tāc u taḡt mülk ü baḡtı ḡarāb u yebāb oldu.**

āhīrī melike Felūbtorā bint Baṭlamyūsdur. Babası adı ma‘lūm degildür ve mülk-i Yūnān Ağuşos-ı 10 Rūmīnūñ on ikinci yılında münḳariż oldu. Ğalebe-i İskenderden ğalebe-i Ağuşos mā-beyni bilā-şek 11 iki yüz yetmiş beş yıldur ki müddet-i Beṭālisedür ki evveli Fīlīs āhīri Felūbtorādur ki kürsī-i 12 velāyeti İskenderiyye idi. **Zıkr-i Mülükü’r-Rūm:** Şāhibü’t-tārīḫ Ebū ‘İsā böyle naḳl eyler ki evvel 13 ol fırḳaya mālīk olan Rūmulus ve Rumānās iki ḳardaşlar idi. Medīne-i Rūmiyyeyi ol 14 binā eyledi ve bu iki ismden adı müştak oldu. Ba‘dehu Rūmulus ḳarındaşı Rūmānāsı öldürüp 15 otuz sekiz yıl istīklāl üzre pādīşāh oldu ba‘dehu Rūmiyyeye çok kimesne pādīşāh 16 olup lākin ‘aded-i esāmīleri aḫbārī şīḫḫat üzre ma‘lūm olmadı **ammā Kāmil şāhibi ibn Eşīr** 17 böyle naḳl eyler ki **Rūmīler** Yūnāna ğalebe itmezden evvel maḳarr-ı mülkleri Rūmiyye-i ekber idi ve Rūm ḫalkı 18 dīn-i şā’ibīn üzre olup kevākib-i sa‘be adlarınca şanemleri olup aña ṭaparlarıdı. Bunlardan 19 evvel iştihār bulan pādīşāhuñ adı Ğāliyūs idi. Ba‘dehu Yūlyūs ba‘dehu melik Ağuşoş idi. 20 İki şīn-i mu‘ceme ile ta‘rīb olınuḳda sīneyn-i mūhmeleteyn ile olup laḳabı Ḳayşerdür ma‘nāsı şaḳḳ-ı ‘anh 21 dimekdür. Sebebi budur ki ḫīn-i vaż‘ ḫamlde anası fevt olup ḳarnını yarup anı ḳıḳarmışlar 22 ol sebebden aña Ḳayşer laḳab olup ba‘dehu Rūm pādīşāhlarınuñ cemī‘ sine tefahḫüren elḳāb 23 oldu ve Ḥazret-i ‘İsā ‘aleyhi’s-selām anuñ zamānında vücūda gelüp Felūbtorāya yigirmi bir yıl ğalebesinden 24 soñra olup ğalebe-i İskenderūñ üç yüz dördinde idi ve Ağuşosuñ fevtinde 25 ‘ömr-i şerīfleri on yola ḳarīb idi ve beşinci pādīşāhı **Ğāniyūş** nām ḫākimūñ evvel yılda semāya 26 ref‘ olınuḳ ğalebe-i İskenderūñ üç yüz otuz altıncı tārīḫinde idi. *Macesī* şāhibi anlardan 27 on üçüncü pādīşāhları Āzeryānūs zamānında idi ve Cālīnūs on altıncı ḫākimleri 28 Ḳomūdūs zamānında idi. Baṭlamyūsı idrāk itdi ki ğalebe-i İskenderūñ dört yüz ṭoḳsan **148a/01** dört senesinūñ evāḫirinde idi ki dīn-i Naşşārī zuḫūr eyledi. Yigirmi üçüncü **02** ḫākimler Daḳyānūsdur ki anuñ zamānında Aşḫāb-ı Kehf ki yedi nefer kimesne idi. İbn-i ‘Abbās **03** *radıya’llāhu anḫümā* sekiz nefer idi diyü buyurmışlardur ki ğāra girüp uyumışlardur ki Ḳur‘ān-ı **04** ‘azīimde mezkūrdur ve Vīs ü Rāmīn ki ‘aşḳ-ı müferriṭ ile iştihārları vardur. Bunuñ **05** zamānında idi ve yigirmi ṭoḳuzuncı sultānları Daḳlatyānūsdur ki Rūmdan āḫir ‘abede-i **06** aşnāmdur. Daḳlatyānūsūñ helākı ğalebe-i İskenderūñ beş yüz ṭoḳsan beşi nişfinda idi. **07** Ba‘dehu Ḳoştāntīn muzaffer pādīşāh olup dīn-i Naşrāniyyet zuḫūr idüp mezkūr saltānatuñ **08** üçüncü yılında Rūmiyyeden intīḳāl idüp İstānbūla gelüp ḫişārını binā idüp adını **09** Ḳoştāntīniyye ḳoyup dārü’l-mülk idindi. Evvel adı Bizantıyye idi ve Ḳoştāntīn ğalebe-i İskenderūñ **10** altı yüz yigirmi altısı nişfinda fevt oldu ve otuz ṭoḳuzuncü pādīşāhı Şeodūsiyūs **11** zamānında Aşḫāb-ı Kehf uyḳudan uyandılar ve mezkūruñ

kuvveti galebe-i İskenderün yedi yüz 12 elli beşinci yılınıñ nişfinda idi. Elli üçüncü padişahları ki ahir mülük-ı Rūmdur. Hirçıldür ki 13 lisān-ı Rūm'da adı Eraqlis idi. Galebe-i İskender tārīhinün toquz yüz üçünde ölür. 14 Ammā yukaru cedvelde Hicretile galebe-i İskender mā-beyni dört yüz otuz dört yıl yazılmışdur 15 Bu tefāvūt sebebi cedvelde mevzū⁶ olan sinīn hesab-ı Mısrıyye üzerinedür ki yıl 16 bilā-kesr üç yüz altmış beş gündür. Bu hesab sene-i Rūmiyye üzerinedür ki yıl üç yüz altmış beş 17 ve rub⁶ yevmdür. Bu miqdār-ı tefāvūt rub⁶ yevmden hāşıldur. **Zıkr-i Firā⁶ una-i Mısr:** Firā⁶ una mülük-ı Kıbtıdır. 18 Diyār-ı Mısrda hākimlerdür. İbn-i Sa⁶ id *Kitāb-ı Şā⁶ id fī tabb⁶ āti'l-üm*enden böyle naql eyler ki ehl-i Mısr dühür-ı 19 hāliyede ve ezmān-ı sālifede ehl-i mülk-i ⁶azīm idi. Ümümden Kıbtī ve Yūnān u ⁶Amīkden 20 muhteliş olup ammā ekşer Kıbtī idi. Qable't-Ṭūfān şā⁶ ibiyye qavmi idi ki büt-perest idiler. 21 Ba⁶ de't-Ṭūfān envā⁶ -ı ⁶ulūmda ⁶ulemāsı var idi. Huşūşā⁶ ilm-i tılsimāt u neyr-i necāt ü kīmyā gālib 22 olup kürsī-i memleketleri *Menef* idi ki Qostātdan mā-beyni on iki mīldür ve Hāzret-i İdrīs 23 *'aleyhi's-selām* anda vücūda gelmişdür. **İbn-i Sa⁶ id** Şerīf Üveysiden böyle naql eyler ki ba⁶ de't-Ṭūfān 24 Mısrā evvel mālīk olup Bayşar bin Hām bin Nūh *'aleyhi's-selām* idi ki otuz oğlu ve ehli ile 25 medīne-i Menefe nüzül idüp ba⁶ dehu oğlu Mısr bin Bayşar mālīk olup imtidād-ı ⁶ömr ile mülke mālīk 26 olmağın bilāde ismiyyile Mısr diyü tesmiyye olındı ve ekşer qurā⁶ -i Mısr ki vardur evlādı adıyla tesmiyye 27 olınmışdur. Tafşīli budur ki zıkr olunur Bayşar, Mısr, Faqt, Atrib, Şāv, Nūzrās, Mālīk 28 Hārābā, Kelkelī, mezkūr Kelkelī şāhib-i hikmet olup zıbağı evvel ol muncemid eyleyüp ve züccācı 29 ol sebk eyledi. Ba⁶ dehu Hırbiyān bin Mālīk ba⁶ dehu Ṭavlīs ki Fir⁶ avn-ı İbrāhīmdür *'aleyhi's-selām* ki 30 Hāceri, Sāre hātūna bağışladı ba⁶ dehu **Cüryāk** hemşiresidür, ba⁶ dehā zelefī zabt-ı memleketden 31 ⁶ācize olmağın **İmālīka** Şāmdan gelüp Mısrā mālīk oldılar ve mülki andan alanuñ adı **148b/01 Velid bin Dümüğü'l-İmlākī** idi şıgırlığından şığıra tapardı bir gün şaydda iken Tengri 02 diyü tapduğı nesneyi bir arslan helāk idüp şıgırlığını cemī⁶ halk-ı ⁶ālem bildi. Evvelā 03 aña Fir⁶ avn diyü laqab qonup ba⁶ dehu Mısrā hākim olanlara laqab oldu. **Ba⁶ dehu** Reyyān-ı 04 Fir⁶ avn-ı Yūsuf *'aleyhi's-selām* ba⁶ dehu Dārem ba⁶ dehu Kāsım ba⁶ dehu Velid bin Muş⁶ ab Fir⁶ avn-ı 05 Mūsā *'aleyhi's-selām* velide ihtilāf olındı. Ba⁶ zılar ⁶İmālīkadandur didiler. Bu qavl-i ezhardur. 06 Ba⁶ zılar Fir⁶ avn-ı Yūsufdur *'aleyhi's-selām* ki ⁶ömri tavil olup Hāzret-i Mūsā *'aleyhi's-selām* 07 zamānına gelince hayātıda idi. Qurtubī Mısr tārīhinde dir ki Velid Kıbtī olup sābıkan Kāsım-ı 08 ⁶Amlākīnün şāhib-i şerātesi idi. Kıbtīler çoğalup Kāsımdan soñra Mısrā hākim olup 09 devlet-i ⁶Amālīke münkariz oldu ve da⁶ vā-yı rübūbiyyet iden mezkūr Velid idi. Ğarq olduqdan 10 soñra Kıbtīlere *Delūke*

nām bir ‘avrat hākime oldu. **Ba‘dehu** Derkūn, Tūzes, Merīnā, İstemāzes 11 Baltūs, Mālūs, Menākīl, Yüle nām kimesneler hākim olup Süleymān ‘*aleyhi’s-selām*uñ oğlu 12 Ruḥub‘am mezkūruñ üzerine varup ğazā itdi. Kütüb-i Yehūdda Benī İsrā‘īl Ruḥub‘am zamānında ğazā 13 itdüğü Fir‘avnuñ adı Şīstākđur dirler. Eşahh budur ki Şīstākđan soñra Fir‘avn-ı A‘recden 14 ğayrı kimse mezkūr degildür ki Buḥtunnaşara ğazā idüp mezkūrı şalb eyledi. Ruḥub‘am ibn Süleymān 15 ‘*aleyhi’s-selām* ile Buḥtunnaşaruñ mā-beyni dört yüz yıldan ziyāde idi ve Şīstāk Ruḥub‘am 16 zamānında olup Fir‘avn-ı A‘ricden dört yüz yıldan ziyādedür ve müddetde ikisinüñ 17 mā-beyninde esāmī-i Firā‘vna ma‘lūm olmayup ašlā tevārīḥde görilmedi ve Buḥtunnaşar Mışrı ḥarāb 18 itdükden soñra kırk yıl ḥarāb yatup Buḥtunnaşaruñ devleti münkariż olduđdan soñra girü ma‘mūr oldu.²⁵⁸⁰ 19 **Zīkr-i Na‘t u Neseb ü Ba‘zı Aḥvāl-i mihter ü bihter seyyid ü sened Benī Ādem *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem*** 20 ve hüve Ebū’l-Ķāsım Muḥammed bin ‘Abdu’llāh bin ‘Abdu’l-Muṭṭalib bin Hāşim bin ‘Abdu Menāf bin Ķuşayy 21 ibn Kilāb bin Mürre bin Ka‘b bin Lü‘eyy bin Ğālib bin Fīhr bin Mālik bin Nađr, Ķureyş bin 22 Kināne bin Ḥuzeyme bin Müdrike bin İlyās bin Muđarr bin Nizār bin Ma‘ad bin ‘Adnāndur. Neseb-i 23 şahīḥleri budur ki zīkr olındı. Neseb-i şerīfleri ḥuşuşında çok ihtilāf olup üstādü’l-müverriḥin 24 İbn-i İşhāk kavli budur ki beyān olındı **velādet-i pür-beşāretü’l-Ḥāzret-i**²⁵⁸¹ 25 Mu‘ayyen vā‘iz raḥmetu’llāh *Mi‘rācün-Nübüvvede* böyle naql eyler ki velādet-i Ḥāzret-i Resūl-i Ekrem 26 *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* Enūşirvān ḥükümetinüñ kırk ikinci yılında vāқи‘ olup, ‘Āmm-ı Filde 27 ve eşher-i vilāyetde Rebī‘ü’l-evvel ayınuñ on ikisinde rivāyet-i cumhūr üzre dü-şenbe 28 günü yā gicesi sāl-i Ķirān-ı ‘uluvvīnüñ on yedisinde Nīsānuñ yigirmisi Dey māhuñ 29 on yedisinde ol Ḥāzret-i Ḥurşīd-i felek sa‘ādet-i maṭla‘-ı ‘izzetden ṭulū‘ eyledi. 30 **Büzürgān-ı ehl-i nücūm** ol ḥāzretüñ tāli‘ni bu vechile istiḥrāc eylemişlerdür ki Cedī yigirmi derecede 31 idi, Zuḥal u Müşterī ‘AĶrebüñ üçünci derecesinde ve Ķamer mezkūr burcuñ on sekizinci **149a/01** derecesinde Şems ü ‘Uṭārid Ḥamelde Zühre Şevrde ve Re’s Cevzā ve Zeneb Ķavsde 02 kendü şerefinde idi. Ğayrı vechile daḡı yazmışlardur. Vallāhu a‘lem. **Fe-emmā** ittifāk-ı kemele fenn-i nücūm 03 bunuñ

²⁵⁸⁰ **Muḥdarātü’l-Ķaşr:** Fī tāriḥ ehli’l-‘uşüre böyle naql eyler ki Fira‘una üç neferdür evveli Sinān bin Eşel bin ‘İmlākī bin Sām bin Nūh ‘*aleyhi’s-selām* ikincisi Reyvān bin Velīd bin ‘İmlāk bin Sām bin Nūḥdur, üçüncüsü Velīd bin Muş‘ab bin ‘İmlāk bin Sām bin Nūḥdur. Evvelkisi Fir‘avn Ḥalīl-i Celīl ikincisi Fir‘avn Yūsuf ‘*aleyhi’s-selām* üçüncüsü Fir‘avn-ı bī-‘avn Mūsā kelīm şalavātu’llāhi ‘*aleyhim ecma‘in* ve li-‘anhümü’llāh ve naql ıder ki Fir‘avn-ı İbrāhīm cedd-i Fir‘avn-ı Yūsuf ve Fir‘avn ve Fir‘avn-ı Yūsuf cedd-i Fir‘avn Mūsādur ‘*aleyhüm es-selām* vallāhu a‘lem.

²⁵⁸¹ Resulu’llāhuñ *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem* Ḥāzret-i Ḥalīl otuzıncı ve Ḥāzret-i Nūḥ kırkıncı ve Ḥāzret-i Ādem ‘*aleyhüme’s-selām* ellinci ābālarıdur.

üzerinedür ki ekşer kevākib derecāt-ı şereflerde olup ma‘ā’ib ü vebāl **04** ü nüḥüsetden maḥfūz idiler ki ol māh-ı sipihr-serveri şāh-ı eyvān-ı mihterī maṭla‘-ı vüçüddan **05** nūr-ı şühüdda görindiler. Kıırk yaşına vāşıl olduḡda nübüvvet virilüp ba‘dehu on üç **06** yıl Mekke-i müşerrefede şerrefehallāhu mütemekkin olup Mekkedden Hicret idüp Medīneye şerrefehallāhu Rebī‘ü’l-evvelüñ on sekizinci günü ki yevmü’l-işneyn idi ḡudüm-i şerīfleri ile müşerref itdiler. Medīne-i Münevverede **07** on yıl tevattın itdiler.²⁵⁸² Elli bir yaşına ve ṡokuz aylık iken Mekkede Mi‘rāc vāḡi‘ olup **Farz-ı 08 Şıyām** Hicretüñ ikinci yılında ve Kıible Ḳuds-i Şerīfe iken ol tārīḡde Mekke-i Müşerrefeye taḡvīl **09** buyurılıp *fe velli vecheke şaṡra’l-Mescidi’l-Ḳarām*²⁵⁸³ āyeti nāzil oldu. Altmış üç yaşına vāşıl **10** olduklarında Rebī‘ü’l-evvel ayınuñ on ikinci gicesinde civār-ı Ḳaḡḡ cell ü ‘alāya rıḡlet buyurdılar **11** ve naḡş-ı ḡātemleri bu şüret üzre idi: Muḡammedün Resūla’llāh. Muḡammed bir saṡr, Resūl bir saṡr. **12** Ve Allāh bir saṡr olmışıdı. **Ba‘dehu Ḳulefā-i İslām** ‘aleyhime’r-raḡmete ve’r-rıḡdvān mine’l-mülki’l-‘allām **13** zuhūr idüp müddet-i mülkleri altı yüz kırk beş yıl olup ve anlar üç ṡabaḡadur ki **14** cümlesi Ḳureyšden nesli İsmā‘īl bin İbrāḡīm ‘aleyhimā es-selāmdan olup ve anlar mülük-ı Fırs ile **15** neslde Erfāşed bin Sām bin Nūḡ ‘aleyhi’s-selāma yetişürler. Ehl-i Fırs Erfāşeda Hüşeng **16** dirler. **ṡabaḡa-i Evvel Ḳulefā-i Erşedındür.**²⁵⁸⁴ Rıḡdvānu’llāh ‘aleyhim ecma‘īn ve anlar altı neferdür ki **17** dördinüñ bī‘atleri ve müddet-i ḡilāfetleri otuz yıla ḡarībdir. **Ḳalīfe-i Muḡaddem Ḳalīfe-i Resūlu’llāh 18 şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem** Ebū Bekir Eş-Şıddıḡ raḡıya’llāhu ‘anh ibn Ebā Ḳuḡāfa ki ismi ‘Oşmāndur. İbn **19** ‘Āmir bin ‘Ömer bin Ka‘b bin Teym bin Mürre-i Teymī Ḳureyšī cedd-i Ḳazret-i Risālet-penāh ile Mürre bin **20** Ka‘bda ittişāl bulur. Nām-ı nāmīleri ‘Abdu’llāh, künyetleri Ebū Bekr, laḡabları ‘Atıḡ ü Şıddıḡdur. **21** Mevlid-i şerīfleri ‘Āmm-ı Fīlden üç yıl şoñra olup Hicretüñ on birinde kürsī-i ḡilāfete **22** cülūs idüp Hicretüñ on üçünüñ şehr-i Cemāziye’l-āḡiresinüñ yigirmi ikisi **23** se-şenbe gicesi aḡşām ile ‘aşā mā-beyninde cānib-i Cenāb-ı Ḳazret-i Ḳaḡḡa intıḡāl ü irtıḡāl **24** itdiler. Naḡş-ı ḡātemlerini Rebī‘ bin Ḳayyān bu şüret ile naḡl eyledi. Ni‘amü’l-ḡāru’llāh ba‘zılar **25** Ni‘amü’l-ḡādiru’llāh idi didiler. Ba‘zı risālede ana ‘Abdu Zelīli melūlī celīl idi diyü naḡl **26** itdiler. **Ba‘dehu Emirü’l-Mü’mīnīn** Fāruḡ-ı A‘zam ‘Ömer bin El-Ḳaṡṡāb el-‘Adevī raḡıya’llāhu ‘anh **27** Şıddıḡ-i ekremüñ vefāt itdüḡi ḡünde tārīḡ-i Hicretüñ on üçünde mesned-i imāmete **28** ittıkā itdiler ve nesebleri

²⁵⁸² Medīneye şerrefa’llāhu Rebī‘ü’l-evvelüñ on sekizinci günü ki yevmü’l-eşneyn idi, ḡudüm-ı şerīfleri ile müşerref itdiler.

²⁵⁸³ Kur’ân, Bakara: 2/144: *Artık yüzünü Mescid-i Harama çevir.*

²⁵⁸⁴ rāşidīn. 3. (165b/12)

bu vechiledür ‘Ömer bin El-Ḥaṭṭāb bin Nufeyl bin ‘Abdü’l-gāzī bin Rebāḥ bin **29** ‘Abdu’llāh bin Rezzāc bin ‘Adā bin Ka‘b bin Lü’ey nesepleri Ḥazret-i Ḥabību’llāh ‘*aleyhi’s-ṣalavāt 30 ve’s-selām* ile Ka‘b bin Lü’eyde muttaşıl olur ki yedinci atadır. Künyeti Ebū Ḥafş laḳabı Fārūḳdur. **31** Müddet-i ḫilāfetleri on yıl ve altı ay idi ve ba‘zılar on yıl ve beş ay ve on gün **149b/01** didiler. Mevlid-i şerīfleri ḥarb-ı Ficār-ı Aḫīrden dört yıl soñra idi vefātları tārīḫ-i **02** Hicretüñ yigirmi üçünde olup müddet-i ‘ömlerini altmış üç yıl didiler. Re’yü ü ‘adālet **03** ü kifāyet ü şehāmetleri cihāniyāna ol vechile münteşir ü mütevātır olmışdur dirler ki anuñ gibi **04** bir ḥākim-i ‘ādil ‘ālī-cāh-ı cihān-penāhdan kimse ḥaber virmeyüp dīn-i Muḥammedi bidāyet ü nihāyetde **05** andan kuvvet ü ḳudret bulup rāyāt-ı İslāmı meşārīḳ u meḡarībda efrāşte idüp **06** tamāmet-i memālik-i Şām u Şāmāt u Kişver-i Rūm u ekāsire ve Pars u ‘Irāḳ vilāyetlerini alup **07** kemāl-i ‘adālet ü siyāset üzre zabṭ u rabṭ idüp zamān-ı şerīflerinde istiḫḳāk üzre **08** ehl-i İslām için biñ dört yüz kırk dört minber vaz‘ itmişdür. Kemāl-i ‘adālet ü siyāset **09** ü fezā’ilde ‘ulüvv-i şehāmetine ‘Aḳabe bin ‘Āmirden *raḍıya’llāhu ‘anh* mervīdür ki Ḥazret-i Resūl-i Ekrem **10** *şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellemden* işitdüm ki *lev kāne nebıyyūn ba‘di ‘Ömer²⁵⁸⁵* diyü buyurmışlardur diyü şahid-i **11** ‘ādil besdür ve ‘aşrında a‘lem-i felāsife ve vaḳtinde aḳdem ü a‘lem-i eṭıbbā olan ‘Adevve’d-dīn **12** Şābit bin Ḳurretü’s-şāniyi’l-Ḥarrānīden naḳl olunur ki *Levlem taftaḫir milletü’l-İslām ‘ala sa’irü’l-mileli’l-ābārba‘ati 1 lekefāhā hā fahrān ‘Ömer bine’l-Ḥaṭṭāb fi’l-‘adāleti’s-siyāsatu ve ‘alā bin Ebā Ṭālib fi’l-‘alem 14 ve’l-ḫüsne’l-başrā fi’z-zühd ve’l-Cahiz fi’l-belāḡati.*²⁵⁸⁶ Maḡīret bin Şa‘benüñ Ebū Lü’lü nām kāfir **15** gulāmı ḥarbe ile urup anuñ ta‘nesinden şehīd oldılar. Naḳş-ı nigīnleri kefā bi’l-mevt **16** ve i‘zan yā ‘Ömer idi, üçüncü ḫalife ‘Oşmān bin ‘Affān bin Ebu’l-‘Āş bin Ümeyye bin ‘Abdu Şems **17** ibn ‘Abdu Menāf bin Ḳaşşā, Ḥazret-i Risālet-penāh ile nesebi ‘Abdu Menāfda ittişāl bulur. **18** Künyeti Ebū ‘Amru ve ba‘zılar Ebū ‘Abdu’llāh didiler, laḳabı Zi’n-nüreyndür. Resūl ü Seyyid-i şaḳaleyn Ḥazretlerinüñ **19** Ruḳıyye ve Ümmü Külşüm nām iki duḫter-i sa‘ādet-aḫterlerine nikāḫ müyesser olmaḡın bu laḳab ile **20** mülāḳḳab oldılar velādetleri Ḥazret-i Risālet-penāh mīlādından az zamān soñra idi. **21** Serīr-i ḫilāfete cülüsleri tārīḫ-i Hicretüñ yigirmi üç Zi’l-ḫiccesinüñ evāḫirinde ba‘zılar **22** sene erba‘ ve ‘ısrīn Muḥarremüñ ḡuresinde didiler. Müddet-i ḫilāfetleri on iki yıl ve **23** şehādetleri tārīḫ-i Hicretüñ elli beşi Zi’l-ḫiccesinüñ on ikisinde Cum‘a günü duḫā vaḳtinde **24** Ḥāriş bin

²⁵⁸⁵ Benden sonra bir peygamber olsaydı o Ömer olurdu.

²⁵⁸⁶ Eğer İslam milleti diğer tüm milletlerle övünmeseydi yeterli olurdu. Ömer bin Hattab adalet ve siyasetle, Ali bin Ebi Talib ilimde, Hasan el-Basrī zühdle ve El-Cahiz belagatle övünmezdi.

Bedr nām bir bed-nām harāmī şehīd eyledi. Sinn-i şerīfleri seksen iki ve seksen **25** dört ve seksen sekiz ve ba' zılar toksan yıl dimişler ve evvel fitne ki ehl-i İslāmdan bir cem' **26** hurūc eylemek ol Hāzretüñ şehādetleridür ve naqş-ı hātemleri *Āmentü bi'İlezi ħalaķu fesevvā*²⁵⁸⁷ **27** ve Muḥammed bin Mübārek, āmin 'Osmān bi'llāhi'l-'azīm idi didi ve *Tārīḫ-i Mirātü'z-zamān* şāḫibi **28** Āmin bi'llāhi'l-'azīm 'Osmān muḥlişendür diyü naql eylerler idi. Dördinci ḫalīfe Esedu'llāh El-Ġālib **29** 'Alī bin Ebā Ṭālīb ki nāmı 'Abdu Menāfdur İbn 'Abdü'l-muṭṭalib bin Hāşim bin 'Abdu Menāfdur. **30** Kerrema'llāh vechehu, künyetleri Ebū El-Ḥasen ve Ebū Turāb ve Ebū'l-beşerdür ve laķab-ı şerīfleri Murtażādur **31** Evvel-i ḫulefā-i Benī Hāşim oldur. İbtidā-i ḫilāfetleri Hāzret-i 'Osmān *radiya'llāhu 'anhümā* şehīd oldukları **150a/01** gündür. Ekşer şāḫabe ol Hāzret ile bi'at idüp 'Ā'işe ve Ṭalḫa ve Zübeyr Hāzret-i 'Osmān **02** katlini anlara nisbet idüp ayrılıp Başra cānibine gitdiler ve Mu'āviye daḫı itā'at **03** itmeyüp Şıffinde Hicretüñ yigirmi dördinde mā-beynlerinde muķābele ve muķatele vāķi' olup ṭarafeynden **04** çok kimesne helāk oldı. Müddet-i ḫilāfetleri dört yıl ve toķuz ay ve birķaķ **05** gün sene erba'in Ramazānınuñ yigirmi yedisindeki Cum'a günü idi, şabāḫ namāzını **06** kılrken 'Abdu'r-raḫman bin Mülcem murād-ı ḫancer ile urup şehīd eyledi. Müddet-i 'ömrleri altmış **07** üç yıl olup ve dört hātemleri var idi. Birinüñ faşşı yāķūt olup naqşı **08** Lā ilāhe illa'llāh mülkü'l-ḫaķķi'l-mübīn idi ve biri Fırūze olup üzerinde Allāhü'l-mülk **09** ve biri pūlāddan olup üzerinde El-'izzetu'llāh ve biri 'aķiķ olup naqşı māşā'allāh **10** lā kuvvete illā bi'llāh estaġfaru'llāh idi. **ḫilāfet-i emīrū'l-mü'minīn Ḥasan bin 'Alī** **11** *radiya'llāhu 'anhümā*, künyetleri Ebū Muḥammed, laķab-ı şerīfleri Seyyid-i Şebāb, Ehli'l-Cennedür velādetleri **12** Hicretüñ üçünci senesi Ramazānınuñ nişfinda idi. Çünki Hāzret-i 'Alī şehīd oldı, **13** Ehl-i 'İraķ ol Hāzret ile bi'at idtiler. Bu ḫaber Mu'āviyeye vāşıl olduķda mücādele vü muķātele **14** itmek için 'asker cem' idüp imām-ı Mümteḫin a'nī Hāzret-i Ḥasan *radiya'llāhu 'anh* ehl-i 'İraķuñ **15** ġadrinden endişe-nāk olup birķaķ günlük bu cihān-ı fānī devletinden a'rāz u **16** iġmāz-ı 'ayn idüp Müselmānlar mā-beyninde ceng ü cidāl ü ḫarb ü kıtāl lāzım gelür diyü **17** ḫilāfetden ḫüsn-i iḫtiyārı ile ferāġat idüp Medīne-i Münevvere cānibine 'avdet **18** eylediler ve rıza-i Resūl-i Ekremden *şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem* yigirmi kerre piyāde ḫac idüp Esmā **19** bint Ca'de ki ol Hāzretüñ zevcesi idi. Zehr virüp şehīd itdi dirler. Müddet-i **20** ḫilāfetleri altı ay ve ba' zılar ḫatında yedi ay ve on bir gün olup ve sinn-i şerīfleri kırķ **21** yediye vāşıl olup tārīḫ-i Hicretüñ kırķ toķuzunda Firdevs-i a'lā-cānibine revāne **22** oldılar. Naqş-ı nigīnleri El-

²⁵⁸⁷ Yaratan ve biçimlendirene inandım.

‘İzzetu’llāh idi. **Hilāf-ı Emīrū’l-mü’minīn Hüseyn bin ‘Ali. Beyt:**

23

Ben nice medh idem Hasan ile Hüseyni kim

İki Hümādudurur rağıya’llāhu ‘anhümā²⁵⁸⁸

Künyetleri Ebū ‘Abdu’llāhdur **24** velādetleri Hicretüñ dördinde idi. Tārīh-i şehādetleri Hicretüñ altmış birinde olup müddet-i **25** ‘ömrleri elli yedi yıl idi ve Mu‘āviye vefāt itdükde ehl-i ‘Irāq ol Hāzrete bī‘at-nāmeler gönderüp **26** ‘arz-ı ‘ubūdiyyetler idüp da‘vet eylemegin anlar dağı Küfe tarafına hareket idüp ol vaktde **27** Yezīd-i pelīd cānibinden Kūfede vālī-i vilāyet olan Mu‘āviyenüñ qardaşı oğlu ‘Abdu’llāh **28** ibn Ziyād olup ol Hāzretüñ kudūminden haber-dār olıcağ keşir ü dār için ‘azīm ‘asker-i **29** cerrār gönderüp deşt-i Kerbelā hādişesi meşhūrdur. Hāzret-i Hüseyn neslinden hemān **30** küçük oğulları İmām Zeyne’l-‘ābidīn hāzretleri hālāş bulup bāķī evlād u ensābları **31** Muḥarremüñ onundaki ‘āşūrā dirler külliyyen şehīd oldılar. *Rıdḡvānu’llāhu ‘aleyhim* ecma‘īn. Nakş-ı **150b/01** hātemleri *İnna’llāhu Bāliğ Emire* idi. **İkinci tabağa** hulefā-i Benī Ümeyyedür. Tahtları Şām-ı **02** şerīf idi. Qađi Beyzāvī *Nizāmü’t-tevārīh*inde müddet-i mülkleri toḡsan beş yıl **03** ve ‘adedleri on üç nefer, ba‘zılar on dört nefer dimişler ammā qavli evvel eṣaḡḡdur dimiş **04** İbn Şıḡne *Ravzatü’l-Menāzır* nām tārīhinde on dört neferdür dimiş, müddet-i hükümetlerini **05** toḡsan bir yıl yazar. *Behcetü’t-tevārīh* şāhibi on dört nefer ve müddet-i salṡanatlarını toḡsan **06** toḡuz yıl ve on ay ve birkaç gündür dir. *Muḡadderātü’l-kuşūr fi Tārīh Ehlü’l-‘Aşūr* **07** mü’ellifi toḡsan bir yıl ve toḡuz ay ve beş gündür diyü naql eyler. Sefine ki Resül ‘aleyhi’s-ṡalavat **08** ve’s-selāmuñ qavlidür. Ol Hāzretiden naql eyler ki: *El-ḡilāfetu ba‘de ṡelaṡüne ‘amen ṡümme tekūnu milken even ḡāle mülūken* **09** Hāzret-i Risālet-penāh ‘aleyhi’s-selām buyurur ki ḡilāfet **10** benden ṡoñra otuz yıldur. Andan ṡoñra pādişāhlik olur. Hāzret-i Emīrū’l-mü’minīn Hasan **11** ibn ‘Alī *rağıya’llāhu ‘anhümā*da otuz yıl tamām olmışdur. Hulefā’i’r-rāşidīn rıdḡvāna’llāhu **12** ‘aleyhim ecma‘īnden ṡoñra serīr-i ḡilāfete **Evvel Mu‘āviye bin Ebā Süfyān** cülūs eyledi **13** Mu‘āviye bin Ebā Süfyān ki adı Şaḡardur. İbn Harb bin Ümeyye bin ‘Abdu Şems bin ‘Abdu Menāfdur. **14** neseb-i pāk Risālet-penāh ile ‘Abdu Menāfda cem‘ olur. Künyeti ‘Abdu’r-raḡmān laḡabı En-Nāşırü’d-dīnu’llāhdur. **15** Mevlidi Hāzrete nübüvvet geldükde beş yaşında idi. Hāzret-i ‘Ömer ve ‘Oşmān **16** *rağıya’llāhu ‘anhümā* zamānında vilāyet-i Şāmda yigirmi yıla qarīb vālī vü emīr olup **17** tārīh-i Hicretüñ kırk birinde Rebī‘ü’l-evvel ayınuñ beşinci günü penç-şenbe güninde Emīrū’l-mü’minīn **18** Hasan bin ‘Alī *rağıya’llāhu ‘anh* ile

²⁵⁸⁸ (Hasan ve Hüseyn’i nasıl öveyim ki? Onlar iki Hümâ kuşudur, Allah onlardan razı olsun.)

şulh idüp ol gün şulh idüp ol gün **19** hilâfet Mu'âviyeye istiklâl üzre muqarrer olup ol zamânda elli sekiz yaşında **20** idi. On toquz yıl ve dört ay dağı hükümet idüp sene-i sittin Recebinde vefât **21** idüp 'ömri yetmiş sekiz yıl idi. Ba'zılar yetmiş beş ve ba'zılar seksen yıl dimişler. **22** Kavî-i evvel eşahhdur ve naqş-ı hâtemi "li-küllî 'ameli şevâb" *Târîh-i Mir'âtü'z-Zamân* şâhibi *Lâ havle* **23** *velâ kuvvete illâ bi'llâhi'l-küllî 'ameli şevâb* idi diyü naql eylemiş. Miyân ehl-i İslâmda tabl ü naqqâre **24** vü surnâ vü köşkhâ, zer-nigâr u tîlâ ile doqınmış zilûce döşenmek evvelâ anlar zamânında vâki' **25** olmışdur. **Yezid bin Mu'âviye** babasından soñra mâh-ı Recebde hulefâ maqâmına cülüs idüp **26** Hazret-i İmâm Hüseyin ü 'Abdu'llâh bin 'Ömer ve 'Abdu'llâh bin Zübeyr hazretlerinden *radıya'llâhu 'anhüm* **27** bi'at isteyüp İbn Ömer bi'at idüp İmâm Hüseyin razî olmamağın kışsa-i Kerbelâ **28** zıkr olunup İbn Zübeyr hazretleri dağı rızâ virmeyp Medînenen Mekke-i müşerrefeye varup **29** anda müstaqil halife oldılar. Yezidün müddet-i hükümetini dört yıl dimişler. Ba'zılar üç **30** yıl ve sekiz ay dimişler ve toquz ay dağı dimişler. 'Ömri otuz toquz yıl olup târih-i **31** Hicretün altmış dördinde helâk oldu. Naqş-ı hâtem bir hâtemti. Rabbenâ Allâh ve ba'zılar Āmentü **151a/01** bi'llâhi'l-'azîm idi didiler. Künyeti Ebü Leyli ve Ebü Hâlid ve laqabı el-Müstanşır 'Alî ehlü'z-zeyğ²⁵⁸⁹ idi diyü **02** naql olındı. **Hilâfet-i 'Abdu'llâh bin Zübeyr** İbn 'Avvâm bin Huveyld bin Esed bin 'Abdü'l-garâ bin **03** Kuşşay nesebi Hazret-i Risâlet-penâh ile Kuşşayda cem' olur. Künyeti Ebü Habîbdür. Yezidün **04** 'ahdi evâhirinde Hicâzda sene erba' vü sittin Recebinün yigirmi birinde hüruc idüp **05** Mekke-i mükerreme halkı bi'at idüp ba' dehu ehl-i 'Irâk u Mısr dağı tâbi' olup 'Abdü'l-melik bin **06** Mervân zamânına gelince mezkûr diyârlara yedi yıl on iki gün müstaqil hâkim olup **07** sene şülüş ü seba' in Cemâziye'l-evvelisinün on sekizinci günü se-şenbe gün Haccâc bin **08** Yûsuf Şakafî 'Abdü'l-melik bin Mervân 'asker-i bi-pâyân ile anuñ katline göndermişidi. **09** Fırsat bulup tutup miyân-ı Şafâ vü Merve de şalb eyledi. Mevlidi sâl-i Hicretün **10** evvelinde olup sinn-i şerifleri yetmiş iki yıl idi. **Mu'âviye bin Yezid bin Mu'âviye:** Babası **11** yirine mâh-ı Rebî'ü'l-evvelde hâkim olup *Ravzatü'l-Menâzir* şâhibi İbn Şihne müddet-i hükümetini **12** üç ay dört gün yazar. *Behcetü't-Tevârih* şâhibi kırk gün ve ba'zılar üç ay yigirmi gün **13** *Târîh-i Taberîde* bir ay hükm idüp *Kuvvetü'l-Ervâh* şâhibi Hasan bin 'Alî bin Hammâd müddetini **14** hemân yigirmi gün idi diyü naql idüp. Hasan ihtiyâriyle ferâgat itdi dir. 'Ömri yigirmi **15** bir yıl, künyeti Ebü 'Abdü'r-rahmân, mühri *innemâ ed-dünyâ gurûr* idi velâdet-i **Mervân bin Hakem** **16** İbn Ebâ el-

²⁵⁸⁹ **Zeyğ:** Azcık, çespiden ve meyl kerden.

‘Āş bin Ümeyye bin ‘Abdu Şems bin Menāf, Mevlidi Hicretüñ ikisinde bî‘ati 17 altmış dörtde, müddet-i emāreti on ay olup sene hams ü sittin Ramazānında fevt 18 olup, ‘ömri altmış beş yıl idi, künyeti Ebū’l-Ekbāş ve Ebū ‘Abdü’l-melik ve laķabı El-Mü’temen 19 bi’llāh idi. Naķş-ı nigīni El-‘İzzetu’llāh, Aşma‘ī ‘Adī bin Ebā ‘Ammāreden ve ol daķı babası 20 Ėarb bin Ziyāddan naķl ider ki Mervān bin Ėakemüñ naķş-ı mühri *āmentü bi’l-‘azīzi’r-raķīm* idi. 21 **Ebū El-Mülük ‘Abdü’l-melik bin Mervān** mezkūr erba‘ vü ‘ısrīn Muħarremiñ Ėurresinde Ėazret-i 22 ‘Oşmān bin ‘Affān ile bî‘at itdükleri Ėun toğup sene hams ü sittin Ramazānında 23 kırķ bir yaşında iken serīr-i salţanata cülüs idüp yigirmi bir yıl on üç Ėun Ėalife 24 olup sene sitte vü semānīn Şevvālinüñ nişfında vefāt idüp, ‘ömri altmış iki yıl idi. 25 Künyeti Ebū’l-Velīd, laķabı El-Muvaffiķ li-emru’llāh idi. *Behcetü’t-Tevāriħ* şāķibi Ėāyet-i Ėissetinden reşĖü’l-ħacer 26 laķab ķonilup ve iki üç Ėaţve miķdārı yirden aĖzınuñ rāyiħa-i kerīhe Ėissinden 27 tırmağa bir aħd tākāt getürmemegin Ebū Zebāb nām ķonılmışdı diyü naķl ider ve mezkürdan 28 evvel ehl-i İslāmda kimseye ‘Abdü’l-melik ad ķonılmamışdur velīd bin ‘Abdü’l-melik bin Mervān Mevlidi 29 tārīħ-i Hicretüñ kırķ sekizinde bî‘at seksen altıda vefāt toķsan altıda müddet-i emāret 30 toķuz yıl sekiz ay ‘ömri kırķ sekiz yıl vefāti toķsan altıda seşenbe Ėünü vāķi‘ oldı. 31 Naķş-ı nigīni *Yā Velīd inneke meyyit ü muħāsıb* ba‘zılar *evmen bi’llāhi muħālīşan* idi, künyeti *Ebū’l-‘Abbās* 151b/01 laķabı *El-muşķamu’llāhdur*. **Süleymān bin ‘Abdü’l-melik** Mevlidi elli dörtde bî‘at toķsan altı 02 Cemāziye’l-āħiresinüñ nişfında kırķ yaşında iken seşenbe Ėünü vāķi‘ oldı. Zamān-ı 03 emāreti iki yıl ve sekiz ay, müddet-i ‘ömri kırķ beş yıl tārīħ-i Hicretüñ toķsan toķuz 04 Şaferinüñ onında Ėaleb ķurbında Mercidābıķda zātü’l-ceneb ‘illetinden helāk oldı. 05 Ėıdā vü ‘aşası Ėünde yüz rıtl-ı şāmī idi. Künyeti Ebū Eyyüb, laķabı El-Mehdıyu’llāh ve ba‘zılar 06 Er-rāziyu’llāhdur didiler. Naķş-ı Ėātemi, fetāü’s-şebāb yā ‘azīz, ba‘zılar *āmentü bi’llāhi muħlişan* 07 **Ėilāfet-i Ėazret-i ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘azīz**: Ba‘d-ez-ħulefā’ü’r-rāşidīn *rıđvānu’llāh ‘aleyhim* 08 *ecma‘in*. Anuñ Ėibi ‘ālim ü dīn-dār ve mütteķi vü perħiz-kār, āl-i Resūluñ kemāl-i ri‘āyet ü 09 Ėimāyetlerinde bī-iħtiyār bir Ėalife-i Ėerdün-vaķār idi ki rüzĖara Ėelmemişdür Mercidābıķda 10 sene toķsan toķuz Şaferinüñ onında Cum‘a Ėünü anuñıla bî‘at idüp müddet-i 11 emāreti iki yıl beş ay olup tārīħ-i Hicretüñ yüz biri Recebinüñ yigirmi dördinde 12 fevt olup tārīħ-i velādeti altmış birde Mışırda toğup müddet-i ‘ömrini kırķ yıl 13 ve birķaķ ay didiler ve ba‘zılar otuz toķuz yıl didiler. *Behcetü’t-tevāriħ* şāķibi otuz üç 14 yıl dimişler. Ėumusda Deyr-i sem‘ānda defn itdiler. Naķş-ı nigīni *Lā ilāhe illa’llāh vaħdehu lā* 15 *şerīke leh* ve ba‘zılar *Āmentü bi’llāh* ve ba‘zı rivāyetde *El-vefāi ‘Azīz* ve ba‘zı ķavilde ‘Ömer

Yü'min 16 bi'llāh ve ba'zı tārīhde 'Ömer bin 'Abdü'l-'aziz Yü'min bi'llāhdur diyü naql eyledilere. Künyeti Ebü Hāfş 17 laqabı El-Ma'şüm bi'llāh idi ve Benī Ümeyye āhir huḫbelerinde 'Alī ḫazretlerini sebb iderlerimiş. 18 Anlar men' idüp *İnna'llāhe ye'muru bi'l-'adli ve'l-iḫsān*²⁵⁹⁰ āyetin okumuşlar ve okutmuşlar. **Yezid bin 19 'Abdü'l-melik** tārīh-i Hicretüñ yüzünde Receb ayınuñ yigirmi beşinde serir-i ḫilāfete oturup 20 sene Hams ü mi'ete Şa'bānıñ yigirmi beşinde yigirmi toquz ve ba'zılar kırk yaşında iken 21 fevt oldı dirler. Müddet-i emāret dört yıl ve bir ay olup mühri *fetāü's-şebāb 22 yā 'aziz* ve künyeti *Ebū Ḥālid* laqabı *El-Ḳādir be-şun'u'llāh* idi. **Hişām bin 'Abdü'l-melik** Künyeti 23 Ebü Velid, laqabı Mansürdür. Şāhib-i re'y ü tedbir idi. Sene ḫams ü mi'ete Şa'bānıñ 24 yigirmi beşinde ki Yezid fevt olduğı gündür. Bī'at itdiler. Ol zamānda 'ömri otuz 25 dört yıl ve birkaç ay idi. Sene ḫams ü 'ısrin ü mi'ete Rebī'ü'l-āḫirinüñ yigirmi beşinde 26 Ruşāfada fevt oldı. Zibḫa 'illetinden ki boğaz şişidür. Müddet-i emāreti on toquz yıl 27 ve yedi ay ve birkaç gün olup 'ömri elli üç yıl ve birkaç ay idi. Naqş-i niğini *El-ḫükümü 28 li'l-ḫakemi'l-ḫalim* idi **velid bin Yezid El-Mütezendik ibn 'Abdü'l-melik bin Mervān** Künyeti 29 Ebu'l-'Abbās, laqabı El-Muktezī bi'llāh idi. Sinni kırkıdan ziyāde olup sene ḫams ü 'ısrin 30 Rebī'ü'l-āḫirinde bī'at itdiler ki yevmü'l-erba'ā olup māh-ı mezkūruñ yigirmi beşinde 31 idi. Zevvāḫ u ḫafifü'd-din olup tamām 'ömrini şurb-i şarāb u menāhi **152a/01** vü melāhiye şarf idüp. Benī Mervānı ḫilāfetden sürüp Süleymān u Ḥakem nām **02** oğullarını yirine naşb eyledi. Sene sitte vü 'ısrin ü mi'ete Cemāziye'l-āḫire'sinüñ yigirmi **03** sekizinde Yezid'i Nāḫiş bin Velid bin 'Abdü'l-melik katl idüp müddet-i salṫanatı bir yıl **04** üç ay olup ve müddet-i 'ömri kırk iki yıl ve ba'zılar ziyāde idi dirler va'llāhu a'lem **05** ve naqş-ı ḫātemi *Yā Velid aḫdü'l-mevt* idi. **Yezid-i Nāḫiş ibn 'Abdü'l-melik Velid bin 06** Künyeti Ebü Ḥālid, laqabı Eş-Şākir li-in'amu'llāh Cemāziye'l-āḫirenüñ yigirmi sekizinde Velid katl **07** olunduğı gün bī'at itdiler. Nāḫiş dimege bā'ış Velid bin Yezid mezkūr 'askerüñ **08** 'ulufe ve cerrelerini ziyāde itmişidi. Yezid ziyādelerini kaṫ' idüp Hişām zamānında **09** olduğı üzre muḫarrer itmegin nāḫiş laqab ḫodular. Ğāyetde faşih ü mütekebbir ü zālim idi **10** ve ba'zılar civān-ı 'ādil niğü-siret idi didiler. Sene sitte vü 'ısrin *Zi'l-ḫiccesinüñ* onında **11** 'ıyd-ı adḫāda ṫā'undan fevt olup müddet-i emāreti beş ay ve birkaç gün olup **12** ve 'ömrini kırk altı ve kırk yıl ve ba'zılar otuz yıl didiler ve artuḫ ve eksik daḫı **13** naql olındı ve naqş-ı ḫātemi *Bā-Yezid Erḫamü'l-ḫaḫ* idi ve ba'zılar El-'azāmetu'llāh idi didiler **14** vallāhu a'lem. Ba'dehu ḫardaşı **İbrāhīm bin Velid** bin 'Abdü'l-melik

²⁵⁹⁰ Kur'ân, Nahl: 16/90: Şüphesiz Allah, adaleti ve iyilik yapmayı emreder.

Behcetü't-Tevārîh şâhibi **15** böyle naql eyler ki mezkûr İbrâhîm ahlâk-ı hamîde ve ef'âl-i pesendide ile ma'rûf u meşhûr **16** idi ve âl-i Mervânun kânûn u 'âdeti bu idi vâlidesi câriye olsa anı halife **17** itmezler idi ve İbrâhîm 'Irâk'da hâkim idi. Babası fevt olduḡda a'yân-ı salṭanat **18** u erkân-ı devlet aña haber gönderdiler ki seni halife iderdik ve lâkin vâlideñ câriyedür **19** didiler. Cevâbında yazdı ki Rütbet-i peygâmbéri mertebeyi hilâfetden kemter degildür. Mâderi **20** Hazret-i İsmâ'il 'aleyhi's-selâmuñ câriye idi. Bu sözi ki işitdiler hilâfete kabûl **21** idüp bî'at itdiler. Lâkin külliyyet ile umûr-ı hükûmet kendüye müfevvez olmayup **22** gâh hilâfet gâh emâret ile selâm virüp müddet-i hükûmetini ba'zılar dört ay **23** ba'zılar üç ay ve birkaç gün ba'zılar iki ay ve on gün ba'zılar yetmiş gün didiler **24** Mervân bin Muhammed bin Mervân bin Hakem üzerine hurûc idüp muḡabeleden 'âciz ḡalmaḡın **25** sene sitte ve 'ısrîn ve mi'ete Zî'l-ḡiccesinde hilâfeti Mervâna teslim eyledi. Müddet-i 'ömri otuz **26** sekiz yıl olup sene seb' ü 'ısrînde vefât itdi. Mühri *Tevekkeltü 'ale'l-ḡayyellezî* **27** *Lâ-yemût* idi. Künyeti *Ebû İshâk*, laḡabı *El-Müte'azziz bi'llâh* idi. **Mervân bin Muhammed bin Mervân bin 28 Hakem** ki âḡir-i ḡulefâ-i Benî Ümeyyedür. Sene seb' ü 'ısrîn ü mi'ete Şaferinde bî'at itdiler. Künyeti **29** Ebû 'Abdu'llâh ve Ebû 'Abdü'l-melik, elḡabı El-Ḳâ'imü biḡaḡḡu'llâh ve yelaḡḡabu bi-Mervân el-ḡumâr ve yeḡâle **30** eyzân Mervân el-Ca'dî sene tesa'vü 'ısrîn târiḡinde Ebû Müslim Ḥorâsânda hurûc **31** idüp Hazret-i İmâm Hüseyñ *radiya'llâhu 'anh* ḡanı için evlâd-ı Benî 'Abbâsa bî'at idüp **152b/01** Benî Ümeyyeden ferâḡat idüñ diyü ḡalkı da'vet idüp kabûl itmeyenleri bî-ḡadd ü 'add **02** ḡatlı idüp ol eyyâmlarda Āl-i 'Abbâsdan Ebû'l-'Abbâs 'Abdu'llâh bin Seffâḡ bin **03** Muhammed bin 'Alî bin 'Abdu'llâh bin 'Abbâs ibn 'Abdü'l-muṡṡalib. Ehl-i beyti ve birâderleri ile Kûfeye gelmişler **04** idi. Sene işneyn ü şeleşeyñ u mi'ete Rebî'ü'l-evvelinüñ on ikinci günü ki nehâr-ı **05** Cum'a idi. Abdu'llâh Seffâḡ ile ehl-i Kûfe bî'at idüp ve Ebû Müslim sevâd-ı Kûfeden **06** Ḥaṡraniyye nâm yirde olup tedricile vilâyet-i Ḥorâsânî, Āl-i 'Abbâsa itâ'at **07** itdürüp Mervân-ı Ḥar cemî' vilâyet-i Āl-i 'Abbâsa itâ'at idüp anlar ile muḡâvemete **08** ḡâdir olmaduḡını bilüp Mışır cānibine ḡaçup ardınca 'asker yitişüp Būşîrda **09** bir kenîse içinde gizlenüp anda bulup ḡatlı itdiler. Sene işneyn ü şeleşeyñ **10** ve mi'ete Zî'l-ḡiccesinüñ yigirmi yedisinde idi. Müddet-i emâret beş yıl ve on ay **11** ve on beş gün idi. Müddet-i 'ömri elli ṡoḡuz naḡş-ı ḡâtemi *eḡkeru ve'l-mevt, yâ ḡâfil* **12** idi. **Zîkr-i Ḥulefâ-i Āl-i 'Abbâs** Evvel-i ḡalife-i Āl-i 'Abbâs bin 'Abdu'l-muṡṡalibden **13** Ebû'l-'Abbâs 'Abdu'llâh Seffâḡ bin Muhammed bin 'Alî bin 'Abdu'llâh bin 'Abbâsdur. Sene işneyn **14** ü mi'ete Rebî'ü'l-evvelinüñ on ikisinde ve ḡîl fi Rebî'ü'l-âḡir Cum'a günü Kûfede bî'at **15** itdiler ve anlar otuz yedi neferdür ki

mütevālî hâlife oldılar ve müddet-i hîlâfetleri sene 16 sitte vü hamsîn ü sit-mi'ete Şaferinüñ evâ'ilinde *Tārîh-i Vaşşâf* şâhibi sene 17 hams ü hamsîn ü sit-mi'ete Şaferinüñ on dördinde dir. Ba'zılar sene-i mezbûre Muharreminüñ 18 'âşirinde didiler. Bu taqdirce müddet-i hîlâfetleri beş yüz yigirmi dört yıl olur. Âhir 19 hâlife-i Âl-i 'Abbâs Musta'şım bi'llâhdur ki Hülâgü elinde helâk oldı. 20 **Seffâh 'Abdu'llâh** Ba'zılar laqabı El-Kâ'im bi-emru'llâh ve ba'zılar Murtażâ didiler velâdetini 21 sene seba'in ve ba'zılar erba'in ü mi'ede didiler. Gâyetde mehâbet ü 'adâlet 22 üzre olup ve 'ulemâ vü meşâyihî ri'âyet idüp sene sitte ve şülüşen ü mi'ete 23 Zî'l-hiccesinüñ on toközünde yek-şenbe günü cüderi 'illetinden vefât idüp 24 Enbârda ki Hîreye qarîb bir şehrdür. 'Ömri otuz üç yıl müddet-i hîlâfeti dört 25 yıl toköz ay idi. Naqş-i nigîni Allâhu şîkat 'Abdu'llâh ve bihi Yu'min idi. **Hâlife-i Şânî 26 'Abdu'llâh bin Muhammed** Birâder-i Seffâh, künyeti Ebü Ca'fer laqabı Mansûr Ed-devânaķî qarındaşı 27 Seffâhdan on yıl büyük idi. Mevlidi sene hams ü tes'in Zî'l-hiccesinde 28 Şerânda vücûda gelüp 'âlî-himmet, kâmil-siyâset idi. Yüz otuz altı 29 Zî'l-hiccesinde bî'at olunup sene şemân u hamsîn ü mi'ete Zî'l-hiccesinüñ altısında 30 sebt günü **Ber'meymûnda** ki Mekke-i Mükerrmeye bir menzildür. Muhrim iken vefât idüp 31 bâb-ı mu'allâda defn itdiler. Tevârîhde meşûrdur ki târîh-i mezkûrda Hâc niyyetine **153a/01** Bağdâddan çıkup Velî 'ahdî olan oğlı Mehdîyi bile alup Mikâtta 02 ihrâm giydükde oğlına didi ki ben Zî'l-hiccede toğdum ve Zî'l-hiccede hâlife oldum 03 ve hâtırına şöyle hutûr ider ki bu senenüñ Zî'l-hicce'sinde 'ömrüm tamâm olmuş ola 04 ol sebebden Hâcca niyyet idüp geldim. Ola ki cismüm Mekke-i müşerrefede medfûn ola 05 ve saķalını siyâha boyardı, dirler ki rengine yılda biñ mişķâl misk şarf olunurıdı. 06 Müddet-i 'ömri altmış üç yıl olup, hîlâfeti yigirmi iki yıl ve üç ay ve birķaç gün 07 idi. Mühri El-Muhammedü'llâh küllehu idi. **Hâlife-i şâliş:** Ebü 'Abdullâh Muhammedü'l-Mehdî ibnü'l-mansûr 08 babası fevt olduķda hâķ bî'at itdiler. Fâzıl-ı 'âdil ü seħî vü her umûrda 09 kâhil idi. Müddet-i hîlâfeti on yıl ve bir ay ve birķaç gün olup ve 'ömri kırķ iki 10 yıl ve oğlı Hârünü'r-reşîdi ğazâ-yı Rûma gönderüp, Koşantiniyyeye vâşıl 11 olduķda mülk-i Rûm şulh idüp vâfir mâl ü esîr hâlâş idüp geldükde hîlâfeti 12 evvelâ büyük oğlı Hâdiye ba'dehu Hârünü'r-reşîde vaşıyyet idüp Hâdiye 13 Âbân bin Şiddıķayı ve Hârünü'r-reşîde Yahyâ bin Hâlid bin Bermekîyi atabeg eyledi. 14 Ba'dehu sene tes'a vü sittîn ü mi'e Muharreminde Mâsındân nâm maħalle şikâre gidüp andan 15 Sinâbâda geldükde 'illet-i sekte zâhir olup faşşâd 'ırķını teşħiş idemeyüp ķan almamağın 16 mâh-ı mezkûruñ yigirmi ikisinde fevt olup Hâdî Cürcânda ehl-i 17 Taberistân ile cengde olup Hârünü'r-reşîd babası ile bulunmağın Mâsındânda 18 ve cevânibinde olan 'asâkir ü

halkdan karındaşı için bî'at aḥz idüp ve Hādīye 19 haber gönderüp ol Bağdāda gelince Hārūn ehl-i Bağdādı daḥı karadaşına muḥī' vü 20 münkād idüp ve sâ'ir vilāyete daḥı karadaşı ḥalīfe olduğını i'lām eyledi. Bu bir emrdür 21 ki Hārūndan muḥaddem ü mu'ahḥir olan ḥulefā vü umerā vü selāḥinden bir aḥd bu saḥāveti 22 itmemişdür ve Hādī ile Reşīdün vālidesi ḥizān idi ve Mehdī meclis-i mezālīme 23 oturup def' ü ref'-i mezālīm ideridi ve Ḥaremeyn-i şerīfeyn ḥalkına ḥac vaḥtinde otuz 24 deve yüki dirhem ve yüz elli biñ kıḥ' a ḥon ve gönlek ve şevb şadaḫa ideridi. 25 Naḫş-ı ḥātemi *Ḥasbiya'llāh* idi. **Ḥalīfe-i Rābi'** Ebū Muḥammed veḫīl Ebū'l-ḫāsım Müsiyü'l-Hādī 26 ibn Muḥammedü'l-Mehdī, Sa'id bin Sālīmdir ki ḥulefā'-i Āl-i 'Abbāsda Hādīden a'lem ü efḫal 27 yoḡidi. Mevlidini sene yüz kırk altıda ba'zılar yüz kırk yedi dimişler. Sene tes'a 28 vü sittin ü mi'e Şaferinde Bağdādda taḥt-ı ḥilāfete cülūs idüp sene seb'in ü mi'e 29 Muḥarreminde ba'zılar Rebī'ü'l-evvelinün nişında Cum'a gicesi ḥadd-i Mūşulında kendüsi Ḥadīḫa 30 nām bir şehir binā itmişidi. Anuñ ḫurbında 'İsā-ābād adlu ḫaryede ḥasta olup 31 üç günden soñra fevt olup tābütını Bağdāda getürüp defn itdiler. Müddet-i 153b/01 fiteni bir yıl bir ay ba'zılar üç ay ba'zılar iki ay ba'zılar bir buḫḫ ay diyüp 02 'ömrini yigirmi beş yıl eṣaḥḥ yigirmi dört yıldur didiler. **Ḥalīfe-i ḥāmis** 03 Hārūnu'r-reşīd ibn Muḥammedü'l-mehdī Hādīnün karadaşıdır. Vilādeti vilāyet-i Reyde 04 sene tesa' vü erba'in ü mi'e Zi'l-ḫiccesinün evāḫirinde idi. Ol gice ki Hādī 05 vefāt itdi anuñla bî'at idüp ve Me'mūn ḥalīfe vücūda geldi. Ol sebebden 06 ol giceye Leyletü'l-ḥaşemiyye dirler. Āl-i 'Abbāsdan Hārūn gibi bir ḥalīfe ve ol gice 07 gibi bir gice daḥı görilmedi ki bir gicede bir ḥalīfe fevt olup ve bir ḥalīfe taḥta 08 cülūs idüp ve bir ḥalīfe vücūda gele ve Hārūn her gün nāfile yüz rek'at namāz 09 kılırdı ve şulb mālından kendü eliyile yüz dirhem şadaḫa virürdi ve bir yıl ḥac 10 ve bir yıl ḡazā idüp ve bir ḥaccı Bağdāddan piyāde idüp andan soñra bir ḥalīfeye 11 ḥac eylemek müyesser olmamişdur. Naḫş-ı nigīni, *El-'azamete ve'l-ḫudreti'llāh* idi. Bî'ati yüz yetmişde 12 müddet-i emāreti yigirmi üç yıl ve iki ay ve on yedi gün olup vefātı Tūsda 13 sene yüz ḫoḫsan üç Cemāziye'l-āḫiresinde leyle-i Cum'ada vāki' olup zamān-ı 14 'ömrini kırk beş yıl ba'zılar kırk yedi yıl, ba'zılar kırk sekiz yıl ve beş ay ve beş gün 15 didiler. **Ḥalīfe-i Sādis** Ebū 'Abdu'llāh, Veḫīl Ebū Mūsā Muḥammed Emīn bin Hārūnu'r-reşīd 16 vālidesi Hāşimiyetü'l-aşl Zübeyde Ḥātūn bint Ebū Ca'fer idi. Ebū Ca'fer-i Ḥaberīdir ki 17 Emīre'l-mü'minīn Ḥasan bin 'Ali bin Ebā Ḥalīb ḫazretlerinden soñra peder ü māderleri 18 Hāşimī olup taḥt-ı ḥilāfete cülūs idenlerden mezkūr Muḥammed Āmīn gibi kimse olmadı. 19 Bî'atleri yüz ḫoḫsan üç yıldur. [y-r-v] **Neyrüz:** Nevrüz ma'nāsına erbāb-ı lügat-ı 20 Fürsün yazışından nevrüz u neyrüz Fārsī olmaḫ añlanur. Ammā

Şiḫaḫ-ı Cevheri 21 ve *Esmā-i Cāru'llāh*da nevrüz ve neyrüz ikisi daḫı 'Arabī olmaḫ fehm olunur. **En-Nūnu'l-Meksüre: 22** [ş-e] **Nişāz:** Ni' meti ḫuşk-dimāḡ ma' nāsına naḫl eylemiş. [h-e] **Nihāz: 23** İrkeç ki sürinüñ öñince yürür ḫulaḡuz olur tekeye dirler ve ber-sebīl-i 24 isti'āre bir ḫavmüñ ve sürinüñ öñince gidenine ıtlāḫ olunur. Müttebū' ma' nāsına. **25 Şems-i Faḫrī:**

Be-dān resīd der-īn mülk-i 'adl ü inşāfet
Ki gürg-i serverī kelle mī-koned çü nihāz²⁵⁹¹

26 [y-e] **Niyāz:** Ḥācet ma' nāsına. 'Unşurī:

Geşte ze-cām-ı cūd-ı o ḫaşn-ı niyāz bī-ḫaber
Būde ze-dām ḫatt-ı o murḡ-ı ümīd dāne-çin²⁵⁹²

27

[-y-] **Niz:** Erbāb-ı lügat ḫarf-i 'atfdur daḫı **28** ma' nāsına dimişler. **Esedī:**

Be-baḫşīd her hediyye çend ān ki nīz
Ne-bāşed be-şad genc ez-ān pīş-i nīz²⁵⁹³

29 Fāzıl-ı Muḫaḫḫik böyle taḫḫiḫ ider ki nīz lisān-ı Fārsīde şol ma' nā için vaż olunmuşdur **30** ki Türkīde andan da ile ta' bīr iderler. Eyzan ma' nāsına. Meşelā Türk olda dir 'Acem O-nīz **31** dir. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

O nīz güzeşt ez-īn güzer-gāh
V'ān kī-st ki ne-güzerd ez-īn rāh²⁵⁹⁴

154a/01 ve ton ma' nāsına ve yine ma' nāsına da gelür. [y-r-y] **Niriz:** 'İlm-i müsikīde **02** şu' belerden bir şu' benüñ adıdur. **Beyt:**

Ṭarab u zevḫ ü şafā engīzed
Şubḫ-ı nevrüz u nevā-yı nīrīz²⁵⁹⁵

03 [y-m-r-v] **Nim-rüz:** Ḥadd-i 'Irāḫ-ı 'Arabda ki Bağdāddur. Vilāyet-i Bābilden bir şehir **04** adıdur ki biglerinüñ nişest-gāhıdur. Anda otururlar. Zamān-ı evā'ilde Rüstemi Destān **05** ve babası Zālūñ ebān 'an cedd vilāyetleri idi ve yarım gün dimekdür. Ya' nī öyle vaḫti **06** ma' nāsına. **Kātibī:**

Ger şeh-i şāmī vü mīr-i Nīm-rüz
Çün ecel abī gānī Nīm-rüz²⁵⁹⁶

²⁵⁹¹ (Bu memlekette adalet ve dürüstlük öyle bir seviyeye ulaştı ki kurt bile koyun gibi davranır.)

²⁵⁹² (Onun cömertlik kadehinde yoksulluk farkında olmadan kaybolmuş, onun hattının tuzağından umut kuşu tane toplar.)

²⁵⁹³ (O, ne kadar büyük veya küçük olursa olsun her hediyeği bağışladı; o hediyeler yüz hazineye bile değışilmezdi, daha önce de böyleydi.)

²⁵⁹⁴ (O da bu geçitten geçti ve kim vardır ki bu yoldan geçmesin.)

²⁵⁹⁵ (Nevruz sabahı ve ney sesi, neşe, zevk ve huzur uyandırır.)

²⁵⁹⁶ (Eğer akşamın şahı ve öğle vaktinin beyi, ölüm gibi zengin öğle vaktinin üzerine gelirse.)

Ve bir dürlü **07** aqçadur ve āhiri *zā*³-i ‘Arabīyle ve *zāl*-i mu‘ceme ile mervīdür. [y-m-s-v] **Nīm-sūz**: Qurumış kebāb. **08 En-Nūni’l-Mazmūme**: [v-e] **Nūvāz**: Şīga-i emrdür. *Nūvāhten* ve *nūvāziden* lafzından **09** ve ism-i maşdardur ve vaşf-ı terkībīdür. [-v-] **Nūz**: Aşhāb-ı lügat henüz ma‘nāsınadır **10** dimişler. Lākin Fāzıl-ı Muḥakkiḳ *Deḳāyīḳu’l-Hakāyīḳda* böyle taḳkīḳ ü tedkīḳ itmişler ki nūz **11** lisān-ı Fārsīde şol ma‘nā için vaż olupdur ki Türkī dilde andan daḳı ile **12** ta‘bīr iderler. Ba‘d ma‘nāsına niteki bu beytde vāḳi‘dür. **Beyt**:

To bāş tā ki şeved rūz-ı devleteş rūşen

13

Ki der-cihān ne-demāde-est şubḥ-ı cāheş nūz²⁵⁹⁷

Taḳkīḳi henüz lafzında **14** beyān olunmuşdur.²⁵⁹⁸ *Baḥrū’l-Ġarā’ib* şāḥibi nīzi daḳı ile tefsīr itmişdür. Nūzdan nīzi fark itmemişdür. **15** Ni‘meti; ve çam ağacına da dirler dimiş. Ammā bu ma‘nāya āhiri *zā*²-i mu‘ceme ile meşhūrdur. **16 Nev’-i Evvelehu El-Vāvi’l-Meftūḥa** **17** [-e-] **Vāz**: Bāz ma‘nāsına lisān-ı Fārsīde bā ile vāv arasında tevaḥī vü tebādül **18** vardur ve vāz gelmek ma‘nāsına da gelür. [e-n-s-e] **Vān-sāz**: Pergār. [-r-] **Verz**: Ekin, kişt **19** ma‘nāsına. **Edāyī**:

Ze-ḳulm-i kızılbaş dihkān-ı merz

Ne-gerdīd pīrāmen-i kişt ü verz²⁵⁹⁹

Dīger:

20

Dıraḥtān-ı bostān-ı kişt ü verz

Kesī ḥod ne-dīd-est ez-kūh-ı merz²⁶⁰⁰

[r-n-d-e] **Verendāz**: **21** Ni‘meti taşlamaḳ ve oranlıḳ ma‘nāsına naḳl eylemiş. **El-Vāvi’l-Meksūre**: [r-e] **Virāz**: **22** Bir ḳābiledür Herī vilāyetinde ve büyük toḅuza diriler. **23 Nev’-i Evvelehu El-Hā’i’l-Meftūḥa** **24** [-e-] **Hāz**: Zūlf şikenī ve peşimān ma‘nāsına ve epsem, müteḥayyir olup ḳalan bu ma‘nāya Şems-i F. **25** āhirini *zā*³-i mu‘ceme ile taşḥīḥ eylemiş ve ba‘zılar bu ma‘nāya āḥir *zā*²-i mu‘ceme ile daḳı mervīdür **26** dimişler. [r-g] **Hergiz**: Hiç bir vaḳitde dimek olur. **Cāmī**:

Yād bād ān ki ze-men yād ne-kerdī hergiz

27

Dil-i nā-şād murādī hergiz²⁶⁰¹

Ḳaraḥişārī; ve elbette ma‘nāsına da gelür dimiş. **28** [g-r] **Hegriz**: Hergiz lafzından taḥrīf

²⁵⁹⁷ (Onun devletinin sabahı aydınlanana kadar sen var ol! Zira dünyada henüz onun saltanat sabahı belirlemedi.)

²⁵⁹⁸ --. 16. (144b/28)

²⁵⁹⁹ (Kızılbaş köylüsünün zulmünden sınırın çevresinde ekim ve tarım olmadı.)

²⁶⁰⁰ (Dikili epey ağaç vardı. Dağ yüzünden ekili alan görebilen yoktu.)

²⁶⁰¹ (Benden sana hatırlatma olsun: Asla beni hatırlamadım! Mutsuz gönlümü asla mutlu etmedin!)

olunmuşdur. **Esedî:**

Hergiz ez-kes reft bî-çāre dil

29

Me-ḥāh ārzū tā ne-kerdī ḥacel²⁶⁰²

Vesīletü'l-Makāşid şāhibi ve naḳḳāşlaruñ yazı, resm 30 idecek nesnelere daḡı dirler dimiş. [m-b-e] **Hem-bāz:** Ortaḡ, şerik ma' nāsına. 31 [m-r-e] **Hem-rāz:** Sırdaş, hem-ser ma' nāsına. [m-s-e] **Hem-sāz:** Düzenliklü ma' nāsına. [m-s-v] **Hem-süz:** 154b/01 İt burnı. [m-l-ḡ-t-d-v] **Hemlaḡt-düz:** Eskiçi pīne-düz ma' nāsına. [n-b-e] **Henbāz:**²⁶⁰³ 02 Ortaḡ, şerik ma' nāsına bu elif bābında enbāz bābında henbāz mervīdür ve müsta' mel 03 lügatdür. [-n-] **Henz:** Henüz lafzından muḡaffedür. [n-v] **Henüz:** Aşḡāb-ı lügat şimdi 04 ve daḡı ma' nāsınadır dimişler. Fāzıl-ı Muḡaḳḳik *Deḡāyıḡu'l-Ḥaḡāyıḡda* böyle taḡḡik 05 itmişler ki henüzüñ aşlı nūzdur. Evvelinde hā ziyāde olunmuşdur. Niteki bu beytde 06 zāhirdür. **Beyt:**

Bāş tā-şubḡ-ı devletet be-dihed

Ki henüz ez-netāyic-i seḡer-est²⁶⁰⁴

07 *Mi'yār-ı Cemālī* şāhibi bunları müstaḡil kelimeler şanmışdur. *Baḡrū'l-Ġārā'ib* şāhibi de 08 aña taḡlīd itmişdür. Lisān-ı Fārsīde evvel kelimedede *hānuñ* ziyādesi şāyi'dür. 09 Meşelā hemī dirler. Aşlı *mā'dür* ve hemān dirler ki aşlı *māndur* ve hemānend dirler ki aşlı 10 *mānenddür*. Niteki bu beytde zāhirdür. **Esedî:**

Hemī ḡuft k'in māh ferzend-i o-st

11

Ez-o zād zīrā hemānend-i o-st²⁶⁰⁵

Heniz, Firdevsî:

Besenedeş ne-yāmed ez-ān bes heniz

12

Ki bāşed Merv-rā ḡalīfe-i 'aziz²⁶⁰⁶

Velehu:

Sūy-ı Mışr nezdik-i ferruḡ-ı 'aziz

13

Ki çün o ne-buved ü ne-bāşed heniz²⁶⁰⁷

El-Hā'i'l-Meksüre. [*] **Hiz:** Köşek ü sölpük ma' nāsına. 14 [-y-] **Hiz:** Lisān-ı Pehlevīde ḡammām ḡāsına dirler kim olursa ḡutduḡından ötüri 15 muḡāneşlik iden ricāle ber-sebīl-i isti'āre hīz didiler. Keşret-i isti'māl ile 16 ḡaḡīḡat gibi oldu. Ekşer nās *ḡā* ile

²⁶⁰² (Asla hiç kimseye çaresiz gönül kaptırma, mahcup olana kadar arzu etme.)

²⁶⁰³ **Hembāz.** 16. (145a/15)

²⁶⁰⁴ (Sabah talihin doğsun diye bekle, çünkü hālâ seher vaktinin etkilerindeyiz.)

²⁶⁰⁵ (Diyordu ki bu ay onun çocuğudur; ondan doğdu, çünkü ona benzer.)

²⁶⁰⁶ (Ona bu kadar henüz yetmedi; Merv için sevgili bir halife olması gerekti.)

²⁶⁰⁷ (Mısır'a, talihli ve sevgili olanın yanına doğru git, çünkü onun gibi biri yoktu ve daha olmayacak.)

telaffuz iderler ve yazarlar. Aşl'da *hā* iledür. **Şems-i F.**

17 Müdām tā ki ne-bāşed maķarr-ı ' anķā büm
Hemīşe tā ki ne-bāşed be-ķadr-ı merdān hīz²⁶⁰⁸

Ni' metī, ve bil 18 ma' nāsına da gelür dimiş. **El-Hā'i'l-Mazmūme:** [r-m] **Hürmüz:** Müşterī yıldızı, Bercīs 19 ma' nāsına ki altıncı felekdedür ve Sa' dü'l-ekberdür ve a' lām-ı ricāldendür. **Hüz:** Nafaķa vü ĥarāc ma' nāsına. **20 Nev'-i Evvelehu El-Yā'i'l-Meftūħa** 21 [-e-] **Yāz:** Aşhāb-ı lügāt ikinci, ĥāriş ma' nāsına ve esneme ve gerinme ve ķulaķ baē ma' nāsına 22 ve aēzı aēuķ ve bir nesneye el uzadup ķaşd eylemek ve ölçmek, peymūden 23 ma' nāsına ve yāziden lafzından ism-i maşdar u şīēa-i emr ü vaşf-ı terkībīdür dimişler. 24 Fāzıl-ı Muħaķķiķ *Deķāyıķu'l-Ĥaķāyıķda* böyle taħķiķ ü tedķiķ itmişler ki yāz diyü ķulaca dirler 25 niteki bu beytde vāķi' dür. **Firdevsī:**

Güjāze berāmed be-sān gürāz
Direfşī berefrāşte heft yāz²⁶⁰⁹

26 Yāzīdenden me' ĥūz ismdür. Yāzīden peymūden gibi ölçmekdür ammā keyfiyyetleri 27 muhtelifdür. Peymūden ölçekile ölçmege dirler. Ölçekden geēmiş terekeye peymūde dirler. Niteki 28 bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Der-pey-i ān ēalle peymūde geşt
Rence me-şev çün ķalem āsūde geşt²⁶¹⁰

29 Yāzīden ķulaçlayup yā adımlayup ölçmekdür. Şems-i Faħrī bu farkdan gāfil 30 olup *Mi'yār-ı Cemālīde* yāzīdeni peymūden ile tefsīr itmişdür. Yāz, yāzīdenden ism-i 31 fā' ildür. Ma' nāsı adımlayucıdır. Aña binā'en ki yāzīden adımlamaēdır. Mecāzen ādemūñ kiçi 155a/01 adına dirler. Yāz dirler ve biţayü'l-ĥareke ma' nāsından oniñıla ta' bīr iderler. Niteki bu beytde vāķi' dür. **02 Beyt:**

Eger çend bāşed şeb-i deyr-i yāz
Ber-o tīr key hem ne-māned dırāz²⁶¹¹

Ādemün tīz eline tünd-yāz 03 dirler. Niteki bu beytde zāhirdür. **Firdevsī:**

Nişest ez-ber bāre-i tünd-yāz

04 Hemī reft be-ūy besī rezm-sāz²⁶¹²

Yāz şīēa-i müşterekedür. Emr ma' nāsına da gelür. Adımla diyecek 05 yirde yāz dirler.

²⁶⁰⁸ (Daima, anka kuşunun yeri baykuşların yeri olmasın diye; hep, kurnaz adamlar değer kazanmasın diye.)

²⁶⁰⁹ (Güraze erkek domuz gibi çıkagelip yedi kulaçlık bir bayrak astı.)

²⁶¹⁰ (O tahılın (başarının) peşinde yol alındı; zahmet etme, çünkü kalem artık dinlendi.)

²⁶¹¹ (Padişahların tahtına çıkmak dışında adım atma! Pürüzsüz çene tarafından başkasına el uzatma!)

²⁶¹² (Atın üzerine hızla bindi; ona doğru pek çok savaş hazırlığıyla gidiyordu.)

Onuñıla meylden kināyet iderler. Niteki bu beytde vāḳi' dūr. **Beyt:**

06 Be-yāsāy çendī vü hem bed me-güş
Süy-ı merdī yāz u bāzār-ı hüş²⁶¹³

Yāzīden mecāzen 07 adımlamak ma' nāsına geldüginleyin el uzatmak ma' nāsına da gelür. 'Alāḳa-i mecāziyye ikisinde 08 de zāhirdür. Biri adımlamak ölçmek lāzımı biri kulaç ile ölçmek lāzımı, el uzatdı 09 diyecek yirde 'Acem dest yāzīd dir. El uzatma diyecek yirde dest me-yāz dir. **Şems-i F.:**

10 Be-coz firāz-ı serīr-i server pāy me-nih
Be-coz be-sīb-i zenaḥdān-ı sāde dest me-yāz²⁶¹⁴

[-ğ-] **Yağz:** Ğāyetde 11 pīr olan 'Arabda vü 'Acemde müsta' mel lügatdūr. [-ğ] **Yelguz:** Zamm-ı ğaynıla kūknār ma' nāsına. 12 **El-Yā'i'l-Mazmūme.** [-v-] **Yüz:** Pars didükleri yırtıcı cānver, 'Arabca *feh*d dirler. **Esedī:**

13 Demān yūz-ı yāzān ber-ahū bere
Kemīn-sāḥte bāz ber-gevdere²⁶¹⁵

Ve şıçramak ve esnemek ma' nāsına daḥı gelür ki 14 parsuñ şıfatıdır. **Şems-i F.:**

Ze-heft ḥışn-ı felek pencīn şevēd ḥālī
Çü şeh be-meydān rev āverd mübāriz-i yūz²⁶¹⁶

15 **Bābü'z-Zā'i Mu'ceme Evvelehu El-Elifi'l-Memdüde** 16 **Āḥij:** Dīvār mühresi ve balçıġı, ḳālīb ḳālīb keserler, kerpiç gibi ve anuñıla dīvār yaparlar 17 Ni' metī, ve bünyād ve lōkūn ma' nāsına da gelür dimiş. Ḳaraḥiṣārī, ve dīvār ma' nāsına da gelür 18 dimiş. Bu lügat āḥiri *zā'* 'Arabīyile ve ḳaşr ile daḥı mervīdūr. **Āj:** Ni' metī, zeyrek ve dānişmend, 19 perhīz-kār ve ba'zı lügatde od ḳoġı, 'Arabca şerāre ma' nāsına naḳl olunmuş dimiş. Ḳaraḥiṣārī, 20 yılġun ağacı, āc ma' nāsına diyü naḳl eylemiş. [-y-] **Āyij:** Od ḳoġı, şerāre ma' nāsına. [y-y] **Āyij:** 21 Mişlihu. **El-Elifi'l-Maḳşüre:** [n-d-v] **Endūj:** *Şihāḥ-ı 'Acem* şāhibi, taşım, endāz ma' nāsına naḳl 22 eyledi. **Eyj:** Od ḳoġı, āyij ü āyij ma' nāsına. **El-Elifi'l-Meksüre:** [-y-] **Īj:**²⁶¹⁷ Od ḳoġı, 23 eyj, āyij ma' nāsına. **Nev'-i Evvelehu El-Bā'i'l-Meftūḥa:** [-e-] **Pāj:** *Bā'* 'Arabīyile meşhūrdur. Bāc 24 u 'öşr ü müteġallib važ' itdüġi nesne. **Şems-i F.:**

Süy-ı dergeh-i pūr-ı Maḥmūd şāḥ

²⁶¹³ (Bir süre dinlen ve ona da kulak ver; yiğitliğe yönel ve aklın pazarına gir.)

²⁶¹⁴ (Efendinin tahtı dışında ayaġını koyma; çene çukuru dışında basit şeylere dokunma.)

²⁶¹⁵ --. 16. (145b/28)

²⁶¹⁶ (Şah meydana dövüşü pars gibi çıktığında yedi gök kalesinden beşincisi boşalır.)

²⁶¹⁷ **pāyij.** 16. (146a/07)

25

Ze-Çin ü Hoten āverd halk pāj²⁶¹⁸

Esedî:

Be-her şehri ez-în merz-i diğer be-püy

Ze-her şah-ı pāji ki bāyed be-cüy²⁶¹⁹26 Ammā *Şihāh-ı* 'Acem şahibi *bā* 'i 'Acemiyile taşhîh idüp ve tâc ma' nāsına da naql27 eyledi. [r-e] **Berāj**: Ögündire ki öküzi işe anuñıla sürerler. Bedāz ma' nāsına buma' nāya 28 sâ 'ir adları bedāz lafzında meşûrdur ve çift kayışı. [r-v] **Pervej**: Ni' meti ve*Vesiletü'l-Maķāşid* 29 şahibi medfün ma' nāsınadır dimiş. **Pej**: *Bā* 'i 'Acemiyile, der-bend ü ' aķabe ki zaķmet 30 ü meşakķatile geçilür. **Şems-i F.**:

Hemişe bāşed bed-ḥ'āh-ı şah çün ḥar leng

Be-zir-i bār-girān mānde der-miyāne-i pej²⁶²⁰31 **Ḥüsrevāni**:

Sefer ḥüş-est kesî-rā ki bā-murād buved

Eger ser-ā-ser kūh u pej āyedeş der-piş²⁶²¹**155b/01** ve egir didükleri dārū ki yürek āgrusıçün yirler ve ba' zılar **02** ve kıraġu egir vekıraġu ma' nāsına zammıla daḥı lügatdür ve ḍarb-ı peleng ma' nāsına da **03** naql eylemiş.[r-y] **Periz**: Pul, *Vesiletü'l-Maķāşid* şahibi taḥn ma' nāsına da gelür **04** dimiş, pejijma' nāsına. [j-e] **Pejāj**: *Bā* 'i 'Acemiyile ve iki *jā* 'i 'Acemiyile kış. **El-Bā'i'l-****Mazmūme**: **05** [*] **Püj**: *Bā* 'i 'Acemiyile egir ve kıraġu ve qarımsı ki güz vaķtindedüşer, çilenti ma' nāsına ki gāh **06** gāh nebātı yaķar şiddet-i bürüdetden Ni' meti, ve buz,yaḥ ma' nāsına da ve yıldırım ma' nāsına **07** da gelür dimiş. *Şihāh-ı* 'Acem şahibi, vetaġlar başında olan yokışa daḥı dirler **08** didi. [-v-] **Püj**: *Bā* 'i 'Acemiyile çeñe ve sözsöylemek. **Ḥüsrev**:

Heme şeb ān şanem be-püj u ber-sib

09

Güne güne buved şah firib²⁶²²*Şihāh-ı* 'Acem şahibi baldır ve incik ve yırtıcı kuşlar minķarı ma' nāsına naql eyledi. **10****Nev'-i Evvelehu Et-Tā'i'l-Meftūha** **11 Tej**: *Şihāh-ı* 'Acem şahibi qarık ve şu qarığıma' nāsına naql eyledi. [-k-] **Tekej**: Üzüm şıkıldıķdan **12** soñra қalan cibre ma' nāsına' Arabca şecir dirler ve üzüm çekirdegi bu ma' nāya āḥiri *zā* 'i **13** ' Arabiyile ve *sîn-i*mühmele ve *şîn-i* mu' ceme ile mervidür. Efşah ü şāyi' *sîn-i* mühmele iledür. *Feres* **14** ü²⁶¹⁸ (Mahmud Şah'ın oġlunun huzuruna, halk Çin ve Hoten'den hediyeler getirdi.)²⁶¹⁹ (Her şehre o sınırdan diğerine git; her kraldan gerekli olan hediyeleri ara ve bul.)²⁶²⁰ (Padişahın düşmanı, daıma aşılmaz geçitler arasında ağır yük taşıyan topal eşek gibi kalsın.)²⁶²¹ (Hedefi olan kimse için, önüne hep aşılmaz daġlar ve zor geçitler çıksa bile yolculuk güzeldir.)²⁶²² (Her gece o güzel sevgili, hediye ve elma ile çeşitli şekillerde şahı büyüledi.)

*kafe*s veznine ve sâ'ir esâmîsi âhîri *zâ*'-i 'Arabîyile tekez lafzında olmuştur. Ni' metî, ve yemiş 15 ağacı âhîri *râ*'-i mühmele ile teker ma'nāsına da gelür dimiş *Vesîletü'l-Makâşid* şâhibi 16 yaşşı ağaç ma'nāsına nakl eylemiş. **Et-Tâ'i'l-Meksûre:** [*] **Tij:** Yokış, firâz ma'nāsına ekin 17 oğulduruğı ya'nî ekin ki henüz yirden til til çıkmış ola, 'Arabca *şetâ*' dirler. *Şihâh-ı* 18 'Acem şâhibi zammıla taşhîh eyledi. [-y-] **Tij:** Ni' metî, zıkr olan tij ma'nāsına nakl eylemiş. **Et-Tâ'i'l-Mazmûme** 19 [-v-] **Tûj:** Yay tozu. **Beyt:**

Dü-ebrüş hemçün kemânî be-zih
Siyeh tûj u tûj ve'y ez-müşg-i bih²⁶²³

20 Beyt:

Sehî serv-i şimşâd-ı men gûz geşt
Kemânî-st keş eşk-i men tûj geşt²⁶²⁴

21 ve a'lâm-ı ricâldendür. Cümleden biri Zâvistân pâdişâhı Güreng kızından olan 22 Cemşid ki oğlı adıdır. **Esedî:**

Dil ü cân-ı Cem geşt ez-o şâd-kâm
Nihādân geşt ârây-râ Tûj-nâm²⁶²⁵

23 Ve kazanmak, kesb ma'nāsına. **Nev-i Evvelehu El-Cîmi'l-Meftûha.** [-e-] **Câj:** Ni' metî, necs 24 jâj ma'nāsınadır dimiş. **El-Cîmi'l-Mazmûme:** [*] **Çuj:** Uçkur geçiricek yir, çuje dağı dirler. 25 **Nev-i Evvelehu Ed-Dâli'l-Meftûha:** [e-r-p] **Dârpej:** İsketi didükleri kuşcağız ki 26 serçeden küçürek dürlü dürlü yañları vardur *Vesîletü'l-Makâşid* şâhibi ve turgay kuşına 27 dağı dirler dimiş. Dâlpej dağı dirler. Âhîri *zâ*'-i 'Arabî bâbında sâ'ir esâmîsi yazılmışdır. 28 [-e-] **Dâj:** Hırmen süpründüsi ve muṭlakâ süpründi ma'nāsına. [e-l-e-p] **Dâlpej:** Dâr-pej ma'nāsına. 29 [e-l-v] **Dâlvej:** Mişlihu. **Dej:** Tağ depesi ve hışım bu ma'nāya zammıla dağı mervîdür ve dürüş-ḥüyî 30 ve kaķığanlık. **Şems-i F.:**

Be-rıfķ derây rezîn kerdî ḥalk-râ teşhîr
Be-kîn ü batş ne-kerdî be-bî-şebâtî vü dej²⁶²⁶

31 [h-e] Dehâj: Bang u na' ra. **Beyt:**

Ferruḥî bende-i to der-der-i to
Ez-neşât-ı to berkeşide dehâj²⁶²⁷

²⁶²³ (İki kaşı, çekilmiş yay gibidir. Onun siyah tozu, saf misktendir.)

²⁶²⁴ (Bir zamanlar selvi ve şimşir ağacı gibi doğru olan boyum, şimdi tozu gözyaşından olan eğri büğrü bir yaya döndü.)

²⁶²⁵ (Cem'in kalbi ve ruhu ondan mutlu oldu; onu süsleyen, adını Tuj koydu.)

²⁶²⁶ (Halkı sağlam görüşü ve yumuşak davranışıyla etkisi altına aldı, kin ve şiddet gösterip de kötü huylu ve sabırsız olmadı.)

156a/01 Şems-i F.:

Eger ne ʿināyāt-ı ʿadleş buved

Be-gerdün berāyed ze-merdüm dehāj²⁶²⁸

Ed-Dāli'l-Meksüre: 02 [-y-] **Dīj:** Şol rengden ʿibāretdür ki Türkī dilde yağız ile taʿbīr iderler. Bu maḥalle münāsıb **03** dije lafzında baʿzı tafşil vardır. **Beyt:**

Eyā der-pey-i dīj pūyān çü peyk

04

Eger vʿān kerdī to-rā veyl ü veyk²⁶²⁹

Ed-Dāli'l-Mazmūme: [*] Doj: Bed-ḥūyī vü қақıǵanlıқ **05** fethile daḥı mervī lügatdür. Niʿmetī, ve mişlihu doje dimiş, biz maʿnāsına ki ʿArabca *gudde* dirler ki **06** aʿzāda olur meşhürdür. **Nevʿ-i Evvelehu Er-Rāʿi'l-Meftūha.** [-e-] **Rāj:**²⁶³⁰ Çeç ki **07** ḥırmende arpa ve buǵdāyuñ ve sāʿir ḡallenüñ depecigine dirler ve ḥırmene daḥı dirler. **08 Rej:** *Şihāh-ı ʿAcem* şāḥibi қақımaq maʿnāsına. **Er-Rāʿi'l-Meksüre:** [-y-] **Rīj:** Nefs ārzūsı **09** dimekdür. **Beyt:**

Eyā der-pey-i rīj pūyān çü peyk

Eger vʿān kerdī to-rā veyl ü veyk²⁶³¹

10 Rūdekī:

Dīdī to rīz ü kām be-dāned derün besī

Bār be-kān-ı muṭrib rübūdī be-ferr ü zīb²⁶³²

11 Nevʿ-i Evvelehu Ez-Zāʿi'l-Meftūha **12** [-e-] **Jāj:** Bir dikenlü ot adıdır. ʿArabca *ḡalīs* ü *ḡaliş* dirler. Niʿmetī ve *Vesīletü'l-Maḡāşid* **13** şāḥibi ḡaluǵan dikenini dimiş. *Miʿyār-ı Cemālīde* şāḥrālarda biter bir dikenlü otdur. Andan tere **14** dūḡ düzerler ki bir niçe terreleri cemʿ idüp yoǵurd ile taʿbīh iderler terre-dūḡ dirler **15** ve ol otı, deve yir. Ekşer bu diyārda oña kenger dirler dimiş ve bu beyti şāhid getürmiş. **16 Beyt:**

Ḥasūd-ı şütür-dil ki ʿayşī koned

Sezed zʿān ki ne-şekībed üştür ze-jāj²⁶³³

Ve necs ü bāṭıl **17** ve herze söz āḫiri *hā* ile *jāje* daḥı lügatdür ve çeç ki ḥırmende ḡallenüñ depecigine dirler. **18** Rāj maʿnāsına ve ḥırmen çörçöpi, Niʿmetī, ve deve dikenini didükleri ot ve aǵzuñ dört **19** yanına daḥı dirler dimiş. [k-e] **Jekāj:** Keling ve

²⁶²⁷ (Ferruhi senin kapındaki kölendir.enin sevincinden nara atıyor.)

²⁶²⁸ (Olgunluk eser yardımları olmasa halkın feryadı göğe yükselir.)

²⁶²⁹ (Ey düşman peşinde koşan haberci, eğer bunu yaparsan seni felaket ve feryat bekler.)

²⁶³⁰ **Jāj.** 16. (146b/22)

²⁶³¹ (Ey fırtına peşinde koşan haberci, eğer bunu yaparsan seni felaket ve feryat bekler.)

²⁶³² (Sen ince şeyleri ve içsel arzuları çok iyi bilirdin; bir kez daha müzisyenden ihtişam ve güzellikle aldın.)

²⁶³³ (Deve kinli düşman onu ayıplasa layıktır. Deve, devedikenine dayanamaz.)

gözlük, ‘aynek ma‘nāsına *kāf-ı* 20 ‘Acemīyile *Şihāh-ı* ‘Acem şāhibi hemān gözlük ma‘nāsına naql eylemiş. **Nev‘-i Evvelehu El-Ġayni’l-Meftūha** 21 [-e-] **Ġāj**: Büyük ağızlu kimesne. **Şems-i F.:**

Ĥired cür‘a-i z’ān be-nezdik-i yem

Cihān loqma-i z’ān be-nezdik-i ġāj²⁶³⁴

22 ve ħariş ma‘nāsına daĥı isti‘ māl olunur. [e-j-ġ-e] **Ġāj ġāj**: *Zā*’i mu‘ceme ile 23 tartaġan ve tār u mār ma‘nāsına naql eylemişler. [b-e] **Ġabāj**: Öküz boynına geçürdükleri boyunduruq 24 ve ba‘zılar şabandur didiler. [-j-] **Ġajej**: *Jā*’i mu‘ceme ile bir ġāyetde acı otuñ adıdur dimiş. 25 [j-ġ] **Ġāj ġāj**: *Zā*’i mu‘ceme ile yaban taluġına dirler. **El-Ġayni’l-Meksüre**: [l-y-l-v-e] **Ġilivāj**: 26 Bir çaylak didükleri kuş, ġilvāc ma‘nāsına. [-y-] **Ġij**: Göti üstine sürünmek. 27 **Nev‘-i Evvelehu El-Fā’i’l-Meftūha** 28 [-e-] **Fāj**: Esnemek ma‘nāsına ism-i maşdardur. ‘Arab *sūbā*’ dir. **Şems-i F.:**

Çonān resm-i ‘udvān ze-‘ālem be-koned

29

Ki berĥāst resm-i te‘addī ze-fāj²⁶³⁵

Lügat-i Pehlevīdür. [-j-] **Fejej**: Şems-i Faĥrī *giyāhī* 30 *buved saĥt telĥ derd-i şikem-rā sūd dāred ü ān-rā giyāh-ı Türkī ġüyend* dimiş. Ni‘meti, ve egir kökine 31 daĥı dirler dimiş. Şems-i Faĥrī *Mi‘yār-ı Cemālīde* bu beyti şāhid getürmiş. **Beyt:**

156b/01

Muĥālifān-ı şehen-şeh eger ĥ’orend ‘asel

Şeved ze-ġuşşa vü ġam der-mezākışān fejej²⁶³⁶

Ĥalīmī, egir 02 didükleri acı ot ki yürek aġrısın giderür dimiş. Şems-i Faĥrīnūñ mezkūr 03 beytini şāhid getürmiş. **Fej**: Murdār, çepel ü peleş ma‘nāsına. **Laĥfi:**

Be-dīn seref seref u be-dīn ġaz ġaz

04

Ne der-ĥ’or-ı vişāleş ey pīr-i fej²⁶³⁷

Sā’ir esāmisi 05 peleş lafzında yazılmışdur ve yalıñ ma‘nāsına daĥı gelür. 06 **Nev‘-i Evvelehu El-Kāfi’l-Meftūha** 07 [-e-] **Ġāj**: *Kāf-ı* ‘Acemīyile şil ki şaşı daĥı dirler. *Aĥvel* ma‘nāsına. **Şems-i F.:**

08

Eger mişl-i o çarĥ ġüyed ki hest

Meger çeşm-i o nīz geştet ġāj²⁶³⁸

Şihāh-ı ‘Acem şāhibi ve sāyebān 09 u keling ü keġ ma‘nāsına da naql eyledi. [r-v]

²⁶³⁴ (Akıl, ondan bir yudum deniz kadar geniştir; dünya, ondan bir lokma ağız kadar büyüktür.)

²⁶³⁵ (Özür geleneğini dünyadan öyle bir kazıdı ki esnemenin zalim kanunu ortadan kalktı.)

²⁶³⁶ (Şahın şahının düşmanları eğer bal yeseler, üzüntü ve kederden tatları acılaştır.)

²⁶³⁷ (Ey yaşlı adam! Bu şekilde sürekli düşünüp durarak ve homurdanarak, onunla buluşmaya layık değilsin.)

²⁶³⁸ (Eğer gökyüzü onun gibi birinin var olduğunu söylerse, yoksa onun gözü seni de şaşığı mı yaptı?)

Kerūj: Ve bi'z-zamm 'işret ü şādī āhiri 10 *zā*'-i 'Arabîyile dağı lügatdür. **Kej:** *Kāf*-ı 'Arabîyile egri. **Şems-i F.:**

Çü tîr keşet ez-o kâr-ı mülk ü millet rast

11

Eger çi buved ez-în pîş çün kemân-ı o kej²⁶³⁹

Ni' metî, ve yilgün ağacı tûrfâ 12 ma'nāsına da gelür dimiş. Hâlimî ve *Vesîletü'l-Makâşid* şāhibi yilgün ağacı ma'nāsına 13 āhirini *zā*'-i 'Arabîyile taşhîh eylemişler ve *Vesîletü'l-Makâşid* şāhibi āhiri *zā*'-i mu'cemeyile kej, 14 aḥvel ü ḳul, 'abd ma'nāsına gelür dimiş. Ni' metî, acı ve aḥvel ma'nāsına āhirini *zā*'-i 'Arabîyile 15 taşhîh eylemiş. **Gej:** *Kāf*-ı 'Acemîyile ibrişim, ḳaz lafzından ta'cîm olunmuşdur. Yāḥūd ḳaz lafzı 16 andan ta'rîb olunmuşdur ve şafrâ ki aḥlâtdan biridür. Ni' metî, arşün u yilgün 17 ağacına dağı dirler dimiş. *Şihāḥ-ı 'Acem* şāhibi uğrı ve ağrak ma'nāsına dağı naḳl 18 eylediler. Ammâ Fâzıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳiḳ itmişler ki kej *zā*'-i 'Acemîyile 19 egridür. Muḳābili rāsdur ki ma'nāsı bunuñ muḳābelesinde olıcaḳ toğrıdur. 20 Niteki bu beytden ma'lūmdur. **Beyt:**

Zamāne deyr şod k'in nükte-ārā-st

Ki kej-bā-kej neşid rāst-bā-rāst²⁶⁴⁰

21 Rāst, çepe de muḳābil olur. Anuñ muḳābelesinde olıcaḳ ma'nāsı 22 şağdur. Şol, şağ diyecek yirde 'Acem çep ü rāst dir. Kejüñ *zāsım* gāḥ 23 olur *cîme* tebdil iderler, kec dirler. **Beyt:**

Ze-her taraf kelle-i kec-nihād u tünd-nişest

24

Külāḥ-dārî vü āyîn-i serverî dāned²⁶⁴¹

Ḳuyruğı egri olduğundan ötüri 'aḳrebe 25 kej-düm dirler. Kejāvedeki kej de bu ma'nāyadır. Miḥaffeye devenüñ yanında egri 26 aşıldüğünden ötüri kejāve dirler. İki maḥaffenüñ her birine kejāve dirler. 27 Niteki Mevlānā-yı Rūmî *ḳaddese sırrahu* buyurur. **Beyt:**

În kejāve ki şeved in sū kejān

28

Ān kejāve ki şeved ān sū keşān²⁶⁴²

Kecāve de dirler. Āve *āvîhtendür*. 29 Ammâ kej-ā-kendeki kej ol ma'nāya degildür. Lisān-ı 'Arabîdeki ḳaz ma'nāsınadır. Belki 30 ḳaz anuñ mu'arrebidür. Kej-ā-kend çuḳaldur. **Beyt:**

²⁶³⁹ (Onun sayesinde ülkenin ve milletin daha önce yay gibi pek eğri olan işi, ok gibi doğru ve düzgün oldu.)

²⁶⁴⁰ (Zamane şu düşmanlığıuzun zamandır yapıyor: Eğri eğriyle, doğru doğruyla oturuyor.)

²⁶⁴¹ (Başlığının kenarını kıvrıp görkemle oturan herkes, padişahlığı ve padişahlık usulünü bilmez.)

²⁶⁴² (Bu kervan tahtrevanı bu yana eğilmiş; o kervan tahtrevanı ise o yana çekilmiş.)

Kej-ā-kend bīrīd ü dır^ç bedeş

31 Be-ḥāk ender āmed hemān ki sereş²⁶⁴³

[j-m] **Kejmej:** Elfāz-ı etubbā^ç dandur. **Mevlānā Celāle'd-dīn-i Rūmī:** 157a/01 ḳaddese sırrahu **Bejt:**

Naḳş-ı kejmej dīdem ender-āb u gil

Çün melā^çik i^ç tirāzī kerd dil²⁶⁴⁴

02 [v-y] **Kevij:** Ni^ç metī, şinik ü ölçek ma^ç nāsına naḳl eylemiş āḫiri *zā*^ç i^ç Arabīyile daḫı mervīdür 03 dimişler. **El-Kāfi'l-Meksüre:** [r-m-k] **Kirm-gej:** Gügil ḳurdı, kirm-pīle ma^ç nāsına. [-y-] 04 **Gij:** *Kāf*-ı^ç Acemīyile çam ağacı, şanavber ma^ç nāsına. **El-Kāfi'l-Mazmūme:** [r-v] **Kürüj:** 05^ç İşret ü şādī, Ḥalīmī, ^ç işret āḫirine dirler dimiş. [v-e] **Küvāj:** Ta^ç ne ma^ç nāsına ve melāmet 06 ma^ç nāsına. **Şems-i F.:**

Koned ḫab^ç -ı o baḫr-rā serzeniş

Zened cūd-ı o der-ma^ç āden-i küvāj²⁶⁴⁵

[-v-] **Küj:** Aşḫāb-ı 07 lügat egri ve iki bükülmüş nesne. ^ç **Unşurī:**

Be-na^ç l-i sümm-i semendet ki küj küj reved

08

Ze^ç aks-i kevkev-i o māḫ der-şeb-i deycür²⁶⁴⁶

Ve yeñi dikilmiş ağaç ve üzüm aşması ve çam ağacı ve şol 09 miftāḫ ki ucı egri ola ve dehre ki anuñıla baḡ budarlar ve ḳaftān u gönlek gibileruñ 10 iligi dimişler. Fāzıl-ı Muḫaḳḳıḳ böyle taḫḳıḳ itmişler ki göz *kāf*-ı^ç Acemīyile yügeridür. Niteki bu beytinde zāḫirdür 11 **Bejt:**

Püşt-i benefşe be-semen rāzhā

Küj şod ez-çīden-i dīnārḫā²⁶⁴⁷

Diger:

Sehī serv-i şimşād-ı men küj geşt

12

Kemānī-st eşk-i men tūj geşt²⁶⁴⁸

Bu beytde zāḫir oldı ki yay 13 tozınuñ Fārsīsini tūj imiş. *Zā*^ç i^ç Acemīyile niteki bu beytde zāḫirdür. **Bejt:**

14

Dü-ebreş hemçün kemānī be-zih

Siyeh tūj u tūjī ez-müşg-i bih²⁶⁴⁹

²⁶⁴³ (Kalkanı ve zırhı olan kişi, başıyla birlikte toprağa düştü.)

²⁶⁴⁴ (Balçıkta eğri büğrü bir resim gördüm. Gönül, melekler gibi şaştı kaldı.)

²⁶⁴⁵ (Onun doğası denizi kınar, cömertliği madenlerde ayıplar.)

²⁶⁴⁶ (Senin atının nalı eğri giderken, toynak sesinin yansısıyla karanlık gecede ay parlar.)

²⁶⁴⁷ (Menekşe, yaseminle sırlar paylaşırken; dinarları toplarken sırtı eğildi.)

²⁶⁴⁸ (Benim zarif servim ve şimşirim eğildi; gözyaşım yay tozu gibi oldu.)

[v-y] **Mevj:** Sülügen. 15 **Nev'-i Evvelehu En-Nüni'l-Meftûha** 16 [-e-] **Nāj:** Şems-i Faḥrî çam ağacına dirler dimiş ve bu beyti inşâ eylemiş. **Beyt:**

17 Çü ' ar' ar ser-efrâz bādâ müdâm
Be-bostân hemî tâ buved serv ü nāj²⁶⁵⁰

Ba' zılar, ve şemşîr 18 ü serv ağacı ve serve beñzer bir ağaçdur yimişine çalgüre dirler. Bādām ile yinür 19 ve istemek ma' nāsına da gelür dimişler. Qaraḥişārî, ve nazîrî yok nesne, bî-hemāl ma' nāsına 20 daḥı gelür dimiş. [-k-] **Nekej:** Üzüm çekirdegi, tekez ma' nāsına. **En-Nüni'l-Mazmûme:** [-v-] **Nūj:** 21 Çam ağacı nāj u nüş ma' nāsına. **Şems-i F.:**

22 Z'āb-ı devlet şod ser-firâz hemçü serv
Be-bāğ-ı fıtrat ser-sebz bād hemçün nūj²⁶⁵¹

Esedî:

23 Heme bāğ-ı fāvus u rengîn tezerv
Hırāmende der-sāye-i nūj u serv²⁶⁵²

Nev'-i Evvelehu El-Vāvi'l-Meftûha. [-e-] **Vāj:** Büyük 24 toñuz. [z-e] **Vežāj:** Mişlihu. [-r-] **Verej:** Fetheteynile egir didükleri ot verec ma' nāsına **Vej:** 25 Verec ma' nāsına ve ḥışm u dürüş-ḥüyî. **El-Vāvi'l-Meksûre:** [-y-] **Vij:** Şāfi vü ḥālîş ü 26 şırf ki içine nesne qarışmamış ola, nāb ma' nāsına nitekim falān nesne şırf oldur 27 çāk oldur dirler. **Nev'-i Evvelehu El-Hā'i'l-Meftûha** 28 [-e-] **Hāj:** Müteḥayyir olup epsem kalan kimesne, Şems-i Faḥrî, ve ḥākîr ma' nāsına daḥı gelür dimiş 29 ve bu beytleri inşâ eylemiş. **Beyt:**

Buved nezd-i ta' zîm-i o çarḥ-ı peşt
Buved pîş-i tedbîr-i o ' aql-ı hāj²⁶⁵³

30 Diğer:

Felek gerçi pîş ez-қыyās-est ü bîm
Ber-himmet-i o ḥākîr-est ü hāj²⁶⁵⁴

31 ve şiken-i zülf ü peşimān u guşşalu ve ' aşk ve ' aşkuñ **157b/01** ḥāmüşluğı ve bāng u na' re ma' nāsına da naql eylemiş. **Hemāj:** Müteḥayyir ü ḥ'ār, ḥākîr ma' nāsına. **02 Bābü's-Sîn Evvelehu El-Elifi'l-Memdüde** 03 [e-r-ğ-p-s] **Āergîs:** Amberbārîs ağacı. [b-

²⁶⁴⁹ (İki kaş yay gibi gerilmiş; siyah yay tozu ve en iyi yay tozu miskten iyidir.)

²⁶⁵⁰ (Bahçede hep selvi ce çam ağacı olduğu sürece (o da) ardıç gibi daima baş tacı olsun.)

²⁶⁵¹ (Onun devleti suyla (itibarla) selvi gibi baş çeksın, yaratılı bahçesinde çam ağacı gibi yemyeşil ve taptaze olsun.)

²⁶⁵² (Tüm bahçe çam ve servi ağaçlarının gölgesinde zarifçe yürüyen tavus kuşları ve rengarenk keklıklarle dolu.)

²⁶⁵³ (Felek onun saygınlığı karşısında aşağıdadır. Akıl onun tedbiri önünde hayrettedir.)

²⁶⁵⁴ (Felek kıyas ve vehme sığmaz ama yine de onun himmeti yanında değersiz kalır.)

n-v] **Ābnūs**: Meşhūr siyāh muhkem berk **04** ağacıdır. İki dürlüdür. Bir dürlüsi vilāyet-i Hindde biter. Sā'ir eḳālīme andan gider. **05** Bir dürlüsi Bellūṭ ağacıdır ki şuda çok yatmağıla siyāh ābnūs olur. **Qaraḥiṣārī 06** ve yüklü ma' nāsına da gelür dimiş. [z-r-b-y] **Āzerbīs**: **Qaraḥiṣārī** ism-i **07** Berberīdir. Lisān-ı Yūnānīde tāfiyā didükleri ota dirler ki mağrib-i ' Arabī zeryās dirler **08** dimiş. [-r-] **Āres**: Ni' metī arduç ağacına nakl eylemiş. **Ās**: Yumşak, nerm ma' nāsına. **Lebībī**:

09 Dūstān cāy-bīn ü merd-şinās

Ne-şevem men be-āsyā-yı to ās²⁶⁵⁵

Ve қақum ve gelincik **10** didükleri cānvercikdür ki ' Arab ' arūse ' Acem rāsūde dir ve degirmen āsyāb ma' nāsına **11** nitekim ḥayvān döndürdüğü degirmene ḥarās dirler. ' Arabīde Mersīn ağacına dirler **12** mürd ma' nāsına. Ni' metī, ve un öğitmek ve āsā ma' nāsına da gelür dimiş ve қаşrıla қılıç ma' nāsına. **13** [m-e] **Āmās**: Şiş virem ve bir ' uzvı yil tutmaқ. **Şems-i F.**:

Me-bād ḥurremī ḥaşm-ı to be-coz cūnun

14 Me-bād ferbiḥī düşmenet be-coz āmās²⁶⁵⁶

[v-r] **Āvires**: Arduç veyā serv ağacı. Ni' metī, ve şūret **15** dārūsına daḥı dirler dimiş. **Qaşrıla** daḥı mervīdür. **El-Elifi'l-Maқşūre**: [b-v-қ-e-n] **16 Abūḳānos**: Ğāsūl-ı Rūmī dirler bir otuñ adıdır. Anṭaliyye şehrinde çok olur **17** ḥalkı anuñıla esbāb yurlar. [ḥ-l-e-l-v] **Aḥlālūs**: Çavlanmaқ, ḡulgule ma' nāsına ve dediқodı **18** ki ḥalk arasında olur. [-r-] **Aras**: Feth-i rā'-i mühmeleyile Fırāta qarīb bir ' aẓīm **19** meşhūr ırmaқ adıdır. **Ers**: Sūkūn-ı rā' ile göz yaşı, eşk ma' nāsına. **Laṭifi**:

20 Ers şod ers-i men der-cüst ü cūyet

Sebūyī- pür be-reft ez-ūy be-kūyet²⁶⁵⁷

21 Aristātālīs, Aristotālīs, Aristālīs, Aristālīs. Mişlihu İskender-i Yūnānīnūñ **22** vezīr-i a' zamı adıdır. Lisān-ı Yūnānīde kāmīlū'l-faẓl dimekdür. **Naẓm**:

23 Yekī be-ḥūkm ez-mālikūn-na' im āyed

Yekī be-ḥūkm-i қаzā ḥālik ' azābü'l-hūn

Her ān ki mu' teẓid-i o ne in buved cāhil

24 Vü ger ḥakīm Aristālīs-est ü Eflātūn²⁶⁵⁸

²⁶⁵⁵ (Dostlar hakkı teslim ederler, adam tanır. Senin değirmeninde çabucak yumuşacık olmak istiyorum.)

²⁶⁵⁶ (Senin düşmanın, çıldırmak dışında mutlu görünmesin! Senin düşmanın, hastalıkla şişmek dışında etli butlu görünmesin!)

²⁶⁵⁷ (Gözyaşım seni aramaktan Aras ırmağı oldu. Ondan senin köyüne dolu bir testi gitmedi.)

Elifsiz Ristoṭālīs daḥı dirler. Aristo daḥı 25 dirler. Maḥallerinde yazılmışdur ve Ḥakīm-i mezkūruñ mevlidi Nīksār didükleri şehrdür Anaṭolı 26 vilāyetinde ve babasınun adı Nīkomāḥusdur. Ma‘nāsı mücādil ü ḳāhir dimekdür. Aristoṭālise 27 mu‘allim-i evvel dirler. Zīrā aṣl adı Aristoṭodur. Şā‘ibiyyenun mezhēbi budur ki her bār ki bir kimesnenun mahāreti vü ziyāligi zāhir olsa adına birkaç ḥarf ziyāde iderler. Niteki Esfīnleniyos Ḥakīmun adı aṣlda Balbinūs idi. Aristo iken Aristoṭālīs didiler. Ta‘līm-i Mantıḳiyye-i Evvel ol vaż‘ idüp ḳuvveden fi‘le ol iḥrāc eyledi. 28 Eflāṭunun şākirdidür. On sekiz yaşında yanına varup yigirmi yıldan ziyāde 29 şākirdlik eyledi ve irşād-ı ilāhī ve nazār-ı fikrī ile aḥcārın ḥavaşşın bilüp Kitābü’l-Aḥcār 30 nām bir kitāb taşnīf idüp altı yüzden ziyāde taşlarun ḥavaşşını ol 31 kitābda şerḥ eyledi. ‘İlm-i sihrde ve sâ‘ir ‘ulūmda kitāblar te‘līf idüp ve ‘ilm-i ḥurūfda 158a/01 kitāb-ı İdrīsī şerḥ idüp ve İskendere mu‘allim olup şekl-i ḡālib ü maḡlūbı 02 ol zuhūra getürdi. Ḳaçan Eflāṭun meclis-i dersde otursa Aristo ḥāzır 03 olsun diridi.²⁶⁵⁹ Aristo geldükde derse başlarıdı. İskenderden soñra çok 04 yaşamayup altmış yedi yaşında vefāt itdi. Cüşsesini baḳırdan bir zarf içine 05 koyup ba‘zılar ābnūsdan bir tābūt içine koyup şaklaya Cezīr-i Sīnde bir yirde 06 zencīr ile aşup ehl-i belde fūnūn-ı ḥikmetde medārise vü müşāvere çok eyleseler anda 07 cem‘ olurlarıdı ve dirler idi ki ol mevzi‘de cem‘ olsavuz ‘aḳlımuz zekā bulup 08 fikrimiz şaḥīḥ olur. Me‘mūn bin Hārūnū’r-reşid vāḳı‘asında meclis-i ḥükemāda oturur 09 bir kimesne görür. Kimsin diyü sū‘āl ider. Ḥakīm Aristoṭodur. Me‘mūn sū‘āl idüp 10 *Eyyihā el-ḥakīm mā aḥsin el-keḷām ḳāle māyesteḳīm fi‘r-rāy ḳilleti şümme* 11 *izā ḳāle mayistaḥsene sāmī‘a ḳillet şümme maḷa ḳāle* 12 *mā lā-taḥşā aḳıbeti ḳilleti şümme māzā ḳāle mā‘iden heza huve vü nahīke‘l-ḥımar sevā ḳāle‘l-Me‘mūn u levkān ḥayyā mā-zādehi ‘alā hezā [ş-e-b-‘-h-r-m] Eşābi‘-i Hermes: 13 Lāle-i zerd. [f-s-v] Efsūs: Maşaraya almaḳ ve ṭannāz u ḥayf ve özi göyinmiş. Gāḥ 14 olur elifini ḥızf idüp fūsūs dirler. [l-m-e] Elmās.²⁶⁶⁰ Bir nev‘²⁶⁶¹ ḳıymetī ṭaşdur birkaç 15*

²⁶⁵⁸ (Biri, Cennetin sahibinin (Allah'ın) emriyle gelir; diğeri ise kaderin hükmüyle, ilahi azap verici olarak gelir ve eğer bir kişi bilge Aristo ya da Platon olsa bile ve buna inanmıyorsa cahildir.)

²⁶⁵⁹ Aristo ḥāzır olmasa sükūt idüp ders dimezdi, söz istid‘ā eyleseler şabr eyleñ ḥattā tās ḥāzır olsun dirdi. 3. (176b/16)

²⁶⁶⁰ Müfīdü‘l-‘ulūm nām kitāb şāḥibi böyle naḳl eyler ki evvela elmās ma‘deninde İskender-i Zü‘l-ḳarneyn çıkarılmışdur, maşrik canibine gideriken ‘aynū‘l-şems nām bir vādīye nüzul idüp ol vādīnün yılanları ve ‘aḳrebleri çok olup ḥuşūşıyla bir yirde bir ‘azīm ejdehā zāhir olup İskenderun cemī‘ ‘askeri anun heybetinden vehm itdiler, İskender ḥikmet üzere bir ‘azīm āyīne düzüp bir nīze ucına bağlayup ejdehānün muḳābiline ḳodılar vaḳtā ki ejdehā ol muṭalsam āyīneye baḳdı kendüden yüz mertebe ‘azīm görinüp hemān vehminden helak oldu, İskender ḥikmet ile ol ejdehāyı kendü şüreti ‘aksiiyle helak eyledi, ba‘dehu cismine oda yaḳup gördiler ki ol mahalde bir ‘azīm cāḥ zāhir olup ‘umḳını bilmek için ipler şarḳıtdılar beş biñ zirā‘ miḳdārı ip ‘umḳına yitişmedi, āḥirinde bir idüp niçe ‘uḳḳābları niçe gün aç ṭutup

nev' dür. Bir nev' i aq ve ŧeffāf olur. Āb-gīne-i Fir'avnī gibi ve bir nev' i gōk reng ve 16 bir nev' i sūrḡ reng ve ba'zı siyāh reng daḡı olur. Cemī' ma' deniyyātı ol keser. 17 Kūrşundan ḡayrı a' lā nesne te'şir eylemez. Sebeb-i te'şir mülāyemeti cihetiyledür ve elmās-ı ḡāşuñ 18 ' ayyārı andan ma' lūm olur ki anı āteşde ḡāyetde kızdurup ve üzerine sovuq 19 ŧu dōkseler aq olur ve āteş aña te'şir eylemez. Belki āteşe girdikçe altūn-ı nūr-ı ḡāş gibi 20 daḡı eyü olur. Cevher-i yāḡūta berāberdür. Zīrā yāḡūtuñ a' lāsı daḡı āteşe girdükçe 21 eyü olur ve ḡāyetde keskün demirlerden kināyet olunur. Ḥāşşiyyeti götüren kimesne 22 şā' iḡadan emīn olur ve yaramaz göz degmez ve ḡalk yanında ' aziz olur ve arḡa aḡrısından 23 emīn olur. [n-e-ḡ-e-l-y] **Anāḡālis:** Ḥalīmī ve Kāraḡışārī āḡirini *şin*-i mūhmele ile naql eylediler 24 *Vesīletü'l-Maḡāşid* şāḡibi ve Ni' metī āḡirini *şin*-i mu' ceme ile yazmışlar. Bir ot adıdur uvacuq 25 yapraqları ve ŧarı ve kızlı çičegi olur. Gözinde kīsi olan atuñ gözine ekerler def' 26 ider. [n-b-r-b-e-r] **Anberbāris:** Kādıntuzluḡı didükleri nesne. [n-b] **Enbes:** Çeç ki ḡurmende arpa, 27 buḡday ve sā'ir ḡalle yıḡınına dirler *şubre* ma' nāsına. [n-b-y] **Enbis:** Mişlihu. **Evers:** Āvers 28 ma' nāsına. **El-Elifi'l-Meksüre:** [b-n-'-r] **İbn-i 'Ars:** Gelincik didükleri ḡayvāncuq *rāsū* 29 ma' nāsına, ' Arabīdür. [s-p-e] **İspās:** Sipās ma' nāsına. [s-p-r-y] **İsprīs:** Meydān. **Firdevsī:**

30 Nişāne nihādend ber-isprīs
Siyāvuş ne-kerd āncā bā-kes-i mekīs²⁶⁶²

Şems-i F.:

Zihī ŧehriyārī ki saḡḡ-ı felek
31 Buvedend kān-ı to-rā isprīs²⁶⁶³

[s-p-y-v] **İspeyūs:** Boḡa yapraḡı ve bezri kaḡḡūna, ispeḡül 158b/01 ma' nāsına ve *Vesīletü'l-Maḡāşid* şāḡibi āsper ma' nāsına naql eylemiş ve āḡiri *şin*-i mu' ceme ile 02 daḡı lūḡatdür. **İtrāḡikūs:** Ayu ḡulaḡı didükleri ot. [n-b-l-y] **İnbelis:** Çeç, inbes 03 ma' nāsına. **El-Elifi'l-Mazmūme:** [-r-] **Urs:** Çenār aḡacı, āvirs. **Laḡifi:**

04 Tüyī ŧeh-süvār-i civānān-ı Furs
Ḥadd ü ḡadd-i to māh reste be-rās²⁶⁶⁴

[s-ḡ-v-ḡ-v-d] **Ustūḡūdes:** 05 Kārayürekli didükleri çičekdür. ' Arab *mūmeddi'l-ervāḡ* ve

ba' dehu ḡoyunlar kebāb idüp gözlerine ḡarışdı, ḡuyuya atup ardınca kendüleri ŧalıvirdiler, ' uḡḡāblar ḡuyu dibinden ḡoyunları alup ḡaşra çıḡardukda miḡdārı anda iḡāmet idüp muradı üzre elmās taḡşil eyledi.

²⁶⁶¹ meşhur. 3. (177a/02)

²⁶⁶² (Meydan üzerine işāret koydular, Siyavuş orada kimseyle savaşmadı.)

²⁶⁶³ (Ne yüce bir hükümdarsın ki gökyüzünün yüzeyi senin için meydan olmuştur.)

²⁶⁶⁴ (Fars gençleri arasında en usta binici sensin. Senin boyun ve yüzün ardıç aḡacının tepesinde bitmiş aydır.)

mümessekü'l-ervāh ve *mevķufu'l-ervāh* dir. **06 Nev'-i Evvelehu El-Bā'i'l-Meftūha 07** [e-b] **Pābes:** Kendüye fā'idesüz yirde bir nesneden ötüri ayağı bağlanmak ve muṭlaķā bī-çāre **08** ve ser-gerdān ve bī-kār u şöhre-bend bābında ve *pāmes* ma' nāsına. **Pārs:** Diyār-ı 'Acemde bir **09** vilāyetüñ adıdır. Şirāz didükleri şehri anuñ dārü'l-mülkidür. Nitekim Şeyh Sa' dī-i Şirāzīnūñ **10** bu beytinden añlanur. **Beyt:**

İķlīm-i Pārs-rā ğam ez-āsīb-i dehr nī-st

11

Tā-ber-sereş buved çün to ey sāye-i Hūdā²⁶⁶⁵

Pārs, Fārsuñ mu'arrebidür. *Bā'*-i 'Acemīnūñ *fāya* tebdīli **12** 'alāmet-i ta' rībdür. **Pās:** *Bā'*-i 'Acemīyile hıfz-i nigāh dāšten ma' nāsına ism-i maşdardur ve **13** pās-bāna anuñçün pās-bān dirler ki şāhib-i pāsdur. **Şems-i F.:**

Penāh-ı mülk-i keyān şāh-ı Şeyh Ebū İshāk

14

Ki mülk-i dīnī vü dīn-rā ze-pās-ı h'ış dāred pās²⁶⁶⁶

Ve pāsīden lafzından **15** şīġa-i emrdür ve ba'zı terkīblerde şıfat daḡı isti'māl olunur. Hātır-pās gibi ve **16** nevbet beklemek ve nevbet degişmek ve dün yarısı ve giceden biraz ve ri'āyet **17** ma' nāsına daḡı naql olunmuş. Bās *bā'*-i 'Arabīyile ķorķu, bīm ü ters ma' nāsına. **Şems-i F.:** **18**

Burūc-ı bārī hākisterī şevend erne

Be-āb-ı hilm nişāned hemīşe āteş-i bās²⁶⁶⁷

[e-l] **Pālās:** **19** *Bā'*-i 'Acemīyile vāle didükleri ince, raķıķ ḡarīr ve hırķa ve eski, köhne ma' nāsına ve devenüñ semeri **20** örtüsü ve şıġır pūşī. **Bālās:** *Bā'*-i 'Arabīyile ḡayrān u vālih ma' nāsına. [e-m] **Pāmus:** *Mīmūñ* **21** fetḡ ü zammı cā'izdür. Ammā zammıla şāyi' dūr. Ekşer *res* ü *kes* ķāfiyesinde müsta' meldür. **22** Ol ki kendüye fā'idesüz bir yaramaz yirde bir ṡarīķile pā-beste olup bī-çāre vü ser-gerdān **23** ve nā-ḡoş ola, sefer idemeye. **Şems-i F.:**

Hemçün ḡar-ı leng-est ḡusūdeş be-vaḡl-i der

24

Üftāde vü pür-bāz be-mānde şode pāmus²⁶⁶⁸

[e-v-r] **Pāvers:** Kuma. [b-l] **Peblūs:** Kuru ekmek **25** ki üzerine kesegen işemiş ola ve şiş ve ķoyun yağı ki göz ağrısıçün yirler. **26** [-ḡ-] **Baḡs:** Aşḡāb-ı lüġat lisān-ı 'Arabda az dimek olur dimişler ve ba'zılar nāķış **27** u ķalīl ü kem kerdan azcık ma' nāsına dimişler

²⁶⁶⁵ (Ey Allah'ın gölgesi! Başında senin gibi bir gölge olduktan sonra, Fars ülkesine dünyanın fitnesinden sıkıntı yoktur.)

²⁶⁶⁶ (Padişahların sığınağı olan Şeyh Ebu İshak, dīn ve dūnya mülkünü koruma korkusu taşır.)

²⁶⁶⁷

²⁶⁶⁸ (Senin düşmanın çamura batmış topal eşek gibidir. Çok yüklenip düşmüş ve başıbş kalıp bir yere gidemez olmuştur.)

ve ba'zılar çizî bî-kıymet dimişler. Ammâ **28** *Tefsîr-i Vecîz* şâhibi Vâhidî Sûre-i Yûsufda “*Veşeravhu bi-şemenin baḥsin zerâhime ma' düdetin*”²⁶⁶⁹ **29** tefsîrinde böyle tahrîr itmiş ki nakl olunur. *Ey fîrûhtend-i o-râ be-behâ-i ḥarâm zirâ* **30** *şemen-i ḥarr ḥarâm-est be-diremhâ-yı şümürde v'ân bîst ve dü-dirhem buved*. Lisân-ı Fârsîde **31** gamdan ve gûşşadan ve belâdan müteğayyir olmuşa dirler. **Şems-i F.:**

Şâhî ki eger ḥâk-ı reheş be-fürüşî

159a/01

Emrüz be-mülkî buved o-râ şemen baḥs²⁶⁷⁰

Cân çün ne-dihed düşmen-i ân şâh-ı bîd rûz

02

Z'in sâñ ki dileş geşt ze-âsîb-i fenâ baḥs²⁶⁷¹

Ammâ Esedî rivâyetinde baḥs ism-i maşdardur. **03** Baḥsîden ma' nâsına ya' nî gûşşadan ve belâdan taralğanmaḥ ve yürek yanmaḥ ve müteğayyir olmaḥ **04** ve ²⁶⁷² şararmaḥ. *Şihâh-ı 'Acem* şâhibi bu ma'nâlara *bâ*'-i 'Acemîyile taşhîḥ eyledi. [r-e] **Perâs:** *Perdâhten* **05** ma' nâsına. [r-c-e] **Bercâs:** Nişâne vü tîr. **Şems-i F.:**

Be-vaḫt-i ân ki koned faşd-ı kâdir-endâzî

06

Be-ğayr-ı sine-i düşmen ne-bâşedeş bercâs²⁶⁷³

'Arab lügatinde maḥşûş hevâda olan nişâne **07** dirler. [r-c-y] **Bercîs:** 'Arabîdür. Aḥver daḫı dirler. Müşterî yıldızı, Hürmüz ma' nâsına **08** ki altıncı felekdedür. Sa' d-ı ekberdür ve burclardan ḫavsile ḫût burcına ihtîşâsı vardur **09** ve ḫavs burcî âteşe ve ve ḫût burcî âba mensûbdur. Sâ'ir adları Ürmüzd lafzında zîkr **10** olınmışdur ve südi çok dişi deve Bercîs 'Arabîde kesr-i *bâ* iledür. Fârsîde fethîle **11** *mîm*ledür. Mirrîḫ gibi ki 'Arabîde kesr-i *mîm*ile Fârsîde feth-i *mîm*iledür. **Şems-i F.:**

Berendâz ḫal' at ü v'ez-ḫâlî' -i şâh

12

Sa' âdet ber-felek-i nâhîde Bercîs²⁶⁷⁴

Medḫal-i manzûm şâhibi. **Beyt:**

Müşterî-râ k'ez-o-st firûzî

13

Sa' d u ner dâñ u germ ü ter-rûzî²⁶⁷⁵

Ve Müşterî her burcda on iki ay eglenür. [-r-] **Bers:** **14** Ni' metî lügat-i Pehlevîde *çûp*

²⁶⁶⁹ Kur'ân, Yûsuf: 12.20: “*Onu ucuz bir fiyata, birkaç dirheme sattılar.*”

²⁶⁷⁰ (Öyle bir şah ki yolunun toprağını satarsan bugün en değerli mülk bile ona düşük bir fiyat olur.)

²⁶⁷¹ (Padişah düşmanının kalbi dünya belalarıyla güçsüz kalmış, kötü bahtı yüzünden nasıl can vermesin?!)

²⁶⁷² ve şulumak. 3. (178a/04)

²⁶⁷³ (Ok atmaya niyetlendiği zaman düşmanın göğsü dışında hedefi olmaz.)

²⁶⁷⁴ (Şahın yüzüne ve talihine baktım; gökyüzünde Jüpiter'de bile görünmeyen saadet gördüm.)

²⁶⁷⁵ (Jüpiter'den gelen zaferi, mutluluk ve güç olarak bil; aynı zamanda sıcak ve nemli bir rızık gibi düşün.)

bīnī-i üştür-rā gūyend demiş. [r-g] **Perges:** Ma‘āza’llāh demek olur 15 pergest ma‘nāsına. [r-m-k] **Per-i meges:** Siñek kanadı ve bir cins dülbenddür gāyet de ince 16 olur. **Der-şifat-ı rüz:**

Şaḥne-i şeb-i ḥūn ‘ases rīhte

Ber-şekereş per-i meges bīhte²⁶⁷⁶

17 [r-n] **Bernes:** Bağırsağ ağrısı, ‘Arabīde *mağş* dirler. [r-n-y] **Bernīs:** Ve bi’z-zamm miḳrāz 18 ve koyun kırkacağ şındı. [r-v-e] **Pervās:** *Bā* ‘i ‘Acemīyle bir nesne iri midür yumşak mıdur bilmek 19 için el yoğamağ, *lems* ma‘nāsına. **Şems-i F.:**

Ne-buved aṭlas-ı gerdün serāy-ı yār-geheş

20

Eger çi kerd ḳazā enderān besī pervās²⁶⁷⁷

Ve perdāhten ma‘nāsına Ni‘meti düz olmağıçün bir nesneyi 21 bir nesneye sürtmek ve gāfil ma‘nāsına da gelür demiş *Vesīletü’l-Maḳāşid* şāḥibi ‘arūs 22 öñinde yanan āteşe ve seyrāne gidenlerüñ ardınca iledilen ṭā‘āma da dirler. **Bes:** 23 *Bā* ‘i ‘Arabīyle yeter ve ancak, faḳat ma‘nāsına ve niçe niçe ve besī ma‘nāsına. **Pes:** *Bā* ‘i ‘Acemīyle şoñ 24 ve ard, verā ma‘nāsına ve eñse vefā, cezā ‘iyye ma‘nāsına gelür demişler ki bes *bā* ‘i ‘Arabīyle 25 yeter ma‘nāsınadır. Lisān-ı Türkīde de ol ma‘nāda müsta‘meldür. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

26

Çü yek-bār güfti me-gū bāz pes

Ki ḥalvā çü yek-bār güftend bes²⁶⁷⁸

Niçe ma‘nāsına da gelür niteki 27 bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Ey besā esb-i tiz-rev ki be-māned

Bes ḥar-ı leng cān be-menzil-i berd²⁶⁷⁹

28 Besā da besī de ol ma‘nāya isti‘māl olunur. Besānuñ isti‘mālī beyt-i mezkūrdan zāhir 29 oldu. Besīnuñ isti‘mālī bu beytten zāhirdür. **Beyt:**

Her ān çi mī-koned ze-dil-i men ki Dicle besī

30

Pes ez-ḥalīfe be-ḥāhed güdeşt der-Bağdād²⁶⁸⁰

Baḥrū’l-Ġarā’ib şāḥibinüñ bu maḳāmda kelāmı budur. 31 Bes ancak demek faḳat ma‘nāsına Şeyḥ Sa‘dī **Beyt:**

Suḥen gerçi dülbend ü şirīn buved

Sezā-vār be-şiddīḳ ü taḥsīn buved

²⁶⁷⁶ (Gece baskını yapan askerler, şekerinin üzerine sineklerin doluşmasına sebep olmuş.)

²⁶⁷⁷ (Kaza onu eliyle epeyce yoklamış olsa da felek atlası senin sarayına layık değildir.)

²⁶⁷⁸ (Bir kere söylediyse bir daha söyleme! Çünkü tatlının bir kez yenmesi yeterlidir.)

²⁶⁷⁹ (Nice hızlı koşan atlar yolda kaldı da topal eşek canını gideceği yere ulaştırdı.)

²⁶⁸⁰ (Gelip geçici olan her nesneye gönül bağlama! Çünkü Dicle nehri halifeden sonra da epey akacaktır.)

159b/01

Çü yek-bār güfti me-gū bāz pes
Ki ḥalvā çü yek-bār ḥ^orend bes²⁶⁸¹

02 Ve niçe niçe dimek olur. Besā vü besī lafzından taḥfif olınmışdır. Şeyḥ Sa‘ dī **Beyt:**

03

Bes nām-ver ki zīr-i zemīn defn kerdeend
K‘ez hestīş be-rūy-ı zemīn ber-nişān ne-mānd²⁶⁸²

04 Besā anca ve niçe niçe dimek olur. Niteki bu beytde **Beyt:**

Ne her bīrūn ki bīned derūneş hem-çonān bāşed

05

Besā ḥalvā-yı şābūnī ki zehreş der-miyān bāşed²⁶⁸³

Lafz-ı besī ancak ile 06 tefsīrde ḥaṭā itmişdür. İstişhād için getürdüğü beytde ol ma‘ nā yaşımaz. Yiter ma‘ nāsıdır. 07 Aña münāsib olan bes ü besā, besīden muḥaffef olmuşdur didüğünde işābet itmemişdür. 08 Besādaki *elifūn* ve besīdeki *yānuñ* ma‘ nalarını bilmemişdür. Besīnūñ āḥirindeki 09 *yā*, *yā*-yı nisbetdür. Yekīnūñ āḥirindeki *yā* gibi. Besānuñ āḥirindeki *elif* tenāvürdeki 10 tenā elifi ve pehnāverdeki pehnā elifi gibidir. Bunuñ daḥı ma‘ nā-yı nisbete delāleti vardır. 11 Pes *bā*‘i ‘Acemīyle arddur. Muḳābili pīşdür, öñ, ḳuddām ma‘ nāsına öñ, ard diyecek 12 yirde ‘Acem pīş ü pes dir. **Beyt:**

Pes u pīş-i Türkān-ı ṭāvus-reng

13

Çep ü rāst-ı şīrān-ı²⁶⁸⁴ pūlād-çeng²⁶⁸⁵

Şoñra ma‘ nāsına da isti‘ māl olunur. Mecāzen niteki bu beytde 14 zāhirdür. **Beyt:**

Pes ez-mekr-i düşmen yekī şerīt-i āb

Bih ez-mülk-i Kāvus u Efrāsiyāb²⁶⁸⁶

15 Eñ şoñra güreş ṭutan dest-yāre pes-ḥīz dirler. Pes bir ma‘ nāya daḥı isti‘ māl 16 olunur. Niteki Türkī dilde de andan bu ‘ibāret ile ta‘ bīr iderler. Meşelā ‘Acem *pes çe-rā* 17 *güfti* dir. Türk *pes niçün didūñ* dir. Niteki bu beytde vāḳi‘ dūr. **Beyt:**

Baḥr-ı ğamdan görmedi hicriñden aḳan gözyaşın

18

Pes neden dirmiş ‘aṭāñı oldı dürr-perver güneş

Şoñrağına 19 diyecek yirde ‘Acem *bāz pes* dir. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Ger tazarru‘ konī vü ger feryād

²⁶⁸¹ (Bir kere söylediyse bir daha söyleme! Çünkü tatlının bir kez yenmesi yeterlidir.)

²⁶⁸² (Nice namlı insanı toğrağın altın gömdüler. O kimsenin varlığından yeryüzünde eser kalmadı.)

²⁶⁸³ (Her dış görünüşün içi de öyle olmaz, nice sabun biçiminde helva vardır ki içinde zehir bulunur.)

²⁶⁸⁴ Pīlān.

²⁶⁸⁵ (Önde ve arkada tavus rengi elbiselere bürünmüş Türkler, sağda solda çelik pençeli aslanlar var.)

²⁶⁸⁶ (Düşmanın hilesinden sonra içilen bir kadeh şarap, Efrasiyab ve Kāvüs’un padişahlığından daha iyidir.)

20 Dozd-i zer bāz pes ne-ḥāhend dād²⁶⁸⁷

Me-gū bāz pesdeki bāz pesūn de ma' nāsı budur. Pey daḥı 21 bu ma' nāya da isti' māl olunur. **Bejt:**

Ki yek şerbet-i āb ez-pey-i bed-sikāl

22 Buved ḥūşter ez- 'ömr-i heftād-sāl²⁶⁸⁸

Peyūn ma' nā-yı ḥaḳıḳisi izdür ki şoñra ḳalır ve siñir, 'aşab 23 ma' nāsına da gelür. Pesūn aşlı sipesdur. Evvelindeki *sīn* ḥızf olunmuşdur. Pes 24 ḳalmışdur. Lüğat-ı Fārsīde kelimenūn ḥızfı evvelinden olsun āḥirinden olsun 25 ortasından olsun şāyi' dür. Sipes, pes ma' nāsına idügi bu beytlerde zāhirdür. **26 Nazm:**

Ne-dānem çi şāyed buden z'in sipes

Ki rāzi sipihri ne-dān-est kes²⁶⁸⁹

Bejt:

27 Çün peşimānī ze-dil şod tā şitāf

Z'an sipes sūdī ne-dār u 'itirāf²⁶⁹⁰

[t-e-r] **Beḫāris:** 28 Eyrelti didükleri ot ki ḫabībler ḳatında *serḫas* dimekile ma' rūfdur. [t-l-m-y-v] **Baḫlamyūs:**²⁶⁹¹ 29 Yūnān dilince mīr-i büzürg dimek olur. [ğ-e-n-v] **Beḡānūs:** *Şiḫāḫ-ı* 'Acem şāḫibi eşkün 30 at ma' nāsına naḳl eyledi. Sā'ir erbāb-ı lüğat *şīn-i* mu' ceme bābında irād eylediler. İki vechile 31 cā'izdür. [-ḳ-] **Beḳas:** Diraḫt-ı şimşād. [l-e] **Pelās:** Eskirek, çül u şāl ve sā'ir 160a/01 anlara müşābih nesnelere ki ekşer fuḳarā libāsıdır ve keşişler ḳaftānı dimişler. [l-b-v] **Belbūs:** 02 Yaban şoğanı ve şarımşağı, sükūn-ı *lāmīle*. [l-v] **Pelūs:** *Bā* 'i 'Acemiyile 'ayyār u ḫoş söz 03 kelecı ma' nāsına ba' zılar dılcıküklik ma' nāsına naḳl eyledi. [y-s-p] **Pey-siper: Kemāl-i İsfahānī:**

04 Bād-ı o-rā tā zebāne ḫāk-rū-rā tāḫte

Āteş-i o-rā ḫaşm-ı cān u bād-ı o-rā pey-siper²⁶⁹²

05 Kemī vaşfında dinilmişdür. [y-v] **Peyūs:** *Bā* 'i 'Acemiyile tevāzu' -ı bī-ḫadd itmek ma' nāsına ve ümīd 06 **İbn-i Yemīn:**

Güftem ze-cevr-i o-st ki aşḫāb-ı fazl-rā

'Ömr-i 'azīz mī-reved ender ser-i peyūs²⁶⁹³

²⁶⁸⁷ (Hırsız, yalvarsan da yakarsan da çaldığı paramı geri vermeyecek.)

²⁶⁸⁸ (Kötü bir işin ardından içilen bir yudum su, yetmiş yıllık ömürden daha güzeldir.)

²⁶⁸⁹ (Bundan sonra ne olacağımı bilmiyorum, çünkü evrenin sırrını kimse bilemez.)

²⁶⁹⁰ (Pişmanlık kalpten çıktığında acele et; ondan sonra pişman olmanın ve itiraf etmenin bir faydası yoktur.)

²⁶⁹¹ Şāḫib-i ḫamā 'imādü'd-dīn İsmā'īl dir ki baḫlamyūs vehī lafza müştāḳḳa mine'l-ḫarb ma' nāḫā esedü'l-ḫarb.

²⁶⁹² (Rüzgâr, alev gibi toprağın yüzeyine saldırdığında ateş onun can düşmanı olur ve rüzgâr onun arkasında bir kalkan görevi görür.)

07 Ve *Şihāh-ı Acem* sâhibi ve Hâlimî bu ma' nâya zamm ile zabt eylemişler ve şanu şanmak ve diki ki 08 kulağ tutmağdur; benim haqqında eyü mi yaramaz mı söyler diyü. **El-Bâ'î'l-Meksüre:** [-y-] 09 **Pis:** *Bâ* 'i ' Acemiyile abraş ki bedeni alaca ola. El-'eyâzu bi'llâh ğâyetde münker marâzdur. 10 Fârsîde abraş dirler. Evzâ'î nâ-maṭbū' vü zātî müstekrih olan şahş 11 pîs ile tavşîf iderler. ('):

Nâ-sipâs u dūn u mūzî ṭab' u pîs²⁶⁹⁴

Ve muṭlaqâ 12 alaca ma' nâsına ve zātî müstekrih ve evzâ'ı ḳabîḥ ü baḥîl şahş-ı pîş ile tavşîf 13 olunur. Meczūme daḥı ıṭlâḳ olunur. **El-Bâ'î'l-Mazmūme.** [-d-] **Budus:** Ümîd 14 ricâ ma' nâsına. [d-v] **Pūdūs:** Mişlihu sâ'ir adları ümîd lafzında yazılmışdur. [-r-] **Pors:** 15 Porsîden lafzından şîġa-i emrdür. Şor dimek olur. **Bors:** *Bâ* 'i ' Arabiyile boylu 16 ma' nâsına ve ḳaşaġu ve burınduruḳ, yavaşa ağacı ki yavuz atlaruñ na'l-bendler 17 burmına²⁶⁹⁵ geçürürler. Ni' metî, ve yular ve mehâr ma' nâsına da gelür dimiş. [r-n] **Burnus:** 18 *Bâ* 'i ' Arabiyile baş ortası. [r-n-y] **Burnîs:** Miḳrâz u ḳoyun kırkacaḳ şındı. 19 Fetḥ ile daḥı mervîdür. Ni' metî, ve kırındı nesne, kesilmek. [l-v] **Pülūs:** Peyūs ma' nâsına 20 Ni' metî, ve dilkiçüklük, câblūsî ma' nâsına da gelür dimiş. Şems-i Faḥrî câblūs u bülūs 21 lügatde ikisinüñ ma' nâsı birbirine ḳarîbdür. Ḥalkı söz ile aldamaġa dirler dimiş 22 ve bu beyti îrâd eylemiş. **Beyt:**

Be-câblūsî ḥod-râ ger koned ber-kâr

Velî nigū ne-buved kâr-ı câblūs u bülūs²⁶⁹⁶

23 (':

Mî-koned her câblūsî câblūs²⁶⁹⁷

[-v-] **Būs:** Öpmek büse ma' nâsına. **Şems-i F.:**

24

Şehen-şehî ki felek ez-berây-ı ḥaşmet-i ḥîş

Dihed ze-râh-ı edeb ḥâk-ı dergeheş-râ būs²⁶⁹⁸

25 Ve būsîden lafzından şîġa-i emr ü vaşf-ı terkîbî isti' mâl olunur. [y-v] **Püyūs:** Fetḥ-i *bâ* 'i ' Acemiyile peyūs u ṭama' ma' nâsına. 26 **Nev' -i Evvelehu Et-Tâ'î'l-Meftūḥa** 27 [-e-] **Tâs:** Ṭâs ma' nâsına. [-ḥ-] **Taḥs:** Göñül ṭarlıġı ki ġuşşa vü ġamdan belâdan kişi 28 müteġayyirü'l-ḥâl olur. Bu ol lügatdür ki Şems-i Faḥrî ve Esedî-i Ṭūsî naḳlince *bâ* bâbında 29 naḳl olındı ki şânî-i ḥurūf-ı teheccîdür. Ammâ Hindüşâh-ı Naḥcûvânî

²⁶⁹³ ("Onun haksızlıklarından dolayı, erdem sahiplerinin değerli ömrü sıkıntı içinde geçiyor." dedim.)

²⁶⁹⁴ (O, nankör, alçak, hilekâr bir huya sahip ve pis biridir.)

²⁶⁹⁵ burmına na'l-bendler. 3. (179b/06)

²⁶⁹⁶ (Kendisi için bir dalkavuk çalıştırmaz, çünkü aldatici ve kandırıcı iş iyi olmaz.)

²⁶⁹⁷ (Her türlü dalkavukluk, bir dalkavuk yaratır.)

²⁶⁹⁸ (Öyle bir büyük hükümdar ki, gök bile onun öfkesi karşısında saygıyla onun kapısının toprağını öper.)

Şihāhü'l-Fürs adlı 30 kitabında bu lügati evvelehā bi't-tā'i'l-meftūha bin-noḳṭatīn min fevḳahā diyü taşhīh 31 eyledi. [-r-] **Ters:** Korku, ḥavf ma' nāsına. ('):

Be-ters ez-zeber-destī-i rūzgār²⁶⁹⁹

160b/01 Tersiden lafzından ism-i maşdardur ve hem şīga-i emrdür. Fāzıl-ı Muḥaḳḳik *Deḳāyīḳu'l-Ḥaḳāyīḳda* 02 böyle taḥḳik itmişler ki muṭlaḳ ḳorḳudur. Olacaḳdan olsun niteki bu beytde 03 zāhirdür. **Beyt:**

Nişest ebr esb-i tāzī semend

Hemī reft tersān ze-bīm-i gezend²⁷⁰⁰

04 olmuşdan olsun niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Çonānem ze- aşḳ ey çü dürr-i yetīm

05

Ki yādem ne-yāyed hemī ters ü bīm²⁷⁰¹

Şā'irūñ tersden murādı şerr-i vāḳi' den ḳorḳudur. 06 Bimden murādı şerr-i mütevaḳḳi' dan ḳorḳudur. [r-m] **Termes:** Bir ma' rūf dārüdür. [-f-] 07 **Tefs:** İssilik. [-k-] **Tekes:** Üzüm çekirdegi. **Şems-i F.:**

Ber-tārik-i rez er naḳar-ı ' āṭifet konī

08

Ġazmeş ' aḳıḳ ü zümürüd şevved tekes²⁷⁰²

Fürs heves vezninedür ol ki üzüm 09 şıḳıldıḳdan şoñra ḳalır, *cibre* dirler ' Arabca *secir* dirler. Bu lügatüñ āhiri *şin*-i mu' ceme 10 *zā'*-i mu' ceme ile daḳı isti' māl olunur. Faşih ü şāyi'-i *şin*-i mühmele iledür. **Et-Tā'i'l-Meksüre:** 11 [y-m-e] **Timās:** Bişe ma' nāsına orman demek olur. **Şems-i F.:**

Nihād rüy be-ḳizmet çonān ki rü be-pir

12

Be-bīm ü engerān āmed ez-der-timās²⁷⁰³

[y-n-v] **Tinūs:** Ḳirmende terke yığını ki Türkide 13 tınas dirler. **Et-Tā'i'l-Mazmūme:** [-r-] **Türs:** Yirüñ ḳatılıḳı. 14 [r-m] **Türmüs:** Keçi boynuzı. **Tüs:** Çepçevre. [-v-] **Tüs:** Ḳatı yir, türs ma' nāsına. 15 **Nev'-i Evvelehu El-Cimi'l-Meftūha** 16 [e-b-l-v] **Çāblūs:** *Cim*-i ' Acemī ve *bā'*-i ' Arabīyle dil ile telaffuz idüp ḳāyetde muḥabbet şüretin 17 göstermek, yüze ḳülmek ve ḳönülde olmaḳ. Türkide dilkilik dirler. ' Arabca *tabaşbuş* 18 dirler. **Şems-i F.:**

Be-çāblūsī ḳod-rā eger koned ber-kār

²⁶⁹⁹ (Zamanın zorbalığından kork.)

²⁷⁰⁰ (Arap soylu kula atına bindi, zarar göreceğim çekincesiyle korkarak gidiyordu.)

²⁷⁰¹ (Ey tek ve parlak inci gibi olan! Aşk sebebiyle öyle bir hāle geldim ki korku ve çekince aklıma gelmiyor.)

²⁷⁰² (Eğer üzüm bağlarının zirvesine şefkatle bakarsan, asma filizlerinin çekirdekleri akik ve zümrüt gibi değerli olur.)

²⁷⁰³ (Yaşlı tilkinin kapısından dericiler çarşısına gelmesi gibi hizmet etmeye başladı.)

Vü bî-nigû ne-buved kâr-ı câblûs u belûs²⁷⁰⁴

19 ve ‘ayyâr-ı hoş-suhen. [e-s-v] **Cāsūs:** ‘Arabîde ‘ayn ma‘nâsına *Şihâh-ı ‘Acem* şâhibi ve tatlu söz 20 vü çüst ma‘nâsına da naql eyledi. *Qaraḥişârî*. [e-l-y-n-v] **Cālînūs:** *Fā‘ilü’l-‘Acā’ib* dimekdür. 21 Lisân-ı Yünânîde meşhûr olan ḥükemânûñ ḥâtimesidür ki andan şoñra ‘ilm-i ḥikmetde 22 bir aḥd ol mertebe vü menzileye yetişmemişidi. Anuñiçün *Ḥâtemü’l-mu‘allimîn* laḳabıyla mülaḳḳabdur. ‘**Unşurî:**

23

Sevād-ı ḥaṭṭ-ı riyāzî-st şekl-i Öklidîs

Beyân-ı naḳş-i ilâhî-st tıbb-ı Cālînūs²⁷⁰⁵

24 [e-v-r] **Cāvers:** Şüret darısı didükleri ki ḥubûbâtdandur. Kāvers lafzınıñ 25 mu‘arrebidür. **Caḥs:** Ur didükleri ‘illet ki âdemûñ bedeninde çıkar, büyüür bādincân 26 ve ḳârpüz miḳdârı olur. Eṭıbbā *sil‘at* dirler, ‘ilâca ḳâbil degildür. Ağrımaz, Ḳazgan 27 ve Geylân vilâyetinde çok olur. Eger kesse, şâhibi helâk olur, Şems-i Faḥrî vü Hindüşâh-ı 28 Naḥcûvânî vü Esedî-i Tûsî âdem boynında olana taḥşîş iderler ve âhiri 29 *şîn*-i mu‘ceme ile daḥı lügatdür. [-r-] **Ceres:** Çañ ki kilisâlarda çalarlar ve deve boynına 30 aşarlar. **Ḥâfiz:**

Şeb-i târîk ü bîm-i mevc ü girdâbî çonîn hâ’il

31

Ceres feryâd mî-dâred ki ber-bendîd maḥmilhâ²⁷⁰⁶

Qaraḥişârî, ve âvâz-ı za‘îf ma‘nâsına da isti‘mâl 161a/01 olunur dimiş. **Çerkes:** Meşhûr u ma‘rûf tā’ifedür. **Ces:** Ni‘metî istemek ma‘nâsına. ²⁷⁰⁷ 02 Nev‘-i Evvelehu El-Ḥâ’i’l-**Meftûḥa** 03 [r-e] **Ḥar-âs:** Ni‘metî at degirmeni ve ḥâne-i âsiyâb dimiş. Ḥalîmî ḳatır u at degirmeni dimiş, 04 meşhûrdur ve ol degirmene ḳoşılan eṣge dirler dimiş. Şems-i Faḥrî, *âsiyâ bâşed ki* 05 *be-çehâr pāyan kereded* dimiş ve bu beyti istişhâd eylemiş. **Beyt:**

Devâl-i ḥâre vü ser-geşte çeşm-beste müdâm

06

Buved ze-kûn-ı ḥarî ber-mişâl-i gāv-ı ḥarâs²⁷⁰⁸

Fâzıl-ı Muḥaḳḳıḳ *Deḳâyıḳu’l-Ḥaḳâ’ik*da 07 böyle taḥḳıḳ ü tedḳıḳ itmişler ki şol degirmeni ki tavar döndüre ḥarâs 08 dirler. Aşlı âs-ı ḥardur. ‘Alem olıcaḳ ḳâ’ide-i terkîb taḡayyür olup, muzâfun 09 ileyh taḳdîm olunmuşdur. Diyâr-ı ‘Acemde mezkûr degirmen ḥar ile döndürülürümüş. Niteki bu 10 beytde zâhirdür. **Beyt:**

Pîş-i şehri ‘aḳl-ı küllî in ḥavâs

²⁷⁰⁴ (Kendi dalkavuḡunu çok çalıştırmaz çünkü aldatıcı ve kandırıcı iş iyi olmaz.)

²⁷⁰⁵ (Yazı, matematiḡin çizgisi ve Öklid’in şeklidir. İlahi desenin ifadesi ise Calinus’un tıbbıdır.)

²⁷⁰⁶ (Karanlık gecede, korkutucu dalgalar ve dehşet verici girdaplar içinde çan çalyor: Hadi, yük arabalarımı bağlayın!)

²⁷⁰⁷ [-m-] **Cemes:** Bâḡ püştesi. 16. (151a/06)

²⁷⁰⁸ (Sürekli başı dönmüş ve gözü kapalı, deri kayışı çiğneyen bir eşek, değirmen döndüren öküz gibi olur.)

Çün ħarān-ı çeşm-best der-ħarās²⁷⁰⁹

11 Ol sebebden ibtidā važ'ında ismün ħarās ħomışlardur. Şimdi döndüren ħar 12 olmak degildir. Şıgır döndürse daħı ħarās dirler. Niteki 'Ömer Ĥayyāmuñ bu rubā'isinde 13 zāhirdür. **Rubā'ı:**

Mā bīm der-ın künbed-i dirine esās
Cūyende-i raħne hemçü mūrī der-ťās
14 Āgāh ne ez-menzil-i ümmīd ü hirās
Vü Kemāl-i Işfahānī der-remed mī-gūyed²⁷¹⁰

Beyt:

Mānem be-çeşm-beste çü gāv-ı ħarās-ı leng
15 Hestem z'āb-ı çeşm çü ħar mānde der-ħalāb²⁷¹¹

[r-m-k] **Ĥar-meges:** 16 *Kāf*-ı 'Acemīyile at siñegi, 'Arabīde *nu'rehe* ma'nāsına.²⁷¹²

Ĥas: Aşhāb-ı lügat böyle naql itmişler 17 ki ħas kötü gevherlü vü nā-kes kişi vü ħaşerāt-ı arza dirler ve 'Arabca mārūl dimek olur. 18 Kāhū ma'nāsına ve Fūrs şā'irlerinüñ isti'mālātından añlanur ki ħas lafzından 19 menfa'atsüz yaban otı murād ola, meger ma'nā-yı evvel ta'mīm olunup isti'māl olınmış ola. 20 Bu taqdirce mevşūf bile zıkr olunmağ münāsib idi ve *Mi'yār-ı Cemālīde* çör çüp 21 diyü naql olındı. Ĥāşāk ma'nāsına. **Şems-i F.:**

Ey Ĥüsrevī ki menhel-i luťf bezl-i 'aťā-yı to
22 Ĥālī-st ez-küdüret ü pāk ez-ğubār u ħas²⁷¹³

Fāzıl-ı Muħaqqıķ *Deķāyıķu'l-Ĥaķāyıķda* böyle 23 taħķıķ iderler ki ħas lisān-ı Fārsīde menfa'atsüz ota ıtlāğ olunur. Türk dilinde andan 24 çür ile ta'bir iderler. Niteki bu beytden zāhirdür. **Beyt:**

Bārān ki der-leťāfet-i řab'eş ħilāf nī-st
25 Der-bāğ lāle revīd ü der-şüre-büm ħas²⁷¹⁴

Menfa'atsüz kişiyeye ħas ıtlāğ bu beytde 26 zāhirdür. **Beyt:**

To dāde bād her ħasī men mürde ez-ğayret besī
Yek-bār me-berd herkesī bī-çāre cānī bārħā²⁷¹⁵

²⁷⁰⁹ (Küllī akıl önünde bu beş duyu, eşek değirmenindeki gözleri bağı eşeklere benzer.)

²⁷¹⁰ (Bu temeli bozuk kümbette, tıpkı tastaki karınca gibi bir delik arayan biziz! Korku ve umut menzilin farkında değiliz, değirmen sığırı gibi gözü bağı ve başı dönmüşüz.)

²⁷¹¹ (Ben gözü kapalı, total bir değirmen öküzü gibi kalırım; gözyaşlarından bataklığa saplanmış bir eşek gibiyim.)

²⁷¹² --, 16. (151a/20)

²⁷¹³ (Ey padişah! Senin iyilik ve bağı kaynağın, bulanıklıktan uzaktır ve çerçöpten arınmıştır.)

²⁷¹⁴ (Güzel yaradılışında aykırılık olmayan yağmur, bahçede lale, çoraklıkta çerçöp bitirir.)

27 Teşbihen der-reh-i isti'āre tarīkiyile *Baḥrū'l-Ġarā'ib* şāhibi bu maḥalde ġarā'ib söylemişdir. 28 Tafşilinde menfa'at yok ḥaşākī fark itmemişdir. *Mi'yār-ı Cemālī* şāhibi de 29 ḥasdan ḥaşākı fark itmemişdir. **Hass:** Bi't-teşdid Ķaraḥişārī hemān ma'nāsına gelür 30 dimiş. [l-y] **Ḥalīs:** Ķara toprak ve Ķara balçık ma'nāsına. **El-Ḥā'i'l-Meksüre:** [-r-] **Ḥırs:** Ayu 31 didükleri cānver ki yırtıcılardandır. 'Arabca *düb* dirler, künyeti *Ebū Ḥamīd*dir. [-y-] **Ḥīs:** Ni' metī 161b/01 belās ma'nāsına naql eyledi. *Şihāḥ-ı 'Acem* şāhibi ḥalīs ma'nāsına. **El-Ḥā'i'l-Mazmūme 02** [r-v] **Ḥorūs:** Bednūs, 'Arabca *dik* dirler, künyeti *Ebū Edhem*dir. **Ḥus:** Ķayın ana. 03 **Nev'-i Evvelehu Ed-Dāli'l-Meftūhā 04** [-e-] **Dās:** Oraḫ ki ekin biçerler. **Şems-i F.:**

Eger ne kişt beḫā-yı ḥusūd-ı o dūrūd

05 Çi ġüne her ser-i meh meh şevved be-şüret-i dās²⁷¹⁶

Ve başaḫ şapı 'Arabca *mıḥşadr* dirler ve dehre 06 ma'nāsına ve helāk u fesād ve çanaḫ ve çölmek balçığı ve dās ol lafza dirler ki bir 07 lafza daḫı tābi' olup gelmiş ola. [e-s-d-l-v] **Dās Dalūs:** İttibā' vü müzāvededendür. 08 Uvaḫ devek dimek olur. Bunuñ emşāli Fārsīde vü Türkīde çoḫdur. Fārsīde 09 *rās rīvās, şinc ġinc, gec ġüc, gec mec, kej mej, ġünc lünc, lek pek, ketre petre* gibi 10 Türkīde upur şapur, kötü möti, ve tar taḫan ve Ķumaş mumaş, ḫart mart gibi. 11 **Şems-i F.:**

Maḫām-ı düşmen-i o nī-st o coz ḫarāb u yebāb

Şıfāt-ı ḫādīs-i o nī-st ġayr-ı dās dalūs²⁷¹⁷

12 [b-v] **Debbūs:** Bozdoḫan ve çomaḫ. [r-v-e] **Dervās:** Ol aḫaçlar ki 13 evüñ eṫrāfına iderler muḫkem olmaḫıçün pāyendān ma'nāsına. [r-d-p-y] **Derdpīs:** *Bā'ī* 'Acemīyile çirkīn 14 ve yaramaz ma'nāsına. [r-y-v] **Derīvas:** Mişlihu ve Ķapu sıvası. **Şems-i F.:**

Ān şāḫ ki der-memleketeş ḫiç kesī-rā

15 Ne ḫacet der-bāşed ü nī ḫavf-ı derīvās²⁷¹⁸

Ve önegi lecüc ma'nāsına. 16 **Des:** Mānend ma'nāsına. [s-t-ā] **Dest-ās:** El degirmeni ve dibek. [s-t-r] **Dest-res:** 17 El irişmesi ki ḫudretten ve ġınādan 'ibāretdür. **Esedī:**

Sipāḫī vü şehrīş bā-dest-res

18 Ne-buvedend īn şehr-i dervīş kes²⁷¹⁹

Ve çārbāliş ma'nāsına da gelür dimişler. [s-t-h-k-r-b-e] 19 **Deste-kirbās:** *Bā'ī*

²⁷¹⁵ (Sen her önemsiz kişiyeye değer verdin, ben ise kıskançlıktan defalarca öldüm. Herkes bir kez ölür, ama çaresiz bir can defalarca ölür.)

²⁷¹⁶ (Eğer kıskancın devamlılığı onun hasadı değilse, nasıl olur da her ayın başı orak gibi olur?)

²⁷¹⁷ (Onun düşmanının makamı, yıkıntı ve harabeden başka bir şey değildir. Onu kıskanananın vasfı, yerle bir olmuşluktan başka bir şey değildir.)

²⁷¹⁸ (O padişahın ülkesinde yaşayan hiç kimse kapıya gerek duymaz, hatıl derdi çekmez.)

²⁷¹⁹ (Ordusu ve şehir halkı zengindi; bu şehirde fakir kimse yoktu.)

‘Acemiyile yir düzici. **Delūs:** Uvak devek. **Denes:** Nā-kes ma‘nāsına. **20 Deves:** Ni‘meti kızgın demir bırağdukları şuya dirler dimiş. ‘Arabca *mā’ü’l-ḥadīd* dirler. Üslüb-ı **21** vāşılı budur ki demiri muhkem kızdurup kızıl qor gibi olduqda içecek şu içine **22** birağurlar, isti‘māli gāyet nāfi‘dür. Mi‘deye kuvvet virür ve kabz eyler ve talağı giderür **23** ve ḥummāya nef‘i vardur ve sā’ir menāfi‘i çokdur. Āhiri şad ile dağı lügatdür. *Cāmi‘ü’l-Fürs* **24** şāhibi kızgın demir ma‘nāsına naql eylemiş. **Ed-Dāli’l-Meksüre:** [-y-] **Dīs:** Edāt-ı teşbihdür. **25** İsmüñ āhirine ulaşur, aña beñzetmek için mäh dīs dirler. Ay gibi demek olur. **26 Şems-i F.:**²⁷²⁰

Cihān-rā eger şeh-i to bāşī yaqın

Şeved der-penāhet cihān ḥuld-dīs²⁷²¹

Ve hemtā **27** vü şüret ü yoldaş ma‘nāsına. *Şihāh-ı ‘Acem* şāhibi fetḥ ile naql eyledi ve bu lügat **28** vāv ile dağı mervīdür *vīs* dirler *dīs* ma‘nāsına. **Ed-Dāli’l-Mazmüme:** **29 Dük-rīs:** İplik egirici. **Ferruḥi:**

Yekī ḥāne kerd-est ferḥār-dīs

Ki be-fürüzed ez-dīden ān revān²⁷²²

30 Nev’-i Evvelehu Er-Rā’i’l-Meftūḥa **31** [-e-] **Rās:** Ni‘meti rāsü ki gelincik didükleri cānvercige dirler dimiş ve āhirinden vāv taḥfif **162a/01** olınmışdur diyü naql eylemiş. [e-s-r-y-v-e] **Rās Rivās:** Elfāz-ı ittibā‘ ve müzāvedendür. **02** [r-s] **Res:** Emr-i ḥāzırdur, resīden lafzından ve vaşf-ı terkībīdür. Feryād-res gibi *Şihāh-ı* **03** ‘Acem şāhibi *doz ü bāşed* dimiş. **Reṭālīs:** Tafşili Aristāṭālīs lafzında mezkürdür. **04 Er-Rā’i’l-Meksüre:** [v-e] **Rivās:** Şu teresi ve ba‘zılar kuzı kulağı dağı dimişler. [y-b-e] **05 Ribās:** Mişlihu ve aşḥūn ki kelem gibidür. Ekşirek olur, yinür ve fidan didükleri ve ayrıq **06** didükleri ot, rībāc u rīvāc ma‘nāsına sā’ir esāmisi zībāc lafzında yazılmışdur. **07** [-y-] **Rīs:** *Rīsten* lafzından şığa-i emr ü vaşf-ı terkībīdür. Qaraḥişārī ve resm şüret **08** ma‘nāsına da gelür dimiş. **Beyt:**

Ze-tahtī ki ḥānī verā taq-dīs

Ki be-nihād Perviz ber-rāst rīs²⁷²³

²⁷²⁴ **09 Er-Rā’i’l-Mazmüme:** [-b-] **Rübüs:** Rübüs lafzından muḥaffedür. [b-v] **Rübüs:** **10** Yiyegen, ekül ma‘nāsına ve şaru beñizlü. **Rüs:** Ol ki boğazı kulu ola, ‘abdü’l-baṭn **11**

²⁷²⁰ **Beyt.** 16. (151b/26)

²⁷²¹ (Dünyanın padişahı sen olsan, kuşkusuz senin koruman altındaki dünya cennete döner.)

²⁷²² (Bir güzel ev yapmış ki onu görmek ruhu aydılatır.)

²⁷²³ (Bir taht ki onu kubbeli görünömlü olarak adlandırırın ve onu Perviz düzgün bir şekilde yerleştirmiştir.)

²⁷²⁴ [y-v-e] **Rivās:** Mişlihu. *Şihāh-ı ‘Acem* şāhibi ḥardal ma‘nāsına naql eylemiş. 16. (152a/09)

ve gelū-bende ma' nāsına yiyegenlikden ötürü ekdilik idüp nirde ta'ām zanniderise 12 siñek gibi güvüleye düşe, it gibi döğüp kıvarlar ehl-i lügat bu lafzuñ tefsirinde 13 gelū-bende dimegin Şems-i Faḥrī boyun bağına ve yāḥūd boynı bağlu olan kimesneye ḥaml itdi 14 ve bu beyti inşā eyledi. **Beyt:**

Ez-müy-ı zenaḥ düşmen-i şeh-rā felek āred
Hengām-ı ḥıfe gerden ü āvīhteneş rüs²⁷²⁵

15 Ni' metī ve gögüs ki zerd gevde buved dimiş. [-v-] **Rūs:** Bir meşhūr kavmdür. 16 [v-n-e] **Rūnās:** Kıızıl boya. **Rū-şinās:** Mu'teber ve şāhib-i ferāset kimesne demek olur. 17 [v-y-ş-n-e] **Rūy-şinās:** Mişlihu. [v-ğ-n-e] **Rūgnās:** Kıızıl boya rūynās lafzından taḥrīf olunmuşdur. 18 [v-y-n-e] **Rūynās:** Kıızıl boya meşhūr. **Nev'-i Evvelehu Ez-Zā'i'l-Meftūḥa:** 19 [-k-] **Jekes:** Ma' āza'llāh ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Bī-mihr-i to bāşed hūrşid-i ḥāşallāh

20

Ez-ḥükm-i to ne-tābed eyyām-ı ser jekes güft²⁷²⁶

Ni' metī meksüre bābında daḥı getürmişdür. **Ez-Zā'i'l-Meksüre:** 21 [-k-] **Jikes:** Ma' āza'llāh ma' nāsına. [-y-] **Zis:** Süy ma' nāsına. **Z'in-sipes:** Bundan soñra demek olur. 22 **Nev'-i Evvelehu Es-Sini'l-Meftūḥa** 23 [-e-] **Sās:** Laṭif ma' nāsına Şems-i Faḥrī hemān laṭif ma' nāsına naḥl eylemiş, Ḥalīmī ve *Vesiletü'l-Maḳāşid* 24 şāhibi ve Ni' metī, ve bir ḳabile adıdır ol ḳabile ehline Sāsān dirler ve erbāb-ı tevāriḥ İrān-ı 25 zemīn taḥtında pādīşāh olan 'Acem selāṭini dört mertebe üzerine ḳismet itmişlerdür. 26 Evvel mertebesi mülük-ı Pīşdādilerdür. İkinci mertebesi mülük-ı Keyāndur. Üçüncü 27 mertebesi mülük-ı İskāniyāndur. Dördüncü mertebesi mülük-ı Sāsāniyāndur dimişler. [b-v] 28 **Sepūs:** *Bā'*-i 'Acemiyile kepek, nuḥāl ma' nāsına. **Hātifi:**

Ne-ḥ'āhem be-īn tāc u fer çün ḥorūs

29

Ki erzen dihed bīveem bā-sepūs²⁷²⁷

Ve herise ma' nāsına. [p-y-v] **Sepūs:** *Bā'*-i 'Acemiyile bezri ḳaṭṭünā 30 [d-k-y] **Sedkīs:** Ḳavs-i ḳuzāḥ. **Şems-i F.:**

Be-her-i sāli nişār der-geheş-rā

Felek be-nümāyed ez-timşāl-i sedkīs²⁷²⁸

31 Bercīs ḳāfiyesine. **Velehu:**

Berend ez-ṭal' at-ı u ez-ṭālī' -i şāh

²⁷²⁵ (Kader, düşmanın çenesindeki bir kıl ile şaḥı, boğulma ve asılma zamanına getirir.)

²⁷²⁶ (Haşa, güneş senin sevginsiz olmaz. Günler senin hükmün olmadan baş çevirmeye "maazallah!" der.)

²⁷²⁷ (Horoz gibi, başımda taç ve görkem istemem. Çünkü meyvem ya darı ya da arpa verir.)

²⁷²⁸ (Felek her yıl onun sarayının benzerini gökkuşağı resmiyle gösterir.)

Sa' ādet ber-felek-i nāhīd ü Bercīs²⁷²⁹

162b/01 sā'ir esāmīsi *serīr* lafzında mestürdür. [r-p-e] **Ser-pās:** Gürz ve çomağ. **Şems-i**

F.:

02

Kocā serīr āred düşmeneş ki peyveste

Ze-rāh-ı kīne zened çarğ ber-sereş ser-pās²⁷³⁰

Esedī:

03

Heme deşt bārān-ı elmās buved

Heme kūh der-bāng-ı ser-pās buved²⁷³¹, ²⁷³²

Esedī:

Kemān-ebr ü bārāneş elmās şod

04

Ser ü mağz-ı ber-māz ser-pās şod²⁷³³

Dīger:

Heme dest bārān-ı elmās şod

05

Heme kūh der-bāng-ı ser-pās şod²⁷³⁴

Ve āhiri *şīn-i* mu' ceme ile dağlı lügatdür ve tohtamış **06** kimesne. [r-ğ] **Serağs:** Ni' metī defne ağacı ve bir mevzi' üñ adıdır dimiş ve eyreltü **07** didükleri ot ki kızıl ot ve tuz otı dağlı dirler. İki dürlü olur, erkeklü **08** dişilü olur. Bu ma' nāya āhiri *şīn-i* mu' ceme ile dağlı lügatdür. *Şihāh-ı* 'Acem şāhibi böyle **09** naql eylemiş. [r-k-y] **Serkīs:** *Rā*'i mūhmele ile *Şihāh-ı* 'Acem şāhibi elegimsağmal, sedkīs ma' nāsına **10** naql eylemiş. [r-n-e] **Sernās:** Ve bi'l-kesr tohtamış ma' nāsına. [n-d-r-v] **Senderūs:** 'Āmme taḥrīf **11** idüp şandalūs dirler. Bir püsdür, kehrübā gibi illā kehrübādan yumşağırağ olur. Taḍında **12** telḥlğı vardır. Taḇi' atde ḥarr u yābisdür. Yābislükde bunıñla kehrübā berāberdür. Ammā ḥarāretde **13** eksükrekdür. Belki kehrübā ba' zı eṭıbbā ḫatında bārid ve yābisdür. Bu ' acebdür ki birbirinüñ **14** bedelinde isti' māl iderler. Belki ekşer eṭıbbā fark itmezler.

Es-Sīni'l-Meksüre: [p-e] **Sipās:** **15** *Bā*'i 'Acemīyile minnet ü şükr. **Şems-i F.:**

Ḥudā dād to-rā tac u mülk ü taḫt-ı keyān

To nīz fazl-ı Ḥudā-rā dān be-dār sipās²⁷³⁵

²⁷²⁹ (Onun güzelliğinden ve şahın talihinden, gökyüzündeki Venüs ve Jüpiter gibi saadet kazanırlar.)

²⁷³⁰ (Onun düşmanı, öfkeli felek sürekli başını topuzla eziyorken nasıl baş kaldırırsın?)

²⁷³¹ (Ova tamamen elmas yağmurlarıyla kaplıydı, dağlar ise gürzlerin yankılarıyla doluydu.)

²⁷³² --. 16. (152b/02)

²⁷³³ (Bulutun yayı, yağmurunu elmasa dönüştürdü; baş ve beyin, gürzün darbesiyle kalkanın üstüne düştü.)

²⁷³⁴ (Bütün eller elmas yağmuruna dönüşür; bütün dağlar gürzlerin yankılarıyla dolup taşar.)

²⁷³⁵ (Allah padişahlara verdiği tahtı ve mülki sana da verdi. Sen de Allah'ın bağışını bil ve O'na şükret!)

16 [-p-] **Sipes:** *Bā*²-i [‘]Acemiyile soñra ma[‘]nāsına. **‘Unşurî:**

Gürg-ı seher be-luḫfeş ez-nāfe şeb şikāftî

17

Ez-düm şîr ez-ān sipes nūkhēt-i [‘]anber āmedi²⁷³⁶

Ḥāfız:

18

Cevher-i hüner ki to dārî derî be-ḫayr güşād

Ez-în sipes men mestî vü vaz[‘] -ı bî-ḫaberi²⁷³⁷

Sitāre-şinās: 19 Müneccim.²⁷³⁸ [r-n-e] **Sirnās:** Tohtamış ma[‘]nāsına ki fetḫile daḫı rivāyet olunmuşdur. [y-r-n-e] **Sirnās:** 20 Bir baḫrî kuşdur, burnı uzun ve burnında muḫtelif delikleri vardır ve envā[‘] nağmeler 21 ile āvāzeler ider. Şöyle ki işiden gideriken ḫayrān ḫalup dem-beste olur ve meşhūrdur 22 ki ehl-i Afrîkiyye ki vilāyet-i Mağribde bir mu[‘]teber şehrdür. Düdüğü andan iḫzā itmişlerdür 23 ve ba[‘]zı ḫavmden naql olındı ki bir cezīrede gideriken bir ḫoş dil-nüvāz āvāz işitdiler. 24 Ṭaleb eylediler, gördiler ki bir mürtefi[‘] yirde dīvārlar yapmışlar ve anda delükler düzmişler 25 çünkü yıl ṭoḫına bu vechile āvāzlar zāhir olur ve ol cezīre ehli ol āvāzlara sīrnās 26 dirler. Zāhir budur ki bu taşnīfi ol kuş olduğün düzmişlerdür. Tā ki kuş 27 ol āvāzı işide kendü nev[‘] inden şanup gele, ol ḫavm anı şikār ideler. **Laṭīfi:**

28

Ey be-envā[‘] -ı neğam çün sīrnās

Mey ne-şod ez-nağmehāyet-i sīrnās²⁷³⁹

Es-Sīni’l-Mazmūme: 29 [-v-] **Sūs:** Yūnān didükleri ot ki eṭṭbbā gövüs²⁷⁴⁰ marazlarında ve muğallālarda isti[‘]māl 30 iderler. Aşlü’s-sūs ve ‘araḫū’s-sūs dirler ve ṭabī[‘]at ma[‘]nāsına ve edviyye ve yemişi 31 ve ḡilālî delük iden ḫurtcağız ve [‘]Arabīde ḫayyiz oḫlana dirler. **163a/01 Nev[‘]-i Evvelehu Eş-Şīni’l-Meftūḫa** 02 [e-m] **Şāmus:** Ḥalīmî ve *Vesīletü’l-Maḫāşid* şāhibi ve *Şiḫāḫ-ı ‘Acem* şāhibi bir nev[‘] aḫ 03 ṭopraqdur dirler. *Cāmi’ü’l-Fürs* şāhibi ve Ni[‘] metî, yapışğan bir nev[‘] ḫara ṭopraqdur dimişler. 04 İki dürlü olur bir dürlüsi şafāyihî olur, azacuḫ bile kevkebi ışılaması olur, 05 kevkeb-i şāmīsî dirler. Nitekim ṭalḫ daḫı ışılduğı ecluden kevkeb-i arz dirler. 06 Bir dürlüsi daḫı ḡāyetde ḫafif olur dile degüricek öksüt gibi yapışur ve şuda 07 tiz ezilür. [e-m-v] **Şāmus:** Mişlihu bu iki lügatüñ Ḥalīmî āḫirini *yā* ile şāmusî şāmūsî 08 yazmış. [e-n-h-k-r-b-e] **Şāne-i kirbās:** Biz ṭarağı. [m-y-d] **Şemīdes:** Bir ma[‘]rūf ve meşhūr üstād 09 mühendisüñ

²⁷³⁶ (Sabahın kurdu, onun lütfuyla geceyi yarıp geçti; ardından aslanın nefesiyle amber kokusu yayıldı.)

²⁷³⁷ (Senin sahip olduğun sanat cevheri, iyilik kapısını açtı; bundan sonra ben sarhoşluk ve bilinçsizlik hali içindeyim.)

²⁷³⁸ --, 16. (152b/16)

²⁷³⁹ (Ey türlü türlü nağmelerle sīrnas kuşuna benzeyen! İnsanlar, senin nağmelerine doymadı.)

²⁷⁴⁰ göğüs. 3. (182b/24)

adıdır, ‘ilm-i hendesede nazîri ve ‘adîli yoğıdı. **Eş-Şîni’l-Meksûre:** [n-e] **10 Şinās:** Bilü ve bilici ve şîga-i emr ü vaşf-ı terkîbîdür. **Şems-i F.:**

Hudāygān-i selāṭin cemāl-i dīnī vü dīn

11

Şehī melek-şıfat u Husrev-i Hudāy-şinās²⁷⁴¹

Eş-Şîni’l-Mazmûme: **12** [-p-] **Şüpüs:** Bit ve sirke ki âdemüñ kirinden hâşıl olur. *Bānuñ* zammesi ve **13** sükûnı cā’izdür. Bu lügatüñ āhîri *şîn-i* mu‘ceme ile daḥı mervîdür. **Eşahḥ** **14** daḥı oldur. [d-k-y] **Şüdkis:** Kavv-i kuzahḡ gayrı esāmîsi *serîr* lafzında meşṭürdür. **15 Nev’-i Evvelehu Et-Tā’i’l-Meftûḥa** **16** [-e-] **Tās:** Legen ve aña beñzer ne var ise ıtlāk olunur. [e-k-d-y] **Tāk-dīs:** Dīs edāt-ı teşbîhdür. **17** Gibi ma‘nāsına mäh-dīs, ḥuld-dīs dirler. Ay gibi, ḥuld gibi dimekdür. Maḥallinde zıkr olunmuşdur. **18** Tāk-dīs tāk gibi dimekdür ve Husrev-i Pervîzün taḥtı adıdır ve ol altundan bir taḥt **19** idi ki irtifā‘ yı yüz qarış idi. Kırk pāyişi var idi ve anı envā‘ cevāhir ile **20** muraşsa‘ idüp ve dört küşesinde encüm ü eflāka ve eḡālîm-i seb‘a şüreti ḥüb vechile **21** yazılıp ve üstâdlar şan‘atile raşad bağlayup gice ve gündüzde her sâ‘at geçdükde **22** Deḡâyıḡı ile ma‘lüm olurıdı. Husrev-i Pervîz anıñ üstünde oturup salṭanat ideridi. **23 Beyt:**

Ze-taḥtı ki ḡānî-vār tāk-dīs

Ki be-nihād Pervîz ber-est rîs²⁷⁴²

[-b-] **Ṭabes:** Bir şehr **24** adıdır. **Et-Tā’i’l-Mazmûme:** [-v-] **Ṭūs:** Bir şehr adıdır, mezkûr şehrden çok ulular zuhûr **25** itmişdür. ‘Ulemā vü meşāyiḡ ü ḡükemādan ve A‘lām-ı ricālden biri Fûrs selāṭinüñ evvel ṭabaḡasın **26** Pişdādîlerden Nüzêr bin Minûçeḡr oḡlı Ṭūs zerrîne güneşdür ki Direfş-i Kāvîyānîyi **27** ol götürüridi ki *Şāh-nāmede* ve sâ’ir kütüb-i tevāriḡde mezkûr u meşṭürdür. **28 El-‘Aynî’l-Meftûḥa:** [r-v] **‘Arūs:** Gelin dimekdür, ‘Arabîdür. Cem‘i ‘arāyis ü ‘urûs **29** gelür. Żamm-ı ‘aynıla ammā Seyyid Şerîf *Tārîḡ-i Evā’ih*nde ‘arūs bir lügatdür ki anda müzekker ü mü’enneş **30** berāberdür. Mādām ki a‘rās içinde olalar, mü’enneşi ‘arāyis üzerine ve müzekker ‘urs üzerine **31** ‘aymuñ ve *rānuñ* zammeleriyile cem‘ olur didi. Bundan ma‘lüm oldu ki ‘arūs güyegüye dirler. **163b/01 Nev’-i Evvelehu El-Ġaynî’l-Meftûḥa** **02** [-r-] **Ġars:** Kaḡımaḡ, ḡışm ma‘nāsına ve salkım ve melûl u za‘îf ma‘nāsına ve göregen göz. **03 El-Ġaynî’l-Meksûre:** [*] **Ġıs:** İsm-i şavtdur kediyi ya‘nî çetigi da‘vet idüp **04** kıḡırmaḡda isti‘māl iderler. Bu diyārda pis pis dirler, meşḡur olmuşdur. **05 Nev’-i Evvelehu El-Fā’i’l-**

²⁷⁴¹ (Din ve güzelliḡin sultanların efendisi, Allah’ı bilen bir ḡükümdar ve krallık sıfatlarına sahip bir şah.)

²⁷⁴² (Bir taḥt ki onu kubbeli görünümlü olarak adlandırırın ve onu Pervîz düzgün bir şekilde yerleştirmiştir.)

Meftūha 06 [e-r] **Fārs:** Vilāyet-i ‘Acem ki taht-gāhı sehr-i Şirāzdir. [p-v] **Fepūs:** Ve bi’z-zamm-ı *bā*’i ‘Acemiyile **07** maşharalık ve kıymık ya’ nī uvağ toğramak ma’ nāsına. [r-e-p] **Ferāpes:** *Bā*’i ‘Acemiyile girürek **08** ma’ nāsına. [r-k] **Ferķas:** Bir memleket adıdır ki anda çok misk hāşıl olur. [r-n-e] **09 Fernās:** İmizganmış ya’ nī uyhusı gelmiş, ağrılanmış kimesne, bunuñıla ġāfil ma’ nāsından **10** kināyet olunur. Ba’ zılar bunamış *fertūt* ma’ nāsına didi ve azğun ma’ nāsına da **11** gelür dimiş. Şems-i Faḫrī *Mi’yār-ı Cemālīde ġāfil ü nā-dān bāşed* dimiş ve bu beyti inşā eylemiş. **12 Beyt:**

Der-ān maḫām ki ḫurrem to Ḳahramān bāşed

Ḫired ki bāşed medhūs u āsmān fernās²⁷⁴³

13 Vesīletü’l-Maḫāşid şāhibi āhiri *şin*-i mu’ ceme ile daḫı mervīdür ve’l-esahḫ bi’s-sinü’l-mühmele **14** dimiş. *Şihāh-ı ‘Acem* şāhibi *şin*-i mu’ ceme ile ġāfil ma’ nāsına naḫl eylemiş. [r-y-e-d-r] **Feryād-res:** **15** Meded irişici ve irişdürici dimekdür. [r-y] **Ferīs:** Ḳaraḫişārī çenber ma’ nāsınadır **16** dimiş. [y-l-k-v] **Feylekūs:** İskender-i Rümīnün atası adıdır ve bir kıymeti ve mu’ teber **17** taş adıdır ki bir sâ’ at-i nücümüyyede yetmiş iki dürlü reñge girür dirler. **El-Fā’i’l-Meksüre:** **18** [r-y] **Firīs:** Ayrık didükleri ot firiz ma’ nāsına. [s-e-f] **Fisāfis:** **19** İsm-i şavtdur fisıldı ma’ nāsına ki uğruladın söylenür ve tahta biti, boğ ma’ nāsına. **20 El-Fā’i’l-Mazmüme:** [p-v] **Füpūs:** Kıymık ya’ nī uvağ toğramak ve tanz u teşnī’ **21** Ḳaraḫişārī ve ḫayf ü suḫre ma’ nāsına da gelür dimiş füsüs ma’ nāsına. [r-n-e] **Fürnās:** **22** ġāfil ü katı azğun. [s-v] **Füsūs:** Tanz u teşnī’ ve kıymık ya’ nī uvağ toğramak ve ḫayf ü **23** suḫreye toymak. **Firdevsī:**

Çü Güderz ü Kişvād ü çün Giv ü Tūs

Be-nā-kām rezmī buved bā-füsūs²⁷⁴⁴

24 Nev’-i Evvelehu El-Ḳāfi’l-Meftūha 25 [s-v] **Ḳasūs:** Ol şarmaşık ki yoḫsul organı dimekile meşhürdür. [-f-] **Ḳafes:** Meşhür **26** ḫabs-ḫāne ki içinde tıyür u vuḫuş u ġayre ḫabs olunur. [l-k-d-y] **Ḳalkadīs:** Ḳara boyanuñ **27** ağı. [n-b-r-y] **Ḳanberīs:** Süzme yoğurt, eşaḫḫ olan āhiri *şin*-i mu’ ceme iledür. [v-e-n-v] **Ḳavānūs:** **28** Bir bucuğ vaḫiyye ve Türkīde ḫavanoz didükleri zarf. [y-s-v] **Ḳaysūs:** Panbuḫluk otı didükleri **29** ki anuñ üzerine yağan şebnem ki keçinün tüyine bulaşup anda cem’ olur ḫurıyıçağ **30** lāden olur. [y-e] **Ḳıyās:** ‘Arabīde bir nesneyi bir nesneye berāberleşdürmekdür dirler **31** ve delil ma’ nāsına daḫı iştilāḫ olındı, kıyās-ı fiḫhī ve kıyās-ı mantıḫī dirler **164a/01 El-Ḳāfi’l-Mazmüme:** [k-n] **Ḳoḫnus,** [k-n-v] **Ḳoḫnūs,** [v-k-n] **Ḳūḫnus,** **02** [v-k-n-v] **Ḳūḫnūs:**

²⁷⁴³ (Senin iradenin kahraman olduğu yerde, akıl dehşete düşer ve gökyüzü ahmaklaşır.)

²⁷⁴⁴ (Güderz, Kişvad, Giv ve Tus gibi başarısız bir savaş, hayal kırıklığıyla doluydu.)

Dört vechile isti‘māl olunur. İklīm-i Hindde Şenküne **03** nām cezīrede olur bir kuşdur dirler ki biñ yıl yaşar burnunuñ elli miqdarı **04** delikleri vardır. Her delüğinden kuyuğuna yol vardır. ‘Ömri biñ yıla yetişüp āhır **05** olıcağ odun cem‘ idüp bir büyük püşte kadar ider, üstine çıkar **06** şadā ider, burnunuñ her delüğinde bir dürlü āvāz çıkar, şanasın ki niçe yüz biñ **07** barbeṭ u çeng ü nāy u k̄anūn bir uğırdan destān-serāydu ve ol şadānuñ **08** istimā‘ı zevkinden niçeler medhūş olup qalurlar ve niçeler zārī vü fiğān idüp **09** ve niçeler şādān u ḥandān olurlar ve qanatlarını ol kadar şalar kim yilinden āteş zāhir **10** olup ol odını yaqar, ol daḥı içinde bile yanar, kül olur, anuñ külinden **11** rüzgār ile Ḥaḫ cell ü ‘alā ḥazretlerinüñ kudret-i bī-‘ illeti ile bir ancılayın kuş zāhir olur.²⁷⁴⁵ **12**

²⁷⁴⁵ **Esedī, rast der-vaşf-ı K̄uḫnūs:**

Ki nā-gāḥ dīdend murğī şüküft yükseldi.) Ki ez-şahḥ-ı ān geh nidā ber-girift	(Aniden bir kuşun uçtuğunu gördüler, o anda bir ses yükseldi.)
Be-bālā-yı esbī be-bergüstüvān Fürühişte ber-bāng der-ān tüvān	(Bir atın üstünde, zirhı giymiş olan kişi, gücünü gösteren bir sesle indirilmiş.)
Ze-sūrāḥ çün nāy minḫār-ı oy Fütāde der-ān bāng-ı bisyār-ı oy	(Onun gagası boru gibi bir delikten içeri girmiş ve o çok ses oraya dolmuş.)
Ber-ān sū ki bād āmedeş piş-i bāz Hemī zed nevāḥā her güne sāz	(Rüzgār ona karşı geldiği taraftan, her türlü enstrümanla melodiler çaldı)
Füzün-ter ze-sūrāḥ bī-çāḥ buved Ki ez-üy demeş-rā borden rāḥ buved	(Kuyusuz, daha büyük bir delik vardı ki ondan nefes almak mümkündü.)
Be-hem şad-hezāreş ḥurūş ez-dehen Hemī sāḫt her-yek be-dīger şiken	(Ağızdan çıkan yüz binlerce gürültü, her biri bir diğeriyle dalga dalga kıvrılıyordu.)
To güftī dü-şad barbeṭ-i çeng ü nāy Be-yek reh şod şined destān serāy	(Sanki iki yüz barbet, arp ve ney aynı anda bir melodi evinde çaldı.)
Firāvān kes ez-ḥūşī-i ān ḥurūş Fütādend vezīşān mān geşt ḥūş	(Çok sayıda insan, o gürültünün mutluluğundan dolayı düştü ve akılları başlarından gitti.)
Yekī zed hemī na‘ re cū ḥande dāşt Yekī girye z’endāze ender güdāşt	(Biri, gülüyor gibi sürekli çığlık atıyordu, diğeri ise ölçüsüzce ağlıyordu.)
Be-nezzāre gerdiş-i sīḥ hem gürūḥ V’ey āvā der-efkende z’ān sān be-kūḥ	(Zirve, siyah dönüşü izliyordu ve ey ses, dağdan bu şekilde yankılanmıştı.)

Esedî:

Hâkeş ez-pes be-rûz-ı dırâz
Yekî murğ hîzed çü o nîz bâz²⁷⁴⁶

Dirler ki ehl-i Rûm 13 erğanûnı anuñ âvâzından almışlar. **Esedî:**

14 Be-Rûm ender ey dūn ŧenīdem kūnūn
Ki ez-bāng-ı o sāhtenden erğanūnc²⁷⁴⁷

Laṭīfî:

Hemçü Kūknūs be-nāle vü efgān
Sūhtem h̄iṣ-rā der-āteş-i aşk²⁷⁴⁸

15 Beyt:

Eger maned hezār sāl-i Kūknūs
Be-sūzed zār āhīr be-efsūs²⁷⁴⁹

16 Beyt:

Hemī nālem ze-destet ey dil-āzār
Hemī sūzem der-āteş Kūknūs-vār²⁷⁵⁰

Beyt:

17 Be-sūz-ı nāle ey ŧāh-ı dil-efrūz
Kūnūn çün Kūknūsem h̄iṣten sūz²⁷⁵¹

Çü bud yek zamān ez-niṣīb ü firāz
Be-şod hîzem āverd her sū firāz

(Bir an aşağıdan yukarıya gitti ve her yerden odun getirdi.)

Yekî pūşte-i gird-i sehmin bülend
Pes ez-bād pūr-āteş ender fikend

(Biri, yüksek ve korkunç bir toz tepesini rüzgârdan sonra ateşin içine attı.)

Şod ender miyān-ı h̄iṣten-rā be-sūht
Çü hîzem ze-bād-ı heva ber-fürūht

(Kendini, rüzgârın tuttuşturduğu odun gibi ortada yaktı.)

Sipeh h̄ire mānedend der-kār-ı üy
Heme sūziş ü nāle-i zār-ı üy

(Ordu, onun durumuna şaşkın kaldı; hepsi onun acıklı inlemelerini ve yanmalarını duyuyordu.)

Be-Gürşāsb üstād güft in ŧikift
Ze-Rūm āmed ārāmeş in-cā girift

(Usta Gürşāsb'a dedi ki: "Bu ortaya çıktı; Rum'dan geldi ve huzuru burada buldu.")

Mer in-rā ne kes cūft bīned ne-yār
Ve līkin çü sālēş berāyed hezār

(Hiç kimse onu ne eş ne de dost olarak görür; ancak bin yıl geçtiğinde bu durum değişir.)

²⁷⁴⁶ (Uzun bir günün ardından da onun toprağından şahin gibi bir kuş yükselir.)

²⁷⁴⁷ (Ey aşağılık, şimdi duyduğuma göre, Rum'da onun sesiyle bir org yapmışlar.)

²⁷⁴⁸ (Kuknus kuşu gibi inleyip feryat ederek, kendimi aşkın ateşinde yaktım.)

²⁷⁴⁹ (Kuknus bin yıl da yaşasa sonunda hayıf içinde inleye inleye yanar.)

²⁷⁵⁰ (Ey gönül incitici! Senin derdinle sürekli inliyor, kuknus gibi ateş içinde yanıyorum.)

- Ze-gîti şevved seyr ez-cân u ten
 18 Beyâyed be-süzed hemî h^ışten²⁷⁵²
 Ze-hâkeş ez-ân pes be-rüz-ı dirâz
 19 Yekî murğ hîzed çü o nîz-bâz²⁷⁵³
 Be-Rûm ender ey dūn şenîdem künūn
 Ki ez-bāng-ı ān sāhtend erġanūn²⁷⁵⁴

20 Ve zıkr-i Ḥasan Çelebi Fî ḥāşiyetü'l-mütevvali'l-kaḫnus hüve 'alā mā-ḫable ṭayre fî bilâdi'l-Hind be-zarb 21 bihü'l-meşel fi'l-beyâz lehü minḫâr ṭavîl ü güve ḥasene'l-ilhân ya'îş elif sene sümme bi'l-heme Allāh te'alā be-inne 22 be-mevt fi-cem'i'l-ḥaṭeb ḥuvâliye fi-zarb be-cenâhiye 'ale'l-ḥaṭeb ilâ in be-ḥarac minhân-nâr fi-şekli'l-ḥaṭeb 23 fi-ḥazaḫ hüve yaḥliḫe Allāhu te'alā min demâdehi bed medde veḫîl ba'de şülüseti eyyamı mişlihu 24 [n-d] **Ḳundus:** Ḳundūz didükleri meşhūr cānvercik ki ekşer şü içinde olur ve aġı ḫındize didükleri 25 ot ki yaylaḫlarda biter. Eṭibbâ katında kündūs dimekile meşhūrdur, çok devâya isti'māl iderler. 26 Nev'-i Evvelehu El-Kāfi'l-Meftūḫa 27 [e-b-v] **Kābūs:** Uyḫuda aġır başmaḫ. **Unşurî:**

Ze-bîm-i şaḫne tedbîr-i to ne-mî-yâred
 Ki piş-i ḫaşd-ı şebîḫūn kes koned kâbūs²⁷⁵⁵

28 Ğayrı adları berḫafec lafzında yazılmışdur. **Kās:** Toñuz, ḫük 29 ma'nāsına ve yaşşı büyük cāmdur ki Kāşānda işlerler ve ḫoltuġa şıgacaḫ miḫdārî yaşşı 30 bardaḫdur ki aġaçdan yāḫūd topraḫdan iderler ve tolu sāġar ma'nāsına da gelür. **Kāse-lis:** 31 Çanaḫ yalayıcı dimekdür. [e-l-v] **Kālūs:** Ebleh ü nādān u azġun. **Şems-i F.:**

Büzürġi er ṭalebed ḫaşm-ı şāh dāned 'aḫl
 Ki serverî vü büzürġi ne-yâyed er kālūs²⁷⁵⁶

164b/01 [e-m-v] **Gāmūs:** *Kāf-ı* 'Acemîyile şü şıġırî, cāmūs ma'nāsına. [e-n-v] **Kānūs:** Şems-i Faḫrî ebleh ma'nāsına naḫl eylemiş. [e-v-r] **Gāvers:** *Kāf-ı* 'Acemîyile ṭarı 02 ki ḫubūbātandur. Ba'zılar çeltik ṭarısı ve ḫonuk ṭarısı ve şüret ṭarısıdır 03 dimişler. [e-v] **Kāvus:** Ṭāvus u ḫāmūs veznine Nemrūd 'aleyhi mā-yesteḫaḫ selāṭîn-i 04 Fürsūñ ikinci ṭabaḫası ki Keyānilerdür. Keykāvus bin Keyḫubāddur ki Kāvus dirler Keykāvus da

²⁷⁵¹ (Ey gönül yakıcı padişah! Şimdi yana yakıla kendini yakan bir kuknus gibiyim.)

²⁷⁵² (Dünyadan bıkip usanan kişi, ruhuyla ve bedeniyle gelip kendini yakar.)

²⁷⁵³ (Uzun bir günün ardından da onun toprağından şahin gibi bir kuş yükselir.)

²⁷⁵⁴ (Ey aşağılık, şimdi duyduğuma göre, Rum'da onun sesiyle bir org yapmışlar.)

²⁷⁵⁵ (Hiç kimse korkudan senin planına cüret edemez; gece baskını yapmaya niyet etmeden önce kabus görür.)

²⁷⁵⁶ (Padişahın düşmanı büyüklük istiyor olabilir; ancak akıl da ahmak kişiden büyüklük ve önderlik gelmeyeceğini bilir.)

dirler **05** Kāvus Nemrūddur diyenlerūñ kavli za‘ifdür. Belki gayr-ı şahihdür. Zirā ki Nemrūd, Hāzret-i **06** İbrāhīm ‘*aleyhi’s-selām* zamānında idi ve ol Hāzret ile Nemrūduñ kışşası Qurʾān-ı **07** ‘azimde ve kütüb-i tefāsirde mufaşşal meşūrdur ve cemī‘ ehl-i tevārih ittifākı üzre **08** Kāvus, hāzret-i Süleyman ‘*aleyhi’s-selām* zamānında olup ve ol Hāzrete muṭī‘ vü minḳād **09** olmuşdur. Egerçi dininden dönmemişdür ve Hāzret-i İbrāhīm ile Hāzret-i Süleymān **10** ‘*aleyhimā’s-selāmuñ* mā-beyni biñ yüz toḳsan toḳuz yıldur. [p-v] **Kepūs**: *Bā’-i ‘Acemīyile egri* **11** a‘ vec ma‘ nāsına ve bu lügat *yā* ile ki āhīr-i ḥurūf-i teheccidür naḳl olunmuşdur. [r-p-e] **Kerpās**: Kertenkele **12** daḫı dirler, yeşil keler, *sāmm-ı ebraş* ma‘ nāsına. [r-f] **Kerefs**: Kereviz didükleri **13** ot ki ma‘ danūs daḫı dirler, envā‘ indandur, ‘Arab daḫı kerefs dir. **14** Gālibā aşda ‘Arabī olup Fārsīde daḫı şāyi‘ olmuşdur. [r-k] **Kerkes**: **15** Meşhūr kuşdur ki biñ yaşar dirler, kim āzārlıḳda meşel olmuşdur. **Şeyhī**:

16 Yaşar kerkes kem-āzār olduḡıyçün
 Toḡan ṭurmaz ziyān-kār olduḡıyçün

17 ‘Arabca *neser* dirler. **Kes**: Kimesne, emrī ma‘ nāsına. (‘):

Kesī ze-cām-ı ḡurūrī zamāne mest me-bād²⁷⁵⁷

18 [l-e] **Kelās**: Ni‘ metī küf ü pās, kelāj ma‘ nāsına ve baykuş ve üḡi kuşu ve **19** ḥorūs ve bekçi ve şaḳçı ma‘ nālarına naḳl eylemiş. [l-k-y] **Kelkīs**: Ni‘ metī oḡlancuḳlar **20** pırlaḡucına dirler dimiş. [m-e] **Kemās**: Ve bi’z-zamm yatuḳ didükleri yaşşı bardaḳ ki baḳırdan **21** veyā ağaçdan yā şaḳşıdan iderler, ḳoltuḡında götürürler. **Şems-i F.**:

22 Deved be-sūy-ı ‘adem ber-ketif nihāde cer’āb
 Reved be-rāh-ı fenā der-baḡl girifte kemās²⁷⁵⁸

[n-k-v] **Kenkūs**: **23** Ni‘ metī dīv ma‘ nāsına naḳl eylemiş. [y-b-v] **Keybūs**: Ni‘ metī egri ağaç, egri kebūs ma‘ nāsına **24** dimiş. [y-k-e-v] **Keykāvus**: Bir pādişāh adıdur, Kāvus daḫı dirler. [y-v] **Keyūs**: Egri, **25** kej ma‘ nāsına ve egri ağaç. **Şems-i F.**:

Eger ze-ferz ne-bāyed sehī me-dār ‘aceb

26 Ki rümḥ-i ḥaṭṭī n’āyed ze-çūphā-yı keyūs²⁷⁵⁹

Cāmi’ü’l-Fürs şāhibi ve yılḡun ağacı ma‘ nāsına da naḳl **27** eylemiş. **El-Kāfi’l-Meksüre**: [r-p-e] **Kirpās**: Ḥām bīz ba‘zılar ḳaftanlık bīz dimişler. **28** [n-d] **Kindes**: Saḳsaḡan didükleri meşhūr kuş, ḡurāb, ablaḳ ma‘ nāsına ṭuyūr-ı ḥassāsedendür. **29** ‘Ufūnet ü vebā

²⁷⁵⁷ (Hiç kimse, zamanın kibirli kadehinden sarhoş olmasın.)

²⁷⁵⁸ (Omuzuna daḡarcık koymuş yokluk tarafına koşuyor. Koltuḡuna yatık almış fenā yolunda yürüyor.)

²⁷⁵⁹ (Eḡer beceriden doḡruluk çıkmazsa şaşırma, çünkü düz bir mızrak kısa ve deḡersiz sopalardan gelmez.)

olan yirlerde lağlak ile saksağan тұрмаз, қаңарлар. **30** Ni‘ meti āhir *şin*-i mu‘ ceme ile dağı mervīdür dimiş. Ğayrı adları қажā lafzında meşūrdur. **31** [r-y-e] **Kiryās**: Āsitāne ve dīvān-ḡāne ma‘ nāsına. **Beyt**:

Hemī şod tā der-i kiryās-ı maḡbūb
Der-u reft āhir ü būsīd mektūb ²⁷⁶⁰

165a/01 Edāyi:

Be-deryā çü ḡusrev ze-kirbās reft
02 Be-hem-rāhīş Hızır u İlyās reft²⁷⁶¹

‘ Arabīde dām üzerinde olan āb-ḡāneye **03** dirler. [-y-] **Kīs**: Lafz-ı ‘ Arabīdür. Fārsīde de isti‘ māl olunur. **Beyt**:

04 Rez be-seḡḡāk ikrār kīse-i bārān bāşed
Ṭās-ı levzīne be-dest-i dīgerān ḡāhed buved

05 El-Kāfi’l-Mazmūme: [r-e] **Kūrās**: Muşḡaf, kütüb cüzleri ve defter ma‘ nāsına. **06** **Kūs**: ‘ Avratuñ ferici, ḡurre ma‘ nāsına. **Beyt**:

Nigār-ı Çerkesi ḡāret-i ers kerde
07 Dü-berg-i gül be-hem-āverde nām-ı kūs kerde²⁷⁶²

[l-m-k] **Gül-meges**: **ḡayri**:

08 Eşk-i çeşmem ki be-rev ‘ arız-ı ḡālet heves-est
Hemçü ṭflī-st ki o-rā heves-i gül-meges-est²⁷⁶³

09 [m-e] **Kümās**: Aḡaç kilīd ve yaşşı bardaḡ ki ḡoltuḡda ḡötürürler bu ma‘ nāya feḡhile dağı rivāyet **10** olındı. [n-d] **Kündüs**: Bir otdur, aḡu ḡunduz dirler. Eṭıbbā ḡatında meşūrdur. Muşmula **11** didükleri mīveye dağı dirler ve *dāluñ* feḡhi ve zammı cā’izdür. [-v-] **Kūs**: Yan başı **12** gelmek ve iki nesne birbirine muḡkem doḡışmaḡ. **Ebū Şekūr**:

Şākir-i ni‘ met ne-buvedem bāftem
13 Tā zemāne zed me-rā nā-ḡāh kūs²⁷⁶⁴

Firdevsi:

Be-zed dest-i ḡod tünd būd-est Ṭūsī
14 To ḡüfti ze-pīl-i jiyān yāft kūs²⁷⁶⁵

Şems-i F.:

²⁷⁶⁰ (Sevgilinin kapısına kadar gitti, sonunda içeri girdi ve mektubu öptü.)

²⁷⁶¹ (Padişah gibi, denize yelkenle açıldı, onunla birlikte Hızır ve İlyas da gitti.)

²⁷⁶² (Çerkez güzeli Aras’ı yağmalamış ve iki gül yaprağını bir araya getirip kūs adını vermiş.)

²⁷⁶³ (Gözümün yaşı, yüzündeki bene kavuşmayı arzuluyor; tıpkı çiçek sineğinin peşinde koşan bir çocuk gibi.)

²⁷⁶⁴ (Zaman bana aniden darbe vurana kadar nimetlere şükürsüz oldum ve kendi kaderimi hazırladım.)

²⁷⁶⁵ (Tuslu olan kişi, elini sertçe vurdu; sanki vahşi bir filden savaş davulu elde etmiş gibiydi.)

15 Ez-ıştıkāk-ı küh-ı Qāf çün haşhāş
Ze-yād-ı heybet-i haşmeş eger beyāyed kūs²⁷⁶⁶

Velehu:²⁷⁶⁷

Şeved çü dāne-i haşhāş heykel ki Qāf
Ziyād heykel-i haşmeş eger beyāyed kūs²⁷⁶⁸

16 Ve ol büyük tücdan ve bağırdan itdükleri naqāredür ki bir şıgır 17 gönini üzerine çekeler. Pādişāhlar der-gāhında eyyām-ı harb u rihletde çalarlar, āvāzı 18 birkaç fersah yirde işidilür. **Şems-i F.:**

Mübārizān-rā ze-bīm-i zehre āb şeved
19 Be-gāh ān ki ze-der-gāh-ı şeh be-nāled kūs²⁷⁶⁹

Nev'-i Evvelehu El-Lāmi'l-Meftūha: [-e-] **Lās:** 20 Ketān çüpi ve üstübi ve mürekkep likāsı. [e-n-y] **Lānīs:** Cezā'ir-i Hindüstānda bir tağūñ 21 adıdur ki vaqvaq ağacı anda biter. **Esedī:**

22 Se-hefte çü rāndend ez-āncā be-kām
Be-kūhī resīdend Lānīs nām
Cezīrī be-pehnā-yı kişver-i sereş
Heme bīşe-i vāqvaq ez-bereş²⁷⁷⁰

23 [p-v] **Lepūs:** Egri, kec ma' nāsına. [-r-] **Lers:** Sīlī, şabanca ma' nāsına. [l-n-k-e-v] **Lengāvus:** Serendībe 24 qarīb bir cezīre adıdur. [-v-] **Levs:** Uğumsuz ve uğursuz, aç gözli ma' nāsına, vāvūñ 25 fetḥi ve sūkūnı cā'izdür. **El-Lāmi'l-Mazmūme:** [-r-] **Lürs:** Zaḥm urmaq ma' nāsına. **Lūs:** 26 Dad, lezzet ve urmaq, darb ma' nāsına. [-v-] **Lūs:** Tad, çāşnī ma' nāsına ve aldağuç ki 27 cerb sözile ādemi tarīkinden azıdur. Çābulūs ma' nāsına qarībdür ve tevāzu' ve 'ācizluq 28 ve 'ayyārluq ma' nāsına da gelür. **Şems-i F.:**

Be-çābulūsī ḥod-rā eger koned ber-kār
Velī nigū buved kār-ı çāblūs-ı belūs²⁷⁷¹

29 **Nev'-i Evvelehu El-Mīmi'l-Meftūha:** [e-d-p] **Mādpes:** Naẓīr 30 ü mānend ma' nāsına. [-e-] **Mās:** Elmās didükleri meşhūr kıymetī taş cemī' ma' denīleri ol kaṭ' 31 ider ve anı qurşun kesr ider. Mülāyimetī cihetiyle Ni' metī, ve merdümege daḥı dirler ki

²⁷⁶⁶ (Onun öfkesinin heybeti hatırlandığında Kafdağı'nın sürtüşmesi haşhaş tohumu kadar küçük kalır.)

²⁷⁶⁷ --. 16. (154b/26)

²⁷⁶⁸ (Onun hışmının heybetli rüzgârı dokunacak olursa Kaf dağı'nın görünümü haşhaş tanesine döner.)

²⁷⁶⁹ (Savaşçılar, hükümdarın kapısının önünde davul çaldığında korkudan cesaretlerini yitirirler.)

²⁷⁷⁰ (Üç hafta boyunca mutlu mesut gittikten sonra Lanis adlı bir dağa vardılar. Ülke genişliğinde bir adaydı. Üstünde vakvak ağacı ormanları vardı.)

²⁷⁷¹ (Kendi dalkavuğunu çok çalıştırmaz, çünkü aldatici ve kandırıcının işi iyi olmaz.)

hububatdandır demiş. **165b/01** [e-l-v] **Mālūs:** Bir dürlü helvâdur ve *sāmm-ı ebraş* ve yeşil kelere dağırlar. [e-n-v] **Mānūs:** **02** Yanğu, *Vesīletü'l-Maḳāşid* şāhibi ba'zı nüsaḥda baykuş ma' nāsına nakl eylemişler demiş. **03** [t-r] **Metris:** Kesr-i *rā* ile Türkide metriz didükleri ki ceng maḥallinde ve ekşer ḥiṣār cenginde **04** büyük, ḳalıñ aḡaçlardan çatarlar, ṭop ve ḡayrı nesne leşkere doḡınmasun **05** diyü iderler. Sükün-ı *rā* ile ḳorḳma dimekdür. [r-d-e] **Merd-ās:** El degirmeni ve bınara **06** şuyı var mıdur bilmek için taş atmaḳ. [-r-] **Mers:** Ders ü ters veznine **07** ip ḳuşaḳ ve oda ṭapan mecūs kāfirlerinden bir muḡuñ adıdur. **Şems-i F.:**

08 Be-güy bā-‘ ulemā-yı cihān ki ger dā’im
Ne ez-şenā-yı şehen-şeh buved şomā-rā ders
09 Çi ders-i ‘ilm-i şomā nezd-i Kirdgār çı laḡv
Çi ḳadr u cāh-ı şomā pīş-i rüzgār çı mers²⁷⁷²

10 [k-e] **Mekās:** Nehydür, eksime demek olur. [-g-] **Meges:** *Kāf-ı ‘Acemīyile aṣḫāb-ı* **11** lūḡat siñek, zebāb ma' nāsına demişler. Künyeti Ebū Menebbedür. Fāzıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* **12** böyle taḥḳiḳ itmişler ki meges ism-i ‘āmdur. Aruya da şadıḳdur. Niteki **13** bu beytde vāḳi' dūr. **Beyt:**

Yekī z'ān meges ki engebīn ger buved
Bih ez-şad meges ki engebīn-ḡ'or buved²⁷⁷³

14 [k-y] **Mekīs:** Mekās lafzınuñ imālesidür ve muḥābā ma' nāsına. **Firdevsī:**

15 Nişānhā nihādend ber-esperiş
Siyāvuş me-kerd ānçi bā-kes mekīs²⁷⁷⁴

Lisān-ı Fārsīde **16** dağı şāyi' ve zāyi' olmuşdur. [-n-] **Menis:** Ol siyāh noḳṭalar ki insānuñ yüzinde **17** ve burnında ve boynında zāhir olur. **El-Mīmi'l-Meksüre:** [r-p-e] **Mirpās:** Saḡt ma' nāsına **18** *Vesīletü'l-Maḳāşid* şāhibi āḡirini *sīn-i* mu' ceme ile yazup ve yecūzu bi's-sīni'l-mühmele **19** demiş. **Mis:** Baḳır, nuḡās ma' nāsına. [ḳ-n-e-ṭ] **Mıḳnāṭis:** Lafz-ı ‘Arabīdür, demür çeken **20** taş, Baḡr-ı Ḳulzumda çıkar, a' lāsı sürḡ u siyāh reng olur, olduḡı yir **21** gemileri mismārlanmayup ip ile baḡlarlar, zīrā üzerine mismārlu gemi uğrasa **22** demüri çeküp taḡtaları ayrılıp ḡark olur. [ḳ-n-e-ṭ-y] **Mıḳnāṭis:** Mişlihu. [ḳ-n-ṭ-y] **23** **Mıḳnāṭis:** Mişlihu, üç veche üzre isti' māl olınur ve ḡaşşiyeti oldur ki eger bir kimsenüñ **24** bedenine ḡarb ile demür ṭoḳınup aḡrıtsa üzerine mıḳnāṭis döküp

²⁷⁷² (Dünya bilginlerine de ki: “Eğer dersiniz hep padişahı övmek olmazsa Allah katında sizin dersinizle boş söz bir olur, zamane katında sizin itibarınızla ateşperest bilginin itibarı aynı olur.”)

²⁷⁷³ (Bal yapan bir arı, bal yiyen yüz kara sinekten daha iyidir.)

²⁷⁷⁴ (Siyavuş'un atının üzerine işaretler koydular; Siyavuş, kimseyle eksiltmediği şeyi yapmadı.)

25 ekseler veca' nı def' ider ve hāmile ' avrat ayağına bağlasa oğlanını düşürür 26 sā'ir tafşili *āhen-rübā* lafzında meşşürdür. [k-e] **Mikās**: Eksime demek olur. [h-r-e] 27 **Mihrās**: Ağaç havān ma' nāsına. **Şems-i F.**:

Ez- ' adl-i şehen-şāh cemālū'l-Haqq ve'd-dīn

28

Der-rāh be-yefşānd zer ez-dü zed be-mihrās²⁷⁷⁵

El-Mīmi'l-Mazmūme: [-c-] **Muces**: Tabīb 29 nabız görmekiçün elin koduğı yir, ' Arabīdür. Mine'l-mecce el-mecce mevzi' ü'l-messi bālid 30 ve fūlān daykü'l-hücce gayre hayebü'ş-şadr²⁷⁷⁶ **Beyt**:

Çün cihān der-ciger-i gül girift

31

Nabz-ı havā der-muces-i dil girift²⁷⁷⁷

[k-r-n] **Muḳarnas**: Nerdübānlu ev, çarṭāḳ ma' nāsına, ' Arabīdür, Fārsīde de şāyi' dür. 166a/01 Nev' -i Evvelehu En-Nūni'l-Meftūha 02 [s-p-e] **Nā-sipās**: Şükürsüz dimekdür. **Firdevsī**:

Be-Yezdān her ān kes ki şod nā-sipās

03

Bereş ender āyed ze-her sū herās²⁷⁷⁸

' Arabīde künūd u küfür ma' nāsına. [e-ş-n-e] **Nā-şinās**: 04 Horyād, nāşī ma' nāsına. [e-ḳ-v] **Nāḳūs**: Bir nev' gāyetde büyük çañdur ki tersālar 05 kilisālarda evḳāt-ı şalātların bildürmekiçün çalarlar, ' Arabīdür. [e-k] **Nā-kes**: H'or 06 ve miḳdārsuz, ekşer baḫil olanlara dırler. [e-m-v] **Nāmūs**: Ḳaraḫişārī nāmūs 07 dir. Lüḡat-ı Yūnān-ı tedbire vü siyāset ü mānendān bāşed dimiş. Ḥāzret-i Cibrīl 'aleyhi's-selām 08 ve zār-dār ve rāzdaş ve ḫāne-i şayyād ve sivrisiñek zıkr olan ma' nālara 09 ' Arabīdür. Fārsīde ḡayret ü ad ve şan ma' nāsına isti' māl olunur. [e-v-v] **Nāvūs**: 10 Mecūsiler gūristāni ba' zılar mutlaḳā gūristāna dırler dimişler. Sütūdān ma' nāsına. 11 [e-v] **Nāves**: Mişlihu. [e-h-v] **Nāhūs**: Nā-gāh demek olur. [ḫ-e] **Nahḫās**: *Hānuñ* teşdīdi 12 ile ḳul u ḳaravaş şatıcı, esirci ma' nāsına, ' Arabīdür. **Nahās**: Tahfif-i *hā* ile sıza 13 didükleri nesne ki başmaḳçılar gönile pūştī arasına dıkerler, ekşer ehli lüḡat meftūha 14 bābında getürmişlerdür. Eşāḫḫ kesr iledür. [-ḫ-] **Nahs**: Ğam u ḡuşşadan pejmürde ve fūrümānde 15 olmaḳ *Vesiletü'l-Maḳāşid* şāḫibi āḫirini *şin*-i mu' ceme ile yazmış ve yecūzu bi's-sīni'l-mühmele. 16 [r-g] **Nergis**: Kesr-i *kāf*-ı ' Acemīyile meşşür çiçekdür. Maḫbūbuñ gözlerin aña teşbih iderler 17 ve rāyiḫasınuñ dimāḡa gāyetde nef' i vardur. Ḥakīm Cālīnūsdan naḳl iderler ki bir 18

²⁷⁷⁵ (Hakkın ve dinin güzelliğı olan şahların şahı, adaletiyle yolda iki kere altın saçar ve ağaç havana vurur.)

²⁷⁷⁶ (Bir yerin soğuk dokunma noktasında ve falan kişinin dar delilinin dışında, geniş bir göğüs var.)

²⁷⁷⁷ (Dünya ciğerde yandıḡında, havanın nabzı kalpte duygu ile hissedildi.)

²⁷⁷⁸ (Tanrı'ya nankör olan herkesin üzerine her yandan belalar gelir.)

kimesne bir dirheme mālîk olsa, şülüşini me'kûl ü malbüse şarf idüp şülüşini elbette 19 nergise virüp қоқламақ vācibdür dimiş. [s-n-e] **Nesnās**: Esedî, *Gürşāsb-nāmede* 20 eydür Hindüstānda Serendībe qarīb bir yüce tağ vardur, zāt-ı ehvām dirler. 21 Nesnās ol tağda çok olur. Bir nev^c maḥlūkdur boyları uzun ve gövdeleri koyun 22 gibi kıllu ve renkleri yeşil ve kılları kızıl ve başlarınıñ iki yanında gözleri ve her biri hem 23 erkek hem dişi olup her birisi toğurur ikisi bir pīli tutarlar, tamām yirler. 24 Henüz toymazlar ve gāyetde yügrük olurlar. **Esedî**:

- 25 Be-yek heftişān cāy-ı ārām buved
Kocā nām-ı o zāt-ı ehvām buved
Be-nezd-i Serendīb kūh-ı bülend
Pür ez-biše vü terre vü keştemend
- 26 Hemān geh ġarīvī ze-leşker-i beḡā-st
Ki nā-gāh ez-în biše ber-dest-i rāst
Devīdend ü dīv ü ezmār u merd
- 27 Rübūdend ü bürūdend kiştend ü ḡored
Sipehbed-i sebük-cüst bā-gürz-i ceng
Be-pūşīd der^c ü miyān-best teng
- 28 Yekī ġüft tündī me-kon z'ın ġarīv
Der-în biše Nesnās bāşed ne dīv
- 29 Be-bālā yek-ā-yek çü naḡl-i bülend
B'endām pür-müy çün ġüs fend
Heme sürḡ-müy u heme sebz-rüy
- 30 Dü-süy-ı kaḡā çeşm ü dü-piş rüy
B'endām hem māde hem nīz ner
Heme beçe zāyend çün yek-dīger
- 31 Dūzīşān der-ārend pīlī be-zīr
Keşend ü ḡ'orend ü ne-kerdend sīr
Yekī bih ze-mā şad be-ceng ü sitiz
Füzūnişān teg ez-tāzī esbān-ı tīz²⁷⁷⁹

²⁷⁷⁹ (Serendip'in yüksek dağının yakınlarında, ormanlar, yeşillikler ve ekinlerle dolu bir yerde, bir hafta boyunca huzur buldular. O anda, ordudan bir gürültü geldi ve aniden bu ormandan, sağ taraftan cinler, yılanlar ve insanlar koşular; kaçırıldılar, götürdüler, öldürdüler ve yediler. Ordu komutanı hızlıca atlayıp savaş topuzuyla zırhını giydi ve kemerini sıkıca bağladı. Biri dedi ki: "Acele etme bu gürültüden, bu ormanda nesnas vardır, cin değil." Boyca uzun hurma ağaçları gibi olan bu yaratıklar, bedence koyun gibi kıllıydılar. Hepsi kızıl saçlı ve yeşil yüzlüydü; başlarının iki yanında ve önlerinde gözleri vardı. Bedence

166b/01 [-f-] **Nefes:** Şolūtğan renci. [f-y] **Nefis:** 02 Ğāyetde eyü nesne, ma' rûf. **En-Nüni'l-Meksüre.** [h-e] **Nihās:** Sızı ki başmaqçılar 03 gönile püşti arasına dikerler, meftūha bābında dağı naql olunmuşdur. [-k-] **Niks:** Sükün-ı 04 *kāf*-ı 'Arabīyile ol ki işe süst ü kähil deprene. **En-Nüni'l-Mazmüme:** [-n-] **Nus:** 05 Ağız çevresi. **Şems-i F.:**

Hemçün seg-i qaşşāb ne-bāşed şikem-i sîr

Der-h'ān ze-ser-i hırş u şib'-i zer tā ne-nihed nus²⁷⁸⁰

06 Rūdekî:

Kîr-ālūde be-yārî vü nehy ber-küs-i men

Büse-i çend berd ber-nehı vü ber-nus-ı men²⁷⁸¹

07 Ve ba' zılar ağzuñ içine ve taşına itlāk olunur dimişler ve rîş **08** ü şıyrıncağ ve ferc-i küs ma' nāsına dağı naql eylemişler. [-k-] **Nüks:** Sükün-ı *kāf*-ı 'Arabīyile üzñük **09** ki ğasta şağalduğdan şoñra yine üzilür, 'Arabīdür. Ğalimî ve Ni' metî ve ğayre ve sâ'ir erbāb-ı **10** lüğāt kitāblarında irād itmişler. [-v-] **Nūs:** Qavs-i qūzah ma' nāsına ğayrı adları serîr lafzında meşşürdür. **11 Nev'-i Evvelehu El-Vāvi'l-Meftūha** **12** [e-p] **Vā-pes:** *Bā*'-i 'Acemīyile ard ve girü ma' nāsına. **Va-bes:** *Bā*'-i 'Arabīyile ancağ, faqad ma' nāsına. **13** [s-v-e] **Vesvās:** Endişe, 'Arabīdür. [-r-] **Vers:** Bir şaruca güldür, 'avratlar andan yüzlerine **14** sürmek için kızılca iderler. Vilāyet-i Yemende olur. [l-y] **Velis:** Ni' metî, nīgü ma' nāsına **15** naql eylemiş. **El-Meksüre:** [-y-] **Vis:** Mānend ma' nāsına. **Ferruĥî:**

Yekî ħāne kerde-st ferĥār-vîs

16

Ki be-ğar vezed ez-dīden-i ān revān²⁷⁸²

Bu lüğāt dāl ile dağı mervīdür. **El-Vāvi'l-Mazmüme.** **17** [-r-] **Vürs:** Yavaşa ağacı, n' al-bend-i tūs ve bed-h'or atlaruñ burnına urırlar, bürs ma' nāsına. [r-n-e] **18 Vürnās:** Ğāfil ma' nāsına. **Nev'-i Evvelehu El-Hā'i'l-Meftūha.** **19** [r-p-e] **Herpās:** Laht bāşed ki ālet-i ceng-est, ser-pās ma' nāsına. **El-Hā'i'l-Meksüre.** **20** [r-e] **Hirās:** Aşĥāb-ı lüğāt qorqu, ters ü bīm ma' nāsına dimişler. Fāzıl-ı Muĥaqqıq *Değāyıku'l-Ĥağāyıkda* **21** böyle taĥkīk eylemiş ki hirās, lisān-ı Fārsīde şol ħāletden 'ibāretdür ki **22** Türk dilinde ondan belīñ lafzıyıla ta' bīr iderler, niteki bu beytden zāhirdür. **Beyt:**

23

Ez-ān heybeteş der-dil āmed hirās

hem dişi hem de erkekiler, hepsi birbirine benzer şekilde doğururlardı. Onlardan ikisi, bir fili yere indirip öldürdüler ve yediler, ama doymadılar. Onlardan biri, bizim yüz savaşıma bedeldi ve onlar Arap atlarından daha hızlıydılar.)

²⁷⁸⁰ (Kasap köpeği gibi, ağzını açlık ve hırsıyla sofraya sokmadıkça karnı doymaz.)

²⁷⁸¹ (Pis sikini getirip amıma koy! Ona ve ağzıma birkaç öpücük kondur.)

²⁷⁸² (Biri, güzel bir ev yapmış ki onu görmekten ruhu gururla dolup taşar.)

Ki zeyrek-i miş buved ü zeyrek-şinās²⁷⁸³

24 *Baħrū'l-Garā'ib* şāhibinūñ cümle-i ġarā'ibinden biri budur ki hirās ħorġu, ters ü bīm
25 ma' nāsına dimişdür. Firdevs'inūñ bu beytiyle istişhād eylemiştir. **Beyt:**

Be-Yezdān her ān kes ki şod nā-sipās

26

Be-dileş eyder āyed ze-her sū hirās²⁷⁸⁴

Ma' nā-yı hirāsuñ ta' yininde 27 ħaṭā eylemiştir ve istişhādında işābet itmemiştir. Beyt-i mezkūrda didügi ma' nāya 28 delālet yoġdur. Biz didüġimiz ma' nā ile de murād-ı şā'ir tamām olur. Belki ol ma' nādan 29 biliñ ma' nāsı daġı ensebdür. Maġāma kelām-ı mezkūrda ħaṭā-yı āħir bu ki ol üç 'ibāretün 30 ma' nāsın bir şanmışdır. [-r-] **Hirs:** Süd ağzı, file ma' nāsına āħiri *şin*-i mu' ceme ile daġı 31 mervīdür. **Nev'-i Evvelehu El-Yā'i'l-Meftūħa.** [-e-] **Yās:** Mātem ma' nāsına, Türkide de 167a/01 şāyi' dūr. Yās, 'Arabide nevmid olmaġ ve yelmek ma' nāsına. [n-e-r] **Yenāris:** Evsaṭ-ı şitā. **02 El-Yā'i'l-Mazmūme.** [v-l-y-v] **Yūlyūs:** Orta yaz ayı. [v-y-n-v] **Yūnyūs:** Evvel yay adı. **03 Bābü'ş-Şin Nev'-i Evvelehu El-Elifi'l-Memdūde 04** [b-k] **Āb-keş:** Saġā ve şu çeken tavar. [-t-] **Āteş:** Aşġāb-ı lügāt od, nār ma' nāsına 05 dimişler. Fāzıl-ı Muħaġġik *Deġāyıġu'l-Ĥaġāyıġda* āteş odur ki 'anāşır-ı erba' anuñ birisidür 06 maħşūs olsun ġayr-ı maħşūs olsun, mürekkebātđan cüz' olan nesneye de āteş 07 dirler diyü taħġik itmişler. [-ħ-] **Āħaş:** Āteş ħāfiyesinde ħıymet ma' nāsına Şems-i Faħrī naġlınce. **08 Şems-i F.:**

Der-silk-i midħat-i to be-niger ki çı-güne bāşed

Be-niger çı-güne bāşed şad mülk-i nīm āħaş²⁷⁸⁵

09 Ĥalimī elif-i maħşūre bābında getürdi, baħş, çahş ħāfiyesinde ve 'Unşur'inūñ bu 10 beytini şāhid getürdi. **Beyt:**

Ĥod nümāyed hemişe mihr-i fūrūġ

Ĥod nümāyed hemişe gevher āħaş²⁷⁸⁶

11 İki vechile cā'izdür. [z-r-t] **Āzertuş:** Semender didükleri cānver ki āteşe girdikçe zevġ 12 ü şafā bulur. **Beyt:**

Der-rūd bī-zaħm u zecr ü der-şevēd bī-ters ü bīm

Hemçü āzertuş be-āteş hemçü murġābī be-cūy²⁷⁸⁷

13 [z-r-t-v] **Āzertūş:** Mişlihu. [z-r-ħ] **Āzraħş:** Yıldırım, şā' iħa ma' nāsına.²⁷⁸⁸ **14 Rudekī:**

²⁷⁸³ (Onun heybetiyle kalpler ürperiyordu. Zira akıllı, becerikli ve çabuk kavrayıcı idi.)

²⁷⁸⁴ (Tanrı'ya şükretmeyen kimsenin kalbine her taraftan korku gelir.)

²⁷⁸⁵ (Senin övgün ipine öyle bir inci dizdim ki yarı kıymetine yüz ülke değer!)

²⁷⁸⁶ (Güneş her zaman kendi parlaklığıyla öne çıkar; değerli taş ise kendi gözyaşlarıyla kendini belli eder.)

²⁷⁸⁷ (Semender gibi ateşte yanmaz, ördek gibi ırmaktan korkmaz.)

²⁷⁸⁸ Mişlihu zāl-i mu' ceme ve jā'-i mu' ceme ile mervī lügatdır.

Ne-bāşed z'in zamāne bes şüküfti

Eger ber-mā ne-yābed āzrahşī²⁷⁸⁹

Şems-i F.:

Şeved rüz-ı āsāyiş-i būstān

15

Beyābān tīre-şeb āzrahş²⁷⁹⁰

Ve gāyetde şovuk ki ādemi helāk eyleye. [r-e-y] **16 Ārāyiş:** Ārāyiden lafzından ism-i maşdardur. Bezeyiş demek olur ammā bezemek **17** ma' nāsına şāyi' vü zāyi' dūr.

'Arabīde zeyne ve zibrec ma' nāsına zīrā ki her lafz-ı mücerredüñ ki āhırine **18 şīn-** mu' ceme lāhık olsa ism-i maşdar olur. Dāniş ü bīniş ü h'āhiş gibi. [z-m-e-y] **19**

Āzmāyiş: Ve bi'l-kaşr āzmūden lafzından ism-i maşdardur. Rāhat olmak ve dincelmek

20 ma' nāsına. **Hāfiz:**

Āsāyiş-i dü-gīti tefsīr-i in dü-ħarf-est

Bā-dūstān telaṭṭuf bā-düşmenān müdārā²⁷⁹¹

21 Āş: Şūrbā, Türkīde daħı isti' māl olunur. [ş-e-m] **Āşāmiş:** İçiş dimekdür **22** āşāmīden

lafzından ism-i maşdardur. [ğ-e] **Āğāş:** Kimseyi kimseye ańduran kimesne. **23** [ğ-e-t]

Āğāteş: Bir nādāni azdurup yaramaz nesne öğretmek²⁷⁹² ma' nāsına. [ğ-e-l] **24 Āğāliş:**

Mişlihu. **Şems-i F.:**

Muħālifān-ı to-rā ez-berāy-ı hūn-h'ārī

Eger koned dü se ruzi zamāne āğāliş²⁷⁹³

25 Esedi:

Be-ħandīd peykā vü güft-i in me-bād

K'ez-āğāliş-i to dihem ser be-bād²⁷⁹⁴

[g-e-l-y] **26 Āğāliş:** Mişlihu. [ğ-v] **Āğūş:** Āğūşiden ve āğūştēn lafzından ism-i maşdardur **27** kucaş u kucağ u kucağlamak ve bir kucağ nesne ve buğday ve arpa ve

sā'ir gılāl bağı **28** hırme ma' nāsına ve mezkūr lafzdan şīga-i emr ü vaşf-ı terkībīdür. [f-

r-y-n] **Āferīniş:** **29** Ögüş ve yaradılış demek olur. İsm-i maşdardur. Ma' nā-yı

mef' ūliyyet üzre hilāf-ı **30** kıyasca. [f-v] **Āfūş:** Ni' meti, bebr didükleri yırtıcı cānvere

yā kaplana yā arslana dirler dimiş. **31** [k-e-l-y] **Ākālīş:** Tomalan mantarı. [k-v] **Āğūş:**

²⁷⁸⁹ (Eğer üzerimize şimşek çakmazsa, bu zamanın içinde çok fazla mutluluk olmaz.)

²⁷⁹⁰ (Yıldırımlar çakan karanlık gece dahi bahçe için huzurlu bir gündüze döner.)

²⁷⁹¹ (Hem bu dünya hem de ahiret hayatının huzuru, dostlara nazik davranmak ve düşmanlara hoşgörülü olmaktan geçer.)

²⁷⁹² ağvā ve tahrik ma' nāsına. 3. (188a/14)

²⁷⁹³ (Felek iki üç gün kışkırtsa, düşmanların senin kanını içmeye yeltenir.)

²⁷⁹⁴ (Pika güldü ve şöyle dedi: Bu olmasın, çünkü seni onun ağılına verirsem, başın belaya girer.)

Kāf-ı ‘Acemîyile bir kucağ nesne²⁷⁹⁵ **167b/01** ağuş ma‘nāsına da kucağ u kenār ma‘nāsına. [l-e-y] **Ālāyiş:** Ālüde lafzından **02** ism-i maşdardur. Bulaşık, bulaşmış ma‘nāsına. [m-y-z] **Āmīzeş:** Qarışık,²⁷⁹⁶ qarışmış ma‘nāsına **03** ism-i maşdardur ve mizāc ma‘nāsına dağı gelür.²⁷⁹⁷ [v-r] **Āveriş:** Getüriş ma‘nāsına. **04** [v-r-g-v] **Āver-güş:** Salkım küpe. [v-y] **Āvīş:** Güyegü otı. [h-n] **Āhen-keş:** Mıknāṯis. **05 Nev‘-i Evvelehu El-Elifi’l-Makşüre** **06** [b-r] **Ebreş:** Aşhāb-ı lügat çil at dimişler. Fāzıl-ı Muhaqqıq *Deqāyıku’l-Ḥaḳāyıkda* böyle **07** taḳkık itmişler ki ebreş ol ma‘nādan ‘ibāretdür, Türkî dilde oña ābraş dirler. **08 Elif** medd ile telaffuz iderler. Aşda memdūd degildür, ebreşüñ ata ıtlākı bā-‘itibārü’l-vaşfdur. **09** Şebdiz ü dij ü şeb-reng ü şide vü semend gibi. Her birinüñ ma‘naları maḥallerinde zıkr olunmuşdur. **10 Aḥaş:** Kıymet, Şems-i Faḥrî *Mi‘yār-ı Cemālīde* medd-i *elif* ile taşḫih eyledi. Āteş vezninde bu beyti **11** inşā eyledi. Maḥallinde zıkr olunmuşdur. Ḥalīmī kaşr-ı *elif*le taḳkık idüp ve ‘Unşurīnüñ **12** bu beytini şāhid getürdi. Baḥş u caḥş kāfiyesinde. **Beyt:**

Ḥod nümāyed hemīşe mihr-i fūrüg

13

Ḥod nümāyed hemīşe gevher-i aḥaş²⁷⁹⁸

İki vechile bunda cā’izdür. [ḥ-k-v] **Aḥkūş:** Ni‘meti, tamām olmamış **14** nesne ve çig, nā-puḥte ma‘nāsına naḳl eylemiş. [ḥ-k-v-k] **Aḥkūkeş:** Ḥurmanüñ kök qoruğı **15** Qaraḥişārī koz ve ḥurma ma‘nāsına naḳl eylemiş. [r-z] **Erzeş:** Kıymet ü erziden lafzından **16** ism-i maşdardur. Bahāsına degmiş ve degmek ma‘nāsına da gelür. [r-] **Eriş:** *Rānuñ* kesriyile **17** Ḥalīmī zirā‘ ya‘nī bilek uzunı dimiş ve qol ma‘nāsına da ve ardıç ağacı ma‘nāsına **18** dağı naḳl olunmuş ve sükün-ı *rā* ile egeriş lafzından muḥaffedür, zarüret-i vezn için **19** sākin kılinmişdur. **Esedī:**

Sipehdār-ı nīzāreş bāşed pesend

Ze-tārācem eymen koned ü ze-gezend²⁷⁹⁹

20 [z-ḥ] **Ezḥaş:** Ni‘meti yıldırım, şā‘iḳa ma‘nāsına naḳl eylemiş. [j-d-h-e-f] **Ejdehā-feş:** **21** Daḥḥāk bin Merdās-ı nā-pāküñ laḳabıdır ve ol Şeddād bin ‘Āduñ qarındaşı oğlıdır. **22** Qavm-i ‘Ādı Ḥaḳ te‘ālā cellü şānehu anı ve qavmini riḥü’l-‘aḳim ile helāk eyledi. Niteki Qur‘ān-ı **23** ‘azimde aḥvāli ma‘lumdur. Ḥazret-i Hüd peygamber ‘*aleyhi’s-selāmuñ* bed-du‘āsı sebebiyle **24** ve Daḥḥākuñ sā’ir aḥvāli Ezdehāk lafzında in-şāallāhu te‘ālā beyān olinsa gerek. **25** [z-m-e-y] **Azmāyiş:** Şınayış, *tecrübe* ma‘nāsına

²⁷⁹⁵ nesne --. 3. (188a/21)

²⁷⁹⁶ -. 16. (156b/30)

²⁷⁹⁷ Maşdardur. --. 16. (156b/30)

²⁷⁹⁸ (Güneş daima parlar. İnci daima kıymetlidir.)

²⁷⁹⁹ (Komutan, mızrağıyla gurur duyar; mızrağı beni yağma ve zarardan korur.)

medd-i elifile dağı rivāyet olunmuşdur. [s-p-r] **26 Esprīş:** Ve bi'l-kesr, meydān ma' nāsına āhiri *şīn*-i mühmele ve *şīn*-i mu' ceme ile mervīdür. **Esprīş: 27** Mişlihu. [s-t-e-r-c-h-ā-t] **Estārce-i āteş:** Oddan çıkan kıgılcım ki қоğ dirler, 'Arabca şerār **28** ma' nāsına. [s-t-e-r-ç-h-ā-t] **Estārce-i āteş:** Mişlihu. Ba' zı aşhāb-ı lügat meksüre bābında **29** yazmışlar. **Eş:** Zāmīr-i gā'ibdür, māqabline muttaşıl olsa elifi düşer, cāneş, girifteş gibi **30** ve āhirinde *hā* 'i 'alāmet olan isme ulaşduğda elifi düşmez, gānzeş ve müjeş gibi. **31** Hāliyā cemī' ahvālinde ve ahkāmında et lafzı gibidür ki zāmīr-i hıttābdur. Bu maħalle münāsib **168a/01** āhiri ħarf-i elif evveli *şīn*-i mu' ceme bābında ba' zı tafşil beyān olupdur. [ğ-e-l-y] **02 Āgāliş:** Ni' metī, āgāliş ma' nāsına naql eylemiş. Medd-i elifile. [k-e-r] **Ekārīş:** Tomalan mantarı. **03** [k-e-r-y] **Ekārīş:** Mişlihu. [n-b-v] **Enbūş:** Ni' metī ot köki ve tere kökine dirler dimiş. [n-g-e-r] **04 Engārīş:** *Kāf*-ı 'Acemīyle engārīden lafzından ism-i maşdardur. Şınayış ma' nāsına **05** ve cerīde-i şümār. **Hāfiz:**

Şurāhī mī-keşem pinhān u merdüm defter engārend
' Aceb girāneş in zerķ der-defter ne-mī-girend²⁸⁰⁰

06 [v-b-e] **Evbāş:** Her cinsile ve her nesne ile iħtilāt iden **07** ve bīnar, levend ma' nāsına. **'Unşurī:**

Ne-dānā z'o ħaber dāned ne evbāş
Ki ħor bā-nīz gūz āmed çü ħuffāş²⁸⁰¹

08 El-Elifi'l-Meksüre: [s-p-r] **İspirīş:** *Bā* 'i 'Acemīyledür ve fetħ ü kesr cā'izdür. Meydān **09** ma' nāsına. [p-r-y] **İspirīş:** Mişlihu, fetħile dağı rivāyet olunmuşdur. [s-p-y-v] **İspiyūş:** **10** Bezri kaḫtūnā, espeğül ma' nāsına. [t-r-v] **İsterveş:** Lori kuşı ve kartal kuşı. [s-r-y] **11 İsrīş:** Çerīş ma' nāsına ve meydān ma' nāsına. [s-r] **İsrīş:** Mişlihu, meydān ma' nāsına. **12** [s-f-y-v] **İsfeyūş:** İspeyūş ma' nāsına, *bā* ile *fā* arasında zebān-ı Fārsīde **13** tebādül ü tevāhī vardur. Mirāren zıkr olunmuşdur *Vesīletü'l-Maķāşid* şāhibi **14 elif**den şoñra *şīn*-i mu' ceme ile taşhīh eylemiş. [y-d-v] **İdūş: Esedī:**

Hem İdūş ber-sāķ-ı 'arş-est nām

15

Bünī mu' ciz-i o-rā vü zāyired peyām²⁸⁰²

El-Elifi'l-Mazmūme. [s-b] **Üspeş:** **16** Bit, *ķaml* ma' nāsına. [s-p-v] **Üspūş:** *Bā* 'i 'Acemīyle şoñ güz ayı. [l-f-e] **Ülfāş:** **17** Ni' metī, iki yüzli²⁸⁰³ kimesne ve boğa dikenine dirler dimiş. [v-l-v] **Ülūş:** **18** Pādişāhlar ve ekābirler öñinde olan ta' āmdan bir

²⁸⁰⁰ (Şarap sürahisini gizlice içiyorlar ve insanlar onu defter sanıyor; ne garip ki, bu aldatmacanın ağırlığını defterde tutmuyorlar.)

²⁸⁰¹ (Ne bilgiler ondan haberdar olabilir, ne de cahiller; çünkü güneşle birlikte göz, yarasa gibi olur.)

²⁸⁰² (Ayrıca, onun ismi arşın sakini tarafından bilinmektedir; mucizeleri ve mesajları ona ulaşır.)

²⁸⁰³ yüzli. A.(188a/14)

kimesneye gönderilen ta'āma dirler. **19 Nev'-i Evvelehu El-Bā'i'l-Meftūha 20** [e-p-v] **Pāpūş:** İki *bā'*-i 'Acemīyile pāpūc ki ayaga giyerler. [e-d-e] **Pādāş:** *Bā'*-i 'Acemīyile aşhāb-ı **21** lügat, 'avz u şavāb ma'nāsınadır dimişler. Fāzıl-ı Muhaqqıķ *Dekāyıkū'l-Hakāyık*da **22** böyle taḥkık eylemişler ki pādāş, müfred olmak var, mürekkebe olmak var pādāş-ı **23** müfredūñ ma'nāsı cezādur niteki bu ebyātda zāhirdür. **Beyt:**

Be-ters ez-Ḥudāvend cān u revān
24 Ki hest o tūvānā vū mā nā-tūvān
 Ger ender ne-gīred ze-fercām-ı kār
25 Be-gīred be-pādāş-ı rūz-ı şümār²⁸⁰⁴

Beyt:

Senūñ itdüklerūñ unutma yoldaş
 Bulınur her işe elbette pādāş

26 Pādāş-ı mürekkebeñ aşlı pāy-tāşdur, yā ḥızf olunmuşdur. **27** *Tā, dāla* tebdil olmuşdur. Ma'nā-yı terkībisi ayakdaşdur. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

28 Taglara düşmüş yeler yıl gibi ser-gerdān vezān
 Niçe Mecnūn geldi biri baña pādāş olmadı

29 Lisān-ı Fārsīde taşūñ ma'nāsı şerīkdür, Türkī dilde oña ortak dirler. İki kuluñ **30** efendisi bir olsa, ḥācetaş dirler. İki kimse²⁸⁰⁵ bir bölükden olsa, ḥaylaş **31** dirler in-şāllāhu *taş* lafzında tafşil olunur. [e-d-e-f-r-e] **Bād-efrās:** Ni'metī pādāş **168b/01** ma'nāsına naql eylemiş. [e-r-e-ğ-v] **Bārāğūş:** Bir kucak miqdārı demek olur. [e-r-k] **02** **Bār-keş:** Yük çekici demek olur, ḥamūl u ḥalīm kimesnelere ber-sebīl-i isti'āre **03** ıtlāk olunur. [-e-] **Bāş:** *Bā'*-i 'Arabīyile *bāşīden* lafzından şīğa-i emrdür. Ol **04** dimekdür, *kūn* ma'nāsına. **Beyt:**

Bāş tā-şubḥ-ı devletet be-dihed
 Kā'in henüz er netāyic-i seḥer-est²⁸⁰⁶

05 Pāş: *Bā'*-i 'Acemīyile *pāşīden* lafzından şīğa-i emrdür. Şaç dimekdür. Vaş **06** terkībisi²⁸⁰⁷ de olur, güher-bāş gibi. **Beyt:**

Döker ol şikārı nigāruñ itinūñ
07 Ayağına dolar bu çeşm-i güher-pāş

²⁸⁰⁴ (Canın ve ruhun efendisi olan Allah'tan kork! Güçlü olan O'dur, biz güçsüzüz. Sana burada (dünyada) karşılık vermezse bile, sonuçta kıyamet günü hesabını görür.)

²⁸⁰⁵ kimesne. 3. (188b/02)

²⁸⁰⁶ (Sabaha kadar sabret ki talihin sana mutluluk versin; çünkü şu anki durum hala sabahın sonuçlarındandır.)

²⁸⁰⁷ terkībisi. 3. (188b/09)

[e-ş] **Pāşeş:** *Bā* 'i 'Acemîyile saçış dimekdür. [e-l] **Bāliš:** 08 Yaşdıķ. [e-l-v] **Pālūs:** *Bā* 'i 'Acemîyile kāfür mağşūs, Şems-i Fahrî mağşūs ma' nāsına naql 09 idüp bu beyti inşā eylemiş. Sā'ir aşhāb-ı lügat kāfür-ı mağşūs dimişler. **Şems-i F.:**

10 Husūd eger ne-buved bā-to hāliš ender-der
' Aceb medār ki vije ne-yāyed ez-pālūs²⁸⁰⁸

Bālūs: 11 *Bā* 'i 'Arabîyile büt, şanem ma' nāsına ve çörek ve kāfürüñ mağşūsı ma' nāsına. [e-n-f] 12 **Bānefş:** Benüş didükleri ağaç ki yimişine eṭıbbā lisān-ı 'aşāfir dirler. Ba' zı 13 yirlerde gālaṭ idüp çenār dirler. Ol çenār degildür, kulğan ağacıdır. Elifsüz benefş 14 daḫı dirler. [e-n-k] **Bān-keş:** Ötegen gügercin. [-h-] **Paḫş:** *Bā* 'i 'Acemîyile Ni' meti bir yirden 15 aşığa sürtünmek ma' nāsınadır dimiş. **Baḫş:** Hişşe vü naşib ve borc u deyn ma' nāsına 16 Ni' meti, ve yaşşılanmış nesneye de dirler dimiş ve *baḫşiden* lafzından şığa-i emrdür ve vaşf 17 terkibi *cān-baḫş* u *ferah-baḫş* gibi. **Hāfız:**

Egerçi bāde ferah-baḫş u bād gül-biz-est

18 Be-bāng-ı ceng me-h'or mey ki muḫtesib tiz-est²⁸⁰⁹

Şihāh-ı 'Acem şāhibi, ve ulu, 'aziz ve muḫteşem ma' nāsına da 19 naql eyledi. [h-ş-e-y]

Baḫşāyış: *Baḫşāyiden* lafzından ism-i maşdardur. Esirgeyiş ve 'afv idiş 20 demek olur.

[h-ş] **Baḫşiş:** 'Aṭā vü *baḫşiden* lafzından maşdardur, bağış. [d-e-n-d-y] 21 **Bed-endiş:**

Yaramaz fikürlü. [d-e-h] **Bed-āhūs:** Mişlihu. [d-h] **Bedaḫş:** Bir vilāyet adıdır ki la' lüñ

22 'alāsı anda ḫāşıl olur. Ni' meti pīrūze ṭaşı andan gelür dimiş. [d-r-v] **Bedrūs:** 23 Kāfir

ile ehl-i İslām beyninde olan der-bend, 'Arabca *şagr* ma' nāsına ve ümmid ma' nāsına.

[d-k-n] **Bed-kiniş:** 24 Yaramaz ḫüylü bed-girdār ma' nāsına. **Beyt:**

Bed-kiniş-rā be-rūzgār sipār

Ki to-rā bende-est ü ḫızmetkār²⁸¹⁰

25 **Şems-i F.:**

Şādmān ez-ihtimāmet nık-kār

Mümteḫin ez-intikāmet bed-kiniş²⁸¹¹

[d-k-y] **Bed-kiş:** 26 Bī-meżheb ü bī-din ü bī-şefkat. [d-v] **Bedūs:** *Bā* 'i 'Acemîyile

ümüd, ricā vü emel ma' nāsına ki 27 evveli zamm-ı *bā* vü āhiri *sīn*-i mühmele ile bedüş

daḫı rivāyet olunmuşdur. Sā'ir esāmisi 28 ümüd lafzında meşṭürdür. [d-h-v] **Bed-hüş:**

²⁸⁰⁸ (Kıskaç kimse seni halisane sevmiyorsa şaşırma! Çünkü karışmış ve sahte olan şeyden halislik beklenmez.)

²⁸⁰⁹ (Her ne kadar şarap mutluluk verici ve rüzgar çiçekler saçıcı olsa da, çalgının sesiyle şarap isteme, zabıt uyanıktır.)

²⁸¹⁰ (Kötü davranışları zamana bırak; çünkü zaman, sana hizmet eden bir hizmetkardır.)

²⁸¹¹ (İşini iyi yapan, onun önem vermesinden mutludur. İşini kötü yapan, onun intikamından kaçır.)

Delü, dīvāne ma^c nāsına. [d-r-y] **Pedriş:** Qabül idiş **29** ma^c nāsına *bā*²-i ^c Acemīyile. [r-ḡ-e] **Perḡāş:** *Bā*²-i ^c Acemīyile ceng ü qarğaşa ve tarlıq ve yumruq cengi **30** ve fitne ve kimseye güc itmek. **Edāyi:**

Heme sāl mā³il be-perḡāş buved
Ki der-fikr-i fetḡ-i kızılbaş buved²⁸¹²

31 Şems-i F.:

Ki-rā pādīşāh-ı Şeyḡ Ebū İshāq
Koned taşavvur-ı kīn ü taḡayyül-i perḡāş²⁸¹³

Žamm-ı *bā* ile de mervīdür, eşahḡ žammıladur. **169a/01** [r-ḡ-v-e] **Berḡāş:** Ağırşaq, berḡāc ma^c nāsına. [-r-] **Bereş:** *Bā*²-i ^c Arabī vü fetḡ-i *rā* ile mehār-ı üstür. **02 Pereş:** Fetḡ-i *rā* ile bağırsaq ağrısı, bu ma^c nāya ḡayrı adları *bernes* lafzında yazılmışdur **03** ve anuñ üzerine dimekdür ve ilediş ma^c nāsına. **Beriş:** *Bā*²-i ^c Arabī vü kesr-i *rā* ile ümīd ü ārzü **04** ma^c nāsına. **Periş:** *Bā*²-i ^c Acemīyile ve kesr-i *rā* ile ism-i maşdardur. Eşme ve depretme ma^c nāsına. [r-n-d-v] **Perendüş:** **05** *Bā*²-i ^c Acemīyile ısrāḡı gice, dün degil öteki güne daḡı dirler dimiş. [r-n] **Berniş:** *Şihāḡ-ı* **06** ^c *Acem* bağırsaq ağrısı aḡiri *sīn*-i mühmele ile *bernes* ma^c nāsına naql eyledi. Sā³ir adları anda **07** mezkürdur. [r-n-y] **Berniş:** Ḥalīmī miqrāz sindusı dimiş, *Vesiletü'l-Maḡāşid* şāḡibi **08** ve Ni^c metī bağırsaq şikesteliginden ^c āriş olur bir marazdur, ^c Arabīde maḡş dirler dimişler **09** bu ma^c nāya žammıla daḡı lüğatdür. *Şihāḡ-ı* ^c *Acem* şāḡibi etmek alacası dimiş. [r-v-e] **Pervāş:** **10** *Bā*²-i ^c Acemīyile bir nesneye iri midür yāḡūd yumşaq midur bilmek için el yoqlamaq, *lems* ma^c nāsına **11** ve *perdāḡten* ma^c nāsına daḡı gelür. Şems-i Faḡrī *lems* ma^c nāsına aḡiri *sīn*-i mühmele bābında getürmiş **12** ve bu beyti inşā eylemiş.

Ne-buved atlas-ı gerdün sezā-yı bār-ı küheş
Eger çi gird-i қаzā enderün besī pervāş²⁸¹⁴

13 Bercās u fernās u āmās kāfiyelerinde naql eylemişdür. Pervāş *şīn*-i mu^c ceme **14** ile ḡāfil ü servün ucayan başı ma^c nāsına. [r-v-r] **Perveres:** *Perverden* lafzından **15** ism-i maşdardur, besleyiş ma^c nāsına. [r-v-r-y] **Perveriş:** Ni^c metī ḡül-be-şeker ma^c nāsına. [r-v] **Perveş:** **16** Qaraḡişārī, ümīd ma^c nāsına naql eylemiş. [r-y] **Periş:** İki nesne birbirinden ayırmaq ve şaçmaq **17** ve perişānlıq ma^c nāsına ism-i maşdardur. **Şems-i F.:**

Meger ki der-ser-i zülfi bütān ze-bād-ı şabā

²⁸¹² (Her yıl kavga etmeye istekliydi; çünkü aklında Kızılbaş'ı fethetmek vardı.)

²⁸¹³ (Padişah Ebu İshak kin güdüp savaşmayı düşünürse buna kim dayanabilir?)

²⁸¹⁴ (Her ne kadar kaderin döngüsü içinde çokça kaygı olsa da dünya, küçük yükleri taşımaya layık değildi.)

18

Ne-mānde der-heme mülkeş dīger mecāl-i perīş²⁸¹⁵

Bā 'i 'Arabī vü *bā* 'i 'Acemīyile lügatdür. Qapu mīhi ve bend-keşedür. 19 Muṭlakā gerek şandūķda gerekse pencerede ve qapuda olsun muḥkem olmağıçün iderler. 20 **Esedī:**

Pür-ez nukre şandūķ-ı tır-est ü şüş

Ze-zerīş heme qıfl ü zencīrīş²⁸¹⁶**Şems-i F.:**

21

Ez-ğāyet-i şehāvet hergiz ḥazā 'in-i to

Ne men' dīd u ne red ne qıfl be-rūyeş²⁸¹⁷

[t-e-r-y] 22 **Betārīş:** Ni'metī eyretli didükleri otdur dimiş. Eṭıbbā qatında *serḥas* dimekile ma'rūfdur. Betāris 23 ma'nāsına dimiş. [g-e-n-v] **Begānūs:** Eşkün at. [l-g-v] **Pelgūs:** Pīl-gūş ma'nāsına ve ol büyük 24 yapraqdur ki qalpaq yaprağı dirler. [l-h-r-y] **Pele-rīş:** *Bā* 'i 'Acemīyile qaba şaķal ve evveli *yā* ile ki āḥir-i 25 ḥurūf-ı teheccīdür, lügatdür. [n-c] **Penciş:** Ni'metī vezriş ma'nāsına naql eylemiş. [n-c-h-k] **Pence-keş:** Girde 26 didükleri, raqīķ itmek ki tennūrda bişürürler. [n-f] **Benefş:** Bānefş didükleri ki Türkīde 27 beneviş dirler. [y-n-v] **Peynūs:** Çalış ü dökiliş ma'nāsına. [-v-] **Beviş:** *Bā* 'i 'Arabī ve kesr-i *vāv* ile 28 meniş ü reviş vezninde. **Beyt:**

Ne deş-ḥ'ārī ez-çiz ber-ter meniş

Ne āsānī ebed z'āndek beviş

29 Çok ve çokluq ve büyük dimek olur, bisyār u 'azīm ma'nāsına ve şöhret ü faḥr 30 ma'nāsına da gelür. **Esedī:**

Nebeşte çonān buved şān er beviş

Be-resm buviş ender āmed reviş²⁸¹⁸

31 'Arabīde sükün-ı *bā* ile bevş, nāsdan muḥteliṭ cemā' ate dirler. [y-g-e-r] **Peygāreş:** *Bā* vü *kāf*-ı 'Acemīyile 169b/01 şavaşçı, ḥarbī ma'nāsına ve ḥasm u ḥaşim ma'nāsına. [y-l-ğ-v] **Peylgūs:** *Bā* 'i 'Acemīyile ba'zı 02 aşḥāb-ı lügat süsen-i āzāde didükleri munaqqaş süsen ve bir nev' çiçekdür ki 03 eṭrāfında siyāh noqtaları vardur ve kenārında gedüçikler vardur dimişler. **Şems-i Faḥrī:**

04

Gül-īst ez-cins-i süsen-i āsmān-gün

Vü ber-kenār-ı o noqtaḥā-yı siyāh bāşed²⁸¹⁹

²⁸¹⁵ (Onun ülkesinde put gibi güzellerin saçını dağıtmaya tan yelinin artık mecali kalmadı.)

²⁸¹⁶ (Sandık oklarla doludur ve altı tanesi gümüşstendir; hepsi altın kilitler ve zincirlerle kaplıdır.)

²⁸¹⁷ (Senin hazinelerin, en yüksek cömertliğinden dolayı ne görülememiş, ne reddedilmiş, ne de kilitlenmiştir.)

²⁸¹⁸ (Bizim kaderimiz böyle takdir edilmi, kaderde ne yazılmışsa o olur.)

05 *Ve rahne-i kũçek ü ān-rā pellũş-nĩz gũyend* dimiş. [y-l-k-v] **Peylkũş:** Mişlihu. **06** [y-l-g-v] **Peylgũş:** Mişlihu. ‘Ayn-ı mu‘ceme vũ *kāf* ile ve *kāf*-ı mu‘ceme ile lũgatdũr ve ekşer aşhāb-ı **07** lũgat meftũha bābında getũrmişlerdũr. Eşahh *kesr*-i bā iledũr. **Esedĩ:**

Heme kũh çũn taht-ı gevher-fũrũş

08

Ze-sĩsenber ü lāle vũ peylkũş²⁸²⁰

Nizāmĩ:

Şimāl engĩhte her sũ ħurũşĩ

09

Zede ber-kāv çeşmĩ peylgũşĩ²⁸²¹

Şems-i F.:

Vaşf-ı ħulķ-ı şāh mĩ-kerdend dũş

Sũnbũl-i nesrĩn ü verd ü peylgũş²⁸²²

10 El-Bā’i’l-Meksũre: [n-e-g-v] **Bināgũş:** Kulaķ tozı, ‘Arab zıfrĩ 11 dir. [y-c] **Pĩçĩş:** *Bā* vũ *cĩm*-i ‘Acemĩyile *pĩçĩden* lafzından ism-i maşdardur. Burguşuş ve toluşuş **12** ve ķarcışış ma‘nāsına. [y-r-z-v-f-r-v] **Pĩrũz u fũrũş:** Kāraĥışārĩ ħurde-fũrũş ma‘nāsına **13** naķl eylemiş. [-y-] **Bĩş:** *Bā* ‘i ‘Arabĩ ile imālesiz bir otuñ adıdır, zehrlerdendũr, yiyeni öldũrũr. **14** Vilāyet-i Sindde Helāhil şehrinde olur, tāze iken yirler, aşlā ziyān itmez ķurusın **15** daĥı yiyicek ol yirde ziyān itmez²⁸²³, ol yirden ġayrı ırak yiyicek def‘ĩ **16** helāk ider. İklĩmden iklĩme naķl olınan kũkidũr. Ba‘zılar aġacıdır didiler, üç **17** dũrlũ bir dũrlũsi boynuzçuķlar gibi olur. İklĩlũ’l-melik boynuzçuķları gibi sũnbũl-i **18** Hindĩ iķinde bulunur. Kārũn-ı sũnbũl dirler ve helhel dirler. Kāfũr u talķ azundusı **19** gibi olur. Boġun boġun olur, barmaķ gibi yıldır yıldır ider. Bir dũrlũsi daĥı yeşildũr. **20** Bozraķ ve şaruraķ üzerinde ķara ķara noķtaları olur. Māmĩrān kũklerine **21** beñzer. Bir dũrlũsi daĥı uzun boġun boġun aġaçdur. Kāmiş kũkine beñzer, bir **22** barmaķ uzunı olur ve rengi şarı olur. Bu ġāyetde yaramazraġdur. Bunuñıla baraş **23** ve cũzzāma ‘ilāc iderler ve cedvār ile ikisi bir kũkte bitũp, bi-ķudreti ol tiryāk bu zehr **24** olduġı meşhũrdur. **Bĩş:** *Bā* ‘i ‘Arabĩ vũ imāle ile artuķ, efzũn ma‘nāsına. **Pĩş:** **25** *Bā* ‘i ‘Acemĩyile õñ, ķable ma‘nāsına ve ilerũ, muķtedā ve ‘azĩz ü mũteĥarrim ma‘nāsına isti‘māl olunur **26** ve õtũrũ ki ħarekāt-ı şũlũşenũñ biridũr. Zamme ma‘nāsına Fāzıl-ı Muĥaķķĩķ bũyle taĥķĩķ itmişler ki **27** bĩş *bā* ‘i ‘Arabĩnũñ imālesi ile zā’id ma‘nāsınadır. Muķābili kemdũr.

²⁸¹⁹ (Gũkyũzũ renginde bir zambak tũrũnden bir çiķektir; kenarında siyah noktalar bulunur.)

²⁸²⁰ (Bũtũn daġ, mũcevher daġıtın bir taht gibidir; menekşe ve lālelerle, tavus kuşu gibi gũzelliķlerle doludur.)

²⁸²¹ (Kuzey rũzgarı her yũne uġultular yaymış; geniş ve bũyũk bir gũz bir yere vurmış.)

²⁸²² (Halk, dũn gece sũnbũl, nergis, gũl ve pilgũş gibi şahı tasvir ediyordu.)

²⁸²³ eylemez. 3. (189b/25)

Ma' nāsı nākışdur. **28** Pîş *bā* 'i 'Acemīnüñ imālesi ile öñdür. Muķābili besdür. Ma' nāsı arddur. Pîş-i cihāt **29** sittüñ birisi idüğine bu beyt delālet ider. **Beyt:**

Çep ü rāst ü pîş ü pes ü zîr ü zeber

30

Zeliḫā-yı büt-rüy bud ser-be-ser²⁸²⁴

Mezkūr beytde cihāt-ı sitte cem' olmışdur. Pîşüñ ve bîşüñ **31** ma' nāları bu beytten zāhirdür. **Beyt:**

Abāhā-yı elvān ze-şad gūne bîş

Be-ḫ'ānhā-yı zerrīn nihādend pîş²⁸²⁵

170a/01 Şan' atı olan kişi işi öñine alup işledüğinden ötürüdür ki **02** oña lisān-ı Fārsīde pîşe dirler. Āḫirindeki *hā* ihtişāş içündür. Rūzede, pençede **03** heftede, destede olan *hā* gibi. [y-ş-e-p-y] **Pîş-ā-pîş:** Berāber ve ilerü ma' nāsına. [y-ş-k] **04 Pîş-keş:** Tuḫfe ve tekellüf. [y-l-k-v] **Pîl-küş:** *Bā* 'i 'Acemīyile pîl-güş u pîl-güş ma' nāsına ki **05** meftūḫa bābında zıkr olındı. Süsen-āzādeye dirler ve bir çiçekdür ki siyāh nokḫāları **06** vardur ve kalbaḫ yaprağına dirler, fîl-güş, nîz gūyend u ḫulağına daḫı dirler. [y-n] **Bîneş:** **07** Görîş. [y-h-v] **Bî-hüş:** 'Aḫılsız. **El-Bā** 'i '1-**Mazmūme:** [r-ç-e] **Pürçāş:** *Bā* 'i 'Acemīyile **08** *Şiḫāḫ-ı* 'Acem şāḫibi nişāne ma' nāsına naḫl itdi. Sā'ir erbāb-ı lügāt *sīn-i* mühmele **09** bābında irād itmişlerdür. *Şiḫāḫ-ı* 'Acem şāḫibi hem *sīn-i* mühmele hem *sīn-i* mu' ceme bābında getürdi. **10** [r-ḫ-e] **Pür-ḫāş:** Ceng ü ḫarḫāşa ve ḫarlık ve yumruk cengi ve fitne ve kimseye güç itmek **11** cemī' aşḫāb-ı lügāt meftūḫa bābında yazmağın meftūḫada yazıldı. Eşāḫḫ zammıladur **12** ve nişāne ve çüb, ḫāşe ma' nāsına daḫı naḫl olunmuş. [r-n-y] **Bürniş:** Bağırsaḫ aḫrısı ki **13** *mağz* dirler, meftūḫa bābında daḫı gelmişdür. [j-v-h] **Püjüheş:** *Bā* 'i 'Acemī vü *zā* 'i mu' ceme ile **14** *püjühiden* lafzından ism-i maşdardur. Cidd ile arayış ve şorış ma' nāsına. **Beyt:**

15

Be-porsīd kār-ı sipeh-i şāh ez-üy

Çonīn güft ey şeh püjühīş²⁸²⁶

Puş: *Bā* 'i 'Acemīyile at **16** yelesi 'Arabīde *gudre* ma' nāsına ve ḫapu mīḫi. **Esedi:**

Kemendī vü tîḡi be-kef tāfte

Puş bār key çün 'inān tāfte²⁸²⁷

17 Puş ü yāl çār-pāde per ü bāl gibidür ḫuşda niteki bu beytde zāhirdür. **18** **Beyt:**

Ze-bād-ı germ hemī-sūḫt der-zemīn ü hevā

²⁸²⁴ (Sağ-sol, ön-arka, alt-üst ve baştan başa her şeyin yüzü put suretli Züleyha idi.)

²⁸²⁵ (Yüz çeşitten fazla rengârenk sümbüller, altın başlıklarıyla öne çıktılar.)

²⁸²⁶ (Şah, ondan ordunun durumu hakkında bilgi sordu; o da şöyle dedi: Ey şah, bir araştırma yap.)

²⁸²⁷ (Atın yelesini dizgin gibi örüp kement ve kılıcı hazırladılar.)

Peleng-rā pūs ü yāl ü küleṅ-rā per ü bāl²⁸²⁸

19 [n-y-v] **Benyūs:** *Benyūsīden* lafzından şığa-i emrdür, diñle ya‘nī müstemi‘ ol ma‘nāsına **20** *Şihāh-ı* ‘Acem şāhibi çekiş ma‘nāsına naql eyledi. [v-y] **Pūyiş:** Hüdhüd kuşu, künyeti Ebū Süleymāndur. **21** ğayrı adları *rübūt* lafzında mestürdür. [v-z] **Pūziş:** *Bā*³-i ‘Acemīyle dilek ü şefā‘ at **22** ü ‘özü. **Şems-i F.:**

Vücūd rü çün sebep geşt ādem

Ḳabül āmedeş pīş-i dād er pūziş²⁸²⁹

23 ve pend ma‘nāsına daḡı isti‘māl olunur. [-v-] **Pūs:** *Bā*²-i ‘Acemīyle *pūşīden* lafzından şığa-i emrdür **24** gey ma‘nāsına ve örtün dimekdür ve vaşf-ı terkībīdür. Nemed-pūş u atlas-pūş gibi. **25 Beyt:**

Ān nigār-ı bāde-nūş surḡ-pūş

Ez-neşāt-ı meclis āmed der-ḡurūş²⁸³⁰

[-v-] **26 Būs:** *Bā*²-i ‘Arabīyle çāpūk ma‘nāsına. (‘):

Bār şehr-āşüb-ı gül-gün-pūş būs²⁸³¹

27 [v-s] **Būsiş:** *Bā*²-i ‘Arabīyle ve *vāv*dan soñra *şin*-i mühmele ile öpiş ma‘nāsına. [v-ş]

28 Pūşiş: *Bā*²-i ‘Acemīyle giyesi ve örtü ve örtiş ve örtiniş ma‘nāsına ism-i maşdar daḡı **29** isti‘māl olunur. Ammā keşret-i isti‘māl ile şāyi‘ vü zāyi‘ olup ḡaḡīḡat gibi **30** olmuşdur. [v-y] **Būyiş:** *Bā*²-i ‘Arabīyle yiliş ma‘nāsına. [v-y-f-r-v] **Būy-fürüş:** **31** ‘Atḡār u dārī ma‘nāsına. [b-y-e-z] **Buyāziş:** *Zevbān* maraızı ve muḡlaḡā ma‘lül ma‘nāsına.

170b/01 Nev’-i Evvelehu Et-Tā’i’l-Meftūḡa **02** [e-b] **Tābeş:** *Tābīden* lafzından ism-i maşdardur. Yaldırayış ve ḡarış ma‘nāsına. [e-c-p-v] **03 Tāc-pūş:** Hüdhüd kuşu, künyeti Ebū Süleymāndur. Sā’ir esāmīsi *rübūt* lafzında yazılmışdur. **04** [-e-] **Tāş:** Çivid ile itdükleri ḡāl ü edāt-ı şirketdür ve muḡārenetdür ki ismüñ āḡirine **05** ulaşur, anuñ ma‘nāsında bir daḡı şerīk ü muḡārin olduğına delālet ider. **06** Fāzıl-ı Muḡaḡḡīḡ böyle tevziḡ ü taḡḡīḡ itmişler ki lisān-ı Fārsīde tāşuñ ma‘nāsına **07** şerīkdür, Türkī dilde oña ortak dirler, iki ḡuluñ efendisi bir olsa anlara ḡācetāş **08** dirler. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Men ü to her dü-ḡāce-tāşā nīm

Bende-i bār-gāh-ı sulḡānīm²⁸³²

²⁸²⁸ (Sıcak rüzgār, leoparın arkasını ve yelesini, turnanın tüyelerini ve kanatlarını yeryüzünde ve gökyüzünde sürekli yakıyordu.)

²⁸²⁹ (Ādem varlık sebebiyle yaratıldığında, eğer özür dilerse, bu özür adaletin huzurunda kabul edilir.)

²⁸³⁰ (Kırmızı giysili ve şarap için sevgili, meclisin neşesiyle coşarak geldi.)

²⁸³¹ (Gül rengi giysiler giyen ve şehri karıştıran sevgili.)

²⁸³² (Sen ve ben her ikimiz aynı efendiye sahibiz, padişah sarayının kölesiyiz.)

09 Türk taḥrīf idüp kuştāş dir iki kimesne bir bölükde olsa 10 anlara ḥayltāş dirler, niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Çi ḥūş güft Bektāş bā-Ḥayltāş

11 Çü düşmen ḥırāşīdī eyemen me-bāş²⁸³³

Bektaş ism-i Türkīdür, bek demür gibi mürekkebdür, bir cüz'ü 12 bekdür saḥt ma' nāsına bir cüz'ü taşdur seng ma' nāsına ve taş, tā-eş ma' nāsına da gelür. **Beyt:**

13 Be-fermūd bes tāş ber-dāştend

Ez-ān büm ü v'er dūr be-güdāştend²⁸³⁴

[e-ğ-v] **Tāğūs:** Başı şuya 14 taldırmak, Ḥalīmī bu ma' nāya *nūmla* rivāyet eylemiş *Vesīletü'l-Maḳāşid* şāhibi ve Ni' metī hem *tā* 15 bābında ve hem *nūn* bābında naḳl eylemişler. [e-l] **Tāliş:** Ni' metī, oḳ yileğine dirler dimiş. [-b-] 16 **Tebiş:** Kızgınluk, ḥarāret ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Sīne-i bed-ḥ'āhet ez-tāb-ı ' inān

17 Hest dā'im hemçü düzaḥ ez-tebiş²⁸³⁵

Ve *tābīden* lafzından taḥfif olınmışdur. Işılış ma' nāsına 18 ism-i maşdardur. [-ḥ-] **Taḥş:** Zenberek didükleri meşhūr berk yay ve aşığa sūrtinmek ve ḡuşşa 19 ve belādan ḡönül tırlığı ve taḡayyür-i ḥāl. **Esedī:**

Sihām-ı taḥş ez-dil geşt pür-ḥūn

Ze-seng-i ra' d şod ger-gūş-ı gerdūn²⁸³⁶

20 [r-e-v] **Terāveş: Beyt:**

Şikāf-ı sīne ānem ki bendem ez-merhem

21 Terāveş-i müjde-i eşk-bār-rā çı konem²⁸³⁷

[-r-] **Tereş:** Feth-i *rā* ile ḳamçı taşması. [r-k] **Terkeş:** Ḳubūr didükleri ki 22 içine oḳ koyarlar. **Şems-i F.:**

Mirriḥ-rā Ḥamel sān kerdend cümle ḳurbān

Her geh ki bendegānet ber-besteend terkeş²⁸³⁸

23 **Diger:**

Ġamī şod dileş sāz-ı naḥcīr kerd

²⁸³³ (Bektaş, arkadaşı Hayltaş'a ne güzel dedi: "Düşmanı tırmaladın diye hilesinden güvende olacağını sanma.")

²⁸³⁴ (Emretti, birçok yoldaşı aldı; onları o yurttan uzak yerlere götürdüler)

²⁸³⁵ (Senin düşmanının göğsü, sıkıntı ateşi yüzünden cehennem gibi hep kızgındır.)

²⁸³⁶ (Korkunç oklar kalpleri kanla doldurdu; eğer gökyüzünün kulağı olsaydı, taşlardan gök gürültüsü duyulurdu.)

²⁸³⁷ (Yaralı göğsümü merhemle iyileştirsem, gözyaşlarıyla dolu müjdeyi ne yapabilirim?)

²⁸³⁸ (Onun köleleri ne zaman terkeş bağlasa, Mars'ı da Koç gibi kurban ederler.)

Kemer-best ü terkeş pür ez-tîr kerd²⁸³⁹

[r-m] **Termüş:** 24 Ni^ç metî böğürtlen dimiş, *Vesîletü'l-Makâsîd* şâhibi böğürtlen yimişi, harkût ma^ç nâsına dimiş ikisine 25 de dirler. Etîbbâ katında *‘ulleyk* dimekile meşhûrdur. *Şihâh-ı ‘Acem* şâhibi keçiboynuzı, harnûp 26 ma^ç nâsına nakl eyledi. **Teş:** Bıçku, *erre* ma^ç nâsına ve büyük keser ki anuñıla ağaç yonarlar 27 ve büyük sivri balta ki ağaç yararlar. **Şems-i F.:**

Hurrem çi gûne bâşed haşmeş ki çarh dâred

28

Ez-behr-i hark u harkuş peyveste âhen ü teş²⁸⁴⁰

[-f-] **Tefiş:** Kızgınlık, harâret ma^ç nâsına ve köpük. 29 [-k-] **Tekeş:** Üzüm çekirdegi ve cebre ki üzüm şıkılduğdan soñra kalur, ‘Arabca tecîr dirler ve âhiri 30 *şîn*-i mühmele ile lügatdır. Faşîh ü şâyi^ç vü zâyi^ç olan *şîn*-i mühmele iledür. Mağallerinde yazılmışdur. 31 Ferâs u ceres ü heves kâfiyesinde. [m-z-n] **Tem-zeneş:** Epsen olmuş. [-v-] **Teviş:** Kesri *vāv* 171a/01 tebiş ma^ç nâsına *bā* ile *fā* vü *vāv* arasında tebdül ü tevâhî vardur. **El-Meksûre.** 02 [r-e] **Tırâş:** *Tırâşiden* lafzından şîga-i emrdür ve vaşf-ı terkîbîdür. Meşelâ Âzer-i 03 büt-tırâş dirler ya^ç nî büt yonıcı Âzer dimek olur ve çüp-tırâş u seng-tırâş 04 dirler. [y-r-k] **Tirkeş:** Terkeş ma^ç nâsına. [k-y-n-t-e] **Tigîn-taş:** A^ç lām-ı ricâldendür 05 cümleden biri Hâkân-ı Hîn(d)üñ karındaşı oğlıdur. **Esedî:**

Dilberî nâmeş Tigîn-taş buved

06

Heme sâle bā-ğam be-perhâş buved²⁸⁴¹

Et-Tā’i’l-Mazmûme: [-r-] **Turş:** Ekşi 07 hāmız ma^ç nâsına zammeteynile telaffuz olunmağ gerek, ferş veznine gâh olur taḥfif 08 idüp *rāy*ı sâkin kılurlar. [-v-] **Tüş:** Tâkat u kudret ü kuvvet. **Beyt:**

09

Şeved dîde-i baht-ı men tîre z’âb

Ne tüş u tüvânem be-mând ne-b’âb²⁸⁴²

Ve hareket 10 ve açlık ve cân eşeri ya^ç nî ramağ ve arslan ma^ç nâsına daḥı gelür. Fâzıl-ı Muḥakkik 11 *Deḳâyıku’l-Haḳâyıḳda* böyle taḥkik ü tedkik eylemişler ki tüş aşlda kuvvedür, gâh 12 olur *vāv*nı hızf idüp tüş dirler. Semender od ile ‘ayş itdüğinden 13 ötüri âzer-tüş dirler. Niteki bu beytde zâhirdür. **Beyt:**

Der-rûd bî-zecr ü zaḥm u der şeved bî-ters ü bîm

14

Hemçü âzer-tuş be-âteş hemçü murğâbî be-cüy²⁸⁴³

²⁸³⁹ (Üzüntülüydü, canı avlanmak istedi. Kemer bağlayıp terkeşini okla doldurdu.)

²⁸⁴⁰ ((Kader onun yırtması ve yakması için sürekli demir ve bıçak hazırlarken düşmanı nasıl mutlu olabilir ki?))

²⁸⁴¹ (Adı Tigintaş olan bir sevgili vardı ve her yıl kederle mücadele ederdi.)

²⁸⁴² (Gözlerim gözyaşıyla karardığında, ne gücüm kalır ne de kudretim.)

(‘):

Ez-tehevür hemçü āzer-tuş be-āteş der-rūd²⁸⁴⁴

15 Azuğa tūşe didükleri ma‘nā-yı tūşe ki kuvvettür. Oña ihtişāşı 16 olduğundan ötürdür. Āhirindağı harf-i *hā* edāt-ı ihtişāşdur. **Beyt:**

17 Ne-dāred merd-i ‘āşī tūşe-i rāh

Be-ħaber der-yūze Estagfiru’llāh²⁸⁴⁵

Ƙuvvet-i sebep kuvvet olduğü 18 i‘tibār ile kuvvete dağı tūş dirler. Mecāzen niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Be-to şābih güft er şeh-i bā-tüvān

19 Bih ez-şir-i merdān be-tūş u tüvān²⁸⁴⁶

[v-l] **Tülüş:** Ni‘meti şu‘le vü fākat ma‘nāsına naql eylemiş. 20 Nev‘-i Evvelehu El-Cimi’l-Meftūħa 21 [e-r-b-e-l] **Çārbāliş:** Minder ü ‘anāşır-ı erba‘a ma‘nāsına da gelür. [-e-] **Çāş:** Çeç ki buğdayuñ 22 ve arpanuñ ve sā’ir ħubūbātuñ yığınına dirler. Ni‘meti ve ketān toħmı ve ba‘zı lügatde ħarman 23 ma‘nāsına da naql eylemişler. [e-l] **Çāliş:** Ceng ve şavaş aşda Çagatay dilidür. [e-l-y] **Çāliş:** 24 Mişlihu. [e-v] **Çāveş:** Türkide dağı müsta‘meldür. [e-n-k] **Cān-keş:** Cān çekişici ve önegü, lecüc 25 ma‘nāsına. [e-y-b-e] **Cāy-bāş:** Olacağ yir ²⁸⁴⁷ ve cāy-gāh ma‘nāsına. [-ħ-] **Çaħş:** *Cim*-i ‘Acemiyile ur didükleri 26 ‘illetdür ki eṭbbā katında *sel‘a* dimekile ma‘rūfdur. Ādemüñ bedeninde çıkar bādincān u 27 kārpuz miğdārı olur. Ağrısı yoğdur, kābil-i ‘ilāc degildür. Eger kesseler fi’l-ħāl 28 helāk olur. Geylān u Fergana ħalkında çoğ olur. Esedī-i Tūsī ve Hindūşāh-ı Naħcuvānī 29 ve Şems-i Faħrī ādemüñ boynında olana taħşiş iderler ve Şems-i Faħrī bu beyti inşā eyledi. 30 **Beyt:**

Be-bended be-pes ez-miyān-ı pāy-ı ħaşm

Ki ber-gerdeneş best eyyām-ı çaħş²⁸⁴⁸

Ve boğaz 31 şişi ve renc ü ‘illet, ²⁸⁴⁹ āhiri *şin*-i mühmele ile dağı lügatdür dimiş. [r-p] **Çerpeş:** Türkide 171b/01 Çerveş didükleri. [-r-] **Çeriş:** Kesr-i *rā* ile otlayış ma‘nāsına Ni‘meti otlağ ve şöbet 02 ve şārāb ve bayram ve dād ve bulğur ma‘nāsına naql eylemiş. [r-y] **Çeriş:** Otlayış dimek 03 olur, *çeriden* lafzından ism-i maşdardur. **Çeş:**

²⁸⁴³ (Bir kimse, acı ve yara almadan girer ve korkusuz, endişesiz çıkar; tıpkı ateşin içine cesurca giren semender gibi ve dereye ördek gibi rahatça dalan biri gibi.)

²⁸⁴⁴ (Cesaretle, semender gibi güçlü bir şekilde ateşe girer.)

²⁸⁴⁵ (Günahkâr adam yolculuk için gerekli olan ağıza sahip değildir; o, Allah’tan af dileyen bir dilenci gibidir.)

²⁸⁴⁶ (Sana şöyle dedi: “Eğer kral güçlü ise, yiğit adamların gücü ve kudreti ondan daha üstündür.”)

²⁸⁴⁷ mekân. 3. (192b/15), 16. (160b/01)

²⁸⁴⁸ (Düşmanın ayağını bağladı çünkü zamanın yumruğu onun boynuna dolanmıştı.)

²⁸⁴⁹ Ni‘meti. 3. (192b/21)

Ḳurbağa, çığır ma' nāsına. [-ş-] **Çeşiş: 04** Tadış ve çertiboğa. [k-v] **Çeküş:** Türkide çeküş didükleri ma' nāsına. [m-e] **Cemmāş: 05** *Cīm-i* 'Arabīyle uğurladın şikārın görür yırtıcı kuşların şifatıdır. Şu'arā gāyetde **06** şannāz olup göz ucıyla 'uşşāk-ı bī-dilūn gönlin şikār iden ma' hūbların **07** gözleri vaşında isti' āre iderler. [-m-] **Çemş:** *Cīm-i* 'Acemī vü sükūn-ı *mīm* ile göz, çeşm ma' nāsına. **08 El-Cīmī'l-Mazmūme:** [n-b] **Cünbiş:** Hareket ve depreniş ma' nāsına. [v-e-r] **Cüvāriş: 09** Güvāriş lafzınıñ mu' arrebidür. Ol ma' cūndur ki mi' deye kuvvet virür. [-v-] **Cüş:** *Cüşiden* **10** lafzından vaşf terkībīdür, deryā-cüş dirler ve Furs aylarınıñ on dördinci **11** gününüñ adıdır. [v-ş] **Cüşiş:** *Cüşiden* lafzından ism-i maşdardur. Kaynayış ma' nāsına. **12 El-Hā'i'l-Meftūha:** [-e-] **Hāş:** Kelime-i tenzihdür, hāşā lafzından muhaffedür, 'Arabīdür, Fārsīde **13** dañı isti' māl olunur. **Bejt:**

Lebet-rā la' l h'ānem hāşa lillāh

Ze-sırr-ı cān ne-dānem hāşa lillāh²⁸⁵⁰

14 Nev'-i Evvelehu El-Hā'i'l-Meftūha **15** [e-r] **Hāriş:** Gıcık didükleri 'illet, *hikke* ma' nāsına. [-e-] **Hāş:** Ni' metī perhāş lafzından **16** tañlīf olınmışdır, ceng ma' nāsınadır dimiş ve nā-kes ve titiz ve hāşāk ma' nāsına. **17** [e-r-ş-g-v] **Hāriş-güş:** Demür butrak. [e-k-k] **Hāk-keş:** Sürgi ağacı ki ekinciler **18** toñmı saçduqdan soñra anuñıla üzerinden sürüp yiri hemvār idüp toñmı örterler. **19** [e-m] **Hāmuş:** Epsem, sākıt ma' nāsına hāmüş lafzından muhaffedür. [e-m-v] **Hāmüş:** Mişlihu. **20** [b-b-e] **Hab-bāş:** Epsem ol dimekdür. [d-y] **Hadiş:** Ve bi'l-kesr her evde mütekellime ve Kethūdā olan **21** 'avrat kedbānū ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Felek-rā hükmeş hod ser ne-piçid ez-pey-i ānek

22

Ki ser ne-tābed ez-hük-m-i kethūdā-yı h'ış²⁸⁵¹

[r-e-r-v] **Hārārüş:** Halk arasında vāqī' gālebe vü gāvga, gūlgule ma' nāsına. **23 Lañifi:**

Her dem ki hañib-i cebellī bāng ber-āyed

Mecmū' hazār-efkend o be-hārārüş²⁸⁵²

[r-k] **24 Hārkeş:** Feth-i *kāfil*le şokman ki edük kısmındandır. Ayağa giyerler. Zerkeş ü āteş kāfiyesinde **25** müsta' meldür. [r-k] **Harküş:** Zamm-ı *kāfil*le egrice didükleri ki siñek envā' indandır ve ol çok ayaklı **26** böcekdür, yire döşenür. 'Arabīde hımān, qabbān dirler. Türkide dīvcek dirler, hāmüş **27** u huş qāfiyesinde isti' māl olunur.²⁸⁵³ [r-k-v]

²⁸⁵⁰ (Dudaklarını lal taşı gibi adlandırırım, Allah korusun; canın sırrını bilmem, Allah korusun.)

²⁸⁵¹ (Felek, başına buyruk hareket edemez çünkü kişi kendi efendisinin hükmüne başkaldıramaz.)

²⁸⁵² (Dağlı hatip ne zaman sesini yükseltip bağırursa bütün eşeklerin sesini bastırır.)

²⁸⁵³ --. 16. (160b/30)

Ḥargūş: Tavşan didükleri, *erneb* ma' nāsına **28** 'avrat gibi hayz görür. Fāzıl-ı Muḥakkik *Deḳāyīku'l-Ḥaḳāyīḳda* böyle taḥḳik itmişler ki **29** ḥargūş elfāz-ı mürekkebedendür. Bir cüz'î ḥardur ki ma' nāsı merkebdür, ma' rüfdur ki bu beytde **30** vāḳi' dūr. **Beyt:**

Ḥar-ı 'ayş eger be-Mekke reved
Çün be-yāyed henüz ḥar bāşed²⁸⁵⁴

Bir cüz'î de gūşdur ki **31** ma' nāsı ḳulaḳdur, nitekim bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Gūş-ı ḥar be-fürüş u diğeri gūş-ı ḥar
Kon suḥen-rā der ne-yābed gūş-ı ḥar²⁸⁵⁵

172a/01 'İbāret-i gūşe bundandır. Müsemması ki lisān-ı Türkide de **02** oña gūşe dirler. Ḳulağa teşbih itmişlerdir. Āḥirindağı *hā* müşābehet cihetinden olan **03** münāsebeti izḥār içündür. Tavşana ḥargūş didükleri ḳulağı ḥar ḳulağına beñzedüğinden **04** ötürüdür. Künyeti Ebū Tehbāndur. **Ḥaş:** Ḥūş ma' nāsına ve nākes vaḳti segirtmek. **Şems-i F.:**

05 Der-rāh-ı medḥ-i zātet kilkem be-bīn ki dā'ım
Ez-farḳ-ı pāy sāzed ü vaḳt-i reften ü ḥuş²⁸⁵⁶

06 Ve kötü ve alçaḳ nesne ve çörçüp, ḥas ma' nāsına gelür. **Şems-i F.:**

Dest-i ḥuş-ı zamāne ber-kende vü ḥuşūde

07 Rūy ez-ḫabānce-zen rīş ez-keşiden-ḥaş²⁸⁵⁷

[ş-y] **Ḥaşḫāş:** Ebun-nevm ma' nāsına.²⁸⁵⁸ [ş-v-ḥ] **08 Ḥaş u ḥaş:** Ḳarahişārī māder-i zen-i to-rā güyend dimiş. [t-k] **Ḥaḫ-keş:** Mıstar. [l-e-ḥ-v] **09 Ḥalāḫūş:** Ğavğa ve ğalebe ve āvāz. **Esedî:**

Be-güft cām-ı mey teşne-i nūş geşt
Hevā ez-nevā pür-ḫalāḫūş geşt²⁸⁵⁹

10 [l-e-l-v] **Ḥalālūş:** Mişlihu ve dediḳodı ki ḫalḳ arasında vāḳi' dūr, ḥarārūş **11** u ḫalāḫūş daḫı lügatdūr. **Şems-i F.:**

Bülbül be-şenid der-zārī fütāde
Vü ze-ḫalālūşeş ber-āmed şad-ḥurūş²⁸⁶⁰

12 Ammā *lām* ile şāyi' dūr. [l-ḳ-e-n-f-r-v] **Ḥalḳān-fürüş:** Eski büski şatıcı. [-l-] **Ḥaliş:** **13** *Ḥaliden* lafzından ism-i maşdardur, şancış demek olur. [l-y] **Ḥaliş:** Işıcaḳ şu ve ḳara **14** balçık, Ni' meti, ve germ-siper ki issiligi ve şovuḳluğu mu' tedil olan yire daḫı dirler. [m-

²⁸⁵⁴ (Eğlence içindeki bir eşek eğer Mekke'ye gitse ve oradan geri dönse yine eşek olarak kalır.)

²⁸⁵⁵ (Eşek kulağını sat, başka kulak al! Çünkü bu söze eşek kulağı yaramaz.)

²⁸⁵⁶ (Kalemime bak! Senin kişiliğini övmek için koşmaya başlayınca hep başı ayağa dönüyor.)

²⁸⁵⁷ (Zamanın soytarısının yüzü karı tokadından incinmiş, sakalı kaynanasının çekmesinden yolunmuş.)

²⁸⁵⁸ --. 16. (161a/10)

²⁸⁵⁹ (Onun sözüyle, susamış kadeh şarapla doldu; hava, ezgilerle doldu ve hoş bir hāle geldi.)

²⁸⁶⁰ (Bunu duyan bir bülbül inlemeye başladı. Çıkardığı gürültü yüzünden, yüz feryat yükseldi.)

v] **Ḥāmūs:** 15 Ḥāmūs lafzından muḥaffefdür, epsem, sâkıt ma' nâsına. [n-d-h-ḥ-r-y]

Ḥande-ḥarîş: Şakala gülmek 16 ve ol yüzine güldükleri kişiye daḥı dirler. **Ferruḥî:**

Ey kerde me-râ ḥande-ḥarîş heme kes

17

Mâ-râ ze-to bes cānâ mâ-râ ze-to bes²⁸⁶¹

Şems-i F.:

Şehen-şehî ki zened pāsbān-ı dergeh-i o

18

Ze-ḳadr ü rif' at ber-pîr-i çarḥ ḥande-ḥarîş²⁸⁶²

[n-d-h-r-y] **Ḥande-rîş:** Şakala gülmek, istihzâ ma' nâsına. 19 [n-d-y] **Ḥandîş:** Kimseyi suḥreye almak. [v-e-b-ḥ-r-g-v] **Ḥ'âb-ı ḥargūs:** Tavşan uyḥusu demek 20 olur ki yalan va' deden kinâyetdür. Zirâ tavşan uyuduḳda tamâm gözleri ḳapanmaz 21 bir miḳdârı açuḳ ḳalur. [y-l-t-e] **Ḥayltâş:** *Şihâḥ-ı 'Acem şâhibi şahrâ-nişin Türkler ma' nâsına* 22 naḳl itdi. Fâzıl-ı Muḥaḳḳıḳ böyle taḥḳıḳ iderler ki tâş, şerîk ma' nâsınadır. İki ḳuluñ efendisi 23 bir olsa anlara ḥ'âcetâş dirler. İki kimesne bir bölükde olsa anlara ḥayltâş dirler.

Beyt:

24

Çi ḥoş güft Bektâş bā-Ḥayltâş

Çü düşmen ḥırâşîdî eymen me-bâş²⁸⁶³

Bu maḥalle münâsib tâş 25 lafzında ba' zı söz beyân olunmuşdur. **El-Ḥâ'i'l-Meksüre:** [n-d-y] **Ḥındîş:** Evde ketḥudâ 26 olan ' avrat kedbānū ma' nâsına fetḥ ile daḥı naḳl oldı. [r-e] **Ḥırâş:** Tırmıḳ ki tırnaḳdan 27 yâ dikenden yâ ḡayrı nesneden bedende ve ḳaftānda ve ḡayrı nesnede vâḳi' olur ve bıçḳudan 28 ağaçda ḥâşıl olur ve bıraḡındı düşkūn, kötü nesne, üftāde vü saḳat ma' nâsına 29 Şems-i Fahri bu lügatūñ şerḥinde *yekî ḥırâşîden bâşed ü yekî saḳat çizi endâḥtenî bâşed* demiş. 30 Ḥareketlerine daḥl itmemiş ve bu beytleri inşâ eylemiş. **Nazm:**

Resid âyet-i ' adleş be-dān ki bā-ten-i şāḥ

31

Nemî nümāyed erre ki tırâş-ı ḥırâş²⁸⁶⁴

Beyt:

Berūn fikend be-cārūb lā-tezer gerdūn

' Adūş-râ ze-der-ḥāne-i cihān çü ḥırâş²⁸⁶⁵

²⁸⁶¹ (Ey beni herkese karşı gülünç duruma düşüren canım! Bize yaptıkların yeter, bize yaptıkların yeter!)

²⁸⁶² (O, öyle bir padişahdır ki sarayının bekçisi, himmet ve itibarı sayesinde Utarit yıldızına alaycı bir gülümseme atar.)

²⁸⁶³ (Bektâş, arkadaşı Hayltâş'a ne güzel dedi: "Düşmanı tırmaladın diye hilesinden güvende olacağını sanma.")

²⁸⁶⁴ (Onun adaletinin merhameti o dereceye ulaştı ki testere dalın ucundan talaş dökmüyor.)

172b/01 Ḥalīmī eşahh budur ki ma‘nā-yı evvelde kesr-i *hā* ile ve ma‘nā-yı **02** s̄anīde zamm-ı *hā* iledür dimiş. Ni‘ metī, ve s̄a‘ir aşhāb-ı lügat Ḥalīmīye tābi‘ olup **03** zıkr olan kaydı eylemişler. [v-y] **Ḥ’iş**: Kendü dimekdür, ḥod ma‘nāsına ve ḥısm, kavm-i qarīb **04** ma‘nāsına *vāv* telaffuz olunmaz, ḥ’āce *elif* gibidür. Egerçi kim ḥ’ācede iki veche cā’izdür **05** ammā sāyi‘ elif-i resmī olmağdur. Nitekim maḥallinde beyān olınupdur. Bu sebebden Fārsīde **06** ekşer budur ki *hā*’-i meftūḥadan soñra ve *hā*’-i meksüreden soñra revm-i zammeye işāret **07** olinup *vāv*-ı resmī yazarlar. Şöyle ki telaffuzda hergiz daḥli yokdur, ḥ’āst u ḥ’āb **08** u üstüh’ān u ḥ’iş gibi. **Esedī**:

Mer in ḥāne-i to ḥāne-i ḥ’iş dān

Me-rā gerçi bī-gāneem ḥ’iş dān²⁸⁶⁶

09 El-Ḥā’ü’l-Mazmūme. [r-e] **Ḥurās**: Aşhāb-ı lügat yazdukları üzre **10** düşkün, üftāde ma‘nāsına ve dā’imā eşkün ma‘nāsına *hā*’-i hevvez ile daḥı lügatdür. [r-d-h-f-r-v] **11 Ḥurde-fürüş**: Uvağ devek şatıcı. [r-k] **Ḥurkeş**: Ni‘ metī egrice didükleri siñek ü ğamze **12** vü maḥmūr ma‘nāsına naql eylemiş, Qaraḥişārī, fetḥ-i *hā* ile ḥarkeş ma‘nāsına dimiş. [r-v] **Ḥurüş**: **13** Feryād u fiğān u nā-gāh şadır olan girye āvāzı ve bahādurlardan ve yırtıcı cānverlerden **14** zāhir olan ḥamle ve gürildi ve *ḥurüşiden* lafzından şīğa-i emr ü vaşf-ı terkībī. **Şems-i F.**:

15

Eger ne-bāşed ‘avn-i to der-çonin vaḳtī

Berāyed ez-heme ehl-i cihān u fiğān u ḥurüş²⁸⁶⁷

[v-e-c-h-t-e] **16 Ḥ’acetāş**: Bir ḥ’āce şakirdleri ve bir efendi ḳulları. ‘**Unşurī**:

Ey sāye-dār güfte Ḥurşid-rā cenābet

17

V’ey ḥ’acetāş ḥ’ānde-i iḳbāl-rā ğulāmet²⁸⁶⁸

[v-d-f-r-v] **Ḥod-fürüş**: Leffāf olup **18** Kendözün öğüp şatıcı. [v-r] **Ḥüriş**: *Ḥorden* lafzından ism-i maşdardur, yiyiş ma‘nāsına **19** ve yiyesi ve yiyecek ve içecek ma‘nāsına da gelür. **Kemāl-i İşfahānī**:

Ey ‘aceb şemşir-i Ḥusrev ez-çi sebz-evreng şod

20

Çün heme sāle ze-ḥün-ı ḥaşm mī-yābed ḥüriş²⁸⁶⁹

21 [-v-] **Ḥoş**: *Vāv*-ı resmīyile **22** āteş ü feş veznine yaḥşi, eyü demek olur ve kelime-i icābdur ve ḳayınana, māder-i zen **23** ma‘nāsına. **Beyt**:

²⁸⁶⁵ (Felek onun süprüntüye benzeyen düşmanını “bırakma!” süpürgesiyle dünya evinin kapısından dışarı çıkarır.)

²⁸⁶⁶ (Sen bu evi kendi evin gibi bil! Gerçi yabancıyım ama beni yakınının gibi bil!)

²⁸⁶⁷ (Eğer böyle bir zamanda senin yardımın olmazsa, bütün dünyadan feryat ve çılgınlıklar yükselir.)

²⁸⁶⁸ (Ey gölgesiyle güneşe bile hükmeden büyük insan, ve ey dostluğuyla talihi köle eden değerli dost.)

²⁸⁶⁹ (Uzun yıllardır düşman kanıyla beslenmesine rağmen, Hüsrev’in kılıcı acaba niçin yeşile çaldı.)

Tāzyāne dü-tā çü gired hor

Mūze ender şikeste çün kes hoş²⁸⁷⁰

Ḳaraḥişārī, 24 ve ḳoca ma' nāsına da gelür dimiş. **Hūs:** İşbā' -ı vāv ile hūs u mūs veznine ḳurı, 25 huşk ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Eger ne-buvedī ze-feyz-i seḫāb baḥşış-i to

Şode dıraḥt-ı ümīd-i cihāniyān heme hūş²⁸⁷¹

26 ve *hurūşiden* lafzından şīga-i emr ü vaşf-ı terkībīdür. [v-ş-m-n] **Huş-meniş:** 27 Şağ gönüllü, eyü mizāclu ma' nāsına ve hoş ṭab'. [v-n] **Hūniş:** *Hānden* lafzından ism-i maşdardur, 28 okuyuş demek olur ve dilek ü şefā' at ma' nāsına. [v-e-h] **Hāmiş:** Şefā' at ma' nāsına. 29 Nev'-i Evvelehu Ed-Dāli'l-Meftūha 30 [e-ḥ] **Dāḥş:** Ḳurlağan ' illeti ki barmaklar ucında zāhir olur, ' Arabīde *devḥa* dirler. 31 [e-r] **Dāriş:** Boyanmış ḳara gön, lekā ma' nāsına. [e-r-v] **Dārviş:** Bizden ' alem. [e-r-v-y-b-y-h-v] 32 **Dārū-yı bī-hūş:** Ādemūn ' aql u ögin giderici ot. [-e-] **Dāş:** Kiremidci ve çanaḳ 173a/01 ve çölmekçilerūn ve kürkcilerūn ve bunlar gibi ne varise geveresi, Ni' metī, ve saḳsı vü behem 02 ma' nāsına ve şerīk, tāş ma' nāsına nitekim ḥācedāş ve sabaḳdāş dirler dimiş. 03 [e-n] **Dāniş:** Bilü ma' nāsına ism-i maşdardur. [-ḥ-] **Daḥş:** Mu' āmele ve işe ibtidā eylemek. **Şems-i F.:**

04

Be-medḥ-i Ḥudāvend-i a' zam koned

Su' ūd-ı kevākib be-her kār-ı daḥş²⁸⁷²

Dirler ki daḥşam be-to-st 05 ya' nī nuḥustīn mu' āmelet-i men bā-to-st. [r-e-ğ-v] **Der-āgūş:** İsm-i maşdar isti' māl olunur 06 ḳuçmaḳ ma' nāsına lafz-ı mürekkebdür, ism-i vāhid ḳılınmışdır. **Laṭifi:**

Veh ki men mey ne-tüvānem ki be-büseme pey-i o

07

Ey besā kes be-taşarruf ze-der-āgūş güzeşt²⁸⁷³

Der-āgūş koniş: Ḳucış eyleyiş. [r-b-e] **Der-bāş:** 08 Tiz ol, ḫāzır ol ve görüñür ma' nāsına. [r-v-y] **Derviş:** Yoḥsul , ' Arabīde faḳīr ü ' āmul 09 u ḫalīl ma' nāsına. **Ed-Dāli'l-Meksüre.** [r-e-z-g-v] **Dırāz-gūş:** Eşek, ḫımār ma' nāsına. 10 [r-ḥ] **Dıraḥş:** Şimşek, berḳ ma' nāsına. ' Abdü'l-Vāsi' Çelebi:

V'ez-ḫurūş u fūrūğ-ı ra' d u dıraḥş

11

Sāḥte kūs u āḥte ḫancer

²⁸⁷⁰ (Güneş, iki kat kamçıyı eline aldığıında, içi kırık çizmeler gibi olur.)

²⁸⁷¹ (Senin bahşış ve cömertliğinin bereketi olmasaydı insanların umut ağacı hep kururdu.)

²⁸⁷² (Uğurlu yıldızlar, her işe büyük padişahlar padişahını övmekle başlar.)

²⁸⁷³ (Nice kimse onu kucaklamaya kavuşmuşken ne yazık ki ben ayağımı dahi öpemiyorum.)

Şems-i F.:

Z'ebrār be-fermān-ı iḳbāl-i o

Be-vaḳt-i bahārān be-ḥanced ü dıraḥş

12 Aşlda ism-i maşdardur. Yaldırış ma' nāsına ve *dıraḥşiden* lafzından şığa-i emrdür. 13

Şems-i F.:

Ḥusrevān er sipihr-i mülk müdām

Hemçü Ḥürşid ü Müşterī be-dıraḥş²⁸⁷⁴

Ve vaşf terkibidür. 14 Sitāre, dıraḥş gibi 'alem ü yıldırım ma' nāsına da gelür. [r-f]

Direfş: Biz ki serrāclaruñ ve başmaḳçılaruñ 15 āletidür ve demir bil ki anuñıla baḡ billerler ve her rengden nişān ve muṭlāḳā sancaḳ, 'alem ma' nāsına.²⁸⁷⁵ 16 **Firdevsī:**

Ze-bes gūne gūne sinān u direfş

Siperhāy-ı sīmīn ü zerrīne kefş

Şems-i Faḥrī *Mi'yār-ı 17 Cemālīde* direfş, 'alem-i gaviyān bāşed dimiş ve bu beytleri inşā eylemiş. **Beyt:**

Şeh-i pāk-dīn vāriş-i mülk-i key

18

Ki çün ber-firāzed kemīne direfş

Ne pāy-ı bürehne be-nirū-yı o

Giriz āverd Ṭūs-ı zerrīne kefş

²⁸⁷⁴ (Gökyüzünü ülke edinmiş padişahlar, güneş ve müşteri yıldızı gibi daima parlamadadır.)

²⁸⁷⁵ Ve kütüb-i tevāriḫde meşhūr u mezkūr direfş-i gaviyānīnūñ aşlı budur ki vaḳtā ki Ḍaḥḥāk bin Merdās-ı nā-pāk ki Şeddād bin 'Āduñ ḳarındaşı oḡludur ve ol ibni Ğavş bin Erem bin Sām bin Nūḥ 'aleyhi's-selām Cemşidi helak idüp taḥtına cūlus itdi ve zūlm ü sitem idüp müddet-i saltanatından sekiz yüz yıl geçdükdən soñra ḥalkā eyledüḡi zūlm ü sitem mükāfātı Ḥaḳ subḥānehu ve te'ālā iki omuzında iki yılan başı şekli bir maraz peyda eyledi ki gice ve gündüz aḡrısından feryād u fiḡānī āsmāna ḳıḳardı. 'Āḳıbet ādem beynāsi ile 'ilāca mūnciz olup anuñıla veca'ı sākin olmaḡın günde iki ādem öldürürdi. İki yüz yıl bu 'azābı çeküp günāhlu ādem bulunmasa ḳur'a şalup ḥalkdan öldürürdi. Sipāhānda Gāve adlu bir ahenger var idi 'ilm-i nūcūm u 'ilm-i ḥavāşda ḡayet de māhir idi, Ḍaḥḥākuñ bu ḳadar zūlmi mūnteşir olıcaḳ mezkūr Gāve Ḍaḥḥākuñ zūlminden ḥalkı ḥalāş itmek ḳaşdına 'ilm-i ḥavāşş 'amele getürüp otuz yıl miḳdārı nūcūm-ı feth ü zafere mūnāsib ü muvafıḳ burca gelse vaḥḳ üslūbı üzre önine tutduḡı saḥtiyān gibi bir saḥtiyāna naḳş iderdi, bir oḡlı sābıḳan bu cihetden ḳatlı olmışıdı, ittifaḳına bir oḡlına daḡı ḳur'a düşicek itdüḡi 'amel daḡı tamam olmamaḡın bi-iḥtiyār feryād idüp ve ḥalkā ṭa'nlar eyleyüp Ḍaḥḥāḳa söḡdi, ḥalkuñ daḡı zūlm cānlarına yetmişdi, āna müttefik olup ḥurūc idüp ḥalkā sipehsālār olup ol zaḥtiyānı 'alem idüp bi-iznillāḥ Ḍaḥḥāḳa ḡālīb olup Ferīdūnı pādīşāḥ eyleyüp ol zālīmi ortadan götürdi, ba' dehu Ferīdūn ol saḥtiyānı teberrūken 'alem idinüp cevāhir ile muraşşa' ḳılıp andan soñra olan 'Acem pādīşāḥları ziyetini ziyāde idüp iḥtirām iderlerdi, her bārgēh-i düşmenleri üzerine varsalar ol 'alemi teyminen mukaddem yürüdülerdi, elbette zafer bulurlardı, ol sebebden bir mertebeye varmışıdır ki cevāhirinūñ bahasını Ḥudādan ḡayrı kimesne bilmezdi, tā Ḥazret-i risālet-penāḥ şalavātu'llāḥ 'aleyhi ve selama zamān-ı şerīflerine dek nāşiri mukarrer idi. Nebiyy-i ekremūñ mu'cize-i mūkerremeleri ol direfşūñ te'sirini baḡtāl idüp, āḡir mülūk-ı 'Acem olan Yezdicerd bin Şehriyār zamānında Ḥazret-i Fārūḳı e'azım raḡiyallāhu 'anh 'askerine ki sipehsālārı Sa'd bin Vaḳḳās raḡiyallāhu 'anh idi, aldurup İslām livası ser-firāz ü küfr 'alemi ser-niḡūn oldı ve Ḥazret-i 'Ömer raḡiyallāhu 'anh cevāhirini şatup ehl-i İslāma tevzi' vü taḳşim eyledi ve Şems-i Faḥrī bu beytinde Ṭūs-ı zerrine kefşden murād Ṭūs bin Nevzer bin Minūchehdür ve ol ḡāyetde pehlivān, dilir ü şehzāde-i cihāngir idi ve mezkūr direfş-i Gavvāniyi İrān pādīşāḥları önince ol götürdi, kendü zātına nispet ve ol 'aleme ri'āyetin ol 'alemi götürdüḡi zamanda ayaḡına envā' cevāhir ile muraşşa zerrin kefş-girdür, ol sebebden āna Ṭūs-ı zerrin-kefş dirler.

19 Zikr olan beytde direfş-i gāviyāniye delālet ider, qadr belki 20 muṭlaq ‘alem ma‘nāsına olduğına şahiddür. [r-v] **Direviş:** Biçiş ma‘nāsına. [r-y] **Diriş:** 21 Toğurcın oyunu se-dere ma‘nāsına. [j-m-n] **Dijmeniş:** Ni‘meti toğ olmak ve melül olmak 22 ma‘nāsına naql eylemiş. [l-k] **Dil-keş:** Göñül çekici. [-h-] **Dihiş:** Baḥşiş, ‘aṭā ma‘nāsına ve *dāden* 23 lafzından ism-i maşdardur viriş ma‘nāsına. **Şems-i F.:**

Nī-st şuğl-i to be-coz ‘adl ü ‘aṭā

24

Hest kār-ı to heme dād dihiş

[-y-] **Diş:** Kesr-i *yā* ile *dāden* lafzından şīga-i emrdür, zamīr-i mef‘ül 25 ile mürekkebe olmuşdur, *yā*, *hādan* ibdāl olunmuşdur. Aña vir ve anı vir demek olur. **Rüdeki:**

26

H̄iş bī-gāne kerd ez-pey-i sūd

H̄āhī ān rüz müzd-i kemter diş

Ed-Dāli’l-Mazmūme: [r-b-e] 27 **Dur-bāş:** Yasavullaruñ elindeki ālet-i zecrdür ki ırak duruñ diyü halkı begleruñ önünden 28 ref‘ iderler, dūr-bāş lafzından muḥaffefdür. [r-ş-t-g-v] **Dürüşt-güş:** Kulağı az işiden kimesne. [r-v] 29 **Dürüş:** Ol zaḥm *yā* dāğlardur ki bıçaq yağırı nesne ile ṭavara iderler, kaşd ile *yā* nā-gāh vāki‘ ola 30 ıştılāh-ı Ḥorāsāniyāndur. [z-m-n] **Düz-meniş:** Dil-i gerdide ma‘nāsına. [-m-] **Dümüş:** Ni‘meti, pas ve cıgıd ma‘nāsına 31 naql eylemiş. [v-r-b-e] **Dūr-bāş:** Yasavullaruñ elinde olan ālet-i zecr, dur-bāş ma‘nāsına ma‘nā-yı terkibisinde 173b/01 aña delālet ider. **Beyt:**

Ser-i ḥār çendān zened dūr-bāş

Ki āteş ne-şod ber-sereş nūr-pāş

02 bu beytten añlanan oldur ki ucı sivri ola. Vaşşāfuñ bu beytinden añlanur ki ucı iki 03 çatal ola. **Beyt:**

Dūr-bāşhāy-ı Rūmī hemçü ef ī

Düz-bān āḥte ber-düşmen-i şāh

[-d-] **Düş:** 04 Omuz, çigin daḥı dirler, ‘Arabca *menkib* ma‘nāsına ve dün gice demek olur ve bir nesnedür 05 ki anuñıla bıçaq şapın berkidürler. [v-ş-e-d-v] **Düş-ā-düş:** Omuz omuza demek olur. 06 **Nizāmī:**

Tā resīdend her dü-düş-ā-düş

Be-beyānānī ez-buḥār be-cüş

07 Nev‘-i Evvelehu Er-Rā’i’l-Meftūḥa 08 [e-m] **Rāmiş:** Kesr-i *mīm*ile şādmānī ve ır ve sūrūd ma‘nāsına. **Esedī:**

Bel pehlevān-rā be-şādī nişāned

09

Ze-rāmiş ber-o cān hemī feşāned

Ve re‘y ü tedbīr, fetḥ-i *mīm*ile. **Beyt:**

Her ān şeh ki be-re'y-i rāmiş buved
 10 Heme mülk münkād u rāmiş buved
 [-h-] **Rahş:** Gülgün renglü ata dirler, Rüstem-i Destānuñ 11 ol meşhūr olan atı ol levnde idi, ğalebe-i isti' māl ile āña ' alem gibi oldu. **Şems-i F.:**

12 Kemīn bende-i şeh buved vezr rem
 Eger zinde kereded hudāvend-i rahş
 Ve kavş-i kuzah ma' nāsına. 13 **Şems-i F.:**

Ze-bostān-ı hülkeş nişānī-st huld
 V'ez-eyvān-ı kadreş mişālī-st rahş

Bu ma' nāyı 14 ba' zılar zā' -i mu' ceme ile rivāyet itdiler. Ni' metī ve *Vesīletü'l-Maḳāsid* şāhibi yıldırım ve şu' le 15 pertev ma' nāsına daḫı gelür didiler. **Firdevsī:**

Çü ber-gül-gürān bedrhā baḫş kerd

16 Hemī reng-i ruḫsāreş ān ruḫş
 Ni' metī, ve yügrük ata daḫı dirler didi Ḳaraḫişārī, ve başlamak 17 ma' nāsına da gelür dimiş.²⁸⁷⁶ **Reş:** Fürs aylarınıñ on sekizinci günü adı ve ol yir ki 18 yumrı yumrı ola, püşte püşte ma' nāsına ve yıldırım, ra' d ma' nāsına ve bilek uzunı, zirā' ma' nāsına 19 bu ma' nāya *erş* lafzından taḫfif olunmışdur ve bir mu' teber şādī ve şenlikdür ki ' Acemde yılda bir kerre olur. 20 [-f-] **Refş:** Biz ki sarrāclar ve başmaḫçılar āletidür, direfş ma' nāsına. [n-d] **Rendiş:** Ḳazandı. [v-e] 21 **Revāş:** ' Arabīde revāc ma' nāsına ki altun ve gümüş ve sā' ir metā' vü cemī' şatılan nesnelereñ 22 sür' atiyile alınup şatılması. [v-e-y] **Revāyiş:** Geçerlik. [-v-] **Reviş:** Kesr-i vāv ile resm-i ṭarīḳe ve töre 23 ' ādet ma' nāsına ve *reften* lafzından ism-i maşdardur, gidiş ve yürüyiş ma' nāsına *Şiḫāḫ-ı* ' Acem şāhibi 24 reviş *bi-kesri'l-vāv* yürüyiş ve yürütmek ma' nāsına ve sükün-ı vāv ile reviş ' ādet ve zamm-ı vāv ile 25 rüş yavuz, ḳatı ṭabī' atlü ma' nāsına. [-y-] **Riş:** İmālesiz, kesr-i şarīḫ ile saḳal, liḫye ma' nāsına ve yün 26 ve kişilik ṭon, libās-ı fāḫir ma' nāsına ve ferrāce. **Riş:** İmāle ile bāş bert ḳarḫa ma' nāsına 27 ve yara, cerāḫat ma' nāsına. [y-m-g-v] **Rīm-güş:** Ḳulaḳ çirki. **Er-Rā'i'l-Mazmūme.** [-h-] **Ruḫş:** 28 Sükün-ı ḫā ile ' aks u pertev ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Rūy-ı Mirriḫ zerd kereded eger

²⁸⁷⁶ **Beyt:**

Rahş bülend-i āḫireş efkende pest
 Gāşiye-rā ber-ketf her ç i mest

Ze-ḫün düşmen o şod be-cerr-i maḡrib cüş
 Fikend tiḡ be-māniş rahş der-'Ummān 16. (172b/16)

Fikend ber-sipih rüy-ı to ruḡş

29 Bu ma' nāya fethile daḡı rivāyet olunmuşdur ve qara saqala aq düşer, nişfi 30 mikdārı aḡarur, gūyā ki saqal içinde ışılar aña daḡı ruḡş dirler. [v-p-v] **Rū-pūş:** 31 Tuvaq u burqa' ma' nāsına. [v-ḡ-n-c-v] **Rūḡan-cūş:** Bişi didükleri ta'ām. [v-ḡ-n-f-r-v] **174a/01 Rūḡan-fürüş:** Yaḡ şaticı. [v-y-p-v] **Rūy-pūş:** Tuvaq u burqa' ma' nāsına **02 Nev'-i Evvelehu Ez-Zā'i'l-Meftūha 03** [e-d-v] **Zādeves:** *Elifden soñra dāl-i mühmele ile zādüş* ma' nāsına Şems-i Faḡrī 'Uṡārid **04** yıldızına dirler dimiş ve ba'zı aşḡāb-ı lūḡat qatında Zühre yıldızı ve ba'zılar Müşterī **05** yıldızındur didiler ve hem sa'd ile şıfatladuqları ve sürür maḡallinde zıkr ü isti' māl eyledükleri **06** buña delālet ider. Zīrā yıldızlarda sa'd-ı ekber Müşterīdür. Sā'ir adları Urmuzd lafzında **07** meşūrdur ve bu lūḡat birkaç vech üzre gelür, İn-şāallāh istişhādı ile zıkr olunur. **08 Nāşır Ḥüsrev:**

Ḥunük Zādüş u ḡoş Behrām u Nāhīd

Ki işān ber-felek hestend Cāvīd

09

Ḥuceste Māh u Mihr ü Tīr ü Keyvān

Ki dā'im ber-felek hestend Kirdār

Zıkr olınan beytlerden seb'a-i seyyāre **10** ta'dād-ı murād ider. [e-z-ḡ-v-r] **Zār-ḡoriş:** Urlayıcı, zār u zār-ḡār ma' nāsına. [e-v] **Zāves:** Mişlihu **11** zāvüş āteş veznine. **Laṡifī:**

Ḥāl-i o çün fūlfūli ber-āteş-est

Yā baḡūr-ı şīd ihtirāk-ı zāvüş-est

12 [e-v-e] **Zāvāş:** Sābāş, pādāş veznine mişlihu. [e-v] **Zāvüş:** Zamm-ı vāv ile heş ü keş veznine.²⁸⁷⁷ **13 Şems-i F.:**

Kemterīn münşī verā Zāvüş

Kehterīn cāvşī verā Behrām²⁸⁷⁸

Zabṡ olunmuş. [e-v-v] **Zāvüş:** **14** Mişlihu, dehüş u āḡüş veznine. **Şems-i F.:**

Be-der ki to tevessül hemī koned Keyvān

Be-midḡat-i to tefahḡūr hemī koned zāvüş

15 Nāşır Ḥüsrev:

Çü deryāyī ki bāşed mevc-i o nüş

Çü 'ālī geşt pür ze-zāvüş

16 [v-e] **Zevāş:** Ma' āş u ferāş veznine mişlihu. **Urmuzdī:**

Ḥusūd-ı ānet-rā dāde behr-i o naḡş

²⁸⁷⁷ --. 16. (163a/15)

²⁸⁷⁸ --. 16. (163a/16)

17

To-rā behre kerde sa'ādet-i zevāş

Bu beyt huşuşıyile şahid-i şadıkdur ki Müşterî yıldızıdur **18** Zirā ki Müşterî sa'd-ı ekberdür, 'Uṭārid mümtezicdür ve Urmuzdî ḥod Fürs şā'irlerindendir. **19** Anasından ve atasından işidüp ve üstādından öğrendüğü üzre şî'r dimiş. [-ḥ-] **Zaḥş:** **20** İlegimsağmal, kavş-i kuzah ma'nāsına. **Zaḥş:** *Zā*'-i mu'ceme ile Ni' meti mişlihu dimiş ve pertev ü 'aks ma'nāsına **21** nakl eylemiş, Ḥalīmī zamm-ı *zā*'-i mu'ceme ile taşhîh eylemiş. [r-d-h-g-v] **Zerde-güş:** Karaḥişārī²⁸⁷⁹ zerde güşet **22** ma'nāsına gelür dimiş. **Beyt:**

Zerde-güşî dü se ez-ḥāne berün üftāde

Çeşmhā surḥ u siyeh kerde be-māl-i merdüm

23 Zeş: Çi bir lafzdur ki cevābda isti' māl olunur. **Rūdekî:**

Zeş ez-o pāsuḥ u hem ender nihān

24

Zeş bīndāzī miyān-ı merdümān

Ḥammıla daḥı lügatdür. [ğ-e] **Zegāş:** **25** *Vesiletü'l-Maḳāşid* şahibi ve Ni' meti saḥtî muḥabbet ma'nāsına nakl eylemişler, sā'ir lügatlerde ol ma'nāya **26** gāşdur, *zāsuz*. [ğ-r-e] **Zegrāş:** Ni' meti kürk pāreleri ve kırpındısı dimiş. [ğ-r-ğ-e] **Zegārgāş:** **27** Mişlihu. [ğ-r-n-m-e] **Zegar-nümāş:** Mişlihu. **Şems-i F.:**

Demī ki kākım u sincāb-ı Ḥüsrevān düzend

28

Çi kıymet āverd āncā yegāh zegar-nümāş

[ğ-r-y-m-e] **Zağrīmāş:** Mişlihu, Ni' meti meksüre bābında daḥı getürmiş. **29** [v-e] **Zevāş:** Zivāş ma'nāsına. [h-r-g-v] **Zehr-güş:** Kulaḥ çirki. [-h-] **Zehiş:** *Zehīden* lafzından **30** ism-i maşdardur, şızış ma'nāsına Ḥalīmī ekşer budur ki cimā' dan kināyet olunur dimiş, *Şihāḥ-ı* **31** 'Acem lüle, çeşme dimiş, meksüre bābında daḥı getürmişler. **Şems-i F.:**

Şāhsār-ı 'adl-rā 'avn-ı to yār

Cūybār-ı bezl-rā kilket zehiş

174b/01 Ez-Zā'i'l-Meksüre. Ziş: Karaḥişārī, ān-cāy bāşed ki **02** āb bermi cehd dimiş. [-h-] **Zihiş:** Feth-i *zā* ile zehiş ma'nāsına, eşahḥ fethiledür. [-y-] **Ziş:** **03** Çeşme lülesi. [y-n-p-v] **Zin-püş:** *Bā*'-i 'Acemiyile gāşiyeye ki eyer örtüsüne dirlir. **Ez-Zā'i'l-Mazmüme. 04** [-ḥ-] **Zuḥş:** Pertev ü 'aks ma'nāsına, feth ile daḥı rivāyet olunmuşdur. **Züş:** Cey ma'nāsına **05** bir lafzdur ki cevābda isti' māl olunur. Fethile daḥı nakl olunupdur. [v-e-n] **Zuvāniş:** Sitāre **06** ma'nāsına. [-v-] **Züş:** Tünd ü bed-ḥüy ve iti keskün. **Esedî:**

Sebük pehlivān piş k'āyed be-hüş

07

Beğār enderün cüst çün şir-i züş

²⁸⁷⁹ münāfiḳ. 3. (196a/07)

Bejt:

Çonin güft dānā ki bā-ħıŝm u cūŝ

08

Zebānem yekī beste ŝirī-st zūŝ

Nev^ç-i Evvelehu Es-Sīni'l-Meftūħa. 09 [p-r-y] **Seprīŝ:** Meydān, *bā*^ç-i^ç Acemīyile espirīŝ ma^ç nāsına, *sā*^çir esāmīsi espirīŝ lafzında 10 yazılmışdur. [b-z-p-v] **Sebz-pūŝ:** Yeŝil geyen Ni^ç metī ve debbāğ ma^ç nāsına da gelür dimiŝ. [-ħ-] **Saħŝ:** 11 Eski nesne, ^çatīk ma^ç nāsına ħaftān ve kürk ve *sā*^çir aña müŝābih ola. **ŝems-i F.:**

Be-cāyī resīd-est ħāl-i^ç adūyeŝ

12

Ki pīŝeŝ bih ez-şürb-i Mıŝrī-st saħŝ

Sükūn-ı *ħā* iledür ve *ŝin*-i mu^ç ceme ile 13 daħı lügatdür. Ni^ç metī, ve berħ u lağziden ma^ç nāsına da gelür dimiŝ. [r-e-ğ-v] **Ser-āğūŝ:** Nezkeb ki 14 ^çavratlar başlarına giyerler.

Nizāmī:

Ser-āğūŝi berāmūde be-gevher

Be-resm-i çinīyān efkend ber-ser

15 Ta^ç rīb idüp ser-ākūc dirler *Vesīletü'l-Maħāŝid* ŝāħibi yular, efsār ma^ç nāsına da 16 gelür dimiŝ. [r-p-e] **Ser-pāŝ:** Toħtamıŝ ve pirenemiŝ kimesne ve gürz ü çomaħ. [r-p-v] **Ser-pūŝ:** Bürüncek, ^çArabīdür, ħımār u taŝnīf ü mıħna^ç a ma^ç nāsına ve ħapaħ 17 ğıta ma^ç nāsına ki cemī^ç örtilen nesnelere ıtlāħ olunur. [r-ħ] **Serħaŝ:** Eyrelti didükleri 18 ot ba^ç zı yirlerde kıızıl ot ve toñuz otı daħı dirler. Erkekli diŝili olur. [r-ħ-v] 19 **Ser-ħoŝ:** ŝāħib-i lügat olanlar esrük, mest ma^ç nāsına dimiŝler. Fāzıl-ı Muħaħħıħ böyle 20 taħħıħ ü tedħıħ itmiŝler ki ser-ħoŝ ŝol kimsedür ki içdüğü müsekkerden ŝoñra başı kıızmiŝ 21 ola ammā daħı ħadd-i sekere varmamıŝ ola, ħadd-i sekere varduğdan ŝoñra aña mest dirler. 22 Ĥüsrev-i Dehlevīnūñ bu beytinde ser-ħoŝile mestūñ farkı var idüğü zāhirdür. **Bejt:**

23

Ĥoŝ ān ŝebħā ki pīŝeŝ buved mey geh mest ü geh ser-ħoŝ

Cihānem mī-şeved tārīk çün bād İrem ān ŝebħā

24 Ser-ħoŝ vaŝf-ı mürekkebdür, ŝıfatıla mevŝūfdan bir cüz^çi serdür ki mevŝūfdur 25 bir cüz^çi de ħoŝdur ki ŝıfatdur, cümleden mürekkeb vaŝf olmuŝdur. Mezħür keyfiyyet 26 ile mütekeyyif olan kimesnedür. Ser-kām gibi bu cins mürekkebe gāħ olur ŝıfat-ı muħaddem 27 olur, sabük-sār, sebük-sār, lāğar, miyān gibi niteki bu beytde zāhirdür.

Bejt:

Esb-i lāğar miyān-ı bigār āyed

28

Rüz-ı meydān ne k'o pervārī

Bu cins terkīb ile mürekkeb-i maħŝūŝda 29 gāħ olur iki nev^ç i de ri^ç āyet iderler. Meŝelā ^çinān-keŝide dirler, mevŝūfı taħdīm 30 iderler, niteki bu beytde zāhirdür. **Bejt:**

‘ İnān-keşide revāy pādişāh-ı kişver-i hūsn

31

Ki nīst yek-ser rāhī ki dād h’āhī nī-st

Keşide ‘ inān da dirler, şıfatı taqdim iderler. **175a/01 Beyt:**

Miyān-ı ‘ ālim ü cāhil tefāvüt in kadar-est

Ki in keşide-‘ inān-est ü ān güsiste-mehār

02 [z-r-n] Serzeniş: Başa kaçmak, ism-i maşdardur, tevbih ma‘ nāsına. [-r-] **Sereş:** **03**

Bürüncek ki ‘ avratlar başlarına şararlar ve boyunların örterler, mıkna‘ a ma‘ nāsına. [r-k]

Ser-keş: **04** Baş çekici, cümüh ma‘ nāsına. **Hāfız:**

Ser-keş me-şev ki çün şem‘ ez-‘ ibretet be-süzed

05

Dil-ber ki der-kef-i o mūm-est seng-i hārā

Ve muharref kesilmiş kalem ve tevsen tavara dirler. [r-k-y] **Ser-kış:** **06** Kavş-i kuzah

sā’ir esāmisi *serir* lafzında meştürdür. [r-y] **Serış:** Ve bi’l-kesr bürüncek ve nezkeb **07**

ser-āgūş ma‘ nāsına. [n-g-e-t] **Seng-i āteş:** Çakmak taşı. [v-k-e-l] **Sekāliş:** Ve bi’l-kesr.

Da‘vet **08** ve mekr ü hile. [v-k-r-y] **Sevek-rış:** Köse olan kimesne küsec ma‘ nāsına. [v-

v] **Sevūş:** Deve **09** tabanı ki ‘ Arabca *firs* dirler ve gayrı cānverlerde dahı isti‘ māl olunur.

Es-Sini’l-Meksüre. **10** [p-r-y] **Siperiş:** Meydān, isperiş ma‘ nāsına. [p-n-d-e-n-c-v]

Sipendān-ı cūş: Hardal, sā’ir adları **11** sipendān lafzında yazılmışdur. [p-h-k] **Sipeh-keş:**

‘ Asker çekici, serdār ma‘ nāsına sā’ir adları **12** ispehbed lafzında yazılmışdur. [p-y-d-p-

v] **Sipid-pūş:** İki *bā’i* ‘ Acemiyile aqça kavak, sipidār ma‘ nāsına. **13** [t-e-y] **Sitāyiş:**

Medh ü āferin ü sitüden lafzından ism-i maşdardur, ögüş ma‘ nāsına. **Şems-i F.:**

14

Serdār konend ez-o cūd-ı şehen-şeh

Hudā-rā halā’ik hemişe sitāyiş

[t-e-r-c-h-e-t] **Sitārce-āteş:** **15** Od koğı, şerār ma‘ nāsına. [t-e-r-h-e-t] **Sitāre-āteş:**

Mişlihu. [-r-] **Sireş:** Çiriş. [r-y] **Çeriş:** Mişlihu **16** vü ser-ākūc ma‘ nāsına. [k-e-l] **Sikāliş:**

Da‘vet ve mekr ü hile. [y-e-h-p-v] **Siyāh-pūş:** Erkeb-dār, Ni‘ meti **17** Vaqqāsī Maḥzeri

dimiş *Vesiletü’l-Maḳāşid* şāhibi yilek ve gömüldürük dimiş ve kara geyen şeyh **18**

Nizāmī *Heft-peykerinde* bir şehr ü memleket vardur ki mecmū‘ erleri ve ‘ avratları

karalar geyerler, **19** siyāh-pūşān dirler diyü bir hikāyet rivāyet eyler, zāhir budur ki şeyh

ḥāzretleri mezkūr hikāyeti **20** temşil tarikiyile irād itmişlerdür. Zāhirde lāzım degildür

ki mezkūr şıfat üzre şehr ü vilāyet **21** ola. Ḥalimī zikr olan hikāyetçü tavır-ı ‘ aqldan

ḥāric bir tūrfē hikāyetdür didügi münāsib **22** degil gibi. Zirā Şeyh Nizāmī ḥāzretleri

ḡāyetde ululardandur. Anuñ gibi ‘ azizleruñ kelimāt-ı dürer-bārlarını **23** tevcih ü te’vil

eylemek gerektir.²⁸⁸⁰ [y-e-v] **Siyāvuş:** Binā-güş veznine Ni‘ metī ter ü tāze ma‘ nāsına 24 gelür dimiş ve selāḫin-i Fürsün ikinci ṭabaḫası ki Keyānilerdür. Anlardan Keyāvus bin Keyḫubāduñ 25 bir oğlu adıdır. [y-e-v-ḫ] **Siyāvaḫş:** Mişlihu. [y-e-h-g-v] **Siyāh-güş:** Ḳaraḫulak didükleri yırtıcı cānver ki 26 arslanuñ ḫulavızıdır ve porsuḫ didükleri cānver. [b-h-g-v] **Siyeh-güş:** Mişlihu. ‘**Unşurī:**

27 Rūbehī giriḫte kerded ez-seḡān-ı şayd-ı to

Çün siyeh-güşān dihed şīr-i ‘ arīn-rā güş-māl

28 **Sirīş:** Bürüncek ve ṭuvaḫ ve çiriş ü yelim. [y-n-h-p-v] **Sīne-püş:** Yilek vü gömüldürük. [y-n-h-g-v] 29 **Sīne-güş:** Porsuḫ didükleri cānvercik. **Es-Sīni’l-Mazmūme.** [r-v] **Sürüş:** 30 Cibrīl ‘*aleyhi’s-selāmuñ* adıdır ve sā’ir feriştelere daḫı dirler. **Şems-i F.:**

Zihī ferişte-şıfat Ḥusrevī ki der-meleküt

31 Du‘ ā-yı cān-ı to güyed hemīşe cān u sürüş

Ve fürs aylarınuñ on 175b/01 yedinci ḡünü adıdır ve ‘aḫl ma‘ nāsına. Fāzıl-ı Muḫaḫḫik böyle taḫḫik itmişler ki sürüş enbiyāya 02 Ḥaḫ cānibinden ḫaber ḡetüren feriştedür. Şems-i Faḫrī *Mi‘yār-ı Cemālīde sürüş Cibrīl-est* 03 dimişdür ve bu beyti temşil ḡetürmüşdür. **Beyt:**

Zihī ferişte-şıfat Ḥusrevī ki der-meleküt

04 Du‘ ā-yı cān-ı to güyed hemīşe cān u sürüş

Ebū Manşūr-ı Esedī eydür, *sürüş Cibrīl-rā* 05 *güyend ü ferişte-rā nīz güyend ve ender Pārsī in bisyār ḡüfteend Pehlevī-st çonān ki* 06 *Firdevsī ḡüft.* **Beyt:**

Be-fermān-ı Yezdān ḫoceste sürüş

Me-rā rüy be-nümüd der-ḫāb dūş

07 [v-z] **Sūziş:** *Sūziden* ve *sūḫten* lafzından ism-i maşdardur. Yanış ma‘ nāsına. [v-n] 08 **Sūniş:** Ege uvaḡı, bürde ma‘ nāsına ve ṭaş ḫazındısına daḫı dirler. **Beyt:**

²⁸⁸⁰ Tevārīḫde mezkūrdur ki Yūsuf Şiddik ‘aleyhi’s-selāmdan şonra anuñ gibi bir cemīl yiḡit dünyaya gelmedi dirler ve anı babası Tūrān pādişāhı Efrāsiyāb üzerine ‘askere serdār idüp ḡöndermişidi, ittifāḫ Siyāvus Efrāsiyāb ile ḫarb itmeyüp babasına bī-ḫiyās māl alıvirüp şulḫ itmşidi Keykāvus şulḫı elbette bozup ceng eyle diyecek ben ‘ahdimi bozamızın pādişāh u pādişāh-zādelere ‘ahd şımaḫ ḡāyetde ‘ayb ü ‘ārdur diyü tekrar Keykāvusa ḫaber ḡönderdükte ‘özrin ḫabül itmeyüp elbette şulḫı boz diyecek ‘ahdin bozmayup ve babası yanına daḫı gelmege ḫavf idüp Efrāsiyābdan emān u ‘ahd alup ‘askerini cemī‘ ḫazā’in ile babasına ḡönderüp birkaç yüz kendü ḫāşşa ādemleriyle Efrāsiyāb yanına varup ol daḫı kızın virüp külli ri‘āyet eyledi. Bir zamandan şonra Efrāsiyābuñ Gersiyüz adlu ḫarındaşu ḫased idüp mā-beynlerine fitne bıraḡup anuñ sa’y ü sa’yeti sebebi ile Efrāsiyāb Siyāvusu bī-ḡünāḫ ḫatlı idüp, mezkūr kızdan bir oğlu olup adını Keyḫüsrev ḫodılar İrāndan Gīv bin Güderz bin Kişvād anı anasıyla yalnız Tūrāna varup ḡetürdi, Keykāvus taḫt u tacı aña teslim idüp Keyḫüsrev daḫı ‘asker çeküp babası ḫanını Gersiyüz u Efrāsiyābdan alup anları ḫatlı idüp vilayet-i Tūrānı ḫarāb eyledi, ḫaḫ-ı ‘ālem ve tamam-ı İrān u Tūrān ḫalkı Siyāvus için bir matem ṭutdılar ki ne andan evvel ve ne andan şonra herḡiz vāḫi‘ olmadı. Tevārīḫ ehli müttefiklerdür ki saḫ kesmek ve ḫara ḡök ḡiyemek ol matemden ḫalmışdur, andan evvel dünyada vāḫi‘ olmamışdur.

09

Sāyem şeb-i firāk-ı to ber-çerh tîğ-i āh

Rizān-ı şerāre nī-st z'āhem sūniş-est

10 [v-n-v-ḥv] **Sūnūḥūş**: Ni' meti dört gün aşrı tutan sıtmaya dirler dimiş. [v-h] **Sūhiş**: Egeden 11 dökilen bürde, sūniş ma' nāsına. Ni' meti, ve örs, sendān ma' nāsına da gelür dimiş. [v-h-n] **Sūhiniş**: Ni' meti mişlihu, sūhiş ma' nāsına dimiş. 12 **Nev'-i Evvelehu Eş-Şini'l-Meftūha** 13 [e-b-e] **Şābāş**: *Āferīn, taḥsīn* demek olur. Şād-bāş lafzından taḥfif olunmuşdur. 14 [-e-] **Şāş**: Ni' meti, bed-ḥū, muḥālif ma' nāsına gelür dimiş. [b-p-v] **Şeb-pūş**: Yorgan, liḥāf ma' nāsına 15 ve gice örtisine ḳaṭife vü ḳartaf u menāme dirler. [-ḥ-] **Şaḥāş**: Feth-i *ḥā* ile bir kuş adıdır. 16 **Şaḥş**: Sükün-ı *ḥā* ile her nesnenün eskisine dirler, köhne ma' nāsına ve şaḥīden lafzından ki 17 sümülcemek ma' nāsınadır ki iki vechile i'tibār olunur yā budur ki ayağına muḥkem nesne 18 ṭoḳınmaḳdan ve ṭırnamaḳdan sümülcür ve yāḥūd bir pāyeden bir ziyāde pāyeye şümülcür, kendü 19 oturacaḳ yiri yüksek iden kimesne ve *şaḥīden* lafzından şīga-i emr ü vaşf 20 gibi ve ism-i maşdardur ve köhne ma' nāsına *sīn*-i mühmele ile daḥı mervīdür. **Şeş**: Altı, sitte 21 ma' nāsına.

Beyt:

Hırḳa be-şeş-ḥāne şode şāḥ şāḥ

Teng-dey mānde vü ḡadrī ferāḥ

22 [-v-] **Şevüş**: *Vāvuñ* zammesiyile kesilmiş baḡ çubuḡı, zammıla daḥı lügatdür. **Şeviş**: *Vāvuñ* kesresiyile 23 oliš ma' nāsına. **Eş-Şini'l-Mazmūme**. [-p-] **Şüpüs**: Bit ve sirke ki ādemün kirinden 24 ve ' araqından ḥāşıl olur, ' Arab *ḳamil* u *ḥamık* dir. **Şüş**: Öyken, saḥr u riyet ma' nāsına 25 bu ' uzvuñ ḥikmet ü şun' ı cereyān-ı nefese medāre olmaḳdur, *fī'l-esās külli zī-saḥrin* 26 *ev saḥrin yeteneffesü vehüve'r-riyet intihā*. *Hānuñ* sükünü ve feth *cā'izdür* ve mine's-saḥri'l-maşbaḥ 27 *eza* teneffüs. **Nādire**: Balıḡuñ öykeni deryāda ma' nāsına ḳābil olup, müte'ezzi olmaya 28 *zīrā* şu teneffüse māni' dür. [v-r] **Şüriş**: *Şürīden* lafzından ism-i maşdardur. Ḳarışış ve bulanış 29 ma' nāsına. **Şürīde şoden maḡş**: Göñül dönmüş olmaḳ. **Şüş**: *Vāvuñ* zammesiyile bāḡ çubuḡları ki köcek dirler. 30 **Nev'-i Evvelehu El-Ġayni'l-Meftūha** 31 [-e-] **Ġāş**: Ġāyetde ḥāliş u muḥliş dosta dirler. **Şems-i F.:**

Çi gūne devleteş ez-der-geheş koned derdī

Be-dīn şıfat ki ber-īn der-geheşet ' aşıḳ-ı ḡāş

176a/01 Beyt:

Ḥiştēn pāk dārū bī-perḥāş

02

Hīc kes-rā me-bāş ' aşıḳ-ı ḡāş

Ve ol kimseye dirler ki ḥalk anı ḡāyetde sever ve iki 03 yüzlü, dü-rüy ma' nāsına daḥı

naql olunmuşdur. [e-v] **Ġāveş:** Tohm için kuduqları şarı **04** hıyāra dirler, āteş, serkeş veznine. **Şems-i F.:**

Pāyız haşmetet-rā çün vaqt ze-rağ bāşed

Ez-peyker-i meh ü mihr Āred sipihr-i gāveş

05 [e-v-v] **Ġāvūs:** Mişlihu. [-r-] **Ġarş:** Hışm u tündi ve melül u za'if **06** ü kürk pāreleri ki yabana atarlar ve lisān-ı Pehlevide galle hūşesine dirler. **Ġaş:** **07** Ugunmak, igmā ma' nāsına ve imrenmek ve Ni' meti imızganmek ma' nāsına da gelür dimiş. **Beyt:**

08

Hoş buved ger mihekk-i tecrübe āyed be-miyān

Tā siyeh-rüy şevded her ki der-o gaş bāşed

Ve ' Arabide hıyānet **09** ma' nāsına. **El-Ġayni'l-Meksüre.** [r-e] **Ġırāş:** Kürk pareleri. **Ġış:** Halimī ve Ni' meti kesr-i *ğaymla* hıyānet ma' nāsınadır **10** dimişler, H'āce Hāfız fethile müşevveş ve belā-keş ü meh-veş kâfiyesinde getürmüşdür. **11 El-Ġayni'l-Mazmüme.** [-r-] **Ġurş:** Çağırmaq ve na' re urmaq ve inranmaq. [r-n-b] **Ġurunbiş:** **12** Boğazdan gelen āvāz-ı kavī. Ādemden ve hayvāndan olsun, Türkide añırmaq ma' nāsına. **13** [-v-] **Ġüş:** Hadeng ağacı ki andan oq ve eyer sağrağan düzerler. Şems-i Fahrī ve sā'ir **14** aşhāb-ı lügat *çüpī-st saht ki ez-ān hanbā-gerān, zahme-i rebāb ü 'ūd sāzend ü silāh-ı* **15 nīz konend** dimişler. **Şems-i F.:**

To nūrīde-i mülkī düşmenān-ı to-rā

Müje be-dide pür ez-ğam buved çü nāvek-ı güş

Ni' meti **16** ve hūşe, galle ve koyun kığı ve qurı şığır tezegine ki ' Arabca *cille* dirler. Aña dağı itlāk olunur dimiş. **17 Nev'-i Evvelehu El-Fā'i'l-Meftūha** **18** [-e-] **Fāş:** Āşikāre ve zāhir ma' nāsına. Aşlı fāşīdür, ' Arabīdür. **Şems-i F.:**

Hadīş hānem ü Kirsā-ı zamāne der-piçid

19

Çonin ki der-kerem ü ' adl şod şehen-şeh fāş

Hāfız:

Fāş mī-güyem ü ez-güfte-i hod dil-şādem

20

Bende-i ' aşkem ü ez-her dü-cihān āzādem

[e-r-p-y] **Ferāpış:** *Bā*'i ' Acemiyile ilerü **21** dimekdür. [r-e] **Ferāş:** Tahfif-i *rā* ile pervāne vü çarhuñ perleri ve çıkırık kanadı, teşdid-i **22** *rā* ile döşeyici dimekdür, iki ma' nāsına, ' Arabīdür. [r-e-m-v] **Ferāmūs:** Unutmaq ma' nāsına ism-i maşdardur. **23** [r-e-m] **Ferāmuş:** Mişlihu. [r-h-e] **Ferhās:** Āşikāra, fāş ma' nāsına ve ceng ü harb. [r-h] **Ferhaş:** **24** Kaşāyif didükleri tatlu. [r-ğ-y] **Ferğış:** Kürküñ esküyüp şarқан pāreleri ve muṭlakā **25** libāsuñ eskidüğinden şarқup yire sürinen pāreleri. **Şems-i F.:**

Ze-dest-i bā-keremeş ebr lāf-ı cūd bini

26 Be-püstiniş ki ber-ḥāk mī-keşed ferġiş

Beyt:

Ne konem yād ze-tārāc u ne ayed şiyem ez-ānek

27 Merkebem būd ḥar-ı leng ü libāsem ferġiş

[r-m] **Fermuş:** Ferāmūş lafzından taḥfif 28 alınmıştır. **Nizāmī:**

Behreeş ḥāk bād eger Behrām

Tiġ fermuş koned çü ġired cām

[r-m-e-y] **Fermāyiş:** 29 Buyurış ma‘ nāsına. [r-m-v] **Fermūş:** Mişlihu. **Beyt:**

Her çi ān coz bāde bud mekrūh şod

Ān çi ġayr ez-dost bud fermūş şod

Ve müşkil ma‘ nāsına. **Fernāş:** Ġāfil, āhiri *sīn*-i mühmele ile daḥı rivāyet alınmıştır. 30

Feş: Edāt-ı teşbihdür, ismūñ āḥirine ulaşur, māh-feş ü māh-veş 31 dirler. *Vāv* ile daḥı lügatdür, ikisinūñ arasında tevāḥi vü tebedül vardır. **Nizāmī:**

176b/01

Nişeste şir-feş şāh-ı cihān-dār

Be-ġüzerd eger dād gurgān-ı tarrār

Ve her ‘allāme-i ‘Acem, ‘imāmelerinden 02 şalındurduġı ‘alāmetdür ki ser-āmedligine dāldur, şūfiyye-i Rūmuñ sünneti gibi. **Laṭife:** 03 Merḥūm Mir Şadrü’ d-dīn Muhammed dīvānına bir rüstāyi varup pervānesin okıtmak isteyüp 04 dīvānı ḥāzır olmaġın okımayıp eline virdükde feşine daḥl idüp *pes in çerā-st* 05 diyücek merḥūm, *merd-i pirem berāy binī māliden-est* diyü cevāb virmüşler. 06 **El-Fā’i’l-Meksüre.** [z-e-y] **Firāyiş:** Artış ma‘ nāsına. **Fiş-ā-fāş:** **Lāṭifi:**

07

Berāmed ze-nāverd bernā vü pīr

Şeb-ā-şāb-ı peykān fişān-fāş-ı tīr

[-y-] **Fiş:** Biründen gelen āvāz. 08 **Nev’ -i Evvelehu El-Ḳāfi’l-Meftūḥa** 09 [e-ş-v-ḳ-m-e]

Ḳāş u ḳamāş: Opur şapur ve kötü möti ve tartağan dimek olur. 10 **Elfāz-ı itbā’ vü müzāvedendür.** **Laṭifi:**

Me-şev be-merdüm ḳāşī vü ḳamāş-ı yār u ḥarīf

11

Ki ḥāl-ı ḥod ne-şevd ‘āḳıbet ḥarāb u yebāb

Ḳāş: Beñdeş, nażar ma‘ nāsına. **Ḳaş:** Ḳāş ma‘ nāsına. [r-e-ġ-v] **Ḳaragūş:** Ni‘ meti, dīv ma‘ nāsına naḳl eylemiş. [l-e] **Ḳallāş:** 12 Yankesici, kīse-bür ma‘ nāsına ve ḥarābātī vü müflis. [l-m-t-r] **Ḳalem-tırāş:** Ḳalem yonacaḳ ālet ki Türkide 13 daḥı müsta‘ meldür. [n-b-r-y] **Ḳanberiş:** Süzme yoġurt, āhiri *sīn*-i mühmele ile daḥı isti‘ māl olunur. 14 **Nev’ -i Evvelehu El-Ḳāfi’l-Meftūḥa** 15 [-e-] **Ḳāş:** Ḳāşki dimek olur, *leyte* ma‘ nāsına. [e-v-d] **Ġāv-duş:** Yayık ma‘ nāsına. [e-v-d-v] **Ġāv-dūş:** 16 *Kāf*-ı ‘Acemiyile gönden olan küçük

şusak, süd şagacak zarf ki gülek dirler 17 ve şagılur inek, Qaraşışārī, ve talib-i cürm bāşed dimiş. [e-v-m-y] **Gāv-miş**: Şu şıgırı 18 cāmūs ma' nāsına, Fāzıl-ı Muhaqqıq böyle taḥkik ü tedkik eylemişler ki gāv-miş mürekkebdür, gāv ile 19 mişden. Lisān-ı Türkide şu şıgırı didükleri şıgıruñ ismidür. Gāv ism-i cinsdür. 20 Şu şıgırı ol cinsden bir nev' dür. Ol sebebden lafz-ı gāvıñ aña ıtlākı şaḥīhdür. 21 Mişe müşābeheti vardur. Ol cihetden ki bir nev' gāvıñ min-vech ehliüdür. Evde beslenür. 22 Hızmetlenür min-vech deştüdür. Niçe aylar yabānda gezer, kimesne beklemez görüp gözetmez miş 23 cinsünde 'umūmī vardur. Ehlī vü deştıye in-şā'allāhu te'ālā miş lafzında tafşili olsa 24 gerekdür. Ol sebebden mezkūr ḥayvānuñ mişe nisbeti cā'iz olmışdur. Gāv-mişüñ aşlı 25 miş-i gāvdu. Ma'nā-yı terkibisi gāvıñ mişi dimekdür. Ya'nī ol cinse beñzeyeni muzāf 26 ile taḥdīm olinup ism olmışdur. Fürsde bu kā'idenüñ şüyü' sâbıkān beyān olınmışdur. 27 [e-h] **Kāhiş**: *Kāf*-ı 'Arabiyilie ism-i maşdardur. Eksiş demek olur. **Gāv-müş**: Şu şıgırı 28 Ni' meti, ve eksimek ve eksilmek ma' nāsına daḥı gelür dimiş ig didükleri marazdur ki ādemi 29 günden güne eksir, inceldür, 'Arabide *sīl* ü *sülāl* ü *hülās* ü *seḥāf* dirler. [-p-] **Kepeş**: 30 *Bā*'-i 'Acemiyile çoç ya'nī koyunuñ erkegi, Türkide daḥı müsta' meldür. [d-e] **Kedāş**: Ni' meti, geyik ve kebk 31 boynuzı ve sâ'ir ḥayvānuñ boynuzına daḥı dirler dimiş. [r-b] **Kerbeş**: Ḥalimī, bir nev' kışacuk 177a/01 yılandur, beriyyelerde olur dimiş. Şems-i F. Mi' yār-ı Cemālīde “*cānverī-st çün mār-ı 02 kütāh veli dest ü pāy dāred ü tiz reved ü der-ḥānhā vü vīrānhā bāşed ü ān-rā eger bā-se 03 nīz güyend ü Kirmāniyan kirpū ḥ'ānend ü be-tāzī ḥarbā vü sām abraş güyend*” dimiş 04 ve bu beyti inşā eylemiş.

Beyt:

Der-genc-i guşsa vü gam bāşed ze-baht-ı vārūn

Gāheş nedim 'aḳreb gāheş ḥarīf kerbeş

05 Ni' meti, ve kertenkele dimiş. [r-d] **Gerdış**: *Kāf*-ı 'Acemiyile döniş. [r-d-n-k] 06 **Gerden-keş**: Mütekebbir ü mu'accib ma' nāsına. [-r-] **Kereş**: Bi'l-feth ve'l-kesr ve bisükünü'-r-rā. Tağa düşen 07 berḳ aydınlığı. Ni' meti, ve şeffāf ma' nāsına ve ol qar ki taḡdan iner, düşer ve ḳarnı 08 yumrı kimse ma' nāsına da gelür dimiş. [r-m] **Germiş**: Kızgınlık. 'Aşḳi:

Pervāne ziyān ger çi koned 'ömreş bā-şem'

09

Ḥ'āhed ki şevved germiş bāzār-ı diğēr-bār

[r-m-v] **Kermüş**: *Kāf*-ı 'Arabiyilie bir nev' 10 kesegendür, fāre cinsinden 'Arab *zebābe* dir. Feth ü zamm-ı *zā* ile. **Geriş**: *Kāf*-ı 'Acemiyilie 11 keler didükleri cānver. **Kezān-fürüş**: Ḳazzāz. **Geş**: *Kāf*-ı 'Acemiyilie şādān u nāzān u nāzik 12 ve güzel ve nāz ve şive ma' nāsına. Fāzıl-ı Muhaqqıq geş lisān-ı Fārsīde müstaḥsin nesneye 13 dirler diyü naḳl

eylemişler. **Esedî:**

Resîd ez-pes hefte-i şād u geş
Be-şehrî dil-ārām u pedrām u hoş

14 **Firdevsî:**

To-rā hest çendān cemāl ü kemāl
Ne-güyî vü geş ü ğanc u delāl

15 taz' if-i *şimile* dağı müsta' meldür. **Beyt:**

Yekî beççe bud çün kû şîr-feş
Be-bālā bülend ü be-dîdār geş

16 ('):

Peyveste ' ayş-ı mîrân be-âyā nāzik ü geş

Keş: *Kāf*-ı ' Arabîyile pehlû vü bağal, kıltuğ 17 ma' nāsına. **Firdevsî:**

Siyāvuş beyāmed perestār-feş
Be-pîş-i peder dest kerde be-keş

18 **Şems-i F.:**

Hāk der-sirāyet-i devlet nihāde ber-ser
Raht-ı vefā-yı mihret nuşret-girifte der-keş

19 *Ve keşîden* lafzından şîğa-i emr ü vaşf-ı terkîbîdür. Elbeş, bār-keş gibi. **Esedî:**

20 Geh girih-est per-i zîn gehî kîne-kiş
Hem eknûn keşân āremeş zîr-keş

[ş-e-k] **Keş-ā-keş:** Çekiş ma' nāsına. 21 [-ş-] **Keşîş:** Çekiliş ü çekilmek ma' nāsına ve yılan şafiri. [ş-m-k] **Keş-me-keş:** ('):

22 Ger be-hoşî ne-bāyed o keş-me-keşāneş āverem

[-f-] **Keş:** Başmak ki ayağa giyerler. **Beyt:**

Hem ez-yāre vü zîver-i gûş-vār

23 Ze-zer-keş na' lîn gevher-i nigār

[l-e] **Kelās:** Kûf ve paş, sâ'ir esāmîsi kelāj 24 lafzında yazılmışdır. **Laţîfi:**

Mer in rāh-rā to şeh-i naql-est ü māş

Ne nān pāre erzenîn-i pür-kelās

25 [l-e-k-m-v] **Kelāk-müş:** ' Arab tavşanı, *yerbū'* ma' nāsına müş-ı deştî dağı 26 dirler.

[l-y-m-g-v] **Kelîm-güş:** Bir cānverdür, kulaqları ğāyetde büyük olur. [n-d-r-v]

Kenderüş: 27 Günlük ve şakız. [n-d-h-l-e] **Gendelās:** *Kāf*-ı ' Acemîyile yiydüren

didükleri ot yiydin 28 yumurdaya dağı dirler, haķîkatde koğmuş yatur, leşüñ adıdır. [n-

d-r-v] **Kend-reviş:** Şarp 29 ve taşlu yir ve püşte püşte olup yol belürmeyen yire dirler.

[n-d-h-v] **Kende-veş:** Taşlu 30 ve düşvār yol. [n-v] **Kenūs:** Serv ağacı. [v-ā-t] **Gev-i āteş:** *Kāf*-ı ‘Acemiyile ocağ çukuru. [v-y] 31 **Keviş:** Ve bi’z-zamm yayuk ki anuñıla yoğurtdan yağ çıkarurlar ve tavar gevişi. [-y-] **Keyş:** 177b/01 Kābin ü biz, kirpās ma‘nāsına *bānuñ* kesresiyile. **El-Kāfi’l-meksüre.** [r-e] **Kirāş:** 02 *Kāf*-ı ‘Arabiyile kiracı, mukārī ma‘nāsına. [r-e-n-g-v] **Girān-güş:** Ağır kulaçlı, şağır, *aşam* ma‘nāsına 03 *kāf*-ı ‘Acemiyiledür. Güş-ı girān dahı dirler. [r-d-b-e-l] **Gird-bāliş:** Degirmi yaşdıķ. **Kiş:** *Kāf*-ı 04 ‘Arabiyile mürekkebdür. Harf-i ‘illet ile zamīr-i gā’ibdür. Aña ve anı dimekdür ve kelime-i red‘ ü men‘dür, kuşlara 05 meşelā tavuğa red‘ ü men‘ vaktinde kiş dirler ve terkeş ma‘nāsına. **Firdevsī:**

Ne-māned ü ne-māned suhen der-nihān

06

Coz ān-kiş ne-güft ü ne-güyed hemān

[ş-m] **Kişmiş:** Çekirdeksiz üzüm ki qaraca ve uvacuk 07 olur ve zerdālū ve rāzaķī üzüm. [l-y-m-g-v] **Gilim-güş:** ‘Arţanīsā didükleri dārū ki *felār* dirler. 08 *Cāmi’ü’l-Fürs* şāhibi *bā*’-i ‘Acemiyile gilim-püş yazmış, ‘Arţaniyā dirler bir dārūdur dimiş. [-y-] **Kiş:** 09 Tırkeş ü dīn ü şıdķ ma‘nāsına. Fāzıl-ı Muhaqqıķ böyle taħķıķ ü tedķıķ itmişler ki kīş ü kırbān 10 belikdür, belik kuşandı diyecek yirde ‘Acem *ber-best-i kırbān ü kiş* dir, niteki bu beytde zāhirdür. 11 **Beyt:**

Çi hoş güft ger kīn be-ferzend-i h̄iş

Çü kırbān be peykār ber-best ü kīş

Belikūñ 12 oķ tūran yanına kīş dirler, niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Tīr ki der-kīş-i kemān-veş buved

13

‘Aķıbeteş tāb z’āteş buved

Yay tūran yanına kırbān dirler, kīş mezheb ma‘nāsına 14 isti‘māl olunur. Bed-kīş ü mülhid-kīş dirler. **Beyt:**

Kocā-st şūfi-i Deccāl şekl-i mülhid-kīş

15

Be-gū be-süz ki Mehdī-i dīn-penāh resīd

[-y-l-e] **Kilāş:** Ni‘metī, un, *daķıķ* ma‘nāsına naķl eylemiş. 16 [y-n-h-k] **Kīne-keş:** Evvelki haşmından intiķām almaķ ister. **El-Kāfi’l-Mazmūme.** [d-e-z] 17 **Güdāziş:** *Kāf*-ı ‘Acemiyile ig didükleri marāzdur ki ādemī eridür, ‘Arab *zūbāb* dir. [d-e] 18 **Güdāş:** *Kāf*-ı ‘Acemiyile çār-pālaruñ aķsırması, ‘atşe-i çār-pāyān ma‘nāsına. [d-e-y] **Güdāyiş:** 19 *Kāf*-ı ‘Acemiyile göbek burısı. [d-r] **Güderiş:** Zulmden iñlemek ve teşnī‘ ma‘nāsına. [r-b] **Kürbeş:** 20 Ni‘metī kertেকে ve gerdene ki āfitāb-peres dirler dimiş. [z-r] **Güzeriş:** *Kāf*-ı ‘Acemiyile zulmden iñlemek 21 ve teşnī‘, güderiş ma‘nāsına. **Husrevānī:**

Be-dih dāmen z’ān lebānet ü gerne

Süy-yı ħ̣āce ħ̣āhem şod ez-to be-güzeriş

22 [z-e-r] **Güzāriş:** *Kāf-1* ‘Acemīyile aşl-ı terkib ism-i maşdardur. Ödeyiş ma‘ nāsına 23 ħarāc ma‘ nāsına isti‘ māl olunur. [z-e] **Güzāş:** Kimsenüñ içi burmağ. [z-e-y] **Güzāyiş:** *Kāf-1* 24 ‘Acemīyile şarmağ ma‘ nāsına, *Şihāh-ı* ‘Acem şāhibi iç burmağ ve ödemek ma‘ nāsına nağl eyledi. **Küş:** 25 *Kāf-1* ‘Arabīyile ħılt ma‘ nāsınadur, meşelā kana küş-i surħ ve balğama küş-i sepīd ve sevdāya küş-i siyāh 26 ve safrāya küş-i zerd dirler ve *küşten* lafzından şīga-i emrdür ve vaşf-ı terkibidür, ejdehā-küş 27 dirler, *Vesiletü’l-Mağāşid* şāhibi ve Ni‘ meti, her nev’üñ erkeğine dirler dimiş ve pehlü vü bağal 28 ma‘ nāsına da gelür. **Bejt:**

Bed-endiş ger kīn-i şūrīde-küş

Ze-yek sū be-pişe der-āmed biheş

29 [ş-e-y] **Güşāyiş:** Açıklık ma‘ nāsına. [m-e] **Gümāş:** Ni‘ meti ħamīrsüz etmek poğaçā ma‘ nāsına dimiş. [n-d] 30 **Kündiş:** Tozundı ve galle ki penbe atduğdan şoñra ħallāclar galle iderler, andan şoñra ‘avratlar egirdürler 31 Ve sağsağan didükleri kuş, ħayrı adları kaçā lafzında meşürdür. [n-d-ş-l-e] **Kündişlāş:** 178a/01 Mişlihu ve ol ağaçdur ki ħallāclar anuñla galle iderler. [-n-] **Küniş:** *Kāf-1* ‘Arabīyile iş ve āyīn ve ħū 02 vü ‘ādet ma‘ nāsına, aşlda egerçi ki *kerden* lafzından ism-i maşdardur. Zīrā ki her emr-i 03 mücerredüñ āhirine *şīn* lāhiğ olsa ism-i maşdardur. Ulu dāniş ü bīniş ü ħ̣āhiş gibi. 04 **Bejt:**

Bed-küniş-rā be-rev ze-kār-ı sipār

Ki to-rā ħādīm-est ü ħızmet-kār

Ve yaramaz işlü ve cühūdlar 05 kilīsası. [v-e-r] **Güvāriş:** *Kāf-1* ‘Acemīyile ol meşhūr ma‘ cūndur ki mi‘deye kuvvet virür. 06 Ta‘rib idüp cüvāriş dirler, gāh olur ki şekeri kıvāma getürürler, edviye-i ma‘ cūnı döküp 07 aña kaçırşdururlar. Aña dağı güvāriş ü cüvāriş dirler. Tabībler iştilāhında zīhte vü bīhte 08 dirler ve sigiriş ma‘ nāsına ve āhiri *nūmla* güvārişen dağı lügatdür, sā’ir esāmisi güvārişt 09 lafzında muħarrerdür. [v-e-z] **Güvāziş:** *Kāf-1* ‘Acemī vü *zā’-i* ‘Arabīyile kaçır burusu. [v-r-m-v] 10 **Kür-müş:** Gözsüz köstebek didükleri cānver ki ħaşerāt-ı arzđandur. Yer altında yürür 11 yiri yuğaru dūrter, höbek höbek eyler, ‘Arabīde *ħuld* dirler. [-v-] **Güş:** *Kāf-1* ‘Arabīyile kaçır, 12 *uzin* ma‘ nāsına *Vesiletü’l-mağāşid* şāhibi ve Ni‘ meti, ve bıyık, seblet ma‘ nāsına nağl eylemişler ve Fürs 13 aylarınüñ on dördinci günü, ekşer ta‘rib idüp cüş dirler, yayık ma‘ nāsına. [-v-] **Küş:** 14 *Kāf-1* ‘Arabīyile *küşiden* lafzından şīga-i emrdür, dūriş ve kaçır ma‘ nāsına ve vaşf-ı terkibidür. 15 [v-ş] **Küşiş:** *Kāf-1* ‘Arabīyile çürişiş. [v-m] **Kümüş:** Yir kaçırıcı, *ħaffār* ma‘ nāsına. **Lañfi:**

16

Te'emmül kerd ü güftâ nükte-i pāk

Çü kūmiş āb-ı pāk āverd ez-cāy

[v-y] **Kūyiş:** Yayık ki 17 anuñıla yoğurdı çalkayup yağ çıkarurlar. [v-y] **Gūyiş:** *Kāf*-ı 'Acemīyle eyidiş ma' nāsına. **18 Nev'-i Evvelehu El-Lāmi'l-Meftūha.** **19 [-e-] Lāş:** Bir nev' girde gibi ekmek dürlü aş dağı dirler ve cānsuz beden ki Türkide leş **20** dirler, lāşiden aḥz olunmuşdur. **Beyt:**

Ten-i bī-'aşk lāşe-i lāşī

Cān gibi bī-'aşk ola olmaya

ḥay **21** ve at burnına urdukları yavaşa. [ḥ-t-y] **Laḥtiş:** Şeb-būy didükleri çiçek ki **22** ḥayrī dağı dirler. [ḥ-n-y] **Lāhniş:** Mişlihu, bu lügat *ḥādān* soñra *tā* ile ve *nūn* ile dağı lügatdür. **23 [-k-] Laḫş:** Kurdāşeni didükleri 'illet ba' zılar kesr ile dağı rivāyet iderler. [v-e] **Lavāş:** **24** Yavaşa, lāş ma' nāsına. [-v-] **Levş:** Lūş, kāhil ü süst. Ni' metī, ve balçık ki tavar batar dimiş. **25 [v-y] Levīş:** Aḫsıрмаk, 'atse ma' nāsına. **El-Lāmi'l-Meksüre.** [k-e] **Likāş:** Pül. [-k-] **Likş:** **26** Kurdāşeni didükleri 'illet. [y-m-g-v] **Lime-gūş:** Kulaḫ çirki ve kulaḫ delügi. **El-Lāmi'l-Mazmūme.** **27 [-v-] Lūş:** Ol balçık ki tavar yatur ḫalur ve ba' zılar la' ze ki seyl şu ki bulanık şulardan **28** yığılup ḫalana dirler didi ki 'Arabca *tūrnūḫ* dirler ve egrü²⁸⁸¹ ağızlu, kej-dehān dirler. **29 Şems-i F.:**

Yekī dü bīned elbette dīde-i aḥvel

Suḥen-i kec āyed bī-hiç şek lehçe-i lūş

30 Nev'-i Evvelehu El-Mīmi'l-Meftūha **31 [-e-] Māş:** Fig gibi bir bellü dānedür, ḥubūb cinsinden, Ni' metī merdümek ve ḫara bögrülce dimiş. **178b/01 Vesīletü'l-Maḫāşid** şāḥibi burçaḫ didükleri ḥabbeye dağı dirler dimiş. [d-d-v] **Med-dūş:** **02** Ḫapu tırḫuzı. [d-k] **Med-keş:** Şırma-keşüñ til çekecek āleti. [d-h-v] **Medhūş:** Dīvāne ve şeydā **03** ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Ḥadīş-i ḫalk-ı to mī-güft dūş bād-ı şabā

Be-bāğ bülbül ez-ān geşt vālih ü medhūş

04 [r-d-e] Merdāş: Dāstān ma' nāsına. [r-r-v] **Merrūş:** Müşkil. [r-z-n-g-v] **Merzengūş:** *Kāf*-ı 'Acemīyle aḫ gül. **05 Nizāmī:**

Be-merzengūş ḫatḫ-ı nev-demīde

Besī dil-rā çü ḫurre ser be-dīde

Ḥusrev-i Pervīzūñ ḥüsni vaşfında **06** dimişdür ve güyegü²⁸⁸² otı ve semizlikotu ve

²⁸⁸¹ egri. 3. (200b/20)

²⁸⁸² güyeyi. 3. (201/02)

çigdem ki benefşe vaktinde biter. **Nizâmî:**

Çü ber-ca' d beste merzengûş
07 Deylem-āsâ fikende ber-ser dūş

Dîger:

Zemîn-i naç' şaķâyıķ pūş geşte
08 Şaķâyıķ-ı mehd merzengūş geşte

Ve cānverden ķorķup üşenmek *Vesīletü'l-Maķāşid* şāhibi, *ve gülhā* 09 *ħord u sepīd ki rūġan dāred* dimiş. [r-v] **Merūş:** Sīġa-i nehy-i ħāzırđur, meyl itme ve itdürme ve zıkr 10 eyleme, ańma ma' nāsına. **Esedî:**

Be-cüft lisān-ı çeşm hergiz me-dūş
Be-ters ez-Ĥudā ān cihān-rā be-gūş

11 [n-d-y] **Mendîş:** Mīndîş lafzından taĥfif olınmışđur. **Firdevsî:**

Be-peykār-ı mendîş ze-Efrāsiyāb
12 Be-cāy ār dil rūy ez-ū ber-metāb

Esedî: Ber-ū güft mendîş çendān ber-āh
Şekīb ār k'ānder sem nezd-i şāh

13 [-n-] **Meniş:** Himmet ü büzürgî. **Şems-i F.:**

Şeyĥ Ebū İshāķ bin Maĥmūd şāh
Ey Süleymān-ķadr ü İskender-meniş

14 Ve ŧabî' at ü kibr ü ārzū ve gönül ĥoşlıġı. **Beyt:**

Meniş ber-güdeşte ze-çarĥ-ı bülend
15 Sereş sebz bād u tenes ercümend

[n-g-v] **Mengūş:** *Kāf* ı 'Acemīyile meniş didükleri kiçirek küpe. [y-ĥ-v] 16 **Meyĥoş:** Ekşirek dimekdür. **El-Mīmi'l-Meksüre.** [n-y-v] **Minīveş:** Kināyet-est ez-şenīden. 17

Beyt:

Be-dü güft minīveş bārī sūĥen
Ĥired ber-ser-i ĥaşem sālār kon

[-y-] **Miş:** Koyun 18 zā'n ma' nāsına Fāzıl-ı Muĥaķķıķ *Deķāyıķu'l-Ĥaķāyıķda* böyle tedķķ²⁸⁸³ itmişler ki gūsfend ü miş 19 ü ġaram cümlesi bir cinsdür ki Sifender ehli Sīder-i ġaram-ı deştî, Sīder ehli olıcaķ koyun 20 olsun keçi olsun erkek olsun dişi olsun gūsfend dirler. Cümlesinüñ ortasında 21 müşterek olanuñ ismidür ki gūsfend lafzında beyān olınmışđur. Miş ĥuşuşıla koyundur. 22 Cinsinüñ 'umümü vardur ehli vü deştīye,

²⁸⁸³ taĥķķ ü tedķķ. 3. (201a/15)

ehlîye itlāk bu beytde zāhirdür. **Bejt:**

23 Gürg ez-nehîb-i ‘adl-i to ender diyâr-ı to
Ez-bîm-i miş bedreka gîred seg ez-şebân

Deştîye 24 itlākı bu beytde zāhirdür. **Bejt:**

Be-dām āyedeş nâskâlende miş
Peleng ez-pes püşt ü şayyād-ı pîş

25 *Bahrü’l-Ġarā’ib* şāhibi gūsfendî *mîşden* fark olunmayup ikisine de koyun ile tefsîr itmişdür. 26 Koyun derisine mişin didükleri mişe nisbetden ötürüdür. *Yā* nisbet içündür, *nūn* 27 te’kîd içündür. **El-Mîmi’l-Mazmūme.** [r-z-n-g-v] **Mürzengūş:** *Şihāh-ı ‘Acem* şāhibi aq gül ve mürvengūş ma’ nāsına 28 naql eylemiş, *Cāmi’ü’l-Fürs* şāhibi bir aq güldür dimiş. [r-v-n-g-v] **Mürvengūş:** *Kāf-ı ‘Acemîyile* sūkūn-ı 29 *rā* vü *nūmla* ve fetḥ-i *vāv-ı* evvel iledür, mürzengūş veznine mürçenem kulağı didükleri ki deryāda 30 hāşıl olur. [ş-v] **Müşüş:** Ol nesnedür ki düşābı yağ ile kaynadup kıvāma geldükde 31 yumurda ağını katarlar. [v-r] **Müriş:** Mühre ve boncuq, *harez* ma’ nāsına ve dükkān öni ve seki 179a/01 ve oñurğa ma’ nāsına da gelür dimişler. [-v-] **Müş:** Şiçān ‘Arabîde fāre vü *füveysika* 02 vü firnib ma’ nāsına, künyeti Ümmü Rāşiddür. [v-l] **Mülüş:** *Müliden* lafzından ism-i maşdardur. 03 *Nev’-i Evvelehu En-Nūni’l-Meftūha* 04 [e-ḥ-v] **Nā-ḥoş:** Yaramaz ve tatsız ve başı şuya şokmak. [e-ḥ-v-ş-m-n-ş] **Nā-ḥoş-meniş:** Gönli bulanmış. 05 [e-r] **Nāriş:** Yaraşuq. **Firdevsî:**

Hemān n’umür Rüstem peliten
Sütün-ı Keyān nāriş-i encümen

06 [e-z-b-e-l] **Nāz-bāliş:** Yüz yaşduğı ve minder. [e-z] **Nāziş:** Faḥr. [e-ş-n-e] **Nā-şinās:** Horyād, nāşî 07 ma’ nāsına. [e-ğ-v] **Nāgūş:** Başın şuya taldırmaq. **Şems-i F.:**

Ne her ki gavṭa-ḥord dür berāverd ze-bihār

08 Besā kesā ki buved morden ve’y ez-nāgūş

Bu lügat *tā* ile ki şāliş-i ḥurūf-ı teheccidür, naql 09 olınmışdur. Ni’ metî, ve şu içinde bir sâ’ at tırmaq ve nā-ḥoş ma’ nāsına da gelür dimiş. [e-l] 10 **Nāliş:** *Nāliden* lafzından ism-i maşdardur, inleyiş, tazarru’ vü zārî ma’ nāsına. [e-n-ḥ-v-r] **Nān-ḥoriş:** 11 Ekmek katığı, idām ma’ nāsına *vāv-ı* resmîdür. [b-e-r] **Nebāriş:** *Nūndan* şoñra *bā* ile ki şānî-i ḥurūf-ı 12 teheccidür, önegü, lecüc ma’ nāsına. [ḥ-] **Naḥş:** Ğam u guşşadan pej-mürde vü fūrūmānde olmak *Vesiletü’l-Makāşid* 13 şāhibi ve yecūzu bi’s-sîni’l-mühmemele dimiş. [r-m-h-g-v] **Nerme-gūş:** Kulaq yumşağı, şaḥme-i uzin ma’ nāsına. 14 **Neş:** Ne iş ma’ nāsına. **Esedî:**

Yekî keş der-āzūne enbāz buved

Neş encām bāşed ne āgāz nüved

15 [-m-] **Nemş:** Bir cānverdür ki sırtlanı helāk eyler. [-v-] **Neviş:** Nevāle vü ‘ivaż, vāvuñ kesresiyile. 16 **El-Nūni’l-Meksüre.** [g-v-h] **Nigūheş:** *Kāf*-ı ‘Acemīyile *nigūhiden* lafzından ism-i maşdardur, h̄‘ārlayış ya‘ nī 17 zem idiş ve başa қақış, та‘ n u teşnī‘ itmek ma‘ nāsına. [p-e-y] **Nipāyiş:** Du‘ ā vü şenā vü āferīn ü 18 dilek. **Nizāmī:**

Be-ṭā‘ at ki āmed ne-yāyiş nümūd
Zebān-rā be-şükr-i āzmāyiş nümūd

Esedī:

Berehmen çonīn güft īn cāy-gāh
19 Ne-yābeş ki mā-st der-sāl ü māh

[-y-] **Niş:** Zehrlü hayvānāt ignesi ve diken ve nişter 20 ve ağu ma‘ nāsına, aşhāb-ı lügat böyle yazmışlar. Fāzıl-ı Muḥakkik *Deḳāyıku’l-Ḥaḳāyıkda* böyle taḳkik ü tedkik 21 itmişler ki niş şūrī nesnedür, yaban toñuzunuñ dişine de niş dirler, niteki bu beytde vāki‘ dūr. 22 **Beyt:**

Hemçü niş-i gürāz dendāneş
Tir der-қаşd-ı müstemāndāneş

Nişe ki Türkī dilde aña niş-ter 23 dirler, mürekkebdür.²⁸⁸⁴ Bu ma‘ nāya nişile tirden ki lisān-ı Fārsīde ter edat-ı tafşıldür, niteki maḥallinde tafşil olunmuşdur, keşret-i 24 isti‘ māl ile arunuñ dikeninde niş a‘ lām-ı gālībeden olmuşdur. İtlāk üzerine zikr olınsa 25 ol murād olur. Ol dikenüñ ağusu olduğundan ötüri nişi muḳābele-i nüşda zikr iderler. 26 **Beyt:**

Hemīşe tā felek ez-nücüm sa‘ d dāred ü naḥş
Müdām tā mekes naḥl niş dāred ü nüş

Baḥrū’l-Ġarā’ib 27 şāhibinüñ cümle-i ğarā’ibindendür. Bu maḳāmdaki kelāmıdır ki be-‘ ayyār-ı teh naḳl olunur. Niş 28 iki ma‘ nāya gelür. Evvelā niş-ter, şāniyen şoқucı cānverüñ dikenini aru gibi, ‘aқreb gibi niş-terüñ 29 nih lafzındaki terkībini bilmişdür ve nih ma‘ nāsınun aşlın fehmi kılmişdür. Andan şoñra ilan da 30 şoқucı cānverlerdendür. Nişe onda isti‘ māl olunmuş degildür. [n-y-v] **Niyüş:** *Niyüşiden* 31 lafzından ism-i maşdardur. Қалақ urmaқ ya‘ nī diñi diñlemek ma‘ nāsına. **Laṭifi:**

179b/01

Ey ehl-i niyüş-ı fesāfis
Tā çend to-rā çonīn vesāvis

Ve vaşf-ı terkībī ve şīğa-i emrdür. **Beyt:**

²⁸⁸⁴ —. 3. (201b/25)

02 Be-güş-ı hüş-ı niyüş ez-men ü be-‘ işret güş
Ki in suhen ze-seherhā negam be-güş āmed

Şems-i F.:

03 Hudāygānā dā ’im be-kār-ı hayr-şitāb
Ze-ğavl-i bī-ğaraž bende in suhen be-niyüş

Ve coşup 04 inçkuri inçkuri ağlamak ma‘ nāsına. **El-Nūni’1-Mazmūme. Nüş:** Mānend ü niş-ter 05 Ni‘ metī, ve çam ma‘ nāsına da gelür dimiş. [m-e-y] **Nümāyiş:** *Nümūden* lafzından ism-i maşdardur 06 gösteriş ma‘ nāsına ve hayāl ma‘ nāsına dahı naql olunmuş. [g-v-h] **Nügūhiş:** *Nügūhiden* lafzından 07 ism-i maşdardur. Ḥorlayış ma‘ nāsına. **Şems-i F.:**

Eger zāt-ı o-rā sitāyiş ne-gūyed

08 Ferişte buved der-mağām-ı nügūheş

[m-v-z] **Nümūziş:** Evreng. [v-e-z] **Nüvāziş:** İsm-i maşdardur, *nüvāziden* lafzından 09 oğşayış demek olur ve sāza düzen virmek. [v-e] **Nüvāş:** Ni‘ metī, kovan ve çenber ma‘ nāsına 10 naql eylemiş. [-v-] **Nüş:** Sükün-ı vāv ile *nüşiden* lafzından içmek ma‘ nāsına ism-i maşdar ve şığa-i 11 emrdür, *nüşiden*. **Şems-i F.:**

Resid ahter-i cāhet be-evc burc-ı şeref

Be-dest-i sākī-i ikbāl cām-ı devlet nüş

12 ve vaşf terkībīdür ve içecek nesne ve bal ve şeker ve lezzet ve tatlu şerbetler ve şihhat 13 ü ‘āfiyetler ma‘ nāsına. **Firdevsī:**

Çonin güft k’ey dīde-i dīn ü hüş

Nigū-ter ze-hürşid ü hüş-ter ze-nüş

14 ve siñmek, *güvārīden* ma‘ nāsına ve çam ağacı nūj u nāj ma‘ nāsına. (‘):

15 Be-nüş ez-kūze-i nüş āb-ı nüşin

Aşhāb-ı lügat böyle dimişler. Fāzıl-ı Muhaqqik böyle taḥkik ü tedkik itmişler ki 16 nüş dād ma‘ nāsında isti‘ māl olunur. Niteki Mevlānā-yı Rūmīnūñ *ḳuddise sırrahu* bu beytinde 17 zāhirdür. **Beyt:**

Ger ne-bāşed konedem maḥbūb nüş

Çi berd gendüm-nümā vü cev-fürüş

Gāh olur 18 leziz ü hoş ta‘ am nesnelere mecāzen nüş dirler. Niteki nüşuñ bala ıtlāḳı bu beytde zāhirdür. 19 **Beyt:**

Ān çeşm-i suhen-gū ne-kerd ān leb ḥāmūş

V’ān telḥī-güftār u şeker-ḥande çün nüş

20 Bu tarīķiledür ne ānki ḥuşūşıla anūñ ismi ola. Lisān-ı Fārsīde baluñ ism-i ḥaşşı

engebîndür. **21** Niteki bu beytde zâhirdür. **Beyt:**

Engebîni be-rûgan-âlûde
Cerb ü şîrîn çü şahn-ı pâlûde

22 Nüşuñ muqâbili nîşdür. Añlaması da ol i' tibâr ile mecâz tarîkiyiledür. Niteki bu beytde zâhirdür. **23 Beyt:**

Hemîşe tâ felek ez-nücüm sa' d dâred ü naş
Müdâm tâ mekes nañl nîş dâred ü nüş

Halîmî **24** balı ve sâ'ir tatlıları nüşuñ ma'ânîsinden şanmışdur, gâlañ itmişdür. Nüş, *nüşîdenden* **25** emrdür. Meşelâ iç diyecek yirde *be-nüş* dirler. **Beyt:**

Nâ-geh ze-sâkî şünüd bāng-ı nüş

26

Penbe berün kerd ze-şurâhî ze-güş

Diger:

Güftâ ne güftî-st suhen gerçi mañremî

27

Der-keş zebân u perde nigh-dâr u mey be-nüş

Nüş ism-i fâ' il de gelür. Meşelâ şu içene bâde-nüş dirler. Niteki bu beytde **28** zâhirdür.

Hâfız:

Der-devr-i pâdişâh-ı 'ağâ-bağş u cürüm-püş
Hâfız-ı qarabe-keş şod ü müftî piyâle-nüş

29 Çam ağacına da dirler, ammâ anuñ aşlı nūjdur, *zâ'* - 'Acemîyile. [-v-] **Nüviş:** Kesr-i *vāv* ile *nüviş-ti* Hudâ ya' nî **30** tağdîr-i ilâhî. [v-ş-e-n-v] **Nüş-â-nüş:** Muttasıl içmek ve güne güne ma' nāsına da gelür. **Nizâmî:**

31

Be-nüş-â-nüş mey der-kās mî-dâşt
Ze-dür-â-dür şeh-râ pās mî-dâşt

180a/01 Nev'-i Evvelehu El-Vâvi'l-Meftûha 02 [e-r] **Vâriş:** Tufely ta'âm ve hâzır ta'âm. [r-z] **Verziş:** *Verziden* lafzından ism-i **03** maşdardur. Dürüşüş ve bir işi 'âdet idinmek ve öykünmek. **H'âcû:**

04

Ān zamān k'ez-men dil-i sūhte āşār ne-buved
Be-coz ez-verziş-i 'aşk-ı to me-rā kār ne-buved

[-r-] **Veriş:** Kumrî **05** didükleri meşhür kuş. Ni' metî, ve tevsen at burnına ördükleri yavâşaya dañı dirler **06** dimiş. Bu ma' nāya ğayrı adları *lāş* lafzında mestürdur. [r-g-v]

Ver-güş: *Kāf*-ı 'Acemîyile **07** salķım küpe, *şenf* ma' nāsına. **Veş:** Edât-ı teşbîhdür. Müşebbihin bih olanuñ âhirine lâhik **08** olur gibi ma' nāsına mäh-veş ve hürşîd-veş gibi.

Fâzıl-ı Muhaqqik böyle taħķik itmişler ki **09** -veş lisân-ı Fârsîde edât-ı teşbîhdendür.

Niteki bu beytde zâhirdür. **Beyt:**

Ān Hüsrevî ki nâmed ez-mâder-i zamâne

10 Çün felek-i mehâbet mânend-i o melik-veş

Ammâ ma' nâsı gibi ma' nâsı 11 degildür. Anuñçündür ki senüñ gibi diyecek yirde çün to dinür, veş to dinmez veşüñ 12 aşlı -feşdür. Nitekîm Firdevsînüñ bu beytinde zâhirdür.

Beyt:

Çonîn güft Rüstem ki in şîr-feş

13 Me-râ perverânîd bâyed be-keş

Fâ, vâva tebdil olunmuşdur. [ğ-y] **Veğîş:** Bisyâr 14 u enbüh ki Türkîde çok ve gür dirler.

Şems-i F.:

Cemâl-i dînî vü dîn-i ân ki kerd bâr-geheş

15 Ze-nusret-est tezâhüm ze-devlet-est veğîş

Esedî:

Ebr-i râğ ân neyistânî vegîş

Rem²⁸⁸⁵-i şîr her-süş ez-endâze biş

16 ve ğam u ğuşsa ma' nâsına ve sâzendeler zaħmiye düzdükleri ağaç meşhûrdur. 17 Nev'-i Evvelehu El-Hâ'i'l-Meftûha 18 [-r-] **Heriş:** Süd ağzı, fulle ma' nâsına âhiri *sîn*-i mühmele ile daħı mervîdür. [r-k] **Herkiş:** Kesr-i *kāf*-ı 19 ' Arabîyile her ki aña yâhûd her ol ma' nâsına. [z-m-e-n] **Hermâniş:** Herze-mâliş lafzından taşarruf 20 olunmuşdur. **Esedî:**

Ki ğitî yekî nağz-bâzî-ger-est

Ki nâneş ney-bâzî dîger-est

21 [ş-t-v-y] **Heşteviş:** Ğamse-i müsteraķanuñ beşinci ğünü. [f-t-c-v] **Heft-cüş:** Ol büyük 22 küsdür ki ceng ğünlerinde çalarlar, ğâyetde ' aźim ü mehîb şadâsı zâhir olur. K'inne 23 yedi kıat yeri yedi kıat ğögi ğarekete ğetürür. Ol cihetden kinâye idüp heft-cüş 24 didiler. **Hâtifi:**

Berâmed ğurüş-ı ğum heft-cüş

Be-cüş ender âmed siyeh z'ân ğurüş

25 [v-r] **Hevriş:** Dümel cinsinden ğâyetde yaramaz bir çıbandur. [v-z-r] **Hevzeriş:** Ni' metî mişlihu 26 dimiş. **El-Hâ'i'l-Meksûre.** [r-e] **Hirâş:** Kıuşmaķ, kıay' ma' nâsına iki vechile feħ-i *râ* vü sükûn-ı 27 *elifile*. **Şehîdî:**

Ez-çi tevbe ne-koned ğ'âce ki her câ ki reved

Ķadeħî mey ne-ħ'ord râst koned züd hirâş

28 ve sükûn-ı *râ* vü medd-i *elifile*. **Şems-i F.:**

²⁸⁸⁵ Reme ma' nâsına.

Hezār sāl be-mānād k'ez-eyādī-i o

Fütāde-est ze-bes imtilā berd hirāş

29 Hiş: Şaban ki ekinciler anuñıla yir sürerler. [-y-] **Hiş:** Mişlihu. **El-Hā'î'l-Mazmûme.**

30 [r-e] Hurāş: Düşkün, üftāde ma' nāsına, *hā'*- mu' ceme ile dağı lügatdür. **31 Hüş:** Hüş

lafzından muhaffefdür. **Sinānī:**

Her çi-rā hest güfti ez-în ü bār

Güfti o-rā şerik-i hüş mi-dār

180b/01 Beyt:

Şāhī sefer-i ' aşk be-ğaflet ne-tüvān reft

Hüş-dār ki in merhale dāred haţar çend

02 [-v-] Hüş: Şems-i Faḫrī, zebān-ı Pehlevīde helāk ma' nāsına ve cān, rūḫ ma' nāsına

03 ve ' aql, ḫired ma' nāsına nakl idüp bu ebyātı inşā eyledi. Nazm:

To hemçü şem' i vü ḫaşm-ı to hemçü pervāne

04

Ki ḫiş-rā be-kef-i ḫiş efkend der-hüş

Egerçi çarḫ dihed mühletī velī āḫir

Be-dest-i şaḫne-i ḫahr-ı toeş berāyed hüş

05

Ze-bendegī-i şehī çün to ser çi-rā tā bud

Kesī ki o-rā zerre-i ' aql bāşed ü hüş

06 Ḥalīmī, ve sā'ir erbāb-ı lügat dağı aña tābi' olup zıkr olan ebyātı şahid

getürmüşlerdür. **07** Fāzıl-ı Muḫaḫḫik *Deḫāyiku'l-Ḥaḫāyıkda* böyle taḫḫik ü tedḫik

itmişler ki hüş şol ḫāletdür ki Türkīde **08** ol ḫāletde ög ile ta'bir iderler, ögi gitmiş

kimesneye bī-hüş dirler. Öglü kimesneye **09** hüş-mend dirler. Ög, aḫluñ verāsında bir

ḫāletdür, ' aql-ı ' azizī ve ḫulḫidür. Ög kesbile **10** mütezāyid olur. Ol sebebden –mend

aña tavşif düşmüşdür. Zīrā umūr-ı ' arızadan olan **11** ḫāletüñ edāt-ı tavşifi –menddür.

Maḫallinde zıkr olınmışdur. Hüşüñ ' aḫluñ gayrı olup **12** aña müteferri' bir ḫālet idügi

bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Be-' aql er çend merdüm-i hüş-mend-est

13

Ne-dāned müy riş-i ḫod ki çend-est

Hüşüñ münāfisi şol ḫāletdür ki ' Arabīde aña iḡmā **14** dirler. Gāḫ olur hüşüñ zevāline

mevtten kināyet olunur. Niteki Firdevsī eytmışdür. **15 Beyt:**

Ki der-āb her ki o berāverd hüş

Beynūnet bīned revāneş Sürüş

Bu kināyetüñ **16** aşlın bilmeyen hüşüñ ma' nā-yı vaż' iyyesinden şanur. Niteki ögile uşşı

ki muḫābil-i **17** cünündür, farḫ itmeyen hüşüñ ma' nāsın uş şanur. Ol taḫdırce bī-hüş

divâne olur **18** zîrâ ki uşlunuñ muqâbili delüdü. Hüş-yârûñ muqâbili mestdür ki ma' nâsı ayıqdur. Mürekkebdür **19** hüşıla yârdan hüşuñ ma' nâsı sâbîkân beyân olıduğı üzre ögdür ki lisân-ı **20** ' Arabîde ondan temeyyüz ile ta' bîr iderler. Temeyyüz didükleri bir hâletdür ki ' akl-ı şaḥîḥüñ eṣeridür. Ādemi **21** ḥayrı şerden nef' i zarrdan anuñıla tefriḳ ider. Hüş-yârûñ ma' nâ-yı terkîbîsi hüşî koned diye **22** yârdur, mu' ayyendür dimekdür. Hüş lûgat-i müştarekedür. Bir ma' nâsı daḥı helâkdur, niteki bu beytde **23** zâhirdür. **Firdevsî:**

Verâ hüş der-zāvistân buved

Be-dest nihem pūr-ı destân buved

[v-ş-k] **24 Hüş-keş:** Ög zâyi' ider nesne, beng ü şarâb gibi. **Nev' -i Evvelehu El-Yâ' i'l-Meftûḥa.** **25** [e-d-em] **Yādâmiş:** Lisân-ı Ḥ'ârezmde eli yufka olan kimesneye dirler, teng-dest ma' nâsına **26** ba' zı nüshada âḥiri *yâ* ile yādâmişî vâḳi' olmış. [ḥ-n-y-k] **Yaḥnî-keş:** Yaḥnî çekecek **27** çatal demüre dirler. [ğ-r-v] **Yağrûş:** Vilâyet-i ' Acemde bir pâdişâh adıdır. [l-m-h-r-y] **28 Yelme-rîş:** Ḳaba²⁸⁸⁶ saḳal *bâ'*-i ' Acemîyile pelme-rîş daḥı lûgatdür dimişler. **29 Bâbü'ş-Şâd Nev' -i Evvelehu Ed-dâli'l-Meftûḥa**²⁸⁸⁷ **30** [-v-] **Devş:** Demür şuyı ki mi' deye kuvvet virür, ḳabz eyler ve ḫalağı giderür ve ḥummâyı **31** ḳat' ider, ' Arabîde *mâ' u'l-ḥadîd* dirler, üslûbı budur ki bir büyük demüri demürciler dükkânında **181a/01** muḥkem kızdururlar, tûpâlini dörpiyile giderürler, andan soñra pāk şunuñ içine **02** birağurlar, bârid olunca ḫurur andan soñra şaḳlayup, isti' mâl iderler. **03 Bâbü't-Ṭâ Nev' -i Evvelehu El-Elifi'l-Meftûḥa** **04** [b-ḳ-r-e] **Abokrâṭ:** İbn-i İsrâḳîldis, üstâdü'l-ḥükemâ ' ale'l-iṭlâḳ oldur. Lisân-ı Yûnânîde mâlikü'ş-şîḫḫa **05** dimekdür didiler. Ammâ *Sirâcul-'Uyûn fî Şerḫ-i Risâleti İbn Zeydün* şâḫibi El-' Ālimü'l-Edîb **06** Şeyḫ Muḥammed bin Nebâhi'l-Mıṣrî dir ki Bokrâṭ, lisân-ı Yûnânîde zâbidü'l-ḫayl dimekdür. **07** Mevlîdi Amasiyye didükleri şehrdür, ' Acem pâdişâhlarınıñ ikinci ḫabaḳasından Behmen bin **08** İsfendiyâr bin Güştâşb zamânında gelmişdür ve dirler ki ol eṭibbâdan yedinci ḫabîbdür ki **09** evvelî Belînüsdur, Sokrâṭ ve Eflâṭûndan muḳaddemdür vaḳtâ ki şanâ' at-ı ḫıbbâ nazar eyledi, ehlini **10** gâyetde ḳilletde gördi. Zîrâ ' ilm-i ḫıbb Belînüs evlâdına maḥşûs idi, anlar irş ile hemân **11** evlâdına ta' lim idüp ve yazar idi. Bokrâṭ bu ' ilmi ḫalka beş idüp ḡurebâdan ḳâbil **12** olanlara daḥı ta' lim eyledi. Câlînüs Ḥâḳîm ba' zı kütübünde naḳl eyler ki: *İnne'l-Bokrâṭ k'inne ya' llemi* ma' mâ kân **13**

²⁸⁸⁶ ḳabal saḳal. 3. (203b/18)

²⁸⁸⁷ mażmûme. 3. (203b/19)

*ya' llemu fi'tt'ibb min emr'ün-nücüm mâlem yekun yüdâniyye min ehli zamâne*²⁸⁸⁸, ve ebdân-ı hayvânda terkîb olinan 14 erkânun' emrinden ve cemî' ecsâda fesâdi ne vechile kabûl eyledüginün' ahvâlini ve marâz u şihhat 15 cemî' hayvân u nebâtda ne tarîkile hâşıl olup ve ecnâs-ı emrâzı ve müdâvâtini beyân eyledi ve **evvel 16** cihânda bîmâristân yapan oldur ki evi yanında hasteler için başka bir ev yaptı, adını 17 Ahsaduken k'odı, lisân-ı Yünânîde hastalar yiri dimekdür. Andan evvel hasta için müstaķil mekân 18 yoğıdı ve hastaların' devâlarına ve hıżmetlerine âdemler ta'yîn eyledi ve pâdişâhlar ittişâline aşlâ 19 ri'âyet itmedi. Hattâ dirler ki zamânında olan 'Acem pâdişâhınun' memleketine marâz-ı vebâ 'arız 20 olup Boķrâtı kendü memleketine getürmek için yüz kanţar altun 'arz idüp ve Yünân hâkimine 21 bu huşuş için beş yıllık harâcını ref eylemek şart eyledi. Aboķrâţ râzı olmayup 22 ve cemî' Yünân vilâyetinün' halkı her kim Boķrâtı vilâyetimizden çıkarmak kaşd iderise 23 cem'imiz katl olunca muhârebe ve muķâtele iderüz diyü ittifâķ itmegin kâdir olmadılar. 24 **Behçetü't-Tevârîh** şâhibi böyle naķl eyler ki hukemâ nâmına dünyâya dört Boķrâţ gelmişdür, 'Arab 25 Boķrâţ-ı erba' a dir. **Evvelî** mezkûr Boķrâţ bin İsrâķilüsdur ki 'ilm-i tıbbda evvel tedvîn-i kütüb 26 ol eyledi. Niteki zıkr olındı. **İkincisi** Boķrâţ bin Kâlîdisdür. **Üçüncisi** Boķrâţ bin Dârfen 27 ibn-i Boķrâţdur. **Dördüncisi** Boķrâţ-ı evvelün 'ammîsi oğlı Boķrâţdur ki evvel bîh-i nebât ya'nî 28 ot köki ile 'ilâc ol eyledi ve kelimât-ı dürer-bârındandur ki her kim ki fuzelâtını def idüp kaķduķdan 29 sońra ardına tükürse arķasınun' mühreleri ağrısından emîn ola ve bî-dirîğ 'ilm-i 30 tıbbî tâliblerine ve ehline ta'lîm eyledi ve dirler ki hukne mezkûrun' taşnîflerindendür. **Hikâyet 31** olunur ki bir gün deryâ kenârında seyr iderken görür ki bir kuş ağzı ile deryâ şuyından 181b/01 alup dübürüne idhâl idüp döker, güyâ çok balıķ yimekten toğma olup Ėalâş u def 02 itmek için böyle eyler. Ba'zılar dirler ki ol kuş ferişte olup fermân-ı Hâķķıla murĖ şüretinde 03 Boķrâţta hukneyi ta'lîm eyledi. Mezkûr Boķrâţ sekiz yaşında cümle 'ilm-i hikmeti taşşıl idüp toķsan 04 beş yaşına varduķda fevt oldı ve **Boķrâţ-ı evvelün** zarâyif-i hikâyâtındandur ki velî 'ahdi 05 olan şeh-zâdelerden biri babasınun' taşarruf eyledüği câriyelerinden birine 'aşık olup 06 ifrâţ-ı 'aşķından zâr u nizâr olup ve keşf idememegin helâk mertebesine vardı 07 devâsı için Boķrâtı hâzır eylediler. Nabzına yapışup nazâr idüp 'illet-i marâz zâhiri görmeyüp 08 hadîş-i 'aşķdan zıkr itdükde neşâţ hâşıl olup, nabzı ihtizâza geldi, dâye vü dâdılardan 09 haber sorup ma'lûmları olmayup ve taşra çıkmaduğını bilicek pâdişâha didi ki sarâyun'

²⁸⁸⁸ Hipokrat, tıpta yıldızlar hakkında bildiklerinin yanı sıra, kendi zamanının insanlarıyla kıyaslanamayacak bilgilere de sahipti.

10 ağasına hüküm eyle ki baña itâ^c at eylesün, pâdişâh emr idicek ağaya didi ki sarâyda olan 11 cemî^c hâtûnlar benim önümden geçsünler, Boqrâṭ oğlanuñ nabzın tutup cāriyeler öninden 12 geçüp ol cāriye gelicek şeh-zâdenüñ nabzı ıztırâb idüp kim idüğini bilicek 13 pâdişâha didi ki şeh-zâde ^c aşıkdur. Ammâ vuşülü müyesser degildür diyü sâkit olup gâyet 14 ilhâḥ u ibrâmdan soñra benüm ^c avratumdur didi. Pâdişâh didi ki sen andan ferâgat eyle 15 ben saña andan daḥı cemîle cāriye ve külli ri^c âyet ü ihşânlar ideyin diyecek Aboqrâṭ bî-ḥuzûrluḡ 16 şüretin gösterüp kişinüñ ^c avratı rûḥı ^c adilidür, hiç kimsenüñ ^c avratına zûr ile 17 talâḡa hüküm iderler mi ḥuşûşâ pâdişâhuñ ^c adline lâyıḡ midur diyü külli imtinâ^c şüretin izhâr 18 itmegin nihâyet emr-i tehdîd nı^c u seyfe varıcaḡ Aboqrâṭ didi ki mülke ^c adil dimezler tâ ki 19 kendü nefesine câ[']iz görmedüğünü ḡayra daḥı câ[']iz görmeye, saña câ[']iz midür kendü cāriyeñi 20 oğluna viresün diyecek pâdişâh kışşayı bilüp istiḥsân idüp ma^c rifetüñden ^c aḡluñ 21 etemm ü ekmeldür diyüp cāriyesini oğluna virüp kendü ferâgat eyledi. [b-n-ş-e] **Āb-ı neşât:** 22 Erlik şuyı kim imrenmekden olur, mezî ma^c nāsına. [r-b] **Barbet:** Ḳopuz didükleri saz 23 künyeti Ebu'ş-şehîdür. [r-b] **Ḥarbat:** Ebleh ve bön ve azḡun ma^c nāsına. **Enverî:**

Bende bā-çend ḡarbat-est im-rüz

24

Çün ḡar ender ḡalâb üftâde

Ve semüz ḡarın ve büyük kimesne. 25 **Soqrâṭ** İbn Neyfer-i Sestiş. Lisân-ı Yünânide müzeyyenü'l-ḡikme dimekdür. Ḥ[']ând emîrû'l-maḡsim bi'l-^c adl 26 ma^c nāsınadur didi. Soqrâṭis daḥı dirler. Mevlidi Anaṡolıda Zîle didükleri ḡasabadur. 27 Fîşâḡoret²⁸⁸⁹ Ḥakîm bin Fîşâḡürîş²⁸⁹⁰ şâkirdlerindendür. On iki şâkirdleri var idi. 28 Ol cümleden biri Lâden Ḥakîmdür ki ser-âmed-i ^c âlim idi, selâṡin-i ^c Acemüñ ikinci ṡabaḡası Keyânîlerden 29 Güştâsb bin Lohrâsb zamânında idi. **Eş-Şini'l-Meftûḡa.** [e-h-b-l-v] **Şâh-bellût:** 30 Kestâne. [b-v] **Şebût:** Yayın balıḡı, *engelûs* balıḡı daḥı dirler. **Şaṡ:** Baḡdâd Irmaḡınıñ adıdur. 31 **Şeh-bellût:** Şâh-bellût lafzından muḡaffefdür. **El-Fâ'i'l-Meftûḡa.** [-e-] **Fâṡ:** Gücüle didükleri 182a/01 oturdur ki, ḡarḡaya yidürirler, bî-mecâl olur, uçamaz tutarlar. **El-Ḳâfi'l-Meftûḡa**²⁸⁹¹ [-b-] **Ḳıbt:** 02 Mışr ehli. [-s-] **Ḳıst:** Oluş, naşîb ma^c nāsına. [y-r-e] **Ḳirâṡ:** Buçuḡ dânekdür ve ba^c zılar bir çekirdekdür 03 didiler ve ba^c zılar bir şa^c iredür didiler. Eşâḡḡ ḡarnüb ya^c nî keçiboynuzı didükleri çekirdegidür. 04 **El-Mimi'l-Meftûḡa.** [l-e] **Melâṡ:** Feth-i *mîm* ile örü balcıḡı ki şamansuz eylerler. Anuñıla kerpiç ve ṡaş 05 örerler, bu ev örelden soñra kerpiç yâ ṡaş arasında olan balcıḡa itlâḡ olunur 06 ve

²⁸⁸⁹ (Pisagor)

²⁸⁹⁰ (Pythagoras)

²⁸⁹¹ Meksûre. 3. (204b/27)

ba^ç zılar didiler ki melâṭ oldur ki kıbel-i Şelyân dirler, balçıĝı kül ile arışdururlar, helik 07 ile örü arasında dokerler, Ḥalimî böyle naql eylemiş. [-l-] **Melṭ**: Mişlihu, fetḥ-i *mîm* ile. 08 **Bâbü'l-‘Ayn Nev‘-i Evvelehu El-Cîmi’l-Meftûḥa** 09 [-z-] **Ceza‘**: Fetḥ-i *cîm* ü *zâ* ile feryâd, ‘Arabîdür. **Beyt**:

Cez^ç ze-ḥürřîd-i ciger-düz ter

10

La^ç l ze-meh-tâb-ı şeb-efrüz ter

Żarûret-i vezn için *zâ* sâkin olmuşdur. [-z-] **Cez‘**: Sükûn-ı *zâ* ile bir 11 şaşdur, ma^ç deni vilâyet-i Yemendedür. Elmâs ve yâķûtdan řoñra andan muḥkem řař olmaz. Aķ 12 ve siyâḥ olur. Götürmesi eyü degildür. Ni^ç metî, ve tîre olur ki kızıllıĝa mâ’ildür, çok dürlü menfa^ç ati 13 vardur dimiş. Ba^ç zı ḥükemâ dimişler ki götüren kimesne dâ’imâ ĝam u ĝuřřa üzre ve muttaşıl ḥuřümet 14 üzre olur ve řan aña müstevlî olup perişân düşeler, görmekten ḥâlî olmaz *vallâhu ‘alem*. 15 **Eř-Şîni’l-Mazmûme**. [r-e] **Şurâ‘**: Żamm-ı *řîm* ile sâye bân, ‘Arabîdür. **Esedî**:

Ze-güsterdenî bâr-ı sî-şad heyûn

16

Şurâ^ç vü sitâre dih ez-güne ĝûn

Bâbü'l-Ĝayn Nev‘-i Evvelehu El-Elifi’l-Memdüde. 17 [-r-] **Ārûĝ**: *Ārûĝ* lafzından muḥaffefdür. Kükremek, cuşâ’ ma^ç nâsına. 18 [r-v] **Ārûĝ**: Ve bi’l-ķařr mişlihu. **Beyt**:

Nân-ı ḥod bâ-tere vü düĝ zenî

Bih ki ez-ḥ’ân-ı şeh ârûĝ zenî

19 ve bıçķı, *erre* ma^ç nâsına ve üĝi ķuřı. [r-y] **Ārîĝ**: *Râ*’-i mühmele ile bir kiřinüñ ķavl ü fi^ç linden 20 mużtarib olup müteneffir ü müteĝayyir olmaķ. **Şems-i F.**:

Ez-cefâ-yı zamâne çend resed

21

Be-dil-ḥaste nefret ü ârîĝ

Ve *zâ*’-i mu^ç ceme ile âjîĝ daḥı lûĝatdür. [-z-] **Āzaĝ**: Ve bi’l-ķařr-ı *zâ*’-i ‘Arabîyile bâĝ budundısı 22 ki deĝekden keserler, ‘Arabîde *ķadḏâbe* vü *ḥamîle* dirler. [-j-] **Ājuĝ**: Żamm-ı *zâ*’-i mu^ç ceme ile kef-âjüĝ lafzından 23 taḥfif olunmuşdur ve aĝaç budadı. [j-v] **Ājüĝ**: Ve bi’l-ķařr mişlihu. [j-y] **Ājîĝ**: Ve bi’l-ķařr 24 nefret ki bir kiřinüñ sözinden yâ fi^ç linden řarlıĝanur, bu lûĝat *râ*’-i mühmele ile daḥı mervîdür. 25 [m-r] **Āmurĝ**: Biraz miķdâr ma^ç nâsına verĝ veznine. **Şems-i F.**:

Seyl-i sitem ü ḥâdiře ez-ser çü ĝüzer kerd

26

Ez-ḥaber-i ümîd ne-mând-est çü âmurĝ

[m-v] **Āmüĝ**: Hey’et ü ķadd ü ķâmet ü miķdâr. [m-y] **Āmîĝ**: 27 *Āmîḥten* ma^ç nâsına. **Rüdekî**:

Ey ez-în cevır bud zamâne-i şûm

Heme şādī-i o ğamān-āmīg

28 ve cimā^ç ma^ç nāsına da gelür. **Esedī:**

Besī gird āmīg-i hūbān me-kerd

Ki ten-i süst ü cān-ı kem koned

rüy-ı zerd 29 Fāzıl-ı Muḥaḳḳıḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳıḳ itmişler ki āmīgüñ aşlı āmīzdür 30 *zā, ḡayna* tebdil olmuşdur. Tıḡda kirıḡda tebdil olınuḡı gibi tıḡüñ aşlı tızdür, kirıḡüñ 31 aşlı ḳırızdür, niteki bu beytde zāḥırdür. **Beyt:**

Berārā-st Cem zūd rāh-ı kirıḡ

Şebī cüst-i tārık ü bārend mīg

182b/01 Lisān-ı Fārsīde bu iki ḥarfı birbirine tebdil iderler. Meşelā 02 bāz-yār dirler aşlı bāḡ-yārdur. Ma^ç nā-yı terkībisi bāḡ oñarıcıdır ki Türkī dilde oña 03 bāḡ-vān dirler. [h-n-c-l-v-ḡ] **Āhencelüg:** Şıḳmaḳ, *çasr* ma^ç nāsına. **El-Elifi'l-Maḳşüre 04** [b-e] **Ebāḡ:** Ni^ç meti, dāḡ, key ma^ç nāsına naḳl eylemiş. [-r-] **Erg:** Sükün-ı *rā* ile Ḳaraḥişārī çubuk 05 budandısı ve şıvat ma^ç nāsına naḳl eylemiş. [-r-] **Eraḡ:** Feth-i *rā* ile iç tutmuş ḳoz ve çürük ḳoz. 06 [r-v] **Erüg:** Sebi ve kükremek, *çuşā'* ma^ç nāsına meddile vü ḳaşrile lügatdür. [-z-] **Ezaḡ:** Baḡ budanırken 07 degekden düşen çubuk ve küf, Ni^ç meti, ve maḡz-ı sipāh u şāh-ı draḡt u mişl-i āzūḡ dimiş. [j-v] 08 **Ejüg:** Mişlihu. [j-y] **Ejig:** Fi^ç lden yā ḳavlden gönülde ḥāşıl olan nefret. Meddile vü ḳaşrile lügatdür 09 ve *rā'*-i mūhmele ile. [m-r-v] **Emrüg:** Yüce ve himmetlü ve azacuḳ şey', ḳalil, āmruḡ ma^ç nāsına. [n-b-e] **Enbāḡ:** 10 Ḳuma düşmüş nesne, maḥlūt ma^ç nāsına. [n-c-v] **Encüg:** Uçuḳ ve inçırınç illeti, *fuvāk* ma^ç nāsına 11 ve büküm ve buruşuḳ, *teşşenuç* ma^ç nāsına. **El-Elifi'l-Meksüre:** [b-ḳ-e] **İbkāḡ:** Ni^ç meti mükşir ya^ç nī 12 çok söyleyen kimesne. **El-Elifi'l-Mazmūme.** [-r-] **Urḡ:** Murḡ veznine çürük ḳoz ki murdār 13 ḳoḳar ve muḡlaḳā bed-rāyiḥa olan nesne. [r-v] **Urüg:** Üḡi ḳuşı. [ş-t-r-m-r] **Üştür-murḡ:** Deve 14 ḳuşı. [ş-t-r-v] **Üştürüg:** Ḳuluḡan dikenini ki deve anı yimege ḡāyet mā'ıldür, üstür-ḡāz ma^ç nāsına 15 ve yanduç ve egir. [l-e] **Ulāḡ:** Türkīde ulaḳ didükleri ve nevbet ma^ç nāsına. **Beyt:**

Nāmed ze-dil refte ḥaber gerçi ki Ḥusrev

16

Ez-giryede devānīd çep ü rāst ulāḡi

[v-d-e] **Üdāḡ:** Otaḡ ki pādışāhlar için ḳurarlar. 17 **Üdarḡ:** Ḳaraḡu ma^ç nāsına, *çArabīde celīd ü şaḳī'* dirler, sā'ir esāmisi *pej* lafzında yazılmışdur. **Ürāḡ:** Oraḳ. 18 **Nevç-i Evvelehu El-Bā'i'l-Meftūha 19** [-e] **Bāḡ:** Teferrüc-ḡāh, Türkīde de müsta^çmeldür. **Beyt:**

Ḳadd-i nīk çü eyledi gül-geşt serv ü gül dime kim

20

Boyatdı ḳaḡa uluḡlar kisip ḡamniñdin bāḡ

Ve şu üzerinde yürür bir hayvāncuğuñ adıdır. **21** [e-l] **Bāluğ**: Bāluğ lafzından muhaffefdür, boynuzdan düzerler bir kadehdür ki anuñıla şarāb **22** içerler. Ba'zılar boynuzdan bir kadehdür ki ser-hoşluk āhirinde anuñıla şarāb içerler. **Esedî**:

23

Hezār ez-bezirgān-ı husrev-perest

Tegerg-i billūrīn ü bāluğ be-dest

[e-l-v] **Bālūğ**: Mişlihu, bu lügat **24** *bā* ile ve *yā* ile ki āhir-i hurūf-ı teheccīdür, mervīdür.

[-r-] **Barğ**: Be-sükūnū'r-rā'i'l-mühmele şu bendi ve *ra* **25** ma' nāsına, lisān-ı Fārsīde *bā* ile *vāv* arasında tebdül ü tevāhī vardur ve *zā*'i 'Arabīyile dağı lügatdür **26** ve şular kenārınuñ yarı ve ırmağ ağı *sā*'ir adları pezgāb lafzında mezkūrdur ve şu **27** üzerinde olur bir cānvercīkdür ve uzak ma' nāsına. [r-n-d-h-ç-r-e] **Perende-i çerāğ**: Pervāne **28** didükleri kelebek ki çerāğa düşer, yanar 'Arabca *ferāş* dirler, meşhūrdur ki gül bülbüle 'āşık olduğu **29** gibi ol dağı āteşe 'āşıkdur, kışşası eş'ārda bī-nihāyedür. Ammā hükemā za'f-ı başardandur **30** kendüyi āteşe yakduğu dirler. [-z-] **Bazğ**: *Bā*'i 'Arabī vü *zā*'i 'Arabīyile mişlihu, şu bendi ve kurbāğa **31** *difda* ma' nāsına ve seme kurbāğa yoşunu.

Pazğ: *Bā*'i 'Acemīyile ve fetḥ-i *zā*'ile yere dikilen bağ degegi ki **183a/01** henüz bitmiş ola ve şu bendi. *Cāmi'ü'l-Fürs* şāhibi ve üzüm aşması ve seme bir nev' dikendür ve bir **02** otuñ 'uşāresidür dimiş. [-s-] **Besağ**: Şırça sarāy. [n-e] **Penāğ**: *Bā*'i 'Acemīyile iplik ucı ve iplik **03** teli ve ba'zılar ibrişim teli dimişler bu lügat evveli *bā* ile ve *nūmla* ve fetḥ ü zamm-ı *kāfil*le mervīdür. [n-c-e-l-m-r] **04 Pencāl-i mürğ**: *Bā*'i 'Acemīyile kuş boğı yalnız pencāl dağı lügatdür. [n-d-r-v] **Benderūğ**: Ol seddür ki ırmağlar **05** içinde bağlayup arğ çıkarurlar. Ol arğa barğ u varğ dirler ve ol sedde benderūğ dirler. **06** *Vesīletü'l-Makāşid* şāhibi ve oluğ ve tekne ve şu bendine dağı dirler dimiş. Ni' metī, *dāldan* şoñra *vāv* **07** maḥallinde getirüp ba' dehu *rā* ile benderūğ yazmış, *sā*'ir aşhāb-ı lügat *rāyı* *vāv* üzerine **08** taqdīm itmişler. [y-e-m-y] **Peyāmīğ**: Şıçanağ eti ve balığ eti ve yumrıca et. **El-Bā'i'l-Mazmūme**. **09** [-r-] **Burağ**: *Rā*'i mühmele ile Ni' metī şu bendi barğ ma' nāsına dimiş. [z-v] **Püzūğ**: Ay ve gün ve yıldız toğmağ. **10** [s-t-r] **Püsteruğ**: Bir ser-tiz dikendür, Mekke-i müşerreffe şerrefehallāhu te'ālā eṭrāfında berriyelerde keşret üzre **11** biter yaş iken deve yise öldürür, kuruduğdan şoñra dikenleri kedi tırnağları gibi olur, Hağ subhānehu ve te'ālā **12** Kur'an-ı 'Azīmīnde "*Leyse lehum ta'āmun illā min darī*"²⁸⁹² didüklerinden murād oldur ve kadın tuzluğu. **13** [ş-t-h-b-e] **Püşte-i bāğ**:

Ni' metī çemen ma' nāsına nakl eylemiş. [l-v] **Pülūğ**: *Bā*'i 'Acemīyile şağmağ. [-v-] **Būğ**: İçine kumaş **14** fāhir ve *sā*'ir esbāb kollar boğça taşğiridür, *Şihāh-ı* 'Acem şāhibi

²⁸⁹² Kur'an, Gaşıye: 88/6: "Onlara, acı ve kötü kokulu bir dikenli bitkiden başka yiyecek yoktur."

bā’-i ‘Acemiyile taşhîh eylemiş. **15 Nev’-i Evvelehu Et-Tā’i’l-Meftūha 16** [e-r-m-y]
Tārmîg: Tuman, ‘Arabide zabābe ma’ nāsına ve bulut qarañuluğı. [-e-] **Tāg:** Bir ağaçdur
 ki **17** odun olmağdan ğayrı nesneye yaramaz. **Şems-i F.:**

Der-kūh u deşt be-nām-ı şehen-şeh cemāl-i dīn

18

Gül revīd ez-ħasek raṭb āyed ze-çüp-ı tāg

Ve ba’ zılar süksük ağacı ki ‘Arabca ğazā dirler **19** nice zamān odı söyünmez dimiş ve
 ba’ zılar qara ağaç ve pür-nār ağacı ve bellūṭ ağacı ve qavaq **20** ağacı ve yılğun ağacı ve
 daşlıca emrūd ya’ nī aḫlaṭ ağacı ve qurı odun ve sancāq ağacına **21** daḫı dirler dimişler.
 [r-h-d-v] **Tere-düg:** Terelerden bir niçesin yoğurdıla ta’ biye iderler. **22** Bu mecmū’ a
 terre-düg dirler, taḫfif-i *rā* ile tāze ayran ma’ nāsına. [f-e] **Tefāg:** Qafa sūñügi, āhiyāne
23 ma’ nāsına, ‘Arabca *qıḫf* dirler bu lügat şāyi’ olduğı yirlerde bundan sāğarlar
 düzerler **24** anuñıla şarāb içerler, bu sebebden şu’ arā sāğar ma’ nāsına isti’ māl iderler ve
 şarāb soñına **25** içilen qadeh bu lügat hem *tā* ile hem *nūmla* nefāg mervīdür ve hem
 zamm-ı *tā* ile ve *fā* yirine *nūmla* tenāg **26** daḫı lügatdür. **Esedī:**

Çonān rūşen ez-mey-i bellūrīn tenāg

K’ez-o kūr dīdī be-şeb-i bī-çerāg

27 [f-t] **Teftig:** Bir büyük ğalle kilesidür, Māverā’ün-nehr vilāyetinde isti’ māl olunur,
 ba’ zı yirlerde **28** mezūr dirler bir kilesi dört yük olur, bu lügat *tā* ile teftig ve *nūn* ile
 neftig mervīdür. **Şems-i F.:**

29

Ḥātem-i ‘ahd Şeyḫ Ebū İşḫāq

Ki dihed zer be-dāmen-i teftig

Bu lügati *Vesīletü’l-Maḫāşid* şāḫibi Ḥaṭīb **30** Rüstem-i Mevlevī *tādan* soñra *fā*
 maḫallinde irād idüp, teftig yazmış sā’ir ehl-i lügat *fā* ile **31** yā *ğayn* ile olduğini zabṭ
 itmemişler, ikisine daḫı ḫaml-ı qābil, zīrā ḫarf-i *ğayn*dan soñra **183b/01** ḫarf-i *fā* gelür
 ammā mezkūr *Vesīle* şāḫibi *nūn* bābında ḫarf-i *nūndan* soñra *ğayn* maḫallinde **02**
 getürüp nefniğ yazmış, sā’ir aşḫāb-ı lügat yazduqlarında *ğayn* yā *fā* olduğı ma’ lūmdur.
 [k-m] **03 Teg-i Mürğ:** Quş burnı. **Et-Tā’i’l-Meksüre.** [-y-] **Tig:** Nāmlı, gerek qılıç gerek
 bıçaq olsun. **04 Beyt:**

Ger şevr çü ‘ aqreb ne-budī nāqış u bī-fehm

Der-qabza-i ān tīg nişānedī vü bürrān-rā

Ve qılıç **05** ma’ nāsına. **Şems-i F.:**

Şafder-i qalb-i ḫaşm-ı o bāşed

Ez-zebān güher nümāyem tīg

Ve şu’ le vü şu’ ā’-i āfitāb **06** u māh ma’ nāsına. **Şems-i F.:**

Āfitābem be-ḳadr-i nām berd

Āfitāb ez-meh-i zamīrem tīg

Ve bābuççı ve başmaççı **07** bizi ve soḳarıḳ didükleri otdur ve şavurmaḳ için döküp yığılan ğalle ki Türkide tınas **08** dirler. **Laṭīfi:**

Der-ān dih fürūd āmed ez-beher kişt

Yekī tīg çün bāft ispistīn-i behişt

Ve tağ **09** depesi zāhir budur ki uzadusına düşen kiriş ma' nāsına. **Esedī:**

Ez-ān pes kuhī dīd ber nezd-i mīg

10 Ki ez-tīg-i o ber-zedī mihr-i tīg

Aşhāb-ı lügat bu vechile rivāyet eylediler. Fāzıl-ı **11** Muḥaḳḳıḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḳḳıḳ ü tedḳıḳ itmişler ki tīg muṭlaḳā keskün nesnedür, demürden **12** olsun ğayrıdan olsun ḳılıca tīg didükleri bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Cihān-rā ḥil' at-i emn ānçonān dād

13 Ki tīg ez-neng 'üryānī şod āzād

Gönder demirine oḳ demirine de tīg dirler **14** niteki bu beytten zāhirdür. **Beyt:**

Zebān-ı tīghā-yı nīze vü tīr

Şode der-kās-ı serhā çāşnī-gīr

15 Tīgüñ aşlı tīzdür, *zā, ğayna* tebdil olmuşdur. Lügat-ı Fārsīde bu iki ḥarf birbirine tebdil **16** iderler. Tafşīli āmiğ lafzında taḥrīr olunmuşdur. **Et-Tā'i'l-Mazmūme.** [ḥ-m-m-r] **Toḥm-ı murğ:** **17** Yumurda, *beyz* ma' nāsına. [n-e] **Tünāğ:** Şoñra içilen ḳadeh, tefāğ ma' nāsına. [-v-] **Tüg:** Süksük **18** ağacı ki odı söyünmez, tāğ ma' nāsına dirler, tüg dirler, ekşer ol yirlerde odun **19** andan olduğı ecluden odun ma' nāsına isti' māl olunur ve tüg ki pādīşāhlar **20** ve bigler öñince seferlerde götürülür. ('):

Tüg-ı şāhī revnaḳ-ı mevkib buved

21 Nev'-i Evvelehu El-Cīmi'l-Meftūḥa **22** [-e-] **Çāğ:** Hengām u vaḳt, Türkī dilde daḫı müsta' meldür, fülānuñ çāğıdır dirler. **Necātī:**

23 Dilber(ā) küyuñ senüñ güyā ki cennet bağıdır

Cilve ḳıl tāvus-veş şalın ki ḥüsnüñ çāğıdır

24 vecağ, örümcek ma' nāsına. [e-l] **Çalığ:** Ol at ki bindükleri vaḳt oñat yürümeyüp **25** oynaya, Türkide çalıḳ didükleri. [p-e] **Çapāğ:** Yayın balığı. [-z-] **Cezğ:** *Zā*'i 'Arabīyile ḳurbağa sā'ir **26** esāmisi çār lafzında meştürdur. **Çağ:** *Cīm*-i 'Acemīyile örümcek, 'ankebüt ma' nāsına. Ba' zılar **27** örümcek ağı dimişler, ḥāne-i 'ankebüt ma' nāsına. [n-e] **Çanāğ:** 'Āmme taḥrīf idüp, çanaḳ didükleri. **28** Firdevsī:

Çü ḥürşid peydā şod ez-peşt-i zāğ

Berāmed be-Kirdār zerrīn çanāğ

Çenāğ: *Şihāh-ı 29* ‘Acem şāhibi *cīm-i* ‘Acemiyile taşhīh eyledi, *cīm-i* ‘Arabiyile eyerūñ depingüsi. **Şems-i F.:**

30 Ber-esb nevbetī Hudāvend-i mülk-i Cem
Pervīn sitām bāşed ü hürşid u meh çenāğ

Esedī:

31 Hezār u şad u sī çenāğ-ı peleng
Ze-her gevher ārāste reng reng

Zammıla dağı mervīdür. [n-g-m-r] **Çeng-murğ:** **184a/01** Aşhāb-ı lügat kuş burnı, minķār ma‘ nāsına dimişler ammā kıynağı olmak ensebdür, zīrā çeng **02** kuş kıynağı ve ādem ve yırtıcı cānverlar pençesidür diyü naql eylemişler. Bu taķdīrce ma‘ nā-yı terkībi **03** üzre kıynağı olmak gerek. **El-Cīmi’l-Meksüre.** [r-e] **Çirāğ:** Fitilde yanan oduñ adıdır, **04** haķīkatde ālet-i maḥşūşaya itlāk itdükleri mecāzdur, künyeti Ebu’l-Vaşşā’dur. [-r-] **Çırğ:** *Cīm-i* ‘Acemiyile **05** balaban didükleri şikārī kuş ki ‘Arabca *şakıra* dirler. **Şems-i F.:**

06 Geh şikārī çū bā-yüz u bāz u çırğ u peleng
Devān berāverī ber-püşt-i bād pāy-ı girān

El-Cīmi’l-Mazmūme. (0) **Cuğ:** *Cīm-i* ‘Acemiyile **07** boyunduruķ ki öküzlerūñ boynına geçürüp çift sürerler ve ‘araba çekerler ve şu argı. [n-e] **08 Çunāğ:** *Cīm-i* ‘Acemiyile eyer depingüsi fethile dağı rivāyet olinmişdur ve ķadeh ve yayın balığı **09** ma‘ nāsına da naql eylemişler. [-v-] **Çüg:** *Cīm-i* ‘Acemiyile şu argı ve boyunduruķ. **Nev’-i Evvelehu El-Ḥā’i’l-Meftūha** **10** [e-y-h-m-r] **Ḥāye-murğ:** Kuş yumurdası. **Nev’-i Evvelehu Ed-Dāli’l-Meftūha.** [-e-] **Dāğ:** Devā vü ‘ālāmet ki **11** od ile ādeme ve ḥayvāna iderler, key ma‘ nāsına ve mutlākā nişān ma‘ nāsına dağı gelür. **Şems-i F.:**

12 Ber-rān-ı hunük çarḥ nihād-est ķudreteş
Der-kelle-i sitāre be-keffü’l-ḥazīb dāğ

13 Bī-dāğ-ı hūkmeş ez-heme ber-ḥaṭṭ-ı istivā-st
Hürşid-rā sipihr be-maşrıķ ne-dād dāğ

[r-y] **Deriğ:** Ni‘metī aḥmak ma‘ nāsına **14** naql eylemiş. **Dağ:** Tāzlık dimekdür, meşelā başında kıl olmayan kişiye dağ-ser dirler ve ot **15** bitmeyen yire tāzlık yir dirler. **Ed-Dāli’l-Meksüre.** [r-y] **Diriğ:** Ve taķşir, ḥayf. **Şems-i Fahrī:**

16 Şāh-ı āfāk Şeyḥ Ebū İshāk
Ki şehī coz ber-o-st ḥayf ü diriğ

Ve dartınmak, men‘ ma‘ nāsına. **17** [m-e] **Dimāğ:** Beynī, ‘Arabīdür. **Ed-Dāli’l-**

Mazmūme. [r-d] **Dürüg:** Yalan, kızb ma' nāsına. [z-e] **Duzāg:** 18 Duzağ, fağ ma' nāsına. [-f-] **Duf:** Kındıra didükleri ot. [-v-] **Düg:** Ayran, 'Arabca mağmiz 19 dirler ve leben. **Şems-i F.:**

Men ez-ğuccet besān 'ūd-ı sūzān

Harān-ı 'aşr-rā ez-'ūdiyān dūg

20 Nev'-i Evvelehu Er-rā'i'l-Meftūha. [-e-] **Rāg:** Şol tağ etegi ki hazır ola ve yoğuş ve iniş **21** ola ve bāg içindeki hücre ve köşk. **Beyt:**

Mağzar-ı menşür nüvīsān-ı bāg

22

Fetvā-yı bülbül şode der-ğün-ı rāg

Ve muṭlaqā tağ etegi ve tağ depesi ve yeşil sahrā ve teferrüc-gāh. **23 Beyt:**

Kocā bāg buvedī heme rāg buved

Kocā bāg bīnī heme zāg buved

Er-Rā'i'l-Meksüre. [-r-] **24 Rīg:** Kīn ma' nāsına. **Beyt:**

Cihān rāst kerdem be-bürrende tīg

Çi-rā dāred ez-men be-dil-i şāh rīg

25 Nev'-i Evvelehu Ez-Zā'i'l-Meftūha **26** [-e-] **Zāg:** Burnı kızıl, siyāh qarğa ve kuzğuna dağı dirler ve muṭlaqā qarğa cinsine dirler **27** 'Arabīde ve Fārsīde müsta' mel lügatdür ve yay köşesi. **Şems-i F.:**

Ber-nām-ı kaşr-ı devleteş ez-murğ be-güzerd

28

Şāhī dihed ze-sāye-i ğod çün hümāy zāg

Beyt:

'Uğābeş-rā çü şod zāg-ı kemān cüft

29

Be-vaşfü'l-ğāl nīz īn şī' r mī-ğüft

Dīger:

Mülk çeşid ez-īn ma' nī ber-āşüft

30

'Uğābī kerd bā-zāgī kemān-ı cüft

[r-v] **Zerüg:** Kükremek, ğuşā ma' nāsına ve inçırık 'illeti, kavağ ma' nāsına. [ğ-j] **31 Zağjağ:** Tereddüd ma' nāsına ve yavuz ğayvānlaruñ ğīn-i ğāzablarında olan dişler, fecer dişī Ğazret-i **184b/01** Mevlānā-yı Rūmī ğaddese sırāhu *Meşnevīde* Ğazret-i Mūsā 'aleyhi's-şalavatū ve's-selāmuñ 'aşası **02** ejdehā olduğı mağalde buyurmuşdur. **Beyt:**

Zağjağ-ı dendān-ı o dil mī-keşket

03

Cān-ı şīrān siyeh mī-şod ze-dest

Ez-Zā'i'l-Meksüre. [-y-] **Ziğ:** Ğaşir ki döşenürler ve her döşenicek **04** nesneye dirler ve bir şovukluğdur ki bir kimesneden bir kimesnenüñ ğöñline ğaşıl olur. **05 Esedī:**

Ze-derd-i hazān der-dil-i zāg zīg

Hevā-beste ez-leşker-i māg²⁸⁹³ miğ

06 [y-ğ-j-y] **Jiğjig:** İki *zā*²-i ‘Acemiyile kapunuñ ve haşirüñ şadāsı. **07 Nev‘-i Evvelehu Es-Sini’l-Meftūha** **08** [e-r] **Sāruğ:** Ötlegen didükleri kuşcağuz, sarec ma‘nāsına sā’ir tafşili sarec lafzında **09** olınmışdur.[-e-] **Sāg:** Kiremidden yapılmış ev. [-b-] **Sebg:** *Vesiletü’l-Makāşid* şāhibi lügaz ma‘nāsına **10** naql eylemiş. *Şihāh-ı ‘Acem* şāhibi eyü, ceyyid ve aru, tahir ma‘nāsına naql eyledi. Bu lügat *sinden* **11** şonra *bā* ile ki *sāni*-i hurūf-ı teheccidür ve *yā* ile ki *āhir*-i hurūf-ı teheccidür. [t-e] **Setāg:** Ve bi’l-kesr **12** kışır ‘avrat, ‘ākır ma‘nāsına ve eyersüz at. **Şems-i F.:**

Hengām-ı bahşış ez-kerem-i bī-dirig-i h’iş

13

Zer-i bedre cāme zer-i meh be-küleh dihed setāg

[r-y] **Serig:** Üzüm şalkımı ve muṭlakā şalkım **14** ‘unḳūd ma‘nāsına. (‘):

Ne-dārī ze-bāget serig-i dirig

[z-r-y] **Serzig:** Ni‘meti mişlihu dimiş. **15 Sağ:** Bir dürlü binādur ki evi uzadısına yaparlar, ‘Arabca *ezec* dirler. [m-e-r-v] **Semārüg:** **16** Ba‘zılar bir nev‘ aḳ mantardur, başı yumurda gibi olur dimişler. Şems-i Fahrī *Mi‘ yār-ı Cemālīde nebātī-st* **17** *ber-cāy-ı nem-nāk berāyed çün kenār-ı çāh u dīvār-ı hammām berāyed* vü der-Şūristān u şahrāhā nīz **18** *revīd. Mişl-i ālūy-ı büzürg ve ānçi der-şahrā revīd h’orend ve ānçe der-cāyhāy-ı diğere revīd* **19** *ne-h’ārend cihet-i ān ki mizāc-ı zehr dāşte bāşed ü ba‘zī o-rā dīve h’ānend.* **Es-Sini’l-Meksüre** **20** [p-e] **Sipāg:** *Bā*²-i ‘Acemiyile ekmek ḳatığı ‘Arabca şabāg ü idām dirler. [p-r-y] **Sipriğ:** Üzüm salḳımı. **Şems-i F.:**

21

Nistem hemçü tāk püşt-i dūtā

Ez-pey-i çend hūşe-i sipriğ

[t-e] **Sitāg:** Kışır ‘avrat, ‘ākır **22** ma‘nāsına ve köşk, ḳaşr ma‘nāsına ve eyersüz at. **Esedī:**

Hezār-ı diğere gürgān-ı sitāg

23

Be-her yek berāz-nām-ı Daḥḥāk dāg

Fethile daḥi lügatdür ve ilgun ağacı ve ağaç budağı. [t-b] **Sitbag:** Ayağ üzerine ṭuran nesne. [t-y] **Sitiğ:** Toğrı olan nesne oḳda ve süñüde **25** ve sā’ir anlara müşābih nesnelere müsta‘meldür. **Şems-i F.:**

Hemçü servem ze-her semer āzād

26

Ser-firāz u güşāde-dest ü sitiğ

²⁸⁹³ (ḳarabataḳ)

Beyt:

Ki hergiz be-rüyem ne-yārī to tiğ

Dütāyī ne-yārī be-peymān u sitīg

27 ve ahrār ma' nāsına ve tağ başına dağı dirler, āhiri *hā* ile sitih dağı lügatdür. 28 [r-d-e] **Sirdāğ:** Bir nev' tutmacdur. [r-y] **Sirīg:** Üzüm salkıımı ve muṭlaqā salkıım, 'unḳūd ma' nāsına 29 fethile dağı lügatdür. [f-y-d-e] **Sifidāğ:** Ğaraḫiṣārī talağ ma' nāsına dimiṣ. [y-r] **Sirīg:** Üzüm salkıımı. 30 [y-r-y] **Sirīg:** Miṣlihu. [-y-] **Sig:** Nefer ve bölük ve ōırça ev ve eyü ve küçük ve aru pāk ma' nāsına. 31 [y-m-r] **Si-murğ:** 'Arabca 'Anḳā-yı mağrib dirler bir ḳuşdur, mevcüdü'l-ism ma' dümü'l-cism. **Hāfiz:**

185a/01

Ey mekes ḫazret-i Sī-mürğ ne cevelān-geh to-st

'Arz-ı ḫod mī-berī vü zaḫmet-i mā mī-dārī

02 **Es-Sin'il-Mazmūme:** [b-e] **Sübāğ:** Nā'ib ü ḳađı ādemi, Ğaraḫiṣārī ḳatıḳ kesr-i *sīm*ile

03 *sibāğ* ma' nāsına naḳl eylemişler. [-b-] **Sübāğ:** Ev üsti ve gömeç balı. [r-e] **Sürāğ:** Maṭlūb 04 u tecessüs ü tefakḳud ma' nāsına. **Beyt:**

Deyr ōod k'in sütüde ulāğ

Ki güfti konem be-şehr-i sürāğ

05 ve yitük, gom 'Arabīde *zāl* ma' nāsına dağı mervīdür. ('):

Ez ki porsem der-çonin şahrā sürāğ

06 **Suğ:** Demregü 'illeti, pervin ma' nāsına eṭbbā *ḳuvebā'* dirler, bu ma' nāya ğayrı adları *pālū* lafzında meşūrdur, 07 saḳf-ḫāne ve ōıgır boynuzı. **Esedī:**

Nerimān çü dīdeş sebük-dāşt cüst

08

Suğ-ı gāv be-girift her dü be-düst

Be-yek-rüz gerdeniş ber-tāft tefet

Be-koned ü be-yefkend ü be-sipord u ref

09 *Şihāḫ-ı 'Acem* şāhibi, ve gömeç ma' nāsına naḳl eylemiş. [-m-] **Sumuğ:** Ğurd yavrısı, beçe-i gürg ma' nāsına. 10 **Nev'-i Evvelehu Eş-Şini'l-Meftūha** 11 [b-ç-r-e] **Şeb-çerāğ:** Ma' nā-yı terkībisi bir cevher-i dıraḫşāndur ki gicede çerāğ gibi rüşenlik 12 vire dirler ki cevāhir cinsinden elmāsile yāḳūtda olur, lülüden dağı olmaḳ cā'izdür 13 dimişler, ḫaḳīkatde görmiş kimesne yok ḫikāyetde söylenür. [n-e] **Şenāğ:** Şuda yüzmek, 14 şināv ma' nāsına. **Eş-Şini'l-Meksüre.** [y-r-d-v] **Şir-dūğ:** Göremez didükleri ki südi 15 yoğurdıla ḳarışdururlar aña dirler. **Eş-Şini'l-Mazmūme.** [t-r-b-e-l-v] **Şütür-bālūğ:** Deve 16 ḳıgı. [t-r-m-r] **Şütür-murğ:** Erkeğine zālīm ü nıḳnıḳ u heyḳ ü heyḳam ü nafaż dirler. Deve ḳuşı 'Arabīde 17 ne'ām u ḫāzib ma' nāsına. **Suğ:** Şuğ lafzından muḫaffedür, elde ve ayakda keşret-i şuğldan boynuz 18 gibi saḫt olan yir, meşelā elde keser ve bil ve

balta şapından ve yük tahmîlinden ve ğayrıdan **19** hâşıl olur ve ayakda ayakkabından ve keşret-i seferden hâşıl olur ve şıgır boynuzu. **20 Şems-i F.:**

V'ez-ħar ü gāv kem be-şad rütbet

Gerçi o-rā ne-sünb hest ne şuğ

Ve az nesne şey'-i kâlîl **21** ma' nāsına. [v-r-t-e] **Şürtāg:** Kumda biter bir otdur, süñük ağacı dirler ve şaru ağaç. **22** [-v-] **Şūg:** Elde ve ayakda katılanmış yir, şuğ ma' nāsına.

Beyt:

Ze-pes pehlū ki ber-ħārā be-peçem

23

Çü rüy-i ħaşm şeh şod püştem ez-şūg

Ve kākıla şıgıra didükleri dārū bu ma' nāya sā'ir **24** esāmîsi şimşir lafzında mestürdur.

Nev'-i Evvelehu El-Fā'i'l-Meftūha. 25 [e-r] **Fāriğ:** Boş, tehî ma' nāsına, 'Arabîdür. [r-e]

Ferāg: 'Arabîde ferāgat ma' nāsına Fārsîde **26** şovuk yıl, bād-ı serd, 'Arabîde *şırr* ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Yek-dem ferāg nî-st zafer-rā ze-dergeheş

27

Ez-bîm-i ān ki ber-ser-i o be-güzerd ferāg

Dîger:

Zafer-rā ne-bāşed ferāg ez-cenābeş

28

Ki tā ne-güzerd ber-serîreş ferāg

Ve ħālî yir. [r-s-t-r-v] **Feresterūg:** Karlağuç, ferşeng ma' nāsına. [r-s-t-v] **Ferestūg: 29**

Mişlihu. **Fağ:** Büt, şanem ma' nāsına. **El-Fā'i'l-Mazmūme.** [r-v] **Ferūg:** Aydınlık ve zîb

30 ve tābiş ma' nāsına, 'Arabîdür ve dutruğ. ('):

Ān fūrūg-ı çerāg-ı ħüsn āmed

Fuğ: Dost **31** u ma' şūka ma' nāsına. 'Unşurî:

Güftem figān konem ze-to ey fuğ-ı hezār-bār

Güftā figān buved ender-cihān efgān

185b/01 Esedî:

Fuğ-ı māh-ruğ güft k'ey Ercümend

Der-în perniyān ez-çi mādî ne-jend

02 Şems-i Fahrî, Māverā'ün-nehr lisānında büt, şanem ma' nāsına dimiş, sā'ir aşhāb-ı

lügat **03 Fergānîler** lisānında büt ma' nāsına Māverā'ün-nehr zebānında meste dirler

dimiş ve maħbūblara daħı ıtlāk olunur. **04 Nev'-i Evvelehu El-Kāfi'l-Meftūha 05** [r-y]

Kerîg: Rā'-i mühmele ile kerîz ma' nāsına. [-j-] **Kejağ:** Ve bi'z-zamm zā'-i 'Acemîyile

vaşak didükleri, pes ki **06** edviyelerdendür, eţibbā vü 'aţţārlar katında ma' rüfdur. [j-y]

Kejîg: Kaçmak, kerîz ü kerîg ma' nāsına. **07** [-e] **Kelâg:** Alaca qarğa, ebka' ma' nāsına, *ibka'* ma' nāsına ve kuzguna dağı ıtlāk olunur, *gudāf* ma' nāsına. **08 Beyt:**

Bülbül-i dil meger zāg u kelāg

Ez-gülistān be-cengistān şod

[n-e] **Kenāg:** İplik ü ibrişim **09** teli, penāg ma' nāsına. **Şems-i F.:**

‘Adleş be-dān resīd ki ‘anķā-yı kīne-cūy

Ez-gürg-i za' if ne-yāred sened-i kenāg

10 Ve bizammi'l-kāf sā'ir esāmisi penāg lafzında mestürdür. [n-d-h-d-m-e] **Kende-dimāg:** **11** Azgun u ĥod-bīn ma' nāsına. **El-Kāfi'l-Meksüre.** [r-y] **Kirîg:** Kerîz. **Şems-i F.:**

12 Refî ez-Işfahān kerem buvedî

Ķudret reften ü mecāl kirîg

Ve kerîhten ve ırağ olmak ma' nāsına. **13** [-y-] **Kîg:** Gözden ağan iriñ ve kirpikde olan Ķurı çapağ, ramaş ma' nāsına. **Beyt:**

14 Şüküft nīst eger kîg-i men buved aĥmer

Belî çü sürĥ buved eşk sürĥ bāşed kîg

Şems-i F.:

15 Bā-devr-i çeşm-i düşmenān dereş

Müje çün tiğ hemçü zübīn kîg

El-Kāfi'l-Mazmūme. [r-y] **16 Kürîg:** Kaçmak ve Ķurtulmak ma' nāsına Fāzıl-ı MuĥaĶķiĶ böyle taĥķiĶ itmişler ki kürîgüñ aşlı kerîzdür **17** tiğüñ aşlı tīzdür, āmîgüñ aşlı āmîz olduğı gibi, niteki maĥallerinde zıkr olunmuşdur. **18** *Zā, ġayna* tebdil olmuşdur. Lisān-ı Fārsīde bu iki ĥarfî birbirine tebdil iderler. **Esedî:**

19 Ber-ārāst cism zūd rāh-ı kürîg

Şebî cüst tārîk ü bārende miğ

[-j-] **Küjağ:** *Zā* 'i 'Acemiyile bifethi'z-zā' vü zammehā **20** vaşak didükleri pes ki edviyyelerdendür, feth-i *kāfile* dağı mervīdür ve şol sebze ki ĥavzlar kenārında **21** biter.

[n-e] **Künāg:** Tār-ı ibrişim bu ma' nāya ġayrı adları, penāg lafzında yazılmışdur ve iplik teli feth-i *kāfile* **22** dağı mervīdür ve gügül Ķurdı. **Zahir-ı Fāryābî:**

Künāg çend za' ifi ze-ĥün-ı dil be-tünd

23 Be-mecmu' ārî ki in-aţlas-est ān sīfūr

Ve Ķatı azgun ma' nāsına. **Küncid-i kāg:** Sīmsīm yağı, şirlağan yağıdır. **24** [-v-] **Kūg:** Dirsek, *mirfağ* ma' nāsına ve bilek, *rusğ* ma' nāsına. **El-Lāmi'l-Meftūĥa.** [-e-] **Lāg:** **25** Kengel, ĥorata, ĥorti ve lağv ma' nāsına. **Beyt:**

‘ Aceb efsâne vü hoş lâğî

Ki zend berend züre zâğî

26 El-Lâmi’l-Mazmûme. [-v-] **Lûğ:** Tam tuvalığı ve yuvalık ve sağmağ, celb ma‘ nāsına ism-i **27** maşdardur ve şîğa-i emrdür ve vaşf-ı terkîbî ve içmek nitekim *mey lûğad* dirler içer ve şağar **28** ma‘ nāsına. **Şems-i F.:**

Ebū Ishāk bādā k’ez-nevāleş

Ze-pistān-ı tarab şîrî konem lûğ

29 Nev’-i Evvelehu El-Mîmi’l-Meftûha 30 [-e-] **Mâğ:** Karabatağ didükleri siyâh kuş ki şuya batar tutar balığı yudar. **Şems-i F.:**

31

Bâhir ze-medh-i o be-selâmet güzzer konem

Ez-âteş ü z’âb semender-mişâl ü mâğ

Esedî:

Leb çeşmhâ pür-hoş-nisâr u mâğ

Zede şaf-ı şifâ ne heme deşt ü râğ

186a/01 ve ördek, murğ-âbî ma‘ nāsına ve sahtiyānuñ ve ğayrı **02** derilerün iç yüzi bu ma‘ nāya Türkî dilde dağı şâyî’dür ve murğ-zâr ve çâyır, çemen ma‘ nāsına da **03** naql olunmuş. [-r-] **Merg:** Merğül ma‘ nāsına ve şol hurrem ü dil-güşâ yirdür ki anda dürlü dürlü **04** merğüller ile meftün iderler. **Esedî:**

Pür ez-murğ merğ-ı gül ü sürh ü zerd

Ze-tâj u ze-bend ü key kerd dürüz

05 Derîñ, jerf ma‘ nāsına ve rızık ve çarañu ma‘ nāsına. **El-Mîmi’l-Meksûre.** [-y-] **Mîğ:** Bulut, **06** şehâb ma‘ nāsına ve tuman, *zabân* ma‘ nāsına. **Şems-i F.:**

Be-sûy-u Hüsrevî ki hemçün mihr

07

Nür bâred ze-feyz-i râyiş-i mîğ

(‘):

Nür bâred ze-berç-i tiğet mîğ

El-Mîmi’l-Mazmûme. [-r-] **Murg:** Kuş, tayr ma‘ nāsına. **08 Muğ:** Gebr, oda çapan kâfir, Mecûs ma‘ nāsına müğ lafzından muhaffefdür. ‘**Unşurî:**

09

Çü şeb reft pür-dest ü bestî girift

Hevâ çün muğ-ı âteş-perestî girift

Şems-i F.:

Düşmen-i Hüsrev-i Halîl-âyîn

10

Der-heme bâb-ı kemter-est ez-muğ

Ve zındık ya‘ nî münkir-i kıyâmet ve şığır boynuzı ve derîñ, **11** jerf ma‘ nāsına. [-v-]

Müg: Āteş-perest, muğ muhaffefidür, ekşer müsta‘ mel olan budur. **12 Nev‘-i Evvelehu En-Nüni’l-Meftūha 13** [-e-] **Nāg:** Qaraḥiṣārī ve Ni‘ metī kara ağaç ma‘ nāsına naql eylemişler. [b-e] **Nebāg:** İplik ucu **14** penāg ma‘ nāsına. [ş-v] **Neşūg:** Ağız ağrısı devāsi. [ğ-n] **Nağnağ:** Bir büyük ğalle ölçegidür, **15** Māverā’ün-nehr ikliminde isti‘ māl olunur. Ba‘ zı yirlerde mezūr dirler, bir ölçegi dört yük **16** olur. Bu lügat *tāyile* tağtağ ve *nūmile* nağnağ mervīdür *Vesīletü’l-Maḳāşid* şāhibi Ḥaṭīb Rüstem-i **17** Mevlevī *tādan* sonra *fā* maḥallinde irād idüp taftağ yazmış, sā’ir ehl-i lügat *fā* ile *yā ḡayn* **18** ile olduğın zabt itmemişler, ikisine daḥı ḥaml-ı mümkün, zīrā ḥarf-i *ḡayn*dan sonra ḥarf-i **19** *fā* gelür, ammā mezḳūr *Vesīle* şāhibi *nūn* bābında ḥarf-i *nūn*dan sonra *ḡayn* maḥallinde getirüp **20** nağnağ yazmış, sā’ir aşḫāb-ı lügat yazduklarında *ḡayn* *yā fā* olduğu kezalik nā-ma‘ lūm. [f-e] **Nefāg:** **21** Tuḥfe vü ḳafa sūnūgi āhiyāne ma‘ nāsına bu lügat ve *tā* ile ki şālīş-i ḥurūf-ı teheccīdür. Naql olunmuşdur. Eşāḥḥ **22** *nūmla*. **Esedī:**

Mey-i rez ü ber der-bilürin tefāg

Çü der-āb-ı pāk ez-nümāyiş-i çerāg

Bu lügat şāyi‘ olduğu **23** yirlerde bundan şağarlar düzüp şarāb içerler, bu sebebden şu‘arā sāğar ma‘ nāsına isti‘ māl iderler, ḡayrı **24** adları tefāg lafzında meşṫürdur. **En-Nüni’l-Mazmūme.** [v-l-m-r] **Nül-murg:** Quş minḳarı meşḫürdur. **25 Nev‘-i Evvelehu El-Vāvi’l-Meftūha 26** [e-r-v] **Vārūg:** Geñirmek, ārūg ve ḥoşā’ ma‘ nāsına. [e-z] **Vāziğ:** Ḥurma ipi. [z-e] **Vezağ:** Mişlihu. **27** [-r-] **Verāg:** *Rā*²⁸⁹⁴-i mühmele ile Türkīde arğ didükleri büyük bend bağlayup şu çıkarurlar, ekinler **28** ve bāğlar şuvarurlar ve degirmenler yaparlar, ‘Arabīde *sīkr* ma‘ nāsına, ol şu gidecek arğa verağ **29** dirler, berağ daḥı lügatdır. Lisān-ı Fārsīde *vāv* ile *bā* arasında tebādül ü tevāḥī vardır. **30** **Esedī:**

Çonān k’ān Brehmen verā dād bend

Ki ez-çüp ez-ḥāre verağī be-bend

Şems-i F.:

31

Ey vāy eger ‘avn-ı celālū’l-Ḥaḳ ve’d-dīn

Der-piş çonin seyl-i ḥavādiş nihend verağ

Ve gölcük, *ḡadīr* ma‘ nāsına **186b/01** [r-v] **Verūg:** Kükremek, *vārūg* lafzından muhaffefidür. [-z-] **Vezağ:** *Zā*’i mu‘ ceme ile kertenkeleden **02** bir nev‘dür ve ḳurbağa bu ma‘ nāya ḡayrı adları *çāz* lafzında meşṫürdur. **Şems-i F.:**

03

Düşmeneş çün keşef-i seng-der-set

Gerçi der-bār k’in buved çü vezağ

²⁸⁹⁴ yā’ 3. (210a/10)

[z-v] **Vezûğ:** Mişlihu. **04 El-Vâvi'l-Mazmûme.** [r-y] **Verîğ:** Kayşer şehirlerinden bir şehir adıdır ki Husrev ü Pervîz, Behrâm-ı **05 Çüpünden** kaçup Kayşer-i Rûma varduğda yolu ol şehre uğrayup andan Kayşere **06** vardı. **Beyt:**

Bâbü ender âverd berrende tîğ
Cihân-cüy şod sevâ-yı râh-ı Verîğ

Nev'-i Evvelehu 07 El-Yâ'i'l-Meftûha. [e-l] **Yâliğ:** Boynuzdan düzilmiş kadeh ki anuñıla şarâb içerler. **08 Esedî:**

Be-dîdeş hemân cây-ı ber-baht-ı h'îş
Yekî yâliğ ü kâle mey-i pîş

Bu lügat *bâ* ile ki **09 şânî-i** hurûf-ı teheccîdür, naql olundu, eşahh budur ki *yâ* iledür ki âhir-i hurûf-ı teheccîdür. Ba'zılar **10** boynuzdan bir kadehdür, serhoşluk âhîrinde anuñıla şarâb içerler diyü taşşış eyledi. [e-l-v] **11 Yâlûğ:** Mişlihu. [r-l] **Yarlığ:** Nişân-ı pâdişâhî, tevki' ma' nâsına, zebân-ı H'ârezmde fermân-ı şâha **12** dirler, yarlığ lafzından muhaffefdür. **Beyt:**

Dârî ez-Hâk mülket-i bî-intihâ
Yarlıgeş Allahe yehdî men yeşâ²⁸⁹⁵

13 [r-l-y] **Yarlığ:** Mişlihu. **El-Yâ'i'l-Mazmûme.** [-y-] **Yûğ:** Boyunduruğ ki öküz boynuna geçürürler. **14 Esedî:**

Derâyiden ki pîş-i to güyem dirûğ
Dirûğ ender âred ser-i men be-yûğ

15 Bâbü'l-Elifâ' Nev'-i Evvelehu El-Elifi'l-Memdûde 16 [j-d] **Âjdef:** Ve bi'l-kaşr-ı *zâ* 'i 'Acemîyile aluç ağacı ve yimişine de dirler, 'Arabîde *zu'rûr* ma' nâsına. **17** [-ş-] **Âşaf:** Hâzret-i Süleymân '*aleyhi's-selâmuñ* vezîr-i a' zamı adıdır ki İbn-i Berahyâ bin Şem' vîldür, **18** Lâvî bin Ya'kûb '*aleyhi's-selâm* evlâdındandır, Hâzret-i Süleymân '*aleyhi's-selâmuñ* dîvânı ziyetiniñ **19** rûkn-i a' zamı ol idi.²⁸⁹⁶ **Âf:** Âb ma' nâsına *bâ*,

²⁸⁹⁵ Kuran/Gaşiye(28,56) "Allah dilediği kimseyi doğru yola iletir."

²⁸⁹⁶ Hâzret-i Süleymân '*aleyhi's-selâm* kaşd itdi ki Belkîsa mu'cîze göstere nâgeh kudret ü 'azamet-i Hâkî ve taşarruf-ı nübüvvetini şâhide itdükde bî-tevaqquf Müselmân olup kendünüñ nübüvvetine ikrâr u i' tirâf eyleye ve Belkîs her bâr-geh bir yire 'azm eylese tahtını bir hâzîne içine koyup üzerine yedi demir kapu kapayup ve miftâhları kendü alup ve biñ nefer kimesne tamâm silâhlariyile gice ve gündüz ol tahtı beklerler idi. Qur'an-ı 'azîmde mezkûrdur ki Süleymân '*aleyhi's-selâm* meclisde olan ins ü cin ü 'afârite hitâb idüp didi ki: Eyyukum ye'tinî bi'arşihâ kâble en ye'tünî muslimîn. Kâle 'ifritun mine'l-cinni enâ âtîke bihi kâble en yekûme min makâmike. ((Süleyman devamla) şöyle demişti: "Ey yöneticiler! Onlar teslimiyet gösterip bana gelmesinden önce hanginiz o (Belkıs)ın tahtını bana getirebilir?" Cinlerden bir ifrit "Oturduğun yerden kalkmadan önce onu sana getiririm.") Ve Süleymân '*aleyhi's-selâm* her şabâh dîvân-ı hükümete çıkup halka icazet virüp evvel Benî Âdem ba'dehu perîler, ba'dehu dîvler mertebeleriyile oturup kuşlar üzerine kanadları ile saye iderlerdi. Kuşluk vaktinde dîv andan kalkup halvetine girerdi ve Süleymân '*aleyhi's-selâmuñ* dîvânında döşenilen bisâfiniñ vüsa'ti yüz ferseng idi, ol

fāya tebdil olunmuşdur. Lisān-ı Fārsīde şāyi‘dür. **20 El-Elifi’l-Mağşüre.** [j-d] **Ejdef:** *Zā* 2 i ‘Acemīyle aluç ağacı ve yimişi ki ‘Arabca *zu‘rūr* dirler, **21 Ni‘meti** elif-i memdüde ve mağşüre bābında getürmiş, Hālīmī mağşüre bābında irād eylemiş, Ni‘meti **22** ve tavşancıl kuşına da dirler dimiş. [s-ğ] **Eşkāf:** Ni‘meti, un ve bügri, munḥatī ma‘nāsına ki beli **23** bükilmiş dirler dimiş. [y-ğ-e] **Eyğāf:** H̄ārezm dilinde ğammāza dirler. **El-Elifi’l-Mazmūme: 24** [s-ğ] **Üşğuf:** Hāsīs ma‘nāsına bir ma‘cündür ki bili tutana ve kılunca nāfi‘dür, ‘Arabīde **25** kāfirler қаđisine dirler. **Ūf:** Üfürmek, pūf ma‘nāsına. **Nev‘-i Evvelehu El-Bā’i’l-Meftūha. 26** [e-y-b-e] **Pāy-bāf:** Cülha, nessāc ma‘nāsına. **Şems-i F.:**

Hāk ber-ser-i şā’ irī-rā kākī

27

Buved lā-ser şevī yāne-i pāy-bāf

[-r-] **Berf:** Qar, *şelc* ma‘nāsına. [r-n-c-e-s] **Berencāsf:** Qovan çiçeginüñ **28** ağı ki eṭbbā katında ma‘rūdur. [l-n-c-e] **Belencāsf:** Mişlihu.²⁸⁹⁷ **El-Bā’i’l-Meksüre.**²⁸⁹⁸ [*] **Pif:**²⁸⁹⁹ Üfürmek **29** pūf lafzından muḥaffedür ve ūf dimekdür. [v-r-y-e-b-e-f] **Bürīya-bāf:** Haşīr toğıcı. **Pūf:** Pūf **30** ma‘nāsına fūf dağı lügatdür. Elfāz-ı müterādifedendür ki nüfdür ki od yaqar ve mūm söyündürür, **31** ehl-i Buḥārā ekşer fūf isti‘māl ider. **Nev‘-i Evvelehu Et-Tā’i’l-Meftūha.** [-r-] **Terf:** Penīr şuyı **187a/01** ve penīr qurđı ve qatık ve qurūt ki keş dirler. **Tef:** İsm-i maşdardur, *teftenden* tāb **02** u ḥarāret ma‘nāsına. (‘):

Dilem ez-süz-ı ‘aşğ pūr-tef ü tāb

bisāt üzerine altūndan bir taht qurup dōrt payesinde kıvıl yāqūtdan dōrt arslan şekli var idi, kendüsi ol taht üzerine oturup eṭrafında altun ve gümüşden altı biñ kürsiler var idi, insān u cin ü perī olurlardı, merātib ile üzerine oturup sā’ir ḥalk bisāt üzerine oturlardı, istedüğü zamanda bile emr iderdi, bisātı cemī‘ maḥlūkāt ile yir yüzünden bir mīl miqdārı yüksek qaldurup götürürdi, bisāt üzre olan maḥlūkāt yir yüzünü temāşā idüp ve yir yüzünde olan ḥalk dağı görürlerdi. Bir aylık yolu bir sā’atde qaṭ iderdi. Nitekim Hāk te‘ālā Qur‘ān-ı ‘Azīminde buyurur: Velisuleymāne’r-rīḥa ğuduvvuhā şehrūn veravāhuhā şehrūn. (*Sabah (gidişi) bir ay(lık mesafe), (akşam) dönüşü bir ay(lık mesafe) olan rüzgārı da Süleymana (onun hizmetine) vermiştik*) Bu kadar ‘azamet ü kudret ile ğidāsı zenbīl urup anuñ behāsiyile arpa ekmeği idi. Hāzret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām “Eyyukum ye’tinī bi’ arşihā qable en ye’tünī muslimīn.” (*Ey yöneticiler! Onlar teslimiyet gösterip bana gelmesinden önce hanginiz o (Belkıs)ın tahtını bana getirebilir?*) didükde nitekim zikr olındı diyü cevabında şabāḥ ki selām için meclise oturup ‘ādet üzre kuşluk zamānında meclisden dağı kalkmadın getüreyin didi. Hāzret-i Süleymān istedi ki fāḥr-i ādemilere evvela didi ki evvel isterin. Qāle’illezī ‘indehu ‘ilmun mine’l-kitābi enā ātike bihi qableen yertedde ileyke ṭarfuke. (*Kendisinde Kitaptan bir bilgi olan kimse ise “Gözünü açıp kapamadan önce onu ben sana getiririm!” demişti.*) Ya’nī sen gözünü yumup dağı açmazdan evvel ben getüreyin didi ve ol Aşaf ben Beraḥyā idi. Hemān-dem Süleymānuñ ‘aleyhi’s-selām Kürsisi önünde Hāk te‘ālāya secde idüp ism-i a‘zam okıyup fi’l-hāl be-ğudreti’l-mülki’l-müte‘āl taht Belkīs hāzır oldu Süleymān ‘aleyhi’s-selām didi ki: “Hāzā min fażli rabbī liyebluvenī eşşuru em ekfurū.” (*Bu, şükür mü edeceğimi yoksa nankörlük mü yapacağımı denemek üzere Rabbimin (bana verdiği) iyiliklerindedir.*) Pes Süleymān Hāzret-i Mennāne ve Müste‘āne secde-i şükür eyledi, bildi ki Aşaf virdüğü ‘ilm hem Süleymāna sā’ir iḥsān itdüğü ni‘metdendür ve bu uşul u bende bir ‘azīm aşldur ki her nebīnūñ zamānında vāki‘ olan evliyānuñ kerameti ol peygamberūñ mu‘cizātındandır, mütekellemmīnūñ bu bābda çok baḥş u kelamı vardır.

²⁸⁹⁷ El-Bā’i’l-Meksüre. [y-c-e-f-n-e] **Picāf-nāf:** Göbek burusu El-‘iyāzu bi’llāh. 3. (210b/14)

²⁸⁹⁸ El-Bā’i’l-Mazmūme. 3. (210b/15)

²⁸⁹⁹ Pūf. 3. (210b/15)

Şems-i F.:

Ey mülk-i penāhī ki ze-reşk-i şeref-i to

03

Ender dil hūrşid buved rüz u şebān-ı tef

Ve bûğ ya' nī necār u tāb ve od **04** yalıñı ma' nāsına isti' māl olunur, *fānuñ* teşdidi vü taḥfifi cā'izdür. [l-e-t] **Telātūf:** Çepel **05** ü yigrenci olan kimesne, murdârlıktan perhîz eylemeyüp giyer ve pās yürür. [l-e-l-v] **Telātūf:** **06** Mişlihu. **Şems-i F.:**

Ne-bāşed feylesūf ān kes ki bāşed

Be-her ziştī vü nā-pākī telātūf

[-t-] **Tetuq:** **07** Perde vü cibinlik nāmūsiyye ma' nāsına ve burqa' ma' nāsına daḥı gelür.

[-v-] **Tevf:** Keş ki aşā **08** koyarlar ve turp, *fucul* ma' nāsına. **Et-Tā'i'l-Mazmūme:** [*]

Tuf: Tü dimekdür, nefrīn **09** ilenc ma' nāsına ve tükürmek, 'Acem düşmenine tuf ber-to, 'Arab fū 'aleyke dir. **Cāmī Der-Zemm-i Rāfizi La' netu'llāh**

10

Her ki ber-rüy-ı meh feşāned tuf

Bā-dehed der-çerāğ-ı encüm tuf

Hüy-ı ḥod-rā ze-tuf be-yālāyed

11

V'ez-puf-ı enfās-ı ḥ'iş fersāyed

V'er ne ber-āsmān meh ü encüm

Fāriğend ez-tuf ü puf-i merdüm

12 ve bûğ ya' nī, buḥār ve yanḳu, şadā ma' nāsına ve üfürmek. [-v-] **Tuf:** Yanḳu, şadā ma' nāsına. **13 Nev'-i Evvelehu El-Cimi'l-Meftūha.** **14** [e-f-c-e] **Cāfcāf:** Rūspī 'avrat ve ḥîz oğlan ve muṭlaḳā hercāyī ma' nāsına ki bir nesneye **15** ḳanā' at itmez. **Ebū Şekūr:**

Ze-dānā şenīdem ki peymān-ı şikem

Zen-i cāfcāf-est ü āsān fiken

16 Şems-i F.:

Tā meger buvedī ki hem ber-ḥord mey

Z'in cihān-ı bī-şebāt-ı cāfcāf

Ve pādīşāhlar **17** ḳorusı ki ba'zı yirleri sā'ir ḥalkı şikārdan ve ḡayrıdan yasağ idüp, men' idüp. **18** [-z-] **Cezef:** Bedelsiz nesne almak. **El-Ḥā'i'l-Meftūha.** [r-y] **Ḥarīf:** Cīvānmerd veyā zū-düst **19** ve mu'āmil ü muşāḥib ü muḳārin ma' nāsına. **Nizāmī:**

Āferīn ber-ḥelāl-zād kī-st

20

Ber-ḥarīfi verd-güşād kī-st

Ve hem-şan' at u ḥişm **velehu:**

Geşt 'āciz ki çāre çün sāzed

21

Nerd-i bā-şad ḥarīf çün bāzed

Necātî:

Ütdün cemî^ç varumı yārā ḥarîf iseñ

22

Bu def^ç a ka^ç beteyn-i ğamı nağd-i cāna at

Nev^ç-i Evvelehu El-Ḥā'î'l-Meftūḥa. [-r-] **Ḥarf:** 23 Kesr-i *ḥā* ile sözin qarışdurı söyleyen kişi, aşlda ^ç Arabîdür, Fārsîde daḥı müsta^ç meldür. **24** [-z-] **Ḥazef:** Feth-i *zā*²-i ^ç Arabîyile saḥsı, *sifāl* ma^ç nāsına aşlda bu daḥı ^ç Arabî lügatdür Fārsîde **25** daḥı şāyî^ç dür. **Ḥāfiz:**

Cāy ān-est ki ḥūn mevc zened der-dil-i la^ç l

26

Z'in teğābin ki ḥazef mî-şikend bāzāreş

Ḥaf: Kav, çār didükleri yanmış biz ki çaçmağdan odı **27** anuñıla tutarlar. **Esedî:**

Leb-i kîn-keşān käfte zîr-i kef

Ze-germā-yı ḥūrşid ḥuftān çü ḥaf

28 Şems-i F.:

Āteş-zene vü seng-i şebānān-ı şomā-rā

Ez-aṭlas-ı eflāk dihed ber-çarḥ-ı berin ḥaf

29 Ve boğça. **Ed-Dāli'l-Meftūḥa.** [*] **Def:** Sāz yanında²⁹⁰⁰ āheng tutdukları **30** meşhūr, ma^ç rūf dā'ire. **Ed-Dāli'l-Maẓmūme.** [*] **Düf:** Dumrı ki sāzendeler, sāz yanınca çalarlar.

31 Nev^ç-i Evvelehu Er-rā'î'l-Meftūḥa **187b/01** [d-y] **Redif:**²⁹⁰¹ *Be-ḳavl-i meşhūr 'ibāret-est, ez-kelime bābişter ki müstaḳbelhā şod der telaffuz 02 u ba' de ez-ḳāfiye aşlı be-yek ma' nā nigerān yā bedü'l-enā der-ān yā ānca der-ḥükm-i in müstaḳbel bāşed.*

Mişāl: 03 *Ān ki müstaḳbel bāşed kelime-i dih der-in rubā'î.* **Rubā'î:**

Yā Rāb to ḥalāşim zehr-i ^ç işyān dih

04

Teşrîf-i libās-ı raḥmet ü ğufrān dih

Nî nî ki merrāt-est maḳşūd-ı dilem

Ya^ç nî ki be-men her çî to ḥ'āhem ān dih

05 Mişāl: *Ān ki der-ḥükm-i in müstaḳbel bāşed lafz-ı āh.* Der mışrā^ç -i düvüm in beyt.

06 Beyt:

²⁹⁰⁰ yanınca. 3. (211a/19), 16. (176a/14)

²⁹⁰¹ Redif nîz ez-muḥteri^ç āt-ı şu^ç arā-yı ^ç Acem-est ve ba^ç zî eş^ç ar-ı ^ç Arabî ki müreddif yāfet mî-şevved be-dān sebeb-est ki şā^ç ir ez-^ç Acem bude yā ez-metā²-ı ḥarānin ^ç Arab kesî tettebbu^ç-ı şu^ç arā-yı ^ç Acem kerde, yā ez-müteḳḳadiyān nādirān be-ṭarîḳ-i şan^ç at lüzum mālā yelzem vāḳi^ç şode. Gāh mî-bāşed ki ma^ç nā-yı redif taayyür mî-yābed çonānki der-maṭla^ç in-ğazel-i Emîr Ḥusrev-i Dihlevî:

Her şeb menem ze-hicr perişān u dîde-ter
Dil ez-berem remide vü men zürmende-ter

To fitne-i zamāne şodî verne rüzgār
Buved-est piş ez-in ḳadrî āremîde-ter

Rüz-ı gamem teb girift sūht me-rā der-şeb āh

Āh ki in haste-rā hāl şod āhir tebāh

07 ve Şems-i Kays der-ta'rif-i redif güfte ki mī-bāyed ki şî'r der-vezn ü ma'nā be-dü muhtāc bāşed 08 ve in maḥall-i baḥş-est be-cihet-i ān ki ḥod der-āhir in me-baḥş güfte ki çün kelime-i redif 09 der-mevzi'-i ḥod mütemekkin nī-fited. Ya'nī şî'r-rā ez-rüy-ı ma'nā be-dān ihtiyāc ne-buved 'aceb-est çonān ki 10 ḥakīm Enverī güfte. **Bejt:**

Her ān mişāl ki tevķī' -i to ber-ān ne-buved

Zamāne tay ne-koned coz berāy-ı ḥinnā-rā

11 Pes ma'lūm şod ki ber-taḥdirī ki şî'r-rā ez-rüy-ı ma'nā be-dān ihtiyāc ne-buved ān redif-est 12 gāyeteş ān ki 'aybī dāred. Meger ān ki güyem murād-ı o ta'rif-i redif bī-'ayb-est. Ne muḥlaḥ redif 13 ü şāhib-i Mi'yārū'l-Eş'ār Ḥāce Naşir-i Tūsī güfte ki i'tibār der-redif be-tekrār-ı elfāz-est 14 ü be-ma'nā i'tibār nī-st. Çi eger redif der-heme ḳaşide be-yek ma'nā buved, yā be-ma'ānī-i muhtelif 15 bā-ba'zī-rā ma'nā buved ve ba'zī-rā ne-buved. Be-sebeb-i ān ki ba'zī bā-naḳarād lafzī bāşed ü ba'zī cüz'ī bāşed 16 ez-lafzī revā buved ü hemū güfte ki der-redif miḳdār-rā i'tibār nī-st çı eger tamām mısrā'ī 17 müştemil ber-ḳāfiye vü redif bāşed revā buved ve çonān ki der-keşret-i i'tibārī nī-st der-ḳillet-i hem-i'tibārī 18 nī-st, şāhib-i Mi'yārū'l-Eş'ār ber-ān-est ki herçi ez-rüy u vaşl buved 19 evvelī ānki cümle-rā ez-ḥesāb-ı redif şümürend ve mezkūr şod ki in sahn-ı ḥilāf müteşādif 20 şî'r-est ve bud ānki şî'r-i müştemil ber-ḳāfiye-rā muḳaffī mī-güyend ü şî'r-i müştemil ber-ḳāfiye vü redif-rā 21 muḳaffā'-i müreddef, be-feth-rā vü teşdīd-i dāl ü der-şî'r-i muḳaffā'-i müreddif çonānce vācib-est ki ḳāfiye-i 22 muhtelif ne-şevd vācib-est ki redif nīz muhtelif ne-şevd ne-mī tüvāned buved ki şî'r-i müştemil bāşed 23 ber-redif-i bī-ḳāfiye be-cihet-i ān ki der-ta'rif-i redif me'ḥūz-est ki ba'de ez-ḳāfiye bāşed 24 ve egerçi der-aşl zıkr-i redif vācib nī-st belki müstaḥsin-est ü her-gāh ki redif-i muhtelif 25 şevd 'ayb-est meger ān ki işāretī be-dān vāḳi' şevd çonān ki der mevzi' tağyir-i Mevlānā Kemāl İsmā'il 26 kerde der-ḳaşide ki maḥla'eş in-est. **Bejt:**

Sepide-dem ki nesim-i bahār mī-āmed

27 Nigāh kerdem ü didem ki yār mī-āmed

Ba'de ez-çend beyt-i redif tağyir kerde ve çonin güfte. **Şî'r:**

Ze-behr-i hāl ze-māzī şodem be-müstaḳbel

28 Ki be-rānām çonin hoş-güvār mī-āyed

Zihī sepide be-cāyī ki piş-i ḥātır-ı to

29 Heme nihān-ı sipihr āşikār mī-āyed

Ve redif der-lügat-ı kesî-râ güyend ki der-‘aķab-ı şahşî dîger ber-mürekkebî 30 süvâr şode bâşed ü çün ħâl-i redif nisbet-i ķāfiye müşābih ħâl-i ān kes buved o-râ 31 redif nām kerdend. Ref: Ol ki evler içinde dîvârlar yüzünde ve dükkānlarda üzerine nesne

188a/01 ķomağičün iderler, ‘āamme tahrîf idüp rāf dir. ‘**Unşurî:**

Taşvîr kerde ħāme-i taķdîr der-ezel

02

Fihrist-i rif at-ı to ber-în tāk-ı heft-ref

[f-e] **Refāf:** Ĥinnā. [f-r-e] **Refrāf:** 03 Deve ķuşı. **Er-Rā’i’l-Meksüre.** [-d-] **Ridf:**²⁹⁰² *Ber-ķavl-i meşhūr ‘ibāret-est ez-elif ü vāv-ı 04 sâkin mā-ķabl-i mazmūm ve yā sâkin mā-ķabl-i meksūr ki piş ez-rüy vāķi’ şode bâşed bî-vāsıta-i 05 ħarf-i müteħarrikî vü in bud u nev’ vāķi’ mî-şevend. Nev’-i Evvel: *Ān ki ħiç ħurūf-ı vāsıta ne-bāşed çonān ki 06 der-în ebyāt. Beyt:**

Dāver-i devān u emān-ı zamān

Ĥusrev-i fermān-dih-i ķişver-sitān

07 **Beyt:**

Seng-rā ez-nālhā-yı zār dil-i pür-ĥün konem

Der-dil-i ān şūĥ n’āyed raĥm eyā çün konem

Beyt:

08

Çün be-gülgeşt-i bahārān nāzenîn āyed berün

Behr-i pā-büseş reyāĥîn ez-zemîn āyed berün

09 *Ve nev’-i düvüm:* *Ān ki ħarf-i sâkinî vāsıta şode bâşed, mişl-i tāft u bāft ve düst u püst 10 ve riĥt ü giriĥt ve in hengām ki ħarf-i sâkinî vāsıta bâşed elif ü vāv 11 ve yā’-i mezkūr-rā ridf-i aşlî mî-güyend v’ān sâkin-rā ridf zāyid ü der-ķavāfî ri’āyet-i 12 tekrār-ı ridf muţlak vācib-est ve ne-dān ki: Her ķāfiye ki müştemil bâşed ber-ridf-i ān-rā mürdef 13 mî-güyend be-sükün-rā ve fetĥ-i dāl pes eger hemîn yek ridf dāred ki ān elif ü vāv ve yā’-i 14 mezkūr-est, ān-rā mürdef be-ridf-i müfred mî-güyend ve eger dü-ridf dāred*

²⁹⁰² Şāĥib-i Mî’yārü’l-Eş‘ār güfte ki ridf der-Fārsî her ħarf ki ittifaķ üfted şāyed ĥ’āh med bâşed ĥ’āh ġayr-ı med ü vācib buved ki der-heme ķaşide-i yek ħarf be-‘aynihi bud u sâkin buved ü ĥareket mā-ķabl-i o nîz yeki buved. Çün elif dā’im sâkin est ü mā-ķabl meftūĥ derd iĥtiyāc be-zikr-i in dü-ķayd nî-st beyt-i evvel mişāl elif-i ridf-est ü beyt düvem mişāl vāv ü beyt-i süvüm mişāl bā. Ya’ nî ĥ’āh aşlî vü ĥ’āh zā’id ü ankes ki in beyt güfte. **Beyt:**

Her vezîr ü müftî vü şā’ir ki o Tūsî buved

Çün Nizāmü’l-mülk ü Ėazālî vü Firdevsî buved

Ķāfiye ġalaţ kerde be-ceht-i ān ki ķāfiye-i mısrā’-ı düvüm müştemil nî-st ber-ān. Bed-ān ki vücüb-ı tekrār-ı ridf nezd-i şu‘arā-yı ‘Acem-est. Ammā fuşĥā-yı ‘Arab iĥtilāf-ı ridf-rā der-vāv u bā cā’iz mî-dārend çonānki ‘umūd u ‘amîd-rā der-ķavāfî-i yek şî’r mî-āverend ü in der-eş‘ār-ı işān bisyār-est ü piş-i işān aşlā ‘ayb nî-st.

ya'ni müstemil-est 15 ber-ridf-i ašlî ve ridf-i zâ'id ân-râ mürdef be-ridf-i mürekkeb gūyend ü ridf-i zâ'id be-ḥük-m-i 16 usḫurāşeş-est çonân ki güfteend. Beyt:

Ridf-i zâ'id şeş buvedî zü-fünün

17

Hâ vü rā vü sîn ü şin ü fā vü nün

Ve in-ḥurūf-ı müctemi' ender der-in terkib. Şeref-i Suhen: 18 mānend-i tāht u sūht u girīht ü kārđ u mürđ u kāst u dūst u kerīst 19 ü dāşt u gūşt u bāft u gūft u ferīgat u māned 20 Nev'-i Evvelehu Ez-Zā'i'l-Meftūḫa 21 [-r-] Jerf: Zā'i 'Acemīyle Şems-i Fahrī Mi'yār-ı Cemālīde maḡāki bāşed bā-ābī be-gāyet 'amiḫ dimiş ve bu 22 beyti irād eylemiş. Beyt:

Der-medḫ be-hengām-ı fikr suhen bārḫā

Egerçi be-bendem besī ḫarf-i jerf 23

ve deriñ ma' nāsına. Beyt:

Şad-hezārān māhī ez-deryā-yı jerf

Der-dehān her-yekī dūrri şigerf

24 Deriñ bilici diyecek yirde 'Acem jerf-yāb dir. Beyt:

Cüdā gerdīş-i Yūsuf jerf-bāb

25

Ze-piş-i Züleyḫā be-şeb cāme-ḫ'āb

Ve büyük ma' nāsına da 26 isti' māl olunur. Esedī:

Eger yibül-i jerf-est ü ger gürg ü şir

Ḳarārī koned çün şikem geşt sīr

27 ve çok ma' nāsına da isti' māl olunur. Nazm:

Hem şeb ü hem ebr ü hem bārān-ı jerf

İn se tārīkī ḡalaṭ āred şigerf

28 Diğer:²⁹⁰³

Z'ān ki dervīşān u rāy-ı genc ü māl

Rūzī dārend jerf ez-zü'l-celāl

29 Zāhir budur ki ma' nā-yı şānīde ve şālīşde isti' āre tārīkiyile isti' māl 30 olunur.

Ni' meti ve *Vesiletü'l-Maḡāşid* şāḫibi ve çuḫur ve tārīk ma' nāsına da gelür dimişler. [n-d-h-b-e] 31 Zinde-bāf: Bülbül, hezār-destān ma' nāsına. Şems-i F.:

Gülbin-i cüd şeh-i İrān be-yār

Medḫ-ḫ'ān be-rüy-ı to hemçün zinde-bāf

188b/01 [n-d-v-e] Zinde-vāf: Mişlihu, zebān-ı Fārsīde bā ile 02 vāv arasında tebādül ü

²⁹⁰³ --. 16. (177a/07)

tevāhî vardur, mirāran zikr olunmuşdur. **Nizāmî:**

Zinde-vāf ez-behişt-nāme-i zend

03

Der-şeb āverde hūned h̄arfî çend

[n-g-d] **Zeng-i def:** Sāz definūñ pulı. **04 Ez-Zā'î'l-Mazmūme.** [-l-] **Zülf:** Yañaq üzerinde olan saç ve bürcek. **05 Nev'-i Evvelehu Es-Sîni'l-Meftūha.** [c-y] **Secîf:** Zih-i kemān. [h-y] **Sahîf:** **06** Ebleh ü ahmaq u cāme-i teng. [k-e] **Sekāf:** İbrişim gulūlesi ve yanmış gümüş, bi'l-kesr. [l-h-b-e] **07 Selle-bāf:** Sepedci. **Es-Sîni'l-Meksüre.** [*] **Sif:** Döş. [k-e] **Sikāf:** İbrişim **08** gulūlesi ve yanmış gümüş fethile dağı naql olunmuşdur. [n-c-e] **Sincāf:** Türkide sincef didükleri. [n-d] **Sindef:** **09** Tabldur çalarlar, feth-i *dāl* ile tef ü haf veznine. [y-m-ş-g-r] **Sim-şigerf:** *Kāf*-ı 'Acemiyile süncüfre gayrı adları **10** züncüfr lafzında mestürdur. **Es-Sîni'l-Mazmūme.** [-r-] **Sürf:** Sükün-ı *rā* ile öksürük **11** şu'le ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Hemî mā be-taḥḥîf h̄'ānden tüvān

Şeref-rā be-süf h̄iref-rā be-h̄arf

12 [r-f-s-r] **Süf süf:** Bilece didükleri öksürük 'illetine dirler, 'alile dağı ma' lüle **13** dağı ıtlāk olunur. [r-v] **Süruf:** Öksürük. **Süf:** Yüñi yā ibrişimi ki durra iderler, aña dirler. [f-v] **Süfuf:** **14** Horāsānî didükleri. [l-e] **Sülāf:** Göñül segirtmek, 'Arabca *halecān* ma' nāsına. [-v-] **Süf:** Mübāriz, bahādur ma' nāsına. **15 Nev'-i Evvelehu Eş-Şîni'l-Meftūha** **16** [-e-] **Şāf:** Ol nesnedür ki marizūñ maq' adına 'ilac için iderler. [e-d-v] **Şāduf:** **17** Süpürge, 'Arabidür, çarüb ma' nāsına ve urgan. [-d-] **Şedf:** Tabl, dühül ma' nāsına. [n-d] **Şendef:** Ve bi'z-żam **18** mişlihu. **Şems-i F.:**

Ez-Zühre-i to zehre-i Mirriḥ şevd āb

Çün nāle berāyed ze-maşāff-ı to ze-şendef

19 Beyt:

Hurüşiden bük u şendef be-dān sān

Ki ğarred be-yek-cāy-ı gürg ü ğazanfer

20 Eş-Şîni'l-Meksüre. [k-e] **Şikāf:** Yarık ve *şikāften* lafzından şığa-i emr ve vaşf-ı terkibidür ve gelāve-i **21** ibrişim ve mağāra, kehf ma' nāsına. Aşhāb-ı lügat böyle naql eylemişler ki Fāzıl-ı Muḥakkik *Deḳāyiku'l-Hakāyıkda* **22** böyle taḥkik itmişler ki şikāf ayrukdur, ayrılmış iki pāre olmuş noḥūda şikāfte **23** dirler, *şikāften* yarmaqdur. Niteki bu beytde vāki' dūr. **Beyt:**

Üstüre her çend zebān-ı tiz yāft

24

Mū sütürd mū ne-tüvāned şikāft

Şüküfe bundan me'ḥūzdur, çiçekde açıldığı vaqt yarılmağ **25** bulunur, şikāf, şikāften

lafzından ism-i fâ'ilde gelür, vaşf-ı terkîbî de olur, **26** niteki bu beytde vâki' dür.²⁹⁰⁴

Beyt:

Geşt huşk ez-fiğân-ı saşf-şikâf

27

Zâkirân-râ derün ze-leb tâ nâf

Saşf-şikâf vaşf-ı terkîbîdür, fiğâna şıfat olmışdur. **28** Mû-şikâfdaki şikâf da bu ma' nâya gelür, mû-şikâfuñ ma' nâ-yı terkîbisi kııl yarıcıdur. **29** İsti' âre tarîkiyile taşşîk-i kelâmda tedkîk iden kimesneye mû-şikâf dirler. İn-şâ'llâh **30** *kâf* lafzında ba' zı tafşîli olunur. [g-r] **Şigerf:** *Kâf*-ı 'Acemîyile muhteşem ve ulu kişî ve 'âlî **31** ve eyü, nîk ma' nâsına.

Beyt:

Kerd hem-vâre z'ân kuşür-ı şigerf

Cilve-ger hür-ı kâşîrâtü't-tarf

189a/01 ve eyü hallü olan ve cüst ü çâbük olan kimesne ve kavî ma' nâsına. **Şems-i F.:**

02

Coz ez-baħr-ı medh-i şehen-şeh berün

Ne-yâverdeem lafz u ma' nâ-ı şigerf

Nizâmî:

'Arūsân-ı reyâhîn dest ber-rüy

03

Şigerfân-ı şüküfe şâne der-müy

Beyt:

K'in kâdî-i mâ ze-gâyet-i cehl

04

Mâned be-ħarî şigerf ü lemter

[n-g-r] **Şingerf:** Türkîde süncüfre didükleri ki sürh andan olur, **05** ıslâh olunup ezilüp ser-suhan u ser-süreler anuñla yazılır ve siperğam ma' nâsına. **Beyt:**

06

Çazâ nişâned yâküt ber-kenâre-i sîm

Ecl feşâned şingerf der-miyâne-i Nîl

Bu ma' nâya **07** sâ'ir esâmîsi züncüfr lafzında mestürdür. **Eş-Şâdi'l-Meftûha.** [-e-] **Şâf:** Turi, **08** şâfi lafzından taħfif olunmuşdur. 'Arabîdür, Fârsîde daħı çok isti' mâl olunur. **09**

Ĥâfız:

Künün ki ber-kef-i gül câm-ı bâde-i şâf-est

Be-şad-hezâr zebân-ı bülbüleş der-evşâf-est

10 muķâbili kederdür. **Beyt:**

Şâf ez-reng-i küduret büved âyine-i men

²⁹⁰⁴ vâki' olupdur. 3. (213a/02)

Hest şudûf-ı şafâ sîne-i bî-kîne-i men

11 **Şadef:** Meşhûr incü kabına dirler ammâ haķıķatde mühre vü mercân 12 kulağı ve sâ'ir anuñ gibi ne var ise cemî'isine şadef ıtlâķ olunur. **Eş-Şâdi'l-Meksûre.** 13 [-r-] **Şırf:** Şâfi ve hâliş nesne ki ğayrı ile memzûc olmaya, şarâb-ı şırf 14 gibi, 'Arabîdür, Fârsîde dağı müsta' meldür. **Eţ-Ṭā'i'l-Meftûha.** [-r-] **Ṭarf:** Sükûn-ı *rā* 15 ile bir yıldız adıdır ve menâzil-i kamerden birisinüñ adıdır ve 'Arabîde göz, çeşm ma'nāsına 16 ve göz kapağını döndürmek ve hareket itdürmek fetḥ-i rā ile kenār ma'nāsına. **El-Ġayni'l-Meftûha.** 17 [*] **Ġaf:** Mûy-ı ca' d, kıvrırcık saç. **Şems-i F.:**

Meşşâta buved dest-i zafer çün be-güşâyed

18

Der-ma' reke ez-bād-ı şabâ rāyet-i to ğaf

Laṭîfi:

Ber-ser-i ân ser-bürehne mûy-ı ğaf

19

Dûd-ı dil k'ez-âteş-i haddeş be-tef

[y-l-s-v] **Feylesûf:** Lisân-ı Yünânîde muhibb-i hikmet ma'nāsına. 20 **El-Ķāfi'l-Meftûha.**

[-e-] **Ķāf:** Ķurı²⁹⁰⁵, huşk ma'nāsına ve bir tağ adıdır ki dünyâyı ihâta 21 itmişdür. **Şems-i F.:**

Şeyḥ Ebü İshâķ k'ez-tiğes fütet

Rûz-ı heycâ der-çi kâr Ķāf kâf

22 **Nev'-i Evvelehu El-Ķāfi'l-Meftûha.** 23 [-e-] **Ķāf:** *Şikâf* ma'nāsına ve *kâften* lafzından ism-i maşdar ve şîĝa-i emr ve vaşf 24 terkîbidür ve dîvâr delügi ve kapu yarığı ve lâf urmaķ ve kendüyi medḥ itmek, Ni'metî, 25 ve ķurd, gürg ma'nāsına ve ķuduz ķurd ma'nāsına da gelür dimiş. Fâzıl-ı Muḥakķik *Deķâyıķu'l-Hakâyıķda* 26 böyle taḥķik ü tedķik eylemişler ki kâf yarıķdur, *kâftenden* müştakdur. Ma'nası *kâften* 27 yarmaķdur, niteki bu beytde zâhirdür. **Beyt:**

Veyâ bâz kâfem zemîn-râ ze-hem

28

Perişân be-ḥâk enderûn biş ü kem

Beyt:

Hemî mûy-kâfi be-peykân-ı tîr

Hemî âb kereded ze-'adl-i to şîr

29 **Ķāf** ism-i fâ'ilde gelür, fi'l-i mezkûrdan yarıcı ma'nāsına emrde gelür yar ma'nāsına, niteki 30 bu beytde vâķi' dür. **Beyt:**

Keşâverz ü âhen-ger ü pây bâf

²⁹⁰⁵ Ķuru. 16. (176b/27)

Çü peygâr-mânend serişân be-kâf

31 Kâf ile şikâfuñ ma' nâları birbirine qarîb olmağın Ebû Manşûr, Esedî vü Şems-i Faḥrî **189b/01** anı fark itmemişlerdür. *Baḥrû'l-Garâ'ib* şâhibi de anlara taḳlîd itmışdür. Kâf ma' nâsı ki yarıkdur. **02** Ayrılıp gitmek lâzım degıldür. Şikâfda ol ma' nâ mu' teberdür. Lisân-ı 'Arabîde *faşm* ile *kaşm* gibidür, **03** zıkr olanlar kâf ile şikâfuñ ma' nâ-yı ḥaḳîḳatleridür, mecâzen aḥdühümâ âḥirde isti' mâl olunmaḳ **04** cā'izdür, aralarında 'alâḳa-i mecâziyye zâhirdür. [e-l-y] **Kālîf:** Yapılmış saç. [-r-] **Kerf:** Qarasakız, **05** zift ma' nâsına. **Şems-i F.:**

Hemî tâ be-taşḥîf ḥ'ânden tüvân

Şeref-râ be-serf ü ḥarf-râ be-ḥarf

06

Rûh-ı dostân-ı to bādâ sefid

Dil-i düşmenân-ı to bādâ kerf

Ve ba' zılar kıyuncılar gümüşe urduḳları **07** sevâda dirler didiler. Şems-i Faḥrî *în dürüst tir-est* dimiş. Ḥalîmî zamm-ı *kâfile* ve sükûn-ı *râ'*-i **08** mühmele ile isti' mâl olunur diyüp zıkr olan nazmuñ beyt-i şânîsi şâhid getürmiş **09** Şems-i Faḥrî ḥarf-i kâfiyesinde getüricek Ḥalîmînüñ zamm-ı *kâfile* isti' mâl olunur diyü taşḥîḥ **10** itdüğü ne vechile şâḥîḥ olur. [-z-] **Kezef:** Ve bi'z-zamm-ı *zâ'*-i 'Arabîyile Ni' metî ve Qaraḥîşârî mişlihu dimiş. **11** [-ş-] **Keşef:** Feth-i *şim* ile ḳaplubaga, seng-püşt 'Arabîde *sulḥfât* ma' nâsına ğayrı adları anda **12** yazılmışdır. **Bejt:**

Ber-ser-i keşef ü küşif ân-râ koca-st dest

K'ez-püst pâ-berün nihâd-est çün keşef

13 ve yatuk bardaḳ. **Kef:** Köpük, 'Arabîde *ıyyet* ma' nâsınadır. **El-Kâfi'l-Mazmûme.** **14** [r-s] **Kürsüf:** *Rânuñ* sükûmı ve *sîmüñ* fethasıyla efsaḥdur, divit liḳâsı ve toḳa ve pamuḳ, **15** ḳutun ma' nâsına, Ni' metî ve cüft ve 'avratlar ḥayz vaḳtinde dutunduḳları bize daḫı dirler. [z-e] **Güzâf:** **16** *Kâf*-ı 'Acemîyile bi-hüde ve bâḫıl söz ve 'abeş ü mühmel iş. **Şems-i F.:**

Ey dil âḥir çend ez-în ḫab' -ı melül

17

V'ey zebân tâ çend ez-în ḳavl-i güzaf

[z-f] **Güzift:** Zift veyâ kıyuncılar gümüşe urduḳları **18** sevâd fethile daḫı rivâyet olunmuşdur. [ş-v] **Küşüf:** *Küşüften* lafzından ki taḳıtmaḳ, **19** tefriḳ ma' nâsına ism-i maşdar ve şîḡa-i emr ve vaşf-ı terkîbîdür. **Esedî:**

Ḳalâ did der-kişver üftâd nûf

20

Ez-ân zaḫm u ez-ḫamle-i şaf-küşüf

Küf: Küf lafzından muḫaffedür. [-v-] **Küf:** **21** Şems-i Faḥrî cuḡd u büm u küf her se

yekî-st dimiş, sâ'ir aşhâb-ı lügat ügi didükleri **22** yırtıcı büyük kuş ki gice ile uçar, 'Arabca *hamāme* dirler dimiş. Fāzıl-ı Muḥaḫḫik böyle taḫḫik **23** itmişler ki kûf bir kuşdur ki tağlarda ıssuz yirlerde olur. Türk aña er kuşu dir, **24** niteki bu beyte zāhirdür.

Beyt:

Cemāl-i mülk-i dīn k'ender diyāreş

Ne-dāred hīç me'vā vü maḫarr-ı kûf

25 Diyārında ıssız yir olmaduğundan kināyetdür ve yanḫu ki tağ aralarında şadādan **26** zāhir olur, küşûf şahidinde irād olınan beytde zāhirdür. **Nev'-i Evvelehu El-Lāmi'l-Meftūha.** **27** [-e-] **Lāf:** Ögünmek ma'nāsına ism-i maşdardur. **Şems-i F.:**

Hest 'ārī re'feteş ez-ḫayf u meyl

28

Hest ḫālī ḫaşleteş ez-kibr ü lāf

Ve şīga-i emr ü vaşf-ı terkībīdür. Ni'metī, ve riyā vü zerḫ **29** ma'nāsına daḫı isti'māl olunur dimiş. **El-Lāmi'l-Meksüre:** [-y-] **Lif:** Kaḫīfeciler fırçası **30** ve dellāklar şābūnıla kullandığı Türkīde de lif dirler ve ḫurma ipi ve her ot ki anuñ **31** köki ve üsti til til ola ve āb-gir ma'nāsına. **El-Lāmi'l-Mazmūme.** [-v-] **Lūf:** Bir ot **190a/01** adıdır ki eḫıbbā katında ma'rūfdur. Türkīde yılan yaşduğı ve ayu pancarı ve ḫulancuḫ **02** çüki ve ḫurd²⁹⁰⁶ ḫulağı dirler ve fil ḫulaḫlı ādem. **Nev'-i Evvelehu El-Mīmi'l-Meftūha.**²⁹⁰⁷ **03** [v-t-e] **Mevtāf:** Kıldan çuvāl işleyene dirler, mū-tāb ma'nāsına mū-tāf aşlında **04** mū-tābdur. *Bānuñ fāya* tebdili lisān-ı Fārsīde şāyi'dür. **05 Nev'-i Evvelehu En-Nūni'l-Meftūha** **06** [e-ḫ] **Nāḫif:** Peşmine ḫalvā ve aḫ gözlü ḫalvā ve dible ki ekşer bayramlarda olur. [-s-] **Nesf:** **07** Dibinden ve kökinden ḫopmuş nesne ve Kūfe yanında bir şehr adıdır. [-e-] **Nāf:** Göbek, nāfe **08** daḫı dirler ve göbek miskine daḫı mecāzen ıtlāḫ olunur ve degirmi yaşduḫ. [-c-] **Necef:** **09** Bir yir adıdır. **En-Nūni'l-Meksüre.** [ş-e] **Nişāf:** Yemeksüz ve içmeksüz ve şusuz dimekdür. [t-e] **Niḫāf:** **10** Aḫ ḫalvā, nāḫif ma'nāsına. **En-Nūni'l-Mazmūme.** [-v-] **Nūf:** Yanḫu, şadā ma'nāsına ve içi mücevvef **11** olan yir. **Şems-i F.:**

Ze-çāh u kūh der-āmed cevābeş

Ze-'adleş çün ender cihān nūf

'Unşurī:

12

Ez-teg-i esb ü bāng u na're-i merd

Kūh pür-nūf şod hevā pür-gerd

²⁹⁰⁶ kurt. 3. (214a/19)

²⁹⁰⁷ mazmūme. 3. (214a/20)

Ve tağdan gelen yağmur. **13 Nev'-i Evvelehu El-Vāvi'l-Meftūha.** [e-r-v] **Vārūf:** Taḥīl evsecek ğalbīr ve ṭabaḳ vārū **14** ma' nāsına. **Nev'-i Evvelehu El-Hā'i'l-Meftūha.** [-d-] **Hedef:** Oḳ nişānı, 'Arabīdür, niçe ma' nāları **15** daḡı vardır, Fārsīde zıkr olınsa hemān oḳ nişānı murād olunur²⁹⁰⁸, āmāc ma' nāsına. **16 Nev'-i Evvelehu El-Yā'i'l-Mazmūme.** [-v-] **Yūf:** Pūf u fūf ma' nāsına ve pūf **17** isti' māli ekşer ma' dūmda şāyi' dūr. **Beyt:**

Eger şad-ṭabīb-est ü şad feylesūf

18

Hem ān geşte fūf u hem īn keşte yūf

Mā' nī-i beyt bu faḳīrūñ ḡaṭır-ı fātirine lāyih olduḡı **19** üzre 'amel-i ṭabīb ber-bāddur ve feylesūf bi'l-küllīye ma' dūmdur. Bu ta' bīrde işāret ola ki **20** ṭıbbuñ fi'l-cümle vücūdı vardır ammā felsefe muṭlaḳā bāṭıl u ma' dūmdur. Vallāhu a' lem. **21 Bābü'l-Ḳāf Nev'-i Evvelehu El-Elifi'l-Meftūha.** **22** Egerçi erbāb-ı lügāt *ḳāf*da ba'zı lügāt naḳl eylemişlerdür. Eger tefahḡuş olınsa yā ğayrı **23** dilden menḳūldür, meşelā ḳafā vü ḳadd ü ḳāmet ü ḳabā gibi, 'Arabīden menḳūldür, Fārsī lügātlerde **24** yazarlar, yā ğalaṭ-ı meşhūr ḳabilindendür, *ḳāf*-ı sākin evāḡir-i kelimedede 'alāmet-i ta' rībdür, her ismūñ **25** āḡirinde *hā'*-i 'alāmet olsa ta' rīb olınuḡdan soñra ekşer budur ki yirine *cīm*-i sākin **26** getirürler, pābūnc, benefsec gibi, āḡirī ḡarf-i *elif* evvelī ḡarf-i *cīm*de müfaşşalā zıkr olınmışdur, **27** gāḡ olur *ḳāf*-ı sākin getirürler, buruḳ ve baydaḳ gibi. [-l-] **Ālaḳ:** Āle lafzınuñ mu' arrebīdür **28** ki ṭavşancıl didükleri büyük yırtıcı ḳuşdur ki cemī' yırtıcı ḳuşlaruñ serverīdür, 'Arabca **29** 'uḳḳāb dīrler. [b-l] **Āblaḳ:** İki renklü ekşer ṭavarda aḳ ile siyāhda isti' māl olunur. **30 Beyt:**

Çün teg-i āblaḳ be-tamāmī resīd

Ġāşiye-dārī be-nizāmī resīd

Muṭlaḳ zıkr olınsa **31** aḳ ile ḳara, alacalı at murād olunur, niteki beyt-i mezkūrdan zāḡirdür. **Āzād-ḡulḳ:** **190b/01** Tamām-ḡulḳ²⁹⁰⁹ ma' nāsına. [z-d-h-e] **Ezdehāk:** Ezdehāk lafzınun mu' arrebīdür ve ol Ḍaḡḡāk bin **02** Merdās-ı nā-pākdur ki pādişāhlardan evvel cihānda zulm u siteme ol ibtidā eylemişdür. İn-şā'llāḡ **03** tafşīli ezdehāk lafzında olunur. [n-b-e] **Enbāk:** Gidiler başı, Nī' metī böyle naḳl eylemiş **04** re'is-i deyyūşān ma' nāsına. **El-Elifi'l-Meksūre.** [n-e] **Īnāk:** Bir yirde 'āriyet oturan **05** kimesne, īḳā ma' nāsına ve Türkīde emīn ma' nāsına. [y-f-e] **İfāk:** Lisān-ı Ḥ'ārezmde ḳovucu, ğammāz **06** ma' nāsına. **El-Elifi'l-Mazmūme** [v-r-t-e] **Ūrtāk:** Lügāt-ı Ḥ'ārezmde bāzırgān ma' nāsınadır **07** Türkīde şerīk ma' nāsına gelür. [-ş-] **Uşḳ:** Dārūlardan bir ot adıdur,

²⁹⁰⁸ olur. 3. (214b/5)

²⁹⁰⁹ tamam hilḳat. 3. (214b/21), 16. (179a/07)

eṭibbā katında ma' rûf u meşhûrdur. **08 Nev'-i Evvelehu El-Bâ'i'l-Meftûha 09** [e-d-m-ş-r] **Bād-ı maşriq:** Gün toğusundan esen yil. [s-k-e] **Bâşqâk:** H̄'ârezm lüğatinde **10** şahne vü nâ'ib ma' nāsına. [e-s-l-y] **Bāsiliq:** Qolda müsterek şamarından aşığa olan şamardur ki **11** Türkide yürek şamarı dirler, bildən aşığa olan evcā' vü emrāz için eṭibbā andan **12** kan alurlar, 'Arabidür. [h-t-e] **Pahtâk:** Tolğa didükleri demirden tâqya ki ceng güninde **13** başa giyerler. **Beyt:**

Eger ne terk-i felek piş-i o kemer-bended
Felek be-cây-ı gele ber-sereş nihed bahtâk

14 Gâlibâ Çağatây lüğatidür. [r-r-y] **Berrîk:** Nāšnās ma' nāsına. [r-k-v] **Berkük:** Zerd-âlû **15** ve yâhûd şarıca erük. [r-v-e] **Pervâk:** Çiriş otı, *haşî* ma' nāsına. [ğ-l-t-e] **Bağaltâk:** **16** Tegele kaftân. **Muhammed 'Aşşârî:**

Ze-serveş bâft bālâyî bağaltâk
Be-farkeş ser-efrâzî yâft kaypâk

17 [ğ-l-t-e] **Bağltâk:** Mişlihu. [-d-e] **Bendâk:** Qalender tâcı, gâlibâ 'Arabidür. [-h-] **Behâk:** **18** A' zâda kızıl ve yâhûd aqraş noqtalardur ki zâhir olur, gâyetde yaramaz, marâzdur, 'Arabidür, **19** Fârside ve Türkide de müsta'meldür. [h-y] **Behîk:** Yigrek ma' nāsına. [y-d] **Beydaş:** Şatranc **20** piyâdesi. [y-r] **Bayraş:** Türkide de bayraş dirler, şalıncaklara ve sâ'ir yirlere vaz' iderler. **21** El-Bâ'i'l-Mazmûme. [-l-] **Bulaş:** Şu. [n-d] **Bunduk:** Fındıq. [v-ğ-r-e] **Bügrâk:** Bügrâ didükleri meşhûr **22** ta'âm. [-v-] **Bük:** Borı ki çalarlar, Ni'metî ve nây-ı 'Irâkiye dağı dirler dimiş. **Et-Tâ'i'l-Meftûha.**²⁹¹⁰ **23** [y-e] **Teyâk:** Pâsbân.²⁹¹¹ **Beyt:**

Ṭılâye berûn şod be-reh dâşten
Teyâkî be-nevbet nigh dâşten²⁹¹²

Beyt:

24 Çend sâlî teyâk dârî kerd
Râst-bâzî vü râst-kârî kerd²⁹¹³

Et-Tâ'i'l-Meksûre [r-z-y] **Tirziş:** **25** Düzme yalan ve haber, İsfahân lüğatidür. **Et-Tâ'i'l-Mazmûme:** [-t-] **Tutuş:** Yüze tutilan peçe, burqa' **26** ma' nāsına ve perde ve cibinlik, 'Arabidür. [z-ğ-e] **Tuzgâk:** *Şihâh-ı 'Acem* şahibi bâc ma' nāsına naql eyledi. **27** Nev'-i Evvelehu El-Cîmi'l-Meftûha **28** Çâr-tâk: 'Ämme taḥrîf idüp çardâş didükleri. **Çehâr-**

²⁹¹⁰ -. 16. (179a/27)

²⁹¹¹ --. 16. (179a/27)

²⁹¹² --. 16. (179a/27)

²⁹¹³ --. 16. (179a/27)

tāk: Mişlihu. **Çākāk:** 29 **Çāk çāk, çak-ā-çāk:** Üç vechile isti‘ māl olunur, āhiri *kāf* ile dağı 30 lügatdür. Bir qatı nesne bir qatı nesneye doğınmağdan hāşıl olan şavtuñ hikāyetidür. 31 [v-e-l] **Cevālāk:** Hırka ma‘ nāsına ve cuvālhā, eşahh zammıladur. [v-s] **Cevsağ:** Köşk.²⁹¹⁴ [-v-] **Çevğ:** 191a/01 Bölük.²⁹¹⁵ **El-Cīmi’l-Mazmūme** [m-e] **Çomāk:** Çümāk lafzından muħaffefdür, Türkide dağı 02 müsta‘ meldür. **Çonāk:** *Cīm*-i ‘Acemīyle boğaz ağrısı. [v-m-e] **Çümāk:** Çomağ ma‘ nāsına. 03 **Nev‘-i Evvelehu El-Hā’i’l-Meftūha** 04 [-t-] **Hatağ:** Bir nev‘ gāyetde mergüb kemükdir, ağıyı def‘ eyler, her ta‘ām u şarāb ki 05 zehrlü ola, anuñ üzerine qosalar, dirler ki gergedenüñ alnı sünügüdür ve 06 dirler ki boynuzıdur ki alnında bir olur, Hindüstān cezirelerinde şudan 07 çıkar ve dirler ki gergeden öldükde rüzgār ile eti çürüyüp dökilür ve 08 kemügi güne karşı yata yata ağarur, bulup alurlar, andan zarflar ve qadehler ve sā’ir 09 āletler düzerler ve ba‘zılar şöyle naql itdiler ki vilāyet-i Çinde Zenc iqlīmi mā-beyninde 10 çöllük ve harāblıq ıssız yirler vardur, ol arada hiç ādemī ve şinlik yoğdur, anda 11 tağ gibi bir ‘azīmü’l-cüşşe kuş olur hatağ dirler, bu vaşf u zıkr olınan kemük 12 anuñdur dirler. İbrāhīm-i Sindānīden şöyle naql iderler ki bir cemā‘ at şahrā-yı vilāyet-i 13 Çinde ticāret tarīhiyle gideriken nā-gāh gün tutıldı, refīklerinüñ cemī‘isi binitlerinden 14 inüp yüzleri üzerlerine yatdılar, nā-gāh gün girü açıldı bunlardan hālī istifsār 15 itdükde hatağ dirler, Kūh-ı Elvend mişāl bir büyük kuşdur diyü zıkr olınan evşāf ile 16 vaşf eylediler, bir kitābda dağı *ğarnü’l-hatağ yuğālu lehü ħarni ef’²⁹¹⁶* diyü naql olınmış, andan 17 bıçağ şapı düzerler, begler götürürler, ta‘ām u şarāblarda şübheleri olıcağ üzerine qorlar, 17 zehrlü ise dokerler, hatū dağı dirler. [r-b] **Harbuğ:** Nebātātdan bir otdur iki dürlü olur 19 ağ ve siyāh, qarasına ‘Arab harbuğ-i esved, ‘Acem harbuğ-i siyāh dirler, lisān-ı Türkide kirpi dirler ba‘zı yirlerde 20 şanaqıran dirler ve ağına ‘Arab, harbuğ-i ebyāz dir, ‘Acem harīğ-i sefid dir, Türkide mārūlcuğ dirler 21 ve ba‘zı yirler gelgaleç dirler. Ba‘zı tıbbīler şarmaşık mişālī bir otdur, ağır qoğusu vardur, 22 dibinüñ lifleri vardur, harbuğ-i ebyāz oldur dirler ve ba‘zı ‘aşşāblar mercenek gibi bir uvacuğ 23 dikenlüce ucı sivri yaprağluca bir otdur, yaprağınuñ üstünde kızılca yimişcegi biter, kökinüñ 24 büyük lifi olur, harīğ-i ebyāz budur didiler, eşahh budur ki harbuğ-i ebyāz mārūlcuğ didükleridür. 25 [n-d] **Handağ:** Bāğ u bostān u hişārlar cevānibinde qazduğları ki ‘ämme taħrīf idüp hendek 26 dirler. [v-r-n] **Havernağ:** Haverna lafzından ta‘rīb olınmışdur, şöyle binā-yı vāsi‘e dirler ki anda qaşrlar 27 ve tāb-hāneler ve bāğ u bostanlar ve gülzār u semenzār

²⁹¹⁴ -. 16. (179b/03)

²⁹¹⁵ -. 16. (179b/03)

²⁹¹⁶ Hatak boynuzuna yılan boynuzu da denir.

olup etrâfı sūr içinde ola.²⁹¹⁷, ²⁹¹⁸, ²⁹¹⁹ **28 El-Ĥā'i'l-Meksüre** [f-r-y] **Ĥıfrık**: Çirkîn ü yigrenci. [-y-] **Ĥıķ**: Tükrük, ĥiyū ma' nāsına. **29 Nev'-i Evvelehu Ed-Dāli'l-Meftūha**. [-l-] **Delķ**: Şūfıler ĥırķası. **Ĥāfız**:

30 Sāgar-i mey ber-kefem ne tā be-zür

Ber-konem in delķ ezraq-fām-rā

Ed-Dāli'l-Meksüre 31 [-b-] **Dıbķ**: Gökçe ağaç, ĥorıcuķ biter, ba'zı yirler burc ba'zı yirlerde pūnağ dirler, ĥuş **191b/01** boķından olur, Türkide öksür didükleri anuñ yimişidür, bu sebebden öksüne **02** daķı dirler ve ĥabuķ Türkide yelimķara ĥışārı dirler ve zamğ ağacı. [y-v] **Dıvķ**: Mişlihu. [-y-] **Dıķ**: Mişlihu. **03 Nev'-i Evvelehu Er-Rā'i'l-Meftūha 04** [e-v] **Rāvaķ**: Her nesnenün şāfisi. **Rāķ**: Deri ki üstünde yazı yazarlar,

²⁹¹⁷ Ve mezkūr vaşf üzere melik-i 'Arab Nu'mānū'l-kiber ibn Ümrü'ü'l-Ĥays bin 'Umrū bin İmrū'ü'l-Ĥays elinden ki ġāyet mertebede kerim ü şehi olmağın neydiy laķabıyıla mulakķab oldu. 'Acem pādışāhlarından dördüncü ŗabaķa ki Sāsānilerdür. Ekāsire daķı dirler Yezdicerd Eşim oğlı Behrām-ı Gür için Bağdād ĥurbında ĥıre ki 'Arab pādışāhlarının taht-ğāhidur. Anuñ nevhāşisinde Sinimmār-ı Rūmī nām bir mi'mār ki binā umūrında anuñ gibi bir üstād-ı māhir daķı dünyaya gelmemişdür dirler, ilā el-ān ĥarb-ı meşel olmuşdur, zıkr olan Nu'mān-ı ekber mezkūr mi'māra Behrām-ı Gür için bir ĥavernaķ bināsına emr eyledi. On yılda tamām itdi. Ol bir binā idi ki rüy-ı zeminde ĥüblıķda bir daķı naziri yoğıdı. Etrāf-ı cevānıbden 'Arab u 'Acem u Türk-i Deylemden ĥalk-ı 'ālem seferler idüp teferrüc ü temāşasına gelüp nezāfet ü metānetine ĥayrān ĥalup giderler idi.

²⁹¹⁸ Ĥabıbu's-Siyer şāhibi Ĥānd Emir Ĥulāşatū'l-Aĥbār nām kitābında böyle naķl eyler ki Nu'mān-ı mezkūr mi'mār-ı mezbūrı ki nādre-i rüzgār idi, ĥāzır idüp mesfūr-ı ĥaşruñ bināsına emr eyledi ve ol 'imāreti mi'mār iki tarķ üzere binā idüp birisine Ĥavernaķ ve birisine Sedir nām ĥodular ibn Ĥatıbe rivāyet eyler ki 'Acem bir ĥaşrına ĥord-ı nigāh diyü ad ĥodular, ya'nı ta'ām yiyicek mekān ve birisine daķı üç künbed üzere binā olınmağın se-deyr diyü nām ĥodular ve ta'rib idüp ĥord-nigāh didüklerine Ĥavernaķ ve se-dir itlāķ itdüklerine se-deyr didiler.

²⁹¹⁹ Ĥışārı diyü ereng irtifā'yı iki yüz zirā' idi, tamām olduķda Nu'mān bināyı temāşā itdükde ĥayrān olup bināya bī-nihāye 'atā vü iĥsān eyledi, Mi'mār ümid ü ricāsından ziyāde ri'āyet ü 'ināyet göricek ĥayf idüp didi ki eger sa'y u ictihādum zāyi' olmayacağın bileydım bir binā bünyād iderüm ki rub'-i meskūnda ancılayın ne bir binā olmuş olaydı ve ne zūhūra geleydi. Şöyle ki āfitāb u māh-tāb ŗulū vü ġurūb itdüklerinde ne levn ile mülevven olsalar ol ĥaşruñ dıvārı ve saķflarında āyine mişāl pertevī zāhir olaydı, meşelā şabāĥ vaķtinde āfitāb surĥ olduğı zamānda surĥ olup ve nīm-rüzda zerd olup ve āfitāb ġurūb idüp māh-tāb ŗulū' itdükde kezālik māhtābuñ elvānyıyıla mülevven olaydı, bu söz Nu'mān-ı mezkūruñ ĥalbıne ġāyetde te'sir idüp mi'mār-ı mezkūre 'itāb idüp didi ki benim sā'ir pādışāhlardan himmet vaz'ında ne ĥuşurum gördüñ ki bināyı ĥuşūrda daķı ziyādeye ķādir iken zūhūra getürmeyüp ĥuşūr idesin ve pādışāhlardan birisi ol binānuñ vaşfın işidüp anuñ 'adili belki daķı ziyāde mi'mār didüğü vaşfıla bir binā itdüre diyü vehm idüp buyurdı ki mi'mārı ĥaşr dāmından aşığa bıraķdılar, çekdüğü zaĥmet ü meşāķķat ve itdüğü vaķt u himmet muķābelesinde envā' rif'at u 'ināyet ricā iderken cezāsı helāķlik oldu, 'ināyet muķābelesinde esā'it-i devrānuñ 'ādet-i ķadimesi olduğına mişl olup bu bābda ol zamānuñ şu'arāsı bī-nihāye şı'rler dimişlerdür. Ol cümleden birisi bu beytdür. **Şi'r**:

Cezā nı cezātu'llāh şerrehu cezā'ye
Cezā'-i Sinimmār u Mākān zāz-ı teb

Dıger:

Coz tenā be-nev sa'd be-ĥüsn-i fi'ālnā
Cezā'-i Sinimmār u Mākān zāz-ı teb

Egerçi mezkūr ĥavernaķdan ol Ĥavernaķ ism ü resmi var idi, ammā leĥāfet ü metānet-i bināda ĥarb-ı meşel olmuş yoğıdı, ĥālā ĥarbū'l-meşel tarıķiyile Ĥavernaķ zıkr olınsa mezkūr binā murād olunur.

‘Arabîdür. **05** [-m-] **Ramağ:** Baqiyye-i rûh ki bedendedür, cân eşeri dirler, ‘Arabîdür, Fârsîde dağı müsta‘meldür. **06** [v-e] **Revāk:** Baluñ gömecinden şızup altında egrilen ve her nesnenün şâfisine dirler **07** Türkîde dağı müsta‘meldür ve çârdâğ ki direk ve ‘amüd üzerine yaparlar ve muṭlağ yüksek **08** yapılan eve dirler, bālā-hâne ma‘nāsına, Ni‘meti, ve sağf-ı muḳaddemü’l-beyt dimiş, ‘Arabîdür. **Hâfız:**

09

Revāk-ı manzar-ı çeşm-i men âşiyâne-i to-st

Kerem-nümā vü fūrūd ābî ki hâne hâne-i to-st

[v-n] **10 Revnağ:** Yaraşık. **Er-Rā’i’l-Meksüre.** [-y-] **Riğ:** Tükrük, ağız yarı, *Miftāhü’l-Edebe* ötrük **11** ma‘nāsına naql olındı, ‘Arabîdür. **Er-Rā’i’l-Mazmüme** [s-t-e] **Rustāk:** Bāzār, rüste **12** ma‘nāsına ve köy ve oba ve bir köy ki içinde bāzārı ola. [s-t] **Rüstāk:** Bağdâdda **13** taqyâcılar ḳurbında bir medresenüñ adıdır, yümnile meşhürdür. **Nev’-i Evvelehu Es-Sîni’l-Meftūha** **14** [e-z] **Sāzāk:** Çıra ki sağızlı çam ağacıdır, mûm gibi yanar. [-d-] **Sedğ:** Sede lafzınıñ mu‘arrebîdür, **15** Behmen ayınıñ üçüncü günüdür. Tafşili anda mezkûrdur. [r-ṭ-e] **Ser-tāk:** ‘Āmme taḫrîf idüp **16** çârdâğ didükleri. [r-m] **Sarmağ:** Serme lafzınıñ mu‘arrebîdür, sirken didükleri ot ve egir didükleri **17** dârū, ḳoyun sarmaşığı, Ḥalîmî, ḥağ budur ki sarmağ, sirken didükleri ot dimekdür, ğayrıdur **18** dimiş. **Es-Sîni’l-Mazmüme** [l-e] **Solāk:** Faşîḥ-zebân ve işi şol **19** eliyile işleyen kimesne, ‘āmme taḫrîf idüp, şolağ dirler. [m-e] **Sumāk:** **20** Ol ma‘rûf nesnedür ki ekşice olur, ba‘zı ta‘ām üzerine ekerler. **21 Nev’-i Evvelehu Eş-Şîni’l-Meftūha** **22** [e-b-v-r] **Şābūraq:** Pülād gibi bir nev’ berk demirdir, şuyını kendüye şuvarur, çeker, segirür **23** ve ba‘zı yirlerde aña setî dirler. [v-h] **Şevhağ:** Yılan. [y-r-z] **Şeyrzağ:** Ba‘zılar dirler ki yarasa ki **24** ‘Arabca, ḥuffāş u vaṭvāt dirler, anuñ zebilîdür ve ba‘zılar südügidür ve ba‘zılar südidür **25** dirler, zirā ki yarasanıñ ḳulağı vardır, ḥadîş-i şerîfde *küllî ezūnu velūd ve külli* **26** *şamūḥi beyūz*²⁹²⁰ vârid olmışdur. Dumḥ zamm-ı *mîmile* ḳulağ deliklerine dirler, ğāyetde ḥârr u **27** yâbîsdür, rub’ dur, hemen içseler meşânede olan taş pāreler ve gözde olan ağı **28** giderür, göze çekseler. Lisân-ı Nebaṭîdür, kesr ile dağı lüğatdır. **Eş-Şîni’l-Meksüre** **29** [l-t-e] **Şiltāk:** Bir kişiyeye ayak ṭolamağ için²⁹²¹ iftirā vü bühtân itmek ve ğavğa ve ḳarḳaşa **30** eylemek. [y-z-r] **Şizrağ:** Yarasa zîbili yâ südi ya südügi fethile dağı mervîdür. **Nev’-i Evvelehu** **31** **Eş-Şâdi’l-Meftūha** [n-d-v] **Şandūğ:** Ma‘rûf nesne ki içinde nesne ḥıfz olunur. **192a/01** Türkîde de şandūğ dirler ve maḳâbirde mevṭi yatduğı yiri ki çatarlar, aña dağı itlāk olunur. **02 Nev’-i Evvelehu Eṭ-**

²⁹²⁰ Her kulak duyar ve her samuk(?) doğurur.

²⁹²¹ ṭolamağıçün. 3. (216b/04)

Ṭā'i'l-Meftūha 03 [-e-] **Ṭāk:** Muşandıra ve çār-ṭāk bu ma'nāya sā'ir esāmisi anda yazılmışdur ve kemer ü kāt **04** ma'nāsına ki yek-ṭāk ve dü-ṭāk ve se-ṭāk dirler ve tek, ferd ma'nāsına. **Kemāl-i İşfahānī:**

05 Ṭāk-ı revākem ze-yek-ṭāk buved
Ḥod cihān ṭāk ne-būd-est rüyī

[e-b] **Ṭābak:** Tāve ḥakīkatde **06** tābe lafzınuñ mu'arrebidür. **Beyt:**

Ve kerīd ü ruḥbān zerre-i mihr-i to tābed
Konend raqş der-āteş çü dāne ber-ser-i ṭāk

07 [r-ş-k-v] **Ṭarşkük:** Güneyik çiçegi. [-l-] **Talk:** Bir nev' kıymetī ṭaşdur, şafāyihi berrāk **08** ve kāt kāt olur, ağı olur ve qararağı olur, kevkebü'l-arz ma'nāsına **Ḳāl** ibn 'Ammu'r-resül **09** ve zevcü'l-Betül kerremu'llāhi vechehu min ḥalli't-ṭallaḫ istāgnī 'ane'l-ḥalaḫ. Türkide evren pulı dirler **10** ağını eski, şarub sirkeye birağurlar, qarū buz gibi erir, aq süde beñzer olur, ba'zı maraža **11** devādur. **Eṭ-Ṭā'i'l-Meksüre. Ṭırāk ṭırāk:** İki büyük katı nesne birbirine ṭoḫındukda **12** ḥāşıl olan şavtdan ḥikāyetdür. **Hātifi:**

Ṭırāk ṭırāk girān senghā
Hemī reft her sū be-fersenghā

13 Eṭ-Ṭā'i'l-Mazmūme [m-ṭ-r-e] **Ṭumṭurāk:** 'Azmet ü ḥaşmet. **Nev'-i Evvelehu El-'Ayni'l-Meftūha 14** [k-'] 'Ak'ak: Saḫsağan kuşı, ğayrı adları kajā lafzında yazılmışdur. [k-y] 'Akik: A'lāsı **15** zerd-fām olur, kılllet-i ḳadri keşretindendür, ma'deni vilāyet-i Yemende bir niçe dürlü olur, götürmesi **16** ğāyetde eyüdü, ḥāşşiyeti çokdur, götüren kimesne ḥaşmlarına muzaffer ü firüz olur. **17** Mekrleri şerrinden ḥalāş bulur, bir kimesne 'aḳik-ḥātem üzre ve mā tevfiḳi ilā bi'llāh ḳazdurup **18** bile götürise menāfi' i ḳābil-i taḥrīr ü mümkün-i taḥrīr degildür ve bed-ḥulḳ u ğazūb olan kimesne **19** götürise aḥlāḳ-ı ḥamīde taḥşil ider, cerāḥatden diñmeyen ḳan üzerine ekseler, sedd ider, **20** kuḥl de ḳuvvet-i başarıyı ziyāde ider, sā'ir ḥavāşş u menāfi' i çokdur. **Nev'-i Evvelehu El-Ġayni'l-Meftūha. 21** [b-v] **Ġabūk:** Gice içilen şarāba dirler, şabūḥ, şabāḥ içilen şarāba dirler, ikisi **22** daḫı 'Arabīdür, lākin Fārsīde daḫı şāyi' dür. **Ġarāb-ı ablaḳ:** Saḫsağan didükleri ḳuşdur, 'aḳ'ak **23** daḫı dirler, 'ufūnet olan yirlerde laḳlaḳ ile durmazlar, yuvalaruñ terk iderler, ol yirden **24** 'ufūnet def' olunca girü āşiyānelerine gelürler, tecrübe olinmişdur, sā'ir esāmisi kajā lafzında **25** meşṭürdür. **Nev'-i Evvelehu El-Ḳāfi'l-Meftūha** [-e-] **Ḳāk:** Ḳorı. **Beyt:**

'Āḳıbetü'l-emr der-ān ittifaḳ

26 Ḥük ne-dīd gürizān ze-ḳāk

Ya'nī ḳorıdan ḳaçmaz ḥınzīr dimek olur. [y-p-e] **Ḳaypāk:** **27** Ḥ'ārezm lisānınca bir nev'

takyedür ki başlarına maḥbūblar giyerler. **Muḥammed ‘Aşşārī:**

Ze-serveş bāft bālāyī bağıltāk

28

Be-farķeş ser-efrāzī kerd kaypāk

Nev‘-i Evvelehu El-Kāfi’l-Meftūḥa 29 [e-b-v] **Kābūk:** Folluk ki tavuk ve gügercin anda yumurdar ve isti‘āre tārīkiyile cemī‘ kuşlar yuvasında **30** isti‘māl olunur, kābūk ma‘nāsına, *Maḥbūbū’l-‘Arifeynde* muṭlaqā murğ-ḥāneye dirler dimiş. **31 El-Lāmi’l-Meftūḥa** [k-l] **Laklak:** Leklek kuşu ki cemī‘ kuşlaruñ şeyḥidür, şeyḥü’t-tuyūr dirler, ‘ufūnet-i arz **192b/01** ve havā olan yirlerde ašlā tırmar, kaçır, saķsağan daḥı öyledür, tecrübe olınmışdur **02** vebāsi olan yirlerde yuvalaruñ terk iderler, ašlā tırmarlar, ‘ufūnet ber-ṭaraf olduḡda **03** girü mekānlarına gelürler. **Nev‘-i Evvelehu El-Mīmi’l-Meftūḥa** [t-k] **Mātkak:** Persiyān didükleri ot ki eṭibbā **04** katında ma‘rūfdur, ‘aşā’ü’r-rā‘i ve şī‘rū’l-ğūl ve kezberetü’l-beyr ve keziretü’l-ğāšā dirler. [n-c-v] **05 Mencük:** ‘Alem başı. **El-Mīmi’l-Mazmūme** [ş-e] **Muşāk:** Hızmet-kār. [ğ-r] **Muğrak:** Tahfif-i rā ile zīb **06** veznine ġarķ olmış, eyer ve uyan. **Bejt:**

Ḥoş berāyem cihān der-nazar-ı rāh-revān

07

Fıkr-i esb-i siyeh ü zīnek-i muğrak ne-konīm

Rānuñ taz‘ ifi daḥı cā’izdür. **Bejt:**

Ne ber-ķabā-yı ḥarīrem mezhebī-st tırāz

08

Ne ber-kūmeyt-i revānem muğrak-est licām

Nev‘-i Evvelehu En-Nūni’l-Meftūḥa 09 [-b-] **Nebaķ:** Kızılcık didükleri yemiş ve kūknār ve ḥaşḥāş ma‘nāsına, Ni‘metī eyü ve uz **10** elli olmaķ ma‘nāsına da gelür dimiş. [-s-] **Nesak:** Feth-i *sīmīle* bir üslūb üzre olmaķ, ‘Arabīdür. **11 Nev‘-i Evvelehu El-Vāvi’l-Meftūḥa 12** [e-ķ-v] **Vāķvaķ:** Hindūstān cezirelerinde Lānīs adlı bir ṭağda bir nev‘ ağaç adıdur **13** Boyı yüz zīrā‘ miķdārı olur. Yaşşı, kalkan gibi jengārī yaprakları olur, yapraklaruñ **14** ādem başı gibi başı ve kulaķları ve gözi ve burnı olur. Kačan bir ṭatı yıl esse budaķları **15** egilür, baldurına iner. Ol başdan vāķvāķ āvāzı gelür, Gürşāsb-nāmede Esedī-i **16** Ṭūsī böyle naķl ider. **Bejt:**

Se hefte çü rāndend ez-āncā be-kām

Be-kūhī resīdend Lānīs-nām

17

Cezīrī be-pehnā-yı kişver-i sereş

Heme bīşe-i vāķvāķ ez-bereş

18

Be-bālā ze-şadreş füzün her dirāḥt

Be-meh der-ser ü pīç der-seng-i saḥt

Heme bergişān-ı pehn ü zengār-gün

- 19 Ze-kilî siperhâ be-pehnâ-füzûn
Ebr-i her-yekî çün ser-i merdümân
Ber ü çeşm ü binî vü gûş u dehan
- 20 Çü nâ-geh vezîdî yekî bād-ı tîz
Ez-ân bîşe ber-ḥāstî rüstaḥîz
Ser-i şāḥhâ sūy-ı sāk āmedî
- 21 V'ez ān her serî vāḳvāḳ āmedî

[e-m] **Vāmıḳ:** Mecnûn u Ferḥad gibi meşhûr 'aşıklardandır, **22** maḥbûbesinüñ adı 'Azrâdur. [r-n] **Vernaḳ:** Ḥavernaḳ ma' nāsına ol meşhûr sarâydur ki Behrâm-ı **23** Gür anda beslenmişdür, ḥüblıḳda nazîri olmağın darb olmamışdur, ḥavernaḳdan muḥaffefdür, verûnaḳ **24** ma' nāsına da isti' âre olunur. [-j-] **Vejk:** Zâ'î 'Acemîyile egir ve göz otı ve çarış ve zaḥ ma' nāsına. **25** [-s-] **Vasḳ:** Sükûn-ı *sîmîle* altmış şâ' ddür ki veznde altmış iki biñ dört yüz dirhemdür ki **26** iki yüz kırk min olur. [ş-e] **Vaşāḳ:** Müjde ve ol meşhûr cânverdür ki mu' teber kürki olur **27** ve anuñıla ḳaftān ve ḥādım ḥizmet-kār ma' nāsına. **Beyt:**

Zihî şehen-şeh-i encüm to-râ kemîne gulām
Zihî mübâriz-i pencüm²⁹²² to-râ kühîne vaşāḳ

28 Cāmî:

Çi ez-şîrîn ü şān fāşger-ḥand
Çi ez-zerrîn külāhān kemer-bend

[-ş-] **Vaşāḳ:** **29** Zıkr olan meşhûr kürke dirler. [ş-v] **Vaşūḳ:** Mişlihu. [ḳ-v-e] **Vaḳvāḳ:** Vāḳvāḳ lafzından muḥaffefdür. **Beyt:**

- 30 Her bed-nefs ki āyed der-ḥaḳḳem ez-raḳîbeş
Her müy-ı men be-nāled hemçün dirāht-ı vaḳvāḳ

Vahḳ: 31 İplik. Nev'-i Evvelehu El-Yā'î'l-Meftūḥa [r-n-d] **Yerendāk:** Ḥām deri ki alup yularlar iderler. **193a/01** ve aḳ taşma ve terşe ve şırma deri. [ğ-l] **Yağlaḳ:** Tîr. **Beyt:**

'Uḳḳāb yağlaḳ zāğ āşiyān-ı to murğ-est

- 02 Ki mî-reved dil-i düşmen be-āhenîn minḳār

[l-m] **Yelmaḳ:** Ḳaftān yırtmacı ve yırtmacı Tātār kaftānı. **03 Bābü'l-Kāf Nev'-i Evvelehu El-Elifi'l-Memdüde** **04** [b-n-e] **Āb-nāk:** İçine şu siñmiş dimekdür, nāk lafzında bu maḥalle münāsib tafşil vardır. **05** [d-r-n] **Ādreng:** Tār u mār ve helāklik ve miḥnet ü ğuşsa ve müşkil ü şarb nesne ve büyük, **06** büzürg ma' nāsına. **Esedî:**

²⁹²² Mübâriz-i pencden murād Mirrîhdür ki beşinci felekdedür.

Be-gerdün resîd ez-pes âşûb u ceng

Be-deryâ nehîb ü be-kûh âdrenç

07 Ebû Şekûr:

Ze-fer zeden ber-cân-ı tenet âdrenç

To ez-behr-i o rûz u şeb çün neheng

08 Hâlimî ğam u miḥnet ma' nâsına *zâl*-i mu' ceme ile yazup sâ'ir ma' nâlarını be-fethi' d-dâli' l-mühmele **09** diyü taşḫîḥ eylemiş. **Esedî:**

Şüküfte gül nev-şüküfte ze-seng

Besî buved her gûne âzrenç

10 [r-e] **Ârâk:** Misvâk ağacı, *hamt* ma' nâsına, *elifûñ* meddi ve kaçrı câ'izdür. [r-n]

Ârenç: **11** Dürlü gûne ma' nâsına ḥaḳ budur ki ârenç reng ma' nâsınadır. Ez-o ârenç girift **12** dirler. Ya' nî andan reng aldı dimek olur. **Kemâl-i İşfahânî:**

Ey ' aceb şimşîr-i Hüsrev ez-çi sebz-i ârenç şod

13

Çün heme sâle ze-ḥûn-ı ḥaşm mî-yâbed ḥüreş

Ve dirsek, *mirfaḳ* **14** ma' nâsına, ta' rîb idüp erenc dirler, ğayrı adları anda mestürdür. Ammâ Şems-i Faḫrî **15** şereng ü neyrenç ü ḥar-çeng kâfiyesinde kaçrı-ı *elif*le getürüp ve bu beyti inşâ eylemiş. **16 Beyt:**

Eger kalem ze-cevâd güft güher-pâş

Sezed ki ğir hem-nişîn ze-hem-nişîn ârenç

[z-f-n-d-e] **17 Âjfundâk:** Ve bi'l-kaçrı. Elegimşağmal, ḳavs-i ḳûzaḥ ma' nâsına. **Laḫfi:**

Miğ çün penbe bād çün nedâf

18

Âjfundâk çün kemâne derûne-i o

Ğayrı adları serîr lafzında yazılmışdır. [z-n] **19 Âjeng:** *Zâ* 'i ' Acemîyile alinuñ ve yüz buruşuğına dirler, gerekse ḥışm u ğazabdan ' âriż olsun **20** gerekse yaşamağdan ḫabî' ate ' âriż olsun. **Beyt:**

To bā-düşmenân ruḥ ber-âjeng-dâr

21

Bed-endiş-râ çehre ber-zeng-dâr

Kâtibî:

Rûḫî ki nî-st mürekkeb be-ḥâk-i der-gâh-est

22

Turunc-vâr ze-âsîb bād pür-âjeng

[n-] **Ânk:** İncḳırîḳ ' illetine, *fevâḳ* ma' nâsına. **Ânek:** Feth-i *nûn* **23** ile incḳırîḳ dimekdür, ân lafzınuñ âḫirine *kâf*-ı taşğîr lâḫîḳ olmuşdur. Gâh olur *elif*ñ **24** ḫızf idüp *nek* dirler ve ol kişi ve dimin ve uşda ma' nâsına. [v-n] **Âveng:** Oldur ki **25** üzümü bağlarlar, aşarlar, ' amme taḫrîf idüp heveng dirler, ' Arabca muğlâḳ dirler ve muğlâḳa **26**

aşılmış nesne ve giriftār ma' nāsına. **Kātibī:**

Ne-mānd Hāk şinevî ver ne tã'ir-i hāk-güy
Çi-rā bud zud-pāşām tã-seher āveng

27 Şems-i F.:

Āyā şehî ki hemçü murğu'llāhî
Ze-şāh-ı devlet-i to feth-i h'ış-rā āveng

28 [-h-] **Āhek:** Alçı ki anuñıla binālar yaparlar ve kireç ve hırızma vü nüre ma' nāsına.

[h-n-d-y] **Āhen-dik:** 29 Demür çölmek. [h-n] **Āheng:** Kaşd ma' nāsına ism-i maşdardur ve hem şığa-i emrdür ve ba' zı terkiblerde 30 şıfat dağı isti' māl olunur. **Kātibī:**

Dilā be-salţanat-ı fuqarā ger konî āheng
Der-behişt şevd çüb-ı tahte-i evreng

31 Ve hoş-h'ān āhengi, erbāb-ı lügat böyle naql eylemiş. Fāzıl-ı Muhaqqıq *Değāyıku'l-Hakāyıkda* 193b/01 böyle taḥkik ü tedkik eylemişler ki āheng 'azmdür, niteki bu beytde vāki' dür. **Beyt:**

02 Çü āheng reften koned cān-ı pāk
Çi ber-taht morden çı ber-rüy-ı ḥāk

Bir nesneye ihtimām 03 ile ulaşmağdan āheng ile kināyet iderler. Niteki bu beytde vāki' dür. **Beyt:**

Dırāz āheng şod in kār bā-to
04 Ne-dānem çü ne-konim in bār bā-to

'Azmün lāzımı olduğı i' tibār ile ḥamleye de 05 āheng dirler, niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Reh-i baḥ bāz tiz āheng mī-kerd
Be-raqs-ı kebg şāhın çeng mī-zed

06 [y-j] **Āyjek:** Zā'ı 'Acemiyile od koğı, şerāre ma' nāsına ve ağaç kurdı, ājik 07 lafzından muḥaffedür, elifün meddi ve kaşrı cā'izdür, sã'ir esāmisi āyij lafzında zıkr olunmuşdur. [y-y-j] **Āyjek:** Mişlihu dimişler. 08 Nev' -i Evvelehu El-Elifi'l-Maşşüre 09 [b-r] **Ebrek:** Sünger, sifince ma' nāsına. [b-v-l-g-n-c] **Ebü'l-Küncek:** Ni' meti vü *Vesiletü'l-Mağāşid* şāhibi 10 tırfa ve maşhara ma' nāsına naql eylemişler.²⁹²³ Şems-i Faḥrî *Mi'yār-ı Cemālīde* bā'ı ma'zümme ile bü'l-küncek yazmış 11 ve bu beyti inşā eylemiş. **Beyt:**

Be-nezdişān çı buved enverî vü çı baytār

²⁹²³ itmişler. 3. (218a/27), 16. (182a/09)

Be-çeşmişān çi buved bahterī çi bü'l-küncek

12 'Arabīdür, sā'ir esāmisi bü'l-'aceb lafzında zıkr olunmuşdur. [h-k-v] **Ahkük:** 13
Hürmanuñ gök, hām qoruğı. **Latifi:**

Ne-şevēd düst bī-cefā vü harūk

Ki raṭb buved bişter aḥkūk

14 [e-r-s-t] **Erāstek:** Qarlaguç didükleri ma' ruf küçük kuşçaguz, haṭṭāf ma' nāsına erestük 15 lafzından muḥaffedür. [r-e-s-t-v] **Erestük:** Mişlihu. [r-t-n] **Erteng:** Nigār-hāne ma' nāsınadır. Muṭlaḳā 16 ve naḳḳāş Mānīnūñ kitabı ki ol resm itdüğü 'acib ü ğarīb taşvīrler ve naḳşlar anuñ 17 içinde cem' olmuş idi ve ba' zı aşhāb-ı lügat dirler ki Mānī bir pādīşahuñ vezīri idi. Her 18 naḳş ki anuñ ḥātırına gelür idi, Mānī anı yazar idi ve ol kitāba Destūr-ı Mānī dirler 19 idi ve bir meşhūr 'ayyār idi. **Nizāmī:**

Be-tişe şüret-i şīrīn ber-ān seng

20

Çonān ber-zed ki Mānī naḳş-ı Erteng

Şems-i F.:

Çü ḥüsn-şıfat naḳḳāş naḳş-ı nāmiye dīd

B'āb dād zamāne şaḥā'if-i Erteng

21 **Beyt:**

Sevād-ı şehr ez-dībā-yı şad-reng

Şode naḳş-ı Nigāristān-ı Erteng

22 'Unşurī:

Nesh kerde sevād-ı nāme-i to

Levh-i Erteng ü naḳş-ı Mānī-rā

[r-j-n] **Erjeng:** Zā²-i 'Acemīyile mişlihu 23 ve kitāb-hāne ma' nāsına ve naḳḳāş-ı mezḳūruñ üstādı adıdır ve bir dīv adıdır.²⁹²⁴ [j-d-h-e] **Ejdehāk:** 24 Zā²-i 'Acemīyile Daḥḥāk ibn Murdās-ı nā-pākuñ laḳabıdır ve ol Şeddād bin 'Āduñ qarındaşı oğlıdır 25 ve 'Ād bin 'Uş İrem bin Sām bin Nūḥ 'aleyhi's-selāmdur. Cemşid ki nevrūzuñ vāz' idür. 26 Anı helāk idüp yirine pādīşāh olmuşdur. Ebū Ca' fer Muḥammed Ṭaberī dir ki Daḥḥākuñ adı Beyürāsbdur 27 Daḥḥāk laḳabıdır²⁹²⁵ ammā Firdevsī *Şāh-nāmede*

²⁹²⁴ [r-ş] **Erşek:** Uyuḳı otı dirler, nebātātdan bir ma' ruf otudur. 3. (218b/15)

²⁹²⁵ Hāned Emīr Hūlāşatū'l-aḥbār nām tārīhinde dir ki 'Arab Daḥḥākuñ babasına 'Alvān ve 'Acem Murdās dir ve ehl-i Fūrs Buyürāsb ve Dehāk daḥı dirler ve vehāk daḥı dirler, Buyür zebān-ı Pehlevīde on biñ dimekdür, dā'imā ṭavīlesinde on biñ at mevcūd olmağın buyürās laḳab oldı ve āk 'ayb u āfet ma' nāsınadır. Daḥḥāk on 'uyüb ile muaşşıf olduğıçün Daḥḥāk laḳabıyla muḻaḳḳab oldı ve ol 'uyübları budur ki zıkr olunur. 1. Kerāhat-ı çehre. 2. Qasr-ı ḳāḳıt. 3. Naḥvet. 4. Qıllat-i ḥayā. 5. Keşret-i ekmel. 6. Bisyār-ı zulm. 7. Bedī zebān. 8. Şitāb der-mühimmāt. 9. Ceyn. 10. Eblehī.

böyle yazar. **Nazm:**

- 28 Yekī merd buved enderān-ı rūzgār
Ze-dest-süvārān nīze-güzār
Girān-māye hem şāh u hem nīk merd
Ze-ters-i cihān-dār bā-bād-ı serd
- 29 Ki Murdās nām-ı girān-māye buved
Be-dād u deheş ber-terīn pāye buved
Merv-rā zed duşīdenī çār-pāy
- 30 Ze-her yek hezār āmedendī be-cāy
Püser bed-Merīn pāk-ı dīn-rā yekī
Ki mihr-i behereş ne-buved āndekī
- 31 Cihān-cüy-rā nām-ı Dahhāk buved
Dilir ü sebük-sār nā-pāk buved
Heme büyür esbeş hemī h̄āndend
Çonīn nām ber-pehlevī rāndend
- 194a/01 Kocā buyur ez-pehlevānī şumār
Buved der-zebān-ı Derī deh hezār
- 02 Z'esbān-ı tāzī be-zīrīn sitām
Ü-rā buved buyur ki be-bordend nām

Mezkūr zālīm-i bī-bāk u nā-pāk **03** Cemşīd kam'ından sonra tahta oturup zulm-i siteme başladı. Andan evvel olan pādīşāhlar **04** āteş-perest olup egerçi dīnden bī-gāne idiler ammā re'āyā vü berāyā aşlā zulm itmeyüp **05** kemāl mertebede 'adl ü dād üzre idiler²⁹²⁶, pādīşāhlardan evvel zulme ibtidā eyleyen mezkūr **06** Dahhāk-ı bī-bāk idi. Meşelā ādemī kollarından aşup ve tāziyāne urup ve zulmile halkuñ **07** emlākın ve māl u menālin alurdu ve müddet-i salţanatı biñ yıla qarīb oldu, salţanatı **08** zamānında sekiz yüz yıl geçdükden sonra Haq te'ālā iki omuzunda iki yılan başı gibi **09** bir maraz peydā eyledi ki rüzān u şebān bir an rāhat olmayup feryād u fiğān ideridi. **10** Cemī' eţıbbā zamānını hāzır eyledi birisi derdine dermān idemedi, 'ākıbet şeyţān **11** bir tabīb

Ve ba'zī-rā 'akāde ān-est, lafz-ı Dahhāk mu'arreb Dahhāk-est mü 'eyyidü'd-dīn İsmā'il şāhib-i himāh tārīhinde bu kavli mü 'eyyid olup dir ki Ed-Dahhāk ma'nāt-ı 'aşr āfāt felle mā 'Arab kılū lehu Eđ-Dahhāk
²⁹²⁶ Hattā Aşbārda gelmişdür, Hāzret-i Dāvuda 'aleyhi's-selām nazil olup benim kullarıma di ki dinden bīgānedür diyü geçen āteş-perest pādīşāhlara sögmesünler zīrā kemāl mertebede 'adālet üzere olmağın benim kullarım anlaruñ zamānında huşūr u rāhatda idiler ve halkuñ küfr ü 'ibādetinden benim dā'imā aşlā zarar nef' 'āid ü rāc olmaz diyü tenbīh olındı.

şüretinde gelüp benî Âdem dimâğıyla ağrısına teskîn viridi. Ba' zı müverrihler 12 iki omuzunda bi-ķudreti'llāh iki yılan zāhir olup ğıdāları ādem beynisi idi, eger ğıdāların 13 bulmasalar Đahhāka ķaşd ideridi dirler, bārī behr-i taķdīr günde iki ādem öldürüridi. 14 İki yüz yıla ķarīb bu ğıdāyı çeküp günāhlu ādem bulunmasa ķur' a şalup halkdan 15 öldürüridi, bu maħalle münāsib ba' zı kelām direfş lafzında zıkr olınmışdur. Ta' rīb idüp 16 ejdehāk dirler. [z-f-n-d-e] **Ezfeedāk:** Elegimsağmal, ķavs-i ķuzaħ ma' nāsına meddile daħı rivāyet 17 olınmışdur. [j-d-n] **Ejdenk:** Zā' zı 'Acemīyle dīv adlarındandır. [j-n] **Ejenk:** Zā' zı 'Acemīyle yüz 18 dürüp ķaş çatmak ve puşmak ve kīne ve eygü, *dılı* ma' nāsına ve yan, cenb ma' nāsına. [j-h-r] 19 **Ejherāk:** Zā' zı 'Acemīyle Đahhākuñ laķabıdır, ejdehāk ma' nāsına. [s-t-r-n] **Estereng:** Hemzenüñ 20 feth ü zamm u kesri cā' izdür ve sükün-ı *nūml*adır. Bī-rūħ şanem ve bī-rūħ vaķķād ve sirāc-ı ķuķrub 21 daħı dirler, ādem şıfatlu bir otdur. İķlīm-i Ćinde çok biter, Ni' metī köki ādem şüretinde olur 22 dimiş, ayakları yukarı başı aşığa ve saç gibi til til kökleri olur ve erkekli ve 23 dişili olur, birbirine şarmaşmış ve kollarını birbirinüñ boynına şalmış ve ayaklarını 24 birbirini tolaşdurmuş turlar, anı birden ķoparan ayında düşer ölür dirler ve ba' zılar 25 fi'l-hāl ölmez ammā ol nesnede ölür dirler ve ba' zılar naķl iderler ki çıkarurken zārılıķlar 26 zāhir olur, ol sebebden işiden ve hem idüp düşer ölür, pes hīle idüp 27 kelbile çıkarurlar, dibini tamām ķazıyup cüz' i ilişik ķalduķda bir ipi aña 28 bağlayup ve bir ucını kelbün boğazına bağlayup yanından giderler, ol kelb 29 çekinür, çıkarur, düşer ölür, ba' dehu alurlar ba' zı 'aşşāblardan böyle rivāyet olunur 30 ve hem kitāblarında yazılmışdur, bu sözler 'abeş sözdür, ħavāfāt-ı cin ķabilindendür, mirāren 31 çıkarduķ, ne āvāz geldi ve ne ķoparan öldi, ol vilāyetde ekşer yerlerde biter 194b/01 'alāmeti oldur ki böğürtlen yaprağı gibi yaprağı olur, yanında ağaç olsa şarmaşık 02 gibi şarılır, gicelerde şu' le virür, çerāğ gibi ol sebebdendür ki serrāc u ķādd u serrāc-ı 03 ķuķrub dirler. Amā ışılduğı ba' zılar kendüden degildür dirler. Belki yıldız böcegi didükleri 04 anı sever, gice ile anuñ üzerine üşer, ol ısılayan andandır didiler. 'Ascedi:

05

Hind ķün deryā-yı Ćin şod Ćin-i deryā aşikār

Z'in ķabl revīd be-Ćin ber-şibh-i merdüm estereng

06 ve ba' zılar dirler ki estereng vāķvāķ ağacıdır ve aña teşbīh idüben 'aķīm 'avratlara daħı 07 dirler. [-ş-] **Eşk:** Sükün-ı *şizile* göz yaşı ve a' lām-ı ricāldendür, cümleden biri selātin-i 08 Fürsün üçüncü tabaķası ki Eşkāniyāndur kim mülük-ı tavā' if daħı dirler, ol tabaķaya 09 evvel pādişāh olanlar adıdır. Andan evvel bu ismile semmī kimesne olmamışdur ve ol 10 Eşk bin Dārā bin Dārāb bin Behmen bin İsfendiyār bin Güstāsb bin Lohrāsbdur. 11 Mülük-ı Fürsün ikinci tabaķası ki Keyānilerdür. Anlardan mülk-i

mezkür Lohrāsba intikāl 12 itmişdür. Dārā ki İskender elinde helāk olduĝda zıkr olan Eşk, İskenderden kibirlenüp 13 İskender vefāt itdükden soñra ħurüc u zühür idüp babasınıñ tahtını İskender naşb 14 eyledüĝi Ebtaħaş-ı Rümiden alup yüz yıldan ziyāde saltanat anuñ evlādında ħaldı. 15 ‘Āķıbet Erdeşir bin Bābek bin Sāsān bin Behmen bin İsfendiyār ki selātin-i Fürsün 16 dördünci taħaķası ki Sāsānilerdür. Evvel pādişāh olandur ve ol Sāsān bin Behmen nebiresidür. 17 Ĥurüc idüp Eşkāniyānuñ āķır pādişāhi olan Erdevān bin Bābeki aradan götürüp 18 Eşkānilerden saltanat Sāsānilere intikāl itmişdür. [f-r-n] **Efrenĝ**: Zīb 19 ü zībāyi. ‘**Unşurī**:

Cihān ħire mānde ze-ferheng-i o

Ez-ān ber ze-bālā vü efrenĝ-i o

Ve ħaşmete 20 ululuk ve yücelik ma‘nāsına. [n-b-e] **Enbāk**: Yancucaķ dimekdür, taşĝir-i enbāndur. [n-b-v-h-n-e] 21 **Enbühnāk**: Ğiñrek ve ĝürrek demek zirā ismün āķirine ħarf-i *kāf*-ı sākine 22 ilħāk olunmaķ ‘alāmet-i taşĝirdür. [n-c-k] **Encükek**: Siyāh dānelerdür ki maĝzı emrüd 23 dānesi gibi aĝ olur. Ba‘zı nüşhada bir *kāf*le encük yazılmış, az, ħabl ma‘nāsına. 24 [n-d-v-h-n-e] **Endühnāk**: Ğuşşalu dimekdür, Fāzıl-ı Muħaķķiķ böyle taħķiķ ü tedķiķ 25 eylemişler ki lisān-ı Fārsīde nāk şol iħtilātdan ‘ibāretdür ki eşrāb tařiķiyile ola, nemnāk 26 gibi içine yaş siñmiş nesnedür, kemāl-i tekeyyüfden nāk ile ta‘bir iderler, meşelā ĝamnāk u berşnāk. 27 [n-d-y-ş-h-n-e] **Endişenāk**: Fikrlü ve ĝuşşalu. [-n-] **Eng**: Sükün-ı *nūmla* bal arusu naħl ma‘nāsına 28 engübīn lafzı bu mensūbdur. **Beyt**:

Niş-i ‘aķreb hemçü niş-i ānek bāşed ey peser

29

To ne-mī-dānī ki niş-i āng niş-i ‘aķreb-est

[-n-] **Enük**: Zamm-ı *nūmla* ħurşun. [v-r-n] **Evrenĝ**: *Rā*²i mühmele ile 30 taħt. **Mīr Ĥusrev**:

Be-Ĥāķān-ı Ćin dād ez-evrenĝ-i Rüm

Peyāmī ki pülād-rā kerd mūm

Ve baħt 31 u ‘izzet ve yaraşuķ ma‘nāsına. **Beyt**:

Dāver-i pādişāhān Şeyħ Üveys ānki buved

Ṭal‘at-ı pādişāhi-rā ze-şüküheş evrenĝ

195a/01 Ve ba‘zı aşķāb-ı lüĝāt ve tāc u ‘aql ve dirlik ve ma‘işet 02 ma‘nāsına ve heybetlü ve şevketlü, evrend ve ervend ma‘nāsına ve destür-ı mānī erjeng ü 03 erteng ma‘nāsına ve ay aydını māh-tāb ma‘nāsına daħı gelür dimişler, Fāzıl-ı Muħaķķiķ 04 *Deķā’iķü’l-Ĥaķāyık*da böyle taħķiķ ü tedķiķ itmişler ki evrenĝ serir-i sulţāndur, nitekim

05 Esedînüñ bu beytinde zâhirdür. **Beyt:**

Ber-evreng be-nişest şeydâ esb-i şâh

06

Be-şādî derd-i o vü baḥşış-güşād

Ve ma' nâ-yı aşlîsinde taḥtadan olmaḥ mu' teber degildür ammâ taḥtda 07 taḥtda olmaḥ mu' teberdür. Tafşîli taḥt lafzında olmışdur, göge de evreng ıtlâḫ 08 olunur, teşbihan isti' âre tarîkiyile göge heft-evreng dirler, niteki bu beytde vâқи' dür. **09 Beyt:**

Heft-rengî-st zîr-i heftû-reng

Nî-st bālâ-ter ez-siyâhî reng

Heftû-rengüñ 10 aşlı heft evrengdür. Terkîb olınduḫda *elif* hızf olınmışdur. Bu zîkr-i 11 ma' nâ evreng-i müfredüñdür. Bir evreng daḫı vardur, mürekkebdür. Bir cüz'î âvdur ki 12 aşlı âbdur, *bâ*, *vâva* munḫalib olmışdur ve taḫfifen meddi fetḫaya tebdîl olınmışdur ve bir 13 cüz'î de rengdür, âvrengden murâd ma' nâ-yı âb-rengdür niteki bu beytde vâқи' dür. **14 Beyt:**

Raḥş-ı ferr-i evreng-râ cây geşt

Sitâre ze-hüsn-i üy ârây geşt

Hüsn-i 15 sîmâdan kinâyetdür, evreng ile ta' bir iderler, mecâzen niteki 'Unşurînüñ bu beytinden zâhirdür. **16 Beyt:**

Cihân ḫıyere mände ze-ferheng-i o

Ez-ân berz-bālâ vü evreng-i o

Baḥrû'l-Garâ'ib 17 şâhibi bu beytde evrengi yaraşuḫ ma' nâsına şanmışdur, ma' nâ-yı terkîbisinden gâfil 18 olmışdur. [v-j-n] **Evjeng:** *Zâ'*-i 'Acemîyile yaraḫ, evjend ma' nâsına ve güzellik ve kitâb, 19 naḫḫâş. [y-j] **Eyjek:** Meddile âyjek ma' nâsına ki od koḫı ve ağaç ḫurdına dirler. **20 Şehîdî:**

Çü zer-i sâde çekân eyjek ez-o lâkin çü nişestî

Şodî zer-i sâde çün sîmîn şîz ü ' aybe vü cevşen

21 El-Elifi'l-Meksüre. [s-p-r] **İsperek:** Şaru ağaç ki 22 anuñıla şarı ve lîmonî reng boyarlar. [s-t-r-n] **İstereng:** Yebrücu'ş-şanem, ḫarekât-ı 23 şülüşe ile lügatdür, tafşîli meftûḫa bâbında olmışdur. [ş-n-e-l-n] **İşnâ leng:** İncik, şinâ leng 24 ma' nâsına. [ş-t-r] **İştârek:** Mi' e-i sâyilenüñ ḫurumuşı mu' teber edviyelerdendür, ba' zılar 25 lebân-ı cāvîdür didiler. [y-r-e] **İrâk:** Zîrâk ma' nâsına. [y-n] **İnek:** Şimdi ve uşda 26 ve dimin, buncağız dimek olur. **El-Elifi'l-Mazmûme** [s-t-r-n] **Üstüring:** Yebrücu'ş-şanem 27 ḫarekât-ı şülüşe ile mervî lügatdür. **Üştür-gāv-peleng:** Zürrâfe didükleri cânver ki boynı 28 deve boynı gibi uzun olur ve ayakları şığır ayağı gibi ve bedeni peleng gövdesi gibi 29 olur alaca, *Kenzü'l-lüga* şâhibi böyle naḫl ider ki *Ez-Zarâfati ḫayvân bilâdü's-Südân*

30 *rā'suhā ka-rā'asü'l-ibil ve kūrūnuhā ka-kūrūnü'l-bakar ve asnānuhā kâ-asnānihā ve cilduhā ka-cildin-nemr* 31 ve *kuvā'imhā ka-kuvā'imi'l-ba'ir ve azlāthā ke-azlāfi'l-ibil ve danbuhā ka-zanbi'l-zabī va raqbaşuhā tavīle* 195b/01 *cidden ve yadāhā aţvāl min riclihā ve kāla faḥā ve fiyeti'l-a'yān annahā tetavvallad min şülüşe hayvānāt* 02 *minen-nāketi'l-vaşşiyet ve'l-bakarati'l-vaşşiyeti ven-nemr fā-iz evvaḳa'ün-nemr 'aliyün-nākatı'l-vaşşiyeti* 03 *fetā'ti biḥayvān fe-izā kānu zalike'l-ḥayvān zikran ve vaḳ' 'aliyü'l-bakari'l-vaşşiyeti tā'ti bi'z-zarāfe* 04 *fī aşlü'l-lügati'l-cemā'ati filemmā veledeti min cemā'ati semiyet bizalike ve'l-'Acem yeseemmūnhā* 05 *üstür-gāv-peleng li-anni'l-üştür hüve'l-cemel ve'l-gāv ve hüve'l-bakar ve'l-peleng hüven-nemr.*²⁹²⁷ 06 **Nev'-i Evvelehu El-Bā'i'l-Meftūha** 07 [e-y-t-r] **Päyterk:** Oğlan tamağın kaldırmağa dirler. [e-b-v] **Päbük:** Päbüc ki ayağa 08 giyerler. **Päbung:** Mişlihu. [e-b] **Bäbek:** Taşgiri bābdur, babacuk demek olur, bāb, babā, 09 peder ma'nāsınadır ve a'lām-ı ricāldür evvelā bu ism ile müsem mā olan selāḫin-i Fursūn 10 üçüncü tabaşası ki Eşkānilerdür. Mülük-ı tavā'if daḫı dirler, āḫir pädişāhı olan 11 Erduvān bin Belāşek Pārs vilāyetinde olan ḥākimūn adıdır ki andan evvel 12 bu ad yoğidi ve mülük-ı Fursūn dördüncü tabaşası ki Sāsānilerdür. Evvel pädişāh olan 13 Erdeşirūn vālidesi babasıdır. [e-ç-n] **Pāçenk:** Bā'i 'Acemiyile köşklerde olan pencere ve kiçirek 14 deriçe ki andan bir göz ile bakıla. **Şems-i F.:**

Hezār güne gül ez-şāḫ çehre nümüdend

15

Çü lu'betān gül-endām-ı nāzik ez-pāçenk

[e-d-r-n] **Bād-reng:** Şinḫiyār ve ereng ma'nāsına ve oğul 16 otı Esedī-i Tūsī vü Şems-i Fahrī turunc ma'nāsına naql eylemişler. **Müncik:**

Yāsemīn āmed be-meclis tā-benefşe dest-i sevd

17

Ḥamle kerdend ü şikeste şod sipāh-ı bād-reng

Esedī.²⁹²⁸

Eger beher teskīn şıfr kesī

18

Be-limon mürekkeb koned bād-reng

Ze-terkīb-i dest-i şeh ü tiğ-i o

²⁹²⁷ Zūrafa, Sudan ülkesinde yaşayan bir hayvandır. Başının şekli develerin başına benzer, boynuzları ise sığır boynuzları gibi ve dişleri kendi türündeki dişlere benzer. Derisi kaplan derisine, bacakları develerin bacaklarına, tırnakları da develerin tırnaklarına benzer. Kuyruğu geyik kuyruğuna benzer ve oldukça uzundur, kolları ise bacaklarından daha uzundur. Araplar, onun vahşi develer, vahşi sığırlar ve kaplanlardan meydana geldiğini söylerler. Kaplan, vahşi sığira zarar verdiğinde zūrafa ortaya çıkar; bu nedenle topluluk dilinde bu şekilde adlandırılır. Acem, ona Üştür-gāv-peleng” derler, çünkü “üştür” deve demektir, “gāv” sığır demektir ve “peleng” de kaplan demektir.

²⁹²⁸ **Şems-i Fahrī.**16. (184a/16)

Felek kerd def^f -i ğam-i āvrenġ

19 [e-d-r-v] **Bādrük**: Buyan balı dirler bir nev^c otur, ta^crib idüp bādrüc dirler 20 ve ba^czı yirlerde terre-i Ğorāsānī dirler. [e-r-ş] **Bārşek**: ^cİzzetlü ma^cnāsına. [e-r] **Bārek**: İnce 21 ve yufka bārīk lafzından muħaffefdür, raķīķ ma^cnāsına. [e-r-n] **Pāreng**: Turunc, nāreng ma^cnāsına. 22 **Bāreng**: *Bā*^zi ^cArabīyile oġlancuķlar göġsine baġladuķları yarlıķ. [e-r-y] **Bārīk**: İnce, raķīķ ma^cnāsına. 23 **Beyt**:

Çeşmān-ı ħıř ü miyān-ı nāzīk

Mā eṭīb fāke celle Bārīk

Fāzıl-ı Muħaķķīķ, incelmiş 24 nesneye dirler dimiş, taħfif idüp bārīk daħı dirler. [e-z-r-n] **Bāzereng**: *Zānuñ* ve 25 *rānuñ* fetħiyile oġlancuķlar göġsine baġladuķları yarlıķ, bāreng ma^cnāsına. **Pā-sebük**: Ğafif 26 ayaklu kimesne, ġāyetde yürüyen ve yüġruk dimek olur ve pütā oķı. [e-s-t-r] **Pāsterek**: Alaca 27 şıġırcuķ ki çekirge ile ceng ider, helāk eyler, *sīn*-i mühmele ile. [e-ş-t-r] **Pā-şütürg**: *Şīn*-i mu^cceme ile mişlihu. 28 ve ba^czılar kırlaġuç, *ħuṭṭāf* ma^cnāsına naķl eylemişler. [e-ş-k-v] **Pāşük**: İş becerici, maşlahat-ġüzār ma^cnāsına. 29 [e-ş-n] **Pāşeng**: Üzüm şalkımı ki deġek üstünde ġurımış ola. **Şems-i F.**:

Be-nām-ı dest-i to ger şāħ-ı rez nihed dihķān

30

^cAķīķ ü la^cl ber-āyed ze-şāħ-ı ney pāşeng

Ve toħumluķ için ġonulan ħıyāra 31 dirler. **Müncīk**:

Ān seg-i mel^cün be-reft in Sind-rā ez-ħıřten

Toħm-rā mānend-i pāşeng endereş ber-cāy mānd

196a/01 ve ħıyāra daħı dirler ve Ğaryeze ma^cnāsına ve ba^czılar kiçirek deriçeye daħı dimişler, pā-çeng 02 ma^cnāsına. [-e-] **Pāk**: *Bā*^zi ^cAcemīyile aru, ṭāħir ma^cnāsına ki murdāruñ muķābilidür ve hep, tamām ma^cnāsına 03 isti^cmāl olunur. **Esedī**:

Be-dü pāk sipord z'evvel sipāh

Nerīmān be-şeb-ġir berdāşt rāh

04 Diğer:

Ser-i tiġeş er seng eger ħāk buved

Giyā vü ġülşen pāk-ter pāk buved

Bāk: *Bā*^zi ^cArabīyile Şems-i Fāħrī 05 ters ü bīm bāşed dimiş. (^c):

Elbuz-rā çi bāk ze-seng-i Felāħun-est

Esedī:

Be-peyġāre ġüftā me-dārīd bāk

06

Sipārīd pīlān be-mihrāc pāk

Fāzıl-ı Muḥakkiḳ *Deḳāyīḳu'l-Ḥaḳāyīḳda* böyle taḥḳīḳ eylemişler ki **07** bāk *bā*²-i 'Arabīyile lisān-ı Fārsīde şol ḥāletden 'ibāretdür ki Türk dilinde ondan eymenmek ile **08** ta' bīr iderler, ḥavfa iḥtişāşı yoḳdur. Eymenmek gāḥ ḳorḳudan olur gāḥ ḥayādan olur **09** utancaḳ nesneden de kişi eymenür dirler, 'Arab dilinde ol ḥāletden mübālāt ile ta' bīr olunur, **10** niteki bu beytten zāhirdür.

Beyt:

Çi ḡam dīvār-ı ümmet-rā ki dāred çün to püştī-bān
11 Çi bāk ez-mevc-i baḫr-ı ān-rā ki bāşed Nūḫ keştī-bān
 Bākdan murād bu beytde ḳorḳucaḳ nesneden eymenmekdür **12** hiç bir nesneden eymenmeyen kimesneye bī-bāk dirler. **Şems-i F.:**

Raḫmetī āḫirā meh bī-bāk
13 Nażar-ı āḫir büt-i çālāk

Mışrā':

Merd-i bī-bāk mī-negüyed bük
 [e-l-e-r] **Pālārek:** *Bā*²-i 'Acemīyile pelārek **14** ma' nāsına. [e-l-e-l] **Pālālek:** Mişlihu.
Bāşek: Sükūn-ı *şim*ile eyer yaşıduḡı bālīşçe ma' nāsına ve depingi ki eyerūñ **15** iki yanında iki ḳanatlar gibidür. [e-l-e-h-n] **Pālāheng:** *Bā*²-i 'Acemīyile uyanuñ çilbiri ki ata bindükde **16** ucını atuñ ḳarnı altına baḡlarlar ve indükde anuñıla baḡlarlar. [e-l-h-n] **Pālheng:** Mişlihu, Ni' metī **17** ve kemend dizginine daḡı dirler. **Şems-i F.:**

Ferīdūn eger zende buved kīn-i o
 Nihādī be-gerden berş-i pālheng
18 [e-l] **Pālek:** *Bā*²-i 'Acemīyile pābüc. [e-l-n] **Pāleng:** Ni' metī ve *Vesīletü'l-Maḳāşıd* şāḫibi **19** çaruḳ ki Türkler ḡam gönden diküp ayaḡına giyerler dimişler. [e-l-y] **Pālīk:**²⁹²⁹ Üñ, şavt-ı **20** ḳavī nidā ma' nāsına. **Beyt:**

Bāng-ı ḡāvī çī şadābār dihed 'işve-i maḡz
 Sāmīrī kī-st ki dest ezīd be-yażā be-bord
21 ve eyyām-ı bahārda olan āvāze ve terāneye gül-bāng dirler. **Beyt:**

22 Bülbül ze-şāḡ-ı serv be-gül-bānk-ı Pehlevī
 Mī-güft düş ders-i Maḳāmāt-ı Ma' nevī

[e-n-m-ş] **Bānmüşk:** **23** Bānefş ki beneviş ağacına dirler. [e-h] **Pāhk:** Pāhkīden lafzından işkence ma' nāsına ism-i maşdardur **24** ve şīḡa-i emr ü vaşf-ı terkībīdür. [-b-] **Bebek:**

²⁹²⁹ [e-l-y] **Pālīk:** Mişlihu, Şiḡāḡ-ı 'Acem şāḫibi zıkr olan üç lügati pābüc ve çārūk ma' nāsına naḳl eyledi. [e-n] **Bāng:** A. (221b/04)

Göz bebegi, merdüm-i çeşm ma' nāsına Türkide dağı **25** müsta' meldür. [t-r] **Peterg:** Baqqallar tablası *bā* ile *tā* arasında taqaddüm ü te'ehhür vardır. [-t-] **Petk: 26** Ve bi'l-kesr-i *bā*²-i 'Acemiyile çeküç, hāyesk ma' nāsına ve pehlüya çekmek ve örs, sindān ma' nāsına. [t-v] **Petük: 27** Baqqallar tablası ba'zılar evvelini *tā* ile tepük rivāyet eylediler ki şāliš-i hūrūf-ı teheccidür. **28 Şems-i F:**

Hāk ber-tārik-i devāt u qalem

Habbezā debbe vü cevāl ü tepük

[r-t-n] **Ber-tebek: 29** *Bā*²-i 'Arabiyile bağırdak ki beşik altında ve tebkür-ı kamāt ma' nāsına. **Be-ḥab-ı pūynek:** Uyğuda **30** ḥorlamak. [ḥ-t] **Baḥtek:** Baḥt lafzınıñ taşğiridür ve ṭālī'-i şūm ma' nāsına. [d-r-b-z-r] **31 Peder-i büzürg:** Dede, cedd ma' nāsına. [z-r] **Büzürk:** Kendir toḥmı. [r-s-t] **Perestük:** *Bā*²-i 'Acemiyile zamm-ı *tā* ile qarlaguc **196b/01** kuşı ḥattāf ma' nāsına perestük lafzından muḥaffedür. **Perestük:** Qarlaguc, perestük ma' nāsına. **02** [r-s-y] **Perestek:** Feth-i *tā* ile terāzū persengī. **Berḳ-i şükūsāk:** Yağmurlu²⁹³⁰ ve gāyetde ḥaşmetlü **03** uzun yıldırım ve şimşek. [r-ş] **Perşek:** Ni' metī tapḳur ma' nāsına naql eylemiş. [-r-] **Berg: 04** *Bā*²-i 'Arabī ve sükün-ı *rā* ile aştāb-ı lügāt yapraq ve yaraq ve ğam u ğuşşa ve ṭākat u mecāl **05** u kuvvet. **Hāfız:**

Çonān ki şemme-i sākī dilem ze-dest be-berd

Ki bā-kesī diğereḡ nī-st berg-i güft ü şenīd

06 Nizāmī:

Z'āfet bīd-i berg bād-ı ḥazān

Şāḥ ber-berg-i bīd-est k'ez-ān

Ve sāz **07** ve zīnet ü çapırdı ma' nāsına naql eylemişler. Fāzıl-ı Muḥakkıḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳıḳ **08** ü tedḳıḳ eylemişler ki berg, yaprağı dirler, gül yaprağına berg-i gül dirler, niteki bu beytde zāhirdür. **09 Hāfız:**

Bülbülü berg-i gülī ḥoş-reng der-minḳār dāşt

V'enderān berg ü nevā ḥoş nālehā-yı zār dāşt

10 Ammā mezkūr ma' nā bergüñ ma' nā-yı mecāzīsidür. Ma' nā-yı ḥaḳıḳī lisān-ı **11** Türkide yaraq didükleridür, yol yarağına berg-i rāh dirler, niteki bu beytde zāhirdür.

Beyt:

12

Rāh-ı to dūr āmed ü menzil dırāz

Berg-i rāh u tūşe-i menzil be-sāz

Ağacuñ olsun **13** çiçegüñ olsun levāzımından ve mühimmātından olduğundan ötüri

²⁹³⁰ yağmurlı. 3. (221b/16), 16. (184b/31)

yaprağa berg dirler **14** lisân-ı Fârsîde yaprağıçün vaz' olınan lafz bahârdur, bahârûñ sâ'ir tafsîli maḥallinde **15** zıkr olınmışdur. [-r-] **Perk:** *Bā* 'i 'Acemîyile ve sükûn-ı *rā* ile kettân toḥmı ve bir nev' armağandır ve sebā' uñ **16** avāzı ḥarekâtı ve muṭlaḳā çatıldı ya' nî şavt ki av ağaçlarından ve barmaklarından ve ğayrıdan **17** zâhir olur, 'Arabca *heddet* dirler. Bir şaḥîḥ nüshada feth-i *rā* ile perek yazılmış. **Perek:** *Ba* 'i 'Acemî **18** ve feth-i *rā* ile bir armağan adıdır. **Esedî:**

Çü be-güzeşt Hâkân be-reved perek

To gūyî hemî tiğ bâzed felek

19 [r-m] **Bermek:** A' lām-ı ricâldendür, bir ta'ifenuñ meşhûrı ceddün adıdır ki kerem-i **20** vücûdda nazîrleri yoğidi, aña nisbet idüp Bermekîler dirler, ḥalḳa-i âl-i 'Abbâsdan beşinci **21** ḥalîfe ki Hârûnu'r-Reşid ibn Hâdî bin Mehdî bin Manşûrdur ki 'Abdu'llâh Seffâḥuñ qarındaşıdır. **22** Mezkûr ḥalîfe zamânında Yaḥyâ bin Hâlid bin Bermekî ki vezîri idi iki oğulları Fazıl u Ca' fer ile **23** ehl-i cihâna luṭf ü iḥsânları münteşir olup girü mezbûr ḥalîfe zamânında devlet ü 'izzetleri **24** munḳariẓ oldı. [r-n] **Pereng:** *Bā* 'i 'Acemî vü *rā* 'i mühmele ile aşl ü yehülî nîreng ü ḥamle ma' nâsına. **25** [r-v-e] **Pervâk:** Ni' metî bekçi ma' nâsına. [r-v-e-n] **Pervâng:** Ni' metî karaḳulaḳ ve ḳulavuz ma' nâsına dimiş. **26** [z-r] **Bezerg:** Be-fethi'r-râ kettân toḥmı ve bezir lafzınıñ taşğiridür ve segrek ma' nâsına. [-z-] **Bez:** **27** *Bā* 'i 'Arabî vü sükûn-ı *zā* ile tesbîḥ ḳurdı ve tengri devecügi didükleri böcükdür. [-z-] **Bezek:** Feth-i *zā* **28** ile ḳurbağa, vezek ma' nâsına. Lisân-ı Fârsîde *bā* ile *vāv* arasında tevâḥi ve tebâdül vardır. **29** [-j-] **Bejek:** *Bā* vü *zā* 'i 'Acemîyile pāzû, *silḳ* ma' nâsına. **Bejvâk:** *Bā* vü *zā* 'i 'Acemîyile ve bi'z-zamm yanḳu, şadâ vü âvâz **30** ma' nâsına. [j-v] **Pejvek:** Mişlihu. [s-e] **Besâk:** *Bā* 'i 'Arabîyile tâc şeklinde çiçeklerden iderler, 'işret günlerinde **31** başlarına giyerler. **Şems-i F.:**

Hemçü ḥâk cenâb-ı şâh-ı cihân

Hâk-ı pāyet me-râ-st tâc-ı besâk

Pes-âheng: **197a/01** *Bā* 'i 'Acemîyile piş-keş demiri şâhib-i *Esâs* böyle naḳl eyledi. Ni' metî vü *Vesîiletü'l-Maḳâşid* şâhibi **02** ökçe çekecek demir âlet ve çivi dimişler. *Şihâḥ-ı Rûmda* çeri öñi ve dündar eri ve leşker **03** öñi, azdâdandır. [s-e-h-n] **Bes-âheng:** *Bā* 'i 'Arabîyile çivi. [s-t-r] **Pesterek:** *Bā* 'i 'Acemîyile alçağrak **04** ve girürek ve kâğıd mührelerken altına ḳoduḳları kîrlik. [-s-] **Besk:** Sükûn-ı *sîm*ile Mecûsiler **05** kitabından, egerçi Ni' metî ḥarf-i *bâda* getürmişdür, esaḥḥ *nûmladur*, İncîlden müstaḥric bir kitâbdur. **06** **Şems-i F.:**

Z' adl-i to heme mülk ü ḥalḳ âsüdend

Çi ehl-i kütüb Zebûr u çi muşḥaf u besk

07 [s-n] **Beseng:** Güre tevsen at. [-ş-] **Peşk:** *Bā*²-i ‘Acemîyile eşk ü reşk kâfiyesinde **08** çi şebnem ‘Arabîde *nedā* ma‘nāsına. (‘):

Eşk-i men peşk-i bāğ-ı ‘aşk üftād

Qırağı, celīd ma‘nāsına **09** ve qur‘a ve kıvırcık saç, iki ma‘nāya Ḥalīmī zamm-ı *bā* ile taşhīh eylemiş ve ilki ve kığ bu ma‘nāya eşahh **10** zamm-ı *bā* iledür, erbāb-ı lügat meşk ü güncişk ü haleşk kâfiyesinde getürmüşlerdür **11** Ni‘metī vü Qaraḥişārī ve *Vesīletü’l-Makāşid* şāhibi şebnemden ğayrı ma‘naları harekāt-ı şülüşe ile **12** naql eylemişler ve büyük yılan dişi. **Esedī:**

Çü tārīk-i ğārī ze-fer-i pehen-bāz

13

Dü-peşkişen çü şāh-ı gevzenān dırāz

Ni‘metī muṭlaqā büyük diş, qanķı ḥayvānuñ gerekse olsun dimiş. **14 Şems-i F.:**

Şir der-pişe ejdehā der-kūh

Be-fikend ez-nehīb tīg-i to peşk

[ş-k-v] **Peşkük:** Ḥarīş **15** ve işde qavī ve cüst olan ve belā çekici ḥamūl ma‘nāsına, bu lügat āhirī *kāfile* ve *lām*ile ve *nūm*ile **16** naql olındı. Şems-i Faḥrī hemān āhiri *lām* bābında getürmiş. [ş-n] **Peşeng:** *Bā*²-i ‘Acemī ve sükūn-ı **17** *nūm*la Efrāsīyāb bin Peşengüñ oğlu adıdur. **Firdevsī:**

Peşeng-i dil-āviz toḥm-ı Peşeng

18

Çonān dān ki bā-to be-yāyed be-ceng

Ve bir nām-dār ḥarāmī adıdur ve qazma ve küleng ve burğu ve bennālar **19** dīvarlar deldükleri ucu sivri uzun demirüñ adıdur. **Şems-i F.:**

Der-āverd saḥtaş bāre-i sipihr ez-cāy

20

Be-yek işāret bī-dest berd bīl ü peşeng

Ni‘metī bu ma‘nāya *tā* ile **21** ki şāliş-i ḥurūf-ı teheccīdür, naql eyledi, a‘lām-ı ricālden ğayrı ma‘nalarda *bā*²-i ‘Arabîyile daḥı **22** mervīdür. **Pek:** *Bā*²-i ‘Acemîyile qurbağa, qağz u ğük ma‘nāsına. **Şems-i F.:**

Kesī ki çün sereṭān bā-to kec-reved be-şiken

23

Be-seng peşteş deryā kīn fiken çün pek

Bu ma‘nāya sā’ir esāmisi **24** çāz lafzında yazılmışdur ve ra‘nāluq ve te’errūf idüp bir kişinüñ eṭrāfını tolanmağa **25** daḥı dirler ve muṭlaqā bī-hüner kimesne ve ālet-ḥāne, metā‘ü’l-beyt ma‘nāsına, ekşer budur ki **26** lek lafzından soñra getürüp itbā‘ vü müzāvece ṭarīkesince lek ve pek dirler, yelüp **27** yopurmaq ma‘nāsına. [g-s-l] **Begselek:** Gürbüz ma‘nāsına. [k-v-l] **Pek ü lek:** Ra‘nāluq ve hünersizlik. **28 Şems-i F.:**

Cihān çü ḥāk-ı der-i to-st ‘arşa-i mülket

Çerā ne-gevher-i ‘uqde be-töhmet-i pek ü lek

29 [l-e-r] **Pelārek:** *Bā*’-i ‘Acemiyile aşhāb-ı lügāt bir nev’ demirdür ki andan keskin kılıçlar iderler ve ol **30** kılıçlara tîğ-i belārek dirler ve ba’ zılar cevher-dār kılıca dirler dimişler ve ba’ zılar kılıca dirler **31** ki ve yumşakı olmaya pülādın ola ve ba’ zılar taḥṣīş idüp Hindī kılıçdur dimişler. (‘):

197b/01 Belārek-i Yemenī şāḥ koned tā ne-buved

[l-e-l] **Pelālek:** Mişlihu ve yidek üzerinde olan **02** pülād kılıç Fāzıl-ı Muḥakkik *Dekāyīku’l-Ḥaḳāyīk*da böyle taḥkīk ü tedkīk itmişler ki belārek **03** yaşşı demrenidür, oḳ demreni olsun gönder demrini olsun ḥancer demreni olsun **04** oḳ demrenine ıtlāk olıduğı bu beytden zāhirdür. **Beyt:**

Her ān tîr-bārān ki āmed fesrūd

05 Belārek hemī geşt ü cān mī-dürūd²⁹³¹

Ḥancer demrenine ıtlākı ‘Unşurīnūñ bu beytinden añlanur. **06 Nazm:**

Çi çiz-est ān revende tîr-i Ḥusrev

Çi çiz-est ān pelārek tîğ-i bürrān

07 Yekī ender dehān ḥaḳ-zebān-est

Yekī ender dehān merg-dendān

Tîğ-i bürrāndaki tîğ, tîz ma’ nāsınadır **08** tîğüñ tîz ma’ nāsına geldüğü tîğ lafzında beyān olınmışdur, kılıç cevherine daḥı belārek **09** dirler, niteki bu beytlerden zāhirdür. **Şi’r:**

Belārek çonān tāft ez-rüy-ı tîğ

10 Ki der-şeb sitāre ze-tārik-i mîğ

Dıraşşān yekī tîğ çün çeşm-i kūr

Belārek ber-o refte çün pāy-ı mūr

11 kılıç demirine daḥı belārek ıtlāk olunur. Niteki *Tācū’l-Māşir* şāḥibinūñ **12** bu kelāmında vāki’dür: *Belārek-i Hindī ez-berg kede nā-münşelim küşte 13 ve binā-yı Sinimmār be-leked küb-bütīmār münhedim şode.*²⁹³² Gāh olur belārekde *rāyı lāma* tebdil iderler **14** belālek dirler, niteki bu beytden zāhirdür. **Beyt:**

Bed-riyā ger fütet ‘aks-i belālek

15 Be-māhī gāv güyed keyf-i ḥālek

[l-s] **Pelesk:** Kebāb çevirecek demür şiş, ‘Arab senc dirler **16** ve ba’ zı yirlerde süğli dirler, bāb-zen ma’ nāsına kesrile daḥı lügātdür. [-l-] **Belek:** *Bā*’-i **17** ‘Arabī ve fetḥ-i

²⁹³¹ (Yağmur her an ok gibi düştüğünde, senin temrenlerin bütünüyle döne dolaşıp cana saplanıyor.)

²⁹³² “Mızrağın, Hint okları tarafından yaprak gibi koparılmış olmasına benzeyen bir şekilde Sinimmarın binaları da Butimar tarafından vurulmuş ve yıkılmış durumda.”

*lām*ile yarağ ve yaprağ. **Beyt:**

Hār u hāşāk-ı fuzāyat mī-fürüşedem her şabāh

18

Gülşen-i Firdevs-rā ferrāş ber-resm-i belek

Ve pīşkeş ü ‘aṭā vü baḥşiş. **Pelk:** *Bā*’i ‘Acemī 19 vü sükün-ı *lām*ile göz қаpağı, *cağn* ma‘nāsına ekşer kesr-i *bā* ile müsta‘meldür ve şarb, müşkil ma‘nāsına. 20 [l-n] **Peleng:** Қапан didükleri yırtıcı cānver, *nemr* ma‘nāsına. [l-n-g-r-n] **Peleng-reng:** Peleng 21 renglü ve çapar at. [l-n-g-m-ş] **Peleng-mişk:** Kedi otınuñ bir nev‘idür ki bağla-i 22 Hōrāsānīye ve bağla-i dehān dirler ve bir nev‘i dağı sünbül-i Rūmīdür ki mencūşe dağı 23 dirler, ba‘zı erbāb-ı lūğat ma‘nā-yı terkībisine münāsib peleng-mişk bir otdur ki қапан 24 gibi alacalu gül gibi çiçeği olur ve misk gibi laṭif rāyīhası olur ve ba‘zılar bir dürlü 25 yemişdür, Bağdādda olur, rengi hūrmāya beñzer didiler. [l-h-n] **Pelheng:** Çelir pālheng lafzınuñ 26 muḥaffefidür. [n-c-p-e-y] **Penc-pāyek:** Yengeç, seretān ma‘nāsına. [n-c-y] **Penc-yek:** Beşde bir, hūms ma‘nāsına. [-n-] 27 **Beng:** Sükün-ı *nūmla* bākūrī didükleri ot, ta‘rīb idüp benc dirler, toğmını filonyā ve berş-i ‘İsāyā 28 қатарlar. Ammā iştilāh-ı ‘avāmda esrār didükleri tu‘me-i eşrārdur, isti‘māl idene bengī virürler. 29 **Beyt:**

Küfteler bengīler dehānında

Ṭoplardur Boğaz ḥişārında

Türkīde maşlık u zevzek 30 dağı dirler. [n-y-r] **Penīrek:** Ebemgömece didükleri ot eṭibbā katında ḥabbāzī dimekile ma‘rūfdur. 31 **Laṭifi:**

Çü ibnü’l-vağt ne-buved āb-lise

Penīrek çend evğāt-i herīse

[-h-] **Behek:** Kızılraq 198a/01 ağ noğtalar ki a‘zāda zāhir olur, yaramaz marāzdur, ta‘rīb idüp behağ dirler. 02 [-y-] **Beyik:** Be-fethü’l-*bā*’i’l-muvaḥḥide vü kesrū’l-*yā*’i’l-taḥtāniyye, nefis ki beyāmīhetey iḥtilāṭ 03 kerd. [-y-] **Peyk:** *Bā*’i ‘Acemīyile ol kimesnedür ki çok ve tiz yürür ve segirdür, yorılmaz. 04 Türkīde dağı müsta‘meldür ve ıpar yavşanı. [y-v] **Peyük:** *Bā*’i ‘Acemīyile yenge ve gelin, ‘arūs ma‘nāsına. 05 **Şems-i F.:**

Māl ü dāniş ‘arūs u dāmād-est

Sūy-ı dāmād nī-st meyl-i peyük

‘Unşurī:

06

Ġam eger yār-ı men buved çı ‘aceb

Mişl-i āteş buved hemişe peyük

Ve ikiz oğlan, *tev’em* 07 ma‘nāsına. **El-Bā**’i’l-Meksüre. [-t-] **Pitk:** *Bā*’i ‘Acemī vü sükün-ı *tā* ile muṭlağā çeküce dirler 08 demürcileruñ olsun na‘l-bendleruñ olsun ve

ğayrılarıñ olsun. **Firdevsî:**

09 Ser-i servân zîr-i gürz-i girân
Çü sindân ber-o pitk-i âhengerân

[c-ş] **Piceşk:** Eşk 10 ü reşk kâfiyesinde ot yem şatıcı, edviyye-fürüş ma' nāsına, ' aşşāb u tabīb 11 [z-ş] **Bizişk:** Mişlihu *cîmile* ve *zā* ile lügatdür. **Esedî:**

Be-sāz er o nevmîd bî-mār süst
12 Ki mürdeş bizişk ü be-būd o dürüst

Şihāh-ı 'Acem şāhibi *rā'*-i mühmele ile dağı naql eyledi. 13 [s-t-r-ā-h-n] **Pister-āheng:** *Bā'*-i 'Acemîyile yorğan ve çadır-ı şeb. [s-t-n] **Pistenk:** *Bā'*-i 'Acemîyile 14 igde yemişi, sencid ma' nāsına. *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi zamm-ı *bā* ile taşhîh eyledi. [-ş-] **Pişk:** Kur' a 15 ve kıvırcık saç, Hālīmî bu ma' nālara zamm-ı *bā* ile taşhîh eylemişdür ve bozca, kırağı ve kığ. **Beyt:**

16 Būy-ı dervīşān ne-dārî hırka-i peşmîn çi sūd
Çend piçi pişk der-nāfe ki müşk-i ezfer-est

17 **Şems-i F.:**

Ve āhū-yı Çin eger Hıfā pūyed
Müşk der-nāfe-i o şey heme pişk

[l-s] 18 **Pileşk:** Demür şiş, feth-i *bā* ile dağı rivāyet olunmuşdur ve qarış ma' nāsına. [m-n] 19 **Bimeng:** Tarlık. [y-e-r] **Piyārek:** Hezār-destāna beñzer bir kuşdur ba' zı nüşhada *zā'*-i 20 'Acemîyile vāki' olmuş. [y-b-e] **Bî-bāk:** Qorqusuz dimekdür. [y-b-r] **Bî-berk:** Yaraqsuz ve eli 21 boş dimekdür ve yapraqsuz ağaç. [y-p-r-h-y] **Bî-perhiz:** Fāsık ma' nāsına. [y-d-m-ş] **Bîd-müşk:** 22 Sorğun çiçeği ki körpe bîd ma' nāsına. [y-r-ş] **Bî-reşk:** Ğayretsiz, deyyūs u kundug ma' nāsına. 23 [y-r-n] **Bî-reng:** Renksüz ve heyulā ya' nî her nesnenüñ aşlı ve māddesi ve naqqāşlar ki bir 24 şüreti taşvîr itmek isteseler evvel bî-reng resm iderler ba' dehu tamām naqş iderler, 25 ol bî-reng dirler. **Şems-i F.:**

Hudāygānî vü şāhî ki nük-ı hāme-i o
26 Keşide bār-ı dîger 'adl ü dād-rā bî-reng

[y-s-r-e] **Bisrāk:** Büyük deve ki 'avām taħrîf idüp bisrek 27 dir. **Esedî:**

Ve ger çār şad baħtî vü bisrāk
Be-şandūkhā bārîd sîm-i pāk

[y-ş-e-v-n] **Pişāvenk:** 28 Önce gidici, pişvā vü imām ma' nāsına. [y-ş-e-h-n] **Piş-āheng:** Leşkerüñ öñince giden muqaddimetü'l-ceyş 29 ma' nāsına. [y-ş-t-r] **Pişterek:** *Bā'*-i 'Acemîyile öñdünrecik ve ilerürecik demek olur. 30 **Bişterek:** *Bā'*-i 'Arabîyile artugracağ dimekdür. [y-ş] **Bişek:** *Bā'*-i 'Acemîyile evde de şadr olan 31 yir. [-y-] **Bîk:**

Emîr ma' nāsına Fārsīde ve Türkīde müşterek lügatdür. [y-l] **Bilek:** Bi'l-yā'i'l Arabī **198b/01** yaşşı demrenlü oğ, sihr ü kesme dirler, erbāb-ı lügat böyle dimişler. Fāzıl-ı Muḥakkik *Deḳāyiku'l-Ḥaḳāyıkda* **02** böyle taḳḳik itmişler ki bilek çatal demrenlü oğdur. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

03 Hilāl-rā mānā-st çarḫ-ı bilek-endāzān
Ki bā-güşāyend ez-o rūze vuḫūş ez-küşte-i düşmen

04 Şems-i F.:

Eyā şehī ki be-dūzī kīn ü muşāf
Ber-āsmān meh ü ḥūrşid-rā be-yek bilek

05 Bilegūñ aşlı bildür, āḫirine *kāf*-ı taşḡir lāḫik olmışdur. Bīl, lisān-ı Fārsīde şol **06** ālet-i ma' rūfenūñ ismidür ki lisān-ı Türkīde āña bīl dirler, niteki bu beytde vāḳi' dūr. **Beyt:**

07 Ser-çeşme şāyed giriften be-bīl
Çü pür şod neşāyed güdeşten be-pīl

Beyt:

Yekī buved ceng-āver-i Erdebīl

08 Hemī be-güzer ayend bilek ze-bīl

Baḫrū'l-Ġarā'ib şāḫibi yaşşı demrenlü oğıla tefsīr itmişdür, aşlın **09** bilmedüğinden öyle şanmışdur. **Bīmārī bārık:** Dıḳ ḫastalığı. **Bīmārī-güdek:** Oğlan **10** ḫastalığı didükleri meşḫūr marāz. [y-n-v] **Pīnük:** Keş, aḳıḫ ma' nāsına ve ḳatık ve māye *kāf*suz **11** pīnū daḫı lügatdür. [y-v] **Piyük:** Yenge ve gelin, 'arūs ma' nāsına ve ikiz, tev'em ma' nāsına meftūḫa **12** bābında daḫı gelmişdür, Ḥalīmī fetḫ-i *bā* ile taşḫih eylemişdür. [y-h-z] **Bīhzek:** Fūrs-i ḳadīm 'ādetince **13** bir ayuñ ismidür, tāriḫlerinde kebīse i'tibār olunmaduğün yüz yigirmi yılda bir ay **14** artururlar, bir yıl on üç ay olur, ol aya bīhzek dirler, bi't-tamām ol ayı **15** bayram iderler, şoñra ki Celāle'd-dīn Melikşāḫ Selçūḳī kebīse i'tibār eyledi, bu 'ādet **16** terk olındı, ammā taḳvīmlerde ol tāriḫi zābt için bile yazarlar ve a'yādī **17** daḫı zīkr olunur, şimdiki zamānda egerçi ki i'tibārdan bi'l-külliyen düşmişdür. **18** *El-Bā'i'l-Mazmūme*. [-t-] **Pütük:** Çeküç. [ḫ-r] **Buḫrek:** Tağ bādāmı ḡāyetde germ-terdür. **19** [r-t] **Pürtek:** *Bā*'i 'Acemīyile yelegen ve eşkūn ve yorga ḫavar ve güç ve ḫamle ma' nāsınadır. **20** **Pürdek:** *Bā*'i 'Acemīyile lügaz ki Türkīde bilmece, meşel ve yañılmaç daḫı dirler. [z-r] **Büzrek:** Sükūn-ı **21** *zā*'i 'Arabī ve fetḫ-i *zā* ile kettān toḫmı. [z-r] **Büzürg:** Zamm-ı *zā* vü sükūn-ı *rā* ile ulu, 'aẓīm **22** ma' nāsına cemī' eşyāya vaşf olunur, Fāzıl-ı Muḥakkik böyle tedḳik eylemişler ki büzürg **23** ümīdden ve Büzürcmihreden cüz olan büzürg bu ma' nāyadır. **Beyt:**

Büzürcmihre ön tilmiz olmuş

24

Şoñ üstād Büzürg-ümmīd olmış

Büzürmihrüñ aşlı Büzürgmihrdür. 25 Mu'arreb olmışdur. *Kāfi cīme* tebdil kâ'ide-i ta'ribdür. Niteki maḥallinde zıkr olınmışdur. 26 Gāh olur büzürği ḥired muḳābelesinde zıkr iderler, ḥired ü büzürg dirler niteki bu beytde zāhirdür. 27 **Beyt:**

Sütüde buved nezd-i ḥired ü büzürg

Ki āzād-ı merdī ne-bāşed sütürg

Bu taḳdīrce tecevvüz 28 olınmış olur. Ḥiredde ma'nā-yı kūçek irāde itmekile ve büzürge ma'nā-yı kelān irāde itmek ile. 29 [-z-] **Büzek:** *Bā* 'i 'Arabīyile tesbīḥ ḳurdi ve ḥammām böcegi ve tengri deveciği didükleri böcek, bā 'i 30 meftūḥa bābında daḥı gelmişdür. [j-v] **Püjük:** *Bā* vü *zā* 'i 'Acemīyile yanḳu, şadā ma'nāsına ve āvāz. 31 [s-t-n] **Püstenk:** İgde ağacı, kesr-i *bā* ile igde yemişi, sencid ma'nāsına naḳl olınmış. [s-n] 199a/01 **Püsüng:** Ni'metī bir taḡdur anda gügerçinden ḡayrı aşla vuḥūş u ṭuyūrdan nesne sākin olmaz 02 ve teveccūh-i te'mile bir kimesne bir niyyet idüp anda varısa niyyeti her ne ise dirler dimiş. 03 [ş-t-n] **Püsteng:** Tapḳur ḳolanı. [-ş-] **Püşk:** *Bā* 'i 'Acemīyile taḡarcuḳ ve bozca kıraḡı 04 bu ma'nāya ḡayrı adları püj lafzında mestūrdur ve kıvırcık saḡ ve deve ve ḳoyun ve keçi kıḡı 05 **Ḥüsrev-i Dehlevī:**

Tā çü bergīred üstürān-rā püşk

Pāriş āyed ze-būy-ı 'anber ü müşk

(‘):

06

Püşk-rā terk-i müşk engāred

Ḳıḡ ma'nāsına bu lügat fetḥ ü kesrile daḥı rivāyet olındı, ammā Mīr 07 Ḥüsrevüñ mezkūr beytinden ki müşk kāfiyesinde getürmişdür. Zamm ile olduḡı aşbitdür ve Şems-i F. 08 daḥı güncişk ü müşk ü ḥalışk ki bir nev' bardaḡdur, kızlar ider, nā-puḥte balçıḡdan 09 ve üzerini naḡşlarlar, Ḥalluḡ şehrinde çok olur, mezkūr kāfiyelerde irād idüp bu 10 beytleri inşā eylemişdür. **Naẓm:**

Ḥüsrevā der-zamān-ı ma' deletet

Ne-dihed bāz zaḥmet güncişk

11

Āhū-yı Çin eger Ḥıṭa pūyed

Müşk der-nāf-ı o şevd heme püşk

Ey şāh-ı şīr-ḥamle z'āhū buved eger

12

Bā-ḥalk-ı to koned kesī işbāt būy-ı müşk

Cāyī ki zıkr-i kūze-i yāḳūt u zer konend

13

Ebleh buved ki şerḥ dihed kūze-i ḥaleşk

[ş-n] **Püşeng:** Nişān-ı ḳadīm. [l-k-n-c] **Bülgüncek:** Ṭurfa ve 14 maşḡara ma'nāsına,

ebu'l-kencek lafzından taşarruf olunmuşdur. [-l-] **Pülk:** *Bā*²-i 'Acemiyile bögrek **15** *kilye* ma' nāsına ve burçaq ve bakla ve bögrilce. [l-v] **Bülük:** Oq nişanı ve toygar kuşu **16** ve kabre ma' nāsına *Şihāh-ı* 'Acem şāhibi bu iki ma' nāya *yādan* soñra *kāf* maħallinde getürdi **17** ve deve kığı ma' nāsına *yādan* soñra *lām* maħallinde irād eyledi ve tā'ife ma' nāsına ve vilāyetüñ hāşılı ki **18** bir kimesneye ta'yin olunmuş ola ve şalgın şalıcı ve deve kığı ba'zı nüshada kığ ma' nāsına **19** *bā*²-i 'Acemiyile yazılmış, *Şihāh-ı* 'Acem şāhibi *bā*²-i 'Acemiyile taşhīh eyledi. [n-c-ş] **Püncüşk:** *Bā*²-i 'Acemiyile müşk ü **20** köşk kâfiyesinde serçe, 'uşfūr ma' nāsına. [v-p] **Püpek:** İki *bā*²-i 'Acemiyile Hüdhdüd kuşu. **Şems-i F.:**

21 Penāh-ı mülk-i Süleymān ki çün Süleymāneş

Nüvid-i mülk sipāred be-dem dihed püpek

Şihāh-ı 'Acem vāvdan **22** soñra *yā* maħallinde irād eyledi ki āhır hurūf-ı teheccidür, sā'ir esāmisi rübüt lafzında **23** olmuşdur. [b-b-l-v] **Büblük:** Qaraḥişārī gönçe ma' nāsına naql eylemiş. [v-s] **Büse:** Büse lafzınıñ **24** taşğiridür, öpmecük dimekdür. [v-ş] **Püşek:** Kedi, gürbe ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Hüdāygānī vü şāhensēhī ki şir-i sipihr

25 Be-zir-i dāmen-luṭfeş hezid çün püşek

[-v-] **Bük:** *Bā*²-i 'Arabiyile ola ki dimek olur **26** la'1 ü 'asā ma' nāsına bükeden muħaffefdür. [-v-] **Büg:** Qaraḥişārī gönçe ma' nāsına naql eylemiş. **Şems-i F.:**

27 Be-ümīd-i bihī ki kār-ı hüner

Çend güyem dilā meger bā-büg

Ve kav ki anuñıla çaqmaq çaqup od yaqarlar. **28 Velehu:**

Ġam eger yār-ı men şevēd çi 'aceb

Meyl-i āteş buved hemişe be-büg

Ve ol taḥıl kuyusu ki **29** içine ğalle ṭoldururlar ve belürsüz olsun için üzerine çör çöp dökerler. **Şems-i F.:** **30**

Zir-i hār u ḥas-ı ğam-ı hicrān

Māned fazl u hüner çü ğalle-i bük

Şems-i Faḥrīnūñ bu beytinde bük kuyuda **31** olan ğalle olmağa delālet ider. Ḥalīmī ḥaḳ budur ki bük ol kuyı üzerine dökdükleri **199b/01** hār u ḥas u çör çöp dir dimiş. Ni' meti kav vü taḥıl kuyusu *bā*²-i 'Acemiyile taşhīh eylemiş. Ḥalīmī **02** vü *Vesīletü'l-Maḳāşid* şāhibi *bā*²-i 'Arabiyile muḳayyed kılmışlar. [v-l-k-n-c] **Bülgüncək:** Ṭurfa ve maşhara ma' nāsına. **03 Şems-i F.:**

Be-nezdişān çü buved Enverī vü çi Baytār

Be-çeşmişān çi buved Bahterī çi bülgüncek

04 sā'ir esāmisi bü'l-‘aceb lafzında zıkr olunmuşdur. [v-l-n] **Bülenk**: Tarhūn, sā'ir esāmisi 05 inānešt lafzında yazılmışdur. [v-l-v] **Bülük**: Bülük ‘Arabide ħırb ma‘nāsına. [v-y-e] 06 **Büyānek**: Ma‘dunūs ve öksürük otı ve envedene didükleri edviyye ki ‘Arabca kıyşūm 07 dirler ve ıpar yavşanı ve sirken ve büyān ma‘nāsına. [v-y-k-l] **Büy-ı kıl**: Yeşilce dāneçiklerde 08 dişe ve yürece zararı vardır, Bağdādiler *meş‘aletü’-t-ṭālibīn* dirler. [v-y-n] **Büynek**: Büyānek 09 ma‘nāsına. [y-v] **Püyük**: Yenge ve gelin, ‘arūs ma‘nāsına, ħarekāt-ı şülüşe ile naql eylediler, Ḥalīmī fethile taşhīh eyledi. 10 **Nev‘-i Evvelehu Et-Tā’i’l-Meftūha** 11 [e-b-e] **Tābāk**: Özdek. [e-b-n-e] **Tābnāk**: Yaldırayıcı. [e-t-e-r-y] **Tātārīk**: Ügeyik kuşu, fāhte 12 ma‘nāsına. [e-c] **Tācek**: Feth-i cīmīle ħarūs ibigi ve tācuñ taşğiridür, tāccağız dimekdür ve bir 13 kıavmūñ tācıdur. **Tācık**: Kesr-i cīmīle tācık lafzından muħaffefdür, vilāyet-i Pārs ve lügat-ı 14 Pārsa dağı dirler. [e-c-y] **Tācık**: Mişlihu. [e-r] **Tārek**: Depe ādemūñ ve tağıñ ve ħayrınıñ olsun 15 Fāzıl-ı Muħakkiķ *Deķayıķu’l-Ḥaķāyık*da böyle taħkiķ eylemişler ki tārek mürekkebdür, tār ile *kāf*-ı taşğirden 16 ma‘nāsı depecikdür, gönder demreninūñ ucına tārek-i sinān dirler. Niteki bu beytde zāhirdür. 17 **Beyt**:

Dīde ber-tārek-i sinān dīden

Bihter ez-rüy-yi düşmenān diden

Ādem başınıñ 18 devrecüğine tārek dirler, niteki bu beytlerde vāki‘dür. **Beyt**:

Çü dīdem ber-sereş nām-ı mübārek

19

Gehī ber-dīde sūdem geh ber-tārek

Beyt:

Tebārek ber-sereş tāt-ı sūtū-şāh

20

Ze-gevher-i girān-seng ü tābān çü māh

Baħru’l-Ġarā’ib şāhibi tārek ile tārı fark itmeyüp ikisinūñ tefsirinde 21 depe dir, ādemūñ olsun ħayrınıñ olsun dimişdür. [e-r-y] **Tārīk**: Ķarañu, zulmet ma‘nāsına 22 Fāzıl-ı Muħakkiķ böyle taħkiķ ü tedkiķ itmişler ki tārīk ħarañu giceye ‘Acem şeb-i tārīk dir. **Ḥāfız**:

23

Şeb-i tārīk ü bīm-i mevc ü girdābī çonīn hā’il

Kocā dānend hāl-i mā sebük bārān-sāhilhā

24 *Baħru’l-Ġarā’ib* şāhibi *Mi’yār-ı Cemālī* şāhibinūñ kıavline i‘timād idüp tār ile tārīki fark itmeyüp 25 tār ħarañu tārīk ma‘nāsına dimişdür, ħalaṭ itmişdür, bār ile tār ile tārīk gibidür, bār 26 incedür, bārīk incelmiş nesnedür. [e-z-y] **Tāzīk**: Fārisiden ħayrı dil bilmeyen kimesne 27 ba‘zılar Fārisī bilmeyen kimesne dimiş. **Hātifi**:

Dü se süst t̄azik n̄a-kerde k̄ar

Ez-iş̄an ç̄i āyed ki k̄ar-z̄ar

28 [-e-] **Tāk:** Aşma çubuğı ki *kerm* ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Ān ki ez-ihtisāb-ı ma' deleteş

29

Sekr n'āyed d̄iger ze-zāde-i tāk

Ve çırtlayık ağacı. [e-l-e-n] **Tālānek:** K̄ayısı, zerd-ālū ki çekirdegi 30 t̄atlu ola ve t̄üsüz

şeftālū ve t̄ağ erügi. [b-r] **Tebrek:** T̄abla, betrek ma' nāsına *tā* ile *bā* arasında 31

tağaddüm ü te'ehh̄ür vardır, ğayrı adları anda meşūrdur. [b-ş] **Tebes̄k:** Sifle olan

ibrişim ki kuşaklar kenarına t̄okurlar ve cūraplar örerler. 200a/01 [-b-] **Tebk:** Mişlihu.

[b-n] **Tebeng:** *Bānuñ* ve *nūmuñ* 02 fet̄hasıyla kepeng veznine ol āletdür ki kapucılar ve

şaff̄arlar pütelerinde altun ve gümüş ve t̄üc 03 eriyüp anuñ içine dökerler. **Şems-i F.:**

Be-coz gūş ez-in s̄an geh geh ne-yābī to

04

Çü nuqre-r̄izī er z̄ir n'āyed ez-tebenk

Ve pūteye dağı dirler, Şems-i Faḥrī ile Ḥalīmī böyle naql eylediler. 05 Ni' metī, ve

derice ma' nāsına da gelür dimiş, bu lügat aşlda *dāhla* derbeng idi, A' cām 06 taşarruf

idüp *tā* ile oğudılar ve yazdılar. Ni' metī, ve etli, muḥkem, gür(bü)z oğlana dağı dirler

07 dimiş, bu ma' nāya *Vesiletü'l-Maḳāşid* şāhibi ve Ḥalīmī beteng s̄ükün-ı *nūmla* peleng

veznine 08 taşh̄ih eylemişler ve Ḥalīmī, Laḫifinūñ bu beytini istişhād getürmiş. **Beyt:**

Çi n̄igū ne-buved bā-ḫayālāt-ı beng

09

Be-z̄ir āveriden ḫarīfi tebeng

Tebeng, kepeng veznine olan evvel *bā* soñra 10 *nūmla* ve 'aks iki vechile mervīdür. [b-

v-r-e] **Tebūrāk:** Def ki çalarlar ve zaḫrad didükleri tahtecükler 11 ki oğlancuğlar

şalıvirdükleri kuşları anuñıla ürgüdürlər. [b-v] **Tebūk:** T̄abağ ma' nāsına 12 K̄araḫişārī,

bağk̄allar t̄ablası dimiş, eşahh̄ budur ki z̄irā bu lügat evveli *bā* ile ki *s̄ānī*-i ḫurūf-ı 13

teheccīdür, naql olunmuşdur, bağk̄allar t̄ablası ma' nāsına. [t-n] **Tetnek:** *Tādan* soñra *tā*

ile ba' dehu 14 *nūmla* Ni' metī kuyumcı qalıbı ki içine altun ve gümüş dökerler, tebeng

ma' nāsına naql eylemiş. [r-e] **Terāk:** 15 Ve bi'l-kesr çatıldı. **Ḥusrev:**

V'ān şeb-t̄iregān sitāre be-reft

V'āmed ez-asmān be-gūş terāk

16 ve bir nesne çatılıp yarılmağ. [r-s-n-e] **Tersnāk:** K̄or̄kmağ ve k̄or̄ku ma' nāsına. [-r-]

Terek: Ve bi'l-kesr 17 fet̄-i *rā* ile terāk lafzından taḫfif olunmuşdur ve derrāc ve seyl

ma' nāsına da gelür. **Terk:** S̄ükün-ı 18 *rā* ile terkeş ve tolğa demürden t̄aḫyadur, ḫarb

günlerinde giyerler, ışık dağı dirler. **Beyt:**

19

Süvār u piyāde b'āyın berk

Heme zîr-i cevşen heme zîr-i terk

Ve t̄ac ma' n̄asına. **Firdevsî:**

20

Be-yüfütād ez-o terk ü zinhār ḥāst

Tehemten verā kerd bā-ḥāk rast

Ve yeme p̄ine ma' n̄asına 21 ve lisān-ı Pehlevīde tamar, 'ırq ma' n̄asına gelür. [r-n]

Tereng: Ve bi'l-kesr. Feth-i *rā* ile ve sükūnıla yay kirişinüñ 22 tınıldısı. **Beyt:**

Tereng ü n̄ir ü çāk-ā-çāk şimşir

Derīde mağz-ı p̄il ü zehre-i şir

Ve kıyl 23 āvāzı ve muḥlaḳā tınıldı ve yırtmağ ve zaḥm ma' n̄asına gelür dimiş. **Şems-i F.:**

Çi hācet-est be-bārān-ı t̄ir düşmen-rā

24

Ki 'arağ-ı seyl-i fenā kereded o be-n̄im-tereng

[r-h-t-y-z] **Terre-t̄izek:** K̄ıcı didükleri yaprağ ki 25 yinür, terre gibi acılığı vardır ve kerdeme. [ş-n] **Teşeng:** Ni' meti, bennālaruñ dīvār delmek için 26 ucı sivri uzun demür āletine dirler, peşteğ ma' n̄asına dimiş. [f-t-y] **Tef̄ik:** Bir nev' keçi kılıdır 27 Türkide daḡı müsta' meldür, kesr-i *tā* ile. [f-d-y] **Tef̄dik:** Çölmek buğı. **Tek:** Ḥamle ma' n̄asına ve yelme 28 kuş burnı tek u p̄üy, yelme, yügürme dimekdür, ve ism-i maşdardur, *tek̄idenden* tek-ā-p̄üy da dinilür. 29 **Beyt:**

Ki çün tek-ā-p̄üy be-şitāfti

Püşt ü rüz ne-güdeşte der-yāfti

Yilmek, mervele ma' n̄asına 30 ve yügürmek. **Esedî:**

Ne-yāvered her cāy-ı ḥargūş u seg

Sütürān be-ḥūy der-nühüfte ze-tek

31 ve atuñ şıçraduğı yir ki 'Arabca şavṭ u ṭalq dirler ve tek̄iden lafzından şıḡa-i emr ve vaşf-ı terkibidür. 200b/01 ve edāt-ı teşbihdür ki ismüñ āḡirine ulaşur bir nesne'i aña teşbih itmek için 02 deryā-teg, deñiz gibidür ve māh-teg, ay gibidür demek olur. İkisine mişāl olur. **Beyt:**

03

Ey Selimī ḥaṭṭ-ı sevdāsından anuñ baş çeken

Pārelensün tiğ-i miḡnetile ḳalem-teg bend bend

04 ve dip, ḳa' r ma' n̄asına ve kuş burnı, minḳār ma' n̄asına ve hemān ma' n̄asına ki Türkide de müsta' meldür 05 ve bir ḳalur. [g-r] **Tegerg:** *Kāf*ı 'Aceminiñ fethi ve sükūn-ı *rā* ile berg ü merg ḳāfiyesinde hevādan 06 yağān ṭolı, 'Arabide berd ve 'azres ü ḥabb-ı ḳurr u ḥabb-ı müzen dirler, berd ma' n̄asına. [g-v] **Tekük:** 07 Altun ve gümüş ve sifālden cānver şüretinde düzilen ḳadeḡ ki anuñıla şarāb içerler. **Şems-i F.:**

08

Ān ki der-bezm-i iḥtişāmeş hest

Cirm-i Ḥürşid ü Māh u Zühre tekük

Ve şırça ve şaksı. [l-t] **Teltek:** 09 Ni‘meti, ve kıyuncılar pütesi ve kâlib, tebeng ma‘nāsına naql eylemiş. [l-f] **Telfek:** Mişlihu dimiş. [m-v] **10 Temük:** Şems-i Faḥrî rivāyetinde pütedür ki aña oğ atarlar, hedef ma‘nāsına. **Şems-i F.:**

11

Siper-i medḥ-i şāh bes ki me-rā

Fikend biş tîr-i fāḳe temük

Esedî rivāyetinde bir nev‘ oğdur ki anuñıla püteye **12 idmān** iderler. ‘**Ammār:**

Siper-i ḥ‘āce dest berd be-kük

Ḥ‘āce o-rā be-zed be-tîr-i temük

[n-b] **Tebneg:** 13 Kıyuncılar pütesi ve kâlibi ki içine altun ve gümüş dökerler, tebeng ma‘nāsına. [-n-] **Tenük:** Żamm-ı *nūmla* **14** yufka olan nesne raḳıḳ, dıḳāḳ ma‘nāsına ve seyrek ve sıvuk nesne. **Teng:** Sükün-ı *nūmla* yük **15** tayı deng dirler, ‘ıdıl ma‘nāsına. **Kātibi:**

Kār-vān-ı fetḥ-rā bîni der-în deyr in-ribāt

K‘ez-ḳumāş-ı reng āverde bāşed teng teng

16 Ve ḳolañ, ḥirām ma‘nāsına. **Kātibi:**

Rüz-ı meydān çün süvārān sipāh-ı bî-merret

17

Ser-be-ser sāzend tevsen-rā be-da‘ vā teng teng

Ve ʔar, ʔayḳ u ʔanḳ u **18** ḥarac ma‘nāsına bu üç ma‘nāya Ni‘meti teng daḥı lügatdür *tānuñ* ve *nūmuñ* te’ḥîr ü taḳdimi cā’izdür **19** didi ve şarb, müşkil nesne ve şarb dere bu ma‘nā ‘inde’l-ḥaḳıḳ ol ma‘nādan münşā’ ibdür **20** ve ʔağ başı, zirve-i küh ma‘nāsına. **Esedî:**

Ki Daḥḥāk ez-Īrān sipāhî be-ceng

Feristād u inek residend teng

21 Beyt:

Be-zülf-i teng be-bended girih ber-āhū teng

Be-dīde dīde be-duzed ze-cādū-yı muḥtāl

22 Beyt:

Ne-‘aḳl-est ü ne ma‘rifet yek cū

Eger men dīger teng Türkān-ı Rūm

Beyt:

23

Fiğān küh-ken ez-bî-sütün süy der-teng

Çonān şodî ki dil-i Ḥusrev āmedî der-teng

Ve çuvāl 24 ma' nāsına. [n-k-e-t-n] **Teng-ā-teng:** Şıkılcım. [-h-] **Tehek:** Boş, tehī ve yalıncağ, 'uryān ma' nāsına ekşer budur ki 25 tehī lafzından sonra itbā' vü müzāvece tarīkiyle isti' māl olunur, *tānuñ* fethi vü kesri cā' izdür. **26 Ebū Şekūr:**

Ey ze-heme merdümī tehī vü tehek

Merdümī nezd-i to çi-rā bāyed

Et-Tā'i'l-Meksüre. [r-e] **Tirāk:** 27 Çatıldı ve her nesne çatlayup yarılmak feth ile terāk ma' nāsına. [-r-] **Tirk:** Tirāk lafzından 28 muhaffefdür. [r-n] **Tireng**²⁹³³: Yay kirişi şadası ve kıl avāzı ve muṭlaḳā tınkıldı fethile daḫı rivāyet 29 olınupdur. [r-y] **Tiryāk:** Zehrūñ mażarratun def' iden meşhūr ma' cūndur, ta' rīb idüp tiryāk 30 dirler. [-h-] **Tihik:** Boş fethile tehek ma' nāsına bürehne ma' nāsına da isti' māl olunur. **Tir-i ḥadeng:** 31 Kuş oḳı. [y-r-h-r-n] **Tire-reng:** Bulanık. [y-z] **Tizek:** Zort virmek. **Et-Tā'i'l-Mazmūme.** **201a/01** [-r-] **Türk:** Sükün-ı *rā* ile Ḥitā vü Ḥoten ü Deşt-i Kıpçağ vilāyeti ehline dirler, ol vilāyetüñ halkı 02 aḳ yüzlü ve ḳara ḳaşlu ve siyāh gözlü olup ve ṭabī' atlerinde zulm ü cefā cemī' icnās 03 halkdan ziyāde olduḡı ecluden şu' arā maḥbūblara ber-sebīl-i teşbīh Türk dirler. ('):

04

Türk-i men terk-i cefā kon ki vefā ez-heme bih

A' lam inne Ye' cūc u Me' cūc kānū 'iṣrīn firḳaten faḍurbe's-sedd 05 *'alā aḥdīn ü 'iṣrīn firḳaten minhu ve'l-firḳati'l-bāḳiyyeti min aṣlū'l-'adedi Turikū aḥāricü's-seddi* 06 *falaz alikü'l-ḥulḳi 'aleyhim lafzü't-Türk li-innehüm Turikū aḥāricü's-seddr*²⁹³⁴ [f-y-r]

Tüfirek: Seyyid Ġāzī peniri 07 dimekile meşhūr bir aḳ, yumşaq ṭaşdur. [-f-] **Tüfek:** Meşhūr ālet-i ḥarbdür. **Beyt:**

08

Tüfenkhā ' ayān geşt ez-ḍarb-zen

Çü mār-ı siyeh bergüşāde dehen

[f-n] **Tüfeng:** Dūd-ı āhengden 09 taḥrīf olınmışdur, mişlihu. **Beyt:**

' Ayān geşt ibrāz-ı duḡān-ı tüfeng

Be-yārīd ber-farḳ-ı bed-ḡāh seng

10 [v-f] **Tüfek:** Mişlihu. **Beyt:**

Be-zen tüfek-i ṭa' ne der-vaḳt-i kār

Ki ṭa' ne konedem verā ḡār u zār

11 **Tük:** Kuş burnı, minḳār ma' nāsına fethile daḫı lügatdür. [-l-] **Tülk:** Hind

²⁹³³ Tirek. 3. (226b/18)

²⁹³⁴ "Bil ki, Ya'cūc ve Ma'cūc yirmi iki ayrı grup hâlindeydiler. Sedd birinci yirmi bir gruba karşı inşa edildi ve geriye kalan grubun tamamı dışarıda kaldı. Dışarıda kalan gruba Türk adı verildi çünkü onlar seddin dışında kaldılar."

ķumāşlarından bir cins ķumāşdur. **Tük:** Mişl-i tük: 12 **Nev'-i Evvelehu El-Cîmi'l-Meftûha** 13 [e-p] **Çâpük:** *Cîm*-i 'Acemîyile 'avâm taħrîf idüp çevik didükleri cüst daħı dirler, *Şihâh-ı* 14 'Acem şâhibi *bâ*'-i 'Acemî vü 'Arabîyile mervî lügatdür dimiş. **Çâbük:** *Bâ*'-i 'Arabîyile Ni' metî zibâ ma'nâsına naql 15 eylemiş. [e-b-v] **Çâbük:** Mişlihu. **Bejt:**

Çi çâbük dest-est bâzî sikâl

Ki der-perde dâned nümûden ħayâl²⁹³⁵ 2936

16 [e-ĥ-s-v] **Câĥşük:** Oraķ, das ma'nâsına *sîn*-i mühmele ve *şîn*-i mu'ceme ile ve evvelî 17 *cîm*-i 'Arabî ba' dehu *ĥâ*'-i mu'ceme ile ve 'aks-i mecmû'ı mervîdür. [e-ĥ-ş-v] **Câĥşük:** Mişlihu. [e-ĥ-v] **Câĥük:** Mişlihu 18 ve bi'l-'aks. **Çâr-yek:** 'Avâm taħrîf idüp çeyrek didükleri. **Çâk:** Yırtık ve ķaftânuñ 19 yırtmacı ve öpmek şapıldusu. **Bejt:**

Sereş teng be-girift ü yek büse-çâk

Be-dâd u ne-buved âgeh ez-şerm ü bâk

20 Fâzıl-ı Muĥaķķiķ böyle taĥķiķ ü tedķiķ itmişler ki "*çâk yırtıkdur.*" 21 Niteki bu beytde zâhirdür. **Bejt:**

Tâ yekî der-firâķ-ı çehre-i to

Dâmen ü ceyb-i ĥ'iş sâzem çâk

22 Yırtıldı diyecek yirde 'Acem *çâk şod* dir, niteki bu beytde vâķi' dür. **Bejt:**

Giribânîm zinde berd ü zîm

23

Dâmenî ger firâķ çâk şode

V'er ne-mânîm 'özr-i mâ be-pezîr

Ey besâ ârzü ki ĥâk şode

24 Yırtık yırtık olan nesneye çâk çâk dirler, niteki bu beytde zâhirdür. **Bejt:**

25

Ten ez-ĥoy pür âb u dehân pür ze-ĥâk²⁹³⁷

Zebân geşte ez-teşnegî çâk çâk

[e-k-ç-e] **Çâk çâk:** 26 Yırtuķ yırtuķ ma'nâsına nitekim zîkr olındı ve bir ķatı nesne bir ķatı nesneye toķınmaķdan ĥâşıl olan 27 bir nev' şadâya ism olupdur ki Türkîde çâk çâk dirler, 'Acem çâk çâk dir. **Çâk-â-çâk:** 28 Mişlihu. **Nizâmî:**

Tereng-i tîr ü çâk-â-çâk-ı şimşîr

Be-bord ez-pîl mağz u zehre ez-şîr

[e-k-ç-l-e] 29 **Çâkçelâk:** Ni' metî çâpük ma'nâsına naql eylemiş. [e-l-e] **Çâlâk:** Mişlihu,

²⁹³⁵ --, 16. (189b/08)

²⁹³⁶ (Perdenin arkasında gösterilen hayal oyunu ne kadar komik, ne kadar işveli, ne kadar dikkat çekici!)

²⁹³⁷ (Onun ruhundan, vücut suyla ağız da toprakla dolmuş, dil susuzluktan çatlamış.)

cüst ü çöpük ma' nāsına 30 sâ 'ir esāmisi cüst lafzında mezkûrdur. **Şems-i F.:**

Raḥmeti āḥir ey meh-i bî-bāk

Nazarî āḥir ey büt-i çālāk

31 [e-m-h-ğ-v] **Çāme-ğük:** Yosun ki şu üzerinde bağlanur. [e-h] **Çāhek:** 201b/01 Eñek çukuru çāh-ı zeneḥdān ma' nāsına ve çāh lafzınıñ taşğiridür, kıyıcıuk demek olur. 02 [b-l-e-h-n] **Ceblāheng:** Şarı *terbūd* toḥmı ve terbūd-i zerd püst anuñ kökidür. [b-l-h-n] 03 **Cebleheng:** Mişlihu. [r-n] **Çereng:** *Cīm-i* 'Acemiyile Ni' meti turfa ma' nāsına dimiş. **Cereng:** *Cīm-i* 'Arabiyile 04 çāk āvāzı. **Esedî:**

Ze-ğarriden-i kūs u sübūr u nāy

Ze-bāng-ı ceres u ze-cereng ü rāy

05 [-s-] **Cesk:** Ni' meti derd ü merg dimekdür. Nefrīn itmek ma' nāsına dimiş. [ş-m] **Çeşmek:** Gözlük 06 'aynek ma' nāsına ve göz otlarından çeşme-zen didükleri ma' ruf u meşhūr dārū ve çeşm 07 lafzınıñ taşğiridür. Fāzıl-ı Muḥakkiḳ *Deḳāyıku'l-Ḥaḳāyıkda* böyle taḥkiḳ itmişler ki gözlüğe çeşmek 08 didükleri teşbihen isti'āre tarīkiyiledür. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Ber-dide çeşmek mī-nihem çün mevsim-i didār şod

09

Der-ārzū-yı to be-niger ki çeşmem çār şod

Āḥirinde *kāf kāf* 10 taşğirdür. [ğ-n] **Çağanek:** Yapalaḳ ki ügiye beñzer bir kuşdur ve kāfir qarlagucıçığına daḥı 11 lügatdür. **Çek:** Mektüb-ı kādī ta'rib idüp şak dirler ve ḥallāc toḳmaḡı. **Şems-i F:**

12

Cemāl-i dīnī vü dīn-i Ḥusrevī ki kādī-i çarḡ

Nüvişt tā-be-ebed mülk-rā be-nāmeş çek

Çek-ā-çāk: 13 Çāk çāk ma' nāsına. **Esedî:**

Zecr-i kemān güfte şod kūh-ı Bürz

Derid āsmān ez-çek-ā-çāk gürz²⁹³⁸

14 **Firdevsî:**

Çek-ā-çāk-ı ḥançer be-gerdün resid

Ze-Hindüstān ḥūn be-Ceyḥūn resid²⁹³⁹

15 Fāzıl-ı Muḥakkiḳ *Deḳāyıku'l-Ḥaḳāyıkda* böyle taḥkiḳ ü tedkiḳ eylemişler ki çek-ā-çāk aşlı çāk-ā-çākdur, çāk 16 evvelden *elif* ḥızf olunmuşdur. İki çāk ortasındaki *elif* berāberdeki leb-ā-lebdeki 17 *elif* gibidür. İki nesne birbirine tamām muḳābil olup

²⁹³⁸ --. 16. (190a/03)

²⁹³⁹ (Hançerin şakirtisi feleḡe ulaştı, kan Hindistan'dan Ceyhun'a aktı.)

mütesāvī olsalar ol ma' nādan 18 ta' bir itmelü olıcağ ismleri ortasına bir *elif* getirürler, lisān-ı *Fārsīde* muḳābele ve muvāsāt 19 ma' nāsın ifāde ider, meşelā iki nesne birbirine muḳābil ü müsāvī olsa berāber dirler, ğalebe-i isti' māl 20 ile bu 'ibāret muḳlaḳā müsāvātde 'alem olmuşdur, bu maḫalle müte'allıḳ tafşil ser-ā-ser lafzında zıkr 21 olunmuşdur. [k-e-c] **Çek-ā-çek:** Mişlihu, çek-ā-çāk lafzından muḫaffefdür ve çekiş ma' nāsına da isti' māl 22 olunur. [k-e-v] **Çekāvek:** Toyğar kuşu ki 'Arabīde *ḳuburra* ve *ebü'l-melīḫ* dirler. **Esedī:**

23 Be-destān-ı çekāvek şikāfe şikāf
Serāyān ze-gül sārī vü zend-vāf²⁹⁴⁰

Ba' zılar çöl kuşına da dirler dimiş. 24 [k-ç-e] **Çek-çāk:** Uyurken ḫāşıl olan āvāza²⁹⁴¹ ve öpmek ma' nāsına naḳl eyledi. [-k-] **Çekek:** 25 Çekük lafzından muḫaffefdür, toyğar kuşu, çekāvek ma' nāsına İşfahānīler *hūze* dirler. 26 **Şems-i F.:**

Eger koned tayrān der-hevā-yı devlet-i o
Ze-çeng-i şāhīn bāz āverd şikār-ı çekek

[k-v] 27 **Çekük:** Mişlihu. **Şems-i F.:**

V'ān ki şebbāz-ı himmeteş ki şayd
Kerkes-i çarḫ leşkerd çü çekük

[l-e] **Çelāk:** 28 Çālāk lafzından muḫaffefdür, çāpük ma' nāsına ve gözlük, çeşmek ma' nāsına. [l-y] **Çelik:** Ḳaraḫişārī 29 gözleme ma' nāsına naḳl eylemiş. [n-c] **Cencek:** İpar yavşanı *diremne* ma' nāsına dimiş. [-n-] **Çeng:** 30 *Cīm-i* 'Acemīyle ma' ruf bir sāz adıdur ki çalarlar. **Kātibī:**

Ber-çarḫ eger çeked mey-i cām dilirīt
31 Der-dem ğılāf-ı tığ koned Zühre çüb-ı çeng

Türkīde daḫı çeng dirler ve kuş kıyınağı 202a/01 ve ādemī pençesi. **Beyt:**

Reh-i baḫ bāz-ı tiz-āheng mī-zed
Be-raḳş-ı kebg şāhīn çeng mī-zed

02 Fāzıl-ı Muḫaḳḳıḳ taḫḳıḳ itmişler ki beyt-i mezkūruñ ol ma' nāya ihāmı var isti' āre 03 tarīḳiyile ādemīde de çeng isti' māl olunur, niteki bu beytde zāhirdür ki **Beyt:**

04 Piyāde geh didi geh ceng āverd
Ser-i şehsüvārān be-çeng āverd

Kātibī:

²⁹⁴⁰ --. 16. (190a/11)

²⁹⁴¹ ḫorıldı ma' nāsına, Şihāḫ-ı 'Acem şāhibi öpmekden zāhir ve ḫāşıl olan āvāza ve öpmek ma' nāsına naḳl eyledi. 3. (227b/23)

Micmer-i eflāk ʿömrī dāmen-i ʿqadr-i to cust

05

Sūht hemçün ʿūd u in devlet be-yüftādeş be-çeng

Niʿ metī, ve yırtıcı hayvānlar pençesi 06 maʿ nāsına gelür dimiş. **Ceng:** *Cīm-i* ʿArabīyile savaş, *harb* maʿ nāsına. **Cenek:** Feth-i *nūmla* öldi diyü 07 bırakmak maʿ nāsına. [n-g-l-v] **Çengelük:** *Cīm-i* ʿAcemīyile eli ve ayağı saķaķ kimesne dāyenūñ oğlanı 08 yaramaz tutduğından yā teşennücden yā ğayrı āfetlerden hāşıl olur ve ol kimesne ki renc 09 ü miñnetden ve sâʿir belālardan elin dizi üstine koyup bükülüp bir yire gelmiş ola. 10 **Şems-i F.:**

Bed-hʿāh-ı mülk-i Hıusrev Dārā-yı mülk-gīr

Bāşed ze-der-i dü-renc hemişe çü çengelük

11 [n-l-v] **Cenlük:** Ķaraħişārī miñnetden eli dizi üzre cemʿ idüp oturan kimesneye 12 dirler dimiş. **Çehār-yek:** Dörtde bir, *rub* ʿ maʿ nāsına. [h-r-h-d-v] **Çehredük:** Çıkrık. 13 **El-Cīmiʿl-Meksüre** [-r-] **Çirk:** Kir, pas ve aşılmış ağaç. **Cimşirek:** Niʿ metī kuşak kemigine dirler 14 dimiş. [-n-] **Çing:** *Cīm-i* ʿAcemīyile ĳurumuş gevde ve çizmenūñ öķcesine kaķduđları sivrice 15 demür, *Vesīletüʿl-Maķāşid* şāhibi ve büzülmüş el, *şel* maʿ nāsına dağı gelür dimiş. [v-e] **Çivāk:** 16 Ķamīrden yağ içinde bişmiş nuķul. [v-e-k] **Çivāg:** Mişlihu. **El-Cīmiʿl-Mazmūme.** [r-b] **Çurbek:** 17 *Cīm-i* ʿAcemīyile ayrılık cüdāyī maʿ nāsına ve nükte ile söz söylemek ve mengene ki ʿArabīde *miʿşara* 18 dirler. [ĝ-n] **Çuĝnek:** *Cīm-i* ʿAcemīyile çulluķ kuşı. [n-e] **Çunāk:** Ağıl baʿ zılar taħşiş idüp 19 koyun ağılı dimişler. [-n-] **Çüng:** *Cīm-i* ʿAcemīyile ĳulaķ el, *şel* maʿ nāsına kesr-i *cīm* ile dağı rivāyet 20 olınmışdur. **Cüvānīk:** Dişi serçe, Niʿ metī baʿ zı nüşhada *tā* ile düşmüş. [v-b-e-n] **Çübānek:** 21 Çübān aldağıcı didükleri kuş, şebān-firīb maʿ nāsına ʿArabīde *mūkā*ʿ dirler. [v-b] **Çüpek:** 22 Panbuķ çıkırığı Ķaraħişārī, ve baķam ağacına dağı dirler dimiş ve çüp lafzınıñ taşĝiridür. 23 **Beyt:**

ʿAn-ķarīb-est ki çüpek zen eyyām-ı ĳazān

Mī-zened ber-der dervāze-i ĝülşen çüpek

24 [v-ş] **Çüşek:** İlik ki düĝmeʿi aña geçürürler. **Çök:** Pādişāhlar öninde diz yire koyup 25 yükünmege dirler, Deşt-i Ķıbçaķ ve Türkistān dillerindendür, Fārsī nāmelerde çok istiʿ māl olunur 26 ve diz yire koyup diñlenmege de dirler. [v-y] **Cüyek:** Cüy lafzınıñ taşĝiridür, ırmacuķ 27 demek olur, cüyçe dağı lüĝatdür. **El-Hāʿiʿl-Meftūha.** Ķaķ budur ki lisān-ı Fārsīde hāʿ-ı 28 mühmele yoķdur, niteki maħallinde zıkr olınmışdur. Ekşer lisān-ı ʿArabīden yā ğayrı dilden yā taħrīfāt-ı 29 ʿavām ĳabīlindendür, līk baʿ zı elfāz şāyīʿ olup erbāb-ı lüĝāt kitāblarında irād itmegın 30 yazılmaķ münāsib ĝorildi. [-s-] **Hasek:** Lafz-ı ʿArabīdür, demür dikenı didükleri üç buçuķlu dikene dirler 31 ve mezķür

diken gibi demürden idüp düşmen yollarına ve konuşacak yirlerine dökerler ol demürden itdüklerine **202b/01** butrak dirler, elbette bir küşesi yukaru turur, at ve adem gafletile başıcağ anuñ ayağın **02** saqat ider. **Halek:** Karalıq, ‘ Arabīdür. **Meşnevī-i Mevlevī:**

Çü zemīn berhāst ez-cevv-i felek

Nī şeb ü nī sāye mānd nī halek

03 Nev’-i Evvelehu El-Ĥā’i’l-Meftūha 04 [e-ĥ-v] **Hāhsūk:** *Sīn*-i mühmele ile orağ, das ma’ nāsına evvelī *cīm* ba’ dehu *hā* vü ‘aksiyile **05** ve *sīn*-i mühmele ve *şīn*-i mu’ ceme dağı lügatdür, maḥallinde meşrūhdur. [e-c-ş-v] **Hācşūk:** *Sīn*-i mu’ ceme ile mişlihu. **06** [e-c-v] **Hācūk:** Mişlihu ‘aksiyile dağı zıkr olınmışdur. [e-r-ç-n] **Hār-çeng:** *Cīm*-i ‘Acemīyile yengeç, sereṭān **07** ma’ nāsına. [e-r-c-n] **Hār-ceng:** *Cīm*-i ‘Arabīyile demür diken, ḥasek ma’ nāsına ki kavm-i Ye’cūc ü Me’cūcuñ **08** ekli anuñ dānesindendür. [e-ş-e] **Hāşāk:** Ḥalīmī ḥāşāk u ḥāşe çör çüp **09** *kazā* ma’ nāsına dimiş, Ni’ metī dūn u ḥasīs ü ḥāşāk u ḥāşe mişlihu dimiş, Karahişārī **10** ve şikāfte ma’ nāsına da isti’ māl olunur dimiş. **Şems-i F.:**

Yem-şıfat bes ki kefi zerdem ber-ser

11

Ez-vücüdem ne-mānd coz ḥāşāk

Fāzıl-ı Muḥakkiğ şöyle taḥkiğ ü tedkiğ itmişler ki ḥāşe çüpdur, **12** ḥāşāk çübçuguzdur, āhirindeki *kāf*-ı taşğir içündür, ol *kāf* lāhiğ olmağıla *hā*’-i **13** sākin *elif* munḫalib olupdur. Hār ile bile añılır, hār u ḥāşāk dirler, niteki bu beytde **14** zāhirdür. **Beyt:**

Ze-ḥāşāk u ez-ḥār-şāḥ-ı dıraḥt

Yekī āteşi berfürüzid saḥt

15 *Bahrü’l-Ġarā’ib* şāhibi bu maḥalde ġarā’ib söylemişdür, ḥāşeden ḥāşākı fark itmemişdür. **16** *Mi’yār-ı Cemālī* şāhibi de ḥasdan ḥāşākı fark itmemişdür. [e-ş-h-e] **Hāşek:** Ḥāşenuñ **17** taşğiridür, keşret-i isti’ māl ile ḥāşāk olmışdur.²⁹⁴² [e-ş] **Hāşek:** Mişlihu. [-e-] **Hāk:** Toprak **18** *turāb* ma’ nāsına. **Hāk-şāk:** Ḥāşāk ma’ nāsına. [k-n-m] **Hāk-nemek:** Bir oyundur oğlançuklar **19** lu’ bından bir miğdār toprak içinde öç idüp bir nesne gizler ve kendüler iki fırça olup **20** ol toprağı iki bölük iderler ol gizledükleri nesne her kağı fırçanuñ bölüğünde çıkarısa **21** ol ġalib olup öci ol alur. [e-m-s-v] **Hāmsūk:** Bazlamaç didükleri ki sıvıq ḥamīri **22** yağ içinde bişürürler. [e-y-s] **Hāyisk:** Bisk ü nişik kâfiyesinde getürmişdür. **23** Şems-i Fahrī büyük çeküç, *mıtrağa* ma’ nāsına. **Şems-i F.:**

Çü kelbeteyn her ān-kū girift ü ġir koned

²⁹⁴² --. 16. (190b/31)

24

Sereş be-küb be-sindān çü sim-rā hāyisk

Lisān-ı Pehlevīde örs, sindān ma' nāsına. [e-m-v-ş] **Ĥāmūşek: 25** Bir nev' sivrisiñekdür ki āvāzı olmaz, qonduğı yiri āteş gibi yaqar. [e-m-ş] **Ĥamuşek: 26** Mişlihu. [e-y] **Ĥāyek:** Bir nev' çekirgedür. [b-e] **Ĥābāk:** Boğaz kısilmaq meşelā ĥarb güninde vehmden **27** ĥaşmuñ boğazı kısilur, zebūn olur şöyle ki ziyāde ola helāk ider ve anuñ **28** levāzımı dağı murād olur, tuncuqmaq ma' nāsına. **Rūdekī:**

Bā-dü se buse rehā kon in dil ez-kerem ĥabāk

29

Tā minnet-i ihsān-ı to bāşed ahsenu'llāh cezāk

Ve ağıl ve ol çehār dīvār ki **30** üsti açuq olup çübānlar qoyunlarını anuñ içine qoyarlar.

Dakīkī:

31

Ze-gül-geştī bişe ber-şirān kafaş şod

Kemendeş deşt ber-gūrān ĥabāk

Şems-i F.:

Pişşe-rā pür-hüner bersāht kafes

Deşt-rā pür-gevzen kerd ĥabāk

203a/01 Şems-i F.:

Be-devr-i ' adl-i to dozdān mu' azzib ĥabeend

02

Ĥunük kesī ki buved eyemen ez-' azāb-ı ĥabak

Bu ma' nāya sā'ir esāmisi engered lafzında **03** meştürdür ve irkek qoyun ve şığır, *zeker-i baqar u ġanem* ma' nāsına *Şihāh-ı 'Acem* şahibi bu iki **04** ma' nāya zammıla taşhīh eyledi, ağıl ve boğaz kısilmaq ma' nāsına feth ü kesr-i *hā* ile naql eyledi. [b-e-k-ğ-ş] **05 Ĥabāk-ĥaşek:** Topraqdan bir nev' bardağdur oğlancuqlar için naqş iderler. [-b-] **06 Ĥabek:** Mişlihu, boğaz boğmaq. [b-z-d] **Ĥabezduk:** Ĥabezdük lafzından muĥaffefdür, toñuzlan **07** qurdu, *cu'al* ma' nāsına. [b-z-d-v] **Ĥabezdük:** Mişlihu ĥabezduk toñuzlan böcegi. [d-n] **Ĥadeng: 08** Quş oğı ki tır-i ĥadeng dirler ve qayın ağacı ve ol ağaçdan düzilmiş oğ ve yengeç **09** ve kirpi ma' nāsına dağı naql olındı. Fāzıl-ı Muĥaqqıq böyle taĥkik ü tedkik eylemişler ki ĥadeng **10** aşlda qayın ağacıdır, niteki bu beytlerden zāhirdür. **Nazm:**

Der-kenār-ı ān çonān keşideş teng

11

Ki tarĥūn şodeş nihāl-ı ĥadeng

Heme sine-i kūh bīd u ĥadeng

Yekī bişe-gerdiş zerir ü zereng

12 Ol ağaçdan eyer şağrağın düzerler andan düzilen eyere zīn-i ĥadeng **13** dirler, gāh

olur yalnız hadeng dirler, niteki bu beytde zâhirdür. **Beyt:**

Lâle rāz-ı kabā keşidî teng
Serv-râ hâne sahtî ze-hadeng

Ol ağaçdan oğ dağı düzerler andan düzilen oğa tîr-i hādeng dirler. Niteki bu beytde zâhirdür. **Nazm:**

14 Berāverde ān tîrhā hadeng
Girifte kemān teberî be-ceng

Gāh yalnız hadeng de dirler niteki bu beytlerde zâhirdür. **Nazm:**

15 Hadeng ez-dü-hāneb rev-ā-rev girift
Be-rüy-ı zemîn hūn devād u girift
16 Hadeng pey-ā-pey zeden ān-çonin
Ki peykān-ı in-şıfat sūfār-ı ān

[d-v] **Hadük:** Ğazab u tîreger. **17 Şems-i F.:**

‘ Alem geşt-est h̄ār-ı cehl ‘ azîz
Āh ez-în nām u neng şerm ü hadük

[r-e-y] **Harābek:** 18 Dağı sivrilmemiş katı yir, *Cāmi’ü’l-Fürs* şāhibi sivrilmemiş giñ yir ve katı nesne. [r-b-h-ş] **19 Har-bahşek:** Na‘ l-bend, baytār ma‘ nāsına. [r-ç-n] **Har-çeng:** *Cīm-i* ‘ Acemiyile yengeç, sereṭān ma‘ nāsına. **Şems-i F.:**

20 Hasūdet ezd har-çeng ān zamān gūsled
Ki tu‘ me bāşed der-çengel-i düm harçeng

Fāzıl-ı 21 Muḥakḳik böyle taḳḳik itmişler ki harçengüñ aşlı hār-çengdür bir cüz’i hārdur ki ma‘ nāsı dikendür, 22 taḳḳifen *elif* hızf olınmışdur, har ḳalmışdur dehden ve rehden hızf olındığı gibi aşlda 23 dāh u rāhdur, Firdevsînüñ bu beytlerinde aşlı üzerine mezkūrdur. **Beyt:**

24 Ebr-i dāh-ı dü-heft şod ketḫudā
Giriftend her yek sezā-vār cāy

Beyt:

Be-rāhī dü-hefte şode ketḫudā
Giriftend her yek sezā-vār cāy

25 ḫurūf-ı ‘ illet ki *vav*, *elif*, *ye* ḫarfleridür. Lisān-ı Fārsīde hızfı şāyi‘ dür. Bir cüz’i de 26 çengdür *cīm-i* ‘ Acemiyile ma‘ nā-yı ḫaḳḳīsi yırtıcı ḳuş tırnağıdır, harçeng yengeçdür, niteki bu beytde 27 vāḳi‘ dür. **Beyt:**

Çü berzed ser ez-çeng-i har-çeng mūr
Cihān geşt rüşen besān belūr

28 isminün iki cüz'inün de isti' māli isti' āre tarīkiyiledür, kısaçlarını hey'etde yırtıcı kuş
29 tırnağına hiddetde dikene teşbih itmişlerdür, teşbih-i s̄āniden ğaraż tırnağ şiddeti yok
30 idüğine tenbīhdür, harçeng, harpüşt gibidür, ammā isti' āre ancak bir cüz'indedür.
Ni' meti 31 demür dikenine de dirler dimiş. [r-ḥ-y] **Harḥik**: Hik u nīk kāfiyesinde ğiñ
yazı 203b/01 beyābān ma' nāsına. 'Unşurī:

Ey ber-ser-i ḥübān cihān ber-sercīk

Pīş-i dehenet zerre nümāyed ḥarḥik

02 *Şihāh-ı* 'Acem şāhibi Ḥ'ārezm vilāyetinde bir 'azīm meşhūr şahrādur didi. [r-s] 03
Harseg: Bir oyundur ki uzuneşek dirler ve ğalaṭ idüp çıkāl dirler, şüreti 04 budur ki
oğlanuḳların birisi egilür yatur üzerine ḳalḳarlar, ḳanḳısınıñ ayağı yire degerse 05
ṭuranuñ güdücisi vardır deper bu kez ol depilen anuñ yerine ṭurur anuñ üzerine 06
ḳalḳarlar, Ḥalīmī *hā* ile zabṭ eylemiş. [r-s-n] **Harseng**: Oğlanuḳların felke oyunu ve
büyük 07 degirmen ve uvaḳ çakıl taş, eşek yürüyemez. **Edāyī**:

Be-feth-i 'Acem berkeşide sipāh

Şeh-i Mısr ki dīd ḥarseng-rāh

08 Ḳaraḥişārī, ḥareseng taş yığınına dirler dimiş, Ni' meti, ve uzun eşek 09 oyunına daḫı
dimiş. **Harek**: Feth-i *rā* ile ḥar lafzından şīġa-i taşġirdür, eşecük demek olur 10 ve yağrık
ki üzerinde odun yararlar ve et keserler ve elcek ve şap ve uyuz ve 11 şoġulcan ve tengri
devecügi didükleri böcek ki çekirge şeklinde incerek uzun ayakları 12 olur ve 'ūd,
ṭanbūr gibi sāzların başında kiriş altına ḳoduḳları ki 'Arabca *zāmīle* dirler. [r-m] 13
Harnek: Göz boncuğı ḥar-mühre ma' nāsına. [r-v] **Harūk**: Bir cānverdür büstānlarda
olur 14 ve şahrālarda olur āvāze ider. [-s-] **Hasek**: Çüpçügüz dimekdür, āhirindağı kāf
taşġir içündür. 15 **Beit**:

Nühüft irā ḥasek der-pesteriş buved

Meges der-toyı pīrāhen dereş buved

[-ş-] **Haşk**: 16 *Şīn*-i Mu'ceme ile bahāne ve göze düşen çüp. [ş-n] **Haşeng**: Ve bi'z-
zamm başda olan dāġ ki 17 yakmışlardır. [ş-v] **Haşūk**: Ḥarām-zāde. **Şems-i F.**:

Ger felek dād naḳş dād çi şod

Ez-belāye çi zād ğayr-ı ḥaşūk

18 [f-z-d-v] **Hafezdük**: Toñuzlan ḳurdı ḥabezdük ma' nāsına. [-f-] **Hafek**: Ḥabek
ma' nāsına. 19 [k-ş] **Haküşk**: Ḥabāk, ḥaşk lafzından taḥfif olunmuşdur, ṭopraḳdan bir
nev' bardaḳdur 20 oğlanuḳlarıçün iderler, münakḳaş olur. [m-c] **Hamcek**: Ḳaraḥişārī
duḥterek bāşed dimiş. [n-e] **Hanāk**: 21 Ḳoyun ağılı. [n-c] **Hancek**: Beneviş yimişi ve
ḳurı, muḥkem diken ḥar-ı saḫt ma' nāsına. **Şems-i F.**: 22

Nihāl-i gül ki neşāyed be-bāğ der-dihkân

Murād-ı dihkân ez-üy gül-est nî-ḥancek

Ḥalīmī bir dikendür dimiş **23** ve bu beyti istiḥād getürmiş. **Ebu'l-Mü'id:**

Ne-bāşed bes 'aceb ez-baḥtem er 'ūd

24

Şevd der-dest-i men mānend-i ḥancek

Ve *Maḥbūbu'l-Ārifinde* yavşan, *dermane* ma' nāsına dimiş. [n-d] **Ḥandek:** Ḥandağ **25**

ma' nāsına. [-n-] **Ḥanek:** Boğmağ. [v-e-b-s-b] **Ḥ'āb-ı sebük:** İmızğanmağ. [-v-] **Ḥavek:**

Ḥıdmetkârlar, ḥadim ma' nāsına. **26 El-Ḥā'i'l-Meksüre.** [ş-t] **Ḥıştek:** Göñlek ve kaftân

ḳoltuğına di(k)dükleri murabba' şekl. **27 Laḫfi:**

Her ki ez-ḥār mīve çide buved

Dāmen-i ḥıştekeş deride buved

Ḳaraḫişārī büyük, **28** Ni' metī, ve büyüklük ve dāğ-ı ser dimiş. [n-e-m] **Ḥınāmek:**

Yanduk didükleri ot. [m-n-e] **Ḥımnāk:** **29** Zaḫmetlü ve gāyetde inize. [n-c] **Ḥıncek:**

Saḫızlık ağacı ki yimişine ḥabbetü'l-ḥadrā dirler, Fārsice **30** ve nemeşk Türkide cedene

dirler. [-n-] **Ḥınk:** Sükün-ı *nūmla* erbāb-ı lügat boz at ve esb-i **31** kebūd-reng dimişler.

Fāzıl-ı Muḥaḫḫik böyle taḫḫik itmişler ki esbūñ esāmisi ve elḳābı çoğdur. **204a/01**

Ammā ata ḥınk ıtlāḳı bu beytden zāhirdür. **Beyt:**

Tebārek ze-pülād-ı sebzeş külah

02

Feres-i ḥınk ü bergüstüvāneş siyah

Bu ıtlāḳ ata reng i' tibāriyiledür, niteki beyt-i mezḳürdan **03** añlanur ki ma' nāsı ağdur,

atuñ gayrı ağa da ḥınk ıtlāḳ olunur, niteki bu beytde **04** vāḳi' dür. **Beyt:**

Ḳavs-i ḳuzah geşt kemān-vār küj

Ez-dü ḫaraf ḥınk-pey ü surḫ-tüj

[y-e-r] **05 Ḥıyāruk:** Meşhūr büyük çıbandur ki insanuñ ḳaşığında çıkar, mühlik degildir.

Ḥırenāk: 06 Esedī:

Cihānī bud ez-pehlivān ḫırenāk

K'ez-ān bud ze-Ḍaḫḫāk-ı nāveş bāk

[y-ş-t] **07 Ḥıştek:** Ḥıştek. [-y-] **Ḥık:** Tulum ve tolḳuk ki içine bal ve yağ ve sâ'ir bunlar

gibi **08** ve gayrı nesne ḳoyarlar ve *zab u zağ* ma' nāsına. **El-Ḥā'i'l-Mazmūme.** [d-n]

Ḥudeng: Ḥākim **09** ma' nāsına. [d-v] **Ḥudük:** Ğazab u tūregī ve ol ki Türkide bir kimesne

yoldaşını üşendirise **10** baña hödük virme dirler. **'Unşurī:**

Her geh ber-dergeh-i mülük buved

Ez-çonīn kārḫā ḫudük buved

11 Fethile daḫı naḳl olındı, enseb zammıla. [d-y-k] **Ḥordīkek:** Ḥordik lafzınuñ taşğiridür

12 küçücük ve uvacuk dimekdür. [r-s-n] **Hurseng**: Kāni^ç ma^ç nāsına. [s-v] **Husük**: Zıst, çirkîn 13 ve harām-zāde. [-ş-] **Huşk**: Kırı, yābis ma^ç nāsına ve bed-ḥū ve nākes ma^ç nāsına isti^ç āre olunur. 14 [ş-n] **Huşeng**: Başdağı dāğ fethile daḡı rivāyet olunmuşdur. [ş-v] **Huşük**: Şıgır boynuzu 15 gibi bir nev^ç kadehdür, altundan ve gümüşden düzerler ve anuñıla şarāb içerler ve harām-zāde 16 ma^ç nāsına. **Hulī**: Turḡay kuşı. [n-b] **Hunbek**: Hunb lafzınuñ taşgīridür, küpecük 17 demek olur ve bir ırmaḡun aḡzına koyıp at şu içerken şafir itmek. [n-c] **Hunceck**: 18 yavşan, dermane ma^ç nāsına Ni^ç metī, ve at yaḡırı, şu içerken şıklık virmek dimiş. [-n-] **Hunuk**: 19 Zamm-ı nūmla şovuk, bārid ma^ç nāsına hevā-yı hunuk ve āb-ı hunuk dirler ve baḡtlu dimekdür, *tūbā leh* 20 ma^ç nāsına. **Şems-i F.**:

Sa^ç ādet ü şeref bendegī-i ḡazret-i o

Hunuk kesī ki beyābed hezār-bār hunuk

21 (‘):

Hunuk kesī ki pes ez-ūy ḡadış-i ḡayr konid

Ve mu^ç tedil ve āsān ma^ç nāsına da isti^ç māl 22 olunur. [v-d-r-n] **Hūd-reng**: Bir ma^ç rūf rengdür ki kendüden şibāḡat olunmuş degildür. [v-r-e] 23 **Hūrāk**: Yiyecek nesne. **Hūḡ**: Toñuz, ḡınzır ma^ç nāsına ve ḡannām renci ḡunām renci. Fāzıl-ı Muḡaḡkık dir ki ḡük 24 ehlinüñ adıdur, niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt**:

Hūḡ ki dendān-ı gürāzī nümüd

25

Tu^ç me-i seg şod ze-gürāzī çı sūd

Deştisine gürāz dirler, niteki beyt-i sābıḡdan fehm olunur. Künyeti *Ebū Zūr^ç adur*. 26 Nev^ç-i Evvelehu Ed-Dāli'l-Meftūḡa 27 [e-n] **Dānek**: Rub^ç dirhemdür ki mişḡālūñ sūdüsü olur, mişḡāl yigirmi dört kīrātḡur ki 28 bir bucuḡ dirhemdür ve dirhem on altı kīrātḡur, dānek rub^ç dirhemdür, dört kīrāt olur ki 29 sūdüs-i mişḡāldür, ta^ç rīb idüp dānaḡ dirler. [b-n] **Debeng**: Etlü, muḡkem oḡlan tebeng 30 ma^ç nāsına. [r-t-n] **Derteng**: **Beyt**:

Fiḡān-ı Kūh-ken ez-Bi-sütün süy-ı Derteng

Çonān şodī ki dil-i ḡusrev āmedī der-teng

31 [-r-] **Derek**: Ni^ç metī od koḡı sitārçe-i āteş ma^ç nāsına dimiş. 204b/01 [r-n-v] **Dernük**: Şādurvāndan bir nev^ç dūr. [-j-] **Dejek**: Sitārçe vü yaḡlık. **Şems-i F.**:

02

Toyī ḡaḡkīkat-i maḡşūd ze-ḡalaḡ ba^ç d-ı rūsül

Ne ān şān ki ne-dānend ḡod ḡile ze-dejek

03 [j-n] **Dejeng**: Pāre-i ruḡ^ç a ma^ç nāsına. **Dest-āheng**: Tutak ki çift āletlerindendür. 04 [s-t] **Destek**: İp toḡıyacaḡ ālet. [s-t-n-b-v] **Destenbük**: Yıylanguç ki ^ç Arabca *şemāme* 05

dirler, sā'ir adları *semā* lafzında mezkûrdur. [f-n-v] **Defnük:** Ğāşiye. [l-y] **Delik:** Omaç, 06 nişâne ma'nāsına sā'ir adları âmâc lafzında meşûrdur. [-n-] **Deng:** Hāyrān ve bilmez. 07 **Esedî:**

Ser-i çeng sâzende-i çeng şod

Dem-i nây hem-nâle-i deng şod

[v-r-n] **Devreng:** 08 Bir şühça kırdcağuzdur ve kâba nesne. [v-z] **Devzek:** Mişlihu. [n-g-e-d-n] **Deng-â-deng:** Ma'nâ-yı 09 aşlîsi iki deng birbirine muqâbil ü müsâvî olmağdur. Ğalebe-i isti'mâlile muṭlağ 10 vezinde müsâvâtda isti'mâl olunur. [y-l-m] **Deylemük:** Örumcek envâ'ından bir zehirli böcekdür 11 bö dirler. Şokduğı yiri 'aḳreb gibi acıdur deylemük lafzından muḥaffedür, 'Arabca *rutbelā* 12 dirler. [y-l-m-v] **Deylemük:** Mişlihu, lisân-ı Ermende *ḥalğırık* dirler, meftûḥa bâbında irâd itmişler, 13 eṣaḥḥ kesriledür. **Ed-Dâli'l-Meksûre:** [r-m-s-n] **Direm-seng:** Dirhem ağırı dimek olur. 14 [r-n] **Direng:** Eglenmek ma'nāsına ism-i maşdardur ve şîğa-i emrdür ve vaşf-ı terkîbîdür. 15 **Kemâl-i İşfahānî:**

Reft ān ki rûz-ı mā ze-sitem-i tîre reng buved

V'endüh-râ be-nezd-i dil-i mā direng buved

16 [j-e-h-n] **Dij-âheng:** *Zā*'i 'Acemîyile bed-ḥû vü baḥîl ma'nāsına ḥarekât-ı şülüṣe ile mervîdür. [z-h-ḥ-t-k-n] 17 **Dizhoḥat Kenk:** Kuds-i Şerîfün adıdur esâs u ṭarḥını evvel Hâzret-i Dâvud 'aleyhi's-selām 18 itmişlerdür. Ba'dehu Hâzret-i Süleymân 'aleyhi's-selām tamâm itmişlerdür, İlyâ daḥı dirler. **Esedî:**

19

Be-Dizhohat Kenk āmed ez-râh-ı Şām

Ki ḥ'āniş beytü'l-muḳaddes be-nām

[r-h-v-ḥ-k-n] 20 **Dirhūḥ Kenek:** Mişlihu. **Esedî:**

Be-Ṭarsūs kerd māhî direng

Sipeh bord ez-āncā be-Dirhūḥ Kenk

21 **Dîger:**

Hemî reft tā nezd-i Dezhūḥ Kenk

Ki n'āverd cāyî ze-mānî direng

[z-h-v-ḥ-t-k-n] 22 **Dizhūḥat Keng:** *Hādan* ṣoñra *tā* ile. **Beyt:**

Çü Nūḥ āmed ü yāfet eyder direng

23

Keşid üstüh'āneş be-Dezhūḥat Keng

Hâzret-i Ādem 'aleyhi's-selām vefât itdükde Şit 24 'aleyhi's-selām Kūh-ı Serendîbde defn itmişidi, ḥîn-i Ṭūfānda Nūḥ 'aleyhi's-şalavat ve's-selām 25 Kudüs-i Şerîfe getirüp defn itdüklerine işaretdür. [z-h-y-ḥ-t-k-n] **Dizihōḥat Kenk:** 26 Mişlihu, güyâ aşlda *yā* ile

Dizihot Keng ve vāv ile Dizhūhat Kenk olup zarūret-i 27 vezn için yā vü vāv tahfif olunmuşdur. Ba'zı nüsha zā'z-i 'Acemiyile vāki' olmuş. 28 [l-t-n] **Dil-teng:** Göñül ıarlığı. [-n-] **Ding:** Ni' meti āvāz-ı ııng ma' nāsına ve şır-i revġan ııkaracak 29 degirmen ma' nāsına nađl eylemiş. [n-g-e-d-n] **Ding-ā-ding:** *Vesiletü'l-Makāşid* şahibi vü Ni' meti 30 berāber ve diz-be-diz ma' nāsına gelür dimiş. Eşahh fetihledür ki zıkr olındı. [y-j] **Dıjek:** 31 Bir şehr adıdur Ni' meti dıje ma' nāsına dimiş. [-y-] **Dık:** İmāle ile ve *kāf*-ı 'Arabiyile ism-i 'āmdur. 205a/01 Her nesne ki anuñ içinde aş bişürürler, çölmek, *kıdret* ma' nāsına bağırdan olana 'Acem dık-i 02 misin dir. Türkide kazġan dirler, sağsıdan olana 'Acem dık-i sifālin dir. **Esedi:**

03 Beher kūşe 'errāde bersāhtend
Hemī dık-i cünbende endāhtend
Ki z'ān dık her cāy cüstī berün

04 Berefrūhtī cānver gūne gūn

Dig: İmālesiz dün demek olur, *ems* ma' nāsına, 'Arabca 05 ġorūs ma' nāsınadır. [y-k-b-r-d-y] **Dıg-ber-dıg:** Oldur ki tađrīf idüp 'āmmē dilberdık 06 dirler, çölmegi çölmek üzerine koyup taş' id olunmuşdur. Bu ecluden dıg-ber-dıg 07 dirler ve şıçan otı dağı dirler, semmü'l-fār ma' nāsına ġāyetde tız dārūlardandır. [y-v-e-n-h-s] 08 **Dīvāne-seg:** Kıdüz it. [y-v] **Dıvek:** Tağıl biti ve güve didükleri kırtcaguz ki esbābı 09 yir, telef ider ve taşġir-i dıvdür. Ni' meti, ve dıv-dest ma' nāsına da gelür dimiş, meşhürdur. 10 **Ed-Dāli'l-Mazmūme** [ġ-t-r] **Duđterek:** Taşġir-i duğterdür, kızcaġuz ma' nāsına ve ġamecük ki küçük 11 kızcaġuzlar oynarlar ve ba'zı yirlerde kııkla ve ikdü ki kııkrıkçılarıñ ġokka oyacak āletlerindendir. 12 [r-n-v] **Durnük:** Bir nev' şādurvāndur. **Dük:** *Kāf*-ı 'Arabiyile dük lafzından muġaffefdür. 13 İġ ki anuñıla ip ve iplik egirürler, Ni' meti, ve aġırşak ma' nāsına da gelür dimiş. [v-e-l] **Düvālek:** Kıara Hindī 14 kıul ve düvāl lafzınuñ taşġiridür, taşmacuk dimiş. [v-d-e-h-n] **Dūd-āheng:** Dütünlük, 15 düheng, buġārī dāġne dūd konede ma' nāsına. [v-d-h-s] **Dūd-heng:** Mişlihu. [v-j] **Düjek:** 16 Kıaba nesne. [-v-] **Dük:** *Kāf*-ı 'Arabiyile ig ki anuñıla iplik egirürler, *Şıġāġ*-ı 'Acem şahibi *kāf*-ı 'Acemiyile taşġih eyledi. 17 **Nev'-i Evvelehu Er-rā'i'l-Meftūġa** 18 [e-m-ş] **Rāmişk:** Muđrib, rāmişġer ma' nāsına. [e-m] **Rāmek:** Ma' cün-ı meşhür vü terkib-i ma' rüfdur. 19 Bir rıtl enār kıabı ve iki rıtl māzū ve yarım rıtl zāmġ-ı 'Arabī ve rub' rıtl kıara boya ve üç rıtl 20 bal yā bekmez ile bişürürler. [e-v] **Rāvek:** Kıaraġışārī her nesnenüñ şafisi revāk ma' nāsınadır 21 dimiş. [-ş-] **Reşk:** ġayret ü ġased ma' nāsına. **Şems-i F.:**

ġātem ü āl-i Bermek ender küh

22 Ez-to ġeştend ġarġa der-ġoy-ı reşk

[ğ-n] **Rağang:** Göz ucuyıla bakmağ Şems-i Fahrî göz yumup açınca **23** dimekdür, lahza ma' nāsına dimiş. **Reg:** *Kāfı* 'Acemiyile şamar, 'ırk ma' nāsına. [-n-] **Reng:** Ve bi'l-kesr. Tağ keçisi **24** Türkide ime dirler, ehlišine büz dirler. **Esedî:**

Heme deşt bā-yüz ü gürg ü peleng
Berāz kerd 'azm ü āhū vü reng

25

Be-naqqāşî-i nūk-ı tîr-i ḥadeng
Tehî kerde şahrā-yı Çîn rāz-reng

Ni' metî ve geyik **26** buzağusına dağı dirler dimiş. [-n-] **Reng:** Boyalu ma' nāsına ağ vü kıızıl ve sâ'ir envā'î ki vardur, **27** Fāzıl-ı Muḥaqqıḳ böyle taḥḳıḳ ü tedḳıḳ eylemşiler ki reng levndür, niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

28

Heft reng-est zîr-i heftû-reng
Nî-st bālā-ter ez-siyāhî reng

Heftû-reng yedi **29** kat gökdür, aşlı heft-evrengdür, terkîb olıcağ *elif* ḥızf olunmuşdur, ma' nā-yı **30** terkîbîsi yedi taḥtdur, reng lügat-ı müşterekedür, ḥîle vü nāzıklük ma' nāsına da gelür, Türkide de **31** ol ma' nāda isti' māl olunur, meşelâ fülân fülāna reng geçdi dirler, niteki bu beytde vāḳi' olupdur. **205b/01**

Beyt:

Men o-rā çî güyem çî reng āverem
Ki tā-dest-i üy zîr-i seng āverem

Beyt:

02

Be-dil güft k'in çarḥ be-zeng-vār
Me-bādā rengî ber-āverd be-kār²⁹⁴³

Mi' yār-ı Cemālî vü *Baḥrû'l-Ġarâ'ib* **03** şāhibleri reng, ḥîle ma' nāsına geldüğinden ġāfil olmuşlardur. [n-g-l-e] **Reng-lāk:** Lük **04** boyası dimekdür. [v-e] **Revāk:** Süzilmiş şāfi nesne revāk ma' nāsına. [v-z-n] **Revzenek:** **05** Serāmik dirler başda bir yumşaq yirdür. **Ed-Dāli'l-Meksüre.** [-s-] **Risk:** Ni' metî *sîz*-i **06** mühmele ile reşk ma' nāsınadır dimiş. [ş-t] **Riştek:** Erişte aş ve dizi ve iplik rişte **07** dağı lügatdür ve bir marāzdur ki ekşer Buḥārāda ve Lārda olur dirler ki bir kimesnede bir def'ada **08** yüzden ziyāde çıkar ve vilāyet-i Yemende ve Mekke-i müşerrefede dağı olur bir zîrā' miqdārı **09** uzanur, uzaduqça māsūraya şararlar, el-'iyāzû bi'llāh ki kırıla, Buḥārāda ba' zıları helāk **10** ider, Mekke ve Yemende olanlarıñ ekşeriyyā ayağında çıkar, kırılma olmaz, ammā ġāyetde miḥnet çekerler. **11** [m-ş] **Rimeşk:** *Şîn*-i mu'ceme ile bit sirkesi 'Arabide şu, āb

²⁹⁴³ --. 16. (203b/20)

ma' nāsına ve yavşak, rişke dağı lügatdür. 12 [n-d] **Rindik:** Kesr-i *dāl* ile şahlar hizmetinde olan kiçirek hāşekilere dirler. **Esedî:**

Be-restend bā-rindik pehlivān

13 Suhen güft ü be-güşād şirīn-zebān

[-n-] **Ring:** Tağ keçisi, ime dirler, fethile dağı 14 rivāyet olunmuşdur. [y-d] **Ridek:** Oğlan, gulām ma' nāsına. **Esedî:**

Keşide ride rīdegān-ı sarāy

15 Be-Rūmī ' amūd u be-çistī kabāy

Velehu:

Perī rüy rīdek hezār ez-Çigil

16 Sitāre şad ü kūs-ı zerrīn çihil

Ķaraşışārī ve oğlan Ķundağına da dirler dimiş. [y-r] **Rirek:** *Vesiletü'l-maĶāşid* 17 şāhibi mişlihu dimiş. [y-z-b-e] **Riznāk:** UvaĶraq dimek olur. **Rizenāk:** 18 Mişlihu. [-y-] **Rik:** *Kāf*-ı ' Acemī vü imāle ile Ķum, Ķır ve tağ ve haĶt üzerine ekdüklerine dağı dirler. [y-m-n-e] **Rimnāk:** 19 Kirlü. **Er-Rā'i'l-Mazmūme.** [g-v] **Rükük:** Oğlan bizine dirler. [v-z-t-e-r-y] **Rüz-ı tārik:** FirĶat günü. 20 **Nev'-i Evvelehu Ez-Zā'i'l-Meftūha** 21 [-e-] **Zāk:** Şeb-i Yemenī vü zāc-ı Ķıbrīsī ve Ķara boya ve loĶusa ' avrat. ' **Unşurī:**

Zebān-ı hañçer-i bī-dāz şenā-yı to Ķ'āndī

22 Der-o çü cerm palāruk güher budī bī-zāk²⁹⁴⁴

[b-r-t-n] **Zeber-teng:** Aşurma 23 Ķolañ ve taĶĶur Ķolañı *Vesile* şāhibi ve ağız tüfegi dimiş. [r-e-s] **Zerāseg:** Ni' metī 24 haĶt üzerine şaçduĶları rīge dirler dimiş. [r-e-s] **Zerāseg:** Mişlihu dimiş. [r-e-ğ-n] **Jerāgang:** 25 *Zā'i* ' Acemīyle ve bi'l-kesr Ķumlu yir, Ķayırlı. **Şems-i F.:**

Ze-feyz-i ebr-i destet āb-ı hayvān

26 Berāyed ez-zemīnhā-yı jerāgang

Ve ba' zılar Ķatı, muĶkem ve iri yir, zemīn-i saĶt ü dürüş 27 ma' nāsına dimişler ve ba' zılar uzaĶ yol, rāĶ-ı dirāz ma' nāsına naĶl itmişler, zerāgan dağı 28 lügatdür. [r-e-h-n] **Zerāheng:** Ni' metī mişlihu dimiş. [r-d] **Zerdek:** Zerd lafzından taşğirdür, 29 şaruca dimek olur ve hevīc, kerz ma' nāsına. **Naẓm:**

Ķab'-ı zerdek hemīşe gird-ter-est

30 Ķuvvet-i püşt-rā buved şāfi

Ķün be-süzend ü ez-ān zarar-est

²⁹⁴⁴ --. 16. (204a/07)

- 31 Horden-i horderş buved kâfi
[r-n] **Zereng:** Ve bi'l-kesr. Tağlarda olur bir cins gâyetde büyük ve berk **206a/01** ağaçdur dimiş yemişi olmaz kesüp odun idüp yaçarlar. **Müncik:**
Çonân be-nâlem eger düst dâd-ı men ne-dihed
- 02 Ki hâre hün şevend ender şah-ı zereng jekâl
Kâtibî:
Bâd-ı luţfet ber-zerengistân güzârî er koned
- 03 Kâkım âyed bârhâ vü berg hâr-püştâ zereng
Ve şamu, cehennem **04** ve oluğ nâvdân ma' nâsına. **Kâtibî:**
Çü naqş-ı köhne siyeh şod me-râ secencel-i rûh
- 05 Der-în haţıra-i pür-üstüh'ân u cism-i zereng
Zerend dağı lügatdür ve Gürşâsb binâ eyledüğü şehrûñ **06** adıdur ki ta'rib idüp Zerenc dirler. **Esedî:**
Çü mevc ez-nehîb ü çü âteş ze-tâb
- 07 Çü hâk ez-direng çü bâd ez-şitâb²⁹⁴⁵
Ze-menzil be-menzil hemî şod cihân
Sebük hemçü âv eblûş ez-dehân
- 08 Ber-insân hemî şod ki her nâ çü gerd
Pey-i âteş-râ kazâ güftî ez-râh berd
- 09 Be-yek çeşm zağm-ı âzmün-râ direng
Be-cüst ez-şoden tâ-be-şehr-i Zereng²⁹⁴⁶
- At vaşında dinmişdür. **10** [ğ-n] **Zağang:** Ğaynuñ ve nûnuñ fethasıyla inçkiruğ ' illeti, fuvâk ma' nâsına. Kârahişârî, ve âvâz-ı **11** gâv bâşed dimiş.²⁹⁴⁷ [-f-] **Jefk:** Zâ'î 'Acemîyile çapağ, ramaş ma' nâsına ve çirk ü sümük, muhât ma' nâsına.²⁹⁴⁸ **12** [m-h] **Zemuğ:** Kesmek ve azgun ve bağıl ve nâkıs kimesne ki aşlâ kendüden in'âm u hayr şâdır **13** olmaz. Bu lügati erbâb-ı lügat meftûha bâbında egerçi getürmişlerdür. Eşahh zammıladur. [b-n-v-r] **14 Zembürek:** Çikre didükleri. **Beyt:**
Ze-tîr endâzî zembürek ü tîriş
Tehî şod reg k'ân ze-hün-rîziş
- 15** [n-b-r] **Zenberek:** Mişlihu, zembürek lafzından taħrîf olunmuşdur. [-n-] **Zeng:** Sükün-ı

²⁹⁴⁵ Bu beytde çâr 'unşur cem' olmuştur.

²⁹⁴⁶ --. 16. (204a/20)

²⁹⁴⁷ --. 16. (204a/20)

²⁹⁴⁸ [k-e] **Jekâk:** Zâ'î 'Acemîyile bir cins murdar-hor kuşlardur. [-l-] **Zelk:** Āteş közi, aħker ma' nâsına. 3. (232b/26-27), 16. (204/21)

nūmla çıñrağı ki **16** peykler ayaıklarına ve billerine bağlarlar. **Beyt:**

Tār ki ber-barbeṭ-i nāhīd best

Zeng ber-maḥmil-i hūrşīd best

17 Şems-i Faḥrī *Mi' yār-ı Cemālīde* derāy lafzınıñ beyānında *derāy-ı zeng bāşed ki* **18** *der-gerden-i üştür bendend* dimişdür ve bu beyti irād itmişdür. **Beyt:**

Dergeh-i düşmenet ki ne-şināsend

19

Laḥn-ı Dāvūd ez-bāng dārī

Zıkr olan beytde zāhirdür ki zeng çāk ma' nāsına ola. **20** *Cāmi' ü'l-Fürs* şāḥibi daḥı çāk ma' nāsına da naql eylemiş ammā Esedīnün bu beytinden zeng **21** derānuñ ğayrı olmasın iktizā ider. **Esedī:**

Dü şandük-ı pīlān hūrüşend nāy

22

Ġarīven şode kūs u zeng ü derāy

Ve bir tā'ife adıdur ki aña nisbet idüp Zengī dirler. **23** Anlaruñ iqlimine Zengibār dirler. **Esedī:**

Ze-her sū çü be-rüy-ı cihān teng şod

Be-zinhār nezd-i şeh-i zeng şod

24 Kātibī:

Tā-be-her def' -i hūn şafaḥ der-tenūr-i şubḥ

Sūzed felek ber-āteş-i hūrşīd müy-ı zeng

25 ve şu' ā' -i āfitāb. **Şems-i F.:**

Be-ḥusrevānī ber-bād-ı ḥusrev-i Ġrān

Küşāde dürc-i zebān u keşīde cām çü zeng

26 Velehu:

Ḥudāygān-ı selāṭīn ki şayt-ı ma' deleteş

Girifte Rūm Ḥorāsān u Hind ü Ḥalīc u Zeng

27 Kātibī:

Kerded sipihr-i baḥtī baḥt-ı to-rā derāy

Ger bī-şadā ne-bāşed ü rüşen şod ze-zeng

28 ve def pulı ve pas ki demürde ve ğayrıdan olur, raşdā ma' nāsına egerçi **29** bu ma' nāya 'ämme zā-yı 'Acemīyile isti' māl iderler. **Kātibī:**

Şehzāde Baysungur-ı 'ādil ki rüz-ı rezm

30

Āfitāb-ı tiğ-i to eflāk-ı ḥorde-zeng

Velehu:

Nüh felek қаşr-ı to-rā yek ḥalḳa der-āmed

31

Ger ne-buvedī āhen-i o pūst dār u ğarķ-ı zeng

Şihāh-ı ‘Acem şāhibi ünli çinrağu ve ır tūzi didi. **206b/01 Zenek:** Feth-i *nūmla* taşġir-i zendür, ‘avratcük dimek olur. *Şihāh-ı* ‘Acem şāhibi *zā*’-i mu‘ceme ile **02 taşhīh** eylemiş. Mevlānā Ḥalīmī *zā*’-i ‘Arabīyile. [v-z] **Zevzeg:** Benc ve hācılarotı didükleri. **03 Ez-Zā’i’l-Meksüre.** [z-e-ġ-n] **Jirāgank:** *Zā*’-i ‘Acemīyile kumlu, kırlı yir, fethile daġı rivāyet olunmuşdur. **04** [r-ş] **Zirşek:** Kadın tuzluğı, emīr-i bāris ma‘nāsına. [r-n] **Zireng:** Oluġ, nāvđān **05** ma‘nāsına ve bir kühī muġkem aġaçdur yimiş virmez odun iderler, fethile daġı mervīdür. **06** [y-c] **Zicek:** A‘cāma maġşūş bir nev‘ ta‘āmdur, ġāyetde semiz kuzumuñ baġırsağını **07** pāreleyüp ve birbirine şarup yaġ içinde pişürürler ve yoġurda bıraġup yirler. **08** [y-r-t-n] **Zirteng:** Kolañ, hīrām ma‘nāsına. [y-r] **Zirek:** Çüst ü çāpük ü ‘āķil **09** ü şāhib-i re‘y, keys ma‘nāsına. **Ez-zā’i’l-Mazmūme.** [b-e-n-k-n-c-ş] **Zübāngüncişk:** **10** Kuş dili dirler bir nev‘ ġurde tutmaç aşıdur. [l-v] **Zülük:** Sülük, ‘alaġ ma‘nāsına sā’ir **11** adları kāġtec lafzında taġrīr olunmuşdur. **Jük:** Jükīden lafzından şīġa-i emr ü vaşf **12** terkībidür, kendü kendü ile söyleşmek ve gerinmek ve ġışm itmek ġayz ma‘nāsına. [k-e] **Jükāk:** **13** *Zā*’-i ‘Acemī vü ‘Arabī ile Ni‘metī kömür, jekāl ma‘nāsına naġl eylemiş. [m-ġ] **Zumġak:** Azġun ve baġıl ü le‘im **14** ma‘nāsına fethile daġı mervīdür, eşaġġ zammıladur. [-v-] **Jük:** Ni‘metī, *Şihāh-ı Rūm* şāhibi çolaġ kuşı ki **15** ikinci ardınca toġm düşürür aña dirler ve turgay kuşı ki ebu’l-meliġ ü kuberret vü çekük dirler dimiş **16** diyü rivāyet eylemiş, sā’ir lügatlerde āġiri lāmıla jül çolaġ kuşına dirler ve jüle turgay kuşına dirler. **17 Nev‘-i Evvelehu Es-Sini’l-Meftūha** **18** [e-d] **Sādek:** Ni‘metī vü *Vesīiletü’l-Maġāşid* şāhibi bir hoş avāzlu kuşcaġuzdur, hezār-destān gibi **19** dimişler. Sā’ir lügatlerde sārekdür, *rā* ile. [e-d-e] **Sādāk:** Ocaġ eri. [e-r-ġ] **Sārġek:** **20** Uzun ayaġlı üyez ba‘zılar uvacuġ siñek²⁹⁴⁹ ‘Arabīde circis ü kırkış ma‘nāsına naġl eylediler, **21** ba‘zılar at siñegi didiler, püşte püşte ma‘nāsına. **Şeyġ ‘Attār:**

Ger bā-to be-hem dīger ne-bāşed çi buved

22

Yek-zerre be-sāye der ne-bāşed çi buved

Cāyī ki hezār ‘arş yek sārīġ-est

Müşti sārġek ger ne-bāşed çi buved

23 [e-r] **Sārek:** Ötlegen didükleri hoş āvāzlu küçük kuşcaġuz ġaġ budur ki bülbül envā‘ındandır. **24** Bahār eyyāmında hezār-destān dirler böġürtlen vaġtinde ötlegen dirler ta‘rīb idüp sārec dirler. **25 Şems-i F.:**

²⁹⁴⁹ A. uvacuġ şarıca siñekdür didiler, ba‘zılar sivrisiñek didiler. Kānūn-ı Edeb şāhibi ve Sāmġi şāhibi uvacuġ siñek. (233b/10-11)

Çü merd-i fâzıl bî-sîm ü zer gorisne şevd

Çi bāng-ı laklak pîşeş çi nağme-i sârek

26 Sâ'ir esâmîsi sârec lafzında mezkûrdur. [e-r-n] **Sâreng:** Mişlihu. [e-z-e] **Sâzâk:** Dehlîz ma'āsına. 27 [p-r-d-r] **Seperderk:** Ve bi'l-kesr. Ni' metî, harekât-ı şülüşe ile naql eylemiş, yağlıq, destârçe ki anuñıla el ve yüz 28 silerler. [p-r] **Seperrek:** Ni' metî, harekât-ı şülüşe ile naql eylemiş, *bā* 'i ' Acemîyile şarı ağaç didükleri dârü, zerde 29 çüp na' nāsına. [b-r-ğ-n] **Seperhang:** Egir at. [-b-] **Sebk:** Yeyni, hafîf ma' nāsına ve süst 30 ma' nāsına. [v-z-e-r-n] **Sebzâ-reng:** Yeşil rengü. [b-z] **Sezbek:** Dervîşler ve zurefâ isti' māl eyledükleri 31 yeşilce müferrih. [t-r-n] **Setereng:** Feth-i *tā* ile yebrühü' ş-şanem, istereng lafzından muhaffefdür, vāk vāk 207a/01 ağacı ve kışır ' avrat. **Beyt:**

Ey ki bā-merdümü vü rāy-i to diğer merdüm

Ān-çonān-est ki bā-merdüm-i kāmil setereng

02 harekât-ı şülüşe ile mervîdür. Sükün-ı *tā* ile şatranc ma' nāsına. [r-y-e-n] 03 **Serbāng:** Ve bi'z-zamm kız kuşu. [r-c-n] **Serceng:** Baş ve buğ olan kimesne ki gayrılaruñ 04 üzerine havāledür, hüküm ider, çeribaşı ma' nāsına bu lügat *nūmla* rivāyet olındı. 05 Serheng ü ferheng ü evreng vezninde ve *yā* ile de ki āhîr-i ħurūf-ı teheccîdür, naql olındı, 06 tārîk, bārîk ve tācîk kâfîyesinde. [r-c-y] **Sercîk:** Mişlihu, nitekim şerh olındı. 'Unşurî:

07

Ey ber-ser-i ħübān-ı cihān ber-sercîk

Pîş-i dehenet zerre nümāyed ħarcîk

[r-f-e] **Serfāk:** 08 Āvāz ma' nāsına naql eylemişler. **Şems-i F.:**

Tā ki hengām-ı reften ender-rāh

Ne-buved mūr u mār-rā serfā

09 [r-n] **Sereng:** Sirken didükleri ot ve serengiden lafzından ki yarçılışmak ya' nî söz ile 10 karşı olup birbirine tolaşup idişmek ve giñ ya' nî vāsi' eylemek ve gülmek 11 ma' nāsına gelür, mezkûr lafzından şîğa-i emr ü vaşf-ı terkîbî ve ism-i maşdardur. Ni' metî ve sîmurğ 12 ve giñ yol ma' nāsına da gelür dimiş, *rānuñ* feth ü kesri cā' izdür. [r-h-n] **Serheng:** Erbāb-ı 13 lügat çeribaşı dimişler, Fāzıl-ı Muħaqqîk *Deķāyîku'l-Ĥaķāyîkda* böyle taħķîk ü tedķîk itmişler ki 14 serheng elfāz-ı mürekkebedendür, aşlı ser-āhengdür, niteki bu beytde vāķi' dür. **Beyt:**

15

Derāy şütür ħāst ez-küçegāh

Ser-āheng-i leşker ber-āmed be-rāh

Çeri başlarına ki başdan ol 16 harekete ve ħarbe ' azm ider ve kulanı aña tâbi' olurlar, serheng dir, aşlı ser-āhengdür, izāfetile 17 ' alem olıcaķ kâ' ide terkîb-i tağyir olunup

‘alāka-i izāfet kaç’ olınmışdır, barbetdeki 18 gibi ki aşlı ber-i batdur izāfetile ol āleti teşbih itmişdür, kaç yerine *Bahrü’l-Ġarā’ib* şāhibinüñ 19 cümle-i ġarāyibindendür ki bu maķāmda dimişdür, serheng oldur ki ġayrılarıñ üzerine ġavāle ola, 20 yort sürici çeribaşlarına ve yayabaşlarına ve iş üzerine turup ırġād işledenlere 21 ve bunlarıñ emşāli kimesnelere ıtlāk olunur. **Seg:** *Kāf*-ı ‘Acemīyile it, kelb ma‘nāsına. **Sek:** 22 *Kāf*-ı ‘Arabīyile ta‘ziye bu ma‘nāya *sīn*üñ zammesiyile olmaķ ensebdür ki sūk lafzından muħaffef olur 23 ve it üzümü ve egseri. [k-b-s-t] **Sek-bestek:** Zaġar didükleri şikār iti. [k-s] **Seksek:** 24 Ve bi’z-zam. Yürümesi olmayup yilegen tavara dirler. **Enverī:**

Çün esb-i Enverī be-süy-yı menzil-i murād

25

Der-mevkib kaçül ne seksek ne rāh-vār

[-n-] **Seng:** *Kāf*-ı ‘Acemīyile taş, ġacer 26 ma‘nāsına ve vaķār ve sīne ma‘nāsına, aġırlıķdan kināye olup isti‘āre olunur. **Beit:**

27

Hemī ez-sitāyiş berāmed der-teg

Ki pīrüz bāşed Ĥudāvend seng

‘Unşurī:

28

Bed-ġāh-ı to bī-seng şod ruzī ber-o çün teng şod

Be-her cüy-yı āveng şod hemçün tırāz u ez-zebān

[n-k] 29 **Sengek:** Tolu ki gökden yaġar, tegerg ma‘nāsına, ‘Arabca berd dirler ve seng lafzınıñ taşġiridür, 30 taşcaġuz demek olur. [n-k-l-e-l-y] **Senglālīk:** Yunt kuşu, *sa*‘ve ma‘nāsına sā’ir adları 31 ġiredzerd ser lafzında yazılmıştır. [n-g-l] **Senglek:** Tolu, sengek ma‘nāsına ġayrı esāmisi 207b/01 *tegerg* lafzında mestürdür. **Sevek:** Ve bi’z-zamm arpa ve buġday başı, ġūşe-i gendüm 02 ve cev ma‘nāsına, Ĥalīmī zamm-ı *sīn*ile taşġih eylemiş, sūk-ı muşibet ve arpa ve buġday başı dimiş 03 ve seyrek saķallu, köse ādeme sūk-rīş dirler. [h-m-n-e] **Sehmnāk:** Ķorķunç, mehīb 04 ma‘nāsına ve Ķorķulu sehmgīn ma‘nāsına. **Es-Sīni’l-Meksüre:** [p-r-d-r] **Siperdirik:** Dest-māl 05 ve yaġlıķ ki anuñıla el ve yüz silerler, fethile daġı rivāyet olınmışdır. [r-p-r] **Siperk:** *Bā’-i* ‘Acemīyile 06 şaru aġaç, sā’ir adları zerde-çüb lafzında olmışdır, isperek lafzından muħaffefdür. 07 [p-r-y] **Siperīk:** Mişlihu ve yonca, *tarfīl* ma‘nāsına. [t-e] **Sitāk:** Aġacuñ oġlıdur ki dibinden 08 çıkar ve tāze budak, şāġ-ı nev ma‘nāsına. **Esedī:**

Sitāk-ı semen buved ez-insān be-ber

09

Ki yek merd bestī gitifti be-ber

Şems-i F:

Bād ez-‘adl-i o be-cünbāned

Berg-i gül-rā seġerġehān ze-sitāk

10 Bu lügat *şîn*-i mu'ceme ile dağı mervîdür. [-t-] **Sitek:** Ütme buğday, pîş-ğord ma' nāsına. [t-r-n] 11 **Sitereng:** Feth-i *tā* vü *şîn* ile setereng ma' nāsına ki Yebrūhu'ş-şanem, vāḳvāḳ ağacına ve kışır 12 'avrata dirler, tafşîli estereng lafzında olmışdur. [r-ş] **Sireşk:** Feth-i *rā* ile eşk 13 ü reşk kâfiyesinde isti' māl olunur. Āzād-ı dıraht didükleri meşhūr ağaçdur ki kızıla 14 mā' il aḳ gülleri olur, yaz ve kış, ḥazān bulup gitmez ve igde gibi aḳçe aḳçe yemişi olur. 15 **Esedi:**

Hem ez-ḥayrî vü gāv-çeşm ü sireşk
Be-süste-ruḥ her yekî ebr ez-sirişk

Şems-i F.:

16 Cüdet ez-der-çemen güzer kerdî
La' l restî be-cāy-i gül ze-sireşk

Ve gözyaşı, eşk 17 ü dem' ma' nāsına egerçi ğalaḫ idüp ekşer kesr-i *rā* ile isti' māl iderler. **Şems-i F.:**

18 Nîsteş rû be-süy-ı baḥr girift
Şehriyār ez-serem dest-i to ebr
Ruḥ-ı siyāh āmed-est rîzān-ı eşk
19 Z'ān hemî bārideş ze-dāde sirişk

İsti' āre tarîkiyile yağmuruñ kaḫrelerinde isti' māl 20 olunur, gūyā buluduñ gözi yaşıdur. Niteki zıkr olan ebyātda vāḳi' dūr ve od ḳoğı 21 şerār ma' nāsına. [-t-] **Sitek:** Ütme buğday, pîş ḥord ma' nāsına. **Sik:** *Kāf*-ı 'Arabiyile sirke, ḥall ma' nāsına. 22 [k-e-r-ā-h-n] **Sikār-āheng:** Kısaç ve tennūrdan ekmek çıkaracak demir çengāl ta' rîb idüp 23 sikār-āhenc dir. [-l-] **Silk:** Sükūn-ı *lām* ile kilik, şilk veznine inci ve sā'ir delikli cevāhir geçürdükleri 24 iplige dirler, 'Arabîdür, Fārsîde dağı şāyi' dūr. **Şems-i F.:**

Cāyî ki dihed nazm-ı felek silk-i selāḫin

25 Silk-i to der-āfāk buved vāsıḫa-i silk

[-l-] **Silg:** Bekçili yol. [m-e] **Simāk:** 26 Ni' metî feth-i *lām* ile zabḫ itmiş burḳaç didükleri ki ḥubūbātdandur. [n-d] **Sindek:** Ḳaraḫişārî zîbaḳ 27 ma' nāsına naḳl eylemiş. [y-ḥ] **Sihak:** Kebāb envā' indandur. [y-r-n] **Sî-reng:** Sî-murğ didükleri ḳuş 28 'Arabca 'Anḳā dirler, mevcūdü'l-ism, ma' dūmü'l-cism. [y-s-e-l] **Sisālek:** Ḳuyrukşalan didükleri 29 ḳuş. [y-s] **Sisek:** Yunt ḳuşı, şa' ve ma' nāsına sā'ir adları ḥord-zerd-i ser lafzında mezḳūrdur. 30 [-y-] **Sik:** Kesr-i şariḫile mişlihu. [-y-] **Sig:** Süci, ḥamr ma' nāsına ḫaḳîkatde müşelleşüñ adıdur, isti' mālde 31 süciye dirler. **Es-Sîni'l-Mazmūme:** [t-r-b-e-n] **Sütür-bāng:** Yunt ḳuşı bu ma' nāya 208a/01 ğayrı adları ḥord-zerd-i ser lafzında meşḫūrdur ve şıgırcuḳ ḳuşı ki 'Arabca zürzūr dirler 02 ve ba'zılar, şıgırtmaç ḳuşı

dimişler, aşda sütün-bang idi, keşret-i isti' mālile vāv tahfif 03 olındı. [t-r] **Sütün:** Serkeş ü lecüc ve yüzsüz ma' nāsına. **Bejt:**

Ne-bāşed nemid ez-ħudā-yı büzürg

04

Be-coz kāfir-i tīre-rāy sütün

Nemid, nevmid lafzından muħaffedür ve büyük demek olur 05 büzürg ma' nāsına ammā bunuñıla büzürg mā-beyninde fark budur ki büzürg 'āmdur, cüşşede 06 ve mertebede ve başda büyük olana dirler, sütün-i ħāşdur, cüşşede büyük olana 07 dirler ki muķābili ħurddur. **Bejt:**

Der-keş-i tīr ü kemān ez-be-her gürg

Tāzend gerāyed ān gürg-i sütün

08 [t-r-n-e] **Sütünāk:** Ni' meti sütünbāng ma' nāsına naql eylemiş. [t-r-n] **Sütünreng:** Ĥarekāt-ı sülüşe 09 ile mervidür, yebrūhu's-şanem ve vaķvāķ ağacı ve kışır, 'aķim ma' nāsına. [-t-] **Sütün:** Bili ince bārik 10 miyān ma' nāsına. [t-v-r-b-e-n] **Sütün-bāng:** Sütün-bāng ma' nāsına. [t-v] **Sütün:** *Vesiletü'l-Maķāşid* 11 şāhibi ütme buğday ma' nāsına naql eylemiş, sitek ki meksüre bābında bu ma' nāya gelmişdür. 12 Lisān-ı Fārsīde vasať kelimedden ħuruf-ı ' illet ki vāv, elif, ye ħarfleridür, ħızfı şāyi' dür. 13 Eger sitek, sütün lafzından tahfif olınmış ise, sitek zammıla olmaķ ensebdür. **Sütün-bāng:** 14 Kız kuşu, fethile daħı mervidür. [ħ-e-r-n] **Sürħāng:** Kızılşağı, kızıla mā' il dimekdür. [r-ħ-c-n] 15 **Surħ-çeng:** Bir kızıl burınlı serçedür ki ' Arabīde *nuğur* dirler. [r-ħ-s-r] **Sürħ-serg:**²⁹⁵⁰ Bir nev' 16 başı kızıl serçedür, ' Arabīde *ħumret* dirler. [r-ħ] **Surħak:** Kızılcuķ yemişi zuğul daħı dirler 17 ve kızamuķ ki ' Arabīde *cüderiy* dirler ve ħaşbā didükleri ' illet *zerķāl* daħı dirler 18 ve ba' zı iķlīmlerde *güren* dirler ve koyun böcüğü. **Süg:** Korĥu ve ğam, ħuşşa. Kāraĥişārī 19 ve sıçan otı, semmü'l-fār ma' nāsına naql eylemiş ve bir nev' ĥoş ĥoħulu dārudur, beş dürlü 20 olur tāze emlecden ' uşāre tutarlar içine misk ķatarlar, süg-i misk dirler 21 ve ba' zılar sügi şuda işladurlar, rāmeki anuñıla yoğururlar, sügü'l-mā' dirler ve ba' zılar 22 misk derisine rāmekī ta' biye iderler deriden rāyiħa-i laťife kesb ider, süg-i cild dirler 23 ve ba' zılar nāfenüñ derisini uvacuķ toğrarlar, rāmek ile muħkem yoğururlar, ba' d zamān ĥoş 24 rāyiħa olur, süg-i ikrās dirler, eger süg bulunmasa ħurma ĥoruğı, ' uşāresinde māsū 25 ile ca' li müşk düzerler, anuñ ' amelı gibi ' amel ider. [k-e] **Sükāk:** Tahta, sikāl ma' nāsına. [k-v-s-e] 26 **Sükūsāk:** Şimşek ve yıldırım ma' nāsına. [k-v] **Sükük:** Ni' meti ta' ziye ve māsū ve ' afş ma' nāsına dimiş. 27 *Vesiletü'l-Maķāşid* şāhibi hemān ' afş ma' nāsına gelür dimiş. [v-z-e] **Süzāk:**

²⁹⁵⁰ Yā ebā ' umir mā-fi' lün-nuğir

Göyündürme didükleri **28** meşhür çıban gâyetde acıtğan olur, ‘Arabca hurka olur, sūzā dağı lügatdür. [-v-] **Sūk: 29** Ye’s, muşibet ma’ nāsına. **Şems-i F:**

Tā buved sūr u sūk dā’im bād

Şāh der-sūk-ı düşmeneş der-sūk

30 ve ekin başı, hūşe vü seyrek saşallu kimseye sūk-riş dirler, fethile dağı naql olındı, eşahh zammıladur. **31 Nev’-i Evvelehu Eş-Şini’l-Meftūha 208b/01** [e-b-e] **Şābāk:** Şābāng lafzından muhaffefdür, bir nev’ berk ve muhkem ağaçdur, Mısr diyārında **02** çok olur, bernūf dirler, tafşili şāh-bānc lafzında olmuşdur. [e-b-e-n] **Şābāng:** Mişlihu. **03** [e-b-y-z] **Şābizek:** Kurudan didükleri ot ki eţıbbā katında leffāh dimekile meşhūrdur, **04** hācīlarotı dağı dirler. [e-h] **Şāhek:** Bir otdur ki tohmı boynuzcuğ gibi olur, eţıbbā **05** iklilü’l-melik dir. [e-r] **Şārek:** Hoş āvāzlu bülbül gibi bir kuşcağuzdur, *sīn*-i mühmele **06** ile dağı mervīdür, sā’ir tafşili ve esāmisi sārec lafzında mezkūrdur. **Beit:**

07

İllā tā der-āyend tūṭi vü şārek

İllā tā ser-āyend kumrī vü şārī

[r-e-n] **Şārāng:** Mişlihu. [e-ş-e] **08 Şāşāk:** Dört kıllu tanbūr. [e-ş] **Şāşek:** Mişlihu. [-e-] **Şāk:** Ağaç dibinden **09** tāze çıkan fidan, sitāk ma’ nāsına ve şişik ve bir ayaklu kimesne, [e-l-h-n] **Şālheng:** **10** Cimrī, hasīs ve dün. [e-m-e] **Şāmāk:** Ni’ metī, kalenderī cāme vü pīrāhen ve nīm-tene dimiş **11** Hālīmī mekkāriler giydüğü nīm-tene kaftān diyü taḥşiş eylemiş *Vesīletü’l-Makāşid* şāhibi **12** ve *Şihāhü’l-‘Acem* şāhibi cāme-i pīrāhen ve nīm-tene şağır, kamīşi kirlenmesün için tahtü’l-kamīş **13** giyerler dimiş. [e-m] **Şāmek:** Mişlihu. [e-h-b-e-n] **Şāh-bāng:** Şābāk ma’ nāsına ta’ rīb **14** idüp sāh-bānc dirler.²⁹⁵¹ [b-e-h-n] **Şeb-āheng:** İrte yıldızından evvelce toğan yılduz ki **15** kār-bānkırān dirler vech-i teşbih bunı dirler ki sābıkda bir kār-bān mezkūr yılduzı **16** görüp şabāh yılduzı şanup bī-vaqt yollarına revān olıcağ harāmīlere rāst **17** gelüp kār-vānı kırmışlar ol sebebden kervānkıran dimişler diyü naql iderler, lisān-ı **18** ‘Arabīde tārık dirler, muşsimiye Hāzret-i Bārī te’ ālā cell ü ‘alā vāki’ olmuşdur, gāyet-i **19** işrākından ve izā’atından ötüri ḥaḳīkatde ol şu’rī veyā Zühredür. Şemsinūñ öñine **20** geçdükçe öñince toğar adı irte yıldızıdır. Şu’arā maḥbūblar dişini izā’ati cihetinden **21** sitārelere teşbih iderler. Neyyirinden geçse Şi’rādan ve Zühreden nūrlu yıldız yokdur. **22 Esedī:**

Be-ḥande-i ‘aḳīkīn noḳta-i mīm kerd

Şeb-āheng der-mīm dü-nīm kerd

Bundan zāhir **23** olan evvelki rā vü lā. **Muḥammed ‘Aşşārī:**

²⁹⁵¹ [e-h-l-v] **Şāhlūk:** Tonbul erüğü dirler bir iri şarı erükdür. 3. (236b/24), 16. (206b/20)

24 Süy-ı eyvân ğam kon her şebâheng
Ki tâ-ber-çarḡ püyî çün şeb-âheng

‘Unşurî:

Der-bezm-i to dimâġ-ı şeb-âheng ter şeved
Ez-‘ aṡse ki maġz-ı şurâḡî nihân dihed

25 [b-p-r] **Şeb-perek:** Yarasa, vaṡvaṡ u ḡuffâş ma‘nâsına sâ’ir esâmîsi 26 çerhvâz lafzında mezkûrdur. [b-c] **Şebcek:** Berât gicesi. [b-r-n] **Şeb-reng:** Bozrak, kara 27 at. [b-ç-r-e-ġ] **Şeb-çerâġek:** Yıldız ḡurdı didükleri böcek, şeb-tâb ma‘nâsına sâ’ir 28 esâmîsi anda meşûrdur. [-b-] **Şebk:** İçi kızıl minter ve müşebbek ma‘nâsına. [t-r-n] **Şet-reng:** 29 Ve bi’l-kesr şaṡranc. **Şems-i F.:**

Eger to şâhî vü âşâr-ı şâhî in ki to-râ-st
Şehân-ı dġger hestend çün şeh-i şet-reng

30 Ma‘lûm ola ki: Nerd didükleri meşhûr lu‘b şaṡrancından muḡaddem 31 vaz‘ olunmuşdur. Mülûk-ı ‘Acemden dördinci ṡabaḡa ki Sâsânîlerdür. Ekâsire daġı dirler. 209a/01 ol ṡabaḡaya evvel pâdişâh olan Erdeşir bin Bâbek bin Sâsân bin Behmen bin İsfendiyâr 02 ibn Güştâsb bin Lohrâsb bin Ervend bin Keyḡubâddur ki Keykâvus bin Keyḡubâduñ küçük 03 ḡarındaşdır. Mezkûr Erdişir zamânında olan ḡukemâ-i ‘azîmü’ş-şândan biri lu‘b-ı neri vaz‘ 04 idüp ḡazâ vü ḡadere ve dünyâ ehline mişâl irâd idüp insânuñ kendü nefsinde nef‘ 05 ü zarda ve sa‘âdet ü şaḡâvetde ve’l-hâşıl cüz’i ve külliden bir emrde aşlâ daġlı ve taşarrufı 06 yokdur, belki cemî‘ ef‘âl ü âşâr ki ḡayr u şerden şâdir u mütebâdir olur. ḡazâ vü ḡaderiñdür. Pes 07 bu ḡıyâs üzre yılda on iki ay ve on iki burûc muḡâbili on iki ḡânelü bir ruḡ‘a 08 vaz‘ idüp ve ‘aded-i eyyâm-ı şehri ve her burca otuz derece mülâḡazasıyla otuz ḡıṡ‘a 09 iḡtiyâr idüp gice gündüz mişâline iki faşş vaz‘ idüp her faşşa altı vech ki feḡ 10 ü taḡt ü yemîn ü şimâl ü verâ vü imâm der-cihât-ı sitte murâd idüp ve insân bilmez ki 11 ḡayr u şer cihât-ı mezbûrenüñ ḡanḡı cānibinden gelür dimege ve ka‘beteynüñ taḡallübini ḡazâ vü ḡader 12 iḡtizâsına işâret idüp, insân ḡâḡ ḡanî ile faḡîr ve ḡâḡ bir ‘aks olur, girü 13 ḡâḡ vażî‘ vü ḡâḡ şerîf olur, taḡlîb-i eṡvârdan taġâyür-i evṡârda ilâ mālâ-nihâyetile 14 ḡâl bu minvâl üzredür ve Serîü’r-reffâ ‘aleyhi rahmetu’llâhu te‘âlâ bu şî‘r-i dil-rübâ vü nazm-ı revân 15 âsâyı ne ḡoş edâ itmişdür. **Şî‘r:**

Ve muḡkemân ‘alen-nüfûs vü rabbemâ

Lem be-ḡukemâ fihhîn ḡukemâ ‘adilâ

16

Aḡsevân ḡadd ü semâ ‘alāmütenihenmâ

Simme baḡş ilâ el-bedîd ḡavâ’il

Yelka hemā elm-erzūk sa´ den tāli´ en
 17 Ve yerā hümāü´l-maḥrūm sa´ den eflā
 Fe-iḡā hümā iştıcbā´ alā keffü´l-fetī
 Darrāhu ev nef´ āh nef´ en gāḥilān

18 ba´ zılar ḥakīm-i mezbūruñ adı Nerd-i şīr olmağın vāzi´ a nisbet idüp mezkūr lu´ba 19 Nerd-i şīr dirler diyü naql iderler, bu kavli muşaddıķ´ allāme Zemaḥşeri, Rebī´ ü´l-ebraḡr nām kitābında 20 dimişdür ki Erdiştir adlu bir şeyḡe vardum, bir kimesne ile nerd oynarken gördükde didüm 21 ki El-Erdiştir ven-nerd-i şīr bi´se´l-mevlā ve bi´se´l-´aşīr. **Mezkūr Ḥakīm:** Mezbūr lu´b-ı nerdī 22 zuḡūra getirüp sā´ir ḡukemā-i´ ālim üzerine tafazzul u iftiḡār izḡār idicek ol zamānda 23 olan a´zām-ı mulūk-ı Hindden **Sehrām** nām ve dirler ki **Belhey**t nām bir pādişāḡ Behrām-ı ḡulām 24 ve Ḥuřşid iḡtişām var idi ki iḡlīm-i Hindüñ ser-leşkeri taḡt-ı Ermende rām idi 25 ve ol´ aşırda olan ḡukemā-i māhirde Şişşa bin Dāḡir nām bir ḡakīm-i zü-fünün bā-iḡtirām ol 26 dehrüñ ḡukemā vü fuçalāsına ḡilāf zu´m-ı ḡukemā´i Fürs´ arz itdi ki insān sa´y-ı icḡihādı ile 27 merātib-i´ aliyye taḡşiline ḡādir ü menāzil-i seniyyeye vāşil olur ve iḡfāl ü ihmālındendür ki 28 dā´ire-i peste ser-gerdān olup ḡalur, bunu delīl-i iḡāmet itdi ki piyāde iken sa´y 29 u himmet ü ceḡd-i ceḡidī ciheti ile ve ḡareketi ile naḡ´-ı riyyāsetde ferzāneler menāziline vezīr, şāḡ olur 30 ve şüret-i şaḡrancı nāḡıķ u şāmit temāşilinde derecāt u merātib vaz´ idüp meşelā 31 şāḡī, re´is, ferzi vezīr ve etḡāfinda olanı a´vān u eñşār vaz´ eyledi ve dirler ki 209b/01 şāḡıḡ-i meḡābet ü şalābet mülūk-ı Hindün birisinüñ veliyy-i´ ahdi Şāḡ adlu bir oḡlı 02 var idi. Memleketinde kendüye bir´ adū zāḡir olmağın oḡlını muḡābeleye gönderüp ittifāķ 03 ol ḡarbde oḡlı helāk olup pādişāḡuñ oḡlına ḡāyetde ta´alluķı olmağın ve nihāyet 04 meḡābetinden vüzerāsı helākını izḡāre cerā´it idemeyüp ḡukemādān biri mezkūr lu´bı 05 vaz´ idüp ve mekā´id-i ḡurūbdān maḡfī emrleri anda beyān idüp ve keyfiyyet-i zafer 06 ü ḡālibiyyet ü ḡızlān ma´lūbisi izḡār eyleyüp pādişāḡ ḡuzūrında oynamaḡı 07 emr idüp vaḡtā ki ḡālib ḡaşmını maḡlūb itdükde şāḡ māḡ didi. Pādişāḡ 08 bu sözden oḡlı vefātını bilüp izḡār-ı ta´ziyetine icāzet virdi vaḡtā ki 09 ol´ aşruñ cemī´ ḡukemā vü fuçalāsı şaḡrancuñ nerd üzre terciḡ ü tafşiline muḡırr 10 u mu´terif olıcaḡ pādişāḡ vaḡta kendü zamānında bunüñ ḡibi´ adīmü´l-mişāl bir ḡikmet 11 bir bedī´ ü´t-timsāl nesne zuḡūra geldüḡinden ḡalbıne ḡāyetde sürūr-ı selvet ü ḡabūz u beḡcet 12 ḡāşil olup´ āmme-i nāsḡān iḡfāsın emr idüp aşḡāb-ı ḡavāş-ı memleket ve 13 erbāb-ı eḡālī-i devleti ile lu´bına meşḡül olup ve iştıḡālını bā´iř-i efzal bildi. 14 Zirā ḡördi ālet-i ḡarbüñ cemī´ daḡā´iḡ-i umūrını ve a´dānuñ ḡiyel ü ḡud´ alarınıñ def´ ini 15 ve keyfiyyet-i zabḡ u rabḡ-ı memālik ü ḡıfz u ḡirāset şüḡūr-ı müslimīni muḡḡir ü´ izzet-i

din 16 ü dünyā ve esās-ı ‘adlī meş‘ardur. **Pādişāh-ı vakt:** Ğāyet server ü ħubūrından haķīme 17 ħiṭāb-ı müsteṭāb idüp didi ki bu lu‘bet-i ‘acīb ü ħikmet-i ğarībūñ muķābelesinde 18 benden her ne murād iderseñ maķbūl ü mebzūldur. Haķīm-i şāħib-i teḍbīr, zamīr-i münīrinden bir te’lif 19 naķş-ı bī-naẓīr ü taşnīf-i mināşşa-i dil-peẓīr daĥı zuhūra getürüp didi ki bu riķ‘anuñ 20 evvel ħānesine bir ħabbe buĝday ikinci ħānesine iki dane buĝday bu üslūb üzre 21 taz‘īf olunup bu riķ‘anuñ āħiri ki altmış dōrt ħānedür ne miķdār ‘aded olurısa 22 pādişāh bu bendesine iĥsān eylesün didi. Pādişāh fikr-i bīkrinūñ sırrına bedāheten 23 ħaķīmūñ deķā’iķ-i fikrinūñ sırrına vāķıf olımayup benüm gibi Ĥurşīd-i cevdet, Cemşīd-i 24 seĥāvet, sultān Süleymān-nişāndan bunuñ gibi bir ‘adīmū’l-vücūd-ı pūr-ħikmet bir lu‘bet 25 ıẓhār idüp ve muķābelesinde her ne istid‘ā eyleseñ mebzūl olıcaķ ve fevr-i 26 ‘aķluñ ve cevdet-i fikrūñ muķtezāsınca envā‘-ı merātibe-i ‘aliyye ve münāşib-i seniyye ricā 27 itmek ẓanniderdüm bunuñ gibi cüz’i ‘aṭā nedür ki benden temennā idersin diyü ħaķīmūñ 28 kılllet-i himmet ve keşret-i ẓa‘f-ı niyyetine ħaml idüp, ‘itāb itdi, ħaķīm andan ṭaleb itdüğünü 29 ħod-ĥāẓret-i mālīkū’l-memālīk ‘ale’l-ıṭlāķ u āferīninde enfes ü āfāķ cell ü celālehu ve ‘amm-ı 30 nevāleden ğayrı bir iĥdā ‘aṭāsına ķādir degil idi. Haķīm su’ālin i‘āde idüp 31 istid‘ā eyledi ki eger pādişāh-ı ‘ālī-nejād bu bendenūñ ħāṭır-ı fātırını ğāyetde 210a/01 ri‘āyet-i murād iderise hemān tevaķķu‘um budur didi. Pādişāh bī-ĥuzūr olup 02 ħiddet ile istedüğünü virūñ diyü emr eyledi, dīvān muĥāsibleri cem‘ olup 03 ħaķīmūñ ṭaleb itdüğü miķdārı ħesāb eyleyiceķ gördiler ki dünyāda ne ķadar 04 buĝday, belki sā’ir cemī‘ ħubūb cem‘ olunup ba‘dehu eger tekmiṭi rimālden imdād olınsa 05 daĥı ħaķīmūñ murādı miķdārınuñ ‘aşr-ı ‘aşiri mümekkin ü müyesser olmaz. Pādişāha icmālen 06 ‘arz itdükde evvelā inkār idüp ba‘dehu erbāb-ı hesābı iĥzār eyleyüp 07 ħaķīķat-i ħāle vāķıf olıcaķ, ħaķīmūñ şüret-i kıllletde ṭaleb itdüğünüñ 08 keşretūñ mulāĥāza idüp ve fevr ü ķemāl ü ‘aķl u ferāsetine istiĥsān eyleyüp 09 muķaddemā vaż‘ eyledüğünüñ kelām u ķār-ı nevā ĥudūşe-i cemīle ve u‘cūbe-i cüz’ileden su’āle 10 iķtirāĥuñ yüz mertebe āĝreb ü a‘cebdür diyü küllī ri‘āyet eyledi. **Üslūb-ı 11 ħesāb budur ki beyān olunur:** Muĥāsib evvel ħāneye bir ħabbe ķor, ikinci 12 ħāneye iki ħabbe üçüncü ħāneye dōrt, dōrdüncüye sekiz, beşinci ħāneye on altı 13 altıncı ħāneye otuz iki, yedinci ħāneye altmış dōrt, sekizinci ħānede yüz yigirmi 14 sekiz ħabbe olur. **Şıfat-ı Şānīye** naķl olıncıcaķ beyt-i evvele şaff-ı evvelūñ ẓa‘fi 15 ki yüz yigirmi sekiz ħabbe olmış idi, beyt-i şānīye ẓa‘f-ı ẓa‘fi bir beytde daĥı naķl 16 olınsa mā-ķablinūñ ẓa‘fi vaż‘ olunur. **Cemāle’d-dīn** Muĥammed bin İbrāĥīm bin Yaĥyā El-Ķütbi el-ma‘rūf 17 bi’l-Vaṭvāṭ dir ki ba‘ẓı ĥazzāķ-ı muĥāsibe rāst geldüm ki a‘dād-ı Hindī ile ẓabt idüp 18 bir beytde nazm itmiş. **Beyt:**

Hāvā(1615) mahtün(955) ü sıfr ba' dehu ' acz(385)

19

Şenn şıfren ve fil dedün(44) zevün(67) dedhan(1844)

551615, 737009, 674400, 1844

20 'Aded-i Hindî ile üslüb-ı mezkûr üzre yigirmi iki hâne olur, pes bu cümle 21 on sekiz biñ kere biñ olur, altı kerre mükerrer ve dört yüz kırk altı biñ biñ 22 olur. Beş kerre mükerrer ve yedi yüz kırk dört biñ biñ olur, dört kere mükerrer 23 ve yetmiş üç biñ biñ olur, üç kerre mükerrer ve yedi yüz toktuz biñ biñ olur, 24 iki kerre mükerrer ve beş yüz elli bir biñ olur, tekrârsuz ve altı yüz on beş 'aded olur 25 ve mezkûr taz' if iki şüret üzre yazılmışdur, bir şüreti Mısr, Kâhiredede müsta' mel 26 olan urādib ve veybāt hesābı üzre taħrîr olunup ve bir şüreti hâne-be-hâne 27 erķāmıyıla Mekke-i müşerrefede ve ba' zı yirlerde isti' māl olınan medd ü ğarrāre üslüb 28 üzre teşfir olındı. **Tārîh-i Defyātü'l-A'yān** şāhibi ibn Hıllekân dirler ki 29 taz' if-i şatranc mübālağasında nefsimde ba' zı dağdağa var idi, hattā İskenderiyye 30 muħāsiblerinüñ ba' zı üstād-ı māhirlerinden birisi ile cem' olup taz' if-i mezkûr 31 zıkr olındukda baña bir tarîķile 'ayān u beyān eyleyüp ve hesābınüñ şıhhatine bir beyyine 210b/01 ve hüccet ızhār eyledi ki on altıncı hānenüñ tezā' if a' dādı otuz 02 iki biñ yedi yüz altmış sekiz ħabbe olmuş ve didi ki ben 'ayyār eyledüm zıkr olan 03 'aded bir ķadeħ (32768) miķdārı oldu. Andan erbā' a andan veybāne andan urādibe 04 intikāl idüp, kırkıncı hānede tezā' ifi yüz biñ erdeb ve yetmiş dört 05 biñ ve yedi yüz altmış iki erdeb ve şülüşî erdeb oldu ki dört 06 veybedür, ba' dehu^{2952, 2953} bu cümleyi bir şüne iderüz, zîrā bir şünede bundan ziyāde 07 buğday olmaz, ba' dehu şehrleri taz' if iderüz, altmış dördüncü hāneye vardukda 08 ki āħir hāne-i riķ' a-i şatrancdur, bu hesāb üzre altı biñ üç yüz 09 seksen dört şehrler ve rüy-ı zemīnde mezbür 'adedden ziyāde şehr 10 yokdur, zîrā kurre-i ' arz tarîķ-i hendese

²⁹⁵² Şüneleri taz' if idüp elli hāneye vardukda 'adedi biñ yigirmi dört şüne olur, zıkr olan enbārları bir şehr 'ad iderüz, 1024 zîrā bir şehrde mezkûr 'adedden ziyāde enbār olmaz. 12384

²⁹⁵³ Şatranc ħill ü ħürmetinde bu ħadîş vardır didiler. *Min lu' b bi'ş-şatranc ven-nerdü şîr fekeinnemā ğamas yedehu fı demü'l-ħunzîr*. 'Allāme-i Zemaħşerî *Reb'ü'l-'l-ibrār* nām kitābında dir ki Erdeşîr nām bir şeyħe vardum, gördüm bir kimesne ile nerd oynar, didüm ki

*El-Erdeşîr ven-nerdü şîr
Ye şü'l-mevlā vü ye şü'l-'aşîr*

Şāhib-i *Hidāye* dimişdür ki: “Şatranc ü nerd ü erbā' 'aşr ki bir nev' oyundur. Bunları oynamak mekrühdür, zîrā eger akçe ile oynarsa kumār olur ki meysirdür, meysir ħod naş ile ħarāmdur, eger kumār itmezise lehv olur, fı'l-i lehv ħod 'abeş ü bāñıldur, ķāl-i Resūl'llāh salla'llāhu 'aleyhi ve sellem Ebü'l-'Abbās bin şerīħa şatranc oynamakda ruħşatdan su'āl itdiler cevāb virmiş ki izā sellemet eydihimā mine't-ıtyān ve lisānhā mine'l-hediyān ve şalātihmā mine't-ıtyān ve lisānhimā mine'l-hediyān ve şalātihimā minen-nisyān rüccüte ediben beyne'l-iħvān ve ğayr-ı muħarrem 'ale'l-ħillān ya'nı kaçan elleri tıtyāndan ve dilleri herzeden ve dedyāndan ve namāzları nisyāndan sālīm ola, ricā iderüm ki iħvāna edeb ola, ve ħillāna ħaram olmaya.

ile ma'lûm olmuşdur, yigirmi dört biñ **11** mıldür ki sekiz biñ fersahdur, bu mesāha kaç' idür, bunda aslā şekk ü şübhe **12** yokdur. **Hulefā'-ı Āl-i 'Abbāsuñ** a'lem ü erşed efzal ü emcedünden **Me'mûn** **13** ibn Hārünü'r-reşid kaçd eyledi ki bu mesāhanuñ haķikatine vāķıf ola. **14** Ol zamāndan Benī Mūsādan Muḥammed ü Aḥmed ü Ḥasan nām kimesneler ki taḥşil-i **15** 'ulûm-ı kadimeye ve kütüb-i ümem-i evā'iluñ itılā'ına gāyetde himem-i 'ālileri olup **16** bu ḥuşūşda nefslerine ta'ablar virüp bilād-ı Rūma vü ğarba ve aşkā'-ı şāsi'a **17** ve sâ'ir emegin ba'ideye müsāferet idüp ve bezl-i seniy ile naķle aḥzārına **18** külli ictihādlar idüp 'acā'ib hikem ızhār eylemişler idi ve mezkûrlar ḥuşūşā **19** 'ulûm-ı hendese ve ḥibl ü ḥarekāt ve müsikî vü nücümde sâ'irlere gālib olup **20** 'alem olmuşlar idi, mezkûrlara bu müsāhadan sū'al idicek cevāb virdiler ki **21** ne'am bu kaç' idür, bunda şā'ibe, şübhe yokdur, Me'mûn didi ki müteḳaddimün zıkr **22** itdükleri üzre sizden bir 'amel isterüm ki zuhūra getüresüz, tā ki şıḥhatini ben **23** mu'āyene müşāhede idem ki müteḳaddimîn kelāmına muvāfiķ u muṭābıķ ola, mezkûrlar **24** didiler ki arāzi-i mütesāviyeden bir şahrā ta'yin eylesen tā ki şıḥhat-i ḥüccetimizi **25** ḥuzūruñuzda şābit idelüm, teftiş ü tefahḥuş olınuķda şahrā-yı Sincār u tāh-ı Kūfe'yi **26** gāyet münāsib buldılar, Me'mūnuñ bu 'ilme itılā'ı olan Şıķa cemā'tinden **27** ādemler alup Sincāra varup bir muvāfiķ mevzi' de ba'zı ālāt alup **28** ḳuṭb-ı şimāli irtifā'ın alup ol mevzi' de ber-i veted vaz' idüp **29** uzun ipler bağlayup ba'dehu cihet-i şimāliyeye ḥasbü'l-ımkān inḥirāfsuz **30** yürüyüp ḥabl tamām olduğı yirde bir veted vaz' idüp ve anda bir ip **31** bağlayup girü cihāt-ı şimāliyye fi'l-i evvel üzre yürüyüp irtifā'-ı ḳuṭb-ı **211a/01** mezkûrı alduķları mevzi' e gelüp nihāyet bulduķda irtifā'-ı evvelden bir derece **02** ziyāde buldular, ol miķdārı ki arzdan ḥabl ile taķdīr itdiler idi, altmış **03** altı mīl ve şülüş mīl geldi, bu mesāhadan ma'lûm oldu ki her bir derece-i **04** felek saḥ-ı arz muķābelesinde altmış altı mīl ve iki şülüş olur imiş **05** girü evvel vaz' itdükleri vetede gelüp ve bir ip bağlayup ol minvāl üzre **06** cihet-i cenūba teveccüh idüp be-ḥasebü'l-mümkin istiķāmet üzre cihet-i şimālīde **07** itdükleri gibi naşb-i veted ü şed-i ḥibāl idüp cihet-i şimālīde isti'māl itdükleri **08** ḥibāl tamām olduğı maḥalde aḥz-ı irtifāvet idüp, ḳuṭb-ı şimālīde irtifā'-ı **09** evvelden bir derece nāķış buldılar bu üslüb üzre ḥesābları şaḥiḥ ü murādları **10** muḥaķķaķ oldu, 'ilm-i hey'etde vuķūfi olmiyan kimesneye bu beyānda haķikati **11** zāhir ü ma'lûmdur ki 'aded-i derece-i felek üç yüz altmış derecedür, zīrā ki felek **12** on iki burca maķşümdur, her burc otuz derecedür ki cümlesi üç yüz altmış **13** derece olur, felegüñ her derecesinüñ 'adedini altmış altı mīl ü şülüş mīle **14** taķsim itmişler bu ḥesāb üzre yigirmi dört biñ mīl olur ve her **15** mīl dört biñ ḥaṭvedür, *Kāmūs* şāhibi el-mīlü mi'eti elf işbi' ilā **16** erba'te elfi işbi' ya'nī ṭoķsan altı

biñ barmağdur diyü taḥkīk eylemişler 17 ve her üç mīl bir fersah olup her fersah on iki adımdur, cümle-i ma' müre-i 18 zemīn bu taḥdīrce sekiz biñ fersah olur ki aṣlā bunda şübhe olmayup 19 muḥaḥkağdur, vaḳtā ki evlād-ı Mūsā Me'müne gelüp ve itdükləri vaż'ı 20 haber virüp istiḥrāc-ı evā'il-i kütüb-i ḳadīmeye muvāfīk gelicek Me'mün 21 mevzi'-i āḫirde daḫı taḥkīk-i müṣāhede itmek taleb idüp mu'temed 22 'aleyh adımlar ile zıkr olınan Benī Mūsāyı arz-ı Kūfeye gönderüp 23 şahrā-yı Sincārda eyledükləri gibi anda daḫı ḳıyās idüp ḥesābları 24 muvāfīk düṣdükde ḳudemā bu bābda yazduklarınıñ şıḫhatini ma'lūm idindi.²⁹⁵⁴ 25 'Aded-i enbār yüz altmış yedi kerre yüz biñ ve yetmiş biñ iki yüz on 26 altı olur ve şehrlerüñ 'adedi on altı biñ üç yüz seksen dört olur.

27

٢ ٤ ٦ ٦ ٦ ٢ ٢ ٤

٢ ٤ ٣ ٢ ٤

²⁹⁵⁴ Āmmā devrū'l-kürreti'l-arzı fekāle 'aşrūn elfān ve mi'atun ve sittūn mīlen ve ḳuṭruhā 'alā hendistetihē elfā ve erbā mi'etin ve erba' 'aşer mīlen. Nişfun nişfi'l-'aşar ve kīle erba' ve 'iṣrūn elfen mīlen ḳuṭruhā ve 'amḳuhā ve seb'ūn elfen mīlen ve sittin ve ḡülüşūn mīlen ve ḳīle esnedāre'l-arz seb'ūn ve işbetüne dereceten ve'd-derecete ḥamsūn ve 'iṣrūne ferḥān işney 'aşere elfe zīrā'an ve'zīrā'u işnān ve erba'ūn eşbe'un ve'l-esbūnu sittü ḥbāt ve tes'an maşfufeti ba'dḥā ilā ba'd fikūne zalike tes'a alāf fersḫ naḳlen min kenzi'l-esrāri ve lāḳıḫu'l-eşkār. Te'lifü'l-Şeyhi'l-Ḳādī'l-'adlı Ebā 'Abdu'llāhi Muḥammed bin Sā'id bin 'Ömer bin Sā'id s-Sinhāci'l-Ma'rūfu bi-enmeşel beze'l-Ḳadī bi'az mez bilādi'l-ḡarb. (Yeryüzünün çevresi ise yirmi bin bir yüz altmış fersah olup Hindistan'ın doğusundan on dört yüz dört fersahın yarısıdır. Çapı veya genişliği yirmi dört bin mil olduğu ve derinliği yetmiş bin altı yüz otuz altı mil olduğu söylenmektedir. Dünyanın eğimi otuz altı kademe olduğu ve her kademe yirmi beş fersah olduğu kabul edilir. Fersahın uzunluğu on iki bin dirhemdir ve dirhem kırk iki parmak ve parmak da altmış tanedir ve hepsi birbirine bağlı olduğunda dokuz bin fersah olur.)

Ḳıṭ'a:

Ṭül u 'arz heft kişver-rā be-cū çend fersah-est
Ehl-i dāniş kerdeend taḥkīk ān ey rāst kār

(Yedi ülkenin uzunluğunu ve genişliğini, kaç fersah olduğunu araştır, bilginler bunu araştırmışlar, en doğru iş de budur.)

Miğ u şa'd-est melül ān u 'arz-rā meydān u ḡad
Rūd rīd u kūḫ ḳacef ve şehr-i Zīḡ ender şumār

(O araştırma sıkıcı olabilir ama genişlik bir meydan ve yarıştır, nehir akar, dağ yükselir, şehir sayılır.)

Hest ez-īn cümle be-şadr-ı şehr-i Sevād-ı a'zīm-est
Kūşvāre-vār īn ebyāt-rā der-kūş-dār

(Bütün bunların en büyüğü Savad şehridir, bu beyitleri kulağına küpe olsun.)

Baḫr-ı diğər:

Ger porsī heft kişver-i fersaḫeş
Çend bāşed ey ḫarīf bā-ḫired

Hes miğ ü şuğd ṭüleş bī-kemān
'Arz-ı ān nezd-i ḫakīm āmed ü ḡad

Rūdeş āmed rīd kūḫeş hem ḳacef
Ve bih Zīḡ ü hem Sevādeş geşt şad

28 16777216

16314²⁹⁵⁵

29 ve 'aded-i ħubūb yigirmi iki ħāne olur ki yuħaruda üslūb-ı 30 raħam-ı Hindī ile bir beytde zabt olınmıřdur.²⁹⁵⁶ **211b/01**

Ĥāne-be-ĥāne erħāmīle taştir olınan şavat budur. 02

1	2	4	8	16	32	64	128	256	512
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

03

1024	2048	4096	8192	16384
11	12	13	14	15

04

El-Beyt 16 Ķadeh	El-Beyt 17 Ķadeĥin	El-Beyt 18 AĶdāĥ (4)	El-Beyt 19 AĶdāĥ (8)
68 8 32	36 5 65	72 10 13	44 21 26

05

El-Beyt 20 AĶdāĥ 16 Vey	El-Beyt 21 Veybān	El-Beyt 22 Veybāt
Veybe 88 42 52	1048576	262144

06 El-Beyt:

23 İmdād-ı meħi 9 Veybāt 58 4194304

07 El-Beyt:

24 İmdād 18 Ķarāre 5 8
8388608

08 El-Beyt:

25 İmdād 36 Ķarāz 5 3
16777216

09 El-Beyt:

26 İmdād 72 Ķarā'ir 7 Vemdān 5 33554432

10 El-Beyt:

27 İmdād 144 Ķarā'ir 14 İmdād 5 4 27108864

²⁹⁵⁵ --, 16. (200a/24)

²⁹⁵⁶ Buradan řerāng kelimesine kadar olan bōlüm 16. nūshasında yer almamaktadır.

- 11 El-Beyt:
28 İmdād 288 Ğarā'ir 28 İmdād 5 134217728
- 12 El-Beyt:
29 Ğarā'ir-i Mekki 57 İmdād 5 16 268435456
- 13 El-Beyt:
30 Ğarā'ir 115 Müddān 5
536870912
- 14 El-Beyt:
31 Ğarā'ir 230 İmdād 5 4
1073741824
- 15 El-Beyt:
32 Ğarā'ir 465 İmdād 5 8
2147483648
- 16 El-Beyt:
33 Ğarā'ir: 921 ve İmdād 6 vehi muḥzin 5
4294967296
- 17 El-Beyt:
34 Maḥzinin: 5
8589934597
- 18 El-Beyt:
35 Maḥāzin: 5 4
18179869184
- 19 El-Beyt:
36 Maḥāzin: 5 8
34359738368
- 212a/01** El-Beyt:
37 Maḥāzin: 16
687194736
- 02 El-Beyt:
38 Maḥāzin: 32
137438953472
- 03 El-Beyt:
39 Maḥāzin: 64
274877906944

04 El-Beyt:

40 **Maḥāzin:** 128

5549755813888

05 El-Beyt:

41 **Maḥāzin:** 256

1099511627776

06 El-Beyt:

42 2199023255552 **Maḥāzin:** 512

07 El-Beyt:

43 8798046511104 **Maḥāzin:** 1024

08 El-Beyt:

44 8796093022208 **Maḥāzin:** 2048

09 El-Beyt:

45 17592186044416 **Maḥāzin:** 4096

10 El-Beyt:

46 35184372088832 **Maḥāzin:** 8192

11 El-Beyt:

47 70368744177664 **Maḥāzin:** 16384

12 El-Beyt:

48 140737488355328 **Maḥāzin:** 32768

13 El-Beyt:

49 2814749710656 **Maḥāzin:** 65536

14 El-Beyt:

50 56294449953421312 **Maḥāzin:** 131072

15 El-Beyt:

51 1125899906842624 **Maḥāzin** **vehī**

medīne: 262144

16 El-Beyt:

52 2251799813685248 **Medīneteyn**

17 El-Beyt:

53 45035599628380496 **Medā'in:** 4

18 El-Beyt:

54 9007199254740992 **Medā'in:** 8

212b/01 El-Beyt:

	55	17014398509481984	Medā'in: 16
02 El-Beyt:			
	56	36028797018963968	Medā'in: 32
03			
El-Beyt:			
	57	72057594037927936	Medā'in: 64
04 El-Beyt:			
	58	144115188085855872	Medā'in: 128
05 El-Beyt:			
	59	288230376151711744	Medā'in: 256
06 El-Beyt:			
	60	576460752303423488	Medā'in: 512
07 El-Beyt:			
	61	1152921504606846976	Medā'in:
1024			
08 El-Beyt:			
	62	2305843009213693952	Medā'in:
2048			
09 El-Beyt:	63	4611686018427387904	Medā'in:
4096			
10 El-Beytü'r-rebi' ve's-sittin: 64		9223372036854775808	Medā'in:
8192			
11 Büyüt-ı müteḳaddimede olan 'adedüñ mecmū'ı budur: 184467440709551615 12 ve medīneler budur: 16384: on altı biñ üç yüz seksen dört şehrdür vallāhu a'lem. 13 Fuželā-i müteḳaddiminden biri bu beyti nazm itmiş. Beyt:			
		İn şa' a tuḳa' if şaṭranc fe-cümlehu	
14		Hā vā me'in ta' accazin müddin zevin deddeḫā ²⁹⁵⁷	
[r-e-n] Şerāng: Āheste-āvāz. [r-f-e] Şerfāk: Ve bi'l-kesr. 15 Āheste-āvāz ve ayak tayırdısı, bāng-ı pāy ma'nāsına. [r-n-e] Şernāk: Lisān-ı 16 Pehlevīde āheste-āvāz ma'nāsına [r-n] Şereng: Ve bi'l-kesr, zehr, sem ma'nāsına Şems-i Fahrī 17 böyle dimiş ve bu beyti inşā eylemiş. Şems-i F.:			
		Müdām tā ki ne-bāşed ḫadeng-rā ferheng	

²⁹⁵⁷ (Satranç oyununu istediğin kadar zorlaştır, hâlbuki içinde bir mucize vardır.)

18 Hemîşe nâ-geh ne-bâşed besân şeh̄r şereng

Beyt:

Muḥālifân-ı to-râ çün şereng bādâ şeh̄d

19 Girifte ḥalk-i cihānişân be-suḥre hemçü ğarenk

Diger:

Mermân ḥāk-pāy-ı to k'āb-ı ḥay'āt tāset

20 Ḥaḫḫā ki kerd şeh̄d-i ḥayāt-ı me-rā şereng

Ve ba'zılar ḥanḫaldan acı bir zehrnāk otur **21** didiler ve ba'zılar ḥanḫaldur didiler, Ḥ'āce Sinānī ḫaddese sırrahu ki *Mezheb-i Dünyāda* **22** buyurur, bu beyti şāhid getürdiler. **Beyt:**

Nüş-ı o niş ü sükkereş çü şereng

23

Şerbeteş ḍarbet-est ü şulheş ceng

Ve göz yummak ma' nāsına ve şeker ma' nāsına da **213a/01** naql itmişler. [f-t-r-n] **Şeft-reng:** Şems-i Faḫrī *Mi'yār-ı Cemālīde* bir cins şeftālüdür **02** nişfi kızıl ve nişfi ağ olur, İşfahāniler tālānek dirler dimiş ve bu beyti **03** inşā eylemiş. **Beyt:**

Ebū İshāḫ şāhī ki nezdik-i o

Çi yek pāre gevher çı yek şeft-reng

04 Ḥalīmī bir nev' şeftālüdür, aḫ ve tūli dimiş. Ni' meti kızıl şeftālū ve ḫayısi **05** ve *ālevist ki nīme-i o sūrḫ ü nīme-i diger sefid ü mīveey-est ki mānend-şeftālū* **06** *sūrḫ ü sefid bāşed* dimiş *Vesiletü'l-Maḫāşid* şāḫibi daḫı bu ma' nāya naql eylemiş. **07** [f-ş-t-r] **Şefterek:** Mişlihu. [f-ş-t-l] **Şeftlek:** Mişlihu. [f-r-n] **Şeftreng:** Ni' meti şefre **08** ma' nāsına naql eylemiş ki büyük bıçaḫ ve mücellidlerüñ deri yonıcaḫ āletleri ki Türkīde **09** daḫı şāyi' dūr. [-f-] **Şefek:** Ḥaḫīr nesne ki göze görünmez ve bed-ḫū ve nā-be-kār u ta' ne-ger **10** kimesne, Ḥalīmī; ve her nesnenüñ kötüsine ve eskisine ve aşınmasına ve ḫarāb olmışına dirler. **11** Feth-i *fā* ile şefekdür, *Mi'yār-ı Cemālīde* sükün-ı *fā* ile rivāyet olunmuş. **Şek:** **12** Şebnem ve **dilberdek** ki şıçan otına dirler, semmü'l-fār ma' nāsına. [k-e-v] **Şekāvek:** Şems-i Faḫrī **13** rebābī bāşed ki çehār rūd dāred şüşek nīz güyend dimiş. [-l-] **Şelek:** Ni' meti dıraḫt **14** dimiş, Ḳaraḫişārī arka yüki ve eşek yükine dirler dimiş. [l-v-h] **Şelūhek:** **15** Ve bi'z-zamm demir dikenı, eṭıbbā ḫatında ḫasek dimekile meşhürdür, ta' rīb idüp şelūhec **16** dirler. [-n-] **Şenek:** *Nūmūñ* fethasıyla uğrı ve ḫarāmī. **Şeng:** Sükün-ı *nūm*la ol maḫbūba **17** dirler ki ḫarekāt u sekenāti ḡāyetde şīrīn ve maṭbū' ve ḡōñül açıcı ola. **Beyt:**

18

Be-şeng-i dehr me-nih dil ki ān ḡam-ḫ'āre-i mest

Kebāb kerd be-şengī dil hezār be-şeng

19 Kātibî:

Cām-est ze-ke's-i çarḥ u şarābet ze-mihribān
Z'encüm-füzün der-encümenet sākīyān-ı şeng

20 ve büklüm ve ḥortum ma' nāsına ki filūñ burnına dirler. **Zahîr:**

Koned sinān-ı to bāzî be-cān-ı ḥaşm çonānek

21

Be-ʿ aql dil şodegān şāhidān-ı çābük ü şeng

Ebū Şekūr:

Tā geh koned o ḥ'ārem tā key zened o şengem

22

Fersūd şevem āḥir gürz āhes-vār şengem

Ve bed-ḥulḫ u nā-bekār u uğrı ve ḥarāmî ma' nāsına da gelür **23** kūhî berg ü muḥkem ağaçdur, mīvesi olmaz, köki ḡāyetde saḥt olur, ʿ Arabca ʿ arud **24** dirler. **Müncik:**

Ey to şengî ki be-şengî ser-çeng

V'ey to çüpî ki hemçü müm şenek

Ni' metî **25** ve bir kimesneye dirler ki uzun ola ve yoḡun ve ferbih ve inine büyümiş ola dimiş, **26** bu ma' nāya kesr ile daḡı mervîdür ve yapraksız ağaç. **Beyt:**

Ma' ārif verz ey cān peder tā

27

Ne-bāşî bî-hüner bā-şeng hem seng

[n-k-v-b-ş-n] **Şeng ü Beşeng:** Ḥarāmîler adlarındandır. **28** [n-g-ü-m-ş-n] **Şeng ü Meşeng:** Mişlihu. **Şems-i F.:**

Ze-dozd-ı rāh-zen eṭrāf-ı mülk kerd cihān

29

Ki maḥv şod ze-kütüb nîz nām-ı Şeng ü Meşeng

[-v-] **Şevk:** Diken, ḥār ma' nāsına. **Şems-i F.:**

30

Ḥusūdî v'ez-gülbin-i ārzü

Be-ḥanded gül ammā ḥord zaḥm-ı şevk

[v-ş] **Şevşek:** Şems-i Fahrî **31** dört kıllu rebāb dimiş, sā'ir erbāb-ı lügat dört kıllu ṭanbūra dimişler. **Şems-i F.:**

213b/01

Der-în zamāne ki nezdik-i ehl ü nā-ehli

Yekî-st şāḥib-i fazl u zenende-i şevşek

02 [v-l] **Şevlek:** Şevleng lafzından muḥaffedür, Ḥalimî vü *Vesiletü'l-Makāşid* şāḥibi **03** kara boz at dimişler, ya' nî demür kır at dimek olur, Ni' metî esb-i ḥunuk ya' nî **04** boz at dimiş. Fāzıl-ı Muḥaḫḫik esb-i ḥunuk, aḡ at dimekdür dimişler ve bu beyti **05** irād eylemişler. **Beyt:**

Tebārek ze-pülād sebzeş külāh

Fürs-i ḥink ü bergüstüvāne siyāh

06 Beyt-i mezkûrdan añlanur ki aq ola dimişler ve ba'zılar şeb-reng ma'nāsınadır 07 dimişler. **Esedî:**

Be-şeb-reng ü şevlek der-āverd pāy

Ki āyīd bā-gürz-i kürdī ze-cāy

08 [v-l-n] **Şevleng:** Mişlihu. **Eş-Şini'l-Meksüre** [t-e] **Şitāk:** Sitāk ma'nāsına 09 *sīn-i* mühmele ve mu'ceme ile mervīdür, ağacunuñ oğludur ki dibinden çıkar ve taze budak. 10 [t-e-l-n] **Şitāleḡ:** *Kenāreḡ* ve *zerāḡeḡ* kāfiyesine fetḡ-i *lām*la baldır, sāk 11 ve aşık ve incik ve kebece, baldır ve topuq, ka' b ma'nāsına. **Şems-i F.:**

Eyā şāhī ki kadr ü himmetet-rā

12

Buved der-pāy-ı gerdün tā şitāleḡ

Ḥar-mihre ve zehr ve telḡi ve giyāh-ı telḡ 13 ve ḡar-zehre ve çeng ibrişimī, *Şihāh-ı* 'Acem şāhibi bu ma'nāya kesr-i *lām*ile taşḡi eyledi. **Şirfāk:** 14 Fetḡ-i *şim*ile şerfāk ma'nāsına. [f-t-r-n] **Şiftereng:** Sigil ki bedende çıkar ve bir nev' 15 şeftālū ve erük ve kayusı fetḡile *şeftereng* ma'nāsına. [k-l] **Şikilk:** Yan başı. [-l-] 16 **Şilk:** Kilk ü silk veznine özlü kara balçık ve çökek yir ki ayak başıcaq envā' 17 miḡnet ü zahmet ile ḡalāş olur, azmaḡ daḡı dirler. **Şems-i F.:**

Ez-ma' deleteş zālīm ü bī-bāk be-mānend

18

Hemçün ḡar-ı lengī buved ābī-zede der-şilk

Rudekī:

Çü pīş ārend kerd erş be-maḡşer

19

Fürū mānī çü ḡar be-miyān-ı şilk-ā-şilkānek

Āḡirindeki elif, elif-i işbā' dur. Ba'zılar 20 şilkānuñ āḡirinde olan elif, elif-i işbā' olduğın bilmeyüp müstaḡil lūḡat şanup 21 şilk ma'nāsına naql eylemişler. [l-n] **Şileng:** Peykleriñ ve sā'irleriñ çegzitmesine dirler, teng ü 22 ceng kāfiyesinde isti' māl olunur.

Kātibī:

Peyk-i gerdün-keş z'encüm hest çendīn reng-i zer

23

Ber-hevā-yı āsitānet mī-zend her-dem şileng

Velehu:

Şad pey-i men-i nizār bā-figān ze-zeng-i dil

24

Çün peyk-i maḡrib ü maşrıḡ ze-dem-i şileng

[-n-] **Şing:** Diraḡt-ı bī-berg bu ma'nāya 25 ve yoğun etlü ma'nāsına fetḡile daḡı rivāyet olinmişdur ve güzāre vü genc, ḡazīne ma'nāsına 26 *Cāmi'ü'l-fürs* şāhibi, ve orun dimiş. [y-r-ḡ-ş] **Şir-ḡişk:** 'Āmme ḡalat, sir-ḡişt didükleri 27 dārū, Her'āt vilāyetinde sükūt ağacı üzerine yağar ḡāḡ olur arpa unıyla 28 yoḡurup isti' māl iderler, hem ḡıda hem

devā olur. Ğāyetde nāfi‘ dārudur. [y-r-k-v] **Şirkük: 29** Ni‘ meti, büyük yılan derisine dirler dimiş. [y-f-t-r-n] **Şiftereng:** Şiftereng ma‘ nāsına. **30 Eş-Şini’l-Mazmūme: Şütür-gāv-peleng:** Zūrāfe didükleri hayvān üstür-gāv-peleng **31** lafzından taḥfif olunmuşdur. Sā’ir tafşili anda mezkürdür. [t-r-p-l-v] **Şütür-bülük:** Deve kığı. **214a/01** [-r-] **Şürk:** Mu‘ānid, lecūc ma‘ nāsına. [-ş-] **Şüşk:** Çapağ ki göz çirkidür, sā’ir esāmisi **02** jefk-āb lafzında meştürdür. [l-v-h] **Şülühek:** Demür diken, fethile daḥı rivāyet **03** olunmuşdur, eşaḥḥ zammıladur. **Şühnāk:** Kirlü, paslı dimekdür, sühkīn daḥı dirler. **Şük:** Karaḥişārī **04** şıçan otı dimiş, sā’ir erbāb-ı lügat meftūḥa bābında getürmüşlerdür. **05 Nev‘-i Evvelehu Eş-Şadi’l-Meftūḥa.** [d-b-r] **Şad-berg:** Yaprakları çok bir nev‘ güldür. **06 Esedī:**

Hezārān şaff-ı gül demide ze-seng

Ze-şad-berg-i dü-rüyü vü heftād-reng

07 şad-tü daḥı dirler. [d-r-n] **Şad-reng:** Ol meşhūr bāzīdür ki ta‘rib idüp şatranc **08** dirler. Reng, ḥiledür, ma‘ nāsı şad-ḥile demek olur. **Eṭ-Ṭā’i’l-Meftūḥa.** [b-l] **Ṭablek: 09** Deblek didükleri ṭanbul daḥı dirler. [-n-] **Ṭang:** Şıklık, şağir ma‘ nāsına. **Eṭ-Ṭā’i’l-Mazmūme 10** [v-r] **Ṭürek:** A‘lām-ı ricāldendür. Cümleden biri Gürşās b nām-dāruñ ecdādından **11** birisinüñ adıdur, Gürşās b bin Utruṭ bin Şem bin Ṭürek, ve andan evvel kimesneye **12** bu ad konılmamışdur. **Esedī:**

Yekī püreş āmed ze-toḥm-ı büzürg

Be-resm-i niyā kerd nāmeş Ṭürek

[v-ṭ-y-k] **Ṭüṭigek:** Ṭüṭi lafzınuñ taşğiridür. [v-ṭ-y] **Ṭüṭiyek:** Mişlihu. **El-‘Ayni’l-Meftūḥa. 14** [v-r-s] **‘Arüseki:** ‘Arūs lafzınuñ taşğiridür. Gelincik demek olur ve başmağçı böcüğü **15** didükleri ki ḥaşerāt-ı arz dandır. [k-‘] **‘Ak‘ ak:** Sağsağan kuşu, ta‘rib idüp ‘ağ‘ağ **16** dirler, meşhürdür ki lağlağ ile sağsağan ‘ufūneti olan yirlerde durmazlar, āşiyānelerin terk **17** idüp giderler, ‘ufūnet gitdükde girü mekānlarına gelürler, tecrübe olunmuşdur sā’ir **18** esāmisi fejā lafzında zikr olunmuşdur, ğurāb-ı eblāk daḥı dirler. [-n-] **‘Ank:** Önce **19** giden eşek. **El-‘Ayni’l-Meksüre.** [-l-] **‘İlk:** Muṭlaqā sağıza dirler, her nenüñ **20** gerekise olsun ammā Rūmī lafzıla şıfatlayup ‘ilk-i Rūmī dinilse maştakī müte‘ayyin olur. [l-k] **21 ‘İlkek:** Mişlihu. [-n-] **‘Ink:** Bezr-ḥāne diregi, *Şihāḥ-ı ‘Acem* şāḥibi fethile ‘ank önce giden eşege **22** dirler, kesrile bezr-ḥāne direğine dirler dimiş. **23 Nev‘-i Evvelehu El-Ğayni’l-Meftūḥa 24** [e-r-ş] **Ğārişki:** Kapu tayağı ve tırkaz. [e-r-ş-n] **Ğārşink:** Mişlihu. [e-k-v] **Ğārkük:** Kemān-kürühe **25** finduğı ki balçıkdan iderler. [e-l-v] **Ğālük:** Her nesne ki top gibi yuşyumrı **26** ve desdegirmi ola, ḥamir-i zevāle ve kemān-kürühe finduğı gibi ve oğlançuklar enigi gibi. **Ḥusrevāni:**

27 Kemān gürühe zerrīn şode muḥāk-ı mäh
Sitāre cümle çü gālūkhā-yı sīm-endūd

Esedī:

28 Geh efkend naḥcīr ber-deşt ü rāğ
Gehī zed be-gālūk der-mīg-i māğ

[e-v-ş-n] **Ġāvşenk:** 29 Ögendüre didükleri ālet ki anuñıla öküz sürerler. **Şems-i F.:**

Çü gāv-est ḥaşmeş berāy-ı edeb

30 Nefer henced o-rā meger ġāvşenk

Bu ma' nāya sā'ir esāmīsi bedāz lafzında yazılmışdur. Ni' metī 31 ve ḥarābe yüz tütmuş dīvāra daḥı dirler dimiş. [d-n] **Ġadeng:** Ebleh. **Şems-i F.:**

Muḥālifān-ı to-rā çün şereng bādā şehd

Girifte ḥalk-i cihānişān be-suḥre hemçü ġadeng

214b/01 ve çirkīn ü gū-bed ü **02** bī-endām ve vefāsızlık ve ḥıyānet. [d-r-n] **Ġadrenç:** Ni' metī mişlihu dimiş. [r-b-e-s-n] **03 Ġarbāseng:** Ağırşak ve kemān-kurühe yuvalığı. [r-n] **Ġareng:** Gū-bed ü bī-endām ġadeng **04** ma' nāsına ve girye-i ḥazīn-āvāzī ve zārī ve muḥlaḳā efġān-ı ġıriv ma' nāsına. **Şems-i F.:**

05 Henüz şāhid gül per ü berendāşt meger

Ki 'andelib ney-āsāyed ez-ġıriv-i ġareng

Kātibi:

06 Bes ki ez-kūs-ı to der-gūş-ı sipāh-est ḥurūş

Şir-i gerdün şode gerdān ze-ġıriv-est ü ġareng

07 Vesīletü'l-Maḳāşid şāḥibi, ve tennūr çengāli ve bir ta' āmdur tāze yağdan yarma **08** idüp bişürürler dimiş. [r-v-e-s-n] **Ġarvāseng:** Ġarbāseng ma' nāsına, **09** lisān-ı Fārsīde *bā* ile *vāv* arasında tebādül ü tevāḥī vardır, miraren zıkr **10** olunmuşdur. [r-y-e-s-n] **Ġaryāseng:** Bişi didükleri ta' ām ki yağ içinde bişürürler. **11** [j-e] **Ġajāk:** Ni' metī bed-rāyiḥa ma' nāsına naḳl eylemiş, ġusāk u ġuşāk ma' nāsına. [j-n] **12 Ġajeng:** *Zā*'i 'Acemiyile gizlü ağlamak āvāzı. [ş-e-m-ş] **Ġaşāmüşç:** Rāmek didükleri **13** terkīb, aşlı maḥallinde zıkr olunmuşdur. [ş-ö-ş] **Ġaşmüşç:** Mişlihu. [l-n] **Ġalengk:** Kerpiç **14** kesicilerün āletidür. [m-n-e] **Ġamnāk:** Ġuşşalu. [-n-] **Ġang:** Bezr-ḥāne dögeri ki bir uzun **15** muḥkem ağaçdur, 'uşşārlar aña ağır taşlar aşup yağ çıkarurlar. [v-e-l-n] **Ġavāleng:** **16** Zerdālū ḳurısı, zammıla daḥı lügatdür. **El-Ġayni'l-Meksüre:** [ş-e-m-ş] **Ġişāmüşç:** Rāmek **17** didükleri terkīb ki zağal ḳaşd idüp miske ḳatarlar. [ş-m-ş] **Ġişmüşç:** Mişlihu. **18** [ş-h-m-ş] **Ġişemüşç:** Mişlihu bu lügatleri meftūḥa bābında daḥı irād itmişlerdür. **19** Eşāḥḥ kesriledür, ma' nā-yı terkībisine muvāfiḳdur. Zīrā ki 'ış-ı ḥıyānet ma' nāsınadır.

20 [-ç-] **Ġiçek**: İklık didükleri sâz ki kemânçe gibidür. **Kâtibi**:

Ġiçek ân ʿ andelîb-i o ekl-i şad-ğâr ħâr-ı mâ

21

Ze-şekl-i küknâr-âsâ be-günâ der-dihed efyün

Hâtifi:

Ġiçek mî-zed çü ħübân-ı semen-sâk

22

Ebrû-yı kemânçe râh-ı ʿ uşşâk

Ġiçek lafzından muħaffefdür. [y-c] **23 Ġiçek**: Mişlihu. **El-Ġayni'l-Mazmûme**. [r-m-v]

Ġurmük: Ĥarkeş ey mü ze-bâlâyîn. Taʿ rîb **24** idüp cürmük dirler. [s-e] **Ġusâk**: Râyiha-i

kerîhe ve ağız kokuşu ve nâ-ğoş **25** maʿ nâsına. [ş-e] **Ġuşâk**: Mişlihu, *şîn*-i mühmele ve *şîn*-i muʿ ceme ile dağı mervîdür. **Şems-i F.:**

26

Be-ğâr bâ-dest-i o zend pehlü

Şerm nʿâyedeş ez-dehân ğuşâk

[v-ş-n] **Ġuşeng**: Ögündire **27** anuñıla öküz sürerler. [-v-] **Ġük**: Ĥurbağa ğayrı adları çâz lafzında yazılmışdur. **28 Nevʿ-i Evvelehu El-Fâʿi'l-Meftûha** **29** [e-ğ-t] **Fâhtek**: Ügeyik

kuşu, fâhte maʿ nâsına, ʿ Arabca *şulşul* dirler. [e-s-t-r] **30 Fâsterek**: Girürek dimekdür ve

kırlağuç kuşcağızı ferâstük maʿ nâsına. [t-e] **Fetâk**: **31** Niʿ metî, kına maʿ nâsına dimiş. [-

t-] **Fetk**: Niʿ metî, porsuk dimiş. [d-r-n] **Fedreng**: **215a/01** Ĥapu ardına kuduğları ağaç ve mandâl ve kâriz tokmağı, Niʿ metî, ve ünüğe kanlı dimişdür. **Şems-i F.:**

02

Ne kîse-râ buved âsîb-i ihtinâk-ı düvâl

Ne çüb-ı der-râ renc ez-sikence-i fedreng

03 Ĥusrevî:

Pây bîrûn me-nih ez-pây ki daʿ vâ-ı ħʿiş

Tâ ne-yârî be-der kevn-i ferâhet fedreng

04 [d-n] Fedeng: Mişlihu. [z-e-l] **Fezâlik**: Aşl u kânûn maʿ nâsına, aşlda lafz-ı ʿ Arabîde

05 fâʿi sebebiyye ve ism-i işâret ü ʿ alâmet-i ħitâbdan mürekkebdür, ʿ Acem ism-i müfred gibi istiʿ mâl **06** idüp ʿ örf-i ʿ âm kabîlinden olmuşdur. **Beyt**:

Cihân ħoş-est ü lâkin zevâl-i mâlik-i o-st

07

Beğâ ħoş-est ü lâkin fenâ fezâlik-i o-st

Gâh olur ki taħfif kaşd **08** idüp *elif* resmden ħızf itdükleri gibi telaffuzdan dağı ħızf idüp **09 dâh** sâkin telaffuz iderler. [d-l] **Fedlek**: Mişlihu, nitekim şerħ olındı. [r-e-s-t]

Ferâstek: **10 Sîn**-i mühmele ile ħarlağuç kuşu ferâstük lafzından muħaffefdür. [r-e-s-t-v]

Ferâstük: Mişlihu. **11 [r-e-ş-t] Ferâstek**: *Şîn*-i muʿ ceme ile mişlihu. [r-e-ş-t-v] **Ferâstük**:

Mişlihu, sâʿir adları ferestüʿ **12** lafzında zıkr olunmuşdur. [z-r-n] **Ferzeng**: Oğlancuk. [r-s-n] **Ferseng**: Taʿ rîb idüp **13** fersenc dirler, üç mîldür. Her ferseng on iki biñ adımdur.

Her mîl dört biñ 14 haṭvedür, *Kāmūs* şāhibi *el-mîl mi'eti elfi işbi'ü'l-erba'a elfi işbi'*, ya' nî 15 ṭoksan altı biñ barmaḳdur diyü taḥḳik eylemişdür. *Tārîh-i Vefeyyâtü'l-A'yānda* 16 ki mü'ellifi İbn-i Ḥallikāndur, mezkūr u meşūrdur ki devr-i kürre-i arz, tarîḳ-i hendese ile 17 ma'lüm olmışdur. Her felek on iki burca maḳsūmdur. Her burc otuz derecedür ki 18 cümlesi üç yüz altmış derece olur, her felegūñ derecesini altmış altı mîl ve şülüṣā 19 mîle taḳsîm itmişlerdür, bu ḥesāb üzre yigirmi dört biñ mîl olur ²⁹⁵⁸ 20 aṣlā bunda şübhe yokdur, muḥaḳḳaḳdur ve bu maḥalle müte'alliḳ taẓ'if-i şaṭrancda küllî tafşîl 21 vardur. Ḥalîmî, ferseng lafzında Ḥ'āce Senāyînūñ bu beytini irād eylemişdür.

Beyt:

22 Rub'-i meskūn ki ez-tarîḳ-i şumār
Şod be-ferseng-i bîst ü çār-hezār

[r-ş-t] **Fereşteḳ:** 23 Ḳarlaḡuḳ kuşu, ḥaṭṭāf ma'nāsına ferāştūk lafzından muḥaffefdür. [r-ş-n] **Ferşeng:** *Nūmla* giç 24 yitişen yemiş ve giç yitişen üzüm ma'nāsına. [r-m-n-e] **Fermnāk:** Ğuşşalu ve şeydā. [r-n-c] **Ferenceḳ:** 25 Uyḡuda ağır başmaḳ, kābūs ma'nāsına. [r-h-n] **Ferheng:** Erbāb-ı lügat 'aḳl u edeb 26 ve hüner dimişler. Fāzıl-ı Muḥaḳḳik *Deḳāyīḳu'l-Ḥaḳāyīḳda* böyle taḥḳik ü tedḳik itmişler ki ferheng 27 elfāz-ı mürekkebdendür. Aṣl firhengdür. İzāfetile ferden murād ol ma'nādur ki Türkide de 28 aña fer dirler heng ma'nası aḡırlıḳdur. Edeb ma'nasından kināyet olunur. Uş ma'nasından da 29 kināyet olunur. İn-şāallāhu sā'ir tafşîli heng lafzında olunur. Ferheng ma'nā-yı 30 terkîbîsi bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Be-şabrî k'āverd ferheng der-huş
31 Nişāned āteş-i cūşide-rā cūş
Ferhengi sīneye nisbet itmek vardur, niteki bu beytde vāḳi'dür. **Beyt:**

215b/01 Çü āmed tāb-ı ḳaşr-ı nāzenîn teng
Ze-mefereş 'aḳl reft ez-sīne ferheng

02 Sīne, *Baḫrū'l-Ġarā'ib* şāhibi ferheng ma'nasın edeb ü 'aḳl u hüner dimişdür 03 ve bu beytile istişhād itmişdür. **Beyt:**

Civān-ı kīne-rā şāyed ü ceng-rā
04 Kühen pîr-i tedbîr ü ferheng-rā

Ferheng mürekkeb olup medlülında ma'nā-yı hengden 05 zā'id fer ma'nası var idügin ṭuymamışdur. Ta'rib idüp ferhenc dirler. 06 [ġ-e] **Fegāk:** Ḳalbatan ve ḥarām-zāde ve

²⁹⁵⁸ Ve her üç mîl bir fersendür, bu taḳdîrce sekiz biñ fersenc olur ki... 3. (243a/14)

ebleh ve yigrenci ma' nāsına. **Esedī:**

07 Hemānā be-çeşmet huzāk āmedem
Ve ger çün to ebleh-i feğāk āmedem

[-k-] **Fekək:** Ayağ 08 bertinmek. [l-e-s] **Felāseng:** Şapan, felāhan ma' nāsına ve şapan taşı. [-n-] 09 **Fenek:** Kündüz ve yeşilce ağaç kurdı. **El-Fā'i'l-Meksüre.** [t-r-e] **Fitrāk:** 10 Eyerüñ öñine ve ardına cāmedān ve hegbe bağlamak için itdükleri kayış ki 11 Türkide terkü dirler ve duvāl ma' nāsına. **Şems-i F:**

12 Haml-ı çarḥ der-şikār geheş
Bārḥā besteend fitrāk²⁹⁵⁹

Kemāl-i İşfahānī:

13 Fitrāk-ı to-st 'urveti'l-vüşkā²⁹⁶⁰ ki Cebrā'ıl
Be-rüy zened ze-be-her şeref-i dest i' tişām

[r-s-n] **Firseng:** Giç irişen üzüm ve 14 aluca ma' nāsına. **Firişk:** Bi'ş-şini'l-mu' ceme üzüm dānesi ve kuruğ, *huşrum* ma' nāsına. 15 [l-r-z-n] **Filirzeng:** Yemek kısmından nesne bağlayacak biz ve çanak ki gedā-ṭab' olanlar 16 getirürler ve düğüm, çıkın ki bir pāre bize bağlarlar. **Rudegī:**

17 Ān gerenc ü şekkereş berdāşt pāk
Ve ender ān destār ān zen sebab-i ḥāk
İn zen ez-dükān birün āmed çü bād
18 Bes filirzengeş be-best ender nihād

[-l-] **Filk:** Tağ erügi. [y-l] **Filek:** 19 Ba' zı erbāb-ı lügat yaşşı demrenlü büyük oğ ki siḥr ü kesme dirler dimişler. Şems-i Fahrī 20 tiri bāşed ki peykān-ı du-şāh bāşed, der-Fāris bīşter bilek güyend²⁹⁶¹ dimiş. Bilek 21 lafzında tafşil üzre mezkürdur. **Esedī** nazmında feth-i yā iledür. **Esedī:**

22 Fiyelek ez-ḥam-ı çarḥ be-küşād şāh
Be-zaḥm-ı kebüter ze-şad-kām rāh

Şems-i Fahrī nazmında sükün-ı yā iledür. **Şems-i F.:**

23 Eyā şehī ki be-dozi be-rev ze-kīn ü maşāf
Ber-āsmān meh ü ḥurşid-rā be-yek filek

24 [y-n] **Finek:** Ve bi'l-kesr. Kerpük taşı ki eṭibbā katında ḥacer-i kuyūr dimekile ma' rüfdur. 25 **El-Fā'i'l-Mazmūme.** [r-ş] **Fürüşk:** Üzüm dānesi, ḥuşk u muşk

²⁹⁵⁹ (Felek avını elinde taşır onun yükleri heybesine bağlanmıştır.)

²⁹⁶⁰ Lokman Suresi, 22. ayette geçen "En sağlam kulp" anlamındaki Kur'ānî terim.

²⁹⁶¹ ("O bir ok olsun ki ucu iki yarıma ayrılınsin.")

kāfiyesinde **26** isti' māl olunur. [n-v] **Fünük:** Ni' meti önegülük, lecūcī ma' nāsına dimiş. **27 Nev' -i Evvelehu El-Kāfi'l-Meftūha 28** [l-e-s-n] **Qalāseng:** Şapan, felāhan ma' nāsına ve şapan taşı. [l-m-e-s] **Qalmāsek:** **29** Mişlihu. [-n-] **Qank:** Mivede ve otlarda hāşıl olan kırtcağuz ki yir telef ü harāb eyler. **30** Gök olur ve şaru olur, uzunca boğun boğun olur, Hindüşāh-ı Naḥcūvānī **31** *Şihāhü'l-Fürs* nām kitābında bu lügati *kāf* bābında nakl eyledi ve erbāb-ı lügat *fā* 'i ' Acemiyile taşhīh eylediler. **216a/01** Ya' nī bir fādur ki telaffuzda *vāva mā* 'ıldür. Egerçi mezkūr *fā* hālā bi'l-külliyeye metrūkdur. **02 El-Kāfi'l-Meksüre.** [-c-] **Qıçek:** İklık didükleri sāz, gīçek ma' nāsına. **Şāh Tāhir:**

03 Meclis-i dil-keş gül tā ne-būd bī-muṭrib
Geşte bülbül kıçekī şāh-ı gül kıçek

[-f-] **Qıfek:** Ni' meti kadeh ma' nāsına dimiş. **04 Nev' -i Evvelehu El-Kāfi'l-Meftūha 05** [e-b-v] **Kābük:** Folluq ki tavuq ve gügercin anda yumurdlar ve isti' āre tarīkiyile kuşlar **06** yuvasında isti' māl olunur. Maḥbübü'l-' Arifinde muṭlaqā murğ-hāneye dirler dimiş. **07** Ta' rīb idüp kābük dirler. Şems-i Faḥrī *Mi'yār-ı Cemālīde*, ve zenbīlī ki ez-miyān hāne, **08** der-āvīzend, tā fāhte der-ancā beççe konend²⁹⁶² dimiş ve bu beytile istişhād itmişdür. **Şems-i F.:**

09 Āferīn ü du' ā vü bes hızmət
Cümle der-āb ü bīşe vü kābük

[e-c-n] **Kārçenek:** Ni' meti **10** birāder-zāde ma' nāsına nakl eylemiş. [e-ç-y] **Kāçık:** Bal ' aqīdesi. [e-r-ç-n] **Kārçeng:** **11** Hıyār. [e-ş] **Kāşek:** Nolaydı dimekdür, leyte ma' nāsına. [-e-] **Kāk:** Begsimad didükleri qurı **12** itmek. **Laṭifi:**

Bā-muvāfıq-ı hem-reh ü pālād u kāk
Ez-me 'nāt-ı sefer mārā çī bāk

13 ve Māverā 'ün-nehr lügatinde er dimek olur, merd ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Girye ber-men zedend düşmen ü düst

14 Sūht ber-hāl-i men dil-i zen ü kāk

Ve göz bebegine dirler, nitekim Fārsīde merdüm lafzı **15** ve lisān-ı ' Arabīde insān lafzı bu iki ma' nāda müşterekdür. **Ebū'l-mişl:**

Cihān hemīşe bed ü şād çeşm-i rüşen bād

16 Kesī ki dīde nişānedeş künde bādeş kāk

Ve merd insān²⁹⁶³ ve küçük **17** hürd u şağır ma' nāsına. Ni' meti, ve giñ ma' nāsına da

²⁹⁶² (Bir örme yuvadır ki evin ortasına asılmıştır, oraya yavrularını koyarlar.)

²⁹⁶³ A. üstād. (244a/19)

gelür dimiş. [e-l] **Kālek:** Feth-i *lāmīle* Türkīde **18** kelek didükleri ki kavunuñ hāmına dirler, ekser erbāb-ı lügat böyle naql itdiler, haq budur **19** kavunuñ kötüsü ve çadsuzıdır ki şeklür dirler ve kelik ma^ç nāsına ki başmaq gibi ayağa giyilür **20** ve ahmaq u ebleh ma^ç nāsına. [e-l-n] **Kāleṅ:** Na^ç l-bendlerüñ toynaq yonacaq āletleri, süm-tıraş ma^ç nāsına. **21** [e-v-e] **Gāvāg:** *Kāf*-ı ^ç Acemīyile ortası boş, mücevvef olana dirler ve her nesne ki kefük **22** ve kuğur ve yiyincek ve mütehalhal ola. **Unşurī:**

Koned kemānçe zafer ırziz hefte-zen

23

Be-tır-i ğarem-i to rumḥ-ı simāk-rā gāvāg

Ni^ç metī mücevvef ve çürük çoza dirler diyü taḥşış eylemiş. **Şems-i F.:**

24

Sūht sevdā-yı to süveydāyem

Dil ü mağzem ez-ān şod-est gāvāg

[e-v-r-n] **Gāv-reṅ:** **25** Erbāb-ı lügat gürz-i Ferīdün dimiş. **Beyt:**

Hemī tā leb reved Ceyḥün ze-ceng

26

Ne-yāsūd bā-gürze-i gāv-reṅ

Şems-i F.:

Ḥalīdī be-çeşm endereş gāv-rān

Şikestī tebārük bereş gāv-reṅ

27 Ni^ç metī, ve Ferīdün öküzünüñ adıdır dimiş. [e-v-ş] **Gāv-şeng:** *Kāf*-ı ^ç Acemīyile Ögündire **28** gāv-şeng ma^ç nāsına. **Laṭīfī:**

Her geh bār āmed çü gāvī ber-nehḥāst

Gāv-şeng ez-mī-zenend o-rā şerāset

29 [e-v-l-c] **Gāvülcek:** Tāze çınār ağacı. [e-v-n-c] **Gāvencek:** *Nūmla* ba^ç zı erbāb-ı lügat

30 ḥıyār-ı tāze vü sā'ir sebze ve et ve şeyn, ḥıyār-ı bād-reṅ ma^ç nāsına dimiş ve ba^ç zı şeyn **31** ḥıyār ma^ç nāsına taḥşış eylemiş. **Şems-i F.:**

Ḥıyār-ı halk kesī dān ki berkend dendān

Ze-zevḳ-i ḥarbüze vü dil nihed be-gāvencek

216b/01 [-b-] **Kebk:** *Şihāḥ*-ı ^ç Acem şāḥibi *bā* ^ç Acemīyile taşḥīḥ eylemiş.²⁹⁶⁴ İki *kāf*-ı

02 ^ç Arabīyile keklik didükleri kuş, ta^ç rīb idüp kabce dirler dışisine kabce dirler, ğāyet **03**

güzeline kebk-i Derī dirler ve ebleh ü nādān ve mārül-ı ḥas ma^ç nāsına. [b-v] **Kebük:**

Bā ^ç Arabīyile mişlihu. [p-v] **Kepük:** *Bā* ^ç Acemīyile kelpük didükleri kuş ve

Esedī-i Tūşī rivāyetinde **05** kepük bir kuşdur ki kendü cinsinden çifti olmaz, ğayrı

kuşdan yavru ḥaşıl ider **06** ve ba^ç zıları bir gök renkli kuşdur dimişler ve kábük lafzından

²⁹⁶⁴ --. 16. (203b/25)

muħaffefdür, folluħ ma' nāsına. **07** [-c-] **Kecek:** PİL başına urduħları çengāl. **Şāh Tāhir:**

Sāhtī ħāne-i ma' mūr-ı felek-rā vīrān

08

Ber-ser-i pīl seħāb er ne-zedī berħ-i kecek

Hātifi:

Dād ez-pey-i źabıt-ı pīl mesteş

09

Ez-ķavs-ı ķuzah kecek be-desteş

Ve aħ tozlı yaya dirler. [-d-] **Gedk:** Evvel *kāf*-ı 'Acemī ve sūkūn-ı dāl ve śānī **10** *kāf*-ı 'Arabīyle śīrdān ma' nāsına. **Beyt:**

Tā ze-key pā vü gedk nām ü nişān ħ'āhed buved

11

Ser-i mā der-ķadem kelle-pezān ħ'āhed buved

Bu beyt dāl-ı meftūħ olmasına delālet ider. **12** *Vesīletü'l-Maķāşid* śāħibi küçücük śīrdāna dirler dimiş. [z-l] **Kezlik:** Ni' metī, be-' Arabī **13** mensüb bāşed ve ān āhenī-est ki naķķāşān naķş-rā bud ve perdāħt konende²⁹⁶⁵ **14** dimiş. [r-e] **Kerāk:** Ve bi'z-zamm çulluħ ķuşı ve yund ķuşı, Şems-i Fahrī, *Mi'yār-ı Cemālīde* kerāk **15** murģī bāşed siyāh ü sefid çendān ki ħaţţāfi vü dem-dırāz dāred ü bisyār ber-leb-i āb **16** nişined ü düm cünbāned, Kirmāniyān sisāleng güyend ü İşfahāniyān 'āyişe-i leb-cū **17** güyend²⁹⁶⁶ dimiş ve bu beyti inşā eylemiş. **Şems-i F.:**

V'ān ki ez-intiķām-ı devlet-i o

Ne-koned bāz bāz-ı ķaşd-ı kerāk

18 Esedī:

Serāyende sār u çekāvek ze-serv

Çemān ber-çemenhā kerāk u tezerv

[r-t] **19 Kertek:** Toķmaķ. **Gerdīde-pelek:** *Kāf*-ı 'Acemīyle göz ķapaģınıñ devri. [-r-] **Kerek:** *Kāf*-ı **20** 'Arabī vü feth-i *rā* ve hem sūkūn-ı *rā* ile Hindüstānda bir yırtıcı ķuşlardan bir 'azīm ķuşdur. **21** Arslān pençesi gibi penceleri vardur ve şıģır boynuzı gibi depesinde bir boynuzı var. **22** 'Arabca aña ħarīş dirler ve ta'rib idüp kerken dirler, taż'if-i *nūmla*. **Enverī:**

23

Tā ne-bāşed hemçü 'Anķā-ħāşşa der-' uzlet ğurāb

Tā ne-bāşed hemçü śāhīn-ħāşşa der-ķudret kerek

24 Ve feth-i *rā* ile ķartal ķuşına daħı dirler ki seyyidü't-tuyūrdur, '*uķāb* ma' nāsına **25** **Kerk:** *Kāf*-ı 'Arabī vü sūkūn-ı *rā* ile merg ü terk veznine, Bārī te'ālā cellü vü 'alā **26**

²⁹⁶⁵ (Arapçaya ait bir isimdir, o bir demirdir ki nakkaşlar nakışlarını parlatırken kullanırlar.)

²⁹⁶⁶ (Karak tavuk derler, siyah ve beyaz renkte olur, birkaç tane dikenli vardır; tüyleri parlak, kuyruğu uzun olur ve sıkça suya girer. Kermanlılar ona "sisaleng" derler, İsfahanlılar ise "Ayşe dudaklı" derler.)

kārger lafzından taşarruf olınmışdır. **Beyt:**

Çü bî-çāre geştend feryād cüstend

27

Periṣān penceṣīd Yezdān-ı Kerk

Ve gergeden didükleri ma‘rūf u meşhūr cānver ki 28 Hindūstān cezīrelerinde olur, insāna gāyetde ‘adüvdür. Ādemi gördükde gāyet-i 29 ‘adāvetinden dīvāne olur, başında bir boynuzı olur, kuvveti şol mertebededür ki 30 dirler ol boynuz ile tağ gibi bir ‘azīm, zinde pīli urur başında götürür, pīlūn 31 yağı erir gözlerine inüp kör eyler, ruḥ dirler bir ulu kuş vardır ikisini 217a/01 bile götürür, yuvasına iletür ve’l-‘uhdeti ‘ale’r-rāvī.

Ni‘meti, ve çaḳal ma‘nāsına daḥı gelür, dimiş. **02 Firdevsī:**

Ber-āşüft Daḥḥāk be-resān kerk

Şenīd ān suḥen kār zed kerd merk

03 Velehu:

Yekī tīr-i kerkīn be-zed ber-sipereş

Ki bā-Türk ü bā-kerk ber-dūḥt sereş

[r-n] **04 Kereng:** Ve bi’z-żam feth-i *rā* vü sükūn-ı *nūmla* sereng ü şereng veznine ‘askerūn cem‘ olduğu **05** vaḳt tutduḡı yire dirler, cevze ma‘nāsına Türkīde dernek yiri dirler. **Beyt:**

06

Şāhīt tā zāmin-i rızḳ u ḥayāt-ı mā ne-geşt

Ḥayl-i hestī-i ‘adem ne-güdāşt bīrūn ez-kereng

07 Kātibī:

Hem mihce-i livā-yı to-rā āsmān ḡlāf

Hem leşker-i ‘uluvv-i to-rā lā-mekān kereng

08 [z-r-n] Kezreng: Ol aḳ dürr ki kızılığa mā’il ola. [-z-] **Kezek:** Pīl başına urduḡları **09** çengāl, Fāzıl-ı Muḥaḳḳıḳ böyle taḥḳıḳ itmişler ki kezek ucı egri demürdür ki pīlbānlar **10** başına ururlar, niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Be-dān gūne tā sebz dih pīl-i mest

11

Be-zaḥm-ı kezek rāst der-ḥūn nişest

Aşlı kejdür, egri ma‘nāsına aḥirindeki *kāf*-ı **12** taşḡir ki ma‘nā-yı terkībisi kendüye münāsibdür. [z-l] **Kezlik:** Şoya bıçaḳ ve kuş **13** bıçaḳ ve ḳalem-tırāş. **Beyt:**

Z’in heme elmās ki be-güdāḥtem

Kezlikī ez-beher mülk sāḥtem

Cāmī:

14

Tā ḳalem-rā nūḥüst dest-i debīr

Ze-tırāşed be-kezik-i tedbīr

Ne-reved ber-murād-ı dil kalemeş

15

Hüş ne-bāşed be-çeşm-i kes şameş

[z-m-e-z] **Gezmāzek:** Yılğun çozağı, ta^ırīb idüp kezmāzec **16** dirler. [-ş-] **Keşk:** Eşk veznine keş ki yoğurtdan iderler, *akıt* ma^ınāsına ve cüllāhlar **17** biz toğurken bizi gerdükleri ağaçdur, *cebz*²⁹⁶⁷ ma^ınāsına ve şakşağan kuşu bu ma^ınāya **18** sā^ıir adları kajā lafzında yazılmışdur. [ş-k] **Keşkek:** Ma^ırūf ta^ıāmdur **19** ki Türkīde de keşkek dirler. [ş-n] **Keşeng:** Ve bi^ız-zam yatuş bardaş ve ağzı **20** büyük bardaş. [f-c-l-y-z] **Kefcelizek:** Kefkīr ve it balığı ve yir bağırsağı ve çömçe **21** balık kefcelīz ma^ınāsına. [f-c-v] **Kefcūk:** Köpecūk ki eyer yaşduğıdur ki içine yumşaklık **22** koyarlar ve bi^ız-zam. [f-s] **Kefsek:** Köpük, kef ma^ınāsına. [-f-] **Kefk:** Sükün-ı *lām* ile **23** mişlihu. ‘Unşurī:

Be-ħatī mest-est baħr-ı kefk revān ez-līş

Gird-i cihān mī-keşed minnet-i o zīr-i bār

24 [-f-] **Kefek:** Feth-i *fā* ile uca arası, taħfīd idüp kef dağı dirler.²⁹⁶⁸ [f-k-v] **Kefgüg:** **25** Eski bürk. **Kek:** Kendözün bezeyici. [l-e-b-s-n] **Kelābiseng:** Ni^ımetī, şıçan taşu. **26** [l-e-s-n] **Kelā-seng:** Mişlihu, ğayrı adları felā-seng lafzında meşūrdur. [l-b] **Kelbek:** Kīse. **27** [l-f-ħ-ş-n] **Kelfeşeng:** Oluğdan aşığa toñup şalan buz. **Ferāh-ı Lāvī:**

28

Āb-ı kelfeşeng geşte efserden ey^ı aceb

Hem-çonān çün şīşe-i sīmīn nigūn āvihte

29 [l-f-ş-n] **Kelfeşeng:** Mişlihu. [l-f-h-ş-n] **Kelfeşeng:** Mişlihu. [-l-] **Kelik:** Kesr-i *lām*ile şaşu ki **30** şīl dağı dirler, aħvel ma^ınāsına gözūñ şıfatı olur, şāħibinūñ dağı şıfatı olur, **31** kıyās budur ki kesr-i *lām*ile ola, zīrā ki *bā* ile kelbek dağı lügatdür. **Laḫfī:**

217b/01

Der-īn mülk ne-buved nazīret melik

Nazīret ne-bīned meger ki kelik

Şems-i Faħrī *Mi^ıyār-ı Cemālīde* zamm-ı *lām*ile ħunuk **02** çukuk veznine naşl eyledi.

Şems-i F.:

Muḫī^ı -i ħük-m-i şehen-şeh kesī tüvāned buved

03

Ki çeşm-i bahteş ne kür bāşed ü ne kelek

Sa^ıādet ü şeref bendegī-i ħazret-i o

04

Ĥink kesī ki be-bāyed mezār bār-ı ĥink

Şīħāħ-ı ‘Acem şāħibi bi^ıl-fetheteyn ve yecūzu bi-kesri^ıl-lām dimiş. [l-n] **Keling:** **05**

Çapa ki bostāncılar āletindendür. [l-y] **Kelik:** Şaşu, aħvel ma^ınāsına egri gözūñ **06**

²⁹⁶⁷ çenber. 3. (245a/02)

²⁹⁶⁸ --. 16. (205a/21)

şifattır ve şāhibine dağı itlāk olunur. **Muzafferī:**

Çün be-bīnem to-rā ze-bīm-i ḥusūd

07

Ḥiştēn-rā kelik sāzem zūd

[n-e-r] **Kenāreng:** Feth-i *rā* vü sükün-ı *nūmla* zerāgeng **08** şināleg veznine eṭrāf-ı memleketde olan El-Cağrağ begler ki bir memlekete ḥükm iderler, **09** zamānlarında olan ‘ālī-cāh pādīşāhlara itā‘at iderler, merzubān dağı dirler **10** ve bāc-dār u ‘ases ü girye-i nihānī ve sipeh-bed ya‘nī serdār ma‘nāsına da naql itmişler. **11 Esedī:**

Şikestem be-to her ki bed-ḥāh buved

Be-ceng ez-kenāreng eger şāh buved

Firdevsī:

12

Her ān-kes ki bā-Ṭūs der-ceng buved

Heme nām-dār u kenāreng buved

Vesīletü'l-Makāşıd **13** şāhibi *rānuñ* kesri dağı cā‘iz dimiş. [n-d] **Kendek:** İki *kāf*-ı ‘Arabīyile kende ki ḥiştārlaruñ **14** ve bağlar eṭrāfında iderler, ta‘rīb idüp ḥandağ dirler. [n-d-m] **Gendümek:** **15** *Kāf*-ı ‘Acemīyile tılağ ki ‘avratlar fercinde olur, sā‘ir esāmisi çiz lafzında zıkr olunmuşdur. **16** [-n-] **Keng:** *Kāf*-ı ‘Arabī vü sükün-ı *nūmla* Hindüstānda bir rūd-hāne adıdır ve Türkistānda **17** bir mu‘azzam büt-ḥāne adıdır ve bir mu‘teber şehir ve bir ‘azīm cezāre adıdır ve Kudüs-i Şerīfe dağı dirler **18** ve bahār evi ve bir meşhūr ḥazāne adıdır ve bil bükülmesi ve gürz-püşt ve çetük, kūze **19** dirler. **Beyt:**

Hütünān-ı keng-efken ü bād-pāy

Becestend be-resān āteş ze-cāy

20 Şems-i F.:

Nişeste ‘āşık u ma‘şūk der-miyāne-i bāğ

Çü büt-perest ü büt ender nigār-ḥāne-i keng

21

Çemen ze-bād-ı şabā şod nigār-ḥāne-i keng

‘Urūş-ı şāḥ der-āvīht ḥulle-i şad-reng

22

Eger celāletet ez-çarḥ-ı müttekā sāzed

Zebān-ı kudret dıraḥt-ı maḥv-rā fütēd keng

[n-y-z] **Kenīzek:** **23** Cāriye ki qaravaş u kırnağ dirler, Fāzıl-ı Muḥaqqıḳ böyle taḥkīḳ itmişler ki kenīzek mürekkebdür. **24** Āḥirindeki *kāf*, *kāf*-ı taşğırdür. Ma‘nāsı kırnacuğdur, *Baḥrū'l-Garā‘ib* şāhibi kenīzeki kenīzden **25** fark itmemişdür. [-y-] **Keyk:** *Kāf*-ı ‘Arabīyile büre, *berğūs* ma‘nāsına ve İbn-i Ṭāhir ü kuze **26** dağı dirler, künyetleri Ebu'l-Vanāb u Ebū ‘Adīdür. **Beyt:**

Muṭrib-ı serāy geşt meger cāme-ḥāb-ı men

27

Keykân be-raqş ü men heme şeb çeng mî-zenem

[v-r-n] **Kevreng:** A' lām-ı Ricâldendür. 28 Cümleden biri Nerîmānuñ babası adıdur ki Şās b nām-dāruñ küçük qarındaşı idi. 29 **Esedî:**

Birâder yekî kerd cüyende kām

Verâ ki z'üy buved Kevreng nām

[-v-] **Kevk:** 'Aqılsuz. 30 **El-Kāfi'l-Meksûre.** [l-t-n] **Gil-teng:** Şovuq balçık. [-l-] **Kilk:** Silk ü milk veznine 31 Ni' metî iki *kāf-ı* 'Arabîyile qalem ve sekrağ ma' nāsına dimiş. *Şihāh-ı* 'Acemde bi'l-*kāf*'l-Fārsî diyü 218a/01 kayd olunmuş. Şems-i Faḥrî *Mi'yār-ı Cemālîde der-aşl ney bâşed ve be-isti'āre qalem-rā gūyend*²⁹⁶⁹ dimiş, 02 ve bu beyti inşâ eylemiş. **Beyt:**

Tā fark b'āb-i sîheş der-berd eyyām

Der-'ahd-i üy ān-kū dü-zebān bâşed çün kilik

03 Fāzıl-ı Muḥakkik, *Deḳâyıku'l-Ḥaḳâyıḳda* böyle taḳkik ü tedkik itmişler ki kilik 04 *kāf-ı* 'Acemîyile şol qamışdur ki andan qalem iderler, oğ da iderler andan olan oğa kilik 05 didükleri bu beytden zāhirdür. **Beyt:**

Ze-tîr ü ze-peykân-ı kilik-i nev-şîr

Be-rûz-ı yelâ kered ez-ceng sîr

06 Ol qamışa yonılmadın kilik dirler, yonilup qalem olduḳdañ şoñra ḥāme didükleri 07 bu beytden zāhirdür. **Beyt:**

Nüvişende ez-kilik çün ḥāme kerd

Sûy-ı māder-rû şeng nāme kerd

08 [-n-] **Kinek:** *Kāf-ı* 'Arabîyile Ḥalîmî qart oğlan dimiş. Ba' zılar emrede dirâz 09 u kavî dimişler. Ni' metî ve muḥanneş oğlana daḳı dirler dimiş. [y-e-r-n] **Kiyāreng:** Çeri baş. 10 [-y-] **Kik:** İmāle-i *kāf-ı* 'Arabîyile bebek, merdümek ve insānü'l-'ayn ma' nāsına Ni' metî meftūḥa 11 bābında getürmiş, sâ'ir erbāb-ı lûgat meksûre bābında getürmüşlerdür. **Şems-i F.:**

12

Hengām-ı ictimā' be-vaḳt-i muḳābele

Ez-kîne-i mihr berkend ez-dîdeḥāş kik

El-Kāfi'l-Mazmûme: 13 [r-e] **Kürāk:** Çulluq kuşu ve yund kuşu, şa' ve ma' nāsına fethile daḳı rivāyet olunmuşdur. 14 [r-t] **Kürtek:** *Kāf-ı* 'Arabîyile tokmağ ve yektâyî, tekile ḳaftān ta' rib idüp ḳurtağ dirler. 15 [-r-] **Gürg:** Sükün-ı *rā* ve *kāfeyn-ı* 'Acemîyile ḳurd, zi'b ma' nāsına meşhûrdur ki ḡāyet-i vehminden 16 bir göziyle uyur ve bir gözini açuq

²⁹⁶⁹ (Temelde bir kamıştır, istiare yoluyla kalem yerine kullanılmıştır.)

kor nitekim Ḥamīd-i Şevrī bu bābda dimişdür. **Şi'r:**

17 Ve nemtü kanūmi'd-đi'bi fi zī-yakẓatū
Ekeletū ẓa' amān dūnuhu va hüve ca' e²⁹⁷⁰

18 Yenāmu bi-aḥdī muḳlatayhi ve yabḳā
Bi'l-āḫirī fe-hüve yakẓān hāci' a²⁹⁷¹

Künyeti Ebu cu' āda ve Ebū ca' dedür. [-r-] **Gürk:** 19 Zāmm-ı rā ile külkese olan tavuk ki yumurda başar yavru çıkarmagiçün āvāzı müteğayyir 20 olur ve ıarnınıñ tüleri dökilür. **Bejt:**

Hemī nişinī vü tālī çü kiyān-ı kürük
21 Z' illetī to dārī hemişe ber-ḫāye

[r-n] **Küreng:** *Kāf*-ı 'Acemīyile zabt itmişler, ıurna didükleri kuş ki 22 'Arabca Küregi dirler ve leşker cem' olunduğı yire dirler bu ma' nāya fethile dağı rivāyet olunmuşdur 23 ve gök renkli at. **Kātibi:**

Fārs hūner koned ne Fūrs der-dem ne-bord
Merkeb eger siyāh konendeş ü ger küreng

24 [ş-m] **Küşmek:** Bir nev' kızıla mā'il aḳ mantardur. Başu yumru ve degirmi olur. 25 Yaprığı ve sağı olmaz, 'Arabca kemmā'at dirler, yaz eyyāmında çok olur, tohumuz bitdügiçün 26 Ḥazret-i Resūlū'llāh şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem *men* diye tesmiye itmişlerdür. Nitekim buyurur *El-kemā'atü menn* 27 ve *şaḫmetü'l-arz*²⁹⁷² dirler. Semārūğūñ ğayrıdur. [l-b-e-n] **Gülbāng:** Bang, āvāz-ı kavīye 28 dirler. Gülbāng cem' iyyet ile olan bülend-āvāza dirler. İki *kāf*-ı 'Acemīyile. [l-d-v-r-n] 29 **Gül-i dü-reng:** Gülden bir nev' güldür, gül-i ıaḫbe dağı dirler. [l-n] **Gülenk:** *Kāf*-ı 'Acemīyile ve feth-i 30 *lām*ile ıurna kuşu, gürenk ma' nāsına. **Kātibi:**

Der-şayd-ğāh bāz-ı to her-dem felek ze-çarḫ
31 Āyend der-қаtār be-pervāz çün gülenk

[l-n] **Küleng:** *Kāf*-ı 'Arabī vü feth-i *lām*ile ol ıazmadur ki 218b/01 anuñıla taş ıazırlar, fethile büstāncılar ıazması ma' nāsına naḳl itdiler. Eşāḫḫ zammıladur 02 peleng ü ḫadeng ü neheng veznine. **Kātibi:**

Ki ıaşr-i midḫat mededem n'āmedī şodī
03 Derā nihedem şehr-i tenem tiğ-ḫor küleng

[l-v] **Külük:** *Kāf*-ı 'Arabīyile burçaḳ didükleri dāne ki 04 ḫubūbātdandur, āḫiri *lām*ile

²⁹⁷⁰ (O uyanikken ben bir kurt gibi uyudum, o açken ben kurt gibi yedim.)

²⁹⁷¹ (Bir gözüyle uyur, bir gözüyle uyanık kalır. Bu nedenle o oldukça uyanık ve dikkatlidir.)

²⁹⁷² (Toprağın gücü ve onun ikramı ve bereketi.)

dağı lügatdür. [n-c-ş] **Güncişk:** *Kāf*-ı ‘Acemîyile ve zamm-ı *cîm*iledür. Müşk **05** ü püşk kâfiyesinde serçe, ‘uşfūr ma‘nāsına ve ol miqdārda olan küçük **06** kuşların cemî‘ sine itlāk olunur. **Şems-i F.:**

07 Hüsrevā der-zamān-ı ma‘deletet
Ne-nihed bāz zaḥmet güncişk
V’āhū-yı çonin eger Hıtā püyed müşk
Der-nāf-ı o heme şeved heme püşk

08 [-n-] **Künk:** Ḥalīmī *kāf*-ı ‘Arabîyile dilsüz, lāl ma‘nāsına ve pögrengedirler dimiş ve şu **09** küngine dağı dirler. Ni‘meti vü *Vesiletü’l-Makāşid* şāhibi ‘avām dilinde *kāf*-ı ‘Arabîyiledür **10** ammā fuşāḥā mā-beyninde *kāf*-ı ‘Acemîyiledür dimişler. (‘):

Künk bihter ze-herze-gū bāşed

[n-g-e] **Küngāk:** 11 Ni‘meti, suḥen-i nā-ḥoş dimiş. [v-e-j-n] **Güvājeng:** *Kāf* u *cîm*-i ‘Acemîyile kaşıla alın üzerine **12** dökilen saç kıvrımı. [v-p] **Küpek:** Papadya çiçeği. [v-ç] **Küçek:** Kiçidür, şağir ma‘nāsına **13** muḳābili büzürgdür. **Beyt:**

Cihāniyānī vü taht-ı Keyḥüsrevī

Maḳām-ı büzürg-est küçek medar

14 ve ‘ilm-i müsikiden bir hevā adıdır. [v-ç-k] **Küçekek:** Küçek lafzının taşğiridir. **15** Küçücük, şağir ma‘nāsına. [v-ḥ] **Kühek:** Ba‘zılar üzüm cebresi dimişler, ba‘zılar üzümün **16** kiçirek şalkımı dimişler, huşle ma‘nāsına. [v-d] **Küdek:** Oğlan. [v-r] **Gürg:** Yavrılı tavuk. **17** [v-z-n] **Küzeng:** A‘lām-ı ricāldendür. **Beyt:**

Ki ān şāh-rā nām-ı Küzeng buved

Kez ü tiğ-i ferheng-i bī-reng buved

18 [ş-e-l-n] **Güşālēng:** Tırna kuşu. [v-ş] **Küşk:** Yüksek kaşır, Ni‘meti, ve sarāy ma‘nāsına da **19** müsta‘meldür dimiş. [-v-] **Kük:** Mārül, ‘Arabca ḥas dirler, uyku götürür. Ni‘meti, iki *kāf*-ı **20** ‘Acemîyile zabt itmişdür. **Şems-i F.:**

Fitne-rā der-simāt-ı devlet-i o

Hord nī küknār bāşed ü kük

21 Sā’ir esāmisi kemā lafzında mestürdür, itdür, segī. **22** Nev‘-i Evvelehu El-Lāmi’l-Meftūḥa **23** [-e-] **Lāk:** Lük didükleri nesne ki anuñıla kırmızı boyarlar, merd gibi bir ot püsidür. **24** Vilāyet-i Hindden gelür ve dirler ki gökden evvel onuñ üstüne yağar ve tekne ki içinde **25** esbāb yurlar ve un yoğururlar. Ni‘meti, ve balçık ve emerik ve bir nev‘ kızıl balçıkdur ki anuñıla **26** ton ve deri yurlar didi. Karaḥişārī, ve çizī bāşed miyān

hemçün künġ²⁹⁷³ dimiş. **27** [e-l] **Lālek:** Mişlihu. [e-l-n] **Lāleng:** Bişi ki yağ içinde bişürürler ve *dublet*. [e-v] **Lāvek:** **28** Balçık ve etmek teknesi. [-c-] **Leçek:** Kaftān ki eteginüñ kenārı naşşlu ve saçaġlu ola **29** dīrye dirler, ‘ avratlar giyerler. **Uluġ Big Mirzā:**

Ġulām-pāre neyem men ne-dārem in mezheb

30

Esir-i çāderem ü geşte-i leçek-püşem

[s-t-b-r] **Lest-berg:** Bir nev‘ girdedür ki lavaşa **31** dirler. [ġ-z-n-e] **Laġznak:** Tayıncaġ.

Lek: Hind ıstılāhında yüz biñ ‘ adede dirler. **219a/01** ve ol ki ‘ āme taħrīf idüp lük dirler, anuñıla ibrişim boyarlar, rengi çıkmaz, bıçaġı **02** şapına ve kılıcı kaźzasına anuñıla berkidürler. **Şems-i F.:**

Nihād taħt-ı şehī tāc-ı faħr ber-tārik

03

Ze-ferr-i muħaddem in zübde-i nücüm-ı felek

Hezār sāl be-mā nāv zıll-i nev ki şevad

04

Be-cāy-ı to mütemekkīn çü pāy-ı tiġ ez-lek

Ni‘ metī, ra‘ nā vü ġod-ārāy ma‘ nāsına da gelür dimiş. *Şihāh-ı ‘Acem* şāhibi ²⁹⁷⁴ **05** ve aħmaġ ma‘ nāsına da gelür dimişler ve bu ebyātıla istişhād itmişler. **Laṭīfi:**

Çi zenī lāf-ı bīhudeey lek

06

Çi konī kerd her ġasī lek ü pek

‘ **Ascedī:**

Nām-ı o-rā me-ber to tiz ey lek

07

Çi konī ġire kerd o lek ü pek

Ammā Şems-i Faħrī aħmaġ u yāve-ġüy ma‘ nāsına zamm-ı *lāmile* **08** ġunuk ü çekük vezninde getürmiş ve bu ebyāti inşā eylemiş. **Naẓm:**

Kocā ze-bendegī zıll-ı Ĥaġ şodī me ‘yūs

09

Eger ne-buedī ān kū ze-baħt-ı ebleh ü lek

Sa‘ ādet ü şeref bendegī-i ġazret-i o

10

Ĥunuk kesī ki beyāyed hezār bār-ı ġünük

Beyt:

Eger koned tayrān der-hevā-yı devlet-i o

11

Ze-ceng-i şāhīn bāz āverd şikār çekük

[k-d-v-l] **Leked ü lek:** Depme ve **12** taħanca. [k-v-p] **Lek ü pek:** Yilüp yopurmaġ ma‘ nāsına ism-i maşdardur, tek-ā-püy u tek ü püy **13** ma‘ nāsına vāv içinde olan ālāt-

²⁹⁷³ (Ve bir şey boşluk arasında olabilir, tıpkı bir tohum gibi.)

²⁹⁷⁴ bu ma‘ nāya zamm-ı *lāmile* taşhīh eylemiş. Ĥalimī ve Ni‘ metī ve Ĥaraġişāri ve Vesīletü’l-Maġāşid şāhibi. 3. (247b/01)

hâne kâse vü kûze ve ferş ü câme-i h̄'âb ve ğayre **14** metâ' u'l-beyt ma' nâsına. **Rudekî:**

Ey lek er nâz h̄'âhî vü ni' met
Kerd der-gâh-ı o konî lek ü pek

15 Laţîfi:

H̄'âhî ki berâyed iftihâret
Men' -i lek ü pek me-kon ze-câret

16 Ni' metî, ve ahmağ ma' nâsına da gelür dimiş, eger bâ'iyeyi lâmiyye üzerine taqdim idüp pek **17** ü lek diseler, ra' nâluğ ve bî-hünerlik murâd olur, mağallinde mezkûr u mestûrdur. [k-l] **18 Leklek:** Leylek didükleri kuş, tar'ib idüp lağlağ dirler, lağabı Şeyhü't-Ṭuyûrdur. **19** 'Ufûneti olan yirlerde ṭurmaz. **Beyt:**

Bâng-ı leklek lek lek âmed ma' niş dâni ki çepî-st

20

Ḥamd lek ü âteş-ger lek bâ-men zimâmü'l-mülk lek

[k-d-v-l] **Leked ü lek:** Ni' metî, depme ve ṭabanca **21** ma' nâsına naql eylemiş. [-n-]

Leng: Ağsağ, a' rec ma' nâsına. **Beyt:**

Leng-i lengân qademî ber-mî-dâşt

22

Her qadem dâne-i şükri mi-kâşt

Pîr vaşında dinmişdür. [n-g-e] **Lengāk**²⁹⁷⁵: **23** Baldur, ' Arabca sâğ ma' nâsına. **Ḥusrev-i Dehlevî:**

Heme şeb tâ-be-gâh-ı bâng-ı ḥorûs

24

Gerden-i şâh buved ü leng-i ' arûs

[-y-] **Lîk:** Ḥarf-i istidrâkdur, lâkin, lîkin ma' nâsına. **25** [y-v-l-n] **Livlenk:** Keş, aqt ve peynür ma' nâsına ve güve didükleri müzi ki ğülâl u qaftân **26** ve sâ'ir libâsı yir, helâk ider. **Livlik:** Mişlihu. [y-v] **Livek:** Mişlihu. [y-v-y] **Livik:** Mişlihu, **27** keş ma' nâsınıñ sâ'ir esâmisi terf lafzında mezkûrdur. **El-Lâmi'l-Mazmûme 28** [-r-] **Lürk:** Ol ayrandur ki keşk gibi şıvık olmayup koyı olsun diyü qaynadurlar. **29 Lük:** Ahmağ ma' nâsına ve yumrı ki âdemde ve ağaçda zâhir olur, ' ucre ma' nâsına ve bundandur ki **30** dübeyle didükleri ' illete lük dirler. [-n-] **Lüng:** Etegin düşürüp yukarı qaldırmaq. **31** [v-ş-n-e] **Lüşnâk:** Qara balçıklı şu. [-v-] **Lük:** Ur didükleri ' illet, lük **219b/01** ma' nâsına ve eli ayağı kesük. [v-f-e] **Lüfâk:** Ur didükleri ' illet ki bir şişdür **02** âdemde ve ḥayvânda zâhir olur, ağrısı ve acısı olmaz, sâ'ir esâmisi pâğur lafzında olmışdur. **03 Nev'-i Evvelehu El-Mîmi'l-Meftûha 04** [e-k-v] **Mâkük:** Bisyâr-h̄'âr, gelü-bende ma' nâsına ve mekik ki

²⁹⁷⁵ [n-g-e]: **Lengāk:** Yaramaz söz. **El-Lâmi'l-Meksüre: Ling:** Baldur, ' Arabca sâğ ma' nâsına. 3. (247b/18), 16. (206b/31)

cüllâhlar âletlerindendir ve kâmiş **05** lüle. Ni‘meti ve Qaraşîsârî bu lügati âhiri *kâf* bābında getürmişler, sâ’ir erbāb-ı lügat **06** âhiri *lām* bābında getürmüşlerdür. Qaraşîsârî, mā lafzından soñra *lām*ile mālūk dağı **07** lügatdır dimiş. [e-m] **Māmek**: Taşgîr-i māmdu, anacuk demek olur. [e-h-n-e] **Māhnāk**: **08** Māh-tāb. [ç-e-ç-n] **Meçāçeng**: İki *cīm*-i ‘Acemiyile zıbık didükleri düzme âletdür ki sa‘terî **09** ‘avratlar mağfî isti‘māl ideler. **Şems-i F.**:

Konend edā-yı cāhet māde vü ner
Ze-mağz-ı dest coz nuql ü meçāçek

10 [ç-r] **Meçerg**: Sükün-ı *rā* ile ücretsiz iş, kār-ı suhre, şākār ma‘nāsına. **11 Ebū Şekür**:

Çonin kefet Hārūn me-rā rüz-ı merg
Me-fermāy hiç ādemî-rā meçerg

[-h-] **Mehekk**: **12** Ol taşdur ki altun ve gümüşün ‘ayarı sürmekile anda zāhir olur ve her nesnenün **13** eyüsü, bilenecek yirdür. Aşda ‘Arabîdür. Fārsîde dağı çok isti‘māl olunur.

Ĥāfız:

14 Hoş buved ger mihekk-i tecrübe āyed be-miyān
Ki siyeh-rüy şevded her ki dürüğeş bāşed

15 [d-n] **Medeng**: Sükün-ı *nūmla* kilidün peri ve miftāhun dendānesi. **Şems-i F.**:

16 Ne kelle-rā be-beyābān buved ġinā-yı şenān
Ne ħāne-rā be-muvāzi‘ buved niyāz-ı medeng

Beyt:

17 Nīze-i şāh her cā ki resed be-güşāyed
Ser-i ān nīze meger ber-der-i fetḥ-est ā medeng

Ta‘rib idüp **18** medenc dirler. [r-d] **Merdek**: Taşgîr-i merddür, ercegüz demek olur. [r-d-m] **Merdüme**: Göz bebegi **19** insānū’l-‘ayn ma‘nāsına Fāzıl-ı Muḥaqqıq *Deḳāyıku’l-Ḥaḳāyıkda* böyle taḳkık ü tedkık itmişler ki **20** merdüme lafz-ı mürekkebdür. Bir cüz’i merdüm ve bir cüz’i *kāf*-ı taşgîrdür. Ma‘nā-yı terkibisi **21** merdümcükdür, Türkî dilde bebek didükleri ki gözde görünür adıdır. Merdüme ba‘de’t-terkib **22** ismi olmuştur. Ma‘nā-yı aşlı ile bu ma‘nā ortasında münāsebet zāhirdür. **23** Merdümun ma‘nāsı kişizādedür. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt**:

Seg-i aşhāb-ı kehf rüzî çend
24 Pey-i nīkān girift ü merdüm şod
Kişi-zādeye ‘Acem merdüm-zāde dir, niteki **25** bu beytde zāhirdür. **Beyt**:

Gözüm yaşına raḥm it sürme derden
Ki merdüm-zādedür düşmüş nazardan

26 Merdümüñ ma' nāsı gāh olur merdüm ıtlāk olunur niteki bu 27 mışrā' da vāki' olupdur. ('):

Hadeng ez-dīde-i merdüm cüy geşte

Ve merdüm lafzınıñ 28 taşğiridür. [-r-] **Merg:** Ölüm, mevt ma' nāsına. [z-e] **Mezāk:** Ebleh ü nā-dān. [z-n] **Mezeng:** 29 Kilid. [s-e] **Mesāk:** Bir budağdur ki riyāhīnūñ yāhūd ağacūñ dibinden çıka 30 ve kıparılan budağ. [s-t] **Mestek:** Ni' meti, kımar oyunu ve lāf ve 'avrat ıtlāğı 31 ħorūse ma' nāsına naql eylemiş. Bu ma' nāya sā'ir esāmisi çeklīz lafzında yazılmışdur. **220a/01 Meşk:** Meşhūr saqā meşki ve tulum, mesken mu' accemdür. ('):

Meşk-i dīdeyile şular dil ser-i kıuy-ı yāri

02 **Beyt:**

Müje çārüb behr-i āb-efşān

Be-ser-i kūy-ı o dü dīde dü meşk²⁹⁷⁶

03 [ş-n] **Meşeng:** Sükūn-ı *nūmla* ħarāmī adlarındandır. Ni' meti, bir meşhur cüst ü çālāk 04 ħarāmī adıdır dimiş. Ekşer şeng lafzıyla itbā' vü müzāvace tarīkiyile şeng ü meşeng 05 isti' māl olunur. **Şems-i F.:**

Ze-dozd-ı rāh-zen eṭraf-ı mülk ü gird-i cihān

06

Ki maḥv şod ze-kütüb-i nīr nām şeng ü meşeng

Meşeng ü şeng daḥı dirler. [ğ-e] **Megāk:** Ve bi'z-żam 07 yirde ve tağda olan çukur yir ve deriñ, ' amik ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Rūz-ı maḥşer ki nefḥ-i şūr buved

08

Ser-i behret berāverem ze-megāk

[ğ-l-e] **Mağlāk:** Ğaynıla, derviş ü faķir. **Şems-i F.:**

09

Pādişeh der-tena' um u devlet

Düşmenes ḥ'ār ü ḥaste vü mağlāk

Ni' meti mażmūme bābında getürmiş. **Mek:** 10 Mekiden ü meziden lafzından şīğa-i emrdür. **Şems-i F.:**

Berāy-ı terbiyet-i rūḥ şir-i ' irfān-rā

11

Be-dest-i şıdķ ze-pistān luṭf mī-mek

Vesīletü'l-Maķāşid şāhibi ve Ni' meti şarāb mezesine 12 daḥı dirler dimişler. Leysūn ve ol kışacuk süni ki şikār ardınca atarlar, ' Arabca mişrad 13 dirler bu ma' nāya zammıla daḥı lūğatdür. [k-s-s] **Meges-i seg:** İt siñegi, ' Arabide şüzāt ü yemḥūr 14 ma' nāsına. [-

²⁹⁷⁶ (Kırpıklar su saçmak için kullanılan süpürge, iki göz iki su kabı gibi o köyün başını sular.)

k-] **Mekik:** Ādem boğazına giden siñek, ba‘zılar siñek yirine sülük 15 dimişler. [k-v] **Mekük:** Hayvānlar şüretinde şarāb için düzilen kadeh ve şarāb mezesi 16 ve cüllāhlar āletinden mekik didükleri. [n-c] **Mencek:** Feth-i *cimile* terek ü serek kâfiyesinde 17 şu‘bede ki muşa‘bedeler iderler. Meşelā şu ile tolu bir taş içine bir pāre demüri veyā 18 yüzügi birağurlar, taşdan yukarı atılır ve sâ‘iri dürlü dürlü şüretler gösterürler. 19 [n-c-m] **Mencemek:** Mişlihu. [n-c-y] **Mencik:** Mişlihu. [-n-] **Meng:** Kımar u lāf urmağ. **Şems-i F.:**

20

Kesī maḳām-rā vü nāy-ı bendegāneş nihed

‘Uḳūd-i la‘l ü lālī be-vech-i destī meng

Ḳaraḫişārī, ve küçük 21 sünüdür ki şikār ardınca atarlar, mek ma‘nāsına dimiş *Şihāh-ı ‘Acem* şāhibi ve dilağ çeklīz ma‘nāsına 22 didi, ğayrı adları anda meşūrdur. [n-l-e] **Menlāk:** Dervīş ü ḫaḳīr, muḡlāk. [n-h-l-e] **Menhelāk:** 23 Mişlihu. [h-l-e] **Mehlāk:** Mişlihu. [h-n-e] **Mehnāk:** Māhnāk ma‘nāsına. [h-n] **Mehnek:** Mişlihu. **El-Mīmi’l-Meksüre** 24 [-l-] **Milk:** Sükün-ı *lām* ile kilik ü silk veznine dırnağ dibinde olan aḳlıḳ. [n-c] **Mincek:** Ḳaranfil 25 [y-z] **Mizek:** *Zā*²-i ‘Arabīyile Ni‘metī ḳarış muruş ma‘nāsına naḳl eylemiş. **Mijek:** *Zā*²-i ‘Acemīyile Ni‘metī gümrenmek 26 ma‘nāsnadır dimiş. [y-ğ-n-e] **Miḡnāk:** Bulutlu gün. [-y-] **Mik:** ‘İbrī dilince ‘ıyd ma‘nāsına. 27 **El-Mīmi’l-Mazmūme.** [r-d-e-s-n] **Mürdā-seng:** Mürdeseng didükleri nesnedür ki gümüşden 28 çıkar, eritseñ ḳurşun olur. [r-d-h-r-y] **Mürde-rīg:** *Kāf*-ı ‘Acemīyile ḳum uvağı ve māl-i 29 meyyit, metrūkāt u nefrīn ma‘nāsına daḫı gelür. **Şavāḫī:**

Derd-i o ḫasretā ki be-pāyān resid ‘ömr

30

V’īn ḫırş-ı murde-rīg be-pāyān ne-mī-resed

Beyt:

Zer ne-mānd u mürde-rīg-i esbem be-mānd

31

Hem ne-māndī ger be-kārī āmedī

Celāle’ d-dīn-i Rūmī Ḳuddise Sırrahu

Ez-ḫarāc er cem‘ āri zer çü rīg

Āḫir ān ez-to be-mānd mürde-rīg

220b/01

Güft ḳāzī çiz ez-īn zindān be-rev

Sūy-ı ḫāne mürde-rīg ḫoş şev

02 [-j-] **Müjek:** Taşğir şığası üzerine kirpik, müje ma‘nāsına, ‘Arabca *hez*b 03 dirler. Aşl *zā*²-i ‘Acemīyiledür. *Zā*²-i ‘Arabīyile daḫı naḳl olındı ve müje lafzınıñ taşğiridür.

04 [ş-t-e-s-n] **Muşta-seng:** El kıyası ki atarlar, ‘Arabca selime dirler. [ş-t-s-n] **Müşte-**

seng: Mişlihu. **05 Muştānāk:** Avuca tolu taş. [-ş-] **Müşk:** Ma‘rūf Türkide dağı müsta‘ meldür. Envā‘ı **06** vardur, maħallinde mezkūrdur. ‘Arabide kesr-i *mīm* ü sükūn-ı *hā*‘-i mühmele iledür.²⁹⁷⁷ [ğ-e] **Muğāk:** Çukur **07** yir ve deriñ, ‘amiķ ma‘nāsına, fethile

²⁹⁷⁷ **İbn-i Baytār Kitāb-ı Müfredātında** böyle naql ider ki İbn-i Vāfid rahmetü’llāhi şahib-i Tārīh Ebā‘l-Hasan ‘Alī bin Hüseyñ bin ‘ale‘l-Mes‘ūd Mezdecü’z-zeb ü me‘āzinü’l-cevāhir nām kitabında şöyle rivāyet ider ki ol arz ki āhū-yı misk anda olur, vilayet-i Çindir ve Tenbet nām kitabında bir arz-ı vāhide-i muttaşıludur ki miskün ‘alāsı anda hāşıl olur ve Tenbet miskinün Çin miski üzerine iki vehile fażlı vardur, biri budur ki Tenbet vilāyetinün āhūları sünbül tīb ve hūş rāyiħaludur. Çin āhūları sā‘ir vilayetler gibi hāşış otlarlar. Zāhir budur ki sünbül tīb ve envā‘ hūş rāyiħa otlar olmayanlar hāşış otlayanlar müsāvī olmaz. Behr-i hāl gıdā-yı luftün letā‘ifi sirayeti muķarrerdür. Sebeb-i āhiri budur ki ehl-i Tenbet āhūlar nāfesine tamam puhte olmadın ta‘arruz itmezler. Hāli üze ķorlar, kemalin bulunca ehl-i Çin tamam bāliğ olmadın nāfelerinden çıkarup dağı ķan iken içine envā‘ gıll u gış iderler, puhte ile hāmuñ gış ile hāşuñ külli farkı vardur ve Çin vilayet-i ba‘ide olmañ bilād ehl-i İslāma vāşıl olınca ‘Ummāñ ve deryālar geğer, kesret anda ve hilāf-ı hava ve derbenlerde niçe müzā‘ife ve yağmurlara uğrayup zarflarınun bend ü bağı bozulup gāh olur ki bend ü bağı bozulup maħall-i muşāyıkā olmağın niçe günler bağlamağa ķadir olmayup açuķ ķalır ve aslında da kemāl üze olmayup mağşüş olmağın naķzı külli ķāşıl ider ve gāh olur ki hāramiler havfından rāyiħası çıkmasun diyü vāfir maħūf yirlerden hālāş olduķda naḫlar döşeyüp güneşe ķarlı serüp niçe eyyam tırup hattā hārr-ı āfitābdan hāletinün rāyiħası gidüp misk-i hāliş ķala bundan dağı külli naķş hāşıl ider, miskün tīb evedı oldur ki āhūnün nāfinda tamām nażc bulup nihayet buluğa yitişe ve misk āhūlarınun bu diyār āhūlarından şüretde ve şekilde ve levnde ve ķarınlarda farkı yokdur, farkları budur ki misk āhūlarınun fil dişi gibi birer ķarış miķdāri iki aķ bir aķ dişleri ağızlarından taşra çıkmışdur, ehl-i Çin ve Tenbet iplerden şebikeler idüp duzaķlar ķurup şayd iderler, ehl-i Çin gāh olur ki oķ ile urup düşürüp nāfelerini keserler dağı hām ve tārı olup ķan olmağın rāyiħa-i kerihē bağlayup çok zamāñ geçmek gerekdür ki ol rāyiħa-i kerihē andan gidüp misk hāliş ola, şol mīve gibi ki ağacında dağı kāmīl olmadın hām iken koparalar ve ķurudalar. Behr-i hāl hāmliğı muķarrerdür. Miskün dağı evedı oldur ki veğāsında nażc bulup tamām istiħkām hāşıl eyleye zīrā tabī‘at mevad-ı demi göbeğine def‘ eyler, kaçan ki göbekte müstahkem olsa gicüşür, āhū güneş ıssısından kızışmış taşlar üzerine sürinür, hıkke ‘arız olan kimesne ķaşınmağdan hāzz itdügi gibi süründikçe hāz idüp cerh çıkan gibi deşilüp cerrāh şıķduğı cıban gibi nāfede nesne ķalmayup taşlar üzerinde ķalır, biķudretü’llāhi te‘alā tekrar nāfları cıban olup dem mevādından girü cem‘ olmağa başlar, ehl-i Tenbet bu hāli müşahede itdükte mer‘ālarda olan cibāl ü aħcār üzerine varup ķatı taşlar üzerinde ķurumuş bulup ve aslında tabī‘at-ı hayvānda nażc bulup ve şems ü hava dağı terbiyet itmekle kemalin bulup yarınlarda hāzir itdükleri nāfelere ta‘biye iderler, pādışāhları andan isti‘māl idüp aħbāblarına dağı ihdā iderler, az vā‘ olur ki deryadan sā‘ir bilāda andan gide ve meşhurdur ki mezkūr vilayet hāķından ğayrı ol nāfe-i hālişeden her kimesne ki istişmām eylese elbette dimağından ğāyet kuvvetinden birķaç ķan getürür ve Tenbet vilāyet ü seb‘adur her nāhiyesinde ki misk hāşıl olur, āña nisbet olunur, ba‘zılar ... tabāñ sağırāñ, muħaddidāñ el-ā‘lā **Tabi‘at u hāşşete** hārdur derece-i sāniyede yābisdür, derece-i şālişede **İbn Māle** dir ki ‘urūķa nef‘i vārid ü ķalbe ķuvvet virür. Aşhāb-ı merre-i sevdāviyyeye ‘arız olan vehmi def‘ idüp ķuvvet-i ķalb virür, ba‘zı münāsib edviyelere hılt idüp isti‘māl eyleseler ve müsahħan a‘zādur, a‘zā-i hāricenün üzerine sürmekile a‘zā-i bātıneye içmek ile fā‘ide ider, etībbā-i ahvāz u Fārsdan ba‘zı rutūbeti vardur ol sebebden cimā‘a mu‘ayyendür, bir cüz‘i yūsri hayri yağma hılt idüp rāsı ihlile sürse keşret-i cimā‘a sür‘at-ı inzāle mu‘avenet ider dimişler. **Rāzi** Kitāb-ı İcmā‘dan naql ider ki tabiħe hılt itmekden ağız rāyiħası hāşıl olur **Manşüriden** rivāyet olunur ki başda olan ‘alel bārideye vağşı ve sükūt-ı ķuvvete nāfi‘dür. **Taberī** dir ki laḫıfdür a‘zāya ķuvvet virür gökçek rāyiħasından şovuķda olan şadā‘a mercümek miķdāri za‘ferāna mercümek miķdāri misk katup burnına dökseler ğāyetde nāfi‘dür ve dimāğa ķuvvet virür. **Hāķim İbn Hüseyñ** dir ki ‘ayn edviyelerine ķatsalar beyāz refiķa cilā virür, ruḫbeti ķurudur. **İşhāķ bin ‘İmrāñ** dir ki meşāñha ve merḫūblara nāfi‘dür, huşüşā şovuķ günlerde ve şovuķ şehrlerde tazelere ve maħrūrlara şadā‘ virür, lāsīmā ıssı zamānda ve ıssı şehrlerde ve bi‘l-cümle başda olan cemī‘ ‘alel bārideya nef‘i ve vārid ve siddeleri açar ve sā‘ir cismde riyāhdan ‘arız olan ‘alele nāfi‘dü ve bātınını bağlar ve şufret vechi giderür ve ‘amel-i semūmī bātıl eyler ve hāfāķāna nef‘i vardur ve fikre şāliħ olup kendü ile söyleşmeği giderür. **İbn Sinā** dir ki piş ü helhel ve ķarun sünbüle semūmāmindururlar, ecl-i tiryāķ miskdür. Tevahhuşa nef‘i vardur, hāreḫi kāfur ile ve yekbesnī idhāñ ruḫbeden dehen benefsec ü dehen vird ile ta‘dil iderler ve hāreḫe ‘aziziyeye ķuvvet virür ve edviye-i müşhileye hāḫ eyleseler tenķiyesi iblağında, devā-i müşhilenün riz‘āfından ve meflūclara ve aşhāb-ı sekte-i bārdēya nef‘i vardur, burunlarına dökdükleri edviye-i müşābiheye hāḫ itmeler dimāğlarını pāk eyler ve idhāñ-ı meşāñede hāll idüp arķası kemikleri süst olan kimseleri arķasına ve fāliclere muttaşıl tılā eyleseler külli nef‘i vardur ve dehn-bānda ezüp başa sürseler nezleyi men‘ ider. **İbn**

dağı rivāyet olunmuşdur. [ğ-v-ş] **Muğuş:** Mecūsiler keşîşi. **08** [f-l-e] **Müflāk:** Sükün-ı *fā* ile eli boş, fakîr ve dervîş ma' nāsına, bu lügat ğayn-ı mu' ceme ile **09** dağı rivāyet olunmuşdur. **Mük:** Kışacığ süni ki şayd ardınca atarlar, meftūha bābında **10** dağı naql olunmuşdur. [-l-] **Mülk:** Sükün-ı *lām*ile selām ü taḥiyyat ve burçağ didükleri dāne **11** ki geşte dağı dirler ' Arabca *culbān* dirler. **Ebu'l-Mü'eyyid:**

Besā kesī ki nedīm ḥarīre vü bere-est

12

Besā kī-st ki sīrī ne-yābed ez-mülkeş

Mülk ' Arab dilinde pādīşāhlık ma' nāsına **13** Ḥ'āce İsmā' il-i Cürçānī dirler ki bizim yirde etmekciye mülk dirler, ḥabbāz ma' nāsına. [l-k] **14 Mülgük:** Ebemgömece didükleri ḥabbāzī ma' nāsına, sā' ir adları vertāc lafzında mezkūrdur. **15** [n-d] **Mündek:** Pāre pāre ma' nāsına. [-h-] **Mühek:** Sigil, pālū ma' nāsına.²⁹⁷⁸ **16 Nev'-i Evvelehu En-Nūni'l-Meftūha** **17** [e-p-e] **Nā-pāk:** Cünüb ve muṭlaqā murdār ma' nāsına. [e-r-d-e-n] **Nārdāng:** Enār şuyı ki bişürürler **18** nāfi' nesnedür. [e-r-d-n] **Nārdeng:** Mişlihu, Türkide dağı nārdeng dirler. [e-r-m-ş] **Nār-müşg:** **19** Fārsī mu' arreb bir ma' ruf dārūnuñ ismidür ve ba' zılar didiler ki kızıl cadur ki müşgü'r-rummān **20** dirler ve ba' zılar didiler ki aqmā'-ı rummāndur ki Hindidür, çiçegi düşmüş kiçirek enāra beñzer **21** hoş rāyihası vardır, a' lāsı ağıla şarı ve kızıl mā-beyninde olur. [e-r-n] **Nāreng:** Turunc **22** didükleri ma' ruf mīve. **Ferruhī:**

Hemīşe tāze dıraht-ı semen ne-yābed gül

Berūn ne-yāyed ez-şāḥ-ı nārūn nāreng

23 Şems-i F.:

Berāy-ı zīnet-i bezmeş felek dihed dā' im

Z'āfitāb turunc ze-Müşterī nāreng

24 Ta' rīb idüp nāreng dirler ve renksüz ma' nāsına. [e-z] **Nāzük:** Yufka ve zarīf **25** ma' nāsına. [e-z-n] **Nāznek:** Nazlı ve şāḥib-i nāz ma' nāsına. [e-f-h-m-ş] **Nāfe-müşg:** Göbek **26** miski. [-e-] **Nāk:** Edāt-ı nisbetdür, kelimenüñ āḥirine lāḥıḳ olur, ittişāf u ittişāl **27** ma' nāsına ifāde ider, feraḥnāk u ğamnāk ve cāme-i pürznāk ve ḥāk-ı rīg-nāk gibi. **28** Fāzıl-ı Muḥaqqıḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳıḳ itmişler ki nāk lisān-ı Fārsīde ihtilātdan ' ibāretdür ki **29** işrāb tarīḳiyile ola, nemnākuñ ma' nāsı içine yaş siñmiş nesnedür, kemāl-i tekeyyüfünden **30** nāk ile ta' bīr iderler, meşelā ğamnāk u berşnāk

Rıdvān dir ki bu eser zāhirenüñ üzerine tılā eyleseler veca' n sākın ider ve im' āde mütevellid olan riyāh-i ğalīzeyi içmegile def' ider, bedeli cünd bādisterdür, cemī' ğaşb veca' larında ve sā' ir ef' ālde bedelidür illā tīb-i rāyihāda.

²⁹⁷⁸ --. 16. (206b/17)

dirler ve bağır göyneginden düzilmiş 31 mağşūş müşg. **Şems-i F.:**

Şeref ü kadr-i o ne-yābed haşm

Nükhet-i müşg-nāb ne-dihed nāk

221a/01 Ve müşk otı. [e-n-t-n] **Nān-ı teng:** Yufka etmek. [e-v] **Nāvek:** Koğuş oğı ve **02** oğ, haķīkatde ol oluğ gibi nesnenūñ adıdur ki ol oğı anuñ içinde atarlar **03** ve ol atılan oğa tır-i nāvek dirler, hālā ol oğa dağı nāvek dirler ve şaban **04** demüri, Fāzıl-ı Muhaqqıķ taħķıķ böyle itmişler ki nāvek çarğ oğıdur niteki bu beytde zāhirdür. **Şems-i F.:**

05

Dīde-i düst be-to rüşen bād

Sīne-i haşm pür ez-nāvek-i çarğ

Lisān-ı Fārsīde **06** katı, berk yaya çarğ dirler. [-t-] **Netk:** Tar ve denk yük tayı ve kolañ, hırām-teng **07** ma' nāsına *nūnuñ* ve *tānuñ* taqaddüm ü te'ehhüri cā'izdür. [r-s] **Neresk:** Mercümeķ, **08** 'ades ma' nāsına. [r-s-n] **Nerseng:** Mişlihu. [z-d-n] **Nezdik:** Yakın, qarīb ma' nāsına. **09** Fāzıl-ı Muhaqqıķ böyle taħķıķ ü tedķıķ itmişler ki: Nezdik yakındur, katı yakın diyiceķ yerde **10** 'Acem saht nezdik-est dir, aşlı nezdikūñ nezdür. Āhirindeki *yā* ile *kāf* bir nev' **11** intisāb içündür, nezdikdeki *yā* ile *kāf* bārikdeki *yā* ile *kāf* gibidür. [z-d-y-k] **12 Nezdikek:** Nezdik lafzınuñ taşğiridür. [-z-] **Nezk:** Mercümeķ, neresk ma' nāsına. **13** [-s-] **Nesk:** Ve bi'l-kesr. Sükün-ı sīn-i mūhmele ile eşk ü reşk kāfiyesinde mercümeķ. **14 Şems-i F.:**

Eyā şehī ki ze-sehmet kesī ne-yāred bord

Be-zulm ü cevr ze-hiç āferīde dāne-i nesķ

15 bu ma' nāya sā'ir esāmisi *enz* lafzında mezkürdur ve Mecūsiler kitābınuñ cüz'idür, nitekim **16** Qur'an-ı 'azīm süre süre taħrīr olınmışdur. Bilā-teşbih kāfirler kitābı nesķ nesķ taħrīr **17** olınmışdur. **Şems-i F.:**

Z' adl-i to heme haķ-ı cihān be-yāsūdend

Çi ehl-i kütüb Zebūr u çi ehl-i Muşhaf u nesķ

18 Bu lüğati bu ma' nāya Ni' meti harf-i *yāda* dağı getürmişdür. Eşahh **19** *nūmladur* ve Karaşışārī harekāt-ı şülüşe ile naķl eylemişdür. [-ş-] **Neşķ:** Sükün-ı *şīn-i* **20** mu' ceme ile çam ağacı, şanavber ma' nāsına. **Beyt:**

Ber-şāh-ı neşķ nişeste be-rüz-ı berf

21

Güyī hıızāb kerd ser-i h'ış merd-i pīr

Şems-i F.:

Çü to kereded muhālif er girded

22

Şāh-ı bīd ez-hilāf hemçü neşķ

Rudekî:

Ān ki neşk-āferîd ü serv-i sehi

V'ānki bîd-āferîd ü hınzîr

23 Ve enār ağacı ve hatıl ağacı ve tarhûn didükleri sebze ki yinür ve fil 24 ü hınzîr ve sâ'ir sivri azu dişî olan cânverlerüñ sivri dişine dirler 25 ve yemiş virmeyen ağaç ve tal çubuk ma'nāsına. [ğ-n-ş-e] **Nağan-şāk:** Kāfirler mezhebelerinden 26 bir meşhūr mezhebdür ve bir büt adıdır. **Nek:** İşte dimekdür, ānek, oncağuz ma'nāsınadır. 27 Ān lafzınıñ āhirine *kāf*-ı taşğîr lâhiķ olmışdır. *Deķāyıķu'l-Hakāyık* ānek lafzından 28 muħaffefdür. [m-t] **Nemtek:** Yemiş ki aluç envā'ındandır ve keh-rübā. [m-n-e] **Nemnāk:** İçine yaş 29 siñmiş nesne nāk lafzında tafşîli olınmışdır. [m-ş] **Nemşek:** Çörek otı, şūnîz 30 ma'nāsına. [-m-] **Nemek:** Tuz, milh ma'nāsına künyetleri Ebū 'Avndur ve Ebū Şābırdur. [m-n] **Nemeng:** 31 Yemiş ki aluç envā'ındandır bu lügat *tā* ile ve *nūm* ile mervîdür. [-n-] **Neng:** 'Ār. [-v-] **Nevg:** 221b/01 *Kāf*-ı 'Acemîyile edük burnı ve kılıç yalmanı ve kalemüñ ucu ve her nesnenüñ sivri 02 ucu ve keskin yiri. **Esedî:**

Be-rev peyker-ger key engāşte

Be-nevg-i ser ü pîl ber-dāşte

03 Şems-i Fahrî şevk kāfiyesinde getürmişdür ve bu iki beyti inşā eylemiş. **Naẓm:**

Çü gîred şehen-şeh kalem der-beyān

04

Ruħ-ı şîr gerdün be-hārd be-nevg

Hasudî vü ez-gülbin-i ārzü

05

Be-ħanded gül ammā ħod zaħm-ı şevk

Fāzıl-ı Muħaķķık *Deķāyıķu'l-Hakāyık*da böyle taħķık ü tedķık eylemişler ki 06 nevk *nūm*üñ zammesiyle ince uca dirler, demürden olsun ğayrıdan olsun, meşelā 07 nevk ü nāvek dirler, niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Nevk-i nāvek çi 'aql der-tek ü püy

08

Ez-derün-ı dü-dāde merdüm cüy

Nevk-i sinān daħı dirler niteki bu beytten 09 zāhirdür. **Beyt:**

Kerded ez-zaħm-ı ħadeng-i o çü ber-dāred kemān

Kerded ez-nevk-i sinān-ı o çü be-güşāyed kemın

10 Nevķ-i ħār dirler niteki bu beytde vāķi' olupdur. **Beyt:**

Be-cā āmed ān va' de-i Kirdgār

11

Ber-āmed gül ser-i ħaş ez-nevk-i ħār

Nevk-i müy daħı dirler niteki bu beytde 12 zāhirdür. **Beyt:**

Her ān ki geh ze-rüy nümāyed be-rüş

Ze-pirāheneş ber-cehed nevk-i mûş

[-h-] **Nehk:** 13 Artuğ ve eksük ma' nā ve şarāb içmek ve kınamak ve şuşamak, azdādandır. [h-n] **Neheng:** Şu ıssı ve timsāh didükleri cānver ki Nīl ırmağında çok olur. **Kātibi:**

15 Nūh hıfzet ger şevd mellāh der-Ṭūfān bād
Key kıyāmet keştī-i eflāk-rā gird ü neheng

16 [-y-] **Neyk:** Cimā'. **En-Nūni'l-Meksüre.** [-s-] **Nisk:** Mercümek, bu ma' nāya ğayrı adları 17 enz lafzında mestürdür ve Mecūs kitābından bir cüzdür, fetḥile daḥı rivāyet olunmuşdur. 18 [-ş-] **Nişk:** *Şīn*-i mu' ceme ile yemişsüz bir ağaçdur, Qaraḥiṣārī ve fetḥ-i *nūm*la nişk ma' nāsına da 19 gelür, *nūmuñ* fetḥ ü zammı cā' izdür dimiş. [-l-] **Nilk:** Tağ erügi ki uvacuğ ekşi olur 20 ve toñuzerügi daḥı dirler. **Ebū'l-Mü'eyyid:**

Şafrā-i me-rā sūdend erd-i nilkā

Ve ba' zılar kestānedür 21 didiler. [y-r] **Nirek:** Cādūyī ve efsün u tılsım ve ḥile vü al itmek. [y-r-n] **Nireng:** 22 Mişlihu. **Şi' r:**

Gehī mey-güsārīd ü geh ceng sāht
To güfti ki Hārūt nireng sāht

23 Beyt:

Berār çāre vü mihr nireng ü ceng
Heme ez-der merd ferheng seng

‘Aşşārī:

24 Be-nireng ü ḥayāl ü ḥurde-kārī
Dileş buved ābet luṭf-ı ilāhī

Ve naqş ma' nāsına. ‘Unşurī:

25 Der-güz̄er-i zeyn perde-i nireng k'ender-rāh-ı dīn
Zişt bāşed piş-i rü laḥn-ı sūrūd ḥār kon

Ve naqşāşlar naqş 26 yazmalu olsalar evvel ol naqşuñ resmin iderler, ba' dehu naqş iderler, ol evvel itdükleri 27 resme nireng dirler. **Hāfız:**

Tā çi ḥāhed gird bā-mā āb u reng-i ‘ārīzet
Hāliyā nireng-i naqş-ı ḥod ber-āb endāhtī

28 ve her nesnenūñ aşlına ve maddesine ve heyūlāsına dirler. [-y-] **Nik:** İmāle ile eyü dimek, *ceyyid* ma' nāsına muḳābili beddür ki yaramazdur, redī ma' nāsına. **Beyt:**

30 Her ki o nīk mekīn der yābed
Nīk ü bed her ki mī-konīd yābed

Ve ḳatı, saht ma' nāsına. **Beyt:**

31 Ān bih ki her kesī be-cihān kār-i ḥod koned
V'ān kes ki kār-ı ḥod ne-koned nīk bed koned

Beyt:

222a/01

Ez-ğam-ı hicr nīk rencürem
Ger konem āh u nāle ma' zūrem

[-y-] **Niyk:** İmālesüz, cimā' ma' nāsına. **02** [y-m-l-n] **Nīm-leng:** Kırbān ya' nī şanduk ki içine yay koyarlar. **Esedi:**

Ser-ā-perde vü ḥayme vü sāz-ı ceng

03 Hemān cevşen ü tirkeş ü nīm-leng

Ve yay, kemān ma' nāsına daḥı gelür. **Şems-i F.:**

04 Be-yek tīr-i pāy-ı felek şel koned

Eger ber-güşāyed be-kīn nīm-leng

[y-v] **Nivek:** Gelin, 'arūs ma' nāsına. **05 En-Nūni'l-Mazmūme:** [ğ-v-ş-e] **Nuğuşāk:** Nuğuşāk ma' nāsına kāfir mezheblerinden **06** bir mezheb adıdır ve bir büt adıdır. **Nuğre-ḥink:** Boz at. [v-p] **Nüpek:** Bağ budandısı. **07** [-v-] **Nūk:** Her nesnenün sivri yā keskin ucına dirler, fethile nevk ma' nāsına tafşili anda olunmuşdur. **08** [v-y] **Nüvik:** Bağ budandısı bu ma' nāya *bā* ile daḥı rivāyet olunmuşdur ve nevbet ü düdük ma' nāsına. **Nüh yek:** Toğuzda bir. **09 Nev'-i Evvelehu El-Vāvi'l-Meftūḥa** **10** [e-v-e] **Vāvāk:** Bir kimesneyi nefy idüp zemmitmek. **Vāreng:** Şinḥiyār, bādreng ma' nāsına. **11 Beyt:**

Muḥabbet-i cāh-ı to çün nār ez-bihī ḥandān

'Adū ze-ṭāli' -i vārūn be-reng çün vāreng

12 Sā'ir esāmisi bādreng lafzında mezkūrdur. [e-y-z] **Vāyze:** Od koğı. [t-n] **Veteng:** **13** Üzüm salķımı. [-d-] **Vedek:** Daḥḥāk-ı nā-pākuñ vālidesi adıdır ve bir şā'ir ismidür. [r-k-e] **14 Verkāk:** Ḥalimī şıçancıl didükleri çaylak dimiş. **Ebü'l-'Abbās:**

Be-cāy-ı müşk ne-büyend hiç kes sergīn

15 Be-cāy-ı bāz ne-dārend hiç kes verkāk

Şems-i Fahrī *murğ-ı murdār-ḥ'ār bāşed* dimiş ve bu beyti inşā eylemiş. **16 Beyt:**

Ferruḥī ger ne-gired ez-zılles

Kemter āyed hümāy ez-verkāk

Ni' meti vü *Şiḥāḥ-ı 'Acem* şāhibi bir kuşdur ki **17** karnı ağdur ve arķası yeşil şıçancıl didükleri çaylakdur dimişler. [r-k] **Verkek:** Mişlihu. **18** [r-n] **Vereng:** Ve bi'z-zamm-ı *rā'*-i mühmele ile yama ve pīne ma' nāsına ve göze. [-z-] **Vezek:** *Zā'*-i 'Arabīyle **19** kurbāğa, bezek ma' nāsına ve dest-māl. **Ḥayrī:**

Bes ki ḥod ne-koned yek-nazar-ı ān āhū-çeşm

20

Gerçi ez-devlet-i şeh şîr şevved rām be-vezek

Ḳurbağa ma' nāsına ğayrı esāmîsi çāz lafzında mezkūrdur. 21 [j-n] **Vejeng:** *Zā*'i 'Acemîyle mişlihu ve pāre, kıt'a ma' nāsına *zā*'i mu' ceme ile ve deve Īrānī *rā*'i 22 mūhmele ile ve *zā*'i mu' ceme ile daḡı lūġatdūr. [s-t-r] **Vesterek:** İt burnı ve yaban ḡatmiyesi. [s-t-r-n] 23 **Vestereng:** Mişlihu. [s-z] **Vesezg:** *Rādan* soñra *nūm*la mişlihu. [-ş-] **Veşek:** Tizlik, sür'at 24 ma' nāsına. [k-ş] **Vekşek:** Saķızlık ağacınıñ yimişi ki 'Arabīde ḡabbetü'l-ḡazrā Fārsīde 25 vekşek Türkīde cedene ve meneviş dirler. [n-m-ş] **Venmeşk:** Mişlihu. [n-v-ş] **Venūşek:** Mişlihu. 26 *Vāvdan* soñra *kāfle* ve *nūm*ile ve *vāv* ile mervī lūġatdūr. Sā'ir esāmîsi nebāsīb lafzında 27 mezkūrdur. [n-n] **Veneng:** Degekūñ kesdükleri yir ki ṡurmadan yaşı teraşşuḡ ider. **Ferruḡi:**

28

Şād bāşed dü-çeşm-i düşmen-i to

Sāl ü māh ez-gorīsten çü veneng

Ve üzüm salķımına 29 ve üzüm salķımı başına daḡı dirler. *Tā* ile veteng ma' nāsına. [h-n] **Veheng:** Ḥalka vū kemend 30 ma' nāsına. [-y-] **Veyk:** Ḥalīmī, vāy seni demek olur dimiş ve Lafzīnūñ bu beytini irād eylemiş. **Beyt:**

31

Eyā der-pey rīj²⁹⁷⁹-pūyān çü peyk

Eger v'an kerdī to-rā veyl ü veyk

Veyl fetḡ-i *vāv* ile bu ma' nāya 222b/01 gelür ġāh olur ikisini cem' iderler ve pek ü veyl dirler niteki beyt-i sābıķda 02 vāķi' olmuşdur, *Vesīletü'l-Maķāşid* ve *Şiḡāḡ-ı 'Acem* şāḡibi ve Ni'metī ve tūbālek ma' nāsına daḡı 03 gelür, miḡnet ü minḡatde müsta'meldür. Ya'nī du'ā-i leh ve du'ā-i 'aleyhde isti'māl olunur dimişler. 04 Bu taķdīrce ızdāddan olur, mezkūr ehl-i lūġat ve Ḳaraḡişārī meftūḡa bābında getürmişlerdür. 05 Ammā Şems-i Faḡrī kelebek ki aḡvel ma' nāsınadır ve kīk ki merdümek ma' nāsınadır, kesrile mezkūr ḡāfiyelerde 06 getürmiş ve bu beytleri inşā eylemiş. **Şems-i F.:**

Ger māh-ı nīm-rūz ze-gerdūn nazar koned

Sūy-ı der-şehen-şeh ze-dīde-i kelīk

07

Hengām-ı ictimā' be-vaķt-i muķābele

Ez-kīne mihr ber-koned er dīdeḡāş kīk

08

Rūzī felek şikāyetī āz der-dest-i şāh

Pāsīh ze-çarḡ ne-şünūd illā ki veyk veyk

²⁹⁷⁹ Ārzū-yı nefis

Ve ma' nāsında **09** şöyle demiş ki veyk be-mā' nā v'āy ma' nāsına ve ba' zī be-ma' nā veyhağ güyende ammā veyhağ-rā **10** şu' arā-yı Fürs be-ma' nā-i tūbālek mī-güyend. Der-mağām-ı du' ā neyk ü veyk be-ma' nā du' ā-yı bed **11** āmede-est meşhur-est. *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi ve Allāhuñ rahmeti senüñ üzerine olsun **12** dimekdür didi. **El-Vāvi'l-Meksüre**. [-y-] **Vik**: Yiginlik, zafer ma' nāsına. **Esedī**:

13 Peşimān ne-kerded kes ez-kār-ı nīk
Nigū-ter ze-nīkī çī hayr-est vīk

Āhirī *lām*ile dağı lügatdür. **14** Kesr-i vāv ile bīl ü kesīl veznine. [y-ğ] **Vihak**: Ni' metī hāliş ma' nāsına naql eylemiş. **15 Nev'-i Evvelehu El-Hā'i'l-Meftūha** **16** [p-e] **Hepāk**: Lük didükleri meşhūr boya ve depe ādemüñ olsun ve gayruñ olsun. **17 Şems-i F.**:

Be-kesr-i mū ne-kerdem ez-mihret
V'er çī be-şikāfim be-tīg-i hepāk

Bu ma' nāya *zammıla* dağı **18** lügatdür. Ni' metī, ve sarāy ortasına dağı dirler demiş. [r-e] **Herāk**: Rā' i mühmele ile qorqu, havf **19** ma' nāsına ve qorqudacak oyuk herās ma' nāsına. [r-j-f-v] **Herjefvek**: Zā' i 'Acemiyile kunduztaşağı **20** didükleri dārū ki çayirlarda biter. [r-j-f-d-n] **Herjefdeng**: Mişlihu. [r-v] **Herūk**: **21** Qaramık yemişi. [z-e] **Hezāk**: Zā' i 'Arabiyile ebleh ü nādān ve söze firifte ve mağrūr olan **22** kimesne. **Esedī**:

Hemān be-çeşmet-i hezāk āmedem
Ve ger çün to ebleh-i feğāk āmedem

Ve hāliş **23** olmamış gümüş, altun ve dirler ki Keykāvus bin Keykubād ki selātin-i Fürsden ikinci **24** tabağa ki Keyānilerdür. İkinci pādīşāh olanuñ adıdur. Mezkūruñ vilāyet-i Belhde olan **25** bağınuñ adıdur ve ol bir bāğ idi ki ferseng-der-ferseng dört köşesinüñ **26** her bir köşesinde üç yüz altmış bāğ-bān üstādları var idi ve her birinüñ eli altında **27** niçe şākirdleri var idi ve dört köşesinde fuşul-i erba' aya münāsib envā' kuşur **28** ve eyvānlar ve cinān-āyīn kâ' āt ve nüzhet-gāh-ı 'arş-ı sāyebānlar var idi. Her gāh ki kendüsi **29** Belhde olsa zıkr olan bāguñ her faşl için tertīb olınan sarāy u kuşūr **30** u nüzhet-gāhlarında üçer ay oturup cemī' erkān-ı devlet ü salţanat ve a' yān **31** u havās memleketleri ile bir yıl ol bağıdan taşra çıkmayup 'ayş ü 'işret iderlerdi. **223a/01** Tevārīhde mezkūr u meşūrdur ki ol bāguñ içinde niçe ırmaqlar aqup niçe müte' ayyin **02** siper-gāhları var idi ki kayıqlara binüp varurlar idi. Hattā dirler ki dünyāda ne qadar **03** cānverler ve tūyūr aransa ol bāğda mevcūd olup her heftede üç gün cemī' erkān-ı **04** devletiyile bir yıl tamām şikār idüp cemī' murād itdūgi şikārı şikār ideridi. Noqşānı **05** aşlā zāhir olmaz idi. **Heft-Evrens**: Bir nev' güldür dürlü dürlü renkleri olur **06** ve *benātün-na'*ş didükleri ki birbirine qarīb yedi yılduzdur. Türkide yediger yedi qardaş. **07**

Şems-i F.:

Sipih ez-pey-i miḥ-i sitām nevbetieş
Dihed be-mişkalī meh cilā-yı heft-evreng

08 Fi'ş-şihāḥ seba' a kevākib erba' a minhā na' ş u şülüş benāt. **Heft-reng:** Mişlihu. 09

Esedī:

Hezārān şaf-ı gül demīde ze-seng
Ze-şad-berg ü dü-rüy u ez-heft-reng

10 ve ba' zılar muṭlaḳā rengḥāy-ı gūn-ā-gūn ma' nāsına naḳl itmişler. **Heftü-reng:** Benāt-

ı na' ş. **Unşurī:**

11 Der-gāh-ı heftü-reng şeb māned be- dān sān ey ' aceb
Çün zāğ-simā selb der-ḥāne-i simin keman

12 Fāzıl-ı Muḥaḳḳıḳ *Deḳāyıku'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳıḳ itmişler ki evreng ki taḥt-ı sultān ma' nāsınadır. 13 göge de itlāk olunur, teşbihen isti' āre ṭariḳiyile yedi göge heft-reng dirler. 14 Niteki bu beytde vāḳi' dür. **Beyt:**

Güft rengi-st zır-ı heftü-reng
Nist bālā-ter ez-siyāhī reng

15 Heftü-rengüñ aşlı heft evrengdür, terkib olunduḳda elif hızf olınmışdır. 16 [l-y-e] **Helyāk:** Keş, aḳt ma' nāsına sā'ir esāmisi *terf* lafzında olmuşdur. [m-e] **Hemāk:** Hem-ser 17 ma' nāsına. [m-c-n] **Hem-ceng:** Cengde berāber dimekdür. Zırā hem-muvāfiḳ ma' nāsınadır. [m-s-n] **Hem-seng:** 18 Vezinde berāber. [m-r-n] **Hem-reng:** Bir renklü ve isti' āre ṭariḳiyile bir ḥūlu ma' nāsına isti' māl 19 olunur. [m-y-n] **Hem-inek:** Uşta, şimdi ve cümle uşta ṭurur ma' nāsına. [-n-] **Heng:** ' Aḳl 20 u ḳaşd ma' nāsına. **Laṭīfi:**

Eger buvedī ender-sereş heng-i o
Ne-buvedī ber-ejdehā heng-i o

21 ve ḳuvvet ü edeb ma' nāsına. **Beyt:**

Koned gürbe ber-müş āheng-i şir
Ve lik ne-mī-dāred āheng-i hüş

22 **Laṭīfi:**

Ta' zīm-i peder kon er Fireng-est
K'āheng ḥilāf-ı terk-i heng-est

Ve mevc-i 23 deryā ma' nāsına. **Nazm:**

Be-nezdik-i bürü' yekī gār buved
Ser-i kūh u gār ez-cihān nā-be-sūd
24 Ze-her şehr devr-i o be-nezdik-i āb

Ki ḥ̄ānī hemī heng-i Efrāsiyāb

Ve ḥalka ve lāf. **25** Fāzıl-ı Muḥakkıḳ *Deḳāyıku'l-Ḥaḳāyıkda* böyle taḥkık ü tedkık itmişler ki heng, ağırlıktır, niteki **26** bu beytde vāḳi' dūr. **Beyt:**

Zemīn-i lenger ez-yek-dīger be-güsilānend

Be-rūz be-nezd-i to ez-heng-i lenger

27 Heng ile edeb ma' nāsında kināyet olunur, niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

28

Ta' zīm-i peder kon er Fireng-est

K'āheng ḥilāf-ı terk-i heng-est

Heng ile uş **29** ma' nāsından da kināyet olunur, niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Eger ne-ḥ̄āhed tedbīr-i o be-ḥaşşiyet

30

Z'in sipes ne-koned bāde ez-geh heng

Bu kināyetler, Türkide de vardır, edebden uşdan **31** ağırlığıyla kināyet iderler, ma' nā-yı zūrda da heng isti' māl olunur. Mecāzen niteki bu beytde **223b/01** vāḳi' dūr. **Beyt:**

Koned gürbe ber-müş āheng-i şīr

Ve līkin ne-mī-dāred o heng-i şīr

02 zūrek, ağırlık ma' nā-yı lāzımīdür. Ol 'alāḳa ile birinüñ ismi āḫırde isti' māl olunmaḳ

03 cā'izdür. *Baḥrū'l-Ġarā'ib* şāḫibi bu ma' nāları ḥaḳīkatden şanmışdır. Heng, kuvvet ma' nāsına da **04** gelür diyü beyt-i mezkūr ile istiḫād itmişdür. [v-s-n-e] **Hevesnāk:**

Ārzūlayıcı. [v-l-n-e] **Hevlnāk:** Korkunç. [y-e] **Heyāk:** Cān, rūḥ ma' nāsına. [y-k]

Heykel: Ta' vīz ve her cismün **06** ḳalıbı ve bir meşhūr büthāne adıdır. [y-l] **Heylek:**

Helik ki dīvār bināsında araya ḳoduḳları **07** uvaḳ ḫaşdur. *El-Hā'i'l-Meksüre*. [-n-] **Hink:**

Rūz-ı āhestegī ve hūş. **08 El-Hā'i'l-Mazmūme**. [b-e] **Hubāk:** Depe, fark ma' nāsına

ādemün olsun ve ḡayırınun **09** olsun. **Beyt:**

Yekī gürz zed Türk-rā bū Hubāk

Z'esb ender āmed hemān-dem be-ḫāk

10 fetḫile daḫı mervīdür. [r-v] **Hürük:** Karamık didükleri yemiş. [z-e] **Huzāk:** Ebleḥ ü

nādān u **11** paraya atılan kimesne, fetḫile daḫı mervīdür. [v-ş] **Hüşeng:** Selāḫin-i Fursün

12 evvelki ḫabaḳası ki Pişdādilerün ve ol Hüşeng bin Siyāmek bin Keyūmers **13** Şāhdur.

Ol ḫabaḳanun ikinci pādīşāhı olanun adıdır. Ḥired-mend-i 'ādil ü 'ālim **14** pādīşāh idi

ve *Cāvidān-ı Ḥired* adlu kitābı 'amel-i ḫilmetde ol taşnīf ḳıldı kim **15** Me'mün Ḥalīfe

vezīri Ḥasan bin Süheyl ba' zīmı andan bulup 'Arab diline tercüme **16** idüpdür ve Şeyḫ

'Alī Meskübe *Ādābū'l-'Arab ve'l-Fürs* adlu kitābında anun **17** muḫāla'ası,

muşannifinun kemāl ü fazlına şāhid besdür dir ve 'Acem anı peygāmberdür **18** dimişler

ve 'adl ü dādı ziyādeliginden aña Pişdād diyüp ol ḫabaḳaya Pişdādiler **19** diyü ad virilür,

evvel demüri taşdan ol çıkardı ve evvel ağaçdan **20** tahta kesüp evlere kapu ol düzdi ve ekşer ma' denileri ol çıkardı ve pārs **21** u kelbe şaydı ol ta' līm eyledi ve deveyi yüke ol koydı ve hımārı ata çeküp **22** katır hayālını ol kıldı ve arklar qazup şu şalup ābādānlıklar ol eyledi ve yire **23** ferşi ol şaldı ve tilkü ve ās ve teyin derileri giymege ol kābil kıldı. **24** Nev'-i Evvelehu El-Yā'i'l-Meftūha **25** [e-l-v-n-y] **Yālūnik:** Cihān Pehlevān ve maḥbūblaruñ şivesi. [e-m-c-y] **Yāmcik:** Peyk **26** ü ulak. [r-n] **Yereng:** Her nesnenüñ aşı heyülā ma' nāsına. [-z-] **Yezek:** A' lām-ı ricāldendür **27** ve ser-heng ü qaravul ma' nāsına. **Mir Husrev:**

Ecel fitne-rā kār-sāzī nümūd

28

Yezek ü bā-yerek dest-bāzī nümūd

‘Unşurī:

Yezek ḥurrem-kār dīde-i to

Qaşd ber-leşker qadr dāred

Ve yuva ve **29** āvāre, ve uyundı olan kimesne ki her nireye giderlerise bile uyur gider **30** ve taş yıldızı didükleri nesne. **Beyt:**

Ān ki sulṭān zamīreş-rā yezek çün āfitāb

31

Gāh gird be-āḥterān gehī der-ḥāverān

[s-t] **Yestek:** Azu dişi ve nişter. [-ş-] **Yeşek:** **224a/01** Mişlihu. **Esedī:**

Dü-güşiş çü dü-perde pehn ü dirāz

Berūn cüste dendān çü yeşek-i gürāz

02 Yek: Mebde-i a' dāddur, lisān-ı ' Arabīde ve aḥad dirler, Türkīde bir dirler. **Beyt:**

03

Yek sā' at be-yek laḥza be-yek dem

Diger-gün mī-şevēd aḥvāl-i ' ālem

Ve qurbağa **04** bu ma' nāya gayrı adları çāz lafzında meşṭürdür ve töre, ' ādet ma' nāsına **05** ve bere. **Yek-ā-yek:** Bir bir. [k-b-e-s-r] **Yek-bāserek:** Bir kezden yek-bār ki ma' nāsına. [l-v] **Yelük:** **06** Pehlevān u bahādur. [l-v-n-n] **Yelüleng:** Mişlihu. [l-v-l-y] **Yelülük:** Mişlihu. *Lāmdan* soñra *nūmla* **07** ve *yā* ile mervīdür. [-m-] **Yemek:** Bir memleket adıdır. [-n-] **Yang:** Düzgün ya' nī zīb ü zīnet. **08 Kātibi:**

Her şubḥ-dem ki sākī-i ḥum-ḥāne-i każā

Saqqāyī-i zamāne konēd bā-hezār yang

Ve ḥū vü ' ādet **09** ve dürlü ma' nāsına. **El-Yā'i'l-Mazmūme:** [v-z] **Yüzek:** Kiçirek it ve kiçirek pārs ki yüz **10** lafzınuñ taşğiridür ve ādem āvāzı. [-v-] **Yük:** Tağda olan ev ve gümelte ma' nāsına. **11 Bābü'l-Lām Nev'-i Evvelehu El-Elifi'l-Memdūde** **12 Ārāṭra-pilāl:** İsm-i bint ya' refe ber-ḥali'l-' unḳ ü recül'r-rezzūr. [ḥ-e] **Āḥāl:** **13** Saqat ve

düşkün olup yabana atılan nesne. **Ferruḫī:**

Ez-bes gül-i mechül ki der-bāğ be-ḥanded

14

Nezdik-i heme kes ma' ruf şode āḫāl

[ş-b-ğ-v] **Āşbağül:** Ve bi'l-kaşr-ı büy didükleri 15 ki ḥubūbdandır. [ş-y] **Āşil:** Ḥāvıyar didükleri. [ğ-y] **Āğil:** İsm-i maşdardur, göz koyar ve ğille bağış 16 ki çeşm-i āğil dirler, hışm u kine vaḫtinde. **Şems-i F.:**

Ger koned şehir-i yār ḥaşm şikâr

17

Süy-ı gerdün be-ḥışm-ı çeşm-i āğil

Āḫterân ber-zemîn nihend ez-sehm

Heme ez-bendegî-i şâh tevyil

18 Tevyil pişânî ma' nāsına. **Āl:** Ol ma' ruf reng ki Türkide daḫı müsta' meldür ve mekr 19 ü ḫile ma' nāsına ve lisân-ı Ḥârezmde nişân-ı pâdişâha dirler. **Beyt:**

Şehî ki infâz-ı aḫkâm każâ-râ

20

Koned âl-i üy ü destine-i o

Şihâh-ı 'Acem şâhibi qarâr itmek ve kelbeteyn ve ev 21 be-ma' nâ ḥâne diyü naql itdi ve 'Arabide ḫîş-âvend, ba' zılar ḫîş-âvend ma' nāsına olan âluñ aşlı ehl idi *hâ* hemzeye ve hemze *elifê* kalb oldı ve ba' zılar aşlı evvel idi *vâv elifê* kalb oldı didiler ve tâbi' vü kalbeten ve ilgım salgım 22 serâb ma' nāsına ve çüphây-ı ḥayme ve yüce yer ve Mekke-i Müşerrefede şerefhâ Allâhu te' alâ bir yer adıdır 23 ve ḥarbe ile urmaḫ ve tîz yürimek ve çağırmaḫ ve egilmek ve reng bulamaḫ ve ḥandân 24 ma' nāsına gelür. Ba' zı erbâb-ı lügat bu ma' nâları Fârsî şanmış. [-m-] **Āmul:** Beştâme 25 qarîb Cürçân ile Ṭaberistân mâ-beyninde bir şehir adıdır, bilâd-ı qadîmendür. Ba' zılar 26 binâsını Cemşide ba' zılar Feriduna nisbet idüp ḫâlâ dört fersaḫ miqdârı 27 sevâdı maḥsûsdur ve mezkûr şehirde dört ḥarâb künbed vardır, Feridun ve evlâdınıñ 28 maḫberesidür dirler ve her yiri ki kazsalar büyük ḫışt-ı puḫte zâhir olur, fi-küllî ḫâl 29 zamân-ı Feridundan Behrâm-ı Gür zamânına gelince rub' mesküne pâdişâhlarınıñ taḫt-gâhı idi, Devletşâh 30 tabaḫât-ı şu' arâsında 'Alî bin 'İsâ Kūḫḫâlūñ *Kitâb-ı Memâlik ü Mesâlik*inde böyle naql ider. 31 **Esedî:**

Şod ehl-i behiştî nev-ârâste

Derem-rîz ü dînâr-feşân ḫâste

[h-v-l] **224b/01 Āhül:** Mağara ve naḫab-zen ḫırsıza dirler ki dîvârlar deler ve ol delüğe 02 daḫı dirler. Aşlda bu lügatūñ āhiri *nūm*ile mervîdür. *Şihâh-ı 'Acem*de *lâm*ile rivâyet olunmuşdur. 03 Nev' -i Evvelehu El-Elifi'l-Maḫşüre 04 [-c-] **Ecl:** Ölüm vaḫti, 'Arabîdür, Fârside daḫı şâyî' dür. [ḫ-k] **Aḫkel:** Arpa ve buğday 05 kılçıḫı ki başlarında olur ve uzun

başlı, ‘Arabîdür. [z-k-y] **Ezkîl**: Döngel didükleri yemiş **06** ki muşmula dağı dirler. [s-t-y] **Estîl**: Evzândandur, buçuk rıtl ve altı dirhemdür. [-s-] **Esel**: **07** Ni‘metî sazlık otı dimiş *Vesîletü’l-Mağâsîd* ve *Câmi‘ü’l-Fürs* şâhibi sazlık ve ol **08** ot ki aña çoğaluk dirler, sazlık yirde biter dimişler. *Qaraşîşârî* qarğıl dimiş. [ş-p-ğ-v] **Eşpeğül**: Büy ki hubûbdandur, meddile dağı mervîdür. [ş-k] **Eşkel**: Buğa. [n-d-v] **Endül**: **10** Oldur ki qaralar vilâyetinde bir kilîmi serîr gibi ağaca berkidürler, pâdişâhları ol **11** kilîmüñ üstine oturur, dört yanında kuvvetlü qaralar arqalarına alup götürürler, **12** gâyetde ta‘zîmlerdür. **Esedî**:

Nişestengeh nâz dârend ü kâm

Der-ân bûmeş endül h‘ânend nâm

13 Ol diyârda at ve libâs olmaz. Libâsları iki fûtadur. Birisini arqasına alurlar **14** ve birini biline bağlarlar. **Esedî**:

Dü meyrez buved câme-i zengiyân

Yekî kerd dūş u yekî ber-miyân

15

Ne-dârend-est enderân bûm-ı hîc

Ne kes dâred ender sūvârî besîc

[n-k-ş-e] **Enkişâl**: **16** Za‘îfü’l-hâl olan kimesne ki dâ‘im haste gibidür, şalıksuz eñize dirler. [n-k-ş-t-e] **Engiştâl**: **17** Mişlihu ve ikiz oğlan. [y-l-v] **Eylül**: Rûm târihinde bir ayuñ adıdur. Güneş anuñ on beşinci **18** günü Mizân burcına varur, gice ve gündüz berâber olur, güz faşlı girer. **El-Elifi’l-Meksûre**: **19** [c-f-y] **İcfil**: İrkek deve kuşu. **Beyt**:

Pây-dârî kon be-câyet pîl-vâr

20

Verne be-gürizî ze-menc-i icfil-vâr

Ve deve kuşına ‘Arab zâlîm ü ni‘âm dir. Kesr-i *nūmla* gâyetde vehmnâkdur ve **21** beyâbânda başını arqasına götürüp yile qarşu gögüs virüp segirdür. Yil muhkem oldukça **22** dağı ziyâde segirdür. Şöyle ki havâda kuş uçar gibi beriyye-i ‘Arabî deve kuşından gayrı **23** her ne olurısa mâr u mûr vühüş tıyûrdan birisini yirmezler, cemî‘ sini yirler. Anı yimemege **24** bâ‘ iş cehl ü nâ-dânlıklarından aña merâkibü’c-cin dirler, böyle i‘tikâd iderler ki ol cinnîlerüñ **25** atıdur. Beyâbânda segirtdüğünü cinnîler üzerine binüp segirdür şanurlar. Eger birisini öldürseñ **26** şâhibi olan cin piyâde kalur, öldüreni yâ helâk ider, yâ dîvâne ider, zu‘m iderler. **27** Bâdiyyede olan şu‘arâdan biri gâyetde eyü şî‘r dise şâhibine râkibü’z-zâlîm dirler **28** ve deve kuşu üzerinde olan perînüñ birisi anuñ dilinden söyler dirler, nitekim Ağşî **29** ibn Qays ki şâ‘ir-i bî-nazîrdür nazîrine şâhibine râkibü’z-zâlîm dirler idi. [s-p-k-v] **İspekûl**: Bezriqatûnâ **30** ve boğa yaprağı ve

siñürlü yaprağ tohumı. [s-p-ğ-v] **İspeğül:** İspekül ma' nāsına. [t-r-y-f-y] **İtrifil:** 31 İki ma' cündür, ıtrifil-i şağır ve ıtrifil-i kebîr dirler, nāfi' ma' cūnlardur. [k-l-y] **İklil:** Tāc-ı 'Arabîdür ve Fārsî **225a/01** inşalarında çok isti' māl olunur ve menāzil-i kamerden on yedincisinin adıdır. **02** Dört yıldızdur, muştağa ve ebr-i tārîk ve bir ot ve bir mühre adıdır. [m-s-e] **İm-sāl:** **03** Bu yıl dimekdür. [y-r-e] **İrāl:** Ni' metî, gird ma' nāsına naql itmiş. **El-Elifi'l-Mazmûme.** [b-h] **04 Übhül:** Dikenlü ardıcun kızılca yimişi ki düdek dirler. **Bejt:**

Be-kūhistān-ı ğank u nelk ü übhül

05

Be-ender bāğ-ı nā-kes ez-bih ü gül

Aşlda fetheteynile idi, ba' dehu ğalağ-ı 'ämme üslubınca zammeteynile meşhūr oldı. **06 Nev'-i Evvelehu El-Bā'i'l-Meftūha** **07** [e-b] **Bābil:** Arz-ı Bağdādda bir 'azîm şehri adıdır, Behrām-ı Gūrdan soñra 'Acem pādîşāhlarınıñ **08** taht-ğāhıdır. [e-ç-e] **Pāçāl:** *Bā* vü *cīm*-i 'Acemiyile dez-ğāh ki anda ehl-i şanāyi' şan'atların işlerler. **09** Meşelā cüllāh çukuru ve işçiler ve sār ehl-i şan'atun mevzi'leri. [e-d-v-e] **Pād-vāl:** Ayağ kayışı. **10** [e-r-s-e] **Pār-sāl:** *Bā*'-i 'Acemiyile bildir, giçen yıl ma' nāsına. [e-k] **Bākıl:** Bir kimesne adıdır ki ğayetde **11** ebleh ü aħmak idi, çarbü'l-meşel olmuşdur. Bir kimesneyi belāhat u ğamākat ile vaşf itmek **12** isteseler, bākıl-ı şānîdür dirler. [-e] **Bāl:** Ādemîde kol, bāzū ma' nāsına Esedî gergedan vaşfında dimişdür. **13 Bejt:**

Serv dāred ez-bāl-i merdî füzün

Ser-keş çün sinān-ı ten çü āhen-sütün

ve kuşda **14** kanat, cenāh ma' nāsına. Ba' zılar kanat çelegi, şehper ma' nāsına dimişler ve kol başı ki omuz dirler **15** ve boy bosun ve bürçek ve hevā vü işvā, dil, kalb ma' nāsınadır, kalb eşref-i a'zā olmağın **16 külli emrin zî bālin**²⁹⁸⁰ ğadîşinde şeref ma' nāsına isti'āre olunmuşdur ve bu ma' nā ibhām u şah tarîkiyile **17** bu matla' da mezkūrdur. **Münşî:**

Tāc-ı b'ismillāh k'imām-ı dīn bār-ı ebr ser-est

Tā'ir zî-bāl erbāb-ı başar-rā şeh-peret

Ve ğāl ma' nāsına. (')

18

Mā bāli kalbike lā-yenfuke zā elemin

Ve kār. **Şems-i F.:**

19

Hümā-yı evc-i o şeref-i şāh Şeyh Ebū İshāğ

Ki murğ-ı fetħ zened der-hevā-yı o per ü bāl

²⁹⁸⁰ (Her iş akıl gerektirir.)

Fāzıl-ı Muḥakkiḳ 20 böyle taḥkiḳ itmişler ki bāl kanatdur ve kıyruḳ ōoḳına da bāl dirler, düm-bāl andan mürekkebdür. 21 Düm kıyruḳdur, aſlı bāl-ı dümdür. İzāfetile terkīb olup ‘alem olıcaḳ muzāfun ileyh taḳdīm 22 olınmışdur. Bu ḳā‘ ide mirāren beyān olınupdur. Be-ṭarıḳü’l-isti‘āre ādemīnün ardına da 23 düm-bāl dirler, niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Me-bādā hıç-kes-rā tengī-i ḥāl
Ki sāyeeſ nız be-gürized ze-dünbāl

24 Yaşduḡa bālın didükleri bāla münāsebetden ötüridür. [e-l-e-p-e] **Pāl-ā-pāl:** 25 İki *bā*’i ‘Acemīyile yilegen ve ḡāyetde aḳıcı seyyāl ma‘nāsına. **Refiḳi:**

Be-ferr-i heybet-i ſimſir-i to ḳarar girift

26 Renāne ki ber-āſüb buved pāl-ā-pāl

Bāl-ā-bāl: İki *bā*’i ‘Arabīyile berk, muḥkem ma‘nāsına. [e-l-e] **Pālāl:** 27 Ḳalıñ, ḡalız ağaç ve tır-ḥāne, pālār ma‘nāsına. [e-l-y-e] **Pāl-yāl:** Müdām ma‘nāsına. [e-m-e] **Pāmāl:** Pāy-māl 28 lafzından muḥaffedür, ayaḡıla başılmış ve ḥār ma‘nāsına. [e-y-m-e] **Pāy-māl:** Miſlihu. [t-ḥ-e] **Bethāl:** *Bādan* 29 ōoñra *tā* ile ki ſālīſ-i ḥurūf-ı teheccidür, Ni‘ metī serḡin-i murḡ, pençāl ma‘nāsına naḳl eylemiş ki ‘Arabīde 30 zerḳ dirler, fetḥ-i *zāl*-i mu‘ceme ve sükün-ı *rā*-i mühmele ile. [t-y-e] **Petyāl:** Ṭavarlaruñ emrāzına tımār 31 iden kimesne. [d-d] **Bed-dil:** Yaramaz ḡoñüllü ve ḳorḳaḳ olan kimesne. **Perācıl:** Kerefs. **Perde-i dil:** 225b/01 Yürek ḳabı ki ḥicāb-ı zulmānidür. **Esedī:**

Dilirān keſidend ſimſir-i tız
‘İnān dād bed-dil be-rāh-ı güriz

02 **Beyt:**

Besā bord bārī-st ki o bed-dilī-st
Besī nız ḥorsendī ez-kāhili-st

[d-s-k-e] 03 **Bed-sigāl:** *Kāf*-ı ‘Acemīyile yaramaz ſanıcı. **Beyt:**

Yekī ſerbet āb ez-pey-i bed-sigāl

[r-ṭ-e-y] 04 **Berṭāyil:** Serendibden öte bir laṭif sebzezār u murḡzārı ḳoḳ ceziredür ki 05 her cānibinden nāy u barbeṭ ü çeng ü arḡanün u ṭabl āvāzı gelür, zāhirde nāy ü nāy-zen 06 ve barbeṭ-zen yoḳ. **Esedī:**

Ki ḥānend Berṭāyil ān-rā be-nām
Cezirī heme cāy-ı ſādī vü kām
Ber-āb-ı ḥoſ u mīve vü murḡzār
Gül-i gune-gün kerd o ſad-hezār
Ze-ḥoſī zemīn çün dil ſād buved

07

- 08 Ze-yārān hevā çün dil rād buved
 09 Hürüş u rebāb u def ü tabl u nāy
 Reh-i çeng ü destān-ı barbeṭ-serāy
 Hemī āmed ez-bīşe her-sū-firāz
 Ne gūyende peydā ne destān-nūvāz
 10 To güftī heme bīşe bezm-i perī-st
 Der-ḥateş be-her sū be-rāmiş-gerī-st
 Çonān her zamān bāng ber-ḥāstī
 11 Ki mey-ḥ̄are mey be-ārzū ḥ̄āstī

Deñiz sığırı her gice anda yatur dirler ki nefes virdükçe 12 eṭrāfı rüşen olduğı müşāhede olunur. [r-ṭ-y] **Barṭıl**: Dül-bend börki ve ḳalbak ve kıızıl 13 taḳye. [r-y-r-s-e] **Perir-sāl**: Öteki yıl. [j-ğ-v] **Pejgöl**: *Bā* vü *zā*'-i 'Acemīyile yār ve döğülmüş buğdaydan 14 bişen aş. [z-f] **Bezfel**: Tesbīḫkurdı. [ş-k-v] **Peşkül**: *Bā*'-i 'Acemīyile işe ve güce ḳavī 15 vü ḥariş ve bār-keş ü renc-keş olan kimesne. **Esedī**:

- Beher kār-ı bī-dār u peşkül bāş
 16 Be-şeb düşmen ḥ̄āb u fergül bāş

Şems-i F.:

- Çün der-ezrāk-ı pīş kem ne-koned
 17 Fāriğü'l-bāl merdüm-i peşkül

Ni' meti, ve ḥalat çapudı dimiş, *Şihāḥ-ı* 'Acem şāhibi peşkül fetḥ-i *bā*'-i 'Acemīyile ḥalat 18 çapudı ve zammıla ḳavī vü ḥariş ve yük çekici ve endām ve kesr-i *bā* ile ḥariş ü çāpük 19 ma' nāsına naḳl eyledi. [-ğ-] **Bağal**: Ḳoltuḳ, *ıbt* ma' nāsına. **Pel**: *Bā*'-i 'Acemīyile ve bi'l-kesr, ökçe, **pāşna** 20 ḡāzab ma' nāsına. Ni' meti, *bā*'-i 'Arabīyile zıfr u ḥastalıḳdan ḳalup eyü olmaḳ ma' nāsına naḳl eylemiş 21 bu iki ma' nāya 'Arabīdür. [l-b] **Belbel**: Büyük ḳadeḥ. [n-c-e] **Pencāl**: *Bā*'-i 'Acemīyile serḡin-i murḡ. 22 **Şems-i F.:**

- Hümā-yı evc-i verā ihtiyāc-ı zıll ne-buved
 Ki mülk baḥşed her cā ki ne-fikend pencāl

23 Sā'ir esāmisi tencā lafzında mezkūrdur. **Bencāl**: *Bā*'-i 'Arabī mişlihu. [-h-] **Behl**: Sükün-ı *hā* ile 24 ḥadem ü ḥaşem. **Beyt**:

- Yekī hefte buvedend bā-sūk u derd
 Ser-i hefte behl ü sipeh gerd kerd

25 [y-ḥ-e] **Peyḥāl**: *Bā*'-i 'Acemīyile pencāl ma' nāsına. **El-Bā**'i'l-Meksüre. [s-m] **Bismil**: Boğazlanmış 26 ve nīm-küşte ya' nī tamām boğazlanmamış. **Şems-i F.:**

- Düşmen-i şehriyar-ı 'ālem-dil

Bād dā'im be-tiğ-i ğam bismil

27 [ş-k] **Pişkil:** Kıvrıkcık saç ve kayğu *Vesiletü'l-Mağāşid* şāhibi kırağı ma' nāsına 28 dağı gelür dimiş. **Pil:** Ve bi'z-zamm-ı *bā*'i 'Acemiyile ökçe, pāşna ma' nāsına, 'Arabide 'akab. **Şems-i F.:**

29 Mānde der-senglāh-ı miñnet ü ğam
Ebleh kerde pāşkäfte pil

Bil: *Bā*'i 'Arabiyile şīga-i emrdür. 30 Bihil lafzından muħaffefdür, ço, vāzgel ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Ḥ'āst şeh tā ki dest-i o ğired

31 Güft çarḥ-ı o ki bāşed ey şeh bil

[l-p] **Pilpil:** İki *bā*'i 'Acemiyile büber didükleri ma' ruf 226a/01 ıssı ot, ta' rīb idüp fülful dirler, fuşahā kesreteynile isti' māl iderler. [n-y-ş-d] 02 **Bineş-dil:** Göñül arāmī. [-h-] **Bihil:** Kesr-i *hā* ile şīga-i emrdür, ço, vāzgel ma' nāsına taḥfif 03 idüp bil dağı dirler, niteki maḥallinde zıkr olındı. [y-c-e] **Picāl:** *Bā* vü *cīm*-i 'Acemiyile kuş 04 boğı pencāl ma' nāsına. [y-ḥ-e] **Piḥāl:** *Yādan* soñra *hā* ile mişlihu. [y-d] **Bī-dil:** Yüreksiz.²⁹⁸¹ [y-r-e-r-y] 05 **Pirār-sāl:** Öteki yıl *Cāmi'ü'l-Fürs* şāhibi ve giçen yıl öte yıl ma' nāsına naql eylemiş. 06 Eger pār-sāl lafzından taşarruf olunmuş ise giçen yıl ma' nāsına enseb olur. [y-r-z-e] 07 **Pir-zāl:** Ğayetde yaşlu koca. [y-ş-k] **Pişkel:** *Bā*'i 'Acemiyile pişkel ma' nāsına. [-y-] **Bil:** 08 *Bā*'i 'Arabiyile bāğ-bān bili Türkide de müsta' meldür ve iki çatal kazma ve muḥlaḳā ayağıla başılıp 09 yiri kazan çapa ve kazmaya dir. **Beyt:**

Ser-çeşme şāyed giriften be-bil

Çü pür şod ne-şāyed güdeşten be-pil

10 **Pil:** *Bā*'i 'Acemiyile ma' ruf cānverdür ki ta' rīb idüp fil dirler 11 ve şatranc āletlerinüñ birine dirler. **Esedī:**

Ze-bes ḥışt gerdān peykār-sāz

12 Şode pıl çün der-neyistān gürāz

Künyeti Ebū Dağfal ve Ebu'l-Ḥaccāḥdur. [y-h-m-e] **Bi-hemāl:** Bi-mişl 13 ve bī-hemtā.

El-Bā'i'l-Mazmūme [-c-] **Bucul:** Ḥayvānāt aşığı. [r-d] **Pürdel:** Ḥabaḳ 14 [r-d] **Pür-dil:**

Kesr-i *dāl* ile şeci' vü bahādur ma' nāsına. **Beyt:**

Şodend ān dü-pür-dil be-her dü-mekān

15 Meded-kār-ı leşker be-tiğ ü zeban

[r-ğ-v] **Bürgül:** Bulğur ki aş bişürürler. **Şems-i F.:**

²⁹⁸¹ --. 16. (212b/28)

16 Maṭlab-ı māl ü cāh k̄ānī^ç şev
 Be-dü tā nān u kāse-i burğül
 Çend bāşī berāy-ı şehvet ü hırş

17 Pāy beste be-ṭurre-i murğül

[r-v] **Bürvel:** *Şihāh-ı* ^çAcem şāhibi ṭabaḳ dimiş. *Dāl* ile pürdel ma^çnāsına. **18 Bujül:** *Bā* vü *zā*^ç-i ^çAcemiyile topuḳ, k^çab ma^çnāsına Ni^çmeti, ve baldır ve incik ve aşık ki ^çArabca **19** ḥakīk dirler ve tepsilem oyunu ki kızcağızlar oynarlar, aña daḫı dirler dimiş.

Şems-i F.:

20 Çi ki bū neşt bāz-ı ḥasbī eger
 Çi ki der-gil nehī dü dest püjül

Pül: *Bā*^ç-i ^çAcemiyile **21** köpri ve ökçe, paşna ma^çnāsına, bu ma^çnāya kesrile daḫı rivāyet olunmuşdur. Pül **22** lafzından muḥaffedür. [l-b] **Bülbül:** İki *bā*^ç-i ^çArabiyile ma^çrūf kışcağızdur ki eyyām-ı bahārda **23** güle karşı ḥüsn-i şavtıla feryād u figān ider, Türkide daḫı müsta^çmeldür ve cām-ı mey. **24 Firdevsī:**

Zevāre çü bülbül be-kef ber-nihād
 Hemān ez-şeh-i nām-ver kerd yād

Pülpül: **25** İki *bā*^ç-i ^çAcemiyile fülful ma^çnāsına eḫşāḫ kesreteyniledür ve kenārı oluḳlı bir çanaḳdur. [v-ḫ] **Püḫl:** **26** Pirpirim ki ṭabībler baḳlatü'l-ḥamḳā dirler ve bāk toḫmı. [-v-] **Pül:** *Bā*^ç-i ^çAcemiyile peşiz ma^çnāsına Türkide **27** de pül dirler ve köpri. **Esedī:**

Ki pülī-st in merg k'encām-ı kār

28 Ber-īn pül derend herkes güzār

Ve kār-bān serāy u müsāfir için itdükleri **29** ^çazab-ḥāne vü miḡfer ki tolḡa ve ışık dirler ve bardaḳ emzüḡi. **Bül:** *Bā*^ç-i ^çArabiyile kuş burnı. **30 Nev^ç-i Evvelehu Et-Tā^ç'i'l-Meftūḫa** **31** [e-p-e] **Tāpāl:** Aḡaç özdeḡi ve ḳanat ve boy ve şıva. [e-b] **Tābil:** Ṭa^çām içine ḳoyduḳları **226b/01** noḡud ve birinc ve şalgam ve za^çferān ve mi^çde-nüvāz ve sā^çir bunlar gibi ve ıssı otlar. [e-l-d-v-e] **02 Tāl ü māl:** Tār u mār, perākende ma^çnāsına.

Firdevsī:

Ze-meh ez-pey-i şebānī şode tāl ü māl

03 Heme deşt ten buved bī-dest ü yāl

[e-v] **Tāvil:** Tevsen ki şıḡıruñ boḡasına dirler. **04 Şems-i F.:**

Gāḫ baḡşış be-sā^çilān baḡşed
 Gülhā esb ü üştüren tāvil

[b-ḫ-e] **Tebḫāl:** Aḡızda **05** çıkan uçuk ki ısıtma şoñunda çıkar, Fāzıl-ı Muḫāḳḳiḳ böyle taḫḳiḳ itmişler ki tebhāl **06** muṭlaḳā ḫarāretdür ki ısıtma ṭutan kişinüñ bedeninde zāhir

olur, tebḥāle ḥuṣūṣiyile **07** ısıtma tutanuñ ağzında zāhir olan uçuk didükleri çıbanuñ ism-i ḥāṣṣıdır, **08** ‘Arabca ḥalā dirler, maḥallinde tafṣıl olunmuşdur. [ḥ-c] **Taḥcel:** Çimdik ki iki barmağ ucıyla **09** muḥkem tutarlar, ‘Arabide ḳavs dirler, Kirmāniler terenci, İṣfahāniler teşkenc dirler ve her diyārda **10** bir dürlü adı vardır, *Vesīletü’l-Maḳāṣıd* şāhibi ve Ni‘meti *tā* bābında getürmüşler, sā’ir erbāb-ı **11** lügat *nūn* bābında irād itmişler. [ḥ-k-l-v] **Taḥgelül:** Çetiñ koz, *kāfı* ‘Acemiyile. [r-ḥ-e] **Terḥāl:** **12** Kuş boḳı, pencāl ma‘nāsına. Sā’ir esāmisi pethā lafzında mezkūrdur. [ş-b-y] **Teşbīl:** Olta **13** ki balıḳ şayd iderler, Eşhel rivāyetinde *nūmla* neşbīldür. **Şems-i F.:**

Şaşt eger beher şayd be-güşāyed

14

Hüt gerdün buvedeş der-teşbīl

Teşrīn-i Evvel: Tārīḥ-i Rūmiden bir ayuñ **15** adıdır, otuz bir gündür, on dördüncü gününde Güneş ‘Aḳreb burcına intikāl eyler. **16** Evvel gününde şabā yili heyecān ider. Üçüncü günü ‘ıyddır şa‘ālibdür. Beşinci günü Ḳudus-i **17** Şerīfde Ḳumāme didükleri meşhūr kilisāde ‘ıyd-ı kenīse olur. On beşinde yıllar çok **18** eser, yigir(mi) birinde Nīli Mıṣr üzerinde zīrā‘ate ibtidā olunur. Yigirmi ikisinde **19** şovuk yıl esmege başlar ve otuzunda kuşlar kışlıḡa giderler ve ḳarınca yir altına girür. **20** [-l-] **Tekil:** Kesr-i *kāfile* besmil ü meşkil veznine *Şihāḥ-ı* ‘Acem şāhibi *kāfı* ‘Acemiyile taşḥīḥ eylemiş **21** ḥaṭṭı daḡı gelmemiş tāze oḡlan ve ba‘zılar ḥüb-rüy dimişler ve süd emer oḡlan **22** ma‘nāsına da naḳl eylemişler. Şems-i Fahrī, ve ebleḥ ü nā-dān u bī-endām ve deyyūş-veş bāşed dimiş. **23** **Şems-i F.:**

Be-der dānī çirā-st cüft-i ḥusūf

Z’ānki nemmām buved jekūr u tekil

Ve ḳoç **24** ma‘nāsına. **Tel:** Depecik ve yıḡın Şahīḥ-i ‘Arabīdür. Fārsīde daḡı şāyi‘dür ve yaḳın **25** ma‘nāsına daḡı isti‘māl olunur. [m-l-v] **Temlül:** Ḳunāberi didükleri ot ki eṭıbbā ḳatında **26** ma‘rūfdur. Ermeniler ḡayruñ daḡı dirler. Mu‘teber dārūdur. [n-b] **Tenbel:** Ve bi’zamm ile ve güce **27** kāhil olan kimesne Türkīde daḡı müsta‘meldür ve mekr ü ḡile.

Beyt:

Ze-to tenbel ü cādū-yı devr geşt

28

Revānet ber-i dīv müzdver geşt

Şems-i F.:²⁹⁸²

Devlet-i o ‘aṭā-yı Yezdān-est

29

Ne be-mekr ü teselsül ü tenbel

²⁹⁸² -. 16. (213b/21)

Şems-i Fahrî, çengel kâfiyesinde getürmüş ve mezkûr beyti irâd 30 eylemiş ve çengel ma' nâsına bu beyti inşâ eylemiş. **Beýt:**

Be-fikend ez-nehîb şâh-ı cihân

31 Şîr çengâ vü kerkesân çengel

Ba' dehu mül-i şârâb bâşed dimiş ve bu beyti irâd eylemiş. **Beýt:**

227a/01

İhtisâbeş be-dân resîd ki berd

Tekhî sekr ez-ţabî' at-ı mel

Hem çengel hem mel kâfiyesinde 02 getürmüş. Mevlânâ Hâlimî sünbül ü bülbül kâfiyesinde isti' mâl olunur diyü taşrîh ü taşhîh 03 idüp ve Şems-i Fahrînüñ mezkûr beytini şâhid getürmüş *Vesîletü'l-Makâşid* şâhibi ve Ni' metî 04 ve Qaraşşârî meftûha ve hem mazmûme bâbında getürmişler. [n-b-y] **Tenbîl:** Mişlihu. [v-e-b] **Tevâbil:** 05 ' Arab üslûbınca tâbil lafzınıñ cem' idür. [v-b] **Tevbel:** *Vâvdan* soñra *bâ-i* meftûha 06 ile ki şânî-i hurûf-ı teheccîdür. *Câmi'ü'l-Fürs* şâhibi elin öñi ma' nâsına ve hevîc ya' nî 07 çölmek altına qoduqları şoğan ve nohûd ve gayre ma' nâsına da naql eylemiş. Ma' nâ-yı evvel 08 mazmûmede *vâvdan* soñra *yâ* ile ki âhir-i hurûf-ı teheccîdür, mervîdür. [v-y] **Tevîl:** Taz u 09 tazlaq alın ve ba' zılar alın, nâşiye ma' nâsına dimişler. **Şems-i F.:**

Ger koned şehriyâr-ı haşm şikâr

10 Süy-ı gerdün be-hışm-ı çeşm-i âgîl

Ahterân ber-zemîn nihend ez-sehm

Heme ez-bendegî-i şâh tevîl

11 [y-z-d] **Tîz-dil:** Zeyrek ma' nâsına. **Et-Tâ'i'l-Mazmûme** [ğ-e] **Tuğâl:** H'ârezm 12 lûgatinde vech-i me' âşe dirler, tağâr ma' nâsına. [-ğ-] **Tuğl:** Ağîl. **Tül:** Derzîler ya' nî hayyâqlar 13 kisesi. [n-b] **Tünbül:** Sünbül ü bülbül kâfiyesinde mekr ü hîle ve kâhil fethile dağı rivâyet 14 olınmışdur. **Beýt:**

Dü-bādâm sünbüleş tünbül-perest

Yekî nîm-ğ'âb u yekî nîm-mest

15 **Esedî:**

Hemân ki ze-ser-i mâ zemîn pâk şod

Heme tünbül-i câduvân hâk şod

Ve bir yapraqdur 16 Hindüstânda olur, kirece başarlar dişe ' azîm nef' i vardur. Gâyetde mu' teberdür. 17 Sâ'ir menâfi' i dağı çokdur. [n-b-v] **Tünbül:** Mişlihu. **Beýt:**

Şıfat-ı bire-i tünbül ki biş heme hâk

18 Bih ez-ān nīst nebātī be-heme Hindustān

Ez-Ḳırān Sa' d bin Mīr Ḥusrev-i Dehlevī:

- 19 Bīre-i tūnbūl ki şad-berg best
Çün gül-i şad-berg be-yāmed be-dest
Nādire bergī çü gül-i būstān
- 20 Ḥūb-terīn ni' met-i Hindūstān
Tīrī-i o ālet-i ḳat' -ı cūzzām
Ḳavl-i nebī refte 'aleyhi's-selām
- 21 Ḥorden ān būy-ı dehen güm koned
Süstī-dendān heme muḫkem koned
Sīr ḥord gürisne der-dem şeved
- 22 Gürisne-rā gürisnegī güm şeved
Kes ne-ḥord ḥorde-i dendān-ı kes
- 23 V'ān çı tūvān ḥord hemān-est bes
Berg ki bāşed be-dıraḥtān ferāḥ
Zerd şeved ḥuşk çü üfted ze-şāḥ
- 24 Berg 'aceb bīn ki güsiste ze-ber
Ez-pes şeş māh buved tāze ter

[v-p-e] **Tūpāl:** 25 *Bā*'-i 'Acemīyile tūvāl ki demür boḳı dirler, demürciler demüri ḳızdurup dögerken dökilen ḥurdelerdür. 26 [v-b] **Tūbel:** Pīş-i pīşānī ve ṭāz u bālā-yı pīşānī. [v-ş-m-e] **Tūşmāl:** İş becerici 27 kimesne ki il içinde ve beglik işler ve müşkil işler becerür ve biglerüñ çāvuşına daḥı 28 dirler, münāsebeti zāhirdür. [-v-] **Tūl:** Oḳ tolusı ve zamg-ı 'Arabī ve çamur balçık ma' nāsına da gelür ve döl. 29 **Nev' -i Evvelehu El-Cīmi'l-Meftūḥa** 30 [e-b] **Cābil:** Ni' metī, nām-ı maḡrib dimiş. [-e-] **Cāl:** Ḳarga ve ḳuzgun miḳdārı bir nev' ḳuşdur 31 eti ḳaz ve ördek etine beñzer. **Şems-i F.:**

Yegāne ḥüsrev-i şāḥib-ḳırān ki ez-' adleş

Reved be-porsiş şāḥin be-ḥāne-i baṭ u cāl

227b/01 Çāl: *Cīm*-i 'Arabīyile duzaḳ. **Çāh-ı Bābil:** Hārūtıla 02 Mārūt ayaḳlarından aşılduḡı ḳuyı ve muṭlakā cādūlar ḳuyısına ıtlāk olunur. [d-g] 03 **Cadḡal:** Bir vilāyet adıdur, ḡāyetde bī-naẓīr ālāt-ı ḥarb ü bī-bedel atları olur. **Esedī:**

04 Ber-efrāḥt ez-ḳalb-i yāl-i yelī

Berūn zed çemān-ı çerme-i Cadḡalī

[s-t-n] **Cesten-dil:** 05 Ḥafaḳān maraẓı. [ş-m-ā-g-y] **Çeşm-āḡil:** Ḳaḳıyup göz ucıyıla baḳmaḳ. **Şems-i F.:**

- 06 Ger koned şehriyâr hâşm şikâr
Süy-ı gerdün be-hışm-ı çeşm-âgîl
Ahterân ber-zemîn nihend ez-sehm
- 07 Heme ez-bendegî-i şâh tev'îl
- [k-e] **Çekâl:** Oğ nişanı. **Çel:** *Cîm*-i 'Acemîyile deñiz ortası ve ağzuñ içi ve taşu, **08** *Şihâh-ı* 'Acem şâhibi kenâr ma'nâsına nakl eyledi.²⁹⁸³ [m-l-v] **Çemlül:** *Cîm*-i 'Acemîyile şalıncağ. [n-b-l-v] **Cenbelül:** **09** Mişlihu. [n-d-e] **Cendâl:** Ba'zılar mazmûme bâbında getürmişler, feylesüflaruñ hâş-ı müsta'id **10** olan muşâhibleri. [n-d] **Cendel:** Şandal ağacı. **Şems-i F.:**

- 11 Buved be-meclis-i efreş 'abkarî hisân
Buved be-maṭbaḥ-ı o hîme 'ūd yâ cendel
- [n-g-e] **Çengâl:** Çimdik ve malâk ya'nî et aşacağ ve kuş **12** kaynağı ve erişte. **Çenkâl:** Emmek.²⁹⁸⁴ [n-g] **Çengel:** *Cîm* ü *kâf*-ı 'Acemîyile yırtıcı kuşlaruñ burnu, **13** minḡâr ma'nâsına ve ba'zılar kaynağıdur dirler, muḡalleb ma'nâsına ve çimdik. Fâzıl-ı Muḡaḡḡik **14** böyle taḡḡik eylemişler ki çengel *cîm*-i 'Acemîyile bir yırtıcı kuş dırnağıdur. Çengâl, *cîm*-i 'Acemîyile çâr-pâ **15** yırtıcı dırnağıdur. Niteki bu beytlerden ikisi de zâhidür. **Nazm:**

- 16 Ze-'adl-i o şode bâz sefid çift küleng
Z'emn-i o şode şîr-i jiyân yâr-i şu'âl
Ne in firâz bord ber-hevâ bedân çengel
- 17 Ne ân dırâz koned ber-zemîn be-dîn çengâl
- İsti'âre tarîḡiyile âdemîde de isti'mâl **18** olunur. Niteki bu beytde zâhirdür. **Beyt:**
- Hüner-mend Yûsuf b'âyîn ü dâd
Be-çengâl-i ḡîş ân 'Arab-râ be-dâd

19 Firdevsî:

- Ber-o güft Yûsuf Ḥudâ âgeh-est
Ki çengâl-i men z'in koned kûteh-est
- 20** *cîm*-i 'Arabîyile. [n-k] **Çenkel:** Türkîde çitlağı didükleridür. Çenkelistân ormandur ki **21** çitlağı maḡallidür. Karaḡışârî *cîm*-i 'Arabîyile cengel dulaca serçeye daḡı dirler dimiş. [n-g-l-v-l] **22 Çengelül:** *Cîm* ü *kâf*-ı 'Acemîyile eli ve ayağı egri. **El-Cîmî'l-Meksûre:** [-g-] **Çigil:** Kesr-i *kâf*-ı 'Acemîyile **23** diyâr-ı Türkistânda bir mevzi'üñ

²⁹⁸³ 16. nüshasında bu kelimedeki olan karşılık verilmemiş onun yerine çemlül kelimesindeki karşılık verilmiş ve çemlül kelimesine yer verilmemiştir. (214a)

²⁹⁸⁴ --. 16. (214b/02)

adıdur ki maḥbūbī gāyetde çok ve bī-naẓīr olur. **Hāfız:**

24 Sūḥtem der-çāh-ı şabr ez-behr-i ān şem⁶-i Çigil
Şāh-ı Türkān gāfil-est ez-ḥāl-i mā kūr-ı sitemi²⁹⁸⁵

25 Cemī⁶ isī büt-perestlerdür ve anda bir kilisānuñ adıdur ki ğalebe ile aña ism olmışdur
26 ve ol büt-ḥānede gāyetde güzel cāriyeler bütlere ḥızmet iderler ve bütlere tapmağa
varan 27 ḥalkuñ her ḳanḳısı birine meyl eylese ⁶ibādetden ⁶additmegin men⁶ itmeyüp
itdükleri fi⁶ lūñ 28 ecr ü şavābını bütlere işār iderler. Bu sebep ile bütlere tapmağa
gāyetile meyl ḥāşıl olur 29 ve Ḳaraçı t̄ā⁶ifesine daḥı Çigil ıtlāḳı nihāyet-i mertebede
yağmacı oldukları cihetdendir. 30 Maḥbūblara daḥı ⁶aḳl u dil-i ⁶uşşāḳī ve s̄ā⁶ir
memālikin dā⁶imā tālān u yağma iderler anlara daḥı 31 olunur. **El-Fakīr:**

Bir aşılcaḳdur ki gönül naḳdine şarḳup
Girmiş Ḳaraçı şekline ol zūlf-i dil-āvīz²⁹⁸⁶

228a/01 Cill: *Cīm*-i ⁶Arabī vü teşdid-i *lām*ile añızda ḳalan şap. **Çil:** *Cīm*-i ⁶Acemīyile
çihil lafzından 02 muḥaffedür. Ḳırḳ, erba⁶in ma⁶nāsına. [m-ç-m-d] **Çimçimāl:**
Ḳaraḥişārī pejmürde ma⁶nāsına naḳl 03 eylemiş. [-h-] **Çihil:** Ḳırḳ, erba⁶in ma⁶nāsına
ḥānuñ kesri vü sūkūnı cā⁶izdür. [y-p-e] **Çi-pāl:** 04 *Yādan* şoñra *bā⁶*-i ⁶Acemīyile Hind
pādişāhlarınuñ gāyetde ⁶aẓīm elḳābındandır. **Unşurī:**

05 Be-Çin ü Türk Hind u Rūm pişet ber-zemān mālend
Cebīn-i fağfūr u ser-i ḥāḳān u ruḥ-ı çipāl u leb-i ḳayşer

06 [-y-] **Çil:** Bir t̄ā⁶ife adıdur, kīl lafzınıñ mu⁶arrebidir. **El-Cīmi'l-Mazmūme.** 07 [-k-]
Çukl: *Cīm*-i ⁶Acemīyile bağ çubuğı. **Çul:** *Cīm*-i ⁶Acemīyile çul ki ḥayvāna örterler. [l-
y] **Çülyel:** 08 *Lāmdan* şoñra *yā* ile bir münāḳḳaş nesnedür ki hevdec üzerine örterler. [l-
y] **Çülil:** 09 *Lāmdan* şoñrayā ile ki āḥir ḥurūf-ı teheccidür, mişlihu. [n-g-e] **Çüngāl:**
Pota, hedef ma⁶nāsına 10 bu lügat *cīm* ü *nūn* u *ḥā* vü *bā* ile ki s̄ānī-i ḥurūf-ı teheccidür.
[n-d-e] **Cundāl:** Feylesūflaruñ ḥāş-ı 11 müste⁶id olan muşāḥibleri. [v-e] **Cuvāl:** Ma⁶rūf
nesne ki içine un ve buğday ve s̄ā⁶ir 12 anuñ gibi ve ğayrı nesne ḳorlar, ta⁶rīb idüp
cuvālīḳ²⁹⁸⁷ dirler, cem⁶ i cevālīḳ²⁹⁸⁸ gelür. **Çük:** 13 *Cīm*-i ⁶Acemīyile Türkistān ve Deşt-i
Ḳıpçaḳ lügatidir. Pādişāhlar öñinde yüz ḳoyup, yükünmek 14 ma⁶nāsına Fārsī
mektūblarda çok isti⁶ māl olunur. **Nev⁶-i Evvelehu El-Ḥā⁶'i'l-Meftūḥa.** 15 Ḥaḳ budur ki
lisān-ı Fārsīde ḥā⁶-i mūhmele bu ḳadar mirāren zikr olunmuşdur. Aşḥāb-ı lügat 16

²⁹⁸⁵ --. 16. (214b/13)

²⁹⁸⁶ --. 16. (214b/19)

²⁹⁸⁷ *Zamm-ı cīm* ve kesr-i *lām*la.

²⁹⁸⁸ Feth-i *cīm* ve kesr-i *lām*la

kitâblarında ba^ç zı lügat irâd itmegin. [-e-] **Hâl**: Şimdiki zamân ma^ç nâsına gelür. **Laîfî**:

17 Bisyârî ^çömret reft bâkî-st ne pâyende
İn hâl gânimet dâñ mendîş z'âyende

Ve hâlet 18 ma^ç nâsına dañı gelür ki kişinuñ vaz^ç indan ve tağayyürât u huzûrından
^çibâretdür, ekşer eşyâya 19 şıfat vâkı^ç olur. **Beyt**:

Durûğî ki hâl-i devlet hoş koned
Bih ez-râstî ket müşevveş koned

20 ve bu kabîlendür ki mağâm-ı tağâşîde tevessül olunur. **Laîfî**:

Dem mî-zened ü mî-zîd o hâtem-i şânî

21 Hâl-i ân ki ne-dâd-est be-kesî pâre-i nânî

[c-k-v] **Hackül**: Yayağ yürüyen hâcî, *Şihâh-ı Rûmda* 22 ol kimse ki gayrı için hac ider
dimiş. [-z-] **Hazel**: Hazaż didükleri dârü, eţibbâ katında 23 ma^ç rüfdür.²⁹⁸⁹ [v-e-ş]

Havâşıl: Sağa kuşinuñ kırsağı ki kürk idüp giyerler.²⁹⁹⁰ 24 Nev^ç -i Evvelehu El-Hâ'i'l-

Meftûha 25 **Hâl**: Beñ ki âdemînuñ a^ç zâsında olur. Şâme ma^ç nâsına ve çığd ^çArabîde
ananuñ 26 er kıardaşı, tayı ma^ç nâsınadır ve cüft. [b-k-e] **Habkâl**: Nişâne-i tîr, hedef
ma^ç nâsına. **Şems-i F.**:

27 Ze-tîr-i hâdişe icrâm-râ garaż-ı ten-i o-st
Ki çeşm-i süst güşâ nî-st coz süy-ı habkâl

28 Bu lügat hem *hâ* vü *bâ* ile ve hem *cîm* ü *nûm*la mervîdür. [r-c-e] **Harcâl**: Gökçe
kıarğa ve toy didükleri 29 kuş, Şems-i Fağrî, *murğî bâşed kebûd-fâm bîşter der-âb*
*bâşed*²⁹⁹¹ dimiş ve bu beyti irâd eylemiş. 30 **Beyt**:

B'intikâm koned her zamân ^çuqâb ^çuqâb
B'^ç ahd-i devlet-i o kebüter ü harcâl

[r-d] 31 **Hardal**: Feth-i *Dâh*le ma^ç rûf toğm-ı sefid. **Har-dil**: Kesr-i *dâh*la ağır gönüllü
olan kimesne. **Beyt**:

228b/01 Metâ^ç -ı her dü-cihân har-dilî-st pîş-i fağîr
Eger to hazîne bi'llâh ze-har-dilî be-güzêr

[ş-m-e-ğ-y] 02 **Haşm-âğîl**: Hîn-i gâżab u kînde göz ucıyıla bakmağ. **Şems-i F.**:

Ger koned şehriyâr haşm şikâr

03 Süy-ı gerdün nazar be-haşm-ı âğîl

²⁹⁸⁹ 16. nüshasında Bu kelimedeki karşılık yerine havâşıl kelimesinde olan karşılık verilmiş ve havâşıl kelimesi atlanmıştır. (215a)

²⁹⁹⁰ **El-hâ'i'l-mazmûme**. [-v-] **Hül**: Ağaçdelen didükleri kuşa dirler. 16. (215a/12)

²⁹⁹¹ Eğer kuş gökçe renkliyse daha çok suda olur.

Aḥterān ber-zemīn nihend ez-sehm

Heme ez-bendegī-i šāh tev'ıl

04 [l-ḥ-e] **Ḥalḥāl**: 'Avratlar zīnet için topuıklarına takdukları nesne, 'Arabīdür. Fārsīde **05** daḥı šāyi'dür ve 'Acemde bir yer adıdır. [n-c-y] **Ḥancıl**: Zebān-ı Işfahāniyānda şalıncağa dirler. **06** [-v-] **Ḥavel**: Feth-i vāvile hizmetkārlar ve egri, kej ma' nāsına, ḥavek ü ḥaveh daḥı lügatdür. [y-e] **07 Ḥayāl**: Birkaç ma' nāsına gelür, evvelā şol şürete dirler ki 'ālem-i ḥ'ābda görünür **08** ve şāniyen şol şürete dirler ki merdüm-i dīdede şāhide olunur ve şālisen ol **09** şürete dirler ki bostānlarda ve ekinlerde düzerler, tā kim vuḥuş u tıyūr ürküp **10** kaçā ve rābi'an şahş ma' nāsına ve ḥāmisen şol kuvvet-i müdrike-i bātıneye dirler ki her şūr **11** u eşbāḥi ki ḥiss-i müşterek maḥsūsātđan ḥazer eyler. Ol kuvvet anları ḥisseyler ḥakīkā **12** ḥiss-i müştereküñ ḥızānesidür ve Şeyḥ Sa'dī ḥazretlerinüñ *Gülistām*nda. ('):

13

Ey ber-ter ez-ḥayāl u kıyās u gümān vehm

Didüğinden murād ma' nā-yı āḥir münāsibrekdür ve ol kuvvetden **14** münezzeh dimek, ya' nī ol kuvvetde maḥfūz olan şüretten münezzeh dimekdür, zıkr-i maḥall-i irāde-i **15** ḥāl qābilinden ola. Yā ol kuvvetile idrāk olmađđan yā muṭlaqā şüretten münezzeh dimek **16** ola. **El-Ḥā'i'l-Meksüre. Ḥıl**: Sümük ki burundan gelür, 'Arabīde muḥāt ma' nāsına. [l-e] **Ḥılāl**: **17** Diş qurduğısı, künyeti Ebū'l-Ba'isdür. [y-r-h-d] **Ḥıre-dil**: Keşret-i ḥayretten ḥāsıl olur, bir **18** ḥāletdür, müte'accib ma' nāsına.²⁹⁹² **Esedi**:

Be-māndend ez-o ḥıre-dil herkesi

Bud ez-her zebān āferīneş besi²⁹⁹³

19 [-y-] **Ḥıl**: Şatıcı. **El-Ḥā'i'l-Mazmūme**. [b-e] **Ḥubāl**: Koyun ve şığır ağılı. [-ş-] **Ḥuşl**: **20** Nuql-i Mekkī, eṭıbbā yanında ma' rüfdür. [m-v] **Ḥumül**: Te'ḥır ü direng. [v-e] **Ḥ'āl**: Qaraḥişāri ve Ni'meti **21** ḥ'āhil ma' nāsına naql eylemişler. Ya' nī ol egri ağaçdur ki, başmaqçılar anuñıla qālını çizmeye ve başmalāğa **22** koyarlar, 'Arabīde şangāla dirler. [v-e-h] **Ḥ'āhil**: Mişlihu ve muṭlaqā egri, kej ma' nāsına ve başmaqçı **23** kayışı ki kısgu dirler. *Hānuñ* sükünü ve fethası cā'izdür. Sükün süretinde vāv-ı resmīdür. **24** [-v-] **Ḥül**: Ağaçkağan didükleri kuş ve alaca serçe ki 'Arabīde ḥankel dirler ve Meydāni **25** naqlinden toygār didükleri kuş. Zīrā, ḥül lafzını qabbere ve Ebū'l-Melḥ ile tefsir iderler ve Lor **26** kuşı ki çekek dirler ve çulluğ kuşı ve balağ ki ađaçđan düzerler ve yayın balığı ve ibik **27** ki ḥorusda ve ḥüdhüd ve gayrıda olur ve ba'zılar ḥıyārek didükleri

²⁹⁹² --. 16. (215b/05)

²⁹⁹³ --. 16. (215b/05)

‘ illete dirler diyü naql itdiler. **28 Nev’-i Evvelehu Ed-Dāli’l-Meftūha 29** [e-r-ḥ-e] **Dār-ḥāl:** Dikilecek fidan ki nihāl ma‘ nāsına ki budakları olmaya ve qalem didükleri ki **30** eyü ağaçdan alurlar bir ağaca daḥı aşılurlar. Bu lügat āḥirī *dāḥile* ve *rā* ile *dāḥār* daḥı lügatdür. **31** Qaraḥiṣārī *rāsuz dāḥāl* daḥı mervīdür dimiş, sā’ir esāmisi ve āḥār lafzında mezkūrdur. **229a/01** [-e-] **Dāl:** Ḥalīmī, semiz firih ma‘ nāsına naql eylemiş, sā’ir aṣḥāb-ı lügat ve qartal kuşı, ‘ uqḳāb **02** ma‘ nāsına ki Seyyidü’t-tuyūrdur ve lori didükleri kuş ve büyük balık ma‘ nāsına da **03** naql eylemişler. [e-l-ḥ-e] **Dāl-ḥāl:** Dikilecek fidān ve qalem ki bir ağaçdan bir ağaca aşılurlar. **04** Dār-ḥāl ma‘ nāsına. [e-m-e] **Dāmāl:** Ālāt u esbāb-ḥāne, mutā’ü’l-beyt ma‘ nāsına. [e-m-d-e-m-v] **05 Dām-dāhül:** Geyik ve sā’ir vaḥşiler duzağına dirler, dām-hül da dirler. [e-m-ğ-v] **Dāmğül:** **06** Ur didükleri ‘ illet ki ādemūñ ve ḥayvānuñ bedeninde yumrılanup şişüp zāhir **07** olur. Sil’ a ma‘ nāsına sā’ir esāmisi pāğur lafzında mezkūrdur. [e-h] **Dāhil:** Çengel ve kāhil **08** veznine şayyādlar şayd-gāhlarında şahrālarda itdükleri ol ‘ alāmet ki şayd ānı görüp **09** qaçup dāma düşer. **Şems-i F.:**

Şayd eger ḥırz-ı nām-ı o sāzed

Ne-buved hıc teres ez-dāhil

[ā-h-v] **10 Dāhül:** Sırtmaç ve geyik ve vaḥşiler duzağı, lisān-ı ‘ Arabīde ḥabāla ve dāhül u dāhül dirler. **11** Şems-i Faḥrī vü Esedī qavline. [c-e] **Decāl:** Büyük kərbān. [ḥ-y] **Daḥil:** Dost u teḥil ma‘ nāsına. **12** [r-ḥ-e] **Derḥāl:** Dārḥāl lafzından muḥaffedür, dikilecek fidān u qalem ki ağaca aşılurlar. [r-d-s] **13 Derd-i sil:** Eṭıbbā zātü’r-reyh didükleri marāz ki ādemūñ öykeni şişer, Türkīde ince ağırı **14** dirler. Başdan ‘ illet iner, ḥılṭ öykene dökilür, öksürür, irin tükürür ve ishāl vāḳi’ **15** olur, derd-i şüş daḥı dirler. [s-t-m-e] **Dest-māl:** Ma‘ ruf el silecek ve şarp ve çetenek **16** muḳābili. [-ğ-] **Dağal:** Feth-i *ğaymıla* ol kişiye dirler ki içi taşına uymayup qalb ola. **17 Sultān Veled Qaddesi Sırrahu:**

Ber-to o qalb ü dağal-rā zer nümūd

Dīv-rā çün ḥūr pīşet mī-sütūd

18 ve yan kesici kise-ber u ḥār u ḥāşāk ma‘ nāsına da naql itmişler. [ğ-v] **Dağül:** **19** Ve bi’z-zamm ḥarām-zāde, pīç ma‘ nāsına. **Rudekī:**

İstāde dīde āncā der-dağül

Rüy zişt ü çeşmhā hemçün duğül

20 [l-e] **Dellāl:** Delālet idici, ‘ Arabīdür. Fārsīde daḥı müsta‘meldür. **21** Ni’ metī, ve nāz idici ma‘ nāsına da gelür dimiş. Bu ma‘ nāya ‘ Arabīde taḥfif-i *lāmelif* ile delāldur **22** ve pūzeveng ‘ avrat ve ḡammāz ma‘ nāsına da isti’ māl olunur dimiş. **Ed-Dāli’l-Meksüre.** [r-ḥ-t-m-k] **23 Dıraḥt-ı muḳl:** Ebū Cehil qozı ağacı. **Dil:** Gönül ve yürek. **Selmān:**

Şekl-i şanavberī ki dileş nām kerdeend

24

Selmān be-yād-ı kıadd-i to der-ber girifte-est

Ve ağaç özdegi. Ni‘ metī, ve göz dimiş. **25** [n-g] **Dingil:** Kesr-i *kāf*-ı ‘Acemīyile bismil veznine ebleh ü bī-endām ve bī-şerm ü hīz u deyyūs **26** ma‘ nāsına. **Şems-i F.:**

Çār kes der-memālik-i şeh nī-st

Zālīm ü hīz u müfsid ü dingil

Vesīletü’l-Makāşid **27** şāhibi ve Ni‘ metī harekāt-ı şülüşe ile naql itmişler, eşahh kesriledür. **Ed-Dāli’l-Mazmūme** **28** [ğ-v] **Duğul:** Hārām-zāde. **Rudekī:**

İstāde dīde āncā dü-dagül

Rūy zişt ü çeşmhā hemçün duğul

29 ve büyük kadeh ve külek ve çoğa, delv ma‘ nāsına. [-m-] **Dümmel:** Çıban ve kıuyruk **30** ve tezek. [m-b-e] **Dumbāl:** Kıuyruk. [m-e] **Dummāl:** Çıban, lisān-ı ‘Arabīde teşdīd-i *mīm*iledür. Cem‘ī dumāmīl **31** gelür. Fārsīde iki vechile müsta‘ meldür. Teşdīd ile ve tahfif ile. **Laṭifī:**

229b/01

Dūr kon ez-riyā vü sem‘ a ‘amel

Dem-i fāsīd buved dumā vü dumel

[n-b-e] **Dunbāl:** Kıuyruk, sā’ir esāmisi dūnb lafzında **02** mezkūrdur. [n-b] **Dünbel:** Mişlihu ve çıban teşdīd-i *mīm*ile dümmel didükleri bundan taşarruf olınmışdur **03** ammā ‘Arab dilinde aşlā müsta‘ mel degildür. Ammā Fārsīde şāyi‘dür. Bundan fehm olunur ki **04** lisān-ı ‘Arabda teşdīd-i *mīm*ile dümmel didükleri aşlı ‘Arabī olmayup belki Fārsīden ta‘rīb olınmış **05** ola ve cem‘ -i teksīrinde dumāmīl didükleri buña delīldür. El-lehim meger şöyle dinile ki aşl-ı ‘Arabīde **06** böyle vaz‘ olup ba‘dehu zebān-ı ‘Acemde şāyi‘ olduğdan sonra nazīrine kıyās idüp **07** aşl-ı işbāt itmişler ve aşlını dağı telaffuz itmişler ve kıabarcığa dağı dūnbel dirler. [v-e] **Düvāl:** **08** Kıayış, şırım dağı dirler. **Esedī:**

Be-pāyān resed tengī huşk-sāl

Zened bāz ber-kūs-ı devlet-i duvāl

09 ‘Unşurī:

Tā-ber rikāb-ı ‘ālīş bended helāl hod-rā

Ez-hām-ı şīr-i gerdün tahte koned duvāleş

10 [v-d] **Dü-dil:** Kesr-i *dāl*-ı şānī ile müterreddid olan kimesneye dirler. **Dül:** Kıoğa ve külek **11** ve tul ki ‘Arabca *dāliye* vü devl dirler. [-h-] **Dühül:** Żamm-ı *hā* ile ṭabl ki çalarlar, Türkīde ‘avām **12** taḥrīf idüp ṭavl dirler. Kıaraḥişārī ṭabl-bāz ma‘ nāsına gelür dimiş ve ‘alāmet ma‘ nāsına. **13** Nev‘ -i Evvelehu Er-Rā’i’l-Meftūha **14** Rab‘ u iṭlāl:

‘Arabca bostān-sarāy, ma‘ şūḳ dimekdür. Diyār-ı ‘Arabda meşhürdür. Niteki **15** Mevlānā Celāle’-d-dīn-i Rūmī ḳaddesu sırrahu ḫazretleri *Meşnevīde* bu ıstılāhı münāsibetiyile beyān buyurmuşlardır. **16 Nazm:**

Çün ‘Arab bā-rab‘ u ıtlāl ey Eyāz

Mi keşī ez-‘aşḳ güft ḫod dırāz

[-b-] **17 Rebel:** Bir ağaçdur, ḫazānı olmaz. **Er-Rā’i’l-Meksūre.** [-t-] **Rıtl:** Cām-ı şarābda isti‘ māl **18** olunur. **Laṭīfi:**

Tā çend bī-sebīḫ u ‘aşā zerḳ ferdeşim

Ber-ḫīz sebḳ rıtl-ı girān dih ki be-nūşim

19 ve maḫşuş vezinde müsta‘ meldür ki yüz yigirmi sekiz buçuḳ dirhemdür. Tahmīnen Bağdād rıtlıdır **20** ve tıbb kitāblarında muṭlaḳā Bağdādīdür. [y-ç-e] **Riçāl:** Türkīde recel didükleri ki ḳabaḳ **21** ve bādınca ve kezeru ve sā‘ir bunlaruñ gibiden ve mīvelerden ‘asel ü sükker ile bişürürler, **22** ta‘ rīb idüp rīşāl dirler ve turşilere daḫı ıtlāk olunur. [y-ğ-e] **Riğāl:** **23** Ḳadeḫ ki anuñıla şarāb içerler. [y-ğ-e] **Riğāl:** Mişlihu, bu lügat evvelī hem *rā’-i* mühmele ve hem *zā’-i* **24** mu‘ ceme ve hem *ğaynıla* ve hem *fā* ile rivāyet olındı. **Er-Rā’i’l-Mazmūme** [v-m-e] **Rū-māl:** Yüz silincek. **25** [v-y] **Rūy-māl:** Mişlihu. **Nev‘-i Evvelehu Ez-Zā’i’l-Meftūha.** [-e-] **Zāl:** Pīr-i Fertüt **26** ve Rüstemuñ babası adıdır ki anasından toḫduḫı vaḳt aḳ saçlu ve aḳ kirpikli **27** toḫdı, ol sebebden Zāl dirler. **Şems-i F.:**

Cemāl-i dīnī vü dīn-i şāh-ı kām-kār ki hest

28

Hezār Ḫātem-i Ṭāyī hezār Rüstem-i Zāl

Kocā be-baḫşiş-i zer mültefit şevēd ān kūh

Be-gāh ḫamle çī Rüstem be-nezd-i o vü çī Zāl

29 [-e-] **Jāl:** *Zā’-i* ‘Acemīyile ḳaraḫı ve şeb-i Yemenī. [e-v] **Zevāl:** Bir memleket adıdır Rüstemuñ **30** ve ecdādunuñ mekānidur. Zevālistān daḫı dirler. [r-ç-v] **Zerçül:** Çelik ki oḫlancuḳlar **31** oynarlar. [r-d-ḫ-v] **Zerd-ḫül:** Mişlihu. [r-ḳ-e] **Zerḳāl:** Ḳaraḫişārī serḫak ma‘ nāsına naḳl eylemiş. **230a/01** [ğ-e] **Jegāl:** Kömür, faḫm ma‘ nāsına. [n-b] **Zenbel:** Kejkere ki anuñıla balçıḳ taşırılar, gil-keş ma‘ nāsına. **02** [b-n-y] **Zenbīl:** Ol nesnedür ki seped gibi ḫurmā yapraḫından ururlar, Türkīde de müsta‘ meldür. **03** [n-d-h-b-y] **Zende-bīl:** Büyük erkek fil, Ḳuṭb-ı ‘Ālem Şeyḫü’l-İslām Şeyḫ Aḫmed Cāmī **04** ḳaddese sırrahu ḫazretlerinüñ laḳabıdır. [v-k-e] **Jevkāl:** Çapaḳ şuyı, zevkāb ma‘ nāsına ḫayrı **05** adları anda mezkūrdur. [-v-] **Zevel:** Devetabanı, ḳadeḫ, *Şiḫāḫ-ı ‘Acem* şāhibi dişi fil dimiş. **06**

Ez-Zā'î'l-Meksûre: [-b-] **Zibil:** Kemre ve necis, 'Arabîdür. Fârsîde de şâyi' dür.²⁹⁹⁴ [y-ğ-e] **Zigâl:** 07 Kadeh ki anuñıla şarâb içerler. [y-f-e] **Zifâl:** Mişlihu, bu lügat *râ'*-i mühmele ile ve hem *zâ'*-i 'Arabîyile ve hem 08 *ğaymla* ve hem *fâ* ile rivâyet olunmuşdur. **Ez-Zā'î'l-Mazmûme:** [ğ-e] **Jugâl:** Kömür, faħm ma' nāsına erbâb-ı 09 lügat *zâ'*-i 'Acemîyile taşhîh itmişlerdür *Vesîle'tü'l-Makâşid* şâhibi *zâ'*-i 'Arabîyile yazup ve yecûzu 10 bi'z-zā'î'l-'Acemî dimiş. [-ğ-] **Jugal:** K̄or, ya' nî od közi ve kızılçık yemişi ve gögem yemişi. [g-e] **Jugâl:** 11 Bi'z-zā'î'l-'Acemî ve'l-kāfî'l-'Acemî kömür, jeğâl ma' nāsına. **Bejt:**

Ey baħr-ı keremet çeşme-i Hürşid serâb

12

V'ey ze-tâb-ı saħtet âteş-i Mirrih jugâl

Sā'ir esāmîsi engüşť lafzında mezkûrdur. [l-e] 13 **Zülâl:** Āsân hażm olur şuya dirler 'Arabîde, Fârsîde daħı şâyi' dür. [v-e] **Zuvâl:** Kömür, 14 jugâl ve faħm ma' nāsına. [-v-] **Jül:** Çulluk kuşu ki ikinci ardınca yürür, toħm düşürür. *Zâ'*-i mu' ceme iledür. 15 **Nev'-i Evvelehu Es-Sini'l-Meftûha** 16 **Sâde-dil:** Bön ve ebleh, nesne bilmez kimesne. [-e-] **Sâl:** Yıl, sene ma' nāsına *elif* ü *nūmla* cem' 17 olınuğda bir *yâ* daħı ziyâde idüp sâliyân dirler. **Kemâl-i İşfahânî:**

Mâh hür u aħterend her se be-hem ey Hudây

18

Dâr-ı mümteni' ze-hem her heme-râ sâlyân

[-b-] **Sebel:** Feth-i *bâ'*-i 'Arabîyile göz marazlarından 19 bir marazdur, gözün bınarından ibtidâ idüp tamâm gözi örter, kör eyler, eger fi'l-hâl 20 'ilâcına mübâşeret olunmazısa. [-p-] **Sepel:** *Bâ'*-i 'Acemîyile deveşabanı, zewel ma' nāsına. [c-n-c] **Secencel:** 21 Āyine aşlda lisân-ı Rūmiyyedendür. Mevlânâ Muhammed bin Bedre'd-din El-Münşî *Risâle-i Ta'rîbinde* 22 böyle taşhîh itmişlerdür ki ba'zılar āyine-i Çinî dimişler. Ni' metî pāk u muşaffâ ve mu' azzez ma' nāsınadır, 23 'Arabîdür dimiş. [r-ğ-y] **Serħayl:** Çeribaşı. [g-e] **Segâl:** *Kāf*-ı 'Acemîyile Ĥalimî şanu, ĥayrda ve 24 şerde isti' mâl olunur dimiş. **Esedî:**

Çi çâbük-destî-st bâzî segâl

Ki der-perde dâned nümüden ĥayâl

25 ve ba'zılar yaramaz fikr ü ĥybet ma' nāsına dimişler ve yecûzu bi'l-kesr. [m-n-d] **Semendel:** 26 Semender didükleri kuşdur ki od içinde ma' işet ider ve ba'zılar envâ elvân ile 27 mülevven keler gibi bir cânverdür didiler. Sā'ir tafşili semender lafzında mezkûrdur. [m-n-v] **Semenül:** 28 Erişte ve herre aşı semenvâ ma' nāsına ĥayrı adları,

²⁹⁹⁴ --. 16. (216b/22)

egrā lafzında yazılmışdur. [n-d] **Sendel:** Başmak 29 keş ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Çarh ber-sendeli mihr nihed

Çün koned şeh ze-pā berün sendel

Heykel ü 30 çengel vezninedür. Ni' meti, ba' zı nüshada suhen-güy ma' nāsına naql olunmuş dimiş. [n-k-d] **Seng-dil:** 31 Ğāyetde katı gönüllü bī-rahm ma' nāsına. [-v-] **Sevl:** Devetabanı ve ğayrı cānverlerde dağı 230b/01 isti' māl olunur. 'Arabīde fersin dirler ve hūşe-i gendüm. Sā'ir adları zül lafzında 02 mezkūrdur. [-y-] **Seyl:** Türkīde sel didükleri, 'Arabīdür. **Es-Sīni'l-Meksūre:** [p-y-d-e] **Sipidāl:** 03 Çınar ağacı. [h-e] **Siḫāl:** 'İnād u cedel, sitiz ma' nāsına. [f-e] **Sifāl:** Toprakdan kaç kaçak 04 ve saḫsı ve bādām ve finduğ ve fistuğ gibilerün kaḫı. **Şems-i F.:**

Be-ğāh-ı baḫşış ez-ğāyet seḫā vü kerem

05

Çi la' l ü gevher nezdik-i o çi seng ü sifāl

Be-zaḫm-ı gürz ber-āverd coz mağz-ı ' adū

06

Ve gürz-i āhen ḫārā pūdeş mağz u sifāl

Sil: Eṭṭibbā *zātū'r-riye* dirler, bir marazdur ki 07 aḫlāt başından iner, öykene dökilür, cerāḫat eyler öksürdür, iriñ tükürür ve 08 ishāl ider, Fārsīde derd-i şüş dirler. Türkīde ince ağırı dirler, aşda 'Arabīdür. 09 Silāl u hulās u siḫāf dağı dirler. **Es-Sīni'l-Mazmūme:** [-t-] **Sütül:** Ütme buğday, 10 sütül lafzından muḫaffefdür. [t-v] **Sütül:** Mişlihu. [g-e] **Sügāl:** Taḫta, sügāk ma' nāsına. [g-v] 11 **Sügül:** Ta' ziyet ve māzū ki 'Arabīde 'afiş dirler. **Sül:** Öyken, şüş ma' nāsına. [n-b] 12 **Sünbül:** Her nesne ki arpa ve buğday başı gibi ola, sünbül ve sünbüle dirler, *Kütüb-i Tıbbda* 13 sünbül ki zıkr olunur. Üç dürlü edviyeye ıtlāk olunur. Birisi sünbül-i Hindīdür ki 14 sünbül-i ṭīb dirler ve sünbül-i 'aşāfir dağı dirler. Lisān-ı Yūnānīde nārdīn dirler. Birisi 15 dağı sünbül-i Rūmīdür ki sünbül-i ıklīt ü nārdīn-i ıklīt dirler. Zebān-ı Fārsīde metencūşe 16 dirler. Çetük otuñ bir nev' idür. Sünbülligi yoğdur. Ḥaḫīkatde zuḫūmetinde ve rāyihāsında 17 sünbül-i Hindūya müşābih olduğundan ötüri sünbül dirler. İsti' māl olunan hemān 18 kökidür. Birine dağı sünbül-i cebelī dirler. Boğa dikenine beñzer. Budakları ve yaprakları andan 19 kiçirek olur. Ammā anuñ gibi ḫaşīn dikenlü degildür. Köki siyāh olur. Yemişi ve çiçeği 20 ve baldırı olmaz. Ğāyetde gökçek rāyihāsı olur. Bunuñ dağı köki isti' māl 21 olunur. Buña dağı sünbül ıtlākı fi' ldedür. Rāyihāsı da müşābeheleri olduğı cihetdendür. 22 Sünbül ü nārdīn lafzı ki muṭlağ zıkr olınsa sünbül-i Hindī murād olur ve ba' zılar katında 23 nārdīn lafzı muṭlağ zıkr olınsa sünbül-i Rūmī murād olur ve bir nev' lācüverdī çiçekdür. 24 Bahār eyyāmında açılır. Ğāyetde zībā rāyihāsı vardır. [v-f-e] **Sūfāl:** İgne ve çuvāl-duz 25 yordısı ve oğ gezi. **Şems-i F.:**

Çü ‘ arak geşt ze-sehm-i to ħün-bahā-yı kemāl

26

Be-ğayr zih ne-girift ānçi der-dehān-ı sūfāl

Sūfār daĥı lügatdür. [h-y] **Süheył**: Bir rüşen yılduz 27 adıdır. Ehl-i Yemenüñ cānib-i cünübisinde görilür ve ba‘zı ħabā’ıl aña tıparlar ve ‘alem-i 28 senihdür. **Soyurgāl**: Ĥārezm dilinde pādişāhlar ve ulular bir kimesneye iĥsān idüp ve virdükleri ıĥtā‘a dirler. 29 Nev‘-i Evvelehu Eş-Şinü’l-Meftūħa 30 [-e-] **Şāl**: ‘Abā ve aĥ pelās, kiçirek ve kilim. **Şems-i F.**:

Ĥudāygānā dāned ĥired ki der-rütbet

31

Kām-ı dā‘ī şı‘ r-est ü şı‘ r-i dıger şāl

Ĥaraĥişārī, ve ħāfiye bāşed ki cem‘ bāşed dimiş. [e-h-b-e] **Şāh-bāl**: 231a/01 Ĥanaduñ uzun, büyük yilegi, şāh-per ma‘nāsına. [e-h-v] **Şāhül**: Bennālaruñ yapu terāzūsı. 02 Ba‘zılar bennālaruñ terāzūsı demüri dimişler. [ğ-e] **Şağāl**: Çaçal didükleri ma‘rūf cānver, 03 ibn āvī ma‘nāsına. **Şems-i F.**:

Hemişe tā ki ne-kerded hemāl-i bāz tezerv

Müdām tā ne-şevved hem-nişin-i şır şağāl

04 Künyeti Ebū Ĥaysdur. [-ğ-] **Şağāl**: Ĥaraĥişārī mişlihu dimiş. [k-e-k] **Şekākul**: Cezer-i berrī. 05 [k-e] **Şekāl**: Şağāl ma‘nāsına ve köstek ki at ayağına ururlar ve eşiklik didükleri ki 06 çaduruñ nācirini ħubbesine anuñıla berkidürler ve tuşağı ki at ayağını anuñıla bağlarlar. 07 [k-y] **Şekil**: Celil, ĥalil ħāfiyesinde, şekāl lafzınuñ imālesidür. Böyle yazılup 08 başka bir lügat oldu. **Şel**: Eli tıtmaz kimesne. [m-e] **Şemāl**: Ĥış yili, ‘Arabide ĥūy 09 ma‘nāsınadır. Cem‘ī şemā’ıl gelür. [n-b-l-y] **Şenbelil**: Büy, ĥalbe ma‘nāsına ve sürincān çiçeği ki 10 bir niçe envā‘ dur, çiğdem daĥı anuñ bağlarındandır dirler. [n-g] **Şengül**: Bir güzel ki 11 şırin-ĥarekāt u maṭbū‘-kelimāt ola ve rāh-zen ve ĥarāmī, Ĥaraĥişārī ve uşul 12 ma‘nāsına da gelür dimiş. Eş-Şini’l-Meksüre [g-e] **Şigāl**: Köstek ve bağda urmaĥ 13 ma‘nāsına isti‘ māl olunur. [k-l] **Şikilk**: Yan başı. [k-y] **Şikil**: Fa‘il ü ħalil veznine 14 şekāl lafzınuñ imālesidür, köstek ve tuşaĥ at ayağına ururlar ve eşiklik 15 ki bıçağa taĥarlar ve yarma eşik ağacı. **Şil**: Züpīn, ĥarbe ma‘nāsına ve sıpĥın 16 ki balıĥçılar anuñıla balıĥ ururlar. Bir uzun ağacuñ ucına ĥançer gibi berkinmiş bir demürdür. 17 **Esedī**:

Be-yek bār zer-dāde-i şır-dil

Berün bāĥt der-kef ze-pülād şil

18 Eş-Şini’l-Mazmūme [t-r-d] **Şütür-dil**: ‘Unşurī:

Dozdān-ı şütür-dilī be-tersed

Ez-bāng derāy kārvanī

19 [n-k-e] **Şungāl**: Eklil didükleri otdur ki köki kızıl kan gibidür. Halvâcı ve mûmcıların 20 aşlarına girür. [v-y-m-e] **Şüy-māl**: Bir mühredür ki câme-şüylar anuñıla esbâb mührelere. 21 [v-m-e] **Şümāl**: Mişlihu ve girih. **Eş-Şâdi'l-Meksüre**. [k-e] **Şıķāl**: Cendere. **Şıl**: Mār-ı kâhķaha didükleri 22 yılındur ki degirmi yüzi olur, yüzün gören ve avâzın işiden fî'l-hâl yüzi üzre 23 düşölüp bî-hüş olur, ekşer budur ki Mışır nevâhisinde çok olur. [v-t] 24 **Şutıl**: Çükündür. **Eṭ-Ṭā'î'l-Mazmûme** [ğ-r] **Ṭuğrul**: Ṭoğan cinsinden bir mu' teber kuşdur.²⁹⁹⁵ 25 **Esedî**:

Dil-i tihū ez-çeng-i tuğrul be-dāğ

Rübâyende bāz ez-dil-i miğ māğ

Der-vaşf-ı keştî:

26

Hümâyün-ı tuğrulî be-güşād şeh-per

Der-ân deryâ çü murğâbî şinâver

27 Nev'-i Evvelehu El-Ġayni'l-Meftūha 28 [e-ş] **Ġāşil**: Hâliş olan nesne ve Ġāyetde muhliş dost. [-e-] **Ġāl**: Tağlarda 29 ve yabanlarda koyun için ve sâ'ir hayvânlar için itdükleri in ve şol kimesneye 30 dirler ki muhâbbet veyâ 'adâvet ile bir nesnenüñ eṭrâfını ṭolanur. **Laṭîfi**:

31

Hemçü âhū ki cüft-râ Ġâle

Men to-râ rüz u şeb hemî Ġâlem

Ve *Ġâliden* lafzından şîĠa-i 231b/01 emr ve vaşf-ı terkîbî ve ism-i maşdardur. [b-y] **Ġarbîl**: Ġırbâl, Türkîde kalbur dirler. [m-l-v] **Ġamlül**: 02 Ve bi'z-zamm. Kunâberî didükleri ot ve atun ülpî. [n-c-e] **Ġancâl**: Ekşi yemiş. **Şems-i F.**:

03

Eger şabâ suhen-i lafz-ı o koned der-bâğ

Nebât-ı Mışır şevd der-mizâchâ Ġancâl

Ve ba'zılar 04 mazmûme bâbında dağı getürmişlerdür. **El-Ġayni'l-Meksüre** [r-b-e] **Ġırbâl**: Galbîr. [-s-] 05 **Ġısil**: Ġaṭmî didükleri ot ve hıyânet ma' nâsına. **Ġıl**: Buķağı ve bıçķu, Ġaraḫişârî 06 ve ḫatmî didükleri ot, Ġısil ma' nâsına dimiş. **El-Ġayni'l-Mazmûme** [-h-] **Ġul**: Bağ ki 07 âdeme ve ata ururlar, 'Arabîdür. Cem'î aĠlâl gelür, Fârsîde dağı çok isti' māl olunur. 08 [l-ğ] **Ġulgul**: ĠavĠâ ve Ġalebe ḫalâlüş ma' nâsına ve dile düşmek ve ḫikâyet ve kâhķaha-ı kebg 09 ve şurâḫî ve şavt-ı şarâb ki şurâḫîden ķadeḫe dökile, mezkûr ma' nâlarda isti' māl olunur. 10 Ġulgule dağı dirler, sâ'ir esâmîsi ḫarârüş lafzında mezkûrdur. [m-l-v] **Ġamlül**: 11 Atun ülpî ve lif didükleri ot. [-v-] **Ġül**: Dîv-i beyâbânî, Cebdüs u ḫartlînü 12 dağı dirler ve koyun aĠılı. **Şems-i F.**:

²⁹⁹⁵ --. 16. (218a/09)

Gāh çün gül der-beyābānhā

Gāh çün gūsfend der-în gül

13 Bu ma' nāya sā'ir esāmisi şūgā lafzında mezkūrdur. 14 Lisān-ı Pehlevīde ḥarām-zāde ve oğul ma' nāsına da gelür. 15 Nev'-i Evvelehu El-Fā'i'l-Meftūḥa 16 [-e-] Fāl: Ol nesnedür ki bir ḥuşuşuñ olacağı ve olmayacağı bilicek nesne, 'Arabīdür. 17 teffālū bi'l-kırān dirler, tāli' tutdı dimekdür. [r-ḥ-e] Ferḥāl: Sarḳık saç ki kıvırcık olmaya 18 ferḥār daḥı dirler, büt-ḥāne ma' nāsına ve örili saç. [r-ğ] Ferğal: Ferğül lafzından taḥfif 19 olunmuşdur. [r-ğ-v] Ferğül: Ve bi'z-zamm işi te'ḥīr eylemek. **Esedī:**

Be-her kār bī-dār u bişkūl bāş

20

Be-şeb düşmen ḥ'āb u ferğül bāş

Şems-i F.:

Egeret devlet-i şehī bāyed

21

Me-kon ender-du' ā-yı şeh ferğül

Vesīletü'l-Makāşid şāḥibi *Maḥbūbü'l-Ārifinde* ve kāhil ma' nāsına 22 daḥı naql olunmuş dimiş. [n-d] Fendel: Türkīde mendel dirler ki ḳapunuñ ardına ḳorlar 23 bağlamaḡiçün ve kāzirler ḳoḳmaḡı, Ni' meti, ve fend ma' nāsına da gelür dimiş ki suḥen-i bī-hūde 24 ve kizb ve deriñ çuḳur ma' nāsınadır. [y-e] Feyyāl: Evvel dimekdür, āḡāz u felḡ ma' nāsına 25 Belḡ lügatıdır. **Beyt:**

Pes īn dāstān-keş be-güft ez-feyāl

Ebr-i sī-şad ve sī vü se buved sāl

26 Ba' zılar meksūre bābında daḥı irād itmişler. [y-e-ş] Feyāşil: Sikence. [y-ş] Feyšel: 27 Mişlihu. El-Fā'i'l-Meksūre [t-e] Fitāl: *Fitāliden* lafzından şīḡa-i emrdür, üzül ve 28 kesil ma' nāsına ve taḡıt, perīşān it ma' nāsına da gelür. **Şems-i F.:**

Ze-reh kesel buved ender zamāne līk ne-dīd

29

Kesī çü nī rüy-ı o der-cihān çe sūd fitāl

Ni' meti ve Ḳaraḥişārī 30 *fā'*-i meftūḥa bābında daḥı irād itmişlerdür. El-Fā'i'l-Mazmūme [-c-] Fücl: Ni' meti 31 İssilik ve civānmerdlık ve ḳopuḳ, ḳa' b ma' nāsına naql eylemiş, 'Arabīde turba dirler. [r-ğ] 232a/01 Fürgul: Te'ḥīr eylemek. [r-ğ-v] Fürgül: Mişlihu, fetḥile daḥı mervīdür. [l-f] Fülful: Büber didükleri 02 issi dārū, 'Arabīdür, Fārsīde daḥı şāyi' dür. [-v-] Fül: Fīḡ didükleri, 'Arabīde baḳliye dirler. 03 Nev'-i Evvelehu El-Ḳāfi'l-Meftūḥa 04 [e-b-v] Ḳābül: Şundurma ki ev öñinde olur ve muşandara ve ḫurre ve ev üzerinde bir 05 aḡaçdur ki Türkīde egri ḫama dirler, sā'ir esāmisi vü tafşīli *ḳābūlā* lafzında taḥrīr 06 olunmuşdur. [-ç-] Ḳaçal: *Cīm*-i 'Acemīyile saḳsaḡan. [-ḥ-] Ḳāḫal: *Hā'*-i mūhmele ile mişlihu, sā'ir esāmisi ferrā 07 lafzında

meşürdür. [z-y] **Qazil**: Tut, *Şihāh-ı ‘Acem* şahibi kıldan ip dimiş. [f-ş-y] **08 Kafşil**: Ni‘ meti kefkir ü kepçe ma‘nāsına naql eylemiş. [b-n-y] **Qanbil**: Aşçılar aş üzerine kodukları **09** nesne ve bir kızıl otdur ki ba‘zılar def‘-i maraz için yavşanıla içler ve bir mevzi‘ adıdır. [v-t-y] **10 Kavtil**: Yetmiş iki mişkāl, Ni‘ meti mazmūme bābında irād eylemiş. [l-k] **Qalkal**: Enār ağacı **11** ki şusuz yirde bite ve her acı nesneye dirler ve seri‘ ü’l-kelema kimesneye dirler ve ügeyik **12** kuşu ve ba‘zılar aña beñzer bir kuşdur dimişler. **El-Qāfi’l-Meksüre** [n-d-y] **Qindil**: **13** ‘Avām galaṭ idüp, fetḥ-i *kāf*le qandil didükleri. [y-ğ-e] **Qigāl**: Qolda olan baş tamarı **14** andan qan alurlar. **El-Qāfi’l-Mazmūme**. [-f-] **Qufil**: Kilid. [v-t-y] **Qūtil**: Yetmiş iki **15** mişkāl, fetḥile daḥı mervīdür. Eşahh zammıladır. [-v-] **Qūl**: Kāguna ma‘nāsına eke külek didükleri **16** böcek ki zehrlüdür, kuduz tılayana yidürürler, oñuldur, ‘Arabca *zūrāh* dirler, cem‘ idüp **17** zarāyih dirler. Ni‘ meti ağ qurdı ve qoz qurdı ve güve didükleri qurtcağuz ki geyesi yir, **18** telef ider dimiş. **Nev‘-i Evvelehu El-Qāfi’l-Meftūha** **19** [e-ç-e] **Kaçal**: *Cim*-i ‘Acemiyile qaş ve ev içinde tutilan qaş qaçaq ve urunu döşek **20** metā‘u’l-beyt ma‘nāsına. **Şems-i F.:**

Ze-türktāz-ı havādiş der-în feyn-i mā-rā

21

Ne hāne be-māned ü ne māl ne raht u nī kāçāl

[e-ḥ-v] **Kāhül**: Ala şıgırcuq ki çekirge ile ḥarb idüp helāk **22** eyler, Cürcañ lügatıdır. [e-r-ç-e] **Karçal**: Ni‘ meti, kuş ucası ve nām-ı şāhşdur dimiş. [e-r-e-f-j-v] **23 Gār-efjül**: *Kāf* ı ‘Acemiyile yiyetici, tehriz ma‘nāsına. [e-r-e-v-j-v] **Kār-avjül**: *Zā*’i ‘Acemiyile **24** ter oğlanı. [e-k] **Kākül**: Zülf-i müselsel ve acı bir ot adıdır, ‘Arabca *qullām* dirler. **25** Ni‘ meti, ve sergi ki üzerinde esbāb sererler dimiş. [-e-] **Gāl**: *Kāf*ı ‘Acemiyile ḥām yemiş. **Ḥācū**:

26

Ender in vaqt her ān-kes ki be-yāmūht hüner

Ārzūmendī nān-ı cevīn ü gāl-est

27 ve leşker şınup qaçmaq, hezimet ma‘nāsına ism-i maşdardur ve vaşf-ı terkibi ve şığa-i **28** emrdür. **Şems-i F.:**

Be-ğayr-ı genc-i ‘adem ḥod giriz-gāheş nī-st

Eger ze-tizi-i tiğēş buved ‘azimet-i gāl

29 Ni‘ meti ve gizlü gitmek ma‘nāsına da gelür dimiş. [e-n-v-n-e-v] **Kānūn-ı Evvel**: Şühür-ı Rūmdan **30** evvel kiş ayıdır ki Güneş anuñ on üçüncü günü Cedy burcına intikāl ider, gün uzanmağa **31** başlar. Erba‘ in girer, kiş faşlınuñ evveli ol günden şayıdur. [e-h-g] **Kāh-gil**: Şıva balcığı **232b/01** ve şamanlı balcıq. [e-h] **Kāhel**: Fetḥ-i *hā* ile kehel, kesr-i *hā* ile omuz ma‘nāsına. [t-f-e] **Ketfāl**: Cemmāş **02** kimesne ve rind-peşe olup iş

güç işlemeyüp kendü kolayına yüriye. Ni' meti, ve zenbāre **03** ve muḥanniş ma' nāsına da gelür dimiş. *Cāmi'ü'l-Fürs* şāhibi ve gidi, deyyūş ve uğrı, **04** ḥaramī ma' nāsına da naql olındı. Bu lügat *nūmla* daḥı mervīdür. **Ketel:** Tağ elması ve tağ **05** erügi ve Türkide pālān atı ve kütel atı dirler. Bir ma' nāyadur diyü naql olunmuş, ammā eyle degildür. **06** Ketel yidek atıdur, cenīb ma' nāsına. **Esedī:**

07 Mevkib-i cāh-ı to-rā ḥünük sipihr-est ketel
 Āsmān-est ü be-rū bāre-i ḥürşid-revān
 Yā cenībet-keş to ber-sertil rānde ketel

[ç-v] **Keçül:** *Cīm-i* 'Acemiyile **08** raşş ururken ucasın ve koltuğun oynatmak Türkide curcunī dirler. **Şems-i F.:**

09 Çend bāşī berāy-ı şehvet ü hırş
 Pāy-beste be-ṭurre-i murğül
 Gāh ez-behr-i ḥande-i merdüm

10 Pāy-mālī be-maşḥarī vü keçül

Ni' meti, ve şevke oyunu ya' nī çör çüp oyunına dirler dimiş. [-f-] **11 Kefel:** Feth-i *fā* ile şağrı, 'Arabīdür. Fārsīde de şāyi' dür. **Kel:** *Kāf-ı* 'Arabiyile ma' ruf **12** ' illetdür ki başda kıl bitmez ve ol ' illetün şāhibine de dirler, 'arıza ve ma' rūza itlāk **13** olunur. [l-e] **Kelāl:** Depe, ādemün ve tağun depesinde isti' māl olunur, ism-i ' āmdur. **Şems-i F.:**

14 Nihed berāy-ı şeref ḥāk-pāy-ı o-rā çarḥ
 Be-cāy-ı ekālil imrüz ber-firāz-ı kelāl

Eşahḥ zammıladur. **15** [l-v] **Kelül:** Alın arası. [l-y] **Kelil:** Karaḥişārī uç ma' nāsına naql eylemiş. **Gendüm-i dirāz-aḥkel:** **16** Şapı uzun buğday. [n-ğ-e] **Kengāl:** Cemmāş ma' nāsınadur. Ya' nī ol ki maḥfi şikārun ve dostın **17** gözedür, A' cām kengālegi kereded dirler. Şikārın gözedüp boylamak ve şol kimesne ki **18** kār u kesb itmeyüp baṭṭāl gezer, yürür. Şems-i Faḥrī, ve rūspī ' avrat dimiş. *Cāmi'ü'l-Fürs* **19** şāhibi, ve gidi, deyyūş ma' nāsına ve uğrı, ḥarāmī ma' nāsına da naql eylemiş. **Şems-i F.:**

20 Z' ihtisāb-ı tefāvüt mü 'ezzīn-est ü imām
 Kesī ki buved ez-īn piş-i fāsıḳ u kengāl

Ni' meti bu lügati *kāfīdan* **21** şoñra *tā* maḥallinde de ki şāliş-i ḥuruf-ı teheccidür irād eylemiş, ammā eşahḥ *nūmla*. [n-g] **Kengel:** **22** Ḥorata ve lāğ. [-v-] **Kevel:** Feth-i *vāv* ile ağır yürüişlü, kalıñ at güden daḥı dirler. **23** Derisi galiz kürk. **Selmān:**

Kevel-i köhne dāştī der-Ḥıṭā
 Ze-dībā-yı Çin dārī eknün ḳabā

24 Velehu:

Mi-zîst be-câmhâ-yı kirbâs

V'ân ki geh be-merd der-kevel mord

[h-k] **Keh-gil:** Şıva balçığı, 25 kâh-gil lafzından muhaffefdür. **Beýt:**

Çîst in rûz-gâr hoş bûden

Āfitābî be-keh-gil endûden

26 'Unşurî:

Ḳubbe-i künbedet sipihr nihād

Keh-gil be-ümmet-i āfitāb-endāy²⁹⁹⁶

[-h-] **Kehel:** Feth-i *hā* ile iş, güç 27 sevmez kimesne, Türkîde daḡı müsta' meldür.

'Unşurî:

Der-ḡarîm-i kehel-ābād ḡanā' at binî

28

Yek cihān bār-keş-i minnet-i to bî-bārān

[n-c-e] **Kencāl:** Ve bi'l-kesr tatlu çekirdek ve arı, naḡl ma' nāsına 29 da gelür. [y-h-e]

Keyhāl: Yüce, keyhān ma' nāsına. **El-Kāfi'l-Meksüre** [r-d-b-e] **Gird-bāl:** 30 *Vesiletü'l-*

Maḡāşid şāḡibi ve Ni' metî, ḡaşırḡa, gird-bād ma' nāsına naḡl eylemişler. **Gil:** *Kāf*-ı

'Acemîyle balçık 31 ve toprak ma' nāsına daḡı isti' māl olunur. Gil-i Ermenî dirler. [y-ḡ-

e] **Kiḡāl:** Tatlu çekirdek ve arı 233a/01 naḡl ma' nāsına fethile daḡı rivāyet olunmuşdur.

[-y-] **Gil:** *Kāf*-ı 'Acemîyle vilāyet-i 'Acemde bir ḡa'ife-i 02 meşhüre adıdır. Cem' idüp

Gilān dirler cem'î iḡlîme 'alem gibi olmuşdur. Nisbetleri gîlî vü 03 gîlānî dirler. Ta'rib

idüp cîlî vü cîlānî dirler ve bahādur ma' nāsına. **Esedî:** 04

Sipihr ber-siper Gîl-i müşḡin-gile

Ḥurūşān heme çün hüner ber-yele

El-Kāfi'l-Mazmüme 05 [t-e] **Kütāl:** Ni' metî, kışa, kütāh ma' nāsınadır dimiş. [t-v-e]

Kutvāl: Diz-dār, kütvāl lafzından 06 muhaffefdür. [c-l-v] **Küçlül:** Cürcenî oyunu feth-i

*kāf*le kecül ma' nāsına. [-s-] **Güsil:** *Kāf*-ı 'Acemîyle 07 güsiḡten lafzından şḡa-i

emrdür, üz ve üzil demek olur ve ba'zî terkîblerde şıfat 08 daḡı isti' māl olunur. Dil-

güsil, cān-güsil gibi. [s-y] **Güsil:** Mişlihu ve gönderme, irsāl 09 ma' nāsına. [f-c-v]

Küfcül: Küpecik. **Gül:** *Kāf*-ı 'Acemîyle meşhür bir nev' çiçekdür. Türkîde daḡı 10

müsta' meldür ve her çiçege daḡı itlāk olunur, gül-i şeftālū. Gül-i bih dirler. Şeftālū

çiçeḡi, ayva 11 çiçeḡi demek olur ve azacuk merḡüb olan nesneyi gül demekile ta'bir

iderler. Meşelā 12 azacuk yir ki ḡurrem u ārāste ola, gül-zemîn dirler ve azacuk seyr ki

zaḡmet ü ta'ab 13 olmaya, gül-geşt dirler. Fāzıl-ı Muḡaḡḡik böyle taḡḡik eylemişler ki

²⁹⁹⁶ --. 16. (219b/06)

gül muṭlaḳa çiçege dirler, maḥşūş **14** çiçek murād olıcaḳ izāfetile ta'yīn iderler. Meselā gül-i bādām, gül-i zanbaḳ dirler. **Beyt:**

15 Gül-i zanbaḳ u likin nā-şiküfte
Miyān-ı yāsemīn u lāle ḥufte

Muḥammed ʿAşşār burun vaşında **16** dimişdür. [l-e] **Gulāl:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile miyān-ı ser ü depe. [l-v] **Gülül:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile burçaḳ ki ḥubūb **17** cinsindendür, kesene daḥı dirler, ğayrı adları gülük lafzında mezkūrdur ve yumaḳ ve yuvalıḳ **18** ma' nāsına. [n-c-e] **Küncāl:** Türkide küsbe didükleri ki simsimūñ kepegidür ve her nesne ki şıḳup **19** yaḡın alurlar, ²⁹⁹⁷ şıḳline dirler. **Şems-i F.:**

To şāf-ı fītratī vü Ḥusrevān-ı diĝer derun
20 To aşl-ı salṭanatī vü diĝer şehān küncāl

[n-t-e] **Küntāl:** Ni' metī kışa, kūtāh ma' nāsına naḳl eylemiş. **21** [v-e] **Güvāl:** *Kāf*-ı ʿAcemīyile çuvāl. [v-e] **Küvāl:** *Kāf*-ı ʿArabīyile sāzān didükleri meşhūr balıḳ **22** ve ḥücre ve endūḥten lafzından ki ḳazanmaḳ ma' nāsınadır, şīĝa-i emrdür. **Beyt:**

23 Bezirĝān-ı genc ü sīm ü zer güvālend
To ez-āzād ki merdüm küvāl

Bu ma' nāya eşaḥḥ *kāf*-ı ʿAcemīyiledür. [v-p-e] **24 Küpāl:** *Kāf*-ı ʿArabī ve *bā*'-i ʿAcemīyile kötek ve demür çomaḳ. **Şems-i F.:**

ʿAceb me-dār ki ser-küfte-est düşmen-i to
25 Ki serzeniş koned ez-ser girāniş-i küpāl

Firdevsī:

Bīned ez-dāz dest-i küpāl-rā
26 Meger güm koned Rüstem-i Zāl-rā

Ve yapucı ma' nāsına. [v-p] **Küpel:** Pāpādyā didükleri **27** ot, eṭıbbā ḳatında bābūne ve bābunc dimekile ma' rüfdür. Ba' zı yirde ḳoyungözi dirler **28** Ni' metī, ve şu ḳabarcıĝı ki yaĝmur yaĝarken şu üzerinde ḥāşıl olur, ḥabāb ma' nāsına da gelür **29** dimiş. [v-t-v-e] **Kütüvāl:** Diz-dār ve iş eri ma' nāsına da gelür. [v-ç-e] **Küçāl:** *Cīm*-i ʿAcemīyile ālāt-ḥāne, **30** metā' ü'l-beyt ma' nāsına sā'ir adları kālā lafzında mestürdür. [v-r-d] **Kür-dil:** Ḳara **31** gönüllü ve cāhil, bī-ma' rīfet ve kevden. [v-ş-p-y] **Güş-ı pīl:** Pīl-güş ma' nāsına ki süsen-i āzādeye **233b/01** dirler. **Nizāmī:**

Ğonçe bā-çeşm-i gāv miş be-nāz
Murĝ bā-güş-ı pīl be-rāz

²⁹⁹⁷ Anuñ. 3. (263b/22)

[v-ş-m-e] **Güş-māl: 02** *Kāf*-ı ‘Acemîyile kulağ burmağ, mecāzen te’dīb ma’ nāsına da isti’ māl olunur. [v-f-t-n-v] **Küften-dil: 03** Hafağan ‘illeti, Türkîde yürek oynaması dirler. [-v-] **Gül: İmāle-i kāf-ı ‘Acemîyile ebleh ü nā-dān **04** ve taslağ ma’ nāsına. **Beyt:****

Şeh-i havzî dān çeşm çün lülehā

Āb-ı ān lüle revān ez-gūlhā

05 ve uvağ taşlı kpararlı yir ve deryāçe. Ni’ metî, ve sazan balığına dağı dirler dimiş. [-v-] **Kül: Kāf-ı **06** ‘Arabîyile arğa, püşt ma’ nāsına. Hālimî ve *Vesiletü’l-Mağāşid* şāhibi ve dağı şunuñ şıgacığ **07** yiri dimişler. *Şihāh*-ı ‘Acem şāhibi şol çeç ki üzerine sehlice yağmurcağ yağmış ola didi. [v-h] **Kūhel: 08** Aluç didükleri tağ yemişi, sâ’ir esāmisi kehec lafzında mezkūrdur. [v-y-e-n-k] **Güy-ı engel: 09** İlige geçmiş, düğme. **Beyt:****

Ey Kerîmî koned çarğ ze-hürşid ü hilāl

Cāme-i kadd-i to-rā her ser-i meh güy-ı engel

10 Nev’-i Evvelehu El-Lāmi’l-Meftūha 11 [-e-] **Lāl: Dilsiz ādem, ağras ma’ nāsına ve la’l didükleri meşhūr kıymetî taş. ‘Unşurî:**

12

Dü-leb çü nār-ı kefide dü-leb çü süsen-i surğ

Dü-ruğ çü nār-ı şüküfte çü berg-i lāle lāl

13 ve künde ma’ nāsına. [-’-] **La’l: Ma’ ruf bir kıymetî taşdur, kıymetde gāyet mergüb 14** u memdūhdur. Ammā hāşiyetde ba’ zı hūkemā vü fuzelā kadğ ü zemm idüp dirler ki mülük-ı **15** Tebāba’ a ki Yemen pādişāhlarıdur. Andan imtinā’ iderler idi. Zīrā götürmesi müverriş-i **16** ‘aceb ü kibr olduğından ötüri ve şā’ irleri mağbūblaruñ tuțağını aña teşbīh idüp **17** şol kadar isti’ māl eylediler ki teşbīh-i kināye tarīkesince müşebbih zıkr olunmaz sözün tuțağ murād **18** olunur. [n-g-e] **Lengāl: Vesiletü’l-Mağāşid** şāhibi yaramaz söz, lengāk ma’ nāsına nağl eylemiş. **19 Nev’-i Evvelehu El-Mîmi’l-Meftūha 20** [e-k-v] **Me’kül: Yiyegen kişi, bisyār-ğ’ār ma’ nāsına bu lügati Şems-i Fahrî gelübende diyü tefsir eyledükleri 21** eçlden boyna bağlanan ip ma’ nāsına haml eyledi ve bu beyti inşā eyledi. **Beyt:**

22

Behr-i me’kül tā-be-key dārî

Hulğ-ı cān-rā ze-ğuşsa der-me’kül

Nitekim resen lafzını aña haml itmiş **23** idi, zāhirdür ki boğazı kulu dimek olur, çok yiyici olanlaruñ şıfatıdur ki leyl ü nehār ‘ār **24** u nāmūsı terk idüp boğazlarına hizmetkār olmuşlardur. **Beyt:**

Çalye kerdem zūd āverdem be-piş

25

Tā be-ğ’or dendān-i dü-me’kül neheng

Ni’ metî, ve kāmış lüle dimiş ve **26** Karağışārî, ve lafzî-st ki ez-te’ğür ü direng güyend

dimiş. *Cāmi'ü'l-Fürs* şāhibi ve boğaz 27 tutan ve boğazda kalan nesneye dirler dimiş. [-e-] **Māl:** Ārām u beñdeş, mānende ma' nāsına 28 bu ma' nāya sā'ir esāmisi āsā lafzında mezkūrdur ve emrdür mālīdenden ki ovmağ, delk 29 ü ferik ma' nāsına ve dürtmek ve silmek ve sürtmek ma' nālarına gelür ve māl vaşf-ı terkībisi de 30 olur, dest-māl, pāy-māl gibi. **Bejt:**

Dest-māl-i menāl-i her ' ātıl

Pāy-māl-i menāl-i her kâhil

'Arabīde 31 esbāb u çār-pā, Fārsīde de şāyi' dür. [e-l-e] **Māl-ā-māl:** Toptolu dimekdür.

Şems-i F.:

234a/01

Girift 'arşa-i fikrem şenāt-ı mīl-ā-mīl

Keşid tab' em cām-ı hevāt māl-ā-māl

[e-h-v] **Māhūl:** Duzağ. [e-h-y-g-v] **Māhī-gūl:** 02 *Kāf*-ı 'Acemīyile sazan balığı. [h-m]

Maḥmel: Kaṭīfe. **Esedī:**

Çi maḥmel çī şāre çī cūzzed ḥarīr

03

Çi dīnār u dībā çī müşk ü ' abīr

'Arabīdür, Fārsīde de şāyi' dür. [r-e] **Merāl:** Ni' meti sözde 04 aldanmış ve ebleh ü nādān ma' nāsına naql eylemiş, āḥiri *kāf* u *zā'*-i 'Arabīyile mezāk ma' nāsına. 05 [r-g-v]

Mergūl: Örülmüş ve kıvrıkcık saç ve pīçīde zülfe dirler. **Şems-i F.:**

Çend bāşī berāy-ı şehvet ü hırş

06

Pāy-beste be-ṭurre-i mergūl

Ve nāzūklık geçmek ve bāz-geşt. [l-v] **Melūl:** Ġam-gīn 'Arabīdür, 07 Fārsīde de şāyi' dür. [-k-] **Mekil:** Ādem boğazına giden sülük. [m-v] **Memūl:** Eglenme, direng 08 ve te'ḥīr mukin ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Sūy-ı dergeh-i şehen-şeh pūy

Ser-i ḥayret me-mān u pīş-i memul

09 [n-b] **Menbel:** Çerçi, pīlūr ma' nāsına. [n-d] **Mendel:** Ol dā'iredür ki garā'im-ḥānlar içine girüp 10 da' vet-i cinn iderler. **Şāh Ṭāhir:**

Bülbül-i nağme-serā pīr-i garā'im-ḥān şod

Gül perī dā'ire-i şāhn-ı gülistān mendel

11 [n-d-y] **Mendīl:** Silincek biz ve 'avratlar başlarına örttüikleri. [n-g] **Mengel:** *Kāf*-ı 'Acemīyile 12 ḥarāmī, rāh-zen ma' nāsına. [h-v] **Mehūl:** Duzağ māhūl ma' nāsına ma' rūfdur. **El-Mīmi'l-Meksūre** 13 [s-e] **Mişāl:** Emr ü berāt-i pādīşāhān, 'Arabīdür. [s-ḳ-e] **Mişkāl:** Bir bucuğ dirhemdür ki yigirmi dört 14 kırāt olur, dirhem on altı kırātdur, her kırāt dört şa'irdür, bir mişkāl toḳsan altı 15 şa'ir olur. [-k-] **Mikil:** Kesr-i *kāf* ile ibil

veznine sülük, ‘alaḳ ma‘nāsına. **Şems-i F.:**

Der-Buḫarī ki ḫalk-i o geşte

16

Āb ḫün-ḫār cānistān çü mikil

Sā’ir esāmisi kāḫinc lafzında mezkūrdur. [-y-] **Mil:** 17 Göze sürme çekdikleri nesne ve cerrāḫlaruñ ḫanek miḳdārı bilmek için isti‘ māl itdükleri 18 demürden ve ḡayrıdan olan āletleri ve bunlara beñzer ne varise ve şülüş fersaḫdur ki *Kānūn-ı* 19 *Edebde der-zemān miḳdārise hezār gez-est* demiş. *Tercümān-ı Şiḫāḫ* ve *Kenzü’l-Lügada* miḳdār 20 yek medd-i başar demiş ve ba‘zılar dört biñ ḫaṭve demişler. Bir fersaḫ on iki biñ adımdır. 21 Mīl-i şülüş fersaḫ olucaḫ dört biñ ḫaṭve, şaḫiḫ olur. *Kāmūs-ı Muḫīṭ* şaḫibi *el-mil mi‘etü elf işba‘ illā erba‘at ālāfi işba‘* 22 ya‘nī toḫsan altı biñ barmaḫdur diyü taḫḫiḳ olınmışdur 23 ve ba‘zı yirlerde nişān için didükleri yüksek ‘alāmet. **El-Mīmi’l-Māzmūme** [r-ḡ-v] **Murgül:** 24 Feth-i *mīm*ile mergül ma‘nāsına. [ḡ-e] **Moḡāl:** Tatar ki yağmacılardur. [-ḡ-] **Moḡal:** Ni‘ meti, feth-i *ḡaym*la bir tā’ifedür 25 demişler diyü naḫl eylemiş. *Cāmīü’l-Fürs* şaḫibi Ebū Cehl ḫarpuzı ağacına dirler demiş. Sükūn-ı *ḡaym*la. 26 [ḡ-v] **Moḡül:** Māverā’ün-nehr Tatarı ve Muḡāl ma‘nāsına ve oda ṭapıcı, āteş-perest. [-ḫ-] **Muḫl:** 27 Ebū Cehl ḫarpuzı ve çivid yapraḫı ve zāmg ma‘nāsına da gelür ve bir dürlü ṭa‘āmdur. [ḫ-y] **Muḫil:** 28 Bir ṭa‘āmdur ki A‘cām et ile ve küfte vü mūmbār u ḫuyruḫ ile ve buḫday ve pirinç ve noḫūd 29 ve baḫla ile ve ḫaḫrādan çükündür ve piyāz ve şalgām ve gendenā ve kerez ve kelem ile pişürürler, muḫiliyā 30 daḫı dirler. **Mül:** Süci, şarāb ma‘nāsına. [l-k] **Mülgül:** *Kāf*ı ‘Acemiyile ebegömece didükleri 31 ot, sā’ir esāmisi *vertāc* lafzında meşṭürdur. [v-z-m-e] **Mūzmāl:** Deñsiz olan kimesne. 234b/01 [v-s-y-ḫ-e] **Mūsikāl:** Ügeyik ḫuşı, fāḫte ma‘nāsına. [-v-] **Mül:** Oynaş, ‘Arabīde *ḫıdn* 02 ma‘nāsına. **Laṭfi:**

Be-dīn-i ḫaṭṭ-ı zībā be-dīn-i ḫadd-i ṭul

‘Aceb ne-buved er bāşedeş Zühre mül

Diger:

03

Hemçü zenān zişt-i ḫāher nefsi be-çārī

Geşte ne ḫānümā ḫod mül be-mül u şev-be-şev

Ve müliden 04 lafzından ki eglenmek ve mührelemek ve giç ḫalmaq ve ṭıḫılmāḫ ma‘nāsınadur 05 ve şīḡa-i emr ve vaşf-ı terkībīdür. [v-l-m-v] **Mül mül:** Mişlihu, ve küymek ve işe göndermek ma‘nāsına. 06 **Nev’-i Evvelehu En-Nūni’l-Meftūḫa** 07 [e-b] **Nābil:** Oḫcı ve tīr-dān. [e-r-c-y] **Nārcil:** Hind ḫozı. [e-ṭ] **Nāṭil:** Evzāndandur, yedi 08 dirhem aḫırına dirler, ba‘zılar iki estār miḳdārīdur didiler, altı bucuḫ dirheme dirler. 09 Lafz-ı ‘Arabīdür ve ba‘zılar ḫatında iki oḫyadur. [-e-] **Nāl:** ḫalem içindeki ince tillere

dirler. **Bejt:**

10 Cān ze-ārzū-yı dīden ān serv-i lāle-rūy
Ez-nāle hemçü nāl şod ez-mūy hemçü mūy

Şems-i Faḥrī 11 *nāl, ney-i bārīk bāşed ü gūyend ānçi der-miyān kalem bāşed* demiş ve bu beyti inşā eylemiş. **Bejt:**

12 Revā me-dār ki bā-īnçonīn cevāhir-i nazm
Şeved vüçüd men ez-cüsten menāl çü nāl

Ve ba'zı 13 erbāb-ı lügāt içi tolu bir nev' sarı kıamışdur demişler ve emrdür, *nālīdenden*.

('):

14 Be-nāl bülbül eger bā-minnet-i ser-i yārī-st

[t-b-y] **Netbīl:** *Şiḥāḥ-ı 'Acem* şāhibi mekr ü ḥile tenbīl ma' nāsına 15 naql eyledi, ba'zı ḥurūf mā-beyninde taqaddüm ü te'eḥḥür cā'iz olan lügātlerdendir. [c-y] **Necīl:** Ayruḳ 16 didükleri ot. [ḥ-c] **Naḥcel:** Cimdik ki iki bārmağıla muḥkem tutarlar, her vilāyetde bir adı vardur, 17 Kirmānīler terencī dirler, İşfahānīler şikenc dirler, her vilāyetde bir nāmı vardur. **Şems-i F.:**

18 Ez-każā be-güzered ze-bes tündī
Egereş kīrī ez-serīn naḥcel

[ḥ-c-y-r-v-e] **Naḥcīrvāl:** Şayyād, avcı ma' nāsına. 19 [-ḥ-] **Naḥl:** Güli ve sā'ir çiçeği zīnet için bir uzun ağaç üzerine bağlarlar ve mülevven bal 20 mūmından eyyām-ı feraḥda itdükleri ki Türkīde naḥıl dirler, 'Arabīde ḥurmā ağacına dirler. [ş-m-y] 21 **Neşmīl:** Ni' metī yaraşmış nesneye dirler demiş. [ş-b-y] **Neşbīl:** Olta ki anuñıla balıḳ avlarlar. 22 **Şems-i F.:**

Şaşḫ eger be-her şayd be-güşāyed
Ḥūt gerdūn buvedeş der-neşbīl

Ve der-āvīḫtī 23 *bāşed ez-cāyī.* [-ş-] **Neşel:** Bir nesneden aşılmaḳ ma' nāsına ism-i maşdar u şīğa-i emr ü vaşḫ 24 terkībidür, heykel ü mendel kâfiyesinde. **Şems-i F.:**

Geret bāyed ki be-güzerī zinhar

25 Dest-i ḥod-rā rikāb-ı şāḥ neşel

Ve balıḳ duzağı, olta ma' nāsına da naql eylemiş. [ş-y] **Neşīl:** Mişlihu. [-ğ-] 26 **Nağal:** Feth-i *ğaynīla* çukur ve kıazılmış yer ve in ki kıoyun yatur ve yolcu kıonar. **Rudekī:**

27 Gūsfendīm ü cihān hest be-Kirdār-ı nağal
Çün geh-i ḥ'āb buved şūy nağal bāyed şod

Ve yol üzerinde 28 olan kārban-serāya daḫı dirler. Ni' metī, ve kıurd ve dīlkü inine daḫı dirler demiş. [ğ-v] 29 **Nağūl:** Mişlihu. [f-v] **Nafūl:** Ve bi'z-zam baldır, şīnāleḡ

ma' nāsına. [-k-] **Negel:** Güzel, taze **30** oğlan bu lügat feth-i *tā* ile ki şalış-i hurūf-ı teheccidür. Naql olunmuşdur *Vesiletü'l-Maķāşid 31* ve *Cāmi'ü'l-Fürs* şāhibi *nūn-ı* meksürede irād eylemişler. [v-y] **Nevil:** Alın, pişānī ma' nāsına. **235a/01** Sā'ir esāmisi *tevīl* lafzında zıkr olunmuşdur. [h-e] **Nehāl:** Kīne-gāh u fesād u şayyādlar kemīn-gāhı **02** nihāle ma' nāsına. **Firdevsi:**

Menem Rüstem-i Zāvülī pūr-ı Zāl

Ne hengām-ı h'ābest ü gāh-ı nehāl

03 [y-d] **Neydül:** Ağırılık ki ādemi uyhuda başar, kābūs ma' nāsına ve sipsi, neydülān dağı lügatdür. **04 En-Nūni'l-Meksüre:** [g-e] **Nigāl:** *Kāf-ı* 'Acemiyile Ni' meti, kömür, faħm ma' nāsına naql eylemiş. *Cāmi'ü'l-Fürs 05* şāhibi āhirini *kāfle* irād eylemiş. [-g-] **Nigil:** Sāde-rū oğlan. Ni' meti, ve tğ erügi ve **06** burçaķ ma' nāsına da gelür dimiş. [h-e] **Nihāl:** Fidan ki dikerler ve ķalem ki aşılrlar ve şu' arā nāzik **07** ince dāl²⁹⁹⁸ ma' nāsına isti' māl iderler, maħbūblaruñ ķaddini aña teşbih iderler. [y-p-e] **Nipāl:** Tenbet **08** vilāyetinde bir yeruñ adıdır ki müşgüñ ğāyet a' lāsı anda ħāşıl olur. **Esedi:**

09 Be-deh pīl ber-müşg-i Nipāl buved

Her nāfe-rū heft-mişķāl buved

[y-t] **Nitil:** Nātıl ma' nāsına. **10** [y-d] **Nidil:** Mişlihu. Nātıl ma' nāsına. [-y-] **Nil:** Mışır ırmađınuñ adıdır ki cennetden çıkar **11** ve çivit ki anuñıla gök renk boyarlar, ħaķiķatde anuñ otınuñ adıdır, eţibbā ki **12** ħabb-ı Nil zıkr iderler, gök çiçeği, şarmaşık toħmı murād olunur ki müşhil dārūlarındandır. [y-m-b-s-m] **13 Nīm-bismil:** Yarım boğazlanmış dimekdür, nīm-küşte ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Düşmen-i Şehriyār-ı 'ālem-dil

14 Bād her-dem be-tiğ nīm-bismil

[y-m-z-e] **Nīm-zāl:** Orta yaşlu. [y-m-s-e] **Nīm-sāl:** Mişlihu. **En-Nūni'l-Mazmūme: 15** [-ğ-] **Nuğul:** Zamm-ı *ğaymla* deriñ, jerf ma' nāsına şularda isti' māl olunur ve ber-sebīl-i isti' āre **16** fikr olınan maħallerde ve yazılarda ve deriñ ve deriñ beriyyelerde dağı isti' māl olunur **17** ve ince, raķiķ ma' nāsına *Cāmi'ü'l-Fürs* şāhibi ve çuķur ve ķarañu ma' nāsına da naql eylemiş **18** *vāv* ile dağı mervīdür. Ni' meti, ve muğ ma' nāsına da gelür dimiş. *Şiħāh-ı 'Acem* ve *Cāmi'ü'l-Fürs* şāhibi **19** ve baldır, leng ma' nāsına da naql eylemiş. [ğ-v] **Nuğul:** Mişlihu ve yol üzerinde olan kār-bān-serāy **20** [f-v] **Nüfül:** Baldır, şitāleng ma' nāsına. [-v-] **Nül:** Ağız çevresi, nesn ü ferenc **21** ma' nāsına sā'ir esāmisi ferenc lafzında mezkūrdur. **Şems-i F.:**

²⁹⁹⁸ tal. 3. (266a/03)

22 Ān ki ālūde-nevāl-i ūy-est
 Āz-rā kām u dūst fikret ü nūl

Ve kaç u tırna ve anlaruñ gibi kuşlar burnı. **23 Cāmī:**

Ber-leb-i āb dā'imā mī-dīd
 Ki küleñ-i büzürg mī-gerdīd
 Kirmegī çün z'āb be-nümūdī

24 Nūl kerdī dırāz u ber-būdī²⁹⁹⁹

Ḳaraḫiṣārī, *ve gelū-bend bāṣed çonān ki resen* dimiş ve tayancaḳ **25** ma' nāsına daḫı gelür. [v-k-e] **Nūkāl:** Aldama. **Nev'-i Evvelehu El-Vāvi'l-Meftūḫa:** **26** [e-r-d] **Vār-dil:** Urva ki ḫamīre şaçarlar. [e-ğ] **Vāğıl:** Tufeylī şarāb ve ḫāzır ta'ām. [-e-] **27 Vāl:** Bir nev' büyük balıḳdur ki gemileri yudar ve çıplaḳ balıḳ ma' nāsına. [-r-] **Verel:** Feth-i *rā* ile **28** bir nev' kertekeledür ki quyruğı uzundur. **Vezel:** Mişlihu, *rā*'-i mūhmele ile ve *zā*'-i 'Arabīyle mervīdür. **29** İkişi de 'Arabīdür. Ni' metī vü *Vesīle* vü *Şiḫāḫ-ı 'Acem* şāḫibi lügatlerinde irād itmişlerdür, ke'anne **30** Fārsīde de şāyi' dür. [s-y] **Vesīl:** Gönderme, kesil ma' nāsınadır. [y-k-v-v-y] **Veyk ü veyl:** **31** Vāy saña dimekdür. **Beyt:**

Eyā der-pey-i rīj-pūyān çü peyk
 Eger v'ān kerdī to-rā veyk ü veyl

235b/01 ve tūbālek ma' nāsına da gelür, bu taḳdırce izdāddan olur. Yalñuz veyl daḫı lügatdür. **02** [y-ş] **Veyşel:** Ḳurdaşenī didükleri 'illet-i şerī ma' nāsına. [-y-] **Veyl:** Kelime-i taḳbiḫ ü 'azābdur vāy **03** saña dimekdür. **Ebū Şekūr:**

Bed-endiṣ-i düşmen pür ez-veyl cūy
 Ki tā çün rübāyed ez-o cūft-i o

Ve cehennemde **04** bir vādīnūñ adıdur ve helāk u rüsvāyī ve muṭlaḳā cehennem ma' nāsına da naḳl olunmuş, aşlda 'Arabīdür. **05** Fārsīde de şāyi' dür. **El-Vāvi'l-Meksüre:** **Vik ü vil:** Zāfer ü fevz ma' nāsına yalñuz vil daḫı lügatdür. **06** [-y-] **Vil:** Mişlihu. **Şems-i F.:**

O çü ḫürşid ḫaşm çün zerre
 Zerre ber-mihr key beyāyed vil

El-Vāvi'l-Mazmūme: **07 Vül:** Ḳaraḫiṣārī gül ma' nāsına naḳl eylemiş. Lisān-ı Pehlevīdür. **08 Nev'-i Evvelehu El-Hā'i'l-Meftūḫa** **09** [-e-] **Hāl:** Ārām u ḳarār. **Firdevsī:**

Hemān Giv bī-dār dil heft-sāl
 Be-bū z'ān zemīn buved bī-ḫord u hāl

²⁹⁹⁹ --. 16. (222a/08)

10 Velehu:

Ve z'in sū çü āteş hemī rāned Zāl
Ne ħord ü ne ħ'āb ü ne ārām ü hāl

11 [e-m-e] **Hāmāl:** Beñdeş ü mānend ma' nāsına.³⁰⁰⁰ **Ĥusrevī:**

Īn āteş ü ĩn bād süvüm āb u ze-pes ħāk

12 Her çār muvāfiķ ne be-yek cā vü ne hāmāl

Ve bir kimesne ile dostluķ eyleyen kimesne. [m-e] **Hamāl:** Mişlihu. 13 Hāmāldan muĥaffefdür. **Esedī:**

Ze-şāhā kesī bed-sikālem ne-buved
Be-genc bā-şükr hamālem ne-buved

Dīger:

Dām tā dānī-i ādem ne-şodī dāne eger

14 Dāştī der-merdüm-i cennet ez-ĭn gūne hamal

Sā'ir esāmīsi āsā lafzında 15 meşūrdur. *Şihāh-ı* 'Acem şāhibi fetĥ-i *hā* ile hamāl bāşedeş kesr ü zamm-ı *hā* ile beñdeş ü hemtā ma' nāsına 16 naķl eyledi. [m-s-e] **Hem-sāl:** Yaşdaş ki bir yılda çoğmuş ola. [l-e-h] **Hel-ā-hel:** 'Arabda ve 'Acemde 17 müsta' meldür, ma' nā-yı meşhūrī zehr-i ķātildür. **Ĥāfız:**

Derd-mendān-ı belā zehr-i hel-ā-hel dārend

18 Ķaşd-ı ĩn ķavm ħaţar bāşed hān tā ne-konī^{3001 3002}

'Arabīde helhelūñ cem'idür ki zehr-i ķātıl ve cāme-i sāde-teng 19 ve müy-ı teng ve āverde 'avrat, ķābile ma' nāsına bu ma' nāya ġayrı adları bārāc lafzında 20 yazılmışdur. [-v-] **Hevl:** Ķorķu, aşlda 'Arabīde Fārsīde daĥı şāyi'dür. [v-l-v] **Hevlül:** Ķaraĥişārī 21 merd-i sebük bāşed dimiş. [y-k] **Heykel:** Her cismūñ ķalıbı, hey'et ma' nāsına. **Şems-i F.:**

22 Merĥabā ān Burāķ-ı berķ-mesīr

Ki çü kūh-est āhenīn heykel

Ve ĥırz-ı ħamā'ıl ma' nāsına ki oğlancuķlarūñ 23 bāzūsına ve boğazına baġlarlar ve büt-ĥāne ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Ez-rikābeş cüzā ne-kerded fetĥ

24 Hemçü ān büt-perest ez-heykel

³⁰⁰⁰ Beñdeş, hemtā vü mānend ma' nāsına. 3. (266b/13), 16. (222a/27)

³⁰⁰¹ Ve mezkūr beytde zehr lafzınıñ helāhel izāfeti, izāfet-i 'ām ile'l-ĥāşdur ki izāfet-i beyāniyye ķabīlindendür.

³⁰⁰² --. 16. (222b/03)

Vesīletü'l-Maḳāşid şāhibi ve Ni' meti, ve ḳad ma' nāsına da gelür dimişler. **25** Hey'et ma' nāsına 'Arabīdür. *Cāmi'ü'l-Fürs* şāhibi ve şüret ve şekl ü gül ü bahār-ḫāne ma' nāsına **26** naql eylemiş. **El-Hā'i'l-Meksüre:** [l-e] **Hilāl:** Yeñi ay, üç giceye dek hilāl dirler, 'Arabīdür. **27 Beyt:**

Hindü-yı o-st her ser-i mihrümāh ez-ān cihān

Mi-güyedeş mübārek mi-ḫ'āndeş hilāl

28 Ve nām-ı bende-i Ḥāzret-i risālet-penāhdur '*aleyhi's-şalavāt ve's-selām* ve bir ḳabile adıdır. **Hil:** Ḳoyuvir **29** dimekdür, be-hil lafzından muḫaffedür. [l-h] **Hilhel:** Demür ḳaynaḳ. **El-Hā'i'l-Mazmüme:** [-b-] **Hubel:** **30** Mekke ehlinüñ ḳable'l-islām ṭapduḳları bütüñ adıdır. [m-e] **Himāl:** Bir kimesne ile dostluḳ **31** iden kimesne ve hem-ser ma' nāsına ve şerīk-enbāz ma' nāsına ekseriyā naḳir ma' nāsına isti' māl olunur. **236a/01 Nev'-i Evvelehu El-Yā'i'l-Meftūḫa 02** [-e-] **Yāl:** Erbāb-ı lügāt boyun, gerden ma' nāsına ve bāzū ve ba' zılar el dimişler ve ba' zılar eyegi **03** dimişler ve yağrın ve pehlivān ma' nāsına naql eylemişler. **Esedī:**

Ber-efrāht ez-ḳalb-i yāl yeli

04

Berün zed çemān çerme-i cedgālī

Firdevsī:

Be-bālā-yı men pūr-ı Sām-est Zāl

Ebā bāzū-yı şir ü bā-berz-i yāl

05 Selmān:

Hüner ber-ceng-cū be-ezyed cengāl

Girift esb-i şehen-şeh-rā ser ü yāl

06 Firdevsī:

Ze-Sohrāb ü zeber ze-bālā-yı o

Ze-yāl yeli vü berd ü cāy-ı o

Fāzıl-ı Muḫāḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥāḳāyıḳ*da **07** böyle taḫḳiḳ ü tedḳiḳ itmişler ki çār-pāde peş ü yāl ḳuşda per ü bāl gibidür. Niteki **08** bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Ze-bād-ı germ hemī sūht der-zemīn ü kerm

Peleng peş ü yāl ü küleng-rā per ü bāl

09 Yālī ol ḳıllara dirler ki atuñ eñsesinde biter. Yālī didükleri yālīde bitdüğinden **10** ötürüdür. Āḫirindeğī *yā* edāt-ı nisbetdür. Yālün çār-pāya iḫtişāşı yoḳdur. **11** Ādemīde de isti' māl olunur. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Be-Türk ender üftād ḫam-ı devāl

12

Sipeh-dār-ı Īrān be-dozdīd yāl

Yālīye yāl mecāzen ıtlāk olunur. Niteki bu beytde zāhirdür. **13 Beyt:**

Ser-i ān ḥayl-i pīrāhen derīdend

Düm ü yāl sūtür ān-rā berīdend

Ādemīde de isti‘ māl **14** olunur ve ğanlayın bālde isti‘ māl olunur. Hoş bāl ü yālī var dirler ammā zāhir budur ki **15** ikisi de bi-ṭarīkū‘l-isti‘āre isti‘ māl olunur. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

16 Zamānī pūr-endīşe şod Zāl-i zer

Ber-āverd bāl be-güsterd per

Bunuñ isti‘ mālī de isti‘āre ṭarīkiyiledür. **17** [e-l-y-e] **Yāl u bāl:** Şencī ma‘ nāsından ‘ibāretdür boy bosuñ ve taş ṭarım dirler. *Cāmi‘ü’l-Fürs* şāhibi ve saḥn **18** dimiş. [ḥ-c-e]

Yaḥḫāl: Buzluḫ, yaḥdān ma‘ nāsına. **Yel:** Bahādur u şecā‘. **Esedī:**

Be-dergāh-ı şeh şod yel-i ser-efrāz

19 Çü āmed be-nezdīk-i der-geh firāz

Ve leşker ü behre ve nişār u şalma ṭavar ki ḫaṭarlanmışdur. **20** Ḳaraḫişārī, ve boş, teḥ ma‘ nāsına da gelür dimiş. [-l-] **Yelel:** Bir yerüñ adıdır. **21** **Bābü’l-Mīmi’l-Nev‘-i Evvelehu El-Elifi’l-Memdūde** **22** [b-e] **Ābām:** Borç, deyn ma‘ nāsına āvām daḫı dirler. [b-ş] **Ābşem:** Ni‘ metī gönül ma‘ nāsına naḫl eylemiş **23** ki ḫām ibrişimüñ ḫozaklarıdır. ḫām-ı ibrişim andan olur, ibrişim ḫurdınuñ kefenidür. **24** [b-l-h-ç-ş] **Ābile-i çeşm:** Göz ḫuyruḫında çıkan çiban ki itdirsegi dirler. [b-y-ş] **Ābşim:** **25** Gügöl, ābşem ma‘ nāsına. [t-ş-s-y] **Āteş-i sīm:** Ṭavar ayaḫı ṭaşa ṭoḫınduḫda andan çıkan od. **26** [t-ş-s-v] **Āteş-i sūm:** Mişlihu. [z-r] **Āzrem:** Ve bi’l-ḫaşr bir eyerdür ki tegeltisi iki pāre olur, zā²-i **27** mu‘ ceme ile daḫı mervī lügatdür. **Şems-i F.:**

Z’ın esb ketelcī-i vü şeh-rā

Ez-meh ü mihr beste āzrem āzrem-est

28 ve zīr-i zemīn ma‘ nāsına. **Nizāmī:**

Ber-ān kūh kemer-keş reft çün bād

Kemer der-best ü zaḫm-ı tişe be-güşād

29 [r-e] **Ārām:**³⁰⁰³ Ārāmīden lafzından ism-i maşdardur, ḫarār ma‘ nāsına. **Firdevsī:**

30 Deyr-i in-kīn be-ḫüyem men ārām u ḫ’āb

Men ü gürz ü meydān-ı Efrāsiyāb

Ve vaşf-ı terkībi **31** vü şīḫa-i emrdür. Ḳaraḫişārī ve dölek ma‘ nāsına daḫı gelür dimiş. [j-r] **Ājerm:** Feth-i zā ile **236b/01** ‘Acemī, ba‘ dehu sūkūn-ı rā²-i mühmele mişlihu ve

³⁰⁰³ **Firdevsī.** (223a/17)

hürmet ve ud ve edeb ve ağırlık. **Laṭīfi:**

02 Her-ān k'īmān u dīn ü şerm dāred
Ze-pīrān u zenān ājerm dāred

Aḥmed-i Kirmānī:

Fārīg heme ez-ḥayā vü ājerm
03 Bed-sīret ü kīne-cūy u bī-şerm

Ve meyl ü muḥābā vu bahāne vü zāl-i mu'ceme ile āzerm ma' nāsına. [ş-e] **04 Āşām:** Aşāmīden lafzından içmek, şürb ma' nāsına ism-i maşdardur ve şığa-i emr **05** ü vaşf-ı terkībīdür. İçmek ma' nāsına şuda ve şerbetde ve ğayrıda isti' māl olunur. **06** Zehr-şām u ḥün-āşām dirler. [ş-t-v] **Āştūm:** Ve bi'l-kaşr, burçaq sürekesi. [k-e] **Ākām:** Simārüg **07** didükleri mantar. [v-e-r] **Āvārem:** Āvāreem lafzından taḥfif olunmuşdur. **Esedī:**

08 Be-gird-i 'ālem āvārem to kerdī
Çonīn bī-zūr u bīmārem to kerdī

[v-e] **Āvām:** Borç u vām ma' nāsına **09** ekşer budur ki elifsiz *vām* dirler. [y-e] **Āyām:** Ni' metī, borç, deyn ma' nāsına naql eylemiş. **10 Nev'-i Evvelehu El-Elifi'l-Mekşüre** **11** [b-r-y-ş-y] **Ebrīşīm:** Türkīde de isti' māl olunur, ta' rīb idüp *sīn*-i mühmele ile ebrisīm **12** dirler, ḥarīr ma' nāsına. Ni' metī, ve alaca bulut ve yağmur buludına daḥı dirler dimiş. [ḥ-ş] **13 Aḥşem:** Dimāğı zükām ma' nāsına. **Meşnevī:**

Müşg-rā bī-hūde Ḥaḳ ḥoş-dem ne-kerd
14 Be-her ḥas kerd ü pey-i aḥşem ne-kerd

[ḥ-k] **Aḥkem:** Kaşnaḳ ki çenber daḥı dirler, meşelā elegüñ ve ğalbīrūñ ve sâ'ir **15** bunlar gibinüñ. [d-y] **Edīm:** Saḫtiyān, 'Arabīdür, Fārsīde de çok isti' māl olunur. **Beyt:**

16 Bād-ı Yemānī ze-Süheyl nesīm
Sāḫte kemīḫt zemīn-rā edim

Kātibī:

Ān şeh-süvār-ı kerem-'inān bülend-seyr
17 K'ez-nüh edīm çarḫ-ı düvāl rikāb yāft

[r-d] **Erdem:** **Ḥākānī:**

18 Dānem ki çü endīşe konī nīk-şināsī
Pā z'ender-bismi'llāh ve'l-ḥamd z'erdem

Her çend ze-yek sikke be-rānend ü līk

19 Ma' lūm şevēd ze-ḳıymet-i dīnār zed hem

[r-z] **Erzem:** İr kiçesi. [j-d-h-e] **Ejdehām:** **20** *Zā*'i 'Acemīyile ala ma' nāsına ki taşvancıl ḳuşıdur. [s-t-y] **Estīm:** Āstīn ma' nāsına ki yiñ dimek olur **21** 'Arabīde *kūmm*

dirler. [f-e] **Efām:** Borç, deyn ma' nāsına. **Em:** Zāmīr-i nefis-i mütekellim-i vaḥdetdür **22** Meşelā güfteem ve şenīdeem dirler. [n-c-e] **Encām:** İşüñ āḫiri. **Şems-i F.:**

Çün felek cāh-ı o-st bī-āğāz

23

Çün każā ḥükm-i o-st bī-encām

Ni' metī, ve ğuşşa vü ğam ma' nāsına da gelür **24** dimiş. [n-d-e] **Endām:** 'Uzv u nizām u rāstlıq ma' nāsına ya' nī bir dürlü yerince dimek olur, **25** 'Acem *fülān-rā kār be-endām-est*³⁰⁰⁴ dir. **Şems-i F.:**

Heme endām ḥaşm-ı ḥün be-girift

Tā çī-rā kār-ı o-st be-endām

26 Ni' metī, ve ferc ü kīr u dān ya' nī yırtıcı cānverlerüñ ferc ü zekeri ma' nāsına da gelür

27 dimiş ve muṭlaqā ferc ü zeker ma' nāsına. [n-g-e] **Engām:** Vaqt-i hengām ma' nāsına.

Kemāl-i İşfahānī:

28

Geşt çün müy-ı nigārīn-i men īn şī' r-i dirāz

Hem be-dīn ḥastem konem nazm ki engām-ı du' ā-st

29 [n-g-ş-t-d-ş-n-e] **Engüşt-i Düşnām:** Ni' metī, şehādet barmağına dirler dimiş. **El-**

Elifi'l-Meksüre 30 [-r-] **İrem:** Bāğ-ı cennet. [s-p-r-ğ] **İspergam:** *Bā'*-i 'Acemīyle beyā tafşīli sipergam lafzında mezkūrdur. **Beyt:**

31

Ey serv-i susen-bū der-efken lāle-gün Cāmī

Be-şādī-i gül ü nergis be-yād-ı bīd ü ispergam

237a/01 [s-t-y] **İstīm:** Gılāf, kın ma' nāsına. [ş-k] **İşkem:** Qarın, şikem ma' nāsına. [-ş-]

İşm: **02** Çāğşīr u şalvār. [ş-y] **İşim:** Mişlihu. **İm:** Erbāb-ı lügat īn ma' nāsına dimişler.

Fāzıl-ı **03** Muḥakḳik *Deḳāyīku'l-Ḥaḳāyīkda* böyle taḥḳik ü tedḳik itmişler ki im ism-i işāretdür, qarīb için **04** ammā maḥşūşdur birkaç māddeye ³⁰⁰⁵ im-sā' at, imşeb, imrüz dirler. Niteki bu beytde zāhirdür. **05** ('):

Ān şeb-i Qadrī ki güyend ehl-i ḥalvet imşeb-est

Beyt:

Ki bā-mā be-bāyed firistādeneş

06

Ki imrüz bāyed be-mā dādeneş

İm-māh, im-hefte, im-dem dimezler belki īn māh, īn hefte, īn dem **07** dirler vāzi' lügatüñ taḥakkümi taḥşişlerindendir. *Min cihetü'l-ma'nā* ihtişaş iktizā ider **08** nesne yoḳdur bunuñ gibiler, 'Arabda vardur. [h-r-e] **İhrām:** Vilāyet-i *Mısrda* bir yirdür ve bir

³⁰⁰⁴ (Falanın işi doğrudur.)

³⁰⁰⁵ Meşelā. 3. (268a/20)

09 binādur, Ādem peygamber ‘*aleyhi’s-selām* yaradılmazdın evvel Cān bin Cān kavmi binā itmişdür, dirler 10 gāyetde yüce, ‘aẓīm binādur. [y-s-t-e-d] **İstādem:** İstādeem lafzından muhaffefdür, şābit 11 ü ber-ķarār ma‘ nāsına.³⁰⁰⁶ **Esedī:**

Sipeh-dār güft istādem ber-īn

Me-rā bā-şomā nī-st peygār u kīn³⁰⁰⁷

12 [y-ş-y] **İşīm:** Çāğşīr ü şalvār, işīm ma‘ nāsına ve güreşçiler tummānına dağı dirler. [-y-] **īm:** 13 Ni‘ metī, esmā’-i işāretdür bu dimekdür, īn ma‘ nāsına dimiş ve zamīr-i nefsi mütekellim ma‘ i’l-gayrdır. 14 **El-Elifi’l-Mazmūme:** [s-t-e] **Üstām:** Üstām lafzından muhaffefdür, mu‘ temed ma‘ nāsına. [ş-t-l] 15 **Üştülüm:** Ceng itmek ve taħakküm ve cez‘ ü feza‘. **Beyt:**

Güm şev ez-īn hestī-i pür-üştülüm

16

Bel ki şev ez-gom şod key nīz güm

[l-e] **Ülām:** H̄ārezm diyārında bir mevzi‘ üñ adıdır. [v-e] **Üvām:** 17 Borç, deyn ma‘ nāsına ekşer elifsüz *vām* dirler. [v-s-t-e] **Üstām:** Hālimī mu‘ temed ma‘ nāsına gelür dimiş 18 ve Şems-i Faħrī *Mi‘yār-ı Cemālīde* mu‘ temedün ‘aleyh ma‘ nāsına naql idüp ve bu beyti inşā eylemiş. **Beyt:**

19

Her kocā buved dozd-ı rāh-zenī

Ez-nehīb v’ey üstām buved

Ve i‘timād ma‘ nāsına dağı gelür. 20 **Nev‘-i Evvelehu El-Bā’i’l-Meftūha** 21 [e-d-e] **Bādām:** Ma‘ rūf mīvedür ki Türkīde dağı müsta‘ meldür. Ma‘ nā-yı terkībisi duzağıla 22 dimek olur. Ni‘ metī ve ben olayın ma‘ nāsına da gelür dimiş. [e-d-e] **Pādām:** *Bā’-i ‘Acemīyile* muşallā ma‘ nāsına. 23 [e-d-d-j-n-e] **Bād-dijnām:** Bir ‘illetdür yıl hastalığı dirler, Türkīde ısrāğı didükleri ‘illet, ‘Arabīde 24 *zenbībe* vü *hamrehe*. [e-d-d-j-n-e] **Bād-dijenām:** Mişlihu sā’ir adları surĥ-bād lafzında meştürdür 25 ve ķara ev degenegine dirler. [e-d-d-ş-n-e] **Bād-dişnām:** Mişlihu, pādiz ma‘ nāsına. [e-d-ş-n-e] **Bādişnām:** 26 Mişlihu ve ba‘ zılar cūzzām marazından bir nev‘ dür didiler ki şāĥibinüñ burnı ve yüzi ve alnı 27 kızarur. [e-d-r-e] **Bād-rām:** Mişlihu, bā’ıl u hedyān ve uşşı gitmiş ma‘ nāsına. [e-d-r] **Bādrem:** 28 ‘Abeş ü herze bī-hūde ve hezeyān ma‘ nāsına sükün-ı *dāl* ü fetĥ-i *rā’-i* mühmele ile. **Pādrem:** 29 *Bā’-i ‘Acemīyile* dağı mervīdür. **Şems-i F.:**

Her ki coz zāt-ı medĥ-i o güyed

Ķavl ü fi‘leş şebāh u bādrem-est

³⁰⁰⁶ --. 16. (224b/31)

³⁰⁰⁷ --. 16. (224b/31)

30 ve Hatl ağacı. **Enverî:**

Ze-şāḥ-ı pādrem āyed kef-i çenār berūn
Ger ez-mehib kef-i o vezed nesīm-i şimal

31 [e-d-j-b-e] **Bādijbām:** Kara ev degenegi bād-dijnām ma' nāsına. [e-r-d] **Pārdüm:**
237b/01 *Bā* 'i ' Acemiyile kuşkun, 'ämme taḥrīf idüp peldem dirler. **Şems-i F.:**

Z'in ḥazān ān-kes ḥord ber-gev müdām

02

Der-dem-i iṣān fütet çü pān pārdüm

Ḳaraḥiṣārī sīne-bend ma' nāsına da **03** gelür dimiş. **Pāzām:** Şalıncaḳ, bāzpic ma' nāsına ḡayrı adları anda mezkūrdur. [e-z-y-e] **Bāzyām:** **04** Toḡancı ma' nāsına. [e-z-v] **Pāzüm:** Ni' metī yinesi ma' nāsına gelür dimiş. [e-s-e] **Pāsām:** İç yaḡı, **05** pīh ma' nāsına. [e-ş-e] **Pāşām:** Mişlihu, *sīn*-i mūhmele ile ve mu'ceme ile mervīdür. [e-f-d-e] **Bāf-dām:** Ni' metī āḡir **06** encām ma' nāsına naḳl eylemiş, sā'ir esāmisi anda yazılmışdur. [e-f-d] **Bāf-dem:** Mişlihu zamm-ı *dāh*le **07** kāvdem veznine. **Şems-i F.:**

Ger koned Dārā-yı devlet terbiyyet

Kār-ı Dānā nīk kereded bāf-dem

08 [e-l-d] **Pāldüm:** *Bā* 'i ' Acemiyile kuşkun, pārdüm ma' nāsına. [-e-] **Bām:** Tam üsti, saḡh ma' nāsına ve şabāḡ **09** fecr ma' nāsına. ' **Aşşārī:**

Her asān şām-ı bām ez-keyd Behrām

Ber-o ez-ḡuşşa vü ḡam bām çün şām

10 ve ḡudaḳ ve üst, fevḳ ma' nāsına dimişler ve levnde isti' māl olunur. Meşelā ḳara yaḡız ve **11** şaruşın gibi Fārsīde siyāh-bām ve sürḡ-bām ve kebūd-bām dirler. Ya' nī ḳara yaḡız ve ḳızıl **12** beñizlü ve gökrek dimekdür. Bir zāt anuñıla fi'l-cümle mevşūf olduğına delālet ider. **13** Şöyle ki sā'ir renklerden ol renge artuḡraḳ mā'il ola, tamām mevşūf ve bi'l-cümle edātdur ki **14** renkler evāḡirine lāḡıḳ olur. Ekşer bu ma' nāda *fā* ile isti' māl olunur ve yem ma' nāsına ki sāzlaruñ **15** yoğun āvāzlu ḳılına dirler. ' **İmād-ı Faḳīh:**

İn muḡrib ez-' Irāḳ resīd-est yā Ḥicāz

16

K'āheng-i zīr ü naḡme-i bāmeş mübārek-est

Fāzıl-ı Muḡaḳḳıḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḡḳıḳ itmişler ki bām **17** şubḡ vaḳtidür. ' Adl-i dād-ı āyīn ü hükkām-ı selāḡīnūñ evvel vaḳt-i dīvānī zamānı olduğü **18** i' tibār ile aña bām-dād dirler. Aşlı *mīm*üñ kesresiyiledür, ' İlmīyye naḳl olıcaḳ ḳā'ide-i terkīb **19** bozulup *mīm* sākin olmuşdur. Bām, tam üstüne de dirler, niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

20

Zuḡal ber-bām āvāz-ı pā sedā-rān

Felek ber-der-geheş ez-rüz bānān

Teşt-i men ez-bām üftād 21 ki ‘Acemüñ darb-ı meşelidür. Tam üstünde legen düşecek katı çıñrar. Bir kişünñ haberi 22 şāyi‘ vü sırrı fāş olduğda bu meşeli darb iderler. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

23 Hemî ĥordend cām ez-bām ne-āşām
Ki nā-geh taştışān üftād ez-bām

Ammā bām ki bir nev‘ edāt-ı 24 teşbihdür, aşlı fāmdu, *fānuñ bāya*, *bānuñ fāya* tebdili lisān-ı Fārsīde şāyi‘ dūr. Niteki 25 muvāzī‘ keşirede beyān olınmışdur. Gül-fām dirler, ezrağ-fām dirler. Niteki bu beytde zāhirdür. **26 Beyt:**

Sāğar-ı mey ber-kefem ne tāz ber
Ber-keşem in delğ-i ezrağ-fām-rā

Fām renk cihetinden 27 münāsebetde isti‘ māl olınuğınlayın ta‘am cihetinden münāsebetde de isti‘ māl olunur. 28 Niteki bu beytde vāki‘ dūr. **Beyt:**

Nevā sāzī ki buvedeş Bārbed nām
Nevāyī sāht āb rüz-ı engübīn-fām

29 *Bahrü’l-Ġarā’ib* şāhibi *fāmuñ* renge ihtişāşı var şanmışdur, 30 galağ itmişdür. [ç-k]

Peçkem: Türkdən bir cins ta‘ifenüñ adıdır ve şuffe ya‘ nī yay 31 evi. **Şems-i F.:**

Ān ki er to bahār-ı ma‘ deleteş
Heme āfāk geşt çün peçkem

Ba‘ zılar kış 238a/01 evidür dimişler. **Beyt:**

Ez-to ĥālī nigār-ĥāne-i Cem
Fereş-i dībā keşide ber-peçkem

[-c-] **Peçem:** 02 *Cīm-i* ‘Acemīyile düzen, niżām ma‘ nāsına. **Beyt:**

Çe-rā ne şükr konem ni‘ met-i to-rā şeb ü rüz

03 Ki bā-to aĥter-i men sa‘d geşt ü kār-ı peçem

[v-e-r-e] **Bed-ārām:** Tevsen ĥayvāna dirler, Ni‘ metī ped-rām 04 ma‘ nāsına gelür dimiş.

[d-r-e] **Bed-rām:** *Bā’-i* ‘Arabīyile tevsen at. **Ped-rām:** *Bā’-i* ‘Acemīyile ĥurrem 05 ü ārāste vü dil-güşā maqāma dirler, meclis olsun ĥāne olsun bāğ olsun. **06 Şems-i F.:**

Çarĥ-ı pedrem tā ki şod rāmeş
Ez-kevākib çü ĥuld şod ped-rām

Muñi‘ ma‘ nāsına da 07 gelür. **Beyt:**

Dileş geşt ped-rām ü ber-dāşteş
Ger-ez-ān Bābür ender-efrāste

(‘):

08 Dil-i dānā hemişe ped-rām-est

[d-g-r-d-e] **Bed-gerdām:** *Kāf*-ı ‘Acemiyile yaramaz işlü. [r-p-r] **09 Perperem:** Çil didükleri kuş, tihū, ferfūr ma‘nāsına sā’ir adları anda meşūrdur. [r-c] **10 Perçem:** *Bā* vü *cīm*-i ‘Acemiyile depede olan saç, Türkide de müsta‘meldür. Atuñ perçemine ‘Arabide **11** ‘arf ü sebīb dirler ve sebīb kıyruğına dağı dirler ve uğ ve şaban. [r-s-e] **12 Bersām:** Nev‘ mine’l-cünün. [r-s] **Bersem:** Dest-āvīz, armağan ma‘nāsına. [r-ş-e] **Berşām:** **13 Tīz** görür³⁰⁰⁸ ve tīz kılıç ve tīz dendān ma‘nāsına naql eylemiş. [r-k] **Berkem:** Men‘ ma‘nāsına ism-i maşdar. **14 Şāh Tāhir:**

Be-pāy-ı ‘aql-ı za‘if in reh-i dırāz me-rev

Ki zūr-ı pāy-ı hīred berkem-est ü reh bisyār

15 Şems-i F.:

Key şevēd verne ‘adl-i o bāşed

Haylī Ye’cūc zulm-rā berkem

[r-v-b-v] **16 Ber u büm:** Yir yurt ma‘nāsına. **Beyt:**

Be-şādī reh-i Mışr ber-dāştend

Ber u büm-ı hōd pāk be-güdāştend

17 [z-r] Bezrem: Tamām. [j-ğ-m] **Bejgam:** Kırıt dikenini, afākiyā didükleri dārū-yı ma‘rūf **18** anuñ ‘uşāresidür. Ni‘metī pejga ma‘nāsına gelür ki harekdür ki degeki yirden **19** anuñıla kaldururlar dimiş. [-j-] **Pejem:** *Bā*’-i ‘Acemiyile karağı ve tuman. Aḥmed bin İsmā’īl bu lügati meftūḥa **20** vü mazmūme bābında irād eyledi. Ḥalīmī zamm-ı *bā*’-i ‘Acemī vü fetḥ-i *zā*’-i mu‘ceme ile zabṭ eylemiş, ğayrı **21** adları pej u tār miğ lafzında meşūrdur. [-z-] **Bezm:** *Bā*’-i ‘Arabiyile meclis-i şarāb u sohbet **22** ü ziyāfet ve çādır. [s-t-r] **Besterem:** *Bā*’-i ‘Arabiyile Ni‘metī buz, ğırağı ma‘nāsına naql eylemiş. **23 Şihāh-i** ‘Acem şāhibi qurdaşeni ‘illetine naql itmiş, *bā*’-i ‘Acemiyile. [ş-t-r] **Peşterem:** Ve bi’z-zamm qabarçık **24** renci ve qurdaşeni didükleri ‘illet ki eṭṭibā şereh dirler. Bu lügat *yā* ile ki āḥir ḥurūf-ı **25** teheccidür, mervīdür. [-ş-] **Beşem:** *Bā*’-i ‘Arabiyile bir marāz-ı ma‘rūfdur, imtilādan ḥāşıl olur, **26** kırağı, pejem ma‘nāsına. **Peşem:** *Bā*’-i ‘Acemiyile yūñ, şūf ma‘nāsına. [f-ḥ] **Befham:** Çok, bisyār ve **27 keşir** ma‘nāsına. **Müncik:**

Be-dān māned benefşe ber-leb-i cūy

Ki der-āteş-zenī kükürd befham

28 ve nişār olınan aqçe ve şeker ve qurı üzümü havāda iken tıutmağıcün olınan ālet **29** bu ma‘nāya taḥm dağı dirler. Ni‘metī ve *Vesiletü’l-Maḳāşid* şāhibi şaçılan nişāre dirler **30** dimişler. [-k-] **Bakam:** Ol ma‘rūf kıızıl ağaçdur ki anuñıla boya boyarlar, Hindden gelür.

³⁰⁰⁸ Ni‘metī, tīz görür. 3. (269b/11)

31 Türkide ve ‘Arabide de baqam dirler. **Belham:** *Bā*’-i ‘Acemiyile şapan, felāhan ma’ nāsına. **Bem:** Yoğun **238b/01** āvāz, ekşer sāz kıllarında isti’ māl olunur. İnce āvāzluya zīr dirler ve tapanca seyli **02** ma’ nāsına. **Hātifi:**

Ez-ān her yekī bāng ber-Cem zedī

Vü ger dem zedī ber-sereş bem zedī

[n-e-g-e] **03 Penāgām:** Şağıncaq yir, penāgāh ma’ nāsına. [n-e] **Penām:** *Bā*’-i ‘Acemiyile Ni’ metī ve *Cāmi’ü’l-Fürs* şāhibi ibrişim **04** teli ve taqdīr-i çeşm ü qal’ a dimişler. **Benām:** *Bā*’-i ‘Arabiyile ulu ve nişānlu ma’ nāsına. [h-r-e-m] **Behrām:** **05** Mirrīh adlu yılduzuñ adıdır ki seyyārelerdendir. Beşinci felekde olur. Burcları Hamel ü ‘Akrēbdür. **06** Naşsdur, cellād-ı felekdür. Bir elinde kılıç ve bir elinde bir kesilmiş baş tutar, Hamelün tab’ ı āteşdür. **07** Tab’-ı ‘Akrēb abīdür ve Mirrīh her burcda kırk beş gün eglenür. **Şāhib-i Müdḥil-i Manzūm:**

08 Bāz-ı Mirrīh baḥs u nerr ü şebī

Nerm ü ḥuşk ez-ṭabiyeteş talebi

Ve her burcda kırk beş gün **09** eglenür ve Fürs aylarınun yigirminci gününun adıdır ve a’ lām-ı ricāldendir ve evvelā bu ismile **10** tesmiyye olunan selāṭin-i Fürsün üçünci ṭabaqası ki Eşkānīlerdür, mülūk-ı ṭavā’if **11** daḥı dirler, Behrām bin Şāpūr bin Eşk bin Dārādur ki mezkūr Dārā, İskender ile **12** ceng idüp helāk olmışdur. Andan evvel Behrām kimesneye nām olmamışdur. **Şems-i F.:**

13 Kemterin münşī-i o-rā z’üş

Kehterin çāvuşī-i o-rā be-her ān

Dā’im ez-‘ adl-i o be-reşk buved

14 Hemçü güseri be-kür der-Behrām

Heme rüşen be-ḥurremī gü zed

Hemçü şān-ı Fürs-rā Behrām

Ni’ metī, **15** ve muṭlaqā pādişāh ma’ nāsına gelür, ḥusrev gibi dimiş ve behrām kuş yüregine daḥı dirler. Ni’ metī **16** ve şorkun ağacı dimiş. [h-r] **Behrem:** Āspūr didükleri ot. [-h-] **Be-hem:** Bile dimekdür. Ma’ ma’ nāsına **17** Fāzıl-ı Muḥaqqıḳ *Dekāyīku’l-Ḥaḳāyīḳ*da be-o ile behemün taḥḳīkinde böyle tedḳīḳ itmişler ki be-hemün ma’ nāsı **18** bile be-ānuñ ma’ nāsı anuñıladur. Bir yirden bile gitdiler diyicek yirde be-hem reftend dirler. **19** Anuñıla gitdiler diyicek yirde ‘Acem bā-o reft dir. Lafz-ı bā-o da mu’ teber olan mücerred ta’ biyyetdür. **20** Cem’ iyyet lāzım degildür. Be-hemde mu’ teber olan cem’ iyyetdür. Tab’ iyyet lāzım degildür. Be-hemün aşlı **21** Bā-hemdür. Elifi ḥızf olup behem ḳalmışdur. [y-e] **Peyām:** *Bā*’-i ‘Acemiyile şol ḥaberdür ki bir kimesneden **22**

āhire naql olunur. **Bejt:**

Ey bād eger be-gülşen-i aḥbāb be-güzerī

Zīnhār ‘arza dih ber-cānān peyām-ı mā

23 Peyāmuñ aşlı peygāmdur. *Ġaym* hızf olunmuşdur. [y-r-e] **Beyrām:** Temregü 24 didükleri ‘illet ve neccārlaruñ yularlu keser didükleri āletleri. [y-r] **Beyrem:** Mişlihu ki bir adı daḥı 25 şikenedür. [y-ğ-e] **Peygām:** Haber. [y-ğ] **Peygam:** Mişlihu. [-y-] **Peyem:** Feth-i *yā* ile mişlihu. [y-l-s] **Beylesem:** Turan pehlivānlarından 26 bir gāyetde pür-zūr u dilāver mübārizüñ adıdır ki Rüstem-i Dāstāndan soñra anuñ gibi tenāver 27 Pehlivān yoğidi. Firdevsī Rüstem lisānından dir ki **Bejt:**

Ki ger Beylesem ez-bed-rūzgār

28

Güzer yābed ez-bend āmūzkār

Bih nīrū çü o der-cihān ser-be-ser

Be-Īrān u Tūrān ne bend ü kemer

29 Rüstem ile ‘azīm ceng idüp āḥir Rüstem elinde helāk olmuşdur. **El-Bā’i’l-Meksüre** 30 [r-p-r] **Pirpirim:** Türkīde semizotı didükleri ‘Arab recle dir. [r-s-e] **Birsām:** *Vesīletü’l-Makāşid* 31 şāḥibi ve Ni‘ metī göğüs şancusı ve göğüs şişi dimişler ve fethile cünūndan bir nev‘dür ve göğüs 239a/01 ağrısı ve ḥastalık ağırlığı dimişler bu lügat ‘Arabīdür ve kesr-i *bā* iledür. *Tercümānü’l-Lügada* böyle 02 dir ki birsām ḥafīden batıp veyā derd-i pehlū ve derd-i serāz-ı serdī. [r-y-ş-y] **Pirişim:** 03 İbrīşim lafzından muḥaffedür. [ş-t-r] **Piştirim:** Karaḥişārī yüz şişiren rencine dirler dimiş. 04 [n-e-z] **Pināzem:** Kurbān olayın, fedā olayın dimekdür. **Ḥāfız:**

Çi ḥoş şayd-ı dilem kerdī pināzem çeşm-i mest-rā

05

Ki kes murgān-ı vaḥşī-rā ez-īn bihter ne-mī-gīred

Der-Menḳabet-i Ḥāzret-i ‘Alī:

06

Ze-beher ān ḳadem mīrem ki be-peşended benī berdūş

Pināzem ān kef-i pā-rā ki beytu’llāh nihed ber-ser

07 [h-r] **Bihrām:** Orūc, rüze ma‘nāsına. [-h-] **Bihrim:** *Cāmi’ü’l-Fürs* şāḥibi dūr buved 08 dimiş. [y-ş-t-r] **Piştirim:** *Bā’i* ‘Acemīyle ḳurdaşeni didükleri ‘illet, şerī ma‘nāsına. **Bişerm:** 09 Ḥayāsız. [y-l-h-ç-ş] **Pile-çeşm:** Göz ḳapağı ve göz ḳuyruğı. [-y-] **Bīm:** Ḳorḳu ve buñ. Fāzıl-ı Muḥaḳḳiḳ 10 *Deḳāyīḳu’l-Ḥaḳāyīḳda* böyle taḥḳiḳ ü tedḳiḳ itmişler ki bīm muḳābele-i ümīddür. Niteki bu 11 beytde zāhirdür. **Bejt:**

Hem ender-zamān rüy-ı o şod sefid

Be-emr-i Ḥudāvend bīm ü ümīd

12 tevāḳḳu‘-ı ḥayre lisān-ı ‘Arabda ricā dirler. Zebān-ı ‘Acemde ümīd, Türk dilinde

umud dirler, tevaḳḳu[‘]-ı 13 şerre [‘]Arab dilinde ḥavf, [‘]Acem dilinde bīm, Türk dilinde ḳorḳu dirler, [‘]Acem bī-ters ü bīm dir 14 Türk ḳorḳusu ḳoyusu yoḳ dir. [y-n-e] **Bī-nām**: Öksüz, barmaḳ. **El-Bā’i’l-Maẓmūme** 15 [z-ḳ-d] **Buzḳadem**: Baḫīl ü mümsik ma[‘]nāsına.

Beyt:

Men ne-dīdem ze-buzḳadem ḳademī

Ger to dīdī ze-mā selām-resān

16 [-j-] **Pujem**: *Bā’i* [‘]Acemīyile ve feth-i *zā’*-i [‘]Acemīyile ḳaraḡu ve ṫuman ve buz ma[‘]nāsına gelür. 17 [ş-t-r] **Püşterem**: Ḳızamuḳ [‘]illetinden bir nev[‘]dür ve yaradan endām şişmek ve ḳurdaşenī 18 didükleri [‘]illet ki [‘]Arabca şerī dirler. [ş-r] **Buşrem**: Buz ḳıraḡı. [n-d-e] **Bundām**: Gök ṫutmaḳ 19 [-v-] **Büm**: Bayḳuş ki vīrānelerde olur, gündüz ṫaşra ḳıḳmaz. **Esedī**:

Ze-ḫārāş dīvār-ı büm ez-ruḫām

20

Direv güşegī yekser ez-sīm-i ḫām

Beyt:

Be-kendend ü būmeş ber-endāhtend

21

Heme kāḫ ez-nīsān be-perdāhtend

Firdevsī:

Heme büm şod zīr-i na[‘]l-i enderūn

Çü kirpās-ı āḫār dāde be-ḫūn

22 **Beyt**:

Büm k’ez-ān büm şode peykereş

Sırr-ı dileş geşte ḳazā-yı sereş

Edāyī:

23

Çü piş āmed ez-cā şaf-ārāy-ı Rūm

Hevā dīd mesmūm u gül tīre büm

Şems-i F.:

24

Ançonān geşt [‘]adl-i o ki be-rūz

Perde ez-pīş-i büm ber-dāred

Ve ügi ḳuşına daḫı büm dirler ve ḳarar-gāḫ 25 ve ser-ḫadd-i memleket ma[‘]nāsına.

Şems-i F.:

Hest der-i Şeyḫ Ebū İshāḳ

Her çi ān büm ber-dāred

26 Fāzıl-ı Muḫaḳḳıḳ *Deḳāyıḳu’l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḫḳıḳ itmişler ki büm yurtdur yir yurt 27 diyicek yirde [‘]Acem ber ü büm dir. Niteki bu beytlerde zāhirdür. **Beyt**:

28 Zemīnī ki dāred ber ü büm-1 to-st
Esāsī ber-o best ne-tüvān der-est

Diger:

29 Be-şādī reh-i Mısr ber-dāştend
Ber-o büm-1 ħod pāk be-güdāştend

Ma' mūr olan yurda büm-1 ābād dirler. Ĥarāb olan yurda **30** büm-1 vīrān dirler. Niteki bu beytden zāhirdür. **Beyt:**

30 Der-ān büm-1 ābād u cāy-1 mehān
Zamāne besī genc dāred nihān

Çü murgān dih yād kon ħāne-rā
Rehā kon mer īn büm-1 vīrāne-rā

239b/01 naqş yirine ki Türkīde zemīn ıtlāk olunur. İsti'āre tarīkiyile 'Acem büm dir. Niteki **02** bu beytlerden zāhirdür. **Beyt:**

Bā-şad pāre hem-seng dībā-y1 Rüm
Ki hemçün bahārī bud ez-naqş-1 büm

3009

03 *Bahrü'l-Ġarā'ib* şāhibi bümüñ ma' nāsı beyānında itmişdür ki büm **04** iki ma' nāya gelür, evvelā baykuş didükleri kuş ki vīrānelerde olur, gice uçar. Şāniyen şınur **05** ve serħadd ma' nāsına gelür bu maķāmda bir ġalaṭı daḡı oldur ki bümü elfāz-1 Fārsiyyeden **06** şanmışdur, büm 'ibāret-i 'Arabiyyedür. Baykuşuñ ismi Fārsīde gücdür, maḡallinde irād olınmışdur. **07** Nev'-i Evvelehu Et-Tā'i'l-Meftūḡa **08** [e-r] **Tārüm:** Giceden derim ev didükleri ki şahrālarda bir yirden bir yire konup göçer **09** Etrākuñdur. Otaḡ vaż'ında olur ve felek gibi her ḡubbe şeklinde olan nesneye dirler. **10** Aşlda *tā* ile tāremdür ve tārem ḡarañu eve daḡı dirler. [b-r-l-g-e] **Teber-ligām:** Ṭamaḡ ve uyan **11** ṭamaḡı. [b-r] **Tebrem:** Ulu ḡātün. [ḡ-g] **Taḡgem:** Yay evi, peçkem ma' nāsına. [-ḡ-] **Teḡam:** Feth-i *hā* ile **12** ol biz ki bir çatal ağacuñ ucına berkidürler, eyyām-1 şādīde nişār olınan aḡçe ve şeker **13** anuñıla yire düşirmezler. **Şems-i F.:**

Be-geh ān ki şāh zer bāşed
Çarḡ sāzed ze-farṭ-1 ebr teḡam

³⁰⁰⁹ **Diger:**

Hemān zak-1 mısrā vü dībā-y1 Rüm
Ki hemçün bahārī bud ez-naqş u büm 3. (271a/13), 16. (226a/22)

14 ğayrı esāmisi be-fahm lafzında mestürdür. **Beyt:**

Be-geh zer-nişārī-i ān šāh

Dehr sāzed z'abr-i çarḥ teḥam

15 ve çadır öñinde kurulan sāyebān ma' nāsına da gelür. [-r-] **Terem:** Ni' metī 16 bulut, miġ ma' nāsına dimiş. **Tem:** Göz 'illetlerinden bir 'illetdür göz üzerine perde gibi 17 çekilür, eṭıbbā sebel dirler, tız 'ilāc olunmaz ise gözi ḥarāb idüp kör ider. 18 **Esedī:**

Ze-bes kerd çeşm-i cihān tem girift

Ze-bes geşte peşt-i zemīn ḥam girift

ve 19 göz tıtmak ve epsem ve bürü ma' nāsına ve göze düşen koñaq ve tekne örtisi ve tekne 20 örtüsü ve tekne büriyicek nesne, Karaḥiṣārī ve men' ma' nāsına da gelür dimiş. [n-g-ç-ş] 21 **Teng-çeşm:** Ḥariṣ ü baḥīl ma' nāsına. **Esedī:**

Ber-ān teng-çeşmān cihān teng şod

22

Ne-büd kes ki dīger süy ceng şod

[v-e] **Tev'em:** İkiz oġlan ki bir çarında olur. **Tehem:** Feth-i hā ile 23 a' lām-ı ricāldendür ve her nesne ki 'azīm büyük ola ve umurında bī-naẓīr ola ve pehlevān 24 u delir olan.

Şems-i F.:

Nīst der-bezm çün şehen-şeh rād

Nīst der-bezm hemçü şāh-ı tehem

25 **Firdevsī:**

Yekī āferīn kerd Sām-ı delir

Ki Tehemā hizebrā bezī şād u dīr

26 Tehemten Rüstem-i Zālūñ elķābındandur ki ğāyet 'azīmü'l-cüşse idi. **Firdevsī:**

Tehemten be-püşid bebr-i beyan

27

Nişest ez-ber-i ejdehā-yı jiyān

Tehem daḥı Firdevsīnün bu beytinden Rüstemün elķābından olmağ 28 añlanur.

Firdevsī:

Der-āhūş der-Zāvistān buved

Be-dest-i Tehem-i pūr destān-ı Pūr

29 **Et-Tā'i'l-Meksüre:** **Tim:** Sumağ.³⁰¹⁰ [y-r-t-e] **Tir-tām:** Oğlağı ki anuñıla yufka yaparlar. [y-r] **Tirem:** Ulu 30 ḥātūn ve ḥātūnlar bezegi. [y-r-l-g-e] **Tir-ligām:** Ni' metī bir elden ya'nī bir uğurdan atılan 31 oğa dirler dimiş. [y-r-h-l-g-e] **Tire-ligām:** Uyan damağı ve damağ uyan. [y-z-g-e] **Tiz-gām:** 240a/01 Yürügen çavar, at olsun ve ğayrı

³⁰¹⁰ --. 16. (226b/18)

hayvân olsun. [-y-] **Tīm:** Bezzāzistān ve bāzār demek **02** ammā Şems-i Faḥrī *Mi'yār-ı Cemālīde* kārban-serāy ma' nāsına naql idüp bu beyti inşā eylemiş. **03 Beyt:**

Şod z' adleş çonān ki merdüm-rā

Çi beyābān z'eymenī vü çī tīm

Ve Esedī-i Ṭūsī ve Hindūşāh-ı **04** Naḥcuvānī daḡı böyle naql eylediler, gālibā ol vilāyetlerde bāzār ve bezzāzistān ekşer ḡānlarda **05** olduḡı ecluden itlāk olunur ve hem muvārid isti' mällerinde bāzār-ı sevķ ma' nāsınadır. **06 Beyt:**

Bes ki bāyed kerde tīm keş-düzānīm düvid

Her dü se rüzī me-rā keşī ze-nev ne-āyed ḡarīd

07 Et-Tā'i'l-Mazmūme: [-t-] **Tütüm:** Sumaķ. [-ḡ-] **Toḡm:** Ma' ruf nesnedür ki her nesnenüñ **08** maddesine vāşılına dirler, ḡubūbātda bezr ü bezr ve sā'ir mīvede ve her nesnede isti' māl **09** olunur. **Beyt:**

Gürbe-i miskīn ger perdāştī

Toḡm-ı güncişķ ez-cihān berdāştī

10 Tüm: Yaşşı ve degirmi demren. **Tüte-gendüm:** Taḡil biti didükleri. **11 Nev'-i Evvelehu El-Cīmi'l-Meftūḡa** **12** [e-c-r] **Cācerm:** 'Acemde bir şehr adıdır. [e-r-ç-ş] **Çār-çeşm:** Şol siyāh it ki gözlerinüñ **13** üstinde göz gibi nişānları vardır. [e-r-d-h] **Çār-dihüm:** On dördinci dimekdür. [e-r] **Çārm:** **14** Dördinci ve çāre-em lafzından muḡaffefdür. **Esedī:**

Muḡayyed der-dü bend-i üstüvārem

Ne-mī-dānem çī ḡāhed kerd çarum

15 [-e-] **Cām:** *Cīm-i* 'Arabīyle sāḡar ki anuñıla şarāb ikerler ve tolu ḡadeḡ ve boş **16** ḡadeḡe daḡı dirler, ezdāddandır ve şırça ḡammāmlarda ve pencerelerde ḡurılır, Türkīde de şā'yidür **17** ve ḡarı dere ma' nāsına ve 'Acemde bir vilāyet adıdır. **Āḡī:**

ḡışt-ı eyvān-ı celālet taḡt-ı ḡılmān-ı behişt

18

Cām-ı ḡalvet-ḡāne-i ḡaşr-ı to çeşm-i ḡūr-ı 'ayn

[-e-] **Çām:** *Cīm-i* 'Acemīyle dirre ya' nī ṫüre ve dāne **19** ve döküm ma' nāsına naql olunmuş. [e-m-ç-e] **Çām çām:** Ḳat ḡat demek olur binālarda **20** ve maḡallelerde evlerde müsta' meldür. [-r-] **Çerm:** *Cīm-i* 'Acemīyle ḡön ki şıḡır derisinde olur, ta' rīb idüp **21** şarm dirler. **Esedī:**

Devre çār-şad teng ḡırtās-ı Çīn

Pelengīne çerm ü sefen hem-çonīn

'Unşurī:

22

Se ḡançereş ḡün koned āb-ı ebr

Süm çermeeş dāğ-ı çerm-i hüner-ber

[-ş-] **Çeşm:** Göz, ‘ayn ma‘ nāsına 23 çeşm-i ümīd ma‘ nāsına da isti‘ māl olunur. **Hāfız:**

Rū be-rāheş nihādem ü ber-men nażar ne-kerd

24

Şad luţf-ı çeşm dāstem ü yek nażar ne-kerd

Beyt:

Dāred dil ez-‘ināyet-i to çeşm yek nigāh

25

Çendīn me-dār çeşm-i ‘ināyet nigāh ez-o

Şihāh şāhibi ve kadeh ü hamāyil ta‘vīz ma‘ nāsına da naql 26 eyledi. Fāzıl-ı muḥakkiḳ *Deḳāyīku’l-Ḥaḳāyīk*da böyle taḥkiḳ itmişler ki çeşm gözdür görsün 27 ve görmesün, temīz kaşd idicek bīnā ile nā-bīnā ile taḳyīd iderler, görür göze çeşm-i bīnā 28 dirler, görmez göze çeşm-i nā-bīnā dirler, gözlüğe çeşmek didükleri isti‘āre tārīḳiyiledür, niteki 29 bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Ber-dīde çeşmek mī-nihem çün mevsim-i dīdār şod

Der-ārzū-yı rūy-ı to be-niger ki çeşm çār şod

30 Āhirindeki *kāf kāf-ı* taşgīrdür. [ş-m-p-n-e] **Çeşm-penāh:** Ta‘vīz ü heykel. 31 **Şems-i F.:**

Her geh bā-ḥırz-ı medḥ-i o bāşed

Ne-buved ḥāceteş be-çeşm-penāh

[ş-m-z-ḥ] **Çeşm-zaḥm:** Göz 240b/01 degmek. ‘Unşurī:

Be-hevā-yı çeşm-zaḥmī çü sipend eger be-sūzī

Be-kerī be-nām-ı ḥod ber-ruḥ-ı yār mihrībān geşt

02 [ş-m-n-y-e] **Çeşm-niyām:** Ḥamā’ıl kıını. **Çem:** *Cīm-i* ‘Acemīyile ma‘ nā, *mā yüstifāde mine’l-lafz* 03 ma‘ nāsına. **Şehīdī:**

Da‘vā konī ki şā‘ir-i dehrem ü lik nī-st

Der-şi‘r-i to ne-lezzet ü ne ḥikmet ü ne çem

04 ve bükilmek ve işçi. **Cem:** *Cīm-i* ‘Arabīyile rūşen ü bezenmiş zīnetlü ma‘ nāsına 05 ve nigāh-dār ma‘ nāsına ve Ḥazret-i Süleymān ‘*aleyhi’s-selām* ve Cemşīd, Fāzıl-ı Muḥakkiḳ *Deḳāyīku’l-Ḥaḳāyīk*da 06 böyle taḥkiḳ itmişler ki *cem* ism-i cinsdür. Her sultān-ı ‘alīşāna ıtlāk 07 olunur, niteki bu beytde zāhirdür. **Firdevsī:**

Cihān-dār-ı vālā-güher Keyḳubād

08

Cemī buved bā-ferr ü āyīn ü dād

Ḥazret-i Süleymāna da ‘*aleyhi’s-selām* ıtlākı bu beytten zāhirdür. **Beyt:**

09

Eger taht-ı Cem reft ber-bād saḥt

Me-rā bād u ābend ḥammāl-ı raḥt

Bu beytlerden dağı ağlanur. **10 Beyt:**

Zebān-ı mūr ber-Āşaf dırāz geřt ü revā-st
Ki Ĥāce ĥātem-i Cem yāve kerd ü bāz be-ĥāst

11 Beyt:

Be-^ç ahd-i mülket-i Cem ger Āşaf-ı o buvedī
Ne-yüftādī Ĥātem be-dest-i Ehremen

12 ism-i cins olduğı i^ç tibār iledür. Cemşide ıtlāķı zāhirdür. **Şi^ç r:**

Ger edānī ez-ĥusrevān-ı ^ç Acem

13

Ze-mehd-i Ferīdūn u Daĥĥāk u Cem
Be-çeşn-i Ferīdūn u Nevrüz-ı Cem
Ki şādī sezed ez-cihān nām-ı ğam

14 Ol i^ç tibār iledür ki nevrūzuñ evvel vaż^çı Cemşiddür, ol **15** sebebden aña nisbet olunmuşdur. *Mīm* müşedded olıcaķ ^ç Arabī olur, çok, bisyār **16** u keşir ma^ç nāsına. [m-r-c] **Çem cem:** Ķat Ķat dimek olur, çām çām lafzından muĥaffefdür. **17** [v-z-k-n-d] **Cevz-i gendüm:** Senderūs ki taĥrīf idüp ^ç avām şandolus dir. [h-e-r-d-h] **Çehār-dihüm:** **18** On dördüncü dimekdür. **El-Cīmi'l-Meksüre. Çim:** Be-her çı me-rā ma^ç nāsına. **Beyt:**

19

Ki men şehriyār-ı to-rā kihterem
Be-her çim be-fermūd ferman-berem

[-n-] **Çinem:** Çinem lafzından muĥaffefdür. **20 Ĥāfız:**

Reftem be-bāğ şubĥ-dem tā çinem gülī
Āmed be-güş nā-gehem āvāz-ı bülbülī

21 El-Cīmi'l-Mazmūme. [-v-] **Çüm:** Aluç yimişi.³⁰¹¹ **Nev^ç-i Evvelehu El-Ĥā'i'l-Meftūĥa** **22** [e-ş-h-ç-ş] **Ĥāşe-çeşm:** Göze düşen çüp. [-e-] **Ĥām:** Çig zıdd-ı puĥte çok nesnede **23** isti^ç māl olunur. Anda ve yemişde ve debāğat olunmamış deride. **Şems-i F.:**

24

Baĥt-ı sevdā-yı mülk-i ĥaşmeş lik
Şükr-i Īzed ki buvek yek-sere ĥām

Ve eyere ĥāmına dirler, kemend ma^ç nāsına. **25 Şems-i F.:**

Bāş bā-devlet-i cihān-ġireş
Efkend ber-ĥişār-ı gerdün ĥām

Beyt:

26

Be-perĥāş cüsten çü Behrām-ı Gür
Kemendī be-kefeş ber-ĥām-ı gür

³⁰¹¹ 16. (227b/06)

[r-e] **Ḥarām:** Beşâret. 27 [ş-r] **Ḥaşrem:** Tercümân ma' nāsına. [-ş-] **Ḥaşm:** Kaşımak, gâzab ma' nāsına ism-i maşdardır. 28 çeşm ü nerm veznine kesr-i *hā* ile meşhürdür, eşahh u efşah fethiledür. **Firdevsî:**

29 Dil-i Giv çendân şodi rüz-ı ḥaşm
Ki çün çeşme buvedîş deryâ be-çeşm

Ḥam: Egri ve yaz evi şuffa 30 ve kemendüñ boğaza geçecek yiri, Fâzıl-ı Muḥakkik *Dekâyıku'l-Ḥakâyık*'da böyle tahkik 31 itmişler ki ḥam büküm büküm olan nesneye pür-ḥam dirler zülf evşâfındandır. 241a/01 Ḥam, ḥamîdenden ismdür, beli bükilmiş ḥamîde-kâmet dirler, ḥamîde ism-i mef' üldür, ḥam-keşide 02 büküm olmuşdur, niteki bu beytde zâhirdür. **Beyt:**

Ez-bes ki fiğân şivenem çengi-st ḥam-geşte tenem

03 Eşk âmede tâ dâmenem ez-her müje çün târhâ

Büküm ile egilmenüñ farkı 04 vardır, bir toğrı nesne her tarafta ki meyl itse egildi dirler, bükildi dimezler, halka 05 olan nesneye bükilmiş olduğundan ötüri ḥam dirler, ḥam-kemend halka-kemend dirler. 06 Ḥam burada ma' nâ-yı âhirde isti' mâl olunur degildir. Binâlarda olan kemerlerde ḥam didükleri 07 büküldüğünden ötüridür. *Bahrü'l-Ġarâ'ib* şâhibi bu kelâmında ki bi-ayne zıkr olunur. 08 Ḥam feth-i *hā* ile üç ma' nâyâ gelür, evvelâ egri. **Şems-i F.:**

Ḥam-ı gerdün ze-tâk-ı ḥaşmet-i o

09 Yâfet çün kâmet-i ḥusûdeş ḥam

Şâniyen şıfat ma' nāsına gelür. **Firdevsî:**

10 Hezârân buved ender ân tâk-ı ḥam
Hezârân nigâr enderün biş ü kem

Şâlişen kemendüñ boğaza 11 geçecek yiridür. **Esedî:**

Pey-i pîl-ten ḥaste der-dâm-ı o

Süvârân ḥabbe der-ḥam ḥâm-ı o

Üç 12 yirde ḥatâ itmişdür. Evvel bu ki ḥamuñ ma' nâsı egri degildir. Niteki sâbıkan beyân olındı 13 ikinci bu ki Firdevsînüñ beytindeki ḥamdan murâd kemerdür, büküldüğünden ötüri ḥam dinmişdür. 14 Ma' nâ-yı âhir degildir. Üçüncü bu ki Esedî beytindeki ḥam halka ma' nāsına da müsta' meldür. Bükilmiş 15 olduğu i' tibâr ile ol daḥı ma' nâ-yı âhir degildir. Niteki sâbıkan beyân olunmuşdur. 16 **El-Ḥâ'i'l-Meksûre.** [r-e]

Ḥırām: Ḥüb ' avrat ve muṭlaqâ güzel ma' nāsına. **Şems-i F.:**

17 Tâ ne-bâşed kerîm hemçü le'îm

Tâ ne-bâşed girye hemçü ḥırām

Ve hırāmīden lafzından ism-i maşdardur. Şalınış, 18 dimekdür ve nāz u ‘işve ile şalınma ve tena‘um ü şādılık ile gitme. **Şems-i F.:**

Kāh-ı o pür-hırām cādū-çeşm

19

Bāğ pür-bütān-ı kebg-hırām.

Beyt:

Meger ez-yār-ı men āmūht gül ü serv-i sehī

K’in çonin hānde-i şīrīn ü hırāmī dārend

20 ve şīğa-i emrdür, şalın dimekdür. Ni‘metī, ve dervīş, mu‘accib 21 ma‘nāsına da gelür dimiş. [r-e-m-y-d] **Hırāmīdem:** Geldim dimekdür. **Firdevsī:**

Hırāmīdem ez-pīş-i ān encümen

22

Be-dīn encümen tā be-porsī ze-men

[-l-] **Hilm:** Sümük ki burundan iner, ‘Arabīde muhāt dirler. 23 *hānuñ* zammesi ve kesri cā’izdür. Şems-i Fahrī cürm ü ğurm veznine getürmişdür, hılb ma‘nāsına. **Hım:** 24 Mişlihu ve hoş āvāzlu baykuş ve zaḥmet ve iñeze ya‘nī ḥastacağı ma‘nāsına da gelür. [y-k] 25 **Hikem:** Ni‘metī, digcür ya‘nī tulumcuğ hikce ma‘nāsına ki Türkīde cücür dirler dimiş. [-y-] **Hım:** Bağarsuğ 26 ve işkenbe kazındısı. **Şems-i F.:**

Haşmeş er geh ḥord ‘aceb ne-buved

Ki segān-rā kelīçe bāşed hım

27 ve cerāhat ve oñulmaz cerāhat ma‘nāsına. **Esedī:**

Ze-zaḥmeş heme ḥastegānim zār

Nihān hım ü hūn līk derd āşikār

28 ve burun ve ağızdan ağan şu ve sümük ve çapağ ki göz 29 kenārında ve kirpiklerde cem‘ olur. **Şehīdī:**

Dü-cüy revān der-dehāneş ze-ḳalem

30

Dü-ḥırmen-i zer berd ü çeşmeş ze-hīme

Firdevsī:

Ne-ḥāhem ber-gāh-ı Daḥḥāk-rā

Me-rān ejdehā hım-i nā-pāk-rā

31 ve Çuvāl ipi ve Çuvāl ki eski pamuğdan tokurlar. **El-Hā’i’l-Mazmūme.** [r-d-ḥ-e] **241b/01 Hurd-ḥām:** Kırılıp uvağ olmağ ve ezüp yoğurmağ. [r-d-h-e-d-y] **Hurde-edim:** Belāmūt 02 didükleri nesne ki saḥtiyānı anuñıla ıslāḥ iderler. **Hurrem:** Her yir ki çiçekler ve sebze ve şu ile 03 ārāste ve pīrāste ola, ‘Arabīde mekān-ı nezihe dirler, Fārsīsinde *yā-yı* maşdarī 04 ilḥāk idüp hurremī dirler, nüzhet ü nezāhat ma‘nāsına lā-cerem şādılığa ve güşāyiş 05 ḥātırā sebeb ü bā‘iş olduğıçün şādılığı hurremī dirler ve

şād olan kimesneye hurrem **06** dirler ve zamāna daḥı şıfat vāki^ç olur. **Enverî:**

‘ Adl-i to şeb çü rüz-u rüşen buved

07

Rüz-ı to hemçü ‘ıyd-ı hurrem bād

Ve gāh olur ki *rāy*ı taḥfif iderler. **Husrevî:**

Ey ser-ā-pāy ma^ç den-i huremī

08

Çeşm-i to ber-dilem nihāde kemi

Żarūret-i vezn için ve bir kızıl çiçekdür, kıpardukdan sonra **09** daḥı niçe zamān tāze tūrur, şolmaz, hurremī daḥı dirler. **Husrevānī dīrem:** Bir nev^ç aqçedür. **10** *Vesiletü’l-Maķāşid* şāḥibi zamān-ı sābıkda muşavver bir nev^ç aqçe idi ki şāḥibi emr itmiş idi ki **11** halk anı gördükde secde iderler idi diyü naql eylemiş. [ş-e] **Hüşām:** Burun tūtulmaķ. [-l-] **12** **Hūlm:** Sümük ki burundan aķar. **Şems-i F.:**

‘ Adū-rā ḥayāl-i ser tīg-i o

Ze-bīnī koned mağz-ı bīrūn çü hūlm

13 Cürm ü ğurm ķāfiyesine kesrile daḥı mervīdür. Eşāḥḥ zammıladur. **Hūm:** Kūp **14** ve bir nev^ç borıdur ki çalarlar. **Esedî:**

Sipihr be-zed nāy u zerrīne hūm

Hurūş āmed ez-nāle-i gāv dūm

15 [v-r-d-h-e-d-y] **Hūrde-edīm:** Belāmūt hūrde-edīm gibi. **H̄ārezm:** Bir meşhūr şehir **16** ü vilāyet adıdur. [v-h] **H̄āhem:** H̄āhem lafzından taḥfif olınmışıdur. ‘**Unşurî:**

17

Men ze-kūdām dāver inşāf ḥāhem çü dīdeem

Rüz-ı mezālīm sitem dād-ḥāh-ı to dāverān

18 Nev^ç -i Evvelehu Ed-Dāli’l-Meftūḥa **19** [-e-] **Dām:** Tızaķ ve ḥaşerāt-ı arz-ı mevziyāt. Fāzıl-ı Muḥaķķik *Deķāyıķu’l-Ḥaķāyıķ*da **20** böyle taḥķik itmişler ki lisān-ı Fārsīde çār-pā cinsinden yırtıcı olmayan cānvere dām **21** ve duzaķıdur. İsm-i cinsdür, aģ cinsinden olsun ğayrı cinsden olsun. [e-h-y] **Dāhīm:** **22** Tāc-ı muraşşā^ç dur ki ‘Acem pādışāhlarına maḥşūşıdur. Şāyī^ç budur ki imāle ile telaffuz olunur. Ekşer **23** budur ki yā şūretinde yazılır. Başķa lūğat ‘add olunur *Vesīle* ve *Şıḥāḥ-ı* ‘Acem şāḥibi ve Ni^ç meti beglik **24** ma^ç nāsına da naql eylemişler. [d-v-d-e] **Ded u dām:** Kırd ve kıuş dimek olur. Fāzıl-ı Muḥaķķik **25** *Deķāyıķu’l-Ḥaķāyıķ*da böyle taḥķik itmişler ki lisān-ı Fārsīde çār-pā cinsinden olup **26** yırtıcı olmayan cānvere dām dirler. Ol cinsün yırtıcı olanına ded dirler, ikisinün **27** arasında muğāyiret var idüĝi kıuş cinsinden deĝil idüĝi bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

28

Ded ü dām hestend ez-īn şīve ferd

Ki kārī ne-dārend coz ḥāb u ḥord

İkisi de 29 çār-pādan idügi bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Şeb-i kīr-gūn māh pinhān şode

30

Be-ḥāb enderūn murğ u dām u dede

Ded mūzī cinsinden idügi bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

31

Ne her ādī-zāde ez-ded bih-est

Ki ded z'ādemī-zāde bed-i bih-est

Bahrü'l-Garā'ib şāhibinüñ 242a/01 cümle-i ġarā'ibinden biri de budur ki dām u dede yırtıcı, sebu^ç ma^ç nāsınadır ve ded ü dām kurd 02 ve kuş demek olur dimişdür. [r-h]

Derhem: Tolaşık ve perişān ve birbirine girişmiş 03 eczā. [r-y] **Derīm:** Evden eve düşüp dilenmek ma^ç nāsına. [j-ḡ-y] **Dejḡīm:** Zā²-i ^çAcemīyile 04 bed-ḡūy u nā-ḡoş ṭab^ç kimesne ki ġazūb ola, Türkīde aña ḡoryād dirler. **Esedī:**

Yekī dīv-i dejḡīm çün mihen-hirās

Be-best ü cihān u cihān kerd ez-o bī-hirās

05 Şems-i F.:

Rām u ḡoş-ṭab^ç geşt der-^ç ahdeş

06

Dīv-i bed-ṭab^ç şerze-i dejḡīm

Dem: Nefes ve körük ki kuyumcılar demirciler 07 āletidür, müneffaḡ ma^ç nāsına ve dūḡte-i firun ve külḡan ma^ç nāsına ve üfürüp şişirmek ve 08 kızḡun ḡammām ve ḡammām ıssısı ve buḡārī ve ^çayş u ^çişret ve zevk ü āh āh eylemek 09 ma^ç nālarında isti^ç māl olunur ve ^çArabīde kām ma^ç nāsınadır. [m-e-d] **Dem-ā-dem:** Vaḡt vaḡt 10 ve birbiri ardınca muttaşıl ma^ç nāsına. [v-e-d] **Dev-ā-dem:** Aḡaç göbegi. [-h-] **Dehüm:** Onuncı. [h-n-h-l-g-e] 11 **Dehne-ligām:** Uyan gemi ve uyan aḡızlığı fetḡ-i *hā* ile. [h-y] **Dehīm:** Bir nev^ç aḡçedür ki dört 12 aḡçe aḡrıdır. [y-l] **Deylem:** Bir cins kavm-i ḡabīledür. ^çUnşurī:

Mencūk süm mā-k-rā ^ç amūdet

13

Dirhem şikene çü mūy-ı veylem

Ed-Dāli'l-Meksüre: [-r-] **Direm:** Aḡçe. [r-h] **Dirhem:** Evzāndur ki on 14 altı kīrāḡdur. [-j-] **Dijem:**³⁰¹² Zā²-i ^çAcemīyile ḡarışuḡ ḡāllü āşüfte ve ḡam-ḡīn ma^ç nāsına. (ç):

³⁰¹² Mevlānā Sürūrī “dejem” fetḡ-i dāl u zā²-i Fārsīyile bortalamış ma^ç nāsınadır ve kesr-i *dāl* ile ḡuşşalu, kesr-i *nūn* ile nijed ma^ç nāsınadır diyü naḡl idüp ḡāce ḡāfīzuñ bu beytini şāhid irād eylemiş. **Beyt:**

Cemāl-i şüret-i ma^ç nā ez-emn-i şīḡhat-ı to-st

Ki zāhiret dijem ü bāṭnet nijed me-bād

Ve mezkūr beytün şerḡinde bunda lafz-ı evvel ü lafz-ı şānī ma^ç nāsı münāsib olduḡüçün lafz-ı evvel fetḡe ve lafz-ı şānī kesre ḡaml olındı dimiş.

15 Ki ber-der-i keremet kes dijem ne-ḡāhed mānd

Ādeme ve ḡayrıya şıfat vāḡı' olur. **Firdevsī:**

16 Heme ser ser sū güvārān nejend

Dijem geşte gerdān ze-çarḡ-ı bülend

Esedī:

Girān-ter ze-her çiz bār-gāh

17

K'ez-o cān-ı dijem ger dūd-ı dil siyah

Şems-i F.:

Ḥusrevā dijemān-ı ma' deletet

18

Nī-st coz zülf-i yār hiç dijem

Āşüfte ve perişān ḡāl olduḡı i' tibār ile heybetlü ve mehīb **19** ve öykelü olana da dijem dirler. 'İnde't-taḡḡıḡ bu ma' nā daḡı āşüfte ve perişān ḡalliḡuñ **20** levāzımındandır. Zīrā sebā' uñ āşüfte-ḡāl olması mestlerindür, mehābeti ve heybeti meşelā **21** şīr-i dijem dirler. **Bejt:**

Dilīrān-ı Īrān z'evvel be-hem

Be-kerdend ḡamle çü şīr-i dijem

Niheng-i **22** dijem de dirler. **Bejt:**

Hemī z'āsmān kerkes ender keşid

Ze-deryā niheng-i dijem ber-keşid

23 ve saḡt-ı nā-muvāfiḡ ma' nāsına Ni' meti, ve ḡatı ve pās ma' nāsına da gelür dimiş. [z-d-e] **Dizdām:** **24** Ni' meti, dizdār ma' nāsına naḡl eylemiş. [-ş-] **Dişem:** Biz ki serrāclar ve başmaḡçılar āletidür. Sā'ir esāmisi **25** direfş lafzında mezkürdür. [l-e-r] **Dil-ārām:** Göñül diñlendirici dimekdür. Maḡbūblara itlāḡ olunur. **Dimām:** Za' ferāna beñzer bir dārūdür. **26** [y-v-k-n-d] **Dīv-kondem:** Çavdār didükleri ki buḡday içinde biter ve buḡday biti. [y-h-y] **Dihim:** Tāc-ı muraşsa' **27** ki 'Acem pādişāhları giyerlerimiş ve çārbāliş ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Şehriyār-ı cihān ki ḡal' at-ı o-st

28

Zenī-st taḡt u zīver-i dihim

Bejt:

Ki çün ez-'Acem şāh-ı dihim-cüy

Ber-cüft sūy-ı Rüm āverd rüy

29 Dihim: Mişlihu. **Ed-Dāli'l-Mazmūme.** [j-ḡ-y] **Doḡḡim:** Sünmek ve ferş virmek **30** ve cellād. Pehlevī lügatidür. **Esedī:**

Be-dil ḡüft k'in şāh derḡim nī-st

Ki ez-kārem ageh şod bīm nī-st

31 **Nizāmī:**

Hemān Ehremen-rūy dojhīm reng

Der-āmed çü pīlān cengī be-ḥabek

[j-n-e] **Dojnām:** *Zā* 'i 242b/01 'Acemīyle elde olan baş bart. [j-h] **Dūjhem:** Biz didükleri ki deri altında olur, 'Arabīde 02 ğudde dirler. [ş-ḥ-y] **Düşhīm:** Mişlihu. [ş-n-e] **Düşnām:** Sögmek ve ilenmek. [l-e] **Dolām:** Şarış 03 ve büküş ma' nāsına. **Düm:** Kuyruk itde, atda ve cemī' ḥayvānātda isti' māl olunur ve ber-sebīl-i 04 isti' āre her nesnenūñ ucında ve āḥirinde müsta' meldür. **Esedī:**

Sipeh-rā buved pīşe vü der-sitiz

05

Būved bāzedem dār vaqt-i giriz

Ni' metī ve yarış oḳına āhte daḡı dirler 06 dimiş. [m-e-d] **Düm-ā-düm:** Biri biri ardınca dimekdür. Muttaşıl ma' nāsına. [n-b-e-l-ç-ş] 07 **Dünbāl-i çeşm:** Göz kuyruḡı. [v-e-d-h] **Düvāzdihüm:** On ikinci. [v-s-t-k-e] 08 **Düst-kām:** Maḥbūb içdüḡi tolu ve maḥbūba içilen tolu. [-v-] **Düvüm:** İkinci dimekdür. 09 **Nev'-i Evvelehu Er-Rā'i'l-Meftūḥa** 10 [-e-] **Rām:** Dölek ve buyruk tütücü, muṭī' ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Şehryārī ki rā'i'iz-i hükmeş

11

Mī-koned tevs-ı felek-rā rām

[ā-h-k-d-r-t-ā] **Rāh-güzer-i ta'ām:** Kızıl öḡüñ, ḥulḳūm ma' nāsına. 12 [-ḥ-] **Raḥam:** Kartal didükleri kuş, 'uḳāb ma' nāsına ki Seyyidü't-Ṭuyūrdur. [-z-] **Rezm:** Şavaş 13 ve ceng. [-s-] **Resm:** 'Ādet ü ḳānūn u taşım. **Rem:** Süri, reme ma' nāsına. **Firdevsī:**

14

Kemend-i Keyānī heme dād ḥam

Ki ān kūrre-rā bāz ğired ze-rem

Esedī:

Ebr-i rāḡ-ı ān neyistān-ı ğiş

15

Rem-i şīr-i her sūş ez-endāze pīş

Remīden lafzından şīḡa-i emrdür. **Er-Rā'i'l-Meksüre:** 16 [ḥ-y] **Rıḥīm:** Şıçḡan ḥarīf. [y-ḥ-y] **Rıḥīm:** Toprakdan olmuş tam üsti. [y-ḥ-y] **Rıḥīm:** 17 *Cāmi'ü'l-Fürs* şāḥibi şaban eñegi ve ḳulpı ve ḳulaḡı, rīḡten ma' nāsına naḳl eylemiş. Ni' metī 18 yumuşamış ya' nī boşalmış ḳarın ma' nāsınadır dimiş. [-y-] **Rīm:** İriñ, ḳiḡ ma' nāsına 19 ve demürboḡı ve Mışır ḳavaḡı ve 'Arabīde aḡ geyiḡe dirler. **Kātībī:**

20

Tā peleng-i āsmān ser-pençe-i ḍarb-ı to dīd

Der-zemīn hemçün dem-i şa' leb esed şod rām rīm

21 **Er-Rā'i'l-Mazmūme** [ḥ-e] **Ruḡām:** Mermer ve añıt didükleri kuş, surḡāb ma' nāsına.

[s-t] **Rüstem: 22** A^lām-ı ricāldendir. [-v-] **Rūm:** Meşhūr memleket adıdır ve benüm yüzüm demek olur. **23 Nev^ı-i Evvelehu Ez-Zā^ı'l-Meftūha 24** [e-d-b-v] **Zād-būm:** Kişinūñ toğduğı yire dirler. ^ı Arabīde mevlid ma^ı nāsına meska^ıtü'r-re's **25** dağı dirler. [-h-] **Zahm:** Yara ve bere. [r-d] **Zerdem:** Ni^ı meti reh-güzer ta^ı āma dirler dimiş. Ya^ı nī **26** kıızıl öğüñ boğazlığıdır. Zerdeme dağı lügatdür. **Jem:** Zā^ı'i ^ı Acemīyile āverde ^ı avrat kābile ma^ı nāsına **27** ğayrı adları bārāc lafzında mestürdür. **Zem:** Şovuqluğa dirler ve Tūrān vilāyetinde bir şehr **28** adıdır. [v-z-n-y] **Revez-nīm:** Ögündirek didükleri ^ı Arabca kab dirler. **Ez-Zā^ı'l-Mazmūme** [b-e-n-l-g-e] **29 Zubān-ı Ligām:** Uyan damađınıñ ortasında olan demircük. [k-e] **Zükām:** Dimāđı ^ı illetli, ^ı Arabīdür. **30 -i Evvelehu Es-Sīni^ı'l-Meftūha 31** [-e-] **Sām:** Hāzret-i Nūhuñ ^ı aleyhi's-selām oğlı adıdır, ^ı aql ü kiyāset ve şalāh u ferāset **243a/01** şāhibi olup esrār-ı nübüvvet ü ğavāmız-ı risālete mahremiyyeti müşāhede olınmağın Hāzret-i **02** Nūh ^ı aleyhi's-selām ħalife vü veli-^ı ahd idüp ma^ı müre-i rub^ı -i meskūnda ikāmete mahşüş idüp **03** ekşer-i enbiyā vü evliyā vü ħükemā vü selāfin ü Sa^ı d anuñ evlādından almağıçün cenāb-ı kibriyāya **04** du^ı ā idüp kabūl-ı Hāzret olmuşdur. Hāzret-i risālet-penāhuñ *şallallāhu aleyhi ve sellem* **05** ecdād-ı ^ı āli-nejādlarındanur. Vālidesi ^ı Amüre bint Berāĥil bin Maĥvīl bin Erdīsdür ^ı aleyhi's-selām **06** ve Sāmuñ müddet-i ^ı ömri beş yüz yıl idi ve kavş-i kuzah bu ma^ı nāya sā^ı ir esāmisi **07** serir lafzında mestürdür ve Rüstem-i Zālūñ dedesi adıdır. **Beyt:**

Sām ki Sīmurğ-püser ğir dāşt

08

Buved civān gerçi püser pīr dāşt

Ni^ı meti, ve sersām ^ı illetine dağı dirler dimiş. *Cāmi^ı'ü'l-Fürs* **09** şāhibi, ve tende zāhir olan şiş ma^ı nāsına da gelür dimiş. [b-r-m-ş-ı-l-h-d] **Seper-meş^ı ale-düm: 10** Kıyruğı ađ gök güvercine dirler. [h-n-n-e-f-r-c-e] **Şahun-ı nā-fercām:** Gerekmez söz. [r-e-n-c-e] **Ser-encām: 11** Āhir-i kār, ^ı ākıbet ma^ı nāsına ve iş āhir ya^ı nī tamām itmek. [r-h] **Serĥām:** Küp kapağı. [r-d-r-k-l-y] **12 Ser-der-kilīm:** Bir oyundur ki bir kimesne başını kilīm ile bürür yatur biri gelür anı urur **13** şorarlar seni kim urdı, eger bilürse ol kalğar ol uran yatur. [r-s-e] **Sersām: 14** Ol marāzdur ki dimāđuñ perdesi şişer, şamur şamur söyler. Fāzıl-ı Muĥaqqıķ *Deĥāyıķu'l-Ĥaĥāyıķ*da **15** böyle taĥķıķ itmişler ki sersām mürekbedür. Bir cüz^ı i serdür ki lafz-ı Fārsīde ma^ı nāsı **16** başdur ve bir cüz^ı i sāmdu ki ^ı ibāret-i ^ı Arabīdür. Ma^ı nāsı mevtdür. Eṭıbbā iştilāĥında **17** sersām bir āfet-i mühlikedür başda olur. Niteki bersām bir āfet-i mühlikedür berde olur **18** aña zātü'l-cenb dağı dirler. Mezkūr āfetüñ şāhibine de sersām dirler. Aşlda mecāzdur. **19** Ğalebe-i isti^ı māl ile ĥaķıķate munķalib olmuşdur. [-r-] **Serm:** Kıçı didükleri acı yaprağdur ki tere gibi **20** yirler. [r-n-c-e] **Serencām:** ^ı Ākıbet-i kār, elifile ve elifsüz mervī lügatdür.

Nizāmī:

Çonān rāğīb me-şev der-cüsten kām

21

Ki ez-nā-yāften rencī serencam

[-k-] **Segem:** Çırgud didükleri böcekdür ki ocaqlarda **22** ve eski hammāmlarda aḥşāmdan şoñra degin öter, Tañrı devecügi daḥı dirler. Fārsīde **23** şebgīr daḥı dirler. Eṭṭibbā katında İbn Verdān, Ebū Verdān dimekile ma' rūfdur. [-l-] **Selm:** **24** Oğlancuqlar taḥtası. **Sem:** Aḡu, zehr ma' nāsına 'Arabīdür, Fārsīde daḥı müsta' meldür. [n-g] **Sengüm:** **25** Çırgud didükleri böcek, segem ma' nāsına. [v-y-ş] **Sevişem:** Yeşil taş ma' nāsına. [-h-] **Sehm:** Korku **26** ve heybet ma' nāsına 'Arabīde oḡ ve naşīb ve eve çekilen oḡ ya' nī saḡf-ı ḥāneye ḡonılan **27** uzun aḡaç tīr ma' nāsına. [-y-] **Seym:** Zevle. **Es-Sīni'l-Meksüre:** [p-r-ḡ] **Siperḡam:** Feslegen **28** didükleri ḡoş ḡoḡulu ot ki reyḡān dirler, ḡaḡ budur ki cemī' ḡoş-büy çiceklere³⁰¹³ ıtlāḡ **29** olunur, teyemmüm ḡāfiyesinde isti' māl olunur. **Beyt:**

Çü gül bāşed çi kār āyed siperḡam

30

Çü āb āyed ne-mī-şāyed teyemmüm

Künyeti Ebūn-naẓardur. [p-r] **Siperem:** Mişlihu. [p-y-d-b-e] **Sipīd-bām:** Aḡa māyil reng. **31** [f-y-d-f-e] **Sifīd-fām:** Mişlihu. Türkīde aḡcıl dirler. [p-y-d-h-d] **Sipīde-dem:** İrte yiri aḡarmāḡ **243b/01** ve şabāḡ vaḡtı. **Zahīr-i Fāryābī:**

Sipīde-dem ki şodem maḡrem serāy-ı sürür

02

Şenīdem āyet-i *tūbū ilā Allāhi*³⁰¹⁴ ez-leb-i ḡūr

[-t-] **Sitām:** Naḡışlu eyer ammā Esedī-i Tūşī ve Şems-i Faḡrī naḡlince **03** gümüşden ve altundan olan eyer raḡtı. **Şems-i F.:**

Nevbetī-i verā buved ze-şeref

Meh ü Pervīn ü Āfītāb-ı sitām

04 **Beyt:**³⁰¹⁵

Ān şaf-derī ki eşheb-i zerrīn-sitām-ı şubḡ

Çün şeb zügürd leşker-i cerrāreş Edhem-est

05 *Vesīle* şāḡibi ve Ni' metī bezek ve ḡoltuḡ ve at mīḡi ve saḡf-ı **06** ḡāne ve zīr-i ḡaşr ma' nāsına da naḡl eylemiş. [-t-] **Sitem:** Güç ve cevır ve zūlm ma' nāsına. [t-y] **Sitīm:** Cerāḡat **07** içinde ḡanlı irūñ ya' nī irūñe dönmiş ḡan ve bir yaraya dirler ki tamām nazc bulmuş **08** ola hemān neşter ile aḡıtmaḡa muḡtāc ola. **Şems-i F.:**

³⁰¹³ Çiceklere ve otlara. 3. (275b/12)

³⁰¹⁴ Kur'ān, Tahrīm Suresi 8. Ayet: "Allah'a tövbe edin."

³⁰¹⁵ **Şems-i Faḡrī.** 16. (230a/18)

Bes ki peyveste rīm rīzed haşm

09

Geşt çeşm-i ‘ adüş hemçü sitim

Bu lügat *sīn*-i mühmele ve *şīn*-i mu‘ ceme ile dağı rivāyet olunmuşdur. **10** [r-y-ş] **Sirīşim**: Yelim ki tutkal dağı dirler. [r-y-ş-y] **Sirīşīm**: Mişlihu. [t-e] **Sitām**: Kefce-i āteşdān. **11** [-v-] **Sivüm**: Üçüncü. [v-y-ş-y] **Sivīşīm**: Yeşil taş. [y-e] **Siyām**: Vilāyet-i Māverā’ün-nehrde bir tağ **12** adıdır, Muḳanna‘-i Ḥorāsānī sihr ile anda bir ay şüretin göstermişdir.

Şems-i F.:

Ger Muḳanna‘ ber-āverīd mehī

13

Ez-çi Naḥşeb ü ze-kūh-ı Siyām

Be-nümāyed ze-rāy-ı rüşen-i to

Her demī sī-hezār bedr-ı tamam

14 [y-e-h-ç-ş] **Siyāh-çeşm**: Bögölce, lūbyā ma‘ nāsına ğayrı adları anda yazılmışdur. [y-e-h-f-e] **Siyāhfām**: **15** Ḳaraya mā’il ḳaramtık dimekdür. [y-r] **Sirim**: Ḥām geyik derisinden rişterler iderler ve anuñıla **16** uyan ve yular dikerler ve sā’ir bunlaruñ gibi nesnelere dikerler. [-y-] **Siyüm**: Žamm-ı *yā* ile üçüncü. **Sim**: **17** Sükün-ı *yā* ile gümüş, fıddā ma‘ nāsına. [y-v] **Sivüm**: Otuzuncı dimekdür. **Es-Sīni’l-Mazmūme** **18** [r-ḥ-f-e] **Surḥfām**: Ḳızılşağı dimekdür. [s-t-e-n-d-e] **Süst-endām**: ‘Innīn ma‘ nāsına. **Süm**: Ṭavaruñ **19** kaynağı ve yir altında kesme ev ki misāfir ḳonmak için yollarda iderler.

Şems-i F.:

Ān ki behr-i ḥīz-i bī-ḥad der-cihān

20

Ḥānḳah kereded ribāṭ u pūl u süm

Bu lügat aşlda senb idi, *nūn* sākin-i *yādan* **21** muḳaddem gelse ḳā‘ ide-i muḳarrerredür ki *mīme* ḳalb olunur. Ol ḳā‘ ide üzre *mīme* ḳalb olup ba‘dehu taḥfīf **22** için *bāy* āḥirinden ḥızf idüp başka bir lügat oldu. İki ma‘ nāda bile isti‘ māl olındı. **23** [v-t-e] **Sütām**: Az nesne andek ma‘ nāsına ve kiçi, şağir ma‘ nāsına ve eksik, kem ma‘ nāsına ‘ibāret-i Ṭūsīdür. **24** **Ḥakīm-i Ḳaṭrānī**:

Ez-seḥā sūtām bāşed nām bāşed gencī pīş-i to

V’ez-kerem nezd-i to bāşed midḥat-i sūtām nām

25 **Şems-i F.:**

Ḥusrev-i mülk-baḥş Ebū İshāk

Ki cihān pīş-i o buved sūtām

Sūzen-niyām: İgnelik. **26** Nev‘-i Evvelehu Eş-Şīni’l-Meftūḥa **27** [e-v-k-e] **Şād-kām**: Sevinen ve şād olan kimesne. [-e-] **Şām**: Aḥşām vaḳtī ve bir meşhūr **28** vilāyet adıdır. [e-h-p-r-ğ] **Şāh-pergām**: Mīr-i ‘āşīḳān u sulṭānī feslegen. [e-h-p-r] **Şāh-perem**: Mişlihu.

29 [e-h-s-p-r-ğ] **Şāh-siperğam**: Mişlihu. **Şāh-siferğam**: Mişlihu. **Şāh-siferem**: Mişlihu. [b-r] **30 Şebrem**: Bir nev^c südlügendür bir zirā^c miqdārı yuğaru³⁰¹⁶ kalker çok boğunları ve uvacuk **31** yaprakları olur, çam pürine veyā tarhūn yaprağına beñzer, kırmızı çiçeği olur ve mercüme gibi **244a/01** akçarağ tohumı olur ve yoğun köki olur. [b-n] **Şebnem**: Çi ki yaz günlerinde ayaz olduğda **02** nebātāt üzerine ve sā'ir yirlere düşer. **Rubā'î**:

Ey dil heme esbāb-ı cihān sāhte-gir

03

Bāğ-ı tarabet sebze-i ārāste-gir

V'ān ki ber-ān sebze şebî çün şebnem

Be-nişeste ve bām-dād rehāste-gir

04 [b-h-n-g-e] **Şeb-hengām**: *Kāf*-ı^c Acemiyile aḥşām vakti. [t-y] **Şetim**: Kanlu iriñ, fetḥ-i **05** *sīn*-i mühmele ile sebtim ma^c nāsına. [c-e] **Şecām**: Ve bi'l-kesr. Ni^c meti giyesi şovuğı dimiş. *Cāmi'ü'l-Fürs* **06** şāhibi katı şovuk, Qaraḥişārī ağaçlar kurdıdur ve şovuk zaḥmeti dimişler. [ḥ-e] **Şeḥām**: **07** *Hā*-i mühmele ile mişlihu ve gice şovuğı ve güz şovuğı. [ḥ-e] **Şeḥām**: *Hā*-i mu^c ceme ile mişlihu ağac kurudan **08** şovuk ve sirken otı ki anı yakmağdan qalye taşı olur. [-r-] **Şerm**: Ud, ism-i maşdardur **09** ḥayā ma^c nāsına ve şiga-i emr ü vaşf-ı terkibidür. Qaraḥişārī ve günü ma^c nāsına da gelür dimiş **10** ve küs-i zen ma^c nāsına naql olunmuş. [ş-l] **Şeş-^calem**: Zilü ma^c nāsına. [-ş-] **Şeşüm**: Altıncı. [ş-t] **Şaştum**: **11** Altmışıncı. [ğ-e] **Şağām**: Zālūñ oğlu adıdur ki Rüstemūñ küçük kardaşıdur. [l-ğ] **Şelgām**: Ma^c rūf **12** nesnedür ki Türkide daḥı müsta^c meldür. ^c Arabca lift ve selcem dirler. Şems-i Faḥrī pārvem u kāvdem kâfiyesinde **13** getürmiş. Ni^c meti, ḥarekāt-ı şülüşe ile naql eylemiş. **Şem**: Çaruğ ki ekinciler ḥām gönden diküp **14** ayağına giyerler. **Müncik**:

Çendī medih güftem çendī ^c azāb didem

Ger sīm nī-st bārī cüfti şemem fer-est

15 ^c Arabca ṭarmāc dirler, Şems-i Faḥrī yolcular pābūcı ve ba^c d u nefret ve kaçmağ ma^c nāsına naql idüp **16** iş bu beytleri inşā eyledi. **Nazm**:

Cāhilān ber-esterān ber-da^c i

Fāzılān pāy-ı ābleh be-der be-dih şem

17

Bā-sefihān cümle-rā enfes-kırān

Bā-^c azizān cümle-rā devrī vü şem

[-m-] **Şemem**: Mişlihu. [n-g-e-h] **Şengāhem**: **18** Ni^c meti şeb-hengām ma^c nāsına dimiş. [y-l] **Şeylem**: Delüce ki buğdaydan azar. **Eş-Şini'l-Meksüre** **19** [c-e] **Şicām**: Katı şovuk

³⁰¹⁶ Yukarı. 3. (276a/21)

ki ağaçlar kurudur. **Şems-i F.:**

Der-penāheş mazarratī ne-resed

Şāḥhā bürehne-rā ze-şicām

20 ba' zılar āfet-i sermā ki mīve-rā resed dimişler, 'Arabīde cā'ihā ma' nāsına ve ağac
21 kurdı. Ni' metī, giyesi şovuşuna daḥı dirler dimiş. [ḥ-e] **Şihām:** Mişlihu. Ya' nī giyesi
şovuşı. [-k-] **22 Şikem:** Qarın, batn ma' nāsına. [k-n-d-h-k-e] **Şikende-kām:** Qahir
kimesneye dirler. [-l-] **Şilem:** Ağac, püs, zamḥ ma' nāsına. **23 Şim:** Fethile şem
ma' nāsına ya' nī pāpüc ve çaruḥ ve ba' d u nefret. **Şir-düg-behem:** Göremez didükleri ki
südi **24** yoğurdıla qarışdurup yirler. [y-r] **Şirem:** Sirişte qarışuḥ ma' nāsına. [-y-] **Şim:**
Ḥalīmī it balığı ki **25** şırtında aḫ noḫtaları olur ve ba' zılar dirler ki şim bir ırmaḫ adıdur
ki bu balığı aña nisbet **26** idüp māhī-i Şim dimiş ve bu beyti inşā eylemiş. **Şems-i F.:**

Çün semender koned der-āteş cāy

27

Ger berd nām şāh-ı māhī Şim

Ni' metī, ve balıḫ pulu ve 'āşī ve şüm ma' nāsına daḥı gelür dimiş. **28** 'Arabīde feth-i yā
ile siyem, şimenüñ cem' idür, ḥū vü 'ādet ma' nāsına. **Eş-Şini'l-Mazmūme.** [t-l]
Şütülüm: **29** Taḥakküm ü ceng ve nizā' ve cez' ü fez' ma' nāsına üştülüm lafzından
muḥaffedür. **Şüm:** Fethile şem ma' nāsına ḥarekāt-ı **30** şülüşe ile menḫüldür. Qaraḫişārī
ve 'āḫıbet-ı kārḥā dimiş. [v-ḥ-ç-ş] **Şü-çeşm:** Gözi şāḫır u **31** küstāḫ ma' nāsına. **Şür-
çeşm:** Gözi degenek kimesne. **Şüre-büm:** Çoraḫ yir. **Beyt:**

244b/01

Bārān ki der-leḫāfet-i ḫab' eş ḫilāf nī-st

Der-bāḡ lāle revīd ü der-şüre büm-ı ḥas

[v-r] **Şürem:** Mürekkeb didükleri **02** ki turunc envā' indandur. [-v-] **Şüm:** Nā-mübārek
ma' nāsına. **Nev'-i Evvelehu Ṭā'i'l-Meftūḫa** **03** [e-r] **Ṭārem:** Etrāḫuñ qara kiçeden
evleridür. Şāḫrālarda bir yirden bir yire ḫonup göçerler. **04** 'Āmme taḫrīf idüp derīm ev
dirler. Otaḫ vaż' ında olur ve ber-sebīl-i isti' āre **05** her nesne ki aña beñzer teşbīḫ itlāḫ
olunur. **Enverī:**

Ez-' ālim-i Kibriyā ki 'ām-est

06

Çün raḫmet-i İzedesḫ teraḫḫüm

Vü hem ez-pey-i gibriyāş bī-şek

Tā ḡāyet-i in revende ṫārem

07 **Ṭarāḫ ṫuraḫ:** **Hātifi:**

Ḥarem çerem kām u dem ḡāv-dem

Resānde be-gerdün ṫarāḫ ṫuraḫ

08 Nev'-i Evvelehu El-‘Ayni’l-Meftūha 09 [e-l] ‘**Ālem:** Māsivā-yı Allāhu *te‘ālā* mine’l-mevcūdāt. [-c-] ‘**Acem:** ‘Arabdan ğayrı ne qadar benī ādem varise **10** ıtlāk olunur. [-l-] ‘**Alem:** Sancaq ve ‘alem cāme ve bir şehr adıdır. [z-y] ‘**Azım:** Şaban ekegi. [-n-] ‘**Anem:** **11** Gökçe. ‘**Āşıkīem:** ‘Āşıkım ma‘nāsına. **Beyt:**

Ki men ‘āşıkīem çü baħr-i demān
Ez-ber ü şode mevc tā āsumān

12 Nev'-i Evvelehu El-Ġayni’l-Meftūha 13 [-j-] ‘**Ġajm:** Hışm u kīne vü heybet. Hālimī, ve orunuñ qabuğundan ‘ibāretdür ki çekürdek ve şire **14** anuñ içinde ola dimiş ve bu beyti irād eylemiş. **Beyt:**

Ber-tārik ze-zār-ı nazār ‘ātafet koni

15

Ġajmeş ‘aķıķ ü zümürüd şeved nekeş³⁰¹⁷

Ve zamm-ı *ġayn* ve *zā*’-i ‘Acemīyile taşhīh eylemiş. **16** Şems-i Faħrī ve Ni‘metī hışm u kīne vü şurre-i engür bāşed āvihte dimişler ve Şems-i Faħrī bu beytleri inşā **17** eylemiş. **Nazm:**

Hīç dānī ki çī-st zāde-i tāk

Māye-i bī-rehī vü mūcib-i ġajm

18

Hemçü hūrşīd der-belūrīn cām

Çün süheyl-i Yemānī ender-ġajem

Vesīle şāhibi ve Ni‘metī meftūha vü maźmūme **19** bābında irād eylemişler ve Qaraħişārī *zā*’-i mu‘cemenüñ fetħası ve sūkūnıyıla cā’izdür dimiş. **20** Şems-i Faħrī pārdem ü kārдем kāfiyesinde getürmiş. [-r-] ‘**Ġaram:** Hālimī *rā*’-i mūhmele maħallinde kaķımaq, hışm **21** ma‘nāsına naql eylemiş ve *rānuñ* sūkūnı ve fetħi cā’izdür dimiş. (‘):

‘Adūyet ney-esāsed ez-ġaram u germ

22 Ġam: Ġuşşa, ‘Arabīde ve ‘Acemde müsta‘meldür, ‘Arabīde cem‘ī ġumūm gelür. Fārsīde kā’ide-i **23** muqarrere üzre ġamhā gelür ve az olur ki *elif* ve *nūn* ile cem‘iderler. Ġamān dirler. **24 El-Ġayni’l-Maźmūme** [-r-] ‘**Ġurm:** Yaban qoyunı Fāzıl-ı Muħaķķıķ *Deķāyıķu’l-Haķāyıķda* böyle taħķıķ **25** ü tedķıķ itmişler ki ġurm *ġayn*-ı mu‘cemenüñ zammesiyile ve *rā*’-i mūhmelenüñ sūkūnıyıla yaban qoçıdır ki **26** Türkīde aña ayruķ qoçı dirler, ġurm-i deştīnüñ ismi idügi bu beytden zāhirdür. **27 Beyt:**

Be-yefgend nīze be-bāzīd çeng

Çü der-kūh ber-ġurm yāzīd peleng

Ehlīsine qoyun **28** olsun keçi olsun ġūsfend dirler, ġurm ġaynuñ zammesiyile olduğı bu

³⁰¹⁷ çekürdek

beytlerden zāhirdür. **29 Nazm:**

Şehen-şāh-ı ‘ādil ki ez-‘adl kerd

Be-pīş-i qarīn şīr-i ğurrān u ğurm

30

Der-eyyām-ı o ehl-i faẓl u şalāh

Ber-āsūde endāz ğam-ı renc ü ğürm

Ğürm *kāfūñ* zammesiyile kayğudur **31** çoça ğurm didükleri bu beytten zāhirdür.

Firdevsī:

Me-rā ger be-ħāhī ze-şāh-ı cihān

Çün ğurm-ı jiyān bā-to āyem demān

245a/01 ve geyik, āhū ve heybet ma‘nāsına da gelür. [-j-] **Ġujm:** Fethile ğajm **02** ma‘nāsına, eşahh zammıladur. *Şihāh-ı ‘Acem* şāhibi inek memeleri ma‘nāsına naql eyledi. [l-e] **Ġulām:** **03** Kūl ve oĝlan lafz-ı ‘Arabīdür Fārsīde daħı çok isti‘māl olunur. Cem‘i ğilmān **04** u ğılma gelür. Fāzıl-ı Muhaqqıķ *Deķāyıķu’l-Ĥakāyıķ*da böyle taħķıķ itmişler ki ğulām Fārsīde **05** kıl ma‘nāsınadır. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Ġulām kūhken peyvend bāşed

06

Ne bende belki ħīşāvend bāşed

Lisān-ı ‘Arabīde ğulām ħürü’l-aşla bile şāmıldür. *Bahrü’l-Ġarā’ib* şāhibi **07** ğulām kıl ve oĝlan lafz-ı ‘Arabīdür. Ammā Fārsīde daħı çok isti‘māl olunur dimişler. **08** Kıl ma‘nāsına olan ğulām lafz-ı Fārsīdür. Oĝlan ma‘nāsına olan ğulām lafz-ı ‘Arabīdür. **09** İkisın birbirinden fark itmeyüp ħabı u ħatā itmişdür. Bendeyi daħı ğulāmdan **10** fark itmeyüp bende, kıl, ‘abd ma‘nāsına dimişdür. Anda da ğalaı itmişdür. **11** Ġulām-bāre ki āña Türkīde kılām-bare dirler, taħrīfile lafz-ı mürekkebdür. Ġulām ile bāreden, bāre **12** lisān-ı Fārsīde ata dirler, niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Nişest ez-ber bāre-i tünd-bād

13

Hemī reft be-ūy besī rezm-sāz

Mezkūr melfūzda ma‘nā-yı terkībi zāhirdür ki melħūzdur. **14 Nev‘-i Evvelehu El-Fā’i’l-Meftūha** **15** [e-c-e] **Fācām:** Ĥurmā ve üzüm dirildükden şoñra aĝaçda bāķi kalan ħurmāya ve üzüme dirler. **16** ‘Arabīde ħaşāşa ma‘nāsına Ni‘meti ve yukaru ma‘nāsına da gelür. [-e-] **Fām:** Bir lafzudur ki **17** renklere delālet ider, lügatlerūñ āħirine irād iderler, ol renge artuķ meyli olduğına **18** delālet ider. Meşelā zerd-fām ve sürĥ-fām dirler, şol nesne ki gökrek ve kızılraķ ola, koyı **19** gök ve koyı kızıl olmaya ve kıs ‘alā hezā Şems-i Faħrī muılaķā reng ma‘nāsına naql idüp bu beyti **20** inşā eylemiş. **Şems-i F.:**

Ez-berāy-ı nigīn ħātem-i o

Geşte pîrûze çarḥ-ı mînâ-fâm

Ve daḥı borç **21** ma' nâsına gelür ki 'Arabîde farz u dîn dirler. **Şems-i F.:**

Ânki ez-imzâ-yı hükmeş yâfet-est aḥkâm-ı kâm

22

V'ânki mî-h'âhed ze-ḳadreş çarḥ-ı nîlî fâm fâm

Ammâ bu ma' nâya *vâvile* şâyî' dür. Vâm dirler **23** lisân-ı Fârsîde *vāv* ile *fâ* arasında tebdül ü tevâhî olduğu mirâren zîkr olunmuşdur **24** ve güne ve beñdeş ma' nâsına da gelür beñdeş ma' nâsına ğayrı adları *âsâ* lafzında meşûrdur. **25** [e-h] **Fâhim:** Büzülmüş ve buruşmuş ve bir yire gelmiş ma' nâsına. [c-e-m] **Fecâm:** Fâcâm lafzından muḥaffedür **26** dirildükden sonra ağaç üzerinde bâkî ḥurmâ ve üzüm. [-ḥ-] **Faḥam:** Feth-i *hâ* ile eyyâm-ı feraḥ **27** u şâdîde nişâr-çinlerüñ nişâr olınan aḳçe ve altun ve mîveyi yirde düşürmeyüp **28** hevâda tutmağičün itdükleri âletleri tuḡam ma' nâsına. **Esedî:**

Ze-bes gevher ender kenâr u faḡam

29

Heme püşt cünbîdegân buved ḡam

Sâ'ir esâmîsi baḡam lafzında mezkûrdur. [d-e] **Fedâm:** Yaşmak **30** dehen-bend ma' nâsına 'Arabîde ve yumşaq, nerm ma' nâsına naḳl itmişler. [r-e] **Ferâm:** Karaḡışârî **31** mişlihu dimiş. [r-e-h] **Ferâhem:** Fi' ller ve maşdarlar evvellerine dâḡil olur, cem' ma' nâsınadır, fâ' illerinüñ **245b/01** veyâ mef' ullarınüñ cem' olması ḳaşd olunur. Meşelâ ferâhem âmeden dirler, gelici fâ' iller **02** bir araya cem' olmaḡ ma' nâsına ferâhem âverden dirler, götürilen mef' ulları bir araya **03** cem' itmek ma' nâsına Fâzıl-ı Muḡaḳḳiḳ *Deḡâyıḳu'l-Ḥaḡâyıḳ*da böyle taḡḳiḳ itmişler ki ferâhem mürekkebdür. **04** Bir cüz' i ferâdur ki muḡâbili fûrûdur, ferânuñ aşlı ferâz, fûrûnuñ aşlı fûrûddur. **05** Terkiḡbe gelicek âḡir ḡarfleri ḡızf olunmuşdur. Taḡfifen ferâhemüñ ma' nâ-yı terkiḡbîsi dökülmüş **06** taḡılmış nesnelere ḳaldurup bir yire getürüp cem' itmekdür. Tevessü' an muḡlaḳâ **07** bir yire getürilmiş ferâhem dirler, ḳaldırmaḡ ma' nâsın isḳâḡ iderler dirilüp cem' **08** olmuşa derhem dirler, yüzün devirdi diyicek yirde 'Acem rûy derhem keşîd dir, **09** devirdi, bükdi diyicek yirde derhem kerd dir, derhemden ma' nâ-yı mezkûr murâd olduğu **10** bu beytden añlanur. **Beyt:**

Yekî pençe-i gürg mî-perverîd

Çü perverde şod der-h'âce derhem derîd

11 Lisân-ı Fârsîde hem şol ma' nâda da isti' mâl olunur ki Türkî dilde ondan da ile **12** ta' bir iderler. Meşelâ o da gelmedi diyicek yirde 'Acem o hem ne-yâmed dir, niteki bu beytda vâḳi' dür. **13** **Beyt:**

Kû farz-ı Ḥudâ ne-mî-güzâred

Ez-farz-ı to hem gamī ne-dāred

Hem ol ma' nāda da müsta' meldür 14 ki Türkī dilde ondan hem ile ta' bīr iderler. Meşelā Türk hem ister hem qorqar diyicek yirde 15 'Acem hem cūyed hem tersed dir. Niteki bu beytde vāki' dūr. **Beyt:**

Ber-ān kes nām gavvāşī buved zerk

16

Ki hem der-cūyed ü hem tersed ez-ğark

Hemçonāndaki hemdür, Türk hem öyledir dir, 'Acem 17 hemçonān-est dir. [r-c-e]

Fercām: Pāyān-ı kār. **Hāfız:**

Men ze-mescid be-ħarābāt ne-ħūd üftādem

18

İnem ez-'ahd-ı ezel ħāşıl-ı fercām üftādem

Ve fā'ide ma' nāsına. **MİR Husrev:**

Zen ħaber dāşt k'ān bülend maķām

19

Ne-koned cüst ü cūy-ı nā-fercām

Ve yarar dimekdür. Ni' metī, ve şoñra içilen 20 ħadeĥ ma' nāsına da gelür dimiş. [ĥ-e]

Ferĥām: Ni' metī, vāsi' ma' nāsına naĥl eylemiş. [r-d-e-v] 21 **Ferdāvüm:** Yarıngi

ma' nāsına. [r-z-e] **Ferzām:** Lāyıklu ma' nāsına. [-r-] **Ferem:** Ķayġu ve ġuşşadan 22

fürümānde olmaĥ ve gönül tarlıġanmaĥ. **Laţifi:**

Çi şevved ez-dilet ey şāh-ı kerem

23

Bürhānī-i dil-i mā-rā ze-ferem

Şems-i F.:

O ĥod ez ĥādisāt-ı ġün-ā-ġün

Mānde maĥrūm u dil-fikār-ı ferem

24 [r-n-c-e] **Ferencām:** 'Āķıbet-i kār ve şoñ ma' nāsına sā'ir adları encām lafzında 25

mezķürdür. [-j-] **Fejm:** Ķam u ġuşşa fejem ma' nāsına *rā* 'i mühmele ve *zā* 'i mu' ceme

ile mervī lügatdür. 26 [l-ĥ] **Felĥam:** Ķallāc çegi ve ĥapu ĥalkası ve ĥapu baġı ve cüllāh

āletlerinden bir āletdür. 27 [y-d-v] **Feydüm:** Sır-ĥuşĥ didükleri dārū. **El-Fā'i'l-Meksüre**

[s-e] **Fisām:** 28 Ķurna didükleri büyük ĥuş, *küleng* ma' nāsına. [n-c-e] **Fincām:**

Gerinmek 29 ki ' illetlerden şayıur. Eţbbā muţvād dirler ve esnemek fincā ma' nāsına.

30 **El-Fā'i'l-Mazmūme** [-d-] **Füdüm:** Żamm-ı *dāh*le cürüm veznine 'āķıbet ma' nāsına

ġayrı adları encām 31 lafzında meşürdür. [e-ķ] **Ķākum:** Bir meşūr ĥayvāncuĥdur

derisinden kürk 246a/01 iderler. **Ķām:** Dürlü ma' nāsına ve ' alem-i şaĥşdur. [-l-] **Ķalem:**

' Arabīdür, 'Acemde ve Türkde 02 daĥı müsta' meldür. [y-ş-v] **Ķayşüm:** Ķovan çieġi

ve ayyadana ki būy-ı māderān 03 daĥı dirler ve mersine didükleri ma' rūf ot. **Ķayüm:**

Mişlihu.³⁰¹⁸ **04 Nev'-i Evvelehu El-Kāfi'l-Meftūha 05** [e-ş] **Kāşim:** Eṭṭibbā katında ma' rūf bir ot adıdır Amasiyye vilāyetinde mündek **06** dirler. **Kāfūr şirem:** Aḡ yapraklı feslegen 'Arabīde 'ubeyserān dirler, eṭṭibbā katında **07** ma' rūfdur, 'uyūserān daḡı dirler. Ni' metī, ve bir şaru çiçekdür kāfūr gibi rāyiḡası vardır. **08** [e-l] **Kālem:** Feth-i lām ile er görmüş 'avrat, *seyyib* ma' nāsına Şems-i Faḡrī şol 'avrat ki **09** eri olup bir ere daḡı varmış ola dimiş ve bu beyti inşā eylemiş. **Şems-i F.:**

10 Düşmen dergeh-i to-rā bāşed
Beççe dā'im yetim ü zen kālem

Dejem ü kerem veznine. [-e-] **Gām:** *Kāf-1* **11** 'Acemīyile adım, ḡaṭve ma' nāsına ve çeñe ve aḡzuñ üsti yanında ṭamaḡ didükleri yir, ḡınk ma' nāsına **12** *Vesiletü'l-Maḡāşid* şāḡibi ve Ni' metī, ve güvārende-i ṭa'ām ba' zılar çiyenmiş ṭa'ām diyü taşḡıḡ eylemiş **13** ve ba' zılar bu ma' nāya *kāf-1* 'Acemīyile ve ba' zılar *kāf-1* 'Arabīyile naḡl itdiler dimişler ve ba' zılar aḡaçdan **14** kiliddür didiler ve Ni' metī, ve ol aḡaçdur ki ḡapu ardına berkitmek iderler dimiş ve *kāf-1* **15** 'Arabīyile de menḡıldur dimiş *Vesiletü'l-Maḡāşid* şāḡibi bu ma' nāyı *kāf-1* 'Arabīyile naḡl **16** eylemiş. **Kām:** *Kāf-1* 'Arabīyile murād u ārzü ve *Vesiletü'l-Maḡāşid* ve *Cāmi'ü'l-Fürs* şāḡibi **17** ve Ni' metī ṭamaḡ ma' nāsına da gelür dimişler hem *kāf-1* 'Arabī hem *kāf-1* 'Acemī naḡl eylemişler. **Cāmi:**³⁰¹⁹

18 Kesī ki kām-ı der-ın baḡr mī-zened pey-i kām
Be-kām mī-resed āḡir velī be-kām-ı neheng

Fāzıl-ı **19** Muḡaḡḡıḡ *Deḡāyıḡu'l-ḡaḡāyıḡ*da böyle taḡḡıḡ itmişler ki ḡām *kāf-1* 'Acemīyile adım, ḡaṭve ma' nāsına **20** niteki bu beytde vāḡi' olupdur. **Beyt:**

Kūşe-gīrān sūtūde nām buvend
Kūçe-gerdān ferāḡ ḡām buvend

21 ḡām, lüḡat-i müştarekedür. Bir ma' nāsı daḡı tamaḡdur. Niteki bu kelāmdan zāhirdür:

22 Zü'l-fiḡār-ı 'Alī der-ın niyām
Ve zebān-ı sa' dī der-kām

Kāf-1 'Arabīyile murād ma' nāsınadır. Niteki **23** bu beytde vāḡi' dūr. **ḡāfız:**

Sāḡi be-nūr bāde ber-efrüz cām-ı mā
Muṭrib be-gū ki kār-ı cihān şod be-kām-ı mā

24 Kām-rāndan cüz olan kām bu ma' nāya bir cüz'i de rāndur ki rāndenden ism-i **25**

³⁰¹⁸ --. 16. (232b/16)

³⁰¹⁹ Bu beytde güvārende ṭa'ām u ḡapu baḡından ḡayrı ma' nālaruñ cemī' sine şāhiddür.

fā' ildür. Sürici ma' nāsına kām anuñ ma' nā-yı terkībisi murād süricidür, kām-kārdaki 26 kām dañı ol ma' nāyadur, kār işdür murādın işleyiciye kām-kār dirler, niteki 27 bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Çi kerden zebān berīdī kām-kār

Çi der-āstīn dāšten gerze mār

28 **Gāv-çeşm:** Öküzgözi didükleri ot ve çiçeği etībā yanında bahār dimekile ma' rūfdur.

29 **Esedī:**

Hem ez-ğayrī vü gāv-sirişk

Be-şüste ruğ her yek ibrāz sirişk

[e-v-d] 30 **Gāv-dem:** Bir nev' borıdur ki ceng güninde çalarlar ve kiçirek surnā *dāluñ* feth ü zammı 31 cā' izdür. **Firdevsī:**

Ğurūş āmed ü nāle-i gāv-dem

Dem-i nāy serğīn ü rüyine ğam

Nizāmī:

246b/01

Ze-feryād-ı ğar-mühre vü gāv-dem

'Aliyu'llāh ber-āmed ze-rüyine ğam

Firdevsī:

Be-derīd küh ez-dem-i gāv-dem

02

Zemīn āmed ez-sümm-i esbān be-hem

[b-v-d-b-e] **Kebūd-bām:** Ğalıñ tudağlı. [t-v] **Ketüm:** Göl kuşu 03 ve çuluğ kuşu. [c-y]

Kecīm: Çuğal ki ceng ü ğarb güninde ata giydürürler. **Kātībī:**

04

Z'āteş-i tiğ-ı ğazab ger şu' le ber-çarğ efkenī

Nuğre ğink-i çarğ ğākister şevēd bā-nüh kecim

[r-d] **Kerdem:** 05 *Kāf*-ı 'Arabīyile kerden lafzından şīğā-i māzī nefsi mütekellim-i vaħidedür. Eyledim dimekdür, müstağbelātında 06 *rā* yirine *nūn* getürürler, koned ü konende dirler. [r-z] **Gerzem:** Ni' metī balta ma' nāsına dimiş. 07 [r-s] **Keresm:** *Sīn*-i mühmele ile za' ferān. [r-k] **Kerkem:** Mişlihu ve bir dārū adıdur ve ğavs-i 08 ğuzah ma' nāsına bu ma' nāya ğayrı adları serīr lafzında meşūrdur. [-r-] **Kerm:** *Kāf*-ı 'Arabī 09 ve sükūn-ı *rā* ile bāğ degeki, rez ma' nāsına 'Arabīdür, Pārsī eş'ārda çok gelür. **Şi' r:**

10

Şürbünā 'alā zikrū'l-ğabīb

Sekrinā behā min an-yağlıķi'l-kermī

İştīmāl 'alāğasıyla 11 bāğa da itlāğ olunur. *Kāf*-ı 'Arabī ve feth-i *rā* ile *kerem* 'Arabīdür, kezālik Fārsī şi' rlerde 12 çok isti' māl olunur, iyilik ve eyü işli olmağ. **Beyt:**

Kerem be-bāğ-ı kerm germ buved kirm be-ğord

13 Be-güş-ı her ki be-güfem kerem be-kefet kerm
 Ve duḥterān-ı pākīze ma' nāsınadır. **Germ:** *Kāf*-ı 14 'Acemī ve sükün-ı *rā* ile ıssı ḥār u
 ḥar ma' nāsınadır. Fāzıl-ı Muḥakkiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle 15 taḥḳıḳ ü tedḳıḳ
 itmişler ki ıssıdur muḳābili serddür, şovuḳdur, niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

16 Rüz-est ki hevā ne germ-est ü ne-serd
 Ebr ez-ruḥ-ı gülistān hemī şüyed gerd
 ılıcaya 17 germ-ābe dirler, aşı germ-ābdur ma' nā-yı 'ām terkībidür. Ma' nā-yı ḥāşş-ı
 'ilmīye naḳl için 18 āhirine *hā* ziyād olmuştur. Lisān-ı Fārsinüñ bu ḳā' idesi sābıḳan
 beyān olunmuştur. 19 Germ ile raḡbetden de ta' bīr iderler, pür-raḡbet olana germ,
 uşanmışa serd dirler, niteki 20 bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

İñen sen daḥı bī-derd olmayasın
 Ḳamular germ ve sen serd olmayasın

21 Bu ' itibār ile tiz-ḥiz dirler niteki bu beytde zāhirdür.³⁰²⁰ **Beyt:**

22 Ber-engiḥt pes çerme-i germ-ḥiz
 Ber-engiḥt ber-Hindüvān rüstāḥiz

[r-m-e-g-r] **Germ-ā-germ:** Ḳatı ıssı dimekdür. [j-d] 23 **Kej-düm:** 'Aḳreb 'Arabīdür,
 Türkīde daḥı müsta' meldür, şibdi' a vü şebūh daḥı dirler. [-j-] **Gejm:** 24 *Zā*'-i mu' ceme
 ile ḳaramıḳ didükleri siyāhca yimiş ki gögem daḥı dirler ve muḫlaḳā çemen ma' nāsına.
 25 [-z-] **Gezm:** *Zā*'-i 'Arabīyle şular ve ḥavzlar eṫrāfında biten sebze ve tāze çemen.
Şems-i F.:

26 Ber-cüy-bār-ı devlet-i şāh-ı cihān-penāh
 Dā'im ze-selsebīl ü ze-tübī-st āb-ı gezm

[-l-] **Kelem:** Laḥana didükleri 27 'Arabīde *kurneb* dirler. **Kem:** *Kāf*-ı 'Arabīyle eksik
 demek olur, nāḳış ma' nāsına ve ednā 28 Ni' metī, ve 'aziz ü muḥterem dimiş. Fāzıl-ı
 Muḥakkiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳıḳ ü tedḳıḳ itmişler ki 29 kem ile kāstuñ
 farkı vardır. Niteki Firdevsīnüñ bu beytinden ki Bünyāmīn ḥaḳḳında 30 ḳarındaşları
 dilinden dimişdür. **Beyt:**

Günāh-i ibn Yāmīn bed-baḥt rāst

31 K'ez-evlād-ı Ya' ḳüb kem bād u kāst

Eksilmekile nāḳış olana kāst dirler, ibtidāen eksik 247a/01 ḥalḳ olana kāst dimezler kem
 dirler, niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Gül ender nāzikī ez-serv kem nī-st

³⁰²⁰ Bu itibār ile tiz-ḥiz olana germ-ḥiz dirler, niteki bu beytde zāhirdür. 3. (279b/13)

02 Ve lîkin der-vaqâr sâbit-ka-dem nî-st

Kem bîşüñ muqâbili idügin 03 bu beytde zâhirdür. **Beyt:**

Be-şehr-âyîn mişl sühre ‘ âlem-est

Ki her giş hüner bîş rûzî kem-est

04 Mecâzen az nesneye de kem dirler, niteki bu beytde zâhirdür. **Beyt:**

05 Raḥmî be-ḥâl-i mâ ne-konî z’ân sebeb ki to

Eṣṣâl-i in şikeste dilân kem ne dîde

Kelime-i terke 06 edât-ı tafzîldür, medḥülünüñ medlûlunda teraqqî ma‘ nâsını ifâde ider, ikisine de 07 dâhil olur, kemter de dirler, bîşter de dirler, niteki bu beytlerde zâhirdür.

Beyt:

08 Ze-kûh-ı mâl be-der kon ki fazla-i zer-râ

Çü bâgbân be-bord bîşter dihed engür

Mânî:

09 Ze-büt-i kemter ne âmûz ez-ân temkîn-i maḥbûbî

Ki pîşeş secde ârend ü ne-güyed yek-suḥen bâ-kes

10 **Kemân-ı Rüstem:** Ḳavs-ı ḳuzaḥ. [m-e-n-s-e] **Kemân-ı Sām:** Mişlihu. **Şems-i F.:**

Kemterin taḥ-ı ḥaşmet-i Ḥusrev

11 Der-‘ ulüv çün kemân-ı Sām buved

Sâ’ir adlar serîr lafzında meşûrdur. [m-e-n-n-y-e] 12 **Kemân-niyâm:** Mişlihu. [n-d]

Gendüm: *Kāf*-ı ‘ Acemîyile buğday, ḥanṭ ma‘ nâsına. **Kende-hîzem:** ³⁰²¹ Sürtme odun 13

ki ba‘ zı yirlerde olur, tağdan sürerler indürürler ve tomruḳ odun. [-v-] **Kevm:** 14 Şular ve ḥavzlar kenârında olan sebze, gezm ma‘ nâsına. **Behrâmî:**

Ân ḥavz-ı âb rûşen v’ân kevm gird-i o

15 Rûşen koned dilet çü be-bînî her-âyîne

Şems-i Faḥrî *Mi’yâr-ı Cemâlîde* bu ma‘ nâya 16 lügati *kāf* u *zā* faşlında naḳl eyledi.

Nitekim sâbıḳan zıkr olındı daḥı *kāf* u *vāv* 17 faşlında bu lügati sürilmiş ve billenmiş

yirlerde ḳurıyan otdur diyü naḳl eyledi. [h-r] 18 **Kehrem:** Kötürüm ve köhne ma‘ nâsına.

[h-n-e] **Kehenâm:** Dūzaḥ ta‘ rîb idüp cehennem dirler. 19 **El-Kāfi’l-Meksûre** [r-e]

Kirâm: Ulu ve ḥürmet ve ‘ izzet. [-r-] **Kirm:** *Kāf*-ı ‘ Arabî 20 vü sükün-ı *rā* ile ḳurtcağız

ve böcek didükleri nesne, ism-i ‘ âmdur. Cemî‘ ḥaşerât-ı 21 arza ıtlâḳ olunur. ‘ Arabca

dūd dirler, cem’î dîdân gelür. [r-f-t-h-d] **Girifte-dem:** Ḍayḳu’n-nefs 22 marazı. [-r-]

Girem: *Kāf*-ı ‘ Acemî ve fetḥ-i *rā* ile girem lafzından muḥaffefdür. **Daḳıḳî:**

³⁰²¹ *Kāf*-ı ‘ Arabîyile. 3. (280a/07), 16. (233b/23)

23 Gümān me-ber ki me-rā to cāy-ı hāl buved
Coz er to dūst girem hūn-ı men celāl buved

Esedī:

24 Girem taht-ı mihrāc berrem sereş
Be-bağşem be-to genc ü hem-efseres

[l-y] **Gilīm:** *Kāf*-ı ‘Acemīyile şof u hırқа. **Kim:** *Kāf*-ı 25 ‘Arabīyile lisān-ı Türkīde maḳām-ı tavşīfde ve maḳām-ı ta‘lilde isti‘māl iderler. Zebān-ı Fārsīde 26 ki-i tavsīf ü ki-i ta‘lil ile *rā* lafzınıñ *mīm*den nitekim to-rā lafzınıñ *tāsiy*ıla terkīb 27 idüp kit dirler.

Esedī:

Ez-ın rāh rüsvāyīm hest pesī
Berd şādī z’ın mīhen ü ān raḥvīş

28 **Firdevsī:**

Dirīgā in ‘aşq-ı Yūsuf künūn
Me-rā kerde ḥāhed esir ü zebūn

29

Kim ez-şerm perde berūn āverd
Ze-çeşm şeb ü rüz hūn āverd

Ḳaraḥişārī ḡilāf-ı 30 ḡül ma‘nāsına da gelür dimiş. [y-r-e] **Kīrām:** Kīr. **El-Kāfi’l-**
Mazmūme [d-e] **Kūdām:** Ḳanḳı 31 dimekdür ve ḳanda ma‘nāsına. **Beyt:**

Der-teng-nāy-ı ma‘reke hengām-ı dār u ḡir
Peydā şevēd ki merd kūdām-est ü zen kūdām

247b/01 [r-k] **Kürküm:** Zerde-çüb ki meşhūr edviyedendür.³⁰²² [-r-] **Gürm:** *Kāf*-ı
‘Acemīyile 02 ḡam u ḡuşşa ma‘nāsına. **Firdevsī:**

Ze-çengāl-i yūzān heme deşt-i ḡaram
Derīde dil ü ber pür-ez-dāḡ u ḡürm

03 **Esedī:**

Ze-her sūrem āhū vū reng ü ḡarm
Ze-dilhā dem-i ḡül ze-dānīde ḡürm

Güm: *Kāf*-ı 04 ‘Acemīyile yitük nā-bedīd ü zalle ma‘nāsına. **Küm:** *Kāf*-ı ‘Arabīyile yiñ,
āstīn ma‘nāsına ‘Arabī 05 lūḡatdür, Fārsīde ‘āriyetdür. [n-e] **Künām:** Yırtıcı
ḡayvānlaruñ yataḡı. **Esedī:**

06 Der-ın bīşe z’ın bīş me-ḡüzār kām

³⁰²² 16. Nüşasında bu karşılık verilmemiş, onun yerine **gürm** kelimesinin karşılığı verilmiş. (234a)

Ki bebr-i jiyān dāred ender-künām

Beyt:

Ser-ā-ser bişe vühūş-est deryā

07

Künām-ı ejdehā vü cāy-ı ‘ anķā

Beyt:

Çi rān ender-gülistāneş dü-āhū

08

Künām-ı āhūvāneş cāy-ı cādū

Ve otlak ve çayır ma‘ nāsına ve yırtıcı kuşlar cem‘ iyyetine de dirler. [v-r-k-n-d] **09 Gūr-gendüm:** Şıgır mantarı didükleri ki ağcarak şaruluğa mā‘il toprakdan zāhir olur **10** nohūd miqdārı ve dağı büyücekdür, ‘ asele katarlar müsekkir olur, on dirhem miqdārını **11** bir rıtl ‘ arākī bala katarlar, gāseyān getirür, kuşdurur ammā cimāğa kuvvet virür ve semirdür **12** bala üç miqdār şu komağ gerek çok karışdurup çalkayup bir sā‘at **13** miqdārı örtüp koduğdan soñra nebīz olur. Süci gibi tutar bu sebebden **14** buña Endülüs vilāyetinde terbiyetü‘l-‘ asel dirler ve ba‘zı yirlerde şehamu‘l-arz dirler **15** tıb kitāblarında ta‘rīb idüp cūr-cendüm dirler. [-v-] **Küm:** Şems-i Faḥrī sürilmiş ve billenmiş yirlerde **16** kıriyan otur ki çār-pāye virirler dimiş, büm kāfiyesinde irād idüp bu beytleri inşā eylemiş. **17 Nazm:**

An-çonān geşt ‘ adl-i o ki be-rüz

Perde ez-piş-i büm berdāred

Naḥl eger ber-ḥilāf-ı o revīd

18

Āstīn dān ki küm berdāred

Dere ve ḥavz kenārında biten ot ma‘ nāsına da naḥl olındı. **19 Nev‘-i Evvelehu El-Lāmi‘l-Meftūḥa** **20** [e-c-r] **Lā-cerem:** ‘ Arabīdür, nā-çār u nā-gürīz ve her āyīne ve elbette ya‘nī lā-büdd ü lā-inķitā‘ ma‘ nāsına **21** ḳālū‘f-ferrā lā-cerem, lā-büdd ü lā-muḥālet be-fethī‘l-cīm. [-e-] **Lām:** Zīver ü ārāyiş ma‘ nāsına. **Şems-i F.:**

22

V‘ān ki der-berdegī-i o nūn şod

Ne-keşed bār-ı zīb ü zaḥmet-i lām

Şems-i Faḥrī böyle naḥl eyledi **23** ammā ḥaḳ budur ki lām dülbend üzerine şüret-i lām elif ‘ aḳd itdüklerine dirler ki Türkīde **24** taylasan dirler *hā* ile *lāma* dağı lügatdür. [-c-] **Lecm:** Özlü ḳara balçık ki yollarda tavar **25** ayağıyla delük delük olur ve pāre pāre olur. [-ğ-] **Lağam:** Uyan ma‘ nāsına. [k-e] **Legām:** **26** Şolaḳ ellü olan kimesne ve uyan, ligām ma‘ nāsına. **El-Lāmi‘l-Meksüre** [ğ-e] **Ligām:** Ligām **27** lafzından taḥrīf olunmuşdur. **Firdevsī:**

To bā-Giv vü zīn ü ligām

Be-rev ber-süy-ı murğzārān be-gāh

28

Bih Behzād be-nümāy-ı zīn ü ligām

Çi nev-rām kereded to ber-dār-ı kām

Ve deve köpeği. [g-e] **Ligām:** *Kāf*-ı 29 ‘Acemiyile uyan, ta‘rib idüp licām dirler. **Nev‘-i Evvelehu El-Mīmi’l-Meftūha** [e-t] 30 **Mātem:** Ni‘meti ve encümen-i zenān muşibet-reside dimiş. [-e-] **Mām:** Ana, māder ma‘nāsına. [e-h-s-e] **Māhsām:** 31 Māverāün-nehrde bir nevāhī adıdır. [e-h-s-y-e] **Māhsiyām:** Mişlihu. [e-h-y-ş-y] **Māhī-şiyem:** Çevgā balık 248a/01 ve alaca balık ma‘nāsına. [h-t-v] **Mahtūm:** Māverā‘ün-nehr lügatinde ayuya dirler. [r-c] **Merçem:** Pür-çeşm. 02 [r-d] **Merdüm:** Ādemoğlanı ve gözbebegi insān lafzı gibi ki bu iki ma‘nāda müsterekdür. Fāzıl-ı 03 **Muḥaqqik Deḳāyīku’l-Ḥaḳāyīk**da böyle taḳkīk ü tedkīk itmişler ki merdümün ma‘nāsı kişidir, nite ki 04 bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Seg-i Aşḫāb-ı Kehf rūzī çend

Pey-i nīkān girift ü merdüm şod

05 Kişi-zādeye ‘Acem merdüm-zāde dir, niteki bu beytde zāhirdür.

Gözüm yaşına raḫm it sürme derden

06

Ki merdüm-zādedür düşmüş nazardan

Merdümün ma‘nāsına gāh olur merdüm 07 ıtlāk olunur, niteki bu mışra‘da vāki‘ olupdur. (‘):

Ḥadeng ez-dīde-i merdüm-i cūy geşte

08 [r-d-m-k-ç-ş] **Merdüme-i çeşm:** Gözbebegi. [z-r-v-b-v] **Merz u büm:** İklīm ve yurt ve nāhiyyet ü serḫadd. 09 **Edāyī:**

Girān-tā-girān leşker-i şāh-ı Rūm

Giriftend der-zīr-i pā merz ü büm

[r-h-] **Merhem:** Cerāḫat üzre 10 urduqları ‘avām taḫrīf idüp melhem dirler. [k-e-r] **Mekārim:** Ni‘meti bir tağ adıdır, Ḳurāb 11 tağ gibi her Ramazān ayınıñ ol gicesinde gā‘ibden anda od yandığı görünür. Evvel 12 şöyle eṫrāfında olan cemī‘ ḫalk müşāhide iderler diyü naḳl eylemiş. [l-ğ] **Melğam:** Isıcaḳ yaḳı ki 13 cerāḫat üzre ururlar. [v-s] **Mevsim:** ‘Arabun bāzārı vaḳti. **El-Mīmi’l-Mazmūme** 14 [d-e] **Müdām:** Her vaḳt dā‘im dimekdür ve şarāb. **Şems-i F.:**

Hem be-dān sān ki Ferruḫī güft-est

15

Bād ez-Ferruḫī vü ‘ayş-ı müdām

[-v-] **Müm:** Ma‘rūf nesnedür ki gice ile yaḳarlar, ‘Arabda ve 16 ‘Acemde ve Türkde

müsta‘emeldür. Haḳīkatde ‘Acemīdür. Künyeti Ebū Mūnisdür. **17 Nev’-i Evvelehu En-Nūni’l-Meftūha 18 Nāhte-i çeşm:** Gözde biten et.³⁰²³ [e-z-k-e-n-d-e] **Nāzik-endām:** Endāmı zārīf dimekdür **19** ve nāzik-ferec ma‘nāsına. [e-z] **Nāzem:** Fedā vü ḳurbān olayın ma‘nāsına. **Cāmī:**

Be-nīgū bendegihā-yı nāzem

20

Be-ṭavḳ-ı minnetet gerden-firāzem

[e-f-r-c-e] **Nā-fercām:** Yaramaz ve ‘ayblu ve ‘abeş iş ve āhiri **21** ḳayr olmayan nesne ve küçük ma‘nāsına. [e-k-e] **Nā-kām:** Nā-çār u bī-murād ma‘nāsına. [-e-] **Nām:** **22** Ad, ism ma‘nāsına. [-c-] **Necm:** Ayriḳ didükleri ot. [-ḥ-] **Naḥm:** Nişār-çinlerüñ çatal ağaç üzerine **23** bizi bağlayup nişār olunan nesneyi hevāda iken tutarlar aña dirler bu lügat **24 tā** ile ve *nūn* ile mervīdür. Eşāḥḥ *nūmladur*, sā’ir esāmisi *beḥḥam* lafzında mezkūrdur. **25** [d-y] **Nedīm:** Künyeti Ebū’l-Kemāldür, muşāḥib-i ḥāşşa dirler. [-r-] **Nerm:** Yumşaq, *leyyin* ma‘nāsına. [-z-] **Nezm:** **26** Ṭuman ki yay faşında şulu yirlerde ve yüksek taḳlara düşer, ‘Arabīde *zabāba* dirler, Ḥalīmī **27** kesr-i *nūn* u *zānuñ* sükūniyila taşḥih eylemiş hem eşāḥḥ budur ki Ni‘ meti *bi’z-zā’i’l-‘Acemī* dimiş *zā’i* ‘Arabī vü **28** kesr-i *nūmla* düpürdi ma‘nāsına gelür dimiş, Şems-i Faḥrī gezm ḳāfiyesinde getürmiş bu beytleri **29** inşā eylemiş. **Nazm:**

Ber-cüy-bār-ı devlet-i şāh-ı cihān-penāh

Dā’im ze-selsebil ü rütübī-st āb u gezm

30

Der-fetḥ-i bāb dest-i ‘aṭā-baḥş-ı o be-rev

Ki gevher ü leālī bāred z’ebr ü nezm

31 [z-y] **Nezīm:** *Zā’i* ‘Acemīyile mişlihu. Sā’ir adları *tārmīg* lafzında meşṭürdur. [s-r] **Nesrem:** Ol yir ki **248b/01** güneş az ṭoḳına veyā ḥiç ṭoḳınmaya ve alacaḳ, Ni‘ meti sāyebān ma‘nāsına da gelür. [s-y] **Nesīm:** Yumşaq **02** yil, bād-ı meşḥūr, ‘Arabīde ve Fārsīde daḥı şāyi‘dür. [ş-r] **Neşrem:** *Sīn*-i mühmele ile nesrem **03** ma‘nāsına. [ğ-e] **Negām:** Ni‘ meti ḥarekāt-ı şülüşe ile irād eylemiş,³⁰²⁴ hevā yüzün ṭutan toz ve yüzüñ **04** ḳaralığından ve ṭonuklığından ‘ibāretdür bā-zāhirān. **Şems-i F.:**

Ruḥ-ı aḥbāb-ı o bā-behcet

05

Ruḥ-ı a’ dā-yı o hemişe negām

Bā-mā’ nī şöyle ki şenā’ at vaḳtinde yüz ḳarası deyü ta’bīr iderler. **06 Rūdeki:**

³⁰²³ --. 16. (244b/30)

³⁰²⁴ --. 16. (235a/16)

Heme niyūşe-i ħ̣āce be-nīgūyī vü be-şulĥ

Heme niyūşe-i nādān be-ceng-i kār-ı negām

07 Nem: Yaş ve çi ki gökden yağar, ‘Arabīde *nedā* dirler, Fāzıl-ı Muḥaqqıḳ *Deḳāyık*da böyle taḥḳıḳ **08** itmişler ki gāh olur neme bārān dirler, niteki bu beytde vāḳi^c olupdur.

Beyt:

09

Çü ez-dāmen-i ebr-i şayf gom şeved

Beyābān ze-bārān pür ez-nem şeved

Bu maḥalle muta^c allıḳ bārānda ba^c zı **10** tafşil vardur. [m-e] **Nemmām:** Bir otdur eṭıbbā katında ma^c rūfdur, ‘Arabīde ḳovıcı ma^c nāsınadır. **11 En-Nūni’l-Meksüre** [-j-] **Nijm:** *Zā²-i* ‘Acemīyile ṭuman ‘Arabca *zabāba* dirler ve bulut ve ğuşşa. **12 ‘Unsurī:**

Ze-nijm ü mīg ki bud rüz-ı rüşen

Çonān nümūd ki tārī-st ān meh-i tābān

13 [j-y] Nijīm: Mişlihu bu ma^c nāya ğayrı adları *tārmīg* lafzında mezkürdür ve ṭūfān. [h-e-d-m-r-d] **Nihād-ı merdem:** Ādemüñ düzeni dimekdür.³⁰²⁵ [ş-y] **Nişim:** **14 Cāy-ı murġān.** [y-e] **Niyām:** **Ḳın. Beyt:**

Bezm-i dü-Cemşid maḳāmī ki dīd

Cāy-ı dü-şimşir niyāmī ki dīd

Ve şaban **15** ṭutaġı, miḳvem ma^c nāsına. [y-r] **Nirem:** Samuñ babası adıdur ki Nerīmān daḡı dirler. **Firdevsī:**

16

Ez-o bād ber-Sām u Nirem dürüd

Ḳudāvend-i kūpāl ü şimşir ü cūd

Nīm: Yarım ve nişf ma^c nāsına. **17 Nev^c-i Evvelehu El-Vāvi’l-Meftūḥa** **18 [e-t] Vātem:** İşfahānīler dilince ğıftem demek olur. [e-r] **Vārem:** Bir nev^c şişdür. [e-ş] **19 Vāšem:** Bir ırmaḳ ve bir şehr adıdur. [-e-] **Vām:** Borç, deyn, *farz* ma^c nāsına. **Şems-i F:**

Kī-st ān kū sipihr mī-ḳāhed

Rif at ez-ḳāk-ı dergeheş bā-vām

[e-h] **Vāhem:** Girüsine **20** ve bir yirde ve bile bā-hem ma^c nāsına ve bezek ve buruşuḳ. [e-r] **Vārem:** Aña dirler ki bir nesneyi **21** bey^c itdükden soñra vezninden ya keylinden aşıġa verürler, müşterī behāsın ve berhin şer^c ān **22** yirüñ ‘ādetince aşıġa indirmek cā² izdür, ‘Arabīde ḥaṭṭ dirler, Fārsīde vārām dirler **23** ve şiş ma^c nāsına. [r-h] **Verhem:** Berk ü muḳkem söz. [-h-] **Vehm:** Bilgil ki Ḳaḳḳ *cell ü ‘alā* ḥayvānātda **24** bir ḳuvvet ḳomışdur ki anuñ vāsıtasıyla nefis-i maḥsūsāt ḥazineden ma^c nī-i cezā² iyye **25** idrāk ider

³⁰²⁵ 16. (235a/23)

ki ol ma[‘]nī-i maḥsūsa degildir. Meşelâ ‘adâvet-i Zeyd ü şadâkat-i ‘Amrū ve **26** koyun kurdı görüp bir ma[‘]nâyı idrâk itdüğü gibi ki anuñ sebebi ile andan **27** nefret idüp kaçar, ol kuvvete kuvvet-i vâheme ve ol müdrikâte vehm itlâk olunur. **28 El-Vâvi’l-Meksûre** [y-n] **Vînem:** Bîm ma[‘]nâsına lisân-ı Fârsîde *vāv* ile *bā* arasında tebdül **29** ü tevâhî vardır. **Beyt:**

Be-kür-ı düşmenân vâ kerd ez-û

Ki dost şād u düşmen-i kūr vînem

30 Nev‘-i Evvelehu El-Hā’i’l-Meftūha **31** [-e-] **Hām:** Ārām ma[‘]nâsına ve a[‘]lām-ı ricâldendir. [l-y-v] **Helyūm:** Mār-çüpe didükleri ot ki **249a/01** ‘ämme taḥrîf idüp maralcū dir. *Cāmi‘ü’l-Fürs* şāhibi helyūm her sarı çiçeklü otdur **02** yinür, helyūn-ı meşhūr oldur ṭabîbler katında dimiş. [ş-t] **Heştüm:** Sekizinci. [f-t] **03 Heftüm:** Yedinci. **Hem:** Bile ya[‘]nī ittiḥād fi’l-ḥikem muvâfiḳ ma[‘]nâsına ve yollar üzerinde misâfirler **04** konmağıçün itdükleri zîr-i zemînler. **Şems-i F.:**

Ān ki ber-ḥîz bî-ḥad der-cihân

05

Ḥânḳah kerd ü ribât u pül hem

Fâzıl-ı Muḥaḳḳıḳ *Deḳâyıḳu’l-Ḥaḳâyıḳda* böyle taḳḳıḳ itmişler ki lisân-ı Fârsîde **06** hem ma[‘]nâ-yı şirket ifâde ider. Meşelâ yola şerîk olana hem-râh dirler, evde şerîk **07** olana hem-ḥâne dirler ve bir yirde dürilmiş nesneye ferâhem dirler. Niteki bu mısra[‘] da **08** vâḳi[‘] dür. (‘):

Deḫân der-ferâhem ne-mî-şevved der-ferah

Lisân-ı Fârsîde hem şol ma[‘]nâda da **09** isti[‘] māl olunur ki Türkî dilde ondan da ile ta[‘] bîr iderler, meşelâ o da gelmedi diyicek **10** yirde ‘Acem *o hem ne-yâmed* dir, niteki bu beytde vâḳi[‘] dür. **Beyt:**

Kū farz-ı Ḥudâ ne-mî-güzâred

11

Ez-farz-ı to hem ‘amî ne-dâred

Hem ol ma[‘]nâda da müsta[‘] meldür ki Türkî dilde ondan hem ile **12** ta[‘] bîr iderler. Meşelâ Türk hem ister hem ḳorḳar diyicek yirde ‘Acem *hem cüyed hem tersed* dir. **13** Niteki bu beytde vâḳi[‘] dür. **Beyt:**

Ber-ân kes nām-ı ğavvâşî buved zerḳ

Ki hem der-cüyed ü hem tersed ez-ğarḳ

14 Hem-çonândaki hem de ol hemdür, Türk hem öyledür dir, ‘Acem hem-çonân-est, ‘Arabîde ğuşşa **15** ma[‘]nâsınadır. [m-d] **Hem-dem:** Muşāhib ma[‘]nâsına. [m-ş-k] **Hem-şikem:** İkiç oğlan. [n-d-e] **Hendām:** **16** Yirlü yirince dimek olur, bu lafzdan ta[‘] rîb idüp her nesneyi yirlü yirince tesviye **17** vü ta[‘] dîl itmege hendeme dirler. [n-g-e] **Hengām:**

Vaqt ki h̄in ü āvān u ecel daḥı dirler **18** ‘Arabīdür. Fāzıl-ı Muḥaqqıḳ *Deḳāyıḳu’l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳıḳ ü tedḳıḳ itmişler ki hengām vaqt-i **19** mu‘ ayyen ü maḥdüddür. Meşelā bahāruñ vaqt-i mu‘ ayyenine hengām-ı bahār, gülüñ vaqt-i mu‘ ayyenine hengām-ı **20** gül dirler. Vaqtinde yitişdi diyicek yirde ‘Acem be-hengām resīd dir, niteki bu beytde vāḳı‘dür. **21 Beyt:**

Girīzī be-hengām-ı ferzānegī-st

Sitīzī neber-cāy-ı dīvānegī-st

Mu‘ ayyen **22** vaqt olup ol vaqtde olan cem‘ iyye hengāme dirler. **Beyt:**

Biş-i nezzāre-i zāt-ı to buved bāşıra kūr

23

Nezd-i hengāme-i vaşf-ı to buved nāḩıḳa lāl

Āḩirindeki *hā* iḩtişāş **24** içündür, nāmedeki ve ḩāmedeki *hā* gibi şol mektūba nāme dirler ki ‘unvānında *yā* āḩirinde **25** *bā* ikisinde bile ad yazıla. *Baḩrū’l-Ġarā’ib* şāḩibi hengāmı muḩlaḳ vaqtile tefsīr itmişdür **26** ol farḳ-ı daḳıḳa ki hengām ile gāḩ ortasında vardur, vāḳıf olmamışdur. [v-r-y] **27 Hevrīm:** Aḳ, sepīd ma‘ nāsına, Ni‘ metī, ve surḩ u ḩuman ve ay ma‘ nāsına naḳl eylemiş. **El-Hā’i’l-Meksūre 28** [l-e] **Hilām:** BuzaḒı etinden olmuş yaḩni. [y-z] **Hizem:** Odun, Fāzıl-ı Muḥaqqıḳ *Deḳāyıḳu’l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle **29** taḥḳıḳ ü tedḳıḳ itmişler ki ol ağaç ki henüz kesilmemişdür, yirinde bitüp ḩurur, ammā yimiş virür ağaçlar **30** cinsinden degildür, belki odunluḳdur, aña ḩizem dirler. Niteki bu beytde zāḩirdür. **Beyt:**

31

Çü āmed ber-ān kūḩ ḩizem-firāz

Be-dān-est bālā vü pehn ü dırāz

Kesildükden şoñra ağacuñ **249b/01** yanacaḒına ḩime dirler, odun çekene, ḩime-keş dirler, *Baḩrū’l-Ġarā’ib* şāḩibi ḩizem ile **02** ḩimeyi farḳ itmemişdür, ḩime odun ḩizem ma‘ nāsına dimişdür. **03 Nev‘-i Evvelehu El-Yā’i’l-Meftūḩa 04** [-e-] **Yām:** Ulaḳçı atı, zamān-ı evā’ilde bir yirden bir yire ‘ale’t-ta‘ cīl ḩaber ü nāme iletmek içün **05** giden ulaḳlara her menzilde atlar ve ḳatırlar beslerler idi, ol atlara yām atı ve ol mekāna **06** yām-ḩāne dirler idi. **Şems-i F.:**

Ez-berāy-ı ilḩiyān şayt-ı to der-her ḩaraf

07

Beste z’ecrām semāvī z’ebḩaḳ-ı eyyām yām

[-r-] **Yerm:** Barbeḩ ma‘ nāsına. [-ş-] **Yeşm:** Yeşb didükleri **08** meşḩūr ḩaş ki ḩoḳ menfa‘ atı vardur, ḩaşşiyeti ve sā’ir aḩvāli yeşb lafzında mezkūrdur. **09 ḩ’āce Āḩi:**

Nigīn-i yeşm sefidī-st ḩātemet-rā māḩ

Ki ba‘ d- mihr henūzeş siyāḩi ber-cā-st

10 Aḩmed-i Kirmāni:

Küh-ı ten eger çi yeşm kereded

Ez-ecl çü yeşm kereded³⁰²⁶

Beýt:

11

Bed kerden ü nîk dâşten çeşm

Lü 'lü ' talebiden-est ez-yeşm³⁰²⁷

El-Yā'ı'l-Mazmūme 12 [ş-t-r] **Yüşterem:** Qurdaşeni didükleri 'illet-i meşhürdur. [f-t-r] **Yüfterem:** 13 Mişlihu, 'Arabca şerî dirler sâ'ir adları besterem lafzında mezkürdur. 14 **Bābün-Nūn Nev'-i Evvelehu El-Elifi'l-Memdüde 15** [e-l-v-s] **Ā'lūsen:** Boğa otı didükleri 'Arabca haşîşetü'l-suluḥfāt dirler. [b-e-y-e] **Ābāyān:** 16 Bir tağ adıdır. [b-e-d-e] **Ābādān:** Şin olan yir, Ni' meti ba'zı lügâtde burc-ı hişār u burc-ı felek 17 ma' nāsına olmağ añlanur dimiş. [b-e] **Ābān:** Ve bi'l-kaşr yaz ayı, āb ma' nāsına Ebu Naşr-ı Fārābî 18 *elifūn* kaşrıyla taşhîh eyledi ve Tārîḥ-i Celālīde müte' ayyin orta güz ayı adıdır, Tārîḥ-i Fürsde 19 kebise i'tibār olunmaduğundan ötüri ayları giri devr ider, Behîzek i'tibār iderler 20 ve hem Fürs aylarınıñ onıncı günü ki Ābān ayında bayram iderler, ay ve gün adı müttefik 21 olduğundan ötüri ve tağ, küh ma' nāsına Ni' meti, ve dağ-ı key ma' nāsına da naql eylemiş. 22 *Cāmi'ü'l-Fürs* şāḥibi düğün-i key ma' nāsına bi'l-kaşr dimiş. [b-n-y] **Ābnīn:** Ferīdünüñ babası 23 adıdır. 'Unşurī:

Zıkr-i bākī ez-to mänd ābā-yı 'ulvī-rā çonānek

Ez-Ferīdün mänd u Rüstem nām Zāl u Ābnīn

24 [b-d-e] **Ābdān:** Sükün-ı *bā* ile şu yiri dimekdür, zīrā ki dān lafzı her ismüñ 25 ki āḥirine lāḥik olur, ol ismüñ maḥalline delālet ider. Cüzdān u cāmedān gibi 26 pes her yirde şu cem' olur ābdān dirler, Ya' nī şuluk ve egrek demek olur 27 ve ḥavza ve ḳavık ki meşāneye dirler, ıtlāk olunur. Ni' meti, ve ḳavun ve ḳārpūza daḥı 28 dirler dimiş. [b-d-e] **Ābadān:** Feth-i *bā* ile ma' mūr ma' nāsına ābādān lafzından muḥaffedür. [b-d-s-t-e] 29 **Āb-destān:** İbrīk. [b-d-s-t-d-e] **Āb-destdān:** Mişlihu, ḳaşrıla daḥı mervīdür, sâ'ir 30 esāmisi āb-destā lafzında mezkürdur. [b-d-e-n-d-e] **Āb-dāndān:** Zebun u za'if ve yorılmış 31 ma' nāsına. *Cāmi'ü'l-Fürs* şāḥibi ve şu gibi çalkānur diş ma' nāsına da naql eylemiş. 250a/01 [b-d-n-d-e] **Āb-dendān:** Mişlihu. **Laḫfi:**

Gerçi geştem āb-dendān der-dehān-ı ḥāsīdān

Līk hemçün 'alīk-i Rūmī büy ḥoş āyed ze-men

02 'Unşurī:

³⁰²⁶ --. 16. (236a/21)

³⁰²⁷ --. 16. (236a/21)

Meclis-i pîr ehl-râ ber-bisât-ı imtiḥân

03

Z'ebr-i dest-i to ḥarîf âb-ı dendân tâze şod

[b-r-v-ğ] **Âb-ı revġan:** Et şuyı, çervîş dahı dirler **04** 'Arabîde *zerîkâ* dirler, ta'âmuñ üzerine gelen özi. [b-r-e-r-d-e] **Âbzârdân:** **05** Ol zarfdur ki ta'âma ekicek otları ki âbârner dirler, anuñ içinde ḥıfz iderler. **06** [b-s-t] **Âbisten:** Yüklü olan dişi insan olsun sâ'ir ḥayvân olsun **07** şâmıldür. 'Unşurî:

Çün 'atşe-i rûḥ-ı kıuds âşâr-ı to mî-dâred

Şebhâ-yı sûtür-ven-râ Meryem-şıfat âbisten

08 [b-ş-ḥ-v-r-d] **Âbiş-h'orden:** Ni'metî, şu içecek yir, âbiş-ḥ'or u âbiş-ḥord **09** ma'nāsına da eylemiş. [b-g-v] **Âb-gün:** *Kâf*-ı 'Acemîyile mâ'î reng dimekdür. Ni'metî, ve gök renklü **10** kılıç ve bir nev' bıçaqdur ve şırça ma'nāsına da gelür dimiş. [b-v-b-e] **Âbübân:** Peşimân ma'nāsına **11** ve Ni'metî *elif*-i maqşürede dahı getürüp ba'zı nüshada *bâ* yirine *mîm* olup **12** âbümân yazılmış dimiş. [b-y-ş] **Âbişen:** Güyegü gönlegi. [t-ş-â-s-m-e] **Âteş-i âsmân:** Şimşek. **13** [t-ş-d-e] **Âteşdân:** Ocağ ve âteş-perestleruñ oda tapdukları yir. [ḥ-t] **Âhten:** Şîğa-i **14** maşdardadır. Bir pâdişâh adıdır ve ilçî ma'nāsına. [ḥ-r-y-e] **Âḥriyân:** Kumaş ve metâ'ü'l-beyt **15** ma'nāsına ve kumaş şoñı ve şol uşul ü üslûb bilmez taşlağ âdem, bu ma'nâya Türkîde de **16** müsta'meldür. [ḥ-ş-y-c-e] **Âḥşicân:** Zıdd ma'nāsına 'anâşır-ı erba'a ki bir birinüñ zıddur. **17** Ecsâm-ı nâmiyeden cüz' olduğı i'tibâriyıla *elif* ü *nûn* ile cem' olındı. Galebe-i isti'mâl ile **18** 'anâşır-ı erba'aya taḥşîş olındı. **Aḥmed-i Kirmânî:**

Nâ-geh şeker ü kebüter-i cân

Şâhîn-i każâ zaḥşicân

19 [ḥ-ş-c-e] **Âḥşicân:** Mişlihu. [z-r-b-r-z-y-n] **Âzer-berzîn:** ³⁰²⁸ Mecûs tapduğı odlardan **20** bir bülend âteş-gâhdur. Ol âteş-kedeyi Berzîn nâm kimesne yapduğundan ötürü **21** oña nisbet olunur. Âzer-i Güşesb gibi Berzîn lağabdur. Güşesb lağab olduğı gibi **22** nitekim maḥallinde zıkr olınupdur. Ma'nâ-yı terkîbisi eyer üzerinde dimekdür, Ferzîn **23** anuñ mu'arrebîdür. Lâkin ma'nâ-yı terkîbiden naql olınmışdur. Zıkr olınan ma'nâ-yı lağabîye Âzer-i Berzîn **24** cümle ismde olupdur. Bir pehlivâna niteki bu beytde vâki'dür. **Beyt:**

Sezâ-vâr in cüsten k'in menem

³⁰²⁸ Zebân-ı Pehlevîde oda âzer dirler, 'Acemüñ aşl âteşleri ol yirlerde idi. Aña taparlarıdı, âteş-gâh-ı mecûsî bülend idüp ve rağbet-i küllî virüp ve çeşn-i 'azîm kâ'ide iden evvelâ Ferîdün bin Âbtîn idi. Andan şoñra gelen pâdişâhlar ziyâde ide ide kemâlin bulmağın Ḥazret-i Fârûğ-ı A'zâmuñ rağiya'llâhu anha ḥilâfetleri zamânında Yezdicerd bin Şehriyâr bin Pervîz ki âḥir-i mülük-ı 'Acemdür. Memleketi ehl-i İslâma aldurup cemî' âteş-gâhları söyündi.

25 Be-rezm-i Āzer nīz-i ber-zemīn menem

Āzer-i Güşesb daḥı ism olupdur. Bir pehlivāna. **26 Firdevsī:**

Sipehbed çonīn güft ki Āzer-i Güşesb

Bend-i nāmver-ter ze-ceng-i zeresb

27 Şems-i Faḥrī, *Mi' yār-ı Cemālīde* yeñi ezā 'imiyye-i dīn-i İbrāhim 'aleyhi's-selām-est ve āteş kāsī ki **28** o sāhte-est, ān-rā Āzer-i Berzīn güyend dimiş ve bu beyti inşā eylemiş. **Beyt:**

29 Ḥalīl-vār şikeste bütān-i bātıl-rā

Dil muḥālif kerde pür-Āzer-i Berzīn

[z-r-b-e-y-c-e] **Āzerbāycān**, **30 Āzerbābeycān** daḥı dirler, bir memleket-i meşhūre adıdur, evvel Cüdey-i Hemedāndan ve dehr-i **31** zendekāndan taşra çıkup āḥirī, der-bend-i ḥarzāne varur, bu mā' beynde ne kadar şehr varise **250b/01** Āzerbāycān dirler. [z-r-g-v] **Āzer-gūn:** Ni' metī, marşama didükleri hoş-büy yapraqdur dimiş *Vesīle* **02** şāḥibi gül-i kaḥpe ve mersīn ve ḥatmī dirler dimiş. Şems-i Faḥrī gül-i ḥayrū-st dimiş. Fāzıl-ı Muḥaḥkiḳ **03** *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da āzer ile āteş taḥkiḳinde böyle dimişler ki āzer ol kızan maḥsūs **04** oduñ ismidür. Āzer-gūn andandur. Bir çiçek adıdur ki od rengindedür, *kāfi yāya* **05** ḳalb idüp āzer-yūn da dirler, Türkī dilde ol çiçege ḥatmī dirler, intihā. [z-r-y-v] **Āzer-yūn:** **06** Mişlihu, ba' zılar nev' mine'l-bābūnc dimişler ve ba' zılar gül-zer dimişler ve ba' zı ' Arabī lügatde **07** *ve hüve zehrūn aşğarū'ş-şanavberī fihi*.³⁰²⁹ **Şi' r:**

Keenne āzeriyūnhā

Min fevḳe telekü'l-ḳazab

08 Ḥitāme meskeni fevḳihā

Serādaḳu min zeheb

Lağire:

Vez her lā-yezāl bih işferāru

09 Mine'l-vecdi'l-müberric ve'l-garām

Yeḥibbu'ş-şems lā-yūnbifi sivāhā

Ve yelḥaṭihā be-müfleti mesthām

10 Ezā ḡarāibe teknefuhu iştiyāk

Fenām likey yerāhā fi'l-menām

Lābinü'l-mu' azz:

Ke-ennehu āzeriyūnhā

³⁰²⁹ (İçinde küçükçe reçine bulunan bir çiçektir.)

11 Ve'ş-şems fihi kālibe
Medāhinü min zehab
Fihā beḳāyā ḡālibe

Zıkr olınan ' Arabî 12 ebyâtı bu fakîr *Keşirü't-Taḳaşşür Halitü'l-Kemiyyet* nām kitāb-ı müsteḫābdan ihrāc itmişdür. 13 [z-r-y] **Äzerin**: Ni' meti āzin ma' nāsına naql eylemiş, *Cāmi'ü'l-Fürs* şāhibi ḳubbeler ma' nāsına naql 14 eylemiş dimiş. [z-y] **Äzin**: ' Ädet ü āräyiş ve şol zīnete dirler ki pādışāhlar taḫt-gāhlarına 15 geldükde veyā fetḫ-i bilād ḫaberleri gelicek şehr ḫalkı dükkānların ve yol üzerinde dükkānları 16 öñinde köşkler ve ḳubbeler zīnet iderler ve diyār-ı ' Acemde nevrüz u ' ıydlarda daḫı iderlerimiş 17 ve ol köşklere āzin dirler. Emîr Mu' izzî ' ädet ü āräyiş ma' nāsında iki ma' nāyı bu 18 beytde cem' eyledi. **Beyt**:

19 Tār-ı müşg-i ḫam-girifte ber-gülşen āzin buved
Ḫam-giriften ḳāmet-i ' uşşāḳ-rā āzin buved
Beyt:

Melik fermüd ki āzinhā be-bestend
Be-her-sū bā-mey ü rāmiş nişestend

20 [-r-] **Ärin**: Ve bi'l-ḳaşr. Dirsek, *mirfaḳ* ma' nāsına. **Laḫfi**:

Me-şev bā müfsidān derdān muḳārin

21 Ki ḫod ālüde yābi tāb-ārin

Rānuñ fetḫi ve kesri cā'izdür. Mevzū'yıla budur ki 22 naql olındı. Nitekim *vāv* ile *vāren* daḫı şāyi' ve zāyi' lügatdür. Maḫallinde irād 23 olunmuşdur. Sā'ir esāmisi ārenc lafzında mezḳurdur. Ammā ba'zî şu'arānuñ ' ibāretinden 24 bilek, *rusḡ* ma' nāsına isti' māl olunmaḳ münfehim olunur. [z-m-v] **Äzmün**: Şınayış ma' nāsına 25 ism-i maşdar.

Beyt:

Yekî tiḡ-i nev dārem elmās-gün
Be-zaḫm-ı to ḫ'āhiş kerd āzmün

26 [j-e] **Äjen**: Ḳaraḫişāri dirsek, āren ma' nāsına naql eylemiş ve *zānuñ* fetḫi vü sükünü 27 cā'izdür dimiş. [s-e] **Äsān**: Geñez, ḳolay dimekdür, pesîr, sehl ma' nāsına. ('):

Çü ' aşḳ āsān nümüd evvel her āsān herāsānem

28 [s-t-e] **Äsitān**: İşik ' *atebet* ü *zurā* ma' nāsına. [s-t-y] 29 **Ästīn**: Ḳaftān ve göñlek yiñi, *kümm* ma' nāsına. ('):

Güvāh-ı ' aşıḳ-ı şādıḳ der-āstīn bāşed

30 [s-m-e] **Āsmān**³⁰³⁰: Gök, felek ma' nāsına. Fāzıl-ı Muḥaḫḫiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḫḫiḳ 31 ü tedḳiḳ itmişler ki āsmān lafz-ı mürekkebdür ās ile māndan. Mān, mānistenden ism-i **251a/01** fā' ildir. Beñzeyici ma' nāsına ās degirmendür, şu degirmenine āsyāb³⁰³¹ dirler, āsmānuñ ma' nā-yı **02** terkībisi degirmene beñzerdür. Niteki bu beytde vāḳi' dür. **Beyt:**

Degirmen gibidür şu üzre gerdün

03

Döne döne ider içindekin ider un³⁰³²

Āsmānuñ göge itlāḳı ma' nā-yı **04** terkībisinüñ unda taḫakkuḳı i'tibāriyledür. Ammā galebe-i isti' mālile menzile-i 'ilme varmışdur **05** ve Fürs aylarınıñ yigirmi yedinci günü. [s-y-e-b-e] **Āsyā-bān**: Degirmenci. [s-y-e-z] **Āsyāzen**: **06** Degirmen dişici ve degirmen çaḳıldaḳı. [s-n] **Āsen**: Ḳuma ve ilenci daḫı dirler ol 'avratdur **07** ki 'avrat üzerine gelür. [ş-y-e] **Āşiyān**: Yuva, 'Arabīde 'aş dirler. [f-r-d-k-e] **Āferīdgān**: **08** Yaradılmışlar cemī' āferīdedür. [f-r-y] **Āferīn**: Du' ā-yı ḥayr u taḫsīn ve şīḡa-i emrdür, āferīden **09** lafzından ve vaşf-ı terkībī daḫı isti' māl olunur. Fāzıl-ı Muḥaḫḫiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle **10** taḫḫiḳ itmişler ki āferīn ism-i fā' ildir. Āferīden lafzından yaradıcı ma' nāsına Ḥaḳ te' ālāya **11** cellü şānehu cānı yaratduḡından ötüri Cān-āferīn dirler. Niteki bu beytde vāḳi' dür. **12 Beyt:**

Āferīn cān-āferīn-i pāk-rā

Ānki cān baḫşīd ü imān ḥāk-rā

Söz ihtirā' **13** iden kimesneye suḡen-āferīn dirler. Ḥaḳ te' ālāya cihān yaratduḡından ötüri Cihān-āferīn **14** dirler. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Cihān-āferīn tā cihān āferīd

15

Ez-o ḥüb-ter şüretī kes ne-dīd

Aşl-ı kelām āferīn-i cihān, āferīn-i cān, āferīn-i suḡendür. 'İlmiyyeye naḳl **16** olıcaḳ müzāfün ileyh taḳdīm olunmuşdur ve ḳā' ide-i terkīb taḡyīr olunmuşdur. Maḳām-ı taḫsīnde **17** de āferīn dirler. Niteki bu beyt-i sābıḳda mezkūrdur ve bu beytlerde ol ma' nāyadur. **Beyt:**

18

Āferīn cān-āferīn ol pāke kim

Virdi bir vechile şüret ḥāke kim

³⁰³⁰ Yedinci arzuñ nām-ı 'acayibidür. **Esbābü's-semā**: Es-sebebi resen ve peyvenddür ve aşlü's-sebeb külli şey'in be-tevaşşul bih ilā şey'in min zerī' ate evḳarābete ev müdetin ve minh ḳaylü'l-lecbel ve'l-laḫriḳe sebeb ve's-sellem sebebü fi-tefsīrū's-şā' libī. **Mīnhū**: 'Arabīde felek-i evvel semā'-i dünyā dirler. Üçüncü felege şāvre, dördüncü felege burḳa' yedinci felege keḫil. Ba' zılar 'Arīb dimişler. Kebdü's-semā kebidāt minyān-ı āsmān.

³⁰³¹ Āstāb. 3. (284a/24)

³⁰³² Kemalpaşazade.

Oldı meshūr u felek maḥsūd-ı cān

19

Nüsha-i ümmü'l-kitāb *kün fe-kān*³⁰³³

Bu ma' nāya āferinüñ muḳābili nefrindür **20** ki ma' nāsı qarış virmekdür. **Beyt:**

Çonin güft şāh-ı cihān Keyḳubād

Ki nefrin-i bed berzen-i nīk bād

21 [f-y-l] **Āfilen:** Bir otdur eṭıbbā ʔatında ma' rūfdur, efsenteyn daḡı **22** dirler. [k-l-y-v]

Ākelyūn: Gülistānī kemḡā. **Şems-i F.:**

Keşed bisāt-ı zemīn ez-berāy-ı meclis-i şāh

23

Be-her behā-yı firāş-ı şāh z'ākelyūn

[g-y] **Āgīn:** *Kāf*-ı 'Acemīyile bir nesnenüñ yaşdıḡ gibi **24** minder gibi yorḡan gibi içine

ṭoldurduḡları nesneye dirler. [-m-] **Āmen:** Ni' metī çevre ma' nāsına **25** dimiş. [m-e-d-e]

Āmādān: Ḥāzır olmaḡ ve gelmek. [m-v] **Āmūn:** Ni' metī mişlihu ve muḡkem ve berk ve

26 sürçmez at ma' nāsına naḡl itmiş. *Şihāḡ-ı 'Acem* şāḡibi Buḡārā yöresinde bir ma' rūf

27 düz yirdür dimiş. [m-y] **Āmīn:** Bi'l-medd ve'l-ḡaşr çonin bād dimekdür, Süryānidür.

Ān: Ol dimekdür **28** esmā-i işāretgendür. ('):

Ān ki dil-ḡaste ze-ḡarmān ümīd-est menem

Ve melāḡat ma' nāsına **29** ve āḡir kelimede *elif* ü *nūn zī-rūḡ* olanuñ cem'idür.

Ādemiyān, perriyān, melekān gibi **30** ḡāḡ olur şıfat ma' nāsın ifāde ider, teferrüc-künān

ve üftān u ḡizān gibi *lām*-ı temelsük **31** ma' nāsına isti'māl olunur. Ān men-est

benüm³⁰³⁴ demek olur, lī ma' nāsına Fāzıl-ı Muḡaḡḡıḡ *Deḡāyıḡu'l-Ḥaḡāyıḡda* **251b/01**

böyle taḡḡıḡ ü tedḡıḡ itmişler ki ān lisān-ı Fārsīde ism-i işāretdür. Ba'id **02** için lisān-ı

'Arabīdeki *zālike* gibi qarīb için olan ism-i işāret Fārsīde **03** indür, 'Arabīde hezādur.

ḡāḡ olur ān lafzınuñ evveline *vāv* getürürler, vān dirler, maḡall-i **04** 'atıfda niteki bu

beytde zāhirdür. **Beyt:**

Ān nīz ḡüzeşt ez-in ḡüzer-ḡāḡ

05

Vān kī-st ki ne-ḡüzerd ez-in rāḡ

Ānuñ ve inüñ āḡirlerine *kāf* ziyāde iderler, ānek ü inek **06** dirler ma' nāları oncaḡuz,

buncaḡuzdur. ḡāḡ olur ānekden *elif* ḡızf idüp nek dirler **07** ma' nāsı girü oncaḡuz

dimek olur. Niteki Mevlānā-yı Rūmī *ḡaddese sırrahu* buyurur. **Beyt:**

08

Nek ḡırāze çend ibrişim behā

Çarḡ kon ānhā vü bāz incā beyā

³⁰³³ "Olan oldu."

³⁰³⁴ Benümdür. 3. (284b/27)

Ān lisān-ı Fārsīde **09** bir ma' nāya daḡı isti' māl olunur. Meşelā kimüñ nesidür diyicek yirde ān kī-st **10** dirler. Niteki Mevlānā-yı Rūmī buyurur. **Meşnevi:**

Güft zāhid der-sīvehā çī-st in
 11 Güft ān ān fülān mīr-i ecel
 Güft tālib-rā çonin bāşed 'amel

Ve edāt-ı cem' dür **12** insānda ve ḡayvānda isti' māl olunur. **Beyt:**

Serān ḡayl-i pīrāhen derīdend
 13 Düm ü bāl-i sūtūrān berīdend

Aḡaçda da isti' māl olunur. Dıraḡtān dirler. Niteki bu beytde **14** vāқи' dür. **Beyt:**

Pīrāhen-i sebz ber-dıraḡtān
 Çün cāme-i 'ıyd-ı nīk-baḡtān

Ammā kesildükden **15** şoñra çüp yā hīzem ola, bu edātıla cem' olmaz hā ile olur çüpān u hīzmān dimezler. **16** çūphā vü hīzemhā dirler. Aḡacuñ budāḡında yapraḡında yimişinde de ve sā'ir nebātātda **17** ve cemādātda da ḡāl bu minvāl üzredür. Şāḡhān, bergān, gülān, çemenān, sengān **18** kūhān, zemīnān, āsmānān dimezler, şāḡhā ve berḡhā, gülhā, çemenhā, senghā, kūhhā, zemīnhā, **19** āsmānhā dirler. [n-e] **Ānān:** Onlar dimekdür. [n-ā] **Ān ān:** Anuñdur dimekdür. **Ān Ānān:** Anlaruñ **20** dimekdür. **Ān İşān:** Mişlihu. [n-e-y] **Ān in:** Bunuñ. [n-e-n-y-e] **Ān inān:** Bunlaruñ. **21** [n-y] **Ānīn:** Taş yayık ki anuñıla yoḡurtdan ve südden yaḡ çıkarurlar. **Beyt:**

22 Dūḡam ey dost der-ānīn-i to mī-ḡāhem rīḡt
 Tā konem revḡan ez-īn dūḡ hemī cünbānem

23 [v-e-d-e] **Āvādān:** Ābādān ma' nāsına gelür Vesīletü'l-Maḡāşid şāḡhibi ve dīvān **24** ḡükmine daḡı dirler dimiş.³⁰³⁵ [v-r-y] **Āverīn:** Arduç aḡacı. [v-ḡ-v] **Āvgün:** Kārız içinde **25** aḡar şu. [v-y-z-g] **Āvīzgin:** Ulaşḡan ve ḡavuşḡan, 'alaḡ ma' nāsına dimekdür. [v-y-ş] **26** **Āvişen:** Ve bi'l-ḡaşr. Kāḡik didükleri ot ki ḡabībler ḡatında sa' ter dimekdür. Şütür-pā **27** daḡı dirler ve ıpar yavşan. [h-e] **Āhān:** Demür, ḡadīd ma' nāsına. [h-r-m] **Ehremen:** Feth-i hā vü mīm **28** ü sūkūn-ı rā ile irkek dīv dimekdür. Nerre-dīv ma' nāsına ḡalīmī böyle taşḡih idüp **29** ḡaşr-ı elif ü sūkūn-ı hā vü rānuñ fethasıyla ḡalaḡ-ı 'ām ḡabīlindendür. Ammā şā' yidür dimiş **30** ve Esedīnūñ bu beytiyle istişhād itmişdür. **Esedī:**

Sitiz āverī kār-ı Ehremen-est

³⁰³⁵ **Āvādān:** Ābādān ma' nāsına vāv ile bā arasında tebdül ü tevāḡi vardır. [v-e] **Āvān:** Dīvān ma' nāsına gelür ve Vesīletü'l-Maḡāşid şāḡhibi ve dīvān ḡükmine daḡı dirler dimiş. 3. (285a/23), 16. (238a/28)

31 Sitize be-perhâş-i âşüfte nî-st

‘Unşurî:

Suhen-gü feyz-i revhânî-st çün ber-ğayr peyvendem

Konem ez-şeh-per-i Cibrîl bâzû-bend-i Ehremen

252a/01 Şems-i Fahrî *Mi‘yâr-ı Cemâlîde* kaşr-ı *elifle* ve sükûn-ı *hâ* ile **02** ve fetḥ-i *râ* ile irâd idüp bu beyti inşâ itmişdür. **Beyt:**

Ân kâr-sâz-ı mülk-i Süleymân ki düşmeneş

03

Pinhân şevd hemîşe çü mânend-i Ehremen

Ni‘metî, haḫ budur ki ikisi de **04** cā’izdür dimiş. Bu fakîr keşirü’t-taḫşîr fuşahâ-yı kudemâ-yı şu‘arânuñ eş‘ârında Ehremen **05** ve Ehrîmen daḫı isti‘mâl itdüklerini bulup maḫallinde irâd itmişdür. [h-z] **Âhzen:** 06 Neft ma‘nâsına. [-h-] **Âhen:** Demür, ḫadîd ma‘nâsına. **Âheste-suhen:** Fısıldı. [h-v-e] **Âhvân:** 07 Ve bi’l-kaşr. Mağara vü raḫne vü naḫab ki delerler dîvârlara ve ḫişârlara. [h-v] **Âhûn:** 08 Mişlihu. **Esedî:**

Bün-i bâre ser-tâ-ser âhûn zedend

Nigûn bâre ber-rüy-ı hāmûn zedend

09 Firdevsî:

B’âhû zeden der-zemîn bâ-şitâb

Sebükter ze-mâhî şevend ender-âb

10 *Şihâh-ı ‘Acem* şâhibi geyik buzağusı ma‘nâsına didi. [b-s-t] **Âbisten:** Yüklülük **11** bi’l-yâ’i’l-müşennâti’l-taḫtâniyyet ve yecûzu bi’l-muvaḫḫideti’t-taḫtâniyye izân kemâmer. [y-y] **12 Âyîn:** Şol nesnenüñ ismidür ki ‘Arab dilinde aña ḫânûn dirler, resm de dirler, **13** Türkî dilde töre. **Beyt:**

Güzellerden vefâ umma ki Resmî

Bilir bilmezler ol âyîn ü resmi³⁰³⁶

14 Âyîn ile gâh olur emr-i lâzımdan ta‘bir iderler, törede ve ‘âdetde ma‘nâ-yı lüzûm **15** olduğından ötüri, niteki bu beytde zâhirdür. **Beyt:**

Ki tâzende ber-i to nefrîn buved

16

Pes zendegî düzaḫ-ı âyîn buved

Gâh olur âyîn ile sâñ bir yirde cem‘ iderler, âyîn **17** ü sâñ dirler, niteki bu beytlerde zâhirdür. **Naẓm:**

Her ân-kes çonîn-est âyîn ü sâñ

18

Merd-râ buved in cihân ân cihân

³⁰³⁶ Kemalpaşazade

Künün cem‘ -i isbāt-rā pīş-i ħ‘ān

Be-dih āşināyī b‘āyīn ü sān

19 Āyīn ‘ibāretinde ‘Acem tevessü‘ iderler. Meşelā yarağ ve yasağ diyicek yirde berg

20 ü āyīn dirler. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Süvār u piyāde b‘āyīn ü berg

Heme zīr-i cevşen heme zīr-i berg

21 Ve pādīşāhlara şehre girdükde şehr ħalkı bāzārlarda itdükleri zīnet-i āzīn 22 ma‘ nāsına. **Beyt:**

Ez-berāy-ı mağdem-i ħayl-i ħayyālet merdümān

Eşk-i rengīn ber-diyār dīde āyīn-beste

23 Nev‘ -i Evvelehu El-Elifi‘1-Mağşüre 24 [b-b-e] Ebebān: İki bā ile Ni‘metī ābān

ma‘ nāsına nağl eylemiş. [b-z-e-r-d-e] **Ebzārdān:** Ṭa‘ āma 25 ħonılan otlar zarfı. [b-r-m-

e-d-r-e] **Eber-māderān:** Ni‘metī, bir nev‘ ħalvādur dimiş. [b-r-n-c] **Ebrençen:** 26

Bilezük ħola geçürdükleri bilezüge dest-i ebrençen dirler, süvār ma‘ nāsına ayağa

geçürdüklerine 27 pāy-ı ebrençen dirler, ħalħāl ma‘ nāsına. [b-s-e] **Ebsān:** Bilegü ve

bilezük. [b-n-e-ğ-v] **Ebnāğūn:** Ni‘metī 28 ħişār u ħal‘a ma‘ nāsına gelür dimiş. [b-v-m-

e] **Ebümān:** Peşimān. [t-v-r-y-e] **Etüryān:** ‘Abbād 29 ma‘ nāsına. [ğ-ş-y-c-e] **Eğşicān:**

Žıdd ma‘ nāsına medd-i *elif*le ağşicān dağı rivāyet olınmışdur 30 anda sā‘ir adları

mezkürdür. [ğ-ş-c-e] **Eğşicān:** Mişlihu. ‘Unşurī:

Māder-i ān eğşicān şibrişān ne-konend bāz

31

Tā buved kābā‘-i ‘ulvī pāre-i ber-ter keşend

Esedī:

Bud er dāniş eğşicān niş be-ruğ

Hem ez-geşt heft ağter ü rāz-ı çarğ

252b/01 [ğ-n-c-y-ş-e] **Ağencişān:** Mişlihu. **Seyyid Nāşır Ħüsrevī:**

02

Ez-īn çār u ez-ān nüh ey birāder

Be-şod mevcūd se-ferzend-i dīger

Ma‘ ādan bes nebāt-ı ān kāğ ħayvān

03

Be-hem bestend yek-ser-i ağencişān

Bud riyā dürr ü der-kān zer ü gevher

04

Koned derviş-i merdüm-rā tüvānger

[ğ-k-v] **Ağkūn:** Dügme iligi. [r-b-v] **Erbūn:** Şatu, bāzār ağçesi 05 ħağığatde bey‘ ü

şirāda sifteh virilen ağçeye dirler. Elifsüz rebūn dağı lügātdür. 06 [r-b-y-e] **Erbiyān:** Ve

bi'z-zamm aḥtabāṭ balığı. [r-c] **Ercen:** Yaba. [r-d-v-e] **Erduvān:** Eşkâniler ki **07** selāṭin-i Fürsüñ üçüncü ṭabaḳasıdur, mülük-ı ṭavā'if daḡı dirler, eñ soñra **08** pādişāh olanuñ adıdur ki Erdeşir-i Bābek elinde helāk olmuşdur. [r-z-e] **Erzān:** **09** Ucuz, raḡiş ma' nāsına. [r-z] **Erzen:** Ṭarı didükleri ki ḡubūbatındandır ve bir ḡāyetde **10** berk ağaçdur. **Beyt:**

Vey muḡtesibī be-rāh dīdem

Der-dest girifte çün erzen

[r-s-l-e] **11 Arslān:** Ma' rūf ḡayvān ki melik-i sibā' dur. [r-ş] **Erşen:** Bulut, ebr ma' nāsına deşt-i **12** Kıpçāḡ lügatidür. [r-ğ-v] **Ergün:** Ḥalimī binüt dimiş. Ni' metī bint ya' nī bākire kız oḡlan dimiş, **13** Deşt-i Kıpçāḡ lügatlerindendir. **Esedi**³⁰³⁷:

Çonān tāht-ı tünd ergun seng-hem

Ki der-künbed ezker şod māh gem

14 Bu beyt ergun esb-i tāzī olduğına delālet ider. [r-ğ-v-e] **Erguvān:** **15** Bir ma' rūf çiçekdür, rāyiḡası olmaz, ḡaḡiḡatde bir ağaçdur, kıızıl gülleri olur, bir rengi aña **16** nisbet idüp erguvānī dirler. **Muzafferī:**

Çün best in-cihān ber-men ez-ān zülf ḡurāb

17

Ergavān bār-est çeşm z'ān lebān za' ferān

Ta' rib idüp ercevān **18** dirler ve delüce keçiboynuzı çiçeḡi. [r-ğ-v] **Ergün:** Binüt, Deşt-i Kıpçāḡ lügatlerindendir. **19 Esedi:**

Hezār esb-i dīḡer be-zerrin-sitām

Ez-ergün v'ez-tāzī-i tiz-kām

[r-m-ğ-e] **Armaḡān:** **20** Hediyye, Türkide daḡı müsta' meldür. [r-m-e] **Ermān:** Peşimān u zaḡmet ü meşāḡkat ki bir işe **21** çekersin. [r-m] **Ermen:** Ma' nā-yı terkībisi egirmen dimekdür ve bir vilāyet adıdur ki Ḥüsrev-i **22** Perviz anda varup Şirīnile müşāḡabet eyledi. [r-m-v] **Ermün:** Ve bi'z-zamm. Ecir **23** olan kimesneye işlemezden evvel virilen sifteye dirler ve müşterīye dirler. **24** Şatılan nesnenüñ bahāsın ḡabz itmezden evvel virilen nesneye dirler. **Laṭifi:**

25

Menem derd-i to-rā bā-dil ḡarīdār

Ki ermün dādeem cān behr-i bāzār

Ni' metī yā ile erbün daḡı **26** irād eylemişlerdür. [r-n-y-e] **Erniyān:** Aḡçuvān ki bābüne

³⁰³⁷ Şeyḡü'l-islām Celāleddin Es-Süyüṭī *rahmetullāhi* Esmā'-i Esedi Veledi adları ile sekiz yüz esāmisi yazup bir risāle idüp adını Nizāmü'l-Esed fi Esmā'ü'l-Esed ḡomuşdur ve mezkūr risālede dir ki: Ve zikr inne'ş-Şeyḡ Şadrüddin bin Vekil daḡlı ba' zü'l-umerā fe-ḡālī lehu a' dlü'l-esed şelāse ālāf ism ü neseve fi zālīk ile'l-mübālaḡa. (Şeyh Sadreddin bin Vekil'in bazı şehzadeleri ziyaret ederek kendisine Esada üç bin isim vermesini söylediḡini ve bunu abartıya baḡladığına belirtti.)

dirler, Türkide koyungözi 27 dirler, anuñ nev'indendür. [-r-] **Eren:** Dirsek, āren ma' nāsına. [r-v] **Erven:** Ni' meti, şafrası 28 gālib olan kimesneye dirler dimiş. [z-e] **Ez-ān:** Andan dimekdür. [j-d] **Ejden:** Ve bi'l-kesr zā'-i 29 'Acemiyile aluç ağacı dimiş ve tavşancıl didükleri yırtıcı kuş ejdehām ma' nāsına ğayrı adları 30 ile meşūrdur. [j-k-e] **Ejkān:** Ğam u ğuşşa zā'-i 'Acemiyile. [j-g] **Ejgen:** Tecāhül ma' nāsına ve baĝ 31 çubuĝı ki budarken düşer. [j-g-h] **Ejgehen:** Zā'-i 'Acemiyile Ni' meti mişlihu dimiş ve kāhil ve baṭṭāl 253a/01 u bī-kār olan. **Şems-i F.:**

Eyyām bā-kifāyet-i o hest kem ğired

Eflāk bā-celālet-i o hest ejgehen

02 Ejmān: Ḥasret ü peşimān ve zaḥmet ü meşakḳat ki bir işe çekilür ermān **03** ma' nāsına rā'-i mūhmele vü zā'-i 'Acemiyile mervī lügatdür. [-j-] **Ejen:** Dirsek, ājen ma' nāsına **04** zānuñ fetḥ ü sūkūnı cā'izdür. [z-y] **Ez-īn:** Bundan dimekdür. [s-t-y] **Estin:** Estūn ma' nāsına. **05 Mevlānā Rūmī:**

Cibril ber-āstīn beste

Perr ü bāliş-rā be-şad-cān ḥaste

[ṭ-v-e-r-y] **06 Eṭvārīn:** Bir cezire adıdır ki anda cin ṭā'ifesi çok olur. [f-z-v] **Efzūn:** Artuḳdur **07** ismdür, efzūdendendür ki ma' nāsı artmaḳdur, muḳābili kāstdur ki ma' nāsı eksikdür **08** gāh olur evvelinden *elīfn* ḥıẓf idüp füzūn dirler. [f-z-v-n-y-n-e] **Efzūnī-nān:** Ekmek **09** ḥamīrlenmek. [f-s-e] **Efsān:** Bilegü, *mess* ma' nāsına. ('):

Efsān ger tiĝ-i to-st me-renc

Ve bilezük **10** ābsān ma' nāsına. [f-s-n-t-y] **Efsentīn:** Eṭibbā katında ma' rūf bir otdur, evelik dirler. **11** Ba' zı yirlerde lavaṭa dirler, Ni' meti, Rūm diyārında pelin dirler dimiş. [f-s-v] **Efsūn:** Bügi **12** ve ḥile vü mekr Türkide avsun didükleri ki ḥaste vü meşūr üzerine oḳurlar, 'Arabide **13** *ruḳye* dirler. [f-ĝ-n] **Efgān:** Zārılıḳ ya' nī inlemek ve āvāze vü nefrīn ma' nāsına. [f-l-e-ṭ-v] **14 Eflātūn:**³⁰³⁸ Bin Ariston illā lehī. İskenderūñ vezīr-i a' zamı adıdır. Mevlīdi Ḳonyadır. Lisān-ı **15** Yūnānide şādıḳū'l-ḳavl dimekdür ve

³⁰³⁸ Eflātūn āḥir-i müteḳaddemīnūñ evvelidür. Tevhīd ü ḥükm ile ma' rūfdur. Selāṭīn-i Fürsūñ ikinci ṭabaḳasından Behmen bin İsfendiyār zamānında vücūda geldi ve ḥikmeti Sokrāt u Ṭaymāvus ḥekīmden aḥz eyledi ve Sokrāt-ı mu' attal mesmūman vefāt itdükte kā'im-maḳāmı oldu, 'ulūm-ı ilāhiyyeye 'ulūm-ı ṭabī'iyeye riyāziyyeyi zamm eyledi ve hüve'l-leẓī aḥzū'l-müşā'ibini'l-meşhūrīn ve ma' nāū'l-müşā'ibin inne kāne min rāyihū'r-riyāzetü'l-lebeden bāyā' iū'l-mu' tedil yaḥlelü'l-füzül ve medārisetü'l-ḥikmet fi telekü'l-ḥāl ve Eflātūnuñ erā'-i mezāhibi fi telekü'l-ḥāl ki Aristō andan olmuşdur ba' zında muḥālefet itmişdür, ḥudūş-ı 'ilmde ve ğayrıda ve anuñ kelāmındandır ki Ḥaḳ te'ālā bir kimesneye 'ilm-i ḥikmet virse virdügi ḥikmet miḳdārı anuñ rızḳından eksik eyler sebebinden su'āl itdükte didi ki ḥikmet ḥazz-ı nefs-i nāṭıḳadır. Māl ḥazz-ı nefs-i şehvāniyyedür. Māl ile ḥikmet müteĝāyirlerdür. Bir yirde cem' olmazlar. Efrāṭīn Ḥakīm yıldızlar eşkāl ki raşaddadır, yigirmi iki biñ sitāredür ki şābitāt daḫı dirler, cümlesini görüp ve bilüp her sitāre ṭul u 'arzını ta' yin eyledi. Vallāhu a' lem.

Haṭīb-i Kāsim-zāde *Ravzatü'l-‘Ulemāda* Eflātün **16** El-Mu‘taşım bi'l-‘adl ma‘nāsına dimiş ve Hānīd Emīr-i ‘Ām menfa‘at-i keşir-i ‘ilm ma‘nāsına naql eyledi. **17** Kāle Ebū Musā Cābir bin Ḥayyānū’s-Şūfī *Kitābetü'l-Müsemma, Kitābü'l-Cāmi‘ fi'l-Uşurlāb* **18** ‘ulemā vü ‘ulemāün yaḥtevā elif bāb ü nif ve yeḳalü el-Eflātün inne mine’l-lādiḳe ve’l-eşahḥ **19** āne İskenderānī fānehu Yūnānī ve ma‘nā isme vāsi‘ü’l-‘ilm ve bel‘ mine’l-‘ömr mi’ete vü şemāneyn sene ve ḳayl **20** ekşer min zalıke ve naẓar mine’l-mürriḥin inne ‘aş efell min zalıke ve ḳavlühüm ğayre münāsib. Fe-inne **21** tāfū’l-arz ma‘ü’l-İskender mine’s-şarḳ ile’l-mağrib ve iḳāmü fi iḳlīm ve aḥdin erba‘in **22** seneten ve hüve’l-İskender min şıgra ilā kibre intihā [k-n-e] **Eknān**: Mağara Şiḥāḥ-ı ‘Acem **23** şāḥibi medd-i *elif*le zabt eylemiş. [k-n-v] **Eknūn**: Şimdi dimekdür, el-ān u ān-fāen ma‘nāsına. [k-s-v] **Eksūn**: **24** Şems-i Faḥrī cāmei-st mişl-i dabīkī dimiş ba‘zılar aṭlasa maḥşūşdur dimiş, rengi ḳaralığa mā’ıldür. **25** Ḥalīmī rengi ḳaradur dimiş, Ni‘metī, ḳara aṭlasdan bir nev‘dür ve bir ğāyetde bahālu ḳumaş adıdur **26** dimiş. **Şems-i F.**:

Sezed ki der-ḳadem-i devletet be-pāy-endāz

Zamāne der-keşed ez-ḳarḥ-ı aṭlas u eksūn

27 Şems-i Faḥrīnūn bu beytinden aṭlasūn ğayrı olmaḳ añlanur. ‘**Unşurī**: **28**

Eksūn ze-jengār-ı felek-rā çü āster

Ber-ā-bere-i mu‘anber in-sāde bīn

[l-k] **Elken**: Cimrī, ‘Arabīde kenk **29** ma‘nāsınadur, yukālü le-kenne’l-ercel ey kenk zebān şod ve hüve elken ve heyü’l-lekenete. ‘**Unşurī**:

30

Ey tığ-i cihān-dāver bā-ḥāme-i to ‘āciz

V’ey tīr-i zebān-āver der-ḥazret-i to elken

[m-e] **Emān**: **31** Mühlet. [m-b-e] **Embān**: Kīse vü tağarcuḳ. [m-y] **Emīn**: Çonīn bād dimekdür. ‘**Unşurī**:

253b/01

Tā hem in zıll-ı cenāb-ı o buved memdūd-lis

Der-suḥen maḳşūr geşte ber-du‘ā-yı o emīn

Süryānīdür **02** āmīn ma‘nāsına hemzenūn medd ü ḳasrı cā’izdür. ‘Arabīde şādıḳ u müstaḳīm ma‘nāsınadur. **03** [n-b-e-ḥ-v-n] **Enbāḥūn**: Hişār u ḳal‘a ba‘zılar vāvı resmī ṭutup ten ü zen **04** ḳāfiyesinde isti‘māl itdiler. Şems-i Faḥrī *Mi‘yār-ı Cemālīde* ve İşfahānī Ceyḥūn u Seyḥūn **05** ḳāfiyesinde isti‘māl itdiler. Ḥaḳ budur ki iki vechile daḥı cā’izdür, lafz-ı ḥūd gibi. **Şems-i F.**:

06

Ḳalā‘-ı devlet ān pādişāh-ı Cem-ḥaşmet

Ki hest pāye-i ḳadreş kemīne enbāḥūn

07 Ni‘metī bu lügati *elif*den sonra *bā* ile daḥı irād eyledi. [n-b-e] **Enbān**: Tağarcuḳ ki

‘Arabide **08** cerāb dirler, kaşnı, engedān lafzınıñ mu‘arrebidür. [n-c-e-m-y] **Encāmīn:** Āhırğı dimekdür. [n-c-d-e] **Encüdān:** Kaşnı, engüdān lafzınıñ mu‘arrebidür.³⁰³⁹ **09** [n-c-m] **Encümen:** Direng yiri, maḥfil ma‘nāsına. [n-d-r-v] **Enderün:** İçerü dimekdür. [n-d-v] **Endün:** **10** Şıva, endüd ma‘nāsına. [n-d-v-h-g] **Endühgen:** *Kāf*-ı ‘Acemīyile guşşalu ma‘nāsına. [n-d-v-h-g-y] **Endühgīn:** **11** Mişlihu. [n-d-h-g-y] **Enduhgīn:** Mişlihu, ‘Arabide lahfān u esvān ma‘nāsına. [n-g-b-y] **Engübīn:** Bal, ‘asel ma‘nāsına **12** künyeti Ebū Meymündür. [n-g-j-e] **Engejān:** *Kāf* u *zā*’-i ‘Acemīyile mişlihu, kaşnı ma‘nāsına. [n-g-d-e] **Engüdān** **13** *Kāf*-ı ‘Acemīyile kaşnı didükleri ağır koçulu ot, ‘Arabide ḥaltīt dirler mu‘arربی encüdāndur, **14** Qaraḥiṣārī, ve miftāḥ ma‘nāsına da gelür dimiş. [n-g-s-v] **Engüsān:** *Kāf*-ı ‘Acemīyile bir dürlü **15** kumaşdur, her demde bir dürlü görünür, buqalemün gibi. [n-g-ş-t-r-y] **Engüşterīn:** Yüzükdür. **Beyt:**

16 Beher dehenhāy çü engüşterīn
Sāḥte ez-la‘ l-i muşaffā nigīn

Yüzüğe engüşterīn didükleri **17** baş barmağa nisbeti olduğundan ötürüdür. Sā’ir tafşili engüşter lafzında beyān **18** olınmışdur. [n-g-k-y-v] **Engelyūn:** *Kāf*-ı ‘Acemīyile tersālar içinde bir mu‘teber kitābdur ve ba‘zılar **19** İncıldür dimişler ve Mevlānā Ḥüseyn Vā’iz *El-Kāşifi Cevāhirü’t-Tefsīr*inde dir ki bir qavlda **20** Ḥazret-i Ādem şafiye ‘aleyhi’s-selām nāzil olan on şuhufuñ adıdur ve bir kumaşdur ki anda **21** yedi dürlü reng olur ve dürlü dürlü çiçekler ma‘nāsına. **Beyt:**

Şehr-i ārāste çün kār-geh-i engelyūn
22 Ḥaşşe çün bāğ şevved ez-ruḥ-ı gülhā rengīn

[n-g-y-e-n] **Engüyān:** Kenger ü sergle ve sergla **23** didükleri ot. [n-g-b-v] **Engībūn:** Ni‘metī mişlihu buqalemün dimiş. [n-g-y-s-e] **Engīsān:** Mişlihu. **24** [n-y-s-e] **Enīsān:** Maşharalık ve muḥālif ve yalan ki sözüñ ve anduñ ve va‘denüñ şıfatı olur. **25 Şems-i F.:**

Ne der-cūdeş buved hergiz tedanıq
Ne der-qavleş buved hergiz enīsān

Diger:

26 Men ān gāh sūd koned enīsān ḥorem
K’ez-īn şehr-i men raḥt bīrūn berem

[n-y-s-v] **Enīsūn:** Meşhūr **27** otdur. [n-y-r-e] **Enīrān:** Fūrs aylarınıñ otuzuncı günü. [n-y] **Enīn:** İñledi, ‘Arabīdür, Fārsīde **28** daḥı şāyi‘dür ve taş yaşduq ve taş yayıq ve yapuq ma‘nāsına da gelür. [v-r-n-c] **39 Evrencen:** Bilezük, ebrencen ma‘nāsına. [v-j] **Evjen:**

³⁰³⁹ 16. (240a/05)

Dil-āver ü bahādurlara ıtlāk olunur, **30** sıfatdur, merd-i evjen, bebr-i evjen dirler, merd-i efken ü bebr-i efken ma' nāsına ya' nī merd aqtarıcı **31** ve yıkıcı dimekdür, kıyās bu idi ki evjenden efkenden ma' nāsına geleyidi, evjen emr şığası **254a/01** olup ba' zı terkiblerde sıfat isti' māl olına idi lākin huşuşıyla hemān vaşf **02** olınan işidildi, maşdar u māzī ve müstaḳbel ü ḫāl şıgaları işidilmedi. **Enverī:**

03 Be-gürz-i āhensāy u be-nīze-i şahre-gezāy
Be-tür-i müy-şikāf u be-tig-i şirā vejen

[v-s] **04 Evsen:** Ḳaraḫişārī kışşa ma' nāsına naḳl eylemiş. [h-r-m] **Ehrimen:** Erkek dīv dimekdür. **05 Şems-i F.:**

Ān kār-sāz-ı mülk-i Süleymān ki düşmeneş
Pinhān şevved hemīşe çü mānend-i Ehrimen

06 [h-r-v] Ehrūmen: Mişlihu. **Enverī:**

Ḥadenghāy-ı şihāb ender ān şeb-i şibh-nigün
07 Revān çü nūr-ı ḫired der-Revān Ehrūmen

[h-r-y-m] **Ehrīmen:** Mişlihu. **Unşurī:**

Çonān dān ki der-her ten Ehrīmen-est
08 Heme ḫalk-rā Ehrimen düşmen-est

[h-v-e] **Ehvān:** Raḫne, āhvān ma' nāsına. **Esedī:**

09 Eger der-beyābān ber-rīg ü seng
Nişān-sāzī ez-ḫalka-i ḫired teng
Be-zūdī ze-şad mīl reh-i bişter

10 Bed-aḫlaḳa z'ehven ber-ārend ser

[y-v-e] **Eyvān:** Ṭāḳ-ı bülend ü pādīşāhlar oturduḳları **11** mekān. **Şems-i F.:**

Ze-bed-sikālī perdāht ḳal' a vü bāre
Be-farḳ-ı ḫiş beyā rāst ṫārem ü eyvan

12 ve sāyebān ki ḳapu öñine yaparlar, 'āmme taḫrīf idüp şayvān dirler **13** ve ṫurre vü çārdāḳ ve fi-muḫtārū's-şihāḫ eyvān be-kesri'l-hemzeti's-şafeti'l-' aẓīmet ve minh eyvān **14** kesrī ve cum' a evāvīn. *Şihāḫ-ı 'Acem* şāḫibi de be-kesri'l-hemze diyü taşḫīḫ eyledi. **El-Elifi'l-Meksüre 15 [j-d] İjden:** Aluc ağacı dimiş ve ṫavşancıl ḳuşı fetḫ-i elifile ejden ma' nāsına. [s-t-b-e] **İstebān:** **16** Yüzerlik toḫmı. [s-p-ğ-v] **İspeḡün:** Bezerḳatūnā ve boḡa yapraḡı ve siñirli yapraḳ toḫmı. [s-p-n-d-e] **İspendān:** **17** Yüzerlik, sipendān ma' nāsına ḡayrı adları ispend lafzında mezkūrdur. [s-p-y-v] **İspeyūn:** Mişlihu **18** ve toḫme sā'ir esāmīsi ispeyūs lafzında mezkūrdur. [s-t-r-v] **İsterūn:** Ḳışır 'avrat 'Arabīde **19** 'aḳīm ü 'aḳır dirler. **Şems-i F.:**

Be-dān sebeb ki fūhūl-i kirām ʿannīnend

Şerend māder-i āmāl nīz-i isterūn

20 [s-t-f-e] **İstifān:** Çivi dibi ve bir nevʿ zīrver ʿavratlar başlarına zīnet iderler. [s-f-t-e]

21 **İsfetān:** Işırğan dikenini didükleri. [ş-ğ-v-e] **İşhʿān:** Çiçek, şüküfe maʿnāsına ve kuşmak.³⁰⁴⁰ **İklīmūn:** Hükemādan evvel ʿilm ferāseti ol peydā itmişdür, çāpük ü tīz dil

idi. **Menkūldür** Bir kimesne şüret-i Bokrāt Hākīmi, şüret itdürmişidi. İklīmūn Hākīm mezkūr şüreti gördükde bu şahsñ şāhibi zinā dūstdur didi, didiler ki bu şüret Bokrāt Hākīmüñdür, hāşā ve kellā ki ol fiʿl-i kabīh andan zāhir ola, İklīmūn didi ki benüm ʿilm-i ferāsetüm buña yitişmedi bu sözi Bokrāta didüklerinde İklīmūnün ferāsete taḥsīn idüp ve taşdiq eyleyüp didi ki eyyām-ı cevānīde zinā dūst idüm, baʿdehu kabāḥatin bilüp ʿavn u ʿināyet-i ilāhī ve kuvvet-i riyāzet-i gümāhī ile terk eyledim. 22 [y-d-v] **İdūn:** Böyle maʿnāsına. **Şems-i F.:**

Hemīşe der-ḥaḳ ehl-i hüner nigūnī kon

Ki cedd ü bāb-ı to peyveste kerdeend idūn

23 Ve şöyle ki maʿnāsına. **Beyt:**

Gül-be-gül ü şāḡ-be-şāḡ ez-şitāb

24

Mī-şodem idūn ki şev ü ne-şev āb

Firdevsī:

Ger idūn ze-mīnū berāyed sürüş

25

Ne-bāşed be-dān ferr ü āverend ü hūş

Cāmiʿü'l-Fürs şāhibi dāʿim ü hemīşe ve her-dem. **Esedī:**

26

Ez-ān in-küh idūn hūş u hurrem-est

Ki bā-ferruḡ pey-i ādem-est

Ve rūzgār 27 ve şimdi ve buvedem ve bunda ider maʿnāsına naql eylemiş. *Şihāh-ı*

ʿAcem şāhibi ve Niʿmetī, ve Hudā-yı 28 teʿālā ve ider maʿnāsına da gelür dīmiş. [n-y-r-e] **İnrān:** Fürs aylarınıñ otuzuncı günü 29 İnrān fetḫ-i elifile daḡı mervīdür ve eşaḡḡ

fethiledür. [y-r-m-e] **İrmān:** Peşimān maʿnāsına. 30 [b-s-n-t-m-e] **İsniṭmān:** Zerdüşti-i ḥākīmüñ adıdur. **Beyt:**

Bīm-ber ber-esīm bud ān-zamān

31

Bedeş nām Zerdüşti-i İsniṭmān

[y-s-e] **İsān:** Maşrıḡ u şimāl mā-beynidür ki ricāl-i ḡayb 254b/01 nefʿanā Allāhu be-

³⁰⁴⁰ **İşhʿān:** Çiçek şüküfe maʿnāsına ve tāze fidān. [ş-ğ-v] **İşhūn:** Mişlihu ve kuşıkulaḡı tereşe maʿnāsına ve kuşmak. 3. (288a/10)

berekātihüm her ayuñ altıncı ve yigirmi birinci ve yigirmi sekizinci günü ol cānibde **02** olur. (‘):

Ve Kākec Cānib-i iṣān

[y-ṣ-e] **İṣān**: Zāmīr-i cem‘-i gā’ibdür. Anlar **03** dimekdür. Hüm ü hünn ma‘nāsına Fāzıl-ı Muḥakkiḳ *Deḳāyıḳu’l-Ḥaḳāyıḳ*da şöyle taḥḳıḳ itmişler ki **04** İṣān zāmīr-i cem‘-i gā’ibdür. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt**:

İṣān dārend dil-i men iṣān dārend

05

İṣān ki ser-i zūlf-i perīṣān dārend

Müfredi odur. Ṣān daḳı zāmīr-i **06** cem‘-i gā’ibdür. İṣān ile ṣānuñ farkı oldur ki İṣān zāmīr-i münfaşılıñ cem‘idür. **07** Ṣān zāmīr-i muttaşılıñ cem‘idür. Lisān-ı Fārsīde muḥātabuñ da mütekellimüñ de zāmīr-i muttaşılıllarınıñ **08** cem‘i *elif*le *nūm*ladur. Muḥātab için olan zāmīr-i muttaşıl müfredi ḥarf-i *tād*dur ki āḫir kelimeye **09** lāḫıḳ olur. Niteki bu beytde vāḳi‘ olmuşdur. **Beyt**:

Terk-i dünyā kon berāy-ı āḫiret

10

Ez-beden ber-keş libās-ı fāḫiret

Āḫiretüñ āḫirindeki *tā’ tā’-i* nişedür. Fāḫiretüñ **11** āḫirindeki *tā’ tā’-i* ḫiṭābdur. Mezkūr *tā’-i* ḫiṭābe *elif*ü *nūn* ilḫāḳ idicek zāmīr-i cem‘ **12** olur, niteki bu beytde vāḳi‘ dūr. **Beyt**:

Ez-āzār-ı men tān-ı to vü dil-i tehi

13

Murād der-pezir bud hemçün zehī

Ḥarf-i *kiye* *tā-yı* ḫiṭābda muttaşıl olur. Kit dirler, mütekkellim için olan **14** zāmīr-i müfred ḥarf-i *mīm*dür ki āḫir kelimeye lāḫıḳ olur. Niteki bu beytde vāḳi‘ olupdur. **Beyt**:

15

Ve lākin ne-yendişem ez-ḫışm-ı şāh

Dilāver buved der-suḫen bī-günāh

Mezkūr *mīm*-i mütekkellim **16** *elif*ü *nūn* lāḫıḳ olıcaḳ zāmīr-i cem‘ olur. Niteki bu beytde vāḳi‘ olupdur. **Beyt**:

17

Çü āgehī to ki mā şehr bend-i taḳdīrīm

Der-hidāyet-i tevfiḳ mān to be-güşāyī

[y-l-ḫ-e] **İlḫān**: **18** Buyruḳ buyurıcı ya‘nī fermānde pādişāhlar elḳābındandır. Mevlānā Sürürī Ḥāce Ḥāfızuñ **19** **Beyt**:

Aḫmed Allāhu ‘alā ma‘deletü’s-sultānī

Aḫmed Şeyḫ Üveys Ḥasan-ı İlḫānī³⁰⁴¹

Beyti şerḫinde İlḫān **20** bir pādişāh ismidür dimiş ve Aḫmed Şeyḫ Üveys bin Ḥasan

³⁰⁴¹ --. 16. (241a/10)

İlhānī taḳdīrindedür. Aḫmed Şeyḫ 21 Üveys lafzınıñ mecmū'ı 'alem olduğı taḳdīrce ma'nā böyle olur. Ammā Aḫmed müstaḳil 'alem 22 olup Şeyḫ Üveys babası adı olur, Ḥasan anuñ babası nāmı olıcaḫ İbn lafzı 23 iki yirde muḳadder olup Aḫmed bin Şeyḫ Üveys bin Ḥasan taḳdīrine olur.³⁰⁴² [y-l-k-e] **İlkān: 24** Mislihu. [n-y-s-e] **İnīsān:** Muḫālif ü yalan sözüñ ve va'denüñ ve anduñ şıfatı olur. 25 *Yā* ile *nūn* arasında taḳaddüm ü te'eḫḫür vardır. [y-m] **İmen:** İnaḫ kimesne mu'temedün 'aleyh 26 kimesne ve ḳayḡusuz olan. [-y-] **İn:** Bu dimek olur, ism-i işaretdür, firīb için 27 'Arabīdeki hezā gibi ḡāh olur ifāde-i ma'nā-yı taşḡir için āḫirine bir *kāf* 28 getürürler, İnek dirler. Ma'nāsı buncaḡuz dimek olur. [n-e] **İnān:** Bunlar 29 cem' şıḡasıdır. [y-n-ç-n-y] **İn-çonīn:** Buncılayın dimek olur. **El-Elifi'l-Mazmūme. 30** [b-e] **Ubān:** Taḡ, uyan lafzından muḫaffedür, bu lügat *yā* ile daḡı ki āḫir-i ḫurūf-ı 31 teheccīde mervīdür ḡayrı adları ābān lafzında meşūrdur. [r-e] **Urān:** Ni'metī bir aḡaçdur 255a/01 tábūta dirler dimiş. [r-t-k-e] **Urtukān:** Ergüvān ma'nāsına. [r-c-v-e] **Urcuvān:** Ergüvān 02 lafzınıñ mu'arrebīdür. [r-m-e] **Urmān:** Zaḫmet ü meşāḳḳat feth-i *elif*le ermān ma'nāsına sā'ir 03 isimleri ermān lafzında mezkūrdur. [r-m-v] **Urmūn:** Sifteh ki alım şatımda isti'māl 04 olunur. Sā'ir esāmisi feth-i *elif*le erbūn lafzında zıkr olınmışdır. [s-t-ḫ-v] **Üstüḫ'ān: 05** Kemük, 'azm ü çekirdek vāv-ı resmīdür. Cān, ḫān ḳāfiyesinde isti'māl olunur. [s-t-v] **Üstüvān: 06** Ni'metī berk ü muḫkem üstüvār ma'nāsınadır dimiş. [s-t-v] **Üstüven:** Direk ve döñer sütun 07 ma'nāsına. [ş-t-r-b-e] **Üştürbān:** Deveci. **Uşturāḫayḳūn:** Boḡa dikenini didükleri ot. [ḡ-e] **Uḡān: 08** Ni'metī *Şiḫāḫ-ı Rūm* şāḫibi Cengeliye ve dilince ve dirler ki Çiñüñ dilince Teñri te'ālāya 09 dirler dimiş. [f-t-e-n-ḫ-y-z-e] **Üftān-ḫizān:** Düşe dura dimekdür.³⁰⁴³ [v-b-e] **Übān:** Taḡ 10 kūh ma'nāsına. [v-r-m-e] **Ürmān:** Aḡacı çoḡ yire dirler, Türkīde de müsta'meldür ve zaḫmet 11 ü meşāḳḳat ermān ma'nāsına. [v-z] **Ozan:** Bir sınıf tā'ifedür, Oḡuz-nāmeler 12 iderler, Türkīde daḡı meşūrdur. [v-s-e] **Üstān:** Uzunına yapılmış ev ve vāsi' 13 ma'nāsına da gelür. [y-b-e] **Üyān:** Taḡ, kūh ma'nāsına Ni'metī, ve orta güz ayı dimiş. 14 **Nev'-i Evvelehu El-Bā'i'l-Meftūḫa 15** [e-b-z] **Bābzen:** Kebāb demiri ki süflī daḡı dirler. **Şems-i F.:**

A'zam cemāl-i dīnī vü dīnet ān ki hest

16

Cān-ı 'adū çü bismil ü rümḫeş çü bābzen

Esedī:

Ki o-rā enbīze ber-efrāḫtī

³⁰⁴² --, 16. (241a/10)

³⁰⁴³ **Üftān-ḫizān:** Düşe -. 3. (288b/26)

17

Çü ber-bābzen murğ ber-sāhtī

[e-p-e-y-e] **Bā-pāyān**: İkinci *bā*'i 'Acemiyile develer ve kıssa, kütāh ma' nāsına 18 ve nihāyetlü nesne. [e-t-n-g-e] **Pātingān**: Bādincān. [e-t-v] **Pātūn**: Ni' metī nişānlu toğana 19 dirler dimiş. [e-ḥ-t-h-z] **Bāhte-zen**: Mühre-i dīvār yapıcı. [e-ḥ-s-h-z] **Bāḥse-zen**: Mişlihu. 20 [e-ḥ-e-z] **Bāḥe-zen**: Mişlihu. [e-ḥ-y-z-h-z] **Bāḥize-zen**: Mişlihu. [e-ḥ-y-h-z] **Bāḥiye-zen**: Mişlihu. [e-d-e] 21 **Pādāş**: Şavāb u 'avz pādāş ma' nāsına. [e-d-y-e] **Bādiyān**: Gemi yelkeni, şurā' ma' nāsına 22 ve қаftān ve gönlek yaқasına daḡı dirler. Ni' metī ve şıgırtmaç ma' nāsına da naқl itmiş. 23 [e-d-v-e] **Bādvān**: Mişlihu. [e-d-b-r-y] **Bād-ı berīn**: Şabā yili. **Şems-i F.**:

Be-zīr-i çarḡ-ı berīn bī-mişāl-i fermāneş

24

Ze-sūy-ı kıble ne-yāred vezīd bād-ı berīn

[e-d-b-z-e] **Bād-bezān**: Eser yıl bād-ı vezān 25 ma' nāsına. **Beyt**:

Çü bād-bezān şād Fīrūz şāh

Hemī tāht bā-Türk ü rüyī çü māh

26 [e-d-b-r-s] **Bād-bersen**: Şabā yili. [e-d-p-s-y] **Bād-pesīn**: Faқ sonrağı bāz-pesīn ma' nāsına. 27 [e-d-ḥ-v] **Bād-ḥ'an**: *Vāv*-ı resmīdür. Ten ü zen kāfiyesinde isti' māl olunur. Yıl girecek 28 pencere bād-gīr ma' nāsına. **Kesāyī**:

'Ömr çi gūne çehed ez-dest-i ḡalk

Bād çi gūne çehed ez-bād-ḥ'an

29 Şems-i Faḡrī Hümāyūn ve ṡaber-ḥ'an kāfiyesinde getürüp bu beytleri inşā eylemiş.

Beyt:

30

Düşmen dergāh-ı Ebū Ishāq-rā

Dīde vü dil dā'im ez-ḡam bād-ḥ'an

Beyt:

Kerded İshāq çün semūm ez-bād-ı şubḡ

31

Be-güzerd a' dāş-rā ber-bād-ḥ'an

Ni' metī ve güzerd-gāh-ı āb ve ba' zı lügatlerde yaylaқ 255b/01 ma' nāsına taşḡih olınmış ve Hümā kuşına da dirler dimiş diyü naқl eylemiş. [e-d-b-y-z] **Bād-bīzen**: 02 Yelpeze, *mirvaḡa* ma' nāsına. **Esedī**:

Be-her sū yekī bād-bīzen ze-ber

Ferūheşte ez-perr-i ṡāvus bez

03 ḡayrı adları bād-bār lafzında meşṡurdur. [e-d-z] **Bād-zen**: Yelpeze, bād-bīzen ma' nāsına. 04 [e-d-z-y] **Bād-zīn**: Şabā yili bād-berīn ma' nāsına. [e-d-f-r-v-r-d-y] **Bād-fervedīn**: Debūr yili 05 yalnūz ferverdīn daḡı lügatdür. [e-d-n-c-e] **Bādincān**: 'Āmme

tahrîf idüp badilcân dirler. **06** ‘Arabîdür. [e-d-n-g-e] **Bādingān:** *Kāf*-ı ‘Acemîyile mişlihu.³⁰⁴⁴ [e-d-y-e] **Bādiyān:** Turağ otı ve rāziyāne **07** didükleri ‘Arabîde rāziyānc dirler, sâ’ir esāmîsi *şebî* lafzında mestürdür. [e-r-e] **08 Bārān:** Yağmur. **Beyt:**

Bārān ki der-leṭāfet-i ṭab‘ eş ḫilāf nî-st

09

Der-bāğ lāle revîd der-şüre büm-ı ḫas

Fāzıl-ı Muḫaḫḫik böyle taḫḫik itmişler ki bārān ism-i cinsdür. Her ne ki **10** gökden yağar, bārān demek aña şādıkdur. Ma‘ nā-yı aşlîsi i‘ tibāriyıla bārîdenden **11** me’ḫūzdur aşlda ammā ḫuşuşıyıla yağmurda ‘alem olmışdur. Gāh olur ma‘ nā-yı aşlîsi **12** i‘ tibār olunur, neme de bārān dinür. Niteki bu beytde vāḳi‘ olupdur. **Beyt:**

13

Çü ez-dāmen-i ebr şayf güm şeved

Beyābān ze-bārān pür ez-nem şeved

[e-r-d-e] **Bārdān:** **14** Yük yap ve ḫap ḫaçak ḫoyacak nesne ve evde yük yığacak yir. [e-r-s-n-c] **Bār-sencin:** **15** Yük tartıcı ve perseng, bārsenc ma‘ nāsına. [e-r-g-y] **Bārgin:** Yağmur şuyı iregin yir ‘Arabca **16** *ḫabbe* dirler. **Şems-i F.:**

Kesî ki çün sereṭān bā-to kec reved be-şiken

Be-seng-i pesteş der bārgin fiken çün yek

17 Beyt:

Şād be-dānem ki şināsed ḫired

Çeşme-i ḫayvān ze-nem-i bārgin

Ni‘ metî **18** ve sergin, kirdān, ḫoḫar şu ma‘ nāsına da gelür dimiş. [e-r-y] **Pārîn:** Bildirgi ya‘ nî giçen **19** yılğı. (‘):

Ki taḫvîm-i pārîn beyābed be-kār

[e-z-e-r-g-e] **Bāzārgān:** Aşlda *zā* ile *rā* arasında **20** *elif* vardır. Şu‘ arā-yı fuşehānuñ eş‘ arı anuñ üzerinedür. **Şeyḫ ‘Atṭār:**

21

Der-ān sāḫil yekî keştî revān buved

Heme ber-raḫt ü ber-bāzārgān buved

Esedî:

22

Yekî nām-ver merd-i bāzārgān

Şod ez-kārvān-ı dost bā-pehlivān

[e-z-b-e] **Bāzbān:** Toğancı ve bād-bān **23** gemi yelkeni ma‘ nāsına. [e-z-r-g-e] **Bāzırgān:** Tācir, bāzārgān ma‘ nāsına. [e-z-ş-t-e] **Pāziştān:** *Şihāḫ-ı* **24** ‘Acem şāḫibi *bā*’-i

³⁰⁴⁴ [e-d-v-e] **Bād-vān:** Yelken bād-bān ma‘ nāsına. [e-d-v-y-z] **Bādvizen:** Yelpeze, mirvaḫa ma‘ nāsına. 3. (289a/26)

‘Acemîyile taşhîh eyledi, ‘Aşşār ma‘nāsına ḥarāc u ‘öşr alıcı. [e-z-g-v] **Bāzgūn:** *Kāf*-ı 25 ‘Acemîyile tersine ve başı aşığa ve girüsine dimekdür. [e-z] **Pāzen:** Gidi, deyyūs ma‘nāsına. 26 [e-z-v-e] **Bāzvān:** Ḥab. [e-s-b-e] **Pāsbān:** Bekçi ve nöbetçi. [e-s-e-m-e] **Bāsāmān:** Şālih ve şābir 27 kişi. [e-s-n-e] **Pāsnān:** *Bā*’-i ‘Acemîyile güdeştegān eski, qādīm ma‘nāsına. ‘Unşurî:

28 Resm ü āyīn ü mürüvvet pāsnānī geşte buved
Der-zamān-ı to bi-ḥamdüli’llāh ki bāz ān tāze şod

Emīr Mu‘azzî:

29 Şer‘ ne-pesended ki men Nūşirevān ḥ‘ānem to-rā
V’er çi kes çün o ne-buved ez-ḥusrevān pāsnān
30 Z’ān ki hest ender-dil-i to dād u dīn her dü-behem
Dād-i bī-dīn tenhā der-dil-i Nūşirevān

31 [e-s-v-e] **Pāsvān:** Pāsbān ma‘nāsına. [e-ş-g-v] **Bāş-gūn:** 256a/01 Tersine dimekdür. Bāzgūne. [e-ş-y] **Pāşīn:** Tahta ve ağaç uçları ki tahta ve ağaçdan 02 kesilür. [e-ğ-b-e] **Bāğ-bān:** Bağ bekçisi. [e-f-r-c] **Pā-fercen:** Ayaq mengeli ‘Arabīde ḥalḥāl 03 ü ḥaçhal u ḥadeneme ve büreh dirler. [e-f-r-n-c] **Pā-ferencen:** Bu iki lügat pāy-efrencen lafzından taşarruf 04 olunmuşdur. [e-k-d-e-m-e] **Pāk-dāmān:** Aru etekli ya‘nī zinādan beri olan kimesne. [e-k-d-e-m] 05 **Pāk-dāmen:** Mişlihu. [e-k-y] **Pākīn:** Aru nesne, tāhir ma‘nāsına. [e-l-e-t-r-y] **Bālā-terīn:** Bundan 06 yukarurak. [e-l-e] **Pālān:** *Bā*’-i ‘Acemîyile semer. [e-l-e] **Bālān:** *Bā*’-i ‘Arabîyile tīr-ḥāne ve dehliz ki bālān-ı 07 enderūnī dirler ve ḥayāta bālān-ı bīrūnī dirler. Bu beyt iki ma‘nāya şāmildür. **Şems-i F.:**

08 Pālān-fikende ve nālān çü ḥar be-mānde be-gil
Ve dā‘ kerde be-nāçār şaffe vü bālān

[e-l-z] **Pālā-zen:** 09 Pervāz idici kuş ḥuşūşiyıla bir gügerçinüñ bir cinsine ıtlāk olunur. [e-l-z-y] **Bālzīn:** 10 Eyerüñ depengüsü ki iki cānibden қanatlar gibidür. [e-l-ş-ç-r-m-y] **Bāliš-çermīn:** Şaḥtiyān 11 yaşduḡ. [e-l-y-z-b-e] **Bālīz-bān:** *Bā*’-i ‘Acemîyile büstāncı ve bağcı. **Esedī:**

Sipeh rü kerde ze-pālīz-bān

12 Suḥen çīst ü be-kūsūd gū bāz-bān

[e-l-y-z-y] **Bālī-zīn:** Bāl-zīn ma‘nāsına. [e-l-y] **Bālīn:** Yaşduḡ 13 ve baş ucı. **Beyt:**

Şem‘ bālīn ü pālīn bāşedet

Der-қadeḡ-i cellāt nūşīn bāşedet

14 Fāzıl-ı Muḥaḡḡīḡ *Deḡāyīḡu’l-Ḥaḡāyīḡ*da böyle taḡḡīḡ ü tedḡīḡ itmişler ki yaşduḡa bālīn didükleri 15 bāle nisbeti olduğundan ötüridür, bāl omuz başıdır. Lisān-ı Fārsīde

āhir kelimeye mülhak 16 olan harf-i yānuñ ma'naları çokdur. Cümlesinden birisi ma'nā-yı nisbetdür. Meşelā Türke nisbet 17 itseler Türkī dirler, 'Aceme nisbet itseler, 'Acemī dirler, ol nisbeti te'kid kaçd itseler harf-i 18 yādan soñra nūn ziyāde iderler, rengīn ü bālīn dirler. [e-m-d-e-d-e] **Bām-dādān**: Şubh-ı şādık 19 Şeyh Sa'dīnūñ bu kelāmından *bām-dādān ki hātır-bāz āmeden berāy-ı nişesten gālib* 20 *āmed*. Murād-çin-i şabāhdur, āhirindeki *elif* ü *nūn* edāt-ı cem'dür. Şubh-gāhāndaki gibi. 21 [e-m-s-t-v] **Bām-sütūn**: Direk üzerinde olan çardāk ki üsti örtülmüş ola. [e-m-v] 22 **Bāmūn**: Muħanneş ü hīz oğlana dirler. [-e-] **Bān**: 'Arabīde sorğun ağacı ve Tihāme nāhiyesinde 23 beriyye ağaçlarından bir ağaç adıdır ki hoş-büy çiçegi olur, zehrū'l-bān dirler, fıstık 24 kökneri gibi nohūddan büyücek dānesi olur piste gibi ammā pistenūñ iki pehlūsı 25 vardur, anuñ üç pehlūsı olur, yemişine tabībler hābbū'l-bān dirler. Ni' metī, ba' zılar 26 ilgun ağacıdır dimişler ve hāne ma'nāsına ve Pehlevī lügatinde at ma'nāsınadır dimiş ve hāfiz 27 u zābiñ ma'nāsınadır, kelime āhirinde lafz-ı bān hīrāset ma'nāsın ifāde ider, niğeh-bān 28 ve dīde-bān gibi, sā'ir tafşīli cihān-bān lafzında mezkūrdur. [e-n-k-m-c-z] **Bāng-ı Mü'ezzīn**:³⁰⁴⁵ 29 Mü'ezzīn ve ün urıcı. [e-v-r-n-c] **Pā-evrenc**: Ni' metī, pāy berencen ma'nāsına dimiş. [e-y-e-b-r-n] **Pāy-ebrencen**: 30 Mişlihu ayak bilezigi. [e-y-e-f-r-n-c] **Pāy-efrencen**: Mişlihu. [e-y-e] **Pāyān**: Āhir ü soñ. [e-y-b-r-n-c] **Pāy-berencen**: 31 Ayak mengeli. [e-y-e-v-r-n-c] **Pāy-evrencen**: Mişlihu. [e-y-d-e] **Pāy-dān**: Ayaklık. [e-y-z] **Pāy-zen**: 256b/01 Pūzevenk ma'nāsına. [e-y-m-e-ç-e] **Pāy-māçān**: 'Acemde mektebde olan eḫfāl sabakı başın 02 unutsa bilmese anı yollamak için paça aldururlar, ol paçaya pāy-māçān dirler 03 baş dañı aldururlar, ol başa kelle-māçān dirler. [e-y-y] **Pāyīn**: Ayak ucına dirler 04 ve taht ma'nāsına ki muķābili fevķdür. **Hātifi**:

Ne āvāz-ı kesī vü ne ez-o kes buved

05

Ze-bālā vü pāyīn muķaddes buved

[e-b-n-d-e] **Pā-bendān**: Kefil ma'nāsına. [b-r-b-y-e] **Bebr-beyān**: Peleng derisinden 06 bir haftāndur ki Rüstem bin Zāl anı ceng güninde giyeridi. Ol kimi giyecek a'dā 07 gözine gāyetde mehābetlü görünüridi ve rivāyet olunur ki ol haftān Rüsteme 08 cennetden geldi. El-'uhdeti 'ale'r-rāvi ve cüst ü çāpük ma'nāsına. Fāzıl-ı Muħaķķık 09 *Deķāyīku'l-Haķāyīķda* böyle taħķīķ itmişler ki *bebr-beyān* bir geyimūñ adıdır ki Rüstem-i Dāstān anı ceng 10 güninde giyeridi. Niteki Firdevsīnūñ bu beytinde zāhirdür.

Beyt:

Tehemten be-pūşid bebr-beyān

³⁰⁴⁵ **Bāng-zen**. 16. (242b/08)

11 Nişest ez-ber-i ejdehâ-yı jiyân
 Tehemten Rüstemüñ elķābindandur. Mezķūr 12 beytden vehme tebādūr iden oldur kim
 bebr derisinden ola ammâ öyle degildür. Belki peleng 13 derisinden idi, niteki Firdevsî
 beytlerinde taşrîh itmişdür. **Beyt:**

14 Yekî cāme dāred ze-çerm-i peleng
 Be-püşed bebr ender āyed be-ceng
 Hemî nām bebr-beyān ħānedes

15 Ze-ħaftān u cevşen-füzün dānedes
 Yalñuz bebr de dirler, ol geyime niteki bu beytde vāķi' dür. **Beyt:**

16 Ez-Īrān tebîre ber-āmed bā-ber
 Ki āmed Ĥudāvend kūpāl u bebr

[ç-ç-k-y] **Beççeġin:** Yavrılar ve oġlancuķlar. 17 [ħ-s-e] **Baħsān:** Eriyici ve eksilici. [ħ-k-l-v] **Baħkelün:** Çetiñ ħoz ve kedi otı didükleri. 18 [ħ-k-l-y-v] **Baħkelyün:** Mişlihu. [ħ-l-k-v] **Baħlekün:** Mişlihu bu lügatleri çetiñ ħoz ma' nāsına *nūmla* daħı 19 mervīdür. [d-e] **Be-dān:** Aña dimek olur. *Bāü*'ş-şāķiyye muķtezāsınca. **Kemāl-i İşfahānî:**

20 Mî-güft āfitāb-ı men ü āri şāh-ı ' aql
 Güfteş be-ţanza kār-ı to eknün be-dān resīd

21 ve *bā* muşāħabet muķtezāsınca anuñıla dimek olur. **Beyt:**

Be-dān ħudāy ki ' aql u revān u cān be-ħasīd

22 Baħr-ı cenāb refi' -i to mī-ne-dārem ümīd

[d-r-e] **Bedrān:** Rīvās 23 gibi bir otdur, yinür. [d-r-z] **Peder-zen:** Ķayınata sūkūn-ı *rā* ile aşl bu idi ki *rā* 24 meksūr telaffuz olunup izāfet şüretinde olinaydı.³⁰⁴⁶ Ammā keşret-i isti' māl ile sākīn 25 oldu. [d-y] **Bedīn:** *Bā ü*'ş-şāķiyye ile buña dimek olur ve *bā*'²i muşāħabet muķtezāsınca 26 bunıñıla dimek olur, bedān lafzı gibi *bānuñ* cemī' ma' nāsıyıla i' tibār olunur. [r-e-z-v-e] 27 **Perāzvān:** Ķın kötlüġi. [r-e] **Ber-ān:** Anuñ üstine ve aña ve anuñıla ma' nāsına. [r-b-e-r-e] 28 **Ber-bārān:** Yaġmur ile ekilen ekin ve yaġmur ile ħāşıl olan ekin. [r-b-e-y-v] **Berbāyün:** 29 *Cāmi' ü'l-Fürs* şāħibi Ferīdūna süd viren şıġıruñ adıdır. [r-b-r-v-ş-e] **Berberüşān:** 30 Ümmet ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Eger da' vā koned rāyiş-i nübüvvet

Buved ħürşīd ü māheş ber-berüşān

31 [r-b-l-n-d-y] **Berbülendīn:** Öñ öñi, pīrāmen-i ħāne ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Sa' ādet hemçü devlet-i pādīşeh-rā

³⁰⁴⁶ İsti' māl olinaydı. 3. (290b/22)

Buved dā'im mülāzım ber-bülendın

257a/01 Yalnız bülendın dağı lügatdür. [r-b-h-m] **Berberhemen:** Orta **02** kış ayı yalnız Behmen dağı lügatdür. [r-p-h] **Perpehen:** İki *bā*²-i 'Acemiyile tođmugān, perperem ki eđıbbā **03** bağlatü'l-đumđā dirler, 'Arabıde ricle, Türkıde semizotı dirler, perpehede *hānuñ* fetđ vü sükünü **04** cā'izdür. [r-t-y-e] **Pertiyān:** Ğarađıřārı řāgarı ma' nāsına nağlı itmiş. [r-ç-y] **Perçin:** **05** *Bā* vü *cīm*-i 'Acemiyile egseri ve yāđud mığ ucına şamamak ve çalıdan đavlı. **Cāmı:**

06 Çisān-rā nı-st der-üy reh ki ber-dıvārđā perçin

Nihāde ez-đār-ı đaft bi'l-mekkāre dest-i diđđāneř

07 ve dıvār kenārı ve şalı ki dōřenürler. [r-đ-y] **Berđin:** Fedā ma' nāsına. Nı' metı birez, berđ ma' nāsına **08** da gelür dimiş. [r-d-y] **Berdin:** Çirk ma' nāsına. [r-z-e-k] **Berzāgen:** Ekinci, đarıř **09** ma' nāsına ve çiftçi. [r-z] **Berzen:** Mađalle vü sūđāđ başı ve uzun mağalle. **Bejt:**

To rüsvā kerde ber-küy u berzen

10 Heme rāz-ı me-rā ber-merd ü ber-zen³⁰⁴⁷

Esedı:

Serendıb şod z'in şiken pür-đurüş

11 Ze-şüyün-ı zehr berzenı đā-st cüş³⁰⁴⁸

Bejt:

B'āyın-i cihānı şod ārāste

Der u bām u berzen pür ez-đāste

12 Berzün: Türk at ve igdiş at, đađıđatde muđlađā yük çeken ata dirler **13** ki tāzı olmaya, 'Arabıde *dāl*-ı mu' ceme iledür. [r-z-y] **Berzın:** Millet-i İbrāđimden 'aleyhi's-selām bir

14 ulu imāmuñ adıdır. **Bejt:**

Be-bın tā çı tüvān mülk-i o kerd

Đadıř-i āteř-i Berzın ü Zerdüş

15 ve bir ulu āteř-gāđdur ki zürefā lisānında temşil ü tanzır şarığı ile Āzer-Berzın **16** diyü çok zıkr olunur. **Şems-i F.:**

Đalıl-vār şikeste bütān-ı bāđıl-rā

Dil-i muđālif kerde pür-āzer-i Berzın

17 ve eyitdiler ki evvel oda, ocađı ol düzmiřdür. Mecūsiler Der-i Berzın **18** dirler ve

³⁰⁴⁷ --. 16. (243a/17)

³⁰⁴⁸ --. 16. (243a/17)

āşikāre ma' nāsına Fāzıl-ı Muḥakkıḳ *Deḳāyıku'l-Haḳāyık*da böyle taḳkık ü tedkık itmişler ki 19 Āzer-Berzīn Mecūs tapduğı odlardan bir oduñ adıdır ki mezkūr laḳab ile mūlaḳḳab 20 olan kimesneye nisbet olunur ki āteş-kedesini ol binā itmişdür. Āteş-kedesini 21 kim yapıdıysa odını oña nisbet iderler, meşelā Āzer-i Güşesb Mecūs tapduğı odlardan 22 bir oduñ adıdır, mezkūr laḳab ile mūlaḳḳab olan kimesneye nisbet olunur ki āteş-kedesini 23 ol binā itmişdür. Ma' nāsı mezkūr Firdevsīnūñ bu beytlerinden zāhirdür. **Naẓm:**

24 Çonān dīd der-ḥ'āb āteş-perest

Se āteş bīrūn fūrūzān be-dest

25

Çü Āzer-i Güşesb ü çü ḥordād u mihr

Fūrūzān be-girdār-i gerdān-ı sipihr

Berzīn binā itdüğü 26 āteş-kedenūñ odına Āzer-Berzīn ıtlāḳı bu beytde vāḳı' dūr. **Beyt:**

27 Sezā-vār īn cūsten k'īn menem

Be-rezm-i āzer tīz-i Berzīn menem

Berzīn mūrekkebdür. Ma' nā-yı terkībisi 28 o yir üzerinde dimekdür. Ferzīn anuñ mu' arrebīdür. Lākin ma' nā-yı terkībīden naḳl olunmuşdur 29 zıkr olan ma' nā laḳaba. [r-s-e-n] **Persān:** Sūkūn-ı *rā* ile anuñ gibi dimek olur. **Firdevsī:**

30 Püşt püşt sān-ı Rüstem-i gürz-dār

Dü-ferseng-i persān ebr-i behār

[r-s-e] **Bersān:** 31 Feth-i *rā* ile Ni' metī tāvus gibi uzun kıyruḳlı bir güzel ḳuşdur ve tennūr ma' nāsına gelür. 257b/01 *bānuñ* kesresiyile daḳı cā' izdür dimiş. [r-s-b-e-v-ş-e]

Persiyāvūşān: Baldırıḳara 02 didükleri ot gölgelü yirde, ḳayalar üzerinde saḳ gibi biter, şı' rü'l-ḥınāzır ü şı' rü'l-fül 03 ve şı' rü'l-ciyāl ü şı' rü'l-ḥayy ü kez beretü'l-bīz ü küz beretü'l-ḳaşade dirler, eṭıbbā ḳatında ma' rüfdür. 04 [r-ş] **Perşen:** Şarmaşıḳ. [r-ş-t-e]

Periştān: Bölük ve ümmet ma' nāsına. [r-ḳ-e] **Berḳān:** 05 Ḳuzı derisi kürki. [r-f-d-e]

Berfidān: Ḳarlıḳ 'Arabīde meşlece dirler. [r-f-n-d-e] **Berfendān:** 06 Şek günleri ki evā'il-i Ramazānda müsta' meldür. Şek günleri 'Arabīdür. [r-k-r-z-e] 07 **Berg-rizān:**

Güz ya' nī ḥarīf faşlı ki yapraḳlar dökilür. **Berg-rīzān:** Mişlihu. [g-s-t-v-e] 08 **Bergüstüvān:** *Kāf*-ı 'Acemīyile at geyimi ki çuḳal. 'Unşurī:

Şebdīz şeb be-şitāfte düm-rā behem ber-tāfte

09

Z'encüm cevāhir bāfte der-' aybe bergüstüvān

Ve ḳolan ki eyeri çekerler. [r-g-v-h-e] 10 **Bergühān:** Nevāy-ı muṭrib ü tūṭiler āvāzı. [r-k-y] **Berḳīn:** Od yiri *bā*'-i 'Acemīyile āteş-gāh 11 ma' nāsına. [r-m-e-y-v] **Bermāyūn:**

Ferīdün öküzünüñ adıdır, şāhib-i *Mi'yār-ı Cemālī* haṭṭıyıla **12** *zā* ʔ-i mu'ceme ile taşhīh olunmuş bulundı ve ba'zılar didiler ki Ferīdün pehlivānunuñ laḳabıdır ki **13** adı Gāvedür ve naḳşlu ḫarīr ma' nāsına. [-r-] **Beren:** *Bā* ʔ-i 'Arabiyile sürgi, ekinciler toḫmı ekdükden **14** şoñra anuñıla örterler, yaşşısına keşān dirler, yumrısına tebān dirler, 'Arabīde memlaḳa dirler **15** *rā*-i mūhmele vü *zā* ʔ-i 'Arabiyile mervīdür. [-r-] **Peren:** *Bā* ʔ-i 'Acemiyile Ülker yılduzı, Şüreyyā ma' nāsına. **Beyt:**

16 Be-bāğ sebz-i felek bād-ı ḫaşmet er-güzered
Ze-şāḫ-ı Şevr be-rīzed şükūfe-i permeş

Kemāl-i İşfahānī:

17 Siyāset-i to eger bāng ber-sipihz zened
Benāt-ı na'ş be-hem ber-füted be-sān peren

18 Zāhirā bir yirde müctemi' yedi yıldız görünür ammā rivāyetdür ki Ḥazret-i Resūl *şalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem* **19** on bir görürleridi ve māh-tāb. Ni' metī, ve ḳumaş-ı ülkeri ve dībāy-ı Çin ve eyü, nīk **20** ma' nāsına, Ḳaraḫişārī pervīren ma' nāsına da gelür dimiş. [r-n-e] **Pernān:** *Bā* ʔ-i 'Acemiyile ekmek **21** alaca bacağı. [r-n-ç-e-m] **Perençāmen:** Ḳovan çiçeginüñ ağı ki eṭṭbbā ḳatında ma' rüfdür. [r-n-d-v] **22 Perendün:** *Bā* ʔ-i 'Acemiyile dün degil öteki gün ve öteki gice berendüş ma' nāsına. **23** [r-n-y-e] **Perniyān:** Ḥarīr-i Çinīdür ki naḳşları ve çarḫları vardur. Yā el ile olmuşdur **24** yā bile toḳınmuşdur. **Beyt:**

Çün perend-i nīlgün ber-rüy pūşed murğ-zār

25 Perniyān-ı heft-reng ender ser āred kūh-sār

Ve vāle vü atlas-ı ḫarīr ve ḫil'at ma' nāsına. **26** [r-v-e] **Pervān:** Ni' metī temāşā vü günāh, vücūd ma' nāsına dimiş. [r-v-s-t-e] **Perüstān:** **27** *Bā* ʔ-i 'Acemiyile ümmet. [r-v-ş-e] **Perüşān:** Mişlihu. [r-v-ş-n-e] **Perüşnān:** Mişlihu. [r-v-n-d-v] **Peründün:** **28** Perendün ma' nāsına. [r-v-y-d] **Pervīden:** Flori. [r-v-y] **Pervīn:** Ülker, peren ma' nāsına. **29** [r-v-y-z] **Pervīzen:** *Bā* ʔ-i 'Acemiyile elek, münḫal ma' nāsına *Şiḫāḫ-ı 'Acem* şāhibi ibrişim elek ma' nāsına **30** naḳl eyledi ve gözer ki Türkīde ılığdır dirler. 'Unşurī:

Der-vaşf-ı celāl-i to pūyiden-i endişe

31 Ez-āb tehī kerden deryā-st be-pervīzen

Vesīle şāhibi, ve ḳılavuz ma' nāsına da gelür **258a/01** dimiş. [r-h-e] **Berhān:** Sevinç ve şādī. [r-h-m] **Brehmen:** Ḥakīm ü zāhid-i Hindī ki āteş-perestlerdür ve muṭlaḳā ḫakīm ma' nāsına, cem'inde Brāhma dirler. **02** *Rānuñ* sükūnı ve *hānuñ* fetḫası ve bi'l-'aks cā'izdür. **Ḥāfız:**

Mizāc-ı dehr tebeh şod der-īn belā Ḥāfız

- 03 Kocā-st rāy-ı hākīmī vü fikr-i Brehmenī
Dīger:
 Ber-ān ki yekī Brehmen pīr-i merd
- 04 Ber-āverd z'ū gerdiş-i rüz kerd
Esedī:
 Dīger bāre mihmān düşmen şodī
 Şanem buvedī o-rā Brehmen şodī
- 05 [r-h-v] **Berhūn:** Güm-rāh, azğun ma' nāsına vü dā'ire. **Şems-i F.:**
 Fürūd çarḥ maḥall-i ḥavādiş āmed ü āned
- 06 Be-şad-hezār cihān ḥār cüst ez-īn berhūn
 [r-h-y-v] **Berhiyūn:** Mişlihu ve büyük deve. 07 [r-y-e] **Peryān:** Perniyān ma' nāsına. [r-y-ḥ-v-e] **Perī-ḥ'ān:** Cinnī da' vet idici, mu' azzim. **Unşurī:**
- 08 Dil-i bī-heves 'abīr-i zūlfet
 Şūrīde çü ḥātır-ı perī-ḥ'ān
 [r-y-ş-e] **Perişān:** 'Abeş 09 ve tağuk ve guşşalu. [r-y] **Berīn:** Şulu yir ve koçar şu ve
 yuḫarıḡı ve üstengi nesne 10 ve her nesnenūñ laḫif ü mürtef' i zātında olsun mertebede
 olsun. **Unşurī:**
- 11 Āteş-zene vü seng şebābān-ı şomā-rā
 Ez-aḫlaş-ı eflāk dihed çarḥ-ı berīn ḥaf
 [r-n-y-e] **Perniyān:** 12 Perişān ma' nāsına ve şuḡrā. [r-y-v] **Peryūn:** Eşahḥ kesr-i *yā'*-i
 'Arabīyiledür, demregi 'illeti ki eḫibbā 13 katında ḫübā' demekile meşhūrdur ve
 ḫurlaḡan 'illeti, *devḫa* ma' nāsına ki dırnaḡlarda zāhir olur. 14 Gāh olur tırnaḡı düşürür
 veca' ı ḡāyetde şedīd olur ve pergār dā'iresi ḡayrı 15 adları *beriyūt* lafzında meşhūrdur.
 [j-ā-s-m-e] **Pej-āsmān:** Ni' meti, yüce felek ve felegūñ 16 üsti ve ardı, pes-āsmān
 ma' nāsına dimiş. [z-j-e] **Pejāven:** Kāriz toḡmaḡı ve ḫapu tırḫazı 17 sā'ir adları, pej-
 āmend lafzında mezkūrdur. [j-m-e] **Pejmān:** *Bā* vü *zā'*-i 'Acemīyile guşşalu ve ḫüsrānlu
 18 ve peşimān ma' nāsına. **Şems-i F.:**
 Nişeste ḫüsrev-i dil-şād ber-serīr-i şehī
 'Adū girīḫte ber-kūh ḫaste vü pejmān
- 19 **Esedī:**
 Heme şehzade ez-ān kār pejmān şodend
 Be-feryād nezd-i Nerīmān şodend
- 20 [j-m-e-y-v] **Pejmāyūn:** Ferīdūn öküzinūñ adıdır ve ba'zılar didiler ki Ferīdūn
 pehlivānınıñ 21 laḫabıdır ki adı Gāvḫār. **Şems-i F.:**

To Rüstemi vü Ferīdün ki bār-gīr-i to-rā

Z'ih̄tirām be-h̄'anend raḡ u pejmāyūn

22 ve naḡşlu ḡarīr. [-z-] **Bezen:** *Bā* ʿi ʿArabī vü *zā* ʿi ʿArabiyile sürgi *rā* ʿi mühmele ile beren **23** maʿ nāsına. [j-v-y] **Pejvīn:** *Bā* vü *zā* ʿi ʿAcemīyile çirkīn ü necis, murdār maʿ nāsına. [j-h-e] **Pejhān:** Ve **24** bi'z-żamm ḡuşşa vü ḡünü, reşk maʿ nāsına. [z-b-r-v-ş-e] **Bezberūşān:** Niʿ metī ümmet berberūşān **25** maʿ nāsına dimiş. [j-v-y] **Bejvīn:** Bir nevʿ yufka kemḡādur ve bir nevʿ yüce kemḡādur. [s-e-m-e] **Besāmān:** **26** Zāhid, bāsāmān maʿ nāsına. [s-e] **Besān:** Mişl ü mānend maʿ nāsına. [s-c-y] **Bescīn:** Bir berk **27** ağaçdur ki andan yay düzerler. [s-m-e] **Pesmān:** Üç ki iki kimesne öceşürler. [s-y] **Pesīn:** **28** Girüdegi ve ikindi vaḡtı. [ş-k-v] **Peşkūn:** *Bā* ʿi ʿAcemīyile merd, ḡavī vü ḡarīş ü çest ü renc-keş. **29** Niʿ metī, ve ḡalat çapudı dimiş. [-ş-] **Peşen:** Bir dilāver pehlivānuñ adıdur, Turānilerden **30** Gīv bin Gūderz ki İrān pehlivānlarınuñ ser-āmedlerindendür, anuñ elinde helāk olmuşdur **31** Firdevsī *Şāh-nām*de zıkr itmişdür. (ʿ):

Mānend-i sinān-ı Gīv ze-ceng-i Peşen

Ve mevziʿ üñ **258b/01** adıdur ki Pīrān-ı Efrāsiyāb ol aradan leşker çeküp Kenābed nām ḡaḡ öñinde Lāven **02** adlu yirde leşker İrādına ki Ṭūs zerrīne keḡş-i sipeh-sālār idi şebī-ḡūn itdi. **03** ʿAcem pehlivānlarından Kişvād oḡlanlarından yetmiş ḡüzīde pehlivān ol şebīḡūnda helāk oldı. **04** **Firdevsī:**

Ve zʿān leşkerī kʿez-Peşen çün peleng

Be-yāverd süy-ı Kenābed be-ceng

[ş-v-t] **05** **Peşūten:** Bed-ḡū maʿ nāsına. **Firdevsī:**

Kesī kū peşūten buved zışt-kār

Be-her cā ki bāşed koned kār-zār

06 [ş-y-m-e] **Peşīmān:** Nādim **Peşīn:** *Bā* ʿi ʿAcemīyile pul, peşiz maʿ nāsına. [ḡ-l-e] **Baḡlān:** Belḡ lüḡatinde **07** tevābiʿ maʿ nāsınadır. [k-e] **Pekān:** Yelüp yopurmaḡ zīrā pek yelmek maʿ nāsınadır. *Elif*le *nūn* **08** mübālaḡa içündür yāḡūd muşāḡabet için gelmiştir. [l-e-t-g-y] **Pelāteḡīn:** Çomaḡ ve bozdoḡan. **09** [l-s-e] **Belsān:** Sükūn-ı *lām*la bir otdur, toḡmı mercümege beñzer. [l-s-e] **Belesān:**³⁰⁴⁹ Feth-i *lām*la Mışr nāḡıyesinde **10** biter bir

³⁰⁴⁹ *Ḳudütü'l-fuželā ve'l-üdebā*. Muḡammed bin Aḡmed bin Ayāsü'l-Ḥanefī. ʿ*Āmile Allāhu be-Luḡfetü'l-Ḥafī Naşḡü'l-Ezhār fi ʿAcā'ibü'l-Aḡṡār* nām kitāb-ı mecmuʿatü'l-meziyā ve'l-āşārında ibn ʿAbdü'l-hükmden naḡl idüp dir ki Mışrda nāḡıye-i Muṡriyyede bir mekān vardır ki ḡızbān-ı belsān ki ʿamme belsem dırler anda biter dūnyāda belsān ḡāşıl olmaz ola ol mekānda ve anda bir ḡuyı vardır, ḡavm-i Naşşārī ḡāyetde taʿzīm ü tekrīm iderler, teymennā vü teberrekā ḡusl iderler ve belsān ḡāşıl olup fetīḡa virmez ola, ḡuyı şuyıyıla ḡayr şū ile şū arasalar ol senede belsān yaḡı ḡāşıl olmaz, mirāren tecrübe olmuşdur dırler. Ḳaçan mezkūr yaḡuñ alınması zamānı gelse pādīşāḡ cānibinden bir muʿtemed ʿalī kişıye taʿyīn oluñup taḡşıl oluñduḡda ḡızāne-i pādīşāḡiden ḡıfz olmur zamān-ı sābıḡda Mışrda olan dārü'ş-

agaçdur ki andan bir yağ sızar, gâyetde nâfi' dür. [l-k] **Pelken:** Mancınık didükleri. 11 [l-n-d-y] **Belendîn:** Kapu pervâzı ve ökçesi ve çevresi. **Şems-i F.:**

Sa' âdet hemçü devlet pâdişeh-râ

12 Buved dâ'im mülâzım ber-belendîn

[l-v] **Pelün:** Destârçe. [-m-] **Be-men:** Baña ve benimçün ve benimile 13 dimekdür.

Benât-kehîn: Heftü-reng-i şağır. 'Unşurî:

Tâ pey-i nazzâre-i cemâl-i to her şeb

14 Cilve koned âsmân Benât-kehîn-râ

Benât-mehîn: Heftü-reng-i kebîr. 'Unşurî:

Tâ be-seher her şebî ez-pey vird-i du' aş

15 Kerde z' aqđ-ı peren subha Benât-mehîn

[n-b-h-z] **Penbe-zen:** Hallâc. [n-b-h-k] 16 **Penbe-ken:** Mişlihu. [n-c-k-e] **Pencegân:** Biş

bişin. [n-c-e] **Pencân:** Ni' metî mişlihu dimiş. [n-c-m-y] **Pencemîn:** 17 Beşinci. [n-c-n-y]

Pencenîn: Ni' metî mişlihu dimiş. [n-d-e-h-n-y] **Pend-âhenîn:** Buğağ. [n-ṭ-e-f-l-v]

Benâflün: 18 Beşbarmaq didükleri ot, ba' zılar peygamber çiçegi didükleridür, didiler

topalağ gibi kökleri 19 vardur, kabz olana mücerredür, hağ budur ki benâflün

peygâmbere çiçegi degildür. Entile-i sevdâdur 20 bendâflün dağı yazılır. [n-g-e] **Pengân:**

Ve bi'l-kesr *bā* vü *kāf*-ı 'Acemîyle büyük taş ve 21 küçük taş ve sâ'at şişesi ve legen.

Kemâl-i İşfahânî:

Yekî be-tîr koned enderün çonân kefgîr

22 Yekî be-gürz der-âyîne mî-zened pengân

Ve ba' zılar ağaçdan legen ve taşt fıka' ı dimişler. 23 [n-g] **Pengen:** Ni' metî gârbile ve

buğday ve arpa ve sâ'ir hubûbât evsecek büyük tabağ dimiş 24 peyken ma' nâsına. [n-h-

e] **Penhân:** *Bā* 'i 'Acemîyle gizli. Fâzil-ı Muhaqqıq *Değâyıku'l-Hağâyıq*da böyle

tağkık 25 ü tedkik itmişler ki penhân *bā* 'i 'Acemîyle mağfi ma' nâsınadır. Muğabili

şifâya ba' zı münâsib nesne muzâf idüp bir miğdârını ma' âlice-i emrâz barda için izn-i pâdişâhî ile re'îs-i etîbbâ olana virürler imiş. Tavk-i Hâbeşe ve Efrenc yayında mezkûr yağun gâyetde i' tibârı vardur. Şöyle ki cevâhirden la' l ü yâkût ve elmâsuñ gâyetde a' lâsiyla vezn idüp alurlar imiş. Sebebi bu ki zu' mlarında ma' 'i 'amüdiyelerinde Dehn-i belsândan bir şey alup anuñla yunmasalar tenaşşür ya' nî kâfirlikleri şahiñ olmaz imiş, buña dağı sebep bu ki vaqtâ ki Hâzret-i Mesih 'aleyhi's-selâm Beytül-Muğaddesden mülk-i Yehüd Hirdüs nâm maṭrüd-ı mel' ün havfından vâlîde-i mu' azzeme ve mükerremeleri Hâzret-i Meryem-i Şiddîka 'aleyhümâ's-selâm ile firâz ihtiyâr idüp Yûsuf-ı Neccâr ile Mısrda dâhil olduklarında maṭriyyeye nüzül idüp mezkûr kuyı yanında oturup Hâzret-i Mesih 'aleyhi's-selâmuñ şayâbi kirlenmişidi. Meryem-i Şiddîka 'aleyhümâ's-selâm zıkr olan kuyı şuyıyla esbâbını yuyup ol şuyı ol bînaruñ eṭrâfına şaçup Hağ subhânehu ve te' âlâ ol şudan belsânı bitürüp hağ eyledi, belsân rüy-ı zemînde ol yire maḥşüşdür, fağat âhir yirde olmaz. Ve ba' zılar Hâzret-i ' İsa 'aleyhi's-salavat ve 's-selâm ol bînar şuyuyıla gusl eylemişdür dirler. Ol mekân mu' ayyen olup ziyâret-gâh-ı kavm-i Naşşâridür. Gâyetde ta' zım iderler ve ba' zılar dirler ki ' amâlika-i kudemânuñ âşârından ol quynuñ altında bir ' ayn-ı câriye vardur. Vallâhu a' lem.

peydādur. *Bā*'i 'Acemiyile ki ma'nası **26** mazhardur. *Āşikārā* ki ma'nası zāhirdür. Penhānuñ tamām muqābili degildür. Niteki bu beytden **27** zāhirdür. **Hāfız:**

Dil mī-reved ze-destem şāhib-dilān Hūdā-rā

Derdā ki rāz-ı penhān h'āhed şod āşikārā

28 Beyt-i mezkūrda penhān muqābelesinde āşikārā gelmişdür. *Qāfiye* maşlahatı **29** içündür. Aşl-ı āşikārā penhānuñ muqābilidür ki ma'nası hafidür. Maḥfi ile ḥafinüñ **30** farkı budur ki maḥfide ḡayruñ fi'lile olur, ihtifā, ḥafide ol mu'teber degildür. Zāhir ile **31** mazharuñ da farkı vardur, farkı budur ki mazharuñ zuhūri ḡayruñ fi'liyile olur. Zāhirde **259a/01** ol mu'teber degildir. [n-y-v] **Penyün:** Revende ma'nāsına. [-v-] **Bevn:** Behre vü naşib. [h-e-r-e] **Behārān:** **02** Yaz günleri ve papadya çiçeği ve öküzgözi çiçeği ve kilisiyā. [h-r-m-e] **Behremān:** *Yākūt-ı* **03** surḥ, ābdār u naşlu ince ḥarīr. **Şems-i F.:**

Tā buved ḥurşid ü meh ber-gürizmān

04

Tā buved der-kān-ı 'aķik ü behremān

Piş-i tiğ-i Hüsrev āfāk bād

Kūh-ı ḥarā ber-mişāl-i behremān

Ve āspūr **05** didükleri ot, behrem ma'nāsına. [h-l-v-e] **Pehlevān:** Dilir ü kuvvetlü ve sipeh-sālār ve leşker ve Fürsden **06** bir şınıfuñ adıdur. *Fāzıl-ı Muḥaķķik Deķāyıkū'l-Haķāyık*da böyle taḥķik ü tedķik eylemişler ki **07** pehlevān müfred olmaķ añlanur, sipāhinüñ müfredine dirler, niteki bu beytden zāhirdür. **08 Beyt:**

Kesī kū buved pehlevān-ı cihān

Miyān-ı sipeh-der ne-māned nihan

Leşker-i muqaddimine pehlevān **09** ıtlāķı bu beytlerden añlanur. **Nazm:**

To ger pehlevānī ze-ķalb-i sipāh

Çi-rā āmed seti berin rezm-gāh

10

Me-rā şāh dād in direfş ü sipāh

Hemān pehlevānī vü taḥt u külāh

11 Ammā muķtezā-yı tedķik-i ehl-i nażar oldur ki mürekkebdür. Bir cüz'i pehldür ki ma'nası ḥaşemdür. **12** 'Arab ḥayl ü ḥaşem didügi yirde 'Acem sipeh ü pehl dir, nitekim bu beytden vāķi'dür. **Beyt:**

13

Yekī hefte buvedend bā-sūk derd

Ser-i hefte pehl ü sipeh gird kerd

Bir cüz'i de vāndur ki **14** aşlı bāndur, *vāva* ķalbi lisān-ı Fārsīde şāyi'dür. Bān ḥāfız ma'nāsınadur, bānuñ ma'nā-yı **15** terkībisi ḥāfız-ı ḥişmdur, Aşlı vān-ı pehldür. 'İlmiyyeye naķl olınuķda muzāfun ileyh **16** taķdīm olınuķ kākide-i terkīb taḡyir

olunmuşdur ve bir pehlivān dağı vardır ki 17 bir cüz'ü pehlevdür, 'Arab onu ta'rib idüp fehlev dimişdür, 'Acem oña mensüb 18 olanı dile Pehlevî dir, 'Arab Fehlevî dir. **Pehlev:** Biş şehrdən 'ibāretdür, nitekim Hamza-i 19 İsfahānī *Kitābü't-Tenbih* nām risālesinde taşrīh itmişdür, bu 'ibāretile ki be'aynā 20 naql olunur ve a'lim: *İnne kelāmü'l-Fürs qadīmen kanne bicarī 'alā hamsetü'l-sünnet vehā* 21 *El-Fehleviyye ve'd-Deriyye ve'l-Farsiyye ve'l-Hozzine ve's-Süryāniyye, ve'l-Fārsiyye qadītlak* 22 *ve yurād bihā mā ta'mu'l-küllī fe-immā el-Fehleviyye fekān bicarī bihā kelāmü'l-mülük mecālīshüm dehī lügati* 23 *menseviat ilā Fehlev ve hecāsīm yaqa' 'alā hamseti beledān İsfahān, ve'r-Rey ve Hemedān* 24 *ve Nihāvend ve Āzerbaycān.*³⁰⁵⁰ Bir cüz'ü dağı *elif*le nūndur ki lisān-ı Fārsīde edāt-ı cem' dūr. 25 [h-m-e] **Behmān:** Zā'id ü haşv vāki' olan 'ibāretdür ki söz söylerken her kişi 'ādetince telaffuz 26 ider. **Enverī:**

Der-nisbet-i şāhī-i to hemçün şeh-i şaṭranc

Nām-est ü dīger hīç ne behmān u fülān-rā

27

Geh ez-medh-i 'aşket ser-ān ne-dārem

Geh güyem fülān kes fülān-est ü behmān

[h-m-t-e] 28 **Behmetān:** Ni' meti kızıl ve ağ süsen dimiş. [h-m] **Behmen:** Tārīh-i Fürs-i Qadīmden ve Tārīh-i 29 Celālīden bir ayuñ adıdır, Tārīh-i Celālīde müte'ayyin orta kış ayıdır, Tārīh-i Fürsde 30 Kebise i' tibār olunmaduğundan³⁰⁵¹ ötüri ilerü girü devr ider ve Fürs aylarınıñ 31 ikinci günü kaçan ki ay ile gün adı muvāfık gelse ol ayı bayram iderler ve ol güne 259b/01 behmençe dirler ve iki dürlü edviyenüñ adıdır. Eṭıbbā katında ma'rūfdur. Bir dürlüsü 02 aq olur behmen-i sepīd dirler bir dürlüsü kızıl olur behmen-i surh dirler 03 ve a'lām-ı ricāldendür, cümleden biri selāṭīn-i Fürsüñ ikinci ṭabaqasından Behmen 04 ibn İsfendiyār bin Güştāsb bin Lohrāsbdur ki andan evvel bu ismile tesmiyye olunmuş 05 kimesne yoğıdı. **Beyt:**

Sākī zamān āzer ü devrān Behmen-est

06

Çün zāl-i zer zülāl be-zindān āhen-est

Beyt:

Dārā-yı mülk Şeyh Üveys ān ki zıkr-i o

07

Mensüh kerde kışsa-i Dārā vü Behmen-est

³⁰⁵⁰ Antik Pers dilinde o dönemlerde konuşulan beş dilden oluşan bir sistem vardı. Bu diller Farsça, Deri, Pehlevi, Huzi ve Süryanice idi. Farsça, kralların saraylarında kullanılan bir dil olarak öne çıkarken, Pehlevi beş ülkeyi ifade eden bir terimdi: İsfahan, Rey, Hemadan, Nihavend ve Azerbaycan.

³⁰⁵¹ Olmaduğundan. 3. (293b/14)

Lügat-i Yünānīde behmen nīgū-niyyet ma' nāsına. [-h-] **Pehn:** 08 *Bā*²-i 'Acemīyile in, 'arz ma' nāsına *Vesīle* şāhibi mecāzen açk ma' nāsına da isti' māl olunur dimiş. 09 **Hāfız:**

Düşem ze-bülbülü çi hoş āmed ki mī-sürūd

Gül güş pehn kerde ze-şāh-ı dıraht-ı h'ış

10 Fāzıl-ı Muḥakkık *Deḳāyıku'l-Ḥaḳāyık*da böyle taḳkık ü tedkık eylemişler ki lisān-ı Fārsīde 11 şol bukra ki 'Arab 'arz dir, Türk in dir, 'Acem pehn dir. Niteki bu beytten zāhirdür. 12 **Beyt:**

Ze-süm-i sütürān vezān pehn-i dest

Zemīn şeş şod u āsmān geşt heşt

13 Mübālağa ile inlü diyecek yirde 'Acem pehnāver dir, ma' nā-yı mübālağayı pehnādaki *elif* 14 ifāde ider. Tünū-mendeki mübālağayı tünūdaki *vāv* ifāde itdüğü gibi.

Beyt:

15 Āb-ı Ceyḫūn bā-çonin pehnā-verī

Esb-i mā-rā tā meyān āyed hemī

Yaşılığa inlulemek lāzım olduğundan 16 ötüri mecāzen yaşşıya lisān-ı Fārsīde pehn itlāk olunur. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

17 Zer-rā berāy-ı şarf koned sikke dāred pehn

La' net kesī ki verā-gird mī-koned

Bu beytde gird 18 mecāzen isti' māl olınmışdır. *Zirā* gird mī-konedden murād şā'ir cem' ider, ma' nāsıdır girdüñ 19 ma' nā-yı ḥaḳīkisi degirmidür. [h-y] **Pehin:** *Bā*²-i 'Acemīyile Ni' metī ve *Şihāh-ı* 'Acem şāhibi pehnā ma' nāsına 20 naql eylemişler ki inlü, 'ariz ma' nāsınadır *Vesīle* şāhibi pehn ma' nāsına dimiş ki in, 21 'arz ma' nāsınadır. [y-e-b-e] **Beyābān:** Türkīde yaban yazı didükleri eşahḥ kesr-i *yā* iledür. [y-ş-e] 22 **Peysān:** Ṭavara tīmār idici na'l-bend ma' nāsına. [y-k-e] **Peykān:** *Bā*²-i 'Acemīyile oḳ demreni. [y-k] 23 **Peyken:** *Bā*²-i 'Acemīyile ğarbīl ve gözer ki taḫīl ü toprak elerler, ve kıl eleḳ ve ba' zılar taḫīl evsecek 24 nesnedür didiler, ṭabaḳ gibi ve sā'ir bunlara beñzer nesne. [y-e] **Peymān:** *Bā*²-i 'Acemīyile 'ahd ü öc ki 25 öceşürler. [y-v-s-e] **Peyūsān:** *Bā*²-i 'Acemīyile ümīdlenmek. [y-v-g-e] **Peyügān:** Gelin ve güyegi. 26 **El-Bā**²-i'l-Meksüre [t-y-e] **Pityān:** Düşmen ma' nāsına. [r-d-v] **Birdün:** İgdiş at. 27 [r-n-c] **Birencen:** Bilezik. [r-n-c-y] **Birencin:** Mişlihu. Sā'ir adları bā-ferencen lafzında mezkürdür.³⁰⁵² 28 [r-v] **Birün:** Ṭaşra, birün lafzından taḫfif olınmışdır. [r-y-e] **Biryān:**

³⁰⁵² --, 16. (244b/20)

Bir dürlü **29** bişirişdür, Türkîde dağı müsta‘emeldür. [s-t-e] **Pistān:** *Bā*‘i ‘Acemîyile emçek ma‘nāsına. [s-t-e] **30 Bistān:** *Bā*‘i ‘Arabîyile siteden lafzından şîğa-i emrdür, al dimekdür ve vaşf-ı terkîbi **31** dağı isti‘māl olunur. [ş-y] **Bişin:** Aķ nilüfer. [h-t-r-y] **Bihterîn:** Her nesnenüñ yigregi **260a/01** [h-d-e] **Bihdān:** Yigrek bilici dimekdür. [h-y] **Bihîn:** Her nesnenüñ eyüsi. [y-b-e] **Biyābān:** Ova, **02** yazı. [y-ç-v] **Biçün:** Neteliksüz dimekdür, Allāhu te‘ālānuñ cell ü ‘alā zātın anuñıla tavşif ider. **03** [y-r-e-m-e] **Pirāmen:** *Bā*‘i ‘Acemîyile çepçevre havlı ve etek, dāmen ma‘nāsına *Şihāh-ı ‘Acem* şāhibi **04** *bā*‘i ‘Arabî vü *bā*‘i ‘Acemîyile de naķl eyledi. [y-r-em-v] **Pirāmün:** Mişlihu. [y-r-e] **Pirān:** *Bā*‘i ‘Acemîyile **05** Efrāsiyāb-ı Türküñ sipehsālārıdır. Ğāyetde sevgülü serdārı idi, şol **06** mertebedeki evlādı ve qarındāşları var iken kendüden soñra salţanat taķtıını aña **07** vaşıyyet itdi, ‘āķıbet Keyķusrev sipeh-sālārı Gūderz bin Kişvād ile mübārezet **08** idüp Gūderz tıĝından helāk oldı. [y-r-e] **Birān:** *Bā*‘i ‘Arabîyile ħarāb, vīrān **09** ma‘nāsına. **Firdevsî:**

B’ābād u Birāven her büm u ber

Ki fermüd-ı Keyķusrev dāred ger

[y-r-e-h-e] **10 Pirāhān:** Gönlek, ķamiş ma‘nāsına. **Ĥazret-i Mollā Ĥudevend-gār** *ķaddesü sırrahu* **Beyt:**

11

Büy-ı pīrāhān-ı Yūsuf kon sened

Z’ān ki büyeş çeşm rüşen mī-koned

[y-r-e-h] **Pirāhen:** Mişlihu. [y-r-v-z] **12 Pirūzen:** Yüklük. [y-r-v] **Birün:** Ťaşra, ħāric ma‘nāsına ki muķābili deründür, dāķil **13** ma‘nāsına. **Nażm:**

Derün-ı ħalvet-i dil-rā ze-ĝayr-ı dost ħālī kon

14

Ki sulţān der-derün mī-bāyed u ħayl u ħaşem birün

[y-r-z] **Pirzen:** Ķarı, ‘avrat. [y-r-h] **Pirehen:** Gönlek, **15** pīrāhen lafzından muĥaffefdür.

[y-r-y] **Birîn:** Ķoķar şu. [y-j] **Bijen:** *Bā*‘i ‘Arabî vü *zā*‘i mu‘ceme iledür **16** ve ol İbn Ğiv bin Gūderz bin Kişvāddür ki Keyķāvus pehlivānlarındandır, Rüstem-i Destān **17** aña kızin virmişdür ve Gūrāz lafzında ba‘zı menāķıbı zıkr olınmışdır. ‘**Unşurî:**

18

Direfş-i gevher-i pāket ger āncā rāh ne-nümüdī

Fütāde Rüstem-i Destān çü sāye der çi Bijen

[y-s-l-e] **19 Bī-selān:**³⁰⁵³ Fāşıķ dimekdür, tālīķ ma‘nāsına. [y-s-r-v-s-e-m-e] **Bī-ser ü sāmān:** Mişlihu ve cümle itdüĝi **20** nā-rāst u egri ve yönsüz ve aşılsız olan kimesne. [y-s-t-v] **Bī-sütün:** Ol Ťaĝ adıdır ki **21** Ferhād-ı nā-murād Şirîn ‘aşķında ser-gerdān u

³⁰⁵³ [y-s-e-m-e] **Bī-sāmān:** 16. (246b/09)

hayrân u zâr u nizâr olup ol seng-i **22** hârâbı kesüp ve Şîrîn-i nâzenînüñ gadâda gıdâsı dâ'imâ şîr u şekker olmağın kaçır-ı **23** Şîrine gelince bir fersah yirden ziyâde ol tağdan bir yol kesüp ve kaçır-ı Şîrînde **24** ol seng-i hârâdan bir havz idüp çübânları ol kâzîr başında südi şağduğda **25** fi'l-ḥâl ol havza gelüp ve Ferhâd-ı ğam-nijâd kesdügi yir maqdûr olmağın ol tağ **26** berk ü sahtlikde darbü'l-meşel olmışdur. **Beyt:**

Bî-sütün-ı seng-dil der-mâtem-i Ferhâd-ı zâr

27

Sâht der-ber ḥil' atî er seng-i hârâ-yı siyah

Tercüme:

Bî-sütün sengin dil iken böyle gör Ferhâd için

28

Tutdı mâtem geydi ḥaralar içine taşına

[y-s-t-e] **Pîstân:** Pâstân **29** lafzınıñ imâlesidür, güdeşteğân ma' nâsına. [y-ş-e] **Pîşân:** Kumaşuñ ülgeri ki eyü cânibidür. **30** [y-ş-k-e] **Pîşkân:** Ebe, kâbile ma' nâsına ğayrı adları bârâc lafzında yazılmışdur. [y-ş-y] **Pîşîn:** **31** *Bâ*'i 'Acemîyile öndengi ve öyle vaḳti ve öñlük ma' nâsına pîşînüñ muḳâbili peşindür, ma' nâsı **260b/01** soñrağıdur, öyle namâzına, namâz-ı peşin dirler, ma' nâ-yı terkîbîsi öndengi namâzdur, gündüz **02** kılnan namazlarıñ öñden kılnan namâzı olduğından ötüri, namâz-ı pîşin **03** dirler. [y-k] **Piken:** Kıl elek ve büyük ğalbîr. [y-l-b-e] **Pîlbân:** Fîlci. [y-l-v-e] **Pîlvân:** **04** Mişlihu. [y-l-ḳ-e] **Bîlḳân:** Bir memleket adıdur. [y-l-ḳ] **Bîlḳan:** Ni' metî, semüz ve yoğun ma' nâsına **05** naḳl eylemiş. [y-m-e-r-t-v] **Bîmâr-tün:** Şayrucağrak ma' nâsına. [y-m-e-r-j-v] **Bîmâr-jün:** *Zâ*'i **06** 'Acemîyile şayrucağı, egîze ma' nâsına. *Şîḫâh-ı* 'Acem şâhibi şayrılıluğdan ḳalkmış ma' nâsına naḳl **07** eyledi. [y-m-e-r-g-y] **Bîmârgîn:** Mişlihu. [y-m-e-r-s-t-e] **Bîmâristân:** Hastelere ve tîmâr itdükleri yir **08** dârü'ş-şifâ ma' nâsına. [-y] **Bîn:** Ğayr-ı kıyâsca dîden lafzından şîĝa-i emrdür, kişinüñ **09** ğâlib nazarı neye müte'allıḳ olsa, anuñıla vaşf-ı terkîbî kılnur. Ḥâl-bîn ü dūr-bîn **10** gibi. **Beyt:**

Tâ tüvânî bihter-bînî güş

'Ayb-bînî hüner çendân nî-st

Ve sâ'ir müsteḳbelâtı **11** bunuñ üzerine gelür, bîned ü bînende gibi. [y-h-y] **Bîhîn:** Her nesnenüñ eyüsi behîn **12** ma' nâsına. **El-Bâ**'i'l-**Mazmûme:** [b-v-t] **Bübütin:** İki *bâ* ile ki şânî-i ḥurûf-ı teheccîdür **13** ve *tân*üñ kesresiyile ki şâlis-i ḥurûf-ı teheccîdür. Ehl-i Şîrâz lüğatidür. Bih bâşed ma' nâsına. **Ḥâfız:**

14

Ki hemçün müt bebüten dil-i vâ'ire

Ğarîḳü'l-'aşḳ fi-baḫrû'l-vedâdî

Müt, vâ'ire dahı **15** Şîrâz lüğatıdur. Ma' nâ-yı mîşrâ' *Bencileyin senüñ olurıdı göñlüñ bir uğurdan* **16** dimekdür. [r-e] **Bürrân:** Teşdid-i *râ* ile ğâyetde keskün ma' nâsına. [r-e]

Bürân: Tahfif-i *râ* ile 17 geçdi ve geçmiş dimekdür, *mâzi* ma' nāsına. ³⁰⁵⁴ [r-g-s-v-e]
Bürgüsvân: Eyer yapuğı. [r-v-y] **Pürvîn:** 18 Çirk, necis ma' nāsına *bâ*'-i 'Arabîyile dağı
câ'-izdür. [j-h-e] **Pühân:** *Bâ* vü *zâ*'-i 'Acemîyile günü, reşk 19 ma' nāsına ve kayğılu,
 Karahişârî ve şadlık ma' nāsına dağı gelür dimiş. Bu taqdırce 20 ezdâddan olur. **Bürün:**
 Taşra, pürün ma' nāsına. [s-p-r-y-m] **Büsperîmen:** Ehl-i Şirâz lügatidür, püspârîm
 dimekdür. ('):

21

Be-pey-i mâçân ğarâmet büsperîmen

Be-pey-i mâçân dağı ehl-i Şirâz lügatidür. Ma' nâ-yı mışrâ' 22 *Ayâğa biz cânı* 'ivağ u
cezâ işmarlarız dimekdür. Bu beytün tamâm ma' nâsı be-pey lafzında 23 beyân
 olınmışdur. [ş-t-v-e] **Püştvân:** *Bâ*'-i 'Acemîyile arka viricek. [ş-t-y-b-e] **Püşti-bân:** 24
 Fitil ağacı ve önegi ve kapu bağı ve arka tayağı ve her nesne ki bir nesne anuñla
 muhkem olur. 25 **Bejt:**

Çi ğam dîvâr-ı ümmet-râ ki bâşed çün to püşti-bân

Çi bâk ez-mevc-i baħr ân-râ ki bâşed Nüh keştî-bân

26 [ş-t-y-v-e] **Püştvân:** Mişlihu. [ş-t-y-v] **Püştîven:** Mişlihu. [ş-y-z-n-ş-e] **Puşiznişân:** 27
 Pula ve altuna ve aqçeye nişân idici, sikke-zen ma' nāsına. [g-r-m-e] **Bugermân:**
 Kirmânîler lisânında 28 çölmek dibine dirler ve Türkistânda çölmek yanmasına dirler.
 [k-m-e] **Bükmân:** Ğâlib 29 ma' nāsına. [l-n-d-y] **Bülendîn:** Kapu pervâzı ve ev saçağı
 dâ'iresi. [m-e] **Bümân:** Mânden lafzından 30 sîğa-i emrdür, *kal* dimekdür. **Bün:** Muṭlakâ
 dip, *ka'r* ma' nāsınadır ve ağacuñ ve sâ'ir 31 nesnenün kökinde isti' mâl olunur ve ağaca
 dağı ıtlâk olunur. Meşelâ ğurmâ-bün ü gül-bün 261a/01 dirler ve şecerden bir nev' dür ve
 Aħmed bin İsmâ' il dir ki her nesnün âħirine dirler. **Esedî:**

02

Me-bürîd peyvend-i ğ'îşân ze-bün

Me-güyîd dervîş-râ bed-suħen

Bejt:

Günâhî ki baħşide bâşî ze-bün

03

Suħen-râ dîger bâre tâze me-kon

Bejt:

Me-râ bâ-şehen-şeh ze-bün nî-st ceng

04

Be-cengem to bî-âmede tîz çeng

Bejt:

Künün z'in pes ez-merdüm ârem suħen

³⁰⁵⁴ [r-s-e] **Pürsân:** Şuvararağ dimekdür, ba' zılar *elif* ü *nîm* dimekdür içündür didiler. 3. (295a/09)

Ki gīti ‘ām-est ez-āgāz u bün

05

Resānīde k̄āşid-ı ser-ā-ser sūhen

Ne ser neved peydā sūhen-rā ne bün

[n-c-ş-k-z-b-e] **06 Püncişk-zebān:** Lisānu’l-‘aşfūr didükleri ot, eṭbbā katında ma‘rūfdur. [n-k] **Bün-ken:** **07** Ekincilerün kök çıkaracak ağaçları ve sâ’ir çapa ve kazma ki anuñıla kök çıkarurlar. **08** [v-p-e-n-d-y] **Püp-endīn:** Ni‘ metī, bār-gāh ma‘nāsınadur dimiş. [v-t-h-k-e] **Büte-kān:** Püte **09** finduğı. [v-r-y-z] **Būrī-zen:** Borı çalıcı. [v-s-t-e] **Büstān:** Ol meşhūr mekāndur ki **10** anda reyāhīn ü sebze vü ot ola ve gökçek rāyiha ola, büstān lafz-ı mürekkebdür **11** *sitān* ile *būdan*. Sitān zamān ile mekān ortasında müşterek olan zarfuñ **12** ismidür. İn-şā’allāhu sitān lafzında tafşil olunur. Büstānuñ aşlı büyüstāndur **13** büyüñ āhīrinden *yā* hızf olınmışdur. Ma‘nā-yı terkībisi koğu yiri dimekdür. Niteki gülistānuñ **14** ma‘nā-yı terkībisi gül yiri dimekdür. **Ḳıṭ‘a:**

Büstān-est in gülistānem

15

Ḥasret-i Mānī-i Nigāristān

Hest der-her taraf hezār zehre

Baḥşedet nağme-i Bahāristān

Sitān **16** lafzında bu maḥalle münāsīb tafşil vardur gāh olur ḥarf-i *vāv* daḥı hızf iderler. **17** Bostān dirler, niteki bu beytlerde vāki‘ olupdur. **Beyt:**

Bostān içinde görmiş eşek başını rakīb

18

O ḥar dimiş ki baña da bir büstān gerek **19**

Bostān için gerek didilerse eşek başı

Kim didi kim eşek başına büstān gerek

Bustān, **20** büstānuñ lafzınuñ mu‘arrebdür didiler, ba‘zılar ve büstān *Kūh-ı Serendībde* bir şehir **21** adıdır. [v-s-t-y-e] **Postiyān:** *Bā*’-i ‘Acemīyle şağrı deri. [v-s-t-s-y-e] **Püst-siyān:** **22** Mişlihu. [v-s-t-y] **Postīn:** *Bā*’-i ‘Acemīyle kürk ki gönine göre terfi için giyilür, ferve ma‘nāsına. **23** (‘):

Düşmenān-rā post ber-kün dostān-rā postīn

[v-s-t-y] **Büstīn:** *Bā*’-i ‘Arabīyle ‘aybelemek. **24** [v-ğ-l-ş] **Būğlaşan:** Şıgır dili didükleri ot, gāv-zebān dirler Fārsīde, **25** ‘Arabīde lisānū’ş-şevr dirler, eṭbbā katında ma‘rūfdur. [v-k-l-m-v] **Būḳalemūn:** Bir nev‘ şayyād **26** cānverdür, Ḥıṭā memleketinde çok olur, dürlü dürlü renkler gösterür, her ne dürlü şürete **27** dirlerise girer, kaçan ki bir ḥayvānı şayd eylemek dilese anuñ şüretine girer çünkü **28** ol ḥayvān anı hem-cins şanup yanına gelür, tatar, anı helāk eyler, *Kütüb-i Meşāyiḥde* **29** düşmüşdür ki cihānı aña beñzedürler

ve dirler ki bir cānverdür, şuda bitmiş iki dürlü 30 renge girer ve dirler ki bir kuşdur, her bār şuya ılsa bir niçe dürlü mevc virür ve taze 31 ekinlike de dirler ki yıl esdükçe dürlü dürlü mevcler virür ve dürlü dürlü çiçeklere 261b/01 ve gülistān-ı kemhāya dirler ve yedi reng ki bir yirde cem^ç ola ve gökçe şırça pāreleri 02 ve ^çaceb keler didükleri her taraftan bakıcağ bir dürlü görünür ve mütelevvin ādeme ve rüzgāruñ 03 televvüninden kināye olunur ve çok nesnelere ıtlāk olup isti^ç māl olunur. [v-k-e] 04 **Būkān:** *Bā*²-i ^çArabīyile buzluğ, *yaḥdān* ma^ç nāsına. [v-g-e] **Pügān:** *Bā* vü *kāf*-ı ^çAcemīyile ol ḥurdevāt 05 ki tereke nem olsun altına ve üstine şaçarlar ve koyun bağırsağı ve oğlan 06 yatağı, raḥm, zih-dān ma^ç nāsına Türk dilinde medize dirler. **Şems-i F.:**

Zamān-ı ḥāmīle-rā bīm bud ki pīş ez-vaḳt

07

Ze-mihr-i o bedr āyend ecenne³⁰⁵⁵ ez-pügān

Bu lügat *yā* bābında daḥı mervīdür ki 08 āḥir-i ḥurūf-ı teheccīdür. [v-m-h] **Bümehen:** Zelzele. **Esedī:**

Ber-āmed yekī bümehen nīm şeb

09

To güftī zemīn dāred ez-lerze teb

Beyt:

Pür ez-bümehen şod ser-ā-ser cihān

Sitāre hüveydā vü gerdūn nihān

10 [-v-] **Būn:** *Bā*²-i ^çArabīyile dip, ḳa^ç r ma^ç nāsına bun lafzı bundan muḥaffedür. 11 **Laṭīfī:**

Dıraḥtī-rā ki girded be-sūzed

Be-ter be-her ez-şāḥ tā būn

Ni^ç metī, *ve bir memleket ismidür* 12 ve eyer depingisi ve tegeltisi ve ebleh kimesne bu ma^ç nā Türkīde daḥı müsta^ç meldür. [-v-] **Pūn:** 13 *Bā*²-i ^çAcemīyile tegelti. **Şems-i F.:**

Ze-fetḥ ü nuşret ber-rāyīt buved perçem

Ze-cāh u devlet ber-merkeb to bāşed pūn

14 [v-y-e] **Püyān:** *Bā*²-i ^çAcemīyile püyiden lafzından şīga-i mübālağadur, gāyetde yilegen dimek 15 olur. **Ḥāce Sinānī:**

Küfr ü dīn her dü der reheş püyān

Vaḥdehu lā-şerīke leh güyān

Büyān: 16 *Bā*²-i ^çArabīyile büyiden lafzından şīga-i mübālağadur. Ziyāde ḳoḥucı nesne ve bir memleket adıdur. 17 [v-y-d-e] **Büydān:** Ḳabarcıḳ ki şanduk içinde iderler, dürc

³⁰⁵⁵ **Ecenne:** Cem^ç-i cenīndür ki ḳarında olan oğlana dirler veledü fi baṭnū'l-lām ma^ç nāsına.

ma' nāsına ki içine koḡulu nesne koyarlar. **18** [v-y-k-e] **Būykān**: Oḡlan yataḡı, raḡim ma' nāsına. [v-r-m-e-d-r-e] **Būy-ı māderān**: Ayvadana ve ḡovançıḡeḡi ki eḡıbbā **19** berencāsef ve ḡayḡūm dirler, sā'ir esāmisi cenḡeyānā lafzında meḡtūrdur. [h-t-e] **Būhtān**: **20** Bir kiḡiye yāḡūd nice kimesneye itmedüḡi nesneyi itdi diyü isnād itmeḡe dirler, 'Arabīde **21** Fārsīde daḡı ḡāyi' dūr. Üçünci bābdandır. Māzisi būhtdür, behte 'aleyhe dirler. **22** Ya' nī anuñ üzerine belā söyledi. Mebhūt ism-i mef' ulidür. Būhtān olunmuş ve 'āciz ḡalmış dimekdür. **23** Nev'-i Evvelehu Et-Tā'i'l-Meftūḡa **24** [e-t-e] **Tābān**: Yıldırayıcı ma' nāsına. [e-b-h-b-r-y-e] **Tābe-būryān**: Tavada bir nev' biḡiriḡdür. **Tāve-būryān**: **25** Miḡlihu. [e-b-s-t-e] **Tābistān**: Yay faḡlı. [e-b-ḡ-e] **Tābiḡān**: ḡaylesān ve hem tāb lafzı cem'-i zāmīr **26** ḡā'ibe muḡāf olur, tāb lafzında müte' addid ma' nālar ki zıkr olunupdur maḡallerinde ḡaḡd **27** olınsa olur. **Laḡifi**:

Nī-st faẓl u serverī vü tābiḡān

Coz be-kisvethāy ḡūb u tābiḡān

28 [e-ḡ-s-t-e] **Tāḡistān**: İlḡnlık. [e-ḡ-y-s-t-e] **Tāḡistān**: Miḡlihu. [e-z-e] **Tāzān**: Segirdim ile dimekdür.³⁰⁵⁶ **29** **Firdevsī**:

Çü pīrā ḡonā dīd ber-ḡeḡt zūd

Be-reft ez-peḡ giyü tāzān çü dūd

[e-l-e] **30** **Tālān**: Yaḡma bu lūḡat aḡlında ḡālibā Türkīde. [e-l-s-e] **Tālisān**: Ni' meti ḡaylesān ma' nāsına **31** naḡl eylemiş. [e-l-ḡ-e] **Tāliḡān**: Miḡlihu. [-e] **Tān**: Sizüñ dimekdür, ān ḡomā ma' nāsına. **Ḥāfız**:

262a/01

'Ömritān bād murād ey sāḡiyān-ı cām-ı Cem

Gerçi cām-ı mā ne-ḡod permī be-devrān-ı ḡoma

Firdevsī:

02

Revānitān çı ḡūret nümāyed hemī

Ki dilitān be-Yūsuf ger-āyed hemī

03

Eger rāst ḡūyed zebānitān sūhen

'Afvitān konem keydhā-yı kühen

Ve ḡüç vaḡt. [e-v-e] **Tāvān**: **04** Ödek ve ālim ve borçlu ve cürm ü cināyet, ḡuç ma' nāsına. **Beyt**:

Hemān ḡaste ḡendān me-rencān

05

Kine-dil kerd ü o tāvān ne-dāred

[e-v] **Tāven**: Öḡrenmedük ḡavar, tevsen ma' nāsına. **06** [p-e] **Tepān**: Bā'ı 'Acemīyle

³⁰⁵⁶ --. 16. (246b/09)

toprak çekici kimesne. **Hâtifi:**

Hüner berân tepânâk der-ḥâk u ḥûn

07

Ze-reh pâre pâre siper ü ejkûn

[b-r-z] **Teber-zen:** Baltacı. [b-r-z-y] **Teberzîn:** Eyer nacağı. **08 Beyt:**

Ser ez-kîne ber-kûhe-i zîn nehîd

Be-tîğ ü be-gürz ü teberzîn dehîd

[ḥ-t-h-n-e] **Taḥte-i nân:** 09 Yaşdağaç ve ekmekçiler taḥtesi ki bir uzun ağacun için yire yire oyarlar, ekmeği anuñ 10 içine koyup firûna iledürler, tebîke ma' nāsına. [ḥ-k-l-v]

Taḥkelûn: Çetiñ koz. [ḥ-k-l-y-v] **11 Taḥkeliyûn:** Mişlihu, sâ'ir esâmîsi taḥkelûl lafzında mezkûrdur. [r-c-m-e] **Tercemân:** Bir bilinmez 12 dili me'lûf u ma'rûf dilile tercüme

eyler kimesne. [r-ḥ-e] **Terḥân:** Bac u ḥarâcdan mu'âf 13 u müsellemlen olan kimesne ve tarḥûn didükleri sebze. [r-ḥ-v] **Tarḥûn:** Ma'rûf sebzedür ki yinür. **14** [r-d-e-m] **Ter-**

dâmen: Nâ-pâk 'avrat u oğlan. **Muḥammed 'Aşşâr:**

Nevây-ı ter-dâmen o-râ zinde güyî

15

Çi mî-cüyî ez-în bî-âb-ı rüyî

[r-s-e] **Tersân:** Tersiden lafzından şîğa-i mübâlağadır. **16** Ziyâde korçak dimekdür. [r-s-

e-y-e] **Tersâyân:** Kâfirler cem'-i tersâdur. [r-k-e] **Terkân:** **17** Eşahḥ zammıladur, ḥâtûn dimekdür. [r-g-v] **Tergûn:** Terki, kayış, fitrâk ma' nāsına. [r-n-c-e] **18 Terencân:** Çeşme-

zen, bādrenbû didükleri otudur. Tıb kitâblarında bādrenbûye şebt olunmuşdur. **19** [r-n-k-

b-y] **Ter-engübîn:** Başra balı ve bir ma'rûf dârûdur ki havâdan 'âc ağacınun üzerine **20** yağar, eṭıbbâ tertîb-i şadr u telyîn-i ṭab' için ve taḥrîk-i bâh için isti'mâl iderler. **21**

Eyüsi Mâverâ'ün-nehr ikliminde ve Ḥorâsân vilâyetinden gelür, ta'rîb idüp terencîn **22** dirler. [r-n-y-e] **Terniyân:** *Nūmuñ* fetḥası ve kesresi cā'izdür, ağaçdan ṭabla gibi ururlar, çit **23** ḳalbîr didükleri ve sepedden bir nev' dür ve mîve ṭabağı ve ḥ'ân, *tehmâ* ma' nāsına

da naql olındı, 'Arabîde **24** ṭarniyân dirler. [r-y-e] **Teryân:** Mişlihu ondan muḥaffefdür.

Şems-i F.:

Zuḥal be-maṭbahît ez-kiştâr-ı çarḥ âred

25

Büḳûl ber-ṭabağ-ı meh be-şüret-i teryân

[r-y] **Terîn:** Yaşrak ve eyürek ma' nāsına. **26** [ş-t-ḥ-v-e] **Teşt-ḥ'ân:** Legençe ve sini. [ş-ḥ-

v-e] **Teş-ḥ'ân:** Mişlihu. **Nizâmî:**

Ḳaṭâr-ı üştür-dîj şad u sî

27

Ki bâreş teşt ü teş-ḥ'ân buved ü tebsî

[-k-] **Teken:** Yemiş ağacı. [g-y] **Tegîn:** *Kâf-ı* 'Acemiyile ḥâtûn **28** ve bahâdur ma' nāsına. 'Unşurî:

Ey şode her be-imdād ber-der-i a^ç lā-yı to
Nevbeti vü perde-dār kayşer ü rāy u tegin

29 Velehu:

Ṭurre-i destār u na^ç l-i keş-i to berde
Çeşmet ü dihim ü taht-ı tegin-rā

Esedī:

30 Be-dādeş şad u sī hezār ez-serān
Teginān-ı leşkereş ü nām-āverān

Cāmi'ü'l-Fürs şāhibi, *ve yimiş ağacı* **31** ma^ç nāsına da naql eylemiş. [l-e-t-v] **Telātün:** Murdārdan perhiz iden kimesne muqābil-i telātūf. [l-e-f-t-v] **262b/01 Telāftün:** Mu^ç accib ü mütekebbir olan kimesne. [l-h-z-n-e] **Tele-zenān:** Eksilmek. [l-y-d-r-z-y-e] **Teli-derziyān:** **02** Derziler igneligi. **Ten:** Gövde, beden ma^ç nāsına Fāzıl-ı Muhaqqıq *Deḳāyıku'l-Haḳāyık*da böyle taḳkik **03** ü tedkik itmişler ki *ten gövdedür, baş ve el ve ayaḳ anuñ müsemmasından ḥāricdür.* Lisān-ı **04** ^ç Arabideki beden gibidür. Etrāf-ı mezküre bedenden ḥāric olduğunu *Kitābü'l-ʿAynda* **05** ḥalil ta^ç yin itmişdür. Ser, tenden ḥāric olduğu bu beytden zāhirdür. **Beyt:**

06 Hurūs-vār seher-ḥiz bāş tā ser u ten
Be-tāc-ı la^ç l u ḳabā-yı çigin be-yārāyī

Tende baş mu^ç teber olmaduğün **07** başı olmayan nesnelerde ten isti^ç māl olunur, meşelā ten-bāh dirler niteki bu beytden zāhirdür. **08 Beyt:**

Der-ğam-ı ān dāne-i ḥāl-i siyāh
Cümle-i ten ḥāk şod çün māh

[v-m-e] **Tev-emān:** İkizler. **09 Beyt:**

Hemī geşt ez-ufḳ ṭālī^ç ki pīş-i ṭālī^ç -i sa^ç deş
Meger çün tev-emān best-est ḥürşid-i cihān-ārā

10 ve burc-ı Cevzāya daḳı dirler. **Beyt:**

Ger der-ḥayāl-i çarḥ fütēd ^ç aks-i tiğ-i o

11 Ez-yek-diger cüdā şevēd eczā-yı tev-emān

[v-r-z-y] **Teverzīn:** Eyerde götördükleri nacaḳ, teberzīn **12** ma^ç nāsına. [h-e] **Tehān:** Boş, tehi ma^ç nāsına. Ğayrı adları tehek lafzında mezkürdür. [h-l-e] **Tehlān:** **13** Bir ^ç azim tağ adıdır. **Beyt:**

Bahār āmed ü reft ü dilem geşüde ne-şod
Ki guşşa ber-dil-i men hemçü kūh-ı Tehlān-est

14 Tehemten: Feth-i *hā* ile cesim ma^ç nāsınadır. Zīrā tehem her nesnenün büyüğine ve

irisine 15 ve eyüsine dirler, huşuşıyla Rüstem-i Zālūn elķābındandır. Rüstem-i mezkūr ğāyetde ten-āver 16 ü cesīm idi. **Beyt:**

Tehemten be-pūşid bebr-i beyān

Nişest ez-ber-i ejdehāy-ı jiyān

Beyt:

17

Tehemten ez-o mād eender şüğüft

Hem eender zamān bend ez-o ber-girift

Ve İsfendiyār bin 18 Güştāsb bin Lohrāsba dağı ğāyetde cesīm pehlevān-ı nāmdār olmağın tehemten dirler 19 idi. **Et-Tā'i'l-Meksüre** [r-y-e] **Tiryān:** Büyük seped. [n-y] **Tinnin:** Hāzret-i Ādem 'aleyhi's-selām 20 meşhedi yanında bir cezire adıdır ve havā yüzinde bir mevzi'dür dirler ve 'Arabide 21 ejdehā didükleri büyük yılana dirler. **'Unşurī:**

Ez-h'ānden 'azimet ma' nā nigār-ı to

22

Tinnin-i āsmān be-ħaṭṭ-ı miḥver āmede

Beyt:

Ze-rāyethā havā-yı 'arşa-i kīn

Be-şekl-i bişe-i pür-şir tinnin

23 Ve kale Er-Rāġibü'l-İsfahānī fi Muḥāzarātih yunkir ve ekşerün-nāsi 'alā ān ba' zü'l-leşāmitin 24 yaze'um inne a'şārü³⁰⁵⁷ fihi nār taḥruc min buḥārü'l-arz filā yemerre 'alā şey'ü ilā aḥruķihi.³⁰⁵⁸ [y-r-d-e] **Tirdān:** 25 Kūbūr ki içine oķ koyarlar. [y-r-n-e] **Tirnān:** Oķlađu, 'Arab *mirķāķ* dir. [y-h-e] **Tihān:** 26 Toñuzlan ķurdından kiçirek bir böcekdür. Enzerūt dikenleri üzerinde olur. 27 Üzerlerinde aķça ruṭubet ḥāşıl olur. Kendünüñ ħalıbı mişāli ħara olup öldükde 28 içinde bir ħara siñek gibi nesne zāhir olur ve ol ruṭubet erir, alurlar göğüs 29 marazlarına anuñıla 'ilāc iderler, nāfi' nesnedür. **Et-Tā'i'l-Mazmūme:** [b-e] **Tübān:** Tümmān 30 ma' nāsına. [b-n-e] **Tübñān:** Mişlihu. [ḥ-m-g-e] **Toḥmugān:** Bir otdur, önegü toḥmı dirler, *Cāmi'ü'l-Fürs* 31 şāhibi tuḥmiyān mişlihu dimiş. [ḥ-m-y-e] **Toḥmiyān:** Toḥmugan toḥmı. [ḥ-t-m-y-e] **Toḥtmiyān:** Ni' meti soķarıķ **263a/01** toḥmiyāne ma' nāsına toḥmiyān, arpa ve buğday kısmından her toḥma ıtlāķ olunur dimiş. **02** [r-ş-ş-y-r-y] **Turş-şirīn:** Māye-ḥoş dimek olur ya'nī ekşiyē mā'il ki ğāyetde **03**

³⁰⁵⁷ **İ'şār:** Mā vü bārān u ġirdbād vehā riḥ tenşuru'l-ġubār ve terfi' ilā esmā' ke-innehu 'amūd ve minhü ħavlihi te'ālā "İ'şārun fihi nārun fāḥteraķat" el-āyetühü. (Bir rüzgār, tozu savurur ve sanki bir direk gibi gökyüzüne yükseltir. Bu, Allahın şu ayetinde geķen ifādeden gelir: içinde ateş bulunan bir kasırğa ona (bahçeye) isabet ederek yakıp kül etsin!)

³⁰⁵⁸ Raghīb al-İsfahani, derslerinde şöyle dedi: Çoğu insan inkar eder, ancak bazı sahtekārlar onun içinde yer alan buharın ateşinden sıkıştığını iddia eder, bu nedenle herhangi bir şey üzerinden geķerse onu yakar.

hoşdur. [r-ğ-v] **Turgün:** Hük-m-i pādişāh. [r-k-e] **Türkân:** Gedālar ve Türk lafzınıñ cem^c idür **04** ve hātunlara ve maḥbūblar ve ekdilere daḥı ıtlāk olunur. **Şems-i F.:**

Ez-cihān berdāşt ḥ[~]āre-i su[’]āl

05

Gird-i Qārūn ḥalk-rā tā-Türkān

[r-n-c-e] **Turuncān:** Qovan otı. **06** [-m-] **Tümen:** Fetḥ-i *mīm*ile lügat-i Ḥ[~]ārezmde ve zebān-ı Muğānda on biñ ‘adede dirler **07** deh-hezār ma^cnāsına tūmān lafzından muḥaffefdür. **Tün:** Deryā-yı Muzlimden āyār-ābende Şām-ı **08** şerīf deñizine çıkar bir cins ‘azīm balıkdur. Avlarlar, etini qurudurlar çok **09** menāfi^c i vardur, zehrūñ mażarratın def^c ider. Zehr içine ve yılan ve çıyan ve ‘akreb **10** ve sâ’ir zehrlü cānver şoḡduḡı kimesneye içürürler, kuşdurur, ḥalāş bulur ve **11** kuṭuz dalayana ve sâ’ir zehrlü kılıç ve ḥançer gibiler ki cerāḥati üzerine ursalar **12** zehri kendüye çeker, mażarratın def^c ider. (‘):

Tün saḥv-i menfa^c at dihed ten-rā

Ve tün Ni^cmeti **13** külḥan ma^cnāsına. [n-b-e] **Tünbān:** Tūmmām ü tūbān ma^cnāsına. [v-e] **Tüvān:** Güç ve kuvvet ve kudret **14** ve tüvānisten lafzından şīḡa-i emrdür ve vaşf-ı terkibiür. Qazā-tüvān gibi ve tüvānid **15** ma^cnāsına daḥı gelür. **Şeyḥ Kemāl-i Ḥucendī:**

İn çonin şuret-i maṭbū^c ze-cān ne-tüvān sāht

16

V’er tüvān sāht çü qadd-i to revān ne-tüvān sāht

Fāzıl-ı Muḥaqqıḳ *Deḳāyıku’l-Ḥaḳāyıkda* **17** böyle taḥḳıḳ ü tedḳıḳ itmişler ki tüvān güçdür, tüvānā güçlüdür. Şekīb ile şekībā **18** zibile zībā gibi tüvān ḥulḳi olan güce dirler, zūr kesbile idmānıla ḥāşıl olan **19** güce dirler, kesbile ḥāşıl olan gücün şāhibine zūr-mend dirler, zorlu ma^cnāsına. **20** Ḥācet-mend gibi ki ma^cnāsı ḥācetlüdür. Ol ḥālet ki ‘āriżidür. Anda edāt-ı tavşif menddür **21** niyāz-mend ü der-mend gibi, niyāz da derd de zūr ile ḥācet gibi umūr-ı ‘āriżadandır. Ammā **22** ol ḥālet ki ḥulḳi ola anuñ edātu āḥir kelimedeki *elif*dür. Bīnāda, bālāda, tüvānāda olan **23** elif gibi zūrā dinmedügi gibi tüvānmend de dinmez, tüvānā dinür. Qā’ide-i mezkürenün muḳtezāsı **24** oldur, maḥallinde tafşil olunmuşdur. **Tübān:** Güreşçiler tūmmānı. **Şems-i F.:**

Fiḡān u velvele ber-ḥīzed ez-zamān u zemīn

25

Be-gāh geştī kīnet çü ber-keşed tūbān

Qaraḥişārī, ve ṭabaḳ gibi şāḥ-ı dıraḡtdan örülmüş bir nesnedür **26** dimiş. [v-r-e] **Türān:** Bir memleket-i vesī^c a adıdır. [v-s] **Tüsen:** Güre tavar. [v-ş] **Tüşen:** **27** Mişlihu, tünd-i tüsen ma^cnāsına. [v-ş-d] **Tüşdān:** Azıḳ koyacak. [v-ş-m-e] **Tüşmān:** Quvvetlü ve nişān **28** u sarāy ortasına dirler. [v-m-e] **Tūmān:** Lügat-i Ḥ[~]ārezmde ve lisān-ı Muğānda on biñ **29** ‘adede dirler, taḥfif idüp tümen daḥı dirler ve güreşçiler tumānı. [-v-] **Tün:**

Şıffinde maşrıq 30 cānibinde bir memleket adıdır ve külhan ma' nāsına Muhammed ' Aşşār Mihr ü Müşterī şāhibi haramiler ve bu 31 beyti irād eylemişdür. **Beyt:**

Gürühī āmedend ez-gird bīrūn
Çü āteş ez-miyān-ı külhān tūn

263b/01 Nev'-i Evvelehu El-Cimü'l-Meftūha 02 [e-p-e-t-e] **Çāpātān:** Edük üzerine giyilen edük. **Çār-şāh-ı Hırmen:** Yaba ki ekinciler āletlerindendir. **03** Sā'ir esāmisi *penced-güş* lafzında mestürdür. [e-r-g-v] **Çār-gün:** Besbāse didükleri **04** dārū ki etıbbā katında ma' rüfdür. Hāqıkatde cevz-i Bevvānuñ Hindinüñ kışrıdır ve semer ağacı. **05** [e-r-m-y] **Çārümīn:** Dördüncü. [e-r-v-b-r] **Çārüb-zen:** Süpürge çalıcı vaşf-ı terkībīdür **06** ve şığa-i emrdür, süpür dimekdür. [e-m-h-d-e] **Cāme-dān:** Ol zarfdür ki içine esbāb koyup **07** at öninde götürürler. [e-m-k-e] **Cā-mekān:** Hammāmda giyesi çıkaracak yir. [e-m-k] **Cāme-ken:** **08** Mişlihu ve kaftān şoyıcı dimekdür. [e-m-h-b-e-d-r-v] **Cāme-i bā-derün:** İç tonı. [e-m-y] **Çāmīn:** **09** *Cīm*-i 'Acemiyile sidük, bevl ma' nāsına ve tebevül ma' nāsına da gelür. [-e-] **Cān:** Rūh ve 'Arabīde perī ma' nāsına **10** ve cin tã'ifesinüñ babası adıdır. Fāzıl-ı Muhaqqıq *Deķāyıku'l-Hakāyık*da böyle taḥkık **11** ü tedkık itmişler³⁰⁵⁹ ki cān, rūh-ı hayvānīdür ki her deride olur. Niteki bu beytde zāhirdür. **12** **Beyt:**

Ger be-cān zened kīst hayvān-rā
Zindegānī to mī-dehī cān-rā

Hayvāna cān-ver didükleri **13** bu i'tibāriledür ki cānı vardur, cānver lafzı Fārsīdür. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

14 Hümāy ber-ser-i murgān ez-ān şeref dāred
Ki üstüh'ān-ḥor u cān-ver niyāz āred

Türkī dilde **15** daḥı isti' māli şāyi' dür. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Ne şüret kim yazardı cānverden
16 Daḥı çābük yazardı cānı vardan

Zebān-ı Fārsīdeki vār lisān-ı 'Arabīdeki **17** zū ma' nāsınadır. Türkī dilde ol ma' nādan – *lü* ile ta' bīr iderler. Meşelā Türk canlu dir, 'Arab **18** zū-rūh dir, 'Acem cānver dir. **Çān:** *Cīm*-i 'Acemiyile mişlihu Şirāz ehli lügatīdür. [e-n-e] **Cānān:** Ma' şük **19** u ma' şūka. [e-v-d-e] **Cāvidān:** Ebedī olan nesne, şığa-i mübālağadır. [e-v-y-d-e] **Cāvidān:** Mişlihu. **20** [e-h-y-p] **Çāhipūn:** Ol ki bekere anuñ içinde döner, demürden olsa 'Arabca *ḥattāf* **21**

³⁰⁵⁹ Eylemişler. 3. (298a/19)

dirler. Ağaçdan olsa ‘Arabca *ka*‘ve dirler. [p-e] **Çepân:** Eski kaftân çepâre ma‘nâsına. **22** [p-y] **Çepîn:** Kireç ve alçı ve söğüt ağacından örilen seped ma‘nâsına. **Çepin:** Teşdid-i *bā*‘i **23** ‘Acemîyile mişlihu. [p-y] **Çepîn:** Mişlihu, Karahişârî ve yaraqlanmış ma‘nâsına da gelür didi. [t-y] **Çetîn:** **24** Eyerüñ komları ki iki tarafında berkinmişdür. [r-e-m] **Çerâmen:** *Bā*‘i ‘Acemîyile hayvânât otlağı **25** ve ‘alaf. [r-e-m-y] **Çerâmîn:** Mişlihu. **Esedî:**

Çü hayvânî-st mânde der-beyâbân

26

Ze-baht-ı bed ne âb u ne çerâmîn

[r-e] **Çerân:** Ziyâde otlayıcı. [r-b-z-b-e] **Cerb-zebân:** Tatlu dillü **27** kimesne. [r-b-s-ğ] **Cerb-suhen:** Eyü sözlü. [r-d-e] **Cer-dân:** Dervâze idenlerüñ aqçe koydukları **28** tas. [r-z-d-e] **Çerezdân:** Çerez zarfı. [ş-m-l-e] **Çeşmelân:** Çeşme-dâne ya‘nî çeşme-zen. [ş-m-z] **Çeşm-zen:** **29** Ölmez dikenî tohumı. [-ş-] **Çeşen:** *Cîm*-i ‘Acemîyile bayram ve düğün ve bezm. ‘Unşurî:

Âyîn-i ‘Acem çeşen-i cihân-dîde Ferîdün

30

Ber-şâh-ı cihân-dâr ferî mād u hümâyün

[ğ-r-v-e] **Cağarvân:** Şu üzerinde olan **31** yosun, *talhab* ma‘nâsına. [-ğ-] **Çegan:** Kılıç kını ve kılıç yağı ve baykuş. [k-m-e] **Çekmân:** H‘ârezm **264a/01** lügatinde bir yüzi çukadan kaftân. [k-m] **Çekmen:** Mişlihu. [-g-] **Çegen:** *Cîm* ü *kāf*-ı ‘Acemîyile atlas **02** envā‘ından bir nev‘ gâyetde laîf kumâşdur. Ekşer horûsuñ boynı tülerinden isti‘ māl **03** olunur. **Beyt:**

Horûs-vâr seher-hîz bâş ki ser u ten

Be-tâc-ı la‘l ü kabâ-ı çegen be-yârâyî

04 ve aḡşâm, şâm ma‘nâsına. [m-e] **Çemân:** Çemîden lafzından şîğa-i mübâlağadır, ziyâde şalınıcı dimekdür. **05** Serv-i çemân dirler ya‘nî nâz ile şalınıcı ma‘nâsına. **Beyt:**

Çemân şod sūy-ı dülâb ân sehî serv

06

Revânî reft çün hürşîd der-delv

Ve meclis-i hâş ma‘nâsına. [-m-] **Çemen:** Yeşilistân ve bāğçe **07** ve murğzâr. **Beyt:**

Nideyin şahn-ı çemen seyrini cānānım yok

Bir yanımca şalınur serv-i hürāmānım yok

08 ve tâze dikilen fidân ve bāğçelerde ağaçlar arasında şaf şaf çekilen yollar. [m-y] **Çemîn:** **09** Sidük, bevl ma‘nâsına, çāmîn lafzından muḡaffedür. [n-b-r-g-r-d] **Çenber-igerden:** Boyun çıgrığı ve boğmağ. **10** [n-d-e] **Çendân:** Niçe niçe ve ol kadar dimekdür. [n-d] **Çenden:** Şandal ma‘nâsına. **Şems-i F:**

Buved be-meclis-i o fereş ‘abkarri ḡisân

11

Buved be-maṭbaḥ-ı o hıme ʿūd bā-çenden

[n-d-y] **Çendîn**: Bu kadar dimekdür. [n-y] **Çenin**: 12 Dil, qalb maʿnāsına ve gönül, *fevād* maʿnāsına ve ḥʿānçe. ʿArabīde ol oğlana dirler ki daḥı 13 ana raḥmında ola ve maḥberde defn olmuş, meyyit. [v-ş] **Cevşen**: Çuqal. [v-g-e] **Çevgān**: *Kāfı* 14 ʿAcemīyle ol ucı egri ağaç ki meydānda çāpük-süvārlar anuñıla top oynarlar, ʿArabīde 15 şavlecān dirler. [v-l-e] **Cevelān**: Feth-i *vāv* ile meydānda geliş gidiş itmek ve şalınmaḥ ve sükün-ı 16 *vāv* ile Şāmda bir taḡ adıdır. [h-e] **Cehān**: Bisyār maʿnāsına ve çehīdenden şıçrayıcı dimekdür.³⁰⁶⁰ **Esedi**:

17

Ze-menzil be-menzil hemī şod cihān

Sebük hemçü āvā be-güş ez-dehān

At vaşında dinmişdür. 18 **El-Cīmi'l-Meksüre** [r-e-ğ-d-e] **Çirāgdān**: Çerāğ başı ki çerāguñ çizilidür. [r-e-ğ-y] **Çirāğın**: 19 Çerāq-pere. [k-y] **Çirkın**: Kerih ü zışt, Türkīde daḥı müstaʿmeldür. Aşda Fārsīdür. [s-t-e] **Çistan**: 20 Lügazdur ki Türkīde yañiltmaç ve bilmece, meşel dirler, ʿArabīde *edʿiyye* ve *aḥciyye* dirler. [g-l-y] **Çiglin**: ʿAvratuñ 21 dılağı. [k-v] **Çi gün**: Çi güne lafzından muḥaffedür. **Firdevsī**:

Bend āgehışān ki perverdigār

22

Çi gün kerde ḥʿāhed be-fercāmkar

[k-y] **Çigın**: Bir nevʿ atlasdur. [n-h-d-e] **Çine-dān**: Kursaḥ, ḥavşala maʿnāsına. 23 [h-e-n-b-e] **Cihān-bān**: Cihān şāḥibi dimekdür. Fāzıl-ı Muḥaḥkiḥ *Deḳāyıku'l-Ḥaḳāyık*da böyle taḥkiḥ ü tedkiḥ 24 itmişler ki cihān-bāndaki *bān* ism-i cāmiddür ki maʿnāsı gözedicidür, bāğı görüp 25 gözetdüğinden ötüri bāḡ bekçisine bāḡ-bān dirler ve gemiyi görüp gözetdüğinden 26 ötüri gemiciye keştī-bān dirler ve şahrāda olan mezārīʿi görüp gözedene deştī-bān 27 dirler ve şıḡırtmaca şıḡır sürüsini görüp gözetdüğinden ötüri kelle-bān dirler 28 ve yelkene bād-bān didükleri istiʿāre tarīkiyiledür, yıl gözedüci şaḥşa teşbih olunmuşdur. 29 Gözciye dīde-bān demekde nevʿ-ı tevessüʿ vardır, ol kimse göz gözedici degildür. Göz 30 hızmētiniñ āletidür, anuñıla gözedür, nigāh-bān daḥı öyledür. Bir nesneyi gözetmekden 31 murād anuñ emrinde kıyām ü ihtimāmda ve beklemek emrinde kıyām u ihtimāmı olduğundan 264b/01 ötüri gice ile şehr bekleyene pās-bān dirler. Pāsıñ maʿnāsı ḥimāyetdür ve riʿāyetdür. 02 Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt**:

Ber-to-st pās ḥātır-ı bī-çāregān u sekr

03

Ber-mā vü ber-Ḥudāy-ı cihān-āferin cezā

Ḳāʿide-i mezküre muḥtezāsınca cihān-bānuñ maʿnāsı cihān 04 bekçisidür. Görüp

³⁰⁶⁰ Bisyār maʿnāsına. 16. (248b/15)

gözetmekden ‘arz burada hıfz u himāyetdür. Niteki bu beytde **05** zāhirdür. **Beyt:**

Ger pederem reft cihān-bān menem

Vāriş-i iklim-i Süleymān menem

[h-e-n-n-ş-e-n] **06 Cihān-nişān:** Cihān dikici, nişān, ‘alāmet ma‘ nāsına gelür ve cihān ile vaşf-ı terkībī **07** olup cihān dikici ve cihānı sākın kılcı ve cihānı yandırıcı ma‘ nāsına. **Hāfız:**

08

Ez-pertev-i Sa‘ ādet şāh-ı cihān-nişān

Hākān-ı şark u ğarb ki der-şark u ğarb o-st

09 [y-s-t-e] **Çistān:** Yañılmaç ve bilmece, *meşel* didükleri çistān ma‘ nāsına, ‘Arabca *uhciyyet* dirler **10** ve ‘aceb söz dimekdür. [y-l-e] **Çilān:** ‘Unnāb ma‘ nāsına. **Şems-i F.:**

Ze-yümn-i dest-i to vü ze-ġāyet-i Sa‘ ādet şāh

11

‘Aķıķ ü la‘ l berāyed ze-şāķ-ı ney-i çilān

[-y-] **Çin:** Bir memleket ü seb‘a-i **12** meşhüre adıdur. Ta‘rib idüp Şin dirler. *Qālu Resūlu’llāh şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem “Uflubū’l-‘ilme 13 velev bi’s-Şin.³⁰⁶¹ Ve innā ubāhī be-kümü’l-ümem yevmü’l-ķiyāmetü velev bi’s-seķaķi mine’s-şāriķ” 14* Ve büklüm, şiken ma‘ nāsına ve toġrı, rāst ma‘ nāsına ve çiden lafzından şığa-i emr ve vaşf **15** terkībīdür, ‘araķ-çin ve dāne-çin gibi. [y-n-h-d-e] **Çine-dān:** Kursaķ, haşşala ma‘ nāsına. **16 El-Cimi’l-Mazmūme** [b-y] **Cübīn:** Ayran ki yoġurtdan olur. [r-‘-d-e] **Cür‘a-dān:** Zarf, **17** me‘kūl zarīfān, cırlaķ böcegi. [z-d-e] **Cüz-dān:** İçinde cüzler tırduġı zarfa dirler. [n-e] **Çonān:** Şöyle ve ancılayın dimekdür. [n-b-e] **Cünbān:** Deprenici ve eriyici, güdāzān ma‘ nāsına. **Şems-i F.:**

19

Muħālif er çi ki ġod-rā ez-seng mī-pindāşt

Ze-tāb-ı āteş-i tıġeş çü mūm şod cünbān

20 [n-y] **Çonīn:** Böyle dimekdür. [v-e] **Cüvān:** Yigit kişi, *fetā* ma‘ nāsına. [v-b-e] **Çübān:** Koyun güdici. **21** [v-b-z-y] **Çüb-zīn:** Eyer saġraġı. [v-p-g-y] **Çüpgīn:** Panbuķ çıkraġı. **Çüp-nān:** Oķlaġı **22** ve erdāne dimekile ma‘ rüfdür. [v-p-y] **Çüpīn:** Aġaçdan olan nesne. [v-f-g-y] **Çüfgīn:** Panbuķ **23** demiri. [-v-] **Çün:** İmāle vü işbā‘ zamme vü tefhīm ile niçe ve nite dimekdür. **Kātibi:**

Me-pors ey gül-i ġandān ki dīdeet çün-est

24

Ze-hicr-i lāle-rūyet çü ġarķa-i ġün-est

Çün: İmālesüz **25** ve işbā‘ suz ġarf-i ta‘ līldür. Çünki ma‘ nāsına ve ġarf-i teşbīhdür gibi ma‘ nāsına. (‘):

³⁰⁶¹ İlim Çin’de de olsa talep edin.

Çün ebed-i ‘ömr-i to nā-maḥdūd bād

26 Fāzıl-ı Muḥaḥḳıḳ *Deḳāyıku’l-Ḥaḳāyık*da böyle taḥḳıḳ ü tedḳıḳ itmişler ki 27 çün *cīm*-i ‘Acemiyile vü zämme-i *nūnuñ* işbā‘ı ve *vāvuñ* izḥarıyla lisān-ı Fārsīde istifsār için 28 lisān-ı ‘Arabīde *keyf* ma‘nāsınadır. Türkī dilde bir kimsenüñ ḥālinden istifşar itmelü olsalar 29 nicesin dirler, ‘Acem çünī dir, ‘Arab *keyfe ḥāleke* dir. Nicedir diyicek yirde ‘Acem çün-est 30 dir, niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Ze-girye merdüm-i çeşmem nişeste der-ḥün-est

31

Be-bīn ki der-ḫalebet ḥāl-i merdümān çün-est

Her nice diyicek yirde ‘Acem her çün dir, niteki 265a/01 bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Eger pīş ez-īn bend u efsün konī

Ne-yārem men īn kerd her çün koni

02 künhüne ittilā‘ mümkün olmayup ḥaḳıḳatden istifsār cā’iz olmaduğundan ötüri Ḥaḳ te‘ālā 03 ḥazretini bī-çün ile tavşif iderler, İzed-i bī-çün dirler. Ammā çün ki *cīm*-i ‘Acemiyile ola ve līkin 04 zammesinüñ işbā‘ı ve *vāvuñ* izḥarı olmaya lisān-ı Fārsīde ta‘līl için olur, niteki 05 bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Çün nālem telḫ ez-destān-ı o

Çün neyem der-ḫalka-i mestān-ı o

Çün 06 ol nice ma‘nāsınadır *vāvuñ* işbā‘ıyla telaffuz olunmaḳ gerekdür, çün-i şānī ta‘līl içündür. 07 *Vāvuñ* işbā‘ı suz telaffuz olunmaḳ gerekdür. Lisān-ı Türkīde bu ‘ibāret be-‘aynihā ma‘nā-yı ta‘līlde 08 isti‘māl olunur. **Beyt:**

Didi dilber şem‘ gibi yane söylersin baña

Çün dil ucından yanarsın ya ne söylersin baña

09 Gāh olur āḫirinden *nūn* ḫızf olunur, *çü* dirler. **Beyt:**

10

Çü merd-i suḫen-gūy fānī şevd

O-rā suḫen ‘ömr-i sānī buved

Zāyid, Beyt:

Fürüd āmed ze-peşt bāre çün bād

11

Çü sebze būd serd ber-pāy-ı şimşād

Bilā işbā‘ olan çün lügat-i müştarekedür, teşbīḥ ma‘nāsına da 12 gelür. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Ger ḫalvet-i mā-rā şebī ez-ruḫ be-fürüzī

13

Çün şubḫ der-āfāk-ı cihān ser be-firāzem

Gāh olur āḫirinden *nūm* ḫızf iderler. **Beyt:**

14

Fürüd āmed ze-peşt bāre çün bād

Çü sebze bûd serd ber-pây-ı şimşād

Beyt-i sâbıqda bu ma' nāya 15 da ihām vardır. Belki ol ma' nānuñ irādesiyile de ma' nā-yı kelām tamām olur. 16 Nice inlemeyeyin ki ney gibiyüm anuñ mestleri hālqasında dimekdür. Maqāma münāsib ma' nādur. 17 Bir maqāmda iki ma' nā-yı münāsibe tecemmül-i kelām-ı mezkûre ziyāde leṭāfet virmişdür. Teşbîh 18 ma' nāsına olan çün, bir ism-i mürekkebden cüz' olıcağ vāvını hızf iderler. Meşelā çonān 19 ü çonin dirler, niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Çonin-est resm-i cihān dürüş

20

Gehi püşt berzın gehi zın be-püş

Çonānuñ, çoninüñ aşlı çün ān, çün-ındür 21 Gāh olur aşl üzerine de isti' māl olunur, çün ān dirler, niteki bu beytde zāhirdür. 22 **Beyt:**

Yekī bud ki çün ān be-bīnī cezā

Nigū-kār bāşed be-nīgī sezā

Çün in de dirler niteki 23 bu beytde vāqı' dür. **Beyt:**

Çonin buved giti vü çün in buved

Geheş mihribānī geheş kın buved

[v-n-e] 24 **Çünān:** Çonān ma' nāsına ki aşlda çün āndur. **Esedī:**

Suvārāneş çünān ki rüz ne-bord

25

Ze-deryā be-gerdün ber-ārend gird

[v-n-y] **Çünin:** Çonin ma' nāsına ki aşlda çün ındür. **Esedī:**

26

Be-çünin beyābān velik revān

Sipeh bord u berdāşt reh pehlivān

[b-y] **Çübün:** Eyer eyermi. 27 **El-Ḥā' i'l-Meftūḥa** Lisān-ı Fārsīde ḥarf-i ḥā yokdur. Mirāren zıkr olunmuşdur. Lākin 28 ba' zı erbāb-ı lügat kitāblarında irād itdikleri ecluden lāzım oldur ki naql olına. [b-r-d-e] 29 **Ḥabr-dān:** Divit ki içine mürekkebden korlar. [r-v] **Ḥarūn:** Ser-keş ü münkād olmayan ata 30 dirler, 'Arabīdür ki lākin şu' arā-yı Fūrs eş' arında çok zıkr iderler. **Beyt:**

Ber-nefs-i ḥarūn ne endegī renc

31

Nā-rāḥat rūḥ yābī ez-genc

[m-d-e] **Ḥamdān:** Lisān-ı Ḥārezmde zıkr-i insāna dirler. 265b/01 [r-m-d-e] **Ḥaram-dān:** Akçe ve flūrī kisesi. [z-y-r-e] **Ḥazrān:** Tārīḥ-i Rūmīde bir ayuñ adıdır 02 ve otuz gündür, Güneş anuñ on dördinci günü *Seretān* burcına intikāl ider ki evvel-i 03 şayfdur. [y-r-e] **Ḥayrān:** Ser-geşte ve hūşı gitmiş dirler, meşhūrdur. 04 **Nev'-i Evvelehu El-Ḥā' i'l-Meftūḥa** 05 [e-t-v] **Ḥātūn:** Türkīde kadın ve *bülö* vü *girece* didükleri mu' azzeze

ve mükerreme ve āşıl-zāde vü muhtereme **06** ‘avrat ki mehiri vü şadāķı çok olup evüñ kabz u başt u hall ü ‘aķdı aña muta‘allık **07** ola, ked-bānū, bibi daķı dirler. [e-r-y] **Hārīn**: Çalı. [e-r-v] **Hārūn**: Mişlihu. [e-z-ğ-e] **08 Hāzğān**: Kazğan. [ķ-e] **Hākān**: Türk pādīşāhına ıtlāk olunur, ‘Arabīde cem‘i havākīn **09** gelür, buğur daķı dirler. Niteki Çīn pādīşāhına fağfūr ve Rūm pādīşāhına Kayşer dirler. Bu **10** maħalle münāsib fağfūr lafzında ba‘zı tafşil vāķi‘ olmışdur. [e-k-d-e] **Hāk-dān**: Topraklık **11** ve çöplük, *menheret* ma‘nāsına. [e-l-y-d-v-n-y-v] **Hālidūniyūn**: Zerde çöp. [-e-] **Hān**: Mīr-i büzürg **12** huşūşıyıla Tatar pādīşāhına dirler ve kārban-serāy ve ev hāne ma‘nāsına. **Beyt**:

13 Benī ān tāze gül-berg-i şüküfte
Be-hān-ı ümmühānī bud ħufte

Ve ev, bark, hānümān ma‘nāsına. **14 Firdevsī**:

Be-rev güft hergiz to der-hān-ı men
Ez-īn pes ne-bāşī nigeħbān-ı men

Ve yalnız **15** hān ve yalnız mān daķı isti‘ māl olunur. **Beyt**:

Ne hān u ne mān u ne büm u ne neĵād

16 Yekī şehriyārī miyān-ı pür-zebād

Fāzıl-ı Muħaķķik *Deķāyıķu’l-Ĥakāyıķda* böyle taħķik ü tedķik **17** eylemişler ki hān muṭlakā menzildür. İnsanūñ olsun, sā’ir hayvānūñ olsun. **18** Niteki bu beytde zāhirdür.

Beyt:

Ze-tīr endāzī zembürek ez-dün

19 Müştek-i sīnhā çün cān-ı zembür

Kārban-serāya, hāne didükleri yolcınūñ kendüye ve tavarlarına **20** menzil olduğı i‘tibāriledür ve hān, re’is ma‘nāsınadır ve in-şā’llāhu ba‘zı tafşili **21** diħkān lafzında münāsebeti ile beyān olınsa gerekdür. [e-n-d-e] **Hānedān**: Ehl-i beyt. **22** Fāzıl-ı Muħaķķik *Deķāyıķu’l-Ĥakāyıķda* böyle taħķik itmişler ki hānedān evüñ dā’iresinde olan **23** havlıdır ki lisān-ı ‘Arabīde aña ħarem dinür. ‘Arab hātūnlardan ħarem ile kināyet itdükleri **24** gibi ‘Acem hānedān ile kināyet iderler. **Beyt**:

B’āyed ān yār geşt hem-ser-i Lūṭ

Hānedān-ı nübüvvetiş güm şod

25 Hem-ser-i Lūṭdan Şeyḫ Sa‘dīnūñ murādı Ĥazret-i Lūṭūñ ‘*aleyhi’s-selām* hātūmidür. **26** Lisān-ı Fārsīde menkūħaya hem-ser dirler. Türkī dilde başı berāberi hātūnī dirler, hānedān **27** daķı murād olunur. Aşl-ı kelām *hem-ser-i Lūṭ bāyed ān yār geşt ü güm şod*dur. Ṭarīķa-i itnāba **28** sülükdan ve tefennün ihtiyār idüp bir ma‘nāda iki ‘ibāretile ta‘bīrden ğaraż, yaramazlar ile **29** muşāħabet idüp bed-kārlar ile yār olmanūñ tabi‘at-i

insānīde kuvvet gözi uğrı olupdur, ğamze, ğammāz te'sīren beyān **30** ider. Şeyh dimek ister ki mezkūr hātūn Lūt 'aleyhi's-selāmuñ hem-seri iken harem-i nübüvvet olmuş **31** iken ya'nī menba'-ı hidāyet olan nübüvete izāfetile şeref bulmuş hānedān-ı 'azīmü's-şāne iken **266a/01** dalālet ehline koşulmağıla dāl oldu ve anuñ ol hāli muşāhibinüñ kemāl-i te'sirine **02** dāl oldu. **Beyt:**

Çü egri kaşlar ile oldu dem-sāz
Göz uğrı oldu lā-büdd ğamze ğammāz
03 Yanına gelmekile oldu tığ cevher-dār
Görün ne fā'ide eyler kişiye civar

[e-n-m-e] **Hānümān: 04** Māl ü mülk ve tavar, muttaşıl yazılıp lügat olmuşdur. Fāzıl-ı Muhaqqıķ *Deķāyıķu'l-Haķāyıķda 05* böyle taħķıķ eylemişler ki hānümān, āsumān gibi lafz-ı mürekkebdür. Bir cüz'i *māndur*, beñzeyici ma'nāsına, **06** mānistenden ism-i fā'ıldür. Bir cüz' de hāndur ki ma'nāsı evdür, niteki beyān olındı, yörüklerüñ **07** kara evlerine hānümān dirler eve beñzedüğinden ötüri, Türkmāna daķı Türke beñzedüğinden **08** ötüri Türkmān dirler, şādmānuñ da vechi buradan zāhir olur. [e-n-h-k-m-e] **Hāne-i kemān: 09** Yay bağrı. [t-l-e] **Hātlan:** Hoten vilāyetinde bir yirün adıdır. [r-e-t-y] **Harātın:** Şođulcān. **10** [r-b-e] **Har-bān:** Eşekci. [r-z-e] **Harzān:** Ni'metī nevrüz günine dirler dimiş. [r-k-z-m-y] **Harek-zemīn: 11** Yire sürtünür yürür bir cānvercükdür. [r-k-e] **Harkān:** Yaykaracuk. [r-k-m-e] **Har-kemān:** Muħammed 'Aşşār kemān **12** vaşında dimişdür. **Nazm:**

Ne püşt ez-illet-i termī hamīde
Ne kes der-ħar-kemān o-rā keşide
13 Ne-geşte bā-ucābān cüft-rā ğuş
Ze-vaşl-ı şāhib-i dālān fer āđuş

Güz faşlı ħarīf **14** ü Şehrīver māh ki şayf faşlınuñ āħir ayıdır. Anuñ on sekizinci günidür. [z-m-y-e] **Hazmiyān: 15** Kınduz taşağı ki oğlan aşı daķı dirler, tabībler katında *cündübīdester* demekile ma'rūfdür. **16** [ş-y] **Haşın:** Tonuk renklüye dirler ve boz renklüye, gök ile qaraya mā'il ola ve yeşillige mā'il **17** olan aķlık ve'l-hāşıl bed-renk ola ve bir gök renklü toğandır ki ğāyetde avcı ve raķıķdür **18** ki fevķinde olmaz. **Şems-i F.:**

Zī' ad ez-īn ne-keşed reng-i bār şīr-i jiyān
Ez-īn sipes ne-bord kebk cevr bāz-ı haşın

Haşm-gīn: Kaķıđan, ğazablu ma'nāsına. **19** [f-t-e] **Haftān:** Geyim ve geçim. **Esedī:**
Heme Türk ü haftān-nişān geşt çāk

20

Fürūziht hancer zirih şod çü hāk

[l-ḥ-e] **Ḥalḥān**: Çoğana beñzer bir otdur ki andan gönlek ḥāşıl olur, 21 Belḥ vilāyetinde aña ḥarende ve ḥalḥān dirler, sā'ir esāmisi ḥarend lafzında mezkūrdur. [m-e-h] 22 **Ḥamāhen**: Kızıllığa mā'il bir siyāh mühredür, cez' daḥı dirler. **Şems-i F.**:

Berāy-ı tavḳ-ı herrā'ı hüyünet

23

Sipih ez-rüz u şeb sāz-ı ḥamāhen

Herrā' kimesne üstine nişār olınan saçuya dirler. 24 Hüyün maḥmil devesine dirler ve rivāyet olunur ki ol taşuñ cemī' emrāz-ı muhtelifeye 25 nef' i vardur, eyüsi oldur ki şuya yaturup bilegüye sürseler, kızıl şuyı çıkar 26 şarı şuyı çıkan alçağıdur, ba' zı marazuñ üstüne sürmek ile ve ba' zısına 27 içürmek ile şifā bulur ve bir adı daḥı sultān-mühredür. [n-d-e] **Ḥandān**: Mübālağa ile 28 gülici, *elif* ü *nūn* kelime āhirinde mübālağa içündür. [n-d-s-t-e] **Ḥandistān**: Gülüñç kimesne. [v-l-e] 29 **Ḥavelān**: Ḥazaż-ı Mekki dirler bir dārūdur. [v-e-h] **Ḥāhen**: Yağ ḥūnisi. [y-r-z-e] **Ḥayruzān**: 30 Kesr-i *ḥā* ile eşaḥḥdur bir uzun kökdür, Hindde olur andan çarḥi ḳalkānlar düzerler ve 'aşālar 31 iderler, şāḥlarından ekşer Cezāyirde olur, yağ içiricek aşlā uvanmazlar. [y-l-e] **Ḥaylān**: 266b/01 Tekebbürlük itmek. [y-m-ş-e] **Ḥaymeşān**: Guşşa vü ğam. **El-Ḥā'i'l-Meksüre**: [r-m] **Ḥirmen**: Ğılāl dökicek 02 yir ve ay ve gün ağılı, Ni' meti, ve *şem' dān* dimiş. [r-m-e] **Ḥirmān**: Ay ve gün ağılı. [ş-t-z] 03 **Ḥişt-zen**: Kerpiç kesici. [v-e] **Ḥivān**: Yağrıḳ ki ḳaşşāblar üstünde et keserler ve üstünde 04 odun yarduḳları tomruḳ ve 'Arabide nān, ārāste sufre ya' nī içinde ta'ām ḥāzır 05 olmuş şofradur ki Fārside zamm-ı *ḥā* iledür. [-v-] **Ḥiven**: Mişlihu. [v-y-ş-t] **Ḥiştēn**: Kendü, 06 ḥod ma' nāsına. [y-e-v-e] **Ḥiyāvān**: Şehr ucından çıkan bir toğrı yola dirler ki ağaçlar 07 içinde ola ve ne ḳadar gitseler şu kenārından ayrılmayalar. [y-z-e-r-e] **Ḥizārān**: Feth-i *ḥā* ile 08 ḥayzān ma' nāsına. [y-r-z-e] **Ḥizrān**: Mişlihu. **Esedī**:

Heme deşt-i o nev gül-i ḥizrān

09

Gehi yek-süyeş bişe-i za' ferān

[y-z-e] **Ḥizān**: Mişlihu ve ḥamle idici ma' nāsına. **El-Ḥā'i'l-Mazmūme** [-t-] **Ḥoten**: 10 Bir memleket adıdır. [d-e-ḥ-v-e] **Ḥudā-ḥān**: Şehādet barmağı, sebbābe ve müsebbiḥe ma' nāsına. [d-e-y-k-e] 11 **Ḥudāyḡān**: Lüḡaz-ı müfreddür, ulu ve şāḥib-i devlet olan kimesnelere dirler. [r-c-y] **Ḥurcīn**: 12 Hegbe. [r-d-ḥ-e] **Ḥord-ḥān**: Ḥartağan. [r-m-e-b] **Ḥurmā-būn**: Ḥurmā ağacınıñ özdegi. [r-m-d-e] **Ḥurmdān**: 13 Kise ve yancık. [v-e] **Ḥān**: Süfre ve her nesne ki anuñ üstünde ta'ām ārāste ola, ekl ideler 14 *vāv*-ı resmidür. *Elif* şābitdür ammā 'Arabisinde *ḥā* meksür, *vāv* meftūḥ ve *elif* şābit isti' māl 15 olunur, Cevheri *Şiḥḥāü'l-Lüḡada* mā'ide ile ḥān arasında fark beyān eyledi. Eger içinde ta'ām

16 olacak olurisa mā'ide dirler, olmayıcağ olurisa ḥ'ān dirler. Ni' meti, ve *yağrık ma'nāsına* 17 *ākile marazına ve ḥ'ānende ma'nāsına* demiş. Lafzından şığa-i emr okı dimek olur 18 ve da'vet ma'nāsına ve vaşf-ı terkibidür, hoş-ḥ'ān gibi künyetleri Ebū Cāmi' ve Ebū'l-Ḥayrdur. [v-d-b-y] 19 **Ḥod-bîn**: Kendüyi görici vaşf-ı terkibidür, ism-i fā' il ma'nāsına olur, mu' accib ü mütekebbir dimekdür. 20 [v-r-e] **Ḥūrān**: Yiyegen, ekül ma'nāsına. [v-r-v-z-m-y-e] **Ḥürezmiyān**: Dest-bende oyunu ba'zı nüshada 21 Ḥ'ārezm-i Rūmiyān vāki' olmuş. Eşahḥ budur ki kāfir 'avratlarınıñ şenlikleri eyyāmında oynadıkları 22 oyundur. [v-r-s-t-e] **Ḥüristān**: Semerḳand yanında Tester şehri ve anuñ tevābi' i bir bender-gāhdur, 23 şeker-ḥānedür. [v-s-t-r-e] **Ḥūsterān**: Uvaḳ ḳurdcuğızlar. **Ḥūn**: Ḳan, dem ma'nāsına ve lori 24 ḳuşına daḫı dirler [v-n-s-y-e-v-ş-e] **Ḥūn-ı Siyāvūşān**: İki ḳardaş ḳanı didükleri dārū ki taş gibidür. 'Unşurî:

25

Bād ez-ḥūn-ı siyāvūşān bāz

Berkeşed deşne-i bīd Ṭaberī

[v-h] **Ḥūhen**: Bezrci ḥūnisi 26 ki ṭar ağızlı bardağa anuñıla ḳoyarlar. [v-y-ç-y] **Ḥ'oy-çin**: *Vāv-ı resmīyle 'araḳ-çin ma'nāsına*. 27 **Nev'-i Evvelehu Ed-Dāli'l-Meftūḥa** 28 [e-r-p-r-n-y-e] **Dār-perniyān**: Baḳḳam ağacı. [e-r-b-z-y] **Dārbezīn**: Tekye-gāh ve it üzümü ve Türkide 'avām 29 taḫrīf idüp nezīzūn dirler. [e-r-f-z-y] **Dārfezīn**: Mişlihu lisān-ı Fārsīde *bā* ile *fā* arasında 30 tevāḫī vü tebādül vardır. Ğayrı zā'id adları *dāşād* lafzında meşṭürdür. [e-r-v-y-n-v-ş-y] **Dārū-yi nūşin**: 31 'Aḳl alıcı dārū. [e-s-t-e] **Dāstān**: Hikāyet ü efsāne. [e-ş-e] **Dāşān**: 'Aṭā-yı bisyār ve muṭlakā iḥsān 267a/01 u baḫşiş. [e-ş-y] **Dāşin**: Mişlihu, ondan taḫfif olunmuşdur, ḡayrı adları *dāşād* lafzında meşṭürdür. 02 [e-l-p-r-n-y-e] **Dālperniyān**: Baḳḳām ağacı. [e-m-e] **Dāmān**: Etek, *zeyil* ma'nāsına. [e-m] **Dāmen**: Mişlihu. 03 [-e] **Dān**: İki vechile isti' māl olunur, biri dānistenden ism-i fā' ildür. Bilici ma'nāsına dānende 04 terḫīm olunmuşdur. ('):

Maceşī dān ü Öḳlides ḡuşā der

Ve suḫendāndaki *dān* gibi ism-i mezkūruñ 05 ma'nā-yı terkibisi söz bilicidür. Bir dān daḫı vardır ki ism-i cāmiddür. Zarf-ı mekān 06 ma'nāsına maḫşūşdur, cüzdān ve cāmedāndaki dān gibi ve sitānile dānuñ farkları vardır 07 b'izni'llāhu te'alā sitān lafzında tafşil olunur. [e-h-v] **Dāhūn**: Vaḫşiler duzağı 'Arabīde 08 ḫibāle vü dāḫūl dirler. [r-e] **Der-ān**: Anda dimek olur. [r-e-k] **Derāken**: Bir nev' şeftālüdür, 09 aḳ ve ṭatlu olur. [r-b-e] **Der-bān**: Ḳapucı bevvāb ma'nāsına. [r-ḥ-v-r-t] **Der-ḫūr-ı ten**: Kendü ḳadrince. 10 [r-g-v] **Dergūn**: Terki ḳayışı fitrāk ma'nāsına ve ḳapu üsti ve ulu şuffe. [r-d-n-e-ḫ] **Derd-i nāḫūn**: 11 Ḳurluḡan zaḫmeti ki dırnaḳlarda zāhir olur, 'Arabca devḫa dirler. [r-z] **Derzen**: Girecek yir, 12 duḫūl ma'nāsına. [r-v-ḡ-e] **Derdeḡān**: Māverā'ün-nehrde bir

şehr adıdır. [r-m-e] **Dermān:** Çäre vü ‘ilāç. 13 [r-v-e-z-b-e] **Dervāz-bān:** Der-bend bekçisi. [r-v-e-z-v-e] **Dervāzvān:**³⁰⁶² Mişlihu. [r-v] **Derūn:** İçerü. [r-y-ç-e] 14 **Deriçān:** Her burcuñ derecelerini üçer üçer kısmet iderler ve her kısmeti bir yıldıza 15 ta‘yīn iderler. [r-y] **Der-īn:** Bunda dimekdür. [r-y-e-g-e] **Deryāgān:** Deñizde sākin olanlar. 16 [s-t-e-b-r-n-c] **Dest-ebrecen:** El bilezigi. [s-t-e-r-e] **Destārān:** Şāgirdāne. [s-t-e-r-ḥ-v-e] **Destār-ḥān:** 17 Piş-gīr. [s-t-e] **Destān:** Mekr ü ḥīle ve bülbül ve arқа üstine yatmağ ve Rüstem-i Destān. **Şems-i F.:**

Revān ze-Rüstem-i Destān be-şükr be-güşāde

Be-vaqt-i ān ki bebr kerde şāh-ı bebr-beyān

Fāzıl-ı Muḥaqqıḳ 18 *Deḳāyıḳu’l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳıḳ itmişler ki destān ḥīle vü mekr ma‘nāsına. Niteki bu beytde zāhirdür. 19 **Beyt:**

Be-mühletī ki sipihret dihed ze-rāh me-rev

To-rā ki güft ki īn zāl terk-i destān güft

20 Rüstemüñ atasına ki Zāldur destān dirler. Beyt-i mezkūrda leṭāfet ol i‘tibār iledür ki

21 Zāl ile Destān bir yirde añlanmışdur. **Firdevsī:**

Şeh-i nīm-rüz-est ferzend-i Sām

Ki şāhāneş destān-ḥānende nām

22 Murād-ı şā‘ir Zāldan ḳoca ma‘nāsınadır. Zālūñ bu ma‘nāya geldüginin *Mi‘yār-ı Cemālīde* 23 Şems-i Faḥrī bu beytile beyān itmişdür. **Beyt:**

Kocā be-bahşiş-i zer mültefit şevved ān gū

24

Be-gāḥ-ı ḥamle çī Rüstem ne-bord o vü çü Zāl

Rüstemi atasına nisbet idüp Rüstem-i Destān da dirler. 25 Rüstem-i Zāl de dirler. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Cemāl-ı dīnī vü dīn-i şāh-ı kām-kār ki hest

26

Hezār Ḥātem-i Ṭāyī hezār Rüstem-i Zāl

Dīger:

Yay gibi ḳatı başlu olduğı

Neyledi İsfendiyāra okı gör

27

Kendüyi gördüğüçün mağrūr olup

Rüstem-i Destānuñ itdi oḳıgör

28 Destānuñ oğlunu kendüye nisbet idüp Rüstem-i Destān didüklerinleyin kendüyi de 29 atasına nisbet idüp Destān-ı Sām dirler, niteki bu beytde vāḳi‘dür. **Beyt:**

³⁰⁶² **Dervāzbān.** 16. (251b/04)

30

Nişeste-est ber-dest-i Destân-ı Sām

Kemer-beste der-dergeheş hâş u ‘ām

Hikāyet ü kışşa 31 ma‘nāsına olan destānuñ aşlı dāstāndur, elifi hızf olinmışdur. Hezār-destāndan 267b/01 cüz’ olan destān da bu ma‘nāyadır. Mezkūr ism-i mürekkebdür, bülbüle beñzer bir kuşdur ki aña 02 yalñuz hezār da dirler. Niteki bu beytde zāhirdür.

Beyt:

Şad-hezārān gül şikefeş ü bāng-ı murğī ber ne cā-st

03

‘Andelībān-rā çi pīş āmed hezārān-rā çi şod

‘Andelīb, bülbüldür 04 mezkūr kuşuñ bülbülüñ ğayrı olduğı bu beytten zāhirdür. *Bahrü’l-Ġarā’ib* şāhibi ikisini 05 fark itmemişdür, ğalağ itmişdür. [s-t-e-v-r-n-c] **Dest-evrencen:** El bilezigi, dest-ebrencen 06 ma‘nāsına. [s-t] **Dest-berencen:** Mişlihu. [s-t-e-f-r-n-c] **Dest-efrencen:** Mişlihu. Lisān-ı Fārsīde *bā* ile 07 *fā* vü *vāv* arasında tevāhī vü tebādül vardır. [s-t-p-y-m-e] **Dest-peymān:** Cilve-i ‘arūsān 08 ve emānet artmağ ma‘nāsına.³⁰⁶³ [s-t-f-y-m-e] **Dest-feymān:** Dest-peymān ma‘nāsına. [s-t-e-ş-n-e] 09 **Dest-eşnān:** Ol ki anuñla eli yuyup pāk iderler, şābūn ve sā’ir anuñ gibiyile 10 ğasūl ma‘nāsına künyetleri Ebū Eyās ve Ebū Tāhirdür. [s-t-ş-k] **Dest-şiken:** Kırırcık saç 11 ve el şınıcı dimekdür. [s-t-n-ş-y] **Dest-nişin:** El üstünde tutılan, ‘aziz ü muhterem olan. 12 **Beyt:**

Dest-nişān hest to-rā çend kes

Dest-nişin-i to ferişte-est ü bes

13 [s-t-v-e] **Destvān:** Nātūr-ı hammām. [ş-t-b-e] **Deştān:** Yabanlarda ekinler ve bağlar ve büstānlar bekleyen 14 kimesne. [ş-t-v-e] **Deştvān:** Mişlihu. [ş-t-y-b-e] **Deştībān:** Mişlihu. [ş-t-s-v-e-r-e] **Deşt-süvārān:** 15 Gūrīstān-ı mekābir ma‘nāsına ve bādiye-i ‘Arab. [s-t-s-v-r-e] **Dest-süverān:** Mişlihu. Ğayrı adları 16 *senvā* lafzında mezkürdür. **Deşt-i muğān:** Tātār cānibinde bir yir adıdır. [ğ-l] **Dağal-zen:** Zen-bāre vü qalb-zen ki gizlü aqça keserler ve hāyin ü hāne-dağal dimekdür. [k-e] **Dekān:** Bellūt ağacınıñ özdeğinde biten kav. [m-e] **Demān:** 17 Hışmıla kükreyici ve sür‘at idici ve segirdici. Fāzıl-ı Muhaqqıq böyle taḥkīk ü tedkīk itmişler ki 18 demān şīğā-i mübālağadır. Demīdenden, çemīdenden çemān gibi pīle şıfat olur, pīl-i demān dirler. 19 **Beyt:**

Ne merd-est ān be-nezdik-i hıred-mend

Ki bā-pīl-i demān peykār cūyed

Nehenge de şıfat 20 olur, neheng-i demān dirler. **Beyt:**

³⁰⁶³ Kız almakda nişāndan evvel bir miqdār virilen ağırlıq.

Neheng-i demān-est ender neberd

Hizebr-i jiyān-est der-kār-zār

21 Firdevsī:

Çü destūr bāşed me-rā pehlevān

Şüm pīş-i o çün hizebr-i demān

22 Diğer:

Demān be-bejen Gīv çün pīl-i mest

Yekī hañcer-i āb-dāde be-dest

[m-ķ-e] **Demķān:** Muvāfiķ-ı **23** rāz-daş, dem-sāz ma' nāsına. [m-z-d] **Dem zeden:** Şolımaķ ya' nī nefes virüp almaķ ve kendüyi **24** bir ulu nesneye ve şerif maķāma ve eyü hāle nisbet idüp laf urmaķ ber-sebīl-i **25** isti' āre ğayrı nā-ħaķ yirlerde daķı isti' māl olunur. **Beyt:**

Çü ser berāred kilket ze-çāh-ı zulmānī

26

Buved müţāla' a envār cāy-ı dem zedeneş

Den: Kūp ve şādanlıķdan segirtmek. **27 Şems-i F.:**

Çü serv bād seret sebz ü devletet dā'ım

Çü gül ze-bād-ı tarab rüz u şeb şüküfte vü den

28 'Arabīde *nūn* müşedded ü muħaffef isti' māl olunur. Fārsīde daķı iki vechile **29** müsta' meldür ve denīden lafzından ki nāzıla şalını şalını yürimekdür, şīğa-i emr ü vaşf-ı **30** terkībīdür. **Beyt:**

Dīn be-derd-i denī defī ne-şevēd

Derd-i dīn mī-keşīm ü derdī-i den

Çemen **31** ü semen ķāfiyesinde müsta' meldür. [n-d-e] **Dendān:** Diş, *sinn* ma' nāsına. [v-e] **Devān:** Yiler kimesne **268a/01** devīden lafzından şīğa-i mübālağadur. [-v-] **Deven:** Yazı ma' nāsına. [h-e] **Dehān:** Ağız. [-h-] **Dehen:** **02** Mişlihu ve uyan gemi. [h-y] **Dehīn:** Süd ağzı. [y-d] **Deyden:** Resm ü ķā' ide 'Arabīdür, Fārsīde **03** daķı çok isti' māl olunur. **Ed-Dāli'l-Meksūre** [b-s-t-e] **Dibistān:** Mekteb-ħāne. [b-y-r-s-t-e] **04 Dibiristān:** Mişlihu. [-b-] **Dibin:** Burc yimişi ökse ve yelimķara dirler *dibķ* ma' nāsına. [r-e-z-z-b-e] **05 Dırāz-zebān:** Yüzsüz, bī-ħayā ma' nāsına. [r-ħ-ş-e] **Dıraħşān:** Yıldırayıcı. [r-f-ş-e] **Direfşān:** Mişlihu. **06** [r-v-z] **Dirūzen:** Taħīl biçdürmek. [g-r-g-v] **Diğer-ğün:** Bir dürlü daķı dimekdür. [l-s-t-e] **Dil-sitān:** **07** Göñül alıcı maħbūbdan kināyetdür, dilistān lafzınuñ telaffuzında dilüñ *lāmn* sitānuñ *şīn*ine **08** ulaşdırmazlar, dil-sitān dirler, dilistān dimezler ammā gülistānda vaşlda cā'izdür, faşlda **09** niteki bu beytde vāķi' olupdur. **Beyt:**

Eymen bā-dest-i dil ey dūstān

Çeşmhā vü gül-istān der-gül-istān

10 [l-f-y] **Dil-fin:** Toñuz balığı. [h-ç-e] **Dihkân:** Ekinci, Fâzıl-ı Muhaqqıq *Değâyıku'l-Hakâyık*da 11 böyle taḥkîk ü tedkîk eylemişler ki dihkân mu'arredür, Fârsîsi dehhândur. Aşlı ḥân-ı dihdür, mürekkebi 12 'alem idicek lisân-ı Fârsîde taqdim muzâfun ileyh iderler, şâyi' dür. Ammâ kâ'ide-i muṭirrede 13 degildür. Meşelâ şâhen-şâh dirler. Aşlı şâh-ı şâhândur. Merdân-şâh, Īrân-şâh dirler, 14 Şirvân-şâhda da ḥâl böyledür, şâh-ı merdân, şâh-ı Īrân, şâh-ı Şirvândur, H'âce-Serây 15 Bustân-serây, Barbeṭ-serây da dirler, bunlarda da muzâfun ileyh taqdim olunmuşdur. Lisân-ı Fârsîde 16 ḥân re'is ma'nâsınadır. Mevlânâ Sa'de'd-dîn Keşşâf Hâşiyesinde Sûre-i Āl-i Īmrân âhirinde 17 taşriḥ itmişdür. Bu 'ibâretille ed-dihkân re'isü'l-çarye ve muqaddemi aşḥâbü'z-zirâ'a.³⁰⁶⁴ **Bejt:**

18

Çü âyed baḥt-ı dihkân der-girânî

Dileş mâ'il şevved ber-cüft rânî

[h-y] **Dihîn:** Sûd ağzı, 19 dihiẓe ma'nâsına. [y-b-e-c-t-e] **Dībā-cetân:** İki yañaq, 'Arabîdür. [y-b-e-d-y] **Dībā-dîn:** Fûrs aylarınıñ 20 yigirmi üçüncü günü. [y-b-d-y] **Dīb-dîn:** Mişlihu, ba'zı erbâb-ı lügat bu iki lügati meftûḥa bâbında 21 Īrâd itmişlerdür. Eşahḥ kesr iledür. [y-d-e] **Dîdân:** İlk kış ayına dirler. [y-d-b-e] **Dîdebân:** 22 Gözci ve karavul 'Arabca 'ayn u ṭalî'a dirler. Ni'metî ve görür göz dîde-ver ma'nâsına da gelür 23 dimiş. [y-d-v-e] **Dîdevân:** Mişlihu. [y-j] **Dijen:** Çala ve guşsa.³⁰⁶⁵ [-y-] **Dîn:** Fûrs aylarınıñ yigirmi dördüncü günü ve bu dimekdür, 24 ĩn ma'nâsına, nitekim be-dîn-i hüner, be-dîn-i ḳadr dirler, 'Arabîde kîş ü mezḥeb ma'nâsına li-ḳavle te'âlâ: 25 *leküm dîniküm veliye'd-dîn.*³⁰⁶⁶ Buyruk tutmaḳ. Li-ḳavle te'âlâ: *ve lâ yedinüne dîne'l-ḥaḳḳı.*³⁰⁶⁷ Ve şümâr ma'nâsına. 26 Li-ḳavle te'âlâ: "*minhâ erba'atun ḥurumun zâlike'd-dîni'l-ḳayyim.*"³⁰⁶⁸ Ve pâdişâh ma'nâsına. Li-ḳavle te'âlâ: "*mâliki 27 yevmi'd-dîn.*"³⁰⁶⁹ ve ḥû vü 'âdet ma'nâsına. Li-ḳavle te'âlâ: "*Li-ye ḥuẓe fî dîni'l-meliki.*"³⁰⁷⁰ Ve ḥükm ma'nâsına, li-ḳavle te'âlâ: 28 "*Velâ te ḥuẓküm bihimâ ra'fetün fî dîni'l-lâhi.*"³⁰⁷¹ Ve pâdişâhlık. **Cerîr:**

³⁰⁶⁴ Dihkân, köyün reisi ve tarımcıların efendisidir.

³⁰⁶⁵ 16. (252b/18)

³⁰⁶⁶ Kuran, Kafırun (109/6): "Sizin dininiz size, benim dinim de banadır."

³⁰⁶⁷ Kuran, Tevbe (9/29): "... ve Allahın dinine uymayanlar..."

³⁰⁶⁸ Kuran, Tevbe (9/36): "...bunlardan dördü haram aylardır, işte doğru din budur."

³⁰⁶⁹ Kuran, Fatiha (2/4): "Hesap ve ceza gününün (ahiret gününün) sahibi"

³⁰⁷⁰ Kuran, Yusuf (12/76): "Hükümdarın adetine göre kardeşini tutamayacaktı."

³⁰⁷¹ Kuran, Nur (24/2): "Allahın hükmünü yerine getirmede onlara acıyacağınız tutmasın."

La'ın hallet becuvin Benī Esedin

29

Fī dīni ' Amr ve hālete dūnnā fidk

Ve maḫhūr u ḥ'ār eylemek. **Ḳıṭāmī:**

Kānet tevāru

30

Tedīnuke'l-edyānā

Ve ḥāl ma' nāsına. **Aḥṭal:**

Bādāra Salmā ḥalā'u lān ukallifuhā

İllā el-merānete ḥattā ta' rifāu'd-dünyā

31 ve ḥacb ma' nāsına ve muṭṭaşıl yağan yağmura dirler ve ferrā derd ma' nāsına da **268b/01** gelür dimiş. [y-v-e] **Dīvān:** Yargu yiri ya'nī da'vā yiri, Pehlevī lügatinde yargu, da'vā ma' nāsınadır **02** ve cem'-i dīvdür dirler. [y-d-b-e] **Dīde-bān:** Köy kethudāsı. [y-h-k-e] **Dihḳān:** Dihḳān ma' nāsına. **03 Ed-Dāli'l-Mazmūme** [ḥ-t-r-z] **Duḫter-zen:** Ügey kız. [r-v-ğ-z] **Dürüg-zen:** Yalancı ve fāsık **04** ve fācir ma' nāsına. [r-y-c-e] **Düricān:** Oldur ki her burcuñ derecelerini üçer üçer taḳsīm iderler **05** ve her kısmı bir yıldıza ta'yīn iderler. [z-d-d-e] **Düzddān:** Harf-i zādān soñra iki *dāl* ile **06** kiliddān ya'nī kilid kovanı. [-j-] **Düjn:** *Zā'*-i 'Acemīyile iti keskün ve tiz ki ekşilerde **07** isti' māl olunur, tiz sirke dirler. [s-t-v] **Düstün:** Sergen ki anda üzüm ve incir ḳurudurlar. **08** [ş-m] **Düşmen:** Dostuñ zıddı. [k-e] **Dükkān:** 'Arabīdür, cem' i dekākīn gelür Fārsīde de şāyi' dür. **09** Şatu, bāzār yiri ve bellūt ağacınıñ özdeginde biten ḳav ki anuñla od yaḳarlar. [k-r-e] **Dükrān:** Öreke ki 'avratlar üzerinde iplik egirirler. [l-f-y] **Dolfin:** Bir balıḳdur ki deryaya **11** ḡarḳ olanları ḥalāş ider Bi-izni'llāhi te'ālā dirler, ba'zılar yūnus balığı didükleridür didiler. **12 Şihāḥ-ı** 'Acem şāhibi, ve şuya düşüp ḳurtılan balıḳ dimiş. [l-f-y] **Dolfin:** Mişlihu ve büyük **13** toñuz balığı. **Dün:** Neşāt u sürürile yüriyen kişi. **Dünbān:** Ḳuyruk. [v-b-r-e-d-r-e] **Dü-birāderān:** Ferḳadān **14** didükleri iki yılduzdur ki birbirinüñ yanında ḳuṭb-ı şimālī ḥavālisinde Benātün-na'ş-ı **15** Şuḡrā yakınında olur ve süksük didükleri ḳuş ki yırtıcılardandır, hecezi daḫı dirler, ikisi **16** bir şikār üzerine müttefiḳ olurlar ve bir arada yirler. [v-ç-n-d-e] **Dü-çendān:** İki oluḳdur dimekdür, **17** za'f ma' nāsına. [v-d-m-e] **Düdmān:** Ulu ḳabile ve çok boy. [v-r-e-n-y] **Dürānīn:** Çāḡşir ve uzaḳdan görücü **18** dimekdür. [v-r-b-y] **Dür-bīn:** Mişlihu ve ḳatı zeyrek ve daḳīḳ fikrlü kimesnelere itlāḳ olunur.³⁰⁷² [v-s-t-g-e] **Düstgān:** **19** Maḫbūb u maḫbūbe ve maḫbūb içdüḡi ḳadeh ve maḫbūba içilen ḳadeḫ. **Şems-i F.:**

Düstgānī cümle ber-bādeş ḫorend

³⁰⁷² --. 16. (253a/15)

20

Rūz-ı ʿiṣret dūstān bā-dūstgān

[v-s-g-e] **Dūsḡān:** Hızf-ı *tā* ile miṣlihu. [v-s-g] **Dūsḡen:** 21 Miṣlihu. [v-s-k-y] **Dūsḡin:** ʿArabīde sirāc maʿnāsına. [v-k-e] **Dūkān:** Fārsīde dükkān lafzından taṣarruf 22 olınmışdır. **Laṭīfi:**

Be-vaşl-ı to hūr-est dūkān-ı behişt

Dü-ʿālem fedā be-her dūkān-ı to

23 ve ikişer dimekdür. [v-k-d-e] **Dükdān:** İğnelük. [-v-] **Dün:** Ol ki kendü nevʿine nisbet cevheri kötü 24 ola, ednā maʿnāsına ādemīde ve ğayrıda istiʿmāl olunur. **Şems-i F:**

Muḡālif vʿey ez-ān rü ḡord ze-devlet let

25

Ki hest ān ḡar-ı nā-dān besān gerdün-ı dūn

Fāzıl-ı Muḡaḡḡıḡ 26 *Deḡāyıḡuʿl-ḡaḡāyıḡı*da böyle taḡḡıḡ itmişler ki dūn muḡābil-i dānādur. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

27

Heme dānend eger dānā vü ger dūn

Kemer-beste ber-īn kār-est gerdün

Dīḡer:

Bu iş dānāları kıllur ciger-ḡūn

28

Ḳıyās it ḡanda ḡaldı degme bir dūn

[h-l-z] **Dühül-zen:** Ṭavulcı maʿnāsına. 29 Nevʿ-ı Evvelehu Ez-Zāliʿl-Mazmūme 30 **Züʿl-Ḳarneyn:** Ḳāluʿllāhi teʿālā fi Kitābeʿl-kerīm “*Ve yesʿelunke ʿan Züʿl-ḡarneyn ḡul seʿetlū* 31 ʿaleyküm minhu *zıkrā*.”³⁰⁷³ İlä āyetehu; “*Ve kāne vaʿdu Rabbī ḡaḡḡā*.”³⁰⁷⁴ ḡaḡ teʿālā cell ü ʿalā Züʿl-ḡarneyn Ḳurʿān-ı ʿAzīmīnde 269a/01 ʿadl ü ṣenā ile zıkr idüp, meṣārıḡ u meḡārīb-i arza yitişüp cemīʿ eḡālīm ü memālike 02 mālīk olup Cebābireyi ḡahr idüp maʿdelet-i tāmme ile rubʿ-ı meskūneti zabt eyleyüp 03 sulṫān-ı müʿeyyid ü muḡaffer ve ḡāḡır u muḡsit Süleymān-fezāyidi. **Şaḡīḡ** budur ki mülük-ı ʿādīlīnden 04 baʿzılar nebī ve baʿzılar resūl idi didiler. **ḡarīb** budur ki baʿzılar ferişte idi didiler 05 ve **meşhūr**-ı mezkūrdur ki ḡazret-i Hızr nebī ʿaleyhiʿs-selām serdār-ı ceysi olup ve cemīʿ 06 ümūrında nāşıḡ u müşir ü vezir-i bī-naḡirī idi. **Erzemī** vü ğayrılar naḡl iderler ki 07 Züʿl-ḡarneyn ḡazret-i İbrāḡīme ʿaleyhiʿs-selām imān ḡetürüp ḡazret-i ḡalīl ve ḡazret-i 08 İsmāʿil ile ʿaleyhiʿs-selām Kaʿbe-i müşerrefeyi bile ṫavāf eylediler. **Züʿl-Ḳarneyn** 09 laḡabınıñ sebebinde iḡtilāf çoḡdur, baʿzılar başında ḡarneyn gibi nesne var idi 10 dirler **Vehb** bin Münebbih başında baḡırdan iki ḡarn varidi, bu ḡavl

³⁰⁷³ Kuran, Kehf (18/83): “Bir de sana Zülkarneyn hakkında soru soruyorlar. De ki: "Size ondan bir anı okuyacağım.”

³⁰⁷⁴ Kurʿān, Kehf (18/98): “Rabbimin vaadi bir gerçektir.”

za' ifdür. **11 Ba' zı** ehl-i kitāb-ı Fārs u Rūma mālīk olduğıçün **ba' zılar** biñ yıla bir qarın **12** dirler didiler **Zehrī** şemsün şarkın ve ğarbin iki başına yitişüp mā-beynlerinde olan **13** cemī' memālike mālīk olduğundan ötürī Zü'l-ġarneyn didiler didi. Bu iki ħavl aħyer **14** ü eşbehdür. **Ĥasan-ı Başrī** *raħmetu'llāhi* zafiresi ya' nī iki örilmīş ġisūları var idi **15** anuñiçün Zü'l-ġarneyn didiler didi, **Şevrī** Ceyb bin Şābitden ol daħı Ebū Ŧufeylden **16** *raħmetu'llāhi* ol daħı Ĥazret-i 'Alīden *kerrema'llāhu veche* naql eyler ki Zü'l-ġarneynden su'āl **17** olunduğda Ķāle 'abdan nāşaħa Allāh fenāşaħahu da'ā ħavmehu ilā Allāh feđarabuhu 'alā ħarnihi femāte **18** fe-āħyāhu Allāh fidu'ā ħavme ilā Allāhu feđarbūhu 'alā ħarnihi'l-āħirī femāte fesemmā Zü'l-ġarneyn³⁰⁷⁵ **19 Ba' zı** rivāyātında Ebū'Ŧ-Ŧufeyl mezkūr Ĥazret-i 'Alīden *rađiya'llāhu 'anhu* sū'āl olunduğda **20** buyurdılar: *Lem yekun nebiyyen ve lā resūlen ve lā meliken ve lakin kāne 'abdün şāliħan*³⁰⁷⁶ **İsminde de ve neslinde de** **21** iħtilāf olındı. **Zübeyr bin Bekkār** *raħmetu'llāhi* ibn 'Abbāsdan *rađiya'llāhu 'anhümā* rivāyet **22** eyler ki adı 'Abdu'llāh bin Đaħħāk bin Mu'ad idi. **Ba' zılar** Muş'ab bin 'Abdu'llāh bin Ķıyān bin **23** Maşşūr bin 'Abdu'llāh bin Elāzid bin 'Avn bin Bent bin Mālīk bin Zeyd bin Kehlān bin Sibā **24** ibn Ķaħtān ve **ħadışde** vardur ki Benī Ĥamīrden idi ve anası Rūmiyye idi kemāl-i 'aql **25** u ferāsetinden ibn feylesūf dirler idi, benī Ĥamīrden ba' zı kendünün ecdādından **26** olduğı eş'ār idüp bu ebyātı tefahħur ħarīkiyile inşā eylemişdür. **Şi' r:**

27 Belağü'l-meşāriħ ve'l-meğārib yavtağī

Esbābi emrin min ħakīm mürşidin

Fezā mağibü'ş-şems 'inde ġurūbihā

28 Fī 'ayn zī-ħulbin³⁰⁷⁷ ve ta'ġin³⁰⁷⁸ muzabbidin

Süheylī ibn Meşāmdan naql eyler ki ba' zılar dirler ki **29** aşlı Mışrdan olup adı Merzebā ibn Merzebetü'l-Yunānī idi Yūnān bin Yāfeş bin **30** Nūħ *'aleyhi's-selām* neslinden **Ŧaberī** rivāyet eyler ki Sām neslinden ħayāşiranuñ evveli **31** idi. **İbn Meşām** Mevzi'-i Āħirde zıkr ider ki adı Muş'ab bin Zī-müzāyiddür ki **269b/01** Be'erseba' da İbrāhīm *'aleyhi's-selāma* ħükm eyledi. **Ba' zı** ehl-i kitāb naql eylediler ki iki biñ altı **02** yüz yıl 'ömr sürüp dünyāyı devr idüp ħalk-ı 'ālemi dīn-i ħaħħa da'vet ideridi. Müddet-i **03** 'ömrde nazar vardur. **Ķaşşā'dan** ba' zı kimesne zu'm ider ki Zü'l-ġarneyn mağrib-i

³⁰⁷⁵ Bir adam dedi ki, Allaha inanan biri olarak, ona öğüt edildi. O da kavmini Allaha davet etti. Onlar onu boynuzlarından vurup öldürdüler, ancak Allah onu diriltti. Sonra yine kavmini Allaha çağırıldı, onlar da onu diğer boynuzundan vurup öldürdüler. O zaman ona "İki boynuzlu" (Zülkarneyn) denildi.

³⁰⁷⁶ O, ne bir peygamberdi, ne bir elçi, ne de bir hükümdar; ancak iyi bir kuldu.

³⁰⁷⁷ Ĥulbin: Ķara balçık

³⁰⁷⁸ Ta'ġin: Mişlihu, gül-i siyāh.

şemsden **04** tecāvüz idüp ‘askerile zulemâtda müddet-i medîde sefer eyledi, bu söz ‘aql ü naqlıdan hâric **05** hıta‘-i fâhişdür. **İbn ‘Asâkir** isnâdıyla Ebî Ca‘fer Bâkırdan ol dağı vâlid-i mâcidî Zeyne‘l-‘âbidinden **06** *rahmhâu’llâh* cedd-i aḥbar-i tavîl ile naql eyler ki Zü‘l-ḳarneynüñ melâ‘ikeden Ziyâḳıl **07** nâm bir şâhibi olup yir yüzinde ‘ayne‘l-hayât dirler bir ‘ayn var imiş. Bilür misin **08** diyü su‘âl itdükde ol dağı şıfâtuñ ve mekânın diyüp Zü‘l-ḳarneyn ol cânibe **09** müteveccih olup Ḥazret-i Hızr ‘*aleyhi’s-selâm* ‘askerinüñ maḳdemi olup arz-ı zulemâtda bir vâdide **10** Hızr bulup içüp Zü‘l-ḳarneyne müyesser olmadı *vallâhu a‘lem*. **İşhâk** bin Şir bin ‘Abdu’llâh **11** Ziyâddan naql eyler ki üç biñ yıl ‘ömr sürdi bu dağı ğarîbdür. ‘**Abdu’llâh** bin ‘Amîr ve ibnihu **12** ‘**Abdu’llâh** rivâyet eyler ki Zü‘l-ḳarneyn piyâde hac idüp Ḥazret-i Ḥalîl-i Celîl oğlu **13** Ḥazret-i İsmâ‘îl ile ‘*aleyhümâ’s-selâm* ḳudümün istimâ‘ itdüklerinde istiḳbâl eyleyüp üç **14** gün ziyâfet eyledi ve didiler ki Mekke-i Müşerrefeye üç günlük yol ḳalduḳda binmek **15** içün at getürdiler, rızâ virmeyüp Ḥalîlu’llâh olduğı şehrde baña at binmek **16** ḥarâmdur didi. Ḥaḳ subḥânehu ve te‘âlâ cell ü ‘alâ ol tevâzu‘ı muḳâbelesinde seḥâbı aña münḳâd u müsaḥḥar **17** eyledi. Ḥazret-i İbrâhîm ‘*aleyhi’s-selâm* beşâret idüp i‘lâm eyledi. İstedügi zamânda anı **18** getirirdi. **İşhâk** bin Yûnus, Sa‘îd bin ‘Arûbehden ol dağı Ḳıtâdeden ol dağı Ḥasandan rivâyet **19** eylerler ki Zü‘l-ḳarneyn Nemrûddan şoñradur. Müslümân ve şâlih idi ve zıkr olduğı üzre **20** tül-ı ‘ömr müyesser olup maşrıḳ u mağribe ḥâkim olup cebâbire vü zalemeyi ḳahr eyledi. **Ammâ sedd** aḥvâli **21** demür ile bakırdan binâ idüp rüy-ı zemînde andan a‘zam ü ecel ü erfa‘ ve ḥaḳkuñ dünyâsı **22** emrinde enfa‘ binâ vâḳi‘ olmamışdur. **Âl-i ‘Abbâsdan** Vâşıḳ bi’llâhi ḥalîfe seddi görmek içün Baḡdâddan **23** şıḳa âdemler gönderüp geldükde şöyle haber virdiler ki sedd-i şarḳuñ şimâlisinde vâḳi‘ olup **24** iki cebel-i şâhiḳuñ ortasında bir ‘azîm ü muḳkem binâdur ki vaşfa ḳâbil degildür ve ḥadden ziyâde **25** bir büyük ḳapu vaz‘ olunup aña münâsib kilidler ile maḳfûldur ve sedden sâbıḳan bâḳi **26** ḳalan edevât u âlâtı bir burcda ḳomışlar ve ol diyârüñ mülûkı gice ve gündüz ḥıfz u ḥirâsetinde **27** dâ‘im-i ḳâ‘imlerdür ve erbâb-ı târiḳ seddüñ tülü yüz elli fersaḥ ve irtifâ‘ı iki biñ sekiz yüz **28** erişdür didiler v‘el-‘ahdetü ‘ale‘r-râvî.³⁰⁷⁹ **Ḥazret-i Hızruñ** nübüvvetinde ve isminde ve ḥayâtı ve memâtında **29** ‘ulemâ ihtilâf eylemişlerdür. ‘**Abbâs raḳıyallâhu ‘anhü** Ḥazret-i Âdemüñ

³⁰⁷⁹ Müfessirler “Ḥattâ izâ belega beyne’s-seddeyni” (İki dağ arasına ulaşınca) âyetinüñ tefsirinde dimişler ki ḥadd-i maşrıḳda iki ‘azîm tağ olup ve mâ-beyni bir büyük vâdi idi ki yol olup andan ḡayrı memerr yogidi vüs‘ati on biñ zirâ‘ idi ve Ye‘cûc u Me‘cûc Yâfeş bin Nüh ‘*aleyhi’s-selâm* evlâdından iki ḳardaşdur, nesleri anuñla zıkr olunur zirâ‘atleri yoḳdur. Tercüme-i Ṭaberî şâhibi dir ki ta‘âmları kiçiboyuzındandır ki ‘Arabide ḥarrûb dirler ol tağda andan ḡayrı nesne bitmez anı döğüp işladup bişürüp yirler ve mezkûr ḳavm dîn ü mezheb bilmezler ve kimseye itâ‘atleri olmayup ḥayvân gibi birbirinüñ öñinde cimâ‘ iderler ve terslenürler.

‘aleyhi’s-selām şalibî oğludur didiler **30 Taberî** *rahmetu’llāhi* Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ evlādından dördüncü oğlu oğludur didi. **Ebū ‘Abīd ü Muhammed 31** bin Selām Cimḥi ve ğayrihu Hızır, Qābīl bin Ḥazret-i Ādem ‘aleyhi’s-selāmuñ oğlu olup Ḥaḳ subḥānehu ve te‘ālā **270a/01** aña ömr-i tavīl virmişdür didiler. **Ebū ‘Alī Müşābihde** vü Aḥbār-ı Yehūd **Ḥazret-i Fihāş** bin **02** Hārūndur didiler bu naql şahīḥ degildür. Zirā ḥabere lāyık degildür, muḥālifdür. **Qāle** Şeyḥ ebā ‘Alī **03** *Ve lā vecednāhüm ‘alā şıḳatin min tesmiyyehüm bi’l-Ḥızır ve yecūzu in yekūne Allāhu ‘ibādan külli minhum yüsemmī’l-Ḥızır* ba‘zı meşāyiḥ-i **04** kirāmuñ i‘tikādları bunuñ üzerinedür. **İbn Zülāk** Tārīḥ-i Mısrda Fir‘avnuñ şalbī **05** oğludur didi. **Şa‘lebī** üç vech üzerine naql eyledi. Biri Ḥazret-i İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām **06** zamānında idi, biri bir miqdār zamān soñra idi. Bir ḳavli çok zamān soñra idi ve künyeti Ebu’l-‘Abbās **07** ve adı Belyā idi. *Bā’-i muvaḥḥide* ve sükūn-ı *lām* ba‘dehu *yā* ile ki āḫir-i ḥurūf-ı teheccidür. İbn Melikān **08** feth-i *mīm* ü sükūn-ı *lām* ile ba‘zılar Kelyān didiler. **İbn Ḳuteybe** Ma‘ārif nām kitābında Vehb bin **09** Münebbihden naql eyler ki ismü’l-Ḥızır Belyān bin Qālīg bin ‘Ābir bin Şāliḥ bin Erfāşed ibn Sām **10** bin Nūḥ ‘aleyhi’s-selām **Ve kılü** *inne ismihi melīken ve hüve min benī İsrā’īl* **Ve kılü** Kāne min abnā’i’l-mülūki’z-zīnhüm **11** zühd ve’-dīnā ve’l-Ḥızır laḳabi minhu. **Ḥızır** laḳabınuñ sebebinde ihtilāf **12** eylediler ekşer bunuñ didiler ki bir siyāḥ toprak üzerine oturdı ol yirde fi’l-ḥāl **13** yeşil ot bitdi ve **fi’t-Tirmizī**: *Innemā semīü’l-Ḥızır ḥızran li-annehu celse ‘alā fūrütin mine’l-arz* **14** *fahtezzet taḥtehu ḥazran ve’l-fūrütü’t-tu‘te mine’l-arz ve leyse bi-fūrütü’l-ḥarūf*³⁰⁸⁰ **Ves’il**: **15** *‘An resūlu’llāḥ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem lemma semiyü’l-Ḥızır, ḥazran ḳale li-ennehu celse ‘alā fūrütin mine’l-arz fe-aḥḍerrat* **16** *ve’l-fūrütü’l-arz mucazbihi*.³⁰⁸¹ **Ve ḳad şahḥ fi’l-Buḥārī** *‘An ebā Hureyre raḍiya’llāhu ‘anhü ‘anün-nebī şallallāhu* **17** *‘aleyhi ve sellem inne ḳale innemā semiyü’l-Ḥızır ḥazran li-annehu celse ‘alā fūrütin fe-izāḥā tehhez min ḫalifihī ḥazran*.^{3082 3083} **Ve ḳälü** **18** *‘İkrime raḍiya’llāhu ‘anhü semiyü’l-Ḥızır li-annehu*

³⁰⁸⁰ O, Hızır olarak adlandırıldı, çünkü yerin bir yüzeyine oturdu ve elbisesi topraktan çıkan taze bitkiler gibi yeşil bir hâl aldı ama onun elbisesi yünden değildi.

³⁰⁸¹ Allahın Resulünden (s.a.v.) rivayet edildiğine göre, “Hızır neden Hızır olarak adlandırıldı?” diye soruldu. O da şöyle cevap verdi: Çünkü o, yerin bir yüzeyine oturdu ve yerin yüzeyi çekildi, topraktan da bir yeşillik ortaya çıkarak bu çekilmeye direndi.

³⁰⁸² Ebû Hureyre (r.a.)den rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.v.) şöyle dedi: Hızır, sadece yeşil bir yüzeyin üzerine oturduğu için Hızır adını almıştır; çünkü o oturduğu yerden arkasındaki toprak sarsıldığında yeşillenirdi.

³⁰⁸³ Yaḳālū fihi şülüşü luḡatin bi-fethi’l-ḥā’ ve’ḍ-ḍādi’l-mu‘cemīn ve bi-kesri’l-ḥā’ ve sükūnü’ḍ-ḍād bi-fethi’l-ḥā’ ve sükūnü’ḍ-ḍād izan ve hüve ve aḫūhu’l-yās ‘alā mezheb ehlü’s-sünne ve’l-cemā‘atü ḫayyān ilā yevm’s-sā‘atı va’llāhu te‘ālā a‘lam. (O üç dilde de söylenir, Arap alfabesinde 'ح' ve 'ض' harflerini içerir, 'خ' harfinde kesir ile ve 'ض' harfinde sükun ile, ayrıca 'خ' harfinde feth ile ve 'ض' harfinde sükun

*izā celse aḥḍramen ḥavlehu.*³⁰⁸⁴ ve **ḳālū** *Mücāhid izā ṣallā aḥḍarramā ḥavlahu* **19** ve 'ṣ-*ṣavābi'l-evvel.*³⁰⁸⁵ Kimūn oğlu idüğinde iḥtilāf olunduğı gibi nübüvvetinde dağı iḥtilāf **20** olındı. **Müfessir-i Ḥaberī** vü **İbn 'Amrū** nebīdür didiler. **İbn-i Ṣalāḥ** Hızr nebī olduğında şübhe **21** yokdur. İcmā' ile iḥtilāf resāletindedür didi. **Māverdi** tefsirinde üç ḳavl yazar **22** biri nebīdür dir, ikinci velīdür dir, üçüncü melā'ikedendür dir. Bu ğarīb sözdür. **Ṣa'libī** **23** Tefsirinde dir ki cemī' aḳvāldē 'ömri uzun nebīdür, ekṣer nāsik nazārında maḥcūbdur, fevt **24** olmaz. İlä āḥir zamāndaki Ḳur'ān-ı 'Aẓīm āsmāne ref' olına. **İbn Cevzī** *Ṭabşırada* vü **Ebū 'Alī** **25** *Muṣābīḥde* dirler ki **Muḥammed bin 'Abdu'l-vehāb** didiği cā'iz degildür ki Hızr bāḳī ola zīrā **26** peygamberden soñra peygamber olmaz. **Ebū 'Alī** sözini redd idüp dir ki Hızr bāḳī olmaḳ peygamberden **27** soñra peygāmbere olmaḳ lāzım gelmez, zīrā Hızr muḳaddemdür Ḥaḳ te'ālā cell ü 'alā istedüğü ḳadar 'ömr virdi **28** risāletsiz Ḥazret-i 'İsā gibi 'aleyhümāū's-selām ki āḥir zamānda āsmāndan zemīne nüzül idüp **29** kendü şerī'ati üzre 'āmil olmayup şerī'at-ı Muḥammedī *ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem* mūcibince ḥākim olup **30** ve ḳıyāmet güninde bir peygāmbere yokdur ki resūl ü nebī aña tābī' olup ümmet ola ilā Ḥazret-i **31** Risālet-penāḥ ṣalavātu'llāh 'aleyhi ve selām ki 'İsā ve Hızr 'aleyhümāū's-selām taḥt-ı rāyetlerinde **270b/01** ḥaşr olsalar gerek. **Māzenī** didi ki 'ulemā iḥtilāf eylediler, nübüvvet ü velāyetinde nebīdür diyen **02** bunı ḥüccet ider ki velī nebīden a'lem olmaḳ ba'iddür. Ba'zılar didiler ki cā'izdür niteki Ḥazret-i **03** Mūsā 'aleyhi's-selām ile Ḥazret-i Hızr aḥvāli ki Ḳur'ān-ı 'aẓimde mezkūrdur. Tafşīli budur ki Benī **04** İsrā'ilden bir kimesne Ḥazret-i Mūsāya 'aleyhi's-selām rāst gelüp şordı ki "Yā Mūsā senden **05** a'lem rüy-ı zemīnde kimesne var mıdu? Ḥazret buyurdı ki benden a'lem kimesne bilmem vaḥiy nāzil oldu ki **06** benüm ḳullarımdan Hızr dirler bir ḳulum vardur. Ol senden a'lemdür. Ḥazret-i Mūsā Ḥaḳ te'ālādan **07** temennā eyledi ki Hızrı göre. Ḥazret buyurdı ki mecma'ü'l-Baḥreynde ğidāñuz olan balığı unutduğunuz yirde **08** cem' olsañız gerekdür. Ḥazret-i Mūsā Yuṣ'a bin Nūn bin Efrāyīm bin Yūsuf 'aleyhi's-selām **09** ile mecma'-ı Baḥreyne varup "Fe-lemmā belegā mecma'a beynihimā nesiyā ḥutehumā"³⁰⁸⁶ İlä "Ferteddā 'alā āṣārihima ḳaṣaṣā"³⁰⁸⁷ **10** El-āyetehu tefsir-i veciz Ḥacı Vāḥidī-i Demirī bu āyetde "Fe vecedā 'abden min 'ibādinā 'ateynāhu raḥmeten min

ile bulunur. O, Hz. İlyasın kardeşi olup ahlak bakımından Ehli Sünnet ve cemaat görüşündendir. Diriliş gününe kadar hayatta olacaktır, Allah en iyisini bilir.)

³⁰⁸⁴ İkrime (r.a.), Hızr'ı şöyle adlandırdı: Çünkü o, oturduğunda etrafında ahlâklı bir topluluk olurdu.

³⁰⁸⁵ Mücahit namaz kıldığında etrafında sessizlik olur ve o ilk safta bulunur.

³⁰⁸⁶ Kur'ân, Kehf (18/61): "Onlar iki denizin birleştiği yere varınca, balıklarını unuttular."

³⁰⁸⁷ Kur'ân, Kehf (18/64): "Bunun üzerine tekrar izlerini takip ederek gerisingeri döndüler."

‘indinā’³⁰⁸⁸ 11 rahmeti nübüvvetile tefsîr idüp dimiş ki “*dādīm o-rā nübüvvet ez-nezd-i mā*”, “ve ‘allelnāhu min 12 ledunnā ‘ilmā’³⁰⁸⁹ “*Ve beyāmūhtīm o-rā ez-piṣ-i mā ‘ilmī ya‘nī ez-‘ilm-i ğayb.*” “*Ḳāle lehu Mūsā hel 13 ettebi‘uke ‘alā en tu‘allimenī mimmā ‘ullimte ruṣdā.*”³⁰⁹⁰ Ya‘nī Mūsā ‘aleyhi’s-selām Ḥazret-i Hızra didi ki 14 ben saña mütāba‘at ideyin. Saña ta‘līm itdükleri ‘ilm-i rüṣdin baña ögresdesin. Hızr ‘aleyhi’s-selām 15 didi ki “*Len testeṭī‘a ma‘iye ṣābren.*”³⁰⁹¹, “*Ve keyfe tesbiru ala ma lem tuḥit bihi hubra.*”³⁰⁹² ya‘nī benden gördüğün 16 nesneye ṣābr itmege ḳādir olamazsın. Zīrā senüñ tecrübeñ anı iḥāṭā itmemişdür. 17 Zāhirā saña münker görünür. Mūsā ‘aleyhi’s-selām “*Se tecidunī in-ṣā‘allāhu ṣābiren*”³⁰⁹³ didi. Āḥir Ḥazret-i 18 Mūsā ‘aleyhi’s-selām tāḳat getürmeyüp ayrıldıḳları ḥikāyet meşhürdür.³⁰⁹⁴ **Şeyḫ ibn ‘Ömer ve 19 İbn Şalāḫ**

³⁰⁸⁸ Kur’ân, Kehf (18/65): “Derken kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiş”

³⁰⁸⁹ Kur’ân, Kehf (18/65): “Ve kendisine tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.”

³⁰⁹⁰ Kur’ân, Kehf (18/66): “Musa ona, "Sana öğretilen bilgilerden bana, doğruya iletici bir bilgi öğretmen için sana tabi olayım mı?" dedi.”

³⁰⁹¹ Kur’ân, Kehf (18/67): “Doğrusu sen benimle beraberliğe asla sabredemezsin.”

³⁰⁹² Kur’ân, Kehf (18/68): “İç yüzünü kavrayamadığın bir şeye nasıl sabredebilirsin?”

³⁰⁹³ Kur’ân, Kehf (18/68): “İnşallah beni sabırlı bulacaksın.”

³⁰⁹⁴ Ḳuṭbu’l-‘ālim ve Ğavṣü’l-a‘zam Ḥazret-i Muḫyī’d-dīn El-‘Arabī *ḳaddese sırrahu Fütūḥāt-ı Mekkiyyenüñ* yigirmi beşinci bāında buyurur ki bir gün Şeyḫimiz Ebu’l-‘Abbās *ḳaddi sırrahu* bir söz söylediler. Ben ḳabülinden tevaḳkuf idüp mekânıma geldükde bir kimse gördüm ḥālbuki ḥalvetim bābı makful idi. İbtidā baña selām birüp yā fülān Ebu’l-‘Abbāsuñ ḳavli ḥaḳ ve şıḳḳdur didi. Dönüp Şeyḫe geldüm, Şeyḫ tebessüm ile baña ḥitāb eyleyüp yā Ebū ‘Abdu’llāḫ her mes‘ele ki ben saña dirüm tā ṣāḥib Mūsā Ḥazret-i Hızr ‘aleyhümā’s-selām şehādet itmeyince i‘timād itmezsin diyü buyurdılar. Ma‘lumum oldı ki baña ḥitāb iden Ḥzret-i Hızr ‘aleyhi’s-selām imiş. **Girü** mezkür bāında buyururlar ki Tūnus yanında bir gemide idi, aḫṣām olup cemī‘ ḥaḳ uyḳuya varduḳda baña veca‘-ı baṭn ‘ārız olup gemi kenārında oturup deryā cānibine baḳarken irāḳdan ay gibi deñiz üzerinde bir ṣaḫṣ peydā olup bir ayağı deryāda iken bir ayağını ḳaldırıp baña gösterdi. Aşlā işlanmamış, ba‘dehu bir ayağını daḫı gösterüp ol daḫı ter olmamış. Benüm ile ba‘zı kelimāt idüp deryā kenārında bir mināre var idi ki gemi ile mināre mā-beyni iki mīlden ziyāde idi. İki üç ḥaṭvede ol mināre üzerine varup andan temcīd ü tesbīḫ āvāzın işitdüm. Şābah olduḳda şehre varup meşāyih-i kirāmdan ba‘zı ile mülāḳat itdükde mā-beynimizde vāḳi‘ olan kelimāti naḳl idüp ol Ḥazret-i Hızr idi diyü beşāret itdiler. **Girü** zıkr olan bāında Şeyḫ *ḳaddese sırrahu* buyurur ki seyāḥatim zamānında Baḫr-ı Muḫit sāḫiline vardum. İttifāḳ-ı kerāmāt-ı evliyāya münker bu ṭarīḳde bir ḫarīf baña refīḳ idi. Bir ḫarāb mescide gelüp öyle namazın edā itmege ḳaşd itdük, seyyāḫlardan daḫı edā için ba‘zı kimesneler geldi. Benüm ile Tūnusda deryā üzerinde gelüp mināreye çıkan kimesneyi bunlarıñ içinde gördüm. Namāz āḫir olduḳda ol kimesne ḳaḳḳup miḫrābda bir küçük ḫaṣır var idi, ḳaldurup havāda ṭurdı, üzerinde iki rek‘at namāz ḳıldı. Ben ol seyyāḫlardan ba‘zı ile kelimāt eyledim ve ol münkire didim ki göre bu kimesne ne eyledi. Baña didi ki var ol kimesneden kimdür su‘āl eyle. Ben daḫı yanına varup bu nazm ki benümdür aña oḳudum. **Şi‘r:**

Şāḡalü’l-muḫibb ‘ani’l-havā yasarrū
Fī ḥubbi min ḫalaḳü’l-havā vü saḫara

(Āşık, sevgilisinden uzak kaldığında sevinir;
Çünkü sevgilisini yaratan ve ona hükmeden sever.)

El-‘Ārifün ‘uḳulühüm ma‘ḳūlet
‘An külli kevnin tur tuḫihu muṭahhirreh

(Āriflerin akllarında anlayış vardır,

ve ekābir-i şūfiyye vü meşāyih ve sā'ir ekşer 'ulemā vü fuželānuñ ittifaqları bunuñ 20 üzerinedür ki Hāzret-i Hızr hayātdadır. Mā-beynimizde mevcüddür. Ol bize rivāyet ider 21 ve biz andan rivāyet iderüz. Ammā ba'zı muḥaddiṣin ü aṣḥāb ibn Mu'ād didiler ki Hızr ḥayy mıdır, 22 meyyit midür diyü İbrāhīm-i Hārbīden su'āl olınduḡda dimiṣler ki: *Min aḥāla 'alā ḡā'ib lā yenteṣifu* 23 ve *mā alkā hezā beynen-nās illā eṣ-ṣeytān*³⁰⁹⁵ ve Buḡārī ḥāzretlerinden su'āl olınduḡda dimiṣler. 24 *Ḳale Allāhu te'ālā "Ve ma ce'alnā li-beṣerin min kablike'l-huld"*³⁰⁹⁶ El-āyete ve *ḳāle ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem "Erāyteküm 25 leyleteküm hezihi. Fe inne lā yebḳā mimmen hüve vechü'l-arzi aḥade."*³⁰⁹⁷ "Hil hüve fi'l-iḫyā keyfe yeḳün zālike 26 ve ḳad." *Ḳāle 'aleyhi's-selām "Lā yebḳā 'alā re'sü'l-mā'ite mimmen hüve 'alā vechü'l-ārzi nefse tentuḳ."* Ve Hāzret-i 27 Risāletden *ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem "Lev kānü'l-Hızr ḥayyan lezāranni."*³⁰⁹⁸ ḥādiṣ-i şerīfi naḳl olunur ve bir kerre daḡı 28 ṣāḫābe-i kirām ile otururken bir kimesneye iḳbāl ider gibi ayaḡ üzerine ḳalkup girü ḡuṣū'yıla 29 bir zamān sākıt olup oturdılar. Ṣāḫābe eṭraflarına baḳup zāhirde kimse görmediler. 30 Bādehū zamān ayaḡ üzre ḳalkup girü oturduḡlarında ṣāḫābeye ḫitāb idüp 31 "ḳardaṣım Hızr beni ziyārete geldi" diyü buyurdılar. Ba'zılar evvelki ḥādiṣ-i şerīfden murād 271a/01 eger siz i'tikād itdüḡünüñ Hızr ḥayātda olaydı beni ziyāret ideridi. İkinci ḥādiṣ-i 02 şerīfden murād ben bildüḡim Hızrdur ki beni ziyārete geldi dimeḡe iṣāretdür didiler *vallāhu a'lem be-ḫaḳā'ikü'l-umūr.*³⁰⁹⁹ 03 Zü'l-ḳarneyn-i Şānī İskender³¹⁰⁰ 04 Şāḫib-i tefsīr Ḳāḍī Beyzāvi

Her yaratılandan arınmış bir şekilde parlar.)

Fehüm ledeyhi mükerremün ve fi'l-verā
Aḫvāluhum mechūleti ve masizzehū

(Onlar, Allaha yakın ve yeryüzünde hālleri bilinmeyen ve anlaşılmayan kimselerdir.)

Bāna ḫitāb idüp ben bu şüreti ol ḫavāriḳ-ı 'ādiye münker olan için eyledim didi. Münkere didim ki ne dirsın cevāb virdi ki ba'dü'l-ma'āniyye ve'l-müşāheda söz ḳalmaz. Ba'dehu ol söyledüḡim kimesne yanına varup bu kimdür diyü su'āl eyledim. Hāzret-i Hızr dur diyü cevāb virdi.

³⁰⁹⁵ Kim bir yokluḡa iṣāret eder ve adaletli bir şekilde deḡerlendirmese, bu durum insanlar arasına ancak şeytanın soktuḡu bir fesattır.

³⁰⁹⁶ Kur'ân, Enbiya (21/34): "Biz, senden önce de hiçbir beşere ölümsüzlük vermedik."

³⁰⁹⁷ Ebu Davud, 4348 Numaralı Hadis: "Bu geceyi görüyorsunuz ya, işte bu gecedden itibaren yüz sene sonra (bu gün) yeryüzünde olanlardan hiç kimse kalmayacaktır."

³⁰⁹⁸ Hızır hayatta olsaydı beni ziyaret ederdi.

³⁰⁹⁹ Aḫbārda gelmişdür. Hāzret-i Mūsā Hāzret-i Hızr ile 'aleyhümā's-selām mülākī olduklarında bir küçük ḳuşçaḡız gelüp deryādan aḡzı ile şu alup maḳāmlarında olan aḡaç üzerine ḳonup girü inüp bir ḳatre daḡı alup uçup gitti. Hāzret-i Hızr, Mūsā 'aleyhi's-selāma didi ki bu ḳuşçaḡız iki kerre bu deryādan birer ḳatre şu aldüḡünüñ iṣāreti ne idüḡi ma'lūmuñ oldu mı Hāzret-i Mūsā ḫayır didi. Hāzret-i Hızr ḫaḳ te'ālā ben ḳulına a'ḫā itdüḡi 'ilmden saña virdüḡi 'ilmüñ miḳdārıdır. Kezālik Hāzret-i 'Alīm ü Hāḳīm bu bendesine iḫsān itdüḡi 'ilm, 'ilm-i mālā-nihāyelerine nisbet ol ḳatre miḳdārıdır diyü iṣāretdür didi.

*rahmetu'llāhi Nizāmü't-Tevārīh*de böyle naql eyler ki İskender 05 nebîre-i 'Ays bin Hâzret-i İshâkdur 'aleyhi's-selâm ba'zılar didiler ki mülk-i 'Acem Dārâb bin 06 Behmen bin İsfendiyâr ki mülük-ı 'Acemüñ ikinci tabaçası Keyânilerdendir. Kayşer-i Rûm Feylekûsuñ 07 kızuñ alup ağzınuñ rāyiha-i kerîhesi olmağın girü babasına gönderdi. Kız 08 Dārâbdan hāmîle olup Rûma varduğda İskender toğup Feylekûs, Dārâb oğludur 09 dimege 'âr idüp benüm oğlumdur didi. Feylekûs oğulluğı ile şöhret buldı. Ehl-i Fûrs 10 İskender bin Dārâb dirler. Yünâniler İskender bin Feylekûs dirler. Otuz üç yıl 'ömr sürüp 11 on üç yıl pâdişâhlık idüp cümle'-i cihânı gezüp tamâmet-i ma'mûre-i zemîne hüküm idüp 12 Merv, Semerkand ve Herât ve İsfahân ve Bidlis ve Rûmda bir boğaz ve 'Adende bir boğaz 13 ve mağribde dağı bir boğaz kesüp ve Bedeşşânda üç şehir binâ idüp ve Serendîbde 14 Hâzret-i Âdemüñ 'aleyhi's-selâm kadem-i mübâreklerini zâhir eyleyüp ve Hindde pîl-i hâzârânî 15 bağlayup ve deryâ-yı 'Ummânî, Mekke-i Müşerrefe yanına götürüp çok tılsımât açup 16 ve bağlayup ve seddi-i Ye'cüc ü Me'cüc ol yapdı ve ba'zılar seddi yapan bu degildür 17 gayrıdır dirler. Seferden mürâca'at idüp şehir-i Zûrda ba'zılar Bâbilde vefât idüp 18 İskenderiyyeye naql olındı. İntihâ kelâmü'l-Beyzâvî.³¹⁰¹ **Ba'zılar** İskender ibn Feylekûs bin 19 Maşrîm bin Hırmis bin Herdes bin Mebtûn bin Rûmî bin Lenî bin Yünân bin Yâfeşdür didiler 20 ki onuncı atası Hâzret-i Nühdür 'aleyhi's-selâm. **Ba'zılar** İskender bin Feylekûs bin Müyün 21 ibn Serhûn bin Rûmiyye bin Şevnağ bin Rûmî bin Nevfel bin Aşfer bin Yağz bin 'Ays bin İshâk bin 22 İbrâhimü'l-Halîldür 'aleyhi's-selâm didi. **İbn 'Asâkir** Târîhinde böyle naql eyler ki İskender bin 23 Feylekûsü'l-mağdümîyi'l-Yünânî El-Mısrî ki bânî-i İskenderiyyedür ve ehl-i Rûm anuñ zamânında 24 târih komışlardır. Hâlâ taqvîmlerde yazılan mu'teber tevârîhdendir. Evvelkiden çokdur. Zamân-ı 25 müte'ahhîrdür. Hâzret-i Mesîhden 'aleyhi's-şalavat ve's-selâm üç yüz on toğuz yıl muqaddemdür. 26 Feylesûf Aristâlis vezîri idi ki Dārâ bin Dārâyı katl idüp mülük-ı Fûrsi zelîl 27 eyledi. Çok kimesne müverrihînden ikisini bir şanup Qur'an-ı 'Azîmde mezkûr olanı bunu 28 şanup ol sebebden ha'tâ-i fâhiş vâki' olur. Zirâ evvelkisi mü'min-i muvaḥḥid ü melik-i 29 'âdil olup nebî vü resûl dağı dimişlerdür. Niteki zîkr olındı ve vezîri Hızr idi. 30 Ammâ şânîsi müşrik idi ve vezîri feylesûf idi ve ikisinüñ mâ-beyni iki biñ 31 yıldan ziyâdedür. **Zübeyr** bin Bekkâr Süfyân-ı Şevrîden *rahmetu'llāh* rivâyet

³¹⁰⁰ Lisân-ı Yünânîde şedîdü'l-ba's dimekdür ve lisân-ı mezkûrda adı Aḥşîdirüsdür ki feylesûf dimekdür, muḥîbb-i ḥikmet ma'nâsına ve İskenderü's-şarḡ ve azrak idi ve marâz-ı mütî ḥavâlik ki boğaz şişidür ve kayl-i ağıtîl bi's-semm.

³¹⁰¹ Raḥmetu'llāhi 'aleyhi. 3. (306b/24)

eyler ki tamāmet-i **271b/01** mülk-i arza dört kimesne hükm eyledi. İki mü'min iki kāfir. Mü'minler Süleymān 'aleyhi's-selām **02** ve Zü'l-ķarneyn. Kāfirler Nemrūd ve Buhtün-naşr. İskender Buhtün-naşrdan şoñra mālİK oldu. **03** Hāzret-i Dāvuddan 'aleyhi's-selām yedi yüz yıl şoñra. Hāzret-i Ādemden 'aleyhi's-selām beş biñ **04** ve yüz seksen bir yıl şoñra idi. Ba'zılar müddet-i 'ömrini otuz üç yıl dimişler. Niteki **05** zıkr olındı ve ba'zılar 'ömrini otuz altı müddet-i salţanatı on altı dimişler.³¹⁰² Firdevsī **06** müddet-i salţanatı on dört yıl dimişdür. Niteki bu beytden zāhirdür. **Beyt:**

07 Sikender ki ber-taht-ı şāhī nişest

Ser sāl-i o şode ber-dü heft

Ve tevārīhde mestürdür ki Feyleķūs **08** Dārāya yılda biñ beyze altun ki her beyze veznde kırk mişķāl olup gönderüridi. **09** Dārāb vefāt itdükden şoñra ođlu Dārāba dağı gönderüridi. Feyleķūs vefāt idüp **10** İskender-i Yünān tahta cülüs idicek göndermedi. Dārā adem gönderüp taleb itdükde İskender **11** cevābında böyle didi ki ol yumurdayı yumurdlayan ķuş yuvasından uçdı. Yāhūd Feyleķūs **12** hastalığında ol ķuşı boğazlayup yidi. Dārā ol tam'ı hātırından çıkarsun didi. **13** Dārāya bu sözden ğazab müstevlī olup buyurdı ki İskendere bir çevġān ve bir top **14** ve bir ķafiz tārı gönderdi ve mektūbında yazdı ki sen dağı ođlancuķsın saña çevġān **15** oynamāķ münāsibdür. Tedbīr-i memleketi ne bilürsin, ħarācı gönder ve illā bu tārı gibi bī-ħadd ü bī-ķiyās **16** 'asker ile üzeriñe varup seni taht u cāh-ı salţanatdan çāh-ı zillate bıraġurın didi. **17** İskender cevābında böyle yazdı ki egerçi sinnde senden küçüġüm ammā 'aql u ferāsetde kāhilem, **18** sen ġāyet-i nā-dānlığından iķün tārınuñ çokluġın mülāħaza idüp ġüy u çevġānuñ **19** remzinden ġāfil olup kendü irādetüñile mülkiñi baña teslim eyledüñ zīrā ħükemā vü 'uķalā **20** ġüyü vech-i arza vü memlekete teşbīh itmışlerdür ve çevġān menüm dā'ima çevġān ġüyü kendüye çeker, **21** ben dağı bi-'ināyetu'llāh çevġān-ı kuvvet ü ġudretim ile pādīşāhlığı senüñ elüñden çeküp alsam **22** gerek ve tārı bir laţif nesnedür ki anuñ dānesinden ve yaġından ve postından nef' **23** hāşıl olur. Eger tārı gibi leşker getirürseñ benim 'askerüm anlardan ve ālāt u esbābından **24** müteneffi' olmaġa işāretdür ve İskender aña bir ķafiz yüzerlik gönderdi ki 'Arab *ħarmel* **25** 'Acem *sipendān* dir ve

³¹⁰² **Mīr-i Kebīr** Aġnā Nevāyī-i Alī Şīr *rahmetu'llāh Tevārīh-i Mülūk* nām risālesinde böyle taħrīr ü taşfīr eyler ki İskenderüñ ekşer tevārīhde 'ömrini otuz altı yıl ve müddet-i salţanatını on üç yıl yazmışlardır. Ammā muħāldür ki on üç yılda ol itdüġi işler müyesser ola ve Emīr Ĥüsrev-i Dehlevī *rūħullāhu rūħa* āyine-i Sikenderīde anuñ salţanatı zamānını beş yüz yıldan ziyāde yazılmışdır. **Ammā** Hāzret-i Şeyġ Nizāmī *ķaddese sırrahu* İskender-nāmesinde iki kırk ma'ħüd buyurdı ve faķīr dağı sedd-i İskenderīde ol iki büzürgvār ķavlin sā'ir müverriħler üzerine terciħ idüp nazm edāsıyıla ķarār virdi.

işâret itdi ki senüñ üzeriñe sipendân gibi bî-ḥesâb³¹⁰³ leşker 26 ile varurın ki senüñ ‘askerüñ anuñ acılığından intifâ‘ idemeyeler ve ekâbir-i Fürs 27 bu sözden gâyetde perişân olup, İskenderüñ kemâl-i ferâsetinden ve Dârânuñ 28 bilâdetinden vehm idüp bu sözden yaramaz fâl tutup bi’l-külliyeye İskendere 29 meyl idüp Dârâdan bî-zâr olup maḥfi itâ‘ at ü inḳiyâd u muḥabbet ḥaberlerden 30 gönderdiler. Ḥâşıl-ı kelâm ikisi daḥı ‘asker çeküp Dârâ altı yüz biñ ‘asker ile ve İskender 31 sekiz yüz biñ leşker ile Mûsul ile Şâm mâ-beyninde mülâkî olup Dârânuñ salṭanatından 272a/01 on dört yıl ve İskenderüñ üç yıl geçmişidi. Ḥarb olduḡda Dârânuñ iki begi ki 02 zulminden gâyet de mecrûḥ idiler. Ol maḥalde Dârâyı helâk idüp İskendere geldiler. Ba‘zılar 03 dirler ki ol fedâyileri İskender gönderdi. Ammâ ḳavl-i evvel şaḥîḥdür, çün Dârâ ol maḥalde yıkıldı, 04 İskender gelüp Dârânuñ başını dizi üzerine alup ağlayup yemîn eyledi 05 ki bu iş benüm cânibimden olmadı. Saña gâlib olmaḡ isterdim lâkin bu ḥâlüñi istemezdim 06 diyicek Dârâ daḥı i‘ tiḳâd eyledi ve İskender didi ki ey pâdişâh-ı ‘âlem murâduñ ne ise 07 edâ ideyin, Dârâ kendüye pâdişâh-ı ‘âlem diyü ḥiṭâb itdüğinden İskendere üç vaşiyet 08 eyledi. Biri ol kim ḳâtillerine ḳışâş eyleye tâ ki benim gibilerüñ ḳanı zâyi‘ olmayup 09 her nâkıs pâdişâhlar ḳatline cür’et itmeyüp bunı bileler ki pâdişâhlaruñ ḳatilleri elbette 10 ḳatlı olınur. İkinci bu ki Rûşeng adlu ḳızını ‘aḳd-i nikâḥına ḳoya ki küfvi senden 11 ḡayrı yokdur didi. Üçüncü bu ki kendünüñ tevâbi‘i ki selâḳin-i Fürs evlâdındandır. Anları 12 ri‘âyet eyleye. İskender daḥı cümlesin ḳabûl idüp âḥir nefesinde İskender gibi gâlib 13 ‘adûsından râzı vü ḥoşnûd rıḫlet itdi ve Dârânuñ ḳatlı târiḫi 14 Buḫtun-naşr vefâtından dört yüz yigirmi ṭoḳuz yıl soñra idi. **Mîr ‘Alî Şîr Nevâyî** 15 *Tevâriḫü’l-Mülûk* nâm kitâbında İskenderüñ nesebi bâbında ḫilâf çoḡdur. Ba‘zılar 16 anı Dârâb oḡlıdur didiler didi. Niteki zıkr olındı ve **Benâkitî** *Divânü’n-Neseb* adlu 17 kitâbında dir ki İskender Hürmis-i Rûmî oḡlıdur kim Hürmis-i Neftî bin Yûnân bin Târiḫ 18 ibn Yâfeş bin Nûḫdur ‘aleyhi’s-selâm ve anuñ ‘ömrini biñ altı yüz yıl dimişlerdür ve 19 Zü’l-ḳarneyn anuñ laḳabıdır vech-i tesmiyye şöyledür kim ol zamânda biñ yıla bir ḳarn dirler imiş 20 ve yine Benâkitî de dir kim anuñ atası Bâzer bin İlyân idi ve anası Efleyûn bin Nevḳâ ḳızı 21 idi ve Bâzer ile Efleyûn mâ-beyninde dâ’imâ ‘adâvet olmaḡın mülk maşlaḫatı için 22 barışup ve barışluḡ te’kîdi için Bâzer, Efleyûnuñ ḳızını alup girü mülkine ‘azîmet 23 eyledi ve Bâzerüñ cemâ‘ati ol ḳıza ḥased idüp Bâzere yaramaz añladup Bâzer ḳızı 24 atasına gönderdi ve ḳız ḥâmile olup yolda bir ḳuyu kenârında vaż‘-ı ḥaml idüp ve yanlarında 25 çoḡ kimesne olmayup ḥuşûşâ ol

³¹⁰³ Bî-ḥesâb u acı leşker. 3. (307b/8)

yir muhavvef olmağın ırakdan hayli qaraltı görünüp **26** bunlar harāmī şarup oğlını ba‘zı kıymetī nesneye şarup ol biñar başında koyup **27** kaçdılar, görinen sevād mekr-i deşt-i behāyimī imiş. Haq subhānehu ve te‘ālā ol süri koyından bir **28** keçiyi ayırup her gün ol tıfla süd virmek için emr eyledi ve ol tıfl İskender olup **29** ve ol keçi bir ‘acüz hātūnuñ idi bir gün keçisi gā’ib olduğı sebebden arayı **30** ol kıyu başına gelüp, ol gārīb ü ‘acīb hāle muttālī‘ vü mütehayyir olup İskenderi alup **31** evine götürüp kendü oğlı gibi besleyüp idrāk maḥalline vāşıl olduqda anı pādişāhuñ **272b/01** oğlı mektebinde üstāda virdi, İskender zamān-ı kalilde cemī‘ fezā’il ü kemālātı **02** iktisāb idüp bahādurlık ve sipāhīlik fūnūn u rūsūmını dağı taḥşil ü tekmil **03** idüp bir gün pādişāh ol debire bī-günāh gāzab idüp ḥesāba çekdi çün **04** pādişāh zālīm ü nādān idi. İskender ḥikmet ü ‘aql muḳtezāsını ol şehirde sükūnı **05** münāsib görmeyüp, ol diyārdan sefer eyledi. Yolda gideriken ḥızmetkārı gāflet **06** virüp uyudup at ve silāhın alup kaçdı ve İskender piyāde bir şehre vardı **07** kim ittifaq ol Eflayūnuñ şehriyidi ve anası qaşr-ı dāmene çıkup şahrā cānibine **08** teferrüc ü temāşā ideriken İskenderüñ qaraltısını görüp memesine süd geldi, taḥayyür kılup **09** anı isteyüp aḥvālin tefahḥuş itdükde oğlı idügin bilüp Eflayūna izhār **10** eyledi, Eflayūn gāyetde şād olup ve oğlı yoğidi, mülkini kız oğlı İskendere **11** virüp ba‘dehu İskender ‘asker çeküp atası mülkini alup ve kudret ü mikneti ‘azīm **12** olup Dārā vezīrine ḥurūc idüp aña dağı gālīb olup cihān mülkini tutdı **13** ve meşhūrdur ki vaşiyet eyledi ki bir elini tābutdan taşra koyalar kim ‘ālem ehline mūcib **14** tenbīh belki ‘ibret ola ki berr ü baḥrī taşarruf idüp ‘ālem mülkine tamāmen ḥūkm iden **15** İskender bu bī-vefā dünyādan şöyle eli boş gitdüğini görüp bu fānī cihāna **16** aña göre i‘timād idüp şebātsuz devletine mağrūr olmayalar. **17 Nev‘-i Evvelehu Er-Rā’i’l-Meftūha** **18** [r-s] **Rāsan:** Andız didükleri ot ve ardıç ağacı. ‘Unşurī:

Nezd-i dānā kocā bedel bāşed

19

Rāsan u sīr menn ü selvā-rā

Ve kızıkulağı. [e-f-d-e] **Rāfidān:** Fırad ve Dicle ırmağının **20** ikisine dirler. [-e-] **Rān:** Uyluq, *faḥd* ma‘nāsına ve rānden lafzından şığa-i emr ü vaşf **21** terkibidür. **Beyt:**

Pūr iqbāl-i rām-rān to bād

Kām-rā kām-rān-ı vaqt tūyī

[e-m-y] **22 Rāmīn:** Vīsenüñ ‘aşığı adıdur, Ferhād u Mecnūn gibi meşhūr ‘aşıklardandır.

Beyt:

23

To Leylī-i rüzgār Mecnūn tev’em

Ber-Vīs bāḥşāy Rāmīn tev’em

[e-n-y] **Rānīn:** Çağşır **24** ve uğ ve şalvār ve tūmmān ve resm. Qaraḥişārī, *ve a‘lām-ı*

ricāldendür dimiş. [e-h-b-e] **25 Rāhibān:** Kesr-i *hā* ile Furs *qā'* idesince cem⁶-i rāhibdür. [e-h-b-e] **Rāhbān:** Sükün-ı *hā* ile **26** yol bekleyici ve bāc alıcı ma⁶ nāsına. [e-h-ḥ-e-c-y-e] **Rāh-ı Hāciyān:** Kehkeşān ma⁶ nāsına ki Türkide **27** Hācīlar Yolu dirler gökde yıldızlarıñ ğāyetde çokluğundan aḫ yol gibi görünür **28** ve Şamanuğrısı daḫı dirler, 'Arabīde *Mücerreh* ü *Şerecū's-Semā* ve *Ümmū's-Semā* ma⁶ nāsına. [e-h-d-y] **29 Rāh-ı Dīn:** Şerī'at yolu. [e-h-z] **Rāh-zen:** Yol urıcı ḥarāmī, *qāṭi'ü't-ṭarīḫ* ma⁶ nāsına. **30 Rāh-ı Kehkeşān:** Gökde Hācīlar Yolu didükleri. [e-h] **Rāhen:** Kızılıcık ağacı ve andız. [e-h-n-m-v] **31 Rāh-nümün:** Kılavuz, *hādī* ma⁶ nāsına. Sā'ir esāmisi rāh-nümā lafzında mezkūrdur. [e-h-v-e] **Rāhvān:** **273a/01** Yol bekçisi ve bāc alıcı, rāh-nümān ma⁶ nāsına. [e-h-y-e] **Rāhiyān:** Yolcu. [e-y-g-e] **Rāygān:** **02** Ucuz, *reḥiṣ* ma⁶ nāsına. [b-v] **Rebün:** Öñ virilen ücret, sifteh ve ermün ma⁶ nāsına. **03** [ḥ-b-y] **Raḥbīn:** Çökelik ba'zı ṭabībler dirler ki bişmiş yoğurduñ şuyıdır. Hār u yābisdür **04** yimege yaramaz, şāf eylerler, ishāl eyler. Ba'zılar didiler ki maşil-ı Ḥorāsānīdür. Ya'nī **05** Ḥorāsān 'ādetince olan keşdür. Ba'zılar didiler ki ayranı bişürseler, koyılsa maşil **06** olur. Güneşe koyup kırutsalar, raḥbīn olur ammā ayranına tuz ḫatmak gerek, ba'zılar **07** didiler ki keşüñ zarflarından müteşerriḫ olan şulardur ki üzerinde ḫatar raḥbīn olur. **Şems-i F.:**

08

Muḫālefet ze-bürüdet be-pāye be-resīd

Ki ṭab⁶-ı bülbül dāreş be-nisbeteş raḥbīn

Hāşılı **09** keşdür ki yoğurtdan olur. [ḥ-ş-e] **Raḥşān:** Mübālağa şīğasıdır, yıldırayıcı demek olur. **10** [ḥ-y] **Raḥīn:** Ve bi'l-kesr Ögündire bu ma⁶ nāya ğayrı adları *bedāz* lafzında mestūrdur. Ni' metī, *ve koyı* **11** *ayrana dirler*, dimiş. [z-e] **Rezān:** Reng-i rezān³¹⁰⁴, ḫazān vaḫti ve cem⁶-i rez. [z-b-e] **Rez-bān:** **12** Baḡ bekçisi. **Resen:** İp, *ḫabl* ma⁶ nāsına. [ş-k] **Reşken:** Ğuyūr ma⁶ nāsına. [ş-k-y] **Reşkīn:** Mişlihu. **13** [-ş-] **Reşen:** Furs aylarınıñ on sekizinci günü. [g-n-y] **Raḡnīn:** Tummān, rānīn lafzından taḫrīf **14** olınmışdır. [ḡ-y] **Raḡīn:** Mişlihu ve güzel ve kend'özin bezeyici ma⁶ nāsına. [k-e] **Reḫān:** Hīnnā, za' ferān, 'Arabīdür. **15** [k-v] **Raḫūn:** Mişlihu. [g-b-e] **Regbān:** Dünbe. [g-z] **Reg-zen:** Faşşād ma⁶ nāsına. [m-e] **Remān:** *Remīden* lafzından **16** şīğa-i mübālağadır. Ğāyetde ürkici ve ḫorḫıcı nefret ma⁶ nāsına. [m-g-e] **Remgān:** *Kāf*-ı 'Acemīyle ḫasıḫ **17** kılı, 'āne ma⁶ nāsına. **Şems-i F.:**

Muvāfiḫānet çü ğirend saḫt pā-ber-cā

Muḫālīfānet bürīde serend çün remgān

18 ve remenüñ cem⁶-i ve zamm-ı *rā* ile ḫuyruḫ, dünbe ma⁶ nāsına. [m-v-e] **Remvān:**

³¹⁰⁴ --. 16. (

Çübān vü süriler. **19** [n-c] **Rencen:** Ni‘ meti *yumuşamış karın ma‘nāsıdır* demiş. [n-c-y] **Rencin:** Şaban demürine dirler **20** demiş. [n-g-r-z-e] **Reng-i rezān:** Boyacılar ve hazān vaḳti. [n-g-z] **Reng-zen:** Boyacı, **21** *şabbāg* ma‘nāsına. [n-g-y] **Rengin:** *Yāsı yā’-i* nisbetdür. *Nūn* te’kīd içündür. Zemīndeki bālīndeki **22** *yā* gibi. Lisān-ı Fārsīdeki bir şey’i ma‘mūlinden düzilmiş ise māddezinūñ ismine *yā* ile *nūn* **23** ilhāk iderler ve mecmū‘ mürekkebi ol şey’e itlāk iderler. Meşelā gümüşden düzilmiş *sīmīn* **24** ve yūñden düzilmişe *peşmīn* ve etden düzilmişe *gūştīn* dirler. Niteki bu beytde zāhirdür. **25** **Beyt:**

Hemīşe ‘ādet-i merdüm çonīn-est
Ki dil-i sengīn ü ḳālīb-ı gūştīn-est

[v-e] **Revān:** **26** Cān ve mevzi‘-i cān. **Beyt:**

Zihī ‘uyūn-ı ḳıred ez-to dīde-i nūr-ı başār
Ḥihī vücūd-ı beḳā ez-to berde rūh-ı revān

27 *Ve refthen* lafzından şīgā-i mūbālaḡa-i fā‘ ildir. Aḳar şu ve aḳar ḡayrı nesne ve tūz **28** yürür nesnelerde daḡı isti‘ māl olunur ve ḳuvvet ma‘nāsına. Fāzıl-ı Muḡaḳḳıḳ *Deḳāyīḳu’l-Ḥaḳāyīḳ*da **29** şöyle taḡḳıḳ ü tedḳıḳ eylemişler ki revān rūh-ı mücerreddür ki insāna maḡşūşdur. Sā’ir ḡayvānātda **30** olmaz, lisān-ı ‘Arabīde aña nefsi-i nāḡıḳa dirler. Cān, rūh-ı ḡayvānīdür ki her diride olur **31** maḡhallinde tafşīli zıkr olunmuşdur. Cān ile revān ortasında olan fark bu beytde zāhirdür. **273b/01** **Beyt:**

Sipordem to-rā cān refthem be-ḡāk
Be-bordem revān-rā be-Yezdān pāk

Revānuñ cān üzre **02** fazlı bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Ḳadd çün serv-i to cān-est me-rā belki revān
Sūyem ey serv-i revān şev ki fedā sāzem cān

03 Ma‘nā-yı mezkūr esmā-i cāmidden olan revānuñdur. *Refthen*den **04** müştāḳ olan revānuñ ma‘nāsı mūrūr idicidir. Serv-i revāndaki, āb-ı revāndaki revān **05** bu ma‘nāyadır. Cā’iz ma‘nāsına olan revānuñ da iştīḳāḳı andandır. Cevāzda ma‘nā-yı mūrūred **06** vardır. Ol i‘tibār ile cā’iz görür misin diyicek yirde revā dārī dir. Niteki bu beytde **07** zāhirdür. **Beyt:**

Hezārān sāl kereded çarḡ-ı dūlāb
Ki deryāyī koned ez-ḳaḡre-i āb
08 Revā dārī be şimsīr-i ḡaḡır-nāk
Tūvān yek ḳaḡre deryā-rā konī ḡāk

Rāyic ma‘nāsına da **09** gelür revān. **Beyt:**

Revān dāšt z'ın rūy bāzār-ı o

Be-ḥastī z'ın hergiz āzār-ı o

10 ve ḥurrem ma' nāsına. [v-z] **Revzen:** Baca ve pencere. Fāzıl-ı Muḥakkik *Deḳāyıku'l-Haḳāyık*da böyle taḥkik itmişler ki 11 revzen eve aydınlık girsün diyü açdukları delükdür. Türkī dilde aña baca dirler. Niteki bu beytde 12 zāhirdür. **Beyt:**

Muḡber şem' hāy-ı meclis efrüz

Güşāde der-dil şeb (ü) rüz revzen

13 Revzen pencerenuñ ğayrı idügi bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Revzen-i bāğ ez-alem-i surḡ u zerd

14

Pencerehā sāhte pür-lācüverd

[v-ş] **Revşen:** Pencere ağacı ve baca ağacı. [v-y] **Revīn:** Karınca. 15 [h-z] **Reh-zen:** Yol urıcı, ḥarāmī ma' nāsına rāh-zen lafzından muḥaffedür. [h-n-m-v] **Reh-nümün:** 16 Yol gösterici rāh-nümün lafzından taḥfif olunmuşdur. **Er-Rā'i'l-Meksüre** [ḡ-y] **Riḡin:** 17 Ögündire ve bi'l-fetḡ. [z-f-y] **Rizfin:** Sürme kilid ve ba'zılar miftāhdur didiler. [y-ḡ] **Riḡin:** 18 Yumuşamış qarın. **Şems-i F.:**

Maḳām-ı nīk-ḡāhet taḡt-ı şāhī

Ṭa'ām-ı düşmen cāh-ı to riḡin

19 [y-ḡ-y] **Riḡin:** Şaban ekegi ve ḡulpı ve ḡulağı 'Arabīde 'arḡah dirler. [y-z] **Rizen:** Oşurğan. 20 [y-z-b-e] **Riz-bān:** Sürme kilid. [y-z-e] **Rizān:** Rīziden lafzından mübālağai fā' ildür³¹⁰⁵, dökilgen 21 ve dökici ma' nāsına. [y-z-y] **Rizīn:** Ğāyetde uvaḡ. [y-s-m-e] **Rismān:** İp, *ḡabl* ma' nāsına. [y-ş-d-h] 22 **Riş-dehen:** Ağızda zāhir olan yalama ve uçuk. [y-ş-k-r-d] **Riş-kerden:** Boyunda çıkan 23 Ğāyetde yaramaz 'illetdür, 'Arabīde *ḡunzir* ü *ferset* ma' nāsına. [y-m-e-h] **Rim-āhen:** Demür boḡı. [y-g] 24 **Rigen:** Mekkār u kīne-ver ve efsünger ve pelide-ālūde. [y-m] **Rimin:** Mişlihu. **Firdevsī:**

25

Ki ān Türk ber-pişe vü rīmin-est

Ki hem bā-nejād-est ü hem bā-ten-est

'Unşurī:

Naḡşī be-murād-ı ḡiş dīde

26

Rūzī dü se ez-cihān-ı rīmin

Beyt:

Ger ḡusūd-est düşmen ü rīmin

27

Kī-st kūnī-st düşmen düşmen

³¹⁰⁵ Şiḡa-i mübālağai fā' ildür. 3. (309b/19)

Er-Rā'î'l-Mazmûme [h-b-y] **Ruḥbîn**: Penîr şuyı ve Fırât ırmağı. Ni' metî ve kırı **28** ot ma' nāsına naql eylemiş. [s-t-m-y] **Rüstemîn**: Ot ki biter.³¹⁰⁶

Beyt:

Ḥord Rüstemîn ez-zemîn-i âb u ḥāk

29

Koned hemçü ḥod her çerā ḥord pāk³¹⁰⁷

[v-b-y-e] **Rūbiyān**: Kerevid didükleri cānver ki **30** çok ayaqları vardır, şularda olur.

Ba' zılar ve kım balığı dimişler. [v-d-g-e] **Rūdegān**: **31** *Kāf*-ı 'Acemiyile göden

bağırsuğı ve bağırsaqlar. [v-z-b-e] **Rūzbān**: Çāvuş ve bevvāb. Pādişāhlar **274a/01**

ķapusun beklerler. **Şems-i F.:**

Zuḥal ber-bām-ı o ez-pāsbānān

Felek ber-der-geheş ez-rūzbānān

02 Rūzbān: Mişlihu. [v-z-e-f-r-v] **Rūz-efzūn**: Du' ā-i ḥayr u şadaķa. [v-ş] **Rūşen**: Aydın

ki **03** gündüzüñ şıfatıdır. Rūz-ı rūşen dirler ve ğayrılara daḥı şıfat vāķi' olur ve **04** zāhir

ü vāzıḥ ma' nāsına *dān* gelür, ḥaṭṭ-ı rūşen ü rāy-ı rūşen gibi. [v-ş-n-e-s-e] **Rūşenāsān**: **05**

A' yān, şehir ma' nāsına. [v-ğ] **Rūğan**: Fārsīde muṭlaķā yağdur. İsm-i 'āmdur.

Ḥubūbātdan olana **06** semen dirler ve nebātātdan olana dehen dirler. [v-ğ-n-y] **Rūgnîn**:

Bir dürlü nesnedür ki yağ **07** içinde pişürürler, Ḷađı Loķması dimekile meşhürdür.

Çaraḥte dirler, ḥaķıķatde ism-i 'āmdur **08** muṭlaķā her nesne ki yağ içinde pişer, aña

rūgnîn dirler. [v-l-y] **Rūlîn**: Kıızıl boya. [-v-] **Rūn**: **09** Ta' lîl içündür, *bühr* ma' nāsına

sā'ir tafşili *vārūnde* mezkürdür. [v-h] **Rūhen**: **10** Pūlāddan bir cinsdür ki ğāyetde

mu' teberdür. Andan kılıçlar düzerler, cevher-dār ve keskün **11** olur, rūhînā daḥı dirler.

Esedî:

Hem rūhenî-i pelālek çehār

Ez-ān āhen-i la' l-gūn tîğ-i çār

12 [v-y] **Rūyin**: Kıızıl boya, 'Arabīde *fevālū'ş-şubğ* dirler ve eñlik. **Şems-i F.:**

13

Ze-bīm-i tîğ-i to bed-ḥ'āh refserde şev

'Urūk der-beden el-ḥaķ be-şūret-i Rūyin

[v-y-y] **14 Rūyîn**: Tucdan olan nesnelere, ķap ķacaķdan ve āletlerden her ne var ise. **15**

Nev'-i Evvelehu Ez-Zā'î'l-Meftūḥa **16** [-e] **Zān**: Andan dimek olur, lafz-ı

mürekkabdür. [b-e] **Zebān**: Dil ve 'avraduñ fercinde olan **17** zebānı bu ma' nā ğayrı

adları *çeklîz* lafzında meşhürdür ve toķa diline ve buña beñzerine **18** var ise ıtlāķ olunur

³¹⁰⁶ --. 16. (258b/02)

³¹⁰⁷ --. 16. (258b/02)

ve od yalıñına dañı dirler ve ve zānuñ fetħası ve zammesi cā'izdür **19** delüce ki buğdaydan azar aña dañı dirler. Fāzıl-ı Muħaqqıķ *Deķāyıķu'l-Ĥaķāyıķ*da böyle taħķıķ **20** itmişler ki zebān ālet-i tekellüm olan 'uzva maħşuşdur ki 'Arab aña lisān ve Türk dil dir. **21** Niteki bu beytde vāķi' dür. **Beyt:**

Zebān der-dehān ey ĥired-mend çī-st

Kilid der-i genc-i şāhib-i hüner

22 Lüğat ma' nāsına da isti' māl olunur, isti' āre tarıķiyile ol dañı ālet-i tekellüm olduğundan **23** ötürüdür. *Gülistānda* Şeyħ Sa' dīnūñ bu kelāmında: *Bī-çāre der-ān ĥālet-i nevmīdī be-zebān ki dāşt* **24** *Mülk-rā dūşnām dāden girift*. Vāķi' olan zebāndan murād lüğat **25** ma' nāsıdır. Kelām-ı mezkūruñ şerħinde *bi-lisānehu āletī fī fihū* diyen ĥabı-ı fāħiş **26** itmişdür. Ol taķdīrce 'ibāret-i be-zebānī ki dāşt lağv olduğın bilememişdür. 'İbāret-i **27** lisānda da isti' āre-i mezkūre şāyi' dür. Niteki sābıķan rivāyet olınan ĥadış-ı nebevīde **28** vāķi' dür. *Lisānu ehlū'l-cennet*den murād cennet ehlinūñ isti' māl itdükleri lüğatdır. Dil lafzında da **29** ol isti' āre vardır. 'Acemī olan kimesneye dil bilmez dirler. [b-e] **Jebān:** Zā'-i 'Acemīyile *Şıħāħ-ı* **30** 'Acem şāhibi yavuz kaķıģan, *jeyān* ma' nāsına naķl eylemiş. [b-e-n-t-r] **Zebān-tirān:** Hicv idici. **Zebān-ı mān:** **Esedī:**

Be-pādāş-ı to nīstmān-ı dest-res

31 Zebān-ı mān pür ez-āferīn-est ü bes

[b-r] **Zebrīn:** Yuķaruģı ve üstünki dimekdür. **274b/01** [b-v] **Zebūn:** 'Aciz ü za' if her ne tarıķile olurısa. **Şems-i F.:**

Egerçi kerd besī ser-keşī velī āħir

02 Be-māned der-kef-i nīrū-yı şehriyār zebun

Ve esir ma' nāsına, āb-ı dendān ma' nāsına ve rā'-ı mühmele **03** ile *rebūn* ma' nāsına da gelür. [z-e-ğ] **Zerāģan:** Ķumlu, kayırlu yir. Şems-i Faħrī *zemīn-i saħt* dimiş **04** ve bu beyti irād eylemiş. **Beyt:**

Ĥasūdet ĥaste vü 'üryān ü lāģar

Fütāde bād ber-şāģ u zerāģan

05 Sā'ir esāmisi *zerāģanek* lafzında mezkūrdur. [r-ç-v] **Zerçūn:** Altun renkli. [r-d-z-m-y] **06 Zerd-zemīn:** Keşir, hevīc. [r-f-y] **Zerfin:** Ķapu küregi, ĝalaķ-ı der ma' nāsına ve kilid yiri ve muılaķ **07** kilid ammā ĥaķ budur ki bu lüğat 'Arabīde şabitdür. Ba' zı ĥarf ba' zınuñ üzerine taķdīm **08** olınmışdır. Aşlda zefrīndür ve rā' ile fā' arasında taķaddüm ü te'eħħür vardır. İki vechile **09** cā'izdür. **Şems-i F.:**

Çonān ze-' adleş eymen şod-est mülk-i cihan

Ki fāriģ-est der- ez-bār-ı minnet-i zefrīn

10 [r-m-e] **Zermān**: Gāyetde pīr. [r-n-ş-e] **Zer-nişān**: Altun oturtma nesne ki bıçaqda ve
 11 kılıçda ve hañçerde ve sâ'ir hālîde iderler. [r-y] **Zerrîn**: Yırқан 'illeti. [r-n-v-f-e] **Zer-
 nūfān**: 12 Kuyu çarhınıñ diregi. [f-r-e] **Za'ferān**: Ma' ruf nesnedür. Cemî'-i elsinede
 13 şabun gibi adı za'ferāndur dirler ve min esmā'iyetü'r-rîhķān ve'l-cādî. [ġ-s-e] 14
Jaġsān: Nāfe-kār u jeġāle ma' nāsına *Cāmi'ü'l-Fürs* şāhibi kende, hamîr ma' nāsına naql
 15 eylemiş. [-ġ-] **Zegān**. Muṭlaķā çaylaķ ve kuzġun cinsi murdār-h'āra dirler. [f-e]
Zefān: 16 Zebān, zevān ma' nāsına. Lisān-ı Fārsîde *bā* vü *fā* vü *vāv* arasında tebdül ü
 tevāhî vardır. 17 [f-r] **Zefren**: Ve bi'l-kesr. Kürek ki kapu ardına qorlar. Kapu degesi
 daġı dirler. *Rā* ile *fā* 18 arasında taķaddüm ü te'eġġür vardır. *Zerfin*, *zefrîn* daġı
 lüğatdür. Haķîķatde *fā* muķaddemdür. 19 Ni' metî harekāt-ı şülüşe ile naql eyledi. [k-e]
Jekān: *Zā*'i 'Acemîyile ol kimesne ki derd ü rencden 20 ve yāġūd mestlikden
 kendüyle gümrenür. **Firdevsî**:

Ser-efrāzed ez-tuġme-i ġiveġān

21

Ki ez-derd ü saġtî ne-kerd ü jekān

Şems-i F.:

Muġālifet ze-maraż hest der-ġad z'ān rü

22

Hemîşe bāşed ez-derd ü renc-i h'îş jekān

Ni' metî harekāt-ı şülüşe ile îrād eyledi ve zelfîn vü zelîfen 23 Ni' metî harekāt-ı şülüşe
 ile naql eyledi. [l-f-y] **Zelfîn**: Qorķu virmek, tehdîd ma' nāsına. [l-y-f] **Zelîfin**: Mişlihu.

Fā ile yā arasında taķaddüm ü te'eġġür vardır.³¹⁰⁸ **Esedî**:

24

Ze-dürem zelfîn dihed pür-füsüs

Çü nezdîk bāşem şeved cāy-lüs

[m-e] **Zamān**: Miķdār-ı harekāt-ı 25 felek-i a' zam ki sinîn ü şehür ve esābî' vü eyyām u
 sâ'āt u derec ü deķāyîķe 26 kısmet olunur. **Beyt**:

Zamān zamān ze-to devr efkend zamāne me-rā

Cüdā koned ze-to devrî be-şad bahāne me-rā

27 Ve efķār şoden ve be-cāy mānde şoden ve mühlet ma' nāsına 'Arabîdür. 28 [m-e-h]

Zemāhen: Dişi demür. [m-g-e] **Zemgān**: Qasıķ kılı, remġān ma' nāsına. [m-y] **Zemîn**: 29

Göge muķābil olan yirdür yir ve gök diyicek yirde 'Acem zemîn u āsmān dir. **Beyt**:

30

Cüste reh ez-heybet-i tiġ be-mān

Nî be-zemîn buved ne der-āsmān

Zemîn āsmān kevn idüp cüft

³¹⁰⁸ 16. (259a/27)

31

Gelüp işlerdi dihkân-ı cihân heft

Fâzıl-ı Muḥaqqıḳ *Deḳâyıḳu'l-Haḳâyıḳ*da **275a/01** taḥḳıḳ itmişler ki lisân-ı Fârsîde zem şovuklıḡa dirler topraḡa ṭabî' ati bârid **02** olduğundan ötüri zemîn dirler. Aşlı zemîdür ma' nâ-yı terkîbîsi zeme mensûbdur. **03** Lisân-ı Fârsîde âḫir kelimeye lâḫıḳ olan ḫarf-i *yânuñ* ma' nâları çoḡdur. Cümleden birisi **04** ma' nâ-yı nisbetdür. Türke nisbet itseler Türkî dirler, 'Aceme nisbet itseler 'Acemî dirler. **05** Ol nisbeti te'kîd ḳaşd itseler, ḫarf-i *yâ* olduğundan şoñra *nûn* ziyâde iderler. **06** Meşelâ rengîn ü bâlîn dir, yaşduḡa didükleri bâl nisbeti olduğundan ötüridür. **07** Bâl omuz başıdır. Zemi aşlı üzerine de isti' mâl olunur. **Şi'r:**

Z'eyvân tâ be-keyvân gâh demî reft

08

Heme ber-âsmân nî ber-zemî reft

Dîger:

Ḥırmende ber-sebze-i ân zemî

09

Ḥayâlî ne-yâyî be-coz ḫurremî

Dîger:

Girân-mâye gencî-st in âdemî

Dirîḡ in çonîn genc zîr-i zemî

10 Zen: *Za* 'i 'Arabîyile 'avrat ma' nâsına ve bir kimesnedür ki nâz u neşâṭ ile yûriye ve zenende **11** ma' nâsına ve zeden lafzından şîḡa-i emr-i ḫâzırdur ve ba' zı terkîblerde şıfat daḫı isti' mâl **12** olunur. Nây-zen ve penbe-zen gibi, belki edâtdur, -cı ma' nâsına ki isimlerüñ âḫirlerine lâḫıḳ **13** olur. Anuñ mübâşirine ve fâ' iline delâlet ider, dürüḡ-zen u ḫışt-zen gibi. **14** Yalancı ve kerpiççi ma' nâsına. Fâzıl-ı Muḥaqqıḳ *Deḳâyıḳu'l-Haḳâyıḳ*da böyle taḥḳıḳ itmişler ki şüy 'Arabîde **15** zevc ma' nâsınadır. Türkîde zevc ma' nâsıyıla recul ma' nâsını farḳ itmezler ikisinde de er dirler. **16** Lisân-ı Fârsîde *zen* ikisinüñ de muḳâbelesinde isti' mâl olunur. Meşelâ zen ü şüy dirler. **17** ('):

Merdît be-yâzmây u ânki zen kon

Didüḡi kelâmda da zen ol ma' nâyadur. Merd ü zen **18** dirler ol vaḳtın zen ol ma' nâyâ degildür. Belki lisân-ı 'Arabîdeki umerâ ma' nâsınadır. Ol **19** vaḳtın zen zevce ma' nâsına olur. Niteki Ḥazret-i Şeyḫ Sa' dînüñ bu beytinde zâhirdür. **Beyt:**

20

Der-în mezrâ' eger merd-est eger zen

Kesî gendüm ne-ḫord ez-kişt erzen

Türkî dilde ol ma' nâlaruñ **21** ikisi de 'avrat lafzın ıtlâḳ iderler. Muḫanneşe de bi-tariḳü'l-isti' âre zen dirler bahâdura **22** merd didükleri gibi. **Beyt:**

Der-tenghây-ı ma' reke hengâm-ı dâr u gîr

Peydā şevēd ki merd kūdām-est ü zen kūdām

23 Jen: *Zā* 'i 'Acemiyile lisān-ı Pehlevide zişt ma' nāsınadır. [n-b-e] **Zēnbān:** Enisün. [n-ḥ-d-e] **24 Zenaḥdān:** Eñek çukuru, Ni' meti, *eñek ve kuyı ma' nāsına da gelür* dimiş. **Zenaḥ-zen:** 25 'Aşşārī:

Be-rū güftā ki fāsīd şod dimāget

Ne-bīnem hīc revġan der-çerāget

26

Be-rīş āmed z' aşket cümle ḥālāt

Künün geştī zenaḥ-zen der-kerāmāt

[n-d-b-s-t-e] **Zendbestān:** 27 Tefsīr-i şuḥuf-ı Ḥazret-i İbrāhīm 'aleyhi's-selām bu lafz aşda Zendvāstā idi 'atfıla yāḥūd **28 bā**'-i muşāḥabet ile. [n-d-s-t-e] **Zendestān:** Mişlihu. [n-d-v-s-t-e] **Zendūstān:** Mişlihu bu lafz 'atfıla **29 yāḥūd bā** ile şābit olduğdan şoñra *vāv* ile *bā* arasında tebādül ü tevāḥī vardır. **30 Sā**'ir tafşīli zendestā lafzında olmuştur. [n-d-v-e] **Zendvān:** Hezār destān, Ni' meti ḥarekāt-ı **31 şülüse** ile naql eyledi. [v-e] **Zevān:** Dil ma' nāsına ve delüce ki buġdayda olur. [v-r-d-y] **275b/01 Zeverdīn:** Nevrüz ayına dirler. [v-r-y] **Zevrīn:** Yuġaruġı ve yüce dimekdür, zebrīn **02 ma' nāsına**. [h-r-z-m-y] **Zehr-i zemīn:** Cürçān zebānında āzād dıraḡta dirler. Sā'ir esāmisi **03** anda meştürdür. [h-m] **Zehmen:** Çay. [y-e] **Jeyān:** Heybetlü yırtıcılar şıfatıdır. Şīr-i jeyān **04** bebr-i jeyān dirler. Fāzıl-ı Muḥakkiḡ *Deḡāyıku'l-Ḥakāyık*da böyle taḡḡik itmişler ki jeyān *zā*'-i **05** 'Acemiyile yırtıcılara şıfat olur. Meşelā şīr-i jeyān dirler. **Beyt:**

Mūr-ı çekān-rā çü buved ittifaḡ

06

Şīr-i jeyān-rā bud rānend püst

Bebr-i jeyān da dirler. **Beyt:**

Ze-pāy enderān ki nigün geşt Ṭūs

07

To güfti pīl-i jeyān yāft kūs

Ol şınıfa maḡşuş degıldür. Yırtıcı **08** olmayanlara da şıfat olur. Meşelā gūr-ı jeyān dirler. Niteki bu beytde vāḡi' dür. **Beyt:**

09

Bend-i şīr derrende-rā ḡāb-gāh

Ne gūr-ı jeyān yāft ber-deşt-rāh

Ġurm-ı jeyān da dirler. **10** Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Me-rā ger be-ḡāhī ze-şāh-ı cihān

Çü ġurm-ı jeyān bā-to āyem demān

11 Baḡrū'l-Ġarā'ib şāḡibinüñ kelāmında iḡtişāş añlanur, şınıf-ı evvele jeyān **12** heybetlü yırtıcılar şıfatında isti' māl olunur. Şīr-i jeyān, bebr-i jeyān dir dimişdür. **13** İşābet itmişdür. Ammā Ebū Mañşūr Esedī jeyānı ḡışm-ālūd ile ta'bir itmişdür ve

Ferruḥīnūñ 14 bu beytiyle istiḥād itmişdür. **Beyt:**

Be-rezm çī rīzed ü rīzed çī çīz ḥūn-ı ‘adū

15

Be-şad gīred ü gīred çī çīz şīr-i jeyān

Onuñ sözinde ihtişāş lāzım gelmez, yırtıcılar şıfatında. 16 [y-t-e] **Zeytān:** Zeytūn şıklı, zeytār ma‘nāsına, sā’ir esāmīsi tafşīli anda olmuşdur. 17 **Ez-Zā’i’l-Meksüre** [b-l-d-e] **Zibildān:** Gübrelik ve çöplük. [k-e] **Jikān:** Nā-çār. M-s-t-e] 18 **Zimistān:** Kış faşlı. Fāzıl-ı Muḥakkīk böyle taḥkīk ü tedkīk itmişler ki kışa zimistān 19 dirler ma‘nā-yı terkībīsi bürüdet zamānıdır. Lisān-ı Fārsīde şovuklığa zem dirler. 20 Kış eyyāmında girüp oturacak zīr-i zemīne zemlik dirler. Toprağa ṭabī‘ati bārid 21 olduğün zemīn dimişlerdür. Aşlı zemīdür, ma‘nā-yı terkībīsi zeme mensūbdur. 22 [m-y] **Zimīn:** Aşlı ‘Arabīdür, belāyā, kötürüm, muḥ‘id ma‘nāsına. [n-d-e] **Zindān:** Maḥbes. 23 [n-d-e-n-b-e] **Zindān-bān:** Zindancı. [n-d-e-n-y-e] **Zindāniyān:** Ehl-i zindān. [n-d-e-r-e] **Zindārān:** 24 Hezār destān. [n-d-r-e] **Zinderān:** [n-d-v-e] **Zinderūn:** Mişlihu sā’ir esāmīsi zindebāf 25 lafzında mezkūrdur. [n-s-e] **Zinsān:** Bu resme ve bu düzene ve şöyle dimekdür. [h-d-e] **Zihdān:** 26 Oğlan yatağı, raḥm ma‘nāsına ve ṭağarcık. [h-ş-t-e] **Zihistān:** Zibistān ma‘nāsına. 27 [h-m-e] **Zihmān:** Kişinūñ ṭoğduğı yir, maskat-ı re’s ma‘nāsına ‘ämme fetḥ-i zā ile tekellüm 28 ider. **Beyt:**

Bāf-ḥişār ki zihmān buved ‘ubūr üftād pes

Er kezi³¹⁰⁹ ki güdeste ze-rüz u māh u sinūn

29 [y-e] **Ziyān:** Aşlīnūñ zıddı Ḥüsrevān ma‘nāsına ve dirleyici dimekdür. [y-b-e] 30 **Zībān:** Zibbān ma‘nāsına. **Beyt:**

Ferrī ez-hem çü dürr-i dendān-est

V’ān çü ḥürşīd-rüy zībān-est

31 [y-r-z-m-y] **Zīr-i zemīn:** Kış eyyāmında girüp otracak yir. [y-r-f-v] 276a/01 **Zīrfūn:** Bir nev‘ igdedür, yemişi olmaz piç igde dirler. [y-r-y] **Zīrīn:** Aşağıki. 02 [y-f] **Zīfen:** Kātı nesne. [-y-] **Zīn:** Eyer, serc ma‘nāsına ve bundan dimekdür. Ez-īn lafzından 03 taḥfif olunmuşdur. Eş‘ārda çok isti‘ māl olunur. [y-n-s-e] **Zinisān:** Ez-nīsān 04 lafzından muḥaffefdür. [y-v-e] **Zīvān:** Delüceki buğday içinde olur. **Ez-Zā’i’l-Mazmūme** [b-e] **Zubān:** 05 Dil, lisān ma‘nāsına fetḥile ve zammile müsta‘meldür. [f-e] **Züfān:** Mişlihu. [v-e] **Züvān:** Mişlihu ve delüce ki 06 buğdaydan azar ve od yalını ve sā’ir zebān ma‘nālarına lisān-ı Fārsīde vāv ile fā ile 07 bā arasında tevāḥī ve tebādül vardır. Mirāren beyān olunmuşdur. [l-f-c-e] **Zülficān:** Şapı 08 gümüş olan ḥançer ve kılıç ve

³¹⁰⁹ **Kezden** murād ḥesāb-ı ḥaml üzre yigirmi yedi kaşd olunmuşdur.

bıçak ve muṭlaḳa ḥançer ve bıçak. Eṣahḥ budur ki bir Sulṭān-ı ‘Azīmü’ş-şānuñ **09** adıdır. [v-p-y] **Zūpīn**: Ḥarbe ve sıpkın ve sūnūnūñ kısacuḡına daḡı dirler. **Beyt**:

10 Dıraḡşīden hışt ü zūpīn zeker
Çü āteş pes perde-i lācüverd

[-v-] **Zūn**: Ḳaraḡiṣārī **11** oluş dimiş. [v-e] **Jüvān**: *Zā*²-i ‘Acemī ve fetḥ-i *vāv* ile çok hasta olan kimesne. [h-v] **Zühūn**: Arık olmak. **12 Nev’-i Evvelehu Es-Sīni’l-Meftūḥa** **13** [e-b-e] **Sābān**: Nişānlu fersengler ve yol nişānu ve girüde ḳalanlar ve dārū ḳuşı ve şıḡırcık **14** ḳuşı. [e-t-g] **Sātgin**: Büyük tolu ki şarāb meclisinde içerler. [e-t-g-y] **Sātgin**: **15** Mişlihu. [e-r-b-e] **Sārbān**: Deveci. [e-r-v-e] **Sārvān**: Mişlihu. [e-z-z] **Sāz-zen**: Sāz çalıcı **16** dimekdür. [e-s-e] **Sāsān**: A‘ lām-ı ricāldendür. Cümleden biri selāṭīn-i Fūrsūñ dördinci **17** ṭabaḳası Sāsānilerdür ki ekāsire daḡı dirler. Ol ṭabaḳa cediti Sāsān bin Behmen bin **18** İsfendiyār bin Güştāsb bin Lohrāsbdur. Andan evvel bu ismile müsem mā olmuş kimesne yoḡıdi. **19** Ol Erdiştir bin Bābekdür ki vālidesi mezkūr Sāsān evlādından Sāsān nām **20** kimesnenūñ kıızı idi ve mezkūr ṭabaḳanuñ āḡir pādīşāhıdır. Yezdicerd bin Şehriyār bin **21** Ḥüsrev bin Pervīzdür. Āḡir-i mülūk-ı ‘Acemdür. Müddet-i salṭanatlarını Ḳaḡı Beyzāvī *Nizāmü’t-Tevārīḡ*inde **22** dört yüz otuz yıl yazar. [e-ḳ-‘-r-v-s-e] **Sāḳ-ı ‘Arūsān**: ‘Acem diyārında **23** bir nev‘ ḡelvādur. [e-l-g-e] **Sālgān**: *Kāf*-ı ‘Acemiyile yıllık dimekdür, sāliyān ma‘nāsına. [e-l-y-e] **24 Sāliyān**: ‘Ömr ma‘nāsına isti‘ māl olunur ve cem‘-i sāldür ve yıllık ma‘nāsına. **Kemāl-i İşfahānī**: **25**

Māh u Ḥūr u aḡterend her se behem ey Ḥudāy
Dār-ı mümetta‘ ze-hem mer heme-rā sāliyān

[e-m-e] **Sāmān**: **26** Yön, yoş ma‘nāsına bī-sāmān yönsüz demek olur. **Kemāl-i İşfahānī**:

Vāḡt ānest dilem-rā ki be-sāmān girded

27 Kār deryābed ü girde ez-peşimān kereded

Şems-i Faḡrī *Mi‘yār-ı Cemālīde* işün **28** endāzesi ve taşımı ve sınır nişānına naḡl idüp bu beyti inşā eylemiş. **Beyt**:

29 Cihān ki bī-ser ü sāmān bud er vaḳāyi‘-i dehr
Ze-ser girifte be-‘ahd-i ‘ināyetet sāmān

Ve ‘aḡl ma‘nāsına. **30 Şeyḡ Sa‘dī**:

Kāmran ān dil ki maḡbūbīş hest

Nīk-baḡt ān ser ki sāmāniş hest

31 Mecāl ü ḳudret ma‘nāsına. **Beyt**:

Ne mencenīḡ resed ber-sereş ne küşkencēr

Ne tīr-i çarḡ ne sāmān ber-şoden bū kemend-i hıḡ

276b/01 ve ārām u şabūrī ve şalāḥ Qaraḥiṣārī , *ve ad ve şan* **02** *ve müzd ü yārān ma' nāsına daḥı olunur* demiş. [-e-] **Sān**: Şağış ve vezn ü ḥū **03** vü resm ü 'ādet ve edāt-ı teşbīhdür. Kelimenüñ āḥirine lāḥiḳ olur ve 'arż-ı leşker ki **04** Türkide cübbe göstermek dirler ve kesre taşı ḥaḳ budur ki vech ü i'tibār ma' nāsınadır. **05** Fāzıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳiḳ ü tedḳiḳ itmişler ki *sān* şol nesneye **06** dirler ki 'Arab lisānında ondan 'ibāret üslūbıla ta'bīr iderler. Türk bir düzeye **07** didüğine 'Acem yeksān dir. **Beyt**:

Ger seng heme la' l-i Bedaḥşān būdī

08

Pes kıymet-i la' l ü seng yeksān būdī

Āyīn ile sānuñ ma' nālarında münāsebet olduğundan ötüri **09** ber-yekī sān da dirler. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt**:

Ne-dāred cihān ber-yekī sān şekīb

10

Ferāz-est piş ez-pes mer neşīb

İkisin bile bir yirde de isti' māl iderler, āyīn ü sān **11** dirler. Niteki bu ebyātdan zāhirdür.

Beyt:

Her ānkes çonīn-est āyīn ü sān

12

Mürūrā buved īn cihān ān cihān

Beyt:

Künūn cem' -i isbāt-rā piş-i ḥ'ān

13

Be-dih aşīnāyī b'āyīn ü sān

Hey 'et ma' nāsına da sān mecāzen isti' māl olunur. Şekl ü hey 'et **14** diyicek yirde şekl ü sān dirler. Niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt**:

Güyī şüküft şekl ü sāneş

15

Ez-perde-i şām ṭaylesāneş

Sān teşbīḥ maḳāmında da isti' māl **16** olunur. Niteki bu ebyātdan zāhirdür. **Nazm**:

'Aḳl-i küll-rā be-sān kām-şīnās

17

Nerdübān pāye-i süy-ı bām ḥavās

Beyt:

Ḳalem-sān ser niheş ber-ḥaṭṭ-ı teslīm

Be-şüy ez-ḥāṭır-ı o noḳta-i bīm

18 Sān lügat-ı müştarekedür. Bilgüye de sān dirler niteki *Daḳiḳmūñ* bu beytinden **19** zāhirdür. **Beyt**:

Ḥürşid tīg-i tīz-i to-rā āb mī-dihed

Merīḥ nevek-i nīze-i to sān koned hemī

20 Türk nişāna s̄an dir nām ü nişān diyicek yirde ad u s̄an dir, nişān it 21 diyicek yirde s̄an it dir. [e-n-g-y] **S̄an-ḡin:** *Kāf*-ı ‘Acemīyle beriyye ma‘nāsına. [e-v-e-h] 22 **S̄āv-āhen:** Ege bürīdesi. [e-v] **S̄āven:** Panbuğ ğırārı, Türkīde kelter dirler, ‘Arabīde 23 koffa dirler. [e-v-y] **S̄āvīn:** Mişlihu ve çirk. [e-y-b-e] **S̄āyebān:** Gölgelek. [e-v-b-e] **S̄āvebān:** 24 Mişlihu. [p-d-ç-y] **Seped-çīn:** Bāğ ve ağaç dirildükden şoñra yirinde bākī kalan azacuk mīve. 25 **Şems-i F.:**

Hasūd şāh-rā der-bāğ-ı ümīd

Ne-mānd-est o şemer ğayr ez-seped-çīn

Ve yemiş diricek 26 seped. [b-g-t-g-y] **Sebüḡtiḡin:** İki *kāf*-ı ‘Acemīyle a‘lām-ı ricāldendür. Meşhūrlardan Sultān Maḥmūd 27 Ğāzīnūñ atası adıdur ve ğāyetde bahādur olan kimesnelere dirler ve fāḥiše ‘avratlara 28 daḥı ıtlāk olunur. [b-s-t-e] **Sebistān:** Hoş rāyīḥalu nesnelere bir nev‘dür. [ḥ-b-e] 29 **Şahbān:** A‘lām-ı ricāldendür. Cümleden biri Benī Bābilden bir faşīḥ ü belīğ kimesnenūñ 30 adıdur ki feşāḥatda ḍarbū’l-meşel olmışdur. Şehāde Ḥātem-i Tāy gibi. [ḥ-t-y-e] **Şah̄tiyān:** 31 Meşhūr ṭabāğat olınmış keçi derisi. [-ḥ-] **Şahun:** Söz. Fāzıl-ı Muḥakkik *Deḳāyīku’l-Ḥaḳāyīḳda* 277a/01 böyle taḥkīk ü tedkīk eylemişler ki şahun ḥarf-i *sīn*ūñ fethası ve ḥurūf-ı *ḥān*ūñ zammesiyile müsta‘meldür. **Beyt:**

02

Fātiḥa-i fikret ü zamm-ı şahun

Nām-ı Ḥudāyī-st ber-o ḥatm kon

Ḥarf-ı *sīn*ūñ zammesi ve ḥarf-i 03 *ḥān*ūñ fethasıyla daḥı müsta‘meldür. **Beyt:**

Besā cāyhā ğüfteend īn suḥen

Be-kon nīğūyī vü be-der-i mā fiken

04 Ma‘nāsı sözdür ki aña lisān-ı ‘Arabīde kelām dirler. Lafziye ve nefsiye kelām nice şāmil olurısa 05 niteki bu beytde oña delālet ider.³¹¹⁰ **Şi‘r:**

İnne’l-keḷāmu lefī fu’ād dā’imā

Ce‘ale’l-lisānu ‘ale’l-Fu’ād u Leylā³¹¹¹

06 Şahun daḥı ve söz daḥı ile şāmildür. Her birisine ıtlāk olunur. Kelām-ı melfūza şahun

07 didükleri bu beytten zāhirdür. **Beyt:**

Şahun bud be-şahun mī-ğüzerd mü’ezzi-rā

³¹¹⁰ Kütüb-i ḥukemādan *Cevāhirün-nuşḥ* nām kitābda meşhūrdur ki eger bir oğlanı anadan toğduḳda zir-i zemīnde māder ü dāye besleyüp aşlā aña söz söylemeseler ve taşradan hiç söz işitmese bālīğ olduḳda dilsüz olur ve eger iki oğlanı üslüb-ı mezkūr üzre perveriş eyleseler bālīğ olduḳda kendülerden bir dil zāhir olur, ikisinden ğayrı kimesne bilmez.

³¹¹¹ (Şüphesiz bu söz hep kalpten gelir, Fuad ve Leyla arasında dolaşan dildir.)

Saḥuneş telḥ ne-ḥāhī deheleş şırın kon

08 Kelām-ı nefsinün menba‘ı dil olduḡına ki lisān-ı Türkide aña gönül dirler bu 09 beytlerde işāret vardur. **Nazm:**

Gevher-i kān kon figān sözdür

Bu kelāmı işit kelān sözdür

10

Baḥr-ı ḥikmetdür ādemī-zāde

Şadef olmış dürer gönül sözdür

Söze henüz telaffuz olmadın 11 saḥun ıtlāk olıduḡı Ḥāce Ḥāfızuñ bu beytinde zāhirdür. **Beyt:**

Zebān-ı kilik-i to Ḥāfız pür-şeker ān güyed

12

Ki güfte-i saḥunet mī-berend dest-be-dest

Güfte-i saḥunuñ ma‘nāsı ki söylenmiş 13 dimekdür. Delālet ider ki henüz söylenmese daḡı söz dirler olınurmuş ve söylendükden 14 şoñra söze saḥun-ı güfte dirler daḡı söylenmeden saḥun-ı nā-güfte dirler niteki bu beytden zāhirdür. **15 Beyt:**

Besī güfte in saḥun der-cihān

Saḥun-ı güfte sīm-est nā-güfte zer

Beyt-i evvel budur **16 Beyt:**

Be-güftār-ı bisyār güm kon şebistān

Ki ḥāmūş būden bih ez-derd-i ser

Güfte vü nā-güfte 17 sözüñ şıfatıdır. Ammā saḥun-ı güfte ve saḥun-ı nā-güfte mütekellim şıfatıdır. Niteki Şeyḥ Sa‘dīnün 18 bu beytinde zāhirdür. **Beyt:**

Tā merd saḥun ne-güfte bāşed

‘Ayb u hünereş nühüfte bāşed

Ne-güftenün 19 aşlı nā-güftedür. Nādan *elifḥızf* olınmışdur. Taḥfīfden ötüri *elifūñ* ḥızfı 20 lisān-ı Fārsīde şāyi‘dür. [ḥ-n-ā-f-r-y] **Saḥun-āferin:** Söz düzüp yarışdurıcı, her sözi 21 kemālinde ve yirinde söyleyiciye dirler. [ḥ-n-ç-y] **Saḥun-çin:** Kōvucı ‘Arabīde *ḳattāt* u *deybüb* 22 u *nemmām* ma‘nāsına. ‘**Unşurī:**

Her saḥun-çin-rā zebāneş mī-berend ü bā-heme

Ḥāme-rā sevdā-yı medḥ-i to saḥun-çin mī-koned

23 [ḥ-n-d-e] **Saḥun-dān:** Lafz-ı mürekkebdür. Söz³¹¹² ile dāndan *dān* müştakdur. 24 Dāniştenden ism-i fā‘ıldür. Ma‘nā-yı terkībisi söz bilicidir. Bir dān daḡı vardur, müştak 25 degıldür. İsm-i cāmiddür. Zarf-ı mekān ma‘nāsınadır. Cüzdān lafzında tafşili beyān

³¹¹² Saḥun. 3. (313b/18)

olunmuşdur. **26** [r-b-e] **Serbān:** Ve yoğuş. *Şihāh-ı* ‘Acem şāhibi *rādan* şoñra *yā* ilede ki āhır-i ħurūf-ı teheccīdür **27** serber ma‘ nāsına naql eyledi. [r-p-e-y-e] **Ser-pāyān:** Şems-i Fahrī destārçe vü ‘imāme ma‘ nāsına naql **28** eylemiş ve bu beyti inşā eylemiş. **Beyt:**

Men ān neyem ki dihem āb-rūy-ı ħod ber-bād

Berāy-ı dirhem ü dīnār u ŧāk u ser-pāyān

29 ve başı incitmesün deyü tolğa altuna giydükleri tākye ki ‘Arabca **30** miğfer dirler ve tolğaya beyda dirler. Ammā şā‘ irler ekşer budur ki miğferi tolğa maqāmında **31** isti‘ māl iderler. [r-t-r-v] **Ser-terūn:** Ni‘ metī kışır ‘avrat, setrūn, ‘aķīm ma‘ nāsına naql eylemiş.

277b/01 [r-d-v-e] **Ser-devān:** Baş şala şala yürimek. [r-z-m-y] **Ser-zemīn:** Serħad, şınur ma‘ nāsına. **02** [r-s-e-m-e] **Ser-sāmān:** Aşl sermāye. [r-g-r-e] **Ser-girān:** Ağır başlu kimesne ekşer maħmūr olan **03** kimesneye ıtlāk olunur. **Ĥāfiz:**

Ĥudā-rā dād-ı men bestān er ūy şāhne-i meclis

04

Ki mey bā-dīgerān ħord-est ü bā-mā ser-girān dāred

[r-g-r-d-e] **Ser-gerdān:** Ĥayrān u serāsīme **05** ma‘ nāsına Türkīde şāñuķ dirler. [r-g-z-y]

Ser-güzīn: Baş ħaracı. [r-g-y] **Ser-gīn:** *Kāf-ı* **06** ‘Acemīyle tavar necisi, ters ki *kemre*

daĥı dirler ta‘ rīb idüp ser-ķīn dirler. [r-g] **Ser-gīn:** **07** *Kāf-ı* ‘Acemīyle mişlihu ser-

gīnden muħaffedür. **Ser-gīn-i gerdān:** İki *kāf-ı* ‘Acemīyle toñuzlan **08** ķurdı didükleri bed rāyiħalu böcek, *ce‘al* ma‘ nāsına sā‘ir adları *ħafezd* lafzında **09** mezkūrdur. [-r-]

Seren: Ni‘ metī nesteren gibi bir çiçekdür ve aķ zanbaķ ve Luţfu’llāh Ĥalīmī buz urmaķ

10 ma‘ nāsına taşĥīħ eylemiş. [r-n-g-v] **Ser-nigūn:** Başı aşığa dimekdür. Menkūs

ma‘ nāsına mürekkebdür **11** ser ile nigūndan ser te‘kīd-i mazmūn içündür. [r-n-h-y] **Ser-**

nihīn: Tennūr u çölmek. [r-v-e] **12 Servān:** Sār-bān ma‘ nāsına ve cem‘-i serv, servler

ma‘ nāsına. [r-v-r-v-e] **Serv-i revān:** Maħbūbdan **13** kināye olunur. [r-y-ş-h-k] **Serīşe-**

kūn: Un yoğurıcı. [r-y] **Serīn:** Un özi ve üründi **14** ve a‘zādān uca didükleri ‘uzv ki

segirden daĥı dirler. ‘Arab *verik* dir bu ma‘ nāya **15** ekşer zammıla müsta‘ meldür.

Nazm:

Surĥ sefid şekl-i serīn laţīf-i o

Çün ĥırmen-i gül-est ki der zīr-i çāder-est

16

Bā-zībāķ-est ān geh ze-pākī vü nāzīkī

Lerzende vü sepīd ü girān bürūd-est

17 [‘-t-y] **Sa‘ tīn:** Esgibinc piyāzı. [f-v] **Sefūn:** Dāne-i Ĥorosānī ba‘ zı nüşhada sefūķ **18**

vāķi‘ olmuş. [ķ-l-e-ŧ-v] **Saķlāŧūn:** Bir cins nefīs mülevven ķumaşdur, Rūm vilāyetinde

19 toķınur, ‘Arabīdür, Eş‘ār-ı Fārsīde de çok zīkr olunur. [g-e-r-v] **Segārūn:** **20** Bir nev‘

uzun tülü kirpidür. [g-b-e] **Segbān:** İt besleyici. [g-d-n-d-e] **Seg-dendān:** İt **21** dişi

didükleri sivri diş, azu dişî dağı dirler, nāb ma' nāsına. [m-e] **Semān:** 22 Fürs aylarınıñ yigirmi yedinci günü āsmān ma' nāsına. [-m-] **Semen:** Peygāمبر çiçegi didükleri 23 ağ çiçek ve yāsemin. **Esedī:**

Ze-meşād-vār sūsen ü nev-semen

Ze-nesterin ü ez-sünbül ü nesteren

24 ve yonca çiçegine dağı itlāk olunur. **Bejt:**

Ĥayāl-i encüm-i gerdün hemī ĥüsn u cemal

25

Çonān nümüd ki ez-kiştzār berg-i semen

[m-n-d] **Semenden:** Ni' meti semender ma' nāsına 26 nađl eylemiş. [n-d-b-e] **Sendebān:** Pürnār ağacı didükleri meşhūr ağaç ki Bellūt ağacı envā'ındandır. 27 [n-g-d-e] **Sengdān:** Kırsak, ĥavşala ma' nāsına ve kuş cigerinden kıatısı fātışa ma' nāsına ve 28 kuşuñ çıñrađı ve taşlık sengistān gibi. [n-g-s-t-e] **Sengistān:** Taşlık. [n-g-l-e] **Senglān:** 29 Yund kuşı, şa' ve ma' nāsına sā'ir esāmisi zerd-ser lafzında mezkūrdur. [n-g-y] **Sengin:** 30 Ağır ve taşlu Fāzıl-ı Muĥakkik *Deķāyiku'l-Ĥakāyik*da böyle taĥkik ü tedkik itmişler ki senginüñ 31 *yāsı yā'*-i nisbetdür. *Nūm zā'*iddür, te'kid içündür. Rengindeki bālindeki *yā* gibidür, kaçan ki 278a/01 sengin ağır ma' nāsına ola, niteki bu beytde zāhirdür. **Bejt:**

Be-seng ü sükūnet der-āred nefes

02

Ne-güşet be-ta' cıl der-hün-ı kes

Ammā kaçan ki sengin taşdan düzilmiş ma' nāsına niteki bu beytde 03 zāhirdür. **Bejt:**

Ziĥ geşte şümerhā hemçü simin

Ĥabaķhā ber-ser sengin merāĥil

Yāyıla nūmuñ 04 cümlesi ma' nā-yı āĥir için mevzū' olur. Bir şey' ma' mülünden düzilmiş ise māddesinüñ 05 ismine *yā* ile *nūn* ilĥāk iderler ve mecmū' mürekkebi ol şey' itlāk iderler. 06 Meşelā gümüşden düzilmiş simin dirler ve yünden düzilmiş peşmin ve etden düzilmiş 07 güştin dirler. **Bejt:**

Hemişe 'ādet-i merdüm çonin-est

Ki dil sengin ü ķālib güştin-est

08 ve girān u sengin beyānında böyle taĥkik itmişler ki seng mecāzen ķadr ü kıymet 09 ma' nāsına da isti' māl olunur. **Bejt:**

Be-ten ber-yekī cāme k'ez-būy u reng

Hemī ber-gül ü müşk ne-nihāde seng

10 Bu beytde de seng ol ma' nāyadır. **Bejt:**

Çi ĥoş güft ān ki seng ez-himmeteş būd

11

Ki himmet hest miḵnāḫis-i maḵṣūd

Sengīn ki veznde ağır olana **12** dirler, mürekkebdür. Bir cüz'î sengdür vezn ma' nāsına veznî ağır girān-seng dirler niteki **13** bu ebyātda vāḫi' dūr. **Beyt:**

To-rā gūsfendī ez-ān bih budī

Ki bār-ı girān-seng ü ferbih budī

14 Beyt:Seng ü peheng ü be-^ç izz ü niyāzSipordeneş be-Ya^ç ḳūb-ı ferzāne-bāz

Bir cüz'î de **15** *yā* ile *nūndur* ki lisān-ı Fārsīde bir nev^ç edāt-ı iṣāfdur. Mercī'î nisbet te'kidedür. **16** Meşelā reng ile muttaşif olana rengīn dirler, çirkile muttaşif olana çirkīn dirler ḳabīḫe çirkīn **17** didükleri isti'āre ḫarīḫiyile ḳabīḫde mübālağa ḳaşd olunmuşdur. Sengīnūñ ma' nā-yı terkībisi **18** veznlüdür veznlünūñ vezn de ağırluḳdan kināyetdür. Seng vezn ma' nāsına **19** geldüginleyin taş ma' nāsına da gelür. Niteki zıkr olındı. [h-m-g] **Sehmgīn:** Ḳorḳunç. [h-m-g-y] **20 Sehmgīn:** Mişlihu. [h-v-e] **Sehvān:** Bir memleketdür ki anuñ taḫlarında ḳalem biter. **Es-Sīni'l-Meksüre** **21** [b-s-t-e] **Sibistān:** Bir nev^ç ḫoş ḳoḫulu nesnedür. Müşg-ter kemānī dirler, ḫopalaḳ daḫı **22** dirler. Mevlānā Ḫalīmī bir nev^ç dārūdur, ḫıbbiler aña eḫıbbā'ü'l-kelb daḫı dirler. Aşlda sipiristān **23** idi, keşret-i isti'mālile taḫfif olındı dimiş. [p-n-d-e] **Sipendān:** *Bā*'i 'Acemīyile yüzerlik, *ḫarmel* **24** ma' nāsına ki yaramaz gözden ötüri buḫūr iderler. Sā'ir esāmisi *ispend* lafzında meşūrdur. **25** [p-y-d-e] **Sipīdān:** Ḫardal. [p-y-d-h-z-n-e] **Sipīde-zenān:** İsfidāc. [t-e] **Sitān:** *Siteden* **26** lafzından şīḡa-i emrdür, al demek olur ve vaşf-ı terkībīdür. Dilistān u bāzistān **27** gibi ve edāt-ı ism-i mekāndur. İsmūñ āḫirine lāḫiḳ olur. Ol nesnenūñ keşretine delālet **28** ider. Gülistān ve lālesitān ve dirāḫtistān gibi ve arḳası üzre çalḳoyun yatan. **29 Şems-i F.:**

Zadl-i to-st ki bā-in heme zer ü nuḳre

Be-bāḡ-ı nergis-i ser-mest ḫufte-est sitān

30 Fāzıl-ı Muḫaḳḳiḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḫaḳāyıḳ*da böyle taḫḳiḳ ü tedḳiḳ eylemişler ki lisān-ı Fārsīde sitān **31** zamān ile mekān ortasında müşterek olan ḫarfuñ ismidür. Zamān murād olan **278b/01** yirde isti'māl olunur. Meşelā zamān-ı yaza tābistān dirler. Ma' nā-yı terkībisi ḫarāret **02** zamānıdır ve ḳışa zemistān dirler. Ma' nā-yı terkībisi bürüdet zamānıdır ve mekān **03** murād olunan yirde de isti'māl olunur. Meşelā şehir yirine şehristān bezzāzlar yirine **04** bezzāzsitān, taşlu yire sengistān, ḳoḫulu yire büstān dirler. Bāḫaristān, tābistān **05** ḳabīlinden degildür. Ḫāristān ḳabīlindedür. Andaḡı sitān ḫarf-ı mekāndur, ḫarf-ı zamān **06** degildür. Ma' nā-yı terkībisi bahārsitānūñ bahār yiridür.

Lisān-ı Fārsīde bāhar yaprağa da **07** dirler çiçeğe de, ikisinden e‘amm ma‘nānuñ ismidür. ³¹¹³ Dilistānuñ ma‘nā-yı terkībisi **08** gönül alıcudur. Dilistānuñ ma‘nā-yı terkībisi gönül alıcudur. Sitānuñ aşlı sitānındadır **09** terhīm olınmışdır. Lisān-ı Fārsīde bu şīğada terhīm ki āhir kelimededen ba‘zı hūrūfı **10** kıt‘adan ‘ibāretdür, şāyi‘dür. Meşelā mān u dān dirler. Aşlları mānende ve dānende **11** *kāf*-ı ‘Acemīyile gāh sitān gibi zamānıla mekān ortasında müşterek olan zarfuñ **12** ismidür. Farkı ve sā‘ir tafşili gāh lafzında mezkūrdur. Sitān lügat-ı Fārsīde **13** muṭlaḳ yire dimezler. Şol yire dirler ki menşe‘ola. Meşelā gülistān gül biten yire dirler, **14** niḫalistān ḥurmā biten yire dirler, Kābilistān ve Zābilistān daḫı Hindūstān **15** gibidür. Aşlı Kāblūstān ve Zāblūstān gibidür *vāvuñ* izhārında şıḳlet olduğundan **16** ötüri hızf olınmışdır. Bu maḫalle münāsib būstān lafzında tafşil vardır. [r-c-e] **17** **Sircān**: Andıḳ dirler bir ḥabīs cānverdür ki Anaṭolı vilāyetinde olur, ekşer ādem **18** ölüsin meḳābirden çıkarur yir, *ḥā*²-i mühmele ile olıcaḳ ‘Arabīde ḳurd, za‘ab ma‘nāsına **19** olur. [f-e-l-y] **Sifālīn**: Şakşıdan olan ḳap ḳacaḳ. [k-n-g-b-y] **Sikengebīn**: Bal ve şeker **20** ve sirke ile ṭabḫ itdükleri nesne, ta‘rīb idüp sikencübīn dirler. [n-e] **Sinān**: Süñü demreni **21** aşlda ‘Arabīdür, Fārsīde de şāyi‘dür. [n-c-y] **Sincīn**: İçi ḳoḳ nesne. [n-d-e] **Sindān**: **22** Örs ki demirciler ve ḳazancılar ve ḳuyūmcılar önlerinde çeküç ile işledükleri āletdür. **23** ‘Arabca ‘*alāt* dirler. ‘**Unşurī**:

Ez-sūyeş nuḳre bāz ne-şitāht

Kes peşt-i zemīn ze-rūy-ı sindān³¹¹⁴

24 [n-d-y] **Sindīn**: İçi ḳoḳ nesne, sincīn ma‘nāsına. [n-d-y-e] **Sindiyān**: Bellūṭ ağacı. **Sir-ḫāherān** **25** ‘**Unşurī**:

Bāz nihān şod ez-naḫar şüret-i şāh-aḫterān

Rūşen şod ze-zeng-i şeb āyīne-i sir-ḫāherān

26 [y-ş-e-r-v] **Sīsārūn**: Çörek otı toḫmı. [y-s-t-e] **Sīstān**: Bir vilāyet **27** adıdır ki Rüstem-i Destānuñ ibā‘ın cedd-i zād u būmları idi. [y-ḳ-e] **Sīḳān**: Bir memleket **28** adıdır. [y-l-e] **Sīlān**: Ḳılıç arḳası ve yalmanı ve bıçaḳ ve ḫançer arḳası. [y-m-s-r-y] **Sim-serīn**: **29** Başḳı ser-pez ma‘nāsına. [y-e-h-y-k-e-r-z-e] **Siyāhī-kārzān**: Zift.³¹¹⁵ [y-h-d-e-v-r-e] **Siyeh-i dāverān**: **30** Ma‘nā-i sū‘i‘l-ḫükkām ve hūnebeti yeşbehü‘l-şīḫ yū‘tī mine‘l-Hind. Ya‘nī bir otdur şīḫe beñzer **31** Hindden gelür. [y-h-d-v-r-e] **Siyeh-deverān**: Bī-ṭālī‘ vü bed-baḫt ma‘nāsına. **Es-Sini‘l-Mazmūme** **279a/01** [t-r-v-e]

³¹¹³ Maḫallinde beyān olınupdur ve sitā müştāḳdur sitānīdenden ism-i fā‘ıldür. Ma‘nāsı alıcudur. 3. (315a/14), 16. (262b/25)

³¹¹⁴ --, 16. (263a/08)

³¹¹⁵ --, 16. (263a/12)

Sütürvân: Kısır olan dişi ki karnında hamli olmaya ‘aķır u ‘aķım ma‘nāsına ki hergiz 02
toğurmaya. [t-r-v] **Sütürven:** Mişlihu. ‘Unşurî:

03 Çün ‘arşa-i rūḥ-ı quds aşār-ı to mî-dâred
Şebhây sütürven-râ Meryem-şıfat âbisten

[t-v-d-e] **Sütüdân:** Sinle, kabir ma‘nāsına. **Beyt:**

04 Çonîn güft in ḥısn cāy-i nigū-st
Sütüdân-ı ferruḥ Siyâmek der-dest

Esedî-i 05 Tūsî, bu beytde Müslümân kabri ma‘nāsına isti‘mâl eyledi. Zîrâ ki Siyâmek
ibn Hüşeng ki 06 nebiresidür. Kendü zamânında pāk dînlerden naql olındı. Ammâ
Müntehab sâhibi ve *Mi‘yâr* 07 şâhibi Şems-i Faḥrî kâfir kabrine taḥşîş idüp iş bu beyti
inşâ eyledi. **Beyt:**

08 Be-kîn-i bendegâneş her geh cân dād
Ne-bâşed cāy-ı o ğayr ez-sütüdân

Ve ba‘zılar muṭlaḳâ kūrîstândur 09 dimişler. **Firdevsî:**

Nıgeh-dâret ey keneḫt ez-ân encümen
Sütüdânet ender be-rû hem-kefen

10 Esedî:

Rehî deyr ber-tıĝ kühsâr teng
Be-rân reh sütüdânî ez-ḥâre-seng

Sâ‘ir 11 esâmîleri *senevâ* lafzında yazılmışdur. [t-v-r-b-e] **Sütürbân:** Tavar güdüci ve
yund kuşu 12 şa‘ve ma‘nāsına. [t-v-r-d-e] **Sütürdân:** Âḫûr u emîr-i âḫûr. [t-v] **Sütün:**
Direk, ‘amüd 13 u vi‘âşe ma‘nāsına direksüz ḳubbeye ṭâḳ-ı bî-sütün dirler, dirâḫt
ma‘nāsında da sütün 14 isti‘mâl olunur mecâzen lisân-ı ‘Arabîde üzûme ḥamr didükleri
gibi Kûh-ı Bî-sütündaki sütün 15 daḫı ol ma‘nâyadur, *sütün-ı ḥıred bord bârî buved* [-ḫ-
] **Suḫen:** Sözdür ki lisân-ı ‘Arabîde 16 kelâm dirler ve *sîmûn* fetḫası ve *ḥānuñ*
zammesiyile daḫı mervîdür. **Beyt:**

17 Besâ cāyhâ güfteend in suḫen
Be-kon nıĝüyî vü be-deryâ fiken

Sâ‘ir tafşîli meftûḫa bâbında zıkr olınmışdur. 18 [r-ĝ-y] **Surgîn:** Bir nev‘ surnâdur ki
çalarlar boynuzdan iderler, fetḫ-i *sîmle* daḫı cā‘izdür. 19 Eşahḫ zammıladur. [r-f-y]
Surfin: Kuş boķı. [r-m-h-d-e] **Sürmedân:** Sürme ḳoyacaḳ zarf. [r-v-r] 20 **Sürü-zen:**
Süsegen tavar şıĝır ve ḳoç ḳısmından. [r-v] **Sürün:** Uca. **Şems-i F.:**

21 Be-reft düdeş ez-ser der-ân zamân ki to-râ
Nihâd dâĝ-ı şeheş çarḫ ber-cebîn ü sürün

Ḳaraḫiṣārī **22** nemed-zīn ma' nāsına da naql itmiş. [r-y] **Sürin**: Mişlihu uca ma' nāsına.

‘Unşurî:

23

Bih şebdiz-i rüzgār ne-şod rām kes ez-ānek

Dāğ-ı vefā-yı ‘ahd-ı to mī-dāşt ber-sürin

[ğ-d-e] **Süfdān**: **24** Demregü ‘illeti sâ’ir adları pālū lafzında mezkûrdur. [m-e] **Sümmān**:

Bıldırcın didükleri kuşcağız. **25** [n-b-e] **Sünbān**: Delegen dimek olur süften lafzından mübālağadır ve a' lām-ı ricāldendir. **26 Esedî**:

Sümm-i esb sünbān-ı zemīn kerd püşt

Gürüh-ā-gürüh ze-āhū şikest

[v-r] **Süren**: **27** Allāh Allāh dimekdür. Eyyām-ı ḫarb u eyyām-ı şādīde isti' māl olunur.

[v-r-n-c-e] **Sürencān**: **28** Bir ma' ruf dārūdur ki dāfi' -i balğamdur. [v-z-e] **Süzān**: Yanıcı

ma' nāsına. [v-z] **Süzen**: İgne, **29** *ibre* ma' nāsına. [v-z-n-d-e] **Süzendān**: İgnelik. [v-z-y-

e] **Süziyān**: Dünyā fā'idesi. [v-s] **Süsen**: Ma' ruf **30** çiçek. [v-m-e] **Sümān**: Cüz'î nesne

ve vilāyet-i Çinde bir vilāyetüñ adıdır, ege ve dörpi **31** ‘Arab mīrū dir. [v-y-d-e]

Süydān: Kūristān, maḫberlik ma' nāsına. **279b/01 Nev'-i Evvelehu Eş-Şini'l-Meftūḫa**

02 [e-b-v-r] **Şāpūrān**: Bir nev' gāyetde saht demirdür, pülād gibi şuyı kendüye çeker **03**

ve şorar ve segirür ve ba' zı yirlerde aña sūtī dirler. [e-b-v-r-ḳ-e] **Şāpūrḳān**: Mişlihu. [e-

d-e] **04 Şādān**: Şādīden lafzından şīga-i mübālağa-i fā'ıldür. Gāyetde sevinen kimesne,

‘Arabīde mifrāḫ **05** ve cezlān ve ferruḫ u fāriḫ ma' nāsına sâ'ir esamīsi şād-ḫ'ār lafzında

mezkûrdur. **06** [e-d-r-b-e] **Şādürbān**: Ol nesnedür ki şu içinden çıkup aḫar. ‘Unşurî:

Esed ber-āsmān ber-ḫāk mānde

07

Be-şekl-i şīr-i şādürbān nümāyed

Ve Ay ve Gün ağılı ve büyük zili **08** ev yüzine döşerler ve münakkaş derim ev ve

münakkaş döşek ve ol sāybān ki pādīşāḫlar **09** serā-perdeleri üzerine tutarlar. **Sevdāyî**:

Cem-i encüm çü zed ber-çarḫ şādürbān-i Dārāyī

10

Ber-āmed şāḫ ḳāḳım çün ez-īn eyvān-ı Subḫānī

[e-d-r-v-e] **Şādürvān**: Ve fi'ş-Şiḫāḫi'r-Refūḫ **11** Şeyyāb Hızr Yetḫuz mine'l-Mecālisi'l-

Vāḫidetü'r-Refūḫa ve Fi's-sāfiyü'r-Refūḫa **12** şādurbān mişlihu. **Esedî**:

Be-şādürvān-ı Şīrīn be-rev şādeş

Be-resm-i ḫ'acegān kürsī nihādeş

[e-r-v-e] **Şārvān**: Mişlihu. **Esedî**:

Ket ü ḫayme vü ḫar ki vü şārvān

13

Ze-her gūne çendān ki şad-ḳarvān

[e-d-r-f-e] **Şādürfān**: Mişlihu. [e-d-r-b-e] **Şādürbān**: **14** Ni' metī mişlihu dimiş. [e-d-g-e]

Şādgān: Şād olup sevinen kimesne. **Esedī:**

Her ān ğam konī k'āmedī nezd-i ūy

15

Şodī şādgān gül giriftī be-būy

[e-d-m-e] **Şādmān:** Mişlihu. Sā'ir 16 esāmisi şād-h'ār lafzında mezkūrdur. [e-d-b-e]

Şādvān: Şādılık ve sāybān 17 şādürvān ma' nāsına. **Laţīfī:**

Ān cā be-kerd pīşī keşī pādīseh-revān

18

Yek ħargeh-i muraşşa' vü zer-yaft şādürvān

[e-r-s-t-e] **Şāristān:** Büyük şehr-i şehristān ma' nāsına ve ƣal'a. 19 **Şādürfān:** Mişlihu.

[e-ş-h-d-e] **Şāşedān:** Ƙavuş, meşāne ma' nāsına. [e-m-e] **Şāmān:** Endāze 20 vü endām ma' nāsına. [-e-] **Şān:** Oğulbalı ve gömeç balı. **Laţīfī:**

Leb-i şeker mezaƣ u engübīn şān

21

Mükerrer ħ'ānemeş ez-engübīn şān

Mertebe vü ħaƣ u ħāl u vaşf ma' nāsına ve bilgü ve çörek 22 ma' nāsına ve edikçiler edügüñ baldırına urduƣları ƣalīb ma' nāsına. Lisān-ı Fürsde ve Türk 23 dilinde daħı isti' māl olunur lügatdür ve zamīr-i cem' -i ğā'ibdür ve şānīden lafzından şīġa-i 24 emr ü vaşf-ı terkībīdür ve lisān-ı 'Arabda *elif* hemzeden ibdāl idüp şān ma' nāsına 25 şa'n dirler Fārsīde daħı isti' māl olunur. Fāzıl-ı Muħaƣƣıƣ *Deƣāyıƣu'l-Ĥaƣāyıƣ*da böyle 26 taħƣıƣ ü tedƣıƣ eylemişler ki şān lisān-ı Fārsīde cem' -i ğā'ib zamīridür. Niteki bu beytde zāhirdür. 27 **Beyt:**

Der-ān küş tā-ceng-bāz efkenī

Vü ger çend dānī ki şān be-şikenī

Bu cem' üñ 28 müfredi yalñuz ħarf-i şīndür ki āħir kelimeye lāħıƣ olur. Niteki bu beytde vāƣı' olupdur. 29 **Beyt:**

Bāz āmed ān mehī ki ne-dīdeş felek be-ħ'āb

Āverd āteşī ki ne-mīred be-ħic āb

30 Mezkūr ħarf fi' le lāħıƣ olduġunlayın isme daħı lāħıƣ olur. Niteki bu beytde vāƣı' dūr.

31 **Beyt:**

Kenār-ı ħavz-rā her serv-i nāzī

Ze-naħl-ı ƣāmeteş dāde tırāzī

Fi' le vü isme 280a/01 lāħıƣ olduġunlayın ħarfe de lāħıƣ olur. Meşelā keş dirler, niteki bu beytde vāƣı' olupdur. 02 **Beyt:**

Yekī çehre dārī çü tābende mihr

Ĥūşā mihr keş serv bāşed sipihr

Keşüñ bir cüz'i ki 03 der-geh-i şīn ile ittişālī olıcaƣ āħirindeki *ħā'*i ġayr melfūza ki ħarf-

i aşıli degildir, sâkıfı **04** olur. [e-n-h-d-e] **Şānedān:** Taraqlık. [e-n-h-v-e] **Şāne-vān:** Mislihu. [e-v-y] **Şāvīn:** Çok nesne **05** ve penbe çıkaracak. [e-h] **Şāhin:** Çobānlar düdüğü. **Şāhin:** Toğanlardan bir şınıfdur gāyetde **06** kuvvetlü ve içdāmlu kuşdur. **Beyt:**

Reh-i baṭ bāz tiz āheng mī-zed

Be-kaşd-ı kebg şāhīn çeng mī-zed

07 ve terāzū vü ‘amūd terāzū. ‘**Unşurī:**

Çi gūne ber keşed bed-ḥāh-ı bī-vezn to-rā gerdūn

08

Çü dāred zir-i dest-i ḥulḳ çün şāhīn-mīzāneş

Şihāh-ı ‘Acem şāhibi vü çobānlar düdüğü **09** dimiş. [e-y-e] **Şāyān:** Helāl, mübāh ma‘nāsına ḥaḳīḳatde şāyesten lafzından şīga-i fā‘ildür **10** ve ücretsiz iş şāyār ma‘nāsına. [e-y-g-e] **Şāygān:**³¹⁶ *Kāf-ı ‘Acemīyile* aşlda şāhgān idi **11** ya‘nī pādīşāhlara lāyık ü münāsib demek olur ki keşretten kināye olunur. Bu ma‘nā-yı küllī **12** muḳtezāsınca envā‘-ı maḳāmlarda ve dürlü dürlü ma‘nālar ḥāşıl olur. Meşelā genc-i şāygān **13** dirler, pādīşāhlara lāyık ḥazīne demek olur. **Reşīdī:**

Ebyāt-ı pür-şānāyi‘ dūşīze-i men-est

14

Bī-şāygān velik bih ez-şāygān

‘**Unşurī:**

Çü genc-nāme-i medḥ-i to der-zebān rāndem

15

Ümīd-i men ṭam‘a ez-genc-i şāygān ber-dāşt

Ve şā‘irler ki ḳāfiye-i şāygān dirler. Ekşer *elifü nūn* **16** ḳāfiyesinde dirler. Bu ma‘nāya nisbet olunur. ‘**Unşurī:**

Gerçi ‘ayb nīk bāşed şāygān der-ḳāfiye

17

Şāygānī-rā ki men güyem der-ı ‘aybī me-dān

Z‘ān ki ān ḳudret me-rā bāşed ki be-nihem ger-ḥāhem

18

Genc-i bād-āverd ma‘nā der-ḥurūf-ı şāygān

Ve ücretsiz, müft iş, kār-ı suḥre **19** ma‘nāsına. (‘):

Me-fermāy derviş-rā şāygān

³¹⁶ Şāygān, piş-i muḥaḳḳikān ‘ibāret-est ez-ḳāfiye ki müştemil bāşed. Be-rābiṭa-i ḥalbī çonān ki der-īn beyt-i Mevlānā Besāṭī: **Beyt:**

Dil şīşe vü çeşmān-ı to her gūşe be-rendeş

Müstenīd me-bādā ki binā ki şikendeneş

Nūn u dāl u şīn-rā. Bā-fethā-i mā-ḳable nūn ve fethā-i dāl der her dü-mısrā‘ ḳāfiye sāḥte ve her dü cā yek ma‘nā mī-dihed ve Şems-i Ḳays güfte ki: Her ḳāfiye ki revī-i o aşıli ne-bāşed, ān-rā şāygān mī-güyend, ḥāh mükerrer şevved ü ḥāh ne-şevved ve vech-i tesmīye ber-īn taḳdīr-i nisbet in nev‘ ḳāfiye āverden. Be-kār bī-kār mī-māned ki be-ḥükmi-i ḥākim mī-konend. Der-ān geh se bī-ihtimām mī-konend.

[b-r-v-ş] **Şeb-i rüşen:** Vuşlat gicesi. **20** [b-s-t-e] **Şebistân:** Cāme-ḥāb u tābhāne ki kış evine dirler. [b-y-ḥ-v] **Şebî-ḥūn:** Dün başkunu. **21** **Firdevsî:**

Be-lādin ki āmed sipāh keş
Şebîḥūn pīrān be-ceng-i peşen

[-t-] **Şeten:** Rīsmān. **22** [-ḥ-] **Şahn:** Ni^ç metī ḡam u ḡuşşa vü ḡamlu ve ḡuşşalu ma^ç nāsına da gelür dimiş. [r-e] **Şerrān:** Çağlañ dimekdür **23** ekşer şuda olur. Aqçağlañ bir şu adıdur.³¹¹⁷ (ç):

Āb-ı revān şerān hest şafā-baḡş-ı dil³¹¹⁸

24 [r-b-y] **Şerbîn:** Serv cinsindendür. Kaṭran ağacı dirler, ^çārīkūn didükleri müshil-i **25** devā ki dāfi^ç-i balḡamdur. Andan mütevellid olur. Çam ağacına beñzer ve çam қозақları gibi қозақları **26** olur. Teke vilāyetinde çok olur ve Ḥamīd vilāyetinde bir dürlü şerbîn daḡı olur ki **27** dikenlü olur ve ardıç yemişi gibi mīvesi olur. [r-m-z] **Şermzen:** ^çAvrat ferçi. [r-m-g-y] **28** **Şermgîn:** Udлу dimekdür. [ḡ-e] **Şegān:** Mumlu bal. [k-r-s-e] **Şekersān:** İkinci *şīn*-i mūhmele ile **29** oḡul balı ve şeker gibi dimekdür. [k-r-ş-e] **Şekerşān:** İki *şīn*-i mu^ç ceme ile mişlihu. [l-e-y-y] **Şelāyîn:** **30** Mubrem ü girān-cān u ālūde ma^ç nāsına. **Cāmî:**

Be-şürb-i bāde çī çispīde müdām me-şev

31 ³¹¹⁹

Be-dīn müşābih-i şelāyīn şīre-i engūr

[m-e] **Şemān:** Fiḡān idüp inçkırı inçkırı aḡlayan kimesne. **Şems-i F.:**

280b/01

Ze-ḡāme-i to muvāfiq buved hemīşe tarab

Ze-ḡancer-i to muḡālif buved hemāre şeman

[m-^ç-e-y-z-e] **02** **Şem^ç-i İzān:** Uyarılmış çerāḡ ve uyaracak çerāḡ ma^ç nāsına. [-m-] **Şaman:** Büt-perest. **03** **Şebistân:**

Şīn şīn-i şaman ez-raḡmet-i ^çāheş meze bord

Şad çeşm-i şanem ez-girye-i ḡavfeş nem dīd

04 Ve büt-kede ma^ç nāsına daḡı naql olındı. **Şenn:** Ġāret ü tārāc ve yaḡma. **Beyt:**

05

Çü to kerīm ne-dīdem ki mey der-āvīzem

Ve sā^çil bū be-sā^çil çü ḡāziyān ber-şen

Ve köhne ma^ç nāsına **06** daḡı naql olındı. [v-g-r-e] **Şev-girān:** Ve bi^ç-z-zamm baldıran didükleri ot. [m-^ç-d-e] **Şem^ç dān:** **07** Zarf-ı şem^ç dūr ki Türkī dilde taḡrīf idüp şemdān dirler, şem^ç dānuñ iṭlākı ma^ç nā-yı **08** terkībisi i^ç tibāriyiledür. Lisān-ı Fārsīde anuñ ism-i

³¹¹⁷ --. 16. (264b/04)

³¹¹⁸ --. 16. (264b/04)

³¹¹⁹ **Lāden:** İsm-i mevzi^ç dūr. Qurb-i vilāyet-i Türkistānda.

hâşî legendür. Niteki bu beytde zâhirdür. **09 Beyt:**

Mil der-sürme-dân çonân şod saht
Ki bün-i şem^ç der-ser-i legen

[m-ğ-n-d-e] **Şemgandân:** Çirk 10 ü çirkîn huylu ve murdâr ve nürsuz yüzlü uluğ^ç avrat.
[h-d-ş-e] **Şehd-şân:** Gömeç balı ve oğul 11 balı. [h-r-s-t-e] **Şehristân:** Büyük şehir. **Eş-Şîni'l-Meksüre** [t-e-b-e] **Şitâbân:** Şitâbiden 12 lafzından şîğâ-i mübâlağa-i fâ'ıldür. Ğâyetde ivici ma^ç nâsına. [t-e-b-b-e-r] **Şitâb-bârân:** Yillü³¹²⁰ 13 yağmur. [k-e] **Şikân:** Büklüm. [k-s-t-h-z-b-e] **Şikeste-zebân:** Peltek, *elken* ma^ç nâsına. [k-m-d-e] 14 **Şikemdân:** Karınlı dimekdür. [k-m-r-e] **Şikemrân:** Karın sürici, müşhil ma^ç nâsına. [-k-] **Şiken:** 15 Büklüm ve piç ü çin ve şınuğ ve şikeste lafzından şîğâ-i emr ü vaşf-ı terkîbî. [h-y] 16 **Şihîn:** Zenc ma^ç nâsına. [y-e] **Şiyân:** İki kardaş kanı didükleri dârü cezâ' vü mükâfât 17 u^ç ivaz. **Şems-i F.:**

Eger çi kerd besî bî-ħafâzî vü cür'et
Ne-kerd luţf-ı toeş hiç intiķâm ü şiyân

18 [y-be-z-b-e] **Şibâ-zebân:** Faşih ma^ç nâsına. [y-r-e-z-b-e] **Şirâ-zebân:** Ni^ç metî mişlihu dimiş 19 ve dil-gir ma^ç nâsına gelür dimiş. Bu taķdîrce ezdâddan olur. [y-r-e-f-k] **Şirâ-fiken:** Arslan 20 aķtarıcı, bahâdur u pehlevân. [y-r-e-v-j] **Şir-evjen:** Mişlihu. [y-r-d-e] **Şirdân:** Şirden didükleri 21 nesne ki ekşer kıyma ile taldururlar. [y-r-z-b-e] **Şir-zebân:** Tatlu dillü. [y-r-j-y-e] **Şir-jiyân:** 22 Añırgan ve ğazabnâk arslan. [y-r-ğ-r-e] **Şir-ğarân:** Mişlihu. [y-r-ğ-r-y] **Şir-ğarîn:** Mişlihu. [y-r-m-e] 23 **Şirmân:**³¹²¹ Bahâdur u dilâver ma^ç nâsına. [y-r-v-ğ] **Şirügan:** Şirlaşan yağı, ^ç Arabîde *şirîc* ma^ç nâsına. 24 **Şire-rügan:** Mişlihu ^ç amme-i ehl-i Fürs şir-baht dirler. **Şirîn:** Ğalvâ vü tatlu. **Beyt:**

25 Şeker hergiz ne-gired cây-ı şirîn
Baħr berr ber-şeker ğalvâ-yı şirîn

Fâzıl-ı Muħaķķik *Deķâyıķu'l-Ğaķâyıķda* 26 böyle taķķik eylemişler ki şirîn tatludur, lezîz ma^ç nâsına acı ve tatlu diyicek yirde 27 ^ç Acem telh ü şirîn dir, şir süddür. *Yâ, yâ*²-i nisbetdür. *Nûn* te'kid için ziyâde olupdur. 28 Tatlularda insânüñ tatduğı lezîz süd olduğundan ötüri tatluyı oña nisbet 29 itmişlerdür. [y-r-y-n-z-b-e] **Şirîn-zebân:** Tatlu dillü. [y-z-k-v] **Şizķün:** İgde, sincid ma^ç nâsına. **Şilân:** 30 Pâdişâhlaruñ somatı ki çekilir.

Ğhî:

Cirm-i kevâkib bî-gümân

³¹²⁰ Yilli. 16. (264b/24)

³¹²¹ **Şirân.** 16. (265a/03)

Der-şām-ı şilāneş ‘ayān

31

Yek müşt haşhāş-est ān be-rūy-ı halvā rihte

Ve murğzār u nesrezār u tāze āgehīn

281a/01 [-y-] **Şīn:** Sipsi ve dillü düdük ve Māverā’ün-nehr halkı be-nişīn, otur demek olur **02** şīn dirler, nişesten lafzından emr olur. **Beyt:**

Hāliyā maşlahat vaqt çonīn-est çonīn

03

Ki nişīnem be-hem āmede der-bāğ se-şīn

[y-v-e-z-b-e] **Şivā-zebān:** Faşih **04** kimesne, şibā-zebān ma‘nāsına. [y-v] **Şiven:** Mātem ü efgān ü çığlık. **Hātifi:**

05

Cihān pür şod ez-şiven ü bāng-ı kūs

Be-derrīn īn künbed-i ābanūs

Cāmī:

06

Ez-bes figān şivenem çengī-st ham-geşte tenem

Eşk āmede tā dāmenem ez-her müje çün nārḥā

07 Ni‘metī ve süñü ve şebte ma‘nāsına da gelür dimiş. **Eş-Şini’l-Mazmūme** [b-e] **08**

Şubān: Çübān, *rā‘ī* ma‘nāsına. [t-r-b-e] **Şütürbān:** Deveci. [t-r-v-e] **Şütürvān:** Şütürbān

09 ma‘nāsına. [v-b-e] **Şübān:** Çübān. [v-ḥ-g-y] **Şūḡīn:** Kirlü ma‘nāsına. [v-r-s-t-e]

Şüristān: **10** Çorağ yir ve tuzla. [v-g-r-e] **Şügerān:** Baldıran didükleri ot. [v-m-y] **Şümīn:**

11 İspanağ ve nedes.³¹²² [-v-] **Şün:** Hişteki ki koltuğ altına iderler. Hiştece daḡı dirler. **12**

Nev‘-i Evvelehu Eş-Şādi’l-Meftūḡa [e-b-v] **Şābūn:** Ol ma‘rūf nesne ki anuñıla **13** giyesi

yurlar, meşhūrdur, Cemī‘ü’s-sünne de za‘ferān gibi isti‘māl olunur. [-ḥ-] **Şaḡn:** **14** Ev

ortası ve büyük sağrağ. [f-r-e-ḡ-v] **Şafrāḡūn:** Börtülcān didükleri kiçirek **15** kuşcağuz ki

būstānlar ulağusunda ve çalularda olur. Şarurağ qaralığa mā’ildür **16** şafrāḡūn lafzından

taşarruf olunmuşdur. [v-l-c-e] **Şavlencān:** Çevgān ma‘nāsına. **17 Eş-Şādi’l-Mazmūme:**

(b-ḥ-g-e-h-e) **Şubḡāḡhān:** Cem‘-i şubḡ-ḡāhdur. *Elif* ü *nūn* edāt-ı cem‘dür. Şubḡ **18**

ikidür. Biri kazībdür. Biri şādiḡdur. İkisiniñ bile ḡuşūlın murād idicek **19** şubḡ-ḡāḡhān

dirler. Ġarağ şubḡ-ı şādiḡ ta‘yīndür. Muḡlağ şubḡuñ kazībede şıdḡı **20** olıcağ şubḡ-

ḡāḡhāda ihtimāl olur. Ammā şubḡ-ḡāḡhān diyicek ol ihtimāl sākıḡ **21** olur. Zirā şubḡ

olmayınca ol iki vaqt ḡayyiz-i ḡuşūla duḡūl itmiş olmaz. **22 Eż-Żādi’l-Meftūḡa** [r-b-e]

Żarabān: Soğuldamağ. [y-m-r-e] **Żaymurān:** ‘Arabīdür, reyāḡhīn envā’ından **23** bir

nev‘dür, Türkīde feslegen dirler. Fārsīde şāhsiperḡam ve şāhsiperem dirler ve ba‘zı **24**

³¹²² İspanağ -. 16. (265a/22)

lügatde bostān-efrūzıla taşhīh itdiler ki Türkīde uruzotı dirler. *Ḳānūn-ı Edeb* 25 şāhibi şāhsiperem-i deştī dimiş. Eşāḥḥ oldur ki tāc-ı horūs ve beg bōrki didükleri 26 meşhūr kırmızı çiçekdür. **Kātibi:**

Ez-ruḥ-ı o çün gül ü çün erguvān

Ġarḳa vü āġışte ḥūn-ı zaymurān

27 [v-m-r-e] **Zavmurān:** Mişlihu. **Beyt:**

Z'ı ıtr āstīn-i o cihān çün zavmurān-ı pür-müşg

28

Zamīr-i o çü ġonçe rāzhā muzmer

Lāmi'ī Çelebī *Şerḥ-i Dībāce-i Gülistān*nda böyle naql eylemişdür. 29 Nev' -i Evvelehu Eṭ-Ṭā'i'l-Meftūḥa 30 [e-l-ḳ-v] **Ṭāḷḳūn:** Bir nev' zehrlü baḳırdur ki andan minḳāş düzüp anuñıla ḳıl yolarlar 31 giç biter ve laḳve marazına mübtelā olan kişi andan āyīne düzüp ḳarañu ev içinde müdāvemet 281b/01 idüp aña baḳsa ḥalāş bulur. Ba'zılar dirler ki ma' deninde şöyle zāhir olur ca' lī 02 ve ba'zılar dirler ki ḳızdururlar bir nice kerre yaşıl çevġān şuyına batururlar ve ekşer eṭṭibbā dirler 03 ki baḳır topalını ādem ü şıġur sidügiyile ve yeşil çevġān ile ve saḥḳ olmış mercān ile ışladurlar, 04 ḳoḳar ve ḥiddet-i ḳavviyye ḥāşıl ider. Ba' dehu bu şıfatlu baḳır topalıla terbiye iderler, ṭāḷḳun 05 olur. [p-e] **Ṭapān:** Bā' -i 'Acemīyile egri nesne. [b-r-ḥ-v] **Ṭaberḥūn:** Ḳızıl söġütdür ki bīd-ṭarī daḥı 06 dirler. **Firdevsī:**

Heme deşt maġz-ı ser ü ḥūn girift

Ruḥ-ı ḥāk reng-i ṭaberḥūn girift

Ve bir 07 ḳızıl renklü āġaçdur. 'Āmme taḥrīf idüp ṭabelġū dirler. **Esedī:**

Be-cāy-ı dīger dīd dü bīşe teng

08

Ez-īn sū ṭaberḥūn u z'ān sū ḥadeng

Şems-i F.:

Der-zemīn 'adū ze-ḥançer-i o

Çi revīd şecer-i ṭaberḥūn-est

09 ve büre bulı ve girih bulı dirler, bir nev' ḳızılca yimişdür. Ḳurı āġaç ve tāziyāne ma' nāsına da gelür. 10 [r-ḥ-v] **Ṭarḥūn:** Terḥūn didükleri meşhūr sebze, erpenīr ma' nāsına. [r-v-e] **Ṭarvān:** Yayuḳ 11 ki anuñıla yoġurdı yayup yaġ iderler. [y-ġ-s-v] **Ṭayġasūn:** Şehr-i Baġdāduñ adıdur. 12 [y-l-s-e] **Ṭaylesān:** Oldur ki sādāt u eşrāf-ı 'Arab dülbendleri üzerine bürünürler. 13 Nev' -i Evvelehu El-'Ayni'l-Meftūḥa 14 [r-b-v] 'Arbūn: Piş-keş bu lüġat 'ayn u rādan soñra bā ile ve yā ile daḥı mervīdür. [-ṭ-] 'Aṭn: 15 Ṭaġ etegi. [l-f-d-e] 'Alefdān: Ḳuş ḳursaġı, ḥavşala ma' nāsına. 'An: *Vesīletü'l-Maḳāşid*

şāhibi 16 ‘an ma‘nāsına nakl eylemiş ki ‘aşşārlaruñ yağ çıkarcağ tengine dirler.³¹²³ **El-‘Ayni’l-Meksüre** 17 [t-r-f-e] ‘**İtrifān**: Hürüs ‘Arabī kitāblarda *tā* ile ki şālīş-i hūrūf-ı teheccīdür. Taşhīh olunmuşdur. 18 *Zīrā cemī*‘ Furs ehli *tāyī tā* okurlar, ekser halk bu lafzı *tā* ile taşhīh idüp yazdılar 19 egerçi okıyanlar *tā* ile telaffuz iderler. [n-e] ‘**İnān**: Çılbir ya‘nī uyanuñ elde tutdukları 20 kayış anuñıla biniti istedikleri yirlere kılavuzlarlar. **El-‘Ayni’l-Mazmūme** [n-v-e] ‘**Unvān**: 21 Nişān-ı mekātīb. **Nev‘-i Evvelehu El-Ġayni’l-Meftūha** [e-r-y-k-v] **Ġārīkūn**: Dāfi‘-i balgam 22 bir dārūdur. Şerbīn didükleri ağaçdan hāşıl olur ki Türkīde kaṭrān ağacı dirler. 23 [r-e] **Ġarrān**: Añrayıcı yırtıcı cānverler şıfatıdır. Sibā‘ vü vuḥuş mefer-i tih vaşf olunur. 24 Şīr-i ġarrān gibi. **Beyt**:

Şīr-i ġarrān pīşe-i melekāt

Müftī-i ins ü cin selīl-i keman

25 [r-b-v] **Ġārbūn**: Pīş-keş ma‘nāsına. [-r-] **Ġāren**: Şems-i F.³¹²⁴ bāng u demdeme ve güristen bāşed dimiş 26 ve bu beyti irād eylemiş. **Beyt**:

Eger ne terbiyet ıştınā‘-ı şāh buvedī

Mülūk-ı ‘aşr be-rindī hemīşe cüft-i ġaran

27 Hālīmī yaşın yaşın inçkırup ağlayan kimesneye dirler dimiş. 28 [r-y] **Ġarīn**: Bīşe vü cāyġāh-ı şīr. [r-y-v] **Ġaryūn**: *Rādan* soñra *bā* ile ki şānī-i hūrūf-ı teheccīdür 29 ve *yā* ile ki āḥir hūrūf-ı teheccīdür. Pīş-keş ma‘nāsınadır. Bu lügāt ‘*ayn*-ı mühmele ile daḥı rivāyet olunmuşdur. 30 [j-ğ-j-e] **Ġajġajān**: İki *zā*‘i ‘Acemīyle imekleyü imekleyü yürimek. [l-b-k] **Ġālbekīn**: Ol müşebbek kapu 31 vü derīçe ki içerde olanlar taşrada olanları görür, taşrada olanlar içerde olanları görmez. **Şems-i F.:**

282a/01

Gerdūn müşebbek ez-pey-i ān şod ki tā şevēd

Ber-nazar me‘ālī-i o hemçün ġalīken

[l-b-k-y] **Ġālbekīn**: 02 Mişlihu. [l-y-ç-n] **Ġālīçen**: Ve bi‘l-kesr yarpuz didükleri meşhūr

³¹²³ ‘**Ayn**: Lügāt-ı ‘Arabīde ḥayli ma‘nāya gelür evvelā göz dimekdür niteki Türkīde de lafz-ı göz müştarekdür. Ādem gözine od gözine ve diz gözine ve şu gözine dirler, kezalik ‘Arabīde daḥı olan ma‘nālarda müsta‘meldür ve *Ḳurs-ı āfitāba* ‘aynü’ş-şems dirler ve *terāzū* gözine ‘aynu’l-mīzān dirler ve *menāzil-i kameran vīrān* ki dördüncü menzıldür, beş yıldızdur *sināme* ve *maḥdū*‘ daḥı dirler ‘ayn dirler ve *Şüreyyādan* soñra bir kızıl renk yıldız vardır. ‘*Aynu-ş-şevr* dirler ve *yaramaz göz* ve *ferāḥ* şoden çeşm ve bir kimesneye göz eylemek ve şu *kārīzi* ve *varlık* ve *didār* u her nesnenüñ nefsi ve *güzidesi* bu ma‘nāya cem‘i a‘yān gelür ve altun ve gümüş ve māl-i naqd ve cālūs u *dīde-bān* ve *seyyid* ve *server-i kavm* ve *pādişāhlaruñ* sevgilileri ve *hasları* ve *ehl-i sarāyī* ve *muttaşıl* yağān yağmur ve şol *şeḥāb* ki ‘*Irākuñ* kıblesi tarafından gelür ve *hūrūf-ı hīcādan* harf-i ‘ayn ve *kūsāle-i kūhī* ve bu yönde olan *sūrāḥ* ve *saḥtī* ve ‘ayb ve *saḥtiyān* ve *bāġatdan* telef ü *zāyī*‘ olmağ ve şunuñ *sūr*‘atile *cerēyānī* ve şu‘ā‘-i şems ve ‘*Irāk* yanında bir irmağ adıdır ve bir şehir adıdır.

³¹²⁴ Şems-i Faḥrī. 3. (318b/27)

ot ki yılan rāyihasını gāyetde **03** sevmez dirler ki ini kenārında biter, ol mekānı koriñıdır. Pūzīne ma' nāsına tabībler fütenc dirler. **04** [l-y-j] **Ġalijen**: Ve bi'l-kesr şuda ve çökekler içinde olan kara balçık. **Esedī**:

Nihālī be-zīreş Ġalijen budī

05

Ze-ber çādereş āb-ı rūşen budī

[m-e] **Ġamān**: *Vesīletü'l-Maķāşid* şāhibi ve Ni' metī **06** gammāz ma' nāsına gelür dimişler ve cem'-i Ġamdur. [m-g-y] **Ġangīn**: Ġuşşalu. [m-y] **Ġamīn**: Mişlihu. **Ġan**: Dibek **07** ve yağ çıkaracak. **Şems-i F.**:

Muħālif-i to z'imsāk u baħl nem ne-dihed

Be-ķahritān nihendeş çü güncid ender Ġan

08 [y-z-r-e] **Ġayzerān**: Żaymerān veznine ve gögem didükleri yimiş. **El-Ġayni'l-Meksüre** **09** [r-y-v-e] **Ġrīvān**: Feryād u fiġān iden kimesne. [l-y-c] **Ġılīcan**: Yarpuz **10** [l-y-j] **Ġilijen**: Şuda ve çökeklerde olan kara balçık. **El-Mazmūme** [v-l-y] **Ġülīn**: Kūçek. **11** Nev'-i Evvelehu **El-Fā'i'l-Meftūha** **12** **Fāhte-gün**: Ayva çiçeği renklü. [e-ş-r-ş-y] **Fāşerşīn**: Bir nev' şarmaşıķdur, kızılca salķım yimiş olur **13** tabībler kūrmetü's-sevdā dirler, kökinüñ içi kızıl taşı kara olur. Ĥüsn-i Yūsuf daħı **14** dirler. [e-l-y-c-y-f] **Fālīcīfen**: Türkīde bū otı dirler bir otdur ki yirden üç baldır çıkar **15** süsen çiçeği gibi aķça çiçeği olur ammā andan kiçirek gerekdür ve kenārında cüz'ī delücekleri ve andan **16** kiçirek köki olur ve siyāhca toħmı olur, yirden ķoparılduķda rengi şaruraķ **17** olur, ba' dehū ķuruduķda aġarur. **Beyt**:

Her demī hemçün retīlān mī-zenī

Yār mī-cüyī to fālīcīfenī

18 [r-e-m-y] **Ferāmīn**: Cem'-i fermān. [r-e-v-e] **Ferāvān**: Firāvān ma' nāsına. [r-e-r-v] **Ferārūn**: **19** Ĥurde yıldızlar ki gök yüzinde perākende görünür. Biri biri ardınca seyr iderler ve her nesne ki **20** biri biri ardınca yürürler, eger şilāħ üzerine olurlar ise ferārūn dirler, eger ĥilāfı **21** üzre olurlar ise ferārūn³¹²⁵ dirler. [r-b-h-y] **Ferbihīn**: Semiz otı didükleri perpehen ma' nāsına. **22** [r-b-y-v] **Ferbīven**: Ĥabeş vilāyetinde bir dikenlü aġaçdur ki südi olur. Ol aġacuñ **23** dibine ķoyun ķarınlarnı pāk idüp ķorlar ve ol aġacı yir yir yararlar, südi aķup **24** ol ķarınlara tolar etrāf vilāyetlere iledürler dārūlardandır. Kütüb-i tıbbda ferfiyūn **25** zıkr olunur, südi murāddur. [r-d-y] **Ferdīn**: Ferūdīn ma' nāsına. **Unşurī**:

Tā bād be-zān sebz buved der-meh-i āzer

³¹²⁵ Ve feyrūn dirler. 3. (319a/27)

26 Tā-berg-i rezān zerd buved der-meh-i ferdīn
[r-z-e] **Ferzān**: ‘İlm ü hikmet ü bilü ki 27 hükemā vü ‘ulemā vü dānişmendlerüñ şıfatıdır. **Şems-i F.**:

Ne-dīd çeşm-i felek çün to şāh dāne ferzāne

28 Revāc yāft ez-ān der-zamān-ı to ferzān
[r-z-y] **Ferzīn**: ‘İlm ü hikmetde vahīd ü ferīd olana 29 ve şaṭranc ālātından birinüñ adıdır ki şāh yanında olur, ferz daḡı dirler. [r-s-ṭ-v] **30 Ferestūn**: Büyük ḡaban terāzūsı ki anuñıla yükler ṭartarlar. [r-ḡ-e] **Ferḡān**: Bir ḡavmüñ 31 adıdır ki anlara Ferḡānīyān dirler. [r-f-h] **Ferfehen**: Fezbehen ma‘nāsına. [r-f-y-v] **Ferfiyūn**: Ferbiyūn ma‘nāsına. **282b/01** [r-ḡ-d] **Ferḡadān**: ‘Arabīde iki yıldız ki bir birinüñ yanında ḡuṭb-ı şimālī ḡavālisinde 02 Benātūn-na‘ş şıḡarı ḡurbında olur Fārsīde Dü-birāderān dirler. **Beyt**:

03 Gāh yek farḡ-ı ser ze-ḡarbet-i tiḡ
Devīden hemçü ferḡadān bāşed

Şi‘r:

Vü külli āḡin müfāreketi aḡvehu

04 La‘mer ebyekü ile‘l-ferḡadān
[r-f-n-d-e] **Ferḡandān**: Eyyām-ı şek berḡandān ma‘nāsına. [r-k] **05 Ferken**: İki ırmaḡ arıḡ şuyı. **Şems-i F.**:

Kesī ki rüşenī-i çeşm-i o ne ez-ruḡ-ı to-st

06 Hemīşe bād dü-çeşmeş be-sān dü-ferken
Ve su uğraḡı . [r-m-e] **Fermān**: Buyruk cem‘i ferāmīn 07 gelür. Gülistān şerḡinde Sa‘de‘d-dīn fermānı ḡuvvet tefsīr itmişdür dir şol beytde ki **08 Beyt**:

Ey ḡāce-i arslān-āḡuş

Fermān dih ḡod me-kon ferāmūş

Ya‘nī ḡuvvet dihende. **09** [r-m-e-y-v] **Fermāyūn**: Ferīdūn öküzinüñ adıdır. [r-m-g-y] **Fermḡīn**: ḡuşşalu. [r-n-e] **Fernān**: ‘İlm 10 ü hikmet. [r-v-e] **Fervān**: Mertek ve yaz evi fervār ma‘nāsına. [r-v-d-y] **Ferevdīn**: Bād-ı debūr³¹²⁶ ki 11 maḡribden eser, vāvūñ sükūnı ve rānuñ fethasıyla. **Şems-i F.**:

Ze-yād-ı ḡulḡ-ı o der-bāḡ u bostān

12 Dem-i ‘İsā buved bād-ı ferevdīn

Ve sükūn-ı rā vü feth-i vāv ile daḡı lüḡatdür. **Laṭīfi**:

³¹²⁶ Tercümānü‘l-Lüḡa şāḡibi debūr lüḡatini böyle yazar ki debūrey bād-ı maḡrib kezā fi‘ş-şānūn yā bādī ki ez-süy-ı ḡible āmed kezā fi‘s-sāmī taḡaddümü‘d-debūr. Bādī ki ez-süy-ı ḡible āyed. Der-berāber şabā kezā fi‘s-sāmī ve fi‘l-ḡānūn bādī ki ez-dest-i rāst maşrıḡ-ı cehddür berāber şimāl.

13

Beyā k'īm-rüz ferr-i fervedin-est

Ki bāğ u rāğ çün be-rūhī-st

Ve fervedin ü feverdın ma' nāsına. **14** [r-v-r-d-y-e] **Ferverdiyān:** Hıamse-i müsteraka. [r-v-r-d-y] **Fervedin:** Tarih-i Furs-i kadimden **15** ve tarih-i Celaliden bir ayun adıdır. Tarih-i Celalide müte' ayyin ilk yaz ayıdır. Tarih-i **16** Fursde kebise i' tibar olunmadığı eelden ilerü ve girü devr ider ve hem tarih-i Rüm **17** aylarınun on toközuncı günü ki Fervedin mähda ol günü bayram iderler. Ayıla gün **18** adı cem' olduğün. Meşelā Fervedin ayınun on toközuncı günü ki zıkr olındı **19** ve Ürd-i Behistün üçü ve Hordāduñ altısı ve Tirün on üçüncüsü ve Mürdāduñ **20** yedincüsü ve Şehriyürün dördüncüsü ve Mihr ayınun altıncüsü ve Ābānuñ onuncüsü **21** ve Āzerün toközuncüsü ve Dey ayınun sekizincüsü ve On beşinci ve yigirmi üçüncü günü **22** ve Behmen ayınun ikinci günü ve İsfendiyärmez ayınun beşinci günü. **Beyt:**

Tarāveti-st cihān-rā be-ferr-i Fervedin

23

Ki her zamān hacel-est āsmān ze-rüy-yı zemīn

Gāh olur rāyı **24** taz' if iderler. **Firdevsī:**

Şodī püşte-i Yūsuf ender-zamān

Şüküfte çü der-Fervedin cihān

25 Gāh taḥfif için rā-i sānīyi hızf iderler Fervedin dirler. Niteki zıkr **26** olındı ve gāh olur ki rā-i evvelī hızf idüp feverdın dirler. [r-v-y] **Fervin:** Bād-ı **27** debür ki mağribden eser. Ferevdin ma' nāsına ve Ülker, Şüreyyā vü Pervin ma' nāsına lisān-ı Fārsīde **28** fā ile bā arasında tebādül ü tevāhī vardır. Mirāren beyān olınmışdır. [r-h-m-y] **Ferehmīn:** Uşlu. **29** [r-y-d-v] **Feridün:** Selāḥin-i Fursün evvel tabaḫası ki Pişdādilerdür, anlardan beşinci **30** pādīşāhdur ki hoş-aḫlāk 'ādil ü 'ālim pādīşāh idi, 'adāleti ile ḫalk-ı 'ālemī hoş-ḫāl idüp **31** Daḫḫāk-ı nā-pāk zulm ü cevrinden mecrūḫ olan zaḫmlara 'adl ile merhem urdı ve Daḫḫāk-ı **283a/01** bi-bāk neslinden olup 'Amāliḫatdan kalān 'ādilerün 'urūḫun ḫat' idüp 'adlde **02** ḫarbü'l-meşel oldı. **Firdevsī:**

Feridün ferruḫ ferişte ne-buved

Be-müşk ü ba' iz sirişte ne-buved

03

Be-dād u deḫş yāfet in nīlūyī

To dād u deḫş kon Feridün tūyī

Ve ḫalālet üzerine **04** cem' olmaḫ ma' nāsına naḫl olındı ve artuḫ ma' nāsına ve Ni' meti bir şehr adıdır dimiş. [j-e-k] **05 Fejākin:** Zā'-i 'Acemīyile murdār u çepel ve yalın ve kerihü'l-manzar. **Şems-i F.:**

Hemîşe tâ ki merd-i şâlih-i pâk
 06 Koned devrî ze-telvîş-i fejšken
 Sâ'ir esâmîsi püşt lafzında mezkûrdur. 07 [j-k] **Fejekin:** Mişlihu. [s-l-y-v] **Fesliyün:**
 Bezriķatûna. **Beyt:**

Be-süz-i 'aşķ dermân coz liķā nîst
 08 La'âb-i fesleyün-ı o-râ saķānî-st
 [l-e-ķ] **Felâķan:** Şapan ki taş atarlar. **Şems-i F.:**

09 Fürü ârend ez-gerdün zaķl-râ
 Ğulāmānet bā-ķicār-ı felâķan

Ve şapan taş. [l-ķ] **Felâķan:** 10 Mişlihu sâ'ir adları felâseng lafzında mezkûrdur. [l-y-v-e] **Felyevân:** Oda taparlar ve ortaķlar 11 ve mi' dede inüp aşāģa dökilen ĥîlt. **Fen:** Ĥile vü rîv ü rānden ma' nāsına. [n-d-y-l-e] 12 **Fendilân:** Fā'ide vü kızb ma' nāsına daķı gelür. [v-r-d-y] **Feverdîn:** Ferverdîn ma' nāsına. 13 **Beyt:**

Hem fuşül-i şomā feverdîn ü nîsān bād
 Müdām meclis-i to bād pür-ğül ü nesrîn

Firdevsî:

14 Civān bād baķt buved ze-feverdîn
 Çü der-feverdîn-i māh rüy-ı zemîn

[y-ķ] **Feyķan:** Sezāb. 15 [y-l-g-v] **Feyleğün:** Tuzak ķamışı ve ķındıra didükleri sāz gibi bir otdur ki şulu yirlerde 16 biter. **El-Fā'il-Meksüre:** [r-e-v-e] **Ferāvān:** Vāfir pey-ā-pey ü kiçirek ma' nāsına. [r-f-r-k-v-d-g-e-n] 17 **Firfir-i Kūdegān:** Pırlağuç ki oğlanuçlar oynarlar. [s-e] **Fesān:** Bileğü taş. 'Unşurî:

18 Seng-i ĥilm-i to fesān zed rüy-ı tiğ-i kūh-rā
 Kerd te'şîr-i ĥavāşeş koned çün tîr-i ĥaşîr
 Seng-i ĥilmeş be-tiğ-i kūh resîd
 Eşer-i tîzî ez-fesān berķ'āst

[ğ-e-k] 19 **Figāken:** Zişt ü bed-liķā. [ğ-e] **Figān:** Nefrîn ü bāng u çıģlık. [y-r-v] **Firün:** Müfsid ma' nāsına 20 ve bir meşhür pâdişāh adıdır. *Cāmi'ül-Fürs* şāķibi pâdişāh-ı görk adıdır dimiş. **El-Mazmūme** 21 [r-v-t] **Fürüten:** Alçak kişi ve tevāzu' iden kimesne. **Laķîfi:**

Fürüten bāş ez-kîr u kîne be-güzār
 22 Ki yābî der-büzürgî ķadr u miķdār

[r-v] **Fürün:** Ma' rûf nesne ki Türkîde daķı müsta' meldür. 23 İçinde itmek ve sâ'ir nesne

bişürürler ve aşağı fūrūten ma' nāsına. [z-v] **Füzūn:** Artuğdur. **24 Firdevsî:**³¹²⁷

Ze-Bijen füzūn buved hūmān be-zūn

Hez kerded āhū cūşed baht-ı şūr

Aşlı **25** efzūndur. İsmdür. Efzūdenden ki ma' nāsı artmağdur. Evvelinde *elifi* hızf alınmışdur. **26** Muqābili kāstdur. Ma' nāsı eksikdür. İsmdür. Kāstenden ma' nāsı eksikdür. **Beyt:**

27

Şumā-rā sahn-ı kāst bāyed hemī

Reh-i h'ışten h'āst bāyed hemī

Efzūnla bişūñ **28** farkı vardır. Artmağ ile zā'id olan nesneye efzūn dirler. İbtidā zā'id halk olana **29** efzūn dimezler. Biş dirler. [s-v] **Fūsūn:** Evsün ki haste üzerine oğurlar ve mekr ü hīle **30** ma' nāsına efsūn lafzından muhaffefdür. [v-r-d-g-e] **Fürdegān:** Hamse-i müstereka didükleri ol **31** biş güne dirler ki Ābān māhuñ āhirinde olur. Ta'rib idüp furdecān dirler. **283b/01** Ol biş günūñ her birine bir ad virmişlerdir. Evveline *Ehneved*, ikincisine *Eşbeved* **02** üçüncisine *İsfendemed*, dördüncisine *Vağast*, beşincisine *Heşbevīş* dirler. **03** Mağallerinde irād olunmuşdur. Bunu iki aydan şaymayup eyyām-ı müstereka dirler. **04** [v-r-d-y-e] **Fürdiyān:** Mişlihu. [v-j-e] **Fūjān:** Sehmāk āvāze dirler. [v-g-e] **Fūgān:** Kuzā' ma' nāsına. **05 Şems-i F.:**

Çü nām-ı to şünūd cān çonān çihd ze-tenes

Husūd-rā ki kesī ber-kender ser-fugān

06 Nev'-i Evvelehu El-Ķāfi'l-Meftūha **07** Zebān-ı Fārsīde harf-i *ķāf* olmadığı mirāren zikr olunmuşdur. Lākin erbāb-ı **08** lügāt ba' zı kitāblarda getürdükleri ecluden irād olındı. [e-ā] **Ķāān:** Lisān-ı **09** Moğolda ulu sulṭān ma' nāsına. [e-r] **Ķāren:** A' lām-ı ricāldendür. Cümleden biri Minuçeher **10** pehlivānlarından Ķāren idi ki Sām u Nerīmāndan soñra anuñ gibi dilāver yogıdı ve andan **11** evvel bu ism yogıdı ve H'ārezm zebānında ulu pādīşāha dirler. [e-r-v] **Ķārūn:** A' lām-ı **12** ricāldendür. Cümleden biri Hāzret-i Mūsā 'aleyhi's-selāmuñ 'ammisi oğlı idi ve Hāzret-i **13** Mūsā dīninde olup ba' dehu keşret-i māldan Mūsā 'aleyhi's-selāmā 'āşī oldı. Niteki **14** Ķur'an-ı 'Azīimde mezkūrdur. *İnne Ķārūne kāne min kavmi Mūsā fe-beğā 'aleyhim.*³¹²⁸ Ve Hāzretūñ **15** bed-du'āsı ile cemī' māl ü menāli yir yutduğı kışşası meşhūr ve elsine-i nāsıde vü kütüb-i **16** tevāriħde mezkūrdur. [e-z-ğ-e] **Ķāzğān:** Türkīde kazar didükleri. [e-z-ğ-e] **Ķāzğān:** Mişlihu. **17** [e-l-v] **Ķālūn:** A' lām-ı ricāldendür ve lügāt-i Yūnānīde eyü dimekdür, ceyyid ma' nāsına

³¹²⁷ **Beyt.** 16. (277a/27)

³¹²⁸ Kuran, Kasas (28/76): "Şüphesiz Kārūn, Mūsānın kavmindendi. Onlara karşı azgınlık etti."

ve Hindüstân 18 cezîrelerinde bir cezîrenüñ adıdır. Anda sañsar didükleri maḥlûk olur ve Siyâmek bin 19 Keyümers anda medfündür ki Hüşeng Şâhuñ babasıdır. Kütüb-i tevâriḥde meşṭürdür ki 20 heft cevşden bir ḳal' a yapmışdır. İçine kimse girse ölmez ve dirler ki içinde bir ağaç 21 bitmişdür. Özdegi yeşil ve budaḳları siyâh ve ḳalkān gibi büyük şaru yapraḳları 22 vardur. Āyine gibi muşayḳaldur. İçinde yüz görünür ve ḳabaḳ gibi büyük mîvesi 23 olur, kızıl ḳan gibi levni olur ve ṭa' amda nebât gibi ṭatludur dirler ve ehl-i tevâriḥ 24 dünyâda evvel biten ağaç oldur diyü naḳl iderler ve yilisi, ḳuyruḳı siyâh ata dirler. 25 [-e-] **Ḳān:** Boy, boşuñ. [-n-v] **Ḳānūn:** Resm ü ḳā' ide ve bir meşṭūr sâz adıdır. [r-e-p-t] 26 **Ḳarāpeten:** Feth-i *bā'*-i 'Acemîyile eski ḳal' a. [r-t-e] **Ḳartān:** Şabāḥ u aḥşām kertān lafzınıñ mu'arrebidir. 27 [r-d-g-e] **Ḳardegān:** Geyik zırāsı didükleri meşṭūr ot ve ba' zılar geyik aşığı didiler 28 ḳardamānā daḫı dirler. [r-d-m-e] **Ḳardamān:** Mişlihu. [r-s-ṭ-v] **Ḳarsetūn:** Ḳabbān kersetūn ma' nāsına. 29 [r-f-s-y-v] **Ḳarfesiyūn:** Kebābe didükleri meşṭūr nesne ki edviyedendür. Ḳarfesiyā daḫı dirler. 30 [r-f-y-v] **Ḳarfeyūn:** Mişlihu. [r-ḳ-m-e] **Ḳarḳamān:** Muḳl içinde bulunan ağaç pāreciklerine dirler. [r-v-e] 31 **Ḳarvān:** Bir memleket adıdır ve şehirlerde gezmek ma' nāsına. [r-v] **Ḳarven:** Keşi yoḳurtdan 284a/01 ayırurlar, Tebriz lügatidir. [z-y] **Ḳazin:** İbrişimden ṭoḳınmış ḳumāşlar ve muṭlaḳā ibrişim cinsi 02 giyesi ve bizler ne olurısa. **Laṭîfi:**

Zaḥmet me-dih ey şabā Ḥudā-rā

Ān şān-ı ḳazin fūrūş mā-rā

03 [ṭ-r-e] **Ḳatrān:** Bir şehir adıdır ve bir ḳal' adur ki Ḥazret-i Şit 'aleyhi's-selām yapıdı diyü 04 rivāyet olunur ve ol zift gibi siyâh nesne ki ba' zı yirlerde yirden ḳaynar çıkar 05 Türkide daḫı ḳatrān dirler, Fārside ketrān, 'Arabide *ṭānuñ* kesresiyile. [ṭ-r-ḡ-e] **Ḳatraḡān:** 06 Bir ma' cündür ki cemī' emrāz-ı bārideden ḥāşıl olan derdlere devādur. [f-d-e] **Ḳafdān:** 'Atṭārlaruñ 07 ba' zı ḥavāyicin ḳoyacaḳ ṭablası. [l-e] **Ḳalān:** Şirvān vilāyetinde bir nev' şalgundur 08 ve Ḥārezm dilinde 'avrat ma' nāsına gelür. [l-t-b-e] **Ḳaltabān:** 'Avratunuñ fesād u fücürün 09 bilüp rāzi olan kimesne. [l-m-d-e] **Ḳalemdān:** Ḳalem ḳoyacaḳ zarf. [l-y-v-e] **Ḳalivān:** Āteş-perest. 10 [n-t-b-e] **Ḳantabān:** Ḳaltabān, mu'arriḳ ma' nāsına. [h-r-m-e] **Ḳahramān:** Buyruḡun yirine iletici, pādişāhlar 11 evşāfindandır. 'Unşurî:

Be-nihed be-te'yid-i ḳazā ṭab'-ı sümüm ender-şabā

Der-rub'-meskūn her kocā ḳahr-ı to bāşed ḳahramān

12 [y-r-v-e] **Ḳayrevān:** Ḳāḳule-i şaḡire ki heyl daḫı dirler *Vesiletü'l-Maḳāşid* 13 şāhibi Fārsi mu'arrebdür ve kesriyile meşṭürdür dimiş. [-y-] **Ḳayn:** Demirci, āhenger

ma' nāsına. **14 El-Ḳāfi'l-Meksüre.** [r-b-e] **Ḳırbān:** Cimā' ma' nāsına.³¹²⁹ [r-d-m-e] **Ḳırdemān:** Geyik zırası didükleri ot. [r-v-e] **Ḳırvān:** Ğarbda bir memleket **15** adıdır. [y-r-v-e] **Ḳırvān:** Ni' meti kenārhā'-i āsmān ve şark u ğarb u Kūh-ı Ḳāfa dirler. **16 El-Ḳāfi'l-Mazmūme** [r-b] **Ḳurbān:** Beligüñ yay tūran yanına ḳurbān ve oḳ tūran yanına kīş **17** dirler, kīş ü ḳurbān belikdür. Belik ḳuşandı diyicek yirde 'Acem *bes-best ḳurbān u kīş* dir. **18 Nazm:**

Rāst-rev bāş be-her kīş ki bāşī çün tīr
Ger şüy kec çü kemān lā 'iḳ ḳurbān bāşī

Diger:

19 Kemān āmed ez-ḳayd-ı ḳurbān bedr
Birūn āmed ez-pūst-ı mār-ı dü-ser

Beyt-i evvelde kīş ü ḳurbānuñ **20** ma' nā-yı ihāmileridür. Ol zıkr olan ma' nilerden haḳīkatā murād olan ma' nālar kīşden yol **21** ma' nāsıdır. Ḳurbāndan ol ma' nīdür ki Türkīde oña ḳırbān dirler. 'Arab *idhiyet* dir, kīş de **22** ḳurbān da lügāt-ı müştarekedendür. Kīş huşūşiyıla mezheb ma' nāsında da isti' māl olunur. **23** Bed-kīş ü mülhid-kīş dirler, maḥallinde tafşīli olınmışdır. [s-ḳ] **Ḳuşkun:** Türkīde daḫı müsta' meldür ki **24** atuñ kuyruġına geçen. [l-ḳ-l-e] **Ḳulkulān:** Ni' meti yaş ot ma' nāsına naḳl eylemiş. **Ḳu' sitān: 25 Esedī:**

Ḳu' sitān ḥākān u genc-i İzed-est
Be-ru ger dehīm in suḥan der-ḥūr-est

Diger:

26 Ne-yārem ḳu' sitān ḥākān be-renc
Sipārīd ber çi āyedeş hest genç

[h-s-t-e] **Ḳuhistān:** **27** Kūhistān lafzından me' ḥūzürdür. Taġlık ve mişelik ve orman ma' nāsına daḫı gelür. **28 Nev' -i Evvelehu El-Ḳāfi'l-Meftūḥa 29** [e-b] **Kābin:** Ḳalıñ ki ḳızlara ve 'avratlara virürler, mehr ma' nāsına. [e-b-y] **Kābīn:** Mişlihu. **30** [e-t-e] **Kātān:** Ni' meti kāt ma' nāsına eylemiş. [e-t-v] **Kātūn:** Sergerdān. [e-r-ā-g-e-h-e] **Kār-ı Āġāhān:** **31** Cāsūs ma' nāsına. [e-r-b-e] **Kārbān:** Yolcu ve ḳāfile. [e-r-d-e] **Kārdān:** İş bilici ve 'ameldār. [e-r-r-e] **284b/01 Kārrān:** İş sürici ve vekīl ma' nāsına. [e-r-v-e] **Kārvān:** Kārbān ma' nāsına. **02** [e-r-y] **Kārīn:** İraḳ ba' id ma' nāsına ve degirmen ve ġayrınıñ arġı. [e-s-h-d-r-v-y-ş-e] **03 Kāse-i Dervīşān:** Dā'ire-i şikende birḳaç yıldızdur, 'Arab

³¹²⁹ 16. (278a/13)

Fekket dir ve Fi'ş-şihāh veyh **04** Kevkebü müstendiret halkü's-semmäkü'r-rāyih³¹³⁰ Qalü'l-eşma'î tesemmihāü'ş-şibyān kaş'atü'l-mesākīn **05** ve's-semākān kevkebān neyyirān vehümā's-semāki'r-rīh ü simāki'l-ergul. [e-ş-e] **Kāşān: 06** Bir şehir adıdır ve kış evi. [e-k-y-e] **Kākiyān:** Āsper tohumı ve kākik. [e-l-h-d-e] **Kāle-dān: 07** Kumāş u metā' hıfz idecek yir. [e-m-b-y] **Kām-bīn:** Murādın görücü. [e-m-r-e] **Kām-rān: 08** Murād sürücü. [e-m-z] **Kām-zen:** Dilekli kişi ve eşkün tavar. [e-m-v] **Kāmūn:** Rāzyāne. [e-m-y] **09 Kāmīn:** Eğir köki. [-e-] **Kān:** *Kāf*-ı 'Arabîyle ma' den ma' nāsına. **Gān:** *Kāf*-ı 'Acemîyle cimā' **10** ma' nāsına Fāzıl-ı Muhaqqıq böyle taḥkīk itmişler ki gān edat-ı cem' dūr. Aşlı āndur bu edāt **11** ol vaktin ki āḥirinde *hā*'-i sākin olan isme lāḥik ola bir *kāf*-ı 'Acemî ziyāde olunur. Meşelā **12** sebzegān ve ḥ'ācegān, mādegān dırler. Niteki bu beytden zāhirdür. **Bejt:**

13

Tā tüvānī çār çiz ez-cānverhā māde ḥar

Māgiyān u mādegān u māde gāv u māde ḥar

[e-n-v] **Kānūn: 14** 'Arabīde demirden veyā bağırdan düzilmiş od yakacak ocağa dırler ve gevher ocağı **15** ve ağır ādem ve Rūm Tārīhinde iki ayuñ adıdır. Birine Kānūn-ı Evvel birine Kānūn-ı **16** Āḥir dırler. Kānūn-ı Evvel ilk kış ayıdır. Güneş anuñ on üçüncü günü Cedī **17** burcına intikāl ider. Kānūn-ı Āḥir orta kış ayıdır. Güneş anuñ on birinci günü **18** delv burcına intikāl ider. [e-v-ā-h] **Gāv-āhen:** *Kāf*-ı 'Acemîyle şaban demiri. [e-v-b-e] **Gāv-bān: 19** *Kāf*-ı 'Acemîyle sığırtmaç ve Daḥḥāk zamānında bir ulu pādīşahuñ laḥabı idi bir büyük **20** gürzi var idi, Şapanda bir kıymeti cevher berkitmişidi. Ġāyetde tüvānā ü tenāver pehlivān **21** olmağın sığırtmaca teşbīh iderleridi. [e-v-z-b-e] **Gāv-zebān:** *Kāf*-ı 'Acemîyle Türkīde şıgır **22** dili didükleri ot ki 'Arabca lisānü'ş-sevr dırler. [e-v-z] **Gāvezn:** *Kāf*-ı 'Acemîyle sığın geyigi **23** gevzen ma' nāsına. [e-v-z-v-e] **Gāv-zevān:** Gāv-zebān ma' nāsına. [e-v-y] **Kāvīn:** *Kāf*-ı 'Arabîyle **24** kābīn ma' nāsına. [e-v-y-e] **Kāvvyān:** *Kāf*-ı 'Arabîyle demirci, āhenger ma' nāsına. [e-h-b] **Kāh-būn: 25** Eğir ki taḥīl biçildükden soñra yirinde qalan şapa dırler ve mecāz-ı mürsel tarīkesince **26** ol tarlaya daḥı dırler. [e-h-d-e] **Kāh-dān:** Şamanlık. [e-h-k-ş-e] **Kāh-keşān:** Şamanuğrusı **27** didükleri yıldızlardur ki Ḥācīlaryolı daḥı dırler, orada yıldızlar çoqluğundan şöyle **28** ak göziken 'Arabda mücerret dırler, sā'ır esāmīsi *rāh-ı ḥācīyān* lafzında taḥrīr olunmuşdur. **29 Şems-i F.:**

Cenāb-ı bār-gehet-rā izdiḥām-ı mülük

Zamāne ḥ'āst ki nisbet koned be-kāh-keşān

³¹³⁰ Sitāre-i nīzedār, sitāre-i nīze.

30 [b-e] **Kebbān**: abbān ki anda nesne artarlar. Alda Fārsīdūr onra tarib olmudur
31 ve bāng tafifi cāizdūr ve *bā*-i Acemīyile keppān daı lūgatdūr. [t-e] **Kettān**: Ol
marūf nesnedūr ki **285a/01** iplik egirūrler ve biz okurlar. [t-r-e] **Ketrān**: atrān
manāsına. [t-l-c-y-e] **Ketelciyān**: Ketelci lafzınıu **02** cemidūr. Ketelci pādīahlaru
āa argāhlarına ızmet iden mehtere dirler ve mulaā pādīah **03** alkı. **ems-i F.**:

Mualifān-ı to zendūh u am nevān bādā

Ketelciyān-ı to-rā ayme-i sipihr-kūnān

04 [-v] **Keūn**: At geimi ve yelve uı Nimetī ve belinlemek manāsına da nal
eylemi. *iāh-ı* Acem āhibi **05** bil-cīmil-Fārsī bükilmek ve bualma manāsına
nal eylemi. [-y] **Kein**: Enek oyunu olancular **06** oynarlar ozıla ve au ile. [d-v-
p-h] **Kedūpehn**: Bir nev arāb arfıdur Tūrkīde inna **07** dirler ve yatu aba. [r-e]
Kerān: *Kāf-ı* Arabīyile kenār manāsına ki Tūrkīde ıra dirler, sāir **08** adları kenār
lafzında mezkūrdur. **Beyt**: (āfiz)

Ser-menzil-i anā at ne-tūvān ze-dest dāden

09

Ey sārbbān fūrū ke kin kerān ne-dāred

Deiz inlūginde mūbālaa itseler deryā-yı bī-kerān dirler. **10** [r-t-e] **Kertān**: abāh u
aām artān manāsına. [r-t-l-e] **Kertelān**: reke igi. [r-c-v-e] **Ker-civān**: **11** Nimetī
bir nev muraa tācdur dimi. [r-d-e] **Gerdān**: *Kāf-ı* Acemīyile dōnici ve dōner
manāsına ve *gerdānīden* **12** lafzından īa-i emr ve vaf-ı terkībīdūr. [r-d-g-r-d-e]
Gerd-ā-gerdān: īa-i mūbālaadur, dōnegen **13** manāsına. [r-d-b-e] **Gerdbān**: Naīb,
mehter manāsına. Unurī:

Ber-zemīnī kefser-i ibbāl-i to nūr efkend

14

Gerdbān memleket-rā sūrūrī āsān buved

Ve cennet aacı ve gōnlek yaası. [r-d] **Gerden**: **15** *Kāf-ı* Acemīyile boyun, *raqabe*
manāsına. [r-d] **Gerdūn**: Nimetī *Kāf-ı* Acemī vū zamm-ı dālıla zat idūp **16** alba
manāsına nal eylemi. [r-d-n-d-e] **Gerdendān**: *Kāf-ı* Acemīyile aınmı di. [r-d-v]
Gerdūn: **17** Felek, gōk ki urmadan dōner ve anlı acele manāsına Fāzıl-ı Muaı
*Deāyıul-aāyıı*da bōyle **18** taı eylemiler ki gerdūn *gerdīden* mehūzdur.
Arabaya gerdūn didūkları dōndūginden **19** tūridūr. Felege tebīhen istiāre arīiyile
ar-ı gerdūn dirler. **Beyt**:

Aceb mi yirde metbū olsa her dūn

20

Ki gāve tābī olur ar-ı gerdūn

Gāh olur arın ızf idūp **21** yalnūz gerdūn dirler. Murādına felek olur. **Beyt**:

Anuūn bōyle gerdān oldu gerdūn

22

Ki añlanmaya ger dānā vü ger dūn

[r-z-b-e] **Gerzbān:** ‘Arş u felek. [r-j-m-e] **Gerjman:** Evvel *rā*²-i mühmelenün **23** fetḥası ba‘dehu *jā*³-i mu‘cemenün sükūniyla nemekdān u suḥendān veznine gök, āsmān ma‘nāsına ve ba‘zılar **24** ḥuşūşıyla ‘arşuñ adıdur dimişler. Ammā Şems-i Faḥrī *Mi‘yār-ı Cemālīde* ṭaylesān u za‘ferān kāfiyesinde **25** naḳl idüp bu beyti inşā eyledi.

Beyt:

Bād bākī sāye-i ta‘zīm-i o

Tā ki bāşed nām-ı evc ü gerjman

26 Şu‘arā katında pārsāyān dimekdür. [r-z] **Gerzen:** Fetḥ-i *zā* ile ba‘zılar cevāhirile tāka muraşşā‘ bir nīm **27** tācdur ki ‘Acem pādişāhları taḥtlarında oturduklarında altun zincīrile başları üzerine aşarlar **28** idi ve aḥyānā başlarına giyerler idi. ‘**Abdü’l-Vāsī’-i Çelebī:**

Sezed nāhīd dest-i baḥt-ı mes‘ūd to-rā yān

29

Sezed ḥurşīd fark-ı rāy-ı meymūn to-rā gerzen

Ve ba‘zılar bir büyük tācdur ki cevāhir ü altun **30** keşretinden giymege başları taḥammül olmamağın altun zencīr ile taḥtları üzerine bir vechile aşa ḳorlar **31** idi ki irāḳdan gören pādişāhuñ başında şanurlar idi. **Esedī:**

Yekī gerzen ez-gevher āmīḥte

Ze-bālāy-ı taḥtend āvīḥte

285b/01 ve ḳalpak ma‘nāsına da gelür. *Şiḥāḥ-ı ‘Acem* şāḥibi bu ma‘nāya **02** zamm-ı *rā* ile taşḥīḥ eylemiş ve dürlü dürlü naḳşlar ile dikilmiş yular. Ni‘metī, ve balta, teber ma‘nāsına **03** daḥı naḳl eylemiş. [r-s-t-v] **Gerestūn:** Ḳabbān, kebbān ma‘nāsına. [r-g-d] **Gergeden:** Bir ma‘rūf **04** u meşḥūr cānver adıdur. Tafşīli gürg lafzında mezkūrdur ve hem yırtıcı ḳuşlardan bir nev‘ **05** ḳuşdur depesinde bir boynuz olduğı eçden gergeden ü gürg dirler ve gergeden, Zengbār **06** vilāyetinde bir dağ adıdur. [r-g-m-e] **Gergmān:** Ḳara yonca didükleri ot, ḥandḳūḳ ma‘nāsına. **07** [r-g] **Gergen:** *Kāf*-ı ‘Acemīyle uyuzlu kimse. [r-g-y] **Gergin:** *Kāf*-ı ‘Acemīyle mişlihu. [r-m-e-b-v-d] **Germā-būden:** **08** Ḥammāmcı. [r-v-e] **Gervān:** Bağırtlaḳ ḳuşı ve toy ḳuşu ve ba‘zılar toya beñzer bir ḳuşdur didiler **09** ve gice ile uçar bir ḳuşdur bir nev‘ āvāzı vardır. [r-t] **Kerten:** Tırtır didükleri böcekdür ki **10** ḥāşerāt-ı arzđandır. Ba‘zılar örümcekdür didiler. [r-h-d-e] **Kerredān:** Çöplük ya‘nī süpründi **11** dökilen yir. [r-h-d-e] **Gerihdān:** *Kāf*-ı ‘Acemī ile geñiden lafzından şīga-i fā‘ıldür, ziyāde ışırcı dimek.³¹³¹ [z-e] **Gezān:** *Kāf*-ı ‘Acemīyle

³¹³¹ 16. (269b/04)

gejiden lafzından şığa-i mübālağa-i fā' ildir, ziyāde ışırcı 12 ma' nāsına. [j-e-n-k-b-y] **Gej-engübîn:** Başra balı ba' zılar acı bal ma' nāsına naql eylemişler. Ni' meti, ve tab' 13 ma' nāsına ve irkek ki dişinüñ zıddıdır. [z-n-g-b-y] **Gez-engübîn:** Mişlihu. [-j-] **Kejen:** Kerpāsüden 14 bir nev' dür, *zā'*-i mu' ceme ile Qaraḥiṣārī gelincik didükleri ḥayvāncuḳ ma' nāsına naql eylemiş, 15 ' Arabca ibn-i ' ars dirler. [-z-] **Kezen:** *Kāf*-ı ' Arabiyile muraşsa' tāt kerzen ma' nāsına. [z-v-e] **Kezvān:** Bir otdur 16 turunc ḳabı gibi dadı ve rāyihası vardır. Baldursuz uvacuḳ yapraḳlardur, şu teresi yapraḳına 17 beñzer. Fıstıḳıraḳ olur ve azacuḳ taşriḳi olur. [z-y] **Kezîn:** Baş ḥaracı ya' nī çiban ve 18 ışırgan.

Kesmān: Firdevsî:

Be-dîn şüret ez-âdemî kes ne-zād

Ne-didim ü kesmān nişān hem ne-dād³¹³²

19 [ş-t-y-b-e] **Keştibān:** Gemici mellāḥ ma' nāsına. [ş-ḥ-e] **Keşḥān:** Gidi, deyyüş ma' nāsına. [ş-k-y] 20 **Keşḳîn:** Baḳla ve arpa ve mercümeḳ ve tarıdan olan itmek. **Şems-i F.:**

Be-devleteş ze-keliçe kifāyetî dārend

21

Cemā' atî ki budend nā-nişān heme keşḳîn

Esedî:

Sebük-baḥt kânünî kenede pîr

22

Behem nān keşḳîn ü ḥurmā vü şîr

Ve bişmiş buḒday güneşte ṫurmaḳdan ekşi olur. [ş-m-y-h] 23 **Keşmîhen:** Cürçān nevāḥisinde ol şikārgāḥ adıdır ki Behrām-ı Gür üç biñ âdem ile 24 Ḥāḳān-ı Çinî üç yüz biñ ' askerile şebî-ḥün idüp başup Ḥāḳānı ṫutup 25 kendü eliyile boynın urdı. **Beyt:**

Be-Keşmîhen âmed be-hengām-ı rüz

Ki ber zed ser ez-küh-ı gîti-fürüz

26 [-ş-] **Geşen:** Feth-i *kāf*-ı ' Acemiyile çok, keşir ma' nāsına ağaç çoklığı ve leşker çoklığı ve baş 27 kılu çoklığından müsta' meldür, *şimüñ* fethası vü sükünü ve kesresi cā' izdür. **Esedî:**

28

Ki sālār çendîn geşen leşker-i o-st

Ber-în şeh-süvārān ḥāver-i ser-i o-st

Mişāl-i sükün. **Esedî:**

29

Şod ān leşker-i geşn piş-i ṫürek

Zamān çün rem miş piş-i gurg

³¹³² --, 16. (269b/10)

Diger:

Sitäre-perestân besî did nîz

30

Şüküfteend ân geşn bisyâr çîz

Mişâl-i kesre. **Esedî:**

Dıraht-ı geşin şâh-ber-şâh-ı küh

31

Ez-enbüh şâheş sitäre sütüh

Ni' metî, ve teke ki keçinüñ erkegine dirler dimiş. [-f-] **Kefen:** 286a/01 Ölüye şarduqları bize dirler 'Arabîdür. Fârsîde dağı şâyi' dür. [l-e] **Kelân:** Qaba 02 ve yumrı ve büyük.

Beyt:

'Adū-rā be-kūcek ne-bāyed şümürd

Ki küh-ı kelân didem ez-seng-i ħurd

03 [l-b-t-e] **Kelbetân:** Diş çıkaracak kısaç, kelbeteyn dağı dirler. [l-h-b-e] **Kellebân:** 04 *Ḳāf*-ı 'Acemîyile şığirtmaç, *lāmuñ* taħfifi vü taz' ifi cā'izdür. [l-h-m-e-ç-e] **Kelle-māçân:** Qancık it 05 kıyās budur ki māc lafzınıñ cem'î olayıdı. Ammā müjgān gibi müfred maqāmında isti' māl 06 iderler ve tayanmaq *lağziden* ma' nāsına sâ'ir tafşili pây-ı māçân lafzından olmışdur. [m-e] 07 **Kemân:** Yay ki oq atarlar ve gökde Qavs burcı, āteşîdür. Ĥüt ile Qavs burcı Müşterî 08 yıldızınıñ burclarıdır. Teşrîn-i Āħirüñ on üçünci günü güneş qavs burcına varur, 09 otuz gün turur Faşl-ı Ĥarîfüñ āħirîdür. Yedinci günü ağaçlardan şu nüzül ider. 10 Ni' metî ve ağıl ki içinde tavar yatur dimiş, şügāh ma' nāsına. [m-e-n-ā-s-m-e] **Kemân-ı Āsmân:** 11 Qavs-i Quzah, sâ'ir esāmisi *serîr* lafzında mezkûrdur. [m-e-n-d-e] **Kemāndân:** Yay turacaq 12 yir, qurbân ma' nāsına. [m-t-r-y] **Kemterîn:** Eksik ħallü kimesne. [m-y-z-v-e] **Kemîzvân:** Qovuq nesne ve hāverz qovuq. 13 [m-r-z-y] **Kemer-i zeyn:** Qur kuşaq. [m-y] **Kemîn:** Buşu ve şırça barmaq Fāzıl-ı Muħaqqıq *Deqāyıku'l-Ĥaḳāyık*da 14 böyle taħkık ü tedkık eylemişler ki kemînüñ *yāsu yā* 'i nisbetdür. *Nūm zā* 'iddür, te'kid içündür 15 Zemîndeki, bālındeki *yā* gibidür. Kemînüñ ma' nā-yı terkîbîsi eksiklüdür. Kemîne bundandır 16 esmiyyeye naql olmışdur ve āħirine bir *hā* ziyāde olup kemîne olmışdur. Bu qā'ide 17 yirinde beyān olınmışdur. Bu zıkr olınan kemîn-i mürekkebüñ ma' nāsına bir kemîn dağı vardır ki 18 basîtdür, ma' nāsi buşudur. Niteki bu beytde vāqi' dür. **Beyt:**

Ĥār görme düşmenüñüñ eksigin

19

Bölük urur nā-gehān açar kemîn

Bu kemîndeki *yā* ile *nūn* nisbet-i mü'ekked 20 için mulḳaḳdur, rengîn ü şîrîn ü nūşîndeki *yāy*la *nūn* gibidür. **Ken:** Ni' metî, sereh ü dirahṫ 21 bāşed dimiş. *Şıḫāḫ*-ı 'Acem şāḫibi ağaç, kânî dimiş. [n-e] **Kenân:** Ĥayme-i 'Arab u Kürd. **Şems-i F:**

22 Muḥālifān-ı to z'endüh u ğam tevān bādā
 Ketelciyān-ı to-rā ḥayme-i sipihr kenān
 Yā ile keyān ma' nāsına 23 Cāmi'ü'l-Fürs şāḥibi degirmi çadır ma' nāsına naql eylemiş
 ve kendünden fā' ilüñ cem' idür vaşf-ı 24 terkībide isti' māl olunur. **Esedî:**

Zenān-ı ruḥ-zenān bāng u zārī-künān

25 Kenān müye vü müy-ı müşkīn-künān
 ('): Reh süy-ı la' l ne-bordend be-coz kūh-ı kenān

[n-c-ş-e-y-g-e] **Genc-i şāygān:** 26 Ol çok mal ki pādişāhlar define idüp qorlar, şāygān
 lafzında beyān olunmuşdur. 27 [n-d-m-g-v] **Gendüm-gün:** Buğday añlu dimekdür, esmer
 ma' nāsına. [n-' -] **Ken'an:** Vilāyet-i Şāmda bir 28 baq' anuñ adıdır ki Yūsuf-ı Şiddik
 'aleyhi's-selām toğmuşdur ve Ḥazret-i Ya' kūb 'aleyhi's-salavāt 29 ve's-selām ol baq' a
 kavmine teblig-i risālet itmişdür. [n-g-r] **Kengerān:** Çavdar didükleri dāne ki 30 buğday
 içinde biter. Ba' zı nüshada iki rā ile kengerrān vāqī' olmuşdur. [n-v-d-e] **Kenevdān:** 31
 Kenevir tohmı seh-dāne ma' nāsına. [v-t-l-e] **Kevtelān:** Er ādemler yük egir didükleri ig
 ve qaşşāblar 286b/01 yağrığı ki üstünde et keserler. [v-d] **Kevden:** Ağır yürüyüşlü qalın
 semer atı. **Şems-i F.:**

02 Buraq-himmet-i vezirān devlet-i o
 Be-girde key resedeş düşmen-i ān ḥar-kevden
 Bundandır ki 03 giç fehmlü, ' aqlı nāqış olan kimesnelere isti' āre idüp kevdendirler ve
 Müşkilāt-ı 04 Sāmīde ve murğ-ı kūy u kebūder ne-kest ki der kişt-zār bāşed ve der-āb-ı
 nīz bāşed dimiş. 05 Ḥazret-i **Sultān Veled** ruḥu'llāhi rūḥa. **Beyt:**

Īn cihān çün menzil be-güzeşten-est

06 Dil nihāden ber-cihān ez kevdēnī-st
 [v-z-m-y] **Kezemīn:** Uyruq çukur yir. [v-z] **Gevzen:**³¹³³ 07 *Kāf*-ı 'Acemiyile şıgın
 geyigi ve yağmurca geyigi ve dül-bend börki. Fāzıl-ı Muḥakkik *Deḳāyīku'l-Ḥaḳāyīku*da
 08 böyle taḥkik ü tedkik itmişler ki gāv, *kāf*-ı 'Acemiyile ve gevzen ikisi bir cinsdür
 gāv 09 ehlinüñ adıdır. Gevzen deştinüñ adıdır ki oña şıgın geyigi dirler. 10 Niteki bu
 beytde zāhirdür. **Beyt:**

Şod servit be-şāḥhā-yı gevzen

³¹³³ ' Arabide iyel dirler, eti gāyetde yaramaz eklinden iḥtirāz vācibdür. Ḥuşusiyıla henüz şayd olmuş ola
 yā ıssı vaqtlar zīrā ol yılan ekl ider, yidükden soñra şuşayup zehr bedenine sirāyet itmek ḥavfinden şu
 içmez, bu sebebden laḥmı zehr-i kätıl olur, insān mizācına pes şayd eyledükdek soñra nice zamān
 şaḳlayup terbiyyet itmek gerek, tā ki zehr anuñ mizācından zā'il ola yaban keçisi ve anuñ gibilerün eti
 daḳı ol ḥükmedür, vallāhu a' lem.

Her yekī şāḥ-ı çār rıtlı be-vezn

11 K̄ara gözleri anuñ gözlerine teşbih iderler. **Beyt:**

Dü çeşmeş çü çeşm-i gevzenān-ı siyāh

12

Ve l̄ikin pür ez-eş̄k bī-gāh u gāh

Feth-i *vāv* u sükün-ı *zā* ile 13 olana şāhiddür ve sükün-ı *vāv* u feth-i *zā* ile daḡı cā'izdür.

Beyt:

Feylekeş pīşe ber-gūrān k̄afes kerd

14

Kemendeş deşt ber-gevzen ḡabākā

ḡabāk aḡıl ma'nāsınadır. [v-l-e] 15 **Gevlān:** ḡuzuż didükleri 'uşāre ki mu'teber edviyelerdendir. ḡavlān ma'nāsına. [-v-] **Geven:** 16 Feth-i *vāv* ile 'alef, ḡārdār ki şütür-ḡord. **Benāyī:**

Çü ḡüfte buved şütür ḡücre k̄atibī bī-ḡār

17

Ze-ḡacre ḡār keşīdem bā-şütürān geven

[h-k-ş-e] **Keh-keşān:** Kāh-keşān lafzından muḡaffefdür. 18 **Beyt:**

Tā dīd keh-keşān be-ḡarīk-i heş felek

Bes çeşmhā ki ber-ḡaraf-ı keh-keşān nihād

19 keh-keşān lafz-ı mürekkebdür. Keh ile keşāndan ki şamān ma'nāsına keşān ism-i fā'ıldür 20 *keşīdenden* ma'nā-yı terkībisi şamançekicidir. Gökdeki mevzi'-i maḡşūşa teşbihen 21 keh-keşān dimişlerdür. Uvacuḡ yıldızlarıñ bir araya cem' olduğu yirdür. Niteki Şems-i 22 Faḡrīnūñ bu beytinden añlanur. **Beyt:**

Cenāb-ı bār-gehet-rā izdiḡām-ı mülük

23

Zamāne ḡ'āst ki nisbet koned be-kāh-keşān

Dīger:

ḡaşurdı Şevr gerdünile her-gāh

24

Felekler ḡırmeninde keh-keşān-gāh

Sā'ir esāmisi *Rāḡ-ı ḡacīyān* lafzında meştürdur. [y-e] 25 **Keyān:** *Kāf*-ı 'Arabīyile Kürdlerün ve beriyye-i 'Arablarıñ k̄ara kiçeden olan evleri. **Beyt:**

26

Heme bār-beste ber-īn āsmān

Ki pür-perde bīnī lisān-ı keyān

Ve key lafzınıñ cem'ıldür ki 27 key büyük beglere dirler ve ḡabāyi'-i erba'aya dirler ve ba'zılar 'ilm-i ḡabī'iyi üstādından 28 evvel işiden ḡekīmūñ adıdır. Fāzıl-ı Muḡaḡḡıḡ *Deḡāyīḡu'l-ḡaḡāyīḡ*da böyle taḡḡıḡ ü tedḡıḡ 29 itmişler ki keyān selāḡin-i 'Acemden bir cemā'atdür ki anlarıñ evveli Keyūmers ve āḡirī 30 Keyḡüsrevdür. Niteki bu beytten zāhirdür. **Beyt:**

Keyān refteend ü Keyān āmede

Be-cāy-ı hü mā mākiyān āmede

31 Keyān-ı evvel cem' -i keydür. Keyān-ı şānī *kī*dür, *kī* ma' nāsı kimlerdür. Keyānun ma' nā-yı **287a/01** aşlısi ululardur. Ṭabāyi' ma' nāsına da gelür. **Beyt:**

Īn keyān bed-keyān ki ez-şükr-i ni' met gāfilend

02

Yā Rāb ĩn nān u na' ĩm devlet ü ref' et çerā-st

03 Keyān-ı evvelden murād ma' nā-yı evveldür. Keyān-ı şānīden murād ma' nāyı şānīdür. Ṭabāyi' ma' nāsına olan keyānuñ gāh olur **04 nūmuñ** hızf iderler. Keyā dirler.

Beyt:

Cihān-penāhī vü şāhī ki mişl-i o n'āyed

05

Z'iktirān-ı nücūm u z'imtizāc-ı keyā

Bu ma' nāya olan keyān *nūmuñ* hızfı cā'izdür. Sā'ir ma' nāya **06** gelen keyān *nūmuñ* hızfı cā'iz degildür. Elfāz-ı Fārsīde terḥīm ziyāde şāyi' dūr. Ṭabāyi' e **07** nisbet idicek keyānā dirler. Niteki bu beytde vāқи' dūr. **Beyt:**

To vāriş-i Keyānī berḥāst ez-nehībet

08

Ẓıddiyetī ki būdī der-ḥılķat-i Keyānā

Key ulu sulṭāna dirler. **Beyt:**

09

Bāde hemī ḥord b'āyīn-i key

Genc hemī dād be-her-cām-ı mey

Keye bisbet idicek keyā dirler, niteki bu beytde **10** zāhirdür. **Beyt:**

Zāhidī bīned be-gūyed ey keyā

Himmetī mī-dār ez-behr-i Ḥudā

Lisān-ı Fārsīde ma' nā-yı **11** nisbet gāh *elif*le ifāde olunur gāh *yā* ile meşelā besā da dirler besī de dirler. **Beyt:**

12

Çi nā-ḥoş buved dūstī bā-kesī

Ki māye ne-dāred ze-dāniş besī

Beyt:

Bes er rüz-mendī ki üftād saḥt

13

Besā üftāde-rā yāverī kerd baḥt

Mezkūr keyā *kāf*-ı 'Arabīnūñ fetḥasıyladur. **14** *Kāf*-ı 'Acemīnūñ kesriyile otdur ki yirde biter, giyāndan murād olan ṭabāyi' -i mezkūre 'anāşıruñ **15** şuver-i nev' iyeleridür. Aralarında vech-i nisbet zāhirdür. *Baḥrū'l-Ġarā'ib* şāḥibi bu sırra vāқиf **16** olmayup keyāndan, geyānı fark itmemişdür. Keyān ṭabāyi' ma' nāsına keyān u keyānā dirler **17** dimişür. Ḥusrevūñ bu beytiyile istişhād idinmişdür. **Beyt:**

Heme āzād kī-st himmet-i o

18

Ḳahr ger dest-i mer keyānā-rā

[y-e] **Keyyān:** Teşdid-i *yā* ile ile bir nev' kuşağdır. [y-f] **Keyfen:** Demregü ' illetü 19 ğayrı adları beryüt lafzında mezkûrdur. [y-k] **Keyken:** Şu gerdemesi. [-y-] **Keyn:** Fercüñ 20 içi. [y-l-e] **Keylān:** Balıkçıl kuşu Ebū'l-ḥarīn ma' nāsına ve depelik ' illeti ve ur didükleri şişdür 21 ki ādemüñ ve ḥayvānuñ a' zāsında zāhir olur. [y-v-e] **Keyvān:** Zuḥal didükleri yılduzdur ki 22 yedinci kat gökdedür ve burcları Cedī vü Delvdür ve ṭab' -1 Cedī ḥakī ve ṭab' -1 delv hevāyīdür 23 ve Zuḥal Hinde mensūbdur. **Şems-i F.:**

Be-Hind eger ne-konī iltifāt ez-ān sebeb-est

Ki ez-to yāfet b'iktā' an ṭaraf-ı Keyvān

24 ve felek-i Zuḥale daḥi dirler ve a' lām-ı ricāldendür. Ḳaraḥişārī 25 ve ḥayme-i Kürd ü ' Arab dimiş ve Keyvān her burcda otuz ay eglenür. On iki burcu otuz 26 yılda devr ider.

Şāhib-i Medḥal-i Manzūm:

Zuḥal ān kū be-düşmenī semer-est

Rūzī vü naḥs u serd ü ḥuşk u ter-est

27 [y-h-e] **Keyhān:** Cihān ma' nāsına. ' **Aşşār:**

Cevābeş dād k'ey Dārāy-ı Keyhān

28

Zihī şeh-i rāst kemter bende-i fermān

Ve pādīşāhlar ma' nāsına ve yüce ve ' ālī ma' nāsına. **Beyt:**

29

Ne her güft ḥadişi faşih eyyām-est

Ne her geh kerd sevādī debīr-i keyhān-est

Ve ikinci zirā' 30 ma' nāsına. **El-Kāfi'l-Meksüre** [r-e] **Girān:** *Kāf*-ı ' Acemīyle ağır, şaḳīl ma' nāsına. **Esedī:**

31

Se ceng-i girān kerde şod der-dü-rüz

Çi der-şeb çi bā-hür gīti-fürüz

Ağır başluya lisān-ı Fārsīde **287b/01** ser-girān dirler ve ağır bahalu nesneye girān-māye dirler. Girānuñ muḳābili sebükdür ki ma' nāsı 02 yeynidür. Yeyni başluya sebük-ser yeyni ayakluya sebük-pāy dirler. Leṭāfete yeynilik 03 lāzımdur. Andan ötüri laṭīfe mecāzen sebük dirler. **Beyt:**

Pizişkī ki ' illet be-vācib şināht

04

Tüvānder sebük dārūy-ı derd şināht

Laṭīf ü şin diyecek 05 yirde sebük ü şirīn dirler, sür' atden de sebüklük ile kifāyet iderler, ' ale'l-fevr 06 virdi diyecek yirde sebük-dād dirler. **Beyt:**

Sebük-dād sevgendān pāk-dīn

07

Be-Yezdān heft āsmān u zemīn

Girān-cān: Şaķilü'd-dem ü bed-baĥt u uġursuz ma' nāsına. 08 [r-e-h-v] **Girāhūn:** A' lām-ı ricāldendür. [r-d-b-e-l-y] **Gird-bālin:** Degirmi yaşduġ, gird-bāliş ma' nāsına 09 [r-d-g-e] **Girdigān:** Ŗoz ceviz ma' nāsına. **Şeyĥ Sa' dī:**

Terbiyet-i nā-ehl-rā çün girdigān ber-künbed-est

10 [r-m-e] **Kirmān:** *Kāf*-ı 'Arabīyile bir memleket adıdır ve kirmūñ cem'idür, ĳurdcāġuzlar dimekdür. [r-v-g-e] 11 **Girūgān:** İki *kāf*-ı 'Acemīyile; dutı, rehin ĳomaĳ ma' nāsına ve öc ki iki ĳişi birbiriyle öceşirler 12 [r-h-t] **Girih-ten:** Tırtır didükleri böcek ki sümükli böcek daĥı dirler, ĥaşerāt-ı arzđandır 13 ve örümcek aġı bu ma' nāya ġayrı esāmisi ĳrkākiyā lafzında yazılmışdır. [r-y-e] 14 **Giryān:** Aġlaġan dimekdür, *girīsten* lafzından şġa-i mübālaġa-i fā'ıldür ve fedā vü ĳurbān 15 ma' nāsına. [r-y-b-e] **Girībān:** *Kāf*-ı 'Acemīyile yaĳa, 'Arabīde ceyb ü cirriyān, kesreteyn ü zammeteyn iledür 16 dirler. [r-y-v-e] **Girivān:** Mişlihu. [l-e-b-d-e] **Gil-āb-dān:** *Kāf*-ı 'Acemīyile ĳılābdān. [l-d-e] **Gildān:** *Kāf*-ı 'Acemīyile 17 ol ma' ruf zarf ki içine ġil ĳorlar. [l-h-v] **Gilhūn:** *Kāf*-ı 'Acemīyile kesiklü yir. [l-y-d-e] **Kilid-dān:** 18 Kilid ĳovanı. [h-t-r-y] **Gihterin:** Her nesnenūñ ĳiçireġi, şġa-i nisbetdür. [h-y-e] **Gihyān:** Ni' meti, eyüñli 19 didükleri ot ve ayı ĳulaġı daĥı dirler. Eĳıbbā ĳatında fāvāniyā vü 'ūdū'ş-şalib dimekdür, 20 ma' rüfdür, gihyānā ma' nāsına naĳl eylemiş. [h-y] **Gihin:** Mürekkebdür, ġih ile *yā* vü *nūndan* ĳiçirek 21 gihter, 'Arabīde, aşġar ma' nāsına vü serçe barmaĳ, ĥıñşır ma' nāsına. ('):

Nigīn-rā cāy-ı engüşt ġihīn-est

22 Sā'ir esāmisi gihter lafzında mestürdür. [y-e-ĥ] **Giyāhūn:** Şems-i Faĥrī bir kimesne bir kimesneyi kendüye 23 muĳi' vü münĳād itmekiçün söyledüġi mülāyim ü laĳif söz ma' nāsına naĳl eylemiş. **Şems-i F.:**

24

Heme a' dā-yı ĥod-rā dost kerdī

B'iĥsān u be-merdī vü ġiyāhūn

Ve muĳlaĳā tatlu söze dirler. 25 ve āheste āheste iş işlemek. [y-e] **Kiyān:** *Kāf*-ı 'Arabīyile cem'-i *ki* dir, kimler ma' nāsına. **Bejt:**

26

Kiyān refteend ü Keyān āmede

Be-cāy-ı hūmā mākiyān āmede

[y-r-m-e] **Kirmān:** *Kāf*-ı 'Arabīyile zekeri büyük olan 27 kimesne. [y-s-t-e] **Gistān:** Mengene didükleri ālet ki anuñla üzüm ve sā'ir nesne şıĳarlar, çarĥışt 28 ma' nāsına ki 'Arabca mi'şara dirler. [y-ş] **Kişen:** Köstek, şikāl ma' nāsına. Ni' meti, ve ĳurşun ma' nāsına 29 daĥı ġelür dimiş. [y-ş-v-ĳ-r-b-e] **Kiş ü ĳirbān:** Belik ma' nāsınadır.

‘Acem belik kuşandı diyicek yirde **30** ber-best kîş ü kırbân dir. [y-k-y] **Kikîn**: Su gerdemesi ve ışırgan dikenini ve semizotı didükleri ki ‘Arabca **31** riclet dirler. [-y-] **Gîn**: *Kāf*-ı ‘Acemîyile edât-ı nisbetdür, ğam-gîn ü nem-gîn gibi Fâzıl-ı Muḥaḳḳıḳ *Deḳâyıḳu’l-Ḥaḳâyıḳ*da **288a/01** böyle taḳḳıḳ ü tedḳıḳ itmişler ki gînüñ aşlı āgîndür. İc ma‘nāsına bir lafz ile terkîb olıcaḳ **02** *elif* hızf olunur. Bir nesnenüñ yaşdıḳ ve minder ve yorğan gibi, içine tıldurduḳlarına **03** lisân-ı Fârsîde āgîn dirler, ğam-gîn ü nem-gîn de bundandır. Aşlı ğam-āgîn ve nem-āgîndür. Ma‘naları **04** ğam ile ve nem ile tıolmuşdur. [-y-] **Kîn**: *Kāf*-ı ‘Arabîyile şıfat-ı hışmdur ki ḫabî‘at-ı ğazabda tıoḫtolu **05** olup ḫaşmdan intıḳām almaḳ ister. (‘):

Ne-dâred ehl-i kîn yârây-ı temkin

[y-t-h-d-e] **Kîte-dân**: **06** Serrâc. *El-Kâfi’l-Mazmûme*. [d-e-m-y] **Küdâmîn**: Ḳanḳısı dimek olur. [r-y] **Kürîn**: **07** Büyük toḳmaḳ Türkîde varya ma‘nāsına ve kârizler toḳmaḳı. [r-e-z-e] **Gürâzân**: *Kāf*-ı **08** ‘Acemîyile ḫırâmân ma‘nāsına. **Beýt**:

Gürâzân be-yâvered sâlâriyân

Şüküftî be-mâned ender ü şehriyar

09 [r-s-t-v] **Gürüstün**: Büyük ḳabbân. [r-g-e] **Gürgân**: İki *kāf*-ı ‘Acemîyile bir meşḫûr vilâyet **10** adıdur, ta‘rîb idüp Cürçân dirler. **Şems-i F.**:

Beyâ dost-ı to şâhân u nâm-ı devlet-i to

11

‘Aḳıḳ-i la‘l ber-âyed ze-şâḫı ney-i Cîlân (Cürçân)

Ve gürgün cem‘îdür. [z-y] **Güzîn**: *Kāf*-ı ‘Acemîyile her nesnenüñ **12** eyüsü, ḫıyâr-ı şey’ ma‘nāsına ve güzîden lafzından şıġa-i emr ü vaşf-ı terkîbîdür. **13** [ş-b] **Küşîn**: İrkek, ner ma‘nāsına. [-ş-] **Küşen**: *Kāf*-ı ‘Arabîyile ḫab‘ ma‘nāsına ve teke ve her cânverüñ **14** irkegi. Şeyḫ Nizâmî Şebdîzûñ nesli beyânında dir. **Nazm**:

Ze-deşt-i rem kele der-her ḳırânî

15

Be-küşen âyed tekâver-i mâdyânî

Be-dân seng-i siyeh raġbet nümâyed

Be-şehvet-i h‘iş-râ ber-seng sâyed

16

Be-fermân-ı Ḥudâ z’ü küşen ġired

Ḥudâ ġüftî şüküftî dil-peziyed

Ni‘metî, ve enbühî **17** ma‘nāsına da gelür, *şin* zammesi vü sükûnı cā’izdür. Feth-i *kāf*-ı ‘Acemîyile çok ma‘nāsınadır ki **18** zıkr olındı. [f-t-e] **ġüftân**: Ni‘metî, çekirge, melaḫ ma‘nāsına ve çekirgeye beñzer bir ḳıçerek kuşcaġızdur **19** dimiş. [l-b] **ġülbün**: ġül ağacı ve bir dip çiçek. **ġül-i Bî-fermân**: Bir nev‘ ḳızılca çiçekdür **20** çalulu yirlerde biter. [l-ḫ-e] **ġülḫân**: Ḥammâmuñ od yanacaḳ yirine dirler. [l-ḫ] **ġülḫan**: Mişlihu. **21** [l-

s-t-e] **Gülistân:** Güli çok yire dirler, *lāmuñ* sükûnı ve *lāmuñ* kesresi ve *sîmüñ* 22 sükûnı ile dağı cā'izdür. Müvârid isti' mālâtında vezne tâbi' olur. Her çankı vech üzerine 23 rāst gelürise öyle okumağ gerek. Fâzıl-ı Muhaqqıq böyle taḥkîk itmişler gülistân 24 ism-i mürekkebdür, sitân ile gülden lisân-ı Fârsîde sitân zamân ile mekân ortasında müşterek 25 olan zarfuñ ismidür. Sitân lafzında tafşîli mezkûrdur. Gülistānuñ ma' nā-yı terkîbîsi 26 gül yiri dimekdür. Faşl da vaşl da cā'izdür. Gül-sitân dirler, gülistân da dirler, nite ki 27 bu beytlerde vâki' olupdur. **Nazm:**

Eymen ābād-est dil ey dostân
Çeşmhā vü gülsitân-der-gülsitân

28 Sa' dî:

Be-çe kār āyedet ze-gül-i tabaḳî
Ez-gülistân-ı men be-ber varaḳî

[l-ş] **Gülşen:** 29 Güllük ve ' işret-gāh ma' nāsına. [l-g-v] **Gülgün:** Gül rengi ve al reng ve açığı torı at 30 dimekdür ve Husrev-i Pervîzüñ ol meşhūr atı ki ol rengde olmağın aña ' alem olmuşdur. 288b/01 ve gülgüne didükleri kızılca, ' avratlar yüzlerine sürerler, figer dağı dirler, sâ'ir adları gül-i ra' nā 02 lafzında meşhûrdur. [l-g-v-r-s-t-e] **Gül-i Güristân:** İki *kāf*-ı ' Acemîyile kübel didükleri çiçek. 03 [l-n-s-r-y] **Gül-i Nesrîn:** Türkîde gül-i naşr didükleri çiçek. [l-n-g-b-y] **Gül-engübîn:** Gül ile bişürdükleri 04 meşhūr nesne. [l-h-m-r-ğ-e] **Gülle-murğân:** Ebâbil kuşu *kāf*-ı ' Acemî vü teşdîd-i *lām*iledür. 05 Güllâ dağı dirler, lügatdür. [m-e] **Gümân:** *Kāf*-ı ' Acemîyile zan ma' nāsına ism-i maşdardur ve şîğâ-i 06 emrdür ve vaşf-ı terkîbidür. [m-y-z-d-e] **Kümîdân:** Kavuk, meşâne ma' nāsına. **Kün:** *Kāf*-ı ' Arabîyile maḳ'ad, 07 dübür ma' nāsına ve kerdem lafzından şîğâ-i emr ve vaşf-ı terkîbidür. ('):

Nümā ze-kün be-şîfat çü ferîşte mî-bāyed

08 [n-e] **Künân:** *Kāf*-ı ' Arabîyile zebân-ı Māverā' ma' nāsına da eski nesneye dirler 09 ve mübālağâ-i fā'ıldür. Kerdenden gālibā vaşf-ı terkîbî isti' māl olunur, iderek ma' nāsına 10 meşelâ seyr-künân dirler, seyr iderek demek olur. **Beyt:**

Çün üftân ü ḥîzân teferrüc-künân

11

Be-bāğ āmedîm āmed ān destân

[n-d-e-v-r] **Künd-āverân:** Bahādur dimekdür. **Beyt:**

12

Bî-fikend ber-ḥāk bîş serân

Ze-leşker be-reftend künd-āverân

('):

Şebîḥün ne-kerdend künd-āverân

[n-g-r-e] **13 Küngerān:** Çavdar didükleri dāne ki buğday içinde olur ve ügi kuşu, evvelki *kāf*-ı ‘Arabîdür **14** ikinci *kāf*-ı ‘Acemîdür. [n-v] **Künün:** Eknün lafzından muhaffefdür, şimdi, el-ān ma‘nāsına. [n-h-l] **Kühān:** **15** Bir kiçirek ağaçdur, rāyihası düttün қоhusına beñzer, yaprağı şıgırlık ağacı yaprağı gibidür. **16** Kühā dağı lügatdür. [v-e-r-ş] **Güvāriş:** Güvāriş ma‘nāsına ol ma‘cündür ki mi‘deye kuvvet virür **17** ta‘rib idüp cüvāriş dirler, aşl bu idi ki *nūnsuz* olaydı, *zīrā* ki güvārīden lafzından **18** ism-i maşdardur. Bundan naql olunmuşdur. Pārsīde ve mu‘arrebінде *nūmla* ki şāyi‘ vü dāyi‘ dūr, ğalaṭ **19** üzerine ittifāk itmek kabīlindendür. [v-e-r-h-b-e] **Güvāre-bān:** Çübān. [v-e-r-h-v-e] **Güvāre-vān:** **20** Mişlihu. Ğayr esāmīsi çübān lafzında meşūrdur. [v-p-ş-e] **Küpşān:** *Kāf*-ı ‘Arabî vü *bā*’-i ‘Acemīyile **21** cüllāh ma‘nāsına. [v-p-y] **Küpīn:** *Bā*’-i ‘Acemīyile yağcılaruñ haşır otından müdevvir olmuş āletleri ki **22** bezr-ḥāneden dökilen ḥubūbı onuñ içine qorlar. Ba‘dehu tenge ururlar, andan yağ mütereşşih **23** olur, çıkar, şıklı geçmez ve yağ ölçeği ve kārız toqmağı ve muṭlaḳā ölçek Şems-i Fahrī *çizi* **24** *bāşed çün keffe-i terāzū ve diğeri ‘aşşārān-ı bezr küfte vü ğayre der-ān konend* dimiş ve bu beyti **25** inşā eylemiş. **Beyt:**

Bāz-güşāy ey nigār-ı çeşm be-‘ibret bih-bīn

Tā ki nigū bed felek be-kūbe kūpīn

26 [v-t-l-e] **Kütelān:** Deveci igi ve kaşşāb yağrığı ve ḥişār eri. [v-d-b-e] **Kūdbān:** Küpen **27** ve örgüçlü ir ve semer ve ḥaṭab ağacı ya‘nī deve hevidinüñ üstündeki ağaçdur **28** *dālu*ñ ḥareketi vü sükūnı cā’izdür. [v-d-c-e] **Kūdcān:** Mişlihu. [v-d-v-e] **Kūdvān:** Mişlihu *bā* ile **29** *vāv* arasında tebdül ü tevāḥī vardır. **Beyt:**

Be-reft giti ez-ān şahş-ı merde rīk ne-māned

30

Çü kūdvān be-mekkārī ze-merk pālānī

[v-d-y-e] **Kūdiyān:** Büyük toqmaq ve büyük **289a/01** çeküç meşelā demircileruñ büyük çeküci ve dülgerleruñ vāryası ve kārızleruñ toqmağı. **02** [v-d-y] **Kūdiyn:** Mişlihu. [v-r-e] **Kūrān:** ‘Asker cem‘ olduğu vaqt ihāta itdügi yir ne miqdār **03** ise azlığına ve çoqluğına göre kūrān dirler. [v-r-s-t-e] **Gūristān:** *Kāf*-ı ‘Acemīyile maḳbereler **04** ma‘nāsına sā’ir esāmīsi deşt-senvā lafzında mezkūrdur. [v-r-g] **Gūrken:**³¹³⁴ İbn-i ‘Arab-şāh **05** Tārīḥ-i Tīmūr ‘Acāyibü’l-Maḳdūr nām kitābında dirler ki, gūr-kān fi lügati’l-Moğūl el-Ḥoten be-ma‘nā’ü’l-şahre **06** lemā istivālī Tīmūr ‘alā Māverā’ün-nehr vifākū’l-aqrān tezevvüc benātü’l-mülük fezādūh fi’l-ḳābe **07** kūr-kān li-kūne şāhirü’l-mülük ve şārelehu fi beytihim ḥarekete vü sükūne. [v-r-h-z-m-y] **Küre-i Zemīn:** **08** Muḳkem seylden çuqur

³¹³⁴ [v-r-k] **Gūrken:** Maḳbere qazıcı. [v-r-g-e] **Gürkān:** 3. (327a/19), 16. (272b/28)

olmuş yir. [v-z-e] **Küzân:** Karahışârî rûfedân yumurda ma' nāsına **09** [v-z-s-t-e] **Küzistân:** Zā'î 'Arabîyile meflûc ma' nāsına. [v-z] **Güzen:** Kāf-ı 'Acemîyile şığın geyigi **10** fetḥ-i kāfle daḥı rivāyet olındı. [v-z-e] **Güzân:** Kürtün ve kebre ve devenüñ hevidi altına **11** urdukları çul. [v-s-r-v] **Küsürün:** Ni' metî uca ve segirden ve yan başı ve dübür delügi **12** ma' nāsına naql eylemiş. [v-ş-t-y] **Güştin:** Kāf-ı 'Acemîyile etlü. [v-ş-h-d-h-n] **Küşe-i dehen:** Ağız **13** kenârı ve avurd. [v-f-c-e] **Küficân:** Kirmân şahrâlarında ve tağlarında olur. Ekrâddan bir **14** nev' tâ'ifedür, 'Arabca kafes dirler, gâyetde şerîr kavmdür ve ber-aşl nedes ve boğaz **15** ve boyun. [v-f-c-y-e] **Küficiyân:** Mişlihu. [v-f-ş-e] **Küşşân:** Cüleḥ, nessâḥ ma' nāsına sâ'ir adları **16** pây-bâf lafzında meşûrdur. [v-l-h] **Külhân:** Külhan ma' nāsına. **Beyt:**

Cân-ı ḥufte çî ḥaber dâde ze-ten

17

Kū be-gülşen ḥufte yâ der-külhan

[v-m] **Gümen:** Ügi kuşu ve añıt kuşu ki ördege beñzer **18** bir kuşdur. [-v-] **Kün:** Kāf-ı 'Arabîyile oturaḥ yiri, dübür ma' nāsına. **Beyt:**

19

Be-cüfte gül-ruḥ-ı men kâr-ı Bî-sütün kerde

Dü-küh-râ be-hem âverde nâm kün kerde

[-v-] **Gün:** Kāf-ı 'Acemîyile edât-ı **20** teşbihdür, kelimenüñ âḥirine lâḥik olur ve yağız ma' nāsına. Meşelâ gül-gün dirler gül gibi **21** gül rengi dimekdür. ('):

Nâr-ı gendüm-gün-ı men ne-ḥord be-cū ferzâne-râ

Fâzıl-ı Muḥakkik böyle taḥkik **22** itmişler ki gün dürlüdür, iki dürlüdür diyicek yirde 'Acem dü-güne dir. Niteki Şebdiz **23** ile gül-günüñ vaşında Ḥusrev dimişdür. **Beyt:**

Çü şeh did ân dü-bâd teng-beste

24

Şabâ-râ be-dü-güne reng-beste

Dürlü dürlü diyicek yirde gün-â-gün dirler. **Beyt:**

Ân pür ez-lâlehây-ı reng-â-reng

25

V'ey pür ez-mîvehây-ı gün-â-gün

Gâḥ olur teşbih için isti'âre **26** olınur, gül-gün u gendüm-gün dirler. **Selmân:**

Yâr-ı gendüm-gün ḥirmen-süz sünbül-büy-ı men

27

Cev-be-cev ber-bâd ḥ'âhed dâd çün kâhem diğer

Süciye levnde teşbihde kaçd olinsa mey-gün **28** dirler, ta' amda teşbih olinsa mey-ḥoş dirler. [v-n-e-g-v] **Gün-â-gün:** Dürlü dürlü ma' nāsına. [v-n-h-e] **29 Künhân:** Bir kiçirek ağaçdur, ḳoḥusu düttün gibidür, yaprağı şoḳarlık ağacı gibidür, künhân **30** lafzı bundan muḥaffedür. [v-n-h-g-v] **Gün-e-gün:** Mişlihu. **Esedî:**

Çü gencî ki bînende âred berün

31

B'endişe z'ü gevher-i gūn-e-gūn

[v-h-e-m-v] **Kūhāmūn**: Oğlancuklar oyunlarından bir oyundur, bir yire toprak **289b/01** yığarlar ve ol toprak içine bir kılı gizlerler ve şu saçarlar ve etrafında çiziler çizüp **02** ba' dehu ol kılı bulmak için eliyile ve barmağıyla devr iderler, 'Arab bu lu'ba *luḳayrī* dir, Ni' meti **03** bu oyunuñ beyânında böyle dimiş *tūde-i ḥāk buved ki sūrāḥhā pīrāmen v'ey be konend ü* **04** *ber-ser-i tūde āb rīzend ü ez-her sūrāḥ ki āb bīrūn āyed. Ḥudāvendān-ı sūrāḥ ber-ḡayr* **05** *dest berde bāşed* ve düz tağ. [v-h-e] **Kūhān**: Örgüç, devenüñ ve her cānverüñ şirtında **06** isti' māl olunur.³¹³⁵ [v-h-b-y] **Kūhbīn**: 'Aşşārlar zenbīli. [v-h-s-t-e] **Kūhistān**: Tağlık **07** ve yaylak. [v-h] **Kūhen**: İgid ve ügey. [v-h-d-e] **Gūvedān**: Müsterāḥ. [v-h-v-e-r-h-v-e] **Kūhvā-revān**: **08** *Vesīletü'l-Maḳāşid* şāhibi ve Ni' meti serrāc ma' nāsına naql eylemiş. [v-h-h-z-y] **Kūhe-i zīn**: Eyer **09** kaşı. [v-h-y] **Kūhīn**: *Kāf*-ı 'Arabīyile tağ gibi ma' nāsına ve terāzū ve keffesi ve kıyma tahtası ki **10** kıyma anuñ üzerinde dögerler. [v-h-y] **Gūveīn**: *Kāf*-ı 'Acemīyile seyl uğraduğundan çukur **11** yir. **Kūy-ı Sārān**: **Firdevsī**:

Zemīn-i kūy-ı Sārān bud ez-bīşter

12

Ki kūyī hemī Māverā'ün-nehr

[h-s-t-e] **Kūhistān**: Kūhistān lafzından muḥaffefdür. Orman ma' nāsına [-h-] **Kūhen**: Eski, köhne ma' nāsına *hānuñ* fetḥi ve zammı cā'izdür, eṣāḥḥ **13** zammıladur, suḥen gibidür. **14** *Nev'-i Evvelehu El-Lāmi'l-Meftūḥa* **15** [ç-y] **Lāçīn**: Kul, bende ma' nāsına ve esmā'-i ricāldendür. [l-d] **Lāden**: Ol ma' rūf ḥoş қоқulu **16** nesnedür ki, panbuқluk otınuñ üstüne hevādan yağar keçi otlarken tüyine bulaşur ondan **17** cem' iderler ve ba' zılar otuñ kendüsinden ḥāşıl olur ve ba' zılar keçinüñ derinden **18** ḥāşıl olur didiler. **Qavl-i evvel eṣāḥḥdur. 'Unşurī**:

Şadrī ki nesīm-i ḥulḳ o'ıtr

19

İḳtā' dihed be-müşk ü laden

Ve Türkistān qurbında bir yir adıdur ki Efrāsiyāb-ı bed-īmānuñ **20** sipāh-sālārı olan Pīrān 'asker-i İrān üzerine Şebīḥūn idüp İrānilerden **21** çok nām-dār pehlevān helāk olup *Şeh-nāmede* ol ceng-i cevānān ceng-pīşen **22** dimekile ma' rūf u meşhūrdur.

Firdevsī:

Be-lāden ki āmed sipāh-keşen

Şebīḥūn Pīrān be-ceng beşen

23 [e-m-e] **Lāmān**: Cüst ü çāpük. [-e-] **Lān**: Ḥavlı, ağıl sā'ir adları *şevḡā* **24** lafzında

³¹³⁵ --, 16. (272 b/29)

mezkürdür. [b-e] **Lebān:** *Bā*²-i ‘Arabîyle emekdeş ve cem^c-i leb. [p-e] **Lepān:** *Bā*²-i ‘Acemîyle **25** pırpır işleyici nesne âyîne vü kılıç ve bunlara beñzer ne varise. **Ferruḥî:**

Gerdün ze-berḫ-i tiğ çü âteş-i lepān lepān

26

Kūh ez-ğarīv kūs çü keştī nevān nevan

Şems-i Fāḥrī *Mi‘yār-ı Cemālīde* **27** rüşenī bāşed ki dirahşed dimiş ve işbu beyti inşā eylemiş. **Beyt:**

Eger be-gāh-keşān izdiḥām-i ecrām-est

28

Ber-īn der-est tezāḥum ze-neyyirāt lebān

Mevlānā Ḥalīmī şu^cle ma^cnāsına naḫl idenūñ **29** ḫavli *zā*^cīfdür. Niteki Ferrūḥīnūñ istişhād olınan beyti buña delālet ider dimiş. **30** Bu lügat *bā*²-i ‘Acemîyle naḫl olındı. Eşahḫ budur ki *lām*dan soñra *yā* ile ki āḫir ḫurūf-ı teheccīdür. **31** [-c-] **Lecen:** Özlü, siyāh balçık ki yollarda ve köylerde tavar ayağından delük delük **290a/01** pāre pāre olur ve kuyu diplerinde ve şular kenārında olan ḫara balçık bu lügat **02** *cīm*-i ‘Arabîyle ve *zā*²-i ‘Acemîyle daḫı naḫl olındı. Eşahḫ *zā*²-i ‘Acemîyledür ve ekşer *zā*² ile müsta^c meldür. **Beyt:**

03

Çün hemī şod ḡarḫ Fir^cavn ān zamān

Ez-lecen pür kerd Cibrīleş dehan

3136

[ḫ-ş-e] **Laḫşān:** **04** Tayancak yir. **Şems-i F.:**

Muḫālif er çi ki Ḥudā-ra çü seng mī-pendāşt

05

Ze-tāb-ı âteş-i tiğes çü mūm şod laḫşān

[r-z-e] **Lerzān:** Şīḡa-i mübālağadur, ditreyici dimekdür. [j-d-e] **Lejdān:** **06** *Zā*²-i ‘Acemîyle balçık cem^c olduḡı yir. [-j-] **Lejen:** *Zā*²-i ‘Acemîyle lecen ma^cnāsına ki özlü ḫara balçığa **07** dirler. ‘**Arifi:**

Keştī bī-bād-bān ber-ruḫ-ı deryā-yı ḫāk

Lenger-i bī-rismān der-vaḫl u der-lejen

08 [-ş-] **Leşen:** Tayancaḫ. [‘-l-g-v] **La‘l-gün:** Bir nev^c ḫırmızı güldür, ‘arūs-ı pīr de dirler. **09** **Esedī:**

Ride der-ride z’ān gül-i la‘l-gün

Ki ḫāñī ‘arūşeş be-perde derun

³¹³⁶ **Şems-i F.:**

Be-midḫat-i ān ki ḫalemvār nī-st raṭb-ı lisān
Ze-ḡuşşa bād fürü refte tāb-ser belcen

[ğ-z-e] **10 Lağzān:** Tayıncağ. [-k-] **Lağan:** Legen ma' nāsına. [g-e] **Legān:** Şolağ ellü olan kimesne. **11 [g-d-z] Leged-zen:** *Kāf*-ı 'Acemîyile depegen dimekdür. 'Arabîde zarûh u nüfûh ma' nāsına. **Leger-zen:** **12 Mişlihu.** [-g-] **Legen:** Şem' -dān. **Beyt:**

Şeb-i tîre be-güşād zülf-i siyāh

Dıraşsende geşt ez-legen-i şem' -i māh

13 ve demür ocağ. **Şems-i F.:**

Çehār-pāy be-zencîr-i hādîsāt-keşān

14

Hemîşe sîne ber-âteş bûd besān legen

Ve ol zarfdur ki baqırdan ve kıalaydan ve birincden düzüp **15** içinde ğasl u ğusl iderler ve pâdişāhlar ve ba' zı şāhib-i emvāl altun ve gümüşden dağı **16** iderler, aşlda *kāf*-ı 'Arabîyiledür ammā *kāf*-ı 'Acemîyile meşhûrdur. Fāzıl-ı Muhaqqıq böyle **17** taḥkîk itmişler ki Türkî dilde legen didüklerinüñ ismi teştür. Niteki bu beytde zāhirdür. **18**

Beyt:

Geret tâc ḥ'āhî vü zerrîne teşt

Be-mülk-i 'Irâk be-bāyed güzeşt

'Arab teşti ta' rîb **19** idüp taşt dir, niteki bu beytde vāki' olupdur. **Şi' r:**

Vaqa' ü't-tışt ğayr münkeser

20

Leytehü lem yeqa' vü münkeser³¹³⁷

Teştüñ mu'arrebîdür. Harf-i *tā*, *tāya* tebdil olınmışdur. Şem' dān **21** itlākı ma' nā-yı Türkî bî-i' tibāriledür. [k-h] **Lekhen:** Açluğ, gürisnegî ma' nāsına ve Hindiler **22** oruçlarından bir mu' teber oruç ayıdır. **Beyt:**

İllā tā mu' minān dārend rûze

23

İllā tā mü' miyān dārend lekhen³¹³⁸

[v-n-e-l-v] **Levn-ā-levn:** Dürlü dürlü rengler dimekdür. [v-n-d-z] **Levend-zen:** **24** Rūspî 'avrat. [y-e] **Leyān:** Āyîne ve kıılıç ve anuñ gibilerüñ ziyāsı lepān ma' nāsına *bā*'-i **25** 'Acemîyile ki zıkr olınmışdur. **El-Lāmi'l-Meksüre:** [y-k] **Likin:** Lākin lafzınuñ imālesidür. **26** Evet dimekdür. [y-m-v] **Limūn:** Ol ma' ruf mivedür ki Fārsîde 'Arabîde ve Türkîde müsta' meldür. [y-m-v-y-n-v] **Limūniyün:** Evlek.³¹³⁹ **27 El-Lāmi'l-Mazmūme.** [b-n-e] **Lübnān:** Şām kıurbında bir tağdur ki zamān-ı sâbıkda içinde dā'imā

³¹³⁷ "Kilden yapılmış çömlek düştü, kırılmadı/Keşke düşmeseydi ve kırılmasaydı."

³¹³⁸ "Sadece inananlar oruç tutarlar/Sadece müminler rahiplik yaparlar."

³¹³⁹ 16. (174a/14)

28 ruh-bānlar sâkin idi.³¹⁴⁰ [m-c-e] **Lümcân:** Aḳzâ-yı Hindde bir tâ'ifedür ki gâyetde kıttâl kimesneler 29 ve ta'âmları şekerdür. [v-s-z] **Lüs-zen:** Tâdicı, çâşni-gîr ma' nâsına. **Lüs-zen:** Mişlihu. [v-l-y-e] **Lüliyân:** 30 Cem' -i lülindendür. Qaraçılara dirler ve ber-sebîl-i isti'âre her güzel ki fettân ve yağmacı ola 31 ıtlâk olunur. Lülü didüklerine sebep budur ki şādîlikleri eyyâmında lülü diyü 290b/01 şadâlar iderler. **Ḥâfiz:**

Fiğân k'in lüliyân şüh-ı şehr-âşüb şîrîn-kâr

02

Çonân bordend şabr ez-dil ki Türkân ḥ'ân-ı yağmâ-râ³¹⁴¹

[v-l-y] **Lülbîn:** Ayrık ma' nâsına. 03 Nev' -i Evvelehu El-Mîmi'1-Meftûha 04 [e-b-v]

Mâbûn: Hîz ü muḥanneş oğlan ve ḥâ'in ma' nâsına daḥı gelür. **Şems-i F.:**

05

Hemîşe tâ ki ne-yâyed ḥamiyyet ez-mâbûn

[e-b-h-ş-e] **Mâbehşân:** Sâvec-i Hindî.³¹⁴² [e-ç-e] **Mâçân:** Cîm-i 'Acemîyile ḳancık köpek ḳıyâs 06 bu idi ki mâçân, mâc lafzınıñ cem' i olayıdı. Ammâ müfred maḳâmında daḥı isti' mâl itdiler. 07 Müjgân gibi ve diyâr-ı 'Acemde bir ıştîlâhdur ki mekteb-ḥânedede oğlanuḳlardan birisi sebaḳı 08 başın unutsa cerîmesi içün baş aldurup yirler, ol başa kelle-mâçân dirler 09 ve gâh olur ki paça aldurlar, ol paçaya pây-mâçân dirler ve ḫapınmaḳ ma' nâsına. 10 [e-ç-y] **Mâçîn:** Çîn vilâyetinde bir 'azîm şehr adıdur.³¹⁴³ **Esedî:**

Me-zen zîşt peygâre z'îrân zemîn

11

Ki yek şehr-i o bih ze-Mâçîn ü Çîn³¹⁴⁴

[e-ḥ-e] **Mâḥân:** Nâ-pâk, murdâr ma' nâsına. [e-d-r-z] 12 **Mâder-zen:** Ḳayınana. [e-d-g-e]

Mâdegân: *Kâf*-ı 'Acemîyile ḳışraḳ ki bedene daḥı dirler. **Beyt:**

13

Tâ tüvânî çâr çîz ez-cânverhâ mâde-ḥar

Mâkiyân u mâdegân u mâde-gâv u mâde-ḥar

Fâzıl-ı 14 Muḥaḳḳık *Deḳâyıḳu'l-Ḥaḳâyıḳ*da böyle taḫḳık ü tedḳık eylemişler ki mâdegân lafz-ı mürekkebdür. Bir cüz' i 15 mâdedür ki dişidür. Bir cüz' i de gândur, *kâf*-ı 'Acemîyile ma' nâsı cimâ' dur. **Beyt:**

16

Madegân ki peder kerd püser şad be' avz dâd

³¹⁴⁰ **Loḳmân:** Ḥekîm ḥazret-i Dâvud '*aleyhi's-selâm* zamânında idi. Nübüvvetinde Zü'l-ḳarneyn gibi iḫtilâf olunmuşdur. Peygamberlerde '*aleyhime's-selâm* biñ peygamber ḥizmetine yetişüp 'ilm-i ḥikmeti anlardan aḫz itmişdür. Anuñ gâvâmız-ı esrâr-ı ḥikmete ittilâ' larından biridür ki âb-ḥânedede arḳasın dîvâra virüp çok durmaḳ sebep-i 'illet-i nâsürdür ve mezkûr 'illet bu eser 'illetinden ḡayrı insânıñ maḳ' adınıñ sūrâḫî kenârında zâhir olur. Bir şancılı 'illetdür. Andan evvel olan ḥukemâ bu 'illeti teşḫîs idüp beyân itmemişdür.

³¹⁴¹ (Ah şîrin işler işleyen, şehri karıştıran güzel Türk kadınları, gönül mülkünü yağmalamak istiyorlar, (Allah) bize sabır versin.)

³¹⁴² 16. (274a/23)

³¹⁴³ --. 16. (274a/28)

³¹⁴⁴ --. 16. (274a/28)

Tā muzlime der-gerden be-bāş ne-māned

Mādegān didüklerine bā'ış 17 gālibā döl için olduğundan ötüri ke-ennihu nisbet olunmuşdur. Lafz-ı mezkūruñ 18 aşlı mādē-i gāndur, izāfetile ma' nā-yı terkībiden ismiyyeye naql oluncağ ol izāfet 19 kaṭ olunmuşdur. H̄āce-serāydaki gibi ki aşlı h̄āce-i sarāy idi, izāfetile. [e-d-y-e] **Mādiyān:** 20 Mişlihu. [e-d-r-y-v] **Māderyūn:** Çaşır didükleri otdur ki sirke ile turşisin iderler, gāyetde nāfi'dür. 21 [e-r-e] **Mārān:** Āhengerān ve māruñ cem'idür. Yılanlar ma' nāsına. [e-r-s-t-e] **Māristān:** Bimār-ḥāne 22 ve yılanlık ma' nāsına. [e-r-g-r-e] **Mār-girān:** Mişlihu. [e-r-g-z-e] **Mār-gizān:** Gāyetde yavuz yılan. [e-z-r-y-v] 23 **Māzeryūn:** Çaşır, māderyūn ma' nāsına. **Mākiyān:** Tavuğ, dicāce ma' nāsına. **Şems-i F.:**

24 Nī-st şāhīn-rā mecāl ez-'adl-i o
K'āverd der-dil ḥayāl-i mākiyān

[e-l-y] **Mālīn:** Ni'metī; sülük, mālīz u 'alağ 25 ma' nāsına naql eylemiş. Sā'ir adları kāḥinc lafzında mezkūrdur. [e-m-y-r-e] **Māmīrān:** Edviyyelerdendir. 26 [-e-] **Mān:** Ev, barğ, ḥanümān ma' nāsına gāh olur ki yalñuz ḥān dirlir ve gāh olur ki yalñuz 27 mān da dirlir. **Beyt:**

Ne ḥān u ne mān u ne büm u nijād
Yekī şehriyārī miyān-ı pür ze-bād

28 ve zamīr-i nefsi mütekellim ma'ü'l-gayrdur. Biz dimekdür. Hālet-i cerde bir ismüñ muzāfun ileyhi olmağ 29 i' tibāryıla. **Beyt:**

Çonīn dād pāsenc-i güher İsfendiyār
Ne-fermūd mān rāmeş ü mī-güsār

Esedī:

30 Reh-i nīk ü bed kişte-i toḥm-ı mā-st
Hıred keştī vü to şeh-i mān rāh-ı rast

Daḥı hālet-i 31 naşbda bir fi'lüñ mef' üli olmağ i' tibāryıla. **Firdevsī:**

Ki o dād mān ser der ān dest-gāh
Sitāyiş mer o-rā ki be-nümūd rāh

291a/01 ve mānde lafzında şīga-i emrdür. Qal dimek olur 02 ve hem mānisten lafzından şīga-i emrdür beñze dimek olur ve bu iki ma' nāya nağar ba'zı 03 terkīblerde şıfat daḥı isti'māl olunur. Dūd-mān, ḥūr-mān gibi, Ni'metī, ve nehydür, ço 04 be-güzār ve bene ma' nāsına daḥı gelür dimiş. [e-h-p-r-v-y] **Māh-pervīn:** Cedvār didükleri dārūdur 05 ki bir mu'teber tiryāğlardandır. Ağuları def' ider, biş adlu zehr ile bir kökde biter, Hāğ subḥāne 06 ve te' ālānuñ kemāl-i ḳudretlerinden biridür ki ikisi bir kökde bitüp biri zehr

biri tiryâkdur. **07** [b-h] **Mebhen:** Cāy-ı ārām u zād-būm ya‘nī kişinūñ tođduđı yir, maskat-i re’s ma‘ nāsına **08** ve mihmān-hāne ve h̄iṣān ve dūdmān ve hānūmān ve cāy-ı cāvidān bu lūgat *mīmden* **09** ōñra *bā* ile ki şānī-i ḥurūf-ı teheccīdūr ve meksūre bābında *yā* ile ki āḥir ḥurūf-ı teheccīdūr, mervīdūr. **10** [-c-] **Meçen:** Kiçirek ҡalkān ki ađacı olmaya. [r-c-e] **Mercān:** Ma‘ rūf taşdur ki andan tesbīḥler **11** ve ḥullīler ve ba‘zı küçük āletler iderler. Ma‘ denī deryā-yı Rūmda mađrib tarafindadır. **12** Nebāt gibi ol yirde biter dirler ki deryādan ıkdıkdā ađ ve yumşak olur, hevā **13** tođındıkdā ve tırdukdā kızarur ve muḥkem olur, ḥaşşiyeti müferraḥ terkīblerde ma‘ cūn olıcađ **14** ḥūndilī şāfi ider ve rūḥ-ı ḥayvāniye dađı kuvvet virūr ve şilāya üzerinde **15** saḥḥ idüp diş sürseler diş şarılıđın giderūr ve biḥ-i dendānı muḥkem ider **16** ve zehr içmişe ve zehrlü ḥayvān ōkmişa bir dirhem miqdārını saḥḥ idüp içürseler **17** zehri ‘arūkdan ıkarur ve yaraya ve abz-ı bekle nāfi‘ dūr, eyüsi kızılıdır ve mürvārīd **18** ḥired ma‘ nāsına ve ügey ardaş pesender ma‘ nāsına. **Şems-i F.:**

Ḥudāygānā ōdem ki hest siḥr-i ḥelāl

19

Ḥarām-zāde buved her geh ḥānedeş mercān

Ve ba‘zılar pesender muḥlaḳā oğul ma‘ nāsına dimişler. **20** [r-d-e-f-k] **Merd-efken:** Er ağdarıcı, bahādur ma‘ nāsına. ‘**Unşurī:**

Der-‘ ömr eger Rüstem der-dīde-i rūbīn zed

21

Tirī ki be-uvvet buved ez-kilk-i to merd-efken

[r-d-e-v-j] **Merd-evjen:** Mişlihu. [r-z-b-e] **Merz-bān:** **22** Ma‘ nā-yı terkībisi muḳtezāsınca şınur bekçisi, serḥad beglerine dirler, zīrā merz şınurdur **23** bān ḥāfiż ma‘ nāsınadır. Ammā itlāatından ol pādişāhdur ki bir memleket cānibini zabt **24** idüp orıya kimseyi ta‘ arruz itmege ve zulm u te‘ eddī ılmağa omaya. **Şems-i F.:**

25

Ḥabbezā melikī ki bāşed rüz u şeb

‘ Adl ü İnşāfeş der-encām-ı zeban

Ve tırāz u dilī. [r-z-đ] **Merzđan:** **26** Gūristān-ı Yahvedān ve muḥlaḳā maḳābir ma‘ nāsına. **Ḥayrī:**

Her ker er hebereş zegan bāşed

27

Menzil-i o be-merzđan bāşed

Beyt:

Er şeb-i ‘ıyd ez-berāy-ı mürde-i ḥod her kesī

Zinde bā-ḥod mī-borend o-rā miyān-ı merzđan

28 Gāḥ olur *đaym zā* üzerine tađdīm idüp merđzen dirler, gāḥ ber ‘aks. **29** [r-đ-z] **Merđzen:** Mişlihu. **Şems-i F.:**

Şāhī ki ber-muḥālif der-gāh-ı h̄iştēn
Ez-kīne murǧzār koned hemçü merǧzen

30 Beyt:

Rūz-ı şulheş ger ne-dāned murǧzār ez merǧzen
Rūz-ı kīneş ger ne-dāned merǧzen ez-murǧzār

31 Ğayrı adları *senevā* lafzında meşṭurdur. [-j-] **Mejen:** Kiçirek kalkan ki ağacı olmaya
291b/01 [g-s-r-e] **Meges-rān:** Siñek koruyacağa dirler.

Beyt:

Cāme-i İslām ber-aşḫāb-ı rīv

02

Perr-i ferişte-est meges-rān-ı dīv

‘Arabīde *meziyye* ma‘ nāsına. **Münşī:**

Meges-rān-ı zafer be-girifte der-dest

03

Serān-ı düşmenet-rā çün meges-rān

Lafz-ı mürekkebdür, yelpedeye şādıḫdur **04** lisān-ı Fārsīde aña bād-bīzen dirler. (‘):

Bād-bīzen-ı atabeg meges-est

Oğlançuklarıñ **05** mü’eddibine ki Türkīde aña lālā dirler. Lisān-ı Fārsīde atabeg dirler.

Men: Tahfif-i *nūmla* **06** ben dimekdür. Ene ma‘ nāsına zamīr-i mütekellim-i vaḫdetdür.

Menüñ cem‘ i mādur. Ḥilāf-ı kıyās üzerinedür. **07 Beyt:**

Mā bīm be-‘aşḫ-ı to tevellā kerde

V’ez-ṭā‘ at ü ma‘ şiyet teberrā kerde

Benlik diyicek **08** yirde ‘Acem menī dir, bizlik diyicek yirde māyī dir. **Beyt:**

Çün şonuñ toprak öñüñ māye-meni

09

Nedür ortada bu māyī vü meni

Ve kerfī didükleri nesne ki gökden yağar. **Menn:** Ṭaz‘ if-i **10** *nūmla* vezn-i maḫşuşuñ

adıdır. Batman ma‘ nāsına her vilāyetde bir vechile i‘tibār olunur. **11** Kütübde muṭlaḫ

zıkr olıñandan murād rıṭl-ı ‘arāḫīdür ki iki yüz altmış dirheme dirler, ‘Arabca menā **12**

dirler, teşniyesinde menvān dirler. [y-k-v] **Mey-gün:** Al ve surḫ reng ve kumral renge

dirler, kuzı **13** derisine ve saḫalda isti‘ māl olunur. **El-Mīmi’l-Meksüre** [s-y] **Misīn:**

Baḫırdan olan **14** nesne. [t-r-e] **Mitrān:** Pehlivān, kebrān u āyīn-i tersāyān ve gebrān. [r-

z-e] **Mirzmān:** İki yıldızdur **15** şī‘rā-yı ‘abūr ve şī‘rā-yı ḡameyşā yanında. [h-r-b-e]

Mihribān: Şefḫatlü ve nigāh-bān ma‘ nāsına.. **16** [h-r-c-e] **Mihricān:** Mihribān lafzıñuñ

mu‘ arrebīdür. **Beyt:**

Bī-nevā çün bülbülen bī-berg çün şāh-ı dıraḫt

17

Çün cemāl-i gül buved der-mihricān üftāde dūr

[h-r-g-e] **Mihriḡān:** *Kāf*-ı 18 ‘Acemīyile güz faşlı harīf ma‘nāsına ve mihrimāhuñ on altıncı günü ki Furs ‘ādetince ayla 19 gün adı muvāfiḡ geldüḡiḡün bayram ve zemzemeler iderler. ‘**Unşurī:**

20 Der-luḡf-ı to ender-çemen yek mihrigān sāzed vaṡan
Ber-yaḡ nigāred yāsemen te ‘şir-i bād-ı mihrigān

Esedī:

21 Ber-ārāyiş-i mihrigān çeşn sāḡt
Ser-i āteş ez-burc-ı meh ber-ferāḡt

[h-m-e] **Mihmān:** **Ḳonuḡ. Beyt:**

22 Ki o çün be-dīn ḡāne mihmān resīd
Be-dīn-i bī-nevā mīhen ü bān resīd

Fāzıl-ı Muḡaḡḡiḡ böyle taḡḡiḡ ü tedḡiḡ 23 itmişler ki mihmān elfāz-ı mürekkebedendür. Bir cüz’i mihdür. Ulu ma‘nāsına bir cüz’i mändür. 24 Beñzeyici ma‘nāsına. İsm-i fā‘ ildür, mānistenden ḡonuḡ müsteḡaḡ-ı ta‘zīm olup ḡonduḡı 25 yirde ri‘āyeti vācib olup ulu olduḡından ötüri mihmān dirler. Şu‘arā-yı 26 ‘Arabdan ol şā‘ir ki bu beytleri dimişdür. **Şi‘r:**

27 Mā semmetü’l-‘Acemi’l-mihmān mihmānen
El-ālā celāl za‘īfin ke-inne min ke-inne
Fi’l-mihe ekberehüm ve’l-mān menzilihüm
Ve’z-za‘īf sebdühüm mā lāzeme’l-mānā

28 Mihmānuñ mürekkebe olduḡın beyānda mihūñ ma‘nāsın ta‘yinde işābet itmişdür. Ammā 29 ma‘nā-yı mānī tebyininde ḡaṡā idüpdür. Ebū Manşür Şa‘libī *Leṡā’ifü’l-Ma‘ārif* adlı kitābında 30 zıkr olan beytleri getürmişdür ve maḡarr itmişdür. ḡalaṡına vāḡıf olmamışdur. Mīz ile 31 mihmānuñ farkı vardur, mīz vaż’-ı ḡāşıla mevzu‘dur. Mihmān vaż’-ı ‘ām terkibi ḡasbiyiledür. **292a/01** [h-y] **Mihīn:** Uluraḡ ve eyürek ma‘nāsına. [y-e] **Miyān:** Bil, vasaṡ ma‘nāsına ve aralık ma‘nāsına. **02** [y-e-n-g-y] **Miyān-gīn:** Ortaraḡ ma‘nāsına. [y-t-y] **Mitīn:** Külüḡ didükleri ki anuñıla ṡaş keserler **03** ve ḡazma ki ḡazarlar. **Şems-i F.:**

Be-tāc u ḡātemeş āyend lülü vü yāḡüt
Ze-kān u dūr çü dīḡer renc-i ḡavṡa vü mītīn

04 [y-r-t] **Mīr-ten:** Kendüyi olura urmaḡ. [y-r-s-y] **Mīrsīn:** Türkīde mersin **05** didükleri ḡoş rāyihalu aḡaç, ās ma‘nāsına ḡāyetde ḡābizdür. Ondan ḡābiz olan **06** hemān kirecdür. [y-z-b-e] **Mīz-bān:** Ḳonuḡcı, mużif ma‘nāsına, mihmān-ḡāne ma‘nāsına daḡı gelür. **07** Fāzıl-ı Muḡaḡḡiḡ böyle taḡḡiḡ itmişler ki mīz-bān lafz-ı mürekkebdür. Bir lafzı mīzdür

ki konuğuñ ism-i **08** haşşıdur. Bir cüz'i de bāndur, hıfz idici ma' nāsına, konuğu konaqlayup ri'āyet itdüğü **09** için miz-bān dirler. [y-ş-y] **Mişin**: Debāgat olunmuş koyun derisi ki 'āamme meşin dir. **10** Sā'ir tafşili miş lafzında olmuştur. [y-g-j] **Migjen**: Ni' meti, kızıl sağı dimekdür dimiş. **11** [y-n-e] **Mīnān**: İriñ ma' nāsına. [y-h-m-e] **Mihmān**: Konuq, şayf ma' nāsına. [y-h] **Mihen**: Dūdman **12** ve ev, barq, mübhen ma' nāsına. Feth-i *mīm* ü *bā* ile şani-i hurūf-ı teheccidür. Ekşer budur ki mān lafzıyla **13** bile cem' olunup mihen ü mān dirler, *gīr* ve ev, barq demek olur. Hān u mān gibi **14** niteki bu beytde vāki' dūr. **Esedī**:

Şevī şād be-güfte mihmān-ı men

Beyārāyī in mihīn ü mān-ı men

15 [y-h-y] **Mihīn**: Mişlihu vü ārām yiri. **El-Mimi'l-Mazmūme**. [ç-g-e] **Müçgān**: Kirpik, **16** müjgān ma' nāsına. [r-ğ-d-s-t-e] **Murg-ı Destān**: 'Andelīb. **Esedī**:

Ḳafeshā ze-ser-şāhī āvihte

17

Pür ez-murg-ı destān ber-engihte

[j-d-g-e] **Müjdegān**: Beşāret, muştuluk ma' nāsına. **18** **Beyt**:

Me-rān zaḥmī müjgān k'ez-ān be-cān-est

Dilem-rā z'ān cerāḥat müjdegān-est

[j-g-e] **19** **Müjgān**: Kirpikler, cem' i şīğasıdur. Gāh olur ki vaḥdet maḳāmında daḥı isti' māl olunur. **20** **Laḫfi**:

Müjgānī dilem mecrūḥ kerdī

Be-la' l-i leb be-kon dermān-ı ḥaste

[ş-g-z-m-y] **Müşg-zemīn**: **21** Toylak didükleri ot ki 'Arabca su' d dirler. Eḫbābā katında daḥı bunuñıla ma' rūfdur. **22** [ğ-e-l-ç-y] **Muğāl-çin**: Ğāyetde güzel gözün şīfatıdur. Ḳatı siyāh olmaz. [ğ-l-ç-y] **Muğāl-çin**: **23** Mişlihu. [k-r-e] **Mükrān**: Bir memleketdür ki anda bir tağ vardır, toprağı ādem şūretindedür **24** dirler. [v-b-d-m-v-b-d-e] **Mübed-i Mübedān**: Her milletün ulu dānişmendlerine mübed dirler ve ol **25** tā'ifenün ulusına mübed-i mübedān ve mübedān-ı mübed daḥı dirler. Sā'ir tafşili mübed **26** lafzında mezkūrdur. [v-j-e] **Müjān**: Açılmış nergis ve ber-sebīl-i isti' āre şol güzel göze **27** dirler ki nazarda müteḥarrik olup kirişme ola. **Ferruḫī**:

Ḥoy girifte lāle-i sīr-ābeş ez-tef ne-bīned

28

Ḥire geşte nergis-i müjāneş ez-ḥ'āb-ı ḥumār

Şems-i Faḫrī *Mi'yār-ı Cemālīde* **29** çeşm nīgū bāşed ki endekī kirişme dāşte bāşed dimiş ve bu beyti inşā eylemiş. **Beyt**:

30

Gereş be-lülü vü mercān kesī koned nisbet

Çonān buved ki be-nergis nişeste müjān

Zā'i 'Arabiyile daḡı 31 cā'izdür. [v-z-h-p-e-y-y] **Mūze-pāyīn**: Şokman ki edük kısmındandır, ayağa giyerler. [v-z-h-b-e-l-e-n-y] 292b/01 **Mūje-bālānīn**: Cizme ve şokman. *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi heze dirler, kızlar gelin olduğda ayaklarına 02 giydükleri edükdür dimiş. [v-f-l-v] **Mūflūn**: İklilü'l-Mülk didükleri dārū ki eṭbbā katında 03 ma' rūfdur. [v-l-y-e] **Mūliyān**: Ni' meti yağmacı ma' nāsına dimiş. [v-y-ç-y] **Mūy-çīn**: Kıl koparacak ālet, minkāş ma' nāsına 04 Nev'-i Evvelehu En-Nūni'l-Meftūha 05 [e-t-v-e] **Nā-tüvān**: Tākatsız, za'if ma' nāsına. [e-ḡ] **Nāḡun**: Tırnaç, zıfr ma' nāsına. [e-ḡ-v] **Nāḡun**: 06 Mişlihu. [e-d-e] **Nādān**: Bilmez, cāhil ma' nāsına. Fāzıl-ı Muḡaḡḡik *Deḡāyīku'l-Ḥaḡāyīk*da böyle naḡl 07 eyler ki nādānuñ ma' nāsı bilici degildür dimekdür. Niteki nā-merdūñ ma' nāsı er degildür dimekdür 08 lisān-ı Fārsīde nā edāt-ı selbdür. Evvel-i kelimeye dāḡil olur, medḡülünüñ medlülünde olan 09 vaşfi selb ider. Ḥāşīye-i muṭāla'ada Seyyid Şerīf nā-dānī dānā muḡābili tūtmışdur, işābet 10 itmemişdür. Nā-dānuñ muḡābelesinde dūn zıkr olmışdur. **Beyt**:

Heme dānend eger nā-dān u ger dūn

11

Mekr beste ber-īn kār-est gerdūn

Dīger:

Bu iş dānāları kıllur ciger-ḡūn

12

Ḳıyās it ḡanda ḡaldı degme bir dūn

[e-r-p-s-t-e] **Nār-pistān**: Ol kız ki memesi anası 13 gibi henüz ḡalḡmamış ola, nāhīd ma' nāsına ve emçek degirmisi. [e-r-d-e] **Nār-dān**: Nār deng 14 didükleri ki enār şuyından iderler. 'Unşurī:

Gül ḡabāb ki be-rūy-ı cām-ı to be-şüküft

15

Hevā-yı bāḡ ez-o şekl-i nār-dān berdāşt

[e-r-dy] **Nārdīn**: Sūnbül didükleri dārū 16 ki maḡallinde tafşīli olınmışdur. Ba' zılar katında nār-dīn muṭlaḡ zıkr olınsa ḡuşūşıyıla 17 sūnbül-i Rūmī murād olunur. [e-v-e] **Nār-vān**: Geçmez aḡçe ve şatılmaz metā' ü aḡmaz şū 18 ve cānsız, bī-cān ma' nāsına. [e-r-v] **Nārven**: Ol toḡrı uzun şāh ki laṭīf 19 ü tāze olup yil toḡındukça şalınur, ḡareket ide ve ḡara aḡacuñ bir nev'idür ki 20 beḡāyet uzar. **Beyt**:

Mīve-i dil ney-şeker-i ḡaddiṣān

Gülbin-i cān nārven-i ḡaddiṣān

21 Ḳara aḡaca eṭbbā dūr-dār ve şeceretü'l-baḡ dirler ve ṭaber-ḡūn didükleri aḡaç. [e-r-h-k-b-e] 22 **Nāre-kebbān**: Terāzunuñ el ile tūtacak yukaru dili. [e-r-y] **Nārīn**: Nāzük ü ter 23 ü tāze ma' nāsına Tūrḡīde daḡı müsta'meldür. Muḡammed 'Aşşār mihrūñ ḡarnı

vaşfinda dir. **24 Beyt:**

Çonān nāzūk ḥamīrī kes ne-dīde
Sepīd ü nerm ü nārīn ü reşide

[e-z-e] **Nāzenīn:** 25 *Nāzīden* lafzından şīga-i mübālağa-i fā' ildir. [e-z-n-y] **Nāzenīn:** Nāzlı vü ma'şūka vü esirgeyici 26 ma'nāsına. [e-j-v] **Nājūn:** Qara ağaç nārūn ma'nāsına. [e-ş-y-r-y] **Nā-şīrīn:** Ol yüze dirler ki 27 nazara ve göñle hoş gelmeye ḥüsnden kaṭ' -ı nazar ya'nī anda melāḥat olmaya. [e-l-e] **Nālān:** Añlayıcı 28 [e-g-e-h-e] **Nā-gāhān:** Añsız dimekdür, nā-geh ma'nāsına. [e-g-h-e] **Nā-gehān:** Mişlihu. [-e-] **Nān:** İtmek, ḥubz ma'nāsına. 29 künyeti Ebū Cābirdür. [e-n-ç-y] **Nān-çīn:** Tenürdan etmek çıkaracak ālet ki milkaṭ dirler. 30 [e-n-y-v-ş-e] **Nāynūşān:** Nā-gehān dimekdür. *Nūm* la *yānuñ* ki āḥir-i ḥurūf-ı teheccīdür. Taḳdīm ü 31 te'ḥīri cā'izdür. [e-v-d-e] **Nāvdān:** Oluḳ meşelā ṭamlaruñ ve degirmenleruñ nāv ṭamlaya dirler 293a/01 ṭamlanuñ zarfı olduğundan ötüri lisān-ı Fārsīde oluğa nāvdān dirler ü tekne 02 ve yaşdağaç u nāve ma'nāsına daḥı isti' māl olunur. [e-v-d] **Nāvden:** Mişlihu *elīf* hızf olunmuşdur. 03 [e-y-e-n-b-e] **Nāy-enbān:** Ṭulum ile çalınan düdüük. [e-y-b-e] **Nāybān.** Gügerçin, ḥamām ma'nāsına 04 ve düdüükçi. [e-y-r-v-y-y] **Nāy-rūyīn:** Borı ki çalarlar. [e-y-z] **Nāy-zen:** Düdüükçi. [e-n-y-v-ş-e] 05 **Nāy-nūşān:** Nā-gehān ma'nāsına *yā* ile *nūmuñ* taḳaddüm ü te'eḥḥūri cā'izdür. Niteki zıkr olındı. 06 [ḥ-c-v-e] **Naḥcīvān:** Vilāyet-i Āzerbāycāndan Tebrīze qarīb bir şehr adıdur, ḥalkı ekşer naḳḳāşdur. 07 [ḥ-c-y-r-n-e] **Naḥcīr-bān:** Şayyād, naḥcīr-vān daḥı lügatdür, maḥallinde irād olunmuşdur. [ḥ-c-y-r-v-e] **Naḥcīr-vān:** 08 Mişlihu, lisān-ı Fārsīde *vāv* ile *bā* arasında tebādül ü tevāḥī vardır. [ḥ-ş-v-e] **Naḥşivān:** Naḥcīvān 09 ma'nāsına. [ḥ-g-l-v] **Naḥgelūn:** Çetūñ ḳoz *ḳāf*-ı 'Acemiyiledür, naḥgele ma'nāsına. **Beyt:**

10 Mağz-ı ma'nā rāst n'āyed z'ū berūn
V'er ser-i o be-şikenī çün naḥgelūn

[r-d-b-e] **Nerdibān:** Ol ma'rūf 11 nesne ki Türkīde daḥı müsta' meldür. [r-g-e] **Nerregān:** Dilenciler. **Şems-i F.:**

12 Ey cihān berdāşt ḥ'ārī-i su'āl
Kerd Ḳārūn-ḥulḳ-rā tā nerregān

[r-m-ā-h] **Nerm-āhen:** Demürūñ alçağı ki çelik 13 ve dımışḳī olmayup yumşaq ola. [s-t-r-d] **Nesterden:** Gül-i nesterīn ve zanbaḳ. **Rudekī:**

14 Ez-gīsūy-ı o nesīm müşg āyed
V'ez-zülfek-i o nesīm neşterden

Ba'zılar dirfil toḥmına daḥı 15 dirler didiler. [s-t-r] **Nesteren:** Mişlihu. 'Unşurī:

- Tire ebr-i nev-bahārī z'ān ne-mī-dāred şafā
 16 K'āb-rūy-ı h'ış mī-rīzed be-būy-ı nesterin
 [s-t-r-v] **Nesterven:** Mişlihu. **Şems-i F.:**
- 17 Eyā şehī ki ne-yāred vezīd ez-^ç adlet
 Be-^ç unf-ı bād-ı şabā ber-nihāl-i nesterven
 [s-t-r-y] **Nesterin:** Mişlihu. [s-r-y] 18 **Nesrin:** Bir nev^ç hoş-reng ü hoş-bū ma^ç rūf
 çiçekdür. **Şems-i F.:**
- Heme fuşul-ı şomā Ferverdīn ü Nīsān bād
 19 Müdām meclis-i ^ç ayş-ı to pür gül ü nesrin
 [ş-m] **Neşmen:** Taht ma^ç nāsına. [ş-y-m] **Neşimen:** 20 Oturacak yir, nişest-gāh
 ma^ç nāsına ve cāy u maḳām u vaṭan ma^ç nāsına. **Şems-i F.:**
- 21 Ze-tāb-ı intikām şaṭvet-i to
 Koned yek bār key terk-i neşimen
 Kuşun oturacak yiri ki oturaḳ 22 dirler ve yuva, aşiyāne ma^ç nāsına daḳı gelür. Sā'ir
 cānverlerüñ yataḳına daḳı dirler, ba^ç zılar 23 ma^ç nā-yı āḫirleri meksüre bābında irād
 itmişler ve ba^ç zılar cemī^ç si meksüre bābında 24 olmaḳ ensebdür. [ğ-n-ḫ-v-e-h] **Nağn-**
ḫ'ān: Nān-ḫ'ān lafzından taḫrīf olınmışdur. [f-r-y] 25 **Nefrin:** İlenç ve bī-zārlik ve ve
 ḳarış virmek ve yigrenmek. Fāzıl-ı Muḫaḳḳik böyle taḫḳik 26 itmişler ki taḫsīn
 maḳāmında isti^ç māl olınan āferinüñ muḳābili nefrindür. Ḳarış 27 virdi diyicek yirde
 nefrin itdi dirler. **Beyt:**
- Çonin güft şāh-ı cihān Keykübād
 28 Ki nefrin be-deyr-i zen nīk bād
 Nefrinüñ aşlı nā-āferindür. Nā lisān-ı Fārsīde selb 29 içündür. Lisān-ı ^ç Arabīdeki *leys*
 gibi. [ḳ-y] **Naḳin:** Baḳırtlak kuşı. [m-d-z-y] **Nemed-zin:** Tegelti 30 ve eyerüñ
 ḳıvrımlarına daḳı dirler. **Namāz-ı Pişin:** Öyle namāzı. **Namāz-ı Ḥāften:** Yatsu namāzı.
 31 [m-k-d-e] **Nemek-dān:** Tuzluk, ^ç Arab *memleḫa* dirler ve tuzla. [m-k-l-e] **Nemeklān:**
 Mişlihu. [m-g-y] **Nemgin:** Sükün-ı *mīm* 293b/01 ü kāf-ı ^ç Acemiyile yaş, ter ma^ç nāsına.
 Fāzıl-ı Muḫaḳḳik böyle taḫḳik itmişler ki nemgin lafz-ı mürekkebdür. Biz cüz'i 02
 nemdür, çı ma^ç nāsına ki gökden yaḳar. Bir cüz'i de āḡındür iç ma^ç nāsına. Terḳib olıcaḳ
 03 *elif* ḫızf olınmışdur. Bir nesnenüñ yaşdıḳ ve mīnder gibi içine ṭoldurduḳlarına 04
 lisān-ı Fārsīde āḡin dirler. Maḫallinde zıkr olınmışdur. Nemgin de bundandır. Aşlı
 nem-āḡındür. 05 Nemginüñ ma^ç nāsı nem ile ṭolmuşdur. Ġamginüñ ma^ç nāsı ḡam ile
 ṭolmuşdur. Nemnāk ma^ç nāsı buña 06 ḳarībdür, nemnāk nem ile nākden mürekkebdür.
 Lisān-ı Fārsīde nāk iḫtilātdan ^ç ibāretdür ki 07 eşrāb ṭarīkiyile ola. Nemnākuñ ma^ç nāsı

içine yaş siñmiş nesnedür. Kemâl tekeyyüfünden nâk **08** ile ta^ç bir ider. Meşelâ ğamnâk ve berşnâk dirler. [m-g-y] **Nemegîn**: *Kāf*-ı ^ç Acemîyile ve feth-i *mîm*ile tuzlu dimekdür. **09** [n-g-y] **Nengîn**: ^ç Ārlu. [v-e] **Nevân**: *Nevîden* lafzından şîġa-i mübâlaġa-i fâ^ç ildir, ırġancı dimekdür **10** ve râst, bālâ vü beşâret idici nâvlân ma^ç nâsına ve şol kimesneye dirler ki oġur ve ırlarken **11** veyâ bir nesneyi fikr iderken hareket idüp şalına. **Beyt**:

Şeb ü rüz der-pîş-i Yezdân-ı pāk

12

Nevân bûdem ü dil şode çāk çāk

Esedî:

Ne-yâmed berûn in dü-mih Pehlivân³¹⁴⁵

13

Hemî buved kehîr der-endûh-i nevan

Nev-âyîn: Yeñi peydâ olmuş nesne bedî^ç ma^ç nâsına *elif*den soñra iki **14** *yâ* ile. Ni^ç metî *elif*den soñra *bâ* ile ki şânî-i ġurûf-ı teheccîdür, şüküfte ma^ç nâsına naġl idüp **15** ve iki *yâ* ile yeñi dūr-bîn nesne ve şüküft ma^ç nâsına gelür dimiş. [v-b-e-m-v] **Nevbâmûn**: Nâm-ı ġâv-ı Ferîdûn **Minhü ilâ**. **16 Nev-âyîn**: Yeñile zâhir olan nesne, bedî^ç ma^ç nâsına. [v-r-d-h-p-y-r-e-h] **Neverde-i Pîrâhen**: Gönlek **17** etegin tolaşan şerît ve aña beñzer ne varise. [v-y] **Nevîn**: Cevîn ü semîn veznine şehzâde **18** dimekdür. *Nûm*ñ fethası ve zammesi câ^ç izdür. Ni^ç metî ve ^ç azîz, terîn nesne ma^ç nâsına da gelür **19** dimiş. **Beyt**:

Nevîn-i a^ç zam u a^ç dil emîn-i a^ç lim ü a^ç kıl

Ki hemçün nâm-ı o zâteş ^ç alem zed der-nigû-kârî

20 Ekşer umerâ^ç-i ^ç azâm ve e^ç azam-ı ġükkâm evşâfında irâd olunur ve *nûn*dan **21** soñra iki *yâ* ile ve zımm-ı *nûm*la daġı mervîdür, çüpîn veznine. [y-d-l-e] **Neydelân**: Sipsi ve ağır başmaq, **22** *kâbûs* ma^ç nâsına. [y-s-e] **Neysân**: Faşl-ı bahârûñ evsaţıdır ki Güneş anuñ on **23** ikinci ġünü Şevr burcına intikâl ider. ^ç Ālemüñ revnaġı zühûr ider ve Rûm târiġinde ebr-i neysen **24** ve abrîl dimekile ma^ç rûf ayuñ adıdır. **Beyt**:

Heme fuşûl-ı şomâ Ferverdîn ü Neysân bād

25

Müdâm meclîs-i ^ç ayş-ı to pür gül ü nesrîn

[y-s-t-e] **Neyistân**: Kâmişlık. **En-Nûni'l-Meksûre 26** [ş-e] **Nişân**: ^ç Alâmet ve *nişânden* lafzından şîġa-i emrdür dik dimekdür. [ş-y-m] **Nişîmen**: **27** Feth-i *nûm*la neşîmen ma^ç nâsına. [g-e-r-y] **Nigârîn**: *Kāf*-ı ^ç Acemîyile ġüzel, maġbûb ma^ç nâsına. [g-e-h-b-e] **28 Nigâh-bân**: Görüp, gözedici, ġâfîz ma^ç nâsına. [g-h-b-e] **Nigeh-bân**: Nigâh-bân lafzından **29** muġaffefdür. [g-r-e] **Nigerân**: *Kāf*-ı ^ç Acemiyile nâzır u muntazır dimekdür, mecâzen müte^ç allık ma^ç nâsına daġı gelür. [g-y] **30 Nigîn**: Yüzük kaşı, *fâşş* ma^ç nâsına.

³¹⁴⁵ Nâm-ı Pehlivân

[h-e-d-d-y] **Nihād-ı dīn:** Bünyād-ı dīn. [h-e-l-y] **Nihālīn:** Döşek. **31** [h-e] **Nihān:** Gizlü, pinhān ma' nāsına. [h-e-n-d-e] **Nihān-dān:** Kılār, 'Arabca *maḥbā* ma' nāsına. [y-e-g-e] **Niyāgān:** **294a/01** Ecdād ma' nāsına. [y-p-e] **Nīpān:** Tibet vilāyetinde bir yirūñ adıdır, miskūñ a' lāsı **02** anda ḥāsıl olur. [y-s-e] **Nīsān:** Yalan söz ve muḥālif-i va' de īnsān lafzından **03** muḥaffedür. [y-k-y] **Nīkīn:** Eyilük, nīkī ma' nāsına. [y-l-g-v] **Nīl-gūn:** Yağmurlu bulut ve **04** çivīt renklü. Ni' meti, ve gök yüzine daḡı dirler dimiş. [y-m-t] **Nīm-ten:** Nīm-ten kışacıḡ **05** ḡaftān ve ol fālic olan kimesne, yarım bedeni tūtmaya. [y-m-c-v-e] **Nīm-civān:** Orta yaşlı **06** kehel ma' nāsına gelür. **En-Nūni'l-Mazmūme** [ḡ-s-t-y] **Nuḡustīn:** Evvelki. **Beyt:**

07 Nuḡustīn şubḡ kāfir-i bī-fürūḡ-est
Siyeh-rūyeş pādāş dūrūḡ-est

Fāzıl-ı Muḡaḡḡıḡ böyle taḡḡıḡ **08** itmişler ki nuḡustīnūñ aşlu nuḡustdur, *yānuñ* lūḡūḡı nisbet içündür. *Nūnuñ* ziyādesi **09** te'kīd içündür. Engüşterindeki gibi. Sā'ir tafşīli engüşterīn ve engüşter lafzında **10** mezkūrdur. [ḡ-l-k-v] **Nuḡlekūn:** Zevzek ağacı ve çetūñ ḡoz. [ḡ-l-d-e] **Nuḡldān:** Tebsi. [gv] **Nūḡūn:** **11** *Kāf*-ı 'Acemīyile başı aşāḡa menkūs ma' nāsına. **Beyt:**

Ḳaddīḡa serv baş indürmeyiş imes 'aksi
12 Ki dehr edeb ḡılup anı salur su içre nūḡūn

Vaşf-ı terkībīde isti' māl **13** olunur, ser-niḡūn gibi, ser te'kīd-i mazmūn içündür. **Nūvān:** Fethīle nevān ma' nāsına. [v-d-e-r-e] **Nūdārān:** Şākirdāne ma' nāsına. [v-j-e] **Nūjān:** *Zā*'-i 'Acemīyile ehl-i lūḡat ḡorḡunc āvāze **15** dirler dimişler ve Şems-i Faḡrī bu beyti inşā eylemiş. **Beyt:**

Ze-ters Zūhre Merīḡ āb kereded eger
16 Ber-āsmān zened ez-sehmgīn-i to nūjān

Āmmā Ḥalīmī ḡaḡ budur ki ol ḡorḡunç āvāzı **17** idenūñ şīfatıdır. İnsān olsun cānver olsun dimiş. [v-ş-y] **Nūşīn:** Nūşelīn **18** dimekdür. Ḥoş ḡa'am ma' nāsına ve segürici güvārende ma' nāsına, *bā* vü *nūn* nisbet-i mü'ekkid **19** içündür. ('):

Be-nūş ez-kūze-i nūş āb-ı nūşīn
[-v-] **Nūn:** Şimdi, ān-fe-ān ma' nāsına **20** eknūn lafzından taḡfīf olınmışdır. **Şems-i F.:**

Zamīr-i enver-i to her çī der-ḡayāl āred
21 Çü *emr-i kūn fe-yekūn* āsmāneş āred nūn

'Arabīde ḡarf-i *nūn* ve divīt ve ḡılıcuñ **22** keskūn kenārı ve büyük balıḡ ve bir meşḡūr ḡılıç adıdır ve teşbīhen çāh-ı zenehdāna **23** itlāḡ olunur ve yanḡu ki taḡdan gelür, şadā ma' nāsına. 'Unşurī:

- Ez-teg esb ü bāng u na^ç re-i merd
 24 Kūh pūr nūn şod u havā pūr gerd
 [v-y] **Nūyin:** Şehzāde. [v-y-y] **Nūyīn:** Mişlihu. **Beyt:**
- 25 Hıyām-ı devlet nūyīn-zāde-rā dā^çim
 B'evtād beķā bādā tınāb-ı ^çömr müstahkem
 [h-n-b] **Nühünben:** 26 Süpürden ve nühüften veznine tennūruñ ve şancerenüñ ve anlara
 beñzer nesnelereñ kaķađı. **Şems-i F.:**
- 27 Cihān gūyī tennūr-ı devlet-i to-st
 Felek bālāy-ı o hemçün nühünben
Beyt:
- 28 Merg-rā zerrīn-nühünben mī-nihed
 Mordenet āsāyış-i ten mī-nihed
 [h-n-b-y] **Nühünbīn:** Fülüşīn 29 veznine mişlihu. **Laţīfi:**
- Zenān-rā nī-st bī-merd temkīn
 Ki debkī-rā hemī bāyed nühünbīn
- 30 Nev^ç-i Evvelehu El-Vāvi'l-Meftūha 31 [e-p-s-y] **Vā-pesīn:** Girūki, şoñra ma^ç nāsına
 her nesnede isti^ç māl olunur. Meşelā halef selefden 294b/01 şoñra ve cemā^ç at imāmdan
 şoñra ve neces ki müteğavvağdan şoñra yirinde ķalır vā-pesīn 02 dirler. [e-d-y-e]
Vādyān: Rāziyāne. [e-r-d-e] **Vārdān:** Oķlađu. [e-r-d] **Vārden:** Avurde ki 03 itmekçiler
 bulaşmasun diyü ģamīre şaçarlar ve mama, ķābile ma^ç nāsına bu ma^ç nāya ģayr esāmīsi
 04 çāz lafzında yazılmışdur. [e-r-d-y] **Vārdīn:** Mişlihu. [e-r] **Vāren:** Rānuñ fetģası vü 05
 kesresi cā^ç izdür. Dāmen ü elgen ve kābin ü sākin veznine. Dirsek, mirfaķ ma^ç nāsına. 06
Şems-i F.:
- Hūsūd eger çı seyr-i sipihr mī-sāzed
 Nihād piş-i to ber-ģāk z'enverān
 [r-e-v] **Vārūn:** 07 Şom ve nuģus ve bergeşte tāli^ç. **Şems-i F.:**
- Eyā şehī ki her ān-kū ģilāf endişed
 Buved her āyine ez-baģt u tāli^ç-i vārūn
- 08 Vā bir lafzudur ki tađyīr ü tađayyūr ü ^çaks u zevāl ifāde ider. 09 Türkīde girü ile ta^ç bīr
 olunur, rūn aşlında ^çarż u revnaķ ma^ç nāsına olup, ^çarżına 10 ve revnaķına tađayyūr
 gelen kimesneye vārūn dinilir. Kıdem isti^ç māl ile lafz-ı müfred ģükminde olup 11 şom
 u bed-baģt ma^ç nāsına isti^ç māl olunmuşdur. (ç):
- Ĥilāf-endiş şeh-rā baģt-ı vārūn
 [e-r-y] 12 **Vārīn:** Dirsek, vāren ma^ç nāsına ģayr adları ārenc lafzında meşţūrdur. [e-j]

Vājen: Karahişārī 13 mişlihu dimiş. [e-l-e] **Vālān:** Pālān ve pehlivān ve büzürgvār ve bülend ma' nāsına. [r-d-e] 14 **Verdān:** Çardağ ve oğlağı, vārdān lafzından muḥaffedür. [r-d-f-e] **Verdfān:** Şefi' 15 ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Düşmenān-rā kīn-i o bes müntakim

Mücrimān-rā 'afv-ı o bes verdfān

ve 16 kâ'ideli ma' nāsına. *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi ba'zı nüsaḥda *hā* maḥallinde verhān yazılmış diyü naql 17 eyledi. [r-f-e] **Verfān:** Mişlihu. [r-ş-e] **Verşān:** Sükūn-ı *rā* ile yabanda olur bir nev' gügerçindir 18 ve kumrıya daḥı dirler. [r-ş-e] **Vereşān:** Feth-i *rā* ile mūsikīde bir perde adıdır. [r-ğ] **Vergān:** Ur 19 didükleri 'illet ki ādemün bedeninde yumrılır zāhir olur, Tūs 'ibāretidür ve a'zāda 20 her yumrı nesne ki 'arız olur. [r-f-e] **Verfān:** Şefi'. [-r-] **Veren:** Ülker, peren ma' nāsına. 21 **'Unşurī:**

Gerden-i o çün hilāl ü pençe-i o hūr-mişāl

Sīne-i o hemçü bedr ü dīde-i o çün veren

22 [r-n-e] **Vernān:** Mişlihu ve fā'ideli ma' nāsına. [r-h-m-y] **Verehmīn:** Öykünüş ve arpa ve buğday unıyla 23 karışık pişmiş kaşkatı etmek. [z-f-e] **Vejfān:** *Zā*'i 'Acemīyile şefi' verfān ma' nāsına. [-z-] 24 **Vezn:** Neşātıla yüriyen kimesneye dirler. [j-n-y] **Vejnīn:** *Zā*'i 'Acemīyile deve iri. [s-t-e] 25 **Vestān:** Arkası üzre uyumuş kimesne. **Şems-i F.:**

Zadl-i to-st ki bā-ın heme zer ü nukre

26

Be-bāğ-ı nergis ser-mest-i ḥufte-est vestān

[ş-t] **Veşten:** Semā'-ı dervīşān. [ş-y-e] 27 **Veşyān:** Cezā vü 'avz u mükāfāt şeyān ma' nāsına. [-k-] **Vekn:** Ni' meti, yuva, āşiyān ma' nāsına 28 naql eylemiş. **El-Vāvi'l-Meksüre** [-z-] **Vizn:** Bir katı ağaçdur ki andan nefis yaylar iderler 29 beşcīr ü peşencīr ma' nāsına. [y-r-e] **Vīrān:** Ḥarāb, vīrāne daḥı dirler. **El-Vāvi'l-Mazmūme** 30 **Vürfān:** Karahişārī şefi' verfān ma' nāsına naql eylemiş. [ğ-z] **Vuğzen:** Gūristān 31 mekābir ma' nāsına sâ'ir esāmisi *senvān* lafzında mezkūrdur. **Nev'-i Evvelehu El-Hā'i'l-Meftūḥa** 295a/01 [e-m-v] **Hāmūn:** Düz yir ve yazı, şahrā ma' nāsına. [-e-] **Hān:** Baş ve bedān u şakın ma' nāsına. 02 **Beyt:**

Hān hān bā-o ḥarīfi kem konīd

Çünkü gāv āverd girih muḥkem konīd

Fāzıl-ı Muḥakkiḳ böyle 03 taḥkiḳ itmişler ki hān lisān-ı Fārsīde kelime-i teskīndür, ṭur diyecek yirde 'Acem hān dir. 04 **Beyt:**

Kerdem ber-evc-i burc meh ḥiştēn ṭulū'

Hān ey ḥakīm tāli'-i mes'ūd men ne-kerd

05 Maḳām-ı taḥzīrde de isti' māl olunur. Hīn gibi niteki beyt-i evvelde zāhirdür, hānda

teskîn **06** hinde taḥrîk ma' nâsı bu beytde katı zâhirdür. **Beyt:**

Felek b'istidâ ger heybet-i to güyed hân

07

Zemîn be-cünbed eger ḥaşmet-i to güyed hân

[e-v] **Hâvan:** Havân didükleri ki içinde nesne **08** dögerler. **Herbed-i Herbedân:** Āteş-perestlerüñ bāb-ı 'ilm ü dînlerinde bir mertebeleri vardır, ol mertebede **09** olanlaruñ ulusına dirler.³¹⁴⁶ **Hezâr-cessân:** Bir otdur budakları ve yaprakları ve rişterleri **10** vardır yanında olana şarmaşık gibi ulaşur, yaprağı aşma yaprağına beñzer, 'unķūda beñzer yemişi **11** olur. Deriden kılı kızır, nüre gibi debbāğlar isti' māl iderler. **Hezâr-destân:** Bülbül, 'andelîb **12** ma' nâsına. 'Unşurî:

Mâdiḥ-i to ki gülşen-i cân-râ

Ḥoş-nevâ-ter hezâr-destân nî-st

Fâzıl-ı Muḥakķik böyle taḥķik itmişler ki hezâr-destân mürekkebdür, hezâr ile destândan **13** bülbüle beñzer bir kuşdur ki aña yalnız hezâr da dirler, niteki bu beytde zâhirdür. **Beyt:**

14

Şad-hezârân gül şüküft ü bāng-ı murġî ber-ne-ḥâst

'Andelîbân-râ çi piş âmed hezârân-râ çi şod

'Andelîb **15** bülbüldür, mezkûr kuş bülbülüñ ġayrı olduġı mezkûr beytten zâhirdür. *Bahrü'l-Ġarâ'ib* şâhibi **16** ikisini fark itmemişdür. Ġalaṭ itmişdür. [z-m-e] **Hezmân:** Her zamân lafzından muḥaffedür. **Firdevsî:**

17

Hemî kerd Güderz her sū nigāh

Ze-düşmen-i bî-füzüd hezmân sipāh

Esedî:

Zebāneş ze-dîv-i siyeh ser-nîgün

18

Ki hezmāneş âred zaġārî berün

Ejdehâ vaşfında. **Heşt-dehân:** Büyük 'ūd. [-ş-] **Heşen [Heft-ḥ'ân]:** **19** Himmet. **Heftü reng-i Kihîn:** Benātün-na'ş şaġiri. **Heftü-reng-i Mihîn:** Benātün-na'ş kebiri **20** bu ikisi yedişer yıldızdur. Üçlerine benāt dirler, dörtlerine na'ş dirler. Şanvâce' **21** daḡı dirler. **Heftümîn:** Yedinci dimekdür. [-y-v] **Helyün:** Mār-çûbe didükleri ot ki 'ämme taḥrîf **22** idüp maralcü dirler. [m-e] **Hemân:** Şöyle ve ancak ve ancılayın ve hem ol ma' nâsına. [m-t-e] **Hemetân:** Siz **23** ya' nî cümleñüz dimekdür. [m-ç-n-e] **Hem-çonân:** Ancılayın. **Hem-çonîn:** Buncılayın. **Hemçün:** Kelime-i teşbihdür, gibi **24** ma' nâsına meşelâ hem-çün bār, hem-çün nār dirler. **Hem-dâstân:** Qanâ'atlü ma' nâsına. [m-d-e]

³¹⁴⁶ Hirbed-i hirbedân, hîrbed-i hîrbedân

Hemedān: Feth-i mīmle **25** bir şehr adıdır. **Hem-dān:** Sükūn-ı *mīm*le bir kabīlenüñ ismidür ve hem-yān ma' nāsına. [m-s-e] **Hem-sān: 26 Esedī:**

Nigārī ten-i cānver şad-hezār

K'ez-īşān dü hem-sān ne-dāred be-kār

[m-ş-y] **Hemşīn: 27** Bile oturan. **Şems-i F.:**

Eger kalem ze-cevād güft güher bāşed

Sezed ki gired hem-şīn ze-hem-şīn ernek

28 Hem-şīn, hem-nişīn lafzından muhaffefdür. [m-^ç-n-e] **Hem-^çinān:** Atla bile bine yāhūd at önince yayan **29** yürüyen kişi. [m-g-e] **Hem-gān:** *Kāf*-ı ^ç Acemiyile hem-genān lafzından muhaffefdür, dükelişi dimekdür. **30** [m-g-n-e] **Hem-genān:** Mişlihu. [m-k-y] **Hem-kīn:** Eş ve yoldaş. [m-n-ş-y] **Hem-nişīn:** Bile oturan. [m-y-d-v] **31 Hemīdūn:** Hemīşe. **Esedī:**

Hemīdūn sezā-vār dāmād nīz

Ze-genc-i şehī sāht her gūne çīz

295b/01 ve şöyle ki demek olur. **Şākīr-i Buḥārī:**

Be-āteş-i derūn ber-mişāl-i semender

02

Hemīdūn b'āb-ı enderūn çün nehengā

[m-y-e] **Hem-yān:** Yancıķ ve tağarcıķ.³¹⁴⁷ [m-y] **Hemīn:** Şöyle ve böyle ve ancak ve girü **03** ve ancılayın dimekdür. [v-g-e] **Hevgān:** Helgeç ya' nī bakraç ki içinde ta' am pişürürler. [y-v] **Heyūn:** Büyük **04** deve ki bisrek dirler. **Esedī:**

Be-peşt-i heyūnān baḥtī hezār

Hemī hefte-rā raḥt bordend ü bār

05 ve yorğa deve. **Hen:** *Cāmi'ü'l-Fürs* şāḥibi ve büyük fil ve büyük arslan ma' nāsına da **06** naql eylemiş. **El-Hā'i'l-Meksüre** [r-e-s-e] **Hirāsān:** Korkaķ, şīga-i mübālagadır. **07** (ç):

Çü ^ç aşķ āsān nümūd evvel hirāsān-ı her-āsānem

Hirbed-i Hirbedān: Herbed-i Herbedān **08** ma' nāsına. [y-r-m] **Hirmen:** Şāḥib-i **Ḳāmūs** *güyend nehrī-st der-vilāyet-i Sebīstān ki 09 bā-ān geh hezār rūd-ḥāne serderān dārend ziyāde ne-mī-şevēd ü bā-ān geh hezārān hezār 10 ber-mī-dārend güm ne-mī-kerded.* **Himistān:** Odunluķ. **Hīn:** Kelīme-i taḥrīk ü taḥrīşdür. **11** Tīz yūri, tīz tūt diyecek yirde ^ç Acem *hīn be-rev, hīn be-gīred* dir. **Esedī:**

12

Çü be-şīnīd z'edl-i şeh īn güft ü güy

³¹⁴⁷ --. 16. (279a/09)

Be-Cem güft hîn çäre-i h̄'ış cūy

Maḳām-ı taḥzīrde 13 de isti' māl olunur. Meşelā şaḳın itme diyecek yirde *hîn me-kon* dirler. **Bejt:**

14 Hîn be-cārüb ziyān kerdī me-kon
Çeşm-rā ez-ḥüsn reh āverdī me-kon

Ve ancak, 15 faḳat ma' nāsına ve seyl ma' nāsına da gelür. **Esedī:**

Be-bīnī ki çün guyem ey şīr hîn
16 Ze-ḥūnişān be-rāned be-şimşīr-i hîn

‘Abdü’l-vāsī’ -i Ḥalebī:

Gāh ez-şerer-i ‘azm-i to ber-rū demī felek tef
17 Gāh ez-maṭar-ı cūd-ı to berişt to semek hîn

Hîn-ā-hîn: Enverī:

Ne-koned raḥne nazm-ı ḥāl-i me-rā
18 Der-çonin Dāvud gīred hîn-ā-hîn

El-Hā’i’l-Mazmūme: [r-m-z-e] **Hürmüzān:** 19 Lisān-ı Yūnānīde emīrū’l-umerā dimekdür. Ehl-i Rūm bu mertebeye desteḳ dirler. [e-y-v] **Hümāyūn:** 20 Ḳutlu, ferḥunde ve ferruḥ ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Şükr-i Ḥaḳ ger şükūh-ı Ḥazret-i Şāh
21 Ṭālī’ -i salṭanat-ı hümāyūn-est

Fāzıl-ı Muḥaḳḳıḳ böyle taḥḳıḳ itmişler ki hümāyūn, Hümāya nisbetden ḥāşıl 22 olmuş ma' nādur. Āḥir kelimedede *vāv*, lisān-ı Fārsīde bir nev' nisbetden ‘ibāretdür. Nigū da 23 Hindū da öyledür. *Yā* ile olan nisbeti te’kīd için *nūn* ziyāde idüp rengin 24 ü şīrin didükleri gibi *vāv* ile olan nisbeti te’kīd için daḥı nūn ziyāde iderler. 25 Hümāyūn, derūn, enderūn dirler. Derūnuñ, enderūnuñ aşlları derü enderdür. 26 Der ü *vāv* nisbet için *nūn* te’kīd içündür. [v-s-y] **Hūsīn:** Ḳuma. [v-ş-e] **Hūşān:** Kāfirler 27 ḥacın şuya bıraḳduḳları gün. **Hūn:** Hindūstānda te’āmül olınan naḳdlardan 28 bir nev' altundur. **Ḥikāyet:** Pür naḳḳāl, ḥüsret me’āl memleketine varup gelen neccār-ı şīḳātdan 29 naḳl olunur ki ol vilāyetüñ yılda maḥşūli seksen kürürdür. Her kürür yüz lek, her lek 30 yüz biñ hūn, her hūn ‘Oşmānī ḥesābı üzre elli iki aḳçe olurmuş. **Nev’-i 31 Evvelehu El-Yā’i’l-Meftūḥa.** [e-b-e] **Yābān:** Ni’ meti ma’ rūf Türkīde daḥı isti’ māl 296a/01 olunur. Yābānda şöyle oldı dirler. [e-z-e] **Yāzān:** Ḳaşd. [e-r-e] **Yārān:** Aşḥāb. **Yārān-ı Yārān:** 02 Ṭabī’ in ü teb’ -i tābi’ in. [e-z-e] **Yāzān:** *Yazīden* lafzından şīḡa-i mübālaḡa-i fā’ ildür. [e-s-m] **Yāsemēn:** 03 Yāsemīn, yāsemīn, yāsemūn, yāsmīn didükleri meşḥūr çiçek. **Yāsemīn:** Ba’ zılar gül-i sefidür 04 didiler. Fārsīde mezkūr çiçek Fārsīde vü ‘Arabīde

müsta‘ meldür. ‘ Arabîde yâsemün dağı dirler. **05** [-e-] **Yân:** Lisân-ı Pehlevîde cân, rûh ma‘ nâsına. [h-d-e] **Yahdân:** Buzluk, ‘ Arabîde maḥşefe vü maḥşef **06** ü mecmede dirler. [h-g-l-v] **Yahgelün:** *Kâf*-ı ‘ Acemîyle çetün çoza dirler, sâ’ir esâmîsi yahkelün **07** lafzında mezkûrdur. [r-k-e] **Yerḳân:** Bir meşhür taşdur, kara ile şarı qarışmış ḥâşşiyeti **08** oldur ki ḥarâret-i cigerden ḥâşıl olur bir marâzdur ki yerḳân dirler, mühlikdür, kendüde **09** götüren kimesneye nâfi‘ dür, dâfi‘ dür. Ba‘ zı kütübde meşûrdur, mezkûr ṫâşuñ şahîḥ ü a‘ lāsın **10** isteyenler kırlağuç kuşu, ki ‘ Arab *ḥitâf* dir, yuvasında yavrusına za‘ ferân sürerler dimiş. **11** Babası ve anası yerḳân ‘ illetin iḥsâs idüp mezkûr taşdan âşiyânesine getürüp **12** andan alurlarımış. Vallâhu a‘ lem. [z-d-e] **Yezdân:** Tengri *cell ü celâlehu*. Fâzıl-ı Muḥaḳḳıḳ böyle taḥḳıḳ itmişler ki **13** lisân-ı Fârsîde Yezdân, Yaradıcı ma‘ nâsınadır ki lisân-ı ‘ Arabîde oña Ḥâlik dirler, niteki bu beytde **14** vâki‘ dür. **Beyt:**

Sebük-dâr sevgendân-ı pāk-dîn

Be-Yezdân-ı heft âsmân u zemîn

Mecûsî **15** ıstılâhında Yezdân, Hâlik-i ḥayra maḥşuşdur, Ḥâlik-i şerre anlar, Ehrimen dirler. [-f-] **Yefen:** Feth-i **16** *fâ* ile pîr-i fâniye dirler, ‘ Arabda vü ‘ Acemde müsta‘ mel lûğatdür. **Yegân Yegân:** Bir bir, âḥâd ma‘ nâsına. **17** [g-r-e] **Yegerân:** Kula at ve ba‘ zılar çil at dimişler. **Şems-i F.:**

Ki şikâr çü bā-yüz u bāz u çerağ u peleng

18

Devân derâyî ber-peşt-i bād pây-girân

[k-s-e] **Yeksân:** Düpdüz dimekdür, ‘ ale’s-seviyye ma‘ nâsına **19** ve bir düzeye sevâ’ ma‘ nâsına sân ‘ âdet ü ḥüydur, yeksân birbirine mâhiyyet ü tavr **20** u tarzda müteḳârib ü mütenâsib olan eşyâya vaşf olur. Eṫıbbâ’-i ‘ Acem a‘ zâ’-i **21** müfredeye endâmḥây-ı yeksân dirler. Ya‘ nî evvelki küllün ism-i cüz’ine ıtlâḳ olunur, et **22** ve kemük ve siñir gibi ki her pâresine et ve kemük ve siñir dinür ve bir yaña ma‘ nâsına. [k-s-v] **Yeksün:** **23** Mişlihu. (‘):

Muḥâlif-i to be-ḥâk-i mezelletî yeksün

[k-v] **Yekün:** Mişlihu, Ebu Şu‘ ayb nevî ârâste ney **24** ârâyış çi be-kerbâs baḥr-i yekkün.

[l-e] **Yelân:** Bahâdurlar dimekdür. **Esedî:**

Sütüvân k’in kerdin efrâhte

25

Yelân tîre-ber-tîre ber-sâhte

[n-t-v] **Yentün:** Derbâs didükleri otdur ki eṫıbbâ katında **26** ma‘ rüfdur. [m-e] **Yemân:** Nî‘ metî kebüter-i ḥâneḡiye dirler dimiş. [-m-] **Yemen:** Bir meşhür vilâyet adıdır. **27** [v-z-b-e] **Yevezbân:** Pârsçı, *fahhâd* ma‘ nâsına. **El-Yâ’i’l-Mazmûme** [v-z-b-e] **Yüzbân:** **28** Parsçı, *fahhâd* ma‘ nâsına. [v-g-e] **Yügân:** Oğlan yatağı, raḥm ma‘ nâsına. [-v-] **Yün:** **29**

Tegelti, nemedzîn ma' nāsına Ni' metî reng ma' nāsına da gelür dimiş. **Beýt:**

Nazîr-i hayret ebrâr-i dil-pezîr belîğ

30

Nazîr-i lâmiyye virdî belâgat-ı yûn

İsm-i kaşîde laķab-est. **31 Bâbü'l-Vāv Nev' -i Evvelehu El-Elifi'l-Memdüde 296b/01** [b-c] **Âbcü:** Bi'l-cîmi'l-'Arabî kavun ve karpuz. [b-ĥ-v] **Âbhü:** Bi'l-ĥâ'i'l-mu'ceme mişlihu ve ada, cezîre **02** ma' nāsına. Sâ'ir esâmîsi âb-ĥüst lafzında meşûrdur. *Şihâh-ı 'Acem* şuvâd ma' nāsına **03** naĥl idüp âb-ĥür lafzından muĥaffefdür didi. [b-r] **Âb-rü:** Yüz şuyı, edeb ma' nāsına ber-vech-i **04** isti'âre manşıb u câh ma' nāsına da isti' mâl olunur. [t-ş-k-e] **Âteş-i Kāv:** *Kāf*ı 'Arabîyile **05** od ĥarışduracaķ küski, 'Arabca *mis'ar* dirler. [t-ş-t-e] **Âteş-i tâv:** Od ıssısı. **Âteş-i Tev: 06** Mişlihu. [r-d-e] **Ârdāv:** Peri ve cādü ve ġül-yâbânî ve rivâyet olunur ki Ârdāv âdem **07** şüretinde bedeni hep ĥıl bir cânverdür. Uzun ayakları vardur, âdemüñ adını **08** bilür ve söyler ammâ ki işi âdemüñ 'aksi üzerine işler. [r-z] **Ârzü:** Göñül dilegi. [-z-] **09 Âzü:** Büyük sivri diş, Türkîde daĥı müsta' meldür, âzü dişi dirler. [-s-] **Âsü:** **10** Öñ ve bir cânverdür ve ĥaķım. [f-t-d-y] **Âfet-i dîv:** Uçuķ tutmaķ. [l-e] **Âlāv:** Od yalıñı **11** 'alev ma' nāsına Türkîde daĥı müsta' meldür. [-l-] **Âlü:** Erük, ecâş ma' nāsına. [l-v-b-e-l] **Âlü bâlû:** **12** Kirâs ve vişne didükleri mîve sâ'ir adları ĥar-âsiyâ lafzında mezkûrdur. [-m-] **Âmü:** Ģayret ü şeş **13** ve Mâverâ'ün-nehr iklîmi kenârında bir 'azîm ırmağ adıdur. **Beýt:**

Ze-baĥr-ı cüd-ı to Amü çü reşĥa ez-cü-st

14

Semâ be-gülşen-i ĥaşret çü ġonçe nüh to-st

[n-d-e] **Endāv:** Dîvâr şıvası. **Âv:** Şu, âb **15** ma' nāsına. Lisân-ı Fârsîde *vāv* ile *bâ* arasında tebâdü'l ü tevâĥî vardur. **Laĥîfi:**

Key tüvâned ki hemçü mâğ çi-gāv

16

Be-koned ġavĥa der-miyâne-i âv

[e-h] **Âh-ı o:** Âh ez-dest-i o lafzından muĥaffefdür. **17** [h-n-v] **Âhnü:** Ĥarşe-i ĥ'îş-i pîşe-kârân ya' nî ehl-i zana'at kendü işinüñ fâ'idesin **18** istemek. [-h-] **Âhü:** Geyik, zaby ma' nāsına ve 'ayb ma' nāsına. **Esedî:**

Ģür u âhü me-cüy ez-în gül-i şür

19

K'âhüyeş âmü-st u ġüreş kür

Ây u rev: Gelüp ġitmek ma' nāsına. **20 Esedî:**

Nühust ez-ber ġâh ber-şâh-ı nev

Mehân reh-ġüşâdend ber-ây u rev

El-Elifi'l-Maĥşüre 21 [b-r] **Ebrü:** Ĥaş, ĥacib ma' nāsına ġâh olur, zarûret-i vezn için elifi ĥızf **22** olunup berü dinür. **Esedî:**

Zed ez-kîne z'ân pes kerde ber-berû

Şod âşüfte ez-şaşm-ı dil ber-behû

23 A^c lâm-ı ricâldendür. [h-t-r-k] **Ahter-gû:** *Kâf*-ı^c Acemîyile müneccim ve yumcı. [h-k-l-n-d] **Ahkelendü:** 24 Ahgelendü, ahkendü. Oğlançuklar eline avunmak için virdükleri çıkşığı ma^c nāsına.³¹⁴⁸ **Şems-i F.:**

25 Zafer ez-rāyetet dil-şād bāşed

Be-sân kû dükkân ez-ahkelendü

Ve kaşığı ma^c nāsına. [h-k-n-d] 26 **Ahkendü:** Mişlihu. [r-s-t] **Aristü:** İskenderün vezîri adıdur. Sâ'ir tafşîli Aristâlîs 27 lafzında mezkûrdur. [-z-] **Ez-û:** Andan dimekdür. [f-ş] **Efşü:** Yaba gayrı adları penced-geşt lafzında 28 yazılmışdur. [-l-] **Elû:** Uca, serven ma^c nāsına. [n-b-r] **Enberû:** Emrüd yimişi enberüd lafzından muhaffefdür. 29 [n-c] **Encü:** Cezîre, ābhû ma^c nāsına. Sâ'ir adları ābhüst lafzında yazılmışdur. **El-Elifi'l-Meksüre** 30 [s-f-y-d-r] **İsfiderû:** Birinc ile bakırı hâlî iderler, bir cins cesed olur ki andan cam 31 taş iderler, Türkîde isperi dirler. [m-r] **İmrû:** İmrüz lafzından tahfif olunmuşdur. **297a/01** [e-c] **İcû:** H^cârezm lügatinde hāşşa pâdişāha dirler ve gulām ma^c nāsına. [y-n-c-v] **İncü:** Mişlihu. 02 (°):

Ey iki İncüsü hāş hürmet-i Keyhusrev

El-Elifi'l-Mazmûme [r-d] **Urdü:** 03 Sefer üzerinde olan bāzārgāh, Türkîde dağı müsta^c meldür. **Ü:** Esmā-i işāretendür 04 ol dimekdür. Medlûli şey'-i mübhemdür. Nev^c-i zikriyile ta^c ayyün bulur. Fāzıl-ı Muhaqqıq böyle tahkik 05 itmişler ki o zebān-ı Fārsîde zamîr-i munfaşıl-ı gā'ibdür. Lisān-ı^c Arabîdeki *hüve* gibidür. Onuñ 06 aşlı üydur, niteki bu beytde zāhirdür.

Beyt:

Ez-men güneh āyed ü men ānem

V'ez-to kerem āyed ü to üyî

07 Gāh olur üyuñ *elifni* hızf iderler *vāvuñ* üzerinde zāmme şakîl 08 olmağın fetħaya tebdîl iderler v'ey dirlerise ki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

09 Men o-rā çi güyem çi reng āverem

Ki tā dest-i üy zîr-i seng āverem

Gāh olur üyuñ 10 evvelini de āhîrini de hızf iderler, hemān *vāv* sâkin qalır ol *vāv* yalñuz 11 isti^c māl itmelü olıcağ sâkin ile ibtidā müte^c azzir olup fetħa ahf-ı harekāt olmağın 12 fetħa ile tahrik iderler. Niteki bu beytde vâkı^c dür. **Beyt:**

³¹⁴⁸ -. 3. (336a/17)

To kerdī ū-rā Rüstem-i Dāstān

13

Ve ger ne ḫarī buved der-Sistān

Ammā kaçan ki evvelinde kelime āḫir olsa taḫrīk ḫācēt 14 olmaz. Ol *vāḫ* ḫālī üzre ibḫā iderler. Ya‘nī sükūnıla isti‘māl iderler. Meṣelā k’ū dirler 15 aşlı ki üdur. Niteki bu beytde vāḫi‘ olupdur. **Beyt:**

Kū düşmen-i şūḫ-çeşm-i nā-pāk

16

K’ū ‘ayb-ı me-rā yümn nümāyed

Evvelki kū ḫatı ma‘nāsınadır. İkinci k’üdur burada murād olan 17 ān ki ism-i işāretdür. Ba‘id için tafşīli maḫallinde zıkr olınmışdır. O ile farkı vardır. 18 ‘Acem ān kes, ān zeyd-rā be-kūy dir. Ū zeyd ū kes-rā be-kūy dimez, Ān ile ūnuñ 19 ma‘nalarında muḡāyeret var idüğü buradan zāhir olur vech-i mezkūr üzerine 20 farḫuñ sırrı oldur ki anuñ medlūli mücerred işāretdür. Müşārün ileyh delālet ider. İsmile 21 cem‘ī cā‘izdür. Ol ism gerekse ism-i mu‘ayyen olsun, zeyd gibi gerekse ism-i mübhem olsun kes gibi. 22 ūnuñ medlūli şey’-i mübhemdür. Lā-cerem bir ismile daḫı şey’-i mübheme delālet ide, yā şey’ ma‘nāya 23 delālet ide cem‘i cā‘iz degildir. V’ān lafzınuñ tafşīli maḫallinde mezkūrdur. [v-s] **Ūsū:** Yas, mātem ma‘nāsına. 24 **Nev‘-i Evvelehu El-Bā’i’l-Meftūḫa** 25 [-e-] **Bā-ū:** Anuñıla dimekdür. Anuñıla gitdi diyecek yirde ‘Acem *bā-ū refḫ* dir, Bā-ūnuñ aşlı bā üdur. 26 Bā lisān-ı Fārsīde ma‘nā-yı mezkūrı ifāde ider. **Beyt:**

Dehenet gerçi ze-mā ḫātem-i dilhā dozdīd

27

Çün be-ḫanded heme dānend ki ḫātem bā-ū-st

Bu beytde de bā ol ma‘nā içündür. **Beyt:**

28

Āsāyiş-i dü-gīti tefsīr-i in dü-ḫarf-est

Bā-düstān telaḫḫuf bā-düşmenān müdārā

29 Be-hem ile bā-ūnuñ farkı vardır. Bir yirde bile gitdiler diyecek yirde *be-hem refḫend* dirler lafz-ı 30 bā-ūda mu‘teber olan mücerred teb‘iyyetdür, cem‘iyyet lāzım degildir. Be-hemde mu‘teber olanı cem‘iyyetdür. 31 Teb‘iyyet lāzım degildir. [e-b] **Bābū:** Şekl ki a‘zāda zāhir olur, ejeḫ ma‘nāsına. [e-t] **Bā-to:** 297b/01 Senūñile dimekdür. [e-d-r-n-g-b] **Bādrenḡbū:** Oḡul otı didükleri meşhūr ot. 02 [e-d-r-n-b] **Bādrenbū:** Çeşmek. [e-d-r] **Bāderū:** *Bā*‘i ‘Arabīyle ve fetḫ-i *dāḫ*ile eḫḫbbā ta‘rīb idüp 03 Bāderūc dirler, būyān balı didükleri ot ve oḡul otı ve ba‘zı yirlerde tere-i 04 Ḥorāsānī dirler ve yarpuz, ‘Arabīde ḫavk ma‘nāsına ve *ma‘danūs* Şems-i Faḫrī *mānend-i* 05 *terreī-st çün şāḫ-siperem ü ḫabībān ān-rā bādrūye nüvīsēnd ü ān-rā der-edviyye* 06 *ḫbbī nihēnd* dimiş ve bu beyti inşā eylemiş. **Beyt:**

Keyvān berāy-ı sebze-i şilānet rüz-bār

07

Ez-kiştzār çarḥ berāverde bāderū

Sā'ir esāmisi bāderūc lafzında meştūrdur. **08 Pāderū:** Pāderū, pārū, *Bā*²-i 'Acemīyile görük ki anuñıla nesne görürler. **Bādzū:** Ma' danūs **09** [e-d-ğ-r] **Bādgarū:** Penceresi çok yaz evi, bādgar, bādgarū daḥı lügatdür. [e-d-f-r] **Bādferū:** **10** Pırlağuç ki oğlancuqlar oynarlar ve āvurdı yilli kimesne ki hemān esüp şavurur **11** elinden nesne gelmez, bādfere ma'nāsına. [e-r-d] **Bārdū:** Bārdū ma'nāsına. **Pārdū:** *Bā*²-i 'Acemīyile **12** bağ şıruğı. [e-r] **Bārū:** *Bā*²-i 'Arabīyile burc, ḥiṣār Fāzıl-ı Muḥaḳḳıḳ böyle taḥḳıḳ itmişler ki bārū **13** bir ġārdur. **Beyt:**

Burc-ı eflākile rü-bā-rū idi

Nüh felek belki anda bir bārū idi

Aşlı **14** bārdur, āḫirindeki *vāv* nisbet-i maḥşūşa delālet içündür. **Pārū:** *Bā*²-i 'Acemīyile görük **15** **Beyt:**

Ecel pārū-zenān her sū hemī şod

Be-ḥūn ender çü merdā şināver

[e-j-d] **Pājdū:** Karaḥiṣārī **16** bağ hereğine dirler dimiş. [e-z-r] **Bāzrū:** Gündeye giyilen kaftān. [e-z] **Bāzū:** *Bā*²-i 'Arabīyile **17** qol, 'aḍud ma'nāsına. Ni' meti ve kuvvet ü qulaç ma'nāsına daḥı naql eylemiş ve dīvār şıvası. **18 Pāzū:** *Bā*²-i 'Acemīyile iki dürlü olur, birisi aq olur, isfināc gibi. Türkide pazı didükleri **19** isfinācuñ ḥarāreti andan artuqdur ve bir cinsi kızıl olur Türkide çükündür didükleri. **20** [e-ş-k] **Bāşgū:** *Kāf*¹ 'Acemīyile emr-i ġā'ibdür. Oldu ya'nī it ki olsun dimekdür ve maḳām-ı **21** teslimde tevessül olunur. Bir lafzdur oldı, tüt ve oldı di demek olur. **Laṭifi:**

22

Çün be-dīdī cān u dil-rā ġamze-rā ber-hem zedī

Qaşd-ı güştēn kerde bā-tiğ ü ḥancer bāşgū

23 [e-ş] **Bāşū:** Bāşū, bāhū, çübānlar ba'zı misāfirler götördükleri yoğun 'aşāya dirler. [e-k] **24 Pākū:** *Bā*²-i 'Acemīyile a'lām-ı ricāldendür ve menāzil-i Mirriḥden bir menzil adıdur ve bir memleket ismidür. **25** [e-k] **Pākū:** Nām-ı memleket. **Beyt:**

Çün resīd ān gül-i ḥoş-bū ze-diyār-ı Bākū

Hic ḥavf u ḥaṭireş nī-st zihī bī-bākū

26 Ve bī-bākī ya'nī qorqusuzluq ma'nāsına da gelür. Niteki beyt-i mezkūrdan **27** zāhirdür. [e-l] **Bālū:** *Bā*²-i 'Arabīyile kirās didükleri mīve alu balu ma'nāsına. **Pālū:** *Bā*²-i 'Acemīyile **28** çığıd, şekl, ājaḥ ma'nāsına ve qabarciq ve birāş u temregi 'illeti bu ma'nāya ġayrı adları pālū lafzında **29** meştūrdur. **Şems-i F.:**

Be-rüyet her geh rüşen nī-st çeşmeş

Şevved muķle be-çeşmeş dür çü pālū

30 [e-n] **Bānū**: Hātūn ma' nāsına ki Türkide kadın dirler. [e-h] **Bāhū**: Çübānlaruñ ve ba' zı misāfirleruñ 31 ellerinde götürdükleri ' aşā. **Şems-i F**:

To ān šāhī ki der-eyyām-ı ' adlet

Şebān ez-dest be-fikend-est bāhū

298a/01 [p-n] **Pepnū**: Pepnū, penūkeş ve ekşi Īrān peynū. **Be-tū**: Lisān-ı Fārsīde 02 evvel-i kelimeye lāhik olan *bā'*-i meftūha ile ki te' diye ma' nāsın ifade ider. Āhir-i kelimedede 03 Īrād olunan *rā* ortāsındaki evvelde edāt-ı te' diyedür. İltibās nām vardur. 04 Meşelā saña diyecek yirde ' Acem be-to da dir, to-rā da dir. Baña diyecek yirde be-men de dir 05 me-rā da dir. Oña diyecek yirde bā-o da dir o-rā da dir. Farķları budur ki *rānuñ* 06 ifade itdügi te' diyede ' umūm vardur. Zīrā bir nev' dađı te' diye vardur ki *rā* onı 07 ifade ider. Mezkūr *bā* ifade itmez. Meşelā beni, seni, onı diyecek yirde me-rā, to-rā, o-rā 08 dinür, be-men, be-to, be-o dinmez, ' Acem seni kığırdı diyecek yirde, to-rā h'ānd dir. Be-to h'ānd dimez. 09 Ol ikisinde de hāl bu minvāl üzeredür. [h-t] **Bahtū**: Gök gürllemek, *ra'd* ma' nāsına 10 baħşū, baħnūya baħnūh, bānū, baħnūna yıldırım, şā' iķa ma' nāsına. **Şems-i F.**:

Ze-şerm-i kil-k-i to nāle koned ebr

11 Ki hūlķeş nām kerd sitend bahtū

Ve ügey ata, peder-i ender ma' nāsına. [h-n] **Baħnū**: Mişlihu. 12 [d-h] **Bed-hū**: Hüsūd ve muṭlaķā yaramaz hūlı olan. [d-r] **Bedrev**: Feth-i *rā* ile semer atı. [-d-] **Bedū**: Sükūn-ı 13 *dāhile* evvel ma' nāsına, ' Arab lafzından ta' cīm olınmışdur. Bedā' idi hemze ile ' Acemī naķl itdükden 14 şoñra bedū oldu. Nitekim cüzv cezū oldu. **Sīmī**:

Ey hūsn-i ṭal' at-ı to bī-ħad çü ' aşķ-ı Sīmī

15 Ez-bedū āferīneş tā inķırāz-ı ' ālem

Perhū: Kilār ki anda ev esbābı şaķlanur ve anbār 16 şarpūn ma' nāsına ve şādīlık ma' nāsına dađı naķl olındı ve tahtadan binā olınmış ev, bu lügati 17 Ni' metī mazmūme bābında dađı getürmiş ve ev kileri ve uvağ ve aş evi. [r-te] **Pertāv**: Uzağa 18 atılan oķ pertāb ma' nāsına. [r-t] **Pertev**: Muṭlaķā aydın ve ışık, şu' le vü şu' ā' ma' nāsına. 19 **Ber-to**: *Bā'*-i ' Arabīyile senūñ üzerūñe dimekdür. **Perdū**: *Bā'*-i ' Acemīyile be-cā vü dām üstü ve mertek. 20 **Persiyān-dārū**: Māṭlaķ didükleri ot, eṭbbā katında ' aşā'ü'r-rā' i dimekile meşhūrdur. [r-s-t] 21 **Perestū**: *Bā'*-i ' Acemīyile kırlağuç kuşı, hiṭāf ma' nāsına. **Şems-i F.**:

Hümā-yı feth ber-eyvān-ı ķudret

22 Nihād-est āşiyān hem çün perestū

Ve kızıkulağı didükleri ot. [r-n-d] **Perendü:** Bā²-i ‘Acemîyile geyrek ya^cnî yumşak 23 siñek ve kemrük, guğrûf ma^cnāsına ğayrı esāmisi çerende lafzında mezkûrdur. [-r-] **Perü:** 24 Bā²-i ‘Acemîyile Ülker, Şüreyyā ma^cnāsına. **Esedî:**

Ham-ı tāk-ı her yek çü perr-i tedzū
Ze-bes reng bā-kuvvet-i raḥşān çün perū

25 ve māh-tāb u āfitāb ma^cnāsına. **Beyt:**

Be-bālāy-ı to der-çemen serv nî-st

26

Çü ruḥsār-ı to tābeş perū nî-st

Be-rev: Bā²-i ‘Arabî vü feth-i rā ile ey eydiği. [s-t] **Pestü:** Pestü, 27 Pestüka küpecik, ḥamîre ma^cnāsına ve destî. [s-r] **Pes-rû:** Ardca gidici ve oyundu. [n-c-p-h-l] **Penc-i Pehlû:** 28 Beş bucaklı. [n-d] **Bendü:** Kene ki tavara yapışur, kırad ma^cnāsına. **Pendü:** Bā²-i ‘Acemî ve zamm-ı *dāh*le murdār 29 ve şu kerdemesi. [h-l] **Pehlû:** Zamm-ı *lām*ile yan, ceneb ma^cnāsına ve eyegü siñügi, *zıla*^c ma^cnāsına. **Pehlev:** 30 Feth-i *lām*ile İrān şehrinüñ adıdur. Niteki Ḥamza-i İşfahānī *Kitābü’t-tenbîh*de taşriḥ itmişdür. 31 Bu ‘ibāretile ki be-‘aynihā naql olunur. ³¹⁴⁹**Ve a‘lām:** İnne kelāmü’l-Fürs kadîmen ke-inne yacrî ‘alā ḥamseti 298b/01 Elsinetin vehiyü’l-fehleviyye ve-deyyire ve’l-Fārsiyye ve’l-Süryāniyye ve’l-Fārsiyye 02 ḳadde taṭliḳ ve yerād bihā hātifümü’l-küll fe-immā’l-fehleviyye fekān becrî behā kelāmü’l-mülük fi mecāseshüm 03 vehî luğati’l-mensübeti ilā fehlev ve hevāsım yeḳ^c ‘alā ḥamseti bi’ddān İşfahān ve’r-reyy ve Hemedān 04 Ve Nihāvend ve Āzerbeycān [-h-] **Behû:** A‘lām-ı ricāldendür. Cümleden biri Daḥḥāk-ı bî-bāk zamānında 05 Hind pādişāhı olan Mihrāc üzerine ḥurūc-ı ekşer Hindüstānı zābt idüp Mihrāc 06 Daḥḥākdan meded istedükde Gürşāsb-ı Cihān-giri gönderüp Gîr vilāyetini alıvirüp 07 Behüyü tıttup ber-dār itmişdür, dirler ki andan evvel Behū nāmı kimseye itlāk olınmamışdur. 08 [y-r] **Pey-rev:** Ardca gidici. [y-n-y] **Peynû:** Bā²-i ‘Acemîyile māye. [-y-] **Beyü:** Büyü, kāgnü, kāganü, kāġine bā²-i 09 ‘Arabiyile güye didükleri ḳurtcaġuz çuġa yay vaḳtlerinde ve kürk esbābı delük delük eyler 10 ‘Arabîde ġışşe dirler. *Şiḥāḥ-ı ‘Acem* şāhibi *bānuñ* kesresiyile taşḥiḥ eylemiş. *Cāmi‘ü’l-Fürs* şāhibi 11 ve ‘arūs ve yenge ‘avrat ve taġ ve pāk ma^cnāsına da naql eylemiş. Bā²-i ‘Acemîyile. **El-Bā’i’l-Meksûre** 12 **Birehne-cü:** Bir nev^c ḳabuġı yufḳa arpadur. ‘Arabca sült. Bi-zammü’s-*sîn* dirler. [l-v] **Pilāv:** 13 Pilāv, dāne birinc. [n-d] **Pindü:** Bā²-i ‘Acemî ve feth-i *dāh*le çaylak ḳuşı ve şu kerdemesi, pend ma^cnāsına 14 ve kene didükleri böcek

³¹⁴⁹ Feth-i *lām*ile İrān şehrinüñ ismidür. Zamm-ı *lām* ile daġı müsta^cmeldür. Fāzıl-ı Muḥaḳḳiḳ eyitmişler ki Pehlev beş şehrden ‘ibāretdür, niteki Ḥamza-i İşfahānī *Kitābü’t-tenbîh*de taşriḥ itmişdür, bu ‘ibāretile ki bi-‘aynihā naql olunur. 3. (338a/07)

ki tavara yapışur, *kurād* ma' nāsına. [n-y] **Pinyū**: Nişter. **Şems-i F.:**

15 Şürür-ı fitne ez-eṭrāf-ı mülket
Zened peyveste hemçün hırz-ı pinyū

[y-e-z] **Piyāzū**: Yaban 16 şoğanı. [y-e-s-t] **Piyāstū**: Büyük ağızlı ve ağızı çoğar kimesne. *Mi'yār-ı Cemālīde* ağızı 17 çoğar kimesneye naql olunmuş, ağızı gerek büyük gerekise küçük olsun. **Şems-i F.:**

18 Nisbet-i to-rā be-gūşeş ü baḥşeş Bābūr ü Şīr
Güftem konem ü lik ne-mī-āyed nigū

19 Zīrā ki in çü düdī bāşed siyāh-ruḥ
V'ān tīr-i gürbe-īst nisbet-i piyāstū

[y-ş-r] **Piş-rev**: Önce 20 gidici. [y-n-d] **Pīndū**: Çakıldak. [y-n] **Pīnū**: *Bā*'-i 'Acemī vü *bā*'-i 'Arabīyile keş, aqt ma' nāsına ve katık 21 **Şems-i F.:**

To çün şehd ü nebātī vü ḥusūdet
Buved saht u türş mānend-i pīnū

[-y-] 22 **Piyū**: *Bā*'-i 'Acemīyile gelin ve yenge olan 'avrat ve ikiz oğlan ve güve ki esbāba ve kitāba 23 düşer, delük delük ider ve yonka ve tağ, kūh ma' nāsına. **El-Bā'ī'l-Mazmūme** 24 [r-g] **Pürgev**: Ṭavḳ-ı şeb' ān ma' nāsına. [-r-] **Bū-rev**: Feth-i *rā* ile yūri, git dimekdür. Reften lafzından şīga-i emrdür. **Bürü**: *Rānuñ* 25 zammesiyile ebrū lafzından taḥfif olunmuşdur. **Esedī**:

Heme yek-sere dil pür ez-kīn konīd

26 Süvārān bürühā heme Çīn konīd

[-t-m-e-z] **Püşt-māzū**: Peşt-māzū, püşt-māze, püşt-mühre, *bā*'-i 'Acemiyile 27 sekirden ve oñurdağa. [l-e-r-ğ] **Pülārgū**: Ḥ'ārezm lisānında kaçgun, girīhte ma' nāsına. 28 [n-d] **Bündü**: Şu kerdemesi ve hareket eylemiş kimesne. **Bū**: *Bā*'-i 'Arabīyile çoḥu, eyüsine ve yaramazına 29 ıtlāk olınur Rīḥ ü şeẓī ma' nāsına būy lafzından muḥaffefdür ve kelime-i ricādur, 'asī 30 ma' nāsına. ('):

Bū ki būyī be-dimāgam resed ez-zülf-i nigār

Aşlı buved ki olmaḳ muḥtemeldür. **Pū**: 31 *Bā*'-i 'Acemīyile yeyni, ḥafīf ma' nāsına. [v-p] **Pūpū**: İki *bā*'-i 'Acemīyile ibibük didükleri kuş. 'Arabīde 299a/01 hüdhüd ma' nāsına. **Laṭīfī**:

Gūyā ki āşiyāne-i pūpū-st cism-i to

Hem-vāre bā-pelidī vü āriḥ konede-est

02 Bu beytde hüdhüdün āşiyānesi necāset ü ḳāzūrāt ile olduğına delālet vardur. 03 Sā'ir esāmisi *rebūt* lafzında meştürdur. [v-l-e] **Pūlāv**: Yağsız dāne, birinc ki pilāv dirler. 04

Nev'-i Evvelehu Et-Tā'î'l-Meftūha 05 [-e-] **Tāv:** Ṭākat, tāb ma' nāsına ve tāb lafzınıñ cemî' ma' nālarında isti' māl olunur, zīrā **06 bā** ile *vāv* arasında tebdül ü tevāhî vardır. Kımar oyunına evvel kıamış atmak ve ceng **07** ve sūñü³¹⁵⁰ ma' nāsına. [b-n-g] **Tebengü:** Şanduk. **Şems-i F.:**

Zer ü yākūt u la' l ender hazinet

08

Ne-bīned rūy-ı kīse nī tebengū

Ve kör kıuyı ki içine süpründi dokerler ve anbār ki içine **09** terke kıorlar. Türkide şarpun dirler. [-b-] **Tebū:** Ni' metī bir memleket adıdır, anda Yūnus **10** peygamber '*aleyhi's-selām*' bir degirmen yapmışdır. İlä el-ān mevcūddur, Yūnus peygamberi severseñ **11** ũur diseler ũurur ve Yūnus peygamberi severseñ yūri diseler yūrür deyü naql eylemiş **12** zāhir budur ki mezkūr degirmen yā şu yāhūd yıl ile döner. [z-r] **Tezerv:** Süglün didükleri **13** kıuş, feth-i *zāl*-i mu' ceme vü sūkūn-ı *rā* ile. **Şems-i F.:**

Ze-yūmn-i ma' delet-i şāh Şeyh Ebū İshāk

14

Hem-āşiyānī şāhīn konend kebk ü tezerv

'Arabide tezrūc ma' nāsına. Etinūñ ũabī' ati dürrāc **15** u kebk ü tihū gibi hār u raũıbdur.

Nazm:

Germ ü terdān tezerv vü tihū-rā

16

Miṣl-i dürrāc u kebk ey 'ākil

Cümle-rā ũab' u nef' ü renc ü devā

Yek ũarīk-est ez-ān me-şev gāfil

17 ve kebk ü dürrācuñ ũab' u nef' ü renc ü devāsı bu kıt' ada dinmişdür. **Kıt' a:**

18

ũab' -ı dürrāc u kebk germ ü ter-est

ũab' -ı bīmār-ḩīz-rā ḩüb-est

19

Mi' dehā-rā ez-ū besī zarar-est

Der-herīse koneş mergüb-est

20 Tezrev: Sūkūn-ı *zāl* u feth-i *rā* ile miṣlihu. Mezeldek kıuşı ve dürrāc. Sā'ir esāmisi

21 tezjevā lafzında mezkūrdur. [r-e-z] **Terāzū:** Mīzān ma' nāsına Türkide daḩı şāyi' dür.

22 Bir nesnenūñ veznin bilmeğiçün anda çekilmekile bilinür. [z-r] **Tezerv:** *Zā* ile

süglün, tezerv **23** ma' nāsına. [-s-] **Tesū:** İki ḩabbedür ve bir dīnār yigirmi dōrt³¹⁵¹

ḩabbedür ve dīnāruñ **24** altı baḩşda bir baḩşı ya' nī sūdüsü bir dānekdür, tesū dānekūñ

reb' idür, pes tesū **25** dīnāruñ sūdüsünüñ rub' ı olur ki yigirmi dōrt baḩşdan bir baḩşdur.

³¹⁵⁰ Kesü. 3. (338b/26)

³¹⁵¹ Metinde derb şeklinde yazılmış.

Ta^ʿrīb 26 idüp ʃassūc dirler. Feth-i *tā* vü za^ʿif-i *sīm*iledür ve ekābirden biri nazm itmişdür. 27 **Nazm**:

Çü dīnārī-st ʃeş dānek ey birādet
 Vü dānekī çār ʃassūc-est eşher
 28 Vü ʃassūcī dü ḥabbe o fütāde-est
 Velī ḥabbe dü cev geşte ber-ā-ber

29 ve dāneki ta^ʿrīb idüp dānaḳ dirler. (ʿ):

Merd-i bī-tāse ne-mī-erzed tesū

[k-e-b] 30 **Tek-ā-pū**: *Bā* ʿi ʿAcemīyile yilüp yopurmaḳ. [k-e] **Tekāv**: Yorga ve yelegen at, tekāver ma^ʿnāsına. 31 **Kātibi**:

Rāned ez-tekāv ḥod çü Ferīdūn be-mār-ı remc
 Daḥḥāk-ı leyl-rā ʿalem ez-gavyān-ı şubḥ

[-g-] 299b/01 **Tegū**: *Kāf* ʿi ʿAcemīyile yarma. [g-v-p] **Tegūpū**: Mişlihu. [-m-] **Temū**: Temüz ma^ʿnāsına. [n-d] **Tendū**: 02 Tendū, tenendū tenende. Örumcek, ʿankebūt ma^ʿnāsına tenendū lafzından muḥaffefdür. 03 **Şems-i F.**:

Şehā ʿanḳā-yı Ḳāf feth ü nuşret
 Buved ber-ṭāḳ-ı eyvān-ı to tendū

[n-n-d] **Tenendū**: 04 Mişlihu. [n-g] **Tengū**: Şanduk, tebengū lafzından muḥaffefdür. **Tev**: Balta ve ʃazma ve çapa ve kürek 05 ve ʃat ve ʃızdırmaḳ ve şaḥrālarda şü irkilen yir, āb-gīr ma^ʿnāsına ve gövdesin açmaḳ. 06 **Et-Tā'i'l-Meksūre** [y-r-p-r-t-e] **Tīr-i Pertāv**: Pertāv oḳı. [-y-] **Tīv**: Ṭāḳāt. **Esedī**:

07 Nigeḥ kerd ez-dūr sālār-ı nīv
 Girizān-ı sipeḥ dīd bī-hūş u tīv

Tāv lafzınıñ imālesidür ve dānā 08 vü ʿāḳil ü tüvānā vü güç yitmek ve bahādur ma^ʿnāsına daḥı gelür. [y-h] **Tihū**: Çil didükleri meşhūr 09 ʃuş ki ʿArabca tihūc diler ve ḥalīm ma^ʿnāsına ve ba^ʿzılar keklik ma^ʿnāsına da naḳl itmişler. 10 **Et-Tā'i'l-Mazmūme**. [-r-] **Türū**: Görk ve nāzik ve güzel ma^ʿnāsına. [z-ğ] **Tüjgū**: 11 Ḥārezm lügatinde türül ma^ʿnāsına. [-f-] **Tüfū**: Tüfū tüfū. Türkīde tü dimekdür ki bir kimesneye 12 ḡazab idicek yüzine tükürürler. **Şems-i F.**:

Eyyām çün be-dīd ḥayāl-i muḥāl-i o
 13 Gerdiş mezār-ı nevbet be-rūyeş der-ū tüfū

Dīger:

Bih ne-şikerde be-bürīd zen-rā gelū
 Tüfū ber-çin-i nā-şekībān tüfū

14 *Şihāh-1* ‘Acem şāhibi *ğayn-1* ‘Acemīyile daḡı naḡl eylemiş. **To:** Sen dimekdür, ḡitāb zamīridür, *ente* 15 ma‘ nāsına cem‘i şomā gelür. Ḥilāf-1 kıyās üzerinedür. **Hāfiz:**

Dil-i ḡarābī mī-koned dil-dār-rā āgeh konīd

16

Zīnhār ey düstān cān-1 men ü cān-1 şoma

Efşāḡ budur ki *vāv* telaffuz olinmaya 17 gāḡ olur ki vezn zarūriçün telaffuz olinur.

Himām:

Meger sengīn-dil-est ü cān ne-dāred

18

Her ānkes ki çü to cānān ne-dāred

Esedī:

Hem ez-baḡt tersem ki dem-sāz nī-st

19

Hem ez-to ki yāzān-1 dil ez-āz nīst

Ve rābīta-i est oña mülḡaḡ olıcaḡ *elif* daḡı 20 *vāv* daḡı sākıt olur. Tost dirler, gāḡ olur maşlahat-1 şı‘r için *vāva* fetḡa 21 ḡareket virürler. **Esedī:**

Heme bā-te-st er be-cūyeş bāz

Ne-bāyed kesī tā güşāyedet rāz

Tū: 22 İşbā‘ *vāv*ile ḡaymaḡ ma‘ nāsınadır ki südden ḡaşıl olur, efşāḡ oldur ki *tā* tefḡīm 23 ile oḡına ve ḡat ḡat olmaḡ ḡaymaḡa lāzım olduğından ötüri vaḡt olur 24 ki mücerred ḡat ma‘ nāsına isti‘ māl olinur. **Hāfiz:**

Şabā ze-ḡāl-i dil-teng-i mā çı şerḡ dihed

25

Ki çün şikenc-i varaḡḡāy-1 gonçe tū-ber-tū-est

Bu ma‘ nāya aşlı tūyīdür. (‘):

26

Hümā be-gülşen-i ḡaşret çü gonçe nüh tū-est

Ve tut didükleri yemiş ki yapaḡından ibrişim ḡaşıl olur. 27 **Tū-ber-tū:** ḡat ḡat demek olur ve ḡatmer, çörek ve gözleme. [-v-] **Tūv:** ḡaymaḡ 28 ki südden olur bir *vāv* ile iki *vāv* ile lügatdür. 29 **Nev‘-i Evvelehu El-Cīmi‘l-Meftūḡa** 30 [e-d] **Cādū:** Bügüci, seḡḡār ma‘ nāsına. **Cāmī:**

Dü-çesm-i to ‘acāyib cāduvānend

31

Ne-dīdem hemçü ān dü ḡiç cādū

[e-r] **Cāruv:** Süpürge, cārüb ma‘ nāsına zamm-1 *rā* ile. [r-e-s] **Çār-sū:** Bāzār 300a/01 ve dört ḡaraf dimekdür. Çehār-sū lafzından muḡaffefdür. **Çārev:** *Rānuñ* fetḡasıyla alçı, ‘Arabca 02 *cibs* ma‘ nāsına ve ḡavz. Ta‘ rīb idüp şārüc dirler. [e-j] **Çājū:** Murdār, necīs 03 çārçi ma‘ nāsına. [e-k-ş] **Çākşū:** Çākşū, ḡākşū *cīm*-i ‘Acemīyile bir siyāḡ dāneciḡlardur ki kāfur 04 ile saḡk idüp göze bıraḡurlar, dārū-yı çesmdendür. Bir dürlü siyāḡ dāneciḡlardur 05 kāfur içine ḡorlar, kāfur maḡv olmasun için ba‘zılar fülfuldür

didiler, zīrā kāfur **06** fūlfül ile hıfz olunur ve bu lügat *hā*³-i mu‘ceme ile hākşū dağı rivāyet olunur, eṣaḥḥ *cīm*iledür. **07 Cāme-i Bādrü:** İç tonı, cāme-i bādrün ma‘nāsına ve gündeği giyilen ton ma‘nāsına da gelür. **08 [e-v] Çāv:** Bir nesne söylenüp şöhret bulmağ, Türkīde de müsta‘meldür. **Beyt:**

09 Çāv eger der-cihān revān kereded
Revnağ-ı mülk-i cāvidān kereded

Ve serçe kıucanup bir dürlü dağı **10** ötmek ve her kıuşda ve ādemde ber-sebīl-i isti‘āre isti‘māl olunur. **Ebū Şu‘ ayb:**

11 Ey ‘āşık-ı mehcūr ze-kām-ı dil-i ḥod dūr
Mī-nāl u hemī çāv ki ma‘zūr ü ma‘zūr

[e-v-ç-e] **12 Çāv çāv:** Serçe ki yavrısını yırtıcı kıuş ve sā’ir ‘ādūsı almağ kıaşd itdükde **13** her cānibe uçup feryād itdüğü āvāza dirler. **Şems-i F.:**

14 Bi-hānümān u bī-zen ü ferzend düşmeneş
Güncişk-vār dāred peyveste çāv çāv

Ve kıuşlar uçariken ve bir yirde cem‘ **15** olup ötüşdüklerine dirler ve andan isti‘āre idüp ğayrı yirlerde dağı isti‘māl **16** iderler ve ol serçelere dağı çāv çāv dirler. [r-p] **Çerpü:** *Cīm* ü *bā*²-i ‘Acemīyile Türkīde çerviş **17** didükleri. [r-ğ-n] **Çerğanü:** Şarāb zarfı ve bir nev‘ çalgudur ki çalarlar. [r-n-d] **Çerendü:** Kemirdek, **18** *ğudrūf* ma‘nāsına ve geyrek ya‘nī yumşak süñük ğayrı adları *çerend* lafzında yazılmışdur. **19 [g-e] Çegāv:** *Cīm*-i ‘Acemīyile toygār didükleri kıuş, çegāvūñ ma‘nāsına ‘Arabca kıanbere ve ebū’l-melīḥ **20** dirler. **Şems-i F.:**

Ber-şāhsār-ı medheş tūṭi şab‘-ı men
Ber-dest der-suḥen sebk ez-bülbül ü çegāv

21 ve çil kıuşı, tihū ma‘nāsına. Bu ma‘nāya sā’ir esāmisi *ferfūr* lafzında mestürdür. Kıaraḥiṣārī **22** ve ḥorūs ma‘nāsına dağı naql idüp bu beyti irād eylemiş. **Beyt:**

23 Çü Ḥürşid ber-zed ser ez-burc-ı gāv
Ze-her-sū berāmed ḥurūş-ı çegān

[-g-] **Çegü:** Mişlihu ve zaḥme ki anuñıla sāz **24** çalarlar. **Cev:** Arpa, şa‘ir ma‘nāsına. [v-e] **Cev-āv:** Arpa şuyı, cev-āb ma‘nāsına *vāv* ile *bā* arasında **25** tebādül ü tevāḥi vardur ve ‘Arabīde su’ālūñ cevābı ki ma‘rūfdur. [h-e-r-s] **Çehār-sū:** Bāzār **26** çār-şū ma‘nāsına ve dört taraf dimekdür. **El-Cīmi’l-Meksüre [-r-] Çirü:** *Cīm*-i ‘Acemīyile it **27** enüğü, seg beçe ma‘nāsına ve ḥıyārük ‘illeti ‘Arabīde dağı *cīm*iledür ve ḥıyār-ı bād-reng **28** ḥorde dirler. [n-y-z] **Çinüzü:** Nağd ma‘nāsına. [y-z] **Çizü:** *Cīm*-i ‘Arabī vü *zā*²-i ‘Acemīyile kirpi, kıunfuz ma‘nāsına **29** ğayrı esāmisi *çizvā* lafzında mezkürdür. **El-Cīmi’l-**

Mazmūme [r-ğ-e-t] **Curgātū:** 30 Emzikli tās. [-ğ-] **Çügü:** *Cīm*-i ‘Acemīyile baykuş, cuğd ma‘ nāsına. *Şihāh*-ı ‘Acem şāhibi baykuşa beñzer 31 bir kuşdur didi. [-n-] **Çün-ü:** Çün o lafzından taḥfif olınmışdur. **Esedī:**

Be-gūy u be-çevgān u naḥcīrgāh
Çün-ü kes ne-yāmed ne-yāverd gāh

300b/01 Çü: *Cīm*-i ‘Acemī vü *vāv*-ı resmīyile edāt-ı teşbīhdür 02 gibi ma‘ nāsına aşlı çündür, *nūn* hızf olınmışdur. **Beit:**

Fürūd āmed ze-püşt bāre çün bād

03

Çü sebze büse zed ber-pāy-ı şimşād

Ve ḥurūf-ı ta‘ lildür çünki ma‘ nāsına 04 zarfiyyet ü tevkiyyet ma‘ nāsı bile mülāḥaza olunur. **Beit:**

Çü bā-ceyb-i nişinī vü bāde peymāyī

05

Bünyād-dār-ı muḥibbān bād peymā-rā

Cü: *Cīm*-i ‘Arabī vü *vāv*-ı aşlı ile 06 ırmağ, cūy ma‘ nāsına ve iste dimekdür, ḥāh ma‘ nāsına aşda cūydur 07 yāları hızf olınmışdur. [v-c] **Cücü:** *Cīm*-i ‘Arabīyile serçe.

Çüçü: *Cīm*-i ‘Acemīyile mişlihu. 08 Nev‘-i Evvelehu El-Ḥā’i’l-Meftūḥa 09 [e-r-s-h-b-h-l] **Ḥārise-pehlū:** Ḥārise-pehlū, ḥārise-güşe demürbuṭraq dikenini didükleri. [e-r] **Ḥārū:** 10 Kılçık, şevk ma‘ nāsına. [e-ş-c] **Ḥaş-cü:** Ceng-cü ma‘ nāsına. [e-k-ş] **Ḥākşü:** *Cīm* ile cākşü 11 ma‘ nāsına göz otı ve şol siyāh dānecikler ki kāfūr içine qorlar, zāyi‘ olmasun 12 içün. **Şems-i F.:**

A‘ zām-ı cemāl-i dīnī vü dīn-i pādīşāh-ı mülk

Ey ḥāk-ı dergehet şode āsār-ı ḥākşü

13 [e-l] **Ḥālū:** Dayı, ana qarındaşı ma‘ nāsına. [-e-] **Ḥāv:** Ol ma‘ ruf nesne ki 14 kaṭife ve çukada olur. [b-r-b-j] **Ḥaber-pejv:** Ḥaber-pijū, ḥaber-pejve, ḥaber-cū, ḥaber-gir, ḥaber-bürde 15 ḥaberci ekşer cāsūsda isti‘ māl olunur, ḥaber-pejve lafzından muḥaffefdür. [b-r-c] **Ḥaber-cü:** Mişlihu. 16 [b-z-d] **Ḥabездü:** Toñuzlanqurdı, *ca’l* ma‘ nāsına. **Şems-i F.:**

Be-çeşm-i ḥaşm eger ḥüyī-st fi‘ leş

17

Buved be-beçe der-çeşm ḥabездü

Mi‘ yār-ı Cemālī şāhibi yarasa ki ‘Arabca ḥuffāş 18 dirler diyü naql eylemiş ve beyt-i mezkūrī irād eylemiş, ğayrı adları ḥafzed lafzında mezkürdur. 19 [-t-] **Ḥatū:** Bir mergüb u mu‘teber süñükdür ki ağıyı def‘ eyler, her ta‘ām u şarāb ki 20 anda zehr ola, anuñ üzerine qosalar, derler. Dirler ki gergedenüñ alnı süñügidür. 21 Hindüstān cezirelerinde şudan çıkar, ölür eti mürūr-ı rüzgār ile güneşe qarşu 22 yatmağdan gidüp kemügi ağarur. Alurlar andan āletler düzerler. Ba‘zılar şöyle rivāyet 23 ü ḥikāyet eylediler ki

Çin vilâyetinde Zencî ikliminde harâblık ve çöllük yirler vardır anda **24** hiç şinlik olmaz ve âdemî-zâd yokdur, ol arada bir büyük kuş vardır, hatû **25** dirler, bu vaş olınan süñük anuñ süñügidür. **İbrâhîm-i Sindânî** ki şuffe vü **26** mu‘temed ‘aleyh âdemlerdendir. Andan rivâyet olunur ki bir büyük cemâ‘atlıle Çin şahrâlarında **27** giderdik. Nâ-gâh gün tütüldü, refikler kamu bindükleri merkeblerinden aşığı indiler **28** ve yüzleri üstine düşüp aşığı başların kaldırmadılar, gün açılmayınca bunlara şordum **29** ki bu ne hâldür, didiler ki hatû dirler bir büyük kuş vardır ki kanatları bir niçe fersah **30** yiri örter ve başı kâsesi elli biñ miqdârî râviye şu alur ki zikr olınan **31** evşâfıla vaş itdiler ve bir mu‘teber kitâbda dağı işbu ‘ibâretile naql olınmışdur. Karnu’l-hatû **301a/01** yeğâlu ânehu karni ef’î. Andan bıçağ şapı iderler. Pâdişâhlar ve bigler götürürler. **02** Şühelü ta‘âm u şarâb üzre qorlar. Eger zehri varise derler. **Esedî:**

03 Çihil teng bâr ez-mülemmâ‘-ı hatû

Ze-gevher dih efser ze-genc-i behû

[-d-] **Ĥadû:** Ĥadû, ĥayû tükruk, *bezâk* ma‘nâsına. **04** [s-t] **Ĥastû:** İkrâr. **Firdevsî: Der-tevhîd:**

To ĥastû şev ân-râ ki hest ü yekî-st

05 Revân u ĥired-râ coz in-râh nî-st

Ve qaynata, peder-i zen. *Sîn-i* mühmele vü *sîn-i* mu‘ceme ile **06** mervîdür. [-s-] **Ĥasû:** Qaynata, peder-i zen ma‘nâsına. **Şems-i F.:**

Bâlâ hemîşe Ĥusrev-i Sulţân-ı Muĥterem

07 Tâ ihtirâm dâred dâmâd-râ ĥasû

[ş-t] **Ĥaştu:** Mişlihu. [-ş-] **Ĥaşû:** Ĥastû, ĥasû, ĥaştu mişlihu, *sîn-i* **08** mühmele vü *şîn-i* mu‘ceme ile mervîdür. [f-z-d] **Ĥafezdû:** Toñuzlanqurdı, sâ’ir esâmîsi ĥafzed lafzında **09** mezkûrdur. [l-n-d] **Ĥalendû:** Güyegü otı dirler, bir hoş qoĥulu otdur, tabîbler qatında sa‘ter **10** dimekile ma‘rûfdur. **Ĥav:** Qara çav ki bennâlar binâ yapduqları vaqtin iderler.

Câmî:

11 Tâq-ı gerdün ki bişter bestend

Beher eyvân-ı ĥaşmet-i to ĥav-st

Ve şarmaşık, ‘aşeqa ma‘nâsına. **Beyt:**

12 Çonân çün ĥav ki ber-meçed be-gilîn

Be-beçem-i men ber-ân serv-i şanavber

Ve bir otdur ki ekin **13** içinde biter ekini za‘if eyler. **Esedî:**

Zamânî be-dîn-i dâs konedem direv

Be-kon pâk pâlizem ez-ĥâr u ĥav

14 ve pençe ve ağaç budacı, bu ma' nāya Pehlevî lügatidür. [v-ğ] **Ḥavḥav**: 'Ādet ü kuvvet 15 ve kılıç ve lügat-ı Pehlevîde ağaç budacı ve bennālaruñ düzdikleri kara çava dirler. [-y-] **Ḥayū**: 16 Tükrük, bezāk ma' nāsına. **Beyt**:

Ger ḥayū-rā ber-āsmān fikenem
Bī-gümānem ki ber-çekād āyed

Ve bi'l-kesr. 17 **El-Ḥā'i'l-Meksüre** [d-y] **Ḥıdīv**: Ulu, pādīşāh u yegāne. **Şems-i F.**:

Ebū İşḥaḥ şāh-ı 'adl-perver

18

Ki keyhān-rā be-Ḥaḡ-ı keyhān ḥıdīv-est

Ve Ḥudāvend-i māl ve Ḥudāvend-i ḥāne vü merd-i 19 büzürg ma' nālarına isti' māl olunur ve pādīşāh ve Kerger ü Şider gibi Bārī te' ālāya 20 ıtlāk olunur. [y-r] **Ḥırū**: Ṭabībler katında ma' rūf bir nev' çiçekdür. Ağ ve şaru ve benefş 21 ve gök olur, yağın çıkarurlar çok nef' i vardır. Erbāb-ı lügat, gül-i ḥaṭmī ma' nāsına 22 naql itdükleri ḥaṭādur. Esmā'-i edviyyede aşḥāb-ı lügatüñ naḡline i' tibār u i' timād yokdur. 23 **Şems-i F.**:

Hemīşe tāb-nā şod lāle vü gül
Gül-i bābüne tā ne-buved çü ḥırū

[-y-] **Ḥıv**: Tükrük, bezāk 24 ma' nāsına. 'Aşşār:

Ki nā-geh ez-der-i ḥalvet berün taḥt
Ḥıv der-rüy-ı nā-pāk v'ey endāḥt

25 **El-Ḥā'i'l-Mazmūme** [s-r] **Ḥusrev**: Pādīşāh adlarındandır, melik dimekdür ve mülük-ı ' Acemden 26 Hürmüz bin Enūşirvānuñ oğlu Pervīzüñ laḡabıdır. Nitekim Şeyḥīnūñ bu beytinden añlanur. **Beyt**:

27

Çü ḥusrevlik nişānın tiz ururlar
Adını Ḥusrev-i Perviz ururlar

Karaḥişārī, ve toḡuç ma' nāsına 28 dimiş. [-s-] **Ḥusū**: Ḳayınata, ḥasū ma' nāsına. **Ḥusrevdārū**: Ḥavlicān didükleri dārū. [ş-k-m-e-z] 29 **Ḥuşk-māzū**: Ḳurı budacı, ağaçda olsun ve yirde olsun, ḥuş-māz 30 u ḥuşk-māze ma' nāsına. [ş-n] **Ḥuşnū**: Ḥoşnūd lafzından muḥaffedür. Ḳāni', vāzī ma' nāsına. 31 **Beyt**:

Behiştīş ḥuşnū şüy ez-nuḥust
Yegāne ez-ān pes be-dānī dürüst

[-n-] **Ḥunū**: Pehlevî lügatinde 301b/01 maḡz ma' nāsına. **Ḥū**: 'Ādet. [v-d-ğ] **Ḥod-ḥū**: Kendü ḥuyıyıla terbiyetsiz büyüyen kimesne gerek eyü 02 gerek yaramaz olsun. [v-d-r] **Ḥod-rū**: Kendüden güzel ve yabandan biten ot, *keter* daḡı 03 dirler. [v-ş-e] **Ḥoş-āv**: Ḥoş-āb ma' nāsına. [v-k-g-l] **Ḥūk-gelū**: Boyunda olan bize. 04 **Nev'-i Evvelehu Ed-Dāli'l-**

Meftūha 05 [e-r] **Dārū**: Devā, dermān ma^ʿnāsına ve eyü kişi, merd-i nīkū ma^ʿnāsına. [e-s-d-r] **Dās-ı direv**: 06 Ot orağı. [-e-] **Dāv**: Çarh u qor ki dīvār yapılıırken her şırasına ıtlāk olunur 07 ^ʿ Arab *midmāk* dir, muhaffefi dādur ve mezemmet ve sökmek ve hürde iş ve kumār-bāzlaruñ bir kerreden 08 okudukları altun ve aqçe ve pul. **Hāfiz**:

Emel-i nazar dü-^ʿālem der-yek-nefes be-bāzend

09

^ʿAşq-est ü dāv-ı evvel ber-naqd-i cān tüvān zed

[s-t-n-b] **Desten-bū**: Destenbū, destenbūye yaylanguç ^ʿ Arabca 10 şemāme dirler. [s-m]

Desmū: Hālīmī merdümek dimekile ma^ʿrūf dārū, hūbūbāt cinsindendir 11 ^ʿ Arabca derca^ʿ dirler dimiş. Sā'ir erbāb-ı lūgāt bögrülce, *lūbiyā* ma^ʿnāsına naql itmişler, ğayrı 12 adları lūbiyā lafzında mezkūrdur. [r-d-g-l] **Derd-i gelū**: Boğaz ağrısı, ^ʿ Arabca hāzbāzūdınca ma^ʿā 13 dirler. **Ed-Dāli'l-Meksüre** [-r-] **Direv**: Biçin, haşād ma^ʿnāsına ism-i maşdardur. **Hāfiz**:

14

Mezrā^ʿ -ı sebz-i felek dīdem ü dās meh-i nev

Yādem ez-kişte-i hūş āmed ü hengām-ı direv

15 ve dervīden lafzından şīga-i emr, vaşf-ı terkībī. [-h-] **Dihū**: Serendīb yanında bir yüce 16 tağun adıdır. Hāzret-i Ādem ^ʿ *aleyhi's-selām*ñ anda izi vardur, ziyāret-ğāhdur, her izi 17 yetmiş adımdur. Ol tağda hoş qoñulu otlar ve dürlü dürlü çiçekler biter. Ol izüñ berekātından 18 dā'imā her sebz ü hurrem u ārāstedür. Deñiz aña iki mīl miqdārı yir vardur. Rivāyet olunur ki 19 yağmur zamānı degil iken aña deryādan bir pāre bulut feryād u hūrūş ile gelür, ol 20 araya yaşlar döker, ol sebebden dā'imā ter ü tāzedür. Hāzret-i Ādemüñ ^ʿ *aleyhi's-selām* 21 izi berekātında olmağ ba^ʿid degildür. [-y-] **Dīv**: Şeytān ^ʿ aleyhümā yestehāk. [y-v-d-e-r] **Dīv-dārū**: 22 Dīvār-dār ma^ʿnāsına ki bir nev^ʿ südlü ardiç ağacıdır. Şir-i dīv-dārū dağı dirler. 23 Hār u yābisdür. **Ed-Dāli'l-Mazmūme** [-ğ-] **Dügū**: Duğū, düğa düğine. Yağ dortusu 24 istirhā^ʿ-i ^ʿ aşab marāzlarında ve eflāc u luqūh marāzlarına bundan enfi^ʿ dārū yoğdur. 25 **Dü**: *Vāv*-ı resmī ile esmā^ʿ-i ^ʿ adedden iki, *eşneyn* ma^ʿnāsına, eşşāğ budur ki *vāv* telaffuz olınmaya 26 gāh olur ki zārūret-i vezn için telaffuz olunur. **Esedī**:

Be-ğānde-i ^ʿ aqıķın nuqt-ı mīm kerd

27

Şeb-āheng der-mīm dü-nīm kerd

Gāh olur rüy u müy kāfiyesinde bir *yā* ilhāk olup 28 isti^ʿ māl olunur. **Kemāl-i İşfahānī**:

Ṭāğ u revākem ze-yek ṭāğ buved

Hod be-cihān ṭāğ ne-buved-est düy

29 Bu kā'ide-i muqarrerdür ki her kelimenüñ āhirinde *vāv* sākın ola, *yā* ilhāk olunmağ külliyeñ 30 cā'izdür. Hū vü hūy, cū vü cūy, gū vü gūy gibi ve ammā āhirine *yā*-yı

maşdariyye yā *yā*²-i nisbet lāhiḳ 31 olıcaḳ yā ū¹rde ḫarf-i revī vāḳi¹ ola, *vāv* elbette şābit olur, dūy u dūvī gibi. **302a/01** (‘):

Behū dū rāfi¹ i lūgāt-i be-her dū

Ḥ¹āce-i Senāyī:

Çi konem zaḫmet ü tūyī dūyī

02

Çün yakīn şod ki men menem to tūyī

[v-b-e-z] **Dū-bāzū:** Helek. **Dū-tū:** İki ḳat. **Dūḳū:** Yaban keşürinüñ 03 toḫmı. [v-l-e]

Dūlāv: Dolāb ma¹ nāsına ū çarḫı ve pencere dolābı. **04 Nev¹-i Evvelehu Er-Rā¹’i’l-**

Meftūḫa 05 [e-s] **Rāsū:** Gelincik didükleri cānvercük, ‘ares ma¹ nāsına ve yir göcenı. [e-

f] **Rāfū:** 06 Rāfū, refū, raḫū, refūh, regū, refū lafzı andan muḫaffedür. Yama ve göze.

Riyāzī:

07

Libās-ı ‘uḳde-i mā-rā ki zaḫm-dār şod-est

Çi ḫoş buved ki be-tār-ı kefen konend rāfū

[-ḫ-] **Reḫū:** Mişlihu, reḫū-ger yamacı 08 dimekdür. [-z-] **Rezū:** Ḳapunuñ işigine

ḳaḫduḳları dügme ki körük aña geçicek ḳapu bağlanur 09 reze ma¹ nāsına. [-f-] **Refū:**

Yama ve göze. **Cāmī:**

Ze-her tār-ı ḫikmet ki o tāft-est

Dū şad ḫırḳa-i ten refū yāft-est

10 Rāy u rev: **Esedī:**

Zamān-tā-zamān çarḫ-rā kār-ı nev

Şeb ü rüz hem-vāre ber-rāy u rev

11 Revā-rev: **Beyt:**

Nihāl-i ‘ilm bāz bālā keşīd

Revā-rev be-ḫürşīd-i vālā resīd

12 [h-e] **Reḫāv:** Yolcı ve ū yolu ve ‘ilm-i mūsīḳiden bir maḳām adıdur. **Er-Rā¹’i’l-**

Meksüre: 13 [y-ş-g-e] **Riş-i Gāv:** *Kāf*-ı ‘Acemīyle meşeldür şol kimesneye dirler ki

yaramazlara tābi¹ 14 ola ve anlaruñ maşḫarası ola, ṫama¹ vü ḫırş cihetinden **Beyt:**

Riş-i gāvān ki der-ḫayāleş hest

15

Ki resed rāygān be-günciş dest

Rīv: Ḫurde vü ḫayāl u göz bağlayacak ve mekr ü al u ḫile 16 ve suḫre sūsmāra beñzer

bir cānverdür. **Beyt:**

Tüfekhā nihād-est ber-rāh-ı ceng

17

Berāverde rū be-şıfat-ı rīv ü reng

[y-v-n-c] **Rivencū:** Aḡaç ḳurdı, *arāza* ma¹ nāsına *el-arāzatū* 18 *bi’t-taḫrīki düveybetün*

te 'köl'l-ḥaṣebe yuḳālū urizati'l-ḥaṣebetü tūrazu arzan bi't-teskīn **19** *fe-hiye mā-ravzātün izā ekelethā Şihāh ey kerem çüp ḥüre.* **Er-Rā'i'l-Mazmūme** **20** [-k-] **Rükü:** Yama ve eski biz pāresi ve muṭlaḳā biz pāresi ve her nesne ki aña biz demek **21** şadıḳdur ve ḳol baḡladuḳları biz ve oḡlan bizi ve beşik baḡırdaḡı, *ḳimāṭ* ma' nāsına **22** ve ebün-naşr ḳuşı, *rükūy* lafzından muḥaffefdür. **Rū:** İmālesiz yüz, *vech* ma' nāsına. **Rū:** İmāle ile **23** tuc didükleri *şufr* ma' nāsına ikisi daḡı rūy lafzından muḥaffefdür. [v-b-e-r] **Rū-bā-rū:** Rū-bā-rū **24** rū-be-rū, rūy-ā-rū, rūy-ā-rūy. Yüz yüze dimekdür. [v-b-r] **Rū-be-rū:** Mişlihu. **25** [v-y-e-r] **Rūy-ā-rū:** Rūy-ā-rūy lafzından taḥfif olunmuşdur. **26** **Nev'-i Evvelehu Ez-Zā'i'l-Meftūha** **27** [e-l] **Zālū:** Sülük, 'alaḳ ma' nāsına. Sā'ir esāmisi *kāhinc* lafzında mestürdur. [e-n] **Zānū:** **28** Diz, *rukbe* ma' nāsına. [-e-] **Zāv:** Yapıcı, bennā ma' nāsına ve muṭlaḳā üstād ma' nāsına. [r-d-e-l] **Zerdālū:** **29** Ma' ruf yemiş Türkide daḡı müsta' meldür, 'Arabca *mişmiş* dirler ve zerdī ma' nāsına. [r-c-ğ] **Zer-çaḡū:** **30** Bir şaruca ḳuşçaḡuzdur, 'Arabca şafāriyye dirler. [r-d-e-ç-e] **Zerde-çāv:** Zerd-çüb didükleri **31** şarı ağaç. [r-s-e] **Zersāv:** Altun uvaḡı ve sikkersiz ve işlenmedük altun ve ḳaynamış **302b/01** gümüş ve altun ḡallidici. [-r-] **Zerū:** Sülük, *zālū* ma' nāsına. [-l-] **Zelū:** Mişlihu. [-m-] **Jemū:** *Zā* 'i **02** 'Acemiyile loḡ ṭaşı ki düz damlar üzerine yuvalarlar, ṭopraḡın düzeltmek için. [v-b-y-e] **03** **Zevbeyāv:** Ḳaynamış gümüş. **Ez-Zā'i'l-Meksüre** [y-l] **Zilū:** Zilū, zīnū ol ma' ruf **04** nesne ki ḳalı gibi döşenürler. [y-n] **Zinū:** Mişlihu. [-y-] **Ziv:** Ağaç ḳurdu. **Ez-Zā'i'l-Mazmūme** **05** **Z'ū:** Ez-ū lafzından muḥaffefdür, andan ma' nāsına. Eş'ārda çok isti' māl olunur. **06** **Zū:** Tiz, serī' ma' nāsına, zūd lafzından taḥfif olunmuşdur. **Aḡmed-i Kirmānī:**

07 Ger z'āy ki be-merg-i cehl-i mīrī
Zū mīr ki zindeḡi ne-gīrī

[v-z] **Zū zū:** Tiz tiz dimekdür, zūd zūd **08** lafzından muḥaffefdür ve andan andan demek olur. **Nev'-i Evvelehu Es-Sīni'l-Meftūha** **09** [-e-] **Sāv:** Bāc u ḡarāc ki bir memleketden bir memleket pādīşāhına gönderürler. **Esedī:**

10 Şod agende nezdikeş ez-bāj u sāv
Ze-dünyā kecī çihil çerm gāv

Gāh olur ki āḡirinden *vān* **11** ḡızf idüp *sā* dirler. **Beyt:**

Melāz u dāver-i İslām Şeyḡ Ebū İshāḳ
12 Ki şāh-ı Hind firisted sūy-ı ḡabābeş sā

Ve altun uvaḡı. **Laḡifi:**

Gīrem be-gīrī ez-cihān sāv
13 Bā-ḡod be-berī ze-nuḳre-i sāv

Ve ege ağzından dökilen altun ve gümüş perdesi ve kulağuz 14 *bedrağa* ma' nāsına.

Beyt:

Ze-kür kâb beyâmed be-şehr-i nisāv

Yekî reh-nümün biş-i o bud sāv

15 ve bāc, māde-gāv u *sāvīden* lafzından şīğa-i emr ve vaşf-ı terkībīdür. [-b-] **Sebū:** Destī 16 ve siñek. [-t-] **Setū:** Üç kat dimekdür, kesreden yaña imāle ile telaffuz olunmaq gerek. 17 [h-t] **Sahtū:** Kīspā ki A'cām ta'amındandır, sā'ir esāmisi suhtū lafzında meştürdür. 18 **Beyt:**

Dil gıdā-yı lañif mī-h'āhed

Mi' de rencid ze-sahtī sahtū

[r-ğ-v-e] **Ser-ğ'āv:** 19 İlk uyğu, ser-ğ'āb ma' nāsına. [r-d-e] **Serdāv:** Serdāb ma' nāsına şu şuvadacağ 20 yire dirler. Lisān-ı Fārsīde *bā* ile *vāv* arasında tebdül ü tevāhī vardır, şu. [-r-] **Serv:** 21 Ma' ruf ağaç ve anduz ağacı *Şihāh-ı 'Acem* şahibi *rānuñ* fethasıyla ardıc ve andız 22 ağacı sükūnıyla meşhūr ağaç dimiş. [g-e-r] **Segārū:** Segārū, sügārū, sügārī 23 sügār ve bi'z-zam ba'zılar poğaça didükleri etmek ki közli kül içinde bişürürler 24 'Arabca *melīl* dirler didiler ve ba'zılar çörek adıdır didiler, hağ budur ki segārū ol 25 etmezdür ki 'Arablar şahrā vü beyābānda bir çukuru qazarlar ve āteş yaqup ol çukuru 26 kızdurup ba' dehu odunu giderüp içine hamīr döşerler, bişer etmek olur. 27 Ol etmege 'Arabca *tulmet* ü *hubzet* ü *melīl* dirler, Pārsīce segārū dirler ve ol çukura *melle* 28 dirler ve gömeç ma' nāsına. [-l-] **Selū:** Selbūr. [m-n] **Semenū:** Erişte aşı, ıtriyye ma' nāsına ve herre aşı 29 sā'ir esāmisi *egerā* lafzında meştürdür. **Es-Sīni'l-Meksüre** [b-n-g] **Sibengū:** 30 İtüzümi, eñbbā, *'inebü's-şaleb* dirler. [p-y-d-r] **Sipīd-rū:** İşperī. [y-r] **Sīrū:** 31 Kirpi, sā'ir esāmisi *kāhinc* lafzında mezkürdür. [-y-] **Siv:** Elmā, sīb ü *tuffāh* ma' nāsına. **303a/01 Es-Sīni'l-Mazmūme** [-r-] **Sūrū:** Boynuz, fūrū kâfiyesinde müsta' meldür. **Beyt:**

02

Şod sürüyet çü şāhhāy-ı gevezn

Her yekī şāh çār rıtlı buved be-vezn

Sügārū: Çörek ve börek ve poğaça 03 ve gömeç, segārū ma' nāsına. **Sū:** Taraf, cihet, Türkīde yaña ma' nāsına ve töre, 'ādet ma' nāsına. 04 **Şems-i F.:**

Meh ü hürşid ber-gerdün-ı gerdān

Hemī gired ze-rāy-ı rüşenet sū

Ve rüşenāyī ma' nāsına. 05 **Nev'-i Evvelehu Eş-Şīni'l-Meftūha** 06 [e-h-b] **Şāh-bū:** 'Anber ü büy-ı 'anber. [e-h] **Şāhū:** A' lām-ı ricāldendür. [b-b] **Şeb-bū:** Gül-i hayrī ve bir nev' 07 çiçekdür ma' ruf ki gicelerde rāyihāsı ziyāde olur, gündüz ol qadar olmaz. Sā'ir

tafşili **08** in-şâ'allâh şeb-büy lafzında olunur. [b-t-e] **Şeb-tāv**: Gürbe-i zerd ve yıldız kurdı ki gicelerde **09** ışılar, şeb-tāb ma'nāsına. 'Arabīde yerā' dirler, ğayrı adları *şeb-tāb* lafzında mezkūrdur. **10** [b-d] **Şeb-dū**: Gicelik. [b-r] **Şeb-rev**: Gice yürüyici 'ases olsun ve sâ'ir harāmī olsun. **11** [f-t-e] **Şeftālū**: Ma'rūf mīve ki 'Arabca *hūh* dirler, envā'ı olur. [l-b] **Şelbū**: Ayağ tıpıldusı **12** ki işidilür ve uyur kişinūñ ğoruldusı. [-n-] **Şenū**: Serv ağacı ve gürgen ağacı ve kirās **13** ağacı ve gügem ağacı. **Şev**: Şeb, gice ma'nāsına ve şoden lafzından emr-i hāzırdur. [h-e-r] **Şehārū**: **14** *Şīnūñ* fetħası ve kesresi ile isti'māl olunur. Eşahh fethiledür, şehārīh ma'nāsına. Aşlı **15** çehārūdur, zīrā dört nesneden terkīb olınmışdır. Kara ağaç kökinūñ şuyından **16** ve kettān çüpı ve kireç ve zītten bu mecmū'a lökün dirler ki şu yolın düzerler, Ğorāsānī **17** dağı dirler. [h-b-e-r] **Şeh-bārū**: Şeh-bārū kende, ğandek kende ma'nāsına. Eş-Şīnī'l-Meksüre **18** **Şīnāv**: Yüzmek ve şīnār ma'nāsına ğayrı adları āşinā lafzında meştūrdur. [-n-] **Şīnū**: **19** Şīnūden lafzından şīga-i emrdür, işit dimekdür ve vaşf-ı terkībīdür. [-l-] **Şīlū**: **20** Endām ma'nāsına ve cesedden bir 'uzve dağı dirler, 'Arabīdür devāvīn-i 'Acemde gelüp müsta'mel **21** olduğı eelden irād olup beyān olundu. [-n-] **Şīnū**: Şū, şīv, şīb, neşīb. [y-r] **Şīrū**: **22** A'lām-ı ricāldendür. **Şiv**: İniş, şīv lafzından muħaffefdür. [h-e] **Şihārū**: Feth-i *şīnī*le şehārū **23** ma'nāsına. [-y-] **Şīv**: Aşağa, taht ma'nāsına ve iniş ve sergeşte ve medhūş u rişteden **24** örülmüş tāziyāne şīb ma'nāsına *bā* ile *vāv* arasında lisān-ı Fārsīde tebdül ü tevāhī **25** vardır. Mirāren beyān olupdur ve lapa ki birincden ve bulğurdan ve tarıdan iderler. Eş-Şīnī'l-Mazmūme **26** [-0-] **Şū**: Cüllāh çukurı ve ğaşıl ve çiriş ve lapa ve zevc ve şevher ma'nāsına şūy lafzından muħaffefdür. **27** **Nev'-i Evvelehu El-'Aynī'l-Meftūħa** **28** 'Av: 'Av, 'İv, ğav, ğīv. Ün ve āvāz gürüldi ki ğaret ü ceng günlerinde 'ālemi tatar. **29** **Esedī**:

Sipehbed peyk-teg der-esbeş resīd

Berāverd gürzī 'avī ber-keşīd

El-Meksüre 30 [-y-] 'İv: 'Av ma'nāsına.

Ez-İrānīyān reft ber-çarħ 'İv

Ze-Kürd ān nev-sipehdār-ı nīv

'ayn-ı mu'ceme ile dağı **31** mervīdür. **Nev'-i Evvelehu El-Ğaynī'l-Meftūħa** **303b/01**

Ğāvşū: Toħm için alıkoğuqları tarı. **Şems-i F.:**

Pindāşt düşmenet ki b'endīşe-i muħāl

02

Bāşed ki āteşi be-cihān der-ğāvşū

Sā'ir esāmīsi ğaveş lafzında mezkūrdur. [-d-] **Ğadū**: **03** Boza. [-r-] **Ğarv**: Ğarğu kāmış, efşah budur ki perv ü serv kâfiyesinde isti'māl olunur **04** *rānuñ* sükūniyıla. **Şems-i F.:**

Şerār-ı tîgeş bā-düşmen-i ān koned dem-i rezm

05

Ki rûz bād koned āteş-i demān der-ğarv

Rānuñ fethası dağı cā'izdür ve sipsi ve aña beñzer ne varise **06** ve debbe vü fiğān ma' nāsına dağı nakl olunmuş ve yonulmaduğ kalem, ğarvā ma' nāsına *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi **07** ve ğargara idecek nesne ma' nāsına da gelür dimiş. [e-j-ğ-e] **Ġājgāv:** *Zā*'-i 'Acemīyle at boynuna **08** tağduğları qotas ki deñiz şığırı kıuyruğındandır. [j-ğ-e] **Ġājgāv:** Mişlihu. [j-k-e] **Ġājķāv:** **09** Mişlihu. **Esedī:**

Direv-i deşt-i o ki bud z'endāze peş

Rem-i gūr u ğajķāv-ı āhū vü miş

Ġav: Gürüldi **10** ve āvāze ma' nāsına 'ayn-ı mühmele ve 'ayn-ı mu'ceme ile mervī lüğatdır. **El-Ġayni'l-Meksüre** [r-y] **Ġıriv:** **11** Feryād u fiğān u āvaz ile ağlamağ. **Şems-i F.:**

Ze-kilkeş mülk-rā emn ü emānet-est

12

Ze-tîgeş ğasm-rā bāng-ı ğıriv-est

Ġiv: Gürüldi ve āvāze, ğav ma' nāsına. Feth-i *ğaymla* ğiv lafzından **13** muğaffefdür. [-y-] **Ġiv:** Mişlihu. **Şems-i F.:**

Niĝeh kerd ez-dür sālār-ı nīv

Girizān-sipeh did bī-huş u ğiv

14 el-Ġayni'l-Mazmūme: [-r-] **Ġurv:** Debe olan kimesne *ğur* ma' nāsına. [-l-] **Ġulū:** Mübālaĝa vü ğavĝā vü **15** ĝalebe demek olur. [v-ğ] **Ġügü:** Gügercin, kebüter ü ğamām ma' nāsına. **16 Nev'-i Evvelehu El-Fā'i'l-Meftūha** **17** [e-l-k] **Fāl-gü:** Fālcı ma' nāsına. [r-e-r] **Ferārū:** Ve bi'l-kesr *ķafā* ma' nāsına. [r-e-z-t] **Ferāztü:** **18** Ve bi'l-kesr pervāne. [r-e-ş-t] **Ferāştü:** Ve bi'l-kesr. Kırlaĝuđ kıuşı sā'ir adları ferestüĝ lafzında **19** mestürdür. [r-ğ] **Ferĝav:** Ferĝav, fergav, Husrev, peyrev kıāfiyesinde baĝ budamağ. **Şems-i F.:**

20

Şāh-ı rezū la' l ü gevher āred bār

Ger be-nām ğüft buved ferĝav

Ve lepe vü keler ma' nāsına. [r-ş-t] **21 Fereştü:** Kırlaĝuđ, ferestüĝ ma' nāsına. [r-ğ] **Ferĝü:** Ferĝav ma' nāsına, *hā*'-i mu'ceme ile ve *ğayn*-ı mu'ceme ile **22** dağı mervī lüğatdır. [r-f] **Ferfū:** Çil didükleri kıuşcaĝız, tihū ma' nāsına, ĝayrı adları *ferfūr* lafzında **23** mezkürdür. [-j-] **Fejū:** Murdār u çepel sā'ir esāmisi *peleşt* lafzında maĝrürdür. [-n-] **Fenev:** **24** Ħasrev veznine firifte ve ĝirre olmuş ya' nī aldanmış demek olur. **Şems-i F.:**

Ey ne-dide çü Şeyĝ Ebū İşĝāķ

25

Efser ü taĝt-ı mülket-i Ħusrev

Memleket-rā be-tiĝ kerdī pāk

Ez-ḥusūd u muḥālifān-ı fenev

26 ve bundan maşdar u fi'ller taşarruf olunur, gırre olmak ve aldanmak ma'nāsına. 27
Kesāyī:

Vefāş 'āriyetī 'ayb u 'ār-ı o fānī

Be-'ayb u 'āriyetī çiz ber-çerā fenevem

28 **El-Meksüre** [r-e-ḡ-r] **Firāḡ-rev:** Yürümeğin, *serī'ü's-seyr* ma'nāsına. [r-e-r] **Firārū:** Eñse fethile 29 ferārū ma'nāsına. [r-e-j-t] **Firājtū:** Pervāne fethile daḡı mervīdür. [r-e-s-t] **Firāstū:** Kırlaḡuç 30 fethile daḡı mervīdür. [-l-] **Filū:** Nākışü'l-'aql dimekdür. [l-y] **Filiv:** Filū, filiv mişlihu. **El-Fā'i'l-Mazmüme** 31 [-r-] **Fürū:** Aşaḡa ma'nāsına, fūrūd lafzından terḡim olunmuşdur, bundandır ki yutmak ma'nāsına 304a/01 fūrū-berin dirler ve şuya ḡalmaḡ ma'nāsına fūrū-reften dirler. **Beyt:**

Deşne-i yaḡ ger fūrū tüvān ḡord

02

Saḡte-st fūrūd ḡorden dūr

Ve ḡāḡ olur ki fūrū lafzı irād olunur, 03 ma'nā-yı zā'id ifāde itmez, ansız kelām tamām olur. **Beyt:**

Çi ḡasbī çend ey şubḡ-ı siyeh-rūy

04

B'āb-ı çeşm-i men ruḡ-rā fūrū-şūy

Lisān-ı Fārsīde ba'zı kelimāt ziyāde iderler hemī gibi 05 bu da anlardandır. [v-f] **Fūfū:** Pırlaḡuç ki oḡlancuḡlar oynarlar. 06 **Nev'-i Evvelehu El-Ḳāfi'l-Meftūḡa** 07 [-t-] **Ḳatū:** Bir yir adıdır. [r-n-c] **Ḳarancū:** Zebān-ı Ḥ'ārezmde çār-pā şaymaḡa dirler. [l-e-ç] 08 **Ḳalāçū:** Şuñak ve yalaḡ. **El-Ḳāfi'l-Mazmüme** [v-k] **Ḳūkū:** Gügerçin ve tavuḡ. 09 **Nev'-i Evvelehu El-Kāfi'l-Meftūḡa** 10 [e-r-d] **Kārdū:** Ḥurmā çiçeḡi ve çekirdeḡi ve gömeç ve bayat nesne ve şındı kırpındısı. [e-r] 11 **Kārū:** Ḥarbā didükleri cānverüñ yumurdası zehrlendür, kıttāldur ve ḡurma çiçeḡi ve gömeç. [e-j] 12 **Kājū:** Zā'i 'Acemīyile şil ki şaşı daḡı dirler, aḡvel ma'nāsına kāj daḡı lüḡatdür. [e-s] 13 **Kāsū:** Ol bizdür ki tennūr tamām kızduḡından şoñra i'tidāl gelmek için anuñıla 14 şü çekerler pārvīḡ daḡı dirler, *Şiḡāḡ-ı 'Acem* şāḡibi toñuz kılı ma'nāsına naḡl eyledi. 15 [e-s-m] **Kāsmū:** Toñuz kılı ki Türkīde ḡazaca dirler. *Şiḡāḡ-ı 'Acem* şāḡibi ḡasıḡ kılı, 'āne 16 ma'nāsına naḡl eyledi ve ḡurd ve dilkünüñ bıyıḡına dirler ve anlaruñ zibili. [e-ş] **Kāşū:** 17 *Şin*-i mu'ceme ile ḡuşḡun, *pārdüm* ma'nāsına. [e-ḡ-n] **Kāḡnū:** Aḡ ḡurdı ve güye didükleri 18 ḡurdcāḡuz ki esbābı deler, telef eyler. [e-f-l] **Kāflū:** Bir ḡuşdur ba'zılar ḡoñüllü kişiyeye dirler 19 dimişler. [e-l-y] **Kālīv:** Ebleḡ ü aḡmak, buñ ma'nāsına ve bun, yaramsıḡ ve ḡoñüllü ve şol kimesnedür ki 20 kendüye düzer, ḡoşar, güzel ḡoşerür, 'inde't-taḡḡik zıkr olan ma'nālar aḡmaklıḡdan nāşīdür 21 'Arabīde ra'nā vü verḡā ma'nāsına ve ser-ḡüzeşt ü

ser-geşte ma' nāsına. **Seyyid-i 'İmādü'd-dīn-i Mūsulī:**

22 Ber-düz ma' rifethāy pür-ez-rīv
Ser-i mā-rā me-kon ey şeyḥ-i kālīv

[e-m] **Gāmū:** *Kāf*-ı 'Acemīyile bir nev' 23 kürkdür. [-e-] **Gāv:** *Kāf*-ı 'Acemīyile şığır, sevr ma' nāsına *Qaraḥiṣārī* tılsım ma' nāsına daḥı gelür 24 dimiş. Fāzıl-ı Muḥaḫḫiḳ böyle taḥḫiḳ itmişler ki gāv u gevzen ikisi bir cinsdür, gāv *kāf*-ı 25 'Acemīyile ehlişinüñ adıdur, niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Pezīr reft her mehterī bāj u sāv
26 Ne-kerd āzmün gāv bā-şir mād

Gevzen deştinüñ adıdur ki Türkide aña şığın geyigi dirler 27 niteki bu beytde zāhirdür.

Beyt:

Şod servit çü şāḥhāy-ı gevezn
Her yekī şāḥ çār rıtl be-vezn

28 *Qara* gözleri anuñ gözine teşbih iderler, niteki bu beytde ma' lümdür. **Beyt:**

29 Dü-çeşmeş çü çeşm-i gevzenān-ı siyāḥ
Vü likin pür-ez-eşk bī-gāḥ u gāḥ

Kāv: *Kāf*-ı 'Arabīyile merd, dilir 30 ve mübāriz ma' nāsına Kāve ki direfş-i kāvyānī aña nisbet olunur, andandur. Āḫirindeki *hā* 31 ma' nā-yı 'ām-ı cinsiden ma' nā-yı ḥāş-i 'ilmīye naql içündür. **Şems-i F.:**

Ger-Kāve şit-i şevket-i merdiş be-şinüd
Ber-ḥ'işten dīger ne-nihed hiç nām-ı gāv

304b/01 ve bir nesneyi veyā bir yiri qazmak ma' nāsına 02 daḥı gelür. **Şems-i F.:**

Der-baḥr u kån cüy behişt-est cūd-ı o
V'er nist b'āveret be-rev ü her-dü-rā be-kāv

03 ve baḥş itmek ma' nāsına ism-i maşdardur. **Beyt:**

Sa' y ḥ'āhem kerd ender kāv kāv in suḥan
04 Tā be-dān gāyet ki çün müy ez-ḥamir ārem birün

Ve şığa-i emr ve vaşf 05 terkibidür. [e-h] **Kāhū:** Mārül ki bostānlarda ekerler, 'Arabca *ḥass* dirler ve şalaca ağacına 06 daḥı dirler. Ḥabāze ma' nāsına. [b-s-t] **Kebestū:** Şems-i Faḥrī *Mi'yār-ı Cemālīde* zehr ma' nāsına naql 07 eylemiş ve işbu beyti inşā eylemiş.

Beyt:

Be-bāğ ārzūy-ı düşmenānet
Ser-ā-ser mīvehā bādā kebestū

08 Sā'ir erbāb-ı lügat ve qarğa düvlegi ve ḥanzal otı ki Ebū Cehl qarpuzıdur. 09

Ġāyetde ve it hıyārına dağı dirler bu dağı anuñ bedelidür, belki andan artuğdur bunlara 10 dağı itlāk olunur dimişlerdür, sâ'ir adları kebest lafzında mezkûrdur. [-b-] **Kebû:** Mārül 11 'Arabîde ĥass ma' nāsına sâ'ir esāmisi *kemā* lafzında meşûrdur ve nā-dān ma' nāsına. **Kepû:** *Bā'*-i 12 'Acemîyile meymün ve bilisiz dimekdür. [t-m-t] **Ketemtü:** Kıcuk, dağdağa ma' nāsına ism-i maşdardur. Ba'zı 13 nüshada āĥiri *elif*le ketemtüvā düşmüş sâ'ir adları ġalġaliç lafzında meşûrdur. [t-v] **Ketüv:** 14 Atuñ boynı āletindeġı tamar ve boyunuñ aşığa tamarı. [d-b-e-n] **Ked-bānū:** Şol muĥtereme vāşıl-zāde ĥātün ki merteve maĥāmı cihetinden şadāk-ı mihri çok ola ve her evde kethüdā olan 'avrat ki 'amme taĥrîf idüp keyünî dirler.³¹⁵² [-d-] **Kedü:** Kabaĥ.³¹⁵³ [r-n-c] **Kerencü:** Uyĥuda ağır 15 başmaĥ 'Arabca kābūs dirler. **Şems-i F.:**

Be-'uhdet fitne der-ĥ'ab-est dā'im

16

Ze-sehmet be-rüy-ı üftāde kerencü

Farālāvî:

Geh nā-geh bār perī ber-men üftād

Çü ber-ĥufte fütēd nā-geh kerencü

Ni' metî 17 *rādan* şoñra *yā* ile dađı ki şānî-i ĥurūf-ı teheccidür naĥl eylemiş. Sâ'ir esāmisi *terāĥfec* 18 lafzında mezkûrdur. [r-ç-ğ] **Kerçegü:** *Cīm*-i 'Acemîyile Yelve didükleri kuş. [j-d-e-l] **Kejdālū:** Zerdālū ma' nāsına.³¹⁵⁴ [r-z-r-e-v] **Kerzrāv:** Zānū dizüñ iki ağırşığı.³¹⁵⁵ [r-k-e] **Kerkāv:** Çaruĥ ki ayađa giyerler.³¹⁵⁶ **Beyt:**

Mānde vü ġürisne ze-rāh-ı tekāv

Ber-ketef-i to be-reh-i beyā kerkāv³¹⁵⁷

[-r-] **Kerv:** Serv kâfiyesinde çok diş.³¹⁵⁸ **Şems-i F.:**

Be-kār-ı ĥaşm fūrū berd kār-ı o dendān

Çonān ki kerd be-reven ez-ü hāniş yeksere kerv³¹⁵⁹

Ni' metî ve dökilmiş diş ve acı mārül ma' nāsına dağı gelür dimiş.³¹⁶⁰ [z-m-e-z] **Kezmāzū:** İlġun 19 ĥozađu tabībler yanında ġadiye dimekile ma' rüfdur, gezmāzek ma' nāsına. [z-n-b] **Gezenbū:** Kirenî ki 20 havadān yaġar bellüĥ ağacı üzerine başrabalı dirler. [z-n-g] **Gezengü:** Mişlihu. [-j-] **Kejü:** 21 İlġun ağacı. [l-e] **Kelāv:** Kilāv kelābe,

³¹⁵² 16. (287b/25)

³¹⁵³ 16. (287b/26)

³¹⁵⁴ 16. (287b/27)

³¹⁵⁵ 16. (287b/28)

³¹⁵⁶ 16. (287b/28)

³¹⁵⁷ 16. (287b/29)

³¹⁵⁸ 16. (287b/30)

³¹⁵⁹ 16. (287b/30)

³¹⁶⁰ 16. (287b/31)

kilāfe, kelūh didükleri ki üzerine iplik şararlar **22** ve ol şarılan iplige dağı dirler. [n-d] **Kendü:** Kovan ki aru anuñ içinde bal yapar ve çapa. **23** [n-ş-t] **Keneştü:** Anzarüt didükleri ki ‘Arabca maḥleb dirler ve çoğana beñzer ešnān **24** didükleri ot ki anuñıla esbāb yurlar ve mīve-i nā-resīde. [-n-] **Kenev:** ‘Alev veznine kendir **25** keneb ma‘nāsına *vāv* ile *bā* arasında tebdül ü tevāḥi vardır. **Key:** *Kāf*-ı ‘Arabīyle dilir **26** ü büzürg ve muhteşem ma‘nāsına *kāv* lafzından muḥaffefdür. **Esedī:**

Kevī bud hüner-mend nāmeş Kūbād

27

Ez-ehvar kerdī Ferīdün-nejād

Gev: *Kāf*-ı Acemīyle çukur yir, meğāk ü *vemedē* ma‘nāsına. **28 Şems-i F.:**

Der-gev ters ez-to pinhān-est

Her kocā şafderī-st pür-dil gū

Ve boy, *kad* **29** ma‘nāsına ve tāḫat. [v-e-c] **Kevecū:** Şalıncaḫ sā’ir esāmisi bādpec lafzında mezkūrdur. **30** [v-s-t] **Kevestü:** Kebestü ma‘nāsına *zīrā vāv* ile *bā* arasında tevāḥi vü tebdül vardır. Zehr ü ḫaṅtal **31** otı sā’ir tafşili kīst ü kebestü lafzında olmuştur ve ğayrı adları kebest lafzında **305a/01** mezkūrdur. [v-h-r-t-e] **Gevher-tāv:** Gevher-tāb ma‘nāsına şol ince terlik ki ‘avratlar giyerler **02** altında giydüğü kaftānuñ rengi zāhir olur ve şol muḫanna‘aya dirler ki anda altun **03** şuyıyıla ‘alem ola. **El-Kāfi’l-Meksüre** [r-p-e-s] **Kirpāsū:** Kerpāsū, kirpāsū, kirpāse **04** kirpūse velehu. *Kāf*-ı ‘Acemīyle yeşil kertেকেle sām-ı ibrād ma‘nāsına. [r-p] **Kirpū:** Mişlihu **05** Kirmāniler lüğatidür, sā’ir adları *kirbās* lafzında meştürdür. [-r-] **Girev:** *Kāf*-ı ‘Acemīyle ve fetḫ-i **06** *rā* ile öc ki iki kişi birbiriyile öceşürler ve tutu, rehn ma‘nāsına. [-y-] **Giriv:** Dönüm, **07** *cerīb* ma‘nāsına. [b-ş] **Kilşū:** Kesmek. [l-g-j] **Kilkejū:** Kelkejū, kılkejū, eski süpürge ve ilgun **08** ağacından olan süpürge. [y-p] **Kipū:** İsketi didükleri kuş ki kelpük dağı dirler **09** ve mārūl-ı ḫass ma‘nāsına ve nā-dān, cāhil ma‘nāsına ‘Arabīden *tenvet* ü *tenevvuḫ* dirler. [y-b-t] **Kibtū:** Ser-heng. (‘):

Ey yekī kibtūy ez-ḫaşmet-i pür-ı Peşeng

Pür-ı Peşengden murād **11** Efrāsīyāb bin Peşeng bin Tūr bin Ferīdündür ki Tūrān pādīşāhidur, Keyḫusrev bin **12** Siyāvūş bin Keykāvus elinde helāk olmuştur. [y-s-t] **Kīstū:** Ni‘ meti ḫaṅtal ve ḫarğa **13** düvlegi, kebestü ma‘nāsına naḫl eylemiş. [y-s] **Gīsū:** *Kāf*-ı ‘Acemīyle ol sac bölüğü ki yüz üzerine **14** şarḫıdurlar. [y-l-d-e-r] **Kil-dārū:** Eyrelti didükleri otdur ki eṭibbā ḫatında ser-ḫass dimekile **15** ma‘rūfdur. [y-l-k-j] **Kil-kejū:** Eski süpürge ki yaprağı ḫalmamış ola, ḫaḫīkatde sāyiler **16** ilgun ağacından bağladuḫları süpürgeye dirler, lafz-ı münāsebeti buña şāhid-i şādıḫdur. **17** [y-l] **Kilū:** Ol ki istincā itmek için şular üzerinde yāḫūd kenārında yaparlar büyük **18** küng. [-y-] **Kiv:**

Ulu big, *key* ma' nāsına. **Gīv:** *Kāf*-ı 'Acemîyile bahādur ma' nāsına ve Keykāvus bin 19 Keykubād pehlivānlarından bir ma' rūf u meşhūr pehlivān adıdır ve ol Güderz bin Kişvād 20 oğlıdır ki Rüstem-i Zālūñ güyegüsidür ki yalnız vilāyet-i Tūrāna varup dört 21 yıl miqdārı gezüp hattā ki Keyhusrev bin Siyāvūş bin Keykāvus ki Efrāsiyāb kızındandır 22 bulup vālidesiyile alup kaçırup İrāna getürdi, hikāyeti *Şāh-nāmede* mezkūrdur 23 Gīv andan evvel kimesneye 'alem olmamışdı ve mārūl ma' nāsına. **Kiyū:** Zamm-ı *yāy*ıla kedū ma' nāsına. 24 [y-y] **Kiyū:** Şol kuşdur ki ağaçda ipler cem' idüp içinde yavrılar. **El-Kāfi'l-Mazmūme** 25 [-l-] **Külū:** Gelū, gelūy *kāf*-ı 'Acemîyile boğaz.

Bejt:

Nüh ne-şikurde be-berid zen-rā gülü

Tüfü berçonin nā-şekibā tüfü

26 [n-d-r] **Küendrū:** Günlük didükleri ma' rūf nesne ki dütsü iderler kender ma' nāsına. 27 [-n-] **Künū:** Bir küpdür ki balçıkdan ve serkından iderler. **Kū:** *Kāf*-ı 'Arabîyile imālesiz kanı dimekdür. 28 **Hāfiz:**

Güftem ey mesned-i Cem Cām-ı cihān-binet kū

Güft efsūs ki ān devlet-i bi-dār be-ħuft

29 İmāle ile maħalle ma' nāsınadır. **Kemāl-i Ğocendī:**

Kuħlü'l-cevāhir ez-nazar üfted me-rā çü eşk

30

Der-çeşm-i dūr-efşān eger ān ħāk kū reved

Ve ki lafzıyıla o lafzından mürekkebdür *ki o* ma' nāsına. 31 **Gū:** İmāle-i *kāf*-ı 'Acemîyile top ki çevgānıla çelerler ve her nesne ki top gibi yumrı ola 305b/01 aña daħı dirler. **Bejt:**³¹⁶¹

Dil der-hevāy-ı zülf zencedān-ı o be-reft

Çün küdegi ki der-pey-i çevgān u gū reved

02 Ve büyük merdāne ma' nāsına ve güften lafzından şığa-i emrdür. **Kemāl-i Ğocendī:**

03

Kemāl ān şūħ eger ne-dihed ne-zād-est

Cefāhāy-ı cihān-rā merħabā gū

Ve güften lafzından vaşf 04 terkibidür. **Laḫfi:**

Eger ħāhī ki der-merdī şüy fāş

Nigū 'ahd u seħi vü rāst-gū bāş

05 [v-k] **Kükū:** İki *kāf*-ı 'Arabîyile ügeyik kuşu fāħte ma' nāsına, Keylāniler iştılāħında 06 kayğanaya dirler, ħāye-riz ma' nāsına. **Nev'-i Evvelehu El-Lāmi'l-Meksüre** [-y-] 07

³¹⁶¹ -. 3. (346b/17)

Līv: Keş, *aqt* u peynü ma' nāsına. **El-Lāmi'l-Maẓmūme** [*] **Lū:** Qap, *vi'ā* ma' nāsına. [v-l] **08 Lülū:** *Vāv*-ı aşliyeyile şol Qaraçı güzelleridür ki yağmacı olur, vaqt-i beşâretde lülū dimekile **09** şadā iderler, ol sebebden lülū dirler, cem' idüp lülüyân dirler ve *vāv*-ı şāniyi **10** hızf idüp lüliyân dağı dirler ve her güzel ki fitne-engiz ü yağmacı ola bersebil-i **11** isti' âre ıtlâk olunur. **Hâfiz:**

Fiğân k'in lüliyân şüh-ı şirîn-kâr şehri-âşüb

12

Çonân berend şabr ez-dil ki Türkân hân-ı yağmā-rā³¹⁶²

Tevārîhde mestürdür ki selâtin-i Fürsün dördüncü **13** tabaçası ki Sāsānilerdür. Anlardan Behrām-ı Gür bin Yezdicerd Eşim şüret-i tebdil idüp vilâyet-i **14** Hinde varup Hind pâdişâhını kendüye musahhar idüp evli barklı sâzende ve güyende ve raqqâş **15** u ehl-i tarab dört biñ miqdârı kimesneyi Hindüstāndan ' avratlarıyla göçürüp ' Acem vilâyetine **16** getürdi. Şimdiki hâlde ol vilâyetde olan Lüliler anlaruñ neslindendür dirler, lü' lü' **17** *vāv*-ı mağlûbıla ' Arabide incü dimek olur, cem' inde *leālî* dirler, eş'âr-ı Fârside çok isti' māl olunur. **18 Nev'-i Evvelehu El-Mîmi'l-Meftûha** **19** [e-d-h-g-e] **Māde-gāv:** Māde-gāv, māne-gāv. *Kāf*-ı ' Acemiyile inek. [e-z] **Māzū:** Ol ma' ruf nesne **20** ki renklere girür, Türkide dağı müsta' meldür ve sekirden ki a' zādandur, ' Arabide *kefel* dirler. **21** [e-s-t] **Māstū:** Māstū, māstine, keş, aqt ma' nāsına. [e-ş] **Māşū:** Māşū, māşüb, elek ve ğalbîr. [e-k] **22 Mākū:** Mekük ki culha âletlerindendir. **Qıf' a:**

Bā-mākū güft kurbās-ı kāy ez-to pür derünem

23

Z'in āmed ü şiddet kükî bāşed ārmiden

Güftā be-şāst-ı nessāc üftādeem çü māhî

24

Ez-ü-st yek işâret ez-mā be-ser düviden

[e-n-h-g-e] **Māne-gāv:** Māde-gāv ma' nāsına. [e-n] **Mānū:** Yanğu, **25** şadā ma' nāsına. [r-t] **Mer-to:** *Vāv*-ı resmîyile saña dimektür. [r-c] **Mercū:** Mercümek, ' *ades* ma' nāsına. Sā'ir **26** adları *enz* lafzında yazılmışdur. [-r-] **Merv:** Serv kâfiyesinde *şabla* didükleri otdur, reyāhîn kısmındandır, **27** etibbā katında ma' rüfdür ve diyār-ı ' Acemde bir meşhür şehir adıdır, *Zahîre-i H'arizmşāhîde* bizim **28** şehirde aña ' anber-ter dirler dimiş. **Mer-ü:** Zamm-ı *rā* ile aña dimektür. Feth-i *rā* ile (me-rev) gitme dimektür. [ş-k] **29 Meşkü:** Ol nefis ü hoş-büy nihāliler ve döşek ve ferşler ki taht u köşk ü meclisleri **30** anuñla zînet iderler. *Mi'yār-ı Cemālî* şāhibi Şems-i Fahrî bir büt-hānedür ve Hüsrev-i Pervîz ü Şirînuñ **31** bir meşhür halvet-sarâyı idi ki aña meşküy dirleridi deyü naql

³¹⁶² (Ah şirin işler işleyen, şehri karıştıran güzel Türk kadınları, gönül mülkünü yağmalamak istiyorlar, (Allah) bize sabır versin.)

eyleyüp bu beyti **306a/01** inşâ eyledi. **Beyt:**

Z'envā'-ı reyāhīn mecliset bād

Hemişe Hüsrevā mānend-i meşkū

02 ma' lūmdur ki ism-i cins efrādından birisine ıtlāk qabilindendür ve āhırine bir *yā* getirüp **03** meşkūy dağı dirlir. [-ş-] **Meşū:** Burçaq didükleri hūbūb cinsindendür. [l-n-g]

Melengū: 04 Esedī:

Melengūy tev'em ber-men be-baḥşāy

Ez-nīm bihterek dīdār be-nümāy³¹⁶³

[n-t] **Mentū:** Mantı **05** didükleri meşhūr ta'am. [n-c] **Mencū:** Mercümeq sā'ir esāmisi *enz* lafzında mezkürdur. [n-g] **06 Mengū:** A'lām-ı ricāldendür, Ni'metī ve āb-ı hayāt ma'nāsına da gelür dimiş. [-n-] **Me-nev:** Feth-i *nūmla* **07** Hüsrev, kec-rev veznine deprenme dimekdür, me-cünb ma'nāsına nehydür. **Şems-i F.:**

08

Şād ber-taht-ı memleket be-nişīn

Ba'd ez-īn behr-i kār-ı ḥaşm menev

Ve zamm-ı *nūmla* cennet mīnū ma'nāsına. **09 El-Mīmi'l-Meksüre** [-n-] **Minū:** Menū, mīnū, mīne, cennet ü şırça mīnū lafzından muḥaffedür. [y-t] **10 Mītū:** Yaprakları bıçaq ve bıçaq gibi ser-tiz olan bozdoğana dirlir. [y-c] **Micū:** Mercümeq, **11 'ades** ma'nāsına. [y-r-e] **Mir-āv:** Şu üzerinde tırup ḥākim olan. [y-j] **Mijū:** Mercümeq **12** Micū ma'nāsına gayrı adları *enz* lafzında meştürdur. [y-ş] **Mişū:** Burçaq didükleri ki hūbūb **13** cinsindendür. [y-n] **Mīnū:** Cennet ü şırça. **'Unşurī:**

Ṭurfe eşerī dārī ber-ḥāk nigārī gül

14

Mīnūy-ı felek-rā bāz ḥālī konī ez-sūsen

Şems-i F.:

Şeh-i 'ādil cemāl-i dīnī vü dīn

15

Zihī āfāk ez-'adl-i to mīnū

[-y-] **Miv:** Degek çubuğı, tāk ma'nāsına ḥāqīkatde her çubuğ **16** ki anda yemiş biter yemişine mīve dirlir, çubuğına miv dirlir ki üzerinde yemiş biter. **17 El-Mīmi'l-Mazmūme** [*] **Mū:** Muṭlaq kıl ve saç. [v-b-n] **Mū-be-mū:** İnceden ince dimekdür. **18 Hāfız:**

Ḳalenderī ne beriş-est ü mū yā ebrū

Ḥesāb-ı rāh-ı ḳalender bud ān ki mūy-be-mū-st

19 [v-t-e] **Mū-tāv:** Ḳıldan Çuvāl işleyene dirlir, mū-tāv ma'nāsına bu maḥalle mūnāsib

³¹⁶³ --. 16. (289a/17)

20 táb lafzında ba^ç zı tafşılı olınmışdır. Sâ'ir adları mû-tâb lafzında mestûrdur. 21 Nev^ç-i Evvelehu En-Nûni'l-Meftûha 22 [e-b-y] Nâbiv: Cāmi^çü'l-Fürs şāhibi sān u hū ma^ç nāsına naql eylemiş. [e-r-ḥ] Nārḥū: 23 Nārḥū, nārḥūy. Cūlnār didükleri dārū ki eṭıbbā katında ma^ç rūfdur ve çiçegine daḥı 24 dirler. [e-z-b] Nāzbū: Feslegen didükleri ḥoş-būy nesne. [e-j] Nājū: Çam ağacı ve serv 25 ve serve beñzer ağaçdur. [-e-] Nāv: Erbāb-ı lügat tekne ve oluḥ ve yaştagaç ve tāva 26 ve rüz u güçile sinti ma^ç nāsına naql eylemişler. Fāzıl-ı Muḥaḥḳıḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle 27 taḥḳıḳ itmişler ki nāv ṭamladur, ^ç Arabīde *vekīf* ma^ç nāsına ṭamlanuñ zarfı ma^ç nāsına olduğından 28 ötüri lisān-ı Fārsīde oluḡa nāvdān dirler dān zarf ma^ç nāsına idüḡi maḥallinde 29 zıkr olınmışdır, nāv ile nem ikisi de gökden yağanlardan idüḡi bu beytden zāhirdür. 30 Beyt:

Ne-yāmed hemī zasmān nāv-ı nem

Hemī ber-keşidend bān bādrem

Gāh olur *elifn* 31 hızf iderler, nev dirler. [e-y-g-l] Nāy-ı gelū: Boğazlaḡı, ^ç Arabīde *ḥulḳūm* ma^ç nāsına 306b/01 [r-m-r] Nerm-rev: Dölek at dimek olur. Nerre-gāv: Öküz ve boḡa. [s-b] Nesbū: 02 Nesbū, nesū, nesū, vūsū, ṭayancaḳ. [-s-] Nesū: Ve bi'z-zam mişlihu ve emles, ya^ç nī āyine ve kılıç yüzi 03 gibi. [-ş-] Neşū: Aluḥ yemişi. Nev: Ṭamla, nāv lafzından muḥaffedür. Beyt:

Suḥenhāt çün der-gülistān nev-est

04

To-rā hūş ber-dest-i Keyḫusrev-est

Ve yeñi, *cedīd* ma^ç nāsına. Beyt:

05

Yek cür^ç a köhne z^ç ömr-i nev bih

Ḥışt-ı ser-i ḥum ze-tāc-ı Keyḫusrev bih

En-Nūni'l-Meksüre [ş-y] Nişiv: 06 İniş, *nişib* ma^ç nāsına. [-g-] Niḡū: Eyü, niḡū ma^ç nāsına. [y-r] Nīrū: Ḳuvvet ma^ç nāsına ve şevket. 07 Şems-i F.:

Ebū İshāḳ ey gürūh-ı musahḫar

Memālik-rā be-^ç adl ü dād u nīrū

Edāyī:

08

Güzeşt ān be-rev bāzūy-ı Rüstemi

Be-nīrūy-ı ḳuvvet der-āmed kemi

[y-s] Nīsū: Nişter. [y-ş] Nişū: 09 Bir dürlü erükdür *Vesīletü'l-Maḳāşid* şāhibi sipsi ve dilli düdük ve aluḥ ḳismından 10 bir nev^ç dür dimiş. [y-k-r] Nīk-rev: Yürüḡen ve yorḡa ṭavar. [y-g] Niḡū: Eyü, *ceyyid* ma^ç nāsına. 11 Fāzıl-ı Muḥaḥḳıḳ böyle taḥḳıḳ ü tedḳıḳ itmişler ki niḡūnuñ ma^ç nāsı gökçekdür, muḳābili 12 zıştür ki ma^ç nāsı çirkındür.

Âhîrindeki *vāv* mendü âhîrindeki *vāv* gibidür, nisbet-i 13 lâzımeye ki hülkî ola kesbi olmaya delâlet itmek içündür, harf-i *yānuñ* nisbet 14 içün olan medlülî muṭlak nisbetdür, bunuñ medlülî nisbet-i maḥşûşadur, haḳîkatde 15 bu ma' nâ-yı hâşa delâlet yalñuz *vāvuñ* degildir, belki *vāv* ile *yānuñ* cümlesinüñdür 16 niğünüñ ve Hindünüñ aşılları niğüy u Hindüydur, bir şey'e bunları izâfet 17 itmeli olsalar ol *yā* ızhâr iderler, meşelâ rüy-yı niğüyeş ve müy-yı Hindüyeş dirler 18 niteki bu beytde vâkı' olupdur. **Bejt:**

Eger ān Türk-i Şîrāzî be-dest āred dil-i mā-rā

19

Be-hāl-i Hindüyeş baḥşem Semerḳand u Buḥārā-rā

Niğüydan gāh olur iki *yāy* bir hızf 20 iderler, niğü dirler, niteki bu beytde zāhirdür.

Bejt:

Her geh şāh-ı ān koned ki ū güyed

21

Ḥayf bāşed ki coz niğü güyed

Niğünüñ ve niğünüñ gāh olur ki âhîrlirine *yā-yı* nisbet ilḥāḳ 22 iderler, niğüyî ve niğüyî dirler, iḥsān ma' nāsın ifāde ider, niteki bu beytde vâkı' 23 olupdur. **Bejt:**

Niğüyî kerdem ender ḥaḳ-ı gürgān

Bedî bāşed be-cāy-yı güsfendān

Bedînüñ 24 ma' nāsı yaramazlıḳdur, tamām-ı muḳābil-i niğidür, niğüyide de fi'l-cümle muḳābele vardur, zarüret-i 25 şî' r içün şā' ir anı irād itmemişdür. [ym-p-r-t] **Nim-pertev:** Azacuḳ nürli nesne. [y-m] 26 **Nimü:** Hareze. ('):

Der-medrese vü ma' reke nīmü-st u mübāriz

[-y-] **Niv:** *Yānuñ* sükünıyla ve zammesiyile de 27 mervidür, bahādur u dilāver ma' nāsına ve 'āḳil u dānā. **Şems-i F.:**

Kerīm ü kāmīl ü şāfi zamīr-est

28

Şücā' u şafder ü kīn-verz ü nīv-est

Firdevsî:

Çü ra' d-ı bahārān be-ferīd-i gīv

29

Ze-sālār-ı leşker hemī cüst nīv

Ve ālet ü tāḳat ma' nāsına. **En-Nūni'l-Mazmūme:** 30 **Nüv:** Yeñi, *cedīd* ma' nāsına, ekşer fetḫ-i *nūmla* meşhürdur. Ū vü mü ḳāfiyesinde daḫı mervidür. **Bejt:**

31

Nī cāme-i 'ömr-i köhne nū ḥ'āhed şod

Nī kār-ı kesī be-kām-ı ū ḥ'āhed şod

Ve nefy içün daḫı 307a/01 gelür. Nā vü nī ma' nāsına meşelâ nū-sipās dirler, nā-sipās ma' nāsına. [-m-] **Nümüvv:** Artuḳ, ziyāde olmaḳ ma' nāsına. 02 **Nev'-i Evvelehu El-Vāvi'l-Meftūḫa** [e-r] **Vārü:** Taḫayyül, evsecek, ṭabaḳ-ı vārif ma' nāsına. **El-Vāvi'l-**

Mazmūme 03 [-s-] **Vūsū:** Tayanmaq, bu ma' nāya ğayrı adları, *nesbū* lafzında mezkūrdur ve ağız çevresi. **04 Nev' -i Evvelehu El-Hā' i' l-Meftūha 05** [r-d] **Her-dü:** İki bile dimekdür. [z-e-r-t] **Hezār-tū:** Hezār-tü, hezār-tüy, hezār-ḡāne kırk **06** bayır didükleri ki eşkine yanında olur ' Arabca ḡafis ü ḡubbe dirler ve biñ ḡat ma' nāsına. **07** [-ş-] **Heşū:** Mağz ma' nāsına. [m-c] **Hem-çü:** Kelime-i teşbihdür gibi ma' nāsına. **Hem-rev:** Yoldaş, hem-reh ma' nāsına. **08** [m-ş] **Hem-şū:** Bir er ' avratları. [-m-] **Hem-ū:** Zamm-ı *mīm* ile hem ü lafzından muḡaffefdür. **Hev:** Cev u ' av **09** veznine irüñ ve çirk ki yaradan açar, *merre* ma' nāsına ve ḡanlı ḡabarcıḡ ve ot. **10 El-Hā' i' l-Meksüre** [n-d] **Hindū:** Hind ism-i memleketdür, Hindī ol memlekete nisbeti olan **11** nesnedür, āḡirindağı *yā*, *yā*-ı nisbetdür, Rūmīdeki *yā* gibi bu ḡarfūñ medlülü olan nisbetde **12** lüzüm-ı mu' teber degildür, mensüb olan ādemī olmaḡda mu' teber degildür, destede ve pāyede **13** ve sārede olan *hā* gibi. **Ammā** ol nisbet ki *vāvuñ* medlülüdür, ol nisbetde hem lüzüm-ı mu' teberdür **14** hem mensüb olan ādemī olmaḡ mu' teberdür. **Hindū** ile **Hindīnūñ** iki cihetden farkı vardır **15** biri bu ki ğayrı diyārdan gelüp Hindde tavaḡtun idene Hindī dirler, köyden gelüp şehirde **16** yirleşene şehir didükleri gibi ammā Hindū dimezler, Hindū şol ḡā'ife-i maḡşūşadur ki diyār-ı **17** Hindde nisbet-i ḡayliyyesi vardır, ' Arab u ' Acem ü Türk ü Deylem gibi ğayrı yirden gelüp **18** ol yirde tavaḡtun idene Hindū dimezler, ol sebebden Hindūstān dinür, ' Arabistān, **19** ' Acemistān, Türkistān, Deylemistān dindügi gibi Hindīstān, Rūmistān dinmedügi **20** gibi, sitānuñ mefhūmunda neşv ü nemā anda olmaḡ mu' teberdür, bir yirde vāfir gül getürüp **21** dökseler ol yire gülistān dinmez, gülistānuñ ma' nā-yı vaż' isi gül yiri dimekdür, sā'ir **22** tafşili maḡhallinde mezkūrdur. Cihet-i āḡirden farkı budur ki ādemī olmayana Hindū dimezler, **23** ḡayvān olsun, cemād olsun ammā Hindī dirler. Meşelā ḡılıcı Hindī ile tavşif iderler, **24** tıḡ-i Hindī dirler, Hindūnuñ aşlı Hindūyudur. Āḡirinden ḡarf-i *yā* ḡızf olınmışdur. **25** **El-Hā' i' l-Mazmūme** Yuyu, yuha, yehe, yuh, yehre. [v-h] **Hühū:** Bayḡuş ve gügercin. **26** **Nev' -i Evvelehu El-Yā' i' l-Meftūha 27** [e-r-ḡ] **Yārgū:** Ḥ'ārezm dilinde da' vā vü ḡaziyyeye dirler ki ḡavm ortasında vāḡi' **28** olur ve ol ḡuşūmeti faşl iden kimesneye yargucı dirler. [e-r] **Yārū:** Yārū **29** yārüy, yāre, zaḡm, yara ma' nāsına ve āḡirine bir *yā* getürüp yārī daḡı dirler. [e-l] **30 Yālū:** Yalu, yalı, yeli. Deñiz kenārı, sāḡil ma' nāsına. [r-ḡ] **Yārgū:** Yārgū ma' nāsına ve yasaḡ ve tehdid **31** ma' nāsına. [k-s] **Yek-sū:** Bir yaña dimekdür. [n-d] **Yendū:** Ziyā vü şu' le ma' nāsına. **El-Yā' i' l-Mazmūme 307b/01** [n-p-l] **Yunpelū:** Heft bāzārı. [v-y] **Yū yū:** Buymul didükleri ḡuş. **02 Bābū' l-Hā' -i Nev' -i Evvelehu El-Elifi' l-Memdūde 03** ḡarf-i *hā* kelimenūñ āḡirine iki dürlü gelür, birisi *hā* ' -i aşlı ki cemī' ḡāletde *hā* telaffuz **04** olunur güm-reh ü hem-reh gibi bir dürlü daḡı olmaz.

İkincisi *hā*²-i ‘alāmet ki telaffuzda dahli **05** yokdur, hemān māqablinüñ fethasın muhāfaza itmekiçün ilhāk olunmuşdur. Bende vü girye **06** ve müje gibi hālet-i tavşifde ve hālet-i izāfetde yine *hā* şüretinde yazılır *yā* oqınur **07** üzerinde bir hemze yazılır. Şehzāde-i civān-baht ve nevbāve-i bāğ-ı mekremet gibi *elif***08** ve *nūm*la cem‘ olunsa ve *yā*²-i maşdariyye ilhāk olunsa, *kāf*-ı ‘Acemīyle tevessül olunur **09** şehzādegān ve hemegī gibi ve ‘Arab lüğatinde āhirinde *hā*²-i te’nīs olan isimler Fārsīye **10** naql olınduğdan şoñra bu qabīlden olur, hamze vü ğamze gibi veyāhūd *tā*²-i aşlı gibi telaffuz **11** olunur ve uzun yazılır devlet ü sa‘ ādet gibi gāh olur ki *hā*²-i ‘alāmet muhāzātında **12** vezn zarūretinden ötüri bir harf-i sākine ihtiyāc olunur, ol vaqt şarīh-i **13** *hā* telaffuz itmek qabīhdür, efşah budur ki fethayı silkerek telaffuz ideler, şöyle ki ne şarīh-i **14** *hā* telaffuz olına ve ne *elif* telaffuz olına. **Laṭifi:**

Ey şāh-ı sitem-kāre v’ey dilber-i ‘ayyāre

15

Tā k’ey dil-i bī-çāre bāşed ni‘ met-i pare³¹⁶⁴

İsmüñ āhirinde *hā*²-i sākine gerekse ol cāmīd olsun **16** gerekse müştak olsun, H‘ācegī vezndegī gibi ol isme *yā*-yı vaşfiyyet lāhiq olıcaq **17** āhirinde bir *kāf*-ı ‘Acemī ziyāde olunur. Meşelā h‘ācegī, vezndegī dirler ve ism-i müştak ki **18** āhirinde *hā*²-i sākine ola, dehende ve başşende gibi, ism-i mef‘ül olmaq lāzım degildür, ism-i **19** fā‘il dahı olur.

Beyt:

Büse-i başşende mā-rā z’ān dehen

Bā-çonin tengī zihī başşendegī

20 ve mezkūr *hā*²-i sākine ism-i fā‘ ile lāhiq olıcaq *nūn* maşdar hālī üzerine tırur. **21** Meşelā kerdende dirler ammā ism-i mef‘üle lāhiq olıcaq ol *nūn* sākıt olur. Meşelā **22** kerde dirler, ism-i fā‘ilde düşmedüğine sābıqan zıkr olan beyt delālet ider. Lüğat-ı **23** Fārsīyyede nisbet-i lāzıme ye be-ħuşūşhā āhir isme lāhiq olan *hā*²-i sākine delālet **24** ider. **Rūzede**ki *hā* gibi rüze oruçdur, rüzī günlükdür, orucuñ ihtişāşı **25** vardur, gündüze ki ma‘nā-yı rüzdur. Nisbeti nisbet-i lāzımedür, ol sebebden *hāy* oña **26** taşşış itmişlerdür. Ammā günlüğüñ ihtişāşı yokdur. Gündüze ve lākin fi‘l-cümle nisbeti **27** vardur, ol sebebden anda *yā* ile iktifā itmişlerdür. **Destede**ki *hā* dahı ol *hād*ür hāvan **28** dögeceğine deste didükleri dest ki eldür, ihtişāşı olduğundan ötüridür. **Didede**ki **29** *hā* dahı ol *hād*ür. *Dīd*, *dīdenden* ism-i maşdardur. *Güft*, *güftenden* ism-i maşdar olduğınlayın **30** göze *dīde* didükleri mezkūr ism-i maşdaruñ ma‘nāsına intisāb hāşı olduğundan **31** ötüridür. **Dūdede**ki *hā* dahı ol *hād*ür, *dūd* dütündür, aña nisbet-i

³¹⁶⁴ 16. nüshasında buraya kadar olan bölüm yoktur. (290b)

maḥşūşası **308a/01** olduğundan ötüri, ocağa *dūde* dirler. **Sāre**deki *hā* daḥı ol *hād*ur. **02** Sār depedür, aña ihtişāşı olduğundan ötüri kelle pūşe-sāre dirler. **Beyt:**

03 Ze-ser-i sāre-i Hindūyī ber-girift

Bürehne ser ü dest ber-ser girift

Mezkūr *hā*’ ism-i **04** müfrede lāḥiḳ olduğınlayın ism-i mürekkebe daḥı lāḥiḳ olur, meşelā **Gūsāle** dirler bir yaş **05** geçmedik *gāv-beçeye* ki Türkīde aña buzaḡu dirler, aşlı *gāvsāle*dir. Bir yıldan **06** tecāvüz itmeyüp toḡduḡı yıla ihtişāşı olduğundan ötüri gavsāle dirler. **07 Bestedeki** *hā* destedeki *hā* gibi degildür, bu *hā* ‘alāmet-i şīḡa-i mef’ūldur ki āḥir **08** fi’l-i māzīye ziyāde iderler, ism-i mef’ūl olur, **rüste** vü **şikeste** vü **ḥaste** dirler **09** rüst fi’l-i māzīdür, *rustenden*, *şikest fi’l-i māzīdür*, *şikestenden*, *ḥaste fi’l-i* **10** māzīdür, *ḥastenden* ve āḥir kelimedede olan *hā*’-i sākinе gāḥ olur, ‘alāmet-i şīḡa-i fā’il **11** olur, ammā ol vaḳtin āḥir fi’l-i māzīye dāḥil olmaz, belki fi’l-i muzāri’ūñ cem’ine **12** lāḥiḳ olur. Meşelā ‘Acem yūriyiciye **revende** dir, yiliciye **devende** dir, **revend**, **devend** **13** fi’l-i muzāri’dür. Reftenden ve divīdenden āḥirlerinde *nūn*-ı sākinūñ ziyādesi **14** ‘alāmet-i cem’dür. Dānendedeki, ḥ’ānendedeki gibi ol *hā* daḥı bu *hād*ur. Dānend, ḥ’ānend cem’-i **15** muzāri’dür. Dānistenden ve ḥ’ānendenden mezkūr *hā*’-i sākinе gāḥ olur vaşfiyye-i **16** ‘āmmeden, ismiyye-i ḥāşşeye naḳl içünde olur. **Sebzede**ki, **Benefşede**ki, **Pervezede**ki **17 Gülgūnedeki**, **Zerdedeki**, **Sipīdedeki** *hā* gibi, sebze vaşf-ı ‘āmdur, her yeşile **18** ıtlāḳ olunur, sebze, nebātdan nev’-i maḥşūşuñ ism-i ḥāşşıdur. **Beyt:**

19 Bebr-cevşen sebz çün nev-bahār

Be-zīr-i eblaḳ şod çün rūzgār

Sebz ile tavşif olunur, sebze **20** ile tavşif olunmaz, meşelā berg-i sebz dirler, berg-i sebze dimezler, belki sebze-i ter dinür **21** āḥirine *hā* lāḥiḳ olduğdan şoñra mevşūf olur, şıfat olmaz, sepīd daḥı **22** sebze gibi vaşf-ı ‘āmdur, her aḳa sepīd dirler, sepīde ḥuşūşıyıla şubḥ-ı şādıḳuñ **23** ism-i ḥāşşıdur. Şabāḥ vaḳtine ‘Acem sepīde-dem dir. **Beyt:**

Sepīde-dem ki şodem maḥrem-sarāy-ı sürür

24 Şenīdem āyet-i to be-vāliyu’llāh ez-leb-i ḥūr

Ḥandenūñ āḥirindeki *hā* **25** vaşfiyye-i ‘āmmeden ismiyye-i ḥāşşeye naḳl için olan *hād*ur. Ḡonçedeki gibi, ḥandīdenden **26** ve ḡonçīdenden, ḥand u ḡonç ism-i vaşf-ı maşdarīdür. Güyīdenden ve bŷyīdenden güy ile **27** bŷy gibi, maḳām-ı tavşifde isti’ māl olunur. Pencedeki heftedeki, tengedeki *hā* da **28** mezkūr *hād*ur, penc muḳlaḳā beşdür, heft muḳlaḳā yedidür, pence vü hefte maḥşūş ismlerdür **29** Ma’rūf olan müsemmalar için teng muḳlaḳā yufḳadur, tenge ḥuşūşıyıla bedūrenūñ **30** maḥşūş ismidür, bunuñ gibi degildür, andaḡı *hā* teşbīḥ içündür ki sābıḳan beyān **31** olinupdur, aḡacuñ özdegine tene

dirler, hayvān tenine teşbīh iderler. **Beyt:**

308b/01

Nühustīn giyāhī nümāyed dıraḡt

Tene gired ān ki koned penc-saḡt

Mezkūr *hā* ism-i müfrede lāḡik **02** olduğınlayın ism-i mürekkebede lāḡik olur, levzīne ve teb-ḡāle vü germ-ābe ve dervāze ve çār-çūbe **03** ve dest-vāne ve engüştvänedeki *hā* gibi levzīn muṡlaḡā bādām içiyile olan nesnedür, levz ki **04** bādāmdur, intisābı olduğu i' tibār ile *yā*-yı nisbet getürdiler, āḡirindeki *nūn* te'kīd **05** içündür, levzīne ḡuşūşiyıla sükker-i böregüñ ism-i ḡāşşıdır. Teb-ḡāl muṡlaḡā ḡarāretdür ki **06** ısıtma tutan kişinüñ bedeninde zāḡir olur, teb-ḡāle ḡuşūşiyıla uçuk didükleri çibānuñ **07** ki ısıtma tutan kişilerüñ tudaḡında çıkar, ism-i ḡāşıdır, germ-āb muṡlaḡā ıssı şudur, **08** germ-ābe ḡuşūşiyıla ılıcanuñ ism-i ḡāşıdır ve dervāz muṡlaḡā açuk ḡapudur, aşlı der-bāzdur **09** mürekkebdür, der ile bāzdan der ḡapudur, bāz açukdur, dervāze ḡuşūşiyıla ḡanatsız büyük **10** ḡapunuñ ism-i ḡāşıdır, çār-çūp muṡlaḡā dört aḡaçdur, çār-çūpe ḡuşūşiyıla çar-çevenüñ **11** ism-i ḡāşıdır, destväne ve engüştväne aşlı dest-bāne ve engüşt-bānedür, *bā vāva* ḡalb **12** olınmışdur, ḡoş-āvdaki gibi, lügat-ı Fārsīde *bān* ḡāfız ma' nāsınadır, ḡorıyıcıya deştban **13** baḡ bekçisine baḡ-bān dirler, destvān ve engüştvān muṡlaḡā el ve barmak şaḡlayandır, **14** destväne ve engüştväne ḡuşūşiyıla eldiven ve yüksüğüñ ism-i ḡāşıdır, ḡarbendedeki **15** *hā* daḡı bu *hād*dur, ḡarbend muṡlaḡā ḡar baḡlayıcıdır, ḡarbende ḡuşūşiyıla ol ḡızmeti 'ādet **16** idinen kimesnenüñ ism-i ḡāşıdır, nisbet-i lāzıme iki kısmdır. Bir kısmı nisbet-i cibiliyyedür **17** bir kısmı nisbet-i ḡayr-ı cibiliyyedür, mezkūr *hā* nisbīnüñ medlülü nisbet-i lāzıme-i muṡlaḡadur, cibiliyye olsun **18** dīdede olan nisbet gibi, ḡayr-ı cibiliyye olsun destede olan nisbet gibi, ḡāḡ olur mezkūr *hā*'- **19** nisbet ile teşbīh ḡaşd iderler, meşelā bīnara göze benzedüğinden ötüri çeşme dirler, **20** nişān hedefdür, aña teşbīhen her 'alāmete nişāne dirler, kemān yaydur, mişḡab yanına teşbīhen **21** kemāne dirler, ḡān, kārbān-serāydur, eve ḡāne didükleri aña teşbīhendür, āsitāne vü āşiyāne **22** ve āvārede de ḡāl bu minvāl üzerinedür ki yük çekmekden ḡalmışdur, *elifūñ* ḡaşrı ve meddi **23** cā'izdür. [b-e-f-s-r-d] **Āb-efserde:** Yaḡnī didükleri ma' rūf ṡā'āmdur, 'Arabca *ḡarīs* dirler **24** sā'ir adları, *āb-sert* lafzında mezkürdür. [b-ā-v-r-d] **Āb-āverde:** At ve ḡatır ve ḡar tırnaḡlarına **25** inen 'illet yalnūz āverde daḡı lügatdür. [b-t-e-b] **Āb-tābe:** Baḡır çölmek ve ibriḡ, āftābe **26** ma' nāsına. [b-t-r] **Abtere:** ḡavlaḡ deve. [b-c-e-m] **Āb-cāme:** Esbāb ve el yuyacaḡ ḡab. [n-c-e-n] **Encāne:** **27** Müsterāḡ ve ḡadem-ḡāḡ ma' nāsına. [b-ḡ-r] **Āb-ḡare:** ḡā' ide-i muḡarrere üzre şıfatdur, şulayıcı **28** ve şū içici dimek olur, şonra şū içicek yire şuvad ma' nāsına şāyi' oldı ve ba' zı **29** tafşīl āb-ḡor lafzında mezkürdür ve sā'ir esāmisi āb-ḡord lafzında muḡarrerdür.

[b-ḥ-v-r] **Āb-ḥore:** 30 Mişlihu. [b-d] **Ābde:** Herze ve ‘abeş söz söyleyici ve hikāyet veyā bir ġarīb söz ve meşel. [b-r-e-h] 31 **Āb-rāhe:** Şu yolu. [b-r] **Ābere:** Feth-i *bā* ile kaftān yūzi, ‘Arabca *zihāre* dirler, *elifūn* 309a/01 medd ü kaşrı cā’izdür ve kaşr-ı elif ve sükūn-ı *bā* ile daḥı lügatdür. [b-r-y-r] **Āb-rīze:** Āb-ḥāne 02 ma‘nāsına sā’ir adları āb-rīz lafzında mezkūrdur. [b-z-e-r] **Ābzāre:** Ni‘metī ebrāz ma‘nāsına naql 03 eylemiş ki ta‘āma koyılan otyama dirler. [b-z-r] **Ābzere:** Sīstān vilāyetinde 04 bir ırmaḡ adıdır. **Esedī:**

Sūy-ı Sīstān reft tā be-nigerd

Yekī pīş-i Ābzere be-güzerd

[y-z] 05 **Ābzih:** Ābize, ābre. Şızındı, reşḡa ma‘nāsına. [b-s-t-e-b] **Ābistāne:** Baḡır çölmek ma‘nāsına. [s-t-n-g-e] 06 **Ābistengāh:** Şems-i F.:

Çī-st gītī şevd himmet-i to mültefiteş

Ne-şevd Rūḡ-ı ḡuds mā’il-i ābistengāh

07 Āb-ḥāne *şīn*-i mu‘ceme ile daḥı lügatdür. [b-s-r] **Ābsere:** Puḡtī āb, *fūsūrde* ma‘nāsına. [b-s-y-e] **Āb-ı siyāh:** 08 Göz yaşı, *dem*‘ ma‘nāsına. [b-ş-t-n-g-e] **Ābiştengāh:** Āb-ḥāne, *şīn*-i mühmele ile daḥı mervīdür. 09 **Ḳarī‘ü’-Dehr:**

Ne hemī bāz şīnāsend ‘abīr ez-sergīn

Ne gülistān be-şīnāsend z’ābiştengāh

[b-k-e-m] 10 **Āb-kāme:** Aña dirler ki meşelā otuz rıtl buḡday ya arpa ununu tuzsuz ḡamīrsiz muḡkem yoḡurlar, 11 ba‘dehu ekmek gibi bişürüp ve ḡurudukdan soñra dögerler, otuz rıtl ḡavuda 12 yigirmi rıtl tuz ḡatup bir yeşil şırçalı ḡap içinde yoḡurlar, bir rub‘ çörek 13 otı iki rub‘ rāzyāne ḡatarlar, yay ıssısında ḡırḡ gün güneşe koyup her gün üç 14 kez şabāḡ ve öylen ve aḡşām üzerine şu şaçup yoḡurlar, ḡararıcaḡ bir bir yine 15 içine koyup üzerine bir ol ḡadar daḥı şu şaçarlar, iki hefte tırup şabāḡ 16 ve aḡşām ḡarışdururlar, ḡaynamaḡa başlıcaḡ tınmayup sākin olduḡda süzüp 17 sıḡlin yine ol yeşil ḡap içine koyup üzerine şu şaçarlar, bir hefte miḡdārı 18 günde üç kez ḡarışdurup ba‘dehu süzüp evvelkine ḡatup güneşe ḡorlar, sıḡlini yine 19 ancılayım iderler, eger ḡāyetde a‘lā olmasın murād idicek şu yirine dā’imā şarup üzüm 20 sirkesi ile yoḡurlar, ‘Arabca mervī dirler ve sirke gibi bir ekşi şudur ve ekşi aş ve puḡtī 21 ve hāzım ta‘āmlara daḥı dirler ve turşī şuyı ve tarḡāna aşı ve bāzīrgān aşı. [b-g-e] **Āb-gāh:** 22 Çeşme ḡavzı ve suvad. [b-k-n-d] **Āb-kende:** Seyl uğraḡı ve seyl bozmuş ola ve şuvad ve āb-gīr 23 ma‘nāsına sā’ir esāmisi āb-kend lafzında mezkūrdur. [b-g-n] **Ābgīne:** Şol şırçadan olan 24 zarfa dirler ki içinde şu ola, zīrā ābgīne mürekkebdür, ābıla ḡinden ve *hā*’-i sākineden *gīn* iç 25 ma‘nāsınadır, aşlı āgīndür, āḡirindeḡı *hā* ma‘nā-yı ‘ām-ı

terkībiden ma' nā-yı hāş-ı 'ilmīye **26** naql içündür, şüci, üzüm şuyı olduğı i' tibār ile ol cāme ki içinde şarāb **27** ola āb-gīne ıtlākı vaz' -ı lağvīsine muvāfıkdur. Niteki bu beytden zāhirdür. **Beyt:**

28 Mey-ħor to der-ābgīne bā-nāle-i çeng
Z'ān bīş ki ābgīne āyed ber-seng

Bi-ħasbü'l-vaz' şīşe **29** ābgīneden 'āmdur, zīrā boş olsun tolu olsun şīşe vaz' lağvīsı ħasebiyile şırçadan **30** olan cemī' zarfa ıtlāk olunur, şīşeye boş iken de mecāzen ābgīne ıtlāk olunur, niteki **31** bu beytlerde vāki' dūr. **Beyt:**

Be-dīde rāz çarħ ez-çeşm-i sīne
Çü şüret der-ħicāb-ı ābgīne

309b/01 Diğer.³¹⁶⁵

Ābgīnedür gönül çün kim şuna
Yine ol olmaz bütün biñ kez şuna

[b-l] **Ābile: 02** Bedende zāhir olan ħabarcığa dirler gerekse elde ayakda ħatı nesne tutmağdan ve ayak **03** ħabından olsun gerekse yaramaz ħıltı ħabī'at def' itdüğinden olsun, meşelā çiçek ki **04** insānuñ bedeninde çıkar, 'Arabca *cederī* vü *nebħ* dirler. **'Unşurī:**

Ber-dāred ez-ān ħāk ki ez-ħayl-i to ħīzed

05 'Aks-i deberān ābile ez-dīde-i ermed

Ṭıb kitāblarında lafz-ı ābleh mezkūrdur. **06** Hemān *cederī* murāddur ve itdirsegi didükleri ' illete dirler ve Freng zaħmeti **07** didükleri ' illete ābleh-i freng dirler. [b-l-y-s]

Ābilīse: Ekinci, ħāriş ma' nāsına. **Laṭīfi:**

08 Çü ibnü'l-vağt ne-buved ābilīse
Penīrek çined o vağt herīse

('):

İblīse şeytanatda şānīdür ābilīse

09 [b-m-e] **Āb-ı māh:** Yayıñ ya' nī faşl-ı şayfuñ āħir ayı. [-b-] **Ābe:** Şāfi **10** ma' nāsına.

[t-ş-p-e-r] **Āteş-pāre:** Ķıgılcım ve yaldurur nesne ve yıldız ħurdı didükleri böcek. **11** [t-ş-t-e-b]

Āteş-tābe: Külħan ve gevilcen ki oda ışınmadan baldır kızıl olur. [t-ş-z-n] **Āteş-**

zene: **12** Çaçmağ ki anuñıla taşdan od çıkarurular. **Beyt:**

Āteş-zene vü seng-i şebābān şumā-rā

13 Ez-ağlas-ı eflāk dihed çarħ-ı berīn ħaf

³¹⁶⁵ **Velehu.** 16. (292a/20)

[t-ş-k-d] **Āteşgede:** Āteş-kede, āteş-gāh ocağ ve ol ev ki Mecūsiler 14 anda oda taparlar.

[t-ş-k-r] **Āteş-gire:** Mişlihu, ocağ. [t-ş-g-e] **Āteşgāh:** Mişlihu. [h-t] **Āhte:** 15 Taşra.

Firdevsî:

16
 Ki Yūsuf çü şod bālig ü āhte
 Çü teb-hāne-i Çin perdāhte
 Çü şāhān yekī mürekkebī sāhte
 Sereş ber-sipihri-i bülend āhte

Çekilmiş nesne ve irişdirilmiş ve öğrenmiş 17 zelül ma' nāsına ve inenmiş at, *hađī* ma' nāsına ve muṭlağa inenmiş hayvān. [h-r-g-r-m-e-b] 18 **Āhir-germābe:** Kurna. [h-t] **Āheste:** Āhte, āheste, kapunuñ alt eşigi. [h-y] **Āhye:** 19 Tavar, sūtūr ya' nī ögrek *Cāmi'ü'l-Fürs* şāhibi ve tavar ögrek dimiş ve tavile 20 kazığı ve ipi ma' nāsına da naql eylemiş. [z-r-m-e] **Āzer-māh:** Orta güz ayı. [z-y-n] **Āzine:** 21 Cum' a günü āhirindeki *hā*, *hā*'i nakldür, ma' nā-yı 'āmdan ma' nā-yı hāşa menkūl olduğına 22 'alāmetdür, alāka-i naql āzīn zīnet ma' nāsına olup cum' a günü yevmü'z-zīne olduğudur. 23 [r-m-g-e] **Ārāmghāh:** Ārāmghāh, ārāmgeh qarār idecek yir. [r-e-m-g] **Ārāmgeh:** Mişlihu. [r-e-s-t] 24 **Ārāste:** Bezenmiş. [r-d-z-d] **Ārd-zede:** Elek, *munḡul* ma' nāsına. [r-d-v] **Ārdve:** Mişlihu. 25 [r-v] **Ārve:** Taḡīn, Ni' metī tāḡūn ma' nāsına naql eylemiş ve unlu aş. [r-d-h-e-l] **Ārd-hāle:** 26 Bulamaç aş ve unlu aş. [r-d-y-b] **Ārdīne:** Undan olan aş. [r-g-d] **Āragde:** Hışmile harekete 27 gelen yırtıcı ve işe harīş olan. **Beyt:**

28
 Ze-hākāniyān erīse Türk-i sūtürg
 Ki āragde buvedend ber-sān gürg

Rüdekî:

Gehī āremde vü geh āragde
 Gehī āşüfte vü geh āheste

Sā'ir 29 esāmisi *ergānd* lafzında mezkürdür. [r-m-d] **Āremde:** Sākin ma' nāsına. [r-m-y-d] **Ārmīde:** Mişlihu 30 [-r-] **Āre:** Diş dibi. **Hüsrevî:**

Bādām-ı çeşmgānet raḡne şevēd be-büse
 V'ān sehā vü dūr-i güherhā hem be-güsled z'āre

31 [z-e-d] **Āzāde:** Fāriğ ü tamām ma' nāsına. [z-e-d-m-y-v] **Āzād-mīve:** Hıluvviyātdan 310a/01 bir nev' dūr, aşlı bādām u fıstığ ve muḡaşşer noḡūd ve kavun çekirdegindendür.

[z-d] **Āzede:** *Zā*'i 02 'Arabīyile ta'biye tertib ve tezyīn ma' nāsına. **Ajede:** *Zā*'i 'Acemīyile göz tonuğ olmağ ve delük 03 delük olmuş nesne. **Kemāl-i İşfahānî:**

04
 Çü hūşe ḡaşm-ı to cev cev şode-est z'ān ki tenēş
 Şode-est ājede ez-tīr-i ḡam çü hūşe ze-dās

Ve altun ile yazılmış nesne. **Esedî:**

05

Ze-pülâd der-âjede miğferes

Borendî nişân-beste sebz ez-beres

[z-r-d] **Âzürde:** İncinmiş 06 ve şolmuş. [z-m-r-d] **Âzmurde:** Hârîş ve şalma kimesne. [z-m-v-d] **Âzmüde:** Şınanmış. [j-n-d] **Âjende:** 07 Ve bi'l-kaşr-ı *zā*²-i 'Acemîyile, hâlel gelmiş nesneyi şarmak ve büklüm ma'nāsına ve iki kerpiç arasında kalmış 08 ve muṭlaḳā öri balçığı ve dīvār heligi. [j-n] **Âjne:** Âjene, âjine ve bi'l-kaşr *zā*²-i 'Acemîyile 09 ve şākî düşmek. [-z-] **Âze:** Bi'l-kaşr *zā*²-i 'Arabîyile alçı. **Âje:** Ve bi'l-kaşr *zā*²-i 'Acemîyile yoğrılmış kireç. 10 [j-y-n] **Âjine:** *Zā*²-i 'Acemîyile tokmak döşegi ve kiçirek iy ki dülgerler âletlerinendür ve taş 11 delecek külünge daḳı dirler. [s-t-e] **Âsitâne:** Âsitân, âsitâne işük, 'atebe ma'nāsına. 12 **Şems-i F.:**

Tüvân-ı şāhî ki ez-kaḳdr ü ma'ālî

Buved ez-âsmānet âsitâne

[s-t] **Âste:** 13 Çekirdek meşelâ ḫurmâ ve üzüm ve sâ'ir mîvenüñ. [s-f-t] **Âsüfte:** Tennürda veyâ ocaḳda 14 biraz yanmış egşi ve kösegi. [s-f-d] **Âsüfde:** Âsüfte, âsüfde ve bi'l-kaşr mişlihu. **Ma'rûfi:**

15

İstâde miyân-ı germâbe

Hemçü âsüfte der-miyân-ı tennür

[s-m-e-n] **Âsmâne:** Saḳf-hâne ba'zî. 16 [s-v-d] **Âsüde:** [s-m] **Âsime:** Ḥayrân ve ser-gerdân, âsime lafzından muḥaffefdür. [s-y-e-b] **Âsyâbe:** 17 Çevirme kösüre ve bilegi. [s-y-e-n] **Âsyâne:** Mişlihu. [-s-] **Âse:** Kılçık. [s-y-m] **Âsime:** Âsime 18 âsime, ḫayrân u ser-gerdân. **Beyt:**

Ser-â-perde bordend z'eyvân be-deşt

Sipeh ez-ḫurüşiden âsime geşt

19 [ş-t-n-g-e] **Âştengâh:** Ve bi'l-kaşr âb-hâne ve müsterâḫ ma'nāsına, sâ'ir esâmîsi 20 âb-rîz lafzında mezkûrdur. [ş-t-v] **Âştüh:** Âştüh, eştüh Ni'metî *elif*-i memdüdede ve 21 maḳşüre ve mazmümede ve *Vesiletü'l-Maḳâşid* şāḫibi daḳı memdüde ve mazmümede 22 bir acı ağaçdur dimişler, Ḥalîmî *elif*-i maḳşürede bir acı otdur, 'Arabca *murâr* dirler. Ğāyetde 23 acılığından deve yidükde tudaḳları çekilür dimiş, eşahḫ zamm-ı *elif*ledür ve burçaḳ ma'nāsına 24 daḳı naḳl olunmuş. [ş-f-t] **Âşüfte:** Âşüfte, kâşüfte, kâlüfte, âlüfte delü ve serâsime ve 'aḳlı 25 zâyi' olmuş. [ş-k-r] **Âşikâre:** Bellü sâ'ir tafşîli âşikârâ lafzında beyân olunupdur. 26 [ş-k-r] **Âşkere:** Ni'metî muṭlaḳâ şikârî kuşa dirler dimiş, eşahḫ kesr-i *elif* ve *rā*³-i mühmele ile işkeredür. 27 [ş-k] **Âşke:** İnçkırık 'illeti *fuvâḳ* ma'nāsına. [ş-k-v-n] **Âşküne:** Âşküne, bâzgün, bezgün 28 ters olan nesne bâzgüne

ma' nāsına. [ş-y-e-n] **Āşiyāne:** Āşyāne, āşiyān yuva ve göz ma' nāsına. **29** *Şihāh-ı* 'Acem şāhibi ve yılan yatağına dağı nakl eyledi. [ş-y-g-e] **Āşigāh:** Kademgāh, mütevażzā ma' nāsına. **30** [ğ-e-r] **Āğāre:** Na' leyn şırımı ve astarlık meşin Türkide sızı dirler ki başmakçılar gönile postu **31** arasına koyup dikerler, ' Arabca *nahhās* dirler. Bu lügat hem *rā* 'i mühmele ile ve hem *zā* 'i mu' ceme ile mervī **310b/01** lügatdür. **Āğāze:** Mişlihü ve ökçe ağacı. [ğ-r] **Āğra:** Eşahh zammiledür, beryün ya' nī kurlağan **02** ' illeti ki dirnağda zāhir olur, gāh olur dirnağı düşürür ve hıyāruk renci ' Arabide **03** *dühse* dirler ve demregi ' illeti bu ma' nāya sā' ir esāmīsī beryüt lafzında mestürdür **04** ur didükleri ' illet ki eṭbbā *sel' at* dirler ve çiban ve pergār dā' irisi Ni' metī böyle **05** nakl eyledi ammā *Vesiletü'l-Makāşid* şāhibi her yumrı ki ādemüñ gövdesinde zāhir olur **06** ve incidür ve andan ' ārlanur bu sebebdendür ki ' Arab *nekefet* dir, diyü rivāyet eyler ve bir şāhih **07** nüşhadaki sene şemān u ' aşrīn ve sitti mā' ide yazılmış ağre be-zammü'l-*elif* nev' -ī ez-duhill-i **08** büzürg kāle büni Fāris hiye ğuddei fi-aşli'l-lahī ve kıyle beyne'r-rād büni zemze terdik **09** küş. [ğ-ş-t] **Āğāşte:** Birbiriyle karışmış ve yoğrulmuş ve evvelkine nem çeküp ışlanmış **10** ve yumuşamış ola. ' **Unşurī:**

Lāle ez-hün-ı dīde āğışte

Mütehayyir be-māned ser-geşte

Şems-i F.:

11

Şeyh Ebū İshāk k' ānder rüz-ı rezm

Hāk-rā bā-hün-ı haşm āğışte-est

[ğ-n-d] **Āğānde:** Tolu pür ma' nāsına. **12** **Āğışne:** Āğışte ma' nāsına ve hayrān. [f-t-e-b] **Āfitābe:** İbrīk ve matāra ki maṭaradan ğalaṭdur **13** ve kumkuma. [f-t-e-v] **Āfitāve:** Āfitābe, āfitāve lisān-ı Fārsīde *bā* ile *fā* arasında tebdül ü tevāhī **14** vardur. [f-r-y-d] **Āferīde:** Yaradılmış, *mahlūk* ma' nāsına. [f-r-v-ş] **Āfrūşe:** Āfrūşe, efrūşe **15** efrūşte bir nev' halvādur, ' Arabca habiş dirler, meddile ve kaşrıla mervī lügatdür. [f-r-y-n-n-d] **Āferīnende:** **16** Yaradıcı, āferīd-kār ma' nāsına. [k-ş-t] **Ākişte:** Kīlār, *muḥabbā' e* ma' nāsına. [g-e] **Āgāh:** Āgāh, āgeh **17** haber-dār ve uyanık ma' nāsına. [g-ş-t] **Āgeşte:** Muḥkem bağlanmış dimek olur. **Şems-i F.:**

18

Gerden-i düşmen be-zencīr-i belā

İntikām u kīn-i o āgeşte-est

[g-n-d] **Āğēde:** *Kāf* ' Acemiyile tıķılıp **19** toptolu olan nesneye dirler, bu sebebdendür ki şucuğa āğēde dirler ve āḫūr ıştabl **20** ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Felke-i rīsmān be-fikr-i me-rā

Buved ez-mihr ü māh pāğānde

Z'ân ki ez-cüd-ı Husrevî dârem

21

Sebz-i hünük felek der-âgende

Ve sahtî ma' nāsına daḥı müsta' meldür. [-g-] **Āgeh:** Āgāh lafzından 22 muḥaffefdür. [l-e-l] **Ālāle:** Ni' metî lāle ma' nāsına naql eylemiş *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi siyeh lāle dimiş. [l-e-n] 23 **Ālāne:** Toğan yuvası ve kapu ḥalkası ve sāye. [l-e-y] **Ālāye:** Toğan yavrusı. [l-g-v-n] 24 **Āl-güne:** Āl-güne, elgüne, elgüne, gülgüne, gül-güne 'ayn-ı mu' ceme ile yüzlerin kızartmak 25 için 'avratlar yüzlerine sürdükleri nesne bu yirlerde kızılca dirler ve ba' zî yirlerde figer 26 dirler. **Şems-i F.:**

Ruhsār-ı rüzgāret bādā hemişe gül-gün

Z'insân ki rüy-ı ḥubān ez-reng-i āl-güne

27 [l-f-t] **Ālüfte:** Al ve mekr içinde üftāde ve şikeste ḥāl ve dīvāne vü ḥayrān 28 olmuş kimesne. **Laṭîfi:**

Çü dil der-āl-i gam ālüfte bāşed

Heme ḥāl-i beden āşüfte bāşed

[l-f-v-n] 29 **Ālfüne:** Āl-güne ma' nāsına. [l-g-v-n] **Ālgüne:** Mişlihu. [l-v-e] **Ālvāh:** Egir. [l-v-c] **Ālüce:** Zamm-ı 'Acemīyle ve 'Arabīyle 30 de lügatdür, uvacuk şaruca erük, kütüb-i tıbbda böyle taşḥih ü taşriḥ olunmuşdur ve tağ 31 erügi ve karamık ve gögüm ma' nāsına daḥı naql olındı. [-v-] **Ālüh:** Tavşancık didükleri meşhür 311a/01 kuş ki yırtıcılardandır. Seyyidü't-Ṭuyürdur. 'Arabca 'uḳḳāb dirler, ğayrı adları ejdehām 02 lafzında meşhürdür. [l-v-d] **Ālüde:** Bulaşık ve qarışık, mülevves ü ḥariş ma' nāsına. [-l-] **Ālüh:** 03 Ālüh lafzından muḥaffefdür, cemī' erbāb-ı lügat böyle yazmışlardır. Ammā şāhib-i *Tārīḥ* 04 İbn-i Ḥallikān Ebū Naşr Aḥmed bin Ḥāmid bin 'Abdullāh bin 'Alī bin Maḥmūd bin Mübbetühu'llāh bin Uluḥü'l-Işfāḥānī 05 aḥvālinde dir ki ve uluh bezammü'l-hemze ve zammü'l-lām ve sükünü'l-hā lafzate 'Acemmiyeti ma' nāhā 06 bi'l-'Arabīyeti 'uḳḳāb. Fāzıl-ı mezkūruñ kavli eşaḥḥ olduğına şāyibe-i şübhe yoḳdur. [m-e-c-g-e] 07 **Āmāc-gāh:** **Hātifi:**

Pey-i āmāc-gāh-ı tır kī sine

Şode şandūḳhā şandūḳ-i sine

[m-e-d] **Āmāde:** 08 Düzülmüş, ḥāzır, müheyyā olmuş nesne ve gelmiş, āmede ma' nāsına. [m-e] **Āmāh:** Şeş, āmās ma' nāsına 09 ve verem ve yil tutmak. [m-d] **Āmede:** Gelmiş. [m-l] **Āmle:** Emlec ki mu' teber edviyyedendür, Hindden gelür. 10 [m-v-d] **Āmüde:** Dıḳılup taldurmuş nesne. **Bejt:**

Dāmenem ez-ḥār-ı gam āsüde kerd

11

Tā-be-giribān be-gül āmude kerd

[m-y-j] **Āmīje:** *Zā*²-i mu^c ceme ile qarışık dimekdür. **Şems-i F:**

Her geh bā-bendegān-ı şāh-ı cihān

12

Dāred ihlāş u niyyet ü yeje

Pür kereded velī laķın ne-şevved

Der-cihān reng-i müyeş āmīje

13 [n-ç] **Ānçi:** Ol nesne dimekdür. [n-g-e] **Ān-gāh:** Ol vaķt ve andan soñra 14 dimekdür.

Āngeh: Feth-i *kāf*-ı ‘Acemīyile ve *hā*³-i aşlıyile mişlihu. **Ān-ki:** Kesr-i *kāf*-ı ‘Arabī vü

hā-i ‘alāmetile 15 ol ki ma^cnāsına. [v-r-t-v] **Āvārçi:** *Cīm*-i ‘Acemīyile defter, cerīde

ma^cnāsına. [v-e-r] **Āvāre:** 16 Ser-gerdān ve işsiz kimesne bī-kār ma^cnāsına ve kaftān

yüzi ābere ma^cnāsına. 17 [v-e-z] **Āvāze:** Ün, āvāz ma^cnāsına ve çıĝu ve çav, şayt

ma^cnāsına ve şöhret. [v-e] 18 **Āvāh:** Yanķu, āvā ma^cnāsına. [v-ḥ-e-n] **Āv-ḥāne:** Āb-

ḥāne ma^cnāsına. [v-r-c] **Āvarçe:** 19 Defter, āvārçe ve āvriçe lafzından muḥaffefdür.

Laṭifi:

Her ān kū ḥar mizāc u ĝar çi bāşed

20

Verā çe kavlı çe āver çe bāşed

[v-r] **Āvere:** Ābere ma^cnāsına āvāre lafzından muḥaffefdür. 21 [v-r-d-g-e] **Āverd-gāh:**

Ceng yiri, ma^creke ma^cnāsına. **Esedī:**

Dü-leşker be-hem kīne-ḥāh āmedend

22

Dilīrān b’āverd-gāh āmedend

[v-r-d-g] **Āverd-geh:** Mişlihu. **Esedī:**

B’āverd geh geşt ān ki çü bād

23

Ze-meydān be-zīn kūhe ser ber-nihād

[v-r-y-ç] **Āveriçe:** Defter, āvārçe ma^cnāsına. [v-l] **Āvle:** 24 Bedende çıkan çiçek ve

ķabarcık, ābile ma^cnāsına *vāv* ile *bā* arasında tebādül ü tevāḥī 25 vardur ve sā’ir esāmisi

anda mezkūrdur ve ṭavşancıl kuşu ālve ve āle ma^cnāsına 26 daḥı naķlı olındı. [v-n-d]

Āvende: Bardaķ ve sā’ir nesnelere aşacaķ yir. [-v-] **Āve:** Āve, 27 vāh, vāy, veh feth-i *vāv*

u sükūn-ı *hā*³-i aşlıyile vāh dimekdür. Kelime-i ‘azābdur, miḥnet ü ‘uķūbet 28 vaķtinde

isti^cmāl olunur. [v-y-ḥ-t] **Āviḥte:** Aşılmış ve şarķuķ. **Āvih:** *Hā*²-i ‘alāmetile bir yire 29

aşılmış nesneye dirler, āviḥtenden āḥz olunmuşdur, kec-āve andan mürekkebdür. [v-y-z]

30 **Āvīze:** *Zā*²-i ‘Arabīyile ķulaķ şalkımı. **Beyt:**

İllā tā ebr-i Nīsānī hevā-yı şubḥ der-bostān

31

Koned āviżhāy-ı dür be-tāc-ı la’l gül-manzum

[v-y-ş] **Āvişe:** Yavāşa ki serkeş atlarıñ 311b/01 burunlarına geçürürler. **Āh:** Derdile ve

ḥāletile gelen nefes. [h-e-n] **Āhāne:** Baş depesi 02 ve ṭaĝ depesi ve depecik ve çārṭāķ ve

tāk-hāne ma' nāsına da müsta' meldür. [h-y-e-n] **03 Āhyāne:** Ve eñse çukuru.³¹⁶⁶ [h-ğ-t] **Āhahte:** Āhahte, āhihte çekilmiş, keşide ma' nāsına **04 āhihte** lafzından muhaffefdür. **Esedī:**

Ki ger ĥod Ferīdūn ferruĥ şeh-i o-st

Ze-dār ender āvīzeş āhahte püst

05 lafzından aĥz olunmuşdur, cemī' ma' nālarında isti' māl olunur. **06** [h-s-t] **Āheste:** Ārĥūn, nerm ve dölek olan vaĥūr ma' nāsına ve nübüvvet vaşında **07** daĥı müsta' meldür. [h-n-ç] **Āhençe:** Çenber didükleri ki cüllāh āletlerindendür, kenār-gīr ma' nāsına **08** s'ir tafşili anda mezkūrdur ve ĥalka ma' nāsına. [h-n] **Āhne:** Mişlihu. **Āhpene:** *Cāmi'ü'l-Fürs* **09** şāhibi çenber ma' nāsına naĥl eylemiş. [h-v-b-r] **Āhübere:** Geyik buzaĥusı dimek olur **10** ĥaĥīkatde ĥazāl dirler, bir nev' geyik adıdır. Anuñ ĥāşşasındandır ki her ĥayvānı **11** ki görür, ĥayr u şerden kendüye ne itse gerekdür, idrāk eyler, ehl-i lügat böyle naĥl eylemişler. **12** [h-v-v-r] **Āhüvere:** Mişlihu. [h-y-e] **Āhiyāne:** Baş çanaĥı, ĥaĥf ma' nāsına sā'ir esāmisi **13** *tefāĥ* lafzında mezkūrdur ve eñse çukurına daĥı dirler ve depe ve yelimĥara ki Türkīde **14** ökse daĥı dirler. [h-y-ğ-t] **Āhihte:** Çekilmiş, keşide ma' nāsına āhihte daĥı dirler. **15** [y-n-d] **Āyende:** Feth-i *yā* ile gelici ma' nāsına. **Āyünde:** Zamm-ı *yā* ile beyhüde, 'abeş ma' nāsına ve segsārī **16** ĥıft ma' nāsına. [y-z] **Āyziĥ:** Şızındı, ābzih ma' nāsına. [y-j] **Āyije:** Ve bi'l-ĥaşr-ı *zā'*i mu' ceme ile od **17** ĥoĥı, şerār ma' nāsına ve aĥaç ĥurdı. [y-ş] **Āyşe:** Cāsūs, āyişe lafzından taĥfif **18** olunmuşdur, 'ayn ma' nāsına ve kesr-i *elī* ile eyişe daĥı lügatdır. [y-n] **Āyine:** Āyine, āyine gözgi **19** Türkīde de müsta' meldür. **Esedī:**

Tenet āyine sāz u her dü-cihān

Be-bīn ender āşikār u nihān

20 [y-y-j] **Āyije:** Āyje ma' nāsına. [y-y-ş] **Āyşe:** Āyşe ma' nāsına. [y-y-n] **Āyine:** Mişlihu. **Sa' dī:**

21

Te'emmül der-āyine-i dil konī

Şafāyī be-tedric-i ĥāşıl koni

Ve āyīn ü ĥīle ma' nāsına da naĥl olunmuş. **22** **El-Elifī'l-Maĥşüre** [b-t-r] **Ebtere:** Ĥavlaĥ develer ki yük çekmekden ĥavalmışdur. **Ġavvāş-ı Günbedī:**

23

Ber-kenār-ı cüy bīnem reste-i bādām u bīd

Rāst pendārī ĥaĥār-ı üştürānend ebtere

[b-r-e-m] **24 Ebrāme:** Şu yolu. [b-r] **Ebre:** Sükūn-ı *bā* ile ĥaftān yüzi. **Beyt:**

³¹⁶⁶ --. 16. (294a/10)

Konend ebre pākīze-ter z'ester

25

Ki ān der-ḥicāb-est ü v'in der-naẓar

Kātibi:

Her çend pāre pāre şod ber-cāme-i men ebreeş

26

Be-nümüd ez-üy āster nemī derün nemī berün

Sā'ir adları ābre lafzında mezkūrdur ve ebābil 27 kuşu. [b-l] **Ābleh:** *Hā*'-i aşlıyile bun, sāde-dil ma' nāsına ' Arabīdür, Fārsīde daḥı şāyi' dür. 28 [t-e-l] **Etāle:** Bulamaç aşu, *etālā* lafzında ğayrı adları zıkr olınmışdır. [ḥ-c-s-t] **Aḥceste:** Qapunuñ 29 alt işigi āḥeste ma' nāsına. **Laḫfi:**

Ḥunük ān şek ki ber-derbeste bāşed

Ki bālīneş ez-deret āḥceste bāşed

30 Sā'ir esāmīsī *aḥkūn* lafzında yazılmışdır ve erguvān çiçeği 31 [ḥ-k-v-ç] **Aḥkūçe:** Dügme iligi ki qaftāna anı dikerler, dügmeyi anuñıla bağlarlar. [ḥ-k-v-j-n] **Aḥkūjne:** 312a/01 Mişlihu. [ḥ-g-v-j] **Aḥgūje:** *Kāf* u *zā*'-i ' Acemīyile mişlihu ve ḥurmā bāğçesi ve çağla ve ḥurmā qoruğı. **Aḥgūze:** 02 *Kāf* u *zā*'-i ' Acemīyile bi'z-zā'ı'l-' Arabī selmin ki cüllāh āletlerindendir, tokuduğı bizi aña şararlar 03 ve aḥgūje ve dügme iligi. [ḥ-k-v-n] **Aḥkūne:** Mişlihu dügme iligi. [r-ğ-d] **Ergāde:** Ḥışmıla ḥarekete gelen 04 dilāver ve yırtıcı cānver ve işe ḥariş olan *rānuñ* taḫfifi ve taz' ifi cā'izdür. **Esedī:**

05

Cüdā her yek esbī çü ergāda şir

Be-ḥam-ı kemend ender ārende zir

[r-ğ-n-d] **Ergāde:** Mişlihu sā'ir 06 esāmīsī ergād lafzında mezkūrdur. [r-m-n-d] **Ermende:** Ārām virici. **Esedī:**

Be-cüstendī ermende şirān be-pāy

07

Be-ser-i taḫt berdāştendī ze-cāy

[r-v-y] **Ervih:** Bir tağdur biñ ferseng 08 miqdārı yüceligi vardur diyü rivāyet olunur ve dirler ki anda biñ biñar vardur 09 her ırmağı Ceyḥūn u Seyḥūn miqdārıdır. El-' ahdeti 'ale'r-rāvi egerçi Ḥaḫ cell ü 'alānuñ 10 qudretine göre Güneşde zerre miqdārı degildir. [-r-] **Ereh:** Bıçğı, minşār ma' nāsına *rānuñ* 11 teşdidi ve taḫfifi cā'izdür ve gāh olur āhirinden *hāy* hızf idüp er dirler. **Fettāhi:**

12

Er mül er mül āşikārā mī-koned

Ereh mī-bāyed keşiden ber-sereş

[r-y-j] **Erike:** Taḫt-ı ārāste. 13 [s-p] **Espe:** Tay, *kürre* ma' nāsına. [s-p-c-e-n] **Esp-i cāne:** Mişlihu. **Esb-i sürḥ-tire:** Torı 14 at. [s-b-l-e-ş] **Esb-i Lāşe:** Babası ' Arabī anası Rūmī olan at. [s-t-v] **Estüh:** Āstüh 15 ma' nāsına meddile tafşili anda olmışdır. [ğ-e-c] **Eğāce:**

Ḳadıncık dimekdür, bānū ma' nāsına ki bibi **16** daḥı dirler. [f-r-e-ḥ-t] **Efrāḥte**: Efrāḥte, efrāḥte, evrāḥte, berdāḥte ma' nāsına. [f-r-e-s-t] **17 Efrāste**: Mişlihū ḥānegī ḥalvā. [f-r-n-c] **Efrence**: Göz dārūlarındandır ve çelik demür ve oğlancuḳlar **18** ḳorḳutduḳları nesne, cebdūs u şügūs ve ḳartalbüz dirler. [f-r-v-ḥ-t] **Efrūḥte**: Bileglenmiş **19** ve pāsı açılmış. [f-r-v-ş] **Efrūşe**: Bir nev' ḥalvādur, 'Arab ḥabīş dir, medd-i *elifle* ve ḳaşr-ı *elifle* **20** mervī lügatdır. [f-r-v-ş-t] **Efrūşte**: Mişlihu, künyetleri Ebū Şālih ve Ebū Zerrīn ve Ebu't-ḥayyibdür. **21** [f-s-e-n] **Efsāne**: Ḥikāyet ü şek. [f-s-r-d] **Efsürde**: Şolmuş ve ḫoñmuş nesne. [f-ş-r-d] **Efşerde**: **22** Şıḳındı ki ta' rīb idüp efşereḥ dirler, şāfisine 'aşāre dirler. [ḳ-c] **Aḳce**: Ma' rūf **23** dirhem ma' nāsına. **Sa' dī**:

Müjdegānī ki gül ez-gonçe berün mī-āyed

Şad-hezār aḳçe be-rizend der-Ḥotān bahār

24 Elbān-ı kebūh: Şorḳun.³¹⁶⁷ [l-f-ḥ-t] **Elfaḥte**: Endūḥte ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Tā cihān bāşed be-mān k'ez-iştinā'

25

Nām-ı nīgū der-cihān elfaḥte

[l-f-ğ-d] **Elfağde**: Mişlihu. **Ḥusrev**:

Ġarī kū be-ğāret be-bended miyān

26

Der-elfağde-i ḥ'iş bīned ziyan

[l-f-ḳ-d] **Elfaḳde**: Mişlihu. **Şems-i F.:**

27

Ebū İşḫāḳ şāhī k'ez-cenābeş

Selāḫīn-i salḫanatü'l-faḳra bāşed

[l-f-n-c-y] **Elfencide**: Mişlihu.³¹⁶⁸ [l-f-n-v-n] **28 Elfününe**: Güzel reng ve al reng ve maḥbūblaruñ reng-i rūyı. [l-v-e] **Elvāh**: Egir. [m-n] **Emne**: **29** Sükün-ı *mīmle* yarılmış odun ki şatmaḳ için bölük bölük yıḳarlar, her bölüğine **30** āmne dirler. [n-b-e-z-d] **Enbāzde**: Māl u menālile ve ḳavm-i ta'alluḳātile faḥr eyleyen kimesne. [n-b-e-ş-t] **31 Enbāşte**: Ḥolmuş ḳuyı. **Enbāşde**: Şuyı çekilüp şoḳulmuş ḳuyı. [n-b-e-n] **Enbāne**: Enbān **312b/01** ma' nāsına. **Ḥāfız**:

Çi cāy-ı men ki be-lağzed şu' bede-bāz

Ez-īn ḥayl ki der-enbāne-i bahāne-i to-st

02 [n-b-r] **Enbere**: Kelbeteyn ü ḳısaç. [n-b-s-t] **Enbeste**: Şovuk nesne ki ḳatıya ve evişe ve ḫoña **03** ve ḳurıya enbeste şod dirler, ḳana ve mürekkebe şıfat olur. **Şākir-i Buḫārī**:

04

Ḥün-ı enbeste hemī rīzem ber-īn zerrīn ruḥ

³¹⁶⁷ --, 16. (294b/27)

³¹⁶⁸ --, 16. (294b/30)

Z'ān ki hūnābe ne-mānde-est der-īn dīde-i ter

[n-b-s] **Enbese: 05** Enbeste, enbese mişlihu. [n-h-v] **Enbūh:** Gör demek olur, galebe ma' nāsına ve keşret ve bol **06** ve giñ ma' nālarına isti' māl olur. [n-b] **Enbuh:** Mişlihu. **Esedī:**

Şil ü nāvekī nīz der-miğferes

07

Füzūn z'enbuh mūy-ı bed ber-sereş

[n-t-l] **Entele:** Mağrib vilāyetinde biten cedvār. [n-c-v-h] **Encūha: 08** Şol buruşukdur ki pīrlıktan ve ğayrıdan yüzde ve bedende rengi dönüp tarāveti **09** gitmiş ola ve muṭlakā buruşuğa dirler, cizmede ve iç edükde ve sā'ir bunların emşāli **10** ve ğayrıda ola, *Kitāb-ı Müctebāda* post-ı lāğar ma' nāsına naql eylemiş. Zāhir budur ki derinūñ **11** buruşmuşdur, pīrlıktan ve hastelikden, arıklamağdan ve ğayrıdan olsun, sā'ir adları **12** ve tafşīli encūh lafzında mezkūrdur. [n-c-r] **Encere:** Isırğan dikenini didükleri ot. [n-c-y-r] **13 Encire:** Sefer yarağı, besic ma' nāsına ve maḳ' ad delügi. **Şems-i F.:**

Egerçi bed-sikāl āsitānet

14

Be-ğāyet saht çeşm ü hīre bāşed

Velī çün be-nigerd ez-inti' āmes

Müdāmeş hırze der-encire bāşed

15 [n-d-e-z] **Endāze:** Endāze endūze, resm ü taşım ve şınur, hadd ma' nāsına ve ölçmek **16** ve arşun, zirā' ma' nāsına ki derziler ve tācirler anuñıla kumāş ve biz ölçerler, ta' rīb idüp **17** hendāz dirler, mehendez bundandur, mühendis ma' nāsına ki meḥārī qara ve bināları taḥmīn ü taḳdīr **18** idene dirler, a' ṭāh bilā-ḥesāb u lā-hendāzin dirler, zāyī sīn itdüklerine sebep **19** budur ki kelām-ı 'Arabīde zādan evvel dāl ḥarfı gelmek yoğdur, ol sebebden mühendis **20** dirler. [n-d-r-v-n] **Enderūne:** Enderūne, enderūnī içerürek ve çārşaf. [n-d-r] **Endere: 21** Ügey oğul. [n-d-m] **Endeme:** Geçmiş ğam u ğuşşa ve iş ve yoldaşları ögük zıkr eylemek. **22 Rudekī:**

Bihterīn yārān u ter ü yegān heme

Terd o dāred hemişe endeme

[n-d-v-z] **Endūze: 23** Zā'ı 'Arabīyile endāze ma' nāsına. **Endūje:** Zā'ı 'Acemīyile gök benefşe ve anduz otı. [n-d-v] **24 Endūh:** Ğam u ğuşşa keyārā ma' nāsına. [-d] **Endūh:** Endūh lafzından muḥaffedür. **Beyt:**

25

Ze-Behremen-est īn-çonīn ğüft ü ğüy

To-rā z'īn şoden endūh āyed be-rūy

[n-d-y-ş] **Endişe: 26** Fikr. ('):

Evvel endişe vü ān gehī ğüftār

[n-z] **Enze:** Mercümek, ‘ades ma’ nāsına ğayrı adları enz 27 lügatinde mezkûrdur. [n-f-d] **Enfede:** Bî-ḥüde gūy. [n-f-f-d] **Enfefde:** Erimiş gümüş. [n-ḳ-l] **Enḳale:** 28 Mağrib vilâyetinde biten cedvâr ki eṭbbâ katında ma’ rûfdur, Ḥalîmî *nûndan* sonra *ḳafile* 29 naḳl eylemiş.³¹⁶⁹ [n-g-e-r] **Engäre:** *Kāf*-ı ‘Acemîyile. **Şems-i F.:**

Her kocâ mecmu’î buved ze-şehsân

30

Heme ez-ûy konend engäre

Ḥesâb defterî ü cerîde Esedî-i Ṭüsî engäre ma’ nāsını 31 böyle tefsîr eylemiş, *cerîde-i şumâr u engäreş ḥ’ânend ü kesî ki çizhâ ber-güyed çün güzeştihâ* 313a/01 *güyend engäre konde*. [n-g-e-j] **Engâje:** Biz tarağı. [n-g-e-m] **Engâme:** Hengâme ki güreşçiler 02 ve kışsa-ḥ’ânlar tutarlar. [n-g-e] **Engâh:** Medd-i *elif*le ângâh ma’ nāsına. [n-g-b-y-n] **Engübîne:** Aḳ ḥalvâ 03 ve bestîl. [n-g-j-d] **Engüjde:** *Kāf*’u *zâ*’-i ‘Acemîyile ḳaşnı *sâ*’ir esâmîsi *pârzed* lazında 04 yazılmışdır. [n-g-j] **Engüje:** Mişlihu. **Beyt:**

Yek-dem ez-ḥâlî şevved ḥalkaş ki zehreş bād u mâr

05

Râst çün dîvî şevved keş engüje der-gün konend

[n-g-ş-p] **Engespe:** Feth-i *kāf*-ı ‘Acemî 06 ve *bâ*’-i ‘Acemî ile ki şānî-i ḥurûf-ı teheccîdür ululuk ve sermâye-i nâik ve ikinci, *ḥārîş* ma’ nāsına. 07 **Rudekî:**

Ber-râh-ı Nişâbûr dihî dîdem bes ḥûb

Engespe-i o-râ ne ‘aded buved ü ne merre

08 [n-g-ş-t-v-e-n] **Engüştvâne:** Yüksük ki derzîler ve *sâ*’ir dikiş dikenler barmaḳlarına geçürürler 09 ve zih-gîr ki anuñıla tûtup yay çekerler. [n-g-ş-t] **Engüşte:** *Ẓamm*-ı *kāf*-ı ‘Acemîyile ve âḫirine *tâ* ile 10 ki şālîş-i ḥurûf-ı teheccîdür, yaba ki anuñıla şaman atarlar. **Kesānî:**

Ez-ki-râ zedeteş ü engüşte-i Behmân u fülân

11

Bâ-beter z’în ü dü būsî vü rikâb u kemeri

Ġayrı adları *penced-güşt* lafzında 12 mezkûrdur. [n-g-l] **Engele:** Engele, zengele *kāf*-ı ‘Acemîyile düğme, ilik ma’ nāsına da isti’ māl olınur 13 ve şıgır toynağı. **Şems-i F.:**

Ey Ḥusrevî ki gūy-ı giribân ḳadr-i to

Sâzed ze-şems ḥayt u Bercîs engele

14 ‘Arabîde zerr ü dücce ma’ nāsına. [n-g-y-ş-t] **Engîşte:** Ḥavîd. [n-g-y-ş] **Engîşe:** Âheste 15 âheste ve ümmîd ma’ nāsına. [n-v-ş] **Enüşe:** Baḫtlu ve murâdlu, *tûbâ*, *leh* ma’ nāsına. **Esedî:**

³¹⁶⁹ Ḥalîmî *nûndan* sonra *tâ* maḫallinde irâd eylemiş, Vesîletü’l-Maḳâşid şāḫibi ve Ni’ metî *nûndan* sonra *ḳafile* naḳl eylemiş. 3. (355b/04)

- 16 Enūşe kesî gū nigū nām-merd
Çü āyed teneş māned nīkī be-bord
[v-e-r] **Evāre:** Dīvān u hūkm. 17 **Şems-i F.:**
Şehen-şāhī ki ender-şark u der-ğarb
Be-nām-ı o ne-hestend a' yān-ı evāre
- 18 [v-r-e-ş-t] **Evrāşte:** Yücelmiş, *efrāşte* ma' nāsına. [y-e-r-d] **Eyārde:** Halil-i Celil İbrāhīm 19 '*aleyhi's-selāmuñ* şuhufi tefsīrinüñ tamāmı ve pāre pāre olan cüzlerinüñ tefsīrine 20 hürde dirler. **Beyt:**
Be-bīnem āhır rūzī be-kām-ı dil hōr-dār
Gehī eyārde-h'ānem şehā gehī hürde
- 21 [y-e-r] **Eyāre:** Ta' rīb idüp eyāric dirler bir müshil ma' cūnuñ adıdur, bir niçe dürlü 22 olur. **El-Elifi'l-Meksüre:** [b-e-l] **İbāle:** Āb-hāne, kadem-gāh ma' nāsına. **İberde:** 23 *Cāmi'ü'l-Fürs* şāhibi şabāh sovuğı ma' nāsına dimiş. [s-b] **İspe:** Sipeh ma' nāsına sipeh 24 lafzında tafşīli olınmışdur. [s-t-b-r] **İstebre:** İstibrağ ma' nāsına dībāc-ı gālīz dimek olur. 25 [s-t-f] **İstefe:** Gebe, *hāmīle* ma' nāsına. [s-t-n-b] **İstenbe:** Mişlihu ve şeytān '*aleyhi'l-la'ne*. [s-k-n] 26 **İskene:** Rān uyluğ ma' nāsına toğan ve atmaca ve zağnūs gibi ve ay demüri. [ş-k-r] **İşkere:** 27 Şikārī kuş. [ş-k] **İške:** Ferec, kıaysı ve sā'ir şayyād. [ş-k-n-b] **İşkenbe:** Türkīde dağı müsta' meldür. 28 [y-ş] **İşe:** Cāsūs, '*ayn* ma' nāsına. **Şehīdī:**
Der-kūy-ı to çü işe hemī kejdüm ī nigār
- 29 Dozdīde tā mekret be-bīnem be-bām-ı ber
('): Çü İşe hemī kejdüm ey şeh be-kūyet
- [y-f-d] 30 **İfede:** Ol yeynicek kīşi ki dā'imā bīhūde lāf urup ögünüp yürür. ('): 31 Bīhūde gūyed İfede bisyār
- Feth-i *fā* iledür. **El-Elifi'l-Mazmūme:** [t-e-ğ] **Utāğa:** 313b/01 **Beyt:**
Belā-yı kākül-i o bes ne-buved ber-cānem
Utāğa ze-ser mī-koned perişānem
- [t-e-k] **Utāğa:** Mişlihu. 02 **Ehlī Şirāzī:**
Z'āteş ber-sereş tāt-ı zer-endūd
Zede müşkīn utāğa ber-ser ez-dūd
- 03 [h-b-y] **Uhbīh:** Menāzil-i kāmerdendür, yigirmi beşinci menzildür. **Beyt:**
Kerd şeb ez-cebhe-i gerdün be-rīz
- 04 Cebhe-i heft uhbīh kū ber-mağīz
- [s-t-r] **Usture:** Ustüre, usture, sütüre pākī sütüre 05 yülügen, mūs ma' nāsına Türkīde

dağı müsta' meldür. [s-t-v-r] **Ustüre:** Mişlihu. [s-t-y-z] **Üstize:** 06 Sitize ma' nāsına. [s-t-v] **Üstüh:** Üstüh, sütüh, sütüh, sütüh ma' nāsına ki 'āciz ü ser-gerdān 07 dimek olur. **Mir Hüsrev-i Dehlevi:**

Geh mihmān-ı ḥodem ḥ'ānī be-yāzī

Pes üstüh āyī ez-mihmān-nüvāzī

08 **Üstüh:** Üştüh ma' nāsına. [s-g-r] **Üsgüre:** Türkide dağı müsta' meldür, 'Arabide *sükürce* 09 dirler. [s-v-d] **Usüde:** Be-dest-zede ya' nī el ile urulmuş. [ş-t-r-b-e-n] **Üştürbāne:** Deve yününden 10 olmuş kaftān. [ş-t-v-e-n] **Üştüvāne:** Yüzük. [ş-f-e-r] **Uşfare:** Porsuk didükleri cānver. 11 [ş-f-v-r] **Uşfüre:** Mişlihu, sā'ir esāmisi usgür lafzında mezkürdür. [ş-k-v-f] **Üşkufe:** 12 Üşkufe, şükufe, şekufe ma' nāsına. *Şihāh-ı 'Acem* şahibi kusunmak, *kay'* ma' nāsına dağı nakl eyledi. 13 [ş-k-v-n] **Üşküne:** Ters. [ş-k-v-h] **Üşkūhe:** İnçırık 'illeti, etibbā katında *fuvāk* demekile meşhürdür. 14 [ş-k-h] **Üşkuhe:** Mişlihu. [ş-k] **Üške:** Mişlihu, gayrı adları zağang lafzında meşhürdür. [ş-n-v-s] **Üşnüse:** 15 'Aşse ya' nī ağsırık. **Laṭifi:**

Egerçi üşnüse şihhat-rā medār-est

Me-rā teşmīt-i derdān noқта-dār-est

16 [ş-n] **Uşne:** Ağaç yoşunu ki şibetü'l-acüz dağı dirler bir mu' teber edviyyedür 17 ağaç üstünde til til aq aq saçaq biter. [ğ-r] **Uğra:** Ur didükleri 'illet 18 ve kurlağan 'illeti āgra ma' nāsına ve ḥıyārek ve büyük çiban. *Şihāh-ı Rūm* şahibi haşşa 19 şekl-i ājuh ma' nāsına nakl eylemiş. [v-ş-n-d-n] **Üşendene:** İlik dügme. [v-l] **Üle:** Tavşancıl ve cānver. 20 Nev'-i Evvelehu El-Bā'i'l-Meftūha 21 [e-e-n-k] **Bā-ānki:** Bunuñ birle ki ve şol hālde dimekdür. [e-e-f-r-e] **Bā-efrāh:** Bir otdur ki ḥafaqān 22 'illetine nāfi' dür. [e-b-r] **Pābere:** Ton bukağusı. [e-b-v-n] **Bābūne:** Pāpādyā çiçegi, ta'rib idüp 23 bābunc dirler, 'Arabide *uḫhuvān* ma' nāsına ba'zılar bābūne koyungözi çiçegidür didiler 24 gayrı adları bābunec lafzında mezkürdür. [e-b] **Bābe:** Yün ile tölmiş nesne. [e-t-e-b] 25 **Pātābe:** *Bā'*-i 'Acemiyile tolaq ki ba'zı yirlerde çāğşir gibi ayağa tolarlar, sā'ir adları 26 pātū lafzında mezkürdür. [e-t-e-v] **Pātāve:** Mişlihu. [e-t-ḥ-t] **Pā-taḥte:** Ayaq tolağı, pāy-efşār 27 ma' nāsına sā'ir esāmisi bāzār lafzında taḥrīf olunmuşdur. [e-t-l] **Pātīle:** Pātīle, pātīle *bā'*-i 28 'Acemiyile ḥalvācı kazğanı ve tencere. [e-t-y-l] **Pātīle:** Tengere ki ta'rib idüp tencere ve ḥalvācı kazğanı 29 dirler. [e-t-v-n] **Pātūne:** Nişanlı toğan pātūn ma' nāsına. [e-c] **Pāce:** Ma' ruf nesne ki 30 koyun ve şıgır ayağından bişer ve diz tonunuñ iki tarafından uyluğa geçenlere dağı 31 pāçe dirler. [e-ç-y-l] **Pāçile:** Bir nev' ayaqkabıdır, ba'zılar didiler ki çok qar yağduğı 314a/01 zamānda şayyādlar bir çenber gibi nesnedür ki iplerile ayağa muḥkem bağlayup tolarlar 02 Qar üzerinde yüridükde

ayağları batmaz. [e-ğ-s] **Pāḥse**: Pāḥse, pāḥe. Mühre-i dīvār **03** ve dīvār qorı ya' nī bir sırası bennālar dilinde müsta' meldür ki bir qor iki qor dirler. **04 Esedī**:

Yekī büt-gede dīd sāde ze-seng

Çihil pāḥse her yek ez-reng reng

05

Be-her pāḥse ber-çihil lād tīr

Ze-cez' ü ruḥām ü ze-her gūne çer

[e-ğ] **Pāḥe**: Mişlihu. [e-d-e-f-r-e] **06 Bād-efrāh**: Cezā-yı şer ü ' uqūbet nitekim pādāş mükāfāt-ı ḥayr u ' avz-ı iḥsān **07** aşl budur ki *dāl* fethile ve *elif*ü *fā* sākin telaffuz olma.

Dakīkī:

Be-cāy-ı her biḥi pādāş-ı nīgī

08

Be-cāy-ı her bedī bād-efrāhī

Gāh olur *dāl* sākin olup meftūḥ telaffuz **09** olunur bād-efrāh dinür. **Nizāmī**:

Der-endişi'd ü buved endişe-i cāy

Ki bād-efrāh-rā çün dāred o pāy

10 Enverī:

Ey ze-tevzende minnet-i pādāş

V'ey be-to mürde resm-i bād-efrāh

11 Gāh olur *elif* hızf idüp *fāy* meftūḥ telaffuz idüp. **Bād-ferāh** **12** dirler. [e-d-e-f-r-e]

Bād-efreh: Sükün-ı *dāl* ü feth-i *elif*-i maqşüre vü sükün-ı *fā* vü *hā*²-i ' alāmet ile **13** daḡı lügatdür. **Firdevsī**:

Ber-baḡş giriftār-ı dīvān budend

Bād-efreh-i o ğırivān budend

14 Esedī:

Be-bīnem k'ez-ın dü güneḥ-kār kī-st

Be-bād-efreh bud sezā-vār kī-st

Bād-āfreh: **15** Sükün-ı *dāl* u *elif*-i memdüde ve feth-i *fā* ile daḡı lügatdür. **Esedī**:

Ki ber-yek günāḥ er be-geştem ze-rāḥ

16

Fütādem be-bād-āfreh şad günāḥ

Ve bir otdur aşnān gibi ki esbābı anuñıla yurlar ve bir **17** otdur ki ḥafaḡān ' illetine nāfi' dür ve nāliş ma' nāsına ve *Şiḡāḥ*-ı ' *Acem* şāḡibi ve yelpez, mervaḡa **18** ma' nāsına naql eylemiş. [e-d-e-f-r] **Bād-efreh**: Sükün-ı *dāl* u *elif*-i maqşüre ve sükün-ı *fā* vü *hā* aşlı

19 ya' nī melfūz-ı ḡadreh u güm-reḥ veznine. **Şems-i F.:**

Ḥusrev-i mülk Şeyḡ Ebū İşḡāḡ

' Azmu'llāhu fi'I' alā ḡadreh

Ān ki bāşed ber-me‘ ālī-i o

Ĥālī ez-intikām u bād-efreh

Elif hızf idüp bād-ferah daĥı **21** dirler. [e-d-em-t-r] **Bādām-tere**: Feslegen didükleri hoş-büy nesne. [e-d-e-m] **Bādāme**: Bādāme pīle gögel **22** ibrişimi pīle ma‘ nāsına. [e-d-e-v-r-d] **Bād-āverde**: Yelegim yir ve yaylak ve yelpaze ve çaķır dikeni zīrā **23** ekşer *yā* ol diken ķor daĥı yil yirinden ķoparur şahrālarda yil önünce yuvalandüğundan **24** ötüri bād-āverde dirler. **Bādā-āble**: Kızılbehaķ gibi bir ‘ illetdür bād-āble, bād-āvle, kend-āvle **25** ‘ Arabīde ĥamīkā ve ĥamāķ mişl-i su‘ āl Kālcederī *Taşībū’l-insān* **26** yukālu reclı memĥūķ dimiş. **Bād-āvle**: Mişlihu. [e-d-p-r] **Bād-pere**: Bād-pere, tirāşe **27** pār velehu fetĥ-i *bā* ‘i ‘ Acemīyile yonķa tirāşe ma‘ nāsına. **Bād-bere**: Ağırşak bād-bere, bād-rīse **28** bād-rese zamm-ı *bā* ‘i ‘ Arabīyile çok söyleyici ve laf, güzāf urucu ve ağırşak bād-rīse ma‘ nāsına. **Bādrese**: **29** Ağırşak. [e-d-p-z-h] **Bād-peze**: Bād-rīye, bādeye yelpaze mervaĥa ma‘ nāsına. [e-d-ĥ-e-y] **Bādĥāye**: Debe **30** ĥāye ki kavluç daĥı dirler, ĥayrı adları fetĥ lafzında mezkūrdur. [e-d-r-n-b-v-y] **Bādrenbūye**: **31** Bādrenbūye, bādrenbe, bādzenbūye *rā* ‘i mühmele ve *zā* ‘i ‘ Arabīyile mervīdür ķovan otı. [e-d-r-n-b] **Bādrenbe**: **314b/01** Mişlihu. [e-v-r-n-c-v-y] **Bādrencūye**: Yarpuz didükleri ot ki yılan rāyahasından kaçır **02** meşhūrdur, ekşer yılanuñ ini kenārında biter ve yağlu tere. [e-d-r-v-c] **Bādrūce**: Her gün **03** giyilecek kaftān. [e-d-r-v-z] **Bād-rūze**: Mişlihu ve peyveste ma‘ nāsına Esedī-i Tūsī bād-rūze **04** tefsirinde *ān ki merdūm-rā be-kār dāred herze* dimiş. [e-d-r] **Bādre**: İç tönı dişār ma‘ nāsına **05** ba‘ zılar iç tönı paçası dimişler. [e-d-r-v-y] **Bādrūye**: Buyan balı didükleri ot ve oğul **06** otı ve yarpuz ve ma‘ danūs sā’ir tafşili bādrū lafzında mezkūrdur. [e-d-r-y] **Bād-rīh**: **07** Çaķır dikenı ve ağırşak ve pırlağuç ki oğlancuķlar lu‘ bindendür. [e-d-r-y-y] **Bādrīye**: Mişlihu pırlağuç **08** ve ağırşak ma‘ nāsına. [e-d-r-y-s] **Bād-rīse**: Mişlihu ağırşak. **Beyt**:

Ger kūnet ez-taĥt çonān bād-rīse berd

Ān bād-rīse hoş hoş çün devek-rīse şod

[e-d-z-n-b-v-y] **Bād-zenbūye**: **10** Kovan arısı ve ķovan otı. [e-d-z-h-r] **Pād-zehre**: Pād-zehr ma‘ nāsına. [e-d-ş-e] **Pād-şāh**: Emīr **11** ve big ma‘ nāsına Fāzıl-ı Muĥaķķik *Deķāyīķu’l-Ĥaķāyīķ*da böyle taĥķīķ ü tedķīķ eylemişler ki **12** pād-şāh lafz-ı mürekkebdür bir cüz’i pāddur *bā* ‘i ‘ Acemīyile def’-i zārūr ve ıslāĥ-ı fesād iden **13** kimesneye lisān-ı Fārsīde pād dirler, pād-zehr andandur. Şol taşuñ adıdur ki zehrūñ **14** mazarratun def’ ider bir cüz’i de şāĥdur ki ma‘ nā-yı lağvīsı uludur. Ammā be-ĥasbū’l-‘örf **15** itlāķ üzerine isti‘ māl olcaķ murād sulţān olur, mezkūr lafz-ı mürekkebüñ **16**

medlül-ı terkibîsi sultân yanında olan müdebbir ü muşallihdür, fuşahâ-yı Fürsüñ inşalarında 17 ve elķāb-ı vüzerāda isti' māl olıduğı bundan ötürüdür. [e-d-ş] **Pād-şeh:** 18 Mişlihu. [e-d-ş-r-t] **Bād-şurta:** Muţlakā muvāfiķ yil ve poyraz didükleri yil bād-ı şimāl 19 ma' nāsına. **Hāfiz:**

Keştî nişestegānem ey bād-ı şurta ber-ķiz

Bāşed ki bāz bīnem ān yār-ı āşinā-rā

20 [e-d-f-r] **Bād-ferre:** Elinden iş gelmeyüp esüp şavuran kimesneye 21 dirler ve rüşvet ma' nāsına ve yelpoze, mervaħa ma' nāsına ve bād-efreh lafzından muħaffefdür. 22 Feth-i *fā* vü *rā* ile cezā-yı şerr ü 'uķubet ma' nāsına. **Bād-ferreh:** Zamm-ı *fā* vü feth-i *rā* ile pırlağuç 23 bād-ferd ma' nāsına ğayrı esāmîsi anda mezkürdur. [e-d-k-e-n] **Bādġane:** Dīvārlarda olan 24 küçük pencere. **Bād-ġah:** Qadem-ġah, müsterāħ ma' nāsına sā'ir adları āb-riz lafzında meştürdur. 25 [e-d-k-n-d] **Bād-kende:** Debe ki kavluç dahı dirler. [e-d-v-z] **Bādūze:** Bādrūze lafzından 26 muħaffefdür. [e-d] **Bāde:** Süci, mey ma' nāsına ve tolı şaġraķ. **Zahiri:**

Be-bāde dest mī-ālāy k'ān heme ħün-est

27

Ki ķatre ķatre çekid-est ez-dil-i engür

Fāzıl-ı Muħaķķik *Deķāyıķu'l-Ĥaķāyıķ*da 28 böyle taħķik ü tedķik itmişler ki bāde, ħamr cinsindendür, niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

29

Her ne şeh kim alur ele bāde

Ĥarmen-i mülkini virür bade

Ammā puħte olmayınca bāde dimezler, manzūme 30 şerħinde şāhib-i *Ĥaķāyıķ* taşriħ itmişdür. 'İbāreti budur ki be-' aynihā naķl olunur ve'l-bārik 31 'illeti min māü'l-'ineb izā tebah ednā tabaħaten ħattā zehebi aķalli min şülüşiyve ve ġalī ve eşted ve ķuzuf 315a/01 bi'z-zid ve anhü ħaram ķalile ve keşire ve ķāle ħ'āher-zāde hüve Fārisi mu'arrebî lenne fi'l-'Acem yestemī 02 bāde ve bādenüñ puħteligi Hāfizuñ bu beytinden zāhirdür. **Beyt:**

Çün piyāle dilem ez-to be-geh kerdem be-şikest

03

Hemçü bāde cigerem bī-mey peymāne be-süħt

[e-d-y-e-n] **Bādyāne:** Rāzyāne 04 ve tıraķ otı ğayrı esāmîsi şepet lafzında mezkürdur. [e-d-y] **Bādiye:** Sükün-ı *dāl* ile 05 Türkide baťiyve didükleri zarfdur ki içine şarāb koyarlar, kesr-i *dāl*ile 'Arabidür beriyye ve beyābān 06 dirler, *Şihāħ-ı 'Acem* şāhibi dīvāre tayaķ olan aġaç ma' nāsına da naķl eyledi. [e-r-e-n] 07 **Bārāne:** Ni' meti oġul otı ve yarpuz ve yağlu tere bāderü ma' nāsına ve be-ma' nā bārname dimiş 08 *Cāmi'ü'l-Fürs* şāhibi ev mertegi dimiş. [e-r-ħ-en] **Bār-ħāne:** Yük yap koyacaķ ve ħayme 09 ve

çadır ve āhur esbābı koyacak yir, nitekim sāyis-hāne dağı dirler. [e-r-ğ-y-m] **Bār-ğime:** ‘Öşr 10 ve bāc alacak yir. [e-r-s-e-l] **Pār-sāle:** *Bā*’-i ‘Acemīyile bildirği. [e-r-g-e] **Bār-gāh:** Bār-gāh, ber-gāh 11 bār-geh düzen dimek olur ve çadır ve kapu öni ve mertebe ve dīvān-hāne Fāzıl-ı Muhaqqıķ 12 *Deķāyıķu’l-Haķāyıķ*da böyle taħķıķ itmişler ki bār-gāh lafz-ı mürekkebdür. Bār ile gāhdan bār icāzet 13 ma’ nāsınadır, İcāzet virdi diyicek yirde ‘Acem bār-dād dir. Bāruñ sā’ir tafşili 14 maħallinde taħrīr ü taķrīr olunmuşdur. Gāh *kāf*-ı ‘Acemīyile zamān ile mekān ortasında müşterek zarfuñ 15 ismidür, sitān gibi niteki sitān lafzında mezkūrdur ve meclis ma’ nāsına dağı gelür ve gāh 16 zamān ma’ nāsına ve gāh mekān ma’ nāsına isti’ māl olunur. İn-şā’llāh gāh lafzında sā’ir 17 taħķiki olsa gerekdür. Bār icāzet ma’ nāsına geldüğü bu beytden zāhirdür. **Beyt:**

18 To dāde bār her-ħasī men mürde ez-ğayret besī
Yek-bār mīr-i dehr kesī bī-çāre Cāmī bār-hā

İcāzet 19 ile muşāħabetden kināyet itmişdür şol yire ki pādişāhlar oraya çıkarlar ve erbāb-ı 20 hācāta girüp ‘arz-ı ħāl itmege destūr-ı selātin-i ķadīm-i ‘Acem üzerine destūr u icāzet 21 virirler. Lisān-ı Fārsīde aña bār-gāh dirler ve *elifn* ħızf idüp ber-gāh dađı dirler. 22 [r-g] **Bār-geh:** Mişlihu. [e-r-n-d] **Bārende:** Yağıcı. [e-r-n-k-b-v-y] **Bār-nekbūye:** Bād-rū ma’ nāsına. [e-r-n-e-m] 23 **Bār-nāme:** Ĥükm-i pādişāhī ve destūr u ķā’ ide ve ķānūn u kitāb-ı Gülistān. [e-r-v-b-n-g-e] **Bār u bengāh:** 24 Bār u bengāh, bārūnbe-bengāh, bene, yük yap ki ağırık dirler, ‘atf-ı Fārsī tarīķasınca 25 ikisi bir lügat olmuşdur yalñuz ben-gāh dađı lügatdür. [e-r-v-c] **Bārūçe:** Balçık ve toprak 26 taşıyacak nesne. [e-r-v-b-n] **Bārūbehne:** Mişlihu, ‘atf-ı Fārsī tarīķasınca bir lügat olmuşdur. 27 [e-r-v-z] **Bā-rūze:** Her gün giyilen ton sā’ir adları bādrūçe lafzında mezkūrdur. [e-r-v-l] **Pārüle:** 28 Lāğ-bāz ve iş bicermez, *leffāf* kimesne ve pırlağuç ve yonķa tırāşe ma’ nāsına. [e-r] **Bāre:** *Bā*’-i 29 ‘Arabīyile Türkī dilde andan ħuşuşıla ve ħaķķıla ta’bīr iderler, meşelā senūñ ħuşuşuñda ve benim ħaķķımda 30 diyicek yirde ‘Acem der-bāre-i to vü men dir. **Beyt:**

Ber-mā nazārī mī-kon ki gāh geh sulţān-rā
31 Der-bāre-i dervişān kerden keremī şāyed

Laţifi:

Der-bāre-i to menem hevā-ğ’āh
Der-bāre-i men toyī dejā-gāh

315b/01 ve zāt ma’ nāsına dağı gelür ve kerre ma’ nāsına gelür ve eyü at. **Beyt:**

Segī-rā loķma hergiz ferāmūş
02 Ne-kerded ger zenī şad bāreeş seng

Esedî:

Firâstede-râ bâre-i hîş dād

03

Bî-endāze dībā vü zer biş dād

Dîger:

Şāh der-în bâre çonān germ geşt

04

K'ez- nefeseş na' l-i feres nerm geşt

Ve muṭlakā ata dirler. **Esedî:**

Berāy-ı kiḫet bâre Nerīmān kerd

05

Be-bāzî kerdî dest be-nāverd berd

Ve bār-gîr ma' nāsına. **Beyt:**

Bār-ı men-est ançi me-râ bâre kî-st

06

Çāre-i men bürd bî-çāre kî-st

Bāregî daḫı dirler ve ḫulle vü dīvār-ı şehr **07 rubḫ** ma' nāsına. **Beyt:**

Her heybeteş keşed leşker

Çi güşāyed ze-ḫaž v'ez-bāre

Dîger:

08

Fürüd āmed ez-bāre der-i Revān

Çonîn güft k'ey nām-ver Pehlivān

Çonîn-est mer mürğ-râ çāre nî-st

09

Ber-ceng-i o leşker ü bâre nî-st

Ve rüşvet u destür ve bulut, ebr ma' nāsına. **10 Beyt:**

Reh-perî vü mürğ-râ bâre nî-st

Ne-berd kes in her dü-râ çāre nî-st

Ve ḫappan **11** ve terāzū diki ve silāḫ ma' nāsına ve ba' zı erbāb-ı lügat ḫariş, mūla' ma' nāsına naḫl idüp **12** zenbāre ve ḡulāmbāre kibāre ol ma' nāyadur dimişler. **Pāre:** Pāre, yāre, *bā* 'i ' Acemîyile **13** rüşvet ve *yā* ile ki āḫir ḫurūf-ı teheccidür, mervîdür ve yama ve kesik Fāzıl-ı Muḫaḫḫik *Deḫāyıḫu'l-Haḫāyıḫ*da **14** böyle taḫḫik itmişler ki pāre *bā* 'i ' Acemîyile bir cümleden ayrılmışa dirler, Türkî dilde de **15** bu ma' nāya isti' māl olunur. Niteki bu beytde vāḫi' olupdur. **Şeyḫî:**

Külüng önünce düşen degme pare

16

Olurıdı burc-ı bārū bir ḫişāre

Biz pāresi dirler *kāf* 'i ' Acemîyile ḡüpāredeki de **17** bu ma' nāyadur, aşlı ḡāv-pāre ḡāvūñ *elif* ḫızf olunmuşdur. Şems-i Faḫrî ḡāv-pārenün **18** beyānında *reme ḡāv bāşed* dimişdür ve bu beyti mişāl getürmişdür. **Beyt:**

Kemterin baħşî ze-himmet-i şâh

19

Şad-hezârân deh-est u güpâre

Bir bütün nesneyi toğrasalar pâre 20 pâre oldu dirler. [e-r-y-d] **Bârîde:** Kay ki yağış daħı dirler. [e-r-y-n] **Pârîne:** 21 Bildırkı. (‘):

Ki taqvim-i pârîne n’âyed be-kâr

Bâzâr-gâh: Bâzâr yiri. [e-j-ħ-y-m] **Pâj-ħayme:** ‘Öşr 22 ve bâc alacak yir. [e-j-y-p-r] **Bâj-pere:** Yarasa ve tuvât ma’ nâsına ğayrı adları çer-hevâz lafzında 23 yazılmışdur. [e-j-g-v-n] **Bâj-güne:** Ters, ‘aks ma’ nâsına ve başı aşığa ve girüsine ma’ nâsına 24 isti’ mâl olunur. **Kâtibî:**

Be-genc-i feyz-i to her meh meger felek pey berd

Ki kerd âħir meh na’ l-i bâj-güne sûtür

25 [e-j-v] **Pâjve:** Pâjve, pâje, pâjire *bâ*’-i ‘Acemî vü *zâ*’-i ‘Acemîyle sigil sü’lül ve şüret 26 ma’ nâsına. **Pâje:** *Bâ*’ vü *zâ*’-i ‘Acemîyle ol ağaçdur ki çoban ve şıgırtaç anuñıla itden 27 ve sâ’ir yırtıcılardan ğayvanı qorurlar. Ni’ metî ve *Şıħâħ* şâħibi ve sâ’at ve sigil, sü’lül 28 ma’ nâsına da naql eylemişler. *Câmi’ü’l-Fürs* şâħibi tavar sürececek ağaç ve tiryâk 29 dâfi’-i zehr ma’ nâsına da naql eylemiş. [e-z-y-c] **Bâziçe:** Oyunaç ve ğurde ve nâziklik ma’ nâsına. 30 [e-z-y-d] **Pâzijde:** Yarasa, *ħuffâş* ma’ nâsına sâ’ir esâmîsi çer-hevâz lafzında mezkûrdur. [e-z-y-r] 31 **Pâziire:** Zendüst dimekdür. **Pâjire:** Mişlihu ve sâ’at ve giceden bir pâre ve sigil *Şıħâħ-ı* 316a/01 ‘Acem şâħibi ve yonça, tirâşe ma’ nâsına naql eylemiş ve delice dirler bir otdur. [e-j-y-j] **Pâjiçe:** 02 Mişlihu delice. [e-s-e-m] **Pâsâme:** Pâsâme, pâşâme biħ pâşâne iç yağı pîh ma’ nâsına *şîn*-i mu’ceme 03 ile daħı lüğatdür. [e-s-t-r] **Bâstire:** Bâstere, bâseze tevâriħ-ğüzeşte söyleyici ve ekinlik, kişt-zâr 04 ma’ nâsına. [e-s-r] **Bâsere:** Ekinlik. **Şems-i F.:**

Peyveste kiştzâr-ı ümîdeş z’âb-ı ğül

05

Sîr-âb bād tā ki buved nām bāsere

Ni’ metî ve tevâriħ-ğüzeşte söyleyici bâstere ma’ nâsına da naql eylemiş. [e-s-g-v-n] 06 **Pâsgüne:** Ters, ‘aks ve bâzgüne ma’ nâsına ve *şîn*-i mu’ceme ile daħı lüğatdür. [e-ş-e-m] **Pâşâme:** İç 07 yağı pâsâme ma’ nâsına *şîn*-i mühmele ile ve bürüncek ki derincek daħı dirler, ‘avratlar başlarına ve 08 boyunlarına bağlarlar ve ton gömlek iderler. [e-ş-e-n] **Pâşâne:** İç yağı ve koz yağı ve saçılmış 09 ve seçilmiş nesne. [ş-k-v-n] **Pâşgüne:** Ters, pâşüne ma’ nâsına *şîn*-i mühmele ile daħı rivâyet 10 olinmışdur ve oğlan toğarken ayakları önürdi gelmek. [e-ş-n] **Pâşne:** Ökçe, ‘*aķab* 11 ma’ nâsına. **Esedî:**

Be-kîn pâşne ğîz kerde semend

Ber-ķalb şod bā-kemân u kemend

Ve kapu kullābı. [e-ş] **12 Pāşe:** Atmaca didükleri şikārī kuşa ta'rib idüp bāşak dirler.

Kātibi:

13 Cilve-i tāvus be-sāmān şode

Bāşe-i ner kebg-i hırāmān şode

[e-ş-y-d] **Pāşide:** Karağavāşe **14** ve ay üzüm salkıımı ve kārüz ve saçılmış ma' nāsına.

Esedī:

Ze-bes na' l başide ber-deşt k'in

15 Ze-reh dāşt pūşide güfti zemīn

[e-ş-y-n] **Pāşine:** Ökçe, pāşine **16** ma' nāsına. [e-ğ-c] **Bāğçe:** Bāğcuğaz dimekdür, zīrā lafz-ı çi edāt-ı taşgirdür, serāçe gibi. **17** [e-ğ-r] **Pāğure:** Ur didükleri 'illet ki ādemüñ bedeninde yumrılıp zāhir olur, āgra **18** ma' nāsına sā'ir adları *pāğur* lafzında mezkürdür. [e-ğ-n-d] **Pāğande:** Küleh ma' nāsına hāllāclar penbeyi **19** atduktan şoñra degirmice iderler ve penbelenmiş nesne ve mutlakā atılmış penbeye dañı dirler. ('):

20 Bā-in serv bā-in riş çü pāğande-i hāllāc

Şems-i F:

Fülke-i rismān fikr-i me-rā

Bāşed ez-mihr ü māh pāğande

21 [e-ğ-v-c] **Pāğüçe:** *Bā* vü *cīm*-i 'Acemiyile kelepek ve başmaççı böcügi ve gelincik kurdı ki zehirli **22** ve alaca olur. [e-f-t] **Bāfte:** Örilmiş ve tokınmış. [e-f-n-d] **Bāfende:** Tokıuyıcı, nessāc ma' nāsına. **23** [e-g-e] **Pāğāh:** Āb-hāne bu ma' nāya sā'ir adları āb-riz lafzında meşürdür ve kādeme taşu ve nerdübān **24** ayağı. [e-g-v-r] **Bāğüre:** Turfanda. [e-k-y-z] **Pākize:** Ar ve tahir ma' nāsına *bā*'-i 'Acemiyile. [e-l-e-v] **Pālāve:** Binit **25** ma' nāsına ve yidek, *cenīb* ma' nāsına ve yük tavarı pālād dañı lügatdür. [e-l-e-r-h-e-n] **26 Pālār-hāne:** Üstün ağacı didükleri ki evüñ çāk üstüne qorlar. **Bāliş-tekye:** Dīvār yaşduğı **27** [e-l-ş-c] **Bālişce:** İr yaşduğı. [e-l-g-e-n] **Pālgāne:** *Bā* vü *kāf*-ı 'Acemiyile şol ağaçdan ve yāhūd **28** demirden itdükleri müşebbek deriçedür ki içerüden taşrasu görünür ve taşradan içerüsü **29** görünmez. **Rüdekī:**

Dereş simin ü zerrin pālgāne

Ze-ud u şandal-ı o-rā āspāne

Diger:

30 Dilem ez-in zulmāni havās be-girifte

Reh-giriz ez-in pālgāne mī-cüyem

[e-l-v-e-z] **Pālvāze:** Şalıncak gayrı esāmisi **31** bād-peç yazılmışdur. [e-l-v-e-n] **Pālvāne:** Bābil kuşu Şems-i Fağri *Mi'yār-ı Cemālīde murğī siyāh-est ki 316b/01 peyveste der-*

hevā pered ü çün ber-zemîn nişined dıger ber ne-tüvāned hāst güyend, gıdā-yı o bād-est

02 ve bu beyti irād eylemiş. **Beyt:**

Şehen-şāhā to ‘anķāyī ber-Tibet

Hasūd der-geh-i to pālvāne

Ekşer **03** erbāb-ı lügat āhirini *yā* ile rivāyet eylediler ki āhir-i ħurūf-ı teheccidür ve hem *ibāen ‘an-cedde mesmū’* **04** böyledür ammā Şems-i Fahrī *nūmla* zamāne kemāne āşiyāne kâfiyesinde naĭl eyledi. Ba‘ zılar ve serçe ve **05** yāĥūd yarasa kuşu dimişler. [e-l-v-e-y] **Pālvāye:** Mişlihu ve kırlaĥuĥ, ĥavvāz u ĥuttāf ma‘nāsına **06** ve kırlaĥan ve demregi ‘illeti bu ma‘nāya ĥayrı adları pālvā lafzında meşūrdur. [e-l-v-d] **Pālūde:** **07** Meşūr ĥalviyyātdandır. **Şems-i F.:**

Ze-perdehā zücāciş-rā vaķ-ı ĥaybī

Mehābet-i to bih nīrūy-ı tıĥ-i pālūde

08 Künyetleri Ebū Sāyi‘, Ebū’l-‘alādur ve süzölmüş nesne muşaffā ma‘nāsına. **Şems-i F:**

09

Hasūd müşkilī ĥalvā şevd çü kerd besī

Ze-bīm-i tıĥ-i to dūş āb dīde pālūde

Ve bir cānverūñ **10** adıdır. [e-l-v-n] **Pālūne:** Mūrĥ-ı bād-ĥor ya‘nī bir kuşdur ki yire inmez hevāda ĥıdāsı hevādur **11** ve süzek. [e-l-v-y] **Pālūye:** Kırlaĥuĥ kuşu pālvāye lafzından muĥaffedür, sā’ir esāmisi **12** pārsiĥ lafzında yazılmışdur. [e-l-y-z-g-e] **Pāliz-gāh:** Bostān yiri. [e-m-g-e] **Bām-gāh:** İrte **13** vaķti, şabāĥ ma‘nāsına. [e-n] **Bāne:** Kıasık kılı ‘Arabīde ‘ānet ma‘nāsına. [e-v-z-e-r] **Pāvzāre:** Cüllāĥlar **14** başamaĥı. [e-v-z-e-m] **Pāvzāme:** Pāvzāre ma‘nāsına ‘Arabīde mu‘allā dirler. [e-v] **Bāve:** Nev-bāvedeki **15** bāvedür, aşlı mīve ma‘nāsına olup nev lafziyla terkīb olup ĥarvendeye ‘alem olmuşdur **16** yemiş ma‘nāsına delāletde ber ü bār u mīve kâfi olmaĥın yalñuz bāve isti‘māli metrük **17** olmuşdur. Nev-bāve yirine gāĥ nev-ber daĥı isti‘māl olunduĥı bu ma‘nāyı mü’eyyedür. (‘):

18

Nev-bāve-i fikr bāĥ-ı münşī-est

Sā’ir esāmisi aş ve olsun dimekdür, ‘Arabīde cimā’ ma‘nāsına gelür. **19** [-e-] **Bāh:** [e-h] **Bāhe:** Deryā ve şol büyük şu ki ĥeĥit virmeye ve büyük at. [e-y-t-e-b] **20 Pāy-tābe:** Tolaķ ki baldıra tolarlar. [e-y-t-e-v] **Pāy-tāve:** Mişlihu ĥayrı adları pātābe **21** lafzında mezķürdur. [e-y-c] **Pāyçe:** Tōn buķaĥusı ve pāĥe ki tavar ayaĥından bişirürler **22** [e-y-d-e-m] **Pāy-dāme:** Ayaķ duzaĥı. [e-y-z] **Pāyze:** *Bā’-i ‘Acemī vü zā’-i ‘Arabīyle ol nişān-ı pādīşāĥ* **23** müsellimlik ‘alāmetidür, bendler vezirgāĥlarda ol nişānı gördükde andan bāc almayup **24** sā’ir bed‘ ü tekellüfātın mu‘āf olur. **Pāyze:** *Zā’-i ‘Acemī ile tummān*

paçası ve teşrîf ü cā'ize-i 25 pādişāh. [e-y-g-e] **Pāy-gāh**: Menzil ü meretebe ve ev öñi ve nerdübān ayağı menzil ü meretebe ma' nāsına 26 pāye gibi isti' āre olınmışdır ve qadem-gāh ve aḥur, *iştabl* ve bir yirde küymek ve muḥkem 27 tutmaḥ ve başmaḥ ve ayağıla depmek ve kā'ım olmaḥ ma' nāsına. [e-y-n-d] **Pāyende**: Dā'im ü hemişe 28 ma' nāsına [e-y] **Pāye**: Başamaḥ ve nerdübān ayağı bundandur ki isti' āre idüp bundandur ki 29 menzil ü meretebe ma' nāsına isti' āre iderler ve deriçe ve ağaç özdegine daḥı dirler. Ni' meti 30 bahādur daḥı naql eylemiş. [e-y-z] **Pāyze**: Pāyze ma' nāsına müsellimlik berātīdür egerçi 31 meşeldür ki dünyāda kimesneye virilmemişdür. (‘):

Kes-rā ne-dādeend berāt-i müsellemi

[t-r] **Betre**: ‘İnād 317a/01 u pārelenmiş. [p-n-v-t] **Penüte**: Aḥça qavaḥ *tā* yirine *dāfile* daḥı lügatdür. [t-y-l] **Petile**: Fitile ki 02 çerāğda yanar pelite daḥı lügatdür. [ç-k-l] **Beçkele**: Muḥkem, bardaḥ küze-i saḥt dimekdür. [ç-m-r-d] 03 **Beçmerde**: Solmuş, pejmürde ma' nāsına. [-c-] **Beçe**: *Bā'*-i ‘Arabī vü *cīm*-i ‘Acemīyle her canludan toğan 04 küçücük, beçe-i ādem ve beçe-i şir ve beçe-i murğ dirler, *cīmūñ* teşdīd ü taḥfifi cā'izdür. [ç-y-ç] **Beçiçe**: 05 Oğlancuḥlar avutmağıçün ve çobānlar koyun ve keçi kığırır iken söyledükleri söz. **Beçe-berdāšte**: 06 Yirden götürölmüş oğlan. [[t-ḥ-t-k-e-v] **Baḥtgāv**: Yiynilik, ḥiffet ma' nāsına. [ḥ-b-t] **Baḥte**: 07 Büyük quzu ve her büyükde isti' māl olunur, qatı ḥ'ār ma' nāsına. [ḥ-c] **Baḥce**: Demürboḥı 08 ki demir kızarken çıkar, mühmelātıdur. Baḥced ma' nāsına. [ḥ-s-v] **Baḥsüde**: Pencelenmiş. [ḥ-ş-e-y-n-d] **Baḥşayende**: 09 Raḥmān ma' nāsına. [ḥ-k-l] **Baḥkele**: Çetüñ qoz. [ḥ-l] **Baḥle**: Baḥla ve semiz otı, *riclet* ma' nāsına. [ḥ-n-v-n] 10 **Baḥnüne**: Yıldırım, ra'd ma' nāsına ve gök gürlemek, berḥ ma' nāsına ve ügey ata ve iti āvāz. 11 [ḥ-n-v] **Baḥnüh**: Mişlihu yıldırım ve gök gürlemek. [ḥ-n-v-y] **Baḥnüye**: Mişlihu. [ḥ-y] **Baḥye**: Nigende ki derziler 12 panbuğıla qaftāna bol bol dikerler, ḡarre-zih ma' nāsına ve çizi ve çimdik. [d-ḥ-v-e] **Bed-ḥ'āh**: Yavuz 13 şanıci, düşmen ve ḥāsīd ma' nāsına, *vāv*-ı resmīdür, *elif* şābitdür. [v-r-k] **Bedraḥa**: Erbāb-ı lügat 14 ‘Arabīdür Fārsīde daḥı şāyi' dür dimişler ammā Mevlānā Sürürī *Şerḥ-i Gülistān-ı Ḥazret-i Şeyḥ* 15 *Sa'dīde ḡaddese sırrahu* “*ey yārān-ı men ez-bedraḥa-i şomā endişenākem ne çonān ki ez-dozdān*” ma' nāsı 16 şerḥinde dir ki bedraḥa feth-i *bā* vü sükün-ı *dāl* ve feth-i *rā* ve *ḡāfile* lafz-ı Fārsīdür. Ma' nāsı ḥārisdür 17 kılavuz ma' nāsına naql idenlerüñ aşı yoḥdur. *Ḡāle fi'l-ḡāmūsi'l-bedraḥa bi'z-zāli'l-‘Aceme* 18 *ve'l-mühmeleti'l-ḥufāreti ‘an el-ḥirāsete ma'a'd-dereke ve-mübzaraḥı el-ḥafir fi'l-bezreḡate fi'l-‘urf* 19 *min ḡabīli'l-isti'māle'l-maşdar bi-ma'nā ismi fā'il ke'l-*

*‘adli bi-ma‘nāü’l-‘ādil.*³¹⁷⁰ Ni‘meti ve ğayrihu bāc-dār **20** ve ay ve gün ya‘nī sā‘at gözleyici, ay isti‘mālhā ve ħāfız ve kār-dān, emīn ma‘nāsına da **21** naql eylemişler. [d-r] **Bedre:** Hem-yānce ba‘zılar on biñ dirhem ba‘zılar on iki biñ **22** dirhemdür didiler.

Beyt:

Dü-meh-rā bedrehāy-ı sīm dādend
Dü-gül-rā berghā ber-hem nihāvend

23 Esedī:

Çonīn bud mehī şād şāh-ı bülend
Ne ber-genc-i mihr ü ne ber-bedre bend

[d-z-h-r] **Bed-zehre:** **24** Korkağ olan bed-dil ma‘nāsına. **Edāyī:**

Ze-teşyī‘-i kūs u şadā-yı derāy

25

Dil-i merd bed-zehre refte ze-cāy

[-d-] **Bede:** Ağça kavağ ağacı ve muṭlaḳā kavağ ağacı Hindüşāh-ı **26** Naḥcuvānī *Şiḫāḫü’l-Fürs* nām kitābında *bā*‘-i ‘Arabī vü *bā*‘-i ‘Acemī ile ve *dāl* bedelinde *bā* ile ki şāliş-i **27** ḥurūf-ı teheccīdür. Mecmū‘ī lügatdür diyü naql eyledi. **Şems-i F.:**

Ger ze-feyz-i dest-i o yek-kaṭre āyed berz-i men

28

Mīve-i bāğ-ı Behişt elbette bār āred bede

Pede: *Bā*‘-i ‘Acemīyile mişlihu ve kavdur ki anuñla çaḳmağ **29** çaḳup od yaḳarlar ve örtülü nesne Hindüşāh-ı Naḥcuvānī *Şiḫāḫında* ve *yecūzu be-fethi’l-bā* **30** ve *‘z-‘zam* dimiş ba‘zılar kav ma‘nāsına zamm-ı *bā* ile taşḫiḫ eylemişler. [z-y-r] **Pezīre:** İstikbāl ya‘nī **31** karşıluğ. **Şems-i F.:**

Her-ān devlet ki ez-eflāk āyed

Şevd iḳbāl-i to o-rā pezīre

[r-e-z-v-e-n] **317b/01 Perāz-vāne:** Kın götlüğü. [r-e-k-n-d] **Perākende:** Perişān ya‘nī tağuk. [r-e-n] **Pervāne:** Bir şehir **02** adıdır. [r-e] **Berāh:** Zīb ü zībāyī. **Şems-i F.:**

Mesned-i Ḥusrevī ez-maḳdem-i o dāred zīb

03

Efser-i şāhī hem ez-ṭal‘at-ı o yāfet berāh

Ve heybet ü şi‘rūñ iyiligi. [r-p-r] **Perpere:** **04** Kızıl altun ve kızıl dīnār. [r-t-l] **Pertele:** Biş-keş ve dülbend börgi ve bağırdak ve dolak ki ayağa **05** dolarlar. [r-y-t-r] **Pertire:** Pertāv oḳı. [r-c] **Perçe:** Şıçra ve segird dimekdür, emrdür. **Beyt:**

06

Eger ḥufte-i zūd berce ze-cāy

Eger ḥod be-pāyī ze-pāyī be-pāy

³¹⁷⁰ 16. nüshasında Mevlānā Sürürī’den alıntı yapılan bölüm yok. (299b/18)

[d-r-ḡ-t] **Perdaḡte:** Perdāḡte 07 lafzından taḡfif olunmuşdur, tamām ma‘ nāsına. **Esedī:**

Çü perdaḡte şod cāy ber-pāy ḡāst

08

Ne-yāyeş künān ḡüft k’ey şāh rast

[r-c-e-m] **Ber-cāme:** Ağır ṡon. [r-e-h-m] 09 **Berāheme:** Brehmenüñ cem‘ idür ki ṡā’ife-i Hindüñ dānişmend ü zāhidine dirler ve muṡlaḡā 10 ḡakīm ma‘ nāsına. [r-d] **Berde:** *Bā*’i ‘Arabī ile berd ki bilmece, meşele dirler ve ḡul ḡaravaş. Fāzıl-ı Muḡaḡḡiḡ 11 *Deḡāyıḡu’l-ḡaḡāyıḡda* böyle taḡḡiḡ itmişler ki berde şol esirdür ki seby olunmuşdur ya‘ nī kāfir 12 elinden sürilüp ḡıḡarılmışdur. Bende andan ‘āmdur. Zīrā esir ki ḡāne-zād ola 13 oña bende dirler berde dimezler berdenüñ ma‘ nā-yı mezkūrda isti‘ māli bu beytden zāhirdür. **Beyt:**

14

Pezireft her çiz k’āverde buved

ṡarāyif be-dü berde vü bedre buved

ḡarrü’l-aşl olana ki lisān-ı 15 Türkide kişi-zāde dirler. Lisān-ı Fārside neberde dirler, niteki bu beytden zāhirdür. **Beyt:**

16

Mi-āverd ü rāmeş girān-rā be-ḡ’ānd

V’ez-īrān neberde serān-rā be-ḡ’ānd

Lafz-ı neberde 17 mürekkebdür bir cüz’i *nūn*-ı meftūḡadur ki lisān-ı Fārside nefy içündür bir cüz’i daḡı berdedür 18 ki ma‘ nāsı beyān olındı. Mezkūr mürekkebün ma‘ nā-yı terkībisi seby olunmamışdur. 19 **Perde:** *Bā*’i ‘Acemī ile ḡicāb u niḡāb u tutuḡ ve’l-ḡāşıl iki şey ortasında birbirinüñ 20 görmesine māni‘ vü ḡā’il olan nesneye perde dirler ve sāz u naḡme vü āvāz perdesi. [r-z-g-e] 21 **Berzḡāh:** *Cāmi’ü’l-Fürs* şāḡibi ikinci, ḡāriş ma‘ nāsına naḡl eylemiş. [r-z] **Perze:** Çift öküzi 22 ve şerif mekān ve cāme ma‘ nāsına ve ḡuḡa ve ḡaṡife ḡāvi ve aña beñzerine var ise ve saḡaḡ 23 hezb ma‘ nāsına.

Şems-i F.:

Āsmān ḡadr-i to-rā çün maḡmilī-st

Ez-nücüm āverde ber-ruḡ perze

Diger:

24

Penbe ne-tüvān best ber-dāḡi ki dārem ber-ciger

Perr-i ṡireş pür-zih-i dāḡ-ı derün sāzem meḡer

[r-s-t-nd] 25 **Perestende:** Perestār ma‘ nāsına. **Esedī:**

Perestende süy-ı der be-nigerid

Ze-bāḡ enderün ḡehre-i Cem be-did

26 Cemden murād Cemşiddür ki vāzi‘-i rüz-ı nev-rüzdur. **Firdevsi:**

To şehā ki-st cift ü peyvend ne

27

Perestende vü h̄iṣ ü peyvend ne

[r-s-y-e] **Persiyāh:** K̄ara yağız, esmer ma' nāsına ve k̄aramtık dimekdür. 28 [r-t-l] **Bartala:** Dülbend börgi ve k̄alpağ ve kızıl t̄akye. [r-t-y] **Bartıyye:** Bir şeh̄r adıdır. [r-g-s-m] **Bargasme:** 29 K̄urbağa yoşunu. [r-g] **Berga:** Dili kesilmiş. [r-f-n-d] **Perfende:** Perfende, perbende yemiş sepedi ve k̄umaş 30 şandığı ve t̄on bağı ve k̄azirler ipi ki giyesi bağlarlar ve be-ma' nā berde, pervende dağı 31 lügatdür. [r-g-e-l] **Pergāle:** Yama ki k̄aftāna yamarlar. **Şems-i F.:**

Şeh̄riyārī ki bendegāneş rāst

Aṭlas-ı āfitāb pergāle vü pergār k̄alemī

318a/01 [r-g-e-r] **Pergāre:** Küçücük pergār ve anuñ devri. [r-g-s-t-v-e-n] 02 **Bergüstüvāne:** At çukalı ve k̄olan ki eyeri çekerler s̄a'ir esāmisi k̄arākend lafzında mezkürdür. [r-k-y-n] 03 **Perkine:** Müferrih ma' cūn. [r-m-e-h] **Permāhe:** Mışkab ki anuñıla demür ve ağaç ve kemük delerler. [r-m-ḡ-y-d] 04 **Bermeh̄ide:** Ataya, anaya 'āşī olan oğul ve kız. ('):

Ferzend-i 'āk rīş-i peder gired ibtidā

05 ve muṭlakā muh̄ālif ve 'āk ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Piş ez-zuh̄ur-ı 'adl şeh̄en-şāh-ı t̄ac-bağş

06

Gerçi felek ḡarūn u cihān bermeh̄ide buved

Murtaẓā şod sipihr ü cihān hem muṭi' kışt

07

V'in ez-o fevr re'fet-i şāh-ı ḡanide buved

ḡanide pesendide ve 'ākil u dānā ma' nāsına. [r-m-v-z] **Permūze:** 08 Şalıncağ ġayrı adları bādpeç lafzında meşūrdur. [r-n-e-m] **Bernāme:** Enmūzec ma' nāsına ta'rib 09 idüp bernāmec dirler. [b-r-n-d-v-ş-y-n] **Perendūşine:** Aşrağı gice. [r-n-d] **Perende:** Uçucu 10 dimekdür ve k̄ayığa beñzer bir küçücük gemidür ba'zılar k̄ayıktan küçürekdür dimişler perendāver 11 dağı dirler. [r-n-y-e-n] **Perniyāne:** Külüçe ve aḡ ekmek. [r-v-e-z] **Pervāze:** Ol t̄a'āmdur seyrāne 12 gidenler ardınca bişürüp iletürler ve ol āteş-bāz işi ki eyyām-ı şādide yaḡarlar. [r-v-e-nd] 13 **Pervānde:** T̄on bağı. [r-v-e-n] **Pervāne:** Bir niçe ma' nāya gelür bir ma' nāsı kelebekdür kendüsini 14 şem'e ve çerāğa urur, yaḡar. 'Arabide *ferāş* ma' nāsına ve *Aḡdī* ferāşet dir. Yuḡalu eṭiše³¹⁷¹ 15 min ferāşetin meşūrdur ki bülbül ġüle 'āşık olduğı gibi ol dağı oda 'āşıkdur dirler. 16 Ammā ḡükemā za'f-ı başarındandır kendüsini oda urduğı dirler ve tezkere dir ki Rūm diyārında 17 defter-dārlar virdüğü temessükdür ve bir ma' nāsı ḡuccetdür ki k̄ādiler

³¹⁷¹ **Eṭ-Tiṣ:** Sebüksār şoden ve be-ġüşten fir ez-niṣāne

virdügi temessükdür ve iki kimesnenüñ 18 ortasında Vesîle vü vâsıta olan. **Rubâ'î:**

19 Ey şem' beher cem' -i minnet-i pervâne
V'ez- 'aşk-ı toem be-ğ'ışten pervâ ne
La' l-i to me-râ büsek key pez refte-est
Bâ-zülf be-kü tâ be-dehr pervâne

20 ve havâle ve çeri kulavuzı ve haberci ve yumuş oğlanı ve çerâğ ma' nâsına. [r-v-r-d]

Perverde: 21 Perverde, pervây, perverî, pervere beslenmiş ma' nâsına. [r-v-r] **Perüre:**

Semiz, *ferbih* ma' nâsına. 22 [r-v-n-d] **Pervende:** Kumâş şandukı. **Şems-i F.:**

Kîseem z'ü pür-est ez-bedre
Hâneem z'ü-st pür ze-pervende

23 ve yemiş sepedi ve ton bağı ve kâzirler ipi ki giyesi bağlarlar ve be-ma' nâ perde 24 perfende dağı lügatdür. [-r-] **Bere:** *Bâ* 'i 'Arabî ile kuzı ve ħuruf ma' nâsına *rânuñ* teşdidi ve taħfifi 25 cā 'izdür. 'Unşurî:

Ez-sitem berre der-ħimâyet-i câhet
Şaħne girift-est gürg çüp-ı şabân-râ

26 ve kenâr ma' nâsına. **Perre:** *Bâ* 'i 'Acemî ile kilid peri *ferâşe* ma' nâsına. 'Unşurî:

Nâtıka bî-iħtiyâr medħ-i to sâzed
Perre-i kufl-ı suħen kilid ze-bâb-râ

27 Ve her yemiş virmez ağaçdur. **Perîr-sâline:** 28 Öteki yıllık. [r-y-r] **Perîre:** Öteki gün. [r-y-r-y-n] **Perîrine:** Öteki günki. [r-y-r] **Perîre:** Od 29 közinde bişen ekmek ve kızıl altun.

Bezâdir-âmede: Yaşlu kıoca pîr ma' nâsına. [z-y-r] 30 **Pezîre:** Ekmeklik un. [j-d] **Pejde:** *Bâ* 'i 'Acemî ile ħaber işitmek. [-z-] **Beze:** *Bâ* 'i 'Arabî vü *zâ* 'i 'Arabî ile. 31 [z-ğ] **Pejğa:** Ĥerek ki dikeki yirden anuñıla kıaldururlar. [j-ğ-r-d] **Pejgarde:** Oklağı ve bir dikendür. 318b/01 [j-m-r-d] **Pejmürde:** Şolmuş. [j-v-n-d] **Pejvende:** Püzevenk. [-j-] **Peje:** *Bâ* 'vü *zâ* 'i 'Acemîyile silâħ ve ortak 02 şerik ma' nâsına ve odun ağacı ve aqça kıavaq.

Beze: *Zâ* 'i 'Arabî ile günâħ ma' nâsına *zânuñ* 03 taħfifi ve teşdidi cā 'izdür. **Edâyî:**

'İnân-ı 'azîmet süy-ı ħirre dâd
Ġanîmet be-dermânde vü be-zih dâd

04 Aşlda taħfif-i *zâ* iledür, zarûret-i vezn için müşeddîd olmuşdur. [j-y-j] 05 **Pejîje:** Pejîje, perîşe un, daķık ve taħîn ma' nâsına. [p-j-y-ş-y] **Perîşe:** Mişlihu. [s-e-r-d] 06 **Pesârde:** Şuvarılmış yir. [s-t-e] **Bestâh:** Şol nesnedür ki oğlanuqlar yürimek isteseler 07 anuñ üstine kıoyup yürüdirler, 'Arabca *ħâl* dirler. [s-t] **Beste:** Bağlu ve uyuşmuş 08 ve naqşlu biz ki 'avratlar el ile ve kâr-gâħda işlerler. [s-t-v-ķ] **Bestük:** Küpecik, ħamîre ma' nâsına. 09 [s-ğ-d] **Besağde:** Yaraqlu, müheyyâ ma' nâsına. [s-k-l] **Peskülle:** Kıapu

mandalı. [s-k-v-h] **Pes-kühe**: Eyerüñ 10 ard kaşı. [s-m] **Besme**: Vesme. [s-n-d] **Pesende**: Begenilmiş ve kâni^ç ve hoşnüd ve pesend ma^ç nāsına. *Bā*²-i ^ç Acemī ile. 11 **Besende**: *Bā*²-i ^ç Arabī ile kâfi ma^ç nāsına ve ata bir kardaş ve atalık ve oğulluk ma^ç nāsına dağı gelür 12 didiler. [s-n] **Besne**: Güre ve tevsen at, beseng ma^ç nāsına. **Pesendere**: Harāmzāde. [ş-t] 13 **Peşte**: Beşte ma^ç nāsına ve yüksek ve bayırlu yir ve sāyir dimekdür. [ş-ğ-v-e-d] **Beş-ğ[˘]āde**: Yaşşılanmış 14 ve şıklmış ve bahşiş, ^ç aṭā ma^ç nāsına. **Şems-i F.**:

Be-rüz-ı rezm çü ber-bād pāy-geşte süvār

15

Be-pāy-ı esb ser bed-sikāl beş-ğ[˘]āde

[ş-ğ] **Beşha**: Fırça ki anuñıla kettān fırçalarlar, ħınzır kılından iderler 16 [ş-m] **Beşme**: Çeşme-zen didükleri göz otı. [p-ş-m-y-n] **Peşmine**: Yüñden olan nesne ve bir nev^ç 17 ħalvādur. [ş-n-c] **Beşence**: *Bā*²-i ^ç Acemīyile fırça ve cüllāhlaruñ avgır didükleri şu sepecek āletleridür. 18 ^ç Arabca *mereşe* dirler. Peşenc ü şenc dağı lügātdür ve divīt liķāşı ve yüzde çıkan çığıd, *sis* 19 [-ş-] **Peşşe**: Sāz-ħāle, sivri siñek, nāmūs ma^ç nāsına *şin*^ñ teşdidi ve taħfifi cā²izdür. 20 ħālīmī üyez be^çüz ve baķķa ma^ç nāsına naķl eylemiş. Fāzıl-ı Muħaķķiķ böyle taħķiķ itmişler ki meges 21 ism-i ^ç āmdur, ārdiyede şadıķdur, niteki meges lafzında tafşili mezkürdur, peşşe ħuşūşiyile 22 sivri siñekdür, niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt**:

Peşşe çü pür şod be-zend pīl-rā

23

Bā-heme merdī vü şalābet ki ū-st

Aşl-ı kelām *be-zed pīl-rā ki ū-st bā-heme şodī vü şalābet*dür vezn 24 ü kâfiye zarüretinden ötüri aşldan ^ç adül olunubdur. Ol sebebden vech-i murād *mekşūf* 25 degildür. Türk cibinlik didüğine lisān-ı Fārsīde peşşe-ħāne dirler. Tatar dilinde cibin diyü 26 siñeke dirler. **Peşşe-ħāne**: Cibinlik ma^ç nāsına, Tatar siñege cibin dir. [ş-y-z] **Peşize**: Balıġuñ ve ejdehā 27 ve tosbaġanuñ pulları. **Esedī**:

Peşize şeş her yekī ħün siper

Ne āhen ne āteş bord kār-ger

28 ve üzüm şalkımı. [ğ-e] **Begāre**: Çiven kesre ile dağı lügātdür. [f-t-r] **Beftere**: Küci ki cüllāh āletlerindendür 29 ve defedür didiler ve toġancılar oķına anuñıla kıġırırılar, Türkīde pefter dirler. [f-r] **Befre**: Mişlihu. [k-e-n] 30 **Bekāne**: Esterme. [g-e] **Begāh**: *Kāf*-ı ^ç Acemīyile şubħ vaķtı ve erken dimekdür. **Esedī**:

Bā-tarż be-fermūd u güftā be-gāh

31

Be-deşt ār Gürşāsb-rā bā-sipāh

Edāyī:

İşāret çonīn şod ki ferdā begāh

Der-ān reh muḳaddem şevved ber-sipāh

319a/01 [k-r] **Bekere:** Bekere, begüvāre mağara ki anuñıla nesne aşarlar. [g-v-e-r]
Begüvāre: Mişlihu. [-k-] **02 Bekke:** Şinlik ve ır, sürüd ma[‘]nāsına. [‘]Arabīde Mekke-i
Mükerremenüñ adıdur, tefsīrinde *lāne yibek* **03 a[‘]nāḳ** dimişlerdür ve Mekke-i
Müşerrefenüñ sâ[’]ir esāmisi bunlardur, nāsse, sebūḫa, **04 Şalāḫ-ı Ka[‘]be,** Mekke-i
Nessāme, Bāsse, Bessāse, Nāzır emm ruḫum ümmü aḳrāy **Begge:** *Kāf*-ı [‘]Acemīnūñ
fethası **05** ve *hā*[’]-i melfūz ile be-gāh lafzından muḫaffefdür. **Ṭūsī:**

Ze-naḫcīr ü ez-mey be-perhīz bāş

06

Be-şeb-i deyr ḫaseb ü begge ḫīz bāş

Be-ki: *Kāf*-ı [‘]Arabīnūñ kesresi ve *hā*[’]-i [‘]alāmetile kime dimekdür. [l-e-d] **Belāde:** **07** Ve
bi[’]l-kesr. Fuḫuş-kār ve müfsid ü biḫüde güftāred, ḳaba nesne belāye ma[‘]nāsına. **Şems-i**
F.:

08

Çonān eymen şod ez-[‘]adlet ki ber-dāşt

Ze-gīti fitne vü derd ü belāde

Rüdekī:

Her ān kerīm ki ferzend-i o belāde buved

09

Şükufte bāşed eger ez-günāh sāde buved

Şems-i F.:

Ger felek dād naḳş dād çı şod

10

Ez-belāde çı zād ḡayr-ı ḫuşūk

[l-e-n] **Pelāne:** *Bā*[’]-i [‘]Acemī ile yaramaz iş. [l-e-y] **Belāye:** Ve bi[’]l-kesr. Ḳaḫbe ve bī-
şerm **11** ve devletsiz ve azḡun ve nā-gāh ve sögek ma[‘]nāsına. **Pelāde:** *Bā*[’]-i [‘]Acemī ile
şākirdāne **12** ve yidek. [l-m-r-d] **Pelmürde:** Sülpek ve şolmuş nesne. [l-m] **Belme:**
Pelme, bele büzürg ve terāzū keffesi **13** ve eñse. **Pelme:** *Bā*[’]-i [‘]Acemī ile mişlihu ve
nerdübān ayaḡı. [l-n-g-y-n] **Pelengīne.** Oldur ki Keyūmerş şāh anı **14** ḳaftān yirine
giyerdi. [l-v-e-z] **Belvāze:** *Bā*[’]-i [‘]Arabī ile dīvārdan taşra çıkan mertek ucı. **15 Pelvāje:**
Bā vü *zā*[’]-i [‘]Acemī ile şişe. **Pelle:** *Bā*[’]-i [‘]Acemī ile taḫfif-i *lām*ile göz ḳapaḡı ve eñse ve
keffe-i **16** terāzū. Ḥalīmī bu ma[‘]nāya kesr-i *bā*[’]-i [‘]Acemī ile ve teşdīd-i *lām* ile taşḫīḫ
eylemiş ve Süzenīnūñ bu beyti **17** irād eylemiş. **Beyt:**

Der-pelle-i terāzū a[‘]māl-i [‘]ömr-i mā

Ṭā[‘]āt dāne dāne ve [‘]işyān teng teng

18 Şems-i F.:

Ze-cūd u baḫşış-i to bāz kereded

Ze-zer pür kerde şā[‘] vü kīs ü pelle

Ve göz қаpağı ki **19** çıgın dirler. Kesr-i *bā* ile zabt idüp *bā*’i ‘Acemden soñra *yā* ile dağı lügatdür dimiş *Qarañışāri* **20** kej-pāy ma’ nāsına naql eylemiş ve kef-pāy ya’ nī taban altı. **Firdevsī:**

Zede pelle bālāy-ı šāhāne taht

21

Nişeste be-rān Yūsuf nīk-baht

Pelle: Pelle, pīle, pīh, pile teşdid-i *lām* ile eñse ve nerdübān **22** ayağı *Halīmī* bu ma’ nāya tañfif-i tamām ile zabt idüp bu beyti irād eylemiş.³¹⁷² **Beyt:**

23

Ber-pelle-i pere zenān rū me-zen

Şerm be-dār ez-pelle-i pere-zen

[l-y-t] **Pelīte:** *Bā*’i ‘Acemī ile fitil ki çerāğ içinde **24** yaqarlar ve bāreye şoqarlar ve yavru beçe ma’ nāsına *Cāmi’ü’l-Fürs* şāhibi ve sāzuñ **25** yoğun kılanda dağı dirler dimiş.

[l-y-l] **Belīle:** *Bā*’i ‘Arabī ile Hindden gelür bir mu’ teber edviyedendür. **26** Ta’ rīb idüp

belīlec dirler. **Pelīle:** *Bā*’i ‘Acemī ile ‘ayyār pelūs ma’ nāsına ve hoş söz sā’ir **27** adları

anda zıkr olunmuşdur. [n-e-v] **Penāve:** Tevekkül ma’ nāsına. [n-e-g-e] **Penā-gāh:**

Şıynacaq, melce ma’ nāsına **28** penāh-gāh lafzından muñaffefdür. [n-e] **Penāh:** Penā-

gāh ma’ nāsına ammā haqıkatde penāhden lafzından **29** ism-i maşardur ve şığa-i emr ü

vaşf terkībīdür. Mef’ uliyyet ma’ nāsına pādışāh-ı ‘ālem-penāh gibi. **30** [n-e-h-g-e]

Penāh-gāh: Penā-gāh bundan tañfif olunmuşdur. [n-b] **Penbe:** Pamuk, kuñn ma’ nāsına. **31**

Penbe-dāne: Çigid ü panbuk çekirdegi. [n-c-e] **Pencāh:** Elli, hamsin ma’ nāsına. [n-c-p-

e-y] **Penc-pāye:** Penc didükleri **319b/01** ot ki ‘Arabca haşş dirler, Türkide eşrār ve

maşlık ve hayranlık dirler, mezkūr otuñ **02** beş barmağı vardur, ādem eli gibi ma’ nā-yı

terkībisi beş ayaklu demek olur. [n-c-r] **Pencere:** **03** Pencere, pençere, deriçe ma’ nāsına

Fāzıl-ı Muñakkiķ *Deķāyıķu’l-Haķāyıķ*da böyle tañkiķ ü tedkiķ itmişler ki **04** pencere

bā’i ‘Acemī ile lafz-ı ‘Acemīdür. Türkide de şāyī’dür. Eve ziyā girmegiçün olan

delüğe **05** ‘Acem revzen dir. Her nirden olurısa olsun revzen lafzında tafşili olmışdur.

Ammā pencerede **06** vaż’-ı hāş mu’ teberdür revzen pencerenuñ gayrı idügi bu beytden

zāhirdür. **Beyt:**

07

Revzen-i bāğ ez-‘alem-i sürh u zerd

Pencerehā sāhte ber-lācüverd

Vaż-ı hāş mu’ teber olduğınlayın **08** cihetde mu’ teberdür. Nażar-gāha açılmaq gerekdür

ki pencere diyeler. Evüñ depesinden açılan **09** delüğe pencere dimezler, pencereden

³¹⁷² Ni’ meti ve *Şihāh-ı ‘Acem* şāhibi keffe-i terāzū teşdid-i *lām* ile ve harekāt-ı şülüşe ile naql eylemişler ve göz қаpağı ma’ nāsına kesr-i *bā* vü tañfif-i *lām* ile dağı rivāyet eylemişler.

ğaraż aşlı ziyā degildir. Belki taşraya nazardur, evden taşra 10 yol üzre açılan manzaraya pencere dirler, niteki Muḥammed Ḥāfīnūñ bu kelāmında añlanur. 11 *Murgān ber-küngürehāy-ı şāḥhā çün muğanniyān der-pencerehāy-ı kāḥhā*. [n-c-ş-b] **Penc-şenbe:** Hefte 12 günlerinden ma' ruf gün, ḥamīs ma' nāsına. [n-c] **Pence:** *Hā* 'i 'alāmetile kaynaq, Türkide daḥı müsta' meldür 13 falān falān ile pençe tıtdı dirler ve keff-i āye ma' nāsına. **Penceh:** *Hā* 'i melfuza ile pencāh lafzından 14 muḥaffefdür ve kāfirlerūñ ḥorūs depesi ve oyunu ki Rūm ' avratları bayramlarında ve mu' teber 15 günlerinde raqş ururlar, ' Arabca *hanzaḥ* dirler. [n-d-r-g-e] **Bender-gāh:** Uğraq yiri ve līmān ki anda 16 gemiler turur. [n-d-g-e] **Bend-gāh:** Eñ yiri, *mafşal* ma' nāsına. [n-d-n-e-y-j] **Bend-nāyije:** Ekin sūñügi 17 ya' nī buğday ve arpa ve bakla kesmigi ve şapları ve boğunları. [n-d-n] **Bendene:** Bendene, bendeniyye, bendide 18 ilik düğmesi, bendine lafzından muḥaffefdür. Ğayrı adları bend-āb lafzında mezkürdür. [n-d] 19 **Bende:** Kul, ' abd ma' nāsına ve yağlu dimekdür. Fāzıl-ı Muḥakkik *Deḳāyiku'l-Ḥaḳāyık*da böyle taḥḳik ü tedḳik 20 itmışlerdür ki bende muḥlaḳā esirdür, irkek olsun dişi olsun niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

21 Gulāmī kūh-ken peyvend bāşed
Ne bende belki ḥ' işāvend bāşed

Lisān-ı ' Arabide ḥarū'l-aşla bile şāmidür. 22 *Baḥrū'l-Ğarā'ib* şāḥibi gulāmı bendeden fark itmemişdür. Niteki gulām lafzında tafşil 23 olınmışdur. Bendeyi daḥı gulāmdan fark itmeyüp bende, kul, ' abd ma' nāsına dimişdür. 24 [n-d-n-d] **Bendende:** Şiḡa-i fā' ildür, bestenden aşlı üzre. ('):

Bendende Ḥudāyī-st ü güşāyende Ḥudā

25 vaşf-ı terkibi de olur ḥarf-i zevāyid ile dil-bende gibi. **Beyt:**

26 Ser-i zulf-i kecet ber-pāy dülbend
Şodem rāzi me-rā ber-pāy dülbend

[n-d-y-d] **Bendide:** İlik düğmesi bendene 27 ma' nāsına. [n-d-y-n] **Bendine:** Mişlihu. **Naqş-ı Benefşe:** Ma' ruf çiçek, ta' rib idüp benefsec 28 dirler. [n-g-e-l] **Bengāle:** *Kāf*-ı ' Acemī ile Hindde bir mu' azzam şehr adıdır. Emti' a vü aq meşesi 29 eḫrāf-ı ' āleme gider, taḥt-gāhdur. [n-l-k-y] **Benlika:** Kaftān ḥiştégi ve gönlek şınqarası. 30 [-n-] **Bene:** *Bā* 'i ' Arabi vü *hā* 'i ' alāmetile nerbele ve raḥt u ' iyāl. **Peneh:** *Bā* 'i ' Acemī ve *hā* 'i melfuza ile 31 penāh lafzından muḥaffefdür. [n-y-r-m-e-y] **Penir-māye:** Penir mayası. **Penize:** Şāh tere. [n-y-n] **Penine:** 320a/01 Mişlihu. Şāhtere ki ta' rib idüp şāhterec dirler, eḫtibā katında ma' rüfdür. [h-r] **Behre:** Ulu 02 ve baḥş u naşib. **Beyt:**

Ne-perrid ber-āsmāneş ' uḳḳāb

Ez-ü behre-i sıḡaḡ be-herī serāb

Dīger:

03

Behre ez-mülket-i hest ü naṣībī ez-dīv

Terk-i dīvī kon ü be-güzer be-fazilet ze-mülk

04 ve denk ya^cnī yüküñ bir tāyi teng ki ^cArabīde ^cadl ma^cnāsına Fāzıl-ı Muḡaḡḡıḡ böyle taḡḡıḡ **05** itmişler ki behre kese için ḡonan paydur. Āḡirindeḡi *hā* rüze āḡirindeḡi *hā* gibi iḡtiṣāṣ **06** içündür. Fülān için ḡondı diyicek yirde ^cAcem behr-i fülān nihāde dirler, behre ma^cnā-yı mezkūrda **07** bundan me^hhūzdur, rüzīye ma^cnā-yı taḡdīrde maṣārıkdır, niteki maḡallinde zıkr olınmışdır. **08** Ammā behrenüñ rızḡa iḡtiṣāṣı yoḡdur, ḡayrıda de isti^cmāl olunur. Meṣelā fazıldan **09** behresi yoḡdur dirler, ^cArab behreden ḡaḡ ile ta^cbir iderler, niteki bu beytde vāḡı^cdür. **10 Beyt:**

Ān ki ḡaḡḡ āferīd ü rüzī saḡt

Yā fazilet hemī dihed yā baḡt

Saḡtuñ **11** aṣlı sāḡtdur, *elif* ḡızf olınupdur. Lisān-ı Fārsīde ḡarf-i ^cillet ki *elif* ve *vāv* **12** ve *yād*dur, ḡızf cā^hızdır. ḡuṣūṣā ṣavsata kelimedede olan *elif*ñ ḡızfı ṣāyi^cdür. [h-l] **Behle:** **13** *Bā*^z-i ^cArabīyle destvāne ki ele geḡirürler, yırtıcı ḡuṣlar yırtmasun için. **Kātībī:**

14

Zehre ibriṣim dihed ez-ḡeng tā düzed sehīl

Bāz-dārān-ı to-rā ber-behle-i bulḡār gül

[h-k-n] **Behkene:** Zen-i **15** nīgū. [h-m-n-c] **Behmenḡe:** Behmen ayı ki orta ḡıṣ ayıdur. İkinci ḡüni ki selāḡin-i Fūr-s-i ḡadīmüñ **16** bayramlarınıñ biridür. Ol ḡüne ^caḡım i^ctibār iderleridi ve mübārek ḡutup ol **17** ḡüni ^cayṣ u ^ciṣret ile geḡürüp her ḡa^cām ki ol ḡünde biṣürürleridi. Elbette **18** içine Behmen-i sürḡ ü Behmen-i sepīd ḡoyarlarıdı ve cemī^c ehl-i ḡıref cem^c olup pīr u peṣ **19** ḡademlerini ṣorup ve bulup ta^cḡım ü tekrīmen birine ḡötürürleridi. [h-m-n-c-n] **Behmencene:** Miṣlihu. **20 Ṣems-i F.:**

Ser-be-ser eyyām-ı to ez-ferruḡī

Bād meymün-fāl ḡün Behmencene

[h-n-e-n] **Pehnāne:** Meymün didükleri **21** cānver, bozına ma^cnāsına ve aḡ yaṣṣı küliḡe ekmek ve bādāmlu ḡalvā ve ḡoṣ-büy ve ḡörek otı. **22 Ṣems-i F.:**

Düṣmeneṣ gerḡi ādemī ṣekl-est

Hest kemter besī ze-pehnāne

23

Hest der-ḡān sā^hilān-ı dereṣ

ḡalye-i ḡerb ü āṣ u pehnāne

[h-n] **Pehne:** Kefḡe gibi bir nesnedür, oḡlancuḡlar **24** anuñıla ḡoz oynarlar, ba^czılar ol

kefçe gibi nesne ki bahādurlar anuñıla top oynarlar, **25** ‘Arabca tabkâb dirler didiler. [-h-] **Behe:** Ege [y-ḥ-v-s-t] **Peyḥüste:** Peḥüste, peyḥaste, puḥte **26** benḥaste *vāv*-ı resmîdür. **Laṭîfi:**

27 Bâz in dil-i pejmürde der-baḥr-ı to peyḥüste
Der-küy-ı to şod tâze çün bâğ-ı nevâ coste

Beste vü deste kâfiyesinde ayağıla başılmış nesne ve **28** dermânda ‘âciz ma‘nâsına. [y-ğ-e-r] **Beygâre:** Biğâre, peyḳâre ceng ü ta‘ne ve melâmet ü **29** serzeniş ve bühtân ve nâkıs u la‘net ma‘nâsına. **Esedî:**

30 Nevend şitâyende peygâre cüy
Çonân şod ki bâdeş ne der-yâft büy

Şems-i F.:

Râyet ü rây-ı o zened her-dem
Ber-mür âfitâb peygâre

31 [y-ğ-l] **Peygale:** Peygüle lafzında muḥaffefdür, bucaḳ ya‘nî ve her nesnenüñ küşesi **320b/01** ve tekye ve kâr, soḳâḳ ve biḥârî ardı. [y-ğ-v-l] **Peygüle:** Mişlihu. **Esedî:**

02 Kemîn-râ dü şad k’ez-dü ser-keş be-ḥ’ând
Be-peygüle gird ki der-nişâned

[y-ğ] **Peyga: Beyt:**

03 Nâfe-i Çin-râ ber-gül lâf-ı ḥuşk
Peyga-i o nâfi-i şad nâf-ı müşk

[y-ḳ-e-r] **Peyḳâre:** Peyḳâre ma‘nâsına. **Hâtîfi:**

04 Be-peyḳâreeş güft zâlî be-yâm
Ki ey ber-to şimşîr ü terkeş ḥarâm
Çü bâzûy-ı şimşîr-dârî ḳavî

05 Çirâ mî-güzerî kocâ mî-revî

[y-k-r-e] **Be-yek-râh:** Bir uğurdan ve bir kezden dimekdür. [y-l] **Peyle: 06** Demirden peykân, ‘Arabîde *naşl* ma‘nâsına. Ni‘metî fethile ve kesr-i *bâ* ile irâd eylemiş ammâ Şems-i Faḥrî **07** kesr-i *bâ* ile pîle ki gönül ibrişimi *dîger tîzî bâşed ki peykân-ı ân ber-şûret-i pîl berz-i girân 08 bâşed* demiş. Tefşîle ve fitîle kâfiyesinde irâd eylemiş. [y-m-e-n] **Peymâne:** Ölçek, miyâl ma‘nâsına. **09** Ekşer şarâb ölçeginde müsta‘meldür. [y-m-v-d] **Peymüde:** Mef‘ül şîğasıdır. Ölçülmüş ma‘nâsına **10** ve nâ-ḥaḳ u bâṭıl. [y-v-e-r] **Peyvâre:** Ğarîb olan kimesne. **Esedî:**

11 Be-porsîd k’in merd-i peyvâre kî-st
Ki küstâheş idün çonîn yâr kî-st

Be-rev güft k'ez-ḥāne āvereem

Ez-Īrān yekī merd-i peyvāreem

12 [y-v-z] **Peyūze:** *Bā*²-i 'Acemiyile büyüklük ki gönlekte olur. [y-v-s-t] **Peyveste:** Ulaşık 13 ve çatık. [-y-] **Peye:** Göz kapağı, pele ma'nāsına. **El-Bā'i'l-Meksüre** [d-r] **Bidre:** Ağ kurdı 14 ve ağaç kurdı, zivence ma'nāsına. [z-l] **Bizle:** Kaṭife ve her gün giyilen ton ve bir ağaçdur ki 15 yimişi olmaz, odun olur, yaqarlar. [-d-] **Bide:** Mişlihu odun ağacı. [-j-] **Pije:** Egir didükleri ki 16 yürek ağrısına nāfi' dür ve silāh-ı ceng. **Esedī:**

Çü zed piije dü-rüye her dü sipāh

17

Giriv ez-dil kūs ber şod be-māh

[s-t] **Piste:** Hindūşāh-ı Naḥcuvānī zamm-ı *bā* ile taşhīḥ eyledi, fıstık. [s-n-d-r] 18 **Pisendere:** Pisendere pimendere. *Bā*³-i 'Acemiyile ḥarām-zāde. [s-n-d-] **Pisende:** Kāfi ya'nī yiter ve ber-güzide 19 ma'nāsına ve ḥācet sözi. [s-n-d-y-d] **Pisendide:** İsm-i *me'ül* şığasıdır, pesendide lafzından 20 begenilmiş ber-güzide ma'nāsına ve muşāhib ü tezkiyelenmiş şāhid ma'nāsına isti'māl olunur. Ni'metī 21 ve ḥarām-zāde ma'nāsına da nakl eylemiş. [l-e-d] **Pilāde:** *Bā*²-i 'Acemiyile 'aqlılsız. [-l-] **Pille:** *Bā*²-i 'Acemī ve teşdid-i *lām*ile 22 terāzū keffesi. **Pile:** Taḥfif-i *lām*ile göz kapağı, çıgın ma'nāsına. [n-d-r] **Pindere:** Ḥarām-zāde ma'nāsına. [n-g-r-n] 23 **Pingene:** Tabak. Birinc ve buğday evsecek tabak gibi nesne. **Bih:** Bih, bih. Ābī ve eyü, nīk ma'nāsına 24 ve ayva, sufr cüllābī ma'nāsına. **Bejt:**

Nişānde be-ümīd bihī dirāht budī

Bihī ṭam' konī vü nār ez-ān semer yābī

25 ve sağ ma'nāsına. [y-e-d] **Piyāde:** Yayaq, rācil ma'nāsına ve şatranc āletinden biri 26 ki āna teşbih olunur. [y-e-l] **Piyāle:** Kadeḥ ki anuñıla şarāb iḥerler. **Bejt:**

Her ān-cā Ḥusrev-i şāhib-ḳırānī-st

27

Be-yād-ı bezm-i o dāred piyāle

[y-t] **Pite:** Fitil gayrı adları pitile lafzında yazılmışdur. 28 [y-c-e-d] **Bicāde:** *Bā*²-i 'Arabī ve *cīm*-i 'Arabiyile cevāhir envā' indandur. Yāḳūta müşābih olur, a'lāsı 29 yāḳūtdan āteşile fark olunur. Yāḳūt yanmaz ol yanar, gāh olur gāyet a'lāsını 30 āteş daḥı fark itmez, taḡayyür virmez, yāḳūt atışı def' ider bu itmez, anuñıla fark olunur. 31 **Bejt:**

Şeh-i mülk mīr cevān-baḥt u cihān-baḥş ki buved

Piş-i cūdeş güher ü la'l çü bicāde vü seng

321a/01 ve ba'zı erbāb-ı lügat iplige dizilmiş ḥurde siyāḥçe boncuḳdur didiler, ol sebebden 02 şu'arā maḥbūblaruñ leblerinde zāhir olan ḥatṭa teşbih iderler. **Enverī:**

'Aql piş-i lebeş çü be-sedd-i nişan

03

Rāst çün kâh pîş-i bicāde

Maḥbûb vaşında dinmişdür ve ba'zılar kıymeti **04** la'lı u yâkūtdur diyü naql eyledi. Şems-i Faḥrî *Mi'yâr-ı Cemālîde* picāde kehrübâ bâşed dimiş ve bu beytleri **05** irād eylemiş. **Nazm:**

Me-bād düşmen-i Ḥusrev eger buved bādā

Hemîşe ez-yerekān der-belā vü teb-i bade

06

Teneş be-şüret-i meflûc u çeşm çün mermer

Lebeş be-güne-i kâfûr u ruḥ çü bicāde

Ammā Ni' metî **07** siyāh olduğı cihetile Şems-i Faḥrî düşmen yüzine teşbîh ider dimiş ve zıkr olan ebyâtı istişhād **08** eylemiş, picād u picān daḥı lügatdür. [y-ç-e-r] **Bî-çāre:** Dermānsız. [y-ç] **Piçe:** *Bā* vü *cīm*-i 'Acemîyile kıamışlık **09** ve şarmaşık ve burğı ki zıkrler âletindendür ve pürçek ve 'avratlaruñ yüzi ortası bu **10** ma'nā Türkîde de isti'māl olunur. *Şihāḥ-ı 'Acem* şāhibi bu ma'nāya zamm-ı *bā* ile ve *bādan* soñra **11** *nūmla* benḥaste dimiş. [y-ç-y-d] **Piçide:** Şarmaşık ve bilezik. [y-ç-y-l] **Piçile:** Giç yemiş viren **12** ağaç. [y-ḥ-s-t] **Piḥaste:** Ayağıla yaşlanmış pāy-ḥ'aste lafzından taḥfif olinmişdür *vāv*-ı resmîdür **13** gül-deste kâfiyesinde isti'māl olunur ve dermānde 'āciz ma'nāsına. [y-ḥ-t] **Biḥte:** Dermānde 'āciz **14** ve ol ki bir küşede giriftār eyleyeler, hiç çıkacak yiri olmaya ādem olsun, ḥayvān olsun. **15** [y-d-r] **Bidre:** Demürçiler çukuru. [y-d-e-r] **Bidāre:** Yüreksiz, bed-dil ma'nāsına ve gönli kıapılmış, **16** 'āşık ma'nāsına. **Pindāre:** Mişlihu ve mekr ü ḥile. [y-r-e-s-t] **Pirāste:** Şehrden taşra, şinlik sevād **17** ma'nāsına ve bezek ve ekin ekmeğiçün yir işlāḥ eylemek, 'Arabca fellūce dirler ve bir nesneyi budamak **18** ve ḥām deriyi seplemek ve kıuyuyı taş ile örmek ve ol kıuyuya çāh-ı pirāste dirler. **19** [y-r-e] **Bî-rāh:** Azğun. [y-r-e-n] **Pirāne:** Kıocayana, ya'nî pîr gibi dimekdür ve şayyād ma'nāsına. [y-r-e-y] **20 Pirāye:** Bezek ve zînet. 'Unşurî:

Nāyib şad-kazā kâḍî zāhîrû'd-dîn hest

21

Zîver elfāz-ı o pîrāye-i dürr-i derî

[y-r-z-e-v] **Pir-zāde:** Şeyḥ-zāde dimekdür. [y-r-j] **Pirje:** Dene çadır didükleri **22** ot ve kıaşnı ve bir nev' edviyedür. [y-r-v-j] **Pirüje**³¹⁷³: Ma'rûf kıymeti taşdur, cevāhir

³¹⁷³ **Kāle** 'aleyhi's-selām Maḥtemū bi'l-firürec feenne yezhebi'n-nisyān ve yeṭrā'ş-şeyṭān. Şıdķı ḥabîbu'llāh firürec, pîrūzenüñ mu'arrebîdür, Fārsîde ma'nāsı muzafferdür, ol cihetden ḥacer-i zafer ü ḥacer-i naşr dirler, Ezherî eydür ki pādîşāḥlar bu taşta ta'zîm iderler, andan ötüri ki şāhibinden kıatli def' ider, aşlā bir maḳtūluñ ve bir ğarîķüñ barmağında bulunmamışdır. 'Aķreb şormuş ādem içse nāfi' olur, bi-'avni'llāhi te'ālā, ğāyetde a'lāsı ma'den-i ezherîden olup bu İşāķı olmaķ ğerekdür ki rengi ğāyetde a'lādur, Ḥ'āce Ḥāfîz Ebū İşāķ-ı Muzafferî Devletînüñ bu beyti teşşilinde buyurmuşdur. **Beyt:**

Rāstî ḥātem-i firūze Ebū İşāķî

envā'ından 23 ve hırze taşı, firūze beş mevzi' de olur, Nişābūr, Kirmān, H̄ocend, Būscāde. Ġāyet 24 eyüsi Nişābūr'idür, ol ma' dendür ki H̄azret-i İshāq bin İbrāhīm 'aleyhi's-selām kazmışdur 25 ve rengini cemī' renklerden yigdür, andan soñra Süleymānī ba' dehu Ezherīsidür ve h̄aşşiyeti oldur ki bakması 26 göze fā'ide ider ve kühl de nūr-ı çeşmi ziyāde ider götüren kimesne h̄aşmına zafer bulup pīrüz 27 olur ve mehūf düşler görmekten emīn olur ve her kimse uykudan çalqup şabāh 28 pīrūzeyeye baksa ol gün neşāt u şarab üzre olur, h̄ukemā'-i mütēkaddimīn u pādīşāhān-ı 29 Süleymān-āyīn yeñi ay gördükde firūzeyeye nazar iderleridi. Ol ay tamāmen neşāt u sürūr üzre 30 geçeridi. [y-r] **Pīre:** Bā'-i 'Acemīyile kel baş, aqra' ma' nāsına ve oğul balı ve sükker. **Bīre:** Bā'-i 'Arabīyile. **Beyt:**

31 Bīre-i tenbül ki şad berg best
Çün gül-i şad-berg be-yāmed be-dest

Bīrūn şode: H̄arc olmuş 321b/01 nesne, nitekim dahle der-āmed dirler, h̄araca bīrūn şode dirler. [y-s] **Pīse:** Alaca, pis ma' nāsına. **02 H̄ayrī:**

Ṭāvūs-ı gülistān-ı felek reft v'ez-kevkēb
Şod pīse-ten zāğ-ı şeb-tīre çü ibka'

03 İbka': Alaca qarğa ve ala qarğa ve hemmāz qarğa ve saşsağan kuşu ve sām-ı ābrāş.³¹⁷⁴ [y-ş-p-e-d] **Pīşpāde:** **04** Pīşpāde, pīşpārçe, peşmīne, h̄alvā didükleri. [y-ş-p-e-r-c] **Pīşpārçe:** Mişlihu. [-ş-e-r] **Pīşāre:** **05** Türkīde hāmī dirler, kābile ma' nāsına āverde dağı dirler. [y-ş-b-r] **Pīş-berre:** Öñi kuzu derisi **06** olan kürk. [y-ş-k-e-r] **Pīşkāre.** Mişlihu, ġayrı adları bārāc lafzında mestūrdur. [y-ş-k-e] **Pīş-gāh:** **07** Evde şadr olan yir ki ulular otururlar. **Beyt:**

To-rā der-Serāndīb şāhī dihem
Bihend enderet pīşgāhī dihem

08 ve ādemūñ şadr olanı ya' nī cemī' sinden mu' azzam ve mūkerrem olanı ve ev öñi **09** ve ev öñinde döşenilmiş ferş ve vaqtūñ evveli. [y-ş-g] **Pīşgeh:** Mişlihu. [y-ş] **Pīşe:** Pīşe, pīşe **10** bā'-i 'Acemīle şan' at u hüner. ('):

Merd-rā pīşe genc-i jerf buved

H̄oş dirāşşīd velī devlet-i müsta' cel būd

Mevlānā Kemāl Pāşā-zāde Nevvera'llāhu kabrehu Müfīdü'l-'Ulūm nām kitābında böyle naql olunmuş ki h̄ükemā pīrūzeyeye müferraḥ deyü ad komışlardur ve müttefiklerdür ki şafā-yı hevā ile levni şāfī vü tekeddür, hevā ile mūkedder olur, eger hevā bir sā' atde yüz kerre mütēğayyir olsa firūzenūñ levni dağı hevāya tābī' olub mütēğayyir olur, zālike taqdīrū'l-'azīzī'l-'alīm ve yağ içine biraşsalar yumuşar, eger on gün yağ içinde tursa vezninde ziyāde olur.

³¹⁷⁴ --. 16. (304a/22)

Ve ögülmüş ve orman ve heybetlik 11 ve gürlük ve arslan yatağı ve her cânver yatağı dağı dirler. **Sa' dî:**

Her peşe gümân me-ber ki hâlî-st

12

Şâyed ki peleng hufte bâşed

Bîşe: *Bā*²-i 'Arabîyle şan'at u hünerden ğayrı *bā*³-i 'Acemîyle pîşe 13 mu'ayyenlerinde isti'mâl olunur ve sipsi bu maħalle münāsib pîş lafzında ba'zı tafşıl vardır. 14 [y-ş-y-e-r] **Pîşyäre:** Qābile ma'nāsına ki Türkîde māmî ve āverde ebe dirler. Sā'ir adları 15 *bārāc* lafzında mezkûrdur ve sidik, bevl ma'nāsına Şems-i Faħrî kavlınce kārûre ki eṭibbā 16 anda hastelerüñ bevlince bakarlar. [y-ğ] **Pîğa:** Kav ki anuñla çaķmak çaķarlar. [y-k] **Pîka:** Mişlihu Ħalîmî 17 fetḥ-i *bā* ile zabṭ eylemiş. [y-k-e-d] **Bîkāde:** *Kāf*¹ 'Acemîyle 'innin ma'nāsına ya'nî cimā'a kâdir olmayan 18 kimesne. [y-g-n] **Biġāne:** Yād. [y-g-e] **Bî-gāh:** Vaķtsiz, ir ma'nāsına. [y-l-e-d] **Pîlāde:** Şākirdāne. 19 [y-l-e-s-t] **Pîlāste:** Pîlāste, pîleste fîl siñügi ki 'Arabîde 'āc dirler.³¹⁷⁵ [y-l-s-t] **Pîleste:** Mişlihu. **Esedî:**

Be pîleste sünbül hemî deste kerd

Be-der bāz pîleste-rā haste kerd³¹⁷⁶

20 [y-l] **Pîle:** Göz kapağı, çıġın ma'nāsına ve çert ki çerçiler götürürler ve gügöl ibrişimi 21 dirler gügöl kurdına kirm-pîle dirler ve yaşşı demirden ki kesîme dirler ve reme-i gāv u āhū. 22 **Şems-i F.:**

Sālikān-ı meşālik-i taḥķik

Fāriġend ez-şarāb u tefşile

23

Z'ān ki işān çü kirm koz tebenend

Ez-reh-i hırş kerd ḥod pîle

Def^c-i şeytān-ı küfr-rā dārend

Der-kemāl-i mücāhedet pîle

24 *Cāmi'ü'l-Fürs* şāḥibi ve toḥm ve aşl ma'nāsına gelür dimiş. **Bîle:** *Bā*²-i 'Arabîyle Ħalîmî ol 25 demirden ki büyük ve yaşşı ola bilek gibi sihr ü kesme dirler dimiş, Şāmil şāḥibi ve Şems-i Faħrî³¹⁷⁷ 26 zıkr olan beyti irād eylemiş. [y-m-e-r-y-s-y-e-h] **Pimārî-siyāh:** Derleme hasteligi ki eṭibbā ḥummā-yı muḥriķa 27 dirler. [y-m-y-n-d-r] **Bimendre:** Ħarām-zāde. [y-t-e-r] **Pitäre:** Dîv ve şüret-i mekrüh petyäre ma'nāsına 28

³¹⁷⁵ 3. (365b/11), 16. (304b/07)

³¹⁷⁶ --, 16. (304b/07)

³¹⁷⁷ Tîrî bâşed ki ser-ān ber-şüret ser-bîl büzürg ü girān bâşed dimişler ve Şems-i Faħrî zıkr olan. 3. (365b/18)

Esedî kavlince belâ ma' nâsına. **Kesâyî:**

Ber-geşt çarḡ bā-men-i bî-çāre
V'āheng-i ceng dāred ü pitāre

29 [y-n] **Pîne:** Yeme ve koltuk ve fitil. [y-v-e-r] **Bivāre:** Ğarīb olan kimesne fethile daḡı mervīdür. 30 [y-v-r-d] **Biverde:** Pehlevî dilinde biñ dimekdür, *elf* ma' nâsına. [y-v] **Bive:** Tul ' avrat ' Arabīde 31 *eyyim* ü *ermele* ma' nâsına. ('):

Bīve çün ḡod-rā be-yār āyed be-bend şevher-est

Fettāhî Şāhib-i Şebistān:

322a/01

Ermel ermel āşikārā mī-koned
Er hemî bāyed keşīden ber-sereş

[y-h-z-d] **Pih-zede:** Dene çadır didükleri edviye.³¹⁷⁸ [-y-] **Pih:** Pih, pī. *Bā*'-i ' Acemīyile 02 iç yaḡı ve şerḡa. **Bih:** *Bā*'-i ' Arabīyile eyü, bih ma' nâsına. [y-h-d] **Bihude:** Bī-hūde, bī-hude ve beyhūde 03 lafzından muḡaffefdür, bāḡıl u ' abeş ma' nâsına. **Beit:**

Bāzār-ı metā' -ı to-st kāsīd

04

Kāret heme bī-hud-est ü fāsīd

[y-h-v-d] **Bī-hūde:** Mişlihu. **El-Bā'i'l-Mazmūme:** 05 [t-ḡ-e-n] **Büthāne:** Kāfirler büte ḡapduḡları ev, kilisā. **Beit:**

Her nazārī cān u cihānī şode

06

Her müje büthāne-i cānī şode

[t-k-d-] **Bütkede:** Mişlihu ve ḡarābāthāne ya' nī meyḡāne, ḡāne ve küre 07 lafzında ba' zī deḡāyık vardır, in-şā'llāhu te' ālā zıkr olınsa gerekdür. [t-y-e-r] **Pütyāre:** *Bā*'-i 08 ' Acemīyile her zışt şüret ki göz anı görmekden müteneffir ü münfa' il olur, Esedî belâ ma' nâsına 09 naḡl eylemiş. **Firdevsî:**

Ne-dānem çi pütyāre āmed ze-çarḡ

K'ez-ān mermerā in belā buved erḡ

Şems-i Faḡrī 10 dīv ma' nâsına rivāyet eylemiş. **Beit:**

Düşmeneş-rā ne-ḡāhed ān-çi kesī

Z'ān ki o merd kī-st pütyāre

11 [ḡ-t-k-e-r] **Buḡtkāre:** Yeynilik. [ḡ-t] **Puḡte:** Pişmiş ve köyünmüş. [ḡ-l] **Puḡle:** Pür-bihīn 12 puḡle lafzından muḡaffefdür, Türkīde semiz otı didükleri. [-d-] **Pude:** Kav ki anuñıla çakmadan od 13 yaḡarlar. **Şems-i F.:**

ḡusrev-i a' zam cemāl-i dīnī dīn-i ān ki hest

³¹⁷⁸ 16. (204b/23)

Āteş tiğ-i verā cān u ten-i a' dā pude

14 Pūde lafzından muḥaffefdür, feth-i *bā* ile daḥı mervīdür. [r-e-d] **Bürāde**: Ege ve dörpüden düşen 15 ḥurde. [r-e] **Bürāh**: Yaraşuḡ, bürāz ma' nāsına. [r-e-y] **Bürāye**: Tirāşe-i ḡalem. [r-t-k] **Pürteke**: Yelegen at. 16 [r-d] **Pürde**: *Bā*'i 'Acemīyle meşeldür ki 'avratlar ve oḡlancuḡlar birbiriyle şorışırlar, pürd ma' nāsına 17 'Arabīde muḡālaḡa dirler. **Bürde**: *Bā*'i 'Arabīyle üşek. [r-j] **Pürje**: Saçaḡ ve çuḡa ve ḡaḡife ḡādī 18 feth-i *bā* ile pürje ma' nāsına. **Pūje**: Mişlihu ve ḡırındı ve ḡırpındı ve ḡav, taraḡ ma' nāsına. **Bürze**: 19 *Bā*'i 'Arabīyle bülendī, bürz ma' nāsına. [r-m-e] **Pür-māh**: Pür-māh, mişḡab ki dülgerler āletindendür. [r-m] 20 **Pürme**: Pürme. *Hā*'i aşlıyile mişlihu pür-māh lafzından taḡfif olınmışdur, ba' zılar *bā*'i 'Arabīyle 21 zābḡ itmişler. **Pür-meh**: *Hā*'i 'alāmetile mişlihu ve ḡaş çölmek ve eyer. **Bejt**:

Pür-meh ez-nūn zer-ḡor āsmān bālāy-ı ḡāf

22

Şekl-i 'aynī mī-keşed k'ān 'ayn ber-'id-est dāl

[r-b-e] **Bürnāh**: Yigit. 23 [r-n-d] **Bürrende**: Kesici, ḡaḡi' ma' nāsına *rānuñ taż' ifi taḡfifi cā*'izdür. [r-h-n] **Bürehe**: 24 Ve bi'l-kesr yalıncaḡ 'Arabīde 'uryān ma' nāsına *rānuñ* fethası ve *hānuñ* sükūniyladur ammā ḡāh olur. 25 zārūret-i vezn iḡün ber-'aks olur. **Şeyḡ** 'Atḡār ḡaddese şırrahu:

Kesī kū bürehne-est imrüz der-rāh

26

Der-ū bih tābed ān ḡürşid dergāh

[r-h] **Bürhe**: ḡaş çölmek. [z-d] **Püzde**: Arayacak 27 nesne ve ḡopuḡ ve girüsine şıçramaḡ. [z-r-g-m-e-y] **Büzürg-māye**: Ulu, aşl. [z-ḡ-e-l] **Püzḡāle**: 28 Oḡlaḡ ve buzaḡu. *Bā*'i 'Arabīyle daḥı *cā*'izdür, künyeti Ebū ḡabībdür. [j-v] **Püjüh**: *Bā* vü *zā*'i 'Acemīyle 29 ki şormaḡ ve cedd ile teftiş eylemek ma' nāsınadur, püjühīden lafzından şīḡa-i emr ve vaşf 30 terkībidür, ḡaber-püjüh ve leşker-püjüh gibi ve ism-i maşdardur. **Esedī**:

Be-porsid kār-ı sipeh-i şāh ez-üy

31

Çonin ḡüft ey şeh püjüheş me-cüy

Firdevsī:

Sebuk süy-ı ḡāne Feridün şitāft

Firāvān püjühid u kes-rā ne-yāfet

322b/01 [-z-] **Büze**: *Bā*'i 'Arabīyle Cedy burcı. **Püje**: *Bā*'i 'Acemī vü *zā*'i 'Acemīyle 02 ḡaraḡu ma' nāsına bu ma' nāya sā'ir esāmisi püj lafzında meşürdür ve ḡayḡu ve çüst kimse. 03 [s-t] **Püste**: Fıstıḡ. Hindüşāh-ı Naḡcuvānī zamm-ı *bā* ile taşḡih eyledi, ḡelü gibi ki boḡaz ma' nāsınadur. 04 [s-v-d] **Büsüde**: Elle yukānmiş nesne. **Şems-**

i F.:

Gül-i iqbāl-i o-rā dest-i eyyām

Zāg-rā ze-keremet nā-büsüde

05 [ş-t-m-e-z] **Püştümāze**: Sekirden, *şulb* ma' nāsına ve oñurğa siñügi, *feķāret* ma' nāsına kuyruķ 06 dibi dimişler. [ş-t-m-h-r] **Püştümühre**: Oñurğa. [ş-t-v-e-r] **Püştväre**: Arķa yüki, *rizmet* ma' nāsına. [ş-t] 07 **Püşte**: Belik ve depecik 'Arabīde *rubvet* ma' nāsına ve *rubvet* Dımışķ şehrine daķı dirler ve boğun 08 ve yağrın ve arķa yüki, şelek dirler. [ş-m-e-z] **Püşmāze**: Püştmāze lafzından taħfif olunmışdur. 09 [ş-ķ-v-d] **Püşhüde**: Baķş u pehn kerde. [ş-z] **Püşze**: 'Acem diyārında ĥurmāyıla bişürürler bir nev' ta' āmdur. 10 [k-r] **Pükre**: *Bā*²-i 'Acemīyile ĥarābāt. [l-b-l] **Bülbüle**: Kilindir ki içine şarāb ķorlar ve emzükli taş. **Bezt**:

11

Ĥasb-i ĥāl-est ān ki mī-güyed be-bülbül bülbüle

Ķavl-i bülbül-rā rehā kon k'ān heme ķīl-est ü ķāl

12 [l-ğ-v-n] **Bülgüne**: Figer didükleri ki 'avratlar yüzlerine sürerler, gül-güne ma' nāsına ĥayrı adları gül-ra' nā 13 lafzında mezkürdur. [-l-] **Pülle**: Terāzū keffesi ve ķoyunuñ südi, ağız, *fülle* ma' nāsına. [nt-v-m] **Püntüme**: Burç 14 ki yelimķara dirler gökçe aģaçlarda olur, ekşer emrüd aģacında olur. [n-c] **Pünce**: *Bā*²-i 'Acemīde ve *hā*²-i 15 'alāmetile alın, pīşānī ma' nāsına. **Şems-i F.**:

Ber-āstān-ı der-geh-i şāh-ı cihān-penāh

16

Dārend mihr ü māh şeb ü rüz pünce-rā

Ķonçe ķāfiyesinde isti' māl olunur. [n-ķ-s-t] **Bünĥaste**: Dermānde 'āciz 17 peyhüste ma' nāsına. [n-d-] **Bunduķa**: Evzāndandur, bir dirheme ba' zılar bir mişķāle dirler didiler 18 ve kemān-kürre findığı. [n-d] **Pünde**: *Bā*²-i 'Acemīyile kene ki tavara yapışur, *ķurād* ma' nāsına. [n-g-e] **Büngāh**: 19 *Kāf*¹ 'Acemīyile yük yap ve ķabile ve oba. [n-g] **Büngeh**: *Hā*²-i aşliiyile büngāh lafzında taħfif 20 olunmışdur. **Muĥammed 'Aşşārī**:

V'ez-ān-cā şod revān tā büngeh-i mihr

Girifte dest-i ferzend-i perī-ķehre

[-n-] 21 **Büne**: *Bā*²-i 'Arabīyile raĥt u ağırık u 'ıyāl. **Esedī**:

Ze-pes dār der-i üstüvārī büne

Ber-leşker-i rezm-rā yek-tene

22 **Dıger**:

Īn büne k'āheng-i süvārān girift

Bā-büne ĥāb ez-ser ĥ'ārān girift

23 ve mezbele ma' nāsına daķı naķl olunmuştur. **Püne**: *Bā*²-i 'Acemī ve fetĥ-i *nūmla*

kıyruđ. [v-p] **Pūpe:** İki *bā* 'i 'Acemīyile **24** ibibik didükleri kışdur ki 'Arabca hüdhüd dirler. Şems-i Fađrī *Mi'yār-ı Cemālīde* pūpe müşterekdür, ārzū-mend **25** ma' nāsına da gelür diyü nađl eyledi ve işbu ebyātı inşā eyledi. **Nazm:**

Be-Dārāyī ki ez-in' ām-ı ' āmeş
 26 Buved tavķ-ı ħamām u tād-ı pūpe
 Ki pīş ez-ħadd u ez-endāze dārem
 Be-dergāh-ı şeh āfāķ pūpe

27 ve līkin mesmū' u me'yūs olan ārzū-mendlik ma' nāsına evvelī *yā* iledür ki āđir-i ħurūf-ı **28** teheccīdür. Ba' zı aşĥāb-ı lūğat bu lafzı *bi-zammi'l-bā be-nođtati vāđideti sümmü'l-yā be-nođtaneyn min* **29** *taĥtehā* diyü taşĥiĥ eylemişdür. Pes rivāyet bu lafzda muztarib oldı, nizā' ı kať' idüp **30** Fürs şā' irlerinüñ kāfiyesinde vāķi' olan lūğat şol ki kendü lūğati tetebbu' idüp nađl **31** eylerler ve anuñ kāfiyesi üzerine şı' r diyü bunuñ gibi ħilāf rivāyet olınan maĥalde **323a/01** anuñıla istişĥād itmek dürüst ü şaĥiĥ degildür. Zīrā ki lūğat-i ġarībe ve ġayr-ı mel'üfe diyü **02** cem' idüp nađl eylemişdür. İĥtimāl var ki evvel emrden yañılmış dimiş ola *Mi'yār-ı* **03** *Cemālīde* cem' olınan lūğatler bu kabīlendür. Esedī-i Ŧūsī dađı lūğat cem' itmişdür. Ma' lümdür **04** ki ol cem' itdüğü lūğatleri atasından ve anasından işitmiş degildür. Pes Gürşāsb-nāmesinde **05** getürdüğü lūğatler bu vechile ħilāfına rivāyet vāķi' olan yirlerde istişĥādı anuñ dürüst **06** degildür. Sā'ir esāmisi *rebūt* lafzında mezkürdür. [v-t] **Büte:** *Bā* 'i 'Arabīyile kıyumcı bütesi **07** ki içinde altun ve gümüş eridürler, 'Arab bütka dir. [v-ĥ-l] **Pūĥle:** *Bā* 'i 'Acemīyile semiz otı **08** didükleri sā'ir adları *ferfir* lafzında mezkürdür. **Esedī:**

Heme dir' -ı gerdān şod ez-zeber ĥün
 09 Çü ber-çeşme-i pūĥle lāle-gün

[v-d] **Büde:** *Bā* 'i 'Arabīyile olmış ma' nāsına büden lafzından şīğā-i **10** mef' üldür. Fāzıl-ı Muĥakķiķ böyle taĥķiķ eylemişler ki búde mevcüddür, şīğā-i ism-i mef' üldür. **11** Būdenden maşdardur, olmaķ ma' nāsına büd ile büden, dīd ile dīden, güft ile güften gibidür. **12** Niteki anlaruñ da şīğaları müşterekdür. Fi' l-i māzī ma' nāsına da gelür, ĥāşıl bi' l-maşdar ma' nāsına da **13** gelürler, büdada dağı ĥāl öyledür. **Püde:** Boş ve çürük kız ki çaķmaķ çaķarlar.³¹⁷⁹ [v-z-y-n] **Püzine:** Na' nā' vü yarpuz ve semiz otı 'Arabca *ħublet* dirler. [v-r] **Büre:** *Bā* 'i 'Arabīyile ma' denī bir şebdür **15** ki kıyumcılar isti' māl iderler, altun ve gümüş eritmekte. [v-z-n-b] **Püzenbe:** Kıantār. [v-j] **Püje:** **16** İncik ve gebece baldır ve çeñe ve baldır, sāk ma' nāsına ve aġaç baldırında dağı isti' māl olunur.

³¹⁷⁹ Boş ve çürük kız ve kıāv ki anuñıla çaķmaķ çaķarlar. 3. (367a/16)

17 Pūze-cāme: Ton, hāvı ya'nı çuğa ve sâ'ir kumâş hāvı. [v-z-y-n] **Pūzine:** Pūzine, hamdüne kippi **18 bā**'i 'Acemiyile ve **zā**'i 'Arabiyile *Cāmi*'ü'l-Fürs şāhibi **bā** vü **zā**'i 'Arabiyile zabt eylemiş, meymün didükleri cānverdür **19 kırd** ma'nāsına künyetleri Ebū Habīb, Ebū Hālid, Ebū Halef, Ebū Zenne, Ebū Kaşşe, Ebū Kayş, **20** Ebū Nevfeldür. [v-j-y-n] **Pūjine:** *Bā*'i 'Acemī vü *zā*'i 'Acemiyile yarpuz ve na'nā'. **Pūzine:** Kantār, *Şihāh-ı Acem* **21** şāhibi *zādan* sonra *nūmla* ba' dehu *bā* ile ki *şānī-i* hurūf-ı teheccidür, zabt eylemiş. [v-s-t-k-e-l] **22 Pūstkāle:** Sepelenmedik deri ve kürk taşması. [v-s-t-y-d] **Pūstide:** Pūstide, pūside *bā*'i **23** 'Acemiyile çürümüş. [v-s-y-d] **Pūside:** *Bā*'i 'Acemiyile mişlihu. [v-s-g-e] **Būs-gāh:** Eyvān-ı pādişāhiye dirler **24** zīrā her kişi anda varısa elbette buse ider, ol eelden būs-gāh dirler. [v-s-g] **Būs-geh:** **25 Hā**'i aşliyle mişlihu būs-gāh lafzından muhaffedür. [v-s] **Büse:** *Bā*'i 'Arabiyile öpmek. **Püse:** **26 Bā**'i 'Acemiyile elegimsāğmal ğayrı adları serir lafzında mezkurdur. [v-ş-l] **Püşle:** Örtüncek **27** ve giyecek. [v-ş-y] **Püşide:** Mestüre ve pāk 'avrat. Fāzıl-ı Muhaqqik böyle tahkik itmişler ki **28** püşide ism-i mef'uldur, püşidenden ma'nāsı mestürdür ki örtülmüştür. Lisān-ı 'Arabide ihtifā **29** anuñ lāzımıdır. Şol kimse ki esrāra ittılā'a kādır olmaya püşide-rāz dirler, niteki **30** bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Hatī-keş bezirgān ne-dānend bāz

Çi dānend tıflān püşide-rāz

31 [v-k] Būk: *Bā*'i 'Arabiyile būk ma'nāsına ola ki dimekdür, 'Arabide *le'alle* ma'nāsına ve ola ki, ola dimekdür. **323b/01 [v-l] Püle:** *Bā*'i 'Acemiyile bamilkurdı ki kuduz kurdı dağı dirler ve yetişmiş kavun **02** ve emzik. [-v-] **Büh:** Ni'metī baykuş didükleri kuş ve ügi kuşu ve baykuşa beñzer bir kuşdur **03** diyü naql itmiş. [v-h] **Pühe:** Ni'metī hüdhüd ve gönül dilegi, ārzū ma'nāsına ve ıztırāb **04** ma'nāsına naql itmiş hüdhüd ma'nāsına sâ'ir adları rebüt lafzında yazılmışdur. [v-y-j] **Püyje:** **05** Ümīdvār. [v-y] **Büye:** *Bā*'i 'Arabiyile ni'metī 'aşk ma'nāsına gelür dimiş. **Püye:** *Bā*'i 'Acemiyile ārzümendlik **06** ve ıztırāb. **Esedī:**

Kühen püye-i cüft nev-bāz kerd

Hem ender zamān rāh-rā sāz kerd

07 ve püyiden lafzından ism-i maşdardur, yelme yopurma ma'nāsına *Şihāh-ı Acem* şāhibi hüdhüd ve hırmen ma'nāsına **08** da naql eyledi. **Firdevsī:**

Men ez-'aşk ez-püye şeydā şevem

Dojem çehre vü nā-şekībā şevem

Büh: Ügi kuşu. **09 Nev'-i Evvelehu Et-Tā'i'l-Meftūha** **10 [e-b] Tābe:** Tābe, tāve ki içinde yumurda bişürür ve balık ve sâ'ir nesne kavururlar **11** ve yaylak yir, Karaşişārī

ve ince iplik ve nur virici yağ ma' nāsına da naql eylemiş. **Tāb-ḥāne:** 12 Misāfirler için mu' ayyen olan yir. [e-b-d] **Tābde:** İplik bükücü. [e-c] **Tāce:** Hüdühüd kuşu sā'ir adları 13 *rebūt* lafzında muharrerdür. [e-h-t] **Tāhte:** Koşılmış at ve tār-ı tābdāde ip. [e-r] **Tāre:** 14 Arış, tār ma' nāsına ve ḳabbān terāzūsı. **Şems-i F.:**

Çün buved rāstī-i ma' deleteş

Çü ber-āyed ze-pelle vü tāre

15 ve depe ādemūñ olsun ve ḫaḡuñ ve ḡayrīnuñ olsun ve ḳarañu, tārīk ma' nāsına 16 ve üst ḳaftānı ve bil. [e-z-e-n] **Tāzāne:** Ḳamçı tāzyāne lafzında muḥaffefdür. **Esedī:**

17

Be-zed ber-ser-i merd tāzāne çend

Fikendī hemī ḥ'āst ḡuş-ı semend

[e-z] **Tāze:** Her nesnenūñ genci. [e-z-y-e-n] **Tāzyāne:** 18 Ḳamçı. [e-s] **Tāse:** Tāse, telvāse, tālvāse, telūse, telūme, ḫarlaḡanmaḡ ve ḫarlamak. **Tāsīde:** Ṭuncuḡmuş 19 kimesne. [e-f-t] **Tāfte:** Bükülmüş iplik. [e-k-d-e-n] **Tāk-dāne:** Çırtlak yimişi. [e-l-e-n] **Tālāne:** Tūsüz 20 ṣeftālū, Pehlevī lisānında ḳayısı ki çekirdegi ḫatlu olsa, tālānek ma' nāsına. [e-l-v-e-s] **Tālvāse:** 21 Tasa ve ıztırāb. **Ḥaffāf:**

Mer me-rā ey dūrūḡ-ḡūy-ı sūtürg

Tālvāse girift ez-īn terfend

22 [e-m-v-r] **Tāmüre:** İbrīḡ ve emzükülü bardaḡ. [e-v] **Tāve:** Türkīde teve dirler taḡn daḡı dirler 23 tābe ma' nāsına ve büyük kerpiç. [-e] **Tāh:** Tāh, tāy lāye, tāḡāt, tā ma' nāsına.

Beyt:

24

Āsmān bā-sīne-i pür-āteş ü püşt-i dū-tāh

Şod be-şad ḫāhāy giryān ber-ser-i Bāyrām Şāh

[e-y] **Tāye:** İnce iplik 25 Nī' metī ve nūr virici çerāḡ ma' nāsına da naql eylemiş. [b-e-n-c] **Tabānca:** Sille vü heyz daḡı dirler ki yüzine ve eñsesine 26 ururlar. [b-e] **Tebāh:** Fāsīd ü azḡun ve ḫarāb olmuş nesne ve yumurdalu ḡalye. [b-e-h] **Tebāhe:** 27 Bir ḫa' āmdur ki yumurda ve et ve şoḡan ile ḡalye iderler. Ta' rīb idüp ḫabāhce dirler. [b-b-e-d] 28 **Teb-bāde:** İsitme ditremesi ki başını şiddetinden ditredür. **Şems-i F.:**

Me-bād düşmen-i Ḥusrev eger buved bādā

29

Hemīşe ez-yerekān der-belā vü teb-tāde

[b-ḫ-e-l] **Teb-ḫāle:** İsitme ḫutan ḡişilerūñ ḫudaḡında 30 çıkan uçḡ didükleri çıbanuñ ism-i ḫāşīdür. [b-s-t] **Tebeste:** Saçaḡlı Firengī ḡālī. 31 [b-n-g] **Tebenge:** Şandūḡ ve aḡaçdan düzdükleri enbār ki Türkīde şarpun dirler içine tereke 324a/01 ḡoyarlar ve kör ḡuyu ki içine süpründi ḫoldururlar. [-b-] **Tebe:** *Hā*'-i melfūza ile tebāh lafzından 02 muḥaffefdür. Azḡun ve fāsīd ve zāyī' ma' nāsına. [b-y-r] **Tebīre:** Ṭabl, dehül ma' nāsına

ve kūs. **Beyt:**

03

Ze-dergeh ḥāst āvāz tebīre

Şodend ān encümen cism-rā pezīre

ve surnā ve pāre pāre ma' nāsına. **04** [b-y-k] **Tebīke:** Tebīke, tebīle taḥte-i nān. Ekmekçiler āletindendir ki bişmedük ekmeği anuñıla fırına taşırılar **05** ḥatūz dirler, Pehlevī lügatinde ḥüb şüretlere dirler. [b-y-l] **Tebīle:** Mişlihu ve ṭabla. [b-y-n] **Tebīne:** **06** Örümcek evi sā'ir esāmīsi ebrkākyā lafzında meşūrdur. [t-r] **Tetere:** Sumaḫ yaprağı **07** teterī daḥı lügatdür, ḡayrı adlar tim lafzında mezkūrdur. [ḥ-t-g-e] **Taḥt-gāh:** Taḥt üzerinde **08** pādīşāhlarıñ oturacaḫ yirlerine dirler, taḥt-gāhuñ aşı gāh-ı taḥtdur. **Beyt:**

09

Ber-ezd to-rā gāh-ı taḥt-ı keyān

Be-to şād merdüm der-īn düdmān

Ma' nā-yı terkībīden 'ilmiyye naḫl olıcaḫ **10** müzāfün ileyh taḫdīm olınuḫ kā'ide-i terkīb taḡayyür olınmışdur, naḫle 'alāmet için **11** taḥt-gāh pādīşāhlarıñ ṭurduğı şehre de şıfat olur, taḥt-gāh-ı ḫadīm dirler gāhuñ bir niçe **12** ma' nīleri vardur, maḫallinde bi'izni'llāh taḫrīr olınsa gerekdür. Bu ma' nāya taḥt-gāhuñ ma' nāsı taḥt **13** yiri olur. [ḥ-t] **Taḥte:** Ma' rūf nesne ki ağaçdan keserler Türkīde de şāyī'dür. Bir ḫıṭ' a ḫumāşa **14** daḥı dirler, bir pāh ma' nāsına bir taḥte biz bir taḥta ḫumāş dirler ve örümcek evi. [ḥ-t-h-c-e-m-h] **15 Taḥte-cāme:** Cendere ve kısac ve iskence ağacı. [ḥ-t-h-n-e-n] **Taḥte-nāne:** Yaştıgac ve sini ve ekmekçilerün **16** evi āletleridür ki bir uzun ağacuñ için çanaḫ gibi yir yir oyarlar, ḫamīr anuñ içine **17** ḫoyup fırına iletürler. [ḥ-l] **Taḥle:** 'Aşā vü na' līn. [r-e-r] **Terāre:** Terāre, tevāre, süpründilik **18** terslik ma' nāsına. [r-e-n] **Terāne:** Uşülle ırlamaḫ ba' zılar tentene dimekile ırlamaḡa dirler dimişler **19** ba' zılar ezgü, naḡme ma' nāsına naḫl itmişler. **Beyt:**

Muṭrib-i dehr īn terāne nüvāḫt

20

Rüz-ı tengī be-yāde bāyed sāḫt

[r-ḥ-e-n] **Terḫāne:** Ma' rūf aş. [r-ḥ-c] **Terahce:** Bāḡ tegegi. [r-ḥ-y-n] **Terḫīne:** **21** Terḫāne ma' nāsına. [r-z-d] **Terzede:** ḫaḫī bitisi, ḫıbāle ve sicill ma' nāsına. **Şems-i F.:**

22

ḫaḫī-i gerdün çü dīde 'adl ü mülket-dārīş

Memleket-rā tā ebed beste be-nāmeş terzede

Ve bī-hüde ḡyü ki **23** 'abeş ü herze söyler. [r-m-s] **Termeseh:** Evzāndandur iki ḫīrāt aḡırını nesne ḫīrāt nişf-ı **24** dānek dūrūdānuñ bir dirhemüñ rub'ına dirler ki dört ḫīrātür. [r-m-v-d] **Termüde:** **25** Şalıncac. [r-m-v-z] **Termüze:** Mişlihu. Eşāḫḫ nūmla nermüzedür dimişler, sā'ir esāmīsi bāzpiç **26** lafzında meşūrdur. [r-v] **Terive:** İnce ve şarp ve püşte püşte ve iniş yoḫuş yol **27** ki zaḫmet ü meşāḫḫatıle geçilür, terfenc. [r-v-b] **Terübeh:**

Mişlihu *vāvdan* şoñra *bā* ile ki *şānī-i* ḥurūf-ı **28** teheccidür ve *yā* ile ki *āḥir-i* ḥurūf-ı teheccidür, mervīdür. [r-v-s] **Terūse:** *Şīn-i* mühmele ile mişlihu. **Terūşe:** **29** *Şīn-i* mu‘ceme ile mişlihu ğayrı esāmisi terfenc lafzında meşṭürdur. [r-v-y] **Terūye:** Mişlihu. [-r-] **Tere:** **30** *Hā*‘i ‘alāmetile muṭlaḳā sebzedür ki büstānda ekilür ve yinür ısfanāḥ ve pāzū vu ma‘danūs gibi **31** egerçi lisān-ı Türkīde eṭṭibbā vü ‘Arablar, ḥabbū‘r-reşād didüklerine taḥşış olunur, anuñ taḥfīfi **324b/01** ve taz‘īfi cā‘izdür. Künyetleri Ebū‘l-cehīl, ebū‘l-ḥıẓrdur ammā aşlında cemī‘ sebzeyle ıtlāḳ **02** olunur. **Esedī:**

Be-nezd-i Serendīb kūh-ı bülend

Pür ez-pīşe vü terre vü güştmen

Terre: *Hā*‘i **03** melfūza ile zīre ma‘nāsına ya‘nī kemmūn u başdırma çemeni. **Şems-i F.:**

Ān ki bāşed ber-i celālet-i o

04

Aṭlas-ı çarḥ jende vü terre

Heme pādāş dāned o iḥşān

Ḥālī ez-intikām u bād-efreh

Egerçi **05** erbāb-ı lügat bu kıṭ‘ayı burada irād eylemişler ammā Şems-i Faḥrī *Mi‘yār-ı Cemālīde* getire **06** lügati ki pāre pāre ma‘nāsınadır, anda getürmüşdür. Fi‘l-vāḳi‘ ol ma‘nāya ensebdür. [r-y-n] **07 Terīne:** Bāğ gümelesi ve terḥāna ma‘nāsına. **Beyt:**

Ger heme rīd k‘ān terīne şevēd

08

To kebīstān güncid īn meni

[r-y-v] **Terīve:** Şarp yol. **Laṭīfi:**

Çün bāz perende ber-gerīve

09

Çün bād u zinde ber-terīve

Sā‘ir adları terfenc lafzında mezkūrdur. [z-d] **Tezde:** Tezde, tejde, **10** tenezde, teze degirmen ṭoñuzluğı ve çakıldāğı ‘Arabca *ṭaşḳ* ve berkeh dirler ve degirmen müzdi ve süzgi **11** ve degirmen oluğı ve onluḳ. [j-r] **Tejre:** Mişlihu. [-z-] **Teze:** *Zā*‘i ‘Arabīyle vü ‘Acemīyle arpa ve buğday mervīdür **12** kılçığı ve degirmen ṭoñuzluğı ve kilid peri ve ḳapu şıvası ve miyān-ı serāy ve baş ortası **13** ve tīr-ḥāne ki Türkīde ev oḳı dirler üstün ağacı dirler, *Maḥbūbū‘l-‘Arifinde* “Hiye‘l-ḥaşbete **14** elletī tevzi‘un ‘aleyhā eṭṭrāfi ḥaşebū‘s-saḳf” demiş. **Teje:** *Zā*‘i ‘Acemīyle mişlihu ve çüp **15** revğanger ve şu kenārı ve zekerūñ başı üstünde olan deri ve degirmen ölçeği. [ş-t] **Teşte:** **16** Sā‘at-nāme ve yeşil küpecik ve tağār ve tekne. [ş-n] **Teşne:** Şusuz, ‘aṭşān ma‘nāsına ve deşne **17** ḥancer ma‘nāsına daḥı isti‘māl olunur. Ḥancer ma‘nāsına olan aşlda deşnedür. Lisān-ı Fārsīde *dāḥle tā* **18** arasında tebdül ü tevāḥī olmağın *dāḥle* ve *tā* ile daḥı isti‘māl

iderler ki ve heykel tūmārı. [f-e-r] **19 Tefāre:** Yeşil küpecik, tağār ma' nāsına. [f-t] **Tefte:** Kızgūn, germ şode ma' nāsına. **Şems-i F.:**

20 Ten zulm ü dil zālīm be-^ç ahdeş
Çü mes der-küre-i ğam tefte bāşed

Ve bāfte-i ^ç ankebūt. [f-d] **Tefde:** **21** Kişniz. [f-r-ğ] **Tefriğa:** Şehr-i Çinde bir şehr adıdır. [f-s-y-r] **Tefsire:** Hasta südügi ki kārüre ile **22** tabibe gösterürler. [f-ş] **Tefşe:** Ta' ne. **Laṭifi:**

Me-kon tefşe ber-men to ey tünd-ḥüy
23 Çi dānī çī āyed beret nezd-i cüy

[f-ş-r] **Tefşere:** Tefşere, tefşire, tefşile, tefşire lafzından taḥfif olunmuşdur **24** baklava didükleri ma' rūf tatlu ta'ām. [f-ş-y-r] **Tefşire:** Mişlihu ve mercüme aş. [f-ş-y-l] **Tefşile:** **25** Mişlihu ve ^ç Acem ta'āmlarından bir nev' kalyedür, etile ve *gendenā* ve ceviz ve yumurda ve ^ç asel ve yāḥūd üzüm **26** ile bişürürler ve kalye gezer didükleri ta'ām ki ta' rīb idüp tefşile dirler. **Şems-i F.:**

27 Sālikān-ı mesālik taḥkik
Fāriğend ez-şarāb u tefşile

[f-n] **Tefne:** Örumcek ağı. **28 Şems-i F.:**

Be-ḥaḥk-ı Girdigār-i kevn ki dāşt
Ze-düşmen-i Aḥmed-i mürsel be-tefne

Sā'ir adları ebr-kākiyā **29** lafzında meşūrdur. [-f-] **Tefe:** Kīne ve tūmār. [f-y-r-d] **Tefirde:** Seyyid Gāzī peniri didükleri **30** aḥ yumşak taş ki andan tesbīḥ iderler. [f-y] **Tefiyye:** Yağmürdan men' için kapu üstüne **31** itdükleri örtüye dirler. [k-r] **Tekre:** Üzüm kabı. [k-j] **Tekje:** Üzüm çekirdegi ki üzüm şıkkılduğdan **325a/01** şoñra kalur. [-k-] **Teke:** Uççur, şalvār-bend ma' nāsına. [k-y-s] **Tekise:** Tekise, telise, tenbe **02** tenlise, tenye, hegbe ki ^ç Arabisi ^ç aybedür, cāmedān ma' nāsına. [k-y] **Tekye:** Söylenmek ve söykünmek **03** yiri. **Tekye-gāh:** Söyküncek yir.³¹⁸⁰ [l-e-y] **Telāye:** Qaravul *yā* ile ki āḥir-i ḥurūf-ı teheccidür. [l-b] **Telbe:** **04** Hegbe. [l-b-y-n] **Telbine:** Südlü aş. [l-n-y-s] **Telnise:** Telnise, tenbese, tenbe, tenfese, tenfe iki **05** yüzlü kalıya dirler. *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi hegbe ma' nāsına naql eylemiş. [l-ḥ] **Telha:** Kekre. [l-ḥ-y-n] **06 Telhine:** Terḥāna. [l-v-e-s] **Telvāse:** İzṭırāb. [l-v-s] **Telverse:** Sükün-ı *lām* u feth-i *vāv* ile mişlihu. **07 Mīr Ḥusrev:**

K'āḥir rüz-ı āḥirem āyed çü rüz
Telverse-i cān şevdem sīne-süz

³¹⁸⁰ --, 16. (308a/04)

Telüse: Zamm-ı *lām* 08 u sükün-ı *vāv* ile hırmen çeçi ve ıztırāb. Karahışārī ve çiçek didükleri ‘ illet ki ādemūñ 09 gövdesinde çıkar, ekşer oğlancuklarda vāķi‘ olur, ‘ Arabca *cederī* dirler dimiş. [l-v-m] **Telūme:** 10 Gönce-i şüküfe ki ağaç çiçeği tomurcuğı dirler ve çiçek kapcuğı dağı dirler ve ıztırāb. [-l-] **Tele:** 11 İgnelik ki derziler ve külāh-düzlar içinde igne şaķlarlar ve üti ki derziler ve külāh-düzlar 12 āletidür ve bileğü ve tü bere ve pāye-i nerdübān. **Şems-i F.:**

Der-irtifā‘ -ı devlet-i to dest-i kibriyā

13

Bended ze-ķadr-i ķā‘ime-i ‘ arş ber-tele

Ve zeker ki ālet-i tenāsüldür ve fāķ ki anuñıla kuş tutarlar 14 ve tavar bağlanan yir.

Hāfız:

Ķıyās kerdem ü ān çeşm-i şūĥ şu‘bede-bāz

15

Hezār sāĥir-i ĥün sāmiriş der-tele buved

Ba‘zılar tavar boğazlanan yire dirler dimişler ve seyik ki 16 şınuķ şararlar. *Şihāĥ-ı ‘Acem* şāĥibi bu ma‘ nāya teşdid-i *lām* ile taşĥih eylemiş. [l-y-s] **Telise:** 17 Hegbe. [m-j]

Temje: Tam üsti. [m-n-d] **Temende:** Peltek ve kekegi ve ol kimesne ki lüknetinden ĥarf-i 18 *fāyi* çok söyler *fē’fe’* ma‘ nāsına. [n-b-s] **Tenbese:** İki yüzlü ĥalı ve ba‘zılar niĥālī ki ta‘rīb 19 idüp *tinfese* dirler didiler ve ba‘zılar muṭlaķā ĥalıdur didiler. [n-b-v-l]

Tenbüle: Benbel 20 otı. [n-b] **Tenbe:** Mişlihu ve hegbe. [n-c-e-l] **Tencāle:** Şıķmaķ, *feşurden* ma‘ nāsına. [n-c-e-m] **Tencāme:** Giyesi. 21 [n-d-y-s] **Tendise:** Oyuķ ki bostānlarda iderler, kuşlar ürkmekden ötüri ĥayrı adları 22 *herāk* lafzında meşūrdur ve alaca ve muṭlaķā düzme şüret. [n-z-d] **Tenzede:** Degirmen toñuzlağı 23 ve epsem olmuş ma‘ nāsına. [n-s] **Tense:** Ķalı. [n-f-s] **Tenfese:** Tenbese ma‘ nāsına lisān-ı Fārsīde *bā* ile 24 *fā* arasında tebdül vardır, mirāren beyān olunmuşdur. [n-f] **Tenfe:** İki yüzlü ĥalı ve hegbe 25 ve tenbe ma‘ nāsına ve kiçirek uzun saçaķlu ĥalı ve uzun saç. [n-g-t-v-s] **Tengtüse:** 26 Faķir ü ‘ āciz. **Esedī:**

Yekī teng-tüse budī tīre baĥt

Şehī dādemet ü efser ü tāc u taĥt

27 [n-g] **Tenge:** Bedvere didükleri yufķa taĥta ve vilāyet-i ‘Acemde bir nev‘ aķçedür, altı aķçe ĥesābınca. 28 **Āĥī:**

Felek ki düĥte der-ĥırķa tengĥāy-ı nücüm

Der-āsitān-ı to der-rüz bār köhne gedā-st

29 ve altun, zehab ma‘ nāsına. [n-g-y-r] **Tengire:** *Kāfı* ‘Acemiyile tencere ma‘ nāsına. [n-l-y-s] **Tenlise:** Hegbe. [n-n-d] 30 **Tenende:** Örumcek, ‘ankebüt ma‘ nāsına bu ma‘ nāya ĥayrı adları ve cüllāĥlaruñ çağ didükleri ki 31 āletleri anuñıla iplik çözerler,

tenendü ma' nāsına. [n-v-r] **Tennüre:** Setr-püş ki dervişler billerinden **325b/01** aşağı tutarlar ve sefere götürdükleri demirden ocağ ve bir nesnenün cevānibini çözüp **02** tutmak. **Esedî:**

Tennüre zede girdeş ender-sipāh

Ze-her sū be-zaḥmeş girifted rāh

[-n-] **Tene: 03** Bir tonluk kumaş ve kaftānuñ bedeni ve enderūn ma' nāsına ve diftik ve toğan kundesı ve çırtıboğa **04** didükleri ki gāyetde küçücek kuşcağızdur ve ağacuñ özdegi Fāzıl-ı Muḥakḳık *Deḳāyıku'l-Ḥaḳāyık*da **05** böyle taḥḳık itmişler ki tamām tonluğa tene dirler, bile dek olana nīm-tene dirler **06** nīm yarımudur, āḫirindegi *hā* iḥtişāş içündür, nāfedeki pāyedeki *hā* gibidür, teşbihen ağacuñ **07** özdeğine tene dirler, niteki bu beytde zāhirdür. **Esedî:**

Nūḫustīn giyāhī nūmāyed dıraḫt

08

Tene gired ān ki koned puḫ saḫt

Āḫirindegi *hā* kemānedeki *hā* gibidür. Bir ismūñ bir şey'e ıtlāḳı ḫaḳīqaten **09** olmayup teşbihen olıcağ āḫirine bir *hā*'i sākine ilḫāk iderler, kemāne çıkırıkçılaruñ mişḳabında **10** olan nesnedür ki yaya beñzer. [n-y] **Tenye:** Hegbe sā'ir adları tekye lafzında yazılmışdur. [v-e-r] **Tevāre:** **11** Bir evdür ki ḳamışdan örerler ve içine sergīn ve süpründi dökerler ve ḳademgāh ma' nāsına. **Esedî:**

12

Bisāt düstānet der-besātīn

Maḳām-ı düşmenānet der-tevāre

Teh: Ḳat, tūy ma' nāsına ḡayrı esāmīsı **13** *tā* lafzında mestürdür ve iz, eşer ma' nāsına. Fāzıl-ı Muḥakḳık *Deḳāyıku'l-Ḥaḳāyık*da böyle taḥḳık ü tedḳık eylemişler ki **14** āletdür ammā zīr ma' nāsına ālet degildür, 'Acem ḫaş āletine teh-seng dir, degnek āletine teh-çüb dir **15** tene ki bu beytten zāhirdür. **Beyt:**

Eger kerdendī ez-çübeş fer u kūb

Zebān çün erre kerdī der-teh çüb

16 Ayağ āletinde teh-pāy dirler, niteki Fettāḫīnūñ bu beytinde zāhirdür. **Beyt:**

Teh-pāyet çü mī-perdāḫt hicrān sīneem ez-ḡam

17

Lebet-rā ārzū-yı buse dil-pervāz bāyestī

Ḥusrevūñ bu beytlerinden daḫı **18** zāhirdür. **Naẓm:**

Der-īn kūnbed be-nīgī bergeş āvāz

Ki kūnbed her çı kūyī kūyedet bāz

19

Yekī-rā dih şadā yābī der-īn rāh

Ki bālā künbed-est ü der-teheş çāh

Tehūñ ma' nāsı taqrır olınan idügi qatı **20** zāhirdür. *Bahrü'l-Garā'ib* şāhibi tehī iz ile tefsir itmişdür. Fettāhīnūñ beyti ile istişhād itmişdür. **21 Beyt:**

Dīdem şanemī güftemeş ey şem' -i meh-āsā

Sāyem be-teh-pāy-ı to rev güft be-yāsā

Et-Tā'i'l-Meksüre: 22 [r-e-ş] **Tirāşe:** Yonqa. [k-d] **Tıqda:** Kişniz. [k-r-d] **Tıqırda:** Kerevyā didükleri ot ki eṭbbā qatında **23** ma' rüfdur ve *kerfe* dirler. [g-m-h] **Tigme:** Altun til ile işlenmiş nesne. [h-y-g-e] **Tihīgāh:** Tihīgāh kerde gāh **24** boş böğür, *hāşiret* ma' nāsına. [-k-] **Tikke:** Şalvār-bend. **Tih:** Tihī, boş ve dip, *kar* ma' nāsına isti' māl olunur. **25 Āhī-i Şirāzi:**

Ser be-keş der-baḥr-i fikret bād u çeşm ber-sirişk

Der-tih deryā koned cā çün şadef-i pür güher-est

26 [y-r-e-r] **Tirāre:** İki *rā*'-i mühmele ile elegimsağmal, qavs-i kuzah ma' nāsına. [y-r-e-j] **Tirāje:** Evvel **27** *rā*'-i mühmele *rā*'-i şānī mu' ceme ile mişlihu sā'ir adları serir lafzında meşürdür. [y-r] **Tire:** Bulanuk ve qara. **28 Kemāl-i Hucendī:**

Ger ne binem raḥt ez-ṭurre-i meşin çi ' aceb

Der-şeb-i tire be-hürşid nazār şev ān kerd

29

Yekī-rā çonin tire-baḥt āferid

Yekī-rā sezā-vār taḥt āferid

Ve bir münevver nesne, müteğayyir olup **30** qarardığına daḥı dirler. **Aḥmed-i Kirmāni:**

Ez-pence-i puḥ çes çü resti

V'ez-şeşder şeş cihet çü resti

31

Ne şemse-i şems tire kered

Ne dīde-i dehr ḥire kered

Ve tīr ma' nāsına ve yağcılar diregi **326a/01** ve bir kuş adıdır ki ügeyik miqdārı olur vilāyet-i 'Irāq-ı 'Arabda çok olur ki Bağdāddur **02** 'Arabca şeftin dirler ve *hāsız* tīr daḥı dirler. [y-j] **Tije:** *Zā*'-i 'Acemiyile mertek ve elegimsağmal ki 'Arabca **03** serāb dirler. [y-s] **Tise:** *Sin*-i mühmele ile gügercine beñzer bir kuşdur. [y-ş] **Tişe:** *Şin*-i mu' ceme ile **04** keser ve küleng. [y-n] **Tine:** Örümcek evi, beyt-i 'ankebüt ma' nāsına gayrı esāmisi serir lafzında **05** mezkürdür. [-y-] **Tih:** Şahrā vü beyābān ve avlanmaq ma' nāsına. **Et-Tā'i'l-Mazmūme 06** [h-m] **Toḥme:** Mi' dede ta'ām fāsīd olup hażm olmamaq ve ol ta'ām fāsīd eyleyen marāza **07** daḥı dirler ve toḥm ma' nāsına ve bundandır ki menī

ma' nāsına da gelür ki her cānlunuñ toħmıdır. [ħ-t-m-y-e-n] **08 Tuħt-miyāne:** Toħmiyāne ma' nāsına. [ħ-m-y-e-n] **Toħmiyāne:** Tirkenüñ yirden evvel çıķup zāhir olan **09** mertebenüñ adıdır ki Türkide soķarıķ dirler ve toħmugān ya' nī her toħm ki vardur arpadan ve **10** buğdaydan ve semiz oti. [r-ħ-c] **Turuħce:** Bāğ tevegi. [r-ş] **Turuşe:** Tirşe, türüşe kızıkulağı **11** sā'ir adları dībāc lafzında yazılmışdur. [r-f-n-d] **Turfende:** Pehlevī lūgatinde bī-hūde ma' nāsınadır **12** ve evvel yitişen nesneye dirler. [r-v-ş] **Türüşe:** Tirşe ma' nāsına ki kızıkulağı didükleri ekşice ota **13** dirler. [r-v-n-d] **Turvende:** Turfende ma' nāsına. [g-m] **Tügme:** Türkide dügme didükleri ki kıaftānlara iderler. **14** [l-v-l] **Tülüle:** Ğurmā ıalı. [v-b-r] **Tübre:** Türkide ğalaı idüp türve didükleri ki içine nesne **15** koyarlar. [v-t] **Tüte:** Beñ ki soñradan çıķar ammā Ā' cām her beñe tüte dirler, ammā ařda tüte **16** oldur ki bedende sigil gibi siyāh çıķar, sevdāyī kıatdan ħāřıl olur, ħāķīkıatde *tā*'i řānī **17** müşelleşdür. Fārside *řā*-i müşelleş řāķīl olduğı cihetden *tā* ile telaffuz iderler ve depecik **18** tüde ma' nāsına. [v-r] **Türe:** Resm ü āyīn Türkide de müsta' meldür. **Beyt: Der-vařf-ı o:**

19 Sāħt yeksān ze-naķř-ı şür-engīz

V'īn ħāķ-rā be-türe-i Cengīz

[v-j] **Tüje:** A' lām-ı nisādandır. **20** [v-c-b] **Tücebe:** Seyl. **Rüdekī:**

Ğod to-rā cüyed heme ħübī vü zīb

Hem-çonān çün tücebe cüyed nişib

21 [v-ħ-t] **Tüħte:** Ödenmiş ve kıonmiş ve göçmiş. [v-ħ-c] **Tüħce:** Dīvārlarda esbāb **22** kıomaķ içün itdükleri yir, terek ma' nāsına. [v-d] **Tüde:** Depecik ve deve örgüci ve ħübübāt **23** yığını ve her nesne ki çāç gibi yığın ola ber-sebīl-i isti' āre tüde dirler. **Şems-i F.:**

24 'Aıā-yı o ne-bāřed bedre bedre

Buved ez-la' l ü gevher tüde tüde

[v-s] **Tüse:** *řin*-i müħmele ile besilü tavar. [v-ş] **25 Tüşe:** Azıķ, zād ma' nāsına. [l-e-b-r] **Tülbere:** Edük didükleri ağaçdur. [v-l] **Tüle:** Oķ tolısı ve [ebe] gümece penīrek ma' nāsına **26** sā'ir esāmisi *vertāc* lafzında meştürdur. [-v-] **Tüh:** Kıat ma' nāsına ğayrı adları *tā* lafzında mezkürdur. **27 Nev'-i Evvelehu El-Cīmi'l-Meftūħa** **28** [e-b-l] **Çābile:** Çābile, çāvile. *Cīm*-i 'Acemīyile Pehlevī lūgatinde gül ve gül ğonçesine ve gül düğülceğine dirler. [e-ç-l] **29 Çāçile:** Çaruķ, pāy-efrāz ma' nāsına. **Beyt:**

Giriftem be-cāyī resīdī be-māl

Ki zerrīn konī sendel ü çāçile

30 [e-r-p-e-r] **Çār-pāre:** Uşülle sāz yanında çalduķları dört pāre ağaçdur ve penīh **31**

ma' nāsına. [e-ç-v-b] **Çār-çūbe:** Çar-çūh didükleri. [e-r-ğ-e-n] **Çār-hāne:** Büyük kazan. [e-r] **Çāre:** **326b/01** Dermān u meded. (‘):

Çāre nīst coz rızā be-każā

Ve hīle ve bir kez merre ve yek-bār ma' nāsına. **Bejt:**

02

Ey ber-to mīr resīde be-her teng çāre

Ez-ğāl-i men-i za' if ber-endiş çare

[e-ř-t-g-e] **03 Çāřtgāh:** *Cīm-i* ‘Acemīyile kuřluk vařtı. **Çāřtgāhīne:** Kuřluk vařtinki dimekdūr. [e-ř-t-g] **04 Çāřtgeh:** Çāřtgāh lafzından muħaffefdūr. [e-ř-t] **Çāřte:** Kuřluk yimegi. [e-m] **Cāme:** *Cīm-i* ‘Arabīyile **05** gıyesi, ism-i cinsdūr, giyilen cemī‘ libāslara itlāk olunur ve yarısı yanmıř egsi ve dōřek **06** ve kađeħ ve řurāhī. **Şems-i F.:**

Feth ber-yād-ı bezm-i o ĥorde

Her çı der-cām kerde ez-cāme

Ni‘ metī ve **07** ři‘ rūñ řāh beyti ve ġazel ma' nāsına daħı naql eylemiř ve Şems-i Faħrīnūñ bu beyti ile istiřhād **08** itmiř. **Bejt:**

Cāmeħā yāfte ez-ū řā‘ ir

Çün ber ü ‘ arz kerd yek cāme

Firdevsī:

09

Yekī cāme gūy u yek çeng zen

Yekī pāy gūyed řiken-ber-řiken

Fāzıl-ı Muħaķķık *Deķāyıkū'l-Ĥaķāyık*da böyle **10** taħķık ü tedķık itmiřler ki cāme ma' nā-yı ařlısı i‘ tibāriyıla melbūse ve mefrūse ‘ āmdur **11** melbūse ten-cāme dirler, ařlı cāme-i tendūr. İzāfetile ‘ ilmiyyeye naql olunduđda kā‘ ide-i terkīb **12** tağyīr olup muzāfun ileyh taķdīm olınmıřdur. Mefrūşe, cāme-ħ‘ āb dirler, niteki bu **13** beytde zāhirdūr. **Bejt:**

Cūdā kerd pes Yūsuf jerf-yāb

Ze-peř Zūleyhā be-řeb cāme-ħ‘ āb

14 Cāme-ħ‘ ābınūñ ařlı cāme-i ĥ‘ ābdur. İzāfetile ‘ ilmiyyeye naql olunduđda ‘ alāmet-i **15** izāfet ki cāmenūñ āħirinde hemze-i meksūre idi. Ĥızf olunmağıla kā‘ ide-i terkīb tağyīr **16** olınmıřdur. Ammā keřret-i isti‘ mālile cāme melbūsda a‘ lām-ı ġālībeden olmuřdur. İtlākı üzerine **17** bilā qarīnetin zıkr olınsa murād arķaya giyecekdūr. Niteki bu beytten zāhirdūr. **Bejt:**

18

Pīrāhen-i berg ber-dıraħtān

Çün cāme-i ‘ iyd nīk-baħtān

İsti‘ āre řarīķiyile beyt-i mezķūrdaki **19** pīrāhen gibi cāmede ezhārda isti‘ māl olupdur,

niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

20 Bülbül zede bāng u na[‘] re çün pencerān
V’ez-ecd gül-i surh şode cāme derān

Cāme ile kabānuñ farkı 21 var cāme öñi tutuk olana dirler, ammā kabā dimezler, öñi açuğa maḥşūşdur. Kabā[‘] Acemde 22 bu vechile müsta[‘] meldür. Cāme, kabā kerd dirler. Kaçan öñi tutuk kaftānun yırtup öñini 23 açsa, niteki bu beytde vāki[‘] dür. **Beyt:**

24 Çün gül ez-nükhet-i o cāme kabā kon Hāfiz
V’ān kabā der-reh-i ān kāmēt-i çālāk-endāz

Çāme: Çāme, çeğāme, çeğāme. *Cīm-i*[‘] Acemīyile Ni[‘] meti 25 kuvvet ü ḥurmet ü[‘] izzet ü destān u şı[‘] r ü kaşide ma[‘] nāsına naql itmiş. 26 Mevlānā Ḥalīmī şı[‘] r ma[‘] nāsınadur dimiş ve ba[‘] zılar kaşide dimekdür didiler, şı[‘] r ü kaşide 27 ma[‘] nāsına çeğāme lafzından taḥfif olunmuşdur. [e-n-e-n] **Cānāne:** Ma[‘] şūka. [e-n] **Çāne:** 28 *Cīm-i*[‘] Acemīyile çeñe, [‘] Arabīde *hanek* ma[‘] nāsına. **Beyt:**

Hoş ta[‘] ām-est kes ne-mī-bāyed
Zaḥm-ı dendān u zaḥmet-i çāne

29 **Cāne:** *Cīm-i*[‘] Arabīyile her ḥayvānuñ kiçüregine dirler. Meşelā ṭaya, esb-cāne dirler 30 ve buzağuya gāv-cāne dirler ve özdek ve cezire ma[‘] nāsına. [e-v-d-e-n] **Cāvidāne:** Cāvidān 31 cāvidāne, cāvīd, cāvīdān ebedī olan nesne, cāvidān ma[‘] nāsına. [e-v-l] **Çāvele:** *Cīm-i*[‘] Acemīyile 327a/01 Pehlevī lügatinde güle dirler, verd ma[‘] nāsına ve gül ve gülcigine daḥı dirler, çābele ma[‘] nāsına. [-e-] **Cāh:** 02 *Cīm-i*[‘] Arabīyile iqbāl ü devlet ü[‘] izzet ü manşīb u mertebe [‘] Arabīdür. Fārsīde daḥı çok 03 müsta[‘] meldür. **Çāh:** *Cīm-i*[‘] Acemīyile muṭlaqā kuyuya dirler, şuyı olsun gerek olmasun ki içine 04 tereke toldururlar. [e-h-y-v-z] **Çāh-yūze:** Koğa çıkaracak çengel ü çepe ve ölke, bekre anuñ 05 içinde döner, demürden olsa [‘] Arabca *ḥuttāf* dirler ağaçdan olsa, [‘] Arabca *ka[‘] v* 06 dirler. [e-y-p-n-e] **Cāy-ı penāh:** Şığıncağ yir ve şığınca yiri. [e-y-g-e] **Cāygāh:** Turacak yir 07 Fāzıl-ı Muḥakkik böyle taḥkik itmişler ki cāygāh lafz-ı mürekkebdür, bir cüz’i cāydur yir ma[‘] nāsına 08 bir cüz’i de gāhdur, *kāf*-ı [‘] Acemīyile meclis ma[‘] nāsına cāygāhuñ ma[‘] nā-yı terkībisi oturacak yirdür. 09 *yānuñ* sükūniyladur. Aşlı cāy-ı gāhdur, *yānuñ* kesresiyile ki [‘] alāmet-i izāfetdür, [‘] ilmiyyeye naql olıcağ 10 kâ[‘] ide-i terkīb tağyir olunup mezkūr ḥarfūñ ḥareketi sükūne mübeddel oldı. [p-e-r] **Çepāre:** Eski 11 kaftān ba[‘] zı nüshada āhiri *nūmla* çapan vāki[‘] olmuş. [p-ç-l] **Çepçele:** *Cīm-i*[‘] Acemīyile şyrıncağ oyunu 12 ya[‘] nī buz urmağ [‘] Arabca *zaḥlūka* dirler ve ṭayancağ nesne ve çömçe balıq, *Şihāh-ı* [‘] Acem şāhibi bu 13 ma[‘] nāya kesr-i *cīm-i*[‘] Acemīyile taşhīh eyledi. [-b-] **Çepe:** *Cīm* ü *bā*-ı [‘] Acemīyile zağar ve şolağ kimse ya[‘] nī her işi 14 şol ile işler, rāsta

muḳābilidür. **Cebe:** *Cīm ü bā* 'i 'Arabīyile cengde giyilen demürden ḳaftān **15** Türkide de cebe dirler. [p-y-r] **Çepire:** *Cīm ü bā* 'i 'Acemīyile bir işden ötüri cem' olmak, müctemi' ma' nāsına **16** ve yaraḳlanmış, āmāde ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Be-rāy sāz-kār devlet-i to

Kevākib-rā buved dāyim çepire

17 Cebire: *Cīm ü bā* 'i 'Arabīyile büyük arslan ve şınuḳ kemük ki şararlar, 'Arabide şınuḳ ve cerāḫat **18** üzerine şarduḳları şarḡı ki üzerine meşḫ iderler. [-t-] **Çete:** Bir vilāyet adıdır. [d-ke-r] **Cedkäre:** **19** Muḫālif tedbīrler. [r-e-g-e] **Çerāḡāh:** Çerāḡāh, çerāzār otlak yiri, mer'ā ve mürtefi' ma' nāsına aşlda **20** lafz-ı mürekkebdür. Bir cüz' i çerādur, otlak ma' nāsına bir cüz' i de gāhdur, maḫall ma' nāsına cāyḡāhdaki **21** gāh gibi aşlı gāh çerādur, 'alem olıcaḳ muzāfun ileyh taḳdīm olınmışdır. [r-e-g] **Çerāḡeh:** *Kāf*-ı **22** 'Acemīyile mişlihu, çerāḡāh lafzından muḫaffefdür. [r-p-r-v-d] **Çerb-rüde:** *Cīm*-i 'Acemīyile ḳıvrım, baḡarsaḳ ya' nī **23** penceviş. [r-b] **Çerbe:** Ni' meti çerḫa ma' nāsına naḳl eylemiş ki felek ve ağırşaḳ ve ḳalkān ve çıkrıḳ **24** ve duzaḳ ma' nāsınadır. [r-ḫ-ḡ-l] **Çarḫ-ı ḡalle:** Ḳaḫlı. [r-ḫ-l] **Çerḫale:** Çerḫale, çerḫa. *Cīm*-i 'Acemīyile *Şiḫāḫ*-ı 'Acem **25** şāḫibi bi'l-feth ve'z-zamm dimiş güneyik çıçegi ve ḳaluḡan didükleri dikendür ki deve yir, eḫıbbā **26** ḳatında şukā'ā dimekile ma' rüfdur. [r-ḫ] **Çerḫa:** Ve bi'l-kesr ḳaluḡan didükleri ot ki eḫıbbā şukā'ā **27** dir ve ḳalkān ve felek ve çıkrıḳ ve duzaḳ ki şayyād āletidür. Ḳaraḫışārī ve kelebce ma' nāsına **28** da gelür dimiş. [r-d] **Çerde:** Yaḡız dirler, levnde isti' māl olunur. Meşelā ḳara yaḡıza siyeh-çerde **29** ve şarışına zerd-çerde dirler ve aşsız ve uşulsuz at ve ḳaraca çekirge, çırtlıḳ **30** ve toy didükleri büyük ḳuş, cebbārī ma' nāsına. [r-m] **Çerme:** Boz at. Fāzıl-ı Muḫaḳḳıḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da **31** böyle taḫḳıḳ itmişler ki ata çerme ıtlāḳı bu beytden fehm olunur. **Firdevsī:**

327b/01

Çü pūşid Sohrāb ḫaftān-ı ceng

Teş-est ez-ber çerme-i seng-i reng

Rānuñ **02** i' tibāriyiledür. Niteki beyt-i mezkürdan añlanur. *Baḫrū'l-Ġarā'ib* şāḫibi çerme boz at dimişdür **03** ve bu beyti istişḫād itmişdür. **Beyt:**

Ber-engiḫt pes çerme-i germ ḫiz

Der-efkende ber-Hindüvān rüstāḫiz

04 Bu beytde ol ma' nāya didüḡi ta' yin rene delālet yoḳdur. Beyt-i sābıḳda vardur. **05** [r-n-d] **Çerende:** Otlayıcı cānver. [r-v-y-d] **Çervide:** *Cīm*-i 'Acemīyile çāre istemek. **Şems-i F.:**

06

Devlet ü nuşret ü sa' ādet-rā

Ni-st kāri be-ḡir çervide

Çere: *Cīm*-i ‘Acemīyile yağ özi **07** ve çäre istemek ve vahşī hayvān ve kuş. [r-y-d]

Cerīde: Her nesneden mücerred ve tenhā ve defter ma‘ nāsına. **08 Hāfız:**

Cerīde-rev ki güzergāh-ı ‘āfiyet teng-est

Piyāle-gīr ki ‘ömr-i ‘azīz-i bī-bedel-est

‘Aşşārī:

09

Çü buved o dilberī-rā ser-cerīde

Şod ān geştī ez-ū beytü’l-kaşīde

[r-y] **Cerye:** Kursağ **10** havşala ma‘ nāsına. Hālimī kesr-i *cīm* ü *rānuñ* kesrīyile ve *yānuñ*

teşdīdiyile taşhīh idüp kuş kursorağına **11** dirler dimiş. [z-d-r] **Çezdere:** *Cīm*-i ‘Acemīyile

kağırdak ve darı kuşı. [z-d] **Çezde:** *Cīm*-i ‘Acemīyile mişlihu **12** ve çağır toğan ve

çağırğan toy ve göden çekirge ve çez bağırsağ. [-z-] **Çeze:** *Cīm*-i ‘Acemīyile öz ve

çadır. **13** [s-p-y-d] **Çespīde:** Ekilmiş ve meyl eylemiş ve iki nesne birbirine yapışmış. [ş-

m-p-n-e] **Çeşm-penāh:** **14** Yaramaz göz degmek için itdükleri ta‘ vīz. **Şems-i F.:**

Her ki bā-ħırz-ı medh-i o bāşed

Ne-buved hāceteş be-çeşm-penāh

15 [ş-m-z-d] **Çeşm-zede:** Göz dikmiş. [ş-m-g-ş-t] **Çeşm-küşte:** *Kāf*-ı ‘Acemīnūñ

fethasıyla **16** şaşı, ‘Arabīde aḥvel ma‘ nāsına. ‘**Ascedī:**

Hecā kerd-est pinhān şā‘ irān-rā

Çarī‘ ān kūr-ı mel‘ ün çeşm-güşte

17 [ş-m] **Çeşme:** Bīnar, *yenbū*‘ ma‘ nāsına. **Beyt:**

Der-īn çeşme çün mā besī dem-zedend

18

Ber-füted tā çeşm ber-hem zedend

Ve igne ve çuvāl-düz yordusu ve bunlara beñzerine varise. **Beyt:**

19

Resīd nāvek-i çeşm-i to īn-çonān be-şem

Ki çeşme çeşme şod ez-nāvek-i to pīrehenem

Fāzıl-ı Muḥakkīk **20** böyle taḥkīk itmişler ki çeşmedeki çeşm, göz ma‘ nāsınadır. İtlākı

teşbīhendür, āḥirindeki *hā* naql içündür **21** ma‘ nā-yı ‘āmdan, ma‘ nā-yı ḥāşşa bu *hānuñ*

ḥāne beyānında tafşīli geçmiştir, güzellige çeşmek didükleri daḥı **22** teşbīhen isti‘āre

tarīkiyiledür, nitteki maḥallinde zıkr olunmuşdur. [ğ-e-r] **Çegāre:** Ğalle kuyusu. [ğ-e-l]

Çegāle: **23** Kuşlar cem‘ iyyeti ve çoğuldusu, havāda olsun yirde olsun. **Esedī:**

Perākende gerdün u hāmün heme

24

Ze-murgān-ı çegāle ze-murgān reme

Ve Türkīde çağala didükleri *ğaym*ile ve *fā* ile daḥı lügātdür. [ğ-e-m] **Çegāme:** **25** Şi‘r ü

kaşīde çāme ma‘ nāsına. [ğ-e-n] **Çegāne:** Mevlānā Hālimī dört pāre taḥteciklerdür ki

elde tutarlar **26** çār-pāre ma' nāsına ve aklığa dağı dirler dimiş. Ni' meti barmağlar arasında çalınan sāza dirler **27** dimiş ve kemānçe mu'lakā çalğı ma' nāsına naql olunur. [ğ-r-s-t] **Çağreste:** Sırçan ya' nī maşıra içindeki **28** demür ig ve ocağ maşası *cim*den sonra *fā* ile dağı lügatdür. [ğ-r-e-b] **Çağrābe:** *Cim*-i 'Acemiyile kurbaga **29** yoşunu ki şularda olur, 'Arabca *tuħlub* dirler. [ğ-z-e-v] **Çağzāve:** Mişlihu. [ğ-z-v-e-v] **Çağzvāve:** Mişlihu. **30** [ğ-n] **Çağne:** *Cim*-i 'Acemiyile yapalağ kuşu, ügiye beñzer ve kāfir kırilağuci ki gözleri büyük ve zengī şaruluğa **31** mā'il olur, ta'rib idüp çağnağ dirler çağnek dağı lügatdür. [f-e-l] **Çefāle:** Kuşlar cem' iyyeti **328a/01** ve ğavğāsı, çeğāle ma' nāsına. [f-t] **Çefte:** *Cim*-i 'Acemiyile *fādan* sonra *tā* ile ekilüp iki kat **02** olmuş. **Şems-i F.:**

Şehen-şāhī ki ender-hızmeti o

Hemīşe peşt-i gerdün çefte bāşed

ve **03** büzülmüş ve kavrulmuş çığın lafzından ism-i mef' üldür ve üzüm şalkımı ve aşmaya dağı dirler **04** ve kerevit ki aşma için ola, 'Arabide 'arış ü 'urüş dirler ve ba' zı vilâyette aña kilāver dirler. **Reşid Vatvāt:**

Zerd şod nā-çeşide şerbet-i ' aşk

Çefte şod nā-keşide firkat-i yār

05 [f-r-s-t] **Çefreste:** Māsüre içinde olan demür ig ki Türkide sırçan dirler *ğayn* ile **06** çağreste dağı lügatdür. [f-n] **Cefne:** *Fādan* sonra *nūmla* büyük ağaçdan çanağ. [k-e-b] **Çekābe:** **07** Kāriz tokmağı. [k-e-k] **Çekāke:** Kapu bağı ve tamlā *katre* ma' nāsına ğayrı adları *nāv* lafzında meşūrdur. **08** [k-e-l] **Çekāle:** Mişlihu tamlā ma' nāsına. [k-e-m] **Çekāme:** Şi' r ü kaşide, çāme ve çeğāme ma' nāsına.³¹⁸¹ [-k-] **Çeke:** **09** Tamlā, çekāle ma' nāsına. [k-r] **Çekre:** Köpük, *kef* ma' nāsına şunuñ olsun ve ğayrınıñ olsun. **10** [l-ğ-v-z] **Çelğūze:** Hindūstān kozi nārcil ma' nāsına ve çam kozağı ve küknār kozağı **11** ki fıstıq-ı Rūmīdür, ğalağ idüp gögez dirler. Ni' meti ve fıstıqa beñzer bir yemişdür dimiş. [l-v] **12 Celve:** Gerdek ve nāzıla şalınmağ ve semā' 'Arabīdür, Fārsīde dağı çok isti' māl olunur. [l-v-h-g] **13 Celvege:** Feth-i *kāf*-ı 'Acemiyile ve *hā*'-i aşliyiyle şalınacağ yir ve gerdekhāne. [l-y-d] **Çelīde:** Zihgīr ki **14** oğ atduğları vaqt yay kirişin anuñıla tutarlar ve engüştüvāne ma' nāsına. [m-e-z] **Cemmāze:** Erbāb-ı **15** lügat yil deve ve maħmil devesi dimişler, 'Arabīdür, cemmāze şütür-devendeye dirler, *Şihāh-ı Cevherīde* **16** ve'l-*cemmāzi'l-ba'iri'z-zī yirkebetü'l-mücemmiz* dimişler. [m-e-n-n-d] **Çemānende:** Teferruħlayıcı. **Beyt:**

17

Çemānende çerme çemīde cevān

³¹⁸¹ --. 16. (311a/19)

Yekī kūh-ı bār-est güfti-revān

[m-e-n] **Çemāne**. *Cīm-i* ‘Acemīyle Mevlānā Ḥalīmī süci kabı dimiş, Şems-i Faḥrī 18 şarāb kabağı ki üzeri naşlu ola dimiş ve bu beyti inşā eylemiş. **Beyt**:

Ḥarīfān çemen-rā bā-zaferhā

19

Be-yād-ı o buved cām u çemāne

Dīger:

Ger meyl-i nücūm kon çü sāgar

Gerden be-nihīm çün çemāne

Ve piyāle 20 ma‘ nāsına dağı naql olunmuş. **Beyt**:

Gehī ḥufte ber-sünbül ü nev-semen

Gehī bā-çemāne çemān der-çemen

Ammā 21 Ni‘ metī ve Cemūñ piyālesi adıdır dimiş. Cemūñ aşlı tafşili ile maḥallinde zikr olunmuşdur ve 22 cevāhirden kıymetī olıcağ, rengi gök bir cevherdür dimiş. [m-n-d] **Çemende**: Otlayıcı, dābbe ma‘ nāsına. [n-b] 23 **Cenbe**: Kapu ardına bağlanmağıçün bıraktıkları ağaç tırkuz ma‘ nāsına ve kārız toğmağı ki 24 toğaç dirler ve üzüm çekirdegi. [n-c] **Cence**: Toğaç ma‘ nāsına ve üzüm çekirdegi. [n-d-r] **Cendere**: Ol āletdür ki 25 sölpük olan esbābı anuñıla cilā iderler ve açarlar. [m-y-d] **Çemīde**: Nāz ile gidici şalınıcı. [n-e-b] 26 **Cenābe**: Bir oyundur mu‘ āhede iderler, ekşer gice ile oynarlar ve ay tinnāne ve ey söyleyene ve ey gelene 27 dirler eşaḥḥ zam-ı *cīm*iledür. [n-d] **Cende**: Dögeç ve kāmçı. [n-ğ-v-z] **Çengūze**: Hindūstān kozi ve kūknār 28 ve çam kozağı, çelgüre ma‘ nāsına. **Çengāle**: Çengāl ma‘ nāsına. **Çengāve**: A‘ lām-ı ricāldendür. [n-g-m-v-z] 29 **Çeng-mūze**: Edük burnıñ sivricesi ki ‘Arabca ḥortūm dirler. [n-y-b] **Cenībe**: 30 Yidek ‘Arabīdür. [n-y-n] **Cenīne**: Ev etrafında olan turre. [-n-] **Çene**: ‘Alef-i murğ, çine ma‘ nāsına ammā 31 kesre eşaḥḥdur. [v-e-z] **Cevāze**: Kıba ya‘ nī kırkbayır didükleri ve ısıtma ma‘ nāsına. [v-b-y-n] **Cevbīne**: 328b/01 Hümā kuşı. [v-z-g-r] **Cevz-girih**: Düğme. [v-z-y-n] **Cevzīne**: Koşlu ḥalvā, ta‘ rīb idüp cevzīnc 02 dirler. [v-n] **Cevne**: Güneş. **Çeh**: *Hā*’i melfūza ile kuyı ma‘ nāsına çāh lafzından muḥaffedür māh u meh 03 rāh u reh gibi. **Çe**: *Hā*’i ‘alāmetile ḥarf-i taşğirdür, nānçe, kemānçe, gulāmçe gibi nāncağuz, yaycağuz, kulcağuz 04 dimekdür, lügat-i Fārsīde delālet-i vaż’iyye ḥasbīle kaṭ’an ma‘ nā-yı şıgarı ifāde ider çe dir. 05 Āḥir kelimeye lāḥik olur, ol kelimenūñ medlülünde şıgar ma‘ nāsın ifāde ider, meşelā küçücük bağ 06 küçücük bağ diyecek yirde bağçe, boğçe dirler, bağūñ leṭāfetinde tağyir itseler, āḥirine 07 *kāf*-ı taşğir getirürler, bağek dirler, şıgarından ḥaber virmek isteseler, āḥirine mezkūr 08 ‘ibāreti ilḥāk iderler, bağçe dirler. [h-e-r-ğ-e-n] **Çehār-ḥāne**: Şirdān ki içine kıyma ṭoldururlar 09

ve kese ki zardān dirler ve bir dürlü aşdur. [h-e-r-ş-e-ğ] **Çehār-şāha:** Yaba sā'ir esāmisi 10 se-engüşt lafzında mezkürdür. **Çehār-süvāre:** Dört yol başı. **Çehārgāne:** Dört 11 dürlü. [h-r] **Çehre:** Şüret ve beñiz ve yüzde olan nişān ve çıkırıķ ve cāriye. Fāzıl-ı Muḥakkıķ 12 böyle taḥķıķ itmişler ki çehre yüzdür, niteki bu beytten zāhirdür. **Beyt:**

Be-çehre çü āteş be-^çarız çü āb

13

Fürüz ender māh u ez-āfitāb

Çehr de dirler *hāsız*. **Beyt:**

Be-porsīd bisyār u būsīd çehr

14

Nüvāzīd ü her gūne efzūd mihr

Çehrenüñ medlüli olan yüz ^çuzv-ı maḥşuş 15 u ma^çrūfdur. Kızıl beñizlünüñ çehresini oda teşbīh itdüklerinleyin niteki beyt-i sābıķda 16 mezkürdür. Aķ beñizlünüñ çehresini aya teşbīh iderler, māh-çehre dirler, gāh olur 17 müşebbihī taķdīm iderler, çehre-māh dirler, niteki Firdevsīnün bu beytinde vāķi^ç olupdur. **18 Beyt:**

Ber-īn hemī güft ān çehre-māh

Hemī kerd Yūsuf be-her sū nigāh

[h-n-d] **Çehende:** *Cīm*-i ^çAcemjyile 19 çalıķ at ya^çnī rām olup yola oñat yürimez, şıçrar yürür. [h-v-d-e-n] **Cehūdāne:** 20 Bir ta^çām adıdur ki ^çArabca *neķāniķ* dirler, Türkide yağ ördegi dirler ve şucuk. [h-y-r] **Çehire:** 21 Çehre ma^çnāsına. **El-Cīmi'l-Meksüre:** [r-e-ğ-p-e-n] **Çirāğpāne:** Ol āletdür ki çerāğ anuñ 22 üstünde yanar, çerāğ-pā ma^çnāsına, ^çArabide *menāret* ü *māşilet* ma^çnāsına. [r-e-ğ-p-e-y] **Çirāğ-pāye:** Mişlihu 23 ve çerāğ dibi. [r-e-ğ-p-r] **Çirāğ-pere:** Ölke çerāğı anuñ içine koyarlar bir yerden bir yere 24 alup giderler. Meşelā fener gibi ve pervāne. [r-e-ğ-l] **Çirāğale:** Gice yıldız gibi ışlayan böcekdür, 25 kirm-i şeb-tāb ma^çnāsına sā'ir esāmisi şeb-tāb lafzında meşürdür. [r-e-ğ-v-e-s] **Çirāğvāse:** 26 Pervāne. **Çirāğyāne:** Çirāğpāye ma^çnāsına. [r-c] **Circe:** Güneyik çiçeği ve ķaluğan dikenini çerḥa 27 ma^çnāsına iki *cīm*-i ^çArabiyile Esāmī şāḥibi *hüve nebet merren yüşilü'r-rağl* dimiş. [r-ğ] **Çirḥa:** Mişlihu.³¹⁸² [r-y] **Ciriyye:** 28 *Bānuñ* kesresi *rānuñ* ve *yānuñ* teşdidiyile kuşuñ çigereki ^çalefdān ma^çnāsına ki ķursaķdur. 29 [g-r-e-g-n-d] **Ciger-āgende:** Yağ bağır didükleri ki cigeri kıyma idüp bişürürler ve ciger ile 30 tolmış şucuk. [g-r-g-v-ş] **Ciger-güşe:** Ziyādetü'l-kebed. [k-v-n] **Çi-güne:** Ne dürlü dimekdür ve nite keyf 31 ma^çnāsına. [l-e-z] **Cilāze:** Taḥfif-i *lām*ile ^çilm-i müsīķi perdeleri ve bağırsaķ perdeleri. [l-c] **Cilcile:** 329a/01 Kāplubağa ve çille ma^çnāsına kāplubağa yavrısını kırķ günde çıkarur. Feth-i *cīm*ile cülcüle ^çArabide 02 ra^çd āvāzına

³¹⁸² 16. (312a/07)

dirler ve hareket ma' nāsına. [-l-] **Çille:** *Cīm-i* 'Acemiyile bir nev' mantardur. Simārūğ dirler **03** ve 'avratların müddet-i nefāsı ve dervişlerin kırk günde halvetde oturduklarına dirler **04** ve yay tüncü. **Beyt:**

Mi-keşed ber-men felek tır ü men sine-siper
Çille-i her güşe ber-mey āverem hemçün keman

05 Kātibi:

Şir-i gerdün-rā pey-i şayd er taleb-dārī ze-mihr
Efkende ez-çillei kavşeş be-gerdün pālheng

06 Cīm-i 'Arabiyile, 'Arabide tezeke dirler ki yaqarlar ve 'arūsalarını ere virdüklerinde envā' **07** şüret ile tezyin idüp cilve itdürdüklerine dirler. [-n-] **Çine:** Dāne-i murğ, çine lafzından **08** taḥfif olunmuşdur. [n-y-b] **Çinibe:** Yürek. **Çi:** *Hā*'i 'alāmet ile ḥarf-i istifhāmdur. Nite dimekdür. **09** Meşelā ol nedür diyicek yirde ān çī-st dirler, aşlı çī-estdür niteki nī-stüñ aşlı **10** ne-estdür. Terkiḅ olıcağ yā ḥıẓf olunur. *Elif yāya* munḳalib olur ne diyem diyicek **11** yirde 'Acem çī-güyem dir. **Beyt:**

Ne-dānem çī-güyem çī reng āverem
Ki tā dest-i o zīr-i seng āverem

12 Ammā gāh olur vezn zarūretinden ötüri kesre-i işbā' iderler *yā* ḥāşıl olur. **Esedī:**

13 Çü kün güft şod buved bī-çī vü çün
Henūzeş ne-peyveste bā-kāf u nün

Ve gāh olur **14** zarūretten ötüri *hāy* ḥıẓf idüp ān şoñra gelen kelimenüñ evvelin sākin kıilup **15** aña ulaşıdururlar. **Hāce Senāni:**

To ki der-kaşd-ı kıl ü enfāsī
Çehre-rā ez-nikāb çī şināsī

16 Aşlı çī şināsīdür, zarūretten yā ḥıẓf olunmuşdur. Gāh olur çī nesne ma' nāsında isti' māl **17** olunur. **Beyt:**

Murğ āncā reved ki çine buved
Ne be-āncā reved ki çī ne-buved

Çi ne-buvedüñ ma' nāsı **18** nesne olmayadır. **Cihān-zinde:** Yaz ve kış, şolmaz bir çiçekdür. [y-ç-l] **Çiçile:** İki *cīm-i* 'Acemiyile **19** renc ü zaḥmet. [y-r] **Çire:** *Cīm-i* 'Acemiyile yürekli ve cür'etlü yigin ve öz. **Beyt:**

Çü Hümān ber-āmed be-dān-ı çiregī
Be-piçid üderz ez-ān ḥizegī

20

Çir-dest cüz'iyātdan her nesneyi başaran **21** eli uz kimesne ve mutaḥāvil ve küstāḥ ma' nāsına. **Beyt:**

Be-kār-ı şehî her geh süstî koned

22

Be-o herkesî çîre-destî koned

Çîr dahî lügatdür ve faşîh kimesne. (‘):

Be-şod merd-i bî-dâr u çîre zeban

23 ve bî-şerm ü bî-edeb ve önegü, *lecûc* ma‘ nâlarında dahî isti‘ mâl olunur ve büyük yol

ve 24 bir otuñ adıdır. [-z-] **Çîze**: Çînbistire ki ‘ avratlar anuñıla қаşларınıñ ve yüzleriniñ

25 kılın yolarlar. [y-n-r] **Çîndere**: Bir memleket adıdır dirler ki anda bir çeşme vardır

dâ’im 26 andan dürlü dürlü sâz avâzı gelir. [y-n] **Çîne**: ‘ Alef-i murğ ve kırsak, haşşala

ma‘ nâsına ve ol 27 duzak ki dâne cinsinden ola, fağ gibi. **Sa‘ dî**:

Murğ ân-câ reved ki çîne buved

Ne be-câyî reved ki çi ne-buved

28 Fâzıl-ı Muhaqqıq çîneden murâd direcek dânedür, ismdür, çîdenden me’ hûzdur,

niteki 29 beyt-i mezkûrdan zâhirdür dimişler. [y-n-d-e-n] **Çîne-dâne**: Dâne-i murğ. [y-v-

h] **Çîve**: *Cîm*-i ‘ Arabîyle 30 ve *cîm*-i ‘ Acemîyle sindik, jîve ma‘ nâsına ta‘ ribî

zîbağdur, sâ’ir adları sîm-âb lafzında meşûrdur. 31 **El-Cîmi’l-Mazmûme**. [p-c-r-‘]

Çupcür’ a: Kamçı, tâzyâne ma‘ nâsına. [d-e-g-e-n] **Cüdâgâne**: Ayruca 329b/01 ve ayrılık

ma‘ nâsına. [r-‘] **Cür’ a**: ‘ Arabîde her içilen nesnenüñ soñı ki zarfında kalmış 02 ola

ekşer şarâbda kadehde bâkî kalana dirler, huşûsâ lisân-ı Fârsîde cem’î cûra‘ gelir.

Cürğa: 03 *Ğayn*-ı mu‘ ceme ile emzikli taş. [-r-] **Cürre**: Mişlihu ve kulp ve küpecik

‘ Arabîdür ve âhirgi ma‘ nâsına 04 ve toğan cinsinden bir nev‘ küçük kuşdur. Ğâyetde

cür’etlü olur. Türkîde taḥfif-i *râ* ile 05 cüre dirler. **Hâtifi**:

V’ez-ân cürre-bâzân-ı nev-riste

Şode her yekî şâhbâz-ı diğer

[-j-] **Çüje**: *Cîm* 06 ü *zâ*’-i mu‘ ceme ile uçkur geçürecek yir, çüj ma‘ nâsına. [ğ-e-l]

Çügäle: Ni‘ metinüñ bir nüshasında 07 *cîm*-i ‘ Arabîyledür dimiş, Türkîde çağla

didükleri ki bādāmuñ ve şeftālū ve zerdālū ve *âcâş* 08 kînebūñ ḥāmîdür ve kuşlar

dirnegi ki fetḥile dahî rivâyet olındı. [f-e-l] **Çüfäle**: 09 Mişlihu fetḥa ile dahî rivâyet

olınmışdur. [f-t] **Cüfte**: ‘ Avratuñ cüftesi *Qaraḥışârî* 10 aşma çubuğı ma‘ nâsına naql

itmiş. [le-] **Cüllâh**: Cülhe, nessâc ma‘ nâsına. [-l-] **Cülle**: *Cîm*-i ‘ Arabîyle 11 kavşara

ya‘ nî seped ki içine yemiş qorlar ve tomalan mantarı, ‘ Arabîdür. [m-e-n] **Çümâne**: *Cîm*-

i ‘ Acemîyle 12 miyâne ma‘ nâsına. [m-c-m] **Cümcüme**: *Qafâ*, kâse-i ser ma‘ nâsına ve

ağaç kadeḥ, ‘ Arabîdür. [m-c] **Çümçe**: Ağaçdan 13 kadeḥ Türkîde dahî şâyî‘ dür. Ammâ

ağaçdan kulplı kutı gibidür ve kepçe. [n-e-b] **Cünâbe**: 14 Bir oyundur ve ay tınâne ve ay

söyleyene ve ay gelene dirler. [n-e-n] **Cünâne**: İki *nūmla* Ni‘ metî 15 mişlihu dimiş. [n-

b-n-d] **Cünbende:** Deprenici dimekdür ve haşerāt-ı arz ve zehrlü böcege dirler. 16 [n-b] **Cünbe:** Mişlihu, haşerāt-ı arz ma' nāsına. Sā'ir esāmisi cerend lafzında mezkürdur. 17 [n-c] **Cünce:** Üzüm çekirdegi. [v-b-p-e-r] **Çüp-päre:** Bir nev' lifdür. [v-b-ğ-v-r] **Çüb-hüre:** 18 Ağaç kırdı ki ağacı yir. [v-p] **Çüpe:** Oklağı ve vārdene. [v-p-y-n] **Çüpüne:** Ağaçağan 19 didükleri kuş ve kuğı ve tūbī kuşı. [v-ç] **Çüçe:** *Cīm-i* 'Acemiyile büluc ki Türkide firek dağı 20 dirler, 'Arabide ferruc ve muṭlaḳā kuş yavrısına dirler. **MİR Husrev:**

Dil çi pered tāz-ı felek be-güzerd

21

Çüçe ki der-beyza buved çün perd

[v-e-ç] **Çüvāçe:** Mişlihu. [v-r-e-b] **Cürābe:** Şu bendi 22 āletinden sızan ya' nī tereşşüh iden şuya dirler. [v-j] **Çüje:** Büluc, çüçe ma' nāsına ta' rīb 23 idüp çözük dirler ve ilmek ma' nāsına ve dügmenüñ iligi. [v-ş-p-r] **Cüş-pere:** 24 *Bā*'i 'Acemiyile börek tutmacı, 'Arabide şeş-berek dirler sā'ir esāmisi tutmaç lafzında 25 mezkürdur. [v-l-e] **Cülāh:** Cülha. [v-l] **Cüleḥ:** Mişlihu *hā*'i melfūza ile cülāh lafzından taḥfif 26 olınmışdur. [v-y-ç] **Cüyçe:** Irmacuk dimekdür, cüy lafzınıñ taşğiridür, cüyek gibi. 27 [v-y-y-n] **Cüyine:** *Cīm-i* 'Acemiyile kuğı kuşı ba' zılar ve toy kuşı ve ağaç kağan didükleri 28 kuş ve ba' zılar muṭlaḳā şuda olan kuşlar dimişler. [v-y-n] **Cüyine:** *Cāru'llāhi* 'Allāme *Muḳaddimetü'l-Edeb* 29 nām lügatinde cüyine kervān didükleri kuşa dirler dimiş, ḡālibā cüyine lafzından 30 muḥaffedür. [h-r] **Çehre:** İç oğlanı. [h-v-d-e-n-h] **Cühūdāne:** Yağ ördegi dirler, ḳalye kısmından bir ṭā'āmdur, içi ṭolmuş bağarsaḳdur. 31 **Nev'-i Evvelehu El-Ḥā'i'l-Meftūḥa 330a/01** Lisān-ı Fārside ḥarf-i mühmele *hā* yokdur. Niteki mirāren zıkr olunupdur. [-b-] **Ḥabbe:** Bir çekirdek 02 ağırına dirler ki iki arpa ağırıdır. [t-r-ş] **Ḥatreşe:** Tengī bāşed. [c-l] **Ḥacle:** Bi't-taḥrīk ḥicālū'l-'arūs, hübiyet yezīn 03 bi'ş-şiyā vü ilā sırrahu ve's-sütür. **Beyt:**

'Arūs-ı rüy-püş gül derün-i ḥacle bā-bülbül

04

Dehān be-güşāde zīr-i leb ḥadīşī mī-koned mübhem

[r-b-g-e] **Ḥarbgāh:** Ceng yiri. [f-n] **Ḥafne:** Bir avuç 05 ṭolusı az nesne virmek ma' nāsına. [m-d-v-n] **Ḥamdūne:** Meymūn didükleri cānver, kırd ma' nāsına. [v-ş-l] 06 **Ḥavşala:** Kırsak. [y-k-l] **Ḥaykele:** İt üzümü ve oğlan ṭoḡduğı zamānda döḡüp üzerine ekdükleri ot. 07 **Nev'-i Evvelehu El-Ḥā'i'l-Meftūḥa 08** [e-t-v-l] **Ḥātüle:** *Düvelī ve daḡāyī buved.* [e-d] **Ḥade:** Köski ki anuñıla ot ölçerler ve ṭoḡrı 09 budaḳ Ḥalīmī rāst ma' nāsına ve budaḳ dimiş. [e-r-c] **Ḥārçe:** Bir dikenlü otdur yandıḳ 10 dirler, tāze iken sirke ile turşisin iderler, kebbār gibi cāvird ü ḥār-sepid dağı dirler 11 Mevlānā Ḥalīmī yandıḳ dikenine beñzer bir dikenlüce otdur dimiş. [e-r-s-h-g-v-ş] **Ḥārise-güşe:** Butraḳ 12

dikeni didükleri hārise-pehlū ma' nāsına. [e-r-g-v-ş] **Hār-gūşe:** Demür dikeni. [e-r-v] **Hārve:** Kılıç. [e-r] **13 Hāre:** Bir cins gāyetde şiddet ü şalābetile meşhūr siyāh taşdur ve harīr-i şāfiden bir nev' **14** kumāşdur, şūf gibi mevcī olur, hārā dahı dirler, *elif*ki 'alāmet şīga-i mübālağa olmaya **15** binādaki, guyādaki *elif* gibi belki nefsi kelimededen olan *hā'*-i sākine ile aralarında mübādele olur. **16** Āşikārā de hārā da dirler, hāre de dirler. **Beyt:**

Ne-girift der-to nāle-i Hāfız be-hiç rüy

17

Hayrān-ı ān dilem ki kem ez-seng-i hāre nī-st

[e-ş] **Hāşe:** Çör çüp. **Beyt:**

Der-gülistān-ı ser-i kūy-ı nigār

18

Kemter ez-hāşe buved 'āşık-ı zār

Qazā vü kişşe ma' nāsına ve dün u hasīs ma' nāsına **19** isti' māl olunur. Ni' meti bu tafşillerden soñra ve hāşe şol nesneye dirler ki çörden ve çüpdan **20** göze ve şarāba düşe dimiş, qazā vü kaşşe ma' nāsına. [e-k-r-v-b] **Hāk-rūbeh:** Süpründi, 'Arab **21** kisbā dir ve çölmek. [e-k-y-n] **Hākine:** Qaygana, hāykine lafzından muhaffefdür. [e-m-ş] **Hāmişe:** Serküle **22** didükleri meşhūr ot ki eṭibbā katında *seytarac* dimekile ma' rüfdür. [e-m] **Hāme:** Ni' meti yonulmadık **23** kalem ve kāmış ve kıldan ev ve muṭlakā ev, hāne ma' nāsına ve yek reng ve kum yığını ve mürekkebe dimiş **24** Hālīmī hemān kalem ve kum yığını eylemiş. Fāzıl-ı Muḥakkiḳ böyle taḥkiḳ itmişler ki hāme kalemdür, niteki bu beytde **25** zāhirdür. **Beyt:**

Pādişāhī ki ez-enāmil-i o

Hāmil-i 'aḳd der-şevēd hāme

Şurāhīye dahı hāme **26** dirler, niteki bu beytde vāḳi' olupdur. **Beyt:**

Gonçe ber-bād bezm-i o ḥorde

Her çi der-cām kerde ez-hāme

27 Hāmenūñ kumda da isti' māli vardur ammā mecāzdur, niteki bu beytde vāḳi' olupdur. **28** **Beyt:**

Cüşende der ü ser-ān çün dik

Cünbende çü mār hāme-i rīk

Zāhir budur ki **29** be-ṭarīḳ-i teşbihdür. [e-m-y-e-r] **Hāmyāze:** Esnemek, hāmyāz ma' nāsına. [e-n-ḳ-e] **Hānkāh:** Fī-sebilü'llāh **30** binā olınan mekān ki içinde erbāb-ı taşavvuf sākin ola. **Mense:** Ol hānkāh ki şofiler **31** için binā olındı. Şām vilāyetinde *Remlet* didükleri şehirde vāḳi' oldu ve sebebi bu oldu ki **330b/01** sene aḳdī vü hamsin ü mi'etde ol diyāruñ hākimi tersā idi bir gün şikāra giderken **02** yolda mezkūr ṭā'ifeden iki kimesne bir birine rāst gelüp kolların açup kucaşdılar **03** ve hemān ol maḥalde şādān

u hāndān oturup haddin ziyāde mā-beynlerinde huşūşiyetler **04** zāhir olup ve yanlarında olan zādların der-miyān idüp mutasavvıfı-i tenāvülden **05** sonra tekrār birbirin der-āgūş idüp envā[‘]-ı ‘ izzet ü hürmet ile vedā[‘]laşup yola revāne **06** oldılar, emīr-i tersāya bu vaz[‘]ları hoş gelüp birini çağırup şordı ki ol kimesne **07** senüñ akrabāñdan midür, derviş didi ki yok āşinālıgıñuz kadīminden midür, derviş cevāb **08** virdi ki şormadım ma[‘] lūmum degildür, mīr-i tersā ta[‘] accüb idüp didi ki ta[‘] allaķātuñdan **09** olmaya ve āşinālıgıñ olmaya ve kim idügin nireden gelüp ve kanda gitdügini bilmeyüp **10** mā-beyniñüzde yokdur, meveddet ü muḥabbete bā[‘] iş vedā[‘]ı nedür didi, derviş cevāb virdi ki **11** mā-beynimizde hiç dünyevī ğaraż yokdur, ammā bizim bir tarīķimiz vardur ol tarīķde ‘ādet budur ki **12** cümlemiz güyā bir bedendür, egerçi şuverimiz muḥtelifdür, luṭf u ḳahrdan ve minḫat ü miḫnetden birimize **13** her ne vāķi[‘] olsa güyā cemī[‘] mize olmuş gibi müte’essir oluruz. **Şi’r:**

Rūḫī ber ü ḫakk hem-zevc ü muttasıl

14

Ve külli ‘arızat-i to zīk-i to zīnī

Mīr-i tersā ol dervīşi daḫı çağırup **15** andan daḫı su’āl idüp ol daḫı be-‘aynihi böyle cevāb virdükde mīr-i tersāya bā-vücūd-ı **16** dīnde muḫālif iken bunlaruñ şafā-yı bātınından bir ḫāl gelüp bī-iḫtiyār bu tā’ifeye **17** muḫabbet idüp şordı ki sizüñ bir mu’ayyen mekāniñuz var mıdur ki anda cem[‘] olasız **18** derviş cevāb virdi ki yokdur, mīr-i mezbūr didi ki ben sizüñ için bir yir bünyād **19** ideyin tā ki ol yire cem[‘] olup dā’imā zevḳ ü şevḳiñüzde olasız, vardı zīkr olan şehr-i **20** *Remlet*de bir bünyād vaz[‘] idüp adını ḫānḳāḫ ḳodı ve ol tā’ifeye meşrūṭa ḳıldı andan **21** evvel egerçi mesācid ü misāfirler için ziyāfet-ḫāneler var idi, ammā mezkūr tā’ife için **22** maḫşūş mekān yoğidi. [e-n-v-e-d] **Ḥānvāde:** Kadīmī ḫānedān ki ulu aşldan ola ve ḫatun **23** ma[‘] nāsına. [e-n] **Ḥāne:** Ev, beyt ma[‘] nāsına buğday, çeçi ve şurāḫī ve ḳum yıgını tūde-i rīk ma[‘] nāsına **24** ve yaştım depe ve tarla yıgını, ekin yiri. [e-y] **Ḥāye:** Yumurda ve ādemüñ ve sā’ir ḫayvānuñ taşağı. [e-y-h-k-y-n] **25** **Ḥāye-kīne:** Ḳayğana. [e-y-h-k-ş-y-d] **Ḥāye-keşide:** Ḥādım, ṭavāşī. [e-y-h-k-n-d] **Ḥāye-künde:** Mişlihu. **26** [b-r-b-r-d-h] **Ḥaber-berde:** Cāsūs. [b-r-p-j-v] **Ḥaber-pejüh:** Ḥaber çinterici, ḫaber teftiş idici budur ki **27** ekşer cāsūsda isti[‘] māl olunur, sā’ir adları, ḫaber-ber lafzında mezkūrdur. [-b-] **Ḥabe:** Boğaz boğmaḳ **28** ḫabek ma[‘] nāsına ve boğulmuş ma[‘] nāsına daḫı gelür. **Esedī:**

Pey-i pīl şod ḫaste der-dām-ı o

29

Ki ān-rā ḫabe der-ḫam ḫām-ı o

[b-z-d-v] **Ḥabezdūh:** Ṭoñuzlan ḳurdı, *cu’al* ma[‘] nāsına sā’ir esāmīsi ḫabezd **30** lafzında mezkūrdur. [b-z-d] **Ḥabezde:** Mişlihu, ḫabezdūh lafzında taḫfif olunmuşdur. [b-y-r]

Ḥabîre: Oğlan 31 omıcı ve ba‘zı lügatde omıcı ma‘nāsına getürmiş ve şarmak ve şarmaşık ve şarılmış, piçide ma‘nāsına **331a/01 Esedî:**

Heme şehr-i perûn ḥabîre şevend

Be-şādî sūy-ı ān cezîre şodend

[t-n] **Ḥatne:** Sünnet 02 eylemek. [t-y-r] **Ḥatîre:** Çübānlar hegbesi. [r-e-b] **Ḥarābe:** Yıkık ve katı ḥarāb ma‘nāsına. [r-e-s] **Ḥar-āse:** 03 At degirmeni ve kermen evi, ḥar-ās ma‘nāsına sā’ir tafşîli anda mezkûrdur. **Hâtifi:**

04

Ger ez-ān ne-kerdend ez-îşān herās

Heme der-ḥar-āse çü kāv-ı ḥar-ās

[r-b-z] **Ḥarbuze:** Kavun ve karpuz 05 cinsinüñ adıdır. Nitekim ‘Arabîsi müşterekdür, ikisine bile *bittîh* dirler, ḥarbüze lafzından 06 muḥaffefdür. [r-p-ş-t] **Ḥarpüşte:** Oñurgalı tam üsti ve oñurgalı çatma ev ve ḥargāh 07 ve tābüt ve bileñ ve depecik ve aşı didükleri toprak. **Nevāyî:**

Çikîp ḥarpüşte ğāyetdîn fūrüzrāk

08

Serā-perde nihāyetdîn fūrüzrāk

[r-p-ş] **Ḥarpüşe:** Mişlihu, ḥarpüşte lafzından taḥfif 09 olınmışdur. **Ḥar-peşşe:** Feth-i *bā’* i ‘Acemîyile at ve eşek siñegi. [r-b-k-s-y-e] **Ḥarbuḡ-ı siyāh:** İki dürlü 10 olur, karasına ḥarbuḡı siyāh dirler, ‘Arabca ḥarbuḡ-ı esved dirler, Türkîce kirpi dirler ve ba‘zı 11 yirlerde ṭanakıran dirler, ağına ḥarbuḡ-ı sefid dirler, ‘Arabîde ḥarbuḡ-ı ebyaz dirler, Türkîde 12 marulcuḡ dirler ve ba‘zı yirlerde kelkālîc dirler. Sā’ir tafşîli ḥarbuḡ lafzında olmışdur. [r-b-n-d] 13 **Ḥarbende:** Katırcı. [r-b-v-z] **Ḥarbüze:** Ḥarbüze ma‘nāsına. [r-ç-e-r] **Ḥarçāre:** Oyuḡ ki bostānlarda 14 iderler, mevziyile ḥavf itmegiçün ve bir eşek başın vaḡ iderler ki göz degmesün için 15 sā’ir adları herāk lafzında mestûrdur. [r-ḡ-ş] **Ḥarḡaşe:** Ğavġā ve ğalebe ve yumruḡ cengi 16 ḡarḡaşa ma‘nāsına. [r-z-d] **Ḥarzede:** Boḡ böcegi ki yollarda ters yuvalar, *cu‘al* ma‘nāsına. [r-z] **Ḥarze:** 17 Ālet-i tenāsül, zeker ma‘nāsına ve kelbe ve ḡatıra zînet itdükleri boncuḡ ve şıḡır ödünde olur 18 ‘ämme ḡarze dir, yumurda şarısı gibi nesnedür ki nef‘ yi çokdur. [r-z-h-r] **Ḥar-zehre:** Aġu ağacı 19 difli ma‘nāsına ve eşek turpı ve ḡarġa dügelegi. [r-s-e-v-l] **Ḥarşāvale:** Kirpāsü didükleri 20 ḡayvāncuḡ. [r-f-t] **Ḥarifte:** Bunamış kimesne ki çok yaşamaḡdan ‘aḡlına noḡşān gelüp 21 sözini ḡarışdurur, ḡiref ma‘nāsına. [r-k-r] **Ḥar-kürre:** Ḳoduḡ. [r-g-l] **Ḥargele:** Feth-i *kāf*-ı 22 ‘Acemîyile hergele. [r-m-ş] **Ḥarmeşe:** Bir nibişten. [r-m-h-r] **Ḥar-mühre:** Göz boncuġı ki ḡatırlara ve develere 23 zînet iderler ve bir nev‘ borıdır ki ceng günlerinde çalarlar. **Nizāmî:**

Ze-feryād-ı ḡar-mühre vü kāv-ı dem

24

‘Aliyu’llāh berāmed ze-rūyine ḥam

[-r-] **Ḥare**: Her nesne ki birbiri üzerine yıǧarlar **25** kerpiç ve taş yıǧını gibi, meşelâ ḥare, ḥışt u ḥare-seng dirler, kerpiç yıǧını ve taş yıǧını **26** demek olur. **Beyt**:

Cem‘ -i kütüb ez-sere vü nā-sere

Kerde vü çü ḥışt-est be-kerdet ḥare

27 ve özli balçık. **Ḥarende**: Ḥarend ma‘ nāsına.³¹⁸³ [r-y-ş] **Ḥarişe**: Eşek südüğü. [z-d]

Ḥazde: Ṭayınmak **28** zillet ma‘ nāsına günāhlardan kināyetdür. [z-r] **Ḥazre**: Boncuq. [j-

n-d] **Ḥajende**: Çoǧana beñzer **29** bir otdur, ḥajend ü ḥazend ma‘ nāsına tafşili anda

mestürdur. [z-n-d] **Ḥazende**: *Zā’*-i ‘Arabīyle **30** ḥaşerāt-ı arz ğayrı adları ḥazend

lafzında mestürdur. [s-b-y-v-e-z] **Ḥasbivāze**: Yarasa, **31** *ḥuffāş* ma‘ nāsına. [s-t-v-e-n]

Ḥastüvāne: Ol yūnden yamalu qaftān ki dervişler giyerler. **Şems-i F.:**

331b/01

Ez-ū tā düşmeneş farq-est bisyār

Ki ez-dibā-yı Çin tā ḥastüvāne

[s-t] **Ḥaste**: **02** Ma‘ nā-yı ḥaḳiḳisi yaralu dimekdür, şayruya ḥaste didükleri mecāzendür

ve müflis-i bī-berg **03** ya‘ nī naḳddan hiç nesnesi yok ve çekirdek, nevey ma‘ nāsına. [s-

r] **Ḥasre**: Deprenici. [s-v-r] **04 Ḥasüre**: Kayınata, ḥastü ma‘ nāsına. [ş-e-v] **Ḥaşāve**: Ekin

içün sürülüp taşı ve çalı **05** ayırtlanmış yir, Türkide naḫas dirler. **Şems-i F.:**

Beher bümü ki bāşed ihtimāmeş

06

Ne-bāşed ḥāḫet zira‘ vü ḥaşāve

[ş-ḫ-n] **Ḥaşḫane**: Avāz-cāme. [ş-m] **Ḥaşme**: Metā‘ -ı misāfirān. [ş-n-c] **Ḥaşence**:

Gönlegüñ **07** ve qaftānuñ ḳoltuǧına urduḳları pāre. [ş-y-n] **Ḥaşine**: Avcı ve kıyık toǧan

ki şikārın **08** qaçurmaya ve tonuq reng meşelâ aq reng ki qaralıǧa mā’ il ola ve gönlek

ile **09** qaralık arasındaǧı ve aqlıǧıla yeşilüñ arasındaǧı renge dirler. **Kesāyi:**

Kūhsār-ı ḥaşine-rā ze-bahār

10

Key firisted libās-ı ḫürü’l-‘ayn

[f-e-c] **Ḥafāçe**: *Cim*-i ‘Acemīyle lākin şıher bi’l-*cim*’l-‘Arabī ve ism-i **11** luḫıyy min

Benī ‘Āmir ‘Ali mā zıkr fi’ş-şıḫāḫ düvlek ve ḥām kavun. [f-e-l] **Ḥafāle**: Kuş sürisi **12**

ve kuş çoǧuldısı. [f-t] **Ḥafte**: Öksürük. [f-c] **Ḥafce**: Sebıke, şüşe ma‘ nāsına ve şer‘ de

qaḫılar **13** urduǧı ḫadd ve ol ḫadd urduḳları derre vü ‘aşāya daḫı dirler. [f-z-d] **Ḥafezde**:

Ṭoñuzlan **14** ḳurdı ğayrı adları ḫafezd lafzında zıkr olınmışdur. [-f-] **Ḥafe**: Öksürük,

su‘ āl ma‘ nāsına **15** ve boǧma ma‘ nāsına ism-i maşdardur. Sā’ir esāmisi ḫabāk lafzında

mestürdur. [f-y-d] **Ḥafide**: **16** Uyuşmuş a‘ zā ve boǧulmuş ma‘ nāsına. [l-e-ş] **Ḥalāşe**: Çör

³¹⁸³ --. 16. (314a/20)

çüp ve gemi dümeni. [l-e-ş-m] **17 Hālāşme:** Tohma şayrulığı ve boğaz ile burun arasında ıtağı ‘illeti gibi bir ‘illetdür. **18 Toħmadan ħāşıl olur.** [-l-] **Halle:** Yitük, gom ma‘nāsına. Ba‘zılar zamm-ı *ħā* ile müşterek rivāyet eylediler **19 Esedī-i Tūsī ve Hindūşāh-ı Naħcuvānīūñ tertibi şunuñ üzerinedür ki herze ve hezeyān** **20 ma‘nāsına daħı feth-i ħā ile ola.** [l-y-t] **Ĥalīte:** Biz kīse. [l-y-d] **Ĥalīde:** Batmış, tīze ve igne ve diken **21 ve ğayre ve yılan ve ‘akreb şokmış ve şancup aĝrımış yara. Esedī:**

Çonīn dād pāsenc ki ey pehlivān

22

Ze-ĝüştāsebem men ħalīde revān

[l-y-n] **Ĥalīne:** Biz kīse. [m-e-ħ-v-e] **Ĥamā-ħāh:** Bir siyāh **23 mūhre der-ħavāşī puħddur, tafşili ħamāhen lafzında zıkr olınmışdur.** [m-e-n-n-d] **Ĥamānende: Esedī:**

24

Sürūhā-yı ĝürg ez-hezārān füzūn

Heme çün ħamānende z’āhen sūtūn

[m-y-e-z] **Ĥamyāze: 25 Esnemek ve gerinmek ‘Arabīde teşāvüp ve temaṭṭī ma‘nāsına. Beyt:**

Ĥordenēş hem netīce-i tāze

26

Ne-dihed ğayr-i ħāb u ħamyāze

[n-g-v-ş] **Ĥam-ĝüşe:** Yay başı. [m-l] **Ĥamle:** Saçağ. [m-y-d] **Ĥamīde:** Egilmiş, **27 münħanī** ma‘nāsına. [m-y-r-k-n-d] **Ĥamīr-kende:** Ĥamīr zevālesi. [n-c-d] **Ĥancede:** Ĥance ma‘nāsına ve enzerūt ve eñlik **28 ki mūmuñ dibūñ anuñıla kızdururlar.** [m-y-r-m-e-y] **Ĥamīr-māye:** Ekmek māyesi. [m-y-r] **Ĥamīre:** Mişlihu. [n-c] **Ĥance: 29 Cimā‘ şafāsından ħāşıl olan ses ki erden ve ‘avratdan zāhir olur.** [n-d] **Ĥande:** Ĥandīden **30 lafzından ism-i maşdardur, ĝülme ma‘nāsına.** [-n-] **Ĥane:** Öyük ve ħarmanda buğday ve arpa yıĝını ki tınaz **31 dirler.** [y-n-d] **Ĥanīde:** Yanķu ve şadā ki iki tağ arasında düşer ve āvāz ki taşdan çıñrar bu sebebden **332a/01 isti‘āre olınup illerde nāmı söylenen kişilere ve meşhūr mütē‘āref olan işlere 02 ħanīde dirler, öründülenmiş ve pesendīde ve ‘ākil u dānā ma‘nāsına. Şems-i F.:**

Murtāz şod sipihr ü cihān hem-muṭī‘ ĝeş

03

V’in ez-vüfūr-ı re’fet-i şāh ħanīde buved

Esedī:

Birāder bud ān şāh esrūrī

04

Ĥanīde be-merdī beher kişverī

[v-e-b-c-e-m] **Ĥāb-cāme:** Döşek. [v-e-b-d-y-d] **Ĥāb-dīde: 05 Bālīğ olmuş ve uyķu ĝörmüş ma‘nāsına.** [v-e-b-g-e] **Ĥābgāh:** Uyķu yiri, döşek ma‘nāsına. **06 [v-r-n] Ĥaverne:** Şol binā-yı vāsī‘ye dirler ki anda қаşrlar ve bāğ u bostānlar ve zīr-i zemīnler

07 olup eṭrāfı sūr içinde ola, sā'ir tafşili ḥavernaḫ lafzında mezkūrdur. [-v-] **Ḥave:** Ḥızmetkār 08 ḥavek ü ḥavel daḫı lügatdür ve ḥabbe vü ḥaffe ma' nāsına ki lisān-ı Fārsīde *bā* vü *fā* vü *vāv* arasında 09 tebādül ü tevāḫī vardır, mirāren zıkr olunupdur.

Ḥavh: Dere, ḥavernaḫ dirler. **Ḥah:** Zihī ma' nāsına. **Beyt:**

10

Güft ḥorūs ḥah ki bī-dārī

‘Arşa’-i mülk-i o hemīn dārī

[h-h] **Ḥaha:** Zihī zihī ve nīkā 11 nīkā vü ‘aceb ‘aceb ma' nāsına ve ḥoş āmedī ma' nāsına. [y-k-l] **Ḥaykele:** Bir ot adıdır, ‘Arabca ḥable 12 herme dirler. **El-Ḥā’i’l-Meksüre** [d-r] **Ḥidre:** Od koğı. [r-e-ş] **Ḥırāşe:** Dırmık, dırnaḫdan 13 olsun dikenden ve ḡayrıdan olsun ve bıraḡındı, alçaḫ, kötü nesne, ḥırāş ma' nāsına. Sā'ir tafşili 14 ve esāmisi ḥırāş lafzında mezkūrdur. [r-k] **Ḥırḫa:** Pāre-i kirbās ve dervīşlerūñ giydükleri meşhūr 15 ḥırḫaları. [r-g-e] **Ḥırgāh:** Türkmenlerūñ derim evleri ki yaylaḫlarda tutarlar, gice ile örterler 16 ve pādīşāhlarūñ otağı. [r-g-e-v] **Ḥırgāve:** Ni‘ meti meftūḫa bābında getürüp ḥırgāh ma' nāsına 17 naḫl eylemiş. [r-g] **Ḥırgeh:** Mişlihu ḥırgāh lafzından taḫfif olunmuşdur. [-r-] **Ḥıre:** Ṭuman ma' nāsına ki yay 18 vaḫtinde yüce ṭaḡları bürür, güz vaḫtinde alçaḫ evlerde şulu yirlerde zāhir olur, ‘Arabca 19 zābāb dirler, sā'ir adları *tārmīḡ* lafzında mezkūrdur. [r-y-d] **Ḥırīde:** Şatun almış ve utanḡan 20 ‘avrat. [ş-t-b-ḫ-t] **Ḥışt-puḫte:** Kiremid. [ḫ-ş-p-ḫ-t] **Ḥışt-puḫte:** Mişlihu, ḫışt-puḫte lafzından muḫaffefdür. 21 [ş-t-c] **Ḥıştce:**³¹⁸⁴ Kerpiçcik dimekdür ve ḫışteḫ ki ḫaftānda ve ḡöñlekte olur, bir pāre murabba‘ dur ki 22 ḫoltuḡa dikerler. [ş-t-j] **Ḥıştje:** Mişlihu. [ş-y-n] **Ḥıştine:** Bir dürlü ṭoḡandur ve ḫaşīn ma' nāsına ki 23 ṭutuḫ renklüye dirler. [l-e] **Ḥılāh:** Balçık ve çirk-āb. [-l-] **Ḥıle:** Yitük, güm ma' nāsına. [v-y-l] **Ḥıvīle:** Pile, 24 ḫıvīle veznine *vāv*-ı resmīdür, ebleḫ ü aḫmaḫ kimse. [y-d] **Ḥıde:** Derilmiş ve ve duyulmuş. [y-r] **Ḥıre:** 25 Uyuşmuş a‘ zā vü ḫamaşmış göz ve ṭonuḫ ve ol kimesneye dirler ki bed-endīşe ve lecūc 26 ola ve bilmezlik ve taḫayyür ve herze ki anlarūñ lāzımıdır ve yavaş ve yorḡun. [y-s] **Ḥıse:** Pelās, 27 ḫīs ma' nāsına. [y-s-t] **Ḥıste:** Çekirdek, Ḳaraḫışārī ıslanmış ma' nāsına naḫl eylemiş. [y-k-c] 28 **Ḥıḫçe:** Ṭulumcuḫ ki dīḡcür dirler Türkīde civcür dirler. **El-Ḥā’i’l-Mazmūme** 29 [-b-] **Ḥıbe:** Reg-bend ve tūderī ki dārūlardandır, eṭbbā ḫatında ma' rūfdur, Türkīde ḫuşekmegi 30 dirler, ḫaḫ budur ki bir nev‘ ḫızılca toḫmdur ki İşfahāniler aña ḫaḫşī dirler. [c-s-t] **Ḥıceste:** Ḳuvvetlü 31 mübārek ma' nāsına. (‘):

Ḥıceste bād u ḫümāyūn-ı mübārek ü meymūn

Ve bir çiçekdür ki rengi şarı 332b/01 ve ertesi sıyāhdur, ‘*abbe* ma' nāsına. [d-e-b-g-e-n]

³¹⁸⁴ ‘Arabīde nebīḫa ve sebe ... **minhu.**

Ḥudāgāne: Ulu big, mīr-i büzürg ma' nāsına. [r-c-y-n] **02 Ḥurçine:** Hegbe ve ḥorūs ibigi. [r-d] **Ḥurde:** Bilek ve barmaklar setigi ve uvaḡ devək pāre pāre **03** ki her nesnenüñ uvaḡına dirler ve altun ve aḡçeden kināye olunur. (‘):

Ḥĩş-rā pey-i ḥorde kem mī-dār ‘ izzet der-zer-est

04 (‘):

Ḥorde herkes pīş dāred cāy-ı o bālā-ter-est

Ve şuhuf-ı **05 İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñ** pāre pāre cüzlerinüñ tefsīridür ki tamāmına ayārde dirler. **Beyt:**

06

Be-bīnem āḥir rūzī be-kām-ı dil-i ḥod-rā

Gehī ayārde ḥānem şehā gehī ḥorde

Ba' zılar pāzeng **07** cüzlerine ve āyetlerine dirler didiler ve bārīçe ve at ayaḡınıñ ḥurdesi ki na' l-bendler ḡatında **08** ma' rūfdur ve lisān-ı Pehlevīde zillet ma' nāsına. [r-f] **Ḥurfe:** Semiz otı toḡmı. **Şems-i F.:**

09

Eger kaḡmeş koned taḡyır-ı ızlād

Ḥaranfil-rā ḡased āyed ze-ḡurfe

[r-v-s-c] **Ḥorūsce:** Boḡaz, gelū ma' nāsına ve kertlik. [r-v-s] **10 Ḥorüse:** ‘Avratlaruñ fercinde olan tılaḡı ḡayrı adları çeklīz lafzında meşdur. [r-v] **Ḥurve:** **11** İbik ve bednūs ki ḥorūsa dirler, ‘Arabīde dīk ma' nāsına. **Beyt:**

Şeb ez-ḡamle-i rūz kereded şükūh

12

Şeved perr-i zāḡeş çü pür ḡurūh

Şems-i F.:

Tāc-ı yāḡūt u baḡaltāḡ u çekn

Yāfet ez-yümn-i du' ā-yı o ḡurve

13 bu lüḡatde üç vech cā'izdür. Zamm-ı rā ve sükūn-ı vāvile ḡurve ve sükūn-ı rā ve fetḡ-i **14** vāvile ḡurve ve sükūn-ı rā ve zamm-ı vāvıla ḡurvuh, sā'ir esāmīsi ḥorūs lafzında meşdur. **Ḥurūh:** **15** Şükūh veznine ḥorūş ma' nāsına. [r-v-h] **Ḥurūhe:** Ḥorūsa ma' nāsına ve ḥorūs ve tavuḡ ibigi ve duzaḡa **16** tūtulmuş kuş ki duzaḡa baḡlarlar ḡayrı kuşlar anı görüp duzaḡa gelsün diyü aña **17** beg dirler, ‘Arabīde milvāḡ dirler. [s-t-r] **Ḥustere:** Ḥaynata ve ḡaşerāt-ı arz bu ma' nāya ḡayrı **18** adları, ḡazend lafzında yazılmışdur. [-r-] **Ḥure:** Ḥüre lafzından muḡaffefdür. [s-r-v-e-n] **Ḥusrevāne:** **19** Biñ sene dimekdür. [s-r-y-n] **Ḥusrevīne:** Ḥaynata. [s-r] **Ḥusre:** Mişlihu. [s-r-y-n] **Ḥusrīne:** Mişlihu, ḡayrı adları **20** ḡusr lafzında mezkūrdur. [ş-e-r] **Ḥuşāre:** Yimek yirken dökilen pāreler. [ş-e-v] **Ḥuşāve:** Fetḡile **21** ḡuşāve ma' nāsına ki naḡs yire dirler. [ş-k-e-n-c] **Ḥuşkānce:** Ḥuşk-endām ve büyük girde ekmek. **22** [ş-k-m-e-z] **Ḥuşkmāze:** Ḥurı budāḡ

ağaçda olsun yirde olsun huşkmāz ma' nāsına, 'Arabīde *şezeb* 23 dirler. [ş-k-r-n-d]

Huşk-rende: Yübüsetden olan uyuz. [ş-k-r-y-ş] **Huşk-rişe:** Cerāhat 24 üzeri kararup mühre tutmağ. [ş-k-n-e-n] **Huşk-nāne:** Kırıca ekmek, huşk-nān ma' nāsına. [f-t] 25

Hufte: Yatmış uyumuş ve egilmiş ma' nāsına da gelür. **Şems-i F.:**

Şehen-şāhī ki beher hızm̄et-i o

26

Hemīşe püşt-i gerdün hufte bāşed

Cīm ile cüfte dağı lügatdür. [-l-] **Hulle:** *Lāmuñ* taḥfifi ve teşdidi 27 cā'izdür, sümük, hilm ma' nāsına. ' **Ascedi:**

Çü āyed z'ū berün Hemedān bedān māned ser-i serḥaş

28

Ki ez-penī-i suḳlābī fūrūd āyed hemī hulle

Ve herze ve hezeyān söz. **Laḫifi:**

Ber-faşl-ı to ki mu' teref āyend ki dānend

29

Eş'ār-ı to bī-cemm ü suḥenhā heme hulle

Ve ol gönder ki ağaç ki gemiyi anuñıla sürerler ve gemi şırığı 30 ve küregi. **Velehu:**

Deryā-st verā çü āb şullet

Girān-ı cihān der-ü çü hulle

Taḥfif-i *lām* cā'iz olduğına. 31 **Şems-i F.:**

Ger tāb-ı hışm-ı to be-süy-ı külle be-güzerd

Der-püşt-i gūsfend ger çün şevēd hulle

Re'y-ı münir-ı to ze-me' āli vü iḫtişām

Der-rüy-ı pādişāh-ı felek efkend hulle

333a/01

Her medḫ ü āferin ki ne ender-şenā-yı to-st

Terdik-i ' aḳl bāşed efsāne vü hulle

02

Keştī ehl-i faẓl şevēd ğarḳ-ı mevc yās

Ger ne z' ihtimām-ı to bāşed ü rāhle

03 [m-b-r] **Humbere:** Küpcük ki ' Arabca *bustūka* dirler ve ḳamire ki içine aḳçe ḳoyarlar bundan ğalaḫdur ve bir 04 ḳuş adıdır. [m-c] **Humçe: Beyt:**

Bedān ḫakīm ki der-humçe nüḫust-ı felek

Çü māh reng rezī-rā mecāl dād u meğār

05 [m-r] **Humre:** Mişlihu, humbere lafzından muḫaffedür. **Şems-i F.:**

Z'iştinā' -ı to pür kerd sā'il ü derviş

06

Be-sīm ü zer sebed ü humre vü tefār u kenūr

[m-l] **Humle:** Saçağ. [n-b-r] **Hunbere:** Humbere ma' nāsına aşlda bu lügat 07 *nūmladur*,

telaffuzda *nūn*, *mīme* kalb olunduğı eelden *mīm*ile dağı yazdılar, başka bir lügat oldu **08** egerçi bunun gibi telaffuzda kalb olanları aşl üzerine yazmak gerek ‘anber ü şanber gibi. [n-b] **09 Ĥunbe:** İçine galle koymak için çit ile balçıkdan itdikleri. **Beyt:**

Pür ez-mīve kon hāne-rā tā be-der

10

Pür ez-dāne kon ĥunbe-rā tā be-ser

Ve baqqāllaruñ anbārı. [n-b-d] **Ĥunbede:** ‘Āķil u pesendide ma‘nāsına. **11** [n-b-y-d] **Ĥunbide:** Meşhūr ma‘nāsına. [-n-] **Ĥune:** Öksürük. [v-e-c] **Ĥāce:** Bay, *ġanī* ma‘nāsına ve kıoca, şeyh **12** ma‘nāsına ve ‘aziz, ĥürmetlü ma‘nāsına. Mevlānā Ĥalīmī ĥāce kuş ibigine dirler dimiş meşelā ĥorusuñ **13** ve toyğar kuşunuñ ve ĥüdhüdüñ tācı bu sebebden ta‘zīm idüp ba‘zı ‘aziz ü muĥterem kişilere **14** ĥāce dirler diyü taşih eylemiş. Sā‘ir erbāb-ı lügat fark itmeyüp kuş ibigi ve ‘aziz kişi dimişlerdür **15** bu *vāv*da iki vech-i cā‘izdür. Ya‘nī *vāv*-ı resmī ola, *elif*şābit ola yāhüd ber-‘aks. **Latīfi:**

16

Menem çün dik-i to hemçün decāce

Berem şod rāst ber-to ĥufte ĥāce

Enverī:

17

Ĥoce der-baĥl şod çonān ma‘rūf

Ki be-bāğ-ı enderün derrāce

Her dü bā-yek-diğer hemī güftend

18

Kīr-i ĥar der-kes zen ĥāce

Elifūñ ve āĥirindeki *hā*‘i resmīnūñ ĥızfıyıla ĥoce vü ĥüc dağı lügatdür niteki **19** maĥallinde tafşil olunmuşdur. [-e-s-t] **Ĥāste:** Ĥāsten lafzından ism-i mef‘ül şīğasıdur **20** dilenmiş demek olur, Türkide dilek dilemek ile şāyi‘ vü zāyi‘dür ve māl ü menāl ü metā‘ **21** ve kıumāş ma‘nāsına gelür, ‘Arabide ‘araz ma‘nāsına fetĥ-i *rāy*ıla. [v-e-h-n-d] **Ĥāhende:** ‘Arabide sā‘il ü ‘āfi **22** ve mu‘terifi dilenici ve tālib ma‘nāsına. [v-c] **Ĥoce:** Ĥāce ma‘nāsına. [v-e-z] **Ĥāze:** Ol köşk ve **23** dükkānlardur ki pādīşāĥlar ġazādan şehre geldüklerinde şehir ĥalkı envā‘-ı nefis kıumāşlar ve çiçekler ile **24** müzeyyen iderler, *vāv* resmīdür, *elif*şābitdür. [v-e] **Ĥāh:** Dilek ve murād ve maķşūd ve ĥāsten **25** lafzından şīğā-i emrdür dile dimekdür ve vaşf-ı terkībīdür, ġāĥ olur *elifūñ* ĥızf **26** idüp ĥüh dirler. [v-e-h] **Ĥāhe:** Mişlihu dilek ve murād ve maķşūd. [v-d-ĥ-r-d] **Ĥod-ĥurde:** **27** Bostān-efrüz, sulţān börki didükleri. **Şems-i F.:**

Ger ze-feyz-i dest-i o bārid seĥāb

28

La‘l ü zer rüyed be-cāy-ı ĥod-ĥurūĥ

Ve emīr-i ‘āşıkān didükleri mülevven yaprak. [v-d-ĥ-v-r] **Ĥod-ĥüre:** Mişlihu. [v-d-k-e-m] **Ĥod-kāme:** Kendi murādı üzre olıcı ve kendüyi görmüş fuzūllı **30** kimse. [v-d]

Hüde: Kubbeye ve te'addi ve incitmek. [v-r-e-b] **Hür-âbe:** Şol ırmağa dirler ki andan 31 bir cânibe şu kesüp çeküp alup gideler ve şol şu bendinden şızarak çıkup 333b/01 yir üzre cārî olan şuya dirler ve Esedî naqlince şol ırmağa dirler ki andan şu 02 alalar.

‘Unşurî:

Ze-cüy-ı Hür-âbe kemter be-küy

Çü bisyâr kereded be-yek-bâre cüy

Ve şol muhterem ü ‘azîz 03 uluya dirler ki cemî‘ ululuk esbâb u âlâtı âmâde vü hâzır ola, bundandur ki cemî‘ zirâ‘at-i 04 ‘addesine ve esbâbına mâlik olan dihkâne dağı ıtlâk olunur. **Şems-i F.:**

05

Ne-buved her demân ehl-i hüner-râ

İltifâtî be-rîsmân u kelâbe

Z’ân ki ez-cüd şehriyâr-ı cihân

Be-süy-ı kiştâr fazl-ı hürâbe

06

Her yekî-râ be-fâzılân buved ilhak

Ez-‘atâyeş hezâr dîh hür-âbe

[r-d-h-m-r-d] 07 **Hürde-mürde:** Uvağ devek dimekdür Türkîde dağı şâyî‘dür. [v-r-m-e]

Hür-mâh: Yaz evi. 08 [v-r] **Hüre:** Bir marâzdur, eţibbâ aña dirler, Türkîde yinür, renc dirler, mühlikâtdandur ve cüzâm 09 rencine dağı ıtlâk olunur, ne‘üzûbi’llâh ve küh didükleri kırtcağız ki esbâbı ve kâğıdı 10 yir ve ağacı yiyen kırtcağız ki ‘Arabîde erza dirler, taħrîk ile ve vâvı hızf idüp 11 hüre dağı dirler, lügat-i Pehleviyyede nür ma‘nâsınadır, *Hikmetü’l-İsrâk* şerhinde ‘allâme-i 12 Şîrâzî böyle dimişdür. [v-z-d]

Hüzde: Toñuzlan kırdı ğayrı adları habezd lafzında 13 zıkr olınmışdur. [v-j] **Hüje:** Zâ‘i

‘Acemîyle kuş ibigi, hoce ma‘nâsına Ni‘metî ve kubbeye dağı dirler 14 dimiş ve *Şihâh-ı Acem* şâhibi kıyâse ma‘nâsına naql eyledi. [-s-r] **Hüsre:** Kayın ki kişinuñ 15

‘avratinuñ kırandışıdır. [v-ş] **Hüşe:** Hürmânuñ ve üzümüñ şalkımı, ‘anküd u kebâse ma‘nâsına 16 ve arpa ve buğday başı ve gökde bir burc adıdır ki ‘Arabca sünbüle dirler, Güneş mezkür burcda 17 otuz bir gün тұrur, ğâkîdür ve ‘Uţârid yıldızinuñ burcıdır ki ikinci felekdedür tîr dağı 18 dirler, mümterecdür, eğâlîm-i seb‘adan bilâd-ı Rûma mensûbdur, iklim-i sâd-sedr ü ‘Uţârid her burcda 19 on beş gün тұrur eflâkı altı ayda mürür idi, Ni‘metî ve algım şalgım serâb ma‘nâsına dağı 20 naql eylemiş. [v-ş-y-d] **Hüşide:** Hüşiden lafzından ism-i mef‘ıldür, buruşmağ ve kıurımağ ve kıavrulmağ 21 ma‘nâsına sâ‘ir ma‘naları anda yazılmışdur. **Beıt:**

Dırahtî k’âb ez-destet niyüşed

22

Hemişe mîve vü şâğeş ne-ğoşed

[v-l-y-z] **Hülize**: Çuluğ kuşu ve er kuşu ve çirke, hüliz ma' nāsına. [v-n-c-d] **Hüncede**: 23 Enzerüt. [v-n-c-y-d] **Hüncide**: Mişlihu ve göz otu ve eñlik otu ki mümuñ dibini anuñıla 24 kızardurlar. [v-n] **Hüne**: Yaşşı ağaç. [-v-] **Hüh**: 'Arağ, küh veznine. **Hüh**: H'āh lafzından tahfif 25 olınmışdur. 'Unşurī:

Men ze-küdām dāver-i inşāf hūhem çü dādeem

Zūr-ı mezālīm sitem dād hūh-ı to dāverān

26 [y-ğ-v-r] **Hüy-hüre**: Tegelti ve 'arağ-çin hüy-ğord ma' nāsına. 27 Nev'-i Evvelehu Ed-Dāli'l-Meftūha 28 [e-p-j] **Dāpije**: Bā vü jā'-i 'Acemiyile çuluğ kuşu. [e-d-ğ-v-e] **Dād-ğ'āh**: Şikāyet idüp 'adl 29 isteyici. **Bejt**:

'Inān-keşide revāy-ı pādīşāh kişver-i hūsn

Ki nī-st ber-ser re'y ki dād-ğ'āhī nī-st

30 [e-r-e-n] **Dārāne**. Şākirdāne ma' nāsına. [e-r-b-j] **Dārbeje**: Bir nev' serçeden kiçirek 31 kuşcağızdur dürlü dürlü renkleri vardur, isketi dirler Qaraḥiṣārī ve turgay kuşu ve çekek 334a/01 kuşına dağı dirler dimiş, rā ile ve lām ile dālvāze dağı lügatdür, 'Arabide vaşā' a ma' nāsına. [e-r-m-e-m-v-n] 02 **Dārmāmūniyye**: Tavanlı ev. [e-s-k-e-l] **Dāskāle**: Küçük dehdür ki anuñıla tere biçerler. **Şems-i F.:**

03

Berāy-ı dāde-i a' dā-yı Hūsev

Buved Mirriḥ der-kef-i dāskāle

Ve muṭlakā büstāncı dehesi 04 *Şihāh-ı* 'Acem şāhibi ve helāk u fesād ve şol balçık ki andan çanağ ve çölmek düzerler dimiş. 05 [e-s-k-l] **Dāskele**: Mişlihu. [e-s] **Dāse**: Mişlihu ve buğday başında olan kılçık ve başağ şapı. [e-ğ-y-n] 06 **Dāğine**: Dağlağı. [e-l-e-d-b] **Dālābe**: Qaravul, talī' a ma' nāsına. [e-l-p-r] **Dālpeje**: Bā vü zā'-i 'Acemiyile isketi 07 kuşu *dārpeje* ma' nāsına. **Dālbeze**: Bā vü zā'-i 'Arabiyile kız kuşu. [e-l-v-j] **Dālveje**: Mişlihu ve dālpeje 08 ma' nāsına fidan ki dikilecek ağaçdur, dārḥāl ma' nāsına fetḥ-i vāv vü zā ile ve zamm-ı lām ü sükün-ı 09 vāv ile. **Dālūze**: Mişlihu zā'-i 'Arabī ile zā'-i mu' ceme ile dağı mervīdür. Sā'ir adları dālbez lafzında 10 zikr olınmışdur. [e-l] **Dāle**: Qartal kuşu *dāl* ma' nāsına ki 'Arabide 'uḳḳāb dirler. Seyyidü't-tuyūrdur 11 ve lori kuşu. [e-l-y-z] **Dālize**: Zā'-i 'Arabiyile bardağçı kuşu ki çölmekçi kuşu dağı dirler ve çigil kuşu 12 *Şihāh-ı* 'Acem şāhibi bu ma' nāya zā'-i 'Acemiyile taşḥih eyledi ve çil kuşu tihū ma' nāsına ve serçe. [e-m-v-j] 13 **Dāmveje**: Büyük qar küregi ve zebil sepedi iki yanında ağaçlar berkidüp anuñıla kemre taşurlar 14 ve şulağ, dāmvez dağı lügatdür, 'Arabca *vezvez* dirler. [e-n-ç] **Dānçe**: Mercüme, 'ades ma' nāsına. 15 [e-n-j-d] **Dānjede**: Mişlihu enej. **Dānije**: Mişlihu gayrı esāmisi enez lafzında mestūrdur. [e-n] **Dāne**: Hābbe 16 ve kuş yemi. Ni' meti ve 'ilm ü 'ālim ma' nāsına da gelür dimiş. [e-n-y-

j] **Dānīje:** Mercümeğ ğayrı adları enz lafzında 17 mezkûrdur. [-e-] **Dāh:** On, ‘aşr ma‘ nāsına deh lafzı ki şāyi‘dür, andan muħaffefdür, qā‘ide-i külliyyedür 18 her lügat ki āħirinde *elif* ve *hā* ola şāh u rāh gibi *elifi* hızf idüp şehvere dirler 19 iki vech ile kelām-ı fuşehāda isti‘ māl olunur, dāh lafzı daħı bu qā‘ide mūcibince taħfif olunup 20 deh oldı, keşret-i isti‘ māl sebebinden taħfif vācib olup aşl-ı mehcūr oldı, ħuşūşā 21 ħālā aşlā isti‘ māl olunmaz, sābıqān ba‘zı şu‘arā’-i Fūrs vezn ü qāfiye zārūretinden ötüri isti‘ māl 22 eylemişler. **Şems-i F.:**

Çarħ u ecrām ği bāşed ki ber-himmet-i o
Ki kemīn bende-i o dāred ez-nīsān şad dāh

23 Ebū Şekūr:

İlā tā māh-ı nūr ħīde gümān-est
Siper kerd ü meh dāh u çehārā

Ve kırnağ, qaravaş ve muṭlaqā 24 hızmekār ma‘ nāsına. **Ferruħī:**

Ĥunuk ān mīr ki der-ħāne-i o bār-ı Ĥudā
Peser ü duħter-i ān mīr buved bende vü dāh

25 ve ğāyetde mülāyim ‘avrat ve oğlan ki kendüyi bī-tekellūf taşarruf itdüre ki Türkīde 26 virūn dirler. *Şıħāħ-ı* ‘Acem şāħibi ve yarasa, şeb-pere ma‘ nāsına ve vir dimekdür, deh ma‘ nāsına 27 dimiş. [e-y-r] **Dāyire:** Çevre ve bir nesneye gönül virmiş kişi. [e-y] **Dāye:** Etfāl emziren ‘avrat 28 zīra ma‘ nāsına ve qanatsız çekirgeye dirler, ‘Arabīdür. [p-e-p] **Depāpe:** İki *bā*’-i ‘Acemīyile mekteb-ħāne. [p-v-] 29 **Depūçe:** *Bā* vü *cīm*-i ‘Acemīyile sülük sā’ir esāmīsi kāhenc lafzında meşūrdur. [-b-] **Debe:** Taħfif-i *bā* ile ma‘ rūf 30 marāzdur ki ħāye kisesi yağ ile yā şu ile veyā bağırsağ ile tolar, ol ‘ illete debe dirler, ber-sebīl 31 tecevüz ol ‘ illetūn şāħibine daħı debe dirler ve illā ħaķīkatde debe, ħāyedür, Türkīde kılıc dirler. **334b/01 Debe:** Taż‘ if-i *bā* ile matāra ve şuñaq ve gönden bardağ ve seferlerde içine yağ ve bal 02 koymağ için ħām gönden itdükleri qap. [b-r] **Debre:** Qaşīl ki ħayvāna yidürürler, ħıvīd 03 ma‘ nāsına, Mevlānā Ĥalīmī dir ki ħağ budur ki aşlda bu lügat ‘ Arabīde meşāre ma‘ nāsınadır ki 04 sebze ve eti bölük bölük ekerler. Faşīl ma‘ nāsına naql idenler, mecāz-ı mürsel tarīqasınca 05 isti‘ māl itmişlerdür. [ħ-m] **Daħme:** Meşhed evi, mağbere ma‘ nāsına. ‘Unşurī:

Her ki-rā rehberī kelāğ koned

06

Bī-gümān dil be-daħme dāğ koned

Şıħāħ-ı ‘Acem şāħibi ve kāfirler meşhedine daħı dirler didi. [-d-] **Dede:** 07 Çār-pā cinsinden olan yırtıcı cānvere sebu‘ ma‘ nāsına kuş cinsinden olan yırtıcıya 08 dimezler.

Beyt:

Şeb-i kı̄r-gün mäh pinhân şode

Be-h̄'āb enderūn murğ u dām u dede

Ḳurd 09 ve ḳuş ma' nāsına dinilir, ğalaṭ itmişler niteki beyt-i mezkūrdan ma' lūmdur.

Esedī: 10

Ze-sīm ü zer ü pīl ü murğ u dede

Be-nīzek kerde revān ber-rede

[r-b-s-t] **Derbeste:** Naḳşlanmış ḫarīr. 11 [r-b] **Derbe:** Pāre, ruḳ' a ma' nāsına. [r-d-e-d]

Derdāde: Degirmen şavağı. [r-d-z] **Derdeze:** 'Avratlar 12 oğlan toğururken çekdükleri

buru, ağrı, 'Arabīde *ṭasaḳ* dirler. [r-z-e-d] **Derzāde:** Degirmen 13 şavağı ve abāne

taşhīhinde unluḳ didükleri yir ki degirmenden un, unuñ içine dökilür 14 'Arabca *ḫībās*

dirler. [r-d-s-y-e] **Derd-i siyāh:** Ḥummā-yı muḫarriḳa ki Türkīde derleme ḫastalığı

dirler. 15 [r-ğ-e-l] **Dergāle:** Derbend ü ḳal' a vü dāğ üstindeki yol. [r-g-e] **Dergāh:** İşük,

āstān 16 ma' nāsına ve ḳapu öñi ve ḳapu üsti ve ulu şuffe. Fāzıl-ı Muḫaḳḳıḳ ḳapu yirine

dirler dimiş. **Beyt:**

17

Her ki āyed kū beyā vü her çi ḫ'āhed kū-be-kū

Gir u nāz u hācib u derbān der-dergāh nī-st

[r-g] 18 **Dergeh:** Mişlihu dergāh lafzından muḫaffefdür. [r-m-e-n-d] **Dermānde:** Çāresiz,

'āciz ḳalmış ma' nāsına. [r-m-n-d] 19 **Dermende:** Mişlihu dermānde lafzından taḫfif
olunmuşdur. ('):

Hiç dermende ne-reft ez-der-i fazleş merdūd

20 [r-v-e-j] **Dervāze:** Ḳal' a işigi ve şeh̄r şoḳağı ki anda bāzār ehli oturup şatu 21 bāzār

ider ve dervīşler anda pārsā iderler dilencilik ḳaşd olunur. **Ḥ'āce Senāyī:**

22

Ber-to-rā ze-şüret ü mekān-ı maḫal

Der-dervāze-i cihān-ı ezel

'Aḳl vaşfindadur. Gāh olur 23 tecevvüz tarīḳiyile dilencilik ḳaşd olunur. **Laṭīfi:**

Ze-kūy-ı dilberān dervāze kerden

Buved derd-i kühen-rā nāze kerden

24 Fāzıl-ı Muḫaḳḳıḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḫḳıḳ itmişler ki dervāze elfāz-ı

mürekkebedendür. 25 Bir cüz' i derdür, ḳapu ma' nāsına bir cüz' i de vāzdur ki aşlı

bāzdur, açuḳ ma' nāsına 26 bir cüz' i de *hād*ur ki āḫir mürekkebāta lāḫıḳ olur. ma' nā-yı

'ām terkībiden müsem mā-yı ḫāş mefrede naḳl 27 için dervāzenüñ müsem mā-sı şol

büyük ḳapudur ki ḳanatları olmaz, dā'imā açuḳ ṭurur 28 yapılmaz, şāriḫ manzūme

şāḫib-i *Ḥaḳāyıḳ* bu 'ibāret ile ed-derbü hüve'l-bābi'l-vāsi' yuḳalu lehü 29 bi'l-Fārsiyye

dervāze vü sa' tī beyān itmışdır. Ammā kayd āhirine ta' arruz itmemişdir. ³¹⁸⁵ **Beyt:**

30 Dervāze-i şeh-rā tüvān best
Ne-tüvān dihen muhālifān best

[r-v-n] **Derūne:** Hallāc yayı. **Beyt:**

31 Miğ çün penbe bād çün ne-dāf
Āzfeedāk çün derūne-i o

Eşahh ü efşah zamm-ı *dāh*le derūnedür. **335a/01** [r-v-y-z] **Dervīze:** Cerr itmek ma' nāsına. **İşmet:**

V'er be-dervīze ze-luḫf-ı to be-cūyed mededī
02 Nükhet bād ḫayāt gül ü reyḫān ne-şevēd

Ve gezmek, deryūze ma' nāsına. [r-v] **Derve:** Ve bi'l-kesr **03** Yeme ki eski kīseye yamarlar pīne ma' nāsına. [-r-] **Dere:** Ol ma' rūf yire dirler ki iki yanı kirş **04** ola, yağmur ve seyl olduḫda ortasından şu aḫa, sâ'ir zamānlarda aḫmaya. **Beyt:**

05 Ze-Şirīn-i giyāhān kūh u dere
Şükr yāfte şir āmū bere

Ve şol eklden ḫoymaz büyük ḫarın ki **06** ne bulurisa dā'imā yiye ve ḫoymaya ve muḫlaḫā büyük ḫarın ve geviş ki deve ve şıḫır ve ḫoyun **07** yimelerin yidükden soñra gevşer yürür ve ol nesnedür ki 'Arabca kerş dirler, ādemde mi' de **08** yirindedür, ḫayvānda baḫırsaḫ yirinde ve ḫuşlarda ciger ḫatısı ve böḫürtlen didükleri Fāzıl-ı Muḫaḫḫiḫ **09** böyle taḫḫiḫ eylemişler ki dereye dere didükleri yir içi olduḫından ötürüdür bu maḫalle münāsib **10** dere lafzında tafşil vardır, derenüñ āhirinde olan *hā* iḫtişāş için olmaḫda **11** cā'izdür, destede, pāyede olan *hā* gibi. ma' nāyī 'āmdan ma' nā-yı ḫāşşa naḫl için olmaḫda **12** cā'izdür, kedede, ḫānede olan *hā* gibi bu ma' nāları *hānuñ* bābü'l-hā nev'-i evvelehu el-elifi'l-memdūde **13** maḫallinde beyān olınmışdır. [r-y-e-c] **Deryāçe:** Gölcük. [r-y-v-z] **Deryūze:** Dilenmek **14** dervīze ma' nāsına. **Kemāl-i İşfahānī:**

Dermāndeem be-dest-i 'azīmān muzlime
Deryūze ze-kūy-ı 'aḫā-yı to mī-konem

15 [r-y-ç] **Derīçe:** Pencere ve büyük ḫapu içinde itdükleri küçük ḫapu ve **16** büyük taḫ depesine daḫı dirler. [j-e-g-e] **Dejāḫāh:** Cellād u bed-ḫū olup ḫaḫıḫan **17** ve gürlegen olan ādemde ve yırtıcı ḫayvānlarda isti' māl olunur. **Esedī:**

Beher sūş dīvī dejāḫāh buved

³¹⁸⁵ Ol kayd bundan zāhir olur ki şehre girecek şūḫāḫ aḫzına dervāze-i şeh dirler nitelike bu beytden zāhirdür. 3. (380b/09), 16. 317b/30)

18

Beher kûşe şad gül-i güm-râh buved

[j-e-k] **Dejâgeh:** Mişlihu, dejâgâhdan taḥfif olunmuşdur. **19 Esedî:**

Dejâgeh dudî sehm-gîn münker-est

Be-zür-ı dil ez-her ded efzûnter-est

Bebr vaşfında **20** dinmişdür. [-j-] **Deje:** *Zā*²-i ‘Acemînüñ taḥfifiyile mühr ki kîselere ve ḳapulara ururlar. **Deje: 21** *Zā*²-i ‘Acemînüñ taẓ‘îfiyile yırtıcı ma‘ nāsına. [j-y-n] **Dejîne:** Dağ³¹⁸⁶ depesi. [s-t-e-r] **Dest-erre: 22** Bıçkı Türkîde destere didükleri el bıçkısı olur. [s-t-e-r-c] **Destârçe:** Yağlık ve destmâl. **23** [s-t-e-n] **Destâne:** Dutak didükleri ki ekinciler âletlerindendir. [s-t-e-n-b-v-y] **Dest-embüye:** Yıylankuç **24** ‘Arabîde şemâme ma‘ nāsına *elif* hızf idüp dest-embüye daḥı dirler, ğayrı adları şomâ lafzında **25** mestürdür. [s-t-â-v-y-z] **Dest-âvîze:** Âlet-i bezirgân ekinciler âleti. [s-t-b-e-] **Destbâne: 26** Yırtıcı ḳuşlar eli yırtmasun için ele geçürdükleri deriden ellik destvâne ma‘ nāsına. Lisân-ı **27** Fârsîde *bā* ile *vāv* arasında tebādül vardır, mirâren beyân olunmuşdur. *Şihâh-ı* ‘Acem şâhibi **28** ḥallâc yayı dutağı ve ölçek ma‘ nāsına naḳl eyledi. [s-t-d-r] **Dest-dere:** Bıçkı, dest-erre **29** ma‘ nāsına. [s-t-ş-e-n] **Dest-şâne:** Ḳazzâz tarağı. [s-t-g-e] **Destgâh:** *Kāf-ı* ‘Acemîyile evvelki ‘âmme **30** taḥrîf idüp dezgâh dirler. **Beyt:**

Murğ-ı girân ḥ‘âb tırâz-ı şubḡgâh

Pây-ı felek beste-tırâz destgâh

31 Ekşer budur ki el irişmesi ma‘ nāsına ḳudretten kinâyet olunur, meşelâ **335b/01** bir kimesnenüñ mâln ve ḳudretüñ vaşf itmek ḳaşd itseler, bu ḳadar nesneye güci yiter **02** ve eli irişür dirler. **Laḫfî:**

Ānçi ez-her çîz dâred dest-res

Destgâh-ı o ne-dâred hiç kes

03 Enverî:

Be-iştinâ‘ pā-râ-st destgâh u cūd

Be-istinâd bî-füzüd pây-gâh şudür

04 [s-t-g] **Destgeh:** Mişlihu. [s-t-m-v-z] **Dest-müze:** Tâcü’l-Mâşar şâhibi dir ki ez-ser-i ta‘ aşşub **05** u ‘inâd in kelime-râ dest-müze sâḫtend ve ye-tefkîr-i mâftü nüviştend. [s-t-n-b-v-y] **Destenbüye:** Şemâme **06** destenbük ma‘ nāsına. [s-t-v-e] **Destvâne:** Toğan elligi destenbâne ma‘ nāsına ve çūḳâl ḳolçağı **07** ve ölçek. [s-t] **Deste:** Şap, ḳabza ma‘ nāsına gelür deste-i teber vü deste-i kâriz dirler **08** ve her nesnenüñ ḳulpı ve bucağı ve kûşesi ki yapışurlar her birisine ḥuşuşıyıla muzâf **09** olur, deste-i çuvâl ve deste-i müşg gibi ve

³¹⁸⁶ Tağ. 3. (381a/05)

ekini biçecek bağladıkları demede dirler **10** deste ki Türkîde dađı Őayi' dűr. İsti' māl olunur, deste-i kāğıd dirler ve sā'ir bunlar gibi **11** mađalde isti' māl olunur ve küstāhlık ve bir kimesneyi küstāh eylemek. **Rűdekĭ:**

12 Nĭ-st ez-men be-to 'aceb küstāh
Ki tűvem dāde be-evvel deste

'AŐŐār:

Ger o-rā be-destān deste sāzem

13 Ser ez-hűrŐid-i raĥŐān ber-firāzem

ĶaraĥiŐārĭ ve bilezik, sűvār ma' nāsına dađı gelűr dimiŐ. [s-t-b-e-r] **14 Destbāre:** Bilezik ğayrı esāmĭsi dest-i ebrençen lafzında meŐűrdur. [s-t-y-e-f-t] **Dest-yāfte:** **15** Yol bulmuŐ ve eli iriŐmiŐ dimekdűr. [s-t-b-e-n] **Destbāne:** Ķamçĭ. [s-t-y-n] **Destĭne:** Bilezik ve **16** destvāne ve 'avratlaruñ Ķolĭ bađı 'Arabĭde resűh ma' nāsına yuĶalu aĥz meniűű'r-risve be-tarĭkű'r-reŐve **17** ve Ķāđĭlaruñ ve pādiŐāhlaruñ niŐānĭ tevĶĭ' ma' nāsına. **Őems-i F:**

Őehĭ k'infāz-ı aĥkām Ķazā-rā

18 Koned āl v'ey ű destĭne-i o

Al dađı burada tevĶĭ' ma' nāsınadır. [s-k-r-m] **Deskerme:** **19** Tađ baŐında olan kűy ve Ķal' a Őĭn olsun ĥarāb olsun ıtĭlāĶ olunur ve Fārsĭde ve 'Arabĭde **20** isti' māl olunur. [s-k-r] **Deskere:** MiŐlihu. [s-m-r] **Desmere:** MiŐlihu ve bűgrűlce, lűbyā ma' nāsına. [-s-] **Dese:** Cűllāhlaruñ **21** yumađı ki doĶuduđı bizden ziyāde geldűđi vaĶt ipliđi ve ibriŐimi aña Őararlar, ĥudāv ma' nāsına **22** ve iplik ŐarmaŐıđına dađı dirler ve ba' zĭlar arĥűn ađacına dirler didiler ki cűllāhlar āletlerindendir. **23** [Ő-n-v] **DeŐnűh:** Ĥancer ve bűyűk bıçaç. [Ő-n] **DeŐne:** MiŐlihu. **Esedĭ:**

Be-zed her dű-rā deŐne-i dil-Őikāf

24 Be-derrĭdiŐān ez-gelű tā-be-nāf

[ğ-d-ğ] **Dađdađa:** ĶıcĭĶ aŐılda 'Arabĭdűr, Fārsĭde **25** dađı Őayi' dűr ve sā'ir esāmĭsi ketmetűvā lafzında meŐűrdur ve hűdűk birmek ve bir nesneyi **26** ĶoĶ gűrűnmesűn diyű silkmek. [l-e-l] **Dellāle:** Pűzeveng 'avrat. **Beyt:**

Mey dih ki nev-'arűs-ı Ķemen ĥadd-i ĥűsn yāft

27 Kār ĭn zamān ze-Őān' at-ı dellāle mĭ-reved

Ve delālet idici ve nāz **28** idici ve ğammāz ve Ķovcĭ ve yűriyici ve Ķűkellenci. [-l-] **Delle:** Ađacuñ űzdeđi ve degeĶ ve sañsar **29** didűkleri cānver ki derisini kűrk iderler iki nev' dűr. A' lāsına zerdāve dirler gűgsi **30** Őaruca olur, ednāsına sañsar dirler gűgsi aĶça olur, ĥaĶ budur ki semműr dađı **31** bunuñ envā' indandır, ğāyet eyűsidűr ki cānveri Őűretde ve ĥaŐŐada hemān sañsar **336a/01** gibidűr ve 'avratlaruñ ğāyetde meĶkāre ve

seh̄hāre ve ğaddāresine dirler ki mezkūr tā'ifenüñ **02** zıkr olan evşāfda nazīresi olmasa delle-i zamānedür dirler. [l-y-d] **Delide**: Bulgur. [m-e-m] **Demāme**: **03** Depelek. [m-b-s-t] **Dem-beste**: Nefesi tıutulmuş. [m-d-m] **Demdeme**: Ğavġā vü ğaleve vü kükremek ve gürüldi. **04** [m-g-r-f-t] **Dem-girifte**: Koķmış, müte' affin olmuş ve azmış ma' nāsına. [m-n-d] **Demende**: Üfürici. **05** [-m-] **Deme**: Depi ki ğāyetden şovuķdan 'ibāretdür, ta' rīb idüp *demaķ* dirler ve tuman **06** ve dābāb ma' nāsına ve körük ki demirciler ve kıuyumcılar ve sā'ir anlar gibi ehl-i şan' at anuñıla od **07** yaķarlar, minfaķa ma' nāsına. **Esedī**:

Her ān gürg mürg bih der-deme
Ki bī-ħord māned miyān-ı reme

Edayī:

08

Deme ber-keşid ez-miyān-ı tıġ-i tiz
Felek geşt pervizen āverd bız

[m-y-d] **Demide**: Belürmiş ve tāze **09** bitmiş ve üfürülmüş ve şabāh yiri belürmek. [n-d-e-n-ħ-nd] **Dendān-ħande**: Yan dişleri ki ādem **10** güldüğü vaķt zāhir olur. [n-d-e-n] **Dendāne**: Kilidüñ ve taraġuñ dişleri ve sā'ir anlara beñzer nesnelereñ **11** dişlerinde isti' māl olunur. [n-k] **Denķa**: Delüce ki buġdaydan azar, ādem yiyecek serāsime **12** olur. [n-g-e-l] **Dengāle**: Dügölcecik ki gökden ķar gibi yaġar ve oluķda şovuķdan toñar **13** buz, ħaşif ma' nāsına, eşāhħ kesr-i *dāħ*ledür ve çekilen diş köki. [-n-] **Dene**: Tizlik ki āteşi mizāclaruñ **14** za' tidür ve tekebbürlük ve şādilik ve beden ma' nāsına. **Deh**: Ondur, 'adedden, 'Arabide 'aşr **15** ma' nāsına ve ķarış virmek nefrīn ma' nāsına. [-e-n-d-r] **Dehāndere**: Esnemek ve esneyen kimesne. [h-e-n] **16 Dehāne**: Cüllāhlar ve ekinciler iştilāhlarındanur, aġızlık dirler. [h-d-l] **Dehdele**: İlenç ve ķarış virmek **17** nefrīn ma' nāsına. [h-r] **Dehre**: Balta. **Beyt**:

Çü zed dehre ber-pehlivānī dıraħt
Şod ez-ħāne-i devleteş tāc u taħt

18 Pehlivānī dıraħt büyük aġaca dirler, ķaba aġacı kesmekte şe'āmet vardur, **19** mebnā-yı ma' nā-yı beyt oldur belki muṭlaķā aġaç kesmek eyü degildür, niteki Şeyħ Nizāmī bu beytde **20** buyurur. **Beyt**:

Dıraħt-efken buved kem zendegānī
Be-dervīşī keşed naħcīr-bānī

Ol ma' nāyī işāret **21** itmişdür ve oraķ ve ħancer ve bāġ budayacaķ ālet ki 'avāmün-nās tāhre dirler, andan ğalaṭdur **22** ve na'l-bendlerüñ dırnaķ kesecek āletleri ki süm-tırāş dirler ve bi'z-zamm. [h-l] **Dehle**: Kındıra **23** didükleri ot ki 'Arabide ħalfā dirler ve

geven didükleri dikenli ot. **Laṭīfī:**

24

Ber-püşt eger h̄ār keşī vü ruḡ dehle

Bih z'ān ki zed ü nān ṭalebī nāsere kehle

Ve ḥaṣīr sāzı ve ḳoḡa didükleri **25** sāz gibi ot ki dehve daḡı dirler. [h-m-r-d] **Deh-merde:** On kişilik dimekdür. [h-n-d] **Dehende:** Vireñ 'avrat ve oḡlan ve muṭlaḳā virici ma' nāsına.³¹⁸⁷ [h-n] **Dehne:** **26** *Dāldan* ṣoñra sükün-ı *hā* ile bir nev' kıymetī ṭaşdur, ta' rīb idüp dehenc dirler, niçe dürlü **27** olur, a' lāsı cezāre-i Ḳıbrısdan gelür gökrek olur, dehne-i Firengī dirler, bir nev' i ṣaruraḳ **28** olur ve bir nev' ine ṭāvusī dirler, kıızıllıḡa mā'il kırraḳ olur, yıldur yıldır ışılar ve bir **29** nev' ine mūşī dirler dürlü dürlü rengleri olur, sā'ir tafşīli dehenc lafzında mezkürdür. **30 Dehene:** *Hānuñ* ve *nūmuñ* fetḥasıyla aḡız, dehen ma' nāsına ve uyan gemi. [h-v] **Dehve:** Ḳoḡa dirler **31** sāz gibi bir otdur, deñiz kenārında biter, dehle daḡı dirler. [h-y-z] **Dehize:** Süd aḡızı, 'Arabca *fel* **336b/01** dirler. **Ed-Dāli'l-Meksüre** [r-e-z] **Dırāze:** Uzun. [r-e-z-y-n] **Dırāzine:** Uzunca **02** dimekdür. [r-ḡ-t-ḡ-e-n] **Dıraḡt-ı ḡāne:** Mertek. [r-ḡ-t-s-y-n] **Dıraḡt-sine:** Aḡaç ḳurdı **03** ve aḡaçḳaḡan didükleri ḳuş. [r-m-ḡ-r-d] **Direm-ḡırīde:** Aḳçe ile ṣatun alınmış dimekdür. **04** [r-m-n] **Diremne:** İpar yavşanı dirler bir otdur, eṭıbbā ḳatında şıḡ dimekile ma' rüfdür. [r-n-d] **05 Dirrende:** Yırtıcı dimekdür. **Beyt:**

Ze-dirrende şīrān zemīn şod teḡı

Be-perrende murḡān resīd āḡehī

06 [-r-] **Dirre:** Türe ki ādeme ururlar ve yırtık ma' nāsına. [z-ḡ-e-l] **Dizḡāle:** Ḥiṣār **07** ḳullesi. [j-l] **Dijle:** Dicle ırmaḡı ki Baḡdād vilāyetinde aḡar. [j-y-n] **Dijine:** Biz ki başmaḳçılar **08** ve sirrāclar āletlerindendür. Ḳaraḡiṣārī ve ḡiṣār ḳullesi ma' nāsına da gelür dimiş, sā'ir adları **09 dīrefş** lafzında meşūrdur. [g-y-n] **Digine:** Dikīne lafzından taḡfīf olunmuşdur, dūnki ve **10** dūnki gün ve çölmek aşı. [l-b-r-d] **Dilberde. Esedī:**

Nüvāzān nüvāzende der-çeng çeng

11

Ze-dilberde bekmāz çün zeng zeng

[l-ḡ-v-e] **Dil-ḡāh:** *Vāv*-ı resmī *elif* şābitdür ḡoñül ārzūsı **12** ve ḡüb u maḡbüb ma' nāsına. [l-ş-d] **Dilşode:** Kendüden gidüp uḡunmuş kimesne ve bir yir ḡoñli **13** alınmış. [m-n] **Dimne:** Dilkü, *sa'leb* ki ebū'l-ḡuşayn daḡı dir, ba' zılar ṣaḡāldur didiler ve depi ki **14** ḡıṣuñ ḡāyetde şiddetidür ve nişān-serāy u serkīn ve ḡıḳd u kīn ma' nāsına.

Dih: Kūy, ḡarye **15** ma' nāsına ki Mevlānā-yı Rūmī ḳaddese sırrahu buyurur. **Beyt:**

Dih me-rev diḡ merd-rā aḡmaḳ koned

³¹⁸⁷ 16. (319a/29)

16 † Aql-rā bī-nūr u bī-revnaḡ koned

Dih lafzından taḥfif olınmışdır ve *dāden* lafzından emrdür 17 vir dimekdür. [h-e] **Dih-ā-dih**: İki taraftan iḡdām dimekdür. **Hātifi**:

Ġırīv dih-ā-dih berāmed çonān

18 Ki üftād ez-dest-i ŗırān sinān

Ve yimek yirken ağızı iki taraftan açılmaḡ. [h-ŗ-t] 19 **Dihŗte**: Baḡŗŗŗ, † aḡa ma† nāsına taŗarrufāt † āmme ḡabīlindendür. [h-y-d] **Dihīde**: İki taraftan dimekdür 20 [y-b-e] **Dībāh**: Dībā ma† nāsına ki bir cins altunlu ḡarīrdür ve atlas ve ḡarīrden libāsa 21 dirler. [y-b] **Dībe**: Miŗlihu ve dībā lafzından muḡaffedür. † **Abdü'l-Vāsi† Cebelī**:

Bā-cūd-ı to çı dībe vü eksūn çı nemed

22 Bā-bezl-i to çı lü'lü'-i meknūn çı türāb

[y-d-b-e-n] **Dīd-bāne**: Gözci † Arabīde 23 † *ayn* u *ḡalī'a* dirler. **Beyt**:

Be-bāfem yekī dībe-i ŗāhvār

Ze-ma† niŗ reng ü zedāneŗ nigār

24 [y-d-g-e] **Dīdgāh**: Gözci yiri. [y-d] **Dīde**: Göz bebegi, merdüm ma† nāsına ve muḡlaḡā göz ma† nāsına 25 daḡı gelür, Fāzıl-ı Muḡaḡḡıḡ *Deḡāyıḡu'l-Haḡāyıḡda* böyle taḡḡıḡ ü tedḡıḡ itmişler ki dīde gözüñ 26 içinde ḡapaḡ āletinde olan yirdür, niteki bu beytten zāhirdür. **Beyt**:

Çonān mey dilem-rā pesendīde

27 Ki gūyī be-çeŗm enderem dīde

Çeŗm de ḡapaḡ ve kirpik dāḡıldür dīde de 28 dāḡıl degıldür ammā sevād u beyāz cümlesi dīdede dāḡıldür, niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt**:

29 ŗebī hemçün sevād dīde pür nūr

Hevā † anber-feŗān çün ḡurre-i ḡūr

Dīde mürekkebdür bir cüz'ı 30 dīddür ki ismdür, müŗtaḡ olmışdır, ḡörmek ma† nāsına dīdenden bir cüz'ı de *hā-yı* naḡldur ki 31 aŗlı ŗābıḡā mirāren beyān olınmışdır, dīde lüḡat-i müŗterekdür, ism-i mef' ūlde gelür, dīdenden 337a/01 meŗelā dīde gūyem dirler, ism-i fā' ilūñ de āḡirine *hā* naḡl ziyāde iderler, dīde dirler niteki 02 bu beytde zāhirdür.

Beyt:

Sevād-ı dīde ḡam bā-ŗek me-ŗüy

Ki naḡŗ-ı ḡāl-i toem herḡiz ez-naḡar ne-reved

03 [y-d-g-e] **Dīdgāh**: Baḡacaḡ yir. [y-r-y-n] **Dīrine**: ḡadīm ü köhne olan nesne ve kiçirek 04 ma† nāsına da naḡl olındı. [y-j] **Dīje**: *Zā*'ı † Acemīyile erbāb-ı lüḡat ḡula at ve esb-i kebūd 05 ve esb-i süst, *ŗihāḡ-ı* † *Acem* ŗāḡıbi ve mor reng ma† nāsına da naḡl

eyledi ve düjem ma' nāsına **06** dağı gelür ve kulle ma' nāsına dimişler. Fāzıl-ı Muḥakkık *Deḳāyıku'l-Ḥaḳāyık*da böyle taḳkık ü tedkık **07** itmişler ki ata dıje ıtlākı bu beytden zāhirdür. **Bejt:**

Be-fermüd tā ber-nihādend zīn

08

Berān dıje-i pelten rüzgīn

Ḳatıra da ıtlāk olunur. **Nizāmī:**

Ḳaṭār-ı ester dıje şad u sī

09

Ki bāreş ṭaşṭ taşḫān buved ü tebsī

Ata ve ğayrı ḫayvāna ıtlākı reng **10** i' tibāriyiledür. Lisān-ı Fārsīde dıj şol rengden i' bāretdür ki Türkī dilde andan yağız i' bāretiyile **11** ta' bīr iderler, 'Acem esb-i dıje dir, Türk yağız at dir ve āḫirindeki *hā* nisbet iḥtişāsiyye **12** içündür, benefşedeki zerededeki *hā* gibi lisān-ı Fārsīde āḫir kelimedede olan *hānuñ* **13** birkaç ma' nāsı vardır, niteki bāb-ı *hānuñ* evvelinde zıkr olupdur. Ol me' āniden birisi **14** mezkūr ma' nīdür, dıjūñ ma' nāsı yağız olmaḳ i' tibāriyıla ḳara yağız ata şebdiz dirler, ḳoyı ḳara **15** olıcaḳ şireng dirler, *Baḫrū'l-Ġarā'ib* şāḫibinūñ cümle-i ğarā'ibindendür ki dıjenūñ tefsīrinde **16** itmişdür ki ol rengdür ki anda ğubret ola ya' nī bozraḳ toz renglü ola, ekşer at vaşında **17** isti' māl olunur. Hem 'ārıza hem ma' rūza ıtlākı olunur. Cemī' renege delālet iden lügatlerūñ **18** ḫāli budur. Kelāmunuñ evvelinde ḫaṭā itmişdür. Niteki beyān-ı sābıḳdan zāhir oldu, āḫirinde **19** ḫatā itmişdür ki dıj ile dıjeyi fark itmemişdür, kevnūñ ismi dıjdür, mülevvenūñ ismi dıjedür, **20** āḫir kelimedede *hānuñ* ziyādesi neyi ifāde itmişdür, añlamamışdur. [y-j-y-n] **Dıjīne:** Biz ki **21** a' zāda olur, 'Arabīde *ğudde* dirler, deri altında ḫafif yirlerde olur düjhem ma' nāsına ğayrı **22** adları anda mezkūrdur. [y-s] **Dıse:** Alaca, pīse ma' nāsına. [y-g-e-n] **Dıĝāne:** Ḳaplubāĝa ve kirpi **23** bu ma' nāya sā'ir esāmīsi çizū elfazında mestūrdur. [y-g-p-e-y] **Dıĝ-pāye:** Sac ayak. [y-k-y-n] **24 Dıĝīne:** Dünki ve dünki ğün dimekdür ve çölmek aşı. [y-l-p-e-y] **Dıl-pāye:** Sucuḳ. [y-n-e-r-v-b] **25 Dınārūbe:** Çörtük didükleri otdur ki yaban ṭuzāĝı dağı dirler, yoĝurda ḳatarlar çok zamān **26** azmaḳdan şaḳlar ve ḫayli nef' i vardır. [y-n] **Dıne:** Dünki demek olur. **Ḥasan-ı Dıhlevī:**

Mey dih ki ḫumār dīne dārīm

27

Dūrī dü se der-ḳanīne dārīm

Firdevsī:

Sebük dīne be-girift dest-i peder

28

Ze-beytü'l-ḫazen ber-divī-rā be-der

Çü Lāvī nıgeh kerd Ya' ḳüb dīd

Hemān pāk-dīn Dīne-i hūb dīd

29 Dīneden murād ḥazret-i Ya‘kūbuñ ‘*aleyhi’s-selām* kızıdır. [y-v-e-n] **Dīvāne**: Delü,
 30 *mecnūn* ma‘nāsına. [y-v-c] **Dīvçe**: Taḥīl bitı erbāb-ı lügat bunuñ üzerine
 müttefiklerdür ammā 31 Şeyḥ İsmā‘īl-i Cürċānī zaḥīre-i Ḥ‘ārezmşāh u dārsāl-ı ‘alef
 bābında dimişdür ki **337b/01** bizim yırde sülūka dīvçe dirler ve kūh-ı raḥne ma‘nāsına.
 [y-v-s-t-n-b] **Dīv-sitenbe**: Büyük 02 dīv dimekdür. [y-v] **Dīve**: Tomalan mantarı ve
 sülük ve taḥīl bitı. [-y-] **Dīh**: Kūy, ḳarye ma‘nāsına. 03 **Ed-Dāli’l-Mazmūme** [b-l]
Düble: Pāre-i nāṭıf ve bir dürlü ḥalvādur, ḳozıla ve bādām 04 ile olur ve peşmīne ḥalvā.
 [ḥ-t-r-y-n] **Duḥterīne**: Henüz yaşına yitişmiş ḳızcuğaz. [ḥ-t-y-n] **Duḥtīne**: 05 Mişlihu.
 [ḥ-n] **Duḥne**: Tütsi ve tarı. [ḥ-y-n] **Duḥīne**: Mişlihu. [r-e-c] **Dürrāce**: Ferrāce ḳaftān. [r-
 ḥ-v-ş] **Dürr-i ḥuşe**: 06 Ġāyetde pāk u şāfi ve iri incü. [r-d-e-n] **Dürdāne**: İncü dānesi. [r-
 v-e-n] **Dürūdāne**: 07 Tam üzerinde nerdübān ile çıkılan kepenk. [r-y-ş] **Dürīşe**: Saçaḳ ve
 lüle. [-r-] **Dürre**: 08 Esnemek. **Düjbīh**: Ya‘nī ḥük, gelü boyunda olan biz ‘Arabīde
 ğuddetü’l-ba‘īr ol çıbandur ki 09 devenüñ boynunda çıkar öldürür. [Z-d-e-f-ş-r] **Dozd-
 efşere**: Her gördüğün uğurlayan uğrı ve enbār dozd-efşār ma‘nāsına.³¹⁸⁸ [-j-] **Düje**: *Zā’i*
 ‘Acemīyle a‘zāda olan biz ‘Arabīde 10 ğudde dirler dījīne ma‘nāsına. [j-y-n] **Düjīne**:
 Mişlihu düjīne lafzından muḥaffedür, sā’ir esāmīsi 11 düjhem lafzında mestürdür ve
 ḳurlağan ‘illeti ki dırnaqlarda zāhir olur, derd-i nāḥun 12 ‘Arabīde devḥa ma‘nāsına ve
 ḳabarcuḳ. [ş-n-e-m-d-h-n-d] **Düşnām-dehende**: Şalavāt barmağı 13 sebbābe ma‘nāsına.
 [k-e-n-ç] **Dükkānce**: Bāzār sekisi ki bāzārgāhlarda çerçiler ve ğayrılar otururlar. 14 [m-
 ç] **Dümçe**: Ma‘nā-yı terkībīsi muḳtezāsınca kiçirek ḳuyruḳ dimekdür. Ammā ba‘zı
 erbāb-ı lügat 15 ḳuş ḳuyruğı ve tāvus ḳuyruğı ve yonca ve ḥurmānuñ ve üzümüñ çör
 çüpi ve seped ki 16 içine yimiş ve ğayrı nesne ḳoyarlar dimişler. [m-ğ-j] **Dümğaje**:
 ḳuyruḳ biten yir, ‘Arabca ‘*asīb* 17 dirler. [b-n-e-l] **Dünbāle**: ḳuyruḳ ve göz ḳuyruğı ve
 çıban. [n-b] **Dünbe**: Mişlihu ḳuyruḳ ekşer budur ki 18 ḳoyunda isti‘māl olunur. Aña
 teşbīh idüp ādemde daḥı müsta‘meldür, sā’ir adları 19 *dünb* lafzında mezkürdür. [v-e-s-
 b] **Dü-esbe**: Ulağ. **Beyt**:

Dü-esbe peyk-i nazār mī-devānem ez-çep ü rast

20

Be-cüstücüy-ı nigārī ki nūr-ı dīde-i mā-st

Dıger:

Dü-esbe bīş-i bānū kesī firistād

21

Ze-mihmān-ı gerdün şāheş ḥaber-dād

³¹⁸⁸ 16. (320b/13)

Fāzıl böyle taḥkīk ü tedkīk itmişler ki iki **22** atlu kimseye ki yola gide birine bine birini yidek ide ve dāsbe dirler, ism-i mürekkebdür **23** āhirindeki *hā* ma' nā-yı 'ām-ı terkībiden ma' nā-yı ḥāş 'ilmīye naql içündür, çarçübedeki *hā* gibi **24** her dört ağaca çār çüb ıtlāk olunur, ammā çār çübe maḥşüşdür. Lisān-ı Türkīde çarçeve **25** didüklerinden ğayrı nesneye ıtlāk olunmaz, dü-esbe de öyledür, her iki ata dü-esb dinür **26** ammā dü-esbe dinmez, ol vaḳtin dü-esbe dinür ki ikisi bir kişinüñ ola, ol kimesne **27** anları vaż'-ı mezkūr üzerine isti' māl eyleye diyār-ı 'Acemde ulaqlarda bu ḥālet 'ādet **28** olmağın dü-esbe ulaqda a' lām-ı ğālibeden olmuşdur, bu kâ'ide üzerine olıcağ **29** dü-esbe ma' nā-yı mezkūrda vaż' aşlı ḥasebiyile olmaz, mecāz-ı mürsel tarīkiyile isti' māl olunmuşdur **30** olur, ammā ol āhirindeki *hā* iḥtişāş için olıcağ destedeki ve pāyedeki *hā* gibi lafz-ı **31** mezkūr, ma' nā-yı ḥaḳīkisinde müsta' mel olmuş olur, ḥarf-i *hānuñ* āhir kelimedede bu ma' nāya geldiği **338a/01** āhir kelimedede olan bāb-ı *hānuñ* evvelinde niçe mişāller irād olunmuşdur. [v-e-l-ḥ-v-e-r] **Düvāl-ḥ'āre: 02** Çift öküzi ve boyunduruğ. [-e-l] **Düvāle:** Bir dārūdur, üşne dirler. [v-e-m] **Düvāme: 03** Pırlağuç. [v-e-n-z-d] **Düvān-zede:** 'Adedden on iki. [v-b-ḥ-c] **Dü-baḥce:** Şırçan didükleri kuş **04** ve söbi yumurda gibi ig üzerine şarılmış iplik yumağı. [v-t-e] **Dü-tāh:** İki kat **05** dimekdür. [v-t] **Düta:** Mişlihu dü-tāh lafzından muḥaffefdür. [v-d-g-n-d] **Dūd-gende:** İs koğmış **06** nesne. [v-d-l] **Dü dile:** Çelik oyımı, 'Arabca tele dirler ve toğurcun oyunu. [v-d] **Düde:** Oba, düdmān **07** bundan aḥz olunmuşdur. **Ḥayrī:**

Ey be-to ḳāyim zinde ve dā'im cümle 'ālem düde ādem

08

'Ayn-i 'āyānī remz-i nihānī rāz-ı miyānī kühe-i peyker

Ve ocağ ḳurumu ve mürekkebe ḳoyduqları is ki **09** çerādan yāḥūd bezrden olur. [v-r-e-h]

Dü-rāhe: İki kerre dimek olur. **Esedī:**

10

Dü-bāre çihl-bār her yek hezār

K'ez-in kerd gerdān ḥancer-güzār

[v-r-y-ş] **Dü-rīşe:** Ḥavlı, miḳrama **11** ve saçağlı zīlī, *sīn-i* mühmele ile daḥı lügatdür. [v-j-n]

Düjne: *Zā*'i 'Acemīyile arı ve siñek ignesi **12** ve fil ḥortümü ve soğar siñege dirler.

[v-j] **Düje:** *Zā*'i 'Acemīyile butrağ ki ḳaftāna yapışur. **Ḥaffāf:**

13

Bedlhā ender āvīzed dü-zülfeş

Çü düje ender āvīzed be-dāmen

[v-j-y-n] **Düjine:** A' zāda **14** olan biz, ğudde ma' nāsına. Sā'ir adları düjhem lafzında mezkürdür. [v-s-n-b] **Dü-senbe:** Muḫabbağ **15** ma' nāsına. [v-s-n-d] **Düsende:** Yelimşik

olan nesne, *Şihāḥ-ı* 'Acem sāḥibi yapıcı ve özlü balçık ma' nāsına **16** daḥı naql eyledi.

[v-ş-y-d] **Düşide:** İkiz oğlan ve emziklü 'avrat ve sağılur ḥayvān. **17** [d-v-ş-b-n] **Dü-**

şenbe: Hefte günlerinden bir gündür, ‘Arabîde *yevmü’l-eshnîn* dirler. [v-ş-y-z] **Düşîze:** 18 Kız oğlan, bîkr ü ‘azrâ ma‘nâsına, ‘azar anuñ cem‘i ‘azâr añlanur. **Hâfîz:**

Ân telhveş ki şûfi ümmü’l-ğabâ’îseş ħ’ând

19

Eşhî lenâ vü ahlî min kıbletü’l-‘azerâ

[v-ş-b-n] **Dü-şebne:** Dün giceki 20 ve omuzluğ. [v-ğ] **Düğa:** Yağ dortısı ki yağ şızıcağ dibine çöken ġalîzîdür. Dügü ma‘nâsına. 21 [v-ğ-y-n] **Dügîne:** Mişlihu. [v-k-ç] **Dükçe:** Mâsûra ve yük igi. [v-k-r-ş-t] **Dük-rişte:** Ağırşak. 22 [v-g-r-y-s] **Düg-rîse:** Mişlihu ve yük igi ve ig ilmegi. **Beit:**

Ger kevnet ez-nuġust çonân bâdrîse bord

23

Ân bâdrîse hoş hoş çün düg-rîse şod

Dîger:

Çün ze-yâreş cüdâ be-mâned ü girîst

24

Düg-rîse girift ü peşm bürîst

Sâ’ir adları *bâd-bere* lafzında mezkûrdur. [v-l] **Düle:** 25 Kaşırğa bād-ı gird ma‘nâsına.

Beit:

Ṭāvus rüz tā z’ufuk cilve mî-koned

Şâhâ hümâ-yı rây-ı to düle şikâr bād

26 Sâ’ir esâmîsi gird-bād lafzında meşûrdur ve kertekelere dirler, sūsmâr ma‘nâsına 27 kertekelerüñ ġayrı adları *kirbâsû* lafzında muġarrerdür ve toğurcun oyunu. [v-m-v-y]

Dü-müye: 28 Kırğıl kişi ki saġalınuñ ba’zı aġ ve ba’zı siyâh ola, ‘Arabîde *kehl* ma‘nâsına. **Düh:** Ni‘metî kuyruğ, düm ma‘nâsına naġl eylemiş. 29 Nev‘-i Evvelehu Er-

Râ’î’l-Meftûġa 30 [e-y-t-e-n-d-e-d] **Râtiyân-dâde:** Çam saġızı. [e-y-t-en] **Râtiyâne:**

Mişlihu, ta’rib idüp *râtyânc* 338b/01 dirler. [e-t-y-n] **Râtîne:** Mişlihu. [e-ğ-n] **Râġine:**

Gedik ‘Arabîde *sulme* ma‘nâsına raġne bundan taġlîf 02 olınmışdur. [e-z-y-e-n]

Râziyâne: Ma’rûf bostân sebzesidür, hoş çoġusu olur, nâfi‘dür 03 Türkîde *ġalaġ* idüp

rezene dirler ta’rib idüp *râzyânc* dirler. [e-s-t] **Râste:** 04 Her işi saġ eliyile işleyen

kimesne, çepe muġâbil. [e-f] **Râfe:** *Râ’*-i ‘Arabî vü *zâ’*-i mu‘ceme ile daġı 05 mervîdür,

ġunâh-kâr ve yandıġ ve ġümren didükleri ot ki ağır çoġısı olur Kürdler yirler, ‘Arabîde

06 şefġat ü mihrîbânî ma‘nâsına ġelür kesr-i *fâ* ile râfiġ zindeġânîsi ve sa’t üzerine olan

07 kimesneye dirler. [e-l] **Râle:** Ni‘metî tulum ki üfürüp anuñıla şuyı ġeçerler dimiş.

Râ’-i mühmele 08 vü *zâ’*-i mu‘ceme ile daġı yazmış, bu ma‘nâya sâ’ir erbâb-ı lüġat,

zâ’-i mu‘ceme ile naġl itmişlerdür. [r-e-m] 09 **Râme:** Râmek ma‘nâsına ki Türkîde

ma‘rûf ma‘cün meşûrdur, şüret-i terkîb ve tertîbi 10 ve sâ’ir adları *râmek* lafzında

mezkûrdur. [e-n] **Râne:** Sarımşaġa beñzer bir otdur büryân 11 idüp yirler. [-e-] **Râh:**

Yol, tarīk ma' nāsına. [e-h-ş-e] **Rāh-ı şāh:** Ol yol ki andan niçe yollar 12 münşa'ib ola ve toğrı vāsi' yol, şāh-rāh ma' nāsına ve ol kimesne ki 'ālemi çok gezmişdür. 13 Seyyāh ma' nāsına. **Bejt:**

Be-rāh ender hemī şod şāh-rāhī

Resīd o tā be-nezd-i pādişāhī

[t-b] 14 **Retbe:** Hindūstān finduđı. [c-l] **Reclē:** Perperem ki Türkīde semiz otı dirler, 'Arabīde *ricle* 15 dirler, kesr-i *rā* ile ve simārūğ ya' nī mantar ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Nihāl-i devletet pür bār bādā

16

Hemī tā bŷy-ı gül n'āyed ze-reclē

[h-t] **Rahte:** Haste ma' nāsına. [h-n] **Raħne:** Yay gezi ve gedik ve her şikestelik 17 ki kılıç ve bıçağ ve dīvārda ola, raħne dirler. **Şems-i F.:**

Ebŷ İşhāk sultānī ki der-mŷlk

18

Nihişt inşāf u 'adleş hiç raħne

[j-d] **Rejde:** *Zā* 'i mu' ceme iledŷr, yiyegen kişi, ekŷl ma' nāsına. 19 **Ebŷ Şŷkŷr:**

Ze-dīdār hīzed hezār ārzŷ

Ze-çesme-st gŷyend rejī ħalk

Rejd dağı lŷğatdŷr, *hāsı*z. Rāħne lafzından muħaffefdŷr rāħne 'āmdur. 20 [z-m-g-e]

Rezmğāh: Şavaş yiri. **Esedī:**

Çonīn gŷft k'ez-gāh-ı Cem ber-zemīn

Neyār-est kes rezmğāhī Çin

21 [z-m-g] **Rezmğeh:** Mişlihu andan muħaffefdŷr. [z-m] **Rezme:** Arğa yŷki. **Esedī:**

Şad u sī hezār ez-ħar u perniyān

22

Dŷ şad rezme nev-ħulle-i çiniyān

'Arabīdŷr, Fārsīde de şāyi' dŷr. [f-v] **Refŷh:** 23 Yama ki ħaftāna yamarlar ve gŷze ki bir delinmiş delŷgi gŷzerler. [-z-] **Reze:** *Zā* 'i 'Arabīyile ħapu dŷğmesi 24 Türkīde de mŷsta' meldŷr ve kevrık *zānuñ* teşdīdi ile dağı cā'izdŷr. **Reje:** *Zā* 'i mu' ceme ile 25 ħurmā yaprağından ip ve şerit ki incecik ip gibi olur ve sicime dağı dirler ki evlerde 26 gerŷp ŷzerine ħaftān u esbāb sererler ve bennālar ipi ve āleti ki reje-i bennā dirler ve 27 kemān. [s-t] **Reste:** Şaf, resit ma' nāsına bu ma' nādan aħz olınmışdur ki biribiri yanında 28 şıra şıra bāzār dŷkkānlarına dirler, belki bāzār ma' nāsına isti' māl olunur. **Enverī:**

Nā-reste ze-cehl bord her rŷz

29

Nev-bāve-i aħmağī ze-reste

Ve dizilmiş ma' nāsına. **Bejt:**

İn suħen reste tırāz nağş-ı bāğ

30

‘ Āriyet-efrūz ne-şod çün çerāğ

Ve kırtulmuş, hālāş olmuş ma‘nāsına. [s-y-d] **Reside:** 339a/01 İrişmiş, bālig olmuş ma‘nāsına. [ğ-e-v] **Rağāve:** Şıgır göbegi, nāf-ı gāv ma‘nāsına ve göz bebegi. [ğ-v] **02 Rağve:** Yunt kuşu şa‘ ve ma‘nāsına gayrı adları hürd-ı zerd-ser lafzında meşūrdur. [g-v] **Regūve:** 03 Keckül. [m-n-d] **Remende:** Ürkek, vahşī hayvāna dirler ve muṭlaqā ürkek ma‘nāsına. [-m-] **Reme:** Süri, 04 gile ma‘nāsına. [n-b] **Renbe:** Kasiğ kılı, eşahh *zamm-ı* rā iledür. Şems-i Faḥrī ḥunbe vü ğurenbe vezninde irād itmişdür. **05** [n-c] **Rence:** Emek ve hastelik. [n-d] **Rende:** Dülgerlerüñ ma‘rūf āleti ve ol āletden çıkan yonkaya **06** daḥı dirler. **Esedī:**

Çü cūşende deryāy ez-senderūs

Buḥāreş heme rende-i ānbūs

Ve bir otuñ **07** adıdur. **Beyt:**

Şeved der-rūze-i Rıdvān ṭab‘am

Be-ma‘nā Sidre vü Ṭübā çü rende

Ve ba‘zılar qarqandur **08** dimişler ki şağrı kenārıdur ve büyük siyāh saḥtiyān ve sipāh-pūst. [v-e-n-ğ-v-e] **Revān-ğ‘āh:** **09** Kapu kapu gezen dilenciye dirler, *vāv* resmī *elif* şābitdür, şāh u māh kāfiyesinde isti‘ māl olınur. **10 Beyt:**

Ger luṭf-ı Hudā resed şeved şāh

Ānki bedreş buved revān-ğ‘āh

[v-e-n] **Revāne:** Yola yönelmiş **11** ve gönülmüş ve geçer ve yürür ma‘nāsına. [v-e] **Revāh:** Ni‘metī zindāniler ṭa‘āmı dimiş sā‘ir erbāb-ı lügat **12** bu ma‘nāya *rā‘-i* mu‘ceme ile naql itmişlerdür, mezkūr hem *rā‘-i* mühmele ve hem *zā‘-i* mu‘ceme ile irād eylemiş. [v-c] **13 Revçe:** Ḥām üzüm ve bi‘z-zamm. [v-z-n] **Revzene.** Erbāb-ı lügat pencere ve baca, revzen ma‘nāsına **14** naql eylemişler. Ammā Fāzıl-ı Muḥakkik *Deḳāyıku’l-Ḥaḳāyık*da revzen ve pencere taḥkikindeki maḥallinde tafşil **15** olınmışdur revzen baca ma‘nāsınadur dimişler. [v-n-d] **Revende:** Gidici ma‘nāsına. **Reh:** Yol, ṭarīk ma‘nāsına **16** *rāh* lafzından muḥaffedür. **Er-Rā‘i’l-Meksüre** [-d-] **Ride:** Şaf ve ḥaṭṭuñ satırı. **Esedī:**

17

Dü-leşker çü dirhem residend neng

Ride ber-keşidend ü berḥāst ceng

[ş-t] **Rişte:** Erişte aşı **18** ukrā ma‘nāsına ve iplik ve dizi ve bir ‘illetdür ki ṭabībler aña ‘ırq-ı medīnī dirler, ekşer Buḥārāda olur **19** Qaraḥişārī ve ince ma‘nāsına ve ayakda ince ağırı, şızı ma‘nāsına da gelür dimiş. **Beyt:**

20

Egerçi girih der-girihem buved cāy

Ber-ne-girift ez-ser-i ĩn rişte pāy

Dġger:

Tā ser ĩn rişte be-cāyġ resġd

21

K'ān girih ez-rişte ne-h'āhd berġd

Gāh olur ki def' a vü aġdede insānuġn bedeninde kırk elli 'ırk **22** zāhir olur. Bir zirā' miġdārġ uzanur. Uzandukca bir nesneye řararlar, eger kırılırġsa **23** ġāyetde vec' ā vü lelā olur, riřtek daġı lüġatdūr. Ba' zġ tafřili anda mezkūrdir. [ř-k] **Riřke:** **24** Bit sirkesi ki yavřak dirler, risk ü riřk ma' nāsına ve 'ayb. [k-e-ř] **Rikāře:** Ķaplubāġa **25** seng-püřt ma' nāsına. [y-t-y-e-n] **Rġtyāne:** Ķam řakızı rātyāne ma' nāsına. [y-ç-e-l] **Riçāle:** Riçāl **26** ma' nāsına ki řabaķ ve bādincān gibi ve sā'ir mġvelerden bal ve řire ile biřürürler. [y-ġ-t] **Riġhte:** **27** řekerden dögülmġř bir ma' rüf dārūdur ve muṡlaķā dögülmġř nesne ve řayġana. [y-j] **Rġje:** Āġiri **28** zā'-i 'Acemġyile ārzüy-ı nefis riġ ma' nāsına. **Rġze:** Āġiri zā'-i 'Arabġyile uvaķ ve dögülmġř nesne **29** ve řayġana. [y-r-y-d] **Rġzġde:** Dögülmġř ve uvaķ olmiř. [y-ř-b-c] **Rġř-beçe:** Saķal altında biten **30** saķal ve saķaluġn küçüġi Türkġde saķal eniġi dirler, 'Arabca āña 'anfāķa dirler. [y-ř-g-e] **Rġřġāh:** **31** Meřeldūr ve kināyetdūr řol kimesnelerden ki yaramaza tābi' ola ve anuġn mařharası ola. [y-ř-t] **339b/01 Riřte:** Eriřte ařı ve eġrilmiř ve dizi ve fitil ve sā'ir riřte ma' nālarına gelür. [y-ř] **Rġře:** **02** Saķaķ ve kirpik ki 'Arabġde hüdb ü hüddāb u hebdeb dirler ve nāřür 'illetine dirler, zāhir **03** budur ki 'ırk-ı medenġ 'illetine diyeler. [y-ř-y-d] **Rġřġde:** Göz göz naķřlanmġř ġarġr ü gözenmiř **04** saķaķ. [y-k-e-s] **Rikāře:** Kirpi, ġar-puřt ma' nāsına. **Rġkāře:** Miřlihu, sġn-i mühmele ve řġn-i **05** mu' ceme ile mervġ lüġatdūr. ('):

Ne-sāzed ze-rġkāře kesġ püřtġn

Sā'ir eřāmġsi çġzvā lafzında **06** meřtūrdir. [y-m] **Rġme:** Ķapaķ ki kirpikler dibinde cem' olur, *ramař* ma' nāsına. [y-v-n-ç] **Rġvençe:** Aġaç **07** ġurdı, *arđat* ma' nāsına rġvencü daġı lüġatdūr. **Er-Rā'i'l-Mazmüme:** [b-e] **Rübāh:** Delġü rübāh **08** lafzından muġaffefdūr, 'Arabġde künyeti Ebu'l-ġařġndūr. [b-v-ġ] **Rübūġa:** Vaġt-i cimā'da inzāle **09** řarġb kimse ve cimā' řafāsı. [-v-] **Rübbe:** Ķaraġiřārġ Hind finduġına dirler dimiř, *retbe* **10** ma' nāsına. [ġ-s-e-r] **Ruġsāre:** Ruġsār ma' nāsına tafřili anda mezkūrdir. [-j-] **Rġje:** řerit ki sicim **11** daġı dirler. [s-t] **Rġste:** Bitmiř ve řol küy ki řıra řıra řonmġř ola. [f-t] **Rġfte:** Süpründi. **12** [n-b] **Rünbe:** Ķasıķ kılı. **řems-i F.:**

Ser-i ġařmeř ze-ten dūr ānçonān bād

Ki ez-ġāye be-zaġm-ı tiġ rünbe

13 [n-d] **Ründe:** Mezġeldeġ didükleri şuş ki ekşer çeltik yirlerinde olur ve bir nev' otdur **14** *rüned* ma' nāsına. [v-b-e] **Rübāh:** Dilġü, şa' leb ma' nāsına künyeti Ebu'l-ġamm

u Ebū'l-Ḥaṣīndür. [v-b] **15 Rūbeh:** Mişlihu. [v-c] **Rūçe:** Ḥām üzüm. [v-d] **Rūde:** Bağırsak ma'ā ma'nāsına ve sāz kılı ve ḥaşlama. **16** [v-z-e-n] **Rūzāne:** Günlük ya'nī vazīfe, rūzāne ma'nāsına ve imik ki başda bir yumşaq **17** yirdür. [v-z-r-e-n] **Rūz-rāne:** Kūy ve Türklük yir. [v-z] **Rūze**³¹⁸⁹: Orūc, şavm ma'nāsına. **18 Beyt:**

Rūze çün mī-dārī ey şīrīn peser

K'ez-dü-leb bīnem dehānet pür şeker

Fāzıl-ı **19** Muḥakkıḳ *Deḳāyıku'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥkīḳ ü tedkīḳ itmişler ki orūca rūze didükleri **20** rūz ki gündüzdür, aña iḥtişāş olduğundan ötürüdür. Āḥirindeki *hā* edāt-ı iḥtişāşdur, **21** heftedeki kūsāledeki *hā* gibidür ki sābıḳā āḥirī ḥarf-i *hā* olan lügātüñ evvelinde **22** beyān olınupdur. [v-z-y-e-n] **Rūzyāne:** Günlük ve gündüzlük. [v-z-y-d] **Rūzī-dih:** Rızḳ **23** virici. [v-z-y-n] **Rūzīne:** Rūzyāne ma'nāsına. [v-s-p-y-b-e-r] **Rūspī-bāre:** Ḳaḥbe 'avrata ḥarīş **24** olan kimesne. [v-s-t-e-z-e-d] **Rūstā-zāde:** Kūyda toğan kimesne ve atası ve anası köylü **25** ola. [v-s-y-e] **Rū-siyāh:** Yüzi ḳara dimekdür, bundandur günāh-kāra ve yaramaz fi'llü olanlara **26** iḥlāḳ olunur ki ḥaḳīḳatde yüzi ḳara anlardur, şūret ü levnde siyāh olup **27** ef'āl ü a'māl ḥasene üzre olanlara rū-siyāh dinmez. [v-ğ-n-v-y-j] **Rūğan-ı vīje:** Şāfi **28** yaḡ dimekdür. [v-ğ-n-y-n] **Rūğanīne:** Cemī' yaḡda pişen ḥā'āma dirler ve ḳatmer, çörek ve gözleme **29** didükleri ḥā'ām. [v-f-t] **Rūfte:** Süpründi. [v-f] **Rūfe:** İtkeseri. [v-l] **Rūle:** Kertekele **30** bu ma'nāya ḡayrı adları kirpāsū lafzında mezkūrdur ve keler gibi bir cānverdür ammā andan **31** kiçirekdür ve ḳuyruḡı kelerden uzundur, 'Arabca *verel* dirler ve ḳılıç yalmanı. [v-m-y] **Rūmiyye:** Küffār vilāyetinde **340a/01** bir mu'azzam şehrdür andan büyük şehir yoḡdur dirler ki içinde altı yüz ḥammāmı vardır. [v-n-d] **02 Rūnde:** Sıvıḳ. [v-y-r-e] **Rūy-ı rāh:** **Esedī:**

Ze-Gürşāsb der-ḥ'āst mihrāc-ı şāh

03

Ki ĩn rāy rāmem to bīn rūy-ı rāh

[v-y-n] **Rūyine:** Rūyīne lafzından muḥaffefdür, kızıl boya 'Arabīde *fūvve's-şibḡ* **04** dirler ve eñlik ki mūmuñ dibini anuñıla ḳızardurlar ve ḳalaylı tutarlar, niḳḳāb ma'nāsına. **05** [v-y-y-n] **Rūyīne:** Mişlihu ve tucdan olan nesne ve ḳalaycı ve ḳalaylı. [v-y] **Rūye:** Tuc ve küçük yüz. **06 Nev'-i Evvelehu Ez-Zā'i'l-Meftūḥa** **07** [e-r] **Zāre:** İñildü, nāle ma'nāsına ve yalvarmak, lābe gibi ve iñlemek ve ağlamak ve feryād u fiḡān **08** itmek. **Şems-i F.:**

Ān ki ez-bīm-i tiḡ-i o şeb u rūz

³¹⁸⁹ Şeyḥ Celāleddīn-i Suyūlhī *rūhu'llāh revḥa Muḥāḍarāt* u *Muḥāvarāt* nām kitābında İmām Ca'fer-i şādīḳdan *raḍīya'llāhu 'anhu* naḳl ider ki her sene Muḥarremiñ on üçüncü günü ne gün olurisa ol seneniñ Ramazāniñ evveli ol gün olur.

Haşm rām-est nāle vü zāre

[e-j] **Jāje: 09** İki *zā*'i 'Acemiyile kelpetre söz ya'nî kelimât-ı fuşş u mühmelât-ı jāj ma'nāsına ve bir dikenlü otdur **10** deve anı sever, ol var iken sâ'ir otları yimez, taze iken âdem dağı yir, ekşer yirlerde **11** aña kenger dirler. [e-ğ-p-y-s] **Zāğ-pīse:** Alaca karga. [e-ğ-p-y-n] **Zāğ-pīne:** Mişlihu. [e-f] **Zāfe: 12** Deve tabanı didükleri ot ve kümren didükleri ota dağı dirler ki ağır rāyihası olur **13** Kürdler ve Türkler yirler, ekşer erbāb-ı lügat *rā*'i mühmelede naql eylediler ve *zā*'i mu'ceme ile dağı mervîdür. **14** [e-l] **Jāle:** Şitāb-ı bārān ve kırağı 'Arabca celid dirler ki güz faşında olur ve tolı, tegerg **15** ma'nāsına. **Şems-i F.:**

Ebr eger feyz-i dest-i o yāyed

Der-hevā çün güher şevad jāle

Ve şol kaşredür ki **16** yağarken zāhir olmaz, yapraklar üzerinde görünür, Türkide çı dirler, 'Arabca *nedā* **17** dirler. **Beyt:**

Hüy kerde mī-hırāmed ü ber-'arız-ı semen

Ez-şerm-i rüy-ı o 'arağ ez-jāle mī-reved

18 Diğer:

Bād-ı bahār mī-vezed ez-büstān-ı şāh

V'ez-jāle bāde der-kaşdeğ lāle mī-reved

Ve şol şuluma **19** dirler ki anuñıla şuda yüzerler. **Şems-i F.:**

Ta gulāmān şināv koned

Peyker-i āsmān şevad jāle

[e-n-v-y-g-e] **20 Zānūygāh:** Şaman boğunu. [e-v-l-e-n] **Zāvlāne:** Buğağı ki habs için ayağa ururlar. **Şems-i F.:**

21

Kesī k'ez-şavq-ı hikmet ser tebābed

Şevad hablü'l-verideş zāvlāne

[e-v] **Zāve:** İñildi ve zārılık. **22** [e-v-y] **Zāviye:** Bucağ, 'Arabîdür cem' i zevāyā gelür ve tekye ma'nāsına *zānuñ* zammesi dağı cā'izdür. **23** [b-e-n] **Zebān-bere:** Ve bi'z-zamm. Siñirlü yaprağ ki boğa yaprağı dağı dirler, etıbbā katında lisānü'l-hamel **24** dimekile ma'rūfdur. [b-e-n-ğ-v-e] **Zebān-ğ'āh:** Ve bi'z-zamm. Dilenci, sâ'il ma'nāsına. [-e-n-y] **Zebāniye:** Cehennem **25** hizmet-kārları, 'Arabîdür vāhidī zebeniye gelür. [b-r] **Zepre:** Zīve, zībağ ma'nāsına. [b-ş-e-n] **Zebşāne:** **26** Tüfeng ki ceng gününde atarlar, Ni' meti ve ağız tüfegi ve dilki duzağı ve söbeke ma'nāsına *Kānūn-ı Edebd* **27** şabşāne ki berin

tîz sâzend dimiş. [h-r] **Zahre:** Oyunda oturmak. [h-m] **Zahme:** 28 Sâz zahmesi ki anuñıla çalarlar. [-d-] **Zede:** Şaf ve saır. [r-d-ç-r-d] **Zerd-çerde:** Şaruşın. [r-d-c-v-r] 29 **Zerd-çüre:** Ni‘ metî mişlihu dimiş. [r-d-ç-h-r] **Zerd-çere:** Mişlihu. [r-d-h-ç-v-b] **Zerde-çübe:** Şaru ağaç 30 zerde-çüb ma‘nâsına, ‘Arabca zerüc dirler. [r-d-h-e-y] **Zerd-hâye:** Yumurda şarısı. [r-d-m] **Zerdeme:** 31 Reh-güzer-i ta‘âm, kızılünük ki boğazlağıdur. [r-d] **Zerde:** Yumurda şarısı ve ma‘rûf ta‘âmdur. 340b/01 ve keşür ve şarurağ ma‘nâsına ve kula yâhûd aşkar at. **Bejt:**

Süy-ı ‘Acem rân me-nişîn der-‘Arab

02

Zerde-i rûz ñek ü şebdîz-i şeb [r-ş-t]

Zerişte: Şırma ve kalebdân. [r-s-e-v] **Zersâve:** 03 *Vesiletü’l-Mağâşid* şâhibi ve Ni‘ metî zersâv ma‘nâsına naql eylemiş. [r-n] **Zerne:** Zernîh ma‘nâsına. 04 [r-v-r] **Zerüre:** Omaç aşı. [-r-] **Zere:** Şaf ve saır, deh ma‘nâsına. [ğ-e-r] **Jegâre:** Tarı itmegi. 05 **Şems-i F.:**

Buved hemçü kelîçe düşmeneş-râ

Eger gerdün dihed o-râ jegâre

Ve önegü, lecûc ma‘nâsına. 06 **Zegâre:** Zâ‘i ‘Arabîyle şıgır göbegi, nâf-ı gâv ma‘nâsına ve nân-gende, hamîr, Pehlevî lügatinde tarı ekmegine 07 dirler. **Şems-i F.:**

Buved hemçün kelîçe düşmeneş-râ

Eger gerdün dihed o-râ zegâre

[ğ-v] **Zegûh:** Yund kuşu ‘Arabîde şa‘ve ma‘nâsına ğayrı adları zerd-i ser lafzında meşûrdur. 08 [f-r] **Jeffre:** Ni‘ metî zefr ma‘nâsına naql eylemiş. Ağız ve çeñe ve tuluñ ki *şudğ* ma‘nâsınadır ve oyunda 09 arturmak ma‘nâsına. [g-e-r] **Jegâre:** Önegü, *lecûc* ma‘nâsına. **Şems-i F.:**

Felek ber-âstâneş ser nihâd-est

10

Eger çi bud sitem-kâr u jegâre

[k-e-s] **Jekâse:** Ni‘ metî kirpi, rekâse ma‘nâsına naql eylemiş. [-l-] 11 **Zebe:** Tahfif-i *lâmile* sülük, ‘Arabîde ‘*alağ* ma‘nâsına. Sâ‘ir adları *kâhenc* lafzında mezkûrdur. **Zelle:** 12 Teşdid-i *lâmile* bir yirden hişşe vü nevâle götürmek ve orağ kuşu didükleri böcek ki 13 orağ zamânında cüş u hurûşa gelüp dirler ki öte öte iki pâre olur çer 14 dağı dirler, Fârsîde *Vesiletü’l-Mağâşid* şâhibi vü Ni‘ metî meksûre bâbında irâd eylemişler. 15 [m-e-ñ] **Zamâne:** Rûzgâr u mühlet. [m-z-m] **Zemzeme:** Āvâz u ğavġâ vü şavt u ğazel oğumak 16 ve gümrenmek ya‘nî şol âvâz ki mâ-ğaşal añlanmaz, aşlda ‘Arabîdür, *Kânûn-ı Edebe* nerm-h‘ândan-ı 17 *Qur‘ân u cüzv ve âvâz dâden-i ra‘d u âvâz kerdên-i mecûsân, der-vağt-i ta‘âm ħorden der-simâğ* 18 dimiş. [-m-] **Zeme:** Şeb-i Yemenî vü zâc. [n-e-n-ğ-v-r-n-d] **Zenân-ğorende:** Gelin almağa gelen ‘avratlar. [n-b-e-r] 19

Zenbāre: ‘Avratlara mūla’ olan kimesne. [n-b-r] **Zenbere:** Gerkere ki anuñıla balçık ve ğayrı nesne taşırılar **20** ve digren sā’ir adları zenber lafzında zıkr olınmışdır. [n-b-y-l] **Zenbile:** Derzilerün igneligi. **21** [n-c] **Zençe:** Fāhişe ‘avratdan kināye olunur. [n-d] **Zende:** *Zā*’-i ‘Arabīyle büyük meşelā büyük şuya **22** zende-rūd büyük file zende-fil dirler. **Beyt:**

Yekī māhī buved der-rūd-ı Nīl

23

Be-bālā vü pehnā çü dih zende-pīl

Ve heybetlü ve kōrkunç ma’ nāsına. Ni’ metī ve kāfirler kitābı dimiş. **Jende:** *Zā*’-i mu’ ceme ile **24** yıpranmağıla ve paralanmış gönleге jende-pīrāhen dirler. **Beyt:**

Çü gül gerçi o jende-pīrāhen-est

25

Velī būy-ı o ez-diger gülşen-est

Jende-cāme dirler, yamalu libās ve hırka ve pāre pāre olmuş **26** kaftāna. **Ḥ’ace Senāyī:**

Dīd vaqtī yekī perākende

Zinde zīr-i cāme-i jende

[n-g-e-l] **Jengāle:** Kırırmsı ki **27** gökden kar gibi yağar. [n-g-l] **Zengele:** *Zā*’-i ‘Arabīyle düğme ve çıñrağı. **Şems-i F:**

Gerdün berīd şayt-ı celāl u kemāl-i to-st

28

V’ecrām besteend ber-o hemçü zengele

Ve ‘ilm-i müsikīden bir maqāmuñ adıdır. **Jengüle:** **29** *Zā*’-i mu’ cem ile baķanaķ ya’ nī çatal toynaķ ki şıgıruñ ve koyun ve geyigüñ olur, ‘Arabca *zılf* ma’ nāsına. **30** [n-g-l-y-c] **Zengelic:** Ağzı açuķ çıñrağı. [n-v-y] **Zenūye:** İt ve kurd ulumasına dirler. [-n-] **Jene:** **31** Böcek boynuzı. [n-y-l] **Zenīle:** Zenbile lafzından muħaffefdür, derziler igneligine dirler. [v-e-d] **Zevāde:** **341a/01** Azıķ, zevād ma’ nāsına. [v-e-r] **Zevāre:** Zindānda maħbūslar hizmet-kārına dirler ve zindāncı ma’ nāsına **02** ve Rüstem, Zālūñ oğlıdır. [v-e-l] **Zevāle:** Ve bi’z-zamm. Ḥamīr zevālesi ve her nesnenüñ ki top gibi degirmisi **03** ve yumrısı ola, kemānlara yuvalığı ve sā’ir aña beñzer nesnelere ıtlāķ olunur, egerçi Türkīde hemān ḥamīrde **04** şāyi’dür. [v-e-n-b-r] **Zevān-bere:** Ve bi’z-zamm. Siñirli yapraķ ki boğa yaprağı dağı dirler. [v-e-n] **Zevāne:** **05** Ve bi’z-zamm. Mürekkeb liķası. [v-e] **Zevāre:** Maħbūblara maħşūş bir ta’ āmdur, anlar için pişürürler. **Şems-i F.:**

06

‘ Āşiyān-rā kerem ü re’fet-i o geşt şefi’

Mücrimān-rā ni’ am u efrā vü dād zevāre

Zevāre ma’ nāsına. [v-l-e-n] **07 Zevlāne:** Buķağı ki ayağa örerler. **Hātifi:**

Şode zencīr-i ‘ adl-i ān nigū-rāy

Be-devr-ı zulm-i o zevlâne-i pây

08 Zāvlâne lafzından taḥfif olunmuşdur. [v-l] **Jevle:** Ve bi'z-zamm. *Zā*'i 'Acemîyle turgay kuşu *çekāvek* ma' nāsına. 09 [v-y-r] **Zevîre:** Kaşırğa gird-bād ma' nāsına 'Arabîde *zevbe*'a dirler, sâ'ir adları bād-ı gird lafzında **zîkr** 10 olunmuşdur ve bi'l-kesr. **Zeh:** Meftül ü kiriş ki yaya taqarlar ve oğlan burusu ve şızındı, *reşha* ma' nāsına 11 ve yağa ve yiv. [h-r] **Zehre:** Öd, merâre ma' nāsına ve mecâl, taqat ma' nāsına daḥı isti' mâl olunur.

Beyt:

12 Zehre ne-dârem ki be-büsem lebet
Tîr ü kemân dâred ebrüy-ı to

Diger:

13 Kan ki der-' aşk-ı şem' zeh bâşed
Hemçü şem'-i âteşin küleh bâşed

Ez-Zā'i'l-Meksûre [-r-] **Zirih:** Demir gönlek ki ceng güninde giyerler. 14 [-l-] **Zille:** Fethile zelle ma' nāsına ki orağ kuşu didükleri böcek. [-d] **Zinde:** Diridür. **Ḥayyâm:**

15 Der-pây-ı ecel çü men ser-efkende şevem
V'ez-dest-i gameş ze-penc berkenede şevem
Zinhâr gilem be-coz şurâhî me-konîd
Tâ çün ki ze-bâde pür şevem zinde şevem

16 Zindenüñ muqâbili mürdedür ki ma' nāsı ölüdür. **Velehu:**

17 Çün mürde şevem ḥāk-ı me-râ güm sâzîd
Vaḥvâl-i reh ' ibret-i merdüm sâzîd
Ḥāk-ı ten-i men be-bâde âğişte konîd
V'ez-kâlibedem ḥışt-ı ser-i ḥum sâzîd

18 [n-h-e-r] **Zinhâre:** Ḥarâc-güzâr, zımmî ma' nāsına. 19 [n-v-y] **Zenüye:** Nâle-i dâ'im. **Zih:** Kaftân sinceflerine didükleri ve kelime-i taḥsîndür, zihî ma' nāsına 20 ve feth-i *zā* ile zeh ma' nāsına mer, kıyı , kenâr ma' nāsına daḥı ba' zı erbâb-ı lügat naql eylemiş. [y-r-c-e-m] 21 **Zir-câme:** Diz tonı ve iç kaftânı. [y-r] **Zire:** Kemmün, 'avâm gâlaḥ idüp kimnün dirler 22 ekşer vilâyetlerde olur, ammâ eyüsi Kirmândan gelür, Ni' metî ve geyik zırâsı didükleri ot 23 dimiş ve çemen ki başdırmaya iderler ve şıva. [y-k-e-ş] **Zikâşe:** Kirpi, ḥâr-puşṭ ma' nāsına. 24 [y-l-v-ç] **Zilüçe:** Taşgîr-i zîlû. [y-n-k-v] **Zin-küh:** Eyer kaşı, *karbûs* ma' nāsına. [y-n-k-v-h] **Zin-kühe:** 25 Mişlihu. [y-v] **Jive:** Sindik didükleri ki ta' rîb idüp zibağ dirler, *cîm*-i 'Arabîyle cîve daḥı 26 lügatdür, maḥallinde mezkûrdur. **Ez-Zā**'i'l-Mazmûme **Zübân-firîfte:** Yalancı dimekdür. [b-r] **Zübre:** 27 Demür pâresi. [d-v-d] **Züdûde:** Pâk olmuş. **Şems-i F.:**

Be-şaykalhā-yı ihsān zeng-i miḥnet

28

Ze-mir ʾāt ehl-i cūdeş zedūde

[-r-] **Züre:** Sülük, ʿalaḵ maʿnāsına. Sāʾir adları kāḥenc lafzında mezkūrdur. **29** [m-v-d] **Zümūde:** Şalıncaḵ sāʾir esāmisi bādpec lafzında mezkūrdur. [v-e-l] **Züvāle:** Ḥamīr, zevālesi fethile daḥı rivāyet **30** olunmuşdur. **Nevʿ-ı Evvelehu Es-Sīniʾl-Meftūha 31** [e-ḥ-t] **Sāḥte:** Düzülmüş. [e-ḥ] **Sāḥe:** Miyān-ı serāy. [e-d] **Sāde:** Sāye, hemvār u hemvāre **341b/01** maʿnāsına aşlda arı olan nesne ki ḡayrı cinsile ḵarışmamış ola, ḵaftānda ve ḡayrı nesnelerde **02** istiʿmāl olunur, naḵşlanmamış maʿnāsına da gelür. Sād daḥı lügatdür ve taʿrīb idüp sādec **03** dirler, taşavvur-ı sādec yaʿnī ḥükmele behem olmamış demek olur ve süden maʿnāsına daḥı gelür **04** ve inenmiş yaʿnī zeker ü ḥaşıyyeti çıḵmış maʿnāsına ādem olsun ḥayvān olsun. [e-d-h-k-r-d] **Sāde-kerde: 05** Ḥādım, tavāşī maʿnāsına ve muṭlaḵā inenmiş maʿnāsına. [e-r-ḥ-e-l] **Sār-ḥāle:** Sivrisiñek, peşşe maʿnāsına. **06** [e-r] **Sāre:** Niʿmetī sār maʿnāsına naḵl eylemiş, sār şıḡırcıḵ ḵuşıdır ki ʿArab zürzür dirler **07** ve ferseng nişānı ki yollarda mīl gibi iderler ve bir nevʿ Hinde maḥşuş tākyedür ki **08** depeyi örter, kelle-puş maʿnāsına. **Beyt:**

Ze-ser-i sāre-i Hindüyī ber-girift

Bürehne ser ü dest ber-ber girift

09 Sāz-rāh: Yol yaraḡı. [e-z-n-d] **Sāzende:** Sāz ḵalıcıya dirler ve düzen **10** düzici ve muṭlaḵā düzici maʿnāsına. [l-ḥ-d-e] **Sāl-ḥudāh:** Şāḥib-i tāliʿ den ʿibāretdür. **Sāl-ḥāh: 11** Çok yaşamış, vāv-ı resmīdür, elif şābitdür. [l-ḥ-v-r-d] **Sāl-ḥorde:** Mişlihu. [e-l] **Sāle:** Yaş, **12** ʿömr ü sinn maʿnāsına. Niʿmetī ḥayvānāt yaşı dimiş *Vesīle* şāḥibi şilāḥ ve yön yöş dimiş. [e-l-y-en] **13 Sālyāne:** Yıllıḵ ve ʿömr maʿnāsına. [e-m-e-k-ç] **Sāmākçe:** Göñelmek. [e-m] **Sāme:** ʿAlem-i büzürg. [e-v-n-h-b-ç] **14 Sāvne-beçe:** Oḡlancuḵlar şaracaḵ penbe yāḥūd biz. [e-y] **Sāye:** Gölge, *zill* maʿnāsına. [-z-d-e-n] **15 Sebz-dāne:** Menegiş yimişi ve kenevir. [b-z-h-d-e-n] **Sebze-dāne:** Niʿmetī benefşe maʿnāsına naḵl eylemiş. **16** [b-z] **Sebze:** Çemen. [y-k-m-e-y] **Sebük-māye:** Yeyni bahālu nesne. [b-v-s] **Sepūse:** Bıçḵı aḡzından un **17** gibi dökilen nesneye dirler ve başda olan koñāḵ, eṭibbā ḥazāz dirler. [t-v-c] **Setūce:** **18** Alaca toḡan ve pīl, gerken ki kerkez daḥı dirler ve kerken didükleri alaca ḵuşcaḡuz. [y-t-v-c] **Seytūce:** **19** Mişlihu. [t-y-j] **Setīje:** Māsüre ve el ṭaraḡı. **Sete:** Bir nevʿ ḵatı demürdür ki şuyı kendüye çeker *sīn* ü **20 nūm**la daḥı lügatdür. Niʿmetī ve zaʿīf ü rencür maʿnāsına naḵl eylemiş, seti gibi. [ḥ-r-g-e] **Seḥer-gāh:** Şabāḥ **21** vaḵti. [ḥ-t] **Sāḥte:** Sāḥte lafzından muḥaffedür. **Esedī:**

Zʾāhū suḥen-i pāk u perdaḥte gūy

22

Tırāz u ḥired sāz u pes saḥte gūy

Ve dirhem ü dīnār-ı meskūk. [ḥ-n-ḥ-v-r] **Sahn-ḥore:** ‘Ārsız. 23 [ḥ-y-f] **Sahife:** Yalan söz. [d-r] **Sedere:** Feth-i *dāl* ile toḡurcın didükleri meşhūr oyun 24 aşlı se-dere idi her taraftan üç ḥaṭ çizerler, terkīb olunup ara yirden *hā*-i ‘alāmeti 25 ḥızf idüp muttaşıl yazup lafz-ı vāhid kılındı, gāh olur ki keşret-i isti‘ māl ile *dāl*/26 sākin telaffuz olunur. [-d-] **Sede:** Sāde lafzından muḥaffefdür ve şeb-i yeldā ve sāye gicesi didükleri 27 ki Behmen ayınıñ üçüncü günü ki āteş-perestlerüñ ‘ıydıdur ve on birinci gicesidür ki şeb-i sāye 28 dirler ve ol giceye ‘azīm i‘tibār idüp ḥadden ziyāde ateşler yaḡup şādılıklar eylerler 29 sebab-i ta‘zīmleri budur ki selāṭin-i Fürsüñ evvel ṭabaḡası ki Pişdādilerdür. Anlardan 30 ikinci pādīşāh olan Hūşeng bin Siyāmek bin Keyūmerş ki tafşili maḥallinde zıkr olunupdur 31 dirler ki mezkūr Hūşeng zamānında bir ‘azīm ejdehā peydā olup def‘ ü men‘ine Hūşeng 342a/01 niçe kerre ‘asker-i cerrār gönderüp ḡādir olmayup āhirü’l-emr Hūşeng Ḥaḡ subḥānehu ve te‘ālāya 02 niçe günler riyāzetler ile ‘ibādetler idüp ejdehānuñ helākını murād idüp ba‘d-ı zamān du‘āsı 03 maḡbūl olup cānib-i Ḥaḡdan yalnuz var diyü vaḡy nāzil olup ejdere ḡarīb bir yire 04 gelüp bir ṭaş alup ejder olduḡı maḡalle atmış, ḡudret-i Rabbānī vü ḡikmet-i Yezdānī birle 05 ol ṭaş bir ṭaşa toḡınup andan āteş peydā olup ol maḡall-i cengistān olmaḡın 06 niçe günlük yol miḡdārı yiri āteş iḡāṭa idüp yaḡup ejder daḡı ol āteş 07 içinde helāk olmuş ḡaḡ-ı ‘ālem şeyṭān i‘vāsıyıla andan ḡalālete düşüp ol od sebebinden 08 kendüleri nār-ı caḡīme yaḡmaḡa müsteḡaḡ itdiler, bu eelden ki ol od Ḥudā idi, āteş şüretinde 09 zāhir olup ejderḡayı helāk itdi diyü ol āteşden odlar yaḡup aña ḡarşu secdeler 10 itmege başladılar, Hūşeng Ḥudā-perestlerden idi, ba‘zı tevārīḡde kemāl-i ḡüsn-aḡlāḡından 11 anı peyḡamber idi dimişlerdür, işitdükde men‘ idüp ve niçe kimesneyi envā‘-i ‘azāb ile helāk 12 idüp def‘ itmege cedd ü cehd eyledi, ḡādir olmadı, ḡalāletleri günden güne ziyāde olup 13 Hūşeng vefāt itdükden soñra yirine pādīşāh olan daḡı āteşe ‘izzet idüp āteş-kedeler 14 peydā idüp tā ki cemī‘ ḡaḡ āteş-perest oldılar, ba‘zı tevārīḡde andan evvel oda ṭapmazlar 15 idi dimişler, ol zamāndan berü mecūs ṭā’ifesi ol gice geldükde ki Behmen ayınıñ on 16 birinci gicesidür ziyāde āteşler yaḡup şādılıklar iderler ve ol giceye Şeb-i Sāye didiler 17 ta‘rīb idüp sedaḡ dirler. **Beyt:**

Keşidend bişeş büzürgān rede

Ki be-nihād-i Cemşid çeşn-i sede

18 Efzālü’l-‘ulemā İmām Rabbānī Rāḡıb-ı Işfahānī *Muḡādarāt*nda sedenüñ 19 beyānında böyle dir ki vaḡtā ki Ādemüñ ‘aleyhi’s-selām oḡulları ve kızları yitişüp birbirine virüp 20 anlardan tenāsül ḡāşıl olup yüzinci veled ittifaḡā ol gicede toḡup ḡāyet-i sürürlarından 21 odlar yaḡdılar, A‘cām ol sebebden ol giceye ta‘zīm idüp

bayram itmegi ‘ādet itdiler **22** ma‘nāsı sedenüñ yüz dimekdür, *mi’ete* ma‘nāsına. [r-e-p-r-d] **Serā-perde:** Pādişāh u vüzerā ve sā’ir **23** ekābir sarāylarında havātın ve sā’ir havāş öñine aşdukları perde ve haymenüñ cevānibinde çekdükleri **24** havāliye dirler. [r-e-c] **Serāçe:** Hücra ve ay ve gün ağılı ve ber-sebīl-i isti‘āre gayrı yirlerde dağı **25** müsta‘meldür, muzāfun ileyh olan isme nazar ma‘nā mulāhaza olunmaq gerek serāçe-i āfitāb **26** ü serāçe-i māh gibi. [r-e-s-y-m] **Ser-āsīme:** Hayrān ve şaᅅᅅi olan kimesne. Fāzıl-ı Muᅅaᅅᅅik böyle taᅅᅅik **27** itmişler ki ser-āsīme mürekkebdür bir cüz’i serdür, bir cüz’i de āsīmdür, bir cüz’i de *hā*-yı naᅅıdır ki **28** aşlı mirāren beyān olınmışdır, āsīmüñ aşlı āsībdür, *bānuñ mīme* tebdīli lisān-ı Fārsīde şāyi‘dür **29** semb, dembe, şikembe dirler senb, dünbe, şikenbe de dirler *mīmīle bāy*ı birbirinden bedel iderler **30** lisān-ı Fārsīde āsīb ᅅatı tıttup ᅅoᅅınup zaᅅmet virmekdür, niteki bu beytden **31** zāhirdür.

Beyt:

Ser-i bād-bānhā berāmed b’evc

Be-cünbīd keşti z’āsīb-i mevc

Ser-āsīme dirler şol **342b/01** kimseye ki başına bir ᅅatı nesne ᅅoᅅınup iᅅtilāl vire, āᅅirindeᅅi *hā* ma‘nā-yı ‘ām-ı terkībīden **02** ma‘nā-yı ᅅāş-ı ismiyyeye naᅅı içündür ki bu beytde zāhirdür.

Beyt:

Māyem ser-āsīme der-eᅅrāf-ı cihān

03

Ez-nīk ü bed-i ᅅalk-ı cihān rü-gerdān

Gāh olur *yāy*ı ᅅızf idüp ser-āsīme dirler. **04** [p-n-c] **Ser-pence:** ᅅavī vü ᅅālib. [r-p-h-n-c] **Ser-pehence:** Başı çıplaᅅ. [r-t-ᅅ-t] **Ser-taᅅte:** Şırma-keşlerüñ **05** ince şırma çekdükleri delikli demirleri. [r-ᅅ-e-r] **Ser-ᅅāre:** Altundan igne ki ulu ᅅātūnlar anuñıla **06** başların berkidürler, ‘Arab *midrāt* dir ve baş ᅅaraᅅı. [r-d-e-b] **Serd-ābe:** Yir altında şu şuvadacaᅅ **07** yir, ser-dāb ma‘nāsına. [r-d-e-v] **Serdāve:** Mişlihu ve ᅅārtāᅅ ma‘nāsına. [r-d] **Serde:** ᅅiᅅ irişen yimiş. **08** [r-s-r] **Sersere:** Yoᅅuş başı. [r-s-y-n] **Ser-sīne:** Ni‘meti eñek altındaᅅı ᅅuᅅur yir ki *zeᅅan* dirler **09** dimiş. [r-g-z-ş-t] **Ser-güzeşte:** Başdan ᅅeᅅmiş ᅅışşa. **Ser-girifte:** Başı örtülmüş, ᅅapanmış zarfa **10** dirler. **Hāfız:**

Dil-küşāde dār ᅅün cām-ı şarāb

Ser-girifte ᅅend ᅅün ᅅum-ı denī

[r-g-r-d] **11 Ser-gerde:** Başı ᅅegzinmiş. [r-g-ş-t] **Ser-geşte:** Hayrān ve başı ᅅegzinmiş. [r-m-v-z] **Ser-mūze:** **12** Şoᅅman ki edüᅅüñ üzerine giyerler başmaᅅ gibi nesnedür, bir yire varıcaᅅ anı ᅅıᅅarurlar **13** pāk edükle otururlar. [m-e-y] **Ser-māye:** Māl başı dimekdür, re’sü’l-māl ma‘nāsına. [r-m] **Serme:** **14** Sirken didükleri ot, ta‘rīb idüp sermaᅅ u sermac

da dirler, Mevlānā Ḥalīmī ḥaḳ budur ki 15 sermaḳ, sirken degildür dimiş ve egir didükleri dārū ve ḳoyun sarmaşıḡı eṣaḥḥ budur. [-r-] **Sere:** 16 Geçer nesne altun ve aḳçe ve ḳumāş rāyic ma' nāsına. **Beyt:**³¹⁹⁰

Şi' r-i pāk sere-i ḥālīş-i Selmān naḳdī-st

17

Ki be-nām-ı to der-āfāḳ-revān mī-kerded

Ve her nesnenüñ maḳbūli ve bir nev' ayaḳḳabıdır 18 kıldan ve iplikden örerler, Türkmenler giyerler, selbur dirler ve taḡ başında ṯar yol, 'aḳabe ma' nāsına 19 ve yar ma' nāsına ve muṯlaḳā yoḳuş ma' nāsına daḡı naḳl olunmuş. Mevlānā Ḥalīmī rāyih ü 'aḳabe ma' nāsına 20 fetḥ-i *sīm*le ve selbur ma' nāsına zamm-ı *sīm*le taşḫīḥ eylemiş. [ʿ-t] **Sa'te:** Rīş ki bir ser-būd ya'nī başda 21 olan yara. [f-t] **Sefte:** Bir yere tekellüf göndermek ve bir kimseyi şan'at u tekellüfe bir yire 22 göndermek aşl sefte aña dirler ki yollar emīn olmasa bāzırgānlar bir şehrde bir ḥ'āceye 23 muttā' ilerini şatduḡda bahāsını anda almayup ḥarāmīden emīn oldukları şehrde ol 24 ḥ'ācelerüñ anda olan ve kīlārına şatduḡları metā' uñ miḡdārı ne ise ḥaṯṯ alurlar 25 ve kīle gösterdüklerinde ol ḥaṯ mücibince ḥaḳların alurlar, ol ḥaṯṯa sefte dirler. [f-c] **Sefce:** 26 Ḳavunuñ ve ḳarpuzuñ ḥāmına dirler, *cīm*-i 'Acemīyle daḡı cā'izdür, sefc daḡı lügatdür, zurefā-yı 27 Māverā'ün-nehr içini oyarlar ve anuñıla şarāb içerler, *zamm*la daḡı lügatdür. [-f-] **Sefe:** Ni' metī nefrīn 28 ü la' net ma' nāsına naḳl eylemiş. Ḳaraḫişārī şafe ma' nāsına ki güyegü ve kelek otına dirler dimiş. 29 [ḳ-m-v-n-y] **Sakmūniyye:** Maḥmūde didükleri ma' rūf müshil dārū. [k-e-c] **Sekāce:** Ağır başmaḳ, kābūs 30 ma' nāsına, ḡayrı adları nezḥāfc lafzında mezkūrdur. [k-e-f] **Sekāfe:** Muḡannīlerüñ zaḥmeleridür ki anuñıla 31 'ūd u çeng ü sā'ir sāzları çalarlar. **Şems-i F.:**

Be-hengām-ı ṯarab 'avvād-ı bezmeş

Koned ez-merzefe şekl-i sekāfe

343a/01 [g-e-l] **Segāle:** İt necsi. **Şems-i F.:**

Berāy-ı rīş ḥaşmeş mī-koned rāst

Du'ā gevher hemī ḥüb ez-segāle

02 ve ādem necsine daḡı dimişler. [g-c] **Segce:** Köpek enigi ve zaḡar. [g-d-y-v-e-n] **Seg-i dīvāne:** 03 Ḳuduz it. [g-z] **Segze:** İnçırık 'illeti. [k-t] **Sekte:** Ay demüri ki dülgerler āletlerindendür ve bir nev' 04 uzun tülü kirpi ve segārūçe ma' nāsına. [l-m] **Selme:** Mantar. [-l-] **Selle:** Seped. **Beyt:**

Mer der-iktifā çı kerdī kār-rā

³¹⁹⁰ Şi' r. 16. (326a/10)

05

Güft ender selle kerdem mār-rā

[l-y-ḥ] **Selīḥa**: Bir nev^ç dārūdur, āvāz açar. [m-e-n] **Semāne**: Bildircin **06** didükleri kuşcağuz, sā'ir adları ve retīc lafzında mezkūrdur, efşah zamm-ı *şin*iledür ve āsmān ma^çnāsına. **07** [m-c] **Semence**: Ve bi'z-zamm. Baḥīl ve bodrum ki yer altında iderler ve naḳab ki ḳa^ç lalara iderler ve avcılar gümeltesi **08** ḡayrı adları *semc* lafzında meştūrdur. [m-n] **Semene**: Feth-i *mīm*ile erişte aş, sā'ir adları *egrā* lafzında **09** yazılmışdur. [m-ḡ-n-d] **Semḡande**: Ḥayzı olan ^çavrat semḡand daḡı lūḡatdūr. [-m-] **Seme**: Zevle ki boyunduruḡı **10** öküzüñ boynına anuñıla baḡlarlar ve yosun ve duzaḳ tahtası ve cüllāhların iplige çeriş dūrtecek **11** āletleri ve ol sūd ki emcekde şoḡulduḡdan şoñra bākī ḳalur, ^çArabca ekāsī dirler ecvef **12** ü mehmūzu'l-lāmdur. [n-b-v-s] **Senbūse**: Ma^çrūf börekdür. [n-b] **Senbe**: Sūkūn-ı *nūmla* bir def^ç a dimek **13** olur ve ekşer fetāvālarda bir kimesne kendü mülkine taşarruf itmek istese bir vechile ki ḳoñşısına **14** zarar gelür, bunuñ gibi mes^çeleleri beyān ideriken Fārsīce bu mes^çeleyi getürmişlerdür, anda senbe **15** zıkr itmişlerdür, saḳf ma^çnāsına ve ol mes^çele budur ki iki kişinüñ iki evi olsa birbirine **16** mücāvır birer saḳflu ve birisinin dīvārında penceresi ve ışıklığı olmasa hemān ṭam üzerinden **17** ḳoñşı evine karşı ṭāḳçeleri olsa, ḳoñşı evini iki saḳflu itmek istese ṭāḳçeler şāḡibi **18** benüm ışıklığıma zarar gelür diyü men^ç itmek istese şer^ç en nicedür? Selef-i kibārdan bu mes^çelenüñ **19** ^çaynında rivāyet yoḡdur. Ammā aşlda İmām Muḡammed bir mes^çele zıkr itmişdür, aña ḳıyās itseler olur, **20** ol mes^çele budur ki ḳısmet idüp bir şerīke yapılmış ev döşese ve bir şerīke yapısız sāḡa **21** döşese ve sāḡa ıssı yapıp yüceldüp evvelden yapılmış evüñ ışıklığına ve yiline zarar **22** gelse kendü mülkinde taşarruf ider, men^ç itse olmaz dimişler. Sāḡanuñ hevāsı kendü mülkidür **23** ol yapılmış ev ıssı bunuñ mülkinde sebeblenür idi, nitekim bir kişinüñ aḡacı gölgesiyile **24** ḳoñşı sebeblenüridi, mülk ıssı aḡacını kesse ḳoñşı gölgesiyile sebeblenürdüm diyü men^ç **25** itse olmaz bu daḡı yine ancılayın İmān Naşr bi Yaḡyā vü İmām Ebu'l-Ḳāsım Şaffār evvelden yapılmış **26** ev ıssısının ḳadīmden ışıklığına zarar geldüğü eçlden men^ç itse olur dimişler bu mes^çeçlede **27** iki rivāyet var, mes^çele-i saḳfiyye ki ^çaynında rivāyet yoḡdur, cemī^ç fetāvāda Fārsīce zıkr itmişlerdür **28** ve buyurmuşlardur ki dü ḡāne-ist dü kes-rā her yekī yek-senbe yekī ḡāne-rā revzen nī-st **29** ṭāḳçehā-st be-rüy-ı bām ḡāne-i dīḡer ḡudāvend-ḡāne-i dīḡer ḡāne-i ḡīş-rā der-senbe mī-koned ḡudāvend-ḡāne **30** bā-ṭāḳçehā bāz mī-dāredeş mī-ḡüyed ṭāḳçehā-yı men beste mī-şevved, cevāb-ı mes^çelenüñ egerçi **31** ^çaynında rivāyet yoḡdur, ammā aşlda zıkr olınan mes^çele üzerine ḳıyās idüp e^çimme-i **343b/01** hedā cevāb virmişlerdür, bu ṭavīl bu arada ^çabeş degıldür, ekşer fetāvāda bu mes^çelenüñ ^çibāretini münḡall **02** görüp cevāb-ı başt u

tahrîr eyledik ki buña nazâr idenler her kaŋğı fetāvāda bu mes'eleye uğrarlarısıa **03** kendülere münkeşif ola. [n-c] **Sence:** Nesne tartacaq âlet. **Firdevsî:**

Hîred-râ vü cân-râ hemî senced o

04

Der-endîşe-i sence key günced o

[n-d-r] **Sendere:** Harâm-zāde piç ma'nāsına Vesiletü'l-Makâşid şāhibi **05** meksüre bābında irād eylemiş. [n-d-n] **Sendene:** Bir kat ma'nāsına. [n-k-ç-h] **Senkeçe:** Tolu ki gökden **06** yağar, tegerg ma'nāsına sâ'ir adları tegerg lafzında mezkûrdur. [n-g-ğ-e-r] **Seng-hāre:** **07** Kara taş ki gāyetde saht u muhkem olur. [n-g-ğ-v-r] **Seng-hüre:** Bağirtlak didükleri kuş ve kırtal **08** kuşına dağı dirler. [n-g-d-e-n] **Seng-dāne:** Büte-gāh. [n-g-b-s-t] **Seng-beste:** Ol üzüm ve sâ'ir mivedür **09** ki hām iken tolu doqınup ve yāhūd gayrı āfetden kıtılanmış ola. [n-g-r-y-z] **Seng-rîze:** **10** Kuş dilinden büyücek bir nev tutmaçdur. [r-n-g-b-v-y] **Seng-büye:** Üzüm dānesinden **11** büyücek aqça dāneciklerdür. Edviyedendür, demregüye ve behāka ve çığda sirke ile ısladup **12** tılā iderler, 'aynü's-sereṭān dağı dirler ve kerevid gözi didükleri dārū. [n-g] **Senge:** Bir nev' **13** uzun tülü kirpidür, sâ'ir esāmisi hār-pušt lafzında meštûrdur ve tolu ki gökden **14** yağar. [-n] **Sene:** Lügat ma'nāsına, 'Arabide yıl, sāl ma'nāsına. **Şems-i F.:**

Şehr ü üsbü' vü sene mānend-i rüz

15

Mi-koned ber-düşmen-i cāmet sene

Ve bir nev' kıtı demürdür, şuyı kendüye çeker *sīn* ü *tā* **16** faşında dağı zikr olınmışdur. [n-y-z] **Senize:** El tarağı ve mütāflaruñ bir âletidür ve hiye kaşbeten **17** yeltuf 'aleyhi'l-kuzlı bi'-'aşābi' i'l-mensih. [y-l-e-b-k-n-d] **Seyl-āb-kende:** Sil yolu ki biçük dirler, seyl-āb-kend **18** ma'nāsına. **Es-Sini'l-Meksüre:** [p-e-s] **Sipāse:** Lutf. [p-e-h] **Sipāh:** Leşker, çerī ma'nāsına. **19** [p-r-g] **Siperge:** Ni' meti işüñ tamamlığı ve acıkmiş ma'nāsına naql eylemiş ve meşhūr ağaç. [p-r] **Sipre:** **20** Sükün-ı *bā*'i 'Acemiyile kara boya. **Sipere:** Feth-i *bā*'i 'Acemiyile toqurcın oyunu. [p-n-d-e-n-k-n-d] **Sipendān-kende:** **21** Sezāb didükleri ağır koşulu ot, 'āmmе taḥrīf idüp sedef dirler. [-p-] **Sipeh:** Çeri, sipāh **22** lafzından muḥaffefdür. [h-b-d] **Sipehbede:** Sipehbed ma'nāsına Fāzıl-ı Muḥaqqik böyle taḥkik ü tedkik eylemişler ki **23** sipeh aşlda ispedür, mürekkebdür, esb ile *hā*'-i ihtişāşdan ma'nāsı atludur. **Qālu:** Ḥamza bin Ḥasanü'l-Işfahānī **24** ismü müştak mine'l-cendiye ve zālike inne lafzu İşfahān an rüdd ilā āsme bi'l-Fārsiyye **25** kāne Espāhān ve hiye cem' i espāh ismi lil-cünd ve kâle yāķūtu'l-ḥamuyyi an el-aşb bi lügati'l-Fars **26** hüve'l-Farsī vehān keenne delili'l-cem' fe-ma'nātü'l-Farsān ve'l-asbehi'l-Fāris. Ma'nā-yı aşb ta'yininde **27** isābet itdi ammā *hāy* delil-i cem' şandı, anda ğalat itdi, edāt-ı cem' *elif* ile *nūndur* **28** *hā* edāt-ı nisbet ihtişāşiyedür, niteki sābıķan beyān

olındı. Tafşil-i mezkûrdan bu hâşıl 29 oldu ki ispâhuñ aşlı ispe ola *elifûñ* ziyâdesi te'kîd-i nisbet için ola, ol maşlahat 30 için *elif* ve *nûn* ziyâde iderler, niteki beyânı geçmişdür, yalnûz *elifûñ* ziyâdesine kalıcağ 31 ne tekellûf-i mağâm-ı te'kîd ve ziyâde-i hürûf-ı lisân-ı Fârsîde şâyî' dür. Niteki muvâzî' -ı müte' addide 344a/01 beyânı geçmişdür. [p-h-b-r] **Sipeh-bere:** Sipehdâr ma' nâsına. [p-y-d-m-h-r] **Sipîd-mühre:** İt boncuğı didükleri 02 ve dervîşler burusu. [p-y-d] **Sipîde:** İsfîdâc ve bir beyâzdur ki bir yirde muğâbili ile mu' âdili 03 añılır. Meşelâ gözûñ ağına sipîde ve çarasına siyâhe dirler ve yumurdanûñ şarusına 04 zerde ağına sepîde dirler ve kıs ' alâ hezâ vü şubh-ı şâdıkuñ ism-i hâşıdur.

Nazm:

05 Muğazzât-ı çemen cilve mî-koned imrüz
 ' Arûsî-st benât benât-râ bî-dâr
 Ve ger ne be-her çi gerdûn şükûfe der-gülzâr

06 Sipîde ber-zed ü gül-güne kerd ber-ruhsâr
 [t-e-b] **Sitâbe:** Kemer. [t-e-r-c] **Sitârçe:** Hürde 07 yıldız ve çoğ. [t-e-r] **Sitâre:** Yıldız, necm ma' nâsına ve tâlî' ve ümerâ ve selâtin kızlarıñ çihâzlarıñdan 08 ol ki envâ' zînet ile cevâhir ü şarâbeler ile sitâre mişâl müzeyyen idüp gerdek gicesi 09 evûñ sağfına dutarlar ve muğlağâ perde ma' nâsına. **Esedî:**

Çü bed-h'âh bâ-leşker ender resîd
 10 Ber-â-ber sitâre be-meh ber-keşîd

[t-e-n] **Sitâne:** Degek gözi. **Lañîfi:**

Dil-i ' ârif sitâne-i hüner-est
 11 Dânehây-ı mişâfireş semer-est
 Ve işik, âstâne lafzından muğaffedür. [t-e-v] **Sitâve:** Kemer 12 sitâbe ma' nâsına. [t-e-y-ş-g-e] **Sitâyişgâh:** Kaşâyidde teşbihden medhe intikâl idecek yir. 13 ' **Unşurî:**

Be-nâm-ı künyeteş ârâste bād
 Sitâyişgâh-ı şî' r ü huşbe tâ haşr

[t-n-b] **Sitenbe:** Çarnı 14 büyük ve kuvetli ve zorlu ve mütekebbir ve lecûc ve büyük dîv ma' nâsına isti' mâl olunur. [t-v-c] 15 **Sitüce:** Ala toğan ve alacagürgen didükleri kuşçağız ki serçeden büyük bir kuşdur. 16 [t-v-y] **Sitüye:** Bir nev' dirhem ve altundur ki mağşüşdur ve üç kat ma' nâsına. [-t-] **Site:** Mezkûr 17 dirheme ve dînâra dirler. [t-b-v-c] **Sitbüce:** Sitüce ma' nâsına. [t-y-z] **Sitîze:** *Zâ* 'i ' Arabîyile önegü 18 lecûc ma' nâsına sâ'ir adları sinîz lafzında mezkûrdur. **Sitîje:** *Zâ* 'i ' Acemîyile mäsüre ki cüllâhlar âletlerindendür 19 ta' rîb idüp sitîzec dirler. [t-y] **Sitiye:** Sitîze ma' nâsına. [d-r] **Sidere:**

Feth-i *dāl* ile *toğurcun 20* oyunu aşda si dere idi, sā'ir esāmisi sirnā lafzında zikr olunmuşdur, her taraftan *21* üçer haç çizerler, terkib olup ara yirden *hā-i* 'alāmeti hızf idüp muttaşıl yazılıp *22* lafz-ı vāhid kılındı. Gāh olur ki keşret isti' mālinden *dāl* sākin telaffuz olunur. [r-d] **Sirde:** *23* Soñ turfanda ya'nī giç irişmiş yimiş. [r-s-l] **Sirsile:** *Toğurcun* oyunu. [r-k] **Sirke:** *24* Ma'rūf Türkide dağı müsta'meldür, 'Arabide *hall* dirler. **Bejt:**

Sirke ez-dest-i renc-i h̄iş ü tere

25

Bihter ez-nān-ı dih-Ḥudā vü bere

[-r-] **Sire:** Yoğuş ve geçer nesne, rāyic ma'nāsına ve eyü aqçe, yelek ve yün. *26* [f-e-l-y-n] **Sifāline:** Toprakdan olan kap kaçak gayrı adları sifālūd lafzında meştürdür. *27* [f-l] **Sifle:** *Fānuñ* sükūnı ile sifele lafzından muhaffefdür, kendü nev'inden gevheri alçaq olana dirler, *28* denī ma'nāsına. [-k-] **Sikke:** Teşdid-i *kāfile* filürī ve aqçeyi yazılı ve nişānlu eylemek ve şüret. *29* **Sike:** Tahfif-i *kāfile* sirke, *hall* ma'nāsına. [g-y-h-e-n] **Sigihāne:** *Kāf*-ı 'Acemiyile meyhāne dimekdür, sigi şarāb *30* ma'nāsınadır. [g-e-v-e-n] **Sigāvāne:** Çetüñ koz. [g-b-y-n] **Segbine:** 'Uşāre kısmındandır, ta'rib idüp *31* segbinec dirler. [n-d-r] **Sindere:** Piç, ḥarām-zāde ma'nāsına. [n-d] **Sinde:** Yoğun ve qırı budak. *344b/01* [n-y-j] **Sinije:** Defe. **Si:** 'Adedden üçe dirler, *sülüş* ma'nāsına. Mevlānā Ḥalimī āhirindeki *hā* 'alāmet-i *02* fethadur, telaffuz olunmaz, belki kesreden yaña imāle ile telaffuz olunur, hattā ekşer bu yirlerde *03* işbā' olup, *yā* ile telaffuz iderler diyü naql eylemiş. **Sinbuse:** Börek kısmından ma'rūf *04* ta'āmdur, ta'rib idüp sinbusaq dirler. [g-r-f-n-d] **Siger-fende:** Sürçek tavar. [n-c-d] **Sincede:** *05* İgde didükleri ağaç, 'unbīrā ma'nāsına, ḥamīrā, buḥīrā veznine ekşer budur ki yemişine itlāk *06* olunur, sincede u sincide dağı lügatdür. [v-e-r] **Sivāre:** Ḥāşāk, mescid ve kındıra didükleri ot. *07* [h-p-e-y] **Si-pāye:** Sac ayak. [h-d-r] **Si-dere:** *Toğurcun*. [h-p-r-d] **Si-perde:** *Toğurcun 08* oyunu. [h-ş-e-h] **Si-şāha:** Yaba ki ekinciler āletindendir ve Ögündire ki öküz sürerler. [h-g-v-ş] *09* **Si-güşe:** Demir diken. [y-e] **Siyāh:** Qara, 'arıza ve ma'rūza itlāk olunur, reng-i siyāh ve siyāh *10* reng gibi. [y-e-h-ç-r-d] **Siyāh-çerde:** Qara yağız. [y-e-h-d-e-n] **Siyāh-dāne:** Çörek ot. [y-e-m-y-c] *11* **Siyāhīçe:** Qaraca dimekdür. [y-e-h-k-e-s] **Siyāh-kāse:** Bahilden kināyet olunur, nākıs *12* dimekile meşhürdür, Türkide ezgār dirler. 'Unşuri:

Nān-ı siyāh-kāsegān ger ne-resed be-kevr-i surh

13

Ān çi buved 'alāmet bākī-i ḥāk-ı ca'ferān

[y-e-h-y-s-y-e] **Siyāhī-siyāh:** Gāyetde qara dimekdür. *14* [y-e-h] **Siyāhe:** Göz qarası. **Sidere:** *Toğurcun* oyunu gayrı adları sirnā lafzında mezkürdür. *15* [y-r-k-v-b] **Sir-küpe:** Şarmaşık dögecek havān. **Sizde:** 'Adedden on üç. [y-k-y-m-e-n-d] *16* **Sigī-mānde:**

Müşelleş-i şer'î. [y-l] **Sîle:** At ve koyun ve şığır ve sâ'ir hayvânât sürisi. **Şems-i F.:**

17 Pür z'in'âm-ı Şeyh Ebû İshâk
Hem fesîle hezâr hem sîle

Ve sille urmağ, dârbü'l-keff ma'nāsına. 18 [y-m-s-y-e] **Sîm-siyâh:** Yelimkara didükleri burç dağı dirler. [y-n] **Sîne:** Göğüs, şadr ma'nāsına eyerüñ ol 19 âlet-i ma'rûfasınuñ adına atuñ göğüsün bağladuğundan ötüri sîne-bend dirler. [-y-] 20 **Siyeh:** Kâra, siyâh lafzından muhaffefdür. **Siyeh-çerde:** Kâra yağız. **Beyt:**

21 Ān siyeh-çerde ki şirîni-i 'âlem bā-o-st
Çeşm-i mey-gün leb-i ħandān rûh-ı ħurrem bā-o-st

Siyeh-kāse: Siyâh-kāse lafzından 22 taĥfif olunmuşdur. **Ĥāfiz:**

23 Ber-o ez-ĥâne-i gerdün be-derünān maṭlab
K'in siyeh-kāse der-âĥir be-keşed miĥmān-rā

Siyeh-kūh: 'Acemde bir tağdur, anda bir āb-ı revān vardur ki mırmır ĥaceti 24 olan istedügi kadar yir, iĥzā idüp şudan ol cānibe icrā ider, münce mid olup 25 mırmır olur, muvāfiğda böyle meşûrdur. **Es-Sîni'l-Mazmûme** [p-ş] **Süpüşe:** 26 Taĥîl biti ve yavşak. [t-r] **Sütüre:** Üstere ma'nāsına. [t-v-d] **Sütüde:** Ögilmiş, ser-āmed ma'nāsına. **Şems-i F.:**

27 Cemāle'd-dîn Ebû İshâk şāhî
Ki çün o nî-st der-'âlem sütüde

[t-v-r] **Sütüre:** Kâraĥişārî 28 üstüre ma'nāsına nağl eylemiş. [t-v] **Sütüh:** Üstüh lafzından muhaffefdür, heybet ve şaruca 29 arı ve çâpük ve dil-teng ve 'âciz ve ser-gerdān. **Esedî:**

30 Sipāhî be-yāverd mānend-i kūh
K'ez-ān kūh u hāmūn hemî şod sütüh

[-t-] **Sütehe:** Feth-i tā vü hā'-i 'alāmetile lu'bet buved ü güyend ki rencür-est 31 zencir-est. **Sütüh:** Zamm-ı tā vü hā'-i aşliyile sütüh lafzından taĥfif olunmuşdur. [ĥ-t] **Suĥte:** Kâraĥişārî 345a/01 eyü, ceyyid ma'nāsına ve 'ıyār itmek ma'nāsına nağl eylemiş.

Nazm:

02 Çün ki ne-suĥate suĥen-i ser-serî
Nî-st ber-gevheriyān gevherî

03 Çün be-suĥten der-nemî āyed ze-zişk
Hemçonān nā-suĥte mî-şod ez-beres
Ĥiş-rā mevzūn u çist ü suĥte kon
Z'āb-ı dîde nān-i ĥod-rā puĥte kon

[ḥ-r] **Suḥre:** Ulaḥ **04** ve ücretsiz işlenen iş, rāyḡān ma' nāsına gerek utanmaḡdan gerek begler ḡavfindan. [d-r] **Südre: 05** Ḳabaca ki 'Arablar taḡlīz ü ta' rīb idüp şudre dirler ve yāḡūd aşlda 'Arabīdür, Fürs diline naḡl **06** olınuḡdan soñra 'ādetlerine münāsib terḡiḡ itdiler. [r-ḡ-y-z] **Sürḡize:** Ṭorı at. [r-ḡ-z-r-v] **07 Surḡ-rezde:** Ḳula at. [r-ḡ-c] **Surḡçe:** Ḳızamıḡ 'illeti ki beşür envā' indandur ve ḡaşbe 'illeti. [r-ḡ-y-c] **Surḡiçe: 08** Mişlihu. [r-ḡ-j] **Surḡje:** Zā'ı 'Acemīyile mişlihu. **Surḡse:** Rastıḡ taşı. [r-ḡ] **Surḡa:** Ḳızılıññük ki **09** ciḡerüñ yukaru başıdur ki boḡazlaḡudur. [r-ḡ-y-j] **Surḡije:** Kirās, ḡülnār ma' nāsına. [r-ḡ-y-n] **10 Surḡine:** Bir nev surnādur çalarlar boynuzdan olur, surḡin ma' nāsına. **Esedī:**

Ez-o çār şad reh be-perde-sarāy

11

Zedendī ze-rez kūs u surḡine nāy

[r-f] **Surfe:** Öksürük, su'āl ma' nāsına. **12** [r-m] **Sürme:** Göze çekilen nesne, Türkīde daḡı müsta' meldür. **Beyt:**

Me-bādā bī-rahş rüşen-çerāḡ dīde-i merdüm

13

Ḡubār-i reg-güzāreş sürme-i ehl-i naḡar bādā

[r-r] **Sürh:** Ḳuşlardan bir nev' dür, 'Arabca *na'āşe* **14** dirler. [ḡ-d] **Suḡde:** Yaraḡlu ya' nī ḡāzır ve müheyyā ve bili bükülmiş *münḡanī*, pīr. **Laḡfi:**

Çeşm be-güşāde vü suḡde bāş şehā

15

Ki ber-kār nāḡehān āyed

[f-t] **Süfte:** Şiḡa-i mef'ıldür, dilenmiş dimek olur ve bir yirden **16** bir yire biḡā' at yā tekellüf tarīḡiyle gönderürler, peşkeş gibi. **Şems-i F.:**

Şehen-şāhī ki be-her ḡızmet-i o

17

Hemīşe peşt-i gerdün ḡufte bāşed

Ze-merdüm dā'imā sūy-ı semevāt

Du'ā-yı devlet-i o süfte bāşed

18 [f-c] **Süfçe:** Ḥām kavun ve ḡarpüz süfc ve fetḡile sefce ma' nāsına daḡı rivāyet olınmişdur. [f-r] **Süfre: 19** Bir ta'āmdur ki misāfirler için pişürürler ve içine ta'ām ḡoduḡları zarf Türkīde daḡı müsta' meldür **20** künyetleri Ebu Ricā ve Besātü'r-raḡmadür. [f-l] **Süfle:** Kendü cinsinden bed-gevher olan kimesne ki baḡil ü **21** dūn himmet olur, kesr-i *şizile* daḡı lüḡatdür. [ḡ-r-ḡ] **Suḡraḡa:** Ni' metī mey-i Ḥabeş ve darı bozası ma' nāsına **22** naḡl eylemiş. [k-r] **Sükre:** Meşḡur kiçirek çanaḡdan 'ibāretdür,

ta^ç rîb idüp sükreçe-i kebîre toköz **23** okıyyadur ve sükreçe-i muṭlaḳa altı istâr ve bir istâruñ rub^ç idur her istâr altı buçuk **24** dirhemdür anuñ taz^ç ifi vü taḥfîfi câ'izdür. [l-f] **Sülfe:** Öksürük, sürfe ma^ç nāsına. [l-v] **Sülve:** Pâpūç **25** [m-e-n] **Sümâne:** Bildircın. [m-b-e-r] **Sümbäre:** ^ç Āmme taḥrîf idüp sümpara didükleri muḥkem ve şedîd **26** taşdur ki bıçaḳ ve kılıcuñ pāsını anuñıla açup pāk iderler, ta^ç rîb idüp sünbārec **27** dirler. [-b-e-d] **Sünbāde:** Mişlihu. **Esedî:**

Be-dān küh besî k'ān sünbāde buved

Hem elmās u yāḳūt u bîcāde buved

28 [m-c] **Sümçe:** Naḳab ki yir altından ḳal^ç alara iderler, fetḥile daḥı rivāyet olınmışdur, **29** semc daḥı lügatdür. [m-n] **Sümne:** Semirdicek deve. [n-b-e-r] **Sünbäre:** Mişlihu ḡayrı adları sümbār **30** lafzında meşūrdur. [n-b-l] **Sünbüle:** Arpa ve buḡday başı gibi olanlara dirler ve ḥūşe vü ^ç ilm-i müsîḳîden **31** bir havā adıdur ve on iki burcdan bir burcuñ adıdur, ṭabî^ç atı ḥākîdür, ^ç Uṭāride mensūbdur, ikinci **345b/01** felekdedür, rengde mümtezicdür, her burcda on beş gün ṭurur, cemî^ç eflākı altı ayda devr **02** ider. [n-d] **Sünde:** Azacıḳ nesne. [v-ḥ-t] **Sühte:** Yanmış dimekdür, ism-i mef^ç ül şîḡasıdur **03** ve ḳav ki üzerine çakmak çakup âteş yaḳarlar. [v-d] **Süde:** Aşınmış. [v-z] **Süze:** Zā^ç-i **04** ^ç Arabîyle sühte ma^ç nāsına. **Süje:** Uçḳur yiri ve şıfıra ki çapuk daḥı dirler. Ni^ç metî, ve **05** büyüklük ki gönülde olur ve vaşla ma^ç nāsına da gelür dimiş. Ḳaraḥişārî ve ezilmiş ve giyesi **06** büyüğine de dirler dimiş. [v-g-c] **Süfce:** Altundan ve gümüşden döğilmiş çubuḳ sebîke ma^ç nāsına. **07** [v-m] **Süme:** İge uvaḡı bürehde ma^ç nāsına ve nişān-ı ḥarb. [v-n-c] **Sünce:** Ḥaştek ki pāredür. **08** [-v-] **Süh:** Püh-reng ve ege, kemük ma^ç nāsına ve igeden dökilen bürehde. **Sühāne:** Ege ve dörpi **09** ^ç Araba sefn dirler. [v-h] **Sühe:** Bürede ma^ç nāsına. **10** Nev^ç -i Evvelehu Eş-Şini'l-Meftūḥa **11** [e-ḥ-v-r] **Şāḥüre:** Kiremid fırını. [e-d-g-v-n] **Şādgüne:** Muṭribe ^ç avratlar ve yorḡan ve çadır-ı şeb **12** ve nihālîçe ve feraḥ olmaḳ. [e-d-m-e-n] **Şādmāne:** Sevinen ve feraḥnāk olan sā'ir adları şādkām **13** lafzında mezkūrdur. [e-d-n] **Şādene:** Edviyede bir ma^ç rûf taşdur, kıızılca olur, mercimek **14** şüretinde şādenc-i ^ç adesî dirler, ḳalbî ya^ç nî düzmesi daḥı olur, ba^ç zılar ḥumāhen taşınıñ **15** dişisini yaḳarlar, şādenc düzerler dirler, ba^ç zılar miḳnāṭis taşını yaḳar, şādene olur **16** didiler. **Şādverd-i āfitāb u māh:** Ay ve gün aḡılı. [e-r] **Şāre:** Vilāyet-i Hindden gelür bir **17** aḳ destārdur. **Esedî:**

Be-destār-ı şāre be-pūşîd Türk

Nihān zîr der-gürz bārende merg

18

Ḥazān bud şode z'ebrü ez-bād-ı tefet

Ser-i küh-ı şāre zemīn zer-befet

Ve hem ancılayın **19** bir kaftāndur ve aq çadır ma' nāsına dağı gelür ve ba' zılar şāh-ı Ğarçikāndur didiler. [e-z-d] **20 Şāzdeh:** On altı, şānezdeh lafzından muhaffefdür. [e-ş] **Şāşe:** Sidük, *bevl* ma' nāsına. [e-g-r-d-e-n] **21 Şākirdāne:** Şākird gibi dimekdür, meşelā üstādāne ve 'āqilāne ve merdāne ve şākirdlere virdükleri **22** aqçe. [e-m-k-ç] **Şāmekçe:** Kalendarī cāme ve pīrehen ve nīm-tene sā'ir tafşili ve esāmisi şāmāk lafzında **23** mezkürdür. [e-m-e-k] **Şāmāke:** Zift ki kara sağız dirler. [e-m-e-l] **Şāmāle:** Kara yağız dimekdür. [e-m-e-n] **24 Şāmāne:** Mişlihu, siyeh çerde ma' nāsına. [e-m] **Şāme:** Gicelik ta' āmdur ve toğan şāmesi ki üzerinde **25** turur ve yataq ve mekān ve kara nesne ve karañlık ' Arabīde beñe dirler hāl ma' nāsına. [e-n-z-d] **Şānezdeh:** **26** Şānezde, ' adedden on altı. [e-n] **Şāne:** Taraq dimekdür Fārsīde ve Türkīde saç ve saqal tarağına **27** dirler ve yūñ ve kıl tarağına dağı ıtlāq olunur ve yaba ki ekinciler āletidür ve qaşağı ve yağrın **28** küregi ki talu dağı dirler ve muṭlaqā yağrın ma' nāsına da gelür. [-e-] **Şāh:** Ma' nā-yı lağvīsi ulu **29** dimekdür, bi-ḥasbi'l-' örf-i sultān dimekdür. ('):

Yekī taht-rā ber-ne-tābed dü-şāh

Şaṭranc şāhı **30** ve güyegü dāmād ma' nāsına. **Esedī:**

Hem ez-reh-i ' arūs-ı nev ü şāh-ı nev

Ber-eyvān nişestend ber-gāh-ı nev

31 Ve nefrīn ve veyl ma' nāsına da isti' māl olunur, *elifin* hızf idüp şeh dağı dirler, vasat-ı kelimedede **346a/01** olan *elifūñ* işbātı ve işqātı cā'izdür, rāh u māh u gāh dirler, *elifferin* hızf idüp **02** reh ü meh ü geh dağı dirler. **Firdevsī:**

Ten-i küh u rām künün çün geh-est

Yekī āteşem men ki dü-dem şeh-est

03 Veyl ü nefrīn ma' nāsına eşaḥḥ *nūnuñ* zammesiyiledür, egerçi beyt-i mezkür meftūḥ olmasına **04** delālet ider, zīrā geh veznine irād olunmuşdur. [e-h-t-r] **Şāhtere:** Meşhūr bir otuñ adıdur **05** ta' rīb idüp şāhterec dirler. [e-h-d-e-n] **Şāhdāne:** İncünüñ irisi ve a' lāsı Güneş **06** Ḥamel burcına taḥvīl idüp nīsān dāḥil olduğda şadef baḥr-ı Muḥīṭden çıkup baḥr-ı ' Ummāna **07** gelüp ağzını açar, turur tā ki kaṭrāt-ı maṭarı cezb ider, kırk gün turup Güneş **08** burc-ı Cevzāya taḥvīl itdükde çıkup Güneş ile kırk gün devr idüp her kaṭre cevfinde bi-izni'llāh **09** kemāl bulup incü olur ve dürr-i yetim didükleri ol incüdür ki bir şadefde hemān bir dāne **10** vāqī' olur, ol cihetden yetim dirler, iri olup gāyetde a' lā olur, ba' zılar gāyetde **11** şeffāf olduğundan şeb-çerāğ olur didiler, ba' zılar şeb-çerāğ didükleri cevher yāḳūt **12** ile elmās cinsinden olur, gayrı cinsinden olmaz didiler, ba' zılar la' lden ve incüden dağı **13** olur didiler yāḳūt ile elmāsdan gayrı cinsden olmaz

diyenler bunu delil getürdilerise zâhir 14 budur ki şeb-çerâğ didükleri gevher ašlâ bir nesneden tağayyür bulmamak gerekdür, la' l ü incü âteşden 15 helâk olurlar, lü' lü' ħod sâ'ir cüz'i nesneden daħı tağayyür olur ammâ elmâs ve yâküt 16 ašlâ bir nesneden bozılmazlar, âteşe girdükçe ħod âltün gibi laţif ü tâb-dâr olurlar ve kendir 17 toħmı ve saķız ve gül-kede ve ħubbü'l-mülük dirler, bir dârüdur ve her nesnenün irisi ve eyüsünde 18 isti' mâl olunur. Fâzıl-ı Muħaķķık böyle taħķık itmişler ki şâh ulu ma' nâsınadır, nitekim 19 zıkr olındı, meşelâ büyük dâneye şâh-dâne ve büyük yola şâh-râh ve büyük gergedene 20 şâh-ruĥ dirler ve ķase 'alâ hezâ. **Beyt:**

Şeved derün-ı şadef şâh-dâne ķatre-i dün

21

Çe-râ-st der-şadefet şâh-dâne zişt ü ħarâb

Ta'rib idüp şâh-dâ nec dirler ve şâh-dânaķ 22 lü' lü' ħaşşiyeti müferreĥdür ve ķalbe ķuvvet virüp ħarâret-i 'azîziyeyi arturur, ma' âcîne 23 koyarlar ve göz nürını ziyâde ider, kuhl ile göze çekerler ve behaķ 'illetine nâfi' dür, saĥķ 24 idüp sirke ile üzerine tılâ eyleseler bi-ķudreti'llâh zâ'il eyler ve sâ'ir menâfi' i çoķdur. 25 [e-h-r-e] **Şâh-râh:** Ulu yol. [e-h-z-e-d] **Şâh-zâde:** Pâdişâh oĥlı. [e-h-m-h-r] **Şâh-mühre:** Taş 26 ve päd-zehr gibi bir kıymetlü ĥâyetde nâfi' nesnedür, muzarrat-ı zehrün cemî' izâfını def' ider 27 ejdehâ depesinde ĥâşıl olur dirler. [e-h-e-n-ş-e] **Şâhân-şâh:** Pâdişâhlar pâdişâhı, 28 sultânlar sultânı demek olur. Fâzıl-ı Muħaķķık böyle taħķık ü tedķık eylemişler ki şâhân-şâhuñ 29 aşlı şâh-ı şâhândur, ma' nâ-yı 'âm-ı terkîbîden ma' nâ-yı ĥâş-i 'ilmîye naķl olıcaķ 30 muzâfun te'ĥîr olup muzâfun ileyh taķdîm olınmışdur, merdân-şâh, şîrvân-şâh, 31 ĩrân-şâh gibi tafşîlleri ĥüftâr lafzında olınmışdur, şâhan-şâh u şehen-şâh 346b/01 daħı dirler, *eliferi* ĥızf iderler ve evvelâ bu laķab ile mülâķķab olan selâţin-i 'Acemün 02 dördüncü taķaķası ki Sâsânîlerdür, ekâsire daħı dirler, anlarda Behrâm bin Behrâm bin 03 Behrâm bin Şâpür bin Erdeşîr bin Bâbekdür ki altıncı pâdişâhdur, andan evvel bu laķab 04 bir pâdişâha dinmemişdür, ĥâyetile 'âdil ü kâmil şânı ercümend ve aĥlâķı dil-pesend 05 etvârı mergüb ve ef' âli ĥalka maţlûb olduĥı cihetden mezbür laķab ile yâd 06 olup adıyla añılmazdı. **Şâhen-şâh:** Mişlihu. **Şâhen-şeh:** Mişlihu, şâhân-şâh lafzından 07 taĥfif olınmışdur. [e-h-n-d] **Şâhende:** Nigü-kâr ma' nâsına ve ol Sâsânîlerden 08 ibn Hürmüz bin Şâpür bin Erdeşîrün laķabıdur. [e-h] **Şâha:** Köşķ. [e-y-s-t] **Şâyeste:** 09 Yarar ve yaraşuķ ma' nâsına. [e-y-g-y-n] **Şâyĥine:** Ucuz dimekdür, râyĥân ma' nâsına. [b-e-n-g-e] 10 **Şebângâh:** Gice vaķtı. **Şebângeh:** Mişlihu. [b-p-e-r] **Şeb-pâre:** Yarasa didükleri ķuş, gice ile uçar 11 'Arabca ĥuffâş u tuvât dirler, sâ'ir adları çerhvâz lafzında mezkûrdur. [b-p-r] **Şeb-pere:** Mişlihu. 12 [b-d] **Şeb-sede:** Saya gicesi ki ol gicede küffâr ĥâclarını şuya bıraĥurlar, şovuĥuñ 13 ĥâyetde şiddeti zamânıdur ve yarasa ĥuffâş

ma^ç nāsına. [b-ş] **Şebşe**: Mişlihu, taḥīl biti ve yemişüñ 14 ve edviyenüñ ḳurdı ki delük delük ider. [b-s] **Şebse**: Yavşak ki bit sirkesidür 15 ve taḥīl biti. [b-g-e] **Şebgāh**: Gice vaḳti ve aḡıl. [b-n-g-e] **Şeb-nigāh**: Mişlihu. [b-n-m-c] **Şeb-nemçe**: Şebnem 16 lafzınuñ taşgīridür, lisān-ı Fārsīde çe lafzı ḥarf-i taşgīrdür. [-b-] **Şebe**: Ḳatı yirlerde 17 biter ḳatı budaḳlu bir dikenlü aḡaçdur, boyı üç zirā^ç miḳdārı olur, şarılıḡa mā^çil yeşil mersin 18 yapraḡı resminde yapraḡı olur ve kendir toḡmı gibi toḡmı ve ḳızılca çiçeḡi olur, şaḡıcaḡ yelimşik ruṭūbeti 19 çıkar içinden ve şarı birincdür ki bakır ile tütüyā-yı merāziniden düzerler şarı olur 20 altun levninde bu cihetden şebe dirler, ma^ç denisi daḡı olur, pes āḡirindeki *hā*, *hā*^ç-i ^çalāmet 21 degildür, *hā*^ç-i aşlıdür ammā keşr-i isti^ç māl sebebinden *hā*^ç-i ^çalāmet gibi isti^ç māl olunur, mel^çabe maştaba 22 mertebe vezninde. **Beyt**:

Kesī-rā be-ma^ç nā buved mertebe

Çü zer-i mu^çteber mey ne-bāşed şebe

Ve gicelik dimek 23 olur, yek-şebe, dü-şebe dirler, bir gicelik iki gicelik ma^ç nāsına. **çAllāme**:

Mücerredī be-ḥaḳīḳat ^çazīm saltanat-est

24

Ze-men şinev ten āzād ḡ^çış bende me-sāz

Berāy-ı yek-şebe zevḳī ki ḡāk ber-ser-i o

25

Esīr-i zen ne-tüvān şod be-sālhā-yı dırāz

Ve bir nev^ç ḳara boncuḡdur ve tuc ma^ç nāsına da 26 gelür. [b-y-n] **Şebīne**: Giceki dimek olur ve gicelik ma^ç nāsına. [ḡ-n] **Şaḡne**: Şubaşı ve şā^çib 27 ü muḡtesib. [ḡ-e-r] **Şaḡāre**: Kāzirler ve boyacılar ḳalyesi ki anuñıla biz yurlar ve şaḡār ma^ç nāsına sā^çir 28 esāmisi ve tafşili şaḡār lafzında mezkūrdur. [ḡ-e-n] **Şaḡāne**: Mişlihu. [ḡ-ş-e-n] **Şaḡşāne**: Ve bi^çl-kesr 29 Ni^ç meti ışıklar adıdur dimiş. [-d-] **Şede**: Minkār-ı murḡ Vesile şāḡibi *rā* maḡallinde irād eylemiş, eşaḡḡ 30 *dāl* iledür. [r-e-b-d] **Şarāb-dih**: Sāḳi. [r-z] **Şerze**: Yırtıcı cānverlerüñ şıfatlarındandır şikārların 31 görüp üzlerine şıçramak istedikleri maḡalde ḡāyet-i ḡırş u şerehlerinden ḡışm u ḡāzab müstevlī 347a/01 olup dişlerin birbirine urup şızındukları şürete dirler ve muṭlaḳā şurutḡān 02 ma^ç nāsına ḡuşuşıyle arslanuñ şaḡıṭ memdūḡasındandır ve meşḡurdur ki arslan pür-şikārī 03 ki ḳabza-i taşarrufına ve niçe pür-şikencesine getürmegi muḳarrer bilüp üzerine atılacak zamānda 04 şırıdup dişlerin gösterirmiş emşalde pādīşāḡ ve ekābirlerüñ ba^çzı dıḡklarını aña teşbih iderler. [ş-d-r] 05 **Şeşdere**: Şeşder ma^ç nāsına ki nerd taşına dirler ve mezkūr lu^çbda bir oyundur ki aşlā ḡalāşa 06 mecāl muḡāl olup şaṭranca māt gibidür. [-ḡ-] **Şaḡa**: Uyuşmuş ḳan ve el ayak ḳatlanup 07 boynuz gibi olmak, meşelā el bil ve balta

tutmağdan ve ayak ayakkabından. ‘**Ascedî:**

Hemî düm be-cihân-endâz pes rûzî

08

Dü-pây ber-şağa vü mände bā-dil büryân

[ğ-e-r] **Şağäre:** Pursak 09 didükleri cānvercik, şağār ma‘ nāsına ki ‘ Arab zārbān dir, kedi mikdārlu, murdār қоһulu 10 bir cānverdür. [f-e-n] **Şefāne:** Şems-i Fahrî zağandan büyük iki üç renklü bir kuşdur, diyār-ı ‘ Irāk-ı 11 ‘ Arab ki Bağdāddur, çok olur dimiş ve bu beyti irād eylemiş. **Beyt:**

Buved ‘ anķā-yı mağrib bîş kudret

12

Çonān k’ ilhak ber’in şāhīn-i şefāne

Esedî:

Leb çeşmhā pür-ħaşen şār u māğ

13

Zede şaf-ı şefāne heme deşt ü rāğ

Ve turgay kuşu ve devlengeç kuşu. [f-r] **Şefre:** Lisān-ı ‘ Arabda 14 kılıç ağız ve başmağçılar bıçkusı ve büyük bıçağ ve mücellidlerüñ sahtiyān tırāş itdükleri itdükleri 15 ālete dirler ki Türkīde de şāyi‘ dūr. [f-s] **Şefse:** İnce nesnelere ve Güneşüñ evvel tūlū‘ ma 16 dirler ve ħallāc toğmağı ve panbuğ çırpacağ çubuğı. [f-ş] **Şefşe:** Mişlihu ve cüllāh toğuldusı. **Beyt:**

17

Hemān şefşe-i zer ber-ān bāfte

Be-gevher ser-i şefşe ber-tāfte

Ve başmağçı bıçkusı bu ma‘ nāya 18 zamm-ı *şimile* dağı mervīdür. [k-r-b-v-r] **Şeker-büre:** Şeker börek. [k-r-b-y-r] **Şeker-bire:** Ni‘ meti mişlihu dimiş 19 [k-r] **Şekre:** Sükūn-ı kāfile şeker ma‘ nāsına ki ‘ avratuñ fercine dirler ve eve öğredüp 20 mu‘ nis itdükleri kuş ve ħayvān, toğan ve pars ve teyn ve gelincik ve sā’ir bunlar gibi ħayvān ve tūyūr 21 [g-l] **Şekle:** Her pāre kim keserler, meşelā kavun dilimine şekle-i ħarbūze dirler ve yağa oyundusına şekle-i 22 kirpān dirler, ekşer erbāb-ı lūğat, ħarekāt-ı şülüşe ile nağl itdiler, eşağħ zamme iledür. [k-n] **Şekne:** 23 Ay demiri ki dülger āletlerindendür ve çivi ve büküm ma‘ nāsına eşağħ kesr iledür. [-k-] **Şeke:** Ayağ 24 taşu ve cāy-ı sergīn. [-l-] **Şelle:** Teşdid-i lāmīle ‘ avratuñ ferci sā’ir adları şekr lafzında mezkūrdur. 25 **Şele:** Tahfif-i *lāmīle* ħammāmıcı ve büstāncılar zibil kurudacağ yirleri, eşağħ zamm iledür, şüleden muħaffefdür. 26 [m-e-m] **Şemāme:** Yıylankıç, ‘ Arabīdür Fārsīde de şāyi‘ dūr, destenbū ma‘ nāsına. **Beyt:**

Şubħ ez-nesīm-i zūlf-i to yek-dem demīde-est

27

‘ Ālem heme şemāme-i ‘ anber girifte-est

[m-e-n] **Şemāne:** Gökcek rāyihālusına 28 ve muğlakā rāyiħa ma‘ nāsına dağı gelür. [m-ğ-

n-d] **Şemgande:** Murdār, çepel nesne ve nürsuz şekl ve uluğ **29** ‘avrat, şemgand ma‘ nāsına. [m-n-d] **Şemende:** Bağışlayıcı dimekdür. [-m-] **Şeme:** Süd ağzı ve emcekde bākī **30** kalan süd. [m-y-d] **Şemide:** Havfdan yāhūd ‘aşkıdan bī-hūd olmuş ve muṭlaḳā bī-hūş ma‘ nāsına. **31** ‘Unşurī:

Şebhāy-ı tīre-rā be-ser āverde çü şem‘

Z’ān hemçü şem‘ zerd ü to-rā rü şemide

[n-b-l-y-d] **347b/01 Şenbelide:** Sarı lāle ve igde ve sūrincān çiçeği ki bir niçe dürlü olur, sā’ir adları ve tafşīli **02** şenbelid lafzında meşṭürdür. [b-l-y-l] **Şenbelile:** Mişlihu ve büy didükleri ot ki dāfi‘ -i rīhdür **03** ‘Arabide ḫulbe ma‘ nāsına. [n-b] **Şenbe:** Meşḫūr hefte günlerinden bir gündür. [n-g-v-n] **Şengüne:** Hind **04** vilāyetinde bir cezīre adıdır ki ol, cezīrede mārñin ü mārñine adlu bir er ve bir ‘avrat yalnız **05** ikisi bir ḫişār yapıp ve içinde niçe çārtāḳ ve köşkler binā itmīşler ki ol binānuñ bir ṭaşını **06** bir büyük gemiye ḳosalar, ḡarḳ ider. Esedī-i Ṭūsī Gürşāsbnāmesinde böyle naḳl ider. **07 Esedī:**

Çonān buved her sened-i dīvār-ı o

Ki keştī şode ḡarḳ der-bār-ı o

Be-her dü-ten in her dü-ten

08

Bud ez-Mārñin merd ü mārīyye zen

Ne-bud yārī ki şān der-in kār-ı kes

Zen ü şüy buvedend heme yār bes

09 [n-g-y-n] **Şengine:** Toḳaç ki kāzirler anuñıla biz dögerler ve mandāl ki ḳapu anuñıla kilidlenür. [n-v-s] **10 Şenüse:** Ağsırmāḳ, ‘atşe ma‘ nāsına. [-n-] **Şene:** Tahḫif-i nūmla yaba ki ekinciler anuñıla şaman şavururlar. **11** Lüḡat-ı Kūhistānīdur, ḡayrı adları se-engüşt lafzında mezkūrdür. [n-y-j] **Şenize:** Ḳazzāz ṭaraḡı. **12** [v-ḡ-e] **Şevgāh:** Ağıl ki içinde deve ve ḳoyun yatur. [v-ḡ] **Şevga:** Mişlihu. [v-g-e] **Şevgāh:** Mişlihu, aşlda **13** şebgāhdür, lisān-ı Fārsīde *bā* ile *vāv* arasında ve *kāf*-ı ‘Acemīyile *ḡayn*-ı mu‘ceme arasında tamām tebādül **14** ü tevāḫī vardır, sā’ir esāmīsi şevgā lafzında meşṭürdür. [-v-] **Şeve:** Bir nev‘ ṭaşdur ki cevherlenür **15** diḳḳatile baḳıcaḳ aşlı ma‘ lūm olur. [h-n-ş-e] **Şehen-şāh:** Şāhen-şāh lafzından muḫaffefdür. [h-n-ş] **16 Şehen-şeh:** Mişlihu. [h-d-e-b] **Şehd-ābe:**³¹⁹¹ Şerbet, şehd-āb ma‘ nāsına. **Şeh:** Şāh lafzından tahḫif **17** olunmışdur ve sultān ve güyegü, dāmād ma‘ nāsına zammıla daḡı mervīdür. [h-b-r] **Şeh-bere:** Ḳarı, ‘avrat **18** ‘acüz ma‘ nāsına. [h-d-e-n] **Şeh-dāne:** Şāh-dāne lafzından muḫaffefdür,

³¹⁹¹ **Şeh-dāye.** 16. (331b/14)

mu'arربی şeh-dānağdur. [h-r-y-v-r-m-e] **19 Şehrīver-māh:** Yazuñ āğır ayı. [h-b-l] **Şehbele:** Şehbere. [h-n-ş] **Şehen-şeh:** Şehen-şāh lafzından **20** tağfif olınmışdur. [y-t-r] **Şeytare:** Sergele didükleri ot ta'rib idüp şeytarac dirler. **21 Eş-Şini'l-Meksüre:** [t-e-b-z-d] **Şitābzede:** İvecek kimesne 'acül ma'nāsına. [t-e-m] **Şitāme:** **22** Çirkīn yüzlü. [r-y-n] **Şirīne:** Rānuñ teşdīdi ve tağfifi ile oğlancuğlar başında olan baş, bart **23** sa'fe ma'nāsına *Kānūn-ı Edeb* şāhibi muṭlağā başda olan baş bart ma'nāsına nağl eylemiş. **24** [ş-l] **Şişle:** Şişle lafzından muğaffefdür, ol delükdür ki kāzirler tokmağı veyā şıçan kesdüğinden **25** delük olmışdur. [f-t] **Şifte:** Panbuğ çırpacağ çubuğ ve şifte lafzından muğaffefdür, müteğayyir ve **26** qarış muruş olmuş ki 'ağluñ ve hālūñ ve ekşer eşyānuñ şıfatı olur. [k-e-s] **Şikāse:** Kirpi **27** feğand ma'nāsına. [k-e-f-t] **Şikāfte:** Yarılmış ve hoşka ma'nāsına dağı gelür ve yinme maraz ki eṭbbā aña *fālic* **28** dirler. [k-e-f] **Şikāfe:** Sāzende zağmesi ki anuñıla sāz çalarlar. [k-e-n-c] **Şikānce:** Qarağışārī sereh **29** ma'nāsına nağl eylemiş ki rāyic dimekdür. [k-e-l] **Şikāle:** Kirpi sā'ir adları hār-püşt lafzında mestürdur. **30** [k-r] **Şikre:** Ava ki öğretdükleri cānver, pars ve it ve kuş olsun cemī' sine ıtlāğ olunur. **31** [k-s-t] **Şikeste:** Şınmış dimekdür, 'askerde ve taşda ve ağaçda ve kemükde ve ekşer umürda isti'māl **348a/01** olunur. [k-f-t] **Şikefte:** Ni'metī aluç yimişine dirler dimiş. [k-m-b-n-d] **Şikem-bende:** Qarnı kılı dimekdür. **02** Şol kimesneye dirler ki hemān boğazı derdine düşmüş ola, 'Arabīde 'abdū'l-baṭn ma'nāsına. **03** [k-m-ş-k-s-t] **Şikem-şikeste:** Mi'de zağmetine dirler ki ta'āmı hażma kādır olmaduğundan hāşıl **04** olur. [k-m-b] **Şikembe:** İşkembe didükleri ma'rūf nesne. [k-n-b] **Şikenbe:** Mişlihu. [k-n-c] **Şikence:** 'Uğūbet **05** ve 'azāb ve kālīb ve cendere ve bir ağaçdur ki nīzeyi anuñıla toğuldurlar. [k-n] **Şikene:** Ay demiri **06** ki dülgerler āletlerindendür ve çivi ve büküm ma'nāsına fethile dağı mervīdür, eşağğ kesr-i *şimiledür*, Ni'metī işkence **07** ma'nāsına dağı gelür dimiş. [-k] **Şikke:** Ni'metī ālāt-ı harb ma'nāsına nağl eylemiş. [l-t] **Şilte:** **08** Bend-i kemer-bend. [l-f] **Şilfe:** Yaba ki ekinciler āletindendür, gayrı adları se-engüş lafzında zikr olınmışdur. **09** [n-e] **Şināh:** Yüzici, ism-i maşdardur, şināver ma'nāsına. **Esedī:**

Çü gavvāş-i zī-dür dānende rāh

10

Hemī zed be-deryā-yı ma'nā şināh

Dağhākuñ kātibini vaşf ider ki vilāyet-i Hindden gelen **11** emti'a ve aqmişe ve cevāhiri 'ale't-ta'cīl ve't-tağfīl yazdı, sā'ir esāmīsī şenā lafzında mestürdur. **12** [-n-] **Şine:** *Nūnuñ* teşdīdi ve tağfifi cā'izdür, at kişnemesine dirler, şāhil ma'nāsına ve arslan **13** āvāzı. **Şih:** *Hā*²-i aşliyle hayāt dīvārı. [y-d] **Şide:** Atuñ elğābındandur. **Firdevsī:**

14

Nişest ez-ber-i şide rāh-ı cūy

Be-nezdik-i Güderz be-nihād rüy

Şidenüñ aşlı şidür ki ma' nāsı 15 Güneşdür. Niteki bu beytde zāhirdür. **Firdevsî:**

Be-dü güft z'ān sū ki tābende şid

Berāyed yekī perde bīnem sefid

Āhirindeki *hā* ihtişāşdan murād münāsebet-i müşābehettür. 16 Ol ma' nāyiçün mezkūr *hā* 'i isti' āre lisān-ı Fārsīde vardur, şidenüñ ma' nā-yı terkībisi 17 güneşe beñzer atdur.

[y-r-e-z] **Şirāze:** Libāsuñ yırtmaçlarına yırtılmasun diyü ibrişimile ördükleri 18 nesne.

[y-r-e-m-l] **Şir-i āmule:** Ol emlece dirler ki kabzı gitsün için südde ısladurlar, ta' rib 19

idüp şir-i emlec dirler. [y-r-ḥ-v-e-r] **Şir-ḥ'āre:** Süd emer oğlan. [y-r-z-d] **Şir-zede:** Süd

urmuş 20 oğlan. [y-r-z-n] **Şir-zene:** Yapuk ki südden anuñıla yağ çıkarurlar. [y-r-ş-r-z]

Şir-i şerze: 21 Gāyetde gāzabnāk u tünd arslan. **Şems-i F.:**

Peş-i tiğēt kemter ez-rūbeh şevēd

Her kocā b'āyend şir-i şerze

22 [y-r-y-n] **Şirīne:** Şerīne ma' nāsına ki başda olan uvacuk baş bart ve bedende 23 deri altında olan biz ki ' Arabca *gudde* dirler. **Beyt:**

Ger ze-lebī şerbet-i şirīn çeşend

24

Dest be-şirīne-i gerdēn keşend

[y-r] **Şire:** Üzüm şıkındusı ki tāze olup daḥı şarāb olmamış 25 ola. [y-r-v-y] **Şirūye:**

A' lām-ı ricāldendür, Ḥüsrev-i Pervizüñ oğlı adıdur ki kayşer-i Rūm kızından 26

toğmuşdur. [y-ş-l] **Şişle:** Ol delük ki kâzirler tokmağından olmuşdur, yāḥūd şıçan 27

kesmişdür, şeşile ma' nāsına ve eskimiş ve didilmiş ma' nāsına Ni' meti ve eyü nişān

dimekdür dimiş 28 Karaḥişārī ve yavşak ma' nāsına da gelür dimiş. [y-ş] **Şişe:** Şırçadan

olan zarfa dirler. **Beyt:**

29

Ya ḥod bū şişe-i nāzik-mizāc gönlümüze

O seng-i dilden olan inkisārımı diyelim

30 Teşbihen felege şişe itlāk olunur. **Beyt:**

Ṭabībān-rā meger in nükte ḥal nī-st

31

Ki der-nüh şişe dārū-yı ecel nī-st

Bi-ḥabbü'l-vaz' şişe abgīneden ' āmdur, tolu olsun 348b/01 boş olsun, şişe vaz' -ı lağvīsi ḥasebiyile şırçadan olan zarfa itlāk olunur, ammā 02 içinde şu olmağ gerekdür ki āb-gīne

itlāk olına ḥaḳīqaten āb-gīne lafzında tafşili olunmuşdur. 03 [y-f-t] **Şifte:** Karış muruş

olmuş ' aḳluñ ve ḥālūñ ve ekşer eşyānuñ şıfatıdur. [y-l] 04 **Şile:** Lapa, pirinç ve ye'veş.

[y-m] **Şime:** Hū ve ' ādet, ' Arabīdür. [y-v] **Şive:** Zarīf maḥbūblaruñ nāzı 05 ve ṭarīka-i

ḥūb u ra' nā vü ḥarekāt-ı şirīn. [-y-] **Şiyeh:** At kişnemesi, şahil ma' nāsına. **Beyt:**

06 Ze-şiyeh-i esb-i şāh şafder-i mā
‘ Adū-rā çāk çāk üftād zehre

[y-h] **Şihe: 07** Mişlihu. **Beyt:**

Semendeş çün koned cevlān be-gīred
Ze-bīm-i şihe-i o şir-i ner gūş

Eş-Şini’l-Mazmūme 08 [b-ş] **Şübşe:** Yavşak ve ğille biti ve mīve ve edviye kırdı ki delük **09** delük ider. [b-c] **Şübçe:** Mişlihu. [h-v-d] **Şuhūde:** Cerāhat olmuş ve tırnağ ile tırmalanmış. **Şems-i F.:**

10 Kemendeş gerden-i aḥbāb beste
Sināneş rüy-ı māh u hūr şühūde

Ġayrı adları şühūd lafzında **11** meşūrdur. [h-v-l-n-d] **Şühūlende:** Şıklık virici. [-d-] **Şode:** Şoden şığasından ism-i mef’ūldür, **12** olmuş dimekdür, zīrā şoden intikāl maḳāmlarında şayrūret ma’ nāsına gelür, nitekim būden **13** keynūnet ma’ nāsınadır ve gāh olur ki biri birinūñ maḳāmında isti’ māl olunur. **14** Nitekim ‘ Arabīden kān u şāre birbirinūñ ma’ nāsına gelür ve şoden ve reften ma’ nāsına gitmege **15** daḫı dirler. **Sa’ dī:**

Hūy bud der-ṭabī’ atī ki nişest
Ne-şevēd coz be-vaḳt-i merg ez-dest

16 [-ğ-] **Şuğa:** El ve ayak derisi katılanmağ feth-i şimle şuğa ma’ nāsına sā’ir esāmisi şuğ lafzında **17** mezkūrdur. [f-t] **Şufte:** Tavanūñ yivlerine itdükleri şışe. [f-l] **Şufle:** Mişlihu. [k-v-f] **18 Şukūfe:** Çiçek, zehre ma’ nāsına şikāftenden me’ḥūzdur. Açıldığı vaḳt yarılmağ **19** bulunmağın. (‘):

Sefid şod çü dıraḫt-ı şukūfe-dār serem

Ve kısmāğ, istifrā’ ma’ nāsına. **Beyt:**

20 Çonān mendebūrem ki āmed segān-rā
Be-ḫāl-i men-i zār muḫtar şukūfe

[k-l] **Şükle:** Her pāre **21** kim keserler, ḳavun dilimi ve yaḳa oyundısı gibi. [k-l-h-c-e-m] **Şükle-cāme:** Çapuğ didükleri ki sığra **22** daḫı dirler. [k-v-l] **Şüküle.** Çetūñ ḳoz. [k-v-n] **Şüküne:** Ni’ metī ters ü ‘ aksine dimekdür pā-şüküne **23** bāz-güne ma’ nāsına naḳl eylemiş pā-şüküne lafzından muḫaffef olur. [k-v] **Şükūh:** Heybet **24** ü ḫaşmet ü kıyḳım ve zībāyī. [k-v-h] **Şükūhe:** Demir dikenini se-kūşe ma’ nāsına, güzellik **25** ve yaraşuğ ma’ nāsına. [-k-] **Şükke:** *Hā* ’i aşliyile mişlihu. **Beyt:**

Pādişāhī ki bā-şükke bāşed

26 Hurrem-i o çün bülend kūh bāşed

[-l-] **Şülle:** Teşdîd-i *lām*ile ‘avratuñ ferici. **Şüle:** Tahfif-i *lām*ile mezbele şüle 27 lafzından muhaffefdür. [l-h-g-e] **Şülle-gâh:** Kâsık, ‘âne ma‘ nāsına ve dehân-ı kūs. [m-e-r-g-e] **Şumâr-gâh:** 28 Muvaffak ‘araşât ve hesâb yiri. [n-g-e-l] **Şüngâle:** Eklîl didükleri ot ki köki 29 kızıl kan gibi olur halvâcılar ve mûmcılar isti‘ māl iderler, gayrı adları şüncâr lafzında mezkûrdur. 30 [v-r] **Şüre:** Çorağ yir ki anda ekin ve eyü ot bitmez ve tuzlu ve gerg ve mürekkeb didükleri 31 yimiş ki turunc kısmındandır ve turuncdan büyük ve ekşi olur. [v-r-y-d] **Şürîde:** Hayrân ve qarğısmış. **349a/01 Beyt:**

Ber-der-i ân kıble-i her dîde

Sehv şode secde-i şürîde

Şürîdeden murâd 02 burada iblîsdür. [v-z] **Sûze:** Çapuk ki sığra dağı dirler ki kaftân ve gönlekde olur. 03 [v-ş] **Şüşe:** Altun ve gümüşden olan sebîke ki uzun çubuk dögerler ve Türkîde şişe 04 didükleri ki dülgerler tavanlarda ağaç yivlerine mıhlarlar, sefte, şefle ma‘ nāsına. **Esedî:**

05 ‘Ammârî dü ez-‘üd beste be-zer

Kemereş ân pür ez-şüşehây-ı güher

[v-l] **Şüle:** Mezbele, şüle ma‘ nāsına. [v-l-y-d] 06 **Şülîde:** Âhür ve eski ev heyâtı. [v-h-y-r] **Şühîre:** Naşas yir ve bağ heregi. [v-y-d-y-d] **Şüy-dîde:** Er 07 görmüş ‘avrat. [h-r] **Şöhre:** Fârsîde meşhûr ma‘ nāsına isti‘ māl olunur. **Kemâl-i İşfahânî:**

08 Çün sâye perdegi-i sarây-i kanâ‘atîm

Çün hür ze-hırş şöhre-i bazar ni-stîm

Şüh: Nefrîn ma‘ nāsına. **Beyt:**

09 Hemî güft şüh ber-men ü çehr-i men

Be-dîn düstî gerden ü mihr-i men

Ez-zebân-ı Züleyhâ-st 10 **Firdevsî:**

Çonîn güft şüh ber-zen ü tohm-zen

Keşân dil-ğarâb-est ü nâ-pâk ten

11 Nev‘-i Evvelehu Eş-Şâdi’l-Meftûha 12 Lisân-ı Fârsîde ħarf-i *şād*³¹⁹² olmaduğı mirâren zıkr olunmuşdur ammâ erbâb-ı lügât kütüblerinde 13 ba‘zı lügât getürdükleri ecluden irâd olındı. [d-p-e-y] **Şad-pâye:** Haşerât-ı arzdan 14 çok ayaklu bir nev‘ çiyandır. Türkîde kırk ayaklu dirler, ba‘zılar ağaç kurdı dimişler 15 ve tırtıl didükleri kurdcağuz *Vesîletü’l-Makâşid* şâhibi *dūduñ yeşkaça min şecerü’l-ħilâf* dimiş. 16 [d-f]

³¹⁹² -, 3. (397b/23)

Şadfe: Evzāndan toköz vaқыyyeye dirler ki segerçe-i kebīre miqdārıdır. [d-m] **Şadme:**

17 Be-hem bāz güften ve kārī düşvār resīden. **Beit:**

Der-^ç acebem tā çerā kerd be-devrān-ı to

18

Şadme-i bārān u bād künbed-i gil-rā harāb

[r-f] **Şarfe:** Menāzil-i kamerden birinūñ adıdır ve ziyādelik ve fā'ide 19 ma^ç nāsına.

Hāfız:

Tersem ki şarfe ne-bord rüz bāz h^ç āst

Nān-ı helāl-ı şeyḡ z'āb-ı harām-ı mā

20 [ç-v] **Şa^ç ve:** Yunt kuşı. **Beit:**

Uḡāb ez-^ç adl-i şeh bā-şa^ç ve şod cüft

21

Ze-şāhīn kebk fāriḡ-bāl mī-ḡuft

[-f] **Şafe:** Güyegü ot ve kekük otı ki niçe dürlü olur, *şimle* 22 ve *şadla* mervī lügatdır.

[n-d-v-ç-c] **Şandūkçe:** Küçük şandūk. [v-m-ç] **Şavma^ç a:** İbādetḡāne. 23 **Eş-Şādi'l-**

Meksüre: [l-e-y] **Şilāye:** Üzerinde misk ezecek taş. **Es-Şādi'l-Mazmūme:** 24 [d-r] **Şudre:**

Baḡaltāḡ ve bālāy-ı sīne. **Beit:**

Şudre-i ḡār ze-dest-i bād pāyān geşte ḡāk

25

Cevşen-i māhī ze-ḡūn-ı māh rüyān geşte ter

[-r] **Şurre:** Kīse. 26 **Nev^ç -i Evvelehu Et-Ṭā'i'l-Meftūḡa** 27 Lisān-ı Fārsīde ḡarf-i *tā* daḡı

yoḡdur. [e-ç-c] **Ṭākçe:** Oldur ki ṭam üstünde içerüye aydınlık 28 ider. [e-ç-d-e-n]

Ṭākdāne: Kızılıçık yimişine dirler. [e-ç] **Ṭāke:** Pencere. [e-ç-t] **Ṭākte:** Muşandara. 29 [e-

ç-y] **Ṭākye:** Tākye. **Beit:**

Şem^ç -i kāşāne-i cān-est ḡadd-i mevzūneş

Şu^ç le-i şem^ç buved tākye-i gül-ḡüneş

30 [b-n-c] **Ṭabanca:** Şepleh dimekdür. [b-l] **Ṭable:** Yemiş şatanlar içine aḡaçdan

düzilmiş, yemiş 31 ḡoduḡları nesne ve ta^ç līmḡānede oḡ atalara nişān için kāḡıddan

müdevver düzdükleri 349b/01 nesne ^ç avām taḡrīf idüp tāble didükleri. [b-s] **Ṭabse:**

Frengī ḡalı ki ṭabanse lafzından 02 taḡfif olunmuşdur. [r-y-ç] **Ṭarīka:** ḡū, ^ç ādet ve töre ve

ulular yolu ya^ç nī ṭarīḡ-i meşāyih ve ol 03 zūhreye daḡı itlāk olunur. [ç-n] **Ṭa^ç ne:** Gönül

incidecek söz. [l-e-y] **Ṭalāye:** ḡaravul. [n-y-s] 04 **Ṭanīse:** Frengī ḡalı. [n-f-s] **Ṭanefse:**

Zilī ki döşenürler. [v-l-g-e] **Ṭavlgāh:** Ṭavla yiri. [v-l] 05 **Ṭavla:** Türkīde tavla didükleri

ki altı ata bir tavla dirler, ṭavīle lafzından taḡfif olunmuşdur. 06 [v-y-l] **Ṭavīle:** Mişlihu.

Et-Ṭā'i'l-Meksüre: [y-r] **Ṭire:** ḡışm u ḡāzāb ve ḡamışmış. **Beit:**

07

Der-ṭireem ze-ṭurre ki küstāḡ der-ruḡet

Be-nişest ü rāstī be-heme rüy kec nişest

Eṭ-Ṭā'i'l-Mazmūme 08 [-r-] **Ṭurre:** Alın sacı ve tura ki ṭabl̄bāzi anuñıla çalarlar. [f-y-l]
Ṭufile: Oyundu, ṭufeyl ma' nāsına. **09 Nev'-i Evvelehu El-'Ayni'l-Meftūha 10** [e-r]
 'Āze: Karaḥiṣārī kızılca ki 'avratlar yüzlerine sürerler, gül-güne ma' nāsına dimiş. [e-y-
 ş] **11 'Āiše:** Yund kuşu sâ'ir adları zerd-ser lafzında zıkr olunmuşdur. [-c-] 'Acce: Cāy-
 gine ma' nāsına ki **12 'ämme taḥrīf idüp kaygana dirler.** [z-b] 'Azabe: Yılgun çozağı ki
 eṭibbā katında ma' rüfdur. **13** [r-v-b] 'Arūbeh: Cum'a günü. [r-v-s-p-r-d] 'Arūs-perde:
 Bir nev' kızıl güldür, la' l-gün daḥı dirler. **14 Esedi:**

Rede-der-rede z'an gül-i la' l-gün

Ki ḥ'ānī 'arūsī be-perde derün

[ş-k] 'Aşeka: **15** Üzümlü sarmaşık. [ş-y-d] 'Aşide: Tatlu bulamac ve ḥānegī ḥalvā. [t-s]
 'Atse: Ağsırmak, Karaḥiṣārī **16** dıraḥtī ki āteş efrūzend dimiş. [f-e-v] 'Afāve: Ser-i dīk
 bāşed. [k-y-d] 'Akīde: Balı veyā şekeri **17** āteş üzerinde kıvāma getürürler. [-k-] 'Akke:
 Saḫsağan didükleri kuş ki gurāb-ı eblaḫ dirler **18** meşhūrdur ki laḫlaḫ ile 'ufūneti olan
 yirlerden kaçarlar, āşiyānelerin bıraḡurlar, 'ufūnet **19** def' olduḡda girü mekānlarına
 gelürler. [-n-] 'Ande: Kertenkele didükleri cānver ki ḥaşerāt-ı arz dandır. [y-b] 'Aybe:
 Cāme-dān. **20 Nev'-i Evvelehu El-Ġayni'l-Meftūha 21** [e-j] **Ġāje:** 'Avratlar yüzlerine
 sürdükleri kızılca ki ba'zı yirlerde aña figer dirler, gül-güne ma' nāsına **22** ve eñlik
 didükleri ot ki ḫan gibi kızıl köki olur, ḥalvācılar ve mūmcılar isti' māl iderler **23** ve
 girve gurūh-ı 'avratları tāze iken yüzlerine sürerler, ba'zılar kökine dirler didiler.
Besāṭī:

24

Ez-ġāje vü sürme nī-st ḥālī

Şi' r-i ġazel kemāl-i ḥātūn

Dīger:

Dīger 'ayş u ṭarab-rā tāze kerdend

Ze-mey ruḫsār-ı 'işret ġāje kerdend

25 Sā'ir esāmīsi gül-gün lafzında mezkūrdur. **Ġāze:** Ögündire didükleri ki **26** öküzü
 anuñıla sürerler, ġayrı adları bedāz lafzında meşhūrdur. [e-ş-y] **Ġāşiye:** Eyer örtüsü. **27**
 [e-l-y] **Ġāliye:** Kaynamış müşğ ve ḥoş ḫoḫulu laṭif terkīb ü ġāliye müşğ didükleri
 rāyiḫalu **28** nesne ki 'Arabca zebāde dirler, Ḥabeşe ve Hind diyārında olur bir
 ḫayvāndur, zebād kedisi dirler **29** 'avrat ferici gibi dübüri yanında bir yiri vardur,
 'araḫından ol mevzi' de cem' olur, andan **30** alurlar. [r-e-r] **Ġarāre:** Kıldan olmuş çuvāl,
 'ämme taḥrīf idüp ḫarār dirler. [r-e-ş-y-d] **Ġarāşide:** **31** Ḥiṣmnāk ve ġazabnāk. [r-e-v]

Ġarāve: Kıldan Çuvāl, Ġarāre ma' nāsına. [r-ç] **Ġarçe:** Muħannes ü ebleh ü nādān **350a/01** ü zebūn ma' nāsına. Māverā'ün-nehr lügatdür. **Beyt:**

Her ān kū ħar-mizāc u Ġarçe bāşed

Verā çı kavl çı āver çı bāşed

02 [r-ğ-n-c] **Ġarğançe:** Cimā' a toymaz ' avrat. [r-m-y-d] **Ġarmīde:** Kaķmaķlu, Ġazabnāk, Ġırāşīde **03** ma' nāsına. **Laţīfi:**

Nefs-i to ezdehā-est Ġarmīde

Nīk ü bed her çı yāfte çīde

Ni' metī inçķırı **04** inçķırı aĠlamak ma' nāsına naķl eylemiş. [r-v-e-ş] **Ġarvāşe:** Bir otur ki iplik ve saġtbān yüzine **05** sürmek için cüllāhlar ve başmaķçılar lif iderler ve ābgır ma' nāsına ve aĠırşak. [z-e-l] **Ġazāle:** Güneş, **06** āfitāb ma' nāsına. **Beyt:**

Yek-zerre ez-levāmi' -i nūret Ġazāle bord

Yek şemme ez-revāyih-i ħulfet Ġazāl yāft

07 ve çāştġāh vaķtı ve geyik, āhū ma' nāsına. **Beyt:**

Ey şīr-i şikārī ki be-' avnet çü Ġazāle

08

Āhū bere der-çeşm ü dil şīr-i ner āmed

Mezkūr lügat ' Arabīdür, Fārsīde daġı şāyi' dür. **09** [j-y-d] **Ġajīde:** Kızlıksız olan kıza dirler, ya' nī ol ' avrat ki kızdur diyü, ere virürler kız **10** çıkmaya, Ġajend ma' nāsına. [f-d] **Ġafde:** Kātı. [-f-] **Ġafe:** Kırırıcık kızı kürki, *fānuñ* teşdīdi vü taġfifi **11** cā' izdür. [l-b] **Ġalbe:** Feth-i *lām* u *bā* ile karġa, saķsaġan bu ma' nāya sā' ir esāmisi kuġā **12** lafzında meşūrdur ve yigitlik ve izdiġām ve ġālib olmak. [l-t] **Ġalte:** Oklaġı. [l-ğ-l-c] **Ġalġaliçe:** **13** Kırıcık, daġdaġa ma' nāsına, ism-i maşdardur. Sā' ir adları *ketemtū* lafzında mezkūrdur. [l-ğ-l-y-c] **Ġalġaliçe:** **14** Mişlihu. [l-y-v-e-j] **Ġalīvāje:** Çaylak kuşı, *zaġn* ma' nāsına ġayrı esāmisi *ġūşt-rübā* lafzında **15** meşūrdur. [m-ġ-v-e-r] **Ġam-ġāre:** Kayurıcı, ġam-ġāre ma' nāsına. [m-z-d] **Ġam-zede:** Ġamdan ġasta olmak. [m-z] **Ġamze:** **16** Göz kaķmak ve kirpige daġı itlāk olunur. **Sūheyli:**

Çı çeşm-i siġr-sāz-est in ki ġeşt ez-ġamze vü nāzem

17

Çı müjġān-ı dırāz-est in ki ber-dil mī-resed bāzem

Beyt:

Dıraġt-ı şeb sāġte siġr-i ġelāl

18

Bā-belī ġamze vü Hindū-yı ġāl

[m-n-d] **Ġamende:** Ġuşşalu, endūh-ġin ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Ĥudāvendā to ān şāhī ki bāşed

19

Zenet şādī-i cān ğamende

Ġayrı adları ğamnāk lafzında zıkr olunmuşdur **20** ve hışmnāk ma' nāsına. [n-c-e-r] **Ġancāre:** Kızılca ki 'avratlar yüzlerine sürerler ve eñlik, ğancār ma' nāsına **21** sā'ir adları anda mezkūrdur. [n-d] **Ġande:** Örümcek, 'ankebūt ma' nāsına. **Esedī:**

Ten ğande-rā pāy bāyed nuġust

22

Pes āngāh ħalħāl bāyedeş cust

Ve büv didükleri zehrnāk böcek ki 'aġreb gibi **23** şoġar ādemi helāk ider, 'aġrebden eşeddür, ħarekāt-ı şülüşe ile mervīdür ve kertenkele, sūsmār **24** ma' nāsına. Ni' metī ve şu ħabarcıġı ki 'Arabca ħabāb dirler ve ekşī ħamīr ve ħoġı ma' nālarına daġı gelür dimiş. **25** [n-y-n] **Ġanīne:** Bal arısınıñ yuvası. [v-t] **Ġavta:** Şuya talmak, a'cām 'ādetlerince tā oġurlar **26** gāh olurki *tā* ile daġı yazarlar ve zammıla daġı müsta' meldür. [y-m] **Ġayme:** Sünger ki deñiz kenārında bulunur **27** bulutdur. **El-Ġayni'l-Meksüre** r-v-e-ş] **Ġırvāşe:** Şūf āletlerindendir. [-ş-] **Ġişe:** Bir siyāh **28** nesnedür, miske ħarışdururlar, ğayrı adları ġışāmüşġ lafzında meşūrdur. [l-e-l] **Ġilāle:** Zirh **29** altına giydükleri ħısacık göñlek, 'Arabīdür, erbāb-ı lügāt kitāblarında irād itdükleri ecluden **30** yazıldı. [y-v] **Ġibe:** Üzerine dürlü dürlü naġşlar olunmuş bilik. [y-ş-l] **Ġişe:** Ĥaşīr otı **31** gibi bir otdur ki andan cuvāllar iderler, şaman taşurlar ve ol cuvāllara daġı dirler. **Lañfi:**

350b/01

Bed-ġ'āh-ı to bīnemeş hemīşe

Muġtāc u ħarīn kelīc ü ġişe

El-Ġayni'l-Mazmūme: [b-e-z] **Ġubāze:** **02** *Zā*'i 'Arabīyile ġubāz ma' nāsına boyunduruġ ki öküz boynına geġürür ve şaban ve Öġündire **03** bu ma' nāya sā'ir esāmīsi bedāz lafzında mezkūrdur. [t-f-j] **Ġutfeje:** *Zā*'i 'Acemīyile 'Acemī demek olur. **04** [r-n-b] **Ġurunbe:** Āvāz-ı kavī ile ħıġırmaġ na' ra urmaġ, ġurunbeş ma' nāsına. **Şems-i F.:**

05

Ze-faẓl u baġşeş ü ez-ġüşeş-i o

Memālik ser-be-ser dāred ġurunbe

[-r-] **Ġurre:** Gök ġürlemek ve derrende **06** cānver ġürleyüp ġümürdemek. [ş-b] **Ġuşbe:** Murdār ħoġu ve aġız ħoġusu daġı dimişler, ġuşnāk **07** ma' nāsına. [-ş-] **Ġuşa:** 'Anberīne teşdīdi vü taġfīfi cā'izdür. [l-e-m-b-e-r] **Ġulām-bāre:** Ol bed-gevher **08** ve fāsīd ü bed-girdār olan kimesne ki leyl ü nehār oġlan sevdāsında bī-ħarār olup **09** şer'-i şerīf ü ħikmet-i muġālīf ħareketler ider, nekābet-i dūnyevīyye vü 'uġbāt-ı 'uġbeviyyeye **10** müsteġak olur, ol mefāsīdūñ a' zamından biri inġitā' -ı tevālid ü tenāsūldür ki **11** ħuvvet-i cāzībe olmaduġı sebebden mecārīde nuġfe-i naẓīfe bāġī ħalup müte' affin ü ħarāb **12** olur, ba' dehu ħarābü'l-başr-ı şerī' at muġtezāsınca zemīn-i ħırşda ħırāset ħaşd itseler, ħarāb-ı **13** taġammūdine bite ve şaġı daġı anuñıla muġteliġ olmaġın ħarāb u yabāb olur.

[l-b] **Ğulbe:** 14 Alaca karga, kelâğ-ı pese ma' nāsına Şems-i Fahrî *Mi'yârî Cemâlîde* 'ağ' ağ ki saksağana dirler diyü 15 taşrîh idüp ve İsfahāniyān aña kelaje dirler diyü taşhîh idüp bu beyti inşā 16 eylemiş. **Beýt:**

Ger āyed zîr-i zıll-ı devlet-i o

Hümā-āsā şevved mes' ūd ğulbe

Ve ehl-i Fūrs 17 keħale dirler, sâ' ir adları kuĵā lafzında mezkūrdur. [l-ğ-l-c] **Ğulğulçe:** Kıcık, dağdağa ma' nāsına. [l-ğ-l] 18 **Ğulgŭle:** Ğavğā vü ğalebe ma' nāsına. **Ĥāfiz:**

' Āķbet-i menzil-i mā vādî-i ħāmūşān-est

19

Hulyā ğulğule der-künbed-i eflāk-endāz

[n-c-e-r] **Ğuncāre:** Eñlik ve ğül-ğüne fetħile ğancāre ma' nāsına. [n-c] 20 **Ğonçe:** Gül düğmesi ve çiçek tomurcuğı ve ū kabarcığı, ħabāb ma' nāsına. **Şems-i F.:**

21

Ān ħusrevî ki surĥ ze-ħŭn-ı ' aduū kerd

Sultān-ı nev-bahārî peykān-ı ğonçe-rā

[n-d] **Ğunde:** Örümcek ve 22 kertenkele ve bŭ didŭkleri böcek, ħarekāt-ı ūlūşe ile mervîdür. [n-v-d] **Ğunŭde:** Imızğanmış ve uyumuū 23 ve āsāyiū ve rāħat ma' nāsına isti' māl olunur. **Şems-i F.:**

Be-' adŭ re' fet ū inūāf u ' adleū

24

Fiten der-ħ' āb be-ħūū-ı ğunŭde

[v-t] **Ğŭte:** ūya talmak ve mevc-i āb-ı ğavta ma' nāsına. 25 [v-c] **Ğŭçe:** Bednūs ibigi.

[v-r] **Ğŭre:** Korumak, ħuūrum ma' nāsına. *Mi'yār-ı Cemālî* ūħibi bu lafzı mūūterek 26 naķl eyledi, panbuķ kozağına daħı ğŭre dirler didi ve bu ebyātı inūā eyledi. **Nazm:**

27

Ebrāz dest-i feyz-i Ebŭ İūħāk

Der-ķoned penbe dāne der-ğŭre

Der-konî yād lafz-ı o der-bāğ

28

ūhd kerd ū be-fejem der-ğŭre

Ammā mesmŭ vŭ meūħŭr bu ma' nāya zā' -i mu' ceme ile ğŭjedŭr. [v-j] **Ğŭje:** 29 Panbuķ kozağı, çam kozağına daħı dirler. [v-ū-n] **Ğŭūne:** Bir nev' tuzluraķ mantardur, ķurıyıcak 30 ğŭyā bir kŭçŭk çanağı bir kiçirek çanağ içine ķomiūlardur, tuz ile ele yumūūak tūķınur. 31 Tuzlı olduğıçŭn, tuz ile yururlar³¹⁹³, ūoyup biūŭricek tuzluluğı gider ve bir dŭrlŭ 351a/01 çığandur, dā' imā el yurlar, ağ ve siyāħ reng olur. [-ū-] **Ğŭūe:** Miūlihu ve ķayın ağacı ve 02 buğday baūı. [v-t] **Ğŭta:** Ğŭta ma' nāsına. [v-y] **Ğŭya:** Yayuķ anuñıla

³¹⁹³ Anı tuz ile yururlar. 3. (400a/07)

yoğurtdan yağ çıkarurlar. **03 Nev'-i Evvelehu El-Fā'î'l-Meftūha 04** [e-ḥ-t] **Fāhte:** Ügeyik kuşu. **Cāmî:**

Ey fāhte-i pervāz-künān ber-ser-i servî

05

Hāl-i dil-i murgān-ı giriftār çi dānî

[e-j] **Fāje:** Zā'-i mu' ceme ile esnemek ma' nāsına ism-i maşdardur, **06** 'Arabca *su'ebā'* dirler Vesīletü'l-Maḳāşid şāḥibi zā'-i 'Arabîyile daḥi cā'izdür dimiş. **Fāze:** **07** Ni' metî yorğa at ma' nāsına naḳl eylemiş ve kesr-i zā'-i 'Arabîyile daḥi cā'izdür, dimiş. [e-ğ-r] **Fāgire:** **08** Ağzı açuḳ didükleri meşhūr dārū ki edviyedendür, vilāyet-i Hindden gelür, noḥūd gibidür **09** ve birer yanı yarucaḳ dānecüklerdür, içinde degirmice siyāhca ḥabbı olur. [e-l-v-d] **Fālūde:** **10** Pālūde, ta'rib idüp fālūde dirler. [e-n] **Fāne:** Çivi ki yarılmaḳ için ağacuñ **11** yarığına ḳaḳırlar. **Şems-i F.:**

Ser-i o-rā nihend naccārān

Der-miyānhā-yı çüb-ı fāne

12 ve derūñ altına yücelmekiçün ḳorlar ve ḳapu ardına muḥkem olmaḳiçün ḳorlar ve çuvāl ağzına şoḳduḳları **13** ucı sivri ağaca dirler. [t-y-l] **Fetîl:** Mūmuñ ortasında ve çerāḡuñ içinde yanan **14** fetîl ve cerāḡata şoḳduḳları fetîle daḥi dirler. [r-b] **Ferbih:** Semüz muḳābili ferbihdür. [r-ḥ-s-t] **15 Ferḥaste:** Yir üzerinde uzanup yatur, sürinür iriştüğine yapışur. [r-ḥ-ş] **Ferḥaşe:** **16** Ḥalvā-yı ḳaḳāyif, ferḥaşi ma' nāsına. **Rudeḡî:**

Besā kesā ki cevīn nān hemī ne-yābed sîr

17

Besā kesā ki bere ferḥaşe-est ber-ḥ'āneş

[r-ḥ-n-d] **Ferḥunde:** Baḥtlu ve hümāyūn ma' nāsına. [r-d-e-y-y-n] **18 Ferdāyîne:** Yarınḳı dimekdür, ferdāvem ma' nāsına. [r-z-e-d] **Ferzāde:** Zevāle. [r-z-e-n] **Ferzāne:** Ḥakīm **19** ü mu' teber ü 'āḳil ü 'ārif ü zü-fünūn. **Beyt:**

Muḥtesib güyed ki be-şiken sāḡar u peymāne-rā

20

Ġālibā dīvāne pindāred men-i ferzāne-rā

[r-z] **Ferze:** Tāze sebze. [r-s-d] **Fersüde:** Şolinmuş **21** uşanmış ve müteḡayyir olmuş ma' nāsına daḥi gelür, Ni' metî ve eskimiş ve didilmiş ve dökilmiş ma' nāsına **22** daḥi naḳl eylemiş. **Laḫfi:**

Her geh dāred hevāy-ı bed-ḥ'āhî-st

Kişzār-ı beḳāş fersude bād

23 Fersüde lafzından muḥaffefdür. [r-s-v-d] **Fersüde:** Mişlihu, Şems-i Faḫrî pāy-güfte ve mālīde ma' nāsına naḳl **24** idüp bu beyti inşā eylemiş.

Beyt:

Cemāl-i dīnî vü dīn-i şehriyār-ı kişver-i gîr

25

Zihî semend-i to püşt-i sipihr-i fersüde

[r-ğ-n-d] **Ferğande:** Murdâr çoğulu nesne ve şarmaşık, hağ budur ki eşağğ şarmaşık 26 ma^c nāsına, *zā*²-i mu^c ceme iledür. Ni^c metî arpa ile buğday qarışmış itmek ma^c nāsına naql eylemiş. [r-f] **Ferfe:** 27 Turna kuşu. [r-m-e-n-d] **Fermānde:** Buyuruğ buyurıcı, āmir ma^c nāsına.

Beyt:

Nüvāz rüy-ı ikrām fermān dehî

28

Men ez-rüy-ı ikdām fermān berem

[r-v-e-n] **Fervāne:** Pervāne ma^c nāsına. [-f-] **Fere:** Her 29 işde ziyādelik faşl ma^c nāsına ve āsāyiş ü sāye birkaç vechile müsta^c meldür, kesr ü tağfif-i 30 *rā* vü *hā*³-i aşlīyile.

Esedî:

Çü be-güzeşt ez-în kār-ı mähî fere

Beyāmed be-nezdik-i āb-zere

Rānuñ 31 Teşdidi dağı cā³ izdür ve teşdid ü fetḥ-i *rā* ü *hā*^c alāmetile dağı isti^c māl olunur.

Unşurî:**351b/01**

Āfitāb ez-sāye pür-külāh-ı o nihed

Ferre dīhīm der-perr-i külāh-ı yāsemīn

Esedî:

02

Ki tağt-ı şehî dīger ānīn girift

Zamāne reh ferre dīn girift

[r-h-ğ-t] **Ferheğte:** Edeblü ve dölek tavar ya^c nī 03 fermān-berdār ‘Arabca zelül ma^c nāsına, ferhīğte lafzından tağfif olunmuşdur. [h-y-ğ-t] 04 **Ferhīğte:** Mişlihu. [r-y-d] **Ferīde:** ‘Aceb ü kibr ü nāzlanmağ. [r-y] **Ferye:** La^c net, qarış virüp sögmek, nefrīn 05 ma^c nāsına. [-j-] **Fejīh:** *Zā*²-i ‘Acemī vü *hā*²-i aşlīyile çepel ü murdār u zışt liğā ma^c nāsına, *fānuñ* fetḥ ü 06 kesri cā³ izdür. **Rudegî:**

Īn fejīh pīz-i rehber-i to me-rā ħ³ār girift

Berhā nād ez o Īzed cebbār-ı me-rā

07 Ammā Mevlānā Ḥalīmī gırh ü zirh veznine isti^c māl olunur dimiş. [s-l] **Fesle:** Ni^c metî Moğol 08 ve büyük at sürisi ma^c nāsına naql eylemiş. [s-y-l] **Fesīle:** Süri, reme ma^c nāsına. **Esedî:**

09

Hezār esb-i nīk ez-fesīle kezīd

Düre sī hezār ez-bere ser-berīd

Ba^c zılar tağşīş 10 idüp at sürisi, kelle-i esb dimişler, eşağğ budur ki Ni^c metî ve incinüp āh eylemek ve 11 utanan kimesne ve ħurmā fidanı ma^c nāsına da naql eylemiş. [ğ-v-e-r]

Fakväre: Ol ki hacletden 12 yā zücretten mütehayyir olup ašlā āvāz u hareket gelmeye, ma' nā-yı terkibisi büt gibi dimekdür, 13 nitekim bütten hareket ve nuḡk gelmez, bu daḡı anuñ gibi olur. [-k-] **Fekke:** Aḡmaḡ. [-e-d] **Felāde:** 14 Bāṭıl u bihūde ve herze söz sā'ir adları fālād lafzında mezkūrdur. [-h-m] **Felḡame:** Ḥallāc çeḡi 15 ve cüllāh āletinden biridür ve ḡapu ḡalkası felḡam ma' nāsına. [-n-] **Fene:** Ḳursaḡ, ḡavşala ma' nāsına ve fenk 16 didükleri siyāhca dānelerdür ki ekerler ṡavara yidürürler. **Feh:** Fehe lafzından taḡfif olunmuşdur 17 gemi küregi ve büyük ḡar küreyecek kürek, ba' zılar muṡlaḡā kürek ma' nāsına naḡl 18 itmişler. [-h-] **Fehe:** Mislihu. [y-ş-l] **Feşile:** İşkence ve at sürisi. [y-l-c] **Feylece:** Giḡ dimekdür. **El-Fā'i'l-Meksüre:** 19 [t-n] **Fitne:** Ḳarḡaşa ve ıṡṡrāb 'Arabīdür Fārsīde daḡı şāyi' dūr. [r-e-ş] **Firāşe:** Kilīd perresi. 20 [r-s-t-e-d] **Firistāde:** Gönderilmiş dimekdür, Resūl ma' nāsına enbiyāya 'aleyhi's-selām ve ilçilere 21 ıṡlāḡ olunur. [r-s-t] **Firiste:** Mişlihu. [r-ş-t] **Firişte:** Fāzıl-ı Muḡaḡḡiḡ böyle taḡḡiḡ itmişler ki firiştenüñ 22 Türkī dilde de isti' māli şāyi' dūr, lafz-ı Fārsīde lisān-ı 'Arabīde melek didükleridür, 23 niteki bu beytlerde vāḡi' dūr. **Şi'r:**

Ferīdün ferruḡ firişte ne-buved

Ze-misk ü ' anber sirişte ne-buved

24

Be-dād u diheş yāft ān nīgūyī

Ne-gūyī konī ger Ferīdün tūyī

Firištenüñ aşlı perhiştedür. 25 Lafz-ı mürekkebdür. Bir cüz' i perdür *bā'* i 'Acemīyile ḡanat ma' nāsına ol *bānuñ fāya* tebdili şāyi' dūr. 26 Pārsī de dirler Fārsī de dirler, İşfahān da dirler, İspahān da dirler, bir cüz' i de heştedür 27 ism-i mef' uldür, heştenen bir nesneyi düşürmeyüp şalı virmege dirler, ḡuşlar ḡanatların 28 yaysa ferūheşt-i per dirler, nitekim bu beytde vāḡi' olupdur.

Beyt:

Ḳazā çün ze-gergün ferūheşt-i per

29

Heme zīr k'ān kūr geştend ü ker

Taşvīrlerde firişte ḡanatların aḡuḡ yazarlar 30 ol sebebden aña perhişte dimişlerdür, cā' izdür ki firištenüñ bir cüz' i hişte olmaya 31 hişt ola, māzī ma' nāsına āḡirindeḡi *hā* ma' nā-yı 'ām-ı terkibīden ma' nā-yı ḡāş-ı 'ilmīye naḡl 352a/01 iḡün ola, hem-ḡābedeki *hā* gibi bu *hānuñ* aşlı emşele müte' addedesiyile maḡallinde beyān olunmuşdur. [r-f-r] 02 **Firfire:** Oḡlancuḡlar oynaduḡları pırlaḡuḡ. [-r-] **Firih:** Girih ü zirih veznine fazl ki artıḡlıḡdan 03 'ibāretdür. **Cāmī:**

Çü der-luṡf ez-nebāteş dil-firih şode

Nebāt ender-dil şişe girih şode

04 Fethile dağı rivāyet olunmuşdur. [r-y-s] **Firīse:** Yırtıcı şikārı. [-y-] **Firīh:** La‘net 05 ü ilenç ve yalan ve şübhe fethile dağı mervīdür. [-j-] **Fijih:** *Zā’*-i ‘Acemīyle girih ü zirih veznine *hā’*-i 06 ašlīyle çepel ü murdār ma‘nāsına fethile dağı mervīdür, maḥallinde irād olunmuşdur. **Şems-i F.:**

07 Bāz dāred pākī-i ahlāk
Ehl-i bid’at-rā zaḥvāl-i fijih

[s-e-n] **Fisāne:** Kışsa vü ḥikāyet ü meşel. 08 [s-l] **Fisele:** *Sīn*-i mühmele ile mişlihu. [g-e-n] **Figāne:** Düşük oğlan ki ana rahminden düşe. 09 **Şems-i F.:**

‘ Aceb kerd şemen cāhet der-encām
Ne-kerded nī-st mānend-i figāne

[-k-] **Fike:** 10 Tahfif-i *kāfl*e ḥalk arasında iş eri olup maslaḥatlara qarışan kimesne Türkīde 11 dağı müsta‘meldür. **Fikke:** Teşdīd-i *kāfl*edür ve yaşlar kasesi, keçkül ma‘nāsına. **Fih:** Gibi ki ḳālībdur 12 ve büyük kürek *Vesiletü’l-Maḳāşid* şāhibi ve micrefe ki anuñıla gemi yürüdürlər dimiş. 13 [-h-] **Fihe:** Mişlihu bu iki lügat meftūḥa bābında dağı naql olındı. [y-r-v-z] **Firūze:** Meşhūr 14 kıymetī taş. **Ḳālū ‘Aleyhi’s-selām:** *Taḥtamū bi’l-firūzec fe-inne yazḥebün-nisyān u yaḥrūdū’ş-şeyṭān*. 15 Mu‘arrebī firūzecdür, firūz ‘Arabīde zafer ma‘nāsınadur andan ötürī ḥacer-i zafer 16 ü ḥacer-i manzar dirler, Ezherī dir ki selāḥin bu taşta ta‘zīm ü tekrīm iderler, ol sebebden 17 ki şāhibinden ḳatli def‘ ider, ašlā bir maḳtūluñ u ḡarīḳūñ barmağında bulunmamışdur 18 dirler, ‘aḳreb şoḳmış ādeme içürseler, zehrini def‘ ider, ḡāyetde a‘lāsı ma‘den-i 19 Ezherīden olup, Ebū İshāḳı olmaḳ gerekdür ki rengi nihāyet mertebede a‘lādur, Ḥ‘āce 20 Ḥāfız niteki ol pādīşāh-ı ‘ālī-cāhuñ devleti temşilinde bu beyti buyurmuşdur.³¹⁹⁴

Beyt:

21 Rāstī ḥātem-ı firūze-i Ebū İshāḳī
Ḥoş der-ḥaşıde velī devlet-i müsta‘cel buved

Fihe: Tezkere 22 ki anuñıla balçık ve gemre taşırılar ve şarāb ölçeği olan midre ve ağaç kürek anuñıla 23 gemre kürerler ve ağaç bil. **El-Fā’i’l-Mazmūme** [c-ğ-c] **Fucfuce:** İki kişi birbiriyile gizlü söz 24 söyleşmek. [r-e-t] **Furāte:** Besdil ü köftür ki bekmezden iderler. [r-e-ğ] **Fürāge:** Ḳalem silecek 25 silgi. [r-v-c] **Fürūce:** Açık ve yarıḳ. [r-c] **Fürce:** Füruce lafzından tahfif olunmuşdur. [e-v-z-n] 26 **Fürūzene:** Açıcı ve yalınlayıcı. [r-v-z-y-n] **Fürüzine:** Dutruḳ ki anuñıla çakmaḳdan od 27 yaḳarlar. [r-v-m-e-n-d] **Fürū-mānde:** ‘Āciz ḳalmış ve yorılmış. [r-v-m-e-y] **Fürū-māye:** Aşlı kötü, denī 28 ve cimri.

³¹⁹⁴ --. 16. (336a/26)

Şeyh Sa' dî:

Bā-fürū-māye rüzgār me-ber

K'ez nî ze-büryā şeker ne-ğorî

[r-v-h-ğ-t] **29 FÜRÜHEĞTE:** Toñmiş ve behem āmede ma' nāsına. [r-v-h-y-d] **FÜRÜHİDE:** 'Ākil ü dānā. [r-v-h-ş-t] **30 FÜRÜHEŞTE:** Şarkıx ve şalınmış ve şalivirilmiş ma' nāsına. [s-r-d] **FÜSÜRDE:** Toñmiş dimekdür, **31 puhtî** ma' nāsına da gelür. [-k-] **FÜKE:** Meclislerde süfre koyıcıya dirler. [l-e-t] **FÜLĀTE:** Besdil **352b/01** ve köftür, firāte ma' nāsına. [l-e-n] **FÜLĀNE:** Mişlihu. [l-k] **FÜLKE:** Çadır depeligi olan tahta. **Beyt:**

02

Cāyî ki ref' et-i to zened ħayme-i celāl

Yek fülke ez-ħıyām-ı to ħürşid-i ħāver-est³¹⁹⁵

[-l-] **FÜLLE:** Her dişi **03** ki toğurduqda evvel emçiklerine gelen sūd ki Türkide ağız dirler, *lāmuñ* taħfîfi vü teşdîdi **04** cā'izdür. [n-c] **FÜNCE:** Söylemek. [v-t] **FÜTE:** Türkide daħı müsta' meldür. [v-z] **FÜZE:** Abgāmenüñ **05** māyesi ki buğday veyā arpa unı tuzsuz ve ħamîr māyesi ıssı şü ile kaşkatı yoğururlar **06** ve ħurş idüp ortasın delerler ve incîr yaprağına şarup birine içine koyup gölgede **07** ħorlar, müte' affin olur, sâ'ir tafşîli āb-gāme lafzında beyān olınmışdur, ta' rib idüp **08** füzec dirler ve *fūze*, ağırşak ma' nāsına daħı gelür. [v-j] **FÜJE:** *Zā'* i 'Acemîyile ağız çevresi. [v-t] **FÜTA:** **09** Füte ma' nāsına. [-v-] **FÜH:** Kızıl boya didükleri ot, eţibbā ħatında fevvetü'l-şub' demekile ma' rüfdür. **10 Nev'-i Evvelehu El-Ķāfi'l-Meftūħa** **11** [e-b-l] **ĶĀBILE:** Āverde 'avrat ki oğlan toğarken tutar, sâ'ir adları bārāc lafzında **12** mezħürdür. [e-f-y] **ĶĀFİYE:** Şu' arā-yı 'Acem 'örfünde ħāfiye şol nesneye dirler ki cemî' ebyāt **13** evāħirinde anuñ tekrarı vācib yā müstaħsen ola, şol şartıla ki müstaħkil kelime olmaya **14** belki kelimededen cüz yā cüz meşābesinde ola ve ba' zılar kelime-i āħîre ve ba' zılar mücerred ħarf-i revîye **15** ħāfiye dirler ve **Redif:** Şol kelimeye ve şol kelimāta dirler ki ber-sebîl-i istiklāl ü cemî' ebyātuñ **16** evāħirinde bi' aynihā tekrār gele ve bunuñ gibi şî' re müreddif dirler, ħāssa-i şu' arā-i 'Acemdür **17** eger çi kim müte' aħħirîn 'Arab redif ile daħı eş' ar didiler ve revî ki ħāfiyenüñ **18** ħarf-i aşliyilesinden āħîr ki ħarfe yā anuñ meşābesinde olan ħarfe dirler, eger oña bir **19** ħarf muttaşıl ola vaşl dirler ve vaşla lāħîk olan ħarf-i vāħide ħurūc dinür ve ħurūca **20** ilşāk olınan ħarfe mezîd oqurlar ve mezîde peyvend olan bir ħarfe veyā ħurūfa veyā ħurūf-ı **21** müte' addideye nā'ire iştîlāħ iderler, meşelā bu beytde. **Beyt:**

Ān meh ki be-çeşm-i mihr did setîmeş

22

Ez-cümle-i nîkvān güzîd setîmeş

³¹⁹⁵ --. 16. (336a/26)

Harf-i revî lafz-ı dîd ü güzîdüñ *dâ*larıdır, *sîn*ler vaşl **23** ve *tâl*ar hurûc ve *yâl*ar mezîd ve *mîm*ler ile *şîn*ler nâ'iredür ve fıktrat inşâda nazmda mışrâ' gibidür **24** fıktrat diyü lügatde igü kemüklerine dirler, nitekim igü kemükleri bi-ḥasbi't-tertib müntazam ü bi-ḥasbi'l-mikdâr **25** mütefâvetdür, bunlar daḥı kimi uzun ve kimi kışa olduğı eelden erbâb-ı inşâ **26** fıktrat diyü iştilâh itdiler ve **Seci'** lügatde gügercin âvâzına dirler ve iştilâhda fıktratler **27** evâhirinde olan kelimât-ı mütevâfıkaya dirler. [e-k-r-h] **Ķākre**: Cānib-i 'Arabda Ṭanca vilāyetinde **28** bir meşhūr tağ adıdır ki anda altun ve gümüş ma'deni ve müşğ ü kâfūr çok olur. **Esedî**:

29

Fütâdend rûz dihüm yek-sere

Be-ḥussarem gehî nām-ı o Ķākre

[e-k-l] **Ķākule**: Vilāyet-i Hindden gelür iki **30** dürlü meşhūr edviyedendür, Ķākule-i sağır ve Ķākule-i kebîre dirler, sağîresine mîl daḥı dirler. **31** [l-y-ç] **Ķaliçe**: Küçük ḥālî.

[b-e-l] **Ķabāle**: Ķādî ḥucceci. [b-e] **Ķabāh**: Öñi açuḳ kaftān ve küpig sâ'ir **353a/01** tafşîli Ķabā lafzında beyān olunupdur. **Beyt**:

Yekî der-bereş perniyānî Ķabā

Yekî ber-sereş Ḥusrevānî külāh

02 [-b-] **Ķaba**: Ve bi'l-kesri'l-Ķāf hezār tüy ya'nî kırḳbayır didükleri ki işkenbedendür. [t-e-d] **Ķatāde**: **03** Ḥār-ı muğaylana dirler ve şaḥābe-i güzînden birisinüñ ism-i şerîfidür, *riḍvāna'llāhi 'aleyhim ecma'in*. **04** [c-l] **Ķacle**: Saḳsağan kuşu, sâ'ir adları Ķajā lafzında mestürdur. [ḥ-b] **Ķaḥbe**: Rûspî 'avrat **05** 'Arabîdür, Fârsîde daḥı şâyî'dür. [r-e-b] **Ķarābe**: Ķabaḳulaḳ destî. **Ḥāfız**:

Der-'ahd-i pâdişāh-ı ḥaṭā-baḥş cürm-püş

06

Ḥāfız Ķarābe keş şod u müftî piyāle-nüş

Ve kilindir ve büyük şîşe ki **07** zürefā-yı A'cām şarāb şāfî olmağıçün anuñ içinde şaḳlarlar. [r-y-ş] **Ķarişe**: Ur **08** didükleri 'illet. [r-y] **Ķariyye**: Kuş cigeri ki 'Arabîdür. [j-e-l] **Ķajāle**: Saḳsağan kuşu. [ş-k-n] **Ķaşḳane**: **09** Bî-dār kerden. [-k-] **Ķaḳa**: Kerîh ve yigrenc dimekdür, Türkîde daḥı müsta'meldür, oḳlancuḳlara tenfir **10** için isti'māl olunur, baḳac ma'nāsına ve ebe didükleri 'avrat Ķābile ma'nāsına ḡayrı adları bārāc **11** lafzında mezkürdur. [l-y-y] **Ķaleyye**: Bir taş gibi nesnedür, renglere girer bir otdan tertib iderler. **12** [n-e-r] **Ķanāre**: Ṭavar boḳazlanacaḳ yir. **Beyt**:

Ķaşşāb-vār merdüm-i çeşmet be-nāziki

13

Müjḡān Ķanāre girde vü dilhā be-rüzde

[n-c-ḡ] **Ķancuḡa**: Terki, fitrāk ma'nāsına. [n-c-v-ḡ] **Ķancūḡa**: Mişlihu. [n-c] **Ķanca**: Ra'nā vü nāz. [n-c-y-ḡ] **Ķancīḡa**: Fitrāk, Ķancuḡa ma'nāsına. [n-y-n] **Ķanîne**: Şurāḥî,

lisân-ı ‘Arabîde **15 nûn-ı** evvelûñ taẓ‘ ifiyile lisân-ı Fârsîde taḥfifiyile. **Esedî:**

Ḳanîde be-girî-st ez-mey-i la‘l-fâm

16

Be-nâlîd nây u be-ḥandîd cām

[v-e-d] **Ḳavvâde:** Ḳaltabân. ‘**Unşurî:**

Hüdhüd ḳavvâde der-câyî ki bâşed tâ cüda

17

Faḥr bâşed bâz-râ der-‘ahd-i o bî-efserî

El-Ḳâfi’l-Meksûre. [b-l] **Ḳible:** Ma‘rûf Mekke **18** cānibi, sâ’ir ehl-i kitāba sâbıḳan ḳible Ḳudüs-i şerîf idi. Ḥazret-i risâlet-penâh ‘*aleyhi efzâli’s-şalavât* **19 ilâ yevmi’l-intibâh** evvelâ Ḳudüs cānibine namâz ḳıllarlar idi. Ḳudüs-i şerîfûñ esâsını **20** Ḥazret-i Dâvud ‘*aleyhi’s-selâm* bırağup, Ḥazret-i Süleymân ‘*aleyhi’s-selâm* tamâm itmişdür. Ba‘dehu **21 fe velli vecheke şaṭra’l-mescidi’l-ḥarâm**³¹⁹⁶ âyeti nâzil olduḳda Mekke-i Müşerrefe cānibine şerefhâ Allāhu *te‘âlâ* **22** teveccüh itdiler. [r-ş-‘-n] **Ḳırşa‘ne:** Boğa dikenî. [r-f] **Ḳırfe:** Dârçînî didükleri. [-r-] **Ḳırre:** Sermâ. [ş-m] **23 Ḳışma:** Misvâk pâresi. [-ş-] **Ḳışşa:** Efsâne, ḥikâyet ma‘nâsına. [t-‘] **Ḳıṭ‘a:** Bir ḳâfiyede **24** birkaç ebyâta dirler ki maṭla‘ı olmaya. [y-m] **Ḳıyma:** Ma‘rûf ḳıyma ki Türkîde daḥı isti‘mâl olunur. **25 El-Ḳâfi’l-Mazmûme** [-b-] **Ḳubbe:** Ma‘rûf künbed ki Türkîde daḥı müsta‘meldür. [b-y-n] **Ḳubîne:** Kûsbe **26** ki simsimden ve ḳozdan ve anuñ gibilerden olur. [r-t] **Ḳurṭa:** Tekele, ḳaftân ya‘nî *nîm tene kürte* **27** dirler, ḳurṭa dirler, ta‘rib idüp ḳurṭaḳ dirler. [r-f] **Ḳurfe:**³¹⁹⁷ Kürkden külâh ve dârçînî ki **28** ḳaranfil didükleri hoş ḳoḳulu dârûnuñ ḳabuğıdır ve çârṭaḳ, *gurfê* ma‘nâsına. [-r-] **Ḳurre:** **29** Nür, başar. [r-e-ş] **Ḳurâşe:** Bir ısıtmadır ki ḳişinüñ tüyin ürperdür. [-f-] **Ḳuffe:** Yağcılar zenbîli, **30** ‘Arabca ḳuf‘a dirler. [l-v-l] **Ḳulûle:** Yumak ve yuvalamak *Câmi‘ü’l-Fürs* şâhibi pamuḳ yolmak **31** ma‘nâsına naḳl eylemiş. [-l-] **Ḳulle:** Tağ başı ve ḳal‘a ḳullesi. [-n-] **Ḳunne:** Mişlihu, tağ başı. **353b/01 Nev‘-i Evvelehu El-Ḳâfi’l-Meftûḥa 02** [e-b-n] **Kâbene:** Göz, çeşm ve ‘ayn ma‘nâsına fetḥ-i *bâ* ile ki şânî-i ḥurûf-ı teheccîdür. Erbâb-ı lügatüñ **03** ekşeri kesr-i *yâ* ile ki âḫir-i ḥurûf-ı teheccîdür, rivâyet eylediler, ğayrı adları çeşm lafzında meşûrdur. **04 Şems-i F.:**

Ey şehen-şâhî ki mihr-i çarḥ-râ

Hest rüşen ez-ü cüdet kâbene

[e-b-y-l] **05 Kâbile:** Ṭabîbiler içinde edviye dögdükleri hâvana dirler. [e-t-v-e-r]

Kâtväre: Baş ağrısı, *şudâ‘* **06** ma‘nâsına ve ser-gerdân dimekdür. [e-t-v-r] **Kâtvere:**

Mişlihu. **Şems-i F.:**

³¹⁹⁶ Kuran, Bakara (2/144): Yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir.

³¹⁹⁷ 16. nüshasında **Ḳurfe** sözcüğünden **Gâve** sözcüğüne kadar bulunmamaktadır. (338)

Dosteş 'ākīl-est ü pā-ber-cā

07

Düşmeneş ebleh-est ü kātvere

[e-ç-r] **Kāçere:** Āspire tohmı kāçire lafzından muhaffefdür. **08** [e-ç-k-y-n] **Kāçkine:** Ni' meti saksağan kuşına dirler dimiş, gayrı esāmisi kajā lafzında **09** yazılmışdur. [e-ç-y-r] **Kāçire:** Kāçire ma' nāsına. [e-ç-y-n] **Kāçine:** Mişlihu. [e-d] **Gāde:** *Kāf*-ı 'Acemiyile gölgelik **10** ve cimā' olunmuş 'avrat. [e-r-t-n] **Kārtene:** Būy ki hūbūb cinsindendir, 'Arabca **11** hūlbe dirler. **Kārzārgāh:** Şavaş yiri. [e-r-g-e] **Kārgāh:** İş yiri. [e-r-g] **Kārgēh:** *Hā*'-i **12** aşliyle mişlihu. [e-r-n-e-m] **Kār-nāme:** Evreng dimekdür. [e-r] **Kāre:** Kamış ev. [e-z-r] **Kāzire:** **13** Tohm, 'uşfur. [e-z-m] **Gāze:** *Kāf*-ı 'Acemī vü *zā*'-i 'Arabiyile kümele ki şayyādlar ve bāgbānlar ağaçlardan **14** çatup ve üstini yaprağ ve otluğıla şahş görünmemek için örtüp içine girürler **15** ve Kürd t̄ā'ifesiñ alacaklarına dağı dirler ve isti'āre t̄arīkasınca alçacık yapılmış **16** eve dağı dirler. **Beyt:**

Ümmīd-i vaşl-ı to nī-st der-vehm-i men ki āhir

Der-gāze-geh eyān sultān çi gūne bāşed

17 *Mi'yār-ı Cemālī* şāhibi sāybān ma' nāsına ve dağı şol ağaçlar duzağa **18** karşı³¹⁹⁸ vaz' iderler, t̄ā şayd anı görüp ürküp duzağa düşe dimiş ve bu ebyātı **19** temsil getürmiş.

Şi'r:

Sipīhr-i nīl-gūn bā-in heme kadr

Sarāy-ı şāh-ı 'ādil rāst gāze

20

Be-pāy-ı hod be-dām āyend naḥcīr

Eger ber-nām-ı o sāzend gāze

[e-z-y-r] **Kāzire:** Kiçirek kağancık **21** ki bakraç dirler. **Kājire:** *Zā*'-i 'Acemiyile aspür didükleri ot ki bostānlarda ekerler **22** 'Arabca 'uşfur ve ahrīz ma' nāsına. [e-s-k-y-n] **Kāskine:** Aru kuşı ki çolağ kuşı dağı dirler **23** ve kız kuşı hağ budur ki boyun buran didükleri kuşdur, kerāye dağı dirler, benek benek **24** beñleri olduğün, 'Arabca aḥīl dirler. **Şi'r:**

Kāle zernī ve 'alemī bi'l-umūr ve şeyemtī

25

Femā t̄ā'irī fimā 'aleyke bāhīlā

[e-s] **Kāse:** Çanağ, 'Arabca kaş'a ma' nāsına ism-i 'āmdur. **26** Küçüğine ve büyüğine ıtlāk olunur ve bakırdan *Vesīle* şāhibi ve saşsıdan olanına **27** dağı dirler dimiş. [e-ş-n] **Kāşāne:** Kış odası. **Beyt:**

³¹⁹⁸ Şol ağaçlardur ki şayyādlar duzağa karşı. 3. (403b/04)

‘ Ālem behişt geşte ‘ anber ser-est geşte

28

Kāşāne zişt geşte şahrā çü rüy-ı h̄ār

Ve hücre ve tāb-hāne ve 29 şāh-nişin ve cāy-ı şoḥbet ü şebistān. [e-ş-f-t] **Kāşüfte:** Āşüfte ma‘nāsına. [e-ğ-n] 30 **Kāgne:** Alagülük didükleri böcek ki zehrlüdür, kuduz kurdı daḡı dirler ve kuduz 31 ṭalayana yidürürler, nāfi‘dür, ‘ Arabca zurrūḡ dirler zamm u teşdid-i *rā* ile cem‘ idüp zurārīḡ 354a/01 dirler ve aḡ kurdına daḡı dirler ve güve ki esbābı yir, ḡarāb eyler. [e-ğ] **Kāge:** Cāhil 02 ü nādān. [e-ğ-y-n] **Kāgine:** Kāgne ma‘nāsına ve başmaççı kurdı. [e-k-n] **Kākune:** Ḳanbīl otı ki it 03 üzümünüñ envā‘ındandır, ta‘rib idüp kākunc dirler, sā‘ir tafşili kākunc lafzında beyān 04 olınmışdur. [e-l-f-t] **Kālufte:** Āşufte ma‘nāsına. [e-l-v-y] **Kālūye:** Ser-geşte ve ḡayrān. [e-l] **Kāle:** 05 Ḳumāş ve oda ṭıtılan esbāb ve ḡāb ḡaçak ki metā‘u‘l-beyt dirler, kālā ma‘nāsına ve 06 ḡavun ve ḡarpūzuñ ḡāmı belki ṭatsuzı ki şeklür dirler, kālek didükleri ḡūya bunuñ 07 taşḡiridür. **Şems-i F.:**

Ān ki çāliş iştinā‘ eş-rā

Ne-buved mihr ü meh be-coz kāle

Ve panbuḡ börki ki 08 ‘ avratlar egirürler ve dünyā fā‘idesi. [e-l-y-d] **Kālīde:** Bozarmış ve ürperüp ḡabarmış 09 ve ḡariş murış ḡurıcaḡ saç, jülīde ma‘nāsına. [e-l-y-v] **Kālīve:** Ebleh ü aḡmaḡ ve ser-geşte ma‘nāsına 10 daḡı gelür ve şol kimesnedür ki kendüyi düzüp ḡoşup iller güzel şansun için 11 gösterür, me‘ālī-ḡir ü aḡmaḡlıḡıdır, kālīv ma‘nāsına tafşili anda mezkürdür. [e-l-y] **Kālīye:** Bir otuñ 12 adıdır. [e-m-v-r-y-j] **Kāmūrīje:** Şöhret ü ārzü. [e-m] **Kāme:** Her nesne ki ekşidürler ve her ekşi 13 ile perverde olmuş nesne ta‘rib idüp kāmehḡ dirler *ḡā‘*-i mu‘ceme ile ḡıyās bu idi ki *cīm*ile 14 kāmec diyeleridi ve murād ma‘nāsına daḡı gelür ve şıfat daḡı isti‘māl olunur, ba‘zı terkīblerde 15 ve ba‘zılar tarḡānadur didiler *nān*, *nemek* ve *şir-i tāze vü ebzār bā-edviye çihl rüz bā-āfitāb* 16 *mī-gerdānend ü o-rā kāme ḡūyend*. [e-n-g-e] **Gāngāh:** İki *kāf*-ı ‘Acemīyile gerdek olacaḡ ev. [e-n] 17 **Gāne:** *Kāf*-ı ‘Acemīyile dürlü dimekdür, ḡüne ma‘nāsına ve daḡı ikişer, üçer, dörder diyecek yirde 18 dü-ḡāne, se-ḡāne, çehār-ḡāne dirler. [e-v-e-r] **Kāvāre:** Kāhvāre lafzından taḡfif olınmışdur, 19 beşik, *mehd* ma‘nāsına. [e-v-p-e-r] **Gāv-pāre:** *Kāf* u *bā‘*-i ‘Acemīyile şıḡır sürüsü ve eşek ve sā‘ir 20 ḡayvān sürüsine da ıtlāk olunur, egerçi ma‘nā-yı terkībisi şıḡır sürüsü dimekdür, sā‘ir 21 adları ḡāv-pār lafzında meşṭürdür. [e-v-r-s] **Kāvrese:** Şüret ṭarısı ki ḡubūbatdandır. ‘**Unşurī:**

22

Kāvrese-i pervin ez-cām-ı to pedid āmed

Cev cev şod ez-ān ḡayret der-ḡaṭṭ raḡam er zen

[e-v-r-v-ş] 23 **Kāvruşe:** Yayık ve külek ve gön bardaḡ ve süd saḡacaḡ zarf. [e-v-s-e-l]

Gāvsāle: Buzāğu 24 ki bir yaşın geçmedik gāv beçeye dirler bir yıldan tecāvüz itmeyüp toğduğı yıla ihtişāşı 25 olduğundan ötüri gāv-sāle dirler, nisbet-i lāzıme ye āhırinde olan *hā* 2-i sākine delālet 26 ider, *elif* hızf idüp gav-sāle dağı dirler, sā 2'ir erbāb-ı lügat aşlına vākıf olmaduklarından 27 ötüri gav-sāleyi mazmūme bābında getürmişlerdür. [e-v]
Gāve: Çivi ve ketğüdā. 28 **Kāve:** *Kāf*-ı 1 Arabīyile a 1 lām-ı ricāldendür. Cümleden biri Kāve-i İşfahānīdür 29 ki bir āhenger kimesne idi, Dağğāk-ı bī-bāk zamānında ħurūc idüp anuñ sa 1 yiyile Ferīdün 30 pādīşāh oldı, tafşīli Direfş lafzında beyān olınmışdur.
Şems-i F.:

Ger Kāve şayt-ı cür 2 et-i merdış be-şünūd

31

Ber-ğ 2 işten dīger nihend nām hiç gāv

[-e-] **Kāh:** *Kāf*-ı 1 Arabīyile şaman, *tibn* ma 1 nāsına. 354b/01 ve kāsten ve kāhiden lafzından şīğa-i emr ve vaşf-ı terkībīdür. **Laţīfi:**

B 2 ihtiyār me-nih dil be-tābe-i sevdā

02

Ki sūz-ı 1 aşğ buved ħān-güzār-o lezzet-i kāh

Gāh: *Kāf*-ı 1 Acemīyile vaqt ma 1 nāsına şāyi 1 dūr 03 ve taht u mesned ü manşıb ve eñek çukuru ve kıyumcılar bütessi ve ism-i zamān ve ism-i 04 mekān ve menā-ı fi 1 ldür, destgāh u girīzgāh u tahtgāh gibi. Fāzıl-ı Muğakkık *Değāyıkı 1 Hağāyıkı*da 05 böyle tağkık ü tedkık itmişler ki gāh, *kāf*-ı 1 Acemīyile zamān ile mekān ortasında müşterek zarfuñ 06 ismidür, sitān gibi tafşīli mağallinde beyān olınmışdur. Zamān murād olınan yirde gāh 07 isti 1 māl olunur. Meşelā şubğgāh dirler ma 1 nāsı şubğ-ı şādık vaqtidür. Nitekim bu beyden 08 zāhirdür. **Beyt:**

Me-rev be-ğ 2 āb ki Ĥāfız be-bārgāh-ı kībāul

Züred nīm şeb ü ders-i şubğgāh resīd

09 Şubğ-gāhān da dirler. **Beyt:**

Çü şod nārenc maşrığ-ı şubğgāhān

Sefid surğ çün sīb-i Şafāhān

10 Şubğ-gāhdur, *elif* ü *nūn* edāt-ı cem 1 dūr, şub ikidür 11 biri kāzībdür, biri şādıkdur, ikisinüñ bile ħuşūlen murād idicek şubğ-gāhān 12 dirler, ġarağ şubğ-ı şādık ta 1 yındür. Muğlak şubğüñ kāzībede şıdkı olıcağ şubğ-gāh da 13 şubğ-ı kāzībe de ihtimāl olur ammā şubğ-gāhān diyicek ol ihtimāl sākığ olur. 14 *Zirā* şubğ olmayınca ol iki vaqt ħayyiz-i ħuşūla duğūl itmiş olmaz. Mekān 15 murād olınan yirde de gāh isti 1 māl olunur. Meşelā der-gāh dirler ma 1 nāsı çapu yiridür. 16 **Beyt:**

Her ki ħ 2 āhed kū beyā vü her çı ħ 2 āhed kū-be-kū

Kibr ü nāz u ħācib ü derbān der-īn dergāh nī-st

17 Söyküncek yire tekve-gāh, havāle yirine havāle-gāh, kıble yirine, kıble-gāh, secde yirine, secde-gāh 18 dirler. **Bejt:**

Ez-ān zamān ki ber-īn āstān nihādem rūy
Firaz-ı mesned-i hūrşid tekve-gāh-ı men-est

19 **Hāfız:**

Coz āstān-ı toem der-cihān-penāhī nī-st
Ser-i me-rā be-coz īn der-havāle-gāhī nī-st

20 Bār yirine bār-gāh dirler, bār-geh lügat-ı Fārsīde niçe ma'nāları vardır, 21 maḥallerinde beyān olınupdur. Bir ma'nāsı icāzetdür, icāzet virdi diyicek yirde 'Acem 22 *bār dād* dirler, şol yire ki pādīşāhlar oraya çıqup 'arz-ı ḥāle erbāb-ı ḥācāta icāzet 23 olur, lisān-ı Fārsīde aña bār-gāh dirler, tafşili bār-gāh lafzında mezkūrdur, sitān ile 24 gāhuñ farkı budur ki sitānda vüs'at u füşat mazrūfina nisbet mu'teberdür, gāhda 25 bunlar mu'teber degildür. Ondan şoñra sitānda mazrūfene nisbet mu'teberdür, andan ötüridür ki 26 sitān yalñuz isti'māl olınmaz, gāh da ol nisbet mu'teber degildür, andan ötüridür ki yalñuz 27 isti'māl olınur. Gāh u bīgāh dirler nā-gāh dirler, gāh var gāh yoq diyicek yirde 'Acem 28 gāh hest gāh nī-st dir. **H'āce Hāfız:**

Bende-i pür ḥarābātem ki luṭfeş dāim-est

29

V'er ne luṭf-ı Şeyḫ ü zāhid gāh hest gāh nī-st

Vaḫtinde diyicek yirde be-gāh dirler 30 niteki bu beytden zāhirdür. **Bejt:**

Be-bestend peymān ki ferdā be-gāh
Be-terdik be-'uḫūb gīrīm rāh

31 Vaḫti degil iken olan nesneye nā-gāh oldı dirler. **Nazm:**

355a/01

Murğ ez-beyza birūn āyed ü rūzī talebed
Ādemī-zāde ne-dāred ḥaber er 'aql u temiz
Āngeh nā-gāh kesī geşt be-cāyī ne-resid

02

V'īn temkīn ü faẓilet be-gūzeşt ez-heme çiz

Gāh lügat-ı müştarekedendür, meclis ma'nāsına da gelür. 03 Taḫt üzerinde pādīşāhlaruñ oturacaḫ yirlerine taḫt-gāh dirler, taḫt-gāhuñ aşlı 04 gāh-ı taḫtdur. Niteki bu beytde zāhirdür. **Bejt:**

Berāzed to-rā gāh-ı taḫt-ı keyān

05

Be-to şād merdüm der-īn dūdmān

Ma'nā-yı terkībiden 'ilmiyye naql olıcaḫ muzafun ileyh taḫdīm olınup 06 kâ'ide-i terkīb taḫyir olınmışdur. Naḫle 'alāmet için, *Bahrü'l-Ġarā'ib* şāḫibi gāhı taḫt 07 ile tefsir itmişdür ve Esedīnuñ bu beytiyle istiḫād itmişdür. **Bejt:**

Fedāyīm ze-cān āferīn şāh-rā

08

Ki zībā-st ber-husrevī gāh-rā

Tefsirinde haṭā itmışdür. İstişhādında işābet 09 itmemişdür. Beyt-i mezkūrede didügi ma' nāya delālet yokdur. Tahtgāh pādīşāhlaruñ 10 turduğı şehre de şıfat olur. Taht-gāh-ı kadīmdür dirler ol vaqt taht-gāhdan coz 11 olan gāh ma' nā-yı evvel üzerine olur. Taht-gāhuñ ma' nāsı taht yiri olur. Gāh 12 kanķı ma' nāya olurısa olsun gāh olur *elif* hızf iderler. Geh dirler, niteki bu beytde 13 zāhirdür. **Beyt:**

Şebān vādī-i Eymen gehī resed be-murād

Geh çend sāl ze-cān hızmet-i Şu' ayb koned

14 İrken diyicek yirde 'Acem be-geh-ter dir. Niteki bu beytten zāhirdür. **Beyt:**

Be-geh-ter sipihdār-ı Çin ez-ğurūr

15

Zemīn kerd çün 'arşa-gāh ne-şūr

Lisān-ı Fārsīde ter edāt-ı tafzīl neye dāhil olurısa 16 medhūlunuñ medlūlünde meziyyet ma' nāsın ifāde ider vaqtda meziyyet irkenlik ile olur 17 iş yirine kār-gāh dirler, kār-gāhuñ *elifin* hızf idüp kār-geh dađı dirler, niteki bu beytten 18 zāhirdür. **Beyt:**

Şehr-i ārāste çün kār-geh-i engelyūn

Hāşa çün bāğ şevved ez-rūḡ gülhā rengīn

19 Gāhuñ bir ma' nāsı dağı kuyumcılar bütēsīdür. **Beyt:**

Çonān hızmet-i o ez-'avār pāk şevved

20

Ber-ān mişāl ki sīm behre ender-gāh

Şems-i Faḥrī gāh, güyegü, dāmād ma' nāsına gelür dir ve bu beyti 21 ol ma' nā üzerine *Mi' yār-ı Cemālīde* getirür. **Beyt:**

Şādmān-est be-dü-cān memālik z'insān

22

Geh buved şād-ı dil ü cān-ı 'arūsān ez-gāh

[e-h-b-y-g-e] **Gāh bī-gāh:** Vaqtlü vaqtsüz dimekdür. 23 [e-h-g-e] **Gāh gāh:** İki *kāf*-ı 'Acemīyle vaqt vaqt dimekdür. **Kāh-gāh:** *Kāf*-ı evvel 'Arabī *kāf*-ı 24 şānī 'Acemīyle şamanlık dimekdür, kāhdān ma' nāsına. [e-h-v-e] **Kāhvāre:** *Kāf*-ı 'Arabī ile beşik içinde 25 küçük oğlancık yatururlar, ekşer *elif* hızf idüp kehvāre dirler, *mehd* ma' nāsına. 26 [y-n] **Kāyne:** Göz, çeşm ü 'ayn ma' nāsına *elif*den şoñra *bā* ile dağı ki şānī-i ḥurūf-ı teheccīdür. 27 Naql olunmışdur, ekşer *yā* kesr-i *yā* ile rivāyet eylediler ki āḫir-i ḥurūf-ı teheccīdür. **Şehīdī:**

28

Mūy sefid rūy siyāh u ruḡ be-çin

Be-zīnet-i şādef şode ve geşte kāyne

Dirler, kāyne be-dü dār 29 ya'nī gözūñ aña tūt andan ayırma dimekdür. [e-y] **Gāye:**

Kāf-ı ‘Acemîyile kân, cimâ’ ma’ nâsına. [b-e-b] **30 Kebābe**: Bir ma’rûf dârûdur, Hindüstândan gelür. [b-r] **Keber**: *Kāf*-ı ‘Arabî ve feth-i *bā* ile bir nesnedür ki **31** turşısın iderler, Türkîde dağı müsta’meldür, ‘Arab *kebbār* u nışf dir, nâfi’ dür, cigere fâ’idesi **355b/01** vardır. [b-s-t] **Kebeste**: Hanzal otı ki Ebū Cehl kârpüzü dirler, gâyetde acıdur, kebest **02** ü kebestü dağı lügâtdür ve it hıyârına dağı dirler, bu dağı tıbda anuñ bedelidür, belki andan ziyâdedür, **03** kebest ma’ nâsına sâ’ir adları anda mezkûrdur. [b-s] **Kebeşe**: Ni’ metî şîşe, hām ma’ nâsına naql **04** eylemiş. [b-v-d] **Kebûde**: Şorkun ağacı didükleri ki çiçegine müşg-bîd dirler ve şimşîr ağacı **05** ve âsmânî reng ve Efrâsiyâbuñ Keyükerd nâm yirde atları sürisinüñ çübânı ve nigehdârı **06** idi, gâyetde dilîr ü dilâver ü pehlivân idi, Şâh-nâmede Rüstem-i Zâl-i Hâşa İrânüñ güzîde **07** pehlivânları ile anda varup mezkûr çübân ekşer İrân serverlerine gâlib gelüp âhir Rüstem **08** elinde zebûn olduğı meşhûr kışşadır. **Firdevsî**:

Be-zed ber-kemer-bend çüpân-ı şâh

09

Hemî geşt reng-i kebûde siyah

[b-v-l] **Kebûle**: Kâbile-i Hindî. [-b-] **Kebe**: *Bānuñ* taħfîf ü teşdîdi ile mervîdür **10** hacâmat idecek âlete dirler, *mihceme* ma’ nâsına. **Laṭîfi**:

‘Aşq-ı to ber-dilem be-nihâd âteşin kebe

11

Ber-ğord keşîd mâye-i rûhem ze-ğün-ı dil

Ba’zılar zamm-ı *kāfile* taşhîh itmişler. [b-y-s] **Keбіse**: Yıl **12** âhîrinde ehl-i taqvim küsürdan cem’ idüp ziyâde itdükleri günlere dirler. [b-y-k] **Keбіke**: **13** Şaru çiçegi olur bir otdur, düğün çiçegi dirler, keбіkec dağı dirler. [t-e-r] **Ketäre**: Hancere ve **14** ba’zılar harbedür dimişler, Hind lügâtidür. **Hüsrev-i Dihlevî**:

Sırr-ı ân dü-çeşm kerdem ki çü Hindivân-ı reh-zen

15

Heme-râ be-nük-ı müjgân zede ber-ciger-i ketäre

‘Unşurî:

Hâdişe-i ân zamân ki ber-ğaşm-i to kîne-ğ’âh şod

16

Ber-ser-i küh ħilm-i to tîre koned ketäre

[t-r] **Ketre**: Ni’ metî pâre pâre ma’ nâsına naql idüp **17** bu beyti temsil getürdi. **Beyt**:

Ân geh bâşed ber-celâlet-i o

Aṭlas-ı çarğ jende vü ketre

Ve lâm **18** bâbında dağı irâd eyledi. Sâ’ir erbâb-ı lügat *lâm* bâbında getürmişlerdür. [c-e-b] **Kecābe**: **19** Maḥaffe. [c-e-v] **Kecāve**: Mişlihu. **Cāmî**:

Kecāve ħücre-i dilkeş buved be-püşt-i şütür

Hoş ân geh ber-şer ân ħücre-râ buved mesken

20 [ç-l] **Geçle:** *Kāf* u *cīm*-i ‘Acemiyile şakşağan didükleri kuş, ‘aḳ‘aḳ ma‘ nāsına **21** sā’ir adları ḳajā lafzında mestürdür. [-c-] **Kece:** Ḳanāre mīhi. [ḥ-ş] **Kahşe:** Erişte ve aşğa. [d-ḥ-e-n] **22 Kedḥāne:** Pehlevī lügatinde dilencilik ma‘ nāsına. [d-v-d-e-n] **Kedū-dāne:** Ādemūñ içine bir marāzdur **23** ki ḳabaḳ çekirdegi gibi aḳca aḳca nesnelere ḥāşıl olur, ādemi helāk eyler. [d-v-n-y-m] **Kedūnīme:** **24** Türkīde ḳanata didükleri şarāb zarfı ve yatuk ḳabaḳ. [-d-] **Kede:** Dilçik didükleri ‘illet **25** ki boğazda ḥāşıl olur, meme gibi şişer, şarḳar, gāh olur ādemi helāk ider, ‘Arabca *melāze* **26** dirler ve emcek ucına daḥı dirler, Şems-i Faḥrī murād-ı kām ma‘ nāsına naḳl eyledi ve bu beyti temsil **27** getürdi.

Beyt:

Ān geh tıflān-ı emel-rā dāye-i kām u murād

Coz be-şīr ü şekker-i luḫfeş ne-begüşāyed kede

28 ve kilīdūñ dendānelerine daḥı dirler ki kilīd dāne geçecek kilīdlernür ve yine anuñ **29** gibi ol ağaç ki kilīd dendāne geçecek ḳapu bağlanur ve ism-i mekāndur, meykede bütkede gibi. **30** [d-y] **Gedye:** Dilencilik, gedāyī ma‘ nāsına. Fāzıl-ı Muḥaḳḳıḳ kedānuñ *kāfi* aşlda *kāfi*-ı ‘Arabīdür **31** Türkīde *kāfi*-ı ‘Acemiyile isti‘ māl olunur dimiş. **Beyt:**

Gedye ‘ ayb-est terd ehl-i hüner

Merd ez-‘ ayb key şevved server

356a/01 Kemāl-i İşfahānī:

Gedye vü şafi-st ki ḥod zātī-i şī‘ r-est çonān ki

02

Her ki-rā şā‘ ir güfti to be-güfti ki gedā-st

[r-e-ğ] **Kerāga:** Ḳarḡu ki atmaca dimekile ma‘ rūf şikārī **03** kuşdur. [r-e-n] **Kerāne:** Ḳırañ, kenār ma‘ nāsına. [r-e-y] **Kerrāye:** Ni‘ metī teşdid-i *rā* ile erkek aru kuşu **04** ki çolaḳ kuşu daḥı dirler dimiş ve boyun buran didükleri kuş ki benek benek olur **05** ‘Arabca *aḥīl* dirler, kāskīne daḥı lügatdür. **Kerāye:** Tahfif-i *rā* ile ağırşak ve bağirtlak kuşına **06** dirler dimiş. [r-b-e-s] **Kerpāse:** Yeşil keler ki kertenkele daḥı dirler, sām-ı ebraş ma‘ nāsına **07** sā’ir adları kerpās lafzında mestürdür. [r-p-s] **Kerpese:** Beriyyelerde olur bir nev‘ ḳışşacıḳ **08** yılandur, ayakları vardur, tiz yürür, Cāru’llāh ‘Allāmenūñ *Muḳaddimetü’l-Edeb* nām lügatinde **09** ve *Mi‘yār-ı Cemālīde* kertenkele, kerpāsū³¹⁹⁹ ma‘ nāsına naḳl olunmuş. [r-t-n-b] **Kertenbe:** Örumcek evi, **10** Şīrāz lügatidür. [r-t] **Kerte:** Nīm-tene ḳaftān ve bir dikendür, deve yir. [r-d-e-n] **Gerdāne:** Ḥalḳa **11** kerdenesi. [r-d-n] **Gerdene:** *Kāfi*-ı ‘Acemiyile Ni‘ metī gerdāne lafzından muḥaffedür dimiş ve girde berün. **12** [r-d] **Kerde:** İyelenmiş dimekdür, Ḳaraḥişārī ve dendān-ı fersūde ve rīḫte

³¹⁹⁹ Kerpāse. 3. (406a/19)

dimiş. [r-z] **Gerze:** 13 *Kāf*-ı ‘Acemîyile ışırgan cânver, ekşer yılan şıfatında müsta‘meldür, mażarratda ve kuvvetde ve cür’etde 14 mār-gerze vü şîr-şerze dirler. *Mi‘yār-ı Cemālî* şāhibi “mār-gerze vü şîr-şerze nev‘î endāz-ı şîr ü 15 mār ki bihterîn şîrān u mārān başend” dimiş ve bu ebyātı irād eylemiş. **Nazm:**

16 Ey şehen-şāhî ki raḥmet der-muşāf
 Ḥaşm-rā bāşed çü mār-gerze
 Pîş-i tîğet kemter ez-rübeh şevved
 17 Her kocā yābend şîr-şerze

‘Unşurî:

‘Aks-peżîr şod çonān kār-ı cihān ki in zamān
 18 Mühre-i mār-gerze der-şeşder zehr-i erḳam-est
 [r-ş-m] **Kerişme:** Nāz u şîve ve kınnış, fuşehā lisānında feth-i *kāf* 19 u *rā* iledür. ‘Avām dilinde kesr-i *kāf*-ı ‘Acemî ve *kesr-i rā* iledür. [r-g-e-] **Gergāh:** *Kāf*-ı ‘Acemîyile uyuz. [r-m-e-b] 20 **Germābe:** Ilı şü, ḥammām ma‘nāsına. Künyeti Ebun-Nazîfdür, ḥaḳîḳatde ılıca ism-i ḥāşîdur. [r-m-e-v] 21 **Germāve:** Mişlihu. Lisān-ı Fārsîde *bā* ile *vāv* arasında tebdül ü tevāḫî vardur. [r-m-d-e-n] 22 **Germdāne:** Ḳurtbağrı didükleri ağacuñ yimişidür, ‘Arabca *metnān* dirler. [r-m-g-e] 23 **Germgāh:** Issı yir ve ıssı vaḳt. [r-m] **Germe:** Issı itmek ve aḳ itmek ve tîz irişen 24 yemiş ve evzāndan bir buçuḳ dānek ve ba‘zılar iki dānek dimişler. [r-n] **Gerne:** *Kāf*-ı 25 ‘Acemîyile eger degil ise ve yoḫsa ma‘nāsına, eger ne lafzından taḫfif olinmişdur. [r-v-e-d] 26 **Kervāde:** Bünyād dîvār. [r-v-e-r] **Kervāre:** Mişlihu. [r-v-t] **Kerüte:** Bir nev‘ dikendür, deve yir. 27 [r-v] **Kerve:** *Kāf* ı ‘Arabî vü sükün-ı *rā* ve feth-i *vāv* ile kāt-ı Hindü didükleri dāru ki tebrîd için 28 isti‘māl iderler ve ḳovuḳ ve aşınmış ve dökülmüş diş. [r-v-y] **Kerüye:** Yandıḳ otı. [-r-] **Kerre:** 29 Taż‘îf-i *rā* ile örümcek evi ve devlet ü murād u uşul ve yük ve nevbet ‘Arabîde 30 merre vü def‘a ma‘nāsına bir kerre, iki kerre dirler. **Kere:** Taḫfif-i feth ü *rā* ile küf ü pās ki 31 ekmeḳde ve demirde ve ğayrı nesnelerde zāhir olur, sâ‘ir adları *kelāz* lafzında meşûrdur 356b/01 ve bir dürlü otdur. [j-e-b] **Kejābe:** *Kāf*-ı ‘Arabî ve *zā*‘-i ‘Acemîyile mehāre sefere gidiceḳ için 02 girüp tāvāra yükledükleri. **Laḫfi:**

Besî ger dîdem ü zārî vü lâbe

Me-rā yek kej nazār kerd ez-kejābe

03 [j-e-v] **Kejāve:** Mişlihu. [z-r-n] **Kerezne:** Ve bi‘z-zamm. Geyik dırāsı didükleri ot. [j-k-r] 04 **Kejkere:** Balçık taşıyacaḳ. [j-n] **Kejne:** *Kāf*-ı ‘Arabî vü *zā*‘-i mu‘ceme ile kejkem didükleri ḳuş *şurad* ma‘nāsına 05 Ni‘metî ḳaya ḳarlagucı dimiş. **Gezne:** *Kāf*-ı ‘Acemî vü *zā*‘-i ‘Arabile ışırgan didükleri ot, eḫibbā 06 encere dirler. [-j-] **Keje.** Sirkeden ḳaçar

bir nev^c taşdur, bir tarafı yaşşıdır, ol yaşşı yanında **07** uzunca hatlar vardır, ba^c zılar mühre envā^cındandır didiler. [s-e-n] **Kesāne**: Ādemiyāne **08** demek olur. [ş-e-n] **Keşāne**: Hücre ve kış evi, kāşāne lafzından muhaffefdür. [ş-t] **09 Geşte**: *Kāf*-ı ^cAcemiyile muhkem beste ve donmuş ve ölmüş ma^cnāsına, geştten lafzından şığa-i mef^c üldür. **10** [ş-f] **Keşfe**: Yatuğ bardağ. [ş-k-n] **Keşkene**: Karahişārī yılanlar āvāzına dirler dimiş. [ş-k-y-n] **11 Keşkine**: Arpa ve bakla ve mercüme ve dāridan olmuş bir nev^c ekmekdür, keşkīn ma^cnāsına. **12 Şems-i F.:**

Koned hergiz zamīreş iltifātī

Be-gerdün u be-dīn keşkīne-i o

Ya^cnī hergiz iltifātī ne-koned

13 Ve bişmiş buğdaydur ki güneşe qorlar, ekşir. [ş-n] **Keşne**: Burçağ didükleri ki hubüb cinsindendir. **14** Kelül ma^cnāsına nelk dağı dirler, sā^cir adları *külük* lafzında mezkürdür. [-ş-] **Keşe**: *Kāf*-ı **15** ^cArabiyile gedā, dilenci ma^cnāsına ve hatı ya^cnī uzadusına çekdikleri çenber kolañ.³²⁰⁰ [ş-y-d] **Keşide**: Söbek **16** dimekdür, yüzde ve sā^cir yirde isti^c māl olunur ve keşiden lafzından ism-i mef^c üldür, çekilmiş **17** dimekdür. [f-t] **Keftē**: *Kāf*-ı ^cArabiyile çatlamış dimekdür. **Şems-i F.:**

Cemālū'd-dīn Ebū İshāk k'ez-ğam

18

Dil-i bed-h^cāh cāheş kefte bāşed

[f-c-l-y-z] **Kefcelize**: İt balığı ^cArabca *damūş* dirler ve çömçe **19** ki ta^cām qarışdururlar ve qotarurlar, mağrife ma^cnāsına ve kefgīr ve yir bağırsuğı ve çömçe balık sā^cir **20** esāmisi *kefcālīz* lafzında mestürdür. [f-c] **Kefce**: Kepce didükleri miğrefe ma^cnāsına ve kaşuğ. [-f-] **Kefe**: **21** Koz, ceviz ma^cnāsına ve bir meşhūr şehir adıdır ve kesmek ki hürmānuñ soñıdır, haqīkatde ekin **22** baldurınuñ boğunlarıdır ki katılığında giç yumşanur, tiz şaman olmaz, soña qalur **23** ve muṭlaqā nebātātuñ boğunlarına dirler. [f-y-d] **Kefide**: Çatlamış, kefte ve kefid ma^cnāsına. [l-e-b] **24 Kelābe**: Kelve didükleri ki üzerine iplik şararlar ve ol şarılan iplige dağı ıtlāk **25** olunur. ^cĀmme taḥrīf idüp keleb dirler. **Ṭayyān:**

Eger pesend be-h^cāb ender qarābe

26

Zenī-rā be-şikend miḥ-i kelābe

Şems-i F.:

Ne-buved merdümān ehl-i hüner-rā

³²⁰⁰ Uzadusına çekilmiş cirbī ve tavar biline çekdikleri çekü ipi ve qolan ve yük üzerine çekdikleri çenber kolañ. 3. (407a/04)

İltifātī be-rīsmān-ı kelābe

[l-e-p-y] **27 Kelāpeye:** Hīn-i inzālde gözün büyük ve alaca olmasıdır ve andan kināyet olunur. Aşlda **28** kelān-peyedür, taḥfif olunmuşdur. [l-e-t] **Kelāte:** Şol binālara dirler ki sarāy gibi dā'iresi ola. **29** Ba'zılar şehrden taşra olan evlere didiler, sevād ma'nāsına. Ba'zılar bilūñ üzerinde ḳal'aya **30** naql itdiler, ḥarāb olsun, ma'mūr olsun ve ba'zılar bāzārlu köye dirler didiler ve taḡ başı **31** ve taḡ başında olan yol ve kızıl taş ve küçük şehr ve ba'zılar küçük köye dirler didiler. **357a/01 Beyt:**

Çü dīvār-ı şehr ender āyed ze-cāy

Kelāte ne-bāyed ki māned be-pāy

Ve küci ki cülha āletidür **02** ve ocaḡ ve meyḥāneci evi, Ḳaraḥiṣārī ve müze burc dimiş.

[l-e-ç] **Kelāçe:** Saḡsaḡan **03** didükleri kuş, sā'ir adları ve tafşīli ḳajā lafzında mezkūrdur.

[l-e-j] **Kelāje:** Mişlihu ve kej-çeşm. **04** ('):

Çün kelāje heme dozden v'er bāyende çü ḥād

[l-e-s] **Kelāse:** Bürke ki yollarda şular irkilüp **05** cem' olan yirlere dirler, ekşer Ka'be

yollarında olur. [l-e-ş-k-r] **Kelāşkere:** Küf ve pās. [l-e-ş] **06 Kelāşe:** Sīn-i mu' ceme ile

mişlihu küf ve pās ve baykuş ve ügi kuşu ve ḥorūs ve bekçi ve şaḡçı. [l-e-ğ-p-y-s] **07**

Kelāğ-pīse: Ala ḳarḡa, *ibḳa'* ma'nāsına. [l-e-ğ-c] **Kelāğçe:** Saḡsaḡan, 'aḳ'aḳ' ma'nāsına

bu ma'nāya **08** ḡayrı esāmīsi *ḳajā* lafzında yazılmışdur ve kelāğ lafzınuñ taşğiridür. [l-e-

ğ-s-y-e] **Kelāğ-ı siyāh:** **09** Ḳuzḡun, *zāḡ* u ḥātīm ma'nāsına. [l-e-f] **Kelāfe:** Kelābe

ma'nāsına. [l-e-n-p-y] **Kelān-pīh:** Kelā-pīh ma'nāsına **10** ki hīn-i inzālde gözün büyük

ve alaca olmasıdır. [l-e-d] **Kelāde:** Kelābe ve kelāfe ve kelāve ma'nāsına. **11** [l-b-t-r]

Kelbetere: Herze ve hezeyān söz. [l-t-v-c] **Keltüce:** Ḳıcıklamaḡ. [l-t] **Kelte:** Ḡāyetde çok

yaşamış cānver **12** ki avdan ve işden güçden ḳalmış ola ve her cinsden bīzār olmuş.

'Unşurī:

Be-şāh-ı dedān kelte rūbāh güft

13

Ki dānā zed īn dāstān der-nūhüft

Gümān berde kes genc ber-istirān

14

Buved bih ki ber-peşt-i kelte ḥarān

Şems-i Faḥrī *Mi'yār-ı Cemālīde* ḳuyruḡu kesik eşek ma'nāsına naql **15** idüp bu beyti

inşā eyledi. **Beyt:**

Rīş-i düşmen be-sān efsārī

Ber-ser bud sekāl-i kelte-i o-st

16 [l-c] **Kelçe:** Saḡsaḡan, kelāçe lafzından muḥaffefdür. [l-ḥ-r-c] **Kelḥarçe:** Ḳıcık,

ḡalḡalçe vü daḡdaḡa ma'nāsına. Sā'ir adları **17** ketemtevā lafzında meşṫurdur. [l-ş-k-r]

Keleşkere: Küf, pās, kelāşkere lafzından muḥaffefdür. [l-n-d-r] **Kelendere:** 18 Kuvvetlü ve muḥkem ve çāpük ve şevketlü ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Çarḥ-ı bülend-i kudret nīrūy-ı o ne-yāft

19

Bā-an geh hest saht nihād u kelendere

Ve kāḥenc ki anuñıla büstāncılar pamuḡuñ ve şoḡanuñ 20 otun ayırtlarlar ve ölçek ve müşköl ve bülbüle ma' nāsına isti' māl olunur. [l-n-d] **Kelende:** Ölçek. 21 [l-v-t] **Kelüte:** Türk 'avratları başlarına ve boyunlarına şararlar, tor dirler ve nezkeb ve şorḡuç 22 ma' nāsına daḡı naql olındı. [l-v-ş] **Kelüşe:** Yara, zaḡm ma' nāsına. [l-v-n-d] **Kelünde:** Bir nev' ince uzun 23 ḡıyārdur, buçuḡ arşun miḡdārı olur. [-l-] **Kelle:** *Kāf*-ı 'Arabīyile baş, ser ma' nāsına. **Gelle:** *Kāf*-ı 'Acemīyile 24 ve taz' if ü teşdīd-i *lām*ile süri, reme ve şelle ma' nāsına. **Beyt:**

Ez-berāy-ı 'alef be-şahrā geşt

25

Gelle-rā mī-çerāned deşt-be-deşt

Dıger:

Ez-gelle dūr kerdī āfet-i gürg

Dāştī bāş cümle ḡıred ü büzürg

26 ve yıḡın ma' nāsına daḡı gelür. [l-y-d] **Kelide:** Taḡılımış, perīşān ma' nāsına. [m-e-ḡ-n] **Kemāḡne:** Kūduz 27 ḡurdı ve aḡ ḡurdı ve güve didükleri ḡurd, kāḡne ma' nāsına Nī' metī eşaḡḡ *mīm*iledür dimiş. [m-e-n-ç] 28 **Kemānçe:** İklık didükleri sāz, çegāne ma' nāsına ve kemān lafzınuñ taşḡıridür, yaycuḡız dimekdür. 29 [m-e-n-g-r-v-h] **Kemān-gürühe:** Ol yaydur ki anuñıla fınduḡ gibi taş ve yuvalık atarlar. [m-e-n-g-r] **Kemān-güre** 30 Mişlihu. [m-e-n-g-h-r] **Kemān-gühre:** Mişlihu. **Kātibi:**

Şubḡ-rā şod felek ü mihr ü kemān-gühre vü seng

31

Murḡ-ı şeb ḡücre-nişin geşt ze-bīm-i ḡacereş

[m-e-n-h-r] **Kemān-mühre:** Mişlihu. [m-e-n] **Kemāne:** Yir ḡazıcı ya' nī ḡuyular ve ma' denler 357b/01 ve aḡıllar ve geriz ḡazıcı ve mişḡab u ıklık yayı. [m-t-r-y-n] **Kemterine:** Eksükrek ḡällü olan kimesne. 02 [m-r] **Kemre:** Sergin. [m-y-n-g-e] **Kemingāh:** Buşu yiri. [m-y-n-g] **Kemingeh:** Mişlihu. [m-y-n] **Kemine:** Eksiklü. 03 [n-e-r] **Kenāre:** *Kāf*-ı 'Arabīyile ḡırañ, kenār ma' nāsına. [n-b-v-r] **Kenbüre:** Ve ḡıyl bi'z-zamm demek ve işitmek 04 ve mekr ü ḡile ḡaḡıḡatde bir kimesnenüñ cevānib-i erba' asını tolanup aldamaḡ, ḡaşd itmekdür. 05 [n-c] **Gence:** *Kāf*-ı 'Acemīyile çēnesi altı şışmiş eşek. **Şems-i F.:**

Hergiz mişl zened kesī ez-üy ḡusūd-rā

06

Nisbet koned be-'isā kesī ḡic gence-rā

Ve hegbe, ħurċin ma' nāsına ve ħaķibe ve bi'z-zamm. **07 Laṭīfi:**

Der-gence nühüfte ān bahā-rā

Be-nihād ber-esb bād pā-rā

Ve 'Acemde bir Őehir adıdır. [n-c-y-n] **08 Gencīne:** Ĥazīne ve kīlār. [n-d-e-m-v-y] **Gendāmūye:** *Kāf*-ı 'Acemīyile murdār tū ki anadan bile toĝmıŝ **09** ola zuĝb ma' nāsına. [n-d-e-n] **Gendāne:** Kendene didükleri ot ki ŝarmaŝık gibi acıdır. **10 Kend-āvle:** Bād-āvle ma' nāsına kızamık gibi bir 'illetdür, sā'ir adları ve tafŝili anda mezkūrdur. **11** [n-d-ĥ-e-n] **Kend-ĥāne:** Yatık ve kiċirek seped. [n-d-m] **Gendeme:** Buĝdayık ve sigil ki gövdede çıkar **12** eṭbbā *sū'lūl* dirler, cem'ı ŝā'lil gelür ve bi'z-zamm. [n-d-v-e-l] **Kendvāle:** Ķart, muĥkem ve kuvvetlü **13** oĝlan. Ni'metī ħudar ya'nī yaramaz er ma' nāsına naķl eylemiŝ. [n-d-v-ĥ-e-n] **Kendūĥāne:** Ķovanlık **14** ve yatuk ve kiċirek seped. [n-d-v-l] **Gendüle:** Ve bi'z-zamm ol büyük küp gibi balċıĝıla ve tersile **15** örerler, iċine kepek ve terke toldururlar büyük ĝille sepedi, sā'ir adları ketür lafzında **16** mezkūrdur ve ħart er ve puĥte ma' nāsına. [n-d-v-m] **Gendūme:** Buĝdayık ve sigil, gendeme ma' nāsına. **17** [n-d] **Kende:** *Kāf*-ı 'Arabīyile ħazılmıŝ ve ħopmuŝ ve ŝoyundi ve ĥandaċ ma' nāsına. **Gende:** *Kāf*-ı 'Acemīyile **18** ħarı ve ħoca ve ħoċar nesne ve yaramaz ma' nāsına gelür mecāzen. [n-d-h-ċ-e] **Gende-ċāh:** Avcı **19** kümelesi. [n-d-h-ĥ-e-y] **Kende-ĥāye:** Debe ve ĥāyesiz ve yiyden yumurda ve bi'z-zamm. [n-ĝ-e-l] **Kengāle:** **20** Ol ki uğrılıdan ŝikārın ve dostın gözedür, cemmāŝ ma' nāsına ve avın gözedüp **21** boylamaċa 'Acem kenfālgī kerd dir ve yan kesici. Őems-i Faĥrī rūspī ma' nāsına naķl idüp bu beyti **22** inŝā eyledi. **Beyt:**

İĥtisāb-ı nefād-ı o ber-dāŝt

Ez-cihān nām-ı küng ü kenfāle

23 [n-g-r-z-d] **Kenger-zede:** Kernger saķızı. [n-n-d] **Kenende:** Ķazıcı ma' nāsına ve bir nacaċ gibi āletdür **24** anuñıla nesne ħoparurlar ve ħazarlar. [n-v-d-e-n] **Kenūdāne:** Kenevir toĥmı. Ni'metī ve ŝehdāne ma' nāsına **25** naķl eylemiŝ. [n-y-s] **Kenīse:** Cühūdlar ma' bedi. [v-e-ċ] **Kevāċe:** Őalıncaċ ki oĝlancuċlar oynar **26** sā'ir esāmisi bād-pih lafzında mezkūrdur. [v-p-e-r] **Gevpāre:** Süri hergele ma' nāsına ve ŝıĝır **27** ve eŝek ve sā'ir ĥayvān sürisine ıtlak olunur, gāvpare lafzından muĥaffefdür, maźmūme **28** bābında irād idenler aŝlın bilmeyüp ĝalat itmiŝlerdür. **Őems-i F.:**

Kemterin baĥŝiŝ ze-himmet-i o

29

Şad hezārān dih-est ü gevpare

[v-c] **Kevċe:** İplik. [v-r] **Kevre:** Sil şuyı opurup **30** ħazduĝı yir. **Şems-i F.:**

Bād bāķi hemişe tā bāŝed

Küh u deryâ vü gird rû kevre

Ve şeker **31** cem' olduğu yire dirler, direng ma' nāsına. [b-z-y-n] **Gevzîne:** Șozlu ħalvâ. [v-s-e-l] **Gevsâle:** **358a/01** *Kāf*-ı 'Acemîyile gāv-sâle lafzından taĥfif olunmuşdur. Bir yaşın geçmedik buzağuya dirler **02** Tafşîli gāv-sâle lafzında mezkûrdur. Bu lügati maẓmûme bâbında îrâd iden ğalat itmişdür. **03** [v-s-t] **Geveste:** Ebû Cehl ħârpûzı ve it ħıyârı sâir adları, gebest lafzında mezkûrdur. **04** [v-m] **Gevme:** Yığın, tûde ma' nāsına küme küme, yığın yığın demek olur. **Lügaz:**

05 Çî-st ân ħasr-ı münevver der-miyân-ı murğ-zâr

Kerde ez-firûzegî dîvâr-ı üy-râ üstüvâr

06 Küme küme yaĥ nihâde ber-ser-i her çeşme

Leşker-i Çîn ü Ĥabeş be-girifte ender üy ħarâr

[v-n-d] **Kevende:** Şaman taşımak **07** için bir nev' sepeddür ki otdan ve çubuğdan seyrek örerler. **Lebîbî:**

Ber-men to fikendî zann-ı nîgû

08 V'iblîs mer ez-reh fikendî

Mânend-i kesî ki der-beyâbân

Bârânî bâşed ez-kevende

09 Ve ba' zılar un çuvâlı ma' nāsına nağl itmişler. [v-h-r-â-b-g-y-n] **Gevher-i âb-ğîne:** Perveze ve gökçe şırçalı **10** taş. **Geh:** *Kāf*-ı 'Acemî ve *hâ*'-i aşlî ile gâh lafzından muĥaffedür. **Keh:** *Kāf*-ı 'Arabî vü *hâ*'-i aşliyle şaman, **11** *tebn* ma' nāsına kâh lafzından taĥfif olunmuşdur, vağt ü tağt. 'Unşurî:

Coz be-te'yîd-i şenâ-yı to be-keh ħîzân-râ

12 Be-hedefhâ-yı icâbet ne-resed tîr-i du' â

Ve mesned ü ħuyumcular bûtesi ve sâ'ir **13** cemî' kâh ma' nāsına gelür, dâmâd ma' nāsından ğayrı. [h-b-l] **Kehbele:** Ve bi'z-zamm. Ebleh ü nâdân. *Hâdan* **14** soñra *bâ*'-i muvahhide iledür. [h-l] **Kehle:** Sikkesüz ağçe ve Ni' metî ħarı, 'avrat ma' nāsına da gelür **15** dimiş. [h-v-e-r] **Kehvâre:** Beşik, *mehd* ma' nāsına kâhvâre lafzından taĥfif olunmuşdur. **Beyt:**

16 Çü ez-feyz-i Ĥağ behre tâft rüy

Mesîhâ be-kehvâre şod nükte-güy

[y-e-n-ğ-v-e] **Geyânĥâre:** **17** Ferr ü revnak ma' nāsına ki lisan-ı Pehlevîde verc dirler.

[y-k-v-e-ş] **Keykvâşe:** Büre otı. **El-Kâfi'l-Meksûre** **18** [-b-] **Kibe:** Yumağ. [t-e-b]

Kitâbe: Bir nev' nağşuñ ismidür ki dîvârlarda **19** ve ğayrı yirlerde iderler. **Beyt:**

Şad-reh ez-cây reft kâĥ u sarây

Māned cāvīd ān kitabe be-cāy

20 [r-e-ş-y-d] **Girāşide:** Perişān u aşüfte. **Agāci:**

Bütā tā cüda geştem ez-rüy-ı to

21

Girāşide vü tîre şod kār-ı men

[r-e-n-m-e-y] **Girān-māye:** Ağır, bahālu, zî-kıymet ma' nāsına ve ulu aşıllu. 22 [e-r-n-h-

k-v] **Girāne-kūh:** Büyük tağ. [r-e-y-n-d] **Girānide:** Eskici. [r-b-e-s] **Kirbāse:** Kertenkele

ve panbuğ 23 bizi, sâ'ir adları kerbāsū lafzında meşûrdur. [r-ç] **Kirçe:** Lîka ki

mürekkebe qorlar, lās ma' nāsına. 24 [r-d-e-n] **Girdāne:** *Kāf*-ı 'Acemiyile oğlancuqlar

çıkırığı. [r-d-b-e-d] **Girdbāde:** Kaşırğa, gird-bād ma' nāsına. 25 'Unşurî:

Çün ebr-i nīsān mī-revem der-girye ḥandān mī-revem

Ser-geşte ḥayrān mī-devem çün girdbāde der-cihān

26 Diğer:

Çü girdbāde be-farq-ı istidā ger ḥ'āhī

Be-ḥükm-i cüz'em to der-muvaqqaf ḥitāb āteş

27 [r-d] **Girde:** *Kāf*-ı 'Acemiyile ma' ruf yufkacuk ekmek, 'ämme dilinde *kāf*-ı

'Arabiyiledür. [r-d-h-k-v] 28 **Girde-kūh:** Gird memleketinde bir meşhur mevzi' ün

adıdır. [r-s-n] **Kirisne:** *Kāf*-ı 'Arabiyile ve sükûn-ı *rā* 29 ve feth-i *sinile* ve *nūnuñ* taz' ifi

ve taḥfifi cā'izdür, burçağ didükleri dāne 'Arab culbān dir, 30 gayrı adları *mülk*

lafzında muḥarrerdür. [r-ş-m] **Kirişme:** Nāz u kinnış efşah feth-i *kāf*ledür, niteki *zıkr*

olındı. 31 [e-m-p-y-l] **Kirm-pīle:** Gügil qurdu, kirm-gej ma' nāsına. [r-v-y-d] **Girevīde:**

Kāf-ı 'Acemiyile mü'min, inanıcı 358b/01 i'tikād idici dimekdür, nā-girīde, kāfire

dirler. [-r-] **Girih:** Kesr-i *rā* vü *hā*'-i 'aşliyle düğüm, 'uğde 02 ma' nāsına ve örümcek

evi ve düğme ma' nāsına isti'māl olunur. [r-y-z-g-e] **Giriz-gāh:** Kaçacağ 03 yir ve

mağşad ma' nāsına eşahḥ ve efşah feth-i *kāf*-ı 'Acemiyiledür. [r-y-v] **Girīve:** Bileñ ki

kiriş 04 daḥı dirler, bir arkurı tağdan 'ibāretdür ve yokuş ve çetün yol ma' nāsına daḥı

müsta' meldür. 05 **Laṭifi:**

Çün bāz perende ber-girīve

Çün bād vezinden ber-terbūh

Ve şarpça tağ depecügi. 06 **Ḥ'āce Ḥāfız Fermāyed:**

Der-şāh-rāh cāh u büzürgi ḥaṭar besī-st

Ān bih güzīn girīve sebük-bār be-güzeri

07 ve yaka ve ağıl ma' nāsına. [r-y] **Girye:** Ağlamak ma' nāsına ism-i maşdardur. [ş-t-k-

e-r-y-d] 08 **Kişt-kārīde:** Ekilmiş ekin. [ş-t] **Kište:** *Kāf*-ı 'Arabiyile ekilmiş ma' nāsına,

şīga-i mef' üldür. 09 **Beyt:**

Ser-ā-perde-i o pür ez-nāle dīd
Ze-ḥūn kişte ber-za‘ ferān lāle dīd

Beyt:

10 Ne-dānem yek ten küll-i ḥalāyık
Ki der-dil toḥm-ı mihr-i to ne-kişte

Ve her mīvenūñ ḳurısı ki aña ḳaḳ dirler. **11 Süzeni:**

Senā gūy-ı to-rā bī-to dil ez-ḡam
Be-dü nīm-est çün emrūd kişte

[l-ş-e-n] **Kilşāne:** Ocaḳ 12 āteşdān ma‘nāsına. [l-c] **Gilçe:** *Kāf* u *cīm*-i ‘Acemīyile bildırcın, semāne ma‘nāsına ḡayrı adları vertic lafzında 13 mezkūrdur. [-l-] **Gille:** *Kāf*-ı ‘Acemī vü taḥfif-i *lām*ile şikāyet ma‘nāsına. **Kille:** *Kāf*-ı ‘Arabī vü taz‘if-i 14 *lām*ile Ni‘meti perde-i zenān diyü taḥşiş eylemiş, lakin muṭlaḳā perde ma‘nāsınadır. **Beyt:**

15 Mī-dihed şubḡ u gille best seḡāb
Eş-şabūḡ eş-şabūḡ yā aşḡāb

Esedī:

Ez-āzīn der-ū bām şod pür nigār

16 Zede kille der-kelle ṭāvus-vār

[l-y-d-e-n] **Kilid-dāne:** Kilid ḳovanı. [l-y-d] **Gilide:** Ṭaḡılmış 17 perişān ma‘nāsına. [-n-] **Kinne:** *Kāf*-ı ‘Arabī vü teşdid-i *nūm*la ve *hā*‘-i ‘alāmetile maşṭakī, sakız. **Kih:** *Kāf*-ı 18 ‘Arabī vü *hā*‘-i aşliyle kiçi, şaḡir ü ḥurde ma‘nāsına da isti‘māl olunur ve kārız ma‘nāsına daḡı 19 naḳl olunmuş. **Ki:** *Kāf*-ı ‘Arabī vü *hā*‘-i ‘alāmetile ism isti‘māl olunur ve edat isti‘māl olunur. 20 İsm isti‘māl olınduḡda zevīyi’l-‘uḳūlden olanuñ zātına delalet ider kim ma‘nāsına. 21 Her geh cūyed, pūyed gibi ve ki cüst ki ne-yāft gibi, nitekim çı ḡayr-ı zevīyi’l-‘uḳūlden olana delālet 22 ider ne ma‘nāsına *her çı gūyi şıfat-ı to-st* gibi ve *çı ḡaber şenīdī* gibi ve *çı cānver-est ān* gibi. 23 Edāt olduḡda iki nesne arasında irtibāṭ için gelür, yā şıfatıla mevsūf arasında 24 *dil ki ‘aşıḳ şod gom şod* gibi ve yā ma‘lūl ile ‘illet arasında *me-zen ki tāb ne-dārem* gibi 25 veyā muḡayyāt ile ḡāyet arasında *be-gūş ki tā-ber sī* gibi ve bunuñ emsali ne var ise 26 bir emr bir emre muta‘allıḳ olsa ikisinūñ arasında tevessül olunur, *ḡüftem ki çü ney* gibi ve 27 *be-gūş ki be-dānī* gibi. [y-e] **Giyāh:** Ot, nebāt ma‘nāsına ḡāḡ olur āḡirinden *hāy*ı ve vasaṭından 28 *elif* hızf iderler. [h-y-n] **Kihine:** Her nesnenūñ kiçiregi. [y-p] **Kipe:** Ḥaccāmlar āleti, *miḡceme* ma‘nāsına. 29 **Laṭifi:**

Bed me-gū ki hemī keşed ‘aybe
Her bedī-rā be-cūyeş çün kipe

[y-s-t-e-r] **Kistāre:** İşkence. **30** [y-s-n] **Kisne:** Şırçan ki igneden henüz çıkan iplik yumagına dirler. Ni‘ meti ve saç **31** bölümüne dağı dirler demiş. [y-s] **Kise:** Altun ve aqçe ve sâ‘ir nesne koyacak ma‘rûf **359a/01** Türkide dağı müsta‘meldür. [y-l] **Kile:** Ma‘rûf ölçek kıl ma‘nāsına ta‘rib idüp kilec dirler. **02 Sa‘ di:**

Çü ber-kile cev emānet şikest

Be-şüy ey birader z‘enbār dest

[y-m] **Kime:** Şüh gūş **03** u şüh çeşm ma‘nāsına. [y-n] **Kine:** *Kāf*-ı ‘Arabiyile bir şıfatdur ki haşmdan intikām almağıçün toptolu **04** olursın. [y-n-h-ğ-v-e] **Kine-ğāh:** *Vāv*-ı resmīdür. Haşmdan intikām almak isteyen kimesne kine-keş ü husūd **05** ma‘nāsına. [y-n-h-g-e] **Kine-gāh:** Ceng yiri. [y-n-h-g] **Kine-geh:** Mişlihu. [y-v] **Give:** İplikden örilmiş **06** bir nev‘ ayakkabıdır. Vilāyet-i ‘Acemde olur. **Beyt:**

Püstini dād u ser birün ne-kerd

07

Give bahşid ü der-pā mi-berd

[-y-] **Kiyye:** Taħfif ü taz‘if-i *yā* ile maştakī şakız **Maħmūd-ı Herevī** *Mugannā* **08** adlu müfredāt kitābında *nūm*la dağı *yā* ile naql eyledi. **Giyeh:** *Kāf*-ı ‘Acemi ve āhirinde *hā*‘-i aşliyle **09** ot, giyāh lafzından taħfif olınmışdır. Ni‘ meti ve maştakī şakız demiş. [y-h] **Gihe:** Böğürtlen **10** didükleri diken, ‘Arabca ‘*ulleyk* dirler, ekşer budur ki yimişine itlāk olunur. [y-y] **Kiye:** Hacamāt yiri. **11 El-Kāfi‘-l-Mazmūme:** [-b-] **Kübbe:** Mihceme ma‘nāsına. Feth-i *kāf* ile ve taz‘if ü taħfif-i **12** *bā* ile Ni‘ meti taħfif-i *bā* ile iplik pāresine dirler demiş. [-c-] **Kücce:** Şol çukura dirler ki eţfāl **13** içine koz döküp oynarlar. [z-e-r-n-e-m] **Güzār-nāme:** Pādişāh u biglerden haţţ-ı mu‘āf u **14** emāndur ki rāh-dārlara gösterüp giçerler. **Güzer-nāme:** Mişlihu. **Beyt:**

Der-mesālik-i misāfir-tağdir

15

Ez-nefāzeş bord güzer-nāme

[z-e-r] **Güzāre:** Geçer. [z-r-g-e] **Güzer-gāh:** Gececek yir. **Hāfiz:**

Ceride rev ki güzer-gāh ‘ākıbet teng-est

16

Piyāle-gir ki ‘ömr-i ‘aziz bi-bedel-est

[-d-] **Küde:** Dilçik ‘illeti ki boğazda **17** olur, emçek ucı gibi ağzı açıcak görünür, *melāze* ma‘nāsına ve *Mi‘yār-ı Cemālide* **18** Şems-i Faħrī kām ma‘nāsına naql idüp bu beyti inşā eyledi. **Beyt:**

Ān ki tıflān-ı emel-rā dāye-i kām-ı murād

19

Coz be-şir ü şekker-i luţfeş ne be-güşāyed küde

Ve emçek ucına dağı dirler ve kilidün **20** dişlerine ki kilid-dāne giçecek kilidlenür ve ol ağaç ki kilid-dāne giçecek kapu bağlanur. **21** [z-y-n] **Küzine:** Kārizler toqmağı ve büyük

toğmak ki vārye dirler, ğayrı adları kūdyān lafzında 22 meşūrdur, gūzīne lafzından taḥfif olunmuşdur. Ni‘ metī ve ev ketḥudāsı ve seyrāncı ma‘ nāsına daḥı 23 naql eylemiş. [r-e-s] **Kūrāse:** Defter ve muṭlaḳā kütüb cüz’ine dirler. **Kesāyi:**

Ey mihen-i fülān u ḳāl-i fülān v’ān ki pīş-i men

24

Ārāyiş-i kūrāse vü timşāl-i defter-est

[r-e] **Gürāh:** Mānend. [r-b] **Gürbe:** Kedi, çetik 25 daḥı dirler, *hirre* ma‘ nāsına. [r-t] **Kürte:** Kerūte lafzından muḥaffedür, dirlik ve nīm-tene yelek ḳaftān 26 ‘Arabīde ḳurṭa vü ḳurṭaḳ dirler. **Şems-i F.:**

Ḥusrev-i berr ü baḥr Ebū İşḫāḳ

Ki felek-i ḥıştēgī ze-kürte-i ū-st

27 **Bejt:**

Hemīşe tā buved īn ḳurṭe-i mulemma‘ dehr

Ki rüz mī-konedeş buvedī vü şebeş tāri

Ve şütürgāz 28 didükleri diken ki deve yir. **Şems-i F.:**

Ez-hīveyān-ı o yekī felek-est

Ṭübā vü Sidre hemçü kürte-i ū-st

29 [r-d] **Gürde:** *Kāf*-ı ‘Acemīyile bögrek ‘Arabīde *kūlye* ma‘ nāsına. **Bejt:**

Der-āmed be-taḥt-ı revende ze-taḥt

30

Kemer-gāh k’in gürde der-gürde saḥt

Ve sürilmiş yir. [r-d-h-g-e] **Kürde-gāh:** Boş böğür, ‘Arabīde ḥāzır dirler 31 tehī-gāh daḥı lügatdür. [r-z] **Gürze:** Büyük çomaḳ demirden ve ğayrıdan olsun, gürz ma‘ nāsına ³²⁰¹ 359b/01 *Rānuñ* sükūnı ve *şinūñ* fethası ve ‘aksi iki vechile bile faşih ü müsta‘ mel lügatdür. **Bejt:**

02

Ni‘ met-i nān-ı ḥod be-gürsengī

Bih ze-ḥalvā-yı ān ki muḥteşem-est

[r-m] **Gürme:** Tervend ma‘ nāsına. [r-v-t] 03 **Kürtüte:** Dirlik ve nīm-tene ḳaftān kürte ma‘ nāsına. [r-v] **Gürüh:** *Kāf*-ı ‘Acemīyile bölük ma‘ nāsına *vāv* 04 ḥızf idüp, güruh daḥı dirler. [r-v-h] **Gürühe:** Yumaḳ ve yumruca taş ve yuvalıḳ ki kemān-küre 05 ile atarlar ve aña beñzer ne var ise Cāmi‘ ü’l-Fürs şāḥibi ve gemici ḳuşı ya‘ nī beg ki duzaḳa 06 ḳorlar dimiş ve külle. [-r-] **Küre:** *Kāf*-ı ‘Arabī ile ve taḥfif ü taż’ if-i *rā* ile atdan ve eşekden genç olan 07 ṭay ve ḳoduḳ ma‘ nāsına. **Küre:** Taḥfif-i *rā* ile ṭop, gūy ma‘ nāsına

³²⁰¹ Ve ālet-i tenāsülde kināyet olınur, zeker ma‘ nāsına. [r-s-n] **Gürisne:** Aç, cāyi‘ ma‘ nāsına. 3. (409a/26)

‘Arabîdür. Fârsîde dağı **08** müsta‘meldür ve kapu tarquzu ve ebleh ü ahmağ ma‘nâsına. [r-y-ç] **Kürîçe:** Hücre. [z-d] **Küzde:** Pehlivân. **09** [z-e-f] **Güzâfe:** Bîhüde vü ‘abeş söz ve iş, güzâf ma‘nâsına. **Beyt:**

Tâ çend terâne ber-şikâfe

10

Tâ çend mağâle-i güzâfe

[j-k-r] **Küjküre:** Düğme. [z-y-d] **Güzîde:** Üründü ve *neķāve* ma‘nâsına ve ĥallâc çeki **11** ve çeküç ve toğmağ.³²⁰² [s-n] **Güsne:** Aç, gürisne ma‘nâsına sâ’ir adları gürisne lafzında mezkûrdur. [s-n-d] **12 Güsende:** Özdek ve taleb. [ş-e-d-n-e-m] **Güşâd-nâme:** Feth-nâmeler ki pâdişâhlar bir vilâyet alduklarında **13** eţrâf vilâyete gönderürler ve muţlakâ menşür-ı pâdişâhî ma‘nâsına dağı nağl olunmuş. [ş-e-d] **14 Güşâde:** Açuğ. [ş-t-r] **Küştere:** Kenâr rendesi, dülgeler âletindendir. [ş-t-y-g-e] **Küşti-gâh:** Güreş yiri. **15** [ş-f-t] **Küşüfte:** Perişân olmuş, küşüften lafzından şîğa-i mef’ûldür. [ş-k-v-f] **Küşküfe:** **16** Serçe, ‘uşfûr ma‘nâsına. [ş-n-b] **Küşenbe:** Açlık, sâ’ir adları *küssec* lafzında mestûrdur. [f-z] **Küfze:** Kilid. **17** [-f-] **Küffe:** Ĥarman kesmegi, feth-i *kâfîle* dağı rivâyet olunmuşdur. **Küfe:** Degek ki buğdayuñ dibinde **18** çıkar. [l-e-l] **Gülâle:** Gül destesi ve dökülmüş saç ve zülf ve ba‘zılar perçemdür didiler. **Beyt:**

19

Ruğuş çün berg-i gül zîr-i gülâle

Ser-i zülfeş be-ğam çün kalb-i lâle

[l-e] **Külâh:** Börk ve tâkye **20** ve muţlakâ başa giyilen nesne. [l-b] **Külbe:** Küçük hücre ve bucağ. **Ĥâfız:**

Demî be-külbe-i ağzân-ı ‘aşîkân âyî

21

Şebî enîs-i dil-sü güvâr-ı men bâşî

Ve dükkân ve ‘aţţâr kabrucağı kuşu ya‘nî. **22** [l-ğ-ğ-b] **Gül-kağbe:** Bir nev’ güldür, gül-i ra‘nâ dağı dirler ve kızılca ki ‘avratlar yüzlerine sürerler, figer **23** ve gülgüne ma‘nâsına Ni‘metî ve ol gülzârdur ki dükeli gülleri açılmış ola dimiş. [l-ğ-v-n] **Gül-güne:** Kızılca **24** ‘avratlar yüzlerine sürerler. [l-g-v-n] **Gül-güne:** Mişlihu ve gül renklü demek olur, ġayrı adları gül-i ra‘nâ lafzında **25** mestûrdur. [l-v-b-n-d] **Gülübende:** Boğazı kulu dimekdür, ol ĥabîş-ţab‘ u ĥabîsdür ki bir loğma için **26** her yire rezâlet idüp ‘ırz-ı nâmûsın pâyemâl ider. **Esedî:**

Hümâyend bâ-kihterân kâr-ı ĥ’âr

27

Gülû-bendegân-râ me-gîrîd yâr

³²⁰² **Güzîde:** Üründü, neķāve ma‘nâsına. [y-r] **Güzîre:** Bed ma‘nâsına. [z-y-n] **Güjine:** Üründü, güzîde ma‘nâsına ve ĥallâc çeki ve çeküç ve toğmağ. 3. (409b/10)

[l-v-l] **Gülüle:** Bedirik ve yumağ ve yuvalık ki yay ile atarlar küleh dağı lügatdür. **28** [-l-] **Küle:** *Kāf*-ı ‘Arabî vü *hā*’-i aşıyile külâh lafzından muhaffefdür. **Güle:** *Kāf*-ı ‘Acemî vü *hā*’-i ‘alâmetile gülüle ma’ nāsına. **29 Beyt:**

Nigārem ez-güle tā best tavk ber-gerden
Be-gerden-est besî hūn-ı Āmū-yı Hōteneş

Esedî:

30 Siper-der-siper gāl-i müşkîn güle
Hūrūşān heme çün hizebr-i bile

Diger:

31 Kerd-est men be-dān güle ‘anberin resed
Pāyem firāz-o pāye-i çarh-ı berin resed

Feglüle ma’ nāsına. [l-y-ç] **Külüçe:** Çörek ve cirm-i āfitāb. [m-e-n] **Gümāne:** **360a/01** Yir kazıyıcı, ağıllar, ma’ denler, kuyular gibi. [m-e-ş] **Gümāşe:** Gümüş, *fidḍa* ma’ nāsına ve yaşşı bardağ. [m-r-e] **02 Güm-rāh:** Azğun, *tāğī* ma’ nāsına. [m-r] **Güm-reh:** Mişlihu. [m-y-j] **Kümije:** Torı at, *kūmeyt* ma’ nāsına. Ba’ zılar **03** bār-gir at ki yelisi ve kuyruğı siyāh ola dimişler ve yonça içinde biten ot ve qarışuğ **04** ot. [n-e] **Günāh:** Şuç, *beze* ma’ nāsına ta’ rīb idüp cünāh dirler. [n-c-e-r] **Küncāre:** Kūsbe didükleri **05** ki sūsāmuñ kepegidür ve her nesnenüñ şıkuş yağın alurlar, şıklıne dirler. **Şems-i F.:**

06 Haşmeş be-ğünüd-est be-din ze-ḥarf-i dinî
Hursend şevved gāv be-küncāre vü felhūd

Küncāl ü **07** küncāle dağı lügatdür. [n-c-d] **Küncede:** Enzerūt didükleri püs ki meşhūr dārūlardandır, Qaraḥişārî **08** tütüyā ma’ nāsına da gelür dimiş. [n-c-y-n] **Küncine:** *Kāf*-ı ‘Arabîyile kılār, *maḥbā*’ ma’ nāsına. [n-d-e-v-r] **09 Künd-āvere:** Pehlivān u delir. [n-d-v-e-r] **Kündevāre:** Mişlihu. [n-d-v-z] **Kündüze:** Cuvāl-düz. [n-d-s] **10 Kündüse:** Ağu, kunduş didükleri ot ki etıbbā katında ma’ rüfdür ve muşmula didükleri yimiş. **11** Kündüs dağı lügatdür. [n-d] **Künde:** *Kāf*-ı ‘Arabîyile bend-i çüpīn, kilepe didükleri ki tutsaqlaruñ **12** ellerine ve ayaqlarına ururlar. **Āhî:**

Tiğ ber-farğ-ı o be-pākende çü dozd u reh-zen
Refte ez-dūd-ı dil-i ḥalk be-zindān-ı āteş

13 Şems-i F.:

14 Geheş ber-cān u dil zūpīn ü peykān
Geheş ber-dest ü pā-zencir ü künde

Ve omca ya’ nī odun yüki ve āḥūr ıstabl ma’ nāsına ve şāme ki toğan **15** oturdurlar ve toğan kündesi ki toğanuñ ayağı bağıdır ve başmağçı kündesi ve küme vü kene. **16**

Günde: *Kāf*-ı ‘Acemiyile küleh ki hallâclar penbenden iderler ve özdek ve başmağçı kelesi ve ol kıyu ki 17 şayyâdlar şaklanur ve hamîr zevâlesi. [n-g-e-l] **Küngâle:** Ni‘ metî kart oğlana dirler dimiş. [n-k-r] **18 Küngüre:** Beden ki bārū üzerinde yaparlar ve şerefe. [n-e] **Güneh:** *Kāf*-ı ‘Acemî vü *hā*’-i aşliyle suç, günâh **19** lafzından muhaffefdür. [v-e-r-t] **Güvârtih:** Yaş hurmâ koyacak ve seped ki anuñıla yemiş ve sâ’ir nesne **20** taşurlar, güvâr ma‘ nāsına ve kelebek. [v-e-r] **Güvâre: Esedî:**

To der-pāy-ı pīlān budī ḥāşe-rüb

21 Güvâre keşî pīşe bārenc ü küb

Ve şalma şığır ve kuş kırsağı. [v-e-r-n-d] **Güvârende: Esedî:**

22 Nihâdeş çü rāmeş fezāyende hüş

Nesīmeş çü dāniş güvârende nüş

[v-e-j] **Güvâje:** *Zā*’-i mu‘ ceme **23** ile ta‘ ne vü istihzā’ güvāj daḥı lügatdür. **Firdevsî:**

Güvâje besî bā-şiddet bā-füsüs

24 Ne merd-i direfşî vü kûpāl-ı kūs

Güvâze: *Zā*’-i ‘Arabiyile rûfidān bişmiş yumurda ta‘ rīb idüp *cüvâzaḥ* **25** dirler. [v-e-l-n-d] **Güvâlende:** İmekler oğlan. [v-e] **Güvâh:** *Kāf*-ı ‘Acemiyile şanık, *şāhid* ma‘ nāsına.

[v-p-e-z] **26 Kûpāze:** Örgüç. [v-p-l] **Gûple:** *Kāf*-ı ‘Acemiyile şu kıbarcuğı, *ḥabāb* ma‘ nāsına eş‘ârda ‘Arabîsi **27** çok irād olunur ve kıfl u kûzpüş, *aḥdeb* ma‘ nāsına. [v-b]

Kûbe: *Bā*’-i ‘Arabiyile deplek ki **28** çalarlar. **Laṭîfî:**

Kocā k’ābkeş bīnem ü kûbe-zen

Naşīb v’ey üftāde maḥbûbe-zen

Ve yatuk **29** ve ḥaccāmlar şīşesi. **Kûpe:** *Bā*’-i ‘Acemiyile ḥaccāmlar şīşesi, ‘Arabca miḥceme dirler. [v-t-e] **Kûtāh:** Kışa, kaşır **30** ma‘ nāsına. [v-t] **Kûteh:** Mişlihu. [v-ç]

Kûçe: Düğme iligi ve şoḳaḳ ve bāzār ma‘ nāsına ve irme Ni‘ metî **31** ve güç ma‘ nāsına dimiş. [v-d-r] **Küdere:** Uvacuk çörke ördek ki baḥrî dirler gökçe olur. **360b/01 Esedî:**

Demān-ı yûz-bāzān ber-āhū bere

Kemīn sâḥte yûz ber-küdere

Şems-i F.:

Ḥāhed ki nesr-i tā’ir vāḳi‘ şeved ze-çarḥ

02 Tā der-ḥıyāz bezmeş bāşed çün küdere

‘Unşurî:

Kef-i yûz ber-mağz-ı āhū-bere

03 Heme çeng-i şāhīn dil-i küdere

[v-d] **Küde:** Ucu egri miftāḥ kûpe daḥı **04** dirler, ‘Arabca *ḳarbūs* dirler. [v-z-y-n]

Küzine: Büyük çeküç ve tokmak meşelâ dülgerlerün **05** vâryesi ve demürcilerün büyük çeküci ve kârizlerün tokmağı sâ'ir **06** esâmisi küzyân lafzında meşûrdur. [v-r-k-y-e]
Kür-giyâh: Ayrıç didükleri ot. **07** [v-r-n] **Kürne:** Gözsüz köstebek görmüş ma' nāsına gözsebek dağı dirler ve şoğan. **08 Küre:** *Kāf*-ı 'Arabîyle bāzârlu büyük köy ve çok köy ve ocağ. **Güre:** *Kāf*-ı 'Acemîyle **09** çolan didükleri cānver ki yaban eşegi dağı dirler, gayrı adları gür lafzında meşûrdur. **10 Cāmi'ü'l-Fürs** şāhibi ocağ ve kıyucu ve demürçi ocağı. **Edāyi:**

Deremhā ki gil dāşt der-zīr-i hāk

Ber-āverde ez-güre gönçe-i pāk

11 Ve sīl kaçduğı yir ma' nāsına naql **12** eylemiş. Sā'ir erbāb-ı lügat ma' nā-yı āhīrī meftūha bābında irād itmişlerdür. [v-z-ā-v-r] **13 Küz-āvere:** Bardağ aşacağ. [v-z-ç-h-r]
Küz-çehre: Kıyruklı yıldız ve boynı uzun şişe. **14** [v-z-v-r] **Küzvere:** Boynı uzun içi boş şişe, 'Arabca *kārvere* dirler ve boynı **15** uzun bardağ. [v-j] **Küje:** *Zā* 'i mu' ceme ile egri ve iki bükülmüş nesne, *münhanī* ma' nāsına **16** ve üzüm aşması ve çam ağacı ve uci egri miftāh ve tesahhura ve kaftān ve gönlek **17** gibilerün ipligi, gūz ma' nāsına. [v-z] **Küze:** *Zā* 'i 'Arabîyle bardağ, gūz ma' nāsına. *Şihāh-ı Rūm* **18** şāhibi ve mertebe ma' nāsına dağı gelür dimiş. [v-z-h-p-n-b] **Küze-penbe:** Pamuk kızozağı. **19** [v-z-y-n] **Küzine:** *Kāf* 'Arabîyle büyük çeküç ve tokmak, küzine ma' nāsına. [v-s-t] **Küste:** **20** Kebest ma' nāsına, 'Arabīde 'alkam didükleri sâ'ir adları anda mezkûrdur ve karğa dügelegi **21** Karahişārī ve sırçan kīse ma' nāsına dağı gelür dimiş. [v-s] **Küse:** Ma' ruf saçalı azacuk **22** ve seyrek olan. [v-ş-e-b] **Güşābe:** Küftelü ve kıymalı şürbe ve muṭlakā etlü şürbā gūşt-ābe **23** lafzından muḥaffedür ve maṭbahne didükleri ta' āma dirler. [v-ş-t-ā-b] **Güş-ābe:** Mişlihu. [v-ş-t-ā-g-n-d] **24 Güş-āgende:** Börek. [v-ş-t-ā-v] **Güş-āve:** Güş-ābe ma' nāsına. Lisān-ı Fārsīde *vāv* **25** ile *bā* arasında tebādül ü tevāhī vardır. [v-ş-t-ḡ-y] **Güş-ḡaye:** Ayakları uzun bir **26** nev' böcekdür, kıulağa girür ve merçemnem kıulağı didükleri nesne ki istirdye gibi deñizden çıkar **27** ve buşı didükleri böcek ki kene dağı dirler. [v-ş-ç-y] **Güş-ḡaye:** Mişlihu. [v-ş-v-e-r] **Güş-vāre:** **28** Küpe, *kıurta* ma' nāsına ve dürr-i yek-dāne, güş-vār dağı lügatdür. [v-ş-g-z-e-r] **Güş-güzār:** İşidici **29** dimekdür. [v-ş] **Güşe:** Bucak ve kaç kaçacağun kıulpı ve ilik. [v-f-ş-e-n] **Küşāne:** Cüllāh, **30** nessāc ma' nāsına. Sā'ir esâmisi *pāy-bāf* lafzında mezkûrdur. **Şems-i F.:**

Be-rāh-ı serverī ez-ūy ne-yābed

31

Eger ḡod şāh kereded küşāne

[v-f-t] **Küşte:** Dögülmüş ve köfte didükleri et. [v-l] **Güle:** *Kāf*-ı **361a/01** 'Acemîyle kelep, *Cāmi'ü'l-Fürs* şāhibi taleb bā-keleb dimiş. [v-n-d] **Künde:** Şaman taşıyacağ çit.

02 [v-n-ş-t] **Kūnişte:** Oturacak yirdeki qalıñ etden ki segirden didükleri ‘uzvdan **03** ‘ibāretdür. [v-n] **Güne:** Dürlü ve reng ma‘ nāsına. [-v-] **Kūh:** *Kāf*-ı ‘Arabīyile tağ, *cebel* ma‘ nāsına. Ğayrı **04** adları meddile *ābān* lafzında mezkūrdur. **Güve:** *Kāf*-ı ‘Acemīyile necis, *gā’it* ve quduz ma‘ nāsına. **Beyt:**

05 Be-hengām-ı galā her kū ḥod güve
Bār-ı zānī peşimānī nümāyed

Küvve: *Kāf*-ı ‘Arabī vü teşdid ü taḥfif-i **06** *vāv* ile revzen ma‘ nāsına lafz-ı ‘Arabīdür, Fārsīde daḥı isti‘ māl olunur. *Lügat-ı Kānūn-ı* **07** *Edebe*de *kāf* meftūḥa bābında getürmiş ve miḥceme ki ḥaccāmlar şīşesidür, aña daḥı dirler. [v-h-z-v] **08 Kūh-zūh:** İtdirsegi. [v-h] **Kūhe:** Deve örgüci ve sā’ir cānverüñ arqasında olan kūhān **09** ma‘ nāsına. **Beyt:**

Heykel-i pūyān-ı o bār-ı sebük der-şitāb
Kūhe-i kūhān-ı o kūh-ı girān der-‘aṭan

10 ve şū mevci. [v-y-ç] **Küyçe:** Daracuk sūqāk küçe ve ḥücre ma‘ nāsına. [v-y-n-d] **Güyende:** Söyleyici dimekdür **11** ve ıştılāḥda ‘ilm-i mūsikīden eṭvār-ı maḥāmātı seyr eyleyici. [v-y] **Küye:** Tavar yatağı ve buyan **12** balı ki ‘Arabīde ‘araç-ı sūsen dirler bir dārūdur dimiş. **Kūh:** *Kāf*-ı ‘Arabī vü *hā*’-i aşlı ile kūh **13** lafzından muḥaffedür. **Güh:** *Kāf*-ı ‘Acemī vü *hā*’-i aşlı ile güve lafzından taḥfif olunmuşdur. [h-n] **Köhne:** **14** Eski, ‘atīk ma‘ nāsına ve gerz oğlan³²⁰³. [h-b-l] **Kühbele:** Ebleh, bön ma‘ nāsına. [h-b] **Kühbe:** **15** Ḥaccāmlar şīşesi, küpe ve miḥceme ma‘ nāsına. Sā’ir adları keppe lafzında mezkūrdur. **16** *Nev’-i Evvelehu El-Lāmi’l-Meftūḥa* **17** [e-b] **Lābe:** Yalvarmaq ma‘ nāsına ism-i maşdardur. **Esedī:**

Be-reh piş-i mihrāc bāz āmedend

18 Be-pūzeş heme lābe sāz āmedend

Ni‘metī ve laṭife ve maşhara ki ve fūsūs ma‘ nāsına da gelür dimiş. [e-ḥ-ş] **19 Lāḥiše:** Tutmaç aşı, *şüşberek* ma‘ nāsına. [e-ḥ-v-s-t] **Lāhüste:** Mişlihu āḥūş, lāḥūşe mişlihu. [e-d-r-j] **20 Lād-reje:** Dīvār. [e-d] **Lāde:** Ebleh ü bön ve müsta‘mel oğlan. **Beyt:**

Ger be-nigāh-ı lāde bīned

21 Mī-nümāyed hezār ḥālet ü vecd

[e-r-v-r] **Lārüre:** Bıldırcın didükleri kuş, Ğayrı adları vertec lafzında **22** mezkūrdur. [e-ş] **Lāşe:** Cānsız beden, ‘āmme taḥrīf idüp üleş ve leş dirler. Ni‘metī lāşiden **23** aḥz olunmuşdur dimiş ve bir nev‘ girde ekmekdür, lavāş dirler ve omuz, kāhil ma‘ nāsına. [e-ğ-y] **Lāgiye:** **24** Südlügen didükleri otuñ envā‘ından biridür. [e-k-c] **Lākiçe:** Tutmaç aşı

³²⁰³ Gerz oğlana dirler. 3. (411b/02)

ve ba'zılar omaç aşıdır **25** didiler. Ta'rīb idüp lāhişe dirler, Qaraḥiṣārī ve niṣān ma'nāsına daḡı gelür dimiş. [e-k-ş-t] **26 Lākişte:** Qaraḥiṣārī mişlihu dimiş. [e-k-ş] **Lākişe:** Mişlihu mezkūr ta'āma dirler, sā'ir adları *cūş-pere* **27** lafzında mestürdür. [e-l] **Lāle:** Ma'rūf u meşhūr çiçekdür ki envā' u eṣnāfi olur. Kırmızısi maḥbūblaruñ **28** yañaḡını aña teşbīh idüp ve yapraqlarınıñ dibi siyāh olmaḡın isti'āre tarīkiyile 'uşşāk **29** maḥrūku'l-ekbāduñ baḡrı qararduḡını aña teşbīh iderler, Türkīde daḡı müsta'meldür.

Beyt:

30

Heme kūh çün taht-ı gevher-fürüş

Ze-sīsenber ü lāle vü pīlgüş

[e-m] **Lāme:** *Lām* ma'nāsına ki zīver **31** ü ārayişe dirler. *Mi'yār-ı Cemālīde* Şems-i Faḡrī böyle naql eyledi. Ammā Ḥaḡ budur ki lām ü lāme dülbend **361b/01** üzerine şuret-i lām elif 'aḡd itdüklerine dirler ki Türkīde ṭaylesān dirler. **Beyt:**

02

'Āḡl ān-est münşiyāne keşed

Bār-ı zīb ü melāmet-i lāme

Hāsız daḡı lügatdür. [e-n] **Lāne:** Yuva, 'Arabīde **03** 'uşş dirler ve küre dirler, āşiyāne ma'nāsına ve bī-kār ve kāhil olan kimesne ve kılavuz, *bedraḡa* **04** ma'nāsına. **Şems-i F.:**

Sezed ez-nām-ı o be-neng āyed

Zan ki bes ebleh-est ü bes lāne

[e-v] **Lāve:** Yalvarmaḡ, **05** *lābe* ma'nāsına. [e-y] **Lāye:** Qara balçık, 'Arabīde *ḡamā'* ma'nāsına ve ḡart tay ma'nāsına bu ma'nāya **06** ḡayrı adları *tā* lafzında mezkürdür. [b-e-c] **Lapāçe:** Giyesi cinsinden sartaḡ didükleri ḡaftān **07** ve cāme-i ḡaḡī. [b-v] **Lebūh:** Süd māyesi. [b-y-ş] **Lebīşe:** At burnına urduḡları yavaşa. [t-p-e-r] **08 Let-pāre:** Bozdoḡan. [t-r] **Letre:** Pāre pāre olmış. **Şems-i F.:**

Ān ki bāşed be-me'ālī o

09

Aḡlas-ı çarḡ jinde vü letre

[t-r-h-l-t-r] **Letre Letre:** Ġayetde esküyüp pāre pāre olmuş nesne. [t-h-l-t] **10 Lete lete:** Mişlihu. Sā'ir esāmīsi let-ā-let lafzında meşhürdür. [-t-] **Lette:** Ekin soḡarığı ve ḡaftānlık **11** biz. [ḡ-t] **Laḡte:** Erişte aşı. [ḡ-ş] **Laḡşe:** Mişlihu. Sā'ir esāmīsi eḡrā lafzında yazılmışdır. **12** [ḡ-l-ḡ] **Laḡlaḡa:** Edviyeden terkīb olunmuş ḡoş rāyihālu şıvık ma'cūn ki şişeler içinde ḡıfz **13** idüp vaḡt-i ḡācetde çalkayup saḡınup ve dürtinürler. 'Arabīdür, Fārsīde daḡı **14** şāyi'dür. [r-z] **Letre:** Ditreme ma'nāsına ism-i maşdardur ve ol 'illetüñ adıdır, *ra'de* ma'nāsına. **15** [-j-] **Leje:** Eski, pāre pāre olmuş nesne, ḡayrı adları *let-ā-let* lafzında mezkürdür. [j-y-c] **Lejice:** Gülüle-i **16** penbe. [ş-k-r-p-j-v] **Leşker-i pejūh:** Cāsūs. [ş-k-r-p-j] **Leşker-i pejuh:** Mişlihu. [k-e-n] **Lekāne:** Ve bi'l-kesr. Baḡarsaḡ **17**

toldurması, sucuq, cehūdāne ma' nāsına ve ber-sebīl-i isti' āre erūñ altında isti' māl 18 olunur. **Şems-i F.:**

Be-dünyā meyl rāy-ı to ne-bāşed

Mülk nī ferc h'āhed nī lekāne

[k-ş] **Lekşe:** 19 Qarañışārī depmek ma' nāsına naql eylemiş. [-k-] **Leke:** *Kāf*-ı 'Arabīyile libāsa bulaşup 'ayblu eyleyen. Türkīde 20 dañı müsta' meldür. [n-b] **Lenbe:** Semüz, *ferbih* ma' nāsına. 'Arabīde semīn dirler, ğayrı esāmīsi ferbih 21 lafzında yazılmışdur. Hālimī zamm-ı *lām* ile taşñih eylemiş. [v-e-ş] **Lavāşe:** Bir nev' girde ekmekür, lavāş 22 ma' nāsına. **Levhaşa'llāh:** Mevki'-i du' āda isti' māl olunur, tefsirinde ba' zılar³²⁰⁴ Eyā humātu'llāh 'ane'ş-şerri'l-añvaş 23 ve idāmetu'llāh bi-muvānesete dimişler. **Hāfiz:**

Ze-rüknā bād mā şad levhaşa'llāh

24

Ki āb-ı Hızr mī-bağşed zülāleş

Ba' zılar didiler aşlda levhaşa'llāh idi, 'Arablar bir maqāma 25 du' ā itseler levhaşa'llāh dirler idi. Ma' nāsı Allah vağşet virmesün, ya' nī halkın bundan 26 hālī kalmasun dimekdür. Şoñra iki *elif* hızf idüp *lām vāva* muttaşıl kılup levhaşa'llāh 27 didiler ve şad zıkr olıñduğu du' āda tekşir içündür. Ya' nī bir degil yüz kerre levhaşa'llāh 28 dimekdür. [v-z-y-n] **Levzīne:** Bādāmlu halvā ve yaprak қаtayif ta' rib idüp, levzīnec dirler. 29 [v-ş] **Levşe:** Yavaşa ki serkeş atlarıñ burnına geçürürler. [v-y-ş] **Levişe:** Mişlihu. Qarañışārī 30 ve çamur ma' nāsına da gelür dimiş. [h-b-l] **Lehbele:** Ebleh ü nādān ma' nāsına Bündār-ı Fāhrī *Müntehab*ında 31 *lām* bābında irād olındı ve *Mi'yār-ı Cemālīde* muşannif haññile *kāf* ile yazılmış bulıñup 362a/01 ve üçüncü harfi *bā* ile ki şānī-i hurūf-ı teheccīdür, meşūr bulındı. [h-b] **Lehbe:** Mişlihu. [h-c] **Lehce:** 02 Dilüñ söz söyleyecek yiri, 'Arabīdür, Fārsīde dañı şāyī' dür ve şüret ya' nī şekilde ve kelāmda 03 dañı isti' māl olunur. **El-Lāmi'l-Meksüre:** [ş-y-n] **Lişīne:** Demregü 'illeti. Sā'ir esāmīsi 04 *bālvā* lafzında meşūrdur. [y-m] **Līme:** Muñlakā çirk, *denes* ve deven ma' nāsına ve kulaq çirki 05 şimlāh ma' nāsına. ('):

Līme bāşed velīme-i düşmen

Ve ayağa giydükleri çaruq. [y-v] **Līve:** Türkīde oya 06 didükleri ve yaldañlanur ve ebleh, bön ma' nāsına kimesne. **Beyt:**

Şanem-rā buved ber-der hādīmī pīr

³²⁰⁴ Mevki'-i du' āda isti' māl olunur, taşñin için gelür, āferīn bād ma' nāsına 'Arabīdür, Fārsīde dañı çok isti' māl olunur tefsirinde ba' zılar. 3. (417a/18)

07

Çü mestân live çün dīvān-ı zebūn-gîr

Ve çıkırıkçılarnı igdüsü ki anuñıla hoşça ve sâ'ir 08 anuñ gibi nesnelere oyarlar. [k-e-n]

Likâne: Şucuğ, cühüdâne ma'nāsına ve erüñ altında 09 kināyetdür. Feth-i *lām*ile dağı

rivāyet olınmışdur. Ni'metî ve baldır ve mantar ma'nāsına dağı naql eylemiş. 10 **El-**

Lāmi'l-Maẓmūme: [-c-] **Lücce:** Jerfî deryā ve āb-ı bisyār, 'Arabîdür. [k-m] **Loğma:**

Ma'rūf Türkîde 11 dağı müsta'meldür, aşda 'Arabîdür. [n-b] **Lünbe:** Semiz, *ferbih*

ma'nāsına. Feth-i *lām*ile dağı mervîdür. Eşahh *zammiladur*. 12 [n-c] **Lünce:** Şalıncağ,

sâ'ir adları bād-peç lafzında mezkûrdur ve nāz ile şalınmağ ve ism-i maşdardur. 13

Şalınış ve yürüyüş ma'nāsına hicvlerde çok isti'māl olunur. [n-m] **Lünme:** Mişlihu,

ğayrı esāmisi 14 *ferbih* lafzında yazılmışdur. [v-b-y] **Lübiye:** Bögrülce didükleri ki

hubûb cinsindendir, lübiyā ma'nāsına. 15 [v-r] **Lüre:** Sîl yolu ki bücük dirler, ğayrı

adları seyl-āb-kend lafzında mestûrdur. [v-s-e-n] **Lūsâne:** 16 *Sîn*-i mühmele ile

çâpüklük câblüsî ma'nāsına ve alçaqlık tevāzu' ve fūrütî kerden. **Kesâyî:**

17

Ecel çün dām kerde kibr püşide be-ğāk ender

Şabā ez-devr-ı yek-dâne birün kerde be-lūsâne

[v-l] 18 **Lüle:** Ma'rūf nesne ki çeşmelere ve anuñ gibilere iderler ve bedreke dağı dirler

ki 'avratlar egirürler. 19 **Nev'-i Evvelehu El-Mîmi'l-Meftûha** 20 [e-d] **Māde:** Dişi, *unşā*

ma'nāsına. [e-d-y-e-n] **Mādiyâne:** Yund kışraq dağı dirler. [e-d-y-n] **Mādine:** 21 Her

nev'den dişiye dirler. [e-r-ç-v-p] **Mār-çüpe:** Marelcü didükleri ot ki şaru çiçegi olur,

eṭibbā 22 heleyün dirler bir nev' ağaçdur ve yılanbıçağı didükleri ota dağı dirler. **Beýt:**

23

Hākānî ān-kesān ki tarîk-i to mî-revend

Zāğend ü zāğ-rā reviş-i kebg ārzū-st

24

Girem ki mār-çüpe koned ten besān mār

Kū zehr-i be-her düşmen ü kū mihre be-her dost

[e-r-ç-v] **Mār-çüh:** Mişlihu. [e-r-g-r-z] **Mār-gürze:** 25 Yılandan bir nev'dür ki ğāyetde

büyük ve ğāzab-nāk u zehr-nāk olur. Hāşıl-ı kelām cür'etde 26 kuvvetde yavuz yılanlar

şifadır. Niteki hışm-nāk arslānlara şerze şıfat olup şîr-şerze 27 didükleri gibi yavuz

yılanlara mār-gürze dirler. **Şems-i F.:**

Ey şehen-şāhî ki rahmet der-meşāf

28

Hāşm-rā bāşed çü mār-gürze

Piş-i tiğet kemter ez-rübeh buved

Her kocā yābend şîr-şerze

29 [e-r-m-h-r] **Mār-mühre:** Ol cevherdür ki ğāyetde büyük yılanların başında olur,

ba'zınuñ 30 rengi siyāh ve ba'zî remādî olur ve ba'zınuñ üzerinde üç haṭı olur, çok

hāşiyeti 31 vardır. Pādişāhlar hāzinesinde bulunur, şeb-çerāğ mānendī bir ‘azīm cevherdür. **Mārīn ü mārīne:** 362b/01 Hindūstānda Sengūne nām cezīrede bir er ile bir ‘avrat adıdır, ikisi yalnız bir 02 hışār içinde tākılar ve künbedler yapmışlardır. Hışāruñ her taşını ve künbedūñ her ‘amūdını yüz 03 kişi yirinden depredemez ve dirler ki ol arada du‘ā maqbūldur, Gürşāsbnāmede Esedī böyle 04 nazm itmişdür. **Nazm:**

- 05 Ez-ān-cā be-kūhī nihādend rūy
Cezīrī ki Sengūne bud nām-ı ūy
Kūhī pergel gūn-e-gūn dāmeneş
Zenī şekker-enbūh pīrāmeneş
- 06 Ber-ān ki rehī buved yek-bāre teng
Hışārī ber-efrāzeş ez-ḥāre seng
Miyān-ı hışār āb-gīrī ferāḥ
Be-gerdiş besī ḥāne vü efrāz kāh
- 07 Çonān buved her seng-i dīvār-ı ūy
Ki keştī şodī ğarḳ ez-bār-ı ūy
Besī künbed ez-seng bud sāḫte
- 08 Be-sengīn sūtūnhā ber-efrāḫte
Be-kūşiş dü-şad merd-i zūr-āzmāy
Ne-berdāştendī sūtūnī ze-cāy
- 09 Be-Gürşāsbnāmede mihrāc güft īn-hışār
Zenī kerd ü merdī bekem rūzgār
Be-her dü-ten īn-kāḫhā kerdeend
- 10 Çonīn senghā z’ū berāverdeend
Be-Hindūstān nām-ı īn her dü ten
Bud ez-Mārīn merd ü Mārīne zen
- 11 Ne-bud yār-gerişān der-īn kār-ı kes
Zen ü şūy buvedend hem yār u bes

Ba‘zī nüshada Mārīn ü Mār 12 düşmüş. [e-r] **Māre:** Büyük yılan. [e-r-y-e-n] **Māryāne:** Bir nev‘ ḥalvādur ve şeker pāresi. [e-r-y-d] 13 **Mārīde:** Dāye, murzı‘ a ma‘ nāsına. [e-z] **Māze:** Ağaç kabı ve kırık budağ ekşer bağbānlar kesüp 14 giydirdüklerine dirler. [e-z-y-e-n] **Māzyāne:** Bir nev‘ ḥalvādur, şāfi-meşāş dirler. [e-s-t-e-b] 15 **Māstābe:** Mestūh didükleri yoğurdlu aş, bozca aş daḫı dirler. [e-s-t-e-v] **Māstāve:** 16 Mişlihu. *Vāv* ile *bā* arasında tebdül ü tevāḫī vardır, mirāren beyān olınupdur. Māstevā daḫı lügātdür. 17 [e-s-t-m-e-y] **Māst-māye:** Yoğurt damızlığı. [e-s-t-y-n] **Māstīne:** Keş, *eḳit* ma‘ nāsına.

Māstū dağı 18 lügatdür. [e-s-v-r] **Māsüre:** Cülhalar maşarası ve sırçan ki çıkırıq ile demür ig üzerine şarılan 19 iplige dirler. [e-s] **Māse:** *Şin*-i mühmele ile ba'zı kabîle dilinde māşe ma'nāsınadır, *şin*-i mu'ceme 20 ile ki kısaç, kelbeteyn ma'nāsınadır. Ni' meti ve kürek ve oñurga, cüllāh āletlerindendir ve ay demiri ma'nāsına 21 ki neccārlar āletlerindendir dimiş. [e-ş-t] **Māşşata:** Gelini düzüp қоşup zinet iden 'avrata 22 dirler, 'Arabīdür, Fārsīde dağı şāyi' dür. [e-ş] **Māşe:** Kısaç, kelbeteyn ma'nāsına ve cüllāhların 23 ot kökinden iplik şarıcaq āletleridür ki evgır dirler ve kürek ma'nāsına da gelür ki anuñla 24 balçık ve ğayrı nesne kürerler. [e-l-k-e-n] **Mālkāne:** Ħalvā-yı huşk. [e-l] **Māla:** Bennāların dīvār 25 şıvayacaq āletleri ve cüllāhların ot kökinden iplik şarıcaq āletleri. **Şems-i F.:**

26 Şeved atlas be-tāfte cüllāh

Ger be-māle be-nām-ı o māle

Ve sürgi ve başmağçılarnı ve ğayrılarnı lifi ve muṭlaqā 27 lif ma'nāsına ve pābüccılar maşarası ve mālesi. [e-m-v-n-y] **Me'mūniye:** Meşhūr sükkeri 28 ta'āmdur, mezkūr ta'ām Ħulefā-i 'Abbāsiyyeden Me'mūn bin Hārūne'r-reşid bin Hāvī bin 29 Mehdī bin Manşūr ki birāder-i 'Abdu'llāh Sāffāhdur, aña nisbet olunur. Niteki Reşidiyye 30 didükleri Ħalvā babasına nisbet olunur. [e-n-n-d] **Mānende:** Beñdeş, mānend ma'nāsına, ğayrı 31 adları *āsā* lafzında meşhūrdur. [-e-] **Māh:** Ay ki Dünyā göginün ma'rūf yıldızınun 363a/01 adıdır. 'Arabīde Qamer ve Zebirkān ma'nāsına. Burcı seretāndur ve seretānun ṭab'ı ābīdür. **02 Beyt:**

Ān ki nāmeş z'āhterān qamer-est

Sa' d u māde şebī vü serd ü ter-est

Ve her burcda 03 iki gün ve şülüşān yevm eglenür, 'Arab her ayuñ üç gicesine bir ad қоmışlardur. Bu üslüb 04 üzerine şülüşün ğurerün ü şülüşün nefelün, ü şülüş 'aşrün ü şülüş tes'ün ü şülüş beşün ü şülüş 05 düre'ün ü şülüş zūlmün ü şülüş Ħanādisün ü şülüş dādīün ü şülüş muḥāqun. Ayuñ evveline ğurre 06 dirler ve ol üç gündür ve ayuñ āħirine selḥ dirler ve *te' uqūli ketebetü ğurre kezā* evvel 07 gününde ve li-leyliteyni ḥaltā iki gice geçicek ve li-şülüşe ḥalevn ve böyle kitābet olunur, tā 'aşri 08 leyālin ḥalevn. Ba' dehu li-aḥdī 'aşreti leyletin ḥalt yā zarsen tā bi-'aşr ba' dehu li-'aşri leyālin 09 bi-ğayn ve ḥamsi leyālin bi-ḳayn ve li-leyleten bi-ḳaytān ve li-leyleti baḳiyyet ve teḳavvüli ca'ti ve ḳaddi baḳiyyet 10 şehrin kezā ve 'uqbāne izā ce't ba' de mā mażi küllen ve ce't fi-'uqbeti izā ce't ve ḳaddi baḳiyyet 11 minhu beḳiyyete ve bir yılıñ on iki baḥşından birisine de ay dirler ve Fūrs aylarınun 12 o ikinci günü. [e-h-c] **Māhçe:** 'Alem ki sancaq başlarına ve mināreler ṭorığına qorlar ve çadır 13 depeligi. **Beyt:**

Türk-i semen hayme be-şahrā zede

Māhçe ber-ḥasīme Süreyyā zede

[e-h-k-e-n] **14 Māhkāne:** Aylık, māhkānī ma' nāsına. [ā-h-v-d-e-n] **Māhūdāne:** Ḥabbū'l-mülük didükleri müşhil **15** dārū mu'teber edviyelerdendir. Fārsīde şahidāne dirler yaprağı küçük balık şekli gibi **16** olur. [e-h] **Māhe:** Mişkab ki dülgerler aletlerindendir ve ayaz ve ır. [e-h-y-e-b] **Māhiyābe:** Balık **17** puhtesi ki tuz ile güneşde iderler, 'Arabca *şahnāt* dirler. [ā-h-y-a-b] **Māhi-ābe:** Mişlihu. [e-h-y-e-v] **18 Māhiyāve:** Mişlihu. [e-h-y-e-v] **Māhiyāve:** Mişlihu. [e-h-y-e-n] **Māhiyāne:** Kurumuş balık sirke ve ebārīz **19** ile *Şihāh-ı 'Acem* ve *Cāmi'ü'l-Fürs* şahibi kurı balık ma' nāsına nakl eylemiş ve aylık māhkāne ma' nāsına. **20** [e-h-y-r-y-z] **Māhi-rīze:** Ufağ balık, ḥamsī balık. [e-h-y-n] **Māhine:** Aylık, māh-kāne ma' nāsına. [e-y] **21 Māye:** Dişi, māde ma' nāsına ve her nesnenün aşlına dirler ve ser-māye, ḥamīr māyesi ve damızlık **22** gibi ve sā'ir bunlara beñzer ne var ise ve düğme iligi ve be-ma'nā kīne. [t-e-r] **Metāre:** Ma'rūf bulgārīden **23** ve köseleden sefer için itdükleri şu zarfı. [t-n-c-v-ş] **Metencūşe:** Sünbül-i Rūmidür ki çetük **24** otunuñ bir nev'idür, sünbülligi yokdur, ḥaḳīkatde zühümetinde ve rāyiḥasında sünbül-i Hindūya **25** müşābih olduğundan ötüri sünbül dirler. [-t] **Mete:** Mişkab ki neccārlar aletindendir. Ni'metī **26** ve güve ve mū-tāb ma' nāsına daḥı nakl eylemiş. [ḥ-n-d] **Maḥande:** Yılan ve sā'ir aña beñzer ḳarnı üzerine **27** yūriyen ne var ise ve her böcek ki ḥareket ider, 'Arabca ḥāme dirler, cem'idüp hevām **28** dirler. Māverā'ün-nehr lügatidür. Maḥande der-est dirler bir kimesnenün ḳaftānına ḥaşerāt-ı arzdan **29** nesne düşse. **Beyt:**

Çü şod mest ez-ū sūy mī-devīd

Bürehne ber-endām-ı o der-maḥīd

[ḥ-y-d] **30 Maḥīde:** Bu lügat *nūmle* ve *yā* ile rivāyet olındı. [r-e-ğ] **Merāga:** Ğaltīde ma' nāsına ve 'Acemde bir şehir **31** adıdur ve çerāgāh u ḥ'ābgāh-ı sūtūrān. [r-ḥ-ş] **Meraḥşe:** *Ḥanuñ* sükūniyila benefşe veznine zışt **363b/01** ve murdār ve necis ü şūm ma' nāsına. **Müncik:**

Āmed nev-rūz u nev-demīd benefşe

02

Ber-mā ferḥunde bād u ber-to meraḥşa

[r-d-e-n] **Merdāne:** Erāne dimekdür ve börekçiler yufḳa yayacağ aletine dirler. **03** [r-d-m-e-n] **Merdmāne:** Kişiyne dimekdür. [r-z-n-c-v-ş] **Merzencūşe:** Nebātātdan serḥoş eyler bir nesnedür **04** ve müşhildür. Ba'zılar muḥlaḳā müsekker nesneye dirler dimişler ve merzencūş ma' nāsına cāru'llāhi 'allāme-i **05** Zemaḥşerī, Fā'īḳ nām lügatinde bu ḥadīş-i şerīfün *ḥallefete fikemü's-şāḳaleyn kitābu'llāh u 'izzetī* **06** şerḥinde böyle nakl

eylediler ki: El-ḳaratü'l-aşîre vehiyü'l-merzencüşe li'innehâ lâ tenbet illâ şu'bedan **07** [r-m-e-z] **Mermâze**: Tuḥfe. **Merre**: Hesâb u ḳıyâs ve kerre ma'nâsına. [-z-] **Meze**: Zâ'i 'Arabîyile ṭad **08** çâšnî ma'nâsına zammıla daḫı mervîdür. [j-y-d-h] **Mejîde**: Şıramana didükleri oyun zâ'i 'Arabîyile **09** daḫı mervîdür. [s-t-k-e-r] **Mest-kâre**: Serḫoş eyleyen nesne ve dâ'imâ serḫoş yürıyen **10** kimesne. **Bejt**:

Meh-i men ḫarâb geştem ze-ruḫet be-yek nezzâre

Nazarî ze-to 'afıyu'llâh çı mî-best mest-kâre

11 [s-t-n] **Mestîne**: Bozca aş. [s-ḫ-r] **Mashara**: Maşharalık iden kimesne. **Meske**: Tereyağı **12** 'Arabca *zubb* dirler. [ş-e-r] **Meşâre** Meşgale ve evlek ve ḳarıḳ. [ş-e-ṭ] **Meşşâta**: Gelinüñ **13** yüzini zînet iden 'avrat 'Arabîdür, Fârsîde daḫı şâyi'dür. ('):

Hâcet-i meşşâta nî-st rüy-ı dilârâm-râ

14 [ş-ḫ-t] **Meşhata**: Bir nev' şâfi ḫalvâdur, 'Arabîde meşâş dirler **15** ve rüy. Be-kesri'l-mîm ve fetḫü's-sîni'l-mühmele. *Şihâh-ı Rûmda* böyle naḳl olunmuş. [ş-ğ-l] **Meşgale**: Âşüb **16** ve fitne. [ş-k-z] **Meşkeze**: Saḫtiyândan döşenecek nesne. [ş-ṭ-b] **Maştaba**: Câygâh, 'üryân 'Arabîdür. **17** Fârsîde daḫı şâyi'dür, cem'î maşâṭıba gelür. [' -d] **Ma'de**: Ḳurşak, ḫavşala ma'nâsına. [' -t-v] **Ma'tüh**: Kem 'aḳl ma'nâsına 'Arabîdür. [ğ-e-r] **Megâre**: Taḫlarda yirler ki içine âdem ve sâ'ir ḫayvânât **19** girer, 'Arabîde gâr u kehf dirler. [ğ-n-d] **Mağunde**: Çirk ü päs ve kemre ki ḫayvânüñ zekerinde ve **20** ḳoltuğında ḫâşıl olur ve çıban ve kemük şınduḳdan soñra çevük biten ve ba'zılar ur **21** didükleri 'illetdür ki atda ve âdemüñ bedeninde ṭomalur çıkar, günden güne büyür, ḳârpüz ḳadar **22** daḫı büyük olur, eṭbbâ *sel'at* 'illeti dirler ve ba'zılar yildür ki bedende cem' olur ṭomalur **23** çıkar didiler. ḫaḳ budur ki ism-i 'âmdur. Her nesne ki bedende yumrılanır, çıkar, 'ayblu eyler, her **24** neden gerekse olsun, mağunda dirler lük ma'nâsına. **Şems-i F.**:

Havâdiş-i düşmenânet-râ be-kîne

25

Berâred dîdehâ hemçün mağunde

Şihâh-ı Acem şâhibi ḳurdâşeni didükleri 'illet ma'nâsına naḳl **26** eylemiş. [l-e-j] **Melâje**: Boğazlağı ki kızıl görünür. [l-e] **Melâh**: ḫaşîr ḳamışı. [n-e-r] **Menâre**: Ezân **27** okıyacak yir, me'zene ma'nâsına. [n-t-c-v-ş] **Mentecüşe**: Çetük otı *nûmla tâ* arasında taḳaddüm ü te'eḫhür **28** vardır. Mevlânâ ḫalîmî *mîm*den soñra *nûn* maḫallinde îrâd eylemiş, iki vechile câ'izdür. [n-d] **Mende**: **29** Ḳulpı şınuḳ desti ve bardaḳ ve sâ'ir şınuḳlarda daḫı isti'mâl olunur. **Şems-i F.**:

Revâ ne-buved ki bâ-în faẓl u dâniş

30

Buved şürb ü ḫorem dâ'im ze-mende

[n-z] **Menze:** *Vesīletü'l-Maḳāşid* şāhibi 31 mende ma' nāsına naql eylemiş. [n-z-l-g-e] **Menzilgāh:** Orun ve konak yiri. [-n-] **Mene:** Çeñe. [v-y-z] **Mevīze:** 364a/01 *Zā*'i 'Arabīyle siyāh dānelerdür. **Mevīje:** *Zā*'i 'Acemīyle sülügen ve ol nesnedür ki 'avratlar süd ile 02 yüzlerine sürerler. **Meh:** Ay, māh lafzından muḥaffefdür ve yok dimekdür. **Beyt:**

Pey-i dey ze-rüy-ı zemīn bud gūsil

03

Meh-i neyyir-veş bādā meh-i dāniş mehi-i dil

Mehce: Şancaḳ başı. **Ḥayrī:**

Tā livāyet rāz-ı rif' at mehce-i zerīn şevd

04

Mihr ez-ān der-būteeş ḳurş-ı zerī be-güdāḥte

[h-y-v] **Mehīve:** Balıḳ yumurdasını 05 ba' zı ebzār u edviye ile güneşde ḳurudup yirler.

[y-b] **Meybe:** Ayva şarābı, ism-i Fārsīdür. 06 [y-ḥ-e-n] **Meyḥāne:** Şarāb evi. [y-k-d]

Meykede: Mişlihu. **El-Mīmi'l-Meksüre** [l-'-ḳ] **Mil'aḳa:** 07 Ḳaşıḳ, laḳt 'Arabīdür, Fārsīde daḥı şāyi' dūr ve evzānda daḥı i' tibār olunur, otlar 08 vezninde mişḳāl vezninde bir mişḳāl murād olunur ve ma' ācīn emşālī nesnelere vezninde 09 dōrt mişḳālī murād olunur. **Mih:** Ulu, seyyid ma' nāsına ve büyük kih muḳābili. **Ḥusrev:**

10

Ḥarf-i tıflān-ı zīrek ez-keh ü mih

Penc-şenbe bih āyed ez-şenbih

Ve yok, ne ma' nāsına. **Mirsele:** Şaçak 11 ve pūskül ve gerden-bend-i dırāz.

Beyt:

Mirsele bend-i güher kān-ı cūd

Silsile peyvend niżām-ı vücūd

12 **Diger:**

Sābıḳa sālār-ı cihān ḳadem

Mirsele peyvend gelü-yı ḳalem

[h-r-g-e] **Mihrgāh:** Gönül. [h-r-g-y-e] **Mihr-giyāh:** 13 Muḥabbet otı dimekile ma' rūf u meşhūr olan ot, mihrgiyā ma' nāsına. Ni' meti maḥbūb u maḥbūbenüñ 14 yūzi ve tāze vü ter mīve ki kökinde lezzet bulmuş ol kīmyāger ma' nāsına naql eylemiş. 15 [y-e-n]

Miyāne: Ḥaḳḳ-ı vasatūñ çāḳ ortasıdur ki ta' dide ḳābil olmaya anuñ adıdur, miyān 16 muṭlaḳā mā-beyndür. [y-t] **Mīte:** Güve. [y-ḥ-k-d] **Miḥ-kede:** Ḍarb-ḥāne. [y-d] **Mīde:** Zenān-ı pāk. [y-r] **Mīre:** 17 Düzenlik ve ittifaḳ ve ta' ām ma' nāsına. [y-j] **Mīje:** Kirpik, müje 'Arabīde *hedeb* ma' nāsına. **Firdevsī:**

18

Ser-i mīje kerdend her dü-pür āb

Zebān berküşādend ber-āfītāb

[y-ş-t] **Mişte:** Cühūdlar mu' allimi. 19 [y-ş-y-n] **Mişine:** Ḳoyun sürisi. [y-'] **Mi' e:** Ḳara

gönlük. [y-f-h-t] **Mifahte**: Şol taze üzüm ki 20 şuyı bir miqdâr çekilmiş ola, ta'rib idüp mifahtec dirler. [y-l-e-v] **Milāve**: Şäkirdāne ma'nāsına. 21 [y-n] **Mine**: Cennet ve şırça mīnū ma'nāsına. [y-v] **Mive**: Ādemī yidügi yimişdür ki 'Arab *fākihe* 22 dir. Ber ile bār u mīvenüñ farkı ber lafzında beyān olınmışdur. [y-v-y-z] **Mivize**: *Zā*'i 'Arabīyile ol 23 dārūdur ki ta'rib idüp mivizec dirler ve e'tibbā zenbībū'l-cebel dağı dirler. **Mivije**: 24 *Zā*'i mu'ceme ile şarmaşık leblāb u 'aşeğa ma'nāsına. [y-v-y-n] **Mivine**: Ol budağdur ki ağaca 25 terbiyet için evvel-i bahārda keserler. **El-Mimi'l-Mazmūme** [-c-] **Müce**: Kirpik, müje ma'nāsına. 26 [h-e-t] **Muḥāta**: Sebistān didükleri dārū. [r-d] **Mürde**: Öli, *meyyit* ma'nāsına. [r-s-l] **Mürsele**: 27 Āncidür, berefkenend 'Arabidür ve reşāh dağı dirler. [r-ğ-e-n] **Murgāne**: Yumurda, beyza ma'nāsına. [r-ğ] **Murğa**: 28 Ni' meti mişlihu dimiş. [j-d] **Müjde**: Muştluk ma'nāsına ism-i maşdardur, taşarruf olınan maşdarı 29 müjde dāden ve müjde kerdendür. [j-d-g-e-n] **Müjdegāne**: Muştluk, müjdegān ma'nāsına. [-j-] **Müje**: Kirpik, 30 *hüdb* ma'nāsına. **Müze**: *Zā*'i 'Arabīyile mişlihu. Sā'ir adları mücegān lafzında meşūrdur ve tad, çāşnī 31 ma'nāsına. [s-t] **Muste**: *Sīn*-i mühmele ile ündeک ve kuş öyini ki kuşa yidürürler ve anuñıla 364b/01 kuşu ündürürler. [s-y-c] **Müsiçe**: Müsiçe lafzından muḥaffedür. [ş-t] **Muşta**: *Sīn*-i mu'ceme ile 02 bābüccılar ve başmaççılar muştası ve ḥallāc toqmağı ve muṭlakā toqmaq ma'nāsına. [ş-k-z] **Müşkeze**: Bulgārī 03 didükleri hoş koḥulı geven ve saḥtiyān döşek. [ğ-e-k-c] **Muğākçe**: Muğāk lafzınıñ taşğiridür. 04 çukurcağ demek olur. [ğ-n-d] **Muğande**: Qurdāşeni didükleri 'illet. [v-ç-y-n] **Müçine**: Minkāş 05 ki anuñıla kıl yolarlar. [v-r-ç] **Mürçe**: Erbāb-ı lügat qarınca ma'nāsına naql itmişler ammā ma'nā-yı 06 terkībisi uvağ qarınca olmaq iktizā ider ve uşaq, qaraca boncuğ. [v-r-d-e-n] **Mür-dāne**: 07 Mersīn yemişi ve gülgünī reng. [v-r-y-e-n] **Müryāne**: Şol pās ki demüri delük delük eyleyüp 08 hergiz şaykal ile gitmege kâbil olmaya. [v-r-y] **Müriye**: Şu küngi ve qara boya Ni' meti mürekkeb ma'nāsına da gelür 09 dimiş. [v-z] **Müze**: Edük ki cizme dağı dirler. [v-s-y-c] **Müsiçe**: Mişkāl didükleri sāz ki 10 çalarlar ve qumrıya beñzer bir nev' kuşdur, 'Arabca *dubsiyy* dirler *Vesiletü'l-Maḳāşid* şāhibi Türkice ügeyik 11 dirler *vehüve tayri levnihu beyne's-sevād ve'l-ḥumreti* dimiş. [v-s-t-r-d] **Müsterde**: Tazlağ baş. [v-y-ç-y-n] 12 **Müy-çine**: Minkāş. [v-y] **Müye**: Ağlamak ma'nāsına ism-i maşdardur. **Tüsī**:

Sipehdār bā-ḥayl-i o hem-künān

13

Girift ez-berş müye-i ğam-künān

[v-y-y-] **Müyine**: Kūs ki seferlerde ḥarb 14 güninde ve pādīşāh geçmelü olıcağ çalarlar. [h-r] **Mühre**: Ol ki anuñıla kāğıd u bize şaykal 15 ururlar ve boncuğ ve oñurğa

Ḳaraḥiṣārī ve dükkān u sikke ma‘ nāsına da naql eylemiş. **16 Esedī:**

Kocā ḥaṇçereṣ rezm sāzī girift
Hemī der-kefeṣ mūhre-bāzī girift
17 Heme mūhre k’enver hevā bāḥtī
Ser ser der-ān buved k’endāḥtī
Berāmed dūm-i mūhre gāv-dūm
Ḥurūṣān ṣod ez-ḥām rūyīne ḥum

18 ‘Unṣurī:

‘Ukūs bā-mūhre ber-ṣod behem
Ze-ṣīpūr u ez-nāy berḥāst dem

19 Nev’-i Evvelehu En-Nūni’l-Meftūḥa 20 [e-ḥ-d-e] **Nāḥdāh:** Mehter-i mollā-ḥān, ‘Arabca *rubbān* dirler. [e-ḥ-n-b-r-e] **Nāḥun-berāh:** Dırnaḳ kesecek **21** ḡayrı adları *nāḥun-būr* lafzında mezkūrdur. [e-ḥ-n] **Nāḥne:** Gözde olan *ḡafiret* ‘illetine dirler. **22** Bıñarı cānibinde perde biter, tīz ‘ilāc idüp gidermezler ise her gün ziyāde olup **23** bebegi örter, gözi görmez eyler. Eger gözün etrāfında büyüyüp biter ise *sebel* dirler. **24** Ni‘ metī nāḥne, itdirsegine dirler demiş. [e-r] **Nāre:** Ḳabbān dili, ‘Arabca *remmānū’l-ḡabbān* dirler. **25** [e-s-t-v-d] **Nā-sütüde:** Ḥ’ār u zelīl ve yaramaz kimesne. [e-s-r] **Nāsire:** Altun ve aḳçenün geçmezi **26** ve muṭlaḳā her nesnenün geçmezine dirler ve faḳīr, gedā ma‘ nāsına. [e-f] **Nāfe:** Göbek ve mecāzen göbek **27** miskine daḥı ıtlāḳ olunur. **Ümīdī:**

Muḳallidān-ı suḥan ez-ḡayr-ı Ḥak hemī-gūyend
28 Ki būy-ı meṣ ne-yāyed ü ger ze-nāfe-i ḥar

Ve degirmi yaṣduḳ ve meṣḥūr görkdür ki derinün göbegi yirinden **29** olana dirler, bi’l-ḳāf. [e-f-v-r] **Nāḳüre:** Borı ve ṣūr ma‘ nāsına naql itmiş *Cāmi’ü’l-Fürs 30* ṣāḥibi ve meṣrebe. [e-g] **Nā-gāh:** Vaḳitsüz, aṅsuzın ma‘ nāsına. Sā’ir adları nā-gāḥān lafzında **31** meṣtūrdur. [e-g-r-v-y] **Nā-girūye:** *Kāf-ı* ‘Acemiyile kāfir ma‘ nāsına. [e-g] **Nā-geh:** Nā-gāḥ lafzından taḥfif **365a/01** olunmuşdur. [e-l] **Nāle:** İñildi. [e-m-v-s-g-e] **Nāmūs-gāh:** Maḳām-ı Cibrīl ‘*aleyhi’s-selām*. [e-m] **Nāme:** **02** Ṣol mektūba dirler ki ‘unvānında yā āḥirinde yā ikisinde bile ad yazıla, biti, mektūb ma‘ nāsına. **03** [e-n-ḥ-v-e] **Nān-ḥ’āh:** *Vāv* resmīdür. *Elif* ṣābitdür. Rāḥ u māḥ ḳāfiyesinde bir ma‘ ruf dārūdur **04** ve dilenci, *sā’il* ma‘ nāsına. Ni‘ metī Fārsī ma‘ nāti ṭalebū’l-ḥabez li-kevne yeṣhiyi’t-ṭa‘ām u ḥuṣūṣā **05** izā ce‘ālī fi-‘acīni’l-ḥabezi ve ḥabez ü hüve’l-kevfi’l-mülūkī ve ḳayle hüve nev’ mine’l-kemmūn ve ḳayle hübe bedze’ṣ-ṣaḡiri’l-cebel. **06** *Cāmi’ü’l-Fürs* ṣāḥibi Anīsūn otı demiş. [e-v-j] **Nāvje:** Tekne. [e-v] **Nāve:** Her nesne **07** ki içi oyılmış ola, ism-i ‘āmdur. Tekne ve oluḡa ve sā’ir bunlar gibi içi ḳovuḳ aḡaçdan olan **08** nesnelere dirler.

Ekşer budur ki balçık teknesine dirler. **Şems-i F.:**

Felek çün gül keşed ber-bām-ı kaşreş

09

Be-rized z'ān hilāleş şekl-i nāve

Ni' metī imām duracak yir, mihrāb ma' nāsına nakl eylemiş. [e-h-y-d] **10 Nāhīde:** Zühre yılduzı, nāhīd ma' nāsına. [e-y-c] **Nāhiçe:** Māsūra. [e-y-r] **Nāyire:** *Rā* 'i mühmele ile **11** lüle ve aña müşābih olan nesnelere isti' māl olunur. Şi' rde hurūf-ı kâfiyeden birisinin **12** adıdır ve hurūf-ı kâfiye kavlı-i meşhūr üzre toktuzdur. Esāmisi bu beytde **13** mezkūrdur. **Beyt:**

Revī vü ridf ü diğer kayd u ba' d ez-ān te-'sīs

14

Daḥil ü vaşl u hurūc u mezīd ü nāyire-dān

Nāyire şol ḥarfe yā daḥı ziyādeye dirler ki mezīde **15** mülḥak ola, bu beytde *mīm* ü *şin* gibi.

Beyt:

Dil ki be-dest-i to süpürd sitemeş

Bāz deh ey cān ki ne-bord sitemeş

16 *mīm* mezīd *şin* nāyiredür. [e-y-j] **Nāyije:** *Zā* 'i mu' ceme ile siñeklenmiş ekin **17** ve sâ'ir nebātātūñ baldırı ve nāyuñ taşgiri düdücük ma' nāsına ve lüle-i ḥammām ve oluq ve zeker ve aña **18** müşābih nesnelere ve nişār olan şaçu aqçesin ve yirden kömeş direcek nesne. [e-y] **19 Nāye:** Kamış düdücük ve lüle. [b-r-d] **Neberde:** Bahādur ve güzīde. Fāzıl-ı Muḥakkik *Deḳāyīku'l-Ḥakāyīk*da **20** böyle taḥkik ü tedkik eylemişler ki lafz-ı berde ki *nūn*-ı aşlı olup mürekkebe olmaya, cenge **21** iḥtişāşı olan nesneye dirler, ādemden, atdan ve sâ'ir ālātadan olsun, aşlı neberddür. **22** Ceng ma' nāsına niteki bu beytten zāhirdür.

Beyt:

Ferāmuz ze-biş peder şod çü kerd

23

Be-pirüzem rüzgār neberd

Şol atluya ki şavaş eri ola, cenge yara neberde-süvār dirler ve şol **24** libāsa ki şava giyesisi ola, neberde-ḳabā dirler, niteki bu beytten zāhirdür. **Beyt:**

25

Be-yārīd güftā sipāh-ı me-rā

Ne-berde-ḳabā vü külāh-ı me-rā

Neberdenūñ āhirindeki *hā*-i sākīn iḥtişāş **26** içündür. Nāfedeki, tābedeki, pātābedeki *hā* gibi. Bir lafz-ı neberde daḥı vardır ki lafz-ı mürekkebdür. **27** Bir cüz'i *nūn*-ı meftūḥadur ki Lisān-ı Fārsīde nefy içündür. Her ne kelimenūñ ki evveline **28** dāḥil olur, ol kelimenūñ medlūlinūñ nefyin ifāde ider. Bir cüz'i daḥı berdedür **29** ki ma' nāsı esirdür, ne-berdenūñ ma' nā-yı terkībisi sebī olinmamışdur, berdenūñ **30** sâ'ir tafşili

maḥallinde beyān olınmışdır. [b-z] **Nebze:** Laḳab, ‘Arabīdür. [b-h-r] **Nebhre:** Geçmez aḳçe 31 ve sā’ir cemī‘ metā‘ uñ geçmezine dirler, nāsere ma‘ nāsına. ‘**Unşurī:**

Metā‘ er çi nebhre-est ‘ arz mī-dārem

Be-pīş-i nāḳıd ra’ y-ı to ğaşş u şemīn-rā

365b/01 Ve faḳīr, gedā ma‘ nāsına. Ta‘ rīb **02** idüp behrece dirler. [b-y-r] **Nebire:** Türkīde torun didükleri ki oğul oğlı ve kız oğlıdır. **03 Şems-i F.:**

Ḥudāvendā to çendānet beḳā bād

Ki sabt-ı ḥ’iş-rā bīnī nebire

[b-y-s] **Nebise:** Ni‘ metī **04** mişlihu dimiş. [ḥ-k-l] **Naḳkele:** Çetüñ ḳoz. **Lebībī:**

Ger çi saḥtī çü naḳkele mağzet

05 Cümle bīrūn konem be-çāre giri

Naḳkelūn ma‘ nāsına. [ḥ-l] **Naḳle:** ‘Aşā vü na‘ leyn. **Şems-i F.:**

Eyā şāhī ki her sā’ il ki āyed

06 Be-dergāh-ı to bī-destār u naḳle

Ze-cūd u baḥşiş-i to bāz kereded

Ze-zer pür kerde şā‘ ü kīs ü pelle

07 [r-k] **Nerke:** Çerke, yecūzu bi’l-kāfi’l-‘Arabī ve’l-‘Acemī. [r-m-e-d] **Ner-māde:** **08**

Ḥunşā, hem erkek hem dişi. [r-m-v-r] **Nermüre:** Şalıncaḳ. [r-m-v-l] **Nermüle:** Mişlihu sā’ir esāmīsi **09** bād-pec lafzında mezkūrdur. **Nerre:** Taz‘ if-i *rā* ile mevc ma‘ nāsına.

Nere: Taḥfif-i **10** *rā* ile erkek, ner ma‘ nāsına ve muṭlaḳā ālet-i tenāsüle dirler, ādemūñ ve sā’ir ḥayvānuñ cemī‘ sine **11** iṭlāḳ olunur. [r-y-n] **Nerīne:** Erkek, ner ma‘ nāsına. [z-ğ-d]

Nezgade: Ağrıdan deprenmez, mufaşşal **12** didiler ki teşennuc a‘ żadan ‘ibāretdür.

Eşāḥḥ u efşāḥ *zānuñ* sūkūnı vü *ğaynuñ* fethasıyladur. **13** *Zāl-ı* mu‘ ceme bābından ve

‘aks-i *dāl-i* mühmele bābından cā’izdür. [z-l] **Nezle:** Ma‘ ruf ‘illetdür ki başdan **14** iner.

[j-] **Neje:** *Zā’-i* ‘Acemīyile av oku ve ğuşşa ma‘ nāsına. [s-t-v] **Nestüh:** Ol kimesneye

dirler ki **15** ceng-i ḥarbden ve uruşdan ve sözden yüz çevirmeyüp mütenevvir ü mu‘ ānid ola ve bir **16** pehlivān-ı nām-dāruñ adıdır. **Firdevsī:**

Be-nezd-i fer-i pir ze-nestüh buved

Ki terdik-i o leşker-i enbüh buved

17 **Beyt:**

Be-fermūd tā ter ü nestüh şod

Çep-i leşker-i şāḥ çün kūḥ şod

Esedī:

18 Hemān cā ki merz-i ferestüh buved

Dezī cāy-ı dozdan nestüh buved

[‘-r] **Na‘re**: Çağırmaq. [ğ-m] **19 Nağme**: Hoş āvāz. [k-e-r] **Neḳkäre**: Ma‘ ruf çalgı. [k-e-f] **Neḳāfe**: Cāme-dān. [m-e-z-g-e] **Namāz-gāh**: **20** Muşallā. [m-s-k-v-d] **Nemesküde**: Tuzlu et başdırma didükleri lahm-ı ḳadīd ma‘ nāsına. [v-e-c-s-t] **21 Nev-āceste**: Yeñi dikilmiş bāğ. **Laṭīfi**:

Bāz īn dil-i pejmurde der-hicr-i to be-hūste

22

Der-kūy-ı to şod tāze çün bāğ-ı nevāceste

Vāv-ı resmīdür. [v-e-d] **Nevāde**: Torun, nebīre ma‘ nāsına. **23** Ḳaraḫişārī ve kızoğlan ma‘ nāsına da gelür dimiş. [v-e-d-h-d-ḫ-t-r-y-n] **Nevāde-dūhterīne**: Kız **24** oğulları ve kızları. [v-e-s-t] **Nevāste**: Kerpiç ve kiremid ki bir biri üzerine yığılmış ola **25** ve ḳalū Ebū ‘ Abīde hüve’l-lezī yessemī bi’l-Fārsiyyeti’l-berāsaḳ u ḳadīşaḫḫ bi’z-zammin-nūn. [m-l] **Nemle**: Ebleh **26** ma‘ nāsına. [v-e-s] **Nevāse**: Torun, nebīre ma‘ nāsına. ḡayrı adları nebīre lafzında mezkūrdur. [v-e-ş] **27 Nevāşe**: *Şīn*-i mu‘ ceme ile yapu arasında olan balçık. [v-e-l] **Nevāle**: Ḡā’ib-i baḫşī ve zelle ve loḳma. **28 Beyt**:

Ḥān-ı to-rā īn dü nevāle suḫen

Dest be-kerd-est ber-dest kon

Ve Ḥorāsān **29** vilāyetinde loḳma-i ḳāḏī dirler. Bir nev‘ ta‘āmdur. Ni‘ metī ve diki dikilmek ve bir şan‘ atı yeñi öğrenmek **30** ve yeñi öğrenici, nev-heves ma‘ nāsına da gelür dimiş. [v-e-v-r-d] **Nev-āverde**: Bid‘at u yalan ve kızb **31** ma‘ nāsına. [v-v-e-r] **Nev-bāre**: Tervende. [v-b-e-v] **Nev-bāve**: ‘ Arabīde *bākūret* ve *bāşūret* ma‘ nāsına. [v-b-r] **Nevbere**: **366a/01** Mişlihu. [v-b] **Nevbe**: Mişlihu. Sā’ir esāmisi nevber lafzında meşṭūrdur. ‘ Arabīde vaḳt ma‘ nāsınadır. **02** Türkīde de müsta‘ meldür. [v-r-d] **Neverde**: Neberde ma‘ nāsına. Lisān-ı Fārsīde *vāv* ile *bā* arasında **03** tebdül ü tevāḫī vardır ve selmen ki cüllāhlaruñ önlerinde arḳurı durup bizi toḳudukça **04** aña şarduḡı aḡaçdur ve yumrı yir. [v-k-r-d] **Nevkerde**: Torun, nebīre ma‘ nāsına. [v-n-d] **Nevende**: **05** Tiz fehm, serī‘ü’z-zihn ma‘ nāsına ve bi’z-zamm. [v-y] **Nevīh**: Yeñiyile ve tāze çıḳmış fidān oḡulduruḳ **06** dirler Türkīde, ‘ Arabīde sere‘ dirler ve özdek. **Ne**: Ḥarf-i nefydür, yok dimekdür, āḫirindeki **07** *hā*, *hā*’i ‘ alāmetdür ve ḡāh olur ki *hā*’i aşliyle telaffuz olunur. Çeh ü reh ḳāfiyesinde. **Ḥusrev**:

08

Ḡulgüle-i dil şenīdem ez-zenaḫeş

Gev suḫen ez-derūn çi mī-güft

Güfemeş tiḡ mī-zenī ber-men

09

Ḥande zed ne-bāz ne mī-güft

Ammā ḫaḳ budur ki bunuñ emşāli zarūret-i şī‘re maḫmūdür. Fāzıl-ı Muḫaḳḳık **10**

*Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳ*da böyle taḥḳīḳ ü tedḳīḳ eylemişler ki *nenüñ* aşlı *nādur*. *Elif* hıḳf idüp 11 yirine *hā* 'i 'alāmet getürmişlerdür. Niteki bu beytden zāhirdür. **Beyt:**

12 Ān ne men bāšem ki rüz-ı ceng bīnī pūşt-i men
Ān menem k'ender miyān-ı ḥāk u ḥūn bīnī seri³²⁰⁵

Ne o ḳalur ne bu 13 diyecek yirde 'Acem ne ān be-māned ü ne in dir. Niteki bu beytden zāhirdür. **Beyt:**

14 Ne 'ömr-i Ḥıẓr be-māned ne mülk-i İskender
Nizā' ber-ser-i dünyā-yı dūn me-kon derviş

Ne 'ömr-i Ḥıẓr be-mānedüñ ma'nā-yı 15 aşıyesi 'ömr-i Ḥıẓr ḳalur degildür dimekdür. Ol *nūm* ḥarf-i āḥir evveline ulaşıdurıcaḳ ol hıḳf 16 olan *elif*den bedel bir *yā* getürürler. Meşelā ne-yem dirler niteki bu rubā'ide vāḳi' olupdur. **Rubā'î:**

17 Hemī āyed ez-ḥaḳ nidā muttaşıl
Tecevvü' terānī tecerrüd teşil
Zenem āteş-i 'aşḳ der-ḳā'ināt

18 Ne-yem men z'āb u ne-yem men ze-gil

Ammā ḳaçan ol *nūn* isme muttaşıl olsa, *elif*den bedel lāzım 19 olmaz, bi'z-zāt muttaşıl olur, ne-dānem dirler. Niteki bu beytden zāhirdür. **Beyt:**

20 Men ne-dānem fā'ilātün fā'ilāt
Şi'r güyem bihter ez-āb-ı ḥayāt

Ne-dānemüñ ma'nā-yı terkībisi bilür 21 degülindür. [h-e-l] **Nehāle:** Ve bi'l-kesr. Kemīn-gāh ve şayyādlar şayd ürkmemek için içine girüp 22 gizlendükleri gümele. **Şems-i F.:**

Ġazāl-ı āsmān āyed be-dāmeş
Eger nīrüş bāşed der-nihāle

Diger:

23 Tā dilem efkende z'aşḳ be-nāle
'Aşḳ-ı to ber-cān u dil nihād nihāle

[h-e-l-y-c] **Nehāliçe:** Yaz günlerinde döşendükleri 24 nesne, Türkide daḥı müsta' meldür. [h-r] **Nehre:** Yayuḳ, anuñıla yoḡurtdan yaḡ çıkarurlar ve 25 güveç, geviş.

Kātibi:

Ḥançer nī-dehre-i eyyām buved

³²⁰⁵ (O ben deḡilim ki savaş gününde senin arkanda durayım, ben oradayım ki toprak ve kan arasında başımı görebilirsin.)

Nehre-i dey behre-i Behrām buved

[h-n-b-h-r] **Nehenbehre**: Hadden 26 aşuru büyük nesne. [h-m-e-z] **Nehmāre**: Mişlihu. [y-d-f] **Neydefe**: İç ton yakası ve ağı. 27 **En-Nūni'l-Meksūre** [-j-] **Nije**: Hālī mütegayyir olmuş gerekse şolmağıla yā 'āciz kalmığıla 28 yā ğuşşa ile yā ğazabıla ki heybetlü olur ve o ħ'āce vü inanacaq kimesne, nejend ma' nāsına sā'ir 29 esāmisi ve tafşīli anda mezkūrdur. [s-y] **Nise**: Viresi. **Hāfız**:

Çemen hikāyet-i Ürdī-i Behişt mī-güyed

30

Ne 'ārif-est ki nesih ħarīd u naqd-i behişt

[ş-e-s-t] **Nişāste**: Ma' ruf nesne ki buğdaydan 31 iderler, ekşer ħalvālarda isti' māl olunur.

[ş-e-n] **Nişāne**: 'Alāmet-i nişān ma' nāsına ve oğ nişanı 366b/01 [ş-ğ-v-e-r] **Niş-ğ'āre**:

Geviş ki tavar ağız yim yidükden şoñra çiyner. *Vāv*-ı resmīdür. Sā'ir 02 adları, neş-

ğ'āre lafzında mestūrdur. [ş-r] **Nişre**: Ni' metī gönlek ma' nāsına naql eylemiş. [ş-s-t-g-e-

h] 03 **Nişest-gāh**: Oturacak yir ve oturağ yiri. [ş-s-t-n-g-e] **Nişesten-gāh**: Mişlihu. [ş-k-r-

d] 04 **Nişkerde**: Bıçku ki başmağçılar ve serrāclar āletidür, ' Arab ezmīl dir. **Bejt**:

05

Be-nişkerde be-borīd zen-rā gelū

Tüfū ber çonin nā-şekibā tüfū

[ş-v-e-r] **Nişvāre**: Geviş, neş-ğ'ār ma' nāsına ve a' lām-ı 06 ricāldendür. [ş-v] **Nişve**:

Keyfiyyet-i cūş u ħurūşī. **Bejt**:

Sākī kadeh be-merdüm-i ħüşyār dih ki men

07

Dārem henüz nişve ez-sāğar-ı elest

[f-c] **Nifce**: Gelincik. [g-e] **Nigāh**: Bağmağ, gāh olur zārūret-i 08 vezniçün evveline bir *elif* getürürler. **Firdevsī**:

Sebük-i süy-ı gehvāre an-gāh kerd

09

Be-porsīd ez-ān tıfl-ı deh-rüz merd

Merdden murād 'azīz-i Mışrdur ki Hāzret-i Yūsufun 'aleyhi's-selām aĥvālini 10

gehvārede olan tıfldan su'āl eyledi ve şaklamağ ve 'ilm. [g-n-d] **Nigende**: *Kāf*-ı

'Acemiyile ma' ruf 11 degildür. Türkide de şāyi'dür. [-g-] **Nigeh**: Nigāh lafzından

muĥaffefdür. **Nih**: *Hā*'-i aşliyyile ço dimekdür. 12 [h-e-d] **Nihāde**: Çonmuş, ne-nihāde

çonmamış ma' nāsınadır. **H'āce Hāfız**:

Bişnev in nükte ki ħod-rā ze-ğam āzāde konī

13

Ĥün-ħorī ki taleb-i rüzī ne-nihāde konī

Mezkūr beytden murād budur ki 14 rızğ muğadder ü vüşülī muğarrerdür ve muğadder

olmayan rızkuñ ħuşūli mu' assırdur, müyesser degildür, 15 kütüb-i ekābirde bu vechile

mezbūr u meşūrdur ki kesb ü sa'y teksīr-i māla sebeb olur, rızğ 16 ziyādeligine bā' iş

olmaz, zîrâ rızık muqadder olandır. Her kesb olunan rızık, taqdîr 17 olınmış degildir. Pes muqadder olmayanı taleb ‘abeş zaḥmet ve bî-fâ’ide-ta‘ab u mücib-i 18 ḥamâqatdur. **Bu mes’elede** ḥilâf yoḡdur ki Ḥ`âce Ḥâfîzuñ mezkûr beytde murâdı budur. **19 Ammâ** ḥilâf bundadır ki muqadder olan rızıkta taleb lâzım midur yoḡsa bî-cüst ü cü **20** vâsıl olur mı, Ḥaḡ cell ü ‘alânuñ Furḡân-ı ‘Azîm ü Ḳur’ân-ı Kerîminde olan emr buña delâlet **21** ider ki lâzım olmaya, niteki sûre-i Âl-i ‘İmrânda “*in-nallâhe yerzuḡu men yeṣa’u bigayri ḥisâb*”³²⁰⁶ **22** sûre-i Hûdda “*Ve mâ min dâbbetin fi’l-arḡi illâ ‘alâ Allâhi rızkuḡa*”³²⁰⁷ ve sûre-i Ṭalâḡda **23** “*Ve yerzuḡu min ḡayṣu lâ yaḡtesibu*”³²⁰⁸ buyurur ve Resûl-i Ekrem ü Ḥabîb-i Mûkerrem *ṣallallâhu ‘aleyhi ve sellem* buyurmuşdur **24** **25** Nitekim Sîmurḡ-ı Ḳâf, yaḡîn-i sultânü’l-‘arifîn, Mevlânâ Celâlü’l-milleti ve’d-dîn ḡaddese sırrahu **26 Meṣnevî**lerinde buyurur. **Beyt:**

Rev tevekkül kon me-lerzân pâ vü dest

Rızık-ı to ber-to ze-to ‘âşık-ı to-râ-st

27 ve ba‘zî ‘ulemâ ta‘affûf için ḡelâl taleb itmek farzdur dimişler, ba‘zî müte’ahḡirîn **28** bu bâbda resâ’il te’lîf ü taṣnîf idüp muṭlaḡâ farzdur diyüp **29** “*Fe-izâ ḡudiyeti’ş-ṣalâtu fenteşirü fi’l-arḡi vebteḡü min faḡli’l-lâhi*”³²⁰⁹ daḡı “*Ve en leyse li’l-insâni illâ mâ sa’â*”³²¹⁰ **30** ve bunuñ emṣâli ile istidlâl idüp ve bu beyti ḡılmışlar. **Beyt:**³²¹¹

Ger nişîni to ṣayd-ı ḡuvvet konî

31 Dest ü pâyet çü ‘ankebüt konî

Müfessirîn muḡaḡḡikîñin sûre-i Necmde ve sûre-i Cum‘ada bu âyetlerüñ **367a/01** tefsîrinde zîkr itdüḡi üzre taleb-i rızıkta istidlâl zâhir ü muḡarrer degildir. **Taḡḡik** budur ki **02** tevekkül-i ḡavî vü dürüst ṣaḡibi olan ṣaḡib-i sa‘âdetlere taleb-i rızık itmek lâzım degildir **ammâ 03** tevekkülü süst ü nâḡış u nâ-dürüst olan nâsa girân olmaḡ için taleb-i rızık u kâr **04** u kesb itmek lâzım belki vâcibdür. Vallâhu te‘alâ a‘lem. [h-e-n-c] **Nihânçe:** Kîlâr, *muḡabbâ*’ma‘ nâsına. **05** [h-e-n-ḡ-e-n] **Nihân-ḡâne:** Mişlihu.

Beyt:

Eṣḡ ḡarem-nişîn-i nihân-ḡâne-i me-râ

Z’ân süy heft perde be-bâzâr mî-keṣî

06 Nihândân ma‘ nâsına. [y-r] **Nîre:** *Râ*’-i mühmele ile yayuḡ. [y-e-b] **Niyâbe:** Nevbet,

³²⁰⁶ Kuran: Âl-i İmrân (3/37): “Allah dilediḡine hesapsız rızık baḡışlar.”

³²⁰⁷ Kuran: Hûd (11/6): “Yeryüzünde yürüyen her canlıñın rızıkı, yalnızca Allahın üzerinedir.”

³²⁰⁸ Kuran: Talak (65/3): “Onu beklemediḡi yerden rızıklandırır.”

³²⁰⁹ Kur’ân: Cuma (62/10): “Namaz kılınınca artık yeryüzüne daḡılın ve Allahın lütfundan nasibinizi arayın.”

³²¹⁰ Kur’ân: Necm (53/39): “Ve insana ḡalışmasından başka bir şey yoktur.”

³²¹¹ Bu beyt, mu‘temed aleyh kimesnenüñ idüḡi ma‘lûm degildir.

‘Arabîdür **07** Cemî‘-i aşhâb-ı lügat Fürs kitâblarında yazmışlar. [y-z] **Nîze:** *Zā*‘-i ‘Arabîyle gönder ve şâbde ve süni dağı **08** dirler. **Nîje:** *Zā*‘-i mu‘ceme ile günlük ki dütsi iderler. [y-s-t] **Nîste:** Nîst ma‘nâsına. [y-ş] **Nîşe:** **09** Tuluğ sipsi ve dilli düdük *Vesîletü’l-Makâşid* şâhibi ve aluç didükleri yimişden bir kısmdur, dimiş. **10** [y-f] **Nîfe:** İç ton yakası ve ağıl ki iki paçasınıñ arasına dikerler, ta‘rîb idüp **11** neyfağ dirler. **Hâtifi:**

Süy-ı nîfe bord dest pesend
Ze-hemyân pür sîm be-geşüd bend

12 Esedî:

Âhû vü rübâh der-ân murğ-zâr
Nâfe be-gül dâde vü nîfe neccâr

[y-k-ğ-v-e] **Nîk-ğâh:** Eyü **13** şanıçı ve naşîhat eyleyüci. [y-m-t-n] **Nîm-tene:** Kışacığ kaftâna dirler ve qalenderî ve nîme **14** ma‘nâsına ki bir marazdur, kişünüñ bedenüñ yarısı çutmaz, eţbbâ aña fâlic dirler. [y-m-t] **15 Nîm-te: Hâtifi:**

Yekî nîm kerde qaşşâb-vâr
Besî kûc cengî der-ân kârzâr

[y-m-c] **Nîmçe:** Küçücük **16** kılıç ve yarımcuğ dimekdür, nîm lafzınıñ taşğiridür. [y-m-ç-h-r] **Nîm-çehre:** Bir nev mağlûğdur, yarım yüzlü **17** ve bir gözlü bir ellü ve bir ayaklu erkeki sağ ve dişi şol ikisi bir yire gelüp bir birine **18** muttaşıl çursalar bir âdem şüretinde olur. [y-m] **Nîm-ğorde: Esedî:**

Be-dü güft ez-în nîm-ğorde süvâr

19

Çonîn kerdet âmed künün hediye-dâr

[y-m-s-v-ğ-t] **Nîm-sühte:** Egsi ki bir **20** yanı yanmış ola, küsgi dağı dirler. [y-m-k-e-s] **Nîm-kâse:** Yarım qafaya beñzer ağaçdan bir nev‘ **21** çanağdur. [y-m-n-y-z] **Nîm-nîze:** Sapğun. [y-v-ş-n-d] **Niyüşende:** İşidici ve diñleyici ve çağırıcı. **Beyt:**

22

Niyüşende güft in ne kâr-ı men-est
Ze-her dânişî-est kâr-ı men-est

[y-m] **Nîme:** Yarım ve yaru **23** nişf u nîm ma‘nâsına ve ‘illet-i fâlic. [y-m-y-e-r-c] **Nîm-yârçe:** Nîmçe ma‘nâsına. **24 En-Nüni’l-Mazmûme** [ğ-v-ş] **Nügüşe:** Kulağ urmağ ma‘nâsına, ism-i maşdardur. **25** Bu ma‘nâya evveli *yâ* ile ki âhir ħurûf-ı teheccîdür, mervîdür ve coşup inçqırı inçqırı ağlamak **26** [ğ-v-ş] **Nügüle: Câmî ez-Yûsuf u Züleyhâ:**

Nügüle beste ber-lâle z‘ anber
Ze-güş âvîze kerde lü‘lü-i ter

27 [g-v-h-y-d] **Nügühîde:** H̄âr u haķîr olan nesne. [m-v-n] **Nümüne:** Çaşnî, örnek ve mişâl 28 Ni‘ metî ve Mevlânâ Hâlimî ve zişt ü murdâr u baṭṭâl u fâsîd u nâ-bekâr ma‘ nâsına daḡı naķl eylemiş. 29 **Şems-i F.:**

Ey ḡusrevî ki bezmet şod ḡuld-râ nümüne
Bâ-ḡusn-i nûr râyet-i ḡurşîd şod nümüne

30 **Dîger:**

Nigârî k’ez-û bût nümüne şeved
Be-yârâyî o-râ çi-güne şeved

[ķ-r] **Nukre:** Gümüş, *fidḡa* ma‘ nâsına. 31 [g-v] **Nügüve:** H̄ârlık. [v-e-z-d] **Nüvâzdeh:** On toķuz, *tis‘a ‘aşer* ma‘ nâsına. [v-e-n-z-d] **Nüvâneзде:** 367b/01 Mişlihu. [v-b] **Nûbe:** Çam ķabı Ni‘ metî ve özdek ve *nevḡa* ma‘ nâsına daḡı naķl eylemiş. [v-d-r] **Nüdre:** 02 Ferzend-i kirâmî ulu-zâde ma‘ nâsına. **Şems-i F.:**

Ne-vezned meneş şehen-şeh-i a‘ zam ki der-cihân

03

Çün o ne-zâd-ı mâder-i eyyâm nüdre

Ve torun, nebîre ma‘ nâsına. [v-d] **Nüde:** Mişlihu. **Daķîķi:**

04

Ey ser-âzâd k’ân tâc-ı büzürgân

Şem‘-i çerâġ-ı mehân düde vü nûde

[v-r] **Nûre:** Hırızma didükleri ki ķılı 05 bedenden gidermek için sürinürler. [v-z-d] **Nüzdeh:** On toķuz, nüvâzdih lafzından muḡaffefdür. 06 [v-z] **Nûze:** Ulu-zâde nûde ma‘ nâsına, sâ’ir adları nüvâd lafzında meşṫürdür. [v-s] **Nûse:** 07 Kavs-i ķuzah, inegimsaġmal ma‘ nâsına. **Şems-i F.:**

Ger eyâ rây-i ân bâşed ki rûzî

Koned teşbîh der-gâheş be-nûse

08 Sâ’ir adları serîr lafzında meşṫürdür, ve ılıġım şalıġım, *serâb* ma‘ nâsına 09 da gelür.

[v-ş] **Nûşe:** *Şîn*-i mu‘ ceme ile mişlihu ve şâdılıġa içilen nesne ve lezîz ü nân-ḡoreş ma‘ nâsına. 10 **Firdevsî:**

Ki-râeş dârîd u nûşe ḡorîd

Çü perverde şod ten revân perverîd

[v-k-f-e-r] 11 **Nükfâre:** Yañşak ya‘ nî çok söyleyen kişi, mükşîr ma‘ nâsına. **Ebû Şekür:**

3212

Kocâ şâ‘ irân buvend menem nükfâre

12

Teng perniyân konem menem ez-seng-i ḡâre

³²¹² Baḡr-ı muşâra‘-i maķşûr. Müfâ‘ il, fâ‘ ilât, müfâ‘ il, fâ‘ ilât.

[v-n-d] **Nünde:** Tiz fehmlü, zeyrek ma' nāsına. **13 Yūsuf:**

Ger ber-der ān her to be-bīnī
Merdī ki buved ḥ'ār ser-fikende
Be-şināsī ki merdī-st o be-dāniş

14 Ferheng ü ḥusrev dāred u nūde

Ve yeñile çıkmış nesne nev-peydā ma' nāsına. [v-n-n-d] **Nünende:** **15 Mişlihu.** [v-n] **Nüne:** Eñek çukuru, çāh-ı zekān ma' nāsına. [v-y] **Nūye:** Fidan, ağaç dibinden çıkar oğulduruç **16** dirler Türkide, 'Arabide *sera'* dirler ve özdek, nevḥa ma' nāsına. **Nüh:** *Hā'*-i aşliyle toköz, tisa' ma' nāsına. **17** [y-v-ş] **Nüyüşe:** Kulaç urmaç ma' nāsına, ism-i maşdardur ve coşup inçkırı inçkırı ağlamak **18** nügüşe ma' nāsına. **Rudeki:**

Heme nüyüşe-i ḥ'āce be-nīgūyi vü be-şulḥ
Heme nüyüşe-i nā-dān be-ceng-i kār-ı negām

19 Şākir-i Buḥārī:

Çi gūşid ki ḥāl-i ḥod be-güyem
Zebānem ber-niger dirāz nüyüşe

20 Nev'-i Evvelehu El-Vāvi'l-Meftūḥa **21** [e-r-t-g-e] **Vāret-gāh:** Şaç belürdügi yir. **Vāde:** Resm ü kânün. **Cāmī:**

Kerd şāfi be-luṭf-ı 'anf-āmiz

22 'Ālem ez-dūd-i vāde-i Çengiz

[e-r-v-n] **Vārüne:** Ters ü maḳlūb dimek olur. **23** Pās-güne ma' nāsına ve bed-baḥt ma' nāsına da isti' māl olunur, ḡayrı adları bāz-gün lafzında meşṭurdur. **24 Şākir-i Buḥārī:**

Ey birāder ber-geh-i nālem men
Z'in cefā-yı sipihr-i vārüne

[e-r] **Vāre:** Çivi. [e-z-g-v-n] **25 Vājgüne:** Başı aşığa bāz-güne ma' nāsına. [e-z-y-r] **Vāzire:** Zamān. [e-s] **Vāse:** Pervāne. **26** [e-ş-e-m] **Vāşame:** Dülbend, destār ma' nāsına ve şemle. [e-ş] **Vāşe:** Atmaca didükleri şikārī kuş, **27** bāşe ma' nāsına ve qarğa, ḡurāb ma' nāsına. [e-l-e-d-n] **Vālādene:** Dīvār mühresi. [e-l-e-d] **Vālāde:** Mişlihu vālād ma' nāsına. **28** [e-m-e-n-d] **Vāmānde:** Qalmış ve yorılmış ma' nāsına. [e-m-ḥ-v-e] **Vām-ḥ'āh:** Alımlı. [-e-] **Vāh:** Vāy dimek olur. **29 Vāhiş āmede:** Serḥoşluḡdan ayılmış. [e-h-m-c-s-t] **Vāhim-ceste:** Fetḥ-i *cīm*ile girüsine kıvrılmış **30** ve girüsine şıçramış kıllar boynuz ve kulaç ve etek gibi vaşfında menḡall ma' nāsına ve tuṭuḡ **31** vaşfında ḡalışa ve meşemmere ma' nāsına. [e-y] **Vāye:** Ḥişşe vü naşib u ḥazz u zevḡ ma' nāsına. **368a/01**

[r-c] **Verçe:** Egerçi ma' nāsınadır, mā-ķablne ma' tūfdur, kesr-i cīm-i 'Acemīyle. [r-d-e-n] **Verdāne:** Börekçi 02 oķlagusı. [e-y-e-f-t] **Vā-yāfte: Kātibi:**

V'an ki o rāh-ı to-rā vā-yāfte

Der-ṭarīkat bāşed o vā-yāfte

03 [e-y-r] **Vāyre:** Hemzenūñ kesri ve yānuñ sūkūñ ile ki āḫir ḫurūf ve rānuñ fetḫi ile 04 Şirāz lūgātīdür. Bir uġurdan dimekdür. **Ḥāfız:**

Ki hemcūñ müt buyūtin dil vāye

05

Ĝarīķū'l- 'aşķ fi bahri'l-vedādī

Müt ü buyūtin daḫı lūgāt-i Şirāzdur. Ma' nā-yı mışrā' bencileyin senūñ 06 olurıdı göñlün bir uġurdan dimekdür. [-j-] **Veje:** Ķarış, *şibr* ma' nāsına ve bi'l-kesr. [r-d-n] **Verdene:** 07 İtmekçi küregi. [r-d] **Verde:** Gül-reng ya' nī al reng ve ķaya gügerçini ve Esedī naķlınce kebūter-bāzlarūñ 08 gügerçin ũrküdecek aġaçlarına dirler ve gügerçin yuvası. **Şems-i F.:**

Ḥamām-āsā şu' ũd-ı āsmānī

09

Firāz-ı ķaşr-ı ķadreş verde bāşed

[r-ĝ-e-r] **Vergāre:** Ur didükleri ' illet, bāġra 10 ma' nāsına Ṭūs ' ibāretīdür ve her yumrı nesne ki a' zāda zāḫir olur. Sā'ir adları verġan 11 lafzında mezkūrdur. [r-g-e] **Vergāh:** Gülcen. [r-n] **Verne:** Yoḫsa dimekdür ve *illā* ma' nāsına. [r-v-e-r] 12 **Vervāre:** Ķārtāķ vervār ma' nāsına. [r-v-r] **Ververe:** Sincāb ve teyin didükleri cānvercik. 13 [-r-] **Vere:** Aḫmaķlıķ. [z-d] **Veze:** Dikilmiş nesne. [z-e-ĝ] **Veżāġe:** Kertenkeleden bir nev' dür. [z-ĝ] **Vezaġa:** 14 Mişlihu. [s-m] **Vesme:** Rāstıķ ve çivit yapraġı. ('):

Gūşiş-i bī-fā'ide-est vesme ber-ebur-yı kūr

15 [ş-y-l] **Vesīle:** At sürisi, Vesīle ma' nāsına. [ş-k-r-d] **Veşkerde:** Ķāpūk kimesne ve āyeti göñüllü 16 me'āl fikr idici ve dōlek ve bir işe inanılmış kimesne ḫarekāt-ı şülüşe ile naķl olındı. 17 [ş-n] **Veşne:** At kişnemesi, *şahil* ma' nāsına. Ekşeriyā *vāvı* ḫızf idüp *şene* dirler. [-ş-] **Veşe:** 18 Etıbbā ķatında ma' rūf bir püsdür, ta' rīb idüp *vaşak* dirler, nāfi' dārūdur. [ş-y-n] **Veşine:** 19 Gengel, laṭife ma' nāsına. [ş-y] **Veşih.** Mişlihu. [ĝ-r-n] **Veġarne:** Ehl-i Şirāz lūgātīdür vegerne mūrādīfidür. 20 ('):

Ve ġarne v'ebnī āpuḫt nişādī

Ve ebnī vū nişādī daḫı Şirāz lūgātīdür. Ma' nā-yı mışrā' 21 yoḫsa görürsün ol nesneyi ki sen aña ķādir degilsün dimekdür. [f-r] **Vefre:** Bir āletdür, cüllāḫ āletlerinden 22 güci ve giri git dirler, anuñıla Ķuvāl ve ḫālī ṭoķurlar. [ķ-y] **Vaķiyye:** Oķye lafzından muḫaffedür. 23 [l-v-l] **Velvele:** Āşüb. [l-y-c] **Velīçe:** Dost ve yār maḫlaş ve büyük çuvāl. [n-d] **Vende:** Kerdeme 24 didükleri ot, ġayrı adları sezāb lafzında meşṭurdur. [n-

y-j] **Venîje:** Kenger şakızı, eṭıbbā 25 atında kenger-zed dimekile ma' rüfdur. [y-ş]

Veyşe: Şarmaşık bir niçe nev' dür, sā'ir esāmisi 26 fāşrā lafzında mezkürdur. [y-l]

Veyle: Vāy dimekdür, veyl ma' nāsına. **Firdevsî:**

Fürüd āmed ez-baht veyl-konān

27

Zenān ber-ser ü gūş u ebr ü konan

Esedî:

Yekī veyle zed çü şirīle

Ki ğarrid çü ez-ğaram bīned kele

28 **El-Vāvi'l-Meksüre** [-j-] **Vije:** arış, *şibre* ma' nāsına. [k-e-y] **Viāye:** 29 Güceymen

ki ' avratlar giyerler verencek ki başlarına şararlar ve çārları. [l-y-s] **Velise:** 30 Eyü, nīk,

ceyyid ma' nāsına. **Beyt:**

Hasūd eger ne-buved bā-to ğālīş ender-mihr

' Aceb me-dār ki vü peje be-yāyed ez-pālūş

31 Ey mağşūş. [y-r-e-n] **Virāne:** arāb. [y-j] **Vije:** Şems-i Fahrī naqlince ğālīş, nāb

ma' nāsına ki nesne 368b/01 arışmamış ola. **Şems-i F.:**

Her geh bā-bendegān şāh-ı cihān

Vārid iğlāş u niyyet-i vije

02 **Esedî** ğāşşa ma' nāsına naql eyledi. **Esedî:**

Hemīşe dil-i şāh dārīd şād

Be-vije dāred reh-i dīn ü dād

03 **Ve ğareminde ve urbında olan ğadīm u ğaşem-i ğāş. Beyt:**

Sipehdār bā-vijegān-ı sipāh

04

Derūn reft ü kerdend her sū nigāh

Ve bi'l-kūliye ma' nāsına. [y-s] **Vise:** Eyü vilise 05 ma' nāsına. [y-ş] **Vişe:** Vije

ma' nāsına ve şarmaşık bu ma' nāya ğayrı adları *fāşrā* lafzında 06 meşürdur. [y-l] **Vile:**

Feryād, veyle ma' nāsına ve iplik kelebi. **El-Vāvi'l-Mazmūme** 07 [ş-k-r] **Vüşkerde:**

Çāpük ü müstaķīm ü me'āl fikridici, ' āķil kimesne ve dirnek kerd āmede ma' nāsına. 08

Nev' -i Evvelehu El-Hā' i'l-Meftūha 09 [e-j] **Hāje:** ' Aşķ ğāmuşluğından ve sā'ir ğam u

ğuşşa ve peşimānlıķdan mütehayyir olan kimesne 10 ve şiken-i zūlf ve bāng u na' re vü

ğaķir ma' nāsına da naql olunmuş, *hāj* dağı lūğatdür. [e-l] **Hāle:** 11 Ay ağılı. **Hāven-deste:**

Hāven dögecek. [c-d] **Hecdeh:** On sekiz, şemānī ' aşer ma' nāsına. [r-ā-y-n] 12 **Her-**

āyine: Elbette ve lābūd ma' nāsına. **Selmān:**

Ger be-nigered ' arūs-ı cemālet der-āyine

Ēod-bīn şevved her-āyine ān bih ki ne-nigered

13 [r-t] **Hertih:** Zarf. [r-c] **Her-çe:** Her nesne. [r-z] **Herze:** Suhen-i bî-aşl u bî-mā' nā 14 hezeyān ma' nāsına. **Edāyī:**

Der-ān kār-ı her çend tebdîr kerd

Be-herze dil-i h'îş tebdîr kerd

15 ve muṭlakā 'abeş ü bî-fā'ide ve nā-ma' kûl nesne. **Edāyī:**

Felek herze kerdî be-pirāmeneş

16

Ġubārî zemîn buved der-dāmeneş

Ṭağ vaşfında dinilmişdür. [r-d] **Herde:** Simārūğ 17 dirler bir nev' kızılca mā'il aq mantardur ki başı yumrı ve degirmi olur, yaprağı ve sākı 18 olmaz, yaz eyyamında çok olur, 'Arabca kemāt dirler ve benātü'r-ra' d dirler, eṭ' ame-i A' rābdandur. 19 Vilāyet-i 'Arabda çok olur, tohumuz bitdüğü için Ḥazret-i Resūlu'llāh 'aleyhi ve sellem menn diyü 20 tesmiyye itmişdür, nitekim buyurur. **El-Kemā'ti menn:** Bir kaç sınıf olur, ba' zî sınıfı kıttāl olur 21 yiyeni öldürür. **El-Kemāt:** Bi-fethi'l-kāf u sükünü'l-mīm ba' dehā hemzeti meftūḥa. [r-z-c] **Herzece:** 22 Bir nev' ṭa' āmdur, semüz bağırsağ ile bişer, 'Arabca ḥaviyye dirler. [r-k-r] **Herkāre:** Herenî ve bakraç 23 ve tencere, Meydānî kavlince pātîle ma' nāsına ki 'Arabca heyṭale dirler. [r-v-e-n] **Hervāne:** İşkence ki suçlulara 24 iderler ve bīmār-ḥāne ki 'Arabca dārü's-şifā dirler. **Şems-i F.:**

Düşmeneş gerçi ādemî şekl-est

25

Hest kemter besî ze-pehnāne

Hest dīvāne ḥükm kon ki şehā

Tā berendeş be-süy-ı hervāne

Ḥağ budur ki 26 dārü's-şifā ma' nāsınadır. İsti'āre tarikiyye işkencede isti' māl olunur. **Firdevsî:**

Be-fermūd k'in-rā be-hervānegeh

27

Berîd ü konîdeş hemāncā tebeh

Ni' metî ve tesbîḥ ḳurdı ve kenevir tohumı ma' nāsına da gelür dimiş. 28 [-r-] **Herre:** Ügi kuşu, Ḳaraḥişārî nāle ve kanlu ḳabarcıḳ ma' nāsına daḫı naql eylemiş.³²¹³ [r-y-s] **Herise:** 29 Et ile helîmeden olan ma' rūf ṭa' āmdur. [r-y-v] **Herive:** Aqçe içinde olan altun. 30 [r-h-v-r] **Herhüre:** Çok ve gür su, Türkîde hür hür aqar dirler. [z-e-r-ç-ş-m] **Hezār-çeşme:** Türkîde 31 ḳalbur çibānı didükleri ḳarḫadur ki çok yirden baş virür. Eṭṭbā 'illet-i sâ' iyye dirler. 369a/01 bir büşürdur ki evvelā verem-i yesîr olur, soñradan ḳurūḥa ve mütebeddil olur, lisān-ı 'Arabda nemle dirler. 02 [z-e-r-ḫ-e-n] **Hezār-ḥāne:** Şirdān ki

³²¹³ Ve Cāmi' ü'l-Fürs şāḫibi ekilmek ve 'avratuñ ferici ma' nāsına naql eylemiş. 3. (421a/06)

kıyma ile taldurup bişüricek kîpâ dirler ve kırkbayır **03** didükleri ki hezâr-tû dirler, işkenbe yanında olur, ‘Arabca hafîş ü kıbbet dirler ve yumrı **04** ve çaba nesne. [z-e-r] **Hezâre:** Bir meblağ-ı müfiddür, Hindde lek ve kürür ve tûmân gibi niteki *Tâcü’l-Me’sîr* **05** şâhibi kitâbında dir ki *her kesî-râ ber-hisab-ı hâl ü tûmân u hezâre muqarrer gerdânîd.* [z-e-r-y-n] **06 Hezârîne:** Hâliş olmayup ‘illeti olan altun. [z-e-r-d-e-n] **Hezâr-dâne:** Tesbîh **07** ve bir ot adıdır, nebâtâtndan. [z-y-n] **Hezîne:** Hırac u nafağa. **Kemâl-i İşfahânî:**

08

Der-cem‘-i mâl ‘ömr-i hezîne çi mî-konî

Zîrek ne-bâşed ân ki zer-efzûd u ‘ömr-i kâsit

[j-d] **Hej-deh:** On sekiz, hec-dih **09** ma‘nâsına. [s-t] **Heste:** Buz, yağ ma‘nâsına. [ş-y-l] **Heşîle:** Bir ta‘âmdur ki kuş otı ve gendenâ **10** ve gerez ve yumurda ile bişürürler. [f-t-d-e-n] **Heft-dâne:** ‘Âşûrâda bişürdükleri meşhûr ta‘âm ki **11** hedik aşî dirler ve mercümege beñzer bir nesnedür, hûbûbâtndan. [f-t-d] **Heft-deh:** On yedi seb‘a ‘aşere **12** ma‘nâsına. [f-d] **Hefdeh:** Mişlihu âhirindeki *hâ, hâ’-i* aşıldür, gâh olur *hâ’-i* ‘alâmet gibi telaffuzdan **13** düşürürler. **Senâyî:**

Hef-deh rek‘at-ı namâz der-dîl ü cân

Mülk-i hej-deh hezâr ‘âlem-dân

14

Pes me-dân k’in hisâb bâr-ı yek-est

Z’ân ki hefdeh be-hejdeh terdik-est

[f-t-k-e-n] **Heft-kâne:** **15** Yedişer dimek olur, bir deryânuñ ve bir kal‘anuñ ismidür. [-l-] **Hele:** Bârî ve ço dimekdür. **16** [l-y-l] **Helîle:** Meşhûr nâfi‘ dârûdur. [m-e-r] **Hemâre:** Hemîşe ma‘nâsına hemvâre lafzından muhaffefdür. **17 Şems-i F.:**

Ze-hâme-i to muvâfîk buved hemîşe tarab

Ze-hancer-i to muhâlif buved hemâre şemân

18 ‘Unşurî:

Hemîşe tâ ser-efrâzed livâ-yı mâh bî-leşker

Hemâre tâ ber-efrâz u çerâğ-i mâh bî-revğan

19 [m-e-n-n-d] **Hemânende:** Beñdeş, mişl ü nazîr ma‘nâsına. **Esedî:**

Hemânende pes yâbî er merdümân

20

Vü lîkin dürüst in ne-bâşed hemân

Ğayrı adları âsâ lafzında beyân olunmuşdur. [m-h-v-e] **Hem-hâh:** **21** Bile dileyici. [m-r-e] **Hem-râh:** Yoldaş. [m-r] **Hem-reh:** Mişlihu. [m-s-e-y] **Hem-sâye:** Koñşı, câr ma‘nâsına. [ş-y-r] **Hemşîre:** **22** Kız çarındaş. [m-k-e-s] **Hem-kâse:** Nedîm ü yâr-ı nân u nemek. [m-v-e-r] **Hem-vâre:** Hemîşe ma‘nâsına. [-m-] **Heme:** **23** Cümle, dükeli

ma' nāsınadır. Cümleyi virdi diyecek yirde 'Acem *heme-rā dād* dir. Her neyi olurisa **24** bilen kimesneye *heme-dān* dir. **Bejt:**

Rızq u hüner rüzī-i her nā-kesī-st

Ez-Hemedān reh be-Bedeḥşān besī-st

25 Hemenüñ āhirindeki *hā* naql içündür. Ma' nā-yı 'ām-ı aşlıden, ma' nā-yı **26** ḥāş-i 'ilmīye nīmedeki *hā* gibi nīm muṭlaḳ yarımdu, nīme yarım gövdenüñ ism-i ḥāşīdür. Āhirindeki **27** *hā* naql içündür. [m-y-ş] **Hemīşe:** Ebed ü bāḳī ma' nāsına.³²¹⁴ [n-c-e-r] **Hencāre:** Hencār ma' nāsına ki yapucu ipi ki dīvārı rāst binā iderler **28** ve deprenmek ve ḡuşşa ve yola gideriken ṭoḡrı yolu ḳoyup yolsuz yola gitmek ve ince **29** yol ma' nāsına. Şems-i Fahrī muṭlaḳā yol ma' nāsına naql eyledi. **Esedī:**

Der-āmed be-hencāre-i reh-neverd

30

Ze-zīn kūhe āviḫt ḡürz ne-berd

Sā'ir adları hencā lafzında mezkūrdur[n-g-e-m] **Hengāme:** Mu' ayyen **31** vaḳt olup ol vaḳtde olan cem' iyyete dirler. **Bejt:**

Peş-i neẓāre-i zāt-ı to buved nāşıra kūr

Ne-zed hengāme-i vaşf-ı to buved nāṭıḳa lāl

369b/01 Āhirindeki *hā* iḫtişāş içündür **02** nāmedeki, ḥāmedeki *hā* gibi. [v-e-z] **Hevāze:** Nā-gāh, añsızdan dimekdür. Ġayrı adları nā-gāh lafzında meşṭūrdur. **03** [v-k-n-d] **Hevkende:** Bir memleket adıdır, anda bir ırmaḳ vardur, ini biñ arşun vardur **04** diyü naql iderler. [y-k-l] **Heykele:** Ḥaykele didükleri ot ki oḡlan ṭoḡduḡı zamānda döḡüp **05** üzerine ekerler ve it üzümü. [y-l] **Heyle:** Ni' metī, şāḫib-ḥāne ma' nāsına naql eylemiş. **06** **El-Hā'i'l-Meksūre** [r-e-s] **Hirāse:** Oyuḳ ki yimiş ağacına ve ekine iderler **07** 'Arabīde miḫzār ma' nāsına ve ḳorḳu, bīm ma' nāsına daḡı naql eylemiş.³²¹⁵ [ḫ-t] **Hīhte:** **Firdevsī:**

08

Be-Kirdār-ı gurgān be-rüz-ı şikār

Be-derīd pāyān-ı hīhte zuhār

Hīhte lafzından muḥaffettür. **09** [ş-t] **Hişte:** Bir nesneyi düşürmeyüp şalıvırmege dirler. [y-ḫ-t] **Hīhte:** Hīhte ma' nāsına. **10** [n-d-v-e-n] **Hinduvāne:** Ḳārpüz. [y-d] **Hīde:** Bil ve yaba ki ekinciler āletidür, bu ma' nāya sā'ir esāmisi **11** pencid-geşt lafzında meşṭūrdur. [y-r] **Hīre:** *Rā*'i mühmele ile süksün ve eñse ve ḳafā **12** ma' nāsına cumhūr arasında *hā* ile şāyi' vü zāyi' olmışdur, ḫattā nişābü'ş-şıbyānda **13** evvel ḳıṭ'ada ḳafa, hīre diyü meşṭūrdur, görülen nüşhalarda *hā* ile yazılmışdur. Ḥaḳ budur **14** lisān-ı Fārsīde *hā*

³²¹⁴ 16. (353a/18)

³²¹⁵ Ḳorḳu, bīm ma' nāsına ve buñ ve ḳoru ve ekin ve ırāḳ ma' nāsına daḡı naql eylemiş. 3. (421b/23)

olmaz, meger ki ‘ Arabīde veyā ğayrı dilden menķül ola bu lüğat ğalat üzerine **15** ittifāk kabīlindendür, hīz ü şad gibi aşllarında hīz ü sed maħallerinde beyān olınmışdır. [y-z] **16 Hize:** *Zā*’i ‘ Arabīyle yaba, hīde ma‘nāsına. ğayrı adları se-engüşť lafzında mezkūrdur. [y-z-y-n] **Hizīne:** **17** Yuğı taşu ki toprak tamlaruñ üzerine düz itmekiçün yuvalarlar. [y-l] **Hīle:** Kaşırğa ma‘nāsına. [y-m] **18 Hīme:** Odun, hīz ma‘nāsına ve alçaķ. Fāzıl-ı Muħaķķık *Deķāyıkū’l-Ħaķāyık*da böyle taħķık ü tedķık **19** eylemişler ki ol ağaç ki kesilmemişdür, henüz yirinde bitüp turur, ammā yemiş virür ağaçlar **20** cinsinden degildür. Belki odunluķdur, aña *hīzem* dirler niteki bu beytden zāhirdir. **Beyt:**

21 Çü āmed be-rāh kū hīzem firāz
Be-dān-est bālā vü püşť ü dirāz

Kesildükden şöra ağacuñ **22** yanacağına hīme dirler. Odun çekene hīme-keş dirler. *Baħrū’l-Ġarā’ib* şāħibi hīzem ile hīmeyi fark itmemişdür, hīme odun **23** hīzem ma‘nāsına dimişdür. [y-n] **Hīne:** Ħinnā. **El-Ħā’i’l-Mazmūme.** [-d-] **Hūde:** Ħaķ muķābili **24** bātıldur. **Rudekī:**

Mihr ħ’āhī ze-men to bī-mihrī
Hūde ħ’āhī ze-men to bī-hūde

Aşlda **25 zāl-i** mu‘ceme iledür. [r-e-ş] **Hurāşe:** Altun ve gümüş kırpındısı. [-r-] **Hürre:** ‘ Avratuñ ud yiri, **26 ferc** ma‘nāsına. [z-b] **Hüzbe:** Çigdem didükleri çiçek. [m-e-m] **Hümāme:** Ni‘metī bir ağaçdur, Hindde **27** budakları altun gibi ve yimişi misk gibi koķar dimiş. [v-z] **Hūze:** Çekül didükleri kuşcağuz. **28** [v-ş-e-z-d] **Hūşāzde:** Şusaluķ olmış deve ki şu içüp kañmaz, hīmān ma‘nāsına **29** ve köpürmekden ayılmış deve ve şusuza şu ziyān itmek. **30 Nev’-i Evvelehu El-Yā’i’l-Meftūħa** **31** [e-b-n-d] **Yābende:** Bulucu. [e-r-e-y] **Yārāye:** Şalgam yā gerzi rişte idüp şu ve sirke ve sipend **370a/01** ve bostān-efrüz ile ķaynadup bir küpe ķoyup kırķ ğün turur aña yārābe dirler. **02** [e-r] **Yāre:** Eyāric, feyķarā didükleri dārūy-ı mürekkeb ki tenķıye-i dimāğ için envā’-ı edviye **03** ile terkīb itmişlerdür ve ķul bağı ve bilezik, *sivār* ma‘nāsına. **Beyt:**

04 Yāre-i o sā’ id-i cān-rā nigār
Sā’ ideş ez-heft felek yādigār
Ze-ğuşeş kıymetī şod ğuşvāre
Ze-desteş destğāhī yāft yāre

05 Ta‘rib idüp yāraķ dirler ve zaħm-i cerāħat u rişvet ü şūh u şātır **06** Ni‘metī ve yarlık ma‘nāsına da naķl eylemiş. [e-z-e-b] **Yāzābe:** Māverā’ün-nehr turşilerindendür, yāzāb **07** daħı dirler. [e-z-d] **Yāzdeh:** On bir, aħad ‘ aşere ma‘nāsına. [e-z] **Yāze:** Esnemek, *zā*’i ‘ Arabīyle. **Yāje:** **08** *Zā*’i ‘ Acemīyle yönsüz söz, herze ve bī-hūde ma‘nāsına. [e-

f-t] **Yäfte:** Berāt u yāften lafzından **09** ism-i mef'ıldür. [e-f] **Yāfe:** Hezeyān ma' nāsına bī-ma' nā kelimāt söyleyene yāfe-güy dirler. **10 Esedī:**

Ne-tersem men ez-güft yāfe derāy

Ki üstür ne-terted ze-bāng-ı derāy

[e-ş] **Yāşe:** 11 Bī-hüde. [e-l-v-e-y] **Yālvāye:** Yelve kuşu ve qarlağuş, *huṭṭāf* ma' nāsına.

[e-n-z-d] **Yānzedih:** On bir **12** yāz-deh ma' nāsına. [e-v-n-d] **Yāvende:** Yābende ma' nāsına. [e-v] **Yāve:** Yitük, der-yāve kerd. Yitürmekdür. **13 Beyt:**

Zebān-ı mūr ber-Āşaf dırāz geşt ü revā-st

Ki H̄āce H̄ātem cism-i yāve kerd ü bāz ne-cüst

14 Yāvī kılmak ki Türkī 'ibāretdür. Aşlı yāve kılmakdur, kendüyi yitürmiş **15** kimesneye de yāve dirler. **Beyt:**

Dirīgā ki bī-māder ü bī-peder

Çonin māndem yāve vü h̄ire-ser

16 ve herze ma' nāsına. [h-c] **Yaḥce:** Tolu ki gökden yağar, 'Arabca *bered* dirler, sā'ir adları **17** tegerg lafzında mestürdur. [ş-k-r-d] **Yeşkerde:** Tanbüre. [ş-m] **Yeşme:** Yerandağ ya' nī hām deri **18** ki tirşe idüp anuñıla nesne dikerler ve gönile püştü arasına başmaççılar serv iderler. **19** [g-e-n] **Yegāne:** *Kāf-ı* 'Acemiyile ol kimesnedür ki 'aşrında fenninde nazīri olmaya vaḥid ü ferid **20** ma' nāsına. **Beyt:**

Be-hestiş hoş-nū şüy ez-nüḥust

Yegāne ez-an pes be-dānī dürüst

21 [k-d-e-n] **Yek-dāne:** Bir incüdür ki şadefde yalnız olur, zī-kıymet olur, bu cihetden çok **22** yirlerde isti'āre olunur. Ni' meti *ve sī vü şeş mürvārīd ki der-silk keşend* demiş. [l-b] **Yelbe:** **23** Cevşen ü çuçal ma' nāsına 'Arabīdür, *lāmuñ* sükünü daḥı cā'izdür, efşah fethiledür. [l-m] **Yelme:** **24** Tolama қаftān. [-l-] **Yele:** Şalma dimek olur, ḥayvāna ve isti'āre tārīkiyile **25** tül 'avrata daḥı iṭlāk olunur. **Beyt:**

Zamānī ne-kerd o yele cāmī-i ḥ'ış

26

Ne-yefşāred ber-cāy ki pāy-ı ḥ'ış

Ve behre ve fidā vü nişār ma' nāsına. **27 Beyt:**

Hudāvende-i geşt ü verz ü kille

Be-men şāh-ı Çin kerd in dih yele

28 ve bahādur yel ma' nāsına. **Esedī:**

Siper-der-siper keyl-i müşkīn kille

29

Hurūşān heme çün hizebr-i yele

[l-v-e-y] **Yelvāye:** Yelve kuşu ve qarlağuş yālvāye **30** ma' nāsına. [l-y-l] **Yelīle:** Pehlivān

ma' nāsına. [n-c] **Yence:** Dest-bend oyunu. 31 [n-v-ş] **Yenüşe:** Kıovcı, gammāz ma' nāsına ve diñ diñleyici. [k-t-z-k-r] **Yek-tezkere:** 370b/01 Bir kelter ve bir seped. [m-e-m] **Yemāme:** Bir gök gözlü cāriyenüñ adıdır ki mināreden üç 02 günlük miqđarı yirden atlıyı görürdi. [k-r] **Yek-reh:** Bir yol, bir nazar. [k-z-d] **Yek-zede:** Bir satır. 03 [g-v-n] **Yegüne:** *Kāf*-ı 'Acemiyile düpdüz dimekdür. Yeksān ma' nāsına. [k-ş-b] **Yek-şebe:** Bir gicelik. 04 'Allāme:

Berāy-ı yek-şebe zevkī ki hāk ber-ser-i ān

Esir-i zen şevān şod be-sālhā-yı dırāz

05 [k-ş-n-b] **Yek-şenbe:** Hefte günlerinden bir ma' ruf gündür, 'Arabca yevme'l-aħad dirler. [k-s-r] 06 **Yek-sere:** Bir uğurdan dimekdür, yek-ser ma' nāsına. **Esedi:**

Fütādend tenişān be-reh yek-sere

07

Serānişān zedend ez-ber-i küngüre

[k-s-e-l] **Yek-sāle:** Bir yaş dimekdür. **El-Yā'i'l-Mazmūme** 08 [v-b-r] **Yübere:** Ni' meti ārzūmend ma' nāsına nakl eylemiş. [-v-] **Yüh:** Delüce toğan ba' zılar müymül 09 didükleri yırtıcı kuşdur didiler ve ba' zılar qaragöz didükleri şikāri kuşdur 10 didiler. [v-h] **Yühe:** Mişlihu. [v-y] **Yüye:** Mevlānā Hālimi dir ki *Mi'yār-ı Cemāli* üslubundan anlanur 11 ki *bā*'-i 'Acemi bābında ola, gūbe veznine ve ba' zi şaħiħ kitāblarda evvelī āħir-i ħurūf-ı teheccī 12 ile ve āħiri şāni-i ħurūf-ı teheccī ile kübe veznine diyü yazılmış. **Bezt:**

Çü me-rā yübe-i dergāh-ı to ħized ç-i-konem

13

Rehī āmüz rehī-rā vü ez-in ğam bürhān

Firdevsi:

Ze-bes yübe k'ender-i dil şāh büd

14

Debīr-i ferāmuz-rā ħ'ānd züd

[-h-] **Yühe:** Yühe lafzından taħfif olınmışdur. 15 Sā'ir adları yüyü lafzında meştürdur. [h-r] **Yühre:** Mişlihu. 16 **Bābü'l-yā Nev'-i Evvelehu El-Elifi'l-Memdüde** 17 *Yā*'-i sākin ki evāħir-i kelimeye lāħiħ olur bir nice ma' nāya gelür gāh **maşdariyye** için 18 gelür 'ālimi 'ālimlik gibi ve serveri ve pādişāhi gibi, hālet-i izāfetde ve hālet-i tavşifde 19 kesre ħareket virürler, ħübī-i dost u dil-nüvāzi-i bī-ġāyet-i o gibi ve rābiṭa-est 20 ve anda meşellerine lāħiħ olduĝda cā'iz ki aşlı üzerine sākin koyalar. **Laṭifi:**

21

İħtiyār-ı 'aşq ber-gül-i mehteri-st

Ser nihāden enderīn-reh serveri-st

Ve cā'iz ki fethe ħareket vireler 22 dūrī-st, mestūrī-st diyeler. **Laṭifi:**

Ehl-i 'irfān-rā düviden dūrī-st

23 Īn dūyī ender-to ez-hestūrī-st
Gāh ḥiṭāb için gelür, ‘**ālimī**, ‘ālimsin gibi ve zedī, dīdī **24** gibi. **Ḥ’āce Senāyī**:

Çi konem zaḥmet-i dūyī vü tūbī

Çün yaqīn şod ki men menem to tūyī

25 Gāh olur vaḥdet için gelür. ‘**Ālimī**: Bir ‘ālim gibi. **Laṭīfī**:

Pādişāhī-rā şodem bende künün

26 K’ehl-i ‘ālem ṭālī’-i fermān-ı ū-st

Ve gāh mücerred tenkīr için evāḥir-i esmāya lāḥiḳ **27** olur. Ol sebebdendür ki meşādire daḥī dāḥil olur. **Beyt**:

Cemālū’d-dīn Ebū İshāḳ k’o-rā

28 Ne-bāşed rüz-ı bezm ü rezm-yārī

Ve gāh olur nisbet için gelür. ‘**Ālimī**: ‘Ālime mensüb **29** gibi ve Tebrīzī, Ḥ’ārezmī, Kāzrūnī gibi ve fi’lūñ āḥirine lāḥiḳ olıcaḳ zamīr-i ḥiṭāb **30** olur. Meşelā zedī urduñ, zenī urasın, mī-zenī urursun gibi veḳas ‘*alā hezā* ve **31** idi ma’ nāsına gelür, zamān-ı sābıḳda bir ḥāletūñ keynūnetine delālet itmek için fi’l-i māzī **371a/01** āḥirine lāḥiḳ olur, ḥikāyet-i ḥāl-i māzī maḳşūd olur. (‘):

Ger pezī refī nigārā ḥ’iş ḳurbān kerdemī

02 ve gāh olur, ba’zı edevāt u revābiṭ evāḥirına ilḥāḳ olunur. Yā mut’allaḳlarıñ **03** ḥāletiyile ittişāf murād olunur. **Nāşır-ı Tūsī**:

Men ze-dest-i ĩn ḥarān āḥir be-Tamgān ber-şodem

04 V’er ne hergiz ādemī dīdī ki o ‘anḳā-stī

Püşṭ-i ĩn müşt muḳallid-i ḥam ki kerdī der-sücūd

05 V’er ne der-cennet ümīd-i ḳalye vü ḥalvā-stī

Ve gāh olur işbā’ veyā terennüm için āḥir-i kelime-i **06** ebyātda getürürler, ‘Arabīye ve Fārsīye maḥşuş degıldür. **Fāzıl-ı Muḥaḳḳiḳ *Risāle-i Yā’iyyesinde* 07** böyle taḥḳiḳ ü tedḳiḳ eylemişler ki **Muḳaddemā** bu muḳaddime ma’lūm u mefhūm olsun ki Fārsī lügatde **08** āḥir-i kelimeye lāḥiḳ olan **yā** üç cinsdür. **Bir cinsi** ḥurūf-ı mebnāidendür. **Bir cinsi** ḥurūf-ı me’ānidendür. **09 Bir cinsi** de ḥurūf-ı zevāyetdendür. **Ḥurūf-ı mebnāī** Şol ḥarflerdür ki besā’iṭ-i **10** kelimāt ki vesā’iṭ-i beyān-ı me’ānidendür. Onlardan mürekkeb olur, binā-yı serāy terkīb **11** ol edevāt ile şüret-i tertīb bulur. Ol ḥarflerde müstaḳil vaż’ u başḳa delālet **12** olmaz. Belki mevzū’ olan lafz, *dāluñ* cüz’leri vāḳi’ olur *yā-yı* ney gibi ki ḳamışuñ **13** ismidür. **Ḥurūf-ı Me’ānī**: Şol ḥarflerdür ki, besā’iṭ-i kelimātuñ terkībinde dāḥil degillerdür. **14** Vaż’ da ve delāletde ḡayra teba’iyyetleri yoḳdur, belki onlarıñ daḥī müstaḳil vaż’ları ve başḳa **15** delāletleri vardur, *yā-yı* **nī** gibi ki ḥurūf-ı

nefydür. **Hurûf-ı zevâ'id** şol harflerdür ki ğaraż 16 anlaruñ irādından ma' nāya delālet degildür, belki fā'ide-i ezdiyād taħsîn lafz u sühulet 17 telaffuzdur, meşelâ **Ebâ, ebî, eber** dirler, aşlı bā-bî-ber dür. **Firdevsî:**

- 18 Şenidem ki rûzî ebâ ân cemâl
Be-yâmed be-ħüsñ ü be-ġanc u delâl
- 19 Ki Efrâsiyâb ân ebî maġz-ı ser
Ferengîs-râ kerde ber-reh-güzer
Ki isbâṭ-ı o ħâ'inend ü ħacil
Eber âftâbend endüde-gil

Cins-i şâniden olup 20 âhir kelimeye lâhik olan harf-i *yâ* iki nev' dür. **Birisi ism-i muştalahdur** ki anuñ müstaķil 21 vaż'ı ve delâleti olduġunlayın müstaķill medlülü daġı vardur, *yâ*-yı ħiṭâb gibi ki lisân-ı 22 'Arabîdeki zamîr-i mutaşill-ı merfû' ma' nâsinadur. **Birisi de harf-i muştalahdur** ki anuñ daġı müstaķill 23 vaż'ı ve delâleti vardur. Ammâ müstaķill medlülü yoķdur, belki medlülü ġayruñ medlülü zımnında melħüz 24 olur. *yâ*-i vaż' iyyet gibi mezkûr harf-i ma'rûf vaż'ıla mevşûf arasında bir nisbet 25 ġayr-i müstalleden 'ibâretdür. **Fezleke:** Cins-i evvel ve cins-i şâniden olan *yânuñ* uşul-i 26 ma'ânîsi toķuzdur. **Ĥiṭâb, vaşfiyye, nisbet, vaġdet, ibhâm, ta'lik, me'al, nefy, 27 efrâddur**, nisbetüñ bir şu' besî vaġdetüñ üç şu' besî, ibhâmuñ daġı üç şu' besî 28 vardur. Ol şu' beler ile cümle ma' nânî on toķuzdur, cins-i şâlişden olan *yâ* ile 29 yigirmi dürlü i' tibâr olunur. **Ol mücmelen mezkûr olan ma'ânînuñ ve i' tibârâtuñ 30 tafşili budur ki beyân olunur. Ma' nâ-yı evvel ki ħiṭâbdur.** Onı ifâde iden harf-i 31 *yâ* ki âhir-i kelimeye lâhik olur gerekse ol kelime ism olsun. **Ĉünî** gibi, gerekse fi'l-i mâzî 371b/01 olsun **kerdî** gibi gerekse fi'l-i muzâri' olsun, **mî-konî** gibi, **Ĉünî vü kerdî ve mî-konî 02** dirler, nicesin, işledik mi, şimdi işler misin diyicek yirlerde. **ma' nâ-yı şânî ki vaşfiyettür. 03** Onı ifâde iden harf-i *yâ* âhir kelimeye lâhik olur, ol kelimenüñ medlülü vaż'îsi olan 04 mevşûfdaki ħâlete ki anuñıla kâ'im olur ve delâlet ider, mezkûr kelime gerekse mürekkeb olsun. **05 Zerger gibi** gerekse basîṭ-i cämîd olsun, **serd** gibi gerekse basîṭ-i müştak olsun **şekîbâ** gibi 06 ma' nâ-yı mezkûrı ifâde kaşd itseler, ol kelimelerüñ âhirlerinde harf-i *yâ* ziyâde iderler, **07 zergerî, serdî, şekîbâyî** dirler. **Ma' nâ-yı şâliş ki nisbetdür**, onı ifâde iden 08 harf-i *yâ* ki âhir kelimeye lâhik olur, ol kelimenüñ medlülüne nisbeti ifâde ider, medlülünüñ 09 mecmû'ından bir vaşf nisbeti ħâşıl olur, Türkî gibi, Ĉînî gibi ki Türke mensûb, Ĉîne 10 mensûb dimekdür. Mezkûr ma' nâyı ifâde iden harf-i *yâ* ism-i müfredde lâhik olduġunlayın ism-i 11 mürekkebe daġı lâhik olur, meşelâ

dihekî ve rüdekî dirler, dih köy, rüd deredür, âhîrindeki **12** *kāf*taşgîr içündür, merdek ve kenîzekdeki *kāf* gibi. **Şu' be:** Şol *yā* ki mebd'e-i a' dāduñ **13** ki yekdür âhîrine lâhîk olur dağı ma' dūduñ ma' nāsın ifāde ider, aşlı *yā*'-i nisbetdür **14** ol ma' dūdi 'aded-i mezkûre nisbet ile ta'yîn ider. **Yek** ol 'adeddür ki ma' nāsı birdür. **15 Yekî** ol ma' dūddur ki ma' nāsı bir nesnedür, bu farķuñ mi'yāri oldur ki ta'dād murād **16** olınsa yek, dü, se dinür, yekî, dü, se, dinmez, ma' dūddan ihbār kaçd olınsa *yekî-rā* **17** *dīdem* dinür, *yek-rā* *dīdem* dinmez. *Yek kes-rā* dinür. *Yekî kes-rā* dinmez. *Zāt*-ı mübhem yekînuñ **18** mefhūmundan me'hūzudur, kesūñ dağı medlūli *zāt*-ı mübhemdür. Ol sebebden ikisin cem' **19** itmezler, buradan zāhîr oldı ki mezkûr *yānuñ* medlūli mücerred nisbet degıldür. Belki ma' nā-yı **20** nisbetden mütehaşşıl olur, bir ma' nādur, ol sebebden mezkûr *yā*, *yā*'-i nisbet şu'besi 'addolunmağ **21** ensebdür. **Ma' nā-yı rābî'** vaḥdetdür ki muḳābili keşretdür, lügat-ı Fārsīde ol ma' nā-yı ifāde **22** kaçd olınsa, âhîr-i kelimeye ḥarf-i *yā* ilḥāğ iderler. Lisān-ı 'Arabīde ol ma' nādan tenvîn ile ta'bir **23** iderler. Meşelā 'Arab bir maḳām diyecek yirde maḳāmün dir, 'Acem maḳāmî dir, niteki şā'irūñ **24** bu beytinde zāhirdür. **Beyt:**

Bezm-i dü-Cemşid maḳāmî ki dīd

Cāy-ı dü-şemşir niyāmî ki dīd

25 Ma' nā-yı ḥāmis ibhāmdur muḳābili ta'yîndür, ol ma' nāyı ifāde kaçd olınsa, âhîr-i kelimeye **26** *yā* ilḥāğ iderler, lisān-ı Fārsīde bu *yā* lisān-ı 'Arabīdeki tenvîn-i tenkîr yirinedür, bir cinsden **27** ferd-i ğayr-ı mu'ayyen murād olınuş, ol ma' nādan ta'bir kaçd olınsa, ol cinsūñ isminūñ **28** âhîrine 'Acem *yā* ilḥāğ ider. 'Arab tenvîn-i tenkîr getürür. Meşelā aralarında az ve çok cins farķdan **29** nesne yoğdur diyecek yirde, 'Acem *Miyān-ı iṣān farķî nî-st* dir. 'Arab *leyse beynehümā farķun* dir. **30 Beyt:**

Fi'l-meşel der-miyān-ı in dü-kemāl

Nî-st farķî meger be-müyî çend

Murādı şā'irūñ kelām-ı **31** mezkûrdan farķ-ı vāḥidi nefy degıldür ve illā ğarazı cins-i farķı nefydür, ḥāşıl olmaz, zīrā **372a/01** ol tağdırce nefy-i vaḥdet ihtimālî olur, vaḥdetūñ nefy cinsinūñ nefyni müstelzim degıldür. **02** *Zīrā* cins-i keşret zımnında bulunur. Belki ferd-i ğayr mu'ayyeni nefydür, onuñ nefy cinsinūñ nefyni **03** müstelzimdür. *Zīrā* ki cinsūñ vücūdına *lā* 'ale't-ta'yîn ferdūñ vücūdı lāzımdur. Bu *ḳā*'ide **04** negire siyāğ-ı nefyde 'umūm ifāde ider didükleri maḳalde taḥḳîğ olınmışdur. *Yā*'-i vaḥdet ile **05** *yā*'-i ibhāmuñ farķı buradan zāhîr olur. Birisinde mu'teber olan ancağ ferdūñ vaḥdetidür, **06** ta'ayyünî 'adem, ta'ayyünî manzûr degıldür. Ol birisinde mu'teber olan hemān ferdūñ ibhāmıdur, vaḥdeti **07** ciheti manzûr degıldür. **Temhîd** ol iki ma' nānuñ ki birisi vaḥdet

birisi ibhāmdur, her birinden **08** üç ma' nā müteferri' olur, ma' nā-yı fer' iyye ki ol iki aşdan münşa'ib olur altıdır, aşl-ı evvelde **09** müteferri' olan şu' beler bunlardır. **Ḳillet, keşret, ğarābet, şu' be-i evvelī** niteki lisān-ı 'Arabīde **10** tenvīn-i vaḥdet ile ḳillet irāde olunur, vaḥdet ile ḳillet ortasında münāsebet **11** olduğundan ötüri lisān-ı Fārsīde daḥı ol *yā* ile ki vaḥdete delālet ider, ma' nā-yı **12** ḳillet irāde olunur, niteki şā' ir-i māhirūñ bu kelāmında zāhirdür. ('):

Nī-st farkī meger be-müyī çend

13 Farḳīdeki *yā*-yı vaḥdetden ḳillet-ı fark'dur, lisān-ı Türkīde daḥı bu ta' bīr vardur, 'ibāret bir ile ḳillet **14** irāde iderler. Birkaç ḳıl dirler, lafz birden ve farḳīdeki *yā*-yı vaḥdetden murād muḳābil-i keşretde **15** olan vaḥdet degildür, zīrā ma' nā-yı çendde ve kaçda olan keşret oña menāfidür, belki vaḥdete **16** ḳarīb olan ḳilletdür ki vaḥdet ḥükminde ḳılınmışdur, oña ğāyet ḳurbi i' tibārī ile **Şu' be-i sñānī** **17** ki keşretdür, niteki lisān-ı 'Arabīde aḥad zıddınuñ 'ibāreti āḥir için isti' āre olunur, **18** lisān-ı Fārsīde daḥı bir şey 'üñ lafzını zıddı için isti' āre iderler, bu ḳā'ideye bināen **19** mezkūr *yā*'-i vaḥdet ile keşret irāde olunur, niteki bu beytde vāḳi' olmuşdur. **Beyt:**

20

Çü leşker be-dīd ān nüvāzi-gerī

Be-kīn-i leşkerī geşt her leşkerī

Leşker-i sñānīdeki *yā*, *yā*'-i nisbetdür, leşker-i **21** evveldeki *yā*, *yā*'-i vaḥdetdür, keşret için isti' āre olunmuşdur, şā' irüñ murādı efrād-ı leşkerden **22** her ferd başğa bir çok leşker oldı dimekdür. **Şu' be-i sñāliş ki ğarābet**dür, lisān-ı **23** 'Arabīde tenvīn-i vaḥdet ile ğarābet ḳaşd olunur, meşelā cins-i ḥicābdan bir nev' ḳarīb **24** diyecek yirde ğışāvetin dinür, ḳālu'llāhi te' alā ve 'alā ebşārihim ğışāvetin ma' nā-yı maḳşūdda **25** mübālağa ki maḳāma münāsibdür, eblağ-ı vech üzre ḥāşıl olur, tenvīn-i mezkūrdan nev' -i ḳarīb murād **26** olıcağ, lisān-ı Fārsīde daḥı ol *yā* ile ki vaḥdete delālet ider, ğarābet ḳaşd iderler. **27** Lafz-ı āteşīdeki *yā* gibi ki bu beytde vāḳi' olupdur. **Beyt:**

Bāz āmed ān mehī ki ne-dīdeş felek be-ḥ'āb

28

Āverd āteşī ki ne-mīred ḥiç āb

Lafz-ı mehīdeki *yā*, *yā*'-i vaḥdetdür, lafz-ı āteşīdeki **29** *yā* daḥı *yā*'-i vaḥdetdür, ammā 'ibāret-i evvelīde ol *yā* ḥaḳīḳati üzredür. Murād-ı şā' ir gine **30** geldi, şol bir ay ki felek düşünde görmüş degildür, 'ibāret-i sñāniyede isti' āre olunmuşdur, **21** ma' nā-yı ğarābet için, murādı şā' irüñ ḳarīb od getürdi ki ḥiç bir şu ile söyünmez dimekdür, **Tetimme 372b/01 tehmīd-i sñābiḳ** aşl-ı sñānīden müteferri' olan şu' beler bunlardır. **Taḥḳīr, ta' zīm, tehvīl, 02 şu' be-i evvelī** nitekim lisān-ı 'Arabīde tenvīn-i tenkīr ile taḥḳīr ḳaşd olunur, lisān-ı Fārsīde daḥı ol **03** *yā* ile ki tenkīre delālet ider, taḥḳīr ḳaşd olunur, lafz-ı ḥarīdeki

yā gibi ki bu beytde vāki' dūr. **04 Beyt:**

To āverdi o-rā be-dīn-i dāstān

Ve ger ne ḥarī buved der-Sistān

Ḥarf-ı *yā*dan **05** burada ma' nā-yı vaḥdet ḳaşd olunmuş degildir, ḳaşd olunmağın daḫı vechi yoḳdur, zīrā **06** ol taḳdīrce ne fā'ide-i ḥaber bulunur, ne lāzım fā'ide-i ḥaber bulunur, zīrā muḥātabuñ ma' lūmıdır **07** ki ol emrleruñ ikisinuñ de ifādeye şalāḫiyyeti yoḳdur, belki ḥarf-i mezkūr ibhām için **08** irād olup anuñla taḫḳīr ḳaşd olunmuşdur, ibhām ile taḫḳīruñ münāsebeti zāhirdür. **09** Şol i' tibār ile ki ibhām vücūh ta' ayyünden 'ārī olmasın ihām ider, mübhemuñ **şu'be-i 10 şāniyye** ey tehvīl niteki lūgat-i 'Arabīde tenvīn-i tenkīr ile ta' zīm ḳaşd olunur, lisān-ı Fārsīde **11** daḫı ol *yā* ile ki tenkīr maḳāmına ḳā'im olur, ta' zīm ḳaşd olunur, lafz-ı cāyīdeki *yā* gibi ki **12** bu beytde vāki' olmuşdur. **Beyt:**

Kes pey-i kesānī vü men bī-kesem

Kerem-i dest-gīrī be-cāyī resem

13 Lafz-ı cāyīden burada murād muṭlaḳ menzile degildir, belki menzile-i 'azīmedür. **Taḫḳīk** mezkūr *yā*dan **14** vaḥdet irāde itmekile ta' zīm ḳaşd olunmaḳdan ibhām irāde itmekile ta' zīm ḳaşd olunmaḳ **15** evvelīdür, egerçi ikisi de ḳaşd-ı ta' zīme Vesīle olur, ma' nā-yı evvelde Vesīlelik zāhirdür, **16** zīrā infirād-ı 'azamet-i şāne lāyık olan evşāfdandır, ammā ma' nā-yı şānīde bu i' tibār iledür **17** ki ibhāmda ta' yīn-i ḥadden ki ḥadd-i ta' yīn onı müstelzemdür, mübhemuñ tecāvüzüñ ihām ider, **18** vech-i evleviyyet oldur ki bu ṭarīḳile ta' zīmde mübālağa artuḳdur, ol sebebden mezkūr ḥarf-i **19** *yā*nuñ ma' nāsında ma' nā-yı ta' zīm aṣl-i şānīnuñ şu'belelerinden 'add olunmaḳ enseb görildi. **20** Ma' nā-yı keşret ile egerçi ki mezkūr ma' nā, müşterekdür, muṭlaḳ ziyāde de ammā ondaḫı ziyāde **21** ziyāde fi'l-kemmdür. Bundaḫı ziyāde ziyāde fi'l-keyfdür, muḳābilleri i' tibār ile bir birinden imtiyāzları **22** daḫı zāhir olur, teḫşīruñ muḳābili taḳlīldür, ta' zīmuñ muḳābili taḫḳīrdür. **Şu'be-i şālişe 23** Ey tehvīl niteki lisān-ı 'Arabīde tenvīn-i tenkīr ile tehvīl için ḳaşd olunur, lisān-ı Fārsīde **24** daḫı ol *yā* ile ki tenkīr maḳāmında ḳā'im olur, mezkūr ma' nā ḳaşd olunur, meşelā ḳorḳunc **25** ejdehā diyecek yirde, ejdehāyī dirler, niteki şā' iruñ bu beytinde vāki' olmuşdur. **Beyt:**

26

Ejdehāyī ḫālḳa geşte ḫufte zīr-i dāmenem

Z'ān ne-cenbem tersem āgeh kereded ejdehā-yı men

Ma' nā-yı 27 sādīs-i ta'līkdür, ḥarf-i *yā* ki āḫir-i fi'l-i māzīye lāḫīḳ olur, ol fi'lüñ ma' nāsını **28** tencīzden ki ḳaṭ' üzerine ḫaberdür, ta'līḳa şarf ider, meşelā tencīzde **buved** dinür ki **29** ma' nāsı oldıdır, maḳām-ı ta'līked **buvedī** dinür ki ma' nāsı olaydıdır.

Beyt:

30

Eger şāh-rā şāh buvedī peder

Be-ser ber-nihādī me-rā tāt-ı zer

Mezkūr *yā* āhir-i fi' l-i māzīye lāhik 31 olduğınlayın āhir-i fi' l-i muzār' a dağı lāhik olur, onuñ ma' nāsını tencizden ta' liķa 373a/01 şarf ider, şol ma' nāyı ifāde ider ki lisān-ı Türkide ondan -ydi lafzı ile yāhūd 02 idi lafzıyıla ta' bīr iderler, meşelā tencizde ister dirler, 'Acem ħ'āhed dir, maķām-ı ta' liķde 03 ister idi dirler, ħ'āhidī dir. **Beyt:**

Kesī k'ez-to tersān buved ħ'āhidī

04

Ki der-kām-ı şīrān nihād bāşedi

Mezkūr ħarf ma' nā-yı ta' liķi ifāde itdüğinden ötürüdür 05 ki lāhik olduğu fi' l elbette siyāk-ı şartda vāķi' olur, vuķū' ı bir şey' āhirüñ 06 vuķū' ına mu' allak olmayan fi' lüñ āhirine lāhik olmaz. **Şu' be** lisān-ı Fārside ma' nā-yı 07 temennī için maĥşuş edāt yoķdur, anuñiçün başğa şīga dağı ta' yīn olunmamışdur. 08 Ma' nā-yı ta' liķa nev' ā münāsebeti olduğu ecludür, āhirine mezkūr ħarf-i ta' liķ lāhik 09 olan, kelimeyi maķām-ı temennide isti' māl iderler, ta' yīn-i murāda delāleti ķarīne-i ħāliyyeye 10 ħavāle iderler, meşelā nolaydı diyecek yirde *çi buvedī* dirler. ('):

Çi buvedī ger ne-buvedī āşināyī

11 **Şu' be-i āhirī:** Ma' nā-yı ta' liķ, ma' nā-yı tertībī mütezammin olduğundan ötüri 12 mezkūr *yā* ki āhir-i fi' l-i māzīye lāhik olur, tertīb-i mücerred için dağı isti' māl olunur, 13 niteki bu beytde vāķi' olupdur. **Beyt:**

Çü ber-seng-i sūdī süm-m-i seng-reng

14

Be-ferseng refti çek-ā-çāk seng

'İbāret-i çü delālet ider ki şā' ir ta' liķ 15 ma' nāsını ķaşd itmemişdür, belki tertīb ķaşd itmişdür, murādı fi' l-i evvel 16 bulunduğı gibi, fi' l-i şānī bulunur. *Bilā taĥallūf ve lā terāĥ* dimekdür, ma' nā-yı ta' liķ 17 ķaşd olıcaķ bu 'arz ħāşıl olmaz, mu' allakun 'aleyhüñ vücūdından mu' allaküñ vücūdı 18 müterāĥi olmaķ cā' izdür. Mezkūr *yā* niteki maķām-ı ta' liķde hem şart hem cezāya lāhik olur, 19 maķām-ı tertibde dağı hem mertebe hem mürettebün 'aleyhe lāhik olur. **Şu' be-i āhirī** mezkūr 20 *yā* ma' nā-yı ta' liķi ifāde itdüğü ecluden ħuşuşıyıla vaşıyyet ü sipāriş maķāmında 21 isti' māl olunur. Ol ma' nā-yı ħāş irāde olunur, be-ħuşuşa ħarf-i mezkūr ol vaķtin 22 emre lāhik olur, māzīye muzār' a lāhik olmaz, ma' nā-yı emri munecciz-i ħāliden mu' allak-ı 23 istiķbālīye naķl ider, vaşıyyet ü sipāriş ma' nāsı ħāşıl olur, meşelā emr-i tencizde 24 **bīn** ü **nümāy** dirler, emr-i ta' liķde **bīnī** vü **nümāyī** dirler, istişhād ancaķ nümāyīdedür, bīnī fi' l-i 25 şartdur.

Beyt:

Eger der-rāh bīnī ṣāh-ı nev-rā

Be-ṣāh-ı nev nümāyī māh-ı nev-rā

Ma' nā-yı sābi'-i me'aldür 26 Bir işüñ āhiri neye varacağın yā bir emr niçün mütehayyā olduğunu yā neye lāyık **27** idüğini ifāde murād idinseler, lafz-ı maṣdaruñ āhırine bir *yā*²-i sākine ilhāk iderler **28** ol maḳṣūd olan ma' nāyı ifāde iderler, meşelā diyecek ve yiyecek diyecek **29** yirde **güfteni** vü **hordeni** dirler, ma' naları söylemege lāyık-i kelām yimege müteheyā ta' āmdur, dinilmege müstaḥaḳ **30** kimesneye **güsteni** dirler, gidecege **refti** dirler. **Beyt:**

Çü ne-tüvān refteni-rā dāşt der-bend

31

Girih besten çü mūrān ber-şikem çend

Bi'l-āḫere olacaḳ nesneye **buvedeni** dirler. **Beyt:**

373b/01

Güzeşte ḫod-güzeşt ü buvedeni būd

Peşimāni ne-mi-dāred künün sūd

Tenbise 02 Mezkūr *yānuñ* āhir maṣdara ihtişāşı olup, ifāde itdüğü ma' nā-yı maṣādırdan **03** ğayrıda ifāde itmedüğü için ol *yāya yā-yı* maṣdarī didiler, ma' nāsını **04** ma' nā-yı maṣdarī şandılar, evvel kelāmları tevcīhe kâbil mezkūr *yānuñ* maṣdara intisābı **05** var, ammā āhiri beyne'l-buṭlāndur, ifāde itdüğü ma' nā ḫarf-i mezbūruñ ma' nā-yı **06** maṣdarı degildür, zıkr olınan intisābı daḫı intisāb-ı lafzīdür, intisāb-ı ma' nevī **07** degildür, mezkūr *yānuñ* ifāde itdüğü ma' nānuñ ma' nā-yı maṣdara intisābı yoḳdur. **08** Ol sebebden ma' nā-yı mezbūr uşul-i ma' āniden 'addolındı. Ma' nā-yı nisbetüñ şu' besi **09** 'addolınmadı. **Ma' nā-yı şāmin nefydür.** Bu ma' nāyı ifāde iden lügat-ı Fārsiyyede fi'l-ḫaḳīka **10** ḫarf-i *nūndur*. Meftūḫ isti' māl olıncaḳ āhırine bir *hā*-i sākine getirürler. **11** **Ne** dirler, meksūr isti' māl idicek āhırine bir *yā*-i sākine ilhāk iderler. **Ni** dirler **12** yoḳ diyecek yirde 'Acem *nī* dir, ne dir, yoḳdur diyecek yirde *nī-st* dirler, ol birini **13** isti' māl itmez, buradan añlanur ki ḫarf-i *yānuñ* daḫli mezkūr ma' nāda ḫarf-i *hānuñ* **14** daḫli gibi degildür. Ba' zī maḫalde ansuz ma' nā-yı nefy ifāde olunmaz imiş, bu i' tibār ile **15** mezkūr ma' nā-yı ḫarf-i mezbüre nisbet cā'iz oldı. **Ma' nā-yı tāsi'-i efrāddur,** *bā*-yı meftūḫa **16** ki lisān-ı Fārsīde ma' nā-yı mu' ayyene delālet ider, meşelā senüñle gitdüm diyecek yirde 'Acem **17** *bā-to reftem* ve ol *bānuñ* āhırine *bā*²-i sākine lāḫiḳ olur, fetḫasını kesreye tebdil **18** ider, *nūn*-ı nefydeki gibi, daḫı ol ma' nā-yı mu' ayyinüñ muḳābilini ki ma' nā-yı infirāddur, ifāde **19** ider, ol ma' nādan lisān-ı 'Arabīde *dūn* 'ibāretiyile ta' bīr iderler, meşelā 'Arab *bidūnihi* dir **20** 'Acem *bī-ū* dir. Lisān-ı 'Arabīde mezkūr ma' nādan lā ile ta' bīr iderler, meşelā meşāḳḳatsüz diyecek yirde **21** *bidūni'l-külfeti*

dirler, *bilā külfeti* de dirler ammā zamā'ire duḡūl maḡşūşdur, dūn lafzına **22** onlara dāḡil olmaz, meşelā 'Acem *bī-men, bī-to, bī-ū* dir, 'Arab *bidūnī, bidūnek, bidūne* **23** dir, bu maḡâlde lā isti' māline mecāl yoḡdur. **Ḳā'ide** niteki mezkūr ḡarf-i *bā* fi'le ve müştakḡa **24** dāḡil olmaz, meşelā *bā-yı* meftūḡa ile *be-zed* dimezler, *be-dān* dimezler, bu *yā* daḡı anı gözedür. **25** Onuñ eşerince gider ne fi'le dāḡil olur ve ne müştakḡa dāḡil olur. Meşelā *bī-zed* ve *bī-dān* **26** dimezler, nitekim mezkūr *bā* sâ'ir aḡşām-ı isme dāḡil olur, meşelā *bā-ser* ü *bā-zīb* ü *bā-fer* **27** ü *bā-zen* ü *bā-şevher* dirler, bu *yā* daḡı anlara dāḡil olur, *bī-ser* ü *bī-zīb* ü *bī-fer* ü *bī-zen* **28** ü *bī-şevher* dirler, bu ḡuşūşlarda *bā* ile *bī* sâbıḡa mezkūr olan *nā* ile *nī* gibidür. **Cins-i şālîşden** **29** olan *yā* ki ḡarf-i *zā* 'iddür. Aşlā delāleti yoḡdur, ne müştakḡılan ve ne munzamman ile'l-ḡayr ma' nādan **30** bir ma' nāya gerekse ol ma' nā müstakıl olsun gerekse ḡayr-i müstakıl olsun, ol sebebden ne ḡarf-i **31** mebānīdendür ve ne ḡarf-i ma' ānīden olur, belki sâbıḡa beyān olınan fā'ide için ziyāde **374a/01** olunur. Lisān-ı Fārsīde nefy için olan *nūn*-ı meftūḡanuñ ve nehy için olan *mīm*-i meftūḡanuñ **02** āḡirine lāḡıḡ olur. Meşelā şol vaḡtın ki ol ḡarfler evveli *elif* olan kelimeye dāḡil olalar. **03** Meşelā gelmedi diyecek yirde ne-yāmed dirler. Aşlı n'āmeddür. Aşlı üzerine de isti' māl **04** olunur. Gelme diyecek yirde me-yā dirler. Mā'dur, *mīm*üñ fetḡası ve *elif*üñ meddiyile cüz'-i şānī **05** yalnūz *elif*-i memdüde degildür. Belki *elif* ile *yādan* mürekkeb bir kelimedür. Terḡīm olınmışdur. Āḡir-i **06** kelimedede vāḡi' olan ḡarf-i *yānuñ* ḡızfı lisān-ı Fārsīde şāyi'dür. Nitekim sâbıḡan *zıkr* **07** olınmışdur. Mā'nuñ aşlı fi'l-ḡaḡıḡa māydür, ḡarf-i *yā* ḡızf olınup mā ḡalmışdur. **08** Sūḡilet ile telaffuz için bir *yā* ziyāde olınmışdur. Me-yā olmışdur. Şüret-i māya ki lūḡat-i **09** 'Arabīde şunuñ ismidür. İştibāhdan ḡalāş olmışdur ve lafz-ı tamāmīnūñ āḡirinde **10** vāḡi' olan *yā* ki şā' irüñ bu beytinüñ. **Beyt:**

Be-peş-i ḡazret-i maḡdūm Cāmī

11

Men in ebyāt-rā berdem tamāmī

Āḡirinde vāḡi' olmışdur. ḡurūf-ı zevā'iddür, żarūret-i **12** şī'r için ziyāde olupdur. **Fihī mā fih** belki *yā* telyīn-i hemzeden münba' iş olmışdur. **13** [b-ā-ş-e-m] **Āb-āşāmī:** İçecek şü. [b-e-d-e-n] **Ābādānī:** Şinlik, 'imāret ma' nāsına. **14** [b-d-e-n] **Āb-dānī:** Ni' metī mişlihu dimiş. [b-z-n-d-g-e-n] **Āb-ı zindeḡānī:** Āb-ı ḡayāt ki iḡen ölmez. **15** [b-s-r-d] **Āb-ı serdī:** Şovuḡluḡ ki bilde vāḡi olur ve iḡlīlden iner, ḡalīz şudur ve tebevül **16** soñına gelen şü ki 'Arab *vedī* dir. [-v-] **Ābī:** Ayva, 'Arabca *sefercel* dirler ve ördek **17** ve şuya mensüb dimekdür. [t-ş-p-e-r-s] **Āteş-i pārsī:** Ni' metī taḡlu uyuz ma' nāsına naḡl eylemiş. **18** [t-ş] **Āteşī:** ḡazabnāk ma' nāsına ve āteşe mensüb dimekdür. [c-l-k] **Āclakī:** *Şıḡāḡ-ı* 'Acem şāḡibi **19** ziyāfet-i 'ämme ma' nāsına naḡl eylemiş. [-ç-] **Āçī:** *Cīm*-i

‘Acemiyile atmaca didükleri şikārī kuş ve vezīr. **20** [d-m] **Ādemī**: Buğday añlu esmer ma‘nāsına ve ādeme mensüb dimekdür. [-r-] **Ārī**: Kesr-i *rā* ile **21** evet, *hāy* dahil dirler. ‘Arabīde *ne‘am* u *belī* ma‘nāsına harf-i icāb u taşdıkdür. (‘):

22 Ārī be-yümn-i luţf-ı şomā hāk zer şeved

Ve āverden lafzından *hiţābdur*, getürürsün ma‘nāsına **23** ve getürür misün ma‘nāsına istifhāmdur. **Ārey**: *Rānuñ* fethasıyla diş dibi ve alçı āreh **24** ma‘nāsına. [z-m-e-y] **Āzmāyī**: Şınamaklık, āzmüden ma‘nāsına. [s-e-n] **Āsānī**: Rāhat ve ārām **25** ve dincelmek ve diñlenmekden kināyetdür ve vaşf-ı terkībīdür, āsā gibi. [s-t] **Āstī**: Yeñ, *kümm* **26** ma‘nāsına, *āstīn* lafzından muhaffedür. **Beyt**:

Yek-nefes ey h‘āce-i dāmen-keşān

27 Āstī-i ber-heme ‘ālem-feşān

Diger:

Belki to bī-kār ker rāstī

Dest heme dest-i to-rā āstī

28 [ş-t] **Āstī**: *Şīn*-i mu‘ceme ile şulh ma‘nāsına. [ş-g-v] **Āşgüy**: Üzerinde ve ‘amüd üzre yapılmış **29** köşk ve çardāk ve kubbeye *Şihāh-ı ‘Acem* şāhibi ve ārāyiş dimiş. **Beyt**:

Tüyī ki ez-ğuref-i āşgüy tārem-i çarh

30 Nüzül yāfet b‘eyvān-ı cedd-i to tenzīl

[ş-n-e-y] **Āşnāyī**: Bilişlik **374b/01** ve yüzgüçlük. [ş-n] **Āşnī**: *Şihāh-ı ‘Acem* şāhibi barışık ve ārāyiş ve āşnālīk ma‘nāsına **02** naql eylemiş. [l-m] **Ālmī**: Kapu şıvası, ‘azāda kesr-i *ḍād* ile ma‘nāsına. [l-n] **Ālnī**: Mişlihu medd **03** ü kaşr iledür. [l-v-y-d-s-t] **Ālüy-ı deştī**: Gögem didükleri yaban yemişi. [l-y-b-e-l] **Ālī-bālī**: Kirās **04** u vişne yemişi, ālū-bālū ma‘nāsına. [m-e-n] **Emānī**: Ve bi‘l-kaşr, şaқınmaқ ve harāc virici kāfirler. **05** [m-v-y] **Āmüy**: Meşhūr olan Ceyhūn ırmağınun adıdır, ammā haқıkatde Ceyhūn kenārında **06** bir şehr adıdır. Bu izāfetden ötüri Ceyhūn ırmağına ıtlāk olunur. **Şems-i F.:**

07 Buḥārā husrevā be-şiken ser-i ḥaşm

Ze-ğam kon çeşmişān çün rūd-ı Āmüy

[n-g-e-h] **Āngāhī**: **08** Andan şoñra ve ol vaқt dimekdür. [n-g-h] **Āngehī**: Mişlihu. [v-e]

Āvāy: Āvāz ve yanқu. **Beyt**:

09 Heme geşt bā-naқş-ı dīvār-ı cüft

Ne-yārāy-ı cünbiş ne āvāy güft

[h-n-r-b-e] **Āhen-rübāy**: Mıknāṭīs **10** sā‘ir adları ve tafşili āhen-rübā lafzında mezkürdür. [h-n-s-e] **Āhen-sāy**: Demir egesi **11** āhen-sā ma‘nāsına. **Āy**: Āmeden lafzından şīga-i emrdür, gel dimekdür, beyā ma‘nāsına ve lafz-ı **12** mezkürdan ism-i

fā' ildir. Muṭlak gelici ma' nāsına nitekim lafz-ı ḥudāy mürekkebe beyān olunmuşdur. **13** [y-n-h-e-s-k-n-d-r] **Āyine-i İskenderī**: Ni' meti bir taşdur yāḥūd bir āyinedür ki cümle 'ālem anuñ **14** içinde görünür, āyine-i giti-nümā daḥı dirler dimiş ve tafşili anda mezkürdur. **El-Elifi'l-Maḫşüre 15** [ḥ-t-r-g-v] **Aḥter-güy**: Fālcı ve yumcı. [r-z-e-n] **Erzāni**: Ucuşluk ve lāyıklık. **16** [r-ğ-m-c] **Ergamci**: Yigirmi zirā' miqdāri uzun iplik ve urgan, ergamc daḥı lügatdür. **17 Esb-i ḥil' atī**: Piş-keş atı. **Esb-i nevbeti**: Ol at birkaç kimesne iştirāk üzre **18** alup nevbet ile bindüklerinden ötüri esb-i nevbeti dirler. [f-r-e-ḥ-t-h-p-e] **Efrāhte-pāy**: **19** Ayaḡuñ altı, ṭaban ma' nāsına ve ayaḡ altına düşmüş nesne. **Elvāy-ı deşti**. **Qaraḥiṣārī 20** ve *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi şabr ma' nāsına naql eylemişler ki bir acı ağacuñ şıkindısıdır, elvā ma' nāsına. **21 Ālüy-ı deşti**: Qaramık didükleri taḡ yimişi ve taḡ erügi. [l-n] **Ālni**: Qapu şıvası, *elifiñ 22* medd ü kaşrı cā'izdür. **Āmādi**: Ehl-i Şirāz lügatidür didi ma' nāsına. **Ḥāfız**: ('):

23

Ğurret-i yek dey rüşeni vü tüz emādi

Ğurret ü dey rüşeni vü tüz daḥı Şirāz lügatidür. **24** Ma' nā-yı mışrā' *eger bir rüşenlik siz bizden gördüñ ise* dimekdür. Bu beytüñ tamām ma' nāsına **25** be-pey lafzında beyān olunupdur. [m-e-n] **Emāni**: Zinhāri ve naḳḳāre ve şaḳınmaḳ, Ni' meti ḥarāc-güzār **26** kāfir ma' nāsına. [n-b-e-z] **Enbāzi**: Ortaḳlık, *iştirāk* ma' nāsına. [n-b-v-h] **Enbūhi**: Çoḳluk ve gevlik. **27** [n-b-v] **Enbüy**: Koḡu ṭutmaḳ ma' nāsına ism-i maşdardur ve vaşf daḥı isti' māl olunur. **28 Şems-i F.**:

Turunc āsmān kereded mu' anber

Egir kereded ze-ḥulkeş deste-enbüy

Encüg-ı Pişāni: **29** Alın buruşuḡı. [n-d-r-v-n] **Enderüni**: İçerülik ve içerüsi ma' nāsına ve çādir-ı şeb. [n-d] **Endi**: **30** Ḥuşuşā dimek olur, ḥāşşa ve ḥuşuşā aşda lafz-ı 'Arabidür, ammā Fārside ve Türkide de **31** ḡāyet şāyi' dür. Aşl-ı Fārsi ki endidür ve aşl-ı Türkī ki ṭoladıdır, terk olunmuşdur. **'Ammāre**:

Ger ḥ'ār şodem süy-ı büt ḥ'iş-i rü ābād

Endi ki ber-mihter-i mā ḥ'ār-ı nīm

375a/01 [n-ṭ-e-k] **Entāki**: Saḳmünyā ḥāşşiyetinden bir dārüdür. [n-g-r-y-z] **Engrizi**: Tarḥün didükleri **02** sebz, sā'ir tafşili erpenir lafzında mezkürdur. [n-g-ş-t-r] **Engüşteri**: Yüzük, ḥātem ma' nāsına **03** Ni' meti ve engüştvāne ve zihgir. [n-g-v-n] **Engüni**: Bāṭıl işleyici. **El-Elifi'l-Meksüre 04** [s-p-r] **İspirī**: Tamām olmaḳ sipri ma' nāsına. **Beyt**:

Ziyān ender ārem be-şi' r-i Deri

Çü geşt in güzin dāstān-ı İspirī

05 [s-f-s-t] **İsfesti**: Yoncalık. [ş-k] **İşki**: **06** Ni' meti sirke ma' nāsına naql eylemiş, sā'ir

adları sirkā lafzında mezkûrdur. **İy:** Harf-i **07** nidâdur, ‘Arabîde *yā* ma‘nâsına gâh olur zarûret-i vezniçün hızf olunur, nikteki Firdevsî **08** Yûsuf u Zelihâsında beyân itmişdür.

Bejt:

09 Çonānem ze-‘aşk-ı to dürr-i yetīm
Ki yādem ne-yāyed hemī ters ü bīm

Ey dürr-i yetīm ma‘nâsınadır. **Nazm:**

10 İy yār-ı Hudā be-ħaḫḫ-ı hestī
Şeş çiz-i me-rā meded firestī
‘İlm ü ‘amel ü ferāḫ-destī
İmān u amān u ten-dürüstī

[y-j-d] **İjedî:** 11 Feth-i *zā*-i ‘Acemîyile Allāh için virilen ve Allāh için olan nesne İjedüñ tafşili **12** maḫallinde zıkr olunmuşdür. [y-v-e] **İy vāy:** Feryād u āferīn ma‘nâsına.

Ḥāfız:

13 Ber-mihr-i çarḫ u şive-i o i‘timād nī-st
İy vāy ber-kesī ki şod ey men ze-mekr-i üy

Feryād u āferīn **14** bir kimesneye ki emīn oldu, anuñ mekrinden dimekdür. Murād-ı şā‘ir budur, ger niçe kimselere **15** çarḫ-ı mihr ü muḫabbet ü müsā‘de-i devlet gösterür, anlar aña aldanurlar, fikr-i ‘āḫıbet **16** ü ‘amel-i āḫiretten maḫrûm ḫalurlar, āferīn ol kimseye ki anuñ müsā‘desine aldanmayup **17** mekrinden emīn ola, Türkî dilde nā-gāh olur ki taḫşīn maḫallinde meded meded, ne ‘aceb dirler. **18** Bu beytde olan iy vāy lafzı daḫı bu ma‘nāya müsta‘meldür. **El-Elifi’l-Mazmûme** **19** [ş-t-r-p-e] **Üştür-pāy:** Kekik otı. [m-y-d-v-e-r] **Ümîd-vārî:** Ümîdlülük. **20 Nev’-i Evvelehu El-Bā’i’l-Meftūḫa** **21** [e-d-ş-e] **Pādişāhî:** Fāzıl-ı Muḫaḫḫiḫ *Deḫāyīḫu’l-Ḥaḫāyīḫ*da böyle taḫḫiḫ ü tedḫiḫ eylemişler ki **22** pādişāhî lafz-ı mürekkebdür. Bir cüz’i pāddur, *bā*-yı ‘Acemîyile def‘-i zarar u işlāḫ-ı fesād iden nesneye **23** lisān-ı Fārsîde pād dirler, pād-zehr andandur, şol taşuñ adıdur ki zehrüñ maḫarratın **24** def‘ ider. Bir cüz’i de şāydur, ‘avām-ı nās ma‘nâsınadır, ḫāfiyenüñ bir nev‘ine dirler ki **25** ḫavāş yanında maḫbûl degıldür. ‘Avāma nisbet idüben şāygānî dirler ve hem genc-i şāygānīnüñ **26** daḫı aşlı budur ki bir ḫazīnenüñ adıdur ki Husrev-i Pervīz zamānında ‘āmme-i **27** re‘ayādan biri cift sürerken bulupdur. Maḫām-ı nisbetde ḫarf-i *kāfū*ñ ziyādesi **28** lisān-ı Fārsîde vardur, pādişāhî dimegüñ ma‘nā-yı terkībisi muşliḫ-i ‘āmedür, bu i‘tibār **29** ile elḫāb-ı selāḫindendür. Niteki bu beytde zāhirdür. **Bejt:**

30 Ez-īn jerf-i çāhet rehāyī dihem
V’ez-ān pes to-rā pādişāhî dihem

Muṭlaḳā ḥākim, ūlū'l-emr ma' nāsına da isti' māl olunur. **31 Beyt:**

Ki men tā to-rā dīdem ey cān-ı men

Neyem pādişāy dil-i ḥ'ışten

[e-r-e-n] **Bārānī: 375b/01** Yağmurluk. [e-r-ḥ-d-e] **Bār-ı Ḥudāy:** Mevlā dimekdür, ammā ekşer fetāvīde mezkürdür ki bir kimesne selāṭin **02** ü cebābireden birisine ey ḥudāy dise 'ulemānuñ ittifākı bunuñ üzerinedür ki kāfir **03** olur. Ammā ey bār-ı ḥudāy dise meşāyihūñ ba' zı ḳatında kāfir olur ve ba' zılar kāfir olmaz **04** didiler, kāfir olur diyenler böyle dirler ki bār ulu demek olur, pes ey bār-ı Ḥudāy demek **05** ey ulu Tengri dimekdür. Aşl-ı ma' nā böyle olup ve ḥiṭāb iden bu ma' nāyı murād idicek **06** bī-şübhe vü nizā' kāfir olur ammā eger ma' nāsı böyle olduğunu bilmesey ve ḥiṭābda bu ma' nāyı **07** ḳaşd eylesey Muḥammed bin Fazl dimişdür ki ben ricā iderim ki 'inde'llāh kāfir olmaya ve Faḳīh Ebū Naşr **08** Debbūsī ve Faḳīh Ebū Ca'fer-i Hindī ve e'imme-i Belḥden niçe ulular küfr lāzım gelmez dimişler, Cāmi' -i Aşfer **09** muşannifi Ebū 'Abdu'llāh-ı Belḥi raḥmu'llāh küfr lāzım gelmez diyenlerūñ sözi şavābdur ve nazār-ı daḳıḳdür **10** dimişler ve sebebini bunu dimişler ki aşlda ḥudāy bir maşlahata mütevellī olanuñ ismidür, nitekim **11** bir ḥānenūñ tedbiri ḳabza-i taşarrufunda olana ḥāne-i ḥudāy dirler ve bir köyüñ muşālihi **12** aña mufavvaz olana da ḥudāy dirler, bu tevcīh üzerine bār-ı ḥudāy oldur kim ululuk **13** tedbiri anuñ elinde ola, bir külḥan-tābe 'ināyet idüp ḳahraman-ı mülk itmek elinden **14** gele bu vaşfuñ ḥaḳıḳati mālīkū'l-mālīk Ḥaḳ te'ālā cell ü 'alāya mufavvızdur, mülk-baḥş **15** u 'izzet-fezāy olan pādişāh-ı zıllu'llāhdur. Aña daḳı itlāḳ olınsa olur, mülk-baḥş **16** u devlet-fezā oldukları gibi. **Enverī:**

Ey ber-etṛāf-ı mülk fermān-dih

V'ey ber-enbāy-ı 'aşr bār-ı ḥudāy

17 Fāzıl-ı Muḥaḳḳıḳ *Deḳāyıḳu'l-Ḥaḳāyıḳda* böyle taḥḳıḳ itmişler ki bār, lügāt-ı Fārsīde **18** icāzet ma' nāsınadır, icāzet virdi diyecek yirde 'Acem *bār dād* dir. Şol yire ki pādişāhlar **19** erbāb-ı ḥācāta 'arz-ı ḥāl itmege destūr-ı icāzet olur. Lisān-ı Fārsīde aña bār-gāh dirler **20** bār-ı ḥudāydaki bār daḳı bu ma' nāyadır. Ma' nā-yı terkībisi şāḥib-i bārdur. Ḥudāy şāḥib **21** ma' nāsınadır, niteki maḥallinde beyān olınpdur. 'Alem olıcaḳ ḳā' ide-i terkīb bozılup muzāfun **22** ileyh taḳdīm olınmışdur. Tamām-ı enāma bār-ı 'ām Allāhu te'ālādur, gāhından ḡayrı yirde olmaduğundan **23** ötüri lafz-ı mezkūruñ itlāḳı Ḥaḳ te'ālāya maḥşūşdur. Ḥarf-i *rānuñ* sükūniyila olıcaḳ **24** ma' nā zıkr olandır. Ammā kesresiyile olıcaḳ lafz-ı 'Arabī olur, aşlı bārīdür, yir idici ma' nāsınadır. **25** Ol taḳdīrce ḥudāydan murād vācib te'ālā olur, niteki ḥudāy lafzında taḥḳıḳ olınmışdur. **26** *Baḥrū'l-Garā'ib* şāḥibi bār-ı ḥudāy Mevlā demek olur dimişdür ve Enverīnūñ zıkr olınan **27**

beytiyle istiṣhād itmişdür. Ta'yīn-i ma'nāda ḥaṭā idüp ve istiṣhādında işābet itmemişdür, **28** mezkūr beytde didügi ma'nāya delālet yokdur. [e-r-g] **Bāregī**: Eyü at ve bār-gīr at ki 'Arabī **29** ve bedevīye muḳābil eyülü ve yavuzlu yük ṭavārı bu daḥı bir nev' atdur ve yek-bāregī **30** ma'nāsına. **Nizāmī**:

Reh be-cān rev ki k'ālibed koned-est
Bāregem kon ki bāregī tend-est

Edāyī:

31 Zemīn zīb dād ez-süm-i bāregī
Der-ū ḥire şod çeşm-i nezzāregī

376a/01 Şems-i F.:

Rānde ber-rüy-ı sipīhr-i tünd-hüy
Şehsüvār k'in Ḥusrev-i bāregī
Dil nihāde be-ra' nā-yı rūzgār
Düşmen der-gāh-ı o yek-bāregī

02 [e-r-s] **Pārsī**: Ma'nāsı pārsa mensüb dimekdür. Āḥirindeki *yā*, *yā*'-i nisbetdür Rūmīdeki **03** *yā* gibi. Pars bir diyāruñ adıdur ki Şīrāz didükleri şehir anuñ darü'l-mülkidür, nitekim **04** Şeyḥ Sa'dī-i Şīrāzīnūñ ḳaddese sırrahu bu beytdinden añlanur.

Beyt:

İḳlīm-i Pārs-rā ḡam ez-ālib-i dehr nī-st
05 Tā ber-şereş buved çü tūyī sāye-i Ḥudā
Mezkūr Ḥāzret-i Şeyḥūñ mülk-i Süleymāndan **06** ki Gülistānda vāḳī' olupdur, vāriş-i mülk-i Süleymān diyü pādişāh-ı Şīrāzı medḥ itdügi **07** yirde murādı iḳlīm-i Pārsdur. Nitekim Ḥāḳānīnūñ bu beytlerinden ki Ḥārezm-şāh-ı Ḥorāsānī **08** vü 'Irāḳeynī ve Pārsī olduḡı vāḳtın dimişdür, zāhir olur. **Nazm**:

Şükr ki Ḥārezm-şāh mülk-i Ḥorāsān girift
09 Mülk-i 'Irāḳeyn-rā hemçü ḥür āsān girift
Māḥçe-i nev'-i o ḳal'a-i gerdün güşüd
10 Mürçe-i tīḡ-i o mülk-i Süleymān girift

Fārsī, Pārsīnūñ mu'arrebidür, *bā*'-i 'Acemīnūñ *fāya* **11** tebdili 'alāmet-i ta'ribdür. Ta'ribūñ ma'nāsı 'Acemī lafzı 'Arabīye döndürmekdür. Ma'nāsından **12** naḳl itmeden ol iḳlīme nisbet olınan dile 'Acem zebān-ı Pārsī dir, 'Arab lisān-ı **13** Fārsī dir. Ol dilūñ faşīḥine Derī dirler ve Derīnūñ tafşīli şadr-ı kitābda zıkr **14** olınmışdur. [e-r-n-d-g] **Bārendegī**: Ḳay ki yağış daḥı dirler. [e-r-m-b-v] **Bārembüy**: **15** Feslegen didükleri gökçek ḳoḡulı reyḥān ma'nāsına. [e-r-n-k-b-v] **Bārenkebüy**: Ayva dene didükleri **16** ot,

sā'ir adları *centāyānā* lafzında meşhurdur. [e-r] **Bārī**: *Bā*'-i 'Arabîyle esmâullâhdandır.

17 'Arabîde Bārī, Hâlik ma'nâsınadır. Ba'zılar aşlı 'Arabîdür dimişler. **Beit**:

18 Reftâr-ı hoş u miyân-ı bārîk

Mâ etyaba fâki celle bārîk

Ve edât-ı tevessüldür, maqâm-ı 19 temennâ vü taḥassürde isti'mâl olunur. Şöyle olsa bārī böyle olsa bārī dirler. **Selmân**:

20 Dil eger bār keşed bār-ı nigārī bārī

V'er kesī bār gezined çü to yārī bārī

Pārī: *Bā*'-i 'Acemîyle 21 ḥaşıl ma'nâsına. [e-r-y-d-g] **Bārīdegī**: Ni'metī yağış, bārandegī ma'nâsına. [e-z-g] **Bāzegī**: 22 Delüce toğan. [e-j] **Bājemī**: Oyun, *lu'b* ma'nâsına. [e-s-e-m-e-n] **Bāsāmānī**: Şālihlik. [e-s] 23 **Pāsī**: Biraz dimekdür, ba'zı ma'nâsına ve bir nevbet ma'nâsına Qaraḥişārī şülşā ma'nâsına naql eylemiş. 24 **Beit**:

Hemîn k'ez-tîre-şeb be-güzeşt pāsī

Beyā vü Cem şeker-leb ḥord kāsī

[e-k-e-b-v] **Pākābüy**. 25 Zinādan pāk olan kimesne. [e-k] **Pākī**: Üştüre, 'Arabca müs dirler. [e-l-e-n] **Pālānī**: Semerci ve ālāt 26 düzüci *bā*'-i 'Acemîyle. **Bālānī**: *Bā*'-i 'Arabîyle baş örtisi. [e-l] **Bālāy**: *Bā*'-yı 'Arabîyle boy, qāmet ma'nâsına 27 ve yukarı ve yüce, fevķ ü 'ālā ma'nâsına ve depe ve feryād ma'nâsına da isti'mâl olunur ve sā'ir 28 tafşili bālā lafzında mezkürdür. **Pālāy**: *Bā*'-i 'Acemîyle binüt-ı maṭiyye ve yidek, cenīb ü cenîbet 29 ma'nâsına. **Şems-i F.**:

Kerde peş rikāb-ı aḥtācī

Sebz-i ḥunuk sipih-rā pālāy

Esedī:

30 Be-zîr āmed ez-pîl-i pālāy ḥ'āst

Be-nā-kām rezmī girān gird rast

Ve esb-i pālānī ve süzgi pālā ma'nâsına. 31 [e-l-v-d-k] **Pālūdegī**: Mişlihu ya'nī süzgi ma'nâsına sā'ir adları pālā lafzında mezkürdür. [e-v-r-c] **Bāvercī**: 376b/01 Lisān-ı Ḥ'ārezmde ḥ'ān-sālār ma'nâsına. Fāzıl-ı Muḥaḥķiķ böyle taḥķiķ itmişler ki bāverkerden 02 inanmaḥdur, Türk inaq didüğine 'Acem bāverī, bāvercī dir. [e-v-s-n] **Bāvusnī**: Ol 'avratdur 03 ki erinüñ bir oğlanlı bir 'avratı daḥı ola. [-e-] **Pāy**: *Cāmi'ü'l-Fürs* şāhibi ve zırira ma'nâsına Ni'metī 04 ve *iz, eser* ma'nâsına ve bahāne ve girü ve yukarı ve aķındu ve ğanīlik ma'nâsına daḥı isti'mâl 05 olunur dimiş ve bāyideden emrdür vaşf-ı terkībide kılnur dir, pāy dirler. [-d-] **Bedī**: 06 Yaramazluķ. [d-r-e-n] **Pederānī**: Atası var dimekdür. **Pederī**: Ataluķ. [r-t-r] **Ber-terī**: Yücelik. 07 [z-y-r-e]

Pezîrây: Qābil, şîga-i mübālagadır, pezîr reften lafzından. [r-e-k] **Perākî:** Bir nev' taqyedür 08 külāh cinsinden. [r-e] **Berây:** Harfdür, lām-ı cārre ma' nāsına berây-ı men. *Bā*²-i 'Acemî ve *kāf*-ı 09 'Acemîyile benüm için berây-ı to senüñ için berây-ı zeyd, zeyd için dimekdür. [r-c-t-g] **Bercestegî:** 10 A' zānuñ qurdāşenî gibi qabar qabar olması. [r-c-v-ş-y-d-g] **Ber-cüşidegî:** Qurdāşenî 11 didükleri 'illet. [r-h] **Berhî:** Birez, ba' zı ma' nāsına. [r-d-g] **Perdegî:** Mestüre 'avrat. 12 [r-d-k] **Berdaqî:** Berdağî ma' nāsına ki tegelti şaticıya dirler, peşmāgend fūrūş ma' nāsına 13 ve gāyet eyü qatıra berdağî dirler. [r-d] **Berdî:** Haşîr otı ve alduñ ve iletdüñ dimekdür 14 ve maşharalık. [r-ş-h] **Per-sehî:** Qanat yüki. [r-g] **Peregî:** Rānuñ fetħasıyla bir nev' taqyedür 15 külāh envā'ından külāh-ı beregî dirler ve şūfiler şemlesi ve ba' zılar ħarbendeler quşağıdır ki 16 yūñden iderler ve başlarına daħı şararlar. [r-n-ş-s-t-n] **Berñışestenî:** Muqlākā binite 17 dirler merkeb-i 'ām ma' nāsına. [r-v-e-r] **Pervārî:** Besilü ve semiz, perverde ma' nāsına. **Bejt:**

18

Esb-i lāgar miyān be-kār āyed

Rüz-ı meydān ne gāv-ı pervārî

[r-v-r] **Perverî:** Mişlihu gāyri 19 adları perverde lafzında mezkürdür. [r-v-e] **Pervây:** Kolay, *āsān* ma' nāsına. [-r-] **Berî:** 20 *Bā*²-i 'Arabîyile fāriğ ü ħurver adlu ot 'Arabîde berî berā'atdandır, qurtulmaq ve pāk olmaq 21 ma' nāsına. **Perî:** *Bā*²-i 'Acemîyile 'Arabîde cinnî ma' nāsına ve güneş ma' nāsına da gelür. [r-y-e-f-s-e] **Perî-efsây:** 22 Uçuk tutan kimesne, maşrū' ma' nāsına. [r-y-s-e] **Perî-sây:** Mişlihu, jeft ma' nāsına. [s-p-e] **Pes-pây:** 23 Bağdalamaq, güreşçiler lu'bindandır. [s-t-g] **Bestegî:** Bağluluk ve gönül yilteñliği ve güre tevsen ma' nāsına. 24 [s-g-v] **Bes-güy:** *Bā*²-i 'Arabîyile çok söyleyici, mükşir ma' nāsına. [-s-] **Besî:** Mevlānā Ĥalimî besā lafzınuñ imālesidür 25 ānca ve niçe niçe demek olur. **Firdevsî:**

Çi nā-ħoş buved düstî bā-kesî

Ki māye ne-dāred ze-dāniş besî

26 **Bejt:**

Ber ānçi mî-güzerd dil me-nih ki Dicle besî

Pes ez-ħalife ne-ħ'āhed güzeşt der-Bağdād

27 Fāzıl-ı Muħaqqıq besinüñ āħirindeki *yā*, *yā*-yı nisbetdür, yekinüñ āħirindeki *yā* gibi dimişler 28 bu maħalle müte'allıq bes ü pes lafzlarında ba' zı tafşil mezkürdür. [f-t-r] **Beftere:** Cüllāh āletlerinden küci 29 didükleri, ba' zılar defedür didiler, gāyri adları befter lafzında mezkürdür. [t-ā-b] **Bağ-ābî:** Ördek 30 murğ-āb ma' nāsına 'Arabca bağ dirler. [k-r-v] **Bekrevî:** Müdmin-i ħamr olan Türkîde bikri dirler, fāsıq ma' nāsına. 31 [l-e-t-g-y-n] **Pelāt-ginî:** Gürz-i debbūs ma' nāsına bozdoğan didükleri. [-l-] **Belî:** 'Arabî-i

müsta‘cimedür, taşdıķ **377a/01** için isti‘māl olunur. Türkide eyledür dimekdür, ‘Arabide fetḥ-i *lām*ile ‘Acemide kesr-i *lām*iledür, āri **02** ma‘nāsına. [n-d-v-e-s]

Bendevāsī: Lisān-ı Pehlevide biñ yüz altmış kaçāra dirler. **Firdevsī:**

03 Hezār u şad u şeş-est kaçār buved
Derem buved ez-ū nīz dīnār buved
Ki der-Pehlevī mübed-i Fārsī

04 Hemī nām rānediş bendevāsī

[n-d-g-ş-e] **Bend-güşāy:** Boğun ve ek yiri, ünübübe **05** vü maşal ma‘nāsına ğayrı adları bend-āb lafzında meşūrdur. [n-d] **Bendī:** Ŧutğun, esīr **06** ma‘nāsına. **Beh-pey:** Ehl-i Şīrāz lüğatidür, be-pāy ma‘nāsına. **Hāfız:**

Beh-pey-māçān-ı ğarāmet püsper be-men

07 Ğarret-i yek dey rüşen-ter āmādī

Çān *cīm*-i ‘Acemiyile ve püsper be-men ü ğarret ü dey rüşenī **08** vü tüz āmādī Şīrāz lüğatidür. Ma‘nā-yı beyt ayağa biz cānı ‘avz u cezā işmarlarız, eger **09** bir rüşenliksiz bizden gördüñ ise murād-ı pezden bir terk-i hedī vü ziyā gördüñ **10** ise anuñ ‘avzı cān teslīm ideriz dimekdür. **Beyt:**

Der-īn reh ger muṭī‘ī cān şükr-est

11 Eger dārī ḥaṭāyī ‘özr ez-ū ḥ‘āh

Sā‘ir lüğatlerüñ ma‘nāsı maḥallinde beyān olupdur. **12** [h-r-g] **Behregī:** *Kāf*-ı ‘Acemiyile baylıķ, ra‘nā ma‘nāsına. [h-r] **Berī:** Birez, ba‘zı ma‘nāsına. [h-l-v] **Pehlevī:** **13** Lüğat-ı Muğān u Fūrs-i kaçāmdür ki aşlā ‘Arabī maḥlūṭ degildür. Fāzıl-ı Muḥāķķiķ *Deķāyīķu’l-Ḥaķāyīķ*da **14** böyle taḥķiķ ü tedķiķ eylemişler, ma‘nāsı Pehleve mensūbdur, āḥirinde *yā*, *yā*‘-i nisbetdür. **15** Pehlev şehrdür, niteki bu beytlerden zāhirdür. **Nazm:**

Hemī buved tā yek zamān-ı Şehriyār

16 Ze-Pehlev berūn şod ze-behr-i şikār
Be-dān gevher-i ḥ‘iş Keyḥusrev-est
Ki yek müy-ı o bihter ez-Pehlev-est

17 gevherüñ aşlı gevḥardur, *elif* hızf olunmuşdur. Pāyuñ *elif* hızf olup **18** pey kaçduğı gibi, niteki maḥallinde zıkr olupdur, Pehlevide Fārsī vü Derī gibi bir dürlü dildür, **19** niteki bu beytten zāhirdür. **Beyt:**

Be-yāmūḥte kejjī hem cādüyī

Be-dāniste hem Çīnī hem Pehlevī

20 Firdevsī bu beytde Pehlevī-i cādüyīye kaçīye idüp lāmını Pehlevīnüñ mazmūm-i

i‘tibār 21 itmişdür. Sābıķda Keyħusreve ķāfiye idüp lāmını meftūħ-ı i‘tibār itmişdür, ikisi de 22 cā’izdür, nev gibi, şev de ķāfiye olur, meftūħ-ı i‘tibār olunur, niteki ‘Ömer Ĥayyāmuñ bu rubā‘ isinde 23 zāhirdür. **Rubā‘ i:**

Yek cür‘ a-i mey-i köhne z’ömr-i nev bih
Her cā ki ne mey țarık bīrūn şev bih

24

Yek tāk bih ez-taħt-ı Ferīdūn u Ķubād
Ĥıřt-ı ser-i ĥum ze-tāc-ı Keyħusrev bih

Ūye de ķāfiye 25 olunur, maźmūm i‘tibār olup, niteki ‘Ömer Ĥayyāmuñ bu rubā‘ isinde zāhirdür. **Rubā‘ i:**

26 Ne cāme-i ‘ömr-i köhne nev ĥ‘āhed şod
Ki kār-ı kesī be-kām-ı o ĥ‘āhed şod
Menzil-i bekmāz āb-gīr u leb-i cūy

27

K’in kūze çü be-şikest sebū ĥ‘āhed řod

Mezķūr şā‘ir-i mişverüñ bu 28 şı‘rinden añlanan budur ki mezħeb-i bātıl-i tenāsuħa ķā’il olan cāhillerden ola, zebānı 29 Pehlevī ile tavşif şā‘ir-i mezķūruñ bu rubā‘ isinde vāķi‘dür. **Rubā‘ i:**

30 Rūzī-st ĥoş u hevā ne germ-est ü ne serd
Ebr ez-ruħ gül-rā ze-hemī şūyed gerd

Bülbül be-zebān-ı Pehlevī bā-gül-i zerd

31

Feryād hemī zened ki mey bāyed ĥord

Lisān-ı Pehlevīde fuşāħat yoķ idüğine mezķūr rubā‘ide 377b/01 işāret vardır, Pehlevīnūñ nisbetinde mübālağa ķaşd idicek bir *elif* ve bir *nūn* 02 ziyāde iderler, Pehlevānī dırler, niteki Firdevsīnūñ bu beytlerinden zāhirdür. **Nazm:**

03 Güşāde zebān u civānī-st hest
Suħen güften ü Pehlevānī-st hest
Eger Pehlevānī ne-dānī zebān

04

Be-tāzī to ervend-rā vü celle ĥ‘ān

Meşelā büyük aĝaç diyecek yirde Pehlevānī dıraħt 05 dırler, niteki bu beytde vāķi‘dür.

Beyt:

Çü zed erre ber-Pehlevānī dıraħt
Şod ez-ħāne-i devleteş tāk u taħt

06 Büyük aĝacı kesmekde şe’āmet vardır, mebnā-yı ma‘nā-yı beyt oldur 07 belki

muṭlakā ağaç kesicilik eyü degildir, niteki Şeyh Nizāmī bu beytinde dimişdür. **Beyt:**

08 Dıraht-efgen buved gom zindegānī
Be-dervīşī keşed be-Naḥcīr-bānī

Ol ma‘nāyı işāret 09 itmişdür, bu *elif* ü *nūn* lehyanideki rābbānideki *elif* ü *nūn*dur, mübālağa için 10 ziyādesi lisān-ı ‘Arabīde i‘tibār olunmuşdur. Niteki Cevherī *Şiḥāḥ*da beyān itmişdür. 11 Lisān-ı Fārsīde de müsta‘meldür. Meşelā keye nisbete Keyānī Ḥusreve nisbetde Ḥusrevānī 12 dirler. Lisān-ı Fārsīnün Derīsi faşīhdür, niteki sābīkā beyān olındı. Pehlevīsi 13 faşīḥ degildir. Niteki Lisān-ı ‘Arabīde de ḥāl öyledür, şehrīsinün dili faşīḥ degildir. 14 Bādiye-nişinlerinün dili faşīhdür. Pehlevānīnün bir ma‘nāsı daḥı vardır. 15 Pehlivān-ı müfred ile Pehlivān-ı mürekkebün farkı beyān olunduğı yerde beyān olunupdur. [h-m] 16 **Behemī:** Ni‘metī birez dimekdür, Berḥī ma‘nāsına naḳl itmiş ve çetik otı dimiş, sā‘ir esāmīsi 17 berḥ lafzında mestürdür. **Pey:** *Bā‘i* ‘Acemīyle siñir, ‘aşab ma‘nāsına ve iz, işr ve ökçe, 18 ‘aḳıb ma‘nāsına ve bahāne ve lām-ı cārre behr ü berāy ma‘nāsına *ez-pey-i ān*, *ez-berāy-i to* dirler 19 ya‘nī anuñiçün ve senüñiçün dimekdür. [y-e-b] **Pey-ā-pey:** Biri biri ardınca ve ulaşdı 20 dimekdür. [y-ğ-m] **Peygamī:** Ḥabercilik. [y-ğ-v] **Peygūy:** *Bā‘i* ‘Acemī vü feth-i *ğayn* u kesr-i *vāv*ile Türkī dil 21 ve Türkī ḥaṭ. [y-ḳ-v] **Peyḳavī:** Muraşsa‘ dimekdür. **Esedī:**

Ze-yāḳūt-ı sī-şad kemer peyḳavī

22 Ze-gevher-i cehl ger zen ḥusrevī

[y-v-k-e-n] **Peyūkānī:** *Bā‘i* ‘Acemīyle şol düğün ki gelin alurlar, Ḥalīmī 23 feth-i *yā* ile zabṭ eylemiş, Ni‘metī ḥarekāt-ı şülüşe ile irād eylemiş. **El-Bā‘i’l-Meksūre** 24 [-b-] **Bibī:** Eyü, ceyyid ma‘nāsına. [s-k-l-n-e-r-k] **Piskel-i nārekī:** Diyār-ı Moğolī fıstıḳıdır. [n-d-v] 25 **Pindevī:** *Bā‘i* ‘Acemīyle çaylak kuşu ḡayrı adları ḡuşṭ-rübā lafzında mezkūrdur ve şu 26 kerdemesi sā‘ir esāmīsī sezāb lafzında mestürdür ve kene didükleri böcek ki ṭavara 27 yapışur, ḳurād ma‘nāsına. [l-s-k] **Pilsekī:** *Bā‘i* ‘Acemī, sükūn-ı *lām* u kesr-i *sīn*-i ile kızıl boya 28 yaprağı gibi yaprağı olur bir otdur, ammā andan kiçirek olur, murabba‘ baldurı vardır, maḡrib 29 vilāyetinde aña mişfātu‘r-ri‘āt dirler, zīrā aña çüpānlar anuñıla süd süzerler. [h-b-v-d] **Bih-būdī:** 30 Tendürüstlik ve eyülik. [h-r-e] **Bihrāy:** ‘Āḳil u ehl-i tedbīr kimesne. [-h-] **Bihī:** Eyülik. **Şems-i F.:**

31 Ne bīnend aḥterān tā ḥaşr ez-ān pes

Ze-tāb k’in çeher-i bihī-rā

Ve ber-i ayva dimekdür. 378a/01 **Bī:** Ḥarf-i nefydür, -sız ‘Arabīde bilā ma‘nāsına Fāzıl-ı Muḥaḳḳīḳ böyle taḥḳīḳ itmişler ki *bā‘i* ‘Arabīyle 02 bī lisān-ı Fārsīde şol ma‘nāyı ifāde ider ki Türkī dilde andan -sız ile ta‘bīr iderler, 03 meşelā Türk dilsiz didüğü yerde

‘Acem bī-zebān dir, nişānsız diyecek yirde bī-nişān dir, **04** niteki bu beytden zāhirdür.

Beyt:

Ger kesī vaşf-ı o ze-men porsed

Bī-dil ez-bī-nişān çi gūyed bāz

05 Lafz-ı **nā** daḥı ḥarf-i nefydür ammā mābeynlerinde fark vardır, birisinin isti‘ māli **06** şaḥiḥ olduğu yirde āhirūñ isti‘ māli şaḥiḥ olmaz. Meşelā nā-dān dirler, bī-dān dimezler **07** bī-dil dirler, nā-dil dimezler. Ba‘ zı yirde ikisinin de isti‘ māli şaḥiḥ olur, nā-kes de dirler **08** bī-kes de dirler, nā-çiz de dirler, bī-çiz de dirler, nā-zen de dirler, bī-zen de dirler, ammā **09** ma‘ nāları muhtelifdür. Nā-kesūñ ma‘ nāsı kes degildür, niteki bu beytden zāhirdür. **Beyt:**

10

Şemşir-i nīk z’āhen bud çün koned kes

Nā-kes be-terbiyyet ne-şevēd ey-ḥakīm kes

Bī-kesūñ ma‘ nāsı **11** kimsesüzdür. **Beyt:**

Kes-i bī-kesānī vü men bī-kesem

Kerem-i dest-girī be-cāyī resem

Nā-çizūñ **12** ma‘ nāsı nesne degildür. Niteki bu beytden zāhirdür. **Beyt:**

Be-güftā men gül-i nā-çiz buvedem

13

Ve līkin müddetī bā-gül nişestīm

Bī-çizūñ ma‘ nāsı nesnesüzdür, nā-zenūñ ma‘ nāsı ‘avratsız demek **14** degildür, belki ‘avrat degildür dimekdür, bī-zenūñ ma‘ nāsı ‘avratsızdur, bu maḥalle muta‘allıḳ nā lafzında **15** ba‘ zı tafşil vardır, nā daḥı ḥarf-i nefydür, farkları maḥallinde mezkürdür, lisān-ı Fārsīde bīnūñ **16** medlūli muḳābelesinde -mend ile ta‘bīr iderler, meşelā iḥtiyāclu diyecek yirde niyāz-mend dirler, **17** bī-niyāz dirler, iḥtiyācsız diyecek yirde, lafz-ı *bāda* daḥı bī-ye min vechin muḳābele vardır **18** meşelā senūñile diyecek yirde bā-to dirler, sensiz diyecek yirde bī-to dirler, ammā tamām-ı **19** muḳābele bī ile mend ortasındadır, *bā-tonuñ* medlūli ma‘iyetdür, *bī-tonuñ* oña muḳābelesi **20** medlūline infirād lāzım olduğu i‘tibār iledür.³²¹⁶ **Pī:** *Bā*’i ‘Acemīyile iç yağı pīh lafzından muḥaffefdür. **21 Şems-i F.:**

Nehībet çeşm ü cān-ı ḥaşm be-güdāḥt

Be-dān şüret ki āteş-i cürm pī-rā

³²¹⁶ *Bī* ile *nānuñ* farkı bī nefy vüçüd ider. (‘):

Kes bī-kesānī vü men bī-kesem

Nā nefy vaşf ider, nā-dān gibi.

Ḳaraḥiṣārī **22** pī vü pīşe ma' nāsına da gelür dimiş. [y-e-z-d-ş-t] **Piyāz-ı deştī**: Başal ḥanzal ki Ebücehl **23** ḳarpuzına dirler ve nüşāder ma' nāsına. [y-b-e-k] **Bī-bākī**: Ḳayğusuzluḳ ve pervāsızlık. **24** [e-y-e-n] **Pāyānī**: Nihāyetsizlik. ' **Attār**:

Yekī evvel ki pīşānī ne-dāred

Yekī āḫir pāyānī ne-dāred

[y-b] **25 Bībī**: ' Avratlara ta' zīmen ḳadın, bula didükleri yirde isti' māl olunur ve eyü, bih ve ceyyid ma' nāsına. **26 Beyt**:

Bībī ān Türki ki çün o berzend ber-çeng çeng

Ez-dil-i ebdāl be-girized be-şad ferseng seng

27 Ni' metī ' avratlarıñ abu ve ebi didükleri dimiş. [y-t-k-e-n] **Pitkānī**: *Bā*'-i ' Acemīyile

28 mancınıḳ, ' arrāde ma' nāsına ' avām taḥrīf idüp mancılık dirler. [y-ḥ-v-e-n] **Bī-ḥ'ānī**:

Vāv resmī **29 elif** şābitdür, tatsızluḳ ma' nāsına. [y-r-e] **Pirāy**: *Bā*'-i ' Acemīyile debbāḡ

ma' nāsına *bā*'-i ' Arabīyile ebleh ü aḥmaḳ **30** ma' nāsına gelür. [y-d-t-b-r] **Bīd-i ṭaberī**:

Ṭaberḥūn. **Beyt**:

Bī-to be-çemen rīḥtem ez-dīde besī ḥūn

31

Īn-est sebeb-i surḥī-i bīd-i ṭaberī-rā

Bīrūzī: *Bā*'-i ' Arabīyile ṭālī' sizlik ' Arabīde maḥdūd u maḥrūm **378b/01** ve muḥāref

ma' nāsına. [y-z-e-r] **Bizārī**: Ber'at, ḳurtulmaḳ ve bir kimesnenüñ evzā' indan rencīde **02**

olup nefret itmek. [y-s-e-m-e-n] **Bī-sāmānī**: Fāsıklık. [y-r-z] **Pirezī**: Uvaḳ devek **03** ki

ḥurde-fürüşlar şatarlar. ' **Unşurī**:

Şākirend erbāb-i ma' nā z'in ki bārī ṭab' -1 to

04

Mī-şināsed pīrezī ez-gevher ü süsen ze-sīr

Dīger:

Pīrejī buved peş ez-īn gevher-i ' ilm ü ĩn zamān

05

Şīr-i felek be-devr-i to şayd-ı seg mu' allim-est

[y-r] **Pirī**: Ḳocalık ki cemī' ḳavīnūñ sükūṭı **06** ve nüzülü ve bahār-ı ' ömrüñ ḥazānı ve

nüzūldur, şīḫūḥat ma' nāsına. **Beyt**:

Çün pīr şodī seyfi der-meykede sākin şev

07

K'in ' illet-i pīrī-rā yek cām-ı şarāb evveli

[y-s-e-m-e-n] **Bī-sāmānī**: Fāsıklık.³²¹⁷ [y-s-t-k-e-n] **Bīstgānī**: **08** *Kāf*-ı ' Acemīyile aylık

ve ṭonluḳ dimekdür. Zamān-ı evā'ilde selāṭīn ü ḥükkāmuñ ṭab' -1 laṭīflerinde **09** ' adālet

ü ḥalḳa merḥamet ü şefḳatleri ziyāde olmaḡın ehl ü zā'if ü ' asākire **10** ayda bir vazīfe

³²¹⁷ 16. (362b/30)

virilmege tākāt getüremezler diyü gāyet-i ‘ātıfetlerinden ve ‘ulūfe vü vazīfelerini 11 yigirmi günde bir virürler imiş, ol münāsebetile bīstgānī dimişler. [y-s-g] **Pīsegī**: 12 *Bā*’i ‘Acemīyile alalık abraşlık ma‘nāsına. [y-s] **Pīsī**: Ol marāzdur ki bedeni alaca ider, ‘Arabīde *baraş* 13 dirler. [y-ş-e-n] **Pīşānī**: Öñ. ‘**Aṭṭār**:

Yekī evvel ki pīşānī ne-dāred

Yekī āḥir ki pāyānī ne-dāred

14 ve alın nāsīye ma‘nāsına ve ‘inād. ‘**Abīd-i Zākānī**:

Güftemeş ez-luṭf-ı ḥod yek-būse

15 Zūd dih cānā vü pīşānī me-kon

[y-ş-d-s-t] **Pīş-i destī**: Öñlülük. (‘):

Pīş-i destī kon ki ne-buved dest-i pīşin-rā bedel

16 [y-ş] **Pīşī**: *Bā*’i ‘Acemīyile öñlük. **Bişī**: *Bā*’i ‘Arabīyile artuḳluk, fazl ma‘nāsına.

17 [y-l-h-b-y-n] **Pīle-bīnī**: *Bā*’i ‘Acemīyile burun ḳanadı. [y-n-v-e] **Bī-nüvāy**: *Şihāh-ı* ‘Acem şāḥibi tatsızlık 18 ma‘nāsına naḳl eylemiş. [y-n] **Bīnī**: Burun, *enf* ma‘nāsına ve göresin dimekdür dīden lafzından 19 şīga-i muḥāṭab-ı müstaḳbeldür. Merḥūm Monlā İdrīs-i Bidlisī münşī ḥaylī büzürg-bīnī olmaḡın 20 zurefā-yı devrānī bu resme ta‘rīz itmişler. **Rubā’ī**:

İdrīs ki münşī-i be-nāmeş bīnī

21 Der-küngüre-i cāh maḳāmeş bīnī

Meşhūr-ı miyān-ı ḥāş u ‘āmeş bīnī

Her-cā bīnī merd tamāmeş bīnī

22 Bu nazmda bīnī dīdenden muzāri‘-i muḥāṭabdur. [y-m-e-r] **Bīmārī**: Ḥastelik, marāz ma‘nāsına. 23 **El-Bā’i’l-Maẓmūme** [ḥ-t] **Buḥṭī**: *Bā*’i ‘Arabīyile biserek deve, ‘Arabīdür, Fārsīde de 24 şāyi‘dür. ‘**Unşurī**:

Buḥṭī-i mest-est baḥr-ı kefek revān ez-lebeş

Gird-i cihān mī-keşed minnet-i o zīr-i bār

25 [r-d-e-n] **Pür-dānī**: Çok bilür, ma‘rifetlü kimesne. [r-d-b-e-r] **Bord-bārī**: Yük götüricilik 26 ve yavaş, şabrlu kimesneden kināye olunur, ḥamül ma‘nāsına. [r-v-s] **Pürūsī**: *Bā*’i ‘Acemīyile yilü 27 ma‘nāsına. [r-h-n-g] **Büreheḡī**: Yalıncaḳlık, ‘ariye ma‘nāsına, ‘arīü’r-recel ya‘rī ‘ariyetin fehv ‘ārin 28 ve ‘üryānin cevherī. [z-r-g-v-e-r] **Büzürg-vārī**: Gāyetde ululuk. [z-r-g] **Büzürgī**: Ululuk. [z-g-v-h] 29 **Büzgūhī**: Taḡ keçisi ki yabānīdür, ime keçi daḡı dirler. [j-m-v] **Püjmūy**: Çopur ü çeper ya‘nī yamrı 30 yumrı nesne dimekdür. [ş-t] **Püştī**: Arḳa yaşduḡı ve ḥīz, muḥanneş olan. [l-p-e] **Pülpāy**: Yay. 31 [l-ğ-e-r] **Bulgārī**: Şaḡırdur, diyār-ı Bulgāra nisbet olunur ki iḳlīm-i Tātārda bir şehrūñ

adıdır. **379a/01** oña intisābı olduğundan ötüri Bulğārī dirler, āhirindeki *yā* nisbet içündür, gül-nārīdeki **02** *yā* gibi ki ol reng-i ma' rufuñ enār çiçegine nisbeti olduğundan ötüri gül-nārī dirler. **03** [n-s-e-r] **Bün-sārī**: Egir didükleri sā'ir adları sürt lafzında mezkürdür. [n-k-v-h] **Büñkühi**: Bir dānedür ki **04** yeşil qabı vardır. [v-c-b-y-n] **Püç-bīnī**: *Bā*'-i 'Acemīyile ve *cīm*-i 'Acemīyile püçe burunlı ve yaşşı **05** burunlı. [v-e-d] **Buvādī**: Ehl-i Şirāz lügatidür, bāyed dimekdür. **Hāfız**:

Emen enger tenī 'an 'aşq selemī

06

Tüz evvel rüykī lü'lü buvadī

Tüz dağı Şirāz lügatidür, to-ez dimekdür, lü'lü 'Arabīdür **07** ma'şuqdan kināyetdür. Mısrā' uñ ma' nāsı saña evvelden bir ma'şuq yüzüñ görmek gerek **08** idi dimekdür. [v-d-n] **Büdenī**: Olacaq ma' nāsına. **Beyt**:

Güzeşte ğod güzeşt ü büdenī büd

09

Peşimānī ne-mī-dāred künün sūd

Āhirindeki *yā* şol *yād*ur ki lisān-ı Fārsīde āhir-i maşdara lāhiq **10** olur, teheyyev ü isti'dād ma' nāsın ifāde ider. Āhir-i kelimeye lāhiq olan *yānuñ* ma' nā-yı **11** sābī' i ki mu'āldur. Bu maħalle muta'allıq ba'zı tafşil zıkr olınmışdur ve büdenī olması mümkün olan **12** nesne ma' nāsına da naql olınmış. [v-d] **Büdi**: Olayıdı ma' nāsına. **Beyt**:

Eger şāh-rā şāh būdī peder

13

Püser ber-nihādī me-rā tāt-ı zer

Ve idi ma' nāsına. [v-r] **Bürī**: Ma' ruf sāzdur ki çalarlar. **14** Türkīde de borı dirler ve mīħ ucı. **Püst-pirāy**: Debbāğ. [v-g] **Bügi**: *Şiħāh-ı* 'Acem şāhibi su'al **15** 'ane'l-vaqt güzāfī Baħrū'l-Ġarā'ib dimiş. [-v-] **Büy**: *Bā*'-i 'Arabīyile qoħu ma' nāsına eyüsine ve yaramazına **16** itlāq olunur. Muṭlaq zıkr olınsa eyüsi murād olur ve ümmīd ma' nāsına gelür. **Hāfız**:

17

Be-büy-ı nāfe-i kāħr şābā-zān turre be-güşāyed

Ze-tāb-ı ca' d-ı müşkīneş çi ğün üftād der-dilhā

18 'Unşurī:

'Āşık bümmīd-i vaşl ger geşte şeved sāyed

Ġavvāş be-büy der-cān der-ħaṭr endāzed

19 ve büy didükleri ot ki dāfi' rāyiħdür ve ğulbe vü şenbelīle ma' nāsına. **Püy**: *Bā*'-i 'Acemīyile emrdür. **20** Püyīdenden ve ism-i maşdardur tek ü püy dinilür, yelme yopurma ma' nāsına. **Beyt**:

21

Tāmi' -i māl u cāh mī-bāşed

Hemçü rübāh u gurg der-tek ü püy

[h-m] **Bühmî:** Hübli veznine pişik otı 22 ki arpa başı gibi başı olur dīvārlar üzerinde biter, başı arpa başına beñzer eṭibbā 23 ‘uşāresin alurlar, qanı qat’ itmekičün gāyetde qābızdur, Türkide egilcen dirler ve çetük otı. 24 Nev‘-i Evvelehu Et-Tā’i’l-Meftūha 25 [e-b-s-t-e-n] **Tābistānî:** Yaylak ve yazlık. [e-b] **Tābî:** Yıldırarak ve aydınlık. [e-t-e-r] **Tātārî:** 26 Yırtmaçlı qaftān ve hūb maḥbūb ve a‘lā gevher ve eyü müşk ve Tātāra mensūb dimekdür. 27 **Tāc-ı Keyānî:** Ulu pādīşāhlar tācı dimekdür. [e-c-k] **Tācikî:** Bir dürlü qaftāndur, Tebriz diyārında 28 giyerler. [e-ḥ-t] **Tāhtî:** Öndül atı. [e-r-y-k] **Tārīkî:** Karañuluq. [e-r] **Tārî:** Mişlihu. [e-z] **Tāzî:** 29 Lisān-ı ‘Arabīnūñ faşīhine dirler ve bedevî at. Ni‘metî ve av itine de dirler dimiş. [-e-] **Tāy:** Qat 30 ma‘nāsına. **Sa‘ dî:**

Püş-ti dü-tāy felek rāst şod ez-ḥurremî

Tā çü to ferzend-i zād-ı māder-i eyyām-rā

31 Sā’ir adları *tā* lafzında mezkūrdur. Ni‘metî ve mānend ü hemtā ma‘nāsına naql eylemiş. [b-e-r] **379b/01 Tebārî:** Ni‘metî; vazīfe ve cihet ma‘nāsına naql eylemiş. [b-e-h] **Tebāhî:** Azgunluk ve cüreklik 02 Fāzıl-ı Muḥaqqıq böyle taḥkīk eylemişler ki tāy qatdur, bir qata yek-tāy iki qata dü-tāy dirler, niteki 03 Sa‘dīnūñ zıkr olan beytinden zāhirdür. Şol sāz ki üç kıl ile çalınur, oña 04 se-tāy dirler, tāyuñ gāh olur āḥirinden *yāy* hızf idüp *tā* dirler, niteki ser-tā, 05 serūñ beyānından zıkr olınupdur. Tūy de qatdur, ammā tāydan farkı vardur, tūy şol qata 06 dirler ki munḥanî ve muḥit ola, ya‘nî egri olup bir nesneyi büriye şogan ve kelem qatı gibi. 07 [b-s] **Tebî:** Türkide daḥı tebsî didükleri. **Nizāmî:**

Qatār-ı ester-i dije şad u sî

08

Ked-bāreş taşt u tışhān buved ü tebsî

Çok lügat vardur ki aşlında Fārsīdür 09 Türkide daḥı şāyī’dür. [b-n-g-v] **Tebengūy:** Şanduk ve enbār ve kör quyı ki içine süpründi 10 dokerler, sā’ir esāmīsī tebengū lafzında meşūrdur. [-b-] **Tebî:** Şıyq, nigendeli tākye. 11 [t-r] **Tetrî:** Sükūn-ı *tā* ile sumaq ve ba‘zılar sumāk yaprağı dimişler, eṣāḥḥ summāqdur. **Şems-i F.:**

12

Der-besātīn-i luṭf-ı behcet-i o

Şāyed ez-qand āyed er tetrî

Ġayrî adları tim lafzında 13 zıkr olınmışdur. *Şihāḥ-ı ‘Acem* şāḥibi şoñra ba‘de ma‘nāsına ve biri biri ardınca pey-ā-pey ma‘nāsına da 14 naql eylemiş. **Tatarî:** Feth-i *tā* ile Ni‘metî ba‘zılar külāh-ı Tatarî dir ki külāh-ı emīrāne dimekdür dimiş. 15 Ba‘zılar Tatar, Türkūñ gāyetde ednā vü aḥmaq ve cāhiline dirler diyü naql eylemiş. [r-b] **Terbî:** 16 Qurut, keş ma‘nāsına. [r-n-c] **Terencî:** Çimdilemek, zammıla daḥı mervīdür, sā’ir adları nesgenc 17 lafzında meşūrdur. [-r-] **Terî:** Yaşlıq. [-s-] **Tesî:** Bir nev‘ uzun tüli

kirpidür ki ardınca 18 kıovan kimesneye (oķ) atar, ğayrī esāmīsī çivvā lafzında yazılmışdır, *sīn*-i mühmele ve *şīn*-i 19 mu^c ceme ile ve *tānuñ* fetħası ve kesresi ile daħı mervī lüğatdür. **Beyt:**

Eger çı keşed zaħm-ı sermā besī

20

Ne-sāzed kesī pūstīn ez-tesī

[ş-t] **Teştī:** Mikā[’]il ‘*aleyhi’s-selāmuñ* adıdır. 21 [-ş-] **Teşī:** Oķlı kirpi, tesī ma^c nāsına. **Esedī:**

Ki nāmeş be-sūy-ı derī çün keşī

22

Yekī sekte ħ[’]āndeş ü dīger teşī

Teşrīn-i Şānī: Rūm aylarından Yomoryūs dirler, güz faşlınuñ 23 orta ayıdır, otuz gündür, Güneş anuñ on üçüncü günü kıavs burcına varur, yedinci 24 günü ağaçlardan şu nüzül ider. [ş-v-y-r] **Teşvīrī:** Utanmaķlıķ. [f-t-y-z-d] **Teft-i yezdī:** 25 Bir nev^c keyfiyyet virür dārūdur. [f-ş] **Tefşī:** Tebsī ve mercümek. [k-e-p-v] **Tek-ā-pūy:** 26 Aşāğı yukaru yilmek ve tiz tiz gelüp gitmek lafz-ı mürekkebdür, ism-i maşdar ma^c nāsına 27 isti^c māl olunur. **Şems-i F.:**

Semendeş ğāh reften bāz dāred

Felek-rā ez-taħarrük ze-tek-ā-pūy

28 [k-p-v] **Tek-pūy:** Mişlihu. [l-e-ş] **Telāşī:** Tağılup mużmaħill olmaķ ve helāk olmaķ, ‘Arabīdür. 29 **Telāfī:** ‘Avz ma^c nāsına bu daħı ‘Arabīdür. **Beyt:**

Her çı be-rūz ez-dil cāfī konī

30

V[’]ey to ger şeb ne-telāfī konī

[-l-] **Tellī:** Taz^c īf-i *lām*ile derzīler kīsesi ve direviş. **Telī:** Taħfif-i *lām*ile 31 mişlihu ve direviş ki derzīler āletidür ve böğürtlen yimişi ki ‘Arabca ‘*ulleyķ* dirler. [l-ħ] **Telħī:** Acılıķ. 380a/01 [n-d-r-s-t] **Ten-dürüstī:** Sağlıķ. [n-d] **Tendī:** Gövdede olan yurmıca ve şırt gibice 02 olan yire dirler, meşelā kıulağuñ içinde ve taşında ve alt tudağuñ vasaıtında 03 olan yumrıca yircügizler. Żamm-ı *tā* ile daħı mervīdür.³²¹⁸ [n-ş-v] **Tenşūy:** Evde yuyundı dōkecek 04 delük ki şu andan taşra gider, ‘Arabca *bālū^cat* dirler ve meyyit yuyacaķ tahta ve evde 05 olan çāh ki içine yuyundı dōkerler dimiş *Vesīletü’l-Maķāşid* şāħibi. [n-h-ş-v] **Tene-şūy:** 06 Mişlihu ya^c nī öli yuyacaķ tahte. [n-g-e] **Tengāy:** Tarlıķ. [n-g-y-e] **Tengtāy:** Mişlihu ve tar yir ve kilid 07 kıovanı ve ibrişim taracaūķ kīsī. **Kātibī:**

Lāle vü gül tengnāy-ı bū sa^c idī mī-şevēd

08

Behr-i bezleş der-dükkān sikke-dārān bahār

³²¹⁸ Mervī lüğatdür. 3. (434a/18)

[v-e-c] **Tevācī:** ‘ Ārız-ı leşker. **Edāyī:**

Tevācī çü be-nümüd yek yek şomār

09

Be-defter der-āmed sipeh-i şad-hezār

[v-z] **Tevzī:** Yemen vilāyetinde bir kabīleye mensüb 10 bir nev^c gāyetde yufka kaftānlık bizdür. ‘ Arabīde *tā* dağı *vāv* dağı meftūhdur, Fārsīde 11 *vāv* sākīn isti^c māl olunur. **Beyt:**

Qāqım u sincāb der-sermā se çār

12

Tevzī vü kettān be-germā heft heft

Mevlānā Ḥalīmī ve kımār için boğazlanan deve etinūñ bahşına 13 dirler dimiş, Ni^c metī ve *Cāmi‘ü’l-Fürs* şāhibi ve ol boğazlanan deveye dağı dirler 14 dimişler ve biserik deve. [h-e-r] **Tehārī:** Şafrāyı kesici nesne. **Et-Tā’i’l-Meksüre 15** [-h-] **Tihī:** Feth ü kesr ile isti^c māl olunur, boş, ḥālī ma^c nāsına yalıncaq, ‘ üryān ma^c nāsına ve 16 yalıñuz, tenhā ma^c nāsına da isti^c māl olunur. **Esedī:**

Dijem pehlevān bā-dilī pür-şüküft

17

Tihī reft ez-ancā vü reh ber-girift

Tī: Mişlihu. [y-r-k-ş-t] **Tīr-i keştī:** Gemi diregi. [y-r-g] **Tiregī:** 18 *Kāf*-ı ‘Acemīyile bulanıklık gāyri adları tihik lafzında meştürdur. [y-z-n-e] **Tiz-nāy:** Keskinlik ki 19 kılıç ve bıçağıñ ağızındadır, anuñ ile keser. *Şihāh-ı ‘Acem* şāhibi ve surnā ki çalarlar dimiş. [y-z-h-k-r] 20 **Tize-gerī:** Çüstlik. [y-z] **Tizī:** *Yānuñ* imālesiyile keskinlik. **Et-Tā’i’l-Mazmūme 21** **Torş-rüy:** Tonuq yüzli. **Turş-rüyī:** Tonuq yüzülük. [r-ş] **Turşī:** *Rānuñ* sükünü 22 ve zammesi cā’izdür, ekşilik. [r-g-ğ-z] **Türkguzī.** Bir kavmdür ki gāyetde ḥün-riz ve bī-bāklardur. 23 [r-n-c] **Turencī:** Çimdilemek, gāyri adları *neskenc* lafzında zikr olunmuşdur. [z-k] **Tüzelkī:** Yoğurt 24 şuyunu tuz ile kaynadurlar, ekşi olur katık gibi. [l-n-g] **Tü lengī:** Külhan cimrisi ve dilenci 25 ve keçlik ve yaramaz ḥällülük ‘ Arabīde *tülennī* ma^c nāsınadır. Ol kimesneye dirler ki çok ihtiyācı 26 ola *et-tülenneti’l-ḥāceti*. [n-d] **Tündī:** Gövdede vāki^c olan yumrıca yir ve şarplık ve kağığanlık 27 ve ağırlık, ḥāşıl-ı kelām gılzet ve yumrılık ve sivrilik ma^c nāsına a^c zāda olsun ṭabī^c atda 28 olsun isti^c māl olunur, meşelā tündī-i gūş, tündī-i pā, tündī-i ḥüy dirler, feth-i *tā* ile dağı rivāyet 29 olunmuşdur. [v-n-e-y] **Tüvānāyī:** Güçlülük. [v-e-n-g-r] **Tüvāngerī:** Baylık ya^c nī gānilik ma^c nāsına. [v-t-g] 30 **Tütegī:** İki *tā* ile Ni^c metī ve *Cāmi‘ü’l-Fürs* şāhibi bir nev^c aqçedür ki zamān-ı evā’ilde yürürmüş 31 dimişler *Vesiletü’l-Mağāşid* şāhibi bir nev^c ağaçdur ki levni aqça, beyāzca olur dimişler.³²¹⁹ [v-d-r] **380b/01 Tüderī:** Feth-i

³²¹⁹ *Vesiletü’l-Mağāşid* şāhibi bu ma^c nāya *tā’-i şānī nūnila tūnegī irād* eylemiş Mevlānā Ḥalīmī ve Karāhişārī ve *Vesiletü’l-Mağāşid* şāhibi bir nev^c ağaçdur ki levni aqça beyāzca olur dimişler. 3. (434b/23)

dāhile kuş itmegi didükleri meşhūr ot ki tohmı iki dürlü olur. Aq ve kızıl **02** aqına tüderi-sepīd, kızılına tüderi-surh dirler. [v-z] **Tūzi**: Ulaşuq ve ulaşma ve ilişik **03** ve pamuqlı kaftān. [v-ş] **Tūşi**: Baqiyye-i cān, ramaq ma' nāsına. [v-n-g] **Tünegi**: *Vesiletü'l-Maḳāşid* **04** şāhibi zamān-ı ḳadimde bir nev' aqçe idi, yürüridi dimiş, iki *tā* ile tütegi ma' nāsına niteki **05** maḳallinde işāret olunmuşdur. [v-n] **Tūni**: Külḫanī ve cimri ve uzaq yirden gelmiş kimesne. [-v-] **Tūy**: **06** İşbā' -ı *vāv* ile ḳat ma' nāsınadır ammā şol ḳata dirler ki munḫanī vü muḫit ola, ya' nī egri ola **07** ve bir nesneyi büriye şoğan ve kelem ḳatı gibi niteki bu beytden zāhirdür. **Beyt**:

08 Nehr-i Āmū baḫr-ı cūduñdan senüñ bir cūydur
Gülşen-i ḳaşruñda gök bir gonçe-i nev-tūydur

Diger:

09 Tīr-i nefes-i sūhte dān āh-ı seḫer-gāh
Ber-cevşen-i nüh tūy-ı felek kār-ger āmed

Ḳaraḫişārī ve içinde **10** ya' nī derūnında ma' nāsına gelür dimiş, tāy daḫı ḳat ma' nāsınadır, farkları maḳallinde beyān **11** olupdur. Gāh olur āḫirinden ḫarf-i *yāy* ḫızf iderler, tū-ber-tū dirler. **Tüvi**: Kesr-i *vāv* **12** ile *Şiḫāḫ-ı* 'Acem şāhibi sensin tūyī ma' nāsına naql eylemiş. [v-y] **Tūyi**: Sensin dimekdür **13** ve sen misün ma' nāsına Ni' metī ve alın ḳılı ma' nāsına da gelür dimiş. **Tū tūyi**: Sensin dimekdür. **14 Nev'-i Evvelehu El-Cīmi'l-Meftūḫa** **15** [e-p] **Çāpūki**: *Bā'*-i 'Acemīyile çevüklük, çeṣtī daḫı dirler. [e-b-l-v-s] **Cāblūsī**: Dilküceklik ki yaldanmaḳ **16** daḫı dirler, dil ile dostluq şüretin göstermek lākin gönülde olmaya, 'Arabca *tebşīş* **17** dirler. [e-p-v-k] **Çāpūki**: **Çāpūki** ma' nāsına. [e-b] **Cābī**: Ḫarāc u 'öşr ü kirā düşürici 'Arabīdür **18** Fārsīde daḫı şāyī' dūr. [e-d-v] **Cādūy**: Bügüci, 'Arabca seḫḫār dirler. [e-d-v-y] **Cādūyī**: **19** Bügücilik. [e-r-p-e] **Çār-pāy**: Dört ayaklu cānver, her ḳanḳı olurısa olsun. [e-ş-t] **Çāştī**: **20** Ḳuşluq yimegi, çāşne ma' nāsına. [e-ş-n] **Çāşnī**: Dad, lezzet ma' nāsına. Fāzıl-ı Muḫaḳḳiḳ böyle taḫḳiḳ **21** itmişler ki çāşnī *cīm*-i Acemīyile dad degildür, belki maṭ'ūmdan şey' -i ḳalīldür ki dad görmekiçün yirler **22** ya içerler. Ol maşlaḫatuñ mübāşirine çāşni-gir dirler. Mezūḳātda çāşnī mubşarātta nümüne **23** yirinedir. Muṭlaḳā dada 'Acem meze dir, ṭatsuza bī-meze dir. Ḫalīmī meze ile çāşniyi fark **24** itmemişdür, ḡalaṭ itmişdür. [e-l] **Çālī**: Duzaq, faḫ ma' nāsına *cīm*-i 'Acemīyile. [e-m-h-ş-v] **Cāme-şūy**: **25** Giyesi yuyucu. [e-m-g] **Cāmegī**: Ṭonluq ve aylıq Fārsīsi ve Türkīsi müşterekdür, ḳaftān **26** olıcaḳ bizde ve 'ulūfede müsta' meldür. [e-m-v-e-r] **Cām-vārī**: Mişlihu. [e-n-b-e-z] **Cān-bāzī**: **27** Nermüre ya' nī şalıncaḳ ma' nāsına sā'ir esāmīsi bād-piç lafzında meşūrdur. [e-v-d-e-n] **28 Cāvidānī**: Ebedilik. [e-v-y-d] **Cāvidī**: Ebedilik. [-e-] **Cāy**: Yir, maḳall ma' nāsına.

Hâfız:

29 Cāy ān-est ki hūn mevc zened der-dil-i la‘l
Z’in teğābūn ki hızf mī-keşend bāzāreş

30 Menzile ma‘ nāsına da mecāzen cāy dinür, niteki bu beytden zāhirdür. **Beyt:**

31 Çüpī ḥasīs-rā egeriş terbiyet konī
Cāyī resed ki būse-geh-i ḥusrevān şevved

Ve cihet ü ser-kār **381a/01** ma‘ nāsına. (‘):

Nīgī be-cāy-ı yārān fırsat şumāri yārā

Ni‘ metī ve bir nesneyi dişle tūtmak ma‘ nāsına da **02** gelür dimiş. [e-y-b-h-e-r] **Cāy-ı bahārī:** Yazla yiri. [r-b-v] **Çer-büy:** *Cīm*-i ‘Acemīyile öz, çerviş. **03** [r-b] **Çerbī:** *Cīm* ü *bā’*-i ‘Acemīyile uzluq. [s-b-v-s] **Cesbūsī:** Nifāk. [ş-m-f-r-n-g] **Çeşm-i Frengī:** **04** Gözlük, ‘aynek ma‘ nāsına. [k-r] **Çekrī:** Ḥardal yāhūd ayrıq didükleri ot, Şems-i Fahrī **05** rībās ma‘ nāsına ki eşḥān didükleri otdur ki kuzıqulağı dirler diyü naql itmiş **06** ve bu beyti irād eylemiş. **Şems-i F.:**

Der-Ḳaḥistān be-nām-ı devlet-i o

Sezed er şāh-ı rez şevved çekrī

07 Ba‘ zılar bu lügati mazmūme bābında getürmişler. [-k-] **Çekī:** Saḥtiyān ba‘ zılar kızıl, **08** saḥtiyān dimişler. [-l-] **Celī:** Zincire çekilen esirler, aşlda lügat-i Hindīdür. Fürsde daḥı müsta‘meldür. **09** [n-d-y-n] **Çendīnī:** Niçelik dimekdür. [n-g-e-l] **Çengālī:** Issı itmegi yağ ile qarışdururlar ve yirler ve Türkīde **10** yağcumur didükleri ta‘ām ki ‘Arabca delik dirler ve erişte aşı ve kelice ve kete ve kenār u yağcumurığı **11** çengāl-ḥāst ma‘ nāsına ve *Tercümānū’l-Lügada* delik, çengāl-ḥāst ve *fi’ş-şihāhi’d-delik* **12** *ta‘ām yetḥuz min zebedin ve temrin k’ālizzid* dimiş. [n-g] **Cengī:** Şavaş eri ve çöpük at. **13** **El-Cīmi’l-Meksüre.** [h-l-p-e] **Çihl-pāy:** Türkīde kırk ayaklu dirler ki çıyan didükleri **14** aḡulı böcekdür, ḥaşerāt-ı arz dandur, ‘aḡreb gibi zehri mü’eşşerdür, şad-pāy daḥı dirler. **15** ‘Arabca adı *şebes*dür. Ğayrı adları çihl-pā lafzında mezkürdür. **Cihān-kethudāy:** Ulu pādışāhlar **16** elḳābındandur. **Beyt:**

Girān-māye şāh-ı cihān-kethudāy

Be-kürsī-i zerrīneş ber-gird cāy

[h-b-v-d] **17** **Çi būdī:** N’olaydı dimekdür, *leyte* ma‘ nāsına. (‘):

Çi būdī ger ne-būdī āşnāyī

Çi: *Cīm*-i ‘Acemīyile ne **18** demek olur, çī ma‘ nāsına zarūret-i vezn için *cīmūn* kesresin işbā‘ itmekden ḥāşıl **19** olur. **Esedī:**

Çü suḥan güft şod būdī çī vü çün

Henūzeş ne peyveste bā-kāf-ı nūn

[y-r-g] **20 Çiregî:** *Cīm* ü *kāf*-ı ‘Acemiyile yüzüzlük ve çüstlik ve bahādurluk. **Firdevsî:**

Çü hūmān ber-āmed be-dān çiregî

21

Be-pīçid Gūderz ez-ān hīregî

[y-z] **Çizî:** Bir nesne. [y-n] **Çinî:** Alnı dürük **22** ve Çine mensüb dimekdür ve bir reng-i ma‘rūfdur. **El-Cīmi’l-Mazmūme** [d-e-y] **Cüdāyî:** **23** Ayruluk, iftirāk ma‘nāsına *Vesīletü’l-Maḳāşid* şāhibi ve Ḳaraḫişārî suḫen bā-nükte ya‘nî **24** nükteli söz ma‘nāsına da gelür dimiş. **Cüst ü cüy:** *Cīm*-i ‘Arabiyile aramaḳ ve istemek. Fāzıl-ı **25** Muḫaḳḳik böyle taḫḳik eylemişler ki cüst ü cüy şüst ü şüy, güft ü güy gibidür, cüstenden **26** ve şüstenden ve güftenden ne fā‘il gelür, ne emr cüyiden ve şüyiden ve güyidenden gelür, **27** bu da bir nev‘ tevessu‘dur. Lisān-ı Fārsiye maḫşūşdur, lisān-ı ‘Arabīde yokdur, cüsten ile cüyidenüñ ma‘naları **28** birbirine ḳarībdir. Birinüñ ma‘nāsı istemek birinüñ ma‘nāsı ayır dimekdür. Ol sebebden **29** ondan aḫz olunacağı bundan aḫz iderler, şüst ü şüy ve güft ü güy daḫı tafşilleri **30** maḫallerinde olupdur. [v-e-n] **Cüvānî:** Yigitlik, Ḳaraḫişārî. **Cübānî:** *Bā* ile mişlihu dimiş. [k-r] **Çükrî:** **31** Ribās ya‘nî ḳuzıḳulağı ki eşḫān daḫı dirler, bu lügat fethile daḫı rivāyet olunmuşdur. **381b/01** Sā‘ir esāmisi *ribāc* lafzında mezkūrdur. Ba‘zılar ḫardal ve ayruḳ didükleri ota dirler **02** dimişler, eşaḫḫ ḳavl-i evveldür. **Çüp-ı cāme-şüy:** Toḳaç ki gıyesi yuyanlar, anuñıla yudukları **03** ba‘zı esbābı düzedürler. [v-p-s-e] **Çüp-sāy:** Dörpi ki neccār āletlerindendür, ‘Arabça **04** *sefen* dirler. [v-ğ-r] **Çügrî:** *Cīm*-i ‘Acemiyile süzme yoğurt, çuğrāt daḫı dirler, ğayrı tafşili **05** anda mezkūr. [v-n] **Çünî:** İşbā‘yla nitesin, nicesin dimekdür [-v-] **Cüy:** Aramaḳ ve istemek **06** ma‘nāsına cüsten ve cüyidenden ism-i maşdardur ve şığa-i emr ve vaşf terkībīdür, cüst ü cüy dirler. **Beyt:**

07

Be-cüy-ı kām-ı dil-i ḫışten be-hercāyî

Ki cüst ü cüy buved māye-i ḫuşül-ı murād

Ve ırmaḳ, nehr-i şağır ma‘nāsına. **08** [v-y-b-e-r] **Cüy-bārî:** *Şiḫāḫ-ı* ‘Acem şāhibi çay ve dere ma‘nāsına naḳl eylemiş. **09 Nev’-i Evvelehu El-Ḥā’i’l-Meftūḫa** **10** Ḥaḳ budur ki lisān-ı Fārsīde *ḫā*‘i mühmele yokdur, niteki dībāce-i kitābda beyān olunmuşdur. **11** Lākin ba‘zı lügāt-ı lisān-ı Fārsīde şāyi‘ olmağın erbāb-ı lügat kitāblarında irād **12** itmegın naḳl olındı. [e-m] **Ḥāmî:** Kemend. [f-r-ḳ] **Ḥafrāḳî:** Çirkın yüzli ḳabīḫü’l-vech ma‘nāsına. **13 Ḥarūnî:** Gürelik, tevsenî ma‘nāsına. **Ḥalka-çinî:** Meşḫūr müdevver ḫalvā. [c-ç] **Ḥaçî:** Ḥalvā-yı nāḫıf. **14 Nev’-i Evvelehu El-Ḥā’i’l-Meftūḫa** **15** [e-r-ç-y-n] **Ḥār-çinî:** Oldur ki āyine-i Çinî andan iderler ve andan uvaḳ, demir, āhen daḫı **16** iderler, kime ḫoḳınup cüz’i cerāḫat itse fi’l-ḫāl helāk ider. [e-r-m-e-h] **Ḥār-ı māhî:** **17** Bersin-i

balık. [e-r-k-ş] **Hārkeşi**: Kızıl tüderi habbe ma' nāsına ki dārūlardandır, eṭibbā katında 18 ma' rūfdur. Türkide kuş itmegi dirler. [e-l-h-b-y-n] **Hāle-bīnī**: Birincli bulamaç aşu. [e-l] **Hālī**: 19 Boş, tehī ma' nāsına, 'Arabīdür, Fārsīde de şāyi' dür. Ğayrı esāmisi tehek lafzında mezkūrdur. 20 Ni' metī ve eyü kaftān ve ana qardaşı, hāl ma' nāsına ve merd, nīgū nām ve tekebbūrī ve cuğd u 'alem, tīre ve eyü 21 kalem ve qara tağ ve yağmur buludı ve eyü nişān ma' nālarına naql eylemiş. [e-m] **Hāmī**: Çekellik 22 ve kemend. Ni' metī ve kum yığını tūde-i rīg ma' nāsına da gelür dimiş ki hāme dağı dirler. 23 [e-n-g] **Hānegī**: Evde olan her nesne, hāneye mensüb dimekdür ve bir nev' meşhūr 24 hālvā adıdır ve hāne-perverd ma' nāsına. [e-n] **Hānī**: Şu şuvadacaq nesne. [e-v-n-d] **Hāvendī**: 25 Hāver ma' nāsına ki ba' zılar maşrıq ba' zılar mağribdür dimişler, tafşili mağallinde mezkūrdur. 26 *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi de hāvendī maşrıq ma' nāsına naql eylemiş. [-e-] **Hāy**: Dad, lezzet ma' nāsına 27 ve hāyīden lafzından şīga-i emr ve vaşf-ı terkībīdür. Şeker-hāy u leb-hāy gibi, çineyici 28 ve lehene kelem ma' nāsına ve çukur yir, *megāk* ma' nāsına. [r-e-b-e-t] **Harābātī**: Fāsık. [b-r-c-v] 29 **Haber-cüy**: Cāsūs, sā'ir adları haber-ber lafzında meşhūrdur. [r-d-ş-t-] **Har-ı Deştī**: 30 Kolan didükleri cānver, gūr ma' nāsına sā'ir esāmisi anda meşhūrdur. [l-h-g-ş-t] 31 **Hale-geştī**: Dümen ağacı, merdī ma' nāsına. [s-t-g] **Hastegī**: Yaraluk. [v-e] **Hāy**: Dad 382a/01 ve lezzet, *vāv* resmī, *elif* sābitdür, cāy u pāy kāfiyesinde isti' māl olunur. 02 [y-l] **Haylī**: Çok ve çokca dimekdür. Türkide de şāyi' dür. **El-Hā'i'l-Meksüre** [-h-] **Hihī**: Bir lafzdur 03 ki zihī mu' ādelesinde isti' māl olunur. **Kemāl-i İşfahānī**:

Zihī şikeste hātet peşt-i zülf-i meh-rüyān

04

Hihī be-borde lebet āb-ı çeşme-i hayvān

Hī: Tolkuq, *hik* lafzından 05 taḥfif olınmışdur. ('):

Ne-bāşed kuvvetī ber-bād hī-rā

[y-r-k] **Hiregī**: Donukluk. [v-y-ş-ā-r-e] 06 **Hış-ārāy**: Kendözün bezeyici. [v-y-ş] **Hışī**: Hışımlık. [y-r] **Hirī**:³²²⁰ Mevlānā Hālimī 07 bir nev' çiçekdür, eṭibbā katında ma' rūfdur. Sarı olur ve benefş olur, *Vesīle* şāhibi 08 ve ağ ve gök dağı olur dimiş. **Edāyī**:

Çemen-rā be-cāy-ı gül ü yāsemen

Gül-i zerd ü hīrī çemen-der-çemen

09 Harīf vaşfında dinmişdür. **Muḥammed 'Aşşār**:

Şüküfteş yāsemen ber-cāy-ı sünbül

10

Girifteş berg-i hīrī dāmen-i gül

³²²⁰ Hīrī ' Arabīdür, şeb-büy degıldür, ma' hūd çiçekdür.

Diger:

Nazar-gāh-ı hīrī şikā şode

Be-hem yār-ı ‘Azrā vü Vāmık şode

11 ve anuñ yağın tutarlar, ba‘zı erbāb-ı lügat hatmīdür didiler, haṭādur, esmā‘-i edebiyede 12 erbāb-ı lügatūñ naqlinde i‘tibār yoқdur dimiş, hīrū ma‘nāsına. **Beyt:**

13 Nergis ü hīrī tehī ez-tīr-i hār

Gāh siper hāst gehī zīnhār

Ba‘zılar bir nev‘ şaru rengli çiçekdür dimişler. **14 Beyt:**

Çü şāh-ı civāniyeş pīrī girift

Gül-i sürh-i o reng-i hīrī girift

Şems-i F.:

15 Zerd ü hīre-est düşmeneş z‘ān-rū

Kerd nisbet-i hīred bud u hīrī

Ba‘zılar bir gayrı çiçekdür, niçe dürlü 16 rengi olur, ba‘zılar şeb-büy çiçegidür didiler ve her evüñ haremı ve hıttası andan içerüsü 17 ehline maḥşūşdur, destürsuz gayrılar girmek olmaz. **Şems-i F.:**

Şehriyārī ki heft tāq-ı sipihr

18 Bāşed ez-tāremeş kemīn hīrī

Müşfikī:

Rūziş haṭar kerdem ü nāneş be-şikestem

19 Be-şikest murād-est ü berūn kerd ze-hīrī

Ḥizī: Zā‘-i ‘Arabīyle Cāmi‘ü’l-Fürs şāhibi ev oñurgası 20 ve çārdāğı ve haremı ki andan içerü girilmez dimiş. **El-Ḥā‘i’l-Mazmūme** [b-e-z] **Ḥubbāzī:** 21 Ebemgümece didükleri ot. [c-s-t-g] **Ḥucestegī:** Mübāreklik ve kıtluluk. [d-e] **Ḥudāy:** Teñgri 22 *te‘ālā cell ü ‘alā*, ‘alem-i hāşdur, gayra ıtlākı cā‘iz degildür. Fāzıl-ı Muḥakkık *Deḳāyıku’l-Ḥaḳāyık*da şöyle 23 taḥkīk ü tedkīk eylemişler ki lafz-ı Ḥudāy müfred olmaқ var, mürekkebe olmaқ var. Lafz-ı Ḥudāy ki 24 müfred ola, ma‘nāsı şāhibdür ki Türkide andan issi dimekile ta‘bīr iderler. Meşelā ‘Arab şāhib-fıdāda 25 dir, ‘Acem sīm-ḥudā dir, Türk gümüş issi dir, niteki bu beytden zāhirdür. **Beyt:**

26 Hem sīm-ḥudā vü hem ḳavī-peşt

Ḥulķī süy-ı o keşide ān geşt

Ḳarye issine ki köy issidür diḥ-ḥudāy dirler 27 niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Ser ki ez-dest-i renc-i h‘iş ü tere

Bihter ez-nān-ı diḥ-ḥudāy u bere

28 kişver issi diyecek yirde kişver-ḥudāy dirler, niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

29 Be-dergāh-ı to ser nihem ber-zemīn
Ne men cümle kişver-ḥudāyān-ı Çin

Esedī:

Be-Gürşās b k'in cūy-ı kişver-güşāy
Cihān Pehlivān kerd z'evvel ḥudāy

Ev issine ket-ḥudāy dirler, niteki bu beytde vāqī' 30 olupdur. **Beyt:**

Zenā dāštī-rā zen der-serāy
Be-ked-bānūyī fāriğ ez-ḥudāy

Ked-bānū da ket-ḥudāy 31 gibi mürekkebdür, bir cüz'î keddür ki muṭlaḳā maḥall-i ḳarardur, gerekse üzerinde binā olsun mey-kede, āteş-kede gibi. 382b/01 gerekse olmasun vādī-kede gibi, niteki maḥallinde zıkr olunupdur. Bir cüz'î de bānūdur evde 02 ket-ḥudā olan 'avrata dirler ammā lafz-ı ḥudāy ki mürekkeb ola, aşlı ḥod-āydur. Ma' nā-yı terkībisi 03 kendü gelicidür. Niteki bu beytde vāqī' olupdur. **Beyt:**

Āmed ber-men ki men resūlem
Güftem to be-rev ki men ḥod āyem³²²¹

04 Āy ism-i fā' ildür. Āmedenden ma' nā-yı aşlısı muṭlaḳ gelicidür. Ammā Ḥaḳ te' ālānuñ 05 'alemi olan Ḥudāy da ondan murād vücūd-ı maḫharına gelicidür. Ḥudāyuñ ma' nā-yı terkībisi ol 06 taḳdīrce bi-nefsi ḥārice gelicidür. Ya' nī bi-zātihi mevcūd olıci dur. İmām Faḫre'ddīn Rāzī *Meṭālibü'l-Āliyye* 07 adlı kitabında bu ma' nāyı taḳrīr eylemişdür. 'İbāreti budur ki bi-aynihā naḳl olunur. 08 Ḳarīb min heze'l-lafzı ya' nī min lafz vācibü'l-vücūd ḳavlinā bi'l-Fārsiyye Ḥudāy vāşıl 09 heze'l-lafzıti ḳavlehüm ḥudāy ve hüve mürekkeb min lafzın aḫad hümā ḥud ve ma' nātihi zātü's-şey ve nefsehu 10 ve's-şānī ḳavlinā āy ve ma' nāhu cā'î ey bi-nefsehu ve zātihī lā-bağire cā'in ve'l-murād min heze'l-müceyyü'l-vücūd 11 feşārü ḳavlinā ḥudāy fī ma' nā bi-nefihi ve cide vezalik hüve'l-lafzı'l-muṭabıḳ li-ḳavlinā 12 vācibü'l-vücūd leizātehi, intihā. *Baḫrū'l-Ġarā'ib* şāḫibi, şāḫib ma' nāsına olan ḥudāyı vācib 13 ma' nāsına olan ḥudāydan fark itmemişdür, ḡalaṭ itmişdür. [r-d-h-d-s-t] **Ḥorde-destī:** 14 Yan kesicilik, kīse-bürī ma' nāsına. [r-d-g] **Ḥurdegī.** Edeblü. [r-d] **Ḥurdī:** Küçüklük. [r-m] **Ḥurremī:** 15 Şādīlik ve bir nev' kızıl çiçekdür, ḳoparduḳdan soñra niçe zamān ṭurur, şolmaz. [r-v-h] **Ḥurūhī:** 16 Big ḳuşı ki duzaḡa baḡlarlar, sā'ir ḳuşlar anı görüp duzaḡa gelsün diyü ve gemici 17 ḳuşı. [s-r-e-n-g-r] **Ḥusrān-gerī:** *Kāf*-ı 'Acemīyile güyegülük ma' nāsına naḳl eylemiş

³²²¹ (Bana geldi ki ben bir elçiyim, sana dedim ki ben Tanrı'yım.)

Şihāh-ı ‘Acem şāhibi **18** ammā *Vesīletü’l-Maḳāşid* şāhibi ve *Cāmi‘ü’l-Fürs* şāhibi ve kayınlık ma‘nāsına naql idüp Ni‘meti **19** kayınlık ve düñürlük dimiş. [s-r-v-e-n] **Husrevāni**: Biñ sene dimekdür ve geçmiş pādişāhlar yādigāri. **20** [ş-k] **Huşki**: Quruluk ve at tersi ki qurudup at altına döşerler, ‘ämme ğalaṭ idüp **21** *fuşki* dirler.[ş-n-v-d] **Hoşnūdi**: Ḳāni‘lik. [v-e-c-h-s-r-e] **Hāce-serāy**: Hādım ma‘nāsına. [v-e-r] **Hārī**: **22** İ‘tibārsızlık, ḥaḳīrlık iki vech cā’izdür. Resmī ola, zar u ḥār ḳāfiyesine şāniyen melfüz ola **23** şūr u mūr vezninde isti‘māl olına, bu isti‘māl şāz dur. Fuşḥā i‘tibārından ḥāricdür. **24** Niteki maḥallinde beyān olınupdur. [v-e-r-z-m] **Hārezmi**: Şol buğra ki esbāb-ı muḥasenātı tamām ola. [v-e] **Huvāy**: Dād-ı devlet ma‘nāsına. Vāv-ı resmī elif şābitdür, cāy u pāy ḳāfiyesinde isti‘māl olunur.³²²² **25** **Huşi**: Yaḥşi ve eyü dimekdür. **Sa‘di**:

Künūnet ki imkān-ı güftār-est

Be-gū ey birāder be-luṭf u ḥuşī

Zāhir budur ki iylik ma‘nāsına ola, istişhād itdüğü beytde olan lafz daḥı delālet ider. **26** [v-b] **Hūbi**: Güz(el)lük. [r-d-n] **Hürdeni**: Hāzır yiyecek ta‘ām ve yiyesi. *Şihāh-ı ‘Acem* **27** şāhibi bu ma‘nāya *vāvsız* ḥordeni daḥı cā’izdür dimiş. [v-r-d] **Hürdi**: Şürbā. *Şihāh-ı ‘Acem* **28** şāhibi küçüçüklük ma‘nāsına daḥı naql eylemiş. [v-ş-e] **Huşāy**: Hūşe ma‘nāsına. [-v-] **Hāy**: *Vāv-ı* **29** resmī ile mey ü pey ḳāfiyesinde, der-‘ araḳ ma‘nāsına. **Şems-i F.:**

Āfitāb ez-ḥacālet-i rāyet

30

Her sepīde demī ber-āred ḥāy

Ve kīr, *vesah* ma‘nāsına. **Hūy**: *Vāv-ı* aşliyle müy u cūy ḳāfiyesinde **31** tulğa ki ceng gününde başa giyerler, ışıḳ daḥı dirler. **Şems-i F.:**

Şikeste der-ser-i düşmen be-kūpāl

Be-gāh rezm-i pāseş āhenin ḥūy

383a/01 ve ‘ādet, töre, *hulḳ* ma‘nāsına. **Beyt**:

Hūyī bed der-ṭabi‘ atī ki nişest

02

Ne-reved coz be-vaḳt-i mürġ ez-dest

Ni‘meti ve tegelti **03** ve kirpās ma‘nāsına daḥı naql eylemiş ve Tebriz yanında bir şehr adıdur, Hūy dirler. **04** *Nev‘-i Evvelehu Ed-Dāli’l-Meftūha* **05** [e-d-ñ] **Dādeni**: ‘Aṭā vü baḥşiş ü ‘aṭā idecek maḥall. [e-d] **Dādi**: Ni‘meti ayuñ yigirmi **06** beşinci gicesine dirler ve virdüñ ya‘nī ‘aṭā itdüñ dimekdür. [e-r-e] **Dārāy**: Keyānilerden **07** eñ soñra pādişāh

³²²² 16. (368a/03)

olanuñ adıdır ki İskender elinde helāk oldu, şüret u keyfiyyet-i **08** hāli vü nesebi aḥvāli Dārā lafzında beyān olınupdur ve enbār-dār ma' nāsına *Cāmi'ü'l-Fürs* **09** şāhibi Tengri te'ālā ve dutıcı ma' nāsına naql eylemiş. [e-r-b-v] **Dār-büy:** 'Üd ağacı. **Şems-i F.:**

10 Be-bezmeş cām-ı zer ez-āfitāb-est

Ḥaṭab der-maṭbaḥeş ez-dār-büy-est

Şems-i Fahrī *Mi'yār-ı Cemālīde* **11** 'anber-rā *gūyend* demiş ve mezkūr beyti irād eylemiş. [e-r-ç-y-n] **Dār-çinī:** Ma' ruf dārū **12** kırfe daḥı dirler. [e-r] **Dārī:** Anbār-dār ya' nī ol kimesne ki pādişāhlar ğılāli aña teslim **13** eyleye dāşten lafzından istifhāmdur. Nān-dārī ve aḫçe-dārī ya' nī ekmek ve akçeñ **14** var mı dimekdür. Ni' metī, vekil-i gendüm ve sarāy u muḫim ma' nāsına ve çañ ki kilisālarda çalarlar demiş. **15** [e-m-m-e-h] **Dām-ı māhi:** Balık duzağı. [e-n-e-y] **Dānāyī:** Bilicilik. [e-v-r] **Dāverī:** Qāḍilık ve ḥükm **16** ki ḥākimüñ şıfatıdır ve da' vā vü ceng. **Beyt:**

Be-her kār ez-o ḥ'āst o yāverī

17 Eger şulḥ buvedī vü ger dāverī

Fāzıl-ı Muḫaḫkik böyle taḥkik itmişler ki dāverī ḥuşümetdür **18** dāver ḥaşmdur, niteki bu beytde vāki' dūr. **Beyt.**

Ser-encām tersem ki pīrüz-ger

19 Ne-bāşed coz ez-dāver-i kīne-ver

Faşl-ı ḥuşümet itdügi i' tibār ile ḥākime de dāver dirler. ('):

20 Ez-to be-geh nālem geh diġer dāver nī-st

Zāhir budur ki bu itlāk mecāzendür ve dāverüñ tafşili maḥallinde **21** beyān olınupdur. *Baḥrū'l-Ġarā'ib* şāhibi dāveri ḥākim ile tefsir itmişdür. Dāverī ḥükümetdür, **22** ceng ma' nāsına da gelür demiş iki sözünde bile işābet itmemişdür. [-e-] **Dāy:** Ehl-i Ḥorāsān **23** lisānında dīvār dibinüñ evveline dirler, bennālar bināda qur didükleri şıraya da itlāk olunur, **24** Mīr Ḥüseyn merḥüm emir nāmına olan bu mu' ammāsında irād itmişdür. **Rubā' i:**

25 Şeydāyān bīn be-kūy-ı o rāh-nişin

Şeydāyān nūḥust-ı o men bī-dil ü dīn

Yār er güzer ü ze-genc-i dīvār-ı gameş

26 Kū cānib-i şeydā-yı nūḥustīneş bīn

İşāretī: Yār genc-i dīvārdan ki-rādur **27** giçe yaḫalu murādifi em murāddur, cānib-i şey ki yādur. Dāy-ı nūḥustinī ya' nī evvelki qurını ki binā **28** i' tibārınca dibde olandur. Rāyī göre ki cem' den kināyetdür, emir ḥāşıl olur. [r-e] **Derāy:** **29** Āmeden lafzından şığa-i emrdür, iḫerü gel ma' nāsına ve büyük çañdur ki develer boynına aşarlar, **30** *ceres*

ma' nāsına. ('):

Ceres feryād mī-dāred ki ber-bendīd mahmilhā

Şems-i Faḥrī *derāy zeng bāşed* 31 *ki der-gerden-i üştür bendend* demiş ve bu beyti irād eylemiş. **Beyt:**

Düşmen der-gehet ki ne-şināsed

Laḥn-ı dāv dirāz-i bāng-ı derāy

383b/01 Bu beytden zāhirdür ki zeng, çañ ma' nāsına ola, lākin **02** cemī' erbāb-ı lügat zengī çıñrağū ma' nāsına naql itmişlerdür ve peyk ü süpründi, *yāsuz* **03** derā daḥı lügatdür. [r-b-e-r] **Der-bārī:** Bir kezden ya' nī be-yek-bār dimekdür. [r-d-p-e] **Derd-i pāy:** **04** Nıkrıs ' illeti. [r-d-z] **Derd-i Zi:** Oğlan burusu, derd-i zih ma' nāsına. [r-z] **Derzī:** Ḥayyāt. **05** [r-s-e-y] **Der-sāyī:** *Şihāḥ-ı 'Acem* şāḥibi ārī ma' nāsına naql eylemiş. [r-m-e-n-d-g] **Dermāndegī:** **06** Çāresizlik. [r-v-e] **Dervāy:** Aşılmış, āvīḥte ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Ḥaşm-ı cāh-ı to dīv-pā-āsā

07

Der-hevā bād dā'imā dervāy

Ve dürüst ü muḥakkiḳ olmak ve müteḥayyir olmak ve bir işde ḥabs **08** olup ḳalmaq. *Mi' yār-ı Cemālīde* hemān āvīḥte ma' nāsına naql olunmuşdur. Dervā daḥı lügatdür. **09** [-r-] **Derī:** Erbāb-ı lügat Fārsī diline dirler demişler, Anuñiçün Derī dirler ki Behrām-ı Gür **10** zamānında yasağ eyledi ki kendü ḳapusında Fārsī dilini söyleyeler ve berāt u mektūbları **11** Fārsīce yazalar. Ol zamānda anuñ ḳapusına mensüb olduğundan ötüri Derī **12** didiler ve ba' zılar Der, iḳlīm-i Pārsda bir nāḥiye-i maḥşuşanuñ adıdır. Lisān-ı Derī vü kebg-i Derī **13** oña maḥşuş olunur ve tağ etegine dirler ki āb u havāsı laḥif ola ve ḳarār-gāḥ ve yatacaḳ **14** yir ve ḫaraf ma' nāsına gelür ve ba' zılar diyār-ı 'Acemde bir cemā' atüñ adıdır. Ol ḳavm lügat-ı **15** ğarībe söylerler demişler ve dībāce-i kitābda münāsebet ile bu maḥalle münāsib ḫayli tafşīli beyān **16** olunmuşdur. [s-t-n-b-v] **Destenbüy:** Şemāme, destenbū ma' nāsına. [s-t-k-e-r] **Dest-kārī:** Şan' at. [s-t] **17 Destī:** Dağar ve zarf ki faḥḫārdan iderler, Türkīde daḥı destī isti' māl olunur ve yiginlik **18** ve zafer ma' nāsına. [ş-t] **Deştī:** *Şin-i* mu' ceme ile beyābānī dimekdür. [m-y-d-g] **Demīdegī:** A' zānuñ **19** ḳurdāşeni gibi ḳabar ḳabar olması. [-n-] **Denī:** Nākis, 'Arabīdür, Fārsīde de şāyī' dür. **20 Dey:** İlk ḳış ayı, Tārīḫ-i Celālī i' tibārınca eş' ārda bunuñ üzerine isti' māl olunur. **21 Beyt:**

Bī-büyet eger bergüzerd bād-ı bahārī

Ḥaḳḳā ki buved ber-dil-i men serd to-rā zedī

Fürs **22** tārīḫinde ilerü girü devr ider, kebīse i' tibār olunmaduğundan ötüri. **Ed-Dāli'l-**

meksüre. 23 [r-e-z-n-e] **Dırāz-nāy**: Uzunluk ve uzunca ve uzunı kadar dimekdür. [r-e-z-e-n] **Dırāzānī**: Ni‘meti **24** uzunluk ma‘nāsına naql idüp, Esedünün bu beytini irād eylemiş, bir büyük balıguñ **25** vaşfindadur. **Beyt**:

Ze-deryā fütāde bahşegi berün

Dırāzāy-ı o cāy-ı şadreş füzün

26 [r-e-z] **Dırāzī**: Uzunluk. **Beyt**:

Zehr-i o sitādī yekī ḥāne ḥāst

Dırāzī vü pehnāş şad kām-ı rast

27 Fāzıl-ı Muḥaḫḫik böyle taḫḫik itmşler ki lisān-ı Fārsīde dırāzī Türk dilinde **28** argaç didükleridür. Ma‘nā-yı terkībisi dırāza mensūbdur, murād uzun idecek nesne **29** dimekdür, idecek ma‘nāsın ifade için *yā*-yı nisbeti getürmişlerdür. Ma‘nā-yı terkībisinün **30** māşadaḳı olduḡı i‘tibāriyile argaca dırāzī dirler. Lisān-ı Fārsīde ḥuşūşiyile anuñiçün **31** vaz‘ olınan, ‘ibāret-i tārdur. ‘Acem argaca *tār erişe pūd* dir. Nitekim maḥalllerinde zıkr olınupdur. **384a/01** Argacuñ sā’ir esāmisi tār lafzında meşūrdur. **Direfş-i gāvyānī**: Ol sancaḳdur ki **02** İrān pādişāhları her bār ki düşmenleri üzerine varsalar, ol ‘alemi temennāen muḳaddem yürüdürleridi. **03** Elbette zafer bulurıdı. Tafşīli direfş lafzında mezkūrdur. [l-r-b-e] **Dil-rübāy**: Gönül ḳapıcı **04** güzel. [l-g-ş-e] **Dil-güşāy**: Gönül açıcı ma‘nāsına. [m-y-ḳ] **Dımīḳī**: ‘Arabīdür, bir nev‘ ḳumaşdur **05** ki Fārsīde eksün, Türkīde dimi dirler. **Dī-rüşenī**:: Kesri *rā* vü *vāv*, kesri *tā* ile ki şālī-i **06** ḥurūf-ı teheccīdür, ehl-i Şīrāz lügatidür. Bir rüşensizlik dimekdür. **Ḥāfız**: (‘):

07

Ġaret-i yek dī-rüşenī tüz āmādī

Ġaret ü tüz āmādī daḡı Şīrāz lügatidür. Ma‘nā-yı mışra‘ eger **08** bir rüşenliksiz bizden gördüñ ise dimekdür. Bu beytün tamām-ı ma‘nāsı be-pey **09** lafzında beyān olınupdur. [h-ḳ-e-n] **Dihḳānī**: Ekincilik ve ekin yiri. [h-k-e-n] **Dihḳānī**: **10** Ni‘meti mişlihu dimiş. [y-k-p-e] **Dīk-pāy**: Sac ayaḳ. [y-k-b-r-g] **Dīk-bergī**: Ol çarḡi herenī ki **11** cemī‘ esbāb-ı tepsı ve şāhan u kefgīr ü ḳaşık gibi ve ḡayrı içinde bile ola. **Dī**: Dün, **12** *emsi* ma‘nāsına. [y-d-e-r] **Dīdārī**: Aḳduḡı görinen şu. [y-v-p-e] **Dīv-pāy**: Uzun ayaḳlu **13** örümcek ve çıyan şad-pāy ma‘nāsına ve yaşlu ḳoca ki muḫkem mizāclu olup iken **14** ḳocamaz. [y-v-f-r-s-e] **Dīv-fersāy**: Uçuḳ tutmuş. [y-v-v-r-s-e] **Dīv-versāy**: **15** Mişlihu. **Ed-Dālī’l-Mazmūme** [b-y-ḳ] **Dübīḳī**: Ḥarīrden bir nev‘ ḳumaşdur, Dımışḳīye beñzer **16** fetḡ-i *bā* vü sūkūn-ı *yā* ile Dübīḳ bir şehr adıdır. Ba‘zılar Dımışḳ şehrine Dübīḳ dirler didiler. **17** ‘Arabīdür, çok isti‘māl olınur, inşālarda ve eş‘ārda. [ḡ-t-z-e] **Duḡt-zāy**: Aşlā **18** erkek ḡoḡurmayup dā’imā kız ḡoḡuran ‘avrata dirler. [r-e] **Durāy**: Ay demiri **19** ki dülgerler

âletindendir. Sâ'ir adları teberg-i âsiyâ lafzında mezkûrdur. [r-s-t] **Dürüstî: 20** Toğruluk ve sağ ve bütün olan nesne ve florî altun. **Beyt:**

Āsmān müzed-ver-i kār-ı to-st her şeb mî-reved

21 Yek dürüstî mağz-ı bî-der-âstîn z'în âsitân

[r-ş-t] **Dürüşti: 22** *Şin*-i mu' ceme ile irilik, *hış* ma' nāsına ve kızlık ve nā-hem-vār ve öz degillik ve gılzetden 23 kināye olunur. [r-v-ğ-g-v-y] **Dürüg-güyi:** Yalancı, kezzüb ma' nāsına. [z-d] **Dozdî:** Uğruluk, 24 *serkat* ma' nāsına. **Es-Sirkatî:** 25 26 **Nazm:**

Her ān dozdî ki dānek ü nīm-zer bered

27 Ze-her cinsî ki bâşed şūf yā bürd

Der-în miqdār-ı hāddeş lāzım āyed

Vü z'în kemter bedān çizî ne-yāyed

28 Ki dozd er merd bâşed yā buved zen

Be-bāyed dest-i her dü kaṭ' kerden

29 Me-kon dozdî ki dozdî nî-st kārî

Eger dozdî konî dürr dozd bārî **Arap atasözü, çalacaksan**

inci çal

[ğ-v] **Dugūy:** Ser-ḥadd-i Türkistānda 30 bir şahrānuñ adıdır. **Firdevsî:**

Be-naḥcîr-i gürān be-deşt-i Dugūy

Hemān bāz u yūzān naḥcîr-cūy

31 [v-e-l-p-e] **Düvāl-pāy:** Hindüstānda bir ṭa'ife vardur, ḳayış baldurlu dirler, bir nev' **384b/01** maḥlūḳdur. Eşnāf-ı Benī Ādemdendür. Dirler ki kendüleri kötürümlige urup ayakların düşürüp 02 altına alurmuş, yanına gelen ādeme zārîlık idüp beni bir miqdār götürürseñ 03 ḥayra girersün diyü tazarru' iderimiş. Bilmeyenler esirgeyüp omuzına alup 04 götürmek ḳaşd idicek ayaklarıñ ādemün biline muḥkem ṭolayup ve ellerün daḫı 05 muḥkem zabṭ idüp istediği gibi yürüyüp ve segirtürüp ölmeyince ḥulāşā 06 mecāl muḥāl imiş. El-'ahdeti 'aliyü'r-rāvi. [v-b-y-t] **Dü-beyti:** Çār mışrā ki rubā'î dimekdür, ḳudemā-yı 07 şu'arā ḡazel dimezden evvel, şu'arādan evvelā ḥāzret-i Şeyḫ Sa' dî dimişlerdür, andan şoñra 08 dü-beytiye rubā'î tesmiye itmişler. [v-t-e] **Dü-tāy:** İki ḳat dimekdür. **Şeyḫ Sa' dî:**

09 Püşt-i dü-tāy felek rāst şod ez-ḥurremî

Tā çü to ferzend zād māder-i eyyām-rā

[v-r-v] **Dü-rüy:** Bir nev' 10 güldür, içünñ rengi bir dürlü ve taşrasınıñ rengi bir dürlü olur. **Esedî:**

11

Hezārān şaf-ı gül demide ze-seng

Ze-şad berg ü dü-rüy u ez-heft reng

Ve bir nev^ç kilimdür ki 12 içi bir rengdür ve taşrası bir rengdür ve münāfık olan kimesneye itlāk olunur iki 13 yüzlü olur. [v-s-t-k-e-m] **Dost-kāmī**: Kişinüñ hāli dostlar istediği gibi olmak. 14 **Kemāl-i İşfahānī**:

Minnet Hudāy-rā ki şehen-şāh-ı şer^ç -rā

Esbāb dost-kāmī vü devlet müyesser-est

15 [v-s-t-g-e-n] **Dostgānī**: Tolu ki şarāb içen zarīfler arasında müsta^ç meldür 16 ve büyük mekregān ki şarāb zarfıdır ve maḥbūb u ma^ç şūḫ ile içilen şarāba daḫı dirler. **Husrev**:

Zamāne şekli-i diğeri geşt ü reft an mihrībānīhā

Heme hūn-ābe-i düşmen şod -est ān dostgānīhā

17 [b-s-k-e-n] **Dosgānī**: Mişlihu, hızf-ı *tā* ile daḫı lügatdür. [v-ş-y-r-g-e-n] **Düşizgānī**: Kızlık ya^ç nī bekāret. [v-r] **Dürī**: 18 İraqlık *bu^ç d* ma^ç nāsına. [v-m-v] **Dümevī**: Kırğıl ki saḫālīnuñ bir miqdāri ağarmış ola, *kehel* ma^ç nāsına. 19 **Nev^ç-i Evvelehu Er-Rā^ç'i1-Meftūḫa** 20 [e-r-d-b-v] **Rād-būy**: ^çÜd қоғусı. [e-s-t] **Rāstī**: Toğruluk, istikāmet ma^ç nāsına. (ç):

21

Rāstī rāh-ı rest-kārī-i to-st

Ve toğrısı, *ḫaḫḫā* ma^ç nāsına.

(ç):

Görmedim ḫaddūñ gibi bir serv-i bālā rāstī

22 [e-m-n] **Rāmenī**: Hind cezirelerinden bir cezire adıdır ki anda kāfūr çok olur. [e-h-n-m-e] **Rāh-nümāy**: 23 Yol gösterici, *hādī* ma^ç nāsına ḡayrī adları reh-nümā lafzında meşṫurdur. [-e-] **Rāy**: Hind pādīşāhlarına 24 dirler. (ç):

Ez-to menkūs geşt rāyet-i rāy

^ç Arabide rāy u tedbīr ma^ç nāsına. (ç):

25

Rūşenā dīde fetḫ ü zafer ez-rā^ç y-ı emīr

[^ç-n-e-y] **Ra^ç nāyī**: Güzellik. [n-c-v-r] **Rencūrī**: Şayruluk. [-n-] **Renī**: Bende, ḫul 26 ma^ç nāsına. [v-e-n] **Revānī**: Geçerlik, revāyiş ma^ç nāsına. [v-e-y] **Revāyī**: Lāyıklık. [h-e-v] **Rehāvī**: 27 ^ç İlm-i müsīḫīde bir maḫām adıdır. **Unşurī**:

Ra^ç d ber-tāfet gūşhā-yı rebāb

Perde-i kürd der-rehāvī sāz

28 [h-n-m-e] **Reh-nümāy**: Yol gösterici, rāh-nümāy lafzından muḫaffedür. [-h-] **Rehī**: ḫul, bende ma^ç nāsına. 29 **Esedī**:

Rehî-râ meger dān çonān ser-firāz

Ki ne-tüvāned o-rā ez-ān pāye bāz

Fāzıl-ı Muḥakḳıḳ böyle 30 taḥḳıḳ itmişler ki rehî yola yumuşa giden ḥızmetkâra dirler, āḥirinde *yā*, *yā'*-i nisbetdür, ma' nā-yı 31 terkîbîsi yola mensûbdur, ğulāmıla rehînüñ arasında fark var idügi bu beytden zāhirdür. **Beyt:**

385a/01

Pederî vü birāderî be-güzār

Īn rehî v'ān ğulām der-heme kār

Ĝulām 'Arabî olıcaḳ ḥarü'l-aşlda 02 şāmıldür. Tafşîli maḥallinde mezkûrdur. **Rey:** Vilāyet-i 'Acemde bir şehr adıdır. **Er-Rā'i'l-Mazmûme 03** [ḥ-e-m] **Ruḥāmî:** Ruḥāmdan olan nesne ve bir dürlü yemiş ağacıdır ve ibrişim ve şırma ile 04 toḳunmuş bir bizdür. [s-t-e] **Rüstây:** Rüstāk ma' nāsına Türk ve bāzarlı köy ve *hiyü'l-ḳaryetü't-tey 05 fihāu's-sūḳ*³²²³, *Vesiletü'l-Maḳāşid* ve köylük ve il ki şin köylerden 'ibāretdür. Fāzıl-ı 'aşr 06 böyle taḥḳıḳ itmişler ki rüstây mezra' adur, rüstenden me'ḥūzdur, ekinli i' tibār ile köye de 07 ıtlāk olunur, mezāra' a intisābları i' tibāryıla köy ehline rüstâyî dirler, rüstā vü rustā 08 lafzında tafşîli ve sā'ir adları mezkûrdur. [s-t-e-y] **Rüstâyî:** Köylük ve köylüden biri. [s-t-n] 09 **Rüstenî:** Bitecek nesne ve bitecek yir ve bitecek zamān. [s-v-e] **Rüsvây:** Melāmet olmuş 10 rüsvā ma' nāsına. [k-v] **Rüküy:** Yama, *ruk'a* ma' nāsına ve ḳol bağladuḳları biz ve beşik bağırdığı 11 *ḳimāḩ* ma' nāsına ve oḑlan bizi ve her nesne ki aña bir pāre biz demek şādıḳ ola. **Beyt:**

12

Ey rüküy müsteḥāza ez-to bih

Nīm cevz rik ḳurāza ez-to bih

Ve ebun-naşr ḳuşı, rükü daḫı 13 lüġatdür. [v-z] **Rüzî:** *Yā*-yı aşliyye ile rızḳ u naşib ma' nāsına *yā'*-i aşliyye olmayıcaḳ bir gün 14 ma' nāsınadır, Fāzıl-ı Muḥakḳıḳ böyle taḥḳıḳ itmişler ki rüzî gün gün ta' yin ü taḳdir olınan 15 vazîfedür. Lisān-ı Türkide oña ğünlük dirler, rüza nisbetden ötüri ğünlük dimişlerdür, 16 āḥirindeġi *yā*, *yā'*-i nisbetdür. Şehrîdeki *yā* gibi, soñra ta' mīm olupdur. Muḩlaḳā rızḳ-ı muḳaddere ıtlāk 17 olınmışdur. Kimsenüñ rızḳ-ı muḳadderin kimse yimez diyecek yirde 'Acem *rüzî-i kes*, *kes ne-mî-ḥord* 18 dirler, niteki bu beytlerde zāhirdür. **Naẓm:**

Mā bāde mî-ḥorîm be-şādî vü ḥışm-ı mā

Coz ġam be-zîr-i tāḳ-ı muḳarnas ne-mî-ḥord

19

³²²³ (Pazarlı köy.)

Ez-kışşa-ı Sikender ü ez-şerh-i āb-ı Hızr

Ma' lūm ŝod ki rūzī kes kes ne-mī-ħord

20 daħı tevsī' idüp muħadder olmaħ ma' nāsında da rūzī lafzın isti' māl iderler, niteki 21 bu beytde vāķi' dūr. **Beyt:**

Be-rūzī tüvān āb ez-īn ŝās ħord

Ki İskendereŝ cüst ü İlyās ħord

22 Gāh olur ma' nā-yı taħdīrde de isti' māl iderler. Muṭlaķā rızķa rūzī dirler, niteki 23 bu beytlerde zāhirdūr. **Nazm:**

Murģek er beyza berūn āyed ü rūzī ŝalebed

V'ādemī-zāde ne-dāred ħired u ' aql u temīz

24

Ān ki nā-gāh kesī geşt be-cāyī ne-resīd

V'īn be-temkīn ü fażilet be-gūzeŝt ez-heme ħiz

25 [v-s-p] **Rūspī:** Fāħiŝe ' avrat. [v-s-t-e-y] **Rūstāyī:** Türklük ve köylülerden birisi. [v-ŝ-n-e-y] 26 **Rūŝenāyī:** Ayduñluķ ve ba' zı eczādan mürekkeb tütüyālar daħı dirler. [v-ŝ-n] **Rūŝenī:** Ayduñluķ, ziyā 27 ve nūr dimekdūr, senāyī ma' nāsına. [v-ĝ-n] **Rūĝanī:** Yaĝcı, rūĝan-ger dimekdūr ve bir dürlü ħalvā ve bir nev' 28 çörekdūr ve ŝucuķ, cühūdāne ma' nāsına ve yaĝ içinde biŝmiŝ baĝırsaķ. [-v-] **Rūy:** Yüz, imāle ile 29 *tuc*, *ŝufr* ma' nāsına. **Beyt:**

Revī rūy-ı ' aŝıķ-ı zāret buved iksīr-yāb

Ger be-māled ħehre-i ħod-rā be-ħāk-pāy-ı to

30 Fāzıl-ı Muħaķķıķ böyle taħķıķ itmiŝler ki rūy imālesiz yūzdūr, *vech* ma' nāsına 31 *vāvuñ* iŝbā' yıla imāle ile olıcaķ tucdur, tucdan olan nesneye rūyīn dirler, yūzi **385b/01** muŝaffā olan kimesneye ki lekese ve kedere olmaya, pākīze-rūy dirler, niteki bu beytde 02 zāhirdūr. **Beyt:**

Ĥātūn-ı ħūb-ŝūret ü pākīze-rūy-rā

Naķŝ u nigār u ħātem-i firūze gev me-bāŝ

03 Rūyuñ gāh olur *yāsun* ħızf idüp rū dirler, yūze yūz diyecek 04 yirde rūy-ā-rūy, rū-berde dirler, rūyuñ medlūli olan yūz arķa muķābilidūr, lisān-ı Fārsīde 05 rūy-pūŝt muķābelesinde isti' māl olunur, cānib-i zāhire de mecāzen rūy dirler, meŝelā 06 saṭħ-ı zāhirine arzuñ rūy-ı zemīn dirler, niteki bu beytlerden zāhirdūr. **Nazm:**

07

Ez-esb fütād eger nazārī

Ez-tündī raĝŝ-ı Rūstem üfted

Porsīden-i o revā cibā-st

08 Be-rüy-ı zemîn çü o kem üfted

Beyt:

Engüşt-i hûb-rüy u binâgüş-ı dil-firîb

Bî-güşvâr u hâtem-i pîrûze şâhid-est

09 Her vechile diyecek yirde ‘Acem *ez-heme rüy* dir, niteki 10 bu beytlerde zâhirdür.

Beyt:

Civân dîvâne bâşed ez-heme rüy

Ze-dîvâne beter pîr-i cîvân-hüy

11 ‘Arab vechde itdügi tecevzüzi ‘Acem rüyda Türk yüzde 12 ider, her yüzden şöyledür dir, rüyüñ sâ’ir esâmîsi çehre lafzında mestürdur. 13 Nev‘-i Evvelehu Ez-Zâ’îl-Meftûha 14 [e-r] Zârî: İñildi, nâle ma‘nâsına ve yalvarmak, lâbe gibi ve inlemek ve feryâd u figân, 15 zâre ma‘nâsına. Karaşîrî tarlık ma‘nâsına da gelür dimiş. [e-j-ğ-e] Jâj-hây: 16 İki zâ’i ‘Acemîyile yaramaz sözlü ve mühmelât u bâtıl söyleyici. (‘):

Herze mî-güyed müneccim jâjî hâyed hakîm

17 [e-h-r] Zâherî: Hoş koşu, ehl-i lügât böyle naql eylemişler, haş budur ki bir hoş koşulu nesnedür. 18 ‘Ammârî:

Nâ-bedîd âmeden-i emsâl-i gâliye-büy

Gâliye-ğ’âr şod u zâherî vü ‘anber-ğâr

19 [r-c-‘-f-r] Zer-i Ca‘ferî: Gâyetde zer-i hâlîşe dirler, Ca‘ferden murâd Ca‘fer bin Yaḥyâ bin Ḥâlid-i 20 Bermekîdür ki ‘âlemde seḡâ ile meşhûrlardur ve anlara şan‘at-ı kîmyâ nisbet olunur 21 ve dirler ki mezkûr Ca‘fer girü ḡalîfe nâmına her sikke beşer flori veznine ve onar flori 22 veznine ve yüzer flori veznine kesdürüp ḡalka iḡsân ideridi, ba‘zılar sebeb-i 23 katline biri de bu cerîme idi dirler. Zerd-rüyî: Yüz qaralığı.

Firdevsî:

24 Ze-Ya‘kûb-ı âzâde bişnev suḡen

Be-çonîn kine zerd-rüyî me-kon

Be-dîn ger şeved çehre-i zerdem ze-to

25 Be-Yezdân ki bîzâr kerdem ze-to

[r-d-g] Zerdegî: Kâti şarı. [r-d-h-d-h] Zerde-dihî: Gâyetde hâlîş 26 altuna dirler, zer-i Ca‘ferî gibi. [r-d] Zerdî: Şaruluḡ. [r-s-e] Zer-sây: Altun ḡall idici 27 zer-sâ lafzında ba‘zî tafşîl olunmuşdur. [z-n] Zernî: Zernîḡ, zerne daḡı lügâtdür. [m-v-n] 28 Zemûnî: Yirden kesme ev. [-m-] Zemî: Yer, arz ma‘nâsına. **Beyt:**

Zamânî hemî dâşt bâ-ḡam demî

29 Ze-tengî be-zed ḡ’iştēn ber-zemî

Beit:

Girān-māye gencī-st īn ādemī

Dirīg īn çonīn genc-i zīr-i zemī

30 [m-y-n] **Zemīnī:** Yirden kesme ev, zemūnī ma' nāsına. [n-e-ş-v] **Zen-ā-şüy:** Şol er ile

31 ' avrat ki mā-beynlerde izdivāc u imtizāc ola. **Beit:**

Çü şod şart zen-ā-şüyī heme rāst

Murād āmāde geşt ü dāverī hāst

386a/01 [n-ş-v] **Zen-şüy:** Kuma ' avrat, *darre* ma' nāsına. **02** [n-g-e-r] **Jengārī:** *Zā* 'i

'Acemīyle jengār renginde olan. [n-g] **Zengī:** *Zā* 'i 'Arabīyle Zeng vilāyetine **03**

mensüb olan. **Jengī:** Pasluluk. *Şihāh-ı* 'Acem *zā* 'i mu'ceme ile taşhīh idüp Mevlānā

Ḥalīmī *zā* 'i 'Arabīyle **04** zeng lafzında tafşil olınmışdır. [-r-e-b] **Zehr-ābī:** Ğāyetde

keskin ve cevher-dār kılıç, Ni' metī **05** ve seher kuşu ve demri kuşu dirler bir kuşdur,

dimiş ve mażmūme bābında daḡı irād eylemiş. **06 Jey:** *Zā* 'i 'Acemīyle şu cem' olan

yir, āb-gīr ma' nāsına ve şulağ, ābdān ma' nāsına. **Rūdekī:**

07

Men ez-' aşk-ı to ender ciger-i h'ış

Āteş-kedeem şad u ber-her müje jey

Şems-i F.:

Eşk ez-çeşm-i düşmenet dā'im

08

Mī-terāyed çonān ki āb ez-jey³²²⁴

Zey: *Zā* 'i 'Arabīyle Ni' metī gelecek ya' nī ḡukm-i İlāhī dimiş. **09 Ez-Zā 'i'l-Meksüre.**

[m-c] **Zimcī:** Kuş kuyruğı ve kuyruk dibi.³²²⁵ [m-s-t-e-n] **Zimistānī:** Kışla yiri

vezemistāne mensüb dimekdür.³²²⁶ [n-d-g-e-n] **Zindegānī:** Dirilik, ma' işet ma' nāsına ve

ḡayāt **10** ma' nāsına da gelür. [n-d-g] **Zindegī:** Dirilik. Fāzıl-ı Muḡaḡkık böyle taḡkık

eylemişler ki zindegī **11** dirilikdür ki lisān-ı 'Arabīde oña ḡayāt dirler, āḡirindeki *yā*,

yā 'i nisbetdür. *Kāf* ziyāde **12** olduğunū sebebi āḡirindeki *hā* 'i ḡayr-ı melfūzadır. Her

ismūñ āḡirinde ol *hā* ola oña **13** *yā* ' nisbet dāḡil olıcağ kable bir *kāf* ziyāde olunur,

meşelā mürdegī, pejmürdegī, bendegī **14** h'ānendegī dirler. Lisān-ı Fārsinūñ *qā* 'ide

muḡarridesindendür, zindegānī dirlikdür ki ḡayātdan **15** temettü' ma' nāsıdır, niteki

'Ömer ḡayyāmuñ bu rubā'isinde zāhirdür. **Rubā'ī:**

Mey nūş ki 'ömr-i cāvidānī īn-est

16

Ḥod ḡaşilat ez-'ömr-i civānī īn-est

³²²⁴ 16. nüshasında bu beyit **zey** kelimesine şahit olarak gösterilmiştir. (370b/24)

³²²⁵ 16. (371a/25)

³²²⁶ 16. (371a/26)

Hengām-ı gül ü bāde vü yārān ser-mest

17

Hoş bāş demī ki zindegānī in-est

Lafz-ı zindegānideki *kāf* u *yā* hemān zindegideki 18 *kāf* u *yādur*. *Elif* ve *nūn* ziyāde olmuşdur. Mübālağa için nisbetde bu *ķā* ide lisān-ı 19 ‘Arab *ķā* idelerindendir. Aḥmerānī, aṣḥarānī, İskenderānī gibi. Lisān-ı Fārsīde ol i‘tibār 20 ṣāyi‘dür. Niteki maḥallinde taḥrīr olunmuşdur. Dirilik dirilige müteferri‘ olup oña iḥtiṣāş-ı 21 tammī olduğundan ötüri ol mübālağayı bunda da i‘tibār itdiler ve ol iki ma‘nādan fark da 22 ḥāşıl oldu, ol fark bu beytden zāhirdür. **Beyt:**

Ger be-cān zindegī-st ḥayvān-rā

23

Zindegānī to mī-dihī cān-rā

[n-h-e-r] **Zinhārī:** Ḥarāc-güzār *zimmī* ma‘nāsına. [-h-] **Zihī:** Kelime-i taḥşindür, *Şihāḥ-ı* ‘Acem 24 ṣāḥibi ve ḥayf ma‘nāsına da gelür dimiş. **Ziyy:** Taż‘if-i *yā* ile hey‘et ma‘nāsına, ‘Arabīdür. 25 **Zi:** İmālesiz, zīsten lafzından ṣīga-i emrdür, diril ma‘nāsına. **Beyt:**

Ber-rüy-ı zemīn zīr-i zemīn-vār be-zī

26

Tā zīr-i zemīn rüy-ı zemīnet bāşed

Ṣīga-i emrdür, anuñçün evveline ḥarf-i bā 27 ziyāde olmuşdur. Ba‘zı terkiblerde şıfat daḥı isti‘māl olunur. **Laṭīfi:**

28

Ey be-zī gurg-ı merdüm zī ne merd-i Ḥudā

Merd bā-da‘vā-yı şüret merd ne-buved merd bāş

Ve zihī lafzından muḥaffedür, 29 Ḳaraḥiṣārī ve ḳat ma‘nāsına da gelür dimiş. **Zi:** İmāle ile yaña dimekdür, sūy ma‘nāsına. **Esedī:**

30

Sipehbed be-yāmed hemān-cā fūrūd

Şod ez-rezm-i zī şādī vü bezm-i rūd

Künūn gūş zī ḥāl-i Ya‘ḳūb-vār

31

Zamānī be-dü gūş u dil ber-gümār

[y-r-p-e] **Zir-pāy:** Ayaḳ marāzlarındandır, ayaḳın başdırmaz. 386b/01 [y-n-h-e-r]

Zinhārī: Ḥarāc-güzār, *zimmī* ma‘nāsına. **Firdevsī:**

Be-her menzilī zīnhārī sūvār

02

Hemī āmedendī ber-şehriyār

[y-r-g-v-ş] **Zir-i gūşī:** Ḳulaḳ salḳımı, *şenf* ma‘nāsına. 03 **Nev‘-i Evvelehu Es-Sīnī’l-Meftūḥa** 04 [e-t-g-n] **Sātginī:** Büyük ḳadeḥ ki anuñıla meclisde tolu içerler. ‘**Ammārī:**

05

Çü mey-ḥorem be-sātginī be-yād-ı o ḥurrem

V'ez-yād-ı o ne-bāşed hālî me-râ zamîr

Kemâl-i İşfahânî:

- 06 Der-rûze çü nî-st mey-nüşîden
Gül-râ be-çi kâr-est çonîn handîden
Müşkil kârî ki vaqt ender pîş
- 07 andîl-râ be-cây-ı sâtginî dîden

[e-t-g] **Sâtegî:** Mişlihu. [e-r] **Sârî:** Bir fersah yirde nişân 08 içün dikilen mâle dirler. **Şî'r:**

- Be-ümmîd-i 'aâ-yı şâh-ı 'âdil
Nihed ruĥ süy-ı o her kâm-kârî
- 09 Nüvidî yâfte ez-cüd-ı 'âmeş
Be-her kâmî vü her ferseng sârî

Şihâh-ı 'Acem şâhibi bir 10 fersah yir ma' nâsına naql eylemiş ve şıgırcık kuşına dirler ki 'Arab zür zür dir ve ba' zılar 11 yund kuşudur didiler. Şa' ve ma' nâsına ve ba' zılar bir kiçirek kuşdur bir tutam miqdarı 12 uzun kıuyruĥı olur, üzüm ve çekirge yir, 'Arabca sevdâniye vü 'uşfûr-ı esved dirler. [e-r-k-e-r] 13 **Sâz-kârî:** *Kâfi* 'Acemîyile düzenlik ve yaraşukluk. [e-l-k-e-n] **Sâl-kânî:** Yıllık, sâliyân 14 u sâliyâne ma' nâsına. [-e-] **Sây:** Sâyiden³²²⁷ lafzından şîĥa-i emr vü vaşf-ı terkîbî. [-t-] 15 **Setî:** Rencür u za' if. Mevlânâ Halîmî *tâ* ile ki şâliş-i ĥurûf-ı teheccîdür, pülâd gibi bir çatı 16 demürdür şuyı kendüye çekerek, şâpürân daĥı dirler didi. Şems-i Fahrî süni ucı ve 'aşâ 17 ucına berkitdükleri demirdür didi, reg-zih ma' nâsına ve bu lügat *nûmla* daĥı rivâyet 18 olındı dimiş, bu fakîr *keşîrû'l-kaşîr Mi'yâr-ı Cemâlîde* bu vechile taĥrîr olınmış buldum ki bi' aynihi 19 naql olunur, *süni âhenî bâşed ki ber-ser-i tîr yâ dâs bâşed* ve bu beytleri irâd eylemiş.

Şems-i F.:

- 20 Şâh-ı eyyâm Şeyĥ Ebû İshâk
Ey külâh-ı to reşk-i efser kemî
Eşk ez-çeşm-i düşmenet dâ'im
- 21 Mî-terâyed çonânek âb ez-jey
Âfitâb ez-ĥacâlet-i ru'yet
Her sepîde demî ber-âred ĥüy
- 22 Âb der-ĥulĥ buved sikâlânet
'Acemî-st er ne-mî-şevved çü setî

Ni' metî vü *Câmî'ü'l-Fürs* 23 şâhibi *sîn*-i mühmele meftûĥa vü mazmûme bâbında

³²²⁷ Sâyiden bir nesneyi dörpülemek ve egelemek ve ĥurde kemik.

*nūmla sūni vü ‘aşā demiri ma‘nāsına naql idüp 24 ve Ni‘meti tā’-i meftūha ile seti za‘af u renc ma‘nāsına rivāyet idüp *Şihāh-ı ‘Acem* şāhibi 25 Mevlānā Ḥalīmīye tābi‘ olup tā vü *nūmla sīn-i meksüre bābında irād idüp Vesīletü’l-Maḳāşid* 26 şāhibi feth-i *şin* ü tā ile sūni ve ‘aşā demiri ve zamm-ı *sīn* ü tā ile Mevlānā Ḥalīmī 27 naqli üzre rivāyet eylemiş *Vesīletü’l-Maḳāşid* şāhibi ve *Cāmi‘ü’l-Fürs* şāhibi ile *şin-i* 28 mu‘ceme ile meftūha bābında daḡı *nūmla sūni* ve ‘aşā demiri ma‘nāsına rivāyet itmişler. *Cāmi‘ü’l-Fürs* 29 şāhibi seti tā’-i meftūha ile çelik miḡdür ki bile vü şātūra ḡorlar dimiş. [ḡ-t] 30 **Şaḡti**: Ḳatılıḡ. [r-e-n-g-ş-t] **Ser-engüşti**: Başma aşı ve serāvī ma‘nāsına. [r-e-v] **Serāvī**: 31 Ḳıymeti az taş, ba‘zılar ḡıymetlü taş ma‘nāsına naql eylemişler. [r-e] **Serāy**: Selātinüñ ve umerā 387a/01 ve şāhib-i sa‘ādetlerüñ evleri, muḡavvaḡa ma‘nāsına ve çār-ḡāk ve tāb-ḡāneler ve şaffeler 02 ve rāḡat-ḡāneleri ve bunlaruñ mānendi ne var ise cemī‘isini veyā ekşerini cāmi‘ ola. 03 **Ḥ‘āce Zāhīr**:*

Sepīde dem ki şodem maḡrem-serāy-ı server

Şenīdem āyet-i tubū ilallāhi³²²⁸ ez-leb-i ḡaver

04 [r-b-e-r] **Ser-bārī**: Yüḡ götüren ḡayvānuñ ki her birinüñ miḡdārınca mu‘ayyen 05 vezni vardur, ondan ziyāde üzerine ḡoduḡları nesneye dirler, ‘Arabīde ‘ilāve 06 ma‘nāsına sā’ir adları ve tafşīli ser-bār lafzında meşḡurdur. [r-v-e-r] **Servārī**: Mişlihu 07 *vāv* ile *bā* arasında tebādül ü tevāḡi var idüḡi mirāren beyān olunupdur. **Serv-ḡordenī**: 08 Şovuḡıla yiyecek aş. [r-s-r] **Ser-serī**: Aḡmaḡlıḡ ve nādānlıḡ. **Beyt**:

Der-pāy-ı toem ser-i Serī nī-st

09

Bişnev suḡanem ser-serī nī-st

Serv-i sehī: ḡāyetde ḡoḡrı ve mevzūn biten serv ve muḡlaḡā 10 ḡoḡrı bitüp tenāsüb üzre uzanan aḡaca dirler. [r-v-k-v-h] **Serv-i kūhī**: Ardıc 11 aḡacı. [-r] **Serī**: Evliyā-i kibārdan ḡaddesallahu esrāriḡüm birinüñ ism-i şerīfidür. 12 Saḡaḡi dimekile meşḡurdur ki nisbetidür ve serdārluḡ ve ululuḡ. **Beyt**:

Der-pāy-ı toem ser-i Serī nī-st

13

Bişnev suḡanem ki ser-serī nī-st

‘Arabīde şuyı ḡoş-ḡüvār bīḡaruñ 14 adıdur. *Ḳad ce‘ale rabbuki taḡteki seriyyā*.³²²⁹ El-āyetihi. **Sezāvārī**: Lāyıkluluḡ. [‘-t-r] **Sa‘terī**: Yüzsüz 15 ya‘nī salīḡa ve zıbıḡçı ‘avrat. [k-e-b] **Seg-i ābī**: Ḳunduz didüḡleri deñiz ḡayvānı ki şu iti 16 dirler, ḡaşşiyetini def‘-i riḡ iḡün ḡāyetde nāfi‘dür. **Seg-i şikārī**: Av iti. [k-z] **Sekzi**: 17 Sīstān vilāyetinde bir cins

³²²⁸ Kur‘ân, Tahrir (66/8): Allaha tevbe edin.

³²²⁹ Kur‘ân, Meryem (19/24): Elbette Rabbin senin alt tarafında bir su arkı var etmiştir.

tā'ifedür, Rüstem-i Zāl ol tā'ifedendür. **Firdevsî:**

18 Be-yek merd-i Sekzî ki âmed be-ceng
Çirâ şod çonîn ber-şomâ kâr-ı teng
Çü men peş-i Sekzî şevem hem ne-bord

19 Şomâ z'âsmân ender ârîd kerd

Merd-i Sekzîden murâd Rüstem-i Zâldür. [g-l-e-b] **Seglâbî:** Künduz 20 seg-âbî ma' nâsına sâ'ir tafşîli seg-âb lafzında mezkûrdur. [l-b-v] **Selbûy:** Ayağ âvâzı 21 ve *şîn-i* mu' ceme ile dağı mervî lügatdür. [l-v-b-v] **Selübûy:** Mişlihu, selet dağı lügatdür. [l-m] **Selmî:** 'Avrat 22 adlarındandır, Hind gibi 'Arabîdür. [l-v] **Selvî:** Yelve kuşu ve bıldırcın kuşuna dirlir, 'Arabîdür. [m-r-k-n-d] 23 **Semerķandî:** Mertek ve ol şehre mensûb olan benî âdem ve sâ'ir nesnelir. **Hâfîz:**

24 Be-şî' r-i Hâfîz ez-mîr-i Kaşand u mî-galaţend
Siyeh çeşmân Keşmîrî vü Türkân-ı Semerķandî

[-n-] **Seney:** Feth-i 25 *nûmla* şâpûrân didükleri demrû süni ve 'aşâ ve dâs ucına berkitdükleri demir setey ma' nâsına. 26 **Senî:** *Nûnuñ* kesresiyile 'âmme taħrîf idüp kesr-i *sîmle* sinî didükleri Şems-i Faħrî *taş-t-ı* 27 *h'ân rûyîn bâşed* dimiş ve bu beyti irâd eylemiş. **Şems-i F.:**

Şehriyâr vücûd-ı şâmil-i to

28 Sâ'ilân-râ zer-est taş-t u senî

[-h-] **Sehî:** Toğrı, müstaķim ma' nâsına ekşer serv vaşında 29 isti' mâl olunur. **Beyt:**

Çeşm-i men kerd be-her kûşe revân seyl-i sirişk

30 Tâ sehî serv-i to-râ tâze b'âbî dâred

Ba' zılar *sînuñ* fethası ve kesresi câ'izdür didiler, *Şihâh-ı* 'Acem şâhibi 31 be-kesreţeyn dimiş, Mevlânâ Serverî *Dîvân-ı Hâfîz* şerhinde *sînuñ* kesresiyile taşhîh eylemiş. 387b/01 [y-d] **Seydî:** Dünile öten çekirge. *Şihâh-ı* 'Acem şâhibi *sînuñ* kesresiyile zabt eylemiş. [y-s-r] 02 **Seyserî:** Mişlihu. **Es-Sîni'l-Meksûre** [p-e-r] **Sipârî:** *Bâ'-i* 'Acemîyile añızda қalan şap 03 ya' nî taħîl biçildükden şoñra yirine añız dirlir, bu lügat *yâ* ile dağı nağl olındı ki âħir-i 04 ħurûf-ı teheccîdür. [p-e-h] **Sipâhî:** 'Askerî dimekdür ve çerilik ma' nâsına. [p-r-c] **Sipercî:** Şâdîlık. 05 [p-r] **Sipirî:** İşüñ tamâm olması. **Şems-i F.:**

Fitne vü zulm ez-memâlik kerd

Nîrûy-ı dest-i tîğ-i o sipirî

06 ve acıķmış, cey'ân ve gürisne ma' nâsına. [p-s] **Sipesî:** Feth-i *bâ'-i* 'Acemîyile şoñrađı ve ardıncağı 07 ma' nâsına. [p-y-d] **Sipîdî:** Aķlık. [t-e-m] **Sitâmî:** Altun ve gümüşden eyer âleti ve at 08 mîhî ve bezek, sitâm ma' nâsına. [t-y-z-g] **Sitîzğî:**

Önegülük. [r-e] **Sirāy**: Ir, sūrūd **09** ma' nāsına, *Şihāh-ı* 'Acem şāhibi *sīnūn* zammesi ile taşhīh eylemiş. **Şems-i F.**:

Husrev-i mülk-bağş Ebū İshāk

10 Ey to-rā rūh-ı kıuds medh-i sirāy

[-g-] **Sigī**: *Kāf-ı* 'Acemīyle *sīgī* lafzından muhaffefdür, **11** haqīkatde müşelleş-i şer' inūn adıdır ammā isti' mālde muṭlaqā şarāb murād olur. **12** [n-c-d-e-r] **Sincidārī**: Kārahişārī kıızıl ve gök dimiş. [n-c-d-b-v] **Sincid-būy**: Bir nev' güldür. **13 Beyt**:

Dādet ender dād sincid-būy būy

Bā-mey-i gülgün sincid-būy būy

[n-c-d-r-e-z] **14 Sincid-i rāzī**: Kıızıl igde. [n-c-d-g-r-g-e-n] **Sincid-i Gürgānī**: İki *kāf-ı* 'Acemīyle 'unnāb. [h-p-e] **Se-pāy**: **15** Sac ayak ki üzerine heregi ve tencere qorlar ve ol ma' ruf ālet ki seferlerde **16** üzerine kıılıç ve tırkeş ve sā'ir havā'ic aşarlar, se-pā ve se-pāye dağı lügatdür. [-h-] **Sihī**: **17** Toğrı, müstaķim ma' nāsına fetḥ-i *sīn* ile dağı naql olındı. **Beyt**:

Şeh-i 'ālem ez-fetḥ-i o şād şod

18 Besān sihī serv-i āzād şod

Sī: Kesr-i şarīh veyā aşliyle otuz, *şalaşūne* ma' nāsına **19** ve imāle ile bir tağdur. [y-e-r] **Siyārī**: Añız *bā*'i 'Acemīyle sipārī ma' nāsına, ğayrı adları **20 sūrt** lafzında meşūrdur. [y-e-h] **Siyāhī**: Karalılık ve mürekkeb ma' nāsına. [y-d] **Sidī**: Dünile **21** öten çekirge fetḥile dağı rivāyet olındı. [y-g] **Sigī**: *Kāf-ı* 'Acemīyle şarāb, ḥamr ma' nāsına. **22** Aşlda müşelleş-i şer' inūn adıdır, isti' mālde muṭlaqā şarāba dirler. **Beyt**:

23 Abā cāme vürūd u sīgī vü cām

Çonīn ğüft k'āmed hizebrī be-dām

[y-l] **Silī**: Kıpuz ve şeble ki ođlancuđlaruñ **24** yüzine ve bī-edebleruñ eñsesine ururlar, *Şihāh-ı* 'Acem şāhibi zilī ma' nāsına naql **25** eylemiş. [y-m-e-r] **Simārī**: Nişān. [y-n] **Sinī**: Sinī ki Türkīde de müsta' meldür. **26 Es-Sinī'l-Mazmūme** [-t-] **Sütey**: Sūñü ve 'aşā demiri ve şāpūrān didükleri demir **27** fetḥ-i *sīn* ü *tā* vü *nūmla* dağı rivāyet olındı. Tafşīli anda olınupdur. [ḥ-t] **Suḥtī**: Munbār **28** ve semüz şirdān tölması. **Surḥ-rūyī**: Yüz aklığı. [r-ḥ-e-b] **Sürḥābī**: Añız at ki yağız **29** dağı dirler ve egit didükleri kuş. [r-ḥ] **Surḥī**: Kıızıllık ve kıızıl mürekkeb. [r-n-e] **Surnāy**: Zurnā **30** ki çalarlar, taḥrīf idüp 'avām zurnā dirler. [r-v-d-g-v] **Sürūd-ğūy**: İrlayıcı muğannī ma' nāsına. **31** [ğ-d] **Suğidī**: Bir nev' kıalyedür ki siyāh üzümü döğüp cevz-i Rūmī ile bişürürler, 'aşık-vā **388a/01** dağı dirler. 'Arabca *baķīle* dirler ve munbār tölması. [f-d] **Süfdī**: İçi ve alenci. [g-e-r] **Suğārī**: **02** Börek ve çörek ve poğaça ve gömeç sā'ir adları segār lafzında mezkūrdur. [-n-] **Süney**:

03 Setey ma' nāsına, Ni' meti ve aydınlık ve leşker ma' nāsına dağı gelür dimiş. [v-r-n-e]
Sūrnāy: Surnāy **04** ma' nāsına. [v-r] **Sūrī:** Bir nev' kızıl güldür, gāyetde ter ü taze
 olmağın ferağ-bağşdur ve kara **05** boyanuñ kızılına sūrī dirler ve diyār-ı 'Acemde bir
 yirdür ki gāyetde laţif u hoş-bū güli olur, **06** ol güle, gül-i Sūrī dirler. **Cāmī:**

Kühen resmī-st tübe terk-i ān hūş-ter der-in mevsim

07

Ki sebze hurrem-est ü sūrī vü süsen ter ü taze

[v-l] **Sūli:** Şaban ki ekinciler **08** anuñıla yir sürerler. [-v-] **Sūy:** Yaña, taraf ma' nāsına.
 [b-v-ğ-e-m-ş] **Suyūgāmeşi:** **09** H'ārezm lügatinde nüvāht ma' nāsınadır. [-h-] **Sūhī:**
 Heftū reng Mehīn yanında **10** bir küçük yıldızdur ki hiddet-i nazarı anuñıla imtiḥān
 iderler, 'Arabīdür. **11 Nev'-i Evvelehu Eş-Şini'l-Meftūha** **12** [v-ş-n] **Şāveni:** Kundađ ki
 küçük oğlancuğları şararlar, kımat' ma' nāsına rükūy dağı **13** dirler. [e-d-m-e-n]
Şādmāni: Şādilik. [e-d] **Şādi:** Mişlihu. [e-h-b-v] **Şāh-büy:** 'Anber ü büy-ı **14** 'abir ve
 ba' zılar 'anber қођusı dimişler. **Şems-i F.:**

Şeh-i 'ādil cemāl-i dīni vü dīn

Ki ḥāk-i der-geh-i o şāh-büy-est

15 Rūdekī:

Bī-kısmet-est şekker ez-ān dü lebān-ı o

Kāsīd şod ez-dü züfeş bāzār-ı şāh-büyī

16 [e-h-ş-y-n] **Şāh-şini:** Bir 'uşāredür, siyāh ve cāmīd ü şıgayıcı üzerinde **17** mührleri
 var, yazı gibi bir bārid otuñ 'uşāresidür, ḥarāretten ḥāşıl olan **18** ba' zı emrāzına
 nāfi' dür, Çin ikliminde olur, Hind cānibinden gelür ve ba' zılar dirler ki **19** ol diyārda
 biten ḥinnādan düzerler, sirke ile yoğurup qurudup eţraf **20** vilāyete gönderürler. [-e-]
Şāy: 'Avām-ı nās ma' nāsına ve kāfiyenüñ bir nev' ine dirler ki ḥavāş **21** yanında
 maқbūl degildür, 'avāma nisbet idüp şāygāni dirler, maқām-ı nisbetde ḥarf-i **22** *kāf*
 ziyādesi lisān-ı Fārsīde vardur, şāygān, lafzında bu maḥalle münāsib ba' zı tafşil **23**
 vardur. [e-y-s-t-g] **Şāyestegi:** Yarar olmaқ ve yaraşuқluқ. [e-y-g-e-n] **Şāygāni:** Büzürg ü
 bisyār. **24** [b-e-r-v-z] **Şeb-ā-rūzi:** Gice gündüz demek olur, devām ma' nāsına mulāḥaza
 olunur. **Selmān:**

25

Zaşq-ı zülf ruḥsāreş gami dārem şeb-ā-rūzi

Me-rā şubḥ u şāl-i o ne-mi-kerded şebi rūzi

26 Ve ba' zılar bir gice ve bir günlük demek olur dimişler. [b-e-n-r-v-z] **Şebān-rūzi:**
 Mişlihu. **Ḥāfiz:**

27

Ne-dānem nevhā-i qumri be-ţarf-ı cūy-bār ez-çī-st

Meger o nīz hemçün men ḥummā dāred şebān-rūzi

28 [b-e-n-h-r-v-z] **Şebāne-rūzī**: Mişlihu. [b-b-v] **Şeb-būy**: Mısr benefşesi didükleri çiçek ki aklı 29 ve kızılı olur ve ol meşhūr çiçektür ki gice ile rāyīhası artuğ olur, gündüzden *Mi'yār-ı Cemālī* 30 şāhibi Şems-i Faḥrī *şeb-būy, gül-i ḥayrī bāşed* demiş ve bu beyti irād eylemiş. **Şems-i F**:

31 Berāy-ı bezm-i o her şeb ber-āred
Felek z'encüm hezārān deste-i şeb-būy

Ve Esedī 388b/01 rivāyetinde reyāḥīn cinsinden ḥayrī gibi bir çiçektür, büyük sarı çiçeği olur ve ba'zı 02 'Arabca oña *mentū* dirler didiler. **Ferruḥī**:

Ḥārī ki be-men der-ḥuld ender-sefer hestend
03 Bih çün be-ḥaḳır der-kef-i men reste şeb-būy

Şiḥāḥ-ı 'Acem şāhibi ve feslegen demiş. 04 [b-v] **Şebūy**: Küpecik ve ḥaṭmī çiçeği. [-b-] **Şebī**: Gönlek ki gice ile giyüp 05 yaturlar. [r-e-ḥ] **Şerāḥī**: Bir nev' ta'āmdur, semiz et ve ḥubūbat ile bişürürler. 06 [r-m-s-e-r] **Şerm-sārī**: Udluluk. [l-b-v] **Şelbūy**: Ayak āvāzı *sīn-i mühmele* 07 ile daḥı lügatdür, Şems-i Faḥrī *Mi'yār-ı Cemālīde āvāz-ı pāy-ı merd bāşed çonān ki* 08 *āheste der-şeb reved ü ḡayrihi* demiş ve bu beyti inşā eylemiş. **Şems-i F.**:

09 Be-bīned be-şünūd ez-elf ferseng
Şeb-i tīre ḥayāl-ı müy-ı şelbūy

Sā'ir esāmisi 10 selet lafzında meşūrdur ve uyur kişinūñ ḥoruldusı. [n-b-v] **Şenbūy**: 11 Gül-i ḥayrī. [-v-] **Şevvey**: Bi'l-fethēyn ve'l-kesreteyn turağ otı, *şibit* ma'nāsına 12 ve çeriş ma'nāsına sā'ir esāmisi *şibit* lafzında mezkūrdur. [v-ğ-e] 13 **Şevgāy**: Deve ve koyun ağılı, ḡayrı adları şevgā lafzında meşūrdur. 14 [v-g-e] **Şevgāy**: Mişlihu. **Eş-Şini'l-Meksūre** [k-e-r] **Şikārī**: 15 Şayd eyleyen ādem olsun, kuş olsun sā'ir ḥayvān olsun. [k-y-b-e] 16 **Şikībāy**: Şabırlı. [k-y-b-e] **Şikībāyī**: Şabırluluk. [n-g-m-e-h] **Şing-māhī**: 17 Toñuz balığı ve kunduuz balığı. [-v-] **Şivī**: Bi-kesreteyn turağ otı sā'ir adları 18 *şibit* lafzında mezkūrdur. [y-e-n] **Şiyānī**: Ḥorāsān vilāyetinde bir nev' dirhemdür 19 Şems-i Faḥrī *veznī dih heft dirhem-est* demiş ve bu iki beyti inşā eylemiş. 20 **Şems-i F.**:

Piş ez-īn ger mülūk-ı ehl-i mizrā
Dādeend aḳçehā zīf ü şiyānī

21 Şeh muraşsa' dihed hemişe be-merd
Kemer-i Ḥusrevī vü tāc-ı Keyānī

Şiḥāḥ-ı 'Acem şāhibi 22 yedi dirhem ağırı bir dirhemdür demiş, *Vesīletü'l-Maḳāşid* şāhibi ve *Cāmi'ü'l-Fürs* 23 şāhibi ve Ni'metī ağırı bir mişḳāldur demişler ve *şinūñ*

fethasıyla dağı 24 rivāyet olındı dimişler. [y-r-e-z] **Şirāzi**: Bir dürlü ḥalvādur ve Şirāzlı 25 dimekdür. [y-z-e] **Şizāy**: Ni‘ meti şiz ma‘ nāsına ki bir nev‘ ağaçdur, Hindden gelür, andan yaylar düzerler gāyetde mu‘teberdür ve ol yaylara dağı ıtlāk olunur dimiş ve ābnūs ağacı.³²³⁰ [y-r-g] **Şiregī**: Vilāyet-i Çinde olur bir yırtıcı cānverdür, bedeni gāyetde 26 şarı, kulağı ve ağızı siyāh olur. **Eş-Şini’l-Mazmūme** 27 [t-r-p-e] **Şütür-pāy**: Devetabanı ve kekik didükleri hoşca қоhulu ot. [k-v-h] 28 **Şükūhī**: Ululuk ve heybetlülük. [m-e-y] **Şümāyī**: Siz siz demek olur. 29 [v-ḥ] **Şūhī**: Kirlülük ve bī-şermlik. [s-t-v-ş-v] **Şüst ü Şüy**: Cüst 30 ü cüy gibidür, şüstenden ve cüstenden ve güftenden ne fā‘il gelür ne emr-i şüyiden 31 ve cüyiden ve güyidenden gelür, bu da bir nev‘ tevessu‘dur, lisān-ı Fārsīye maḥşuşdur. **389a/01** Şüsten ile şüyidenüñ ma‘naları bir birine qarībdür, birinüñ ma‘nası yumaqdur. **02** Birinüñ ma‘nası arıtmaqdur. Ol sebebden mezkūr tevessu‘ bunda iderler. [-v-] **Şüy**: **03** Cüllāh çukuru ve *ḥaşl* ki cüllāhlar iplige dutarlar ve lapa ki birinc ve bulğur ve darıdan **04** iderler ve ‘avrat eri. Fāzıl-ı Muḥaḥkiḳ böyle taḥkiḳ ü tedkiḳ eylemişler ki şüy lisān-ı **05** ‘Arabīdeki zevc ma‘nāsınadır, Türkī dilde zevc ma‘nasıyla recul ma‘nāsını fark itmezler **06** ikisine de er dirler. Lisān-ı Fārsīde zen ikisinüñde muḳābelesinde isti‘ māl **07** olunur. Meselā zen u şüy dirler, ol vaḳtin zen ü zevc ma‘nāsına olur, niteki **08** Ḥazret-i Şeyḫ Sa‘dīnüñ bu mıṣra‘ında ki (‘):

Merdīt be-yāzmāy u engihī zen kon

09 dimişler, zen ol ma‘nāyadur merd ü zen dirler, ol vaḳtin zen ol ma‘nāya degildür. **10** Belki lisān-ı ‘Arabīdeki mer’et ma‘nāsınadır, niteki bu beytden zāhirdür. **Beyt**:

11 Der-īn mezra‘ eger merd-est ü ger zen
Kesī konedem ne-ḥord ez-kişt erzen

Türkī dilde ol ma‘nālaruñ **12** ikisine de ‘avrat lafzın ıtlāk iderler, muḥanneṣe de zen dirler, be-ṭarīḳ-i isti‘āre **13** bahādıra merd didükleri gibi, niteki bu beytlerde vāḳi‘dür.

Beyt:

14 Der-tengnā-yı ma‘reke hengām-ı gīr ü dār
Peydā şevved ki merd kūdām-est ü zen kūdām

Nev‘-i Evvelehu Eş-Şādi’l-Meftūḥa 15 [e-b-v-n] **Şābūnī**: Meşhūr ḥalvā. [d-p-e] **Şad-pāy**: Çıyan didükleri zehrlü böcek ki ḥaşerāt-ı **16** arzandur, çok ayakları olduğu cihetden kināye olunur, çihl-pāy da dirler, ‘Arabca **17** *şebet* dirler, Ni‘ meti ve kırkbayır ki işkenbede olur, şīr-dān dirler, *ḳabe* ma‘nāsına da dimiş. **18** **Eş-Şādi’l-Mazmūme** [r-e-

³²³⁰ 3. (445a/10), 16. (373b/07)

h] **Şurāhî:** Ma' rûf boynı uzun şarāb zarfı. [v-r-t-v-h-m] **19 Şüret-i Vehmî:** Hâyāl ma' nāsına. [v-f] **Şüfi:** Meşhūr meşāyih tariķine sülük idenlere **20** dirler, ehl-i taşavvuf ma' nāsına. **Beyt:**

Şüfi koyup 'aşāyı binerdi ayāğa ger

21

Sākî bir iki aña içürse 'aşā ile

Nev'-i Evvelehu Et-Ṭā'i'l-Meftūha 22 [e-r-ķ-c] **Ṭāreķci:** H'ārezm lügatinde maḥķal dimekdür. [e-ķ] **Ṭāķi:** Kārüre içinde olan ḥastelerüñ **23** bevlî ve bevl üzerinde olan köpük, seḥābe ve ğamāme daḥı dirler. [n-b] **Ṭānbî:** **24** Öñi açuķ yaz evi. **Et-Ṭā'i'l-Mazmūme** [ĝ-r-e] **Ṭuĝrāy:** Pādişāhlaruñ 'alāmet ü nişānı **25** ki berāt u aḥķāmlar üzerine iderler. [ĝ-r] **Ṭuĝrî:** Zāĝnūs didükleri meşhūr u mu' teber şikārî **26** kuş. [f-y-l] **Ṭufeylî:** Ziyāfete da' vet olunmadan varan kimesne, tābî' vü oyundı ma' nāsına. [v-t] **Ṭūṭî:** Ma' rûf u meşhūr söyler kuş, aķ olur, kıızıl olur, yeşil olur. **Beyt:**

28

Çonān ṭūṭî-şifat ḥayrān-ı ān āyine rüyem

Ki mî-güyem suḥen ammā ne-mî-dānem çi mî-güyem

29 Nev'-i Evvelehu El-'Aynî'l-Meftūha 30 'Ālem-ārāy: Bir nev' güldür Başra cānibinden gelür, ğitî-ārāy daḥı dirler, sā'ir tafşilî **31** ve adları 'ālem-ārā lafzında mezkürdür. 'Ābişe-leb-i cūy: İşfahānîler lisānında yund kuşına **389b/01** dirler, şa' ve ma' nāsına. [t-e-b] 'Atābî: *Şihāh-ı 'Acem* şāḥibi argacı iplik erişi **02** ibrişim bir nev' ṭondur dimiş. [d-l] 'Adlî: Bir nev' aķçedür. **Şeyḥ Evḥadî:**

'Adlet ez-rāstî 'adū koned

03

'Adlî-rā eger ḳabül koned

[r-v-s] 'Arūsî: Düĝün. [l-v-t-y-r] 'Alū-teberî: **04** Bir nev' ince ve yumşāķ ḳumāşdur. [m-e-r] 'Amārî: 'Avrat maḥaffesi. **Beyt:**

05

Ḥod felek ez-dīde 'amārîş kerd

Zühre vü meh meş' ale dārîş kerd

Ve at 'Arabası. **06 Nev'-i Evvelehu El-Ġaynî'l-Meftūha 07** [e-z] **Ġāzî:** Lisān-ı Hindde cān-bāz ma' nāsınadır, Mîr Ḥusrev-i Dehlevî Ḥamsesinde İskender **08** 'acāyib-i maḥlūķat-ı deryāyı seyr itmek ḳaşd itdükde ḥukemā āb-ĝineden bir ev düzüp **09** ḥavāşşından ba' zıyıla içine girüp mezbür evüñ deryāda olan şifatında dir. **Beyt:**

10

Ze-cünbiden-i āb mehd çonān

Çü tıflān-ı ĝāzî mu' allāķ-zenān

Sa' dî:

Çü ĝāzî be-ḥod ber-be-zenendend pāy

11

Ki muḥkem reved pāy-ı çübîn ze-cāy

[e-r-c] **Ġārcī:** Ol kimesne ki müdām şarāb-ı şabūhī 12 içer ve dā'imā oña mübāşir olur.

Şems-i F.:

Şehen-şāhī ki o-rā dā'imā hest

13

Be-sūy-ı 'ālem-i 'ulvī me'āric

Müdāmī ġarcī ez-cām-ı devlet

Der-endāz u dileş hengām-ı ġāric

14 [v-e-v-ş-v] **Ġāv-şūy:** Toħm içün onmış şararmış ħıyār, sā'ir esāmīsi ġāviş 15 lafzında mestūrdur. [b-c] **Ġabcī:** ukur yir ki anda řu irkilür, āb-ġir ma'nāsına, ġayrī adları 16 küvāb lafzında mezkūrdur. [b-j] **Ġabjī:** Zā'ı 'Acemīyile mişlihu. [r-ş] **Ġarşī:** Lisān-ı Pehlevīde 17 taħīl başına dirler. [r-v-n] **Ġarūnī:** Yonulmadıķ alem, ba'zılar arġu amış dimişler, 18 *Şihāh-ı 'Acem* şāhibi zamm-ı 'aynıla zabt eylemiş, sā'ir nāmıları ġarvā lafzında zıkr olunupdur. 19 [-ş] **Ġaşı:** Imızġanmaķ, *lüfās* ma'nāsına ve uġunmaķ, *ıġmā* ma'nāsına ve imrenmek ve ħoř 20 olmamaķ, Ni'metī ve bī-ħod u lā-ya'ķıl olmaķ ma'nāsına da naķl eylemiş ve ġaş-müşġ 21 ma'nāsına ki bir mürekkeb dārūdur, *rāmek* dirler, eṭibbā atında ma'rūfdur ve şūret-i 22 terkībi ve ġayrī adları *rāmek* lafzında beyān olunupdur. [f-j] **Ġafjī:** Zā'ı 'Acemīyile **ġölcük** 23 ġabcī ve āb-ġir ma'nāsına. [l-c] **Ġalcī:** Mişlihu, sā'ir esāmīsi kevāb lafzında mestūrdur. [m-g-s-e-r] 24 **Ġam-güsārī:** Yoldařlıķ ve ökürelilik , *üns* ma'nāsına. [-m-] **Ġamī:** ayġulu, ġamġin ma'nāsına. 25 **Esedī:**

Ġamī şod dileş sāz naħcīr kerd

Kemer best ü tirkeş pür ez-tīr kerd

[n-c] **Ġancī:** Ġölcük 26 ma'nāsına. [n-d] **Ġandī:** Bulut, ġamām ma'nāsına. **El-Ġayni'l-Meksüre:** [-r-] **Ġirī:** Kesr-i 27 *rā* ile ġavġā ve āvāz ile aġlamaķ. **El-Ġayni'l-Mazmūme** [r-v] **Ġurūnī:** arġu, 28 amıř feth-i *ġaym*la ġarūnī ma'nāsına. [-r-] **Ġurī:** Bir řanemūñ adıdur ve bir aġaçdur ba'zı 29 nādān ħalk büt gibi aña řaparlar. [v-ş-e] **Ġüşāy:** Üzüm salķımı ve arpa ve buġday 30 başı ki Türkīde aña başaķ dirler ve tezek ki şahrālarda řıġır tersinden urumıř 31 alır. **Şems-i F.:**

Ĥuřk geşte be-pāy-ı ġāv-ı fenā

Her ki ez-to keşid çün ġüşāy

390a/01

Kār-ı merdān ne-yāyed ez-ħaşmet

'İṭr-ı 'anber ne-yāyed ez-ġüşāy

02 Nev'-i Evvelehu El-Fā'i'l-Meftūħa 03 [t-v] **Fetvā:** Bir mes'elenūñ cevāzına müftī ħükm itmege dirler, 'Arabīdür, Fārsīde daħı 04 şāyi'dür. [r-e-ħ-d-s-t] **Ferāħ-destī.** El ġiñliġi, ġinādan 'ibāretdür, kesr-i *fā* ile eřaħħdur. 05 [r-e-m-v-ş] **Ferāmūşī:** Unutmaķlıķ

ma' nāsınadır, maşdariyyet, ism-i i'tibarıyla hâşıldur, **06** hemân ism-i maşdar kabîlindendir. ('):

Ferāmūşî ne kâr-ı düstân-est

[r-e-m-ş] **Ferāmūşî: 07** Mişlihu ferāmūşî lafzından muḥaffefdür.[e-l-y-c-y-f-n] **Fālîcîfnî:** İki *fâ* ile *Vesîletü'l-Maḳāşid* **08** şâhibi ve Ni' metî Türkîde bü otı didükleridür dimişler, Mevlânâ Ḥalîmî böyle naql ider ki **09** bir otdur ki yirden üç baldır çıkar, kiçirek yaprakları olur ve aqça çiçeği olur, **10** süsen çiçeği gibi ammâ andan kiçirekdür ve kenârında azacuk delücükleri olur ve **11** siyâhca toḥmları olur ve köki daḥı kiçirek olur, yirden ḳoparılduḡı zamânda rengi **12** şaruraḳ olur ba' dehu ḳoparıcaḳ aḡarur. **Beýt:**

Her demî hemçün retilen mî-zenî

13

Yâr mî-cüyî to fālîcîfnî

[r-m-v-d-h-ḡ-d-e] **Fermüde-Ḥudây:** Tengri buyruḡı, *fariẓa* ma' nāsına. **14** [r-b] **Ferbî:** Semüz, ferbih ü semîn ma' nāsına muḳâbili lâḡardür, ḡayrı adları ferbih lafzında **15** meşûrdur. **Beýt:**

Ber-o bâl-ı ferbih ü lâḡar-miyân

Dü-dendân be-kirdâr-ı pîl-jiyân

16 [r-d-e-y] **Ferdâyî:** Yarınlık. [r-s-e-] **Fersây:** Ucuḳ tutmuş ve fersüden lafzından vaşf-ı **17** terkîbidür, felek-fersây dirler. [r-ḡ-v] **Fergüy:** *Vesîletü'l-Maḳāşid* şâhibi ve Şems-i Faḡrî **18** ve Ni' metî toḡan gibi bir şikârî kuşdur, serçe ve çil olur ammâ toḡandan kiçirekdür dimişler **19** Ḳaraḥişârî atmaca yâ müymül yâ efek didükleri kuşcaḡuzdur, yırtıcılardandır dimiş. **20** **Şems-i F.:**

Fürü âver der-gerdün ger kesân-râ

Eger 'avneş dihed bâlî be-fergüy

21

Ebū İshâḳ -ı sultânî ki bâşed

Kerîm ü 'âdil ü dâna vü hoş-hüy

Câmi'ü'l-Fürs şâhibi atmaca ve müymül **22** ve toḡan gibi bir kuşdur dimiş, Ḳaraḥişârî *elifle* ferâḡüy daḥı lügatdür dimiş. **23** [r-h-n-g] **Ferhengî:** Mu'allim ki oḡlancuḳlar öḡredür. [-r-] **Ferî:** Ve bi'l-kesr. Āferîn ü taḥsîn ma' nāsına **24** ve beḡenmek. **Şems-i F.:**

Sâye-i Kird-gâr Ebū İshâḳ

Rûḡ-ı ḳuds hemî konedeş ferî

[ş-e] **Feşây:** **25** Üzüm çekirdeḡi. [m-'-h-k-ş-t] **Fem'a-keştî:** Gemi süreceḡ. [h-m-h-k-ş-t] **Fehme-keştî:** *Şihâḡ-ı* **26** 'Acem şâhibi gemi küreḡi ma' nāsına naql itmiş. [h-h-k-ş-t]

Fehe-keştî: Mişlihu, fehe kürek ma' nâsınadır **27** gayrı adları *feh* lafzında mestürdür. **El-Fâ'i'l-Meksûre** [c-e] **Ficây:** Başaklama **28** ya'nî hürmâ ve üzüm dirildükden sonra ağaçda bâkî kalan hürmâya ve üzüme dirler. **29 Fâcâm** ma' nâsına ' Arabca *huşâşa* dirler. [r-e-ğ-d-s-t] **Firâh-destî:** El giñligi, ğınâdan **30** kinâyedür. [r-e-ğ-n-e] **Firâh-nây:** Giñ ve bol vâsi' ma' nâsına ve giñlik vüs'at ma' nâsına. **31 Şihâh-ı** 'Acem şâhibi iki nesne arasınıñ giñligi dimiş ve fetḥ-i *fâ* ile zabt eylemiş. [r-e-ğ] **390b/01 Firâhî:** Mişlihu. Giñlik. [r-e-v-e-n] **Firāvânî.** Bollık ve giçerlik. [-r-] **Firî:** Āferin ü taḥsîn **02 fânûñ** fetḥasıyla daḥı naḳl olındı. Ni' meti ve sepîd ü taḥsîn lafz için getirürler dimiş. **03 [z-e] Fizây:** Artuḳ, ziyâde ma' nâsına ve fizüden lafzından şîğa-i emr ve vaşf-ı terkîbidür. **04 Feraḥ-fezây** dirler. **El-Fâ'i'l-Mazmûme** [r-v-t-n] **Fürütenî.** Alçaḳluḳ, tevâzu' ma' nâsına. **05 [s-v-s-k-e-r] Füsüs-kârî:** Kemük ve ağaç ḥurdeleriyile muşanna' naḳşlar ile şandûḳ ve serîrler ve dolâb **06** қаpaḳları iderler. **Nev'-i Evvelehu El-Ḳâfi'l-Meftûḥa** **07 [e-ḫ-â-n-ḳ] Ḳâtâniḳî:** Yünân lügatidür, sevgü otı dirler bir otdur, keffü'l-'aḳârib **08** dimek olur, iki dürlüdür, bir şınıfuñ depesinde kiçirek elma ḳadar başı olur **09** mersîn yaprağı gibi uvacuḳ yaprağı ve noḥûd gibi ḳızılca delüklince yimişi olur ve bir şınıfinun **10** yimişi burçaḳ gibi olur muḥabbet bâbında ğâyetde meşḥûr u mücerredür, mirâren tecrübe olunmışdur **11** aşlâ taḥallûf itmez, sevdüginüñ adını ve anası adını yâd idüp i' tiḳâd-ı tām ile içerler **12** muḥabbet-i 'azîm vâḳi' olur ve dirler ki ḳaplubâğa dişisine degürür, fi'l-hâl muḫi' vü münḳâd **13** olur. **Laḫfi:**

Der-reh-i dilber derem bâyed ki yâbi kām-ı dil

Rev berî ber-rüy-ı nîrencât ber-ḳâtânaḳî

14 [e-ḳ-l] Ḳâḳilî: Çevġâna beñzer bir ot adıdır çevġândan yeşilligi artuğraḳdur, yaprağı **15** olmaz, hemân budaḳlardur, ' Arabca *ḳullām* dirler, müshildür, sarı suyu iḫrâc ider, **16** rütûbeti taḫfîf ider. [e-l] **Ḳâlî:** Ḥâlî ki döşenürler ve gül-reng, verd ma' nâsına. [-e-] **Ḳây:** **17** Boy bosuñ. [b-e] **Ḳabây:** Ḳapçuḳ çiçegüñ ḳılıfcuğıdur, çiçegüñ anuñ içinde olur **18** ' Arab *vi'â ḫali'* dir, eşaḫḫ u efşah *ḳâfûñ* zammesiyiledür, ammâ erbâb-ı lügat meftûḥa **19** bâbında irâd itmişler, ba' zılar hem meftûḥada hem mazmûmede getürmişler, sâ'ir adları **20** ḳabâ lafzında mestürdür ve ḳabâ ma' nâsına ki öñi açuḳ ḳaftâna dirler. [r-ş] **Ḳarşî:** **21** Vilâyet-i 'Acemde Nesef didükleri mevzi'. [l-'] **Ḳal'i:** Ḳalay. [l-v] **Ḳalüy:** **Beyt:**

Sitem-kâre çübân u bi-dîn Ḳalüy

22

Hemânâ bezz ü ez-ân sân külüy

[l-y-h-s-ğ-d] **Ḳalye-i Suġdî:** Bādâm ve ḳoz **23** ile bişürürler bir ta' âmdur. **Ḳay:** Ḳusmak ma' nâsına ' Arab lügatinde mehmüzü'l-lâmdur, Fârsîde **24** hemzesiz şâyi'dür. **El-**

Ḳāfi'l-Mazmūme [t-r-b] **Ḳuṭrabī**: Bir nev^ç 25 aḳçedür, ^ç Arab daḫı ḳuṭrabī dir. [l-k-e-n] **Ḳulḳānī**: Ügeyik gibi bir ḳuşçağuzdur. 26 [b-e] **Ḳubāy**: Ḳapcuḳ tafşili feth-i *kāfile* ḳabāy lafzında mezkūrdur. **Ḳul huva'llāhī**:³²³¹ 27 Bir nev^ç aḳçedür, üzerinde *sūre-i ihlāş* yazılmağın ^ç Arab ihlāşiyye dir. [m-r] 28 **Ḳumrī**: Meşhūr ḳuşdur. [v-r-l-t-e] **Ḳūrultāy**: Ğāyetde ulu, ^ç azīm cem^ç iyyete dirler, Çāğatay lügatidür. 29 Nev^ç -i Evvelehu El-Ḳāfi'l-Meftūḫa 30 [e-b] **Kābī**: *Kāf*-ı ^ç Arabīyile. [e-c] **Kāçī**: *Cīm*-i ^ç Acemīyile bulamaç aşı. **Beyt**:

Berf āmed hem çü leşker-i yağmācī
31 Bā-tīr-i ḫadeng ü bā-kemān-ı çāçī
Dānīd ki imrüz çı mī-bāyed ḫord
Lā ḳišk ü lā herīse illā kāçī

391a/01 Kārbān-serāy: Kārvān ḳonacaḳ menzil. **Kān-fermāy**: İş buyurıcı. [e-s-t] 02 **Kāstī**: Eksiklik. [e-s-m-v] **Kāsmūn**: Toñuz ḳılı ki Türkçe furça dirler ve ḳurduñ 03 ve dilkūnūñ zibili ve bıyıḳları ḳılına daḫı dirler. *Şihāḫ-ı* ^ç Acem şāḫibi ve ḳasıḳ ḳılına daḫı 04 dirler dimiş, ^ç *ānet* ma^ç nāsına. **Şems-i F.**:

Zebān der-kām-ı a^ç dāyeş çü ḫançer
05 Müje ber-çeşm-i ḫaşmeş kāsmūy-est

[e-s-n] **Kāsenī**. Bir nev^ç mārūldur ve güneyik çiçeği ve ḳaşnı didükleri 06 ḫabeli men^ç ider mezkūr otı bostānlarda ekerler. Berrisine güneyik dirler, güneşe ḳarşu 07 dā'imā döner, ol sebebden güneyik çiçeği dirler, gök çiçeği olur ve *elifin* ḫızf idüp 08 kesenī daḫı dirler, ḡayrı adları āfitāb-perest lafzında mestūrdur. [e-ş-k] 09 **Kāşki**: Türkide keşke dirler, *leyte* ma^ç nāsına kāş ü kāş daḫı lügatdür. [e-ğ-d-s-e] 10 **Kāğıd-sāy**: Kāğıd mühreleyici. [e-n-v-n-ş-e-n] **Kānūn-ı Sānī**: Rūm aylarından Botāris ayıdır 11 ve otuz bir gündür ve ḳışuñ ikinci faşlıdır, altıncı gicesi sāye gicesidür ki kāfirler 12 od yaḳarlar, on ikinci günü güneş Delv burcına varur, on beşinci günü şovuḳlaruñ 13 ḡāyetde şiddeti vaḳtidür. [e-n] **Kānī**: *Kāf*-ı ^ç Arabīyile ma^ç dene mensüb dimekdür. **Gānī**: *Kāf*-ı 14 ^ç Acemīyile ḳocmağa ḳābil ü müsta^ç mel olan ^ç avrat ve oğlan. [e-v-d-ş-t] **Gāv-ı Deştī**: 15 Şığın geyiği *kāf*-ı ^ç Acemīyile gevzen ma^ç nāsına. [e-h-r-b-e] **Kāh-rübāy**: Ma^ç rūf u meşhūr şaman 16 ḳapıcı püsdür, sā'ir esāmisi ve tafşili kāh-rübā lafzında beyān olunupdur. [e-h-n] 17 **Kāhenī**: Güneyik çiçeği, āfitāb-perest ma^ç nāsına sā'ir adları zikr olunupdur. [e-h-l] 18 **Kāheli**: *Hānuñ* fethasıyla süstlük. [e-h] **Gāhī**: *Kāf*-ı ^ç Acemīyile gāhī vaḳtī dimekdür. [-e] **Gāy**: 19 *Kāf*-ı ^ç Acemīyile gāy'idenden emrdür,

³²³¹ Kuran, İhlas (112/1): De ki: “O, Allah'tır, (tektir).”

cimā^ç ma^ç nāsına. **Beýt:**

Me-gū būsiden-i hūbān ze-kān bih

20

Be-gāyeş ger revā bāşed ki ān bih

[b-k-d-r] **Kebg-i Derī:** Kebg keklik didükleri kuşdur 21 ki ta^ç rīb idüp kaçbc dirler, kebg-i Derī mezkūr kuşuñ gāyetde güzeline dirler, 22 ve Der, Şirāz vilāyetinde bir nāhiye-i maḥşūşanuñ adıdır ki kebg-i Derī ve lisān-ı Derī oña 23 nisbet olunur. Derīnūñ ba^ç zı tafşīli Derī lafzında ve şadr-ı kitābda münāsebet 24 sebebi ile beyān olunupdur. **Kebūdī Kebūdī.** Key, kaçtı gök. [-p-] **Keppi:** Meymūn didükleri 25 cānver, pūzīne ve *kırd* ma^ç nāsına. **Esedī:**

Ber-her dü-peşşe yekī berz-i kūh

Ber-ān kūh ze-keppi firāvān gürūh

26

Heme demeşrā füzūn ez-şumār

Ez-ān keppiyān berde pişkār

27 Ğayrı adları ve künyetleri pūzīne lafzında yazılmışdur. [c-r] **Kecri:** Hind ta^ç āmlarından bir ma^ç rūf 28 ta^ç ām adıdır. [t-l-c] **Ketelci:** Pādişāhlaruñ ḥāşşe-i ḥargāhlarına ḥıdmet iden mehter ve muṭlaķā 29 pādişāh ḥalkı. **Şems-i F.:**

Ebū İshāķ şāh-ı ^ç adl-perver

Zihī kemter ketelci-i to Cemşid

[d-ḥ-d-e] 30 **Ked-ḥudāy:** Lüġat-ı Pehlevīdür, şāḥib-i ḥāne ma^ç nāsına, sā^ç ir tafşīli ked-ḥudā lafzında 31 mezkūrdur. [d-e] **Gedāy:** Yoḥsul ve dilenici ve şehḥāz ve çār-dāk ve ḥāne-i zīrīn. [r-d-n-e] **391b/01 Gerdenāy:** *Kāf*-ı ^ç Acemīyile kebāb demiri ve kopuz burġusu ve pırlaġuç ve oġlancuķlara yürimek 02 için düzdükleri çıkırık, sā^ç ir tafşīli gerdenā lafzında mezkūrdur. **Şems-i F.:**

03

Her dil ki der-hevāt ne çün murġ-ı pür zend

Çün murġ-ı nīm-bismil ber-gerdenāy buved

[r-d] **Gerdī:** 04 *Şihāḥ*-ı ^ç Acem şāḥibi bi^ç l-fetḥ ve^ç z-zamm. Sebzelikler ma^ç nāsına naķl eylemiş. [r-m-e-h] **Ger-māhi:** Yayın 05 balıġı. [r-m] **Germī:** *Kāf*-ı ^ç Acemīyile ıssilik. [r-n-e] **Kerrenāy:** Taż^ç if ü taḥfif-i *rā* ile borı. 06 **Esedī:**

Ḥurūş-ı belān u dem-i kerrenāy

Çonān şod ki çarḥ ender āmed ze-cāy

Ve surnāya 07 daḥı dirler ve taḥfif-i *rā* ile eşek mantarından bir nev^ç dür. [r-h-n-e]

Kerenāy: Mişlihu, surnā vü 08 borı. **Esedī:**

Girifte cihān nāle-i kerrenāy

Ḥurūşān şode Zeng ü Hindī derāy

09 [-r-] **Gerî:** *Kāf*-ı ‘Acemîyile evlek ve dönüm yir ve uyuzluk. **Kerî:** *Kāf*-ı ‘Arabî ve sükün-ı *rā* 10 ile oldur ki ekinciler tarlayı bölük bölük iderler, Türkçe dönüm dirler her dönüm 11 kırk hatve ya‘nî kırk adımdur. Ni‘ metî meksûre bâbında getürmiş, ta‘rîb idüp 12 cerîb dirler. [z-e] **Gezây:** *Kāf*-ı ‘Acemîyile ışırmak ve geziden lafzından vaşf-ı terkîbîdür. 13 **Şems-i F.:**

İhtimâm-ı to geşt cân-perver

İntikâm-ı to hest rûh-gezây

Ni‘ metî *güjend* 14 ma‘nâsına da gelür dimiş. [j-b] **Kejbî:** Aşhûn cinsinden bir nev‘ otdur ve Başra 15 balı ve acı balı³²³² ma‘nâsına da nakl olunmuşdur. [z-r-d-ş-t] **Gerz-i Deştî:** Yaban hevîci ‘Arabîde 16 hızâb dirler. [j-v-n] **Gejünî:** *Kāf* u *zā*’-i ‘Acemîyile pârđî tam üstidür ve kâmiş ev 17 ve üzerine örtilen kâmiş ve debbâğlar hegisi *Şihâh-ı ‘Acem* şâhibi *kāfûñ* zammesiyile zâbt 18 eylemiş. [s-n] **Kesenî:** Kâsenî lafzından muhaffedür, bir nev‘ ot adıdır, bostânlarda ekerler 19 berrisine güneyik dirler, gök çiçegi dâ’imâ güneşe karşı döndüğüçün güneyik çiçegi 20 dirler ve kaşanî didükleri ki habeli men‘ ider ve acı olup men‘ -i habel itdüğü bu beytlerden 21 zâhirdür. ‘Unşurî:

Kifâyet-i to be-‘azm-i ‘ilâc-ı bâtın-ı haşm

Mizâc-ı şehd nihed der-‘tabî‘ at kesenî

22 **Hākânî:**

Der-südde koned bāz ez-besten meş-ā-meş

Te’şîr-i bā-gir u ‘tab‘ ez-‘havâş-ı kesenî

23 [-s-] **Kesî:** Bir kimesne dimekdür. [-ş-] **Keştî:** *Kāf*-ı ‘Arabîyile gemi, *sefine* ma‘nâsına, lügat-i Pehlevîde 24 zünnâr ma‘nâsına. **Şems-i F.:**

Kerîmâ der-zamân-ı fazl u ihsân

Hemîşe tohm-ı dād u ‘adl kiştî

25

Çü nām-ı Şeyh Ebū İshâk güyend

Heme küffâr be-güsistend keştî

[ş-n] **Keşnî:** Burçağ 26 didükleri hubûbâtdandır, sâ’ir adları kelük lafzında mestürdür.

[-ş-] **Keşî:** Kolañ 27 ve kolañ gibi yaşşı örülmüş ip ve hatt ya‘nî uzadusına çekilmiş çizi ve çekü 28 ipi ki tavaruñ biline yük üzerinden çekerler ve dilenici, gedâ ma‘nâsına. [m-]

l] **Kemlî:** 29 Tennüre ki dervîşler billerine bağlarlar. [-m-] **Kemî:** *Kāf* ‘Arabîyle buşu, kemîn ma‘nâsına. **Şems-i F.:**

³²³² Başra balı ve şulı bal ve acı bal. 3. (448b/05), 16. (374a/21)

30 Şehen-şāhā eger mī-ber-güşāyed

Be-rūy-ı aḡterān kīnet kemī-rā

Ve eksiklik ma' nāsına 31 ve nebātātdan bir nesnedür, ' Arabca *kemāt* dirler ve ' Arabīde bahādur, şeci' ma' nāsına. **392a/01 Genc-i Şāygānī:** Bir ḡazīne-i zerrīne adıdır ki Ḥusrev-i Pervīz zamānında ' āmme-i re' āyādan 02 biri cūft sürerken bulupdur. [n-d-v-r] **Kendūrī:** Balçığıla ve tersile küp gibi örerler 03 içine ḡılāl u kepek qorlar ve taḡfif idüp kendür daḡı dirler ve kendūrī kenderek 04 didükleri Etrāk ta' ifesinūñ meşhūr süfreleridür, anlarda çok olur ve peşkīrdür 05 yemek yirken dizleri üzerine tutarlar, destār-ı ḡ'ān ma' nāsına. **Şems-i F.:**

06 Berāy-ı ḡ'ān-ı şehen-şāh-ı mülk dest-i ḡazā

Keşed zaḡlas-ı çarḡ kebūd-kendūrī

07 [n-d-h-r-v] **Kende-rūy:** Pīškīr. [n-d-h-m-v] **Gende-mūy:** *Kāf*-ı ' Acemīyile murdār tüy. [-n-] **Kenī:** 08 Ya' nī ma' nāsına ki ḡarf-i tefsīrdür. [v-n-c] **Gevenci:** ' Azīz ü şerīf ü ' aḡīmü'l-mekān olan 09 kimesne. [v-h-r] **Gevherī:** Eyü aşıllu dimekdür ve cevherī ma' nāsına. **Key:** Ulu sultān ma' nāsına 10 Şems-i Fahrī ve Ni' metī bu nāmı ḡadr-bülendlikde Keyvānden olmışlardur dīmiş. **Beyt:**

11 Bāde hemī ḡord b'āyīn-i key

Genc-i hemī dād be-her cām-ı mey

Ve ḡaçan ma' nāsına ve ḡandan sū'āldur 12 ve dāḡ ma' nāsına ḡelür lafz-ı ' Arabīdür. Āḡirü'd-devā'ī'l-key. Ammā Fārsīde daḡı bu beytde 13 iki ma' nā cem' olinmişdur. **Beyt:**

Be-bāng-ı bülbül ü ḡumrī eger ne-nūşī mey

' İlāc-ı key konemet k'āḡirü'd-devā'ī'l-key

14 ve yüce, ' ālā ma' nāsına. **Esedī:**

Be-fermūd tā ḡ'ān nihādend key

15 Pes ez-ḡ'ān nişestend der-bezm-i mey

Ḥ'āce Ḥāfız-ı Şīrāzī:

Beyā sāḡī ān cām pür kon ze-mey

16 Ki ḡüyem to-rā ḡāl-i Kisrā vü key³²³³

El-Kāfi'l-Meksüre [r-e-m] **Kirāmī:** 17 Ulu ve ḡürmetlü olan kimesne ve ḡıymetlü olan nesne. **Esedī:**

Güher gerçi üfted be-kef-i bī-sipās

³²³³ --. 16. (386b/22)

18

Kirāmī buved nezd-i gevher-şinās

[r-e] **Girāy:** Girāyiden lafzından şīga-i 19 emr ve vaşf-ı terkībīdür, meyl eylemek ve varmağ ve qorımağ ve yönmeğ 20 eglemek ma' nāsına ve bir nesneyi ağır mıdur diyü şallamağ. **Kemāl-i İşfahānī:**

21

Güzeşt ' ahd-ı civānī ze-lehv-i sīr ne

Resīd nevbet-i pīrī be-tūbe ne-girī

Şems-i F.:

Der-riyāz-ı şehen-şehī be-ħirām

22

Ber-bisāṭ-ı Sikenderī be-girāy

[r-e-n] **Girānī:** Ağırluğ ve kızlık. [r-d-n-e] **Girdenāy:** 23 *Kāf*-ı ' Acemīyile dizūñ ağırşağı ve anuñ gibi yumrı olan her nesneye ıtlāk 24 olunur. **Firdevsī:**

Cihān ez-bedihā be-şüyem be-rāyī

Pes ān ki direngī konem girdenāy

25 [r-d-v] **Girdüy:** Çetūñ qoz. [-r-] **Girī:** Girī lafzından muħaffedür. **Esedī:**

Zemīn çün girī heft kişver be-zūr

26

Ki çendān ne-yābī ki bāşedet gūr

[l-ğ-v-r-d-n] **Gil-ğordenī:** 27 Tabāşīr toprağı. [l-g-v] **Gil-güy:** Soğāğları ve maħallelerde tavar ayağından özlenüp qalmış 28 balçık. **Kī:** Āħirī *hā*-ı ' alāmetile ki ma' nāsına ki zarūret-i vezinden ötüri şu' arā irād 29 itmişlerdür. **Laṭīfī:**

To-rā kī Ĥudā dād qadr u celāl

Ĥudā-dāde-rā nī-st hergiz zevāl

30 **Ĥazret-i Mevlānā Qaddese Sırrahu**

Ez-ki ĥordem şīr ġayr şīr-i o

Kī me-rā perverd coz tedbīr-i o

31 [y-t] **Gīṭī:** *Kāf*-ı ' Acemīyile dünyā ma' nāsına. **Şems-i F.:**

Tā ki gīṭī-st nām-ı gīṭī bād

Zāt-ı in pādīşāh der-gīṭī

392b/01 Gīṭī-ārāy: Cihān bezeyici dimekdür. Ma' nā-yı 02 terkībisi ve bir güldür ki ġāyetde hoş rāyīhadur, sā'ir tafşīli ' ālem-ārā lafzında 03 mezkürdur. *Şihāh-ı ' Acem* şāhībi ve cihān bezegi ma' nāsına da naql eylemiş. **El-Kāfi'l-Mazmūme 04** [r-e-z-d-ş-t] **Gürāz-ı Deştī:** *Kāf*-ı ' Acemīyile yir yaracak bil. 05 [v-b-h-d-ş-t] **Gürbe-i Deştī:** Vaşak didükleri cānver ki mu' teber kürki olur. [r-s-n-g] 06 **Güresnegī:** *Kāf*-ı ' Acemīyile açlık, *cev* ma' nāsına. [r-s] **Kürsī:** İskemli ki üstine oturlar 07 Türkīde de şāyī' dür ve kerūh da dirler taht ma' nāsına gökde ve felek-i şāminūñ 08 adıdur. [s-t-r-d-n] **Güsterdenī:**

Kāf-ı ‘Acemiyile döşencek nesne ve döşek ma‘nāsına. **09** [s-t] **Güstî**: Ateş-perestlerün zünnār didükleri kuşağı ta‘rib idüp güstîc **10** dirler, *Mi‘yār-ı Cemālîde* Şems-i Fahrî bu lügati *şîn*-i mu‘ceme ile rivāyet idüp bu beytleri **11** inşā eyledi. **Naẓm**:

Kerīmā der-zamān-ı ‘adl ü ihsān
Hemîşe toħm-ı ‘adl ü dād güstî
12 Çü nām-ı Şeyh Ebū İshāk güyend
Heme küffār be-güsistend güstî

Sā’ir **13** tafşîli vü esāmîsi güssec lafzında mestürdur. [-s-] **Güsî**: *Kāf*-ı ‘Acemiyile **14** Güsîl lafzından muħaffefdür. **Şems-i F.**:

Sezāvār hediye heme ser-be-ser
15 Heme dād u güsî küsî zî-peder

[ş-t] **Küşti**: *Kāf*-ı ‘Arabiyile güreş ki **16** iki kişi birbiriyle güreşür, zur‘a ma‘nāsına. [ş-n] **Küşünî**: *Zamm-ı şîn*-i **17** mu‘ceme ve *nūmla Şihāh-ı ‘Acem* şāhibi erkeklik ve aygurluħ ma‘nāsına naħl eylemiş, Ni‘metî ve *Qaraħişārî* **18** *şîn* ü *nūmla* burçaħ ma‘nāsına naħl idüp ammā i‘rābun zābt itmemişdür **19** Ni‘metî ve teke ma‘nāsına da rivāyet eylemiş. [f-t-v-g-v] **Güft ü güy**: Söz kelecî, Fāzıl-ı **20** Muħaħkîk böyle taħkîk ü tedkîk eylemişler ki güft *kāf*-ı ‘Acemiyile dile gelen sözdür, henüz **21** söylemedin söze suħen dirler, güft dimezler, sā’ir tafşîli maħallinde beyān olınupdur. **22** *Güy*, *kāf*-ı ‘Acemiyile güyîdenden me‘hūz ismdür, güyîden maşdardur. Ma‘nāsı itmekdür, **23** mercî‘i taħtî‘-i şavtdur, ağız ile telaffuz ħurūf gerekse bulunsun gerekse bulunmasun **24** ırlayıcıya ki ırladığı vaħtin telaffuz-ı ħurūf itmek lâzım degildür, güyîde dirler **25** bülbüli anuñıla tavşîf iderler, niteki bu beytde vāķi‘ olmışdur. **Beyt**:

Evvel-i Ürd-i Behîşt māh-ı celālî
26 Bülbül-i güyende ber-menābir-i kuđbān

Fî‘l-i mezkürdan güyende ism-i fā‘ildür. **27** Güyuñ ma‘nāsından lisān-ı Türkîde sav dimekile ta‘bir iderler, söz sav diyecek **28** yirde ‘Acem güft ü güy dir, niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt**:

Be-‘aşķ-ı ān ki ze-güft ü güy tersed
29 Çü mî-ħ‘ārî buved k‘ez-büy tersed

Taħtî‘-i şavt-ı tekellümde bulunduğı i‘tibār **30** ile tekellüm iden kimesneye suħen-güy dirler, niteki bu beytde vāķi‘ olupdur. **Beyt**:

31 Suħen-güy u berbeğ-zen ü ħoş-sürüd
Çü āb-ı revān dest-i işān bürüd

Güy ism-i **393a/01** fā‘ildür. Güyendeden terħim olunmuşdur, güy şîğa-i müştarekedür,

emr ma' nāsına da gelür **02** söyle diyecek yirde ' Acem be-güy dir niteki bu beytde vāki' olupdur. **Beyt:**

03 Şabā be-luṭf be-gū ān ğazāl-ı ra' nā-rā

Ki ser-be-kūh u beyābān-ı to dāde-i mā-rā

Be-gūnuñ aşlı be-güydür, āhirinden **04** *yā* hızf olunmuşdur, *elif* gibi *yānuñ* da hızfi huşuşan āhir kelimededen, lisān-ı Fārsīde şāyi' dūr, **05** meşelā rūḥ-efzā, semen-sā dirler, aşlı rūḥ-efzāy u semen-sāydur, bed-ḥū, türş-rū dirler **06** aşlı bed-ḥūy u türş-rüydür, güftend ne fā' il-i müştak olur ne emr ikisi de **07** güyīdenden müştak olur, cüst ü cūy, şüşt ü şūy da güft ü güy gibidür. **08** cüstenden ü şüstenden ne fā' il gelür ne emr, ikisi de cūyīdenden ve şūyīdenden **09** gelür, bu da bir nev' tevessü' dūr ki lisān-ı Fārsiyye maḥşūşdur, lisān-ı ' Arabīde yokdur. **10** Cüsten ile şūyīdenüñ ve şüsten ile şūyīdenüñ ma' nāları birbirine qarībdür. **11** Maḥallerinde beyān olunupdur. Müştakātdan olan ma' nāları³²³⁴ oldur ki beyān olındı. **12** İsm-i cāmid olan güyuñ ma' nāsı topdur, niteki bu beytde vāki' dūr. **Beyt:**

13 Fushat-ı meydān-ı o-rā dest be-yār

Tā be-zened merd-i suḥen-gūy güy

İsm-i cāmid şol lafza **14** dirler ki münāsebet-i ma' neviyye ḥasebiyye lafz-ı āhiriden me'ḥūz olmaya. [f-r-ā-y] **Güfrāy:** **15** *Kāf*-ı ' Acemīyile çiçek ḳalgucı ki çiçek anuñ içinde olur, sā'ir tafşīli ve adı **16** güfrā lafzında mestürdür. Sā'ir tafşīli şadr-ı kitābda meşrūḥdur. [l-e-h-b-e-r-e-n] **Külāh-ı Bārāni:** **17** Dūlbend börki. [l-e-h-t-z] **Külāh-ı tezi:** Külāh-ı emīrāne dimekdür didiler. [l-e-h-ḳ-e-ż] **Külāh-ı Ḳādi:** **18** Bir nesnedür ki ' Arabīde *deyine* dirler. [l-ḫ-y-r] **Gül-i Ḥayrī:** Bir nev' güldür, rengi şarı ve benefş **19** ve aḳ ve gök daḫı olur, yalñuz ḫayrī de dirler, sā'ir tafşīli anda mestürdür. **20** [l-s-v-r] **Gül-i Sūrī:** ' Acem vilāyetine maḥşūş bir şarı güldür, ba' zılar bir güle dirler ki ḡāyetde **21** nāzik ü ter ola didiler ve ba' zılar şöyle naḳl itdiler ki Sūr bir yirüñ adıdır ki **22** güli ḡāyetde nāzik ü laṭif ü ḫoş-būy olur. **Muḥammed ' Aşşār:**

23 Ḳaddī çün serv-i nāzi ber-keşide

Benefşe ez-gül-i Sūrī demīde

[l-v] **Gülüy:** *Kāf*-ı ' Acemīyile boḡaz, ḫulḳ ma' nāsına. **24** **Firdevsī:**

Sitem-kāre çübān u bī-dīn-i ḳulūy

Hemānā ne-bord ez-insān gülüy

Ekşer erbāb-ı **25** lūḡat meftūḫa bābında getürmişlerdür, efsāḫḫ zamm-ı *kāf* iledür. [m-r-

³²³⁴ Müştakātdan olan güyuñ ma' nāları. 3. (450a/15)

e-h] **Güm-rāhī:**³²³⁵ Azgunluk. 26 [n-d-e] **Gündāy:** Fālcı, *kāf*-ı ‘Arabī vü *kāf*-ı ‘Acemīyle mervīdür, fālcı ya‘nī müneccim ü feylesūf 27 u dānā ma‘nāsına. [n-d] **Kündi:** *Kāf*-ı ‘Arabīyle çöngelik ve küdenlik. [v-e-h] **Güvāhī:** *Kāf*-ı 28 ‘Acemīyle tanıqluk. [v-e-y] **Güvāyī:** Mişlihu. [v-r] **Gürī:** *Kāf*-ı ‘Acemīyle ‘işret ü neşāt ma‘nāsına. 29 **Rūdekī:**

Gürī konīm ü bāde ḥorīm ü ze-yem şād

Büse dihīm ber-dü-leb-i ān perī-nejād

30 ve şādılık ve şinlige gitmek ma‘nāsına. **Şems-i F.:**

Ehl-i ‘ālem be-devr-i dāver-i dehr

31

Hem ṭarab mī-konend ü hem gürī

Kürī: *Kāf*-ı ‘Arabīyle gözsüz, ‘amā ma‘nāsına ve bahillik 393b/01 [v-r-k-e-n] **Güj-kānī:** Sahtiyān. [v-ş-s-r-e] **Güş-serāy:** Her işitdügini 02 añlayup unutmayan kimesneye dirler. **Şems-i F.:**

Reşk-i ‘īsā şevved eger kereded

03

Medḥetet-rā be-şıdḳ-ı güş-serāy

[v-ş-m-e-h] **Güş-māhī:** Uvacuḳ yılan 04 başı ve merçemenem ḳulağı didükleri aḳça boncuḳ ki deñizden çıkar, mükārīler pālān 05 atlarınıñ ḳuşḳun ve yularlarına ve kelb ḥalkalarına zīnet için dizerler. 06 ‘Unşurī:

Kej tırāz naḳş-ı güş-māhī şod

Rümḥ k’ez-ḥaṭṭ-ı ḳīrvān ber-ḥ’āst

07 [v-n-c-] **Güvencī:** *Kāf*-ı ‘Acemī vü feth-i *vāv* ve sükün-ı *nūn* ve kesr-i *cīm*ile ulu ḳişi ve ‘azīz 08 ma‘nāsına. [v-h-e-m-v-n] **Kühāmūnī:** Oḳlancuḳlar oyunlarından bir lu‘bdur, bir yire 09 toprak yıḳarlar, eṭrāfına şu şaçup çiziler çizerler, ol topraḳuñ içinde 10 bir ḳıl gizleyüp el ile yā barmaḳıla ol gizlü ḳılı bulmaḳiçün devr iderler, 11 lisān-ı ‘Arabīde bu oyına *būḳayrī* dirler, *yāsuz* gūhāmūn daḳı lügatdür. Ni‘metī bu lügati 12 ṭavar āḫırıyla zıkr ider, anda beyān olınpdur ve Ni‘metī gūhāmūy daḳı lügatdür dimiş. 13 [v-h-r] **Guvherī:** Bedel ü ‘avz ma‘nāsına. **Laṭīfi:**

Guvherī nī-st in vücūdet-rā

14

Şiḳet o-st rāst şiḳet gül

Be‘zı nüşhada bi-sükünü’l-*hā* diyü taşḫiḥ 15 olunmuş, *Şiḫāḥ*-ı ‘Acem şāḫibi eyü aşillu ma‘nāsına naḳl eylemiş. [-v-] **Kūy:** *Kāf*-ı 16 ‘Arabīyle soḳāḳ. **Beyt:**

Be-kūyeş selsebīl-i āb sebīl-est

³²³⁵ **Gürāhī.** 16. (377b/28)

17 Be-rüyeş çarh yek nokta ze-nîl-est
 Ve iki şaf olan leşkerinüñ arasında ma‘rekeye de teşbihen 18 kûy dirler, isti‘âre
 tarîkiyile itlâk olunur, niteki bu beytde vâki‘ olupdur. **Beyt:**

19 Ne-bâyed çün siper buveden der-în kûy
 Ki piş ez-zaħm-ı perçin kerededeş rûy

20 ve maħalle ve eşik, âstâne ma‘nâsına. *Ķaraħiřârî* tağ başına daħı dirler dimiş. 21
řiħâh-ı ‘Acem şâhibi oba ma‘nâsına daħı naql eylemiş ve âhirinden *yâyı* hışf idüp 22
 kû daħı dirler. **Güy:** *Kâf-ı* ‘Acemiyile top ki çevgânıla çelerler ve her nesne ki aña
 beñzer 23 yumrı ola ve güften lafzından řiĝa-i emr ve vaşf-ı terkîbidür. Yâfe-güy u râst-
 güy 24 dirler ve sâ’ir tafşili güft ü güy lafzında beyân olupdur. [v-y-n] **Güyenî:** *řiħâh-*
ı 25 ‘Acem şâhibi ölçek, Ķafiz ma‘nâsına naql eylemiş. Sâ’ir esâmîsi güyec lafzında 26
 mezkûrdur. [v-y] **Güyi:** Diyesin ve şanasın demek olur, maĶâm-ı temşilde isti‘mâl 27
 olunur. Güyiyâ daħı dirler. [h-r] **Güherî:** Bedel ü ‘avz, guvherî lafzından muħaffefdür.
 28 Nev‘-i Evvelehu El-Lâmi’l-Meftûħa 29 [e-e-b-e-l-y] **Lâ-übâlî:** Hiç nesneden
 Ķayırmaz, bî-bâk dimekdür, ‘Arabî olıcaĶ bî-bâkem nesneden 30 Ķayırmazam demek
 olur. **Lâĝarî:** ArıĶlıĶ. [e-l-h-d-ř-t] **Lâle-i Deşti:** Gelincik çiçeĝi. [e-l-h-k-v-h] 31 **Lâle-i**
kûhî: Mişlihu, ‘Arabîde řaĶâyıĶun-nu‘mân dirler cârullâhi ‘allâme raħmetullâhi
 Ķazret-i 394a/01 İmâm-ı ‘Azam Ebü Ķanîfe Ķuddise sırrahu medħ ü vaşfında ki ism-i
 şerîfleri Nu‘mândur, 02 nazm itmişler. **Nazm:**

Eyâ cebelî Nu‘mâne inne Ķařâkümâ

Le-tuħřâ velâ-yuħřâ DeĶâyıĶu Nu‘mân ismi Ebü Ķanîfe

03 Celâ’ile kütübi’l-fiħhî tâlî‘ tecdibhâ

DeĶâyıĶu Nu‘mânin řaĶâyıĶ-ı Nu‘mân

04 [em-e-n] **Lâmânî:** Dilkücüklik, câblüsî ve yaltaĶa ma‘nâsına ism-i maşdardur ve
 âvâzile 05 eş‘âr okıyup ırlamaĶ bu daħı ĶaĶîĶatde maħbûblara temelluĶ ve
 yaltaĶanmaĶdur. **şems-i F.:**

06 Felek-i câblüs der-‘ahdet

Kerde nefret ze-mekr ü lâmânî

Senâyî:

07 Ķi şüstî didî ez-sünnet ki reftî süy-ı bî-diniyân

Ķi taĶřîr âmed ez-Ķur’ân ki geçti süy-ı mâlânî

08 ve her nesne ki zîver için dülbend üzerine baĝlarlar ve şaylasân. [-e-] **Lây:** 09 siyâh
 balĶıĶ, *ħamâ*’ ma‘nâsına ve Ķat, tâyy ma‘nâsına ve yalvarmaĶ. [e-y-n] **Lâyenî:** Bir nev‘
 10 yiñleri řaracuĶ Ķıřa göñlekdür, ‘Arabca *ħummâze* ve *midra’*a dirler. [b-n] **Lebnî:** Ve

bi'z-zamm. 11 *mey'at, sâ'ilet* didükleri meşhür dârünüñ adıdır. [h-t] **Lahtî**: Birez bir dem dimekdür. 12 [-r-] **Lerî**: *Râ'*-i mühmele ile cüdâm 'illeti. [-j-] **Lejî**: *Zâ'*-i mu'ceme ile *Qaraḥiṣārî* mişlihu dimiş. 13 **El-Lâmi'l-Mazmûme** [b-n] **Lübnî**: *Mey'at, sâ'ilet* didükleri dârü. [v-r] **Lürî**: 14 Bir büyük ma'rûf kuşuñ adıdır ki Türkî dilde daḡı lori dirler ve hem bir 15 *tâ'ifenüñ* adıdır vilâyet-i Rûmda *qurbât* u cingâne ve *Qaraçi* didükleri *tâ'ife* gibi cem' i Lüriyân 16 gelür. [v-ş-n-g] **Lüşengî**: *Qara balçıklı şulu şenâk* ma'nāsına. [v-l] **Lülü**: *Qaraçi t̄ayifesi lülü* 17 ma'nāsına. *sâ'ir tafşili* anda mezkûrdur. [-v-] **Lüy**: *Qap, vi'â'* ma'nāsına *yāsuz* daḡı lügatdür. 18 **Nev-i Evvelehu El-Mîmi'l-Meftûha** 19 [e-ḡ-c] **Māḡcî**: Pālân atı 'Arabca *birdün* dirler. [e-r-e-f-s-e] **Mār-efsây**: *Yılançı, mār-efsâr* 20 ma'nāsına. **Beyt**:

Mār-efsâyî yekî ḡarbe be-dest

Kerde bud ber-mār sūrāḡî nişest³²³⁶

[e-r-d] **Mārdî**: *Qızıl, sürḡ* ma'nāsına. [e-r-m-e-h] **Mār-māhî**: *Yılan* 21 balıḡı ki ta'rib idüp mār-māhîc dirler. [e-r] **Mārî**: Lisân-ı Hindde urmaḡ ve kız, duḡter 22 ma'nāsına ve depelenmiş, meftül ma'nāsına. **Māzmây**: Mî-yāzmây lafzından muḡaffefdür. **Firdevsî**:

23

Eger āzmâyî me-rā mazmây

Ki dâred dilem pây-ı dāniş be-cây

[e-z-y-e-r] **Māzyārî**: Bir dürlü 24 ḡalvâdur. [e-z-y-e-n] **Māzyānî**: Mişlihu māzyâne daḡı dirler. **Māsây**: *Meyāsây* lafzından 25 taḡfif olunmuşdur. **Firdevsî**:

Ze-reften şeb ü rûz-ı māsây hîc

Be-her menzilî esb-i diḡer besîc

26 [e-ş-v-r] **Māşûre**: Cüllâh maşuresi. [e-ḡ-c] **Māḡçî**: Pālân atı, māḡçî ma'nāsına 27 ve çayır, çimen ve murḡ-zâr ma'nāsına. [e-k] **Mākî**: Tavuḡ, *decâc* u *mākîyân* ma'nāsına. [e-n] **Mānî**: 28 Bir meşhür naḡḡāşuñ adıdır ki Çîn vilâyetinde peyḡamberlük da'vâsın eyledi ve meşhûrdür 29 ki naḡş yazduḡı qalem ile bir zirâ' miḡdârı cedvelsüz bir ḡaḡ çekermiş, cedvel ile 30 görürler imiş, aşlâ kıl ḡadar egrisi olmaz imiş, bu sebebden maḡrûr olup ol 31 da'vâ-yı şenî'a irtikâb eylemiş ve mânden ve mânisten lafzından muḡāḡabdur, ḡalursun 394b/01 ve beñzersin dimek olur ve zındiḡ-ı mezkûr meşhûrdür ki ḡalkı bu söz ile firîfte 02 iderimiş ki insānuñ rûḡı beden zindānında maḡbûsdur ve anuñ yiri özge 'âlemdür, 03 pes rûḡa taşfiyye ḡāşıl eyleyüp tiz bu zindāndan ḡalâş itmek gerekdür kim topraḡ 04 küdüretinden çıkup kendü maḡāmına yitişe ve mezkûr zındiḡ selâḡin-i 'Acemden 05 dördüncü ḡabaḡadan ki Sāsānilerdür, Hürmüz bin Şāpûr bin

³²³⁶ 16. (378b/20)

Erdeşir zamânında zuhür **06** itmişdür. Hürmüz mezkûr Mâniyi getürüp halkı nenüñ üzerine da'vet idersin **07** diyü söyledüp ol dağı mezkûr sözleri söyledükde Hürmüz dimiş kim çün senüñ **08** rühuñ bedenüñ zindânında 'azâbdadur, kendü sözüñile 'amel idüp rühuñı 'azâbdan **09** kırtaralım diyü katline emr eylemiş. [e-h-e-n] **Mâh-gâni**: Aylığı ulüfede müsta'emeldür. [e-h] **Mâhi**: **10** Balık, *semek* ma' nāsına. [-e-] **Mây**: Bâbil gibi cāduları çok olan yirde dirler. **Beyt**:

11 Tā ki h'ānend şā'ir ü vaşşāf
Çeşm ü zülf-i bütān be-Çin ü Yemān

Ve Kâbil **12** vilāyetine karīb bir mu'ayyen şehr adıdur, halkınuñ ekseri cādulardur, Bâbil vilāyeti gibi. **13** [-d-] **Medi**: Nehy şığasıdur, me-dih ma' nāsına virme dimekdür, yāhūd *hād*an ibdāl olınmışdır **14** ferbih ü ferbi gibi. **Beyt**:

Ānçi bā-renc yāfti vü bed-dil
To b'āsmāni ez-güzāfe medi

[r-e-z] **Merāzi**: **15** Merze didükleri dārūdur. [r-d] **Merd**: Ersen dimek olur ve rücūliyyet ma' nāsına. **16** [-r-] **Meri**: Şerr üzerine ittifāk idüp bil bağlamak. [ş-k-v] **Meşgü**: Ve bi'z-zamm. Ol **17** hoş-büy döşek ve nihāliler ki anuñıla köşkleri ve tahtları zinet iderler.

Esed:

18 Nihān bord Cem-rā süy-ı kāh māh
Be-meşgüy-ı zerrin biyār-est kāh

Sā'ir **19** tafşili meşgü lafzında mezkürdür. [g-j] **Megji**: *Kāfi* 'Acemiyile me-giriz kaçma ma' nāsına. **Beyt**:

20 To megji-vār derd horşend bāş
Be-güstī dıraht berūmend bāş

[-v-] **Mev**: Kuru **21** üzüm. [-n-] **Meni**: Ululanmak ki hamākatdür. **Şems-i F.**:

Hāksār-est çarh bā-kudret

22 Gerçi bordi hemişe kibr ü meni

Beyt:

Meni kerd ān şāh-ı Yezdān-şinās

23 Zir-dān be-piçid ü şod nā-sipās

Ve 'Arabide nuḫfe ma' nāsına. **Mey**: Sücidür, meyḫāne süci turduğı evdür. **24 Beyt**:

Gülşen-i cennetde şöhet çünki kaldı yarına

Yār ile meyḫāneler küncini gel hoş gör bugün

25 Bāde ile farkı maḫallinde beyān olınupdur. **26 El-Mimi'l-Meksüre** [-r-] **Miri**: Söz üzerine ittifāk idüp gönül **27** berkitmek ve sitize-rüy ve şavaş ma' nāsına. [ğ-y-e-r]

Miğyārī: Bakıyāz ki yeñi 28 giydükleri vaqt şükranē için virilen nesneye dirler. [h-t-r]
Mihterī: Ululuq. 29 [h-r-b-e-n] **Mihribānī:**³²³⁷ Güzellik ve güzel olacaq nesne, ħarīfi ma' nāsına. [h-m-e-n] **Mihmānī:** 30 Konuqluq 'Arabca ziyāfet ma' nāsına. **Mi:** Edāt-ı ħāldür, muzārī' ũñ evveline dāhil 31 olur, ħāle taḥşiş ider, he-mī lafzı gibi mī-bāyed gerekdür, şimdi demek olur ve mī-dāned 395a/01 ve mī-şināsed gibi. Māzī evvelinde gelür, ħikāyet-i ħāl-i māzī murād olur, *mī-dān-est* 02 ve *mī-şināht* gibi. Şimdi bilürdi ve añlardı dimekdür ve emr evvelinde gelür. **Laḫfi:**

03 To hemī dān ki ħiç ni' met-ḫ'āst
 Ne-buved hemçü ten-dürüstī rāst

Fāzıl-ı Muḫaqqıq 04 böyle taḫkīq eylemişler ki lügāt-ı Fārsīde ħarf-i mī bunuñ ziyādesi şīğa-i fi' l-i muzārī' de 05 müşterekdür. Ĥāl ile istiḫbāl ortasında mezkūr şīğa-i ħāle taḥşiş içündür kütüb-i 06 fetāvāda bir mes'ele vardur kim ol kā' idenŭñ fūrū' indandur. Ol mes'ele budur ki 07 şahid *güvāhī mī-dihem* dise maḫbül olur şehādeti, *güvāhī dihem* dise maḫbül 08 olmaz, zīrā va' de itmiş olur şehādet itmege, şehādet itmiş olmaz. [y-e-n-c] 09 **Miyāncī:** Ĥakem ü simsār, muşliḫ ma' nāsına. [y-e-n-g] **Miyānegī:** Orta, miyān ma' nāsına ve ortalıq. 10 [y-ş-n-e] **Mişnāy:** Mātıkaq didükleri ot ki eṭıbbā 'aşā'u'r-rā' i dirler, çübānlaruñ 11 'aşāsı olduğından ötüri degildür, belki acıqduqda çok yidügi içündür. 12 [y-h-e-n] **Mihmānī:** Konuqluq, *ziyāfet* ma' nāsına. [y-z-b-e-n] **Mizbānī:** Konuqcılıq³²³⁸ 'Arabīde 13 ziyāfet ma' nāsına. **El-Mimi'l-Mazmūme** [t-v-e-r] **Mütevārī:** Gizlü, maḫfi ma' nāsına. 14 **Ferruḫī:**

Düş mütevārīk be-vaqt-i seḫer
 Ender āmed be-ḫamīse ān dil-ber

[r-d-r] **Mürderī:** 15 Ĥālī, tehī ma' nāsına. **Firdevsī:**

Çü peş āmedeş rüzgār bihī
 Ez-mürürī māned k'ān mehī

16 [r-ğ-e-b] **Murg-ābī:** Ördek didükleri kuş, *baṭ* ma' nāsına. [j-d-g-e-n] 17 **Müjdegānī:** Muşluq virilen nesne. **Ḥāfiz:**

Müjdegānī be-dih ey ḫalvetī-i nāfe-güşāy

18 Ki ze-şahrā-yı Ḥoten āhū-yı müşgīn āmed

[j-d-g-e-n-e-n] **Müjdegānānī:** Muşluq virecek 19 nesne. [z-v-r] **Müzürī:** Mertek. [s-t]

Müstī: Şikāyet itmek ma' nāsına ism-i 20 maşdar ve eger müst şikāyetlü ma' nāsına şıfat

³²³⁷ **Mihriḡānī.** 16. (379a/19)

³²³⁸ **Konuqluq.** 3. (452b/10)

isti' māl olinsa idi āhbirindeki 21 *yā, yā* 'i maşdariyye olurıdı, ammā işidilmedi. **Lebībī:**

Bāde-ḥor u müstī çī ḥorī ez-ğam

22

Zīrā ki buved mestī ḥoş-ter ze-ğam müstī

Ve bahādur, şecī' ma' nāsına da naql olunmuş. [ş-t-r] 23 **Müşterī:** Meşhūr yıldızdur, altıncı felekdedür, sā'ir tafşīli Berçis lafzında meşürdür. 24 **Müşg-i Türkmānī:** Topalağ didükleri ot ki 'Arabca *su'd* dirler, müşg-i zemīn ma' nāsına. 25 [ş-k-v-y] **Müşgüy:** Ol ḥoş-büy ferişler ki anuñıla gökleri ve tahtları zīnet 26 iderler, sā'ir tafşīli müşg-bū lafzında mezkürdür. [ğ-n] **Muğani:** Sülün, *ğislet. Şihāh-ı 'Acem* 27 şāhibi bir dürlü sāzdur dimiş, fetḥ-i *ğayn* u teşdīd-i *nūmla* 'Arabīdür, ırlayıcı 28 dimekdür. [v-r] **Mūrī:** Kūp, 'Arabca *zīr* ma' nāsına ve şu küngi, boğarlık daḥı dirler ve qara 29 boya. **Şems-i F.:**

Ze-ferr-i devlet-i o çeşmhā revān kereded

Be-senglāḥ derūn bī-kanāt u bī-mūrī

30 [v-s-y-k] **Mūsikī:** Mūsikāra mensüb olan şanā' atūñ adıdır, 'ulūm-ı 31 riyāziyyeden kısmıdır. Anda baḥş olunur ki nağemāt niçe te'lif olunur ve ne vechile 395b/01 olıcaḥ tenāfur olur ve ne nisbet ile olıcaḥ istilzāz ḥāşıl olur ve nefrāt 02 arasında ezmine-i müteḥallile nice olur, nağamātuñ te'lifātına ve tenāfürine ve istilzāzına nazār baḥşe şanā' at-ı 03 te'lif dirler ve nefrāt arasında ezmine-i müteḥallileye nazār-ı baḥşe 'ilm-i ikā' dirler, *Cāmi'ü'l-Fürs* şāhibi 04 ve ügeyik kuşu, *fāhte* ma' nāsına ve mişkāl ki çalarlar dimiş. [v-ş-d-ş-t] **Müş-ı Deşti:** 'Arab tavşanı 05 'Arabīde *berbū'* vü *cerd* dirler, Fārsīde kelāl-müş daḥı dirler. [-v-] **Müy:** Kıl ve saç *şar'ü fer'* 06 ma' nāsına. **Beyt:**

Hezār nükte-i bārīk-ter ze-mū in-cā-st

Ne her ki ser be-terāşed ḳalenderī dāned

07 Nev'-i Evvelehu En-Nūni'l-Meftūḥa 08 [e-b] **Nābī:** Göremez didükleri ta'ām. *Cāmi'ü'l-Fürs* şāhibi gözsüz, *nā-binā* ma' nāsına 09 naql eylemiş. [e-ḥ-d-e] **Nā-ḥudāy:** Gemicilerūñ ulusu ki mecmū'ına ḥüküm ider, 'Arabca *rubbān* dirler 10 nā-ḥudā ma' nāsına. [e-ḥ-n-b-r-e] **Nāḥun-berāy:** Dırnaḥ kesecek sā'ir adları nāḥun-ber lafzında 11 mezkürdür. [e-r-ḥ-v] **Nār-ḥüy:** Gülnār çiçeği, nār-ḥū ma' nāsına. [e-z-b-v] **Nāz-büy:** Fesligen 12 'Arabca *reyḥān* dirler. [e-ş-n-e-b] **N'āşinābī:** Hırtlıḥ. [e-ş] **Nāşī:** Gözci ve ḥor-yād, 13 nā-şinās ma' nāsına. [-e-] **Nāy:** Düdük, *mizmār* ma' nāsına. [e-y-b-y-n] **Nāy-ı bīnī:** Burun 14 delügi. [e-y] **Nāyī:** Nāy-zen dimekdür. [-b-] **Nebī:** Peyğamber dimekdür, 'Arabīdür. [-ş-] **Neşī:** Bir nev' 15 uzun tüli kirpidür, ḡayrı adları ḥār-püşṭ lafzında meşürdür. [ğ-n-ḥ-v-e-n] **Nağn-ḥ'ānī:** 16 Kemmūndan bir nev' dür, sā'ir tafşīli ve esāmisi nān-ḥ'āh lafzında mezkürdür, *vāv*-ı resmīdür. 17 [ḥ-k-l-v] **Naḡgelüy:**

Ğaraĥiřari ħaz didükleri meřur ħuř, *ivezz* ma' nāsına naĭl eylemiř. **18** [r-m-p-e] **Nerm-pāy**: Bir nev' maĥlūĭdur ħayıř ayaklu dirler. [m-k-z] **Nemekzi**: Bir nev' ĥalvādur. [ħ-ř-n-b-d] **19 Naħř-bendi**: Naħħařluĭ ve Naħřbendiyye dirler, řariĭ-i řuĥiyyeden birinūñ adıdur ki **20** piřvā vü sālari Ĥ'ace Bahā'ü'd-din-i Naħřbend Muĥammed bin Muĥammedü'l-Buĥārīdür ħaddese sırrahu. **21 Cāmī**:

Naħřbendiyye 'aceb ħāfile sālārānend

Mi-berend ez-reh-i pinhān be-ĥarem-i ħāfile-rā

22 [h-e-r] **Nehāri**: şafra-şiken didükleri azacuĭ şa'am ki ħarın tamām şoymaz. **şems-i F.**:

23

Be-'ālem āz 'ahdi buved nā-hār

Ze-ĥ'ān-ı řāh ber eknūn nehāri

[h-e-l] **Nehāli**: Döşencek nesnelere **24** dirler. **Ney**: Feth-i řariĥ ile ħamiř, ħasab ma' nāsına ve düdük ki ħalarlar *mizmār* ma' nāsına ammā **25** ĥālā bir ma' ruf sāza dirler. **Beyt**:

Nevāy-ı erġanūn u nāle-i ney

Fürüzān ol hevādan āteř-i mey

26 [y-e-r] **Neyāri**: Ma' řuĭa oynāř ma' nāsına. **En-Nūni'l-Meksüre** **27** [ř-s-t-n] **Niřestenī**: Oturacaĭ ve binecek yirde dirler. [g-y-n-s-e] **Nigīn-sāy**: **28** Ĥakkāk ki cevāhiri yonar, düzler, iřlāĥ ider, yüzük ħařı ve sā'ir anuñ gibi ve ġayrı **29** nesnelere. **Niřādi**: Kesr-i *nūn* ve *řin*-i mu'ceme ile ehl-i řirāz lūġatidür. Ĥadir degilsün dimekdür, **30** ne-tüvāni ma' nāsına ve ġarne v'ebni, āpuĥt niřādi ve ġarne v'ebni daĥı lūġat-i řirāzdur, ma' nāları **31** maĥallerinde meřürdur. [g-v-y] **Nigūyi**: İyilik. **Beyt**:

Nigūyi b'ābdān kerden ħonān-est

Ki bed kerdem be-cāy-ı niĭ merdān

396a/01 [h-e-d-g] **Nihādegi**: Ķiřilik ħaftan ki cum'alarda ve bayramlarda **02** ve 'aziz kimesnelere varduĭda giyerler. [h-e-n] **Nihāni**: Gizlü, *sırr* ile demek olur. **Ni**: **03** Fāzıl-ı Muĥaħĭĭ böyle taĥĭĭ eylemişler ki ni lisān-ı Fārsīde yoĭ ma' nāsınadır, 'Arab **04** dilinde ol ma' nādan lafz-ı *lā* ile ta'bir iderler, meřelā bir nesneden var mı diyü řorulduĭda **05** yoĭ diyecek yirde 'Acem ni dir yokdur 'Arab *lā* dir yokdur diyecek yirde *ni-st* dirler **06** yaşdan şurudan nesne yoĭdur diyecek yirde 'Arab *lā-ruşab* ve *lā-yābis* **07** dir 'Acem *ni-ter-est ü ni-ĥuřk* dir niteki bu beytden řāhirdür. **Beyt**:

08

Ķonān kāmīl ki ni ġerm-est ü ni serd

Ķonān 'ādīl ki ni ĥuřk-est ü ni ter

Nāy ile nīnūñ farkı **09** bundan zāhirdür. Birinūñ isti' māli şahih olduğu yerde āhirūñ şahih olmaz, meşelā **10** nā-merd dirler, nī-merd dimezler, merd nī-st dirler, merd nā-st dimezler. **Nīrūy**: Kuvvet **11** ü tākāt. **Cāmī**:

Z'āsīb-i lengiṣ pā ber-ḥalel

Ze-nīrūy-ı girāyiṣ dest-i ŧel

12 [y-g-v-y] **Nīgūyī**: İyilik. [y-g] **Nīgī**: Mişlihu. ('):

Nīg-ist ki nīgī-st diğērḥā heme hem-çīst

13 Sā'ir adları nīgīn lafzında mezkūrdur. [y-v-ṣ] **Nīyūṣī**: Mevlānā Ḥalīmī nīyūṣ ma' nālarına **14** ki kulaḳ urmaḳ ve daḫı çoşup ıncıırı aḫlamak ma' nāsınadır, naḳl eylemiş. **15 En-Nūni'l-Mazmūme** [-b-] **Nübī**: Qur'an ve ḥaber. [g-v-ṣ-e] **Nügūşāy**: Şıḡır tezegi ki **16** qurudurlar, yaḳarlar. 'Arabca *cille* dirler. [-v-] **Nūy**: Vāvuñ kesresiyile Qur'an ve ḥaber, nebī **17** ma' nāsına **Nūy**: Vāvuñ sūkūniyile yeñi, *cedīd* ma' nāsına.

Beyt:

Çün ki be-leşker ki vū ru'yet resīd

18

Nūy nūvāziṣ be-vilāyet resīd

Esedī:

19

Ze-tīr ü kemān çün be-perdāhtend

Be-nūyī zemī kār ber-sāhtend

[h-f-t-g] **Nühüfteḡī**: Gizlülük. **20 Nev'-i Evvelehu El-Vāvi'l-Meftūḫa** **21** [e-ḫ-c] **Vāḫcī**: Semer atı, bārgīr ma' nāsına. **V'ebnī**: Bānuñ kesresiyile ki şānī-i ḥurūf-ı teheccīdür **22** ve kesr-i *nūm*la ehl-i Şīrāz lūḡatidür, görürsün dimekdür. ('):

Ve ġarne v'ebnī āpuḫt nişādī

23 ve ġarne vū nişādī daḫı lūḡat-ı Şīrāzdur. Ma' nāları maḫallerinde beyān olınupdur.

Ma' nā-yı **24** mışra' yoḫsa görürsün ol nesneyi ki sen aña ḳādir degilsün dimekdür. [e-l]

Vālī: **25** Ḥākim ma' nāsına 'Arabīdür, Fārsīde daḫı şāyi'dür. [-e-] **Vāy**: Āh u feryād, Ḳaraḫiṣārī **26** atmaca bāşe ma' nāsına da gelür dimiş. [e-y-l] **Vāylī**: Maḳām-ı ta' accübde zıkr olunur. **Necātī**:

27

Ġonca ebkārī 'andelībi görüp

Ḳız ḳaçan geldi bunda bu didiler

28

Kūyumuz nāle ile doldurdı

Vāylī vāylī abov abov didiler

Elifūn ḫızfı cā'izdür. [p-e-r-e] **Vepārāy**: Bā'ı 'Acemīyile Zühre yılduzı, **29 nāḫīd** ma' nāsına. [ḫ-c] **Vaḫcī**: Ḥurma çekirdegi, *ḫā, cīm* üzerine muḳaddemdür. [r-z] **Verzī**: Rencber, **30 mütesebbib** ma' nāsına. [r-g-v-ṣ] **Vergūṣī**: Kulaḳ salḳımı ki ceng ü celb daḫı

dirler. **31** *şenf* sükûn-ı *nūmla* ma' nāsına. [r-m-e-nd-g] **Vermāndegī**: İmtilādan yürek ağrımağ. [s-n] **396b/01 Vesnī**: İki 'avrat ki bir kimesne nikāhı altında ola, Türkide evvelkine altçı dirler **02** şoñuncısına kuma dirler, Fārside her birisine āhīriye nisbet *vesnī* ü *penān* **03** dirler, 'Arab *darre* dirler. **Şems-i F.:**

Ze-mürā' āt 'adl-i to ber-ḥ'āst

Düşmenī ez-miyāne-i vesnī

04 [ş-n] **Veşenī**: Bigler yidegin yiden kimesne veşak-dār ma' nāsına. [-ş-] **Veşī**: **05** Kıızıl, surḥ u aḥmer ma' nāsına, *şimūñ* taḥfifī ve taż' ifi cā' izdür. **Esedī**:

Ze-sümm-i geveznān zemīn-i cez' -reng

06

Veşenī geşte rīk ü şaḥ ez-ḥūn-reng

Firdevsī:

07

To-rā rüz-ı germī vü ḥūşī güzeşt

Gül ü lāle vü reng-i veşenī güzeşt

[k-t] **Vaktī**: Bir vaqt **08** dimekdür. **Vey**: Anuñ dimek olur ve şol zamīr-i ḡā' ibdür, ol ma' nāsına. [y-r] **Vīrī**: **09** Cüdām 'illeti, *ne'üzü bi'llāh minhü*. [y-l] **Veylī**: Vāylī ma' nāsına. **El-Vāvi'l-Meksüre** **10** **Vī**: Harf-i nidādur, *vāy* lafzından muḥaffefdür ve bī-aşl ma' nāsına. **Şems-i F.:**

11

Ey dil āḥir çend ez-īn ṭab' -ı melül

Vī zebān tā çend ez-īn ḳavl-i güzāf

12 [y-j-g] **Vījegī**: *Zā*'i 'Acemī ve *kāf*'ı 'Acemīyile şāfilik ve pāklik. **13** **Nev'-i Evvelehu El-Hā'i'l-Meftūha** **14** [e-y-h-e] **Hāy hāy**: Maḥall-i iztırār u şiddetde isti' māl olunur bir lafzdur. [e-y-e-h-e] **15** **Hāy-ā-hāy**: Mişlihu. **Beyt**:

Āsmān bā-sīne-i pūr-āteş ü ḳadd-i hevtā

Şod be-hāy-ā-hāy giryān Bayrām şāh

16 [r-e] **Herāy**: Altunlu eyer, zīn-i müzehheb ma' nāsına. [r-c-e-y] **17** **Hercāyī**: Terkībisi her yirde olıcı dimekdür ve bī-vefā vü bī-ḳarār olan kimesnelere **18** itlāk olunur, kināyeten. [z-e-r-p-e] **Hezār-pāy**: Çıyan didükleri ki ḥaşerāt-ı arz dandur, sā'ir **19** esāmisi çihil-pā lafzında mezkürdür. [z-e-r-t-v] **Hezār-tüy**: Kırkbayır didükleri ki işkenbe **20** yanında olur, 'Arabca *ḥafis* ve *ḳıbbet* dirler. [s-t] **Hestī**: Varlık vücūd u zāt ma' nāsına da **21** gelür. Fāzıl-ı Muḥakkıḳ böyle taḥḳıḳ ü tedḳıḳ eylemişler ki hestī varlıkdur ki muḳābil-i nī-stīdür ki **22** ma' nāsı yoḳluğdur, hestīnūñ aşlı hestdür, var ma' nāsına niteki bu rubā' ide vāḳi' dür. **23** **Rubā' i:**

Ez-refte ḳalem hīç dīger-gün ne-şevēd

V'ez-ḥorden ḡam be-ḥaber-i ciger-ḥūn ne-şevēd

24

Ger der-heme ‘ömr-i h̄’iṣ h̄ün-ābe ḡorī

Yek-ḡatre ez-ānce hepest efzūn ne-ṣeved

Āḡirindeki *yā* şol *yā*dur ki lisān-ı Fārsīde **25** āḡir kelimeye lāḡiḡ olur, ol kelimenūñ medlūlinde olan ma‘nā-yı vaṣfiyyeti ifāde ider, meṣelā merd erdür, **26** merdī erlikdür, serd, şovuḡdur, serdī, şovuḡlukdur. [m-c-e-y] **Hem-cāyī**: Yirdeṣ, bir yirlü ma‘nāsına. **27** [m-g] **Hemegī**: *Kāf-ı* ‘*Acemī*yle dūkelilik. [m-h-c] **Hemeci**: Boḡ böcegi, *ce‘al* ma‘nāsına. **28** [m-y-ş-g] **Hemişegī**: *Ḳıdem* vü devām ma‘nāsına. [-m-] **Hemī**: Dūkeli, heme, cümle ma‘nāsına ve böyle mi **29** dimekdür, bir ḡarfdur ki muḡdāra‘ at dāḡil olsa, ḡāle taḡṣiṣ ider mi lafzı gibi Fāzıl-ı **30** Muḡaḡḡiḡ böyle taḡḡiḡ itmşiler ki hemī lisān-ı Fārsīde taḡrīr içündür, evvel kelāmda olur, **31** niteki bu beytde vāḡi‘ olupdur. **Beyt**:

Hemī tā be-gerdānī engüşteri

Cihān-rā dīger-gün şeved dāveri

397a/01 Āḡir-i kelāmda da vāḡi‘ olupdur. **Beyt**:

Bād cūy-ı Molyān āyed hemī

02

Būy-ı yār-ı mihribān āyed hemī

Türkī dilde muḡarrer mi diyecek yirde hemī dirler, ma‘nā-yı Fārsī **03** üzerine isti‘ māl iderler. [-n-] **Henī**: Siñmek, güvārende ma‘nāsına ‘Arabīdür. [v-e-r] **04 Hevārī**: *Rā* ‘i mühmele ile nā-gāḡ dimek olur. [v-e-z] **Hevāzī**: Mişlihu bu lūḡat *rā* ‘i **05** mühmele ile ve *zā* ‘i ‘Arabīyle mervīdür. **Beyt**:

Hevāzī der-āmed me-rā in nigārī

06

Me-rā teng be-girift ender-kenār

Ve bī-‘aḡl, mecnūn ma‘nāsına. **Hey**: ḡarf-i nehydür, urma ve itme **07** ve ‘acele ile ve ḡarf-i nehydür, şaḡın dimekdür. **Ḥāfız**:

Sāḡi egeret hevā-st bā-mey

08

Coz bāde me-yār peş-i mā hey

[y-h] **Heyhey**: Şarāb ve şarāb ḡadeḡi. **El-Hā’i’l-Meksūre 09** [n-d-e-n] **Hindüvānī**: *Ḳarpuz*, *baḡḡiḡ*, *aḡḡar* ma‘nāsına. [n-d] **Hindī**: Fāzıl-ı Muḡaḡḡiḡ **10** böyle taḡḡiḡ itmşiler ki Hind ism-i memleketdür, Hindī ol memlekete nisbeti olan nisbetde **11** lüzüm mu‘teber degildür. Mensūb olan ādemi olmaḡda mu‘teber degildür destede ve pāyede **12** olan *hā* gibi. **Ammā** ol nisbet ki *vāvuñ* medlūlidür, ol nisbetde hem lüzüm mu‘teberdür **13** hem mensūb olan ādemī olmaḡ mu‘teberdür. **Hindū** ile **Hindīnūñ** iki cihetden farḡı **14** vardur, biri bu ki ḡayri diyārdan gelüp Hindde tavaḡḡun idene Hindī dirler, köyden **15** gelüp şehrde yirleşene şehrī didükleri gibi ammā Hindū dimezler, Hindū şol ḡā’ife-i **16** maḡşūşadur ki diyār-ı Hinde nisbet-i cebeliyyesi vardur, ‘Arab ve

‘Acem ve Türk ve Deylem gibi 17 gayri yirden gelüp ol yirde tavaṭṭun idene Hindü dimezler, cihet-i āhirden farkı 18 budur ki ādemī olmayana Hindü dimezler, ḥayvān olsun cemād olsun ammā Hindī dirler, 19 meşelā kılcı Hindī ile tavşif iderler, tiğ-i Hindī dirler, Hindūnuñ sâ’ir tafşili 20 maḥallinde beyān olınupdur. **El-Hā’i’l-Mazmūme** [m-e] **Humāy**: Bir gölgesi 21 mübārek kuşdur gölge mergüb idügi bu beytden zāhirdür.

Beyt:

22

Kes ne-yāyed be-zīr-i sāye-i büm

Der-hümāy ez-cihān şevd ma’ düm

Ve mezkūr kuşuñ gölgesi 23 kimüñ üzerine düşerise pādīşāh olur dirler, ḥalk içinde iştihārı anuñladur 24 ve ḥuceste mübārek ma’ nāsına da gelür, āhirden yāyı hızf idüp hümā dirler. 25 *Pādan*, *ḥādan*, *sādan* hızf olıduğı gibi ki aşilları pāy u ḥāy u sāydur 26 ve hümāy bu beytda aşlı üzerine zikr olınmışdur. **Beyt:**

Hümāy ber-ser-i murğān ez-ān şeref dāred

27

Ki üstühān ḥord u cānver ne-yāzāred

Cāru’llāhi ‘allāme Zemaḥşerī 28 *Esāsü’l-belāga* nām kitābında dirler ki El-Belhi Ḥurḳate ve ismi bi’l-Fārsiyye hümāy 29 u hevāḳdur, el-levāḥim ‘alā kesri’l-‘azām ve ibtilā’ hā ve yuḳāu merrü’l-belḥ fesmeḥānī timşāleey 30 vaḳi’ ‘allā zille fi’l-meşel hüve ānes mine’l-melḥ ü imen mine’l-Belhi cübīne daḡı dirler, sâ’ir esāmisi 31 hümā lafzında meşṭürdur. [v-ş-e] **Hūşānī**: Naşşārī ḥācların şuya biraḳduḳları 397b/01 gün *hūşān* daḡı lügatdür. [v-ş-n] **Hūşeni**: Çevgān. 02 Nev’-i Evvelehu El-Yā’i’l-Meftūḥa 03 [e-b-e-n] **Yābānī**: Vaḥşī ma’ nāsına. [e-d-e-m-ş] **Yādāmsi**: Ḥārezm dilinde eli yufḳa 04 teng-dest ma’ nāsına. [e-b-v] **Yābüy**: Ḳaraḥişārī at, feres ma’ nāsına naḳl eylemiş. 05 [e-r-v] **Yārüy**: Yara, zaḡm ma’ nāsına ve curḥ.³²³⁹ [e-r] **Yārī**: Yārdım ve dostluḳ mu’āvenet ma’ nāsına. 06 **Beyt:**

Menem k’ez-zaḡm-i tiğem bişe ḥālī ez-ğāzanfer şod

Felek yārī ne-kerd ey düstān düşmen muzaffer şod

07 *Mi’yār-ı Cemālī* şāḡibi *dü-birāder ki dü-zen dāşte bāşed o-rā yārī* 08 *ḥānend* diyü bu beyti inşā eylemiş. **Beyt:**

Egerçi ḥışm bordend ez-vifāḳeş

09

Demī yārī zend yārī zehārī

Türküde ilti didükleri ki iki birāder ‘avratları birbirine 10 ilti dirler, ‘Arabīde *silefet* dirler. [e-r-e] **Yārāy**: Zehre ve ṭāḳat ve ḳudret ü mecāl 11 ve çāre ve ey yār dimekdür,

³²³⁹ Yara, zaḡm ve curḥ ma’ nāsına. 3. (455b/13)

yārā lafzında ba‘zı tafşil ve Fāzıl-ı Muḥaḫḫikūn taḫḫiki mezkurdur. **12** [s-e-m-y-ş-y] **Yasāmīşī:** Zebān-ı Ḥ‘ārezmde zabṭ u rabṭ ma‘nāsına. [e-z] **13 Yāzi:** Zā‘i ‘Arabīyle ikinci, zirā‘, yāz daḫı lügatdür. [e-l] **Yālī:** Deñiz kenārı, sāhil ma‘nāsına **14** yelī daḫı lügatdür. [e-m-ç] **Yāmçī:** Ḥ‘ārezm dilinde çübāna dirler, rā‘i ma‘nāsına. [e-v-r] **Yāverī:** **15** Yardım, mu‘āvenet ma‘nāsına. **Beyt:**

Be-her kār ez-o ḥ‘āstī yāverī

16

Eger şulḥ buvedī vü ger dāverī

[ḫ-n] **Yaḥnī:** Şuda kaynamış et ki Türkīde ve ‘Arabīde daḫı müsta‘mel **17** lügatdür ve ortaya konmuş nesne. [ğ-m-e] **Yağmāy:** Tārāc ‘Arabīde *nehb* ü *ğāret* **18** ma‘nāsına sā‘ir tafşili ve esāmisi yağmā lafzında meşūrdur. [ğ-m-e-y] **Yağmāyī:** Yağmācı **19** ve yağmālanmış māl ü menāl. [ğ-n] **Yağnī:** Yaḥnī ma‘nāsına. [k-e-n-g] **Yegānegī:** Hünerde ve fazlda **20** bir daḫı nazīri olmayup vaḫid ü ferīd ola. [k-b-e-r-g] **Yek-bāregī:** Bir kezden ve **21** bi‘l-küllīye dimekdür. [k-l-ḫ-s] **Yek-laḫşī:** Eblehlik ve bedbaḫtlik.³²⁴⁰ **Cāmī:**

Kesī gū-rā dil ez-ğam laḫset laḫset

Ze-yeklaḫşī-st ger māyil ne baḫş-est

[k-b-s] **Yek-besī:** Bir kez demek olur. **Ebū Şekūr:**

Be-cengī me-kon cāvīrān yek-besī

22

Be-dīn-i ārzū çün menem ḫod resī

[k-p-n-d] **Yek-pendī:** Yiñlük. [k-b-n] **Yek-bünī:** Bir dip **23** fesligen. [k-ç-n-d] **Yek-çendī:** Birez vaḫt ve birçaç ma‘nāsına. [-k-] **Yekī:** Birisi gāh olur **24** zārūret-i vezn için *kāf* müşedded olur. **Esedī:**

Ze-yekkī sitāned hemī ḫuş u rāy

25

Ze-yekkī ser ez-dīgerī dest ü pāy

Fāzıl-ı Muḥaḫḫik böyle taḫḫik eylemişler ki yek mebdē‘-i **26** ‘adeddür ki lisān-ı ‘Arabīde oña vāḫid dirler, Türkī dilde bir dirler, niteki bu beytde zāhirdür. **27 Beyt:**

Be-yek sā‘at be-yek laḫza be-yek-dem

Dīger-gün mī-şevēd aḫvāl-i ‘ālem

28 Yekī şol ma‘düddur ki ma‘nā-yı yek ile mevşūfdur Türkī dilde aña bir dirler, **29** niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Mer ez-dest-i hünerhāy-ı ḫişten feryād

30

Ki her yekī be-dīger-güne dāredem nā-şād

³²⁴⁰ 16. (382a/08)

Her yekīnūñ āhīrindeki *yā*, *yā*²-i nisbetdür, mevşūfī **31** vaşfa nisbet itmişlerdür. Mescid, cāmī^c didükleri gibi, ma^c nā-yı müteḥaddede ki Türkī dilde **398a/01** önünde bir ile ta^c bīr iderler. Yekī isti^c māl olunur, niteki bu beytden zāhirdür. **Beyt:**

02 İmrüz u berī ve dī vü ferdā
Her çār yekī buved to ferdā

Mısrā^c-ı evvelde vāqī^c **03** olanuñ ferdānuñ ma^c nāsı yarındur, müfreddür, mısrā^c-i şānīdeki ferdā mürekkebdür **04** bir cüz²'i ferddür, ma^c nāsı yalñuzdur, bir cüz²'i de aydur, āhīrinden ḥarf-i *yā* ḥıẓf **05** olınmışdur, ma^c nāsı gel dimekdür, āmedenden emrdür, ^cālem-i kevn u fesāda ta^c alluḡdan **06** tecerrüd ile emrdür, murād ^calāyık-i ^cālemden mücerred ol dimekdür, yekī ma^c nāsında gāh olur **07** yek de isti^c māl olunur, niteki bu beytde zāhirdür. **Beyt:**

Der-mezbele-i vücūd her yek
08 Hemçün ḥar u seg hemīşe der-teg
[l-v] **Yelūy:** Yelve kuşu. [-l-] **Yelī:** Sāḥil, yālī **09** ma^c nāsına Türkīde de müsta^c meldür, deñiz yelisi. [k-m-ş-l-y] **Yek-muşallī:** Bir üstüretluḡ. **10 Kışm-ı Şānī der Maşādır.** Nev^c-i Evvelehu El-Elifī'l-Memdūde **11 Ābādān kerden:** ^cİmāret eylemek. **Āb-āverden:** Ṭavar ayaḡına şū inmek **12** marazı zāhir olmaḡ. **Ābadān kerden:** ^cİmāret eylemek, ābādān kerden ma^c nāsına. **Āb-keşāden:** **13** Ṭavar tırnaḡına inen şuyı çıkarmak. **Ābisten:** Yüklü olan dişi. **14 Ābisten kerden:** Yüklü eylemek. **Āb-şorden:** Yoḡurmak ta^c cīn ma^c nāsına. **Ācesten:** **15** Bir yire ağaç yāḡūd daş ve degnek dikmek, nev-āceste dirler, yeñi dikilmiş **16** baḡa. **Āḡten:** Bir kimesne üzerine kılıç ve bıçaḡ çekmek ve sūñü ḥavāle itmek. **17 Esedī:**

Dīger bāre her dü sipeh sāḡtend
Keşīdend şaf-ı tiḡ ü ḡışt āḡtend

Ve çalmaḡ **18** ve öğretmek ve idmān itmek ve erimek, güdāḡten ma^c nāsına ki ^cArabca *devb* **19** dirler ve yetişmek ve yetiştirmek ve göz gözmek ma^c nāsına naḡl olındı. **Āḡānīden:** **20** Müte^c addī. **Āḡtānīden:** Ta^c diye āḡtānd. **Ārāsten:** Bizemek ya^c nī zīnet itmek. **21 Ārāsten:** Mişlihu müsteḡbelātında *sīn yāya* ḡalb olunur, ārāyed ü ārāyende dirler. **22 Selmān:**

Bisyār me-şev ḡirre be-dīn-i ḡüsn-i dil-āvīz
K'in ḡüsn-i dil-āvīz-i to-rā ^caşḡ-ı men ārāst

23 Unşurī:

Be-nām künyetet āraste bādā

Sitāyış-gāh-i ū ū ħuṭbe tā ħaşr

24 Ārāhiden: Diñlenmek ve karar itmek ya' nî dölenmek. **Ārāmāniden:** 25 Karar itdürmek ve diñlendürmek ta' diye. **Ārāmden:** Mişlihu. **Ārāniden:** 26 Bizemek zinet itmek ma' nāsına. **Ārām kerden:** Mişlihu. **Ārāmden:** Mişlihu. **27 Ārāmiden:** Mişlihu. **Ārāmden:** Mişlihu, āramiden yāhūd ārāmden taḥfif olınmışdur. **28 Firdevsî:**

Çü bî-dār bāşî to ḥ'āb āyedem

Çü ārāmdē bāşî ūitāb āyedem

398b/01 Ārāyış kerden: Bezemek, ārāsten ma' nāsına. **Ārāyiden:** Mişlihu. **02 Ārāyāniden:** Mütē'addî bezenmek, ārāyid, ārāyānd ma' nāsına. **Ārūg zeden:** 03 Gegirmek, ceşā' ma' nāsına. **Ārūg zeden:** Mişlihu.

Beyt:

Nān-ı ḥod bā-tere vü dūg zenî

04

Be-geh ez-ḥ'ān-ı ūşeh ārūg zenî

Ārūg kerden: Mişlihu. **Ārūg kerden:** 05 Mişlihu ve sepelemek ma' nāsına kaşrıla daḥı lügatdür. **Āzden:** Bıçağı 06 bir nesneye ūançmağ ve igne ile bir nesneyi ūırtmağ ya' nî ildürmek 07 ve bir nesneyi tîl ile berkitmek ve'l-ḥāşıl muḥkem itmek ma' nāsınadır. **08 Şākır-i Buḥ'ārî:**

Endām-ı dūşmenān-ı to ez-tîr-i nāvekî

Mānend-i ūşevē ḥūşe-i cev bād āzde

09 Esedî:

Bî-endāze sîmîn ü zerrîn ü dih

Derūn-ı müşķ bîrūn be-der āzde

10 Cānver ūşretinde düzülmüş ūarāb āletleri 11 ve kaş kaçak vaşında dinilmişdür. Āzār kerden: İncitdürmek, mütē'addî. **Āzerinden:** 12 *Şiḥāḥ-ı 'Acem* ūāḥibi āzürden ma' nāsına naḥl eylemiş. **Ārzem dāšten:** Ḥürmet 13 itmek, ağırlamağ ma' nāsına ājürem o dü-ḥürmet ma' nāsına *zā*'i 'Acemî ba' dehu 14 *rā*'i mühmele iledür. **Āzmüden:** ūınamağ, tecrübe itmek ve yoḥlamağ 15 ma' nāsına, müsteḥbelātında *vāvî elifē* kaşb iderler ve māba'dında bir 16 *yā* ziyāde idüp azmāyid ü āzmāyende dirler. **Āzmün kerden:** Mişlihu. **17 Ājenden:** *Zā*'i 'Acemîyile ve *zā*'i 'Arabîyile igne ile bir nesneyi ūırtmağ ve tîl ile 18 bir nesneyi berkitmek ve nîgendelemek ve egelemek āzden ma' nāsına. **19 Ājendāniden:** Mütē'addî. **Ājiden:** Mişlihu. *Zā*'i 'Acemîyile ve *zā*'i 'Arabîyile mervî lügatdür. **20 Āsā kerden:** Esnemek, ūşū'bā ma' nāsına. **Āsā keşiden:** Mişlihu. **Āsā kināyiden:** 21 Esnetmek, mütē'addî. **Āsāyış kerden:** Diñlenmek.

Āsāyiden: 22 Mişlihu diñlenmek ve diñlendürmek ma' nāsına, hem lāzım hem müte'addī isti' māl 23 olunur. **Āsāyāniden:** Müte'addī. **Āsūden:** Diñlenmek ve diñlendürmek. 24 Āsāyiden gibi müstaḳbelātında *vāv-1 eliḫe* ḳalb idüp māba' dına 25 bir *yā* getirürler, āsāyid dirler. **Āşāmiden:** İçmek, *şürb* ma' nāsına. 26 **Āşāmāniden:** Müte'addī. **Āşürden:** İşfahāniler lisānında yumak, *ğusl* 27 ma' nāsına ve yoğurmak, ' *acn* ma' nāsına. **Āşüften:** Āşüften lafzından muḫaffefdür 28 muṭlaḳā müteğayyir ve ḳarış muruş olmaḳ ma' nāsına gelür, 'aḳlda ve ḫâlde ve 29 sâ'ir umürda her nesne tağayyüründe isti' māl olunur, ādemide ve ğayrīde. 30 **Āşüftāniden:** Müte'addī. **Āşüfte şoden:** Delü olmaḳ, mecnūn ma' nāsına. 31 **Āşüfte kerden:** Delü ya' nī mecnūn eylemek. **Āşüften:** Āşüften ma' nāsına. **Āğāriden:** 399a/01 İşlanmaḳ, işlatmaḳ hem lāzım hem müte'addī isti' māl olunur. **Āğārāniden:** Müte'addī 02 **Āğāz konāniden:** Mişlihu. **Āğāliden:** Bi'l-medd ve'l-ḳaşr. Yiletmek, taḫriş ma' nāsına. 03 **Esedī:**

Ki bā-ḫışm ḫışm er ber-āğālidet

Be-yek-dem hem ez-dür be-fezāiledet

Mürevvāḳī:

04

Çün kelāje heme dozdend ü zebānide çü ḫād

Şevem çün büm u bud āğāl çü demne heme sāl

05 ber-āğāliden daḫı lügātdür ve ḳaçurmaḳ ve sekerān u 06 ḫayrān ma' nāsına daḫı naḳl olunmuş. **Āğālāniden:** Müte'addī. **Āğālišten:** 07 Birbiri üzerine atmaḳ. **Āğālišiden:** Mişlihu. **Āğāšten:** Āğāšten lafzında 08 taḫfif olunmuşdur. Nem çeküp yumşamaḳ ve yumşatmaḳ hem lāzım ve hem 09 müte'addī isti' māl olunur ve nemġin itmek ve işlamaḳ ve itmegi şuya toğramaḳ 10 ve muṭlaḳā toğramaḳ, 'Arabide taḳti' ma' nāsına ve yoğurmak, siperiştēn 11 ma' nāsına ve a' zā uyuşmaḳ. **Firdevsī:**

Ez-Īrānīyān men besī keşteem

12

Zemān-rā be-ḫün-ı gül āğāşteem

13

Hezārān dūrūd u hezārān selām

14

Ze-mā ber-Muḫammed 'aleyhi's-selām

DİZİN-SÖZLÜK

Madde başı	Türkçe	Arapça	Farsça	Menşei
ā: (005b/29)	gel		āy	
āb: (027a/31)	şu, ağustos	mā', ebū'l-ğiyāt, ebū'l-ḥayāt, ebū'l-'ubāb, ebū ḥayyāt		
ābā: (006a/03)	içmek, yiyiş	'acebā	ḥūriş, āşāmīden	
abā: (007b/16)	yiyiş, içmek	imtinā	āş, ḥūriş	Arapça
ābād: (064b/17)	şin, yazı	ma'mūr, şahrā, dā'imā	āferīn, hemişe	
ābādān kerden: (398a/11)	'imāret eylemek.			
ābādān: (249b/16)	şin olan yir		burc-ı ḥişār, burc-ı felek	
ābadān: (249b/28)	ma'mūr		ābādān	
ābādānī: (374a/13)	şinlik	'imāret		
ābāhā: (006a/07)	aşlar			
ābām: (236a/22)	borç	deyn	āvām	
ābān: (249b/17)	yaz ayı, orta güz ayı, tağ	kūh	āb	
ābār: (087a/15)	kurşun, erimiş kurşun	raşāş		
āb-āşāmī: (374a/13)	içecek şu.			
āb-āverde: (308b/24)	at ve katır ve ḥar tırnaklarına inen 'illet		āverde	
āb-āverden: (398a/11)	ḥavar ayağına şu inmek marażı zāhir olmak.			
ābāyān: (249b/15)	bir tağ adıdır			
āb-cāme: (308b/26)	esbāb ve el yuyacak kab.			
ābcū: (296b/01)	ķavun, ķarpuz.			
ābdān: (249b/24)	şu yiri, şuluķ ve egrek, ķavıķ, ķavun ve ķarpuz	ḥavza, meşāne		
ābdān kerden: (398a/12)	'imāret eylemek		ābādān kerden	
āb-dāndān: (249b/30)	yorılmış, şu gibi çalkānur diş	za'if	zebun	
āb-dānī: (374a/14)	bkz. ābādānī			
āb-dār: (087a/24)	şulu nesne			
ābde: (308b/30)	herze ve 'abeş söz söyleyici, ḥikāyet veyā bir ğarīb söz	meşel.		
āb-dendān: (250a/01)	bkz. Āb-dāndān			
āb-dest: (036a/19)	ābdest	vuzū', ibriķ		
ābdestā: (006a/07)	ibriķ-i ābdestān			
ab-destā: (007b/20)	ibriķ			
āb-destān: (249b/29)	ibriķ.			
āb-destdān: (249b/29)	bkz. āb-destān			
ābe: (309b/09)	şāfī			
āb-efserde: (308b/23)	yaḥnī	ķarīs	āb-sert	
ābere: (308b/31)	ķaftān yüzi	zihāre		
ābestā: (007b/22)	ibrāhim peyğambere			

	'aleyhi's-selām , şuhufuñ tefsiri			
āb-gāh: (309a/21)	çeşme havzı ve suvad.			
ābgāne: (309a/23)	şırçadan olan zarf			
āb-gır: (087a/28)	gölcük, egrek, kaçlık	lif, cüllāh		
āb-gün: (250a/09)	mā'î reng, gök renkli kılıç ve bir nev' bıçaq, şırça			
āb-güzār: (087a/28)	çapar ulak			
āb-ḥast: (036a/17)	ada	cezire		
āb-ḥor: (087a/16)	şulanıcı ve şu içici, şuvad			
āb-ḥare: (308b/27)	şulayıcı ve şu içici, şuvad		āb-ḥor, āb-ḥord	
āb-ḥord: (064b/21)	şu içecek yir, şuvad			
āb-ḥore: (308b/29)	bkz. āb-ḥāre			
ābhū: (296b/01)	ada, şuvād	cezire	āb-ḥüst, āb-ḥūr	
āb-ı māh: (309b/09)	yayuñ āḥir ayı.			
āb-ı neşā: (181b/21)	erlik şuyı	mezî		
āb-ı pūşt: (036a/16)	meni	nuṭfe		
āb-ı revḡan: (250a/03)	et şuyı	zerikā	çerviş	
āb-ı serdî: (374a/15)	şovukluk, tebevül şoñına gelen şu	vedî		
āb-ı siyāh: (309a/07)	göz yaşı	dem'		
āb-ı ser: (087a/26)	puṭtî	ḡarîs	āb-ı serd	
āb-ı zindegānî: (374a/14)	āb-ı ḡayāt			
ābî: (374a/16)	ayva, ördek, şuya mensüb	seferce		
ābile: (309b/01)	bedende zāhir olan ḡabarcıḡa dirler, itdirseḡi	cederî	ābleh	
ābile-i çeşm: (236a/24)	itdirseḡi			
ābilise: (309b/07)	ekinci	ḡarîş		
ābistāne: (309a/05)	baḡır çölmek			
ābisten kerden: (398a/14)	yüklü eylemek.			
ābisten: (250a/06)	yüklü olan dişi			
ābisten: (252a/10)	yüklülük			
ābisten: (398a/13)	yüklü olan dişi.			
ābistengāh: (309a/06)	āb-ḡāne			
ābişen: (250a/12)	ḡüyegü ḡönlegi.			
ābiş-ḡor: (087a/26)	āb-ḡor			
ābiş-ḡorden: (250a/08)	şu içecek yir		ābiş-ḡor, ābiş-ḡord	
ābiş-ḡord: (064b/24)	şu içecek yir		āb-ḡord	
ābiştengāh: (309a/08)	āb-ḡāne			
āb-kāme: (309a/10)	sirke gibi bir ekşi şudur, ekşi aş, turşî şuyı, tarḡāna aşı, bāzirḡān aşı.	mervî		

āb-kend: (064b/25)	seyl uğrağı, gölcük		āb-gīr	
āb-kende: (309a/22)	seyl uğrağı, şuvad		āb-gīr, āb-kend	
āb-keş: (167a/04)	saķā, şu çeken tavar.			
āb-keşāden: (398a/12)	tavar tırnağına inen şuyı çıkarmaķ.			
āblaķ: (190a/29)	iki renklü, alacalı at			Arapça
āblec: (050b/13)	açuk ķaşlu			
ābleh: (311b/27)	bön		sāde-dil	Arapça
āblüc: (050a/18)	şeker-nebāt.			
āb-nāk: (193a/04)	içine şu siñmiş			
ābnīn: (249b/22)	ferīdūnuñ babası			
ābnūs: (157b/03)	siyāh muķkem berk ağacı, bellūt ağacı, yüklü			Yunanca
abokrāt: (181a/04)	hipokrat			Yunanca
āb-rāhe: (308b/31)	şu yolu.			
abrikākiyā: (007b/21)	örümcek evi	beytū'l-'ankebūt		Yunanca
āb-rīz: (126a/16)	şu dökecek yir	müsterah	āb-ķhāne	
āb-rīze: (309a/01)	āb-ķhāne			
āb-rū: (296b/03)	yüz şuyı	edeb, manşīb	cāh	
āb-serd: (064b/23)	buķtī, şovuk suya	ferīs	āb-ı sert	
ābsere: (309a/07)	puķtī āb		fūsürde	
āb-sert: (036a/20)	yaķnī	ķarīş		
ābşem: (236a/22)	gügül			
ābşīm: (236a/24)	gügül		ābşem	
ābşorden: (398a/14)	yoğurmaķ	ta'cīn		
āb-tābe: (308b/25)	baķır çölmek, āftābe	ibrīķ		
abtere: (308b/26)	ķavlaķ deve.			
ābūbān: (250a/10)	peşīmān			
abūķānos: (157b/16)	ģāsül-ı rümī			Arapça
āb-yār: (087a/30)	şu şuvarıcı bāğ ve ekin			
āb-zār: (087a/25)	ot yem		hevic	
ābzārdān: (250a/04)	ta'ama ekdükleri otları hıfz itdükleri ābārner dinilen zarf			
ābzāre: (309a/02)	ot yem		ebrāz	
āb-zerd: (064b/23)	şarı şu.			
ābzere: (309a/03)	sīstān vilāyetinde bir ırmaķ adıdır.			
ābzih: (309a/05)	şızındı	reşķa	ābize, ābre	
āc: (050a/18)	ılgun ağacı, eşil ü tūrfā'		āj	
āc: (050b/13)	ılgun ağacı		āc, āj	
ācesten: (398a/14)	bir yire ağaķ yāķūd daş ve degnek dikmek, yeñi dikilmiş bāğa dirler.		nev-āceste	

āclakī: (374a/18)	ziyāfet-i ‘ämme			
āçār: (087b/02)	her nesnenüñ tarāveti, şoğan turşisi, sirkelü şoğan, sirkelü aş		riçāl	Türkçe
āçī: (374a/19)	atmaca, şikārī kuş	vezīr		
ādemī: (374a/20)	buğday añlu, ādeme mensüb	esmer		
ādreng: (193a/05)	tār u mār, helāklik, miḥnet ü ğuşşa, müşkil ü şarb nesne, büyük, ğam u miḥnet		büzürg	
āergīs: (157b/03)	amberbārīs ağacı.			Ar+Lat.
āf: (186b/19)	āb			
āfd: (065a/13)	‘aceb, birāder-zāde, ḥ‘āher-zādeye		şüküft	
āfder: (088a/30)	birāder-zāde, ḥ‘āher-zāde	aқud	efed	
zāfe: (340a/11)	deve tabanı, kümren			
āferīde: (310b/14)	yaradılmış	maḥlūқ		
āferīdgān: (251a/07)	yaradılmışlar			
āferīd-kār: (088a/31)	yaradıcı	ḥālīқ		
āferīn: (251a/08)	du ‘ā-yı ḥayr u taḥsīn			
āferīnende: (310b/15)	yaradıcı		āferīd-kār	
āferīniş: (167a/28)	ögüş ve yaradılış			
āfet-i dīv: (296b/10)	uçuk tutmaқ.			
āfīlen: (251a/21)	bir otdur eṭıbbā қatında ma ‘rūfdur	efsenteyn		
āfitāb: (028a/23)	güneş	şems		
āfitābe: (310b/12)	қumқuma	ıbrıқ, matāra		
āfitāb-perest: (036a/25)	güneyik çiçeği, қaya keleri, gelincik çiçeği	ḥurbā		
āfitāve: (310b/13)	āfitābe			
āfrūşe: (310b/14)	bir nev ‘ ḥalvā	ḥabış		
āfūş: (167a/30)	қaplan, arslan		bebr	
āgāh: (310b/16)	uyanıқ		āgāh, āgeh, ḥaber-dār	
āgālāniden: (399a/06)	müte ‘ addi.			
āgāliden: (399a/02)	yiletmek, қaçurmaқ	taḥriş, sekerān, ḥayrān	ber-āgāliden	
āgālīş: (167a/24)	bkz. āgāteş			
āgālīş: (167a/26)	bkz. āgāteş			
āgālīş: (168a/02)	bkz. āgāteş			
āgālīşiden: (399a/07)	āgālīştēn			
āgālīştēn: (399a/06)	birbiri üzerine atmaқ			
āgānde: (310b/11)	ṭolu		pür	
āgār: (088a/26)	ışlamak, ışlatmaқ			
āgāre: (310a/30)	na ‘ leyn şırımı, astarlıқ meşin, sızı	naḥḥās		

āğārīden: (398b/31)	ışlanmak, ıslatmak			
āğar-rūz: (126a/18)	ikinci			
āğāş: (167a/22)	kimseyi kimseye ańduran kimesne			
āğāşte: (310b/09)	ķarışmıř, yoğrulmış, nem çeküp ışlanmış ve yumuşamış			
āğāšten: (399a/07)	nem çeküp yumşamak ve yumşatmak, nemgīn itmek, ışlamak, itmegi şuya ęoğramak, yoğurmak, a'zā uyumşamak	taķtı'	āğīřten, siperişten	
āğāteř: (167a/23)	bir nādānı azdurup yaramaz nesne öğretmek			
āğāz konāniden: (399a/02)	āğārāniden.			
āğāz: (126a/26)	başlamak	evvel, ibtidā		
āğāze: (310b/01)	ökçe ağacı.		āğāre	
āğāz-kār: (088a/30)	iřüń evveli.			
āgeh: (310b/21)	āgāh			
āgende: (310b/18)	tıķılıp ęoętolu olan nesne		saķtı	
āgeřte: (310b/17)	muķkem bağlanmış			
āğīl: (224a/15)	göz koyar ve ġille baķıř		ęeřm-i āğīl	
āğīn: (251a/23)	bir nesnenüń yařdıķ gibi minder gibi yorėan gibi içine ęoldurdukları nesne			
āğīřne: (310b/12)	ķayrān.		āğīřte	
āğra: (310b/01)	ķurlaėan 'illeti, ķıyāruk renci, demregi 'illeti, ıiban, perėār dā'iresi	düķse, sel'at	beryüt	
āğüş: (167a/26)	ķucař ve ķucaķ ve ķucaķlamak		āğüşīden ve āğüşten	
āğüş: (167a/31)	bir ķucaķ nesne, ķucaķ	kenār	āğüş	
āh: (311b/01)	derdile ve ķāletile gelen nefes.			
āhaķte: (311b/03)	āhiķte ekilmış		āhaķte, keřīde, āhiķte	
āķāl: (224a/12)	saķat, düşkün olup yabana atılan nesne			
āhān: (251b/27)	demür	ķadīd		
āhāne: (311b/01)	baş depesi ve tağ depesi ve depecik ve artķak ve ęak-ķhāne			
āķānīden: (398a/19)	müte'addī.			
āķār: (087b/04)	saķat olup yabana atılan nesne		āķāl	
āķār: (088b/17)	saçak ve ķařıl	cerş		
āķař: (167a/07)	ķıymet			
āķař: (167b/10)	ķıymet			

aḥceste: (311b/28)	kapunuñ alt işigi, ergüvân çiçegi		āḥeste, aḥkūn	
āhek: (193a/28)	alçı, kireç, hırızma			
āhen: (252a/06)	demür	ḥadīd		
āhenc: (050b/09)	fitil, diş kırcalayacak hilāl, kısac, kılıç ve bıçak çekmek	kelbeteyn	keşid	
āhencelüg: (182b/03)	şıkmaç	‘aşr		
āhençe: (311b/07)	çenber, halka		kenār-gīr	
āhen-dik: (193a/28)	demür çölmek.			
āheng: (193a/29)	kaşd, ‘azm, hamleye			
āhenger: (088b/19)	demirci	ḥaddād		
āhen-i ner: (088b/20)	pülād demür, çelik			
āhen-keş: (167b/04)	mıknāfis.			
āhen-rübā: (006b/27)	mıknāfis		seng-i āhen-rübā, seng-i āhen-keş	
āhen-rübāy: (374b/09)	mıknāfis		āhen-rübā	
āhen-sā: (007a/07)	demir egesi		āhen-sāy	
āhen-sāy: (374b/10)	demir egesi		āhen-sā	
āhen-şiyār: (088b/19)	şabān demüri.			
āḥeste: (309b/18)	kapunuñ alt eşigi.		āḥte, āḥeste	
āheste: (311b/06)	nerm ve dölek olan	vaḥūr	ārḥūn	
āheste-suḥen: (252a/06)	fısıldı.			
aḥger: (088b/30)	kızıl kor			
aḥgūje: (312a/01)	ḥurmā bāğçesi ve çağla ve ḥurmā koruğı.		aḥgūze	
aḥgūr: (089a/02)	koruğ			
aḥgūze: (312a/01)	selmin, düğme iligi.		aḥgūje	
āh-ı o: (296b/16)	āh ez-dest-i o			
āhiht: (036a/29)	tig ü ḥançer ve bıçak çekdi ve kaşd eyledi			
āhiht: (036a/31)	āhiht			
āhihte: (311b/14)	çekilmiş		keşide	
āḥij: (155a/16)	dīvār mühresi ve balçığı, dīvār			
āḥir: (087b/06)	ta‘rīz ü ta‘accüb ü tenbīh maḥāmında isti‘māl olunur, ḥaḳ te‘ālānuñ şıfatı			Arapça
āḥir-germābe: (309b/18)	ķurna.			
āḥir-in-ḥāb: (027b/10)	ölüm	mevt		Ar.+Far.
āḥir-kār: (087b/12)	işün āhiri			Ar.+Far.
āhiyāne: (311b/12)	baş çanağı, eñse çukuru, depe, yelimķara, ökse	kaḥf	tefağ	
āḥiz: (126a/18)	dīvār mühresi ve balçığı, dīvār			
āḥiz: (126b/03)	yap yap			
āḥiz-ger: (087b/14)	kerpiçci			

aḥkel: (224b/04)	arpa ve buğday kılıcı, uzun başlu			
aḥkelendü: (296b/23)	oğlancuklar eline avunmak için virdükleri çıkşağı, kaşağı	aḥgelendü, aḥkendü		Far.+Tr.
aḥkem: (236b/14)	kaşnak	çenber		
aḥkendü: (296b/26)	aḥkelendü			
āḥkūçe: (311b/31)	düğme iligi			
aḥkūjne: (311b/31)	āḥkūçe			
aḥkūk: (193b/12)	ḥurmanuñ gök, ḥām koruğı.			
aḥkūkeş: (167b/14)	ḥurmanuñ gök koruğı.			
aḥkūn: (252b/04)	düğme iligi.			
aḥkūne: (312a/03)	düğme iligi		aḥkūn	
aḥkūş: (167b/13)	çig		nā-puḥte	
aḥlālūs: (157b/17)	çavlanmak, dediğodi		ğulgule	
āhne: (311b/08)	bkz. āhāne			
āhnū: (296b/17)	ehl-i zāna 'at kendü işinüñ fā'idesin istemek.		ḥarşe-i ḥ'ış-i pīşe-kārān	
āhnūd: (065a/22)	ḥamse-i müsteraḥanuñ evvel günü		āhnūz	
āhpene: (311b/08)	çenber			
āḥriyān: (250a/14)	kımaş, kımaş soñı, uşul ü üşlüb bilmez taşlak ādem	metā'ü'l-beyt		
naḥşeb: (030a/09)	māverā'ün-nehrde tirmiz yanında bir şehr adıdır			
aḥşem: (236b/13)	dimāğı	zūkām		
āḥşic: (050a/19)	zıdd-ı düşmen		aḥşicān	
āḥşicān: (250a/16)	'anāşır-ı erba'a			
āḥşicān: (250a/19)	āḥşicān.			
āḥt: (036a/21)	uzatdı dimekdür.			
āḥtāniden: (398a/20)	ta' diye			
āḥte: (309b/14)	taşra çekilmiş nesne, irişdirilmiş, öğrenmiş, inenmiş at	zelül, ḥadī		
āḥten: (250a/13)	bir pādişāh adıdır ve ilçı			
āḥten: (398a/16)	bir kimesne üzerine kılıç ve bıçağ çekmek ve süñü ḥavāle itmek, çalmaq ve öğretmek ve idmān itmek, erimek, yetişmek ve yetişdirmek ve göz gözmek	ḍevb	güdāḥten	
aḥter: (088b/28)	yıldız	necm, ḥālī'	sitāre, fāl	
aḥter-gū: (296b/23)	yumcı.	müneccim		
aḥter-gūy: (374b/15)	fālcı ve yumcı.			
āhū: (296b/18)	geyik	zaby, 'ayb		
āhūber: (088b/20)	mağara			

āhūbere: (311b/09)	geyik buzağusu, ğazāl			
āhūl: (224b/01)	mağara, naqab-zen hırsız			
āhūn: (252a/07)	geyik buzağusu			
āhur: (087b/05)	ķurna, tavar yatup tıracak ve yem yiyecek yir	ħavz, iştabl	āhūr	
āhūr: (087b/13)	tavar tırup yatacak yir ve yem yiyecek maħall, ķurna	ħavz	āhur	
āhūvere: (311b/12)	āhūbere			
āhvān: (252a/06)	mağara, raħne, naqab			
āhyāne: (311b/03)	eñse çuķurı			
āhye: (309b/18)	tavar, öĝrek, tavar öĝrek, taviile ķazıĝı ve ipi	sūtūr		
āhzen: (252a/05)	neft			
āj: (155a/18)	zeyrek, od koĝı, yılĝun aĝacı	řerāre	dāniř-mend, perhiz-kār, āc	
ājdef: (186b/16)	aluç aĝacı ve yimişi	zu' rūr		
āje: (310a/09)	yoĝrılmıř kireç.			
ajede: (310a/02)	ĝöz tonuķ olmaķ ve delük delük olmuş nesne ve altun ile yazılmış nesne			
ājen: (250b/26)	dirsek		āren	
ājend: (065a/08)	bināyı yaparken iki kerpic arasına ķoduķları balçık, yapu balçıĝı ve dīvār heligi			
ājendāniden: (398b/19)	müte' addi.			
ājende: (310a/06)	ħalel gelmiş nesneyi řarmaķ ve büküm, öri balçıķı ve dīvār heligi.			
ājenden: (398b/17)	iĝne ile bir nesneyi řırtmaķ ve tıl ile bir nesneyi berktimek ve niĝendelemeķ ve egelemeķ		āzden	
ājeng: (193a/19)	alınuñ ve yüz buruřuĝı			
ājerm: (236a/31)	ud, aĝırlık	ħürmet, edeb, meyl, muħabā	bahāne, āzerm	
ājendāk: (193a/17)	elegimřaĝmal		ķavs-i ķūzaħ, serir	
ājiden: (398b/19)	ājenden.			
ājig: (182a/23)	nefret			
ājih: (060b/22)	çapaķ			
ājine: (310a/10)	toķmaķ dōřegi ve kiçirek iy, şaş delecek külüng			
ājir: (088a/22)	āzür			
ājne: (310a/08)	řākī dūřmek.		ājene, ājine	
ājuĝ: (182a/22)	aĝaç budaĝı.		kef-ājüĝ	
ājüĝ: (182a/23)	ājüĝ			
ājuķ: (060b/20)	dūzaħ, sigil	şü' lül		
ājür: (088a/20)	zeyrek	bikr	cüst ve dānā ve perhiz	
ākā: (006b/18)	aĝa		maħdüm-ı büzürg	Türkçe

ākākiyā: (006b/17)	ķuzı ķulađınıñ Şıkındusı, ķoz dekeđinũñ 'uŐāresi			Tr+Far.
ākālīŐ: (167a/31)	ťomalın mantarı.			
ākām: (236b/06)	simārũđ didũkleri mantar.			
aķce: (312a/22)	ma 'rũf dirhem			Tũrkķe
ākec: (050a/28)	buzcılarũñ buz ķekecek ķullāb, demirli 'asā.			
ākelyũn: (251a/22)	đulistānĩ kemĥā.			
ākic: (050b/02)	bađırsaq, siñir, mũmbar ťolması	'aşib	rũde, ākinc	
ākinc: (050b/01)	mũmbar ve Őucuķ.			
ākīŐte: (310b/16)	kĩlār	muĥabbā' e		
aķt: (041b/14)	ol vaķtde ve ol vaķt iķinde			
ākũc: (050b/02)	ākec			
āl tamđā: (006b/20)	niŐān-ı pādiŐāhi, bāc u ĥarāc			Tũrkķe
āl: (224a/18)	ma 'rũf reng, mekr, ĥile, niŐān-ı pādiŐāh, ķarār itmek, ev, ılgım salgım, yũce yer, mekke-i mũŐerrefede bir yer adı, ĥarbe ile urmaķ ve tiz yũrimek ve ķađırmaķ ve egilmek ve reng bulamaķ	kelbeteyn, ĥandān	ĥāne, serāb, ķũphāy-ı ĥayme	Tũrkķe
ālā: (006b/19)	bulaŐıķ			Tũrkķe
ālāķ: (190a/27)	ťavŐancıl	'uķķāb		
ālāle: (310b/22)	lāle, siyeh lāle			
ālāne: (310b/23)	ťođan yuvası ve ķapı ĥāķkası		sāye.	
ālāv: (296b/10)	od yalıñı	'alev		Tũrkķe
ālāye: (310b/23)	ťođan yavrusı.			
ālāyiŐ: (167b/01)	bulaŐıķ, bulaşmış			
āleft: (036a/28)	belā vũ meŐāķķat			
ālencũc: (050b/05)	bkz. ālfenc			
ālep: (028b/08)	pehlivān	Şeci'		
āler: (088b/01)	uca, gũl	nāŐır	sũrũn	
ālest: (036a/28)	ārest			
ālet: (036a/27)	ehl-i Şana'at anuñıla işlerin işlerler			Arapķa
ālfenc: (050b/05)	'ũd ağacı			
āl-fũne: (310b/29)	āl-gũne			
āl-gũne: (310b/24)	yũzlerin ķızartmaķ iķũn 'avratlar yũzlerine sũrdũkleri nesne, ķızılca, figer		āl-gũne, elgũne, elgũne, gũlgũne, gũl-gũne	
āl-gũne: (310b/29)	āl-gũne.			
ālĥaft: (036a/28)	'ũd ağacı			
ālĩ-bālĩ: (374b/03)	ķirās u vişne yemişi		ālũ-bālũ	
ālic: (050b/03)	ākinc			

allāhu ekber: (089b/09)	şirāz kırbında bir ser-bülend yir			Arapça
ālmī: (374b/02)	ķapu şıvası			
ālnī: (374b/02)	ālmī			
ālnī: (374b/21)	ķapu şıvası			
ālū bālū: (296b/11)	kirās ve vişne		ķar-āsiyā	
ālū: (296b/11)	erük	ecāş		
ālūc: (050b/06)	tağ erügi.			Türkçe
ālūce: (310b/29)	uvacuķ şaruca erük, ķaramıķ, gögüm			Türkçe
ālūde: (311a/02)	bulaşık ve ķarışık	mülevves ü ģariş		
ālūh: (310b/31)	taşancıl	‘uķķāb	ejdehām	
ālūy-ı deştī: (374b/21)	ķaramıķ, tağ erügi.			
ālūy-ı deştī: (374b/03)	gögüm			
ālūfte: (310b/27)	al	mekr, ģayrān	dīvāne	
ālūh: (311a/02)	ālūh			
ālvā: (006b/21)	şabr didükleri dārū, bir acı ağacuñ şıķındusı			
āl-vāh: (310b/29)	egir.			
āmāc: (050b/06)	oķ nişānesi, bāğ herigi		hedef	
āmādān: (251a/25)	ģāzır olmak ve gelmek.			
āmāde: (311a/07)	düzülmüş, müheyyā olmuş nesne, gelmiş	ģāzır	āmede	
āmādī: (374b/22)	dīdī			
āmāh: (311a/08)	şeş, verem ve yil tutmaķ.	āmās		
āmār: (088b/04)	yağmür taleb itmek, şorup, tetebbu‘ itmek, istiķşā itmek.	istiskā		
āmās: (157b/13)	şiş virem ve bir ‘uzvı yil tutmaķ.			
āmede: (311a/09)	gelmiş.			
āmen: (251a/24)	çevre			
āmīğ: (182a/26)	cimā‘		āmīğten	
āmīje: (311a/11)	ķarışık			
āmīn: (251a/27)	çoniñ bād dimekdür, süryānīdür.			Süryanice
āmīr: (088b/07)	çok yiyici	kāhil	bisyār ģ‘ār	
āmīz: (126a/29)	ķarışık			
āmīzeş: (167b/02)	ķarışık, ķarışmış	mizāc		
āmlac: (050b/09)	hindden gelür bir nāfi‘ dārūdur.		āmla	
āmlē: (311a/09)	emlec			
āmū: (296b/12)	ğayret ü şeş, māverā‘ün-nehr iķlimi kenārında bir ‘azīm ırmağ adıdır.			Arapça
āmūde: (311a/10)	dıķılup taldurmuş nesne.			
āmūğ: (182a/26)	hey‘et	ķadd ve ķāmet ve miķdār.		

āmul: (224a/24)	beštāme qarīb cürċān ile ṭaberistān mā-beyninde bir şehir adı			
āmūn: (251a/25)	muḥkem ve berk ve sürçmez at, buḥārā yöresinde bir ma'ruf düz yir			
āmurg: (182a/25)	biraz miqdār			
āmüy: (374b/05)	ceyhün ırmağı, ceyhün kenārında bir şehir adı			
āmüz: (126a/27)	amihtenden emrdür			
āmūzkār: (088b/06)	öğrenici			
ān ān: (251b/19)	onuñdur			
ān ānān: (251b/19)	anlaruñ			
ān ĩn: (251b/20)	bunuñ.			
ān ĩnān: (251b/20)	bunlaruñ.			
ān işān: (251b/20)	onlar			
ān bār: (088b/07)	ol ĩubbe dimekdür.			
ān: (251a/27)	ol, edāt-ı cem'	melāhat		
anāgālis: (158a/23)	bir ot adıdır uvacuk yaprakları ve sarı ve kıızıl çiçeği olur.			Latince
ānān: (251b/19)	onlar			
ān-cā: (006b/23)	anda, ol yirde			
ānçi: (311a/13)	ol nesne			
dıraht-ḥāne: (336b/02)	mertek.			
ānek: (193a/22)	ıncırık, ol kişi ve dimin ve uşda			
ān-gāhi: (374b/07)	andan şoñra ve ol vaqt			
ān-gāh: (311a/13)	ol vaqt ve andan şoñra			
ān-geh: (311a/14)	ān-gāh.			
ān-gehi: (374b/08)	ān-gāhi.			
ānhā: (006b/24)	anlar			
ānĩn: (251b/21)	taş yayık			
ānk: (193a/22)	ıncırık illeti	fevāk		
ān-ki: (311a/14)	ol ki			
ān-rā: (006b/23)	anuñ ve aña ve anı			
ā'lūsen: (249b/15)	boğa otı	ḥaşıšetü'l- suluḥfāt		Latince
ārem-kār: (088a/11)	dölek işlü kimesne, tā'nile işleyüci			
ān bār: (088b/07)	ol küre			
gĩr ü dār: (119b/12)	ṭut ṭut dimek			
ārā: (006a/08)	ārāstenden emr-i muḥaffefdür.			
āragde: (309b/26)	ḥışmile ḥarekete gelen yirtıcı ve işe ḥariş olan.		ergand	
ārāḥiden: (398a/24)	diñlenmek ve karar itmek ya'nī dölenmek.			

ārāk: (193a/10)	misvāk ağacı	hamt		
ārām kerden: (398a/26)	ārāniden.			
ārām: (236a/29)	dölek	qarār	ārāmiden	
ārāmāniden: (398a/24)	qarār itdürmek ve diñlendürmek			
ārāmiden: (398a/26)	ārāniden			
āremden: (398a/27)	ārāmden			
ārām-gāh: (309b/23)	qarār idecek yir.			
ārām-geh: (309b/23)	ārām-gāh.			
ārāniden: (398a/25)	bizemek, zīnet itmek			
aras: (157b/18)	firāta qarīb bir ‘azīm meşhūr ırmaq adı			Türkçe
ārāste: (309b/24)	bezenmiş.			
ārāsten: (398a/20)	bizemek ya ‘nī zīnet itmek.			
ārāsten: (398a/21)	ārāsten			
ārātra-pilāl: (224a/12)	ism-i bint		aratroyal, artur pillar, arat rapil	Latince
ārāyāniden: (398b/02)	bezenmek		ārāyid, ārāyānd	
ārāyiden: (398b/01)	ārāyden.			
ārāyiş kerden: (398b/01)	bezemek		ārāsten	
ārāyiş: (167a/16)	bezeyiş, bezemek	zeyne ve zibrec		
ārd: (064b/27)	un	daqıq		
ārdāv: (296b/06)	peri ve cādū ve gūl-yābānī, ādem şūretinde bedeni hep qıl bir cānver			
ārd-biz: (126a/22)	elek	munhul		
ārd-hāle: (309b/25)	bulamaç aşı ve unlu aş.			
ārdine: (309b/26)	undan olan aş.			
ārdve: (309b/24)	bkz. ārd-zede			
ārd-zede: (309b/24)	elek	munhul		
āre: (309b/30)	diş dibi.			
āremde: (309b/29)	sākin			
ārem-kār: (088a/11)	dölek işlü kimesne, te’ennile işleyici			
ārenc: (050a/21)	dirsek	mirfaq		
āreng: (193a/10)	dürlü, dirsek	mirfaq	güne	
āres: (157b/08)	arduç ağacı			
ārest: (036a/21)	semüz ve qalıñ uca	‘aczü semīn		
ārey: (374a/23)	diş dibi ve alçı		āreh	
hargūs: (172a/19)	taşşan uyhusı, yalan va ‘de			
ārī: (374a/20)	evet	ne ‘am u belī	hāy	
āric: (050b/18)	ardıç ağacı			
ārīg: (182a/19)	bir kişinüñ qavl ü fi ‘linden muştarib olup müteneffir ü müteğayyir olmaq.			
ārin: (250b/20)	dirsek	mirfaq		

arışū: (296b/26)	iskenderūñ vezīri		arışālīs	Yunanca
arjā: (007b/25)	kıymet ü miqdār	erec	ārzū	
armağān: (252b/19)	hediyye			
ārmide: (309b/29)	āremde			
arślān: (252b/11)	ma' ruf hayvān		melik-i sibā'	Türkçe
arṭamāsiyā: (007b/26)	ḳovan çiçeginūñ ağacı.			
ārūğ kerdēn: (398b/04)	sepelemek			
ārūğ kerdēn: (398b/04)	ārūğ kerdēn.			
ārūğ zeden: (398b/02)	kükremek	cuşā'		
ārūğ zeden: (398b/03)	ārūğ zeden.			
ārūğ: (182a/17)	kükremek			
ārūğ: (182a/18)	bıçkı, ügi ḳuşı.		erre	
ārve: (309b/25)	ṭahīn, unlu aş.	ṭāhūn		
ārzem dāšten: (398b/12)	hürmet itmek, ağırlamak			
ārzū: (296b/08)	gönül dilegi.			
ārzūmend: (064b/30)	ārzūlu, dileklü	muḥṭāc, müştāḳ		
ās: (157b/08)	yumşak, ḳaçım ve gelincik, degirmen, mersin ağacı, un öğretmek, ḳılıç	' aruse	nerm, rāsūde, āsyāb, mürd, āsā	
āsā kenāyiden: (398b/20)	esnetmek			
āsā kerdēn: (398b/20)	esnemek	şübā		
āsā keşiden: (398b/20)	āsā kerdēn.			
āsā: (006a/10)	esneme, beñdeş, uyhuda ağız açuḳ ḳalmaq, āsāyış ve rāḫat, ḳaçım	şübā'	mānend, āsūden	
āşaf: (186b/17)	ḫāzret-i süleymān 'aleyhi's-selāmuñ vezīr-i a' zamı			
āsān: (250b/27)	geñez, ḳolay	sehl	pesir	
āsānī: (374a/24)	dincelmek ve diñlenmek	rāḫat	ārām	
āsāyāniden: (398b/23)	müte' addi.			
āsāyiden: (398b/21)	diñlenmek ve diñlendürmek			
āsāyış kerdēn: (398b/21)	diñlenmek.			
āse: (310a/17)	ḳılıçık.			
āsen: (251a/06)	ḳuma ve ilenci			
āsīb: (028a/03)	tırnaḳ ve tırmalamak ve ṭanımaq, yan başı gelmek	zillet	āsīb	
āsīb: (028a/10)	birbirine yan başı gelmek, şunuñ ṭoḳışması, dırmıḳ, ḳatı ṭutup ṭoḳınup zaḫmet virmek	fitne vü miḫnet		
āsime: (310a/16)	ḫayrān ve ser-gerdān			
āsīme: (310a/17)	āsime, āsīme			
āsitān: (250b/28)	işik	' atebet ü zurā		

āsītāne: (310a/11)	işük	‘atebe	āsītān	
āsiyāb: (028a/05)	degirmen	tāhūne		
āsiyā-bād: (065a/13)	yil degirmeni.			
āsmā: (006a/28)	yüce	‘alī		
āsmān: (250b/30)	gök, fürs aylarınuñ yigirmi yedinci günü.	felek		
āsmāne: (310a/15)	saķf-hāne			
āstā: (006a/17)	tefsir-i zend			
āstar: (088a/24)	ķaftān āstarı.	bıtāne		
āste: (310a/12)	çekirdek			
āstī: (374a/25)	yeñ	kümm	āstīn	
āstīn: (250b/29)	ķaftān ve gönlek yiñi	kümm		
āsü: (296b/09)	öñ, ķaķım.			
āsüden: (398b/23)	diñlenmek ve diñlendürmek.			
āsüfde: (310a/14)	āsüfte			
āsüfte: (310a/13)	tennürda veyā ocaķda biraz yanmış egsi ve kösegi.			
āsyā: (006a/29)	degirmen	tāhūn		
āsyā-bān: (251a/05)	degirmenci.			
āsyābe: (310a/16)	ķevirme kösüre ve bilegi.			
āsyāne: (310a/17)	āsyābe.			
āsyāzen: (251a/05)	degirmen dişici ve degirmen ķaķıldıđı.			
āş: (167a/21)	şürbā			
āşām: (236b/04)	içmek	şürb		
āşāmāniden: (398b/26)	müte‘addi.			
āşāmiden: (398b/25)	içmek	şürb		
āşāmıř: (167a/21)	içiş			
āşbağül: (224a/14)	büy			
āşbāz: (126a/24)	aşçı	tabbāh		
āşgüy: (374a/28)	‘amüd üzre yapılmış köşk ve ķardāķ ve ķubbe		ārāyiş	
āşib: (028a/16)	āşib			
āşib: (028a/21)	ķaya keleri		āfitāb-perest, ģurbā	
āşigāh: (310a/29)	ķademgāh	mütevażżā		
āşikār: (088a/25)	bellü	zāhir	āşikārā ve āşikāre	
āşikārā: (006b/03)	bellü	zāhir		
āşikāre: (310a/25)	bellü		āşikārā	
āşil: (224a/15)	ģavyar			
āşinā: (006b/13)	biñiş, yüzgüç ve şuda yüzmek	muşāhib, sabbāh	yār	
āşiyā: (006b/15)	beñdeş, ķuş yuvası		āsā, āşiyān, āşiyāne	
āşiyān: (251a/07)	yuva	‘aş		

āşiyâne: (310a/28)	yuva ve göz, yılan yatağı		āşyâne, āşiyān	
āşke: (310a/27)	ıncı kırık 'illeti	fuvāk		
āşkere: (310a/26)	şikārī kuş			
āşküne: (310a/27)	ters olan nesne		bāzgüne	
āşnād: (065b/09)	fürs aylarının yigirmi altıncı günü.			
āşnāyī: (374a/30)	bilişlik ve yüzgüçlük.			
āşnī: (374b/01)	barışık, āşnālīk		ārāyiş	
āşnūd: (065b/08)	hamse-i müsterağanuñ ikinci günü.			
āşpez: (126a/25)	aşçı	ṭabbāh		
āştengāh: (310a/19)	āb-hāne	müsterāh	āb-rīz	
āştī: (374a/28)	şulh			
āştüh: (310a/20)	bir acı ağaç, bir acı ot, burçaq	murār		
āştüm: (236b/06)	burçaq sürekisi.			
āşüb: (028a/17)	ürkü	miḥnet		
āşüb-engiz: (126a/25)	fitne kıparıcı.			
āşüften: (398b/31)	āşüften			
āşüftāniden: (398b/30)	müte'addī.			
āşüfte kerdē: (398b/31)	delü ya 'nī mecnūn eylemek.			
āşüfte şoden: (398b/30)	delü olmaq	mecnūn		
āşüfte: (310a/24)	delü, 'aklı zāyi' olmuş.	serāsime		
āşüften: (398b/27)	kıriş muruş olmaq	müteğayyir		
āşürden: (398b/26)	yumaq, yoğurmaq	ğusl, 'acn		
āşyā: (006b/01)	esnemek			
āteş: (167a/04)	od	nār		
āteş-bār: (087b/01)	çaqmaq		zend ü āteş-zene	
āteş-bāz: (126a/18)	fışekçi vü yıldırım.			
āteşdān: (250a/13)	ocaq ve āteş-perestlerüñ oda ṭapduqları yir.			
āteş-efrüz: (126a/17)	duturuq			
āteş-engiz: (126a/17)	bkz. āteş-efrüz			
āteş-gāh: (309b/14)	bkz. āteş-gede			
āteş-gede: (309b/13)	ol ev ki mecusiler anda oda ṭaparlar.			
āteş-gire: (309b/14)	ocaq.			
āteş-i āsmān: (250a/12)	şimşek.			
āteş-i kāv: (296b/04)	od kırişdurıcaq kösegi	mis'ar		
āteş-i pārsi: (374a/17)	ṭaṭlu uyuz			
āteş-i sīm: (236a/25)	ṭavar ayağı ṭaşa ṭoqınduqda andan çıqan od.			
āteş-i süm: (236a/26)	āteş-i sīm.			
āteş-i tāv: (296b/05)	od ıssısı.			
āteş-i tev: (296b/05)	āteş-i tāv.			
āteşi: (374a/18)	ğāzabnāk, āteşe mensüb			

āteş-pāre: (309b/10)	kıgılcım ve yaldurur nesne ve yıldız kurdı			
āteş-tāb: (027b/09)	külhan, külhancı	vaqqād		
āteş-tābe: (309b/11)	külhan ve gevilcen			
āteş-zene: (309b/11)	çağmağ			
āv: (296b/14)	şu		āb	
āvā: (006b/24)	yanğu, aş	şadā	hezār-destān, ābā	
āvādān: (251b/23)	dīvān hükmi		ābādān	
āvāh: (311a/18)	yanğu		āvā	
āvāhā: (006b/27)	aşlar			
āvām: (236b/08)	borç		vām	
āvār: (088b/08)	zūlm ü sitem.		āvāre	
āvārçe: (311a/18)	defter		āvārçe ve āvriçe	
āvārçi: (311a/15)	defter	cerīde		
āvāre: (311a/15)	ser-gerdān ve işsiz kimesne, kaftān yūzi	ābere	bī-kār	
āvārem: (236b/07)	āvāreem lafzı			
āvāy: (374b/08)	yanğu.		āvāz	
āvāz: (126a/30)	ün	şadā		
āvāze: (311a/17)	ün, çıgu, çav	şayt, şöhret.	āvāz	
āve: (311a/26)	vāh, vāy, veh			
āveh: (060b/24)	ey vāy dimek			
āvend: (065a/20)	ceng yiri			
āvende: (311a/26)	bardak ve sā'ir nesnelere aşacak yir			
āveng: (193a/24)	oldur ki üzümü bağlarlar, aşarlar, aşılmış nesne	muğlak	heveng, giriftār	
āver: (088b/11)	yaqın, çatı çirkīn		bī-şübhe, saht, zışt, bahādur, dilir	
āverd: (065a/15)	ceng ve cengde çalışmak ve ceng yiri		nāverd	
everd: (065b/31)	ceng ü mübārezat			
āverd-gāh: (311a/21)	ceng yiri	ma'reke		
āverd-geh: (311a/22)	bkz. āverd-gāh			
averd-nāverd: (065a/17)	ceng ve mübārezat			
āvere: (311a/20)	ābere		āvāre	
āver-güş: (167b/04)	salıkım küpe.			
āveriçe: (311a/23)	defter		āvārçe	
āverin: (251b/24)	arduç ağacı.			
āveriş: (167b/03)	getüriş			
āvğün: (251b/24)	kārız içinde aqar şu.			
āv-hāne: (311a/18)	āb-hāne			
āvih: (311a/28)	bir yire aşılmış nesne			
āvih̄te: (311a/28)	aşılmış ve şarıkuk.			
āvires: (157b/14)	arduç, serv ağacı, şuret dārūsı			

āvīriz: (126b/01)	āb-rīz			
āvīş: (167b/04)	güyegü otı.			
āvīşe: (311a/31)	yavaşa			
āvīşen: (251b/26)	kākik, ıpar yavşan.	sa´ter		
āvīz: (126b/01)	it, armağan, hediye			
āvīze: (311a/30)	kulak şalkımı.			
āvīzgin: (251b/25)	ulaşgan ve kavuşgan	´alağ		
āvīzkār: (088b/06)	yarlıgayıcı, esirgeyici	ğafūr, raḥīm		
āvkerd: (065a/20)	mala			
āvle: (311a/23)	bedende çıkan çiçek ve kabarcık, tavşancıl kuşu		ābile, ālve ve āle	
āvzār: (088b/15)	ot yem			
āy u rev: (296b/19)	gelüp gitmek			
āy: (374b/11)	gel dimek		beyā	
āyā: (007a/08)	´acebā ve ey falān dimek			
āyām: (236b/09)	borç	deyn		
āyeft: (036b/01)	dilek	ḥācet		
āyende: (311b/15)	gelici			
āyij: (155a/20)	āyij.			
āyij: (155a/20)	bkz. od koğı	şerāre		
āyije: (311b/16)	od koğı, ağaç kurdı	şerār		
āyije: (311b/20)	āyije			
āyijek: (193b/07)	āyijek			
āyīn: (252a/12)	töre	kānūn, resm		
āyine: (311b/18)	gözgi		āyne, āyīne	
āyīne: (311b/20)	āyīn	ḥīle	āyine.	
āyine-i gīti-nümā: (007a/10)	āyine-i iskenderī			
āyir: (088b/21)	ḳurdāşenī			
āyīr: (088b/21)	āyir			
āyīşe: (311b/20)	āyīşe			Arapça
āyijek: (193b/06)	od koğı, ağaç kurdı	şerāre	ājik	
āyresā: (007a/09)	kök, süsen dibi, benefşe köki			
āyīşe: (311b/17)	cāsūs	´ayn		
āyünde: (311b/15)	beyhūde	´abeş		
āyziḥ: (311b/16)	şızındı		ābzih	
āz: (126a/22)	ḥırş u tama´.			
āzād: (064b/30)	ḳurtılmış, serv ağacı, ḳayın	mu´tağ, ḥūrr		
āzād-dıraḥt: (036a/22)	ḳayın ağacı, bir ağaçdur ki igde yimişi gibi mivesi olur ağ gülleri olur	ṭāḥak	ḥadeng, sercek	
āzāde: (309b/31)	fāriğ, tamām			
āzād-ḥulğ: (190a/31)	tamām-ḥulğ			Far.+Ar.
āzād-mīve: (309b/31)	ḥuluvviyātdan bir nev´			
āzağ: (182a/21)	bāğ budundısı	ḳaḍḍābe, ḥamīle		

āzār kerdēn: (398b/11)	incitdürmek			
āzār: (087b/17)	mart, ḥarīfūñ soñ faşlı, fürs aylarınıñ toközüncü günine			
āzār: (088a/12)	āzārlamaq, ḥürmetsiz			
āzden: (398b/05)	bıçağı bir nesneye şaңçmaq, igne ile bir nesneyi şırıtmaq, ildürmek, bir nesneyi tıl ile berkitmek, muḥkem itmek, cānver şüretinde düzülmüş şarāb āletleri ve qap kaçaq			
āze: (310a/09)	alçı			
āzede: (310a/01)	tertib ve tezyin			
āzend: (065a/08)	sevāk.			
āzer: (087b/29)	od		āteş	
āzer: (088a/16)	ibrāhīm ‘aleyhi’s-selāmuñ babası laqabı, tāriḥ, ḥazīne-dār, od, āteş, arqa, sögmek	qıvvet	bahādur	
āzerbāycān, āzerbābeycān: (250a/30)	bir memleket-i meşhüre			
āzer-berzīn: (250a/19)	mecūs tapduğı odlardan bir bülend āteş-gāh			
āzerbis: (157b/06)	lisān-ı yūnānide tāfiyā didükleri ot	zeryās		
āzer-ferāz: (126a/21)	od yaqıcı		āzer-fezā	
āzer-fezā: (006a/08)	od yaqıcı.			
āzer-gün: (250b/01)	marşama, gül-i qaḥpe, mersin, ḥaṭmī			
āzer-güşesb: (027b/11)	oda tapan kāfir		zebāne-i āteş	
āzerin: (250b/13)	qubbeler		āzīn	
āzerinden: (398b/11)	āzürden			
āzer-māh: (309b/20)	orta güz ayı.			
āzertuş: (167a/11)	semender			
āzertüş: (167a/13)	āzertuş.			
āzer-yün: (250b/05)	āzer-gün	nev’ mine’l-bābünc	gül-zer	
āzīn: (250b/14)	‘ādet		ārāyiş	
āzīne: (309b/20)	cum’a günü	yevmü’z-zīne		
āzmāyi: (374a/24)	şınamaqlıq		āzmüden	
āzmāyiş: (167a/19)	rāḥat olmaq ve dincelmek		āzmüden	
āzmāyiş: (167b/25)	şınayış	tecrübe		
āzmend: (065a/07)	ṭama’-kār	ḥariş		
āzmüde: (310a/06)	şınanmış.			
āzmüden: (398b/14)	şınamaq, tecrübe itmek ve yoqlamaq			
āzmün kerdēn: (398b/16)	āzmüden.			

āzmün: (250b/24)	şınayış			
āzmurde: (310a/06)	hāriş ve şalma kimesne.			
āzerhaş: (167a/13)	yıldırım, şovuğ	şā' ika		
āzrem: (236a/26)	bir tür eyer		zīr-i zemīn	
āzū: (296b/09)	büyük sivri diş, azu diş			Türkçe
āzuḡ: (060b/19)	yidek, koğ koğ ve bāğ budandı.	cenīb		
āzūr: (088a/21)	hāriş			
āzürde: (310a/05)	incinmiş ve şolmuş.			
zebre āb: (031b/18)	şuda olan yoşun.			
bā: (009a/28)	bile demek	ma'	āşvā	
bā-ānki: (313b/21)	bunuñ birle, şol hālde			
bāb: (028b/23)	peder, od, kapu	vālid, āteş		
bābā: (009a/30)	ata		peder	Türkçe
bābac: (051a/13)	kösteklü buzağ			
bābāt: (037a/24)	kutlu ve babañdur demek			
bābe: (313b/24)	yūñ ile tolmış nesne.			
bābek: (195b/08)	babacuk, erduvān bin belāşek pārs vilāyetinde olan hākimūñ adı, erdeşirūñ vālidesi babası		peder	
bābet: (037a/24)	lāyık ve münāsib			
bābil: (225a/07)	arż-ı bağıdādda bir 'azīm şehir adı			Akadca
bābū: (297a/31)	şekl		ejeḡ	
bābūne: (313b/22)	pāpādyā çiçeği, koyungözi çiçeği	bābunc, uḡhuvān		Arapça
bābūnec: (051a/13)	pāpādyā çiçeği, koyun gözi	uḡhuvān	pābūne	Arapça
bābzen: (255a/15)	kebāb demiri	sūflī		
bāc: (051a/15)	'öşr		bāj	
bāc-dār: (090b/28)	bāc alıcı.			
bād: (066b/23)	olsun demek, fūrs aylarınūñ yigirmi ikinci günü, yıl	rīḡ		
bādā: (009a/31)	olsun demek			
bādā-āble: (314a/24)	kızıl behağ	ḡamīkā ve ḡamāḡ		
bād-ā-bād: (066b/29)	ne olursa olsun demek			
bād-āfreh: (314a/14)	bir otdur aşnān gibi ki esbābı anuñla yur, bir otdur ki ḡafaḡān 'illetine nāfi' dūr, yelpez	mervaḡa		
bād-āhenc: (051a/21)	yil giricek pencere		bāh-henc, bād-ḡavn, bād-ḡared, bād-ḡar	
bādām: (237a/21)	ma' rūf mīve, duzaḡıla demek, ben olayın demek			
bādāme: (314a/21)	gügül ibrişimi		pīle	
bādām-tere: (314a/21)	feslegen			
bād-āver: (091a/20)	yelegim yir, yilpeze,		bād-āverde, bād-	

	yaylak, bir dikenlü ot		āverd	
bād-āverd: (066b/30)	bir dikenlü ot			
bād-āverde: (314a/22)	yelegim yir, yaylak, yelpeze, çağır diken			
bād-āvle: (314a/26)	bād-āverde			
bād-bār: (091a/21)	yilpeze	mervaḥa		
bād-bāz: (127a/14)	yilpeze	mervaḥa, müyesser	bād-āver	
bād-bere: (314a/27)	ağırşak, çok söyleyici, af, gūzāf urucu		bād-rise, bād- rese	
bād-bersen: (255a/26)	şabā yili.			
bād-bezān: (255a/24)	eser yil		bād-ı vezān	
bād-bizen: (255b/01)	yilpeze	mīrvaḥa	bād-bār	
bād-bür: (091a/22)	avurdı yillü kimesne, pırlağuç, yonga, hafif olan nesne		bād-ı şabā, terāşe	
bād-bürüt: (037a/30)	aşılız, mühmelāt söyleyen kimesne.	mütekebbir		
bād-dijenām: (237a/24)	qara ev degenegi		bād-dijnām, surḥ-bād	
bād-dijnām: (237a/23)	yil hastalığı, ısrığı	zenbibe, ḥamrehe.		
bād-dişnām: (237a/25)	bād-dijnām		pādiz	
bāde: (314b/26)	süci, toli şagraq.		mey	
bād-efrāh: (314a/06)	cezā-yı şer, ‘uqūbet			
bād-efrāş: (168a/31)	pādāş			
bād-efzā: (009b/01)	cezā-yı şerr	‘uqūbet		
bāder: (091a/28)	fürs aylarınıñ yigirmi toqızınıcı günü.			
bāderü: (297b/02)	büyān balı, oğul otı, tere-i ḥorāsānī, yarpuz, ma‘danūs	ḥavk	bāderüc	
bād-fer: (091b/20)	pırlağuç, avurdı yillü kimesne		bād-ber, bād-sār	
bād-ferd: (067a/10)	pırlağuç, āvurdı yillü kişi	ḥuzrūf		
bād-fere: (314b/20)	elinden iş gelmeyüp esüp şavuran kimesne	rişvet		
bād-ferreh: (314b/22)	pırlağuç		bād-ferd	
bādferü: (297b/09)	pırlağuç, āvurdı yillü kimesne		bād-fere	
bād-fervedin: (255b/04)	debür yili			
bādfet: (037a/30)	ol ağaçlar ki yil esdikçe ḥoş rāyihalar zāhir olur.			
bād-für: (091b/21)	didügin tutmaz kişi.			
bād-gāh: (314b/24)	qadem-gāh	müsterāḥ	āb-rīz	
bādgāne: (314b/23)	dīvārlarda olan küçük pencere.			
bād-ğar: (091b/18)	yay evi		bād-ğard	
bād-ğard: (067a/08)	penceresi çok yay evi		bād-ğar	
bādğarü: (297b/09)	penceresi çok yaz evi		bād-ğar, bād- ğard	

bād-genc: (051a/24)	ķūlunç marađı, depe ´illeti.		bād-gend, bād- genī	
bād-gir: (091b/21)	ķaşırġa		gird-bād, bād- gird	
bād-gir: (091b/23)	yil girmek içün yūce yapılan yir, yilli yaz evi		bād-henc, bād- ġar	
bād-gird: (067a/12)	ķaşırġa	zevba´at		
bād-ġan: (255a/27)	yil girecek pencere, yaylak, hūmā ķuşı		bād-gīr	
bād-ġār: (091a/25)	ķavluç, pencere, baķacak yir, hūmā ķuşı, yil geçecek pencere		debe-ġāye, bād- ġāye, ġūzer-ġāh- ı āb, bād-ġān	
bād-ġāye: (314a/29)	ķavluç		debe-ġāye	
bād-hinc: (051a/25)	yillik		bād-āhenc	
bād-ı berīn: (255a/23)	şabā yili.			
bād-ı maşrıķ: (190b/09)	ġūn toġusından esen yil.			
bādīd: (067a/14)	āşikāre		pedīd	
bādījbām: (237a/31)	ķara ev degenegi		bād-dijnām	
bādīncān: (255b/05)	badīlcān			Arapça
bādīngān: (255b/06)	bādīncān.			Arapça
bādīr: (091b/25)	ġatıl aġacı, ōnėġū direk			Arapça
bādīşnām: (237a/25)	cūzzām marađından bir nev´		bād-dīşnām	
bādīyān: (255a/21)	gemi yelkeni, ķaftān ve ġōnlek yaķası, şıġırtmaç	şurā´		
bādīyān: (255b/06)	turaķ otı	rāziyānc	rāziyāne, şebit	
bādīye: (315a/04)	baťiye, dīvāre řayaķ olan aġaç	berīyye, beyābān		Arapça
bād-kend: (067a/13)	ķūlunç marađı, debe ´illeti		debe-ġāye	
bād-kende: (314b/25)	ķavluç		debe	
bād-pā: (009b/03)	yōrūk at		pād-pāy	
bād-pere: (314a/26)	yonķa		terāşe	
bād-pesīn: (255a/26)	faķ şonraġı		bāz-pesīn	
bād-peymā: (009b/04)	hevā vū heves yolında yilen			
bād-peze: (314a/29)	yelpeze	mervaġa	bād-rīye, bādeye	
bād-pīc: (051a/17)	şalıncak, oġlancuķlar oynamaġıūn beşik ūġūrmegінде aşduķları		şāġ-benc, kevācū, ġancil	
bād-pūr: (091a/25)	pırlaġuç.			
bād-rām: (237a/27)	uşşı gitmiş	bāťıl	hediyān	
bādre: (314b/04)	i tonı, i tonı paçası	dīşār		
bādre: (237a/27)	Uşşı gitmiş	hezeyān	bī-hūde	
bādre: (314a/31)	bādre nbūye.			
bādre nbū: (297b/02)	eşmek.			
bādre nbūye: (314a/30)	ķovan otı.		bādre nbūye, bādre nb, bādre nbūye	
bādre ncūye: (314b/01)	yarpuz, yaġlu tere.			
bād-reng: (195b/15)	şinġiyār, oġul otı, turunc		ereng	

bādrengbū: (297b/01)	oğul otl			
bādrese: (314a/28)	ağırşak.			
bād-rīh: (314b/06)	çakır diken, ağırşak, pırlağuç			
bād-rīse: (314b/08)	ağırşak.			
bādrīye: (314b/07)	pırlağuç, ağırşak			
bād-rūc: (051a/22)	buyan balı, oğul otl, yarpuz.		terre-i ḥorāsānī, bād-rū	
bādrūce: (314b/02)	her gün giyilecek kaftān.			
bādrūk: (195b/19)	buyan balı	bādrūc	terre-i ḥorāsānī	
bādrūye: (314b/05)	buyan balı, oğul otl, yarpuz, maʿdanūs		bādrū	
bād-rūze: (314b/03)	bkz. bādrūce		bādrūce, peyveste, bād- rūze	
bād-ser: (091b/18)	pād-sār.			
bād-şurta: (314b/18)	muvāfiq yıl, poyraz		bād-ı şimāl	Far+Ar.
bādūze: (314b/25)	bādrūze			
bādvān: (255a/23)	bādiyān.			
bādvāz: (127a/15)	pābūç			
bādyāne: (315a/03)	turağ otl		rāzyāne, şepet	
bādyār: (091b/24)	öğrenmiş toğan		rāziyāne	
bād-zen: (255b/03)	yilpeze		bād-bīzen	
bād-zenbūye: (314b/09)	ķovan arısı, ķovan otl.			
bād-zīn: (255b/04)	şabā yili		bād-berīn	
bādzū: (297b/08)	maʿdanūs.			
bā-efrāh: (313b/21)	bir otdur ki ḥafaķān ʿilletine nāfiʿdür.			
bāf-dām: (237b/05)	encām			
bāf-dem: (237b/06)	bāf-dām			
bāfend: (067b/02)	culha		bāfende	
bāfende: (316a/22)	toķuyıcı	nessāc		
bāfte: (316a/22)	örilmiş ve toķınmış.			
bāğ: (182b/19)	teferrūc-gāh, şu üzerinde yürür bir ḥayvāncuķ			
bağal: (225b/19)	ķoltuķ	ıbıķ		Arapça
bağaltāķ: (190b/15)	tegele kaftān.			
bağand: (068b/31)	cüst ü cū.			
bāğard: (067a/30)	yay evi		bād-ğard	
bāğ-bān: (256a/02)	bağ bekçisi.			
bāğçe: (316a/16)	bāğcuğaz			
bağdād: (068b/28)	ʿıraq-ı ʿarabūn taht-gāhı			
bā-genc: (051a/31)	ķavluc		debe	
bağlān: (258b/06)	belḥ lūgatinde tevābīʿ			
bağltaķ: (190b/17)	bağaltāķ			
bāğüre: (316a/24)	turfanda.			
bāḥ: (061a/07)	yaraşıklık, geçmez altun ve gūmiş, ilçi	nāsere, ķāşid	zībāyī, dūn- himmet	

bağ bağ: (061a/16)	zihî zihî, nîkâ nîkâ, hoşâ hoşâ demek			
bağ: (061a/16)	zihî, hoş			
bâhâ: (010a/01)	aşlar			
bağc: (051b/06)	inlü, yaşşı, yügrük, şıklımış ve yoğrılmış ve tekerlenmek	‘arîz	zâc-i siyâh, reng-hây-ı sefid	
bağce: (317a/07)	demürbokı		bağced	
bağced: (067b/28)	demür bokı		rîm-i âhen	
bağcür: (093a/11)	bahtür.			
bağçec: (051b/10)	ayağla başılıp yaşşılanmış ve şıklımış nesne			
bâhe: (316b/19)	deryâ, şol büyük şu ki geçit virmeye, büyük at.			
bâhe-zen: (255a/20)	bâhte-zen.			
bağır: (093a/12)	busu yiri	kemîn		
bâhiye-zen: (255a/20)	bâhte-zen.			
bağiz: (127b/16)	puşu yiri			
bâhize-zen: (255a/20)	bâhte-zen.			
bağkele: (317a/09)	çetiñ koz.			
bağkelün: (256b/17)	çetiñ koz, kedi otı			
bağkelyün: (256b/18)	bağkelün			
bağle: (317a/09)	bağla, semiz otı	riclet		
bağlekün: (256b/18)	çetiñ koz			
bağnû: (298a/11)	bahtû.			
bağnûh: (317a/11)	yıldırım, gök gürlmek.		bağnûne.	
bağnûne: (317a/10)	yıldırım, gök gürlmek, ügey ata, iti âvâz.	ra‘d, berç		
bağnûye: (317a/11)	bağnûne.			
bağs: (158b/26)	az, azcık, ğamdan ve ğuşşadan ve belâdan müteğayyir olmuş, ğuşşadan ve belâdan țaralğanmak ve yürek yanmak ve müteğayyir olmak ve şararmak.	nâķış, ķalil	kem kerdem, çizi bî-ķıymet	
bağsân: (256b/17)	eriyici ve eksilici.			
bâhse-zen: (255a/19)	bâhte-zen.			
bağsüde: (317a/08)	pencelenmiş.			
bağş: (168b/15)	borc, yaşşılanmış nesne, ulu	ħişşe, naşib, deyn, ‘aziz, muħteşem		
bağşâyende: (317a/08)	rahmân			
bağşâyış: (168b/19)	esirgeyiş, ‘afv idiş			
bağşâyış-ger: (093a/11)	rahîm			
bağşış: (168b/20)	bağşış.	‘aťa	bağşîden	
bağt: (037b/15)	devlet, dede	ťali‘, cedd		
bağt-âver: (093a/10)	bağtlu, devletlü			
bağte: (317a/06)	büyük kıuzı, kıatı ħ‘âr			
bağtek: (196a/30)	bağt lafzınıñ taşğiri		ťali‘-i şüm	

bāhter: (090b/28)	maşrık veya mağrib			
bāhte-zen: (255a/19)	mühre-i dīvār yapıcı.			
bahtgāv: (317a/06)	yeynilik		ḥiffet	
bahtiyār: (093a/11)	baht-āver.			
bahtū: (298a/09)	gök gürlemek, yıldırım, ügey ata	ra´d, şā´iқа	baḥşū, baḥnūya, baḥnūh, bānū, peder-i ender	
bahtūr: (093a/10)	gök gürilmek, yıldırım	ra´d, berķ, şā´iқа		
bāhū: (297b/30)	çübānlaruñ ve ba´zı misāfirleruñ ellerinde götürdükleri ´aşā.			
bā-ḥūst: (037a/27)	ayağıla döğilmiş ve ayağ altında қalmış nesne, ayağı bağlu	´āciz	dermānde	
baḥye: (317a/11)	nigende, çimdik.		ğarre-zih, çizī	
bājemī: (376a/22)	oyun	lu´b		
bājerd: (067a/22)	қаşenī bārzed			
bāj-gīr: (092a/29)	´öşr ve ḥarāc alıcı		pāz-dār	
bāj-gūne: (315b/23)	ters, başı aşāğa ve girūsine	´aks		
bāj-pere: (315b/22)	yarasa	ṭuvāt	çer-hevāz	
bājuḥ: (061a/08)	cevāb		bāzuḥ, pāsuḥ	
bāk: (196a/04)	eymenmek	ḥavf	ters ü bīm bāşed, bāk	
baқam: (238a/30)	ma´rūf kızıl ađaç			Arapça
bāk-bāz: (127b/06)	eyü nazarlu.			
bāқıl: (225a/10)	bir kimesne adı			
bāқlā: (009b/12)	baқla	қūl		Arapça
baқyār: (094b/29)	siyāh kilim			
bāl: (225a/12)	қol, gergedan, қanat, қanat çelegi, қol başı, boy bosun, bürçek	cenāḥ, hevā, işvā, қalb, ḥāl	bāzū, şehper, dil, kār	
bālā: (009b/13)	boy, yüce, yukarı, depe	қamet, ´ālī, fevķ, ´umķ	feryād	
bāl-ā-bāl: (225a/26)	berk	muḥkem		
bālān: (256a/06)	tīr-ḥāne, dehliz		bālān-ı enderūnī	
bālānī: (376a/26)	baş örtisi.			
bālās: (158b/20)	ḥayrān	vālih		
bālā-ter: (092b/11)	yücerak		berter	
bālā-terīn: (256a/05)	bundan yukarurak.			
bālāy: (376a/26)	boy, yukaru, yüce, depe	қāmet, fevķ, ´ālā	feryād	
bālīn: (256a/12)	yaşduķ, baş ucu.			
bālīş: (168b/07)	yaşdıķ.			
bālīşce: (316a/27)	ir yaşduğı.			
bālīş-çermīn: (256a/10)	şahıtiyān yaşduğ.			
bālīşt: (037b/05)	yaşdıķ	muḥadde		
bālīş-tekye: (316a/26)	dīvār yaşduğı			
bālīz-bān: (256a/11)	būstāncı, bađcı.			
bālī-zīn: (256a/12)	bāl-zīn			

bālū: (297b/27)	kirās, alu balu			
bālūğ: (182b/21)	boynuzdan bir kadeh			
bālūğ: (182b/23)	bālūğ			
bālūş: (168b/10)	büt, çörek, kâfûruñ mağşûşı	şanem		
bālzin: (256a/09)	eyerüñ depengüsi			
bām: (237b/08)	şam üsti, şudağ, üst, şam üstü, renk	şağ, şabāğ, fecr, fevğ, levn		
bāmdād: (067b/09)	irteye qarib	şabāğ, fecr		
bām-dādān: (256a/18)	şubğ-ı şādık			
bām-gāh: (316b/12)	irte vağti	şabāğ		
bām-sütün: (256a/21)	direk üzerinde olan çardāk			
bāmün: (256a/22)	muğannes ve ħiz oğlan			
bān: (256a/22)	sorğun ağacı, ilğun ağacı, at	ħāfız, zābiğ, ħirāset	ħāne	
bāne: (316b/13)	kaşık kılı	‘ānet		
bānefs: (168b/12)	benevş didükleri ağaç, kulğan ağacı			
bā-nevā: (009b/31)	bay, naşiblü, āvāzlu, cenglü	ğanī	gedā-bānū	
bāng-ı mü’ezzin: (256a/28)	ün urıcı.	mü’ezzin		Far.+Ar.
bāng-ı namāz: (127b/09)	ezān.			
bān-keş: (168b/14)	ötegen gügercin.			
bānmüşk: (196a/22)	beneviş ağacı			
bānū: (297b/30)	ħātün, kadın			
bā-pāyān: (255a/17)	develer, kışa, nihāyetlü nesne.		kūtāh	
bār: (091b/27)	ince, incelmiş nesne, yük, ulu, ağaçda biten yemiş, yol	ħaml, ‘azīm, merre, şavğ, şarık, mecāl	bārık, büzürg	
bār u bengāh (315a/23)	yük yap, ağık	‘atf	bārünbe	
bārā: (009b/07)	ħaşir.			
bārāc: (051a/25)	ebe	ğābile	āverde	
bārāğüş: (168b/01)	bir kucağ miğdārı demek			
bārān: (255b/08)	yağmur.			
bārān-ber: (092a/14)	fā’ideli yağmur.			
bārāne: (315a/07)	oğul oti, yarpuz, yağlu tere, ev mertegi		bāderū, bārname	
bārān-gir: (092a/15)	alacık			
bārān-güriz: (127a/16)	alacık, yağmurdan şaklanacak yir.			
bārānī: (375a/31)	yağmurluk.			
bārān-şitāb: (028b/26)	yağma, nakli yağmur.			
bārbed: (067a/15)	ħusrev-i pervizüñ üstād-ı cihān muṭribı, çalıcı			
bārber: (092a/17)	gök çiçegi	ħamül		
bārber-dār: (092a/16)	yük götürici.			
barbeğ: (181b/22)	ğopuz			

bārdān: (255b/13)	yük yap, kap kaçak koyacak nesne, evde yük yığılacak yir.	ebu'ş-şehī		
bār-dār: (092a/17)	yüklü 'avrat	hāmīle		
bārdū: (297b/11)	bādrū			
bāre: (315a/28)	huşuşıla, haqqıla, eyü at, bulut, kappan, terāzū diki, silāh	zāt, kerre, rüşvet, destür, harış, mūla	ebr	
bāred: (067a/18)	borc		bārū	
bāregī: (375b/28)	eyü at, bār-gīr at, eyülü ve yavuzlu yük tavārī		yek-bāregī	
bārek: (195b/20)	ince ve yufka	raķīk	bārīk	
bārembūy: (376a/14)	feslegen	reyhān		
bārende: (315a/22)	yağıcı			
bārendegī: (376a/14)	ķay, yağış			
bāreng: (195b/22)	oğlancuklar gögsine bağladuķları yarlıķ.			
bārenkebūy: (376a/15)	ayva dene			
barģ: (182b/24)	şu bendi, şular kenārımuñ yarı, ırmaķ ağı, şu üzerinde olur bir cānvercik, uzak	ra´	pezģāb	
bār-gāh: (315a/10)	düzen, çadır ve kapu öñi	meretebe	ber-gāh, bār-geh, dīvān-hāne	
barģasme: (317b/28)	ķurbađa yoşunu.			
bār-geh: (315a/22)	bār-gāh.			
bārgīn: (255b/15)	yağmur şuyı iregin yir, ķoķar şu	ħabbe	sergīn, kirdān	
bār-gīr: (092a/19)	yük tavārī ve yük tıtcı, yüklü, bir nev´ at		bāregī	
barģ: (061a/17)	biraz, yir evi	behre, naşīb	kōşķ-i kāģ	
bār-ģāne: (315a/08)	yük yap koyacak, çadır ve āģır, esbābı koyacak yir	ģayme	sāyis-ģāne	
bār-ģīme: (315a/09)	´oşr ve bāc alacak yir.			
bār-ģudā: (009b/08)	mevlā		bār-ģudāy	
bār-ģudāy: (375b/01)	ey ulu tengri	mevlā		
bārī: (376a/16)	ģālīķ			
bārīde: (315b/20)	ķay, yağış			
bārīdegī: (376a/21)	yağış		bārandegī	
bārīk: (195b/22)	ince, incelmış nesne	raķīk		
bār-ķeş: (168b/02)	yük çekici, ħamūl ve ħalīm kimesne			
bār-nāme: (315a/23)	ģük-m-i pādīşāģi, destür	ķā´ide, ķānūn		
bār-nekbūye: (315a/22)	bād-rū			
bār-pār: (092a/16)	kerre, yimiş, yük, çiçek, çıķmaz şoķāķ.	ģişār	bār-gīr	
bārsā: (009b/10)	ivek iş.			
bār-sālār: (092a/18)	ķāfile başı.			
bār-senc: (051a/26)	yük tartıcı		perseng, bār- sencen	
bār-sencin: (255b/14)	yük tartıcı		perseng, bār- senc	

bārşek: (195b/20)	‘izzetlü			
barşala: (317b/28)	dülbend börgi, kalpak, kızıl taqye.			
barşil: (225b/12)	dülbend börki, kalpak, kızıl taqye.			
bartiyye: (317b/28)	bir şehr adı			
bārū: (297b/12)	burc	hişār		
bārūbehne: (315a/26)	bārūçe			
bārūçe: (315a/25)	balçık ve toprak taşıyacak nesne.			
bā-rūze: (315a/27)	her gün giyilen ton		bād-rūçe	
bāsāht: (037b/04)	düzilmiş, hāzır olmuş	müheyyā		
bāsaht: (037b/05)	bāsāht			
bāsāmān: (255b/26)	şālih ve şābır kişi.			
bāsāmāni: (376a/22)	şālihlik.			
bāsere: (316a/04)	ekinlik, tevārīh-güzeşte söyleyici		bāstere	
bāsīh: (061a/13)	kırlağuç kuşu	huṭṭāf		
bāsīlik: (190b/10)	yürek tamarı			
bāşkaq: (190b/09)	h̄ārezm lügatinde şahne, nā’ib			
bāstire: (316a/03)	tevārīh-güzeşte söyleyici, ekinlik		bāstere, bāseze, kişt-zār	
bāş: (168b/03)	ol demek	kün		
bāşed: (067a/30)	ola demek			
bāşek: (196a/14)	eyer yaşduğı, depingi		bālišçe	
bāşgū: (297b/20)	oldu, it ki olsun demek, tut			
bāş-gūn: (255b/31)	tersine demek		bāz-gūne.	
başīh: (061a/23)	çığıt, şiş	kelef		
bā-şomā: (009b/12)	sizūnle demek			
bāşū: (297b/23)	çübānlar ba’zı misāfirler götürdükleri yoğun ‘aşā		bāhū	
bātāt: (037a/26)	berāber	mūsāvī, muqābil		
bāteb: (028b/25)	lāyık			
bātet: (037a/27)	lāyık		bābet	
bā-to: (297a/31)	senūnle demek			
baṭ-ābī: (376b/29)	ördek	baṭ	murğ-āb	Ar.+Far.
baṭlamyūs: (159b/28)	yūnān dilince mīr-i büzürg demek			Yunanca
bā-ū: (297a/25)	anuñla demek			
bāve: (316b/14)	mīve, tarvende, aş, olsun demek	cimā’		
bāver: (092b/14)	utanmaq, esirgemek	taşdıq	rāst-gū	
bāverci: (376a/31)	lisān-ı h̄ārezmde h̄ān-sālār, inaṭ		bāverī, bāvercī	Far+Tr.
bāvusnī: (376b/02)	ol ‘avratdur ki erinūñ bir oğlanlı bir ‘avratı dağı ola.			
bāyā: (010a/02)	niçeye ve niçe demek			
bayāt: (038a/26)	qayğı, giçelemiş nesne, allahu te’ālānuñ celli celālehu ismi		ğam, ğuşşa	Türkçe

bāyed: (067b/18)	gerek			
bayrak: (190b/20)	bayrak			Türkçe
bāz: (127a/17)	toğan, girü, yine, kulaç, bâg, kol		bāzū	
bāzār: (092a/22)	alışviriş olan yir, şatu	bī'at		Latince
bāzār-gāh: (315b/21)	bāzār yiri.			
bāzbān: (255b/22)	toğancı, gemi yelkeni		bād-bān	
bāz-bār: (092a/31)	toğancı, bağ oñarıcı		bāz-dār	
bāz-būr: (092a/31)	zinetlü, tekrār			
bāz-dār: (092a/26)	toğancı			
bāz-dāşt: (037b/02)	men' idici.			
bāzegi: (376a/21)	delüce toğan.			
bāzereng: (195b/24)	oğlançuklar gögsine bağladuıkları yarlık		bāreng	
bāzfet: (037b/03)	bkz. bādfet		bādfet	
bazg: (182b/30)	şu bendi, kurbağa, seme, kurbağa yoşunu.	đifda'		
bāz-genc: (051a/28)	külunç' illeti.			
bāz-gir: (092a/28)	ezdehā kuyruğı.			
bāzgün: (255b/24)	tersine ve başı aşığa ve girüsine dimek			
bāz-güdār: (092a/27)	kīne gelici	muvāfiķ		
bāz-ḥāst: (037b/01)	kıyāfet göni.			
bāz-ḥiz: (127b/05)	kıyāmet günü		bāz-ḥāst	
bāz-ḥord: (067a/20)	nā-gāh şataşmak		düçār	
bāz-ı sefid: (067a/23)	aķ çakır, toyğun	zurraķ		
bāzic: (051a/29)	sā'at ve gicede birez, sigil, oğlançuklar beşiginde aşılan boncuķ, oyun	lu'b	bāziçe	
bāziçe: (315b/29)	oyuncaķ	nāziklik	ḥurde	
bāzi-dār: (092a/26)	bāz-dār.			
bāzi-ger: (092a/30)	oyuncı.			
bāzinc: (051a/31)	bāzic.			
bāzirgān: (255b/23)	tācir		bāzārgān	
bāz-lenc: (051a/29)	beşik çenberi.			
bāzrū: (297b/16)	gündeye giyilen kaftān.			
bāzū: (297b/16)	kol, kulaç, dīvār şıvası.	'ağud, kuvvet		
bāzū-bend: (067a/29)	heykel	dutluc, dumluc, mi'fed		
bāzuḥ: (061a/08)	āvāz.			
bāzvān: (255b/26)	ḥab.			
bāzyām: (237b/03)	toğancı			
bebek: (196a/24)	göz bebegi		merdüm-i çeşm	Türkçe
bebr: (092b/25)	hindüstānda ve ḥabeşde olur bir gāyetde kuvvetlü yırtıcı meşhūr cānver, rūstem-i zālūñ ceng güninde giydügi geyimūñ			

	adı			
bebr-beyān: (256b/05)	peleng derisinden bir haftān		cüst ü çāpük	
bebür: (092b/30)	tedbīr			
bec: (051b/01)	avurduñ iç yūzi, ağız içi.			
beççeğin: (256b/16)	yavrılar, oğlancuqlar.			
beçe: (317a/03)	her canludan toğan küçücük			
beçe-berdāšte: (317a/05)	yirden götürülmüş oqlan.			
beçiçe: (317a/04)	oğlancuqlar avutmağıçün ve çobānlar koyun ve keçi kığırır iken söyledükleri söz.			
beçkele: (317a/02)	muħkem bardağ		kūze-i saħt	
beçmürde: (317a/03)	solmuş		pejmürde	
bed: (067b/30)	yavuz, yaramaz	şerrīr, dey		
bedā: (010a/11)	fuħş, şer'e muħālif söz.			
bedahş: (168b/21)	bir vilāyet adıdur			
bed-āhter: (093a/15)	yavuz tāli'lü	meşüm		
bed-āhüş: (168b/21)	bedahş.			
be-dān: (256b/19)	aña dimek, anuñıla dimek olur.			
bed-ārām: (238a/03)	tevsen hayvān		ped-rām	
bedāz: (127b/15)	ögendire			
bed-baħt: (037b/15)	devletsiz, tali'süz.			
bedbāz: (127b/20)	yavuz işlü		bed-kār	
bed-dil: (225a/31)	yaramaz gönüllü, qorqağ olan kimesne.			
bede: (317a/25)	ağça kavağ ağacı			
bed-endiş: (168b/21)	yaramaz fikürlü.			
be-der: (093a/13)	ħāric			
be-deryā-der: (093a/14)	deñiz içinde dimek			
bedest: (037b/17)	qarış	şibr		
bedfüz: (127b/19)	naşīblü kişi, ağız çevresi.			
bed-gerdām: (238a/07)	yaramaz işlü.			
bed-ħāh: (317a/12)	yavuz şanicı	ħāsīd	düşmen	
bed-ħū: (298a/12)	yaramaz ħūlı olan.	ħusūd		
bed-hüş: (168b/28)	delü		dīvāne	
bed-i āsyā: (010a/11)	degirmen qanadı ve perresi			
bedī: (376b/05)	yaramazluğ.			
bedīd: (068a/05)	bellü		āşikārā	
bedihā: (010a/12)	yaramazlıqlar.			
bedīn: (256b/25)	buña dimek			
bed-kār: (093a/17)	yavuz işlü	müfsīd		
bed-kend: (068a/03)	rişvet			
bed-kiniş: (168b/23)	yaramaz ħūylu		bed-girdār	
bed-kış: (168b/25)	bī-mezheb, bī-dīn, bī-			

	şefkat.			
bed-nijād: (068a/04)	bî-māye, bî-aşl, atası ‘arabî ve anası türki at.			
bed-peder: (093a/12)	ügey ata.			
bed-pušt: (037b/16)	tevsen at, katır			
bedraqa: (317a/13)	h̄āris, sā‘at gözleyici			
bed-rām: (238a/04)	tevsen at.			
bedrān: (256b/22)	rīvās gibi bir ot			
bedre: (317a/21)	on biñ dirhem, on iki biñ dirhem			
bedrev: (298a/12)	semer atı.			
bedrūş: (168b/22)	kāfir ile ehl-i islām beyninde olan der-bend, ümmid	şağr		
bedrūšt: (037b/16)	kāfir ile müslümānlar arasında olan der-bend, ümīd	şağr		
bed-sigāl: (225b/03)	yaramaz şanıncı.			
bed-süvār: (093a/16)	esb-i tevsen, at üzerinde oturı bilmez kimesne.			
bed-ter: (093a/16)	yaramazraq.			
bedū: (298a/12)	evvel			
bedūş: (168b/26)	ümīd, ricā, emel			
be-dürūd: (067b/31)	esenlik	selām, vedā‘		
bedvāz: (127b/21)	qarārgāh			
bed-zehre: (317a/23)	qorqaq		bed-dil	
befc: (052a/01)	söylerken ağızdan salyarı aқан kimesne.			
befham: (238a/26)	çok, nişār olınan akçe ve şeker ve qurı üzümü havāda iken tütmağıçün olınan ālet, şaçılan nişār	keşir	bisyār	
befre: (318b/29)	bkz. beftere.			
beftenc: (051b/30)	bāğ ve bostānlarda olan kızıl veya siyāh bir cins yıldandır.			
beftere: (318b/28)	küci, defe			
beftere: (376b/28)	küci, defe			
beğā: (010a/29)	rūspī ‘avrat, muhannes oğlan.			
beğāh: (318b/30)	şubh vakti, erken			
beğānūs: (159b/29)	eşkün at			
beğānūs: (169a/23)	eşkün at.			
beğāre: (318b/28)	çiven			
beğāz: (128a/17)	kefşerler qalib arasına qoduqları çivi, kışdırğı.			
begge: (319a/04)	bkz. be-gāh			
beğir: (094b/31)	hıyārşenbe.			
begmāz: (128a/23)	süci, yüce, hürmā şarābı	gālib	şarāb	
begselek: (197a/27)	gürbüz			

begüväre: (319a/01)	bkz. bekere.			
begyâz: (128a/19)	şâkirdâne			
behâ: (010b/02)	Қıymet, miқdâr, güzellik, güzel olmak, yaraşık ile hû eylemek, bir nesne ile üns tutmak			
be-ḥab-ı püyeng: (196a/29)	uyhuda ḥorlamak			
behaḥ: (190b/17)	a' zâda kızıl ve akraḥ noḡtalar			
behâr: (095a/08)	yaz, tab-ḥâne adı	rebi'		
behârân: (259a/01)	yaz günleri, papadya çiçeği, öküzgözi çiçeği, kilisiyâ.			
behârend: (067b/27)	zindelik.			
behbür: (095a/28)	eyü adlu dimek			
behe: (320a/25)	ege			
behek: (197a/31)	kızılraḥ, aḡ noḡtalar			
be-hem: (238b/16)	bile dimek	ma'		
be-ḥired: (067b/28)	uşlu, tedbirlü	'âḡil		
behik: (190b/19)	yigrek			
behişt: (038a/26)	cennet.			
behkene: (320a/14)	zen-i niḡû.			
behl: (225b/23)	ḥadem, ḥaşem.			
behle: (320a/12)	destvâne			
behmân: (259a/25)	zâ'id ve ḥaşv vâқи' olan 'ibâret			
behmen: (259a/28)	târîḡ-i fürs-i ḡadîmden ve târîḡ-i celâlîden bir ay			
behmenâ: (010b/04)	behmen-i ebyaḡ, behmen-i aḡmer			
behmencene: (320a/19)	bkz. behmençe.			
behmençe: (320a/15)	orta ḡış ayı			
behmetân: (259a/28)	kızıl ve aḡ süsen			
behmi: (377b/16)	birez, çetik otı			
be-ḡodî ḡod: (067b/29)	kendüligi ile ve başka kendü dimek			
beh-pey: (377a/06)	be-pây			
behr: (095a/21)	ötüri dimek, ay ve yıldız şu'lesi, bay kişi	ḡişse		
behrâm: (238b/04)	mirrîḡ adlu yıldız			
behre: (320a/01)	ulu, denk	naşîb.	baḡş	
behregi: (377a/12)	baylık	ra'nâ		
behrem: (238b/16)	âspür didükleri ot.			
behremân: (259a/02)	âbdâr u naḡşlu ince ḡarîr, âspür didükleri ot		yâḡût-ı surḡ	
behre-mend: (069a/15)	naşîblü			
beḡû: (298b/04)	ḡaḡḡâk-ı bî-bâk zamânında cümleden biri			
behvâkâ: (010b/06)	a'lâm-ı ricâldendür.			İbranice

bejek: (196b/29)	pāzū	silğ		
bejğam: (238a/17)	ğurt dikenı	afāğiyā		
bejvāk: (196b/29)	yanğı	şadā	āvāz	
bejvīn: (258a/25)	bir nev' yufğa kemğā, bir nev' yüce kemğā			
bekāne: (318b/30)	esterme.			
beğas: (159b/31)	dırağt-ı şımşād.			
bekāz: (128a/19)	içinde koyunlar kışlar ve kārbanlar şığınur			
bekere: (319a/01)	mağara			
be-ki: (319a/06)	kime demek			
be-kītā: (010a/29)	ekābir ve ru' ūsā-yı kavm			
bekke: (319a/02)	şinlik ve ır, mekke-i mūkerremenūñ adı		sūrūd	Arapça
bekrevī: (376b/30)	bikrī	fāsığ	mūdmin-i ħamr	
bekter: (094b/29)	tuğga	miğfer		
belācūr: (094b/31)	ğara şığır			
belāde: (319a/06)	fuğuş-kār	mūfsid	bīhūde	
belājūr: (094b/31)	bkz. belācūr.			
belā': (010a/30)	mekrūh yetiğdürmek.			
belāye: (319a/10)	ğahbe, bī-şerm, devletsiz, azğun, sögek		nā-gāh	
belbel: (225b/21)	büyük ħadeğ.			
belbūs: (160a/01)	yaban şoğanı ve şarımsağı			
belek: (197a/16)	yarağ, yaprağ.	'ağā	pīşkeş, bağşış.	
belencāsf: (186b/28)	bkz. berencāsf.			
belendīn: (258b/11)	ğapu pervāzı			
belesān: (258b/09)	mışr nāğıyesinde biter bir ağaç			
belğam: (238a/31)	şapan	felāğan		
belī: (376b/31)	eyledür demek	tağdığ	ārī	
belīle: (319a/25)	hindden gelür bir mu'teber edviye			
belğıyā: (010a/31)	vilāyet-i küffārda bir şehr adı			
belmā: (010a/31)	ğaba olan nesne			
belme: (319a/12)	terāzū keffesi, eñse.			
belsān: (258b/09)	toğmı mercümege beğzer bir otdur.			
belüc: (052a/02)	türkmenden bir ħavm			
belüz: (128a/26)	pīşkir		dest-māl	
belvāze: (319a/14)	dīvārdan taşra çıkan mertek ucı.			
bem: (238a/31)	yoğun āvāz			
be-men: (258b/12)	bağa ve benimçün ve benimile demek			
benām: (238b/04)	ulu ve nişānlu			
benāmized: (069a/02)	ğurbān olayın demek			
benānc: (052a/05)	bir kişinūñ nikāğında olan iki 'avrat, elenci, ħuma	zırre		
benārenc: (052a/04)	çübān.			

benāsib: (029a/11)	şakızlık ağacının yemişi, cedene, meneviş	hayyetü'l-ḥazerā'		
benāsīb: (029a/12)	bkz. benāsib.			
benāt-kehīn: (258b/13)	heftū-reng-i şağīr.			
benāt-mehīn: (258b/14)	heftū-reng-i kebīr.			
benc: (052a/09)	bākūrī didükleri ot, esrār	ḥaşış		
bencāl: (225b/23)	bkz. pencāl.			
bend: (069a/06)	bağ, a'zānuñ eñ yirleri, düğüm, buğağu, boğun, şu bendi	qayd, ḥile	rīv	
bend-āb: (029a/12)	ova, eñ yiri	cezīre, mufaşşal		
bendāq: (190b/17)	qalender tācı			
bend-dest: (038a/24)	bilek		zend	
bende: (319b/19)	qul, yağlu	'abd		
bendene: (319b/17)	ilik düğmesi			
bender-gāh: (319b/15)	uğraq yiri, liman			
benderüg: (183a/04)	ol seddür ki ırmaqlar içinde bağlayup arq çıkarurlar.			
bendevāsī: (377a/02)	biñ yüz altmış qantār			
bend-gāh: (319b/16)	eñ yiri	mufaşşal		
bend-gīr: (095a/03)	lökün, ḥatıl ağacı.	rükñ		
bend-güşād: (069a/11)	boğun, eñ yiri		bağdāb	
bend-güşāy: (377a/03)	boğun, eñ yiri	mufaşşal	ünbūbe, bend-āb	
bendī: (377a/05)	tuğgun	esīr		
bendīde: (319b/26)	ilik düğmesi		bendene	
bendīne: (319b/27)	bkz. bendīde.			
bend-küşāt: (038a/24)	boğun, eñ yiri	unbūbed, maḥazz		
bend-nāyije: (319b/16)	ekin süñügi			
bendū: (298a/28)	kene	qırād		
bendüz: (128a/27)	çuvāl-düz			
bene: (319b/30)	nerbele, raḥt, 'iyāl.			
benefş: (169a/26)	beneviş		bānefş	
be-ne-şevd: (069a/13)	gitmez dimek			
beng: (197a/27)	bākūrī didükleri ot, esrār, maşlıq, zevzek			
bengāle: (319b/28)	hindde bir mu'azzam şehir adı			
benliqa: (319b/29)	qaftān ḥiştegi, gönlek şınqarası.			
benṭāflūn: (258b/17)	beşbarmaq didükleri ot			Latince
benyüş: (170a/19)	diñle, müstemī' ol, çekiş			
bepr: (092b/31)	arşlan.			
ber u büm: (238a/16)	yir, yurt			
ber: (093a/22)	gögüs, gömüldürük, yan, üzre dimek	sīne, gane, 'alā		
ber-āb: (029a/07)	şuvarılan ekin.			
ber-ā-ber: (093b/29)	müsāvi			

berāh: (317b/02)	zīb, zībāyī, heybet, şî' rūñ iyiligi.			
berāheme: (317b/09)	brehmenūñ cem' ī	hākīm		Arapça
berāj: (155a/27)	ögendire, çift kayışı.		bedāz	
ber-ān: (256b/27)	anuñ üstine ve aña ve anuñıla dimek			
berār: (093b/30)	sulh, yukaru getür ve qaldur dimek		āştī	
berāt: (037b/19)	pādişāhī, şa' bān ayınuñ on beşinci gicesi			Arapça
berāy: (376b/08)	içün dimek			
ber-bāc: (051b/11)	şiş	sīh		
ber-bārān: (256b/28)	yağmur ile ekilen ekin, yağmur ile hāşıl olan ekin.			
berbāyūn: (256b/28)	ferīdūna süd viren şıgıruñ adı			
berbehmen: (257a/01)	orta kış ayı		behmen	
ber-bend: (068a/07)	gömlüdür			
berber: (093b/30)	baş tıraş idici, bir memleket adıdır, yukarudan yukaru ve taşra, anuñ üstine ve aña ve añunıla dimek			
berberüşān: (256b/29)	ümmet			
ber-bülend: (068a/07)	yüksek nesne		çartāk.	
berbülendīn: (256b/31)	evüñ öñi		pīrāmen-i hāne	
berc: (051b/11)	oqlağı.			
ber-cāme: (317b/08)	ağır ton.			
bercās: (159a/05)	nişāne, tīr			
bercestegī: (376b/09)	a' zānuñ kurdāşenī gibi qabar qabar olmasu.			
bercīs: (159a/07)	müşterī yıldızı, hürmüz			
ber-cüşidegī: (376b/10)	kurdāşenī			
berd: (068a/08)	ayığ ol ve şavul dimek, gāretle alınmış kul ve qaravaş, yañiltmaç	heybet		
berdaķī: (376b/12)	tegelti şatıcı, eyü qatır			
ber-dār: (094a/07)	aşılmış, yukaru tuğ ve götür dimek, iletici			
berd-bār: (094a/09)	yük götürici, hālīm olan kimesne			
berde: (317b/10)	bilmece, kul, qaravaş.	meşel		
berdī: (376b/13)	haşır otı, alduñ ve iletduñ dimek, maşharalık.			
berdīn: (257a/08)	çirk			
bere: (318a/24)	quzu, kenār	hurūf		
ber-efrūd: (068a/06)	aşağa yukaru dimek		zīr ü bālā, ber-ferūd	
ber-elkend: (068a/05)	rişvet			
beren: (257b/13)	sürgi	memlaqa		
berencāsif: (186b/27)	qovan çiçeginüñ ağı			
berend-āver: (094a/27)	cevherlü kılıç		perend	

beres: (169a/01)	mehār-ı üstür.			
be-rev: (298a/26)	ey eydigi.			
berf: (186b/27)	çar	şelc		
ber-faḥc: (051b/14)	ağır başmaç		ber-ḥafec, ber-ḥafenc	
berfenc: (051b/15)	şarp yol, tervend nesne		rāh-ı düşvār	
berfendān: (257b/05)	şek günleri			
berfendār: (094a/20)	müfessir ve müfti ve şarih, üstād, māhir			
ber-ferūd: (068a/12)	aşağa yukaru		ber-efrūd	
berfidān: (257b/05)	karlık	meşlece		
berg: (196b/03)	yapraç ve yaraç, çapırdı	ğam, guşşa, tākāt, mecāl, kuvvet, zīnet	sāz	
berğa: (317b/29)	dili kesilmiş.			
ber-genc: (051b/16)	aç ḥalvā			
berg-riz: (127b/29)	güz faşlı	ḥarīf		
berg-rizān: (257b/07)	güz	ḥarīf		
berg-rizān: (257b/07)	bkz. berg-rizān			
bergūhān: (257b/10)	tūḫiler āvāzi.		nevāy-ı muṭrib	
bergüstivān: (257b/08)	at geyimi, çuçal, kolan			
bergüstivāne: (318a/02)	at çuçalı, kolan		karākend	
ber-güzār: (094a/26)	armağan			
ber-ḥāc: (051b/14)	ağırşak		ber-ḥāş	
berḥāş: (169a/01)	ağırşak		berḥāc	
berḥafc: (051b/11)	uykuda ādemi ağır başmaç	kābūs	terḥafenc	
berḥafenc: (051b/13)	bkz. berḥafc.			
berhān: (258a/01)	sevinç		şādī	
berḥi: (376b/11)	birez	ba'zi		
berhilyā: (010a/20)	bkz. berhilyā.			Latince
berhilyā: (010a/20)	rāziyāne toḫımı			Latince
berḥin: (257a/07)	fedā, birez		berḥ	
berhiyūn: (258a/06)	bkz. berhūn, büyük deve.			Latince
berhūd: (068b/02)	bī-hūde			
berhūn: (258a/05)	azğun, dā'ire.		güm-rāh	
ber-ḥūr: (094a/03)	ortaç	şerik	enbāz	
ber-ḥürdār: (094a/06)	naşiblü, gönenci			
berhūt: (037b/29)	küffāruñ canları anda maḥpūs olan bir kuvvā			
berḥüz: (127b/22)	tağarcık			
berī: (376b/19)	fāriğ ve ḥurver adlu ot, kırtulmaç, pāk olmaç	berā'at		
berī: (377a/12)	birez	ba'zi		
berīd: (068b/02)	on iki mīl yir, üç mīl bir fersaḥ			Arapça
berīn: (258a/09)	şulu yir, koçar şu, yukarığı ve üstenkī nesne			
beriş: (169a/03)	ümīd, ārzū			

berkân: (257b/04)	kuzı derisi kürki.			
berkem: (238a/13)	men´			
ber-kend: (068a/14)	rişvet			
berkez: (127b/27)	sitäre, boyun boğmağı	ḫālī´, muraşşa ḫavḫ, ḫavḫ	tîre	
berḫ-i şüküsâk: (196b/02)	yağmurlu, haşmetlü uzun yıldırım ve şimşek.			
berkîn: (257b/10)	od yiri		âteş-gâh	
ber-kînc: (051b/17)	bkz. ber-genc.			
berkük: (190b/14)	şarıca erük.		zerd-âlû	
ber-maḫîd: (068a/15)	ata ve anasına ´âşî olan ferzend		ber-maḫîde	
bermâyün: (257b/11)	ferîdün öküzünün adı, ferîdün pehlivânunun laḫabı, naḫşlu ḫarîr			
bermeḫîde: (318a/04)	ataya, anaya ´âşî olan oğul ve kız.	muḫâlif, ´aḫ, ´aḫil	ḫanîde pesendîde, dâna	
bermek: (196b/19)	bir ḫa´ifenün meşhûrı ceddün adı			
bermend: (068a/16)	ḫuvvetlü, yimişlü		berümend	
bernâme: (318a/08)	enmûzec			
ber-nebâyed: (068a/28)	ḫaḫḫından gelmez dimek			
bernes: (159a/17)	bağırsak ağrısı	mağş		
ber-neyâmed: (068a/28)	çok zamân geçdi			
bernis: (159a/17)	ḫoyun kırkacaḫ şındı.	miḫrâz		
berniş: (169a/05)	bağırsak ağrısı			
berniş: (169a/07)	miḫrâz sindüsü, bağırsak şikesteliginden ´arîz olur bir marâz, etmek alacası	mağş		
bernişestenî: (376b/16)	binit		merkeb-i ´âm	
berrîḫ: (190b/14)	nâ-şinâs			
bersâm: (238a/12)	delûlûkten bir türdür.			
bersân: (257a/30)	ḫâvus gibi uzun kıyruḫlı bir güzel ḫuş, tennür			
bersem: (238a/12)	armağan		dest-âvîz	
bersyândâr: (094a/19)	mâtîḫak didükleri ot	´aşşârü´r-râ´î	bersyândârü	
berşâm: (238a/12)	tîz görür, tîz kılıç, tîz dendân			
bertâd: (068a/08)	ferfiyün didükleri dârü.			
ber-tebek: (196a/28)	bağırdak		tebḫür-ı ḫamâḫ	
berter: (094a/01)	yücerak	a´lâ		
ber-terî: (376b/06)	yücelik.			
ber-to: (298a/19)	senün üzerüne dimek			
bertâyil: (225b/04)	serendîbden öte bir laḫîf sebzezâr u murğzârı çok cezîre			
berümend: (068a/29)	naşîblü ḫişi, yimişlü ve ḫâşılı bâḫ ve bostân, otlu şulu ve ekinlü yir, ḫutlu ve aşılı, aşılı bâzîrgân.			
berüz: (128a/10)	ceng.			

berz: (127b/22)	ekin	zira´	kışt	
berzāgen: (257a/08)	ekinci, çiftçi.	hāriş		
berze-bezr: (094a/13)	ekin, ibrişimile ve yünile toķınmış kaftān			
berzen: (257a/09)	maħalle, sūkāk başı, uzun maħalle.			
berzgāh: (317b/21)	ekinci	hāriş		
berzīger: (094a/13)	bkz. perzger.			
berzīn: (257a/13)	millet-i ibrahīmden bir ulu imāmuñ adı, bir ulu āteş- gāh			
berzūn: (257a/12)	türk at, igdiş at, yük çeken at			
berz-ver: (094b/08)	meşgūl, toħmlu			
bes ħord: (068b/21)	artuķ söz		pes-ħor	
bes: (159a/22)	yeter, ancak, faķat, niçe niçe, besī			
besā: (010a/21)	ānça ve niçe niçe demek			
besāc: (051b/17)	fesād			
besaġ: (183a/02)	şırça sarāy.			
besaġde: (318b/09)	yaraķlu	müheyā		
besāħ: (061a/20)	yaramazlık.	fesād		
bes-āheng: (197a/03)	çivi.			
besāk: (196b/30)	tāc şeklinde çiçeklerden iderler, ´işret günlerinde başlarına giyerler.			
besāmān: (258a/25)	zāhid		bāsāmān	
besān: (258a/26)	mişl ve mānend			
besārūb: (029a/09)	başak yimişi			
besāvend: (068b/20)	ķāfiye-i şī r			
bescīn: (258a/26)	bir berk aġaç			
besend: (068b/21)	yiter	kāfi		
besende: (318b/11)	ata bir ķardaş, atalık, oġulluķ			
beseng: (197a/07)	güre tevsen at.			
bes-ferdā: (010a/29)	yarın degil beri gün			
bes-gūy: (376b/24)	çok söyleyici	mūkşir		
besī: (376b/24)	ānca ve niçe niçe demek			
besīc: (051b/19)	yaraķ	tehiyye	tertīb-i sefer	
besk: (197a/04)	mecūsiler kitābından incīlden müstaħric bir kitāb			
besme: (318b/10)	vesme.			
besne: (318b/12)	güre ve tevsen at		beseng	
best: (038a/04)	baġladı, dülbend, şu kesūgi			
bestāh: (318b/06)	oġlancuķlar yürimek isteseler anuñ üstine koyup yüridirler	hāl		
beste: (318b/07)	baġlu, uyuşmuş, naķşlu biz			
bestegī: (376b/23)	baġluluķ, gönül yilteñligi, güre tevsen			

bestere: (238a/22)	buz, ğırağı, kardaşeni 'illeti			
bestīnāc: (051b/18)	hāl eyitdikleri ot, filar, artuĝ söz			
bestūk: (318b/08)	küpecik	hamire		
beşār: (094b/21)	nişār		sim-küft	
bešem: (238a/25)	imtilādan hāşıl olan bir maraz-ı ma' rüfdur, kırağu		pejem	
beşenc: (051b/24)	yüzde çıkan çığıd, sis, şudan şıçrayan kaşreler	kelef, reşşāş	beşence	
beşence: (318b/17)	fırça, avĝir, divit liķāsı	mereşe		
beş-h'āde: (318b/13)	yaşılanmış ve şıklılmış	'aā	başış	
beş-h'or: (094b/27)	yem şoñı, artık	süvur		
beşha: (318b/15)	fırça			
beşic: (051b/28)	çığıt		herek	
beşme: (318b/16)	göz otu		çeşme-zen	
beşt: (038a/13)	şu kısmeti		best	
bet: (037b/10)	cüllāh çirişi, hāşıl, cüllāh- hāne, bez erişi, ördek	bañ	tār	
betā: (010a/03)	ko demek, niçe niçeye demek			
betāriş: (169a/22)	eyretli didükleri ot	serhas	betāris	
betāt: (037b/12)	azıĝ	zād		
beter: (093a/01)	yaramazrak		bed-ter	
betĝür: (093a/02)	yırtıcılara, kuşlarda burun, kaşnak	minķār	çengāl	
betħā: (010a/06)	kuş tersi		serĝin-i murĝ, betħāl	
betħāl: (225a/28)	zerķ		serĝin-i murĝ, pençal	
betür: (093a/09)	boĝca			
betküt: (037b/13)	bir nev' ekşi riçāl		petküb	
betre: (316b/31)	'inād, pārelenmiş.			
be-tü: (298a/01)	saña demek			
betyār: (093a/09)	belā, renc			
betāris: (159b/27)	eyrelti didükleri ot	erhas		Yunanca
bevār: (095a/07)	helāk			
bevāred: (069a/14)	bir nev' ta'ām			
beviş: (169a/27)	çok ve çokluk ve büyük demek	'azim, faħr	bisyār, şöhret	
bevn: (259a/01)	behre vü naşib.			
beyā: (010b/07)	niçeye ve niçe		bāyā	
beyābān: (259b/21)	yaban yazı			
beydaĝ: (190b/19)	şatranc piyādesi.			
beyder: (095b/08)	ħırmen			
be-yek-bār: (095b/12)	bir uĝurdan demek			
be-yek-rāh: (320b/05)	bir uĝurdan ve bir kezden demek			
beyĝā: (010a/02)	ñüfi			

beygäre: (320a/28)	ceng, ʔa'ne, melāmet, serzeniş, bühtān, nākıs, la'net		bīgäre, peykäre	
beyik: (198a/02)	nefs			
beyleşem: (238b/25)	türān pehlivānlarından bir gāyetde pür-zür u dilāver mübāriz			
beyr: (095b/09)	gice giyecek libās.			
beyrām: (238b/23)	temregü didükleri 'illet, neccāraruñ yularlu keser didükleri āletleri.			Arapça
beyrem: (238b/24)	bkz. beyrām			Arapça
beyü: (298b/08)	güye, yenge 'avrat, ʔağ	gısse, 'arūs	büyü, kāgnü, kāganü, kāgine, pāk	
bez: (128a/14)	cāme.			
bezād: (068b/03)	yaşlu, ulu, ʔoca			
bezādīr-āmede: (318a/29)	yaşlu ʔoca		pīr	
bezbāz: (128a/14)	besbāse			
bezberüşān: (258a/24)	ümmet		berberüşān	
beze: (318a/30)	günāh			
beze: (318b/02)	günāh			
bezek: (196b/27)	ʔurbağa	vezek		
beze-kār: (094b/13)	günah-kār	eşim ü aşim		
bezen: (258a/22)	beren			
bezerg: (196b/26)	kettān toħmı			
beze-ver: (094b/13)	bkz. beze-kār.			
bezfel: (225b/14)	tesbīh ʔurdı.			
bezk: (196b/26)	tesbīh ʔurdı, tengri devecügi			
bezle-bāz: (127b/20)	laṯifeci	maşhara		
bezm: (238a/21)	meclis-i şarāb ve şohbet ve ziyāfet, çādır.			
bezz: (094b/07)	şu'le, toħm			
bezrem: (238a/17)	tamām.			
bezrger: (094b/08)	ekinci	hāriş		
bī: (378a/01)	-sız eki.	bilā		
bī-bāk: (198a/20)	ʔorkusuz			
bī-bākī: (378a/23)	ʔayğusuzluk ve pervāsızlık.			
bī-berk: (198a/20)	yaraşsuz ve eli boş, yapraşsuz ağaç.			
bibī: (377b/24)	eyü	ceyyid		
bībī: (378a/25)	ʔadın, bula, eyü, 'avratlaruñ abu ve ebi	ceyyid	bih	
bicād: (069b/03)	cevāhir envā'ından bir ma'ruf u meşhūr ʔaşdur			Arapça

bicāde: (320b/28)	cevāhir envā' indandur. yāqūta müşābih olur			Arapça
bī-çāre: (321a/08)	dermānsız.			
bīçend: (069b/12)	baş bağı.			
biçic: (052a/11)	fıslıdı, çübānlaruñ keçi çağırdıkları vaktin itdükleri şavt.	mu'ammā, lügaz	peçic	
bīçün: (260a/02)	neteliksüz			
bīd: (069b/13)	sögüt ağacı, incir ağacı, dīv-pesend pehlivānlarından bir dīvüñ adı			
bī-dād: (069b/17)	zālim		zūlm-i zālim	
bīdāncir: (096a/08)	kene otı	harva'		
bīdār: (096a/07)	uyanık	sehrān, yaqzān, yaquz		
bīdāre: (321a/15)	yüreksiz	'āşık	bed-dil	
bide: (320b/15)	odun ağacı.			
bidest: (038a/30)	karış	şibir	bedest	
bīd-i şaberī: (378a/30)	şaberhün.			
bī-dil: (226a/04)	yüreksiz.			
bīd-müşk: (198a/21)	sorğun çiçeği			
bīdr: (095b/17)	her gün giyilen kaftān			
bidre: (320b/13)	ağ kurdı ve ağaç kurdı	zivence		
bīdre: (321a/15)	demürciler çukuru.			
bī-gāh: (321b/18)	vahtsız, ir			
bigāne: (321b/18)	yād.			
bigār: (095b/25)	ırmağ, kaynar aqarşu, biñar			Türkçe
bigār: (095b/26)	bkz. bigār.			Türkçe
biğ: (061a/25)	göz çapağı		zūk-āb	
biğ: (061a/26)	kök	'ırk		
biğ: (320b/23)	eyü, ayva, şağ	sufr	nīk, cüllābī	
bīh: (322a/02)	eyü		bih	
bī-ğ'ānī: (378a/28)	taşsızlık			
bihār: (096a/03)	kış evi		tab-ğāne	
biğ-āver: (096a/07)	göñlenmiş			
bih-būdī: (377b/29)	tendürüstlik ve eyülik.			
bihbūr: (096a/05)	eyü adlu demek			
bihdān: (260a/01)	yigrek bilici			
bī-hemāl: (226a/12)	bi-mişl ve bī-hemtā.			
biher: (096a/07)	bkz. bihter.			
bihī: (377b/30)	eyülik.		ber-i ayva	
bihil: (226a/02)	ko, vāzgel demek			
bihīn: (260a/01)	her nesnenüñ eyüsi.			
bīhīn: (260b/11)	her nesnenüñ eyüsi		bihīn	
biğışt: (038b/06)	pencušt			

bihrām: (239a/07)	orūc		rūze	
bihrāy: (377b/30)	‘ākīl		ehl-i tedbīr	
biḥred: (069a/20)	zeyrek	‘ākīl		
bihrim: (239a/07)	dūr			
biḥşed: (069b/12)	yirden kök ile bir kezden koptu aḡaç		pinceşt, binceşt	
biḥte: (321a/13)	dermānde, ‘āciz			
bihter: (096a/06)	eyürek	ecved		
bihterīn: (259b/31)	her nesnenūn yigregi.			
bī-hude: (322a/02)	bāṭıl	‘abeş	bī-hūde, bī-hude ve beyhūde	
bī-hūde: (322a/04)	bkz. bī-hude.			
bī-hūş: (170a/07)	‘akılsız.			
bīhzek: (198b/12)	fürs-i kādīm ‘ādetince bir ayun ismi			
bījār: (096a/20)	kış	şitā		
bijen: (260a/15)	ibn giv bin güderz bin kişvād adlı keykāvus pehlivānı			
bīk: (198a/31)	emīr			Türkçe
bīkāde: (321b/17)	cimā ‘a kādīr olmayan kimesne.	‘innīn		
bī-kār: (096b/02)	işsüz		levend	
bil: (225b/29)	ko, vāzgel demek.			
bīl: (226a/07)	bāḡ-bān bili, iki çatal kızma, ayağıla başılıp yiri kazan çapa ve kızma			Türkçe
bīle: (321b/24)	kesme	sihr		
bīlek: (198a/31)	yaşlı demrenlü ok, kesme	sihr		Türkçe
bīlkan: (260b/04)	bir memleket adıdır.			Türkçe
bīlkan: (260b/04)	semüz, yoğun			
billūr: (095b/27)	aḡ muşaffā taş			Arapça
bīm: (239a/09)	koru ve buñ.	ḥavf		
bīmār: (096b/06)	şayru, guşşalu			
bīmārgīn: (260b/07)	bkz. bīmāristān.			
bīmār-ḥiz: (128b/05)	ḥastalıktan kalmış demek			
bīmārī bārīk: (198b/09)	dış ḥastalığı.			
bīmārī: (378b/22)	ḥastelīk	maraz		
bīmārī-gūdek: (198b/09)	oḡlan ḥastalığı			
bīmāristān: (260b/07)	ḥasteleri tīmār itdikleri yir	dārū ‘ş-şifā		
bīmār-jūn: (260b/05)	şayrucaḡı, şayrılıluktan kalmış		egīze	
bīmār-tūn: (260b/05)	şayrucaḡrak			
bī-mend: (069b/27)	çağıldak		bī-nedv	
bīmendre: (321b/27)	ḥarām-zāde.			
bimeng: (198a/19)	tarlık.			
bīn: (260b/08)	kişinūn ḡālib nazarı			

bīnā: (010b/20)	ziyāde görür demek			
binā-ger: (096a/01)	yapucu			
bināgūş: (169b/10)	ķulaķ tozu	zifri		
bī-nām: (239a/14)	öksüz, barmaķ.			
bindāz: (128a/31)	bkz. bīndāz			
bindāzed: (069b/02)	bkz. bīndāzed			
bīnend: (069b/27)	gördiler demek			
bīneş: (170a/06)	göriş.			
bīneş-dil: (226a/02)	gönül āramı.			
bīnī: (378b/18)	burun, göresin demek	enf		
bīnī-der: (096b/06)	ķapu yaşmağı.			
bīnī-ver: (096b/07)	burun yaşmağı.			
bī-nüvāy: (378b/17)	ķatsızlık			
bī-perhīz: (128b/01)	fāsıķ			
bī-perhīz: (198a/21)	fāsıķ			
bīr u bār: (096a/19)	bārī te ‘ālā celle celālühü.			
bīr: (096a/10)	döşek, yıldırım	ferāş, şā ‘iķā	cāme-ķ ‘āb	
bīrād: (069b/18)	yaşlu, ķoca.			
bī-rāh: (321a/19)	azğun.			
bīrān: (260a/08)	ķarāb, vīrān			
bīrāz: (128a/30)	fīrāz			
bīrāzed: (069a/24)	yaraşur		nīgū	
birdūn: (259b/26)	ıgdiş at.			
birehne-cū: (298b/12)	bir nev ‘ ķabuđı yufķa arpa	sült.		
birenc: (052a/13)	yürek oynaması	ķafaķān		
birencen: (259b/27)	bilezik.			
birencīn: (259b/27)	bkz. birencen.		bā-ferencen	
bī-reng: (198a/23)	renksüz, her nesnenüñ aşlı	heyülā		
bī-reşķ: (198a/22)	ğayretsiz	deyyūs, ķunduğ		
bīrīn: (260a/15)	ķoķar şu.			
birinc: (052a/12)	ma ‘rūf ķubūbāt			
birincevā: (010b/15)	birinc aşlı.			
birsām: (238b/30)	gögüs şancusı ve göğüs şışı, cünūndan bir nev ‘, göğüs ağrısı, ķastalık ağırlığı		derd-i pehlū ve derd-i serāz-ı serdī.	Arapķa
bīrūn şode: (321a/31)	ķarc olmuş nesne			
bīrūn: (259b/28)	ķaşra		bīrūn	
bīrūn: (260a/12)	ķaşra	ķāric		
bī-rūz: (128b/02)	ķālī ‘siz			
bīrūzi: (378a/31)	ķālī ‘sizlik	maķdūd, maķrūm, muķāref		
biryān: (259b/28)	bir dürlü bişiriş			
biryān-ger: (095b/18)	biryāncı.			
bī-sāmānī: (378b/02)	fāsıķlık.			
bī-sāmānī: (378b/07)	fāsıķlık.			

bī-selān: (260a/19)	fāşık	ṭālih		
bī-ser ü sāmān: (260a/19)	cümle itdüğü nā-rāst ve egri ve yönsüz ve aşılız olan kimesne.			
bismil: (225b/25)	boğazlanmış, tamām boğazlanmamış.		nīm-küşte	Arapça
bisrāk: (198a/26)	büyük deve		bisrek	
bist: (038a/31)	yigirmi	‘iştirin	bīst	
bīst: (038b/11)	yigirmi, ziyān olmuş nesne, ṭur demek	‘iştirin		
bistān: (259b/30)	al demek			
bīstgānī: (378b/07)	aylık, ṭonluḡ			
bī-sütūn: (260a/20)	ferhāduñ şīrīn aşkı için ḡüsrevüñ istegi üzere kestigi ṭaḡ			
bīş: (169b/13)	zehrlü bir otuñ adı			
bīş: (169b/24)	artuḡ	efzūn		
bīşār: (095b/22)	ḡastenüñ sidüğini göstermek için şişeye almak			
bīşār: (096a/23)	pişyār			
bīşe: (321b/12)	sipsi		pīş	
bīşek: (198a/30)	evde şadr olan yir.			
bī-şerm: (239a/08)	ḡayāsız.			
bīş-ḡ’or: (095b/23)	server, şu içdükden soñra bākī kalan cür ‘a	süvur		
bīşī: (378b/16)	artuḡluḡ	fazl		
bīşīc: (052a/13)	yol yaraḡı	ḡarm	besīc	
bi-şiklend: (069a/31)	raḡne eyledi ve dırnaḡla nişān eyledi demek			
bīşīn: (259b/31)	aḡ nilüfer.			
bīşter: (096a/24)	çoḡrak			
bīşterek: (198a/30)	artuḡracaḡ demek			
biterkīd: (069a/19)	çatladı demek			
bīvāre: (321b/29)	ḡarīb olan kimesne			
bīvāz: (128b/07)	icābet			
bīve: (321b/30)	ṭul ‘avrat	eyyim, ermele		
bīver: (096b/07)	on biñ ‘aded, altmış biñ			
bīverde: (321b/30)	biñ	elf		
biyā: (010b/16)	gel demek, yarısı yanmış egşi.			
biyābān: (260a/01)	ova, yazı.			
biyār: (096a/07)	getür demek			
biyāsā: (010b/16)	diñlen demek			
bīz: (128b/03)	ele demek			
bīzār: (096a/20)	ürkmek	nefret		
bīzārī: (378b/01)	ḡurtulmaḡ, bir kimesnenüñ evzā ‘ından rencīde olup nefret itmek.	ber ‘at		

bizer: (096a/21)	cimri.			
bizişk: (198a/11)	bkz. piceşk.			
bizle: (320b/14)	kaçife ve her gn giyilen ton, yimişi olmaz bir ağaç			
bi-zr: (096a/21)	ķuvvetsiz.			
boğunc: (052a/28)	erek otu	şniz	bgunc	Trke
bord ebred: (070a/10)	avşlaruğ hy ve hyı.			
bord: (070a/06)	alaca kaştn, iki reŋl kaştndan bir nev´, iletdi demek, ırak ol ve şavul demek			
bordr: (096b/16)	bkz. bord-br			
bord-br.: (096b/14)	yk gtrici	ħalim		
bord-bri: (378b/25)	yk gtricilik, yavaş, şabrlu kimesne	ħaml		
bors: (160a/15)	boylu, kaşağu, burınduruķ, yavaşa ağacı, na´l-bendler yavuz atlaruğ burnına gerdkleri, yular		mehr	
bostn-ebri: (128b/30)	bkz. bstn-efri.			
bozħamid: (070a/11)	dişi keçi.			
boz-ħod: (070a/12)	bkz. bozħamid			
brehmen: (258a/01)	ħakim, zhid-i hindı			Sanskritçe
b: (298b/28)	ķođu	rış, şezi, ´ası		
bub: (010b/29)	ubn ve beybniler tağ başında bişrdkleri bir nev´ aşdur.		bb	
bb: (011a/06)	bir nev´ ta´m		bub	
bblk: (199a/23)	ęone			
bucul: (226a/13)	ħayvnt aşığı.			
bde: (323a/09)	olmış demek			
bdeni: (379a/08)	olacaķ demek			
bdi: (379a/12)	olaydı ve idi demek.			
budus: (160a/13)	mid, ric			
bğ: (183a/13)	içine ķumař fhir ve s´ir esbb ķorlar boğca			
bğ: (199a/26)	ęone, ķav, tağıl ķuyusu			
bğc: (052b/04)	erek otı.			
bugermn: (260b/27)	kirmniler lisnında lmek dibi, trkistnda lmek yanması			
bği: (379a/14)	su´l	´ane´l-vaķt		
bğlaşan: (261a/24)	şığirdili	lisn´ř-ęevr	gv-zebn	
bğr: (011a/08)	ma´rf ħamir aşı		bęrķ	
bęrķ: (190b/21)	bkz. buğr			
bğunc: (052b/04)	bkz. bğc			
bh: (323b/02)	bayķuř, ği ķuřı			
buhr: (011a/01)	teş-perestler dilinde mecma´-ı ´ilm demek, bir meşhr vilyet adı			

buḥrek: (198b/18)	tağ bādāmı			
buḥtī: (378b/23)	biserek deve			
buḥtkāre: (322a/11)	yeynilik.			
bujūl: (226a/18)	topuḡ, baldır, incik, aşıḡ, tepsilem oyunu	k' ab, ḡakīk		
būḡ: (190b/22)	borı		nāy-ı 'irākī	
būk: (199a/25)	ola dimek			
būk: (323a/31)	ola dimek	le' alle		
būḡalemūn: (261a/25)	dürlü dürlü renkler gösterür bir nev' şayyād cānver			Yunanca
būkān: (261b/04)	buzluḡ		yaḡdān	
būl: (226a/29)	kuş burnı.			
bulād: (070a/24)	yaramaz işlü	müfsid		
bulcār: (097a/11)	i' timād yiri, ceng yiri.			
būlenk: (199b/04)	tarḡūn		inānešt	
bulḡār: (096b/29)	rūmda bir vilāyet adı, bulḡārī didükleri laṡif rāyiḡhalu derī			
bulḡārī: (378b/31)	şaḡrı, iḡlīm-i tātārda bir şehruñ adı			
būlgunc: (052b/05)	ṡurfa, maşhara	bū'l- 'aceb		
bulḡūr: (096b/31)	buḡdaydan olan ṡa' ām			
bulḡurḡac: (052a/29)	şöyle kimesneye dirler ki andan ne şādır olsa, çepel ve murdar ve nā-ma' ḡūl olur.			
būlgüncək: (199b/02)	ṡurfa, maşhara	bū'l- 'aceb		
bulḡ: (190b/21)	şu.			
būlkend: (070b/25)	rişvet		bed-kend	
bulūc: (052a/30)	türklerden bir ḡarāmī2ḡavm	ḡarāmī		
būlūk: (199b/05)	būlūk	ḡırb		
bulūkāt: (038b/30)	ṡavā' if			
būm u ber: (097a/12)	yurt		ḡarār-gāh	
būm: (239a/19)	baykuş, üḡi kuşı, yurt		ḡarar-gāh, ser-ḡadd-i memleket	
būmehen: (261b/08)	zelzele.			
būn: (261b/10)	dip, bir memleket ismi, eyer depingisi ve tegeltisi, ebleh kimesne	ḡa' r		
būncār: (097a/13)	ceng olıcaḡ ḡavl maḡalli			
bundām: (239a/18)	gök ṡutmaḡ.			
bunduḡ: (190b/21)	finduḡ			
bunduḡa: (322b/17)	bir dirhem, bir mişḡāl, kemān-kürre findıḡı.			
būr: (097a/10)	yaşıl		fıstıḡı reng	
burāḡ: (183a/09)	şu bendi	barḡ		
burc: (052a/24)	aḡır başmaḡ	kābūs	berḡafc	
büre: (323a/14)	ma' denī bir şeb			
burgunc: (052a/25)	debbāḡlar āleti.			

burgūr: (096b/16)	bulgūr aşı.			
būrī: (379a/13)	sāz, borı, mīh ucı.			
būrīya-bāf: (186b/29)	ḥaşır tokııcı.			
būrī-zen: (261a/09)	borı çalııcı.			
burnīs: (160a/18)	ķoyun kırķacaķ şındı, kırındı nesne, kesilmek.	miķrāz		
burnus: (160a/17)	baş ortası.			
burūt: (038b/21)	bıyık	şārib, seblet		
būryā: (011a/07)	sāz ķamış	ḥaşır		
būs: (160a/23)	öpmeķ		būse	
būse: (323a/25)	öpmeķ.			
būsek: (199a/23)	öpmeķük			
busfend: (070a/23)	müheyyā			
būs-gāh: (323a/23)	eyvān-ı pādişāhī			
būs-geh: (323a/24)	bkz. būs-gāh			
būsiş: (170a/27)	öpiş			
bust: (038b/21)	şu ķismetı, dülbend		best	
büstān: (261a/09)	ol meşhūr meķāndur ki anda reyāḥin ü sebze vü ot ola ve göķçek rāyiḥa ola			
büstān-efrüz: (128b/27)	ķızıl ķatıfe gibi çiçeği olan ot, meḥmüz çiçeği, sultān bōrki, beg bōrki, çiğdem, uruz otı		göl-i yūsuf, mīr-i āşıkān	
büstān-serā: (011a/03)	evde olan bostān			
büstīn: (261a/23)	‘aybelemek.			
būş: (170a/26)	çāpük			
būşā: (011a/07)	fıkr, endişe			
buşrem: (239a/18)	buz kırırağı.			
būte: (323a/06)	ķuyumcı būte	būtķa		
būte-kān: (261a/08)	pūte finduđı.			
būtimār: (097a/03)	balıķcır ķuşı	ebū’l-ḥazīn		
būtimār: (097a/04)	bkz. būtimār.	mālikü’l-ḥazīn		
buvād: (070a/30)	olsun dimeķ			
buvādī: (379a/05)	bāyed dimeķ			
buvātet: (039a/01)	be-bāyed to-rā dimeķ			
buved: (070b/03)	vücūd			
buved-nā-buved: (070b/21)	oldı, olmadı ve idi, değil idi dimeķ			
būy: (379a/15)	ķoḥu			
būyā: (011a/09)	ziyāde ķoḥucı nesne			
būyān: (261b/15)	ziyāde ķoḥucı nesne, bir memleket adı			
būyānek: (199b/06)	ma’ dunūs ve öksürük otı, envedene didükleri edviyye, ipar yavşanı, sirken	ķayşūm	būyān	
buyāziş: (170a/31)	zevebān marağı	ma’ lül		
būydān: (261b/17)	ķabarcıķ	dürc		

büye: (323b/05)	‘aşk			
büy-fürüş: (170a/30)	‘aṭṭār, dārī			
büy-ı kilk: (199b/07)	dişe ve yürece zararı olan yeşilce dâneçikler	meş‘aletü’ṭ-ṭālibin		
büy-ı māderān: (261b/18)	ayvadana ve kıovançıcegi	ķayṭūm, ceñṭeyānā	berencāsef	
büyiş: (170a/30)	yiliş demek			
büykān: (261b/18)	oğlan yatağı	raḥim		
büynek: (199b/08)	bkz. büyānek			
büz: (129a/02)	bkz. büz			
buzkadem: (239a/15)	baḥil, mümsik			
bü’l-‘aceb: (029a/16)	ṭurfe			Arapça
bübütin: (260b/12)	senūñ olurıdı demek			
büd: (070a/02)	oldu demek, büt, gereklü	şanem, lā-büd		
bü dend: (070a/03)	yarpuz			
büdfüz: (128b/09)	naşıblü			
bügzār: (096b/28)	vāzgel demek	ferāğat		
bügzer: (096b/28)	bkz. bügzār.			
büh: (323b/08)	ügi kuşı.			
bühār: (097a/13)	şığırgözi çiçeği, evzāndan üç yüz batmān			
bühmī: (379a/21)	pişik otı, egilcen, çetük otı.			
bühr: (097a/14)	dem-ā-dem			
bühtān: (261b/19)	bir kişiyeye yāḥūd nice kimesneye itmedüđi nesneyi itdi demek			Arapça
büjd: (070a/11)	bkz. bozḥamīd			
bükā: (011a/05)	bir ağaç adı			
bükmān: (260b/28)	ğālib			
bükmāz: (128b/31)	nebīz, bülend, ‘işret			
bülbül: (226a/22)	ma‘rūf kıışcağuz, cām-ı mey			
bülbüle: (322b/10)	kilindir, emzükli taş.			
bülend: (070a/24)	yüce, inli.	‘ālā		
bülendin: (260b/29)	ķapu pervāzı, ev saçağı dā’iresi.			
bülgüne: (322b/12)	figer		gül-güne, gül-ra‘nā	
bülgüncek: (199a/13)	ṭurfa, maşhara	ebu’l-kencek		
bülkinedir: (097a/11)	rüşvet	bülkined		
bülüd: (070a/24)	eski olmaķ, muķim olmaķ		köhne	
bülük: (199a/15)	oķ nişānı, ṭoyğar kuşı, deve kığı, şalgın şalııcı	ķabre		Türkçe
bümān: (260b/29)	ķal demek			
bün: (260b/30)	dip, şecerden bir nev‘	ka‘r		
bünānc: (052a/19)	bir er ‘avratları	zırre	benānc	
bünāver: (097a/01)	diplü, çıban	dümmel		
bündār: (097a/02)	diplü, muḥkem nesne, ḥaber-dār			

bünderz: (129a/01)	mücellidler bıçkısı, büyük bıçak	şüfre	enbār-dār, şāhib-i māl	
bündü: (298b/28)	şu kerdemesi, hareket eylemiş kimesne.			
büne: (322b/21)	ağırık, mezbele	‘iyāl.	raht	
büngāh: (322b/18)	yük yap, oba.	ķabile		
büngeh: (322b/19)	bkz. büngāh.			
bünhaste: (322b/16)	dermānde	‘āciz	peyhūste	
bün-ken: (261a/06)	ekincilerūñ kök çıkaracak ağaçları, çapa, kızma			
bünkūhī: (379a/03)	yeşil kıabı olan bir dāne			
bünlād: (070a/28)	binā temeli	esās		
bün-sārī: (379a/03)	egir		sürt	
bünyād: (070a/29)	bkz. bünlād.	ķā‘ide	bünlād	
bürāde: (322a/14)	ege ve dörpüden düşen hürde.			
bürāder: (096b/11)	er kıardaş	aķ		
bürāder-ender: (096b/12)	ügey kıardaş.			
bürāh: (322a/15)	yaraşuķ		bürāz	
bürān: (260b/16)	geçdi ve geçmiş dimek	māzī		
bürār: (096b/12)	kıardaş		birāder	
bürāye: (322a/15)	tirāşe-i kıalem.			
bürāz: (128b/09)	yaraşık		zībāyī	
bürāzed: (070a/05)	yaraşuķ, yaraşur, yarar			
bürç-i güz: (128b/13)	cevzā burcı			
bürde: (322a/17)	üşek.			
bürehne: (322a/23)	yalıncaķ	‘uryān		
bürehnegī: (378b/27)	yalıncaķlıķ	‘ariye		
bü-rev: (298b/24)	yüri git dimek			
bürgül: (226a/15)	bulğur			
bürgüsvān: (260b/17)	eyer yapuğı.			
bürhe: (322a/26)	taş çölmek.			
bürnā: (011a/02)	bkz. bernā.			
bürnāh: (322a/22)	yigit.			
bürniş: (170a/12)	bağırsaķ ağrısı	mağz		
bürri: (011a/02)	keskin ve kesici	bürriān		
bürriān: (260b/16)	ğāyetde keskün			
bürrende: (322a/23)	kesici	ķāṭī‘		
bürü: (298b/24)	bkz. ebrü			
bürün: (260b/20)	taşra		pürün	
bürüz: (128b/22)	döşiyecek nesne			
bürvel: (226a/17)	tabaķ		pürdel	
bürz: (128b/16)	yüce, boy, yazı	ķadd, kıtābet		
bürze: (322a/18)	bülendī		bürz	
büsperrimen: (260b/20)	ehl-i şirāz lüğatinde			

	püspārım dimek			
büssed: (070a/18)	hürde incü, incünüñ irüsi ve uvağı, mercân			
büsüde: (322b/04)	elle yıkanmış nesne.			
büt: (038b/15)	kâfirlerin altun ve gümüş ve taş ve ağaçdan düzdükleri şüret.			
bütâ: (010b/31)	ey büt dimekdür.			
büthâne: (322a/05)	kâfirler büte tapdukları ev	kilisâ.		
bütkede: (322a/06)	bkz. büthâne, harâbâthâne, meyhâne			
büt-perest: (038b/19)	büte tapıcı	kâfir.		
bütyâ: (011a/01)	tevbe.			
büz: (128b/23)	keçi	megâr		
büze: (322b/01)	cedy burcı.			
büzek: (198b/29)	tesbîh kurdı, hammâm böceği, tengridevecigi			
büzgühi: (378b/29)	tağ keçisi, ime keçi			
büzrek: (198b/20)	kettân tohmı.			
büzürmihr: (096b/16)	bir meşhür hâkîm-i fâzîluñ adı		büzürmihr	
büzürg: (198b/21)	ulu	‘azîm		
büzürk: (198b/21)	kendir tohmı.			
büzürgi: (378b/28)	ululuk.			
büzürg-mâye: (322a/27)	ulu	aşl.		
büzürg-ümmid: (070a/17)	bir hâkîm-i fâzîluñ adı, büzürmihrüñ babası			
büzürg-vâr: (096b/18)	ululuk, kendüden ululuk idici			
büzürg-vârî: (378b/28)	ğâyetde ululuk.			
câ: (012b/19)	mağall, mekân		cây	
câbi: (380b/17)	harâc, ‘öşr, kirâ düşürücü			
câbil: (227a/30)	nâm-ı mağrib			
cabelkâ: (012b/20)	müntehâ-yı maşrıqda bir sevâd-ı e‘azım.			Yunanca
câbelsâ: (012b/20)	müntehâ-yı mağribde bir şehri-i ‘azım.			Yunanca
câblüsi: (380b/15)	dilküceklik, yaldanmağ, gönülse olmadan dil ile dostluk şüretin göstermek	tebşîş		
câcerm: (240a/12)	‘acemde bir şehir adıdır.			
câd: (071a/30)	şol kâğıd pâresinden ‘ibâretdür ki iki tarafı üzerine hıttâyî vü ‘acemî haflar raqam olunmuş ola.			
cadğal: (227b/03)	bir vilâyet adı			
cādū: (299b/30)	bügüci	sehğâr		
cādüy: (380b/18)	bügüci	sehğâr		
cādüyî: (380b/18)	bügücilik.			

cāfcāf: (187a/14)	rūspī 'avrat ve h̄iz oğlan, bir nesneye k̄anā'at itmez kimesne, pādīşāhlar qorusu		hercāyī	
cağarvān: (263b/30)	şu üzerinde olan yosun	talḥab		
cāh: (327a/01)	iḳbāl ve devlet, 'izzet ve manşib ve mertebe			
caḥec: (053a/01)	ur didükleri 'illet	sil'a		
caḥs: (160b/25)	ur didükleri 'illet	sil'at		
cāḥsūk: (201a/16)	oraq		das	
cāḥşūk: (201a/17)	bkz. cāḥsūk.			
cāḥūk: (201a/17)	bkz. cāḥsūk.			
cāl: (227a/30)	qarğa ve quzğun miqdārı bir nev' kuş			
cālīnūs: (160b/20)	fā'ilū'l-'acā'ib demek, yūnānīde meşhūr olan ḥükemānuḥ ḥātimesi			Yunanca
cām: (240a/15)	sāgar, tarı dere, 'acemde bir vilāyet adı			
cāme: (326b/04)	giyesi, yarısı yanmış egisi, döşek, qadeḥ, şurāḥī, şī'rūn şāh beyti ve gazel			
cāme-dān: (263b/06)	ol zarfdur ki içine esbāb qoyup at öninde götürürler.			
cāme-dār: (098b/29)	döşek ve giyesi tütücü.			
cāmegī: (380b/25)	tonluq ve aylıq			
cāme-ḥ'āb: (030a/08)	döşek, gice ile döşenicek ve örtünicek nesne			
cāme-i bādrū: (300a/07)	iç tonı, gündegi giyilen ton		cāme-i bādrūn	
cāme-i bā-derūn: (263b/08)	iç tonı.			
cā-mekān: (263b/07)	ḥammāmda giyesi çıkaracaq yir.			
cāme-ken: (263b/07)	bkz. cāme-kān, qaftān şoyıcı			
cāme-şūy: (380b/24)	giyesi yuyucu.			
cāme-vār: (098b/29)	ton olacak qaftānlıq, ton gibi demek			
cāmiyā: (012b/23)	bir şehr adıdur.			
cām-vārī: (380b/26)	bkz. cān-bāzī.			
cān: (263b/09)	rūḥ, cin tā'ifesi'nün babası adı	perī	rūḥ-ı ḥayvānī	Arapça
cānān: (263b/18)	ma'şūq, ma'şūqa.			Arapça
cānāne: (326b/27)	ma'şūqa.			Arapça
cān-bāz: (130a/07)	urğan üzerine çıqup oynayan kimesne, cān oynayıcı			
cān-bāzī: (380b/26)	şalıncaq		nermüre, bād-piç	
cān-dār: (099a/01)	cellād, bekçi	ḥāris		
cān-der: (099a/02)	bkz. cān-dār.			
cāne: (326b/29)	her ḥayvānuḥ kiçüregi,	cezīre		

	özdek			
cāneş verāyed: (071b/01)	cānı çıka dimek			
cān-fezā: (012b/23)	cān arturıcı			
cān-keş: (171a/24)	cān çekişici, önegü	lecūc		
cānver: (099a/02)	cānlu hayvān			
ca´d: (071b/13)	kıvırcık saç			Arapça
cārūb: (029b/30)	süpürge	miknese		
cārūd: (071b/01)	yandağ otı		hār-ı sepīd	
cāruv: (299b/31)	süpürge		cārūb	
cāsūs: (160b/19)	‘ayn, tatlu söz		çüst	Arapça
cāvers: (160b/24)	şüret darısı		kāvers	
cāvid: (071b/03)	ebed			Arapça
cāvidān: (263b/19)	ebedī olan nesne			Arapça
cāvidān: (263b/19)	bkz. cāvidān.			Arapça
cāvidāne: (326b/30)	ebedī olan nesne		cāvidān, cāvidāne, cāvid, cāvidān	
cāvidānī: (380b/28)	ebedilik.			
cāvidī: (380b/28)	ebedilik.			Arapça
cāy: (380b/28)	yir, bir nesneyi dişle tutmak	maḥall		
cāy-bāş: (171a/25)	olacak yir		cāy-gāh	
cāygāh: (327a/06)	turacak yir			
cāy-gīr: (099a/11)	yurt tutucu, yirlenmiş			
cāy-ı bahārī: (381a/02)	yazla yiri.			
cāy-ı nīb: (030a/17)	kaçacak yir.		cāy-giriz	
cāy-ı penāh: (327a/06)	şığıncağ yir, şığınca yiri.			
cebe: (327a/14)	cengde giyilen demürden kaftān, cebe			Moğolca
cebire: (327a/17)	büyük arslan, şınuğ kemük, şınuğ, cerāḥat üzerine şardukları şarğı			Arapça
ceblāheng: (201b/02)	şarı terbüd toḥmı			
cebleheng: (201b/03)	bkz. ceblāheng.			
cedkāre: (327a/18)	muḥālif tedbirler.			
cefne: (328a/06)	büyük ağaçdan çanağ.			
cehān: (264a/16)	bisyār, şıçrayıcı			
cehīd: (072a/02)	hāzīne-dār, simsār, bāhā hāzır idüp nağd idici	nākidü’ş-şemen	kehīd	
cehūdāne: (328b/19)	yağ ördegi, şucuğ.	neḳāniğ		
celāb: (030a/20)	salgım küpe, elü ardiya bırağmak	te’ḥīr		
celāger: (099a/30)	cendereci			
celd: (071b/19)	cüst ü çālāk ü çābük olan.			
celī: (381a/08)	zincire çekilen esirler			
celp: (030a/20)	rūspī ‘avrat, kaḥpe, zenc didükleri ālet		nev-āverde	

celrîz: (130a/16)	müfsid, ğammâz			
celsâ: (012b/29)	koğaya taķılan aĝaç.			
celûd: (071b/19)	köy ve Şehr.			Arapça
celüyed: (071b/19)	müfsid, ğammâz		celvîz	
celve: (328a/12)	gerdek, nâzıla Őalınmaķ	semâ´		
celvege: (328a/13)	Őalınacaķ yir, gerdeķhâne.			
celvîz: (130a/17)	bkz. celrîz, güzîde ´asker bu ma´nâya Őıĝâĝ-ı ´acem Őâĝibi cîm-i ´acemîyile taŐŐîh eyledi. ni´metî; ve	ĝıyârü´l-cünd		
cem: (240b/04)	rûşen, bezenmiş, zînetlü			
cemâ: (012b/30)	Őûrâĝî			
cemest: (040a/23)	cevâhir kısmından kıymetsüz taş.		kemest	
cemît: (040a/31)	bkz. cemest.			
cemmâş: (171b/04)	uĝurladın Şikârın görür yırtıcı kuŐlaruñ Şıfatı			
cemmâze: (328a/14)	yil deve, maĝmil devesi	cemmâze Şütür-devendeye, ve´l-cemmâzi´l-ba´iri´z-zî yirkebetü´l-mücemmiz		Arapça
cemşîd: (071b/20)	nâm-ı pâdişâh.			
cenâb: (030a/23)	yaña taraf	ķadr	eṯrâf-ı beyt, pîrâmen-i sarây	Arapça
cenâbe: (328a/26)	ekşer ile gece oynaduĝları bir oyundur, mu´âhede iderler			Arapça
cenâĝ: (061b/20)	eyer depingüsü		ĉenâĝ	
cenbe: (328a/23)	ķapu ardına baĝlanmaĝıçün bıraķduĝları aĝaç tırķuz, kârîz toķmaĝı, toķaç, üzüm çekirdeĝi.			
cenbelül: (227b/08)	bkz. çemlül.			
cence: (328a/24)	toķaç, üzüm çekirdeĝi.			
cencek: (201b/29)	ıpar yavşanı	diremne		
cendâl: (227b/09)	feylesüflaruñ ĝâŐ-ı müsta´id olan muŐâĝibleri.			
çende: (328a/27)	dögeç ve ķamçı.			
çendel: (227b/10)	Şandal aĝacı.			
çendere: (328a/24)	sölpük olan esbâbı anuñıla cilâ idüp açduĝları âlet.			
çenek: (202a/06)	öldi diyü bıraķmaķ dimek.			
çeng: (202a/06)	Şavaş	ĝarb		
çeng-âver: (099b/01)	dil-âver	Şeci´		
çeng-i celâb: (030a/25)	salĝım kûpe, elü arduya bıraķmaķ	te´ĝîr	celâb	
çengi: (381a/12)	Şavaş eri, çâpük at.			

cenīb: (030a/26)	yidek at ve katır			
cenīb: (030a/27)	yaqa, ceb, hırka, kaṭ´-ı mesāfe itmek, emīn, nāşuḥ		girībān	Arapça
cenībe: (328a/29)	yidek			Arapça
cenībet: (040b/05)	yidek		cenīb	Arapça
cenīne: (328a/30)	ev eṭrāfında olan ṭurre.			
cenlūk: (202a/11)	miḥnetden eli dizi üzere cem´ idüp oturan kimesne			
cenüb: (030a/26)	muḳābil-i bād-i şimāl			Arapça
cerā: (012b/23)	vazīfe, nafaqa, gedā			Arapça
cerb: (030a/19)	ġālib			
cerb-suḥen: (263b/27)	eyü sözlü.			
cerb-zebān: (263b/26)	ṭatlu dillü kimesne.			
cer-dān: (263b/27)	dervāze idenlerüñ aqçe koydukları ṭas.			
cereng: (201b/03)	çāk āvāzı.			
ceres: (160b/29)	çañ			Yunanca
cerīde: (327b/07)	her nesneden mücerred, tenhā, defter			Arapça
cerr: (099a/18)	oq atıldıqda yay kirişinden şādır olan āvāz.			
cerye: (327b/09)	ķursaq, ķuş ķursaġı	ḥavşala		
ces: (161a/01)	istemek			
cesger: (099a/25)	buġdaydan bulġur idici.			
cesk: (201b/05)	derd, merg, nefrīn itmek			
cesr: (099a/25)	ḥalka.			
cest: (040a/19)	seġritmek, şıçramaq, yil esmek, ķalkmaq	iḥtilāc, şib		
cesten-dil: (227b/04)	ḥafaķān marażı.			
cesūd: (071b/12)	toġru aġaq		cīsūd	
cev: (300a/24)	arpa	şa´ır		
cev-āb: (030a/27)	arpa şuyı			
cevālaq: (190b/31)	hırka		cuvālhā	
cev-āv: (300a/24)	arpa şuyı, su´ālüñ cevābı		cev-āb	
cevāz: (130a/19)	aġaqdan düzilmiş şoķı, ķirenc, ġazabnāk, bili aq şu şıġırı, müşterī yıldızı, bercis, ḥāvan deste, yola gitmek, yol başmaq			
cevāze: (328a/31)	ķırķbayır, isitme	ķıba		
cevbīne: (328a/31)	hümā ķuşı.			
cevelān: (264a/15)	geliş gidiş itmek ve şalınmaq, şāmda bir taġ adı			Arapça
cevne: (328b/02)	ġüneş.			Arapça
cevr: (099b/03)	zūlm u sitem.			Arapça
cevsaq: (190b/31)	ķoşk.			
cevşen: (264a/13)	çuķal.			Arapça

cevezhr: (099b/03)	felek-i kamerüñ mümüşsili ile mâ'il teğâtu' itdügi iki yirde birbirine muğâbil iki noğa	re's ü zeneb	'ağd-ı tîn	
cevez-girih: (328b/01)	düğme.			
cevez-i gendüm: (240b/17)	senderüs			
cevezîne: (328b/01)	ğozlu ħalvâ		cevezînc	
ceypür: (099b/07)	ğiñ.			
ceyşger: (099b/07)	ğabbeci ve zerreci.			
cez: (130a/14)	yezd şehri, göden çekirge, artuğ.			
ceza': (182a/09)	feryâd			Arapça
cezef: (187a/18)	bedelsiz nesne almağ.			Arapça
cezğ: (183b/25)	ğurbağa			
cez': (182a/10)	elmâs ve yâğütđan şöñra andan muğkem taş olmayan bir taşdır.			Arapça
cezr: (099a/15)	dört yaşar deve, dört yaşını ÷oldurup beşini sürer deve, ilçi	ğaşıd		Arapça
cezr: (099a/21)	orağğuşı didükleri böcek, arığuşı	şarrâr, zir, cerz, çergad, şarrârü'l-leyl		
cintiyân: (013a/17)	ayva denesi			
cicâc: (053a/02)	iki üç tabağalu kîse			
cift: (040b/09)	dü-tâ ve cüft			
ciger: (099b/09)	bağır	kebed.		
ciger-âgende: (328b/29)	yağ bağır, ciger ile ÷olmuş şucuğ.			
ciger-âkend: (072a/01)	yağ bağır, ciger		âgende	
ciger-bend: (072a/02)	sevâdü'l-batn.			
ciger-ğuşe: (328b/30)	ziyâdetü'l-kebed.			
ciğâğ: (061b/21)	iki tabağalu		cinâh	
ciğân-âver: (099b/16)	'âlim, fâzıl, bahâdur.			
ciğân-bân: (264a/23)	ciğân şâhibi dimek			
ciğân-dâr: (099b/17)	ulu pâdişâhlar evşâfindandır, ciğân şağlayıcı			
ciğân-dâver: (099b/21)	ğudây te'âlâ.			
ciğân-ğir: (099b/22)	'âlem tutucu			
ciğân-kethudây: (381a/15)	ulu pâdişâhlar elğâbindandır.			
ciğân-nişân: (264b/06)	ciğân dikici, ciğânı sâkin kılıcı, ciğânı yandırıcı	'âlâmet	nişân	
ciğân-zinde: (329a/18)	yaz ve kış şolmaz bir çiçekdür.			
cijvâ: (013a/19)	kirpi	ğunfuz, şevheb, enğaz		
cilâ: (013a/16)	şayğal	ebu'l-medîc		Arapça
cilâger: (099b/09)	cendereci.			Ar.+Far.
cilâze: (328b/31)	'ilm-i müsîkî perdeleri,			Arapça

	bağırsağ perdeleri.			
cilcile: (328b/31)	kaplubaga, çille			
cill: (228a/01)	añızda qalan şap.			
cilrîz: (130a/28)	müfsid, gâmmâz			
cilvâc: (053a/04)	murğ-ı murdâr-h'âr.			
cimşirek: (202a/13)	kuşak kemigi			
cinâh: (061b/20)	iki tabakalu		kemhâ kîse.	
circe: (328b/26)	güneyik çiçegi, qaluğan diken		çerha	
ciriyye: (328b/27)	kuşuñ cigeri, kursağdur.	'alefdân		
civâc: (053a/04)	murğ-ı murdâr-h'âr.			
coz: (130b/02)	ğayrı demek			
cû: (300b/05)	ırmağ, iste demek		cûy, h'âh	
cûcû: (300b/07)	serçe.			
cûd: (072a/20)	baykuş	cuğd		
cuğ: (184a/06)	boyunduruğ, şu argı.			
cûlâh: (329b/25)	cülha.			
cûleh: (329b/25)	bkz. cûlâh.			
cul-nâr: (100a/02)	bkz. gül-nâr.			
cûmerd: (072a/20)	sehî			
cunâver: (100a/01)	iqlim-i hotende bir şehr adıdur.			
cundâl: (228a/10)	feylesüflaruñ hâş-ı müste'id olan muşâhibleri.			
cûrâbe: (329b/21)	şu bendi âletinden şızan, tereşşüh iden şu			
curgâtû: (300a/29)	emzikli tās.			Latince
cûş: (171b/09)	qaynamağ, fürs aylarınıñ on dördinci gününüñ adı			
cûşış: (171b/11)	qaynayış			
cûş-pere: (329b/23)	börek tutmacı, tutmaç	şeş-berek		
cuvâl: (228a/11)	içine un ve buğday ve sâ'ir anuñ gibi ve ğayrı nesne qoduqları nesne.			
cûy: (381b/05)	aramağ ve istemek, ırmağ		nehr-i şağır	
cûy-bâr: (100a/05)	ırmağ kenârı.			
cûy-bârî: (381b/08)	çay ve dere			
cûyçe: (329b/26)	ırmacuğ.		cûyek	
cûyek: (202a/26)	ırmacuğ.		cûyçe	
cûyîne: (329b/27)	kuğı kuşı, toy kuşı, ağaç qağan, mutlakâ şuda olan kuşlar			
cûyine: (329b/28)	kervân didükleri kuş			
cûy-tâz: (130b/08)	ırmağ.			
cûbânî: (381a/30)	bkz. cûvânî.			
cûbâr: (099b/31)	yevmü's-şülüşâ			
cûbîn: (264b/16)	ayran			
cûdâ: (013a/20)	ayru.			

cüdāgāne: (329a/31)	ayruca ve ayrılık			
cüdāyī: (381a/22)	ayruluk, nükteli söz	iftirāk		
cüft: (040b/26)	tanşif olunan 'aded	zevc		
cüfte: (329b/09)	'avratuñ cüftesi, aşma çubuğı			
cühüdāne: (329b/30)	yağ ördegi, içi tölmiş bağarsak			
cüll-āb: (030a/29)	lañif ve bārid olan şerbet.			
cüllāh: (329b/10)	cülhe	nessāc		
cülle: (329b/10)	seped, mantarı	ķavşara		
cümcüme: (329b/12)	ķafā, ağaç ķadeķ		kāse-i ser	Arapça
cünābe: (329b/13)	bir oyundur ve ay tñāne ve ay söyleyene ve ay gelene diler.			
cünāne: (329b/14)	bkz. cünābe.			
cünbān: (264b/18)	deprenci ve eriyici		güdāzān	
cünbe: (329b/16)	ķaşerāt-ı arz		cerend	
cünbed: (072a/17)	bkz. künbed			
cünbende: (329b/15)	deprenci, zehrlü böcek		ķaşerāt-ı arz	
cünbiş: (171b/08)	ķareket ve depreniş			
cünce: (329b/17)	üzüm çekirdegi.			
cünd ķund: (072a/17)	bīm ü ters			
cündbādeste: (100a/02)	ķunduz taşağı didükleri meşhūr nāfi 'dārū.			Arapça
cürbüz: (130a/31)	gürbüz		zeyrek, dānā	Türkçe
cürd: (072a/03)	ötlegen ķuşı, ķirtaboğa.	ebun-naşr	cerd	
cürģa: (329b/02)	emzikli taş.			
cür 'a: (329b/01)	ekşer şarābda ķadeķde bāķi ķalan			Arapça
cür 'a-dān: (264b/16)	zarf, cırlak böcegi.			Ar.+Far.
cürre: (329b/03)	ķulp ve küpecik, āķirgi, toğan cinsinden bir nev' küçük ķuş			
cüsbüsi: (381a/03)	nifāk.			
cüst u cüy: (381a/24)	aramak ve istemek.			
cüst: (040b/18)	isteyüp aramak			
cüvāmerd: (072a/20)	bkz. cüvānmerd.			
cüvān: (264b/20)	yigit ķişı	fetā		
cüvān-baħt: (040b/30)	genc yaşlu, çağlu, baħt ve tāli 'lü			
cüvāni: (381a/30)	yigitlik			
cüvānik: (202a/20)	dişi serçe			
cüvānmerd: (072a/19)	yigit ķişı ve insāniyetlü	kerim, ķalūk		
cüvāriş: (171b/08)	mi 'deye ķuvvet viren ma 'cün			
cüyā: (013a/21)	isteyici			
cüz-dān: (264b/17)	içinde cüzler tırduğı zarf			
ķabģüt: (040b/15)	ķaşşaten şıģır tıyinden tölmiş döşek			

çābile: (326a/28)	gül ve gül gönçesine ve gül düğölcegi		çābile, çāvile.	
çāblūs: (160b/16)	muḥabbet şūretin göstermek, yüze gülmek ve gönülde olmak, dilkilik	tabaşbuş	‘ayyār-ı hoş-suḥen.	Latince
çābük: (201a/15)	bkz. çābük.			
çābük: (201a/14)	zībā			
çāc: (052b/29)	vilāyet-i ḥotende bir şehriñ adı, arpa ve buğdāy ve aña beñzer nesne yığını, çeç, bir üstād yaycınıñ adı			
çāçile: (326a/29)	çaruk		pāy-efrāz	
çāder: (098b/24)	‘avratlarıñ üzerine büründükleri biz.	ḥayme, milḥafe, şevder, zabta, mülāne		
çādır-ı şeb: (029b/29)	çārşef	milāye		
çāğ: (183b/22)	hengām u vaqt, örümcek		cağ	Türkçe
çāğ: (183b/26)	örümcek, örümcek ağı	‘ankebüt	ḥāne-i ‘ankebüt	
çāғанek: (201b/10)	yapalak, kāfir kırtağucıçığı			
çāğaz: (130a/15)	ķurbağa, çirk yir	vezağ		
çāğbut: (040a/21)	ekin		çapğut	
çāğbüt: (040a/22)	bkz. çāğbut.			
çāğne: (327b/30)	yapalak kuşu, kāfir kırtağucı		çāğnağ, çāğnek	
çāğrā: (012b/26)	bayķuşa beñzer bir ķuş			
çāğrābe: (327b/28)	ķurbağa yoşunu	ṭuḥlub		
çāğreste: (327b/27)	sırçan, maşıra içindeki demür ig, ocağ maşası			
çāğzāve: (327b/29)	bkz. çāğrābe.			
çāğzvāve: (327b/29)	bkz. çāğrābe.			
çāḥ: (061b/05)	elbette, çok demek		pīçiden, gūşiden	
çāḥ: (327a/03)	ķuyu			
çāḥcīr: (099a/14)	çāğşır			
çāḥek: (201a/31)	eñek çuķuru, ķuyıcuğ		çāḥ-ı zeneḥdān	
çāḥ-ı bābil: (227b/01)	hārūtıla mārūt ayaklarından aşıldığı ķuyı, cādūlar ķuyısı			
çāḥ-ı naḥşeb: (030a/09)	māverāü’ n-nehrde tirmid yanında bir şehir adıdır, mezkūr şehirde bir meşhūr ķuyı.			
çāhipūn: (263b/20)	bekerenüñ içinde döndüğü nesne	ḥaṭṭāf , қа‘ve		
çāḥmāḥ: (061b/06)	ağzı bozma, büyük yancak			Türkçe
çāhsār: (099a/10)	ķuyı başı.			
çāḥş: (171a/25)	ur, boğaz şişi	sel‘a, ‘illet	renc	
çāḥt: (040a/13)	ṭama‘, ümīd		elcaḥt	
çāḥ-vīz: (130a/08)	ķuyı arıdacağ nesne.			
çāḥ-yüz: (130a/09)	çepe, ķuyudan ķoğa	ḥaṭṭāf , қа‘ve		

	çıkaracak çengel, bekerenuñ içinde döndüğü nesne			
çāh-yüze: (327a/04)	koğa çıkaracak çengel ve çepe ve ölke, bekerenuñ içinde döndüğü nesne	hattāf, ka' ve		
çājū: (300a/02)	murdār	necis		
çāk çāk: (201a/25)	yırtuq yırtuq dimekdür.			
çāk: (201a/18)	yırtuq ve kaftānuñ yırtmacı ve öpmek şapıldusı			
çākāk, çāk çāk, çāk-ā- çāk: (190b/29)	bir katı nesne bir katı nesneye dokınmağdan hāşıl olan şavtuñ hikāyeti			
çāk-ā-çāk: (201a/27)	bkz çāk çāk.			
çākçelāk: (201a/29)	çāpük			
çāker: (098b/28)	kulluqçı, haşşa kul		hıdmet-kār	
çākşū: (300a/03)	bir siyāh dāneciqlardur ki kāfur ile sahk idüp göze bırağurlar		çākşū, hākşū, dārū-yı çeşm	
çāl: (227b/01)	duzaq.			Türkçe
çālāk: (201a/29)	cüst ü çāpük			
çal-ı deryā: (012b/29)	deñiz ortası.			
çālīg: (183b/24)	ol at ki bindükleri vaqt oñat yürümeyp oynaya, çalıq			Türkçe
çālī: (380b/24)	duzaq	fağ		
çalış: (171a/23)	şavaş		ceng	Türkçe
çalış: (171a/23)	bkz. çalış.			
çāliz: (130a/05)	büstān qarığı		hārbüzezār, terezār	
çām çām: (240a/19)	kat kat dimek			
çām: (240a/18)	dirre, döküm		türe, dāne	
çamāh: (061b/19)	tamaq.			
çāme: (326b/24)	hürmet, 'izzet, destān, şī'r, kaşīde		çāme, çeğāme, çeğāme.	
çāme-ğük: (201a/31)	yosun			
çāmīn: (263b/08)	sidük	bevl, tebevül		
çān: (263b/18)	bkz. cān.			
çanāğ: (183b/27)	çanaq			
çāne: (326b/27)	çeñe	hanek		Türkçe
çapāğ: (183b/25)	yayın balığı.			
çāpātān: (263b/02)	edük üzerine giyilen edük.			Türkçe
çapğüt: (040a/09)	döşek, yaşdıq içi, her nesnenüñ içine tıkup toldurduqları nesne	haşā	çapğüt	
çapğüt: (040a/12)	bkz. çapğüt			
çāpükī: (380b/17)	çāpükī			
çāpüt: (040a/07)	eski panbuq.			
çāpük: (201a/13)	çevik		cüst	
çāpükī: (380b/15)	çevüklük		çestī	

çār: (098b/26)	dört	erba' a		
çārbāliş: (171a/21)	minder, 'anāşır-ı erba' a			
çār-çeşm: (240a/12)	gözlerinüñ üstinde göz gibi nişānları olan siyāh it			
çār-çübe: (326a/31)	çar-çüh			
çār-dihüm: (240a/13)	on dördüncü			
çāre: (326a/31)	dermān, meded, bir kez	hīle	yek-bār	
çārum: (240a/13)	dördüncü		çāre-em	
çārev: (300a/01)	alçı	cibs, havz	şārūc	
çarğad: (071b/08)	kara çekirge			
çarğand: (071b/09)	bkz. çarğad.			
çār-gün: (263b/03)	besbāse didükleri dārū, semer ağacı.			
çarḡ: (061b/08)	hareket, devriye, yağa, bir nev' gāyetde berk yay	kıs	giribān	
çār-hāne: (326a/31)	büyük kazan.			
çarḡa-tır: (099a/21)	çarḡ oḡı ve çigre.			
çarḡ-ı ḡalle: (327a/24)	kañlı.			
çarḡuşt: (040a/15)	ötlegen kuşu, mengene	mi' şare		
çār-mağz: (130a/05)	koz	cevz ebün-naşşar		
çārmic: (061b/04)	gergi, semer ağacı.			
çār-pā: (012b/21)	dört ayağı üzere yürüyen ḡayvān.			
çār-pāre: (326a/30)	uşülle sāz yanında çalduḡları dört pāre ağaç		penih	
çār-pāy: (380b/19)	dört ayaklu cānver			
çār-sū: (299b/31)	bāzār, dört taraf		çehār-sū	
çārşāḡ: (061b/04)	yaba		se engüşt, se şāḡa	
çār-şāḡ-ı ḡirmen: (263b/02)	yaba		penced-güşt	
çār-şeb: (029b/30)	bkz. çādır-ı şeb.			
çār-şüb: (029b/30)	çārsū	sūk		
çār-tāḡ: (190b/28)	çardāḡ			
çārüb-zen: (263b/05)	süpürge çalıcı, süpür dimek			
çārümīn: (263b/05)	dördüncü.			
çār-vā: (012b/21)	yaḡmā		tārāc	
çār-yek: (201a/18)	çeyrek			
çāş: (171a/21)	çeç, buḡdayuñ ve arpanuñ ve sā' ir ḡubūbātuñ yığıñı, ketān toḡmı, ḡarman			
çaşd: (071b/13)	bayram	' arūsī	bezm, çeşn	
çāşnī: (380b/20)	dad	lezzet	meze	
çāşnī-gır: (098b/28)	tadıcı			
çāşt: (040a/07)	kuşluk	duḡā		
çāşte: (326b/04)	kuşluk yimeḡi.			
çāştḡāḡ: (326b/03)	kuşluk vaḡtı.			
çāştḡāḡhine: (326b/03)	kuşluk vaḡtinki dimek			

çaştgeh: (326b/04)	bkz. çaştgāh.			
çāştī: (380b/19)	kuşluk yimegi		çāşne	
çāv çāv: (300a/12)	serçe ki yavrısını yırtıcı kuş ve sā'ir 'ādūsı almak kaşd itdükde her cānibe uçup feryād itdüğü āvāz			
çāv: (300a/08)	bir nesne söylenüp şöhret bulmak, serçe kucanup bir dürlü dağı ötmek.			
çāvele: (326b/31)	gül, gülcik	verd	çābele	
çāvşir: (099a/08)	beş yaşın süren deve, oğlanaşı didükleri dārū, kadınuzluğu	enber-bārīs		
çaygüt: (040b/07)	ekin		çabgüt	
çaygüt: (040b/07)	bkz. çapgüt			
çāz: (130a/05)	ķurbağa	zağ		
çe: (328b/03)	ħarf-i taşgīr			
çefāle: (327b/31)	kuşlar cem'iyeti ve ğavġāsı		çegāle	
çefreste: (328a/05)	māsüre içinde olan demür ig, sırçan		çagreste	
çeft: (040a/22)	ekilmiş, kıvrılmış		cüfte	
çefte: (328a/01)	ekilüp iki kat olmuş, büzülmüş ve kıvrulmuş çıġın, üzüm şalkımı ve aşma, kerevit, kilāver	'arīş, 'urüş		
çegāl: (099a/27)	sāz āvāzı.			
çegāle: (327b/22)	kuşlar cem'iyeti ve çoġuldusu, çağala			
çegāme: (327b/24)	şī' r ü kaşīde		çāme	
çegan: (263b/31)	kılıç kını ve kılıç yağı ve baykuş.			
çegāne: (327b/25)	dört pāre tahtecikler, aklıġ, barmaklar arasında çalınan sāz, kemānçe			
çegāre: (327b/22)	ġalle kuyusu.			
çegāv: (300a/19)	toygār, çil kuşı, ħorūs	ķanbere	çegāvuk, tīhū, ferfūr	
çegen: (264a/01)	aţlas envā'ından bir nev' laţīf kumāş	ebū'l-meliġ		
çegū: (300a/23)	zaġme			
çeh: (328b/02)	ķuyı			
çehār: (099b/05)	dört		çār	
çehār-dehūm: (240b/17)	on dördünci dimekdür.			
çehārgāne: (328b/10)	dört dürlü.			
çehār-ħāne: (328b/08)	şīrdān, kese		zardān	
çehār-maġz: (130a/24)	cevz-i rūmī		çār-maġz	
çehār-sū: (300a/25)	dört taraf		bāzār, çār-şū	
çehār-süvāre: (328b/10)	dört yol başı.			
çehār-şāħa: (328b/09)	yaba		se-engüş	

çehâr-tâk: (190b/28)	bkz. çâr-tâk.			
çehâr-yek: (202a/12)	dörtde bir	rub´		
çehende: (328b/18)	çalık at			
çehîd: (071b/30)	çeyîz.			
çehîr: (099b/06)	bkz. çehre			
çehîre: (328b/20)	çehre			
çehîz: (130a/26)	çehâz			
çehr: (099b/05)	beñiz ve yüzde nişân ve çıkırık		çehre	
çehre: (328b/11)	beñiz ve yüzde olan nişân ve çıkırık, cāriye.	şüret		
çehre: (329b/30)	iç oğlanı.			
çehredük: (202a/12)	çıkırık.			
çeh-yüz: (130a/25)	koğa çıkaracak çengel.		çāh-yüz, çeppe	
çek: (201b/11)	mektüb-ı kâdî, hallâc toğmağı.	şak		
çekâ: (012b/28)	toyğar kuşu, gavğa, yaramazlık	ķuberre		
çekâbe: (328a/06)	kāriz toğmağı.	ebü'l-meliḥ		
çek-â-çāk: (201b/12)	bkz. çāk çāk			
çek-â-çek: (201b/21)	bkz. çāk-â-çāk			
çekād: (071b/16)	eñse ve alın üsti ve depe, çil kuşu	aşla´	tihū	
çekāke: (328a/07)	ķapu bağı, tamlā	ķaṭre	nāv	
çekāl: (227b/07)	oķ nişanı.			
çekāle: (328a/08)	tamlā			
çekāme: (328a/08)	şî´r, ķaşide		çāme, çeğāme	
çekār: (099a/28)	eñse ve alın üsti ve depe, başı taz ķişi	aşla´	çekād	
çekāvek: (201b/22)	toyğar kuşu, çöl kuşu	ķuburra		
çek-çāk: (201b/24)	uyurken ḥāşıl olan āvāz, öpmek	ebü'l-meliḥ		
çeke: (328a/08)	tamlā		çekāle	
çekek: (201b/24)	toyğar kuşu		çekük, çekāvek, hūze	
çekî: (381a/07)	ķızıl		saḥṭiyān	
çekliz: (130a/16)	tılaķ			
çekmān: (263b/31)	ḥārezm lügatinde bir yüzi çuķadan ķaftān.			Türkçe
çekmen: (264a/01)	bkz. çekmān.			Türkçe
çekre: (328a/09)	köpük	kef		
çekrî: (381a/04)	ḥardal, ayrıķ didükleri ot, eşḥān didükleri ot, ķuziķulağı	ribās		
çekük: (201b/27)	bkz. çekük.			Türkçe
çeküş: (171b/04)	çeküç	maṭraķa		Türkçe
çel: (227b/07)	deñiz ortası, ağızñ içi ve taşu, kenār			
çelāk: (201b/27)	çāpük, gözlük		çālāk, çeşmek	

çelgüze: (328a/10)	hindüstân çozi, çam çozağı, küknâr çozağı, fıstıka beñzer bir yemiş	nârcil		
çelide: (328a/13)	zihgîr		engüştüvâne	
çelik: (201b/28)	gözleme			Türkçe
çelipâ: (012b/30)	hâc	şalib		
çelü-çüp: (030a/23)	çelük oyunu.			
çem çem: (240b/16)	kat kat dimek		çâm çâm	
çem: (240b/02)	ma' nâ, bükilmek, işçi.			
çemân: (264a/04)	ziyâde şalınıcı		çemiden	
çemâne.: (328a/17)	süci kabı, şarâb kabağı, piyâle, cemüñ piyâlesi			
çemânende: (328a/16)	teferruħlayıcı.			
çemec: (053a/02)	mevyiz			
çemen: (264a/06)	yeşilistân, tâze dikilen fidân, bāğçelerde ağaçlar arasında şaf şaf çekilen yollar.		bāğçe, murğzâr	
çemen-bend: (071b/26)	yigit, bıñar.			
çemende: (328a/22)	otlayıcı	dâbbe		
çemide: (328a/25)	nâz ile gidici, şalınıcı.			
çemîn: (264a/08)	sidük	bevl	çâmîn	
çemlül: (227b/08)	şalıncağ.			
çemş: (171b/07)	göz		çeşm	
çenâğ: (183b/28)	eyerüñ depingüsi.			Türkçe
çenber: (099a/31)	halka, kaşnağ, boğmağ	kılâde		
çenber-i gerden: (264a/09)	boyun çıgrığı, boğmağ			
çend: (071b/27)	niçe dimek, kaç miqdâr dimek	kem	çendâ	
çendâ: (012b/31)	çend, nice dimek, kaç dimek		çend alüz, çend mâkiyân	
çendân: (264a/10)	niçe niçe ve ol kadar dimek			
çenden: (264a/10)	şandal			
çendîn: (264a/11)	bu kadar dimek			
çendîni: (381a/09)	niçelik dimek			
çend- aşâ: (013a/02)	degnek uzunı			
çene: (328a/30)	'alef-i murğ		çîne	
çeng: (201b/29)	ma' rûf bir sâz adı, kuş kıynağı ve âdemî pençesi, yırtıcı hayvânlar pençesi			
çengâl: (227b/11)	çimdik, et aşacak malâk, kuş kıynağı, erişte.			
çengäle: (328a/28)	bkz. çengâl.			
çengâl-ħâst: (040a/31)	erişte aşı, küllice, kete, kenâr, yağ camzağı, omaç aşı	ıtrıyye, delik		
çengâli: (381a/09)	yağcumur, erişte aşı, keliçe, kete, kenâr	delik		
çengâr: (099a/31)	pas		zengâr	
çengâve: (328a/28)	a' lâm-ı ricâldendür.			

çengel: (227b/12)	yırtıcı kuşların burnu, çimdik, yırtıcı kuş dırnağı	minķār, muħalleb		
çengelük: (202a/07)	eli ve ayağı saķat kimesne			
çengelül: (227b/22)	eli ve ayağı egri.			
çeng-murğ: (183b/31)	kuş burnu, kuş kıynacağı, âdem ve yırtıcı cânverlar pençesi	minķār		
çeng-müze: (328a/29)	edük burnunuñ sivricesi	ħortüm		
çengüze: (328a/27)	hindüstân ķozı, küknār ve çam ķozacağı		çelgüre	
çenin: (264a/11)	göñül, ana rahmında olan oğlan, maķberde defn olmuş	ķalb, fevād, meyyit.	dil, ħ'ānçe.	
çenkāl: (227b/12)	emmek.			
çenkel: (227b/20)	çıtlağı, dulaca serçe			
çep: (030a/17)	şol, solak.	yesār		
çepān: (263b/21)	eski ķaftān		çepāre	
çepāre: (327a/10)	eski ķaftān		çapan	
çepçele: (327a/11)	şıyrıncaķ oyunu, buz urmaķ, ŗayancaķ nesne, çömçe balık	zaħlūķa		
çepe: (327a/13)	şolak		zağar	
çeper: (099a/11)	ħabīs			
çepin: (263b/22)	kireç ve alçı, söğüt ağacından örilen seped			
çepin: (263b/23)	yaraķlanmış dimek			
çepire: (327a/15)	bir işden ötüri cem' olmaķ, yaraķlanmış	müctemi'	āmāde	
çepin: (263b/22)	bkz. çepin.			
çep-rāst: (040a/08)	şol ve sağ			
çepür: (099a/13)	yo	sebil		
çer: (099a/20)	ħalka			
çerā: (012b/24)	otlaķ	sāzaķ		
çerāgāh: (327a/19)	otlaķ yiri	mer'ā, mürtefi'	çerāgāh, çerāzār	
çerāgeh: (327a/21)	bkz. çerāgāh.			
çerāg-gird: (071b/04)	pervāne didükleri kelebek.			
çerāmen: (263b/24)	ħayvānāt otlacağı	'alaf.		
çerāmin: (263b/25)	bkz. çerāmen.			
çerān: (263b/26)	ziyāde otlayıcı.			
çerā-zār: (099a/20)	otı çok yir.			
çerb-dest: (040a/14)	uz ellü kimesne	refiķ	hem-rāh	
çerbe: (327a/23)	felek, ağırşak, ķalkān, çıkırı, duzaķ		çerħa	
çerbī: (381a/03)	uzluķ.			
çerb-rüde: (327a/22)	ķıvrım, bağarsak		penceviş.	
çer-büy: (381a/02)	öz, çerviş.			
çerd: (071b/04)	ötlegen kuşu, şıklık, çarkıbağa, çurtlık, çekik,	şarrārü'l-leyl, cüdcüd, ħabārī	şagır	

	kara çekirge, toy didükleri kuş			
çerde: (327a/28)	yağız, aşsız ve uşulsuz at, qaraca çekirge, çirtlik, toy didükleri büyük kuş	cebbārī, ebū'n-naşr		
çere: (327b/06)	yağ özi, çāre istemek, vaḥşī ḥayvān ve kuş.			
çerend: (071b/09)	girek, otlar, ḥayvānlar ve otlağ		çerende	
çerende: (327b/05)	otlayıcı cānver.			
çerendü: (300a/17)	kemirdek, geyrek, yumşak süñük	ğudrūf	çerend	
çereng: (201b/03)	tırfa			
çerez: (130a/11)	çerez.			
çerezdān: (263b/28)	çerez zarfı.			
çerğanü: (300a/17)	şarāb zarfı ve			
çerḥa: (327a/26)	kaluğan didükleri ot, kalkan, felek, çırık ve duzak, kelebce	şukā'ā		
çerḥale: (327a/24)	güneyik çiçeği, kaluğan	şukā'ā	çerḥale, çerḥa.	
çerhvāz: (130a/13)	yarasa	ḥuffāş	şeb-pere	
çerist: (040a/19)	cızılmak ve çarlamak ve diş kıcırdatmak	za'f		
çeriş: (171b/01)	otlayış dimekdür.			
çeriş: (171b/02)	otlayış			
çeriş: (175a/15)	bkz. çeriş.		ser-ākūc	
çerkes: (161a/01)	meşhūr ve ma' ruf ḥā'ife			Yunanca
çerm: (240a/20)	gön	şarm		
çerme: (327a/30)	boz at.			
çerp: (030a/18)	yağlı, özlü, semiz, bir nev' şu	sem'in, galiz		
çerpeş: (171a/31)	çerviş			
çerpü: (300a/16)	çerviş			
çervide: (327b/05)	çāre istemek.			
çerz: (130a/11)	çekük, müymül didükleri kuş, toy didükleri kuş, çakır toğan.	şahra, ḥabārā	hāyçe	
çesived: (071b/30)	toğrı ağaç	cesüd		
çespide: (327b/13)	ekilmiş, meyl eylemiş, iki nesne birbirine yapışmış.			
çeş: (171b/03)	kurbağa, çığır			
çeşen: (263b/29)	bayram, düğün		bezm.	
çeşir: (099a/27)	çuvāl-ı büzürg.			
çeşiş: (171b/03)	tağış, çertiboğa.			
çeşm: (240a/22)	göz	'ayn		
çeşm-āğil: (227b/05)	kağıyup göz ucıyla bakmak.			
çeşm-bend: (071b/15)	göz bağı, peçe, 'avratlar yaşmağı			
çeşme: (327b/17)	bıñar, igne, çuvāl-düz yordusu	yenbū'		

çeşmek: (201b/05)	gözlük, göz otlarından çeşme-zen didükleri ma' rûf ve meşhûr dârû	'aynek		
çeşmelân: (263b/28)	çeşme-dâne, çeşme-zen.			
çeşm-i frengî: (381a/03)	gözlük	'aynek		
çeşm-küşte: (327b/15)	şaşı	aḥvel		
çeşm-niyâm: (240b/02)	ḥamâ' il kını.			
çeşm-penâh: (240a/30)	ta' vîz, heykel.			
çeşm-penâh: (327b/13)	yaramaz göz degmek için itdükleri ta' vîz.			
çeşm-sîr: (099a/25)	gözi tok			
çeşm-zaḥm: (240a/31)	göz degmek.			
çeşm-zede: (327b/15)	göz dikmiş.			
çeşm-zen: (263b/28)	ölmez dikenî toḥmı.			
çete: (327a/18)	bir vilâyet adı			
çetin: (263b/23)	eyerûñ komları			
çetr: (099a/13)	çadır, baş ortası		sâyebân, serâ-perde, âmâs-ı gelû	
çevdâr: (099b/03)	çevder			
çevgân: (264a/13)	ucı egri ağaç	şavlecân		
çevk: (190b/31)	bölük.			
çeyper: (099b/07)	bkz. çeypür, bir çal' a ismi			
çez: (130a/14)	kirpi		cîrvâ	
çezd: (071b/10)	kara çekirge, çağırğan toy, göden çekirge, ötlegen kuşu, sıklık, ince âvâz, kirpi	şağır, künfuz	çîzvâ	
çezde: (327b/11)	çaqır toğan, çağırğan toy, göden çekirge, çez bağırsağ.			
çezder: (099a/24)	kağırdağ		çezdere	
çezdere: (327b/11)	kağırdağ, darı kuşu.			
çeze: (327b/12)	öz, çadır.			
çırğ: (184a/04)	balaban	şağıra		
çi büdî: (381a/17)	n'olaydı demek	leyte		
çi gün: (264a/21)	çi güne demek.			
çi: (329a/08)	nite demek			
çî: (381a/17)	ne demek		çi	
çiçile: (329a/18)	renc ve zaḥmet.			
çidend: (071b/31)	dirdiler demek		çinîden	
çigil: (227b/22)	türkistânda bir mevzî' üñ adı, anda bir kilisânüñ adı, qaraçî tã' ifesi			Türkçe
çigîn: (264a/22)	bir nev' atlas			
çigîz: (130a/27)	bkz. çilgîz.			
çiglîn: (264a/20)	'avratuñ dılağı.			
çihâ: (013a/17)	neler demek			

çihâz: (130a/28)	bkz. çihîz			
çih-dür: (099b/15)	ırak		ğā'ib-i lu'b	
çihil: (228a/03)	kırk	erba'in		
çihil-pā: (013a/18)	kırk ayaklu çıyan		çihil-pā, şad-pā, hezār-pā	
çihl-pāy: (381a/13)	kırk ayaklu çıyan didükleri ağulu böcek	şebes	şad-pāy, çihl-pā	
çihr: (099b/22)	beñiz ve yüz	şüret.		
çi-güne: (328b/30)	ne dürlü dimek, nite keyf dimek.			
çil: (228a/01)	kırk	erba'in	çihil	
çil: (228a/06)	bir tã'ife adıdır			
çilân: (264b/10)	'unnāb			
çilānger: (099b/10)	demirci, çilingir	haddād		
çilgiz: (130a/26)	dilağ	bızr		
çille: (329a/02)	bir nev' mantar, simārüg, 'avratlarıñ müddet-i nefāsī ve dervişleriñ kırk günde hâlvetde oturdukları, yay tünci.			
çim: (240b/18)	be-her çi me-rā dimek.			
çimçimāl: (228a/02)	pejmürde			
çin: (264b/11)	bir memleket ü seb'a-i meşhûre adı, büküm, toğrı		şiken ma'nāsına ve ltoğrı1,	Çince
çinār: (099b/11)	şaru kavağ ağacı		zecāy	
çindere: (329a/25)	bir memleket adıdır, anda bir çeşme vardır dā'im andan dürlü dürlü sâz avāzi gelür.			
çine: (329a/07)	dāne-i murğ		çine	
çine: (329a/26)	ķursağ	hāvşala	'alef-i murğ	
çine-dān: (264a/22)	ķursağ	hāvşala		
çine-dān: (264b/15)	ķursağ, hāvşala			
çine-dāne: (329a/29)	dāne-i murğ.			
çinem: (240b/19)	bkz. çinem.			
çiner: (099b/27)	ķap ķacağ			
çinever: (099b/28)	toğrı	müstakim	rāst	
çing: (202a/14)	ķurumuş gevde, çizmeniñ ökçesine ķağdukları sivrice demür	şel		
çini: (381a/21)	alnı dürük, çine mensüb, bir reng-i ma'ruf			
çinibe: (329a/08)	yürek.			
çiniver: (099b/13)	toğrı	mustakim	rāst	
çinizü: (300a/28)	nağd			
çi-pāl: (228a/03)	hind pādişāhlarıñ ğāyetde 'azim elķābı			
çipür: (099b/09)	süñü demreni.			

çipür: (099b/28)	bkz. çipür, yol			
çir: (099b/25)	yürekli, yegin	şecî, gâlib, lâyıķ	çire	
çirâ: (013a/02)	niçün ve nişe demek, lime			
çirâg: (184a/03)	fîtilde yanan od			
çirâgale: (328b/24)	gice yıldız gibi ışıl原因an böcek	ebu'l-vaşşâ'	kirm-i şeb-tâb, şeb-tâb	
çirâgdân: (264a/18)	çerâg başı			
çirâgîn: (264a/18)	çerâķ-pere.			
çirâg-pâne: (328b/21)	üstünde çerâguñ yandığı âlet	menâret, mâşilet	çerâg-pâ	
çirâg-pâye: (328b/22)	bkz. çirâg-pâne, çerâg dibi.			
çirâg-pere: (328b/23)	ölke, pervâne.			
çirâg-vâse: (328b/25)	pervâne.			
çirâgyâ: (013a/16)	üstünde çerâguñ yandığı âlet			
çirâg-yâne: (328b/26)	bkz. çirâg-pâye.			
çire: (329a/19)	yürekli, cür'etlü, yigin, öz, her nesneyi başaran eli uz kimesne, faşih kimesne, önegü, büyük yol, bir otuñ adı	mutatâvil, küstâh, lecüc	bî-şerm, bî-edeb	
çire-dest: (040b/09)	uz ellü kimesne	küstâh, müteâvil		
çiregî: (381a/20)	yüzsüzlük, çüstlik, bahâdurluķ.			
çirha: (328b/27)	bkz. circe.			
çir-ħaşt: (040b/08)	mengene		çarħişt	
çirk: (202a/13)	kir, pas, aşılımış ağaç.			
çirkîn: (264a/19)	kerih, zişt			
çirü: (300a/26)	it enügi, ħiyâruk 'illeti		seg beçe, ħiyâr-ı bād-reng ħorde	
çist: (040b/11)	nedür demek			
çistân: (264a/19)	yañiltmaç, bilmece	meşel, ed'iyye, aħciyye		
çistân: (264b/09)	yañiltmaç, bilmece, 'aceb söz	meşel, aħciyyet	çistân	
çivâg: (202a/16)	bkz. çivâk.			
çivâk: (202a/15)	ħamîrden yağ içinde bişmiş nuķul			
çive: (329a/29)	sindik	zîbaķ	jîve, sim-âb	
çiz: (130a/29)	nesne	şey'		
çize: (329a/24)	çinbistire			
çizi: (381a/21)	bir nesne.			
çizü: (300a/28)	kirpi	ķunfuz	çizvâ	
çoğondar: (100a/01)	çükündür			Ermenice
çomâķ: (191a/01)	çomaķ			Türkçe
çonâķ: (191a/02)	boğaz ağrısı.			
çonân: (264b/18)	şöyle ve ancılayım demek			
çonîn: (264b/20)	böyle demek			

çök: (202a/24)	pādişāhlar öninde diz yire koyup yükünmek, diz yire koyup diñlenmek			Türkçe
çübān: (264b/20)	koyun güdici.			
çübānek: (202a/20)	çübān aldağıcı didükleri kuş	mükā'	şebān-firīb	
çüb-dest: (040b/31)	elde götürdükleri 'aşā		deste-çüp	
çüb-ḥüre: (329b/17)	āğaç kurdı			
çüb-neverd: (072a/18)	kedde			
çüb-şiyār: (100a/06)	şaban oğı.			
çüb-zīn: (264b/21)	eyer sağrağı.			
çüçe: (329b/19)	fīrek, kuş yavrusı	bülüc, ferrüc		
çüçü: (300b/07)	bkz. cücü.			
çüfgīn: (264b/22)	panbuğ demiri.			
çüg: (184a/09)	şu arığı ve boyunduruğ.			
çuğd: (072a/08)	baykuş, ügi, kuf			
çuğnek: (202a/18)	çulluğ kuşu.			
çuğrāt: (040b/24)	süzme yoğurt, süzilmemiş yoğurt, bir meşhūr ta'ām, ekşi yoğurt, çökelek, deleme peynir	şakrāt		
çügrī: (381b/04)	süzme yoğurt		çuğrāt	
çuj: (155b/24)	uçkur geçiricek yir		çuje	
çüje: (329b/22)	bülüc, ilmek, düğmenüñ iligi.		çüçe	
çük: (228a/12)	pādişāhlar öninde yüz koyup, yükünmek			Türkçe
çukl: (228a/07)	bağ çubuğı.			
çul: (228a/07)	çul			Türkçe
çümāk: (191a/02)	çomağ			
çün: (264b/23)	niçe ve nite demek			
çunāğ: (184a/08)	eyer depingüsi, kadeh, yayın balığı			
çunāk: (202a/18)	ağıl, koyun ağılı			
çünān: (265a/24)	bkz. çonān			
çünī: (381b/05)	nitesin, nicesin demek			
çünīn: (265a/25)	bkz. çonīn.			
çüp: (030a/30)	kesilmiş āğaç, kuru āğaç.			
çupcür'a: (329a/31)	kamçı		tāzyāne	Far.+Ar.
çüpe: (329b/18)	oğlağı		vārdene.	
çüpek: (202a/21)	panbuğ çıkırığı, bağam ağacı			
çüpgīn: (264b/21)	panbuğ çıkrağı.			
çüp-ḥār: (100a/04)	āğaç kurdı			
çüp-ı cāme-şüy: (381b/02)	toğaç			
çüpīn: (264b/22)	āğaçdan olan nesne.			

çüpîne: (329b/18)	ağaçkağan didükleri kuş, kuğı, tûbî kuşu.			
çüp-nân: (264b/21)	oğlağı		merdâne	
çüp-pâr: (100a/03)	bir nev' lif, kızağ		çüp-pâre	
çüp-pâre: (329b/17)	bir nev' lifdür.			
çüpsâ: (013a/21)	dörpi	sefen		
çüp-sây: (381b/03)	dörpi	sefen		
çurbek: (202a/16)	ayrılık, nükte ile söz söylemek, mengene	mi' şara	cüdâyî	
çur-ğast: (040b/17)	mengene		çar-ğışt	
çust: (040b/22)	çevik, birbiri üzerine muṭabbıq yığmağ		çâpük, 'ajîden	
çüşek: (202a/24)	ilik			
çuvâl-düz: (130b/09)	çuvâl dikecek büyük igne			
çuz: (130b/05)	orağ kuşu, arı kuşu	şarrârü'l-leyl		
çü: (300b/01)	bkz. çün.			
çübîn: (265a/26)	eyer eyermi.			
çüfâle: (329b/08)	bkz. çügâle.			
çüfte-rez: (130b/08)	bâğ çubuğı, bâğ çârdâğı ve aşması.			
çügâle: (329b/06)	çağla, kuşlar dimegi			
çügü: (300a/30)	baykuş, baykuşa beñzer bir kuş	cuğd		
çüje: (329b/05)	uçkur geçürecek yir		çüj	
çükri: (381a/30)	kuzıkulağı, hardal, ayruğ didükleri ot	rîbâs	eşh'ân	
çülîl: (228a/08)	bkz. çülyel.			
çülyel: (228a/07)	hevdec üzerine örtükleri bir munağkaş nesne			
çümâne: (329b/11)	miyâne			
çümçe: (329b/12)	ağaçdan kadeğ, kepeç.			Türkçe
çün: (264b/24)	bkz. çünki.			
çüng: (202a/19)	kuşak el	şel		
çüngâl: (228a/09)	pota	hedef		
çün-ü: (300a/31)	bkz. çün o.			
çününnet: (040b/29)	saña, anuñ gibi demek			
çürgâ: (013a/21)	emzükli taş.			
çüvâçe: (329b/21)	bkz. çüçe.			
çüzd: (072a/05)	çırlayık böcegi, arı kuşu, orağ kuşu, sıklık	şarrâr, şağîr		
dâ: (014a/17)	lügat-i h'orâsânda divâr dibi, kuz			
dâc: (053a/30)	ğarañu	zulmet		
dâd: (073b/21)	'adl, vekile şikâyet.			
dâdâ: (014a/23)	dadı	ğadine		
dâd-best: (041b/12)	alma virme.			
dâdender: (102a/17)	bkz. dâderender.			
dâdenî: (383a/05)	'atâ, 'atâ idecek mağall.		bağşış	

dāder: (102a/11)	nām-ı hudāy te‘alā ‘izz ü celle, qardaş, şefkatlü, yan		dārād	
dāder-ender: (102a/17)	ügey qardaş.			
dād-ger: (102a/16)	‘ādil, haq te‘alā			
dād-ḡāh: (333b/28)	şikāyet idüp ‘adl isteyici.			
dādī: (383a/05)	ayuñ yigirmi beşinci gicesi, virdüñ ‘atā itdüñ dimek			
dād-rād: (073b/26)	yapıcı	bennā	üstād	
dād-sited: (073b/25)	intikām almaq.			
dāğ: (184a/10)	devā, od ile ādeme ve ḡayvāna itdükleri ‘alāmet	key	nişān	Türkçe
dağ: (184a/14)	taşlık			Türkçe
dağā: (014b/08)	uzun, qara tuz			
dağal: (229a/16)	içi taşına uymayup qalb olan kişi, yan kesici	ḡār, ḡāşāk	kise-ber	Arapça
dağdağa: (335b/24)	kıcık, hüdük birmek, bir nesneyi çok görünmesün diyü silmek.		ketmetüvā	
dağer: (103b/20)	taş baş ve baş dağı.			
dāğine: (334a/06)	dağlağı.			
dağl-zen: (267b/16)	gizlü aqçe keser, ḡāyin		zenbāre, qalb-zen	
dağül: (229a/18)	ḡarām-zāde, piç			
dāh: (334a/17)	on	‘aşr	deh	
dāḡār: (102a/09)	dikecek ağaç fidanı, eyü ağaçdan şāḡ alup ağaca aşıladukları qalem		nihāl	
dāhil: (229a/07)	şayyādlar şayd-ḡāhlarında şāḡrālarda itdükleri ol ‘alāmet			
daḡil: (229a/11)	dost			Arapça
dāhīm: (241b/21)	tāc-ı muraşsa‘, beglik			
daḡme: (334b/05)	meşhed evi, kāfirler meşhedī	maḡbere		
dāḡş: (172b/30)	qurlağan ‘illeti	devḡa		
daḡş: (173a/03)	mu‘āmele ve işe ibtidā eylemek.			
dāḡül: (229a/10)	sırtmaç, geyik, vaḡşiler duzağı	ḡabāla, dāḡül, dāḡül		
dāḡün: (267a/07)	vaḡşiler duzağı	ḡibāle, dāḡül		
dāj: (155b/28)	ḡırmen süpründüsi			
dāl: (229a/01)	semiz, qartal kuşu, lori didükleri kuş, büyük balıq	‘uqḡāb, seyyidü’ḡ-ḡuyūr	firih	
dālābe: (334a/06)	qaravul	ḡalī‘a		
dālbeze: (334a/07)	qız kuşu.			
dālbüz: (131a/10)	isketi didükleri alaca kuşçağız, qız kuşu.			
dāle: (334a/10)	qartal kuşu, lori kuşu.	‘uqḡāb, seyyidü’ḡ-ḡuyūr		
dāl-ḡāl: (229a/03)	dikilecek fidān ve qalem		dār-ḡāl	
dāliz: (131a/13)	bardaḡcı kuşu, çölmekçi kuşu, çekük kuşu			

dālize: (334a/11)	bardeşçi kuşu, çölmekçi kuşu, çiğil kuşu, çil kuşu, serçe.		tihū	
dāl-pej: (155b/28)	bkz. dār-pej.			
dāl-peje: (334a/06)	isketi kuşu		dār-peje	
dāl-per: (102b/09)	ķartal yilekli oķ		dāl-perde	
dālperniyān: (267a/02)	baķķām ağacı.			
dālüz: (131a/11)	bkz. dāl-beze.		dār-beze	
dālüz: (334a/09)	bkz. dāl-bez.			
dālvej: (155b/29)	bkz. dālvez.			
dālveje: (334a/07)	bkz. dālveze, fidan	dālpeje	dārķāl	
dām: (241b/19)	tuzaķ		ķaķerāt-ı arz-ı mevziyāt.	
dāmād: (074a/02)	güyegü	ķaten		
dāmāl: (229a/04)	ālāt ve esbāb-ķāne	mutā'ü'l-beyt		
dāmān: (267a/02)	etek	zeyil		
dām-dāhül: (229a/05)	geyik ve sā'ir vahşiler duzaĝ		dām-hül	
dāmen: (267a/02)	bkz. dāmān.			
dāmĝül: (229a/05)	ur	sil'a	pāĝur	
dām-ı māhi: (383a/15)	balıķ duzaĝı.			
dāmveje: (334a/13)	büyük ķar küregi, şulaķ	zebıl sepedi, vezvez	dāmvez	
dām-ver: (102b/12)	büyük baru.			
dāmvez: (131a/15)	ķar küreyicek büyük kürek, büyük seped, şulaķ	vezvez		
dān: (267a/03)	bilici, zarf-ı mekāndur			
dānā: (014a/28)	bilici, bilülü			
dānāyi: (383a/15)	bilicilik.			
dānçe: (334a/14)	mercümeķ	'ades		
dāne: (334a/15)	ķuş yemi.	ķabbe, 'ilm, 'ālim		
dāne-i sebz: (131a/17)	maĝuş dirler bir ot			
dānek: (204a/27)	rub' dirhem, mişķālüh südüsi			
dānije: (334a/15)	bkz. dānize.		enez	
dānije: (334a/16)	mercümeķ		enez	
dāniş: (173a/03)	bilü			
dāniş-ger: (102b/13)	bilgülü		dānişmend	
dāniş-ķ'or: (102b/12)	şāhib-i 'ilm			
dānişmend: (074a/03)	bilgilü		şāhib-i 'ilm	
dānişmend: (074a/04)	bkz. dānişmend.			
dāniş-ver: (102b/13)	bkz. dāniş-vār.			
dānjede: (334a/15)	bkz. dānzede.		enej.	
dāpije: (333b/28)	çuluķ kuşu.			
dār u berd: (073b/29)	ceng güninde isti'māl olunur bir lafzdur.			
dār u ĝir: (102b/02)	tuť ve şaķla dimeķ			

dār: (102a/18)	dikili tūran ağaç, ağaç delen kuş			
dārā: (014a/24)	keyānilerden eñ soñra pādişāh olanuñ adı, tutağan			Yunanca
dārāb: (031a/16)	dārānuñ babası adı			Yunanca
dārād: (073b/27)	nām-ı ized te‘ālā ‘izze ve ‘alā.			
dārāne.: (333b/30)	şākirdāne			
dārāy: (383a/06)	keyānilerden eñ soñra pādişāh olanuñ adı, tengri te‘ālā, dutıcı			
dārbeje: (333b/30)	bir nev‘ serçeden kiçirek kuşçağız, isketi, turgay kuşu, çekek kuşu	vaşa‘a	dālvāze	
dārbezīn: (266b/28)	tekye-gāh, it üzümü			
dār-büy: (383a/09)	‘ūd ağacı.			
dār-çīnī: (383a/11)	ma‘rūf dārū	ķırfe		
dār-düst: (041b/12)	it üzümü			
dāred: (073b/28)	vardur dimek			
dārfezīn: (266b/29)	bkz. dārpezīn.			
dār-hāl: (228b/29)	dikilecek fidan, eyü ağaçdan alup bir ağaca dağı aşıladuıkları kalem.		nihāl	
dār-hār: (102b/01)	dikilecek fidan, bir eyü ağaçdan bir ağaca aşıladuıkları kalem			
dār-ı seneb: (031a/18)	ağaç ķurdu.	sürfe		
dārī: (383a/12)	pādişāhlaruñ ğılālī aña teslim eyleduığı kimesne		anbār-dār	
dārīş: (172b/31)	boyanmış ķara gön	lekā		
dārmāmūniyye: (334a/02)	tañanlı ev.			
dārpej: (155b/25)	isketi didükleri kuşçağız, turgay kuşu		dālpej	
dār-perniyān: (266b/28)	baķķam ağacı			
dārpez: (131a/10)	bkz. dālpez.			
dārū: (301b/05)	devā, dermān, eyü ķişi		merd-i niğū	
dārū-yı bī-hūş: (172b/32)	ādemūñ ‘aql ve ögin giderici ot.			
dārū-yı hūş-ber: (102b/08)	‘aql zāyi‘ idici ot		dāver-i bī-hūş	
dārū-yı nūşīn: (266b/30)	‘aql alıcı dārū.			
dārviş: (172b/31)	bizden ‘alem.			
dās dalūs: (161b/07)	uvaķ devek dimek			
dās: (161b/04)	oraķ, başaķ şapı, çanaķ ve çölmek balçığı	mihşadr	dehre	
dāse: (334a/05)	buğday başında olan ķılçık ve başaķ şapı.			
dās-ı direv: (301b/05)	ot orağı.			
dāskāle: (334a/02)	küçük dehre, helāk, fesād, çanaķ ve çölmek			

	düzdükleri bakçık			
dāskele: (334a/05)	bkz. dāskāle.			
dāstān: (266b/31)	hikāyet, efsāne.			
dāş: (172b/32)	kiremidci ve çanağ ve çölmekçilerün ve kürkcilerün ve bunlar gibi ne varise geveresi, saşısı, -taş	şerik	behem	
dāşād: (074a/02)	başış, ‘atā, dāniş			
dāşān: (266b/31)	‘atā-yı bisyār, ihsān, başış.			
dāşīn: (267a/01)	bkz. dāşān.			
dāşt: (041b/12)	bkz. dāšten.			
dāv: (301b/06)	çor, sökmek, hurde iş, kumār-bāzlaruñ bir kerreden okudukları altun ve aqçe ve pul.	midmāk, mezemmet	çarḥ	
dāv-dār: (102b/14)	binā yapucu, ilenüp sögüci, nefrīn idici			
dāver: (102a/15)	er kardaş, şefkatlü, yoldaş.		birāder	Arapça
dāver: (102b/15)	hākim			Arapça
dāverī: (383a/15)	kādīlık, hākimüñ şıfatı	da‘vā	ceng.	Arapça
dāv-zār: (102b/15)	bkz. dāv-dār.			
dāy: (383a/22)	ehl-i ḥorāsān lisānında dīvār dibinüñ evveli, bennālar bināda çor didükleri şıra			
dāye: (334a/27)	eṭfāl emziren ‘avrat, çanatsız çekirge	żira		
dāyire: (334a/27)	çevre, bir nesneye gönül virmiş kişi.			Arapça
dāz: (131a/07)	balçıkçı ve balçık ile dīvār düzici, kılıç balçığı, balçıkıla binā olunan dīvā, dāzlık, çalçın	aşla‘		
dāzār: (102b/08)	yapucu, lisān-ı pehlevīde esmā‘u‘llāh	bennā		
debbe: (334b/01)	şuñak, gönden bardak, seferlerde içine yağ ve bal koymak için hām gönden itdükleri çap.	matāra		
debbūs: (161b/12)	bozdoğan, çomağ.			
debe: (334a/29)	hāye kisesi yağ ile yā şu ile veyā bağırsağ ile tolma ‘illeti, çulic			
debeng: (204a/29)	etlü, muhkem oğlan		tebeng	
debīd: (074a/05)	ṭabībler ıştılāhında devā demek	ma‘cūn		
debre: (334b/02)	çaşıl	ḥıvīd, meşāre		
decāl: (229a/11)	büyük kārban.			
decr: (102b/25)	bögrülce	lūbiyā		
ded ü dām: (241b/24)	çurd ve çuş demek			

ded: (074a/06)	çār-pā cinsinden yırtıcı olan cānver	sebu´		
dede: (334b/06)	çār-pā cinsinden olan yırtıcı cānver, kurd ve kuş	sebu´		
dedenebūr: (102b/26)	kovan otı.			
def: (187a/29)	sāz yanında āheng tuttukları meşhūr, ma´rūf dā´ire.			
defnūk: (204b/05)	ğāşiye.			
defter: (103b/20)	nāme			Arapça
deh: (336a/14)	on, karış virmek	‘aşr	nefrīn	
dehā: (014b/12)	zeyrek			Arapça
dehāj: (155b/31)	bang ve na´ra.			
dehān: (268a/01)	ağız.			
dehāndere: (336a/15)	esnemek ve esneyen kimesne.			
dehāne: (336a/16)	cüllāhlar ve ekinciler iştilāhlarından, ağızlık			
dehānec: (053b/06)	iki örgüçlü deve			
dehār: (103b/27)	mağara	kehf, nuşret		
dehāz: (131a/23)	bāng ve na´re			
dehdele: (336a/16)	ilenç ve karış virmek		nefrīn	
dehemşet: (042a/07)	defne ağacı			
dehen: (268a/01)	bkz. dehān, uyan gemi.			
dehen-bend: (074a/28)	başmak, ağız bağı	lišām, fedām, feddām		
dehenc: (053b/06)	dehn lafzınıñ mu´arrebidür.			
dehende: (336a/25)	vireñ ´avrat ve oğlan			
dehene: (336a/30)	ağız, uyan gemi.		dehen	
dehīm: (242a/11)	dört aqçe ağı bir nev´ aqçe			
dehīn: (268a/02)	süd ağızı.			
dehīze: (336a/31)	süd ağızı	fel		
dehle: (336a/22)	kındıra didükleri ot, geven didükleri dikenli ot, haşır sāzı, çoğa didükleri sāz gibi ot	ħalfā, dehve		
deh-merde: (336a/25)	on kişilik demek			
dehne: (336a/25)	bir nev´ kıymetī taş			
dehne-ligām: (242a/11)	uyan gemi ve uyan ağızlığı			
dehr: (103b/28)	uzak, ğalebe, katılık, bir kişinin dişi kararmak		rūzgār	Arapça
dehre: (336a/17)	balta, orağ ve hancer ve bāğ budayacak ālet, na´l-bendlerūñ dınağ kesecek āletleri		süm-tırāş	
dehşet: (042a/05)	hayā ve korğudan utanmak, yādılık, defne ağacı	ħubbū´l-ğār	bī-gāne	Arapça
dehüm: (242a/10)	onıncı.			
dehve: (336a/30)	çoğa		dehle	

dej: (155b/29)	tağ depesi, kaçırganlık.	hışım	dürüş-t-hüyî	
dejāgāh: (335a/16)	cellād, bed-hū olup kaçırgan, gürlegen olan ādem ve yırtıcı hayvānlar			
dejāgeh: (335a/18)	bkz. dejāgāh		bebr	
deje: (335a/20)	mühr			
deje: (335a/20)	yırtıcı			
deje-gīr: (103b/11)	tekmeden hamirūñ kurumuşını ve bulaşuğını kazıdukları ālet, egsi turan ve egiş		ersün ve ekister	
dejek: (204b/01)	sitārçe vü yağlık.			
dejend: (074a/15)	bed-hū ve kaçırgan olan kimesne		hūryād	
dejeng: (204b/03)	pāre-i ruḳ`a			
dejhīm: (242a/03)	bed-hūy ve nā-ḥoş ṭab` kimesne	gāzūb	horyād	
dejīne: (335a/21)	dağ depesi.			
dekān: (267b/16)	bellūt ağacınıñ özdeginde biten ḳav.			
dekāt: (042a/02)	bellūt ağacı özdeginde biten ḳav.			
delīde: (336a/02)	bulğur.			
delīk: (204b/05)	omaç		nişāne, āmāc	Türkçe
delḳ: (191a/30)	şūfiler hırḳası.			
dellāl: (229a/20)	delālet idici, nāz idici, pūzeveng`avrat, ḡammāz			Arapça
dellāle: (335b/26)	pūzeveng`avrat, delālet idici, nāz idici, ḡammāz, ḳovcı, yūriyici, çukellenci.			Arapça
delle: (335b/28)	ağacuñ özdegi, degek, sañsar			
delūs: (161b/19)	uvak devek.			
delv-āsiyā: (014b/09)	degirmen sepedi.			
dem zeden: (267b/23)	şolmak, nefes virüp almak, kendüyi bir ulu nesneye ve şerīf maḳāma ve eyü ḥāle nisbet idüp laf urmak			
dem: (242a/06)	nefes ve körük, üfürüp şişirmek, kızgın ḥammām ve ḥammām ıssısı ve buḫāri, zevk ü āh āh eylemek, ḳan	müneffāḥ, `ayş u `işret	dūḫte-i firun, külḫan	
demā: (014b/09)	nefes şayruluğı, tüyi ürpermek	ḥaşā, behre, ḳat` u rebūh u nūsme, ıḳşa`ar		
demāber: (103b/22)	şoluğan			
dem-ā-dem: (242a/09)	vaḳt vaḳt ve birbiri ardınca muttaşıl			
dem-āhenc: (053b/02)	nefes çekici		nefes-keş	
dem-āhīc: (053b/03)	bkz. dem-āhenc.			
demāme: (336a/02)	depelek.			

demān: (267b/16)	hışmıla kükreyici, sür'at idici, segirdici.			
demār: (103b/22)	kök, intiķām, dükenmek, yir yutmaq	helāk	bīnī	
demāvend: (074a/23)	bir bülend tağ adı			
dem-āver: (103b/24)	şoluğan kimesne		demāber	
dem-beste: (336a/03)	nefesi tutulmuş.			
demçār: (103b/24)	dütün, dütün қоһусı	duhān		
demdeme: (336a/03)	ğavğā ve ğaleve, kükremek ve gürüldi.			
deme: (336a/05)	depi, şovukdan 'ibāret, tuman, körük, demirciler ve қuyumcılar	đabāb		
demende: (336a/04)	üfürici.			
dem-girifte: (336a/04)	қоқmış, müte'affin olmuş			
demīde: (336a/08)	belürmiş, tāze bitmiş, üfürülmüş, şabāh yiri belürmek.			
demīdegī: (383b/18)	a'zānuñ қurdāşeni gibi қabar қabar olması.			
demķān: (267b/22)	muvāfiķ-ı rāz-daş		dem-sāz	
demrār: (103b/31)	қuyruқlı			
dem-sāz: (131a/23)	muvāfiķ u rāz-daş			
den: (267b/26)	küp, şādanlıқdan segirtmek.			
dend: (074a/24)	ebleh, aһmaq, kendü murādınca yüriyici, defne ağacı, boğazı tutan şa'am, kekre	ħabbü's-selāfin	bī-bāk, ğod-kām	
dendā: (014b/11)	yavıқulanmış	zalle		
dendān: (267b/31)	diş	sinn		
dendān-āsiyā: (014b/12)	azu diş	nāb		
dendāne: (336a/10)	kilidüñ ve řağauñ dişleri			
dendān-ğir: (103b/25)	ışırıcı ve ıřırған, diş қamaşdurıcı nesne.			
dendān-ħande: (336a/09)	yan dişleri			
dendān-nişter: (103b/26)	uzun, sivri dişler, azu diş		tāb, nāb	
dene: (336a/13)	tizlik, tekebbürlük, şādilik, beden			
denes: (161b/19)	nā-kes			
deng: (204b/06)	ħayrān ve bilmez.			
deng-ā-deng: (204b/08)	iki deng birbirine muқabil ü müsāvī olmak			
dengāle: (336a/12)	dügölcecik, oluқda şovukdan toñar buz, çekilen diş köki.	ħaşif		
denī: (383b/19)	nāki			
denқа: (336a/11)	delüce			

depāpe: (334a/28)	mekteb-hāne.			
depūçe: (334a/29)	sülük		kāhenc	
der: (102b/26)	edāt-ı zarfiyyetdür, falān fülānda dimek, iĉerü ve taşra ve dağ depesi, ĉapu, dere	fī, bāb		
derā: (014b/01)	bkz. der.			
der-āğüş: (173a/05)	ĉuĉmaĉ			
der-āğüş-ı koneş: (173a/07)	ĉucaş eyleyiş.			
derāken: (267a/08)	bir nev' şeftālū			
der-ān vaĉt: (041b/14)	ol vaĉtde ve ol vaĉt iĉinde dimek			
der-ān: (267a/08)	anda dimek			
derāy: (383a/28)	iĉerü gel dimek, büyük ĉaň, zengī ĉıñraĉu, süpründi		peyk	
derāz: (131a/19)	pāpūĉĉı, allāh adı			
der-bān: (267a/09)	ĉapucı	bevvăb		
der-bārī: (383b/03)	bir kezden dimek		be-yek-bār	
der-bāş: (173a/07)	tīz ol, hāzır ol, görüñür dimek.			
der-bāyist: (041b/14)	gerekdür dimek			
derbe: (334b/11)	pāre	ruĉ'a		
der-be-der: (103b/02)	ĉapu ĉapu dimek			
der-bend: (074a/08)	ĉutsaĉ, andan zaĉmet ü ĉavfla geĉilen yir, ĉapu baĉlanur her nesne	şagr, mu'allāĉ	dervend	
der-ber: (103b/03)	üzerine dimek			
derbeste: (334b/10)	naĉşlanmış ĉarīr.			
derc: (053a/31)	kātibler derci	ĉücre		
derd: (074a/12)	şızı ve burı ve aĉrı	veca'		
derdāde: (334b/11)	degirmen şavaĉı.			
der-dār: (103b/06)	ĉara aĉaĉ, üvez aĉacı	şeceretü'l-baĉ		
derdeĉān: (267a/12)	māverā'ün-nehrde bir şehr adı			
derdeze: (334b/11)	'avratlar oĉlan toĉururken ĉekdükleri burı, aĉrı	ĉasaĉ		
derd-i nāĉün: (267a/10)	ĉurlaĉan zaĉmeti	devĉa		
derd-i pāy: (383b/03)	nıĉris illeti.			
derd-i sil: (229a/13)	ince aĉrı	zātü'r-reyh	derd-i şüş	
derd-i siyāh: (334b/14)	derleme ĉastalıĉı		ĉummā-yı muĉarriĉa	
derd-i zī: (383b/04)	oĉlan burusı	derd-i zih		
derd-i gelü: (301b/12)	boĉaz aĉrısı	ma'ā		
derd-kend: (074a/12)	ĉimdik		sikenc	
derdmend: (074a/13)	derdlü ve buñlu			
derdpis: (161b/13)	ĉirkīn ve yaramaz			
der-düĉt: (041b/15)	ĉov, ĉāv ve ĉammazlıĉ.			

dere: (335a/03)	aķarsu, eklden �oymaz büyük �arın, geviŖ, �uŖlarda ciġer çatısı, b�g�rtlen	kerŖ		
dereb: (031a/22)	deve tağlı.			
derek: (204a/31)	od çoÇı		sit�r�e-i �teŖ	
deremderd: (074a/13)	�o�uzlan �urdu			
derg�h: (334b/15)	iŖ�k, �apu �ni, �apu üsti, ulu Ŗuffe, �apu yirine		�st�n	
derg�le: (334b/15)	derbend, �al'a			
derg�Ŗt: (041b/15)	sebze			
dergeh: (334b/18)	bkz.derg�h.			
derg�n: (267a/10)	terki �ayıŖı, �apu üsti, ulu Ŗuffe.	fitr�k		
der-ĥor: (103b/04)	l�yık, görgülü		der-ĥord	
der-ĥor-d�r: (103b/03)	bkz. ber-ĥor-d�r			
derĥ�l: (229a/12)	bkz. d�rĥ�l, dikilecek fid�n ve �alem			
derhem: (242a/02)	�olaŖık, birbirine giriŖmiŖ ecz�.		per-iŖ�n	
der-ĥord: (074a/10)	l�yık		der-ĥor	
der-ĥ�r-ı ten: (267a/09)	kendü �adince.			
deri: (383b/09)	f�rsi diline dirlir			
deric: (062a/01)	�artınmaĥ	taĥŖir	dir-iġ	
deri�an: (267a/14)	her burcu�n derecelerini �cer �cer kısmet iderler ve her kısmeti bir yıldıza ta'yin iderler.			
deriçe: (335a/15)	pencere ve büyük �apu içinde itdükleri k�c�k �apu, büyük tağ deposi			
deriġ: (184a/13)	aĥmaĥ			
derim: (242a/03)	evden eve d�Ŗ�p dilenmek			
der-in: (267a/15)	bunda demek			
derivas: (161b/14)	�apu sıvası, �negi	lec�c		
derm�n: (267a/12)	�are ve 'il�c.			
derm�nde: (334b/18)	�aresiz, 'aciz �almıŖ			
derm�ndegi: (383b/05)	�aresizlik.			
dermende: (334b/19)	bkz. derm�nde.			
dern�k: (204b/01)	Ŗ�durv�ndan bir nev'			
derr: (103b/01)	b�g�rtlen yimiŖi ve dikenini, derr�	'ulleyĥ		
derr�: (014a/30)	bkz. ��k-ı derr�y, b�g�rtlen didükleri diken	ceres, n�k�s, 'ulleyĥ		Arapça
derr�d-z�: (014b/06)	��k-ı derr�			
der-s�yi: (383b/05)	�ri			
der�n: (267a/13)	içerü.			
der�ne: (334b/30)	ĥall�c yayı.			
der�-z�: (014b/07)	bkz. derr�d-z�.			
derv�: (014b/03)	aŖılmıŖ, bir iŖde ĥabs olmuŖ	m�teĥayyir		

dervāh: (061b/30)	hastelikden sıh̄hate henüz müteveccih olmuş kimesne		derişt	
dervās: (161b/12)	evüñ eṭrāfına muhkem olmağıçün itdükleri ağaçlar.		pāyendān	
dervāy: (383b/06)	aşılmış, dürüst ve muhakkik olmak, mütehayyir, bir işde habs olup kalmak.		āvīhte	
der-vāyist: (041b/16)	gerek olmak		der-bāyist	
dervāz-bā: (014b/05)	derbend bekçisi		dervāz-bān	
dervāz-bān: (267a/13)	derbend bekçisi.			
dervāze: (334b/20)	ḳal'a işigi ve şeh̄r şoḳağı			
dervāzvān: (267a/13)	bkz. dervāzbān.			
derve: (335a/02)	yama		pīne	
derviş: (173a/08)	yoḫsul	faḳīr, 'āmul, ḫalīl		
dervīze: (335a/01)	cerr itmek, gezmek		deryūze	
deryā: (014b/07)	deñiz	baḫr		
deryāb: (031a/22)	añla ve bil demek, fehm it			
deryā-bār: (103b/09)	sāḫil			
deryā-bend: (074a/14)	añlarlar ve bilürler demek, gemi limanı	merese		
deryāçe: (335a/13)	gölcük.			
deryāgān: (267a/15)	deñizde sākin olanlar.			
deryūze: (335a/13)	dilenmek		dervīze	
derz: (131a/19)	yiv, eñ			
derzāde: (334b/12)	degirmen şavağı, unluḳ	ḫībās	abāne	
derzen: (267a/11)	girecek yir	duḫūl		
derzī: (383b/04)	ḫayyāt.			
des: (161b/16)	mānend			
dese: (335b/20)	cüllāhlaruñ yumağı, iplik şarmaşığı, arḫūn ağacı	ḫudāv		
deskere: (335b/20)	bkz. deskerme.			
deskerme: (335b/18)	tağ başında olan köy ve ḳal'a			
desmere: (335b/20)	bkz. deskerme, bögrülce	lūbyā		
desmū: (301b/10)	merdümek, bögrülce	derca', lūbiyā		
dest: (041b/17)	el, revnaḳ, ḳudret, galebe, ṭaraf, minder	yed, cānib	şadr-ı meclis, kenār	
destād: (074a/17)	bisyār			
dest-ā-dest: (041b/24)	naḳd			
destād-kird: (074a/18)	bıçaḳ şapı.			
dest-āheng: (204b/03)	tutaḳ			
dest-āmūz: (131a/20)	ele öğrenmiş cānver kuş ve ḳoyun ve sā'ir ḫayvānuñ mecmū'ına ıṭlāḳ olunur, öğrenc	dācin		
destān: (267a/17)	mekr, ḫīle, bülbül, arḳa üstine yatmak, rüstem-i destān.			
destāne: (335a/23)	dutaḳ			

destār: (103b/14)	dülbend, yağlık		mendil, pişikir	
destārān: (267a/16)	şāgirdāne.			
destār-best: (041b/26)	dülbend şarıcı	lifāf		
destārçe: (335a/22)	yağlık		destmāl.	
destār-ḥʿān: (267a/16)	pīşgīr.			
dest-ās: (161b/16)	el degirmeni ve dibek.			
dest-āsiyā: (014b/07)	el degirmeni.			
dest-āvīz: (131a/22)	tehī dest olmamağıçün cüz' i virilen hediye.			
dest-āvīze: (335a/25)	ekinciler āleti.		ālet-i bezirgān	
dest-bāf: (041b/28)	fırşat			
destbāne: (335a/25)	yırtıcı kuşlar eli yırtmasun için ele geçürdükleri deriden ellik, ḥallāc yayı dutağı, elçek		destvāne	
destbāne: (335b/15)	ķamçı.			
dest-bār: (103b/18)	yardımcı, güreşçilerün baş pehlivānından aşağıarak olan pehlivān	mu'āvin, 'örfen.		
destbāre: (335b/14)	bilezik		dest-i ebrençen	
dest-be-dest: (041b/26)	naqd, el ele ve elden ele demek			
dest-bend: (074a/20)	kāfir 'avratları birbirinün ellerin tıutup oynadıkları oyun, ḥorūs depmek	raqs		
dest-bend: (074a/21)	mecūs tā' ifesine maḥşūş bir nev' oyundur.			
dest-berd: (074a/18)	ḥuşümetde ḥaşmına yinen gelmek, hünerde galebe eylemek.	zafer		
dest-berençen: (267b/06)	bkz. dest-evrençen.			
dest-dere: (335a/28)	bıçkı		desterre	
deste: (335b/07)	şap, ekini biçecek bağladıkları demet	ķabza	deste-i teber, deste-i kārīz	
dest-ebrenç: (053b/01)	el bilezigi		dest-ebrençen	
dest-ebrençen: (267a/16)	el bilezigi.			
dest-ebzār: (103b/13)	ehl-i şan' atun āletleri			
deste-çüp: (031a/22)	elde götürdükleri degnek, çuvāluñ ķulbı, küstāḥlık			
dest-efrençen: (267b/06)	bkz. dest.evrençen.			
dest-efzār: (103b/15)	dest-ebzār			
destek: (204b/04)	ip tıokıyacaķ ālet.			
deste-kirbās: (161b/19)	yir düzici.			
desten-bū: (301b/09)	yıylanguç	şemāme	destenbū, destenbūye	
destenbūk: (204b/04)	yıylanguç	şemāme	semā	

destenbūy: (383b/16)	şemāme		destenbū	
dest-enbūye: (335a/23)	yıylankuç	şemāme	dest-enbūye	
destenbūye: (335b/05)	şemāme		destenbūk	
dest-erre: (335a/21)	bıçkı, el bıçkısı		destere	
dest-eşnān: (267b/09)	eli yuyup pāk itdükleri nesne.	şābūn		
dest-evrencen: (267b/05)	el bilezigi		dest-ebrencen	ebū eyās, ebū tāhir
dest-evzār: (103b/15)	bkz. dest-ebzār			
dest-feymān: (267b/08)	bkz. dest-peymān			
destgāh: (335a/29)	el irişmesi			
destgeh: (335b/04)	bkz. destgāh.			
dest-gīr: (103b/16)	el tütıcı	mu'āvin	giriiftār.	
destī: (383b/17)	dağar, zarf, yiginlik	zafer		
destīne: (335b/15)	bilezik, 'avratlaruñ kolu bağı, kādīlaruñ ve pādīşāhlaruñ nişānı	resūh, tevķī	destvāne	
dest-kār: (103b/15)	el şan'atı	şānı'		
dest-kārī: (383b/16)	şan'at.			
dest-māl: (229a/15)	ma'rūf el silecek, şarp, çetenek muķābili.			
dest-namāz: (131a/22)	ābdest	vuzū'		
dest-nişīn: (267b/11)	el üstünde tutılan	'azīz, muķterem		
dest-peymān: (267b/07)	cilve-i 'arūsān, emānet artmak			
dest-renc: (053b/02)	bıçkı, büyük destere			
dest-res: (161b/16)	el irişmesi			
dest-rest: (041b/27)	minder, 'anāşır-ı erba'a			
dest-şāne: (335a/29)	ķazzāz tarağı.			
dest-şiken: (267b/10)	ķıvırcık saç, el şımcı			
destūr: (103b/18)	izn			
destvān: (267b/13)	nāṭūr-ı ḥammām.			
destvāne: (335b/06)	toğan elligi, çuķāl kılçağı, elçek.		destenbāne	
dest-vār: (103b/17)	el ağacı.			
dest-yāb: (031a/23)	el irişdürüp gālib olmak			
dest-yāfte: (335b/14)	yol bulmuş, eli irişmiş demek			
deşebd: (074a/22)	sūñūk şınuķdan soñra çevūk biten yire dirler.			
deşne: (335b/23)	bkz. deşnūh.			
deşnūh: (335b/23)	ḥancer ve büyük bıçaķ.			
deşt: (041b/28)	şusuz yir, maķber		şahrā-yı bī-āb, gūr	
deştād: (074b/18)	çok	keşīr	bisyār	
deştān: (267b/13)	yabanlarda ekinler ve bağlar ve būsānlar bekleyen kimesne.			
deşt-i muģān:	tātār cānibinde bir yir			

(267b/16)	adıdır.			
deştî: (383b/18)	beyābānī			
deştībān: (267b/14)	bkz. deştībān.			
deşt-süvārān: (267b/14)	güristān, mekâbir		bādiye-i 'arab.	
deşt-süverān: (267b/15)	bkz. deşt-süvārān.		senevā	
deştvān: (267b/14)	bkz. deştībān.			
devāc: (053b/03)	yorgan	ferrāce, liḥāf	çadır-ı şeb	
dev-ā-dem: (242a/10)	āğaç göbeği.			
devān: (267b/31)	yiler kimesne			
devāt: (042a/02)	divit	miḥbere		
deven: (268a/01)	yazı			
deves: (161b/20)	kızgın demir bıraktıkları şu	mā' u' l-ḥadid		
devḥat: (042a/03)	ḳuvvet.			Arapça
devist: (042a/03)	it üzümü			
devrāḥ: (062a/01)	ḥastelikden henüz kalkmış kimesne		dervāḥ	
devreng: (204b/07)	bir şūḥça ḳurdcağuz, ḳaba nesne.			
devş: (180b/30)	demür şuyı	mā' u' l-ḥadid		
devzek: (204b/08)	bkz. devreng.			
dey: (383b/20)	ilk ḳış ayı			
deybā-der: (104a/01)	fürs aylarınıñ sekizinci güni.			
dey-behr: (104a/02)	fürs aylarınıñ on beşinci güni.			
deycūr: (104a/02)	ḳarañu			
deyden: (268a/02)	resm, ḳā' ide			
deylem: (242a/12)	bir cins ḳavm-i ḳabīle			
deylemuk: (204b/10)	örümcek envā' indan bir zehrlı böcek, bö, rutbelā		deylemük	
deylemük: (204b/12)	bkz. deylemuk, lisān-ı ermende ḥalḡırık			
dey-mihr: (104a/03)	fürs aylarınıñ on beşinci güni			
deyr: (104a/03)	kilisā.			Arapça
deyremnā: (014b/12)	bir 'azīm kilisā			Arapça
deyyār: (103b/31)	aşlā, hīç			Arapça
dezār: (103b/10)	yapucı	bennā		
dez-güvār: (103b/11)	giç siñici ta'ām.			
dimīḳi: (384a/04)	bir nev' ḳumaş, dimi		eksü	
dıraḥş: (173a/10)	şimşek, yaldırış	berḳ		
dıraḥşān: (268a/05)	yıldırayıcı.			
dıraḥt: (042a/07)	tāze ve yaş āğaç			
dıraḥt-bend: (074a/29)	örtü āğacınıñ arasına geçürdüklerine dirler.			
dıraḥt-ı muḳl: (229a/23)	ebū cehil ḳozı āğacı.			
dıraḥt-ı saḥt: (042b/02)	kird āğacı.			

dıraht-ı zehr-bār: (104a/05)	aġu aġacı	diḫlā		
dıraht-ı ḫāne: (336b/02)	mertek.			
dıraht-sīne: (336b/02)	aġaç ḳurdu, aġaçḳaḳan			
dıraht-sineb: (031a/25)	dār-ı sineb			
dırāz: (131a/25)	uzun, deriñ	ṭavīl	jerf	
dırāzānā: (014b/15)	uzunluġ ve uzunca dimek			
dırāzāni: (383b/23)	uzunluġ, bir büyük balıġuñ vaşfi			
dırāze: (336b/01)	uzun.			
dırāz-gūş: (173a/09)	eşek	ḫımār		
dırāzi: (383b/26)	uzunluġ, argaç		tār	
dırāzīne: (336b/01)	uzunca dimek			
dırāz-nāy: (383b/23)	uzunluġ ve uzunca ve uzunı ḳadar dimekdür.			
dırāz-zebān: (268a/05)	yüzsüz		bī-ḫayā	
dırūzen: (268a/06)	taḫīl biçdürmek.			
dī: (384a/11)	dün	emsi		
dībā: (014b/17)	aṭlas ve bir cins altunlu ḳumāşdur.			
dībā-cetān: (268a/19)	iki yañaġ			
dībā-dīn: (268a/19)	fürs aylarınıñ yigirmi üçüncü günü.			
dībāh: (336b/20)	bir cins altunlu ḫarīr, aṭlas ve ḫarīrden libās		dībā	
dīb-dīn: (268a/20)	bkz. dībā-dīn.			
dībe: (336b/21)	bkz. dībā.			
dībin: (268a/04)	burc yimişi, ökse, yelimḳara	dibḳ		
dībīr: (104a/05)	yazıcı	kātib		
dībīristān: (268a/04)	bkz. dībistān.			
dībistān: (268a/03)	mekteb-ḫāne.			
dībḳ: (191a/31)	gökçe aġaç, öksün, ḳabuġ, yelimḳara ḫişāri, zamġ aġacı.		pūnaġ	
dībrend: (074b/01)	dehr, rüzgār			
dīdān: (268a/21)	ilk ḳış ayı			
dīdār: (104a/27)	yüz, görünmek.			
dīdāri: (384a/12)	aḳduġı görinen şu.			
dīd-bāne: (336b/22)	gözci	‘ayn, ṭalī‘a		
dīde: (336b/24)	göz bebegi		merdüm	
dīdebān: (268a/21)	gözci, ḳaravul, görür göz	‘ayn, ṭalī‘a	dīde-ver	
dīde-bān: (268b/02)	köy ketḫudāsı.			
dīde-vān: (268a/23)	bkz. dīde-bān.			
dīde-ver: (104b/06)	görür göz, gözci, ḫaberci, ḳaravul			
dīdgāh: (336b/24)	gözci yiri.			
dīdgāh: (337a/03)	baḳacaġ yir.			

dig: (205a/04)	dün, ħorūs	ems		
digāne: (337a/22)	ķaplubaġa, kirpi		ķizū	
dig-ber-dig: (205a/05)	ķölmegi ķölmek üzerine koyup taş id olmaq, şıçan otı	semmü'l-fār	dilberdik	
diger: (104a/13)	ayruķ	ġayr		
diger-bār: (104a/19)	bir kez daġı demek			
diger-gün: (268a/06)	bir dürlü daġı demek			
dig-gır: (104b/12)	ķölmek tutacak dimekdür.			
digine: (336b/09)	dünki ve dünki gün ve ķölmek aşı.			
digine: (337a/24)	dünki ve dünki gün, ķölmek aşı.			
dig-pāye: (337a/23)	sac ayak.			
dih u dār: (104a/22)	bkz. dilir.			
dih u gır: (104a/25)	ceng güninde isti māl olunur.			
dih: (336b/14)	kūy	ķarye		
dih: (337b/02)	kūy	ķarye		
dih-ā-dih: (336b/17)	iki tarafından iķdām demek, yimek yirken aġzı iki tarafından açılmaq.			
dihār: (104b/22)	yir		zemīn	
dih-ħudā: (014b/17)	köy şāhibi ve köy ketħudāsı.			
dihid: (074b/01)	virün, demek			
dihide: (336b/19)	iki tarafından demek			
dihim: (242a/26)	tāc-ı muraşsa		ķārbāliş	
dihim: (242a/29)	bkz. dihīm.			
dihin: (268a/18)	süd aġzı		dihize	
dihiş: (173a/22)	viriş	āā	başşiş	
dihişte: (336b/19)	başşiş	āā		
dihķān: (268a/10)	ekinci		dehħān	
dihķān: (268b/02)	dihķān			
dihķānī: (384a/09)	ekincilik ve ekin yiri.			
dihķānī: (384a/09)	bkz. dihķānī.			
dihliz: (131b/08)	ķapu ile ev aralığında olan mümted yir			Arapça
dihū: (301b/15)	serendib yanında bir yüce taġ			
dihūr: (104b/23)	gök		āsmān	
dij: (156a/02)	yaġız		dije	
dij-āheng: (204b/16)	bed-ħū	baħil		
dije: (337a/04)	ķula at, mor reng	ķulle	esb-i kebūd, esb-i süst, düjem	
dijek: (204b/30)	bir şehr adı		dije	
dijem: (242a/14)	ķarışuķ ħällü, heybetlü ve		āşüfte, ġam-ġin	

	mehîb ve öykelü olan			
dijen: (268a/23)	kala ve guşsa.			
dijend: (074a/30)	bed-ḥū olan kimesne			
dijhuht: (042b/02)	ḳudūs-i şerîf			
dijîne: (336b/07)	biz, ḥişâr ḳullesi			
dijîne: (337a/20)	a' zâda olan biz	ḡudde	dühem	
dijle: (336b/07)	dicle ırmaḡı			
dijmeniş: (173a/21)	toḡ olmak, melül olmak			
dik: (191b/02)	bkz. dibḳ.			
dik: (204b/31)	çölmek	ḳıdret		
dik-bend: (074b/03)	çölmekci			
dik-bergî: (384a/10)	esbâb-ı tepsi			
dik-efzâr: (104b/10)	çölmek ḳapaḡı, ayruḳ			
dik-pâ: (014b/19)	sac ayak.			
dik-pây: (384a/10)	sac ayak.			
dik-puht: (042b/05)	çölmek aşı.			
dik-şeb: (031a/28)	dün gice			
dik-şeb: (031a/28)	bkz. dik-şeb.			
dil: (229a/23)	göñül ve yürek, ağaç özdegi, göz			
dilâd: (074a/31)	güyegü		dâmâd	
dil-ârâm: (242a/25)	göñül diñlendirici			
dil-âver: (104a/19)	bahâdur	şeci'		
dilb: (031a/26)	çenâr ağacı			
dil-ber: (104a/19)	göñül alıcı güzel.			
dil-berâ: (014b/15)	göñül alan ve ey dilber demek			
dil-dâr: (104a/20)	bkz. dil-ber.			
dil-fin: (268a/10)	toñuz balığı.			
dil-firîb: (031a/27)	göñül aldayıcı			
dil-gîr: (104a/20)	göñül nefret itdügi ve ḳorkunç nesne.			
dil-güşây: (384a/04)	göñül açıcı			
dil-ḡâh: (336b/11)	göñül ârzüsü	maḡbûb	ḡûb	
dilir: (104a/21)	bahâdur	cesûr, cerî, aḡûs, aḡmes	dil-âver	
dil-keş: (014b/16)	göñül açıcı.			
dil-keş: (173a/22)	göñül çekici.			
dil-mâb: (031a/27)	çok ḳaynayup ḡalîz olan süd			
dilniz: (131b/07)	toñuz balığı.			
dil-nüvâz: (131b/07)	göñül oḡşayıcı, göñül ele getürici			
dil-pâye: (337a/24)	sucuḳ.			
dil-pezir: (104a/20)	göñül ḳabûl idici			
dil-rübâ: (014b/16)	göñül ḳapıcı güzel.			

dil-rübāy: (384a/03)	gönül kapıcı güzel.			
dil-sitān: (268a/06)	gönül alıcı			
dil-sūz: (131b/06)	gönül yaqıcı			
dil-şād: (074a/31)	guşşasuz, gönli şin			
dilşode: (336b/12)	kendüden gidüp uğunmuş kimesne, bir yir gönli alınmış.			
dil-teng: (204b/28)	gönül tarlığı.			
dimāğ: (184a/17)	beynī			Arapça
dimām: (242a/25)	za'ferāna beñzer bir dārū			
dimne: (336b/13)	dilkü, şağāl, dipi	şa'leb, hıkd, kīn	nişān-serāy, serkīn	Hintçe
dīn: (268a/23)	fürs aylarınun yigirmi dördüncü günü, buyruk tutmak, pādīşāhlık, maḫhūr u ḫ'ār eylemek, ḫāl, muṭṭaşıl yağan yağmur	kīş, mezheb, ḫacb, ebū'l-ḫuşayn	ferrā derd	
dīnār: (104b/13)	vezinde bir mişḫāl, altun ve aqçe			Arapça
dīnārūbe: (337a/25)	çörtük didükleri ot, yaban tuzağı	ebū kibr, ebū'l-fazl, ebū'l-ferec		
dīn-dār: (104b/12)	dīn şaklayıcı			
dīne: (337a/26)	dünki, ḫazret-i ya'kūbuñ 'aleyhi's-selām kıızı			
dīng: (204b/28)	āvāz-ı tīng, şīr-i revḡan çıkaracak degirmen			
dīng-ā-dīng: (204b/29)	berāber, diz-be-diz			
dīngil: (229a/25)	ebleh	ḫīz, deyyūş		Türkçe
dīn-ver: (104b/17)	şīrāt köprisi.		bī-endām, bī-şerm	
dīr: (104b/07)	giç, çoqdan, eski		dīreng, köhne	
dīr-bār: (104b/08)	nā-ma'lūm			
dīr-bāz: (131b/11)	uzun ve giç oynayıcı			
dird: (074a/30)	yara ve yırtık.			
direfş: (173a/14)	biz, sancaq	'alem	direfş	
direfşān: (268a/05)	bkz. dīraşşān.			
direfş-i gāvyanī: (384a/01)	īrān pādīşāhlarının her düşmen üzerine varduğında tutduqları sancaq.			
direm: (242a/13)	aqçe.			
direm-düz: (131b/04)	sergīn-gerdān didükleri böcek			
direm-ḫurīde: (336b/03)	aqçe ile şatun alınmış demek			
diremne: (336b/04)	ıpar yavşanı	şīḫ		
direm-seng: (204b/13)	dirhem ağırı demek			
direng: (204b/14)	eglenmek			
direv: (301b/13)	biçin	ḫaşād		
direviş: (173a/20)	biçiş			

d̄ir-güvār: (104b/09)	giç hazm olan ta'ām			
d̄irhem: (242a/13)	on altı kırat			
d̄irhūh kenek: (204b/20)	bkz. dizhuht kenek.			
d̄irīg: (184a/15)	dartınmak	taqşir, hayf, men'		
d̄irīh: (062a/04)	tartınmak		d̄irīg	
d̄irīne: (337a/03)	qadīm ve köhne olan nesne, kiçirek			
d̄irīş: (173a/20)	toqurcin oyunu		se-dere	
d̄irre: (336b/06)	türe, yırtık			
d̄irrende: (336b/05)	yırtıcı			
d̄i-rūşeni: (384a/05)	bir rūşensizlik			
d̄irvāh: (062a/03)	iri nesne, hastelikden henüz 'ākıbet bulmuş ādem.			
d̄is: (161b/24)	gibi, yoldaş	şüret	hemtā	
d̄ise: (337a/22)	alaca		pīse	
d̄ist: (042b/04)	qarış	şibr	serre.	
d̄iş: (173a/24)	aña vir ve anı vir demek			
d̄işem: (242a/24)	biz		d̄irefş	
d̄iv: (301b/21)	şeytān			
d̄iv-ābād: (074b/03)	d̄ivlik, d̄ivler mekānı.			
d̄ivān: (268b/01)	yarġu yiri, da'vā yiri, yarġu	da'vā		
d̄ivāne: (337a/29)	delü	mecnün		
d̄ivāne-seg: (205a/08)	quduz it.			
d̄ivār: (104b/18)	duvar, bir dürlü südlü arduç ağacı			
d̄iv-bād: (074b/04)	yörük at, yil devesi, qasırga		gird-bād	
d̄ivçe: (337a/30)	taġıl biti		kūh-ı raġne	
d̄iv-dār: (104b/20)	südi çıkar bir nev' arduç ağacı, çenār ağacı		şir-i d̄iv-dār, erc	
d̄iv-dārū: (301b/21)	Bir nev' südlü arduç ağacı.			
d̄ivdār-vā: (014b/21)	südi çıkar bir nev' arduç ağacı, çenār ağacı, şanavber-i hindī			
d̄iv-dest: (042b/09)	işi tiz işleyen kimesne		tiz-kār	
d̄ive: (337b/02)	tomalan mantarı, sülük, taġıl biti.			
d̄ivek: (205a/08)	taġıl biti, güve, taşġir-i d̄iv		d̄iv-dest	
d̄iv-fersā: (014b/24)	uçuk tutmuş kimesne.	maşrū'		
d̄iv-fersāy: (384a/14)	uçuk tutmuş.			
d̄iv-ġār: (104b/19)	übhül cinsinden bir nev' ağaç	ġubbū'ş-şanavber		
d̄iv-i sepīd: (074b/05)	zāhid ü'ābidleri idlāl idüp āzdurıcı		d̄iv-i la'ine	
d̄ivīt: (042b/05)	mecerre			
d̄ivk: (191b/02)	bkz. d̄ibk.			

dīv-kondev: (242a/26)	çavdār, buğday biti.			
dīvlāc: (053b/17)	otlu ve taşlı ve dikenli yir.			
dīv-lāḫ: (062a/04)	şinlikden ve âdemden ḫālī olan yir			
dīvpā: (014b/19)	uzun ayaklı büyük örümcek, muḫkem mizāclu yaşlu ḫoca.	ʿankebūt	çıyān-ı şad-pāy	
dīv-pāy: (384a/12)	uzun ayaklı örümcek, yaşlu ḫoca		çıyan şad-pāy	
dīv-sitenbe: (337b/01)	büyük dīv			
dīv-süfüst: (042b/07)	bkz. dīv-uspust.			
dīv-süpüst: (042a/04)	buğday içinde olan ḫaramıḡ			
dīv-süpüst: (042b/07)	bkz. dīv-uspust.			
dīv-usfust: (042b/07)	bkz. dīv-uspust.			
dīv-uspust: (042b/06)	ḫara yonca, geyik yoncası, buturaḫ	ḫandeḫük		
dīv-versā: (014b/25)	bkz. dīv-fersā.			
dīv-versāy: (384a/14)	bkz. dīv-fersāy.			
diz: (131b/04)	ḫal' a, depe ve ḫule, şeh-i baḡdād, köy			
dizdām: (242a/23)	dizdār			
diz-dār: (104a/07)	ḫal' a ḫāfızı			
dizḡāle: (336b/06)	ḫişār ḫullesi.			
diz-güvār: (104b/10)	bkz. dīr-güvār.			
dizhoḡat kenk: (204b/17)	ḫuds-i şerīfün adı	ilyā		Almanca
dizhūḡat keng: (204b/22)	ḫudüs-i şerīf			Almanca
dizīhoḡat kenk: (204b/25)	bkz. dizhūḡat keng.			Almanca
doj: (156a/04)	ḫaḫıḡanlık, biz	ḡudde	bed-ḫüy	
doj-gīr: (105a/02)	tekmeden ḫamirün ḫurumuşını ve bulaşıḡını ḫazıduḫları âlet.		doje-gīr	
doj-güvār: (105a/01)	şarb, nā-muvāfıḫ olan nesne, ḡiç siñici ḫa' am.	müşkil		
dojḫīm: (242a/29)	sünmek ve ferş virmek, cellād.			
dojnām: (242a/31)	elde olan baş bart.			
dolām: (242b/02)	şarış ve büküş			Türkçe
dolfın: (268b/10)	deryāya ḡarḫ olanları ḫalāş ider bir balıḫ, yünus balıḡı, şuya düşüp ḫurtılan balıḫ			Latince
dolfın: (268b/12)	bkz. dolfin, büyük ḫoñuz balıḡı.			Latince
dosḡānī: (384b/17)	bkz. dostḡānī.			
dostḡānī: (384b/15)	ḫolu, büyük mekregān, maḫbüb ve ma' şūḫ ile içilen şarāb			
dost-kāmī: (384b/13)	ḫişinün ḫālī dostlar istediḡi gibi olmaḫ.			
dozd-efşār: (104b/30)	her gördüḡün uğrılayan		enbāz	

	uğrı, ortak			
dozd-efşer: (104b/31)	bkz. dozd-efşār.			
dozd-efşere: (337b/09)	her gördüğün uğurlayan uğrı		enbār dozd-efşār	
dozdī: (384a/23)	uğruluk	sirkat		
dū kārđ: (075a/02)	şındı, çifte bıçak		kūlāh-dūz	
dubikī: (384a/15)	harīrden bir nev' kumāş, dımışk şehri			
dūc: (053b/19)	küçücük şandūk	dūrc		
dūçār: (105a/14)	nā-gāh şataşmak ve bulaşmak.			
dūd: (074b/30)	dütün	duhān		
dūd-āheng: (205a/14)	dütünlük	dāhne	dūheng, buhārī, dūd konede	
dūd-ālūd: (074b/30)	dütünlü ve isli, paslı, tütegi reng, hindüstānda bir ırmağ adı			
dūde: (338a/06)	oba, ocağ kurumu, mürekkebe koydukları is		çerādan	
dūder: (105a/15)	çepr ve rāst, çaprāz			
dūd-gend: (075a/01)	dütünlük, dütünsi			
dūd-gende: (338a/05)	is koğmış nesne.			
dūd-heng: (205a/15)	bkz. dūd-āheng.			
dūdile: (338a/06)	çelik oyunu, toğurcun oyunu.	tele		
duf' : (184a/18)	kındıra			
dūğ: (184a/18)	ayran, leben.	mağmiz		
dūga: (338a/20)	yağ dortısı	dūgū		
dūgbā: (015a/06)	tovgā didükleri aş, māstvā aş			
duğđ: (074b/19)	gelin	'arūs		
dūğine: (338a/21)	bkz. dūga.			
dūg-rise: (338a/22)	bkz. dūk-rişte, yük igi, ig ilmeği		bād-bere	
duğūl: (229a/28)	harām-zāde, büyük kadeh, külek, koğa	delv		
duğūy: (384a/29)	ser-ğadd-i türkistānda bir şahrānuñ adı			
dūg-vā: (015a/07)	bkz. dūg-bā.			
duğ: (062a/09)	ğamış	ğaşir	sāzī	
dūğ: (062a/10)	bkz. duğ.			
duğ-cekār: (104b/26)	bkz. duğter, ğayetde şālih kimesne.			
dūğ-çekād: (074b/29)	tağlak baş			
duğđār: (104b/25)	kirlü olan ağ kaftān.			
duğine: (337b/05)	bkz. duğine.			
duğne: (337b/05)	tülsi ve țarı.			
duğ-ser: (104b/26)	tağlak baş.			
duğt: (042b/10)	ğız oğlan, fevt.	'azrā		
dūğt: (042b/24)	ğız oğlan, kuvvet.	bikr		
duğtender: (104b/24)	bkz. duğter-ender.			

duġter: (104b/23)	ķız	bint		
duġterek: (205a/10)	ķızcaġuz, ġamecük, ķuķla, ikdü, ķıķrıķķıluıñ ġokka oyacaķ aletleri			
duġter-ender: (104b/24)	ügey ķız, ügey ķız ķardaş.			
duġterıne: (337b/04)	henüz yaşına yitişmiş ķızcuġaz.			
duġter-zen: (268b/03)	ügey ķız.			
duġtıne: (337b/04)	bkz. duġterıne.			
duġt-zāy: (384a/17)	aşlā erkek toġurmayup dā'imā ķız toġuran 'avrat			
dūje: (338a/12)	butraķ			
dūjed: (075a/01)	butraķ		dūje	
dūjek: (205a/15)	ķaba nesne.			
dūjıne: (338a/13)	a'zāda olan biz	ġudde		
dūjne: (338a/11)	arı ve siñek ignesi, fil ġortımı, soķar siñek			
dūjne-dār: (105a/18)	ignesi olan böcük, soķar siñek			
dūk: (205a/16)	ig			
dūkān: (268b/21)	ikişer		dūkkān	
dūkçe: (338a/21)	māsūra, yük igi.			
dūkdān: (268b/23)	ignelük.			
dūk-ris: (161b/29)	iplik egirici.			
dūk-rişte: (338a/21)	aġırşaq.			
dül: (229b/10)	ķoġa, külek, tul	dāliye, devl		
dül-āb: (031b/06)	şu dolabı			
dülāv: (302a/03)	dolāb, şu çarġı, pencere dolābı.			
düle: (338a/24)	ķaşırġa, kertekeler, kertekeler, toġurcun oyunu.		bād-ı gird, gird-bād, süsmār, ķirbāsū	
düle-bād: (075a/04)	ķaşırġa		gird-bād	
düleec: (053b/20)	zır-i zemın			
dumbāl: (229a/30)	ķuyruķ.			
dūmevi: (384b/18)	ķırġıl	kehel		
dummāl: (229a/30)	çıban			
dün: (268b/23)	kendü nev'ine nisbet cevheri kötü ola	ednā		
dumbāl: (229b/01)	ķuyruķ	dünb		
dünd: (074b/28)	bkz. dūbūd			
dūr: (105a/16)	ıraķ	ba'ıd		
dūr-ā-dūr: (105a/17)	ķatı ıraķ			
dūrānın: (268b/17)	uzakdan görici		çāġşır	
durāy: (384a/18)	ay demiri		teberg-āsıyā	
dur-bāş: (173a/27)	yasavullarıñ elindeki alet-i zecr, ıraķ duruñ dimek		dūr-bāş	
dūr-bāş: (173a/31)	yasavullarıñ elinde olan alet-i zecr			
dürbın: (268b/18)	bkz. dūrānın, ķatı zeyrek			

	ve dağık fikrlü kimesne			
dür-ender: (105a/17)	deriñ	‘amık		
dürî: (384b/17)	ıraklık	bu‘d		
durnük: (205a/12)	bir nev‘ şadurvân			
durrâce: (337b/05)	ferrâce kaftân.			
duruşt: (042b/18)	uz degil demek.			
düsende: (338a/15)	yelimşik olan nesne, yapıcı, özlü balçık			
düser: (105a/20)	yulaf			
düsgân: (268b/20)	bkz. düstgân.			
düsgen: (268b/20)	bkz. düsgân.			
düsger: (105a/20)	şıvayıcı			
düsgîn: (268b/21)	sirâc			
düst: (042b/25)	düşmen			
düstâr: (105a/19)	dost dutucu, sevici		dost-dâr	
düst-dâr: (105a/19)	bkz. dost-dâr.			
düstgân: (268b/18)	maħbûb, maħbûbe, maħbûb içdügi kadeh, maħbûba içilen kadeh.			
düst-kâm: (242b/08)	maħbûb içdügi tolu, maħbûba içilen tolu.			
düş: (173b/03)	omuz, çigin, dün gece dimek, bıçak şapın berkitdükleri nesne	menkib		Türkçe
düşâ: (015a/05)	şağılan hayvân.			
düş-âb: (031b/04)	bekmez, ħurmâ bekmezi, üzüm bekmezi	dıbs, rubbû‘l- ‘ineb		
düş-â-düş: (173b/05)	omuz omuzla dimek			
dü-tâ: (015a/05)	iki kat dimek		dü-tây	
dûta: (338a/05)	bkz. dü-tâh.			
duvist: (042b/28)	iki	işneyn		
duzâğ: (184a/17)	duzak		fağ	Türkçe
dü: (301b/25)	iki	işneyn		
dü-bağce: (338a/03)	şırçan didükleri kuş, söbi yumurda gibi ig üzerine şarılmış iplik yumağı.			
dü-bâzû: (302a/02)	helek.			
dü-beytî: (384b/06)	çâr mısrâ, rubâ‘î			
dübîd: (074b/06)	devâ	ma‘cün		
dü-birâderân: (268b/13)	ferkadân didükleri iki yılduz, süksük didükleri kuş	hecezi		
düble: (337b/03)	kozıla ve bādâm ile olan bir dürlü ħalvâ, peşmine ħalvâ.		pâre-i nâţif	
dübüd: (074b/28)	iki ‘alemlü kaftân			
dü-çendân: (268b/16)	iki oluğdur demek	za‘f		
dü-dil: (229b/10)	mütereddî olan kimesne			
düdmân: (268b/17)	ulu kabîle, çok boy.			
dü-esbe: (337b/19)	ulağ, iki atlu kimse			

dūf: (187a/30)	dumrı			
dūgū: (301b/23)	yağ dortusu		duġū, dūġa dūġine	Türkçe
dūh: (338a/28)	kıyruk	dūm		
dūhl-bāz: (131b/14)	davulcı	ṭabbāl	ṭabl-bāz	
dūhūl: (229b/11)	ṭabl		ṭabl-bāz	
dūhūl-zen: (268b/28)	ṭavulcı			
dūjbīh: (337b/08)	boyunda olan biz	ġuddetü'l-ba'ir	ḥūk-ı gelū	
dūje: (337b/09)	a'zāda olan biz	ġudde	dījine	
dūjhem: (242b/01)	biz	ġudde		
dūjine: (337b/10)	kırlaġan illeti, kıbarcuġ.	devḥa	derd-i nāḥu	
dūjn: (268b/06)	iti keskūn, tiz			
dūk: (205a/12)	ig, aġırşak	dūk		
dūkkān: (268b/08)	şatu, bāzār yiri, bellūt aġacınıñ özdeginde biten kıv			Arapça
dūkkānçe: (337b/13)	bāzār sekisi			Arapça
dūkrān: (268b/10)	öreke			
dūkū: (302a/02)	yaban keşürinüñ toġmı.			
dūlbend: (074b/20)	destār			
dūm: (242b/03)	kıyruk, yarış okı		āhte	
dūm-ā-dūm: (242b/06)	biri biri ardınca	muttaşıl		
dūmçe: (337b/14)	kiçirek kıyruk, kıuş kıyruġı, ṭāvus kıyruġı, yonca, ḥurmānuñ ve üzümüñ çör çüpi, seped			
dūm-dār: (105a/07)	kıyruklı, bir pehlivān-ı serdāruñ vaşfi			
dūmgāje: (337b/16)	kıyruk biten yir			
dūmmel: (229a/29)	çıban, kıyruk, tezek.			
dū-mūye: (338a/27)	kırġıl	kehl		
dūmūş: (173a/30)	pas, cıġıd			
dūn: (268b/13)	neşāt ve sürürile yürüyen kişi.			
dūnb: (031a/30)	kıyruk	zeneb		
dūnbāle: (337b/17)	kıyruk, göz kıyruġı, çıban.			
dūnbāl-i çeşm: (242b/07)	göz kıyruġı.			
dūnbān: (268b/13)	kıyruk.			
dūnbāver: (105a/10)	kıyruklı			
dūnbāverd: (074b/21)	kıyruklı			
dūnbe: (337b/17)	kıyruk			
dūnbel: (229b/02)	çıban			
dūnd: (074b/22)	ebleh, aḥmaġ, defne yimişi, kıabzdan boġaz ṭutan her nesne	ḥabbū's-selāṭin		
dūnyā: (014b/26)	cihān, evvelki kök		dīn	Arapça
dūnyā-dār: (105a/10)	māllu	ġanī		Ar+Far.

dü-peyker: (105a/11)	cevzâ yıldızı, 'utârid yıldızı, iki yüzlü balta			
dür: (104b/26)	incü	lü'lü'		Arapça
dü-râhe: (338a/09)	iki kerre demek			
dürc-kâr: (104b/27)	büyük şandük.			
dürd: (074b/07)	çirk, çökek, her nesne şıklı, kara köpük gibi koyu nesne.	cür'a		
dürdâne: (337b/06)	incü dânesi.			Ar+Far.
dürgür: (104b/28)	muhâlif			
dür-i şâh-vâr: (104b/27)	incü, şâha yarar incü			Ar+Far.
düricân: (268b/04)	her burcuñ derecelerini üçer üçer taksim iderler ve her kısmı bir yıldıza ta'yin iderler.			
dürîşe: (337b/07)	saçağ		lüle.	
dü-rîşe: (338a/10)	havlı, saçağlı	miğrama	zîli	
dürnâ: (014b/25)	mevzi'			
dürrâc: (053b/17)	bir meşhür hoş manzar kuşcağız adı			
dürre: (337b/07)	esnemek.			
dürr-i hüşe: (337b/05)	ğâyetde pâk ve şâfi, iri incü.			Ar+Far.
dürr-i hüşâb: (031a/29)	incünüñ ğâyetde laţif ve âbdâr ve irisi.			Ar+Far.
dürüd: (074b/10)	esenlik	selâm	bi-çin	
dürüdâne: (337b/06)	şam üzerinde nerdübân ile çıkılan kepenk.			Ar+Far.
dürüdger: (104b/28)	dülger	neccâr		
dürüg: (184a/17)	yalan	kezb		
dürüger: (104b/29)	bkz. dürüdger.			
dürüg-güyî: (384a/23)	yalancı	kezzüb		
dürüg-zen: (268b/03)	yalancı, fâsık, fâcir			
dürüş: (173a/29)	zağm			
dü-rüy: (384b/09)	iki renglü bir nev' gül, iki renglü bir nev' kilim, münâfık olan kimesne, iki yüzlü			
dürüc: (053b/18)	hoğka, şandükçe, hoş çoğul nesne, kabarcık.		büy-dân	
dürüst: (042b/12)	bütün sağ ve sâlim olan nesne, toğrı söz, sikkelenmiş altun ve gümüş.			
dürüstî: (384a/19)	toğruluk, sağ, bütün olan nesne, florî altun.			
dürüst-kâr: (104b/30)	sağ işlü.			
dürüş-güş: (173a/28)	kulağı az işiden kimesne.			
dürüşti: (384a/21)	irilik, kızlık, öz degillik	hış, ğilzet	nâ-hem-vâr	
dü-senbe: (338a/14)	mutabbak			
düstün: (268b/07)	sergen			

düstür: (105a/03)	vezîr, aşl, kânûn, ka'ide, evreng.			
dü-şebne: (338a/19)	dün giceki, omuzluk.			
dü-şenbe: (338a/17)	hefte günlerinden bir gün	yevmü'l-esnîn		
düş-ğ'âr: (105a/04)	güç ve zaîmetlü	'asîr, 'azîz	vez	
düşğîm: (242b/02)	bkz. düjhem.			
düşide: (338a/16)	ikiz oğlan, emzıklü 'avrat, sağılur hayvân.			
düşize: (338a/17)	kız oğlan	bıkr, 'azrâ		
düşizgânî: (384b/17)	kızlık	bekâret.		
düşmen: (268b/08)	dostuñ zıddı.			
düşnâm: (242b/02)	sögmek ve ilenmek.			
düşnâm-dehende: (337b/12)	şalavât barmağı	sebbâbe		
düş-vâr: (105a/06)	düş-ğ'âr	'asîr, 'azîz		
dü-tâh: (338a/04)	iki kat dimek			
dü-tây: (384b/08)	iki kat dimek			
dü-tû: (302a/02)	iki kat.			
düvâc: (053b/19)	yorğan, tegele kaftân, üst kaftânı.		çâdır-ı şeb	
düvâl: (229b/07)	ķayış, şırım			
düvâl-bâz: (131b/14)	ķayış işleyici.			
düvâle: (338a/02)	bir dârûdur, üşne dirler.			
düvâlek: (205a/13)	ķara, hindî ķul, taşmacuķ			
düvâl-ğ'âre: (338a/01)	çift öküzi, boyunduruķ.			
düvâl-pâ: (014b/29)	ķayış baldırlu didükleri hindüstânda olan, kendüyi kötürümlige urup âdemi aldayup anları helâk iden bir türlü maħlûkdur.			
düvâl-pây: (384a/31)	bkz. düvâl-pâ.			
düvâme: (338a/02)	pırlağuç.			
düvân-zede: (338a/03)	on iki.			
düvâzdehüm: (242b/07)	on ikinci.			
düvüm: (242b/08)	ikinci dimek			
düzd: (074b/14)	uğrı, lışsu	ħarâmî, sârıķ		
düzddân: (268b/05)	kilid ķovanı.		kiliddân	
düzd-efsâ: (014b/26)	her gördüğün uğrıl原因 uğrı.			
düz-meniş: (173a/30)	dil-i gerdide			
çâdır-ı şeb: (029b/29)	çârşaf	milâya		
ebâğ: (182b/04)	dâğ	key		
ebebân: (252a/24)	bkz. âbân.			
eber-mâderân: (252a/25)	bir nev' ħalvâ			
ebiz: (126b/06)	ķoğa	delv		
eblüc: (050b/13)	şeker-nebât.			

ebnāhūn: (252a/27)	hişār, ƙal'a			
ebr: (088b/22)	bulut, sünger, ibriƙ	seĥāb		
ebrāme: (311b/24)	şu yolu.			
ebrāz: (126b/05)	bkz. efrāz			
ebre: (311b/24)	ƙaftān yüzi, ebābil ƙuşı.		ābre	
ebrek: (193b/09)	sünger	sifince		
ebrencen: (252a/25)	bilezük	süvār, ĥalĥāl		
ebreş: (167b/06)	çil at			
ebrisiper: (088b/26)	bir memleket adıdır.			
ebrişim: (236b/11)	ebrişim, alaca bulut, yağmur buludı	ĥarīr		
ebriz: (126b/05)	hemedānda bir tağ adı			
ebrü: (296b/21)	ƙaş	ĥācib		
ebsān: (252a/27)	bilegü ve bilezük.			
ebtere: (311b/22)	ƙavlaƙ deve			
ebü ĥāsā: (007b/24)	nebātātdan ĥass-ı ĥimār dımekile ma' ruf bir otudur.			Arapça
ebümān: (252a/28)	peşimān.			Arapça
ebü'l-küncek: (193b/09)	ţurfa, maşhara			
ebz: (131a/17)	meneviş			Arapça
ebzār: (088b/23)	ta'amuñ üzerine ekdükleri otlar.			
ebzārdān: (252a/24)	ta'āma ƙonılan otlar zarfı.			
ecder: (088b/27)	büyük yılan		ejder	
ec: (224b/04)	ölüm vaƙtı			Arapça
eçār: (088b/26)	türşi			
nīm-be-dest: (049a/09)	bir ser ve buçuƙ ƙarış ve süzgü	muşaffā		
edim: (236b/15)	sahtiyān			
efām: (236b/21)	borç	deyn		
efd: (065b/10)	'aceb, ƙanışık			
efder: (089a/24)	birāder-zāde, ĥāher-zāde			
efġān: (253a/13)	zārılıƙ, inlemek	nefrīn	āvāze	Arapça
efġār: (089b/05)	kötürüm, buñlu, yorılmış, yaralu, buruşmuş.	zemen		
efid-sitā: (008a/08)	ögmek	ıtrā', medĥ	sitāyiş	
efir: (089a/26)	diyār-ı 'acemde ve diyār-ı hindde bir köy adı			
eflāṭūn: (253a/14)	ariston, iskenderūñ vezir-i a'zamı adı	şādıƙü'l-ƙavl		Yunanca
efrāhte: (312a/16)	berdāşte		efrāhte, efrāşte, evrāşte	
efrāhte-pā: (008a/11)	ayağ altı, ayağ altına düşmüş nesne		ţabān	
efrāhte-pāy: (374b/18)	ayağın altı		ţabān	
efrāste: (312a/17)	ĥānegi ĥalvā.			
efrāz: (126b/16)	yoƙuş, yüce, söbek yüzlü ādem, yuva		efrāz-ruĥ, āşiyān	

efrāz-ı ruḥ: (060b/27)	söbek yüzlü, yañaq yumrısı.			
efrence: (312a/17)	göz dārüsü, çelik demür, oğlancuqlar qorqutduqları nesne	cebdüs, şügüs	qartalbüz	Latince
efreng: (194b/18)	ululuq ve yücelik	ḥaşmet	zīb ve zībāyī.	
efrūhte: (312a/18)	bileglenmiş ve pāsı açılmış.			
efrūşe: (312a/19)	bir nev´ ḥalvā	ḥabīş		
efrūşte: (312a/20)	bkz. efrūşe.			
efsān: (253a/09)	bilegü, bilezük	mess	ābsān	ebū şālih, ebū zerrīn, ebu´t-tayyib
efsāne: (312a/21)	ḥikāyet, şek.			
efsār: (089a/31)	yular			
efsentün: (253a/10)	evelik, lavaṭa, pelin			
efser: (089a/31)	selāṭin başlarına giydükleri tāc, yular			
efsü beyā: (008a/13)	gel demek			
efsün: (253a/11)	bügi, avsun	ḥīle, mekr, ruḳye		
efsün-ger: (089b/04)	efsüncü	seḥḥār		
efsüs: (158a/13)	maşaraya almak, özi göyinmiş.	ṭannāz, ḥayf, füsüs		
efsüs-ger: (089b/03)	maşaraya alıcı.			
efsürde: (312a/21)	şolmuş ve toñmış nesne.			
efşār: (089b/04)	cüllāh çukuru.			
efşerde: (312a/21)	şıkındı		efşereḥ	
efşü: (296b/27)	yaba		penced-geşt	
efşur-ger: (089b/04)	otlardan ve toḥmlardan yağ çıkarıcı.	ʿaşşār		
defter-dār: (103b/21)	defter tutucu, ḥazīne kätiblerinüñ ulusu			
efzār: (089a/27)	ehl-i şan´ atun aletleri, ṭa´ām üzerine ekdükleri otlar		ebrāz, evzār	
efzün: (253a/06)	artuq			
efzün-i-nān: (253a/08)	ekmek ḥamirlenmek.			
eḡāce: (312a/15)	qadincık	bibi	bānū	
eger: (089b/08)	eḡer			
egerā: (008a/13)	erişte aşı	aṭrıyye		
eḡencişān: (252b/01)	bkz. eḡcişān.			
eḡiz: (126b/06)	şınur ṭaşı, yapunuñ bir qori			
ehnüd: (066a/05)	ḥamse-i müsteraḳanuñ evvel günü			
ehremen: (251b/27)	irkek dīv			
ehrimen: (254a/04)	erkek dīv			
ehrimen: (254a/07)	bkz. ehremen.			
ehrūmen: (254a/06)	bkz. ehremen.			
eḡşic: (050b/14)	zıdd		āḡşic	
eḡşicān: (252a/29)	zıdd			

eḡṣicān: (252a/30)	.bkz. eḡṣicān.			
ehvān: (254a/08)	raḡne	āhvān		
ehvāz: (127a/01)	baṣrāya qarīb bir ŧehr adı			
ejber: (089a/13)	zeyrek	‘alim	pür-kār, ejder	
ejdef: (186b/20)	aluç ağacı ve yimiŧi, ṭavŧancıl kuŧı	zu ‘rūr		
ejdehā: (008a/02)	ejderhā			
ejdehā-feŧ: (167b/20)	ḡaḡḡāk bin murdās-ı nā- pākūñ laḡabı, ŧeddād bin ‘āduñ qarındaŧı oġlı			
ejdehāk: (193b/23)	ḡaḡḡāk ibn murdās-ı nā- pākūñ laḡabı, ŧeddād bin ‘āduñ qarındaŧı oġlı			
ejdehām: (236b/19)	ala, ṭavŧancıl kuŧı			
ejden: (252b/28)	aluç ağacı, ṭavŧancıl didükleri yırtıcı kuŧ		ejdehām	
ejdenk: (194a/17)	dīv adlarındandır.			
ejder: (089a/15)	büyük yılan		ecder , ejdehā	
ejderhā: (007b/27)	ol büyük ‘azimü’l-cuŧŧe yılan		ejderhā, ejder	
ejdest-fezā: (007b/29)	niŧān, ‘alāmet-i pādīŧāhī, ḡamīrsiz etmek, ḡalnak		aŧkūh	
ejen: (253a/03)	dirsek		ājen	
ejenc: (050b/20)	göz çapaġı		jefk-āb	
ejend: (065b/07)	ājend			
ejenk: (194a/17)	yüz dürüp ḡaŧ çatmak, puŧmak, eygü, dılı, yan	kīne, cenb		
ejgehen: (252b/31)	bkz ejgen.	kāhil, baṭṭāl	bī-kār	
ejgen: (252b/30)	tecāhül, baġ çubuġı			
ejherāk: (194a/19)	ḡaḡḡākuñ laḡabı		ejdehāk	
ejġ: (182b/08)	gönülde ḡaŧıl olan nefret.			
ejir: (089a/21)	perhīz-kār, bikr ḡız			
ejkān: (252b/30)	ġam ve ġuŧŧa			
ejmān: (253a/02)	ḡasret, peŧīmān, zaḡmet, meŧaḡḡat			
ejüg: (182b/08)	bkz. ejuġ.			
ekāriŧ: (168a/02)	ṭomalān mantarı.			
ekāriŧ: (168a/03)	bkz. ekāriŧ.			
yek-dest: (039b/16)	bir elden, bir uġurdan atılan oġ.			
eker: (089b/09)	cülha çuḡurı.			
eknān: (253a/22)	maġara			
eknün: (253a/23)	ŧimdi			
eksün: (253a/23)	ḡara atlasdan bir nev‘, bahālu ḡumaŧ			
ceng-i celāb: (030a/25)	salġım küpe, elü ardıya bıraḡmak	te‘ḡir		
elbān-ı kebūd: (065b/10)	sorḡun, söġüt ağacı.			
elbān-ı kebüh: (312a/24)	ŧorḡun.			

elcaht: (036b/27)	ṭama´			
elencüc: (050b/22)	´ūd ağacı		yelencüc, elfaht	
elfağde: (312a/25)	bkz. eflahte.			
elfaht: (036b/28)	kazanmak	kesb		
elfahte: (312a/24)	endühte			
elfağde: (312a/26)	bkz. eflahte.			
elfenc: (050b/21)	nesne kıztımağ.		elfaht	
elfencide: (312a/27)	bkz. eflahte.			
elfününe: (312a/28)	güzel renk, al renk, maḥbūblaruñ reng-i rüyı.			
kāsnī-i telḥ: (063a/20)	ḳara ḳavağ didükleri ot.			
elḥacet: (036b/29)	ṭama´ ü´l-ḥacet			Arapça
elken: (253a/28)	kenk			Arapça
elmās: (158a/14)	bir nev´ kıymetī ṭağ			Yunanca
elü: (296b/28)	uca		serven	
elvā: (008a/14)	şabr didükleri dāru			
elvāh: (312a/28)	egir.			
elvāy-ı deştī: (374b/19)	şabr		elvā	
elvend: (065b/11)	diyār-ı ´acemde bir ṭağ adı			
em: (236b/21)	zāmīr-i nefis-i mütekellim-i vaḥdet			
emān: (253a/30)	mühlet.			Arapça
emānī: (374b/04)	şakınmağ , ḥarāc virici kāfirler.			Arapça
emānī: (374b/25)	şakınmağ, ḥarāc-güzār kāfir	naḳḳāre	zīnhārī	Arapça
emār: (089b/12)	çiriş	ḥaşil		
embān: (253a/31)	kīse, ṭağarcuğ.			
emīn: (253a/31)	çonīn bād dime	şādıḳ, müstaḳīm		Arapça
emīr: (089b/13)	biğ		mīr	Arapça
emne: (312a/28)	yarılmış odun			
emrūd: (065b/14)	meşhūr mīve	kemşerī		
emrūğ: (182b/09)	yüce ve himmetlü, azacuğ şey´	ḳalīl	āmruğ	
emrüz: (126b/21)	ermüd.			
enāḥ: (061a/02)	deve çökermek.			
enār: (089b/14)	ma´ rūf mīve	rümmān		Arapça
enb: (028b/13)	hind vilāyetine maḥşüş bir laṭīf ve mu´teber mīve		enbe, enbec	Hintçe
enbāğ: (182b/09)	ḳuma düşmüş nesne	maḥlūṭ		
enbāḥūn: (253b/03)	ḥişār, ḳal´a			
enbāḳ: (190b/03)	gidiler başı		re´īs-i deyyüşān	
enbāk: (194b/20)	yancucağ			
enbān: (253b/07)	ṭağarcuğ, ḳaşnı	cerāb	engedān	
enbāne: (312a/31)	enbān			
enbār: (089b/14)	ḡilāl töldurup şaklayacağ yirūñ adı, kilār.			
enbāşde: (312a/31)	şuyı çekilüp şoğulmuş			

	kıyı.			
enbāšte: (312a/31)	tolmuş kıyı.			
enbāz: (126b/19)	ortak	şerik, nazir, mişal		
enbāzde: (312a/30)	māl ve menālile, kavm-i ta'allukātile fahr eyleyen kimesne.			
enbāzi: (374b/26)	ortaklık	iştirak		
enber: (089b/18)	kısaç.	kelbeteyn, kellüb		
enberbāris: (158a/26)	kadıntuzluğu didükleri nesne.			Ar.+Lat.
enbere: (312b/02)	kısaç.	kelbeteyn		
enberü: (296b/28)	emrüd yimişi		enberüd	
enberüd: (065b/15)	bkz.enberü.			
enbes: (158a/26)	çeç, hırmende, arpa, buğday ve sā'ir galle yığını	şubre		
enbese: (312b/04)	bkz. enbeste.			
enbeste: (312b/02)	şovuk nesne			
enbis: (158a/27)	bkz. enbes			
enbüb: (028b/16)	ot köki, kalem, boğun		bih-i terre, bend-nize	
enbüh: (312b/05)	gör dimek, bol ve giñ	galebe, keşret		
enbuh: (312b/06)	bkz. enbüh.			
enbühî: (374b/26)	çoğluk ve gevlik.			
enbühnāk: (194b/21)	giñrek, gürrek			
enbür: (089b/19)	bkz. enber.			
enbüş: (168a/03)	ot köki, tere köki			
enbüy: (374b/27)	koşu tutmaç			
encām: (236b/22)	işün āhiri, guşsa, gam			
encām-ı kār: (089b/20)	işün āhiri.			
encāmīn: (253b/08)	āhirgi dimek			
encāne: (308b/26)	müsterāh, kadem-gāh			
ence-keş: (169a/25)	girde didükleri rakik etmek.			
encere: (312b/12)	Işrgan diken			
encir: (089b/19)	ma'ruf mive	tin		
encire: (312b/13)	sefer yarağı, maç'ad delügi.		besic	
encü: (296b/29)	cezire		ābhü, ābhüst	
encüg: (182b/10)	uçuk, neçkırık illeti, büklüm ve buruşuk	fuvāk, teşşenuc		
encüg-ı pişāni: (374b/28)	alın buruşuğı.			
encüh: (060b/27)	buruşık			
encüha: (312b/07)	buruşık			
encüdān: (253b/08)	kaşni		engüdān	
encükek: (194b/22)	siyāh dāneler, az	qabl		
encümen: (253b/09)	direng yiri	maħfil		

end: (065b/15)	ümmid, niçe dimek			
endād: (065b/26)	dīvār şıvası.			
endām: (236b/24)	‘uzv, nizām, rāstlık, bir dürlü yerince dimek, yırtıcı cānverlerüñ ferc ve zekeri			
endāmhā: (008a/16)	cem ‘-i endām.			
endām-ı dānā: (008a/15)	şehādet barmağı		havās-ı hamse-i zāhire.	
endāv: (296b/14)	dīvār şıvası.			
endāz: (126b/22)	ölçek	taşım.		
endāze: (312b/15)	resm, taşım, şınur, ölçmek, arşun	hadd, zirā ‘	endūze, hendāz	
endeme: (312b/21)	geçmiş, iş ve yoldaşları ögük zıkr eylemek.	ğam, guşşa		
ender: (089b/21)	içerü ve öñ.	fī		
endere: (312b/20)	ügey oğul.			
ender-ğor: (090a/01)	lāyık			
ender-ğord: (065b/25)	lāyık		ender-ğor	
enderün: (253b/09)	içerü			
enderüne: (312b/20)	içerürek ve çārşaf.		enderüne, enderünī	
enderünī: (374b/29)	içerülik ve içerüsi			
enderüz: (126b/28)	çārsü	şava		
endervā: (008a/16)	bilesince dimek	ma ‘a		
enderz: (126b/25)	vaşıyyet, taşım, kıyās			
endez: (126b/28)	taşım	endāze		
endī: (374b/29)	ğuşuşā, toladı			
endişe: (312b/25)	fikr.			
endişenāk: (194b/27)	fikrlü ve guşşalu.			
endūd: (065b/27)	şıva.			
endūd-ger: (090a/03)	şıvayıcı.			
endüh: (312b/24)	ğam ve guşşa		keyārā	
endühgen: (253b/10)	ğuşşalu			
endühgīn: (253b/10)	bkz. endühgīn.			
enduhgīn: (253b/11)	bkz. endühgīn.	lahfān, esvān		
endühnāk: (194b/24)	ğuşşalu			
endüj: (155a/21)	taşım		endāz	
endüje: (312b/23)	gök benefşe, anduz otı.			
endül: (224b/09)	qaralar vilāyetinde bir kilim			
endün: (253b/09)	şıva		endüd	
endüz: (126b/29)	bkz. enderüz, qazanmaq	kesb	endühnten	
endūze: (312b/22)	endāze			
endüh: (312b/24)	bkz. endüh			
enejediyā(enjeriyā):	belādur didükleri dārü			Latince

(008a/18)				
enfede: (312b/27)	bî-hüde gūy.			
enfefde: (312b/27)	erimiş gümüş.			
enfest: (036b/30)	örümcek ağı		beyt-i 'ankebūt, ebr-i kākīyā	
enfüc: (050b/23)	buruşuk			
eng: (194b/27)	bal arusu	nahl	engübîn	
engāh: (313a/02)	bkz. āngāh.			
engāh: (315a/23)	bene, yük yap, ağık		bār, bengāh, bārünbe-bengāh	
engāje: (313a/01)	biz tarağı.			
engām: (236b/27)	vaqt-i hengām			
engāme: (313a/01)	hengāme			
engār: (090a/04)	hısāb defter, şanu, haşıl, eyle şan dimek, naķışla dimek	efsāne	ser-güzeşt	
engāre: (312b/29)	hesāb defteri, cerīze		engāre, cerīde-i şumār	
engāriş: (168a/04)	şınayış		engārīden	
engejān: (253b/12)	kaşnı			
engele: (313a/12)	düğme, ilik, şıgır toynağı.	zerr, dücce	engele	
engelyün: (253b/18)	tersālar içinde bir mu'teber kitāb, incil, yedi dürlü reng olan bir kumaş, dürlü dürlü çiçekler dimek			Yunanca
engeşpe: (313a/05)	ululuk, ikinci	sermāye-i nık, hāriş		
engībün: (253b/23)	buķalemün			
engīsān: (253b/23)	bkz. engībün.			
engişe: (313a/14)	āheste āheste, ümmīd			
engiştal: (224b/16)	bkz. enkişāl, ikiz oğlan.			
engişte: (313a/14)	havīd.			
engrīz: (126b/31)	tarhūn	erenbīz		
engrīzi: (375a/01)	tarhūn		erpenir	
engujd: (065b/27)	ķāseni, encedānek püsi			
engujer: (090a/03)	kaşnı		engūjer, engujd	
engūjer: (090a/10)	kaşnı	hıltit	engujer	
engünī: (375a/03)	bātl işleyici.			
engür: (090a/10)	üzüm	'ineb		
engüred: (065b/26)	bkz. endūd.			
engübîn: (253b/11)	bal	'asel		
engübīne: (313a/02)	aķ hālva, bestil.	ebū meymün		
engüdān: (253b/12)	ağır koķulu ot	hāltit, miftāh	encüdān	
engüjde: (313a/03)	kaşnı		pāzred	
engüje: (313a/04)	bkz. engüjde.			
engüsān: (253b/14)	her demde bir dürlü görinen bir dürlü kumaş			
engüş: (037a/03)	barmaķ	uşbu'		

engüšte: (313a/09)	Yaba		Penc-edgüşt	
engüşter: (090a/06)	baş barmaq			
engüşteri: (375a/02)	yüzük	hâtem	engüştväne, zihgîr.	
engüşterin: (253b/15)	yüzük		engüşter	
engüşt-i düšnâm: (236b/29)	şehâdet barmağı			
engüşt-ser: (090a/10)	bkz. engüşter.			
engüştväne: (313a/08)	yüksük		zihgîr	
engüyân: (253b/22)	kenger, sergle ve sergla didükleri ot.			
enîn: (253b/27)	iñledi demek, taş yaşduk, taş yayık ve yapuk			
enirân: (253b/27)	fürs aylarınıñ otuzuncı günü.			
enisân: (253b/24)	maşharalık, muhâlif ve yalan			
enisün: (253b/26)	meşhür otdur.			
enqale: (312b/27)	mağrib vilâyetinde biten cedvâr			
enqardiyâ: (008a/18)	süsen-i hindî, inçkırık 'illeti.	belâdur		Latince
enqartiyâ: (008a/19)	bkz. enqardiya.			Latince
enkervâ: (008a/19)	deve ve koyun ağılı			
enkişâl: (224b/15)	za 'ifü'l-hâl olan kimesne, şalıksuz eniz			
enkişt: (036b/31)	qara kömür	fehîm		
entele: (312b/07)	mağrib vilâyetinde biten cedvâr.			
enţâki: (375a/01)	saqmünyâ hâşşiyetinden bir dârüdur.			Latince
enüşe: (313a/15)	bahtlu ve murâdlu	tübâ	leh	
enük: (194b/29)	qurşun.			
enz: (126b/31)	mercümek	'ades		
enze: (312b/26)	mercümek	'ades	enz	
hâr-ı sepîd: (072a/26)	yandaq		câverd, hârçe	
er: (089a/04)	eger.		erre	
erağ: (182b/05)	iç tütmuş qoz, çürük qoz.			
erâstek: (193b/14)	qarlağuç	haţţâf	erestük	
erbiyân: (252b/06)	ahtabât balığı.			
erbün: (252b/04)	şatu, bazar aqçesi, şirâda sifteh virilen aqçe	bey'		
erc: (050b/14)	devlet, qadr, kıymet, miqdâr		zibâyî	
ercen: (252b/06)	yaba.			
ercend: (065a/26)	bir şehr adı			
ercümend: (065a/24)	hürmetlü	'azîz	büzürg-qadr	
erd: (065a/27)	fürs aylarınıñ yigirmi beşinci günü.			
erdeşir: (089a/07)	sâsanilere evvel pâdişâh olanıñ ismi.			

erdıbehişt: (036b/04)	orta bahar ayı, fürs aylarının üçüncü günü	kebıse		
erdpür: (089a/07)	fıstıkı reng			
erduvân: (252b/06)	selâtin-i fürsün üçüncü tabaķasına eñ sonra pâdişâh olanın adıdır			
ereh: (312a/10)	bıçģu	minşâr		
eren: (252b/27)	dirsek	âren		
erenc: (050b/20)	bkz. ârenc.			
erestühüliyâ: (007b/26)	ķarga düvelegi.			
erestük: (193b/15)	.bkz. erastek.			
erfend: (065a/29)	dicle ırmağı		evrend	
erģ: (182b/04)	ķubuk budandısı	şıvat		
erģade: (312a/03)	hışmla harekete gelen dilâver ve yırtıcı cânver, işe ģariş olan			
erģamc: (050b/19)	uzun iplik		erģamcî	
erģamcî: (374b/16)	yigirmi zirâ´ miķdârı uzun iplik ve urģan		erģamc	
erģand: (065a/28)	işe ģariş olan kimesne, ķaķımiş, yavuzlanmiş yırtıcı cânver		âşüfte	
erģande: (312a/05)	bkz. erģad			
erģün: (252b/12)	binüt, kız oğlan	bint, bâkire		
erģün: (252b/18)	binüt			
erģuvân: (252b/14)	râyihası olmaz bir ma´rûf çiçek, delüce keķiboynuzu çiķegi.			
erike: (312a/12)	taģt-ı ârâste.			
eriş: (167b/16)	bilek uzunı, ķol, ardıķ ağacı			
erjeng: (193b/22)	bkz. erteng, kitâb-ģâne, naķķâş-ı mezkûrun üstâdı adı, bir dîv adı			
ermân: (252b/20)	peşimân, zaģmet, meşakķat			
ermen: (252b/21)	egirmen, bir vilâyet adı			Ermenice
ermende: (312a/06)	ârâm virici.			
ermün: (252b/22)	ecir olan kimesneye işlemezden evvel virilen sifte, müşteri, şatılan nesnenün bahâsın ķabz itmezden evvel virilen nesne		erbün	
ernepiz: (126b/11)	tarģün didükleri ot			
erniyân: (252b/26)	aķçuvân, ķoyungözi		bâbüne	
erpenir: (089a/07)	tarģün didükleri ot.			
ers: (157b/19)	göz yaşı, bkz. aristâģâlîs, aristoģâlîs, aristâlîs, iskender-i yünânînin vezir-i a´zamı adı, aristo	kâmilü´l-fazl	eşķ	
erşen: (252b/11)	bulut		ebr	

erteng: (193b/15)	nigâr-hâne, nakkâş mânîniñ kitabı			
erüg: (182b/06)	sebi ve kükremek	cuşâ'		
erven: (252b/27)	şafrası gâlib olan kimesne			
ervend: (065a/29)	dicle ırmağı, yaraşıklık, şehr-i hemedânda bir tağ adı., âlvend, dere		bahâ, evrend	
ervih: (312a/07)	bir tağdur biñ ferseng miqdârı yüceligi vardur			
erz: (126b/07)	kıymet, miqdâr		erc	
erzân: (252b/08)	ucuz	rahiş		
erzânî: (374b/15)	ucuzluk, lâyıklık.			
erzem: (236b/19)	ir kiçesi.			
erzen: (252b/09)	tarı, bir gâyetde berk ağaç			
erzeş: (167b/15)	kıymet, bahasına degmiş ve degmek demek			
erziz: (126b/09)	çalay	raşâş		
erzizger: (089a/12)	kılıçcı.			
erz-rüd: (065a/27)	mâverâ'ün-nehr			
eşâbi' -i hermes: (158a/12)	lâle-i zerd.			Ar.+Yun.
eşâbi' -i şufr: (089a/30)	keff-i 'âyşe ve keff-i meryem didükleri nebât.			Arapça
esb-i hil' atı: (374b/17)	pîş-keş atı.			Far.+Ar.
esb-i lâşe: (312a/14)	babası 'arabî anası rûmî olan at.			
esb-i neveti: (374b/17)	nevet ile bindükleri at			Far.+Ar.
esb-i surh-tire: (312a/13)	torı at.			
esed-şir: (089a/22)	felekde esed burcı			Ar.+Far.
esel: (224b/06)	sazlık otı, sazlık, çoğalık, karğıl			
eşkâf: (186b/22)	un, bügri, beli bükilmiş	munhatî		
esp câne: (312a/13)	bkz. espe.			
esp: (028b/09)	at	feres		
espe: (312a/13)	taş küre			
espriş: (167b/26)	bkz. espriş.			
espriş: (167b/26)	mevdân			
esr: (089a/23)	südüğü tuşılan kimesne.			
esrâr: (089a/23)	zevzek	haşîş		Arapça
est: (036b/09)	-dır demek			
estâ: (008a/06)	sitâyiş, tefsîr-i zend	medh	âstâ	
estârce-i âteş: (167b/27)	oddan çıkan kığılcım, çoğ	şerâr		
estârce-i âteş: (167b/28)	bkz. estârce-i âteş.			
ester: (089a/23)	katır	bağl		
esterbâ: (008a/08)	katırcı	bağğâl		
estereng: (194a/19)	âdem şıfatlı bir ot		bî-rüh şanem, bî-	

			rūh vaḳḳād, sirāc-ı ḳuṭrub	
estīl: (224b/06)	buçuḳ rıṭl, altı dirhem			
estīm: (236b/20)	yiñ	kümm	āstīn	
estīn: (253a/04)	bkz. estūn			
estūh: (312a/14)	bkz. āstūh.			
eş: (167b/29)	zāmīr-i ḡā'ib			
eşhūr: (089a/30)	ḳuzıḳulaḡı.			
eşḳ: (194b/07)	göz yaşı, selāṭīn-i fūrūsūñ üçüncü ṭabaḳası			
eşkel: (224b/09)	buḳaḡu.			
eşpegül: (224b/09)	būy			
eşper: (089a/24)	ḡavyār		eşbul	
et: (036b/02)	'alāmet-i ḡiṭāb			
etālā: (007b/25)	bulamaç aşı.			
etāle: (311b/28)	bulamaç aşı		etālā	
etüryān: (252a/28)	'abbād			Ermenice
eṭvārīn: (253a/06)	cin ṭā'ifesiñ çok olduḡı bir cezīre adı.			
evā: (008a/20)	aş, yanḳu	ebā, şadā	āvāz	
evāre: (313a/16)	dīvān, ḡükm.			
peşm-i devāt: (038a/14)	mürekkab liḳāsı.			
evbār: (090a/11)	buñlu, bir nesne zāyi' eylemek		evḡār, evbārīden, evbāşten	
evbāş: (168a/06)	her cinsile ve her nesne ile iḡtilāṭ iden, bīñar	levend		
evder: (090a/13)	birāder-zāde, ḡāher-zāde		efder	
evenc: (050b/29)	bkz. evḡenc.			
eveng-giriftār: (090a/19)	aşılmış uḡrı.			
everd: (065b/30)	bkz. āverd.			
evers: (158a/27)	bkz. āvers.			
evḡār: (090a/17)	buñlu, burışmış, kötürüm		evbār	
evḡenc: (050b/26)	ḡavik, yabanda biten uvacıḳ ekşi üzüm, üzüm çöpü.			
evḡer: (090a/15)	cüllāh çuḳurı			
evḡir: (090a/16)	ḡurmā lifinden düzilmiş çuvāl, cülhalar lifi ve ḡurma çöpünden düzilen lif, cülha çuḳurı			
evjen: (253b/39)	dil-āver, bahādur			
evjend: (066a/05)	yaraḳ		evjeng	
evjeng: (195a/18)	yaraḳ, güzellik, kitāb, naḳḳāş.		evjend	
evnār: (090a/18)	yanmaḳ, yutmaḳ			
evrāşte: (313a/18)	yücelmiş		efrāşte	

evrencen: (253b/39)	bilezük		ebrencen	
evrend: (066a/01)	bahā, heybetlü, dirlik, naqqāşlaruñ naqqāşlar cem' itdükleri kitābları.	'aql, 'izzet, şevket, ma'ışet	zībāyī, ārvend, taht, tāt	
evreng: (194b/29)	yaraşuq, dirlik, heybetlü, şevketlü, ay aydını	'izzet, 'aql, ma'ışet	baht, tāt, evrend, ervend, erjeng, mäh-tāb, serir-i sultān	
evrez: (126b/31)	şıva			
evsen: (254a/04)	kışsa			
evvaḥ: (061a/01)	ey vāy		āveḥ	
evzār: (090a/14)	ta'āma koyduqları ot yem		ebrār	
eyā: (008a/21)	berār, v'āy 'aceb demek			
eyār: (090a/19)	tārīḥ-i rūmdan āḥir bahār ayınuñ adı, 'aceb demek.			
eyārde: (313a/18)	ḥalīl-i celīl ibrahīm 'aleyhi's-selāmuñ şuḥufi tefsirinüñ tamāmı			
eyāre: (313a/21)	bir müşhil ma'cūnuñ adı			
eyāric-i fayqarā: (008a/22)	eyāric envā'ından bir meşhūr mu'teber ma'cūn		tanqaye-i dimāg	
eyāric: (050b/29)	bir müşhil ma'cūn, ma'cūn mü'ellifi olan ḥakīmüñ ismi	ma'acīn	eyāric-i fayqarā, tiryākāt	
eyāz: (127a/06)	a'lām-ı ricāldendür			
eyhā: (008a/23)	vazgele demek, ferāgat eyle			
eyj: (155a/22)	od қоғı		āyij, āyij	
eyjek: (195a/19)	od қоғı, aḡaç qurdı		āyjek	
eykāf: (186b/23)	ḥ'ārezm dilinde ḡammāz			
eylül: (224b/17)	rūm tārīḥinde bir ayuñ adı			Arapça
eymed: (066a/06)	çift, şaban demiri			
eyvān: (254a/10)	pādişāhlar oturduqları mekān.		tāk-ı bülend, sāyebān	Arapça
ez: (126b/13)	–den demek.	min, 'an		
ezā: (007b/27)	mezdekī şaḡız.			
ezād: (065b/07)	bkz. āzād.			
ezaḡ: (182b/06)	baḡ budanırken degekden düşen çubuq, küf		maḡz-ı sipāh, şāh-ı dıraht, mişl-i āzūḡ	
ez-ān ḥudā-st: (036b/08)	tengrinüñdür demek.			
ez-ān to-st: (036b/08)	senüñdür demek.			
ez-ān ū-st: (036b/08)	anuñdur demek.			
ez-ān: (252b/28)	andan demek			
ez-ān-est: (036b/09)	andandur demek.			
ezār: (089a/12)	dirhem.			
ezber: (089a/12)	ḥıfz			
ezdehāk: (190b/01)	bkz. ezdehāk, daḡḡāk bin merdās-ı nā-pāk			
ezfendāk: (194a/16)	elegimsaḡmal		ḡavs-i ḡuzah	

ezfer: (089a/03)	kardeş oğlı	birāder-zāde		
ezhaş: (167b/20)	yıldırım	şā' ika		
ezider: (089a/17)	buradan demek			
ez-in: (253a/04)	bundan demek			
ezir: (089a/19)	zeyrek, kazan ve çölmek kaynamağ, tebevül şurıldısı		dānā.	
ezirā: (008a/04)	zirā demek.			
ezkil: (224b/05)	döngel didükleri yimiş, muşmula			
ezper: (089a/12)	bkz. ezber.			
ez-ü: (296b/27)	andan demek			
ez-ü-st: (036b/09)	andandur demek.			
fā: (019a/19)	girü demek, karşulamak, karşu tutmak			
fācām: (245a/15)	hurma ve üzüm dirildükden sonra ağaçda bāki kalan hurmāya ve üzüme dirler, yukaru	haşāşa		
fāfir: (116a/20)	haşir otı.			
fāğ: (185a/29)	büt	şanem		
fāğfūr: (116b/23)	çin pādīşāhi			
fāğire: (351a/07)	ağız açuđ didükleri meşhūr dārū			
fāğvār: (116b/24)	hayret ü şabrından veyā utanmağdan mütehayyir ü şāmit olup aşlā avāz u hareket gelmemek, büt gibi demek		fāğvār	
fāqvāre: (351b/11)	hacletden yā zücretten mütehayyir olup aşlā avāz u hareket gelmemek, büt gibi demek			
fāğ: (063a/12)	budağ		şāğ	
fāğ: (063a/13)	duzağ		türveh.	
fāham: (245a/26)	nişār-çinlerüñ nişār olunan ağçe ve altın ve mīveyi yirde düşürmeyüp hevāda tutmağıçün itdükleri āletleri	tuğam	eyyām-ı ferağ, şādīde, bafham	
fāhim: (245a/25)	büzülmüş, buruşmuş, bir yire gelmiş demek.			
fāhmīd: (079b/07)	panbuğ çigidi.			
fāht: (045b/21)	kazanmağ	kesb		
fāhte: (351a/04)	ügeyik kuşı.			Arapça
fāhte-gün: (282a/12)	ayva çiçegi renklü.			Ar.+Far.
fāhtek: (214b/29)	ügeyik kuşı, şulşul		fāhte	Arapça
fāj: (156a/28)	esnemek	şübā'		
fāje: (351a/05)	esnemek	şu'ebā'		
fākyāz: (133b/02)	bkz. feğyāz.			
fāl: (231b/16)	bir huşuşuñ olacağın ve olmayacağın bilicek nesne,	teffālū bi'l-kırān		Arapça

	fāli ' tıtdı dimek			
fālād: (079b/06)	bī- ' aql kimesne		suhen-i bī-hūde.	
fālār: (116a/20)	bī-hūde söz			
fāl-gū: (303b/17)	fālcı			
fālicifen: (282a/14)	bü otı			
fālicifni: (390a/07)	bü otı			
fālūde: (351a/09)	bkz. pālūde.			
fālūzec: (056b/30)	bkz. pālūde.			
fām: (245a/16)	renklere delālet iden bir harfdür.			
fāne: (351a/10)	çivi, çuvāl ağzına şoğduqları ucı sivri ağaç			
fānīd: (079b/06)	kıvāma gelmiş bal ve şeker, ağaç çivi, kapu önüne kuduqları ağaç.			
fāriğ: (185a/25)	boş		tehī	Arapça
fārs: (163b/06)	vilāyet-i 'acem			
farşīdvard: (079b/16)	keyānīlerden 'acem pādişāhlarından güştasb bin lohrāsbuñ bir oğlu adı			
faşā: (019b/05)	üzüm çekirdeği.			
fāsterek: (214b/30)	girürek dimek, kırılguç kuşcağızı		ferāstük	
fāş: (176a/18)	āşikāre, zāhir			Arapça
fāşerşin: (282a/12)	kızılca salkım yimişi olur bir nev ' şarmaşık	kürmetü's-sevdā	hūsn-i yūsuf	
fāşrā: (019a/21)	uzun gül didükleri bir ot	keremetü'l-beyzā		
fāt: (181b/31)	gücüle didükleri ot			
fāvāniyā: (019a/22)	ayı güli ve ayıkulağı didükleri bir çiçek	' üdü's-şalīb		Latince
fāze: (351a/06)	yorğa at			
fec: (057a/06)	ergenlik			
fecā: (019a/23)	başak yimişi, kovan içindeki irilik.			
fecām: (245a/25)	dirildükden sonra ağaç üzerinde bāķi hūrmā ve üzüm.			
fedām: (245a/29)	yaşmak, yumşak		dehen-bend, nerm	
fedeng: (215a/04)	bkz. fedreng.			
fedlek: (215a/09)	bkz. fezālik.			
fedreng: (214b/31)	kapu ardına kuduqları ağaç, ve mandāl, kārız tokmağı, ünüğe kanlı			
feğāk: (215b/06)	kalbatan, harām-zāde, ebleh, yigrenci			
feğand: (080a/07)	şıçramak			
feğyāz: (133a/31)	şākirdāne	beğyāz		
feh: (351b/16)	gemi küregi, büyük qar küreyecek kürek			
fehe: (351b/18)	yeşil fişle, işkence, at			

	sürisi.			
fehe-keştî: (390a/26)	bkz. fehme-keştî, kürek			
fehme-keştî: (390a/25)	gemi küregi			
fej: (156b/03)	murdâr, çepel		peleşt	
fejâkin: (283a/05)	murdâr, çepel, yalñ	kerihü'l-manzar.		
fejej: (156a/29)	egir köki			
fejekin: (283a/07)	bkz. fejâkin.			
fejer: (116b/20)	egir köki			
fejgand: (080a/05)	serend didükleri ot	üksüt		
fejih: (351b/05)	çepel, murdâr		zişt	
fejîm: (245b/25)	ğam ve ğuşşa		fejem	
fejü: (303b/23)	murdâr, çepel		peleşt	
fekek: (215b/07)	ayağ bertinmek.			
fekke: (351b/13)	ağmağ.			Arapça
felâd: (080a/08)	suhen-i bî-hüde		fâlâd	
felâde: (351b/13)	bâtil ve bihüde ve herze söz		fâlâd	
felağ: (063a/14)	ibtidâ'-i kârhâ			Arapça
felâhan: (283a/08)	şapan, şapan taşı.			
felağan: (283a/09)	bkz. felâseng			
felâr: (116b/27)	bir ağ kök	'arţanîşâ		
felâseng: (215b/08)	şapan, şapan taşı.		felâhan	
felc: (057a/18)	kilid, kapu halkası			
felgand: (080a/10)	dîvâr perçini, çalısı, bükülmüş nesne, miğ ucunu kınamak		perçin	
felgüd: (080a/13)	bkz. felhüd.			
felhad: (080a/08)	bkz. felhüd, panbuğ çigidi			
felham: (245b/26)	hallâc çegi, kapu halkası, kapu bağı, cüllâh âletlerinden bir âlet			
felhame: (351b/14)	hallâc çegi, cüllâh âletinden biri, kapu halkası		felham	
felhüd: (080a/09)	bkz. felâd.			
felyevân: (283a/10)	oda tapanlar, ortaklar, mi' dede inüp aşğa dökilen hılt.			
fem'a-keştî: (390a/25)	gemi süreceğ.			
fen: (283a/11)	hîle			
fenâver: (116b/28)	şalvâr bendiri, vilâyet-i çine karib bir şehri adı			
fenc: (057a/20)	ni' met, nâz ve kirişme, tarab, hâtün, uçkur yeri, debelik marazı, beş	hams	cây-ı şalvâr-bend	
fencîdağ: (063a/16)	bir nev' marazdur gerinür.			
fend: (080a/13)	yalan, deriñ çukur.	kizb	suhen-i bî-hüde	
fendel: (231b/22)	kapunun ardına bağlamağičün kıdukları	fend, kizb	suhen-i bî-hüde	

	mendel, kâzirler tokmağı, deriñ çukur			
ferendilân: (283a/12)	fâ'ide, kızb			
ferene: (351b/15)	ķursak, fenk	ķavşala		
ferenek: (215b/09)	ķunduz, yeşilce ağaç ķurdu.			
ferenev: (303b/23)	ķirre olmuş, aldanmış dimek		firifte	
ferenüd: (080a/15)	ārām ü mevāķit eylemiş, aldanmış, mağrūr			
ferepūs: (163b/06)	maşharalık, ķiyımık, uvaķ toğramak			
ferā: (019a/24)	yuķaru ve girü, ķarşu, üst, yaña taraf	fevķ		
ferāc: (057a/26)	gīñ	raķb, vāsi'		Arapça
ferāğ: (185a/25)	şovuk yıl, hālī yir.	şırr	ferāğat, bād-ı serd	
ferāhā: (019a/28)	geñlik	vūs'at		Arapça
ferāhc: (057a/08)	çepel, çirkīn, zişt şuret		murdār	
ferāh-destī: (390a/04)	el giñligi			Ar+Far.
ferāhem: (245a/31)	cem' dimek.			
ferāhiz: (133a/25)	imeklemek.			
ferā-hizā: (019a/30)	imekler oğlan	ķābī		
ferām: (245a/30)	bkz. fedām.			
ferāmerz: (133a/25)	serħadlerde olan şubaşı.			
ferāmīn: (282a/18)	cem'-i fermān.			Arapça
ferāmūs: (176a/22)	unutmak			
ferāmuş: (176a/23)	bkz. ferāmūs.			
ferāmūşī: (390a/05)	unutmaķlık			
ferāmuşī: (390a/06)	bkz.ferāmūşī.			
ferāpes: (163b/07)	girürek dimek.			
ferāpīş: (176a/20)	ilerü dimek.			
ferārū: (303b/17)	ķafā			
ferārūn: (282a/18)	gök yüzinde perākende görinür ĥurde yıldızlar.			
ferāstek: (215a/09)	ķırlağuç ķuşı		ferāstük	
ferāstük: (215a/10)	bkz. ferāstük.			
ferāş: (176a/21)	pervāne ve çarĥuñ perleri, çıkırık ķanadı			
ferāşā: (019a/30)	tüy ürpermesi, isitme, ĥummā ditreme	ķışa're		
ferāşteķ: (215a/11)	bkz. ferāstük.			
ferāştü: (303b/18)	ķırlağuç ķuşı		ferestüg	
ferāştük: (215a/11)	bkz. ferestüg			
ferāter: (116a/22)	girürek dimek			
ferāvān: (282a/18)	fīrāvān dimek.			
ferāvān: (283a/16)	vāfir, pey-ā-pey, kiçirek			
ferāvīz: (133a/25)	züncüfre, pervāz, pervez			
ferāztü: (303b/17)	pervāne.			

ferbî: (390a/14)	semüz	semîn	ferbih	
ferbih: (351a/14)	semüz			
ferbihîn: (282a/21)	semiz otl		perpehen	
ferbiven: (282a/22)	habeş vilâyetinde bir dikenlü ağaç		ferfiyün	
fercâm: (245b/17)	yarar, şoñra içilen kadeh	fâ'ide	pâyân-ı kâr.	
fercenc: (057a/08)	naşib			
ferdâ: (019b/03)	yarın	ğad		
ferdâr: (116b/07)	hâne-i zemistân.			
ferdâ-şeb: (033b/20)	yarın gece dimek			
ferdävüm: (245b/21)	yaringi			
ferdâyî: (390a/16)	yarınlık.			
ferdâyîne: (351a/18)	yarınkı dimek		ferdävem	
ferded: (079b/08)	tırfa			
ferder: (116b/07)	tırfa			
ferdîn: (282a/25)	ferüdîn			
ferre: (351a/28)	her işde ziyâdelik faşl		âsâyiş, sâye	
ferreb: (033b/17)	bir ulu ırmağ, keyhüsrev bin siyâvuş bin keykâvus babası intikâm için efrâsiyâb-ı türk ile anda 'azîm ceng idüp efrâsiyâba ğâlib olduğu bir şahrâ adıdır.			
ferehmend: (079b/27)	'âkil ve fazl ve kemâl ehli			
ferehmîn: (282b/28)	uşlu.			
ferem: (245b/21)	ķayğ u ve ğuşşadan fûrümânde olmak, gönül tarlıĝanmak.			
ferenc: (057a/14)	el ve ayak çirki, ağız çevresi		fertec	
ferencâm: (245b/24)	şoñ		'âķıbet-i kâr, encâm	
ferencek: (215a/24)	uyğuda ağır başmak	kâbûs		
feresb: (033b/20)	ķapunuñ yukaru ķaşı, bezir-hâne direği, hezin üzerine ķoduķları ağaç			
feresterüğ: (185a/28)	ķarlağuç		ferşeng	
ferestüğ: (185a/28)	bkz. feresterüğ.			
ferestün: (282a/30)	büyük ķaban terâzû			
ferestek: (215a/22)	ķırlağuç ķuşı	ħattâf	ferâştük	
ferestü: (303b/21)	ķırlağuç		ferestüğ	
ferevdîn: (282b/10)	bâd-ı debür			
ferfe: (351a/26)	turna ķuşı.			
ferfehen: (282a/31)	bkz. fezbehen.			
ferfer: (116b/13)	çil ķuşu		tihû	
ferfir: (116b/15)	pirpirim didükleri ot	baķlatü'l-ħamķâ		
ferfiyün: (282a/31)	bkz. ferbiyün.			Yunanca
ferfü: (303b/22)	çil didükleri ķuşcağız		tihû, ferfür	

ferfūr: (116b/14)	çil didükleri kuş, keklik		tihū, kebg	
fergac: (057a/13)	şarmaşık.			
fergal: (231b/18)	bkz. fergül.			
fergān: (282a/30)	fergānīyān didükleri kavm.			
fergānc: (057a/14)	üzüm bağı.			
fergānd: (079b/17)	bkz. āğište.			
fergande: (351a/25)	murdār çoḥulu nesne, şarmaşık, arpa ile buğday qarışmış itmek			
fergar: (116b/10)	şu arığı			
fergār: (116b/10)	şulanmış ve togranmış ve işlanmış			
fergast: (045b/26)	sihr, cāzūluk.			
fergaz: (133a/27)	küçük arq, deriñ kazılıp azacıq şu çıkan yir, şol			
fergenc: (057a/13)	ferganc.			
fergend: (079b/18)	murdār çoḥulu yir, çoqmış nesne, şarmaşık			
fergiş: (176a/24)	kürküñ eskiyüp şarqan pāreleri, libāsuñ eskidüğinden şarqup yire sürinen pāreleri.			
fergū: (303b/21)	bkz. ferḥav.			
fergül: (231b/19)	işi te'ḥir eylemek.	kāhil		
fergūy: (390a/17)	toğan gibi bir şikārī kuş, serçe ve çil, atmaca, müymül, efek		ferāgūy	
ferḥā: (019b/02)	bkz. ferāḥā.			
ferḥāl: (231b/17)	sarqıq saç, büt-ḥāne, örili saç.			
ferḥām: (245b/20)	vāsi'			
ferḥānc: (057a/15)	yatururlar göklenür bir iken iki olur dikik	'akīs		
ferḥānc: (057a/18)	bkz. ferḥānc.			
ferḥār: (116a/22)	sarqıq saç, büt, türkistānda bir büt-ḥāne	şanem		
ferḥaste: (351a/15)	yir üzerinde uzanup yatur, sürinür iriştüğine yapışur.			
ferḥāş: (176a/23)	āşikārā, fāş, ceng, ḥarb.			
ferḥaş: (176a/23)	қағайыф			
ferḥāşe: (351a/15)	ḥalvā-yı қағайыф		ferḥāşī.	
ferḥav: (303b/19)	bağ budamaq, lepe, keler		ferḥav, fergāv	
ferheḥte: (351b/02)	edebli ve dölek tavar	zelül	fermān-berdār	
ferḥenc: (057a/13)	şuret-i zışt ü çirkīn, kabīḥ-avāz.			
ferhenc: (057a/16)	edeb	'aql	hüner.	
ferhend: (080a/02)	bkz. ferehmend.			
ferheng: (215a/25)	edeb, uş	'aql	hüner	
ferhengī: (390a/23)	mu'allim			
ferhest: (045b/27)	sihr, cāzūluk.		fergast	
ferhiḥte: (351b/04)	bkz. ferheḥte.			

ferhist: (045b/26)	edebledi ve vahşî olanı öğretti demekdür.			
ferhunde: (351a/17)	bahtlu ve hümâyün			
ferî: (390a/23)	begenmek.	tahsîn	âferîn	
ferîd: (080a/02)	bir nev' lu 'b, yaluñuz			Arapça
ferîde: (351b/04)	nāzlanmağ.	'aceb, kibr		Arapça
ferîdün: (282b/29)	selâtin-i Fursün evvel tabağasından Pişdādilerin beşinci pâdişâhdur.			
ferîs: (163b/15)	çenber.			
ferkad: (079b/20)	kuṭb-ı şimālî yanında bir seyyâre yıldızdur	ferkadân	dü-birâderân	Arapça
ferkadân: (282b/01)	iki yıldız		dü-birâderân	Arapça
ferkandân: (282b/04)	eyyâm-ı şek		berkandân	
ferkas: (163b/08)	bir memleket adıdur			
ferken: (282b/05)	iki ırmağ arığ şuyı, su uğrağı.			
ferkend: (079b/23)	şu yolu			
ferkür: (116b/16)	kâkule, çil, çevük			
fermân: (282b/06)	buyruk			
fermân-berdâr: (116b/17)	buyruğ tutıcı	tâyi', kânit		
fermânc: (057a/14)	ağaç yaprağı.			
fermânde: (351a/27)	buyuruğ buyurıcı	âmir		
fermâyiş: (176a/28)	buyuriş			
fermâyün: (282b/09)	ferîdün öküzünün adı			
fermgîn: (282b/09)	ğuşşalu.			
fermnâk: (215a/24)	ğuşşalu, şeydâ.			
fermüde-ḥudâ: (019b/05)	tengri buyruğı, farz olan a'mâl.			
fermüde-ḥudây: (390a/13)	tengri buyruğı	farîza		
fermuş: (176a/27)	bkz. ferâmüş.			
fermüş: (176a/29)	bkz. ferâmüş, müşkil			
fernân: (282b/09)	'ilm, hikmet.			
fernâs: (163b/09)	ıımızganmış		fertüt	
fernâş: (176a/29)	ğâfil			
fernâz: (133a/27)	aşsız, nādân.			
ferr: (116a/21)	yaraşıklık.	devlet, siyâset, kuvvet, kudret, tarâvet	revnağ, fûrûğ	
ferruğ: (063a/13)	kutlu, bahtlu		ḥuceste	
fersâ: (019b/04)	kuvvetlü, rüyetli div		fersüden	
fersağ: (063a/13)	bkz. ferseng.			
fersây: (390a/16)	uçuk tutmuş		felek-fersây	
fersed: (079b/14)	bkz. fersâyed.			
ferseng: (215a/12)	üç mil, on iki biñ adım		fersenc	
fersengsâr: (116b/07)	bir ferseng yol			

fersib: (033b/24)	mertek, hatıl ağacı.			
fersüde: (351a/23)	fersüde.			
fersüde: (351a/20)	şolinmuş, uşanmış, müteğayyir olmuş, eskimiş ve didilmiş ve dökülmüş			
ferşend: (079b/15)	giç biten üzüm		ferşeng	
ferşeng: (215a/23)	giç yitişen yemiş, giç yitişen üzüm			
fert: (045b/21)	bezün arışı			
fertec: (057a/07)	ağız çevresi			
fertüt: (045b/25)	bunamış harif			
ferüg: (185a/29)	aydınlık, dutruk.		zib, tâbiş	
fervân: (282b/10)	mertek, yaz evi		fervâr	
fervâne: (351a/28)	pervâne			
fervâr: (116b/18)	mertek, yaz evi, kış evi			
fervâz: (133a/29)	sağf ağaçları	revâfid		
ferverdîn: (282b/14)	târîh-i fûrs-i kadîmden ve târîh-i celâliden bir ayuñ adı, târîh-i celâlîde müte'ayyin ilk yaz ayı, târîh-i rûm aylarınıñ on toközüncü günü			
ferverdiyân: (282b/14)	hamse-i müsteraka.			
fervîn: (282b/26)	bâd-ı debür, ülker	şüreyyâ	ferevdin, pervîn	
feryâd: (080a/02)	meded dimek	şiven		
feryâd-res: (163b/14)	meded irişici ve irişdürici			
feryânc: (057a/16)	bkz. ferhânc.			
ferye: (351b/04)	la'net, qarış virüp sögmek		nefrîn	
feryüz: (133a/30)	por yaz didükleri yıl		bâd-ı şimâl	
ferz: (133a/27)	şatranç lu'bınıñ ferzi.			
ferzâde: (351a/18)	zevâle.			
ferzâm: (245b/21)	lâyıqlu			
ferzân: (282a/26)	bilü ki	'ilm, hikmet		
ferzâne: (351a/18)	hakim, mu'teber, 'âkil, 'arif, zü-fünün.			
ferze: (351a/20)	tâze sebze.			
ferzend: (079b/13)	oğul ve kız, oğul			
ferzeng: (215a/12)	oğlançuğ.			
ferzîn: (282a/28)	'ilm ve hikmetde vahid ve ferid olan, şatranç âlâtından birinüñ adı			
ferzud: (079b/08)	tırfa, şulu yirde dâ'imâ ter ve tâze tûran yeşil çemen			
fesân: (283a/17)	bilegü taşı.			
feşây: (390a/24)	üzüm çekirdegi.			
feser: (116b/22)	gökçek		revnağ	
fesîle: (351b/08)	sûri, incinüp âh eylemek, utanan kimesne, hurmâ fidanı		reme	
fesle: (351b/07)	moğol, büyük at sürisi			

fesliyün: (283a/07)	bezriķatūna.			Yunanca
fesūd: (080a/07)	dā'imā 'ālilik ister kimesne.			
feş: (176a/30)	gibi. edāt-ı teşbih.			
fetāk: (214b/30)	ķına			
fetc: (057a/04)	debe olan kimesne		bād-genc	
fetīl: (351a/13)	mūmuñ ortasında ve çerāguñ içinde yanan fetīl, cerāhata şoķduķları fetīl			Arapça
fetīl-āhenc: (057a/05)	minkāş, çenbester, çırāk maşası			Ar.+Far.
fetīle-āhenc: (057a/06)	bkz.fetīl-āhenc.			Ar.+Far.
fetk: (214b/31)	porsuķ			
fetrec: (057a/03)	el ele alup raķs urmaķ.			
fetvā: (390a/03)	bir mes'elenūñ cevāzına müfti hüküm itmege dirler			Arapça
feverdīn: (283a/12)	bkz. ferverdīn.			
fevret: (045b/28)	şūret.			
feyār: (116b/28)	iş güç	şuĝl, ibtidā	kār	
feyāşil: (231b/26)	sikence.			
feyāvār: (116b/30)	bkz. feyār.			
feyc: (057a/25)	peyk			
feydüm: (245b/27)	sīr-ħuşk didükleri dārū.			
feyħan: (283a/14)	sezāb.			
feyhēc: (057a/25)	ķadeħ, şarāb.			
feylece: (351b/18)	giç dimek			
feylegün: (283a/15)	tuzak ķamışı, ķındıra			
feyleķūs: (163b/16)	iskender-i rūmīnūñ atası adı, bir kıymeti ve mu'teber taş adı			Yunanca
feylesūf: (189a/19)	muħibb-i ħikmet			Yunanca
feysel: (231b/26)	bkz. feyāşil.			Arapça
feyyāl: (231b/24)	evvel dimek	felħ	āĝāz	
fezā: (019b/06)	ova, yazı	şahrā		Arapça
fezālik: (215a/04)	aşl, ķānūn			Arapça
fırşād: (080a/17)	tut			
ficār: (116b/31)	başaklama üzüm.			
ficāy: (390a/27)	başaklama, ħurmā ve üzüm dirildükden şoñra āĝaçda bāķi kalan ħurmā ve üzüm	ħuşāşa	fācām	
fidā: (019b/07)	bir olacaķ ve gelecek nesne için bir nesneden geçmek, anuñ yerine anı bedel virmek.			Arapça
fiĝāken: (283a/19)	zişt, bed-liķā.			
fiĝān: (283a/19)	çıĝlık.		nefrīn, bāng	Arapça
fiĝāne: (352a/08)	düşük oĝlan			

figār: (117a/04)	kötürüm, yaralu, teşvîşlü.		efgār	
figer: (117a/06)	‘avratlar yüzlerine sürdükleri kıvılcık			
fiḥ: (352a/11)	gibi, büyük kürek	micrefe		
fiḥe: (352a/13)	bkz. fiḥ.			
fiḥe: (352a/21)	tezkere, şarāb ölçegi, midre, ağaç kürek, ağaç bil.			
fiḥr: (117a/06)	müşg ezecek taş, tabāşîr.			
fiḥrist: (045b/31)	ḳānūn, zābıṭa-i icmālî			
fijih: (352a/05)	çepel		murdār	
fike: (352a/09)	halk arasında iş eri olup maslahatlara karşısan kimesne			
fikke: (352a/11)	yaşlar kâsesi		keçkül	
filât: (045b/30)	bedil			
filek: (215b/18)	yaşlı demrenlü büyük ok, kesme	siḥr		
filez: (134a/05)	ma‘denî şaru reng boyadıkları bir rengdür.			
filirz: (133b/31)	düğüm, çıkın, bir päre bize bir nesneyi bağlarlar		keçkül, filirzeng	
filirzeng: (215b/15)	yemek kısmından nesne bağlayacak biz, çanağ, düğüm, çıkın		gedā-ṭab‘	
filiv: (303b/30)	bkz. filü, filiv.			
filk: (215b/18)	tağ erügi.			
filü: (303b/30)	nāḳışü‘l-‘aḳl dimek			
finā: (019b/10)	ev öni, ev eṭrāfı		pīrāmen-i beyt	
finād: (080a/19)	ziyān, avalağ			
finc: (057a/27)	ḥātün			
fincā: (019b/11)	gerinmek			
fincām: (245b/28)	gerinmek, esnemek	muṭvād	fincā	
finek: (215b/24)	kerpük taşı		ḥacer-i ḳuyūr	
firā: (019b/09)	bkz. firāz.			
firāḥ: (063a/16)	bol	vāsî‘		
firāḥā: (019b/09)	bkz. ferāḥā.			
firaḥc: (057a/26)	zişt, çirkîn şüret		feraḥc	
firāḥ-dest: (045b/29)	eli giñ	ḡanî	māl-dār	
firāḥ-destî: (390a/29)	el giñligi			
firāḥî: (390b/01)	giñlik		firāḥ-destî	
firāḥnā: (019b/10)	aralık		firāḥā	
firāḥ-nāy: (390a/30)	giñ, bol, giñlik	vāsî‘, vüs‘at		
firāḥ-rev: (303b/28)	yürümegin			
firājtü: (303b/29)	pervāne			
firārü: (303b/28)	eñse		ferārü	
firāstü: (303b/29)	ḳırlağuç			
firāşe: (351b/19)	kilid perresi.			
firāvānî: (390b/01)	bollik ve giçerlik.			

firāvīz: (133b/30)	kaftān sincafi			
firāyīş: (176b/06)	artış			
firāz: (133b/02)	yuġaru, ūst	mūctemi	efrāz	
firfir: (117a/01)	pırlaġuġ.			
firfire: (352a/02)	oġlancuġlar oynaduġları pırlaġuġ.			
firfir-i kūdegān: (283a/17)	pırlaġuġ			
firī: (390b/01)	āferīn	taġsīn		
firīb: (033b/26)	aldayıř, aldamaġ, būyūk aġac, eglence	īřve	ser-geřte, medhūř	
firih: (352a/02)	artıġlıġ			
firih: (352a/04)	ilenġ, yalan	la'net	řūbhe	
firind: (080a/17)	naġřsız, sāde ġarīr, kılıġ cevheri, kılıġ balġaġı, uyan		pirend	
firis: (163b/18)	ayrıġ didūkleri ot	firīz		
firīsb: (033b/25)	dām tūresi ve mertek.		feresb	
firise: (352a/04)	yırtıcı řikārı.			
firist: (045b/29)	tuġfe, hediye, gūnder dimek			
firistāde: (351b/20)	gūnderilmiř dimek, ilġi	resūl		
firiste: (351b/21)	bkz. firīřte.			
firişk: (215b/14)	ūzūm dānesi, ġoruġ	ġuřrum		
firişte: (351b/21)	melek, ġanat		per	
firīz: (133b/31)	ayrıġ didūkleri ot.			
firseng: (215b/13)	ġiġ iriřen ūzūm, aluca			
firūn: (283a/19)	bir meřhūr pādīřāh adı, pādīřāh-ı gūrk adı	mūfsid		
firūz: (134a/08)	muşaffer		pīrūz	
firūze: (352a/13)	meřhūr kıymetī tař.	zafer	firūz	
fisāfis: (163b/18)	fisıldı, taġta biti, boġ			
fisām: (245b/27)	ġurna		kūleng	
fisāne: (352a/07)	ķiřřa, ġikāyet, meşel.			
fisār: (117a/02)	efsār			
fisele: (352a/08)	fisāne.			
fisird: (080a/18)	balıġ pıġtıı			
fiş: (176b/07)	birūnden gelen āvāz.			
fiřār: (117a/03)	şıkış ve řiġ			
fitāl: (231b/27)	ūzūl ve kesil dimek, taġıt, perīřān it dimek.			
fitne: (351b/19)	ġarġařa	ıřtırāb		
fitrāk: (215b/09)	eyerūn ūnīne ve ardına cāmedān ve hegbe baġlamaġ iġūn itdūkleri ġayıř		duvā	
fiyār: (117a/07)	řuġl, kār			
fiyāvār: (117a/07)	bkz. fiyār.			
fiyāver: (117a/07)	bkz. fiyār.			

fizār: (117a/02)	zeker		kīr	
fizāy: (390b/03)	artuḡ			
fucfuce: (352a/23)	iki kişi birbiriyle gizlü söz söyleşmek.			
füfü: (304a/05)	pırlaḡuĉ			
fug: (185a/30)	dost, büt	ma'şūqa, řanem, maĥbüb	mest	
fügān: (283b/04)	ḡuzā'			
fuḡ: (063a/17)	aḡır gem			
füh: (352b/09)	kızıl boya didükleri ot	fevvetü'l-şub'		
füjān: (283b/04)	sehmāk āvāze			
füje: (352b/08)	aḡız çevresi.			
fül: (232a/02)	fiḡ	baġliye		
furāte: (352a/24)	beddil, köftür			
fürdegān: (283a/30)	ĥamse-i müstereġa didükleri ol biş gün			
fürdiyān: (283b/04)	bkz. fürdegān.			
füte: (352b/04)	füte.			
füta: (352b/08)	füte			
füz: (134a/11)	ġalebe, yürek aḡrısı otı			
füze: (352b/04)	abġāmenüñ māyesi, buḡday veyā arpa unı, tuzsuz ve ĥamir māyesi			
Füzec: (057a/30)	ābkāmenüñ māyesi		füze	
fücl: (231b/30)	issilik, civānmerdlik, topuġ	ġa'b, turba		
füdüm: (245b/30)	'āġıbet		encām	
füke: (352a/31)	meclislerde süfre koyıcı			
fülāne: (352b/01)	bkz. fülāte.			
fülāte: (352a/31)	beddil ve köftür		firāte	
fülfül: (232a/01)	büber			Arapġa
fülke: (352b/01)	ġadır depeligi olan taġta.			
fülle: (352b/02)	her dişi ki toḡurduġda evvel emġiklerine gelen süd, aḡız			
fünc: (057a/28)	debe, ĥāyenüñ şıfatı, ġuyruḡı kesik eşek		ahleng	
fünce: (352b/04)	söylemek.			
fünük: (215b/26)	önegülük	lecūcī		
füpüs: (163b/20)	ġıymık, uvaġ toḡramak	şanz, teřnī', ĥayf, suġre	füsüs	
fürāġe: (352a/24)	ġalem silecek silgi.			
fürce: (352a/25)	bkz. fürüce			
fürenc: (057a/27)	aḡız çevresi			
fürgül: (232a/01)	bkz. fürgül			
fürgul: (232a/01)	te'ĥir eylemek.			
fürnās: (163b/21)	ġāfil, ġatı azḡun.			
fürt: (046a/03)	arayiş, örümcek evi		fert	
fürü: (303b/31)	ařaġa			
fürüce: (352a/25)	aġuġ ve yarıġ.			

fürüd: (080a/22)	aşağaya demek.			
fürü-dâst: (046a/04)	intihâ'-i âvâze, her nesnenüñ ziri			
fürühât: (046a/03)	şatdı demek			
fürühehte: (352a/29)	toñmış		behem âmede	
fürüheşte: (352a/30)	şarkık ve şalınmış ve şalıvirilmiş			
fürühide: (352a/29)	'âkil, dānā.			
fürü-mānde: (352a/27)	'âciz kalmış ve yorılmış.			
fürü-māye: (352a/27)	aşlı kötü	denī	cimri.	
fürün: (283a/22)	içinde itmek ve sā'ir nesne bişürdükleri, aşğa		fürüten	
fürüten: (283a/21)	alçaq kişi, tevāzu' iden kimesne.			
fürütenī: (390b/04)	alçaqlık	tevāzu'		
fürüz: (134a/09)	nūr, ziyā, açıcı			
fürüzene: (352a/26)	açıcı ve yalıñlayıcı.			
fürüzine: (352a/26)	dutruk			
fürüşk: (215b/25)	üzüm dānesi			
fürüzd: (080a/20)	şulu yirde yeşil çemen, müşterī yıldızı	sa'dü'l-ekber		
füsün: (283a/29)	haste üzerine okudukları evsün.	mekr, hile	efsün	
füsüs: (163b/22)	kıymık, uvaq toğramak, suhreye toymak.	tanız, teşnī', hayf		
füsüs-kārī: (390b/05)	kemük ve ağaç hürdeleriyle muşanna' naqşlar ile şandük ve serirler ve dolāb kapaqları itdükleri.			
füsürde: (352a/30)	toñmış		puhtī	
füvr: (117a/06)	mor reng.			
füzün: (283a/23)	artuk		efzün	
ğāb: (033a/26)	ekşi söz, kase dibinde bākī kalan ta'ām, artuk kalup ekşiyen ta'ām, arslan yatağı	fāsīd	bī-hüde, bişe-i şir	
ğabā: (018b/31)	bī-hayr			
ğabāj: (156a/23)	öküz boynına geçürdükleri boyunduruk, şaban			
ğabc: (056a/30)	şu irkilen çukur yir.		āb-gīr, ğabcī, ğajī	
ğabcī: (389b/15)	şu irkilen çukur yir.		āb-gīr, küvāb	
ğabğab: (033a/28)	şığıruñ boğazı altında şarkan deri, maħbūblaruñ eñegi altında olan yumrı			
ğabjī: (389b/16)	bkz. ğarşī.			
ğabūq: (192a/21)	gice içilen şarāb, şabāh içilen şarāb	şabūh		
ğāde: (353b/09)	gölgelik, cimā' olınmış 'avrat.			

ğadeng: (214a/31)	ebleh, vefâsızlık	hıyânet.	çirkîn, bî-endâm
ğadrenğ: (214b/02)	bkz. ğadeng.		
ğadü: (303b/02)	boza.		
ğaf: (189a/17)	kıvırcık saç.		müy-ı ca'd
ğafc: (056b/02)	eyü keskün kılıç, şu irkildügi çukur yir, şuşağ.		şimşir-i âb-dâr, âb-gîr
ğafde: (350a/10)	katı.		
ğafe: (350a/10)	kıvırcık kuzı kürki		
ğafenc: (056b/04)	şuşağ, bulgârîden dikilmiş suñak, kalâçü, hammâmlarda yunmağičün ağaçdan ve bakırdan olan fâs, cem'iyet ve düğünlerde pişürdükleri yufka		
ğafji: (389b/22)	gölcük		ğabcî, âbgîr
ğâh bî-ğâh: (355a/22)	vaçtlü vaçtsüz demek		
ğâh ğâh: (355a/23)	vaçt vaçt demek		
ğâh: (354b/02)	vaçt, eñek çukuru, kuyumcılar bütesi, ism-i zamân ve ism-i mekân demek, güyegü	mesned, manşib	taht, dâmâd
ğâh-gîr: (117b/27)	çamış		tavâr-ı harûn
ğâhî: (391a/18)	vaçti demek		
ğâj: (156a/21)	büyük ağızlu kimesne	harîş	
ğâj ğâj: (156a/22)	tahtağan		târ u mâr
ğâj: (156b/07)	şil, şaşı	ağvel	sâyebân, keling, kej
ğajâk: (214b/11)	bed-râyiha, ğusak, ğuşak		
ğaje: (349b/21)	'avratlar yüzlerine sürdükleri kızılca, kan gibi kızıl köki olan eñlik didükleri ot		figer
ğajej: (156a/24)	bir ğâyetde acı otuñ adı		
ğajeng: (214b/12)	gizlü ağlamak âvâzı.		
ğajğaj: (156a/25)	yaban tıluğı		
ğajğajân: (281b/30)	imekleyü imekleyü yürimek.		
ğajğäv: (303b/07)	deñiz şıgırı kıyruğundan at boynuna taçduqları kıotas		
ğajğäv: (303b/08)	bkz. ğajğäv.		
ğajîd: (079a/23)	ol 'avrat ki kızdur diyü ere virdüklerinde 'avrat çıkan		
ğajîde: (350a/09)	kızlıksız olan kıza		ğajend
ğajkäv: (303b/08)	bkz. ğajğäv.		
ğajm: (244b/13)	heybet, çekürdek ve şirenüñ içinde olduğı orunuñ kabuğı	hışm, kîne	
ğâl: (231a/28)	tağlarda ve yabarlarda koyun için ve sâ'ir		

	hayvānlar için itdikleri in, muḥabbet veyā 'adāvet ile bir nesnenün eṭrāfını ṭolanur kimesne.			
gāl: (232a/25)	ḥām yemiş, leşker şınup kaçmak, gizlü gitmek	hezīmet		
gālbe: (350a/11)	karğa, saksağan, yigitlik, gālīb olmak.	izdiḥām	kujā	
gālbekin: (281b/30)	müşebbek kapu, içerde olanlar taşrada olanları görür, taşrada olanlar içerde olanları görmediği deriçe			
gālbekīn: (282a/01)	bkz. gālbekin.			
gālc: (056b/07)	aşlā açılmağa kâbiliyyet olmayan kerh, kapu rezesi ve kilid, deñiz sülüğü, kirpi	kufl	ḥār-püşṭ	
gālcī: (389b/23)	bkz. gāfjī		kevāb	
gālefc: (056b/14)	şaruca eşek arısı, kucaqlamak.			
gālenk: (214b/13)	kerpiç kesicilerün āleti			
gālgālic: (056b/15)	kıcık, kıcıklanmak, kıcıklanan kimesnenün ḥareketi ve kelimesi	dağdağa	ketem-nevā	
gālgāliçe: (350a/12)	kıcık	dağdağa	ketemtū	
gālgāliçe: (350a/13)	bkz. gālgāliçe.			
gālic: (056a/30)	bkz. gālīc.			
gālic: (056b/18)	kılıç			
gāliçen: (282a/02)	yarpuz	fütenc	püzine	
gālījen: (282a/04)	şuda ve çökekler içinde olan kara balçık.			
gālīlvāj: (156a/26)	bir çaylak didükleri kuş		gālīlvāc	
gālīvāc: (056b/19)	çaylak kuşu, devlengec	zağan	gālīvāj, gālīvāje, küşt-rübā	
gālīvāje: (350a/14)	çaylak kuşu		zağan	
gālīye: (349b/27)	ḳaynamış müşg ve hoş ḳoḥulu, laṭif, ḥabeşe ve hind diyārında olur bir ḥayvān, zebād kedisi	zebāde		
gālmālic: (056b/19)	bkz. gālīc, kılıç	şevk		
gālmīc: (056b/18)	bkz. gālīc.			
gālt: (045b/11)	yuvalanmak		gāltiden	
gālte: (350a/12)	oḳlağı.			
gālūk: (214a/25)	ṭop gibi yuşyumrı ve desdegirmi olan her nesne, oḳlancuḳlar eniği			
gām: (244b/22)	guşşa			
gām: (246a/10)	adım, çeñe, ṭamak, çiyenmiş ṭa'ām, aḳaçdan kilid, kapu ardına berkitmek itdikleri aḳaç	ḥaṭve, ḥınk	güvārende-i ṭa'ām	
gāmān: (282a/05)	gāmmāz, gāmlar.			
gāmend: (079a/25)	guşşalu		ḥışmnāk.	

ġamende: (350a/18)	ġuŝŝalu		endüh-gîn, ġamnāk, ġıŝmnāk	
ġamgîn: (282a/06)	ġuŝŝalu.			
ġam-güsâr: (116a/08)	ķayġudaŝ, iş ve yoldaş, yâr, öġür	enîs		
ġam-güsârî: (389b/24)	yoldaŝlıķ, öġürelîk	ün̄s		
ġam-ġâr: (116a/06)	ķayurıcı			
ġam-ġâre: (350a/15)	ķayurıcı		ġam-ġâre	
ġamî: (389b/24)	ķayġulu		ġamgîn	
ġamîn: (282a/06)	bkz.ġamgîn.			
ġamlül: (231b/01)	ķunâberî didükleri ot, atuñ ülpi.			
ġamlül: (231b/10)	atuñ ülpi, lif didükleri ot.			
ġammâz: (133a/20)	ġammâzlıķ, göz ķaçmaķ			Arapça
ġamnāk: (214b/14)	ġuŝŝalu.			
ġamrât: (045b/11)	ayva	sefercel		
ġâmû: (304a/22)	bir nev' kürkdür.			
ġâmûs: (164b/01)	şu ŝıġırî	câmûs		
ġamyâr: (116a/09)	esnemek			
ġamz: (133a/20)	ġammâzlıķ, göz ile işâret itmek.			Arapça
ġamze: (350a/15)	göz ķaçmaķ, kirpik			
ġam-zede: (350a/15)	ġamdan ġasta olmaķ.			
ġan: (282a/06)	dîbek, yaġ ķıķaracaķ.			
ġân: (284b/09)	cimâ', -lar dîmek, edat-ı cem'dür.			
ġânâ: (020a/24)	ebleh, bî-'aql.			
ġanc: (056b/21)	ķuvâl-ı rengîn, nâz ve kirişme			
ġancâl: (231b/02)	ekşi yemiş.			
ġancâr: (116a/09)	eñlik didükleri ot, figer			
ġancâre: (350a/20)	ķızılca, eñlik		ġancâr	
ġancî: (389b/25)	ġölcük			
ġand: (079a/25)	ķeŝret ile cem' olmiş nesne, bāġ budayıcaķ tahra.			
ġande: (350a/21)	örümcek, bûv didükleri zehrînak böcek, kertenkele, şu ķabaracıġı, ekŝî ġamîr, ķoķı	'ankebût, ġabâb	sûsmâr	
ġandî: (389b/26)	bulut		ġamâm	
ġandîr: (116a/11)	bāġ budaduķları âlet		tahra	
ġâne: (354a/17)	dürlü dîmek, -şer dîmek.		ġüne	
ġang: (214b/14)	bezr-ġâne döġeri			
ġangâh: (354a/16)	gerdek olacaķ ev.			
ġânî: (391a/13)	ķocmaġa ķâbil ve müstâ'mel olan 'avrat ve oġlan.			
ġanîmet: (045b/12)	küffârdan ve a'dâdan alduķları düyünluķ mâl		târâc	Arapça

ġanîne: (350a/25)	bal arısınıñ yuvası.			
ġanūr: (116a/12)	bkz. ħoften			
ġār: (116a/02)	mağara, defne ağacı yimişi	ħabbü'l-ġār		
ġar: (116a/04)	rūspī 'avrat ve ħiz oġlan, debe, büyük ev	'anin	ħāne-i büzürg	
ġār: (117b/03)	edāt-ı mübālağadur.			
ġarāb-ı ablaq: (192a/22)	saksağan	'aḳ 'aḳ	ḳajā	
ġaram: (244b/20)	ḳaçımaḳ	ħıṣm		Arapça
ġarāmā: (018b/31)	bir bucuḳ dāneḳ, iki dāneḳ			
ġarār: (116a/06)	ḳıldan doḳınmış çuvāl			
ġarāre: (349b/30)	ḳıldan olmış çuvāl			
ġarāşide: (349b/30)	ħıṣmnāk, ġazabnāk.			
ġarāve: (349b/31)	ḳıldan çuvāl		ġarāre	
ġarb: (033b/06)	mağrib, oḳ ki atılıp bulınmayan oḳ, gözüñ burından yaña köşesinde olan nāşūr 'illeti, ḳılıcuñ ağzı, her nesnenüñ kenarı, ḳoğa küleginüñ ġayet büyügi			Arapça
ġarbāseng: (214b/03)	ağırsaḳ, kemān-kurühe yuvalığı.			
ġarbıl: (231b/01)	ḳalbur	ġırbāl		
ġarbün: (281b/25)	pış-keş			
ġarcı: (389b/11)	müdām şarāb-ı şabūḫi içer kimesne.			
ġarçe: (349b/31)	muḫanneş, ebleh		nādān, zebün	
ġard: (079a/19)	'ālā yirlerde yapduḳları yay evleri		bād-ġard	
ġareb: (033a/31)	ḳavaḳ ağacı, göz köşesinde olan nāşūr 'illeti, gümüş şağraḳ, şarāb, üzüm dānesi, ḳoyunda bir 'illettür, burınıñ ve gözünüñ kılları dökülür, ḳoğa küleginden ħavzla ḳoğa arasında dökülür şu, atılan, bulınmayan oḳ, ḳavaḳ ağacı, üzüm dānesi			
ġār-efjül: (232a/23)	yiyletici		tehriz	
ġaren: (281b/25)	bāng, demdeme, yaşın yaşın inçırup ağlayan kimesne			
ġarenc: (056b/01)	tennūr çengāli			
ġareng: (214b/03)	tennūr çengāli			
ġāret: (045b/04)	yağma.			Arapça
ġaret: (045b/05)	ħarf-i şartdur, eger gibi.			
ġarg-āb: (033b/10)	na're, gird-āb.			
ġargançe: (350a/02)	cimā'a toymaz 'avrat.			
ġargāt: (045b/10)	na're, girdāb		ġargāb	

ġarīb: (033b/11)	dārū diyārından ayrılmış, ‘aceb nesne			Arapça
ġāric: (056a/26)	şabah vaktinde içilen şarāb, şabūhī			
ġarīd: (079a/22)	yanuq			
ġarīqūn: (281b/21)	dāfi ‘-i balgam bir dārū			
ġarīn: (281b/28)	bīşe ve cāygāh-ı şīr.			
ġarīşk: (214a/24)	kapu tayağı, tırkaz.			
ġarq-āb: (033b/10)	şuya ġarq olmuş		gird-āb	Ar.+Far.
ġarqad: (079a/22)	şıcan diken, orman			
ġarkūk: (214a/24)	kemān-kürühe bulunduğı			
ġarmā: (019a/02)	bkz. ġarāmā.			
ġarmic: (056a/31)	yarma aş, çükündür.			
ġarmīde: (350a/02)	kaşmaqlı, inçqırı inçqırı aqlamaq		ġazabnāk, ġirāşīde	
ġarrān: (281b/23)	añrayıcı yırtıcı cānver	sibā‘, vuḥūş	mefer-i tih	
ġars: (163b/02)	kaşımak, salqım, göregen göz.	hışm, melül, za‘if		
ġarş: (176a/05)	kürk pāreleri, ġalle hūşesi	hışm, melül, za‘if	tündī	
ġarşā: (019a/01)	hışm, salqım, yabana atduqları kürk pāreleri	melül, za‘if	tündī, hūşe-i ġalle	
ġarşī: (389b/16)	taḥīl başı			
ġarşīnk: (214a/24)	bkz. ġarīşk.			
ġarūnī: (389b/17)	yonulmadık kalem, karġu kāmış			
ġarv: (303b/03)	karġu kāmış, sipsi, debbe, fiġān, yonulmadık kalem, ġarġara idecek nesne		ġarvā	
ġarvāseng: (214b/08)	bkz. ġarbāseng.			
ġarvāşe: (350a/04)	iplik ve saḥtbān yüzine sürmek için cüllāhlar ve başmaçqılar itdüğü lif, aġırşak.		ābgīr	
ġaryāseng: (214b/10)	bīşi didükleri ta‘ām			
ġaryūn: (281b/28)	bkz. piş-keş.			
ġarzād: (079a/21)	rūspī oġlı.			
ġāş: (175b/31)	ġāyetde ḥāliš ve muḥliš dost, ḥalkūñ ġāyetde sevdüğü, iki yüzlü		dü-rüy	
ġaş: (176a/06)	uġunmak, imrenmek, ıımızġanmek	iġmā, ḥıyānet		
ġaşāmüşg: (214b/12)	rāmek didükleri terkīb			
ġaşī: (389b/19)	ıımızġanmak, uġunmak, imrenmek, hoş olmamak, bī-ḥod ve lā-ya‘kıl olmak	lüfās, iġmā	ġaş-müşg, rāmek	
ġāşil: (231a/28)	ḥāliš olan nesne, ġāyetde muḥliš dost.			
ġāşīye: (349b/26)	eyer örtüsü.			
ġaşmüşg: (214b/13)	bkz. ġaşāmüşg.			
ġāşt: (046a/18)	döndürdi dimek.			
ġat: (045b/05)	ebleh ve yeynicek kimesne, şalaqa, veqarsız			

ğav: (303b/09)	gürüldi		āvāze	
ğāv: (304a/23)	şığır, ılsım	şevr		
ğāvāg: (216a/21)	ortası boş, kefük ve kuğur ve yiynicek, çürük koz	mücevvef, mütehalhal, mücevvef		
ğāv-āhen: (284b/18)	şaban demiri.			
ğāvālēng: (214b/15)	zerdālū kurısı			
ğāv-bān: (284b/18)	sığırtmaç, daḥḥāk zamānında bir ulu pādişāhuñ laqabı			
ğāv-çeşm: (246a/28)	öküzgözi didükleri ot ve çiçeği		bahār	
ğāv-dem: (246a/30)	ceng güninde çaldukları bir nev' borı, kiçirek surnā			
ğāv-düş: (176b/15)	gönden olan küçük şusaq, süd şağacak zarf, gülek, şağıtlur inek		ṭalib-i cürm	
ğāv-duş: (176b/15)	yayıq			
ğāve: (354a/27)	çivi, kethüdā.			
ğāvencek: (216a/29)	sā'ir sebze ve et, şeyn ḥıyār		ḥıyār-ı tāze, ḥıyār-ı bād-reng	
ğāvers: (164b/01)	ṭarı, çeltik ṭarısı, konuk ṭarısı ve şüret ṭarısı			
ğāveş: (176a/03)	toḥm için kōdukları şarı ḥıyār			
ğaveşt: (045b/13)	çıplak, kaba şaba yaban otı	'üryān		
ğāvezn: (284b/22)	sıgın geyigi		gevzen	
ğāvğā: (019a/04)	ğāvğā.		ğalebe-i aşvāt	
ğāv-ı deştī: (391a/14)	şıgın geyigi		gevzen	
ğāv-miş: (176b/17)	şu şıgırı	cāmūs		
ğāv-müş: (176b/27)	şu şıgırı, eksimek ve eksilmek, ig didükleri maraz	sıl, sülāl, hülās, şehāf		
ğāv-pār: (117b/26)	sūri		hergele, reme-i gāv u ḥar	
ğāv-pāre: (354a/19)	şıgır sürüsi			
ğavr: (116a/12)	şarp ağrı, çukur yir, her nesenüñ nihāyeti.		cemi'-i şedid	
ğavrā: (019a/03)	şarp ağzı, çukur, dip		ğavr	
ğāv-reng: (216a/24)	feridün öküzinüñ adı			
ğāvsāle: (354a/23)	buzāğu, bir yaşın geçmedik gāv-beçe		gav-sāle	
ğāv-şeng: (216a/27)	ögendire		ğāv-şeng	
ğāvşenk: (214a/28)	ögendire, ḥarābe yüz tutmuş dīvār			
ğāvşü: (303b/01)	toḥm için alıkoḍukları ṭarı		ğaveş	
ğāv-şüy: (389b/14)	toḥm için konmuş şararmış ḥıyār		ğāviş	
ğāv-tāz: (134b/04)	şıgır segirdişlü demek		üslüb ve mekā'id-i ḥarbi bilmeyenler	
ğāvṭa: (350a/25)	şuya ṭalmaq			Arapça
ğāvüş: (176a/05)	bkz. gāveş.			

gāvülcek: (216a/29)	tāze çınār ağacı.			
gāv-zebān: (284b/21)	şığır dili didükleri ot	lisānū'ş-sevr		
gāv-zevān: (284b/23)	bkz. gāv-zebān.			
gāy: (391a/18)	cimā'			
gāye: (355a/29)	kān	cimā'		
ğayme: (350a/26)	sünger			
ğayzerān: (282a/08)	gögem didükleri yimiş.			
ğāz: (133a/19)	tağılmış, 'avratlar yüzlerine sürdükleri kızılca figer.		ğāze	
ğāz: (134a/25)	şındı, çatal, gez, yabancı ve dağları olan in, dām muqābelesinde çoduqları ağaçlar			
ğazā: (019a/03)	cihād			
ğazā: (019a/03)	kaşd			
ğazāle: (350a/05)	güneş, çāştgāh vaqti, geyik		āfitāb, āhū	
ğāze: (349b/25)	ögendire		bedāz	
ğāze: (353b/13)	kümele, kürd t̄ā' ifesinūñ alacakları, alçacık yapılmış ev, sāybān, duzağa karşı važ' idilen ağaçlar			
ğāzer: (117b/12)	bez ağardıcı	kaşşār		
ğāzğāz: (133a/19)	taştağan		tār u mār	
ğāzi: (389b/07)	cān-bāz, mīr husrev-i dehlevi hamsesinde iskender 'acāyib-i maḥlūkat-ı deryāyı seyr itmek kaşd itdükte ḥukemā āb-gīneden düzdüğü bir ev, içine girüp mezbūr evüñ deryāda olan şıfatı			
ğazub: (033b/12)	üzüm dānesi ve kabuğı, şalkım		unḳūd-ı 'ineb	
ğazvā: (019a/02)	kaşem-i nā-tırāşide	yerā'a		
gebest: (046a/25)	zehr, kařa düvelegi, ebū cehl kařpuzı, it ḥıyārı	semm, ḥançal		
gebr: (117b/27)	oda taşan kāfir, kāfir, şavaş güninde giydükleri çuçal.			
gec-ger: (118a/08)	bkz. gecir.			
gecir: (118a/08)	kireççi.			
gec-pez: (134b/08)	kireççi.			
geçle: (355b/20)	şaşsağan didükleri kuş	'aḳ' aḳ	kağā	
gedā: (020b/04)	yoḥsul	faḳir, 'ā'il		
gedāy: (391a/31)	yoḥsul, dilenici	şeḥḥāz	çār-dāk, ḥāne-i zīrīn.	
gedbā: (020b/13)	raḳabe, cīd, dönici	boyun	gerden	
gedk: (216b/09)	şirdān			
gedye: (355b/30)	dilencilik		gedāyi	

geh: (358a/10)	bkz. gāh.			
gehc: (059a/20)	bkz. güvhenc.			
gej: (156b/15)	ibr̄şim, kaz, şafrā, arşūn, yılğun ağacı, uğrı ve ağrak, egri, şol		çepe	
gej-engübīn: (285b/12)	başra balı, acı bal, irkek	ṭab		
gejm: (246b/23)	ķaramık didükleri siyāhca yimiş, gögem, çemen			
gejūnī: (391b/16)	ṭam üsti, ķamış ev ve üzerine örtülen ķamış, debbāğlar hegisi			
gelc: (058a/08)	büklüm		şiken, şikenc	
gelle: (357a/23)	sūri, yığın	şelle	reme	
gelū-bend: (081a/15)	boğaz bağı.			
gelū-gīr: (118b/18)	boğaz tıtcı, kekre olan nesne.			
gelūvend: (081a/18)	bkz. gelvend.			
gelvend: (081a/16)	bir yirden bir yire armağan gönderdikleri çerez, ipe dizilmiş incir	‘unnāb gibi mürsele		
genc: (058a/17)	hazīne, defīne		gencūr, gencīne	
gence: (357b/05)	çeñesi altı şişmiş eşek, hegbe, ‘acemde bir şehri adı		hūrçīn, hākībe	
genc-i bād-āverd: (081a/22)	bī-zahmet ü meşakķat ele gelen defīne ve hazīne, hūsev-i pervīz bin hūrmüz bin enūşirevānuñ eline giren hazīnedür, ‘ilm-i müsīķī perdelerinden bir perdenūñ adı		bād-āverd	
genc-i şāygān: (286a/25)	pādişāhlar defīne idüp ķoduķları çok māl.		şāygān	
genc-i şāygānī: (392a/01)	hazīne-i zerrīne adı, hūsev-i pervīz zamānında ‘āmmē-i re ‘āyādan biri cūft sürerken bulduğı hazīne.			
gencīne: (357b/08)	hazīne, kīlār.			
gencūr: (118b/27)	hazīne, hazīne-dār			
gend: (081a/24)	murdār ķoķı, murdār ķoķulu nesne	‘arīz, ma ‘rūz		
gendā: (021a/16)	murdār ķoķu, murdār ķoķulu, falcı ve feylesof ve dānā	neten, mūnetten		
gendāmūye: (357b/08)	murdār tü	zuğb		
gendāne: (357b/09)	kendene didükleri ot			
gende: (357b/17)	ķarı ve ķoca, ķoķar nesne, yaramaz			
gende-çāh: (357b/18)	avcı kümelesi.			
gendelāş: (177a/27)	yiydüren didükleri ot, yiydin yumurda, ķoķmuş yatur leş			
gendeme: (357b/11)	buğdayık ve sigil	şū ‘lul		

gende-müy: (392a/07)	murdâr tüy.			
gendenâ: (021a/20)	kende didükleri ot	kürrâs		
gendüle: (357b/14)	balçığıla ve tersile ördükleri, içine kepek ve terke töldürdükları büyük küp, büyük ğille sepedi, kart er		ketür, puhte	
gendüme: (357b/16)	buğdayık, sigil		gendeme	
gendüm: (247a/12)	buğday	hanı		
gendümek: (217b/14)	tılak		çiz	
gendüm-gün: (286a/27)	buğday añlu	esmer		
ger: (118a/13)	uyuz ´illeti, edât-ı fâ´il, -ci demekdür.	cereb		
gerâz: (134b/11)	ağızı tar olan müsâfirler maşrabası.			
gerçeğü: (304b/18)	yelve didükleri kuş.			
gerd: (080b/24)	toz		ğubâr, gerd	
gerd-â-gerdân: (285a/12)	döneĝen			
gerd-âlüd: (081a/05)	tozlu, toz renglü			
gerdân: (285a/11)	dönici ve döner			
gerdâne: (356a/10)	halqa kerdenesi.			
gerdbân: (285a/13)	naķib, mehter, cennet ağacı, gönlek yaķası.			
gerden: (285a/14)	boyun	raķabe		
gerdenây: (391b/01)	kebâb demiri, kopuz burĝusu, pırlağuç, oĝlancuķlara yürimek için düzdükleri çıkırık		gerdenâ	
gerden-bend: (081a/05)	boğmaķ, boyun baĝı.	ķilâde		
gerdendân: (285a/16)	aşınmış diş.			
gerdene: (356a/11)	bkz. gerdâne.			
gerden-keş: (177a/06)	mütekebbir, mu´accib			
gerdî: (391b/03)	sebzelikler			
gerdide-pelek: (216b/19)	göz қаpaĝınıñ devri.			
gerdiş: (177a/05)	döniş.			
gerdkâr: (118a/19)	yaldaķlanup aldayıcı kimesne	câblüs		
gerdnâ: (020b/15)	kebâb demüri, şih, kopuz burĝusu, sâz âletinüñ biri, bir nev´ oyun, pırlağuç, oĝlancuķlara yürimek öĝretmek için düzdükleri çıkırık	suĝli, melve, hâl, derrâh		
gerdün: (285a/16)	gök, қаanlı	´acele	felek	
gerdün: (285a/15)	ķalbaķ			
gerestün: (285b/03)	ķabbân		kebbân	
gergâh: (356a/19)	uyuz.			
gergeden: (285b/03)	bir ma´rûf ve meşhür cânver adı, yırtıcı			

	kuşlardan bir nev' kuş, zengbār vilāyetinde bir dağ adı			
gergen: (285b/07)	uyuzlu kimse.			
kerger: (118a/20)	ḥaḳ te'ālā celle celālehunuñ esmasındandır, yan			
gergīn: (285b/07)	gergmān.			
gergmān: (285b/06)	ḳara yonca didükleri ot		ḥandḳūḳ	
gerī: (391b/09)	evlek, dönüm yir, uyuzluḳ.			
gerihdān: (285b/11)	ziyāde ısrıcı dimek.			
geriṣ: (177a/10)	keler didükleri cānver.			
gerjmān: (285a/22)	gök, 'arşuñ adı		āsmān, pārsāyān	
germ: (246b/13)	ıssı	ḥār, ḥar		
ger-māhi: (391b/04)	yayın balığı.			
germā: (020b/20)	ıssı vaḳti fāzıl-ı muḥaḳḳik böyle taḥḳiḳ eylemişler ki germā			
germābe: (356a/20)	ılı şu, ılıca	ḥammām		
germā-būden: (285b/07)	ḥammāmcı.			ebun-naẓīf
germ-ā-germ: (246b/22)	ḳatı ıssı dimek			
germāve: (356a/21)	bkz. germābe.			
germdāne: (356a/22)	ḳurtbaḡrı didükleri ağacuñ yimişi	metnān		
germe: (356a/23)	ıssı itmek, aḳ itmek, tiz irişen yemiş, evzāndan bir buçuḳ dānek, iki dānek			
germgāh: (356a/23)	ıssı yir, ıssı vaḳt.			
germ-ḥiz: (134b/09)	çāpük ve cüst, pür-fen.			
germī: (391b/05)	ıssılık.			
germiş: (177a/08)	ḳızgınlık.			
germ-sir: (118a/24)	hevāsı ḡāyetde ıssı olan yir			
gerne: (356a/24)	eger degil ise ve yoḥsa dimek.			
gerüger: (118a/22)	bkz. gerger.			
gervān: (285b/08)	baḡırtlak kuşu ve toy kuşu, toya beñzer bir kuş, gice ile uçar bir kuş			
gerzbān: (285a/22)	'arş, felek.			
gerze: (356a/12)	ısrıḡan cānver			
gerzem: (246b/06)	balta			
gerzen: (285a/26)	cevāhirile tāka muraşsa' bir nīm tāc, cevāhir ü altun keşretinden giymege başları taḥammül olmamaḡın altun zencir ile taḥtları üzerine bir vechile aşa ḳoduḳları büyük tāc, ḳalpaḳ, dürlü dürlü naḳşlar ile dikilmiş yular, balta		teber	

gerz-i deştî: (391b/15)	yaban hevîci	hızâb		
gest: (046b/08)	çirkîn, gök ile kızıla mâ`il bir gevher	ķabîh		
geş: (177a/11)	güzel, müstaşsin nesne		şādān, nāzān, nāzîk, nāz, şîve	
geşen: (285b/26)	çok, ağaç çokluğu ve leşker çokluğu, teke, keçinüñ erkegi	keşîr		
geşt: (046b/14)	bir hâlden bir hâle dönmege dirler.	seyr		
geşte: (356b/09)	muhkem beste, donmuş ve ölmüş			
gev: (304b/27)	çukur yir, boy	meğāk, ķad, tākāt.	vemede	
gevder: (119a/08)	çavdar			
geven: (286b/15)	`alef		hārdār	
gevincî: (392a/08)	`azîz, şerîf, `azîmü`l-mekān olan kimesne.			
geveste: (358a/03)	ebū cehl ķarpuzı, it hıyārı		gebest	
gevger: (119a/09)	uyuz	cereb		
gevher: (119a/12)	cevher			
gevher-i āb-gîne: (358a/09)	perveze, gökçe şırçalı taş.			
gevherî: (392a/09)	eyü aşillu dimek		cevherî	
gevher-tāb: (034b/02)	dülbend, dirlik, bir nev` mîķna`a			
gevher-tāv: (305a/01)	`avratlar giydükleri ince terlik	muķanna`a		
gev-i āteş: (177a/30)	ocaķ çukuru.			
gevist: (047a/05)	yan başı gelmek	āsîb		
gevid: (081a/29)	toñuzlan ķurdı			
gevlān: (286b/15)	hūzūz didükleri `uşāre	havlān		
gevme: (358a/04)	yıgın, küme küme, yığın yığın dimek		tüde	
gevpāre: (357b/26)	sürî, şıgır ve eşek ve sā`ir hayvān sürisi		hergele, gāv-pāre	
gevr: (119a/10)	gebr, mecūsî ve kāfir			
gevsāle: (357b/31)	bir yaşın geçmedik buzağı		gāv-sāle	
gevez: (134b/26)	ķoz	cevez		
gevez-ķihr: (119a/11)	ķuyruķlı yıldız.			
geven: (286b/06)	şıgın geyigi, yağmurca geyigi, dülbend borki, ağıl		hābāk	
gevez-herr: (119a/11)	felek		cevez-herr	
gevezîd: (081a/31)	bkz gevjîd.			
gevezîne: (357b/31)	ķozlu hālvā.			
geyānh`āre: (358a/16)	ferr, revnaķ		verc	
geycür: (119a/19)	hāzîne-dār		gencür	
gez: (134b/14)	arşun, çatal, oķ, yay gözi, yılğun ağacı	zirā` , tūrfā`		

gezān: (285b/11)	ziyāde ışırcı			
gezāy: (391b/12)	ışırmaq		güjend	
gezenbū: (304b/19)	kireni, başra balı			
gezengū: (304b/20)	gezenbū.			
gez-engübīn: (285b/13)	bkz.gej-engübīn.			
gezer: (118b/03)	hevīc	cezer	keşir	
gezm: (246b/25)	şular ve havzlar etrafında biten sebze ve taze çemen.	ebū muqāti		
gezmāzek: (217a/15)	yılğun kozoğı		kezmāzec	
gezne: (356b/05)	ışırğan didükleri ot	encere		
gezyet: (046b/06)	baş haracı, çiban			
ğıçek: (214b/20)	kemānce gibi ıklık didükleri sāz		ğıçek	
ğıl: (231b/05)	buğağı ve bıçqu, hatmī didükleri ot	ğısil		
ğılāle: (350a/28)	zirh altına giydükleri kıyacık göñlek			
ğılc: (056b/27)	düğüm		giriş, ğalc	
ğılıcan: (282a/09)	yarpuz.			
ğılıjen: (282a/10)	şuda ve çökeklerde olan kara balçık.			
ğılıvāc: (056b/27)	çaylak kuşu			
ğınc: (056b/28)	nāz, kirişme, uca	sürin		
ğırāş: (176a/09)	kürk pareleri.			
ğırbāl: (231b/04)	galbīr.			
ğırī: (389b/26)	ğavġā, āvāz ile ağlamak.			
ğırinc: (056b/26)	yarma, yarma aşu			
ğırīv: (303b/10)	feryād ve fiġān ve āvaz ile ağlamak.			
ğırīvān: (282a/09)	feryād ve fiġān iden kimesne.			
ğırqad: (079a/27)	sincān, şıçan dikenı			
ğırvāşe: (350a/27)	şūf āletlerındendür.			
ğıs: (163b/03)	kedıyı ya'nı çetıgı da'vet idüp kıġırmaqda kullandukları şavt, pis pis sözi.			
ğısil: (231b/05)	hatmī didükleri ot	ğıyānet		
ğış: (176a/09)	ğıyānet			
ğışāmüşg: (214b/16)	rāmek, zaġal kaşd idüp miske katdukları.			
ğışe: (350a/27)	miske karışdurdukları bir sıyāh nesne		ğışāmüşg	
ğışemüşg: (214b/18)	bkz. ġışāmüşg.		'ış-ı ġıyānet	
ğışmüşg: (214b/17)	bkz. ġışāmüşg.			
ğıv: (303b/12)	ğürüldi		āvāze, ġav	
ğızā: (019a/06)	yıyecek	ta'ām		

gibe: (350a/30)	üzerine dürlü dürlü nakşlar olunmuş bilik.			
gic: (058b/07)	bkz. kinkâc			
giçek: (214b/23)	bkz. giçek.			
gifer: (119b/17)	cezâ, 'ivaż, mükâfât; tam yuvalağı, kîn tutmak, pişmân, öçeşmek			
gihe: (359a/09)	böğürtlen didükleri diken	'ulleyķ		
gihin: (287b/20)	gihter, serçe barmaq	aşğar, hınşır	gihter	
gihterîn: (287b/18)	her nesnenün kiçiregi		şîğa-i nisbet	
gihyân: (287b/18)	eyünlü didükleri ot, ayı kulağı	fävâniyâ, 'üdü's- şalib	gihyânâ	
gij: (156a/26)	göti üstine sürünmek.			
gij: (157a/04)	çam ağacı	şanavber		
gijir: (119a/29)	bkz. gizir.			
gil: (232b/30)	balçık ve toprak			
gil: (233a/01)	vilâyet-i 'acemde bir tâ'ife-i meşhûre adı, bahâdur			
gil-âb-dân: (287b/16)	kılâbdân.			
gilc: (058b/04)	gelec ve ahmaķ	mu'cib	pâlân	
gilçe: (358b/12)	bıldırcın	semâne	vertic	
gildân: (287b/16)	içine gil kuduķları ma'rûf zarf.			
gilger: (119b/06)	balçıkçı.			
gil-güy: (392a/27)	soķâķları ve maħallelerde tavar ayağından özlenüp ķalmıř balçık.			
gil-ħordenî: (392a/26)	taħaşir toprağı.			
gilhün: (287b/17)	kesiklü yir.			
gil-i surħ: (063b/09)	aşı toprağı.			
gil-i şah: (063b/09)	özli balçık.			
gilide: (358b/16)	tağılmış		perişân	
gilim: (247a/24)	şof, hırķa.			
gilim-güş: (177b/07)	'arţanîsâ didükleri dârü, 'arţanîyâ dirler bir dârü		felâr, gilim-püş	
gille: (358b/13)	şikâyet			
gil-teng: (217b/30)	şovuk balçık.			
gîn: (287b/31)	-lı demek, edât-ı nisbetdür			
gîr: (119b/10)	her köklük			
gîr: (119b/12)	görk			
gîrâ: (021b/21)	tutağan			
girâhün: (287b/08)	a'âm-ı ricâldendür.			
girân: (287a/30)	ağur	şakîl		
girân-cân: (287b/07)	uğursuz	şakîlü'd-dem	bed-baħt	
girâne-küh: (358a/22)	büyük tağ			
girân-güş: (177b/02)	ağır kulaķlı, şağır	aşam	güş-ı girân	
girânî: (392a/22)	ağırluk, kızlık.			
girânide: (358a/22)	eskici.			

girān-māye: (358a/21)	ağır, bahālu, ulu aşıllu.	zī-kıymet		
girāşide: (358a/20)	perīşān, āşüfte			
girāy: (392a/18)	meyl eylemek, varmağ ve korımağ, yönmeğ eglemeğ, bir nesneyi ağır mıdur diyü şallamağ.			
girāyed: (081b/08)	bkz. piçiden.			
girc: (058a/27)	bir nesneden kesdükleri bir pāre.	ķuvāre		
gird: (081b/09)	degirmi, çevre, cem' olmağ, düğüm	müdevver, dā'ire		
gird-āb: (034b/06)	deryāda olan çevlik, egrik			
gird-ā-gird: (081b/31)	çepçevre ve iki kat dimek			
girdāne: (358a/24)	oğlancuğlar çıkırığı.			
gird-bād: (081b/19)	ķaşırga			
gird-bād: (082a/01)	ķaşırga	zevba'a, ce'ül	bād-ı gird	
girdbāde: (358a/24)	ķaşırga		gird-bād	
gird-bāl: (232b/29)	ķaşırga		gird-bād	
gird-bālin: (287b/08)	degirmi yaşduğ		gird-bāliş	
gird-bāliş: (177b/03)	degirmi yaşdığ.			
girde: (358a/27)	ma' ruf yufkacuğ ekmeğ			
girde-ber: (119a/27)	dülger āletlerindendür, bıçağı, girdeburun			
girde-küh: (358a/28)	gird memleketinde bir meşhur mevzi'ün adıdır.			
girdenāy: (392a/22)	dizün ağırşığı, yumrı olan her nesne			
girde-piç: (058a/29)	çevre almağ, tolanmağ, aşçılar otunuñ toħmı.			
girdigān: (287b/09)	ķoz	ceviz		
girdüy: (392a/25)	çetün ķoz.			
gired: (081b/30)	bkz. gired.			
girem: (247a/22)	bkz. girem.			
girenc: (058a/30)	yağa oyundısı, buruşuğ, çörek otı, birinc	girc, şüniz	gazabnāk	
girenc: (058b/10)	gazabnāk, ağaçdan sarımsağ dögeci			
girev: (305a/05)	öç, tutu	rehn		
girevide: (358a/31)	inanıcı, i'tikād idici	mü'min		
giri: (392a/25)	bkz. giri.			
giri: (034b/16)	yağa, uyuzluğ	ceyb	giri	
giri: (287b/15)	yağa	ceyb, cirriyān		
giri: (058b/02)	girc, keric, evden bölme, kiçirek örtme			
giri: (082a/03)	tutuñ dimek		giri	
giri: (047a/08)	tutdı dimek	cürm	günāh	
giri: (119a/29)	tutsağ.			
giri: (247a/21)	dayķu'n-nefs marazı.			
giri: (358b/01)	düğüm, örümcek evi, dügme	'uğde		
giri: (287b/12)	tırtır didükleri böcek, sümüklı böcek, örümcek		irkākiyā	

	ağı			
giriv: (305a/06)	dönüm	cerib		
girivān: (287b/16)	bkz. giribān.			
girive: (358b/03)	bileñ, kiriş, bir arķurı tağ, yoķuş, çetüñ yol, şarpça tağ depecügi, yaka, ağıl			
girivend: (082a/05)	demregü 'illeti.			
giriz: (134b/30)	kaçma, sālār-ı leşker, tır		keriğ	
giriz-gāh: (358b/02)	kaçacak yir	maķşad		
girügān: (287b/11)	dutı, rehin ķomaķ, öc			
girvend: (082a/02)	ağızda çıķan uçuk, demregü 'illeti		pālvā	
giryān: (287b/14)	ağlağan demek	fedā, ķurbān		
giryē: (358b/07)	ağlamak			
ğirzād: (079a/28)	rüspiden toğmış		ğarzād	
ğistān: (287b/27)	mengene	mi' şara		
ğisū: (305a/13)	saç bölügi			
ğisū-bend: (082a/11)	saç bağı, güzel ũon	ķarāmul		
ğişē: (350a/30)	ħaşir otı gibi bir ot			
ğişvāyed: (082a/07)	minüçehrüñ nāmdār pehlivānlarından olan sām bin nerimān yārānlarından güderzūñ babası			
ğit: (047a/22)	ħayrān, bal arusı.			
ğiti: (392a/31)	dünyā			
ğiti-ārā: (021b/18)	cihān bezeyici, ĥoş rāyiħalu bir nev' gül			
ğiti-ārāy: (392b/01)	cihān bezeyici, ĥoş rāyiħalu bir güldür			
ğiti-nümā: (021b/20)	bkz. āyine-i iskenderi, bkz. āyine-i ģiti-nümā.			
ğiv: (303b/13)	bkz. ģiv.			
ğiv: (305a/18)	bahādur, keykāvus bin keyķubād pehlivānlarından bir ma' rūf u meşhūr pehlivān adı, güderz bin kişvād oğlı, rüstem-i zālūñ güyegüsi, mārūl			
ğive: (359a/05)	iplikden örilmış bir nev' ayakķabı			
ğiyā: (021b/14)	ot		nebāt	
ğiyāh: (358b/27)	ot		nebāt	
ğiyāh-şetir: (119b/09)	deve yidügi bir nev' ot			
ğiyāħun: (287b/22)	bir kimesne bir kimesneyi kendüye muṭi' vü münķād itmekiçün söyledügi mülāyim ve laṭif söz, ũatlı söz, āheste āheste iş işlemek.			
ğiyāh-zār: (119b/08)	otlaķ, ot çok olan yir			

giyār: (119b/06)	kāhillik, neşātıla sevinü sevinü erinmez sözün ve kāhillik itmek sözün dimek		bī-giyār	
giyeh: (359a/08)	ot, maştakī şakız		giyāh	
gizir: (119a/29)	sālār ve vezir.			
gizyet: (047a/11)	cizye	harāc		
gonçe: (350b/20)	gül düğmesi ve çiçek tomurcuğı, şu kabarcığı	habāb		
gü: (305a/31)	çevgānıla çeldükleri top, büyük merdāne, güften lafzından şığa-i emr			
gubār: (116a/13)	toz.			
gubār: (133a/21)	boyunduruk, şaban, öğendire		büdāz	
gubāze: (350b/01)	boyunduruk, şaban, öğendire		gubāz, bedāz	
güc: (056b/29)	koç, koyunuñ erkegi	keşş		Türkçe
güçe: (350b/25)	bednüs ibigi.			
güderz: (135b/14)	irān pādīşāhlarından keykubād serdārlarından kişvād oğlu meşhūr dilāver			
gudud: (079a/28)	biz, ur	gudde, qarīşe		
gügü: (303b/15)	gügercin	hamām	kebüter	
güje: (350b/28)	panbuk çozağı, çam çozağı			
güj-kānī: (393b/01)	sahtiyān.			
güjm: (245a/01)	inek memeleri		gajm	
gük: (214b/27)	qurbağa		çāz	
gül: (231b/06)	ādeme ve ata urduqları bağ.			
gül: (231b/11)	dīv-i beyābānī, qoyun ağılı, oğul		harām-zāde	
gül: (233b/03)	taslaq, uvaq taşlı qaparlı yir, sazan balığı	ebleh	nā-dān, deryāçe	
gülāc: (059a/12)	nişāstadan yufqacuk varaqlar idüp anı gülāb ve misk ile kat kat döşedükleri, arasına şeker ile bādāmı döğüp qarışdurup qoduqları bir nev' halvā			
gülāl: (233a/16)	depe.		miyān-ı ser	
gülām: (245a/02)	qul, oğlan			
gülām-bāre: (350b/07)	leyl ve nehār oğlan sevdāsında bī-qarār olup şer'-i şerif ü hikmet-i muhālif hareketler iden bed-gevher ve fāsīd ve bed-girdār olan kimesne			
gülānic: (059a/15)	bkz. gülāc.			
gülbe: (350b/13)	alaca qarğa, şakşağan	ak'ak	kelāğ-ı pese, kelāje, keħale, kuja	
güle: (360b/31)	kelep		taled bā-keleb	

ğulğul: (231b/08)	ğavğā, dile düşmek, şurāhiden kadehe dökülürken çıkan şavt-ı şarāb	galebe, ħalālūş, ħikāyet, şurāhī	kaḫkaḫa-ı kebg	
ğulğulçe: (350b/17)	kıcık	dağdağa		
ğulğule: (350b/18)	ğavğā	galebe		
gül-ḫāc: (059a/16)	yayan ḫācī.			
gül-ḫacc: (059a/16)	bkz. gül-ḫāc, ḫacc erkānın bilmeyen ḫācī			
ğūlīn: (282a/10)	küçük.			
ğulū: (303b/14)	mübālağa, ğavğā	galebe		
ğūmen: (289a/17)	ügi kuşu ve aıt kuşu			
ğūn: (289a/19)	kelimenüñ āḫirine lâḫik olan edāt-ı teşbīh, yağız			
ğūnā: (022a/14)	ğūnāh			
ğūn-ā-ğūn: (289a/28)	dürlü dürlü demek.			
ğunc: (056b/29)	nāz, kirişme, cūvān.			
ğuncār: (116a/17)	avratlar yüzlerine sürdükleri figer, eñlik		gül-gūne	
ğuncāre: (350b/19)	eñlik		gül-gūne, ğancāre	
ğund: (079b/03)	galebe, keşret ile olan cem 'iyyet			
ğunde: (350b/21)	örümcek, kertenkele, bö didükleri böcek			
ğundeber: (116a/18)	bāğ budayıcak dehre			
ğūne: (361a/03)	dürlü, reng			
ğūne-dıraḫt: (047b/29)	ağacuñ dibi.			
ğūn-e-ğūn: (289a/30)	bkz. ğūn-ā-ğūn.			
ğūnūde: (350b/22)	ıımızğanmış, uyumuş	rāḫat	āsāyiş	
ğūnūz: (133a/23)	uyumağ			
ğūpār: (120b/27)	sūri		hergele, reme-i ḫar u ğāv, ğūpāle	
ğūple: (360a/26)	şu kabarcuğı	ḫabāb, kufl, aḫdeb	kūzpuşt	
ğur: (116a/13)	yaban koyunu, āḫū, debe, ḫāyesi şişmiş demek, türklerden bir tā'ife	heybet	mīş-i kūhī	
ğūr: (116a/18)	leşker, semerqanda qarīb bir mekānuñ adı			
ğūr: (121a/02)	ḫubr, ḫolan, yaban eşegi, ocağ, selāḫīn-i fūrsden dördüncü ḫabağa sāsānilerden bir pādīşāhuñ laqabı, yezdicerd eşim oğlu behrām	işret, baḫīl	neşāt	
ğūrbā: (019a/08)	ḫoruk aşu.			
ğurd: (079b/03)	bkz. ğudud, biz		ğuduh	
ğūre: (350b/25)	ḫoruk, panbuğ ḫozağı	ḫuşrum		
ğūre: (360b/08)	ḫolan, yaban eşegi, ocağ, kuyucu, demürce ocağı, sil ḫazduğı yir			
ğūre-ḫar: (121a/09)	yaban eşegi.			
ğūrg: (218b/16)	yavrılı tavuğ.			

gür-gendüm: (247b/09)	şıgır mantarı			
gür-giyā: (022a/21)	ayruḡ didükleri ot		gür-giyāh	
gürî: (389b/28)	bir şanemūñ adı, ba'zı nādān halkuñ büt gibi tapduqları bir ağaç			
gürî: (393a/28)	'işret, şādılık, şinlige gitmek		neşāt	
güristān: (289a/03)	maḡbereler demek.		deşt-senvā	
gürm: (244b/24)	yaban koyunu, yaban çoçı, ayruḡ çoçı, çoç, geyik	heybet	gürm-i deştî, āhū	
gürmec: (056b/29)	bkz. ğarmec			
gürmük: (214b/23)	ḡarkeş		cürmük	
gurr: (116a/16)	bkz. ğur, ḡāne-i büzürg			
gurre: (350b/05)	gök gürlenmek, cānver gürlüyüp gümürdemek.		derrende	
gürş: (176a/11)	çağırmak, na're urmak, inranmak.			
gurunbe: (350b/04)	āvāz-ı kavî ile çığırmak, na'ra urmak		ğurunbeş	
gurunbiş: (176a/11)	boğazdan gelen āvāz-ı kavî, añırmak			
ğürünî: (389b/27)	ḡarġu		ğarünî	
ğurv: (303b/14)	debe olan kimesne		ğur	
ğürvā: (019a/08)	bkz. ğürbā.			
ğusāk: (214b/24)	ağız ḡoḡısı, nā-ḡoş			
ğüsfind: (082b/20)	bkz. ğüspend.			
ğüspend: (082b/17)	koyun ve keçi cinsi			
ğüş: (176a/13)	oḡ ve eyer şağrağın düzdükleri ḡadeng ağacı, koyun kığı, ḡurı şıgır tezegi	ğalle, cille	ḡüşe	
ğüş: (178a/11)	kulaḡ, bıyık, fürs aylarınuñ on dördüncü günü, yayık	uzin, seblet, cüş		
ğüşā: (019a/08)	şahrā ve beyābānlarda dökilüp ḡurumuş arpa ve buğday, başaḡ			
ğuşa: (350b/07)	'anberîne			
ğüşābe: (360b/22)	küftelü ve kıymalu şürbe, etlü şürbā		ğüşt-ābe	
ğüşād: (079b/04)	behāyim, ḡayvān yatacaḡ yir		şevġā	
ğüşād: (082b/21)	ḡabtīyāna didükleri ot			
ğüşāk: (214b/25)	bkz. ğusāk.			
ğüşāleng: (218b/18)	ḡurna ḡuşı.			
ğüşāy: (389b/29)	üzüm salḡımı, arpa ve buğday başı, başaḡ, tezек			
ğuşbe: (350b/06)	murdār ḡoḡu, ağız ḡoḡusu		ğuşnāk	
ğüşe: (351a/01)	bkz. ğüşne, ḡayın ağacı, buğday başı.			
ğüşe: (360b/29)	bıcaḡ ve ḡap ḡacağın ḡulḡı, ilik.			
ğüşeng: (214b/26)	ögendire			
ğüşet: (045b/19)	çıplak	'üryān		

güş-güzâr: (360b/28)	işidici dimek			
güş-ḥaye: (360b/27)	bkz. güş-ḥāye.			
güş-ı pîl: (233a/31)	pîl-güş		süsen-i āzāde	
güş-m: (393b/03)	uvacuk yılan başı, merçemenem kulağı didükleri aqça boncuq			
güş-māl: (233b/01)	qulaq burmaq	te'dib		
güşne: (350b/29)	bir nev' tuzluraq mantar, bir dürlü çıgan			
güş-serāy: (393b/01)	her işitdügini añlayup unutmayan kimesne			
güş-ābe: (360b/23)	bkz. güşābe.			
güş-āgende: (360b/24)	börek.			
güş-āve: (360b/24)	güş-ābe			
güş-ḥaye: (360b/25)	ayaqları uzun bir nev' böcek, merçemnem kulağı, buş didükleri böcek, kene			
güş-tin: (289a/12)	etlü.			
güş-vār: (121a/12)	küpe	qurta, lazaqa, ra'se	güş-vāre	
güş-vāre: (360b/27)	küpe	qurta	dürr-i yek-dāne, güş-vār	
ğut: (045b/15)	ğat			
ğüt: (045b/19)	bkz. ğut, yeyni hafif ot.			
ğüte: (350b/24)	şuya talmak		mevc-i āb-ı ğavta	
ğutfeje: (350b/03)	'acemī dimek			
ğūta: (351a/02)	bkz. ğūta.			
ğūve: (361a/04)	quduz	necis, gā'it		
guved: (082b/22)	ğüyed dimek.			
ğüvedān: (289b/07)	müsterāḥ.			
ğüveer: (121a/17)	gevher			
kūhāmūnī: (393b/08)	oqlancuqlar oyunlarından bir lu'b			
ğüvein: (289b/10)	seyl uğraduğundan çukur yir.			
ğüvhec: (059a/17)	aluç, biryedim ve çilek	zu'rür	kehc, kehvec	
ğüvhenc: (059a/19)	bkz. ğüvhec, it burmı erügi, igde yimişi.			
ğuvherī: (393b/13)	bede, eyü aşillu	'avz		
ğüy: (393b/22)	çevgānıla çeldükleri top			
ğüyā: (022a/22)	söylegen dimek, diyesin ve şanasın dimek, eyitmek, bülbül			
ğüyende: (361a/10)	söyleyici, 'ilm-i müsikiden eṭvār-ı maqāmātı seyr eyleyici.			
ğüyenī: (393b/24)	ölçek	kaşiz	ğüyec	
ğüyer: (121a/22)	ölçek	faşir	zemin-i şüre	
ğüy-ı engel: (233b/08)	ilige geçmiş düğme.			
ğüyī: (393b/26)	diyesin ve şanasın dimek			

gūyiş: (178a/17)	eyidiş dimek.			
gūz: (135b/16)	koz, oşuruq	cevz	tiz	
gūzā: (019a/07)	etrāk-ı bī-bākdan bī-mezheb kan dökücü bir kavm			
gūzān: (289a/10)	kürtün, devenün hevidi altına urdukları çul.		kebre	
gūz-çih: (121a/10)	kıyruklı yılduz		gūz-çihre	
gūzehr: (121a/11)	kıyruklı yılduz.			
gūzen: (289a/09)	şıgın geyigi			
gūzer: (121a/10)	gürz, başmağ astarı		ğalbır	
gūzz: (133a/23)	etrākdan hūn-riz ve bī-bāk bir kavm			Türkçe
gūdāş: (177b/18)	çār-pālaruñ aqsırması		‘atse-i çār-pāyān	
gūdāyiş: (177b/18)	göbek burısı.			
gūdāz: (135a/06)	erimek, erit ve eridici dimek.			
gūdāziş: (177b/17)	iğ didükleri maraž	zūbāb		
güder: (119b/29)	kādī ağacı			
güderiş: (177b/19)	zulmden inlemek	teşnī‘		
güfrāy: (393a/14)	çiçek kalğucu		güfrā	
güft ü güy: (392b/19)	söz kelecı			
güft: (047b/05)	dile gelen söz, dime dimek			
güftā: (022a/03)	dile gelen söz			
güftān: (288a/18)	çekirge, çekirgeye beñzer bir kıçirek kuşcağız	melağ		
güftār: (120a/12)	kelecı			
güh: (361a/13)	güve			
gühenc: (059a/19)	bkz. güvhec.			
güher: (121a/23)	bkz. gevher.			
güherī: (393b/27)	bedel	‘avz		
gül: (233a/09)	meşhūr bir nev‘ çiçek			
gül-āb: (034b/28)	gül şuyı		mā-verd	
gülāle: (359b/18)	gül destesi, dökülmüş saç ve zülf, perçem			
gülbāng: (218a/27)	bang		āvāz-ı kavī, bülend-āvāz	
gül-bā-şeker: (120b/02)	güli şeker ile ta‘biye idüp güneşde kırık gün buhte itdükleri, gül-be-şeker			
gül-be-ser: (120b/05)	hıyār.			
gülbün: (288a/19)	gül ağacı, bir dip çiçek.			
gülc: (058b/22)	şiken ve çin dimek			
gül-draht: (047b/14)	gül-sirişk			
güle: (359b/28)	gülāle		feğlüle	
gül-engübın: (288b/03)	gül ile bişürdükleri meşhūr nesne.			
gülenk: (218a/29)	turna kuşu		gürenk	
gül-geşt: (047b/14)	çiçek, gāyet a‘lā teferrüc	teferrüc		
gülgün: (288a/29)	gül rengi, al reng, açık torı at, husrev-i pervizün		gülgüne, gül-i ra‘nā	

	meşhūr atı, kızılca, figer			
gül-güne: (359b/23)	kızılca			
gül-güne: (359b/24)	bkz. gül-güne, gül renklü		gül-i ra'nā	
gül-i bī-fermān: (288a/19)	bir nev' kızılca çiçek			
gül-i dü-reng: (218a/29)	gülden bir nev' gül		gül-i kaḥbe	
gül-i güristān: (288b/02)	kübel didükleri çiçek.			
gül-i ḥayrī: (393a/18)	bir nev' gül		ḥayrī	
gül-i nesrīn: (288b/03)	gül-i naşr didükleri çiçek.			
gül-i ra'nā: (022a/11)	figer, gülzār		gül-i kaḥpe	
gül-i sürī: (393a/20)	'acem vilāyetine maḥşūş bir şarı gül, güli gāyetde nāzik ve laṭif ve ḥoş-büy olan sūr adlu bir yir			
gülistān: (288a/21)	güli çok yir, sitān zamān ile mekān ortasında müşterek olan zarfuñ ismi			
gül-kaḥbe: (359b/22)	bir nev' gül, kızılca, figer, dükeli gülleri açılmış olan gülzār		gül-i ra'nā, gül-güne	
güllār: (120a/29)	ebābil kuşı.			
gülle-murgān: (288b/04)	ebābil kuşı		güllā	
gül-nār: (120b/05)	enār çiçeği, mīvesi olmaz bir enār ağacı, kirās didükleri mīve		ālū bālū	
gül-nigār: (120b/09)	gül naqışlu.			
gülşen: (288a/28)	güllük		'işret-gāh	
gülübende: (359b/25)	boğazı kulu demek			
gülü-gır: (120b/10)	boğaz tutan nesne ve kekre.			
gülül: (233a/16)	burçaq, kesene, yumaq ve yuvalıq			
gülüle: (359b/27)	bedirik ve yumaq ve yuvalıq		küleḥ	
gölüy: (393a/23)	boğaz	ḥulq		
gülzār: (120b/05)	güllük demek			
güm: (247b/03)	yitük	zalle	nā-bedīd	
gümāc: (058b/24)	boğaça didükleri ekmek, gömec	ḥabzü'l-melle		
gümān: (288b/05)	zan			
gümān-ber: (120b/12)	şeklü, bir nesneden zann gelmek.			
gümāne: (359b/31)	yir kazıyıcı			
gümār: (120b/11)	koıvir ve tapşur demek			
gümāş: (177b/29)	ḥamīrsüz etmek, poğaça			
gümāşe: (360a/01)	gümüş, yaşşı bardaq.	fiḍḍa		
güm-rāh: (360a/02)	azgün		tāgī	

güm-rāh: (393a/25)	azgunluk.			
güm-reh: (360a/02)	bkz. güm-rāh.			
günāh: (360a/04)	şuç, beze		cünāh	
günbed: (082a/27)	ķubbe, taķla urmaķ ve şıçramak, edim ĥatve			
günc: (058b/26)	ķişinüñ gögsi içeri gider ve arkası tomalur çıkar, ol arkānuñ ve şāhibinüñ adı, güz	aĥdab	püşt	
günced: (082b/07)	sūsam	simsim		
güncid: (082b/07)	bkz. günced, şıķındı			
güncişķ: (218b/04)	serçe	‘uşfür		
gündāy: (393a/26)	fālcı, feylesūf	müneccim	dānā	
günde: (360a/16)	ĥallāclaruñ penbenden itdükleri küleh, özdek, başmaķçı kelesi, şayyādlar şaķlanduķları ķuyu, ĥamir zevālesi.			
güneh: (360a/18)	şuç		günāh	
güñķür: (120b/18)	dilekçi, bayķuş, uşulsüz, ügi ķuşı, dutuķ	şerefe		
güpec: (058b/13)	bay	naşib, ģanī		
gürāh: (359a/24)	mānend.			
gürāz: (135a/08)	ĥıñzır-ı deştī, keyķāvus pehlivānlarından birinüñ adı, ekincilere maĥşüş bir nev‘ bil, ‘avratlara oĥlan toĥururken ‘arız olur bir nev‘ ĥarāret, aĥzı ŗaracık bardaķ, nāzıla şalınmak, dīvār yaruĥı, büyümek, ķubānlaruñ koyun ve şıĥır sürdükleri ‘aşaları, külüng		bāliden	
gürāzān: (288a/07)	ĥırāmān			
gürāz-ı deştī: (392b/04)	yir yaracak bil.			
gürāzid: (082a/19)	şalındı ve cevelān itdi demek			
gürbe: (359a/24)	kedi, ķetik	hirre		
gürbe-i deştī: (392b/05)	vaşak			
gürbüz: (135a/27)	zeyrek, kuvvetlü, ģāyetde ŗarrār olan kimse, aldaĥuķ	ĥaddā‘	dānā	
gürd: (082a/15)	bahādur		dilāver	
gürdāb: (034b/21)	a‘lām-ı ricāldendür.			
gürde: (359a/29)	bögrek, sürilmiş yir.	külye		
gürdegār: (119b/30)	boş böĥür.			
gürenc: (058b/14)	birinc, südli birinc, ķörek otı, yaşamış toĥan ve atmaca			
güresnegī: (392b/06)	açlık	cev‘		
gürg: (218a/15)	ķurd	zi‘b		
gürgān: (288a/09)	bir meşĥūr vilāyet adı.			

güriz: (135b/05)	gürihten lafzından ism-i maşdar			
gürm: (247b/01)	ğam ve guşşa			
gürme: (359b/02)	tervend			
gürşâsb: (034b/23)	cemşid neslinden zävolestân pâdişâhı utariğ oğlu			
gürüh: (359b/03)	bölük		güruh	
gürühe: (359b/04)	yumak, yumruca taş, kemân-küre ile atdukları yuvalık, gemici kuşu, duzağa kodukları beg		külle.	
gürüstün: (288a/09)	büyük kabân.			
gürz: (135a/31)	büyük çomak, demür çomak		cürz	
gürze: (359a/31)	büyük çomak		gürz	
güsende: (359b/12)	özdek	taleb.		
güsü: (392b/13)	güsîl			
güsîl: (233a/06)	üz ve üzil demek			
güsîl: (233a/08)	bkz. güsil, gönderme	irsâl		
güsne: (359b/11)	aç		gürisne	
güst: (047a/30)	çirkîn, kelem	kabîh		
güstâh: (063b/13)	utanmaya her işde cür'et ide, edebsiz			
güsterdenî: (392b/08)	döşencek nesne, döşek			
güstî: (392b/09)	âteş-perestlerün zünnâr didükleri kuşağı			
güşâde: (359b/14)	açuq.			
güşâd-nâme: (359b/12)	feth-nâme			
güşâyîş: (177b/29)	açıklık			
güşbüz: (135b/05)	bkz. güriz.			
güşnbüz: (135b/06)	teke			
güştâsb: (034b/26)	selâtin-i firsün ikinci tabâkasından lohrasb bin ervend oğlu			
güv: (393a/27)	tanıkluk.			
güvâ: (022a/19)	tanık	şâhid, beyyine	güvâh	
güvâb: (034b/29)	gölcük		âb-gîr	
güvâh: (360a/25)	tanık	şâhid		
güvâje: (360a/22)	ta'ne ve istihzâ'		güvâj	
güvâjeng: (218b/11)	kaşila alın üzerine dökülen saç kıvrımı.			
güvâl: (233a/21)	çuvâl.			
güvâl-düz: (135b/13)	çuvâl-düz.			
güvâlende: (360a/25)	imekler oğlan.			
güvâr: (120b/24)	seped, kuş kûrsâğı, siñürici.			
güvâre: (360a/20)	şalma şığır, kuş kûrsâğı.			
güvâre-bân: (288b/19)	çübân.			
güvâreşt: (047b/20)	güvâreş didükleri mi'deye			

	ķuvvet viren ma'cūn			
güvāre-vān: (288b/19)	bkz. güvāre-bān.		ķübān	
güvāriş: (178a/05)	mi'deye ķuvvet viren ma'cūn			
güvāriş: (288b/16)	mi'deye ķuvvet viren ma'cūn			
güvārtih: (360a/19)	yaş ĥurmā koyacak, seped, kelebek.		güvār	
güvāyī: (393a/28)	bkz. kündī.			
güvāze: (360a/24)	rūfidān bişmiş yumurda	cüvāzaķ		
güvāziş: (178a/09)	ķarın burusu.			
güvencī: (393b/07)	ulu ķişi	'azīz		Türkçe
güzāf: (189b/15)	bī-hūde ve bāṭıl söz, 'abeş ve mühmel iş.			
güzāfe: (359b/09)	bī-hūde ve 'abeş söz ve iş		güzāf	
güzār: (119b/24)	geçmek, üilmek demek, mertek, simsār			
güzār: (120a/03)	ödemek	edā, imtilā		
güzāre: (359a/15)	geçer demek.			
güzāriş: (177b/22)	ödeyiş			
güzār-nāme: (359a/13)	pādişāh ve biglerden ĥatt-ı mu'āf ve emān			
güzāş: (177b/23)	kimsenüñ içi burmak.			
güzāyiş: (177b/23)	şarmak, iç burmak ve ödemek			
güzend: (082a/21)	żarar, ziyān.			
güzer: (119b/28)	geçmek			
güzer-gāh: (359a/15)	gececek yir.			
güzeriş: (177b/20)	żulmden inlemek	teşnī'	güderiş	
güzer-nāme: (359a/14)	bkz. güzār-nāme.			
güzid: (082a/24)	üründi, her nesnenüñ ĥıyārı, baş ĥaracı	naķķāde, ĥabbān		
güzide: (359b/10)	üründü, ĥallāc çekici, çeküç, toķmak.	neķāve		
güzift: (189b/17)	zift veyā kuyumcılar gümüşe urduķları sevād			
güzin: (288a/11)	her nesnenüñ eyüs		ĥıyār-ı şey'	
güzir: (120a/05)	ķāre, bellü, ma'rūf ķişi.			
güzüd: (082a/22)	ṭoñuzlan ķurdu		güzed	
güzyed: (082a/22)	cizye, ĥarāc, müteğallib olanlar mağlūb olanlar üzerine ķoduķları nesne.			
ĥāb: (031a/02)	uyķu	nevm		
ĥāb-ālūd: (072b/12)	uyķulu göz, ımızğanmak.	ebū rāĥa		
ĥāb-cāme: (332a/04)	döşek.			
ĥāb-dīde: (332a/04)	bāliğ olmuş, uyķu görmiş			
ĥābgāh: (332a/05)	uyķu yiri, döşek			
ĥāb-güzār: (101a/11)	uyķucu kimse			
ĥāb-güzār: (101a/11)	düş yorıcı	mu'abbir		

ḥ'āb-ı sebek: (203b/25)	ıımızğanmak.			
ḥ'āb-ı ḥ'andış: (172a/19)	kimseyi suhreye almak.			
ḥ'āce-serā: (014a/10)	serāy ağası		tavāşīye	
ḥ'āce-serāy: (382b/21)	ḥ'ādīm			
ḥ'ācetāş: (172b/16)	bir ḥ'āce şākirdleri, bir efendi kulları.			
ḥ'āh: (333a/24)	dilek, dile dimek	mağşūd	murād	
ḥ'āhe: (333a/26)	dilek, mağşūd.		murād	
ḥ'āhed: (073b/17)	bkz. ḥ'āhed.			
ḥ'āhem: (241b/16)	bkz. ḥ'āhem.			
ḥ'āhen: (266a/29)	yağ ḥ'ūnisi.			
ḥ'āhende: (333a/21)	dilenici	sā'il, 'āfi, mu'terifi, tālib		
ḥ'āher: (102a/07)	kız karındaş	uht		
ḥ'āhil: (228b/22)	bkz. ḥ'āl, egri, başmaççı kayışı, kısğu		kej	
ḥ'āl: (228b/20)	başmaççılar anuñıla kālību çizmeye ve başmalağa kudukları egri ağaç	şangāla		
ḥ'ālī-ger: (101a/19)	aşçı	tabbāh	ḥ'ān-sālār	
ḥ'āmīş: (172b/28)	şefā'at			
ḥ'ān: (266b/13)	süfre, yağrık, oқи dimek	da'vet		
ḥ'ān-dest: (041b/10)	süfre	ebū cāmi', ebū'l-hayr		
ḥ'ān-sālār: (102a/05)	pādişāhlaruñ ta'āminuñ hükminde olduğı kimesne	ebū cāmi', ebū cā', besātü'-r-raḥme		
ḥ'ār: (101a/12)	ḥ'ākīr, āsān memleketi	zelil, şāgīr, vāḥīr, ḥ'āric		
ḥ'ār: (101b/22)	ḥ'ürmetsiz, kolay, ibn idrīs'ūñ yatduğı memleket.	ḥ'ākīr, sehl	bürehne, āsān	
ḥ'ār: (101b/27)	lāyık, güneş, ta'ām yimek, fürs aylarınıñ on birinci günü	maşrık, şerik		
ḥ'ār-bār: (101a/16)	hevāyic		metā'-ı bī-kıymet	
ḥ'ār-bār: (102a/01)	yiycek yüki.			
ḥ'āre-gūşt: (041b/09)	kaşşāblar yağrığı, bağırsağ	mi'ā, mısrān		
ḥ'ārezm: (241b/15)	bir meşhūr şehir ve vilāyet adı			
ḥ'ārezmī: (382b/24)	esbāb-ı muḥasenāti tamām olan buğra.			
ḥ'ār-ḥ'āb: (031a/11)	ḥ'ürmetsiz, yimege yaramayan bir nesneyi ortaya getürmek, bir yirden bir yere iletdükleri yiycek nesne.	ebleh	nā-dān, ziyān-kār	
ḥ'ārī: (382b/21)	i'tibārsızlık, ḥ'ākīrlık			
ḥ'āste: (333a/19)	dilek dilemek	şāyi' ve zāyi', māl ve menāl ve metā' l, 'arāz		

ḥāy: (381b/31)	dad	lezzet		
ḥay: (382b/28)	kīr		der- 'arak, vesah	
ḥāze: (333a/22)	pādişāhlar ġazādan şehir geldüklerinde şehir halkı envā' -ı nefis kumāşlar ve çiçekler ile müzeyyen itdükleri dükkānlar ve köşk			
ḥış: (172b/03)	kendü	hışm	ḥod, kavm-i karīb	
ḥış-ārāy: (382a/06)	kendözin bezeyici.			
ḥışāvend: (073a/10)	kavm		hışm-ı hışāvend	
ḥışī: (382a/06)	hışımlık.			
ḥışten: (266b/05)	kendü		ḥod	
ḥor-bāz: (131a/02)	azrak yemek			
ḥord: (073b/11)	ta'ām, şataşdı ve bulaşdı demek.			
ḥord-bāz: (131a/02)	nā-gāh şataşmak		bāz-ı ḥord	
ḥoy-çin: (266b/26)	'arak-çin			
ḥā: (013b/14)	çiyenmiş		ḥāyiden	
hā: (026a/07)	hāzır ol demek			
ḥab: (030b/23)	epsem olmak, süküt itmek, şovuk.	mekr		
ḥābāk: (202b/26)	boğaz kısılmaq, tuncuqmaq, üsti açuq olup çübānlar koyunlarını anuñ içine qoduqları ağıl ve ol çehār dīvār, irkek koyun, şıgır		engered, zeker-i baqar ve ġanem	
ḥabāk-ḥaşek: (203a/05)	oğlancuqlar için naqş itdükleri topraqdan bir nev' bardaq			
ḥab-bāş: (171b/20)	epsem ol demek			
ḥabbe: (330a/01)	bir çekirdek ağırı, iki arpa ağırı			
ḥabbezā: (013b/07)	gökçek	ni'am, 'aceb	maqām-ı ta'accüb	
ḥabe: (330b/27)	boğaz boğmaq, boğulmuş	ḥabek		
ḥabek: (203a/06)	boğaz boğmaq.			
ḥaber-ber: (100a/29)	cāsūs.			Ar.+Far.
ḥaber-berde: (330b/26)	cāsūs.			Ar.+Far.
ḥaber-cū: (300b/15)	bkz. ḥaber-pejv.			Ar.+Far.
ḥaber-cūy: (381b/29)	cāsūs		ḥaber-ber	Ar.+Far.
ḥaber-ğir: (100a/30)	bkz. ḥaber-ber, cāsūs			Ar.+Far.
ḥaber-pejüh: (330b/26)	ḥaber çinterici, ḥaber teftiş idici	cāsūs	ḥaber-ber	Ar.+Far.
ḥaber-pejv: (300b/14)	ḥaberci	cāsūs	ḥaber-pijū, ḥaber-pejve, ḥaber-cū, ḥaber-	Ar.+Far.

			gİR, haber-bürde, haber-pejve	
ḥabezde: (330b/30)	bkz. ḥabezdüh.			
ḥabezdü: (300b/16)	toñuzlanḳurdu, yarasa	cu´al, ḥuffāş	ḥafzed	
ḥabezdüh: (330b/29)	toñuzlan ḳurdu	cu´al	ḥabezd	
ḥabezduk: (203a/06)	toñuzlan ḳurdu	cu´al	ḥabezdük	
ḥabezdük: (203a/07)	toñuzlan böcegi.		ḥabezduk	
ḥabİre: (330b/30)	oğlan omıcı, omıcı, getürmiş, şarmaḳ, şarmaşık, şarılmış		piçide	
ḥabkāl: (228a/26)	hedef		nişāne-i tİR	
ḥabr: (100a/10)	yazacaḳ mürekkeb	fāzil	dānişmend	
ḥabr-dān: (265a/29)	divİt			
ḥac ḥac: (053a/06)	ġāyetile dürüşmek.			
ḥac ḥac: (053a/14)	ġāyetde cimā´ şafāsından ḥāşıl olan āvāz.			
ḥac: (053a/06)	dürüşmek			
ḥācib: (030b/14)	ḳaş	nā´ib	perde-dār, bāz- dār, ebrü	Arapça
ḥackül: (228a/21)	yayaḳ yürüyen ḥācı, ġayrı içün ḥac ider kimse			
ḥacle: (330a/02)		ḥicālü´l-´arūs		Arapça
ḥācşük: (202b/05)	bkz. ḥāşük.			
ḥācük: (202b/06)	bkz. ḥāşük.			
ḥaçi: (381b/13)	ḥalvā-yı nāḫif.			
ḥād: (072a/22)	çaylaḳ, cevher-dār-ḥ´ār didükleri lori ḳuşı, çāker dikenİ	zaġn, ḥām	ḥalivāc	
ḥade: (330a/08)	köski, toğrı budaḳ, budaḳ		rāst	
ḥadeng: (203a/07)	ḳuş oğı, ḳayın ağacı ve ol ağaçdan düzilmiş oğ, yengeç, kirpi		tİR-i ḥadeng	
ḥadiş: (171b/20)	her evde mütekellime, kethudā olan ´avrat, kedbānū			
ḥādü: (301a/03)	tükrük	bezāḳ	ḥayü	
ḥādük: (203a/16)	ġāzab, tİreger.			
ḥaf: (187a/26)	ḳav, çār didükleri yanmış biz			
ḥafāçe: (331b/10)	düvlek, ḥām ḳavun.			
ḥafāle: (331b/11)	ḳuş sürisi, ḳuş çoġuldısı.			
ḥafce: (331b/12)	şer´de ḳadılar urduġı ḥadd ve ol ḥadd urduğları derre ve ´aşā		sebİke, şuşe	
ḥafe: (331b/14)	öksürük, boġma	su´āl	ḥabāk	
ḥafek: (203b/18)	bkz. ḥabek.			
ḥafenc: (053a/07)	ḳara culbān, ḳuş itmegi didükleri ot	tüdrİ		
ḥafezd: (072b/10)	toñuzlan ḳurdu.			
ḥafezde: (331b/13)	toñuzlan ḳurdu		ḥafezd	
ḥafezdü: (301a/08)	toñuzlan ḳurdu		ḥafezd	

ḥafezdük: (203b/18)	toñuzlan kurdı		ḥabezdük	
ḥafide: (331b/15)	uyuşmuş a'zā, boğulmuş			
ḥafne: (330a/04)	bir avuç tolusı az nesne virmek			
ḥafraķı: (381b/12)	çirkın yüzli	ķabihū'l-vech		
ḥaftān: (266a/19)	geyim ve geçim.			
ḥafte: (331b/12)	öksürük.			
ḥaḥ: (061b/23)	zihī zihī, ḥoşā ḥoşā demek			
ḥah: (332a/09)	zihī demek.			
ḥaḥa: (332a/10)	zihī zihī ve nīkā nīkā ve 'aceb 'aceb demek		ḥoş āmedi	
ḥāḥsūk: (202b/04)	oraķ		das	
ḥāj: (157a/28)	mütehayyir olup ešem kalan kimesne, peşimān ve ğuşşalu, 'aşķ ve 'aşķuñ ḥāmüşluğı	ḥaķīr, na're	şiken-i zülf, bāng	
ḥāje: (368b/09)	'aşķ ḥāmuşluğından ve sā'ir ğām ve ğuşşa, peşimānlıķdan mütehayyir olan kimesne	na're, ḥaķīr	şiken-i zülf, bāng	
ḥajend: (072b/03)	bkz. ḥarend.			
ḥajende: (331a/28)	çoğana beñzer bir o		ḥajend, ḥazend	
ḥaķ: (192b/30)	iplik.			
ḥāk: (202b/17)	topraķ	turāb		
ḥākān: (265b/08)	türk pādīşāhına ıtlāķ olunur, buğur			Türkçe
ḥāk-bīd: (072a/27)	topraķ eleyecek		ḥāk-bīz	
ḥāk-dān: (265b/10)	Topraķlıķ ve çöplük	menheret		
ḥākīne: (330a/21)	ķayğana	ḥāyķīne		
ḥākister: (100a/20)	kül	remed		
ḥāk-ķeş: (171b/17)	sürgi ağacı			
ḥāk-nemek: (202b/18)	oğlancuķlar lu'bından bir oyundur			
ḥāk-rūbeh: (330a/20)	süpründi, çölmek.	kisbā		
ḥāksār: (100a/20)	toprağa düşmüş nesne.			
ḥāk-şāk: (202b/18)	bkz. ḥāşāk.			
ḥākşū: (300b/10)	göz otı, kāfūr içine ķorlar siyāh dānecikler			
ḥāk-şūr: (100a/21)	topraķ ķarışdurıcı.			
ḥāküşķ: (203b/19)	oğlancuķlarıçün topraķdan bir nev' bardaķ		ḥabāk	
ḥāl: (228a/16)	şimdiki zamān	ḥālet		Arapça
ḥāl: (228a/25)	beñ, çığd, ananuñ er ķardaşı, tayı		cüft.	
hāl: (235b/09)	ārām, ķarār.			
ḥālā: (013b/04)	şimdiki ḥālde demek			Arapça
ḥālā: (013b/22)	taze ot		giyāh-ı ter	
ḥālāb: (030b/29)	kūhulgen, balçıķ		çirk-āb.	
ḥālāb: (030b/31)	nefs-i emmāreye uymış	ḥālāb		

	kimesneler			
ḥalāḥūş: (172a/09)	ğavğa, ğalebe, āvāz.			
ḥalālūş: (172a/10)	dedikodı	ḥarārūş, ḥalāḥūş		
ḥalāşe: (331b/16)	çör çüp, gemi dümeni.			
ḥalāşme: (331b/17)	toḥma şayrulığı, boğaz ile burun arasında tımağı 'illeti			
ḥalb: (031a/02)	kalem.			
hāle: (368b/10)	ay ağılı.			
ḥāle-bīnī: (381b/18)	birincli bulamaç aşı.			
ḥale-geştī: (381b/31)	dümen ağacı		merdī	
ḥalek: (202b/02)	karalık			
ḥalenc: (053a/08)	bir büyük kūhī ağaç			
ḥalender: (101a/01)	güyegü otı	sa'ter		
ḥalendū: (301a/09)	güyegü otı	sa'ter		
ḥalḥāl: (228b/04)	'avratlar zīnet için topuklarına takdukları nesne, bir yer adı			Arapça
ḥalḥān: (266a/20)	çoğana beñzer bir ot, belḥ vilāyetinde aña ḥarende ve ḥalḥān		ḥarend	
ḥālī: (381b/18)	boş, eyü kaftān, ana kardaşı, nīgū nām, eyü kalem, kara tağ, yağmur buludı, eyü nişān	ḥāl, cuğd, 'alem	tehī, tehek, merd, tekebbürī, tīre	Arapça
ḥālīc: (053a/10)	deñiz kulağı.			Arapça
ḥalīd: (072b/10)	şancdı ve dürtdi ve şoğdı ve içeri girdi dimek			
ḥalīde: (331b/20)	batmış, iğne ve diken, yılan ve 'akreb şoğmış ve şancup ağrımış yara.		tīze	
hālīdūniyūn: (265b/11)	zerde çöp.			Yunanca
ḥālīne: (331b/22)	biz kīse.			
ḥālīs: (161a/30)	kara toprak, kara balçık			
ḥālīş: (172a/12)	şancış dimek			
ḥālīş: (172a/13)	ışıcağ şu, kara balçık, germ-siper ki issiligi ve şovukluğı			
ḥālīte: (331b/20)	biz kīse.			
ḥālīvāc: (053a/10)	zağn		murğ-ı murdār-ḥ'ār.	
ḥālīyā: (013b/04)	bkz. ḥālā.			Arapça
ḥālka-çīnī: (381b/13)	meşhūr müdevver ḥalvā.			
ḥālkan-fürūş: (172a/12)	eski büski şatıcı.			
ḥalle: (331b/18)	yitük	hezeyān	gom, herze	
ḥalluḥ: (061b/24)	bī-naẓīr ve dil-rübā maḥbūbları çoğ olur ḥıṭā vilāyetinde bir şehr adı			
ḥālū: (300b/13)	dayı, ana qarındaşı			

ḥalvāc: (053a/09)	kaḡa.			
ḥām: (240b/22)	çig, eyere ḥāmı, kemend	murğ-ı murdār- ḥor		
ḥam: (240b/29)	egri, yaz evi, kemendüñ boğaza geçecek yiri, büküm büküm olan nesne	şuffa		
hām: (248b/31)	ārām demek.			
ḥāmā: (013b/06)	evzāndandır. iki dürlü i' tibar olmuştur. ḥāmā' -i şağır var ki iki mişkaldür ve ḥāmā' -i kebir üç mişkaldür.			
ḥamā-ḥāh: (331b/22)	bir siyāh mūhre			
ḥamāhen: (266a/22)	kızılığa mā' il bir siyāh mūhre, kimesne üstine nişār olunan saçu, maḥmil devesi	cez', herrā'		
hāmāl: (235b/11)	beñdeş, bir kimesne ile dostluk eyleyen kimesne.		mānend	
hamāl: (235b/12)	bkz. hāmāl, beñdeş		hemtā	
ḥām-bāz: (130b/18)	büyük kağan ağzı			
ḥamcek: (203b/20)	duḡterek bāşed demek			
ḥamdān: (265a/31)	lisān-ı ḥārezmde zikr-i insān			
ḥām-dest: (041a/04)	eli daḡı işe güce öğrenmemiş, 'acemī			
ḥamdūne: (330a/05)	meymūn didükleri cānver	kırd		
ḥāme: (330a/22)	yonulmadık kaşem ve kaşımış, kıldan ev, kaşım yığını			
ḥam-gūşe: (331b/26)	yay başı.			
ḥamḡar: (100b/31)	pūşte, eyvān			
ḥāmī: (381b/12)	kemend.			
ḥāmī: (381b/21)	çekellik, kemend, kaşım yığını	ḥāme	tūde-i rīg	
ḥamīde: (331b/26)	egilmiş	mūnḡanī		
ḥamīre: (331b/28)	bkz. ḥamīr-māye.			Arapça
ḥamīr-kende: (331b/27)	ḥamīr zevālesi.			Ar.+Far.
ḥamīr-māye: (331b/28)	ekmek māyesi.			Ar.+Far.
ḥāmīşe: (330a/21)	serkile didükleri meşhūr ot	şeyḡarac		
ḡamle: (331b/26)	saçaḡ.			
ḡamsūk: (202b/21)	bazlamaç			
ḡamsūz: (130b/19)	ḡām göñ, eyer ḡāmı, bazlamaç		cild-i ḡām	
hāmūn: (295a/01)	düz yir ve yazı	şahrā		
ḡāmūş: (171b/19)	epsem	sākıt	ḡāmūş	
ḡāmūş: (171b/19)	bkz. ḡāmūş.			
ḡāmūş: (172a/14)	bkz. ḡāmūş, epsem	sākıt		
ḡāmūşek: (202b/24)	kaşımduḡı yiri āteş gibi			

	yaqar bir nev' sivrisiñek			
hamušek: (202b/25)	bkz. hāmūšek.			
hāmyāz: (130b/20)	esnemek	hāşā'		
hāmyāze: (330a/29)	esnemek		hāmyāz	
hāmyāze: (331b/24)	esnemek ve gerinmek	teşāvüp, temattī		
hān: (265b/11)	tatar pādīşāhı, kārban-serāy, ev, barq		hāne, hānūmān	Türkçe
hān: (295a/01)	baş, tur dimek	şakın	bedān	
hānāk: (203b/20)	qoyun ağılı.			
hānc: (053a/10)	menfa'at, cimā' hāzından zāhir olan āvāze, depmek, vilāyet-i fārsda bir qasabanuñ adı		sūd	
hānce: (331b/28)	cimā' şafāsından hāşıl olan ses			
hāncede: (331b/27)	enzerūt, eñlik		hānce	
hāncek: (203b/21)	beneviş yimişi, qurı, muhkem diken, yavşan		hār-ı saht, dermane	
hāncer: (101a/02)	hāncer			
hāncerūd: (072b/11)	bir kimesneye istihzā itmek, maşharaya almak.			
hāncil: (228b/05)	zebān-ı ısfahāniyānda şalıncak			
hāncir: (101a/05)	çerviş duhānınuñ qoşusu, çıra isi			
hānd: (072b/11)	hāşıl, külçe			
hāndaq: (191a/25)	bāğ ve bostān ve hişārlar cevānibinde qazduqları, hendek			
hāndān: (266a/27)	mübālağa ile gülici			
hānde: (331b/29)	gülme			
hānde-hārış: (172a/15)	şakala gülmek, yüzine güldükleri kişi			
hāndek: (203b/24)	bkz. hāndaq.			
hānde-riş: (172a/18)	şakala gülmek	istihzā		
hāndistān: (266a/28)	gölünç kimesne.			
hāne: (330b/23)	ev, buğday, çeçi, şurāhi, qum yığını, yaştım depe, tarla yığını, ekin yiri.	beyt	tūde-i rik	
hāne: (331b/30)	öyük, hārmanda buğday, arpa yığını, tınaz			
hānedān: (265b/21)	evüñ dā'iresinde olan hāvlı	hārem		
hānegi: (381b/23)	evde olan her nesne, hāneye mensüb dimek, bir nev' meşhūr hālvā adı		hāne-perverd	
hāne-i kemān: (266a/08)	yay bağı.			
hānek: (203b/25)	boğmaq.			
hānet: (041a/13)	yıldırmaq, qalıñ bork, yıldirmek	hūm	ket ve kūp	
hāne-zād: (072a/28)	evde toğmuş kul, qaravaş evlādı.			

ḥanfec: (053a/15)	qara culbān, kuş itmegi didükleri ot		ḥafenc	
ḥanfesār: (101a/08)	kılkuyrük		ḥaşinsār, ḥaşinār	
ḥanğar: (101a/08)	kap kaçak			
ḥānī: (381b/24)	şu şuvadacaq nesne.			
ḥanīde: (331b/31)	yanqu	şadā		
ḥānqāh: (330a/29)	fī-sebīlu'llāh binā olınan mekān, içinde erbāb-ı taşavvuf sākin olur.			
ḥanūd: (072b/12)	tenbelid			
ḥanūḥ: (061b/27)	ḥazret-i idrīsūñ 'aleyhi's-selām ism-i şerīfleri		aḥnūḥ	
ḥanūr: (101a/09)	şırça çanak, çömlekçiler āleti		ālāt-ı ḥāne, metā'-ı beyt	
ḥānūmān: (266a/03)	ḥavar, beñzeyici dimek	māl, mülk		
ḥānvāde: (330b/22)	ulu aşldan olan, ḥatun		ḥadīmī ḥānedān	
ḥār: (100a/14)	diken	şevk		
ḥar: (100b/04)	eşek, özlü balçık	ḥımār		
hār: (124b/25)	incü dizilmiş iplik, dizilmiş incü	sımt, niżām, mülābes, ebū ziyād		
ḥārā: (013b/14)	taş cinsinden bir nev'			
ḥarāb: (030b/23)	vīrān			Arapça
ḥarābāt: (041a/05)	meyḥāne			Arapça
ḥarābātī: (381b/28)	fāsık.			Arapça
ḥarābe: (331a/02)	yıkkık, katı ḥarāb			Arapça
ḥarābek: (203a/17)	daḥı sıvrilmemiş katı yir, sıvrilmemiş giñ yir, katı nesne.			
ḥarām: (240b/26)	beşāret.			
ḥaram-dān: (265b/01)	aqçe ve flūrī kisesi.			
ḥarām-magz: (130b/11)	oñurğa iligi.			
ḥarārūş: (171b/22)	ḥalk arasında vāqī' galebe ve ğavğa	ğulgule		
ḥar-ās: (161a/03)	at degirmeni, katır ve at degirmeni		ḥāne-i āsiyāb	
ḥar-āse: (331a/02)	at degirmeni			
ḥarāḥīn: (266a/09)	şogulcān.			
ḥār-āver: (100a/14)	dikenlü yir			
ḥarb: (030b/15)	şavaş	ceng		
ḥarbā: (013b/08)	qaya keleri, kertenkele, mütelevvin ḥab' olan kimesneler		āfitāb-perest	
ḥar-baḥşek: (203a/19)	na'l-bend, baytār			
ḥar-bān: (266a/10)	eşekci.			
ḥarbaḥ: (181b/23)	bön, azğun, semüz qarın, büyük kimesne.	ebleh		
ḥarbende: (331a/13)	qatırcı.			
ḥarbgāh: (330a/04)	ceng yiri.			
ḥarbtüvāz: (130b/21)	yarasa	ḥuffāş	şeb-tāb	

ḥarbuḳ: (191a/17)	nebātātadan aḳ veyā siyāh olan bir ot, kirpi, ṭanaḳıran, mārūlcuḳ, gelgaleç, şarmaşıḳ mişāli bir ot, mercenek gibi bir uvacuḳ dikenlüce uci sivri yapraḳluca bir ot			
ḥarbuḳ-ı siyāh: (331a/09)	kirpi, ṭanaḳıran		kelkālīc, ḥarbuḳ	
ḥarbüz: (130b/23)	ḳarpuz.			
ḥarbuze: (331a/04)	ḳavun ve ḳarpuz cinsinüñ adı	bitṭīḥ	ḥarbüze	
ḥarbüze: (331a/13)	ḥarbüze			
ḥarcāl: (228a/28)	gökçe ḳarḡa, toy didükleri ḳuş			
ḥār-ceng: (202b/07)	demür diken, ḥasek otudur, ḳavm-i ye'cüc ü me'cücün ekli anuñ dānesindendür.			
ḥarcest: (041a/06)	mengene		çarḥışt	
ḥarḥīk: (203a/31)	gīñ yazı, ḥārezm vilāyetinde bir 'azim meşhūr şahrā		beyābān	
ḥarçāre: (331a/13)	oyuḳ, ḥavf itmeḡiçün ve göz degmesün içün vaz' itdükleri bir eşek başı		herāk	
ḥarçe: (330a/09)	yandıḳ didükleri bir dikenlü ot, yandıḳ dikenine beñzer bir dikenlüce ot		ḥār-sepid	
ḥār-çeng: (202b/06)	yengeç	seretān		
ḥar-çeng: (203a/19)	yengeç	seretān		
ḥār-çinī: (381b/15)	āyine-i çinī ve uvaḳ demir, āhen itdükleri nesne.			
ḥard: (072a/28)	özli balçıḳ	leḥīm	bostān-efrüz	
hārd: (086a/11)	fürs aylarınun yigirmi beşinci günü			
ḥardal: (228a/31)	ma' ruf toḥm-ı sefid.			Arapça
ḥar-dil: (228a/31)	aḡır gönüllü olan kimesne.			
ḥāre: (330a/13)	bir cins ḡāyetde şiddet ve şalābetile meşhūr siyāh taş, ḥarīr-i şāfiden bir nev' ḳumāş			
ḥare: (331a/24)	kerpiç ve taş yıḡını gibi birbiri üzerine yıḡduḳları her nesne, kerpiç yıḡını ve taş yıḡını, özli balçıḳ.		ḥare-seng	
ḥare-ḥışt: (041a/08)	kerpiç yıḡını.			
ḥarek: (203b/09)	eşecük, yağrıḳ, elcek ve şap, uyuz, şoḡulcan ve tengri deveçüḡi didükleri böcek, 'ūd, ṭanbūr gibi sāzlarun başında kiriş altına ḳoduḳları nesne			

ḥarek-zemīn: (266a/10)	yire sūrtūnūr yūrūr bir cānvercūk			
ḥar-enbār: (100b/12)	teḥšīr iĉūn eṣege bindirūp gezdürdükleri er ve ‘avrat, bir nesnenūñ üzerine cem’ olmak			
ḥarend: (072b/01)	çoĝana beñzer bir ot, belḥ vilāyetinde aña ḥalḥān didükleri, sirken, çaylak		zaĝn	
ḥarende: (331a/27)	bkz. ḥarend.			
ḥarf: (187a/22)	sözün karışduru söyleyen kişi			Arapça
ḥar-gedā: (013b/21)	bkz. ḥar-ḥudā.			
ḥargele: (331a/21)	bkz. hergele.			
ḥargez: (130b/23)	siñek		ḥargeze	
ḥar-gūr: (100b/11)	ḳolan, yaban eṣegi, ayaĝa giydükleri bir nev’ edük.			
ḥargūṣ: (171b/27)	taḃṣan didükleri	erneb	ḥargūṣ	
ḥār-gūṣe: (330a/12)	demür dikenii.			
ḥārḥār: (100a/15)	çıkışmış, tasalanmak	daĝdaĝa	bī-ārām	
ḥarḥaṣe: (331a/15)	ĝavĝā ve ĝalebe, yumruk cengi, ḳarḳaṣa			
ḥar-ḥıyār: (100b/08)	eṣek ḥıyārı, eṣek turpı			
ḥar-ḥıṣt: (041a/07)	bkz. ḥarcest.		çarḥıṣt	
ḥar-ḥudā: (013b/21)	tengri devecūĝi			
ḥar-ı deṣtī: (381b/29)	ḳolan		gūr	
ḥār-ı māḥı: (381b/16)	bersin balıĝ.			
ḥarīf: (187a/18)	civānmerd			Arapça
ḥarifte: (331a/20)	bunamış kimesne	ḥıref		
ḥārın: (265b/07)	çalı.			
ḥārıse-gūṣe: (330a/11)	butraḳ dikenii		ḥārıse-pehlū	
ḥārıse-pehlū: (300b/09)	demürbutraḳ dikenii		ḥārıse-pehlū, ḥārıse-gūṣe	
ḥārıṣ: (171b/15)	gıcık didükleri ‘illet	ḥıkke		
ḥarīṣe: (331a/27)	eṣek südüĝi.			
ḥārıṣ-gūṣ: (171b/17)	demür butraḳ.			
ḥarkān: (266a/11)	yayḳaracuĝ.			
ḥar-kebüter: (100b/10)	yabanda olan bir nev’ gügercin		verṣān	
ḥar-kemān: (266a/11)	kemān, güz faṣlı, ṣehrīver māḥı, ṣayf faṣlınuñ āḥır ayı ve anuñ on sekizinci günüdür.	ḥarīf		
ḥarker: (100b/11)	oyun ve egri			
ḥarkeṣ: (171b/24)	edük kısmından ayaĝa giyüp ṣoḳman didükleri			
ḥārkeṣı: (381b/17)	ḳızıl tüderı	ḥabbe		
ḥārḳür: (100b/11)	ḳovuĝ			
ḥar-kürre: (331a/21)	ḳoduĝ.			

harküş: (171b/25)	siñek envā'ından egrice didükleri, yire döşenen çok ayaklı böcek, divcek	hımān, kabān		
harmā: (013b/21)	eşekci			
har-meges: (161a/15)	at siñegi	nu'rehe		
harmek: (203b/13)	göz boncuğı		har-mühre	
harmeşe: (331a/22)	bir nibişten.			
har-mühre: (331a/22)	katırlara ve develere zinet itdikleri göz boncuğı, ceng günlerinde çaldıkları bir nev' borı			
harnüb: (030b/24)	keçiboynuzı, koz dikenı		harnüb-ı şāmī	
har-peşe: (331a/09)	at ve eşek siñegi.			
harpüşe: (331a/08)	bkz. harpüşte			
hār-püşt: (041a/02)	kirpi	ķunfuz		
harpüşte: (331a/06)	oñurgalı tam üstı, oñurgalı çatma ev, bileñ ve depecik, aşı didükleri toprak.	tābūt, ebū'l-müdyec	hargāh	
harre-çüp: (030b/30)	bennālar binā yapıdukları zamānda ağaçdan çatdukları kara çāv			
harşāvale: (331a/19)	kirpāsū didükleri hayvāncuķ.			
harseg: (203b/03)	uzuneşek didükleri bir oyun			
harseng: (203b/06)	oğlancuķlaruñ felke oyunu, büyük degirmen, uvaķ çakıl taşı, taş yığını			
har-tüt: (041a/05)	siyāh tüt, böğürtlen	fırşād, 'illik		
hārū: (300b/09)	kılıķ	şevk		
harūk: (203b/13)	büstānlarda ve şahrālarda olup āvāze iden bir cānverdür			
harün: (265a/29)	ser-keş ve münķād olmayan at			
hārün: (265b/07)	bkz. hārīn.			
harūnī: (381b/13)	gürelık		tevsenī	
harvār: (100b/15)	yük, eşek tersi ve bevli			
hārve: (330a/12)	ķılıķ.			
haryüz: (130b/26)	yarasa		şeb-pere	
harzān: (266a/10)	nevrüz günü			
harze: (331a/16)	ālet-i tenāsül, zeker, şıgır ödünde olur kelbe ve katra zinet itdikleri boncuķ, yumurda şarısı gibi, nef'yi çok olan bir nesne			
harzede: (331a/16)	yollarda ters yuvalar boķ böcegi			
har-zehr: (100b/09)	aķu ağacı, ķarga dügelegi, eşek turpı.	difli	har-zehre	
har-zehre: (331a/18)	aķu ağacı, eşek turpı, ķarga dügelegi.	difli		
har-zerd: (072a/25)	çakır dikenı			

ḥas: (161a/16)	ḥas kötü gevherlü ve nā-kes kişi, mārül			
ḥasār: (100b/17)	buz		yağ	
ḥasb: (030b/19)	yiter ancak demek, şaymak	'add		
ḥasbivāz: (130b/28)	yarasa		şeb-pere	
ḥasbivāze: (331a/30)	yarasa	ḥuffāş		
ḥasbivez: (130b/29)	bkz. ḥasbivāz.		çerhvāz	
ḥaseb: (030b/16)	ḥāş gevher			
ḥasek: (202a/30)	demür dikenini didükleri üç buçuklu diken, diken gibi demürden idüp düşmen yollarına ve konacak yirlerine dökerler ol demürden itdüklerine butrak diler, elbette bir küşesi yukarı turur, at ve âdem gâfletile başıcağ anuñ ayağın sağat ider.			
ḥasek: (203b/14)	çüpçügüz			
ḥaşır: (100a/11)	ḥaşır.			Arapça
ḥasre: (331b/03)	deprenci.			
hass: (161a/29)	hemān			
ḥaste: (331b/01)	yaralı dimekdür, şayruya ḥaste didükleri mecāzendür, nağddan hiç nesnesi yok demek, çekirdek	nevey	müflis-i bî-berg	
ḥastegî: (381b/31)	yaraluğ.			
ḥaster: (100b/17)	ḥas, yaramaz, yaramazrak		bed, bedter	
ḥastevā: (013b/22)	iqrār, i'tirāf, қайната		ḥastū	
ḥastū: (301a/04)	iqrār, қайната	peder-i zen.		
ḥastüvāne: (331a/31)	dervişler giydükleri yünden yamalı kaftān			
ḥasū: (301a/06)	қайната		peder-i zen	
ḥasur: (100b/21)	kayınata, қайınана			
ḥasüre: (331b/04)	қайната		ḥastū	
ḥaş u ḥaş: (172a/08)	māder-i zen-i to-rā demek			
ḥāş: (171b/12)	ḥāşā lafzından muḥaffedür			
ḥāş: (171b/15)	perḥāş lafzından taḥfif olunmuşdur, ceng, nā-kes, titiz		ḥāşāk	
ḥaş: (172a/04)	nākes vaḳti segirtmek, kötü ve alçağ nesne, çörçüp, ḥas			
ḥāşā: (013b/02)	ıraqluğ, ayruluğ istemek, tıbbiler katında ma'ruf bir ot adı	ba'd		
ḥāşāk: (202b/08)	çör çöp		ḥāşe	
ḥaşāve: (331b/04)	ekin için sürülüp taş ve çalısı ayrırtlanmış yir, naḥas			
ḥāş-cū: (300b/10)	ceng-cū			

hāşe: (330a/17)	çör çüp, kazā ve kaşşe, dūn ve hāsīs			
hāşe-çeşm: (240b/22)	göze düşen çüp.			
hāşEEK: (202b/16)	hāşenūn taşgiri			
hāşEK: (202b/17)	bkz. hāşEEK.			
hāşENCE: (331b/06)	gönlegün ve kaftānuñ koltuğına urdukları pāre			
hāşENG: (203b/16)	başda olan dāğ			
hāşHANE: (331b/06)	avāz-cāme.			
hāşHĀŞ: (172a/07)	ebu'n-nevm			Arapça
hāşİN: (266a/16)	tonuğ renklü, boz renklü, bed-reng, bir gök renklü toğan			
hāşİNĀR: (100b/28)	kılkuyruğ, bir başı büyük şu kuşu, martı kuşu		hāşİnsār	
hāşİNE: (331b/07)	avcı, kıyık toğan, tonuğ reng			
hāşİNSĀR: (100b/25)	kılkuyruğ didükleri kuş			
hāşİNSĀR: (100a/18)	bir nev' büyük ördek, kılkuyruğ, martı			
hāşİNSĀR: (100b/27)	qarabatak didükleri kuş			
hāşK: (203b/15)	bahāne, göze düşen çüp.			
hāşKĀNC: (053a/06)	büyük kijde		hāşEK-endām	
hāşM: (240b/27)	kaşımağ	ğazab		Arapça
hāşM-ĀĞİL: (228b/02)	kīnede göz uciyla başmağ.		hİN-i ġazab	Ar.+Far.
hāşM-ĀLÜD: (072b/05)	ğazaba memlü olmuş kimesne			Ar.+Far.
hāşME: (331b/06)	metā' -ı misāfirān.			
hāşM-GİN: (266a/18)	kaşığan, ġazablu			Ar.+Far.
hāşNĀR: (100b/25)	hāşensār			
hāşREM: (240b/27)	tercümān			
hāŞT HĀŞT: (041a/11)	aşırđı.			
hāŞT: (041a/08)	göz, görmez göz, göz yaşı, hünersiz kimesne, işinde zaşmetlü oldu demek	'ayn, a'mā, vema'	çeşm, raşşab	
hāŞTÜ: (301a/07)	bkz. hāşTÜ.			
hāŞÜ: (301a/07)	bkz. hāşTÜ, hāsÜ, hāşTÜ.			
hāŞÜD: (072b/06)	bāğ-bān şavaru, şırmuğ didükleri bostāncılar āleti, uzamış budak, şırnağ beresi, ucu kesilmiş ağaç dalı		şāh-bālīde, şuhūd	
hāŞÜK: (203b/17)	harām-zāde.			
hāŞÜR: (100b/28)	peyğām-ber.			
hĀTAĖ: (191a/04)	bir nev' ġāyetde mergüb kemük			
hĀTENBER: (100a/30)	cimrī ve müflis olup ġanī geşinen kimesne, neticesi olmayan çok haberler bilmiş kimesne	başİL		

ḥatīre: (331a/02)	çübānlar hegbesi.			
ḥatlān: (266a/09)	ḥoten vilāyetinde bir yirūñ adı			
ḥatne: (331a/01)	sünnet eylemek.			
ḥatreşe: (330a/02)	tengī bāşed.			
ḥatū: (300b/19)	ağuyı def`eyler bir mergūb ve mu`teber sūñūk			
ḥātūle: (330a/08)	düvelī ve dağāyi buved dīmek			
ḥātūn: (265b/05)	ḳadın, bülö, girece, muḥtereme `avrat ki mehiri, ked-bānū, bibi			
ḥatūr: (100b/02)	ev içinde kullanılan nacaḳ ve bıçaḳ ve sā`ir ḳap ḳacaḳ	metā`ü'l-beyt		
ḥaṭ-keş: (172a/08)	mıstar.			
ḥaṭṭ-āver: (100b/31)	leb ve `izārında ḥaṭṭ zāhir olmuşa dīrler.			
ḥāv: (300b/13)	ḳaṭīfe ve çuḳada olan ma`rūf nesne.			
ḥav: (301a/10)	bennālar binā yapduḳları vaḳtin itdükleri ḳara çav, şarmaşık, ekin içinde biter ekini za`if eyler bir otdur, pençe ve ağaç budağı	`aşeḳa		
hāvan: (295a/07)	hāvān didükleri, içinde nesne dögerler.			
ḥavāşıl: (228a/23)	saḳa ḳuşmuñ ḳursağı			Arapça
ḥave: (332a/07)	ḥızmetkār	ḥavek, ḥavel, ḥabbe, ḥaffe		
ḥavek: (203b/25)	ḥızmetkārlar	ḥüdam		
ḥavel: (228b/06)	ḥızmetkārlar, egri		kej	
ḥavelān: (266a/29)	ḥazaż-ı mekkī dīrler bir dārūdur.			
hāven-deste: (368b/11)	hāven dögecek.			
ḥāvendi: (381b/24)	ḥāver, ba`zılar maşrıḳ ba`zılar mağribdür dīmişler			
ḥāver: (100a/22)	mağrib, maşrıḳ			
ḥavernaḳ: (191a/26)	bkz. ḥaverna			
ḥaverne: (332a/06)	içinde ḳaşrlar ve bāğ ve bostānlar ve zir-i zemīnler olup eṭrāfi sūr içinde olan binā-yı vāsī`.		ḥavernaḳ	
ḥavh: (332a/09)	dere		ḥavernaḳ	
ḥavḥav: (301a/14)	`ādet, ḳuvvet, ḳılıç, ağaç budağı, bennālaruñ düzdükleri ḳara çav			
ḥavīd: (072b/13)	biçüp ata yidirdükleri ḳaşal			
ḥavīz: (130b/30)	bkz. ḥasbivez.			
ḥavşala: (330a/06)	ḳursaḳ.			Arapça

hāy hāy: (396b/14)	maḥall-i ıztırār ve şiddetde isti' māl olunur bir lafzdur			
ḥāy: (381b/26)	dad, çineyici, lehene kelem, çuqur yir	lezzet, meğāk		
hāy-ā-hāy: (396b/15)	bkz. hāy hāy.			
ḥayāl: (228b/07)	birkaç, 'ālem-i ḥ'ābda görünür şol şürete ve şāniyen merdüm-i didede şāhide olunur şol şüret ve şālisen bostānlarda ve ekinlerde düzdükleri şüret			Arapça
ḥaydar: (100a/12)	arşlan		şütür-murğ	
ḥāye: (330b/24)	yumurda ve ādemūñ ve sā'ir ḥayvānuñ taşağı.			Arapça
hāye-i murğ: (184a/10)	kuş yumurdası.			Ar.+Far.
ḥāyek: (202b/26)	bir nev' çekirge			
ḥāye-keşide: (330b/25)	ḥādim		ṭavāşī.	Ar.+Far.
ḥāye-kine: (330b/25)	ḳayğana			Ar.+Far.
ḥāye-künde: (330b/25)	bkz. ḥāye.			Ar.+Far.
ḥāye-riz: (130b/20)	ḳayğana		riz	Ar.+Far.
ḥāyisk: (202b/22)	büyük çeküç, örs	mıtraḳa	sindān	
ḥaykele: (330a/06)	it üzümü, oğlan toğduğı zamānda dögüp üzerine ekdükleri ot.			
ḥaykele: (332a/11)	bir ot adı	ḥable, herme		
ḥaylān: (266a/31)	tekebbürlük itmek.			
ḥaylī: (382a/02)	çok ve çokca demek			
ḥayltāş: (172a/21)	şahrā-nişin türkler, -taş, şerik			
ḥaymeşān: (266b/01)	ğuşşa ve ğam.			
ḥayrān: (265b/03)	hūşı gitmiş		ser-geşte	Arapça
ḥayruzān: (266a/29)	hindde olup çarḥī ḳalkanlar düzdükleri ve 'aşalar itdükleri bir uzun kök			
ḥayü: (301a/15)	tükrük	bezāk		
ḥayür: (101a/21)	yarasa			
ḥayyām: (341a/14)	ölü			
ḥaz: (130b/26)	yüñinden egirüp fāḥir libās toquduqları bir cānver			
hāz: (154a/24)	zülf şikeni, epsem, müteḥayyir olup ḳalan		peşimān	
ḥāz-bāz: (130b/18)	oğlancuqlar sine-bendi.			
ḥazde: (331a/27)	ṭayınmaḳ	zillet		
ḥazef: (187a/24)	saḳsı	sifāl		
ḥazel: (228a/22)	eṭibbā ḳatında ma' ruf ḥazaż didükleri dārü			
ḥazend: (072b/04)	ḥaşerāt-ı arz			
ḥazende: (331a/29)	ḥaşerāt-ı arz		ḥazend	
ḥazer: (100b/17)	boncuḳ.			
ḥāzğān: (265b/08)	ḳazğān.			

ḥazirān: (265b/01)	tārīḥ-i rümīde bir ayuñ adıdır ve otuz gün, evvel-i şayfıdır.			Süryanice
ḥazmiyān: (266a/14)	ḳunduz taşığı, oğlan aş	cündübıdester		
ḥazr: (100a/11)	oran		endāze kerden	
ḥazre: (331a/28)	boncuḳ.			
hebā: (026a/15)	tozuñ ḡāyet incesi		ḡubār-ı raḳıḳ	
hec: (060b/01)	süñü gibi bir nesneyi ḥos ḥoḡrı dikmek			
hecdeh: (368b/11)	on sekiz	šemānī ‘aşer		
hedef: (190a/14)	oḳ nişanı		āmāc	
hedkir: (124b/27)	hind cezirelerinden bir cezirenüñ adı			
hefdeh: (369a/12)	bkz. heft-deh.			
heft: (049b/24)	yedi	seb‘		
heftād: (086a/16)	yetmiş	seb‘ayn		
heft-cüş: (180a/21)	ḡāyetde ‘azım ve mehīb şadāsı zāhir olan, ceng günlerinde çaldıkları ol büyük küsdür			
heft-dāne: (369a/10)	‘aşürada bişürdükleri meşhūr ḥa‘ām, hedik aş			
heft-deh: (369a/11)	on yedi	seb‘a ‘aşere		
heft-evreng: (223a/05)	dürlü dürlü renkleri olur bir nev‘ güldür, yedi ḳardaş.	benātün-na‘ş		
heft-kāne: (369a/14)	yedişer demek, bir deryānuñ ve bir kal‘anuñ ismidür.			
heft-reng: (223a/08)	bkz. heft-evreng.		rengḡāy-ı gün-ā-gün	
heft-şad: (086a/17)	yedi yüz	seb‘-ma‘e		
heftü-reng: (223a/10)	benāt-ı na‘ş.			
heftü-reng-i kehın: (295a/19)	benātü’n-na‘ş-ı şuḡrā.			
heftü-reng-i mehın: (295a/19)	benātü’n-na‘ş-ı kübrā.	şanvāce‘		
heftüm: (249a/03)	yedinci.			
heftümın: (295a/21)	yedinci			
hefüt: (049b/24)	ḥaḥā eylemek, ḥayanmaḳ	zillet		
hegriz: (154a/28)	bkz. herḡiz, naḳḳāşlaruñ yazı, resm idecek nesneleri			
hej-deh: (369a/08)	on sekiz	hec-dih		
helā: (026a/25)	agāh ol demek, ḳorḳu ve hele, deveyi ve atı zecr ile sürmek için dirler.		beli	
hel-ā-hel: (235b/16)	‘arabda ve ‘acemde müsta‘meldür		bārāc	
held: (086a/17)	ḳomaḳ			
hele: (369a/15)	bārī, ḳo demek			

helendür: (125a/12)	ribās cinsinden bir otdur.			
helile: (369a/16)	meşhūr nāfi' dārūdur.			
helyāk: (223a/16)	keş	aqt		
helyüm: (248b/31)	mār-çüpe didükleri ot, maralcū, her şarı çiçeklü ot		helyün-ı meşhūr	
helyün: (295a/21)	mār-çübe didükleri ot, maralcū			
hem: (249a/03)	bile dimek, yollar üzerinde misāfirler qonmağıçün itdükleri zīr-i zemīn	muvāfiq		
hemā: (026a/27)	qatı yağmur		bārān-ı saht.	
hemāj: (157b/01)	mütehāyyir ve h'ār	hākīr		
hemāk: (223a/16)	hem-ser			
hemān: (295a/22)	şöyle ve ancaq ve ancılaym ve hem ol dimek.			
hemānā: (026a/28)	beñzer ki dimek, şanasın ve şöyle şanursın dimek		mānā, hemān	
hemānend: (086a/18)	beñdeş	mişl, nazīr	mānend	
hemānende: (369a/19)	beñdeş	mişl, nazīr		
hemānest: (049b/25)	ancılayındur ve ancaq	faqad		
hemār: (125a/12)	hemīşe			
hemārā: (026a/27)	dā' imā			
hemāre: (369a/16)	hemīşe		hemvāre	
hem-āver: (125a/13)	hemtā			
hem-āverd: (086a/21)	bkz. hemtā.			
hem-bār: (125a/14)	yüki ve işi bir.			
hem-bāz: (154a/30)	ortaq	şerik		
hem-ber: (125a/13)	bkz. hemtā.			
hem-ber: (125a/23)	bkz. hem-tā, gökçek	hüb		
hem-cāyi: (396b/26)	yirdeş, bir yirlü			
hem-ceng: (223a/17)	cengde berāber		hem-muvāfiq	
hemçāh: (061b/27)	bkz. hacmāh.			
hem-çend: (086a/22)	ol qadar dimek			
hem-çonān: (295a/23)	ancılaym.			
hem-çonin: (295a/23)	buncılaym.			
hem-çü: (307a/07)	gibi			
hemçün: (295a/23)	gib			
hem-dāmād: (086a/23)	bacanaq			
hem-dān: (295a/25)	bir qabīlenün ismi		hem-yān	
hem-dāstān: (295a/24)	qanā' atlü			
hem-dem: (249a/15)	muşāhib			
heme: (369a/22)	dükeli	cüml		
hemeci: (396b/27)	boq böcegi	cu'al		
hemedān: (295a/24)	bir şehr adı			
hemegī: (396b/27)	dükelik.			
hemet: (049b/25)	hem saña dimek			

hemetān: (295a/22)	siz, cümleñüz dimek			
hem-gān: (295a/29)	dükeli		hem-genān	
hem-genān: (295a/30)	dükeli.			
hem-ĥāh: (369a/20)	bile dilenici.			
hem-ĥalnat: (049b/29)	bkz. hemĥalt.			
hemĥalt: (049b/27)	yama, edüğe, pamuğa dikilen gön		pīne	
hemī: (396b/28)	dükeli, böyle mi dimek	cümle	heme	
hemīd: (086a/27)	ebleh, töhmet			
hemīdün: (295a/31)	şöyle ki dimek			
hemīn: (295b/02)	şöyle ve böyle ve ancak ve girü ve ancılayın dimek			
hem-īnek: (223a/19)	uşta, şimdi, cümle uşta тұrur dimek.			
hemīnet: (049b/29)	ancakdur ve buncalayın dimek			
hemīst: (049b/30)	bkz. hemīnet.			
hemīşe: (369a/27)	ebed, bākī			
hemīşegī: (396b/28)	ķıdem, devām			
hem-kāse: (369a/22)	nedim, yār-ı nān u nemek.			
hem-kīn: (295a/30)	eş ve yoldaş.			
hemlaĥt-düz: (154b/01)	eskici		pīne-düz	
hem-nişīn: (295a/30)	bile oturan.			
hem-`ahd: (086a/26)	yaşdaş ve ķardaş oķşamış.			
hem-`inān: (295a/28)	atla bile bine yāĥūd at öñince yayan yürüyen ķişi.			
hem-pā: (026a/31)	iki ķişinüñ yürimekte ayakları birbirine muvāfiķ olması			
hem-rāh: (369a/21)	yoldaş.			
hem-rāz: (154a/31)	sırdaş		hem-ser	
hem-reh: (369a/21)	bkz. hem-rāh.			
hem-reng: (223a/18)	bir renklü			
hem-rev: (307a/07)	yoldaş		hem-reh	
hem-sāl: (235b/16)	yaşdaş			
hem-sāye: (369a/21)	ķoñşı	cār		
hem-sāz: (154a/31)	düzenliklü			
hem-seng: (223a/17)	vezinde berāber.			
hem-ser: (125a/14)	başdaş	menkūĥa		
hem-sevgend: (086a/26)	bir andlu.			
hem-sūd: (086a/25)	itburnı, ķızılca igde.			
hem-süz: (154a/31)	itburnı.			
hem-şikem: (249a/15)	ikiz oĥlan.			
hemşīn: (295a/26)	bile oturan.		hem-şīn, hem-nişīn	
hem-şire: (369a/21)	ķız ķarındaş.			
hem-şū: (307a/08)	bir er `avratları.			

hemtā: (026b/11)	beñdeş	naẓir		
hem-ū: (307a/08)	hem ü demek.			
hemvā: (026b/11)	ārzū, hevā			
hem-vār: (125a/16)	dümdüz			
hem-vāre: (369a/22)	hemīşe demek.			
hem-veded: (086a/26)	şakız ağacı			
hem-yān: (295b/02)	yancıq, tağarcıq.			
hem-zād: (086a/24)	ikiz	tev'em	hem-şikem	
hen: (295b/05)	büyük fil, büyük arslan			
henbāz: (154b/01)	ortaq	şerik		
henc: (060b/06)	yaylaq.			
hencā: (026b/11)	bennā ipi, deprenmek	ğuşşa	ğam, cünbāniden	
hencār: (125a/24)	bennā ipi, dülgerler ölçüsü, depretmek, ğuşşalu, yola giderken rāh-rāstı koyup yolsuz yola gitmek, ince yol, yol komaq, vāsi' yol			
hencāre: (369a/27)	yapucı ipi, deprenmek, yola gideriken toğrı yolu koyup yolsuz yola gitmek, ince yol	ğuşşa		
hendām: (249a/15)	yirlü yirince			
heng: (223a/19)	'aql, kâsd, kuvvet, edeb, ağırlıq			
hengām: (249a/17)	vaqt, ecel		hîn ü āvān	
hengāme: (369a/30)	mu'ayyen vaqt, ol vaqtden olan cem'iyet			
hengām-ı köhne-bahār: (125b/02)	faşl-i harif, köhne-bahār			
hengām-ı nev-bahār: (125b/03)	faşl-ı rabi'a, nev-bahār			
henguft: (049b/30)	şık, kalıñ biz, yorğan, kalıñ fistan			
heni: (397a/03)	siñmek		güvārende	
henüz: (154b/03)	şimdi, dağı			
henz: (154b/03)	henüz			
hepāk: (222b/16)	lük, depe, sarāy ortası			
her: (124b/28)	küllihu demek.			
herāk: (222b/18)	qorqu, qorqudacak oyuq	havf	herās	
her-ānçet: (049a/28)	senün demek			
herāvā: (026a/19)	bülbül		herāvāz	
herāy: (396b/16)	altunlu eyer		zīn-i müzehheb	
her-āyine: (368b/12)	elbette	lābüd		
herbid-i herbidān: (295a/08)	āteş-perestlerün bāb-ı 'ilm ü dīnlerinde bir mertebeleri vardır, ol mertebede olanların ulusu			
herbid: (086a/12)	āteş-perestler dīninde bāb-ı 'ilm ve yanlarında bir mertebe			

herbid u berid: (086a/14)	keykāvusuñ havātın ü sirārısı sākin olduğı nüzhet-gāhuñ adıdır.			
herc merc: (060b/05)	ķarış ķatıř dimek			
herc: (060b/05)	il			
hercāyi: (396b/17)	olıcı dimek, bī-vefā vü bī-ķarār olan kimesneler			
her-cāyi-st: (049a/29)	mekān-ı ma'lūmı yoķ dimek, her ķande			
her-çe: (368b/13)	her nesne.			
herde: (368b/16)	simārūg dirler bir nev' kıızılca mā'il aķ mantar	kemāt, benātü'r-ra'd		
herdūd: (086a/14)	bir meřhūr cezārenüñ adı			
her-dü: (307a/05)	ikisi bile dimek			
hergiz: (154a/26)	hiç bir vaķitde dimek, elbette			
her-heft: (049a/30)	nergis, nöker		herīdī	
herhüre: (368b/30)	çoķ ve gür su			
herise: (368b/28)	et ile helimeden olan ma'rūf ta'ām			
heriş: (180a/18)	süd ağızı	fulle		
herive: (368b/29)	aķçe içinde olan altun.			
herjefdeng: (222b/20)	bkz. herjefvek.			
herjefvek: (222b/19)	ķunduztařağı didükleri dārū			
herkāre: (368b/22)	baķraç ve tencere	heytale	herenī, pātīle	
herkiş: (180a/18)	aña yāhūd her ol dimek			
hermāniř: (180a/19)	bkz. herze-māliř			
herpās: (166b/19)	ālet-i ceng		ser-pās	
herr: (124b/31)	nāle			
herrā: (026a/16)	busaķ, tuman, bātıl ve beyhüde söyleyen	żabāb	sırr-efřān	
herre: (368b/28)	ügi ķuřı, nāle, ķanlı ķabarcıķ			
hertih: (368b/13)	żarf.			
herük: (222b/20)	ķaramıķ yemişi.			
hervāne: (368b/23)	işkence, bīmār-hāne, tesbīh ķurdı, kenevir toħmı	dārū'ř-řifā		
herze: (368b/13)	hezeyān, 'abeş ü bī-fā'ide ve nā-ma'ķül nesne, tağ			
herzece: (368b/21)	semüz bağırsaķ ile bişer bir nev' ta'ām			
hesb: (036a/07)	burunc			
hesbet: (049b/22)	kimesneye mensüb olma			
heser: (125a/10)	yağ, ters			
hest: (049a/30)	var, buz, yād dimek	mevcüd	yağ	
heste: (369a/09)	buz		yağ	
hest-estā: (026a/24)	cādülüķlar dimek			
hestī: (396b/20)	varlıķ			
heşen: (295a/18)	himmet.			

heşile: (369a/09)	kuş otı ve gendenā ve gerez ve yumurda ile bişürürler bir ta'āmdur			
heşt: (049b/23)	sekiz	şemān		
heştād: (086a/16)	seksen	şemāneyn		
heşt-dehān: (295a/18)	büyük 'ūd.			
heşteviş: (180a/21)	hamse-i müsteraķanuñ beşinci günü.			
heştüm: (249a/02)	sekizinci.			
heşü: (307a/07)	mağz			
hev: (307a/08)	irüñ, çirk, kanlı kıbarcık ve ot.	merre		
hevā: (026b/13)	miyān-ı zemīn ü āsmān ve 'anāşır-ı erba'adan biridür			Arapça
hevāri: (397a/04)	nā-gāh dimek			
hevāze: (369b/02)	añsızdan dimek		nā-gāh	
hevāzi: (397a/04)	bī- 'aql, mecnūn			
hevdec: (060b/06)	tutuķ	maħaffe	perde	
hevder: (125b/05)	baş		bart	
hevesnāk: (223b/04)	ārzūlayıcı.			
hevgān: (295b/03)	baķraç			
hevid: (086a/28)	deve hevidi			
hevidā: (026b/19)	zāhir			
hevkende: (369b/03)	bir memleket adı			
hevl: (235b/20)	ķorku			Arapça
hevlnāk: (223b/05)	ķorkunç.			Ar.+Far.
hevlül: (235b/20)			merd-i sebük	
hevrīm: (249a/27)	aķ, tuman, ay		sepīd, surħ	
hevriş: (180a/25)	dümel cinsinden ğāyetde yaramaz bir çibandur.			
hevzeriş: (180a/25)	bkz. hevriş.			
hey: (397a/06)	ħarf-i nehy, urma ve itme ve 'acele eyle demek, şaķın demek			
heyāk: (223b/05)	cān, rūħ			
heyc: (060b/07)	toz ķoparmaķ.			
heycā: (026b/23)	ceng, ceng vaķti			
heycār: (125b/06)	bkz. hencār			
heyd: (086a/29)	bil ve yaba ve dorı		penced-geşt	
heydeħ: (064a/20)	a' lā at, tevsen, yavız at		ligām-ı esb-i tevsen	
heyhey: (397a/08)	şarāb ve şarāb ķadeħi.			
heykel: (223b/05)	ta' vīz, her cismüñ ķalıbı, bir meşhūr bütħāne adı			Arapça
heykel: (235b/21)	her cismüñ ķalıbı, oğlancuķlarıñ bāzūsına ve boğazına bağladuķları, büt-ħāne, ķad, gül	hey'et, şüret, şekl	ħırz-ı ħamā' il, bahār-ħāne	Arapça

heykele: (369b/04)	haykele didükleri ot, it üzümü.			
heylâc: (060b/07)	oğlan toğmağ vaqti ve anuñ müzâ' aqası.			
heyle: (369b/05)	şāhib-i hāne			
heylec: (060b/07)	şāhib-i hāne	rabbü'l-beyt	heyle	
heylek: (223b/06)	helik			
heynā: (026b/23)	şimşir-i cevherdār			
heyülā: (026b/24)	naqqāşlar bir şūreti çekmek isteseler evvel bî-reng çekerler. andan sonra naqqāş iderler. ol evvel çekilene heyülā dirler, her nesnenüñ aşlı, hünerden hāli olan			Arapça
heyün: (295b/03)	büyük deve, yorga deve.			
hezāk: (222b/21)	ebleh, söze firifte ve mağrūr olan kimesne, hāliş olmamış gümüş, altun, keykāvus bin keykubād		nādān	
hezār: (124b/31)	bin, bülbül, bülbüle beñzer bir kuş			
hezār-āvā: (026a/19)	nefes-i bülbül, bülbül şadālı, biñ şadālu.			
hezār-cessān: (295a/09)	bir otdur budaqları ve yaprakları ve riştelere vardır yanında olana şarmaşık gibi ulaşur, yaprağı aşma yaprağına beñzer, 'unqūda beñzer yemişi olur. deriden kıllı qazır			
hezār-çeşme: (368b/30)	qalbur çibānı	qurūh, nemle	'illet-i sā'iyye	
hezār-dāne: (369a/06)	tesbīh, bir ot adı			
hezār-destān: (295a/11)	bülbül	'andelīb		
hezāre: (369a/04)	bir meblağ-ı müfi			
hezār-hāne: (369a/02)	şirdān, kırkbayır, yumrı ve kaba nesne.	hafis, kibbet		
hezārīne: (369a/06)	hāliş olmayup 'illeti olan altun.			
hezār-pā: (026a/23)	çıyan		çihil-pā	
hezār-pāy: (396b/18)	çıyan		çihil-pā	
hezār-sifend: (086a/15)	bir meşhūr dāru		hurdād	
hezār-to: (307a/05)	kırkbayır	Hafis, kubbe	hezār-to, hezār-tüy, hezār-hāne	
hezār-tüy: (396b/19)	kırkbayır	hafis, kibbet		
hezāne: (369a/07)	harac, nafaqa.			
hezir: (125a/07)	heybetlü, eyü, kimseye mensüb degıldür demek	hüb, nik		
hezmān: (295a/16)	her zamān lafzından muhaffedür.		ejdehā	
hudiv: (301a/17)	ulu, bārī te'ālā		pādişāh, yegāne, hudāvend-i māl, hudāvend-i hāne,	Arapça

			merd-i büzürg	
h̄idmet-ger: (101a/23)	h̄idmet-kār.			Ar.+Far.
h̄idmet-kār: (101a/22)	ķulluķ idici	h̄avāšī.		Ar.+Far.
h̄idre: (332a/12)	od ķoġı.			
h̄ıfrıķ: (191a/28)	yigrenci.		ķirkīn	
h̄ıhī: (382a/02)	bir lafźdur ki zihī mu'ādelesinde isti'māl olınur.			
h̄ılāh: (332a/23)	balķıķ		ķirk-āb.	
h̄ılāl: (228b/16)	dış ķurduġısı			
h̄ılb: (031a/05)	sümük	muķāṭ, ebū'l- ba'is		
h̄ıle: (332a/23)	yitük		güm	
h̄ıll: (228b/16)	sümük	muķāṭ		
h̄ım: (241a/23)	h̄oş āvāzlu bayķuř, zaķmet ve iñeze, h̄ıstacaġı			
h̄ımnāk: (203b/28)	zaķmetlü, ġāyetde iñize.			
h̄ınāmek: (203b/28)	yanduķ didükleri ot.			
h̄ınced: (073a/07)	enzerüt.			
h̄ıncek: (203b/29)	saķızlıķ aġacı, cedene		nemeşk	
h̄ıncid: (073a/08)	bkz. h̄ınced.			
h̄ındış: (172a/25)	evde ketħudā olan 'avrat, kedbānū			
h̄ınk: (203b/30)	boz at		esb-i kebūd-reng	
h̄ırām: (241a/16)	h̄ıb 'avrat, ġüzel, şalınış, dimek, nāz u 'ışve ile şalınma, tena'um ü řādılıķ ile ġıtme, şalın dimek	mu'accib	dervış	
h̄ırāmıdem: (241a/21)	geldim dimek			
h̄ırāř: (172a/26)	tırımk, bıraġındı, düşkün, kötü nesne	saķaṭ	üftāde	
h̄ırāře: (332a/12)	dırımk, bıraġındı, alķaķ, kötı nesne		h̄ırāř	
h̄ıre: (332a/17)	ṭuman	zabāb	tārmıġ	
h̄ıred: (072b/29)	cumhūr, 'aql	başıret		
h̄ıred-mend: (073a/05)	řāhib-i başıret olan kimesne.			
h̄ırgāh: (332a/15)	türkmenlerüñ derim evleri, pādiřāhlaruñ otaġı.			
h̄ırgāve: (332a/16)	bkz. h̄ırgāh			
h̄ırgeh: (332a/17)	bkz. h̄ırgāh			
h̄ıridār: (101a/24)	müşteri			
h̄ıride: (332a/19)	şatun almış, utanġan 'avrat.			
h̄ırmen: (263b/02)	yaba		penced-ġüřt	
h̄ırmen-küb: (031a/04)	h̄ırmen döġici, döġün			
h̄ırr: (101a/23)	ṭuman		zabāb	
h̄ırs: (161a/30)	ayu	düb		
h̄ırvend: (073a/06)	bir nev' dikiş			ebū ġamīd
h̄ıřāvend: (073a/06)	bir memleketüñ adı			
h̄ışb: (031a/05)	bī-hüner kimesne.			

hışine: (332a/22)	bir dürlü toğan, tutuk renklü		hışin	
hış-puhte: (332a/20)	bkz. hışt-puhte			
hıştce: (332a/21)	kerpiçcik, kaftānda ve gönlekte olur bir pāre murabba´			
hışte: (203b/26)	gönlek ve kaftān koltuğına dikdikleri murabba´ şekl.			
hıştje: (332a/22)	bkz. hıştce.			
hışt-puhte: (332a/20)	kiremid.			
hıtfec: (053a/17)	cülbāndan bir nev´, segerk toğmı.			
hıvıd: (073a/08)	biçüp ata yidürdikleri kaşıl		hıvıd	
hıvile: (332a/23)	pile, ebleh ve ağmağ kimse.			
hıyār: (101a/24)	ma´rūf yemişdür			Arapça
hıyārük: (204a/05)	meşhūr büyük çıban			
hıyār-şenber: (101a/25)	meşhūr müshil, gāyetde nāfi´ dārūdur vilāyet-i Mısrda bitüp eţraf-ı ´āleme müteneşşir olur.			
hıyāvār: (101a/25)	bkz. hıyāver.			
hıyāver: (101a/25)	iş, güç			
hıyāyer: (101a/27)	çiynelemek			
hı: (382a/04)	tolkuğ		hık	
hic: (060b/08)	silāh düzmek.			
hic: (060b/09)	nesne degil demek, bil ve yaba		dūrı.	
hid: (086b/11)	yaba		penced-geşt	
hıde: (332a/24)	derilmiş, duyulmuş.			
hıde: (369b/10)	bil, yaba		penced-geşt	
hıfic: (053a/18)	bkz. hıtfec.			
hihte: (369b/07)	bkz. hihte			
hihte: (369b/09)	bkz. hihte			
hık: (191a/28)	tükrük		hiyü	
hık: (204a/07)	tulum, tolkuğ	zab, zağ		
hıkçe: (332a/28)	tuluncuğ, civcür		dıgcür	
hıkem: (241a/25)	tuluncuğ			
hıkiser: (125b/08)	işfahāniler iştilāhında tut demek			
hıl: (228b/19)	şanıcı.			
hil: (235b/28)	ķoyuvir demek			
hilāl: (235b/26)	yeñi ay			Arapça
hilām: (249a/28)	buzağı etinden olmuş yağni.			
hıle: (369b/17)	ķaşırđa			
hilhel: (235b/29)	demür ķaynađ.			
hılm: (241a/22)	sümük	muđāt	hılb	
hıl´at: (041a/25)	ihsān, teşrif, kaftānı			Arapça

h̄im: (241a/25)	bağarsuk ve işkenbe kazındısı, oñulmaz cerāhat, burun ve ağızdan ağan şu ve sümük, çapaq, çuvāl ipi, çuvāl			
himāl: (235b/30)	bir kimesne ile dostluk iden kimesne	naẓīr	hem-ser, şerik- enbāz	
h̄ime zeft: (050a/01)	tomruk.			
h̄ime: (369b/18)	odun, alçaq		h̄iz	
h̄ime-düz: (130b/30)	çadırcı.			
h̄imistān: (295b/10)	odunluk.			
h̄in: (295b/10)	kelīme-i tahrik ü tahriş, ancaq	faqat	seyl	
hind: (086b/10)	meşhūr u ma' ruf iklim			
hindī: (397a/09)	hindde tavaṭṭun iden			
hindū: (307a/10)	diyār-ı hindde nisbet-i ḥayliyyesi var olan			
hinduvāne: (369b/10)	qarpuz.			
hindüvānī: (397a/09)	qarpuz	baṭṭīḥ aḥḍar		
h̄ine: (369b/23)	ḥinnā.			
h̄infenc: (053a/17)	segerk toḥmı.			
h̄ink: (223b/07)	rüz-ı āhestegī, hūş.			
h̄ir: (101a/27)	nā-çār ve müteḥayyir			
hirās: (166b/20)	qorqu, beliñ		ters ü bīm	
hirāsā: (026b/28)	qorḥu, buñ, oyuk	ḥavf		
hirāsān: (295b/06)	qorqaq			
hirāse: (369b/06)	oyuk, qorqu	miḥzār	bīm	
hirāş: (180a/26)	kuşmaq	qay'		
hirbed: (086a/31)	āteş-perestlerün āteş- ḥānelerinde leyl ü nehār ḥıdmet iden			
h̄irbed-i h̄irbedān: (295b/07)	herbid-i herbidān			
h̄irbid: (086b/03)	cühūdlar qāḍısı, kefere-i fecerenün qāḍıları		der-günbed-i āteş-perestān, qāḍī-i cühūdān	
h̄ire: (332a/24)	uyuşmış a' zā vü kamaşmış göz, tonuk, bilmezlik, yavaş ve yorgun.	taḥayyür	bed-endişe	
h̄ire: (369b/11)	süksün, eñse	qafā		
h̄ire-dest: (041a/26)	eli uz olmayup işe güce yaqışmayan kimesne		çire-dest	
h̄ire-dil: (228b/19)	bir ḥālet	müte' accib		
h̄iregī: (382a/05)	donukluk.			
h̄ire-ḥir: (101a/31)	bkz. ḥir ḥir			
h̄ire-ser: (101b/03)	serāsime.			

h̄ir-h̄ir: (101a/27)	ḡayetde m̄uteh̄ayyir, bed-endiş olan kimesne, t̄urk ta'ifesinden biri, efr̄asiȳabuñ karındaşı ađr̄ires̄			
h̄ir̄i: (382a/06)	eṭibb̄a katında ma' r̄uf şarı bir çiçek.			
h̄irm̄an: (266b/02)	ay ve ḡun ağılı.			
h̄irmen: (266b/01)	ḡil̄al d̄okicek yir, ay ve ḡun ağılı, şem'd̄an			
h̄irmend: (086b/12)	vil̄ayet-i sist̄an'da bir meşh̄ur ırmağ adı		r̄ustiȳan	
h̄irr: (125b/06)	ṭuman		t̄arm̄iḡ	
h̄irs: (166b/30)	s̄ud ağzı	file		
h̄ir̄u: (301a/20)	ṭab̄ibler katında ma' r̄uf bir nev' çiçek			
h̄is: (161a/31)	bel̄as, ḥal̄is			
h̄ise: (332a/26)	pel̄as	h̄is		
h̄iste: (332a/27)	çekirdek, ıslanmış dimek			
hiş: (180a/29)	bkz. hiş.			
hiş: (180a/29)	şaban			
hişt: (041a/15)	b̄i-h̄uner olan, ḥarbe, ḥarben̄uñ yalmanı, kirem̄ud	lebin		
hişt: (050a/01)	sıklık	şaf̄ir		
hişte: (369b/09)	bir nesneyi d̄uşurmeȳup şalıvirmege dirler.			
hiştek: (204a/07)	bkz. hiştek.			
hişt-zen: (266b/03)	kerpiç kesici.			
hişt: (041a/15)	yıldırmağ			
hişv: (301a/23)	t̄ukr̄uk	bez̄ağ		
hişv̄a: (013b/23)	t̄ukr̄uk	bez̄ak		
hişv̄an: (266b/03)	yağrık, içinde ta'am ḥaz̄ır olmuş şofra			
hişven: (266b/05)	bkz. hişv̄an.			
hişvez: (130b/30)	bkz. hişvez.			
hişv̄an: (266b/06)	ağaçlar içinde olabn ve ne kadar ḡitseler şu ken̄arından ayrılmış olmaduğları şehr ucından çığan bir ṭođrı yol			
hişz: (130b/30)	ḥamle			
hişz: (154b/13)	k̄oşek, s̄olp̄uk			
hişz: (154b/14)	ḥamm̄am ṭası, bil			Arapça
hişz-āb: (031a/06)	mevc-i derȳa.			
hişz̄an: (266b/09)	ḥamle idici			
hişz̄ar̄an: (266b/07)	ḥayz̄an			
hişze: (369b/16)	yaba	hişde	se-enḡuşt	
hişzebr: (125b/07)	şah-ı seb̄a'			
hişzem: (249a/28)	odun			
hişz-ḡir: (101b/05)	ṭur ṭut oyunu did̄ukleri ma' r̄uf lu'b.			

hizi: (382a/19)	ev oñurgası ve çardāğı ve haremî			
hizine: (369b/16)	yuğı taşı			
hizran: (266b/08)	bkz. hizārān.			
hoce: (333a/22)	h̄āce			
hod: (073b/06)	kendü demek			
hod-bīn: (266b/19)	kendüyi görici	mu‘accib, mütekebbir		
hod-dār: (101b/21)	kanā‘at idüp şabr idici			
hod-fürüş: (172b/17)	leffāf olup kendözin ögüp şatıcı.			
hod-hū: (301b/01)	kendü huyıyla terbiyetsiz büyüyen kimesne			
hod-hurde: (333a/26)	bostān-efrüz, sulṭān borki, emīr-i ‘aşıḳān didükleri mülevven yaprak.			
hod-hüre: (333a/29)	bkz. hod-hurde			
hod-kāme: (333a/29)	kendi murādı üzre olıcı, kendüyi görmüş fuzūllı kimse.			
hod-rū: (301b/02)	kendüden güzel, yabandan biten ot, keter			
horde-desti: (382b/13)	yan kesicilik		kīse-bürī	
hord-hān: (266b/12)	taṛtağan.			
hordikek: (204a/11)	küçücük ve uvacuk demek			
horüs: (161b/02)	bednüs	dik		
horüsce: (332b/09)	boğaz, kertlik.	ebū edhem	gelū	
horüse: (332b/10)	‘avratlaruñ fercinde olan tılağı		çekliz	
hoş: (172b/21)	yaḥşi, eyü demek, ḳayınana, ḳoca		māder-i zen	
hoş-āv: (301b/03)	hoş-āb			
hoş-meniş: (172b/26)	şağ gönüllü, eyü mizāclu		hoş-ṭab‘.	
hoşnud: (073b/03)	rāzi		hoşnūd	
hoşnūd: (073b/04)	bkz. hoşnūd.			
hoşnūdi: (382b/21)	ḳāni‘lik.			
hoşūd: (073b/05)	uzanmış budak, tırnak beresi, büstāncı āleti			
hoten: (266b/09)	bir memleket adıdır.			
hū: (301b/01)	‘ādet.			
hub: (031a/06)	küb	zīr		
hüb: (031a/09)	güzel	ḥasen		
hubāk: (223b/08)	depe	farḳ		
hubāl: (228b/19)	ḳoyun ve şıḡır ağılı.			
hubbāzi: (382a/20)	ebemgümecci didükleri ot.			
hube: (332a/29)	reg-bend, ḳuşekmegi		tüderī	
hubel: (235b/29)	mekke ehlinüñ ḳable‘l-islām ṭapduḳları bütüñ adıdır.			

hüber: (125b/19)	emici			
hübî: (382b/26)	güzellik.			
hüc: (053a/24)	bkz. huvâc.			
hucend: (073a/11)	vilâyet-i 'acemde bir meşhûr şehri adı; ebegümeçi	hubbeyz		
hucest: (041a/27)	kutlu	mübârek	huceste	
huceste: (332a/30)	kutlu, rengi sarı ve ertesi siyâh bir çiçek	mübârek, 'abbe		
hucestegî: (382a/21)	mübâreklik ve kutluluk.			
huçmâh: (061b/22)	içine kav ve çakmak ve aqca ve tarak koydukları yanacak		çamhâh	
hüd: (073b/09)	ceng gününden mübârizler başa giydükleri ışık, tolğa	miğfer		
hudâ: (013b/24)	tengri te'âlâ			
hudâgâne: (332b/01)	ulu big		mîr-i büzürg	
hudâ-h'ân: (266b/10)	şehâdet barmağı	sebbâbe, müsebbihe		
hudâvend: (073a/13)	ıs, 'ilm ve mâl ve mülk ıssı	şâhib	hudâvend-i 'ilm, hudâvend-i mâl, hudâvend-i mülk	
hudâvendgâr: (101b/06)	iş şâhibi.			
hudâver: (101b/05)	pâdişâh			
hudây: (382a/21)	teñgri te'âlâ			
hudâygân: (266b/11)	ulu ve şâhib-i devlet olan kimesne			
hüde: (333a/30)	qubbe, incitmek.	te'addî		
hudeng: (204a/08)	hâkim			
hüd-reng: (204a/22)	bir ma'rûf reng			
hudük: (204a/09)	ğazab		tiregî	
hüfâ: (014a/15)	qıvvat			
hufâr: (101b/16)	müzd-i bedreqa			
hufc: (053a/20)	baykuş		güc	
hufenc: (053a/21)	bkz. hufc			
huft: (050a/02)	'akılsız, ebleh, düz yir, yazı	şahrâ		
hufte: (332b/25)	yatmış uyumuş, eğilmiş			
hüg: (204a/23)	toñuz	hünzîr		
hüh: (333b/24)	bkz. h'âh			
hüh: (333b/24)	'arâq			
hühen: (266b/25)	bezrci hünisi			
hühü: (307a/25)	baykuş, gügercin.			
hüje: (333b/13)	kuş ibigi, hoce, qubb, kıyâse			
hüje-ger: (102a/02)	isteyüci		qaleb-kâr	
hük-gelü: (301b/03)	boyunda olan bize.			
hül: (228b/24)	aqaçqakan, alaca serçe, toygâr didükleri kuş, lor	hankel	çekkek	

	kuşu, çulluk kuşu, balak, yayın balığı, ibik, hüdhüd			
hulb: (031a/07)	sürme	kuhl, ebū'l-melḥ	tütüyā	
huler: (101b/17)	burçaq, yitük	cilbān	herze	
hulī: (204a/16)	tuḡay kuşu.			
hūliz: (131a/04)	çulluk kuşu, ur kuşu		çerke	
hūlize: (333b/22)	Çulluk kuşu, er kuşu, çerke		hūliz	
hulle: (332b/26)	sümük, herze ve hezeyān söz, gemiyi sürdükleri gönder, gemi şırıḡı ve küregi.	hilm		
hulm: (241b/12)	sümük			
hum: (241b/13)	küp, bir nev' borı			
humāy: (397a/20)	bir gölgesi mübārek kuş			
humb: (031a/07)	küp.			
humbere: (333a/03)	küpcük, bir kuş adı	bustük, kamire		
humle: (333a/06)	saçaq.			
humre: (333a/05)	bkz. humbere			
humt: (041b/01)	küp		zīr	
humül: (228b/20)	te' hīr, direng.			
hūn: (266b/23)	қан, lori kuşu	dem		
hūn: (295b/27)	hindüstānda te'āmül olunan naḡdlardan bir nev' altun			
hūn-āb: (031a/14)	қанлу şu			
humb: (031a/07)	bkz. hulb			
hūn-bahā: (014a/15)	қан baha			
humble: (333a/09)	içine galle koymak için çit ile balçıkdan itdükleri, baḡḡāllaruñ anbāri.			
humbede: (333a/10)	‘ Āḡil ve pesendide			
humbek: (204a/16)	küpecük, bir ırmaḡun aḡzına koyıp at şu içerken şafir itmek.			
humber: (101b/17)	küp			
humbere: (333a/06)	humbere			
humbide: (333a/11)	meşhūr			
hunc: (053a/21)	baykuş	hufc.		
hūncede: (333b/22)	enzerūt.			
huncək: (204a/17)	yavşan, at yaḡırı, şu içerken şıklık virmek		dermane	
hūncide: (333b/23)	göz otı, eñlik			
hune: (333a/11)	öksürük.			
hüne: (333b/24)	yaşşı ağaç.			
hūnger: (102a/05)	debbāḡ			
hūn-gešt: (041b/11)	қазақ yaḡrıḡı.			
hūn-ı siyāvuşān: (266b/24)	iki kardaş қanı didükleri taş gibi dārū			
hūniş: (172b/27)	oḡuyuş demek, dilek	şefā'at		
hunt: (041b/02)	bkz. humt.			

h�n�: (301a/31)	pehlevi lügatinde maġz demek			
h�n�d: (073b/06)	teb�selit.			
h�nuk: (204a/18)	�ovuk, bahtlu	b�rid, mu' tedil	hev�-y1 h�nuk, �b-1 h�nuk, �san	
h�n�r: (101b/18)	kap kaçak, misafirler t�nbeldi			
h�ny�: (014a/07)	�aġu �aġuma�, ır, ozan		s�r�d	
h�ny�ger: (101b/18)	�aġu �aġucı, mu�rib �v�zı, ozan			
h�r: (101b/06)	l�yık, güneş		�ft�b	
h�r: (101b/26)	bkz. h��r			
h�r: (125b/19)	�uman, kuyı bu�arından �uncu�ma�, ay ve güneş		sur�	
h�r�: (014a/11)	yiyege	ek�l		
h�r-�b: (031a/09)	p�k olmayan �u, �u bendi			
h�r-�be: (333a/30)	bir c�nibe �u kesüp çeküp alup g�td�kleri ırmağ			
h�r�c: (053a/18)	'alelden bedende çıkar her yumrı.			
h�r�k: (204a/23)	yiyecek nesne.			
h�r�n: (266b/20)	yiyege	ek�l		
h�r��: (172b/09)	düşkün, e�k�n		�ft�de	
h�r��: (180a/30)	düşkün		�ft�de	
h�r��e: (369b/25)	altun ve gümüş �ırpındısı.			
h�rc: (053a/19)	hegbe, �or�s ibigi			
h�rc�n: (266b/11)	hegbe.			
h�r��ne: (332b/02)	hegbe, �or�s ibigi.			
h�rd: (073a/18)	uva�			
h�rd�d: (073a/19)	t�ri�-i cel�l�de �on bah�r ayı adı, f�rs aylarının altıncı g�ni			
h�rd-dest: (041a/30)	el oyunu, yan kesici	h�ile	hürde-dest�	
hürde: (332b/02)	bilek ve barma�lar setigi, uva� devek		p�re p�re	
hürde-dest: (041a/31)	�dem�n bilegi, e� yiri	rusnu'	hürde	
hürde-edim: (241b/01)	bel�m�t			
hürde-edim: (241b/15)	bel�m�t		hürde-edim	
hürde-f�r��: (172b/11)	uva� devek satıcı.			
h�rdegi.: (382b/14)	edebli.			
h�rdeh�: (014a/02)	k�s�r-ı 'aded.			
hürde-mürde: (333b/07)	uva� devek demek			
h�rdeni: (382b/26)	h�zır yiyecek ta'�m ve yiyesi.			
h�rd-h�m: (241b/01)	�rılıp uva� olmak, ezüp			

	yoğurmak.			
hurdî: (382b/14)	küçüklük.			
hürdî: (382b/27)	şürbâ, küçücüklik			
hurd-zerser: (101b/07)	yunt kuşu	şa' ve		
hüre: (332b/18)	bkz. hüre.			
hüre: (333b/08)	añla marazı			
hürezmiyân: (266b/20)	dest-bende oyunu, kâfir 'avratlarının şenlikleri eyyâmında oynadıkları oyun			
hurfe: (332b/08)	semiz otı tohumu.			
hüristân: (266b/22)	semerkand yanında tester şehri			
hüriş: (172b/18)	yiyeş, yiyesi ve yiyecek ve içecek			
hurkeş: (172b/11)	egrice didükleri siñek	maħmür	ğamze, ħarkeş	
hurmâ: (014a/03)	ma' ruf mive			
hurmâ-bün: (266b/12)	hurmâ ağacının özdegi.	ebü'ür		
hür-mâh: (333b/07)	yaz evi.			
hurmdân: (266b/12)	yancıĸ.		kise	
hür-perest: (041b/02)	güneyik çiçeĸi, 'aceb keler		ħırbâ	
hurrem: (241b/02)	çiçekler ve sebze ve şu ile ârâste ve pîrâste olan her yir			
hurremî: (382b/14)	şâdilîĸ, bir nev' kızıl çiçek			
hür-şalâ: (014a/12)	büyük keler.			
hursend: (073a/23)	ĸâni', ĸanâ'at			
hurseng: (204a/12)	ĸâni'			
hür-şülâ: (014a/13)	büyük kertenkele.			
hurşid: (073a/24)	güneş	şems		
hurşid: (073b/15)	güneş	şems, ebü ĸâbûs	âfitâb	
hurt: (041a/29)	balta ve nacaĸ ĸulaĸı, igne yordusu.			
hurüh: (332b/14)	ħorûs			
hurühe: (332b/15)	ħorûs ve tavuĸ ibigi, duzaĸa tutulmuş ĸuş	milvâh		
hurühi: (382b/15)	big ĸuşu			
hurüş: (172b/12)	feryâd ve fiĸân, nâ-gâh şâdir olan ĸiryâ âvâzi, bahâdurlardan ve yırtıcı cânverlerden zâhir olan ħamle ve ĸürildi			
hurve: (332b/10)	ibik, bednus	dik	ħorûs	
hus: (161b/02)	ĸayın ana.			
hüsîn: (295b/26)	ĸuma.			
husr: (101b/07)	ĸayınata			
husrân-gerî: (382b/17)	güyeĸülük, ĸayınlık, düñürlük, biñ sene, geĸmiş pâdişâhlar yâdigâri.			
husre: (332b/19)	bkz. hüsre.			

hüsre: (333b/14)	qayın			
husrev: (301a/25)	pādişāh adlarındandır, mülük-ı 'acemden hürmüz bin enüşirvānuñ oğlı pervizüñ laqabı, toquç	melik		
husrevāne: (332b/18)	biñ sene demek			
husrevānī direm: (241b/09)	bir nev ' aqçe			
husrevdārū: (301a/28)	havlīcān didükleri dārū.			
husrevīne: (332b/19)	qayınata.			
husrīne: (332b/19)	bkz. husrevīne.			
hüst: (041b/05)	bkz. h'āst.			
hūsterān: (266b/23)	uvaq kurdcuğızlar.			
hustere: (332b/17)	qayınata, haşerāt-ı arz		hazend	
husū: (301a/28)	qayınata		hasū	
husūk: (204a/12)	zişt, çirkīn, harām-zāde.			
husūr: (101b/09)	qayınata.			
hüş: (172b/24)	qurı		huşk	
hüş: (180b/02)	helāk, ög	rūh, 'aql	cān, hıred	
hüşā: (014a/13)	üzümüñ ve hürmānuñ vesā'ir anuñ gibilerüñ salkımı, buğday ve arpa ve anlaruñ gbinüñ başı			
hüşā: (027a/04)	qoyun yađı, uşāñ, tałgurmış	kāhil		
hüş-āb: (031a/13)	ter ü tāze sebze, ābdā, mīveden bişürdükleri ma'rūf nesne.			
hüşām: (241b/11)	burun tıtulmaq.			
hüş-āmed: (073b/16)	taḅ'a muvāfiq ve mülāyim söylemek			
hüşān: (295b/26)	kāfirler hācın şuya bıraquduqları gün.			
hüşānī: (397a/31)	naşşārī hācların şuya bıraquduqları gün		hüşān	
huşār: (101b/09)	kerpiç.			
huşāre: (332b/20)	yimek yirken dökilen pāreler.			
huşāve: (332b/20)	naş yir		huşāve	
hüşāy: (382b/28)	hüşe			
hüşāzde: (369b/28)	şusaluq olmuş deve, köpürmekden ayılmış deve, şusuza şu ziyān itmek.			
hüşe: (333b/15)	hürmānuñ ve üzümüñ şalkımı, arpa ve buğday başı, gökde bir burc adı, 'uḫārid yıldızınıñ burcı, alğım şalgım	sünbüle	tır, serāb	
huşeng: (204a/14)	başdağı dāğ			
hüşeng: (223b/11)	selāḫīn-i fursūñ evvelki taḅaqaşı ki pişdādilerüñ ve			

	ol hüşeng bin siyâmek bin keyümers şâhdur. ol tabakanuñ ikinci pâdişâhı olanuñ adı			
hüşeni: (397b/01)	çevgân.			
hüşî: (382b/25)	yaşsi, eyü, iylik			
hüşide: (333b/20)	buruşmaq, qurımaq, qavrulmaq			
hüşinâr: (101b/15)	şuda olur bir kuş			
hüşinsâr: (101b/14)	kılkuyrıq dirlir bir nev' ördek			
huşî-vâr: (125b/13)	bkz. huşyâr.			
huşiyâr: (125b/16)	bkz. huşyâr.			
huşk: (204a/13)	qurı, bed-ğü	yâbis, nâkes		
huşkâ: (014a/04)	tıtraq	harâqa		
huşk-âmâr: (101b/12)	bir nesneyi nihâyetine varınca teftiş ü tefahhuş itmek	istikşâ		
huşkânçe: (332b/21)	huşk-endâm, büyük girde ekmek.			
huşkâr: (101b/11)	elenmedik iri ögünmiş undan olan itmek.			
huşk-ârd: (073b/02)	iri ögünmiş, elenmedik undan olan ekmek.			
huşk-ebzâr: (101b/09)	ta'âma qonılan otlar	havâyic.		
huşk-efzâr: (101b/10)	bkz. huşk-ebzâr.			
hüş-keş: (180b/24)	evüñ zâyi' ider nesne			
huşk-evzâr: (101b/10)	bkz. huşk-ebzâr.			
huşkî: (382b/20)	quruluq, at tersi			
huşkmâ: (014a/06)	bkz.huşkâ.			
huşk-mânâ: (014a/06)	tebrîd-i isnân için yidükleri etmek pâresi.			
huşk-mâr: (101b/14)	dutruq			
huşk-mâz: (131a/01)	ağaçdan budanan qurı odun	şedb		
huşkmâze: (332b/22)	qurı budaq	şezb		
huşk-mâzû: (301a/29)	qurı budaq			
huşk-nâne: (332b/24)	qurıca ekmek			
huşk-rende: (332b/23)	yübüsetden olan uyuz.			
huşk-rişe: (332b/23)	cerâhat üzeri qararup mühre tıtmaq.			
huşl: (228b/17)	nuql-i mekkî			
hüş-mend: (086b/21)	uşlu dimek			
huşnû: (301a/30)	hoşnûd, qâni', vâzi			
huşük: (204a/14)	şığır boynuzı gibi bir nev' kadeh			
huşvâr: (125b/15)	huşyâr			
huşyâr: (125b/12)	uşlu, ayıq			
hüşyâr: (125b/21)	uşlı, ayıq			
huva'll: (390b/26)	üzerinde süre-i ihlâş			Arapça

huvâc: (053a/21)	ibik		tâc-ı horûs	
huvây: (382b/24)	dâd-ı devlet			
hüy: (382b/30)	tolğa, ışık, töre, tegelti, tebriz yanında bir şehir adı	‘adet, hulğ	kirpäs	
huyer: (101b/17)	hoş korı.			
hüy-ħored: (073b/19)	balamüt			
hüy-ħüre: (333b/26)	tegelti			
hüyüz: (131a/05)	yarasa, tegelti		şeb-pere, haryüz, hüy-ħüre	
huzâk: (223b/10)	ebleh ve nādân, paraya atılan kimesne			
hüzde: (333b/12)	toñuzlan kurdı			
hüze: (369b/27)	çekül didükleri kuşcağuz.			
hüzer: (102a/02)	bir dürlü ağaç			
hüc: (060b/09)	silâh düzmek, ‘alem gibi bir nesneyi toğrı dikmek.			
hüde: (369b/23)	bâtil			
hüdhüd: (086b/14)	ibibik kuşu			Arapça
hük-m-endâz: (130b/16)	atduğı oğ, harbe aşlâ taħallüf itmeyüp istediğı nişâna varan.			Ar.+Far.
hümâ: (026b/29)	bir meşhür mübârek kuşdur sâyesi kimüñ üzerine düşerse pâdişâh olur dirler.			
hümâme: (369b/26)	hindde budakları altun gibi ve yimişi misk gibi қоқar bir ağaç			
hümâr: (125b/17)	қоғalık otı			
hümâyün: (295b/19)	қutlu	ferruğ	ferğunde	
hüner: (125b/18)	şan‘at u şan‘atda mahâret.			
hüner-bend: (086b/20)	hünerlü demek			
hünermend: (086b/20)	hünerlü demek			
hüner-ver: (125b/18)	hünerlü demek			
hünüber: (125b/18)	ħarem-âbün tenhâ.			
hünük-hevâ: (014a/07)	hoş ve mu‘tedil hevâ.			
hürmüz: (154b/18)	müşterî yıldızı	sa‘dü’l-ekber	bercıs	
hürmüzân: (295b/18)	lisân-ı yünânîde emîrû’l-umerâ, destek			
hürmüzd: (086b/18)	fürs aylarınıñ evvel günü			
hürr: (125b/09)	busarığ, güneş			
hürre: (369b/25)	‘avratañ ud yiri	ferc		
hürük: (223b/10)	қaramıқ didükleri yemiş.			
hüser: (125b/11)	buz		yağ	
hüserânger: (101b/08)	güyegi	‘arūs		
hüş: (180a/31)	bkz. hüş			
hüveydâ: (027a/05)	heveydâ			
hüvir: (125b/22)	umucı.			
hüz: (154b/19)	nafaқа, ħarâc			

hüzbe: (369b/26)	çigdem didükleri çiçek.			
hüzür: (125b/10)	eyü	ceyyid	nîk	
ıklîd: (066a/22)	kilîd	miftâh		Yunanca
hırka: (332a/14)	pāre-i kirbās, dervişlerin giydükleri meşhūr hırkaları.			
ışpahbed: (066a/12)	bkz. ispehbed.			
ıştabr: (090a/25)	yoğun	istebr		
ıştabr: (090a/24)	bkz. ıştabl			
ıştarek: (195a/24)	mî'e-i sāyilenün kurumuşu			
ıtrāfikūs: (158b/02)	ayu kulağı didükleri ot.			Yunanca
ıtrifil: (224b/30)	İtrifil-i şağır ve ıtrifil-i kebir düdükleri iki ma' cün			
zib: (032a/03)	ucuz		āsān	
ibāle: (313a/22)	āb-hāne, kadem-gāh			
iberde: (313a/22)	şabāh sovuğı			
ibkāg: (182b/11)	çok söyleyen kimesne.			
ibka' : (321b/03)	alaca karga, ala karga, hemmāz karga, saksağan kuşu		sām-ı ābrāş.	
ibn-i 'ars: (158a/28)	gelincik didükleri hayvāncuk		rāsū	Arapça
icfil: (224b/19)	irkek deve kuşu.	zalim ü ni'ām		Arapça
icū: (297a/01)	h'ārezm lügatinde hāşşa pādīşāh, gulām			
ider: (090a/30)	piyāde, rüzgār, şimdi, bu yaña ve burada dimek	dā'im	in-cā, hemişe	
iderā: (008/31)	bu arada dime		incā	
idind: (066a/08)	şağış, denk	'adl		
idün: (254a/22)	böyle, şöyle, şimdi, bunda, hudā-yı te'ālā	dā'im	hemişe, herdem, rüzgār, ider	
ifak: (190b/05)	lisān-ı h'ārezmde kovucu	gammāz		
ifede: (313a/30)	bī-hūde lāf urup ögünüp yürüyen yeynicek kişi			
ifut: (037a/12)	hācet			
ihrām: (237a/08)	vilāyet-i mışrda bir yirdür ve bir binā			Arapça
ij: (155a/22)	od koğı		ij, āyij	
ijden: (254a/15)	aluc ağacı dimiş ve		ejden	
ijedi: (375a/10)	allāh için virilen ve allāh için olan nesne			
iklil: (224b/31)	tāc-ı 'arabī, menāzil-i kameran on yedincisinin adı, bir ot ve bir mühre adı	muştāga	ebr-i tārık	Arapça
iklmyā: (008a/29)	altun ve gümüş tevālī			Latince
ilgār: (090a/30)	tārāc			Türkçe
ilhān: (254b/17)	buyruk buyurıcı		fermānde	Türkçe
ilkān: (254b/23)	bkz. ilhān.			Türkçe
ilyā: (008b/08)	kuş-i şerif, beytü'l-muqaddes	beytü'r-rab		Arapça

im: (237a/02)	bu		in	
im: (237a/12)	bu		in	
imed: (066b/02)	ögendire, şaban demiri, çift			
imen: (254b/25)	inağ kimesne, mu´temed ´aleyh kimesne, kaygusuz olan.			Arapça
imid: (066b/05)	bkz. imed.			
imrū: (296b/31)	bkz. imrūz			
imrūz: (127a/08)	bugün demek			
im-sāl: (225a/02)	bu yıl demek			
im-şeb: (028b/21)	bu gece demek			
in: (254b/26)	bu demek, buncağuz demek			
ināḳ: (190b/04)	bir yirde ´ariyet oturan kimesne	emīn		
inān: (254b/28)	bunlar			
inānuşt: (037a/12)	tarḥūn didükleri sebze			
inānūşt: (037a/13)	bkz.inānuşt.			
in-bār: (090b/04)	bu kerre demek			
inbelis: (158b/02)	çeç	inbes		Yunanca
inc: (051a/05)	hīç			
incā: (008b/17)	bu yaña ve bunda demek			
incū: (297a/01)	bkz. icū.			
in-çonin: (254b/29)	buncılayın demek			
indegāni: (374a/14)	āb-ı ḥayāt			
inderāb: (028b/22)	cezire			
ineb: (031a/18)	ağaç ḳurdu.	şurfe		
inek: (195a/25)	şimdi ve uşda ve dimin, buncağız demek			
inhā: (008b/17)	bunlar demek			
inīsān: (254b/24)	muḥālif ve yalan sözün ve va´denün ve andun şıfatı			
inrān: (254a/28)	fürs aylarınun otuzuncı günü			
irā: (008b/02)	zirā demek		ezirā	
irāk: (195a/25)	zirāk			
irāl: (225a/03)	gird			
ird: (066a/09)	fürs aylarınun yigirmi beşinci günü.			
irem: (236b/30)	bāğ-ı cennet.			Arapça
irem: (246a/06)	ağ yapraklı feslegen, kāfūr gibi rāyihası olan bir şaru çiçek	ubeyşerān		
irmān: (254a/29)	peşimān			
irsā: (008b/05)	gök süsen dibi.			
irsiyā: (008b/05)	bkz. āyirsā.			
isā: (008b/06)	şimdi	hālā		
isān: (254a/31)	maşriḳ ve şimāl mā-beyni.			

isb: (028b/22)	uca başı.			
isfānāh: (061a/02)	ıspanak didükleri.			Latince
isfend: (066a/16)	hamse-i müsterağa anuñ üçüncü günü, yüzerlik		ispend	
isfendār: (090a/26)	şoñ kış ayı		isfendiyarmed	
isfendārmed: (066a/18)	tārīh-i celālide şoñ kış ayı, fürs aylarınuñ beşinci günü			
isfendiyār: (090a/26)	a`lām-ı ricāldendür.			
isfendmed: (066a/17)	bkz. isfend.			
isferd: (066a/13)	bağırtlak kuşu			
isferūd: (066a/15)	bkz. isferd.	hevde, kıtāt		
isfesti: (375a/05)	yoncalık.			
isfeyüş: (168a/12)	ispeyüş			
isfidā: (008a/27)	espīdbā			
isfidāb: (028b/20)	bkz. ispidāb, isfidāc aşu			
isfidāc: (051a/02)	bkz. ispidāc.			
isfidār: (090a/27)	aqça qavaq ağacı.			
isfiderū: (296b/30)	birinc ile bakırı hāl idüp cam taş itdükleri cesed.			
isfist: (037a/09)	yaş yonca, şuda biten ot		ispist	
isfitān: (254a/21)	ışırğan diken			
iskend: (066a/20)	baş üzre taqla oyunu	ceyyi cu`le		
iskender: (090a/27)	bir meşhūr pādīşāh.			Yunanca
iskene: (313a/26)	uyluq, toğan, atmaca, ay demüri.		zağnūs	
İsnitmān: (254a/30)	zerdüşt-i hākīmüñ adı			
isp: (028b/19)	oñurgadan aşğa biten kıl, dübür			
ispās: (158a/29)	sipās			
ispe: (313a/23)	sipeh			
ispeğül: (224b/30)	ispeğül			
ispeğün: (254a/16)	bezriqatünā, boğa yaprağı, siñirli yaprak tohmı.			
ispehbed: (066a/12)	ser-leşker.			
ispeh-berdār: (090a/23)	sipehbed, serdār			
ispeğül: (224b/29)	bezriqatünā, boğa yaprağı, siñürlü yaprak tohmı.			
ispend: (066a/11)	yüzerlik	harmel		
ispendān: (254a/16)	yüzerlik			
isper: (090a/22)	qalkān		siper	
isperek: (195a/21)	şaru ağaç			
ispergam: (236b/30)	bkz. sipergam.			
isperiş: (168a/08)	meydān			
ispeyün: (254a/17)	tohme			
ispeyūs: (158a/31)	boğa yaprağı, bezriqatünā		ispeğül	
ispid: (066a/12)	aq		sepīd	
ispidā: (008a/23)	üstübec			
ispidāb: (028b/20)	üstübec			

ispīdāc: (050b/31)	üstüpec			
ispīdbāc: (051a/01)	bir nev' ta'ām			
ispīd-pā: (008a/26)	bozca aşı			
ispirī: (375a/04)	tamām olmağ			
ispirid: (066a/10)	bağırtlak didükleri kuş	kaṭāh	puḥṭī.	
ispiriṣ: (168a/09)	bkz. isperiş			
ispist: (037a/05)	yaş yonca			
ispiyüş: (168a/09)	bkz. espeğül			
isprīs: (158a/29)	meydān.			
ispurūd: (066a/10)	bkz. ispurud.			
isreb: (028b/22)	kurşun			
isrenc: (051a/01)	sülgen, sirenc		tiz-āb	
isriş: (168a/11)	çeriş, meydān			
isriş: (168a/11)	meydān			
ist: (037a/06)	dübür, uyluğ, uca		ḥalqa-i dübür	
istā: (008a/27)	çalğoyun, arkası üzerine demek			
istādem: (237a/10)	bkz. istādeem			
istāḥ: (061a/02)	koğa	delv		
istār: (090a/25)	altı bucuğ dirhem			
istebān: (254a/15)	yüzerlik toḥmı.			
istebr: (090a/23)	yoğun ve kalın	galiz		
istebre: (313a/24)	istibrağ		dībāc-ı galiz	
istefe: (313a/25)	gebe	ḥāmile		
istenbe: (313a/25)	şeytān 'aleyhi'l-la'ne.			
isterā: (008a/27)	vaḳiyye.			
istereng: (195a/22)	yebrūcu'ş-şanem			
isterün: (254a/18)	kışır 'avrat	'aḳīm, 'aḳır		
isterveş: (168a/10)	lori kuşu, kartal kuşu.			
istifān: (254a/20)	çivi dibi, 'avratlarıñ başlarına zinet itdükleri bir nev' zirver.			
istīm: (237a/01)	ğılāf, kın			
işān: (254b/02)	anlar demek			
işān-rā: (008b/07)	anlara ve anlarıñ ve anları ve anlarıñ için demek			
işe: (313a/28)	cāsūs	'ayn		
iş-ḥ'ān: (254a/21)	çiçek, kusmağ.		şüküfe	
işīm: (237a/02)	bkz. işim.			
işīm: (237a/12)	çāğşır, şalvār, güreşçiler tummānı			
işke: (313a/27)	ferec, kıysı, şayyād.			
işkem: (237a/01)	ḳarın		şikem	
işkenbe: (313a/27)	işkenbe.			
işkenc: (051a/04)	bilek	sā'id	dest, pişkenc	

işkere: (313a/26)	şikārī kuş.			
işkerr: (090a/29)	avcı			
işkī: (375a/05)	sirke			
işm: (237a/01)	çāğşīr, şalvār.			
işnāleng: (195a/23)	incik		şināleng	
işnūd: (066a/22)	bkz. işnūd.			
işnūd: (066a/21)	hamse-i müsterağanuñ ikinci gün			
itmīd: (066a/07)	şaban		eymīd	
ivrasyā: (008a/30)	ak süsen dibi			
iy bār-ḥudā: (008a/31)	ey ḥakīmā			
iy vāy: (375a/12)	feryād, āferīn			
iy: (375a/06)	ḥarf-i nidā			
iyāvūşān: (266b/24)	iki kardaş kanı didükleri taş gibi dārū.			
iy-besā: (008a/31)	ey niçe dimek			
iydür: (090b/03)	dülger	dā'im	dürūd-ger, rūzgār	
izār: (090a/21)	iç tonı	izāre, mīreze, ḥaḳūd		
ized: (066a/24)	tengri, yaradıcı	ḥālīḳ	bārī te'ālā	
izgār: (090a/22)	baḥīl, siyeh kāse	nākıs		
jāgar: (106a/25)	ḳursaḳ, kuş ḳursağı	ḥavşala		
jaḡsān: (274b/14)	nāfe-kār, kende	ḥamīr	jeḡāle	
jāj: (156a/12)	bir dikenlü ot adı, ḳaluğan dikeni, ḥırmen çörçöpi		ḡalis, ḡaliş, çeç	
jāje: (340a/08)	kelpetre söz, kenger		kelimāt-ı fuḡş, mühmelāt-ı jāj	
jāj-ḥā: (015b/24)	yaramaz söz	mühmelāt.	suḡan-i bed ü fuḡş	
jāj-ḥāy: (385b/15)	yaramaz sözlü, bātıl söyleyici.	mühmelāt		
jāl: (229b/29)	ḳarağı, şeb-i yemenī.			
jāle: (340a/14)	ḳırağı, ḫolı, çi	celīd, nedā	şitāb-ı bārān, tegerg	
jāver: (106a/26)	öd	mecāl	zehr	
jebān: (274a/29)	yavuz ḳaḳıḡan		jeyān	
jefk: (206a/11)	çapaḳ, sümük	ramaş, muḡāt	çirk	
jefk-āb: (031b/24)	gözden aḳan yaş, çapaḳ şuyı, sümük	remaş	çirk	
jeffre: (340b/08)	ağız ve çeñe ve ḫuluñ, oyunda arturmaḳ	şudḡ		
jeft: (043b/15)	yoḡun, yumrı, aşulsız, taşlaḳ, büyüklük	cüşşe, zaḡāmet	günbed	
jeḡāl: (230a/01)	kömür	faḡm		
jeḡār: (107a/13)	pas, küf		jeng	
jeḡāre: (340b/04)	ḫarı itmegi, önegü	lecūc		
jeḡāre: (340b/09)	önegü	lecūc		
jekāj: (156a/19)	gözlük		keling, 'aynek	

jekân: (274b/19)	derd ve rencden ve yâhüd mestlikden kendüyle gümrenür kimesne			
jekāse: (340b/10)	kirpi	rekāse		
jekes: (162a/19)	ma'āza'llāh demek.			
jekid: (076a/07)	puşdı demek, melāl			
jekür: (107a/24)	baḥil, dün-himmet			
jem: (242b/26)	āverde 'avrat	ķābile		
jemü: (302b/01)	toprağın düzeltmek için düz damlar üzerine yuvaladıkları oğ taş			
jen: (275a/23)	zişt			
jende: (340b/23)	yıpranmağıla ve paralanmış göñlek, yamalu libās ve hırka ve päre päre olmuş kaftān		jende-pirāhen	
jene: (340b/30)	böcek boynuzı.			
jengāle: (340b/26)	ķırımı			
jengārī: (386a/02)	jengār renginde olan.			
jengi: (386a/03)	pasluluk.			
jengüle: (340b/28)	baķanak, çatal toynaķ	zılf		
jerāgang: (205b/24)	ķumlu yir, ķayırlı, ķatı, muḥkem ve iri yir, uzaķ yol		rāḥ-ı dırāz, zerāgan	
jerf: (188a/21)	deriñ, çuķur	'amīķ	tārīk	
jet: (043a/31)	tehī, 'üryān, ret			
jevāgār: (107b/09)	mecūsilerüñ bir ulu günlerinüñ adı, mu'azzam ve mübeccel imāmlarınüñ ismi			
jevāgar: (107b/11)	bkz. jevāgār.			
jevāger: (107b/12)	bkz. jevāgār.			
jevār: (107b/06)	zindān ehlinüñ ḥıdmetķarı, zindāncı, mecūsiler ḥıdmetķarı			
jevkāl: (230a/04)	çapaķ şuyı		zevkāb	
jevle: (341a/08)	tuŗgay ķuşı		çekāvek	
jey: (386a/06)	şu cem' olan yir, şulaķ		āb-gir, ābdān	
jeyān: (275b/03)	heybetlü yırtıcı		şir-i jeyān, bebr-i jeyān	
jigjiğ: (184b/06)	ķapunüñ ve ḥaşirüñ şadāsı.			
jikān: (275b/17)	nā-çār.			
jikes: (162a/21)	ma'āza'llāh demek.			
jiřāgank: (206b/03)	ķumlu, ķayırlı yir			
jive: (341a/25)	sindik	zıbaķ		
juğāl: (230a/08)	kömür	faḥm		
jugāl: (230a/10)	kömür		jeğāl	
juğal: (230a/10)	ķor, od közi, kızcık yemişı, gögem yemişı.			
jük: (206b/14)	çolaķ ķuşı, tuŗgay ķuşı	ķuberre	çekük	

jül: (230a/14)	çulluk kuşu	ebu'l-meliḥ		
jüft: (043b/31)	bed-ḥū, baḥīl	mümsik		
jük: (206b/11)	kendü kendü ile söyleşmek, gerinmek, hışm itmek	ḡayz		
jükāk: (206b/12)	kömür		jekāl	
jülḥ: (062a/22)	yılıḳ , yılıḥ, boz urmaḳ, yelve			
jüvān: (276a/11)	çok ḥasta olan kimesne.			
k'ez: (134b/15)	ki ez lafzından taḥfif olunmuşdur.			
k'irā: (021b/10)	kime demek, kirā	ücret		
k'ürā: (022a/20)	ki o-rā lafzından muḥaffefdür.			
kā: (020a/19)	gemi, gemiciler ağacı.			
ḳāān: (283b/08)	lisān-ı moḡolda ulu sulṭān			Türkçe
ḳāb: (033b/28)	aşık	miḳdār	endāze	
ḳab: (033b/31)	aşık, kırkbayır		ḳāb lafzından muḥaffefdür vesiletü'l-maḳāşid şāḥibi ḳab,	
kāb: (034a/14)	gāv-ı 'irākī, avurduñ iç yüzi, lāf urmaḳ, öḡünmek			
ḳabā: (019b/20)	kepenek ve ḳaftān yırtmaḳ, öñi tutuḳ ḳaftān		cāme ḳabā-gird	
kabā: (020a/30)	süprindi, 'ūd ağacı, sürçmek			Türkçe
ḳaba: (353a/02)	hezār tüy, kırkbayır			
ḳabāḥ: (352b/31)	öñi açuḳ ḳaftān		ḳabā	
ḳabāle: (352b/31)	ḳāḍi ḥucceci.			Arapça
ḳabāy: (390b/17)	ḳapçuḳ	vi'ā		
ḳabc: (057a/31)	keklık kuşu		kebk	
kābene: (353b/02)	göz, 'ayn		çeşm	
ḳābile: (352b/11)	āverde 'avrat			Arapça
kābile: (353b/05)	ṭabībiler içinde edviye döḡdükleri ḥāvana dirler.			Arapça
kābilic: (057b/07)	şırça barmaḳ, evüñ ortasına aşıḳoduḳları zenbīl, her kuşuñ yuvası	ḥinşir		
kābin: (284a/29)	kızlara ve 'avratlara virdükleri ḳalıñ	mehr		
kābin: (284a/29)	bkz. kābin.			
ḳabiṭā: (019b/23)	bād-ı hevā			
kabtā: (020b/01)	aḳ ḥalvā	nāṭif	peşmine ḥalvā.	
kābūḳ: (192a/29)	folluḳ			
kābūḳ: (216a/05)	folluḳ			
ḳābūl: (232a/04)	şundurma			Arapça
ḳābūlā: (019b/19)	şundurma, divār üzerinde yağmurdan şaklanmaḳ için yapduḳları.	muşandara	ṭurre	Arapça

ḳābūr: (117a/09)	şundurma, divār üzerinde yağmurdan şaklamak için yapdukları.	muşandara, turra		
kābūs: (164a/27)	uyhuda ağır başmaq.		berḥafec	Arapça
ḳāc: (057a/31)	dilim, kesik		pāre.	
kāc: (057b/12)	çam ağacı, kāškī demek	leyti.		
ḳacle: (353a/04)	sağsağan kuşu		ḳajā	
ḳāç: (057b/15)	sille, bir ağaç adı			
ḳaçal: (232a/06)	sağsağan.			
kāçāl: (232a/19)	ḳaş, ev içinde tutulan ḳap ḳacaḳ, urunu döşek	metā‘u‘l-beyt		
ḳaçek: (216a/02)	aḳlıḳ didükleri sāz		ḡiçek	
kāçere: (353b/07)	āspire toḡmı		kāçire	
kāçi: (390b/30)	bulamaç aşu.			
kāçik: (216a/10)	bal ‘aḳidesi.			
kāçine: (353b/09)	bkz. kāçkine.			
kāçire: (353b/09)	bkz. kāçire.			
kāçkine: (353b/08)	sağsağan kuşu			
ḳad: (080a/26)	boy, ḳāftān biçmek, uzun yırtmaç, deri yüzmek	ḳāmet		Arapça
ḳadır: (117a/17)	çölmekte pişen nesne.			
ḳāf: (189a/20)	ḳuru, dünyāyı ihāta iden bir ḫaḡ adı		ḫuşḳ	
kāf: (189a/23)	şikāf demek, ḳurd, ḳuduz ḳurd, yarıḳ		gürg	Arapça
ḳafā: (020a/03)	eñse	sille.		Arapça
ḳafdān: (284a/06)	‘aḫḫārlaruñ ba‘zı ḫavāyicin ḳoyacaḳ ḫablası.			
ḳafes: (163b/25)	ḫabs-ḫāne			Arapça
ḳāfiye: (352b/12)	şu‘arā-yı ‘Acem ‘örfünde cemī‘ ebyāt evāḫirinde anuñ tekrarı vācib olan müstaḫsen olan			Arapça
kāflū: (304a/18)	bir kuşdur, gönüllü kişiye dirler			Ar.+Tr.
ḳafşil: (232a/08)	kefkir ve kepeç			
kāfūr: (117b/16)	bir nev‘ mu‘teber dārū-yı meşhūr			Arapça
kāfūr-ı şirem: (246a/06)	aḳ yapraklı feslegen, kāfūr gibi rāyihası olan bir şaru çiçek	‘ubeyşerān		Arapça
kāḡe: (354a/01)	cāhil, nādān.			
kāḡid: (080b/05)	üstüne yazı yazdukları ma‘rūf.			Arapça
kāḡid-sāy: (391a/10)	kāḡid mühreleyici.			Ar.+Far.
kāḡine: (354a/02)	başmaḳçı ḳurdı.		kāḡne	
kāḡne: (353b/30)	alaḡülük didükleri böcek, ḳuduz ḳurdı	zurruḫ		
kāḡnū: (304a/17)	aḡ ḳurdı, güye			

kaḥ kaḥ: (063a/24)	mübālağa ile ağlamak.			
kāḥ: (063a/19)	köşk, etraf ve cevānibi temāşā etmek için yapıldıkları çartāk.			
kaḥ: (063a/23)	oğlancuqlar qorkutmağičün itdükleri qorkunç şüret	fāzūğ		
kāh: (354a/31)	şaman	tibn		
qaḥal: (232a/06)	bkz. qaçal.			
qaḥbe: (353a/04)	rūspī 'avrat.			Arapça
kāh-bün: (284b/24)	egir			
kāh-dān: (284b/26)	şamanlık.			
kāhel: (232b/01)	omuz		kehel	
kāheli: (391a/18)	süstlük.			
kāheni: (391a/17)	güneyik çiçegi		āfitāb-perest	
kāh-gāh: (355a/23)	şamanlık demek		kāhdān	
kāh-gil: (232a/31)	şıva balçığı, şamanlı balçık.			
kāḥic: (057b/21)	kir, pas, leke			
kāḥinc: (057b/21)	sülük	'alaq		
kāhiş: (176b/27)	ekşiş demek			
kāh-keşān: (284b/26)	şamanuğrusı didükleri yıldızlardur, ḥācīlaryolu	mücerret	rāh-ı ḥācīyān	
qaḥramān: (284a/10)	buyruğun yerine iletici			
qaḥrubā: (020a/04)	kehrübā			
kāh-rübā: (020a/25)	ma' ruf ve meşhūr şaman qapıcı püs			
kāh-rübāy: (391a/15)	ma' ruf ve meşhūr şaman qapıcı püs		kāh-rübā	
kaḥşe: (355b/21)	erişte, aşğa.			
kāhū: (304b/05)	mārūl, şalaca ağacı	ḥass	ḥabāze	
kāḥūl: (232a/21)	çekirge ile ḥarb idüp helāk eyler ala şığırucuk			
kāhvāre: (355a/24)	beşik	mehd		
qajā: (019b/27)	sağsagan.		ğurāb-ı ablaq	
qaj-āgend: (080a/27)	penbe didükleri penbe ve ibrişimle tolan çuçal didükleri qaftān, mübārizler eyyām-ı ḥarbde giydükleri, yorğan, fistān, at çuçalı			
qajāle: (353a/08)	sağsagan kuşu.			
kājire: (353b/21)	aspür didükleri ot	'uşfur, aḥrīz		
kājū: (304a/12)	şası	aḥvel	şil, kāj	
qāk: (192a/25)	qorı, qorıdan qaçmaz ḥinzir demek			
kāk: (216a/11)	begsimad didükleri qurı etmek, māverā'ün-nehr lügatinde er demek, göz bebegi, merd, insān, küçük, giñ	şagīr	ḥurd	
kākā: (020a/20)	kişi		merdüm-zāde,	

			bende-i hindî	
kaça: (353a/09)	yigrenc, ebe, kabile	kerih	barac	
kakili: (390b/14)	cevgana beizer bir ot			
kakiyan: (284b/06)	asper tohmi	kakik.		Latince
kakiz: (134a/15)	sekiz mekuk			
kakre: (352b/27)	cānib-i 'arabda tanca vilāyetinde bir meşhūr tağ adı			
kakule: (352b/29)	vilāyet-i hindden gelür iki dürlü meşhūr edviye			
kakum: (245b/31)	derisinden kürk iderler bir meşhūr hayvāncuk			
kakune: (354a/02)	it üzümünüñ envā'ından kanbīl otı		kakunc	
kakunec: (057b/22)	it üzümünüñ envā'ından kanbīl otı		kinbil-i tā'ifi, kakune	
kakül: (232a/24)	acı bir ot adı, üzerine esbāb sererler bir sergi.	qullām		
kakyā: (020a/21)	örümcek evi		ebr-i kakiyā	Latince
kālā: (020a/22)	qumāş, evde tutilan kap kaçak, örti döşek, balta, galbīr	metā'u'l-beyt		
qalāçū: (304a/08)	şuñaq, yalaq.			
kālākūt: (046a/20)	hindde bir şehir adı			
qalan: (284a/07)	şirvān vilāyetinde bir nev' şalgun, h'ārezm dilinde 'avrat			Türkçe
qalāseng: (215b/28)	şapan, şapan taşı.		felāhan	
qalb: (034a/08)	giçmez nesne, gönül, menāzil-i kamerden bir menzil adı, şacı aqçası		dil	Arapça
kālbūd: (080b/06)	qālib			
kāle: (354a/04)	qumāş, oda tutilan esbāb, qāb kaçak, qavun ve karpuzuñ hāmı, panbuq bōrki, dünyā fā'idesi.	metā'u'l-beyt		
qāleb: (033b/30)	beden, lāf urmaq, avurduñ iç yūzi		kālibed	Arapça
kāleb: (034a/15)	qālib			Arapça
kāle-dān: (284b/06)	qumāş, metā' hıfz idecek yir.			
kālek: (216a/17)	kelek, qavunuñ hāmı, qavunuñ kötüsü, başmağa giyilen kelik, ahmaq	ebleh		
qalem: (246a/01)	qalem.			Arapça
kālem: (246a/08)	er görmüş 'avrat, eri olup bir ere dağı varmış olan 'avrat.	seyyib		
qalemdān: (284a/09)	qalem qoyacaq zarf.			Ar.+Far.
qalem-der: (117a/20)	ağacuñ taze budığı			Ar.+Far.
qalem-trāş: (176b/12)	qalem yonacaq ālet			Ar.+Far.
qalender: (117a/21)	mücerred			

kāleng: (216a/20)	na'l-bendlerüñ toynağ yonacaq âletleri		süm-tırâş	
ķaleyye: (353a/11)	renglere giren bir otdan tertib itdükleri bir taş gibi nesne			Arapça
ķalğanc: (057b/01)	kilid, ķapu ķalkası	ğalc, felc		
ķālī: (390b/16)	ķālī	verd	gül-reng	
ķālic: (057a/31)	bkz. ķāc.			
ķālīçe: (352b/31)	küçük ķālī.			
kālīd: (080b/13)	kene.			
kālīde: (354a/08)	bozarmış ve ürperüp ķabarmış, ķarış murış ķurıcağ saç		jülīde	
kālīf: (189b/04)	yapılmış saç.			
kālīv: (304a/19)	buñ, yaramsıq, gönüllü, kendüyi düzer, ķoşar, güzel gösterür kimesne	ra'nā, verhā	ebleh, aħmaq, ser-güzeşt, ser-geşte	
ķālīvān: (284a/09)	āteş-perest.			
kālīve: (354a/09)	ebleh, aħmaq, kendüyi düzüp ķoşup iller güzel şansun için gösterür kimesne.		ser-geşte, me'ālī-gīr, kālīv	
kālīyā: (020a/24)	düvelek.			
kālīye: (354a/11)	bir otuñ adı			Latince
ķalkādīs: (163b/26)	ķara boyanuñ ağı.			Latince
ķalkal: (232a/10)	enār ağacı, seri'ü'l-keleām kimesne, ügeyik ķuşı			
ķalkanat: (046a/07)	ķara boyanuñ köki			
ķallāş: (176b/11)	yankesici	ķarābātī, müflis.	kīse-bür	Arapça
ķalmāsek: (215b/28)	ķalāseng.			
ķalmūniyā: (020a/03)	çam saķızı.			Latince
ķal'ī: (390b/21)	ķalay.			Arapça
ķaltabān: (284a/08)	'avratanuñ fesād ve fücürun bilüp rāzī olan kimesne.			Türkçe
ķaltār: (117a/20)	ķara boyanuñ şarısı			
kālūc: (057b/24)	şırça barmaq		kābilic	
kālufte: (354a/04)	āşufte			
ķālūn: (283b/17)	lüğat-i yūnānīde eyü, hindüstān cezīrelerinde bir cezīre, siyāmek bin keyūmerş anda medfūndur	ceyyid		Yunanca
kālūs: (164a/31)	azğun.	ebleh	nādān	
kālūye: (354a/04)	ser-geşte, ķayrān.			
kālyār: (117b/24)	düvlek, salyar, tükrük		ķayū	
ķalye-i suğdı: (390b/22)	bādām ve ķoz ile bişürürler bir ta'ām			
ķām: (246a/01)	dürlü, 'alem-i şaħş			
kām: (246a/16)	murād, ārzü, ķamağ, adım	ķaṭve		
kām-bīn: (284b/07)	murādın görici.			

kāme: (354a/12)	ekşitdikleri her nesne, her ekşi ile perverde olmuş nesne, tarhāna, nān, nemek			
ķāmet: (046a/05)	boy	ķadd		Arapça
ķāmet-ķabā: (019b/20)	ōñi açuķ ķaftān.			Ar.+Far.
kām-güzār: (117b/25)	dilek bitürici.			
kāmīn: (284b/09)	egir köki.			
kām-kār: (117b/24)	murādın işleyici		ğālib-i muṭlaķ	
kām-rān: (284b/07)	murād sürici.			
kāmūn: (284b/08)	rāzyāne.			
kāmūrīje: (354a/12)	şöhret, ārzū.			
kām-yāb: (034a/16)	murādın bulıcı, murādın bulmuş			
kām-zen: (284b/08)	dileklü kişi, eşkün tavar.			
ķān: (283b/25)	boy, boşuñ.			
kān: (284b/09)	ma'den			
ķānāre: (353a/12)	tavar boğazlanacaķ yir.			Arapça
kānāz: (134b/01)	salkımuñ dibi, ĥurmā salķımuñ dibi, salķım çöpi, etek, kenār		dāmen, kenāz, kenez	
ķānbār: (117a/21)	züncüfre didükleri.			
ķānberīs: (163b/27)	süzme yoğurt			Yunanca
ķānberīş: (176b/13)	süzme yoğurt			Yunanca
ķānbīl: (232a/08)	aşçılar aş üzerine ķoduķları nesne, bir kızıl ot			
ķānc: (057b/01)	nāz, ġānc, debe			
ķānca: (353a/14)	ra'nā, nāz.			
ķāncīġa: (353a/14)	ķāncuġa		fītrāk	
ķāncūġa: (353a/13)	ķāncuġa.			
ķāncuġa: (353a/13)	terki		fītrāk	
ķāndahār: (117a/22)	vilāyet-i hindde bir meşhūr şehir adı			
kān-fermāy: (391a/01)	iş buyurıcı.			
kānī: (391a/13)	ma'dene mensüb demek			
ķānīne: (353a/14)	şurāĥī			
ķānk: (215b/29)	mīvede ve otlarda ĥāşıl olan ķurtcaġuz			
ķānnūc: (057b/02)	hind pādīşāhınuñ kürsī-i salţanatı olan şehrinuñ adı	cāhil		Hintçe
ķāntabān: (284a/10)	ķaltabān	mu'arriż		Türkçe
ķāntār: (117a/26)	ķırķ biñ dīnār, yüz yigirmi irtāl, biñ iki yüz vaķiyye, bir şıġır derisi tolusı altun			Arapça
ķānūn: (283b/25)	resm, ķā'ide, bir meşhūr sāz adı			Arapça
kānūn: (284b/13)	demirden veyā bakırdan düzilmiş od yaķacaķ ocaķ, gevher ocaġı, ağır ādem, rüm tārīĥinde iki ayuñ adıdır. birine kānūn-ı evvel birine kānūn-ı āĥir			Arapça

	dirler.			
kānūn-ı evvel: (232a/29)	şühür-ı rümdan evvel kış ayı			Arapça
kānūn-ı sâni: (391a/10)	rûm aylarından botâris ayıdır, kışuñ ikinci faşlı			Arapça
kānūr: (117b/25)	ğalle sepedi.			
kānūs: (164b/01)	ebleh			
ķār: (117a/10)	iki muhtelif ma'nası vardır, birisi ğāyetde ķarada isti'māl olunur nitekim ķir dirler, ķaraşakız gibi ıssı piñarlardan çıkar ol nesne.			
ķār: (117b/01)	iş, ek demek	fi'l		
ķarābe: (353a/05)	ķabaķulaķ desti, kilindir, büyük şişe			
ķār-āġāhān: (284a/30)	cāsūs			
ķarāġūş: (176b/11)	dīv			Türkçe
ķarancū: (304a/07)	zebān-ı ħ̄ārezmde ķār-pā şaymaķ			Türkçe
ķarāniyār: (117a/17)	zaġal, üvez didükleri ve kızılıcık didükleri yemiş			
ķaranyā: (019b/24)	kızılıcık didükleri taġ yimişi, üvez didükleri mīve.	zaġl		
ķarāpeten: (283b/26)	eski ķal'a.			
ķarāşiyā: (019b/24)	bkz. ķar-āşiyā.			
ķar-āsyā: (019b/23)	ķirās		ālū-bālū	
ķār-avjūl: (232a/23)	ter oġlamı.			
ķārbān: (284a/31)	yolcı	ķāfile.		
ķārbān-serāy: (391a/01)	ķārvān ķonacaķ menzil.			
ķār-bār: (117b/08)	iş, güç demek			
ķārçāl: (232a/22)	ķuş ucası, nām-ı şāġşdur			
ķārçenek: (216a/09)	birāder-zāde			
ķārçeng: (216a/10)	ġıyār.			
ķārd: (080b/03)	bıçaķ	sikkīn		
ķardamān: (283b/28)	bkz. ķardeġān.			
ķardamānā: (019b/25)	geyik żarrāsı dirler bir ot, geyik aşığı			
ķārdān: (284a/31)	iş bilici		'ameldār.	
ķār-dār: (117b/08)	'alem-dār			
ķardeġān: (283b/27)	geyik żırāsı didükleri meşhūr ot, geyik aşığı		ķardamānā	
ķārdū: (304a/10)	ġurmā çiçeġi ve çekirdeġi, gömeç, bayat nesne, şındı kırpındısı.			
ķāre: (353b/12)	ķamış ev.			
ķāren: (283b/09)	cümleden biri minuçehr pehlivānlarından ķāren idi			

kār-fermā: (020a/19)	iş buyurıcı.			
ķarfesiyā: (019b/26)	kebābe didükleri meşhūr dārū.			
ķarfesiyūn: (283b/29)	kebābe didükleri meşhūr nesne		ķarfesiyā	Yunanca
ķarfeyūn: (283b/30)	ķarfesiyūn.			Yunanca
kārgāh: (353b/11)	iş yiri.			
kārgēh: (353b/11)	bkz. kārgāh.			
kār-ger: (117b/10)	iş düzici.			
kār-gīr: (117b/11)	bodurum ve tolos ve kireçli yapu, iş tütücü			
kār-güzār: (117b/10)	iş sürici ve iş başarıcı	vekīl		
kārīn: (284b/02)	ırak, degirmen ve ğayrınıñ arğı.	ba ‘id		
ķarīše: (353a/07)	ur didükleri ‘illet.			
ķariyye: (353a/08)	ķuş cigeri			
kārīz: (134a/24)	avğun, yir altında şu gidecek yir, ķanat			
ķarķamān: (283b/30)	muķl içinde bulunan ağaç pārecikleri			
kār-kerd: (080b/03)	iş, güç.			
kār-nāme: (353b/12)	evreng dimek			
kār-perverd: (080b/03)	eyü işlü, eyü fikirlü.			
kār-rān: (284b/01)	iş sürici	vekīl		
kār-sāz: (134a/23)	iş düzici	muvāfiķ		
ķarsetūn: (283b/28)	ķabbān		kersetūn	
ķarşī: (390b/20)	vilāyet-i ‘acemde neseif didükleri mevzī ‘.			
ķartān: (283b/26)	şabāh ve aḥşām		kertān	
kārtene: (353b/10)	ḥubūb cinsinden bŷy	ḥulbe		
kārū: (304a/11)	ḥarbā didükleri cānverūñ zehrlü, kıttāl yumurdası, ḥurma çiçeĝi, gömeç.			
ķārūn: (283b/11)	cümleden biri ḥazret-i müsā ‘aleyhi’s-selāmuñ ‘ammisi oĝlı idi ve ḥazret-i müsā dīninde olup ba ‘dehu keşret-i māldan müsā ‘aleyhi’s-selāmā ‘āşī oldı.			Arapça
ķarvān: (283b/31)	bir memleket adı, şehirlerde gezmek			
kārvān: (284b/01)	kārbān			
kār-vār: (117b/12)	‘alem-dār, kār-dār			
ķarven: (283b/31)	keşi yoĝurtdan ayırurlar			
ķaryā: (019b/26)	muķl içinde bulunan ağaç pāreleri.			
kārzār: (117b/08)	şavaş, şavaş yiri		ceng	
kārzārgāh: (353b/11)	şavaş yiri.			
kās: (164a/28)	toñuz, yaşı büyük cām, tolu	ḥūk	sāĝar	

kaşab: (034a/03)	kaşımış, kaşabî kumâş, ibrişimli biz, ince kettân bez			
kāse: (353b/25)	çanağ	kaş'a		
kaşeb: (034a/02)	hünersiz kimesne.			
kāse-bend: (080b/04)	çanağ şınığı meremmet idüci, çanağcı	şe'ab	kāse-kerd	
kāse-bend: (117b/14)	çanağcı.			
kāse-ger: (117b/14)	kāse-bend.			
kāse-i dervīşān: (284b/03)	dā'ire-i şikende bir kaç yıldız	fekket		
kāse-kebāb: (034a/15)	bir nev' meşhūr kebāb			
kāse-lis: (164a/30)	çanağ yalayıcı dimek			
kāseni.: (391a/05)	bir nev' mārūl, güneyik çiçegi, kaşnı			
kāse-püşt: (046a/17)	kaşlubaga	sūlahfāt	seng-püşt	
kaşid: (080a/25)	mektüb iletiçi.		peyk	Arapça
kāskine: (353b/22)	aru kuşu, çolağ kuşu, kız kuşu, boyun buran didükleri kuş	ağil	kerāye	
kāsmū: (304a/15)	toñuz kılı, kazaca, kaşık kılı, kurd ve dilkünün bıyığı	'āne		
kāsmün: (391a/02)	toñuz kılı, furça, kurduñ ve dilkünün zibili ve bıyıqları kılı, kaşık kılı	'ānet		
kās-rūd: (080b/05)	bir meşhūr ırmağ adı			
kaşşāb: (034a/02)	et satıcı		nāy-zen	Arapça
kāst: (046a/10)	eksildi dimek, eksik			
kāstī: (391a/02)	eksiklik.			
kaştā: (019b/29)	peserluğa, kaştā bir hakimün adıdır, ba'lebekden kopdı.			
kāsū: (304a/13)	tennūr tamām kızduğından soñra i'tidāl gelmek için anuñla şu çekerler bizdür, toñuz kılı		pārviḥ	
kaşūs: (163b/25)	yoḥsul orğani dimekile meşhūr şarmaşık			
kaş u kamāş: (176b/09)	opur şapur ve kōti mōti ve tarğağan dimek			
kāş: (176b/15)	kāşkī dimek	leyte		
kāşā: (020a/20)	keş			
kāşān: (284b/05)	bir şehri adı, kış evi.			
kāşāne: (353b/27)	kış odası, hücre		tāb-hāne, şāh- nişin, cāy-ı şoḥbet ü şebistān.	
kāşek: (216a/11)	n'olaydı dimek	leyte		
kāşgar: (117b/14)	bir vilāyet adı			

kāşim: (246a/05)	eṭibbā katında ma' ruf bir ot adı, amasiyye vilāyetinde mündek dimek			
kaşkane: (353a/08)	bī-dār kerden dimek.			
kāşki: (391a/09)	keşke dimek.	leyte		
kāşū: (304a/16)	kuşkun		pārdüm	
kāşuḥ: (063a/21)	gizli düşman, şohbet yiri.		bed-güy	
kāşüfte: (353b/29)	āşüfte			
kat: (046a/06)	kurı yonca			
kāt: (046a/08)	bir dārū adı, kāt-ı hindī, māverā'ün-nehrde bir şehir adı			
katād: (080a/25)	keven			
katāde: (353a/02)	ḥār-ı muğaylan, şahābe-i güzīnden birisinūñ ism-i şerīfī			Arapça
kātān: (284a/30)	kāt dimek.			
katū: (304a/07)	bir yir adı			
kātūn: (284a/30)	ser-gerdān.			
kāt-vār: (117b/01)	şudā', ser-gerdān			
kātvāre: (353b/05)	baş ağrısı	şudā'	ser-gerdān	
kātvere: (353b/06)	bkz. kātvāre.			
kaṭānikī: (390b/07)	sevgü otı	keffū'l-'aḳārib		
kaṭraḡān: (284a/05)	emrāz-ı bārideden ḥāsıl olan dertlere devā olan bir ma' cūn			
kaṭrān: (284a/03)	ḥāzret-i şīt yapıduḡı rivāyet olunan bir şehir ve ḳal' adur, ba' zı yirlerde yirden ḳaynayup çıkan zift gibi siyāh nesne, kaṭrān		ketrān	
kāv: (304a/29)	merd	mübāriz	dilir	
kaṭvānūs: (163b/27)	bir bucuḳ vaḳiyye, ḳavanoz			Yunanca
kāvāre: (354a/18)	beşik	mehd		
kāve: (354a/28)	meşhūr bir āhenger kimesne			
kāvenc: (057b/25)	tāze ḥiyār, sā'ir sebze ve et		kāviḡek, kāviček	
kāvīn: (284b/23)	kābīn			
kāvrese: (354a/21)	şūret tarısı			
kāvruşe: (354a/23)	yayıḳ, külek, gön bardaḳ, süd saḡacaḳ zarf.			
kaṭvīl: (232a/10)	yetmiş iki mişḳāl			
kāvus: (164b/03)	ḥāzret-i ibrahīm 'aleyhi's-selām zamānında idi ve ol ḥāzret ile nemrūduñ ḳışsası ḳur'an-ı 'azimde ve kütüb-i tefāsīrde mufaşşal meşṭürdur			
kaṭvāde: (353a/16)	kaṭabān.			

kāvyān: (284b/24)	demirci		āhenger	
ķāy: (390b/16)	boy bosuñ.			
ķay: (390b/23)	ķusmaķ	mehmūzü'l-lām		
ķayāvār: (117a/22)	porsuķ didükleri ve çaķal ĥayvānlar.			
ķaymūliya: (020a/04)	bir nev'ā aķ topraķ			Latince
ķaymūniyā: (020a/06)	ķaymūliya.			Latince
ķayn: (284a/13)	demirci		āhenger	
kāyne: (355a/26)	göz	'ayn	çeşm	
ķaypāk: (192a/26)	ĥ'ārezm lisānınca bir nev' taķye			Türkçe
ķayrevān: (284a/12)	Ķāķule-i şaġire			
ķayşar: (117a/23)	rūm pādīşāhı.			Yunanca
ķayşūm: (246a/02)	ķovan çiçeġi, ayvadana, mersin			
ķaysūr: (117a/23)	gümüş taşı.			
ķaysūs: (163b/28)	panbuķluķ otınuñ üzerine yaġan şebnem, keçinūñ tüyine bulaşup cem' olur, ķurıyacaķ lāden olur.			
ķayūm: (246a/03)	bkz. ķayşūm.			
ķāz: (134a/13)	meşhūr kuş, bir ķaliye adı, uçmaķ	bať	pervāz, pervāne	Türkçe
ķaz: (134a/14)	gügöl		ĥām-ı ibrişim.	
kāz: (134a/31)	bekmāz			
ķāzġān: (283b/16)	bkz. ķāzġān.			Türkçe
ķāzġān: (283b/16)	ķazan			Türkçe
ķazīb: (034a/07)	şāh-ı dıraĥt, nize, ālet-i tenāsülден kināye olunur			
ķazil: (232a/07)	tut, kıldan ip			
ķazin: (284a/01)	ibrişimden toķınmış ķumāşlar, ibrişim cinsi ġiyesi ve bizler			
kāzir: (117b/13)	helçek didükleri baķırdan ķazġancık, baķraç			
kāzire: (353b/12)	toĥm	'uşfür.		
kāzire: (353b/20)	kiçirek ķazġancık, baķraç			
ķazzāz: (134a/14)	ibrişim işleyen.			Arapça
keb: (034a/17)	avurduñ iç yüzi, lāf urmaķ	ķālib		
kebāb: (034a/19)	eti ve tıyūrı sıĥde ve ġayrıda pişürdükleri ma'rūf řa'āmdur			Arapça
kebābe: (355a/30)	hindüstāndan gelür bir ma'rūf dārū			Arapça
kebbān: (284b/30)	ķabbān			Arapça
kebd: (080b/13)	tutķal	leĥim		
kebe: (355b/09)	ĥacāmat idecek ālet	miĥceme		
kebec: (057b/26)	eñegi altı şişmiş tavar, , 3ĥimār-ı şaġir 3 ma'nāsına ve , , ĥalimi bu ma'nālara	behre, mu'cib	ĥimār-ı şaġir	

	sükün-ı yâ ile taşhîh eylemiş ve , ve 2behre2 ve			
keber: (117b/30)	bir ot adı, gebre	kebbār		
kebere: (355a/30)	turşısın iderler bir nesne	kebbār, nışf		
kebese: (355b/03)	şişe		hām	
kebeste: (355b/01)	hanzal otı, ebū cehl karpuz, it hıyārı		kebest	
kebestü: (304b/06)	zehr, ebū cehl karpuzı, it hıyārı		kebest	
kebg-i deri: (391a/20)	keklik		kebg	
kebh: (063a/21)	oğlancuqlar karkutmağıcün düzdükleri karkunç şuret			
kebıke: (355b/12)	şaru çiçeği olur bir ot, düğün çiçeği		kebıkec	
kebıkec: (057b/28)	düğün çiçeği		kebıke	Arapça
kebınā: (020b/03)	bkz. kebtā.			
kebıse: (355b/11)	yıl āhirinde ehl-i takvīm küsürdan cem´ idüp ziyāde itdükleri günler			Arapça
kebk: (216b/01)	keklik, ebleh, mārül-ı has	qabc	nādān	
kebk-i der: (117b/31)	yaşalu keklik.			
kebr: (134b/06)	büyük, yoğun, semiz	‘azım		
kebt: (046a/23)	bal arusu, kendir	nahl		
kebü: (304b/10)	mārül	hass	nā-dān	
kebüd: (080b/13)	gök reng, sorğun ağacı.			
kebüd-bām: (246b/02)	qalıñ tudaqlı.			
kebüde: (355b/04)	şorkun ağacı didükleri ki çiçeği, şimşir ağacı, āsmāni reng, efrāsiyābuñ, keyükerd nām yirde atları sürisinüñ çübāni ve nigehdārı		müşg-bīd	
kebüder: (118a/01)	balıklarun yidügi şuda hāşıl olur bir nev´ küçücek böcük, bir nev´ ördek			
kebüdi kebüdi.: (391a/24)	qatı gök.	key		
kebüdi-kebüd: (080b/14)	qatı gök.	key		
kebük: (216b/03)	bkz. kebk.			
kebüle: (355b/09)	kābile-i hindī.			
kebüner: (118a/05)	gügercin		kebüter	
kebüter: (118a/01)	gügercin, hamām			
kebüter-bāz: (134b/07)	bir yirden bir yire mektüb ileden gügercin, gügercin oynadıcı, uçurıcı			ebū ´ikrime, ebū ca´fer
kebüter-denā: (020b/03)	bkz. kebüterinā.	vereşān		
kebüterinā: (020b/02)	gökçe gügercin.			Latince

kec mec: (057b/30)	egri bügri dimek			
kec: (057b/29)	buzcılar buz-ḥāneye buz çekdikleri ḳullāb ve behre, aḥmaḳ ve mu‘cib olan kimesne, kireç, egri	naşib, nevre	kej	
kecābe: (355b/18)	maḥaffe.			
kecāve: (355b/19)	bkz. kecābe.			
kece: (355b/21)	ḳanāre mīḥi.			
kecek: (216b/07)	pīl başına urduḳları çengāl, aḳ tozlu yay			
kecīm: (246b/03)	ceng ve ḥarb güninde ata giydirdikleri çuḳal.			
kekec: (057b/30)	ḥurd murd			
kecrī: (391a/27)	hind ṭa‘āmlarından bir ma‘rūf ṭa‘ām adı			
keçin: (285a/05)	ḳozıla ve aşuḳ ile oḒlancuḳlar oynadıkları enek oyunu.			
keçül: (232b/07)	raḳş ururken ucasin ve ḳoltuḒun oynatmaḳ, şevke oyunu, çör çüp oyunu			
keçün: (285a/04)	at geçimi, yelve ḳuşı, beliñlemek, bükilmek, buñalmak			
ked: (080b/14)	maḥall-i ḳarār, ḥāne			
ked-ābād: (080b/24)	çārdāḳ altındaḒı ev.			
kedāş: (176b/30)	geyik ve kebk boynuzu, sā‘ir ḥayvānuñ boynuzu			
ked-āzād: (080b/24)	cāriye veledi.			
kedbā: (020b/06)	ked-bānū			
ked-bānū: (304b/14)	şol muḥtereme vāşıl-zāde ḥātūn, merteve maḳāmı cihetinden şadāk-ı mihri çok olur, her evde ketḥudā olan ‘avrat		keyūnī	
kedbānvā: (020b/06)	aḒır kābinlü, ulu ḥātūn		ked-bānū	
kede: (355b/24)	dilçik didükleri ‘illet, emcek ucu	melāze		
kedḥāne: (355b/22)	dilencilik			
ked-ḥudā: (020b/07)	ḥudāvend-ḥāne, şāḥib-ḥāne			
ked-ḥudāy: (391a/30)	şāḥib-i ḥāne			
kedivār: (118a/08)	rūzgār, adlu nesne			
kediver: (118a/09)	ket-ḥudā, ikinci		bezger	
kedū: (304b/14)	ḳabaḳ.			
kedū-dāne: (355b/22)	ḳabaḳ çekirdeḒi gibi aḳca aḳca nesnelere ḥāşıl olur, ādemi helāk eyler, ādemūñ içine bir marāḒ			
kedūḥ: (063a/24)	ḥammām.			
kedūnime: (355b/23)	ḳanata didükleri şarāb zarfı, yatuk ḳabaḳ.			

kedüpehn: (285a/06)	bir nev' şarāb zarfı, kınnā, yatuk kabağ.			
kef: (189b/13)	köpük	ıyyet		
kefā: (021a/07)	mihnet, şiddet			
kefc: (058a/06)	kebce.			
kefcāliz: (134b/16)	kef-gİR			
kefce: (356b/20)	kepce, kaşuk.	miğrefe		
kefceliz: (134b/16)	it balığı, çömçe, yir bağırsağı	du' mūş, miğrefe		
kefcelize: (356b/18)	it balığı, yir bağırsağı, çömçe balık	da' mūş, miğrefe	kefgİR	
kefcelizek: (217a/20)	it balığı, yir bağırsağı, çömçe balık		kefgİR, kefceliz	
kefcük: (217a/21)	köpecük, eyer yaşduğı			
kefe: (356b/20)	koz, bir meşhūr şehir adı, kesmek, hurmānuñ soñı, ekin baldurunuñ boğunları, nebātātuñ boğunları	ceviz		
kefek: (217a/24)	uca arası			
kefel: (232b/11)	şagrı			
kefen: (285b/31)	ölüye şarduğları biz			Arapça
kef-gİR: (118b/16)	ta' āmuñ kefüñ alduğları meşhūr nesne.			
kefgüg: (217a/24)	eski bÖrk.			
kefid: (081a/10)	çatlamış			
kefide: (356b/23)	çatlamış			
kefk: (217a/22)	bkz. kefssek.			
kefliz: (134b/18)	kepçe.			
kefssek: (217a/22)	köpük		kef	
kefş: (177a/22)	başmağ			
kefş-ger: (118b/12)	başmağçı eskāfi			
kefşİR: (118b/12)	leħīm, kevsür, edik, başmağ, süd köpüğü, arslan pençesi.	licām		
keft: (046b/17)	kefte gibi çatlamış			
keftā: (021a/08)	yarmağ dimek.			
keftār: (118b/10)	sırtlan, andığ	şanī'		
kefte: (356b/17)	çatlamış dimek			
kefter: (118b/11)	ħorāsān lügatinde kebüter			
keh: (358a/10)	şaman, kuyumcular bütesi	tebn		
keħac: (058a/01)	süpürge otı, kara boya	laħc	zāc	
keħbed: (081a/31)	ulu kişi	simsār	sālār-ı dihķān	
keħbele: (358a/13)	ebleh, nādān.			
keħec: (058a/19)	aluç yimişi, biryedim yimişi, çilek			
keħel: (232b/26)	iş, güç sevmez kimesne			
keħenām: (247a/18)	dūzağ, cehennem			
keħenc: (058a/20)	bkz. keħec.			
keħ-gil: (232b/24)	şıva balçığı		kāh-gil	

keh-keşân: (286b/17)	kâh-keşân, uvacuk yıldızlarıñ bir araya cem' olduğu yir		râh-ı hacîyân	
kehle: (358a/14)	sikkesüz aqçe, qarı	'avrat		
kehrem: (247a/18)	kötürüm, köhne			
kehriz: (134b/28)	kârîz, ırmaq			
keh-rübâ: (021a/23)	kâh-rübâ			
keh-rübâr: (119a/18)	keh-rübâ			
kehvâre: (358a/15)	beşik	mehd	kâhvâre	
kehyânâ: (021a/24)	ayu qulağı didükleri ot			
kej: (156b/10)	yılğun ağacı, kul, acı	'abd		
kejâbe: (356b/01)	sefere gidicek içine girüp tavara yükledükleri.	mehâre		
kejağ: (185b/05)	vaşaq			
kejâğand: (081a/07)	Ceng güninde giydükleri çuqal; yorğa, fistân; şavaş; doğan			
kejâgend: (081a/10)	bkz. kejâgend.			
kejâve: (356b/03)	bkz. kejâbe.			
kejâzâd: (081a/07)	evde toğmış kul ve qaravaş.			
kejbî: (391b/14)	aşhün cinsinden bir nev' ot, başra balı, acı balı			
kej-düm: (246b/23)	'akreb	şibdi' a, şebüh		
keje.: (356b/06)	sirkeden qaçar bir nev' taş			
kejen: (285b/13)	kerpäsüden bir nev', gelincik didükleri hayvâncuq	ibni 'ars		
kejiğ: (185b/06)	qaçmaq		kerîz, kerîğ	
kejkere: (356b/04)	balçık taşıyacaq.			
kej-mej: (156b/31)	elfâz-ı itbâ' dandur.			
kejne: (356b/04)	kejken didükleri quş, qaya qarlağucı	şurad		
kejü: (304b/20)	ılğun ağacı.			
kejyâ: (020b/30)	bkz. kernâ			
kek: (217a/25)	kendözin bezeyici.			
kel: (232b/11)	başda qıl bitmemek' illeti ve ol' illetün şâhibi			Türkçe
kelâb: (034a/25)	geleve			
kelâbe: (356b/24)	geleve		keleb	
kelâbiseng: (217a/25)	şıçan taşı.			
kelâcüd: (081a/11)	şağraq koyacaq tabaq, tapu şağraqı, meclis-i şarâbda germ olup içilen tolu			
kelâçe: (357a/02)	saqsagan didükleri quş		qajâ	
kelâde: (357a/10)	kelâbe		kelâfe, kelâve	
kelâfe: (357a/09)	kelâbe			
kelâğ: (185b/07)	alaca qarğa, quzğun	ebqa', gudâf		
kelâğçe: (357a/07)	saqsagan	'aq' aq	qajâ	

kelāger: (118b/16)	rengler ve ta'āmlar uğşarı.			
kelāğ-ı siyāh: (357a/08)	kuşgun	hātım	zāğ	
kelāğ-pīse: (357a/07)	ala qarğa	ibqa'		
kelāh: (063b/08)	dülbend börki.			
kelah: (063b/08)	vaşak didükleri püs			
kelahç: (058a/10)	elde ve ayakda ve bedende ve kaftānda olan kir ve pas			
kelāje: (357a/03)	bkz. kelāze		kej-çeşm.	
kelāk-müş: (177a/25)	'arab tavşanı	yerbü'	müş-ı deştī	
kelāl: (232b/13)	depe			
kelān: (286a/01)	qaba, yumrı, büyük.			
kelān-ber: (118b/17)	büyük görk.			
kelān-pīh: (357a/09)	gözün büyük ve alaca olması			
kelānter: (118b/17)	büyük dimek			
kelāpeye: (356b/27)	hīn-i inzāde gözün büyük ve alaca olması		kelān-peye	
kelās: (164b/18)	küf, baykuş, ügi kuşı, ħorūs, bekçi, şaqqı		pās, kelāj	
kelāse: (357a/04)	bürke			
kelā-seng: (217a/26)	bkz. felā-seng			
kelāş: (177a/23)	küf, paş		kelāj	
kelāşe: (357a/06)	küf, baykuş, ügi kuşı, ħorūs, bekçi, şaqqı.		pās	
kelāşkere: (357a/05)	küf, pas.			
kelāt: (046b/19)	sarāy gibi dā'iresi olan binālar, bāzārlu köy, bilün üzerinde olan qal'a, şehrden taşra olan evler, tağ başı, tağ başında olan yol, kızıl taş			
kelāte: (356b/28)	sarāy gibi dā'iresi olan binālar, şehrden taşra olan evler, bilün üzerinde qal'a, bāzārlu köy, tağ başı, tağ başında olan yol, kızıl taş, küçük şehr, küçük köy, küci	sevād		
kelāv: (304b/21)	kelüh didükleri, üzerine iplik şararlar ve ol şarılan ipliğe dağı dirler.		kilāv, kelābe, kilāfe	
kelāz: (134b/18)	küf, pas		kelāş	
kelbek: (217a/26)	kīse.			
kelbetān: (286a/03)	diş çıkaracak kısaç	kelbeteyn		Arapça
kelbetere: (357a/11)	herze ve hezeyān söz.			
kelc: (058a/06)	kemtere sepedi			
kelçe: (357a/16)	sağsağan		kelāçe	
keleft: (046b/25)	yırtıcı kuşların burnı, pençe.	minqār		
kelem: (246b/26)	laħana	kurneb		
kelend: (081a/12)	bağbān çapası, sülük		küleng, kağunc	

kelende: (357a/20)	ölçek.			
kelendere: (357a/17)	ķuvvetli, ķāpük, Őevketli, bűstāncılar pamuĝuñ ve Őoĝanuñ otun ayırtladuķları, ölçek, müŐkül, bűlbűle	muķkem	kāĝenc	
keleşkere: (357a/17)	kűf, pas		kelāŐkere	
kelfeşeng: (217a/29)	bkz. kelfeşeng.			
kelfeşeng: (217a/27)	oluķdan aŐaĝa toñup ķalan buz.			
kelfeşeng: (217a/29)	bkz. kelfeşeng.			
kelĝarķe: (357a/16)	ķıcıķ	daĝdaĝa	ĝalĝalķe, ketemtevā	
kelide: (357a/26)	taĝılmıŐ		perīŐān	
kelik: (217a/29)	Şaşı	aĝvel	Şil	
kelik: (217b/05)	Şaşı		aĝvel	
kelil: (232b/14)	evc			
kelim-ĝuŐ: (177a/26)	bir cānverdür, ķulaķları ĝāyetde bűyűk olur.			
keling: (217b/04)	ķapa			
kelisā: (021a/09)	naŐāri ma´bedi	bia´	renc	Arapķa
kelisyā: (021a/11)	bkz. kelisā.			
kelkelānic: (058a/11)	sidűĝi Őutılana ve mi´de aĝrısına nāfi´i vű műfid bir hindi ma´cűn			
kelkis: (164b/19)	oĝlancuķlar pırlaĝucı			
kelle: (357a/23)	baş		ser	
kellebān: (286a/03)	Őıĝirtmaķ			
kelle-i māķān: (286a/04)	ķancık it, Őayanmaķ			
kelte: (357a/11)	ĝāyetde ķoķ yaşamış cānver, ķuyruĝu kesik eşek			
kelte-i ķűb: (034a/26)	bir ķariŐ miķdāri yā daĝı ziyādece uzunı olur bir aĝaķ.			
keltűce: (357a/11)	ķıcıķlamaķ.			
kelűc: (058a/12)	tennűrdan kűle dűŐen etmek, kűf, pas, tura			
kelűl: (232b/14)	alın arası.			
kelűnde: (357a/22)	bir nev´ ince uzun ĝıyārdur			
kelűŐe: (357a/22)	yara	zaĝm		
kelűte: (357a/21)	tűrk ´avratları baŐlarına ve boyunlarına Őararlar, tor dirler, Őorĝuķ	nezkeb		
kem: (246b/27)	eksik demek	nāķıŐ, ednā, ´aziz, muĝterem		
kemā: (021a/12)	mantar, mārul	semārűĝ, ĝass		
kemāĝne: (357a/26)	ķuduz ķurdı, aĝ ķurdı, ĝűve		kāĝne	
kemān: (286a/07)	yay, ķavs burcı, aĝıl		Őűĝāh	

kemānçe: (357a/28)	ıçlık didükleri sâz		çeğâne	
kemāndân: (286a/11)	yay tıracaç yir	ķurbān		
kemān-dār: (118b/20)	ķurbān, belikte yay ķoyıcaç zarf			
kemāne: (357a/31)	yir ķazıcı, ķuyular ve ma' denler ve ağıllar ve geriz ķazıcı			
kemān-ger: (118b/20)	yay düzici.			
kemān-gühre: (357a/30)	kemān-gürühe.			
kemān-güre: (357a/29)	kemān-gürühe.			
kemān-gürühe: (357a/29)	finduķ gibi taş ve yuvalık atduķları yay.			
kemān-ı āsmān: (286a/10)	ķavs-i ķuzah		serir	
kemān-ı rüstem: (247a/10)	ķavs-i ķuzah.			
kemān-ı sām: (247a/10)	serir			
kemān-mühre: (357a/31)	bkz. kemāne.			
kemān-niyām: (247a/12)	kende-hizem.			
kemās: (164b/20)	yatuķ didükleri yaşı bardaķ			
kemā-şir: (118b/18)	bir nev' zamģ			
kemend: (081a/18)	meşhür ucı ilmekli ip			
kemer: (118b/21)	ķuşaķ, köprü kemeri, tağdan yuvalanmış büyük yumrı ķaya.		kārgir, tāk-ı hāne	
kemer-i zeyn: (286a/13)	ķur ķuşaķ.			
kemer-sāz: (134b/19)	toķa, ķuşaķ ve kemer düzici			
kemest: (046b/26)	bir tağ adıdır, bahāsı eksik bir cins gevher		cemest	
kemī: (391b/29)	buşu, eksiklik, nebātātdan bir nesne	kemāt, şeci'	kemīn, bahādur	
kemīn: (286a/13)	buşu, şırça barmaķ			
kemīne: (357b/02)	eksiklü.			
kemīn-gāh: (357b/02)	buşu yiri.			
kemīn-geh: (357b/02)	bkz. kemīn-gāh.			
kemizvān: (286a/12)	ķovuķ nesne		hāverz.	
kemlī: (391b/28)	tennüre			
kemnā: (021a/16)	ķatılıķ	zahmet	kefā	
kem-pir: (118b/20)	ķarı		'avrat-ı 'acüz	
kemrā: (021a/13)	tāk-hāne, çār-tāk, tavar ağılı		engervā	
kemre: (357b/02)	sergīn.			
kem-ter: (118b/21)	eksikrek.	enķaş		
kemterin: (286a/12)	eksik hāllü kimesne.			
kemterine: (357b/01)	eksükrek hāllü olan kimesne.			

ken: (286a/20)	ağaç			
kenābed: (081a/19)	türkiştān kırbında bir ‘azīm tağ adı			
kenāc: (058a/15)	tanışık	meşveret	kenkac	
kenāg: (185b/08)	iplik, ibrişim teli		penāg	
kenān: (286a/21)	hāyme-i ‘arab u kürd, degirmi çadır			
kenār: (118b/23)	kırañ, etek, kuçmak			
kenāre: (357b/03)	kırañ		kenār	
kenāreng: (217b/07)	eṭrāf-ı memleketde olan el- cağrağ begler, serdār	‘ases	bāc-dār, girye-i nihānī, sipeh-bed	
kenār-gīr: (118b/25)	cenber			
kenāz: (134b/21)	bün, salkıım çöpi, etek, kenār	hūşā	kānāz, dāmen	
kenbüre: (357b/03)	işitmek, bir kimesnenüñ cevānib-i erba‘asını tolanup aldamağ	mekr, hile		
kenc: (058a/15)	hörtüm, kiçi barmağı kesilmiş ayak, depmek, oğlancuğlar korkutmağıçün düzilen şüret	fārūğ		
kencāl: (232b/28)	tatlu çekirdek, arı	naḥl		
kencegāc: (058a/18)	tanışık		meşveret	
kend: (081a/26)	kender, kovan sepedi, zeker		ālet-i tenāsül	
kend: (083a/04)	zeker		ālet-i tenāsül	
kend-āb: (034a/29)	yosun bağlamış şu			
kendāver: (118b/29)	merd	mübāriz	dilir	
kend-āvle: (357b/10)	kızamık gibi bir ‘illet		bād-āvle	
kende: (357b/17)	kazılmış, kopmuş, soyundu	ḥandağ		
kende-dimāg: (185b/10)	azğun		ḥod-bīn	
kende-ger: (119a/03)	ağaç alacalayıcı dimek			
kende-ḥamīr: (119a/02)	ḥamīrden olan yumağ.			
kende-ḥāye: (357b/19)	debe, ḥāyesiz, yiyden yumurda			
kende-hizem: (247a/12)	sürtme odun, tomruk odun.			
kendek: (217b/13)	kende		ḥandağ	
kende-kār: (119a/01)	kemükden ve ağaçdan oyma ve kazma iş işleyenler			
kende-pīr: (119a/02)	katı koca.			
kenderüş: (177a/26)	günlük ve şakız.			
kende-rüy: (392a/07)	pīşkīr.			
kende-veş: (177a/29)	taşlu ve düşvār yol.			
kend-ḥāne: (357b/11)	yatık ve kiçirek seped.			
kend-reviş: (177a/28)	şarp ve taşlu yir, püşte püşte olup yol belürmeyen yire			
kendü: (304b/22)	kovan, çapa.			

kendühâne: (357b/13)	kovanlık ve yatuk ve kiçirek seped.			
kendür: (118b/30)	balçıkdan ve tavar tersinden büyük küp gibi itdükleri, petek			
kendürî: (392a/02)	balçıgıla ve tersile küp gibi ördükleri, etrâk ta'ifesinüñ meşhür süfreleri, peşkîr		destâr-ı h'ân	
kendüm-i dirâz-ı ahkel: (232b/15)	şapı uzun buğday.			
kendvâle: (357b/12)	kart, muhkem ve kuvvetlü oğlan, yaramaz er	kudar		
kenend: (081a/28)	çapa, ucı iki çatal olan bir nev' bildür			
kenende: (357b/23)	kazıcı, bir nacağ gibi âlet			
keneştü: (304b/23)	anzarüt didükleri, çoğana beñzer eşnân didükleri ot	mağleb	mîve-i nâ-resîde.	
kenet: (046b/28)	bal arusu, kendir, bal kovanı.		kebt	
kenev: (304b/24)	keneb			
kenevdân: (286a/30)	kenevir tohumı		şeh-dâne	Yunanca
kenevir: (119a/05)	kenevür			Yunanca
kenez/kenz: (134b/22)	bkz. kenâz.			
keng: (217b/16)	hindüstânda bir rûd-hâne adı, türkistânda bir mu'azzam büt-hâne adı, bir mu'teber şehir ve bir 'azîm cezîre adı, kudüs-i şerîf, bahâr evi, bir meşhür hazîne adı, bil bükülmesi, çetük	kûze	gürz-püşt	
keng-âb: (034a/31)	bir nev' şerbet, arpa şuyı		cev-âb	
kengâl: (232b/16)	cemmâş, şikârın gözedüp boylamağ, kâr u kesb itmeyüp bahtâl gezer, yürür kimesne, rûspî 'avrat, uğrı	deyyûs, harâmî		
kengâle: (357b/19)	uğrıldan şikârın ve dostın gözedür kimesne, avın gözedüp boylamağ, rûspî	cemmâş	kenfâlgî kerd	
kengel: (232b/21)	horata ve lâğ.			
kenger: (119a/03)	dikenlü, taze iken kabını şoyup yidükleri bir ot adı	harşef		
kengerân: (286a/29)	çavdar			
kengerzed: (081a/27)	kenger şakızı.			
kenger-zede: (357b/23)	kenger şakızı.			
keng-i dezhüh: (046b/28)	dağhâk bin merdâs-ı nâ-pâkuñ taht-gâhı adı			
kenî: (392a/07)	ya'nî demek			
kenîse: (357b/25)	cühüdlar ma'bedi.			
kenîzek: (217b/22)	karavaş, kırnağ, kenîzek mürekkeb, kırnacuğ	câriye		
kenkâc: (058a/18)	bkz. kencegâc.			
kenküs: (164b/22)	dîv			
ken'ân: (286a/27)	vilâyet-i şâmda bir			Arapça

	bağ' anuñ adı			
kenüdâne: (357b/24)	kenevir tohumı.		şehdâne	
kenüş: (177a/30)	serv ağacı.			
kenzâ: (021a/22)	iñen bilici, feylesof, yabanlarda biten ot		dânâ	
kepeş: (176b/29)	çoç, koyunuñ erkegi			
keppi: (391a/24)	meymün	kırd	püzine	
kepü: (304b/11)	meymün, bilisiz demek			
kepük: (216b/04)	kelpük didükleri kuş, bir gök renkli kuşdur, folluğ			
kepüs: (164b/10)	egri	a' vec		
ker: (118a/12)	aşamm			
kerâ: (020b/10)	uyku	nevm		
kerâğa: (356a/02)	karğu, atmaca			
kerâ-ger: (118a/16)	hacâmat idici, kan alıcı.			
kerâk: (216b/14)	çulluğ kuşu, yund kuşu			
kerân: (285a/07)	kırañ		kenâr	Türkçe
kerâne: (356a/03)	kırañ		kenâr	
kerâvbâ: (020b/11)	tıkrık			
kerâye: (356a/05)	ağırşak, bağirtlak kuşu			
kerbâ: (020b/12)	rîbâs cinsinden bir ot			
kerbeş: (176b/31)	bir nev' kışacuk yılan			
ker-cağz: (134b/09)	yelve didükleri kuş, baykuş cinsinden bir kuş			
ker-civân: (285a/10)	bir nev' muraşsa' tâc			
kerd: (080b/29)	iş, güç			
kerde: (356a/12)	iyelenmiş demek		dendân-ı fersüde, rîhte	
kerdem: (246b/04)	eyledim demek			
kerder: (118a/17)	şusuz yir, püşte olan yir, tağ etegi.	şahrâ		
kere: (356a/30)	küf, pas, bir dürlü ot		kelâz	
kerefs: (164b/12)	kereviz didükleri ot, ma' danüs	kerefs		Yunanca
kerek: (216b/19)	hindüstânda bir yırtıcı kuşlardan bir 'azim kuşdur, kartal kuşu	harîş, seyyidü't- tuyür, 'uqâb		
kerenây: (391b/07)	surnâ, borı.			
kerenb: (034a/22)	kelem	lahne		
kerencü: (304b/14)	uyhuda ağır başmak	kâbüs		
kereng: (217a/04)	'askerüñ cem' olduğı vaqt tutduğı yir, dernek yiri	cevze		
keresb: (034a/21)	kereviz otı, ma' danüs	kerefüs		
keresm: (246b/07)	za' ferân.			
keres: (177a/06)	tağa düşen berç aydınlığı, tağdan iner ol qar, kırmı yumrı kimse	şeffâf		
keresne: (356b/03)	geyik kırsı didükleri ot.			
kerf: (189b/04)	karasağız, kıyuncılar gümüşe urdukları sevâd		zift	

kerḥ: (063a/25)	mar'ūf u meşhūr memleket adı			
kerī: (391b/09)	dönüm			
kerīb: (034a/22)	evlek, dönüm			
kerīg: (185b/05)	keriz			
keriker: (118b/02)	ḫatı şağır			
kerişme: (356a/18)	ḫınnış	şive	nāz	
keriz: (134b/13)	kārız			
kerk: (216b/25)	bārī te'ālā, gergedan, çaçal			
kerkem: (246b/07)	bir dārū adı, ḫavs-i ḫuzaḫ		serir	
kerkes: (164b/14)	biñ yaşar meşhūr ḫuş	neser		Arapça
kerm: (246b/08)	bāğ degeki		rez	
kermend: (081a/06)	ivici	'acül		
kermüş: (177a/09)	bir nev' kesegen	zebābe		
kernā: (020b/18)	eşek mantarından bir nev', ribās cinsinden bir nebāt	keryā		
kerneç: (058a/03)	südlü birinc			
kerpās: (164b/11)	kertenkele, yeşil keler		sāmm-ı ebraş	
kerpāse: (356a/06)	yeşil keler, kertenkele		sām-ı ebraş, kerpās	
kerpese: (356a/07)	beriyelerde olur bir nev' ḫışşacıḫ yılan, kertenkele		kerpāsū	
kerr: (118a/11)	murād			
kerrā: (020b/10)	ḫaşşād, hüccām			
kerrāye: (356a/03)	erkek aru ḫuşı, çolaḫ ḫuşı, boyun buran didükleri ḫuş	aḫīl		Arapça
kerre: (356a/28)	örümcek evi, devlet, murād, uşul, yük, nevbet	def'a		Arapça
kerredān: (285b/10)	çöplük			
kerrenāy: (391b/05)	borı, eşek mantarından bir nev'		surnā	
kertān: (285a/10)	şabāḫ ve aḫşām		ḫartān	
kerte: (356a/10)	nīm-tene ḫaftān, deve yidüḫi bir diken			
kertek: (216b/19)	toḫmaḫ.			
kertelān: (285a/10)	öreke igi.			
kerten: (285b/09)	tırtır didükleri böcek, örümcek			
kertenbe: (356a/09)	örümcek evi			
keruj: (156b/09)	'işret, şādī			
kerüte: (356a/26)	deve yidüḫi bir diken			
kerüye: (356a/28)	yandıḫ otı.			
kerüz: (134b/12)	'işret, şādī			
kervāde: (356a/26)	bünyād dīvār.			
kervāre: (356a/26)	bkz. kervāde.			
kerve: (356a/27)	kāt-ı hindū didükleri dārū, ḫovuk, aşınmış ve dökülmüş diş.			
keryā: (020b/29)	bkz. kernā.			

kes: (164b/17)	kimesne, emrī			
kesāne: (356b/07)	ādemiyāne demek			
kesenī: (391b/18)	bir nev' ot adı		kāsenī	
kesī: (391b/23)	bir kimesne demek			
kesilā: (021a/02)	aķ selīha demekile ma' ruf bir ağaç adı, gücile büken, ķurt yağırı			
kesnī-i telh: (063b/06)	ķaraķavuk otı, güneyik		kāsenī-i telh	
kest: (046b/08)	süst, lāhene, kelem			
keş: (177a/16)	pehlü, baĝal, ķoltuķ			
keş-ā-keş: (177a/20)	çekiş			
keşāne: (356b/08)	hücre, ķış evi		kāşāne	
keşe: (356b/14)	dilenci, uzadusına çekdükleri çenber ķolañ.	ħaṭṭ	gedā	
keşec: (058a/04)	bir nev' ot, bir cins hürde mantar		merid	
keşef: (189b/11)	ķaplubaĝa, yatuk bardaķ.	sulhfāt	seng-püşt	
keşeng: (217a/19)	yatuk bardaķ, aĝzı büyük bardaķ.			
keşenger: (118b/09)	gemi düzici		keştī-ger	
keşfe: (356b/10)	yatuk bardaķ.			
keşhān: (285b/19)	gidi	deyyüş		
keşī: (391b/26)	ķolañ, ķolañ gibi yaşı örölmüş ip, uzadusına çekilmiş çizi ve çekü ipi, dilenci	ħaṭṭ	gedā	
keşide: (356b/15)	söbek, çekilmiş demek			
keşide-bālā: (021a/06)	boyı çekilmiş demek			
keşiş: (177a/21)	çekiliş, çekilmek, yılan şafiri.			
keşk: (217a/16)	keş, cüllāhlar biz toķurken bizi gerdükleri ağaç, şaksāĝan ķuşı	aķıṭ, cebz	ķajā	
keşk-āb: (034a/24)	arpa şuyı, bir aşl şerbet		cev-āb	
keşkek: (217a/18)	ma' ruf ṭa' ām, keşkek			
keşkencir: (118b/05)	berk yay çekmege heves idenler ağır taşları zencire berkitdükleri.		keşkencir	
keşkene: (356b/10)	yılanlar āvāzı			
keşkin: (285b/20)	baķla ve arpa ve mercümeķ ve ṭarıdan olan itmek, bişmiş buĝday			
keşkine: (356b/11)	arpa ve baķla ve mercümeķ ve darıdan olmuş bir nev' ekmek, bişmiş buĝday		keşkin	
keşmihen: (285b/23)	cürçān nevāhisinde ol şikārgāh adı, behrām-ı gür üç biñ ādem ile hāķān-ı çinī üç yüz biñ askerile şebī-hün idüp başup hāķānı ṭutup kendü eliyile			

	boynın urdığı yir.			
keşne: (356b/13)	burçaq	nelk	kelül, külük	
keşni: (391b/25)	burçaq		kelük	
keşnic: (058a/05)	qatı uvaq	küsberhe yānise	keşnic, keşniz	
keşt: (046b/12)	çirkîn, iplik gibi birbirine tolaşup uzanur gider bir nev' otdur.	qabih	şür	
keşt-ber-keşt: (047a/20)	iplik gibi birbirine qarış muruş tolaşur yire döşenüp uzanur gider bir nev' kızılraq otdur.			
keştî: (391b/23)	gemi, zünnār	sefine		
keştibān: (285b/19)	gemici	mellāh		
keştî-ger: (118b/05)	gemi düzici.			
keşuq: (063b/07)	bir nev' uvaq mantar	merid		
ket: (046b/01)	hind pādīşāhları oturuğı taht, bal arusu, bunamış, 'āqıbetüñ hayr olsun demek		fertüt	Hintçe
ketaq: (063a/22)	keşk		penür	
ketäre: (355b/13)	hancere, harbe			
ketb: (034a/20)	arı		münc, zenbür	
ketel: (232b/04)	tağ elması, tağ erügi, pālān atı ve kütel atı, yidek atı	cenib		
ketelci: (391a/28)	pādīşāhların hāşşe-i hargāhlarına hıdmet iden mehter ve muṭlaqā pādīşāh halkı.			Far.+Tk.
ketelciyān: (285a/01)	pādīşāhların hāşşa hargāhlarına hıdmet iden mehtere dirler ve muṭlaqā pādīşāh halkı.			Far.+Tk
ketemtevā: (020b/03)	kıcıq	dağdağa		
ketemtü: (304b/12)	kıcıq	dağdağa	galgalic	
ketfāl: (232b/01)	cemmāş kimesne, iş güç işlemeyüp kendü kolayına yüriyen kimesne, gidi, uğrı	muḥanniş, deyyüş, harami	zenbare	
ketrān: (285a/01)	qatrān			
ketre: (355b/16)	pāre pāre			
kettān: (284b/31)	iplik egirürler ve biz toqurlar nesne			Arapça
ketüm: (246b/02)	göl kuşu ve çuluq kuşu.			
ketür: (118a/05)	ṭavar tersinden ve balçıqdan büyük küp gibi idüp içine buğday ve kepek toldurduqları nesne			
ketüv: (304b/13)	atun boynu aletindeği ṭamar, boyunun aşığa ṭamarı.			
kev: (304b/25)	dilir, büzürg	muḥteşem		
kevācū: (304b/29)	şalıncaq		bādpec	

kevāçe: (357b/25)	şalıncaç		bād-pīh	
kevbār: (119a/07)	sūri		hergele	
kevçe: (357b/29)	iplik.			
kevden: (286b/01)	ağır yüriyüslü kalın semer atı			
kevec: (058a/19)	yaya haramī		dozd-ı piyāde	
kevel: (232b/22)	ağır yüriyüslü, kalın at güden, derisi galiz kürk.			
kevende: (358a/06)	şaman taşımak için bir nev ' seped, un çuvālı			
kevest: (047a/03)	it hıyārı	hançal	zehr, , kebest	
kevestü: (304b/30)	hançal otı		zehr	
kevic: (058a/19)	ölçek		faķiz	
kevij: (157a/02)	şinik, ölçek			
keviş: (177a/31)	yayuk, tavar gevişi.			Türkçe
keviz: (134b/27)	rūzgār		kevic	
kevk: (217b/29)	'aķılsuz.			
kevm: (247a/13)	şular ve havzlar kenārında olan sebze, sürilmiş ve billenmiş yirlerde kurıyan ot			
kevn-bār: (119a/06)	eski 'ādetce demek			
kevn-ber: (119a/07)	fūlül didükleri meşhūr ıssı ot.			
kevniz: (134b/26)	ölçek, şinik		ķafiz	
kevper: (119a/14)	çoraķ yir, rūzgār, hıdmet- kār, būber, fūlül			
kevre: (357b/29)	sil şuyı opurup kazduğı yir, şeker cem ' olduğı yir		direng	
kevreng: (217b/27)	nerimānuñ babası adı, şāsb nām-dāruñ küçük ķarındaşı			
kevtelān: (286a/31)	er ādemler yük egirdükleri ig, ķaşşāblar yağrığı			
kevter: (119a/08)	çoraķ yir.			
kevzemīn: (286b/06)	uyruk çuķur yir.			
key: (392a/09)	ulu sultān, kaçan demek, ķandan demek, dāđ, yüce	'ālā		
keyā: (021a/25)	memleketi düşmeden hıfz iden pādīşāh-ı 'ālī-cāh			
keyān: (286b/25)	beriyeye-i 'arablarınuñ kara kiçeden olan evleri, büyük begler, selātin-i 'acemden bir cemā 'at, evveli keyümers ve āhirī keyhüsrevdür.			
keyānā: (021b/07)	'anāşır-ı erba 'a.			
keyber: (119a/18)	kesme didükleri oķ			
keybūs: (164b/23)	egri aģaç, egri		kebūs	
keyec: (058a/20)	kendüyi öğüp medđ iden aħmaķ		ħod-fürüş	

keyfâ: (021b/08)	sahtî, renc		kefâ, keffâ	
keyfen: (287a/18)	demregü 'illetü		beryüt	
keyfer: (119a/20)	bir nev' tağar			
keyhâ: (021b/08)	ulu pâdişâhlar, yüce		cihân-ı keyân	
keyhâl: (232b/29)	yüce		keyhân	
keyhân: (287a/27)	cihân, pâdişâhlar, yüce, ikinci	'âlî, zirâ'		
keyhec: (058a/21)	aluç ve biryedim ve çilek didükleri yemiş			
keyhic: (058a/22)	bkz. keyhec.			
keyk: (217b/25)	büre	bergüş, kuzez		
keykâvus: (164b/24)	bir pâdişâh adı		kâvus	ebu'l-vanâb, ebü'adî
keykec: (058a/21)	şu kerdemesi.			
keyken: (287a/19)	şu gerdemesi.			
keykic: (058a/21)	bkz. keykec.			
keykvâşe: (358a/17)	büre otı.			
keylân: (287a/20)	balıçıl kuşu, depelik 'illeti, ur			
keymuht: (047a/05)	şagrı deri.			ebü'l-ħarîn
keyn: (287a/19)	fercûn içi.			
keyş: (177a/31)	biz	kâbin	kirpäs	
keyüder: (119a/22)	bir nev' ördek		kebüder	
keyüs: (164b/24)	egri, egri ağaç, yılğun ağacı		kej	
keyüzât: (047a/06)	taşı cümle tütüyâ olan bir ulu mu'teber tağ adı			
keyvân: (287a/21)	zuhal didükleri yıldız			
keyyân: (287a/18)	bir nev' kuşak			
kezeff: (189b/10)	bkz. kâlif			
kezek: (217a/08)	pil başına urdukları çengâl, ucı egri demür			
kezen: (285b/15)	muraşsa' tâc		kerzen	
kezin: (285b/17)	baş ħaracı, çiban, ışırğan.			
kezin-fürüş: (177a/11)	qazzâz.			
keziver: (118b/04)	ekinci	ħârîş	bezerger	
kezik: (217a/12)	şoya bıçak, kuş bıçak, qalem-trâş.			
kezmâzec: (058a/03)	yılğun qozağı		kernâzek	
kezmâzû: (304b/18)	ılğun qozağı	ğadiye	gezmâzek	
kez-püşt: (046b/06)	arqası bügri.			
kezteng: (217a/08)	qızılığa mâ'il olan aq dürr			
kezvân: (285b/15)	turunc qabı gibi dadı ve râyihası var olur bir otur.			
qible: (353a/17)	ma'rûf mekke cânibi			Arapça
qibt: (182a/01)	mışr ehli.			Arapça
qifek: (216a/03)	qadeħ			
qilimyâ: (020a/07)	ıqlımyâ, altun ve gümüş qavâlî			Latince
qimâr: (117a/24)	vilâyet-i hindde bir yir adı			

ķımār: (117a/26)	öç ile oynanan oyun			
ķımār-bāz: (134a/16)	ķımār oynayıcı			
ķıpā: (020a/07)	ķirdān, süprindi, 'öd ağacı.			
ķirdān: (284a/14)	'arabīde bir memleket adıdır			
ķirdemān: (284a/14)	geyik zırası didükleri ot.			
ķırfe: (353a/22)	dārĉinī didükleri.			
ķırre: (353a/22)	sermā.			
ķırşa ne: (353a/22)	boğa dikeni.			Arapça
ķışma: (353a/23)	misvāk pāresi.			
ķışsa: (353a/23)	efsāne, hikāyet, bir ķāfiyede birkaç ebyāta dirlər			Arapça
ķışt: (182a/02)	oluş	naşīb		
ķıyās: (163b/30)	bir nesneyi bir nesneye berāberleşdürmek	delīl		Arapça
ķıyma: (353a/24)	ma' ruf ķıyma			Türkçe
ki: (358b/19)	ki edātı			
kī: (392a/28)	ki demek			
kīb: (034b/04)	lāf, avurduñ iç yūzi			
kīb: (034b/19)	başı çevrilmiş, ķirdān tölması	müteħayyir	sergeşte, tīb, kīpā	
kībā: (021b/09)	süprindi, 'ūd ağacı	kebā		
kībc: (058a/23)	ayru ayru demek	tefāriķ		
kībe: (358a/18)	yumaķ.			
kībīkec: (058a/26)	su kerdemesi.			
kībtū: (305a/10)	ser-heng			
kic: (058a/26)	depmek		kenc	
kidār: (119a/23)	imtilā			
ķift: (047a/21)	yağran, ķiçirek çömlek.	ketf		
ķiğ: (185b/13)	gözden aķan iriñ, ķirpikde olan ķurı çapaķ	ramaş		
ķiğāl: (232a/13)	ķolda olan baş tamarı			
ķiķ ķiķ: (063b/10)	ğāyetde ağlayıcı.			
ķiķ: (063b/10)	ķabiķ, ķirkīn şuret			
ķih: (358b/17)	ķiçi	şagīr	ħurde	
ķiķāl: (232b/31)	tatlu çekirdek, arı	naħl		
ķihbed: (082a/10)	bkz. kehbed			
ķihīne: (358b/28)	her nesnenūñ ķiçiregi.			
ķihīr: (119b/05)	şırça barmaķ	ħınşır		
ķihter: (119b/05)	ķiçirek demek	aşğar		
ķihyānā: (021b/12)	bkz. kehyānā			
ķik: (218a/10)	bebek	insānū'l- 'ayn	merdümek	
ķikīc: (058b/12)	şu kerdemesi, ışırğan dikeni toħımı.			
ķikīn: (287b/30)	şu kerdemesi, ışırğan dikeni, semiz otı	riclet		
ķikīz: (135a/04)	ışırğan dikeni toħmı, kerdeme, şu kerdemesi,	ricle, circīz	kīkīc	

	semiz otı			
kilāş: (177b/15)	un	daķīķ		
kīl-dārū: (305a/14)	eyrelti didükleri ot		ser-ķass	
kīle: (359a/01)	ölçek	kīlec	kīl	
kīlīd: (082a/08)	ağaç halka, çift halkası, devletsüz	miftāh, fi´l	bed-baht	Yunanca
kīlīd-dān: (287b/17)	kīlīd ķovanı.			Yu.+Far.
kīlīd-dāne: (358b/16)	kīlīd ķovanı.			Yu.+Far.
kilk: (217b/30)	ķalem ve seķrak			
kilkeķū: (305a/07)	eski süpürge, ılgun ağacından olan süpürge.		kelkeķū, kīlkeķū	
kīl-keķū: (305a/15)	eski süpürge, sayiler ılgun ağacından bađladuķları süpürge			
kille: (358b/13)	perde		perde-i zenān	
kilşāne: (358b/11)	ocaķ		āteşdān	
kilşū: (305a/07)	kesmek.			
kīlū: (305a/17)	istincā itmek için şular üzerinde yāhūd kenārında yaparlar büyük kung.			
kīl-zār: (119b/06)	balçıklık.			
kim: (247a/24)	ġılāf-ı gül			
kīme: (359a/02)	şūh ġuş ve şūh çeşm			
kimmā: (021b/12)	ķına	ķinnā		Arapça
kīmuht: (047a/25)	şāġrı, hām deri.			
kīmvār: (119b/22)	hindūstānda bir nev´ aķçedür.			
kīmyā: (021b/22)	hīle, iksirilerūñ düzdüġi amel-i altun			Arapça
kīn: (288a/04)	şıfat-ı hışm			
ķīnār: (117a/30)	zūncüfre			
kināz: (135a/02)	bun		hūşe-i raţb	
kindes: (164b/28)	saķsaġan, ablaķ	ġurāb		
ķindīl: (232a/12)	ķandīl			
kīne: (359a/03)	hāşmdan intiķām almaġiķün toptolu olunan şıfat.			
kīne-dār: (119b/23)	kīn tıtcı demek			
kīne-ġāh: (359a/05)	ceng yiri.			
kīne-ġeh: (359a/05)	bkz. kīne-ġāh.			
kīne-h´āh: (359a/04)	hāşmdan intiķām almaķ isteyen kimesne	ķusūd	kīne-keş	
kinek: (218a/08)	ķart oġlan, muħanneş oġlan			
kīne-keş: (177b/16)	hāşmından intiķām almaķ ister.			
kīne-ver: (119b/23)	kīnelü kimesne	ķasūd, ķaķūd		
kinkāc: (058b/06)	aħmaķ	mu´cib	serġeşte, ġod- fūrūş	
kinne: (358b/17)	sakız.	maşţakī		
kīn-tüz: (135a/05)	kīn irkici, ceng idici.			

kīpā: (021b/16)	şirdān ʔolması.		
kīpe: (358b/28)	ḥaccāmlar āleti	miḥceme	
kīpū: (305a/08)	isketi didükleri kuş		
ķīr: (117a/28)	ķāzirler doqmađına dūrtdükleri ot, ķarasakız		
kīr: (119b/10)	zeker		ālet-i tevālid ü tenāsül
kirāb: (034b/05)	defter		
kirām: (247a/19)	ulu	ḥürmet, ‘izzet.	
kirām: (247a/30)	kīr.		
kirāmī: (392a/16)	ulu ve ḥürmetlü olan kimesne, kıymetlü olan nesne.		
kirāş: (177b/01)	kirācı	mukārī	
ķīrāt: (182a/02)	buçuq dānek, keķiboynuzı	ḥarnüb	
kirāz: (134b/29)	reftār		
kirbāse: (358a/22)	kertenkele ve panbuķ bizi		
kirçe: (358a/23)	liķa	lās	
kird: (081b/09)	iş, güç.	kerd	
kird: (081b/25)	iş	fī’l	
kirdār: (119a/24)	iş	eşer	
kirdenā: (021b/10)	diz ağrışığı		
kirdgār: (119a/26)	ḥaķ celle ve ‘alā.		
kirīğ: (185b/11)	ırağ olmak		kerīz.
kirisne: (358a/28)	burçaķ didükleri dāne	culbān	
kirişme: (358a/30)	ķınnış		nāz
kirm: (247a/19)	ķurtcağız, böcek	dūd	
kirmān: (287b/10)	bir memleket adı		
ķīrmān: (287b/26)	zekerı büyük olan kimesne.		
kirm-gej: (157a/03)	gügil ķurdı		kirm-pīle
kirm-ger: (119a/28)	gügül ķurdı.		
kirm-i şeb-tāb: (034b/15)	yıldız böcegi		şeb-tāb
kirm-pīle: (358a/31)	gügil ķurdı		kirm-gej
kirpās: (164b/27)	ḥām biz, ķaftanlıķ biz		
kirpāsū: (305a/03)	yeşil kertekle		kerpāsū, kirpāsū, kirpāse kirpūse, sām-ı ibrad
kirpū: (305a/04)	bkz. kirpū.		kirbās
kirpūtā: (021b/11)	demregi ‘illeti		bālū
ķīrvān: (284a/15)	kenārḥā’-i āsmān, kūh-ı ķāf		
kiryās: (164b/31)	āsitāne, divān-ḥāne, dām üzerinde olan āb-ḥāne		
kisb: (034b/17)	lāf	kālib	
kīse: (358b/31)	altun ve aķçe ve sā’ir nesne koyacaķ		
kīse-per: (119b/17)	yankesici.		

kısne: (358b/30)	şırçan, saç bölüğü			
kî-st: (047a/23)	kindür dimek			
kîstâre: (358b/29)	işkence.			
kîstû: (305a/12)	çarğa düvlegi	hançal	kebestû	
kîş ü kırbân: (287b/29)	belik			
kîş: (177b/03)	aña ve anı dimek, kelime-i red' ü men'			
kîş: (177b/08)	tîr-keş, dîn, şıdık, belikûñ oq tûran yanı, mezheb			
kîşâverz: (134b/31)	çiftçi, ikinci	hâriş		
kîşen: (287b/28)	köstek, kurşun	şikâl		
kîşkencîr: (119b/01)	kireved		taht-ı serîr	
kîşmîr: (119b/03)	bir vilâyet adıdır			
kîşmiş: (177b/06)	çekirdeksiz üzüm, zerdâlû, râzaķi üzüm.			
kîşnîz: (135a/02)	keşnec didükleri ot.			
kîşt: (047a/13)	ekin	harş		
kîşt: (047a/25)	yoğurda karışmış, yan, bögür	kîşt		
kîşt-âb: (034b/18)	yağmurda zirâ'at olunan ekin.			
kîştâver: (119a/30)	ikinci	zârî', hâriş		
kîşt-ber-âb: (034b/18)	bkz.kîşt-âb.			
kîşte: (358b/08)	ekilmiş dimek, her mîvenûñ kurısı, kaķ			
kîşt-kârîde: (358b/08)	ekilmiş ekin.			
kîşt-zâr: (119a/30)	ekinlik	mezra'a		
kîşver: (119b/03)	re'âyânûñ eküp biçüp oturduğı yire		kîştver	
kîşzâr: (119b/01)	bkz. kîşt-zâr			
kîr: (047a/08)	ki to-râ dimek.			
kîtabe: (358a/18)	dîvârlarda ve ğayrı yîrlerde itdükleri bir nev' naķşuñ ismi			Arapça
kîte-dân: (288a/05)	serrâc.			
kîv: (305a/18)	ulu big		key	
kîyâ: (021b/13)	ķurı ot, süprindi, iş, güç			
kîyân: (287b/25)	kimler dimek			
kîyânâ: (021b/16)	bkz. keyânâ			
kîyâ-râ: (021b/16)	ğam, ğuşsa.			
kîyâreng: (218a/09)	çeri başı.			
kîye: (359a/10)	hacâmat yiri.			
kîyü: (305a/23)	bkz. kedü.			
kîyü: (305a/24)	ağaçda ipler cem' idüp içinde yavrılayan ķuş.			
kîyye: (359a/07)	maştakî şaķız			
kîz: (135a/03)	çam ağacı	şanavber		
kocâ: (021b/31)	ķande dimek			
ķostâ: (020a/10)	ķastâ dimek.			

köhne: (361a/13)	eski, gerz oğlan.	‘atīḡ		
köhne-bahār: (121a/24)	eski yaprak			
kū: (305a/27)	kanı demek, ki o demek.			
kūb: (034b/30)	ibrīḡ, ḡulpsız bardaḡ			
ḡubā: (020a/09)		ve ‘ā’i ḡal’	kūffarā	
kūbār: (120b/28)	papadya		bābūnec	
ḡubāy: (390b/26)	ḡapcuḡ		ḡabāy	
ḡubbe: (353a/25)	ma ‘rūf kūnbed			Arapça
kūbe: (360a/27)	deplek, yatuk, ḡaccāmlar ṡiṡesi.			
kūber: (120b/26)	fūlful didükleri meṡhūr dārū.			
ḡubīne: (353a/25)	kūsbe			
kubītā: (021b/30)	aḡ ḡalvā		kebitā	
kūc belūc: (059a/10)	yaban ādemlerinden bir sınıf	ḡarāmī		
ḡūc: (057b/04)	erkek ḡoyun, cāhil ve nādān olan kimesne.		kebs	
kūc: (059a/04)	bayḡūṡ didükleri ḡuṡ, ḡarāmī, ḡırlaḡ ve ḡuluḡ ḡuṡı, ḡ‘ārezm lūḡatinde meded-i pādīṡāḡ	būm, rıḡlet	rāh-zen	
kūḡāl: (233a/29)	ālāt-ḡāne	metā ‘ū’l-beyt	kālā	
kūḡe: (360a/30)	düğme iligi, ṡoḡaḡ ve bāzār, irme, ḡüḡ			
kūḡek: (218b/12)	kiḡi, ‘ilm-i mūsikīden bir hevā adı	ṡaḡīr		
kūḡekek: (218b/14)	kūḡücük	ṡaḡīr		
kūdbān: (288b/26)	kūpen, örgüçlü ir, semer, ḡaḡab aḡacı			
kūdcān: (288b/28)	bkz. kūdbān.			
kūde: (360b/03)	ucı egri miftāḡ	ḡarbūs	kūpe	
kūdek: (218b/16)	oḡlan.			
kūder: (120b/27)	baṡmaḡ astarı.			
kūdere: (360a/31)	uvacuḡ ḡörke ördek		baḡrı	
kūdiyān: (288b/30)	büyük toḡmaḡ, büyük ḡeküḡ			
kūdiyn: (289a/02)	bkz. kūdiyān.			
kūdvān: (288b/28)	bkz. kūdbān.			
kūf: (189b/20)	üḡi didükleri yırtıcı büyük ḡuṡ, ḡaḡlarda, issuz yirlerde olur bir ḡuṡ, er ḡuṡı, yanḡu	cuḡd, būm, ḡamāme	kūf	
ḡuffe: (353a/29)	yaḡcılar zenbili	ḡuf ‘a		
kūficān: (289a/13)	kirmān ṡaḡrālarında ve ḡaḡlarında olur ekrāddan bir nev ‘ ḡā’ife, boḡaz ve boyun.	ḡafes		
kūficiyān: (289a/15)	bkz. kūficān.			
ḡufi: (232a/14)	kilid.			Arapça
kūṡān: (289a/15)	cūleh	nessāḡ	ı pāy-bāf	

kūfşāne: (360b/29)	cüllāh	nessāc	pāy-bāf	
kūfte: (360b/31)	dögülmüş, köfte didükleri et.			
kūften-dil: (233b/02)	hafağan 'illeti, yürek oynaması			
kūg: (185b/24)	dirsek, bilek	mirfağ, rusğ		
kūğ: (063b/11)	oğlancuqlar korkutmağičün itdükleri hüvüc, boğca, yigrenci, murdār nesne	'ūd		
kūğ: (063b/16)	kāmışdan yapılmış ev, yigrenci, murdār kimesne, oğlan korkudacağ nesne.			
kūh: (361a/03)	tağ	cebel		
kūhāmūn: (289a/31)	oğlancuqlar oyunlarından bir oyun, düz tağ.	luğayrī		
kūhān: (289b/05)	örgüç			
kūhbīn: (289b/06)	'aşşārlar zenbīli.			
kūhe: (361a/08)	deve örgüci, şu mevcī.			
kūhe-i zīn: (289b/08)	eyer kaşı.			
kūhek: (218b/15)	üzüm cebresi, üzümñ kiçirek şalkımı			
kūhel: (233b/07)	aluç		kehec	
kūhen: (289b/07)	iğid ve ügey.			
kūh-ğar: (121a/16)	tağ eşegi.			
kūhīn: (289b/09)	tağ gibi demek, terāzū ve keffesi, kıyma tahtası			
kuhistān: (284a/26)	tağlık ve mişelik ve orman			
kūhistān: (289b/06)	tağlık ve yaylağ.			
kuhistān: (289b/12)	orman			
kūhsār: (121a/17)	tağlu yir, mişe bostānlık, tağ depesine dirlar			
kūhser: (121a/20)	bkz. kūhsār.			
kūhū'l-bürz: (135b/19)	bir meşhūr 'azīm tağ adı			
kūhvā-revān: (289b/07)	serrāc			
kūh-zūh: (361a/08)	itdirsegi.			
kūj: (157a/06)	egri ve iki bükülmüş nesne, yeñi dikilmiş ağaç, üzüm aşması, çam ağacı, ucı egri olan miftāh, kaftān ve gönlek gibilerūñ iligi, yügeri		dehre	
kūje: (360b/15)	egri ve iki bükülmüş nesne, üzüm aşması, çam ağacı, ucı egri miftāh, kaftān ve gönlek gibilerūñ iligi	münħanī, tesaħħura	gūz	
kūk: (218b/19)	mārūl, it	ğas	segī.	
kūkānc: (059a/12)	māverā'ün-nehr vilāyetinde kāt şehrine karīb bir şehir adı			
kūknār: (121a/13)	ğaşğaş, köknar, fıstık			
kuğnūs: (164a/02)	iğlīm-i hindde şenküne nām cezīrede olur bir			Süryanice

	kuşdur			
kuşku: (304a/08)	gügerçin, tavuk.			
kükü: (305b/05)	ügeyik kuşu, ma'nāsına, keylāniler iştilāhında		fāhte l ma'nāsına, keylāniler iştilāhında l kaygana l ya dirler,	
kükürd: (082b/22)	kāt şehrine qarīb bir şehir adı			
kükvār: (121a/16)	arka yükü			
kül: (232a/15)	alagülük didükleri böcek, ağ kurdu, koz kurdu, güve			
kül: (233b/05)	arka, üzerine sehlice yağmurcağ yağmış olan çeç		püşt	
kuşhuva'llāh: (390b/26)	üzerinde süre-i ihlāş bir nev' akçe			Arapça
kuşlāvüz: (134a/17)	bedrağa			Türkçe
kuşhān: (289a/16)	külhān			
kuşlinc: (059a/17)	kuşlunç zağmeti			Türkçe
kuşkāni: (390b/25)	ügeyik gibi bir kuşcağuz			
kuşkulān: (284a/24)	yaş ot			
kuşle: (353a/31)	tağ başı, kal'a küllesi.			
kuşüle: (353a/30)	yumak, yuvalamak, pamuk yolmak			
kuşlunc: (057b/05)	şovukdan hāsıl olur marazdur			Türkçe
küm: (247b/15)	sürilmiş ve billenmiş yirlerde kurıyan ot, dere ve havz kenārında biten ot		çār-pāye	
kümüş: (178a/15)	yir kazıcı	haffār		
kuşmrī: (390b/28)	meşhūr kuşdur.			Arapça
kün: (289a/18)	oturağ yiri	dübür		
kuşnā: (020a/11)	hıyarük didükleri meşhūr ot.			
künde: (361a/01)	şaman taşıyacak çit.			
kuşdus: (164a/24)	kuşdüz, ağı kındize didükleri ot	kündüs		
kuşdüz: (134a/18)	şularda olur ma'rūf cānver			
kūnhān: (289a/29)	koşusu düttün gibi bir kiçirek ağaç			
kūnişte: (361a/02)	oturacak yirdeki kalıñ et, segirden			
kuşne: (353a/31)	tağ başı.			
kuşnūd: (080a/31)	hindūstānuñ nihāyetinde bir tağ adı			
kūpāl: (233a/24)	kötek, demür çomak, yapıcı			
kūpāze: (360a/26)	örgüç.			
kūpe: (360a/29)	haccāmlar şışesi	mihceme		

kūpek: (218b/12)	papadya çiçeği.			
kūpel: (233a/26)	pāpādyā, koyungözi, şu kabarçığı	bābūne, bābunec, ḥabāb		
kūpīn: (288b/21)	yağcılaruñ ḥaşır otından müdevvir olmuş aletleri, yağ ölçegi, kārız tokmağı		keffe-i terāzū	
kūpşān: (288b/20)	cüllāh			
kūr: (120b/29)	gözsüz, gözi çıkmış kimesne			Türkçe
kūr-āb: (035a/04)	ılgım salgım		serāb, āb-gīr	
kūrān: (289a/02)	‘asker cem’ olduğu vakt ihāta itdüğü yir			
ķurāşe: (353a/29)	kişinüñ tüyin ürperdür bir isitme			
ķurbān: (284a/16)	beligüñ yay tūran yanı			
kūr-dil: (233a/30)	ķara göñül	cāhil	bī-ma‘rifet	
kūre: (360b/08)	bāzārlu büyük köy, çok köy, ocaķ.			
kūre-i zemīn: (289a/07)	muḥkem seylden çukur olmuş yir.			
kūre-māst: (047b/24)	kūremiz didükleri			
ķurfe: (353a/27)	kürkden külāh ve dārçīnī, çārtāķ	ğurfe		
kūr-giyāh: (360b/06)	ayrık didükleri ot.			
kūrī: (393a/31)	gözsüz, baḥīllik	‘amā		
kūr-müş: (178a/10)	gözsüz köstebek	ḥuld		
kūrne: (360b/07)	gözsüz köstebek, gözsebek, şoğan.			
ķurre: (353a/28)	nūr, başar.			
ķurṭa: (353a/26)	tegele kaftān			
ķūrultāy: (390b/28)	ğāyetde ulu, ‘azīm cem‘iyyet			Türkçe
kūs: (165a/11)	yan başı gelmek, iki nesne birbirine muḥkem doķışmaķ, büyük tūcdan ve baķırdan itdükleri naķāre			
kūse: (360b/21)	saķalı azacuķ ve seyrek olan.			
kusīlā: (022a/01)	gücile didükleri			
ķusķun: (284a/23)	atuñ kuyruğına geķen.			
kūst: (047b/25)	yan başı gelmek, dırmıķ, örgülük	asīb	kūs, ḥırāş	
kūste: (360b/19)	ķarğa dügeleđi, sırčan kīse	‘alķam	kebest	
kūsürün: (289a/11)	uca, segirden, yan başı, dübür delüği			
kūş: (178a/13)	düriş ve çalış			

kūş-âb: (035a/06)	bekmez, ihtilâm olmak, arpa şuyı, et şuyı		düşâb, cev-âb, kūşt-âb	
kūşâsb: (035a/08)	fikret-i leyl ve nehâr, ihtilâm olmak.			
kūşe-i dehen: (289a/12)	ağız kenârı, avurd.			
kūşiş: (178a/15)	çürişiş.			
kūşk: (218b/18)	yüksek kaşır, sarây			
kūşt âhenc: (059a/11)	yañnî-keş didükleri demirden çengâl	menâl		
kūşt: (047b/28)	et	lahm		
kūşt-küb: (035a/09)	et dögecek şâtür.			ebû'l-ħaşîb
kūşt-rübâ: (022a/22)	çaylak didükleri kuş.	ħavâc, ħadâh		
kût: (047b/23)	dip, kötürüm, depecik, çeç	mağ'ad	zemîn, tûde	
kûtâh: (360a/29)	kışa	kaşîr		
kûteh: (360a/30)	bkz. kûtâh.			
kütelân: (288b/26)	deveci igi, kaşşâb yağrığı, ħişâr eri.			
kütüvâl: (233a/29)	iş eri		diz-dâr	
kutvâl: (233a/05)	diz-dâr			
kuşb: (034a/10)	ricâl-i ğaybîden ol seyyid-i evliyâ, degirmen igi, ferkadân ile cedî burcı arasındaolan ve felegüñ üzerinde devr itdüğü yıldız			Arapça
kuşîl: (232a/14)	yetmiş iki mişkâl			
kuşrabî: (390b/24)	bir nev' aqçe	kuşrabî		
küy: (393b/15)	soğâk, iki şaf olan leşkerinüñ arasında ma'reke, maħalle ve eşik, tağ başı, oba		âstâne	
küyâft: (047b/29)	ħarâm-zâde		pîç	
küyçe: (361a/10)	daracuk sükâk	ħücre	küçe	
küye: (361a/11)	şavar yatağı, buyan balı		'arağ-ı süsen	
küyet: (047b/30)	şanı senüñ demek			
küyiş: (178a/16)	yayığ			
küy-yâfet: (047b/31)	ħarâm-zâde		küyâft	
küz: (135b/19)	egri.			
küz-âb: (035a/01)	bekmez, büryân aşı	deys, zîr	düşâb, dâne-i pirinc, cüzâb.	

kūzān: (289a/08)	rūfedān yumurda			ebū'l-ferec
kūz-āvere: (360b/13)	bardağ aşacak.			
kūz-āvīz: (135b/18)	bardağ aşacak doğ diş.			
kūz-çehre: (360b/13)	kıyruklı yıldız, boynı uzun şîşe.			
kūze: (360b/17)	bardağ, mertebe		kūz	
kūzed: (082b/16)	toñuzlan kırdı	hanfesā		
kūze-ger: (121a/11)	bardağçı.			
kūzeng: (218b/17)	a'lām-ı ricāldendür.			
kūze-penbe: (360b/18)	pamuğ kızoağı.			
kūzīne: (360b/04)	büyük çeküç ve tokmak			
kūzīne: (360b/19)	büyük çeküç ve tokmak		kūzīne	
kūzistān: (289a/09)	meflūc			
kuzkibār: (120a/04)	am sikici			
kūz-pūšt: (047b/24)	arğası kūz	ağdeb		
kūzvere: (360b/14)	boynı uzun içi boş şîşe, boynı uzun bardağ.	kārvere		
kūb: (034b/20)	lāf ve avurduñ iç yüzi			
kūbād: (082a/12)	ciger ağrısı.			
kūbbe: (359a/11)	iplik pāresi	mihceme		
kūbest: (047a/27)	kebest			
kūc: (058b/13)	ğord ve geyik derisi		pūst-ı āhū	
kūc kūc: (058b/14)	ğord ğord dimek			
kūcce: (359a/12)	eğfāl içine kıoz döküp oynaduğları çukur.			
kūcet: (047a/28)	ğürenc toğan tamı diñmiş.			
kūçlūl: (233a/06)	cürcenī oyunu		kecūl	
kūdām: (082a/12)	ipile veyā iplik ile birbirine bağladuğları her nesne, bol, vāsi' kıaftān			
kūdām: (247a/30)	kānkı dimek, kıanda			
kūdāmīn: (288a/06)	kānkısı dimek			
kūde: (359a/16)	dilçik 'illeti, kām, kilīdūñ dişleri	melāze		
kūdver: (119b/30)	muğrib			
kuf: (189b/20)	bkz. kūf.			
kūfcūl: (233a/09)	kūpecik.			
kūfe: (359b/17)	degek			

küffe: (359b/17)	harman kesmegi			
küfferā: (022a/07)	çiçegün kılçuğı	ve‘ā’i tıla‘	talvase	
küfze: (359b/16)	kilid.			
küh: (361a/12)	bkz. küh			
kühbe: (361a/14)	haccâmlar şîşesi	mihceme	küpe	
kühbele: (361a/14)	bön	ebleh		
kühen: (289b/12)	eski		köhne	
kühsār: (121a/24)	bkz. kühsār.			
küjağ: (185b/19)	vaşak didükleri püs, havzlar kenârında biter sebze.			
küjār: (120a/01)	kuş kuşağı		havşala-i murg	
küjküre: (359b/10)	dügme.			
külāh: (359b/19)	börk, başa giyilen nesne.	tākye		
külāh-gird: (082a/26)	bir nev‘ degirmi tākiyye, börk			
külāh-ı bārānī: (393a/16)	dülbend börki.			
külāh-ı çār-per: (120a/30)	şeh-sālār u bahādurlar ceng güninde giyerler bir nev‘ taqyā			
külāh-ı kâzī: (393a/17)	‘arabīde deyine dirler bir nesnedür.			
külāh-ı teterī: (393a/17)	külāh-ı emīrāne dimek			
külāh-ı zer: (120b/01)	üsküf.			
külāhver: (120b/01)	mazenderān pādīşāhınıñ bir mu‘teber pehlivānı adı			
külāt: (047b/12)	bilin üzerinde olan çal‘a		kelāt	
külbe: (359b/20)	küçük hücre ve bucağ, dükkān, ‘aṭṭār kabrucağı kuşu			
küleh: (359b/28)	bkz. külāh.			
küleng: (218a/31)	çazma			
külhān: (288a/20)	hammāmuñ od yanacak yiri			
külhan: (288a/20)	bkz.külhān.			
külhan-tāb: (034b/28)	külhancı		āteş-tāb	
külüçe: (359b/31)	çörek		cirm-i āfitāb.	

külûh: (063b/14)	pencerelerde ve kapularda başı müdevvir kalaylı mîhlar			
külü: (305a/25)	boğaz.		gelü, gelüy	
külüç: (058b/22)	tennürdan küle düşmüş etmek, sırça barmağ, kelice ve kete dağı dirler bir nev' etmek, bir kimesneye göz itmek.		kelüc	
külûh: (063b/15)	kesek, kiremid	hışt		
külük: (218b/03)	burçağ			
küm: (247b/04)	yiñ		âstîn	
kümâ: (022a/12)	mantar, mārül		kemâ	
kümārâ: (022a/13)	ağıl.			
kümâs: (165a/09)	ağaç kilid, yaşşı bardağ			
kümeyt: (047b/16)	yilisi ve kıyruğı siyâh torı at, siyâh, sebkî reng	kemişre	esb-i peş ü dñnbâl	
kümîdân: (288b/06)	ķavuk	meşâne		
kümîje: (360a/02)	torı at, bār-gîr at, yonça içinde biten ot, ķarışuk ot.	kümeyt		
kümîz: (135b/08)	sidük	bevl		
kümîrâ: (022a/13)			engervâ	
kün: (288b/06)	mağ'ad	dübür		
künâg: (185b/21)	iplik teli, gügöl ķurdı, ķatı azğun		târ-ı ibrişim	
künâm: (247b/05)	yırtıcı hayvânlaruñ yatağı, otlağ ve çayır, yırtıcı ķuşlar cem'iyeti			
künân: (288b/08)	zebân-ı mâverâ', iderek dîmek.			
künâz: (135b/12)	köknâr ağacı.			
künc: (058b/26)	bucağ, tar şoķağ.		küşe	
küncâ: (022a/15)	şıgıncacık yir, olacağ mekân	melce', evsa'		
küncâd: (082b/04)	küşbe			
küncâl: (233a/18)	küşbe			
küncäre: (360a/04)	küşbe			
küncbâd: (082b/06)	'ilm-i müsîķide perdelerinden bir perdenüñ adı			
küncede: (360a/07)	enzerüt didükleri püs, tütüyâ			
küncid-i kâg: (185b/23)	sîmsîm yağı, şirilağan yağı			

küncîne: (360a/08)	kīlār	maḥbā'		
künc-lünc: (058b/29)	ḥurd murd dimek.			
künc-şünc: (058b/29)	dīvār delügi.	naḡab u ḥufre	zīr-i zemīn	
künd: (082b/08)	omca, tıtsaḡlarıuñ ellerine ve ayaklarına urduḡları ol ağaç, çöngce, kılıç ve bıçaḡ ve balta ve nacaḡuñ kesmezi, rāyic olmayan nesne, geçmez nesne, pehlivān		künd, dilāver	
kündā: (022a/17)	feylesof		dānā	
kündā-ger: (120b/13)	feylesof	müneccim.		
künd-āver: (120b/14)	mübāriz ve şavaş görmüş kişi, faḡir, laf urıcı	mütekebbir		
künd-āverān: (288b/11)	bahādur dimekdür.			
künd-āvere: (360a/09)	pehlivān		dilir.	
künde: (360a/11)	tıtsaḡlarıuñ ellerine ve ayaklarına urduḡları kilepe, omca, odun yūki, şāme, toḡan kündesi, başmaḡçı kündesi, küme, kene.	āḡūr, ıstabl	bend-i çüpīn	
künde-piç: (059a/01)	deveci tılubı, tılub şaracaḡ, kedder ağacı, dūlāb şaracaḡ, deveci dūlābı.		neverde	
künderüc: (058b/30)	ḡovan		künderüz	
künderüd: (082b/15)	ḡovan		künderüc	
küdevāre: (360a/09)	bkz. kündāvere.			
kündi: (393a/27)	çöngelik, küdenlik.			
kündişi: (177b/30)	tozundı, ḡalle, saḡsaḡan		ḡajā	
kündişiş: (177b/31)	bkz.kündişi, ḡallāclar ḡalle itdükleri ağaç.			
kündişi-piç: (058b/31)	ḡallāclar ḡalle itdükleri ağaç.	mülıffe	kündişi	
kündiz: (135b/08)	eski ḡal'a		kühendiz	
küdrü: (305a/26)	ḡünlük didükleri ma'rūf nesne		kender	
kündüz: (135b/11)	çuvāl-düz.			
kündüze: (360a/09)	cuvāl-düz.			
kündür: (120b/17)	ḡünlük didükleri meşhūr nesne			
kündüs: (165a/10)	aḡu ḡunduz dirler bir otdur, muşmula didükleri mīve			
kündüse: (360a/10)	aḡu ḡunduz didükleri ot, muşmula didükleri yimiş.		kündüs	

kündüz: (135b/11)	ķunduz			
kündvār: (120b/17)	şavaş görmiş bahādur		künd-āver	
küneb: (034a/27)	kendir otı, kenevir			
küneb: (034b/29)	keneb ve andan ğayrı bir ot			
küngāk: (218b/10)	suĥen-i nā-ĥoş			
küngāle: (360a/17)	ķart oĥlan			
küng-āvā: (022a/18)	nā-sāz āvāz	kerīr		
künġerān: (288b/13)	çavdar			
küngūr: (120b/20)	dili tutuķ kişi, ķartal ķuři.			
küngüre: (360a/18)	beden, şerefe.			
künĥ: (063b/16)	keş ve keşķ			
künhā: (022a/19)	yapraĥı şakızlık aĥacı yapraĥına beñzer bir küçük aĥaç.			
künhān: (288b/14)	rāyiĥası düttün ķoĥusına beñzer, yapraĥı şıĥırlık aĥacı yapraĥı gibi bir kiçirek aĥaç		künhā	
künīr: (120b/23)	bisyār ĥ'ār	kāhil		
künīş: (178a/01)	iş, ulu, yaramaz işlü, cühūdlar kilīsāsı.	ĥū, 'ādet	āyīn, dāniş, ĥ'āhiş	
künīşt: (047b/18)	yahūdiler kinīsesi, naşarī ma'bedi			
künit: (047b/20)	bend	ĥull.		
küniz: (135b/11)	bisyār ĥ'or	kāhil		
künk: (218b/08)	dilsüz, poĥreng, şu küngi	lāl		
künkāc: (059a/03)	ţanişık	meşveret	kenkāc, kenckāc, kenāc	
küntāl: (233a/20)	ķıřa	kūtāh		
künū: (305a/27)	serkīnden iderler bir küp			
künūn: (288b/14)	şimdi	el-ān	eknūn	
künūr: (120b/20)	küp gibi bir nesne			
künzā: (022a/18)	bkz. kündā.			
kürāk: (218a/13)	çulluķ ķuři, yund ķuři	şa' ve		
kürās: (165a/05)	muşĥaf, kütüb cüzleri, defter			
kürāse: (359a/23)	defter, kütüb cüz' i			
kürāt: (047a/28)	küleĥ.			
kürbe-bīd: (082a/14)	sorĥun çiçeĥi		müşķ-bīd	
kürbeş: (177b/19)	kertekele, gerdene		āfitāb-perest	
kürd: (082a/15)	bir meşĥūr tā'ife, bahādur	ķavī		
kürde-ĥāh: (359a/30)	boş böĥür	ĥāzır	teĥī-ĥāh	

küre: (359b/06)	atdan ve eşekden genç olan tay ve köduk			
küre: (359b/07)	top, kapu tarçuzı, ebleh	aħmaq	güy	
küreg: (218a/21)	turna, leşker cem' olunduğı yir, gök renkli at.	küregi		Moğolca
kürçe: (359b/08)	hücre.			
kürig: (185b/16)	kaçmak, kırtulmak			
kürin: (288a/06)	büyük toqmaq, varya, kârizler toqmağı.			
kürküm: (247b/01)	zerde-çüb			
kürsi: (392b/06)	iskemli, taht, felek-i şâminün adı		kerüh	Arapça
kürsüf: (189b/14)	divit likâsı, toqa, pamuk, cüft, 'avratlar hayz vaqtinde dutunduğları biz	kuşun		
kürte: (359a/25)	dirlik, nîm-tene yelek, kaftân, şütürgâz didükleri diken		kuşta, kuştaq	
kürtek: (218a/14)	toqmaq, tekile kaftân		yektâyî, kuştaq	
kürtüte: (359b/03)	dirlik, nîm-tene kaftân		kürte	
kürüj: (157a/04)	'işret, şâdî, 'işret âhîri			
küründ: (082a/21)	demregi 'illeti, kırılğan 'illeti		bireyüt	
kürür: (119b/31)	hind işılâhında yüz lek			
kürüz: (135b/01)	şâdî, tarab, şıçramaq, 'işret âhîri			
gürk (218a/18)	külkese olan tavuq			
küs: (165a/06)	'avratuñ ferici	hürre		
küsür: (120a/06)	zenbâre, şâdî, şıçramaq			
küssec: (058b/18)	zunnâr		küstec, küstic	
küstec: (058b/17)	aç,		güsne, gürisne	
küstic: (058b/20)	zunnâr		küstî	
küş: (177b/24)	hılt, her nev'ün erkegi		pehlü, bağal	
küşen: (288a/13)	tab', teke, her cânverün irkegi.		enbühî	
küşenbe: (359b/16)	açlık		küssec	
küşenber: (120a/09)	teke, her cânverün erkegi			
küşen-hurmâ: (022a/02)	erkek hurmâ.			
küşin: (288a/13)	irkek	ner		
küşküfe: (359b/15)	serçe	'uşfür		
küşmek: (218a/24)	bir nev' kızıla mâ'il aq mantar, semârüğüñ gayrı	kemmâ't		
küşt: (047a/31)	öldürmek, boş böğür, yan,	haşıra, cenb, zahr		

	arqa			
küştere: (359b/14)	kenār rendesi			
küştî: (392b/15)	güreş	zur´a		
küştîc: (058b/21)	zunnār.			
küştî-gāh: (359b/14)	güreş yiri.			
küştî-gîr: (120a/07)	güreşçi	muşārî´		
küşüf: (189b/18)	tağıtmaq	tefrîk		
küşüft: (047b/03)	perîşān itdi demek			
küşüfte: (359b/15)	perîşān olmuş		küşüften	
küşünî: (392b/16)	erkeklik ve aygurluq, burçaq, teke			
küt: (047a/28)	ket			
kütāl: (233a/05)	qışa	kütāh		
küvāj: (157a/05)	ta´ne	melāmet		
küvāl: (233a/21)	sāzān didükleri meşhūr balıq, hücre, qazanmaq			
küvāz: (135b/12)	ögendire			
küvve: (361a/05)	revzen, haccāmlar şısesi	mihceme		
küzbet: (047a/29)	baş haracı		gizyet	
küzde: (359b/08)	pehlivān.			
küzîne: (359a/21)	kārizler toqmağı, büyük toqmaq, varye, ev kethudāsı, seyrāncı			
lā: (022b/13)	qāt tü, tüy, yalvarmaq	lābe		
lāb: (035a/09)	yalvarmaq, masğara	lābe, laṭife	füsüs	
lābe: (361a/17)	yalvarmaq, laṭife	masğara	füsüs	
lā-ber-lā: (022b/14)	güllac		hānkey-i halvā, qāt-ber-qāt	
lā-cerem: (247b/20)	nā-çār, nā-güriz, her āyine	lā-büdd, lā-inqıṭā´		
lācüverd: (082b/24)	ol meşhūr taşdur andan reng-i ma´rūf hāşıl olur		lāzüverd, lājüverd	
lāçin: (289b/15)	qul		bende	
lād: (082b/27)	dīvār mührəsi, dīvār qorusı, vāle didükleri yufqa meşhūr qumās, qoqulu ot, cūmerd, bir nev´ rebāb, bir nev´ ağaç, cevher ve kızıl, as, gelincik didükleri cānvercig	seḥi		
lāde: (361a/20)	bön, müsta´mel oqlan.	ebleh		
lāden: (289b/15)	panbuqluq otınuñ üstüne			

	hevādan yağar keçi otlarken tüyine bulaşur ondan cem' iderler ma' ruf hoş koğulu nesne			
lād-reje: (361a/20)	dīvār.			
lāf: (189b/27)	ögünmek	riyā, zerķ		
lāğ: (185b/24)	kengel	lağv	horata, hortı	
lağam: (247b/25)	uyan			
lāgar: (121a/31)	arıķ		muğayyer	
lāgarī: (393b/30)	arıķlık.			
lāgiye: (361a/23)	südlügen didükleri ot			
lağser: (121b/08)	taźlak baş		dağ-ser	
lağzān: (290a/10)	taymcaķ.			
lağznak: (218b/31)	taymcaķ.			
laħc: (059a/26)	ķara boya, süpürge otı, ķovan otı		kaħc, zāc	
lāhişe: (361a/19)	tutmaç aşı, şüşberek			
laħlaħa: (361b/12)	edviyeden terkīb olunmuş hoş rāyihalı sıvık ma' cün			
lāhnış: (178a/22)	bkz. laħtiş			
laħşān: (290a/03)	taıancak yir.			
laħşe: (361b/11)	bkz. laħte.			
laħt: (048a/15)	pāre, 'amūd, bir dem ve bir niçe dimek, topuzluk, örtülü yir			
laħte lāht: (048a/19)	pāre pāre dimek		let let	
laħte: (361b/11)	erişte aşı.			
laħtī: (394a/11)	birez, bir dem dimek			
laħtiş: (178a/21)	şeb-büy didükleri çiçek		ħayrī	
lāhüste: (361a/19)	bkz. lāhişe.			
lājüverd: (083a/03)	lācüverd			
lāk: (218b/23)	lūk didükleri nesne, merd gibi bir ot püsi, balçık, emerik, bir nev' kızıl balçık			
laķan: (290a/10)	legen			
lākiçe: (361a/24)	tutmaç aşı, omaç aşı			
lākişe: (361a/26)	bkz. lākiçe		cüş-pere	
lākişte: (361a/26)	bkz. lākiçe			
laķlak: (192a/31)	leklek ķuşı	şeyħü't-tuyūr		
lāk-pušt: (048a/07)	ķaplubāğa.			
laķş: (178a/23)	ķurdāşenī didükleri 'illet			

lakş: (178a/25)	ḳurdāšenī didükleri 'illet.			
lāl: (233b/11)	dilsiz ādem, la' l didükleri meşhūr kıymetī taş	aḫras	künde	
lālā: (022b/15)	gelincik çiçeği, bī-miśl ve bī-hemtā demek, nazīri yok incü demek, kendüyi küçükdən terbiye itmiş olan bir kimesnenüñ atası ḳulı		lāle-i deştī, lāle-i kūhī, lü'lü'-i lālā	
lāle: (361a/27)	ma' ruf ve meşhūr çiçek			
lāle-i deştī: (393b/30)	gelincik çiçeği.			
lāle-i kūhī: (393b/31)	bkz. lāle-i deştī.	şakāyıkun-nu' mān		
lālek: (218b/27)	bkz.lāleng.			
lāleng: (218b/27)	bişi			
lāle-ser: (121a/31)	hüdhüd ḳuşı		rebüt	
lālkā: (022b/18)	başmaḳ	kefş		
lām: (247b/21)	ṭaylasan		zīver ü ārāyiş	
lāmān: (289b/23)	cüst ü çäpük.			
lāmānī: (394a/04)	dilkücüklik, yaltaḳa, āvāzile eş'ār oḳıyup ırlamaḳ, maḫbūblara temelluḳ ve yaltaḳanmaḳ, zīver için dülbend üzerine bağladuḳları, ṭaylasan.			
lāme: (361a/30)	ṭaylesan			
lān: (289b/23)	ḫavlı, aḡıl		şevḡā	
lāne: (361b/02)	yuva, bī-kār ve kāhil olan kimesne, ḳılavuz	'uşş, küre, bedraḳa	āşiyāne	
lānīs: (165a/20)	cezā'ir-i hindüstānda bir ṭaḡuñ adı			
la' l: (233b/13)	ma' ruf bir kıymetī taş			Arapça
la' l-gün: (290a/08)	bir nev' kırmızı gül		'arūs-ı pīr	Ar.+Far.
lapāçe: (361b/06)	giyesi cinsinden sertaḳ didükleri ḳaftān		cāme-i ḳaḏī.	
lār: (121a/27)	diyār-ı 'acemde bir yirüñ adı, siñir 'illeti			
lārüre: (361a/21)	bıldırcın		vertec	
lās: (165a/19)	ketān çüpi, üstübi, mürekkep liḳası.			
lāş: (178a/19)	bir nev' girde gibi ekmek, cānsuz beden, leş, at burnına urduḳları yavaşa.			
lāşe: (361a/22)	cānsız beden, üleş ve leş, bir nev' girde ekmek, omuz	kāhil		
lāt: (048a/02)	zamān-ı cāhiliyyetde mekke-i müşerreffe şerrefu'llāhi te'ālā ḫaremide olan bütlerden birinüñ adı			Arapça

lāübālī: (393b/29)	hîç nesneden kayırmaz, bî-bāk demek			Arapça
lāvār: (121b/01)	zahmet, renc			
lavāş: (178a/23)	yavaşa		lāş	
lavāşe: (361b/21)	bir nev' girde ekmek		lavāş	
lāve: (361b/04)	yalvarmak		lābe	
lāvek: (218b/27)	balçık ve etmek teknesi.			
lāvīc: (059a/23)	sıl şuyı			
lāy: (394a/08)	siyāh balçık, kırt tay, yalvarmak.	hamā'		
lāye: (361b/05)	qara balçık, kırt tay	hamā'	tā	
lāyenī: (394a/09)	bir nev' yinleri taracuq kışa gönlek	hum māze, midra 'a		
leb: (035a/10)	tuşak, kenār	şefe, şaraf		
leb-ā-leb: (035a/13)	silme tolı.			
lebān: (289b/24)	emekdeş		cem' -i leb.	
lebenc: (059a/21)	řenār ağacına beñzer bir nev' ağaç			
leb-i der: (121b/02)	çapu yaşmağı.			
lebīnā: (022b/19)	'ilm-i mūsīķiden muřırb eyledüđi nevā			
lebīşe: (361b/07)	at burnına urduğları yavaşa.			
leb-lāb: (035a/14)	şarmaşık		fāşrā	
lebnī: (394a/10)	sā'ilet didükleri meşhūr dārünüñ adı			
lebūh: (361b/07)	süd māyesi.			
lec: (059a/23)	ayağla depmek, ağız içi	leked, şüm		
lecb: (035a/15)	āvāz	şavt		
lecec: (059a/25)	qara çarğa		zāđ-ı siyāh	
lecen: (289b/31)	özlü, siyāh balçık			
lecm: (247b/24)	özlü, qara balçık			
leçek: (218b/28)	řaftān ki eteginüñ kenārı			
led: (083a/08)	önegü ve azđun			
lefker: (121b/08)	şurum			
legām: (247b/25)	şolaş ellü olan kimesne, uyan		ligām	
legān: (290a/10)	şolaş ellü olan kimesne.			
leged: (083a/03)	depmek ve şablah, şabanca			
leged-zen: (290a/11)	depegen demek	zarūh, nüfūh		
legen: (290a/12)	şem' -dān, demür ocaş, baķırdan ve şalaydan ve birincden düzüp içinde		teşť	

	ğasl ve ğusl itdükleri zarf.			
leger: (121b/09)	depme, şabanca		leked	
leger-zen: (290a/11)	bkz. leged-zen.			
lehā: (022b/24)	dilcik 'illeti	melāje		
lehbe: (362a/01)	bkz.lehbele.			
lehbele: (361b/30)	ebleh, nādān			
lehce: (362a/01)	dilūñ söz söyleyecek yiri, şūret			Arapça
lehīd: (083a/08)	bkz. lehīd, bkz. levind.			
lejc: (059a/27)	şası	aşvel	lūjc	
lejdān: (290a/05)	balçık cem 'olduğı yir.			
leje: (361b/15)	eski, pāre pāre olmuş nesne			
lejen: (290a/06)	özlü kara balçık			
leji: (394a/12)	bkz. lerī			
lejice: (361b/15)	gülüle-i penbe.			
lek ü pek: (219a/12)	yilüp yopurmak			
lek: (218b/31)	hind iştlāhında yüz biñ 'aded, lük			
lekā: (022b/20)	siyāh güderi, tekne, lük, leke		dāreş	
lekāş: (178a/25)	pul.			
leke: (361b/19)	libāsa bulaşup 'ayblu eyleyen			
leked ü lek: (219a/11)	depme, şabanca.			
leked ü lek: (219a/20)	depme, şabanca			
lekhen: (290a/21)	açluğ, hindiler oruçlarından bir mu 'teber oruç ayı		gürisnegī	
leklek: (219a/18)	leylek didükleri kuş			
lekşe: (361b/18)	depmek	şeyhü't-tuyūr		
lektā: (022b/21)	bulamaç aşı, aşmak kimesne	metā' u'l-beyt		
lektār: (121b/09)	bulamaç aşı			
lemtür: (121b/10)	semüz, kutlu, derdsüz, hiç kimesneden korkup kayurmayup lā'übālī olan.			
lenbe: (361b/20)	semüz	semīn	ferbih	
lenber: (121b/12)	şūr, gavğa, gil-keş.			
lenc: (059a/29)	uyan, yañak, bir nesneyi yirden taşra çekmek, ğazaba gelmek.	licām, 'izār	lencān	
lencā: (022b/23)	bir nesneyi yirinden taşra çekmek, uyan, yañak	licām, hadd		
leng: (219a/21)	ağsağ	a' rec	pīr	
lengā: (022b/24)	lengīden lafzından şīğa-i mübālağa			
lengāk: (219a/22)	baldur	sāk		
lengāl: (233b/18)	yaramaz söz		lengāk	

lengāvus: (165a/23)	serendibe qarīb bir cezire adı			
lenger: (121b/13)	gemi lengeri, qalender-hāne	mirsāt		
lenter: (121b/13)	gövdülü kişi.			
lep: (035a/12)	hıyār ağacı, bir kimesneye ururlar tabanca			
lepān: (289b/24)	pirpir işleyici			
lepūs: (165a/23)	egri		kec	
lerī: (394a/12)	cüdām 'illeti.			
lerler: (121b/06)	esmā'u'llāhdandır.		āferīd-kār	
lers: (165a/23)	tabanca		silī	
lerzān: (290a/05)	ditreyici demek			
lerze: (361b/14)	ditreme	ra'de		
lesānū'l- ašāfir: (121b/15)	hıyar tohumı.			Arapça
lest: (048a/21)	berk, kavī ve muhkem olan nesne.			
lest-berg: (218b/30)	bir nev' girde			
leşen: (290a/08)	tayancaq.			
leşker: (121b/07)	çeri	'asker		
leşker-peje: (361b/16)	bkz. leşker-pejuh.			
leşker-pejuh: (361b/16)	cāsūs.			
let let: (048a/14)	bkz. let.			
let: (048a/09)	kapu kanadı, çomak, bir uci demirli ağaç	mısrā', 'amūd	let-i der, ālet-i harb u çarb	
let-ā-let: (048a/14)	pāre pāre demek			
lete lete: (361b/10)	bkz. let-ā-let.			
letenber: (121b/02)	tenbel, ikdi ve sümdük			
letenger: (121b/06)	ipligin düzici			
let-pāre: (361b/08)	bozdoğan.			
letre letre: (361b/09)	ğayetde eskiyüp pāre pāre olmuş nesne.			
letre: (361b/08)	pāre pāre olmuş.			
lette: (361b/10)	ekin soğarığı, kaftānlık biz.			
levend: (083a/05)	nefs-i arzūsına tābi' olup gezüp yürüyen.			
levend-zen: (290a/23)	rūspī 'avrat.			
levhaşa'llāh: (361b/22)	mevki'-i du'āda isti'māl olunur, allah vahşet virmesün demek			Arapça
levind: (083a/06)	büyük kazğan		levīd	
leviše: (361b/29)	bkz. levşe, çamur			
levn-ā-levn: (290a/23)	dürlü dürlü renkler			
levs: (165a/24)	uğumsuz ve uğursuz, aç gözli			
levş: (178a/24)	balçık		lūş, kāhil, süst	
levşe: (361b/29)	yavaşa			
levzīne: (361b/28)	bādāmlu halvā, yaprak kaşayif		levzīnec	

leyān: (290a/24)	āyine ve kılıç ve anuñ gibileruñ ziyāsi		lepān	
leycūr: (121b/15)	ırmağ kenarı ve kıyruğ şalan didükleri kuş	şa 've		
lic: (059a/31)	depmek, ağız içi		leked	
lif: (189b/29)	kañifeciler fırçası, dellāklar şābūnıla kullandığı, hurma ipi		āb-gīr	
ligām: (247b/26)	deve köpegi.		ligām	
ligām: (247b/28)	uyan		licām	
lik: (219a/24)	lākin, likin demek			
likā: (022b/26)	ayağa giyilen çaruğ			
likā: (022b/26)	şūret, divit liğāsi.			Arapça
likāne: (362a/08)	şucuk, erūñ altı, baldır, mantar		cūhūdāne	
likin: (290a/25)	lākin lafzınuñ imālesi, evet demek			Arapça
lime: (362a/04)	çirk, denes ve deven, çaruğ.			
lime-gūş: (178a/26)	kulağ çirki, kulağ delügi.			
limūn: (290a/26)	ma 'rūf mīve			Yunanca
limūnā: (022b/28)	limon şuyı ve limon.			Yunanca
limūniyūn: (290a/26)	evlek.			Yunanca
lipā: (022b/27)	şirdān.		sañtevā	
lişine: (362a/03)	demregü 'illeti.		bālvā	
liv: (305b/07)	keş	ağt	peynū	
live: (362a/05)	oya, yaldağlanur ve ebleh, bön kimesne, çırıkçılaruñ igdüsü			
livek: (219a/26)	bkz. livlenk.			
livik: (219a/26)	bkz. livlenk, keş			
livlenk: (219a/25)	keş, peynür, güve	ağt		
livlik: (219a/26)	bkz. livlenk.			
liz: (135b/20)	ğor, ģağir			
lohrāsb: (035a/16)	selāñin-i 'acemūñ ikinci tabağası keyānilerden bir pādişāh adı, lohrāsb bin ervend bin keyğubāduñ küçük ģarındaşı			
loğma: (362a/10)	loğma.			Arapça
lū: (305b/07)	ğap	vi 'ā		
lūbiye: (362a/14)	böğrölce		lūbiyā	
lu 'bet: (048a/21)	oyuncağ, bī-miśl ve bī-hemtā mağbūb			Arapça
lubūt: (048a/09)	egri		kej, lebūs	
lūbyā: (022b/29)	böğrölce, fiskil			Latince
lūc: (059b/05)	şası, bayğuş	lezc		
lūf: (189b/31)	yılan yaşduğı ve ayu pancarı ve ģulancuğ çüki ve ģurd kulağı didükleri ot, fil ģulağlı ādem.			
lūfā: (022b/30)	ğayāğoruğı		ğayy-ı 'ālem	

lūfāk: (219b/01)	ur		pāğur	
lūfyā: (022b/30)	yunanilerden koštās hākīmūn oğlı oğlı adı			
lūğ: (185b/26)	şam yuvalığı, yuvalık, sağmağ	celb	şağar	
luğaz: (135b/21)	bilmece	meşel		Arapça
luğ: (063b/21)	bir nev' otdur, andan haşir iderler.			
lūğ: (063b/21)	bkz. luğ.			
lūk: (219a/31)	ur, eli ayağı kesük.			
lūqāb: (035a/16)	büyük kızgan			
lūlbīn: (290b/02)	ayrık			
lūle: (362a/18)	çeşmelere ve anuñ gibilere itdükleri nesne.			
lūler: (121b/20)	nām-ı hūdāy te'ālā		āferīd-kār	
lūlī: (394a/16)	qaraçi tayifesi			
lūliyān: (290a/29)	qaraçılar			
lūlū: (305b/08)	yağmacı olur qaraçi güzelleri, incü			
lūnā: (022b/31)	qaya qoruğı didükleri nesne.			
lu'bet-bāz: (135b/20)	oyuncı.			
lūr: (121b/17)	süzilmiş penir şuyına yoğurt yā sūd katup qaynadurlar, quyulu, lori quşı, seyl yolu, bir meşhūr vilāyet adı	keriş		
lūre: (362a/15)	sil yolu, bücük			
lūrī: (394a/13)	bir büyük ma'rūf quşuñ adı, qaraçi didükleri tã'ife			
lūrler: (121b/19)	dere, depe, iniş, yoquş.			
lūs: (165a/26)	tağ, aldaquç, tevāzu' ve 'ācizluğ ve 'ayyārluğ		çāşnī	
lūsāne: (362a/15)	çāpüklük, alçaqlık	tevāzu'		
lūs-zen: (290a/29)	tağıcı		çāşni-gir	
lūş: (178a/27)	şavar yatup qalduğı balçık, bulanık şulardan yığılup qalan, egrü ağızlu	türnük	kej-dehān	
lūşengī: (394a/16)	qara balçıklı, şulu	şenāk		
lūšnāk: (219a/31)	qara balçıklı şu.			
lūt: (048a/25)	yiyecek nesne			
lūy: (394a/17)	qap	vi'ā'		
lūbnān: (290a/27)	şām qurbında bir tağ			
lūbni: (394a/13)	mey'at, sã'ilet didükleri dārū.			
lūbūt: (048a/21)	avurd.			
lūc: (059b/03)	şūm			
lūcce: (362a/10)	jerfi deryā ve āb-ı bisyār			Arapça
lūfc: (059a/28)	göz çapağı ve burun sümügi ve çirkīn ve ğalīz tuğak ve deve tuğak ve bir kişi ğazabını aşığa			

	koğa dir.			
lük: (219a/29)	aħmaq, yumrı	‘ucce, dūbeyle		
lūmcān: (290a/28)	aħzā-yı hindde bir tā’ife, ğāyetde kıttāl kimesneler ve tā’āmları Şekerdür.			
lūmter: (121b/16)	semiz ve kuvvetlü			
lūmter: (121b/17)	bkz. lūmter.			
lūnbe: (362a/11)	semiz		ferbih	
lūnc: (059b/03)	avurduñ taş yanı, bir nesneyi bir yirden taşra çıkarmak, çamur			
lūnce: (362a/12)	şalıncak, nāz ile şalıncak, şalıncak ve yürüyüş		bād-peç	
lūng: (219a/30)	etegin düşürüp yukarı kaldırmak.			
lūnme: (362a/13)	bkz. lūnce.		ferbih	
lūr: (121b/16)	eskimiş nesne		köhne	
lürk: (219a/28)	keşk gibi sıvık olmayup koyı olsun diyü kaynatdukları ayran.			
lürs: (165a/25)	zaħm urmak			
lūs: (165a/25)	dad, urmak	lezzet, çarb		
lūs-zen: (290a/29)	bkz. lūs-zen.			
mā: (023a/09)	biz dimek	naħun		
mābehşān: (290b/05)	sāvec-i hindī.			
mābūn: (290b/04)	ħız ü muħanneş oğlan	ħā’in		Arapça
māc: (059b/08)	pūte ve nişān ve omaç aşı.			
māç: (059b/08)	ķancık it		seg-i māde, māçān	
māçān: (290b/05)	ķancık köpek, diyār-ı ‘acemde bir iştilāħdur, mekteb-ħānede oğlançuklardan birisi sebakı başın unutsa cerimesi için baş aldurup yirler, ol başa kelle-māçān dirler, tapınmak		māçān, māc	
māçin: (290b/10)	çin vilāyetinde bir ‘aźim Őehr adıdır.			
māde: (362a/20)	dişi	unşā		
mādegān: (290b/12)	ķışrak			
māde-gāv: (305b/19)	inek.		māde-gāv, māne-gāv	
māder: (121b/22)	ana	vālide		
māderender: (121b/22)	bkz. māder-ender.			
māder-ender: (121b/22)	ügey ata.			
māderyūn: (290b/20)	çaşır didükleri ot			Yunanca
māder-zād: (083a/10)	bir anadan toğmış oğlan			
māder-zen: (290b/12)	ķayınana			
mādine: (362a/20)	her nev’den dişiyedirler.			

mādiyān: (290b/19)	bkz. mādegān.			
mādiyāne: (362a/20)	yund kıışraq			
mādpes: (165a/29)	naẓīr, mānend			
māğ: (185b/30)	qarabataq, ördek, sahtiyānuñ ve ğayrı derileruñ iç yüzi, çayır		murğ-ābī, çemen	
māğçı: (394a/26)	pālān atı, çayır, çimen		murğ-zār	
mağlāk: (220a/08)	dervīş, faķīr			
mağraq: (192b/05)	eyer, uyan			
mağunde: (363b/19)	pas, çıban, kemük şınuqdan soñra çevük biten, ur, bedende cem' olur tomalur çıkar yıl	kemre	çirk	
mağz: (136a/14)	başdağı beyni, kemük içindeki ilik, bağ	dimāğ, muğ		
mağzā: (023b/05)	mecūsiler mezhebinden bir ma' ruf mezheb			
mağz-puş: (048a/29)	oñurğa iligi			
māğ: (063b/24)	'illetlü altun ve gümüş	bāğ	nāsere	
mağ: (063b/27)	ağır gemlü uyan, çekirge			
māh: (362b/31)	ay	qamer, zebirqān		
māhān: (290b/11)	nā-pāk		murdar	
mağande: (363a/26)	yılan ve sā'ir aña beñzer qarnı üzerine yürüyen ne var ise	hāme		
mahār: (121b/24)	yular ve boyunduruq.			
māhçı: (394a/19)	pālān atı	birdün		
māhçe: (363a/12)	'alem, çadır depeligi.			
māhe: (363a/16)	mişqab, ayaz, ır.			
māh-gānī: (394b/09)	aylıq	ulufe		
māhī: (394b/09)	balıq	semek		
māhī-ābe: (363a/17)	bkz. māhiyābe.			
māhic: (063b/23)	dürişmek, țana bögelenmek, tuñmaq, büklim büklim olmak			
mağid: (083a/19)	depreniş, sür'atle gitmek, cānverden uşanup at qatı yürimek	hareket		
māhī-gird: (083a/18)	çapaq balıq.			
māhī-gül: (234a/01)	sazan balığı.			
māhī-ğ'or: (121b/25)	balıqçıl kuşu			
māhī-ğord: (083a/18)	uvaq, çura balıq.	ebū'l-ğazīn		
māhine: (363a/20)	aylıq		māh-kāne	
māhir: (121b/25)	rāsiğ			Arapça
māhī-rize: (363a/20)	ufağ balıq, ğamsī balıq.			
māhī-şiyem: (247b/31)	çevgā balıq, alaca balıq			
māhiyābe: (363a/16)	balıq puğtesi	şahnāt		
māhiyāne: (363a/18)	qurumuş balıq, aylıq		māh-kāne	
māhiyāve: (363a/18)	bkz. māhiyābe.			

māhiz: (136a/05)	şıgır kıyruğı.			
māhī-zehr: (121b/26)	şıgır kıyruğı		māhī-zehrec	
māhī-zehrec: (059b/11)	şıgır kıyruğı		māhī-zehr	
māhkāne: (363a/14)	aylık		māhkānī	
maḥmel: (234a/02)	kaṭīfe.			
māhnāk: (219b/07)	māh-tāb.			
māh-pervīn: (291a/04)	cedvār didükleri dārū			
māhsām: (247b/30)	māverāün-nehrde bir nevhāī adıdır.			
māhsiyām: (247b/31)	bkz. māhsām.			
māh-tāb: (035a/23)	ay aydını.			
maḥtūm: (248a/01)	māverā'ün-nehr lügatinde ayuya dirler.			
māhūdāne: (363a/14)	ḥabbū'l-mülük didükleri müşhil dārū		şāhidāne	
māhül: (234a/01)	duzaq.			
mākī: (394a/27)	tavuk	decāc, mākiyān		
mākiyān: (290b/23)	tavuk	dicāce		
maqlamūd: (083a/26)	ḥazret-i 'azrā' il 'aleyhi's-selām, ḥazret-i cebrā' il 'aleyhi's-selām			
mākū: (305b/22)	mekük			
māküb: (035a/21)	mekük, kamyş lüle.			
mākük: (219b/04)	bisyār-ḥ'ār, mekük, kamyş lüle		gelü-bende	Arapça
māl: (233b/27)	beñdeş, ovmaq, dürtmek, silmek, sürtmek	delk, ferk	ārām, mānende	
māla: (362b/24)	bennālaruñ divār sıvayacak āletleri, cülhalaruñ ot kökinden iplik şarıcaq āletleri, sürgi, başmaqcılaruñ ve ğayrılaruñ lifi, pābücılar maşarası ve mālesi.			
māl-ā-māl: (233b/31)	toptolu dimek			
māl-dār: (121b/24)	māllu dimek			
mālic: (059b/09)	sürgi, başmaqcılaruñ ve ğayrılaruñ lifi, yapucılaruñ maşirisi ve mālası			
mālīḥūliyā: (023a/14)	sevdādan ḥaşıl olur bir 'illetuñ ismidür, uyhu getürmez.			Arapça
mālīn: (290b/24)	sülük	mālīz, 'alaq	kāḥinc	
mālīş-ger: (121b/24)	dellāk			
mālīz: (136a/04)	sülük	'alaq	kāḥinc	
mālkāne: (362b/24)	ḥalvā-yı ḥuşk.			
mālūs: (165b/01)	bir dürlü ḥelvā, yeşil keler		sāmm-ı ebraş	
mālvend: (083a/11)	kūh-ı elvend muqābelesinde bir tağ			
mām u bāb: (035a/22)	ana ve ata	vālidīn		
mām: (247b/30)	ana	māder		

māmek: (219b/07)	anacuk demek			
māmīrān: (290b/25)	edviyyelerdendir.			
māmīṣā: (023a/17)	bir otdur.			
mān: (290b/26)	ev, barç, biz demek, çal demek, beñze demek		ḥanümān	
mānā: (023a/17)	beñzer ki demek, gebrler mezhebinden bir mezheb	şāyed	hemān, hemānā, pindārem	
māne-gāv: (305b/24)	māde-gāv			
mānend: (083a/13)	beñdeş	naẓīr	āsā	
mānende: (362b/30)	beñdeş		mānend, āsā	
mānī: (394a/27)	çin vilāyetinde peygamberlük da'vāsın eyleyen bir meşhūr naḳḳāşuñ adı			Çince
mānīd: (083a/14)	nerd, şatranc oyunlarında, māt oldı demek			
mānū: (305b/24)	yançu	şadā		
mānūs: (165b/01)	yançu, baykuş			
ma'de: (363b/17)	kuşak	ḥavşala		Arapça
ma'tūh: (363b/18)	kem'aql			Arapça
mār: (121b/23)	yılan.			
mā-rā: (023a/09)	bize demek, bizi demek.			
mār-āmūz: (135b/30)	yılançı.			
mārān: (290b/21)	āhengerān, yılanlar demek.			
mār-çūh: (362a/24)	bkz. mār-çūpe.			
mār-çūpe: (362a/21)	marelçü didükleri ot, yılanbıçağı didükleri ot	heleyün		
mārdī: (394a/20)	kızıl	sūrḥ		
māre: (362b/12)	büyük yılan.			
mār-efsār: (121b/23)	yılançı		mār-efsāy	
mār-efsāy: (394a/19)	yılançı		mār-efsār	
marḡeşīṣā: (023b/01)	saḡ idüp göze çekseler nūrın ziyāde ider bir taşdur.			Latince
mār-girān: (290b/22)	bkz. mārīstān.			
mār-gizān: (290b/22)	ḡāyetde yavuz yılan.			
mār-gürze: (362a/24)	büyük ve ḡāzab-nāk u zehr-nāk olur yılandan bir nev'			
marḥ: (063b/28)	vilāyet-i 'arabda birbirine muḥkem surseler çakmak gibi od peydā olur bir cins ağaçdur, çam ağacı		bīd-i deştī	Arapça
mārī: (394a/21)	lisān-ı hindde urmaç, kız, depelenmiş	meftūl	duḡter	Hintçe
mārīde: (362b/13)	dāye	murzī'a		
mārīn ü mārīne: (362a/31)	hindüstānda sengüne nām cezīrede bir er ile bir 'avrat adıdır			Hintçe
mār-isfend: (083a/11)	fürs aylarınıñ yigirmi toközuncı günü.			
mārīstān: (290b/21)	bīmār-ḡāne, yılanlık			

mār-kaşışā: (023a/10)	üzer otı didükleri meşhür ot			
mār-māhī: (394a/20)	yılan balığı		mār-māhīc	
mār-mühre: (362a/29)	ğāyetde büyük yılanların başında olur cevher, şeb-çerāğ mānendi bir ‘azīm cevher			
māryāne: (362b/12)	bir nev’ halvā, şeker pāresi.			
mās: (165a/30)	elmās didükleri meşhür kıymetī taş, merdümek			
māsā: (023a/11)	mī-āsā lafzından muhaffedür.			
māsāy: (394a/24)	meyāsāy lafzından tahfif olınmışdır.			
māse: (362b/19)	kısaç, kürek, oñurga, ay demiri	kelbeteyn		
maşhara: (363b/11)	maşharalık iden kimesne.			Arapça
māst: (048a/26)	yoğurt	leben		
māstābe: (362b/15)	mestüh didükleri yoğurdlu aş, bozca aş			
māstāve: (362b/15)	bkz. māstābe.		māstevā	
māstevā: (023a/13)	mesteve didükleri ta‘ām			
māstīne: (362b/17)	keş	aqt	māstū	
māst-māye: (362b/17)	yoğurt damızlığı.			
māstū: (305b/21)	keş	aqt	māstū, māstīne	
maştaba: (363b/16)	cāygāh, ‘üryān			
māsūr: (121b/23)	cüllāhlar maşırası	māsüre		
māsüre: (362b/18)	cülhalar maşırası, sırçan			Latince
māş: (178a/31)	fig gibi bir bellü dāne, merdümek, qara bögrölce, burçaq			
māşe: (362b/22)	kısaç, cüllāhların ot kökünden iplik şarıcaq āletleri, kürek	kelbeteyn		
māşşata: (362b/21)	gelini düzüp қоşup zīnet iden ‘avrat			Arapça
māşū: (305b/21)	elek	ğalbīr.	māşū, māşūb	
māşūb: (035a/21)	elek	minhal, ğalbīr, ğırbāl		
māşüre: (394a/26)	cüllāh maşuresi.			Latince
mātem: (247b/30)	encümen-i zenān muşībet-resīde			Arapça
mātkak: (192b/03)	persiyān didükleri ot	‘aşā’ü’r-rā’i, şī’rū’l-ğül, kezberetü’l-beyr, keziretü’l-ğaşā		Latince
māy: (394b/10)	bābil gibi cāduları çok olan yir, kābil vilāyetine qarīb bir mu‘ayyen şehr adı			
māye: (363a/21)	dişi, düğme iligi		māde	
māye-dār: (121b/26)	māl-dār			

māz: (135b/30)	şiken, semiz, bir nev' müshil dārū		ferbih	
māze: (362b/13)	ağaç kabı, kırı budağ			
māzeryūn: (290b/23)	çaşır	māderyūn		Yunanca
māzmāy: (394a/22)	bkz. mī-yāzmāy			
māzū: (305b/19)	renglere giren ma' rūf nesne	kefel		
māzyāne: (362b/14)	bir nev' halvā		şāfi-meşāş	
māzyānī: (394a/24)	bkz. māzyāne			
māzyārī: (394a/23)	bir dürlü halvā			
mebār: (121b/26)	menbār			
mebhen: (291a/07)	cāy-ı ārām, kişinin toğduğı yir			Arapça
me-binād: (083a/18)	göstermesün demek			
mec: (059b/12)	üstādū'ş-şī'r rüdekinūñ rāvīsī adı			
meçāçeng: (219b/08)	zıbık			
meçen: (291a/10)	kiçirek kalkan			
meçerg: (219b/10)	ücretsiz iş	şākār	kār-ı suhre	
med: (083a/20)	til			
med-düş: (178b/01)	kapu tırkuzı.			
medenc: (059b/13)	kilid dendānesi		medeng	
medeng: (219b/15)	kilidūñ peri ve miftāhun dendānesi.			
medhūs: (178b/02)	dīvāne, şeydā			
medī: (394b/13)	nehy şığası, me-dih, virme demek			
midīd: (083b/05)	bkz. midād.			
med-keş: (178b/02)	şırma-keşūñ til çekecek āleti.			
mefred: (083a/24)	büyük kimesne, ışıklar ışılāhında pīrlerinūñ altı yanında olan pūstda ışığa	halīfe, şeyh		Arapça
mefzā: (023b/06)	uzatma, taṭvīl itme			
meğāk: (220a/06)	yirde ve tağda olan çukur yir, deriñ	'amīk		
meğāre: (363b/18)	tağlarda yirler	kehf	ğār	
meger: (122a/01)	edāt-ı istiṣnā, illā demek.			
meges: (165b/10)	siñek	zebāb	meges	
meges-i seg: (220a/13)	it siñegi	şüzāt, yemhūr, ebū menebbe		
meges-rān: (291b/01)	siñek koruyacağa, yelpede, lālā, atabeg	meziyye	bād-bizen	
megjī: (394b/19)	kaçma demek		me-giriz	
meh: (364a/02)	ay, yok demek		māh	
mehār: (122a/10)	yular ve burunlık ipi.			
mehce: (364a/03)	şancağ başı.			
Mehed/mehd: (083b/02)	matkab, beşik			Arapça
mehekk: (219b/11)	ol taşdur, altun ve gümüşūñ 'ayarı sürmekile			Arapça

	anda zāhir olur, her nesnenüñ eyüsi, bilenecek yir			
mehîb: (035a/28)	şāhib-i heybet			Arapça
mehîve: (364a/04)	balık yumurdası			
mehlāk: (220a/23)	bkz. māhnāk.			
mehnāk: (220a/23)	bkz. māhnāk.			
mehnek: (220a/23)	bkz. māhnāk.			
mehremā: (023b/09)	el, yüz silicek nesne		mehreme	
meh-tāb: (035a/28)	māh-tāb			
mehül: (234a/12)	duzak	māhül		
mejen: (291a/31)	kiçirek kalkan			
mejîd: (083a/22)	şıramana oyunu.			
mejîde: (363b/08)	şıramana didükleri oyun			
mek: (220a/09)	şarāb mezesi, şikār ardınca atarlar ol kışacuk süñi	mişrad		
mekārim: (248a/10)	bir tağ adı, kūrāb tağ gibi her ramazān ayınıñ ol gicesinde gā'ibden anda od yandığı görünür.			Arapça
mekās: (165b/10)	eksime dimek			
mekes-gîr: (122a/05)	yelpeze, buzağı dişi, 'ankebütdan bir nev'	leys		
mekest: (048b/01)	şınıklı dimek			
mekîb: (035a/24)	yüz çevirme ve egri gitme dimek, yabana meyl itdürme ve yoldan çıkarma dimek, şarma ve şarılma ve devirme ve devrilme dimek.			
mekik: (220a/14)	ādem boğazına giden siñek, sülük			
mekil: (234a/07)	ādem boğazına giden sülük.			
mekîs: (165b/14)	bkz. mekās.			Arapça
mekr-kāz: (136a/15)	mepervāz			
mekük: (220a/15)	hayvānlar şüretinde şarāb için düzilen kadeh, şarāb mezesi, cüllāhlar āletinden mekik didükleri.			Arapça
melaḥ: (063b/30)	çekirge			
melāh: (363b/26)	ḥaşîr kāmışı.	ebū hicādib		
melāje: (363b/26)	boğazlağı			
melāt: (182a/04)	örü balçığı			
melgam: (248a/12)	ısıcak yağı			
melik: (048a/07)	bkz. seng-puş	silahfāt		Arapça
melṭ: (182a/07)	bkz. melāt.			
melül: (234a/06)	gam-gin			Arapça
memül: (234a/07)	eglenme	te'ḥîr	direng	
men: (291b/05)	ben dimek, gökden yağar kerfi didükleri nesne	ene		

menāre: (363b/26)	ezān okıyacağ yir	me'zene		
menāver: (122a/06)	ħoten vilāyetinde bir Şehr adıdır.			
menbel: (234a/09)	çerçi		pīlūr	
mencek: (220a/16)	Şu'bede			
mencemek: (220a/19)	bkz. mencek.			
mencīr: (122a/06)	müşebbek			
mencū: (306a/05)	mercūmek		enz	
mencūķ: (192b/05)	'alem başı.			
mend: (083a/27)	-lu demek	zū		
mende: (363b/28)	ķulpı Őınuķ desti ve bardaķ			
mendebūr: (122a/08)	boynı Őınuķ Őińek ve bardaķ ve ķabaķ ve sā'ir meksūr olan nesnelere	mūflis		Arapça
mendel: (234a/09)	ol dā'irede ğarā'im-ħ'ānlar içine ğirūp da'vet-i cinn iderler.			Arapça
mendīl: (234a/11)	silincek biz, 'avratlar başlarına ördükleri.			Arapça
mendīŐ: (178b/11)	bkz. mīndīŐ.			
mendūr: (122a/07)	yorğun.	baħīl, mūflis	ğam-ğin	
mene: (363b/31)	çene.			
me-nev: (306a/06)	deprenme demek		kec-rev, me-cūnb	
meng: (220a/19)	ķimār, lāf urmaķ, Őikār ardınca atarlar küçük sūnū, dılaķ, didi demek		çeklīz	
mengel: (234a/11)	ħarāmī		rāh-zen	
mengevā: (023b/08)	ķimār-bāz demek			
mengū: (306a/06)	āb-ı ğayāt			Türkçe
mengūŐ: (178b/15)	mengiŐ didükleri kiçirek küpe.			
menhelāk: (220a/22)	bkz. menlāk.			
menī: (394b/21)	ululanmaķ	nuķfe		
menis: (165b/16)	insānuń yüzinde ve burnında ve boynında zāhir olur siyāh noķtalar.			
meniş: (178b/13)	himmet, Őabī'at, kibr, ğöńül ğoŐlığı.		büzürgī, ārzū	
menişger: (122a/10)	ğöńül dönmeķ			
menķalā: (023b/07)	merdān cengi çok olan Şaff-ı ķıtāl.			Arapça
menlāk: (220a/22)	dervīŐ, ğaķīr, muğlāk.			
menn: (291b/09)	batman			
mense: (330a/30)	Şofiler içün binā olunan ğānkāh.			
mentecūŐe: (363b/27)	çetük otı			
mentū: (306a/04)	mantı			
menze: (363b/30)	mende			
menzilğāh: (363b/31)	orun ve ķonaķ yiri.			Ar.+Far.

me'kûl: (233b/20)	yiyegeñ kişi, boyna bağlanan ip, boğazı kılı, kımış lüle, boğaz tutan ve boğazda kalan nesne		bisyār-ḡ'ār, gelü-bende	Arapça
me'müniye: (362b/27)	sükkeri ta'am			Arapça
mer: (121b/27)	şağış, çün dimek	lām cārre	řumār	
me-rā: (023a/19)	baña dimek	ene		
merāğa: (363a/30)	ğaltide, 'acemde bir şehr adı		çerāğāh u ḡ'ābgāh-ı sūtūrān.	
merāře: (363a/31)	zişt, murdār	necis	şum	
merāl: (234a/03)	sözde aldanmış	ebleh, mezāk	nā-dān	
merāz: (136a/05)	kendir urđanı.			
merāzi: (394b/14)	merze didükleri dārü			
mercān: (291a/10)	andan tesbīhler ve ḡulliler ve ba'zi küçük āletler iderler ma'ruf taş.			Arapça
mercü: (305b/25)	mercümek	'ades	enz	
merçem: (248a/01)	pür-çeşm.			
merd: (083a/21)	er	ādem, recül, şeci'	bahādur	
merdāne: (363b/02)	erāne dimek, börekçiler yufka yayacağ āleti			
merd-ās: (165b/05)	el degirmeni, bınara şuyı var mıdur bilmek için taş atmağ.			
merdāř: (178b/04)	dāstān dimek.			
merd-efken: (291a/20)	er ağdarıcı, bahādur			
merdek: (219b/18)	ercegüz dimek			
merd-evjen: (291a/21)	bkz. merd-efken.			
merdi: (394b/15)	ersin dimek	rücüliyyet		
merdmāne: (363b/03)	kişiye ne dimek			
merdüm: (248a/02)	ādemođlanı ve gözbebegi			
merdümek: (219b/18)	göz bebegi, merdümcük	insānü'l-'ayn		
merdümek-i çeşm: (248a/08)	göz bebegi.			
merğ: (186a/03)	merğül, şol ḡurrem ve dil-güşā yir, deriñ, karamu	rızk	jerf	
merg: (219b/28)	ölüm	mevt		
merğül: (234a/05)	örülmüş ve kıvrıcık sağ, nāzüklik geçmek		pīçide zülf, bāz-geşt.	
merğvā: (023b/02)	yaramaz fāl.			
merğzen: (291a/29)	bkz. merzğan.		senevā	
merhem: (248a/09)	cerāḡat üzere urduğları		melhem	Arapça
meri: (394b/16)	şerr üzerine ittifağ idüp bil bağlamağ.			
mermāze: (363b/07)	tuḡfe.			
mermer: (122a/01)	meřḡur taş			Yunanca
merre: (363b/07)	ḡesāb	kıyās, kerre		
merrüş: (178b/04)	müşkil.			
mers: (165b/06)	ip kuşağ, oda tapan mecüs			

	kāfirlerinden bir muğūñ adı			
mer-to: (305b/25)	saña dimek			
mer-ü: (305b/28)	aña dimekdür.			
merü-râ: (023b/04)	aña dimek			
merür-tâb: (035a/24)	bkz. merütâb.			
merüş: (178b/09)	meyl itme ve itdürme ve zıkr eyleme, aña dimek.			
merütâb: (035a/24)	sırtmaç.			
merv: (305b/26)	şabla didükleri ot			
mervâ: (023b/03)	fâl-ı nîk			
merz ü büm: (248a/08)	yurt	iqlim, nâhiyet	serhad.	
merz: (136a/05)	şınur			
merz-bân: (291a/21)	şınur bekçisi, serhad begleri			
merzencüşe: (363b/03)	nebâtâtdan serhoş eyler bir nesne			
merzengüş: (178b/04)	ağ gül, husrev-i pervizüñ hüsni vaşfi, güyegü otı, semizlik otı, çiğdem, cânverden korkup üşenmek			
merzğan: (291a/25)	güristân-ı yahvedân, maqâbir		merğzen	
mesâk: (219b/29)	riyâhînüñ yâhüd ağacuñ dibinden çıkan bir budak, koparılan budak.			
meske: (363b/11)	tereyağı	zubd		
mesned: (083a/23)	harâm-zâde, büyük yaşdıq			Arapça
mesred: (083a/23)	helâl nesne.			
mest: (048a/27)	esrik, kükremiş deve	sekerân		
mestek: (219b/30)	kımar oyunu, lâf, avrat tılağı		horüse, çekliz	
mest-gâ: (023b/05)	serhoş idici nesne			
mestîne: (363b/11)	bozca aş.			
mest-kâre: (363b/09)	serhoş eyleyen nesne, serhoş yürüyen kimesne.			
meşâk: (192b/05)	hızmetkâr.			
meşâre: (363b/12)	meşgale, evlek, qarık.			
meşeng: (220a/03)	harâmî adlarından, bir meşhur cüst ü çâlâk ² harâmî ² adı	harâmî		
meşgale: (363b/15)	âşüb ve fitne.			Arapça
meşgüy: (394b/16)	köşkleri ve tahtları zînet itdükleri hoş-büy döşek ve nihâliler			
meşhata: (363b/14)	bir nev' şâfi halvâ	meşâş		
meşk: (220a/01)	sağâ meşki, tulum			
meşkeze: (363b/16)	sahtiyândan dösenecek nesne.			

meşkü: (305b/29)	taht ve köşk ve meclisleri anuñıla zînet itdükleri nefis ve hoş-büy nihâliler ve döşek ve ferşler, bir büt-hâne, husrev-i pervîz ü şîrinüñ bir meşhür halvet-sarâyı			
meşşâta: (363b/12)	gelinüñ yüzini zînet iden avrat			Arapça
meşû: (306a/03)	burçaq			
metâre: (363a/22)	ma' rûf bulgâriden ve köseleden sefer için itdükleri şu zarfi.			Arapça
mete: (363a/25)	mişkab, güve		mü-tâb	
metencüşe: (363a/23)	sünbül-i rûmî, çetük otunuñ bir nev' i			
metreb: (035a/23)	isitme	humma		
metris: (165b/03)	metriz, korkma demek			
mevât: (048b/02)	kimesnenüñ mülki olmayan yir.			
mevc: (059b/16)	deñiz çalkantısı.			Arapça
mevî: (394b/20)	ķuru üzüm.			
mevij: (157a/14)	sülügen.			
meviye: (364a/01)	sülügen, avratlar süd ile yüzlerine sürdükleri ol nesne			
mevîz: (136a/17)	ķuru üzüm.			
mevîz-âb: (035a/27)	ķuru üzümdeñ itdükleri şarâb			
mevîze: (363b/31)	siyâh dâneler			
mevîzvâ: (023b/09)	üzümlü aş.			
mevsim: (248a/13)	'arabuñ bâzârı vaķtı.			Arapça
mevtâf: (190a/03)	ķıldan çuvâl işleyen		mü-tâb, mü-tâf, mü-tâb	
mey: (394b/23)	süci			
me-yâ: (023b/10)	gelme demek			
meybe: (364a/05)	ayva şarâbı			
mey-fuhte: (059b/17)	bkz. mey-puhte			
mey-gün: (291b/12)	al ve surh reng ve kırmal reng			
mey-güsâr: (122a/11)	şarâb ile başı hoş olup gâyetde mâ' il olan kimesne			
mey-hâne: (364a/06)	şarap evi.			
meyhoş: (178b/16)	ekşirek demek			
meykede: (364a/06)	bkz.mey-hâne.			
mey-puhte: (059b/16)	ķaynamış şarâb		mey-puhte demek	
mezâk: (219b/28)	ebleh		nâ-dân.	
mezc: (059b/13)	şınur, otiracaķ maħal.	mezc		
meze: (363b/07)	tağ		çâşnî	

mezeng: (219b/28)	kilid.			
mezigit: (048a/27)	mescid			
mıknâşis: (165b/19)	demür çeken taş			Yunanca
mî: (394b/30)	şimdi demek, mâzi evvelinde gelür, emr evvelinde gelür			
mîcû: (306a/10)	mercümek	'ades		
midād: (083b/04)	mürekkeb	hibr		Arapça
mīdaḥ: (063b/31)	yavuz at.			
mīde: (364a/16)	zenān-ı pāk.			
mīfaḥt: (048b/03)	şuyı bir miqdār çekilmiş olan taze üzüm		mīfaḥte, mīfaḥtec	
mīfaḥte: (364a/19)	şuyı bir miqdār çekilmiş olan taze üzüm		mīfaḥtec	
mīg: (186a/05)	bulut, tuman	zabān	sehāb	
mīgended: (083b/15)	koşar yir			
mīgfer: (122a/13)	tolga			Arapça
mīgjen: (292a/10)	kızılsağı demek			
mīgnāk: (220a/26)	bulutlu gün.			
mīgyār: (122a/13)	şākirdāne.			
mīgyārī: (394b/27)	baqyāz, yeñi giydükleri vaqt şükrāne için virilen nesne			
mīgyāz: (136a/17)	şākirdāne.			
mīḡ: (063b/30)	kazık, 'araḡıyye kālībı.		egserī	
mih: (364a/09)	ulu, yok	seyyid	ne	
mīḡ-düz: (136a/18)	keyk-ber			
mīhen: (292a/11)	dūdman, ev, barḡ	mübhen		
mihīn: (292a/01)	uluraḡ ve eyürek			
mihīn: (292a/15)	bkz. mihīn, ārām yiri.			
mīḡ-kede: (364a/16)	ḡarb-ḡāne.			
mīḡ-lāb: (035a/30)	eḡfālūñ beşikde iken zekerinden aḡan sidük			
mihmān: (291b/21)	konuḡ.			Arapça
mihmān: (292a/11)	konuḡ	şayf		Arapça
mihmānī: (394b/29)	konuḡluḡ	ziyāfet		Arapça
mihmānī: (395a/12)	konuḡluḡ	ziyāfet		Arapça
mih: (122a/12)	dostluḡ, güneş, berāberlik, çekişmek			
mih: (122a/16)	muḡabbet, şefkat, güneş, tāriḡ-i fürs-i kadīmden bir gün ve tāriḡ-i celāliden bir ayuñ adı, tāriḡ-i celāliden evvel güz adı, fürs aylarınıñ on altıncı günü adı		āfitāb, āsmān	
mihrā: (023b/11)	görür ve görici			
mihrāb: (035a/29)	a' lām-ı ricāldendür.			Arapça
mihrāc: (059b/18)	bir saḡāvet ü şecā' at u			Sanskritçe

	'azimet ü kudret ile meşhür şâm pâdişâhınıñ adıdır.			
mihrās: (165b/27)	ağaç havân			
mihrgâh: (364a/12)	gönül.			
mihri-giyâ: (023b/11)	muhabbet otı			
mihri-giyâh: (364a/12)	muhabbet otı			
mihribân: (291b/15)	şefkatlü		nigâh-bân	
mihribânî: (394b/29)	güzellik, güzel olacak nesne	harîfi		
mihricân: (291b/16)	bkz. mihribân			
mihrigân: (291b/17)	güz faşlı, mihrimâhuñ on altıncı günü	harîf		
mihter: (122a/16)	ulurağ dimek.			
mihterî: (394b/28)	ululuğ.			
mihyâr: (122a/23)	a'lâm-ı ricâldendür.			
mîje: (364a/17)	kirpik	hedeb	müje	
mîjed: (083b/15)	oynaş	ma'sûqa		
mîjek: (220a/25)	gümrenmek			
mîjü: (306a/11)	mercümek		enz	
mîk: (220a/26)	'ibrî dilince 'ıyd			
mikās: (165b/26)	eksime			
miker: (122a/15)	siñek	zebâb		
mikest: (048b/03)	mekest			
mikil: (234a/15)	sülük	'alağ	kâhînc	
mikiler: (122a/14)	sülük	'alağ		
mîl: (234a/16)	göze sürme çekdikleri nesne, cerrâhlarıñ hanek miqdârı bilmek için isti'mâl itdikleri demürden ve gayrıdan olan âletleri, dört biñ hatve			
mîlâve: (364a/20)	şâkirdâne			
mîlk: (220a/24)	dırnağ dibinde olan aklık.			
mîlsâ: (023b/10)	sergi			
mînâ: (023b/19)	gök şırça, boncuğ, kuyumcılar gümüş üzerine urdukları ol lâcüverdî nesne		şırça-i âsmâne, künbed-i mînâ	
mînân: (292a/11)	iriñ			
mîncek: (220a/24)	qaranfil			
mîne: (364a/21)	cennet, şırça mînû			
mînû: (306a/09)	cennet, şırça mînû		menû, mînû, mîne	
mînû: (306a/13)	cennet, şırça.			
mî'e: (364a/19)	qara gönlek.			
mîr: (122a/25)	bîg	emîr		
mîr-âb: (035a/29)	şu üzre turup taqsîmine			Ar.+Far.

	hâkim olan kimesne			
mîr-âv: (306a/11)	şu üzerinde oturup hâkim olan.			Ar.+Far.
mîrbed: (083b/09)	kağı-i cühüdân.			Arapça
mîrdād: (083b/07)	dîvân-hâne gibi selâmlık, begi selâmlık, dönmek	dîvân		
mîre: (364a/16)	düzenlik, ta'âm	ittifâk		
mîrî: (394b/26)	söz üzerine ittifâk idüp gönül berkitmek, savaş			
mîrpās: (165b/17)	saht dimek			
mirsele: (364a/10)	şaçağ, püskül		gerden-bend-i dirâz.	
mîrsîn: (292a/04)	mersin			Yunanca
mîr-ten: (292a/04)	kendüyi olura urmağ.			
mîr-zā: (023b/19)	big-zāde dimek			Ar.+Far.
mîrzād: (083b/08)	beg-zāde dimek		mîr-zā	Ar.+Far.
mîrzmân: (291b/14)	şî'rā-yı 'abūr ve şî'rā-yı gameysā yanında iki yıldızdur			
mis: (165b/19)	bağır	nuhās		
mişāl: (234a/13)	emr ü berāt-i pâdişāhân			
mişîn: (291b/13)	bağırdan olan nesne.			
mişkāl: (234a/13)	bir buçuk dirhem			Arapça
mîş: (178b/17)	çoyun	zā'n		
mîşîn: (292a/09)	debāğat olunmuş çoyun derisi			
mîşîne: (364a/19)	çoyun sürisi.			
mişlüz: (136a/17)	çayı		zerdālū	
mîšnāy: (395a/10)	mâtıkağ didükleri ot	'aşā'u'r-rā'î		
mîşner: (122a/26)	çoç.			
mîşte: (364a/18)	cühüdlar mu'allimi.			
mîşü: (306a/12)	burçağ			
mişved: (083b/05)	'imāme		destār	
mîte: (364a/16)	güve.			
mîter: (122a/24)	a'lām-ı ricāldendür.			
mîtin: (292a/02)	külüng			
mitrān: (291b/14)	pehlivān		āyîn-i tersāyān ve gebrān.	
mîtü: (306a/10)	yaprakları bıçağ ve bıçağ gibi ser-tîz olan bozdoğan			
mîv: (306a/15)	degek çubuğı		tāk	
mîve: (364a/21)	âdemî yidügi yimiş	fākihe		
mîvije: (364a/23)	şarmaşığ	leblāb, 'aşeqa		
mîvine: (364a/24)	ağaca terbiyet için evvel-i bahārda kesdükleri budakdur			
mîvîz: (136a/25)	çırı üzüm	mevîz		
mîvîze: (364a/22)	bkz. mîvîzec.	zenbîbü'l-cebel		
mîyān: (292a/01)	bil, aralığ	vasat		

miyān-bālā: (023b/18)	orta boylı dimek, depe ortası			
miyān-bend: (083b/06)	kuşak, uçkur, tikke	meşidde, mi'ceze, miçhaze		
miyānci: (395a/09)	hakem, simsār	muşliḥ		Far.+Tr.
miyāne: (364a/15)	ḥaḳḳ-ı vasatūñ çāk ortası	mābeyn		
miyānegi: (395a/09)	orta, ortalık.		miyān	
miyāne-ḳad: (083b/07)	orta boylu dimek			
miyān-gin: (292a/02)	ortarak			
miyān-serār: (122a/23)	iklile beñzer bir nesne			
miz: (136a/18)	konuḳ	mihmān		
mizāc: (059b/17)	terkīb-i insān		ḥayvānī	Arapça
miz-bān: (292a/06)	konuḳcı	mużif	mihmān-ḥāne	
mizbānī: (395a/12)	konuḳcılık	ziyāfet		
mized: (083b/09)	şevḳ ü 'işret ü neşāt ü selvet olan meclis			
mizek: (220a/25)	ḳarış muruş			
mizer: (122a/26)	iç tonı	fūṭa		
moḡal: (234a/24)	ebū cehl ḳarpuzı ağacı			
moḡāl: (234a/24)	tatar			Moḡolca
moḡül: (234a/26)	māverā'ün-nehr tatarı, muḡāl, oda ṭapıcı		āteş-perest.	Moḡolca
mū: (306a/17)	ḳıl ve saç.			
mūbed: (083b/31)	ḥakīm, dānā, ḥakim-i āfitāb-perest, vezir			
mūbed-i mūbedān: (292a/24)	her milletūñ ulu dānişmendleri			
mū-be-mū: (306a/17)	inceden ince dimek			
muces: (165b/28)	ṭabīb nabız görmekiçün elin ḳoduḡı yir			
mūçine: (364b/04)	minḳāş			
mūflūn: (292b/02)	ıklilü'l-mülk didükleri dārū			Latince
muḡ: (186a/08)	oda ṭapan kāfir, zındiḳ, şıḡır boynuzı, deriñ		gebr, mecūs, münkir-i ḳıyāmet, jerf	
mūḡ: (186a/11)	āteş-perest			
muḡāk: (220b/06)	çuḳur yir, deriñ	'amīḳ		
muḡākçe: (364b/03)	çuḳurcaḳ dimek			
muḡāl-çin: (292a/22)	ḡāyetde güzel göz			
muḡal-çin: (292a/22)	bkz. muḡāl-çin.			
muḡande: (364b/04)	ḳurdāşenī			
muḡani: (395a/26)	sülün, ırlayıcı	ḡislet.		
muḡuş: (220b/07)	mecūsiler keşşi.			
muḡ: (063b/31)	aḡır gemlü uyan, ilik, beyni	dimāḡ		
mūḡ: (064a/04)	sancaḳ	'alem		
muḡallā: (023b/23)	bādincānı biryān idüp ve biryān olmış eti üzerinde pāre pāre idüp ve üstine limon şıḳduḳları ṭa'ām.			Arapça
muḡāṭa: (364a/26)	sebistān didükleri dārū.			

muhrā: (024a/07)	er yuþuþmuþ nesne			
mūjān: (292a/26)	açılmıþ nergis			
mūje-bālānīn: (292b/01)	cizme, þokman, kızlar gelin oldu¼da ayaklarına giydükleri edük			
mukāfā: (024a/03)	bkz. mükāfāt.			Arapça
muþarnas: (165b/31)	nerdübānlu ev		çārtāk	Süryanice
muþil: (234a/27)	et ile ve küfte vü mūmbār u kuyruk ile ve bu¼day ve pirinç ve no¼ud ve ba¼la ile ve ha¼drādan çükündür ve piyāz ve þalgām ve gendenā ve kerez ve kelem ile piþürdükleri ta'ām			Arapça
muþilyā: (024a/01)	etile ve küfte ve mūmbār ve kuyruk ve bu¼day ve birinç ve nohud ve ba¼lā ve çükündür ve þo¼an ve gezer ve kelem ve þalgām ve gendnā ile piþirürler bir ta'āmdur.			Latince
muþl: (234a/26)	ebū cehl þarpuzı, çivid yaprağı, bir dürlü ta'ām	zamg		Arapça
mūl mūl: (234b/05)	bkz. mūl, küymek, iþe göndermek			
mūl: (234b/01)	oynaþ, eglenmek, mührelemek, giç kılma¼, tı¼ılma¼	hıdn		
mūliþ: (179a/02)	mūliden lafzından ism-i maþdar			
mūliyan: (292b/03)	ya¼macı			
mūm: (248a/15)	gice ile ya¼du¼ları ma'rūf nesne.			
mūmiyā: (024a/04)	bir kimesne yüksek yirden düşecek yā muþkem darb yiyecek yā bir yiri şınca¼ içürdükleri meþhūr dārū	ebū mūnis		Arapça
mūndān-mūbed: (084a/08)	mezķūr ta'ifenūn ulusı		mūbed, mūbedān	
mūr: (122b/15)	þarınca	neml		
murād: (083b/16)	göñül dilegi	reside		Arapça
mūrçe: (364b/05)	þarınca, uva¼ þarınca olma¼, uþa¼, þaraca boncu¼.			
murdādat: (048b/09)	orta yay ayı			
mūr-dāne: (364b/06)	mersin yemiþi, gülgünī reng.			
murdār: (122a/28)	nā-pāk	þarām		Arapça
murdār-hār: (122a/28)	çayla¼, lori kuþı			Ar.+Far.
mūrec: (059b/22)	þarınca	neml	kebt	
mūred: (084a/09)	mersin a¼acı, Şu ortasında sebze	ās	göl-verd, gül-reng	
murg: (186a/07)	kuþ	þayr		
murğa: (364a/27)	bkz. murgāne.			

murğ-âb: (035b/01)	ördek	baṭṭ		
murğ-âbî: (395a/16)	ördek didükleri kuş	baṭ		
murğâne: (364a/27)	yumurda	beyza		
murğaz: (136a/26)	yapağı, keçi yünü.			
murğ-ı destân: (292a/16)	‘andelib.			
murğül: (234a/23)	bkz. merğül.			
murğzâr: (122a/29)	çayır ve çemen, kuş olan yir			
murḥ: (064a/02)	bir muṭalsam iki büt var idi, dirler ki gün toğıcağ gülerlerdi ve gün batıcağ ağlarlardı, birinüñ adı murḥ ve birinüñ adı ḥanl idi.			
mürî: (395a/28)	küp, şu küngi, boğarlık, kara boya.	zîr		
mürîş: (178b/31)	mühre, boncuq, dükkân öñi, seki, oñurğa	ḥarez		
mürîye: (364b/08)	şu küngi, kara boya	müreккеb		
murt: (048b/07)	ziyân olmuş, çatı perākende olmuş		perākende	
müryâne: (364b/07)	demüri delük delük eyleyüp hergiz şaykal ile gitmege kâbil olmayan pas			
muşallab: (035b/03)	üzerinde şalib gibi nakş olur ol kaftân	sevbüñ muşallebüñ		Arapça
müşçe: (364b/09)	miskâl didükleri sâz, kumrıya beñzer bir nev kuş, ügeyik	dubsiyy		
müşikâl: (234b/01)	ügeyik kuşı		fâhte	
müşikâr: (122b/16)	âlet-i ğinâdan ‘ibâret			Yunanca
müşikî: (395a/30)	müşikâra mensüb olan şanâ’ atüñ adı			Yunanca
must: (048b/10)	şikâyet.			
muste: (364a/31)	ündek, kuş öyini			
müsterde: (364b/11)	taşlak baş.			
muşâr: (122b/12)	sücinüñ yeñisi ve ekşisi.			
müş: (179a/01)	şıçan	fâre, fuveysıka, firnib		
müş-ḥ’or: (122b/18)	çaylak kuşı	ümmü rāşid		
müş-ı deştî: (395b/04)	‘arab taşvanı	berbü’, cerd	kelâl-müş	
muşt: (048b/11)	yumruq, avuç, toqmaq, mušta			
mušta: (364b/01)	bâbüccılar ve başmaqçılar muştası, ḥallâc toqmağı			
muştânâk: (220b/05)	avuca tolu taş.			
muştâ-seng: (220b/04)	el kıyası	selime		
mü-tâb: (035b/06)	kıldan çul, cül işleyen			
mü-tâv: (306a/19)	kıldan çuvâl işleyen		mü-tâb	
muṭarrâger: (122b/13)	cendereci			Ar.+Far.
muṭrib: (035b/05)	sâzende			Arapça

muṭṭarā: (023b/31)	tāze vü perdāht olmuş ve cenderelenmiş nesne			Arapça
mūy: (395b/05)	kıl ve saç	şar'ü fer'		
mūy-çin: (292b/03)	kıl kıparcağ alet	minķāş		
mūy-çine: (364b/12)	minķāş.			
mūye: (364b/12)	ağlamak			
mūyīne: (364b/13)	seferlerde ḥarb güninde ve pādişāh geçmelü olıcağ çaldıkları kūs			
mūy-tāb: (035b/07)	bkz. mū-tāb.			
mūze: (364b/09)	edük, cizme			
mūze-pāyīn: (292a/31)	şoğman			
mūzmāl: (234a/31)	deñsiz olan kimesne.			
mūbār: (122a/27)	munbār			
mūce: (364a/25)	kirpik	mūje		
mūçgān: (292a/15)	kirpik	mūjgān		
mūd: (083b/16)	evzānda beş yüz dirhem			
mūdām: (248a/14)	her vaqt, şarāb.	dā'im		Arapça
mūdārā: (023b/25)	tevāzu' vü ittifāğdan bir nev', ucuz pazar	mülāyemet		Arapça
mūdāvā: (023b/29)	devā itmek	mūdāvāt		Arapça
mūflāk: (220b/08)	eli boş, faķir ve derviş			Arapça
mūft: (048b/15)	ucuz	raḥiş		
mūhek: (220b/15)	sigil		pālū	
mūhr: (122b/18)	her kişi adın ma'dinden birisinüñ üzerine kızdurup kīselere ve kıpulara urdukları meşhūr nesne, ṭay, dōğün, tamğa		key	
mūhre: (364b/14)	kāğıd u bize şayķal urdukları nesne, boncuğ, oñurğa, dükkān, sikke			
mūhre-puşt: (048b/15)	oñura siñügi.			
mūjde: (364a/28)	muştluğ			
mūjdegān: (292a/17)	muştuluğ	beşāret		
mūjdegānāni: (395a/18)	muştluğ virecek nesne.			
mūjdegāne: (364a/29)	muştluğ		mūjdegān	
mūjdegāni: (395a/17)	muştluğ virilen nesne.			
mūje: (364a/29)	kirpik	hūdb		
mūjek: (220b/02)	kirpik	hez̄b	mūje	
mūjgān: (292a/19)	kirpikler			
mūk: (220b/09)	şayd ardınca atarlar kışacığ süñi			
mūkrān: (292a/23)	bir memleketdür ki anda bir tağ vardır, toprağı ādem şūretindedür			
mül: (234a/30)	süci		şarāb	
mülend: (083b/31)	söz ve kelecı, efsāne			

mülgük: (220b/14)	ebemgömece didükleri ḥabbāzī		vertāc	
mülgül: (234a/30)	ebegömece didükleri ot		vertāc	
mülk: (220b/10)	burçaq, pādişahlıq	culbān, ḥabbāz		Arapça
münc: (059b/20)	arı, bal arusu	debr ü naḥl	zenbūr	
müncel-āb: (035b/06)	murdār şu.			
müncir: (122b/14)	müşebbek, ṭrabuzan			
münc-sütür: (122b/14)	gülegen.			
mündek: (220b/15)	pāre pāre			
mürār: (122a/27)	kendirden olan ip.			
mürd: (083b/17)	öldi demek, incü lü' lü'			
mürdād: (083b/20)	fürs-i qadīm aylarınıñ yedinci günü, tāriḥ-i celāliden bir ayuñ adı, tāriḥ-i celālide orta yay ayı			
mürdā-seng: (220a/27)	mürdeseng didükleri nesne			
mürde: (364a/26)	öli	meyyit		
mürderi: (395a/14)	ḥālī, teḥī			
mürde-rıg: (220a/28)	ḳum uvağı, māl-i meyyit			
müred: (083b/19)	mersin ağacı	ās		
mürsele: (364a/26)	ānçi	reşāḥ	berefkenend	
mürūd: (083b/26)	emrūd			
mürüz: (136a/26)	heri ḳurbında bir ḳabiledür.			
mürvārid: (083b/24)	incü	lü' lü'		
mürvengüş: (178b/28)	mürçenem ḳulağı		mürzengüş	
mürver-tāb: (035b/02)	bkz. mürv-tāb.			
mürv-tāb: (035b/01)	sırıtnaç			
mürzengüş: (178b/27)	aḳ gül		mürvengüş	
müsıçe: (364b/01)	müsıçe			
müstemend: (083b/27)	ğamlu, şikāyetlü, ḥācetlü ve bağılu ve cefālu ve iglü, mübtelālu			
müstfi: (395a/19)	şikāyet itmek, bahādur	şeci'		
müşg-i türkmāni: (395a/24)	topalaq didükleri ot	su' d	müşg-i zemīn	
müşgüy: (395a/25)	gökleri ve tahtları zīnet tidükleri ḥoş-büy ferişler		müşg-bū	
müşg-zemīn: (292a/20)	ṭoylaq didükleri ot	su' d		
müşk: (220b/05)	müşk.			
müşk-bid: (083b/29)	şorğun çiçeği			
müşkez: (136a/27)	bulgāri didükleri ḥoş ḳoḥulu deri, saḥtiyān döşek			
müşkeze: (364b/02)	bulgāri didükleri ḥoş ḳoḥulu geven, saḥtiyān döşek.			
müşkmār: (122b/13)	yılan müşki			
müşk-nāb: (035b/02)	ḥāliş misk			
müşksār: (122b/12)	müşklü yir.			

müşta: (023b/31)	başmaççılar ve babuncçılar muştası, hallâc tokmağı.			
müşterî: (395a/23)	meşhûr yıldız		bercîs	Arapça
müşte-seng: (220b/04)	bkz. muştâ-seng.			
müşüş: (178b/30)	düşâbı yağ ile kaynadup kıvâma geldükde yumurda ağını katdukları ol nesne			
müt: (048b/05)	bencileyin dimek			
mütevârî: (395a/13)	gizlü	maḥfî		
müzd: (083b/27)	giri, ücret, müşterî yıldızı.	şevvâb		
müzdür: (122b/11)	kirâcî, ücret alup işleyici	ecîr		
müze: (364a/30)	şad		çâšnî	
müzürî: (395a/19)	mertek.			
n'âşinâbî: (395b/12)	hırtlık.			
n'ez: (136b/03)	ne ez lafzından taḥfif olunmuşdur.			
nâ-astevâ: (024b/21)	ḥâ' in olan kimesne.			
nâb: (035b/08)	ḥâliş, şıf			
nâ-bedid: (084a/13)	belürsüz			
nâ-be-kâr: (122b/22)	bâṭıl, müfsid.			
nâberd: (084a/13)	ceng, harb		nâverd	
nâbî: (395b/08)	göremez didükleri ta'âm, gözsüz		nâ-bînâ	
nâbil: (234b/07)	oqçı		tîr-dân.	
nâ-bînâ: (024b/23)	görmez göz.			
nâbîv: (306a/22)	sân ve ḥû dimek.			
nâc: (059b/24)	çam ağacı, serv ağacı		nâj	
nâcaḥ: (064a/05)	nacaḥ, iki çatal süni		teber, ḥarbe.	
nâcved: (084a/14)	şadeḥ		sâğar	
nâ-çâr: (122b/24)	zarûrî dimek	lâ-büd		
nâdân: (292b/06)	bilmez	câhil		
nâdire: (175b/27)	balıḡuñ öykeni			
nâf: (190a/07)	göbek, göbek miski, degirmi yaşduḡ.		nâfe	
nâfe: (364b/26)	göbek, göbek miski, degirmi yaşduḡ			
nâfe-müşg: (220b/25)	göbek miski.			
nâ-fercâm: (248a/20)	yaramaz ve 'ayblu ve 'abeş iş, âḡiri ḥayr olmayan nesne, küçük			
naful: (234b/29)	baldır		şinâ leng	
nâğ: (186a/13)	şara ağaç			
nâ-gâh: (364b/30)	vaḡitsüz, aḡsuzın		nâ-gâhân	
nâ-gâhân: (292b/28)	aḡsız dimek		nâ-geh	
nağal: (234b/26)	çuḡur, şazılmış yer, in, yol üzerinde olan kârbân-serây, şurd ve dilkü ini			
nağan-şâk: (221a/25)	kâfirler mezheblerinden bir meşhûr mezheb, bir büt			

	adı			
nağbūd: (084b/23)	ulu ağaç			
nā-geh: (364b/31)	bkz. nā-gāh			
nā-gehān: (292b/28)	bkz. nā-gāhān.			
nā-gehīd: (084a/17)	ne āgehīd demek.			
nāğīst: (048b/19)	nār-müşk	ıkmā' -1 rümmān-1 hindī	ıkmā' -1 rümmān-1 1 berrī	
nāğīšt: (048b/21)	fülül-i sūdān adlarından			
nā-girūye: (364b/31)	kāfir			
nağme: (365b/19)	hoş āvāz.			Arapça
nağnağ: (186a/14)	bir büyük ğalle ölçegi			
nağn-ḥ'ān: (293a/24)	nān-ḥ'ān demek.			
nağn-ḥ'ānī: (395b/15)	kemmūndan bir nev'			
nağül: (234b/29)	bkz. nafül.			
nağūr: (084b/23)	bkz. nağbūd.			
nāğüş: (179a/07)	başın şuya taldırma, şu içinde bir sā'at tırnak		nā-ḥoş	
nāgüvārd: (084a/16)	yemek siñmek, tohma 'illeti	imtilā	nā-güvār	
nā-güvār: (122b/26)	tohma 'illeti, keşret-i eklden imtilā olup yemek siñmemek.		nā-güvāred	
nā-güzīr: (122b/25)	zarūrī demek		nā-çār	
nağz: (136b/04)	her nesnenün eyüsine ve ḥıyārı, çābük			
naḥ: (064a/06)	iplik teli, tār, rīsmān ve urġanuñ bir katı, kettān ve ibrişim ḥarīr, ince ibrişim, ḳālī			
nāhār: (123a/01)	henüz ḳarnı aç olan kimesne, bir gün hiç nesne yimeyüp ğāyetde ḳarnı aç olan, bilişsiz, yitmez nesne ve viresi		bī-gāne	
naḥās: (166a/12)	sıza didükleri nesne			
naḥc: (059b/28)	vilāyet-i fārsda bir nev' iri ot, yilġun ağacı ve zāc-ı siyāh		rengḥā-yı sepīd	
naḥced: (084b/05)	demür boḳı	ḥabişü'l-ḥadīd	rīm-i āhen	
naḥcel: (234b/16)	cimdik			
naḥcīr: (123a/13)	av	şayd	şikār	
naḥcīr: (136b/01)	pīçīden			
naḥcīr-bān: (293a/07)	şayyād		naḥcīr-vān	
naḥcīr-gīr: (123a/13)	avcı	şayyād		
naḥcīrvāl: (234b/18)	avcı	şayyād		
naḥcīr-vān: (293a/07)	bkz. naḥcīr-bān.			
naḥcīvān: (293a/06)	vilāyet-i āzerbāycāndan tebrīze ḳarīb bir şehir adı			
nāḥdāh: (364b/20)	mehter-i mollā-ḥān	rubbān		
nā-hemtā: (024b/30)	mişālsüz, mānendsiz ve zıddsız			
nā-hevā: (024b/31)	bkz. nā-hemtā.			

naḥgelün: (293a/09)	çetüñ kız		naḥgele	
naḥgelüy: (395b/17)	kaz	ivezz		
naḥḥās: (166a/11)	kül ve qaravaş şatıcı, esirci			Arapça
nāhiçe: (365a/10)	māsūra.			
nāhid: (084a/27)	devşürilmiş büstān			
nāhid: (084a/30)	zühre yıldızı			
nāhīde: (365a/10)	zühre yıldızı		nāhid	
naḥiz: (136b/01)	puşu yiri, buşu	kemīn	kūmun-gāh	
naḥkele: (365b/04)	çetüñ kız		naḥkelün	
naḥl: (234b/19)	güli ve sā'ir çiçeği zīnet için bir uzun ağaç üzerine bağladıkları, mülevven bal mūmından eyyām-ı feraḥda itdükleri, ḥurmā ağacı			Arapça
naḥle: (365b/05)	'aşā, na'leyn.			
naḥm: (248a/22)	nişār-çinlerüñ çatal ağaç üzerine bizi bağlayup nişār olınan nesneyi hevāda iken tıtdıkları.		beḥḥam	
nāḥne: (364b/21)	gözde olan zafiret 'illeti			
nā-ḥoş: (179a/04)	yaramaz ve tatsız, başı şuya şoşmaq.			
nā-ḥoş-meniş: (179a/04)	göñli bulanmış.			
naḥrād: (084b/09)	irkeç		nehāz	
naḥs: (166a/14)	ğam ve guşşadan pejmürde ve fūrümānde olmak			Arapça
naḥş: (179a/12)	Ğam ve guşşadan pejmürde ve fūrümānde olmak.			
naḥşeb: (035b/14)	vilāyet-i māverā'ün-nehrde tirmed kırbında bir şehir adı, yıldırıcı ay			
naḥşivān: (293a/08)	naḥcivān			
nāḥte-i çeşm: (248a/18)	gözde biten et.			
nā-ḥudā: (024b/23)	gemicilerün başı		mihter-i mellāḥ	
nā-ḥudāy: (395b/09)	gemicilerün ulusu	rubbān	nā-ḥudā	
nāḥūn: (292b/05)	bkz. nāḥun.			
nāḥun: (292b/05)	tırnaç	zıfr		
nāḥun-berāḥ: (364b/20)	dırnaç kesecek nesne		nāḥun-bür	
nāḥun-berāy: (395b/10)	dırnaç kesecek nesne.		nāḥun-ber	
nāḥun-bur: (122b/24)	tırnaç kesecek nesne.			
nāḥun-gir: (122b/25)	bkz. nāḥun-bur.			
nāhūs: (166a/11)	nā-gāh demek			
nā-hüst: (048b/16)	ayağla depilmiş ve tabanlanmış olan nesne.			
nāhvār: (123a/01)	düz olmayan nesne.			

nāj: (157a/16)	çam ağacı, şemşir ve serv ağacı, istemek demek.			
nājū: (306a/24)	çam ağacı, serv, serve beñzer ağaç			
nājūn: (292b/26)	kara ağaç		nārūn	
nāk: (220b/26)	-lu demek, edāt-ı nisbet			
naqab: (035b/19)	yirūñ altını qazarlar qal'alara ve ulu sarāylara yol idüp girdükleri, dīvār delmek			Arapça
naqāfe: (365b/19)	cāme-dān.			
nā-kām: (248a/21)	nā-çār, bī-murād			
naqāre: (365b/19)	ma' ruf çalgı.			
nā-kes: (166a/05)	h'or ve miqdārsuz, baḥil olanlar			
naqīn: (293a/29)	bağırtlak kuşu.			
naqş-bendī: (395b/19)	naqqāşluk, naqşibendiyye, tarīk-i şūfiyyeden birinūñ adı			Ar.+Far.
naqş-ı benefşe: (319b/27)	ma' ruf çiçek		benefsec	Ar.+Far.
nāqūre: (364b/29)	borı, meşrebe.	şūr		
nāqūs: (166a/04)	bir nev' gāyetde büyük çañ			Arapça
nāl: (234b/09)	qalem içindeki ince til			
nālān: (292b/27)	añlayıcı.			
nāle: (365a/01)	iñildi.			
nāliş: (179a/10)	iñleyiş	tażarru'	zārī	
nām: (248a/21)	ad	ism		
nāmā: (024b/29)	artıcı ziyāde olıcı			
nām-āver: (122b/28)	adlu, şanlı kimesne, kerem	şecā'at, seḥāvet		
namāz: (136b/06)	ehl-i islāma beş vakitte farz olmuş ma' ruf ibādet.			Arapça
namāz-gāh: (365b/19)	muşallā.			Ar.+Far.
namāz-ı bāmdād: (084b/25)	şabāh namāzı.			Ar.+Far.
namāz-ı huften: (293a/30)	yatsu namāzı.			Ar.+Far.
namāz-ı pişin: (293a/30)	öyle namāzı.			Ar.+Far.
namāz-ı diğer: (123a/17)	ikindü namazı.			Ar.+Far.
nām-dād: (084a/18)	adı çıkmış kimesne		nām-dār	
nām-dār: (122b/31)	nām-ver.			
nāme: (365a/01)	biti	mektüb		
nā-merd: (084a/19)	iliksiz ve kişiliksiz bī-mürüvvet olan.			
nāmūs: (166a/06)	nāmūs, tedbire, siyāset, mānendān, ḥazret-i cibril 'aleyhi's-selām			Arapça
nāmūs-gāh: (365a/01)	maqām-ı cibril 'aleyhi's-selām.			Ar.+Far.
nām-ver: (122b/31)	bkz. nām-āver.			

nām-zād: (084a/20)	nişanlı kız			
nām-zed: (084a/21)	bkz. nāmzād.			
nān: (292b/28)	etmek	ḥubz		
nān-çîn: (292b/29)	tenürdan etmek çıkaracak alet	milkaṭ, ebū cābir		
nān-ḥāh: (365a/03)	dilenci, anīsün otı	sā'il		
nān-ḥōriş: (179a/10)	ekmek katığı	idām		
nān-ı teng: (221a/01)	yufka etmek.			
nāniyā: (024b/30)	ekmekçi	ḥabbāz		
nānvā: (024b/30)	bkz. nāmā.			
na'l-bend: (084b/22)	na'lcı	bayṭār		Ar.+Far.
na're: (365b/18)	çağıрмаş.			Ar.+Far.
nā-pāk: (220b/17)	cünüb, murdār			
nā-pervā: (024b/21)	korkmaz, kayırmaz, eksigi değil demek		serāsime	
nā-peydā: (024b/23)	belürsüz		nā-bedīd	
nār: (122b/25)	meşhūr mīve	rūmmān		Arapça
nārcīl: (234b/07)	hind қоzi.			
nār-dān: (292b/13)	nār deng didükleri			
nārdāng: (220b/17)	enār şuyı			
nārdeng: (220b/18)	bkz. nārdāng.			
nārdīn: (292b/15)	sünbül			
nāre: (364b/24)	ḳabbān dili	remmānū'l-ḳabbān		
nārebā: (024b/24)	enār aşı		nār-denk	
nāred: (084a/14)	kene	ḳurād		
nāre-kebbān: (292b/22)	terāzunuñ el ile tutacaḳ yuḳaru dili.			
nārenc: (059b/25)	turunc		nāreng	Arapça
nāreng: (220b/21)	turunc, renksüz			Arapça
nārevā: (024b/24)	bkz. nārebā.			
nārḥū: (306a/22)	cülnār didükleri dārū		nārḥū, nārḥūy.	
nār-ḥūy: (395b/11)	gülnār çiçeḡi		nār-ḥū	
nārīn: (292b/22)	nāzük, ter, tāze			
nārīş: (179a/05)	yaraşuḳ.			
nār-müşg: (220b/18)	bir ma'rūf dārūnuñ ismi, kızilca			
nār-pistān: (292b/12)	memesi anası gibi henüz ḳalḳmamış olan kız, emçek degirmisi.			
nār-vān: (292b/17)	geçmez aḳçe, şatılmaz metā', aḳmaz şu, cānsız		bī-cān	
nārven: (292b/18)	laṭif ve tāze olup yıl toḳınuḳça şalınan toḡrı uzun şāh, ḳara aḡaç, ṭaber-ḥūn didükleri aḡaç.	şeceretü'l-baḳ		
nā-sāz: (136a/30)	muḥālīf			
nāsenc: (059b/26)	altun ve gümüş ve ḥarīden toḳınmış aḡır bahālu			

	ķumāş, cennet ħarīrlerinden bir ķumāş			
nā-sipās: (166a/02)	şükürsüz demek	künūd, küfür		
nāsire: (364b/25)	altun ve aķçenüñ geçmezi			
nā-sütüde: (364b/25)	yaramaz kimesne.		ħ'ār, źelīl	
nā-şekībā: (024b/28)	şabırsız demek			
nāşī: (395b/12)	gözci		ħor-yād, nā-şinās	
nā-şinā: (024b/28)	yād, bīgāne, viresi	nisye	çüft	
nā-şinās: (166a/03)	ħoryād		nāşī	
nā-şinās: (179a/06)	ħoryād		nāşī	
nā-şirīn: (292b/26)	nazara ve göñle hoş gelmeyen ol yüz			
nāşitā: (024b/25)	viresi, henüz ķarnı aķ olan kimesne, ķuşluk vaķtı	nisye, bīgāne	yād, çüft	
nā-tüvān: (292b/05)	ťākatsız	źa'if		
nāţıf: (190a/06)	peşmīne ħalvā, aķ gözlü ħalvā, dible			
nāţıl: (234b/07)	yedi dirhem ağırı			
nā-üstüvār: (122b/22)	ħā'in	ħuvvān		
nāv: (306a/25)	tekne, oluķ, yaştaġaķ	vekīf		
nāvdān: (292b/31)	oluķ, yaşdaġaķ		nāve	
nāvden: (293a/02)	bkz. nāvdān.			
nāve: (365a/06)	içi oyılmış olan her nesne, tekne, oluķ, içi ķovuķ aġaçdan olan nesne, balķık teknesi, imām duracaķ yir	miħrāb		
nāvek: (221a/01)	ķoġuş oķı, şaban demüri		tīr-i nāvek	
nāverd: (084a/23)	ceng, şinlik eylemek	mübārizet	dāverdi	
nāverd-āverd: (084b/07)	ceng, bahādur, küfeke, ayaķ taşı, niçe günden ķalmış bayat ķaşķatı tarı etmegi			
nāves: (166a/11)	bkz. nāvūs.			
nāvje: (365a/06)	tekne.			
nāvsār: (122b/31)	şavaķ.			
nāvūs: (166a/09)	mecūsiler ġuristānı			
nāy: (395b/13)	düdüķ	mizmār		
nā-yāb: (035b/14)	bulınmaz nesne.			
nā-yāft: (048b/22)	bulınmaz nesne.			
nāybān.: (293a/03)	ġügerçin, düdüķçi.	ħamām		
nāye: (365a/19)	ķamış düdüķ		lüle.	
nāy-enbān: (293a/03)	ţulum ile çalınan düdüķ.			
nāy-ı binī: (395b/13)	burun delüġi.			
nāy-ı ġelü: (306a/31)	boġazlaġı	ħulķüm		
nāyī: (395b/14)	nāy-zen demek			
nāyije: (365a/16)	siñeklenmiş ekin, sā'ir nebātātuñ baldırı, düdücük, oluķ, zeker, nişār olan şaçu aķçesin ve yirden kömeş direcek		lüle-i ħammām	

	nesne.			
nāyir: (123a/04)	şî' rde ħurūf-ı kâfiyeden birisinin adı		remende	
nāyire: (365a/10)	lüle ve aña müşābih olan nesne, şî' rde ħurūf-ı kâfiyeden birisinin adı			
nāynūşān: (292b/30)	nā-gehān demek			
nāy-nūşān: (293a/05)	nā-gehān			
nāy-rūyīn: (293a/04)	borı			
nāy-yāft: (048b/23)	cülehe		pāy-bāf	
nāy-zen: (293a/04)	düdükçi.			
nāz: (136a/28)	kanış, ni' met, hoşluk.		ğanc, delāl	
nāz-bāliş: (179a/06)	yüz yaşadığı ve minder.			
nāzbū: (306a/24)	feslegen			
nāz-būy: (395b/11)	feslegen	reyhān		
nāzem: (248a/19)	fedā vü ħurbān olayın demek.			
nāzenīn: (292b/24)	nāziden lafzından şīğa-i mübālağa-i fā' ildir.			
nāzenīn: (292b/25)	nāzlı, esirgeyici	ma' şūqa		
nāzik-endām: (248a/18)	endāmı zarif demek		nāzik-ferec	
nāziş: (179a/06)	faĥr.			
nāznek: (220b/25)	nazlı		şāhib-i nāz	
nāz-pūst: (048b/17)	anāruñ kabı, yufqa kabı	ĥurfa	dārĥinī	
nāzūk: (220b/24)	yufqa	zarif		
ne: (366a/06)	yoğ demek			
nebāğ: (186a/13)	iplik ucı		penāğ	
nebağ: (192b/09)	kızılıç didükleri yemiş, eyü ve uz elli olmağ	ĥaşĥaş	kūknār	
nebāriş: (179a/11)	önegü	lecūc		
nebehre: (365a/30)	geçmez aqçe, sā' ir cemī' metā' uñ geçmezi	faĥir	nāsere, gedā	
nebehrec: (059b/26)	geçmez aqçe	sā' ir metā'	nāsere	
neberd: (084b/02)	ceng	ĥarb	nāberd	
neberde: (365a/19)	bahādur, güzide, cenge iĥtişāşı olan nesne, ceng, şavaş eri olan atlu, şavaş giyesi			
nebī: (395b/14)	peygamber			Arapça
nebīd: (084b/02)	ĥurmādan olan şarāb			
nebilād: (084b/04)	bünyād	esās		
nebire: (365b/02)	torun			Arapça
nebise: (365b/03)	bkz. nebise.			Arapça
nebitiz: (136a/31)	ğāyetde ucı sivri ve keskün nesne, kılıç, bıçağ		nīze	
nebtīl: (234b/14)	mekr	ĥile, tenbīl		
nebürde-ķabā: (025a/01)	şavaş libāsı.			
nebze: (365a/30)	laķab			

necef: (190a/08)	bir yir adı			
necil: (234b/15)	ayruḡ didükleri ot.			
neciz: (136b/01)	cümle kîn			
necm: (248a/22)	ayrıḡ didükleri ot.			
ned: (084b/09)	būy		ḡoş ‘anberīne.	
nedim: (248a/25)	muşāhib-i ḡaşşa			Arapça
nefāḡ: (186a/20)	tuḡfe, ḡafa sūnūḡi	ebū’l-kemāl		
nefār: (123a/17)	degirmen ḡaḡıldaḡı.			
nefc: (060a/04)	söylerken aḡzından tükrüḡi ṡaçılan kimesne.			
nef-endāz: (136b/06)	ṡop atıcı, tef atıcı.			
nefes: (166b/01)	şolutḡan renci.			Arapça
nefis: (166b/01)	ḡāyetde eyü nesne			Arapça
nefrin: (293a/25)	ilenḡ, bī-zārılık, ḡarış virmek, yigrenmek.	leys		
neft: (048b/23)	meşhūr yaḡ			
neḡām: (248b/03)	hevā yüzün ṡutan toz, şenā‘at vaḡtinde olan yüz ḡarası			
negel: (234b/29)	ḡüzel, tāze oḡlan			
nehāl: (235a/01)	kīne-ḡāh, şayyādlar kemīn-ḡāhı	fesād	nihāle	
nehāle: (366a/21)	kemīn-ḡāh ve şayyādlar şayd ürkmek için içine girüp ḡizlendükleri			
nehāli: (395b/23)	döşencek nesne			
nehāliḡe: (366a/23)	yaz ḡünlerinde döşendükleri nesne			
nehār: (123a/25)	nesneden eksilmek, eksimek, kiḡilmek, ḡündüz, ḡoḡ	noḡşān	bisyār	Arapça
nehārī: (395b/22)	şafra-şiken didükleri azacuḡ ṡa‘ām			Arapça
nehārīd: (085a/22)	ḡorḡdı, ḡavf eyledi dimek			
nehāvīd: (085a/24)	bkz. nehārīd.			
nehember: (123b/02)	bkz. nehmār, ḡadsiz büyük			
nehenbehre: (366a/25)	ḡadden aşurı büyük nesne.			
neheng: (221b/14)	şu ıssı, timsāḡ			
nehīb: (035b/22)	ḡorḡu, ürkmek	ḡavf, ḡuşşa		Arapça
nehk: (221b/12)	artuḡ ve eksük dimek, şarāb içmek, ḡanmaḡ, şuşamaḡ			
nehmār: (123a/29)	ḡadsiz büyük olan nesne, ḡoḡ, ulu ceng	müşkil, muḡteşem	bisyār, düşvār, bī-ḡadd, bī-endāze, ḡ‘ān-ı ‘azīm	
nehmāre: (366a/26)	bkz. nehenbehre.			
nehre: (366a/24)	yayuḡ, ḡüveḡ, geviş.			
neje: (365b/14)	av oku	ḡuşşa		
nejend: (084b/13)	ḡālī, müteḡayyir olmuş dimek.			
nek: (221a/26)	işte dimek, oncaḡuz		ānek	

nekej: (157a/20)	üzüm çekirdegi		tekez	
nem: (248b/07)	yaş ve çi	nedā		
nemā: (025a/03)	artmağ, ziyāde olmağ			Arapça
nemc: (060a/06)	çi, süpürge otı, kōğa otı		nem, şebnem	
nem-dār: (123a/17)	nemlü, yaş	raṭb		
nemed: (084b/24)	kepenek, kiçe.			
nemed-zīn: (293a/29)	tegelti.			
nemegīn: (293b/08)	tuşlu demek			
nemek: (221a/30)	tuz	milḥ		
nemek-dān: (293a/31)	tuşluğ, tuşla.	memleḥa, ebū ‘avn, ebū şābır		
nemeklān: (293a/31)	bkz. nemeklān.			
nemeksār: (123a/18)	tuzlu		nemekzār	
nemek-sūd: (084b/25)	başdırma			
nemekt: (048b/24)	yaş.			
nemekzār: (123a/18)	tuzlu.			
nemekzī: (395b/18)	bir nev ‘ ḥalvā			
nemeng: (221a/30)	yemiş			
nemesküde: (365b/20)	tuşlu et, başdırma.		laḥm-ı ḳadīd	
nemgīn: (293a/31)	yaş	ter		
nemīc: (060a/08)	enmūzec		nümüne	
nemīd: (084b/27)	nevmīd demek.			
nemīr: (123a/19)	bisyr-ḥ‘ār	kāhil		
nemle: (365b/25)	ebleh			Arapça
nemmām: (248b/10)	eṭibbā ḳatında ma ‘rūf bir ot, ḳovıcı			Arapça
nemnāk: (221a/28)	içine yaş siñmiş nesne			
nemş: (179a/15)	sırtlanı helāk eyler bir cānver			
nemşek: (221a/29)	çörek otı		şūnız	
nemtek: (221a/28)	yemiş		keh-rübā.	
neng: (221a/31)	‘ār.			
nengīn: (293b/09)	‘ārlu.			
ner: (123a/14)	erkek	mūzekker		
nerd: (084b/10)	bir ma ‘rūf ve meşhūr oyun, ağacuñ özdegi, budağ			
nerdībān: (293a/10)	türkīde dağı mūsta‘mel ol ma ‘rūf nesne.			
nere: (365b/09)	erkek, ālet-i tenāsül		ner	
nerekdā: (025a/02)	yalancı	ḥariş	mīrem	
neresk: (221a/07)	mercümek	‘ades		
nergis: (166a/16)	maḥbūbuñ gözlerin aña teşbih tidükleri meşhūr çiçek			Yunanca
nerīne: (365b/11)	erkek		ner	
nerke: (365b/07)	çerke			
nerm: (248a/25)	yumşaq	leyyin		

ner-māde: (365b/07)	ḥunṣā			
nerm-āhen: (293a/12)	demürüñ alçağı			
nerme-güş: (179a/13)	kulağ yumşağı		şahme-i uzın	
nerm-pāy: (395b/18)	ḳayış ayaklu dirler bir nev´ maḥlūk			
nerm-rev: (306b/01)	dölek at demek			
nermüle: (365b/08)	bkz. bād-pec			
nermüre: (365b/08)	şalıncağ.			
nerre: (365b/09)	mevc			
nerregān: (293a/11)	dilenciler.			
nerre-gāv: (306b/01)	öküz, boğa.			
nerseng: (221a/08)	bkz. neresk.			
nesağ: (192b/10)	bir üslüb üzre olmağ			Arapça
nesbū: (306b/01)	ṭayancağ.			
neser: (123a/14)	alacık		sāyebān	
nesf: (190a/06)	dibinden ve kökinden ḳopmuş nesne, küfe yanında bir şehir adı			
nesīc: (060a/03)	aḥmağ.		ḥod-bīn, ser-geşte	Arapça
nesīm: (248b/01)	yumşaq yil			Arapça
nesk: (221a/13)	mercümek, mecūsiler kitabınıñ cüz´i		enz	
neskenc: (060a/03)	çimdik.			
nesnās: (166a/19)	bir nev´ maḥlūkdur boyları uzun ve gövdeleri ḳoyun gibi kıllu ve renkleri yeşil ve kılları kızıl ve başlarınıñ iki yanında gözleri ve her biri hem erkek hem dişi olup her birisi ṭogurur ikisi bir pīli tutarlar, tamām yirler. henüz ṭoymazlar ve ḡāyetde yügrük olurlar.			Arapça
nesrem: (248a/31)	alacağ		sāyebān	
nesrīn: (293a/18)	bir nev´ hoş-reng ve hoş-bū ma´rūf çiçek			
nester: (123a/14)	gül-i nesterīn didükleri meşhūr gül.			
nesterden: (293a/13)	zanbağ, dirfil toḥmı		gül-i nesterīn	
nesteren: (293a/15)	bkz. nesterden.			
nesterīn: (293a/17)	bkz. nesterden.			
nesterven: (293a/16)	bkz. nesterden.			
nestūh: (365b/14)	ceng-i ḥarbden ve uruşdan ve sözden yüz çevirmeyüp mütenevvir ü mu´ānid olan kimesne, bir pehlivān-ı nām-dāruñ adı			
nesū: (306b/02)	emles, āyine ve kılıç yüzü			
neş: (179a/14)	ne iş demek.			

neşbîl: (234b/21)	olta			
neşel: (234b/23)	bir nesneden aşılma, olta			
neş-h'ord: (084b/19)	geviş		niş-h'or	
neşî: (395b/14)	bir nev' uzun tülü kirpi		hâr-püşt	
neşîb: (035b/16)	iniş			
neşîd: (084b/20)	yitük aramak, şî'r okıma			
neşîl: (234b/25)	bkz. neşel.			
neşîmen: (293a/19)	oturacak yir, kuşun oturacak yiri, yuva	mağâm, vağan	nişest-gâh, cây, âşiyâne	
neşk: (221a/19)	çam ağacı, hatıl ağacı, tarhûn didükleri sebze, sivri azu dişi olan cânverlerûn sivri dişi, yemiş virmeyen ağaç, tal çubuk	şanavber		
neşkenc: (060a/04)	çimdik		neskenc	
neşmen: (293a/19)	taht			
neşmîl: (234b/21)	yaraşmış nesne			
neşrem: (248b/02)	nesrem			
neşû: (306b/03)	aluç yemişi.			
neşûğ: (186a/14)	ağız ağrısı devâsı.			
neşvâ: (025a/02)	aluç yemişi.			
neşvâd: (084b/20)	a'lâm-ı ricâldendür.			
netk: (221a/06)	tar ve denk yük			
nev: (306b/03)	taula, yeñi	cedîd	nāv	
nevâ: (025a/03)	yarıkluluk, çekirdek, tûfî kuşu, bir nev' sâz adı, 'ilm-i müsikîden bir meşhûr perde adı, oc, tutu	leşker	behre, sipâh, zindân	
nev-âceste: (365b/21)	yeñi dikilmiş bağ.			
nevâde: (365b/22)	torun		nebîre	
nevâde-dühterîne: (365b/23)	kız oğulları ve kızları.			
nevâle: (365b/27)	loğma, horâsân vilâyetinde loğma-i kâdî demek, bir nev' ta'âm, diki dikilmek, bir şan'atı yeñi öğrenmek, yeñi öğrenici		zelle, nev-heves	
nevân: (293b/09)	ırgancı demek, beşâret idici, oğur ve ırlarken veyâ bir nesneyi fikr iderken hareket idüp şalınan şol kimesne	nāvlān	râst, bālā	
nevâr: (123a/19)	biri biri üzerine yığılmış kiremid ve kerpiç, töhmetden ırağ demek			
nevâse: (365b/26)	torun		nebîre	
nevâste: (365b/24)	kerpiç ve kiremid			
nevâşe: (365b/27)	yapu arasında olan balçık			
nev-âverde: (365b/30)	yalan	bid'at, kizb		

nev-āyīn: (293b/13)	yeñi peydā olmuş nesne, yeñi, dūr-bīn nesne	bedī'	şüküft	
nev-āyīn: (293b/16)	yeñile zāhir olan nesne	bedī'		
nev-bahār: (123a/21)	faşl-ı rabī'e demek, tāze yaprak, kābil vilāyetinde bir meşhūr büt-hāne adı			
nevbāmūn: (293b/15)	nām-ı gāv-ı ferīdūn.			
nev-bāre: (365b/31)	tervende.			
nev-bāve: (365b/31)		bākūret, başūret		
nevbe: (366a/01)	bkz. nevber, vaqt			
nevber: (123a/20)	tervend.			
nevberē: (365b/31)	bkz. nevbāre.			
nevbet: (048b/24)	vaqt, gezek.			Arapça
nev-cestā: (025a/15)	yeñi dikilmiş bağ.			
neved: (084b/28)	toqsan	tes'in		
nevend: (085a/06)	haber iletici, iledici, isteyici		peyk, tiz-rev	
nevende: (366a/04)	tiz fehm	seri'ü'z-zihn		
neverd: (084b/28)	faḥr, lāyık, bir nev' çizme, cüllāhlaruñ selmin didükleri önlerinde olan āletleri, derzileruñ bir ma'ruf dikişinuñ adı, dūrüm, büküm ve yumrı nesne		pesendide	
neverde: (366a/02)	bkz. neberde, cüllāhlaruñ önlerinde arḳurı durup bizi toḳuduḳça aña şarduḳı selmin dinilen ağaç, yumrı yir.			
neverde-i pīrāhen: (293b/16)	gönlek etegin tolaşan şerit			
nevg: (221a/31)	edük burnı, kılıç yalmanı, ḳalemüñ ucu, her nesnenüñ sivri ucu ve keskin yiri.			
nevḥa-ger: (123a/25)	şaḡucu.			Ar.+Far.
nevīd: (085a/15)	bkz. nevāle			
nevīh: (366a/05)	yeñiyile, tāze çıḳmış fidān, oḡulduruḳ, özdek.	sere'		
nevīl: (234b/31)	alın		pīşānī	
nevīn: (293b/17)	şehzāde demek	'aziz		
neviş: (179a/15)	nevāle, 'ivaż			
nevkerde: (366a/04)	torun		nebire	
nevmīd: (085a/05)	ümīdsiz demek			
ney: (395b/24)	ḳamış, ḳasab, düdük, bir ma'ruf sāz	mizmār		
neyā: (025a/16)	dede	cedd		
neyāred: (085a/24)	şīḡa-i fi'l-i muzāri'dür, nefy-i ḳudret için isti'māl olunur.			
ne-yār-est: (048b/25)	şīḡa-i māzīdür.			
neyāri: (395b/26)	ma'şūḳa oynaş			

ney-best: (048b/27)	karğuluk.			
neydefe: (366a/26)	iç ton yakası ve ağı.			
neydelân: (293b/21)	sipsi, ağır başmak	kâbûs		
neydül: (235a/03)	âdemi uyhuda başan ağırlık, sipsi	kâbûs	neydülân	
ney-enbâ: (025a/15)	şamış ev ve şamışdan hışâr.			
neyistân: (293b/25)	şamışlık.			
neyk: (221b/16)	cimâ'.			
neyrûz: (153b/19)	bkz. nevrûz.			
neysân: (293b/22)	faşl-ı bahârûñ evsatı			
nezâ: (025a/02)	süd	leben, hâlîb		
nezd: (084b/12)	kat	'ind		
nezdik: (221a/08)	yağın, katı yağın	karîb		
nezdikek: (221a/12)	nezdik demek lafzınıñ taşğiri			
nezgade: (365b/11)	ağrıdan deprenmez demek.	teşennuc		
nezhufc: (060a/01)	uykuda ağır başmak, şığır dili ve tudağı.	kâbûs		
nezhufenc: (060a/02)	bkz. nezhufc, ağır başmak.			
nezic: (060a/02)	pâdişâhlar ve begler ve ulular õñince yitdükleri yidek.	cenîb		
nezim: (248a/31)	bkz. nezm.		târmîğ	
nezk: (221a/12)	mercümek		neresk	
nezle: (365b/13)	başdan iner ma' rûf 'illet			Arapça
nezm: (248a/25)	tuman			
nıkmec: (048b/29)	kîne, zahmet			Arapça
nî: (396a/02)	yoğ demek.			
nî-âsâyâ: (025a/18)	diñlenemezsin demekdür. ve			
nîb: (035b/30)	şarma demek.			
nîdil: (235a/10)	bkz. nâtil.			
nifce: (366b/07)	gelincik.			
nife: (367a/10)	iç ton yakası, ağıl	neyfağ		
nigâh: (366b/07)	bağmak, şağlamak	'ilm.		
nigâh-bân: (293b/28)	görüp, gözedici	hâfîz		
nigâh-dâr: (123b/14)	şağlayıcı			
nigâl: (235a/04)	kömür	fağm		
nigâr: (123b/10)	nağş			
nigâr-ger: (123b/14)	nağğâş demek.			
nigârîn: (293b/27)	güzel	mağbûb		
nigeh: (366b/11)	bkz. nigâh.			
nigeh-bân: (293b/28)	bkz. nigâh-bân.			
nigeh-dâr: (123b/15)	bkz. nigâh-dâr, noğşân nehâr, büt			
nigende: (366b/10)	ma' rûf degil demek.			
nigerân: (293b/29)	nâzır ve muntazır demek	müte'allık		

nigī: (396a/12)	bkz. nigūyī.			
nigil: (235a/05)	sāde-rū oğlan, tağ erügi, burçak			
nigīn: (293b/30)	yüzük kaşısı	faşş		
nigīn-sāy: (395b/27)	cevāhiri yonar, düzler, ıslāh ider hakkāk, yüzük kaşısı			
nigū: (306b/06)	eyü		nigū	
nigū: (306b/10)	eyü, gökçek	ceyyid		
nigūheş: (179a/16)	h̄'ārlayış, zem idiş, başa kaqış, ta'n u teşnī' itmek			
nigū-kār: (123b/20)	eyü işlü ve luţf ıssı.			
nigūyī: (395b/31)	iyilik.			
nigūyī: (396a/12)	iyilik.			
nih: (366b/11)	ço demek			
nihād: (085b/04)	aşl, bünyād-ı beden			
nihāde: (366b/12)	konmuş demek.			
nihādegi: (396a/01)	cum'alarda ve bayramlarda ve 'aziz kimesnelere varduqda giydükleri kişilik kaftān.			
nihād-ı dīn: (293b/30)	bünyād-ı dīn.			
nihāl: (235a/06)	fıdan, qalem, nāzik, ince dāl			
nihālīn: (293b/30)	döşek.			
nihān: (293b/31)	gizlü		pinhān	
nihānçe: (367a/04)	kīlār	muḥabbā'		
nihān-dān: (293b/31)	kilār	muḥabbā		
nihān-dār: (123b/15)	kīlār	mucne'		
nihān-ḥāne: (367a/05)	bkz. nihānçe.		nihāndān	
nihānī: (396a/02)	gizlü, sır ile demek			
nihārīd: (085b/06)	qorqdı demek			
niḥās: (166b/02)	başmaqçılar gönile pūştī arasına dikdükleri sızı.			Arapça
nihāvend: (085b/07)	'ilm-i müsīkiden bir perde adı			
nihāvīd: (085b/08)	bkz. nihāvend.			
nihāz: (153b/22)	sürinüñ önince yürür qulağuz olur teke, irkeç.	müttebü'		
nihīb: (035b/29)	bkz. nehīb.			
niḥūdāb: (036a/01)	noḥuddan pişürdükleri meşhūr ta'am.			
nijād: (085a/28)	aşlī	neseb		
nije: (366a/27)	ḥālī, müteğayyir olmuş, ḥū'āce ve inanacaq kimesne			
nije: (367a/08)	dütsi itdükleri günlük			
nijed: (085b/03)	bkz. nijend.			
nijemend: (085b/03)	bkz. nijend.			
nijend: (085a/30)	ḥālī müteğayyir olmuş			

	dimek.			
nijend: (085b/09)	bulanık, çirkîn yüzlü			
nijîn: (248b/13)	bkz. târmîg, tûfân.			
nijm: (248b/11)	ţuman, bulut	zabâb, ğuşşa.		
nijmend: (085b/03)	ğuşşalu.			
nîk: (221b/29)	eyü, katı	ceyyid	saht	
niķâb: (035b/25)	yüz perdesi		rüy-püş	Arapça
nikâb: (035b/26)	yırtıcı kuşlar yırtmasun diyü ele geçürdükleri ellik, tükrük			Arapça
nîk-baht: (049a/08)	eyü bahtlı dimek			
nîk-ĥâh: (367a/12)	eyü şanıçı			
nîkîn: (294a/03)	eyülük		nîkî	
nîk-rev: (306b/10)	yürügen ve yorga tavar.			
niks: (166b/03)	kâhil deprene.		süst	
nîk-ter: (123b/19)	eyürek dimek			
nîl: (235a/10)	mışır ırmağınıñ adı, çivit			
nîl-ġün: (294a/03)	yağmurlu bulut, çivit renklü, gök yüzi			
nîlk: (221b/19)	tağ erügi, toñuz erügi			
nîlüfer: (123b/20)	göllerde biter meşhür çiçek.			Sanskritçe
nîm: (248b/16)	yarım			
nîm-birişt: (049a/10)	rufedân yumurda.			
nîm-bismil: (235a/13)	yarım boğazlanmış dimek		nîm-küşte	Far.+Ar.
nîm-civân: (294a/05)	orta yaşlu	kehel		
nîm-çâşt: (049a/10)	şabâh vaqtinde yidükleri şafra-şiken didükleri cüzvî ekl			
nîmçe: (367a/15)	küçücük kılıç, yarımcuķ dimek			
nîm-çehre: (367a/16)	yarım yüzlü ve bir gözlü bir ellü ve bir ayaklu erkeki sağ ve dişi şol ikisi bir yire gelüp bir birine muttaşıl tursalar bir âdem şüretinde olan bir nev maĥlûķ			
nîm-çihir: (123b/23)	insan şüretinde yarım yüz ve bir gözlü ve bir elli ve bir ayaklı irkegi sağ ve dişisi şol ikisi bir yire gelse bir âdem şüretinde aķzâ-yı hindde olan bir nev' maĥlûķ			
nîme: (367a/22)	yarım, yaru, 'illet-i fâlic.	nışf	nîm	
nîm-ĥord: (085b/11)	bkz. niş-ĥord, ütme buğday	ferik		
nîm-kâse: (367a/20)	yarım kafaya beñzer ağaçdan bir nev' çanaķ			
nîm-leng: (222a/02)	ķırbân, yay		kemân	

nīm-nīze: (367a/21)	sapķun.			
nīm-pertev: (306b/25)	azacuk nūrlı nesne.			
nīm-pūşt: (049a/10)	bkz. nīm-birişt.			
nīm-rūd: (085b/13)	vilāyet-i bābilde hākim olanlaruñ oturuđı űehiruñ adı, zamān-ı evā'ilde rüstemuñ ve babası zalūñ abā 'an-ced hūkm itdükleri vilāyet, zāvilistān			İbranice
nīm-rūz: (154a/03)	vilāyet-i bābilde, biglerinin nişest-gāhı olan bir űehir adı, yarım gün demek, öyle vaķtı, bir dürlü aķça			
nīm-sāl: (235a/14)	bkz. nīm-zāl.			
nīm-sır: (123b/28)	henüz toymamıű, ķarnı aķ olan.			
nīm-sūht: (049a/11)	köskü		āşub	
nīm-sūhte: (367a/19)	egsi, köski			
nīm-süz: (154a/07)	ķurumuű kebāb.			
nīm-te: (367a/15)	bkz. nīmçe.			
nīm-ten: (294a/04)	ķıűacıķ ķaftān, fālic olan kimesne			
nīm-tene: (367a/13)	ķıűacıķ ķaftān, bedenuñ yarısı űutmaz kiűi.	ķalenderi, fālic	nīme	
nīmü: (306b/26)	ħareze.			
nīm-yārçe: (367a/23)	bkz. nīmçe.			
nīm-zāl: (235a/14)	orta yaűlu.			
nīpāl: (235a/07)	tenbet vilāyetinde bir yeruñ adı			
nīpān: (294a/01)	tibet vilāyetinde bir yirüñ adı			
nīpāyiű: (179a/17)	dilek.	du 'ā, űenā	āfer'in	
nīr: (123b/16)	boyunduruķ.			
nīre: (367a/06)	yayuķ.			
nīrec: (060a/09)	űolmuű nesne	ħile.	pejmürde	
nīrek: (221b/21)	ħile ve al itmek.	cādüyü, űılsım	efsün	
nīrem: (248b/15)	samuñ babası adı, nerimān			
nīrenc: (060a/10)	mekr ve ħile			
nīreng: (221b/21)	bkz. nīrek, naķű, naķķāűlaruñ evvel itdükleri resm, her nesnenüñ aűlına ve maddesine ve heyülāsına dirlir.			
nīriz: (154a/01)	'ilm-i müűikide űu 'belerden bir űu 'benüñ adı			
nīrū: (306b/06)	ķuvvet, űevket.			
nīrūfer: (123b/16)	nīlüfer çiķegi			
nīrumend: (085b/09)	ķuvvetlü demek			
nīrūy: (396a/10)	ķuvvet, űāķat.			
nīsān: (294a/02)	yalan űöz, muħālif va 'de		īnsān	

nişār: (123b/03)	şaçmak			Arapça
nise: (366a/29)	viresi.			
nisk: (221b/16)	mercümek, mecüs kitabından bir cüz		enz	
nī-st: (048b/30)	ne est demek, yok ve yokdur demek, degül demek.			
nīste: (367a/08)	bkz. nīst.			
nīsū: (306b/08)	nīşter.			
nīş: (179a/19)	zehrlü hayvānāt ignesi, diken, nīşter, ağu			
nişādi: (395b/29)	qadir degilsün demek			
nişāf: (190a/09)	yemeksüz ve içmeksüz ve şusuz demek			
nişān: (293b/26)	‘alāmet, dik demek		nişānden	
nişāne: (366a/31)	‘alāmet-i nişān, oq nişanı.			
nişāste: (366a/30)	buğdaydan itdükleri ma’ ruf nesne.			
nişāz: (153b/22)	bkz. huşk-dimāğ.			
nīşe: (367a/08)	tuluq sipsi, dilli düdük, aluç didükleri yimişden bir kısım			
nişest: (048b/27)	oturmak			
nişesten-gāh: (366b/03)	bkz. nişest-gāh.			
nişesteni: (395b/27)	oturacak ve binecek yir			
nişest-gāh: (366b/03)	oturacak yir ve oturaq yiri.			
niş-ḥār: (123b/04)	geviş, yapagulanmış deve yūñi			
niş-ḥāre: (366b/01)	geviş		neş-ḥāre	
niş-ḥor: (123b/07)	bkz. niş-ḥār.			
niş-ḥord: (085b/10)	geviş, yem soñı.			
nişīb: (035b/24)	iniş			
nişim: (248b/13)	cāy-ı murgān.			
nişimen: (293b/26)	bkz. neşimen.			
nişiv: (306b/05)	iniş		nişīb	
nişk: (221b/18)	yemişsüz bir ağaç			
nişkerde: (366b/04)	bıçku	ezmīl		
nişre: (366b/02)	gönlek			
nīşter: (123b/16)	meşhūr faşşādlar āleti, it ve ḥinzīr azusu, azu dişi, her şokıcı cānverūñ dikenini, ‘akreb ve aru dikenini			
nişt-ḥāst: (048b/28)	ṭurmak, oturmak.			
nīşū: (306b/08)	bir dürlü erük, sipsi, dilli düdük, aluç kısmından bir nev’			
nişvār: (123b/09)	bkz. niş-ḥor.			
nişvāre: (366b/05)	geviş		niş-ḥār	
nişve: (366b/06)	keyfiyyet-i cūş u ḥurūşı.			

niṭāf: (190a/09)	aḡ ḫalvā	nāṭıf		
nīṭil: (235a/09)	nāṭıl demek.			
nīv: (306b/26)	bahādur, dilāver, ‘āḡil, dānā, ālet, ṭāḡat			
nīvek: (222a/04)	gelin	‘arūs		
niviṣt: (048b/29)	tarḫūn didükleri ot		inbā-niṣt	
nīv-merd: (085b/15)	gürbüz, ālet	‘āḡil, ṭāḡat	bahādur, merdāne, nīv	
nīv-şende: (367a/21)	işidici ve diñleyici, çağırıcı.			
niyāb: (035b/29)	ḡap, ḡın	vi ‘ā	niyām	
niyābe: (367a/06)	nevbet			
niyāgān: (293b/31)	ecdād			
niyām: (248b/14)	ḡın, şaban tutaḡı	miḡvem		
niyāz: (153b/26)	ḡacet demek.			
niyāzmend: (085b/08)	ḡacetlü demek.			
niyk: (222a/01)	cimā’			
niyūş: (179a/30)	ḡulaḡ urmaḡ, diñi diñlemek, çoşup inçḡurı inçḡurı aḡlamak			
nīyūşī: (396a/13)	ḡulaḡ urmaḡ, çoşup inçḡurı aḡlamak			
nīz: (153b/27)	erbāb-ı lügāt ḡarf-i ‘atf, ṭon, yine demek.	eyzan		
nizār: (123b/03)	başmaḡ yüzün çizecek kemük.	maḡad		
nīze: (367a/07)	gönder, süñi		şābde	
noḡūd: (085b/17)	noḡūd			
nūbe: (367b/01)	çam ḡabı, özdek	nevḡa		
nūc: (060a/11)	çam ağacı		nūj	
nūd: (085b/18)	ferzend		nevāled	
nūdārān: (294a/14)	şākirdāne demek.			
nūde: (367b/03)	bkz. nūbe.			
nūdre: (367b/01)	ulu-zāde, torun	nebire	ferzend-i kirāmī	
nūf: (190a/10)	yanḡu, içi mücevvef olan yir, ṭaḡdan gelen yaḡmur.	şadā		
nūfer: (124a/06)	bkz. nīlüfer.			
nūfid: (085b/21)	baḡulandı ve gümledi demek			
nuḡre-ḡımk: (222a/06)	boz at.			
nuḡul: (235a/15)	deriñ, ince, baldır	raḡıḡ, leng	jerf	
nuḡül: (235a/19)	bkz. nuḡul, yol üzerinde olan kār-bān-serāy.			
nuḡüşāk: (222a/05)	kāfir mezheblerinden bir mezheb adı, bir büt adı			
nuḡüşe: (367a/24)	ḡulaḡ urmaḡ, çoşup inçḡurı inçḡurı aḡlamak.			
nuḡlekūn: (294a/10)	zevzek ağacı, çetūñ ḡoz.			Yunanca
nuḡust: (049a/13)	evvel demek			
nuḡustīn: (294a/06)	evvelki, bkz. engüşterīn, engüşter			

nūj: (157a/20)	çam ağacı			
nūjān: (294a/14)	ķorķunc āvāze			
nūk: (222a/07)	her nesnenūn sivrī yā keskin ucı		nevk	
nūkāl: (235a/25)	aldama.			
nūkfāre: (367b/11)	yañşak, ķok sōyleyen ķişi	mūksir		
nūkir: (124a/07)	zebān-ı h̄`ārezmde hem-meşveret			
nūklđān: (294a/10)	tebsi.			
nūkre: (367a/30)	gümüş	fıdđa		Arapça
nūl: (235a/20)	ağız çevresi, ķaz ve tūrna ve anlaruñ gibi ķuşlar burnı, tayancaķ			
nūl-murg: (186a/24)	ķuş minķārı			
nūn: (294a/19)	şimdi, divit ve kılıcuñ keskün kenārı, büyük balık, bir meşhūr kılıç adı, yanķu	ān-fe-ān, şadā	eknūn, ķāh-ı zenehdān	
nūnde: (367b/12)	tiz fehmlü, zeyrek, yeñile çıķmış nesne		nev-peydā	
nūne: (367b/15)	eñek ķuķuru		ķāh-ı zekān	
nūned: (085b/23)	muştıcı, iledici, tiz yürüyici, haber iledici, yorģa at, divit ve kılıç kenārı, bir kılıç adı	mūķim, muķkem	peyk	
nūnende: (367b/14)	bkz. nūnde.			
nūpek: (222a/06)	bağ budandısı.			
nūre: (367b/04)	ķılı bedenden gidermek için sürindükleri hırızma didükleri			
nūred: (085b/18)	lāyık, cūllāhlaruñ selmen didükleri önlerinde tūrān ağaç, yumrıca yir, būklüm, devirme		pesendide	
nus: (166b/04)	ağız çevresi, şıyrıncaķ		ferc-i kūs	
nūs: (166b/10)	ķavs-i ķuzah		serir	
nūse: (367b/06)	inegimsağmal, ılgım şalgım		ķavs-i ķuzah, serir, serāb	
nūş: (179a/10)	içmek, ićecek nesne, siñmek, çam ağacı, leziz ve hoş ta'am nesne	şihhat, 'āfiyet		
nūşādur: (124a/05)	ķalaycılar ķullandığı meşhūr nesne.			
nūşe: (367b/09)	bkz. nūse, şādılıģa ićilen nesne	leziz	nān-ħoreş	
nūşin: (294a/17)	nūşelīn demek, hoş ta'am, segürici		güvārende	
nuvāht: (049a/15)	oħşadı demek, eyü nağmeler ile bir miķdār nūmüne göstermek		āvāze	
nuvzer: (124a/02)	selātin-i fūrden evvelki t̄abaķa olan pişvādilerden nuvzer ki minūçeħr ođlu.			
nūy: (396a/16)	ķur'ān, haber	nebī		
nūy: (396a/17)	yeñi	cedid		

nüye: (367b/15)	fidan, oğulduruq, özdek	sera´	nevha	
nüyin: (294a/24)	bkz. nüyin.			
nüyin: (294a/24)	şehzâde.			
nüz: (154a/09)	henüz demek, dağı demek.	ba´d		
nüzdeh: (367b/05)	on tokuz		nüvâzdih	
nüze: (367b/06)	ulu-zâde		nüde	
nübi: (396a/15)	kur´ân ve haber.			
nübişt: (049a/13)	bkz. nubiştên.			
nüfûl: (235a/20)	baldır		şitâheng	
nügühîde: (367a/27)	h̄âr ve h̄aķîr olan nesne.			
nügühîş: (179a/06)	h̄orlayîş demek.			
nügün: (294a/10)	başı aşığa demek.	menkûs	ser-nigün	
nügün-sâr: (123b/28)	başı aşığa demek			
nügün-ser: (123b/30)	bkz. nügün-sâr.			
nügü-sâr: (123b/29)	bkz. nügün-sâr.			
nügü-ser: (123b/30)	bkz. nügün-sâr.			
nügüşây: (396a/15)	şığır tezeği	cille		
nügüve: (367a/31)	h̄ârlıķ.			
nüh yek: (222a/08)	tokuzda bir.			
nüh: (367b/16)	tokuz	tisa´		
nühber: (124a/08)	her burcı tokuz tarh iderler ve her kısmını bir yıldıza ta´yin iderler.			
nüh-şad: (085b/24)	tokuz yüz	tes´mâ´ie		
nühüft: (049a/17)	örtülü, gizlü, müsikîde bir perde adı		nühüfte	
nühüftegî: (396a/19)	gizlülük.			
nühünben: (294a/25)	tennürüñ ve şancerenüñ ve anlara beñzer nesnelereñ kapağı.			
nühünbîn: (294a/28)	bkz. nühünben.			
nühket: (049a/14)	muţlakâ koķu	râyiha		
nüks: (166b/08)	üznük			
nümâyîş: (179a/05)	gösteriş	h̄ayâl		
nümüdâr: (123b/30)	çâşnî, evreng, mişâl, çâşnîlü		çâşnî-gîr	
nümüne: (367a/27)	çâşnî, örnek	mişâl		
nümüzec: (060a/12)	bkz. enmüzec.		nümüne	
nümüzîş: (179a/08)	evreng			
nümüvv: (307a/01)	artuķ, ziyâde olmaķ			
nüş: (179a/04)	çam			
nüş-â-nüş: (179a/30)	muttaşıl içmek; güne güne demek			
nüv: (306b/30)	yeñi	cedîd		
nüvâ: (025a/21)	müsikî perdelerinden bir maķâm adı.			
nüvâd: (085b/17)	torun	nebîre		
nüvân: (294a/13)	nevân			

nüvānezde: (367a/31)	bkz. nüvāzdeh.			
nüvār: (123b/31)	örgen, urğan, ügendire, çadırıñ yuları üzerine dikdikleri yaşşı kolañ			
nüvāş: (179a/09)	qovan, çenber			
nüvāz: (154a/08)	oğşa demek.			
nüvāzdeh: (367a/31)	on toköz	tiş'a 'aşer		
nüvāziş: (179a/08)	oğşayış demek, sāza düzen virmek.			
nüvik: (222a/08)	bağ budandısı, düdük		nevbet	
nüviş: (179a/29)	nüvişt-i ħudā, taqdir-i ilāhī.			
nüyüşe: (367b/17)	kulaq urmaq, çoşup inçqırı inçqırı ağlamak		nügüşe	
'abher: (115b/20)	nergis çiçeği, bostān-efrüz didükleri yaprak			Arapça
'abir: (115b/22)	ma' ruf ve meşhūr ħüş qoĥulu nesne.			Arapça
'ābişe-leb-i cūy: (389a/31)	yund quşı	şa' ve		Arapça
'āc: (056a/23)	fil dişi ve sūñügi.			Arapça
'acce: (349b/11)	qayğana		cāy-gīne	Arapça
'acem: (244b/09)	'arabdan ħayrı ne qadar benī ādem varise itlāk olunur.			Arapça
'adli: (389b/02)	bir nev' aqçedür.			Arapça
'afāve: (349b/16)	ser-i dik			Arapça
'āişe: (349b/11)	yund quşı		zerd-ser	Arapça
'aqār: (115b/25)	dıraĥtī-st ki be-dü āteş-efrüzend.			Arapça
'aqīde: (349b/16)	balı veyā şekeri āteş üzerinde kıvāma getürürler.			Arapça
'aqıq: (192a/14)	bir ma' ruf taşdur, a' lāsı zerd-fām olur, ma' deni vilāyet-i yemende bir niçe dūrlü olur			Arapça
'akke: (349b/17)	sağsağan didükleri quş			Arapça
'aq' aq: (192a/14)	sağsağan quşı		qajā	Arapça
'ak' ak: (214a/15)	sağsağan quşı	'aq' aq		Arapça
'alefdān: (281b/15)	quş qursağı	ħavşala		Arapça
'ālem: (244b/09)	māsivā-yı allāhu te' ālā mine'l-mevcūdāt.			Arapça
'alem: (244b/10)	sancaq, bir şehri adı	'alem	cāme	Arapça
'ālem-ārā: (018b/22)	başra cānibinden gelür bir nev' gül			Arapça
'ālem-ārāy: (389a/30)	başra cānibinden gelür bir nev' gül			Arapça
'alic: (056a/24)	taş		kirre-i esb	Arapça
'alkā: (018b/27)	tağ erügi, tağ arası.			Arapça
'alū-teberī: (389b/03)	bir nev' ince ve yumşaq qumāş			Arapça

'amārī: (389b/04)	'avrat maḥaffesi, at arabası.			Arapça
'amed: (079a/11)	şuya birağılan şal			Arapça
'amūd: (079a/12)	çomağ ve direk ve dayaq.			Arapça
'an: (281b/15)	'aşşarlarıñ yağ çıkarcağ tenği	'an		Arapça
'anā: (018b/27)	zahmet, meşakḳat.			Arapça
'anber: (115b/25)	deñiz şıgırınıñ revşi, deñiz içinde biter bir ağacınıñ zamğı		şāh-būy	Arapça
'ande: (349b/19)	kertenkele			Arapça
'anem: (244b/10)	gökçe.			Arapça
'ank: (214a/18)	öñce giden eşek.			Arapça
'anḳā: (018b/28)	ism-i melek, ism-i tayr-ı sīmurğ, 'uḳḳāb	seyyidü't-tuyūr		Arapça
'ankebūd: (079a/12)	örümcek	'ankebūt		Arapça
'ār: (115b/20)	ğayret	'ayb.	düşnām	Arapça
'arbūn: (281b/14)	pış-keş			Arapça
'ar'ar: (115b/22)	andız ağacı, serv, ḥūş қоһulu otlar şatan kimesne		serv-i cebelī, dirāht-ı nāz	Arapça
'arūbeh: (349b/13)	cum'a günü.			Arapça
'arūs: (163a/28)	gelin, güyegü			Arapça
'arūsek: (214a/14)	gelincik demek, başmaḳçı böcügi			Arapça
'arūsī: (389b/03)	düğün.			Arapça
'arūs-perde: (349b/13)	bir nev' kızıl gül		la'l-gün	Arapça
'aşide: (349b/15)	tatlu bulamac		ḥānegī ḥalvā.	Arapça
'aşeḳa: (349b/14)	üzümlü sarmaşıḳ.			Arapça
'āşıḳiem: (244b/11)	'āşıḳım demek.			Arapça
'āşıḳvā: (018b/21)	ḳara üzümü döğüp çözer ve mey ü bādāmla pişürirler.		ḳalye-i suğdī	Arapça
'atābī: (389b/01)	argacı iplik erişi, ibrişim bir nev' ton			Arapça
'atāver: (115b/24)	cömerd	seḥī		Arapça
'atn: (281b/14)	tağ etegi.			Arapça
'atşe: (349b/15)	ağsırmaḳ			Arapça
'av: (303a/28)	ün, gürüldi		'av, 'iv, ğav, ğiv, āvāz	Arapça
'avret: (045a/31)	a'zādan setri vācib olan yirler, ḥātūn kişi			Arapça
'avsec: (056a/24)	sincan dikenini.			Arapça
'aybe: (349b/19)	cāme-dān.			Arapça
'ayyār: (115b/28)	uğrı			Arapça
'azabe: (349b/12)	yılgun қоzağı			Arapça
'āze: (349b/10)	ḳızılca		gül-güne	Arapça
'azīm: (244b/10)	şaban ekegi.			Arapça
'azrā: (018b/25)	ḳız oğlan		düşize	Arapça
'ank: (214a/21)	bezr-ḥāne diregi, öñce giden eşek	'ank		Arapça
'iḫrifān: (281b/17)	ḥorūs			Arapça
'iyār: (115b/30)	her nesnenüñ kile ile veyā			Arapça

	vezn ile miqdārın alurlar ki bir ğayrı nesne anuñıla ne miqdār idügin bileler.			
'iyār-ġir: (116a/01)	şāhib-i 'iyār			Arapça
'ilic: (056a/25)	ţay demek	'alic		Arapça
'ilk: (214a/19)	saķız	maştakī		Arapça
'ilkek: (214a/21)	bkz. 'ilk.			Arapça
'inān: (281b/19)	çılбір, uyanuñ elde tutduķları kayış			Arapça
'işret: (045b/04)	hoş ve dirlik.			Arapça
'iv: (303a/30)	'av			Arapça
'ivec: (056a/25)	puşu yiri		kemīngāh	Arapça
oniş: (173a/07)	ķucış eyleyiş.			
o-rā: (008b/20)	aña ve anı, anuñ demek			
'ūd: (079a/16)	ma' ruf būydār ağaç, barbeţ			Arapça
'unvān: (281b/20)	nişān-ı mekātīb.			Arapça
oyā: (008b/22)	işinde geç hareket iden	kāhil		Türkçe
ozan: (255a/11)	oġuz-nāmeler iderler bir şımf tã' ife			Türkçe
pā: (009a/29)	ayaķ, iz	ricl, eşer		
pā-bend: (066b/22)	tuşak			
pā-bendān: (256b/05)	kefil			
pābere: (313b/22)	ton buķaġusı.			
pābes: (158b/07)	kendüye fā' idesüz yirde bir nesneden ötüri ayaġı bağlanmak		bī-çāre, ser-gerdān, bī-kār, şöhre-bend, pāmes	
pābük: (195b/07)	pābüc			
pābung: (195b/08)	bkz. pābük.			
pāce: (313b/29)	ķoyun ve şıġır ayaġından bişer ma' ruf nesne, diz tonınuñ iki tarafından uyluġa geçenlere demek.			
pāçāl: (225a/08)	dez-gāh, cüllāh çukuru ve işçiler ve sā' ir ehl-i şan' atuñ mevzi' leri.			
pāçenk: (195b/13)	köşklerde olan pencere, kiçirek deriçe			
pāçile: (313b/31)	bir nev' ayaķķabı, çok ķar yaġduġı zamānda şayyādlar bir çenber gibi nesneyi iplerile ayaġa muħkem bağlayup tolarlar, ķar üzerinde yürüdükde ayakları batmaz.			
pād: (066b/27)	def' -i zarar ve işlāh-ı fesād iden nesne			
pādām: (237a/22)	muşallā			
pādāş: (168a/20)	'avz ve şavāb			
pādāş: (255a/21)	şavāb ve 'avz			
pāderü: (297b/08)	körük		pāderü, pārü	
pādiş: (375a/21)	zehrūñ mażarratın def'			

	ider taş.			
pādrem: (237a/28)	hatl ağacı.			
pād-sār: (091b/15)	başı yillü, vaķarsuz, hafif olan kimesne.			
pād-şāh: (314b/10)	big, zehrūñ mażarratun def´ ider taş.	emir		
pād-şeh: (314b/17)	bkz. pād-şāh.			
pād-şomā: (009b/05)	pādişāh			
pād-vāl: (225a/09)	ayaķ kayışı.			
pād-zehr: (091a/28)	rūhuñ kuvvetini hıfz eyler, zehrlerden şaķlar her dārū, bir mu´ayyen taşdur			
pād-zehre: (314b/10)	bkz. pād-zehr.			
pā-evrenc: (256a/29)	pāy berencen			
pāf-efzār: (092b/19)	çarıķ ve tolaķ			
pā-fercen: (256a/02)	ayaķ mengeli			
pā-ferencen: (256a/03)	bkz. pāy-efrencen.			
pāgāh: (316a/23)	ķademe taşı ve nerdübān ayağı.			
pāgand: (067a/31)	ħallāclar penbeyi atduķdan şoñra degirmice degirmice eylerler, kelle dirler ve muţlakā atılmış penbeye dağı dirler.		pāganda	
pāgande: (316a/18)	küleħ, ħallāclar penbeyi atduķdan şoñra degirmice iderler ve penbelenmiş nesne ve muţlakā atılmış penbe			
pāgend: (067b/02)	yāķūt didükleri mu´teber taş			
pā-giryār: (092b/10)	bkz. pāk-dāmen.			
pāgūçe: (316a/21)	kelepek ve başmaķçı böcügi ve zehrli ve alaca gelincik ķurdı			
pāgur: (092b/09)	beni ādemūñ bedeninde zāhir olur her yumrı, ur		bağra	
pāgure: (316a/17)	ur didükleri ´illet		pāgur	
paķ: (061a/14)	göz çapağı, şaţranc		jefk-āb	
pāķe: (314a/05)	bkz. pāķse.			
pāhk: (196a/23)	işkence			
pāķse: (314a/02)	dīvār ķorı		pāķse, pāķe, mūhre-i dīvār	
paķş: (168b/14)	bir yirden aşığa sūrtünmek demek.			
paķtāķ: (190b/12)	tolğa			
pāj-ber: (092a/25)	ağu taşı.			
pāj-dār: (092a/27)	ħarāc alıcı demek			
pājdū: (297b/15)	bāğ heregi			
pāje: (315b/26)	çoban ve şıgırtmaç anuñıla itden ve sā´ir yırtıcılardan ħayvanı ķorudukları ol ağaç, sigil, tavar sürecek	sā´at, sü´lül	dāfi´-i zehr	

	ágaç, tiryāk			
pāj-hayme: (315b/21)	‘öşr ve bâc alacak yir.			
pājije: (316a/01)	bkz. pāzire, delice.			
pājire: (315b/31)	sā’at ve giceden bir pāre, sigi, yonça, delice dirler bir ot		tirāşe	
pājve: (315b/25)	sigil	sü’lül, şüret	pājve, pāje, pājire	
pāk: (196a/02)	aru, hep	ṭāhir, tamām		
pākābüy.: (376a/24)	zinādan pāk olan kimesne.			
pāk-dāmān: (256a/04)	aru etekli, zinādan beri olan kimesne.			
pāk-dāmen: (256a/05)	bkz. pāk-dāmān.			
pākī: (376a/25)	üştüre	mūs		
pākīn: (256a/05)	aru nesne	ṭāhir		
pākīze: (316a/24)	ar	ṭāhir		
pākū: (297b/24)	menāzil-i mirriḥden bir menzil ad, bir memleket ismi			
pākū: (297b/25)	nām-ı memleket, ḳorḳusuzluḳ		bī-bākī	
pā-kūp: (029a/03)	raḳḳaş.			
pālā: (009b/29)	süzgi.			
pālād: (067b/06)	binit, yük çeken atlar, yidek	maṭiyye, cenīb, cenībe	pīş-keş, pālāde	
pālād: (068b/31)	yidek atı	cenīb		
pālād-esb: (028b/28)	bkz. pālāy-esb.			
pālāheng: (196a/15)	uyanūñ çilbiri			
pālāl: (225a/26)	ḳalñ, ğalīz ağaç, tīr-ḥāne		pālār	
pālālek: (196a/14)	bkz. pālārek.			
pālān: (256a/06)	semer.			
pālānī: (376a/25)	semerci, ālāt düzüci			
pāl-ā-pāl: (225a/24)	yilegen, ğāyetde akıcı	seyyāl		
pālār: (092b/11)	ḥānenūñ çāḳ ortasına ḳurılır ağaç.			
pālārek: (196a/13)	bkz. pelārek.			
pālār-ḥāne: (316a/26)	evüñ çāk üstüne ḳorlar üstün ağaç.			
pālās: (158b/18)	vāle didükleri ince, raḳiḳ ḥarīr, ḥırḳa, eski, devenūñ semeri örtüsü, şıḡır pūşī.		köhne	
pālāve: (316a/24)	binit, yidek, yük ṭavarı	maṭiyye, cenīb	pālād	
pālāy: (376a/28)	binüt, yidek, süzgi	maṭiyye, cenīb, cenībet	esb-i pālānī, pālā	
pālāy-esb: (028b/27)	yidek atı, yük atı	canīb		
pālā-zen: (256a/08)	pervāz idici ḳuş			
pāldüm: (237b/08)	ḳuşḳun		pārdüm	
pālek: (196a/18)	pābüc.			
pālen-düz: (127b/07)	çuvāl-düz			
pāleng: (196a/18)	çaruḳ			

pālgāne: (316a/27)	şol ağaçdan ve yāhūd demirden itdikleri müşebbek deriçe			
pālheng: (196a/16)	kemend dizgini			
pālīk: (196a/19)	ün	nidā	şavt-ı kavī	
pālīz: (127b/08)	būstān, būstān kırığı.	hadīka		
pālīz-gāh: (316b/12)	bostān yiri.			
pālū: (009b/30)	demregi 'illeti	ķūyā'		
pālū: (297b/27)	çığd, ķabarçık, temregi 'illeti	şekl, birāş	ājaķ	
pālūd: (067b/08)	ķuzı derisinden kürk.			
pālūde: (316b/06)	meşhūr halviyyāt, süzölmüş nesne, bir cānverūn adı	muşaffā		
pālūdegī: (376a/31)	bkz. pālāy, süzgi	ebū sāyi', ebū'l-alā	pālā	
pālūne: (316b/10)	ġidāsı hevā olan bir ķuş, süzek.		mürġ-ı bād-ķor	
pālūş: (168b/08)	kāfūr-ı maġşūş			
pālūye: (316b/11)	ķarlaġuç ķuşı		pālvāye, pārsīķ	
pālvād: (067b/09)	ebābil ķuşı.			
pālvāne: (316a/31)	bābil ķuşı, serçe, yarasa ķuşı			
pālvāye: (316b/05)	ķırlaġuç, ķurlaġan ve demregi 'illeti	ġavvāz, ħuttāf	pālvā	
pālvāze: (316a/30)	şalıncak		bād-peç	
pāl-yāl: (225a/27)	müdām dimek.			
pāmāl: (225a/27)	ayaġıla başılmış dimek.		pāy-māl, ķār	
pā-merd: (067b/13)	naşīb, istemege ķādir olmayan için isteyiviren ve dilemege ķādir olmayan için dileyiviren kimesne.			
pāmus: (158b/20)	kendüye fā' idesüz bir yaramaz yirde bir tarīķile pā-beste olup bī-çāre ve ser-gerdān ve nā-ķoş olup sefer idemeyen kimesne.			
pā-muzd: (067b/14)	ayaķ kirāsı	cu'l		
pān-fezār: (092b/13)	ayaķ tolaġı			
pānīd: (067b/15)	şeker		penīr	
pānşad: (067b/15)	beş yüz	ķamse-mi'e		
pāpūş: (168a/20)	pāpūc			
pār: (092a/13)	bıldır, ġiçen yıl dimek, ķapu öñi		'āmm-ı evvel	
pārd: (067a/17)	şakırġa, kene.			
pārdū: (297b/11)	baġ şıruġı.			
pārdüm: (237a/31)	ķuşķun		peldem, sīne-bend	
pāre: (315b/12)	rişvet, yama, kesik, bir cümleden ayrılmış			
pārenc: (051a/27)	turunc		nārenc, pāreng	
pārend: (067a/17)	bkz. pārd, çalıcı			

pāreng: (195b/21)	turunc		nāreng	
pāre-pār: (092a/21)	pāre pāre demek.			
parḥ: (061a/19)	bkz. barḥ, geçmez nesne, artuḥ	zā' il	nāsere	
pārī: (376a/20)	ḥāşıl			
pārīn: (255b/18)	bıldırđı, giçen yılđı.			
pārīne: (315b/20)	bıldırđı.			
pārīz: (127a/16)	güz günü		rūz-ı ḥarīf	
pārs: (158b/08)	diyār-ı 'acemde bir vilāyetüñ adı, fārsuñ mu'arrebī			
pārsā: (009b/09)	zāhid ve pāk-dāmen, tezkıyelenmiş şāhid, iş eri, ıvecek iş		maşlahat-güzār	
pār-sāl: (225a/10)	bıldır, giçen yıl			
pār-sāle: (315a/10)	bıldırđı.			
pārsī: (376a/02)	pārsa mensüb demek.			
pārū: (297b/14)	görük			
pārüb: (028b/26)	kürek			
pārūd: (067a/19)	bāğ heriki.			
pārüle: (315a/27)	iş bicermez, leffāf kimesne, pırlağuç, yonka		lāğ-bāz, tırāşe	
pāzred: (067a/18)	ḳaşenī, ḳınna			
pās: (158b/12)	ḥıfz-i nigāh dāşten, nevbet beklemek, nevbet değışmek, dün yarısı, giceden biraz, ḳorḳu		bīm, ters	
pāsām: (237b/04)	iç yağı		pīh	
pāsāme: (316a/02)	iç yağı		pāsāme, pāşāme	
pāsbān: (255b/26)	bekçi ve nöbetçi.			
pās-dār: (092b/08)	bekçi		pās-bān	
pā-sebük: (195b/25)	ḥafif ayaḳlu kimesne, yūriyen ve yūgrük demek, pūtā oḳı.			
pāsgüne: (316a/06)	ters, 'aks ve bāzgüne			
pāsī: (376a/23)	biraz demek, bir nevbet			
pāsīḥ: (061a/13)	bkz. bāsīḥ.		pālvāye, pālūye	
pāsnān: (255b/27)	eski	ḳadīm	güdeşteğān	
pāstār: (092b/03)	zā'id, vāḳi' olan 'ibāret	ḥaşv		
pāsterek: (195b/26)	alaca şıḡırcuḳ			
pāsuḥ: (061a/09)	cevāb			
pāsvān: (255b/31)	pāsbān demek.			
pāş: (168b/05)	şaç demek			
pāşā: (009b/11)	vezir-i destūr ve şāhib, atmaca ḳuşı			
pāşām: (237b/05)	bkz. pāsām.			
pāşāme: (316a/06)	iç yağı, bürüncek, derincek		pāsāme	
pāşāne: (316a/08)	iç yağı, ḳoz yağı, saçılmış ve seçilmiş nesne.			

pāşe: (316a/12)	atmaca		bāşaķ	
pāşeng: (195b/29)	üzüm şalkımı, tohumluk için konulan hıyār, kiçirek deriçe		pā-çeng	
pāşeş: (168b/07)	şaçış demek			
pāşgüne: (316a/09)	ters, oğlan toğarken ayakları öñürdi gelmek.			
pāşide: (316a/13)	ay üzüm salķımı, ķarpuz, saçılmış		karađavāşe	
paşih: (061a/22)	herek, cüllāhlaruñ şu sepecek āletleri	şiyār, herişe		
pāşin: (256a/01)	tahta ve ağaç uçları			
pāşine: (316a/15)	ökçe		pāşine	
pāşkük: (195b/28)	iş becerici		maşlağat-güzār	
pāşna: (225b/19)	đazab, zıfr ve hastalıkdan ķalup eyü olmak			
pāşne: (316a/10)	ökçe, ķapu ķullābı.	‘aķab		
pāşne-der: (092b/09)	ķapu öķçesi.			
pā-şütürg: (195b/27)	bkz. pāsterek, ķırlađuç	ħuttāf		
pātābe: (313b/25)	tolaķ		pātū	
pā-tahte: (313b/26)	ayaķ tolağı		pāy-efşār, bāzār	
pātāve: (313b/26)	bkz. pātābe.			
pātīd: (066b/23)	ħalvācı ķazanı.			
pātīle: (313b/27)	ħalvācı ķazđanı ve tencere.		pātīle, pātīle	
pātīle: (313b/28)	tengere, tencere, ħalvācı ķazanı			
pātingān: (255a/18)	bādincān.			
pātūn: (255a/18)	nişānlu toğan			
pātūne: (313b/29)	nişānlu toğan		pātūn	
pā-tüvā: (009a/31)	tolaķ, çağşır			
pāvers: (158b/24)	ķuma.			
pāvzāme: (316b/14)	bkz. pāvzāre.	mu‘allā.		
pāv-zār: (092b/18)	çaruķ, tolaķ	mu‘allā	pā-zār	
pāvzāre: (316b/13)	cüllāhlar başamağı.			
pāy: (376b/03)	iz, girü, yuķaru, aķındu, ğanılık	zırıra, eşer	bahāne	
pāy-āb: (028b/29)	deriñ ħavz dibi, tākāt, ħavz, soñra, deriñ olmayan ħavz, güç	ba‘d, ķuvvet		
payāb: (029a/13)	bkz. pāyāb.			
pāyān: (256a/30)	soñ.	āħir		
pāyānī: (378a/24)	nihāyetsizlik.			
pāy-bāf: (186b/26)	cülha	nessāc		
pāy-bāz: (127b/12)	ayaķ oynayıcı demek			
pāy-bend: (067b/17)	ayaķ bağı, at ayağına bağlamak için urduķları nesne.			
pāy-berencen: (256a/30)	ayaķ mengeli.			
pāy-best: (037b/06)	bkz. pāy-pāst, binā temeli,		esās	

	ayağı bağılu demek			
pāyçe: (316b/21)	ton bukağusu		pāçe	
pāy-dāme: (316b/22)	ayağ duzağı.			
pāy-dān: (256a/31)	ayaıklık.			
pāy-dār: (092b/22)	ayağ tütücü demek	şābit, muhkem		
pāye: (316b/28)	başamak ve nerdübān ayağı, ağaç özdegi	menzil, mertebe	deriçe, bahādur	
pāy-ebrencen: (256a/29)	bkz. pāy-evrenc, ayağ bilezigi.			
pāyed: (067b/18)	güyer, kā'im olmak, bir yirden güymek, muhkem tütmağ, başmak, ayağla depmek			
pāy-efrencen: (256a/30)	bkz. pāy-ebrencen.			
pāy-efsār: (092b/21)	bkz. pāy-efzār.			
pāy-efzār: (092b/22)	bkz. pāy-efzār.			
pāy-endāz: (127b/10)	pādişāhlar bir memlekete varduğda ayağına teşrīf için döşedükleri kumāş, ehl-i zanā'atuñ fereşe kābil olan metā'i, pādişāh ayağına çekilen pişkeş			
pāyende: (316b/27)	dā'im		hemīşe	
pāy-evrencen: (256a/31)	bkz. pāy-berencen.			
pāy-gāh: (316b/25)	ev öñi, nerdübān ayağı, bir yirde küymek, muhkem tütmağ ve başmak, ayağıla depmek, kā'im olmak	menzil, mertebe, ıştābl	ka-dem-gāh, aḡūr	
pāy-ḡast: (037b/07)	ayağıla depilmiş, ayağıla tahmīn olunmuş, kara çāv		pā-ḡast, ḡurre-çüp	
pāyīn: (256b/03)	ayağ ucu	taḡt		
pāyist: (037b/09)	gerek ve geregince demek			
pāyiz: (127b/15)	bkz. pāyz.			
pāy-küb: (029a/03)	bkz. pā-küb.			
pāy-māçān: (256b/01)	'acemde mektebde olan eṭfāl sabakı başın unutsa bilmese anı yollamağ için paça aldurlar, ol paçaya pāy-māçān dirler			
pāy-māl: (225a/28)	bkz. pā-māl.			
pāy-merd: (067b/25)	naşib, bir kimse için nesne dilemek, aqce cerr idivirmek		pāmerd	
pāy-muzd: (067b/26)	kirā, ayağ deri		pā-muzd	
pāy-pāst: (037b/06)	qara çāv.			
pāy-tābe: (316b/20)	to-lağ			
pāy-tāve: (316b/20)	bkz. pātābe.			
pāyterk: (195b/07)	oğlan taḡağın qaldırmağā dirler.			
pāy-vend: (067b/27)	bkz. pāy-bend.			
pāyz: (127b/14)	güz günü		rüz-ı ḡarīf, vaqt-i ḡarīf	

pāy-zār: (092b/23)	çaruk, tolağ		pāy-efşār, pā-zār, pā-nevā	
pāyze: (316b/22)	müsellimlik ‘alāmeti olan nişān-ı pādīşāh			
pāyze: (316b/24)	tummān paçası			
pāyze: (316b/30)	müsellimlik berāfī			
pāy-zehr: (092b/25)	ağū def‘ idecek pād-zehr			
pāy-zen: (256a/31)	pūzevenk			
pāz: (155a/23)	meşhūr derbāc ve ‘ōşr ve müteğallib vaz‘ itdügi nesne.			
pāzām: (237b/03)	şalıncağ		bāz-pīc	
pā-zār: (092a/24)	çarığ, tolağ, mertek		pāv-zār	
pā-zehr: (092a/29)	ağū def‘ idici		pād-zehr	
pāzen: (255b/25)	gidi	deyyūs		
pāzend: (067a/25)	hāzret-i ibrahīm ‘aleyhi’s-selāma nāzil olan on şuḥufuñ āhirincisi, ibrahīm peygāmbere ‘aleyhi’s-selām nāzil olan şuḥufuñ tefsiri şāhibinūñ ismi			
pazğ: (182b/31)	yere dikilen bağ degegi, şu bendi, üzüm aşması, seme			
pāzizde: (315b/30)	yarasa	ḥuffāş	çer-hevāz	
pāzire: (315b/31)	zendüst dimek			
pāziştān: (255b/23)	ḥarāc ve ‘ōşr alıcı.	‘aşşār		
pāz-pīc: (051a/27)	şalıncağ		bāzām, bād-pīç	
pāzū: (297b/18)	pazı, çükündür			
pāzüm: (237b/04)	yinesi dimek.			
peblūs: (158b/24)	üzerine kesegen işedügi kuru ekmek, şiş, göz ağrısıçün yidükleri koyun yağı.			
peç: (051a/31)	oğlancuğ ve her ḥayvānuñ yakınında toğmış yavrısı, beçe			
peçem: (238a/01)	düzen			
peçiç: (051b/02)	fıslıdı, örtülü söz, çobanlar keçi oğşarlar çeki çeki dirler ol şavt			
peçiç: (051b/04)	bkz. peçiç.			
peçkem: (237b/30)	türkden bir cins tā’ ifenüñ adı, yay evi, kış evi	şuffe		
ped: (067b/30)	ağça kavağ.			
pede: (317a/28)	bkz. bede, çakmağ çakup od yağıdukları kav.			
peder: (093a/13)	ata	vālid		
pederānī: (376b/06)	atası var dimek			
pederī: (376b/06)	ataluğ.			
peder-zen: (256b/23)	ḳaynata			
ped-rām: (238a/04)	ḥurrem ve ārāste ve dil-güşā maḳām			

pedrîş: (168b/28)	ķabûl idiş dimek.			
pehîn: (259b/19)	inlü	‘arîz	pehnâ	
pehlev: (259a/18)	biş şehrden ‘ibâret			
pehlev: (298a/29)	îrân şehrinüñ adı			
pehlevân: (259a/05)	ķuvvetlü, fûrsden bir sınıfuñ adı		dilir, sipeh-sâlâr	
pehlevis: (377a/12)	pehleve mensüb dimek.			
pehlü: (298a/29)	yan, eyegü siñügi	ceneb, zıla‘		
pehlüdâr: (095a/24)	eyegülü			
pehlüver: (095a/24)	bkz. pehlüdâr.			
pehn: (259b/07)	in	‘arîz		
pehnâ: (010b/04)	inlü, yaşşı, ‘arza çekilen nesne	‘arîz		
pehnâne: (320a/20)	meymün			
pehnâver: (095a/25)	inlü, yaşşı	‘arîz		
pehn-deşt: (038a/25)	giñ	vâsi‘, şahrâ.		
pehne: (320a/23)	oğlancuķlar anuñıla ķoz oynarlar kefçe gibi bir nesne	ķabķâb		
pej: (155a/29)	yürek aŗrusıçün yidükleri egir didükleri dârü, kıraŗu egir, kıraŗu		ķarb-ı peleng	
pejâj: (155b/04)	ķış.			
pejâmend: (068b/04)	kâzirler tokmaŗı, ķapu tırķûzı, mandal			
pej-âsmân: (258a/15)	yüce felek, felegüñ üsti ve ardı		pes-âsmân	
pejâven: (258a/16)	kâriz tokmaŗı, ķapu tırķazı		pej-âmend	
pejâvend: (068b/05)	bkz. pejâven.			
pejde: (318a/30)	ķaber işitmek.			
peje: (318b/01)	silâh, ortak, odun aŗacı, aķça ķavaķ.	şerik		
pejem: (238a/19)	ķaraŗu, tuman.			
pejend: (068b/10)	solmiş, sürgi, ķanbil çiçeginüñ yimişi, it ķıyârı ve eşek ķıyârı, ķınnâ‘ü‘l-ķımâr, kızıl boya aŗacı, kiçirek		ŗamŗin, pejmürde, ķınnâ‘-i berrî	
pejengâr: (094b/09)	demürçi	debbâŗ, ķaddâd		
pejenger: (094b/11)	debbâŗ, bkz. pejengâr			
pejfend: (068b/06)	öneŗi, muķâl söz	lecüc		
pejŗa: (318a/31)	dikeki yirden anuñıla ķaldurduķları ķerek.			
pejŗâb: (029a/08)	şu bendi, arıķ			
pejŗarde: (318a/31)	oķlaŗu, bir diken			
pejŗül: (225b/13)	yâr, dөгülmüş buŗdaydan bişen aş.			
pejhân: (258a/23)	ŗünü	ŗuşşa	reşķ	
pejŗe: (318b/05)	un	daķik, ķahin	pejŗe, perişe	
pejŗir: (094b/13)	yüñ, ķanat	cenâh	rîş	

pejmān: (258a/17)	ğuşşalu ve hüsranlu		peşimān	
pejmāyūn: (258a/20)	feridūn öküzinūñ adı, feridūn pehlivānınuñ laqabı, naqşlu harir.			
pejmürde: (318b/01)	şolmuş.			
pejünd: (068b/20)	günāhlu demek			
pejvek: (196b/30)	bkz. bejvāk.			
pejvend: (068b/19)	darıkuşu, serçe, taraķır		darcān, pejāvend	
pejvende: (318b/01)	pūzevenk.			
pejvīn: (258a/23)	çirkīn	necis	murdār	
pejvīr: (094b/11)	necs		murdār, çirk, çirkīn	
pek ü lek: (197a/27)	hünersizlik.			
pek: (197a/22)	ķurbağa, ra'nāluķ, te'errūf idüp bir kişinūñ eţrafını tolanmağa dahı dırlar, bī- hüner kimesne, ālet-ĥāne, yelüp yopurmak	gūk, metā'ü'l- beyt	çağz	
pekān: (258b/07)	yelüp yopurmak, pek yelmek			
pel: (225b/19)	ökçe			
pelāde: (319a/11)	şākirdāne, yidek.			
pelālek: (197a/31)	yidek üzerinde olan pūlād kılıç, yaşşı demren			
pelāne: (319a/10)	yaramaz iş.			
pelārek: (197a/29)	keskin kılıçlar itdükleri demir, cevher-dār kılıç, hindī kılıç			
pelās: (159b/31)	eskirek, fuķarā libāsı, keşişler ķaftānı			
pelāteğīn: (258b/08)	çomak, bozdoğan.			
pelāt-gīnī: (376b/31)	bozdoğan		gürz-i debbūs	
peleng: (197a/20)	ķaplan	nemr		
pelengīne.: (319a/13)	keyümers şāh anı ķaftān yirine giyerdi.			
peleng-mişk: (197a/21)	kedi otınuñ bir nev'i, ķaplan gibi alacalu gül	mencūşe	baķla-i ĥorāsānī, baķla-i dehān, sūnbül-i rūmī	
peleng-reng: (197a/20)	peleng renglü, çapar at.			
pele-rīş: (169a/24)	ķaba şaķal			
pelesk: (197a/15)	kebāb çevirecek demür şiş	senc, süglī	bāb-zen	
peleşt: (038a/14)	çepel	necs	murdār	
pelgūş: (169a/23)	pīl-gūş, ķalpak yaprağı	bū'l-ferĥac		
pelheng: (197a/25)	çelīr pālheng			
pelīd: (069a/01)	murdār, göñli gözi kör	necs, ĥabīs	kūr-dil	
pelīle: (319a/26)	'ayyār, ĥoş söz			
pelīte: (319a/23)	fitil, yavrı beçe, sāzuñ yoğun ķılı			
pelk: (197a/18)	göz ķapağı, şarb	cağn, müşkil		
pelken: (258b/10)	mancınıķ didükleri.			
pelle: (319a/15)	göz ķapağı, eñse, ťaban		keffe-i terāzū,	

	altı.		kej-pây	
pelle: (319a/21)	eñse, nerdübân ayağı		pelle, pile, pih, pile	
pelme: (319a/13)	bkz. belme, nerdübân ayağı.			
pelürde: (319a/12)	sülpek, şolmuş nesne.			
pelüg: (183a/13)	şağmaç.			
pelün: (258b/12)	destârçe.			
pelüs: (160a/02)	'ayyâr, hoş söz, kelecî, dilkicüklik			
pelvâje: (319a/15)	şişe.			
penâg: (183a/02)	iplik ucu, iplik teli, ibrişim teli			
penâ-gâh: (319a/27)	şıyınacaç	melce	penâh-gâh	
penâgâm: (238b/03)	şağıncaç yir		penâgâh	
penâh: (319a/28)	pâdişâh-ı 'âlem-penâh		penâ-gâh	
penâh-gâh: (319a/30)	bkz. penâ-gâh.			
penâm: (238b/03)	ibrişim teli, kal'a		tağdîr-i çeşm	
penâve: (319a/27)	tevekkül			
penâver: (095a/01)	çıban	dümel		
penbe: (319a/30)	pamuk	kuşn		
penbe-dâne: (319a/31)	çigid, panbuç çekirdegi.			
penbe-kon: (258b/16)	bkz. penbe-zen.			
penbe-zâr: (095a/01)	panbuçluk demek			
penbe-zen: (258b/15)	hallâc.			
penc: (052a/08)	beş	hams		
pencâh: (319a/31)	elli	hamsîn		
pencâl: (225b/21)	sergîn-i murğ		tencâ	
pencâl-i murğ: (183a/04)	kuş boğı		pencâl	
pencân: (258b/16)	bkz. pencân.			
pence: (319b/12)	kaşnak		keff-i âye	
penced-güş: (038a/18)	ayıld ağacı			
penceh: (319b/13)	kâfirlerün horüs depesi ve oyunu	hanzağ	pencâh	
pencehîr: (095a/02)	pencere.			
pencend-güş: (038a/23)	penced-güş			
penc-engüş: (038a/16)	bir otdur ki şuya koyıcaç pençe gibi parmakları açılır ve şudan çıkıcaç girü yumılır, ayıld ağacı			
penc-engüş: (038a/23)	yaba			
pencenîn: (258b/17)	bkz. pend-âhenîn.			
pencere: (319b/02)	evden taşra yol üzre açılan manzara		pençere, deriçe	
penceşt: (038a/21)	dibinden kopmuş ağaç			
penc-i pehlû: (298a/27)	beş bucaçlı.			
pencîd-güş: (038a/24)	bkz. penced-güş.			
penciş: (169a/25)	bkz. vezriş.			

penckân: (258b/16)	biş biş			
penc-pāye: (319a/31)	penc didükleri ot, maşlık, hayranlık	eşrār		
penc-pāyek: (197a/26)	yengeç	sereṭān		
penc-şenbe: (319b/11)	hefte günlerinden ma' ruf gün	ḥamīs		
pencü-güş: (038a/23)	bkz. penced-güş.			
penc-yek: (197a/26)	beşde bir	ḥums		
pençmîn: (258b/16)	beşinci.			
pend: (069a/09)	ögüt, çaylak didükleri meşhūr kuş	naşihat		
pend-āhenin: (258b/17)	buğağ.			
pendār: (095a/02)	ögüt tutucu.			
pender: (095a/03)	uğrak yir.			
pendevā: (010a/31)	kııcı didükleri yaprak			
pendü: (298a/28)	şu kerdemesi.		murdār	
peneh: (319b/30)	bkz. penāh.			
penend: (069a/12)	belürsüz, şağış, gūr, ümmid tutmak			'aded-i mechül
pengān: (258b/20)	büyük taş, küçük taş, sā' at şişesi, legen			
pengen: (258b/23)	buğday ve arpa ve sā' ir ḥubūbāt evsecek büyük tabak	ğarbile	peyken	
pengür: (095a/03)	yırtıcı kuşlarda burun	minḳār		
pengüz: (128a/27)	yırtıcılar kaynağı, kuşlar burnı		betğüz, betfüz	
penhān: (258b/24)	gizli.			
penīne: (319b/31)	bkz. penīze, şāh tere			
penir: (095a/06)	büyük taş ve küçük taş; sā' at şişesi; legen; tışt fuḳa' ı			
penirek: (197a/30)	ebemgömece otı	ḥabbāzī		
penir-māye: (319b/31)	penir mayası			
penīze: (319b/31)	şāh tere.			
penkür: (095a/05)	kuşlar başıyla, kand ve süd ile bişürdikleri bir aş			
penüte: (317a/01)	ağça kavaç			
penüz: (128a/29)	hergiz			
penyün: (259a/01)	bkz. revende.			
pepnü: (298a/01)	ekşi ayran.		pepnü, penükeş	
per: (093b/27)	tağ başı, ūsküfüñ ve tācuñ yukarı kıvrılan yiri, kanat, yük, yelek, barmağ ile olunan ḥesāb	zirve	ber-i küh	
perācıl: (225a/31)	kirfes.			
perākende: (317b/01)	tağuk.		perişān	
perākī: (376b/07)	bir nev' takye			
perān-giḥt: (037b/20)	ḥavāle eyledi			
perās: (159a/04)	bkz. perdāhten			

perāzvān: (256b/27)	kın götlüğü.			
perāz-vāne: (317b/01)	kın götlüğü.			
perberem-perîr: (094b/07)	bkz. per-ber-perîr.			
per-ber-perîr: (094b/05)	öteki gün değil dağı öteki gün.			
perçe: (317b/05)	şıçra ve segird demek			
perçem: (238a/10)	depede olan saç, atun perçemi; uğ; şaban	‘arf, sebîb		
perçîn: (257a/04)	egseri ve yâhūd miğ ucına kamamak; çalidan havlı; dîvâr kenârı; kalı			
perdâ: (010a/14)	yarın, yarın değil berisi gün		ferdâ	
perdaht: (037b/21)	tamâm olmuş		perdâht	
perdahte: (317b/06)	tamâm		perdahte	
perde: (317b/19)	tutuğ, iki şey ortasında birbirinün görmesine mâni‘ ve hâ‘il olan nesne, sâz ve nağme ve âvâz perdesi.	hiçâb, niķâb		
perde-dâr: (094a/10)	ıtuk ıtucı.			
perde-dîl: (225a/31)	yürek kabı		hiçâb-ı zulmânî	
perde-dir: (094a/10)	perde yırtıcı			
perdegî: (376b/11)	mestüre ‘avrat.			
perdü: (298a/19)	dâm üstü, mertek.			
peregî: (376b/14)	külâh envâ‘ından bir nev‘ takye, şüfîler şemlesi, ģarbendeler kuşığı		külâh-ı bereği	
pere-i ser: (094b/02)	uci sivri kemük		ferâşe	
perek: (196b/17)	bir armağan adı			
peren: (257b/15)	ülker yılduzı, eyü	şüreyyâ	nîk	
perenbür: (094a/26)	pırlağuç		bâd-ber	
perençâmen: (257b/21)	ķovan çiçeğinün ağı			
perend: (068a/16)	pâdişâh ‘alemi, ümmîd ıtıdı demek, bir cins ibrişim kumâş, kılıç cevheri			
perend-âverd: (068a/27)	kılıçcı			
perende: (318a/09)	uçucı demek, kayığa beñzer bir küçücük gemi			
perende-i çerâğ: (182b/27)	pervâne didükleri kelebek	ferâş		
perendü: (298a/22)	geyrek, yumşak	guğrûf	çerende	
perendün: (257b/22)	dün değil öteki gün, öteki gice		berendüş	
perendüş: (169a/04)	aşrağı gice, , dün değil öteki gün			
perendüşine: (318a/09)	aşrağı gice.			
pereng: (196b/24)	nîreng, ģamle			
perestâ: (010a/15)	ķul, ķaravaş		perestâr	

perestār: (094a/14)	kul ve qaravaş, tapucu		perestār	
perestek: (196b/02)	terazü persengî.			
perestende: (317b/25)	bkz. perestār			
perestü: (298a/21)	kırlağuç kuşu, kızıkulağı	hattāf		
perestük: (196b/01)	qarlağuc		perestük	
peres: (169a/02)	bağırsak ağrısı, anuñ üzerine dimek, ilediş dimek.		bernes	
per-fend: (068a/13)	bî-hüde söz, deriñ çukur.	mekr, hîle	pejvend	
perfende: (317b/29)	yemiş sepedi, kumaş şandığı, ton bağı, kâzirler ipi		perfende, perbende	
pergâle: (317b/31)	yama			
pergâr: (094a/21)	meşhür âlet.		insâz	
pergâre: (318a/01)	küçücük pergâr ve anuñ devri.			
pergast: (037b/22)	hıyaruk didükleri otuñ yabânisi		kınna' -i berrî	
perger: (094a/24)	tavk-ı muraşsa'			
perges: (159a/14)	ma'âza'llâh dimek		pergest	
pergest: (037b/24)	ma'âza'llâh dimek, görmedim ve işitmedim dimek.			
pergeşt: (037b/26)	bkz. pergest, yir yüzinde birbirine tolaşık biter bir ot.	serencân		
per-h'or: (094a/02)	naşibli		ber-hürdâr	
perhaht: (037b/27)	te'dib itdi, öğretti dimek		perhiht	
perhâş: (168b/29)	qarkâşa, tarlık, yumruk cengi, kimseye güç itmek.	fitne	ceng	
perhiht: (037b/30)	bkz. perhiht			
perhiz: (128a/13)	sağınmak	himye		
perhiz-kâr: (094b/02)	zâhid	muttakî, vera'		
perhü: (298a/15)	kilâr, şādilik, tahtadan binâ olınmış ev, ev kileri, uvağ, aş evi.			
perhuvâ: (010a/13)	kilâr, uğ, şabân, ta'am, şādilik			
per-i âsyâ: (010a/12)	degirmen çarhı.			
per-i meges: (159a/15)	siñek qanadı			
perî: (376b/21)	cinnî, güneş			
perî-dâr: (094b/04)	cinnî ile muşahabet iden kimesne.			
perî-efsâr: (094b/03)	uçuk tutmuş kimesne	maşrû'	perî-jeft	
perî-efsây: (376b/21)	uçuk tutan kimesne	maşrû'		
perî-h'ân: (258a/07)	cinnî da'vet idici	mu'azzim.		
perî-jüft: (037b/31)	uçuk tutmuş kimesne	maşrû'		
perîr: (094b/05)	dün degil öteki gün.			
perîre: (318a/28)	od közinde bişen ekmek, kızıl altun.			

perfire: (318a/28)	öteki gün.			
perifine: (318a/28)	öteki günki.			
perir-sāl: (225b/13)	öteki yıl.			
perir-sāline: (318a/27)	öteki yıllık.			
perī-sāy: (376b/22)	bkz. perī-efsāy.		jeft	
periş: (169a/04)	eşme ve depretme			
periş: (169a/16)	iki nesne birbirinden ayırmak ve saçmak ve perişānlık, kapu mihi		bend-keşe	
perişān: (258a/08)	tağuk, guşşalu.	‘abeş		
perişe: (318b/05)	bkz. pejije.			
periştān: (257b/04)	bölük	ümmet		
periz: (155b/03)	pul	taħn	pejij	
perk: (196b/15)	kettān toħmı, bir nev‘ armağan, çatıldı, şavt	heddet	perek	
perkine: (318a/03)	müferriħ ma‘cūn.			
permā: (010a/16)	ķaygulu		ğamnāk	
permāhe: (318a/03)	mışķab			
permūze: (318a/07)	şalıncaķ		bādpeç	
pernā: (010a/17)	yigit		şāb	
pernān: (257b/20)	ekmek alaca bacaķ.			
perniyān: (257b/23)	ħarīr-i çinī, vāle	ħil‘at	aħlas-ı ħarīr	
perniyān: (258a/11)	perişān	şuğrā.		
perniyāne: (318a/11)	külüçe ve aķ ekmek.			
perpehen: (257a/02)	toħmugān, perperem, semiz otı	baķlatü‘l-ħumķā, ricle	perpehende	
perpere: (317b/03)	ķızıl altun ve ķızıl dīnār.			
perperem: (238a/09)	çil didükleri ķuş		tihū, ferfūr	
perre: (318a/26)	kilid peri, her yemiş virmez aģaç		ferāşe	
perre-āsyā: (010a/20)	degirmen perri ve çarħı			
persān: (257a/29)	anuñ gibi demek			
perser: (094b/09)	taż başlu.			
persiyāh: (317b/27)	ķara yağız, ķaramtıķ	esmer		
persiyān-dārū: (298a/20)	māħlaķ didükleri ot	‘aşa‘ü‘r-rā‘ī		
persiyāvūşān: (257b/01)	baldınrķara didükleri ot	şi‘rū‘l-ħimāzīr, şi‘rū‘l-fül, şi‘rū‘l-ciyāl, ü şi‘rū‘l-ħayy, beretü‘l-biz, beretü‘l-ķasade		
per-şehī: (376b/14)	ķanat yüki.			
perşek: (196b/03)	taþķur			
perşen: (257b/04)	şarmaşık.			
per-tāb: (029a/07)	uzaģa atmaķ, uzaģa atılan oķ, yıldırmaķ	şa‘şa‘a		
pertāv: (298a/17)	uzaģa atılan oķ		pertāb	

pertele: (317b/04)	dülbend börgi, bağırdak, dolak		bîş-keş	
pertev: (298a/18)	aydın, ışık	şu 'le, şu 'ā'		
pertîr: (094a/02)	pertāv oqı, oq beligi.			
pertîre: (317b/05)	pertāv oqı.			
pertiyân: (257a/04)	şâğarî			
perû: (298a/23)	ülker	şüreyyâ	mâh-tâb, âfitâb	
peründün: (257b/27)	perendün			
perüre: (318a/21)	semiz		ferbih	
perüstân: (257b/26)	ümme.			
perüşân: (257b/27)	bkz. perüstân.			
perüşnân: (257b/27)	bkz. perüstân.			
pervâ: (010a/17)	tâkat, ferâgat, ve , ü heves ve âgâh ü naşib ve		âsân	
pervâk: (190b/15)	çiriş otı	hâşî		
pervâk: (196b/25)	bekçi			
pervân: (257b/26)	temâşâ, günâh, vücüd			
pervânde: (318a/13)	ton bağı.			
pervâne: (317b/01)	bir şehr adı			
pervâne: (318a/13)	kelebek, tezkere, kâdiler virdügi temessük, vâsıta olan, çeri kılavuzı, haberçi, yumuş oğlanı	ferâş		
pervâng: (196b/25)	karakulağ, kılavuz			
pervâr: (094a/29)	besleme, bisü, kolay, kâzür ve tokmağı	meyl, sehâ.		
pervârî: (376b/17)	besilü ve semiz		perverde	
pervâs: (159a/18)	bir nesne iri midür yumşak midür bilmek için el yoğamak, düz olmağı için bir nesneyi bir nesneye sürtmek, 'arüs öñinde yanan âteş, seyrâne gidenlerüñ ardınca iledilen ta 'âm	lems		
pervâş: (169a/09)	bir nesneye iri midür yâhüd yumşak midür bilmek için el yoğlamak, gâfil, servün ucayan başı	lems		
pervây: (376b/19)	kolay		âsân	
pervâz: (127b/30)	açuk, kanat açılmağ, kuş havâda uçarken çekzinüp çarh urmağ, qarârgâh, mertek, kaftân ve örtü ve döşek etrafına dikilen nesnelere			
pervâze: (318a/11)	ol ta 'âmdur seyrâne gidenler ardınca bişürüp iletürler, eyyâm-ı şâdide yağdukları ol âteş-bâz işi			
pervej: (155a/28)	medfün			
pervend: (068b/01)	püzevenk		şâverd, pejvende	
pervende: (318a/22)	kumâş şandukı, yemiş		perde-perfende	

	sepedi, ton bağı, kâzirler ipi			
perverde: (318a/20)	beslenmiş		perverde, pervây, perverî, pervere	
perverdigâr: (094b/01)	besleyici, haq subhânehu ve te'âlânuñ isimlerindendir.			
perveres: (169a/14)	besleyiş			
perverî: (376b/18)	bkz. pervârî.			
perverîş: (169a/15)	gül-be-şeker			
perveş: (169a/15)	ümîd			
pervez: (128a/04)	bkz. pervâz, örtünüñ ve döşegüñ ve pencere ve kapunuñ çepçevresine dikdikleri ve itdikleri nesne, örtünecek nesne, gönlek		pîrâhen, pîrâhen, silsile-i nejad	
pervîden: (257b/28)	flori.			
pervîn: (257b/28)	ülker		peren	
pervîz: (128a/10)	muzafer, husrev bin hürmüz bin enüşirevânuñ adı, tevin düzici, kulavız, elek	munhal		
pervîzen: (257b/29)	elek, ibrişim elek, ılıdır, kılavuz	münhal		
peryân: (258a/07)	bkz. perniyân.			
peryûn: (258a/12)	demregi 'illeti, kurlağan 'illeti	devha		
per-yût: (038a/01)	kurlağan 'illeti, demregi 'illeti, pergâr dâ'iresi	dühase, kûbâ'	pâlû	
perze: (317b/21)	çift öküzi, şerif mekân, çuqa, kañife, saçaq	hezbe	câme	
perzger: (094a/11)	ekinci	hâriş		
pes: (159a/23)	şoñ, ard, eñse, yeter, niçe demek.	verâ		
pesâdest: (038a/03)	viresi	nesih		
pes-âheng: (196b/31)	pîş-keş demiri, ökçe çekecek demir âlet, çivi, çeri öñi, düNDAR eri, leşker öñi			
pesârde: (318b/06)	şuvarılmış yir.			
pesdîver: (094b/17)	şan 'at bilmez	'acemî		
pesend: (068b/23)	ķāni'		hoşnûd	
pesende: (318b/10)	begenilmiş	ķāni	hoşnûd, pesend	
pesender: (094b/20)	ata bir kardaş, atalık, oğulluq			
pesendere: (318b/12)	haramzâde.			
peset: (038a/07)	'ayb			
pes-ğ'or: (094b/15)	yem şoñı		pes-ğ'ord, peş-ğ'or	
pesîc: (051b/29)	bol, çok	keşir		
pesîn: (258a/27)	girüdegi ve ikinci vaqti.			
pes-kûhe: (318b/09)	eyerüñ ard kaşı.			

peškülle: (318b/09)	kapu mandalı.			
peşmân: (258a/27)	öç			
pes-pây: (376b/22)	bağdalamak			
pes-rû: (298a/27)	ardca gidici ve oyundu.			
pest: (038a/07)	alçağ	vaṭā		
peštār: (094b/14)	bkz. perestār.			
pes-ter: (094b/15)	girürek dimek			
pesterrek: (197a/03)	alçağrak ve girürek, kâğıd mührelerken altına koğukları kirlilik.			
peştic: (052a/27)	bādiyelerde biter bir ağac.			
peştü: (298a/26)	küpecik	hamire		
peşcîr: (094b/25)	andan nefis yaylar düzerler bir ağaç.		bişencîr	
peşem: (238a/26)	yüñ	şüf		
peşen: (258a/29)	bir dilāver pehlivānuñ adı			
peşenc: (051b/26)	herk, cüllāhlaruñ şu sepecek āletleri	naṭs, heriše	şiyār, āvgîr, peşence	
peşeng: (197a/16)	efrāsiyāb bin peşengüñ oğlı adı, kızma, küleng, burđu, bennālar dīvarlar deldükleri ucı sivri uzun demirüñ adı	ḥarāmî		
peşimān: (258b/06)	nādim			
peşîn: (258b/06)	pul		peşîz	
peşîz: (128a/15)	pul.			
peşîze: (318b/26)	Balığüñ ve ejdehā ve toşbağanuñ pulları; üzüm şalkımı			
peşk: (197a/07)	çi, kırağü, kıvırcık saç, ılkı, kığ, büyük yılan dişi, büyük diş	nedā, celîd, kıur´a	şebnem	
peşkenc: (051b/23)	bilek	sā´id	dest	
peşkez: (128a/15)	azu dişi			
peşkük: (197a/14)	ḥarîş, işde kıavî ve cüst olan, belā çekici	ḥamül		
peşkül: (225b/14)	işe ve güce kıavî ve ḥarîş, bār-keş ve renc-keş olan kimesne, ḥalat çapudı, ḥalat çapudı, yük çekici			
peşkün: (258a/28)	merd, ḥalat çapudı	kıavî, ḥarîş	çest, renc-keş.	
peşmāgend: (068b/27)	teğelti, eyrim, eyerüñ kendüye muttaşıl teğeltisi, kürtün.			
peşmîne: (318b/16)	yüñden olan nesne, bir nev´ ḥalvādur.			
peşşe: (318b/19)	sivri siñek, üyez	be´üz, baqqā	sāz-ḥāle, nāmūs, meges	
peşşe-ḥāne: (318b/26)	cibinlik			
peşte: (318b/13)	yüksek ve bayırlu yir	sāyir	beşte	
peşte-bāğ: (183a/13)	çemen			
peşter: (094b/23)	ḥazret-i mikā´il ´aleyhi´s-selām.			

peşterem: (238a/23)	ķabarcık renci, ķurdāšenī didükleri ‘illet	şereh		
peşüten: (258b/05)	bed-ħū			
peterg: (196a/25)	baķķāllar tablası			
petile: (317a/01)	fitile		pelite	
petk: (196a/25)	çeküç, pehlüya çekmek, örs			
petküb: (029a/03)	cevz-i rümī içiyle ve şarımsağ ve yoğurt ile iderler bir nev’ rīçāl			
petkür: (093a/08)	ķoz içiyle ayrandan olur bir nev’ rīçāl			
petķüz: (127b/16)	ķuş ve diger ĥayvānların burnı			
petük: (196a/26)	baķķallar tablası			
petyāl: (225a/30)	ķavarlaruñ emrāzına tīmār iden kimesne.			
pey: (377b/17)	siñir, iz, ökçe	‘aşab, eşer, ‘aķıb	bahāne	
peyām: (238b/21)	bir kimesneden āĥire naķl olunur şol ĥaber.			
peyām-ber: (095a/29)	ĥaberci		peyġām-ber	
peyāmīġ: (183a/08)	şıçanaķ eti, balık eti, yumrıca et.			
pey-ā-pey: (377b/19)	biri biri ardınca ve ulaşduru dimekdür.			
peydā: (010b/07)	āşikāre	mażhar		
peye: (320b/13)	göz ķapaġı		pele	
peyem: (238b/25)	bkz. peyām.			
peyember: (095b/16)	ĥaberci		peyām-ber	
peyġa-ber: (095b/10)	bkz. peyġāmbere			
peyġale: (320a/31)	bucaķ, her nesnenüñ küşesi, ķār, soķāķ, biĥārī ardı.			
peyġām: (238b/25)	ĥaber.			
peyġām: (238b/25)	bkz. peyġām.			
peyġām-ber: (095b/09)	ĥaberci	nebī		
peyġāmī: (377b/20)	ĥabercilik.			
pey-gār: (095b/10)	şavaş, çeri.	ceng		
peyġareş: (169a/31)	şavaşçı	ĥarbī, ĥasm, ĥaşım		
peyġüle: (320b/01)	bkz. peyġāle.			
peyġüy: (377b/20)	türki dil, türki ĥaķ.			
pey-ĥast: (038a/28)	ayaġıla depilmiş		pāy-ĥast	
peyĥāl: (225b/25)	pencāl			
pey-ĥast: (038b/04)	ayaġı baġlu, ‘āciz ve ġiriftār olan kimesne			
peyhüd: (069a/17)	od ıssısından yanmaġa ķarīb olup ve od ıssısından şarmış nesne			
peyhüste: (320a/25)	ayaġıla başılmiş nesne	‘āciz	dermānde	
pey-i siper: (160a/03)	kemī demek.			
peyk: (198a/03)	çok ve tiz yürür ve segirdür, yorılmaz			

	kimesne, ıpar yavşanı.			
peykān: (259b/22)	oğ demreni.			
peykāre: (320b/03)	bkz. peykāre			
peykāvī: (377b/21)	muraşsa ' dimek			
peyken: (259b/23)	gözer, kıl elek, taħil evsecek nesne	ğarbīl		
peykend: (069a/15)	semerķand şehri			
peyker: (095b/12)	şüret, kālīb			
peyle: (320b/05)	demirden peykān, gönül ibrişimi	naşl		
peylgüş: (169b/01)	münaķķaş süsen ve bir nev ' çiçek			
peylküş: (169b/05)	bkz. peylküş.			
peymān: (259b/24)	'ahd, öc			
peymāne: (320b/08)	ölçek	mikyāl		
peymüde: (320b/09)	ölçülmüş dimek.	bātıl.	nā-ħaķ	
peynü: (298b/08)	māye.			
peynüş: (169a/27)	çalış, dökiliş			
pey-rev: (298b/08)	ardca gidici.			
peyşān: (259b/22)	tavara tīmār idici		na 'l-bend	
peyūgān: (259b/25)	gelin ve güyegi.			
peyük: (198a/04)	yenge, gelin, ikiz oğlan	'arūs, tev'em		
peyükānī: (377b/22)	gelin aldıkları düğün.			
peyüs: (160a/05)	tevāzu ' -ı bī-ħadd itmek, şanu şanmak, benim ħaķķımda eyü mi yaramaz mı söyler diyü kulaķ tutmak			
peyüsān: (259b/25)	ümīdlenmek.			
peyüze: (320b/12)	gönlekte olur büyüklük			
peyvāre: (320b/10)	ğarīb olan kimesne.			
peyvend: (069a/15)	ulaşık, kol, ayak bağı	aķrabā, ta'alluķāt	bendkeşe.	
peyveste: (320b/12)	ulaşık ve çatık.			
pezīr: (093a/19)	buyruk ķabül idici, ķabül itmek			
pezīrāy: (376b/07)	ķābil			
pezīre: (317a/30)	ķarşuluk.			
pezīre: (318a/30)	ekmeklik un.			
pezīrefār: (093a/17)	ķabül itme, ķabul itmek, ķabül idici			
pezīrefār: (093a/21)	pezīrefār			
pezīrefkār: (093a/21)	bkz. pezīrefār.			
pezķā: (010a/21)	bağ degeki, şu bendi		püzg-āb	
pezmāverd: (068b/08)	ķadı loķması	nercisü'l-me' medet		
pī: (378a/20)	iç yağı			
pīc: (052a/14)	düğüm ve tolaşık, yılıķ ve buruķ nesne, burģu, ħarām-zāde			

pīcāl: (226a/03)	kuş boğı	pencāl		
piceşk: (198a/09)	ot yem şatıcı	‘aşşāb u ṭabīb	edviyye-fürüş	
pīç pīç: (052a/18)	belā, miḥnet, işkence.	meşakkat		
pīç-ā-pīç: (052a/15)	ğāyetde tolaşıklıktan ‘ibāretdür.			
pīçe: (321a/08)	ķamışlık, şarmaşık, burğı, pürçek, ‘avratlaruñ yūzi ortası			
pīçiç: (052a/18)	bkz. pīç pīç.			
pīçide: (321a/11)	şarmaşık, bilezik.			
pīçile: (321a/11)	giç yemiş viren ağaç.			
pīçiş: (169b/11)	burğuşuş ve toluşuş ve ķarcışış			
pīd: (069b/17)	iç yağı			
pīd-geşt: (038b/10)	ķarğa düvelegi.			
pif: (186b/28)	üfürmek		pūf, ūf	
pīğa: (321b/16)	ķav			
pīgār: (096b/03)	şavaş, naķş.		ceng	
pīgār-ger: (096b/04)	şavaşçı, naķķāş.			
pīḥ: (061a/25)	bkz. biḥ			
pīh: (322a/01)	iç yağı	şerḥa.		
pīḥāl: (226a/04)	bkz. pīcāl.			
pīḥaste: (321a/12)	ayağıla yaşlanmış	‘āciz	pāy-ḥāste, dermānde	
pīh-kist: (038b/14)	ķarğa düvelegi		pīd-geşt	
pīhsüz: (128b/08)	yağ yaķduķları çıraķ			
pīhūd: (069b/30)	āteş ıssısından yanmağa ķarīb olup şararmış nesne			
pīhüz: (128b/08)	bkz. pīhsüz.			
pīh-zede: (322a/01)	dene çadır	edviye.		
pīje: (320b/15)	yürek ağrısına nāfi‘ egir didükleri dārū, silāḥ-ı ceng.			
pīķa: (321b/16)	bkz. pīğa.			
pīken: (260b/03)	ķıl elek, büyük ğalbīr.			
pil: (225b/28)	ökçe	‘aķab.	pāşna	
pīl: (226a/10)	fil, şaṭranc āletlerinüñ biri			
pilāde: (320b/21)	‘aķılsız.	ebū dağfal, ebu’l-ḥaccāḥ		
pilāde: (321b/18)	şākirdāne.			
pilāste: (321b/19)	fil siñügi	‘āc		
pilāv: (298b/12)	pilāv, dāne birinc.			
pīlbān: (260b/03)	filci.			
pīle: (320b/22)	göz ķapağı, çığın			
pīle: (321b/20)	göz ķapağı, çığın, güğül, toḥm	aşl		
pīle-bīnī: (378b/17)	burun ķanadı.			
pīle-çeşm: (239a/09)	göz ķapağı ve göz ķuyruğı.			

pilesk: (198a/18)	demür şiş, qarış			
pilest: (038b/03)	qarış		be-dest	
pīleste: (321b/19)	bkz. pīlāste.			
pīle-ver: (096b/04)	çerci, boncuq, çert āleti		şaydelānī	
pīl-kūş: (170a/04)	sūsen-āzādeye dirler ve bir çiçekdür ki siyāh noqtaları vardır, kalbaq yaprağı			
pille: (320b/21)	terāzū keffesi.			
pilpil: (225b/31)	büber	fūlfül		
pilsekī: (377b/27)	kızıl boya yaprağı gibi yaprağı olur bir ot	mışfātu `r-ri`āt		
pīlvān: (260b/03)	bkz. pīlbān.			
pīmārī-siyāh: (321b/26)	derleme hasteligi		hum mā-yı muhriqa	
pināzem: (239a/04)	qurbān olayın, fedā olayın dimekdür.			
pinc: (052a/14)	burğu, yılıq, buruq nesne.			
pind: (069b/01)	çaylaq kuşu, şu kerdemesi.			
pindār: (096a/01)	şanu	zan		
pindāre: (321a/16)	bkz. bīdāre, mekr, hīle.			
pindere: (320b/22)	harām-zāde			
pindevī: (377b/25)	çaylaq kuşu, şu kerdemesi, kene	qurād	gūşt-rübā, sezāb	
pindū: (298b/13)	çaylaq kuşu, şu kerdemesi, kene	qurād		
pīndū: (298b/20)	çağıldağ.			
pīne: (321b/29)	yeme, qoltuq, fitil.			
pīned: (069b/26)	çağıldağ		bī-mende	
pīne-düz: (128b/06)	yamacı, eskici			
pingār: (096a/03)	tekebbür			
pingene: (320b/23)	taḅaq, birinc ve buğday evsecek taḅaq gibi nesne.			
pin-ḥ`ast: (038b/04)	pen-ḥ`ast			
pīnū: (298b/20)	keş, qatıq	aqt		
pīnūk: (198b/10)	qatıq		māye, pīnū	
pinyū: (298b/14)	nīşter.			
pīr: (096a/11)	qoca ve qarı			
pīrahān: (260a/10)	gönlek	qumeys		
pīrahēn: (260a/11)	bkz. pīrahān.			
pīrāmen: (260a/03)	çepçevre ḥavlı, etek		dāmen	
pīrāmūn: (260a/04)	bkz. pīrāmen.			
pīrān: (260a/04)	efrāsiyāb-ı türkün sipehsālārı			
pīrāne: (321a/19)	qocayana, pīr gibi demek	şayyād		
pīrār: (096a/15)	giçen yıl, bildır ve bildırki, öteki yıl degil daḥı öteki yıl, gelesi yıl		pīr-i sāl	
pīrār-sāl: (226a/05)	öteki yıl, giçen yıl, öte yıl		pār-sāl	
pīrāste: (321a/16)	şehrden taşra, şinlik, bezek, ekin ekmeğiçün yir	sevād, fellūce	çāh-ı pīrāste	

	ıslāh eylemek, bir nesneyi budamak, hām deriyi seplemek, kuyuyu taş ile örmek			
pīrāy: (378a/29)	debbāğ, ebleh	aħmak		
pīrāye: (321a/20)	bezek		zinet.	
pīrāye-ger: (096a/19)	meşşāta			
pīre: (321a/30)	kel baş, oğul balı	aakra	sükker.	
pīrehen: (260a/14)	göñlek		pīrāhen	
pīrezī: (378b/02)	uvağ devek			
pīri: (378b/05)	qocalıq	şihūhat		
pirind: (069a/24)	naqssız, sāde harir, kılc cevheri.			
pirişim: (239a/02)	ibrişim			
pırje: (321a/21)	dene çadır didükleri ot, qasnı, bir nev' edviye			
pırjed: (069b/19)	qasnı, dāne çadır			
pirpirim: (238b/30)	semiz otı	reclē		
pırūje: (321a/22)	ma' ruf kıymeti taş, hırze taş			
pırüz: (128b/02)	yiñen	muzaffer, manşür	fırüz	
pırüz u fırüş: (169b/12)	hırde-fırüş			
pırüzed: (069b/21)	bkz. pırjed, kızılca		göl-güne	
pırüzen: (260a/12)	yüklük.			
pır-zād: (069b/18)	bkz. pırjed, rüstemün babası			
pır-zāde: (321a/21)	şeyh-zāde			
pır-zāl: (226a/07)	ğāyetde yaşlu qoca.			
pırzen: (260a/14)	qarı	'avrat.		
pırzerd: (069b/20)	bkz. pırjed.			
pīs: (160a/09)	bedeni alaca olan.	ebrāş		
pīse: (321b/01)	alaca, pis			
pīsegi: (378b/11)	alalık, abraşlıq			
pisend: (069a/29)	begenme demek			
pisende: (320b/18)	yiter, hācet sözi.	kāfi	ber-güzide	
pisender: (095b/20)	baba bir qardaş.			
pisendere: (320b/18)	harām-zāde.			
pisendide: (320b/19)	begenilmiş, tezkiyelenmiş		ber-güzide	
piser: (095b/18)	oğul	ibn		
piserāyed: (069a/28)	arta, ziyāde qala demek			
pis-hāned: (069a/29)	oqumuş oğul.			
pīsī: (378b/12)	bedeni alaca ider marāzdur	baraş		
piskel-i nārekī: (377b/24)	diyār-ı moğoli fıstıqıdır.			
pisrāned: (095b/20)	ügey oğul.			
pistān: (259b/29)	emçek			
pistān: (260a/28)	pāstān lafzınıñ imālesi		güdeşteğān	

pīstār: (096a/22)	zā'id, haşv olan 'ibāret		pāstār	
piste: (320b/17)	fıstık.			
pistenk: (198a/13)	igde yemişi	sencid		
pister: (095b/18)	döşek.			
pister-āheng: (198a/13)	yorğan		çadır-ı şeb.	
pişyār: (095b/22)	çok	keşir		
pīş: (169b/24)	öñ, ilerü	ķable		
pīşā-dest: (038b/13)	naķd			
pīş-āheng: (198a/28)	leşkerüñ öñince giden	muķaddimetü'l-ceyş		
pīşān: (260a/29)	ķumaşuñ ülgeri			
pīşāni: (378b/13)	öñ; alın	nāsiye; inād		
pīşāni-bend: (069b/22)	güceymen			
pīş-ā-pīş: (170a/03)	berāber, ilerü			
pīşāre: (321b/04)	hāmī	ķābile	āverde	
pīşāvenk: (198a/27)	öñce gidici	imām	pīşvā	
pīş-berre: (321b/05)	öñi ķuzı derisi olan ķürk.			
pīşciz: (128a/30)	bir nev' gāyetde berk ağaçdur, andan yay düzerler.			
pīş-dest: (038b/13)	ilerü yollu, öñlemek			
pīşe: (321b/09)	şan'at, hüner, ögülmüş, orman, heybetlik, gürlük, arslan yatağı			
pīşe-ger: (096a/28)	şan'at ehli		üstād	
pīşencir: (095b/25)	bir nev' ķatı ağaçdur, andan yay düzerler.			
pīşe-ver: (096a/29)	bkz. pīşe-ger, şan'atlı			
pīş-gāh: (321b/06)	evde şadr olan yir, ulular otururlar, ev öñi ve ev öñinde döşenilmiş ferş, vaķtūñ evveli.			
pīşgeh: (321b/09)	bkz. pīş-geh.			
pīş-ķ'or: (096a/25)	buğday ve arpa ütmesi, azıķlık.	'ucāle		
pīş-ķored: (069b/23)	ütme buğday ve arpa	'ucāle	pīş-ķor	
pīş-i destī: (378b/15)	öñlülük.			
pīşi: (378b/16)	öñlük.			
pīşin: (260a/30)	öñdengi, öyle vaķti, öñlük			
pīşk: (198a/14)	ķıvırcık saç, bozca, ķırağı ve ķıg.	ķur'a		
pīşkān: (260a/30)	ebe	ķābile	bārāc	
pīş-kār: (096a/27)	emīn-i şehr, şadr, ķıdmet-kār, şandūķ.	ķābile		
pīşkäre.: (321b/06)	bkz. pīş-gāh		bārāc	
pīşkel: (226a/07)	pīşkel			
pīş-keş: (170a/04)	tuħfe, tekellūf.			
pīşkil: (225b/27)	ķıvırcık saç, ķaygu, ķırağı			
pīş-muzd: (069b/25)	bāzār itmekden evvel			

	virilen bahādan ve ücretden 'ibāret sifteh didükleri			
pīş-namāz: (128b/05)	imām, kardaş			
pīşpāde: (321b/03)	halvā			
pīşpārçe: (321b/04)	bkz. pīşpāde.			
pīş-rev: (298b/19)	önce gidici.			
pişt: (038b/01)	kavut, kavrulmuş un	sübağ		
pīşter: (096a/24)	ilerürek ve öndünürek			
pīşterek: (198a/29)	öndünrecik ve ilerürecik demek			
pīştirim: (239a/03)	yüz şişiren renc			
pīştirim: (239a/08)	kırdaşeni didükleri 'illet	şerī		
pīşvā: (010b/18)	her cemā'atuñ önce olanı, imām	muḳtedā, 'azīz, muḫterem		
pīşyā: (010b/19)	şadr-hāneye döşiyecek kilim ve ḳaliçe	ḳābile	bārāc	
pīşyār: (096a/29)	sidük, avurda	bevl, ḳarüre, ḳābile	bārāc	
pīşyāre: (321b/14)	mami, averde, ebe, sidük	ḳābile, bevl, ḳarüre	bārāc	
pītāre: (321b/27)	dīv, şüret-i mekrüh, belā		petyāre	
pīte: (320b/27)	fitil		pitile	
pītk: (198a/07)	çeküç			
pītkānī: (378a/27)	mancınıḳ, mancılıḳ	'arrāde		
pityān: (259b/26)	düşmen			
pīvār: (096b/07)	ġarīb		pīvāre	
piyāde: (320b/25)	yayaḳ, şatranc āletinden biri	rācil		
piyāle: (320b/26)	ḳadeḫ			
piyārek: (198a/19)	hezār-destāna beñzer bir ḳuş			
piyāstü: (298b/16)	büyük ağızlı ve ağızı ḳoḳar kimesne.			
piyāz: (128b/01)	şoġan.			
piyāz-deştī: (378a/22)	başal, ḳançal ki		nūşāder	
piyāzū: (298b/15)	yaban şoġanı.			
piyū: (298b/22)	gelin ve yenge olan 'avrat, ikiz oġlan, güve, yonḳa, ṭaġ		kūh	
piyūk: (198b/11)	yenge ve gelin, ikiz	'arūs, tev'em		
pīzer: (096a/21)	şatıcı	bāyi'		
pors: (160a/14)	şor dimek			
postīn: (261a/22)	kürk	ferve		
postiyān: (261a/21)	şaġrı deri.			
pū: (298b/30)	yeyni	ḫafif		
pūb: (029a/13)	çadır içi ve ev içinde olan için her döşenicek nesne			

pūc pūc: (052b/03)	ğāyetde endāzeden ve luḡfdan ḡāric olan nesne			
puc: (052a/20)	biryedim yimişi, yumrı ve yaşşı nesne, uyuşmaz ve yakışmaz, bī-endāze ve bī-zabṭ olan, taşlak, ağzuñ içi		būç, bec	
pūc: (052a/31)	uyuşmaz ve yakışmaz nesne, yaşşı burunlu, boş ve kovuḡ ve yumrı nesne		būc	
pūç-bīnī: (379a/04)	pūçe burunlu, yaşşı burunlu.			
puçīc: (052a/23)	suḡan-ı pinhān.		piçīç	
pūd: (070b/16)	ırğaç, her doḡınan biz ve ḡumāşuñ arḡırı mekik ile atılan iplik ve ibrişim, ḡav, cūllāhlar biz doḡıduḡları ağaç			
pude: (322a/12)	ḡav			
pūde: (323a/13)	boş ve çürük ḡoz			
pūf: (186b/29)	fūf, od yaḡar ve mūm söyündürür		pūf	
pūḡān: (261b/04)	ol ḡurdevāt, tereke nem olsun altına ve üstine şaçarlar, ḡoyun baḡırsaḡı, oḡlan yataḡı, medize	raḡm	zih-dān	
pūḡand: (070b/23)	şarmaşduḡı ağacı ḡurudur bir nev' şarmaşık.			
pūḡ: (061a/27)	göz çapaḡı, çipil	zūkāb	murdār, jefk-āb	
puḡ: (061a/28)	bkz. pūḡ.			
pūhe: (323b/03)	hūdhūd, ḡōñül dilegi	ızṭrāb	ārzū, rebūt	
pūḡl: (226a/25)	pirpirim, bāk toḡmı.	baḡlatü'l-ḡamḡā		
puḡle: (322a/11)	semiz oti			
pūḡle: (323a/07)	semiz oti		ferfir	
puḡt: (038b/20)	pişdi ve pişürdi demek.			
puḡte: (322a/11)	pişmiş ve köyünmüş demek.			
puḡūd: (070b/27)	od ıssısından şararup yanmaḡa ḡarīb olan nesne			
pūj: (155b/08)	çeñe, söz söylemek, baldır, incik, yırtıcı ḡuşlar minḡarı			
pūje: (322a/18)	ḡırındı ve ḡırpındı, ḡav, taraḡ			
pūje: (323a/15)	incik, gebece baldır, çeñe, ağaç baldırı	sāḡ		
pūje-dıraḡt: (039a/03)	aḡacuñ özdegi.			
pujem: (239a/16)	ḡaraḡu, ṭuman, buz			
pūjīne: (323a/20)	yarpuz	na' nā'.		
pūl: (226a/26)	pūl, köpri, kār-bān serāy, 'azab-ḡāne, toḡa, ışık, bardaḡ emzūgi.	miḡfer		
pūlād: (070b/24)	cevherdār demür ve çelik			
pūlāv: (299a/03)	yaḡsız dāne, pilāv			

püle: (323b/01)	bamılķurdı, ķuduz ķurdı, yetişmiş ķavun, emzik.			
pulist: (038b/31)	murdār	necis		
pün: (261b/12)	tegelti.			
punce-bend: (070a/25)	ķaşabe			
püpe: (322b/23)	ibibik, ārzū-mendlik	hüdhüd	ārzū-mend	
püpek: (199a/20)	hüdhüd ķuşı			
püp-endin: (261a/08)	bār-gāh			
püpü: (298b/31)	ibibük	hüdhüd	rebüt	
pür: (097a/06)	oĝul, at, torun		puser, feres	
pürzād: (070b/21)	oĝul oĝlı			
püse: (323a/25)	elegimsaĝmal		serir	
püsıde: (323a/23)	bkz. püstıde.			
pust: (038b/25)	ķavut, arķa, ĥammālī semeri, degirmen söbegi, semer			
püst: (039a/04)	deri	cild		
püstıde: (323a/22)	ķürimış dimek.			
püstın-düz: (129a/09)	ķürkçi			
püstķāle: (323a/22)	sepelenmedik deri, ķürk taşması.			
püst-pirāy: (379a/14)	debbāĝ.			
püst-siyān: (261a/21)	bkz. postıyan.			
puş: (170a/15)	at yelesi, ķapu miĥi	ĝudre		
püş: (170a/23)	gey, örtün dimek			
püşā: (011a/08)	cāme	libās		
püşek: (199a/24)	keci		ĝürbe	
püşıde: (323a/27)	mestüre ve pāk ‘avrat			
püşiş: (170a/28)	ĝiyesi ve örtü ve örtiş ve örtiniş			
puşiznişān: (260b/26)	pula ve altuna ve aķçeye nişān idici		sikke-zen	
püşle: (323a/26)	örtüncek ve ĝiyecek.			
puşt: (038b/29)	arķa, oñurĝa, arķa ĥammālī semeri, degirmen sebiki.			
puşt-best: (038b/29)	arķalık			
pütāb: (029a/16)	oķ nişānı		püte	
püy: (379a/19)	yelme yopurma			
püyā: (011a/11)	yilegen dimek			
püyān: (261b/14)	yilegen dimek			
püye: (323b/05)	ārzümendlik, yelme yopurma, hüdhüd, ĥırmen	ıştırāb		
püyid: (070b/28)	ülük			
püyiş: (170a/20)	hüdhüd ķuşı		rübüt	
püyje: (323b/04)	ümıdvār.	ebü süleymān		
püz: (129a/03)	aĝız çevresi, çeñe, dudak, at burnı, baldır, incik, yırtıcı ķuşlar minķārı, söz			

	söylemek			
püz-bend: (070b/20)	ağız bağı, bükülmüş nesne			
püz-bend: (070b/22)	buzluğu burnına anasın emmesün diyü bağladıkları nesne, bükülmüş ve püskül			
püze-cāme: (323a/17)	ton hāvı, çuqa ve sā'ir kumāş hāvı.			
püzenbe: (323a/15)	kañtār.			
püzenc: (052b/03)	dilek	şefā'at, 'özü	püziş	
puzğand: (070a/12)	sumak yaprağı, ağaca muhkem tolaşur, kurudur leblāb gibi bir ot, katır āvāzı			
püzine: (323a/14)	yarpuz, semiz otı	na'nā', ħublet		
püzine: (323a/17)	meymün	kırd		
püzine: (323a/20)	kañtār	ebü ħabīb, ebü ħālid, ebü ħalef, ebü zenne, ebü kaşşe, ebü kaşş, ebü nevfel		
püziş: (170a/21)	dilek	şefā'at, 'özü		
püdfüz: (128b/09)	ağzuñ taşrası.			
püdü: (160a/14)	ümüd			
pühā: (011a/13)	şığır göni		cild-i sevr	
püj: (155b/05)	egir, kırağı, karımsı, çilenti, buz, yıldırım, tağlar başında olan yokış		yağ	
püje: (322b/01)	kaşağı, kayğı, çüst kimse.			
püjhān: (260b/18)	günü, kaygulu, şādlık	reşk		
püjmāverd: (070a/15)	ħalife loğması ve kağı loğması, bir süfrelük ta'ām.			
püjmüy: (378b/29)	yamrı yumrı nesne		çopur ü çeper	
püjuh: (322a/28)	şorماك, cedd ile teftiş eylemek			
püjuheş: (170a/13)	cidd ile arayış ve şoriş			
püjük: (198b/30)	yanqu	şadā	āvāz.	
püjül-bāz: (128b/26)	tebşelem oyunun oynayıcı			
pükmar: (096b/29)	ğālib			
pükre: (322b/10)	ħarābāt.			
pül: (226a/20)	köpri, ökçe		paşna	
pülārgü: (298b/27)	kaçgun		girihte	
pülk: (199a/14)	bögrek, burçağ, bağla, bögrilce.	kilye		
pülle: (322b/13)	terāzū keffesi, koyunuñ südi, ağız	fülle		
pülpāy: (378b/30)	yay.			
pülpül: (226a/24)	fülful, kenāri oluklı bir çanağ			
püluc: (052a/30)	süst endām, buluc	'imn'in		

pülüs: (160a/19)	dilkcüklik, halkı söz ile aldamağ	cāblūsī		
pünce: (322b/14)	alın		pīṣānī	
pünceşt: (038b/31)	pençeşt			
pünçişik-zebān: (261a/06)	lisānu'l-`aşfür didükleri ot			
püncüşk: (199a/19)	serçe	`uşfür		
pünd: (070a/26)	çaylak, kene	hāz, halem, hamnāne, kıarrād		
pündār: (097a/02)	anbār-dār, şāhib-i māl			
pünde: (322b/18)	kene			
pündür: (097a/03)	çuvāl-düz.			
pündüz: (129a/02)	çuvāl-düz.			
püne: (322b/23)	kıuyruk.			
püngā: (011a/05)	yük yap, oba	kābile		
püntüme: (322b/13)	burç, yelimkara			
pür: (096b/10)	tolı			
pürāz: (128b/14)	ögendire, kıayış, taşma, tağıtmağ			
pür-bār: (096b/11)	tolı tolı dimek			
pürçāş: (170a/07)	nişāne			
pürd: (070a/08)	`avratlar ve oğlancuğlar bir biriyle şorişduğları, bilmece	mügālağa, meşel		
pür-dānī: (378b/25)	çok bilür, ma`rifetlü kimesne.			
pürde: (322a/16)	`avratlar ve oğlancuğlar birbiriyle şorişduğları oyun	meşel, müğālağa		
pürdek: (198b/20)	bilmece, yañıltmağ	meşel		
pürdel: (226a/13)	tabağ			
pür-dil: (226a/14)	şeci`, bahādur			
pürend: (070a/11)	yülümek.			
pürgec: (052a/25)	ayağı anuñ üzerine kıoduğları her nesne			
pürgenc: (052a/26)	kızlu hālvā	bergenc, berginc		
pürgev: (298b/24)	tağk-ı şeb`ān			
pür-hāş: (170a/10)	kırkaşa, yumruk cengi, kimseye güç itmek	fitne, hāşe	ceng, nişāne, çüb	
pürje: (322a/17)	saçağ, çuğa	kāṭife	pürje	
pürkez: (128b/22)	yaprağ.			
pür-māh: (322a/19)	mişkab			
pürme: (322a/20)	bkz. pür-māh.			
pür-meh: (322a/21)	taş çölmek, eyer.			
pürtek: (198b/19)	yelegen, eşkün, yorğa tavar, güç	hamle		
pürteke: (322a/15)	yelegen at.			
pürüsü: (378b/26)	yilü			
pürvîn: (260b/17)	çirk	necis		
pürz: (128b/26)	ağız çevresi.			

püste: (322b/03)	fıstık, boğaz			
püstenk: (198b/31)	igde ağacı, igde yemişi	sencid		
püsteruğ: (183a/10)	bir ser-tiz diken, kadın tuzluğu.			
püsüng: (199a/01)	gügerçinden ğayrı aşla vuḥūş u tuyūrdan nesne sākin olmaz bir tağ			
püşcır: (096b/27)	andan yay döşerler bir nev ' ağaç			
püşeng: (199a/13)	nişān-ı kādīm.			
püşşūde: (322b/09)	baḥş u pehn kerde.			
püşk: (199a/03)	tağarcuk, bozca kırağı, kıvırcık saç, deve ve koyun ve keçi kığı, bir nev ' bardağdur, kızlar ider, nā-puḥte balçıkdan ve üzerini nakşlarlar,			
püşmāze: (322b/08)	bkz. püştmāze			
püşt-āsyā: (011a/05)	degirmek söbegi.			
püşte: (322b/07)	belik ve depecik, boğun, yağrın, arka yükü, şelek		rubvet	
püşteng: (199a/03)	taḫḫur ḳolānı.			
püşter: (096b/26)	ḫāzret-i mīkā' il 'aleyhi's-selām			
püşterem: (239a/17)	kızamuḳ 'illetinden bir nev ' , ḳurdaşenī didükleri 'illet	şerī		
püşti: (378b/30)	arḳa yaşduğı, ḫīz, muḫanneş oğlan.			
püşti-bān: (260b/23)	fitil ağacı, önegi, ḳapu bağı, arḳa ḫayağı, bir nesne anuñla muḫkem olur her nesne.			
püşti-vān: (260b/26)	bkz. püşti-bān.			
püşti-ven: (260b/26)	bkz. püşti-bān.			
püştmāz: (128b/30)	sekirden	şulb		
püştmāze: (322b/05)	sekirden, oñurğa siñügi, ḳuyruḳ dibi	şulb, feḳāret		
püşt-māzū: (298b/26)	sekirden ve oñurdağa.		peşt-māzū, püşt-māze, püşt-mühre	
püştmühre: (322b/06)	oñurğa.			
püştvān: (260b/23)	arḳa viricek.			
püştvāre: (322b/06)	arḳa yükü	rizmet		
püşze: (322b/09)	'acem diyārında ḫurmāyıla bişürürler bir nev ' ḫa 'ām			
püşbār: (096b/09)	göz görmedin anı gönül münfa ' il ü müteneffir olan her zişt çirkin şüret.			
püşk: (198b/18)	çeküç.			
püşlād: (070a/01)	ḳapu dayağı, turşī.			
püşyāre: (322a/07)	göz görmedin anı gönül münfa ' il ü müteneffir olan her zişt çirkin şüret, belā,			

	dīv			
püyük: (199b/09)	yenge ve gelin	‘arūs		
püyüs: (160a/25)	peyūs ve tama‘			
püzde: (322a/26)	arayacak nesne, topuk, girisine şıçramak.			
püzgäle: (322a/27)	oğlaq, buzağu.			
püzüg: (183a/09)	ay ve gün ve yıldız toğmak.			
rā: (015a/09)	yönelme veya ayrılma hâl eki.			
rab‘ u iṭlāl: (229b/14)	bostān-sarāy, ma‘şūq			Arapça
rād: (075a/05)	cömerd, dānā, feylesof, ḥavlı dīvārı, anbār	kerīm, seḥī, ḥakīm	ḥiredmend	
rād-büy: (384b/20)	‘ūd koḥusu.			
rāfe: (338b/04)	günāh-kār, yandıq, gümren didükleri ot			
rāfidān: (272b/19)	fırad ve dicle ırmağının ikisi			
rāfū: (302a/05)	yama ve göze.		rāfū, refū, raḥū, refūh, regū, refū	
rāfūd: (075a/08)	fırat ırmağı, dicle vü fırat ırmağının ikisi			
rāğ: (184a/20)	ḥazar olan ve yoquş ve iniş olan tağ etegi, bağ içindeki ḥücre ve köşk, tağ depesi, yeşil saḥrā		teferrüc-gāh.	
rağand: (075a/24)	yırtıcılar āvāzı			
rağang: (205a/22)	göz ucıyla bakmak, göz yumup açınca demek	laḥza		
rağāve: (339a/01)	şıgır göbegi, göz bebegi.		nāf-ı gāv	
rağīn: (273a/14)	bkz. rağnīn, güzel, kendözün bezeyici			
rağnīn: (273a/13)	tummān		rānīn	
rağve: (339a/02)	yunt kuşu	şa‘ve	ḥurd-ı zerd-ser	
rāḥ: (062a/12)	tızcek tebdil olan zann ve gümān			
raḥ: (062a/13)	nāle-i sāz, zaḥmet.			
rāh: (338b/11)	yol	ṭarīk		
raḥam: (242b/12)	ḫartal didükleri kuş	‘uḫāb		
rāḥat: (042b/31)	diñlenmek	seyyidü’ṭ-ṭuyūr	āsāyiş	Arapça
rāh-āver: (105a/25)	bulıcı.			
rāh-āverd: (075a/15)	yol armağanı.			
rāhbān: (272b/25)	yol bekleyici ve bāc alıcı			
rāh-ber: (105a/25)	ḫulavuz, yol gösterici	delīl	rāh-nümā	
raḥbīn: (273a/03)	çökellik, maşil-ı ḥorāsānī			
raḥc: (053b/23)	çirkīn ve titiz olan kimesne.			
rāh-dār: (105a/27)	ḫātil, yol bekçisi	fātik		
rāhen: (272b/30)	ḫızılıq ağacı ve andız.			
rāh-güzār: (105a/31)	yol uğrağı, yolcu, ḫilavuz	bedraḫa		
rāh-güzer: (105b/01)	bkz. rāh-güzār.			

rāh-güzer-i ta'ām: (242b/11)	kızıl ögün	hulķūm		
rāh-ı dīn: (272b/29)	şerī'at yolu.			
rāh-ı kehkeşān: (272b/30)	gökde hācīlar yolu didükleri.			
rāh-ı şāh: (338b/11)	andan niçe yollar münşā'ib olan yol, toğrı vāsi' yol, seyyāh		şāh-rāh	
rāh-ı hāciyān: (272b/26)	hācīlar yolu, şamanuğrısı	mücerreh, şerecū's-semā, ümmü's-semā	kehkeşān	
rāhibān: (272b/25)	cem'-i rāhib			Arapça
rağın: (273a/10)	ögendire, kıoyı ayran			
rāđine: (338b/01)	gedik	şulme		
rāhiyān: (273a/01)	yolcu.			
rāh-kerd: (075a/15)	yol armağanı.			
rağne: (338b/16)	yay gezi, gedik, kıılıç ve bıçağ ve dīvārda olan her şikestelik	rağne		
rāh-neverd: (075a/16)	ğāyetde yörigen at, eşkūn řavar	cāsūs	peyk	
rāh-nümā: (015a/22)	yol gösterici	hādī		
rāh-nümāy: (384b/22)	yol gösterici	hādī	reh-nümā	
rāh-nümūn: (272b/31)	kılavuz	hādī	rāh-nümā	
rağş: (173b/10)	gülgūn renglü at, rüstem-i destānuñ ol meşhūr olan atı, kıavs-i kızađ, yıldırım, yüđrük at, başlamađ dimek	şu'le	pertev	
rađşā: (015a/23)	ziyāde yaldırayıcı dimek		rađşān	
rađşān: (273a/09)	yıldırayıcı dimek			
rağş-ger: (105b/04)	đunyāđer			
rağş-kabā: (015a/25)	çuğal.			
rağt: (043a/04)	kumaş ve esbāb, yük yap		bā-revine	
rağte: (338b/16)	đuste			
rāhvān: (272b/31)	yol bekçisi ve bāc alıcı		rāh-nümān	
rāh-zen: (272b/29)	yol urıcı	hārāmī, kıāti'ü't- řarīk		
rāđ: (156a/05)	çeç			
rāđ: (191b/04)	üstünde yazı yazduğları deri			
rāle: (338b/07)	tulum			
rām: (242b/10)	dölek, buyruğ şutıcı	muřī'		
ramağ: (191b/05)	bađiyye-i rūđ, cān eşeri			Arapça
rāme: (338b/09)	bkz. rāmek.			
rāmek: (205a/18)	bir rıřl enār kıabı ve iki rıřl māzū ve yarım rıřl řamđ-ı 'arabī ve rub' rıřl kıara boya ve üç rıřl bal yā bekmez ile bışürdükleri meşhūr ma'cūn.			
rāmenī: (384b/22)	kāfürūñ çok olduđı hind cezirelerinden bir cezire adı			

rāmīn: (272b/22)	vīsenūñ ‘aşığı adı			
rāmiş: (173b/08)	ır	re’y, tedbir	şādmānī, sūrūd	
rāmiş-ger: (105a/24)	muṭrib			
rāmişk: (205a/18)	muṭrib		rāmişger	
rāmnād: (075a/09)	bkz. rām.			
rāmyād: (075a/09)	fürs aylarınıñ yigirmi sekizinci günü			
rān: (272b/20)	uyluğ	faḥd		
rāne: (338b/10)	sarımsağa beñzer bir ot			
rānic: (053b/23)	hindüstān çozi		nārcil	
rānīn: (272b/23)	uğ	şalvār, tūmmān	çağşır, resm.	
rānyād: (075a/11)	yidici.			
ra’d: (075a/24)	gök gürlemek.			Arapça
ra’d-endāz: (131b/28)	topçı			Ar.+Far.
ra’nā: (015a/27)	güzellik, kaygusuz, kaḥbe ‘avrat			Arapça
ra’nāyi: (384b/25)	güzellik.			Arapça
rās rīvās: (162a/01)	elfāz-ı ittibā’ ve müzāvedendür.			
rās: (161b/31)	gelincik didükleri cānvercik		rāsū	
rāsan: (272b/18)	andız didükleri ot, ardıç ağacı, kuzıkuşağı.			
rāşhut: (043a/02)	rāstıq taşı.			
rāsiḥ: (062a/13)	‘azim tağ.			Arapça
rāst: (042b/31)	toğrı, sağ yan, ‘ilm-i müsikīde bir maḳām adı	emīn		
rāstā: (015a/21)	ögiş	medḥ	sitāyiş, efed-sitā	
rāste: (338b/03)	her işi sağ eliyile işleyen kimesne			
rāstī: (384b/20)	toğruluk, toğrısı	istikāmet, ḥaḳḳā		
rāst-kār: (105a/23)	şāliḥ ve dīndār ve üstād kimse.			
rāst-ter: (105a/23)	toğrurağ demek			
rāsū: (302a/05)	gelincik didükleri cānvercük, yir göcenı.	‘ares		
rāsūht: (043a/02)	rāşhut.			
rātīb: (031b/08)	rızq-ı maḳsūm			Arapça
rātīne: (338b/01)	bkz.rātiyān-dāde.			
rātiyān-dāde: (338a/30)	çam sağızı.			
rātiyāne: (338a/30)	rātiyān-dāde			
rātiyānec: (053b/22)	çam sağızı		rātiyāne	
rāvāq: (191b/04)	her nesnenün şāfisi.			
rāved: (075a/11)	püşte püşte olup ve dürlü dürlü çiçekler ve sebzeler bitmiş olan kır yir, yir nerbübānı.			
rāvek: (205a/20)	her nesnenün şāfisi	revāq		
rāvend: (075a/12)	şāfrāvī emrāza nāfi’			

	ma' ruf kök adı			
rāy: (384b/23)	hind pādīşāhlarına dirler.	rāy, tedbīr		
rāygān: (273a/01)	ucuz	reḥiṣ		
rāz: (131b/16)	balçıkçı ve balçık ile dīvār yapıcı, herāt yanında bir köy adı, sır		dāz	
rāz-dār: (105a/22)	sır gizleyici.			
rāziyāne: (338b/02)	ma' ruf bostān sebzesi, rezene		rāziyānec	
rāziyānc: (053b/23)	rezene didükleri ot	şemer	rāziyāne	
rebāb: (031b/08)	ıklık ve çopuz ve dört kıllu sāz, bulut pāresi			
rebel: (229b/17)	ḥazāni olmaz bir ağaçdur.			
rebūn: (273a/02)	ön virilen ücret	sifteh	ermūn	
rebūt: (043a/02)	hūdhūd kuşu.			
recl: (338b/14)	semiz otu, mantar	ricle, simārūg	perperem	
red: (075a/17)	feylesof, yeşil yir	kerīm, ḥakīm	civānmerd, ḥiredmend	
ref: (187b/31)	evler içinde dīvārlar yüzünde ve dükkānlarda üzerine nesne қоmağičün iderler		rāf	
refāf: (188a/02)	ḥinnā.			
refrāf: (188a/02)	deve kuşu.			
refş: (173b/20)	sarrāclar ve başmaççılar āleti ola biz.		direfş	
reft: (043a/09)	gitdi demek.			
reftār: (105b/08)	yürümiş, gidiş, eşkün seyyār			
refū: (302a/09)	yama, göze.			
refūger: (105b/09)	yamayıcı, gözeyici	reffā		
refūh: (338b/22)	yama, göze			
reg: (205a/23)	ţamar	'ırk		
reg-bend: (075a/26)	fāşādlaruñ kol bağlıyacağ kayışı.			
regūve: (339a/02)	keckül.			
reh: (339a/15)	yol	tarīk	rāh	
rehā: (015a/31)	ķurtulmađ			
rehāv: (302a/12)	yolcu, şu yolu, 'ilm-i müsikiden bir mađām adı			
rehāvī: (384b/26)	'ilm-i müsikide bir mađām adı			
reh-ber: (105b/13)	ķulavuz		rāh-ber	
reh-gūzār: (105b/13)	yol uğrağı, yolcu, ķuru ũnük	balgūm, bulgum, merī	rāh-gūzer	
reh-gūzer: (105b/15)	bkz. rāh-gūzer.			
rehī: (384b/28)	ķul, yola yumuşa giden ḥizmetķār	gulām	bende	
reh-nūmā: (015a/23)	bkz. rāh-nūmā.			
reh-nūmāy: (384b/28)	yol gösterici		rāh-nūmāy	

reh-nümün: (273b/15)	yol gösterici		rāh-nümün	
rehū: (302a/07)	bkz. refū, yamacı		rehū-ger	
reh-vār: (105b/01)	yorğa ve yürigen at, yola yarar at			
reh-vār: (105b/16)	yorğa ve eşkün at		rāh-vār	
rehver: (105b/17)	dā'im qar yağar bir tağdur, yolcu, kulavuz			
reh-zen: (273b/15)	yol urıcı	ḥarāmī	rāh-zen	
rej: (156a/08)	kaçımak			
rejd: (075a/21)	yiyege kişi	ekül	ārejde	
rejde: (338b/18)	yiyege kişi	ekül	rejd, rāhne	
reje: (338b/24)	ḥurmā yaprağından ip ve şerit, sicim, bennālar ipi ve āleti, kemān.		reje-i bennā	
reḳān: (273a/14)	ḥinnā	za'ferān		
rekbān: (273a/15)	dünbe.			
reḳūn: (273a/15)	bkz. reḳān.			
rekzen: (273a/15)	feşşād			
rem: (242b/13)	sūri		reme	
remān: (273a/15)	ḡāyetde ũrkici ve ḳorḳıcı, nefret			
reme: (339a/03)	sūri		gile	
remende: (339a/03)	ūrkek			
remgān: (273a/16)	ḳasıḳ kılı, ḳuyruk	'āne	dünbe	
remvān: (273a/18)	ḳūbān vū sūriler.			
renbe: (339a/04)	ḳasıḳ kılı			
renc: (053b/25)	emek, sürmek, ḥastelik	zaḥmet		
renc-ber: (105b/10)	kesb ve kārda renc, emek çeken kimesne			
rence: (339a/05)	emek ve ḥastelik.			
rencen: (273a/19)	yumuşamış ḳarın			
rencin: (273a/19)	şaban demūri			
rencūr: (105b/11)	renclü ve ḥaste ve zaḥmetli, muḥanneş olan			
rencūrī: (384b/25)	şayruluk.			
rend: (075a/26)	defne ağacı, 'ūd ağacı, ulu	ḥubbū'l-ḡār	büzürg	
rende: (339a/05)	dülgerlerūñ ma'rūf āleti, ḳarḳan			
rendiş: (173b/20)	ḳazandı.			
reng: (205a/23)	tağ keçisi, geyik buzaḡusı			
reng: (205a/26)	boyalu	levn, ḥile		
reng-āmiz: (131b/30)	dürlü dürlü renglü, reng ḳarışdurıcı.			
reng-i balā: (015a/31)	al reng.			
reng-i rezān: (273a/20)	boyacılar, ḥazān vaḳti.			
rengin: (273a/21)	renglü.			
reng-lāk: (205b/03)	lūk boyası			
reng-rez: (131b/28)	boyacı	şabbāḡ		

reng-zen: (273a/20)	boyacı	şabbāğ		
renî: (384b/25)	çul		bende	
res: (162a/02)	emr-i hâzırdur			
resâ: (015a/26)	çok	keşîr		
resen: (273a/12)	ip	ḥabl		
resen-bâz: (131b/27)	ipde oynayıcı		cân-bâz	
resen-tâb: (031b/10)	ip bükücü.			
resîde: (338b/30)	irişmiş, bâliğ olmuş			
resm: (242b/13)	‘âdet, kânûn, taşım.			
rest: (043a/06)	şaf, sıra sıra olan bâzâr dükkânları			
reste: (338b/27)	şaf, biribiri yanında sıra sıra bâzâr dükkânları, dizilmiş, kırtulmuş, ḥalâş olmuş		rest	
rest-kâr: (105b/06)	kırtılmış		necât	
reş: (173b/17)	fürs aylarının on sekizinci günü adı, yumrı yumrı olan yir, yıldırım, bilek uzunı, şenlik	ra‘d, zirâ‘		
reşâd: (075a/24)	acı tere			
reşen: (273a/13)	fürs aylarının on sekizinci günü.			
reşgîr: (105b/07)	günilü		reşk-gîr	
reşîdî: (280a/13)	kâfiye-i şâygân, ücretsiz, müft iş		kâr-ı suḥre	Arapça
reşk: (205a/21)	ğayret, ḥased			
reşken: (273a/12)	ğuyûr			
reşkez: (131b/27)	zâc			
reşkîn: (273a/12)	bkz. reşken.			
reşkür: (105b/07)	ḥusûd			
ret: (043a/03)	boş, yalnızca	‘üryân	tehî, pāk	
retbe: (338b/14)	hindûstân finduğı.			
reṭâlîs: (162a/03)	bkz. aristâṭâlîs			Yunanca
revâ: (015a/31)	yarar	lâyık	dürüst	
revâd: (075a/28)	yüksek yir, bileñ		râved	
revâh: (339a/11)	zindâniler ta‘âmı			
revâk: (191b/06)	baluñ gömecinden şızup altında eğrilen ve her nesnenün şâfîsi, yüksek yapılan ev	saḳfî muḳaddemü‘l-beyt	çârdâk, bâlâ-ḥâne	
revâk: (205b/04)	süzilmiş, şâfî nesne		revâk	
revân: (273a/25)	cân, aḳar şu, tîz yürür nesne, kuvvet	ḥurrem	mevzi‘-i cân	
revâne: (339a/10)	yola yönelmiş, gönülmüş, geçer, yürür			
revân-ḥâh: (339a/08)	kapu kapu gezen dilenci			
revânî: (384b/26)	geçerlik		revâyîş	
revâş: (173b/21)	altun ve gümüş, metâ‘ vü cemî‘ satılan nesneleriñ			

	sür'atıyile alınup şatılması.			
revāyi: (384b/26)	lāyıklık.			
revāyiş: (173b/22)	geçerlik.			
revçe: (339a/13)	hām üzüm			
revende: (339a/15)	gidici			
revîn: (273b/14)	çarınca.			
reviş: (173b/22)	töre, gidış, yüriyiş, yüriyiş, yürütmek, yavuz, çatı tabî'atlü	'âdet		
revnaç: (191b/10)	yaraşıq.			
revşen: (273b/14)	pencere ağacı, baca ağacı.			
revzen: (273b/10)	baca ve pencere.			
revzene.: (339a/13)	pencere ve baca		revzen	
revzenek: (205b/04)	serâmik dirler başda bir yumşaq yir			
revzenek-ser: (105b/12)	başda bir yumuşaq yir, imik			
rey: (385a/02)	vilâyet-i 'acemde bir şehir adı			
reyb: (043a/10)	dirilik	hayât		
rez: (131b/26)	bâğ degegi	kerm		
rezân: (273a/11)	hazân vaqti		reng-i rezân	
rez-bân: (273a/11)	bağ bekçisi.			
rezd: (075a/22)	kaçımak	ğazab		
reze: (338b/23)	kapu düğmesi, kevrık			
rez-engür: (105b/05)	rez			
rezîr: (105b/05)	tahra			
rezm: (242b/12)	şavaş		ceng.	
rezme: (338b/21)	arka yüki			
rezmgâh: (338b/20)	şavaş yiri.			
rezmgeh: (338b/21)	bkz.rezmgâh.			
rezû: (302a/08)	kapunuñ işigine kaçduqları düğme			
rezverüd: (075a/23)	mâverâü 'ün-nehr adı.			
rihîm: (242b/16)	şıçğan harîf.			
rîtl: (229b/17)	câm-ı şarâb, yüz yigirmi sekiz buçuk dirhem, bağıdâd rîtlı			Süryanice
rîbâc: (053b/26)	kuziqulağı didükleri ot, şu teresi ve kıovan çiçegi, fidan, ayruq didükleri ot, şu kerdemesi	aşhun	kelem-i kebî, pende, pendü, pendürî	
rîbâs: (162a/05)	bkz. rivâs, fidan, ayrıq didükleri ot	aşhün	kelem, rîbâc, rîvâc, zîbâc	
rîçâl: (229b/20)	reçel	rîşâl		
rîçâle: (339a/25)	rîçâl			
rîçâr: (105b/20)	reçel			
ride: (339a/16)	şaf ve haţtuñ satırı.			
rîdek: (205b/14)	oğlan	ğulâm		

rīg: (184a/24)	kīn			
rīgāl: (229b/22)	ķadeħ			
rīgen: (273b/24)	mekkā		kīne-ver, efsūnger, pelīde- ālūde.	
rīh: (062a/13)	dizgin			
rīh: (062a/15)	ķarın burusı, sirken.			
rīhīm: (242b/16)	şaban eñegi ve ķulpı ve ķulađı, yumuşamış, boşalmış ķarın			
rīhīm: (242b/16)	ţopraqdan olmış ţam ũsti.			
rīhīn: (273b/16)	өгendire			
rīhīn: (273b/17)	yumuşamış ķarın.			
rīhīn: (273b/19)	şaban eñegi ve ķulpı ve ķulađı	‘arzaħ		
rīhiz: (131b/30)	şaban eñegi, şaban ķılıcı ve ķulađı, öķüz ögendiresi	‘arzaħ		
rīhte: (339a/26)	şekerden dögölmiř bir ma ‘rūf dārū, dögölmiř nesne, ķayđana.			
rīhte-ger: (105b/22)	ķalaydan ve ķurşun ve tuĉ ve sā ‘ir bunuñ gibilerden dökme iş işleyen kimse.			
rīj: (156a/08)	nefs ārzūsı demek			
rīje: (339a/27)	ārzūy-ı nefis	rīj		
rīķ: (191b/10)	tükrük, ağız yarı, ötrük			
rīk: (205b/18)	ķum, kır ve tağ ve ģaţţ üzerine ekdükleri			
rikāb: (031b/10)	üzengi.			Arapça
rikāb-dār: (105b/19)	üzengi ũtücü			Ar.+Far.
rikāse: (339b/04)	kirpi		ħar-puřţ	
rikāşe: (339a/24)	ķaplubaga		seng-püřţ	
rikāşe: (339b/04)	bkz. rikāşe.			
rīm: (242b/18)	iriñ, demürboķı, mışır ķavađı, aķ geyik	ķīħ		
rīm-āhen: (273b/23)	demür boķı.			
rīme: (339b/06)	ĉapaķ	ramaş		
rimeşk: (205b/11)	bit sirkesi, şu, yavřaķ	rīřke	āb	
rīm-gūř: (173b/27)	ķulaķ ĉirki.			
rīmin: (273b/24)	rīm-āhen.			
rīmnāk: (205b/18)	gizlü.			
rinc: (053b/29)	ķarın burmaķ.			
rind: (075a/29)	tağ keĉisi	‘ayyār, ģarābātī	ring	
rindik: (205b/12)	řāħlar ģızmetinde olan kiĉirek ģāřekī			
ring: (205b/13)	tağ keĉisi, ime			
rīrek: (205b/16)	bkz. rīdek.			
rīs: (162a/07)	resm	řūret		
risk: (205b/05)	reşk			
rīsmān: (273b/21)	ip	ħabl		

rist: (043a/11)	egirdi demek.			
riş: (173b/25)	sağal, yün, kişilik ton	lihye	ibās-ı fāhîr	
rîş: (173b/26)	yara	cerāhat		
rîş-beçe: (339a/29)	sağal altında biten sağal, sağaluñ küçügi, sağal enigi			
rîş-bez: (132a/03)	keçi sağalı.			
rîş-dehen: (273b/22)	ağızda zāhir olan yalama ve uçuk.			
rîşe: (339b/01)	saçağ, kirpik, nāşūr 'illeti, 'ırq-ı medenî 'illeti	hüdb, hüddāb, hebdeb		
rîşgāh: (339a/30)	şol kimesnelerden ki yaramaza tābi' ola ve anuñ maşharası ola.			
rîş-i gāv: (302a/13)	yaramazlara tābi' ola ve anlaruñ maşharası olan kimesne.			
rîşide: (339b/03)	göz göz nakşlanmış, gözenmiş saçağ.	harîr		
rîške: (339a/23)	bit sirkesi, yavşak	'ayb.	risk, rişk	
rîş-kerden: (273b/22)	boyunda çıkan ğāyetde yaramaz 'illet	hünzîr, ferset		
rîş-sāz: (132a/03)	cerrāh	müzeyyin		
rişt: (043a/12)	kağşak yir, acı terre			
rîşt: (043a/14)	kağşak yir, tağâyüz itdi demek.			
rîşte: (339a/17)	erişte aşı, iplik ve dizi, 'ırq-ı medinî 'illeti, ince, ayakda ince ağrı, şızı	ükra		
rîşte: (339b/01)	erişte aşı, egrilmiş ve dizi			
rîşte: (205b/06)	erişte aşı, dizi, iplik			
rîtyāne: (339a/25)	çam şakızı		rātyāne	
rîv: (302a/15)	göz bağlayacak, al, sūsmāra beñzer bir cānver	hayāl, mekr, hîle	hurde, suhre	
rîvānc: (053b/30)	bkz. rîbāc.			
rîvānc: (053b/30)	bkz. rîbāc			
rivās: (162a/04)	şu teresi, kuzıkuşağı			
rîvenc: (053b/30)	bkz. rîbāc.			
rîvencū: (302a/17)	ağaç kurdı	araza		
rîvençe: (339b/06)	ağaç kurdı	araza	rîvencū	
rîz: (131b/31)	diñü diñlemek, kaygana, uşak, uvağ nesne		istirāk-ı sem', hūye-rîz	
rîzān: (273b/20)	dökilgen ve dökici demek.			
rîz-bān: (273b/20)	sürme kilid.			
rîze: (339a/28)	uvağ ve dögülmüş nesne, kaygana.			
rîzen: (273b/19)	oşurğan.			
rîzenāk: (205b/17)	bkz. rîznāk.			
rîzfin: (273b/17)	sürme kilid	miftāh		
rîzide: (339a/29)	dögülmüş ve uvağ olmuş.			
rîzîn: (273b/21)	ğāyetde uvağ.			
rîznāk: (205b/17)	uvağrak demek			

rū: (302a/22)	tuc didükleri şufr			
rū: (302a/22)	yüz	vech		
rübāh: (339b/14)	dilgü	şa'leb		
rū-bā-rū: (302a/23)	yüz yüze demek	ebu'l-ḥamm, ebū'l-ḥaşin	rū-bā-rū rū-be- rū, rüy-ā-rū, rüy- ā-rüy.	
rubb: (031b/13)	her nesnenün 'aķide olmuş şuyı			
rūbeh: (339b/15)	bkz. rübāh.			
rūbeh-düz: (132a/06)	dilkü kürkin dikici.			
rū-bend: (075b/03)	yaşmaķ	niķāb.		
rū-be-rū: (302a/24)	bkz. rū-bā-rū.			
rubid: (075b/02)	ma'cūn			
rūbiyān: (273b/29)	kerevid didükleri cānver, ķum balıķı			
rūçe: (339b/15)	ḥām üzüm.			
rūd: (075b/05)	ırmaķ, sāzlaruñ kirişi, güzel oğlan	'işret	emred	
rūd-āver: (105b/30)	silindi		rūd-āverd	
rūd-āverd: (075b/15)	silindi.			
rūde: (339b/15)	bađırsaķ, sāz kılı, ḥaşlama.	ma'ā		
rūdegān: (273b/30)	göden bağırsuğı, bađırsaķlar.			
rūdehā: (015b/09)	bađarsaķlar, sāz kirişleri.			
rūfe: (339b/29)	itkeseri.			
rūft: (043a/24)	bkz. rūft.			
rūfte: (339b/29)	süpründi.			
rūġan: (274a/05)	yađ, ḥubūbātdan olana semen, nebātātdan olana dehen			
rūġan-cūş: (173b/31)	bişi			
rūġan-fürüş: (174a/01)	yağ şaticı.			
rūġan-ger: (106a/05)	yağcı.			
rūġan-ı küncid: (075b/16)	şiravġan yağı		sirec	
rūġan-ı vije: (339b/27)	şāfi yağ demek			
rūġanī: (385a/27)	yağcı			
rūġanīne: (339b/28)	cemī' yağda pişen ta'ām, ķatmer, çörek ve gözleme didükleri ta'ām.			
rūġnās: (162a/17)	kızıl boya		rūynās	
rūġnīn: (274a/06)	yağ içinde pişürürler bir dürlü nesne, ķađı loķması		çaraḥte	
rūḥ: (062a/16)	yañaķ, gergedan, vilāyet-i cezā'ir-i şinde bir 'azim ķuşuñ adı	ḥadd		
rūḥ: (062a/18)	bađırsaķ, tar kişi, başı öñinde ve depesinde kıll bitmeyen	aşla'	çekād	
rūḥām: (242b/21)	mermer, añıt didükleri ķuş	surḥāb		Arapça

ruḥāmī: (385a/03)	ruḥāmdan olan nesne, bir dürlü yemiş ağacı, ibrişim ve şırma ile tokunmuş bir biz			Arapça
ruḥbīn: (273b/27)	penir şuyı, firāt ırmağı, kuru ot			
rūḥ-çekād: (075b/04)	alnının üzerinde ve depesinde kıl bitmeyen kişi, taz	aşla´		
rūhen: (274a/09)	pūlāddan bir cins	rūhīnā		
rūhenā: (015b/12)	bir ḥās pūlād			
rūhīnā: (015b/15)	bkz. rūhenā, gevher-dār kılıç			
ruḥ-ribā: (015b/01)	gergedanı kapar alur gider aşıyanına iletür bir ´azīm kuş			
ruḥsār: (105b/23)	büyük ve degirmi yañaq			
ruḥsāre: (339b/10)	bkz. ruḥsār.			
ruḥş: (173b/27)	´aks, kara sakala aq düşer, nişfi mikdārı aqarur, saqal içinde ışılar aña daḥı ruḥş dirler.		pertev	
rūle: (339b/29)	kertekele, kılıç yalmanı.	verel	kirpāsū	
rūlīn: (274a/08)	kızıl boya.			
rūm: (242b/22)	meşhūr memleket adı, benüm yüzüm demek			Rumca
rū-māl: (229b/24)	yüz silincek.			
rūmiyye: (339b/31)	kūffār vilāyetinde bir mu´azzam şehir			Rumca
rūnās: (162a/16)	kızıl boya.			
rūnd: (075b/16)	sıvıq			
rūnde: (340a/02)	sıvıq.			
rū-pūş: (173b/30)	tuvaq	burqa´		
rūs: (162a/15)	bir meşhūr kavm			
rūsaḥtec: (053b/31)	rāstıq taşı, ker taşı		rāsaḥt, rūşanc	
rū-siyāh: (339b/25)	yüzi kara demek, yaramaz fi´llü olan		gūnāh-kār	
rūspī: (385a/25)	fāḥiše ´avrat.			
rūspī-bāre: (339b/23)	qaḥbe ´avrata ḥariş olan kimesne.			
rust: (043a/17)	bitdi demek, berk, serendib qurbında dehv nām taq, serendib pādīşāhı behūnuñ qasemi	muḥkem	qarār-gāh	
rustā: (015b/02)	bāzārı olan köy, köy, köylük, türk, türklük, şin köylerden ´ibaret il		rūstā	
rūstā: (015b/09)	bkz. rustā			
rūstā-ḥiz: (132a/07)	qiyāmet günü.			
rustāq: (191b/11)	bāzār, köy, oba, bāzārılı köy		rūste	
rūstār: (106a/05)	köylü.			
rūstāyī: (385a/25)	türklük, köylülerden birisi.			

rüstā-zāde: (339b/24)	köyde toğan kimesne ve atası ve anası köylü ola.			
rüst-ḥiz: (132a/08)	bkz. rüstā-ḥiz.			
rūšen: (274a/02)	aydın			
rūšenā: (015b/10)	aydınlık ve rūšen olan nesne, nūrlu kimesne, her ḳaṣīṣā taṣı			
rūšenāsān: (274a/04)	a 'yān, şehir			
rūšenāyī: (385a/26)	ayduñluk, ba 'zı eczādan mürekkeb tūtiyā			
rūšenī: (385a/26)	ayduñluk	ziyā, nūr	senāyī	
rū-ṣinās: (162a/16)	mu 'teber ve ṣāhib-i ferāset kimesne			
rut: (043a/15)	tehī, pāk, 'ūryān		ret	
rutuṣlah: (062a/16)	ḥacāmat			
rūy: (385a/28)	yüz, tuc	ṣufr		
rūy-ā-rū: (302a/25)	bkz. rūy-ā-rūy			
rūy-bend: (075b/17)	yaşmak	burḳa '	rū-bend	
rūye: (340a/05)	tuc, küçük yüz.			
rūy-ger: (106a/06)	ḳalaycı, ḳağrancı ve çerāḳcı ve aña beñzer ehl-i žanā 'at	mübeyyiz		
rūyin: (274a/12)	ḳızıl boya, eñlik.	fevālū 'ş-ṣubḡ		
rūyīn: (274a/14)	tucdan olan nesnelere			
rūyine: (340a/03)	ḳızıl boya, eñlik	fevālū 'ş-ṣubḡ, niḳḳāb		
rūyīne: (340a/05)	tucdan olan nesne, ḳalaycı, ḳalaylı.			
rūy-nās: (162a/18)	ḳızıl boya			
rūy-pūṣ: (174a/01)	ṭuvaḳ	burḳa '		
rūy-ṣinās: (162a/17)	bkz. rū-nās			
rūz: (132a/06)	gündüz, ṭāli ' , nev-rūz, ḳuvvet, naṣīb, rızḳ	nehār		
rūzāne: (339b/16)	günlük, imik	vazīfe	rūzāne	
rūzbān: (273b/31)	çavuş ve bevvāb			
rūze: (339b/17)	oruç	ṣavm		
rūze-dār: (106a/05)	oruç tūtcı	ṣā 'im		
rūz-efzūn: (274a/02)	du 'ā-i ḥayr ve ṣadaḳa.			
rūzgār: (106a/01)	cihān			
rūzger: (106a/02)	rūzgār			
rūz-ı bāz-ḥāst: (043a/26)	ḳiyāmet günü.			
rūzī: (385a/13)	rızḳ ve naṣīb, bir gün, günlük			
rūzī-dih: (339b/22)	rızḳ virici.			
rūzīne: (339b/23)	bkz. rūzyāne.			
rūz-kūr: (106a/03)	gündüz görmez kimesne	e 'ṣā		
rūz-rāne: (339b/17)	köy, türklük yir.			
rūz-tārik: (205b/19)	fırḳat günü.			Far.+Ar.

rūzyāne: (339b/22)	günlük ve gündüzlük.			
rübāh: (339b/07)	dilgü		rübāh	
rübbe: (339b/09)	hind finduğu	retbe ebu'l-ḥaşin		
rübūḥa: (339b/08)	vaḳt-i cimā' da inzāle ḳarīb kimse, cimā' şafāsı.			
rūbus: (162a/09)	bkz. rübūs.			
rübūs: (162a/09)	yiyege, şaru beñizlü.	ekül		
rūft: (043a/23)	süpürdi dimek.			
rūfte: (339b/11)	süpürdi.			
rūft-rūb: (031b/14)	süpürge			
rūje: (339b/10)	şerit, sicim			
rūkū: (302a/20)	yama ve eski biz pāresi, ḳol baḳladuḳları biz ve oḳlan bizi, beşik baḳırdaḳı, ebūn-naşır ḳuşı	ḳımāt	rūkūy	
rūkūk: (205b/19)	oḳlan bizi			
rūkūy: (385a/10)	yama, ḳol baḳladuḳları biz, beşik baḳırdaḳı, oḳlan bizi, bir pāre biz dimek, ebun-naşır ḳuş	ruḳ'a	rūkū	Arapça
rünbe: (339b/12)	ḳasıḳ kılı.			
ründ: (075b/02)	mezgeldek didükleri ḳuş, bir ot adı		zinde	
ründe: (339b/13)	mezgeldek didükleri ḳuş, bir nev' ot		rüned	
rūs: (162a/10)	boḳazı ḳulı	'abdü'l-baḳn	gelü-bende	
rüstāḥiz: (132a/04)	ḳıyāmet günü			
rūstaḳ: (191b/12)	baḳdādda taḳyācılar ḳurbında bir medresenüñ adı			
rüstār: (105b/31)	türklük, köylü			
rüstāy: (385a/04)	türk, bāzārılı köy, köylük, şin köylerden 'ibāret il, ekinli	hiyü'l-ḳaryetü't-tey fihāu's-sūḳ		
rüstāyī: (385a/08)	köylük, köylüden biri.			
rüste: (339b/11)	bitmiş, sıra sıra ḳonmuş olan köy			
rūsteḥiz: (132a/05)	rüstāḥiz.			
rūstem: (242b/21)	a'lām-ı ricālden			
rūstemīn: (273b/28)	ot			
rūstenī: (385a/09)	bitecek nesne ve bitecek yir ve bitecek zamān.			
rūsvā: (015b/08)	melāmet ve fezāḥat olmuş.			
rūsvāy: (385a/09)	melāmet olmuş		rūsvā	
rūşt: (043a/22)	ḳaḳşak	reşt		
sā: (016a/16)	bkz.			
şabā: (018b/02)	gün toḳısından esen yil.		bād-ı maşırık	Arapça
sābān: (276a/13)	nişānlu ferseng, yol nişānu, girüde ḳalanlar, daru ḳuşı, şıḳırcık ḳuşı.			
şabār: (115a/25)	temürhindī.			

şabr: (115a/25)	bir meşhür ot adı			Arapça
şābūn-ger: (115a/25)	şābūncı.			Süryanice
şābūnī: (389a/15)	meşhūr ḥalvā.			Süryanice
sāc: (054a/26)	abanos ve ardıç ağacı.		serv-i kūhī, ṭaylasān-ı sebz	
sācūr: (108a/27)	köpek boynına bağladıkları ağaç pāresi, kesmik			
sād: (076b/12)	arı, pāk olan nesne, naķışlanmamış nesne		sāde	
şād: (079a/05)	baķraç.			
şad: (079a/06)	yüz	mi'et	sed	
şadā: (018b/03)	yanķu, şusuzluk, kūf üvegi didükleri büyük yırtıcı kuş, er kuşu	hāme	āvāze, āvāz-ı kūf-ı ner	Arapça
sādāk: (206b/19)	ocaķ eri.			
şad-berg: (214a/05)	yapraķları çok bir nev' gül		şad-tü	
sāde: (341a/31)	arı olan nesne, naķışlanmamış nesne, olmamış demek, inenmiş demek.			
sādec: (054a/28)	bkz. sāde, arı olan nesne, ġayrı cinsle be-hem olmamış ve karışmamış, naķışlanmamış nesne, aşınmış nesne.			
sāde-dil: (230a/16)	bön, nesne bilmez kimesne.	ebleh		
şadef: (189a/11)	meşhūr incü ķabı, mercān ķulaġı			Arapça
sādek: (206b/18)	bir hoş avāzlu kuşcaġuz		hezār-destān	
sāde-kerde: (341b/04)	ḥādım	ṭavāşī		
şadfe: (349a/16)	evzāndan toķuz vaķıyye		segerçe-i kebīre	
şadpā: (018b/08)	çıyan	şebes	ķihl-pā	
şad-pāy: (389a/15)	çıyan didükleri zehrlü böcek, kırķbayır	şebet, ķabe	ķihl-pāy, şīr-dān	
şad-pāye: (349a/13)	çok ayaklu bir nev' çıyan, kırķ ayaklu, ağaç ķurdu, tırtıl			
şadr: (115a/31)	ķadı- 'asker, ulular oturacak mekān, yük dibine bıraġılan ḥalı			Arapça
şad-reng: (214a/07)	şatranc, reng	ḥīle	şad-ḥīle	
şāf: (189a/07)	ṭurı	şāfī		Arapça
saf-der: (115b/02)	ġāyet şecā' atinden şaflar yırtar, taġıdur bahādur ve mübāriz			
şafe: (349a/21)	güyegü ot, kekük otı			
şaf-rāġūn: (281a/14)	börtülcān didükleri kiçirek kuşcaġuz			
sāġ: (184b/09)	kiremidden yapılmış ev.			

sağ: (184b/15)	evi uzadısına yaparlar bir dürlü binā	ezec		
sāgar: (108b/30)	sağrāk			
şāgar: (115a/24)	büyük kadeh, ölçek		şağrak, üsküre	Arapça
sağur: (110a/28)	bir nev' uzun tüyli kirpi	tesī		
sāh: (062a/30)	düzilmiş ve dirilmiş nesne		sāhte	
saḥ: (062a/30)	vaḥşī at ta'lim idecek ağır kimse, boncuḡ ve taş oturdılmış yular			
şahbā: (018b/10)	kırmızı şarāb			Arapça
saḥbān: (276b/29)	benī bābilden bir faşih ve belig kimesnenün adı			
saḥc: (054b/11)	tuḡme.			
sāhe: (341a/31)	miyān-ı serāy.			Arapça
saḥife: (341b/23)	yalan söz.			
şahn: (281a/13)	ev ortası, büyük şağrak.			Arapça
saḥn-ḥore: (341b/22)	'ārsız.			
şahrā: (018b/02)	ova ve yazı.			Arapça
şahrinc: (056a/19)	kaḡuḡ, şuluḡ	meşāne, ḡavz		
saḡş: (174b/10)	eski nesne	'atik		
saḡt: (044a/04)	kaḡı	muḡkem	dürüş	
sāhte: (341a/31)	düzülmüş.			
saḡte: (341b/21)	bkz. sāhte, dirhem ü dīnār-ı meskūk.			
saḡtevā: (016b/06)	kīpā			
saḡtī: (386b/30)	kaḡılıḡ.			
saḡtiyān: (276b/30)	taḡāḡat olınmış keçi derisi.			
saḡtū: (302b/17)	kīspā		suḡtū	
saḡun: (276b/31)	söz.	kelām		
saḡun-āferīn: (277a/20)	söz düzup yarışdurıcı, her sözi kemālinde ve yirinde söyleyici			
saḡun-āver: (109a/17)	söz ehli olan kimesne	faşih, belig		
saḡun-çin: (277a/21)	kovucu	kaḡattāt, deybüb, nemmām		
saḡun-dān: (277a/23)	söz bilici			
saḡun-güzār: (109a/19)	ḡācib, kelmenci, ḡāzır-cevāb, rāst-gūy, söz sürici			
saḡun-ḡār: (109a/18)	'ārsız			
saḡun-ı nā-fercām: (243a/10)	gerekmez söz.			
saḡanḡur: (110a/31)	kaḡum balığı			
sāḡ-ı arūsān: (276a/22)	'acem diyārında bir nev' ḡelwā			
saḡlāfūn: (277b/18)	rūm vilāyetinde toḡınur bir cins nefis mülevven kaḡmaş			Yunanca
saḡmūniyā: (016b/24)	bir müshil dārū	maḡmūde		Latince
saḡmūniyye: (342b/29)	maḡmūde didükleri ma' ruf müshil dārū.			Latince
sāl: (230a/16)	yıl	sene		
sālār: (108b/30)	ulu, pādīşāh	naḡīb, nā'ib	ser-leşker	

sāle: (341b/11)	yaş, şilāh, yön yoş	‘ömr, sinn		
sālgān: (276a/23)	yıllık		sāliyān	
sāl-ḥ`āh: (341b/10)	çok yaşamış			
sāl-ḥorde: (076b/16)	çok yaşamış		sāl-ḥorde	
sāl-ḥorde: (341b/11)	bkz. sāl-ḥ`āh.			
sāl-ḥudā: (016a/29)	sāhib-i ṭālī`		sāl-ḥudāh	
sāl-ḥudāh: (341b/10)	şāhib-i ṭālī`			
sāliyān: (276a/24)	‘ömr, yıllık			
sāl-kānī: (386b/13)	yıllık		sāliyān, sāliyāne	
sāliyāne: (341b/13)	yıllık, ‘ömr			
sām: (242b/31)	ḥazret-i nūḥuñ ‘aleyhi’s-selām oğlu adı			
sāmākçe: (341b/13)	gönelmek.			
sāmān: (276a/25)	yön yoş, ad ve şan			
sāme: (341b/13)	‘alem-i büzürg.			
sāmūnā: (016a/30)	evzāndan üç kirāṭ			
sān: (276b/02)	şağış, cübbe göstermek, kesre taşu			
şanavber: (115b/04)	çam ağacı ve қоzağı, köknar ağacı			Arapça
şanc: (056a/17)	zinc didükleri ālet			
şandūk: (191b/31)	içinde nesne ḥıfz olunur ma`rūf nesne, şandūk, maḳābirde mevṭi yatduğı yir			
şandūkçe: (349a/22)	küçük şandūk.			
sān-gin: (276b/21)	beriyeye			
sāngir: (109a/01)	düzgün, yön, ‘ādet ṭutıcı	ḥūy		
şan`at: (045a/27)	eyü iş.		pīşe	Arapça
sa`lāb: (032a/26)	ādem azdurıcı dīv			Arapça
sa`te: (342b/20)	başda olan yara.			Arapça
sa`ter: (110a/27)	zıbuḳ, güyegü otu, kekük			Arapça
sa`terī: (387a/14)	yüzsüz, zıbıḳçı`avrat.	salīṭa		Arapça
sa`tin: (277b/17)	esgibinc piyāzı.			Arapça
şa`ve: (349a/20)	yunt kuşu.			Arapça
sār: (108a/28)	şıḡırcıḳ didükleri siyāhça kuş, ferseng nişānı, yir terkibinde bulunan lafz.	zurzūr		
sārā: (016a/25)	‘anber-i ḥālīş, ḥazret-i ibrahīm ‘aleyhi’s-selāmuñ ḥātunı adı, ḥazret-i işāḳuñ ‘aleyhi’s-selām vālide-i mükerremeleri			Arapça
sārbān: (276a/15)	deveci.			
sāre: (341b/06)	şıḡırcıḳ kuşu, erseng nişānı, depeyi örter bir nev` hinde maḥşüş tākye	zurzūr	kelle-püş	
sārec: (054b/01)	ötlegen didükleri küçücük kuşcağız, hezār-destān			
sārek: (206b/23)	ötlegen didükleri ḥoş āvāzlu küçük kuşcağız,			

	hezār-destān			
sārenc: (054b/05)	yir altında şu durmağıçün yapıldıkları mevzi ^c			
sāreng: (206b/26)	bkz. sārek.			
şarfe: (349a/18)	menāzil-i kamerden birinūn adı, ziyādelik	fā'ide		Arapça
sār-hāle: (341b/05)	sivrisiñek		peşşe	
sārhek: (206b/19)	uzun ayaklu üyez, uvacuk siñek, at siñegi	circis, kırkış		
sārī: (386b/07)	bir fersah yirde nişān için dikilen mīl, şıgırcık kuşu, yund kuşu	zürzür, şa' ve	sevdāniye, 'uşfūr-ı esved	
sāric: (054b/09)	ötlegenkuşu		sārec, sārenc	
sarmaç: (191b/16)	sirken didükleri ot, egir didükleri dārū, koyun sarmaşığı, sirken didükleri ot demek			Türkçe
sārsiz: (132a/15)	yeşil şıgırcık	kārye		
sārūc: (054b/08)	yanmış alçı ve kumlu kireç	şārūc		
şārūc: (056a/16)	kumlu kireç ve lökün ve göyinmiş alçı	şārūc		
sāruğ: (184b/08)	ötlegen didükleri kuşağuz		sarec	
sārvān: (276a/15)	bkz. sārbān.			
sās: (162a/23)	lañif, ehline sāsān dirler bir kabile adı			
sāsān: (276a/16)	selāñin-i fursūñ dördinci tabağası, ol tabağa ceddī sāsān bin behmen bin isfendiyār bin güştāsb bin lohrāsbdur.			
sātegi: (386b/07)	bkz. sātgini.			
sātgīn: (276a/14)	büyük tolu			
sātgīn: (276a/14)	bkz. sātgīn.			
sātgīni: (386b/04)	büyük kadeh			
sātūr: (108a/27)	kaşşāblaruñ et kesecek āleti.			
sātūr: (108b/29)	kaşşāblaruñ et kesecek āleti.			Arapça
sāv: (302b/09)	bir memleketden bir memleket pādīşāhına gönderür bāc ve hārāc, altun uvağı, ege ağızından dökilen altun ve gümüş perdesi, kulağuz	bedrağa		
sāvā: (016a/31)	ege ağızından dökilen hūrde			
sāv-āhen: (276b/22)	ege büridesi.			
sāvebān: (276b/23)	bkz. sāyebān.			
sāven: (276b/22)	panbuğ ğirārı, kelter	koffa		
sāvend: (076b/17)	kañfiye-i şī'r.			
sāvīn: (276b/23)	bkz. sāvīn, çirk.			
şavlencān: (281a/16)	çevgān			Arapça
şavma'a: (349a/22)	'ibādetḥāne.			Arapça

sāvne-beçe: (341b/14)	oğlancuqlar şaracaq penbe yāhūd biz.			
sāy: (386b/14)	sāyiden lafzınuñ emr şığası.			
sāye: (341b/14)	gölge	zıll		
sāyebān: (276b/23)	gölgelik.			
sāyebruc: (054b/10)	Mu‘ arreb ü mutaşarrıf mine‘l-Fārsī ve ma‘ nātü‘t-teffāhi‘ş-şafir ü hevāsımü‘t-teffāh ve hüve‘l-yebrüc.			
sāz: (132a/15)	yarağ ve düzen, çalgı			
sāzağ: (191b/14)	çıra, sağızlı çam ağacı			
sāzāk: (206b/26)	dehliz			
sāzende: (341b/09)	sāz çalıcı, düzen düzici			
sāz-gār: (108b/27)	yarağlı eyü düzen	muvāfiğ		
sāz-kār: (108b/26)	ālet			
sāz-kārī: (386b/13)	düzenlik ve yaraşuqluğ.			
sāz-rāh: (341b/09)	yol yarağı.			
sāz-vār: (108b/28)	lāyıklı		sezā-vār	
sāz-zen: (276a/15)	sāz çalıcı demek			
sebā: (016b/01)	bir şehr ve vilāyet adı, yemende ḥazret-i bilķisuñ taht-gāhı idi.			Arapça
sebel: (230a/18)	göz maražlarından bir maraž			
sebegür: (109a/16)	it üzimi	‘inebü‘l-şa‘lleb	seg-i engür	
sebg: (184b/09)	lüğaz, eyü, aru	ceyyid, tāhir		
sebistān: (276b/28)	hoş rāyiḥalu nesnelerden bir nev‘			
sebk: (206b/29)	yeyni	ḥafif		
seblet: (044a/03)	bıyık	şārib		
sebū: (302b/15)	desti ve siñek.			
sebū-sebz: (132a/23)	yeşil küpçük.			
sebüg tigīn: (276b/26)	meşhūrlardan sultān maḥmūd gāzīnūñ atası adı, gāyetde bahādur olan kimesne, fāhişe ‘avrat			
sebük-bār: (109a/13)	yüki ḥafif demek			
sebük-güzār: (109a/15)	üsküdār			
sebük-māye: (341b/16)	yeyni bahālu nesne.			
sebük-sār: (109a/13)	yeyni başlu.			
sebük-ser: (109a/13)	bkz. sebük-sār.			
sebz: (132a/22)	yeşil	aḥḍar		
sebz-āb: (032a/09)	yosun		zebere-i āb	
sebzā-reng: (206b/30)	yeşil rengli.			
sebz-dāne: (341b/15)	menegiş yimişi, kenevir.			
sebze: (341b/16)	çemen.			
sebze-dāne: (341b/15)	benefşe			
sebzek: (206b/30)	dervişler ve zurefā isti‘ māl eyledükleri yeşilce			

	müferrih.			
sebze-zār: (109a/10)	yeşillik ve çemenlik			
sebz-püş: (174b/10)	yeşil geyen	debbāg		
sebz-vār: (109a/10)	bir meşhūr şehir adı, vilāyet-i ‘acemde mezkūr şehirūn halkına mezheb-i rafz bir vechile gālibdür, aşlā ol şehirden bir sūnnī koptmak vāki‘ olmamışdur			
secencel: (230a/20)	āyine, pāk, muşaffā, mu‘azzez			Arapça
secif: (188b/05)	zih-i kemān.			
sed: (076b/22)	yüz	mi‘et		
sede: (341b/26)	sāde, şeb-i yeldā, sāye gicesi didükleri behmen ayınıñ üçüncü günü			
sedere: (341b/23)	toğurcın didükleri meşhūr oyun		se-dere	
sedk: (191b/14)	sede, behmen ayınıñ üçüncü günü			
sedkīs: (162a/30)	kavs-i kuzah		serir	
sefc: (054b/16)	hām kavun, karpuz, kelek	sefce		
sefce: (342b/25)	kavunuñ ve karpuzuñ hāmı	sefc		
sefe: (342b/27)	nefrin ve la‘net, güyegü ve kelek otı			
sefed: (077a/04)	sürmedān ve seped			
sefer: (110a/29)	bkz. sağur.			
sefidāc: (055a/14)	sepīdāc.			
seft: (044a/18)	muhkem ve sık nesne, omuz, dām üsti	kāhil		
sefte: (342b/21)	Bir yere tekellūf göndermek, bir kimseyi şan‘at ve tekellūfe bir yere göndermek			
sefün: (277b/17)	dāne-i ħorosānī		sefūk	
seg: (207a/21)	it	kelb		
segā: (016b/25)	ķubur		tir-dān	
seg-āb: (032a/27)	ķunduz, şu iti			
segāl: (230a/23)	şanu, yaramaz fikr	ğybet		
segāle: (343a/01)	it necsi, ādem necsi			
segārū: (302b/22)	poğaçā, çörek, gömeç	melil, tūlmet, ķubzet	segārū, sūgārū, sūgārī, sūgār	
segārūn: (277b/19)	bir nev‘ uzun tülū kirpi			
segbān: (277b/20)	it besleyici.			
segbīne: (344a/30)	‘uşāre kısmındandır			
segce: (343a/02)	köpek enigi	zağar.		
seg-dendān: (277b/20)	it dişi didükleri sivri diş, azu dişi	nāb		
segem: (243a/21)	çırğud didükleri böcek, tañrıdevecügi		şebgır	
seg-engūr: (110b/01)	it üzümü	‘inebü‘l-şā‘lleb, ibn verdān, ebū		

		verdān		
seg-i ābī: (387a/15)	ķunduz, şu iti			
seg-i divāne: (343a/02)	ķuduz it.			
seg-i řikārī: (387a/16)	av iti.			
seglābī: (387a/19)	ķunduz		seg-ābī	
sekte: (343a/03)	ay demūri, bir nev' uzun tūlü kirpi		segārūçe	
segsār: (110b/03)	ķūl yūzlū, keçi ķıllu, toņuz azılu, fil ķulaķlu it bařlu ve it aķızlu ve yūzleri řaru ve gōzleri ķivit rengine ve bedenleri nīl rengine ikisi bir pīl řikār idūp tamāmen yiyen ķālūn yanında bir cezīrede sākīn bir dūrlū maķlūķ			
segūr: (110b/02)	bir nev' uzun tūylū kirpi	sefr, sefur		
segze: (343a/03)	ııķırık 'illeti.			
seher-gāh: (341b/20)	řabāh vaķti.			Ar.+Far.
sehī: (387a/28)	toğrı	mūstaķīm		
seķif: (188b/05)	ebleh	aķmaķ	cāme-i teng.	
sehm: (243a/25)	ķorku, oķ, eve ķekilen oķ, saķf-ķāneye ķonılan uzun aģaķ	heybet, nařīb	tīr	
sehmgin: (278a/19)	ķorkuı.			
sehmģin: (278a/20)	bkz. sehmgin.			
sehmnāk: (207b/03)	ķorkuı, ķorkulu	mehīb	sehm-gīn	
seķnūr: (109a/18)	bkz. seķun-āver.			
sehvān: (278a/20)	tağlarında ķalem biter bir memleket			
sek: (207a/21)	it ūzūmi ve egseri.			
sekāce: (342b/29)	ağır bařmaķ	kābūs	nezħafe	
sekāf: (188b/06)	ıbrıřīm gulūlesi, yanmıř gūmūř			
sekāfe: (342b/30)	muđannilerūıı zaķmeleri			
sekāliř: (175a/07)	da'vet, mekr	ķīle.		
seķallāt: (044a/21)	bkz. seķarlāt.			Latince
seķarlāt: (044a/21)	ıskerlet dımek			Latince
sek-bestek: (207a/23)	zađar didūkleri řikār iti.			
seksek: (207a/23)	yūrūmesi olmayup yilegen řavar			Türkçe
seki: (387a/16)	sīstān vilāyetinde bir cins řā'ife, rūstem-i zāl ol řā'ifedendūr.			
selbūy: (387a/20)	ayaķ āvāzı			
selīħa: (343a/05)	āvāz aķar bir nev' dārū			
selķūr: (110b/06)	ķūplik.			
selle: (343a/04)	seped.			
selle-bāf: (188b/07)	sepedci.			
selle-ger: (110b/07)	seped işleyici.			
selm: (243a/23)	ođlancuķlar taķtası.			

selme: (343a/04)	mantar			
selmî: (387a/21)	‘avrat adlarındandır			Arapça
selt: (044a/21)	ayağ avāzı, ayak taşı, yulāf			
selû: (302b/28)	selbür.			
selübüy: (387a/21)	bkz. selbüy.			
selvî: (387a/22)	yelve kuşu, bildircin kuşu			
sem: (243a/24)	ağu		zehr	
semāhic: (054b/18)	ada	cezîre		
semān: (277b/21)	fürs aylarınıñ yigirmi yedinci günü		āsmān	
semāne: (343a/05)	bıldircin	efşah	āsmān	
semār: (110b/07)	çoğalık otu			
semārüg: (184b/15)	bir nev’ aq mantar			
semc: (054b/18)	naqab			
seme: (343a/09)	zevle, yosun, duzak tahtası, cüllāhlaruñ iplige çeriş dürtecek āletleri, emcekte soğulduqdan soñra bāki qalur süd	ekāsi		
semec: (054b/21)	boçurum	baḥîl, naqab, semcede	zîr-i zemîn	
semen: (277b/22)	peygāber çiçegi			
semence: (343a/07)	bodrum, avcılar gümeltesi	baḥîl, naqab, semc		
semend: (077a/05)	şaru renglü at, kül-gün renglü at, yağız ve kula		esb-i zerd	
semendel: (230a/25)	od içinde ma’işet ider semender didükleri kuş		semender	
semenden: (277b/25)	bkz. semender			
semender: (110b/09)	vilāyet-i hindde keler gibi dürlü dürlü renkleri olur bir cānverdür			
semendür: (110b/17)	bkz. semender.			
semene: (343a/08)	erişte aşu	egrā		
semen-sā: (016b/26)	aq, levn maḥbüb, semen gibi dimek	sefid		
semenü: (302b/28)	erişte aşu, herre aşu	ıtrıyye	egerā	
semenül: (230a/27)	erişte ve herre aşu		semenvā, egrā	
semenvā: (016b/27)	erişte aşu, herre aşu	ıtrıyye, sepüsā	egrā	
semer: (110b/08)	efsāne, kışsa, hikāyet, meşel.			
semerkandî: (387a/23)	mertek, ol şehre mensüb olan benî ādem ve sā’ir nesnel.			
semerrec: (054b/23)	ḥarāc alacaq ev, üç kerre ḥarāc almaq.			
semğand: (077a/04)	ḥayz olmiş ‘avrat.			
semğande: (343a/09)	ḥayzi olan ‘avrat		semğand	
semic: (054b/25)	bkz. seminec.			
semid: (077a/10)	meşhür aq çörek			
seminec: (054b/25)	yaramaz ḥü			
semmür: (110b/18)	kürki gāyetde mu‘teber			Arapça

	meşhūr cānver			
semnec: (054b/23)	bkz. semec, avcılar gömültüsü		kāje	
senā: (016b/28)	aydınlık, meşhūr müşhil ot	nūr, sināmeki	rūşenī	
sen-āb: (032a/28)	şuda yüzmek.			
senāber: (110b/18)	yüzgüç	şināber	āşnā	
senār: (110b/19)	şıgacağ gölcük, şunuñ şıga yiri			
senāruc: (054b/26)	yüzük kaşın iderler bir mu´teber taşdur			
senb: (032a/28)	yirden kesilmiş ev			
senbe: (343a/12)	bir def´a dimek			
senbūse: (343a/12)	ma´rūf börek			
senc: (054b/29)	düvelek, def pülü		nā-reside, çeng.	
sence: (343b/03)	nesne tartacağ ālet.			
send: (077a/11)	kuş burnı, şoğulcan, harām-zāde		pīç	
sendebān: (277b/26)	pürnār ağacı didükleri meşhūr ağaç			
sendel: (230a/28)	başmağ	kefş	suhen-güy	
sendene: (343b/05)	bir kat dimek.			
sendere: (343b/04)	harām-zāde, pīç			
senderūs: (162b/10)	şandalūs			Yunanca
sene: (343b/14)	lūgat, yıl, bir nev´ katı demür		sāl	
senevā: (016b/31)	mağberelik	mağābir.	güristān	
seney: (387a/24)	şāpürān didükleri demür süñi, ´aşā ve dās ucına berkitdükleri demir			
seng: (207a/25)	taş	hacer, vağār, sīne		
seng-bār: (110b/22)	taşlu yir.			
seng-beste: (343b/08)	hām iken tolu doqınup ve yāhūd gayrı āfetden katılanmış olan üzüm ve sā´ir mīve.			
seng-būye: (343b/10)	üzüm dānesinden büyücek aqça dānecik, kerevid gözi didükleri dārū.	´aynü´s-sereţān		
sengdān: (277b/27)	kursaq, kuş ciğerinden katısı, kuşuñ çıñrağı, taşlık	havşala, fātişa	sengistān	
seng-dāne: (343b/08)	būte-gāh.			
seng-dil: (230a/30)	ğāyetde katı gönüllü		bī-rahm	
senge: (343b/12)	bir nev´ uzun tülü kirpi, tolu		hār-puşt	
sengek: (207a/29)	tolu, taşcağuz dimek	berd	tegerg	
senger: (110b/23)	sünger, kızıl derilü sind vilāyetinde bir hayvān			
seng-ğ´or: (110b/22)	bağırtlak didükleri meşhūr kuş, kartal			
seng-ğāre: (343b/06)	qara taş			
seng-ğūre: (343b/07)	bağırtlak didükleri kuş, kartal			
seng-i āsiyāb: (032a/30)	degirmen taşı.			

seng-i äsyā: (016b/30)	degirmen taşı.			
seng-i äteş: (175a/07)	çaçmak taşı.			
seng-i tütüiyā: (016b/31)	sürme taşı	hacerü'l-kühl		
sengîn: (277b/29)	ağır ve taşlu			
sengistân: (277b/28)	taşlık.			
seng-lāḥ: (062b/01)	taşlı yir dimek			
senglâlîk: (207a/30)	yunt kuşu	sa' ve		
senglân: (277b/28)	yund kuşu	şa' ve		
senglek: (207a/31)	tolu		sengek, tegerg	
seng-püş: (044a/23)	kaplubağa		sulaḥfât	
seng-rîze: (343b/09)	kuş dilinden büyücek bir nev tutmaç			
seng-sâr: (110b/24)	taşıla recm itmek.			
sengür: (110b/26)	fukḳā'iler selesi, şerbetçi çabu, kirpi		ḥârpuşt	
sengüm: (243a/24)	çırğud didükleri böcek		segem	
senîb: (032a/30)	'aşâ vü gönder ucuna berkitdükleri demür			
senîc: (055a/13)	toğrı ve yumrı olan nesne			
senîze: (343b/16)	el tarağı			
senkeçe: (343b/05)	tolu		tegerg	
sepâ: (016b/01)	süprindi tozu.			
sepâr: (109a/02)	ev âleti, üzüm taldurup ayağıla başarlar büyük tekne, ekin yiri, mengene ve	metâ'ü'l-beyt	çarḥuş	
seped: (076b/17)	içine mâ-yahtâc olanı qorlar ma'ruf nesne	qavşara		
seped-çîn: (276b/24)	bâğ ve ağaç dirildükden soñra yirinde bâkî qalan azacuq mîve, yemiş diricek seped.			
sepel: (230a/20)	deveṭabanı	zevel		
seperderk: (206b/27)	yağlık		destârçe	
sepererk: (206b/28)	şarı ağaç didükleri dârü		zerde çüp	
seperḥang: (206b/29)	egir at.			
seper-meş'ale-düm: (243a/09)	quyruğı aq gök güvercin			Far.+Ar.
sepet: (044a/03)	seped			
sepriş: (174b/09)	meydân		espiriş	
sepüs: (162a/28)	kepek	nuḥâl	herîse	
sepüs: (162a/29)	bezriqatṭünâ			
sepüsâ: (016b/02)	herre aşu, kedi, mekrûh	heriyye, mekr, muṭahhere		
sepüse: (341b/16)	bıçkı ağzından un gibi dökilen nesne, başda olan koñaq	ḥazâz		
sepüsvâ: (016b/04)	kepekden olan aş	ḥarîre		
ser: (109a/20)	pâdişâh ve ulu seyyid, tamâm	evc	ser-mû	
serâ: (016b/06)	ev, ekşer pâdişâhlar ve vüzerâ olduğı yirler		ḥâne	

serāb: (032a/20)	bādiye ve şahrālarda ve şayf eyyāmlarında öyle zamānında ve şabāh ve aḥşām vaktinde pertev-i āfitābdan taraf-ı nehārda şüret bağlar şu gibi görünür nesne, ilğim şalgım	āl		
serāçe: (342a/24)	ay ve gün ağılı	hücre		
serāçe-i āfitāb: (032a/24)	güneş kurşu, başı dönmiş kimesne.			
ser-āğāz: (132a/23)	söz evveli, āvāze itmek ve çağırmaç		ibtidā-i suḥen	
serāğūc: (054b/11)	baş bezi	nezkeb, serāğūc, serāğūş	pūlār-efsār	
ser-āğūş: (174b/13)	nezkeb, yular		efsār	
seraḥs: (162b/06)	defne ağacı, bir mevzi 'üñ adı, eyreltü didükleri ot ki, kızıl ot ve tuz otı			
serāğūc: (054b/13)	bkz. serāğūş.			
ser-āmed: (076b/24)	her zan 'atüñ a 'lā mertebesinde olan kimesne			
serā-perde: (342a/22)	pādişāh ve vüzerā ve sā 'ir ekābir sarāylarında ḥavātin ve sā 'ir ḥavāş öñine aşdukları perde, ḥaymenüñ cevānibinde çekdikleri ḥavāli			
ser-ā-ser: (109a/27)	başdan başa ve ucdan uca demek			
ser-āsīme: (342a/26)	ḥayrān ve şaḡı olan kimesne.			
serāvī: (386b/30)	kıymeti az taş, kıymetlü taş			
serāy: (386b/31)	selātinüñ ve umerā ve şāhib-i sa 'adetlerüñ evleri	muḥavvaṭa		
serāy-ı ḥarāc: (054b/14)	dīvān-ḥāne.			
serāy-ı penc: (054b/14)	ḥāne-i deştibān.			
serbān: (277a/26)	yoğuş			
serbāng: (207a/03)	kız kuşu.			
ser-bār: (109b/17)	yük getüren ḥayvānuñ her birisinüñ mu 'ayyen vezni vardır. ol miqdār mu 'ayyenden ziyāde yük üzerine kodukları nesneye ser-bār dirler.	'ilāve		
ser-bārī: (387a/04)	yük götüren ḥayvānuñ her birinüñ miqdārınca mu 'ayyen vezni vardır, ondan ziyāde üzerine kodukları nesne	'ilāve		
ser-bāz: (132a/28)	başı açuğ, baş oynadıcı, bahādur ve dilāverler şıfatı, kız kuşu			
ser-bend: (076b/25)	baş bağı, güceymen		dül-bend	

ser-ber: (109b/20)	bkz. ser-bār, baş			
ser-be-ser: (109b/21)	ber-ā-ber, başdan başa demek, başa başa demek			
ser-bülend: (076b/26)	bkz. ser-bend, güceymen.			
sercā: (016b/13)	şadr			
serceng: (207a/03)	baş ve buğ olan kimesne, çeribaşı			
sercik: (207a/06)	bkz. serceng.			
serd: (076b/26)	şovuk; toymış; uşanmış	berd		
serd-āb: (032a/25)	yir altında şu şuaracak yir			
serd-ābe: (342b/06)	yir altında şu şuvadacak yir		serd-āb	
serdār: (109b/30)	ser-leşker, mihter, pādīşāh		sālār	
serd-āv: (302b/19)	şu şuvadacak yir			
serd-āve: (342b/07)	bkz. serd-ābe, çārtāk			
ser-dāved: (076b/30)	çārdāk		ser-dāve	
serde: (342b/07)	giç irişen yimiş.			
serde-gir: (110a/02)	bkz. serd-sir.			
ser-der-kilim: (243a/12)	bir kimesne başını kilim ile bürür yatur biri gelür anı urur şorarlari seni kim urdı, eger bilürse ol kalker ol uran yatur.			
serde-sir: (110a/02)	bkz. serd-sir.			
ser-dest: (044a/16)	bilek	rusğ	bend-küşāt	
ser-destār: (109b/31)	dül-bend			
ser-devān: (277b/01)	baş şala şala yürimek.			
serdī serd: (076b/31)	katı şovuk			
serd-sir: (110a/01)	hevāsı şovuk yir ve şehri	şurūd		
sere: (342b/15)	geçer nesne altun ve aqçe ve kumāş, kıldan ve iplikden örerler bir nev' ayakqabı, tağ başında tar yol, yar, yoquş	rāyic, 'aqabe, rāyih, 'aqabe, selbūr		
ser-efrāz: (132a/25)	yular, ulu	fāhir		
seren: (277b/09)	nesteren gibi bir çiçek, aq zanbaq, buz urmaq			
ser-encām: (243a/10)	iş āhir, tamām itmek.	'aqıbet	āhir-i kār	
serencām: (243a/20)	'aqıbet-i kār			
serend: (076b/31)	güreşçilerün melā'ibında baqda didükleri	saqrine		
sereng: (207a/09)	sirken didükleri ot, yarçılışmaq, söz ile qarşu olup birbirine tolaşup idişmek, giñ, vāsi' eylemek, gülmeq, sīmurğ, giñ yol			
ser-engüşti: (386b/30)	başma aşı		serāvī	
sere-reftā: (016b/14)	bkz. ser-reftā.			
sere-reftār: (110a/07)	bkz. ser-reftār, yoquşa gidici demek.			

sereş: (175a/02)	bürinçek	mıķna 'a		
serfāk: (207a/07)	āvāz			
ser-firāz: (132a/30)	ser-efrāz			
ser-gerdā: (016b/14)	ādemūñ başı cigzinür biz vaż'	seder, devvār, devām		
ser-gerdān: (277b/04)	şanuķ	hayrān	serāsime	
ser-gerde: (342b/11)	başı çegzinmiş.			
ser-geşte: (342b/11)	başı çegzinmiş.	hayrān		
ser-gīn: (277b/05)	ţavar necisi, ters		kemre	
ser-gin: (277b/06)	bkz. ser-gīn			
ser-gīn-i gerdān: (277b/07)	ţoñuzlan ķurdı	ce'al		
ser-girān: (277b/02)	ađır başlu kimesne, maħmūr olan kimesne			
ser-girifte: (342b/09)	başı örtülmüş, kapanmış zarf			
ser-güzeşt: (044a/16)	başdan geçen aħvāl.			
ser-güzeşte: (342b/09)	başdan geçmiş kışsa.			
ser-güzīn: (277b/05)	baş ħaracı.			
ser-ĥ'āb: (032a/24)	ilk uyĥu	evvel nevm		
ser-ĥ'āv: (302b/18)	ilk uyĥu		ser-ĥ'āb	
ser-ĥad: (076b/26)	şınur	merz		
serĥām: (243a/11)	küp ħapađı.			
ser-ĥāre: (342b/05)	altundan iğne, baş ħarađı.	midrāt		
serĥaş: (174b/17)	eyrelti didükleri ot, kızıl ot, toñuz otı			
serĥayl: (230a/23)	çeribaşı.			
serheng: (207a/12)	çeribaşı, yort sürici çeribaşı, yayabaşı, iş üzerine turup irgād işleden			
ser-ĥoş: (174b/19)	esrük		mest	
serī: (387a/11)	evliyā-i kibārdan ħaddesallahu esrārihüm birinūñ ism-i şerīfi, serdārluķ ve ululuķ, şuyı ĥoş-güvār bīñaruñ adı			
serīğ: (184b/13)	üzüm şalkımı	'unķūd		
serīn: (277b/13)	un özi, üründi, a'zādān uca didükleri 'uzv, segirden	verik		
serīr: (110a/07)	taĥt, meyyit getürdükleri şal, elegimsağmal, ĥuşluķ, rāĥatlık, diñlencek yir, püşte üzerinde olan ĥum, murğ-zār		ķavs-i ħuzaĥ, ārām-gāĥ	
seriş: (175a/06)	bürinçek	nezkeb	ser-āğüş	
serişe-kün: (277b/13)	un yoğurıcı.			
seriz: (132a/29)	baş bişürici.			
ser-keş: (175a/03)	baş çekici, muĥarref kesilmiş ħalem, tevsen ħavar	cümüh		
serkis: (162b/09)	elegimsağmal	sedkis		Ermenice
ser-kiş: (175a/05)	ķavs-i ħuzaĥ		serīr	

serküc: (054b/14)	başa şokdukları şorguc			
ser-leşker: (110a/04)	ser-dār			
serm: (243a/19)	kıçı didükleri acı yaprak			
sermā: (016b/15)	şovuk vaḳti	ḳurre, ḳırre		
serm-ā-ser: (076b/31)	yaylak.			
ser-māye: (342b/13)	māl başı dimek	re'sü'l-māl		
serme: (342b/13)	sirken didükleri ot, egir didükleri dārū, ḳoyun sarmaşıḡı			
sermec: (054b/15)	ḳoyun sarmaşıḡı			
ser-mūze: (342b/11)	şokman			
sernā: (016b/16)	buz urmaḡ oyunu, serselse oyunu			
sernās: (162b/10)	toḡtamış			
ser-nigūn: (277b/10)	başı aşıḡa dimek	menkūs		
ser-nihīn: (277b/11)	tennūr, çölmek.			
ser-nübişt: (044a/17)	başa yazılan	taḡdīru'llāh		
ser-nüvişt: (044a/17)	bkz. ser-nübişt.			
ser-pās: (162b/01)	gürz, çomak, toḡtamış kimesne.			
ser-pāş: (174b/16)	toḡtamış ve pirenmiş kimesne, gürz, çomak.			
ser-pāyān: (277a/27)	destārçe, 'imāme, başı incitmesün deyü tolḡa altuna giydükleri tākye	miḡfer		
ser-pehence: (342b/04)	başı çıplak.			
ser-pence: (342b/04)	ḳavī, ḡālib.			
ser-püş: (174b/16)	bürüncek, ḳapaḡ, cemi' örtülen nesne	ḡımār, mıḡna'a		
serr: (109a/25)	ḳıldan yā ipden örerler ba'zı vilāyetlerde giyerler bir nev' ayaḡḳabı			
ser-rāst: (044a/16)	toḡrı ḳaḡ' olınmış ḳalem.			
ser-reftā: (016b/13)	yürigen eşḡun tavar		ser-reftār	
ser-reftār: (110a/06)	eşḡun ve ziyāde yürici		seri' -reftār	
sersām: (243a/13)	dimāḡun perdesi şişer, şamur şamur söyler marāz			
ser-sāmān: (277b/02)	aşl sermāye.			
serser: (110a/03)	aḡmak, ḳabaḡ, çeri			
sersere: (342b/08)	yoḡuş başı.			
ser-seri: (387a/08)	aḡmaklık, nādānlık.			
serser-şir: (110a/03)	bkz. ser-şir.			
ser-sīne: (342b/08)	eñek altındaḡı çukur yir	zeḡan		
ser-şāḡ: (062b/01)	ḡam diregi, ḡurūc aḡacı			
ser-şir: (110a/03)	ḳaymak.			
ser-taḡte: (342b/04)	ırma-keşlerūñ ince şırma çekdükleri delikli demirleri.			
ser-tā-ser: (109b/29)	başdan başa ve ucdan uca dimekdür.			
ser-terūn: (277a/31)	ḳışır 'avrat	setrūn, 'aḡim		

ser-te-ser: (109b/30)	bkz. ser-tā-ser.			
ser-tīz: (132a/29)	ucı ince sivri ve keskin nesne.			
ser-tāk: (191b/15)	çardāk			
serv: (302b/20)	ma' ruf ağaç ve anduz ağacı, ardıc ve andız ağacı			
servā: (016b/17)	başı açuk ve yalancı, yalan söz, aşikāre söz, ey serv demek.	kezzūb	efsāne	
servād: (077a/02)	boş	hālī		
ser-vaqt: (044a/18)	kişinün kendü yatacak hücre.		halvet-hāne	
servān: (277b/12)	ayrıca bkz. sār-bān.			
ser-vār: (110a/04)	bkz. ser-bār			
ser-vārī: (387a/06)	bkz. ser-bārī.			
servāz: (132a/30)	şī r, başı açuk.		servād	
serv-endāz: (132a/31)	yoğuş başı			
ser-ver: (110a/05)	başbuğ olan kimesne, şānī 'ālī, 'azīm olan kimesne			
servez: (132a/31)	baş örtüsü			
serv-ħordenī: (387a/07)	şovukıla yiyecek aş.			
serv-i kūhī: (387a/10)	ardıc ağacı.			
serv-i nāz: (132b/01)	a' lāmdandur.			
serv-i revān: (277b/12)	maħbūbdan kināye olunur.			
serv-i sehī: (387a/09)	ğāyetde toğrı ve mevzūn biten serv, toğrı bitüp tenāsüb üzre uzanan ağaç			
ser-zemīn: (277b/01)	şınur		serħad	
serzeniş: (175a/02)	başa kaçmak	tevbih		
serzīg: (184b/14)	bkz. serīg.			
se-şāħ: (062b/10)	yaba		se-engüşt, se-şāħa	
setābend: (076b/20)	üç direk üzerine yapılmış mekān			
setāfend: (076b/22)	bkz. setābend.			
setāğ: (184b/11)	kışır 'avrat, eysüz at.	'ākır		
setāvend: (076b/19)	direk üzerine yapılmış şuffe, çartāk.			
setāvīz: (132a/23)	revāk			
sete: (341b/19)	bir nev' katı demür			
setereng: (206b/31)	vāk vāk ağacı, kışır 'avra	yebrūhū's-šanem	istereng	
setī: (386b/15)	rencūr ve za' if, pūlād gibi bir katı demür, süni ucı ve 'aşā ucına berkitdikleri demir, çelik miħ			
setīje: (341b/19)	māsūre, el tarağı.			
setū: (302b/16)	üç kat demek			
setūce: (341b/17)	alaca toğan ve pīl, gerken, kerken didükleri alaca kuşcağuz.			
sevdā: (016b/31)	ışşı, 'aşk, bedende olan hilt-ı meşhūr.		rīħ, heves	

sevek: (207b/01)	arpa ve buğday başı, arpa ve buğday başı, seyrek sakallu, köse âdem	cev	hüşe-i gendüm	
sevek-rîş: (175a/08)	köse olan kimesne		küsec	
sevgât: (044a/23)	h'ârezm lisânında armağan	hediyeye		
sevgend: (077a/12)	and	yemin		
sevid: (077a/19)	deveçabanı	firsın		
sevîšem: (243a/25)	yeşil taş			
sevkârîz: (132b/01)	sürâhî			
sevķât: (044a/24)	bkz. sevgât.			
sevl: (230a/31)	deveçabanı	fersin	hüşe-i gendüm, zül	
sevüş: (175a/08)	deve çabanı	firs		
seydî: (387b/01)	dünile öten çekirge			
seyl: (230b/02)	sel			
seyl-âb: (032b/02)	sil şuyı, seyl			
seyl-âb-kend: (077a/20)	seyl biçügi.			
seyl-âb-kende: (343b/17)	sil yolu		seyl-âb-kend	
seym: (243a/27)	zevle.			
seymür: (110b/28)	harîr ton, ibrişim giyecek			
seyserî: (387b/02)	bkz. sepârî.			
seytüce: (341b/18)	bkz. setüce.			
sezâ: (016b/19)	lâyık	'ivaż, cezâ		
sez-âb: (032a/09)	şu kerdemesi, yaban kemmünî, sedef didükleri bed râyiħalu ot, sedef			
sez-âb: (032a/26)	bkz. sez-âb.			
sezâvâr: (110a/12)	lâyıķlu, lâyık			
sezâvârî: (387a/14)	lâyıķluluķ.			
sezâver: (110a/26)	bkz. sezâvâr			
sezede: (077a/03)	yarar	lâyık	sezâ-vâr	
şidâ: (018b/11)	pas		zeng	
sıfr: (115b/05)	boş	hâli		
şıķâl: (231a/21)	cendere.			Arapça
şıl: (231a/21)	degirmi yüzi olan mâr-ı ķahķaha didükleri yılan			
şilâ: (018b/11)	üzerinde misk ve za' ferân ezecek taş.			
şilâye: (349a/23)	üzerinde misk ezecek taş.			
şırf: (189a/13)	şâfi ve hâliş nesne			Arapça
sıtabr: (111a/14)	ķalıñ ve yoğun		sitebr	
si: (344b/01)	üç	şülüş		
sî: (387b/18)	otuz	şalaşüne		
sîb: (032b/08)	elma	tüffâh		
sîbâ: (017a/14)	mürekkab balığı, göz dârûlarındandır, lisânu'l-			

	baħr			
sibengü: (302b/29)	it üzümü	'inebü's-ša'leb		
sibistān: (278a/21)	bir nev' hoş çoħulu nesne	eṭıbbā'ü'l-kelb	müşg-ter-i kemānı, sipiristān	
sıbyā: (017a/17)	bkz. sıbā.			
sidere: (344a/19)	toħurcun oyunu		si dere, sirnā	
si-dere: (344b/07)	toħurcun.			
sıdere: (344b/14)	toħurcun oyunu		sirnā	
sıdı: (387b/20)	dünile öten çekirge			
sif: (188b/07)	düş.			
sifāl: (230b/03)	toħrađdan ıap ıacağ ve saıısı, bādām ve fınuğ ve fıstığ gıbilerüñ ıabı.			
sifālın: (278b/19)	şakşıdan olan ıap ıacağ.			
sifālınē: (344a/26)	toħrađdan olan ıap ıacağ		sifālūd	
sifālūd: (077b/05)	toħrađdan olan ıap ıacağ.			
sifānāħ: (062b/09)	ıspanağ			Latince
sifend: (077b/05)	yüzerlik		sipend	
sifendārmēd: (077b/06)	tārıħ-i celālīde şoñ ııış ayı		isfendārend	
sifid: (077b/07)	ağ, bir meclise gelüp düşen kimesne		sepıd	
sifidāb: (032b/05)	bkz. sepıdāb.			
sifidāg: (184b/29)	talağ			
sifidbā: (017a/11)	yoğurdlu ısfanağ aşı		sefidbā	
sifid-fām: (243a/31)	bkz. sipıd-bām, ağcıl			
sifir: (111a/16)	simsār, ğayrı ıışinüñ bizin şatıcı			
sifle: (344a/27)	kendü nev'inden gevheri alıağ olan	denı	sifele	Arapıa
sifr: (111a/15)	kāđıd ve defter ve ıitāb.			
sifür: (111b/12)	ađlās cinsinden bir nev' ıumāşdur.			
sıg: (184b/30)	nefer, bölük, şırıa ev, eyü, küçük, aru		pāk	
sıg: (207b/30)	süci	ħamr		
sıgār: (111a/17)	şüm			
sıgār-āhenc: (055a/15)	ıasac, tennürdan ekmek ııııaracağ ıengāl		sıgār-āheng	
sıgāvāne: (344a/30)	ıetüñ ıoz.			
sıgbā: (017a/11)	ekşi aş			
sıgbā: (017a/17)	ekşi aş		segbā	
sıgbāc: (055a/15)	meşhür ta'am adı		sıgbā	
sıgenc: (055a/17)	bir başı ıızıl yılan, engerek			
sıgenc: (055a/17)	yalama ıtataklı, ağzı ıoıar kimesne			
sıger-fende: (344b/04)	sürıek tavar.			
sıgı: (387b/10)	şarāb		sıgı	

sigi: (387b/21)	şarāb	hamr		
sigi-ābā: (017a/13)	bkz. sig-bā.			
sigihāne: (344a/29)	meyhāne			
sigi-mānde: (344b/16)	müşelles-i şer'ī.			
si-gūşe: (344b/09)	demir dikenini.			
sih: (062b/11)	emzik, kebāb demiri, naṭas yir, pālān-düz demiri, çuvāl, ġarār aġzına sançduġları ucu sivri aġaç.			
sihak: (207b/27)	kebāb			
sihāl: (230b/03)	'inād, cedel		sitiz	
sihcūr: (111b/14)	a'lām-ı ricāldendür.			
se-engüşt: (044a/28)	yaba		penced-güş	
se-ħāher: (111b/03)	se-ħāherān			
sihi: (387b/16)	toġrı	müstaķim		
se-pā: (017a/14)	bkz. sepā			
se-pāy: (387b/14)	sac ayak			
sik: (207b/21)	sirke	ħall		
sik: (207b/30)	bkz. sik.			
sikāf: (188b/07)	ibrişim gulülesi, yanmış gümüş			
sikāliş: (175a/16)	da'vet, mekr ve ġile.			
sikān: (278b/27)	bir memleket adıdır.			
sikār-āheng: (207b/22)	kısaç, tennürdan ekmek çıkaracak demir çengāl		sikār-āhenc	
sike: (344a/29)	sirke	ħall		
sikend: (077b/08)	iskender			
sikender: (111a/17)	elisu oyunu	cey ca'l		
sikengebīn: (278b/19)	bal ve şeker ve sirke ile taḃḥ itdükləri nesne	sikencübīn		
sikke: (344a/28)	filürī ve aķçeyi yazılı ve nişānlu eylemek, şüret.			Arapça
sil: (230b/06)	aġlāt başından iner, öykene dökilür, cerāhat eyleyler öksürdür, iriñ tükürür ve ishāl ider bir maraz, ince aġrı	zātü'r-riye	derd-i şüş	
silāb-kend: (077b/12)	seyl biçügi			
silān: (278b/28)	kılıç arķası ve yalmanı ve bıçak ve ġançer arķası			
sile: (344b/16)	at ve koyun ve şıġır ve sā'ir ġayvānāt sürisi, sille urmaķ	darbü'l-keff		
silg: (207b/25)	bekçili yol.			
sili: (387b/23)	ķopuz, şeble		zili	
silih: (062b/09)	yalama didükleri illet		şikenc	
silk: (207b/23)	inci ve sā'ir deliklü cevāhir geçürdükləri iplik			
sim: (243b/16)	gümüş	fıdḡa		
simā: (017a/18)	beñiz	şifat	çehre	

sīm-āb: (032b/10)	sindik		jīve, zībağ	
simāk: (207b/25)	burqaç			
sīmārī: (387b/25)	nişān.			
sīm-bālā: (017a/18)	sebike.			
simīc: (055a/20)	avcılar gömültüsü	semic, seminc		
siminvā: (017a/13)	erişte ve herre aşı		seminvā	
sīm-serīn: (278b/28)	başçı		ser-pez	
sīm-siyāh: (344b/18)	yelimkara, burç			
sīm-şigerf: (188b/09)	süncüfre		züncüfr	
sī-murg: (184b/31)	‘ankā-yı mağrib dirler bir kuş			
sīmyā: (017a/18)	göz bağcı			Yunanca
sin-āb: (032b/06)	şuda yüzmek		sen-āb	
sināber: (111a/22)	yüzgüç		şināber, sināver , āšnā	
sinān: (278b/20)	süñü demreni			
sinār: (111a/22)	şunuñ şığa yiri			
sinbūse: (344b/03)	börek kısmından ma‘ rūf ta‘ām.			
sinc: (055a/21)	üründi ve uca, tartıcı, demür pül, kabalak yaprağı		sürün, çeng, zenc	
sīnc: (055a/23)	naşas yir, herek, şaban.			
sincāb: (032b/06)	kıyruğı olmaz, derisinden kürk iderler şıçan gibi bir cānver			
sincāf: (188b/08)	sincef			
sincede: (344b/04)	igde	‘unbīrā	sincede, sincīde	
sincid: (077b/09)	igde	ğubeyrā		
sincid-āb: (032b/08)	oğlan yatağı	rağim	zehdān	
sincidārī: (387b/12)	kızıl ve gök			
sincid-būy: (387b/12)	bir nev‘ güldür.			
sincid-i gürgānī: (387b/14)	‘unnāb.			
sincid-rāzī: (387b/14)	kızıl igde.			
sincīn: (278b/21)	çi koğ nesne.			
sind: (077b/11)	şoğulcan, kuşburnı, bir meşhūr vilāyet ismi		ğarām-zāde, pīç	
sindād: (077b/12)	bir ırmağ adıdır.			
sindān: (278b/21)	örs	‘alāt		
sindār: (111a/23)	örs	‘alāt	sendān	
sinde: (344a/31)	yoğun ve kıırı budağ.			
sindēf: (188b/08)	tağl			
sindek: (207b/26)	zībağ			
sindere: (344a/31)	pīç		ğarām-zāde	
sindīn: (278b/24)	içi koğ nesne		sincīn	
sindiyān: (278b/24)	bellūt ağacı.			

sîne: (344b/18)	gögüs	şadr		
sîne-bend: (077b/13)	gömüldürük, gögüs bağı			
sîne-güş: (175a/29)	porsuq			
sîne-püş: (175a/28)	yilek ve gömüldürük.			
sinî: (387b/25)	sinî			
sinije: (344b/01)	defe.			
sinimmâr: (111a/25)	bir meşhûr mi' mâr-ı mâhirûñ adı			
sip: (387b/04)	çerilik	'askerî		
se-pâ: (017a/03)	sac ayak, seferlerde üzerine kılıç u tîr-keş ve sâ'îr havâyic aşduqları ol ma'rûf âlet			
sipâğ: (184b/20)	ekmek kıatığı	şabâğ, idâm		
sipâh: (343b/18)	leşker		çerî	
sipâh-sâlâr: (111a/01)	ser-dâr			
sipânâh: (062b/02)	ıspanak			
sipâr: (110b/28)	ev âleti, şaban, mengene	metâ'ü'l-beyt		
sipârî: (387b/02)	añızda qalan şap			
sipâs: (162b/14)	minnet, şükr.			
sipâs-dâr: (110b/31)	minnetlü			
sipâse: (343b/18)	luğf.			
si-pâye: (344b/07)	sac ayak.			
sipeh: (343b/21)	çeri	sipâh		
sipehbed: (077a/23)	çeri başı, çeri begi		ispehbed	
sipehbede: (343b/22)	bkz. sipehbed			
sipeh-ber: (110b/31)	sipeh-dâr			
sipeh-bere: (344a/01)	sipeh-dâr			
sipeh-keş: (175a/11)	'asker çekici		serdâr, ispehbed	
sipeh-sâlâr: (111a/03)	çeri başı		ser-dâr	
sipenc: (054b/30)	az diñlencek yir, fenâ kabûl idici, qorıcı evi		hâne-i deştibân	
sipend: (077a/20)	yüzerlik	harmel		
sipendân: (278a/23)	yüzerlik	harmel		
sipendân-ı hord: (077a/22)	hordal.			
sipendân-ı kerd: (077a/23)	bkz. sipendân-ı hord.			
sipendân-ı cüş: (175a/10)	hordal		sipendân	
sipendân-kende: (343b/20)	sezâb didükleri ağır qoşulu ot	sedef		
siper: (110b/31)	qalkân.			
sipercî: (387b/04)	şâdilq.			
si-perde: (344b/07)	toqurcun oyunu.			
siperdirik: (207b/04)	yağlıq		dest-mâl	
sipere: (343b/20)	toqurcun oyunu.			

siperem: (243a/30)	bkz. siperġam.			
siperġam: (243a/27)	feslegen	reyhān		
siperge: (343b/19)	işüñ tamāmlığı, acıkmış dimek, meşhūr ağaç.	ebūn-nażar		
siperik: (207b/07)	bkz. siperk, yonca	tarfil		
siperiş: (175a/10)	meydān		isperiş	
siperk: (207b/05)	şaru ağaç		zerde-çüb, isperk	
sipes: (162b/16)	şoñra			
sipesi: (387b/06)	şonrağı ve ardıncağı			
sipid: (077a/25)	aq, kavaq ağacı			
sipidā: (017a/04)	üstübeç		espīdā	
sipidāb: (032b/03)	üstübec, isfidāc aşı		espīdā	
sipidāc: (055a/12)	üstübeç		sepīdāb	
sipidāl: (230b/02)	çınar ağacı.			
sipidān: (278a/25)	ħardal.			
sipidān-ı melħ: (062b/02)	boġa yaprağı			
sipidār: (111a/04)	aqça kavaq			
sipid-bā: (017a/05)	bozca aşı			
sipid-bām: (243a/30)	aġa māyil reng.			
sipid-dār: (111a/05)	bkz. sipidār.			
sipide: (344a/02)	beyāz		isfidāc	
sipide-dem: (243a/31)	irte yiri aġarmaq, şabāħ vaqti.			
sipide-zenān: (278a/25)	isfidāc.			
sipid-ħār: (111a/05)	çaqır diken.			
sipidi sipid: (077a/26)	ġāyetde aqlıq			
sipidi: (387b/07)	aqlıq.			
sipid-kār: (111a/06)	ħarrār		seped-kār	
sipid-mühre: (344a/01)	it boncuğı, dervişler burusu.			
sipid-puş: (175a/12)	aqça kavak		sipidār	
sipid-rū: (302b/30)	isperi.			
sipih: (111a/01)	gök		zamāne, āfitāb	
sipiri: (387b/05)	işüñ tamām olması.	cey'ān	ġürisne	
siprāned: (077a/23)	pādişeh			
sipre: (343b/19)	qara boya.			
sipriġ: (184b/20)	üzüm salqımı.			
sir: (111a/13)	sarmaşık, gizlü		ħaṭṭ-ı kef, rāz	
sir: (111b/06)	toq	şeb'ān		
sir: (111b/07)	şarımsaq	şüm		
sir-āb: (032b/09)	şuya qanmış, tolı	reyyān, nāhil, bered		
sirāy: (387b/08)	ır		sürüd	
sircān: (278b/17)	andıq dirler bir ħabiş cānver, kurd	za'ab		

sird-āb: (032b/05)	zīr-i zemīn, ma‘danūs, rāz-dāş			
sirdāg: (184b/28)	bir nev‘ tutmac			
sirde: (344a/22)	soñ turfanda, giç irişmiş yimiş.			
sire: (344a/25)	yoğuş, geçer nesne, eyü akçe, yelek, yün.	rāyic		
sirenc: (055a/14)	sülegen.			
sī-reng: (207b/27)	sīmurğ	‘anķā, mevcüdü’l-ism, ma‘dümü’l-cism.		
sireş: (175a/15)	çiriş.			
sireşk: (207b/12)	āzād-ı dıraht didükleri meşhūr ağaç, gözyaşı	dem‘	eşk	
sir-ħaş: (044a/24)	sir-ħaşk didükleri dārū			
siriğ: (184b/28)	üzüm salķımı	‘unķūd		
siriğ: (184b/29)	üzüm salķımı.			
siriğ: (184b/30)	bkz. siriğ.			
sirim: (243b/15)	ħām geyik derisinden rişteler iderler ve anuñıla uyan ve yular dikerler ve sâ‘ir bunlaruñ gibi nesnelere dikerler.			
sirind: (077a/30)	şarmaşık cinsinden eklemic didükleri ot, güreşçiler oyununda bağda didükleri	keşüt, ‘alīķī		
sirir: (111a/14)	elegimsağmal		ķavs-i ķuzuħ	
siriş: (175a/28)	bürüncek, tuvaķ, çiriş, yelim.			
sirişim: (243b/10)	bkz. sirişim.			
sirişim: (243b/10)	yelim, tutķal			
sirişt: (044a/27)	mizāc, yoğuruş	ṭabi‘at, ħū	‘anāşır-ı erba‘a	
siriz: (132b/07)	elegimsağmal	sirir	ķavs-i ķuzah	
sirkā: (017a/09)	sirke	ħall		
sirke: (344a/23)	ma‘rūf türkide daħı müsta‘meldür	ħall, ebū nāfi‘, ebū şakif		
sir-küb: (032b/10)	sarımsaķ dögeci.			
sir-küpe: (344b/15)	şarmaşık dögecek havān.			
sirnā: (017a/10)	toķurcun oyunu.			
sirnās: (162b/19)	burnı uzun ve burnında muħtelif delikleri vardur ve envā‘ nağmeler ile āvāzeler ider bir baħrı ķuşdur			
sirnās: (162b/19)	toħtamış			
sir-piz: (132b/09)	bir nev‘ ta‘ām, kırı keş			
sirsile: (344a/23)	toķurcun oyunu.			
sirü: (302b/30)	kirpi		ķāħinc	
sisālek: (207b/28)	ķuyruķşalan didükleri ķuş.			
sisārün: (278b/26)	çörek otı toħmı.			

sīsek: (207b/29)	yunt kuşu	şa‘ ve	hord-zerd-i ser	
sīsenber: (111b/07)	raşma didükleri hūş koçuklu yaprak, günenik çiçeği			
sīstān: (278b/26)	bir vilāyet adıdır o rüstem-i destānuñ ibā‘ in cedd-i zād u būmları idi.			
si-şāha: (344b/08)	yaba, öğendire			
şit: (045a/28)	āvāz, çāv.			
sitā: (017a/07)	üç kat dimek, sitāyiş			
sitābe: (344a/06)	kemer.			
sitābend: (077a/26)	yüksek direk üzerinde yapılmış ‘ālī şuffe ve çārdāk.			
sitāfend: (077a/27)	bkz. sitābend.			
sitāg: (184b/21)	kışır ‘avrat, köşk, kaşr, ilğun ağacı, ağaç budağı.	‘ākır		
sitāk: (207b/07)	ağacun oğlu, taze budağ		şāh-ı nev	
sitām: (243b/02)	naşılı eyer, bezek, koltuk, at mihi		sağf-ı hāne, zir-i kaşr	
sitāmī: (387b/07)	altun ve gümüşden eyer aleti, at mihi, bezek		sitām	
sitān: (278a/25)	al dimek, edāt-ı ism-i mekān, zamān ile mekān ortasında müşterek olan zarfuñ ismi			
sitāne: (344a/10)	degek gözi, ışık		āstāne	
sitār: (111a/06)	fülān dimek, deryā ortasında bir şuyı hafif yir, yüzgeç olmayan kimesne			
sitārce-āteş: (175a/14)	od koğı	şerār		
sitārçe: (344a/06)	hürde yıldız, koğ.			
sitāre: (344a/07)	yıldız, ümerā ve selāfin kızlarınıñ çihāzlarından ol nesne, envā‘ zinet ile cevāhir ve şarābeler ile sitāre mişāl müzeyyen idüp gerdek gicesi evüñ sağfına dutarlar, perde	necm, t̄ālī‘		
sitāre-āteş: (175a/15)	bkz. sitārce-āteş.			
sitāre-i dīv-endāz: (132b/02)	şeytāna atdukları yıldız	şihāb		
sitāre-şinās: (162b/18)	müneccim.			
sitāve: (344a/11)	kemer		sitābe	
sitāvend: (077a/28)	bkz. sitābend.			
sitāvīz: (132b/04)	revāk, kınnāre	kaşşāba		
sitāyiş: (175a/13)	ögüş	medh	āferin, sitüden	
sitāyişgāh: (344a/12)	kaşāyidde teşbihden medhe intikāl idecek yir.			
sitbağ: (184b/24)	ayağ üzerine tūran nesne.			
sitbüce: (344a/17)	bkz. sitüce.			
site: (344a/16)	mezkūr dirheme ve dināra dirler.			
sitek: (207b/10)	ütme buğday		pīş-hord	
sitek: (207b/21)	ütme buğday		pīş-hord	

sitem: (243b/06)	güç	cevr, zulm		
sitem-ger: (111a/11)	bkz. sitem-kâr.			
sitem-kâr: (111a/11)	güç idici	zâlim		
sitenbe: (344a/13)	ķarnı büyük, kuvetli, zorlu, büyük div	mütekebbir, lecüc		
sitereng: (207b/11)	vâkvâķ ağacı, kışır 'avrat	yebrûhu'ş-şanem	setereng, estereng	
sitîg: (184b/24)	toğrı olan nesne, tağ başı	aķrâr		
sitîh: (062b/04)	nîze gibi râst olan nesne, yumrı ve yoğun olan nesne, tağ başı			
sitîje: (344a/18)	mâsûre		sitîzec	
sitîm: (243b/06)	cerâhat içinde kanlu irûñ			
sitîr: (111a/11)	altı buçuķ dirhem			
sitiye: (344a/19)	bkz. sitîze.			
sitîz: (132b/04)	'inâd, cedel, lisân-ı pehlevîde altı buçuķ dirhem			
sitîze: (344a/17)	önegü	lecüc	sinîz	
sitîzgi: (387b/08)	üvenülik.			
sitüce: (344a/15)	ala toğan, alacagürgen didükleri kuşcağız			
sitüye: (344a/16)	bir nev' dirhem, üç kat demek.			
sişam: (243b/10)	kefce-i âteşdân.			
sişir: (111a/09)	ķalıñ ve yoğun, kıoyı ve sık		sişir	
sîv: (302b/31)	elma	sîb, tuffâh		
sivâr: (111b/02)	bilezik, kıntıra didükleri ot.		ebrencen	
sivâre: (344b/06)	ķâşâķ, mescid, kındıra didükleri ot.			
sîver: (111b/14)	on biñ 'aded			
sivîşim: (243b/11)	yeşil taş.			
sevüm: (243b/11)	üçünci.			
sîvüm: (243b/17)	otuzuncı demek			
siy: (387b/20)	ķaralık	mürekkeb		
siyâh: (344b/09)	ķara		reng-i siyâh	
siyâh-çerde: (344b/10)	ķara yağız.			
siyâh-çesm: (243b/14)	böğölce		lûbyâ	
siyâh-dâne: (344b/10)	çörek otı.			
siyâhe: (344b/14)	göz ķarası.			
siyâhfâm: (243b/14)	ķaramtıķ demek			
siyâh-güş: (175a/25)	ķaraķulaķ didükleri yırtıcı cânver, porsuķ didükleri cânver.			
siyâhiçe: (344b/11)	ķaraca demek			
siyâhi-kârzân: (278b/29)	zift.			
siyâhi-siyâh: (344b/13)	ķâyetde ķara demek			
siyâh-kâse: (344b/11)	baķil, azđar	nâkıs		
siyâh-pîr: (111b/05)	ķara ķoca			

siyāh-pūs: (175a/16)	yilek, gömüldürük , çara geyen kimesne.			
siyāh-rüz: (132b/08)	çara günlü		bed-baht	
siyām: (243b/11)	vilāyet-i māverā`ün- nehrde bir tağ adı			
siyār: (111b/05)	fürs-i kadimde ferid ve mengene, ma`şara demek.			
siyārī: (387b/19)	añız		sipārī	
siyāvaş: (175a/25)	bkz. siyāvuş.			
siyāvuş: (175a/23)	ter ve taze, selātin-i fürsün ikinci tabaçası keyānilerdür. anlardan keyāvus bin keyqubāduñ bir oğlı adı			
siyeh: (344b/20)	çara		siyāh	
siyeh-çerde: (344b/20)	çara yağız.			
siyeh-deverān: (278b/31)	bī-ṭālī` , bed-baht			
siyeh-güş: (175a/26)	bkz. siyāvuş.			
siyeh-i dāverān: (278b/29)	bir otdur şihē beñzer			
siyeh-kār: (111b/17)	nā-kes ve baḡil ve azğar olan kimesne.			
siyeh-kāse: (344b/21)	siyāh-kāse			
siyeh-kūh: (344b/23)	`acemde bir tağ			
siyeh-pir: (111b/15)	çara çoca		siyāh-pir	
siyeh-rüz: (132b/08)	bkz. siyāh-rüz.			
siyüm: (243b/16)	üçünci.			
sizdeh: (344b/15)	on üç.			
āyine-i iskenderī: (374b/13)	cümle `ālem anuñ içinde görinür bir āyine		āyine-i giti- nümā	
soğd: (077b/23)	buḡārā tevābī`nda semerqanda qarib āb u hevāsı laṭif ü murğzārī vü sebzezārī bisyār bir yirüñ adı			
şoḡbet: (045a/28)	yārī, cemā`at.			Arapça
sokrāt: (181b/25)	ibn neyfer-i sestiş, sokrātīs, fişāğoret ḡakim bin fişāḡüriş şākirdlerinden	müzeyyenü`l- ḡikme, emirü`l- maḡsim bi`l-`adl		Yunanca
solāk: (191b/18)	faşih-zebān, şolāk			Türkçe
somnāt: (044b/07)	hind u sind ṭā` ifesi ṭapduğı bir meşhür büt.			Hintçe
soyürgā: (017a/26)	zaḡmet.			
soyürgāl: (230b/28)	ḡ`ārezn dilinde pādīşāḡlar ve ulular bir kimesneye iḡsān idüp ve virdükleri iḡṭā`a			
sū: (303a/03)	yaña, töre	ṭaraf, cihet, `adet	rūşenāyī	
şubḡāḡān: (281a/17)	cem`-i şubḡ-ḡāḡ			Ar.+Far.
sūd: (077b/31)	aşşı, ezilmiş	ribḡ		
sūde: (345b/03)	aşınmış.			

südmend: (078a/01)	aşşılı dimek			
şudre: (349a/24)	bağaltak		bālāy-ı sine.	
sūf: (188b/14)	mübāriz, bahādur			
sūfāl: (230b/24)	igne ve çuvāl-duz yordısı, oğ gezi			
sūfār: (112a/21)	igne ve çuvālduz yordısı, oğ gezi.			
sūfce: (345b/06)	altundan ve gümüşden döğilmiş çubuğ		sebīke	
şūfi: (389a/19)	meşhūr meşāyih tarīkine sülük idenler		ehl-i taşavvuf	Arapça
şufr: (115b/06)	tuc		rūy	
suğ: (185a/06)	demregü 'illeti, sağf-hāne, şığır boynuzu, gömeç	kuvebā'	pervīn, pālū	
suğar: (112a/07)	bir nev' uzun tülū kirpi		tesī	
sugārī: (388a/01)	börek ve çörek ve poğaçā ve gömeç		segār	
sūg-dār: (112a/23)	mātemlü ve guşşalu		sūg-dār	
suğde: (345a/14)	yarağlu, bili bükülmüş	hāzır, müheyyā, münhanī	pīr.	
suğidī: (387b/31)	siyāh üzümü döğüp cevz-i rūmī ile bişürdükleri bir nev' kalye, munbār tölması.	bağīle	'āşīq-vā	
sūg-vār: (112a/23)	bkz. sūg-vār			
sūg-vār: (112a/24)	hūş koğulu nesne			
sūh: (345b/08)	ege, kemük, egeden dökilen bürehde.		pūh-reng	
sūhāne: (345b/08)	ege, dörpi	sefn		
sūhe: (345b/09)	bürede			
suğen: (279a/15)	söz	kelām		
sūhiniş: (175b/11)	bkz. sūhiş.			
sūhiş: (175b/10)	egeden dökilen bürde, örs		sūniş, sendān	
suğre: (345a/03)	ulağ, ücretsiz işlenen iş		rāygān	
suğte: (344b/31)	eyü, 'iyār itmek	ceyyid		
sūhte: (345b/02)	yanmış dimek, kav			
suğtī: (387b/27)	munbār, semüz şirdān tölması.			
sūje: (345b/04)	uçkur yiri, şıfra, çapuk, gönülde olur büyüklük, ezilmiş, gıyesi büyüğü	vaşla		
sūk: (208a/28)	muşībet, ekin başı, seyrek sağallu kimse	ye's	sūk-rīş	
suğrağa: (345a/21)	darı bozası		mey-i hābeş	
sūlāh: (062b/15)	bkz. sūrāh.			
sūlī: (388a/07)	şaban			
sulğūr: (112a/11)	bkz. teğālet			
sumāk: (191b/19)	ekşice olur ma' ruf nesne			
sūmān: (279a/30)	cüz' i nesne, vilāyet-i çinde bir vilāyetūn adı, ege, dörpi	mīrū		
sūme: (345b/07)	ige uvağı, nişān-ı ħarb.		bürehde	
sūmsār: (112a/25)	sarımsağlık			

sumuğ: (185a/09)	ķurd yavrısı		beçe-i gürġ	
sūnce: (345b/07)	ħaştek			
sūniş: (175b/08)	ege uvaġı, taş ķazındısı		bürde	
sūnūħūş: (175b/10)	dört ġün aşrı tıtan sıtma			
su´d: (077b/22)	topalaķ			Arapça
sūr: (112a/15)	ġalebe konuķluk, dūġün, bir şehri çepçevre ihāta etmek, artuķ, ´özr	cem´iyyet		
sūrāħ: (062b/15)	dilek.			
şurāħi: (389a/18)	ma´rūf boynı uzun şarāb zarfı.			
sūrāħ-sūnb: (032b/21)	şaru şu çıķsun diyü at toynaġı deldükleri neşter			
sūren: (279a/26)	allāħ allāħ dimek			
sūrencān: (279a/27)	dāfi´-i balġam bir ma´rūf dārū			
şūret: (045a/29)	peyker			Arapça
şūret-i vehmī: (389a/19)	ħayāl			Arapça
surfe: (345a/11)	öksürük	su´āl		
surfin: (279a/19)	ķuş boķı.			
surġin: (279a/18)	boynuzdan itdükleri bir nev´ surnā			
surġine: (345a/10)	boynuzdan olur bir nev surnā			
surħ: (062b/13)	ķızıl			
surħa surħ: (062b/15)	bkz. surħ.			
surħa: (345a/08)	ķızılūñūk			
surħak: (208a/16)	ķızılcuķ yemişi, ķızamuk, ħaşbā didükleri ´illet, ġüren, ķoyun böcūġi.	zuġul, cüderiy, zerķāl		
surħ-bād: (077b/17)	yılancaķ ´illeti, ısırgı			
surħ-bīd: (077b/18)	şorġun çiçeġi		müşk-bīde	
surħçe: (345a/07)	ķızamıķ, ħaşbe ´illeti.			
surħ-çeng: (208a/15)	bir ķızıl burınlı serçe	nuġur		
surħfām: (243b/18)	ķızılşauġu dimek			
surħ-ı rüyī: (387b/28)	yüz aķlıġı.			
surħi surħ: (062b/14)	iñen ķatı ķızıl dimek			
surħi: (387b/29)	ķızıllıķ, ķızıl mürekkeb.			
surħiçe: (345a/07)	bkz. surħçe.			
surħije: (345a/09)	ķirās, ġülnār			
surħje: (345a/08)	bkz. surħçe.			
surħ-rezde: (345a/07)	ķula at.			
surħse: (345a/08)	rastıķ taşı.			
sūrī: (388a/04)	bir nev´ ķızıl ġül, ķara boyanuñ ķızılı			
sūrnā: (017a/22)	ziyāde ´azīm konuķluk, surnā			
surnāy: (387b/29)	zurnā			
sūrnāy: (388a/03)	bkz. surnāy			

şurre: (349a/25)	kīse.			
sūs: (162b/29)	yūnān didükleri ot, edviyye ve yemişi ve ğılālī delük iden kırtcağız	aşlū's-sūs, araķū's-sūs		Yunanca
sūsen: (279a/29)	ma' ruf çiçek.			
sūs-gūvār: (112a/19)	yaslu ve ğuşşalu		sūg-vār	
sūsmār: (112a/20)	keler	żabb		
sūtām: (243b/23)	az nesne, kiçi, eksik	şāġir, kem,		ebu'l-ħasl
şuṭl: (231a/24)	çükündür.			
sūy: (388a/08)	yaña	taraf		
sūydān: (279a/31)	maķberlik		gūristān	
suyūġameşi: (388a/08)	ħ'ārezm lūġatinde nūvāħt dimek.			
sūz u sāz: (132b/12)	yanma, göyinme, göynüklü.			
sūz: (132b/10)	yanma, şeydā, ħayrān			
sūzā: (017a/23)	ziyāde yakıcı ve acıtġan dimek, göyündürme didükleri meşhūr çıban	ħurķa		
sūzāk: (208a/27)	göyündürme didükleri meşhūr çıban	ħurķa		
sūzān: (279a/28)	yanıcı			
sūze: (345b/03)	bkz. sūhte.			
sūze: (349a/02)	ķaftān ve gönlekde olur çapuk			
sūzen: (279a/28)	igne	ibre		
sūzendān: (279a/29)	ignelik.			
sūzen-ger: (112a/19)	igneci			
sūzen-niyām: (243b/25)	ignelik.			
sūziş: (175b/07)	yanış			
sūziyān: (279a/29)	dünyā fā'idesi.			
sübāġ: (185a/02)	nā'ib, ķadı ādemi		sibāġ	
sūbġ: (185a/03)	ev üsti, gömeç balı.			
sūdre: (345a/04)	ķabaca	şudre		
sūf: (188b/13)	yūñi yā ibrişimi ki durra iderler, aña dirler.			
sūfālūd: (077b/29)	findık ve ķoz ķabı.			
sūfār: (112a/07)	igne, çuvālduz yordısı, oķ gezi.			
sūfçe: (345a/18)	ħām ķavun ve ķarpuz		sūfc	
sūfdān: (279a/23)	demregü' illeti		pālū	
sūfdi: (388a/01)	içi ve alenci.			
sūfle: (345a/20)	kendü cinsinden bed- gevher olan kimesne, baħıl ve dūn himmet			Arapça
sūfre: (345a/18)	misāfirler için pişürürler bir ta'ām, ta'ām ķoduķları zarf	ebu ricā, besātü'r-raħma		
sūfrūd: (077b/29)	baġirtlak didükleri.			

süft: (044b/02)	āmüz, kāhil, şabağ, öbüri		sūfār, sūnbed, sūnbende	
süfte: (345a/15)	dilenmiş dimek		peşkeş	
süfuf: (188b/13)	ḥorāsānī didükleri.			
süg: (208a/18)	qorḥu ve ġam, ġuşşa, sıçan otı	semmü'l-fār		
sügāl: (230b/10)	taḥta		sügāk	
sügārū: (303a/02)	çörek, börek, poğaçā, gömeç		segārū	
süg-dār: (112a/10)	ġuşşalu ve yaslu.			
süger: (112a/09)	bir nev' kirpi		suğār	
sügül: (230b/11)	ta' ziyet ve māsū	'afiş		
sügür- aşr: (112a/11)	çüplik.			
sügvār: (112a/11)	yaslu ve ġuşşalu.			
sühā: (017a/26)	bir ġāyetde ḥafī yıldız			Arapça
süheyl: (230b/26)	bir rüşen yıldız adı			Arapça
sühī: (388a/09)	heftū reng mehīn yanında bir küçük yıldız			
sührāb: (032b/22)	a' lām-ı ricāldendür.			
sührevār: (112a/26)	bir nev' gönlek		sührevāne	
sühülend: (077b/16)	sofra devşirici			
sükāk: (208a/25)	taḥta		sikāl	
sükār: (112a/08)	gömeç, börek, çörek, poğaçā.			
sükāver: (112a/09)	çörek.			
sükre: (345a/22)	meşhūr kiçirek çanağ			
sükük: (208a/26)	ta' ziye ve māsū	'afş		
süküsāk: (208a/26)	şimşek ve yıldırım			
sül: (230b/11)	öyken		şüş	
sülāf: (188b/14)	gönül segirtmek	ḥalecān		
sülenc: (055a/26)	yalama			
sülfe: (345a/24)	öksürük		sürfe	
sült: (044b/06)	yulaf, kāsız arpa ve buğday.			
sülve: (345a/24)	pāpūç			
süm: (243b/18)	ṭavaruñ kaynağı, yir altında kesme ev			
sümāne: (345a/25)	bıldırcın.			
sümbār: (112a/12)	kılıcuñ ve bıçağıñ pāsını aldıkları muḥkem taş			
sümbāre: (345a/25)	kılıcuñ ve bıçağıñ pāsını aldıkları muḥkem taş, sümpara		sümbārec	
sümce: (055a/27)	bodurum			
sümçe: (345a/28)	naqab			
sümmān: (279a/24)	bıldırcın			
sümne: (345a/29)	semirdicek deve.			
sünb: (032b/18)	ḥāne-i zīr-i zemīn, ṭavaruñ toynağı		senb	

sünbād: (077b/29)	a' lām-ı ricâlden			
sünbâde: (345a/27)	bkz. süm̄bâre.			
sünbân: (279a/25)	delegen demek			
sünbâr: (112a/13)	bkz. süm̄bâr.			
sünbâre: (345a/29)	bkz. süm̄bâre.			
sünbâric: (055a/29)	bir nev' muh̄kem taş		sîmpâre	
sünbül: (230b/12)	arpa ve buğday başı gibi olan her nesne, çetük otunuñ bir nev' i			
sünbüle: (345a/30)	arpa ve buğday başı gibi olanlara dirler, 'ilm-i müsîkîden bir havâ adı, on iki burcudan bir burcuñ adı	h̄üşe		
sünd: (077b/30)	h̄aram-zâde			
sünde: (345b/02)	azacığ nesne.			
süney: (388a/02)	aydıñlık	setey	leşker	
sünkür: (112a/13)	şikârî kuşlardan bir nev' gâyetde mu' teber kuşuñ adı			
süpüh: (062b/12)	tokaç ve derlemek.			
süpürz: (132b/10)	talâğ	tıhâl		
süpüst: (044a/30)	yonca		üsüst	
süpüşe: (344b/25)	tañil biti ve yavşaq.			
süpüşt-zâr: (111b/18)	yoncalık	mıķzâb, maķzabe		
sürâğ: (185a/03)	mañlûb, tecessüs, tefakķud, yitük	zâl	gom	
sürdâ: (017a/21)	söz	kelâm	sühân	
sürf sürf: (188b/12)	bilece didükleri öksürük 'illeti	'alile		
sürf: (188b/10)	öksürük	şu'le		
sürger: (112a/06)	bir nev' kirpi			
sürh: (345a/13)	kuşlardan bir nev'	na'âşe		
sürh-âb: (032b/14)	egir at, añıt didükleri kuş, tebrîzde kızılıрмаğ dirler meşhûr seyrân-gâh, 'avratlar yüzlerine sürdükleri kızılca, bir şehr adı	nuhâm	surhâbî, gül-güne	
sürhâbî: (387b/28)	añız at, añıt didükleri kuş.			
sürhâng: (208a/14)	kızılsağı			
sürhâr: (112a/04)	toyğar			
sürhîze: (345a/06)	torı at.			
sürh-sâr: (112a/05)	kızıl başlı serçe			
sürh-ser: (112a/05)	bkz. sürh-sâr.			
sürh-serg: (208a/15)	bir nev' başı kızıl serçe	humret		
sürîn: (279a/22)	bkz. sürün, uca			
sürîr: (112a/06)	kuşlardan bir nev'	nuğâşet		
sürküc: (055a/25)	sorgüc, lük			
sürme: (345a/12)	göze çekilen nesne			Türkçe
sürme-çüp: (032b/17)	göze sürme çekdikleri mîl.			Tr.+Far.

sürmedân: (279a/19)	sürme koyacak zarf			Tr.+Far.
sürnâ: (017a/21)	ol âlet-i ma' rûfa		şurnâ	
sürr: (111b/31)	kıldan ya iplikden örerler bir nev' ayakkağı, ökçelik, pirinç bozası			
sürt: (044a/30)	egir didükleri ot, ekin biçildükden sonra arpa ve buğdaydan tarlada baki kalan ekin baldurı			
sürü: (303a/01)	boynuz			
sürüb: (032b/17)	ır		sürür	
sürüd: (077b/21)	iyrek şavtıla ırlamak	hunyâ, ğunâ, ebü şâyık		
sürüd-güy: (387b/30)	ırlayıcı	muğannî		
sürüd-kâr: (112a/06)	ırlayıcı.			
sürüf: (188b/13)	öksürük.			
sürün: (279a/20)	uca.		nemed-zin	
sürüş: (175a/29)	cibril 'aleyhi's-selâmuñ adı, fürs aylarınun on yedinci günü adı, 'aql		ferište	
sürü-zen: (279a/20)	süsegen tavar şığır ve çoç			
sürüb: (032b/13)	kurşun			
sürvâd: (077b/20)	şir, boş	hâli		
süst: (044b/01)	geñsek	fâtır, vâhin, za'if, mirhâ		
süst-endâm: (243b/18)	'innin			
sütâ: (017a/20)	bkz. estâ			
sütâvend: (077b/14)	direk üzerine yapılmış büyük şuffe ve çardak			
sütey: (387b/26)	sünü ve 'aşâ demiri			
sütre: (344b/26)	üstere			
sütüdân: (279a/03)	qabir, müslümân qabri			
sütüde: (344b/26)	ögilmiş		ser-âmed	
sütüh: (344b/28)	heybet, şaruca arı, çâpük, dil-teng	'âciz	ser-gerdân.	
sütük: (208a/10)	ütme buğday		sitek	
sütül: (230b/10)	bkz. sütül.			
sütün: (279a/12)	direk	'amüd, vi'âşe		
sütür: (111b/19)	ılkı, tavar, öñrek	ebü'l-ahtal		
sütürbân: (279a/11)	tavar güdüci, yund kuşu	şa've		
sütür-bâng: (208a/10)	sütür-bâng			
sütürdân: (279a/12)	âhür			
sütür-dâr: (111b/31)	mîr âhür.			
sütüre: (344b/27)	üstüre			
sütüz-âb: (032b/12)	tuyuk 'illeti			
sütüh: (344b/31)	bkz. sütüh			
sütük: (208a/09)	bilince	bârik	miyân	
sütül: (230b/09)	ütme buğday		sütül	

sütür-bāng: (207b/31)	yunt kuşu, şığırtmaç kuşu	zürzür	sütür-bang	
sütür-bāng: (208a/13)	kız kuşu			
sütüreng: (208a/08)	vaqvāk ağacı, kışır	yebrūhu'ş-şanem, aķim		
sütürg: (208a/03)	yüzsüz	lecūc	serkeş	
sütürnāk: (208a/08)	bkz. sütürbāng			
sütürvān: (279a/01)	kışır olan dişi	'aķır, 'aķim		
sütürven: (279a/02)	bkz. sütürven.			
süvār: (112a/15)	atlu			
şā: (017b/19)	mīve-dār ağaçlardan bir ağaç, yir	mekān	cā	
şāb: (032b/24)	meşhūr şeb didükleri ma' denī taş, yigit		civān	
şābāk: (208b/01)	bir nev' berk ve muhkem ağaç			
şābāng: (208b/02)	bkz. şābāk.			
şābāş: (175b/13)	āferīn, taḥsīn demek		şād-bāş	
şābīzek: (208b/03)	ķurudan didükleri ot, ḥācīlar otı			
şābūraķ: (191b/22)	pūlād gibi bir nev' berk demir, setī			
şād: (078a/03)	sevinüp, feraḥ olan kimesne.			
şād-āb: (032b/26)	sebze-i ter ve tāze, şulu, tāze ve ter olan			
şādān: (279b/04)	ğāyetde sevinen kimesne	mifrāḥ, cezlān, ferruḥ, fāriḥ	şād-ḥ'ār	
şādene: (345b/13)	edviyede bir ma' rūf taş			
şādgān: (279b/14)	şād olup sevinen kimesne.			
şādgūne: (345b/11)	muṭribe 'avratlar, yorgan, feraḥ olmak.		çādır-ı şeb, nihālīçe	
şād-ḥ'āb: (032b/28)	şād-mān, hoş uyḥu			
şād-ḥ'ār: (113a/11)	şād-mān			
şād-ḥ'or: (113a/13)	bkz. şād-ḥ'ār.			
şādī: (388a/13)	bkz. şādmānī.			
şādīd: (078a/05)	sevinmek		şādīden	
şād-kām: (243b/27)	sevinen, şād olan kimesne.			
şād-kār: (113a/15)	işsüz		bī-kār	
şādmān: (279b/15)	bkz. şād-ḥ'ār			
şādmāne: (345b/12)	sevinen ve ferahnāk olan		şādkām	
şādmānī: (388a/13)	şādīlik.			
şādūf: (188b/16)	süpürge, urġan.		çārūb	
şādūrbān: (279b/06)	şu içinden çıkup aķar nesne, ay ve gün aġılı, büyük zili, mūnaķķaş derīm ev ve mūnaķķaş dōşek, sāybān			
şādūrfān: (279b/19)	bkz. şādūrbān.			
şādūrvān: (279b/10)	bkz. şādūrbān.			
şādvān: (279b/16)	şādīlik		sāybān, şādūrvān	
şādver: (113a/14)	ay ve gün aġılı		şādverd	
şādverd: (078a/03)	ay ve gün aġılı.			

şādverd-i āfitāb u māh: (345b/16)	ay ve gün ağılı.			
şāf: (188b/16)	marīzūñ maḳ ‘adına ‘ilāc için idilen nesne.			
şāgā: (017b/27)	tīr-dān oḳ şaḳlayacaḳ zarf.			
şāga: (347a/06)	uyuşmuş ḳan, el ayaḳ ḳatlanup boynuz gibi olmaḳ			
şāgāl: (231a/02)	çaḳal	ibn āvī, ebū ḳays		
şāgal: (231a/04)	bkz. şāgāl.			
şāgām: (244a/11)	zālūñ oḒlı adıdur, rūstemūñ küçük ḳardaşı			
şāgar: (113b/19)	bkz. şāgār, kirpinūñ bir nev ‘ī			
şāgār: (113b/19)	porsuḳ	ṭarbān		
şāgāre: (347a/08)	porsuḳ, kedi mikdārлу, murdār ḳoḒulu bir cānver	zarbān	şāgār	
şāgird: (078a/06)	şan ‘at ögrenici, at oḒları	ḡulām	ḥizmetkār	
şāgūr: (113b/20)	porsuḳ			
şāḥ şāḥ: (062b/16)	budaḳ budaḳ ve dilim dilim ve yarıḳ yarıḳ ve yırtıḳ yırtıḳ demek.			
şāḥ: (062b/16)	dal, budaḳ, boynuz, sürü			
şāḥ: (062b/19)	bayır olan yir, özlü balçıḳ ve ṭaḒ dibinde ḳatı yir, ṭaḒ depesi, ḳatı, saḥt nesne, budaḳ, yaḳa ḳuvarısı		şūrīstān, şāḥ	
şāḥ şāḥ: (062b/26)	saḥt yir ve ṭaḒ depesi.			
şāh: (345b/28)	ulu, şatranc şāhı, güyegü	veyl	dāmād, nefrīn	
şāha: (346b/08)	köşk.			
şāḥāne: (346b/28)	bkz. şāhā.			
şāḥān-şāh: (346a/27)	pādişāhlar pādişāhı, sultānlar sultānı			
şāḥāre: (346b/27)	kāzirler ve boyacılar ḳalyesi		şāḥār	
şāḥaş: (175b/15)	bir ḳuş adı			
şāh-bāl: (230b/31)	ḳanaduñ uzun, büyük yilegi		şāh-per	
şāh-bānec: (055b/03)	bir nev ‘berk ağaç			
şāh-bāng: (208b/13)	bkz. şābāk			
şāh-bellūt: (181b/29)	kestāne.			
şāh-bū: (303a/06)	‘anber, būy-ı ‘anber.			
şāh-būy: (388a/13)	‘anber, ‘anber ḳoḒusu			
şāhdāne: (346a/05)	iri ve a‘ lā inci			
şāh-dānec: (055b/11)	bkz. şāh-dāne.			
şāh-divār: (113a/24)	sarāylar önüne çekilen yüksek dīvār, ḥatıl ağacı, yüce ḥavlı dīvārı			
şāhed: (078a/08)	meclis ve şoḥbete varan			Arapça
şāhed: (078a/17)	bkz. şāhed.			Arapça
şāḥek: (208b/04)	toḒmı boynuzcuḳ gibi olur bir ot	iklīlū’l-melik		

şāh-encir: (113a/23)	bir nev' laṭif uvacık incirdür içinde hergiz tohmı olmaz			
şāhende: (346b/07)	sāsānilerden ibn hürmüz bin şāpūr bin erdeşirūñ laqabı			
şāh-engür: (113a/03)	meşhūr nāfi' edviye	‘ālīc, kefü'l-kerem		
şāhen-şāh: (346b/06)	bkz. şāhān-şāh.			
şāhen-şeh: (346b/06)	bkz. şāhān-şāh			
şāhin: (280a/05)	çobānlar düdügi.			
şāhın: (280a/05)	toğanlardan bir şınıfdur gāyetde kuvvetlü ve iḳdāmlu kuş, çobānlar düdügi			
şāhişt: (044b/11)	azıḳ		zād	
şāh-kār: (113a/28)	ücretsiz iş, ekilmiş yir	arż-ı mezzü'	suḫre	
şāh-mār: (113a/11)	yılan boynuzı.			
şāh-mühre: (346a/25)	taş ve pād-zehr gibi bir kıymetlü gāyetde nāfi' nesne			
şāhn: (280a/22)	ḡam ve ḡuşşa, ḡamlu ve ḡuşşalu			
şāhne: (346b/26)	şubaşı	şā'ib, muḫtesib.		
şāh-per: (113a/24)	қанaduñ uzun yilegi		şāh-bāl	
şāh-perem: (243b/28)	bkz. şāh-perḡām.			
şāh-perḡām: (243b/28)	mīr-i 'āşıḳān, sulṭānī feslegen.			
şāh-rāh: (346a/25)	ulu yol.			
şāh-rūd: (078a/10)	bir 'azīm ırmaḳ adı, bir nev' mu'teber çalḡu			
şāh-ruḡ: (062b/19)	büyük gergedan			
şāhrūr: (113b/10)	ḳara tut, kāzurlar ḳalyesi.			
şāh-sār: (113a/04)	boynuzuñ ve budaḡuñ çoḳlıḡından 'ibāretdür, bir nesnenüñ āḫirine ulaşur ol nesne ol yirde çoḳ olduḡına delālet ider.			
şāh-siferem: (243b/29)	bkz. şāh-siperem.			
şāh-siferḡām: (243b/29)	bkz. şāh-siperem.			
şāh-şini: (388a/16)	siyāh ve cāmīd ve şıḡayıcı üzerinde mührleri var			
şāh-siperḡām: (243b/29)	bkz. şāh-siperem.			
şāş: (175b/16)	her nesnenüñ eskisi, sümülcemek, ayaḡına muḫkem nesne toḳınmaḡdan ve tırnamaḡdan sümülcür, kendü oturacaḡ yiri yüksek iden kimesne		köhne	
şāşsāne: (346b/28)	ışıklar adı			
şāşt: (044b/18)	altun tevali.			

şāhtere: (346a/04)	meşhūr bir otuñ adı		şāhterec	
şāh-terec: (055b/10)	şāh-tere didükleri meşhur ot			
şāhū: (303a/06)	a' lām-ı ricāldendür.			
şāhūd: (078a/17)	tırnık ki dırnağıla olur.			
şāhūl: (231a/01)	bennālaruñ yapu terāzūsı.			
şāhūre: (345b/11)	kiremid fırını.			
şāhvā: (017b/20)	bkz. şāhvār.			
şāh-vār: (113a/29)	biñ sene demek, incü, şāha lāyık incü demek.			
şāh-zāde: (346a/25)	pādişāh oğlu.			
şāk: (208b/08)	āğaç dibinden tāze çıkan fidan, şişik, bir ayaklu kimesne.		sitāk	
şākā: (017b/29)	bkz. şāğā.			
şākār: (113a/15)	ğulām, at oğlanı, suhre iş		hıdmet-kār, şān'at-āmüz	
şākır: (113b/21)	lāle ve gelincik çiçeği		şākāyık	
şākirdāne: (345b/21)	şākird gibi demek			
şāl: (230b/30)	'abā ve aq pelās, kiçirek, kilim.			
şālheng: (208b/09)	cimrī	hasīs	dūn.	
şālvār: (113b/25)	iç tonı, şimdiki zamānda çūqa ve şūf ve atlas ve kemhādan iç tonı üzre giyerler	serāvīl		
şālvār-bend: (078a/21)	uçkur didükleri tikke			
şām: (243b/27)	aḥşām vakti, bir meşhūr vilāyet adı			
şāmāḥ: (062b/18)	Gāvres-i Ḥaṭāyīdūr ve Şirvān diyārında bir köy adı			
şāmāk: (208b/10)	qalenderī cāme		pīrāhen	
şāmāke: (345b/23)	qara saqız	zift		
şāmāle: (345b/23)	qara yağız demek			
şāmān: (279b/19)	endāze, endām			
şaman: (280b/02)	büt-perest.			Türkçe
şāmāne: (345b/24)	bkz. şāmāle, siyeh çerde			
şāme: (345b/24)	gicelik ta'ām, toğan şāme, yataq, qara nesne, qarañlık, beñ	mekān, ḥāl		
şāmek: (208b/13)	bkz. şāmāk.			
şāmekçe: (345b/22)	qalenderī cāme		pīrehen, nīm-tene, şāmāk	
şāmus: (163a/02)	bir nev' aq topraq, yapışgan bir nev' qara topraq			
şāmūs: (163a/07)	bkz. şāmus.			
şān: (279b/20)	oğulbalı, gömeç balı, bilgü, çörek, edikçiler edüğüñ baldırına urduqları qalib			

şâne: (345b/26)	tırak demek, saç ve saçal tırağı, yün ve kıl tırağı, yaba, çaşağı ve yağrın küregi			
şānedān: (280a/04)	tıraklık.			
şāne-dest: (044b/12)	demür tırağ			
şāne-hid: (078a/07)	yaba			
şāne-i kirbās: (163a/08)	biz tırağı.			
şāne-ser: (113a/18)	hüdhüd didükleri kuş	rebüt		
şāne-vān: (280a/04)	bkz. şāne-bān			
şānezdeh: (345b/25)	on altı.			
şāpūr: (112a/28)	sāsānilerden ikinci pādişāh olanuñ adı.			
şāpūrān: (279b/02)	pūlād gibi şuyı kendüye çeker bir nev' gāyetde saht demir			
şāpūrķān: (279b/03)	bkz. şāpūrķān.			
şār: (113a/15)	gird-āb.			
şārāb: (033a/02)	her ičecek nesne ve şüci	ebū'l-mühennā		Arapça
şārāb-dār: (113b/14)	pādişāhlaruñ ve ekābir-i 'ālī-miķdāruñ meşrūbatını hıfz idenler			Ar.+Far.
şārāb-dih: (346b/30)	sākī.			Ar.+Far.
şārāb-ħ'or: (113b/13)	ičküci dimek		müdmīn-i ħamr	Ar.+Far.
şārāng: (208b/07)	bkz. şārek.			
şāre: (345b/16)	vilāyet-i hindden gelür bir aķ destār		şāh-ı ħarçikān	
şārec: (055a/31)	ötlegen kuşu, bülbül, bülbüle beñzer bir hoş āvāzlu kuşcağız			
şārek: (208b/05)	hoş āvāzlu bülbül gibi bir kuşcağız		sārec	
şārenc: (055b/01)	bkz. sārenc			
şāristān: (279b/18)	büyük şehir-i şehristān, ķal' a.			
şārvān: (279b/12)	bkz. şādürvān.			
şāst: (044b/11)	toy kuşu	ħubārī, şevāz		
şāst: (044b/24)	bkz. şest.			
şāstum: (244a/10)	altmışıncı.			
şāş: (175b/14)	bed-ħū, muħālif			
şāşāk: (208b/08)	dört kıllu tñbūr.			
şāşe: (345b/20)	sidük	bevl		
şāşedān: (279b/19)	ķavuk	meşāne		
şāšek: (208b/08)	bkz. şāşāk.			
şat: (181b/30)	bağdād ırmağınuñ adı			
şatrac: (055b/17)	bkz. şetrenc.			Arapça
şāvenī: (388a/12)	ķundaķ	ķimāt	rüküy	
şāvġar: (113a/19)	mā-verā'ün-nehr vilāyetinde bir kenāruñ adı			
şāvīn: (280a/04)	çok nesne, penbe çıkaracak.			

şāy: (388a/20)	‘avām-ı nās			
şāyān: (280a/09)	helāl	mübāh		
şāyār: (113a/30)	ücretsiz iş		şāh-kār	
şāyed: (078a/10)	yarar, yaraşık, ihtimāl var diyecek yir, ola demek	lāyık	şāyesten, şāyed	
şāyeste: (346b/08)	yarar ve yaraşık			
şāyestegī: (388a/23)	yarar olmak ve yaraşıklık.			
şāygān: (280a/10)	lāyık	münāsib		
şāygānī: (388a/23)	büzürg, bisyār.			
şāygīne: (346b/09)	ucuz		rāygān	
şāy-kār: (113a/30)	genç			
şāy-rād: (078a/13)	ay dā’iresi.			
şāyver: (113a/31)	ay ve gün ağılı		şāyverd	
şāyverd: (078a/13)	ay ve gün ağılı		şāverd	
şāzdeh: (345b/20)	on altı		şānezdeh	
şāzīc: (055b/02)	bkz. şārenc			
şeb-āheng: (208b/14)	irte yıldızından evvelce toğan yılduz, kārbankırān	ṭārık		
şebāne-rūzī: (388a/28)	şebān-gāh.			
şebāngāh: (346b/10)	gice vaḳti.			
şebāngēh: (346b/10)	şebān-gāh.			
şebān-rūz: (132b/14)	gice ve gündüz demek	devām		
şebān-rūzī: (388a/26)	bkz. şebā-rūzī.			
şebār: (113b/02)	gird-āb			
şeb-ā-rūzī: (388a/24)	gice gündüz demek			
şeb/şebb: (032b/28)	gice/şāb	leyl		
şeb-bāz: (132b/15)	ḥayāl-bāz, şu’bede-bāz.			
şeb-bū: (303a/06)	gül-i ḥayrī ve bir nev’ çiçek			
şeb-būy: (388a/28)	mışır benefşesi, feslegen			
şebcek: (208b/26)	berāt gicesi.			
şeb-çerāg: (185a/11)	cevher-i dıraşşān			
şeb-çerāgēk: (208b/27)	yıldız kurdı didükleri böcek		şeb-tāb	
şebdīz: (132b/15)	nām-ı esb-i şīrīn, qararaq, gök at, kara yağız at			
şeb-dū: (303a/10)	gicelik.			
şebe: (346b/16)	ḳatı yirlerde biter ḳatı budaklı bir dikenlü ağaç			
şeb-efrūz: (132b/14)	şem’, ay aydını, gice aydın idici demek			
şebest: (044b/13)	atmak için oḳ gözin tutmak			
şebgāh: (346b/15)	gice vaḳti ve ağıl.			
şeb-gez: (132b/20)	ḳarınca	ḍuff		
şeb-gīr: (113b/05)	her kimse irteye degin uyumaya gice diri ṭuta, çırğıd, seher ḳuşı			
şeb-gird: (078a/16)	gice ile seyrān idici.			

şeb-hengâm: (244a/04)	aşşâm vakti.			
şeb-i berât: (044b/13)	şa' bân ayınıñ on beşinci gicesi.			Ar.+Far.
şeb-i rüşen: (280a/19)	vuşlat gicesi.			
şeb-i yeldâ: (017b/24)	ğâyetde uzun gice.			
şebî: (388b/04)	gönlek			
şebî-ğün: (280a/20)	dün başkunı.			
şebîne: (346b/26)	giceki, gicelik			
şebistân: (280a/20)	câme-ğ'âb, tâbhâne			
şebistân: (280b/03)	büt-kede			
şebişt: (044b/14)	girân-cân ve kînlü olan ve gice görmez kimesne	a' şî		
şebk: (208b/28)	içi kızıl minter	müşebbek		
şeb-kâr: (113b/03)	gice ile işlenen iş.			
şeb-kür: (113b/03)	gündüz görür gice görmez	a' şâ		
şebnem: (244a/01)	yaz günlerinde ayaz olduğda nebâtât üzerine ve sâ' ir yirlere düşen çi.			
şeb-nemçe: (346b/15)	bkz. şebnem.			
şeb-nigâh: (346b/15)	bkz. şebgâh.			
şeb- 'ayâ: (017b/24)	ğarañu gice	decâ		
şeb-pâre: (346b/10)	yarasa	ğuffâş, ðuvât		
şeb-pere: (346b/11)	bkz. şeb-pâre.			
şeb-perek: (208b/25)	yarasa	vaðvað, ðuffâş		
şeb-püş: (175b/14)	yorğan, gice örtisine kaçife	lihâf		
şebrem: (243b/30)	bir nev' südlügen			
şeb-reng: (208b/26)	bozrak, çara at.			
şeb-rev: (303a/10)	gice yürüyici	'ases, ħarâmî		
şebse: (346b/14)	yavşak, bit sirkesi, tağil biti.			
şeb-seb: (033a/01)	eşkün ve yorğa at.			
şeb-sede: (346b/12)	saya gicesi, yarasa	ğuffâş		
şebşe: (346b/13)	tağil biti			
şeb-tâb: (032b/30)	yıldız çurdı	yera'		
şeb-tâv: (303a/08)	yıldız çurdı		ğürbe-i zerd, şeb-tâb	
şebüt: (181b/30)	yayın balığı, engelüs balığı			
şebüy: (388b/04)	küpecik, ħatmî çiçegi.			
şebyâr: (113b/08)	baş ağrısına nâfi' bir ma' cün			
şecâm: (244a/05)	giyesi şovuğı, kaçı şovuğ			
şeced: (078a/16)	kaçı şovuğ, şovuğ zahmeti.			
şede: (346b/29)	minğâr-ı murğ			
şedf: (188b/17)	tağl		dühül	
şedkâr: (113b/11)	toğm ekilmiş yir, nağas yir			
şed-yâr: (113b/13)	bkz. şedkâr.			
şefâd: (078a/17)	ululuğ, ħelâl	mübâğ	ğelâl-zâde	
şefâne: (347a/10)	zağandan büyük iki üç renklü bir çuş, çurğay çuşı,			

	devlengeç kuşu.			
şefek: (213a/09)	hâkîr nesne, bed-hû ve nâ-be-kâr ve ta'ne-ger kimesne, her nesneniñ kötüsine ve eskisine ve aşınmasına ve hârâb olmasına dirler.			
şefnâhenc: (055b/22)	bkz. şefşâhenc.			
şefre: (347a/13)	kılıç ağzı, başmağçılar bıçkusu, büyük bıçak, mücellidlerüñ sahtiyân tırâş itdükleri itdükleri âlet			
şefreng: (213a/07)	büyük bıçak, mücellidlerüñ deri yonıcak âletleri			
şefse: (347a/15)	ince nesnelere, güneşüñ evvel tülû'ı, hallâc toğmağı, panbuğ çırpacak çubuğı.			
şefşâhenc: (055b/21)	ta'n idici		nâ-be-kâr	
şefşe: (347a/16)	bkz. şefse, cüllâh toğuldusu, başmağçı bıçkusu			
şeft: (044b/24)	çirkîn koğu.			
şeftâ: (017b/29)	bkz. şagâ.			
şeft-âhenc: (055b/19)	Şırma-keşlerüñ altundan ve gümüşden tel çekdikleri uvacuğ delükli demirden âletleri	hadde		
şeftâlû: (303a/11)	ma'rûf mîve	hûh		
şeftâlûd: (078a/18)	şeftâlû didükleri meşhûr mîve	hûh		
şeftelek: (213a/07)	bkz. şeftereng.			
şefterek: (213a/07)	bkz. şeftereng.			
şeftereng: (213a/01)	nışfi kızıl ve nışfi ağ olur bir cins şeftâlû, bir nev' şeftâlû, kızıl şeftâlû ve kayısı			
şefûd: (078a/20)	hârâm			
şegâb: (033a/03)	âvâz ile feryâd itmek	hayâ, edeb, teşnî'		
şegân: (280a/28)	mumlu bal.			
şeh: (347b/16)	sultân, güyegü		dâmâd	
şehâ: (018a/03)	şâyeste, ey şâh dimek			
şehâ: (018a/26)	yaramaz		bed-verdî	
şehâd: (078b/09)	hârâm			
şehâm: (244a/06)	gice şovuğı, güz şovuğı.			
şehâm: (244a/07)	ağac kurudan şovuğ, sirken otı			
şehâr: (113b/08)	qara boya, öyken, sergin, kâzurlar ve boyacılar qalyesi, kül-ger, çevgân.			
şehâric: (055b/30)	lökün			
şehârû: (303a/13)	qara ağac kökinüñ şuyından ve kettân çüpü ve kireç ve zînden bu			

	mecmū 'a lōkūn dirler, ūu yolūn dūzerler			
ūehbā: (018a/03)	bozķır ķatır			
ūeh-bārū: (303a/17)	ūeh-bārū kende, ĥādeķ kende			
ūeh-bāz: (132b/22)	ġāyetde eyū toġan			
ūehbele: (347b/19)	ūehbere.			
ūeh-bellūt: (181b/31)	ūāh-bellūt			
ūeh-bere: (347b/17)	ķarı	'avrat, 'acūz		
ūehd: (078b/07)	ġōmeķ balı, ūeker	ebū maūūr		
ūehd-āb: (033a/04)	ġāyetde ūatlu ūerbet.			
ūehd-ābe: (347b/16)	ūerbet		ūehd-āb	
ūeh-dāne: (347b/18)	ūāh-dāne			
ūeh-dīvār: (114a/10)	yūce ĥavlı dīvārı			
ūehd-ūān: (280b/10)	ġōmeķ balı ve oġul balı.			
ūehen-ūāh: (347b/15)	ūāhen-ūāh			
ūehen-ūeh: (347b/16)	ūāhen-ūāh			
ūehen-ūeh: (347b/19)	ūāhen-ūāh			
ūeh-kār: (114a/16)	ekilmiū yir, ūcretsiz, suĥre iū		arż-ı meZRū', ūāh-kār	
ūehlā: (018a/05)	alaca ve ala ġōzlı, ķara ġōzlı, ūaūı ġōzlı	aĥvel		
ūehlāt: (044b/25)	mumlı bal.			
ūehped: (078b/06)	ķeribaūı		sipeh-bed	
ūeh-per: (114a/08)	ķanaduñ uzun yileġi		ūāh-per	
ūehr: (114a/11)	ūār	medīne		
ūehrbend: (078b/09)	yūkseķ ĥavlı	ĥiūār, sūr.		
ūehrebend: (078b/10)	ĥariū, ūama'-kār			
ūehrevā: (018a/04)	revācı ūāhlar ĥūkmi ile olan naķd			
ūehr-hāz: (132b/22)	ceyhūn ırmaġı			
ūehrīr: (114a/12)	ūehrī-vār ve ūehrī-ver			
ūehristān: (280b/11)	būyūķ ūehr.			
ūehrī-vār: (114a/13)	āĥir yay ayı, fūrs aylarınuñ dōrdūnci ġūni.			
ūehrī-ver: (114a/13)	bkz. ūehrī-vār.			
ūehrīver-māh: (347b/19)	yazuñ āĥir ayı.			
ūehriyār: (114a/12)	pādiūāh, sultān			
ūeh-sūvār: (114a/15)	ġāyetde fāris-i meydān olan kimesne.			
ūehtūt: (044b/25)	ķara tūt ve iri tūt			
ūeh-vār: (114a/17)	pādiūāha layıķ incū dimeķ		ūāh-vār	
ūek: (213a/11)	ūebnem, dilberdeķ, ūıķan otı	semmū'l-fār		
ūekā: (017b/29)	bkz. ūegā.			
ūekāķul: (231a/04)	cezer-i berri.			
ūekāl: (231a/05)	ūāġāl, kōstek, eūiklik,			

	tuşığı			
şeke: (347a/23)	ayağ taş		cây-ı sergîn.	
şekenc: (055b/23)	yalama didükleri illet.			
şeker: (113b/22)	ma' rûf ve meşhûr tatlu	ebu's-şifâ		Arapça
şeker-bîre: (347a/18)	bkz. şeker-büre.			
şeker-büre: (347a/18)	şeker börek.			
şeker-ħande: (078a/20)	tatlu, laṭif sözlü, şîrîn-kâr.			
şekersân: (280a/28)	oğul balı, şeker gibi demek			
şekersân: (280a/29)	bkz. şekersân.			
şekil: (231a/07)	bkz. şekâl.			
şekle: (347a/21)	kesdükleri her pâre.			
şekne: (347a/22)	ay demiri, çivi, büküm			
şekr: (113b/24)	'avratuñ ferici		küs-i zen	
şekre: (347a/19)	şeker, 'avratuñ ferici, eve öğredüp mu' nis itdükleri kuş ve ħayvân			
şel: (231a/08)	eli tutmaz kimesne.			
şelâyîn: (280a/29)	mubrem, girân-cân, âlûde			
şelbû: (303a/11)	ayağ tııldusı, uyur kişinüñ ħoruldusı.			
şelbüy: (388b/06)	ayağ âvâzı			
şele: (347a/25)	ħammâmcı ve büstâncılar zibil ħurudacağ yirleri		şüle	
şelek: (213a/13)	dırağt, arka yüki ve eşek yüki			
şelgâm: (244a/11)	türkîde dağı müsta'mel ma' rûf nesne			
şeliğ: (062b/27)	seccâde.			
şelkâ: (017b/30)	özlü kara balçık, çökek yir, azmağ			
şelle: (347a/24)	'avratuñ ferici		şekr	
şelühec: (055b/23)	demir diken	ħasek		
şelühek: (213a/14)	demir diken	ħasek	şelühec	
şem: (244a/13)	çaruğ, yolcular pâbüc, kaçmağ	ħarmâc, ba'd, nefret		
şemâ: (017b/30)	yıylankıç	şamâme		
şemâl: (231a/08)	ķış yili	ħüy		
şemâme: (347a/26)	yıylankıç		destenbü	
şemân: (280a/31)	fiğân idüp inçķırı inçķırı ağlayan kimesne.			
şemâne: (347a/27)	gökcek râyihâlu			
şemc: (055b/24)	ħâne-i zîr-i zemîn, müşikâr didükleri sâz		semc	
şeme: (347a/29)	süd ağzı, emcekde bâķi kalan süd.			
şemem: (244a/17)	bkz. şem.			
şemende: (347a/29)	bağışlayıcı demek			
şemer: (113b/26)	göl, kiçirek ırmağ		nehr-i ebr, nehr-i şağîr	
şemgand: (078a/22)	çirkîn ħüyü kimesne, nürsüz yüzlü, murdâr		bed-ħulğ	

	rāyihalu ādem, āteş pişirmekden ve oğlan emzirmekden kendüsini pāk tutmayup murdârlığından ud yiri қоқар olan ‘avrat.			
şemğandān: (280b/09)	çirk ve çirkîn hüylü ve murdâr ve nürsüz yüzlü uluḡ ‘avrat.			
şemğande: (347a/28)	murdâr, çepel nesne, nürsüz şekl, uluḡ ‘avrat		şemğand	
şemğat: (044b/25)	bkz. şeft, yaramaz hüy.			
şemid: (078a/25)	‘aşḡdan ve ḡavfdan ve şusuzlıḡdan bî-hüş olmuş kimse, püs, kiçirek çerāḡ		bürādife şemide	
şemide: (347a/30)	ḡavfdan yāḡūd ‘aşḡdan bî-hūd olmuş			
şemides: (163a/08)	bir ma‘rūf ve meşhūr üstād mühendisün adı			
şem dān: (280b/06)	zarf-ı şem dūr, şemdān			
şem -i izān: (280b/02)	uyarılmış çerāḡ, uyaracaḡ çerāḡ			
şemşir: (078a/21)	kılıç	seyf		
şemşir: (113b/31)	kılıç, bir ḡāyetde berk ve muḡkem ağacuñ ismi	seyf		
şenā: (017b/30)	şuda yüzmek			
şenāḡ: (185a/13)	şuda yüzmek		şināv	
şenār: (114a/02)	ru‘yet, şuda yüzmek bu ma‘nāya ḡayrı esāmisi āšnā lafzında mestürdur ve			
şenbe: (347b/03)	meşhūr hefte günlerinden bir gündür.			
şenbelid: (078a/28)	şaru lāle, igde çiçeḡi, sūrincān çiçeḡi, ciḡdem		büy-ı ḡalbe	
şenbelide: (347b/01)	şarı lāle, igde, sūrincān çiçeḡi		şenbelid	
şenbelil: (231a/09)	büy, sūrincān çiçeḡi, ciḡdem	ḡalbe		
şenbelile: (347b/02)	bkz. şenbelide, büy didükleri ot	ḡulbe		
şenbüy: (388b/10)	ḡül-i ḡayrî.			
şenc: (055b/26)	kāḡid mühredükleri mühre, naḡas, herek, ḡāne-i zîr-i zemîn, turş, uca	vera‘	sürün	
şend: (078b/03)	ḡuş burnı, ḡuş çengāli, ‘ūd ağacınun yağı	minḡār		
şendef: (188b/17)	bkz. şedf.			
şene: (347b/10)	yaba		se-engüş	
şenek: (213a/16)	uḡrı	ḡarāmî.		
şeng ü beşeng: (213a/27)	ḡarāmîler adlarındandır.			
şeng ü meşeng: (213a/28)	bkz. şeng ü beşeng.			
şeng: (213a/16)	ḡarekāt ve sekenāti ḡāyetde şîrîn ve maḡbū‘ ve ḡönül açıcı olan maḡbūb, büküm	ḡortum		

şengāhem: (244a/17)	şeb-hengām			
şengele-i engūr: (114a/04)	üzüm budağı.			
şengīne: (347b/09)	tokaç, mandāl			
şengüne: (347b/03)	hind vilāyetinde bir cezīre adı			
şengūr: (114a/04)	fukḳā'iler selesi			
şengül: (231a/10)	şīrīn-ḥarekāt u maḥbū' - kelimāt olan bir güzel, rāh-zen, uşūl	ḥarāmī		
şenhūd: (078b/01)	başlu yara, yaralu			
şenīze: (347b/11)	ḳazzāz tarağı.			
şenn: (280b/04)	yağma, köhne	ğāret	tārāc	
şenū: (303a/12)	serv ağacı, gürgen ağacı, kirās ağacı, gügem ağacı.			
şenūse: (347b/10)	ağsırmağ	'aṭse		
şer: (113b/13)	lügāt-ı pehlevīde şehir			
şerāhī: (388b/05)	semiz et ve ḥubūbat ile bişürürler bir nev' ta'ām			
şerāng: (211b/14)	āheste-āvāz.			
şerb: (033a/03)	ince kettān bizi.			
şerbīn: (280a/24)	ḳaṭran ağacı	'ārīḳūn		
şereng: (211b/16)	zehr, ḥaṅṅaldan acı bir zehrīnāk ot, göz yummağ, şeker	semm		
şerfāk: (211b/14)	āheste-āvāz, ayak tayırdısı		bāng-ı pāy	
şerfenc: (055b/13)	şarp yol.			
şerīr: (113b/16)	eyü, güzel			
şerm: (244a/08)	ud, günü, küs-i zen			
şermā-sār: (113b/15)	ḥayāsı çok kimesne.			
şermet-reng-āmīz: (132b/21)	utanmadan dürlü dürlü renge giren kimesne.			
şermgīn: (280a/28)	udlu dimek			
şerm-sār: (113b/15)	bkz. şermā-sār.			
şerm-sārī: (388b/06)	udluluk.			
şerm-zen: (280a/27)	'avrat ferici.			
şernāk: (211b/15)	lisān-ı pehlevīde āheste-āvāz			
şerrān: (280a/22)	çağlañ dimek			
şervā: (017b/25)	yalan söz		servā	
şerze: (346b/30)	yırtıcı cānverlerūñ sıfatlarındandır			
şest: (044b/18)	balığ ağı, olta, yay kirişin tıtuğda baş barmağ da şest dırlar, altmış	şinnāret, sittūn		
şeş: (175b/20)	altı	sitte		
şeş-der: (113b/17)	nerd taş, şaṭranca māt gibi			
şeşdere: (347a/05)	nerd taş, şaṭranca māt gibi			
şeş-ḥanc: (055b/14)	köse, gözi boz, ḳuyumcılarūñ tıl çekecek	hadde, kucce	şalvār	

	delügi, iç tonı, civî civî, kuşla, tengel oyunu			
şeş-‘alem: (244a/10)	zilü			
şeşpâ: (017b/25)	altı ayaklı dimek			
şeş-per: (113b/17)	altı yapraklı bozdoğan.			
şeştâ: (017b/27)	altı kıllı kıpuz		şeştâr	
şeşüm: (244a/10)	altıncı.			
şeten: (280a/21)	rîsmân.			
şetîm: (244a/04)	қанлу iriñ		sebtîm	
şet-reng: (208b/28)	şatranc.			
şev: (303a/13)	gice		şeb	
şevâd: (078b/05)	toy didükleri kuş	habârî	şüvâd	
şevbâ: (018a/01)	çiriş	haşîl.		
şeve: (347b/14)	cevherlenür diğkatile bağcağ aşı ma‘lûm olur bir nev‘ taşdur			
şevvey: (388b/11)	turağ otı, çeriş		şibit	
şevgâ: (018a/01)	deve ve koyun ağılı.			
şevgâ: (347b/12)	bkz. şevgâh.			
şevgâh: (347b/12)	ağıl			
şevgâh: (347b/12)	bkz. şevgâh.			
şevgâr: (114a/05)	deve ve koyun ağılı		şevgâ, şevgâr	
şevgây: (388b/13)	deve ve koyun ağılı		şevgâ	
şevgây: (388b/14)	bkz. şevgây.			
şev-girân: (280b/06)	baldıran didükleri ot.			
şevhağ: (191b/23)	yılan.			
şevher: (114a/08)	‘avrat eri.			
şeviş: (175b/22)	oliş			
şevk: (213a/29)	diken		hâr	
şevkâ: (018a/02)	bkz. şevgâ.		engervâ	
şevlek: (213b/02)	qara boz at, demür kır at, boz at, aq at		şevleng, esb-i hunuk, şeb-reng	
şevleng: (213b/08)	bkz. şevlek.			
şevmîr: (114a/06)	naşas, herek, velhen			
şevşek: (213a/30)	dört kıllu rebâb, dört kıllu tanbüra			
şevüş: (175b/22)	kesilmiş bağ çubuğı			
şeyâr: (114a/18)	naşas, herek, haste qarüresi, ekilmiş yir, şaban			
şeybâ: (018a/06)	âşikâre, rüşen			
şeyd: (078b/10)	bügi, ‘âr	sefâhet, mekr, hîle, nâmûs		
şeydâ: (018a/07)	dîvâne	hayrân	âşüfte	
şeyh: (206b/21)	ulu		büzürg	
şeyişt: (044b/26)	ağır cânlu ve kinever olan			
şeylec: (055b/30)	buğdaydan azar delüce.			

şeylem: (244a/18)	buğdaydan azar delüce.			
şeyrzağ: (191b/23)	yarasa	huffâş, vaṭvâṭ		
şeytare: (347b/20)	serkile didükleri ot		şeytarac	
şeytranc: (055b/31)	serkile didükleri ot		şeyrenc	
şib: (033a/05)	bir dürlü meşhür cāme			
şīb: (033a/10)	aşağa ve alt, iniş demek, örilmiş tāzyāne riştesi, başı çigzinmiş, yürügen ve önegü, başı katı	taht, lecüc	neşīb, sergeşte	
şībā: (018a/16)	āşikārā, altun.		rüşen	
şībā-zebān: (280b/18)	faşih			
şicām: (244a/19)	katı şovuḳ, ağac ḳurdi, giyesi şovuğu			
şid: (078b/18)	güneş	şems	āfitāb	
şidā: (018a/16)	serāsime			
şidaḳ: (062b/28)	yavuz at, boz at		esb	
şidāsb: (033a/18)	zāvistān pādīşāhı şidāsb bin nevjīn bin cemşid			
şide: (348a/13)	atuñ elḳābındandur, güneşe beñzer at			
şider: (114b/14)	nām-ı ḫudāy te'ālā.			
şifār: (114a/23)	melāl, melāmet		tīr-dān	
şifte: (347b/25)	panbuḳ çırpacaḳ çubuḳ, ḳarış muruş	müteḡayyir	şifte	
şifte: (348b/03)	ḳarış muruş olmuş			
şiftereng: (213b/14)	sigil, bir nev' şeftālū ve erük ve ḳayusı		şeftereng	
şiftereng: (213b/29)	şiftereng			
şifüt: (044b/31)	ḡül ve ehremen.			
şigāl: (231a/12)	köstek ve baḡda urmaḳ			
şigār: (114a/22)	melāmet.			
şigerf: (188b/30)	ulu kişi, eyü, eyü ḫallü olan, cüst ü çabük olan kimesne	muḫteşem, 'ālī, ḳavī	nīk	
şih: (062b/28)	deryā kenārı.			
şih: (348a/13)	ḫayāt divārı.			
şihām: (244a/21)	bkz. şicām, giyesi şovuğu.			
şihār: (114a/22)	Kāzurlar ve boyacılar ḳalyesi ve çevḡān			
şihārū: (303a/22)	bkz. şehārū.			
şihe: (348b/06)	bkz. şiyeh.			
şihenvā: (018a/15)	erişte aşı		egrā	
şihīn: (280b/16)	zenc			
şikāf: (188b/20)	yarıḳ, maḡāra	kehf	gelāve-i ibrişim	
şikāfe: (347b/28)	sāzende zaḫmesi			
şikāfte: (347b/27)	yarılmış, ḫoḳḳa, yinme marāz	fālic		
şikāle: (347b/29)	kirpi		ḫār-püşṭ	
şikān: (280b/13)	büklüm.			
şikānce: (347b/28)	bkz. sereh.	rāyic		

şikār: (114a/25)	av, olta	şayd		
şikār-āhenc: (056a/02)	kısaç, körük ucundağı olan yıl çıkacak kovuk demür		şikār-āhenc	
şikār-bāz: (132b/23)	avcı, uğrı	şayyād		
şikār-ger: (114a/24)	avcı, uğrı	şayyād		
şikārī: (388b/14)	şayd eyleyen ādem			
şikāse: (347b/26)	kirpi		fegand	
şikeft: (045a/05)	şüküften lafzından şığa-i māzīdür			
şikefte: (348a/01)	aluç yimişi			
şikem: (244a/22)	qarın	baṭn		
şikembe: (348a/04)	işkembe			
şikem-bende: (348a/01)	qarın qulı, boğazı derdine düşmüş olan kimesne	‘abdü’l-baṭn		
şikemdān: (280b/14)	qarınlu			
şikemrān: (280b/14)	qarın sürici	müşhil		
şikem-şikeste: (348a/03)	mi‘de zaḥmeti			
şiken: (280b/14)	büklüm, şınuq		pīç ü çin, şikeste	
şikenb: (033a/07)	qarın	baṭn		
şikenbe: (348a/04)	bkz. şikembe.			
şikenbevā: (018a/09)	işkenbe aşı.			
şikenc: (056a/05)	büklüm ve kıvrım, kızıl renglü yılan, engerek, sıkılmış		şiken, ferāhem	
şikence: (348a/04)	‘uqūbet, ‘azāb, qālīb, cendere, nizeyi anuñıla toğuldur bir ağaç			
şikende-kām: (244a/22)	qahir kimesneye dirler.			
şikene: (348a/05)	ay demiri, çivi, büklüm, işkence			
şiker: (114a/25)	bkz. şikār			
şikest: (044b/31)	şınıqlı		şikesten	
şikeste: (347b/31)	şınmış dimek			
şikeste-zebān: (280b/13)	peltek	elken		
şikīb: (033a/08)	şabr			
şikībā: (018a/09)	bkz. şikībide		āremīde	
şikībāy: (388b/16)	şabırlı.			
şikībāyi: (388b/16)	şabırluluq.			
şikil: (231a/13)	köstek, tuşaq at ayağı, yarma eşik ağacı.			
şikilk: (213b/15)	yan başı.			
şikilk: (231a/13)	yan başı.			
şikke: (348a/07)	ālāt-ı ḥarb			
şikre: (347b/30)	eve öğretdükleri cānver			
şil: (231a/15)	sıpqın, bir uzun ağacın ucına ḥançer gibi berkinmiş bir demür	ḥarbe	zūpīn	
şilān: (280b/29)	pādişāhların somatı			

şile: (348b/04)	lapa, pirinç	ye' veş.		
şilem: (244a/22)	ağac			
şileng: (213b/21)	peyklerüñ ve sâ'irlerüñ çegzitmesi			
şilfe: (348a/08)	yaba		se-engüşt	
şilih: (062b/27)	seccâde.			
şilk: (213b/16)	özlü kara balçık, çökek yir, ayağ başıcağ, azmak			
şilmâb: (033a/09)	âbkâme			
şilm-i dıraht: (045a/09)	ağaç püsi	zamğ		
şiltâk: (191b/29)	bir kişiye ayak tolamağ içün iftirâ vü bühtân itmek, gavğa ve qarğaşa eylemek.			
şilte: (348a/07)	bend-i kemer-bend.			
şilü: (303a/19)	endâm, cesedden bir 'uzve			
şilvâ: (018a/11)	endâm	'uzv		
şim: (244a/23)	çaruk	ba' d, nefret.	pâpüc	
şim: (244a/24)	it balığı, bir ırmağ adı, balık pulu			
şime: (348b/04)	hû, 'âdet			
şimrüd: (078b/25)	vilâyet-i geylânda bir ırmağ adı			
şimşâd: (078b/12)	çimşir, bir katı ağaçdur andan âlet düzerler, şakızlık ağacı			
şimşâr: (114a/27)	cimşir, katı ağaçdur andan âletler düzerler, şakızlık ağacı			
şimşir: (114b/03)	bir nev' gâyetde berk ve muhkem ağaçdur.			
şin: (281a/01)	sipsi, dillü düdük, mâverâ'ün-nehr halkı be- nişin, otur dimek olur şin dirler			
şinâ: (018a/13)	şuda yüzmek		şenâ	
şinâ: (018a/18)	şuda yüzmek		âşnâ	
şinâber: (114b/03)	yüzgüç.			
şinâh: (348a/09)	yüzici		şinâver	
şinâr: (114b/04)	yüzmek, gemiler yatan şığa yir		senâr	
şinâs: (163a/10)	bilü, bilici			
şinâsâ: (018a/14)	añlağan, añlayıcı, zeki	fehîm		
şinâv: (303a/18)	yüzmek		şinâr	
şinâver: (114b/08)	yüzgüç		şinâber	
şinc: (056a/12)	uca, çiçek		sürin	
şinc-ğanc: (056a/08)	uca		sürin	
şind: (078b/17)	kuş burnı			
şindâb: (033a/10)	boğa diken.			
şine: (348a/12)	at kişnemesi, arslan âvâzı.	şahil		
şing: (213b/24)	dıraht-ı bî-berg, yoğun			

	etlü, orun			
şingerf: (189a/04)	süncüfre			
şin-giyār: (114b/27)	bkz. şin-ḥiyār.			
şing-m: (388b/16)	toñuz balığı, kunduz balığı.			
şing-rîz: (132b/24)	zencebîl şarâbı.			
şingür: (114b/10)	zencebîl şarâbı			
şing-vîz: (132b/24)	bkz. şing-rîz.			
şin-ḥiyār: (114b/09)	bir nev' uzun ve egri ḥiyār			
şin-ḥiyār: (114b/26)	diyār-ı Mısrda uzun ve egri olur bir nev' ḥiyārdur.			
şinü: (303a/18)	işit dimek			
şinü: (303a/21)	şü, şiv, şib, neşib.			
şinvā: (018a/15)	işidici.			
şipist: (044b/28)	kerih ve murdār korkunç nesne			
şipist: (044b/31)	bkz. şipist.			
şipit: (044b/27)	turağ otı		rāziyānc	
şipür: (114a/21)	borı		nefir	
şipür: (114b/13)	borı		nefir	
şir: (114b/15)	süd	leben, ebü'l-ebyaz		
şir: (114b/16)	arşlan	ebü ferās, ebü'l-ḥāris, ebü'l-aşbāl		
şirād: (078b/25)	çuvāl kulpı ve köşesi.			
şirā-fiken: (280b/19)	arşlan aqtarıcı		bahādur, pehlevān.	
şirār: (114b/18)	çevāle			
şirāz: (132b/25)	pārs vilāyetinün dārü'l-mülk-i taht-gāhi olan şehriün adı, süzilmiş yoğurt, turağ otı			
şirāze: (348a/17)	libāsuñ yırtmaçlarına yırtılmasun diyü ibrişimile ördükleri nesne.			
şirā-zebān: (280b/18)	bkz. şibā-zebān.		dil-gir	
şirāzî: (388b/24)	bir dürlü ḥalvā, şirāzlı dimek			
şirbā: (018a/17)	südlü aş.			
şirbaḥ: (062b/29)	hind cānibinden gelür bir kök		ḥarīḳ-i hindî, şitrac-ı hindî	
şir-baḥşir: (114b/18)	hind tarafından gelür bir kök		şaytarāḥ-ı hindî, ḥarīḳ-i hindî	
şir-behā: (018a/17)	kızlara virilen ağırlık		çihāz	
şir-buḥt: (045a/12)	şirluḡān yağı	sirec		
şirdān: (280b/20)	şirden didükleri nesne			
şir-dār: (114b/23)	südlü dimek			
şir-düg: (185a/14)	südi yoğurdıla qarışdurlar aña göremez didükleri			

şir-düg-behem: (244a/23)	südi yoğurdıla qarışdururlar aña göremez didükleri			
şire: (348a/24)	üzüm şıķındusu, şarāb olmamış ola.			
şiregī: (388b/25)	vilāyet-i çinde olur bir yırtıcı cānver			
şirem: (244a/24)	qarışuķ		sirişte	
şire-rūgan: (280b/24)	bkz. şirūgan			
şir-evjen: (280b/20)	bkz. şir-āfken.			
şirez: (132b/30)	esmā'ullāhdandur			
şirfāk: (213b/13)	şerfāk			
şir-ğarān: (280b/22)	bkz. şir-jiyān.			
şir-ğarīn: (280b/22)	bkz. şir-jiyān.			
şir-gīr: (114b/20)	arslan dutıcı demek, ķındırmāķ			
şir-ħāre: (348a/19)	süd emer oğlan.			
şir-ħışt: (045a/13)	oğlan aşı didükleri dārū, qadın duzluğı, acı bal, südlü pirinç, südlügen		ķunduz-ħāye, cend-i bādester	
şir-ħışk: (213b/26)	sir-ħışt didükleri dārū, her āt vilāyetinde sükūt ağacı üzerine yağar gāh olur arpa unıyla yoğurup isti māl iderler, hem gıda hem devā olur.			
şir-i āmule: (348a/18)	emlec			
şir-i birinc: (056a/13)	südlü birinc aşı.			
şir-i şerze: (348a/20)	ğāyetde ğāzabnāk ve tünd arslan.			
şirīn: (280b/24)	ħalvā ve şatlu, şatlu	lezīz	şirīn	
şirīn-birinc: (056a/13)	bkz. şinc.			
şirīne: (347b/22)	oğlancuķlar başında olan baş, bart	sa'fe		
şirīne: (348a/22)	başda olan uvacuķ baş, bart, bedende deri altında olan biz	ğudde		
şirīn-kār: (114b/22)	ħalvācı ve nedīmlik idüp şirīn sözler söyleyen ve şirīn hareketler iden kimesne.			
şirīn-zebān: (280b/29)	şatlu dillü.			
şir-jiyān: (280b/21)	añırğan ve ğāzabnāk arslan.			
şirkük: (213b/28)	büyük yılan derisi			
şirmān: (280b/23)	bahādur, dilāver			
şir-mest: (045a/16)	ğāyetde semiz olan, toķlı, kükremiş arslan.			
şirü: (303a/21)	a'lām-ı ricāldendür.			
şirūgan: (280b/23)	şirilağan yağı	şiric		
şirüye: (348a/25)	ħüsrev-i pervizüñ oğlı adı			
şirvā: (018a/18)	bkz. şirbā.			
şir-zebān: (280b/21)	şatlu dillü.			

şir-zede: (348a/19)	süd urmuş oğlan.			
şir-zene: (348a/20)	yapuk			
şişe: (348a/28)	şırçadan olan zarf			
şişle: (347b/24)	bkz. şişle, kâzirler tokmağı veyâ şıçan kездüğinden olan delük			
şişle: (348a/26)	kâzirler tokmağı veyâ şıçan kездüğinden olan delük, eskimiş ve didilmiş demek, eyü nişân, yavşak			
şit: (045a/10)	bkz. şilm-i dıraht, 'aqlı gitmiş		râziyâne, sergeşte.	
şitâb: (033a/06)	ivmek, yıldız kurdı.			
şitâbân: (280b/11)	ğâyetde ivici			
şitâb-bârân: (280b/12)	yillü yağmur.			
şitâbzede: (347b/21)	ivecek kimesne	'acül		
şitâk: (213b/08)	ağacun oğlu, tâze budağ.		sitâk	
şitâ leng: (213b/10)	aşık, incik, kebece, baldır, topuk, çeng ibrişimî	ka 'b	giyâh-ı telh, har-zehre	
şitâ me: (347b/21)	çirkîn yüzlü.			
şitrenc: (056a/01)	şatranc			
şitranc: (056a/01)	bkz. şatranc.			
şiv: (303a/22)	iniş			
şiv: (303a/23)	aşağa, iniş, sergeşte, rişteden örülmüş, lapa	taht, medhüş		
şivâ-zebân: (281a/03)	faşih kimesne		şibâ-zebân	
şive: (348b/04)	zarif maħbublarun nâzı		tarika-i ħub u ra 'nâ, harekât-ı şirîn.	
şiven: (281a/04)	çiglık, süñü	mâtem	efğân, şebte	
şivi: (388b/17)	turağ otı			
şivid: (078b/18)	turağ otı		şit	
şiyân: (280b/16)	iki kardaş xanı didükleri dârü, cezâ'	mükâfât, 'ivaž.		
şiyâni: (388b/18)	ħorâsân vilâyetinde bir nev' dirhem			
şiyâr: (114b/10)	naşas, herek, şaban		âlet-i ħâne.	
şiyeh: (348b/05)	at kişnemesi	şahil		
şiz: (132b/28)	eyü yaylar düzerler hindüstândan gelür bir ağaç		âbanüs	
şizây: (388b/25)	hindden gelür, andan yaylar düzerler ğâyetde mu 'teber bir nev' ağaç			
şizer: (114b/23)	esmâ 'ullâhdandur ve şehri Ħamâya qarib bir qaşaba adıdur.			
şizkün: (280b/29)	igde		sincid	
şizrak: (191b/30)	yarasa zibili yâ südi ya südügi			
şod: (078b/27)	oldı demek, öldi, fevt oldı demek.			

şode: (348b/11)	olmuş demek			
şöhre: (349a/07)	meşhür			
şöhre-bend: (079a/04)	zâhire muqayyed olup bātından bî-ḥaber olan kimesne			
şü: (303a/26)	cüllâh çukuru, ḥaşıl, çiriş, lapa, zevc ve şevher			
şübân: (281a/08)	çübân	râ'î		
şübân: (281a/09)	çübân.			
şübân-firîb: (033a/22)	şübân-firîb			
şüblâ: (018a/25)	ağ ayva dene, kıovan çiçeginün ağı		birincâsf, ḥabṭ-yânâ	
şü-çeşm: (244a/30)	gözi şâtır, küstâḥ			
şüd: (079a/02)	şod demek.			
şufle: (348b/17)	bkz. şufte.			
şufte: (348b/17)	tavanun yivlerine itdükleri şişe.			
şuğ: (185a/17)	elde ve ayakda keşret-i şugldan boynuz gibi saht olan yir			
şuğ: (185a/22)	elde ve ayakda katılanmış yir, kâkıla şığıra didükleri dârü			
şuğâ: (018a/21)	tîr-dân.			
şuğâ: (018a/24)	alacak.			
şuğa: (348b/16)	el ve ayak derisi katılanmak		şuğ	
şügerân: (281a/10)	baldıran didükleri ot.			
şuğur: (115a/01)	kirpi, porsuğ		ḥâr-puşṭ	
şuḥ: (063a/01)	özlü balçık, katı yir, mîvesi olmaz bir ağaç			
şüh: (063a/06)	şîrîn ḥarekât, gâyetde muḥarrîk ve ḥurrem olan kimesne, ısıcağ kanlu, kulağ çirki		bî-raḥm	
şuhâ: (018a/20)	tırnık, tırmalayış			
şüher: (115a/22)	'avratun eri		zevc ü şüy	
şühgîn: (281a/09)	kirlü			
şüh-gîr: (115a/15)	köseğü, kirlü		tennür-âşüb	
şühnâk: (214a/03)	kirlü, paslı		sühkîn	
şuhûde: (348b/09)	cerâhat olmuş ve tırnağ ile tırmalanmış			
şuhûr: (114b/28)	cerâhat ve tırnağıla çizilmiş yir			
şukâ: (018a/22)	bkz. şuğâ.			
şukûfe: (348b/18)	çiçek, kıusmak	zehre	istifrâ'	
şukûr: (115a/03)	ḥarâm			
şüle: (349a/05)	mezbele		şüle	
şülîde: (349a/06)	âḥûr, eski ev heyâtı.			
şüm: (244b/02)	nâ-mübârek			
şumâ: (018a/22)	siz demek			

şü-māl: (231a/21)	bkz. şüy-māl, girih.		
şumā-rā: (018a/23)	size demek		
şumār-gāh: (348b/27)	muvaffak 'arāsāt ve		
şūmiḥ: (063a/09)	şüm		
şūmiḥ: (063a/10)	kovan çiçegi.		
şūmîn: (281a/10)	ıspanak, nedes.		
şūmşir: (115a/21)	ķākūle-i şağir.		
şün: (281a/11)	ķoltuķ altına itdükleri hişteķ.		
şünder: (115a/21)	çükündür		
şungāl: (231a/19)	eķlil didükleri ot, ḥalvācı ve mūmcıların aşıları		
şüniz: (133a/09)	çörek otı.		
şür: (115a/15)	gürg, tuzlu şu, çoraķ yir, at bāzārı, ūrkü		
şurā': (182a/15)	sāyebān		
şürbā: (018a/23)	ma' ruf aş.		
şür-çeşm: (244a/31)	gözi degenek kimesne.		
şüre: (348b/30)	çoraķ yir, tuzlu, gerg, müreķķeb didükleri yimiş		
şüre-büm: (244a/31)	çoraķ yir.		
şüregez: (133a/08)	bkz. şürgez.		
şürem: (244b/01)	müreķķeb didükleri turunc envā' indandır.		
şürgez: (133a/06)	aķ ilğun ağacı, acı ilğın ağacı, aķ yılğun, çörek otı	enil	şüniz
şüride şoden mağaş: (175b/29)	göñül dönmüş olmak		
şüride: (348b/31)	ķarğışmış	ḥayrān	
şüristān: (281a/09)	çoraķ yir, tuzla.		
şüriş: (175b/28)	ķarişiş ve bulanış demek.		
şürmiz: (133a/09)	tırāş, naş		
şürtāğ: (185a/21)	ķumda biter bir ot, süñük ağacı, şaru ağaç.		
şürvā: (018a/24)	bkz. şürbā.		
şüsire: (349a/06)	naşas yir, bağ heregi.		
şüş: (175b/29)	bāğ çubukları		kücek
şüşe: (349a/03)	altun ve gümüşden olan sebıķe		
şüy: (389a/02)	cüllāḥ çuķurı, ḥaşl, lapa		
şüy-dide: (349a/06)	er görmüş 'avrat.		
şüy-māl: (231a/20)	cāme-şüyler anuñıla esbāb mühreler bir mühre.		
şübān-firib: (033a/21)	çübān aldanķucı didükleri meşhūr kuş	mekā'	
şübçe: (348b/09)	bkz. şübşe.		
şübşe: (348b/08)	yavşak, ğille biti, mīve ve edviye ķurdı		
şüdkis: (163a/14)	ķavs-i ķuzah		serir
şüfārec: (056a/14)	peşmine ḥalvā.		

şüft: (045a/22)	murdâr çoğu		şeft	
şüfür: (115a/02)	bkz. şugur, porsuk, harâm			
şügür: (115a/04)	bir nev' uzun tüylü kirpi			
şüh: (349a/08)	nefrîn			
şühenfernît: (045a/26)	tüf ve üf demek, yüze tükürmek, karış virmek ve bîzâr olmak.			
şühüd: (078b/27)	cerâhat olmuş, dırnağıla kazıyup çizmek.			
şühülende: (348b/11)	şıklık virici.			
şük: (214a/03)	şıcan otı			
şükâ: (018a/22)	bkz. şügâ.			
şükke: (348b/25)	bkz. şükühe.			
şükle: (348b/20)	kesilen her pâre.			
şükle-câme: (348b/21)	çapuk didükleri, sığra			
şüküfe-zâr: (115a/06)	çiçeklü yir		şek-dâr	
şüküh: (063a/04)	ayağı bir nesneye ilişe ve düşmeli ola ve barmağıyla ayağını şaklaya, düşmeye ve sürcek ve kademsiz kişi			
şüküh: (348b/23)	kıyıkım	heybet, haşmet	zibâyî.	
şükühe: (348b/24)	demir dikenî, güzellik, yaraşuk		se-küşe	
şükühî: (388b/28)	ululuk, heybetlülük.			
şüküle: (348b/22)	çetüh kız.			
şüküne: (348b/22)	ters	'aks		
şüküft: (045a/22)	heybet, açılmağ	tefattuğ		
şükvâr: (115a/05)	ğam-gin		sük-vâr	
şüle: (348b/26)	mezbele			
şülle: (348b/26)	'avratuñ ferici.			
şülle-gâh: (348b/27)	kaşık	'âne	dehân-ı küs.	
şülühec: (056a/14)	demür dikenî		şelühek	
şülühek: (214a/02)	demür dikenî			
şüm: (244a/29)	şem		'aķıbet-i kârâ	
şümâr: (115a/06)	şagış	'aded		
şümâr-gir: (115a/10)	şayıcı demek			
şümâr-kâr: (115a/09)	hîsâb yiri demek, 'araşât yiri			
şümâşir: (115a/09)	karcaşık			
şümâyî: (388b/28)	siz siz demek			
şümşâd: (079a/01)	bkz. şimşâd			
şümşir: (115a/12)	kaķüle-i şağir.			
şümür: (115a/10)	çarığ, yolcular yapıcı, vehm, nefret	ba'de		
şünc: (056a/15)	mühre, uca		sürün	
şüncâr: (115a/12)	eñlik didükleri ot			
şüngâle: (348b/28)	eklil didükleri ot			
şüngâr: (115a/15)	bkz. şüncâr.			
şünķâr: (115a/14)	şikârî kuşlardan bir nev'			

şüpest: (045a/17)	korğunç	kerihü'l-kākser		
şüpist: (045a/18)	bkz. şüpest, gice, katı			
şüpüs: (163a/12)	ādemūñ kirinden hāşıl olur bit ve sirke.			
şüpüs: (175b/23)	ādemūñ kirinden ve 'arağından hāşıl olur bit ve sirke.	şamıl, hamık		
şür: (114b/29)	ipden yā kıldan örerler bir dürlü ayakkabı		sütür	
şürk: (214a/01)	mu'ānid	lecūc		
şüst: (045a/20)	çirkīn, yudı dimek	ķabīh	şüsten	
şüst ü şühī: (388b/29)	kīrlülük, bī-şermlik.			
şüş: (175b/24)	öyken, bu 'uzvuñ hikmet ve şun'ı cereyān-ı nefese medāre olmağ	sağır, riyet		
şüşk: (214a/01)	çapağ		jefk-āb	
şüşmīr: (114b/31)	ķākūle-i şağire hindden gelür mu'teber dārū	hīl	şüşmīr	
şüşt: (045a/21)	bkz. şüst, çirkīn	ķabīh		
şüşter: (114b/31)	öykenlü dimek, bir vilāyet adı			
şütülüm: (244a/28)	taħakküm, ceng, nizā'		üştülüm	
şütür: (114b/27)	deve	cemel	üştür	
şütür-bād: (078b/26)	yīl devesi.			
şütür-bālūğ: (185a/15)	deve kığı.			
şütürbān: (281a/08)	deveci.			
şütür-bār: (114b/28)	deve yüki.			
şütür-bülük: (213b/31)	deve kığı.			
şütür-gāz: (133a/02)	bundiğ dikenı, deve tabanı çiçegi, egir		eşir-gāz	
şütür-murğ: (185a/16)	deve kuşı	ne'ām, hāzib		
şütür-pā: (018a/19)	kekik didükleri ot	sa'ter		
şütür-pāy: (388b/27)	devetabanı, kekik			
şütür-sīb: (033a/22)	bkz. şütür-sünb.			
şütür-sünb: (033a/22)	āğaç kırdı			
şütürvān: (281a/08)	şütürbān			
şütür-vār: (114b/28)	bkz. şütür-bār.			
şüvād: (079a/01)	toy didükleri meşhūr kuş		şevāt	
şüvāt: (045a/25)	toy kuşı	ķubārī	şāst	
şüvāz: (133a/05)	toy kuşı	ķubārī		
şüyeb: (033a/24)	āğ kırdı			
tāb: (029a/18)	rūşenāyī, bükmeğ, döndürmeğ, tākāt		gerdāniden	
tābā: (011b/23)	tağaç, tava			
tābāk: (199b/11)	özdek.			
tābān: (261b/24)	yıldırayıcı			
tabānca: (323b/25)	sille	heyz		
tāb-dār: (097a/15)	tāb şaklayıcı			
tābde: (323b/12)	iplik bükici.			

tābe: (323b/10)	tābe, tāve, yaylak yir, ince iplik, nur virici yağ			
tābe-büryān: (261b/24)	tavada bir nev' bişiriş			
tābiş: (170b/02)	yaldırayış ve qarış			
tāb-hāne: (323b/11)	misāfirler için mu'ayyen olan yir.			
tābi: (379a/25)	yıldırmağ, aydınlık.			
tābil: (226a/31)	ta'ām içine koydukları nohud ve birinc ve şalgam ve za'ferān ve mi'de-nüvāz ve sā'ir bunlar gibi ve ıssı otlar.			
tābistān: (261b/25)	yay faşlı.			
tābistānī: (379a/25)	yaylak ve yazlık.			
tābişān: (261b/25)	taşlesān			
tābnāk: (199b/11)	yaldırayıcı.			
tābūt: (039a/06)	meyyit kōdikları şandūğ mişāl nesne			
tāc: (052b/07)	zamān-ı evā'ilde 'acem pādīşahları ve hātūnları altundan envā'cevāhir ile müzeyyen idüp başlarına giydükleri nesne, ħorūs ibigi			
tāce: (323b/12)	hüdhüd kuşu		rebüt	
tācek: (199b/12)	ħorūs ibigi, tāccağız dimek, bir kavmūn tācı			
tāc-ı keyānī: (379a/27)	ulu pādīşāhlar tācı dimek			
tācık: (199b/13)	vilāyet-i pārs ve lügat-ı pārs			
tācık: (199b/14)	bkz. tācık.			
tācıkī: (379a/27)	tebrīz diyārında giyerler bir dürlü kaftāndur.			
tāc-pūş: (170b/03)	hüdhüd kuşu	ebū sūleymān	rübüt	
tāfsiyā: (011b/24)	derbaş dimekle meşhūr bir otdur.		azarbīs	
tāfte: (323b/19)	bükülmüş iplik.			
tāğ: (183a/16)	odun olmağdan ğayrı nesneye yaramaz bir ağaç, süksük ağacı, kara ağaç, pür-nār ağacı, bellūt ağacı, kavak ağacı, yılğun ağacı, daşlıca emrüd, aħlağ ağacı, kuru odun	ğazā		
tāğār: (097b/16)	büyük terki, dağar			
tāğistān: (261b/28)	ılgınlık.			
tāğistān: (261b/28)	bkz. tāğistān.			
tāğūs: (170b/13)	başı şuya taldırmağ			
tağyirā: (012b/03)	seyyid ğazī peniri dimekle ma'rūf bir ağ yumuşak taş			
tāğ: (061a/30)	tuğ, mīvesi olmayup yağdukları bir ağaçdur.			
tāh: (323b/23)	tākāt			

taḥār: (097a/31)	bir vilāyet adı			
taḥcel: (226b/08)	çimdik	ķavs		
taḥgelül: (226b/11)	çetiñ ķoz			
taḥgem: (239b/11)	yay evi		peçkem	
taḥkeliyün: (262a/11)	bkz. taḥkelün.		taḥkelül	
taḥkelün: (262a/10)	çetiñ ķoz.			
taḥle: (324a/17)	‘aşā, na‘līn.			
taḥs: (160a/27)	göñül ŧarlıĝı			
taḥş: (170b/18)	zenberek didükleri meşhür berk yay, aşāĝa sürtinmek, ĝuşşā ve belādan göñül ŧarlıĝı	taĝayyür-i ḥāl.		
taḥt: (039a/16)	pādişāhlar oturduĝı serir			
tāḥte: (323b/13)	ķoşılmış at, tār-ı tābdāde ip.			
taḥte: (324a/13)	āĝaçdan kesdükleri ma‘rūf nesne, bir ķıt‘a ķumāş, örümcek evi.			
taḥte-cāme: (324a/15)	cendere, kısaç, iskence āĝacı.			
taḥte-i keşşger: (097b/02)	başmaķçı külesi.			
taḥte-i nān: (262a/08)	yaşdaĝaç, ekmekçiler taḥtesi			
taḥte-nāne: (324a/15)	yaştaĝaç, sini, ekmekçilerün evi āletleri			
taḥt-gāh: (324a/07)	pādişāhlaruñ ŧurduĝı şehir			
taḥtī: (379a/28)	öñdül atı.			
tāk: (199b/28)	aşma çubuĝı, çirtlayıķ āĝacı.	kerm		
tāk-dāne: (323b/19)	çirtlaķ yimişi.			
tāk-rez: (129a/12)	tefek, bāĝ çubuĝı.			
tāl u māl: (226b/02)	tār u mār		perākende	
tālāc: (052b/11)	bkz. tārāc, bāng, meşģale, ĝavĝā, ĝalebe	ḥalālüş		
tālān: (261b/30)	yaĝma			Türkçe
tālāne: (323b/19)	tüsüz şeftālū, pehlevī lisānında ķayıısı		tālānek	
tālānek: (199b/29)	ķayıısı, tüsüz şeftālū, ŧaĝ erüĝi.		zerd-ālū	
tālet: (039a/08)	ālet-i ḥarb işleyenler, āĝır ceng āleti, şilāḥ, naķīl, pāre, ķıt‘a, zaḥm			
tālisān: (261b/30)	ḥaylesān			
tāliš: (170b/15)	oķ yileĝi			
tālišān: (261b/31)	bkz. tālisān.			
talk: (192a/07)	bir nev‘ ķıymetī ŧaş, evren pulı	kevkebū‘l-arż		
tālvāse: (323b/20)	tasa	ızḥrāb.		
tāmüre: (323b/22)	emzükli bardaķ.	ibrīķ		
tān: (261b/31)	sizüñ dimek, ĝüç vaķt.		ān şomā	
ta‘vid: (071a/09)	heykel	ma‘āza, ‘ūza	temīme	Arapça

tāpāl: (226a/31)	ágaç özdegi, qanat, boy, şıva.			
tār: (097a/17)	depe, qararmış dimek, qarañu, bezük ve sâ'ir toqınur nesneleriñ arışı, kiriş, tuman, bulanık	farq, tārık		
tārāc: (052b/09)	yağma			
tarafvā: (012a/05)	qoruqlı ta'ām.			
tāre: (323b/13)	arıř, qabbān terāzūsi, depe, qarañu, üst qaftanı, bil.	tārık	tār	
tāred: (070b/30)	kene	qarād	pend	
tāreḡ: (061a/31)	ḡazret-i ibrahīm ḡalil 'aleyhi'ş-şalavāt ve's-selāmuñ babası adı, āzer			
tārek: (199b/14)	depe, depecik, ādem başınıñ devrecügi			
tarḡūn: (262a/13)	ma'ruf sebze			
tārī: (379a/28)	bkz. taḡtī.			
tārık: (199b/21)	qarañu, qarañu gice, qarañu	zulmet	şeb-i tārık	
tārıkī: (379a/28)	qarañuluk.			
tarqāvā: (012a/06)	qurdaşeni didükleri illet	şerī		
tārmār: (097a/25)	taştağan			
tārmīḡ: (183a/16)	tuman, bulut qarañuluğı.	zabābe		
tartenc: (052b/12)	ince, düřvār yol.			
tārüm: (239b/08)	kiçeden derim ev, otaq, qarañu ev			
tās: (160a/27)	tās			
tās-bāz: (129a/11)	tās oynadıcı.			
tāse: (323b/18)	taşlağanmaq, taşlamaq.		tāse, telvāse, tālvāse, telūse, telūme	
tāsīde: (323b/18)	tuncuqmuş kimesne.			
tāş: (170b/04)	çivid ile itdükleri ḡāl, edāt-ı şirket, şerik, ortaq			
tāt: (039a/07)	ta'lim-ḡānede atduqları oq, evlād-ı 'arabuñ şehirlüsi			
tatār: (097a/30)	tātār		pey-ā-pey, pez-pez	Moğolca
tātārī: (379a/25)	yırtmaçlu qaftān, ḡūb maḡbūb, a'lā gevher, eyü müřk, tātāra mensüb dimek			Moğolca
tatarī: (379b/14)	tatar, türkūñ ḡāyetde ednā ve aḡmaq ve cāhili			Moğolca
tātārık: (199b/11)	ügeyik kuşı		fāḡte	
tāv: (299a/05)	tākat, kımar oyunu, qamış atmaq, ceng, süñü		tāb	
tāvān: (262a/03)	ödek, ālim, borçlu, cināyet, şuç	cürm		
tāve: (323b/22)	teve, büyük kerpiç.			
tāve-büryān: (261b/24)	bkz. tābe-büryān.			
tāven: (262a/05)	öğrenmedük tavar	tevsen		

tāvil: (226b/03)	şığıruñ boğası	tevsen		
tāy: (379a/29)	kat		mānend, hemtā	
tāye: (323b/24)	ince iplik, nūr virici çerāğ			
tāz: (129a/11)	segirdüm, ulu sūñügi.			
tāzān: (261b/28)	segirdim ile dimek			
tāzāne: (323b/16)	ķamçı		tāzyāne	
tāze: (323b/17)	her nesnenüñ genci.			
tāzi: (379a/28)	lisān-ı ‘arabīnūñ faşihī, bedevī at, av iti			
tāzik: (199b/26)	ğayrı dil bilmeyen kimesne, fārisi bilmeyen kimesne			
tāzi-kārd: (070b/30)	bir nev‘ bıçaķ	nedriye		
tāzyāne: (323b/17)	ķamçı.			
teb: (029b/12)	isitme, çirkin	ħummā, ķabīħ		
teb: (379b/01)	azğunluk, cüreklik, kat			
tebā: (011b/29)	ķo, vaz gel demek			
tebāh: (323b/26)	azğun, ħarāb olmuş nesne, yumurdalu ķalye.	fāsid		
tebāhe: (323b/26)	yumurda ve et ve şoğan ile ķalye ider bir ta‘ām.			
tebāncir: (097a/29)	kül fūrūnı.			
tebār: (097a/26)	ķavm, kök, helāk	ķabīle		
tebārī: (379b/01)	vazīfe, cihet			
teb-bāde: (323b/28)	isitme ditremesi			
tebe: (324a/01)	azğun	fāsid, zāyi‘	tebāh	
tebeng: (200a/01)	Ķapucılar ve şaffārların pütelerinde altun ve gümüş ve tuc eritüp içine dökdükleri ālet.			
tebenge: (323b/31)	şandük ve ağaçdan düzdükleri enbār, şarpun, kör ķuyı			
tebengü: (299a/07)	şandük, kör ķuyı, anbār			
tebengüy: (379b/09)	şandük, enbār, kör ķuyı			
teber: (097a/28)	balta			
teberg-i āşyā: (011b/31)	degirmen dişegisi, tokmaķ, dişegi, dişimek, kiçirek ey, taş delicek külüng			
teber-ligām: (239b/10)	taşmaķ; uyan taşmağı			
teberzed: (070b/31)	balta ile uvatduķları muħkem şeker.		taşberzed	
teber-zen: (262a/07)	baltacı.			
teberzīn: (262a/07)	eyer nacağı.			
tebest: (039a/12)	hiç, örümcek evi	zāyi‘, fāsid	tebāh, ebr-i kākiyā	
tebeste: (323b/30)	saçaķlı firengi ķālī.			
tebeşķ: (199b/31)	sifile olan ibrişim			
tebet: (039a/10)	deñiz ortasında bir taşğdur içinde bir çāh vardır, ol ķuyudan kırķ dürlü āvāz			

	gelür, yağmür yağduqda āvāz kesilür, yağmur diñdükde girü āvāz zāhir olur ve ol kıyuda her zamānda od yanar ammā deryādan şu gelür söyündürür.			
tebgür: (097a/29)	yırtıcılara kuşlarda burun, kaynak		betgür	
tebhāl: (226b/04)	ağızda çıkan uçuk	hālā		
teb-hāle: (323b/29)	isitme tutan kişilerün tudağında çıkan uçuk didükleri çiban			
tebi: (379b/10)	şıyık, nigendeli tākye.			
tebīke: (324a/04)	bişmedük ekmeği fırına taşıdukları ekmeği aleti, pehlevi lügatinde hūb şüretlere dirler.	hātūz	tebīke, tebīle, tahte-i nān.	
tebīle: (324a/05)	bkz. tebīke, tabla.			
tebīne: (324a/05)	örümcek evi		ebrkākya	
tebir: (097a/28)	tabl, dühül, kūs, zurnā, pāre pāre dimek		tebīre	
tebire: (324a/02)	tabl, dühül, kūs, zurnā, pāre pāre dimek			
tebiş: (170b/16)	kızgınlık, ısılık dimek.	harāret		
tebk: (200a/01)	bkz. tebeşk.			
tebküb: (029b/13)	bir ekşi rīçāl		betküb	
teb-lerz: (129a/18)	ditredden isitme.			
tebneg: (200b/12)	kuyumcılar pütesi ve kālibi		tebeng	
tebrek: (199b/30)	tabla		betrek	
tebrem: (239b/11)	ulu hātūn.			
tebriz: (129a/12)	āzerbāycānda bir şehir adı			
teb-rüz: (129a/12)	gündüz isitmesi.			
tebsi: (379b/07)	tebsi			
tebū: (299a/09)	bir memleket adı, anda yūnus peygamber 'aleyhi's-selām bir degirmen yapmışdır.			
tebūk: (200a/11)	tabak, baqqāllar tablası			
tebūrāk: (200a/10)	def, zaħrad didükleri tahtecükler, oğlançuklar şalıvirdükleri kuşları anuñıla ürgüdürler.			
tedver: (097b/02)	süglün, mezeldek kuşu			
tef: (187a/01)	od yalını			
tefāg: (183a/22)	kafa süñügi, şarāb şoñına içilen kadeh	kıh̄f	āhiyāne	
tefār: (097b/17)	yeşil küpecik.			
tefare: (324b/19)	yeşil küpecik, tağar			
tefde: (324b/20)	kişniz.			
tefdik: (200a/27)	çölmek buğı.			

tefe: (324b/29)	kīne, tūmār.			
tefirde: (324b/29)	seyyid gāzī peniri didükleri aq yumşak taş			
tefiş: (170b/28)	kızgınlık, köpük.	harāret		
tefiyye: (324b/30)	yağmürdan men' için kapu üstüne itdükleri örtü			
tefne: (324b/27)	örümcek ağı.		ebr-kākiyā	
tefriga: (324b/21)	şehr-i çinde bir şehr adı			
tefs: (160b/07)	issilik.			
tefsire: (324b/21)	hısta südügi			
tefşe: (324b/22)	ta'ne.			
tefşere: (324b/23)	baklava			
tefşi: (379b/25)	tebsi, mercüme.			
tefşile: (324b/24)	bkz. teşere, 'acem ta'amlarından bir nev' kalyedür, etile ve gendenā ve ceviz ve yumurda ve 'asel ve yāhūd üzüm ile bişürürler			
tefşire: (324b/24)	bkz. teşere, mercüme aşı.			
teft: (039a/29)	harāret, erimek, tiz ve iti ve yelmek, şalınmak, örümcek evin örmek		sirişte	
tefte: (324b/19)	kızgın		germ şode, bāfte-i 'ankebüt.	
teft-i yezdi: (379b/24)	bir nev' keyfiyyet virür dārū			
teftig: (183a/27)	māverā'ün-nehr vilāyetinde isti'māl olunur bir büyük galle kilesi			
teftik: (200a/26)	bir nev' keçi kıllı			
tefūr: (097b/17)	toprakdan olan kap kacak, taş bardak	fehḥār		
tegerg: (200b/05)	hevādan yağın tölü	berd, 'azres	ḥabb-ı kurr, ḥabb-ı müzen	
teg-i murğ: (183b/03)	kuş burnı.			
tegin: (262a/27)	ḥātün, bahādur, yimiş ağacı			Türkçe
tegu: (299b/02)	yarma			
teh: (325b/12)	kat, tüy, iz	eşer		
teham: (239b/11)	bir çatal ağacın ucına berkidürler biz, nişār olunan aqçe ve şekeri anuñla yire düşirmezler, çadır önünde kurılan sāyebān			
tehan: (262b/12)	boş		tehī, tehek	
tehari: (380a/14)	şāfrāyı kesici nesne.			
tehek: (200b/24)	boş, yalnızca	'uryān	tehī	
tehem: (239b/22)	'azim büyük olan her nesne, umurında bī-nażir olan, pehlevān ve delir olan			

tehemten: (262b/14)	cesīm, her nesnenūñ büyügi ve irisi ve eyüsi, rüstem-i zālūñ elķābı			
tehenber: (098a/06)	kāhil, bisyār ħʻor			
tehī-dest: (039b/13)	eli boş dimek	faķır		
tehlān: (262b/12)	bir ʻazīm tağ adıdır.			
tej: (155b/11)	ķarıķ, şu ķarığı			
teje: (324b/14)	bkz. teze, řu kenārı, zekerūñ başı üstünde olan deri, degirmen ölķegi.			
tejre: (324b/11)	bkz. teze.			
tek ü pü: (299b/02)	bkz. tek-ā-pü.			
tek: (200a/27)	ħamle, yelme, ķuř burnı, yelme yügürme dimek, edāt-ı teşbīh, dip	mervele, ķa ʻr, minķār		
tek-ā-pü: (299a/30)	yilüp yopurmak.			
tek-ā-püy: (379b/25)	aşağı yuķaru yilmek, tiz tiz gelüp gitmek			
tekāv: (299a/30)	yorğa ve yelegen at		tekāver	
tek-āver: (097b/19)	yelegen, yorğa at, deriñ ķuyı.			
teke: (325a/01)	uçķur		řalvār-bend	
tekebbür: (097b/21)	örümcek evi			Arapça
tekej: (155b/11)	üzüm řıkıldıķdan řoñra kalan cibre, üzüm çekirdegi, yemiş ağacı, yaşşı ağaç	şecİR		
teken: (262a/27)	yemiş ağacı.			
tekes: (160b/07)	üzüm çekirdegi, üzüm řıkıldıķdan řoñra şalır cibre	şecİR		
tekeş: (170b/29)	üzüm çekirdegi, üzüm řıkıldıķdan řoñra kalan cibre	tecİR		
tekez: (129a/24)	üzüm řıkıldıķdan řoñra şalır cibre	şecİR	üstüh ʻān-ı engür	
tekil: (226b/20)	ħaťtı dađı gelmemiř tāze ođlan, süd emer ođlan, ebleh, ķoç		ħüb-rüy, nā-dān, bī-endām, deyyüş-veş	
tekİse: (325a/01)	hegbe, cāmedān	ʻaybe	tekİse, telİse, tenbe tenlİse, tenye	
tekİz: (129a/27)	bkz. teküz.			
tekje: (324b/31)	üzüm řıkıldıķdan řoñra şalır üzüm çekirdegi.			
tek-püy: (379b/28)	bkz. tek-ā-püy.			
tekre: (324b/31)	üzüm ķabı.			
tekük: (200b/06)	altın ve gümüş ve sıfālden cānver şüretinde düzilen ķadeħ, şırça, şaksı.			
teküz: (129a/26)	bkz. tekez.			

tekye: (325a/02)	söylenmek, söykünmek yiri.			
tekye-gāh: (325a/03)	söyküncek yir.			
tel: (226b/24)	depecik, yığın, yaqın			
telā: (012a/11)	dirviş didükleri derzī aletlerindendir.			
telāc: (052b/19)	meşgale		tālāc, tārāc	
telād: (071a/10)	çin şehrine qarīb bir şehri mu‘azzam			
telāfi: (379b/29)	‘avz			Arapça
telāftün: (262b/01)	mu‘accib ve mütekebbir olan kimesne.			
telāşi: (379b/28)	tağılup mużmaħill olmak, helāk olmak			
telātūf: (187a/05)	bkz. telātūf.			Arapça
telātūn: (262a/31)	murdārdan perhiz iden kimesne			
telātūf: (187a/04)	çepel ve yigrenci olan kimesne			
telāye: (325a/03)	qaravul			
telbe: (325a/03)	hegbe.			
telbine: (325a/04)	südlü aş.			
tele: (325a/10)	ignelik			
telec: (052b/20)	bir ot, ‘aqreb yuvası			
tele-zenān: (262b/01)	eksilmek.			
tefek: (200b/09)	bkz. teltek.			
telḥ: (061b/02)	acı	mürr		
telḥa: (325a/05)	kekre.			
telḥ-bār: (097b/21)	tuşlu.			
telḥi: (379b/31)	acılık.			
telḥine: (325a/06)	terḥāna.			
telī: (379b/30)	bkz. tellī, direviş, böğürtlen yimişi	‘ulleyḳ		
telī-derziyān: (262b/01)	derziler igneligi.			
telise: (325a/16)	hegbe.			
tellī: (379b/30)	derziler kisesi, direviş.			Türkçe
telnise: (325a/04)	iki yüzlü qalı, hegbe		telnise, tenbese, tenbe, tenfese, tenfe	
teltek: (200b/08)	quyumcılar pütesi ve qālib		tebeng	
telūme: (325a/09)	ağaç çiçeği tomurcuğı, dirler ve çiçek qapcuğı	ıztırāb.	ğonce-i şüküfe	
telūse: (325a/07)	ḥırmən çeçi, çiçek didükleri ‘illet	ıztırāb, cederī		
telvāse: (325a/06)	ıztırāb.			
telvese: (325a/06)	bkz. telvāse.			
tem: (239b/16)	göz ‘illetlerinden bir ‘illettür göz üzerine perde gibi çekilür, göz tutmaq, epsem, göze düşen qoñaq, tekne örtisi, tekne	sebel, men‘		

	büriyicek nesne			
temâşâ: (012a/11)	ma' rûf nesne			
temende: (325a/17)	peltek, kekegi	fe' fe'		
temje: (325a/17)	şam üsti.			
temlül: (226b/25)	ķunâberi didükleri ot			
temü: (299b/02)	temüz			
temük: (200b/10)	aña oķ atarlar, ,			
temüz: (129a/27)	târîh-i rümîden bir ayuñ adıdır. faşl-ı şayfuñ ortasıdır.			Akadca
tem-zeneş: (170b/31)	epsem olmuş.			
ten: (262b/02)	gövde	beden		
ten-âver: (097b/27)	gövdelü büyük kişi.			
tenbe: (325a/20)	bkz. tenbüle, hegbe.			
tenbel: (226b/26)	güce kâhil olan kimesne	mekr, hîle.		
tenbese: (325a/18)	iki yüzlü ķalı			
tenbil: (227a/04)	bkz. tevâbîl.			
tenbüle: (325a/19)	benbel otı.			
tencâle: (325a/20)	şıkmaķ		feşurden	
tencâme: (325a/20)	giyesi.			
tend: (071a/11)	çatuk ķaşlı, ķatı perâkende.			
tenderüd: (071a/25)	bkz. tene-dürüd.			
tend-hünd: (071a/11)	tarıģan demek		târ u mâr	
tendî: (380a/01)	gövdede olan yurmıca ve şırt gibice olan yir			
tendise: (325a/21)	oyuk, alaca, düzme şüret.			
tendü: (299b/03)	örümcek	'ankebüt	tendü, tenendü, tenende, tenendü	
ten-dürüst: (039b/05)	bedeni şağ ve selâmet üzre olan kimesne.			
ten-dürüstî: (380a/01)	sağlık.			
tene: (325b/02)	bir tonluk ķumaş, kaftânuñ bedeni, diftik, toğan kündesi, çırtıboğa, ağacuñ özdegi		enderün	
tene-dürüd: (071a/25)	tere yağı.			
tene-i 'ankebüt: (039b/09)	örümcek evi		ebr-i kâkiyâ	
teviş: (039b/10)	yir kıazacak kıazma		mîtin	
tenende: (325a/30)	örümcek, cüllâhlaruñ çağ didükleri âletleri	'ankebüt	tenendü	
tenendü: (299b/03)	bkz. tendü.			
tene-şüy: (380a/05)	bkz. tenşüy, öli yuyacak tahte.			
tenür-âsüb: (029b/16)	köseğü		âşüb	Ar.+Far.
tenür-tâb: (029b/17)	tenüra yil idecek nesne	minfeha		Ar.+Far.
tenfe: (325a/24)	iki yüzlü ķalı ve hegbe, kıçirek uzun saçaķlı ķalı, uzun şaç.		tenbe	

tenfese: (325a/23)	bkz. tenbese			
teng: (200b/14)	yük tayı deng, kolañ, tar, şarb, müşkil nesne, şarb dere, tağ başı	'ıdıl, hİRām, dayk, zank, harac	zirve-i küh	
tengār: (097b/30)	oğlan südüğini bakır zarfıla güneşe karşı korlar bir bakırdan nesne niçe karşıdururlar bir nev' tuz			
teng-ā-teng: (200b/24)	şıkılıcım.			
tengāy: (380a/06)	tarlık.			
teng-çeşm: (239b/21)	harış, bañil			
teng-dest: (039b/08)	yoñsul	faķir		
tenge: (325a/27)	bedvere didükleri yufka tahta, vilāyet-i 'acemde bir nev' akçe, altun	zeheb		
tengire: (325a/29)	teñcere			
tengnā: (012a/12)	tarlık, kilid kovanı, ibrişimden taracık giyesi.			
teng-tār: (098a/03)	bir nev' küçük çadır		teng-ter	
tengtāy: (380a/06)	bkz. tengāy, tar yir, kilid kovanı, ibrişim taracuk kisi.			
teng-tüse: (325a/25)	faķir, 'aciz.			
tengū: (299b/04)	şanduk		tebengū	
tenhā: (012a/12)	yaluñuz, tenler demek.			
tenlise: (325a/29)	hegbe.			
tennūr: (098a/04)	ma' ruf ocağ			Arapça
tennüre: (325a/31)	dervişler billerinden aşığa tutdukları setr-puş, sefere göturdükleri demirden ocağ, bir nesnenüñ cevānibini çözüp tutmağ.			Arapça
tense: (325a/23)	çalı.			
tenşüy: (380a/03)	evde yuyundı dökecek delük, meyyit yuyacağ tahta, içine yuyundı dökerler evde olan çāh	bālū'at		
tenūmend: (071a/13)	şād ve hurrem-dil olan kimesne			
tenūned: (071a/24)	katı perākende demek			
tenük: (200b/13)	yufka olan nesne, seyrek ve sıvuk nesne.	raķik, dıķāğ		
tenye: (325b/10)	hegbe			
tenzede: (325a/22)	degirmen toñuzlağı, epsem olmuş			
tepan: (262a/06)	toprağ çekici kimesne.			
ter: (097b/03)	yaş, eksiklikde ve artıklıkda bir nesnenün fazlın beyān kaşd itseler, meziyyet ma' nāsın ifade ider.	raṭb		
terā: (012a/01)	büyük, yüksek divār			
terāb: (029b/14)	şu şızındısı	tereşşüh		
terahce: (324a/20)	bāğ tegegi.			
terāk: (200a/14)	bir nesne çatılup yarıлмаğ.			

terāne: (324a/18)	uşülle ırlamak, ezgü	nağme		
terāre: (324a/17)	süpründilik, terslik		terāre, tevāre	
terāzū: (299a/21)	mizān, bir nesnenün veznin bilmeğiün anda çekilmekle bilinür.			
terbi: (379b/15)	ķurut, keş			
tercemān: (262a/11)	bir bilinmez dili me'luf ve ma'ruf dilile tercüme eyler kimesne.			Arapça
ter-dāmen: (262a/14)	nā-pāk 'avrat ve oğlan.			
tere: (324a/29)	sebze	ħabbū'r-reşād, ebū'l-cehīl, ebū'l-ħızr		
tereb: (029b/15)	şikence, tiz gitmek.			
tere-düg: (183a/21)	terelerden bir niçesin yoğurdıla ta'biye iderler. bu mecmū'a terre-düg dirler, taze ayran			
terek: (200a/16)	derrāc; seyl.			
terem: (239b/15)	bulut		mīg	
terenc: (052b/17)	bkz. terfec.			
terencān: (262a/18)	çeşme-zen, bādrenbū didükleri ot		bādrencebüy	
terenci: (379b/16)	çimdilemek		nesgenc	
terend: (071a/07)	ķaracān dirler serçeden küçecek bir şaruca ķuşcağız			
tereng: (200a/21)	yay kirişinün tınkıldısı, kııl āvāzi, tınkıldı, yırtmaķ	zaħm		
ter-engübīn: (262a/19)	başra balı, havādan 'ac ağacmuñ üzerine yağar bir ma'ruf dārū		terenciñ	
tereş: (170b/21)	ķamçı taşması.			
terf: (186b/31)	penir şuyı, penir ķurdu, ķatik, ķurut, keş			
terfec: (052b/16)	bkz. terfenc.			
terfenc: (052b/13)	şarp, ince iniş, yoķuş yol, meşakķat ve zaħmetle geçilür yol.			
terfend: (071a/03)	şahrā hıyārı, şınur, ebleh, yalan söz ve va'de, ķorkusu yoķ söz.		serħad, bī-pāk	
tergand: (071a/03)	hareketden ķalmış olan eñ yiri.			
tergün: (262a/17)	terki, ķayış	fitrāk		
terħafenc: (052b/12)	uyķuda ağır başmaķ	kābūs	berħafc, berħafic, berfaħc	
terħāl: (226b/11)	ķuş boķı		pencāl, pethā	
terħān: (262a/12)	bac ve ħarācdan mu'af ve müsellem olan kimesne			
terħāne: (324a/20)	ma'ruf aş.			
terħīne: (324a/20)	terħāne			

terî: (379b/17)	yaşlık.			
terîn: (262a/25)	yaşraq ve eyürek			
terîne: (324b/07)	bâğ gümelesi, terhâna			
terînvâ: (012a/06)	keş ile pişirürler ğarîşe aşı, tarhâna aşı		terînevâ	
terive: (324a/26)	ince ve şarp ve püşte püşte ve iniş yoķuş yol, zahmet ve meşakķatile geçilür yol.		terfenc.	
terîve: (324b/08)	şarp yol.		terfenc	
terk: (200a/17)	terkeş ve tolĝa demürden tâkyâ, ışık, tâc, yeme, lisân-ı pehlevîde tamar	ırķ	pîne	
terkân: (262a/16)	hâtün			Türkçe
terkeş: (170b/21)	ķubür			
terkez: (129a/18)	ekin için düzilen yir, tarla, ekilmiş tereke			
terkihâr: (097b/15)	keş ezecek tekne		keşk-zen	
termes: (160b/06)	bir ma' rûf dârüdur.			
termeseh: (324a/23)	iki ķirât aĝırı nesne			
termüde: (324a/24)	şalıncaķ.			
termüze: (324a/25)	bkz. termüde.		bâzpiç	
termüş: (170b/23)	böğürtlen, keçiboynuzu	'ulleyķ, ħarnüp	ħarķüt	
ternîb: (029b/15)	şavırlmış kül		ħākister	
terniyân: (262a/22)	aĝaçdan tıbla gibi urduķları çit ķalbir, mîve tıbaķı	tarniyân	ħ'ân	
terre: (324b/02)	kemmün, başdırma çemeni.			
terre-i tîz: (129a/18)	gerdeme.			
terre-tîzek: (200a/24)	ķıcı didükleri yapraķ, kerdeme.			
terre-zâr: (097b/16)	terelik, kerdemelik.			
ters: (160a/31)	ķorķu	ħavf		
tersâ: (012a/03)	kâfirün muvaħħadi			
tersân: (262a/15)	ziyâde ķorķak demek			
tersâyân: (262a/16)	kâfirler demek.			
tersnâk: (200a/16)	ķorķmak, ķorķu			
tert mert: (039a/23)	tartıĝan demek		perâkende	
tertend: (071a/01)	bâtıl, bî-hüde.			
terübeh: (324a/27)	bkz. terive.			
terüse: (324a/28)	bkz. terive.			
terüşe: (324a/28)	bkz. terive.			
terüye: (324a/29)	bkz. terive.			
tervend: (071a/08)	muħâl ve yalan olan söz	va' de		
teryân: (262a/24)	bkz. terniyân.			
terzed: (071a/01)	ķadı bitisi, 'abeş ve bâtıl söyleyen kimesne	ķabâle, sicill	bî-hüde-güy	
terzede: (324a/21)	ķadı bitisi, 'abeş ve herze söyler kimse.	ķabâle, sicill	bî-hüde güy	

tesî: (379b/17)	bir nev ^c uzun tülü kirpi			
test: (039a/26)	legen	tās	tešt	
tesû: (299a/23)	iki ħabbe			
teş: (170b/26)	bıçku, büyük keser		erre	
teşbil: (226b/12)	olta			
teşeng: (200a/25)	bennâlaruñ dīvār delmek için ucı sivri uzun demür âleti		peşte	
teşennuc: (052b/17)	el ve ayak büzilmek			
teş-ĥ^{ân}: (262a/26)	bkz. tešt-ĥ ^{ân} .			
teşhizec: (052b/18)	gözlük	‘aynek	çeşmek, teşhizec	
teşî: (379b/21)	oklı kirpi		tesî	
teşiz: (129a/23)	sāyegāh.			
teşliĥ: (061b/01)	seccāde.			
teşne: (324b/16)	şusuz, ĥancer, heykel tūmārı.	‘atşān		
teşrin-i evvel: (226b/14)	tārīĥ-i rümiden bir ayuñ adıdır			Arapça
teşrin-i şānî: (379b/22)	rüm aylarından yomoryūs dirler, güz faşlınuñ orta ayı			Arapça
tešt: (039a/27)	legen.	ebū mālîk	taş	
teşte: (324b/15)	sā‘at-nāme, yeşil küpecik, tekne.		taġār	
tešt-ĥ^{ân}: (262a/26)	legençe, sini.			
teştî: (379b/20)	mikā‘ il ‘aleyhi’s-selāmuñ adı			
teşvîrî: (379b/24)	utanmaklık.			
tetere: (324a/06)	sumak yaprağı		teterî	
tetnek: (200a/13)	kıyımca kalıbı		tebeng	
tetrf: (379b/11)	sumak, biri biri ardınca		pey-ā-pey	
tetuĥ: (187a/06)	perde, cibinlik	nāmüsiyye, burĥa‘		Türkçe
tev: (299b/04)	balta ve kazma ve çapa, kürek, kat, kızdırmaĥ, şahrâlarda şu irkilen yir, gövdesin açmaĥ.		āb-gîr	
tevā: (012a/20)	bkz. tāve, tābe			
tevābil: (227a/04)	bkz. tābil			
tevācî: (380a/08)	‘arîz-ı leşker.			
tevāre: (325b/10)	kıyıdan örerler bir evdür, içine serġin ve süpründi dokerler yir, ĥademgāh			
tevbil: (227a/05)	elin öñi, çölmek altına ĥoduĥları şoġan ve noĥūd		hevîc	
tevbîĥ: (061b/03)	ilenc		serzenîş	
tev-emān: (262b/08)	ikizler.		burc-ı cevzā	
tever: (098a/05)	balta		teber	
teverzîn: (262b/11)	eyerde götürdükleri nacaĥ		teberzîn	
tevf: (187a/07)	keş, turp	fucul		
tevgā: (012a/20)	ekşer kıraman vilāyetinde			

	kuzı etiyile ve yoğurd ile bişürürler gâyetde râğbetlü aş			
tevîl: (227a/08)	taş ve tazlak alın	nâşiye		
teviş: (170b/31)	bkz. tebiş			
tev'em: (239b/22)	ikiz oğlan			
teviz: (380a/09)	yemen vilâyetinde bir kabileye mensûb bir nev' gâyetde yufka kaftânlık biz, kımar için boğazlanan deve etinün bahşı, biserek deve.			
teyâk: (190b/23)	pâsbân.			
teyvâ: (012a/22)	şive		'işve-i maḥbûb	
tez: (129a/20)	bir küçücük kızıllığa mâ'il bozrak kuş, qarçan			
tezd: (071a/09)	bir nev' siyâh çekirge, tarḥâna aşı.			
tezde: (324b/09)	degirmen toñuzluđı ve çakıldığı, degirmen müzdi, süzgi, degirmen oluğı, onluğ.	taşk, berkeh	tezde, tejde, tenezde, teze	
tezde-âsyâ: (012a/07)	degirmen çakıldığı.			
teze: (324b/11)	arpa ve buğday kılıçığı, degirmen toñuzluđı, kilid peri, kapu şıvası, baş ortası, ev oğı, üstün ağacı		miyân-ı serây, tîr-ḥâne	
teze-i âsyâ: (012a/10)	degirmen ölçegi, çakıldığ, unluğ	kañize		
tezerv: (299a/12)	süglün didükleri kuş			
tezerv: (299a/22)	süglün		tezerv	
tezjevâ: (012a/08)	süglün didükleri kuş.	tezruc, tezrece	tezerv	
tezrev: (299a/20)	mezgeldek kuşı	dürrâc	tezjevâ	
tıkda: (325b/22)	kişniz.			
tıkırda: (325b/22)	kerevyâ didükleri ot			
tırâş: (171a/02)	büt yonıcı âzer			
tî: (380a/17)	bkz. tîr-i keştî.			
tîb: (029b/21)	başı çevrilmiş, 'aklı gitmiş kimesne, önegi, pertâv oğı.	medhûş, müteḥayyir, lecûc		
tîbâ: (012a/23)	'işve		şive-i maḥbûb, teyvâ	
tîbeb-tîz: (129b/02)	oşuruğ.			
tibrâz: (129a/30)	elegimsağmal		kañs-i kuzaḥ	
tibrenc: (052b/23)	çapuk			
tibrîz: (129a/31)	süfre, şafrâ			
tîğ: (183b/03)	nâmlı kılıç, bâbuççı ve başmakçı bizi, soğarığ didükleri ot, şavurmağ için döküp yığılan galle, tınas, tağ depesi, uzadusına düşen kiriş, keskün nesne			
tîğ-efrûz: (129b/21)	kılıç açıcı.			

tig̃in-tāş: (171a/04)	ḥākān-ı ḥindūn qarındaşı oğlı			
tigit: (039b/12)	qara saqız.			
tigme: (325b/23)	altun til, işlenmiş nesne.			
tih: (325b/24)	boş, dip	q'ar	tihī	
tīh: (326a/05)	şahrā, avlanmaq		beyābān	
tīhān: (262b/25)	toñuzlan qurdından kiçirek bir böcek			
tihī: (380a/15)	boş, yalıncaq, yalıñuz	ḥālī, 'üryān	tenhā	
tihīgāh: (325b/23)	boş böğür	ḥāşiret	tihīgāh	
tihik: (200b/30)	boş		tehek, bürehne	
tīhū: (299b/08)	çil quşı, keklik	tīhūc, ḥalīm		
tij: (155b/16)	yokış, ekin oğulduruğı	şetā'	firāz	
tīj: (155b/18)	bkz. tij			
tīje: (326a/02)	mertek, elegimsağmal	serāb		
tikke: (325b/24)	şalvār-bend.			
tilā: (012a/22)	şapan		felāḥun	
til-āb: (029b/20)	şu gibi dökilür ve saçılır nesne			
tīm: (240a/01)	bezzāzistān ve bāzār dımek			
tīm: (239b/29)	sumāq.			
tīmāc: (052b/24)	oq nişānı, umaç		nişāne-i tīr, āmāc, saḥtiyān.	
tīmār: (098b/13)	'ilāc eylemek, derd, renc			
tīmās: (160b/11)	orman		bīşe	
tīmsāc: (052b/23)	saḥtiyān.			
tīmūr: (098b/14)	ḥavar içinde çıkar ekşer şığırdā çıkar atdan dağı çıkarmış çok dürlü emrāza nāfi' ḥarazedür.			
tīne: (326a/04)	örümcek evi		beyt-i 'ankebūt, serīr	
tinnīn: (262b/19)	ḥazret-i ādem 'aleyhi's-selām meşhedı yanında bir cezīre adı, büyük yılan	ejdehā		
tīnūs: (160b/12)	ḥırmende, terke yığımı, tınas			
tīr: (098a/07)	oq ki atarlar, 2nuşşāb2 ma'nāsına ve	nuşşāb		
tīrāb: (029b/18)	bkz. terāb.			
tīrāje: (325b/26)	bkz. tīrāze.		serīr	
tīrāk: (200b/26)	çatıldı		terāk	
tīrāre: (325b/26)	elegimsağmal		qavs-i qūzaḥ	
tīrāşe: (325b/22)	yonqa.			
tīrāz: (129b/02)	elegimsağmal		serīr	
tīrdān: (262b/24)	qubūr			
tīre: (325b/27)	bulanuq, qara, bir münevver nesne, müteğayyir olup qararduğına dağı dirler,	şeftīn	tīr, tīr	

	yağcılar diregi, bir kuş adıdır, ügeyik miqdârı olur			
tireb: (029b/18)	beñdeş	naẓîr	hem-zād	
tireküz: (129b/03)	gözer			
tire-ligām: (239b/31)	uyan damağı, damağ uyan.			
tirem: (239b/29)	ulu hātūn, hātūnlar bezegi.			
tirend: (071a/25)	qarcan didükleri kuşcağız			
tir-endāz: (129b/03)	oğ atıcı.			
tireng: (200b/28)	yay kirişi şadāsı, kıl avāzı, tınkıldı			
tire-reng: (200b/31)	bulanık.			
tir-i gey: (380a/17)	bulanıklık		tihik	
tir-i hadeng: (200b/30)	kuş oğı.			
tir-i keştî: (380a/17)	gemi diregi.			
tir-i pütāv: (299b/05)	pertāv oğı.			
tir-i tām: (239b/29)	oğlağı			
tir-i tiz-per: (039b/16)	yükrük.			
tirist: (039b/10)	üç yüz, şelisāme		tirist	
tirist: (039b/13)	üç yüz	şelişmāne		
tiriş: (039b/12)	qazma, qapa		tüşit	
tiriz: (129b/04)	qapuk, yırtmaç	dihriş, tihriş	tiric	
tiriz: (129b/06)	bkz. tiz.			
tirk: (200b/27)	bkz. tirāk.			
tirkeş: (171a/04)	bkz. terkeş.			
tir-ligām: (239b/30)	bir elden, bir uğurdan atılan oğ			
tirnān: (262b/25)	oğlağı	mirqāk		
tirnib: (029b/20)	şavırlmış kül.	ternib		
tiryāk: (200b/29)	zehrūn mażarratun def iden meşhūr ma' cūn			
tiryān: (262b/19)	büyük seped.			
tiryāz: (129b/01)	eṭibbā katında ma' ruf bir ot köki.			
tirzāk: (190b/24)	düzme yalan ve haber			
tise: (326a/03)	gügercine beñzer bir kuş			
tise: (326a/03)	keser, küleng.			
tiv: (299b/05)	taqat, dānā, güç yitmek	'ākil	bahādur	
tiyz: (129b/20)	yillenmek	quvāre, zurāṭ		
tiz: (129b/06)	iti, keskūn, yürügen, kekre	ta' c'il		
tiz-āb: (029b/25)	sülūmen didükleri			
tiz-āb: (039b/16)	sülūgen didükleri			
tiz-dest: (039b/17)	işinde eli tiz olan kimesne.			
tiz-dil: (227a/11)	zeyrek			
tize-geri: (380a/20)	çüstlik.			
tizek: (200b/31)	zort virmek.			

t̄iz-gām: (239b/31)	yürügen tavar			
t̄izi: (380a/20)	keskinlik.			
t̄iz-kār: (098b/15)	işde güçde eli t̄iz olan kimesne.			
t̄iz-nāy: (380a/18)	keskinlik, surnā			
t̄iz-t̄ib: (029b/25)	oşuruq			
to: (299b/14)	sen dimek	ente		
toḥm: (240a/07)	her nesnenüñ maddesine vāşılına dirler			
toḥme: (326a/06)	mi' dede ta'ām fāsıd olup hażm olmamaq			
toḥm-ı murğ: (183b/16)	yumurda	beyz		
toḥmiyā: (012a/24)	soqarıq, terke, her yirden biten nesnenüñ evvel çıqup zāhir olduğı meretebe			
toḥmiyān: (262b/31)	tohmugan toḥmı.			
toḥmiyāne: (326a/08)	tirkenüñ yirden evvel çıqup zāhir olan mertebenüñ adı, soqarıq, tohmugān, semiz oti.			
toḥmugān: (262b/30)	önegü toḥmı			
toḥtmiyān: (262b/31)	soqarıq, arpa ve buğday kısmından her toḥm		toḥmiyāne	
to-rā: (012a/25)	saña, senüñ, seni dimek			
torş-rüy: (380a/21)	tonuq yüzli.			
tū tūyī: (380b/13)	sensin dimek			
tū: (299b/21)	qaymaq, tut didükleri yemiş			
tūb: (029b/27)	qat		tāy	
tūbān: (263a/24)	güreşçiler tummānı, tabaq gibi şāḥ-ı dıraḥtdan örülmiş bir nesne			
tūbel: (227a/26)	pīş-i pīşānī, t̄āz, bālā-yı pīşānī.			
tūber: (098b/20)	tul 'avrat, qaymaq, qap qacaq, hoşmerim didükleri ta'ām, feridūnuñ oğlınuñ adı	mağşüş	pālūde	
tū-ber-tū: (299b/27)	qat qat dimek, qatmer, çörek, gözleme.			
tūbre: (326a/14)	türve didükleri			
tūc: (052b/27)	qalay ile baqırdan olur nesne			
tūcebe: (326a/20)	seyl.			
tūd: (071a/28)	depecik, ḥubūbāt yığımı		tūde	
tūde: (326a/22)	depecik, deve örgüci, ḥubūbāt yığımı, qaç		tūde	
tūderī: (380b/01)	quş itmegi didükleri meşhūr ot			
tuf: (187a/08)	tū dimek, ilenc, tükürmek, buğ, yanqu, üfürmek.	buhār, şadā	nefrīn	
tūf: (187a/12)	yanqu	şadā		
tūfek: (201a/10)	bkz. tūfeng.			
tūğ: (183b/17)	süksük ağacı			Türkçe

tuğāl: (227a/11)	h̄ārezm lügatinde vech-i ma'āş, tağār			
tuğār: (098b/16)	zebān-ı h̄ārezmde vech-i ma'āş, tereke	ğılāl		
tuğl: (227a/12)	ağil.			
tüh: (326a/26)	kat		tā	
tūhac: (052b/27)	haykıрмаq.			
tūhce: (326a/21)	dīvārlarda esbāb kımak için itdükleri yir, terek			
tuht: (039b/31)	ünüge, altı yüz dirhem, kıtı perākende.	vakiyye, hābbe		
tūhte: (326a/21)	ödenmiş, kıonmuş, göçmiş.			
tuht-miyāne: (326a/08)	tohmıyāne			
tūj: (155b/19)	yay tozı, zāvıstān pādışāhı güreng kızından olan cemşid oğlı adı, kıazanmak	kesb	jāj	
tūje: (326a/19)	a'lām-ı nisā			
tül: (227a/28)	oq tolusı, zamğ-ı 'arabı, çamur balçık, döl.			
tülā: (012b/05)	aq bizi anuñla ışlatdukları nesne.			
tülāc: (052b/28)	zebān-ı h̄ārezmde yek-pāre olan nesneye dirler.			
tülād: (071a/28)	önegü, azğun	lecüc		
tülbere: (326a/25)	edük didükleri ağaçdur.			
tüle: (326a/25)	oq tolusı, ebegömece		penırek, vertāc	
tülüş: (171a/19)	şu'le, tākāt			
tümān: (263a/28)	lügat-i h̄ārezmde ve lisān-ı muğānda on biñ 'aded, tümen, güreşçiler tumānı.			
tün: (263a/29)	şıffinde maşrıq cānibinde bir memleket adı, külhan			
tünegı: (380b/03)	zamān-ı kıadimde bir nev' aqçe idi, yürüridi demek.		tütegi	
tünı: (380b/05)	külhanı, cimri, uzaq yirden gelmiş kimesne.			
tüpāl: (227a/24)	demür bokı, demürçiler demüri kızdurup dögerken dökilen hürdelerdür.		tüvāl	
türān: (263a/26)	bir memleket-i vesı'a adı			Türkçe
turāz: (129b/22)	gökçeklik, bir az demek.			
turb: (029b/26)	ma'ruf şalgam gibi nesnedür, hazm-ı ta'am için yirler.	fücl, hāble		Türkçe
türe: (326a/18)	resm, āyin			Türkçe
turencı: (380a/23)	çimdilemek		neskenc	
turfende: (326a/11)	pehlevı lügatinde bı-hüde demek, evvel yitişen nesne			
turgün: (263a/03)	hük-m-i pādıřāh.			Türkçe
turş: (171a/06)	ekşi hāmız			
turş-giyā: (012b/02)	kızıklıağı			
turşi: (380a/21)	ekşilik.			
turş-rüyı: (380a/21)	tonuq yüzlülük.			

turş-şirîn: (263a/02)	māye-hoş demek			
turt murt: (040a/03)	ziyāna gelmek, çökelek.		tār u mār	
toruḥce: (326a/10)	bāg tevegi.			
turunc: (052b/26)	ma' ruf mīve	nārenc		
turuncān: (263a/05)	ḳovan otı.			
turuşe: (326a/10)	ḳuzıḳulaḡı		tırşe, türüşe, dībāc	
turuşt: (040a/04)	ḳazma, çapa		tereşt	
turvende: (326a/13)	turfende			
tūs: (160b/14)	ḳatı yir		türs	
tūse: (326a/24)	besilü tavar.			
tūsen: (263a/26)	güre tavar.			
tüş: (171a/08)	tāḳat, ḳudret, ḳuvvet, açlıḳ, cān eşeri, arslan	ramaḳ		
tüşdān: (263a/27)	azıḳ ḳoyacaḳ.			
tüşe: (326a/25)	azıḳ	zād		
tüşen: (263a/26)	bkz. tūsen.			
tüşī: (380b/03)	baḳiyye-i cān, ramaḳ			
tüşmāl: (227a/26)	iş becerici kimesne, biglerūñ çāvuşı			
tüşmān: (263a/27)	ḳuvvetlü, nişān, sarāy ortası			
tüt: (040a/05)	dut.			Türkçe
tüte: (326a/15)	beñ			
tüte-gendüm: (240a/10)	taḡil biti			
tüteḡi: (380a/30)	zamān-ı evā'ilde yürür bir nev' aḳçe, levni aḳça olur bir nev' aḡaç			
tütüyā: (012b/05)	göze çekdükleri nesne, sürme.	kuḡl		
tutmaç: (052b/25)	meşhūr yufḳa ile etden olan ta'ām, hoş, pere			Türkçe
tutuḳ: (190b/25)	yüze tutilan peçe, perde, cibinlik	burḳa'		Türkçe
tüv: (299b/27)	ḳaymaḳ			
tüy: (380b/05)	ḳat			
tüyī: (380b/12)	sensin demek, alın ḳılı			
tüz: (129b/29)	birilmek, az az cem' olmaḳ, ödemek, yay tozı.			Türkçe
tuzḡāk: (190b/26)	bāc			Türkçe
tüzī: (380b/02)	ulaşuḳ, ulaşma, ilişik, pamuḳlu ḳaftān.			
tübān: (262b/29)	tümmān			
tübnān: (262b/30)	bkz. tübān.			
tübüt: (039b/18)	müşküñ a'lāsı aña nisbet olnur bir vilāyet adıdır			
tüfek: (201a/07)	meşhūr ālet-i ḡarbdür.			
tüfeng: (201a/08)	dūd-ı āhengden taḡrīf olınmışdır, bkz. tüfek.			
tüfirek: (201a/06)	seyyid ḡāzī peniri dimekile meşhūr bir aḳ, yumşaq taşdır.			

tüfü: (299b/11)	tü demek			
tügme: (326a/13)	dügme			Türkçe
tüjgü: (299b/10)	h̄'ārezm lügatinde türül demekdir.			
tük: (201a/11)	kuş burnı			
tül: (227a/12)	derziler, hayyātlar kisesi.			
tülangı: (380a/24)	külhan cimrisi, dilenci, keçlik, yaramaz h̄ällülük	et-tüleneti'l-h̄āceti.		
tülk: (201a/11)	hind kumâşlarından bir cins kumâş			
tülüle: (326a/14)	h̄urmā talı.			
tülüd: (071a/26)	yumrı.			
tüm: (240a/10)	yaşşı ve degirmi demren.			
tümen: (263a/06)	on biñ			
tün: (263a/07)	deryā-yı muzlimden āyār-ābende şām-ı şerif deñizine çıkar bir cins 'azim balıkdur			
tünāğ: (183b/17)	şoñra içilen kadeh		tefāğ	
tünbān: (263a/13)	tümmām, tünbān			
tünbül: (227a/17)	bkz. tünbül.			
tünbül: (227a/13)	mekr	h̄ile, kāhil, bir yaprakdur hindüstānda olur, kirece başarlar dişe 'azim nef'i vardur.		
tünbüt: (040a/04)	tübet			
tünd: (071a/27)	şarp, revnaç			
tünd-bād: (071a/27)	kaşırğa		gird-bād	
tünd-bāz: (129b/28)	şoyğa didükleri yırtıcı kuş.			
tünder: (098b/17)	gök gürlmek	ra'd		
tünd-hünd: (071a/27)	tār u mār			
tündi: (380a/26)	gövdede vāқи' olan yumrıca yir, şarplık, kaçığanlık, ağırılık, yumrılık, sivrilik			
tündür: (098b/18)	bulut		sehāb	
türk: (201a/01)	h̄ıta ve hoten ve deşt-i kıpçak vilāyeti ehli			Türkçe
türkān: (263a/03)	gedālar demek, türkler demek.			Türkçe
türkguzi.: (380a/22)	h̄ün-riz ve bi-bāk			Türkçe
türk-tāz: (129b/22)	yağma için il üzerine çapmak.	gāret		Tr.+Far.
türmüs: (160b/14)	keçi boynuzı.			
türs: (160b/13)	yirün katılığı.			
türü: (299b/10)	görk ve nāzik ve güzel demek.			
türüşe: (326a/12)	bkz. tirşe, kızıkulağı			
tüs: (160b/14)	çepçevre.			
tütüm: (240a/07)	sumak.			

tüvân: (263a/13)	güç	kuvvet, kudret	tüvânisten	
tüvânâ: (012b/04)	güçlü, kuvvetli, ğanî olan kimesne			
tüvânâyî: (380a/29)	güçlülük.			
tüvân-ger: (098b/19)	bay	ğanî		
tüvângerî: (380a/29)	baylık, ğanilik			
tüvî: (380b/11)	sensin demek.			
tüz: (129b/25)	tüvâz demek, kinâye ile ma' şük			
tüzelķi: (380a/23)	yoğurt şuyunu tuz ile kaynadurlar, ekşi olur katık gibi.			
ţābak: (192a/05)	bkz. tāve.			
ţabanca: (349a/30)	şepleh demek			
ţabāşîr: (115b/10)	bir meşhūr hindî dārū			
ţaberĥûn: (281b/05)	kızıl söğüt, kurı ağaç		bîd-ţarî, tâziyâne	
ţaber-zed: (079a/08)	balta ile uvaltdıkları katı şeker.			
ţabes: (163a/23)	bir şehri adı			
ţabla-ĥ'or: (115b/14)	müft yiyici demek		müft-ĥ'or	
ţabl-bāz: (133a/12)	eyer tavul-bāzı.			
ţable: (349a/30)	yemiş şatanlar içine ağaçdan düzilmiş, yemiş kudukları nesne, ta' limĥānede ok atarlara nişān için kâğıddan müdevver düzdükleri nesne			
ţablek: (214a/08)	deblek, ţanbul			
ţabse: (349b/01)	frengî kalı		ţabanse	
ţāk: (192a/03)	muşandıra, çār-ţāk, kemer, kât, tek	ferd		
ţākçe: (349a/27)	ţam üstünde içerüyü aydınlık iden.			
ţākđāne: (349a/28)	kızılıçık yemişi			
ţāk-đis: (163a/16)	ţāk gibi demek			
ţāke: (349a/28)	pencere.			
ţāk-ı bā-cift: (045a/30)	tek mi çit mi oyunu.			
ţākî: (389a/22)	ķārûre içinde olan ĥastelerûn bevlî, bevlî üzerinde olan köpük	şeĥābe, ğamāme		
ţakte: (349a/28)	muşandara.			
ţākye: (349a/29)	tākye.			
ţalāye: (349b/03)	ķaravul.			
ţalĥ: (063a/11)	acı	merr	telĥ	
ţālķûn: (281a/30)	bir nev' zehrlü baķır			
ţāmāt: (045a/30)	ķavā'id, resm.			
ţanbî: (389a/23)	öñi açuķ yaz evi.			
ţanbūr: (115b/15)	ma' rûf ve meşhūr bir nev' sâz	ebū'l-lehv		

ṭanefse: (349b/04)	zīlī			
ṭang: (214a/09)	şıklık	şağır		
ṭanīse: (349b/04)	frengī kalı.			
ṭannāz: (133a/13)	efsūn konend dimek.			Arapça
ṭanz: (133a/13)	ṭa'ne, istihzā			Arapça
ṭa'ne: (349b/03)	gönül incidecek söz.			Arapça
ṭapān: (281b/05)	egri nesne.			
ṭaranc: (056a/20)	bir nev' ḥurde balık			
ṭārekcī: (389a/22)	ḥārezm lüğatinde maḥḳal dimek			
ṭārem: (244b/03)	etrākuñ kara kiçeden evleri, derim ev, otaḳ			Türkçe
ṭarf: (189a/14)	bir yıldız adı, göz, göz kapağını döndürmek ve hareket itdürmek		çeşm	
ṭarḥ: (063a/10)	şu irkileyen çukur	mācīl		
ṭarḥūn: (281b/10)	terḥūn didükleri meşhūr sebze		erpenīr	
ṭarīka: (349b/02)	töre, ulular yolu	ḥū, 'adet	ṭarīk-i meşāyih	Arapça
ṭarşkūḳ: (192a/07)	güneyik çiçegi.			
ṭarvān: (281b/10)	yayuk			
ṭarz: (133a/12)	'alāmet	'alem-ṭırāz		Arapça
ṭās: (163a/16)	legen ve aña beñzer ne var ise ıtlāḳ olunur.			Türkçe
ṭassūc: (056a/21)	bkz. tesū.			
ṭaşt: (045a/30)	teşt			
ṭavīle: (349b/06)	bkz. ṭavla.			Arapça
ṭavla: (349b/05)	tavla, altı ata bir tavla dir, bkz. ṭavīle.			Arapça
ṭavlgāh: (349b/04)	ṭavla yiri.			Ar.+Far.
ṭāyesfer: (115b/08)	vilāyet-i hindden gelür ḳalıñ ḳabuḳlu bir ot, tāze ekin			
ṭayḡasūn: (281b/11)	şehr-i baḡdāduñ adı			
ṭaylesān: (281b/12)	sādāt u eşrāfuñ 'arab dülbendleri üzerine büründükleri nesne.			
ṭāz: (133a/11)	kel	aḳra'		Türkçe
ṭlā: (018b/15)	altun, yaḳı, ḳaravul	ṭullāba	ṭlī	
ṭinz: (133a/17)	tīz			
ṭrāk ṭrāk: (192a/11)	iki büyük ḳatı nesne birbirine ṭoḳındukda ḥāşıl olan şavt			
ṭrāz: (133a/15)	ḳaftān omuzlarına 'alem eyledükleri nesne, yaraşıklı		zībā	
ṭrāz-ger: (115a/11)	'alem dikici, cendereci.			
ṭısbān: (058a/07)	pilān			
ṭıfūr: (115b/16)	bkz. ṭıfur.			
ṭıfur: (115b/16)	ṭā'ır.			
ṭıre: (349b/06)	ḳamışmış.	ḥışm, ḡazab		

tuḫeylī: (389a/26)	ziyāfete da'vet olunmadan varan kimesne, oyundu	tābi'		Arapça
tuḫīle: (349b/08)	oyundu	tuḫeyl		Arapça
tuḡrā: (018b/17)	pādişāhlaruñ nişanı			Türkçe
tuḡrāy: (389a/24)	pādişāhlaruñ 'alāmet ve nişanı			Türkçe
tuḡrī: (389a/25)	zaḡnūs didükleri meşhūr ve mu'teber şikārī kuş.			
tuḡrul: (231a/24)	toḡan cinsinden bir mu'teber kuşdur.			Türkçe
tūmār: (115b/18)	uzunına dūrülmiş			
tūrek: (214a/10)	gūrşāsb nām-dāruñ ecdādından birisinūñ adı, gūrşāsb bin utruḫ bin şem bin tūrek			
turre: (349b/08)	alın sacı, tura			
tūs: (163a/24)	bir şehr adıdır, mezkūr şehrden çok ulular zuhūr itmişdür.			
tūsi: (319a/05)	tūsa mensüb demek.			
tūḫī: (389a/27)	ma'rūf u meşhūr söyler kuş			
tūḫīgek: (214a/13)	tūḫī			
tūḫīyek: (214a/13)	bkz. tūḫīgek.			
ū: (297a/03)	ol demek			
zū zū: (302b/07)	tīz tīz ya da andan andan demek.			
ubān: (254b/30)	taḡ	uyan		
ūbān: (255a/09)	taḡ			
ucend: (066b/06)	muḫī'			
ūdāḡ: (182b/16)	otaḡ			Türkçe
ūdarḡ: (182b/17)	ḡaraḡu	celīd, şakī'	pej	
ūder: (090b/25)	ḡaraf, dere			
ūf: (186b/25)	ūfūrnek, pūf demek.			
uḡān: (255a/07)	cengeliye ve dilince demek. ve dirler ki			
ūḡanc: (051a/09)	üzüm çöpi, çivek		evlenc	
uḡra: (313b/17)	ur didükleri 'illet, ḡurlaḡan 'illeti, büyük çıban.		āḡra, ḡıyārek	
uḡbīh: (313b/03)	menāzil-i ḡamerden yigirmi beşinci menzil			
ukrā: (008b/19)	erişte aşı.	aḡrıyye		
ukşūt: (037a/21)	ūskūt demek.			
ūlac: (051a/10)	bkz. ūḡanc.			
ulāḡ: (182b/15)	ulaḡ		nevbet	Türkçe
ūle: (313b/19)	ḡavşancıl, cānver.			
ūlinc: (051a/11)	bkz. ūḡanc.			
ūmāc: (051a/11)	oḡ nişanı, omaç aşı		emāc	
ūmīd: (066b/19)	ūmīd			
ūnyā: (008b/22)	şıḡındı	'uşāre	efşerde	
ūr: (090b/26)	keff		ajūḡ.	

ūrāg: (182b/17)	oraq.			
urān: (254b/31)	tābūta didükleri bir ağaç			
urcuvān: (255a/01)	erğuvān			
urdū: (297a/02)	sefer üzerinde olan bāzārgāh			Türkçe
urğ: (182b/12)	çürük koz, bed-rāyiha olan nesne.			
ūrgānc: (051a/08)	ḥārezm şehrinün adı			
urmān: (255a/02)	zaḥmet, meşakḳat		ermān	
ūrmān: (255a/10)	ağacı çok yir; zaḥmet, meşakḳat			
urmūn: (255a/03)	sifteh			
urmuzd: (066b/07)	müşterī yıldızınıñ adı			
ūrmuzd: (066b/16)	müşterī yıldızınıñ adı, fürs aylarınıñ evvel günü		ermezd	
urs: (158b/03)	çenār ağacı		āvirs.	
ūrtāq: (190b/06)	lügat-ı ḥārezmde bāzīrgān	şerik		
urtukān: (255a/01)	erğuvān			
urūg: (182b/13)	ügi kuşı.			Türkçe
uskūt: (037a/14)	egilmeç			
uspust: (037a/13)	tāze yonca		espest	
u-st: (037a/14)	uca		sūrūn	
ustā: (008b/18)	tefsīr-i suḥuf-ı ibrahim 'aleyhi's-selām.		estā	
ūstā: (008b/21)	üstād			
ustād: (066b/11)	mu'allim, māhir		ḥāzīq	
ūstāḥ: (061a/04)	bkz.üstāḥ.			
ūstām: (237a/17)	i' timād ya da mu' temed			
ūstān: (255a/12)	uzunına yapılmış ev	vāsi'		
uştar: (090b/24)	terāzū ve mīzān			
usture: (313b/04)	yülügen		ustüre, usture, sütüre, müs	
ustüre: (313b/05)	bkz. usture.			
uštūḥüdes: (158b/04)	ḳarayürekli didükleri çiçek	mümeddi'l-ervāḥ, mümessekü'l-ervāḥ, mevḳufu'l-ervāḥ		
uştūr: (090b/24)	bkz. uştūr.			
uştūrāyḳūn: (255a/07)	boğa dikenini didükleri ot.			Yunanca
ūsū: (297a/23)	yas		mātem	
usūde: (313b/09)	el ile urulmuş.			
ūş-āb: (031a/29)	incünüñ gāyetde laṭif ve abdār ve irisi.			
ūşendene: (313b/19)	ilic düğme.			
uşfāre: (313b/10)	porsuḳ didükleri cānver.			
uşfure: (313b/11)	bkz. usgüre.			
uşgār: (090b/21)	porsuḳ didükleri cānvercik		üşgūr	
uşgar: (090b/22)	bkz. uşgār.			

uşk: (190b/07)	dārūlardan bir ot adı			
uşne: (313b/16)	ağaç yoşunu, bir mu'teber edviyyedür ağaç üstünde til til aq aq saçaq biter.	şibetü'l-acüz		
uşut: (037a/16)	uca, uca başı, uca	dübür	sürin	
üt: (037a/21)	ol senün yāhūd ol saña demek			
utāka: (313b/01)	bkz. ifede.			
uyā: (008b/23)	oyā.			Türkçe
üyān: (255a/13)	tağ, orta güz ayı		küh	
üz: (127a/11)	işi tiz eylemek			Türkçe
üzer: (090b/26)	şu		āb	
übhül: (225a/04)	dikenli ardıcuñ kızılca yimişi		düdek	
üfd: (066b/13)	'aceb şüküft demek.			
üftān-ḥizān: (255a/09)	düşe dura demek			
ühnüber: (090b/26)	üzüm çöpi.			
ülām: (237a/16)	ḥārezm diyārında bir mevzi'ün adı			
ülfāş: (168a/16)	iki yüzli kimesne, boğa dikenli			
ülüş: (168a/17)	pādişāhlar ve ekābirler öninde olan ta'āmdan bir kimesneye gönderilen ta'ām			
ümīd: (066b/13)	umu	ümīd		
ümīdī: (117a/01)	ümidli.			
ümīdvār: (090b/24)	umucı			
ümīd-vārī: (375a/19)	ümīdlülük.			
ünfuc: (051a/08)	buruşuk		enfuc	
üsfenc: (051a/07)	deñiz kenarında bulunur bir ot.			
üşgür: (090b/11)	porsuk , yüz şuyı			
üşgüre: (313b/08)	türkide daḥı müsta'mel	sükürce		
üşkuf: (186b/24)	bili tutana ve kulunca nāfi, ḥasīs ma'nāsına bir ma'cün, kāfirler kādīsı			
üşküdār: (090b/12)	çapar, ulaq		peyk	
üşküvār: (090b/19)	ulaq			
üşpeş: (168a/15)	bit	qaml		
üşpüş: (168a/16)	şoñ güz ayı.			
üstāḥ: (061a/03)	küstāḥ			
üstām: (237a/14)	mu'temed			
üstār: (090b/04)	altı bucuq dirhem			
üstīze: (313b/05)	sitīze			
üstüh: (313b/06)	'āciz ve ser-gerdān demek			
üstüh: (313b/08)	üştüh			
üstür: (090b/10)	sinur			
üstüh'ān: (255a/04)	kemük, 'azm, çekirdek			

üstüh[˘]ān-ḥ[˘]ār: (090b/05)	lori kuşu, hümā kuşu			
üstüh[˘]ān-rend: (066b/11)	ḳartal, lori kuşu	‘uḳḳāb, seydü’ṭ- ṭuyūr		
üstürüng: (195a/26)	yebrücu’ş-şanem			
üstüvān: (255a/05)	berk	muḥkem	üstüvār	
üstüvār: (090b/07)	berk, inaç kişi	muḥkem, emīn, emān		
üstüven: (255a/06)	direk, döñer sütun			
üşgür: (090b/22)	bkz. uşgār.			
üşgür: (127a/11)	porsuḳ			
üşkār: (090b/23)	köseḡü		āşüb	
üşke: (313b/14)	bkz. üşküne.		zaḡang	
üşküfe: (313b/11)	ḳusmaḳ	ḳay’	üşküfe, şüküfe, şeküfe	
üşküḥ: (061a/04)	sürçek, ḳademsiz kişi, ayaḡ üzerine ṭurmaḳ			
üşkühe: (313b/13)	ınçırık ‘illeti	fuvāḳ		
üşkuhe: (313b/14)	bkz. üşkühe.			
üşküne: (313b/13)	ters.			
üşnüse: (313b/14)	aḡsırık.	‘atşe		
üştülüm: (237a/15)	ceng itmek, taḥakküm, cez ‘, feza ‘.			
üştür: (090b/20)	deve	cemel, ebū eyyüb, ebū şafvān		
üştürbān: (255a/07)	deveci.			
üştürbāne: (313b/09)	deve yününden olmuş ḳaftān.			
üştür-ḡār: (090b/21)	deve dikenini			
üştür-ḡāv-peleng: (195a/27)	zürāfe			
üştür-ḡāz: (127a/09)	deveṭabanı çiçeḡi, deve dikenini, yandıḳ, egir		encidān-ı ḥorāsānī	
üştür-murḡ: (182b/13)	deve kuşu.			
üştür-pāy: (375a/19)	kekik otı.			
üştürüg: (182b/14)	ḳuluḡan dikenini		üştür-ḡāz	
üştür-vār: (090b/20)	deve yükü dimek			
üştüvāne: (313b/10)	yüzük.			
ütür-ḡāv-peleng: (213b/30)	zürāfe		üştür-ḡāv-peleng	
üvām: (237a/16)	borç	deyn		
v’ebnī: (396a/21)	görürsün dimek			
va-bes: (166b/12)	ancaḳ	faḳad		
vāde: (367b/21)	resm, ḳānūn.			
vādyān: (294b/02)	rāziyāne.			
vāḡıl: (235a/26)	ṭufeyli şarāb, ḥāzır ṭa ‘ām.			
vāḡic: (060a/29)	gölcük	ābgir		
vāḥ: (064a/13)	şüphe; mertek; mişḳāb yayı			
vāh: (367b/28)	vāy dimek			

vā-ḥ̣āst: (049a/20)	kimseyi yirmek, redd etmek	ḳadh		
vāhā: (025b/13)	aşlar			
vāḥcī: (396a/21)	semer atı		bārgīr	
vāḥcī: (396a/29)	ḥurma çekirdegi			
vāhem: (248b/19)	girüsine ve bir yirde ve bile demek, bezek, buruşuk.			
vāhim-cestē: (367b/29)	girüsine kıvrılmış ve girüsine sıçramış kıllar boynuz ve kulaḳ ve etek gibi vaşında menḳall			
vāhiş āmede: (367b/29)	serḥoşluḳdan ayılmış.			
vāhişt: (049a/21)	ḥamse-i müsteraḳanuñ dördüncü günü		vehişt	
vāḥşūr: (124a/28)	peygāber ve ilçi, dost	ḥaşem		
vāj: (157a/23)	büyük toñuz.			
vajaḥ: (064a/18)	göz otı, ḳarış, egir otı		bedest	
vājen: (294b/12)	bkz. vārīn			
vājgüne: (367b/25)	başı aşaḡa		bāz-güne	
vājic: (060a/18)	bkz. vāric.			
vāḳī'at: (049a/26)	ḳın yonacaḳ ālet.			Arapça
vāḳiyye: (368a/22)	oḳye lafzından muḥaffef			
vāḳtī: (396b/07)	bir vāḳt demek			Arapça
vāḳvāḳ: (192b/12)	hindüstān cezirelerinde lānis adlı bir taḡda bir nev' ağaç adı			Hintçe
vāḳvāḳ: (192b/29)	vāḳvāḳ lafzından muḥaffefdür.			Hintçe
vāl: (235a/27)	gemileri yutan bir nev' büyük balıḳ, çıplaḳ balıḳ			
vālā: (025b/11)	mıḳdārda ve himmetde yüce olan, dost, ince toḳınmış ḥarīr.		büzürg-vār, bülend-şān, bendegī	
vālād: (085b/26)	bünyād, esās, ḳor, binānuñ bir şırası	'arāḳ		
vālāde: (367b/27)	bkz. vālād			
vālādene: (367b/27)	dīvār mühresi.			
vālān: (294b/13)	pālā, pehlivān, büzürgvār	bülend		
vālī: (396a/24)	ḥākim			Arapça
vām: (248b/19)	borç	deyn, farz		
vāmānde: (367b/28)	ḳalmış, yorılmış demek.			
vām-dār: (124a/24)	borçlı.			
vām-ḥ̣āh: (367b/28)	alımlı.			
vāmıḳ: (192b/21)	mecnūn ve ferḥad gibi meşhūr 'āşıḳlardandır, maḥbūbesinūñ adı 'azrādur.			
vān-ger: (124a/24)	kürkçi		püstīn-düz	
vān-sāz: (154a/18)	pergār.			
vā-pes: (166b/12)	ard, girü			

vā-pesîn: (294a/31)	girüki, soñra			
vār: (124a/11)	münāsebet ve liyākat ilgisi kürar, edāt-ı teşbihdür.			
vārāḥ: (064a/17)	mertek, kertekele.			
varaḥ: (064a/18)	göz otı			
vārdān: (294b/02)	oḡlaḡu.			
vārden: (294b/02)	etmekçiler bulaşmasun diyü hamire saçdukları avurde, mama	qābile		
vār-dil: (235a/26)	urva			
vārdin: (294b/04)	bkz. vārden.			
vāre: (367b/24)	çivi.			
vārem: (248b/18)	bir nev' şiş			
vārem: (248b/20)	bir nesneyi bey' itdüken soñra vezninden yā keylinden aşıa verürler, aña dirler, şiş	ḡaṭṭ	vārām	
vāren: (294b/04)	dirsek			
vārenc: (060a/14)	dirsek, āverde 'avrat	mirfaḡ, qābile	bārāc	
vāreng: (222a/10)	şinḡiyār		bādreng	
vāret-gāh: (367b/21)	saç belürdügi yir.			
vār-gār: (124a/23)	bostān, ḡiyār eveligi, meşgale yiri.			
vārīc: (060a/15)	üzüm şapı, üzüm çubuḡı, üzümü yanmış bāḡ, qābile üzüm	kerm		
vārid: (307a/02)	taḡil evsecek ṭabaḡ		vārīf	
vārīn: (294b/12)	dirsek		vāren, ārenc	
vārīş: (180a/02)	ṭufely ṭa'ām, ḡāzır ṭa'ām.			
vārūf: (190a/13)	taḡil evsecek ḡalbīr ve ṭabaḡ, aru			
vārūḡ: (186a/26)	geñirmek	ḡoşā'	ārūḡ	
vārūn: (294b/06)	şom, bergeşte ṭālī'	nuḡus		
vārūne: (367b/22)	ters	maḡlūb	pās-güne, bed- baḡṭ	
vasaḡ: (064a/19)	çirk			
vāse: (367b/25)	pervāne.			
vaşḡ: (192b/25)	altmış iki biñ dört yüz dirhem			
vāşād: (085b/26)	'atā			
vaşāḡ: (192b/26)	müjde, mu'teber kürki meşhūr cānver, ḡādīm		ḡizmet-kār	
vaşāḡ: (192b/28)	zıkr olan meşhūr kürk			
vaşāḡ-dār: (124b/19)	bigler yedegin yiden kimesne.			
vāşāme: (367b/26)	dūlbend	şemle.	destār	
vāşe: (367b/26)	atmaca, qarḡa	ḡurāb	bāşe	
vāšem: (248b/19)	bir ırmaḡ ve bir şehir adı			
vaşūḡ: (192b/29)	bkz. vaşāḡ.			
vātem: (248b/18)	ışfahāniler dilince ḡüftem dimek			

vātger: (124a/10)	kürkçi		püstün-düz	
vāvā: (025b/13)	oyuklar			
vāvāk: (222a/10)	bir kimesneyi nefy idüp zemmitmek.			
vāy: (396a/25)	āh ve feryād, atmaca		bāşe	
vāye: (367b/31)	hişşe, naşib, hazz, zevk			
vāylī: (396a/26)	ey vay dimekdür.			
vāyre: (368a/03)	bir uğurdan demek			
vāyzek: (222a/12)	od koğı.			
vāz: (154a/17)	bāz demek; vāz gelmek demek			
vāziğ: (186a/26)	hurma ipi.			
vāzinc: (060a/19)	türki çağırmağ			
vāzire: (367b/25)	zamān.			
vebā: (025b/13)	ṭā'ün.			
vec: (060a/20)	egir oti, şaban ağacınıñ püsi, diyār-ı ṭā'ifde bir şehir adı			
veceb: (036a/02)	karışır demek.			
veçur-ger: (124a/26)	müfti, şeyhü'l-islām			
vedek: (222a/13)	daḥḥāk-ı nā-pākuñ vālidesi adı, bir şā'ir ismi			
vefā: (025b/21)	'ahdine durmağ			Arapça
vefre: (368a/21)	cüllāh āletlerinden bir āletdür, anuñıla çuvāl ve ḥālī toqurlar.			
veğā: (025b/20)	kārzār, ceng			Arapça
vegir: (124b/19)	mihmānī.			
veğiş: (180a/13)	çok, gür, ğam, ğuşşa, sāzendelerüñ zaḥmiye düzdükleri ağaç		bisyār, enbüh	
veheng: (222a/29)	ḥalka, kemend			
vehest: (049a/27)	ḥamse-i müsteraḥanuñ dördüncü günü.			
vehm: (248b/23)	korğu, şübhe.			Arapça
vej: (157a/24)	ḥışm, dürüş-t-ḥüyī.		verec	
veje: (368a/06)	karış	şibr		
vejeng: (222a/21)	bkz. vereng, pāre, kıt'a, deve			
vejfān: (294b/23)	şefi'		verfān	
vejķ: (192b/24)	egir ve göz oti, karış		zuhzaḥ	
vejnin: (294b/24)	deve iri.			
vekn: (294b/27)	yuva		āşiyān	
vekşek: (222a/24)	saķızlık ağacınıñ yimişi, cedene, meneviş	ḥabbetü'l-ḥazrā		
veliçe: (368a/23)	dost, büyük çuvāl.		yār	
velis: (166b/14)	nīgü			
velise: (368a/29)	eyü	ceyyid	nik	
velüc: (060a/30)	şası	aḥvel		
velvele: (368a/23)	āşüb.			Arapça

venā: (025b/22)	yaban gügerçini, irkek kumrî.			
vend: (086a/07)	şınamağ, işde zahmet çekmek.	tecrübe		
vende: (368a/23)	kerdeme didükleri ot		sezâb	
veneng: (222a/27)	degekûn kesdükleri yir, üzüm salqımı, üzüm salqımı başı		veteng	
venije: (368a/24)	kenger şağızı		kenger-zed	
venmeşk: (222a/25)	bkz. vekşek.			
venüşek: (222a/25)	bkz vekşek.			
vepārāy: (396a/28)	zühre yılduzı		nāhid	
ver: (124a/29)	edāt-ı nisbet, -lü, er lafzına dāhıl olsa ki edāt-ı şartdur.			
verā: (025b/13)	o-rā lafzından muḥaffef, anuñçün demek, aña ve anı demek.			
verāğ: (186a/27)	arğ, gölcük	sikr, ğadır		
verānc: (060a/21)	ḥurma ipi.			
verārūd: (085b/28)	māverā'ün-nehr vilāyetinüñ adı			
verāstād: (085b/29)	rızq	maḫsüm, vazife		
ver-bend: (085b/30)	gömlüdürük			
verc: (060a/25)	egir didükleri ot, revnağ, ulağı	ferr.		
verçe: (368a/01)	egerçi			
verdān: (294b/14)	çardağ ve oğlağı		vārdān	
verdāne: (368a/01)	börekçi oğlağısı.			
verde: (368a/07)	al reng, kaya gügerçini, kebüter-bāzlaruñ gügerçin ürküdecek ağaçları, gügerçin yuvası.		gül-reng	
verdene: (368a/06)	etmekçi küregi.			
verdfān: (294b/14)	şefi', qā'idelü			
vere: (368a/13)	aḥmaqlıq.			
verehmīn: (294b/22)	öykünüş, arpa ve buğday unıyla qarışık pişmiş qaşkatı etmek.			
verej: (157a/24)	egir didükleri ot		verec	
verel: (235a/27)	quyruğı uzun bir nev' kertekele			
veren: (294b/20)	ülker		peren	
verend: (086a/02)	örümcek evi		beyt-i 'ankebüt	
verendāz: (154a/20)	taşlamağ, oranlıq			
vereng: (222a/18)	yama, göze.		pīne	
verestād: (086a/01)	ḥayfa ve bkz. verāstād			
vereshān: (294b/18)	mūsikīde bir perde adı			
verfān: (294b/17)	bkz. verşān.			
verfān: (294b/20)	şefi'.			
vergāh: (368a/11)	gülcen.			
verğan: (294b/18)	ur didükleri 'illet			

vergār: (124b/15)	ķaramıķ, turfanda ilkin yetişen yimiş, ķılavuz dirler, ikinci def`a yitişen yimiş, sebze, ot, bũstān evlegi, fark, ĥıyārlıķ, sākı olmaya uzamaya her nebāt.	ħalkā		
vergāre: (368a/09)	ur, bāgra		verġan	
verġast: (049a/22)	ħıyārık didũkleri otuñ yabānisi		ķınā' -i berrī, perġast	
verġaŝt: (049a/24)	bir ot		verġast	
ver-gũŝ: (180a/06)	salķım kũpe	şenf		
vergũŝi: (396a/30)	ķulaķ salķımı, ceng, celb, şenf			
verhem: (248b/23)	berk ve muħkem sũz.			
verib: (036a/03)	egri, verev		kũnc, peyġũle	
verig: (186b/04)	ķayŝer şehirlerinden bir şehr adı			
veriş: (180a/04)	ķumrī, tevsen at burnına űrdũkleri yavaŝa			
verkā: (025b/15)	ķaylaķ, gũgercin, ķaramıķ yimişi	ħamāme	gũŝt-rũbā	
verkāk: (222a/14)	şıçancıl didũkleri ķaylaķ, şıçancıl didũkleri ķaylaķ ķuŝı.		murġ-ı murdār-ħ`ār	
verkākũc: (060a/29)	ŝınıķ barmaķ.			
verkār: (124b/14)	iŝ űzerine ŝuran kimesne			
verkek: (222a/17)	bkz. verkāk.			
vermāndegĩ: (396a/31)	imtilādan yũrek aġrımaķ.			
vernā: (025b/16)	gũkķe gũgercin, ķumrī, arpa ve buġday ķariŝmıŝ un, yigit	verķā', ŝāb	kebũter-binā, bernā	
vernaķ: (192b/22)	ħavernaķ			
vernān: (294b/22)	bkz. verfān, fā' idelũ			
verne: (368a/11)	yoħsa dimek	illā		
vers: (166b/13)	'avratlar andan yũzlerine sũrmek iķũn kızılca iderler bir şaruca gũldũr. vilāyet-i yemende olur.			
versā: (025b/14)	ŝıġırcıķ	zũrzũr		
versic: (060a/27)	evũñ saķfi	tic	asmane-i ĥāne	
verŝān: (294b/17)	bir nev' gũgercin, ķumrı			
vertāc: (060a/21)	ebem gũmeci, gũneyik otı, ulu otı ve yapraķları uvaķ bir ot, ulu	ħabbāzĩ	ħũr-perest, bũzũrg	
vertic: (060a/25)	bıldırcın, başra balı		ŝemāne, āsmāne-ħāne.	
verũġ: (186b/01)	kũkremek		vārũġ	
vervār: (124b/18)	ķārdāķ, taħt			
vervāre: (368a/12)	ķārtāķ		vervār	
ververe: (368a/12)	sincāb ve teyin didũkleri cānvercik.			

veryā: (025b/18)	büyük demür tokmak			
verz: (154a/18)	ekin		kişt	
verz-gār: (124b/13)	ekinci,	ḥāris, zāri'		
verz-ger: (124b/13)	bkz. verz-gār.			
verzi: (396a/29)	rencber	mütesebbib		
verziger: (124b/14)	bkz. bezirger			
verziş: (180a/02)	dürüşüş, bir işi 'âdet idinmek, öykünmek.			
verzrüd: (085b/31)	māverā'ün-nehr iklimi verārūd			
vesezg: (222a/23)	bkz. vesterek.			
vesfād: (086a/05)	bkz. vesnād.			
vesil: (235a/30)	gönderme	vesil		
vesile: (368a/15)	at sürisi			
vesme: (368a/14)	rāstıq, çivit yaprağı.			
vesnād: (086a/04)	arçası üstine yatup uyumuş kimesne		vestād	
vesni: (396b/01)	bir kimesne nikāhı altında olan iki 'avrat			
vestā: (025b/19)	tefsir-i şuhuf-ı ḥazret-i ibrahim 'aleyhi's-selām			
vestād: (086a/03)	tolu	kesir	bisyār, pür	
vestān: (294b/25)	arçası üzre uyumuş kimesne.			
vesterek: (222a/22)	it burnı, yaban ḥatmiyesi.			
vestereng: (222a/23)	bkz. vesterek.			
vesvās: (166b/13)	endişe			Arapça
veş: (180a/07)	edāt-ı teşbih, gibi demekdür.			
veşe: (368a/17)	eṭıbbā katında ma'ruf bir püs	vaşak		
veşek: (222a/23)	tizlik	sür'at		
veşeni: (396b/04)	bigler yidegin yiden kimesne		veşak-dār	
veşi: (396b/04)	kızıl	aḥmer	surḥ	
veşih.: (368a/19)	bkz. veşine.			
veşine: (368a/18)	gengel	laṭife		
veşkerde: (368a/15)	çāpük kimesne, āyeti gönüllü, me'al fikr idici, dölek, bir işe inanılmış kimesne			
veşnād: (086a/05)	çok ve tolu		vesnād	
veşne: (368a/17)	at kişnemesi	şahil		
veşt: (049a/25)	güzel, ser-ḥadd, iyilik ve sıklık virmek		ḥüb, şağr-ı kâfirān	
veştā: (025b/20)	bkz. vestā, diri	ḥayy	zinde	
vešten: (294b/26)	semā'-ı dervişān.			
veşyān: (294b/27)	cezā, 'avz, mükāfāt			
veteng: (222a/12)	üzüm salqımı.			
vevā: (025b/22)	iyü fā		mervā	

vey: (396b/08)	anuñ dimek, ol dimek.			
veydā: (025b/23)	yitük, eksik	zalle, nākış		
veyk veyl: (235a/30)	vāy saña dimek			
veyk: (222a/30)	vāy seni dimek			
veyl: (235b/02)	vāy saña dimek, cehennemde bir vādīnūñ adı			
veyle: (368a/26)	vāy dimek		veyl	
veyli: (396b/09)	vāyli dimek			
veyrā: (025b/24)	aña ve anı dimek			
veyşe: (368a/25)	şarmaşık		fāşrā	
veyşel: (235b/02)	ķurdaşenī didükleri ‘illet-i şerī			
vezağ: (186b/01)	kertenkeleden bir nev‘, ķurbağa		çāz	
vezāğa: (368a/13)	kertenkeden bir nev‘			
vezağa: (368a/13)	bkz. vezāğa.			
vezāj: (157a/24)	bkz. vāj.			
vezde: (368a/13)	dikilmiş nesne.			
vezek: (222a/18)	ķurbağa, bezek		dest-māl, çāz	
vezir: (124b/18)	meşhūr pādīşāh vekīli ve kethūdāsı dimek			
vezn: (294b/24)	neşātıla yūriyen kimesne			
vezūğ: (186b/03)	bkz. verūğ.			
vī: (396b/10)	vāy lafzından muħaffeddür		bī-aşl	
vīd: (086a/09)	yitük		güm, vīdā	
vīdā: (025b/25)	yitük, eksik			
vīhak: (222b/14)	hālīş			
vīj: (157a/25)	içine nesne ķarışmamış	şāfī, hālīş, şırf	nāb	
vije: (368a/28)	ķarış	şibre		
vije: (368a/31)	nesne ķarışmamış ola	hālīş	nāb	
vījegī: (396b/12)	şāfīlik, pāklik.			
vīk ü vīl: (235b/05)	zafer, fevz			
vīk: (222b/12)	yiginlik	zafer		
vīķāye: (368a/28)	güceymen			Arapça
vīl: (235b/06)	bkz. vīk ü vīl.			
vīle: (368b/06)	feryād, iplik kelebi.		veyle	
vīnem: (248b/28)	bīm			
vīr: (124b/20)	bir nesneyi añmak, şormaķ, yār, zīhn, ‘aql	kiyāset		
vīrā: (025b/25)	bir nesneyi añmak, yād itmek			
vīrān: (294b/29)	hārāb, vīrāne			
vīrāne: (368a/31)	hārāb.			
vīrāz: (154a/21)	herī vilāyetinde bir ķabile, büyük toñuz			
vīrenc: (060a/29)	bıldırcın ķuşı, başra balı.			

virenc: (060a/30)	bkz. virenc.			
viri: (396b/08)	cüdām 'illeti			
vis: (166b/15)	mānend			
viſe: (368b/04)	eyü		vilise	
vistād: (086a/08)	çok, tolu			
viſe: (368b/05)	ſarmaſık		vije	
vizn: (294b/28)	andan nefis yaylar iderler bir katı ağaçdur		beſcır, peſencır	
vuğzen: (294b/30)	güristān, meķābir		senvān	
vül: (235b/07)	gül			
vürfān: (294b/30)	ſefi'		verfān	
vürnās: (166b/18)	ğāfil			
vürs: (166b/17)	yavaſa ağacı, bed-ḥ'or atlarıñ burnına urırlar, bürs		n'al-bend-i tūs	
vüsü: (307a/03)	ṭayanmaq; ağız çevresi			
vüşkerde: (368b/07)	çāpük, müſtaķim ve me'āl fikridici, 'āķil kimesne			
yāb: (036a/08)	ſüret, peyker			
yābān: (295b/31)	ma' ruf türkide daḥı isti'māl olunur			
yābāni: (397b/03)	vaḥſi			
yābende: (369b/31)	bulucı.			
yābüy: (397b/04)	at	feres		
yād dār: (125b/25)	ezber ṭutıcı demek.			
yād: (086b/21)	ezber, ḥıfz, añmak, ḥāzır, kimseyi ḡıybet itmek	tezekkür		
yādāmiſ: (180b/25)	lisān-ı ḥ'ārezmde eli yufķa olan kimesne		teng-dest	
yādāmiſi: (397b/03)	ḥ'ārezm dilinde eli yufķa		teng-dest	
yādgār: (125b/24)	teberrük, añdırıcı.			
yādgir: (125b/24)	ezberleyici.			
yāfe: (370a/09)	hezeyān, bī-ma'nā kelimāt söyleyen		yāfe-güy	
yāfte: (370a/08)	berāt u yāften lafzından ism-i mef'ıldür.			
yağar: (126a/10)	ḥākān-ı türk, pādiſāhdur.			
yağlak: (193a/01)	tır.			
yağmā: (027a/23)	kāfirden ve düşmenden alınan mal ve ḥarāmiler alduğı esbāb	nehb, gāret		Türkçe
yağmāy: (397b/17)	tārāc, bkz. yağmā	nehb, gāret		Türkçe
yağmāyi: (397b/18)	yağmācı, yağmālanmış māl ve menāl.			
yağni: (397b/19)	yaḥni			
yağrūſ: (180b/27)	vilāyet-i 'acemde bir pādiſāh adı			
yağz: (155a/10)	ğāyetde pır olan			Türkçe
yaḥ: (064a/24)	buz, zeblü	cümde	naḥ	
yaḥāver: (126a/08)	buzlu ſu.			

yaḥce: (370a/16)	tolu	bered	tegerg	
yaḥçâl: (236a/18)	buzluḡ		yaḥdân	
yaḥdân: (296a/05)	buzluḡ	maḥşefe, maḥşef, mecmede		
yaḥgelün: (296a/06)	çetün̄ koz		yaḥkelün	
yaḥnî: (397b/16)	şuda kaynamış et, ortaya konmuş nesne.			
yaḥnî-keş: (180b/26)	yaḥnî çekecek çatal demür			
yâje: (370a/07)	yönsüz söz		herze, bî-hüde	
yâkend: (086b/27)	yâküt didükleri mu' teber taş			
yâküt: (050a/04)	şarusı ve gögi ve ağı ve kızılı olur, rümmânî dirler cevâhir envâ'ından elmâsdan ğayrısından muḥkemdür			Türkçe
yâl u bâl: (236a/17)	boy bosuñ, taş tarım	saḥn		
yâl: (236a/02)	boyun, el, eyegi, yağrın		gerden, pehlivân	
yâlî: (397b/13)	deñiz kenârı	sâhil		
yâliġ: (186b/07)	boynuzdan düzilmiş kadeḡ			Türkçe
yâlû: (307a/30)	deñiz kenârı	sâhil	yalu, yalı, yeli.	
yâlûġ: (186b/11)	bkz. yâliġ.			Türkçe
yâlûnik: (223b/25)	cihân pehlevân, maḥbûblaruñ şivesi.			
yâlvâye: (370a/11)	yelve kuşu, karlaġuç	ḡuṭṭâf		
yâm: (249b/04)	ulaḡcı atı			Türkçe
yâmcık: (223b/25)	ulaḡ.		peyk	Türkçe
yâmçî: (397b/14)	ḡ'ârezm dilinde çübân	râ'î		Türkçe
yân: (296a/05)	cân, rûḡ			
yang: (224a/07)	düzgün, dürlü	zînet, ḡü, 'âdet	zib	
yânic: (060b/11)	zâr			
yânzedih: (370a/11)	on bir		yâz-deh	
yâr: (125b/24)	dost, yoldaş	muşâḡib.		
yârâ: (027a/11)	ey yâr, ey yoldaş demek.	tâḡat, mecâl	zehre	
yârân yârân: (296a/01)	tâbi'in, teb'-i tâbi'in.			
yârân: (296a/01)	aşḡâb.			
yârây: (397b/10)	tâḡat, çâre, ey yâr demek	ḡudret, mecâl	zehre	
yârâye: (369b/31)	şalgam			
yâre: (370a/02)	eyâric, feyḡarâ, ḡul baġı, bilezik, zaḡm-i cerâḡat, rişvet, şüh, şâtır, yarlıḡ		sivâr	
yâred: (086b/23)	elden gele			
yâre-ġir: (126a/05)	bâc-dâr			
yârend: (086b/28)	nefrîn			
yârgü: (307a/27)	ḡ'ârezm dilinde da'vâ ve ḡaziyyeye dirler			Türkçe
yârgü: (307a/30)	yârgü, yasaḡ	tehdid		Türkçe
yârî: (126a/03)	ilti			
yârî: (397b/05)	yârdım, dostluḡ	mu'âvenet		

yārī-ger: (126a/05)	yardım idici.			
yarlıg: (186b/11)	nişān-ı pādīşāhī, zebān-ı ḥ̄ārezmde fermān-ı şāha dirler	tevķī´		Türkçe
yarlıg: (186b/13)	bkz. yarlıg.			Türkçe
yārmend: (086b/26)	yardımcı	nāşır, mu´ayyen		
yārū: (307a/28)	yara	zaḥm		Türkçe
yārūy: (397b/05)	yara	zaḥm, curḥ.		Türkçe
yāsā: (027a/21)	ḥ̄ārezm lisānında ḥük-m-i pādīşāha dirler, aḥvāl memleketde cengiz ḥānuñ ḳānūn-nāmesi adı	tedbīr		Türkçe
yasāmīşī: (397b/12)	zebān-ı ḥ̄ārezmde żabṭ ve rabṭ demek.			
yāsemen: (296a/02)	yāsemin, yāsemīn, yāsemūn, yāsmīn didükleri meşhūr çiçek.			
yāsemīn: (296a/03)	gūl-i sefid	yāsemūn		
yāşe: (370a/10)	bī-hūde.			
yātīḥ: (064a/23)	gizlū		mestūr	
yāve: (370a/12)	yitük, yāvī ḳılmaḳ		herze	
yāvende: (370a/12)	bkz. yābende.			
yāver: (126a/05)	yardımcı			
yāveri: (397b/14)	yardım	mu´āvenet		
yāz: (154b/21)	ekinci, esneme, gerinme, ḳulaç baḡ, aḡzı açuḳ, bir nesneye el uzadup ḳaşd eylemek, ölçmek	ḥāriş		
yāzāb: (036a/08)	māverā´ün-nehrde bir nev´ turşī adı			
yāzābe: (370a/06)	māverā´ün-nehr turşīlerindendür			
yāzān: (296a/01)	ḳaşd.			
yāzān: (296a/02)	yazīden lafzından şīḡa-i mūbālaḡa-i fā´ıldür.			
yāzdeh: (370a/07)	on bir	aḥād´aşere		
yāze: (370a/07)	esnemek			
yāzi: (397b/13)	ekinci	zirā´	yāz	
yāz-riş: (050a/04)	ḡıybet	mesāvī.		
yeb: (036a/10)	semerḳandiler lisānınca yāvī ḳılınmış nesne, herze			
yebāb: (036a/08)	ḡāyetde ḥarāb olmuş yir			
yebāb-ger: (126a/08)	ḥarāb idici.			
yebrūc: (060b/12)	ḳurudan otı			
yebūc: (060b/11)	ādem bileğine beñzer bir nev´ aḡaçdur.			
yec: (060b/12)	avurduñ iç yūzi			
yefen: (296a/15)	pīr-i fāni			
yeftec: (060b/16)	yeftec lafzından muḥaffedür.			

yefteñc: (060b/14)	bir nev' büyük siyâh yavaş yılan			
yegâne: (370a/19)	'aşrında fenninde nazîri olmayan	vaḥîd, ferîd		
yegânegi: (397b/19)	hünerde ve fazlda bir dahı nazîri olmayup vaḥîd ve ferîd ola.			
yegerân: (296a/17)	ķula at, çil at			
yegüne: (370b/03)	düpdüz dimek		yeksân	
yek: (224a/02)	bir, ķurbaġa, töre, bere.	aḥad, 'âdet	çâz	
yekân yekân: (296a/16)	bir bir	âḥad		
yek-â-yek: (224a/05)	bir bir.			
yek-bâr: (126a/11)	bir kerre.			
yek-bâregi: (397b/20)	bir kezden	bi'l-külliyе		
yek-bâserek: (224a/05)	bir kezden		yek-bâr	
yek-besî: (397b/21)	bir kez dimek			
yek-büni: (397b/22)	bir dip fesligen.			
yek-çend: (087a/12)	birez vaķt ve birķaç dimek			
yek-çend-bâr: (126a/12)	bir kaç kerre dimek			
yek-çendî: (397b/23)	birez vaķt ve birķaç			
yek-dâne: (370a/21)	şadefde yalnız olur bir incü			
yekîr: (126a/12)	bir kez dimek			
yek-laḥşî: (397b/21)	eblehlik, bedbaḥtlik.			
yek-muşallî: (398a/09)	bir üstüretluk.			
yek-pendî: (397b/22)	yiñlük.			
yek-reh: (370b/02)	bir yol, bir nażar.			
yek-sâle: (370b/07)	bir yaş dimek			
yeksân: (296a/18)	düpdüz dimek	'ale's-seviyye		
yek-ser: (126a/13)	bir uğurdan, bir kezden dimek			
yek-sere: (370b/06)	bir uğurdan dimek		yek-ser	
yek-sü: (307a/31)	bir yaña dimek			
yeksün: (296a/22)	bkz. yeksân.			
yek-şebe: (370b/03)	bir gicelik.			
yek-şenbe: (370b/05)	hefte günlerinden bir ma' rûf gün	yevme'l-aḥad		
yektâ: (027a/25)	terlik kaftân, bir ķat dimek			
yek-tezkere: (370a/31)	bir kelter, bir seped.			
yekün: (296a/23)	bkz. yeksân.			
yek-zede: (370b/02)	bir satır.			
yel: (236a/18)	bahâdur, leşker, şalma tavar, boş	şecâ', behre, nişâr	tehî	
yelân: (296a/24)	bahâdurlar dimek			
yelbe: (370a/22)	cevşen, çuķal			
yeldâ: (027a/25)	faşl-i ḥarîfüñ âḫirindeki üç muttaşıl uzun gice, ḥazret-i 'isâ 'aleyhi's-selâmuñ			

	toğduğı gicenüñ adı			
yele: (370a/24)	şalma demek, ʔul ʔavrat, behre, bahādur yel	fidā, nişār		
yele-āmed: (087a/12)	aşağa geldi			
yel: (236a/20)	bir yerüñ adı			
yelencüc: (060b/17)	ʔūd ağacı		elfaht	
yelguz: (155a/11)	küknār			
yelī: (398a/08)	sāhil, yālī, deñiz yelisi.			
yelīle: (370a/30)	pehlivān			
yelmağ: (193a/02)	kaftān yırtmacı, yırtmaclu tātār kaftānı.			Türkçe
yelme: (370a/23)	tolama kaftān.			Türkçe
yelme-riş: (180b/28)	kaşa sağal		pelme-riş	Tr.+Far.
yelük: (224a/05)	pehlevān, bahādur.			
yelüleng: (224a/06)	bkz. yelük.			
yelülük: (224a/06)	bkz. yelük.			
yelüy: (398a/08)	yelve kuşı.			
yelväye: (370a/29)	yelve kuşı, karlağuç		yälväye	
yemāme: (370b/01)	bir gök gözli cāriyenüñ adı			
yemān: (296a/26)	kebüter-i hānegī			
yemek: (224a/07)	bir memleket adıdır.			Türkçe
yemen: (296a/26)	bir meşhür vilāyet adı			
yemhür: (126a/13)	it siñegi.			
yenāris: (167a/01)	evsať-ı şitā.			
yenc: (060b/17)	pencelemek			
yence: (370a/30)	dest-bend oyunu.			
yendü: (307a/31)	ziyā, şu ʔle			
yentün: (296a/25)	derbās didükleri ot			
yenüşe: (370a/31)	kovcı	gammāz		
yerā: (027a/22)	zīra dimekdür.			
yerandāđ: (192b/31)	hām deri			
yereng: (223b/26)	her nesnenüñ aşlı	heyülā		
yerқан: (296a/07)	kaşa ile şarı karışmış bir meşhür taş			
yerm: (249b/07)	barbeť			
yestek: (223b/31)	azu dişi, nişter.			
yeşb: (036a/11)	yeşim taş			
yeşek: (223b/31)	bkz. yestek.			
yeşkerde: (370a/17)	tanbüre.			
yeşm: (249b/07)	yeşb didükleri meşhür taş			
yeşme: (370a/17)	yerandāđ, hām deri			
yetāđ-dār: (126a/08)	bekçi		pāsbān	
yevezbān: (296a/27)	pārsıcı	fahhād		
yezd: (086b/28)	meşhür şehir adı			
yezdān: (296a/12)	tengri cell ü celālehu, yaratıcı	hālik		

yezdicerd: (086b/29)	sāsānilerden behrām-ı gūruñ babası adı			
yezek: (223b/26)	ķaravul, yuva, uyandı olan kimesne, taş yıldızı didükleri nesne.		ser-heng, āvāre	
yezğand: (087a/10)	teteri didükleri ot, pars ve tāzī āvāzı			
yirāšīt: (050a/13)	geyik mantarı			
yū yū: (307b/01)	buymul didükleri kuş.			
yūbere: (370b/08)	ārzūmend			
yūf: (190a/16)	pūf ve fūf demek.			
yūğ: (186b/13)	boyunduruķ			
yūgān: (296a/28)	oğlan yatağı	rahm		
yūh: (370b/08)	delūce toğan, mūymūl didükleri yırtıcı kuş, ķaragöz didükleri şikārī kuş			
yūhe: (370b/10)	bkz. yūh.			
yūher: (126a/14)	delūce toğan.			
yūk: (224a/10)	tağda olan ev, gūmelte			Türkçe
yūlyūs: (167a/02)	orta yaz ayı.			
yūn: (296a/28)	tegelti, reng		nemedzin	
yunpelū: (307b/01)	heft bāzārı.			
yūnyūs: (167a/02)	evvel yay adı.			
yūz: (155a/12)	pars, şıçramaķ ve esnemek	fehđ		
yūzbān: (296a/27)	parsçı	fahhād		
yūzdār: (126a/14)	pārsıcı.			
yūzedār: (126a/14)	dilenici		gedā	
yūze-ķāst: (050a/12)	yūsuf-ı ĥasret-zede ibn ya'ķūb 'aleyhi's-selām, ĥasret çekmiş			
yūzek: (224a/09)	kiçirek it, kiçirek pars, ādem āvāzı.			
yūz-gand: (087a/13)	pars avāzı, ādem avāzı			
yūfterem: (249b/12)	bkz. yūšterem.	šerī	besterem	
yūhe: (370b/14)	yūhe lafzından taĥfif olunmuşdur.		yūyū	
yūhre: (370b/15)	bkz. yūhe.			
yūšterem: (249b/12)	ķurdašeni didükleri 'illet-i mešhūr			
z'ān-sūt: (043a/30)	saña demek, z'ān-sū to-rā lafzından muĥaffefdür.			
z'in-sipes: (162a/21)	bundan šoñra demek			
z'ū: (302b/05)	ez-ū lafzından muĥaffefdür, andan demek.			
zāb: (031b/16)	çeşm.			
zāc: (054a/02)	šeb-i yemenī, zāc-ı kıbrısī, loĥusa 'avrat, ķara boya		ĥarac-ı zāg, sepere	
zāc-sūr: (106a/09)	oğlan toğuran 'avrat dirnegi	ta'āmū'l-vilādet		
zācūr: (106a/10)	bkz. zād-gar.			

zād: (075b/19)	yaş, döl ve döş	sinn		
zād-būm: (242b/24)	kişinün toğduğı yir	mevlid, meskaţu`r-re`s		
zādeveş: (174a/03)	‘uţārid yıldızı, zühre yıldızı, müşteri yıldızı			
zād-gar: (106a/10)	haramzāde		veled-i zinā	
zād-ħüst: (043a/28)	yaşlu olan ammā boyı uzamayan kimesne.	kaşı‘	mūze-gerz	
zād-merd: (075b/23)	er oğlı		aşl-zāde	
zāğ: (184a/26)	burnı kızıl, siyāh qarğa ve kıuzğuna dağı dirler, ay köşesi.			
zāg-āb: (031b/16)	mürekkeb	cibr		
zağber: (107a/20)	şeble didükleri ot			
zağır: (107a/21)	kettān			
zağjağ: (184a/31)	tereddüd, yavuz hayvānlaruñ ħin-i ğazablarında olan dişler, ğazret-i müsā ‘aleyhi’ş-şalavatü ve’s-selāmuñ ‘aşası ejdehā olduğı maħalde buyurmuşdur.			
zāğ-pise: (340a/11)	alaca qarğa			
zağrimāş: (174a/28)	bkz. zeğrāş.			
zağ: (062a/20)	derende cānverleruñ tiz āvāzi, ğuşşalu inildi		zağand, zārī, nāle	
zāherī: (385b/17)	hoş koğu, hoş koğulu nesne			
zahir: (213a/20)	uğrı, kühī berg ve muħkem ağaç	ħarāmī, ‘arud	bed-ħulķ	
zahiri: (314b/26)	bāde, ħamr cinsindendür			
zaħm: (242b/25)	yara, bere.			
zaħme: (340a/27)	sāz zaħmesi			
zaħre: (340a/27)	oyunda oturmaķ.			
zaħş: (174a/19)	ilegimsağmal		ķavs-i kızağ	
zaħuş: (174a/20)	bkz. zaħş, pertev	‘aks		
zāk: (205b/21)	şeb-i yemenī, zāc-ı kıbrisi, kıara boya, loħūsa ‘avrat.			
zāl: (229b/25)	pīr-i fertüt, rüstemuñ babası adı			
zāl-i pīr: (106a/27)	bunamış, kıoca.			
zālū: (302a/27)	sülük	‘alaķ	kāħinc	
zamān: (274b/24)	miķdār-ı ğarekāt-ı felek-i a‘zam, sinin ve şehūr ve esābi‘ ve eyyām ve sātāt ve derec ve deķāyike kıismet olunur.			Arapça
zamāne: (340b/15)	rūzgār	mühlet.		Arapça
zāmyād: (075b/25)	fürs aylarınun yigirmi sekizinci ğünü.			
zān: (274a/16)	andan dimek			
zānū: (302a/27)	diz	rükbe		
zānūyāğ: (340a/20)	şaman boğunu.			

za'ferān: (274b/12)	ma'ruf nesne			Arapça
za'ir: (107a/19)	kettān			Arapça
zār: (106a/10)	iñleyici, iñledi demek, üzünmek, her nesnenüñ menşe'i ve aşlı, -lik	bātil	nālān, nāle, lābe	
zarabān: (281a/22)	soğuldamak.			
zāre: (340a/07)	iñildü, yalvarmak, iñlemek, ağlamak, feryād ve fiğān itmek.		nāle, lābe	
zār-ḥ'ār: (106a/20)	uz yiyici.			
zār-ḥ'oriş: (174a/10)	urlayıcı			
zārī: (385b/14)	iñildi, yalvarmak, iñlemek, feryād, fiğān, ırlık		nāle, lābe, zāre	
zāst: (043a/29)	bir vilāyet adıdır.			
zāster: (106a/20)	yañaraqdan demek			
zāv: (302a/28)	yapıcı, üstād	bennā		
zāvāş: (174a/12)	bkz. zār-ḥ'oriş.			
zāve: (340a/21)	iñildi, zārılık.			
zāveş: (174a/10)	bkz. zār-ḥ'oriş.			
zāviye: (340a/22)	bucaq, tekye			
zāvlāne: (340a/20)	buqağı			
zaymurān: (281a/27)	bkz. zaymurān.			
zāvuş: (174a/12)	zabı olınmış.			
zāvüş: (174a/13)	bkz. zāvuş.			
zāyger: (106a/28)	toğrucı			
zaymurān: (281a/22)	feslegen, uruz otı, beg börki		şāhsiperğam, şāhsiperem, tāt-ı horūs	
zeb: (031b/17)	āsān	sehl, raḥiş	rāyğān	
zebād: (075b/25)	yırtıcı cānverüñ ferc gibi ferec maḥallinde 'araqından ḥāsıl olur hoş rāyiḥa			
zebān: (274a/16)	dil, 'avraduñ fercinde olan zebānı, toqa dili, od yalıñı, buğdaydan azar delüce	lisān	çeklüz	
zebān-bere: (340a/23)	siñirlü yapraq, boğa yaprağı	lisānü'l-ḥamel		
zebān-ḥ'āh: (340a/24)	dilenci	sā'il		
zebāniye: (340a/24)	cehennem hızmet-kārları			
zebān-tirān: (274a/30)	hicv idici.			
zebd: (075b/27)	'atā, baḥş.			
zebed: (075b/29)	digren		zenbed	
zeber: (106a/29)	üst, yuqaru, tekne, ḥıfz			
zeberced: (075b/29)	zümürred cinsinden bir yeşil taş			
zeber-dest: (043a/31)	gürbüz		zür-mend	
zeber-teng: (205b/22)	aşurma kolañ, tapqur kolañı, ağız tüfegi			

zebgur: (106b/06)	avurdlarını yil ile şişirüp fiske veya yumruk ile urdukları oğlancuqlar oyunu.			
zebrîn: (274a/31)	yuşaruğı ve üstünki dimek			
zebtâne: (340a/25)	tüfeng, ağız tüfegi, dilki duzağı, söbeke		şabtâne	
zebün: (274b/01)	‘aciz ve za‘if, esir		âb-ı dendân, rebün	
zebür: (106b/10)	hâzret-i dâvuda ‘aleyhi’s-selâm nâzil olmuşdu kütüb-i menzileden biri			İbranice
zec: (054a/03)	şaru aşma didükleri meşhür kuşcağız.			
zede: (340a/28)	şaf, saır.			
zedenc: (054a/04)	yağ bağrı		bermiyân	
zefân: (274b/15)	bkz. zebân.		zevân	
zeflec: (054a/08)	ibtidâ’-i kâr.			
zefleğ: (062a/21)	işün evveli		ibtidâ’-i kâr	
zefr: (107a/21)	çeñe, tuluñ, yuşaru, çirk	şudę		
zefren: (274b/17)	kürek, çapu degesi			
zeg-âb: (031b/25)	mürekkeb, tükürük	büzāk	zâg-âb, hayvâ	
zeğan.: (274b/15)	çaylak ve kuzgun cinsi murdâr-h’âra dirler.			
zeğand: (076a/05)	yırtıcı cânverlerüñ tiz âvâzı			
zeğang: (206a/10)	ınçırık ‘illeti	fuvāk	âvâz-ı gâv	
zeğâr: (107a/11)	şefa‘at, şüret darısı ekmegi, kömür, it avâzı	fehmi, na‘re	bâng	
zeğäre: (340b/06)	şığır göbegi, şarı ekmegi	hamir	nâf-ı gâv, nân-gende	
zeğarğâş: (174a/26)	bkz. zeğrâş.			
zeğar-nümâş: (174a/27)	bkz. zeğrâş.			
zeğâş: (174a/24)	sahtî muhabbet			
zeğrâş: (174a/26)	kürk pâreleri ve kırpındısı			
zeğüh: (340b/07)	yund kuşı	şa‘ve	zerd-i ser	
zeh: (341a/10)	mefül, kiriş, oğlan burusu, şızındı, yaқа, yiv.	reşha		
zeh-âb: (031b/28)	şızındı	tereşşüh	ter-âb	
zehâr: (107b/12)	ķasıķ	‘âne		
zehiş: (174a/29)	şızış, lüle, çeşme			
zehmâ: (016a/02)	‘âşık			
zehmen: (275b/03)	çay.			
zehr: (107b/13)	ağu, çiçek	semm		
zehr-âb: (032a/01)	seher kuşı, şu yoşunu ve çirki, keskün ve cevher-dâr kılıç.			
zehr-âbi: (386a/04)	keskin ve cevher-dâr kılıç, seher kuşı, demri kuşı			
zehre: (341a/11)	öd	merâre		

zehr-giyā: (016a/01)	hindüstānda baytarbîş gibi bir zehr-nāk meşhūr ot			
zehr-güş: (174a/29)	kulaç çirki.			
zehr-i zemîn: (275b/02)	cürcān zebānında āzād dırahta dirler.			
zeh-zād: (076a/15)	döl ve dōş	nesl		
zele: (340b/11)	sülük	‘alaç	kāhenc	
zelec: (054a/09)	yelve kuşu		zeylūc	
zelenc: (054a/09)	bkz. zelec.			
zelfin: (274b/23)	korqu virmek	tehdid		
zelifin: (274b/23)	bkz. zelfin.			
zelle: (340b/11)	bir yirden hişşe vü nevāle götürmek, oraç kuşu			
zelü: (302b/01)	bkz. zerü.			
zem: (242b/27)	şovukluk, tūrān vilāyetinde bir şehr adı			
zemāhen: (274b/28)	dişi demür.			
zembeğ: (062a/23)	süksük didükleri şikārī kuş	‘ācizī		
zeme: (340b/18)	şeb-i yemenī, zāc.			
zengān: (274b/28)	kaşık kılı	remgān		
zemī: (385b/28)	yer	arż		
zemîn: (274b/28)	yir			
zemîni: (385b/30)	yirden kesme ev		zemünī	
zemnec: (054a/09)	süksük didükleri kuş, āverde ‘avrat, yuvalık taşı, kelebek	‘ācizī, kâbile	bārāc, zemlec	
zemuğg: (206a/12)	kesmek, azğun, bağil ve nākıs kimesne			
zemünī: (385b/28)	yirden kesme ev.			
zemzeme: (340b/15)	āvāz, ğavğā, şavt ve ğazel oçmak, gümrenmek, mā-ğaşal añlanmaz āvāz		nerm-ğāndan-ı kur’ān ve cüzv	
zen: (275a/10)	‘avrat, nāz ve neşā ile yūriyen kimesne, -cı demek, ‘avrat	zevc	zenende	
zenağ: (062a/25)	eñek, kuyı	zeğan	çāh	
zenağdān: (275a/24)	eñek çukuru, eñek, kuyı			
zenağ-zen: (275a/24)	bkz. zenağdān.			
zenān-ğorende: (340b/18)	gelin almağa gelen ‘avratlar.			
zen-ā-şüy: (385b/30)	mā-beynlerde izdivāc ve imtizāc olan er ile ‘avrat.			
zenbān: (275a/23)	enīsün.			
zenbāre: (340b/19)	‘avratlara mūla‘ olan kimesne.			
zenbed: (076a/09)	digren		zebend	
zenbel: (230a/01)	kejkere		gil-keş	
zenber: (107a/25)	tezkere, digren		zenbed	
zenbere: (340b/19)	gerkere, digren		zenber	

zenberek: (206a/15)	bkz. zenberek.			
zenbîl: (230a/02)	seped gibi hürmâ yaprağından urdukları nesne.			
zenbîle: (340b/20)	derzîlerün igneligi.			
zenbûr: (107a/30)	arı			
zenbürek: (206a/14)	çikre didükleri.			
zenc: (054a/14)	siyâhlar memleketi, eñek	zeķan	zeng	
zencîr: (107a/31)	ma' rûf demürden kayd			
zencûr: (107a/31)	zencîr			
zençe: (340b/21)	fâhişe 'avratdan kinâye olunur.			
zend: (076a/09)	hazret-i ibrahîm 'aleyhi's-salavât ü ve's-selâma gökden nâzil olan on şuhufuñ adı, çakmak, bilek, kilisâ, büt, kitâb-ı muġân, irkek fil.			
zendâstâ: (015b/29)	hazret-i ibrahîm halile 'aleyhi's-selâm nâzil olan şuhuf			
zend-bâz: (132a/09)	bûlbûl		zend-bâf	
zendbestân: (275a/26)	tefsîr-i şuhuf-ı hazret-i ibrahîm 'aleyhi's-selâm		zendvâstâ	
zend-cûft: (043b/24)	bûlbûl envâ'ından kuşcaġuz.			
zende: (340b/21)	büyük, heybetlü ve korkunç, kâfirler kitâbı			
zende-bîl: (230a/03)	büyük erkek fil, kuţb-ı 'âlem şeyhü'l-islâm şeyh aħmed cāmî kâddese sırrahu hazretlerinüñ laķabı			
zendestân: (275a/28)	bkz. zendbestân.			
zendîstâ: (015b/30)	bkz. zendâstâ.			
zendüst: (043b/25)	hazret-i ibrahîm 'aleyhi's-selâma inen şuhuf, bûlbûl	'andelîb	hezâr-destân	
zendüstâ: (015b/30)	bkz. zendâstâ.			
zendüstân: (275a/28)	bkz. zendbestân.			
zendvân: (275a/30)	hezâr-destân			
zenek: (206b/01)	'avratcük			
zeng: (206a/15)	çiñraġu			
zengâr: (107b/01)	pas	şadâ	zengâr	
zeng-bâr: (107b/02)	bir iklimdür.			
zengeler: (340b/27)	düğme, çiñraġu, 'ilm-i müsikîden bir maķamuñ adı			
zengelic: (340b/30)	aġzı açuķ çiñraġı.			
zeng-i def: (188b/03)	sâz definüñ pulı.			
zengî: (386a/02)	zeng vilâyetine mensûb olan.			
zenîle: (340b/31)	derzîler igneligi			
zenîr: (107b/06)	zenber			

zeniz: (132a/10)	kilim			
zen-şüy: (386a/01)	ķuma 'avrat	darre		
zentür: (107a/30)	şantür didükleri meşhür sâz.			Sanskritçe
zenüye: (340b/30)	it ve ķurd uluması			
zenüye: (341a/19)	nâle-i dâ'im.			
zepre: (340a/25)	zîve, zîbaķ			
zer: (106b/12)	altun, pîr	zeheb		
zerādāřt: (043b/01)	hâzret-i ibrâhîm 'aleyhi's-selâm milletinden bir ulu imâmuñ adı			
zerādüşť: (043b/06)	bkz. zerādāřt, muğlaruñ imâmları, âteş-perest			
zerāgan: (274b/03)	ķumlu, ķayırlu yir		zemîn-i saĥt, zerāganek	
zerāheng: (205b/28)	bkz. jerāgang.			
zerāseg: (205b/23)	ĥaťt üzerine řaĥduķları rîg			
zerāseng: (205b/24)	bkz. zerāseg.			
zer-beft: (043b/08)	altun ile doķunmuş ķumař		zer-bāfte	
zer-beyād: (075b/31)	ķaynamıř gümüş			
zer-ĥaĥû: (302a/29)	bir şaruca ķuřĥaĥuz	şafâriyye		
zerĥûl: (229b/30)	ĥelik oyunu.			
zerĥûn: (274b/05)	altun renklü.			
zerd: (076a/01)	şarı	'uşfûr, aşfer		
zerd-âb: (031b/18)	ĥıban ve yaralarda olur şaru şu	şadîd		
zerdâlû: (302a/28)	ma' rûf yemiş	mişmiş	zerdî	
zerd-âlûd: (076a/02)	meşhür mîve, zerd-âlû			
zerdāřt: (043b/10)	zerādüşť			
zerd-ĥere: (340a/29)	bkz. zerd-ĥirde.			
zerd-ĥirde: (340a/28)	şaruşın.			
zerd-ĥûre: (340a/29)	bkz. zerd-ĥirde.			
zerde: (340a/31)	yumurda şarısı, keşür, řaruraķ, ķula yâĥûd ařķar at.			
zerde-ĥāv: (302a/30)	şarı aĥaĥ.		zerd-ĥûb	
zerde-ĥûbe: (340a/29)	şaru aĥaĥ	zerûc	zerde-ĥûb	
zerde-ĥûp: (031b/19)	şarı aĥaĥ didükleri dârû.			
zerde-diĥî: (385b/25)	ĥâyetde ĥâlîř altun		zer-i ca'ferî	
zerdegî: (385b/25)	ķatı şarı.			
zerde-gûş: (174a/21)	bkz. zerde-gûşet.			
zerdek: (205b/28)	şaruca dimek	hevîc	kerz	
zerdem: (242b/25)	reh-gûzer şa'âm, kıızıl öĥûñ boĥazlıĥı		zerdeme	
zerdeme: (340a/30)	kıızıl öĥûn		reh-gûzer-i şa'âm	
zerd-gûşt: (043b/14)	münâfiķ			
zerd-ĥâye: (340a/30)	yumurda şarısı.			
zerd-ĥûl: (229b/31)	bkz. zerĥûl.			

zerd-hušt: (043b/14)	bkz. zer-hušt.			
zerdī: (385b/26)	şaruluğ.			
zerd-pīr: (107a/04)	yunt kuşu.			
zerd-pūr: (107a/04)	kula at.			
zerd-rūyi: (385b/23)	yüz qaralığı.			
zerd-ser: (107a/05)	yund kuşu, âteş-perest	şa' ve	hurd-zerd-i ser	
zer-düz: (132a/09)	altun dikici			
zerdüšt: (043b/11)	zerädüšt, bir meşhür hakîmüñ dağı adı, gebr dînindeki âteş-perestler, kuşlara kılavuz olup öñince uçan kuş			
zerd-zemîn: (274b/06)	keşir		hevîc.	
zere: (340b/04)	şaf ve satır		deh	
zerenc: (054a/05)	gürşâsb ibn utruğ binâ eylediği bir şehir, kıyma, mûmbar tolmaması			
zerend: (076a/03)	ğâyetde berk bir kühî ağaç, tamu	cehennem	zereng	
zer-endūd: (075b/31)	altun yıldızlanmış nesne.			
zereng: (205b/31)	tağlarda olur bir cins ğâyetde büyük ve berk ağaç, tamu, oluğ, gürşâsb binâ eylediği şehriñ adı, at	cehennem	nâvdân	
zeresb: (031b/19)	kefeşk oğlu adı		tūs-ı zerrîne	
zerfin: (274b/06)	kapu küregi, kilid yiri		ğalağ-ı der	
zer-i ca'feri: (385b/19)	ğâyetde zer-i hâliş			Far.+Ar.
zerir: (107a/07)	şarı ağaç, şarılık, yereğân 'illeti		zerde çüp	
zerişte: (340b/02)	şırma		kalebdân.	
zerk-âb: (031b/23)	mürekkeb		zâk-âb	
zerkâl: (229b/31)	serhak			
zerkiyâ: (015b/28)	bir nev' altun renginde ot			
zermân: (274b/10)	ğâyetde pîr.			
zerne: (340b/03)	zernîh			
zerneb: (031b/24)	tabîb-i meşhür			
zernî: (385b/27)	zernîh, zerne dağı lüğatdür.			
zernîh: (062a/21)	zerne ve zernî didükleri.			
zer-nişân: (274b/10)	altun oturtma nesne			
zer-nūfân: (274b/11)	kuyu çarhınuñ diregi.			
zerrîn: (274b/11)	yırkan 'illeti.			
zer-rişte-ger: (107a/06)	kuyumcı	şânî'		
zersâd: (076a/02)	işlenmedik altun		zer-sâde	
zersâv: (302a/31)	altun uvağı, sikkesiz ve işlenmedük altun, kaynamış gümüş, altun hallidici.			
zersâve: (340b/02)	zersâv			
zer-sây: (385b/26)	altun hall idici		zer-sâ	

zerū: (302b/01)	sülük		zālū	
zerūğ: (184a/30)	kükremek, inçkırık 'illeti, kavak	huşā		
zerūre: (340b/04)	omaç aşı.			
zeryā: (015b/25)	sikkesüz altun, altun ovağı, işlenmedik altun, kaynamış gümüş, altun hallidici		zer-i sāde	
zevād: (076a/15)	azık		zevāde	
zevāde: (340b/31)	azık		zevād	
zevāl: (229b/29)	bir memleket adıdır rüstemüñ ve ecdādunuñ mekânıdır.			
zevāle: (341a/02)	hamîr zevālesi, top gibi degirmisi ve yumrısı olan her nesne.			
zevāl-i pîr: (106a/28)	zāl-i pîr, nāhîd			
zevān: (275a/31)	dîl, delüce			
zevān-bere: (341a/04)	siñirli yaprak, boğa yaprağı			
zevāne: (341a/04)	mürekkebe liķāsı.			
zevāre: (341a/01)	zindānda maħbūslar hizmet-kārı, zindāncı, zālūñ oğlı rüstem			
zevāre: (341a/05)	maħbūblara maħşūş bir ta'ām			
zevāş: (174a/16)	müşterî yıldızı			
zevāş: (174a/29)	zivāş			
zevbeyāv: (302b/03)	kaynamış gümüş.			
zevel: (230a/05)	deveţabarı, kadeh,, dişi fil			
zevenc: (054a/15)	zevinc			
zever: (107b/12)	zeber, zefer			
zeverdîn: (275b/01)	nevrüz ayı			
zevez-nîm: (242b/28)	ögendirek	ķab		
zevîc: (054a/17)	bkz. zevenc.			
zevîre: (341a/09)	ķaşırġa	zevbe 'a	gird-bād	
zevk-āb: (031b/28)	zefk-āb			
zevlāne: (341a/07)	buķaġu		zāvlāne	
zevrîn: (275b/01)	yuķaruġı ve yüce dimek		zebrîn	
zevzeg: (206b/02)	benc ve hācılar otı			
zey: (386a/08)	gelecek, hūkm-i ilāhî			
zeyger: (107b/17)	oġlancuķlar yıl ile avurdların şişirüp fiske veya yumruķ urup oynaduķları oyun			
zeytān: (275b/16)	zeytūn şıķlı		zeytār	
zeytār: (107b/13)	zeytūñ şüfli			
zeyz: (132a/08)	tekne.			
zi: (132a/10)	-den lafzı, hārfdür.	min, 'an	ez	
zî: (386a/25)	diril dimek, ķat			

zī: (386a/29)	yaña dimek		sūy	
zīb: (032a/05)	bezek		zīnet	
zībā: (016a/08)	güzel, yaraşıklı, bezekli, zīnetlü			
zībān: (275b/30)	zibbān			
zībān-gez: (132a/11)	dil buran nesne			
zībēd: (076a/24)	yaraşur, bir yir adı	lāyık		
zibil: (230a/06)	kemre	necis		
zibildān: (275b/17)	gübrelik, çöplük.			
zīc: (054a/19)	bennālar ipi, zırh, ‘ilm-i nūcūmda bir kitāb adı			
zīcek: (206b/06)	a ‘cāma maḥşūş bir nev’ ta ‘ām			
zīder: (107b/30)	bu apudan dimek		z’īn-der	
zifāl: (230a/07)	bkz. zīgāl.			
zifen: (276a/02)	atı nesne.			
zift: (043b/28)	ara saız			
zīg: (184b/03)	ḥaşir, her döşenicek nesne, bir kimesneden bir kimesnenüñ göñline ḥaşıl olur şovukluk.			
zig-āb: (032a/03)	mürekkeb		zeg-āb	
zīgāl: (230a/06)	adeḥ			
zīḥ: (062a/28)	yürek oynamak	ḥafaān		
zih: (341a/19)	aftān sinceflerine dikdükleri, ıyı	mer	zihī, kenār	
zih-āb: (032a/04)	uşa yiri		zeh-āb	
zih-bend: (076a/22)	‘avratlar ılādesinden bir nev’			
zihdān: (275b/25)	oqlan yatağı, agarcık.	rahm		
zih-ḥıyār: (107b/29)	ilk düşen ḥıyār.			
zihī: (386a/23)	kelime-i taḥsīn, ḥayf			
zihīş: (174b/02)	bkz. zehiş.			
zihīştān: (275b/26)	zibistān			
zihleḥā: (016a/07)	başmaçı ve örıkeci ve sirāclar yivlerde dikdükleri süzü.	zebaḥ		
zihleḥād: (076a/23)	başmaçı ve örıkeci ve sirāclar yivlerde dikdükleri süzü.	zīḥ		
zihmān: (275b/27)	kişinüñ toğduğı yir		maskat-ı re ‘s	
zikāşe: (341a/23)	kirpi		ḥār-puşt	
zikenc: (054a/17)	büyük ana.			
zilḥ: (062a/26)	buz urma		zelā	
zille: (341a/14)	ora uşı didükleri böcek			
zīlū: (302b/03)	alı gibi döşenürler ma ‘rūf nesne.			
zīlūc: (054a/21)	kelebek	zemnec		
zīlūçe: (341a/24)	taşgīr-i zīlū.			

zimîn: (275b/22)	kötürüm	muḳ'id	belâyâ	
zimistân: (275b/18)	kış faşlı			
zimmec: (054a/21)	süksük didükleri kuş, âvurda	ḳâbile		
zîn: (276a/02)	eyer, bundan dimek	serc	ez-în	
zinbâr: (107b/20)	zenbûr			
zinc: (054a/18)	eyyâm-ı harbda ve şādîlık günlerinde çalarlar meşhûr çalğı, demür pul, yürek oynaması	ḥafaḳân	jîve	
zinc: (054a/23)	ağaç köpügi		zamḡu'ş-şecer	
zincefr: (107b/21)	sincefre			
zindân: (275b/22)	maḥbes.			
zindân-bân: (275b/23)	zindancı.			
zindâniyân: (275b/23)	ehl-i zindân.			
zindârân: (275b/23)	hezâr-destân.			
zinde: (341a/14)	diridür.			
zinde-bâf: (188a/31)	bûlbûl		hezâr-destân	
zindegânî: (386a/09)	dirlik	ma'îšet, ḥayyât		
zindegî: (386a/10)	dirilik.			
zinde-rûd: (076a/19)	büyük dere, 'irâḳ-ı 'acem, iṣfahânda bir meşhûr ırmaḳ adı			
zinderûn: (275b/24)	bkz. zindârân.		zindebâf	
zinde-vâf: (188b/01)	bkz. zinde-bâf.			
zînet: (043b/29)	bezek			
zîn-ger: (108a/08)	eyer düzici	serrâc		
zinhâr: (107b/22)	zînhâr lafzından muḥaffefdür, inancaḳ	ḳavl, ḳarâr, 'ahd, emân		
zînhâr: (108a/09)	kelime-i tenzîh, 'ahd, 'işmet	ḥavza		
zinhâre: (341a/18)	ḥarâc-güzâr	zîmmî		
zinhârî: (386a/23)	ḥarâc-güzâr	zîmmî		
zînhârî: (386b/01)	ḥarâc-güzâr	zîmmî		
zînisân: (276a/03)	ez-nîsân lafzından muḥaffefdür.			
zîn-kûh: (341a/24)	eyer ḳaşı	ḳarbûs		
zîn-kûhe: (341a/24)	bkz. zîn-kûh.			
zinnâc: (054a/22)	za'ferânâ-yı senbûse.			
zîn-püş: (174b/03)	eyer örtüsü	gâşiye		
zinsân: (275b/25)	bu resme ve bu düzene ve şöyle dimek			
zînü: (302b/04)	bkz. zîlû.			
zîr u zeber: (108a/07)	başı aşağı dönmek.			
zîr: (107b/31)	alt, biryân altında bişmiş nesnelere, ârzü, tîz-âvâz	taḥt, murâd		
zîrâ: (016a/09)	anuñçün dimek, bir nesnenüñ altında olan her nesne.			

zirāvend: (076a/16)	qarğa dügelegi			
zīrbā: (016a/11)	zirva aşı.			
zīr-bāc: (054a/20)	zīrvā ve zīrbā didükleri meşhūr ta'ām.			
zīr-cāme: (341a/21)	diz tonı, iç qaftānı.			
zīr-dest: (043b/29)	alçaq hāllü kimesne.	ra'yyet		
zīre: (341a/21)	kemmün, geyik zīrāsı didükleri ot, çemen, şıva.			
zīrek: (206b/08)	çüst ü çäpük, 'āqıl ü şāhib-i re'y	keys		
zireng: (206b/04)	oluq, bir kühī muhkem ağaç		nāvdān	
zīrfün: (276a/01)	bir nev' igde, piç igde			
zīrh-ger: (107b/20)	zīrh düzici.			
zīr-i gūşi: (386b/02)	qulaq salqımı	şenf		
zīr-i zemīn: (275b/31)	qış eyyāmında girüp otracaq yir.			
zīrih: (341a/13)	demir gönlek			
zīrīn: (276a/01)	aşāğıki.			
zīr-pāy: (386a/31)	ayaq marazlarındandır, ayağın başdırmaz.			
zīrşek: (206b/04)	qadın tuzluğı		emīr-i bāris	
zīrteng: (206b/08)	qolañ	hīrām		
zīrvā: (016a/11)	bkz. zīrbā.			
zīs: (162a/21)	sūy			
zīş: (174b/02)	çeşme lülesi.			
zīşār: (107b/20)	ma'şara.			
zīşt: (043b/28)	çirkin	qabiḥ		
zīştād: (076a/16)	ğıybet	mesāvī		
zīşt-yād: (076a/17)	bkz. zīştād.			
zīv: (302b/04)	ağaç qurdu.			
zīvān: (276a/04)	delüce			
zīvār: (107b/29)	sipāh			
zīvār: (108a/11)	köy yolu.			
zivenc: (054a/23)	yağ, yağır ve mūmbār toılması.			
zīver: (108a/11)	bezek			
zīvīc: (054a/24)	bkz. zivenc.			
ziyān: (275b/29)	aşlinün zıddı, dirleyici demek			
ziyān-kār: (107b/30)	ziyān itmiş kimesne.			
ziyy: (386a/24)	hey'et			Arapça
ziz: (132a/13)	yaban şarmaşığı, yaban şoğanı			
zubān: (276a/04)	dil	lisān		
zubān-āver: (108a/12)	dili serī', faşih ve hūş kelām			
zubān-gīr: (108a/14)	bkz. zübān-ger.			
zubān-ı ligām: (242b/29)	uyan damağınun ortasında olan demircük.			

zūd: (076b/07)	tiz, dere	seri'		
zūd-cür: (108a/22)	oğlançuklar oynadığı çelik oyunu.			
zūd-ter: (108a/22)	tizrek demek			
zūferā: (016a/14)	çörtük didükleri ot, yaban turağ otı			
zuğār: (108a/15)	şüret darısı ekmeği			
zūğār: (108a/25)	zür			
zuḥş: (174b/04)	pertev, 'aks			
zulifer: (108a/15)	korkmak			
zumer: (108a/16)	ḥāk bām ve ğayra			
zumḥak: (206b/13)	azgun	baḥīl, le'im		
zūn: (276a/10)	oluş demek.			
zunber: (108a/19)	tezkere, tekne			
zunbīr: (108a/20)	şalıncağ			
zupger: (108a/14)	fişek			
zūpīn: (276a/09)	ḥarbe, sıpkın ve süñünüñ kısacığı			
zūr: (108a/23)	kuvvet, güç, yalan	bühtān		
zürmend: (076b/10)	kutlu kimesne			
zūş: (174b/06)	tünd, bed-ḥūy, iti keskün.			
zuvāl: (230a/13)	kömür	faḥm	jugāl	
zuvāniş: (174b/05)	sitāre			
zuvār: (108a/21)	mecūsilere ḥıdmet iden			
zū: (302b/06)	tiz	seri'	zūd	
zübān-bend: (076a/28)	dil bağı, dil bağlayıcı.			
zū'l-ḳarneyn: (268b/30)	iki boynuzlu, ḳur'ān-ı kerimde adı geçen, peygāMBER mi nebī mi olduğı kesin olarak bilinmiyen kimesne.			Arapça
zübān-firīb: (032a/06)	yalancı	kezzūb	zebān-firifte	
zübān-firifte: (341a/26)	yalancı demek			
zübān-ger: (108a/13)	süd señügi, dil burar nesne.			
zübān-güncişk: (206b/09)	ḳuş dili dirlar bir nev' ḥurde tutmaç aşıdır.			
zūbre: (341a/26)	demür pāresi.			
zūdūde: (341a/27)	pāk olmuş.			
zūfān: (276a/05)	bkz. zübān.			
zūhūn: (276a/11)	arığ olmak.			
zūk-āb: (032a/07)	şabr didükleri acı dārū			
zūkām: (242b/29)	dimāğı 'illetli			Arapça
zūlāl: (230a/13)	āsān ḥazm olur şu			Arapça
zūlf: (188b/04)	yañağ üzerinde olan saç ve bürcek.			
zūlficān: (276a/07)	şapı gümüş olan ḥançer ve kılıç ve bıçağ, bir sultān-ı 'azimü'ş-şānuñ adı			

zülük: (206b/10)	sülük	'alaq	kāḥtec	
zümüde: (341a/29)	şalıncaq		bādpec	
zümürrüd: (076a/29)	meşhür yeşil taş			Arapça
zünmār: (108a/16)	küffāra mahşuş bir kuşaqdur, on iki yerde dügümi olup her dügümünde bir qaşd ve işāret var imiş, mecūsī vü naşrānilerüñ mezhebi			Arapça
zürd: (076a/28)	kuş, böğtr didükleri ḥabdan bir nev'			
züre: (341a/28)	sülük	'alaq	kāḥenc	
züreykā: (016a/12)	āb-ı revġan			
züst: (043b/30)	tünd, rüşen			
züş: (174b/04)	cey			
zuvā: (016a/12)	ḥamīr zevālesi, yumrı ve desdegirmi olan her nesne, keman-gürüha yuvalağı			
zuvāle: (341a/29)	ḥamīr zevālesi			
zuvān: (276a/05)	bkz. zübān, delüce, od yalıñı			

TIPKIBASIM

سیاسی مسائل ماس... و شایسته فی قاس... و قدری ثبات... و نظریه اجمالی است...

Handwritten marginal notes on the right side of the page, including 'ای کجا' and 'سیاسی مسائل'.

اول آن است... و اینها را... و اینها را... و اینها را... و اینها را...

Handwritten marginal notes on the left side of the page, including 'ای کجا' and 'سیاسی مسائل'.

SONUÇ

Türkler, dinî, askerî, siyasî, toplumsal, kültürel ve ticari sebeplerle birçok milletle etkileşimde bulunmuştur. Bu etkileşimler sonucunda toplumların birbirini anlaması için sözlüklere ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyacın ilk büyük örneği, Kaşgarlı Mahmud tarafından yazılan Divanu Lügati't-Türk adlı sözlüktür. Bu eser, Türkçenin Arapça kadar zengin ve önemli bir dil olduğunu göstermek amacıyla hazırlanmış ve dilin kelime hazinesini sistematik bir şekilde sunarak dil öğrenimini kolaylaştırmayı hedeflemiştir. Divanu Lügati't-Türk ile açılan bu yol, zamanla genişlemiş ve birçok yazar hem başka milletlerin dilini öğrenmek hem de Türkçeyi başka milletlere öğretmek amacıyla sözlükler hazırlamıştır. Bu sözlükler, manzum ve mensur olarak farklı türlerde yazılmış ve okuyucu açısından en faydalı olacak şekilde kaleme alınmıştır.

Tuhfetü's-Seniyye, Mehmed b. Mustafa b. Lutfullah tarafından 16. yüzyılda kaleme alınmış kapsamlı bir Farsça-Türkçe sözlüktür. Eser, sadece kelime anlamları sunmakla kalmayıp, dilbilgisi kuralları, edebi ve kültürel bilgiler içeren çok yönlü bir kaynaktır. Eser, Farsça, Arapça ve Türkçe yazılmış birçok kaynaktan faydalanarak hazırlanmış olup, tarih, coğrafya, mitoloji, halk hekimliği, astronomi, gastronomi, tıp, musiki ve tabii ilimlere dair bilgiler de içermektedir.

Tuhfetü's-Seniyye üç ana bölümden oluşmaktadır: isimler, fiiller ve gramer konuları. Bu bölümlerde kelimeler detaylı bir şekilde açıklanmış ve kullanım örnekleri ile desteklenmiştir. Eserin mukaddime bölümünde, Farsçanın Deriyye lehçesi hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca, kelimelerin etimolojik kökenleri ve kullanım bağlamları da detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Tuhfetü's-Seniyye, dilbilim açısından önemli katkılar sunmaktadır. Eserde, kelimelerin kökenleri, anlamları ve kullanım bağlamları detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu bilgiler, dilin tarihsel gelişimini ve kelimelerin zaman içindeki değişimini anlamak için önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Ayrıca, eserde yer alan şahit beyitler, kelimelerin edebi kullanımlarını ve bu kullanımların dilin zenginliği üzerindeki etkilerini göstermektedir.

Eser, sadece dilbilimsel bir kaynak olmanın ötesinde, kültürel ve edebi açıdan da önemli bir değere sahiptir. Tuhfetü's-Seniyye'de yer alan şahit beyitler ve edebi örnekler, dönemin edebi tarzını, estetik anlayışını ve kültürel değerlerini yansıtmaktadır. Bu beyitler, kelimelerin anlamlarını açıklamakla kalmaz, aynı zamanda okuyucuya dönemin edebi ve kültürel atmosferini de hissettirir. Bu özellikleriyle, Tuhfetü's-Seniyye, dil öğreniminin yanı sıra kültürel ve edebi birikimi de artırmayı hedeflemektedir.

Tuhfetü's-Seniyye hem hazırlayan hem de okuyucu açısından birçok fayda sağlamaktadır. Hazırlayan yazar için, bu eser, dil ve kültür zenginliğini belgelemek ve gelecek nesillere aktarmak amacı taşımaktadır. Okuyucular için ise, dil öğrenme sürecini kolaylaştırmakta, kelimelerin etimolojik kökenlerini ve kullanım bağlamlarını sunarak dilin derinlemesine anlaşılmasını sağlamaktadır. Ayrıca, şahit beyitler aracılığıyla, kelimelerin edebî ve kültürel bağlamda nasıl kullanıldığını görme fırsatı sunar.

Eserde yer alan beyitler, kelimelerin sadece anlamlarını değil, aynı zamanda günlük yaşamda ve edebî eserlerde nasıl kullanıldığını da göstermektedir. Bu beyitler, dönemin sosyal ve kültürel yaşamına dair ipuçları sunmakta, okuyucunun kelimeleri daha iyi anlamasını ve kullanmasını sağlamaktadır. Beyitler, dilin kültürel bir miras olarak gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Tuhfetü's-Seniyye, diller arası etkileşimi ve kelime paylaşımını da gözler önüne sermektedir. Eserde, Farsça ve Türkçe kelimelerin yanı sıra Arapça kökenli kelimeler de yer almakta, bu kelimelerin kullanım bağlamları ve anlamları detaylı bir şekilde açıklanmaktadır. Bu yönüyle eser, diller arası etkileşimin ve kelime alışverişinin tarihsel bir belgesi niteliğindedir.

Toplumlar; dil ve kültürlerini oluştururken savaş, alışveriş, tarım, eğlence, bayram ve tarih gibi birçok olgudan etkilenirler. Tuhfetü's-Seniyye, bu etkileri ve süreçleri belgeleyen önemli bir kaynaktır. Eserde, kelimelerin anlamları ve kullanımları, bu tarihsel ve kültürel bağlamlar çerçevesinde ele alınmıştır. Bu bağlamda, toplumların dil ve kültür mirasını nasıl oluşturdukları ve bu mirası nasıl aktardıkları hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

Tuhfetü's-Seniyye, yazılı olmayan ancak halk arasında yaşayan atasözlerinin ve şiirlerin, dilin ve kültürün gelecek nesillere aktarılmasında nasıl bir rol oynadığını da göstermektedir. Eserde yer alan şahit beyitler ve atasözleri, dilin ve kültürün sürekliliğini sağlamada önemli bir araçtır. Bu sözler ve beyitler, dilin zenginliğini ve kültürel mirasını koruyarak, çağlar ötesine taşınmasını sağlar.

Yazar, Tuhfetü's-Seniyye'yi oluştururken geniş bir kaynak yelpazesinden faydalanmış ve kelimelerin anlamlarını desteklemek için çeşitli eserlerden şahit beyitler kullanmıştır. Bu yaklaşım, eserin güvenilirliğini artırmakta ve okuyucunun kelimeleri doğru bir bağlamda anlamasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca, yazar, kaynak olarak kullandığı eserlerdeki hataları görmezden gelmeyerek, bu hataları eleştirmiş ve doğru kullanımların nasıl olması gerektiğini belirtmiştir. Bu eleştirel yaklaşım, eserin akademik değeri ve güvenilirliğini daha da artırmaktadır.

Yazarın, birçok ilim alanına hâkim olması, eserin içinde ayrıntılı bilgilere yer vermesini sağlamıştır. Tuhfetü's-Seniyye, sadece bir sözlük olmanın ötesinde, dil, edebiyat, tarih, coğrafya ve kültür gibi birçok alanda derinlemesine bilgi sunmaktadır. Yazar, Kuran'dan ve hadislerden yararlanarak kelimelerin anlamlarını desteklemiş, yer yer de tarihî eserleri kaynak olarak kullanarak eserin güvenilirliğini artırmaya çalışmıştır. Bu hâkimiyet, eserin akademik değerini ve derinliğini artıran önemli bir unsurdur.

Tuhfetü's-Seniyye, dil ve kültür tarihi açısından önemli bir eserdir. Mehmed b. Mustafa b. Lutfullah'ın bu eseri, Türk ve Fars kültürlerinin zenginliğini ve dilin bu zenginliği nasıl yansıttığını gözler önüne sermektedir. Eser, sadece bir sözlük değil, aynı zamanda bir kültür hazinesi olarak değerlendirilebilir. Tuhfetü's-Seniyye, dil öğreniminin yanı sıra kültürel mirasın aktarılmasında da büyük bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, eser, dil ve kültür çalışmalarına önemli katkılar sunmakta ve akademik araştırmalar için vazgeçilmez bir kaynak olarak öne çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

- Akçay, Y. (2020). “Şâmilü'l-Luga'nın Leksikografik Özellikleri ve Türkçe Söz Varlığı” *Turkish Studies-Language and Literature*, 15(1), s. 1-44.
- Altun, H. (2015). *İlk Farsça-Türkçe Sözlüklerden Sıhâhu'l-Acem: Karşılaştırmalı İnceleme ve Kelime Dizini*, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bingöl, Z. (2006). “Sözlük ve Sözlükçülük Üzerine Bir Araştırma”, *Akademik Bakış Dergisi*, S.9, s.196-206, Kırgızistan.
- BURSALI Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri* (Haz. Yekta M. Saraç), Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara, 2016.
- Cıdık, M. (2021). *Lehçetü'l-Lügat ve Söz Varlığı*, Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.
- Çetin, N. M. (1964). “Ahmedî'nin Mirkatü'l-Edeb'i Hakkında”, *Türkiyat Mecmuası*, C.14, s. 217-230.
- Erkan, M. (1991). “Bahrü'l-Garâib”, *TDVİA*, C. 4, s.513-514.
- Es-seyyid, S. M. (1994). “Deşişe” *TDVİA*, C.9, s.214-215.
- et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fi Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi, Nr. 03 Gedik 18345
- et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fi Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Atıf Efendi Kütüphanesi, Nr: 2716
- et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fi Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Esad Efendi, Nr: 03210
- et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fi Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Esad Efendi, Nr: 3211
- et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fi Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Hasan Hüsnü Paşa Koleksiyonu, Nr: 1098

et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fi Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Kayseri Kütüphanesi, Raşid Efendi Koleksiyonu, Nr: 1061

et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fi Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi, Nr: 7517

et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fi Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Koleksiyonu, Nr: 645

et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fi Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli Koleksiyonu, Nr: 3558

et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fi Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Kataloğu, Nr: 4842

et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fi Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Kataloğu, Nr: 4843

et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fi Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Kataloğu, Nr: 4844

et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fi Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye Kataloğu, Nr: 4845

et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fi Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Reisülküttap Koleksiyonu Nr: 01110-002

et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fi Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Yeni Cami Koleksiyonu, Nr: 01157

et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fi Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Yusuf Ağa Koleksiyonu, Nr: 00368

et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fi Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Beyazıt Kütüphanesi, Nr: B17886

et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fi Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Beyazıt Kütüphanesi, Nr: B6896

et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fi Lugati'l-Fars bi't-Türkiyye, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, Nr: 1834

et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye, Fatih Kütüphanesi, Nr: 5243

et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Damat İbrahim Paşa Koleksiyonu, Nr. 01118

et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Süleymaniye Kataloğu, Nr: 00989

et-Tuhfetü's-Seniyye ila'l Hazret'il-Hasaniyye el-Meşhûr bi-Lugati'l-Deşîseti'l-Kübrâ, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, Bağdat Kitaplığı, Nr: B383

et-Tuhfetü's-Seniyye ila'l Hazret'il-Hasaniyye el-Meşhûr bi-Lugati'l-Deşîseti'l-Kübrâ, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, Nr: A2755

et-Tuhfetü's-Seniyye ila'l Hazret'il-Hasaniyye el-Meşhûr bi-Lugati'l-Deşîseti'l-Kübrâ, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, Nr: A2756

et-Tuhfetü's-Seniyye ila'l Hazret'il-Hasaniyye el-Meşhûr bi-Lugati'l-Deşîseti'l-Kübrâ, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, Nr: A2757

et-Tuhfetü's-Seniyye İle'l-Hadreti'l-Hasaniyye, Hamidiye Kütüphanesi, Nr: 1392

et-Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye, Köprülü Kütüphanesi, Mehmed Asım Bey Koleksiyonu Nr: 656M, 657,658,659,660

Göçer, A. (2012). “Dil-kültür ilişkisi ve etkileşimi üzerine.” *Türk Dili* 729.1: 50-57.

İnce, A. (2011). *Nimetu'llah Lügati*, TDK Yayınları, Ankara.

İssa, İman Muhammed (1995). *Müstakim-zâde Süleyman Sadüd-din Efendi Mecelletün-Nişab Kişi, eser, yer adlarının açıklanmalı dizini*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

İz, F. (2014). *Eski Türk Edebiyatında Nesir*, Akçağ Yayınları, 4. Baskı, Ankara.

İzgi, C. (1994). “Fahreddin Divriği” *TDVİA*, C.12, s.82-83.

- Kaçalin, M. S. (1994). "Dîvânü Lügâti't-Türk" *TDVİA*, C. 9, s.446-449.
- Kahraman, Â. (2012). "Üslup (Türk Edebiyatı)" *TDVİA*, C.42, s. 387-388.
- Kaplan, M. (1983). *Kültür ve Dil*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Karaca, A. (2002). *Kemalpaşazade'nin Dekâyıku'l-Hakâyık'ı (Metin-İndeks)*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kırıkkale.
- Kavasoğlu Parlak, E. (2017). *Hatîb Rüstem El-Mevlevî'nin "Vesîletü'l-Makâsîd ilâ Ahseni'l-Merâsîd [Fî Lügati'l-Fürs]" Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Kaya, H. (1996). *Şeyh Mahmud bin İbrahim Edhem Miftahu'l-Luga*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kılıç, A. (2016). "Klâsik Türk Edebiyatında Tarz-ı Nesir Üç müdür?" *Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi*, s. 51-79.
- Lugat-ı Deşişe: (et-Tuhfetü's-Seniyye ila Hadreti'l-Haseniyye), İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Nr: NEKTY01512
- Lugat-ı Deşişe: (et-tuhfetü's-seniyye ila hadreti'l-haseniyye), İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Nr: NEKTY05779
- Nyamdavaa, A. (2019). *Türkçe ve Moğolcanın Birlikte Yer Aldığı Çok Dilli Tarihi Sözlüklerdeki Ortak Sözcükler*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum.
- Öz, Y. (2010). *Tarih Boyunca Farsça-Türkçe Sözlükler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- Öztoğat, E. (2012). "Sözlük Üstüne Gözlemler" *Dilbilim*, (4), 65-69.
- Öztürk, M.; Mertoğlu, M. S. (2013). "Zemahşeri", *TDVİA*, C. 44, s. 235-238.
- Sümer, F. (2003). "Karamanoğlu Mehmed Bey" *TDVİA*, C. 28 s.445-446.

Tuhfetü's-Seniyye ile'l-Hazreti'l-Haseniyye fi Lugati'l-Fars bi't-Türkiye, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Kataloğu, Nr. 4745M

Yılmaz, A. (1991). *Müstakim-zâde Süleyman Sadeddin Hayatı Eserler ve Mecelletü'n-Nisâb'ı*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yılmaz, O. (2019). *Ferheng-i Şu'ûrî Hasan Efendi*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.

Yüce, N. (1989). "Aksa'l-Ereb", *TDVİA*, C. 2, s. 289-290.

Yararlanılan İnternet Siteleri

<https://otukensozluk.com>

<https://sozluk.gov.tr>

<https://vajehyab.com>

<https://kamus.yek.gov.tr>